This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

STANFORD UNIVERSITY LIBRARY

Scandinavian Fund

ORDBOG OVER JYSKE ALMUESMÅL.

439.67
F297

607777

Sedulo curavi humanas actiones non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere.

**Spinoza Tract. polit. I. 4,
anført af Frazer, Lectures on the early
History of Kingship s. 4.**

BIDRAG

TIL EN

ORDBOG OVER JYSKE ALMUESMÅL

AF

H. F. FEILBERG.

UDGIVET AF

UNIVERSITETS-JUBILÆETS DANSKE SAMFUND.

TREDIE BIND.

R—S.

KJØBENHAVN.

H. H. THIELES BOGTRYKKERI.

1904—1908.

439.87
F297

607777

Sedulo curavi humanas actiones non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere.

Spinoza Tract. polit. I. 4,
anført af Frazer, Lectures on the early
History of Kingship s. 4.

STANFORD LIBRARY

R.

r, bogstav, det kaldes i vestj. og vestslesv. *æn ẹr; èt ẹ̀r* (Søvind s.); en undersøgelse af de jyske r-lyde er næppe gjort endnu; almindeligt er sikkert et tungespids-r; den jyske almue har været opmærksom på den forskellige udtale af dette bogstav og dannet særnavne til dem, som *ryẉər o æ ẹr o kraṭər i æ breŋkər* (vestj.), se hersk, kurr, kremmel, 2. krøgl, krål, om personer, som søger at efterligne den dannede københavnske udtale; til dem siges: *do kańc sèj rèẉ ụən å ryw i uk* (Vens.), ordspr. mellem „rive itu“ og „rive på r'et“. I vestj., og vistnok som en regel, er r i jyske målarter stumt både i sammensætninger og i udlyd foran konsonant (og h.); f. eks. *fåra·ṉ̃ər*, forandre, men *fåtæ·ŋk*, fortænke, *de wår æn mań, dæ wå blöwən leqəń* (D.); *họ̀rjawt, họ̀kiləŋ, hårkọn* = hartkorn (Søvind s.); r falder bort foran alle konsonanter, samt h + konson.; høres foran vokal, samt h + vokal (Agger, Vens.); *ær oər* = året; *ær øək* = øget; *maṉər oər, de ver æ it; maṉə goŋ, æ veə nåk*, Hag. 130. 10 (Ang.); om det er gennemgående véd jeg ikke; jeg blev for silde klar over forholdet til at kunne gennemføre det i ordbogen, hvor et etymologisk r vil findes skrevet som regel også der, hvor det ikke udtales. Fra Mors har Lyngby: *no koṃə wi, sọ̈n ẹ əð, sọ̀n wạ əð; no koṃə vi, sặən æṛ ət, wåṛ ət* (D.); „*de hòr ò̆lti*“, „*de hòr ehe*“, „*de hò wat*“, Grb. 240.213-16; „*de blywər uræ*“, „*de blywə nåk*“, 240.231-32; *æn stụə tyjr*, men: *æn stụər hộn, ặń* (Ledderup). I østjyske og østslesvigske mål og i Salling falder r som udlyd i slutningen af et ord bestandig bort el. også vokaliseres det, men bliver stående ved flertalsdannelser eller i sætningsforbindelser, når den følgende stavelse begynder med en vokal, f. eks. *æn bọ*, en båre, flt. *bọrə; æn mæstə*, flt. *mæstərə; a tö gåt*, men: *han tör ò̆lti; a ğö*, men: *ğör a?* i enkelte ord udtales -r som udlyd, f. eks. *èt ẹ̀r*, bogstavets navn, *ụr* tåge, *war* materie i öjnene (Søvind s.); — et vellyds -r indskydes for at hindre sammenstød af vokaler vistnok hele halvøen over, og det både i sammensætninger som f. eks. *piqə-r-aṛbəð*, pigearbejde, og i sætninger: *æ-r-ọr æ snặr fåbị*, året er snart forbi; *æ-r-ọq æ gaṃəl* (vestj.); *dẹ ær æn ves føḻə*, men: *æ føḻə-r- ặ ət ær* (D.), følgen af det er; *i manə-r-ọr*, i mange år; *de snaḳət Marịə-r-oṃ* (D.); *kafə-r-æ gåt, bræṉvin æ bæjər* (Vor h.); *du̱* el. *du̱r æn*, flt. *du̱rə* best. *du̱rərən* (Elsted); *de ska vi̱s sæ-r-i æ-r-æ̱ń* (Valsb.), det skal vise sig i enden; *æ veə nåk*, jeg ved nok, men: *de veə-r-æ-r-it* (Ang.), det véd jeg ikke, jfr. Hag. s. 130; man hører dette -r- uafladelig i skolerne, når börn læser höjt eller fremsiger vers. Dog turde heri personlige forskelle samt forskelle på ældres og yngres mål stærkt göre sig gældende; jfr. O. Jespersen: Lydlove Tidskr. f. filol. ny r. VII. s. 239, Fonetik s. 434; — foran t, (undtagen for Slesvigs og Samsøs vedk.), l, s bortfalder r: *swot* = sort, *lat* = lærred, *twat* = tvært, *aṭ* = ært, *hjåṭ* = hjærte, *stöẉt* = styrte, *hjåwt* = hjort, *fjåẉtən* = fjorten, *kặl* = karl, *fặlə* = farlig, *kås* = kors, *væst* = værst, *føst* = først, *tøst* = tørst, *fæsk* = færsk, *tæsk* = tærske, *basəl* = barsel (alt D. og vestj.); — lydforbindelsen -rn

findes næppe i nörrejysk, enten kastes r eller n bort; det nordlige Vestjylland bortkaster -n, altså: *bår* = barn, *går* = garn, *skår* = skarn, *årstə* = arnested, *jar* = jærn, *ǧar* = gærne, *k̂ar* = kærne, *tar* = tærne. fugl. *kwar* = kværn, *wori* = orne, *mår* = morgen, *kuwər* = korn, *tuwər* = torn, *huwər* = horn, *Æspər*=Æsbern; Skive å med fjord skal i øst være grænse for -r istedetfor -rn; i Darum og vestj. haves *bån, gån, skån, ån, jan, ǧan, k̂an* (semen), *k̂an,* smörkjærne, *tan, kwan, onə, mån, kuwən, tuwən, huwən*; *hjön* el. *höwn*, hjörne, *k̂öwn,* kjørne, Æsben; „Former med -r- findes i Lild, Salling, Estvad, Sevel, Borbjærg, Mejrup, Måbjærg, Husby; former med -n i Vust, Himmerland, Kobberup, Fly, Davbjærg, Ørre, Tvis, Bur, Vedersø; grænsen mellem *bån* og *bår* vil altså på det allernærmeste være Hanvejle, Hvalpsund, Skivefjord, Skiveå, Storåen, se Thorsen, Lydlære s. 76. I S. Jylland er forholdet skiftende; der er dannet en remse som gör forskellen i udtale kendelig. I Skjærbæk og Tønderegnen siges: *„gomå'rn! æ vil ǧærn lån jæ k̂ærn!“* — *„de ka do gåt, æn stær i de østər jörn!“* (Slavs h.); andre steder f. eks. i Haved, Rejsby sogn, Bovlund siges: *„gomå'n! må æ lån jæ k̂æn?“* — *„de må do så ǧæn, dæn står i æ an* (arnen), *dæ ka do ta ən; voda'nt ær ət mæ dit ban?“ „de æ de ba skan!“* — Ligeså hedder det i Angel at folkene fra Kværn ej kan udtale -rn, men siger: *„pas å æ baən, fæj u æ skaən, læ il æ iəl gå u i æ aən, så ka do gå te Kvæən mæ gaən!“* pas på barnet, fej ud skarnet, lad ikke ilden gå ud i arnen, så kan du gå til Kværn med garn! jeg har noteret: *gan* (Agersk., Gram); *garn* (Vodder, Braderup). I Vens., Himmerland, Hobro, Randersegn, Djursland forsvinder udlydende -r af navneo. ved tilföjelsen af det best. kendeord: *fjån* = fjorden, *gån* = gården, *jån* = jorden, *fån* = fårene (Tved, Mols), *k̂on* = køerne (Helgenæs); se Thorsens lydlære; med sammenstillingen: *k̂æn* (køerne) *å fòn å låmən,* hånes Molboer i Århus egn; — en ejendommelig overgang findes i egnen ved Randersfjord og nok flere steder, idet *r* foran et tonløst *-ən* bliver til *ᵈn,* således: *haməᵈn* = hammeren, *dæᵈn* = dören, *Maᵈn* = Maren (Udby), *fywᵈn* = fjorden, *a æ höw- a walboᵈn*, Kr. IX. 233 (Gjerlev h.); Kristensen anfører fra Nordvest Himmerland: „de tådner i nowden ud i fywden“, Ordspr. s. 502, det tordner i norden ude i fjorden. *Jøᵈn* = Jørgen, *Maᵈn* = Maren (V. Hanh.); — en remse med r lyder: *tæj æ ny ryw o ryw æ råw ræjn å æ låw mæj!* (Fanø), den skal siges hurtig og bruges som tungeprøve; *„de vær ålti vær å vær!“ soi han æ dræŋ om æ løsən, han skul sæj ær* (Ang.); en gåde: hvad står midt i Paris? Sgr. VI. 29. 366, svar: r; den samme findes Joos, Raadzels nr. 512; „arre de rangerandske randevejs röjteranter spirre here deres rön op i krasserotteriet“, Kr. Börner. 106. 954; jfr. Høstferierne, Blich. Nov. III. 553 flg.; pigerne, som ej kan udtale br-, se læsp; tungeprøve: „tre røde ryttere red rådstuen tre gange rundt“; „Jeppe Rasmussens Ribsbuske og buskvækster“; — lyden ʳl se l II. 358. 36 a; r > j se kværn II. 345. 21 b; ð > r se d I. 167. II, 169. VIII; historie se Kr. Sagn I. 305. 17.

ra, no. se rad.

1. rab, udrbso. *rap* (Malt h.); kaldenavn til anden, jfr. ribbe.

2. rab, no. hård, tör og kold blæst el. storm, Mb., se ravs.

rabalder, no. *raba'lər è* (Vens., Agersk., vistn. alm.); stærk larm, spektakkel af noget, der falder, se balder; er vel det ital. ribalderia, eng. ribaldry, Krist. Gadesprog; se skrabalder.

rabaldermær, no. skæo. til larmende kvinde.

rabas, no. larm, bulder; jeg har flere gange hørt skrald og raba's i höjen, Kr. VIII. 9. 22 (Fly), se rabus.

rabbel, no. *ravl de* (vestj.); løs tale; *de ær et ant en r-;* se rable.

rabe, uo. *rab -ər -t -t* (Vens.); skrabe sammen, om penge; *ðlc hwa haj ku rab å skrab saməl; månər hæjər jò rabi arbec,* hurtigt arbejde; *rab æn* kvinde, som skraber sammen, se nøl; jfr. Aasen rapa, en biform til ripa, rive.

-rabi, no. se kål-.

rabisken, no. arrig og nærig karl el. kvinde; „hon wa som noue rabi'sken dauen igjemmel“, Jæger, Ferie s. 22;

„som beiler vill han ham it si, de suhr han, den rabi·sken", sts. s. 56.

rable, uo. *ravl -ər -ət* (vestj.); snakke løst og fast: *di oŋ ravlər, som di gaməl kawlər* (kagle) ordspr.; *han gor o ravlər om ər;* „du ravler nok for noget!" siges i Vestj. til et barn, som uden tilsyneladende grund bliver overstadig lystig; man tror, at det er tegn på, at vedkommende snart vil få modgang, J. K. 357. 1069; jfr. Rietz rabbla, ramse op; holl. rabbeln, eng. rabble, smstilles med lat. rabula no. et larmende, pralende mske.

rabuntes, bio. i udtr. *go te rabo·ñtəs* (V. Lisbj. h.), gå til spilde; ellers siges vel: „at gå rabundus", jfr. mnt. rabunten el. rubunten gân Sch. Lübb., „d. h. gehen um zu rabauden (agere nebulonem), herumschwärmen".

rabus, no. *rabu·ws* el. *rabu·ks* (Vens.). — 1) rabalder, *dær gik sån et rabu·si o* (Hovlbj. h.), larm, strid. — 2) et kommersspil (Vens.), = røde Ane (s. d.), *rabu·ws* (Lild s., Vens), et glds kortspil; vel rambus, se rød Anders, rabas.

rabuse, uo. *rabu·s -ə -t* (Silkeborg); styrte hovedkulds: *han rabu·sə i æn katå·fəlkul;* nok også no. om et hovedkulds fald (Vens.), jfr. Sch. Lübb. rabuse, „das preisgeben zur plünderung, . . . eigentlich wol: die verwirrung, durcheinander, wirrwarr.

1. rad, bio. *raj* (Valsb., Ang., Bradr., Sundev.); også *rai* el. *ræi* (Ang.); *rå* (Hell. h., Øland, Støvr. h.); snart, straks; „å så ka I rå te wo gild jer beflit", And. Begr.; „spo dæ no å kom rå egjen" Blich. Vium s. 163; „gid a mæ mi fåræller no ku samles rå igjen", Blich. Bindst. *de æ raj syw åər syt* (Bradr.), det er snart syv år siden; *kom raj!* (Valsb.), kom snart; *de æ nåk ræjər* (Ang.), det er nok snarere; *de troər æ ræjəst* el. *rajəst* (Ang.), snarest; jfr. Aasen rad, isl. hraðr, slgn. eng. rather.

2. rad, no. *rað æn raðər* (Slet h.); *rå æn -ər* (Holstebro, Mors, Thy, Lild s.); *rò* el. *rå æn* best. *ròən* [flt. *-ər*] (Vens.); *rå æn* (Hell. h., Gjerrild s., Hjelmsl. h.); *raj æn* best. *rajən* flt. *raj* (S. Hald, Skader s., Havbro s., N. Sams), flt. *rai* (Søvind s.); *ra æn råər* (S. Sams); *raj æn rai* (D.); *raj* el. *ræj æn* flt. *raj* el. *ræj* (Agersk.; Sundev.); *raj* flt. *rai* el. *rej et* flt. *rej* (Bradr.). — 1) = rgsm.; „*go ròən ijè·məl*", Grb. 16. 17; *æn rå pærlər; di seər i rå, di gor i rå lisom Pi Løtəs höns, haj ha eñc uən jæn å de war i kåk,* el. „*di jik i èn strøj rå lisom Pjæ-Løtəs höns*", Grb. 37. 27; *di serər i raj lisom Gasə brujpiqər, da hai di kon jæn* (N. Slesv.), el. „som Endelave gæs", „Md. Bruns höns", „Per Lorts hovmænd"; el. „rid i rad!" sagde kongen til sine svende, han havde kun to, se Kr. Ordspr. s. 251. 515; *trej daw i rå* (Vens.); „*i æ raj, i æ raj!*" *soi æ man, da hai han kon jæn ko* (Åbenrå); *æn ræj krælər* (Agersk.), en rad perler; især om rader af korn på marken; *byq ska monəs i æ rå, hawər ı æ lå* (D.); *slæv i rå* (Thy); *sæt te rå* (Holstebro), sætte korn sammen i skok på marken; *de ær å rå få mæ å go dèrhæn* (Vens.), ɔ: af vejen; jfr. avn, kjærvested, roge; gasse-, gåse-, korn-, løbe-, mog-. — 2) om byggen siges: *æ byq stor i rø ròjər* (Thy); *høst æ byq i æ rø ròj, så for do di haməl kuər mæ æ kòj, høst æ hawər trångro, så for do di stuər mæ dı smo* (Mors), ɔ: langs kærnerne fremkommer røde striber, der er tegn på begyndende modenhed; jfr. rødkjærning, se havre I. 572. 28 a, rand. — 3) en bygningslænge; *rå æn* (Gjerrild), *raj æn* best. *rajən* (i Randersegnen); jfr. råling, fos-, ister-, lade-, nøds-, pisel-, stald-, stue-. — 4) en rad skrift, en linie i en bog; *do ka sawt skryw dæm falə rai* (D.). — 5) *han æ komən i æ baqə raj* (D.), det er gået tilbage med ham; *han ær ålti i æ fårə raj* (D.), fremmelig med sit arbejde; *no ær æ raj nåk te mæ* (D.), = rgsm.; *snak et ræj hæn* (Sønderj.), *snak æn raj hæn* (Vejen), sige en hel mængde, der ikke betyder noget; *no ær æ kåmən ele·t hæn å æ raj å ka it falə bir æ møs bæt,* J. M. 68, hen på raden, ɔ: hen i årene; *ålt ska vær i raj te hæləl* (Valsb.), alt skal være i orden til helgen; „være, komme, sætte i ræj" (Ang.), i orden, i lave, om et mskes sundhed, hestens huld, om en mark eller en hel avling; jfr. Aasen, rad, isl. röð flt. raðir huk.

3. rad, no. *rò æn* best. *-ən* (Vens.); *ra i* (Sams); *raj æn* (D.); flt. *råi* (Andst.); itk. (vestslesv.). — 1) benrad, rygrad, hvad

der er som en benrad; svært arbejde *røkər i rọ̀ən* (Vens.); *ruk i rọ̀ən,* ru i raden, ɔ: utilpas, magtesløs; *di ska wè møj ruw i rọ̀ən, dæ ka eňc søŋ sowəns saŋ åpå lọqən,* jfr. Grb. 241. 245, ɔ: de skal være hæse, magtesløse, der ikke skriger, når de får en kniv i halsen, som soen på lågen, når den stikkes; *nap såmøj klǫær, haň ku skul raja* (Løgstør), ɔ: kroppen; „de gyhst igjemmel dend hiele raj", Jyd. l. 35. 2; *de æ da nu sølə rọ̀ər, hąj hǫr* (Vens.), ɔ: magre, dårlige kør; tømmeret i en huslænge: taget blæste af, men raden stod dog (Sams), Mb.; jfr. sværte, uo., se ben-, gåse-, helmisse-, heste-, ryg-. — 2) skæo.; *de ær ən lomsk raj i ham* (D.); *de armə raj!* (Vejen); *de ær ən lị rọ̀* (Vens.), om kvinder; i en stedremse: *Ørbæk ær èn lilə bòj, Towtom lèqə lèt i lòj, Søň* (Søvind) *ær ən hòwistaj, Brèqsti ær ən mawə raj* (Søvind s.), Sondrup (Hads h.) el. Brørup er en maver rad, Kr. IX. 122 311 (Skanderb.), Ordspr. s. 512; se rakker-.

rade, uo. i tlm. „de rader, ligesom degnens höns, han havde kun én", Kr. Ordspr. 251; *æ kwiňfålk mo et rå̱ə miər eň jæn gåŋ om æ or, o de ær i høst,* sts. s. 533 ordspil mellem „råde", regere og sætte i rad, om kornet.

-radet, to. se 1. rad; seks-, to-.

radgarn, no. *rå̱gạn æn* (Holmsl. kl.); garnet, der står i lige linie ud fra rusen og som standser fiskene og bringer dem til at gå ind i rusen; se stemmegarn, ruse, rå.

radling, no. *rajləŋər* flt. (Lönb.); lange, smalle, fra hovedmassen udløbende klitter, mulig = radlinger; jfr. bjærghale; *ralən æn -ə* (Silkeborg), lang, smal dynge, hvori trækullene lægges efter at være ragede ud af milen; høet rives i *raləŋər* flt. (Herning), lange, smalle strimler, inden det stakkes, jfr. 2. hale 2, råling.

radsle, uo. *rasəl raslər rasəlt rasəlt* (Torsl., Vens.), = redsle (s. d.).

radsted, no. *rọ̀ərstè è -stẹər* (Vens.; Holstebro); *rajstæj et* (Horn., Gisl. h.); stedet på stubmarken, hvor kornraderne har stået; *ryw rå̱stẹər iň* (vestj.); *ryw råstər* (Lild s.); rive sammen, hvor de har stået; jfr. avnsted, kjærvested.

radtavl, no. *rå̱tawl* (Lb.); *rå̱-* el. *råtawl* (Lild s.); *råtawl* (Vens.); et alm. brætspil, hvor det gælder at få 3 brikker opstillede i rad; den, som når det, har ret til at tage en af modpartens; „*i min rå̱, a tạr let for min skå̱!*" (Lild s.), siger den, som tager, se rendehest.

rafejs, no. „*hèn åpå såmən, da kam dèr èn stakəlstjèləŋ, sònt èn rafæ·js*", Grb. 187. 35, betydning? se rufferske.

rafel, no. *rafəl æn* (D.). — 1) en god handel, et godt coup; *vi ska hen o gør æn r-; han ģor æn gråw r- vẹ· ət* (D.), fik meget bestilt. — 2) *rafəl [de]* (Vens.), gammelt vissent græs i mose el. kjær. — 3) *de ær æn få̱lə rafəl* (vestj.), om en kvinde, der er rap i munden; langbenet krikke (Lem, Rkb.).

rafle, uo. *rafəl raflər rafəl* (Malt, N. Slesv.). — 1) *de raflər å æ viňərər* (N. Slesv.), om en raslende lyd, hagl o. l.; *do skal ek stạ̊ sạ̊n o rafəl mæ dæm kåp, do ku læt fow əm i støkər* (Agger). — 2) *han ka rafəl möj öwər* (Malt), overkomme, men på en uordentlig måde; *gọ o rafəl* (vestj.), være uordentlig påklædt. — 3) *rafəl mæ æjəndomər* (D.), handle, prange; *ve do rifəl, ve do rafəl, ve do hạ̊ ən knyw får æn gafəl* (Andst.), opfordring til handel; jfr. V. S. O. rafle, kaste med tærninger; Rietz, rafla, skrabe.

1. rafte, no. *rawt æn -ər* (D., vestj., Malt, Andst.); *rawt æn* (Løgst.); *rawt æn -ə* (Søvind s.); *rawt i* flt. *rawt* el. *rawtər* (Vens.). — 1) lang stang (alm.); „*liq mè de sam fur rawti åstæ· mæ piqən*", Grb. 161. 12; ovnragen. — 2) langt, magert menneske (Vens.); jfr. Aasen, raft hak. lægte, tynd stok, sparre; isl. raptr. stok, bjælke; mnt. rafter, rachter el. raffert Sch. Lübb., „kleiner balke, latte"; kål-, lyng-, mede-, ovn-, skov-.

2. rafte, uo. *rawt -ər . rawt rawt* (Andst.); om personer: være ivejen på en stiv, klodset måde; *han stọr ålti o rawtər i æ væj; hwa stor do dijər o rawtər ætər i æ bå̱r skåwt?*

raften, no. en „gal-rawten", J. Saml.[3] I. 90, trættekær el. løsagtig kvinde (Djursl.).

1. rag, to. *rạq* (Lindk., Agersk.); *rak* itk. *-t* (Fjolde); utæt, om spand og andre stavkar, læk; jfr. gisten, rar.

2. rag, to. *rạ̊q* flt. *rå̱q* (vestj., Mors); *rạq* flt. *rą̣q* (Vens., N. Sall., Søvind). — 1) stiv, strid, om uld; *rạq tow* (Sall.); *æ fọr æ rạ̊q i æ tow* (Lem). — 2) bar,

skarpsandet; *de ær ən råq ste, råq sån, de råqə sån* (vestj.); *raq* (N. Sams.), stejl, måske med betydn. af bar; *de raq klet*, den stejle klint. — **3**) forstærkende tillæg; *nåt råq måq; æn råq kæltrəŋ* (vestj.); *i raq skitəŋ, celtrəŋ; no raq skit*, ɔ: noget pak (Vens.); *no raq skit, de raqəstə måq* (Elsted); *de æ de raqə skit* (S. Hald h.); *de raqəstə skit* (Søvind); *uð i æ råqə væstən* (Elbo h.) i det yderste vesten; *a kam å æ råq nowrən* (vestj.), fra yderste nord; *de gær i rak spleñ* (Sund.), ɔ: i bare stumper og stykker, jfr. ravgal; se Aasen, sv. rak, rank; ragtyv, raguld; raget.

3. rag, no. *raq [de]* (Vens.); strid uld; se gjede-.

4. rag, no. *raq de* (Vens., Hjörring). — **1**) småskyer; *dær æ no r- i wæstər;* jfr. Aasen rak, drivning, svag blæst el. bør; se rab, ravs, reg, rog; hav-. — **2**) *haj fæk raq te ə* (N. Vens.), held til det. — **3**) *råq* (vestj.), *raq* (Sall.), revne i is; jfr. Kr. Sagn IV. 389 ned.; — **4**) *dær gor æn [råq] hæn öwər wå mark* (vestj.), en skarp, sandet strimmel. — **5**) skrab, levning, som ikke duer noget (Vens.) Mb.; *raq æn raqi* (Vejlby v. Årh.), pjalt; måske forskellige stammer.

ragat, no. *regå't æn* (Mors, gld.); göre en slem r-, uro, forstyrrelse, Aasen ragat, vistn. fremmed ord; Rietz ragata uo.

1. rage, uo. *råq -ər raqt raqt* (D.); rage op over; *æ dampskåstən råqər höt åp öwər dæm añər hus;* jfr. htsk ragen, være fremstående, rag.

2. rage, uo. Der er tre hovedformer i nt. — I. *råq* (D. nordpå: Nykirke, Jannerup, Lem, Lyne, Bur, Vemb, Vejr., Thy, Mors; Malt, Andst. h., Bjært, (Sønderj.), Vejlby (Fred.), Linå, Røgen, Dover, Saksild, Tiset, Vejlby (Årh.), Hads h.; Davbjærg, Hell. h., Fur, Haslund, Sporup, Halling, Alling, S. Hald h., Nimtofte, Ålsø). — II. *raq* (Vens., Øland, Horn. h., Havbro, Flejsborg, Almind (Vib.), Rødding (Nörl. h.), Bjerring (Mds. h.), Falslev, Harridslev, Gimming, Støvr. h., Vor h., Uth, Sams, Sem, V. Vedsted, Spandet sydpå, Mjolden, Römø, Hammelev, Agerskov). — III. *rak* (Mellemslesvig til sproggrænsen: Åbenrå, Sundev., Angel, Valsb., Braderup, Rapsted, Tinglev.); som böjningsmönstre kan anføres:

I. *råq -ər raqt raqt* (D., Andst.);
råq -ər rajt rajt (Vejr., Stagstrup, Snedsted (Thy);
råq -ə rågt rågt el. *ròq -ə ròqt ròqt* (S. Hald, Halling, Vejlby, (Årh.), Saksild, Tiset, Linå, Røgen, Søvind s.).
råq -ər rajt rajt (Agger);
II. *raq -ər raqt raqt* (Vens., Gimming s.);
raq -ər raqt raqt (Havbro s., Støvr. h., Falslev, Harridslev, Bjering (Mds. h.), Vor h.; Agersk., Sem, V. Vedsted, Mjolden);
raq -ər rajt rajt (Almind, Vib.); ft. *rajt* (Flejsborg);
raq raqər rajt rajt (Rødding, Nörlyng h.);
raq raqə raqət, raqə el. *raqt* (Sams). —
III. *rak rakə rakt rakt* (Åbenrå, Sundev., Ang., Bradr.). — **1**) samle hø med rive (alm., Sønderj.); *raq hø* (Vodder, vestslesv., Agersk., Bradr.); *di æ hæn o raq* (Agersk.), rive hø sammen i stak; høet rages et „kast", ɔ: så langt som man kan nå med riven, således at høet føres forbi den rivende, se rivekast; stubmark rages „for fod", ɔ: man river stråene til sin fod, om man da ej bruger slæberive; *raq no saməl, raq ə i ən døŋ; è raqi* (Vens.), en ragen. — **2**) rive ned; *huwst ska snòt raqəs nir* (Vens.) — **3**) afrage hår og skæg, barbere (vist alm.); *råq dæj sjæl, så æ dær et añər, dær skær dæj* (vestj.), Sgr. I. 220. 20, ɔ: styr dine egne sager; se rede, uo. — **4**) tildække ved sammenragning, om ilden; skrabe, rode; *råq æ il* (D.); *ròq ilən* (Søvind s.); tildække ilden på arnen om aftenen med aske, jfr. A. Kock, Peder Låles Ordspr. nr. 1190, komm. s. 421; *hwa vel do i mi lomər o råq, dær æ hwærkən wost hær kåq?* (vestj.); fig. *raq åp i* (Vens.), f. eks. i gamle sager. — **5**) *raq -ə raqt raqt* (Søvind s.); *de raqər il dæ* (sts.); *hwa råqər de ham an?* (Lindk.), hvad angår det ham? *hwa råqər de dæ?* (Agger); *de raqər eñc dæ!* (Vens.); *di raqt saməl om ət* (vestslesv.), blev uens om det; *de æ raqt ap* (S. Sams.), sluppet op; *han ka et raq a'n mæ o fo köwt* (D.), komme afsted med, træffe på en heldig lejlighed til; jfr. Aasen, isl. raka.

3. rage, no. *råq æn -ər* (D., vestj., Thy); *ròq æn -ə* (Søvind s.); *raq æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *rak æn -ər* (Bradr.); et redskab til at skrabe asken

ud af ovnen med; *så styw som æn råq* (vestj.), overmåde stiv, se ragestiv; i ævent. får ragen befaling til at svare ja, når trolden råber, se Kr. Æv. s. 28, jfr. skjødsel, spytte; heksene rider til Troms kirke på rager, se Kr. Alm. IV. 9: 13, limeskaft, ovnrage; se aske-, ild-, kakel-, ovn-, pulse-, skold-.

rageniv, no. *råqknyw æn -knyw* (D.); *ra-* el. *raqknyw i* best. *-i* flt. *-knyw* (Vens.); *rakknyw æn -knyw* (Sundev.); = rgsm.; *hun hår æn moṅ som æn råqknyw* (vestj.), om den, der er skarp i talen.

ragelse, no. *råqəls de* (Vejr., Mors, Thy,; Gjern h.); *raqəls è* best. *-t* (Vens.); *raqəls de* (Lild s.); ragerier, værdiløse småting; *de wa jænə gaməl raqəls, dæ blòw sòlc we dæj akseuwn* (Vens.).

ragelsekasse, no. *raqəlskas æn* (Lild s.); *ròqəlskas æn* (Gjern h); kasse med al slags gammelt rageri i, söm jærnstumper, knapper osv.

rager, no. *raqər æn -ər* (Agersk.); kvinde el. dreng, som river; i en stedremse: „Jeksen ragere“, Sgr. V. 25. 51 (Hjelmsl. h.), se *af-.

rageri, no. *raqəri·j de* (vestj.); ubrugeligt gods, se ragelse, små-.

ragerose, no. J. T. 323, valmue, papaver L. (nord f. Årh.).

ragestiv, to. *raqstyw* (vestslesv.); stiv som en rage.

raget, to. *raqəð* (Lild s.); *raqə* (Vens.); *raqə* (Lönb.). — **1**) stridhåret, langhåret, om får; også: *æn raqə huṅ* (Lb.); *han æ raqə om æ howə* (vestj.); *no raqə tow*, strid uld (Vens.); også om et stk. tömmer, der har drevet sålænge i havet, at det er overgroet med vandplanter (Lild); *raqit* (Elsted), pjaltet, usel; Mb. anfører: „et ragent hus“ (Støvr.), forfalden, hullet, laset; „raggeret“ pjaltet, laset. — **2**) *månər hæjər jør raqə arbec* (Vens.), rask arbejde. — **3**) = **2**. rag, om hvad der er dårligt som forstærkende tillæg.

ragfuld, to. *råqful* (Holstebro); stopfuld, se ragløs.

raginælde, no. *[raqina·l] æn* (Sall.); slunken, pjaltet kvinde; også: en kvinde, med hvasse ord; i et sagn Thiele II. 242 synes ordet at være navn til en „Underjordisk“; jfr. rappenælde.

ragerist, no. *[raqirest]* (vestj., Randers), Mb.; „et navn til fanden, som bruges i gl. remser“ (vestj.); jfr.

„herud maledictus,
herind benedictus,
herud ragirist (significat diabolum)
herind Jesus Christ,
herud du lede skån
herind du værdig Hellig Ånd!“

se E. Pont. Everricul. p. 65; jfr. Dania II. 27, „den eneste aftenbön en gammel kælling vidste“; variant:

„A ligger mæ på mi hyver ley
så souer a på vor frou frey,
herud Ragirist,
herind Mari med Jesus Christ,
herud dit slem skån,
herind Mari med dit lille bån!“

E. Pontopp. Everricul. p. 66; herhen hører mulig:

„Rist rider til thinge med bidsel og med ringe,
der møder hannem Krist: „hvor vil du ride?
du skal ej over vejen ride, ej over kristendommen vinde.
I navn osv.“

en besværgelse, meddelt i Sgr. V. 202. 775 (Fyn), den bruges, når et kreatur el. en hest er styrtet; jfr.: F. Jónsson, Hist. Eccles. Isl. II. 383-84 anført hos Arnason II. 59. 1 „út Ragerist, inn Jesú Christ, ût Valedictus, inn Benedictus!“ Maurer, Isl. Volkss. p. 209 gætter, at ordet er fordrejelse af Antichrist; måske to navne, se Kr. Sagn VII. 145, Gaardboe Fortidsm. 334: „kom Ragi og Riste“; som edelige udtryk kan endnu høres: Ragien annamme mig, du skal få en Ragiens færd; Ragien, Rånen, Rakkeren ta mæ; endnu kan anføres djævlenavnet Raggi, Kaarsb. Satan. 16. 27; sl gnes kan besværgelsen J. Saml. IV. 125. 41 „herud Judas . . . herind Jesus“; „out fire, in frost“ Ch. Notes 84. 89. 254, Folkl. XI. 217 (Engl.), Pitré Usi IV. 75; Nihongi II. 389 ned.

ragel, to. *rakəl* (Valsbøl); om stavkar, løs i sammensætningen, så de rasler.

ragle, uo. *rakəl raklər rakəlt* (Bradr.); rave, om et hus f. eks.; jfr. Aasen, ragla, *raql* (Elsted), rave, vakle; se rangle 3.

ragløs, to. *raqlòs* itk. *-t* flt. *-lòs* (Vens.); *råqløs* (Agger); ganske løs, om et dyr, der går løst omkring uden at

have sămeget som en töjrstump med sig; *dæj taj sęə raqlès* (Vens.); se ragfuld, ravgal.

ragning, no. *raqnəŋ de* (Agersk., V. Vedsted og sydligere); *raknəŋ de* (Bradr.); rivelse på kornmarken, ɔ: de strå som rives sammen efter at negkornet er ført bort, jfr. rivning.

ragret, to., bio. *raq-* el. *rawræt* (Vens.); *rawræt* (Elbo h., Søvind s., Ang.); lodret, lige op og ned; *haj sto liq rawræt åp åpå hans baqbin* (Vens.), om en hest, også Ang.; *haj sto raqræt åp tęə* (Vens.).

ragtyv, no. *raqtyw æn* (Agersk., Braderup); en person, som stjæler alt hvad han kan få lejlighed til; *i raq tyw* (Vens.); *æn råq tiw* (Elbo h.).

raguld, no. *raqul æn* best. *-ən* (Vens.); den stride uld.

rai, udråbso. *rai* (Vens.); kaldenavn til gås, se I. 528. 34 a.

raj, no. bio. se rad, råd.

1. raje, uo. *raj -ər -ə rajə* (Vens.); være halv, skødesløst påklædt; *hwada·nt ær ə do gor å rajər!*

2. raje, no. *raj æn* best. *-ən* flt. *rajər* (Vens.); *raj æn -ər* (Lild s.); *raj æn* (Vejr.); *råj* el. *raj æn* (Varde); tyktarm, måske bladmave hos store drøvtyggere, tyktarm hos får (Vens.); løben i kalve og får, den bruges til pølse; *rajən æ majs pøls* (Vens.), husbonden skal have pølsen af den; se rajehat. —

3. raje, no. 1) klæder, måske pjalter, i altf. i flt.: *di skəəslès knèc komər åltər mæ urəwə rajər*, udrevne klæder. — 2) uordentlig påklædt kvinde; *hon æ sønt ən raj* (Vens.).

rajehat, no. *æ råjhat* (Lem), bladmave hos ko; *de ær et mijər eñ ən r-!* ɔ: noget ubetydeligt; se 2. raje.

rajelse, no. se rådelse.

rajgræs, no. *rajgræjs de* (D.); *rajgrējs de* best. *-t* (Vens.); *rajgræs de* (Thy), = rgsm.; lolium perenne L. (alm.); blød hejre, bromus mollis L. (Thy); af eng. ryegrass, jfr. Nyrop V. Sk. 44, se engelsk-.

rajgås, no. *rajgos æn -gæs* (Thy); en slags vilde søfugle; Mb. har „radgås“.

rajhalset, to. *rajhalst* flt. *-halsə* (Vens.); *rakhalsə* (Vlb.); *rakhalsə* (vestj.); barhalset, uden halstörklæde; langhalset; *bøn ræjər jan rajhalsə* (Vens.).

rajling, no. se radling.

Rajs, no. se Randers; uo. se rase, ræse.

rajsager, no. se ransager.

rajsel, no. se ransel.

raison, no. *ræsò·wn æn* (D., vestj.); mening; *de æ dær slæt eŋən r- i* (D.); jfr. fr. raison.

rajtarm, no. *rajtarm æn* (Agersk.); bladmaven i får.

1. rajte, no. *rajt æn -ər* (Agersk.; Fjolde); stor kødpølse, som göres af rajtarmen (s. d.).

2. rajte, uo. *rajt -ər -ət* (D., N. Slesv.); nogle siger: *röjt* (D.); om kreaturer: drive omkring uden at kunne stilles nogen steder ved deres æde; jfr. jejtre, ralte.

rajtel (?) no. „kort stok el. pind til at omdreje el. smöre noget med“; Mb. under rait (Sønderj.); Outz.

1. rak, no. „dragegårdspælen“ står udenfor ålegården, og så bliver der sat en „rak“, et trekantet stk. træ, fast ved pælen; der går en trosse gennem rakken, så trækkes hammen ud ved pælen og strikken göres fast inde ved ålegården, Kr. Sagn IV. 395. 18 (N. Sams).

2. rak, no. *rak de* (Agersk., Agger, alm.); skæo.; *sikə nå rak!* noget pak; *de æ no rak å ha mæ å jòr* (Vens.); jfr. mnt. racke Sch. Lübb. „koth, dreck, unflath“.

raken, no. best. i eder: *ta mæ rakən! òw få rakən, de wa rakəns, hons rakən æ de!* hvad pokker er det? (Vens.), se rakker 2.

raket, no. *rakè·t æn -ər* (Lild s.); *rakè·t æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; ved redningsstationerne har de *rakè·tər å ǫl de di ska broq* (Lild s.); *haj kam så læt som ən rakè·t; „de sicə så pènt, nè dæ stor ən rakè·t åpå bowrə!“* sagde konen, hun mente buket; „kaste raketter op“ kommersleg, Kr. Börnerim s. 506; jfr. ital. rochetta af rocca, rok, fordi den med sin stang ligner en rok til håndten, Wg. Wb.

rakhalset, to. se rajhalset.

rakke, uo.

rak -ər -ət (D.);

rak -ə -ət (Søvind s.); ft. tf. *rakə* (Vens.), = rgsm.; *di rakə nir åpå hwarq·jər* (Vens.); *do bəhöwər et o rak nijər o wås* (D.); *han rakər hans ǫq aw* (vestj.), ɔ: handler ilde med dem ved dårlig pleje og uafladelig kørsel; *rak jæn te* (N. Slesv.), tale ilde om, skælde ud; *han kər o rakər i æ lañ* (vestj.); *hañ kèr å rakə*

ðm nætən (Søvind s.), mishandler sine heste ved idelig kørsel; *han gær å rakər i ål teŋ* (Sundev.), ɔ: roder omkring, hvor han intet har at göre; se 2. rak, jfr. Gaardboe Natm. 9.

rakkel, no. se rækel.

rakker, no. *rakər æn -ər* (vestj., N. Slesv.); *rakər i* best. *-i* el. *rakən* flt. *-ər* (Vens.; Mors, Agerskov). — **1**) en tater, en af natmandsfolket, J. S. IX. 119; „prælinkvanten" i Årestrup, den Årestrup rakker indfandt sig i Vium for- og efterår for at feje vore skorstene, dræbe og flå hunde, katte og hellemisser og rense lokumet .... i de tider var der næsten i hvert sogn én bosiddende af dette slags, to i somme ...., se Blicher III. 377, IV. 161 ff.; rakkernes sædvanlige næringsveje var: bedrageri ved overtroiske konster, såsom at spå af hænderne, kurere for drukkenskab o. lign.; endvidere var de heste- og kalveslagtere, af disse, som af selvdøde dyr, fik rakkerne kødet. Mange af dem vare glarmestere (s. d.), blikkenslåere (s. d.), blytækkere, knap- og hægtemagere, kjedelflikkere, såldemagere osv. Enkelte spillede violin og mange af almuens dansemelodier og danse er sagtens indvandrede med taterne. Somme lavede legetöj og komiske figurer af dyr og msker i træ el. brændt ler. Det afsattes siden på deres vandringer omkring i gårdene. Lejlighedsvis fiskede de med kroge i de vestjyske åer, og mange mente, de forstod at læse fiskene til sig, el. de satte ståltråds snarer for haren og ræven på heden. Det var vanskeligt at holde dem fast i arresterne; thi de kunde „blæse" låsene op. Der var ingen fare ved at lade dem antænde ild i loer og lader, hvor de fik lov til at ligge om natten; thi de kunde stille ild og vende vejret. Trods al usselhed var rakkerne et begavet folk, en „dum rakker" var noget uhørt, J. K. 36; rakkeren skulde flå skindet af selvdøde kreaturer og nedgrave dyret, hvorfor skindet tilhørte ham. I Roager sogn sendte de bud efter rakkeren i Ribe og i tyverne var det endnu skik, at han ved fastelavnstid afhentede en havrekjærv fra hver gård i sognet, skönt han den tid ikke længer brugtes; vognen lejede rakkeren i Ribe og når han kom ind et sted, sagde han, om de vilde betænke „mestermanden" med en havrekjærv; han fik altid en stor kjærv og det blev altid et lille læs i sognet (N. Slesv.); de forlangte, man skulde sige I til dem, Kr. Alm. V. 241. 623; natmanden Jörgen fik af Lundsgårds ejer tilladelse til at nedsætte sig på en lyngbakke, der kaldes „Bjærget", og han var herredets sidste herredsrakker, Goldschm., Hederejse s. 175; Jens Dideriksen i Tovstrup var også indsat r-, Jyll. I. 315; til rakkerne regnedes „Hyldeborgerne", Kr. Alm. V. 218. 547-48 og „Loddefolkene s. 255. 661-62; „Glarmesterfolket" Gaardboe, Natm. 7. 19; sluttede nogen af husets folk sig til rakkerne, skar husbonden dugen istykker imellem vedkommende og de andre, se Kr. Alm. V. 232 øv. 241. 623. 276, P. Bjerge Aarb. IV. 159; med rakkerfølget fulgte gerne en el. flere grise, se Kr. Alm. V. 220. 555. 568; også ged, hund, Gaardb. Natm. 45; en ejendommelig gøen af hundene varslede r-nes komme, Kr. Alm. V. 235. 605; de „store rakkere" havde hus at bo i om vinteren, s. 233. 594; de tog tilægte ved at „kaste kjæp", se II. 150. 46 b; de loddede, klinkede og rapsede lidt af og til, de flåede også, når de kom og fik altid almisse, Kr. Alm. V. 236. 606; de flåede selvdøde dyr, P. Bjerge, Aarb. IV. 157, Kr. IX. 224. 62, Alm. V. 231. 589. 608. 10. 16. 18. 19; jfr. Kr. Anh. 99 ned.; ligeså gildede de handyr, K. Alm. V. 238. 11. 13, se gjelder; kunde være troldkloge, Kr. Sagn VII. 33 øv.; når rakkerne gik ud af landet og seminarister kom, skulde verden forgå, Kr. Sagn II. 341. 369, siger Sybille; „ja, rakkeren, han skal ha mit skind" siger ræven, Kr. II. 325. 14; i Vestj. var de Kvembjærg Rakkere, Kr. Sagn IV. 468. 71, ligeså de Rind og Dejbjærg Rakkere bekendte, bl. hvilke var slægterne Mus, Kat, Svin (s. d.), Kaspersen, jfr. Kr. VI. 345. 213, Alm. V. 237. 610, 257. 667. 693. 720; Kristoffer Rakker, Kr. IV. 105. 145; Rakker Rask, Kr. VIII. 257. 436; — Morten, Kr. Alm. V. 240. 620; Vindepind, Kr. Alm. V. 222. 563; Kristen Tand, s. 242. 626; Per Klapöje, s. 244. 632; jfr. s. 247 nr. 19, hvor en stor mængde slægter nævnes; Rakker Anders, Zakarias, Gaardb. Natm. 8; Rakker Mette, Stine, Kr. Sagn VII. 273. 37; *„de æ gåt mað, de æ syṅ o spil ət!" så æ rakər, han spij* (vestj.); *dæmæ ær*

əl som mæ æ rakər, han ljet om æ knyw, da hǻð han ən i æ moñ (vestj.); *„jo læŋər åp po æ ðå, jo wilərə fålk!“ så æ mañ, æ rakər kåm iñ* (Mors); den ene dreng slår den anden, idet de skilles og siger: *slo do mæ ijæ'n, så æ do i rakər!* (Vens.); i stedremser: „Estvad rakkere“, Kr. Ordspr. s. 503 (Ginding h.); „Holleskov r-“, Sgr. XII. 143. 367 (Fövling s., Gjørd. h.); „Höm r-“ el. *Höm prakərər, Rår* (Roager) *rakərər*, Kr. IX. 130. 343 (s. f. Ribe); „Nörreby r-“, Sgr. VII. 237. 891 (Vilstrup s. v. Haderslev); „Randrup r-“, Kr. Ordspr. s. 504 (Hell. h.); „Rind r-“, Kr. VI. 345. 213 (Hmr. h.); „Tømmerby r-“, Kr. IX. 127. 329, Ordspr. s. 500 (V. Hanh.); „Tårs r-“, Kr. Ordspr. s. 499 (Vens.); Gaardb. Natm. 23. 103; jfr. „Refsvindige r-“, Sgr. IX. 132. 390 (Fyn); „du ser værre ud end Ildved r-“, om den, som er forstyrret, Kr. Ordspr. s. 523; en lille skov syd for Lemming i Koldt sogn ved Århus, kaldes „Rakkerpulden“, Sgr. IV. 88; visen om rakkerens brud, Gr. Gl. d. M. III. 8. 2, Kr. II. 143:

> hvad enten den jomfru hun peb el. sang,
> så måtte hun rende med den rakker
> rundt om land!

Kr. II. 145. 26; jfr. DgF. nr. 369, Wigstr. Sagor s. 90; i en skæmtevise:

> 10. Og kællingen sadler bukken grå,
> så rider hun sig til rakkerens bo.
> 11. „Og hør, kære rakker, kan du skrifte mig,
> for mine synder de plager mig?“

Kr. II. 335, jfr. Sgr. VI. 130. 7 flg.; se også: „der låg tre rackare och flådde en mär“, Wigstr. II. 49; skriftes, Kr. KT. 129. 43; r-s begravelse, rim, sts. 141. 382; rakkernes byremse, se Sgr. IX. 33 ned.; jfr. om rakkerne, Stolts Opt. s. 84; Wigstr. II. 310, Jonsson s. 11, Cavall. Wärend I. 156, Bruzel., s. 18; se kjeltring, flå, lange Margrete, lire, tater, tremarksmand; hunde-. — 2) et alm. skældsord, se de følg. sammensætn.; i eder: *rakərən taṃæ* (Mors); *få rakər* (Valsb.); *rakən taṃæ, r- fo; skam, r- mæ' dæ!* (vestj.); *fòj, få dæñ lędiqə rakə!* (Søvind s.); i udråb og onde ønsker; *de wa rakən!* (Vens.); *så ska da dw æ rakər kom atər dæj! de æ nåwət rakərəns kraṃ* (vestj.); se han-. — 3) et meget alm. og bekendt kortspil, *spel rakər* (vestj.); *spèl rakə* (Søvind s.); i Kbhvn. „hanrej“, hvoraf der findes mange forskellige afarter: *kæltreŋ rakər, kærəst r-, jæŋ kårts r-, rakər oṃ iğæ'n* el. *təbåq, nysğærə r-, knæjtrakər, Haṃbårə r-* (D.); *æŋkəl rakər, dåvəl r-, boñtr-, bawlæñs r-* (vestj.); *bliñ rakər, buŋkrakər, svænsk r-, Tærsdal r-, slævrakər* (Agersk.); jfr. ransel 5, tosse; se dobbelt-, femkorts-, Hamborg-, kjeltringe-, kjæreste-, knægte-, slæbe-, svensk-, tosse-; jfr. mnt. racker, Sch. Lübb. en person, som skaffer snavs (racke) bort.

rakkerbanke, no. i Ø. Brønderslev s., se Gaardboe Natm. 31.

rakker Cyprianus, no. „almuen troede alm. at rakkerne ejede Cyprianus (s. d.); i Østj. har jeg set et eksemplar af denne bog, som angaves at være en afskrift af en r- C-“, J. K. 36 anm.

rakkerdal, no. stedsnavn v. Dronninglund Storskov, se Gaardboe Natm. 31.

rakkerdreng, no. *rakərdræŋ æn* (vestj.); rakkerens sön el. lærling. „Tjellerad bakke den er så lang, tiggerposen den er så trang; mo'r, bær mig!“ siger rakkerdrengen, Kr. Ordspr. s. 504.

rakkerens lys, no. i tlm. „Det skinnede, som det kunde være r-s lys“, om et klart skin; man antog at rakkerne brugte fedt af hunde og katte til lysning, se Gaardboe Natm. 30.

rakkerhat, no. i tlm. „for galt er for galt, tre daler for en rakkerhat“, Sgr. III. 108. 477.

rakkerhjörne, no. *rakərhöŋ è* best. -t (Vens.); det hjörne på kirkegård, hvor rakkere og selvmordere (s. d.) jordedes, deres kister løftedes over diget, jfr. Jyll. I. 315; se kirkegård.

rakkerhund, no. *rakərhuñ æn* (vestj.); skæo.

rakkeri, no. de havde meget at fortjene ved rakkeriet, ɔ: aflive hunde og katte, slagte og flå kalve og heste, skære lam og kalve og sådant, Kr. Alm. V. 276, jfr. Gaardbo Natm. 9.

rakkerkniv, no. *rakərknyw æn* (vestj.); rakkerens kniv; jeg haver jo ingen atten abildgrå hest', den store, lange rakkerkniv passer mig bedst, Kr. II. 145. 25.

rakkerknægt, no. *rakərknæjt æn -knæjt* (vestj.), = rgsm.

rakkerkone, no. *rakərkuwən æn*

-kwonər (vestj.), = rgsm.; se Kr. Alm. V. 228; også -kjælling s. 245. 636; -kvinde s. 225. 244. 631, eller blot: *rakərkwiñ* (vestj.).

rakkerkule, no. *rakərkul æn -kulər* (vestj.); „kun de færreste af „rakkerne" havde et fast opholdsted, hvortil de kunde ty; på enkelte steder, såsom Kvembjerg i Dejbjærg s., på Mørup mark i Rind s. og Rønbjærg i Salling fandtes hytter, hvoraf natmændene var ejere; af bønderne kaldtes disse huse „rakkerkuler" el. „kuler", J. Saml. II. 207; boligen blev blot et hul ned i jorden, helst ind i siden af en bakke, deraf benævnelsen „kule" eller „rakkerkule" for alle dette folks boliger . . . Den store bondeby Ildved, $1^1/_2$ mil nordvest for Vejle, havde sin r- tæt ved byen; ellers fandtes slige på det yderste skel el. hjörneskel mellem byerne, J. Saml. III. 126. 127; jfr. Kr. IX. 259. 100, Sgr. IX. 25.

rakkerlatin, no. *rakərlati·n è* (Vens.); *rakərlati·n de* (Malt); taternes sprog, rotvelsk, jfr. De jydske Zigeunere og en rotvelsk Ordbog, Kbhvn 1837; uforståelig, meningsløs tale, et selvlavet hemmeligt sprog, f. eks. *„anhæj øqərræj faæj ibənpæj"*, ɔ: han røger af piben (Hørmested, Vens.); den ene hyrde siger til den anden: *„elwæj odæj eñcæj åŋpræj èpcæj?"* ɔ: *wel do eñc prån cèp?* til den, der er ukyndig i målet, siges: *„elwæj odæj eñcæj eklæj iŋmæj òsmæj?"* herpå kan svares, når det forstås: *dær ær hèlər en los få miŋ* (Vens.); jfr mål, omål, pemål, pludderwælsk, svinetysk.

rakkerliv, no. liv, som rakkere fører se Gaardboe Natm. 9.

rakkermanér, no. kjolerne var udsyede på r- med rødt og stads, og der var korte ærmer, som vi brugte dem, Kr. Alm. V. 226.

rakkermær, no. *rakərmær æn* (vestj.), = rgsm.; skældsord, omdannelse af tysk ackermähre, se U. Bl. I. 34; hos Holberg „akkermær" Masqueraden 3. 4, J. Kamp, Æv. I. 58, ordet kunde vel i Jylland gærne have sin oprindelse fra rakker (s. d.).

rakkerpandekage, no. pandekage, som rakkerne laver af sammentiggede æg, dertil skal 24 æg og en flaske brændevin, se Kr. Alm. V. 219. 553. 229. 577-78.

rakkerplet, no. stedsnavn i Dronninglund sogn, Øxenhede, se Gaardboe Natm. 31. 90.

rakkerpukkel, no. skæo.; „go no væk, din rakkerpokkel!" Yuelb. s. 34; „de wa tou rekti rakkepokle begge tou", Jæger, Ferien s. 49.

rakkerrad, no. i en byremse: „Hwonndrop er en rakkerad", Sgr. III. 181. 945 (Skanderb.).

rakkersalve, no. lusesalve, ungv. ad. pediculos.

rakkerselskab, no. mange gav sig i r- for at blive fri for kongens tjeneste, se Kr. Alm. V. 87. 238.

rakkerslags, no. rakkeræt, -folk; „di fek dje løwmåhd for dem sjæl, I ka nok veed, ve de di war å rakkerslawet", Blich. Bindst.

rakkerstol, no. pladsen i kirkerne, hvor „rakkerne" sad, J. Saml. II. 207; endnu kaldes de nederste stole i Dejbjærg kirke (Bølling h.) „rakkerstolene", se Kr. Alm. V. 231. 588, Jyll. I. 315.

rakkertoft, no. i r-en lå rakkerens hus, benene af døde dyr blev smidt dér, se Kr. Alm. V. 239. 614. 15 (Tåning v. Skanderb.); stedsnavn i Grindsted by, Hammer sogn (Vensyssel), se Gaardboe Natm. 42.

rakkertysk, no. *rakərtysk de* (Vens.), = rakkerlatin.

rakkertæve, no. *rakərtæw æn* (vestj.); skældso.

-rakket, tf. se for-, til-.

-rakt, tf. se række, uo.; for-, lang-.

ral, no. *ral de* (Søvind s.); snak, löjer; *de wa il añ nuj ral*, det var ikke andet end noget snak.

ralle, uo. se rodle.

1. ralle, no. *ral æn -ər* (D., vestj.). — **1)** et slags rundt trækar, nedentil noget bredere, smallere for oven med låg og håndgreb til at bære det i, Mb. (Agersk.); *æn fløral* (Agersk.); *Tilgår ral* (N. Lygum s.), Kok orpspr. 160. 1840 i en byremse; jfr. grød-, mælke-. — **2)** en kaffekedel (vestj., alm.); *stræv sawt o swerp æ ral, dær æ komən fræməð* (D.), ɔ: varm kaffekedlen i en fart. — **3)** struben på fjerkræ (vist alm.), se gåse-. — **4)** *raløn* best. (Elsted); blindtarmen (Silkeborg), se lukt ende, raje. — **5)** en gammel mager ko (Vind s.), se remme-.

2. ralle, no.
ral -ər -ət (S. Hald; Bradr.);
ral -ə -ət (Søvind s.);
sèj å ral (Søvind), sidde og snakke gemytlig, især i mørkningen; *ral æ nat ewər* (Bradr.), tilbringe natten med svir, ligeså Varde Mb.; *han lekər å ralər å å kań iǹt söw* (Bradr.), ligger vågen; *go å ral i ət* (S. Hald), sjuske omkring i skidne klæder; våse, snakke hen i vejret (Sønderj.), Outzen; jfr. mnt. rallen Sch. Lübb. „lermend schwatzen wie die kinder bei ihren spielen", Aasen ralla 2 flakke, drive, rende efter leg og lystighed; ralla 3, snakke meget, se ralre.

raller, no. i udtr. som: *di hår van te ralərs sist næt* (vestj.), til svir, lystighed; *hur hår I wæt hæn o slån jæ ralər?* (Agger); se ralle.

rallerblæse, uo. *ralərblæs -ər -blæst* (Mors); blæse jævnt.

rallerblæst, no. *ralərblæst æn* (Mors); jævn blæst.

ralleret, to. *ralərə* (Agersk.); pjaltet, forreven; *æ tuwən stor så ralərə* (Askov), ɔ: opløbne, lange.

rallersten, no. *ralərstijən æn* = flt. (Malt h.); håndsten, så store som dem, der bruges til brolægning; se rullersten.

rallik, no. *raḷək æn -ər* (D.); hak. best. *raḷəki* (Vens.; Han h., vestj., Søvind s.); — **1)** *i raḷək*, lang, opløben, tynd person, *de æ sønt i raḷək* (Vens.); mager, usel best, *i åplywə raḷək* (Vens., alm.); *han kor mæ æn par mawər raḷəkər* (vestj.); i en stedremse: „Agerup ralliker", Sgr. XII. 142. 364 (Sams.); *æn raḷək oq* (Vens.); jfr. filleke, helmis, krik, pillek, randsel. — **2)** en pjalt (Søvind s.); et slet og sjusket kvindfolk (Hmr. h.); ondskabsfuld, vestj. sj. om mænd: *de æ såmöj æn lijə raḷək.* — **3)** skæmtevis navn til alliken, Sgr. III. 157. 879 (Skanderborg).

ralliket, to. *raləkə* (Søvind s.); pjaltet, se trævlet.

1. ralre, uo. *ralər -ər -ə* (Vens.; Thy, Mors, Vejr, vestj.). — **1)** frembringe en raslende lyd, især om småsten, der falder raslende ned af en vogn; ligeså om en vogns lyd på en ujævn stenbro (alm.); *di ralərət nijər å æ uwn* (vestj.), om sten; *de ralərət law han kor iǧæ'mal æ gor; æ tårn ralərər* (vestj.), når den buldrer langt borte; køre rask: *no ralərər vi astæ'j, no lær vi hiǹ ralər*, også: *no tår vi te ralərən* (vestj.); *skal æ læ mi kærliqhið ralər nijər øwər dæ!* (Agger), ɔ: 1. være voldsom i kærlighedsyttringer; 2. give en en dragt prygl. — **2)** falde pludselig af sig selv (Thy, Vens.). — **3)** blæse; *de ralərər gåt iðå·* (Mors).

2. ralre, uo. *ralər -ər -ət* (vestj.); svire, stöje; *de soð o ralərət i æ krowər dæń hijələ næt* (vestj.); om små börn, *hør, vo di serər å ralərər* (Agersk.), råber, pludrer; jfr. ralle.

3. ralre, no. *ralər æn -ər* (vestj.); en rangle.

ralt, no. *ralt æn raltər* (D., vestj., Vejr, Thy); flt. *raltər* (Lild s., Mors); flt. *ralt* (Agersk.); *ralc i [-ər]* (Vens.). — **1)** pjalt (s. d.), klud; *hans klæjər heŋər i raltər om ham* (vestj.); *æn ralt kåwl* (Andst); *dæn jæn ralt ka et rov te dæn dən pjalt* (Lindk.), om en laset persons påklædning, *di hå slån djæ raltər saməl* (Agger), ɔ: har giftet sig. — **2)** pjaltet klædt person (Mors); uselt klædt kvinde (Vrads h.); *„hærom mæ æ ralt!" så han æ dræŋ, han dåńst mæ hans muwər* (vestj.), „hvad kommer det din ralte ved?" Kr. V. 53; *æn lijə ralt* (vestj.), mest om en kvinde. — **3)** mske uden fasthed i karakteren (Mors). — **4)** løben i drøvtyggere (Ribe), se 1. ralle 4.

raltdagger, no. *raldaqə æn* (Elsted, Årh., Randers). — **1)** sjusket klædt kvinde. — **2)** *å spel r-* (Elsted), et kommersspil; 5 kort af hver farve bruges med særlige navne, farverne hedder *raldaqə* = ruder; *kröjs* = klør; *spartanər* = spader; *ip* = hjærter; og kortene f. eks. *gaməl r-*, ruder konge; *fru r-*, ruder dame; *ðŋ r-*, ruder knægt; *frøkən r-*, ruder es; *fætə raldaqə*, ruder ti (⁙); mindst deltager tre, höjest ti personer; den til venstre for den som giver kort, A beder B om et kort f. eks. „gamle spartaner", har B dette, giver han det, og A kræver videre, det gælder om at få hele rækken i samme farve, og han kan fortsætte, til han spörger fejl eller har rækken fuld; man spörger fejl, når man nævner kortene ved deres alm. navne el. beder om et kort vedkommende ikke har, i begge tilfælde svares: „er ikke hjemme!" Den sidst spurgte fortsætter spillet; har man farven samlet, er man færdig, den, som sidst beholder kort er r-

og skal give næste gang; spillet kendes i Sverig: „de löjliga familjerna", også i Skotl.; se 1. Ane.

ralte, uo. *ralt -ər -ət* (Agersk.). — 1) om hvad der hænger som en pjalt; *æ klæər hæŋər å raltər om ham* (Agersk.); *hwa gor do o raltər i dæñ skåwt får?* (Andst), ɔ: går med en pjaltet skjorte. — 2) = rajte (V. Slesv.); *ralt* (D.), om kreaturer: drive stundesløse om uden at æde; *di oŋ går å raltər å æ gar* (vestslesv.), ungdommen driver omkring på gaden.

raltekræmmer, no. *raltkræmər æn -ər* (vesj., Thy, Lild s.); pjaltekræmmer; skæo. pjaltet person.

raltepak, no. *raltəpak de* (Mors); pjaltet pak.

raltepus, no. *raltəpus æn -ər* (Agger); en lurvet person, stodder.

ralter, no. *ralcər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); pjalt; skæo. om msker; lang, tynd person.

ralteret, to. *ralcərə* (Vens.); *raltərə* (Mors); *ralərə (!)* (Ø. Lygum), = raltet.

ralteröv, no. *raltröw æn* (vestj.); skæo. til en pjaltet person; „hvad kan det nytte, at sådan en r-, som dig, kommer i kirke?" Kr. V. 45.

raltet, to. *raltə* (D., vestj., Andst h.); *raltə* (Agger, Bradr.); pjaltet, se sulten.

raltmand, no. se Peder II. 796, 7. b.

raltskalle, no. *raltskalə æn* (D.); en vild person, karl el. pige; *de ær æn guwə r-, dæñ ska mæ te ålə röwtərij dær ær.*

raltværk, no. *raltwærk de* (Mors); pjalter.

1. ram, to. *ram* flt. *ram* (D., vestj., Vens., Hell. h., Søvind s.). — 1) stærk; *de æ met ram alər* (Vens.), mit ramme alvor; *ræt få ram alər* (D.), *få ram alwə* (Søvind s.); *mæ ram rai* (vestslesv.), med r- råd, ɔ: med vold og magt; *haj snakə ram jysk* (Vens.). — 2). besk, skarp i smag; *i ram smaq; de æ så ramt i smaqi; di kol æ ram* (Vens.); om harsk kød, flæsk, fisk (vestj.); om gammel ost (Løgstør, Lild); *an ram löjt* (Røgen s.); *ram i småqən* (S. Hald h.); *æ fløð æ ram* (Andst også Søvind s.). — 3) streng af sind, om msker (Mds.), *hun æ ram i æ tål* (vestj.), skarp i talen; jfr. Aasen ram, isl. rammr; se harsk.

2. ram, no. i udtr. *han fæk ram te· ham* (D.), det lykkedes ham at slå ham; *leq ram te· jæn* (Vejr.), slå en, også: *fo ram te* (D., Vens., Hell. h.), få lykke til; *fo ram åpǫ ə* (Vens.); det samme; *go ram fåbi·* (D.), = rgsm., se ramme.

3. ram, no. *ram æn* (Braderup sj.); buk, ronnevæder; jfr. eng. holl. ram, ligeså mnt.

rambuk, no. *rambok æn* (Agger, D.), = rgsm.

rambus, no. se rabus.

Ramel, no. en tryllebog, s. kaldes Jakob R-, se Pio, Cyprian (1892), s. V.; Cyprianus (s. d.), skal indeholde tre bøger: 1. Cyprianus, 2. Fausts bog, 3. Ramels bog (J. K. mskr.).

1. ramle, uo. *raməl* (vestj.); parres, om harer; *nær di bagəñər o r-, så dur æ skiñ et læŋər* (Andst), jfr. Kr. IX. 319; „ungdommen er ude at ramle" skal i Jyll. bruges om at gå på gadesjov, se Hafström, Om Sædelighedsforholdene (1888) s. 55; jfr. htsk rammeln; se rille.

2. ramle, uo. *raməl ramlər raməl* (D.); ft. tf. *ramælt* (Vens.). — 1) rasle, larme; *de ramlər nijər* (Malt), falder med larm; *de raməl saməl i jæn kala·riom* (D.); *haj gor å ramlə te ənhwą tic* (Vens.), larmer, skænder. — 2) sjove, svire (Lindk.). — 3) *de ramlər får ham* (D.), rabler, hans tale er uden sans; jfr. Aasen, ramla, rumle, skråle, falde med brag og bulder.

1. ramme, no. *ram æn -ər* (D., vestj., Sundev.); huk. best. *ramən* (Vens., Søvind s.). — 1) = rgsm.; jfr. dör-, kilde-, skilderi-, spejl-, tavle-. — 2) en ramme under køkkenbordet til at lægge gryder på; „skur mig og læg mig i rammen!" siger gryden, Kr. V. 203; *æn ram te æn bår* (Thy), gangvogn til små börn; bort om et törklæde (D.): „rammen hå mæ da no olle sit mag te" (Vens.), J. Saml. I. 308, jfr. kakkelovns-, kakel-. — 3) et ejendommeligt redskab til at fange måger (Agger, Skagen); det består af et kors med forholdsvis meget kort tværstykke; i hver af de 3 korte korsarme er indsat spåntykke træstykker, omtrent 9" lange, der bevæger sig lodret på korsets flade om en lille stift; de kaldes *blåər*, blade; det, der gik ud fra korsets længdeakse var lidt længere end de to andre og kaldes *æ weñblå,* vindbladet,

fordi korset skal lægges således, at det peger mod det hjörne, hvorfra vinden kommer. Alle fire hjörner forbindes så med en stram snor, så hele figuren omtr. kommer til at ligne det bekendte legetöj, dragen; snoren danner en rendeløkke, og den hele ramme dækkes løst med sand, så at kun den lille fisk, *æ brå*, der er fastgjort på *æ bråpeṅ* i korsets midte, er tilsyne. Når så en måge slår ned for at gribe fisken, farer de strammede blade ivejret og kaster løkken om fuglens hals, men såsnart vinden vender sig, må rammen lægges om, for at „vindbladet“ kan vise mod vejret, da fuglen altid flyver op mod vinden; hele rammen er töjret ved *æ wejskpeṅ;* se 2. brå, sprække no., sulten; måge-; jfr. htsk rahmen, mnt. rame el. ramen, Sch. Lübb.

2. ramme, uo.
ram -ə -t ramt (Søvind s., Elsted);
ram -ər ramt ramt (D.);
råm -ər -t råmt (Vens.). —
1) træffe, slå; *ram boma* (Søvind s.), skyde forbi; *„hąj råmər in an mąj liq åpå njæsən“*, Grb. 27. 56; *„omsijr råmt stemòrəns ujskab åsə ham“*, Grb. 103. 49; *„draqən komə hæ fåbij eṅc hòwər i wer, ẹ̀j hąj gåt ku ha råmt te· hær“*, Grb. 136. 15; *hąj råmt ætə mæ mæ bu armən; råmt hæn å tu flaskən; a kaṅc råm*, række, nå; *råm ætər* (Vens.), gribe efter, om småbörn; *ram æ måð, æ tiį* (vestj.), passe måden, tiden; *de ku ram sæ* (vestj.), træffe sig; *„mon a ramər ham?“* opfattes som Mose faders navn Amram, Kr. IX. 173; Molboh. s. 95, Sgr. VIII. 154; *„a ramər wal!“* sagde drengen, han skulde sige Abraham, Sgr. V. 26. 68. — 2) drive med magt ned; *ram æn pæl nijər* (D.), = rgsm. — 3) indhente; *æ mo gǫ rask, hwis æ ska ram ham* (Agger); jfr. mnt. ramen Sch. Lübb. „ziehlen, treffen“; råm no. mål; rammen no. „mit der ramme stossen“; se ram, væder, rambuk.

rammedige, no. en vold, der skal have strakt sig fra Nissum Fjord til Limfjorden; sagnet om den, Kr. IX. 173. 5, Sagn IV. 54. 214, J. K. 14; jfr. Trap, Slesv. s. 161.

rammel, no. *ramal æn* (vestj.); larm, stöj, *æ hør æn gråw ramal o æ låwt* (vestslesv.); *vi ska te o gyjər æn r-; fo æn guwə r- ġor vẹ ət*, få meget arbejde udrettet i forholdsvis kort tid; også: være på sjov og svir, se ramle.

rammel-i-skeer (?) no. *ramaliskį·ər æn* best. *-ən* flt. *-ər* også *è* (Vens.); rappenskralde, en person, der er megen larm ved, skæo.; *hon æ sǫ̀nt ən r-*, om kvinder.

rammelstjært, no. *[ramalskart] i* (Sams); rendemaske; person, som løber meget i byen, jfr. tvestjært.

rammesav, no. *ramsaw æn* (D.); et redskab: et savblad fastgjort i en ramme, til at save f. eks. fjæller på langs efter fladen.

rammeseng, no. *ramsæŋ æn* (Lild s.); kaldtes himmelsengen (s. d.) *nǫæ stòlpərn stow lijq i wèjər fræ hwær hån* (hjörne) *å dæ war æn stuər ram fòr uwn* (oven), jfr. topseng.

-rammet, to. med ramme om, se rød-.

1. rampe, no. *ramp æn -ər* (vestj.); *ramp æn -ər* (Agger). — 1) ridse, fordybning; mærker efter slag på msker og dyr (vestj.); ved Glibing mølle „sés kan på en r-, der og har været en stampe“, Kr. Ordspr. 512 (Hundsl. s. Horsens). — 2) *dær æ möj ramp i æ æŋ* (vestslesv.); dårligt, stift græs; grundbetydningen er mig ikke klar, det bruges om höje, magre, tit ujævne enge med dårligt græs; *rampəri·j* betyder så en eng med meget ramp, også arbejdet at slå den; jfr. rams. — 3) en mellemmadskasse, opgivet fra Bov s. v. Flensborg; jfr. tejne, trøster.

2. rampe, uo. *ramp -ər -ət* (Agger); göre ridser, striber; *bar, I mo ek ramp æ bowr*, börn I må ikke ridse bordet.

rampel, no. *rampəl et* (Århs., Lysg. h.); skæo. til en kvinde, som kun kan göre grovt arbejde.

rampi, no. rap kvinde (Søvind).

rample, uo. i udtr. som: *leq o rampəl* (D.), drive omkring uden at bestille nyttigt arbejde.

ramponere, uo. *rampəniį·ər* (vestj., Thy, alm.); ødelægge, beskadige; jfr. plt. ramponeeren, Schütze, ital. rampognare, bebrejde, skælde ud.

1. rams, no. en slags vilde løg, allium ursinum L. Mb. till. (Randers egn); jfr. Kr. Alm. II. 86. 220; jfr. Aasen, rams, sv. ramslök, plt. ramsche.

2. rams, no. *rams de* best. *-t* (Vens., Lild s.). — **1**) vissent græs fra året i forvejen; slet kvægfoder, især hvad der bjærges i moser: lyng, stargræs, siv i blanding; jfr. 4. hus, fodring, ramp. — **2**) göre et godt rams i arbejdet (Vens.), ɔ: tage fat, så det kendes; jfr. 2. ramse.

3. rams, no. *rams i* (Vens.); våd tåge, havgus; *de blywər nåk ejt ræn, mæn jæn̥ə rams å grǫ kul̥* (Lild s.); jfr. ravs, rog, rusk.

ramse, uo. se remse.

1. ramse, uo. *ram̥s -ər -t* (Vens.); æde med grådighed; koen ramser i sig.

2. ramse, uo. *de ram̥sər* (Vens.); er tåget vejr; *han sijər nåt ram̥sə uð* (vestj.), forsviret; jfr. 2. rams, ramsket.

1. ramsk, to. i udtr. som: *de æ da æn ramskən ąsən* (vestj.); en person, som er bidende i sin tale el. meget rask til sit arbejde; jordemoderen var noget ramsk i det, Kr. IX. 349. 153, se 1. ram.

2. ramsk, no. *ramsk de* (vestj.), = rams, tåge.

ramsket, to. *ramskə* (Vens.); *r- wèjr*, vejr med tåge og gus; nok også: *de ram̥skər* (vestj.), er tåge.

ramsnæset, to. *ramsnæjsə* (vestslesv.); væddernæset, om heste.

ramsvejr, no. *ramswęr è* (Vens.); tåget vejr.

ramsværk, no. *ramswærk de* (Vens.); dårligt, tört græs, se 2. rams.

Ramund, no. navn på helten i en skræmtevise, „Ramme" Fb. fr. H. s. 116, jfr. Nyerup og Rahb. Udv. d. Viser IV. 334, slgn Runa I. 20, Nyland III. 108, IV. 108, se skjæg.

ramusk, to. *æn ramụ'əsk jæn̥* (Mors), om kvinder: som er farende og streng.

ran, no. se rang.

rand, no. *rą̊j i* best. *rą̊ji* flt. *rą̊j* best. *rą̊jən* (Vens.); *rån̄ æn rån̄* (D., vestj., Thy, Agger, Lild s.); *ran̄ æn ran̄* (Søvind s.); *raən̄ æn* (Bradr., Sundev.). **1**) = rgsm.; rander på skident linned (D); ring (Thy); skygge på mandshat (Bradr.); *ran̄* (D.), stk. læder, skomageren syr til overlæderet at fæste sålen med; byggen står *i rø rån̄* (Bj. h.), se rad, rødkjærning; „man skal høste æ byg i æ *rø röj* å hawer i si *grön̥ tröj*, se Kr. Alm.[2] I. 48. 307. — **2**) rad, række; *æn ran̄* (Branderup); *i rą̊j pær̥lər, kun̥; dæ stu fli rą̊j byq; i rą̊j*, en længde, række randede (s. d.) tørv, *tòrən stor åpå rǫj; sæt sam̥əl i rǫj* om korn (Vens.); *ən rån̄ pær̥lər* (vestj., Thy, Lild); *æn fæməsèqs støk̥ər i ən rån̄* (Lild s.). — **3**) ufordelagtig omtale, *hąj fæk æn årənliq rą̊j ija's*, ɔ: han fik både læst og påskrevet under sin fraværelse; *a fæk mi rènə rǫj*, ɔ: mine ordentlige skænd; *a ga ham i gu rǫj*, irettesatte ham; *da læt wi her åsə i gu rǫj mæ å dą̊js*, ɔ: vi dansede længe og udmærket; *no fæk ə i gu rǫj*, en god overhaling (Vens.); *di fèk ən rån̄ hwæjèn̥* (Lind), ɔ: alle blev de ilde omtalte; jfr. Aasen rand, isl. rönd, huk., stribe, rad, række; htsk rand; se rane, råjmål; rikom-, rive-.

1. rande, uo. *rǫj rą̊jər rǫn̄c rǫn̄c* (Vens.); arbejdsudtryk fra tørvegravning: stille tørvene på kant efter at de har ligget på fladen; *di war hæn̥ å rą̊j tòrə* (Vens.); *rån̄ hyjə* (vestj.), rive hø i rader, jfr. strænde.

2. rande(?) no. i stedremse: „Als rander" Kr. Ordspr. 504 (Hadsund), betydning?

randeret, to. *rån̄ərə* (Andst h.); om töj: snavset eller slidt i striber (Andst); om kornmark fuld af sædbug (s. d.) (Thy).

Randers, no. *Ran̥əs* (vestj.); *Rajs* (Støvr., S. Hald h.); by i N. Jylland; *do snak̥ər om Ran̥əs, vi snak̥ər om Riv* (vestj.), til en, der ikke forstår hvad talen er om, jfr. Mors; om en, der har klodset fodtöj, kan siges, at han er god til at komme til Randers og træde klumper, Kr. Ordspr. 507; ordet er smsætn. af Randar-os, åen Rands munding, se U. Bl. I. 184; se Anders.

Randers baj, no. *Rajs baj* (Støvring); blødt stykke bagerbrød til kaffe, se baj.

Randers kage, no. *Rajs kåq æn* (Randers); et hvedebrød.

Randers potte, no. 1768 er der i det til Randers stødende landsogn, Vorup, en ikke ubetydelig jydepottefabrikation og „Randerspotterne" betragtedes langt ind i 19de århundrede som særlig könne med de på dem anbragte glansstriber, Nyrop, Dsk Pottemageri s. 9.

randsy, uo. *ran̥syj* (D.); sy sålen fast til overlæderet ved en rand (s. d.), bruges ved pænt arbejde.

rane, no. *rǫ̀j æn* best. *rą̊jən* flt. *rą̊jər* (Vens.); *rå̰ň æn* (Mors, Thy, vestj., Andst h., Plougstr., Sall., Silkeborg). — **1**) stænge, loftet over stalden, dannet af rafter og tørv (flaktørv), ligeså over tærskeloen (Vens.); *no hår wi fòt nyį rå̰ň i stǫl, dæň gamǝl war ejt åňt æň nuər rawt mæ wuttòrə oẉər* (Lild s.); *ka do go åp åpå rą̊jən å raq no høį niə te ǫ̀qən?* (Vens.); *ha Bjærəmąj eňc lo è̇ föri, så jow hąj no, så niqən stow åp i rą̊jən,* Grb. 77. 30, havde bjærgmanden ikke lagt ad (slået til) för, så gjorde han det nu, så negene stod op i ranen (stænget); rummet under taget i frammerset (glds. Mors); dér flyver hönsene til *rå̰ň* på en bjælke el. stang; se hø-, lo-, nøds-, stald-. — **2**) et el. flere stykker tømmer, som ligger tværs over skorstensmuren, hvorpå kød, flæsk, fisk kan hænges i røg (Mors, Thy); jfr. kjød-, mad-, silde-. — **3**) stangen, fastgjort over tørvene i uderfremmerset eller måske inde over ovnen (glds. Sall.), J. Saml. IX. 346, hvorpå hönsene sidder (Vens., Mors, Thy, Vejr.); *ro̰ň æn -ə* (Søvind s.); *æ höns æ te rå̰ň* (Thy); *flyw te rå̰ň* (Mors); *te rå̰ňs* (Andst); *di hå siəl kyẉlǝŋǝr o æ rå̰ň* (Thy), fig. de har selv börn; *jaja, dær æ tạr teṃər i æ rå̰ň* (Agger), siges trøstende til unge folk, når et barn dør for dem: der kan komme et igen; *do æ komən höt te rå̰ň, pas ọ do't fålər nijər* (vestj.); *i Brå̰ň* (Brande), *dæ̰r flywər æ piqər te rå̰ň* (vestj.), ɔ: bliver hurtig gift; formen på jysk svarer til Aasen, rand, 2. huk. rummet under taget over ildstedet; jfr. rik, hönse-, række-om-. — **4**) alle „steg“ (s. d.), til et garn kaldtes en „rane“, se Kr. Alm. V. 36. 101 (Sebbersund).

ranefri, to. *ą æ rå̰ňfrii̯* (vestj.); siger fiskeren, når han fanger noget; thi havde han intet fanget, skulde han selv være hængt op i ranen.

ranepølse, no. *rå̰ňpøḻs æn -ər* (Vejr.); leverpølse af svin.

ranet, to. *ra̰nə* (Tønder); rarnet? utæt, om stavkar, jfr. gisten, rar.

ranetræ, no. *rå̰ňtrẹ æn -ər* (Mors, Sall.); *rå̰ňtræ, rṵəntræ et* (S. Sams, se sand m. h. t. formen); et af træerne i skorstenen, hvorpå kødvarer hænges op i røg.

rang, no. *raŋ è* best. *-t* (Vens.); *raŋ æn* (Søvind, vestj.). — **1**) = rgsm. — **2**) tillægsnavn, øgenavn; også *raṇ* best. *-t* (Vens.); *Sme-Jæ̰ns ær eňc sme, sme ær eňc ǫ̰ňc ən ə raṇ,* ɔ: øgenavn (s. d.); når en antager navn efter by, gård el. andet, får han *è raŋ;* jfr. fuks, se Sgr. X. 176; jfr. fransk rang.

range, uo. *råŋ -ər -ət* (Agersk., vestj.); handle, med bibetydning af uærlig handel; *r- mæ hæ̰st;* se runge, prange.

rangebænk, no. i udtr. *kom ạ̊ æ råŋbæŋk* (Agersk.), siges om gamle heste, der falde i rangeres klør.

rangel, no. *raŋəl è* best. *-t* (Vens., Vejr., Agersk.). — **1**) lang, opløben person (Vens., vestj., Sønderj.); *de ær nåt raŋəl-daŋəl* (vestj.), om hvad der rager höjt op og dingler. — **2**) langt, smalt hus (Vens.). — 3) *i de sa̰m raŋəl* (Vens.), samtidig med at andet skete, lige i det samme; *hąj sòḻ* el. *sòḻc hans gòr i de sa̰m raŋəl,* se lanting; jfr. Aasen, rangl itk. benrad; se rangle.

rangelhöj, to. höj, tynd og opløben, i talem. *hąj æ så raŋəlhøẉ som noən bikṵƀ* (Vens.); spøgende.

rangel-i-vejr, no. *raŋəlivè·i̯ə et* (Århus); lang, opløben kvinde.

rangelvorn, to. *raŋəlwon* (D.); opløben, om personer og dyr.

ranger, no. *roŋər æn -ər* (Malt); pranger, handelsmand; *æn hår wåt imæl æ råŋərər* (vestj.), siges om et dyr, der er bleven mishandlet; se helmisse-, heste-.

1. rangle, no. *raŋəl æn* (Vens.). — **1**) = rgsm., legetöj til börn, se skringlekjølle. — **2**) *raŋəl æn* (Lild s.); redskab til at sno tyndt reb på; *slå keṋsər əpo æn raŋəl, dæ sejər åjər lòwt əpo ộəň jḛ̀n sij o bjèḻk;* ranglens indretning kan næppe göres tydelig uden tegning.

2. rangle, uo. *raŋəl raŋlər raŋəlt* (Støvr. h.); klingre, rasle; *a smẹð eð te ộə raŋəlt po skyẉən;* Aasen rangla, 2. ringle, skramle.

3. rangle, uo. *raŋəl raŋlər raŋəlt* (Vens.; Agersk.). — **1**) *de æ raŋəl høt op* (Agersk.), om korn, msker, dyr, om hvad der er skudt höjt ivejret og derfor kraftesløst; *go å raŋəl* (Vens.), dingle; *de raŋlər oṃ* (Agersk.), om noget höjt opstablet, som falder. — **2**) *raŋəl* el. *raqəl* (Vens.),

drive byttehandel, jfr. ranger; jfr. Aasen rangla, 3. rave, gå med vaklende skridt.

ranglet, to. *de stær så raŋələ* (Agersk., Bradr.), om hvad der står usikkert, fordi det er höjt opstablet; *de æ sǫnt i hǫw raŋlərə jęj* (Vens.), opløben.

rangsere, uo. *raŋsij'ər* (Ribe); *raŋse'jə -rə -rət* (Søvind s.); *ka do raŋsij'ər dḁ de?* overkomme, magte; *han gor o raŋsij'ərər*, rumsterer omkring; „enten Buil æ gon te hemmeri ind te Helvede — de æ nue vi ka it ransie i", Yuelb. 25, ɔ: göre om ved; *raŋse'jə mæ nowəj* (Søvind s.), søge at bringe noget i orden; jfr. fr. ranger.

rank, to. *raŋk* (D., vestj., Søvind s.); *råŋk* (Vens., Hell. h.), = rgsm.; „*i fustər, dè wa så råŋk i røqi, de hąj war hǫtə we å go baq øwər*", Grb. 7. 8; jfr. lysespile; „*hąj ljæt de stöjst å de råŋkəst træj åp*", sts. 77. 40; jfr. mnt. rank, Sch. Lübb., ligeså htsk.; se ret; kave-.

1. ranke, no. i börnerimet: *ri raŋk* (Thy); *ridə, ridə raŋkə* (Vejr.); *ri å ri å raŋkə, hæstən dæń ær blaŋkə, hæstən dæń ær avəlgrå, dær sætər vi lilə [Sören] å* (Agersk.); *ri, ri raŋkə, stuər hæst i blaŋke*, Hag. 181 (Ang.); almindelig, se ride.

2. ranke, no. *raŋk æn -ər* (D.); *raŋk æn -ə* (Søvind s.); *raŋkər* flt. (N. Slesv.); stengel el. top på forskellige, vel mest slyngende planter; htsk ranke no., renken uo., slynge sig, besl. m. d. vrang og eng. wrench, sno.; se visser; humle-, kartoffel-, skov-.

rankeret, to. i udtr. *råŋkərə ses* (Vens.), sirt med påtrykte rankelignende figurer.

rankler, no. flt. „dæm, der ka kom igjæmmel Bjærgby få tyww å Flade få kjæltringer, ka gå werden igjæmmel", sa manden, „mæ mejer (med mindre) haj ska møe noen a di „Alsted rankler" el. di „Skarum skrakler„ (Vens.), Sgr. I. 168. 691; skæo., betydning? beslægtet med vringel? Aasen har ranka uo., drive omkring.

rannie, uo. drive letfærdig skæmt med (jysk) Mb., se rannis 2.

rannifus, no. *ranifu'ks æn* best. *-ən* flt. *-ər*, nok også *ranifu'wr æn* (Vens.); rivaf, overhaling; *hąj fæk ən ǫrdəntli ranifu'ks*, se ril.

rannikat, no. i mørke taler navn til haren (s. d.), jfr. Gr. Gl. d. M. I. 237. 34.

rannikum, no. *ranikom* (Vens.); en alm. potteplante, som skal være forfriskende i en stue, en duftende geranium?

rannis, no. *ranis æn* (Sall.). — **1)** en lang, smal mandsperson. — **2)** *o ranis atər æn ørəð, atər æ piqər* (Holmsl. kl.), ɔ: på jagt efter.

ransage, uo. *rańsǻ'q -ər -ət* (D., vestj.); *rąjsąq -ər -ə -ə* (Vens.), = rgsm.; *do ka rańsǻ'q i di æjən sǻqər o læ min vǫr;* jfr. Aasen, ransaka, isl. rannsaka; rann, et hus, altså: gennemsøge et hus.

ransager, no. *rąjsaqər i* = flt. (Vens.); toldbetjent, som undersøgte gårdene, for at opdage brændevinsbrændere i smug med tilhørende redskaber, se Grb.s fortælling s. 28; kaldtes nok også „brændevinsmænd", se spejder, Fb. Bondel. s. 83.

ransel, no. *rańsəl æn* (D., vestj., Vejr., Mors, Hanh., Sall., Mds. h., Agersk., Bradr.); *ransəl æn* (Agger); *rąjsəl æn* best. *-ən* flt. *rąjslər* (Vens.). — **1)** = rgsm.; taske, gæmme til at føre klæder el. andet med sig i; når karle i ældre tid mødte i tjeneste, brugte de et par bukser til ransel; de var syt sammen i livet og stoppede fulde af töj, det ene ben over den venstre skulder, det andet under den höjre arm, således havde de en god „børren" på deres töj (vestj.); en magisk r- i ævent., se Wigstr. I. 171, jfr. Grimm K. M. nr. 54. 81, synes at måtte findes her. — **2)** en mager ko, hest; *æn rąjsəl kow* (Vens.); *æn lijə rańsəl te å bèjs, æn usəl r-* (Løgstør, alm.). — **3)** lang, opløben person, foragtelig (Vejr.); smal, tynd kvinde (Lild s.). — **4)** pjalt, lang trevl, *hans klæjər heŋər i rańslər om ham* (vestj.; Agersk.); *æn ransəl wæst* (Agger), en pjaltet vest. — **5)** et kortspil = tosse, rakker; således nævnet, fordi den tabende skulde have en r-, hvergang han tabte, ɔ: en usel ko, så kunde han få en flok at trække til marked med; den, som i sidste spil fik hele tabet, *hąj ska røk hǫl å dḁ rąjsələrn* (Hjörring); jfr. htsk ränzel, mnt. renzel, Sch. Lübb. „bauch, tragesack".

ranselkød, no. *rąjsəlcø de* best. *-t* (Vens.); kød af gammel, mager ko.

ranselvorn, to. *ransəlwårn* (Agger); sjusket.

ranse-sanse-magenpulver, no. der udleveres fructus foenicul. pulv.

ransk, to. *ransk* (Bradr.); stejl.

ransle, uo. *rañsəl* (vestj.); *rañsəl a mæ* (vestslesv.), slæbe afsted med; *go o rañsəl i ət* (vestj.), gå i pjaltede klæder; *huðən æ ər do gor o ranslər i æ klæjər?* (Agger), ɔ: går og sjusker.

rant, se rint.

-rante, no. se gal-.

ranti, no. *rañti* (Lemvig); *go te r-*, foragteligt: gå på dansebod, glds.

1. rap, to. *rap* (Vens., D., vestj.); = rgsm.; *hon æ rap mæ her hæjər te bastələŋərn* (Vens.); *r- təbijəns = r- o æ såkər* (D.); *hun æ rap te hiñ hiñər, nær hiñ röw klør* (D); ɔ: hurtig rede, hvor det gælder egen fordel; Aasen rapp, rask, hurtig, mnt. rap Sch. Lübb., henføres til lat. rapidus.

2. rap, no. *rap è* best. *-ə* flt. *rap* (Vens.); *æn rap* (vestj.), = rgsm.; *„så fèk pilikərn e rap å dè låŋ swəb“*, Grb. 40. 13; et rask slag, *gi jæn æn r-* (D.); også: en irettesættelse (Vens.); jfr. Aasen, rapp hak., engl. rap; se ræk.

3. rap, no. andens lyd.

raphalset, to. *raphalsə* (Thy); langhalset.

raphåndet, to. *[raphåñe]* (Vens.); rask til at bruge hånden, tyvehåndet; om en person, som stjæler.

rapir, no. *rapi·jr i* best. *-i* (Vens.); *rapi·l æn* (Malt); *i gromə rapi·r* (Vens.); et langt, magert kvindfolk; stor, mager hest (Malt); en plante, sværdlillie, iris pseudacorus L. J. T. 115; jfr. tsk. rappier, fr. rapiére, kårde; måske forkl. til nrsk rapil, se Aasen.

1. rappe, no. *æ rapər* flt. (D.); börnenavn til ænder, se ribbe, råppe, vakke.

2. rappe, uo.
raap rapər rapət rapət (Agersk., Bradr.);
rap -ə -ət (Søvind s.). —
1) snappe med en rask bevægelse; plukke fjerene i fældetiden af levende gæs; *rap æn gås* (Agersk.); „først rapper hun hovedet af den ene, og så af den anden“, Kr. V. 290, hugge af; *han rapət ət ðw hæñərən pò mə* (Søvind s.), snappede; *di rapər æ græjs væk liq a jæŋ stræq* (Malt), om kreaturer; også fig. plukke en mand for alle hans penge (Vlb.). — 2) *rap* (Vens.); *rap* (vestj.), småstjæle, rapse; *rap te· sæ* (Vens., Sundev.); *rap i sæ*, spise hurtig (Agersk.); *rap a·w* (Malt), göre færdig i en fart; „dæ ku å let en åen køn piig rap ham væk fræ dæ“, And. Bars. — 3) *rap op* (Vlb.), hoste op; tale vidt og bredt om; „hiel tønner! ... rappet a om o“, Jæger, Ferie s. 54, hele tønder, gentog jeg, holdt jeg fast på; ordet bruges vist også om ænders lyd; beslægtet med ræbe? — 4) *rap æ mur uð* (vestj.); *rap -ər -ə -ə* (Vens.); overtrække den med ler el. kalk indvendig; *rap ən węq uk* (Vens.), se spække ud. — 5) „rappe“ et spil med småsten, se Kr. Börner. s. 559; jfr. mnt. rapen, Sch. Lübb., htsk raffen, hurtig gribe; slgn. isl. hrapa, styrte ned, ile; rap.

3. rappe, no. J. T. 292; en plante, lyng, calluna vulgaris L. (Lejrskov, Sønderj.); jfr. lyng-.

rappenskralde, no. *rapənskral æn -ər* (D., Agersk., vestj., Mors, Søvind s.); arrig kvinde, som snakker meget.

rappentannes, no. *rapənta·nəs* eller *rapita·nəs* (D., Malt, glds.); navn til en kvinde, som kan få meget arbejde udført, men uordentligt.

rappenælde (?) no. *[rapənal]* (Vens.); et kvindemske med få klæder på; et barn, der går nøgent; usikkert ord; jfr. raginælde.

rappes, uo. i udtr. *rapəs skiñbòwsər* (Lem) have samleje med.

rappe sig, uo.
rap sæ -ər -ə (Vens.); fl. tf. *-ət* (Elsted);
rap sæ -ər -ət (vestj.); —
skynde sig; jfr. rubbe sig.

-rappet, se 2. rappe 4; af-.

raps, se rips.

1. raps, to. bio. *raps* (Vejr, Thy); *rapəs* (Mors); rask; *de gor rapəs, æn rapəs jæŋ* (Mors).

2. raps, no. *rabs de* (Thy); *raps de* (D., vestj., Søvind s.), = rgsm.; brassica napus L.; når der skulde, i ældre tid, tærskes raps, mødte en spillemand med fiolin, 4 mand lagde ud på sejlet, 4 andre tærskede i takt efter musiken; arbejdet endte med et lille gilde, kaffe og dans om aftenen (Djursl.); ligeså Sams, se Kr. Alm.² I. 154. 45, J. Saml.² III. 138, jfr. Wh. Vlk. IX. 163; formerne „rapsvat“ (Als), „rapsort“ ved Tønder, J. T. 290, er sagtens misforståelser af htsk rapssaat, holl. raapzaad, af raap, roe; jfr. htsk raps, der stammer fra lat. semen rapicium.

rapse, uo. *raəps rapsər rapsət* (Agersk.); småstjæle; se *agerrapserede.

-rapsen, no. tyveri, se skov-.

rapskalle, no. *rapskalə æn* (Malt); om små börn, der vil rive alt til sig: *do æ da å ræt æn r-*, jfr. Rietz rappskala, letsindig kvinde; grabsskalle.

rapskniv, no. *rapsknyw æn* (Søvind s.); kniv til at skære raps med.

rar, to. *rår* flt. *rår* (D., vestj., Mors, Thy, Hell. h., Sams); *rar* flt. *rar* (Sønderj.); *rọə* flt. *rọ* (Søvind s., Silkeb.); *rọr* itk. *-t* flt. *rọr* (Vens.); komp. *rọə rọrə rọrəst* (Søvind s.). — **1)** = rgsm.; *de æ rår mæ dæñ janbån; de æ såmöj æn rårə dræŋ* (D.); *æn rår kow, i rọ dræŋ* (Vens.); *de ær et, få de te de æ så rår, mæn de æ så rẹ* el. *rẹlə* (vestj.), „søen en råreste (overmåde rar), skekkelæ, stuæ, brogit hund", Jyd. I. 43; *de ær hèls eñc så mọ rọrt, de hèr* (Vens.); *no ska do vær rår!* (vestj.), til börn, ɔ: skikke dig. — **2)** læk, om stavkar; *æ spañ æ raər* (Valb.); jfr. Aasen rar, sjælden, smuk; lat. rarus, sjælden, tynd, ej tæt; se ranet, gisten.

rarhed, no *rårhijəð æn* (Mors); om hvad der er behageligt el. bekvemt; *de war æn r- å fọ əð söən* (Mors); *de æ dær eŋən rårhijəð we* (Agger).

rari magi, no. lægemiddel, udleveres pulv. equor. (Peters.).

rarrel, uo. se rodle.

1. Ras, no. forkortelse af Rasmus (s. d.); *røk i rẹvət, Ras, hèləs drọnə grịsən!* (Elsted); to præster får navn af Røde-Ras og Sorte-Ras, Kr. Sagn IV. 314. 10; jfr. ruderknægt.

2. ras, no. *rås de* (vestj., Hmr., Himmerl.). — raslende stöj, Kr. IV. 287. — **2)** en plante, skjaller, rhinantus crista galli L.; jfr. rassel, skråd;

rås å kås, de ær et stås,
kleñt å hæjr ær et möj bæjər, Kr. IX. 39. 417;

el. *hæjr å kleñt, de æ bæjər ən eñt*
rås å køs ğör ən mañ brøløs, jfr. Kr. Alm. I. 43. 0, se 4. kys;

el. „rasen den røde lægger bonden øde", Kr. Alm.[2] I. 33. 160, odontites? se slæbekat.

rase, uo.

rås ras råst råst (D., Andst), nt. *råsər* (Lb.);
rọs rọsər rọst rọst (Vens.; Hell. h.);
rọs rọs rọst rọst (Søvind s., Tåning);
rạs ras rạst rast (Sønderj.); *tf. raəst* (Sundev.); —

= rgsm.; *a trowr do råsər!* (Løgst.); *a tròwə, du rọs* (Søvind s.); *rọsi* (Vens); *rạsəñ* (Sall.), om syge, som taler over sig; *rạsəñdəs* (Søvind s.), = rgsm.; *de æ så rạsəndəs, di stejən, dær leqər dær i æ wañ*, Kr. IX. 190 (Kvols), ɔ: der er så utrolig mange sten; rimeligvis hører hertil formen *rajsəñ* (Sall.), selvrådig, om et barn, se rasepose; jfr. Aasen rasa, 3 være voldsom; htsk rasen, ligeså mnt.

rasepose (?) no. *rajspụəs æn* (Sall.); egensindigt barn, se rase.

1. -rask, no. jfr. Aasen rask, affald, se om-, sam-.

2. rask, to. *rask* (alm.), flt. *rạsk* (Lild s.); *rask* (Vens.), = rgsm.; *frèsk å rask, æn rask drèŋ, rask pò bịnən* (Søvind s.); *hạj ær i rask fyjr* (Vens.); „wal æ hon ong å knøw å rask som æn ro", And. Bars.; *do må iñt ri så rask* (Valsb.), jfr. sindig; *et rast kviñfålk* (Ang.) itk.; i betydningen: sund bruges ordet næppe nok i Mellemslesvig; *ær I rạsk hjæṃ* (Agger); udvidet: *de ær ən raskən dræŋ* (vestj.); *di løs kwiñfålk, di æ no raskən ạsənər* (D.); *di mot tẹ å ta ætə lañ så rask, som di kuñ* el. *de rạskəst di kuñ* (Lild), de måtte søge land, så hurtig de kunde; *rạskər eñ hèləs* (sts.), raskere end ellers; *æ do rèçti rask?* (Vens.), iron., ɔ: rigtig klog; jfr. Aasen rask, htsk rasch, ligeså mnt.

3. rask, no. *rask de* (D.); en slags töj, der brugtes til underfoder i ærmer; jfr. eng. rash, mnt. ras Sch. Lübb., htsk rasch.

4. Rask, no. forkortelse af Rasmus (sen) (s. d.); *Rask, do hiər Rask, do sku misy'ụ hið Siñə* (vestj.), se sindig; navnerim:

„Rask, han sad på soen og task;
ivessom han task, så fik han et dask;
havde hans moder ikke kommet op og givet ham et smörrebrød,
så havde han tærsket sig lige til den evige død" (vestj.?).
èn rẹ trọ om ən flask, de sèjə Rask;
å ən hộn fuḷ òw råjən èq,
de sèjə Rask Råjənskèq;
ida'ụ å imụ'ən, de sèjər hans kụən,
skit å skọn, de sèjə hans bọn,
å ən gaməl hat, de sèjə hans kat.
(Skanderb. egn).

-raske, uo. htsk -raschen, se rask; for-, over-.

raske, uo. i udtr.: „raske effen eller ueffen" om pebernødder i julen, ɔ: spille, lege (Thyregod).

-raskning, no. se 1. -rask; om-.

rasle, uo.
rasəl raslə raslət (Søvind s.);
rasəl raslər rasəlt (Vens.);
ra̱səl ra̱slər ra̱səlt (Agger). —
1) = rgsm.; *rasəl mæ ən læn̈c* (Vens.); *Berə mat åsə go å rasl ètə [pèŋən]; Jèns Pi̱səns kun hòt Berə, de hon rasəlt baq we djæ ka̧jbèŋk*, Grb. 227. 70. 74, søge så man hører en raslende lyd. — **2**) vindtörre, halvtörre noget; om korn kan siges: blæsten *raslər əð ạ̊* (Thy); ɔ: törrer strå og aks så de visner; *æ fesk æ rasəl* (Lb.), halvtör, ligeledes om kød optaget af lage; „når det inderste lag [ler] var raslet i et par dage, blev væggene klinet færdige", Kr. III. 294 anm.; *æ de æn ta̧r fløn̈ər? næj, dæn̈ æ blåt ra̱səlt* (Agger); sild, som røges, bliver først r- (sts.); fig. *sin han̈ fæk æ ba̧r ra̱səlt, næ̱r han̈ sæ gåt* (Thy), ɔ: opdraget; jfr. htsk rasseln, se ræse.

raslet, to. *raslə* (Røgen s.); *han ær it så r-,* så ringe, dårlig af kræfter og magt, jfr. rasle **2**.

Rasmus, no. — **1**) alm. mandsnavn; i Mellemslesv., Angel den danske form svarende til plt. Asmus; forkortes til Ras (Sams, Vor h., Randers); *Ras Pijəsən* (Silkeb.), = Rasmus Pedersen; *Pe Rasən* (S. Hald h.), = Peder Rasmussen; *Rask* (s. d.) *Jæ̱nsən,* Rasmus Jensen; *Ras Pejəsən,* Rasmus Pedersen; *Ras Rask,* Rasmus Rasmussen (Søvind s.); *Ma Rastər* (Randers), = Maren Rasmusdatter; *de ka nåk væ̱r, hun æ Rasmus* (vestj., vistn. alm.), om rådende kvinder, „en fåfærdeli Ras", Jæger Ferien 28; jfr. bukser; også: *ha̧j æ si̧əl Rasmus i hans i̱n huw̧s* (Vens.), ɔ: er streng, befalende; jfr. Dania II. 294, III. 45, bruges ligeså i plt. „Rasmus" Urquell III. 298, se møbel; navnerim:
tow tro̱r i ə glas, de ka sèj Ras;
æn muks i ə kruks, de ka sèj Rasmus;
æn ku̱ən mæ ən snes rø̱n ȩq i ən kåṟə,
de ka sèj Rasmus Rø̱nskȩq i Nåṟə;
(Vens.); —
el. „en kjæp i en kjol, det siger Bol (Bodil);
to strå i et glas, det siger Ras;
to rotter og en mus, det siger Rasmus,
to røde öjne i en væg, det siger Rasmus Grönskjæg", J. K. 46. 20 (Vens.);
el. *træj rö̱ðən hö̱nsek̦*
åpað æn ståw̱vek̦
de sæjər Rasmus Grö̱nskek̦ (Andst h.);
el. *æn stro̧* (el. *lo̧t*) *i æn gla̧s, de sæjə Ras,*
æn pen̈ i æn kruw̧s, de sæjə muw̧s,
Ras-mus;
æn hö̱n po fæ̱mtən rö̱ðən æq,
de sæjə Rasmus Rö̱ðənskæq! (Agger, ligeså Vejr); vestj. sluttes:
æn go̧s mæ töḷ röṟən æk̦
de sæjər Rasmus Flo̱rskæq!
el. *østər o væjstər, de sæjər mæjstər,*
søn̈ər o na̧r, de sæjər da̧r,
de hijələ, de sæjər Rasmus Mæjstərna̧r.
el. *æt strå̧i i æ glas, de sæjər Ras,*
æn mu̧s i æ kru̧s, de sæjər Rasmus,
slå tåḷ råṟən ek op a æn kalkət vek,
de sæjər Rasmus Råṟənskek! (Agersk.);
el. *fæm̧tən kæp å ti ko̱lər,*
de siər Rasmus Mo̱lər! (vestslesv.);
jfr. Sgr. I. 90. 403, Fb. Fr. H. s. 108, Kr. Börner. 94. 99 flg.;
el. „Rasmus Sarre, han var på vort hus å harre,
da han kom te den jenn end', så skuld' han te å vend',
så faldt han ned å brækked hans næs-end',
Kr. Börner. s. 118. 94; i en remse: „det kan a bevis med gl. Rasmus Råddenskjæg" osv., se Kr. Börner. 414. 45; *røk, Rasmus, a wè, do æ stærk!* el. *hèls drow̱nə tòw̱ən!* (Vens.), opfordring til at tage fat, se 1. Ras; Rasmus-dag er 3. Juni, Erasmus, jfr. R. Hansen, Gl. Minder II. 229. — **2**) et slags kælenavn til havet I. 565. 43 b. (D.); jfr. Wh. Vlk. IV. 193, V. 446. 47, se sø; navnet stammer fra lat. Erasmus.

Rasmus huhej, no. *Rasmushu̱hæj æn* (vestslesv.); et farende og stöjende barn.

rasp, no. *rasp æn -ər* (D., Søvind s.), = rgsm., en slags grov fil, der bruges ved træarbejde; „raspen og rispen, lad raspen (haspen) løbe om og løbe rispen (tenen) tom", Sgr. VI. 25. 324, er sagtens en slags mørk tale; jfr. htsk raspe, rivejærn, ligeså mnt.; ital. raspa.

raspe, uo. *rasp -ər -ət* (Søvind s., D.); arbejde med rasp.

1. rassel, no. *rasəl æn, de* (Agersk., Bradr., vestslesv.). — **1**) en plante, skjaller, rhinanthus crista galli L., se **2**. ras; nav-

net stammer vistnok fra den tørre plantes raslende lyd, se 2. ras. — **2)** *è rasəl* best. *-t* (Vens.); sladderagtig, uordentlig kvinde, se klæbber 5.

2. rassel, to. *æ højə æ rasəl* (Lem, Rkb.), ɔ: tört, så det rasler.

3. rassel, no. *rasəl de* best. *-t* (Vens.); hvad der hører til noget, til vogn, harve, plov, pibe; se hakkelse-, mangle-, pibe-, plov-, svine-, træk-, vogn-; *fyr-.

rasselbrand, no. *rasəlbrån* (D., vestj.); en sygdom hos kvæget; når man stryger det syge dyr på huden, giver det en knittrende lyd: miltbrands emphysem, htsk rauschbrand, se Natur og Mske 1893, Aug.—Okt. s. 83; vistnok = eddervold (s. d.), jfr. Kr. Sagn VII. 472. 40-43.

rasselbrok, no. *rasəlbråk* (N. Slesv.), = rasselbrand; råd derimod er at skrive ni gange på en seddel „amalafaga"; denne svøbes ind i et kålblad og gives alle usmittede kreaturer på stalden en torsdag aften efter solnedgang, se Sgr. VIII. 68. 388.

rasselsteg, no. *rasəlstijəq* (Thy); halvtör fisk, stegt på rist over åben ild.

rasselværk, no. *rasəlwærk de* (Vens.); om hvad der er løst i sammenföjningerne.

-rassiet, to. se stav-.

Raster, no. se Rasmus.

rat, no. se rotte.

rathalset, to. *rathalsə* (Agger); langhalset, barhalset, jfr. 2. ratte.

1. ratte, no *rat æn* (Sall.); en trækrog, som hænger bag i høstvognen, vistnok til at snöre rebet fast om læssetræet med; i en stedremse: „Aggestrup ratte", Kr. IX. 129. 341 (Vor h.) betydn.?

2. ratte, uo. *rat -ə -ət* (Søvind s.); sædvanlig: *rat sæ* (vestj., vestslesv.); strække sig i velbefindende, *a leqər o for mæ rat; raət sæ*, ft. *ratət sæ* (Agersk.); samle kræfter efter strengt arbejde, *a skal æñno ha mæ ratət let; rat sæ* (Sams.); *han ratə ve· sæ, hǫ ratət vè· se* (Søvind s., Røgen), forbedre sine kår; herhen hører vel: „ja, ridderen ratt' op og slog sig selv alt på sin mund", Kr. II. 281. 18, ɔ: ridderen sprang op, fór op el. lign.; V. S. O. har ratte i betydn. skynde sig, og henfører ordet til isl. hraðr, se rad bio.; jfr. række og dets ft.s former.

3. ratte, uo. *rat -ər -ə* (Vens.); törre; *de ratə da nuə åpò ə*, det törrer da noget på det; *no æ feski da no ratə*, ɔ: noget törret, halvtör, se rase, ræse; *o blyw ratət* (Plougst.), ɔ: begynde at törres; jfr. Rietz rattas, „småtorka".

rattereb, no. *ratrev æn* (Sall.); rebet, hvori rattekrogen hænger, se 1. ratte.

rattepus, no. *ratipus* (Vens.); et ondt væsen, som man skræmmer uartige börn med.

ratvorn, to. *ratwòrn* (Vens.); *de æ ratwòrnt!* siges om vejret, når det er tåget og fugtigt.

rav, no. se ræv, röv.

1. rav-, i smstninger et forstærkende tillæg, slgn Aasen rava to. el. bio., ganske, helt igennem, se rag 3; -gal, -rådden.

2. rav, no. *raw è rawə* (Vens.; vestj., alm.); *ra de* (Fanø), = rgsm., bernsten, electrum; i visen: begraves „i en kiste ud af det rødeste rav", Kr. I. 53. 11; et slot „takt med det rødeste rav" sts. s. 237. 16; bropiller „af det rødeste rav", Kr. II. 184. 7; rav hindrer forgörelse, Kr. IV. 400. 579, se ravhjærte; folketro om r-, P. Volksk. VII. 56; dets indsamling mod afgift, Hald, Rkb. Amt (1833) s. 274, Kr. Holmsl. s. 15; har i Vestslesv. alm. været brugt som røgelse, jfr. Veckenst. Volksk. I. 484 (Pomm.), se smygerav; er tårerne af Helios døtre, Argonaut. IV. 604; se ravhjærte, -måj, -perle, -spids.

3. rav, no. bruges i talemåder som: *kom i raw* (Randers), komme til at rave; *fæk do di huñər dålər får æ føl? — Næj, a ğor et, mæn dæ wå da et möj i æ raw mæ ət* (Lindk.), ɔ: der manglede ikke meget deri; han fik rav til at stjæle sig fra dem om natten, Kr. IV. 179, lejlighed.

4. rav, no. *raw æn* (Lb.); hed blæst, jfr. ravs.

rave, uo.
raw -ər -ət rawət (Andst, vestj., Randers);
raw (D.);
raw -ə -t rawt (Søvind s., Elsted);
raw -ər -ə rawə (Vens.). —
1) = rgsm.; *ful man ka rå raw* (Randers); *de ka læt kom, te ful mañ ka raw ikå·l* (Mors); *no rawər a, før a få jæn skæləŋ te, så falər a* (Randers); da de så havde ravet om dem et gran, Kr. IV. 42, bevæget sig, rørt sig. — **2)** *å, de rawər et vit, om vi ğör såðən ælər*

såðən (vestj.); *dè ka il raw vit* (Søvind s., alm.), det betyder ikke synderlig, det er ikke langt fra det rette; *de rawər får ham* (Sall.), det rabler; *de rawər får ham, lisom gaməl drawkistər i jowrskæl*, Sgr. V. 28. 113 (vestj.), ordspr.; jfr. Aasen, raga, rave, vakle, ligeså Rietz, nyisl. ráfa.

ravgal, to. *rawgal* (vestj., Mors); itk. *rawgalt* flt. *-gal* (Vens.); *rawgal* (D., Søvind s.). — **2)** overmåde gal; *de so rawgalt uər* (Valsb.); forstærket: *raw-ruskəndəs gal* (vestj.); *rawroskəñgal* (Thy); *de æ rèn rawruskigalt* (Vens.); *rawsplètə-gal* (Søvind s.). — **2)** en gammel dans (Thy).

ravhjærte, no. *rawhjåt æn* (D.), = rgsm.; ravhjærte om et udøbt barns hals hindrer forbytning, Kr. IV. 349. 28, forgörelse, M. Skrædder 29. 29; jfr. Wigstr. FS. 171. 38.

ravl, no. *rawl de* (Thy, Mors, Han h.). — **1)** en plante, sø kogleaks, scirpus lacustris L., jfr. U. Bl. I 338 i stednavn: Ravnholt, (Andst h.), oprind. Rauelholth; Ravnkilde, (Års h.), oprind. Raffwelkell, ordet snstilles med sv. norsk ragla, se ravle. — **2)** *æn rawl* (vestj.), om barn, som kryber op, se ravler, ravlkræmmer.

ravlbånd, no. bånd af siv, som bruges til at binde korn med; „når bonden i et år har brugt denne siv til at binde korn med, anvender han den derpå til at flette hestepuder af", Aagaard, Thy, s. 19.

ravle, uo. se rable.

ravle, uo. *rawl -ər -rawl* (vestj.); vakle, rave; *han gor o rawlər*, han vakler af svaghed el. alderdom; *han ka knap rawl a ste'; no ær a komən åp te rawləñ*, ɔ: kommen på benene efter afkræftende sygdom; jfr. rave; også: *hwa gor do o rawlər atər?* hvad går du og roder efter, om dem der går för eller senere ved arbejdet end andre; *do rawlər, te do fålər nijər* (vestj.), kan siges til barn s. kravler op; jfr. Aasen, sv. ragla, vakle.

ravlekræmmer, no. se ravler.

ravler, no. *æn slemə rawlər* eller *rawlkræmer* (vestj.); kan siges om barn, der er slemt til at kravle op, se ravl 2.

ravlhest, no. *rawlhæjst æn* (Lild s.); en slags svömmepude, der bruges, når man i dybe søer skal slå ravl; *næ di ska slo rawlən å fleqən, så ska di sej i wòñəð å rij əpo æn rawlhæjst, de ær æn hobən rawl, dær æ bojən saməl iə æn knep.*

ravlmåtte, no. *rawlmat æn -ər* (Lild s.); sivmåtte.

ravlpude, no. *rawlpuð æn puðər* (Lild s., Thy, Mors); sivpuder, der bruges om hestens eller studens hals til træk i det gmdgs seletöj.

ravlsko, no. *rawlskow æn* = flt. (Lild s.); sivsko.

ravmåj (?) no. *rawmåj de* (Holmsl. kl.); opskyllet brunkul med rav i.

ravn, no. se rogn.

ravn, no. *rawn i* best. *-i* flt. *rawn* (Vens., alm.), = rgsm.; en bekendt fugl, corvus corax; *så swåt som æn r-, stæl som æn r-, swåltən som æn r-* (Andst); *rawn ka liså gòt hå əð såm kraqər* (Lild s.); *æ rawn ka lisə gåt hå ət som æ kraqər, di ær ål Wå Har hans fåwl* (vestj.); *dæn jæn rawn hoqə sjælən òwnən ui o dæn òn* (Tåning, alm.); se Grb. 234. 91; *„de ær ål min di kön!" soi æ rawn om si oqər* (N. Slesv.); *„de hòr eñc gåt å tyj, næ röwi bøqər owə rawni"*, Grb. 240. 214, det betyder intet godt, når ræven bygger over ravnen, ɔ: når et mske har rødt hår og sort skæg, jfr. Sgr. V. 106. 671; i ævent. advarsel mod at være gæst, hvor ræv sidder over ravn, J. K. s. 278; jfr. Denh. Tracts II. 24. 5, således Judas; *„Palli Feqs wa dejn i Tålstrep, mæn Rawni wa prèjst dèr"*, Grb. 198. 4, ɔ: en mand, som hed Ravn; ordet bruges i Vestslesv. alm. i eder: *de æ, rawn tæj mæ, sañ; rawnən tæj mæ; de æ, rawnə mæ, rawn tæj ət, sañ; fy får æ rawn; æ rawn trọ ət*, ɔ: pokker skulde tro det; jfr. Urquell II. 122 (Frisisk); slgn. r- er S a t a n s apostel, Gr. Gl. d. M. II. 23, Kr. Sagn VI. 41. 135. 136; hører til Lucifers følge, Cav. Wär. I. 333; er djævelens bud, Arne Slag. s. 39, Maurer Isl. S. 129; Kr. Sagn VI. 360. 26, J. Færø 70, Wigstr. F. S. 166. 18; den er djævelen selv el. en af hans ånder, der sætter sig som sort fugl på den dødes kiste eller grav; se Krist. VIII. 391. 716, Sagn IV. 388. 01, V. 133. 521, 225. 815, VII. 405. 43; da heksen *„åpga å jən kam dèr i rawn å sat sè åpå fèən"*, Grb. 154. 41; jfr. Cav. Wär. I. 363. 429. 430. 457, Wigstr. II. 145, Haukenæs II. 102, III. 186, Daae I. 184, Nicol. Nordl. III. 42, Wh. Vlk. IV. 258;

ravneflokke drog til Hekla efter slaget ved Fodevig; Arnas. I. 294. 580 flg., Jahn Zaub. s. 8, Mhoff 367, Urquell IV. 115, Grimm Myth.[2] 949, Folkl. Journ. VII. 289 (Skotl.), Graf II. 33; er sort fugl fra helvede, Rivista I. 265; Satan selv, Garnett I. 274 (Armen.); — i modsætn. til duerne, som henter de salige sjæle, henter ravne de usalige, engle og djævle kæmper, se himmerig I. 610. 49 b; Gr. Gl. d. M. III. 130.5.6; Kr. II. 127.16, Sagn II. 315.267.268, Sgr. III. 50. 14. 15, Wigstr. I. 32, II. 170, Arnas I. 580, Urquell IV. 95, Grimm, Ir. Elfenm. XXXVI, Myth.[2] 788;

16. Den tid, den klaffer, han blev ophængt,
da blev der to ravne fra helvede sendt,
som stod over galgen og galte.

17. Men det var ikke to ravne så sorte,
men det var to djævle fra helvedes porte
som skulde hans sjæl hjemhente,

Kr. II. 216, Sgr. V. 195. 15, jfr. due; en fortabt sjæl i ravneham, se Kr. IV. 60. 77, Sagn IV. 186. 642, Almuel. II. 103. 254, Wh. Vlk. IV. 258. 261 (Isl.); jfr. Rochh. D. Gl. I. 156, Strackerj. I. 176, Liebr. Gervas. 115; se natravn; heks i ravneham, se Asbj. III. 356, Wigstr. II. 120 på deres færd til Blåkulle; Strackerj. I. 338. cc; den ligger som død, når evang. om Herrens lidelse læses, Arnas. I. 653; — må sålidt som krage el. skade skydes, da det er Odins fugl, Rääf Saml., Gasl. s. 48, Folkev. XI. 455. 289, Liebr. Volksk. 337. 195 (Norge); i Engl. ikke, fordi kong Arthur lever i r-ham, Choice Notes s. 70, Hardwick s. 168. 248, jfr. krage II. 285. 27 b; — hvor r- sés el. høres, varsles ondt; deres skrig over får varsler ulvens nærhed, Folkev. XI. 382. 85, Hazel. VIII. 68. 7 (Norge), Trad. pop. V. 571 (Poitou); ved ligfærd usalighed, Sundbl.[2] 177, Nyland IV. 38, Arnas. I. 619; varsler strid, ulykke og død, se Thiele Overtro nr. 676, Sgr. VII. 62. 315 flg., Kr. Alm.[2] III. 172. 38 flg., jfr. Wigstr. II. 135, Cavall. Wärend I. 213. 260, II. XXXV ned., Arnas. II. 551. 52, Maurer s. 170, Nyland IV. 98, Landnáma II. 33, Peters Isl. Færd IV. 305, Dnmks Hist. i Hedenold I. 289, Rafn, Oldn. S. I. 118, III. 132, Grimm Myth. 1082 flg., 1089, Z. f. M. I 238. 31 (Tyrol), Harl. Wilkins, Lancash. Folkl. 139, Suffolk Folkl. s. 5, Mélus. III. 93 (Indianere); jfr. i ævent. en skrigende r- møder brudgommen med den falske brud, Kr. Æv. 242; *æn raṷn, dær sòð əpo taqəð sku bəty fòtrèð i huṷs* (Lild s.); skriger r- over ens hoved, når man går et ærinde, får man ingen lykke, Sgr. V. 44. 395 (Sams); der sker uheld, nær det sted, hvor ravne holder thing, Sgr. IV. 154. 434; jfr. Kr. Æv. III. 81; Kuhn N. S. 287, Maurer Isl. S. 170, Arnas. I. 616; ravneskrig varsler regn, Sgr. V. 43. 383 (Sams, Skanderb.), Kr. Alm.[2] III. 149. 94. 95, 152. 33 flg.; flyver ravnene sønder på, får man godt vejr, nord på uvejr, Sgr. V. 38. 308 (Sall.); flyver r- over hus, bliver der splid, J. K. 218. 225, jfr. Wigstr. FS. 7. 12; over vasketöj, så bliver det grät, Sundbl.[2] 148; ravnen siger om herren på korset: „riv ham!" Kr. VIII. 374. 670, Sgr. I. 108. 433; jfr. Z. f. M. III. 409; — ravne hindrer skattegravning, Kr. III. 301. 403, Gr. Gl. d. M. I. 81, Fischer 324; — djævelen slår en pige ihjel, hendes krop ædes af ravne og krager, Kr. VIII. 320. 541. 544; jfr. „*kraqər å raṷn hakə i stompərn*", da fanden tog sjælen, Grb. 196. 22; du lader mig ej ligge for krager og ravn', Kr. I. 117. 16, ɔ: ubegravet, se hund I. 675. 5 a; — når ravne hugges, da får vi blæst og den vil lægges med regn af sydvest, Sgr. III. 93. 370, VII. 62. 313 flg., jfr. 59. 279 (Sæll. og øerne); — i ævent. lytter et mske til ravnenes samtale St. Hans aften mens de sidder på galgen, Kr. V. 368, Sgr. VIII. 23, IX. 127 el. på kirkegården, Kr. Æv. 270, Kr. VII. 261, Gr. Æv. I. 172, og bliver hjulpen ved deres råd, jfr. Kr. Æv. III. 81. 211, Registr. nr. 70, Leger, Cont. Slaves 112. 135, Folkl. IV. 342, Wh. Vlk. II. 300 (dæmoner), Trad. pop. VI. 674 (djævle på bro); Am. Folkl. X. 283 (tigre i munkeham, Korea), Grimm K. M. nr. 6, se krage II. 285. 30 b; — i ævent. om den tæmmede havgasse skal konen sige, at ravnene er hvide fugle, Gr. Æv. II. 183, el. könne duer Grb. 118. 47; el. at storke er ravne Gr. Gl. d. M. I. 89, jfr. III. 42 flg.; hun skabte ham til en ravn så sort, så sørgelig flöj han Sallemand bort, Kr. II. 96. 24; en dreng omskabt til ravn, Gr. Æv. I. 27, jfr. Veckenst. Volksk.

I. 235, Grimm K. M. nr. 6. 20. 93; prinsesse udløst af ravneham, Sgr. IV. 22; ravne truer karlen for at få ham til at tale, Kr. V. 331; ravnen et hjælpende dyr Gr. Gl. d. M. II. 21, Kr. Æv. III. 212; jfr. Asbj. I. 175, II. 49, Grimm K. M. nr. 17, Rivista II. 269; frelser pige fra jordskred Arnas. II. 43. 81, I. 617, Maurer Isl. S. s. 205, varsler jordskred, Z. f. M. II. 110; pige omskabt til r-, J. Færø 163 øv.; tager et barn op i sin rede og mader det, Gr. Æv. II. 113, jfr. gåden s. 120; bringer livets vand Gr. Æv. II. 16; henter sejrsten, Hamhb. Fær. Anth. s. 343, Weinh. Volksk. II. 14; livsten, Arnas. I. 653 flg.; skal skaffe salven, hvormed Maria salvede Jesus, Sgr. V. 183; fandens oldemoder siger, at en ravn med kristenmands ben er flöjet over huset, Gr. Gl. d. M. I. 164, jfr. Kr. Jans. Event. s. 49; — drengen skyder Salby ravn, Gr. Æv. II. 167 nr. 13, Registr. nr. 4; trækket, at fuglen synker 3 gange og skal mades, se Bondes. Hist. 253, Magyar T. 249, Folkl. Journ. I. 320 (Isl.), Garnett I. 173 (græsk), II. 332 (albanes.); den vilde Verner ravn vil have pigens førstefødte, Kr. I. 99. 2, jfr. visen om valravnen Gr. DgF. nr. 60, jfr. nr. 61. 62, Isl. Fornkv. I. 34, Landst. s. 508, Winth. Æv. s. 81; ravnene er med dyrene på rejse, Gr. Gl. d. M. I. 223; er i skæmtevisen præst, Sgr. VI. 226. 6; i ævent. æder ravn af forgiftet hest, se krage II 286. 2 a, jfr. P. Volksk. I. 148, Sébillot, Devin. nr. 104, P. Bjerge, Aarb. 1898 s. 58 m. m. henv.; Faxe og Floke har 3 ravne med sig, de viser vej, se Rafn Oldn. S. I. 213, Landnáma I. 2; jfr. Liebr. Volksk. s. 405, Grimm Myth.[2] 1093, Mélus. III. 296, Amer. Folkl. IV. 203. 25, 205. 9, slgn 1. Mos. VIII. 7 Noa; siger, når gl. heste kommer: „purr purr!“ og når de er faldne: „purr kankel!“ Kr. Dyrefabler 204. 506; den siger til plovkarlen: „herop!“ Sgr. VII. 230. 853, (Sundev.); jfr. P. Volksk. I. 56 flg.; — dens unger er, i dens rede af ådsel, hvide, når de kommer ud af ægget, så bliver moderen bange for dem, og hannen og Vorherre må sørge for dem, Kr. VI. 620. 70, Sagn VI. 441. 01, Alm.[2] I. 146. 74, Sgr. IV. 157; jfr. Wigstr. II. 123. 224, Skytts h. 161; henvises kan endvidere, Fritzn.[2] hrafn, Eyjólfsson Odin s. 178, Arnas. I. 616 flg., Ant. Tidskr. 1849-51 s. 205, Wuttke nr. 162, Busch Volksgl. 204, Grimm Myth.[2] 134. 637. 1093, Urdsbr. II. 101 flg., Strackerj. II. 103. 394; i egne, hvor ravnen er sjælden, træder kragen (s. d.), hvis dommer ravnen er, Amins. VII. 98 ned., i dens sted; — r- bliver æ l d g a m m e l og vedbliver at leve som enke efter sin ægtefælles død, Meyer Abergl. s. 72. 78; hvorfor den er sort, Amer. Folkl. VII. 49 (Eskimo); — udrives hjærtet af en gammel ravn uden stål el. jærn og lægges ind i öjehulen på et dødningehoved, som lægges i en grav på en kirkegård el. rettersted, fremkommer der en ring i öjehulen den tredie nat derefter, den gör sin bærer usynlig, J. Saml. IV. 165. 156; — r a v n e s t e n e n, sten, som gör usynlig og som hentes af r-, Kr. Sagn VI. 441. 01, J. Saml. IV. 164. 153, se Cav. Wär. I. 321, Nyland IV. 98, Arnas. I. 650; fremkommer af r-s æg, Amins. VII. 104, VIII. 116, Sundbl.[2] 147, Fritzn. Lapp. Hdsk. 205, Haukenæs IV. 333, Urdsbr. VI. 61, Gr. Løsningst. s. 37; navn til sort obsidian, Arnas. II. 548; — r a v n e b r y l l u p i Kragelund, se Nyerup, Udv. dsk. Viser II. 97. 39, Landst. s. 625; — „ravnen sad på Rumlenport og gjorde såmangen sorten lort, kjællingen ud ad vinduet så, seksten streger (s. d.) skal der stå“, Kr. Börner. 107. 967 varr. med „kragen“; jfr. Aasen, Rietz ramn, isl. hrafn hak.; htsk rabe, mnt. ravene Sch. Lübb., henføres til lat. corvus?; se kirketårn; aften; aften-, morgen-, nat-, val-.

ravn-as, no. *rawnas æn* (N. Slesv.); skæo.; *diñt r-* (Agersk.); *de æ så möj æn r-*, han er så overmåde klog eller dygtig i en eller anden retning; *de æ så möj æn r- te å arbør* (Agersk.), han er udmærket dygtig; Wuttke nr. 14 anm. sammenstiller as med gudernes navn as, „davon und nicht von aas, todtes thier, stammt höchst warscheinlich das allverbreitede volkswort „aas“, „oas“, worauf schon die verbindung: donneraas blitzaas, rabenaas hindeutet“; sikkert urigtigt.

ravne, no. uo. se revne.

ravnehjærte, no. sættes r- på sigte af bøsse og skydes i fandens navn, rammes alt, J. K. 218. 226, ellers: lægges r- på sovende, åbenbarer denne alt, P. Volksk. V. 59, Amins. VIII. 118; jfr. Amins. VII. 105, Arnas. I. 618 flg.

ravnesten, no. se ravn III. 23. 17 b.

ravneunge, no. *rawnoŋ i -ər* (Vens.; alm.), = rgsm., se ravn III. 26. 46 a.

ravneæg, no. i ordspr. *hwa ka dæ kom å è rawnęq ònc ən i rawnoŋ* (Vens.).

Ravnsborg, no. se bejler, Peder Krybentå.

ravns-pik, no. i talem.: *dær ær et rawnspek o' ham* (vestj.), ɔ: ikke såmeget ravnen kan pikke, om magre mennesker og dyr.

ravns ræger, no. *[rawns rèqər]* flt. (Vens.); fugleføde; er det opspyt, opharket, jfr. ræge?

ravperle, no. *rawpal æn -ər* (D., glds.); *rawpærl æn* (Vens.), = rgsm.; helbreder kirtelsyge, når de bæres, fremmer og letter tandbrud (D.); jfr. Folkl. Journ. I. 380, hjælp til tandbrud (Schweitz), Folkl. II. 75 (Skotland), Urquell VI. 203 (Pomm.), Trad. pop. III. 236, Leland Etrusc. s. 267, Meyer Abergl. s. 257. 258 Amer. Folkl. V. 117; se rav.

ravret, to. se ragret.

ravruskende, bio. se ravgal.

ravrådden, to. *rawròðən* (Mors); overmåde rådden, se ravgal.

ravs, no. *raws de* (Vejr, Thy); tæt, fugtig tåge; *dær æ nòj raws wę əð* (Thy), tlm. det er ej i orden, f. eks. om papirer; jfr. -rag, burde måske skrives rags; hav-.

ravse, uo. *de rawsər* (vestj.), det er tåget; også: *han gor o rawsər*, er utilpas enten efter svir eller af mangel på sövn.

ravsel, no. *rawsəl de* (Agger); havtåge, rimtåge.

ravselet, to. *rawsələ* (Silkeb., Lysg. h.); utidig, upasselig.

ravselvorn, to. *rawsəlwòrn* (Vens.); ilde tilpas efter et gilde, el. efter manglende sövn, utidig, *hąj wa så rawsəlwòrn, får hąj wa liq nys komən åp å hąj ha eñc fåt rècti usòwə; de æ så rawsəlwòrnt ęən særk å wær i*, talemåde; jfr. hjamsk.

ravset, to. *rawsə* (Herning, vestj.); utilpas efter en svir, *han sijər så rawsə uð.*

ravsle, uo. *rawsəl -ər -t* (Vens., Agger). — 1) *de rawslər* (Agger), det rimer. — 2) r- sig: oppe sig, ryste sövnen af sig; *„hąj bəjøñc å awər å gab å rawsəlt sè ekwon"* Grb. 149. 47, han begyndte at røre sig lidt og gabe og skuddrede sig et korn; *rawsəl skęj* (Vens.), aksle skind, rejse sig af seng, skynde sig med sin påklædning; *han æ rawsləñ idaw* (vestj.), forsviret, utilpas.

rapspids, no. *rawspes i* (Vens.); på cigarrør.

ravsplitter-, se ravgal.

ravt, no. se rafte.

ravvejr, no. *ravæjr* (Fanø); vejr, hvori ravet driver i land.

ravvik, no. *ravək æn -ər* (D.); *rawərt æn -ər* (Fanø); en mager fladfisk, skulde.

re, no. to. se red, ræd, rød.

1. reb, no. *ręv æn* (D., vestj.; Agersk.); *ręv et ręv* best. *-ən* (Hell. h.; Søvind s.); *ręð è* best. *-ə* (Vens.; Agger); *riəf et* (Angel). — 1) = rgsm.; almindeligt reb kan man spinde ved hjælp af håndten (s. d.), således at der på den spindes en „tråd" (s. d.), tre „tråde" spindes sammen til en „tot" (s. d.), tre „totter" atter til et reb; dog findes firtrådet reb; om arbejdet med at „slå reb" se Kr. Alm. III. 108; *ulər ręv* (D.), uldreb, reb spundet af fæhår, se töjr; man snoede også reb af halm, se sime; af stænglerne af rævling, empetrum, el. af en sivart, juncus squarrosus, jfr. Fb. Bondel. 129; Stolts Opt. s. 32, reb af svinebørster, blår, lindebast (Skåne); W. Gregor s. 179 „of hair, willows, bog fir, split up into canes, broom roots or heather" (Skotl.); køer vil af og til *ej ręð* (Skanderb.), æde deres töjr; *ta ręvən ow* (Søvind), spænde skaglerne af; *slo öwər i æ ręv* (Malt), fig. slå til skaglerne, om den forspændte hest; *stram æ ręv* (D.), fig. tage alvorligere fat; *han ær i Fridæri's o sno ręv* (Malt), ɔ: han snorker; *han hår håð ən i æ ręv får* (D.), om en rus (björn), han har för trukket med den; *de gæər bæst, væn di bekə rykər ve jit riəf* (Ang.); „hvorfor kom A. i tugthuset?" — *„han håð foñən ən stok ręv o æ lañvæj, — mæn dær wå nåk ən ku boñən vę ət!"* (vestj.); samme vits i Kina, se Cloust. Fict. I. 60; jfr. holde I. 638. 13 a, Kr. Sagn VI. 25. 87; *„eñə snak, Andręa, æjsən ręf!" såi æ mañ te sin kun* (vestslesv.), ɔ: hold mund, ellers får du prygl; tiendetageren slog reb om kornet, inden han talte det, Kr. Alm. II. 38. 101; —

„trække reb": to karle tilfods el. tilhest med et langt reb imellem sig på hver side af en rugager, slæbte rebet hen over kornet og aftrak den på vipperne hængende rim, förend den beskinnedes af solen, Dania I. 252, II. 71, eller skulde det ikke være for at hindre frost ved at skaffe luftveksel? se Nyland IV. 78; — *dèr ska go jèj dèr om nètən å mol om ijèn mè hans reb, å så robər hąj . . .: hær è rèt reb å rèt skæl!*" Grb. 172. 4, minde om den gl. skik at opmåle marken med reb, jfr. navnet sts. „*Rèbsèŋən*", se rebsjord. — Man må ej drive drægtige dyr over et reb; drives de ej tilbage over samme reb, kan de ikke føde, Kr. IV. 357. 117; frugtsommelig kvinde må ej gå under udspændt reb, J. K. 368. 39, Kr. IV. 346; ved jordefærd må man ikke lægge rebene, hvormed kisten er sænket, på graven; thi da vil det næste lig blive af en hængt mand, Sgr. IX. 230. 753, Kr. VI. 286. 333 (Sall.); i D. kastes som regel altid rebet sammenrullet med spader og skovle på graven, når den er klappet til; reb, hvormed ligkiste er nedfiret, bruges til bindsel til køer som sparker, J. Saml.[2] III. 147 (Djursl.); r-, ført tværs over kos vej, tager dens mælk, Wigstr. II. 134; — om der knytter sig tro til den strikke, som et mske har hængt sig i, at der er særdeles lægedom i den, har jeg ikke truffet på, det kunde være rimeligt, da forestillingen derom er særdeles udbredt, se Wuttke 189, P. Vlk. V. 153. 16, Ndl. Vlk. VII. 178, Tr. pop. XII. 511, W. Gregor 214 (Skotl.), Folkl. Rec. V. 177 (Cornwall), Folkl. VII. 269. 272, Liebr. Gervas. 235. 192, 245. 326 (Frankr.), Laisnel I. 165, Folkl. Rec. III. 137. 142 (Portug., Rusl.); ligeså selvmorders hue, kugle hvormed björn er skudt, Sande II. 283, se 2. söm; den, der har taget sig af dage ved hængning, får rebet med sig i graven (D. vist alm), jfr. Wigstr. II. 324; — brudg. fastbinder brud i reb eller töjr, at hun ikke skal løbe bort, Kr. Æv. III. 245, jfr. Asbj. II. 142, Wigstr. Sag. 126, Lindh. Lappb. 144; Veckenst. Volksk. I. 315, Rivista I. 54, jfr. reb, som skal vise vej, flyttes, Mhoff 95. 112; Kr. Æv. 172 hosebånd; — i sagn forekommer det at mskr hejses ned i löngange el. huler, men så brister rebet, det brænder over, se Thiele I. 166. 226. 350, II. 192. 209, el. at man vil måle dybden af et mosehul, så trækkes op med en horsepande, Thiele II. 6 el. et væderhorn, II. 15, se måle II. 658. 6 a; jfr. Krist. Sagn I. 253 flg. 425. 69, III. 55. 278. 79, 204. 32, slgn Aasen, Landm., s. 64, Afzel. III. 118; — djævel el. genganger sættes til at sno reb af sand, jfr. Nicol. Nordl. I. 50, Haukenæs IV. 481. 496, Folkev. XI. 470 øv., Bergh. Segn. 47. 52, Sande I. 40, Arnas. I. 557, Maurer Isl. S. 160, Z. f. M. II. 148 (Rügen), Grimm Elfenm. XXXV; Folkl. Rec. III. 158, Folkl. Journ. II. 157, V. 72 (Irl.) 108 (Cornw.), VI. 154 (Skotl.); slgn. Globus XXXIV (1878) s. 205, Achelis A. f. Religionswiss. II. 47, Danaiden;

> now make me, dear sir, a rope of sand,
> which will bear washing in Cocker & not loose a strand,

Harl. & Wilkins., Lancash. Folkl. 84; „ropes of sifted sand" Henders. 254; „bind sand in bundles with beams of the same" Choice Notes 219 ned; Denh. Tr. II. 116, Hardw. 191, Folkl. IX. 368; Graf II. 270, Urquell IV. 9 (Votjaker), I.[2] 301 (Talmud); samme motiv findes i ævent., se Cloust. II. 112, Amer. Folkl. VI. 57, Tibet. T. s. 168, Weinh. Volksk. VIII. 26; „Stricke aus Kleie, Garn aus Steinsplittern", Wh. Vlk. II. 296 (Talmud); jfr. Hàrbarðsljóð 18: þær or sandi sima undu; „gange met strande och winde op reb aff sannde, DgF. II. 417. 19, III. 859. b, se Fritzn.[2] I. 675 b; et reb af „rendendis vand" DgF. II. 415. 27, III. 858 b; her kan smstilles lænken „Gleipnir" Gylfag. k. 34; et reb af solstråler og smör, Folkl. Journ. III. 314 (Mongol.); reb af „heather, hemp, wool & woman's hair" slæber en ø med sig, Folkl. VI. 163 (Skotl.); — i lögnehist. snos et reb, sime, tov af halm, avner el. hakkelse, hvormed vedkom. hejser sig ned fra himlen, se himmel I. 609. 42 a m. henv., jfr. J. K. 338, Kr. VII. 246. 251. 254, Sgr. VIII. 81, Kr. Molbohist. 121, Ævent. 256, III. 128, Asbj. I. 201, Wigstr. Sag. 25, P. Volksk. V. 7, Grimm K. M. nr. 112, Magyar T. 87, Amer. Folkl. IV. 18 (Indien), Perseus II. 14 (Sydhavsfolk), sml. Molbech Ordspr. s. 360: göre klokkestrenge af havreavner; se Fraureuth, Lügendich-

tungen s. 7 m. henv.; — r- spændes over gade for at standse genfærd, Thiele II. 124, over vej for at fange uven, Maurer 236; hyrder snarer folk med r- ved pinsevækild, Jyll. I. 338; røvere spænder over vej reb, snore, strikker, lænker, ståltråd, som sætter klokke i bevægelse i røverkulen, se klokke II. 188. 1 b, Krist. Sagn IV. 403. 45. 46, 456 10 flg., 495. 21 flg., jfr. P. Volksk. III. 143. 41. 43. 46, V. 52, Knoop Pm. 145, Ndl. Volksk. III. 44; ligeså gör bjærgfolk, Kr. Sagn IV. 462. 50; at reb spændes over brudeskarens vej, synes ukendt i Norden, se H. E. Meyer, Hochzeitsbrauch des Vorspannens (1896), jfr. Wh. Vlk. VIII. 429, X. 165. 203. 398, Folkl. Congr. s. 268. 290, Denh. Tracts II. 213, Pitré Arch. III. 350, jfr. Folkl. XI. 306 (Malacca); — når helten trækker i et r-, kommer hans hest, Kr. Æv. III. 238; løbe et reb, der er viklet om en stage, af, fastelavnsleg, se Kr. Börner. 264; trække reb, styrkeprøve (alm.); jfr. Flóamanna S. 146 øv., „toga hönk“ se Fritzn.; rykkes; — börneleg: „sno reb“ el. „spinde silke“: en lang række holder hverandre i hænderne, rebets styrke prøves ved at der rykkes i begge ender, rulles så op om føreren som vindepind, se Kr. Börner. 223. 3; — **2)** et reb træsko = 1/2 snes sammenbundne med et halmreb; men antallet er forskelligt, eftersom det er karletræsko, kløver, koltringer, kvindetræsko, tomlinger (Silkeborg); jfr. revl. — **3)** *de leqər i rẹv* (Løgst.), om afslået græs, ɔ: det ligger i lange smalle holmesteder (s. d.); jfr. Aasen, isl. reip itk.; mnt. rêp Sch. Lübb., eng. rope; htsk. reif, ring, gjord; se hysom, lænke, snor, strikke; bag-, bund-, falde-, for-, græs-, hammel-, hampe-, hjörne-, holde-, horn-, hovedlags-, hoved-, hår-, katte-, kinding-, kjage-, klokke-, knappe-, kovl-, krog-, løbe-, mannilla-, nigarns-, næse-, næsebånd-, ratte-, rævlinge-, seksgarns-, sele-, skagle-, skillings-, slag-, stage-, stav-, svøbe-, tolvgarns-, trække-, trævle-, tvær-, tække-, tömme-, vogn-.

2. **reb**, no. *rẹb* (Agger); reb i sejlene, jfr. Aasen riv, eng. reef, se rebe.

rebbebenssteg, no. se revelsben.

rebbel, no. se ribbel.

rebberalde, no. se remmeralde.

rebe, no. uo. se ribbe.

rebe, uo. *rev -ər -ət* (Holmsl. kl., Agger); rebe sejl; fig. *han måt rev iṅ* (vestslesv.), tage reb i sejlene, slå af på sine krav; *rẹv* siges Lb. om fiskegarn, når de i blæst rulles op om „tællen“ så det kommer til at ligne et reb: *æ neð æ revət* (Klitten), *rẹvət* (Lb.); *rẹb -ər -əð* (Thy, Agger); *r- æ krọq*, tage krogene op af vandet når de har stået den bestemte tid i havet og hale dem ind i båden; — rebe agre, se Krist. Alm.[2] I. 12. 24.

rebebånd, no. *revbọṅ æn* = flt. (Holmsl. kl.); båndene hvormed sejlene rebes.

rebel, no. „nu bliver der rebel *[rəbæ·l̥]* i huset, Kr. IV. 235, larm, spektakkel, se rebelsk.

rebeller, no. *rəbæ·l̥ə æn* (Årh.); en som er ustyrlig.

rebelsk, to. *rəbæ·l̥sk* (Søvind s., Årh.); *rəbæ·lsk* (vestj.); ustyrlig; ordet er i alm. brug; jfr. htsk rebellisch to., rebell no., oprører; fr. rebelle no., af lat. re-bellis, ɔ: som fornyer krig.

reb-ende, no. *rẹvæ̱ṅ æn* (D., vestj.), = rgsm.; *dær ær òl̥ti rọ i rẹbæ̨j*, der föjes til: *„om eṅc òṅc, så te â heŋ sè i“*, Grb. 238. 181; *dær æ gọi rai i rẹfæ̱ṅ* (Branderup), ɔ: man kan hjælpe sig tilrette ved et stykke reb, når noget går istykker på vogn el. plov.

reberalle, no. *rebərâ·l æn* (Agger); *æn låŋ r-*, en lang, vidtløftig skrivelse.

rebklove, no. *rẹvklòṷ æn -ər* (Bj. h.); en klove af reb, hvormed kreaturerne bindes fast i deres båse.

-reble, no. se tørve-.

reblerens, no. se reverens.

rebleskjær, no. diarrhé (vestj.).

rebsjord, no. *rẹvsjọə de* (Søvind, glds.); jord, der er fælleseje; gamle folk kender ordet, men véd ej ret, hvad det betyder.

rebskurvet, to. *rẹvskọrə* (Lindk.); overmåde befængt med fnat.

rebslåer, no. *rẹvslar æn* (D.); *rẹvslọ̀ə æn -rə* (Søvind s.); *rẹfslæ æn -slærə* (Sundev.); *rẹflər* el. *rẹbslər* (Agger); *rẹbslor i* (Vens.), = rgsm.; *de gæ təbak lisom får æ rẹfslæ* (Sundev.), tlmde; *„de komər i æ æ̱ṅ!“ så æ rẹvslar* (vestj.); hvorfor r- går baglængs, Kr. Molboh. 105. 325; de har i Bretagne og Flandern været foragtede, se Folkl. VIII. 160., Luzel Soniou XXVII, jfr. Sébillot, Les cordiers i hans Legendes des metiers.

rebslåerbane, no. *revslarbån æn* (D.), = rgsm.

rebslåerknude, no. *revslarknuð æn -knuðər* (Andst); en særegen knude, som rebslagerne slår.

rebstol, no. *refstuwl æn* (Kalsl., vestslesv.); en stol, hvis sæde er flættet af simereb.

rebtöjr, no. *revtywə et* (Søvind s.); et töjr af hampereb til forskel fra et af svine- el. hestehår.

1. red, no. i udtr.: *no, de æ wal, do komər, a war åpå rè å wil ha wat hèn we· dæ* (Vens.), ɔ: jeg stod i begreb med; jfr. isl. rið, Aasen rid itk., bevægelse, hvori en ting, som balancerer, er.

2. red, to. *re* itk. *rèt* flt. *re* (Vens.; Thy, Agger, vestj.); *re* (D., Søvind s., N. Slesv.). — **1)** let at skelne eller adskille, som ligger ordnet; om garn, der ikke er sammenviklet, modsat: i filte (Agersk. Lb.); *de æ re o go te* (vestj.). — **2)** simpel, klar, let at forstå; *de æ lisà re som æ daw komər*, (Lb.); *så re som hæqəl smör* (vestj.); se 2. hegle; *som fuər i huəs* (Vejr.), som fod i hose, *som amən i æ kærk* (vestj.); *æn re saq; re rænskab hòlər længst wænskab* (Vens.); *de æ så rèt* (Vens.); *de leqə så ræt o så re fuwər ham* (Agger), siges om den, som kan sine ting; *æn re væj* (Vejr.); *han ka løs· re* (Vejr.), kan læse tydelig; *de æ re snak* (vestj.), tale, som ikke er til at tage fejl af, jfr. isl. greiðr. — **3)** færdig, beredt (Thy, Agersk.); *re te å slir sæ fådæ·rət* (Agersk.); *ær I re? ka vi snår kom astæ·j?* (vestj.); *re te å kòm* (Søvind s.); herhen kan føres udtr. *re, konta·nt pæŋ* (Malt), *re pæŋ* (Vens.), nrsk. se Aasen reid = rgsm.; jfr. Aasen reid 1. rede, færdig; greid, let at skelne, isl. greiðr, sv. redig.

redbåd, no. kaldes på Læssø en af de to mindre både, som bruges ved vådfiskeri; i storbåden ror man ud med våddet, hvis ende göres fast ved redbåden og ved hjælp af denne bringes ud i vandet i den længde og stilling, hvori man vil have det og drages sammen, når man vil optage de fangede hornfisk, hvilke de såkaldte tællemænd, to på redbåden og en på jagbåden, ved at pulse driver ind i våddet og hindrer fra at løbe ud; Mb.

redde, uo.
rèj -ər -ə rèjə (Vens.);
rèj -ə -ət rèjət (Søvind s.);
rèr -ə -ət -ət (Elsted);
ræj -ər -ət ræjət (Andst, Plougstr.);
tf. *rèjər* (Vejr.); *ræjəð* (Agger);
reð -ər -ət -ət (D.);
rerən vistnok kun i nf. (Valsb.); htsk. retten;
ræjt -ər -ət -ət (Agersk.). —
1) = rgsm.; *haj ka eñc rèj sæ siəl* (Vens.); også fig. rapse, småstjæle (østj., vestj.); jfr bjærge. — **2)** reflex. komme ud af med penge el. sligt, få det til at slå til; *no hår a dæm klæjər o, a ka ræj mæ mæ få de føst* (Andst); *å· æ stæj må vi rerən vås mæ dæñ lilə* (Valsb.); jfr. mnt. redden, Sch. Lübb. — **4)** *rèjə -r rèjə rèjə* (Vens.); udholde, magte; *ær əð træls å go i klet, ær əð war å rèj å go i hawgruwð* (Lild s.), er det besværligt at gå i klitten, så er det værre at holde ud at gå i havgrus; *a ka eñc rèjə læŋər; ka do rèjə mæ ə?* udholde det med det; *haj ka nåk rèj å blyw we· mè ə; a kañc rèjə å spre mòq; „do rèjər eñc å go te Hanhærə mæ brøw“* (Vens.), ɔ: du får ingen el. for få stik i kortspil; ligeså S. Himmerland; jfr. mnt. redden, Sch. Lübb.; se regne sig.

1. rede, uo.
re el. *rèj, reər* el. *rèjər, rèj rèj* (Vens.);
rijə -r rèj rèj (Sams);
rijə [rijər] rijə rijə (S. Sams);
re re rèr rèr (Elsted);
re re rèj rèj (Søvind s.);
re -ər ræj ræj (D., vestj., Thy);
re -ər rèjt rèjt (Braderup);
re -ə re ret (Sundev.). —
1) lægge tilrette, skille ad; *re åp* (Vens.), oprede, f. eks. uredt garn; *vi skal ha æ gan oprèjt* (Agersk.); *re hoərət* (Søvind s.); *rèj horə* (Vens.), rede hår (alm.); *„gu be di staklər, dæ rèjə djèt hòr igå·ŋ om dawi! a rèjər eñc met un jej gåŋ om orə, å de æ stræŋt nåk“, så dræŋi* (Vens.); manden må i 7 år ikke rage skæg eller rede hår, se hår I. 771. 8 b, negl II. 682. 26 a; jfr. Wigstr. II. 331, Nordlander S. s. 12, Z. f. M. II. 365, P. Volksk. VI. 69, Knoop Pm. 188; endvid. kan henv. til Völuspà 38: þó hann æva hendr ne höfuð kembði áðr ... hos Munch s. 187. b; i et sagn reder fanden fruens hår (s. d.), Kr. VIII. 154;

jfr. Grb. 211. 60; rede perler (s. d.) og guld (s. d.) af hår, se hår I. 771. 51. b; Eftersl. 105; jfr. Folkl. Journ. I. 221, Pitrè Usi IV. 197, Rivista I. 428; *rę te basəl* (vestj.), bruges nu kun spøgende om soen, der danner sit leje, lige inden den føder; *re æ krǫq i æ mek* (Agger), sætte krogene i mikken (s. d.) efter at de er brugte, = rede linerne op (Fjaltring); *re fræ· sæ* (Lb.), få fra hånden. — **2)** tillave, tilberede, *rèj æ gryful wæləŋ, æn pòt kǫl, æn gry grò te ǫn; men kuən hòr eñc maən rèj* (Vens.); *rèj ma* (Hjørring), kogt salt mad; *rę sop* (Fur), tilberede suppe; *rijə ən sæŋ* (S. Sams.), rede seng (alm); *„som do ræjər sònt leqə do“*, Grb. 243. 282; jfr. Aasen: reida, se ryste; *dę ær æn gowə mǫl, dæñ ka rę məj* (vestj.), male meget. — **3)** *re sæj uð aw* (D., vestj.); *rèj sæ uk å* (Vens.), finde ud af; *han reə sæ gåt egə·məl* (Sundev.), klarer sig godt med hensyn til udgifter og arbejde; *de kan æ it rę* (Ang.), det forstår jeg ikke; jfr. isl. greiða; jfr. Aasen, reida, tillave, tilberede seng, mad; greida, rede hår, bringe i orden, isl. greiða; se af-, ud-.

2. rede, no. *rèjəð* best. (Himmerl.); *rę æn -ər* (vestj.); *reə* itk. (N. Sams.); akselstok på en vogn, aksel mellem hjulene på de glds plove; åsen blev ført frem el. tilbage over „redet“, eftersom ploven skulde gå dybere eller grundere, Kr. Alm. I. 58. 201; jfr. Rietz reda 2, i smstn. vogn, isl. reið, lat. rheda (?); se bag-, for-, støtte-.

3. rede, no. *rę æn* (D., vestj.); *rèj æn* (Hell. h.). — **1)** orden, ordentlig sammenhæng; *a veð ęŋən rę ǫ ət, ka ęt fiñ rę i ət* (D.); *het rę ic ə* (Vens.). — **2)** besked, kundskab, oversigt; *ġò rę få, howə hañ hò waə* (Søvind s.); *han gör gǫi rę få· sæ* (Agersk.), giver god besked el. gör nöjagtigt regnskab, klarer for sig uden gæld, også vestj.; jfr. Aasen, greida huk., rede, orden; fidde-, hjælpe-, til-, u-, vilde-.

4. rede, no. *rę* best. *reə* flt. *-ər* (Tise); *rèj* best. *-ə*, flt. *-ər* (Ajstrup); *rèi è* best. *réjə*, flt. *réjər* (Smidstrup, Vens.); *rę æn -ər* (D., vestj., Braderup); *rėj eð* best. *-əð*, flt. *-ər* (Hell. h., Horn., Lild s.); *rę et rerə* (Gjern h.); flt. *rerə* (Søvind s.), flt. *reə* (Täning); *rijə æn rirə* (Sams.). — **1)** = rgsm., fuglerede; *„wijbən ka eñc værə få sæt ijn rę“* Grb. 245. 325; *„di for e rę stelt an“* sts. 90. 34; *ha a bǫrə hat réjə, så skul a nåk fo æn gǫs leə* el. *føst rèjə å så gosən* (Vens.), tlm. ɔ: har jeg først huset, fandt jeg nok konen; *de ær ęt vær o byq rę te añər djær oŋər* (D.); *gyjər æn ek uðən æ rę* (Malt), få et barn udenfor ægteskab; *vi skal i rəət* (Søvind s.), ɔ: i sengen; *hąj leqə hjæm i rèjə* (Vens.), ɔ: bliver hjemme istedetfor at gå på arbejde. I Vens. synes ordet at bruges om alle fuglereder, i andre mål göres skel mellem rede og vrövl (s. d.); man må ej se i fuglerede, så lykkes ungerne ej, Kr. Alm.[2] I. 141. 07; mand skal have såmange börn som der er æg i den første rede, han i sit liv finder, Arnas. II. 558; i ævent. føres barn op i rede, i træ, Kr. Æv. III. 90. — **2)** fosterlejet hos forskellige husdyr, se 1. ham, 1. leje 3; føl-, grise-, kalve-, lamme-; jfr. Aasen reid, isl. hreiðr itk., se agerrapserede under kolort; brumlebi-, bræmse-, fugle-, gasse-, humle-, hvepse-, höjre-, krage-, lærke-, muse-, skade-, skjæg-, spurve-, storke-, svale-, svane-, tudse-, vibe-.

redearm, no. vognakselen, der går gennem hjulnavet (Varde, Mb.), se 2. rede.

redebånd, no. *rebòñ æn -bòñ* (vestj., D., Andst, Hvejsel); båndene hvormed en klavse garn afdeles i fisteler.

rededeje, no. *rędæj æn* (Sall., vistn. glds.); kvinde, som står for at rede til gilde; jfr. Aasen, reid-deigja; jfr. Rietz 528 re-dej, „matlagerska“; se redekone.

redekam, no. *rèkåm i* best. *-kåmi*, flt. *-kåm* best. *-kåmən* (Vens.); *rę-* el. *rækåm æn* (Agg., Thy); *rękǫm æn -kǫm* (D., Søvind s.); *rękåm æn -kåm* (V. Vedsted); *rekam æn -ə* (Sundev.; Ang.) = rgsm.; kam med grove tænder, se kjæmmekam; et kamlignende redskab, der bruges når trendegarnet svøbes om bommen, for at holde væven udbredt, der lægges 20 tråde mellem hver to tænder, og der er et „låg“ til at sætte på kammen for at trådene ikke skal springe over (D., Thy); kammen i tærskeloen, hvormed langhalmen redes (Bradr.), se ribbe; en række parallelle kridtstreger i redekamform som beter ved kortspil, se J. Saml. X. 82; jfr. luseharke, -harve, -kam.

redekone, no. *rękųn æn kųnər* (D.,

N. Slesv.); 2 redekoner hører med til brudefølget, se befel; i D. følger ingen bestilling med, det er en hædersbevisning at blive indbudt til at være det; jfr. Aasen, reidekona: kvinde, som anretter maden i gæstebud; rededeje.

redelig, *rẹlə* (D., vestj., Vens., Mors, Sall.); *rèḷə* (Lild s.). — 1) to. = rgsm.; retskaffen; *do ska ẹt vær ræj, æ mañ æ rẹlə nåk!* (D.); *i rẹlə mạj* (Vens.); *hañ æ rèḷə nåk te å bətḁl* (Lild s.); *de æ boðə rẹlə o sañ* (Agger). — 2) om alt, hvad der ikke er urede; hvad der ingen omsvøb, uklarhed, vanskelighed er i; *de garn æ rẹlə* (Bradr.), ɔ: ej sammenfiltet; *de ær æn rẹlə væj,* en vej, som er let at finde; *æn r- saq* (Agersk.), en sag, der er let at finde ud af; *de æ så rẹlə o go iñ te, dær æ hwærkən bọ̈n hælər gamməl fålk* (D.); *de æ så rẹlə mæ æn pañ duəls i æ nak* (Agersk.), iron. om noget, der er overmåde urede; *æ dæñ klåk rẹlə?* (Søvind s.); *mi klåk æ rẹlə* (Silkeb.), rigtig, den passer; *ja, de æ rẹlə* (Sall.), det er vist; *rægnskavət èr il rẹlə* (Søvind s.); *han æ rẹlə ål añər stæjər eñ i æ howə* (vestj.), ɔ: han er forstyrret; et galt regnet stykke, et mske, der er forstyrret i hovedet er *il rẹlə* (Silkeb.); *hạj ær eňc sụ rẹlə* (Vens.); *do ær ẹt hijəl rẹlə ia·wtən* (D.), ɔ: ej helt ædru. — 3) bio., klart, tydelig; *do ska løs rèḷə* (Lild s.), du skal læse tydelig. — 4) forstærkende: visselig, ganske vist, bestemt; *de æ rẹlə sañ,* det er ganske vist; *a ska rẹlə nåk gi dæ nöj baŋk* (Agger); *de æ rẹlə nåk ham; de hår a rẹlə aḷdriq sọ̀* (Røgen); *de vẹl a rẹlə* eller *rẹlə nåk ẹt* (vestj.); „*æ hañ komən?*“ „*ja, hañ æ rẹlə komən!*“ — „*æ· hañ hè?*“ „*ja, hañ hộə rẹlə nåk wạə hè!*“ (Søvind s.); se u-.

redelighed, no. *rẹləhe, rẹlihị* el. *rẹlihjè, rẹlhjè æn* best. *-ən* (Vens.); *rèḷəhjèð* (Lild s.); *rẹləhið* el. *rẹliqhið* (Agger); *rẹləhijəð* (Mors, vestj., D.); *rẹliqher* (Vejr.); *rẹləhẹr* (Agersk.; Bradr.); *rẹləhẹəj* (Silkeb., Søvind); ikke i rgsms betydn., men rigtigt opgör med penge el. regnskab; *ǧò rẹləhẹi* (Søvind s.); *a ska nåk ǧör rẹləhijəð boðə få mæl å gryn* (Malt); *fiñ rẹləhẹi ị* (Søvind s.), finde rede i; *I ǧöṛ æn sö̀ḷə r- få dæm pæŋ* (Andst.); *hå do no ǧo rẹliqhið mæ· dæm?* (Agger), gjort dit mellemværende op med; *fo r- o æn teŋ* (Malt), få klarhed over, orden med; *gør rẹləhẹr å æn saq* (Agersk.), bringe den i orden; *a kañ ejt hòḷ rèḷəhjèð po òḷ di saqər* (Lild s.); *a kañc hòw no rècti rẹlihjè åpọ ə; hạj mat wẹ̀ så gụ å jò r-,* ɔ: regnskab; *a hòr eňc fåt no rècti rẹlhjè åpọ ə,* ɔ: pålidelig underretning om; *no ska a nåk jò rẹlhjè,* ɔ: klare sagen (Vens.); efter gilder samles deltagerne til „redelighed“, ɔ: til at göre regnskabet op, se J. Saml.[2] III. 110. 121, Bondeliv s. 281. 263; ironisk: uorden, spektakkel, ustyr; *de ær æn kö̀ṇ rẹliqher!* (Vejr.); *sikən rẹliqhið I hå̀ḷər! de æ da æn få̱lə r- hær ær!* (Agger); *de ær èn slèṃ rẹləhẹi!* (Søvind s.), ɔ: det er en net historie! „ja, Jens wa syg, å de te relehej“ Tkjær II. 11, ɔ: for alvor; se redning, svås.

redelse, no. *rèjəls de* best. *-t* (Vens.); suppe med ærter eller kål; se søbelse; forbe-.

redemælt, to. *rẹmèḷt* (Vens.); som har tydelig udtale, mæle; som kan göre god rede for sig; *rẹmèḷt te å prẹk; dæ̨j mą̣j ær eňc sụ rẹmèḷt* (Vens.).

-reden, se af-, til-.

reden, to. ivrig, driftig til sit arbejde (Viborg); mulig beslægtet med rede, Mb.

-reder, no. brude-.

redeskjel, no. *reskel* el. *rèskèl* (Vens.); forklaring, bestemt besked; *hą̣j wè eŋən r- åpå· de, mæ· de.*

redeskår, no. *rẹskar æn* (D.); det skår, der slås i enge, hvor der ikke er skel mellem de enkelte ejeres lodder, for at sætte skel inden høsletten begynder, se afrede.

redig, to. modig, fyrig, om heste (Rgkb.), Mb.

1. redning, no. orden, regnskab, opgörelse, *a ka eňc fę̣j no reŋ i de hẹ̀r aṛbec* (Vens.), ɔ: finde orden i, hitte rede i; man skal også kunne sige: *a wè hwicən rọ hèlə reŋ(!)* ɔ: råd el. redning, ɔ: frelse; se redelighed.

2. redning, no. *ræ̱nəŋ æn* (Lild s.); *ræjnəŋ æn* (Agger); *rèjnəŋ æn* (Søvind); = rgsm., jfr. rist.

redningsbåd, no. *ræjnəŋs-* el. *reð̱nəŋsbuwəð* (Agger); *ræ̱nəŋsbọð æn* (Lild s.), = rgsm.; se under glad I. 458. 20 b; den står *i ræ̱nəŋshuwos* (Lild s.).

redningsbådskarle, no. *reð̱nəŋs-*

buðskål flt. (Agger); besætningen til redningsbåden; *rænəŋsmańskab* best. *-əð* (Lild s.); de er forsynede med korkbælter, *rænəŋsbèltər* (sts.).

redsel, no. *rèsel è* best. *-t* (Vens.); redskab; indretninger til fiskeri, særdeles garnfiskeri i Limfjorden, „bruge ulovligt redsel", Mb. med henvisn. i Frd. 15. Dec. 1750, § 4. 16; „langredsel" Kr. Alm.[2] I. 45. 69, = skrave (s. d.); se redelse; rassel; små-.

redskab, no. *rèskav et* (Søvind s.); *rejskab* (Agger); *rèskab è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.; Himmerland); *reskop et -ər* (Bradr.); = rgsm. (S. Jyll.); seletöj, *leq rèskabəð əpo hæjstən* (Himmerl.); *rèskab è* (Vens.), et mærke af kork, befæstet til en line, som viser hvor fiskegarnet er udsat; *rejskab* (Agger), fiskeredskab: *æ førmań, de æ ham, dær hajlər æ rejskab;* i sagn og ævent. bringes ved trolddom redskaber til at arbejde af sig selv, greb (s. d.), spade (s. d.), økse, se Sgr. VI. 117 økse, sav, VIII. 35 økse, greb; Kr. Æv. 178 skovl, spade; Sagn IV. 312. 03. 04 spade; jfr. Mhoff 396 flg. le, økse, fork; Kr. Sagn VI. 146. 403-4 rok (s. d.); VII. 159. 34 flg. mangf. eks.; Antikv. Tidskrift 1849-51 s. 201; dværges hamre smeder, se J. Færø 2. 16, Weinh. Volksk. II. 2; Arnas. I. 12; Maurer S. 9 rive og leer; Arnas. II. 277, 448, 468 flg. greb, hakke, gaffel, kniv; Rafn, Oldn. S. III. 88 sværde hugger; Kalev. III. 368 flg. bue, som selv går på jagt; Friis, Lapp. Event. s. 67 hövl, sav, naverbor; jfr. Magyar T. s. 390; Schmidt, Volksm. s. 32, instrumenter spiller; Leger, Cont. Sl. 211, brænde går selv hjem; slgn høstak, 2. kjølle, lyngknippe, lyngstak, neg, tørv; se Aasen reidskap hak. værktöj; greida 5. redskab, tilbehør; jfr. fisker-, vogn-.

redskabshus, no. *rèskabshuws æn* (Lild s.); huset, hvor fiskeredskaberne gæmmes.

redskabstöj, no. *reskabstèw* best. *-tèwət* (Gjern h., Søvind s.); håndværkstöj.

redskyld, no. *reskyl æn* (Agersk.); kørsel pålagt af øvrigheden, se Outz. 282 m. henv. t. Huitfeldt I. 453.

redsle, uo. *rèsəl rèslər rèsəlt rèsəlt* (Børgl., Vens.); *rèsəl å·p,* göre forberedelser; *nè mæ skal te å bəjạj mæ no, rèslə mæ å·p;* se radsle, redsel.

-redt, tf. se til-, u-, ved-.

redtråd, no. *rètrọ i* best. *rètròi(!)* flt. *-trọr* (Vens.); endetråden på et stk. haspet garn, den lægges tredobbelt og kastes om garnet, hvorefter der slås knude på enden, jfr. fed-tråd.

reest, best. no. se rejs.

reffel, no. se revl, riffel.

reg, no. se ryg, ræg.

reg, no. *req, rèq è* best. *rèqə* (Vens.); støvregn, rimtåge; jfr. fugvejr, ruskvejr, 4. rag, rog.

regat, no. se ragat.

rege, uo. *req -ər -ə* (Vens.); det rusker, der falder fin regn, lægger sig rimfrost.

regel, no. *ræqəl æn ræqlər* (Agger); *rèqəl æn* best. *rèqlən* flt. *rèqlər* (Vens.; vestj., vistn. alm.); *rekəl æn* (Vlb.); = rgsm.; *„næ gòsəns stuw skul sloəs åp, så war e èn wes reqəl . . . .* Grb. 12. 2; orden; *han fæk òlt ve rekəl,* i orden; *dær æ kår enə* (slet ingen) *rekəl ve dæń mań* (Valsb.); jfr. lat. regula; se aften-, kjællinge-.

regenere, uo. se ruinere.

reget, to. *reqə* (Vens.); overdraget med rimfrost; *jọrən æ reqə.*

regiment, no. *règimè·ńc è* (Vens.); *reqəmæ·ńt æn -mæ·ṇtər* (D.); = rgsm.; *do æ ow de flywəń reqime·ńt mæ dyənən åpo røqən,* Skgr. II. 27. 200 (Årh.); jfr. fr. régiment, lat. regimentum, se regjere.

register, no. *regi·stər æn* (D., Agger); = rgsm.; fortegnelse; lang, stor person; *de ær æn fålə r- han hạ te kuwən* (Agger); *et lòŋ règi·stə* el. *règi·səl* (Søvind); se hængestork; jfr. mlat., registrum.

regjer, no. i udtr. som: *de va æn falə rege·ə* (Åbenrå); styr, spektakkel; *de sam regi·ər bəgyńt æğæ·n* (Ang.); *I gör dạ ən regẹ·r te ən hwæṛkən ka sẹ daw ælər dọ̈r* (vestslesv.); se regjersel.

regjere, uo. *regi·jər reğeṛ* nt. (D.); ikke blot = rgsm., men også: holde styr, göre larm; *dæn dær Hænəŋ de va sån fæj jin te å regi·ər å skimp,* Hag. s. 173; *de æ fålə såm hań regi·jərər* (Agger), siges om den meget virksomme, der tumler svært med arbejdet; jfr. lat. regere, styre, herske; regiment.

regjerendes, to. *regi·rəńs* (Andst); sikker, rådende, f. eks. om kvinder.

regjering, no. *rèģi·ərəŋ æn* (Lild s.); = rgsm.

regjersel, no. *rèģè·səl æn* (Røgen s.); uro, oprør; *sikət r- vi fek!* se regjer.

regl, no. *rèql i rèqlər* (Vens.; Lild s., Mors); *ræql* el. *reql æn* (D.); *ræql æn ræqlər* (Agger); pjalt, løsreven klud; *no ær min gaməl skywt i jènər rèqlər* (Lild s.); klippe töj op i regler til unytte (Varde); *hun ka et hål æ reqlər å æ hæl* (D.), ɔ: hun bliver pjaltet; *æn ræql å æn laqən* (D.), en strimmel; *æ klæər hæŋər i reqlər om hiñ* (Agersk.); *klèən heŋər i rèqlər omkrèŋ ham* (Vens.); skæo, lang person, pjalt; se rægle.

regle, no. se rigle.

1. regle, no. *rèql æn -ər* (Vens.); = rejling.

2. regle, uo. *reql -ər reqəlt* el. *reqəlc* (Frederikshavn); skære småflyndere på tværs af benene i smalle strimler (Vens.); ligeså: *reql skåðər* (Holmsl. kl.); *reql kol* (Thy), skære hvidkål i lange strimler, bruges således opstuvet til jul; *de ær æn skit skræjər, hun ræqlər æ töj hæn* (vestj.), ɔ: øder det ved at klippe det i strimler; jfr. Aasen, rekla, skære i smalle strimler.

3. regle, uo. *reql* (Agersk.); *rèql -ər -ət* (S. Hald); *rekəl* (Bradr.); rallen, om en døende; *de rèqlər*, også no. *han fær æ rekəl i æ hals* (Bradr.); også uo. *de rèqlər i halsən a· ham* (S. Hald).

4. regle, uo.
reql -ər -ət (Andst);
rekəl reklər rekəlt (Vlb.);
regere, råde med, tumle; *æ skolmæstər ka et reql æ bön læŋər* (Andst.), magte; *æ hær rekəlt mæ æ tròl æ helə nat*, tumlet med trolden; *vi reklər o·m mæ ət som vi kañ* (Valsb.); se regel.

reglerōv, no. *ræqəlröw æn* (Agger); *reqlröw ska ålti bətål* (Mors), glds, pjalterumpe, ɔ: bonden.

reglet, to. *ræqələ* (Agger); pjaltet, laset; *æn pa r- båwsər; hañ go så r-*.

regn, no. *ræjn æn* (D., vestj., S. Hald); best. *ræjnəñ* (Tved); hak. (Sams; Braderup); *rèn è* best. *-t* (Vens.; Hell. h.; Horn.; Støvr.; Hads h.; Tåning s.; Thy, Mors, Lild s., Andst, Agersk.); *rèn æn* (Søvind s.); *ræən æn* (Sundev., Ang.); = rgsm.; *ræn* regnvejr (Agger); *Wòrhærə ģi wos no ən gua, nåðiq ræn, òl de jowr å awl ka tol!* (Lild s.); *sålæ·ŋ de stow mæ dæñ ræn, ku ən eŋənteŋ fo ģowr* (Agger); *syñdas rèn å mandas slui de 'el ģæn wò uqən ui* (Tåning); *nær hemlən sir uð som è klepə for, så ræn wi for, hwoda·n de gor* (Horn. h.); se agerhöne, fåremave, himmel, hjejlemave, kjælling, kulsæk, pispotte, sol, to; „når luften er som kartet tow, så får vi regn, det kan du trow", Kr. Ordspr. s. 253; en præst i Knebel kunde skaffe regn, se Kr. VI. 148. 211; når kilde renses kommer r-, Kr. Sagn III. 215. 91; jfr. ved at dyppe kors i kilde, Mabin. 75; ved at føre faner i procession, se Kr. Sagn III. 108. 69. 71, et katolsk minde; ved at brænde bregner, se Folkl. VII. 380, Hardwick 150 (Engl.); slå i vand med kæp, Folkev. XI. 454; jfr. Prell. Röm. Myth. 173 øv., Grimm Myth.[2] 159. 560; hos vilde folk er regntrolddom alm.; jfr. iling, kule, mol, stænk, vand; se drassel-, driv-, fug-, grov-, guld-, kule-, kval-, land-, maj-, majmåneds-, mandags-, musk-, pinse-, pjask-, pladder-, plask-, pløs-, pràs-, pøl-, rog-, rusk-, skyl-, smusk-, støv-, synk-, söndags-, torden-, tærsk-, øs-.

regnblone, no. *ræjnblon æn -blånər* (vestj.); regnsky.

regnbue, no. *rænbòw i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *rænbòw æn* (Søvind, Mors, Sundev., Valsb.); *ræjnbåw æn -ər* (D., vestj., Bradr., Fjolde); hak. (Sams.), = rgsm.: en r- om aftenen varsler godt vejr, om morgenen, regn (vestslesv.); jfr. Folkl. Rec. IV. 131; Folkl. Journ. V. 192; to regnbuer samtidig varsler tört vejr, Kr. IX. 23. 221; regnbuen må man ikke pege (s. d.) på; jfr. Wuttke nr. 11, Z. f. M. I. 202 (Harz), IV. 148. 49 (N. Østerrig), Grimm Myth.[2] 695, Mélus. II. 16. 110; Liebr. Volksk. 341 anfører: the Iris is Indras bow, which it is not auspicious to point out (Ostindien), ligeså Kina; den, som står under dens fod, får et ønske opfyldt, se Folkev. XI. 475. 484, Arnas. I. 658; Maurer, Isl. S. 185; hvor regnbuen står på jorden, er der en skat skjult, Kr. IV. 365. 197; jfr. Wuttke nr. 112; Buschs Volksgl. 250, P. Volksk. V. 105. 3, ligeledes Mélus. I. 502, samt hele den række artikler, der begynder II. 9 og fortsættes til V. 166; Urquell. I. 86; der er en skål flødegrød gemt, Mélus. II. 133 (Norge); at den suger vand, se Wigstr. II. 285, Nyland IV. 93; Urquell. I. 86 (Østpr.); slange,

drage, som drikker, Folkl. VIII. 238 (Bretagne); Urquell. I. 73.4 (Bosnien); P. Arch. I. 432 øv.; synes ikke at være folketro i Jylland, se endnu Grimm Myth.[2] 694; — for at få regnbuen til at forsvinde, siger hyrdedrengene:
ræjnbåw, skyñ dæ snår iĝæmøl skåw
di kow hå fåt kal, æ bøt æ hal,
di sow hå fåt gris, töl rø, töl dø,
o töl beta smo gåltgris (vestj.);
jfr. Kr. IX. 138. 373, Börner. s. 152; slg. W. Gregor s. 153, Folkl. II. 474, Suffolk Folkl. 162 flg., Denh. Tr. II. 22, Amer. Folkl. VIII. 153, Mèlus. II. 17. 12, 132, (Frankr.), 41. 111 (Portug.), se 1. regne; forestillingen om r- som en bro, Bifröst i Eddaerne synes glemt, de dødes bro, se Tylor Urgesch. 453, Amer. Folkl. IX. 268; jfr. endnu Tylor, Anf. I. 290. 294, den er et levende uhyre; Weinh. Volksk. VI. 233; I. 76 (Tyrol), V. 312 (plt..); „jarretiére du bon Dieu", Trad. pop. V. 536 ned., Gr. Libr. IX. 154 (Samojed.); mange slags tro om r-, Wh. Vlk. VI. 233; gåden lyder: *høt op om hy, krǫqət lat sæ by, voñərlə ær ən skaft; ka do rai ət iñən awtən, måst do såw ve mæ inat;* Fb. Fr. H. s. 142. 2, ligeså vestj. el.: „hvad er det, der er höjt i pöjten, krumt i sigten, underlig skabt?" — „Höjt i luften, krum i bugten, underlig skabt (Vens.); jfr. Sgr. VI. 50. 454; den findes på plt. Simrock, Räthselbuch s. 15, jfr. Värend nr. 25; Ehlers Rätselb. 11.56; Z. f. M. III. 181. 7. 8; Woss. Räts. nr. 212, Ndl. Volksk. I. 19. 15, Wh. Vlk. VI. 404 ned. (Tyrol); se höjt; jfr. endvidere Bugge Studier 521, r- som træ.

regnbyge, no. *ræjnbyj æn -ər* (S. Sams.); = rgsm.

regndråbe, no. *ræjndrǫv æn -dråvər* (D.); *rǽndrǫð æn -ər* (Agger); = rgsm.; jfr. dribe.

1. regne, uo.
ræjn -ər ræjñ ræjñ (D.);
rǽn el. *ræjn, ræjn* el. *rǽn, ræjnət* el. *rǽnət, ræjnət* el. *rǽnət* (Andst);
ræjn -ər -ət (Vejr., N. Sall.);
rẹn -ər -t -t (Solbj., Mors);
rǽn -ər -t -t (Lild s., Hell. h., Mors, Thy, Agger);
rẹ̀n -ər -t -t (Vens.);
ræjn -ər -ə -ə (Sams.);
rǽn rǽnər rǽnt rǽnt (Støvr. h.);
ræjn -ər -t ræjnt (S. Hald);
rẹ̀jn -ə -t -t (Elsted);
rẹn rẹnər rẹnt rẹnt (Falslev, Harridslev, Haslund);
rǽn -ə -ət -ət (Søvind s., Tåning);
rẹ̀n -ə -ət -ət (Hundslund s.);
rǽn -ə rǽnt rǽnt (Røgen s.);
rǽn ræn rǽñ ræñ (Agersk.);
rẹn ren rẹñ rẹñ (Bradr.);
rẹ̀ən ræn rẹ̀ən rẹ̀ən (Åbenrå);
rǽn ræn rǽnt rǽnt (Angel); fl. tf. *ræjnət* (Vlb.);
rǽn ræn rǽnə rǽnə (Sundev.); — = rgsm.; pluere; *nẹ de rǽnə å sǫlən skẹ̀nə, så fo vı rẹ̀n imo·wən iĝæ·n* (Søvind s.); jfr. Kr. VI. 271. 170; *guj ka ålt hwa han vel, mæn læ ət ræjn a nårvæ·st, de hår han gråw wanskələ ve!* (vestj.); plt. udtr. om regn, se Wh. Vlk. I. 70, II. 191 (Tyrol), V. 306; alm. regnvarsler er: når snogene kommer frem eller de sorte skovsnegle eller tudser kryber ved husvæggen (vestslesv.); andre varsler af lopper m. m., se Sgr. VII. 141. 683. 704 flg.; jfr. Strackerj. II. 64. 336; *„va skal ən gør, væn de ræn?"* svar: *„la ət ræjn"* (N. Slesv.), alm. vittighed, se Fb. Fr. H. 148. 76; jfr. Ndl. Volksk. V. 178, Trad. Pop. X. 191, Pitré Archivio XIV. 89; *i æ skåw ræn ət töjs* (to gange) (N. Slesv.); når det regner, så der slås bobler i vandet, hører det snart op, Kr. IX. 25. 251; regner det om morgenen, vil det slovne ved middagstide, regner det ved middagstide, vil det blive aftensvand (vestslesv.); når det blanker i sydvest, giver det tørvejr, Kr. IX. 25. 250 (alm. vestslesv.); går vinden höjre om [til nord] får vi godt vejr, går den til venstre [til syd] regn, Kr. IX. 25. 248; *væn de rǽn i sålsken, så far dær ən skrẹrər te hẹməls* (Agersk., vestslesv, alm.), se J. K. 412. 72, Sgr. VI. 16. 253, Kr. IX. 25. 258, Alm.[2] I. 52. 67 flg.; jfr. Urdsbr. III. 120; kommer en købmand i himmerige, Sgr. I. 180. 897; dør en præst, Sgr. VII. 143. 706 (Fyn); har fanden el. hans oldemoder klæder på bleg, Sgr. VIII. 216. 850; har f- sin oldemoder, moder el. lærred på bleg, Kr. Sagn VI. 145; har fanden sin moder el. penge ude at sole, el. der farer en smed til helvede, Sgr. VIII. 216. 851 flg., Kr. Alm.[2] I. 52. 70; jfr. Mhoff. 583. 601, Strackerj. I. 244. 191, 262. 202 b; farer sjælen af en bådsmand til himmerig; brændes en heks i helvede

(Ang.) Mb. under ræne; jfr. Cav. Wärend I. 498, II. LIV; „är det stort gästabud i himmelen", Folkev. XI. 476. 493, bryllup; bader Jesus sine börn el. døde banker deres klæder, Nyland IV. 93; tvætter vitra mælketrug, Hazel. V. 39, Cav. W. II. 12; kærner troldkælling smör, Nordlander, Myt. S. 11; kæmmer hekse sig, Liebr. Volksk. 391. 5 (Catalon.); „are fairies baking bread" W. Greg. 65; banker fanden sin oldemoder, Magyar T. LXV; Amer. Folkl. II. 100, XIII. 270, Z. f. M. I. 240. 13; Liebr. Volksk. 494 m. m. henv., Grimm Myth.[2] 960; Kuhn W. S. II. 90. 282 m. henv., Busch Volksgl. 249, Wh. Vlk. V. 312; Pitré Arch. I. 151 (Portugal), Krauss Volksglaube 73; „le diable s'amuse" Trad. pop. V. 536; er det djævelens kermisse, Ons Volksl. I. 3, VIII. 227 9; bejler djævelen, Rivista I. 298, Pitrè Arch. XIV. 89; holder ræven bryllup, Rivista I. 227, jfr. 455. 477; danser ellepiger eller sés „gravelsmøer" Kr. Sagn II. 7. 28, 25. 93; — hører man i drøm, at regn plasker på dynen, varsles død, Kr. IV. 388. 459, IX. 59. 658; efter 3 års tørke kunde dog ikke alle enes om at begære regn, Kr. Sagn II. 258. 35; — regner det 1. Maj, skal jorden tørste hele året, Sgr. VII. 89. 582; ligeledes er det ondt varsel, om det regner pinsedag, Kr. IV. 264. 380; ved 10de söndag efter Trinitatis kommer der regn efter evang., som læses den dag i kirken, at herren græd over Jerusalem, Luk. 19. 41 flg., se Kr. VIII. 375. 675, Alm.[2] I. 64. 57; jfr. Folkev. XI. 389. 165, Z. f. M. II. 102. 339; 1. Aug. må det ej regne, så vil kornet gro i raderne, Kr. IX. 30. 311; se skærtorsdag, syvsoverdag; det regner, når Lukas skriver i almanakken, Kr. Alm.[2] I. 64. 58; regner det trinitatis sönd., vil det regne 7 söndage derefter, sts. nr. 59. 60; varsel for regn, Kr. Alm.[2] I. 52, III. 149; *de ær et gåt, nær de ræjnər i gæn sgər* (vestj.), i åbne sodder, ɔ: når kornet dræer; om stærk regn og ondt vejr kan siges: det regner af alle fire verdens hjörner og sner af det femte, Kr. VI. 271. 176; *de ræjnət, te de skul i skwolpslaw henað æ hjulspor* (Vejen); — om s k y l r e g n kan siges: *de rænə skumaqədræŋi neə* (Søvind s.); *de ræn skomakədræŋə mæ æn syəl i væ haəñ* (Sund.), med en syl i hver hånd; *de rænər stuər skomaqərdræŋ nir mæ syl i rðwən* (Vens.); „skomagerdr. og potteskår", Kr. VI. 271. 74; *æ vel astæ·j, om de så ræn små sko å naqən dræŋ ner, væn dær barə enə blywər i æ vuən* (N. Slesv.); *de ræn mæ syl som skomaqərdræŋə* (vestslesvig); *de ræjnər warm wañ o grydskor nijər* (vestj.); *de ræn syəñ wañ å påtskår ner* (N. Slesv.); jfr. Denham Tr. II. 47 „it rains swords & pistols" o. m. fl., Trad. popul. V. 381, „curés, singes", se hundehvalp; — regner det på b r y l l u p s d a g e n, regner der guld i brudens skød, J. K. 83. 131 (vestj.); Kr. IV. 379. 356; *ræn i æ smøk, de gir løk,* Kr. IX. 47. 511 (N. Slesv.), Alm.[2] III. 104. 19 flg. 692, ligeså Fyn, Sgr. IV. 126. 325, VIII. 220. 888, Wille 197, Amins. VIII. 113 ned., Arnas. II. 556; Liebr. Volksk. 328. 135 (Norge); 220 (Grækenland); Strackerj. I. 23. 4, Urquell I. 13. 29 (Østpr.), Wuttke nr. 266; el. regn på bryllupsdagen varsler modgang i ægteskabet, J. K. 83. 132 (østj.); ligeså mange regndråber, der falder på brudekransen, i det bruden står ud af vognen som pige og går ind i den som kone, så mange tårer skal hun græde i sin ægtestand, Sgr. VIII. 220. 889 (Mols); jfr. Wuttke anf. st., P. Volksk. II. 97, Amer. Folkl. VI. 38; — i en stedremse: „nu regner det igen!" siger de i Saksild; „det gör godt i heden!" siger de i Rude; „gud ske lov for regnen!" siger de i Kysing; i Saksild er svære jorder, i Rude og Kysing lette, Sgr. I. 157. 640; i vesteregnen og på heden kan alm. høres: *vi ka ha sæjs daw ræjn o dæñ sywəñ grovæjr!* — börnerim for at få regnen til at standse, se Marie II. 555. 3 b, Mette, regnbue, jfr. P. Volksk. IV. 63. V flg., Urquell IV. 47 (magyar); i hyrdeviserne:

klår å·p i sky, la ræjn i Ty;
klår å·p ve wås, la ræjn po Mås!
la fowlən flyw, la toqən dryw,
la riq mañs bar (börn) *seð håt i dy,*
la fatəmañs bar kom tar te by,
å gi vi arma Saləŋbohöwrər jet betə kon ly! Kr. IX. 137. 372;

lilə Wåhæ·r, klår åp i skyj, la ræjn i Ty, gi tavær hær, som vi armə hjårər ska bow å vær (vestj.); jfr. Kr. Börner. 150. 31 m. varr.;

el. *de rènər å de blèsər, å wejən æ så kòl,*
wi arəm sølə howrər wi krybər i i bòl;

war ə ənda snǫ̀t awtən, å cyən di wa hjæm,
å a ku få mẹj natər å kom i min sæŋ (Vens.);
el. det regner og det blæser, det er så hård en sky osv., Kr. IX. 138. 374; jfr *de ræn å de sus, de seər så gråət i sky!* el. *ræən, ræən rusə, de seər så gråət i sky,* Fb. Fr. H. s. 68 flg. (N. Slesv.); jfr. Fb. Bondel. s. 320 flg., Kr. Börner. s. 149, Alm.[2] I. 17. 48. 51, Mhoff 517. 33: „rägen, rägen rusch'", Mhardt, Germ. Myth. s. 380; i bömerim:
„de ræn, de ræn, de bliwer te wañ,
ål æ smopiqer ska ha dəm en mañ
föst di stuər å så di smǫ, så di gammel å så di grǫ,
så ål dæm mæ træsko ǫ", Kr. Börnerim 380. 06;
el. *nær de vel ræjn, så vel ål æ kwonər dæjn,*
så vel ål æ piqər båq, så for a ən båqəð kåq,
så for do ən skral å æ råq (vestj.); jfr. Kr. Alm. III. 117. 9; jfr. Aasen regna, isl. regna el. rigna; htsk regnen, eng. rain; fug-, hval-, hvælv-, musk-, pebble-, piller-, pladder-, plask-, rog-, støv-, sulk-, synk-, øs-.

2. regne, uo. böjningsformer af dette ord stemmer i almindelighed med formerne af 1. regne (pluere), således D., vestj., Vejr., Sall., Thy, Mors, Lild s. (tf. *rænt* el. *rænt*); (Hell., Støvr.) (nt. *rænər*); Røgen (nt. *rænə*); Agerskov; afvigende former er:
rèn rænər rènt rènt (Vens.);
ræqn -ə -ət -ət (Søvind s., Hads h., Tåning);
rajn ræn rajnət rajnət (Åbenrå);
ræjn -ər -t -t (Bradr.);
rækən ræknər rækənt rækənt (Vlb. Sundev.). —
1) regne med tal (alm.): *no hår a dæñ støk rænt* (Lild); også fig. beregne nöje: *hañ ska nåk ræqn ət ui* (Søvind s.), ɔ: se på sin fordel; *a ræjnət ham ət et te nåwər uñ* (D.), jeg tilregnede ham det ikke som noget ondt; se forregne sig; *dræŋi æ lǫ̀ñc hæn å rèn,* ɔ: nået langt frem i regnebogen: *„dær æ hujə krǫnər å tin"; — „blywər ə eñc te mir?" — „nèj eñc å rèn åpå"; hąj blåw eñc rænt mæ; de blåw rænt ham te gu; hąj rænt å·p, hons hąj hą; de ma do ræn owər ijæ·n* (Vens.); *hon ku da eñc ha mæ sǫ̀n nuə å jǫ̀r å rèn åpå,* ɔ: noget at göre af nogen betydning; *hwamø rænər I åpå, dær æ te Stjænsbæk?* ɔ: hvor langt antager I; af folkelige regnegåder findes der en del, se J. K. 247. 26. 43. 69, 325. 16 flg.; Sgr. III. 184. 994, VI. 22. 296. 351. 365. 386, 47. 431, 53. 494, IX. 96. 323, 140. 469, 224. 745, 236. 819 flg.; slgn Wossidlo I. s. 176 flg. — 2) tage i betragtning; *de æ alə var å ræqn* (Søvind s.); *de ræn æ iñt* (Sundev.), jeg anser det ikke for at have nogen betydning; *de ræns il* (Agersk.), gælder ikke; *a ræjn ham et få de skit a træjər ǫ* (Andst.); *et mijə eñ de snaws a slår fræ mi træsko* (Fjends h.); *et får ən kathål, ən skir* (vestj.); *et får æn piv toba·k* (vestj.); *it mijər eñ æn svesk i æn gaməl hat* (vestslesv.); *a ræjn ət et væstən mi röw, östən får ka ət et kom få wañ* (Andst.); *a ræjnər ət et få ruðər syw i styrwå·lt, får æn hawər-awn, il mer eñ å leq min hañ å æ hoi* (vestslesv.); *hañ ær ejt møj rænt* (Lild s.), ɔ: agtet; *væn dær iñt ræn de lil, dæñ får ålər de möjr* (vestslesv.); jfr. Aasen, rekna, isl. reikna, htsk. rechnen; se stift to. op-.

regnebog, no. *rènbǫq æn* best. *-ən* flt. *-bǫqər* (Vens.); *ræjnbǫq æn -bǫqər* (D.); *rækənbok æn -bökə* (Sundev.), = rgsm.; en af skolens vigtigste bøger, börnene kappes om at „komme længst hen" i den; *hąj rænər i tri dil* (Vens.), er det höjeste mål både for börn og forældre.

regnemester, no. *ræjnmæstər æn* (D.); *rènmæstər i* best. *-mæstən* (Vens.), = rgsm.; om barn el. voksen, der er særdeles dygtig i regning, *de ær i stu rènmæstər* (Vens.).

-regnende, se nöje-.

regne sig, uo. *rekən sæ, reknər, rekənt* (Braderup); *r- sæ mæ ət,* komme ud af det dermed, få det til at slå til; måske også: redde (s. d.); fris.? plt.? Sch. Lübb. har mnt. redegen: berede, ruste.

regnesten, no. *rækənsteən æn* (Sundv.); tavle til at regne på.

regnestykke, no. *ræjnstøk æn -ər* (D.), = rgsm.; r- som gåde, se sælhund, 2. regne.

regnet, to. *rænə* (Sundev.); regnfuld; *ræn wæjlow* (Mors): *fæl mørk å rænət wa ət,* Sgr. VII. 211 (Skanderb.); se gjemmel-.

regngalle, no. *ræjngal æn* (vestj.); kaldes en regnbuestump, jfr. solulv, vejrstok; hvor regnbuen (s. d.) står på jorden er der en skat skjult, Kr. IV. 365. 197.

regnhjörne, no. *ræjnhjön æ* (Lindk.); sydvest, det verdenshjörne, hvorfra regnen sædvanlig kommer; jfr. nordost.

regning, no. *rènəŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens., Mors, Agger, Silkeborg); *ræjnəŋ æn -ər* (D., vestj., Tåning s.); *ræqnəŋ æn -ə* (Søvind); *ræknəŋ æn -ər* (Angel); = rgsm.; *skryw te, sæt o ræjnəŋ* (D.); *å før rènəŋ ower ə, a skrèw i rènəŋ te ham, sæñc ham i rènəŋ; do ka fo ə åpå mej rènəŋ* (Vens.); *ræjn ræjnəŋ, de gir læñst vænskab* (D.), se regnskab; *a ĝø ræqnəŋ ò, du komə* (Søvind), ɔ: stoler på; *eŋən hað ĝow rænəŋ əpo ham* (Lild s.); *æ komər hæn å æ ræjnəŋ* (vestslesv.), ɔ: bliver tilårs; *de ka æ ek fo i mi rænəŋ* (Agger), ɔ: i mit hoved; *kowən ska snòt få kal, he rènəŋ ær uw ida'* (Vens.), ɔ: dens tid er omme; „han sætter ham en stor regning for", Kr. VII. 146, ɔ: regnestykke; se 2. regne; af-, hoved-, kirke-, luft-, mellem-, mis-, slud-, smede-, tavle-, tids-.

regningsbojle, no. *rænəŋsbåjl æn* (Agger); et gilde, når et bådlag holder afregning.

regnkappe, no. *rænkap æn -ə* (Røgen s.); *rènkap æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; jfr. glindskjole; det brede stykke læder, der er fæstet oven på ravlpuden (s. d.) for at holde regnen ude, Mb. under stavtöj.

regnklæde, no. *[rænklæ et]* (Sønderj.); et stort, sort, uldent klæde, som sørgende tog om sig, når de gik i kirke, Gr. Gl. d. M. III. 172.

regnkule, no. *ræjnkul æn -kulər* (D.); *rènkul æn -kulə* (Søvind s.); regnbyge.

regnmol, no. *rænmål æn* Åbenrå); regnbyge.

regnorm, no. *rènwòrm æn -wòrm* (Vens.); = rgsm.; lumbricus, gror ud igen, når de skæres over, jfr. Nichols. 136; vand der har stået på r-, lægedom, Leland Etr. 285, Soldan I. 68; om den lyder gåden: *var æ de, dæ komər riəñ iñ å koŋəns gor å sæjər: „fåbæ'jər mæ få jær höns, jær huñ å kat ær æ iñt ræj får"* (N. Slesv.); jfr. Sgr. III. 111.548, VI. 21. 281, IX. 158. 489, Gr. Gl. d. M. II. 132. 6; gåden er særdeles udbredt, se Mhoff 507. 15, Ehlers 2. 6, Strackerj. II. 113. 411. 3, Woeste 14. 23, Simrock Räthselb. s. 43, Wegener nr. 423, Peters I. 120. 341, Schleich. Litt. Sag. s. 207, Z. f. M. IV. 370. 19 (Mähren), Mélus. I. 264. 86 (Frankr.), W. Gregor s. 81, Chambers s. 111 (Skotl.), Archivio I. 562. XXX (ital.); Wossidlo I. 97.

regnormeolie, no. = maddikeolie, Kr. VI. 370. 163; lægemiddel, hvorledes den tilberedes, Urquell. IV. 277, P. Volksk. VII. 118.

regnskab, no. *rænskab è* best. *-ə* (Vens.); *ræjnskab æn* (D.); *rænskab* (Agger); *rènskav* (Støvr.); *ræqnskav et -skavə* (Søvind s.); = rgsm.; *hål r-; før r- öwər, gyjər r- får* (D.); *rèn rænskab jò læŋst wænskab* (Vens.), se regning.

regnskabsbog, no. *ræjnskabsboq æn -boqər* (D.), = rgsm.

regnskabsmand, no. *renskåpsmañ æn* (Vlb., Flensb. amt); en bestillingsmand, der står under herredsfogeden, og som havde tilsyn med et „trin", bestående af et eller flere sogne eller stumper af sogne; i hver by havde atter r- en „byfoged" under sig; se Fb. Fr. H. s. 53; på slesv. tysk kaldtes han rechensmann.

regnsky, no. *rènskyj æn* best. *-ən* flt. *-skyjər* (Vens.); = rgsm.; se 2. mol.

regnskylle, no. *rènskøl æn* (Søvind s.); = rgsm.

regnspåer, no. *ræjnspoər æn* (D., vestj.); *rænspor* (Mors), huk. (Vens.); en sneppeart, scolopax phoeopus, kaldes i rgsm. regnspove; dens skrig tyder på regn, se Sgr. III. 68 (vestj., alm.); den ene siger: *„de wel ræn!"* — magen svarer: *„hwi tijər?"* — den første: *„i mår då!"* Kr. IX. 82. 33; jfr. VI. 299. 371; se vandhytte; jfr. Fritzn.[2] spói, spove.

regnstage, no. *rèjnståq æn* (Elsted); regnbuestump i horisonten, varsler storm, se vejrstok.

regnstrit, no. stænk, dråber af regn; *dær æ rænstret o æ winiər* (Agger).

regntø, no. i ordspr.: *ræjntø o køvstaðmø, di stor sæj et læŋ* (vestj.,

alm.); *rœntø, de spøtər i æ hiñər å tæjər bœər ve* (vestslesv.).

regnvand, no. *rènwǫ̀j* best. *-wǫ̀ñc* (Vens.); = rgsm.

regnvejr, no. *ræjnvæjr de* (vestj.); *rènwer è* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.; *de trækər nåk åp te r-!* siges, når börn begynder at græde; se höne I. 748. 28 b.

regnvejrlig, no. *ræjnvæjlə de* (Vejr.); regnvejr.

regnvorn, to. *rènwòrn* (Vens.); tilböjelig til at regne; *de æ så rènwòrnt ijo·r.*

regn-æl, no. *ræjnœl æn -œl* (D., vestj.); regnbyge.

regte, to. se rigtig.

regvejr, no. *reqwer è* (Vens.); vejr med støvregn.

rej, no. se rad; uo. se redde, rede.

1. -rej, no. se han-.

2. rej, no. *dær æ sådən æn fǫ̊lə ræj o· jær* (vestj.), til börn, som trænger på for at få noget; også om stöj, tummel, travlhed; *dær hår vaŋ sådən æn ræj dæñ hijələ daw;* er det isl. rið, bevægelse?

1. reje, uo. *rèj -ər -ət rèjət* (Agersk.); parre sig, om ræv og hund; *di rèjər i dæñ jær tį;* jfr. htsk, reihen, Wg. Wb. „vom geflügel, sich begatten"; se 1. -rej.

2. reje, no. *rèj æn -ər* (Thy); = rgsm.; et bekendt krebsdyr, palæmon squilla; kaldes *blaŋk ræjə* (Hjarbæk); bruges til mading på fiskekroge; *rœqi* (Årh.); jfr. hopkrabbe.

rejelse, no. se redelse.

rejling, no. *rèjləŋ* best. *-i* flt. *-i -ər* (Vens., Mors); flt. *rèjləŋə* best. *-rən* (Elsted); *rœləŋ ær -ər* (s. f. Randers); også: *æn ræjləŋs kow* (Vejr.); *wœr, blyw ræjləŋs* (Thy), om ko eller kvie, der ikke kan blive drægtig, men bestandig vedbliver at være tyregal; jfr. 1. regle; råd derimod er at søge et mskeben på kirkegården og dermed stryge over koens lænd, når den er sprungen, eller indgive koen en pot branket havre, Kr. IX. 14. 128. 129.

rejn, to. no. og smstn. se ren to.; no. se rend.

rejnbær, no. J. T. 65; et træ, rød kornel, cornus sangvinea.

rejne, uo. se rende.

rejning, no. se redning, regning.

reinfan, no. *rœnfal de* best. *-falc* (Vens.); *rœnfər de* (Mors); *rœnfal de* (Thy); *ræjnfå̦l* (Varde); *ræjnfår* el. *-fåð* flt. (D.); *rœnfarə*, sj. *rœnfaŋ* (Agersk., Tønder); J. T. 345 angiver endvidere formerne: „rejnfærre" (Skive); „rænfær" (Feldsted), „rönfær" (Hors., Lyngby på Mols); „rænfang" (Hadersl., Skanderb.); „rejnfrø" (Sall.); *æn rœnfærə stœl* (Agersk.), en regnfan stilk; „renfær rød, så dur rug til brød" (Sundev.), eller „middagssövn død", Kok ordspr. 112. 62; „hvor matrem og rejnfan vil gro, dær er godt at bo", Kr. Alm.[2] III. 3. 1; jfr. Aasen, reinfarn hak., reina no. agerrén; htsk rainfarn, mht. reinevane, „rainfahne, grenzfahne"; rain, „begränzende bodenerhöhung", Wg. Wb.

rejnlænder, no. *ræjlæñər æn* (D.); en dans, Rheinländer tsk., „ein sehr beliebter tanz", Grimm Wb.

1. rejs, no. *res è* best. *-t* flt. *res* (Vens.); to sammenföjede spartræer, som de rejses på et hus; *è pa res* = et par sparrer; se op-.

2. rejs, no. *rèjs* el. *res è* best. *-t* (Vens.). — 1) rejsning, det at kunne rejse sig; om kreaturer: *go å rest* eller *rèjst,* gå (ud) af rejsningen (s. d.), ɔ: ikke kunne rejse sig; fig. *hą j sir uw, som hąj wa we å go å rest,* om en skindmager person; *„de è nåk bèjst, de a leqər uəst hærètər, får hæləns go do nåk å reəst"*, Grb. 213. 12, ɔ: vil du blive så dårlig, du ej kan rejse dig. — 2) höj, lang person, *hwitən è res, hwitən è fǫ̊lə res æ de!,* se rejsning.

1. rejse, uo. = erigere;
res resər rest rest (Vens.; Elsted);
res res rest rest (D., Sams., vestslesv., Agersk.; Bradr.); nt. *res* (Søvind s.);
resər (Thy, Lild, Mors, Vejr., vestj.);
riəs (Angel); tf. *reəst* (Sundev.);
= rgsm.; løfte op, stille op; *å res ə huks* (Vens.); *vi ska res ida·w* (D.), rejse tagtømmer på hus, se rejsehöjtid; *dè ær il var å res sæ ræt åp få dè; hañ vèl ĝæn lèq å lur lèt, iñən hañ res sè* (Søvind), ɔ: står op af sengen; *a rest mæ syw stǫ̊ j föri daw,* ɔ: meget tidligt, også siges: *hąj resə sæ så tilə, som fəən di ficsər; həən rest sæ åpå met hu; wejən resə sæ* (Vens.); *de ær eŋən saq, nœr ən ka res sæj oñər dæñ*

træ, ən æ fålən ve (vestj.), om pige, som ægter sin forfører; — i skæmtehist.: *æ græjs æ rest snår ålsaməl å de res ino· stærk i dæň jæn (h)jön*, se Gr. Gl. d. M. III. 200, Registr. nr. 100 m. varr., Sgr. IX. 82. 256, Kr. Molboh. 23. 79, Alm. III. 140, SkS. 156 flg.; jfr. P. Volksk. III. 54. 1; — kraft- og behændighedsprøver: „rejse stiv mand", „død mand", Kr. Börner. 275. 8. 9; „rejse en op med to fingre", sts. 355. 81; jfr. Aasen, reisa, sætte i opret stilling, egentl. få noget til at „risa", ɔ: stå op; „det gamle resæ, ɔ: bringe i opret stilling, blev smblandet med det af tysk optagne „rejse", ɔ: drage et steds hen og det ny ord „rejse" fik således sin dobbelte betydning af erigere og proficisci", U. Bl. I. 42.

2. rejse, uo. = tumere;
ræjs ræjs ræjst ræjst (Andst);
res -ər rest rest (vestj., Thy, Mors, Vejr.); nt. *res* (D., Sem); nt. *res*, tf. *resən* (Bradr.); nt. *res* (Søvind s.);
ris ris res rest (Agersk., Emmerlev); tf. *ræjsən* (Bedsted, Øst. Lygom); tf. *resən* (Meolden); tf. *rejsən* (Rapsted); —
svulme op; *mi håň resər* eller *res åp* (vestj.); *de rest straqs* (D.); *mi kiň bəgøňt straqs o ræjs* (Andst); jfr. Aasen, risa, rejse sig; knejse, rage frem; se resen.

3. rejse, uo. = proficisci;
ræjs -ər -t ræjst (D., Thy, Agger; Sønderjyll.); nt. *ræjs* (Andst); tf. *ræjst* (Bradr.); nt. *ræjs* (Agersk.);
rejs -ər -t rejst (Mors);
rèjs -ə -t rèjst (Søvind s., Elsted);
res -ə -t -t (Røgen s.);
res -ər -t rest (Lild, Agger);
rès rèsər rèst rèst (Vens.);
= rgsm.; *ræjs öwər æ laň, æ waň; ræjs om æ laň te Syňərhuwə* (D.), ɔ: over land til S., det er en omvej; *å rès frå jet stè å te ə òňe, frå lqj å te strqj; hon rèsə bådə èjər å byjə nir*, ɔ: strejfer om; *wi hò rèst i låŋ wèj; di æ rèst få læŋ siŋ* (Vens.); *haň rest wæjstər*, siges enten han kørte, red eller gik kort eller langt vesterpå; *a hår rest møj i min daw imèl bowər å kakəl* (Lild s.), spøgende; *do æ wit bərøcə* (berömt), *do hò rèst frå den mus råk å te he kakəl*; hvorledes man skal forholde sig på rejse, se Mélus. III. 358, IV. 501, VIII. 278, Pitré Usi IV. 305; „reisesegen" Z. f. M. IV. 135; vrövleremse om at rejse, Kr. Börner. s. 432; *ræjs a·w* (vestj.), gå sin vej, ligeså Mellemslesv.; *dæmæ ræjst di sin a·w* (Ang.), dermed gik de så deres vej; også: dø; — *han ræjst a·w få mə* (vestj.), døde, jfr. Kr. Sagn II. 42. 2; når manden rejser af, rejser han sjælden alene, Sgr. IX. 229. 751, ɔ: mske el. dyr af gårdens besætning følger ham; — „r- til Amerika": A. sætter sig med ryg til lukket dör på gulvet, hele rækken på skødet af hverandre i en linie; dören lukkes op, alle falder baglængs, se Kr. Börner. 356. 82; „r- til Jerusalem" (s. d.); jfr. Kr. Börner. s. 200. 11, 691. 78; „r- til Grönland" en hviskeleg, se sts. s. 697. 05; jfr. Aasen, reisa; htsk reisen; „det tyske ord forklares af et gammelt rīsan, stå op, altså som: bryde op, sætte sig i gang", Aasen; se 1. reise.

4. rejse, no. *rès* el. *res æn* best. *rèsən* el. *resən* flt. *-ər* (Vens.); *res æn -ər* (Lild s.); *res* el. *rejs æn -ər* (Mors); *ræjs æn -ər* (Randers, D., S. Jyll.). — 1) = rgsm.; *de war ən skit rès, ən gu rès; løk åpå rèsən!* (Vens.); *får po låŋ resər mæ fræməd skijb* (Lild s.); *løk po di rejs å æn luət po di nijəs, å fajən po di båq, så møðər do ham et i æ huəl wæj* (Mors), kan siges spøgende til den, som går; se Hamborg-, hjem-, hov-, konge-, lang-, markeds-, snylte-, stakkels-, udenlands-. — 2) gang; *wi for kafə jej rès* (el. *goŋ*) *om dawi*; dog nok mest flt.: *wi ǫər fir rèsər om dawi* (Vens.), vi spiser fire gange om dagen; *a hå wat dærej è pa rèsər* (Vens.). — 3) en kortere eller længere tid; *han wa syq æn ræjs* (Mellerup); *han lo å· molt æn rès* (Vens.), han mistede en tid mælet. — jfr. Aasen, reis huk., rejse, gang; htsk. reise.

5. rejse, no. *fo æn ræjs* (Mellemslesv., Ang.), få en irettesættelse, overhaling; *Jæns, vest nåk, va han vil få får æn ræjs, væn han kam dær*, Hag. s. 173 (Ang.).

rejsebojle, no. *resbåjl æn -ər* (vestj.), = rejsehöjtid; *nær spæňtrərn war rest, bləw dær hèjst æn reskråňs å hòlt resbòjəl* (Lild s.), se rejsegilde.

rejsedram, no. *resdram æn -dram* (Lb.); *rèsdram æn* best. *-ən* flt. *-dramər;*

(Vens.); en dram til afsked, når man rejser; jfr. Kr. Alm. III. 73. 252, Ævent. III. IV.

rejsefærdig, to. *ræjsfæra* (D., Agger); *rèjs-* el. *rès-* el. *rèsfara* (Vens.); = rgsm.; *„no ær a rèsfara, a hò wal eñc glæmt no no?“ — „nèj, a wè'ñc hons de' skul wèr“ — „no ja, så' gor a“; — „ja, løk åpå rèsan!“ — „tak!“* (Vens.).

rejsefør, to. *ræjsfør* (Elbo h.); istand til at rejse sig.

rejsegilde, no. *rès-* el. *resjil è* best. *-jilc* (Vens.); *resgil æn -ar* (Lb., Agger); = rejsehöjtid; spøgende siges: *vi ska nåk tè resgil* (Søvind s.), når en er falden.

rejsehöjtid, no. *reshøta æn* (Agersk., vestslesv.); rejsegilde, der holdes den dag tømmeret rejses på det nybygte hus; jfr. Fb. Bondeliv s. 29 flg., Fr. H. s. 90; J. Saml.[2] III. 137, Jyll. I 75, Kr. Alm. IV. 37. 99; slgn. Wigstr. Folksed. 14, Nyland IV. 15; Strackerj. II. 134. 468; Ons Volksl. VI. 131. 13; Nichols. s. 29; en skæmtende indbydelse, Kr. Alm. IV. 128. 37.

rejsekrans, no. *reskråñs æn -kråns* (D., Lild s.); *reskrans æn* (Agger); en krans, som hænges på huset, når overtømmeret er rejst, se rejsebojle.

rejselag, no. *reslaw æn -ar* (D., vestj.); det sidste lag tørv, der lades på en vogn, og som danner toplaget, de står på kant (D.); *æ reslawar* (vestj.), ved tørvearbejdet: de tørverækker, der står på kant, på hvilke der atter lægges fladlag (s. d.) (vestj.); jfr. dese.

rejsen, to. se resen: uo. se resne.

rejsende, tf. *ræjsandas æn* (vestj., Agger; Himmerl.); = *i rèsias* = flt. (Vens.), en vandrende håndværkssvend, ej handelsrejsende el. turist; *di rèsias wa we' å blyw an hil lajplaw* (Vens.); jfr. 1. bos; om handelsrejsende (D.); taterne kaldte hinanden indbyrdes „rejsende“ Sgr. IX. 18, se om- handels-.

rejsepas, no. *ræjspas æn* (vestj.); *rèspas è* (Vens.); måske kun i en enkelt talemåde: „han fek natyrlivihs hans rejspas, da Jæns kam hjæm“ Jæger, Ferien s. 22; *haj fæk rèspas* (Vens.), ɔ: blev jaget bort.

rejsepenge, no. *ræjspæn di* (vestj.); = rgsm.

-rejser, no. person, som stiller noget op, der er faldet, se kegle-.

rejsestald, no. *resstål æn* (Lönb.); gæstestald ved kro.

rejsevogn, no. *reswun i* (Vens.); *rèjsun æn* (Søvind s.); vogn, som bruges ved rejsekørsel, til at hente tømmer og korn f. eks.

rejseøl, no. *resøl* (Ang.); = rejsegilde.

rejsning, no. — **1)** *go i resnan* (S. Hald); *i resnan* (D., Mors); *i resnan* (Agger); *i rèsan* (Lild s.); *i ræjsnan* (Hvejsel); udtryk om kreaturer, der er dårlig fodrede om vinteren og så, når foråret kommer, må rejses op: *æn æ nöj te o træk am åp i æ halar* (vestj.), da de ikke er i stand til at lette sig selv, se løft; også fig. *wòr nyj nabofòlk ær we å go i rèsan* (Lild), ɔ: i armod; jfr. Aasen, liggja aa reise, det samme; se 2. rejs. — **2)** *æn lån resnan* (Mors, Agger); *[ræsnan]* (vestj.): et langt, magert mske eller kreatur; *æn resnan töra*, en lang rejst tørverække; *æ hæst hår æn kön resnan* (D.), ɔ: bærer sit hoved smukt.

rejst, no. uo. se rest, reste.

-rejst, tf. se ud-.

rejt, uo. se redde.

rejte, rejtig, to. se rigtig.

rekke, no. se rik.

rektor, no. *röjtar* (Ribe latinskole 1840—50), = rgsm.; jfr. røgter, se Nyrop, V. Sk. s. 10.

rele, to. og smstn. se redelig.

religion, no. *religio'n æn* best. *-an* flt. *-ar* (Vens., alm.); lærebog (s. d.), el. kundskab i kristendom; *„hons hò wi få'r i r-?“* hvad har vi for i lærebogen? *„hons fæk do i r-?“* hvilken karakter i kristendomskundskab?

relle, no. se rille.

relle, uo. *rel -ar -at* (Kolding, D.). — **1)** om unge folks løben på gaden; *hun relar hwær awtan o æ gåð; [rel]* (Vens.), være avlelysten; *[rela]* to. (Vens.), jfr. 1. ramle. — **2)** *de ær et o rel atar* (D., glds.), det er ikke at køre efter; *a ar at o rel mæj* (D.), jeg er ikke at køre med; ordet synes pålideligt; jfr. Aasen, ralla 2, gå på letfærdige æventyr; om dyr: løbe i brunst; Rietz ralla.

rellegjed, no. *relgijað æn* (Kolding);

pige, som render på gaden, rendetaske, gadetøs; *wå piq ær æn slem r-.*

rem, no. *rèm* el. *rem i* best. *-i* flt. *-mər* el. *rem* (Vens.); *rem æn rem* (Lild s., Thy; Hell. h., Agersk.); *rem æn remə* (Sundev.; Bradr.). — 1) = rgsm., rem af læder; (D., Sønderj.), vistn. alm. ialtfald blandt yngre, se øl; *de hæŋər i i rem; hąj bruqə rem* til bukserne for seler (Vens.); *han kor, mən remər o töj ku hål* (D.); *ålt hwa remər å tèw ku hål* (Søvind); *skær bre rem a añərəs skiñ* (N. Slesv.), pålægge andre smærte og besvær for selv at vinde noget; jfr. det i æventyr hyppige at købe for en rem af huden, Sgr. III. 208, Gr. Æv. I. 188 eller straffes med at en rem skæres af ens hud, se Kr. V. 73, Sgr. VIII. 35; stykker skåret af bag og bug VII. 6; skæres hud til en skosål af ryggen, Kr. Æv. 185, Gr. Æv. III. 79, Arne Slagelse s. 63, J. K. Æv. I. 132, Gr. Registr. 18 d, 55 b; slgn Asbj. I. 136, II. 68. 123. 193; Bondes. Hist. s. 28; rista upp ryggen, Wigstr. Sagor s. 13, Strackerj. II. 10. 272, Folklore I. 303, Mélus. I. 466. 473 ned., Campbell T. II. 330; se Grimm R. A. s. 704. 3; se *drage-, hage-, hale-, hals-, kjæbe-, liv-, læder-, pande-, rumpe-, skulder-, spand-, stjært-. — 2) den øverste bjælke i bindingsværkshuse; den, som bæres af stolperne og som atter bærer husets tværbjælker (alm. Vens.-Sønderj.); i lader med kørerum i den ene side, kaldes den nederste rem *drawremi* (Vens.); se bindings-, hoved-, höj-, mule-, sand-, udskuds-; jfr. Aasen, rim, huk. stang, spile; reim, bånd af skind eller læder, isl. reim huk.; htsk riemen.

rembjælke, no. *rembjælk æn -ə* (Sundev.); = rem 2.

remedie, no. *rəmæ·ri è* (Vens.); *råme·də æn* (D.); hjælpemiddel, redskab; lat. remedium.

remle, uo. se rimle.

remme, no. se rimme, uo. se römme.

remmeralde, no. *remərа·l æn* (vestj.); *rebəra·l æn* (Vens.), slem kvinde; også beretning: *do ka trow, hon ga mæ æn låŋ rebəra·l om wò nåbokuən* (Vens.), ɔ: en lang bagtalelseshistorie, jfr. reverens.

remning, no. se römning.

rempe, uo. se rimpe o. smstn.

rempling, no. se rympling.

1. remse, no. *ræms æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens., vestj., D., Søvind s.); *rams æn* el. *ræməs* (Agersk.); *rems æn -ər* (Agger); ramse, noget, der remses op; der findes en stor mængde „remser“, rimede såvel som urimede, sædvanlig i höj grad meningsløse, tit overmåde gemene, de læres udenad og fremsiges, hvor flere er samlede; *lær æn teŋ å rams* (Agersk.); *pò ræms* (Søvind s.); = rgsm., ɔ: udenad; *æ ræmskræmər* kaldtes i Vardeegnen en bissekræmmer, som for en mskealder siden falbød sine mangeartede varer med en lang udenad lært remse, hvoraf lange stykker endnu mindes; som eksempler på remser kan henvises til Gr. Gl. d. M. III. 195, J. K. 41. 4. 9. 15, 158, Kr. IX. 179. 11, Kr. Alm. IV. 94. 279, 116. 347 flg., Börner. s. 393 flg., Molboh. s. 96 flg., 153 flg., Sgr. I. 197. 91 flg., II. 157. 727, VII. 220. 19, Fb. Bondeliv I. 296, II. 191 flg., Fr. H. s. 104, 138; jfr. Nordl. Barnvisor 143. 260 flg., Bondes. Hist. 314, P. Volksk. I. 29. 4, Ndl. Volksk. V. 50; jfr. byde-, hekse-, mund-.

2. remse, uo.
rams el. *ræms -ər -t -t* (Vens., vestj., D.); ft. tf. *-ət* (Søvind s.);
rams å·p -ər -ət (Agersk.);
rems -ər -t (Agger);
= rgsm.; *rams no åp uən* (Vens.); opremse noget udenad; jfr. Aasen remsa uo. snakke, pludre, ramse op; remsa no. strimmel, ramse.

remsling, no. *remsləŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); afreven töjstrimmel; se remse.

remstykke, no. *remstøk æn -ər* (Agersk.); = rem 2.

remærri, no. se remedie.

ren, uo. se regne.

1. ren, no. *rèn i* best. *ræn* flt. *rèn* (Vens.); *rijən i* (Sams.); *ræn æn* (Slet h.); *ren æn ren* (Lb., Søvind s.); *ræjn æn ræjn* (D.); *reən æn ren* (Sundev.); ren mellem agre, markskel; renen mellem de gamle agre var en favn bred og på den henkastedes sten, se Kr. Alm. I. 9. 23, 33. 103; *djè markə ğè tè rens mæ hwæra·ñə* (Søvind), ɔ: støder op til hinanden; bjærgmanden falder over renerne, når han forfølger, Kr. VIII. 20; jfr. Aasen reina, isl. rein el. reina, htsk rain; se reinfan, told; ager-.

2. ren, to. *rẹ̀n* itk. *rænt* flt. *rẹ̀n* (Vens.); *ræ̣n* flt. *ræ̲n* (Mors, Lild, Himmerl.); *ræjn* flt. *ræjn* (D., Sall.); *rẹn* flt. *re̲n* (Sønderj.); *rẹn* itk. *rẹn̆t* flt. *rẹn* (Søvind); komp., superl.: *ræjnər ræjnəst* (D.); *re̲nə re̲nəst* (Søvind). — **1**) = rgsm., fri for smuds (alm.); *hon ær ò̲l̆ti rẹ̀n â pẹ̀n* (Vens.); *træk i rẹn̆t* (Søvind), ɔ: tage rent linned på; *ræjn om nijəs o moṅ æ hun, såvi·t æ tåŋ ka nọ* (D.); spøgende: *rẹn som tæ̲r* (N. Slesv.); *hål̆ si ræjn* (D.), ɔ: fri for utöj; *æ ku æ ræjn* (D.), ɔ: fri for efterbyrden; fig. *han ær eṭ ræjn i æ huw̱ə* (D.), ɔ: er noget beruset; *no ska do sæj ræjn snak!* (D.); ɔ: tale rent ud; *rẹ̀n papi·jrər,* ɔ: sikre dokumenter; *de ær ən rẹ̀n re̲lihjè, ən rẹ̀n påt kọl!* (Vens.); *de ær ən ræ̣n swæ̣n!* (Agger), spottende om en, der intet godt ord har på sig; *væ̲r i de re̲n* til forsk. fra: *i de skiṟən* (Valsb.), være inde og ude i leg; *wæ ræ̣n* (Lild s.), være inde, se rådden. — **2**) skær, ublandet; *ræjn o bạ̊r skit* (vestj.); *rẹ̀n â bọ̀ mọ̲̀qwærk* (Vens.), ɔ: bundløst svineri. — **3**) bio. ganske, aldeles; *lə̀qlən æ blə̀wən rẹn â bọ̀ə hæ̲n,* ɔ: aldeles borte; sige noget *rẹn̆t* el. *rẹn ụi* (Søvind); *sè̤j no̲ rænt uk, de æ rænt uk ən skaṃ!* „*di ø̲ləqər hwaraj̨ər!*“ — „*ja, rẹ̀n â grọ̀n̆c*“ (Vens.), rent og grandt, ɔ: fuldstændig; *snak rènt uk â pòsi,* = rgsm.; *rẹ̀n tâsə* (Vens.); *hań ka ræ̣n grøṭ dæ!* (Lild), ɔ: slå dig helt sønder og sammen; *hår æ wå̲rm taw̱ən di lupị·nər? — ja, lisə rænt o rẹnt* (Vejle); *dæń æ ryt â rẹn öj̨* (Agersk.), fuldstændig ødelagt; *æ va riənt ò̲l̆ji̲n i æ huəs* (Angel), ganske alene i huset. — **4**) et edeligt udtryk: *a mæl̀ə dæm, dæ̨j renə!* el. *dæ̨j re̲nə mæ!* el. *dæ̨j re̲nə smọ̲̀rə mæ!* (Vens.), om herhen? jfr. Aasen rein, isl. hreinn; htsk, mnt. rein; se håken-, u-.

rend, no. *ræṅ æn* (D., vestj., Agger, Lild s., Søvind s.); *ræṅ* el. *ræṅ æn* (Ølgod s.); *ræ̨j̨ è* best. *ræṅc* (Vens.); *ræj̱n [et]* (Gjerlev h.). — **1**) løb; *stek i ræṇ̆* (D., alm.); *kow̱, kow̱, stek i ræj̱n* (Gjerlev h.); se kaffe II. 69. 54. b, the; *han tâw te ræṇ̆s* (Sem); *ta ræ̨j̨ te* (Vens.), göre tilløb; *æ tow̱ ən i æ ræṇ̆, lisəm æ skræjər tow̱ æ luw̱s* (Thy); *gi æn ha̲stə ræṅ âṃ i krò̤wər* (Lild s.); *gọ æn ræṇ̆ i æ byj̨* (Malt); *jə̀r ə betə ræ̨j̨ hæn te Pịəs* (Vens.); *hạj hò̤r hans ræ̨j̨ dè̤r* (Vens.), kommer der bestandig; se 2. løb; aftens-, by-, flyve-, hoppe-, natte-, pebel-, pimpe-, slag-, til-, trav-. — **2**) gilde med dans; *wi hâr teṅt, wi wil̀ ğə̀r æn ræṇ̆ i i yw̱l; dær sku hò̲ləs æn ræṅ, næ̣r rå̲ləŋ* (stuehuset) *blə̀w fa̲rə* (Lild s.). — **3**) *ræ̨j̨ è* (Vens.), fordybninger i vejen i begge spor, hvor vognen løber; se norsk renn.

1. rende, no. *ræ̲ṅ æn* (Mellemsl.); *æn tör ræ̲ṅ* (Marts), *â æn vạ̊r twọrn* (April), *så fær æ bu̲ṅ bâ hø̣ â kvọrn;* i Vlb. tilföjes: *â æn koəl̀ maj gör maṅ̆t æn gaməl ko glaj; tọ̈r riṇ̆ â vạ̊r twoṇ gịr bo̲ndən hø̣ â kvoṇ* (Branderup); *de græjs æ ræ̲ṅ gir,* sluges af „tornen“, Kok. ordspr. 142. 1583 (Brede s.); jfr. Kr. Alm.[2] I. 83. 70.

2. rende, uo.
ræ̲ṅ -ər ræ̲ṅ ræṇ̆ (D., Sem., Tinglev.);
tf. *ræṇ̆* (Andst);
ræ̲ṅ -ər ræ̲ṅ ræṇ̆ (Lødderup, Mors; Agger, Rævs Thy; Mogenstrup, Sall.);
nf. *ræ̲n* (Hell. h.);
ræ̨j ræ̨jər ræ̲ṅc ræ̲ṅc (Tårs, Vens.);
nt. *ræ̨j̨ər* (Tolstrup);
ræ̲ṅ ræṇ̆ər ræ̲ṅc ræ̲ṅc (Jetsmark.);
ræ̲ṅ ræṇ̆ər ræ̲ṅ ræṇ̆ (N. Sams, Tved);
ræj̱n ræṇər, ræj̱n eller *ræ̲n, ræṇ* (Støvr. h.);
ræ̲ṅ -ər ræ̲ṅt ræ̲ṅt (Davbj.);
ræ̲ṅ ræṇ̆ə ræ̲ń ræṇ̆ (Vor, Hads. h.; Tåning); ft. *rẹ̀ṅ* tf. *rẹ̀ṅ* (Søvind s.);
ræ̲n ræṇə ræ̲n ræṇ (Elsted); tf. *ræ̣ən* (Homø, Grenå);
ræ̲ṅ -ə ræ̲ń ræəṅ (Sundev;; Bradr.);
ræ̲n -ə re̲ən re̲ən (Åbenrå);

løbe; bruges alm. i N. Jyll. hvor rgsm. har løbe; *hyw̱lət löṿə* el. *ræṇ̆ə ruṅ̆t* (Søvind s.); *hań æ gow̱ə te â ræ̲ṅ* (Søvind s.); *hạj ræ̲ṅc hans wè̤j* (Vens.); *ræ̲ṅ som æn huṇ̆, som å̲l̀ə uløḳər, som tå̲rn o lysən, som dær wår iḷ i æ röw̱ o· ham, som han wå kil̀ərət i æ röw̱ mæ æn tæ̲ləknyw̱, som han fæk pæ̲ŋ fạ̊r ət, som dær wår iḷ i æ hæ̲l o· ham* el. *i beqə æ̲ṅər o· ham* (vestj.); *som æn ve̲ṅta̲rət la̲mskeṇ̆,* Sgr. V. 31. 181 (Skals); *ræ̲ṅ å̲lt hwa ən ka ha̲l* (Søvind s.); *ræ̨j som fa̲nən sku ha dè sist* (Vens.), se sidste; *ræ̨j lisə stærk, som do ka hǫq â tæsk uw̱ æ jow̱rən* (Vens.); alm. udtryk for at løbe ilsomt; til yttringer, man ikke agter opmærksomhed værd, svares: *â̲, ve do eṭ*

ræn̄ o håp o drek rø snapsər! (Andst), el. *ve do et ræn̄ o skið hærfræ o te Hambårə!* (vestj.); se 1. hægte; *de æ fæjt vo hon gæə å ræn̄ə o·m* (Sundev.), det er svært hvor hun løber omkring fra sted til sted; *ræn̄ i hel* (Malt), ɔ: løbe sig fast; *ræn̄ æn stawr i· sæj* (Malt), løbe sig en staver i livet; *ræj buks åpå jęj* (Vens.), løbe bus på en; r- om kap, se kap; *hąj ræjər dæm åpå dər bəstandiq* (Vens.); *æ fǫr ræn̄ər løs* (Malt); *weri ræjər we fǫən* (Vens.) løber hos dem for at parre sig med dem; *„do ska eňc ræj de gal å dè åpå è skabə øq“*, Grb. 242. 53, du skal ikke løbe det gale af dig på et skabet øg, ordspr.; *de ræňc mæ i tåŋkər* (Vens.); i Vens. kan ordet bruges om vædsker: *hans yuon di ræjər; swejən ræn̄ə* (Søvind s.); *ræn̄* (Fjolde), kun om at køre og ride stærkt; fig. *hąj ræjə sǫnt uwn i ǫl teŋ* (Vens.), ɔ: udfører intet grundigt; **r- hen**: *ræn̄ hen* (alm., Ang., vestj.), løbe bort; *„trowr do eňc gricsi spreŋər å wun å ræjər hæn?“ — „nèj, hwa skal hąj wal ræj hæn? hąj æ jo ęjstə cæj“* (Vens.); **r- ind**: *ræn̄ jæn in̄* (vestj., vestsl., Århus): løbe, så man når en; **r- op**: *ræn̄ jæn åp* (vestj., Søvind s.), indhente; *nær æ knyw ræn̄ər åpað i æ brø, så æ dæn̄ et swåltən, dæ ska hå æ brø dæ blywər skǫən* (Lindk.); **r- sammen**: *æ gån vel ræn̄ saməl* (D.), ɔ: løbe i kurre; — *ræn̄əs* (Vejle, Søvind s.); *ræn̄əs ræn̄əst ræn̄əst* (Agersk.); *ræn̄əs ræn̄əsət ræn̄əsət* (Bradr.), kappes i løb; jfr. Aasen renna 6, ligeså isl.; htsk rennen; se flyde, løbe, rinde; hvirvelrendefog, rinde, ronde; hoppe-, op-, slør-, lorden-, und-.

3. rende, no. *ren̄ æn -ər* (Mors, Thy, Agger, Vejr.); *rin̄ æn -ər* (D., Århus, Agersk., Ang.); *ræn̄ æn -ər* (Agger; Bradr., Agersk., Sundev.); *ræj æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.). — rende, lille vandløb (alm.); *„i knèsləŋ dè ku eňc go tösko nwə sònt èn smul rèj“*, Grb. 134. 7, ɔ: sundet mellem Mors og Thy; *å graw ən ræj te wòňc å løð i* (Vens.); se pilgrob, ligeså Thy, Mors, Agger. — **2)** en ledning, hvorigennem vand el. andet føres (alm.); hvor to former findes, betegner *ren̄*, *rin̄* et vandløb, mens *ræn̄* er en ved kunst frembragt ledning: renderne i den fyldte teglovn, hvorigennem luer og røg trækker, når der brændes sten (D.), se fyrhul; *ho do· tælə dæj ræj i bowrə?* (Vens.), ɔ: skure. — **3)** *æ ræn̄* (Sundev.), opvaskerrum med rende i gulvet ved siden af køkkenet, med plads til køkkentöj og mælkefade; jfr. Aasen, renna, huk.; se rondel; male-, skrå-, stik-, vand-.

rendebold, no. en boldleg, *spel ræn̄bål* (Lem s.), langbold.

rendebuk, no. *ræn̄bok æn* (Malt, vestslesv.); rambuk, bruges til at drive pæle ned med.

rendebæk, no. i en stedremse: *„Stjænsbæk ræn̄bæk“* (Höjerup s., N. Slesv.); betydning?

rendefog, no. *ræjfòq è* best. *-ə* (Vens.); *ræn̄fòq æn* (Havbro s.); snefog; *dæj da war ə da ə rèn heməlbətæňc ræjfòq, de mæ ku slæt eňc kom frå huws* (Vens.); se skåte, overkastvejr, knog; himmel-, hvirvel-.

rendefuld, to. *ræn̄ful* (vestj.); overmåde beruset, se Kr. Alm. VI. 82.

rendegab, no. *ræn̄gaf et* (Sundev.); hullet ud fra opvaskerrummet, se 3. rende 3.

rendegarn, no. *ræn̄gån de* (D., vestj.); rendingen i væven; også: løst, dårlig, ujævnt spundet garn; spind, som man er rendt fra el. til; *hun spin̄ər ræn̄gån* (D.), går meget i byen; se islæt, trendegarn.

rendegavn, no. *ræn̄gawn de* (vestj.); det at løbe ærinder og lignende; *dær ska nåwər tę ø ğør r- i æn hus.*

rendehandel, no. i udtr. som: *de klèj wel a bruq te ræjhąjəl* (Vens.), ɔ: til söndagsbrug, til at kaste over sig, når man går ud.

rendehest, no. *[ræjhæst i]* (Vens.); når man hasper garn, og en tråd lægger sig tværsover hjulet, istedetfor at følge dets omkreds, har man en r-, som betyder, at pigen har en kæreste; i „radtavl“ kan man få brikkerne stillet således, at man ved hvert træk med samme brik, som kaldes en r-, trækker i række og efter spillets regler tager en brik fra modparten; *kun̄ jèn i råtawl fo æn ræn̄hæjst i gåŋ, sånt te jèn fò hwær trèk ku sèj: „i min rå, a tår let fò min skå!“ — o ta jèn o ðæn̄ ajən hans tanəŋər, så ku jèn wæ krån kål* (Lild s.); fig. *no hòr hąj fåt ræjhæsti, no ka hąj sąc*

(Vens.), ɔ: han lægger penge op; også V. S. O., se stræntehest.

rende hjul, no. en leg; se hjul 4; tumle over tå.

Rendeholm, no. se Kr. VI. 336. 170, Kr. Nyrop: Forbl. Ord, Nord. Tidskr. f. Fil. Ny Række VII. 129; jfr. Hvegeholm.

rendehul, no. hul igennem muren til spildevand; *så komər dær æn betə hår eñ æ æ reñhwål, söən æn hwål igæməl æ væk* . . ., Kr. IX. 204 (Sall.); se rinde.

rendekast, no. *ræñkast æn* (Andst); = rendesnor.

rendekjælling, no. *ræñkaləŋ æn -ər* (D.); *ræñkæləŋ æn -ər* (Agger); *ræjcæləŋ æn* best. *-ən* fllt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; r-er florerede i Helsingør i beg. af 19de årh., trængte sig ind i alle huse, medbragte en stor kurv med småting, sy- og knappenåle, små spejle, kamme; på bunden lå den fortræffelige Cyprianus nok så omhyggelig skjult, Museum 1892 s. 151; *ræñkæləŋ sluðər* (Agger); navn til vedbende, hedera L., Sgr. V. 73. 561 (Haderslev); ridderspore, delphinium L., Sgr. XII. 159. 654 (Malt).

rendekniv, no. en stage på 4 al. længde, hvorpå er fæstet en kniv, der viser skarpen nedad; med denne „rendes" skår på langs og tværs, hvor der skal graves „hugtørv", de løsnes da med en tørvespade (Thy).

rendekogende, to. *ræñkoqəñ* (D.); spilkogende; jfr. norsk renna, smelte.

rendekrone, no. *ræñkrån æn -ə* (Elsted); løbeknude; løkke, som kan udvides, se 1. krone 5.

rendekugle, no. *ræñkul æn -kulə* (Søvind s.); = rgsm.; stort hagl til en jagtbøsse.

rendelykke, no. *ræñlyk æn -ər* (D., Malt); en lykke, som kan trækkes sammen.

rendemil, no. „han blev ved at fly op til mig sålænge, til jeg kom en rendemil nær himlen", Kr. VII. 254?

rendemore, no. *[ræñmoər æn]* (Mols); rendelykke, se 1. more, rendekrone.

renden, no. = rgsm.; *æ ka ek tol dæñ ræñin mæ æ dar* (Agger).

rendepæl, no. en lodret pæl i stalden, hvortil kreaturerne bindes i en ring, der kan glide op og ned ad pælen, se Kr. Alm. I. 57. 197; se rendestage.

render, no. *ræñə æn -rə* (Søvind s.). — 1) en person, der er slem til at løbe i by, forstærket: *æn r- å æn hals;* i en byremse: „*Åwsəŋ ræñərər*" (Skads s., Varde), hører mulig herhen, se Kr. VI. 346. 220; *Strañby ræñər* IX. 133. 352, (n. f. Esbj.). — 2) „håndko" er den ko, man leder ved hånden, når flere er koblede sammen, *ræñərən* er den ko, der går længst tilvenstre i hvert følgende kobbel, om flere kobler følger hinanden (Hundslund, Søvind s.); se by-, smal-.

renderi, no. *ræñəri'j de* (D., vestj.); = rgsm.

rendesand, no. *ræjsåj de* best. *-såjən* (Vens.); tört, løbende sand f. eks. i timeglas.

rendeskid, no. *ræñskið* (Lild s.); *ræjskij* flt. (Vens.); diarrhé; se Rendsborg marsch, tyndt liv; „Bertel Rendeskide", Kr. Sagn VII. 52. 74, øgenavn.

rendeslag, no. *ræñslaw æn* = flt. (Søvind s.); = rendesnor.

rendesnak, no. *ræñsnak de* (vestj.); bysladder.

rendesnare, no. *ræñsnår æn -ər* (vestj.); snare med rendelykke til at fange fugle i.

rendesnor, no. *ræñsnowə æn -rə* (Søvind s.); dobbelt lykke, der kan trækkes sammen, og som slås om hovedet på læstræet, når det skal slæbe efter vognen, mens kornet læsses på.

rendesnöre, no. *ræjsnòr æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); = rendelykke; *mæ ka fåŋ jèjər* (gjedder) *mæ ən ræjsnòr.*

rendestage, no. *ræñstaq æn -staqər* (Agersk.); jærnböjle, som er fæstet i bæslingen (s. d.), derpå løber stagbåndet (s. d.); jfr. klov, rendepæl.

rendesten, no. *ræjstjèn i* best. *-stjèn* (Vens.); *reñstin æn* (Agger); *riñstiјən æn* (D.); = rgsm.; *dæñ, dæ leqər sæj i æ riñstiјən, for nåk jæn te o pes o' sæj* (vestj.); se rinde, uo.; gådespörgsmål: hvad er den længste sten? se Sgr. VI. 27. 343.

rendestenshul, no. *ræjstjènhwòl è* (Vens.); = rgsm.

rendestik, no. *ræñstæk æn* (Lb.); = rendelykke.

rendestærk, to. *ræjstærk* (Vens.);

om kreaturer: hverken særlig fed ell. mager, om hest; se levestærk.

rendetræ, no. *ræn̰træ æn* (Mds. h.); et træ-tværstykke, som holder klovbindselet fast, når koen på båsen er bundet med klov, se klovbindsel; rendepæl.

rendetöjr, no. *ræn̰tyr æn* (D.); et stykke reb, fæstet stramt mellem to stager med c. 6—8 alens afstand; derpå løber en ring, hvortil et kort töjr til et får el. en ko er fastgjort; det bruges ved grøftekanter og gærder; se rendepæl, løbetöjr.

rendevand, no. *ræ̢jwò̜j* best. *-wòn̰c* (Vens.); rindende vand; *ə po̜skmò̜n sku wi åp å sic swòl̥ go åp å hop øwə ræ̢jwòj*.

rendevitte, no. *rænvitə æn* (Fjolde); = rendestage.

rending, no. *ræn̰əŋ* (vestj.); i udtr.: *ta te r-*, ɔ: give sig til at løbe; se rend; trendegarn; by-, hav-.

Rendsborg marsch, no. stærk diarrhé (Andst, vestj.); jfr. sv. snälla Katrina Wigstr. I. 202; se flyvegalopper, rendeskid.

-rendt, tf. se for-.

renfærdig, to. *ræ̱nfarə* (vestj.); *ræ̱nfærə* (Agger); *re̱nfarə* (Silkeb.); *renfa̜ər* (Sams.); *rè̱nfarə* (Søvind s., Randers); renlig; *han æ som ræ̱nfarə Pæjər, dær ta̱rət hans röw o hans maðpuw̱əs* (vestj.), om skidenfærdige personer.

rengjöre, uo. alm. *ǵè ræjn* (D.); *jè rȩ̀nt* (Vens.); *no æ han ræjnǵo̜r* (D.), ɔ: han har ikke en skilling tilbage; *rengyr* (Ang.) göre ren.

rengjöring, no. *rè̱ngøjərəŋ æn* (Søvind s.); = rgsm.

renlig, to. *ræ̱nlə* (Vens.); *rè̱nlə* (Søvind s.); *re̱nlə* (D.); = rgsm.; se u-.

renlighed, no. *rȩ̀nlihjè æn* (Vens.); = rgsm.; *„renləhȩi ær æn dy̱!“ så̱ ḱæl̥ən, hun væn̰ hin̰ə særk yw̱law̱tən* (Tåning); *„re̱nləhij̱əð klæ̱r gåt!“ så æ ḱæl̥əŋ, hun ta̱rət æ buw̥ər mæ æn kat̥kil̥əŋ* (vestj.); jfr. Kr. Alm. III. 69, III.[2] 24.

renmakker, no. *rȩ̀nmakər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); en flad pind til at skrabe jord, ler el. lign. af skovl el. spade.

renmos, no. *reŋmus de* (Lild s.); en lavart, cladonia rangiferina, danner i klitegnene i Thy og Hanherrederne mange steder et kvartertykt lag i forb. med klokkelyng, calluna vulgaris, dette kaldes *reŋmusljòŋ* (Thy, Lild s.) og slås til fårene, *di skul ha reŋmusljòŋ slåən te fo̜rən* (Lild s.); jfr. fårelyng, fodring, knaj.

renovering, no. „det gir r- i maven! — sagde konen, da åd hun mulede plukkefinker“ (Als); Kok Ordspr. 158. 1799; jfr. lat. renovare uo. forny.

renpillen, to. *renpe̥lən* (Sams.); ren, pæn.

rense, uo.
ræ̱ns -ər -t -t (Vens., Agger);
ræ̱ns, rè̱ns -ə -ət -ət (Elsted);
rö̱ns -ər -ət -ət (D.; Mors, Thy, Hell. h., Andst, Søvind, Bradr., Ang.);
rø̱ns tf. *-t* (vestj., Valsbøl). —
1) = rgsm.; *å ræns ku̱n; ræ̱ns æn stòw̱*, ellers: *å jèr ə rænt* (Vens.), feje og rydde op (alm.); kun i betydningen at rense korn i såld (Thy); *a ska føst rö̱ns* (Andst), med rive skyde halm og vipper bort fra det tærskede byg, inden man: *skyðər i kro̜q*; rense det groveste fra, når der er tærsket (Bradr.); *rænsin* (Agger), rensning; se kaste 2, sælde. — 2) rode op i; *hæ̜r hå do nåw̱ət o rø̱ns i, do må e̜t rø̱ns i mi sa̱qər* (vestj.); *æ hå rø̱nst hans be̥nkər* (Agger), gennemrodet hans gæmmer. — 3) have diarrhé; *han lo̱ o rö̱nsət æ hijəl nat* (D.); jfr. rønsler.

renselspil, no. udtryk i en behændighedsleg, se Kr. Börner. 562.

rensemaskine, no. *rö̱nsmaski̥·n æn* (Søvind s.); *rö̱nsmaśki·jn æn* (Lild s.); *ræ̱nsmaski̱n æn* (D.); *ræ̱nsmaski̥jn æn* (Vens.); = rgsm.; maskine til at rense korn; jfr. kornrensnings-, viftekasse-.

-renser, no. se pibe-.

ren-skage, uo. *re̱nska̱k -ə -ət -skakt* (Sundev.); renskjætte hör.

renskåren, tf. *re̱nsko̜ən* (Andst); *ræjnsko̜ən* (D.); om heste, når begge testiklerne er udskårne; fig. *han ær il re̱nskårən* (Vestslesv.), om personer, som er noget tysksindede.

rensle, uo. *ræ̱nsəl* (N. Sams.); rense det tærskede korn med riven fra strå, vipper og lign.

-rensning, no. se kornrensningsmaskine, under-.

rensom, to. *ræ̱nsom* (Vens.); renlig; *hon ær ən gromə ræ̱nsom ku̱n i het huks*.

rensomhed, no. *ræ̱nsomhjè æn* (Vens.); renlighed.

1. rente, no. *ræn̄t æn -ər* (D., vestj.); *ræn̄c æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *rin̄t æn -ər* (Sundev., Søvind s.); = rgsm.; *ræn̄cər å ræn̄cəs ræn̄c* (Vens.); *sæt o ræn̄t, træk ræn̄tər å* (vestj.); *pèŋ å træk rin̄t ow, pèŋ ui å rin̄t* (Søvind s.); jfr. htsk rente; ital. rendita, „mit eingeschobenem -n- aus lat. reddita", partic. af reddere i betydn.: give som indtægt, udbytte, se Weig. Wb.; se rinte; små-.

2. rente, uo. *rin̄t -ə -ət -ət* (Elsted); i talem. som: *de ræn̄tər et nåwət* (Malt), ɔ: giver ingen indtægt; se for-.

rentepenge, no. *ræn̄tpæŋ di* (D.); *ræn̄cpæŋ* best. *-ən* (Vens.); *rin̄tpèŋ di* (Søvind s.); = rgsm.; penge, som man trækker rente af; *hąj lòwər å hans ræn̄cpæŋ* (Vens.).

-reol, no. jfr. htsk. riole, rende, boghylde; holl. riool, rende jfr. fr. rigole, rende; bog-.

repeterolie, no. der udleveres pyrol. petræ, stenolie; forlanges også under navn af oleum de literibus (Müller).

repetis, no. *repəti·s æn -ər* (D., vestj., Lild s.); best. *repətisən* (Vens.); et stykke af en melodi, som gentages, *a kan̄c rèəti hòw dæ sist repətis å tun* (Vens.); jfr. lat. repetitio, gentagelse, se hamborger Sgr. X. 107. 289.

rephalet, to. *rephålət* (Salling); i tlm. Kr. VI. 316. 32: der skal tre Morsingboere (s. d.) og et r- føl til en Sallingbo (s. d.); ordet skal betyde hale uden el. med få halehår, måske siges også: *raphålət;* jfr. rottehalet.

reppe, uo. se ræbe, røppe.

repsteg, no. se revelsben.

rer, to. se ræd.

rerren, uo. se redde.

res, no. se rejs; uo. se rejse og smstn.

reseda, no. *re·sita* (D.,), *ri·sita* (Elst.); navn på en alm. havebl., reseda odorata; ordet resêda er lat. bydemåde og begyndelsen af en lat. trylleformular: resêda, morbos resêda! stille sygdomme, stille! således sagde man 3 gange, idet man benyttede planten mod hævelser, i dens hjemstavn ved Rimini i Italien; tillige skulde man spytte 3 gange; se Weig. der henviser til Plin. hist. nat. 27. 106.

resel, no. *resəl et -ər* (Agersk.); magert kreatur, som næppe kan stå; se rejsning, rædsel.

resen, to. *rèjsən* (Vens.); *rèsən* (Lild s.), *resən* (Mors, Thy, Agger); *ræsən* (vestj., Vejr.); *rèsən* (Elsted); *resən* (D., Malt, Mellemslesv., Bradr., Sundev.); *ræjsən* (Agersk.); hoven, opsvulmet; *han wår dl̥ resən i æ huwə* (D.), helt hoven i ansigtet; *dej cèb æ så rèjsən* (Vens.); jfr. isl. risinn; se 2. rejse, resne.

resenhed, no. *rèsənhijəð æn* (Lild s.); *resənhijəð æn* (D.); hovenhed, hævelse.

resenhæl, no. *ræjsənhèl i* (Vens.); siges om en dreng, der vil göre sig dygtigere end han er.

resikant, no. *resika·n̄t æn* (D.); resiko; *dær æ så möj æn slem r- ve ət;* også: *resəkåw*(Lindk.); ital. risico, fr. risque.

resikere, uo. *resiki·jər* (D., vistn. alm.); vove, sætte på spil.

resk, to. se risk.

resk, to. uvane, om kør (Bj. h.), Mb., se mandolm.

reskjæl, no. se redeskjel.

reskyld, no. se redskyld.

resne, uo.
rèsən rèsnər rèsen̄t (Lild s.);
rèjsən -ər -t (Vens.);
resən resnər resənt (Fjolde);
svulme op, hovne op; *di resnər òp å blywər så tyk, di æ farə we å ræwn* (Lild s.), se resen, rejse, rise.

-resnet, tf. se op-.

resning, no. se rejsning.

resolvere, uo. *rəsålvi·jər sæj* (D., vestj.); bestemme sig, beslutte sig til; „så er de sultne og trætte, hvorover de resolverer da til at ville hvile", Kr. VII. 312; *resəlwi·jr* to. (Vens.), åndsnærværende; *a æ snòt resəlwi·jr,* ɔ: hurtig rede; jfr. fr. resoudre, løse, afgöre et spörgsmål, tage en beslutning, lat. resolvere, løse.

rest, no. *ræst æn* (D., vestj.); *rèst æn -ə* (Søvind s.); *ræjst æn* (Randers); = rgsm.; noget der er blevet tilovers; „en åen ha da tesat ræjsten", And. Begr.; *dæ blèw en̄c no te ræst; hąj sto te ræst mæ skatərən; hon cèbt ən ræst,* ɔ: det sidste af en rulle töj (Vens.); jfr. fr. reste, ital. resto af lat. restare, blive tilbage; se restance, -resten.

restance, no. *resta·n̄s æn -ər* (D.); *rèsta·n̄sə* flt. (Søvind s.); *restąjs æn* (Vens.); = rgsm.; deraf *resta·n̄slest æn* (vestj.); *restąjslest æn* (Vens.); liste over restancer; jfr. fr. restant, rest (s. d.).

reste, uo. se ryste og smstn.

reste, uo.
ræst el. *ræjst*, *-ər*, *ræst* el. *-ə*, *ræst* el. *ræjst* (Vens.);
ræjst -ər (Thy, Mors, Lild s.);
mangle, intr. og trs.; *dæ ræjstər tow dålər* (Mors); *hań ræjstər òsâ tit dæń bæjst slaw tæmər; æn pijq ka kom te' å ræjst dåńsər* (Lild s.); *„hąj rèjst sònt i bèlsdrèŋ te å hòl rènt dè hjèm“*, Grb. 108. 18; *klåkən ræstər ə koti'jr i tòl; do ræstər nåk ənc ǫńc, ən a skul ji dæ nǫ åpå skeńc; hons mon do' ræstər?* kan siges til dreng, der har været på spil (Vens.); se rest; gåselort.

-resten, best. no. se rest; for-.

restis, no. *rəsti's æn* (D., vestj., Vens.); i udtr. *hål r-*, holde orden, styr på; ret + justits, lat. justitia.

1. ret, no. *ræt æn rætər* (D., vestj.); *ræt æn rètə* (Søvind); best. *rætən* flt. *rætər* (Vens.); anretning, ret mad; *ta få' sè òw rètərən* (Søvind); *di fæk fæm rætər, di træj fåð wa tom, o di tåw wa dær et i*, Kr. IX. 180 (vestj.); i en remse jfr. Kr. Molboh. 102. 321. 324, 153 øv.; *I ska fo fæm rætər o di ska frambærəs i fæm sowət sætər; dæń føst æ botər o kotər o flajlus, de æ flåð rætər; dæń ańən æ råwər o ræjər o ulfis, de æ triń rætər; dæń triði de æ petər o pastinakər, de æ låŋ rætər; ṛqhwid o stårkskið, de æ hwið rætər; såfran o bånskit, de æ gul rætər*, se Kr. Alm. IV. 122. 18 flg.; jfr. Börner. 426. 78; jfr. Aasen rett, isl. réttr hak., se herre-, lyst-, prille-.

2. ret, no. *ræt æn* (D., vestj.); best. *rætən* (Vens.). — **1)** ret, rigtig afgörelse, det, at enhver får hvad der tilkommer ham; *lòw å ræt* (Søvind s.); *fo ræt; ğör ræt o skæl* (D.); *få ət i ræt* (Bradr.), ɔ: få sagen i orden; *mæ ræt ælər uræt* (D.); *do hå ræt, di kuwən hiər Wålə!* el. *do ska hæŋəs* (vestj., Ang.), spøgende; *hwa tåw komər təræt om, komər et dæń triðə ve* (vestj.); *kom tə rèt* (Søvind s.), forliges; *pröw sæj təræt mæ ət* (D.); *„de ær eńc war, wi slor ås tè rèt“*, Grb. 28. 66; *sæt jæn i ræt* (D.); *sæt i rèt, ta se sjèl tè rèt, mæ ræt;* også i noget ændret betydning: *a sku mæ ræt ha de gor istań ida'w* (Søvind s.), ɔ; jeg burde egentlig have dette gjort istand idag; fortælling, om man kommer længst med ret el. med uret, Sgr. IX. 127: *do hò ræt, do ska heŋəs; „jò ræt å skèl, så hjælpə Wòrhær dæ nåk“* (Vens.); *dæń stöst ræt ka blyw dæń stöst uræt* (Brandr.). — **2)** tilkommende del el. lod; *a fæk mi ræt; swòr ènhwæ tè ræt å skèl* (Søvind s.); „fuldt mål er Bredballe ret, syv kartofler er Lindved ret“ (Vejle); jfr. Sgr. III. 41. 80; *de æ mi veg ræt* (D.); *ræt gir vås ål nåk* (Vlb.); i sagnet forlanger gengangeren ret som en kat, en rotte, en mus, og får tilsidst som en kok, Kr. VIII. 249 ned; jfr. binde I. 75. 2 a. — **3)** rettighed, retslig adkomst; *kram i æ ræt* (vestj.), stiv i at kræve sin ret; *ræt ska wæ ræt, uræt skal åsə* (Agger); *de hò do en ræt te; hwa stor åpå rætən sin, a stor åpå rætən min; „ræt æ ræt, mən uræt æ“, som hąj ku leq te å bąj, „åsə ræt“* (Vens.). — **4)** ret, domstol; *hyŵəst ræt* (D.); *rætən* best. (Vens.), underretten; *go i ræt mæ jæn om ət*, også: *dryw i ræt mæ* (D.); „hun tykte, det var en næm måde at tjene to mark på og så byder hun sig i rette“, Kr. III. 156, ɔ: tilbyder sig; herhen må vel også føres: *o by i ræt mæ nåwəð* (Andst), prale af; mod en, *dær æ gåt mońskoən, ska dær ən doqtə kål te o sto i ræt* (D.), ɔ: til at forsvare sig; om retsvæsenet i gl. dage, se Fb. Bondel. s. 196 flg., M. Skr. 50. 54. 55; dommeren får årlig et læs hø for at tie til et mord, Kr. Alm. V. 189; trolddom for at vinde sin sag, Amins. VIII. 120; jfr. Aasen rett, isl. réttr hak.; se *arm-, grande-, hegns-, Holmens-, hunds-, hæben-, land-, u-, vild-.

3. ret, to. *ræt* flt. *ræt* (D., alm.). — **1)** to. lige, ikke krum; *sto ræt* (Søvind s.); *hąj sto så ræt som i pej i i lot, som ən lyjspijl;* ordspil med kroget, se Amins. I. 97. 23. — **2)** ret i mods. til vrang: urigtig, upassende; *dæń rèt si* (Søvind); *ræt sij* (Lild s.); *æ ræt hąń* (Agger); *æ ræət hań* (Agersk.), höjre hånd, se kav, rethånden; *go æ ræt væj, kiń æ ræt nawn, fiń æ ræt loqəl, æ ræt tij, æ ræt mań;* også iron.: *ja, do æ dæń ræt!* (D.); herhen kan føres: *lèq te rèt, sæt te rèt* (Søvind s., alm.); i æventyr: kende den rette, se kjende; jfr. JK. 295, som folkeskik Laisnel II. 29. — **3)** bio. *sto ræt åp* (D., Vens.); danse *ræt åm* (Lild s.), dreje sig i dans om höjre hånd og til-

venstre, ɔ: med venstre hånd mod centrum gulvet rundt, se avet, forkert, indenom; *dæ kömər ən skæsvun ræt iṅ å æ gåsrom* (Ang.); *a veð ət eṭ ræt, a hạr ət ræt gåt* (D.); jfr. Aasen rett, isl. réttr., se tilrette; flad-, kave-, kavl-, kjæbe-, kjæp-, lys-, ord-, rag-, skrift-, snor-, sol-, spade-, tag-, tråd-, töjle-.

retdan, bio. *rætdan* el. *rætdaṇər* (vestj.); „den der skulde kæmmes, vilde ikke stå retdanner, sådan at ....", Kr. III. 27; „ja, de ved a ikke retdan", Kr. III. 267, ɔ: rigtig, jfr. ret, retten.

retfærdig, to. *rætfæṛdi* (Søvind s.); = rgsm.; *æn rætfæṛdiq miṅəsk* (D.); forstærkende tillæg: „di svönsk di fæk å rætfære fanden te dåwr dæn daw" (Ang.), Gr. Gl. d. M. III. 202, ɔ: fik en ulykke, led nederlag; retfærdige penge svømmer på vand, se penge II. 804.40 a; døden er retfærdigere end gud og djævelen i ævent., se Registr. nr. 122 b; jfr. Grimm K. M. nr. 44 Gevatter Tod, Meyer Essays I. 242, R. Köhler I. 291, Aufsätze s. 108, Weinh. Volksk. IV. 34, Ndl. Volksk. I. 56, V. 184, VII. 35, Ons Volksl. I. 23, C. & N. Asie Mineure s. 144.

-retfærdighed, no. se u-.

retholt, no. *ræthålt æn* (D., Malt, Søvind s.); *ræthòlc è* best. *-ə* (Vens.); et redskab, en nöjagtig stang, mureren bruger til at afrette en mur med; jfr. htsk richtscheit.

rethus, no. *æ ræṭhus* (vestslesv.); hovedbygningen.

rethånden, no. *ræthạjən* best. (Vens.); *æ ræṭ hạṅ* (Mors, vestj.); *æ ræt hạṅ* (Agersk., Bradr.); *dæn ræṭər hoªṅ* (Fjolde); den höjre hånd; se kjön, kav; Aasen rettehandi, se retta; jfr. 3. ret 2.

rethåndet, to. *ræṭhạṅət* (Varde); *ræthaṅə* (Agerskov); *ræthåṅc* (Vens.); som bruger höjre hånd, hvor den skal bruges.

retirade, no. *æ dansk ær å æ retirạ·di!* råbte tørvebønderne i St. Vi, da i Febr. 1864 den danske armé spærrede vejen til Flensb.; *o kom te retərạ ðən* (Ribe), ɔ: at komme til kræfter om syge; komme ud af en forlegenhed, retirere sig; fr. retirade, tilbagetog.

retirade-marestrandspulver, nó. der udleveres semen foenic. græc. pulv. (Peters.).

retirere sig, uo.
rətəri·jər sæj (D., Ribe);
redərịər -ə -t -t (Elsted);
hjælpe sig selv tilrette, om gamle og syge; *han ka eṭ rətəri·jər si sjæḷ* (D.); „tu, mannen stikke knejt, som godt ku rettenier sæ, å stærk å stuæ limmer hå te å affensier mæ .... ku liiual få en kuen", And. Frieri; *haṅ ku il rètərejə sè sjèḷ* (Søvind).

retlighed, no. *[rætləhæjt æn]* (Ang.); retskaffenhed, se Hag. s. 153. 72.

retne, uo. se rette.

retning, no. *rætnəŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *ræṭnəŋ æn* (D.); = rgsm.; se an-, for-, under-.

ret-rövet, to. i utr.: *hạj* el. *hon ær òḷtə så rætròwə* (Vens.), gör alt så rigtigt, iron.

retside, no. *rætsij æn* best. *rætsiən* (Vens.); *æ ræṭənsi* (Agger); den side, der er modsat vrangen, *pas no åpå å få rætsiən wæṅc uk* (Vens.); *ǧør ræṭənsi o nøj* (Nissum), ɔ: göre orden; se avet.

retskaffen, to. *ræṭskafən* (D., vestj.); = rgsm.; „dæ wa retskaffens löjer å spas we", And. Bars., ɔ: löjer og spas for alvor.

retskyldig, to. *ræṭskyḷə* (Varde, Andst); *rætskyḷə* (Agersk., Bradr.); den rette; den, hvem sagen vedkommer; *de go eṭ åḷti ụð æwər dæṅ ræṭskyḷə* (Andst); *dær blywər nåk nåwər ạ, væn dæṅ rætskyḷə koṃər* (Agersk.).

1. rette, uo.
rẹ̀t -ə -ət -ət (Søvind s.; Elsted);
ræṭ -ər -ət -ət (D., vestj.);
rẹ̀tən rẹ̀tnər rẹ̀tənt rẹ̀tənt el. *rætən -ər -t* (Vens.). —

1) = rgsm.; *de ræṭər sæj nåk* (D.), kommer nok i orden; *ræt fèjlən* (Vens.); *a vel ræṭ mæ aṭər dæj* (D.), föje mig; *wi ma ræt ås ætər ham* (Vens.); *vi ka ræṭ vẹ ət* (vestj.), forbedre ved sagen; i sagn om gengangere el. trolddom bruges udtr. „at rette ved det" i betydn.: fordrive spøgeri; når der var noget at rette ved, sagde Kr. „jeg" til sig selv, Kr. VIII. 282. 483; jfr. IV. 175. 243, 198. — **2**) göre lige: *ræṭ æn sọ̈m* (D.): *di rẹ̀tənər røqi* (Vens.); *ræt æn støk træ åp* (vestj.), håndværksudtryk: hövle el. hugge det i vinkel. — **3**) *å ræt cæṛə* el. *å rẹ̀t i cæṛən* (Vens.), stubløfte negene, vende i

fugtigt vejr negene, så den side af dem, som vendte indad mod de andre neg, vendes udad; jfr. mht. formen: fæstne; Aasen, retta 1. berigtige, föje, henrette; retta 2. göre lige; an-, for-, hen-, op-, til-, ud-, under-.

2. rette, no. *reț æn -ər* (Vejle). — 1) stump, pjalt; *han klepər æ tæw i jæn̲ər reṭər* (Vejle, vestj.); *de æ jæn̲ə reṭər o stræ̲qər* (vestj.), om utydelig skrift, se ryleritte. — 2) *reț* best. *-ən* (Løgst., Horn. h., Års h.), det sidste neg, som bindes af hver kornsort; den, som binder sidste neg, „får retten“; den skal pyntes, han el. hun skal bære den hjem om sin hals, ligge i sengen med den osv. (Løgstør); jfr. enke 2, gammel 7, høstdreng, kjælling 3; byg-, havre-, rug-; havrepig, hvedetrold; står ordet i forhold til tysk „Richtefest“, høstfest, se Wh. Vlk. VI. 373? — 3) *ret æn -ər* (Vens.), pigrokken; skældsord til et kvindfolk med grov og knoklet bygning; jfr. brok; det er mig tvivlsomt, om disse ord hører sammen; se ritte.

rettelig, bio. *ræṭlə* (Give s.); = rgsm.; på den rette måde; *han ǧọr ət eț ræṭlə.*

rettelse, no. „Ja, nu må jeg nok ud og gjöre nogen rettelse på de fjendtlige“, Kr. V. 13; „da de nap fik deres r-gjort den dag, skulde de til det anden dagen igen“ s. 14, ɔ: nederlag, se 1. rette, hen-.

retten, to. bio. *do æ da æn rætən dræŋ* (Andst); *dọ æ da æn rætən lilə piq* (Vejle), ɔ: rar, dygtig; også ironisk: *do ær æn rætən jæṇ!* (Andst), ja, du er den rette; *æn pa rætən guw̲ə stu̲ð; han ka rætən kom aṭər ət* (Andst); „hun var der, til det blev retten lyst“, Kr. III. 43; „han kan retten vende sig ovenpå rugkjærverne“, Kr. V. 249; „die war a ejsen manne oer, had retten gue daww“, Blich. Bindst.: rigtig.

rettenside, no. *hans saqər ær i ræṭənsi* (Sir), = i orden.

-retter, no. jfr. htsk richter, se skarp-.

retterbrink, no. brinken, hvorpå skafottet står, se Kr. VIII. 392.

rettergilde, no. det egentlige begravelsesgilde i Thy, se Fb. Bondeliv II. 124.

rettersted, no. = rgsm.; se f. eks. Kr. V. 240; giftermål på r-, se gifte I. 432. 24 a; Nicol. Nordl. III. 60, Øverl. s. 65, jfr. mestermand, skarpretter.

-rettet, tf. se for-.

rettighed, no. *ræṭəhiȷ̣əð æn* (D.); *rætləhæjt æn* (Ang.); = rgsm.

retting, no. i udtr.: *do ska sic, do wel snọ̀t kom te rætəŋ ijæ·n* (Vens.), ɔ: blive rejst af armod el. ulykke; *a ka eňc kom te rætəŋ mẹ̀ ə,* ɔ: i orden med det.

rev, no. se reb.

1. rev, no. en fra land udskydende grund, et rev, hvorpå morders båd strander, dukker op af hav, Weinh. Volksk. II. 23 (Færø), se Revshorn; jfr. Aasen riv, ribben, rev, isl. rif itk.

2. rev, no. *rep æn* (Agersk.); *reəp æn repər* (Bradr.); ribben; alle sideben på svinet afskårne med flæsk og kød på (Agersk.); jfr. Aasen riv, isl. rif itk., htsk rippe.

revanche, no. *rèwa·ṇs æn* (Søvind s.); oprejsning; jfr. fr. revanche.

revelirens, no. se reverens.

revelsben, no. *reḅəlsbjèn* (Vens.); *reṿəlsbiȷ̣ən* (Andst, vistn. alm.); stykkerne på det slagtede dyr (svin), hvori ribbenene; *reṿəlbins stiȷ̣əq* (D., Andst); *reḅəsbjènstịq* (Vens.); *repstẹq* (Agersk.); stegen deraf, se ribben.

-reven, tf. se rive uo., for-, op-.

reveny, no. indtægt; *de hạ̊r a eŋən revənyrər ạ̊* (D., vestj.) fr. revenu.

reverens, no. *rebləræ·ns æn* (Agger); *rebəræ̨·js* el. *rebəræ̨·js æn* (Vens.); buk, høflighedsbeviser; ståhej; *han ǧọr æn gråw̲ revəræ·ṇs* (Ribe); en længere forklaring, redegörelse, måske især skriftlig: *do ka trow̨, hon ga ṃæ æn låŋ rebəræ̨js om wò nọ̲bokuən* (Vens.); *de æ no sæ̲r revəliræ·ṇsər, do dæ̲r hå skröw̨ən* (Lem), ɔ: kragetær; fr. révérence, hilsen, buk; remmeralde.

revl, no. *reṿl æn reṿlər* (D., vestj.); *reḅəl æn* (Thy); *ræw̨l æn ræw̲l* (Lild s., Agger; Løgstør, Andst, Søvind s.); *röw̨l æn* (Agersk., vestslesv.); *refəl æn -ər* (Bradr.). — 1) et afrevet stykke töj, langt og smalt; strimmel (D., vestj., Thy, Bradr.); *di sòḽc bådə reḅəl å krat* (Vens.); *ræjs mæ reṿəl o krat* (Vejr.); *vi tòr ət mèj bårə rèṿl å krat* (Søvind s.); også formen: *reṿər o krat* (D.), ɔ: alt, både stort og småt, det der dur og det der

ikke dur; *æn revl papi·r* (Ribe), en strimmel; *æn röwl* (Holmsl. kl.), en snor, hvorpå fisk trækkes; se snorevåd; herhen hører muligvis ordet i en stedremse:
Bröns ræwl, Skærbæk skræwl,
Ræjsby knål, Gasə trål
ka öwər dæm ål (vestslesv.);
jfr. Kr. IX. 130. 344. — **2**) en tværbed over dör el. port (Andst, Agersk.). — **3**) *ræwl æn ræwl* (Mors, Sall), en r-træsko = 10 par sammenbundne med sime; jfr. reb; ligeså: *æn ræwl røløq* (Lild), en række løg sammenbundne på en tot langhalm. — **4**) *æn rifəl* (Agersk.); *æn revəl hyjə* (Varde); *ryw hyjə i revlər* (vestj.); en sammenrevet lang strimmel hø til at køre sammen i stak; spøgende siges ved hosletten: *Lisə Revls, Krestən Bosk å Mekəl Grön ær it goi å føləs mæ* (vestslesv.), ɔ: slå græsset således at strimler (revler) eller buske bliver stående eller således at leen ikke går bunden nær nok (grön) er ikke heldigt; *refəl æn* (Silkeborg), kaldes de smalle strimler, hvori kullene rages ud af milerne, se radling; tørv (Løgstør), mursten (Andst), stilles i revler for at törres; *æn revəl jor* (Verst), en strimmel; se Aasen revle hak., ripel hak.; isl. refill hak., tæppe; regl, strevl; nedertelle-, overtelle-. — **5**) *rebəl de* (Agger); *revəl de* (Vejr.); tyndt mög; *han hår revəl* (Vejr.), ɔ: diarrhé; *æ ku hår så uñt a revl* (vestj.). — **6**) sludder, løs snak (Agger); se **2**. revle **4–5**; jfr. isl. refill hak., töjstrimmel; Aasen revle; „revl og krat“ af et oldn. ord, „hvis grundbetydning jeg tror at kunne fastsætte som kvist“, V. Andersen, Dske Studier s. 23.

1. revle, no. *röwl æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *ræwl æn ræwlər* (Sall., Mors, Thy, Agger); *ræwl i* (N. Sams.); *röwl æn -ər* (Sundev.). — **1**) = rgsm.; en grund i fjorden; revle i havet: *æ uðər-* og *iñərræwl*, er der tre, hedder den midterste: *mælræwl* (Thy); *uwð øwər ål trij ræwlər* (Lild s.); *dæ ejər, mèlər, uər* el. *uəst röwl* el. *båŋk* (Vens.); se 2. kil; revle af sand, sten el. grus (N. Sams.). — **2**) *æ röwl* (Holmsl. kl.), er planken, som danner bådens øverste rand, og som ligger på „oplangernes“ ender.

2. revle, uo.
revl -ər revəlt (Vejr.); ft. *revəl* (D., Andst);
röwl -ər röwəlt (Lb.);
refəl reflər refəlt (Bradr.). —
1) *o röwl æ maskər* (Holmsl. kl.), trække fiskegarnets masker på en snor; *röwl fesk o æn röwl*, trække fisk på en snor, „han giver sig straks til at revle dem på en strikke“, Kr. V. 292; også: *röwl æn hwål saməl*. — **2**) *revəl æ klyn* (Lindk.), lægge tørv til törring i lange strimler: ⎺⎺⎺; *revəl stijən* (Verst), rejse mursten på kant i lange rader. — **3**) *revəl sin høs o·p* (Agersk.); *refəl op* (Bradr.); *rèvl æn noql åp* (D.), trevle op strömpe, reb el. lign.; *røwl å·p* (Lem), ramse op. — **4**) have tyndt liv; *han revlər* (Vejr.). — **5**) sladdre, føre løs tale; *hañ skal ha rebəlt alteŋ uwð* (Agger); *de wå gråw, som han rèvəl å·p* (D.); ramsede op, førte lang og vidtløftig tale; *æ bõn rævlər djær læjs å·p* (vestslesv.); tvivlsomt om betydningerne hører til samme stamme; se ribbe, rævle.

revlebrydende, to. *nå do no lo te ən ræwlbryðin haw, Kræn Jænsən, wil do så ek hælst hå ən star buwəð, nöj mijər oñər di fæðər?* (Agger), et hav som bryder sig over revlerne.

revledör, no. *[röwldör æn]* (Ang.); dör med tværrevler, forsk. fra fyldingsdör.

revlegang, „ofte er der r-, el. svær brænding, især i rimnætter, mens havet ud ad kan være jævnt som en dam“, Jyll. I. 237 (vestj.).

revlenål, no. *röwlnol æn -nol* (Holmsl. kl.); nål til at trække fisk på snor.

revleskaft, no. *ræfəlskawt æn* (D.); skældsord til en sladdrende kvinde, se revle op.

revlesæk, no. i en stedremse, „Arnum r-“, jfr. Kr. IX. 131. 346 (vestslesv.); betydn.?

revletræ, no. *ræwltre æn* (Thy); planken, som danner bådens overkant, se 1. revle 2.

revling, no. i udtr.: *o fo æn revləŋ* (Holmsl. kl.), ɔ: en overhaling, irettesættelse; jfr. htsk riffel, irettesættelse, se ribbe.

revlskide, uo. *rebəlskijð* (Agger); = 2. revle 4.

revlskude, no. *rebəlskuwð æn* (Agger); sladderkælling.

1. revne, no. *röwn* el. *ræwn æn* best. *-ən* flt. *-wnər* (Vens.); *röwn æn -ər* (D.); *ræwn et ræwnə* (Søvind s.); *rawn æn -ə* (Åbenrå); = rgsm.; *æ is slor röwnər* (D.); r- i kirkemur, som ej kan lukkes, Kr. Sagn I. 228 øv., se hul I. 669. 50 a; *en dòwən röwn* (Vens.), kaldes en revne i brød, den er nemlig tegn til at dejen ikke er æltet nok; jfr. Aasen, rivna huk.

2. revne, uo.
ræwn -ər -t (Agger); ft. tf. *-ət* (Søvind s.);
röwn -ər röwň röwň (D.; vestj., Fanø);
nf. *ræwn* (Andst);
röwn -ər -t -t (Vens.);
rawn -ə -t -t (Åbenrå); —
= rgsm.; *hælər æn tarm röwn eň gåt mað löwn; fạr a ska löwn, fạr skal a röwn* (vestj.); *förị a skal ən skèful löwn, så skal a förị min tarəm röwn; di low, di wa fạrə å röwn* (Vens.); *no trowr æ, de ræwnər!* (Agger), udråb, når noget særlig stærkt vækker forundring; jfr. Aasen rivna, isl. rifna; rifa no. revne.

revneret, to. *röwnərə* (Vens., Andst); med revner, om hænderne, se hakket.

revning, no. i en stedremse: „Alstrup revninger" (Naur s., Holstebro) betydn.?

revse, uo. *röws op i nåwər* (Agersk.). — 1) rode op i, f. eks. papirer el. lign.; af rive? — 2) = rgsm.; *röws -ər -t -t* (Vens.); *bön æ niswis, få di blywər òlə röwst; röwsəls æn* best. *-ən.*

Revshorn, no. *Revs Huwən* (vestj.); ɔ: Horns rev, nord for Skallingen; „revet hedder i folkemunde fra gammel tid og endnu den dag idag: Revs Horn"; Geogr. Tidsskr. II. s. 63.

revtændet, to. se ribbetandet.

revve, uo. no. se ribbe.

rheinlænder, no. en dans; „rænndlænder", Jyll. I. 373, se reinlænder.

Rhin, no. Rhinströmmen; må vel findes i verset:
her kan du se kær broder min,
han hid er kommen over salten Rin;
Kr. I. 271.79; jfr. Olrik Folkev. Indl. 14; mås.

ri, uo. og smstn. se ride, vride.

1. ri, no. *ric* el. *rij æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.; D., Hobro); passer til at slå cirkelslag med (Vens., Hobro); snedkerens stregmål (D.).

2. ri, uo.
ric el. *rij, ricər* el. *rijər, rij, rij* el. *ricə* (Vens.);
rị -ə riṛ riṛ (Elsted);
rị -ə -ət -ət (Søvind s.);
rij -ər rij rij (D.);
ryj -ər ryjəð ryjəð (Lild s.; Holstebro);
tf. *ryjəð* (Agger); —
sy med lange sting; jfr. mnt. rigen, Sch. Lübb., „von kleidern: besetzen mit band, perlen", se rimpe, rining.

3. ri, no. *rij æn* (Malt, Andst); *ri et* (Bradr.); rik (s. d.) til tallerkener el. fade i køkken el. vaskerum; se fad-, mad-, (?) tallerken-, tin-.

1. ribbe, no. *ribə* (Varde, Malt); navnet, hvormed gåsen kaldes (Lindk., Varde); kaldenavn til anden (Elbo h.); *æ ribər* flt. (D.), barnenavn til ænder, se rappe, vakke, jfr. Kr. Dyrefabl. 156. 374.

2. ribbe, no. *reḇ æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *rèṿ æn -ə* (Søvind s.); en træstang, $^1/_2$ à 1 al. lang, som befæstes på en stolpe i loen; den er forsynet med store trætænder, og ved dens hjælp afredes efter tærskningen den løse halm fra langhalmen, der bruges til tækkelse (Vens.); *hwar ğòr do o reḇərn?* (Lild s.), skafterne af de afribbede fjer; de skændtes, til ribberne røg om dem (Sams), se Sgr. V. 79. 64; skal også betyde en ting, der er ufuldstændig, f. eks. lampe uden kuppel (Vens.); se 1. pytte; jfr. knage, rifle; hør-, luse-, tag-; mnt. repe el. repel, Sch. Lübb. „ein grosser, eisener kamm mit langen zähnen, mittelst dessen die samenknoten von den flachsstengeln abgeraufet werden; jfr. røffel.

3. ribbe, uo.
reḇ -ər -ə -ə (Vens.; Mors, Agger);
rèṿ -ə -ət (Søvind, Elsted);
reṿ -ər -ət -ət (D.);
rẹf -ə reft reft (Sundev.);
rif -ər -ət (vestslesv.); —
reð tạq (Vens.), rede løs halm af på 2. ribbe (s. d.); *rev hörknevəl* (S. Hald); *reð hộr* (Vens.), se Kr. Alm. I. 52. 185; *rèv hö* (Søvind), afrive hørrens frøbuse på en stor trækam, ligeså Sundev., se hørribbe; *reð o læs mæ ən ryw* (Lild), afrive på læsset det udhængende hø el. halm; *rèv fẹə* (Søvind); *kộli æ så lị å å se ẹj å reð fjẹ̀r, nẹ̀r hạj for åptåskən* (Vens.), plukke fanen af skaftet på fjer,

også Mors, vestj.; man må ikke klippe den yderste „pyt“ af, den hører „pytmanden“ til, han kommer efter den, der smider ribberne ud, Kr. Sagn II. 107. 22 (Sams.); falder en i sövn under arbejdet, sætter man ham brille på af brændte fjer, Sgr. II. 140. 9; fællesarbejde, jfr. Wh. Vlk. V. 193 (Böhm.); *a ær wę å reƀ fjèðər* (Lild), se 1. pytte; *rev kǫl* (Varde), trække bladkødet fra stilken; *reƀ får hǫrən* (Vens.), feje, rense krybben for kreaturer, også: *reƀ fræ əm* (Thy); jfr. Aasen ripa, afstryge frø el. bær ved at gribe derom med hånden.

ribbel, no. *rebəl æn -ər* (Fjolde); = ribbe (s. d.); Sønderj. efter Outzen; jfr. nfrisisk rebbel, se Outz.; htsk riffel.

ribbelsæk, no. i en stedremse: „Arnum revvelsæk“, Kr. IX. 131. 346 (Höjerup, N. Slesv.); betydning?

ribben, no. *ribbijən* (Andst); *rebbiən* flt. best. *-bjèn* (Vens.); = rgsm.; et omdannet r- er høle, se I. 746. 50 b; jfr. Kr. IV. 290. 403, Sagn VI. 174, Bondes. Hist. s. 112, Maurer Isl. S. 150; kælling rager i grød med r-, J. K. Æv. I. 183; r- bruges med mske-ister til lestryge, Arnas. I. 442; r- af lig uudslukkeligt lys, Arnas. I. 443; deraf „tilberi“, mælkebærer, Arnas. I. 430, Maurer 93; et r- er lykken (s. d.) på gården, Kr. Sagn IV. 273. 97 flg.; jfr. Grimm S. I. 184; se 2. rev, revelsben; jfr. Aasen riv, isl. rif itk., sv. refben.

ribberalde, no. *rebəra'l̥ æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); skrivelse, måske lang, men med lidet indhold; *hą̈j skrǫ̀w ən grǫ̣mə lån̄ r-; hons æ de får ən r-, do kǫ̣mə dè̦ mæ?*

ribbetandet, to. *reƀtæn̄əð* (Mors); *reftæn̄ə* (Vejr.); som har stor afstand mellem tænderne, om msker; med få tandstumper, tandløs (Mors); jfr. vidtandet.

Ribe, no. *Rịv* (D.); en by ved Vesterhavet i Jylland; *rivər mærkən̄*, Ribe marked; *æ rivər knæjt*, R- drenge; den, som i kortspillet „hundrede og et“ ingen stik får, *komər te Rịv* el. *skal o ən Rịv-rẹs* (Lb.); „tak gud, min sön, at du ikke kom for Ribe ret!“ sa' kællingen, hun så sin sön hænge i Varde galge; Sgr. I. 153. 589; to kappedes om, hvem der kunde sige 4 byer hurtigst, A.: „*Væjlə, Kǫlən̄, Rịv o Wå̠r!*“ B. vandt med: „*Rịv, Nịv, Skịv o ǫs*“ (Århus), Sgr. VII. 235. 77; *i Rịv æ di i knịv* (D.), se Varde; i en stedremse: *Rivə knivərər*“. Kr. IX. 132. 349; på øen Sild findes en gammel vej med mange hjulspor, den kaldes *æ rivər spår;* er det en gammel Ribevej fra för øen blev skilt fra fastlandet? se Mejb., Slesv. Bøndergårde s. 80 ned.; „*no kan a sijə Rịv!*“ siger den galende hane, Kr. Dyrefabl. 223; *hå do ẹt sijə Rivə domkærk kom gawən̄ mæ æn bjæl̥k o æn lạt o sku hen o tæsk nijər o Ran̄bøl hijə?* (Lindk.), siges til den, som fortæller utrolige historier; jfr. Eftersl. 225. 221; se kjælling 6, mogkjøren.

Ribe-kræmmer, no. *Rijƀkræmər i* best. *-kræmən,* flt. *-ər* (Vens.); bissekræmmere, som fik varer i Ribe, Kr. Alm. V. 189. 472. 477. 489; varerne var sagtens smuglede over Kongeåen, navnet synes at have været en alm. betegnelse for bissekræmmere.

riber, no. *rijbər æn -ər* (Lild s.); dobberline (s. d.); jfr. 3. bakke 3.

ribs, no. *rèps* el. *rèvs* (Søvind, Årh.); en alm. frugtbusk, ribes rubrum L., og dens frugter; *reƀs æn* = flt., *reƀsrịs æn* = flt. (Thy), *resbærrijs æn* (Lild s.); *reƀs æn dæm̱* (Mors); *reps dæm* (Vejr.); *revs æn* = flt., busken *revstrẹ̈ æn -ər* (D.); *rèsbæ,* alm. *rèps,* sj. *rèṿs,* også *rèpsbòsk,* alm. *rèpstrè* (Søvind); *reƀs* flt. best. *-ən, reƀsbær è, reƀsbosk i, reƀssaft, reƀsrics,* ɔ: ribsbusk (Vens.); „ribstorn“ (Sams.); *ribəls* (Fjolde).

ribsgods, no. Kr. Alm. V. 300. 789, er vel fejl for gribsgods (s. d.).

ridder, no. = rgsm.; konger og riddere, Kr. V. 175 ned.; „fyrretyve riddere“, en kalenderdag 9. Marts; fryser det den dag, skal det fryse 40 dage derefter; blæser det den dag, vil kornet blæse af om sommeren; den dag skal solen skinne, sålænge en rytter kan sadle sin hest, se Kr. IX. 28. 286-88, IV. 370. 258, Sgr. VII. 88. 563 flg.; de red ud at bejle til Gjertrud (17. Marts), men fik nej, Kr. Alm.[2] I. 71. 70 flg.; i en sangleg: en r- han løser det røde guldbånd, Kr. Börner. s. 307. 49, 642. 94; i en øgeremse, Kr. Dyrefabl. s. 132; den grönne ridder (s. d.) = døden; jfr. grön I. 504. 38 a, Kr. Æv. III. 61; jfr. htsk ritter, mnt. ridder

e ride, rytter-, fyrretyve-,

od, no. er skurken i æven-
dt hår og skæg, se Nyerup
131, Kirkeh. Saml.[3] V. 82;
77, II. 4; Ævent. I. 7. 38. 86,
. 212, XI. 221; Kr. VII. 115,
76, III. 156. 232 ned. 293.;
. 32 flg.; Asbj. I. 7. 102,
Røderæv"; Friis Lapp. Æv.
. II. 356 „Rauður", ligeså
03 478., Ark. f. nord. Fil.
eglo s. 27, Olrik DgF. V. 2
te vise; Mhoff s. 455 „Rin-
othe Ritter" Z. f. M. II. 113
nedy s. 26; jfr. Magyar T.
Knight Red" el. „the Red
s. III. 546. III med henvis-
on Paris, Romans de la
p. 255, se Folkl. V. 122,
jfr. reg. under „impostor",
Danske Ordsprog s. 18. 248
Ridderrød fører mangen i
rød; istedet nævnes „mar-
I. nr. 60, jfr. Kr. Æv. III. 201;
osquet Norm. s. 22; „kol-
eson Histor. 203; „kusk",
(Böhmen); „slave", Gon-
303; når der manes „ved
, ved heyre, gøgh oc ri-
Smith, Studier s. 60, er
et rimord; i en tlm.: *do*
Ridə Rèj (Vens.), ɔ: umed-
lig; skæo. til en falsk per-
aml.[3] V. 82, N. Jespersens
50.

re, no. en haveblomst,
pæolum majus L. (Varde,
delphinium consolida L.
mnt. ridderblome, Sch.

se vride.

ræjən (D., Andst, Lem,
r; Lødderup, Mors, Hvejsel,
tf. *ræjən* el. *ræjən* (Rævs,
ræjən el. *rèjən* (Lild s.,
Kobberup, Rødding (M.),
Hell. h., Havbro Års h.);
. *rijər, rèj* el. *re, rèjən* el.
rean (Vens.);
jən (Fur); nt. *rijər* (Øland);
rèjə (S. og N. Sams.);
rèjən (S. Hald h.);

ri -ər re ræjən (Falsl., Harridslev, Haslund);
ri riər rei, hå rit, æ ræjən (Nimtofte);
ri riər rei, hå rejəð, æ rejən (Tved);
ri riər reji rejən (Ålsø);
ri ri rèj rèjən (Elsted, Vejlby (Å), se Lyngby, Udso. s. 103; nt. *riə* (Saxild);
ri riə rei ræjən (Sporup.);
ri riə rei ræjən (Linå), se Lyngby Udso. s. 97.
ri rii rei ræjən (Dover); nt. *riə* (Vor h., Søvind s., Tåning);
ri ri re rèjən (Røgen s.);
ri riə rèj rèjən (Hads h.);
ri -ər rèj rèjən (Agersk.; vestslev., Hvidding, Spandet); tf. *rèjən* (Bradr.);
ri -ər re rean (Meolden, Ballum);
ri riə re rèjən (Åbenrå);
ri -ə reə rèjən (Sundev.);
ri -ər re rejə (Ang.);
ri riər riə rean (Fjolde); nt. 1. 2. 3. pers. *riər*, flt. 1. 2. 3. pers. *ri;* fortid 1. *riə* 2. *riəst* 3. *riə,* flt. 1. 2. 3. *re;* jfr. Lyngby Udso. s. 105;
re reər riəj rean (Eggebæk); nt. 1. 2. 3. pers. *reər*, flt. ligeså; ft. 1. *riəj*, 2. *riəst*, 3. *riəj*, flt. *riəj*, jfr. Lyngby Udso. s. 106. —

1) hvile i en usikker, balancerende stilling; *æ buwər stor o rijər o nåwət* (Lindk.). — 2) hvile på vandet uden at drive; *de war et mejər eň wi ku ri hiň a·w* (Harboøre), om båden i stormen; man „rider" et par timer [for anker], Jyll. I. 238 (vestj.). — 3) sidde på en hest (alm.), både trans. og intr.; *ri o æn hæst* (D.); *ri æ hæst te Klåstər mærkəň* (Agersk.); *ri æn hæst te·* (vestj.); *ri æ hæst tewa·ňs* (D.), „Watrup, dæ rier ham, æ bløwn syg", Blich. Bindst.; *rij som æn ilklæm o æn sòw* el. *o æn törə* (Malt), el. *som æn stöwt o æn stuð* (D.), som møgbør på en stud, om en klodset og dårlig rytter; „han rider afsted, mens hesten kunde række sig hen ad jorden", Kr. III. 7; *han rèj te·, liså galt som æ hæst kuň ræň* (Valsb.), udtryk for hurtigt og voldsomt ridt; han red så stærkt, *som hon ku mèl å tæsk å hoq å stræk uk å lajwèj,* Eftersl. 247 (Vens.); se kjøre, firspring, tordenspring; *han æ komən åp o rij o dæň grø øq* (Åle s.), ɔ: har fået en skrap kone el. er kommen galt afsted, se svoger; *dær æ jæn*

dæ riər uðəno æ hæst, no for vi gåt væjr (vestj.), alm. vittighed, jfr. Kok Ordspr. 170. 87; *ri jæṇ åp* el. *iñ* (vestj.), indhente en ved ridning; *ri naṛ* (Malt), ridende give narrens rolle ved ringridning, jfr. gå I. 522. 39; fig.: *han riə il dæñ daw, han sajlə* (Gjedved); *hąj rijə ǒlə dæj da, hąj sǫlər* (Vens.), ɔ: der ligger lang tid mellem beslutningen og udførelsen; *væṇ dæ komər tilə op å ri, komər snarəst te o gå*, ordspr. (N. Slesv.); *han æ blöwən gåt ræjən te wañs* (Lejrsk., alm.), ɔ: narret; *hąj rijər åpå ham (mẹə)*, overhænger ham, har ham til nar; i börnerim: „ride og fæste en pige", Kr. Börner. s. 52; *ri, ri te kiṛək*, Hag. s. 182. 11, Fb. Fr. H. s. 103; „r- til kongens gård", Kr. Börner. s. 37. 79; *ri, ri te mærkəñ*, Fb. Fr. H. s. 103, Kr. Börner. s. 37. 375, 42. 418, 459 ned.; „ride til mølle", Kr. Börner. s. 36. 55; *riðə riðə raŋkə* (D.), alm. börnerim, se Kr. Börner. s. 44. XXVI, 31. 310; Sgr. VII. 219, VIII. 202. 824 flg., Kr. Anh. 122. 22 flg., JK. 44. 12, 307. 4. 5, Hag. s. 181. 9, Fb. Fr. H. s. 102, J. M. 148. 4, Møller, Bornh. s. 49;

ridə ridə raŋkə, hæstən hedər Blaŋkə
hæstən dæṇ æ avilgrǫ, kyst ham ǒw
å læ ham gǫ,
hụəhæṇ han sjẹ̀l vèl (Elsted);

en ridder, Ranke, Kr. Sagn IV. 131. 489; en kæmpe, Ranke, Thiele I. 159; jfr. Nordl. Barnevisor 104. 176; *ri, ri rapə*, Hag. s. 184. 13, Fb. Fr. H. s. 103, Kr. Börner. s. 39. XXIV; „ride til Ribe bro", Kr. Börner. s. 43. 422:

ridə ridə rus te mǫlərəns hus,
dæ wa ẹ̀ṇən anə hjæṃ in råtər å mụs,
å så tòw bètə huṇ, dæ lǫ unə bæŋkən
å bẹr i læŋkən å sø: wòw, wòw, wòw!

(Elsted); *ri, ri rås*, Hag. s. 182. 10; et andet rim:

Kongen kommer ridende,
så rædelig, så rædelig!
så kommer herremanden med de blanke sporer,
hop, hop i galop, i galop!
så kommer bonden på sit skimlede øg
slunt i slunt, slunt i slunt!

(Grenå); jfr. Kr. Börner. s. 33. 31, Nordlander s. 103. 175, Urquell V. 246, Folkl. Journ. IV. 151, Nichols. Yorksh. s. 153, Rivista I. 719; — „ride s o m m e r i by", se sommer; brud rider, Gr. Gl. d. M. I. 88, Kr. V. 64 øv., Fb. Bondel. II. 27, Registr. nr. 79 d., 85 b.; i ældre tid red både karle og piger, Kr. Alm.[2] I. 127. 12, II. 3. 5; ride på hjort, Kr. Alm. V. 45. 126, jfr. Blich. Hjorterytteren; konge rider ind i kirke, se Kr. Sagn II. 108. 23; jfr. Bondes. Hist. 91; ind i hallen, Denh. Tr. I. 118, Mabin. s. 85; Fritzn.[2] III. 102 b ned.; den ridende herremand viser vej, bønderne kaster grøft, hvor han rider, Kr. IV. 81. 120; en mand får så megen jord som han kunde o m r i d e på et spædt føl, mens præsten er på prædikestolen, Thiele I. 300, 317, 327, J. Saml. IV. 51. 3; jfr. Kr. IV. 240. 339, III. 280, Sagn I. 34. 149, VI. 179 nr. 24, Thiele I. 179, Faye 117, Afzel. Sagoh. IV. 83, Hofb. s. 171; Landnáma IV. 10: kvinde måtte ej tage land videre end toårs kvie kunde trækkes sommerlang dag; slgn. Mhoff s. 65. 70, som der kan omplöjes på én dag; ligeså Grimm S. II. 232, Kuhn N. S. s. 77; i middagsstunden, Grimm S. II. 214; som der kan hegnes för hanegal, Grimm S. I. 237. 189; som der kan gås om, mens kongen sover til middag, Grimm S. II. 72; som der kan køres om med et æsel, mens kongen er i bad, sst. II. 90, Hertz Elsass 16; som der kan løbes om i 1/4 time, Kuhn M. S. 37; fra midnat til solopgang, Wolf N. S. 414. 339; som der kan omrides i middagstiden, Henderson 286; „as the women would ride round upon a bare-ridged horse", Aubrey 136, se om skikken Grimm Myth.[2] 81. 975, R. A. s. 86 flg.; endnu kan henvises til Grimm S. II. 101; Ivar Benløses oksehud, Regn. Lodbrogs S. K. 17, Gering II. 88. 92 anm., Müller Saxo s. 462. 18; jfr. Folkl. Journ. II. 210; se plove II. 850; fremdeles P. Volksk. V. 23. 15; Am. Folkl. XI. 78; Cloust. Fict. I. 377, Laisnel II. 183; Dido med oksehud, Trad. pop. II. 295, V. 717 flg., VI. 52. 335 flg., VII. 549, VIII. 409, Yeats s. 226: sålangt gås flyver; Kennedy s. 334: jordlod, som kan dækkes af kappe; Folkl. VII. 411. 556 (Indien); — på grund af b l æ n d v æ r k synes man at ride baglængs, se Kr. Sagn V. 563. 81. 85-87; troldmand rider på halmbrønge, Kr. Sagn VI. 428. 80. 83; r- tre gange avet om bjærg for at få bjærgtagen tilbage, Kr. Sagn I. 265. 912; h e k s e rider på mskr., se hestesko I. 604. 20 a, jfr. Thiele II. 102,

Kr. IV. 320, Alm. IV. 9. 14, Sagn VII. 124 nr. 23; Eyjolfs. Odin s. 153; Knoop Ps. 86. 13, Ons Volksl. V. 114; Denh. Tr. II. 299 flg., Kennedy s. 126; slgn. udtr. *a tròwr, fańən rijər dæj!* (vestj.); på sorte katte, limestager (s. d.), msker, ovntræ, Kr. Sagn VII. 148. 08, 182. 07; r- i luft, se hest I. 599. 53 a, kirketårn, luftrejse; jfr. Kr. Sagn I. 247. 861, Olrik, Sakses Kilder I. 31, Nicol. Nordl. I. 33, Wigstr. I. 178, Møller, Fr. Sagn s. 43; over hav, Kr. Æv. III. 314; jfr. Maurer, Isl. S. 104. 147; med heksene, Hekate, Herodias, se heks I. 580. 46 b, limeskaft; jfr. Grimm Myth.[2] 1006, Baring Gould Str. Surv. 167, Rafn Oldn. S. III. 156; i sagnet:

„månen skinner blank,
dødmand rider rank“,

se Kr. VI. 246. 334, Sagn II. 301. 219 flg.; J. K. 148. 2, Sgr. I. 43. 128, Gr. Gl. d. M. III. 241 ned., DgF. III. 871; jfr. Maurer, Isl. S. 73, Arnas. I. 282. 284 øv.; Nicol. Nordl. II. 26, Cavall. Wär. I. 476, Wigstr. II. 99 ned., I. 17, Bondes. Hist. s. 114; Strackerjan I. 216 flg., Korrespondenzbl. VIII. 43. 82, P. Vlk. IX. 81, Wolf N. S. 510. 429, Ndl. Volksk. II. 130; Folkl. Rec. II. 111, Suffolk Folkl. s. 82, Le Braz LV. 359, Magyar T. 278. 416. — **4**) i obscön betydn.; *skið Kjæstən! a pasər mi höns o mi kyjər, mæn do lær dæj rij a di Rańəs drago·nər* (vestj., alm.). — **5**) *rè -r rè rè* (Vens.); rive ned, om, trans.: *han ræj æ lys nijər, ræj æ stuwəl om* (D., vestj., Andst); *ri øwərè·n̮* (Søvind s., vistn. alm.); *do hò rè hukst nẹr* (Vens.); intr.: *å ri lòs,* løsnes; *ri åstè·,* ramle tungt ned (Vens.); *„stjæn re fæjl å håjən å falc i Nòrhålm by“*, Grb. 134. 17, stenen røg forkert ud af hånden . . .; *„no ri fålk saməl i æn kløŋ“*, Grb. 24. 41, nu ryger folk sammen i en klynge, jfr. 26. 33; *„no rir e da åp i dèm bu tow å [di] gribə fat i hwèrar“*, Grb. 126. 9, nu flyver det op i dem begge to og . . .; *„no ræ de uj åp i ham“*, Grb. 194. 151, nu flöj det onde op i ham; *ri te dæqərs* (Vens.), ɔ: gå fanden i vold; *plòwən rèj wən wəð o jowər* (Lild s.), ploven fór oven ud af jorden; „grøften rider sammel“ (Ang.), ɔ: skrider sammen, se Hag. under sak; jfr. Aasen, rida 1 i samme betydning; isl. ríða; se ridende; hest; herremand, hændesløs, hærdning; mare-, tudse-.

ridefoged, no. *rifòwi æn -ə* (Søvind s.); = rgsm.; synes i ældre tid at have været forhadt over måde;

når vi ser ridefogden komm',
af frygt vi springer da runden om;
ser vi, at han kommer ridend' fort,
da frygter vi, han vil jage os bort,

Kr. IX. 158. 395, brudstykke af en hovvise; en r- overfaldet og ihjelslået, Sgr. III. 86. 264; jfr. S. Kjær Stavnsb. 248, Kr. Sagn VI. 232, Alm.[2] II. 23. 66 flg.; ønsket: „gid fanden havde ridefogeden!“ er hjærtelig ment, se J. K. 286. 11, Kr. IV. 342; jfr. SkS. 103. 48, Sagn VI. 255. 61, B. Smith, Studier s. 120, Asbj. II. 243, Vang Reglo s. 32. 11, Liebr. Gervas. 138 flg., med henvisning til Hagens Gesammt Abent. nr. 69. 160 flg., P. Vlk. VIII. 100. 78; Yeats s. 231, Kennedy 147; han rider gloende hest efter død, Thiele II. 171; se ladefoged.

ridegilde, no. (Als.); ringridning, se Kr. Alm. IV. 54. 123, Kn. Skytte, För og Nu[2] s. 116.

ridehest, no. *rijhæst æn -hæst* (vestj., D., Agger, Søvind s.); best. *rijhæsti* (Vens.); *rijhæjst æn -hæjst* (Års h.). — **1**) = rgsm., jfr. rider. — **2**) kæphest til börn, *o leq rijhæst* (Andst). — **3**) et liderligt fruentimmer, se ride 4. — **4**) spøgende om en stok, man støtter sig til (Andst). — **5**) fandens r- (s. d.), også rygsvømmer, notonecta (Filskov v. Vejle).

ridehoppe, no. *rịhåp æn -ə* (Søvind s.); = rgsm.; se fandens-, Vorherres-.

-riden, se mareride; nakke-, ring-.

ridende, tf. *rijəń æn -ər* (Nörv. h.); *kom rijəń, æn rijəń* (D., vestj.); *hąj kam riji; è riji,* ɔ: et ridt (Vens.); *æ rijəń* (Thy), Jyll. I. 372 ridende svende (s. d.); *æn rijin* (Agger), en ridende person, se forrider; *èt rịəń* (Søvind s.), et ridt; *ka a fo rijin?* (Agger), ɔ: komme op at ride; *komər do rijəń iń?* kan siges til den, der går ind uden at lukke dören efter sig (vestj.); en person må hverken komme r- el. gående, se fastende, klæder II. 200. 47 a, nøgen; jfr. Nyland IV. 4, Wigstr. FS. 44. 75, 103. 28, A. Pascha, Contes (XXXII) s. 188, Gesta Rom. kap. 124, Joos Raadsel nr. 440; ridende gen-

færd, se Kr. Sagn IV. 148. 537, 166. 581. 596, 185. 639. 665, 200, 393. 13, V. 52 nr. 13; se kjørende.

ridende svende, no. *riən svæŋ* flt. (Agersk.); = forridere (s. d.), jfr. m. h. t. skikken Kr. Alm. IV. 63. 162 flg., Haukenæs IV. 392, Folkeven VIII. 281, Sundbl.[2] 238; Djurklou, Unnarbo s. 52. 54, Nerike s. 48; Hofb. Nerike s. 200, Nyland IV. 21, Henderson s. 37; se bestillingsfolk, småne.

ridepisk, no. *rijpisk æn* = flt. (D., alm.); *rijpesk i* best. *-i* (Vens.); = rgsm.; hovbønder får prygl af r-, Kr. Alm. II. 71. 179; herremandens frue, sts. s. 84.

rider, no. *rijər æn* (D., Andst, Ang.); ridehest; *de ær æn eqt r-* (Andst), god ridehest; også, i alt fald i smsætn., en person, som rider, se for-, strand-.

ridesten, no. *rijstijən æn* (Malt); en opretstående sten med jærnring til at binde en ridehest ved, ved siden en mindre til at stå op på.

ridestövle, no. *rijstöwl i* best. = flt. (Vens.); = rgsm.

ridetam, to. *rijtam* (D., vestj., vestslesv.); om heste: som tåler at man rider dem; *do ka rij åpå følt, de æ rijtam* (Vens.); om en usædelig kvinde (vestj.).

ridetur, no. *rijtur æn* (D., vestj., Andst); = rgsm.

ridetöj, no. *ritòw et* (Søvind s.); = rgsm.

rideværk, no. *rijwærk è* (Vens.); karussel, se kaneværk.

rideøg, no. *rijøq æn* (vestj.); ridehest; hyrdernes r- forsynet med klokke, som samler de løse heste, se Kr. Alm. I. 13.

1. rids(e), no. *ris æn -ər* (D.; Søvind s.); *rejs æn -ər* (Agger); *res æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; *tæjn æn r- å æ hus; dær æ risər i æ buwər;* jfr. htsk riss, mnt. risse, Sch. Lübb.; se 2. knæp; om-.

2. ridse, uo.
ris -ər -ət (D., vestj., Søvind s., Elsted);
rejs -ər -t (Agger);
res -ər -t (Vens.); —
= rgsm.; frembringe ridse; *do ma eñc se a res i bowrə mæ de sem!* (Vens.); også: tegne m. ridsefjer, *risfeə* (Søvind s.).

ridseret, to. fuld af ridser; *bowrə æ så resərə* (Vens.).

ridt, no. *rit è* best. *-ə* (Vens.); = rgsm., se ride, ridende, luftrejse; ring-.

rie, uo. se rede.

rief, no. re reb.

rif, no. *rif de* (Agersk., Mellemsl.); *rib de* (Fjolde); rim (s. d.) pruina, også: *de rifər* (Bradr.); *rivər* (Agersk.), der falder rim; mnt. ripe no. Sch. Lübb.; htsk reif.

1. riffel, no. *refəl æn -ər* (Lild s., Vens.). — 1) den alm. spade med temmelig fladt blad og lige skaft = *refəlspå æn -ər* (sts.). — 2) *rifəl æn* (Agersk.), strimmel; se revl, striffel. — 3) en klingrende lyd, som når metal slår på metal; „det riffel gav det mod det spyr, som står på Rybjærg kirketårn", Kr. VI. 26.

2. riffel, no. *refəl æn reflər* (D., vestj.); huk. best. *reflən* (Vens.); *rèfəl æn rèflə* (Søvind s.). — en bøsse med riflet løb; deraf: *refəlkul æn -kulər* (D.); *rèfəlskòt æn -ə* (Søvind s.); jfr. eng. rifle, bøsse med riflet løb; rifle.

rifle, uo. *refəl reflər refəl* (D.; Vens.); ridse med en hård genstand i hvad der er blødere; *æ grefəl reflər;* plöje grundt (Vens.); se rafle; jfr. eng. rifle uo., skære riflegange i et geværløb; htsk riffel no., en hørkam, se ribbe.

rifleret, to. *reflərə* (D.); fuld af ridser; *æ tawl æ r-*.

rift, no. *ròwt æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *röwt æn röwt* (D., vestj., Mors); *ræwt æn ræwt* (Andst); *ròwt et* (Søvind, Hads, Ning). — 1) = rgsm.; *æn slem r- i æ kåwl* (D.); *æ hår æn rowt po mi hån* (Agger); *å ryw ən ròwt; æn ròwt i håjən, i klęən;* fig. *hon ga mæ ən ròwt,* ɔ: bagtalte mig (Vens.); også: *dær wår ən fålə r- om ət* (D.); *dæ wa sònt ən ròwt om hèr* (Vens.). — 2) rivende smærte, *röwt o sleð i æ lemmər* (Lb.), riven og sliden. — 3) *vi hår ət såðən mæ ræwt o sleð frå æ met o tə beqə æñər* (Andst), spøgende om et fattigt og besværligt liv; *æn ka slið iġæ'məl, mæn de gor mæ röwt o sled* (D.); *dè ġèə mæ ròwt å slèj* (Søvind); *de gor mæ ròwt å slè å elæ'ndihjð* (Vens.); *mæ rowt å sleð å elændighið* (Mors); el. *horhijəð* (vestj.); *de pasər hwærkən röwt ælər skröwt,* tlm. (Lb.), det passer aldeles ikke; *ġör et röwt ə ət* (Vor h.), ɔ: et rask stykke arbejde; *wå fålk ær i rowt idå·* (Agger), siges i

høbjærgningstiden; jfr. Aasen rift, huk.; rive, ryfte; karle-, katte-, kvinde-, line-.

rifteri, no. *röwtəri·* el. *ræwtəri·* *de* (D.); slagsmål, vildskab; *de ær et añt eñ r-*.

rig, to. *riq* flt. *riq* (D., vestj.); *riq* flt. *riq* (Agger); *riq* flt. *[-q]* (Vejr.); *riq* flt. *riq* (Søvind s.); *riq* itk. *rigt* flt. *riq* (Vens.). — 1) = rgsm.; *riq mañs dætərə å fatə mañs stui blywər it gaməl i go* (Tåning); *di riq o di röwn blywər alti anhålt* (D.), de rige, for at man kan have fordel af dem, de fattige, fordi man frygter dem: el. . . . *ær ålstər iñböjən* (Kolding), med hentydning til at de fattige har allesteder ærinde for at blive hjulpne; *di riq å di röwn heŋər ålstər i* (Vens.); *æ huñ ær alti hjæm riqəst* (Agger), ɔ: modigst; jfr. 3. lige II. 414. 44 a; „den, der har alt det, der er i Hwerrelbak end, er den rigeste mand, der er født af en kvinde", Eftersl. 201. 148 (Rybjerg sogn v. Skive); i sagn og ævent.: valg mellem rigdom i ungdom el. alder, Kr. V. 351 øv., Sgr. XII. 45. 96; jfr. Wigstr. II. 247, Gest. Roman. k. 109, Benf. Pantschat. I. 604; hellere lide i ungdom end i alder, Gonzenb. I. 125. 131; jfr. Köhl. Aufs. 99; trolden spörges, hvem der er rigest, Sgr. IX. 151; jfr. Wigstr. S. s. 20, slgn: „rik som ett berga troll", Cav. Wär. I. 30; — rige Per Kræmmer ell. Møller, ell. rige og fattige broder, se kræmmer II. 316. 31 b, Registr. nr. 68 jfr. nr. 65, Grb. 89. 5, Sgr. IX. 150, Eftersl. 126; slgn Kr. Janss. Ev. 49, Wigstr. Sagor s. 17. 63, Cloust. Fict. II. 458, Grimm K. M. nr. 29; endnu kan henvises til Kr. Æv. III. 198. 37, Gr. Gl. d. M. III. 96. 12, Arnas. II. 9, Folkl. VI. 309, se Lars; — Vorherre og St. Peter gæst hos rig og fattig, jfr. Amins. VIII. 64, Bergh III. 30, Cav. W. II. XLI, Grimm K. M. nr. 87; Myth.[2] I. XXXIV, P. Vlk. VIII. 119; fattig, som forgæves søger hjælp hos rig, hjælpes af underjordiske, Mhoff 284; — glæde over r- mand i himmerig, se Sgr. I. 12. 11, Kr. Sagn II. 260. 40; jfr. Koehl. Aufs. s. 72; r- mand slagter fattigmands dyr, Gering II. 93; — vise om den rige og fattige søster, se Kr. II. nr. 18, Sgr. IV. 225 flg., VI. 179. 770, Eftersl. s. 91; jfr. P. Volksk. IV. 122, slgn legendeviserne Mélus. VIII. 74. 91. 211; legendevise om rig mands sjæl, Gr. DgF. nr. 105; — fattig bygger kirke, da r- ej vil, lönnes, Kr. Sagn III. 485. 47; man kan blive r- ved at hjælpe dværg i kamp, Kr. Sagn I. 411. 29; ved at sidde på korsvej, Antikv. Tidskr. 1849—51 s. 204, Weinh. Volksk. II. 13. XV (Færøer); — mange vorter varsler rigdom, se Folkev. XI. 381. 70, Arnas. II. 555; „hvor blev den rige mand af?" siger præst i skæmtehist., se Eftersl. 79. 66, 217. 192, Kristens. Molbohist. 92 flg. — 2) vid, med overflødigt töj: *dæn jæn ærm æ möj riqər eñ dæñ ˌañən* (D., også Søvind s.); jfr. Aasen rik, isl. ríkr; htsk reich, mnt. rîk, Sch. Lübb.; jfr. *fattig; hoved-, hval-, hvælv-, knag-.

rig fugl, no. person i en sangleg, se Gr. Gl. d. M. II. 145, Kr. Börner. s. 300.

rigdag, no. *rikdaw æn* (Vlb.); = rigdom; herhen hører sagtens: *dæñ, dær kañ jælp sæ mæ armor, har eŋən riqəndaw bəhåw* (Gram); jfr. mnt. rikedage, Sch. Lübb.

rigdom, no. *riqdom æn* (D., vestj.); *riqdòm æn -domə* (Søvind s.); best. *riqdomən* (Vens.); = rgsm.

rige, uo. se ryge.

-rige, uo. se rig; *be-.

rige, no. *riq è* best. *-ə* flt. *riqər* (Vens.); *riqi et -ə* (Søvind s.); = rgsm.; deraf: *riqsræt*, *riqsråi* (Søvind s.); jfr. Aasen rike, isl. ríki itk.; htsk reich; se 2. -rik, Frankrig, Sverrig, rigsdag; guds-, himme-, konge-.

rigelig, to. *riqələ* (D., vestj.); *riqəli* (Søvind s.); *riqələ* el. *riqələ* (Vens.); = rgsm.; *dæñ æ riqəli stowə nåk* (Søvind s.).

rigge, uo. *riq -ər -əð* (Agger); tiltakle; jfr. eng. rig uo., det samme.

1. rigle, no. *ril æn -ər* (Thy); gækken på en lås; jfr. htsk riegel, skodde.

2. rigle, no. *rèql* el. *reql æn -ər* (Vens.); havrens blomsterstand; jfr. Aas. rigla uo., stå løst el. vaklende (?); rusme; havre-.

3. rigle, uo.
riql -ər riqəl riqəl (Agersk.);
reql -ər reqəlt (Fjolde);
rikəl riklər rikəlt (Bradr.);
ri (s. d.), sy med lange sting; *reql æ yñərfor saməl* (Fjolde); *rikəl nåwər å* (Bradr.).

rigletråd, no. *riqəltråi de* (vestslesv.); ritråd.

rigne, uo. *rign -ər -t -t* (Vens.); göre rig, i udtr. som: *a ska eňc rign dæ* (Vens.), ɔ: unde dig min søgning; *de ær eňc i maj, dè rignə kròwəmaj*, ɔ: den mand går ikke til kros; se gotte, trætte, tætte, vigne.

rigning, no. *rignəŋ æn* (Agger); skibets master, trosser og tov; se rigge.

rigsbank(tegn), no. et kobbermærke for 16 skill. (1816); bogstaverne i ordet læstes: *r*iget *i g*jæld, *S*atan *b*anken *a*nnammed, *n*ys *k*ongen *t*il *e*sler *g*av *N*orge, se Kr. Alm. V. 35. 96, Nyrop V. Sk. 112; nrsk læsn. Pavels Dagb. 183; „det er så sikkert som rigsbank i æ norden", Kr. Ordspr. s. 278, om hvad der er absolut vist; i Vest- og Sydsjælland brugtes såvelsom i Sønderjylland „Hamborgsk kurant", se lybskilling; *bogstav, s.

rigsdag, no. *riqsdaq* (Søvind); *reqsda* oftest best. *regsdawi* el. *reqsdawi* (Vens.); = rgsm.; deraf: *regsdasmaj* best. *-maj* flt. *-mæjər; regsdaswal è* (Vens.).

rigsdaler, no. *riqsdålər æn* = flt. (D., vestj.); *regsdòlər [æn]* best. *-ən* = flt. (Vens.); *rèqsdòlə æn* (Søvind s.); = rgsm.; sædvanlig siges kun: *dålər* (vestj.).

rigsæble, no. „Så kysser prinsessen ham og giver ham et guldæble, som både hendes faders og moders navn var i, de kaldte det et r-, idet hun lover ham, at dette måtte han få, dersom han vilde være hende tro alle hans dage", Kr. VII. 132.

rigtig, to. bio. *reqtə* (D., vestj.); *rèqti, rèjti, rècti* (Vens.); *rèjti* (Søvind s.); *rèjtiq* (Lild s.); = rgsm.; *æn rèjtiq boð* (Lild s.); *di fæk it rèjti fat i, hwa ro han bruqt* (Lisbj. T.); „*da war e ræqti wal I kam*", Grb. 63. 70; *haj hoq te dræŋi, de rècti haj treməlt* (Vens.); spøgende: *de æ reqti Mati·s, di kuən hi Krestå·fə*, Sgr. I. 87. 368, el. „rigtig, Rasmus, di kuen hi Kresten" (Randers); *de rèjti hå·j* (Vens.), ɔ: den höjre hånd, se rethånden; „en gammel hærgoer, rejte jæn a di guhj gammel, Jyd. I. 67; jfr. retten; se op-, u-.

rigtighed, no. *reqtəhijəð æn* (D., vestj.); *rèjtihei æn* (Søvind s.); *rèctihjè* (Vens.); = rgsm., (alm.); *gyr riktəhæjt ve æn æŋkkun* (Ang.), ɔ: göre skifte hos en enke; *dær ær æn reŋ rektəhe* (Vlb.), en dårlig orden på sagerne; „gjöre r-" = gjöre sit testament; „gjöre r- med en" (Ang.), afgöre sin gæld; *kòm i rèjtihei* (Søvind s.), = rgsm.; *no æ de i rèctihjè* (Vens.); se u-.

rigtignok, bio. *reqtənåk* (D., vestj.); *rèjtənåk, rænåk* (Vens.); = rgsm.; „ja do må rejnåk te å fåteæl et pa krønneke", Yuelb. s. 14.

rihag, no. *rihaək æn -hakə* (Sundev.); *rihåq æn* (D.); flad spån 3—4 tommer lang til at trække trådene gennem væverstolens rør med; krampen, som holder klinkefaldet, på de gldags dörlåse, i sin stilling.

1. rik, no. *rik æn* (Nustrup); *rek æn reək* (Agersk.); *rek et* flt. *rekər* (Bradr.); *rekə æn -r* (D.); *reki æn* (Mors); *rækə æn -r* (Ølgod); række, liste til at sætte fade og tallerkener på i køkken og spisekammer (alm.); stangen hvorpå hönsene sidder om natten (Sønderj.); *æ höns gæ te reks* (Bradr.); *flywər te reks* (Agersk.); se række; Aasen rekkja huk., sv. räcka smbl. m. plt. rick Danneil, „lange hölzerne stange"; jfr. 3. ri; flyve-af-, hönse-, madske-, tallerken-, tin-.

2. rik, no. *rek æn -ə* (Sundev.); andrik; jfr. 1. drage; — rik betyder: mægtig, rådende, se Aasen Navneb. s. 63, htsk rich, er hyppig smsætn. i personnavne og henføres til lat. rex genit. reg-is konge; se flandrik; and-, Frede-, Hen-, stond-.

rikile, no. den trekantede lap, som sys i skjortens split forneden, spjæld (Thy).

1. rikke, uo. *rek -ər -ət* (vestslesv.); sætte rækværk op; *di rekər får æ kre; di rekət æ hæjsə iŋ*, satte rækværk om hæssene; se rik.

2. rikke, uo. *[rek -ər -ə]* (Vens.); = vrikke (s. d.).

rikkedon, no. *rekədo·ŋ* (Vens.); glds. dans.

rikkelhue, no. hosekræmmeren viste sig iført en frakke . . . og en rød r- på hovedet, Sgr. II. 169 (Silkeb.), strikket hue, se rikle.

rikketræ, no. *rektræ de* (vestslesv.); træ, ris, hvormed der rikkes (s. d.), gærdes: *han kor mæ et hełt las r-*.

rikle, uo. en særegen måde at strikke på, se rikkelhue.

rikrampe, no. *rikramp æn* (D.); krampen, som ved en klinkelås holder klinkefaldet på sin plads; se rihag.

ril, no. *rijl æn -ər* (Vens.); flt. *rijl* (Mors, Thy, Agersk.); en alm. gammeldags dans, beskrivelse se Mb. under riel; *dæñ støst konst ǧow æn kål, nær hañ ku dåñs æn trij mañs rijl stas; så sku di gaməl leq kwòtən så læŋ, mæns di kam hæŋ å sij əpo de* (Lild s.); „danse r- som en sysselkone" (s. d.), Kr. Alm. IV. 67. 176, ɔ: fortrinligt; også Himmerl. Hell. h.; — lusing; *skal æ gi dæ æn rijl? træŋə do to tej ən rijl?* (Agger); *di ga ham ən òrdəntli rijl* (Vens.), se rannifus, rivaf; eng. reel, se tremands-.

rile, no. se 1. rigle.

rile, uo. *rijl -ər -t* (Thy); tage trin som i ril; i udtr. som: *do sku rijləs gåt ijæ·məl* (Agger), ɔ: gennembankes.

rille, uo. se relle.

1. rille, no. i udtr.: *de slåw rel* (D., V. Vedst.), det slog fejl; *slo æn rel* (ssts.), slå efter keglerne uden at træffe, jfr. bommert, bommerille, bosse, forbier, misse, rylles.

2. rille, no. *rel æn -ər* (D., Vejr., Agersk., Bradr.); lille og smal rende i jord, som til at så i, lægge ærter i; en skure i træ; jfr. plt. rille, Schütze; eng. rill.

rillegjed, no. se rellegjed.

rilskotsk, no. *rijlskåsk æn* (Thy); gids. dans.

ri-lægte, no. *rilat æn -ər* (Vens.); lægte der sættes for at støtte sparretræerne, en ved hver side, men som tages bort, såsnart lægterne, der skal bære taget, slås på.

1. rim, no. *rim et* (Søvind s.; vestj.); = rgsm.; et rimet vers; *fal i rim* (Søvind s.), ɔ: rime; *rijm* itk. best. -*t* (Vens.); *de ka go o rim, hærfræ o te Tim; no ær ət hær, så mo ət et vær* (vestj.); *a ka æn rijm åm Jèp i Klijm* (Lild s.);

de ka go o rijm hærfræ å te Klijm,
fræ Klijm å te Klöw, så ka do sæt
di niəs i wo katəs röw!

Sgr. VII. 175. 776 (V. Hanherred);

„de ku fald' i rim, hwissom de had væt i Siem,
men had 'et væt i Ejer, så had 'et væt bæjer",

Kr. Ordspr. 513 (Skanderb.); *de ær åpå rijm* (Vens.), ɔ: i bunden stil; jfr. Aasen rim, isl. rím itk.; se lever-.

2. rim, no. *rim de* (D., vestj., Søvind s.); *rijm i* (Vens.; Lild s.); = rgsm., pruina; *de ær i gromə rijm ida·* (Vens.); *dær komər ræn i rijms æñ* (Mors); rim skal toes af, Kr. VI. 273. 198, ɔ: der kommer regn derefter; megen r- på træerne om vinteren varsler megen frugt om sommeren, Sgr. VIII. 42. 78; rim mellem jul og kyndelmisse varsler et godt rugår, Kr. IX. 20. 189, 75. 797, Alm. IV. 104. 36. 37, jfr. Strackerj. II. 29. 294; når rimen slår ud på husene, kommer tøvejr, Kr. IV. 368. 230; jfr. Aasen rim, isl. hrím itk.; se reg, rif.

rime, uo. *de rimər -et* (D., vestj.). — 1) = rgsm.; *de rijmər ida·* (Vens.), der falder rim, se 2. rim. — 2) = rgsm; *han æ guwə te o rim* (D.), ɔ: kan let skrive vers; *i præst spur i boj*: „kan du rime mig et stykke idag?" — „*Hwæm ka wè bəteñc så gesweñc å rijm dæ sam tijm?*" (Vens.); *de rijmər ek* (Agger), det passer ikke, *de kañc rijm* (Vens.); se 1. rim.

rimfrost, no. *rimfråst æn* (Søvind s.); *rijmfròst i* best. -*i* (Vens.); = rgsm.

rimelig, to. *rimələ* (Agger); *remələ* (Vens.); = rgsm.; *de ær eñc mir ən remələ* (Vens.); deraf *riməliqhijəð* (vestj.), *de ka nåk ha reməlihjè, də de æ gon sònt te* (Vens.).

rimelse et, no. rim el. remse (mellemslesv.), Kok.

1. rimle, no. den lange række æltede (strøgne) tørv, som er opstablede for at tørres (Ang.).

2. rimle, uo. *reməl remlər reməl* (D.; Mellemslesv.). — 1) udtryk fra tørvearbejdet: r- tørv, ɔ: stille dem op i lange rader, hveranden række i raden på langs, hveranden på tværs (Valsb.); jfr. ringle. — 2) *reməl å·p* (vestj., D.), ramse op, skænde, føre megen tale; jfr. revle.

rimling, no. smal jordstrimmel mellem to tørvegrave (Mslesv.) Kok; jfr. mellemplat.

rimlyng, no. får, som har ikter, skal på r-, Kr. Sagn VII. 474. 54, ɔ: lyng med rim på.

1. rimme, uo.
rem el. *rèm*, *-ər -ə -ə*, el. *-mt -mt* (Vens.);
ft. tf. *remt* el. *reməð* (Lild s.);
rimi -ər -əð (Thy, Mors; Sall.); også
remi (Mors);
hestens kaldende lyd, når den venter foder; „Jens rimmed, da han soe mæ å løjted de hæ brøe“, Blich. Bindst.; *ðqə remər ætə følt; ðqən stor å remər, do ma hæn å ji dəm* (Vens.).

2. rimme, no. *rem æn -ər* (Vens., Thy, Agger, Mors). — **1**) lang, bred, lav vold af sand eller sten (Vens.); flade, sandbanker; flade, sandede jordstrækninger ved fjorden (Mors), mest flt. *æ remər;* sammenhængende klitbakker fra øst til vest (Thy); langagtig bakkestrækning (vestj.); rimmerne (i Jerup mose, Vens.) er milelange bølgeformige forhöjninger, bestående af sand og bevoksede med lyng og når, de höjeste, omtrent 3—4 al. over dobbernes overflade; dobberne er de mellem rimmerne liggende fordybninger af meget forskellig bredde, som indeholder god tørvejord af 2—3 al. dybde, J. Saml. III. 63, jfr. s. 35; se 2 dob.; *æ röm* (Fanø), en bølgeformet forhöjning i klitten, dens fod. — **2**) fjord-rimmen (s. d.) (Lb.), randen, hvortil vandet når i fjorden ved jævn vandstand; se ovre, stenvold; se Aasen rime, langstrakt forhöjning; isl. rimi; fjord-, sand-.

rimmænd, no. *rimmæn* flt. (vestj.); „i awten æ dær rihmmænd opp!“ siges, når der er stærke nordlys og det er tegn til rim og frost“, Kr. VI. 272. 192, Alm.[2] I. 51. 46.

1. rimpe, uo.
remp -ər -ər (Vejr.; D.);
ræmp -ər -ət (Malt h.);
ræmp -ər -ə -ə (Vens.; Lild s., Søvind s., Elsted, Bradr., Agersk.);
remp -ər -əð (Mors, Thy). —
1) = rgsm., tr. sy uordentlig med lange sting (alm.); *hwada'nt ær ə, do ser å ræmpər?* (Vens.); *remp saməl* (Thy, D., vestj.); *ræmp æn huəs saməl* (Vens.); *ræmp et støk klæər saməl, ræmp å nåwər* (Agersk.); fig. *remp nijəs* (Agger), rympe på næsen ad. — **2**) intr. krympe ind, som vadmel, der stampes (alm.); *remp iñ* (Vejr.; Bradr.); jfr. mnt. rimpen, Sch. Lübb. „runzeln, falten“; wrempen, rynke næse.

2. rimpe, no. *ræmp æn -ər* (Malt); *remp æn -ər* (Mors); *ræmp æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.). — **1**) rynke; fold på töj, fremkommen i stampning; en uordentlig syning; navn på personer der rimpsyer: *guj glę Remp* el. *Ræmphæl hin sjæl, borər war bæjər eñ bår hæl* (Lb.); *guj glę Remp, saliq Bøð æ dø o hæn* (Holstebro); *gu glę Ræmpəns sjæl, Knøt war guə nåk* (Lild s.), sigter til fortællingen om manden, som var tre gange gift; den første bødede, den anden rimpede el. knyttede pjalterne sammen, den tredie lod hullerne være el. puttede burrer i dem, jfr. Kr. SkS. 123. 92, Sgr. XI. 22. 33; se Rimpelår; *han snakət, som dær wår ęt æn remp o hans skiñ* (D.), ɔ: som om alt var i den bedste orden; el.: *dæ war ðlə så mø som ən ræmp we he ròw* (Vens.). — **2**) smæk, mærke af slag: *fo ən slem remp,* ɔ: lide et stort tab (vestj., Vens.); strengt vintervejr, men som ikke varer længe: *de war è gåt ræmp, wi fæk dæj da; dær komər remp atər rus* (vestj.), tvetydigt: storm efter ruset vejr; smærte efter rus. — **3**) strime, revle; *smo roñ stiən, dæ leqər i stuər ræmpər i strån* (Lild s.). — **3**) *ræmpər* flt. el. *ræmp öwtər* (Mors, Thy), en plante: ager snerle, convolvulus arvensis L. ell. snerle skedeknæ, polygonum convolvulus L.

rimpel, no. afreven strimmel töj, pjalt (Slet h.), Mb.

rimpeliv, no. *remplyw æn* (Vejr.); en knap og gerrig person.

Rimpelår, no. en mand havde haft tre koner, da han skulde forklare, hvem han yndede bedst, svarede han:

Guj siqn hiñ sjæl, Bøðənhuwə,
Remplor war åsə guwə,
mən dæñ gåŋ a fæk Bæjs-i-byj,
håj a hwærkən lç ælər lyj!

se Kr. Alm. III. 119. 408-411; jfr. Bergh I. 43 flg., se 2. rimpe.

rimperet, to. *rempərə* (D., Thy); *ræmpərə* (Malt); *ræmpərə* (Vens.); krympet, om töj, der f. eks. ved stampning er løbet uens ind; siges: *de støc tòw æ så møj lit ræmpərə,* kan svares: *din ròw æ nåk åsə ræmpərə* (Vens.); *æ töj ær i jæn rempərə hañəl* (Lem).

rimperöv, no. i tlm. *remprów æ bæjər eñ bår röw* (vestj.), ɔ: bødede

klæder er bedre end bart skind; se Rimpelår.

rimpeskrædder, no. *rempskræjər æn* (D., vestj.); en skrædder, der ikke kan göre ordentligt arbejde; *ræmpskrèðərər tår låŋ nòlsər* (Lild s.), ɔ: lange ender at sy med; jfr. bæsling snedker, klattensmörer, nellikesmed, ri-skrædder.

rimpesy, uo. *ræmpsy -ər -syə -syə* (Vens.); sy uordentlig med lange sting, se rimpe 1.

-rimpet, tf. se for-.

rimpeværk, no. *rempværk de* (Agger; vestj.); om hvad der er dårlig syet el. stoppet.

rimpeøg, no. *ræmpøq et* (Lisb. Terp); skældsord; en person, som syr uordentlig.

rimpling, no. *ræmpləŋ i -ər* (Vens.); *[ræmpli]* (Sams); et skældsord; hvad der ikke dur (Sams); se rympling.

rimsmed, no. *rimsmèj æn* (Søvind s.); *rijmsme i* (Vens.); = rgsm.; person, som kan skrive vers.

rimtåge, no. *rijmtǫq æn* (Lild s., vestj.); hak. best. *rijmtǫqi* (Vens.); = rgsm.; se reg.

rind, no. se rende, 4. ringe.

rinde, no. se rende.

1. rinde, no. i udtrykket: „skibet gik under med rinder og vinder" (Anholt), ɔ: med mand og mus; betydn.?

2. rinde, uo.
reñ -ər rañ rojən (Agger, Rævs, Thy, Mors, Lild s.);
ræñ ræñə rèñ rèñ (Søvind s.);
riñ -ər (Agersk., Sundev.);
om væsker: løbe, flyde; *wòñə de riñər* el. *skølər* (Løgst.); *æ öwn riñər å ham* (Agersk.); ligeså D. men: *æ öwn ræñ mæ wañ;* løbe, om vand, f. eks. ud af et lille hul; *swejən rèñ ðw ham, hans ðwn ræñə mæ wañ* (Søvind s.); *riñəñ wañ* (D., Sem, Andst); *ræñəñ vañ* (Bradr.); *ræj wdj* (Vens.), se vand; „det randt op i dem at . . .", Kr. VI. 105, III. 143; „de rannes mæ lig i tanker", And. Frieri; også: *æ ti riñər* (Andst); jfr. Aasen isl. renna, sv. rinna; htsk rinnen; se løbe, 2. rende, rendehul, rendesten; se ronde, rondel.

rindehul, no. se rendehul.

rindemarked, no. *reñ'markəñ* (Nykøb. Mors); et marked, „som holdtes ved de såkaldte kapel-rinner" i efteråret.

rindesten, no. se rendesten.

rindeöjet, to. *reñywə* (Agger); som har rindende öjne.

Rinds herred, no. se 1. knabe; jfr. Thiele I. 102.

rine, no. *æ rin* (D.; Mors, Thy, Vejr.); jærnstykket, som passer i fire render, *æ rin-gǫv,* der går korsformig ud fra öjet på den øverste møllestens underste side; i dem passer fire *rinkløŗər* nöje; rinen, med sine fire „klorer" er den øverste ende af „langjærnet" som bærer den øverste kværnsten; i selve öjet griber *æ gafəl* fat, den drejer stenen (D.); en pig, der står lodret i den nederste sten på håndkværnen!, den hviler med enden på en vandret bjælke *(æ lætəls),* som kan løftes (Mors); mnt. rin, Sch. Lübb. III. 483 „binicindulum", jfr. VI. 245. 50 b, Nachtrag.

ring, no. *reŋ i* best. *-i* flt. *reŋ* (Vens.; vestj., Mors, Agger, Støvr.); flt. *reŋər* (D.); *rèŋ æn rèŋiə* el. *rèŋi* (Søvind s., Røgen s.); *reŋ æn reŋ* (Sundev., M. Slesv.). — 1) = rgsm.; *kør i reŋ mæ jæn* (Malt); *sæt jęj i reŋ i njèsən* (Vens.), ɔ: tumle, magte en, billedet taget fra tyr el. svin, som ringes (s. d.); — når en forlovelse offentliggöres, sker det gerne på den måde, at de unge rejser *te stajs o for reŋər ǫ* (D.); slgn. Kr. V. 223; manden skal først sætte ringen på pigens finger, så hun på hans, J. K. 78. 103 (Viborg); *di go mæ reŋ* (Vens.), ɔ: er offentlig forlovede; man må ikke tage en forlovelsesring af og vogte sig for at tabe den, begge dele varsler ulykke, Sgr. IV. 124. 316, VIII. 56. 177, Rääf I. 116; er den for lille, varsles ulykke, Rääf I. 111; jfr. Mélus. I. 452, III. 379. 25. 26 (Frankr.); trolovelses r-, Lund IX. 309 flg.; beskrives Bruzel. 34; jfr. Lindh. Lappb. s. 92, Qvigst. 198, Arnas. II. 324, Fridthjofs S. kap. 4; r-, som gaves bruden i Rom var „unterpfand für die erfüllung der eingegangenen verpflichtung des bräutigams", se Becher u. Marquard, Röm. Alterth. V. 40 (1864), jfr. Grimm R. A. 177; en forlovelsesring, bunden i et hår, hængt over et glas, varsler ved antallet af dens svingende berøringer med glasset, hvor mange år det skal vare, inden vedkommende får bryllup, Sgr. VIII. 59, J. K. 81. 119; jfr. Rääf I. 104, Choice Notes 45, Henderson

s. 106, Folkl. Journ. IV. 111, Liebr. Gervas. 226. 82 (Frankr.), Wh. Vlk. VIII. 398, Busch Volksgl. s. 359 (antikt); P. Volksk. V. 16. 2, VI. 24. 34, Meyer Abergl. 283, Schindl. 215, Pitrè Usi IV. 465, Tylor Anfänge I. 127; i sagn og æventyr omtales, at ringe byttes ved vielse, Kr. V. 65, JK. Æv. I. 46, Søegd 60, Wigstr. Folksed. 43; ring flættes som mærke i håret, Kr. V. 61, Æv. III. 157. 162, Sgr. VII. 149; jfr. Asbj. I. 41, Amins. VIII. 68, Segerst. 109. 202, Knoop Pm. 194, Folkl. Congr. 69; mærke skjult i Haddings sår, Müller Saxo s. 50. 13: ring tages el. gives som mærke, Kr. V. 49, Æv. III. 5, Eftersl. 50, jfr. Sgr. II. 203, Asbj. I. 134, Søegd 25, Bergh I. 25, Arnas. II. 383, Grimm nr. 65. 67. 93, P. Volksk. V. 71, Busk Rome s. 66. 80, Folkl. Rec. I. 192, Schmidt Märch. 75; — helten giver en r- for om natten at sidde på prinsessens sengestok, Efterslæt s. 153; r- varsler, at den fraværendes liv er i fare, Sgr. VII. 166; jfr. Z. f. M. II. 287. 353, Folkl. Rec. I. 199, Gonzenb. I. 23. 39, Garnett W. I. 23, Perseus II. 27; pigen kaster ringen i glasset, som hendes elsker drikker af, så kender han hende, Sgr. IX. 149; jfr. Grimm K. M. nr. 93, Sagen II. 219. 227. 229, P. Volksk. I. 28, Folkl. Journ. VI. 179, Liebr. Volksk. 168, slgn Z. f. M. II. 376 hvor ringen bages ind i brød; DgF. I. 187; r- brydes itu og hver af parterne får sit stykke som mærke, Sgr. XII. 44, J. K. 331, jfr. Asbj. II. 41, Grimm S. II. 68, K. M. nr. 101, Z. f. M. IV. 40, P. Volksk. IV. 68, Bosq. Norm. 35. 468, Kennedy s. 62; da karlen tager en ring, vågner alle i slottet, Kr. Æv. 259; røverbrudgommen hugger jomfruens finger, hvorpå en guldring, af, se røver; — r- sat på statues finger, fastholdes, slippes, se Meyer Abergl. 129, Grimm Myth.[2] 1204. 103, 103 anm., Bjerge Aarb. VI. 53, slgn Rafn Oldn. S. II. 96, Olaf Tryggv. S. k. 184; — r- af arvet el. tigget (s. d.), sølv med magisk indskrift frier fra epilepsi, J. Saml. IV. 140, jfr. Wigstr. I. 101; Folkev. VIII. 382, tigges af 7 el. 9 koner, som først har født drenge, XI. 465. 378; Asbj. III. 305, Henderson s. 146, Folkl. Rec. I. 39. 124, V. 177. Busch Volksglaube s. 363 ned. (Engl.), Glostersh. Folkl. 30, Suffolk Folkl. 18. 24, Ch. Notes 17. 36. 114. 178, Folkl. XI. 112. 30, Trad. pop. II. 69; — en r- binder kongens kærlighed til den døde, se J. K. 347, Thiele I. 48, Arnas. II. 204, Isl. Fornkv. I. 66, Fritzn. Lapp. Hedenskb 162; r- volder, at falsk hjærte brister, DgF. I. 180 (Færø); — magisk, tryllering, se Runa IV. 44. 89, kyser lam bort; Gr. Elfenm. LXXXVII, Soldan I. 73. 105, Schindl. s. 132, Ons Volkl. VI. 145, Wolf N. S. 606; deri en ånd 368. 283; Aladdins se Cloust. Fict. I. 472. 478. 481, Grimm K. M. nr. 166; r-, der i æevent. skaffer opfyldelsen af hvad man ønsker, Sgr. VIII. 210, XI. 172, Kr. V. 31, Kr. Æv. 42, Sagn I. 182. 646. 658, Gr. Gl. d. M. II. 188, Æv. III. 167, JK. 91; jfr. Asbj. I. 40. 121, II. 12, Vang Reglo s. 42, Grimm K. M. nr. 92. 193, Cloust. Fict. I. 338, Amer. Folkl. VI. 151, Rivista I. 115; som klemmer til døde, Arnas. II. 400. 405, som dræber, Kr. Æv. III. 275, jfr. Wigstr. S. s. 53, Magyar T. 169, Schmidt Märch. s. 111, jfr. Grimm K. M. nr. 53; som vækker om morgenen, Völsunga S. kap. 12 s. 137; jfr. Magyar T. 291; helbreder stum, lagt under hans tunge, Rafn Oldn. S. III. 105, Th. Oxefods S. kap. 6; giver sejr, Folkl. Rec. II. 96; penge, Rafn Oldn. S. III. 159, Th. Bæjarmagns S. kap. III; lykke, Wigstr. II. 318, Urdsbr. VI. 14, Grimm S. I. 30. 39. 76. 90, Myth.[2] 1228; giver ungdom, se Hartl. Science 204, Curtin Myths 304; gör udødelig. Bergh III. 1, Segn. 7; gör usynlig, se Liebr. Gervas. 111, Mabinog. 13, Mélus. V. 114, Gyges r-, Plato de republ. II. 3, se Soldan I. 46; afværger trolddom, JFærø 162 flg.; r-, messet over, vækker elskov, Kr. Sagn VII. 252. 51; — gigtring af bøssepibe, hvormed mske er dræbt, Folkev. XI. 465. 379; jfr. ligkistesöm; r- af lænke helbreder besat, Meyer, Abgl. 258, smedet langfred. mod krampe, Meyer, Abergl. s. 104; — r-, som drypper guld, jfr. Runa IV. 37. 55; draupnir, Skisnisför 21, Gylfaginning k. 49; r-, kastet i giftbæger, bliver rød som blod, Færøiske Kv. I. 166; r- springer, ondt varsel, Kr. Æv. III. 59; jfr. Denh. Tr. II. 192, Folkl. Rec. II. 115, slign Grimm Myth.[2] 1090, gjord om fad; — ved trolddom bruges især vielses r-, lægges i såld til orakel, Nyland IV. 127. 133 ned.; 3 vielsesr- på sygt barn, Amins. IV. 85; troldkvinde kan ej rejse sig, når r- ligger

under stol, Mélus. IV. 282, jfr. VIII. 285; Ons Volksl. VIII. 202. 47; — en mistet r- skal skaffes tilbage, Kr. Æv. 121, Gl. d. M. II. 9. 12. 22, III. 118, Æv. III. 133; femte oldemoders r-, Kr. Æv. III. 214; jfr. Thiele I. 324, Kr. Æv. 368, Asbj. II. 104, Grimm K. M. nr. 17. 134, Mhoff 54. 60, P. Volksk. II. 20, Folkl. Journ. VI. 180; — frue kaster r- i sø, hvor borg skal bygges, Kr. Sagn III. 271. 48-50. 53, IV. 211 nr. 4, Thiele I. 314; — r- kastes i havet, men findes atter i en fisk, se JK. 116, Kr. VIII. 149. 266, VI. 81. 120, Sagn III. 150. 776-80, 261. 97, 272. 51. 52. 54, IV. 211 nr. 4, VII. 11 øv.. Blich. Nov. IV. 15 „Vinhandl. og Herremand"; Thiele I. 262. 278. 294; jfr. Antikv. Tidskr. 1849-51 s. 150 flg. (Færøer), Nicol. Nordl. II. 11, Faye s. 222, Tvedten s. 30, Djurkl. Nerike s. 69, Amins. VIII. 63, Hofb. s. 162, lign. fortæll. om en nögle se DgF. VI. 221 ned. nr. 354; se endv. Mhoff 54. 59, 134. 178, 596, Fortalen s. XVI; Grimm S. I. 285, Wolf N. S. 247. 152, Kuhn W. S. I. 375. 421, Busch Volksgl. s. 364; Simr. Volksb. I. 428, Genofefa, 102 Magelone; Folkl. Rec. I. 85 anm., Folkl. VII. 237, Ch. Notes 136, Denh. Tr. II. 44, Yorksh. Folkl. 372, Z. f. M. I. 221, Liebr. Gerv. 77 anm., Bosq. Norm. s. 398, Monnier s. 154, Tr. pop. VII. 378, IX. 21. 622; se Cloust. Fict. I. 384. 398, Garnett W. II. 91 (Salomons); Plin. Hist. nat. XXXIII. s. 12, Polykrates ring; endnu nævnes et indisk drama, Hammerich Sakuntala (1858) s. 74; slgn ring bringes af fisk efter bön til Jfru Maria, Ons Volksl. II. 124. 7; — stjæles fra begravet, Kr. Alm. VI. 182. 383, jfr. Grimm S. I. 389; — den døde ægtefælle sender fra helvede sin ring til sin frue, se Thiele I. 287. 290, Grb. 209, Kr. Sagn IV. 230; jfr. Hofberg 159; — skattegraver beholder ringen af kisten, den sættes på kirkedören; i Bjærgby, Kr. IX. 213. 50; i Sjörring, Kr. VIII. 84. 163, 367. 654, Sagn III. 444. 72, Thiele I. 170; i Hjörring, Thiele I. 355, Kr. Sagn II. 135. 132-35, III. 326. 38, 455. 21; i Understed, Thiele I. 357; i Ørum, Kr. Sagn III. 442. 60; i Järbo, Runa IV. 37. 52; i Vatnsfjord, Arnas. I. 279; i Oddi, Arnas. I. 488; i Skogar, Arnas. II. 80; jfr. Grimm S. I. 257; Cav. W. II. 72, Mhoff 204. 580; — ofte frembringes en magisk kraft til godt el. ondt, når noget føres gennem ring el. ringformet hul, således malker man g. r-, sakseöje, urböjle, hul i fod på lysestage, se malke II. 537. 28. 35 a flg.; man spytter gennem ring, II. 657. 15 b; jfr. Sundbl.[2] 291; syg mands skjorte trækkes söndagsnat gennem håndtag på kirkenögle, Westmanl's Fornminnesför's Årsskr. (1874) I. 43; g. ring Amins. VIII. 120; mælk hældes g. kirkenögle, Amins. IV. 90; g. knasthul, Knoop Pm. 171. 148, P. Volksk. VII. 24. 14; korn g. hjulnav, Amins. IV. 103; spise g. böjle el. nöglegreb, IV. 87, V. 105. 108; tre dråber blod g. r- af sølv standser blødning, Sundbl.[2] 322; vand hældes g. r- til fødende, Modin Sign. 9; hvedekorn, kastede gennem r-, dræber ufødte börn, Rochh. D. Gl. I. 112; savl løber g. r- og afklippes derunder, Rääf 126; börn skal lære bogstaver g. ring af navlesnor, Wuttke nr. 579; der støbes bly g. nöglegreb, Folkl. V. 195, Amer. Folkl. VI. 260; kyllinger puttes g. r- Folkl. VI. 397 (Lesbos); vaskevand dryppes g. r-, Ralst. Songs 228; elskovsmiddel er at lade vandet gennem r-, Meyer Abergl. 265, Urquell VI. 195, g. krans af birkegrene, P. Volksk. V. 72; jfr. Weinh. Volksk. VII. 42, Nyrop Kludetræet Dania I. 1, se skjævr; — r- lægges under omhvælvet skål (s. d.), nyårsaften, Kr. Alm. IV. 137. 32, Fb. Bondeliv 251; — folketro om ring i alm. se Busch Volksgl. 352 flg., Black s. 172; se guldring, lyseblyne, malke; — gåde: „et bundløst kar", synes at måtte findes her, jfr. Bergh. Segn. 125. 81, Landst. 806. 7, Antikv. Tidskr. 1849-51 s. 320. 48 (Færøer), Amins. I. 86. 89. 45, II. 98, Värend nr. 80, N. Vadsbo nr. 101, Rolland, Devin. s. 92. 199, Z. f. Myth. IV. 383. 97; — „ringridning", *ri te reŋ* (Vens., alm.), har været en almindelig folkeforlystelse i fastelavnstiden, se fortælling derom Grb. s. 7. nr. 3, Fb. Fr. H. s. 75, Bondeliv s. 259 flg.; Kr. Alm. IV. 22. 53. 122. 124, Jyll. I. 241, J. Saml.[3] I. 73, se ringløben, ringriden; i ævent. får den prinsessen, som tager ringen, J. M. s. 40. — 2) „lade ringen vandre", almindelig selskabsleg: alle sidder i kreds, en ring trækkes på en snor, hvis ender bindes sammen, og nu synges, mens ringen, skjult, skydes fra den ene til den anden:

den ring, den lar vi vandre,
fra den ene til de andre,
det er sket, det er sket,
men han har det ikke set,

(N. Slesv.); se Kr. Börner. s. 480 flg.; skilling, daler, törklæde, tøffel, sko på vandring; jfr. „gömma ring" Nyland IV. 47, Liebr. Volksk. 392 (Spanien), Laisnel II. 155, Rivista II. 71, jfr. s. 73, P. Volksk. V. 64 27, Andree Parall. II. 98, Wh. Vlk. IV. 163, Trad. pop. I. 342 (russ.), Böhme Kl. 662. 3; r- el. skilling tages med mund af meldynge, se Kr. Börner. 664. 61; om den engelske skik kendes at indbage ring i bryllupskage, som skæres istykker; den, som får r- i sit, skal først giftes, — véd jeg ikke, se Ch. Notes 255, Folkl. V. 195, Suffolk Folkl. 101, Folkl. Journ. IV. 123, Leicest. Folkl. 61; jfr. Garnett W. I. 78. 79. — **3**) ringformig bue om sol og måne (alm.), lille ring om månen varsler stort uvejr, stor ring, lille, se Kok Ordsprog 147. 1659, Sgr. VIII. 15. 11, Kr. IX. 23. 223; ring om solen, åben forneden, varsler sommesteder hjaskvejr, Kr. IV. 365. 192, andre steder törvejr, Kr. IX. 23. 219, Alm.[2] I. 51. 43, jfr. P. Volksk. V. 105. 2; ring om månen i barnets fødselstime varsler ulykke, Kr. VII. 50, se hjul 2. — **4**) gjord om et kar (Støvr. h., Sundev.), jfr. gjord. — **5**) jærnring til træskobeslag: *æn sæt reŋ* (Lindk.); *få reŋ oñər æ træsk* (Agersk.); jfr. Aasen ring, isl. hringr hak., htsk ring; bly-, borm-, brede-, bæl-, drive-, finger-, forlovelses-, gigt-, guld-, høle-, jærn-, kappe-, kinding-, kjedel-, knave-, krølle-, lykke-, måne-, næse-, pibe-, pig-, samle-, sol-, stjært-, stød-, svøbe-, sy-, sølv-, tanke-, tov-, vride-, ønske-, øren-.

ringab, no. se rine.

ringben, no. en slags sygdom i fødderne, Mb.; eft. Terpager.

ringe, no. se redning.

1. ringe, uo. se for-.

2. ringe, no. et spilleudtryk, se Kr. Börner. 562.

3. ringe, uo.

reŋ -ər -ət -ət (D., Rårup);
reŋ -ər reñ reñ (Grindst., Andst, Agersk.);
reŋ -ər reñ reñ (Lødderup, Mors); i Thy også ft. tf. *reŋəð*, ligeså Agger;
reŋ -ər reŋ reŋər (Mogenstrup, Salling);
ft. tf. *reñ reñ* (N. Sall.);
reŋ -ər, reŋt ell. *reŋə, reŋt* ell. *reŋt* (Vens.);
reŋ -ər raŋ roŋən (Hell. h.);
reŋ -ər -ət -ət (Støvr., Hald); tf. *reŋt* (Falslev, Harridslev, Haslund); nt. *reŋə* (Hads h.);
rèŋ -ə -ət -ət (Søvind s., Elsted);
reŋ -ər -ət reŋət (Aller);
reŋ -ə reñ reəñ (Sundev.);
reŋ -ər, reñ el. *reŋt, reñ* (Bylderup);
reŋ -ər, reŋt ell. *rent, reŋt* ell. *rent* (Bradr.);

= rgsm.; *a reñ æ klåk* el. *mæ æ klåk* (Andst); *reŋ saməl* (D.), ringe til kirke; *de reŋər te hæləl*, ɔ: til helg f. eks. juleaften; *reŋ æ suwəl åp o nijər* (D.), slå bedeklokken morgen og aften, ligeså Malt, Vens.; *do hær hyr reŋ, mæn do vest it, vor æ klåkər hæñ* (Ang.) ordspr.; *reŋ fo jæns ørər* (Agger), ɔ: tale en hårdt til; daglig „ringes solen op og ned" (D.), ɔ: der ringes med kirkeklokken ved solopgang og solnedgang; *reŋ swðl nir* (Vens.); *nær di reŋəð sual òp å niər å fòlk så tow te luwən, så hår a òså sit såm, dæ tow djæ luw ræn o å stow stel ən krom å lå djèr heñər saməl, å gaməl fòlk ku nèj djèr hua, nær di næwnt hèlər hòt Wòrhærəs nawn* (Lild), jfr. Afzel. III. 113; der ringes tre gange om söndagen, én time för gudstjenesten begynder, 1/2 time för og når præsten går til kirke; når et mske er dødt, ringes om mulig samme dag, *reŋ öwər æn liq*, 1 time i 3 afdelinger med hvil over en voksen, 1/2 time over en ukonfirmeret, ligeledes over graven, når den er kastet, se Kr. VI. 287. 339, Alm. IV. 89. 253. 92, J. K. 388. 40; Fb. Bondel. II. 103. 117; jfr. Skytts h. s. 176, Urquell. I. 32 (Ditm.); slgn Folkl. Journ. V. 218: når spaden sættes i jorden for at grave en grav (Cornw.). Den ældre skik, sjæleringning over døende, se Thiele Overtro nr. 678, jfr. Folkl. Journ. I. 357, er vist overalt herhjemme afløst af ringning, når døden har fundet sted, se Cavall. Wärend I. 457. 481, Afzel. III. 82, Wigstr. I. 112 „själringning"; Folkseder 65, Sagor s. 132; „scheidepuls" Urquell. IV. 281 (Böhmen), Urdsbr. V. 192 (Breslau), Rochh. D. Gl. I. 178; „passing bell" Folkl. Rec. V. 161 (Engl.), Henderson s. 66, Nichols. Yorksh. X. 5, Suffolk Folkl. 105. Der ringes, på

begravelsesdagen, når man fra kirken kan se ligfølget og til præsten kaster jord på og atter mens graven tilkastes (D., vestj.); jfr. Kr. Almuel. IV. 90. 60, Nyland IV. 37, Urquell. III. 300 (Friser), Folkl. Journ. VI. 243 (Skotl.), Suffolk Folkl. 52; efter gl. skik endes ringning af kirkeklokken med tre gange tre enkelte slag for den treenige gud (alm.), jfr. Henders. s. 66, Harl. Wilk. Lancash. Folkl. s. 43; altid når man hører kirkeklokken begynde at ringe, tager de gamle til hatten (D.), jfr. Folkev. XI. 455. 281; frue ringer over herremand en måned, som over konge, straffes, Kr. Sagn III. 74. 385-86; kone vil ikke have ringet over sig, Kr. Sagn II. 310. 252; da der ringes for død hest, flyver klokke af tårn, Kr. Sagn III. 340. 10; ringen, hørt under jord, varsler pest (s. d.), Kr. Sagn IV. 557. 82; julenat ringes med kirkeklokke for at kyse trold, Arnas. I. 151; onsdag aften i stille uge, Cav. Wär. I. 353; i Norge for at kalde på bjærgtagne, se Asbj. III. 41, Dania II. 101. 105; jfr. Aasen, isl. ringja, se kirkeklokke.

4. ringe, no. *æ reŋ* el. *riṅ* (D., Lindk.); *riṅ* (Lem, Rkb.); *æ rin* (Fanø); *reŋ i* best. *-i* (Vens.); *rèŋ* (Elsted, Søvind s.); *reŋ de* (Vejr., Mors, Thy, Agger, Sundev.); *reŋ æn* (Agersk., Hell. h.); *riṅ æn* (Fjolde); *riŋ æn* (Bradr.); skorpen på brød; *hań ka il tòq rèŋən* (Søvind s.); *ka do bið æ riṅ o æ brø?* (D.); *æn stok reŋ* (Thy); jfr. krumme, skalk, skal; skorpen antages for at kunne give flere kræfter end brødets krumme: *nær æ bõn di spis reŋ, så ka di håp o spreŋ; nær dí et for ańt eń krom, ka di eŋən dæjər kom* (vestjysk), se Kr. IV. 412 Börner. 6. 18, Sgr. XII. 196. 783; konen sagde til den gamle: „*skal a skè reŋi å· te jør?*“ — „*nèj tak, a dòwə nåk mæ å teŋ kromən*“; *de òwə reŋ, de nèjə reŋ å æ kaq* (Vens.); Aasen rind huk., rinde hak., betyder jordryg; htsk rinde, bark, skorpe på brød, ligeså mnt.; Rind er i Jyll. et bynavn, der findes flere steder, f. eks. i Hmr. h., „ofte er navnet gået over til Ring, som tilfældet også er med ordet ring, skorpe, der også oprindelig er rind“, U. Bl. I. 242; se brød-, neder-, oste-, over-.

5. ringe, to. bio. *reŋ* (D., vestj., Thy, Mors, Vens., Sønderj.); *rèŋ* (Søvind s.); *riŋ* (Bradr.); komp., superl. *reŋər reŋəst* (D.); *rèŋə, rèŋəst* el. *rèŋst* (Søvind s). — 1) om hvad der er af dårlig beskaffenhed; *de æ reŋ jor* (Agersk.); *de æ möj få reŋ* (Varde); *æn reŋ mań te å dryw hans går* (Agersk.); *dæj grics ær eńc så reŋ, te eńc å wèr èlər* (Vens.); moralsk slet: *de wa reŋ ǵòw* (Mors), ligeså: *æn reŋ mań*, en slet mand. — 2) syg, skrøbelig; *hań hò wąə så mòj rèŋ i di sist daw* (Søvind s.); *de æ reŋ mæ· ham* (D., Agersk., vestj., Thy, Mors, Vens.), el. *han ær reŋ;* jfr. lempelig, sølle. — 3) ubetydelig, lille: *æn reŋ teŋ ka gyjər ət* (D., alm.); *a hòr eńc fåt så mø som de reŋəst; do ka eńc go dærhæn åpå reŋər ən ən hal stå.j* (Vens.). — 4) på en særegen måde siges: *ən ka jo da reŋ spør om ət*, man kan jo da i det mindste . . .; *ən ka jo da reŋ bæj ham om ət, ən ka jo da kon fo næj* (Andst); jfr. Aasen ring, ringe, let, ubetydelig; mnt. ringe, Sch. Lübb.; et andet „ring“, Aasen er bio. og betyder: snart, straks, hvortil mulig nr. 4 ovenf. kan henføres; mnt. ringe, „schnell, rasch“.

6. ringe, uo.

reŋ -ər -ət (D., Malt); ft. tf. *-əð* (Mors, Thy);
reŋ -ər -ər reń (Vejr.);
reŋ -ər -t -t (Vens.);
reŋ -ər reń reń (Rævs, Thy);
rèŋ -ə -ət -ət (Elsted);
rèŋi -ə -ət -ət (Tåning, Søvind s.). —

1) sætte ring i næsen på svin (alm.); *reŋ è swin* (Vens.). — 2) sætte ring om et hjul (Thy o. fl. st.); *riŋ et jywl op* (Bradr.), sætte ny fælger på det; spøgende: *han æ blöwən reŋət* (D.), *rèŋiət* (Søvind), ɔ: har fået ring på, er bleven forlovet; se om-, op-. — 2) *kålən bəgøń åm mårən å reŋ ən dèjmol eń, så møj som di teńt, di ku slå dæń daw* (Lild), ɔ: slå et skår rundt om stykket for at afgrænse det. — 4) *reŋ æ tyr åp* (Mors, Thy), lægge el. samle i ringe; „pæsenen „ringer rebene“, d. v. s. samler dem sammen . . . og ordner dem i smukke, ringformige stabler“, J. Saml. VIII. 168; jfr. persen, rinke. — 5) *reŋ törə* (Agersk.); *reŋ -ər reń reń;* sætte tørv i små åbne stakke, også Vestslesv., se ringle, stuge. — 6) tilskære rundingen indvendig på træsko, så den skarpe kant

bliver skåret bort; *reŋ æ træskor* (Vejr.; Silkeb., D., Malt, Mors); jfr. Aasen ringa, böje i form af ring, isl. hringa, sætte ring på; mnt. „de swine ringen", Sch. Lübb., men også: „den torf zum trocknen in kleine, runde haufen setzen".

ringeagtig, to. *reŋaıwtə* (Andst); *reŋawtə* (Bradr.); *reŋajtə* (Vejle); temmelig dårlig; „a sjøntes å umagen ossæ sån ringajte løntes", And. Fisk.

ringebagt, to. i udtr.: *æ brø æ reŋbaqt* (Lindk.), ɔ: godt bagt, bagt med skorpe, men er også et ordspil på ringe, ɔ: dårlig.

ringebrød, no. *riňbrø de* (Lem, vestj.); = ringe, skorpe; *de æ reŋbrø o il båqət* (vestj.), ordspil: „skorpe, bagt ved ild" el. „dårligt brød, ilde bagt", se Fb. Bondel. s. 75.

ringekarl, no. *reŋkål æn -kål* (Lindk.); ringer ved jordefærd.

ringekjærv, no. *reŋkærə æn* (Lb.); får degnen af bønderne for at ringe med kirkeklokken, glds.

ringeladen, to. *riŋlarə* (Bradr.); = ringeagtig.

ringelig, bio. *de wå reŋələ nåk* (vestj.), ɔ: næppe nok; *de wå reŋələ* (Andst), altfor dårligt.

ringemand, no. *rèŋmaň æn -mæň* (Søvind s.); en ringer, klokker.

ringen, no. *reŋən* (vestj.); *reŋənc* itk. (Vens.); ringning, klokkeringn.; se 3. -ende.

ringer, no. *reŋər æn -ər* (Lindk., vestslesv.); = ringekarl, ringemand, som ringer ved ligfærd, får mad og brændevin med i tårnet, J. Saml.[2] III. 148 (Djursl.).

ringes, uo. *reŋəs* ft. *-t* (Thy, Vejr.); *han reŋəs*, bliver mere syg, jfr. sølles.

ringe-stodder, no. jfr. krumme-stodder, se 4. ringe.

1. ringet, tf. se op-.

2. ringet, to. *reŋə* (Vens.; N. Slesv.). — 1) *reŋət træsk* (N. Slesv.), træsko med jærnringe under. — 2) broget, om kør, *æn reŋə kow* (Vens.); se hvid-, rød-, sort-; jfr. Aasen, ringutt.

ringfinger, no. se lægefinger.

ringhals, no. „en art små vadefugle, som i flokke opholder sig ved flade strandbredder", Sgr. V. 45. 422 (Sams).

ringhed, no. *reŋhæjt æn* (Ang.); sygdom, svaghed.

Ringkjøbing, no. *Riňkø·vəň* (Lb., vistn. alm. i vesteregnen); jfr. Kr. VIII. 12.30; en by i Vestjylland; folkeetym.: en ringe købing, se Nyrop, Spr. v. Skud s. 109, Thiele I. 279, jfr. Mhoff 543. 539; byens gamle navn: Rænnukøpingh, Script. R. D. V. 538; jfr. J. Saml. I. 87; *Reŋkø·vəŋ a reŋ! så æ maň, mæn Wår* (Varde) *a wår* (værre) (vestj.); jfr. Kr. VI. 334. 159, Sgr. I. 154. 602.

1. ringle, uo. *reŋəl reŋlər reŋəlt* (Hmr., Mds., Sundev., Agersk.); sætte tørv i små, runde stakke; se rongle.

2. ringle, no. *reŋəl æn* (vestjyll., Sundev.); en lille, rund tørvestak, hvori tørvene sættes sammen for at törres; *å sæt reŋlə* (Sundev.); se rongel.

3, ringle, uo.
reŋəl reŋlər reŋəlt reŋəlt (Vens.);
reŋəl reŋlər reŋəlt (vestj., Agger);
rèŋəl rèŋlə rèŋlət (Søvind s.). —
1) frembringe en klingrende lyd; „vi drenge hørte noget, der ringlede og skringlede inde i höjen", Kr. IV. 3; „de red dem igennem tykkesten skov, . . . så stenen de ringled for gråganger hendes hov, de ringled vel i femten stykker, Kr. I. 164. 6, ligeså Mellemsl.; *„så snòt malktijən komər, så reŋlə di è dèm mè èn lèňc, å så komə cyən i jet flywspreŋ"*, Grb. 147. 4 (Finlapperne); *hạj reŋəlt mæ nøqlərən* (Vens.); *di sæjər, de æ gåt, nọ̈r ən ka hør, de reŋlər a·ẉ* (D.), om den modne, tørre rug, hvis kærner med en klingrende lyd falder ned på vognen, når kærvene forkes ind; *så ga a hin jæṇ ve æ họi, te hun reŋlət nẹr i æ digrọv* (Stenderup v. Kolding), ɔ: så hun trillede ned i digegrøften; „desformedelst han no eht ku rengl fitalli nåk ind te hin", Jæg. Ferien s. 44, eftersom han nu ikke kunde skaffe fødevarer nok til huse. — 2) *å reŋəl imò· ən wẹq* el. *i hwòl* (Vens.), spille klink, kaste skilling nærmest til væg el. i hul; jfr. Aasen ringla, klingre.

ringlekjølle, no. *reŋəlcøḷ æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); rangle, se kladderkjølle.

ringlestav, no. i æventyret: Herlighederne i hedehuset, Kr. V. 130 hedder det s. 133: „han finder på at sige til kongen, at hans broder havde sagt, han kunde skaffe en r-, der kunde ringle over ni kongeriger"; jfr. Sgr. VI. 95,

VI. 110; „kling-yssener“, Kr. Æv. III. 294; „klingrestav“ Sgr. IX. 103. 330; afbildning se Fb. Bondeliv s. 177; i Tyskl. „klinge“ el. „klingel“, se Z. f. M. III. 304 (Westph.); „ringelstecker“ eller „ringelstock“, Roll. Faune V. 29 (Hessen); „ringelstecken“, Weig. Wb.; „ringelstab“ i et vers Z. f. M. I. 90; jfr. Finlapperne kalder på dercs kør ved at ringle med en lænke, Grb. 147. 5; „ringestaven“ som brugtes af byens hyrde, når han førte hjorden på den fælles bymark (Skåne), i Dansk Folkemuseum,, se Vejleder gennem D. F. s. 5 (1885); ringa-stav, Rietz s. 532, Skytts h. s. 22, Bruzel. 39; Mb. under ringekjep

ringling, no. *reŋləŋ æn -ər* (vestslesv.); = ringle no.

ringløben, no. *reŋlöfən* (Valsb.); bruger börnene istedetfor de voksnes ringridning; se Fb. Fr. H. s. 75; munkestikker.

ringmus, no. se renmos.

ringning, no. *reŋnəŋ æn -ər* (Agersk.); en lille, åben tørvestak, se 6. ringe 5, ringle.

ringorm, no. *reŋwårm æn* (D.); *reŋwörm i* (Vens.); *rèŋwòrm æn* (Søvind s.); en alm. hudsygdom (lichen); den kan tages bort ved mælken af en kone, der har fået tre drengebörn i rad og ingen piger forud, Kr. IV. 393. 514, el. ved at skrive en magisk figur „syvstjærnen“ over den (vestj.), J. K. 314, jfr. Aminson IV. 94. 83, Sundbl.[2] 291, Hofb. Nerike 227, Modin Sign. s. 11, Nyland IV. 128; hvis en ringorm har fået lov til at vokse sålænge, at den „har løbet i sig selv“, ɔ: groet sammen om et mskes liv, så er der intet råd, J. K. 379. 194, Kr. IV. 393. 515, jfr. Folkeven XI. 463. 468; den, som kan sætte ringormen hen, lader patienten komme til sig tre gange efter solnedgang torsdag el. söndag, gnider så ringormen med et stykke flæsk én gang mod solen og siger: „skam dig, ringorm, at spise flæsk torsdag (söndag); flæsket kastes derpå i ilden (vestsl.); jfr. Sgr. VII. 30. 31; el. man stikker „rødormen“ (s. d.) med en nål og siger:

„røworm mæ din sönner syv,
jen frå syw kommer sejs,
jen frå sejs kommer fem,
jen frå fem kommer fir',
jen frå fir' kommer tre,
jen frå tre kommer to,
jen frå jen kommer ingen!“

Sgr. VIII. 126. 570; jfr. Sgr. IV. 120. 292. 123. 300, 133. 363, jfr. 137. 391, VIII. 139. 593-95, X. 31. 85; se J. K. 378. 92, Busch Volksgl. 180, Z. f. M. I. 199, Ch. Notes 38, Mélus. III. 115, Garnett II. 285; slgn Cavall. Wärend I. 413. 437, Wigstr. I. 100, II. 281, Sundbl. 182; lignende talbesværgelser mod r-, se Revue d. Tr. Pop. I. 37 (Frankr.), Black s. 122 (Engl.); mod fuss-spar, se Frischbier, Hexenspr. s. 58; en r- kan ligeledes sættes over på en anden person el. på en væg, ved hjælp af et fingerbøl, se Sgr. VIII. 141. 610; jfr. endnu Thiele Overtro nr. 471-73; den kan fordrives ved en salve af skræpperødder, stødt små, i eddike med salt, ingefær og peber som plaster, Kr. IX. 382. 3; el. ved papirsolie, døds hånd, dugg af rude, fastende spyt, skum af mælk, se Kr. Sagn IV. 600. 88-93, VII. 447. 20 flg., jfr. Folkl. VII. 181; man får den ved at spise ringorm i fisk, Arnas. II. 550.

ringriden, no. *reŋrijən* (vestj., Ang.); ringridning; alm. forlystelse for de unge karle ved midsommertid, man stikker til ringen tilhest, drager igennem byen med flag og musik og danser om aftenen (Ang.), se Gr. Gl. d. M. III. 178. 145 (Sønderj.), Sgr. IX. 193. 611 (Flesk. h.), 207. 630 (Randers), jfr. Ons Volksl. V. 87; trolddom til hjælp, Urquell II. 184 (Eiderstedt); se Strutt 195, ring, ringløben, ringridt.

ringridt, no. *reŋrit è* best. *-ə* (Vens.); ringridning; beskrivelse deraf hos Grb. s. 7, „Fastelawns manda“.

ringse, uo. „ringse en ind“, Gr. Gl. d. M. I. 218, II. 178 (Vens.), omringe en.

ringslag, no. *reŋslaw è* (Vens.); kreds, der slås på jorden for at måle efter; — to. leen er *få møj reŋslawən*, ɔ: oddens vinkel med skaftet er for spids; jfr. 2. hug 2, korsdraget.

rings om, bio. *reŋs om* (Vens.); rundt om.

ringster, no. *reŋstər æn -ər* (Valsb.); ringer; de som ved begravelser ringer med kirkeklokken.

ringstol, no. *reŋstowl æn* (vestj.); lænestol med halvrundt læn; se bagstol.

rining, no. *rinəŋ æn -ər* (D., vestj.); *ryjnəŋ æn* (Lem); en løs sammensyning, se ri.

rink, no. *reŋk è* best. *-ə* (Vens.); et

oprinket stykke reb, snor; en forsamlet hob msker el. dyr; *dær æ sònt è reŋk å·p,* ɔ: besvær med at blive færdig, at få en el. noget færdigt; se op-.

rinke, uo.
reŋk -ər -ə -ə (Vens.);
rèŋk -ə -ət (Søvind s.); *ræŋki å·p* (Elsted);
reŋk -ər -ət (D., vestj.; Agersk.); tf. *reŋkər* (Vejr.);

sædvanlig *reŋk æn tyr, æn rẹv åp* (Malt), *hą̣j reŋkə tyjrə* (Vens.), samle et töjr, et reb, i ringe, der almindelig lægges om venstre arms albu og tommelfinger; „rinke køer“, ɔ: koble dem ved töjrene, el. samle og binde töjrene sammen og hænge den ene kos töjr på den andens horn, når man vil flytte el. føre dem hjem (Mds. h.; eft. Mb.); også samle lærred, der er på bleg ind, på grund af en vis lighed i arbejdet, *reŋk lat ẹj; reŋk ǫni åp*, tage middagsmaden ind; *reŋk dæ å·p!* gör dig færdig; *hą̣j æ åp-reŋkə,* færdig; *hą̣j reŋkə peski å wil ha slaw̢ə* (Vens.), ɔ: trak pisken til slag; han er ude at „rinke op“ (sts.), ɔ: spænde for; *reŋk åp om jæn* (Andst); bagtale en; *reŋk sæ op* (Agersk.), tage sig sammen under vanskelige forhold; *rèŋk å·p* (Søvind s.), trævle op, hvad der er strikket; *hą̣j reŋkə såmøj åp* (Vens.), sagde sameget, skændte, ligeså Agger; *reŋk di moñ iñ* (Malt), ɔ: hold op; *reŋk jæn æ nijəs iñ* (D.), snubbe af, give en irettesættelse: *hun træŋər te o fo hiñ nijəs iñreŋkət; — leq å reŋk omkreŋ* (Vens.), flakke omkring; *reŋk saməl o lyw̢ de æ jet* (Andst); jfr. mnt. rink, Sch. Lübb. ring, kreds; se op-.

rinkel, no. *reŋkəl è* (Vens.); best. *-t* flt. *-ər;* = rinkning; „han bliver et helt ringkel af store hunde var“, Kr. VI. 55, ɔ: en hob, sammenbundne med strikke; *hą̣j kam mæ ə reŋkəl fesk åpå ən snòr,* et knippe; *hą̣j trækə mæ ə reŋkəl hòr,* et kobbel høveder; *è reŋkəl tyjr,* et oprinket töjr; *dè komə sònt ə reŋkəl!* (Vens.), om flere msker, der har hinanden under armen.

rinken, no. *riŋkən et* flt. *riŋkər* (Fjolde, glds.); potte uden tær til mælk.

-rinket, tf. se ind-, op-.

rinketarme, no. *æ reŋktar̢m* (D.); de tynde tarme, tarmene, s. rinkes.

rin-klor, no. se rine.

rinkning, no. *reŋknəŋ æn -ər* (Hmr., vestj.); en oprinket snor, oprinket reb, garn, se bindestue; sameget der tages ad gangen, når et töjr rinkes op: et rink.

rinte, no. se rente.

rinte, no.
„de Pårup piger, de slår slinte,
de går om dagen med deres rinte,
så snart de kan få rinten ind,
så sætte de dem på en pølsepind“,
Kr. IX. 148. 388; rentepenge?

rinten, no. *riñtən* (Fjolde); skalk, brødende, 4. ringe.

rint og ren, bio. i udtr. som: *han æ riñt o rẹn fræ æ samləŋ* (vestj.); aldeles; se ryt.

rint rant, bio. i udtr. som: *de leqər riñt-rañt* (vestjyll.), ɔ: klit klat, spredt uordentligt rundt om, se drint-drant.

rip, no. *rep è* (Vens.); en hastig, kort bevægelse, i udtr.: *å sto åpå rep mè ə* (Vens.), ɔ: lige være ifærd med noget; at sidde på rip (Slet h.), Mb., sidde på springet.

1. -rippe(?) no. se rugrette.

2. rippe, uo.
rep -ər -ə -ə (Vens.; D., vestj., Thy);
rèp -ə -ət (Elsted); —
1) = rgsm.; *de ær eñc war å rep å·p i gaməl saqər; dẹ ær eñc nọ å rep å!* (Vens.), siges til den, som ripper op. — 2) *de repər* (D.), smutter tilbage, om noget, der strammes; jfr. ræbe, uo.

rips raps, no. *reps raps* (Vens.); alslags dårligt gods; jfr. mnt. ripsrapper, Sch. Lübb., „der etwas rips raps, ɔ: rasch, wegreisst“; htsk ripsraps udrbso. i stor hast.

1. Ris, no. se Peder-.

2. ris, no. *ri̥s æn* = flt. (D.); *æn ris papi·r,* = rgsm.; jfr. htsk ries, af mlat. risma, der stammer fra et arab. ord, som betyder pakke.

3. ris, no. *ri̥s de* (vestj.); *ri̥s* el. *ri̥əs de* (Søvind s.); frøet af oryza, bruges vel mest i smstn. *ri̥sskalə, ri̥smejəl* (Søvind s.; alm.); jfr. htsk reis, fr. riz af mlat. risus, der stammer fra det gr. oryza.

4. ris, no. *rijs* el. *rics* flt. best. *-ən* (Vens.); *rijs æn* = flt. (Lild s., vestj.). — 1) træ (s. d.), busk (vestj., Vens.); *dær æ manə rijs i æ haw̢* (Lb., vestj.), træer;

æ kukəmań seđər hen i æ ijs, æ rijs gror gåt te· (vestj.); *dær æ så månə rics we dæj gòr, mæ kańc sic hukst få ricsən; de suwsər i ricsən*, i træerne (Vens.); al slags træ og buskvækst (Lild, Vens.); pors, myrica L. (Rkb.), JT. 149; tjörn, prunus spinosus, JT. 187 (Thy); ris kastede som offer II. 734.39 b, på grav, se gren, sten; jfr. Wh. Vlk. VIII. 455, Tr. pop. X. 211; synhverving: man sér risbuske, hvor ingen er, Kr. IV. 47. 52; ris forvandles til heste, Kr. IV. 285. — **2**) strafferedskab; *bej è rics; wet do ha no å ricst? haj hò lawə rics te hans ijn röw* (Vens.), ɔ: har skaffet sig selv fortræd; *han hå ǧor ris te hans æjən röw; æ ris seđər oba·q æ spæjl* el. *öwər æ klåkhus* (D.), siges til uartige börn; lærerens r- i skolen, lægges i saltlage, Kr. Alm. VI. 235. 250; jfr. Sundbl.[2] 93. 98: to alen langt; efter fuldført straf kysse riset, se Rochh. Kinderl. 513. 105, Ndl. Vlksk. X. 155; bøddelens strafferedskab; *kom te Hjòrəŋ å få rics* (Vens.); synderen fik 27 slag og et til; han fik af 9 ris, der var lagt i saltlage, tre slag af hvert, Kr. Alm. V. 128; börn pisker voksne op med fastelavnsris (s. d.); jfr. J. Saml.[2] III. 120, Wigstr. Kardegille s. 77; „osterruthe" Knoop Pm. 180. 228, Ps. 328. 90. 91; langfredagmorgen har börn fået r-, Wegener, A. S. Vedel 214 (218), jfr. Wille Opt. 187, Gasl. 29, Sundbl.[2] 172, Amins. VIII. 88, Nyland IV. 50 ned., Knoop Ps. 327. 78; man risede hinanden også juleaftensdags morgen, Wille s. 183; nyfødte börn får r- for at lære lydighed; jfr. Amins. I. 101, VI. 97, Skytts h. s. 151, Rääf I. 125. 126; ris til uartige börn stammer fra dværge, P. Volksk. II. 23; med r- af dværgbirk, langfredagsris, tugtedes Herren, Afzel. III. 116; alt, hvad man rører ved med r-, springer isønder, JM. 48; et r- til at holde ormene i ormegården borte med, Kr. V. 123. — **3**) *rics* el. *rijs* i töj (Vens.), er ris- el. rankelignende figurer, der er vævede, pressede el. trykkede i töjet. — **4**) på himmelen så man „riset"; der kunde være storm- og krigsris, Kr. Anh. 112. 269. — **5**) „Jomfru Ris", Kr. Börner. 483. 99, 696, en slags „byttegårde", leg; jfr. Aasen ris, isl. hrís itk.; se bakke-, blåbær-, brombær-, dværg-, elle-, gjærde-, grå-, hugorme-, hvide-, hyben-, kjærne-, klit-, krusbær-, lime-, låddenbær-, maj-, pors-, rævlinge-, solbær-, splinde-, stikkelsbær-, vidie-, ærte-.

risbider, no. *rijsbijər i -ər* (Vens.); en slags torsk.

risbusk, no. *rijsbusk i* best. *-i* flt. *-busk* el. *buskər* (Torslev, Vens.); *risbosk æn* (Vlb.); en busk, sagtens purrer af eg el. bøg; *hon fåpipət sæ ońər æn risbosk*, Fb. Fr. H. s. 85; *„di faj cèlənən i ørki å knæcən uw i rijsbuskən"*, Grb. 189. 74.

risdække (?), no. ordet udtales: *ristek, ristəŋ, restek* (Malt), *risdæk* (Agersk.); ved en sluse el. ålegård: bundbjælken, som stigbordet går ned på, el. efter en anden forklaring: fjæller nedrammede på enden, side om side, for at hindre vandet i at slå slusens bund op, der siges: *o slo æ restek* (Malt), jfr. kindben 2.

rise, uo. se rejse.

-Rise, no. kæmpe, jætte, se Cav. W. II. 44; jfr. Aasen, rise, isl. risi hak.; htsk riese; se Langben-.

risengryn, no. *risgryn di* (D.); *risəngryn* (Søvind); *ricsengryjn* best. *-gryn* (Vens.); = rgsm.; tro, at ris hindrer folkets formerelse, Suffolk Folkl. s. 11 ned.

risengrød, no. *ricsəngrø* best. *-ən* (Vens.); *risgrøð di* (D.); *risəngrøi* (Søvind); *risgrö* (Sundev.); = rgsm.; r- og bergfisk er bryllupsmad, J. Saml.[3] I. 84; offer til vætter, Kr. Sagn II. 49. 38.

risenvælling, no. *risviləŋ di* (D.); *risənvèləŋ* (Søvind s.); *risvæləŋ* flt. (Sundev.); = rgsm.

risgjærde, no. *risǧa et* (Søvind s.); = rgsm.; siger: „træd ikke hårdt!" Asbj. I. 62.

risgård, no. *risgår æn -går* (Fjolde); risgærde.

risk, to. *resk* (D., vestj., Vens., Agersk., vestslesv.); rank; *go resk* (D.); *æ stårk stær resk* (Sønderj.); lang, strag, om unghöveder (Vens.); *resk i ət* (Rkb.), hastig i sind; vild om dyr; om køer, der er urolige og aldrig vil lade dem afspringe af tyren, sjældn. om svin (Bj. h.), Molb.; *resk* (Tved s.), ornegal; jfr. mnt. risk Sch. Lübb. „aufgerichtet, rasch".

riskrædder, no. = rimpeskrædder; *ryskrèđərər tər låŋ steŋ* (Lild s.).

ri-skurv, no. *rijskòrə æn -kòrə* (Thy,

Lild s.); flt. *-kårər* (Bradr.); vidiekurv til tørv; bagsmæk i vogn, Kr. Alm. I. 59.

riskæse, no. *riskęs de* (D.); budding af rismel, som bruges ved selskaber; sidste del af smstn. er udentvivl käse, htsk, ost; jfr. fr. fromage.

risle, uo.
rèsl -ə -ət (Søvind s.);
resəl reslər resəlt resəlt (Vens.);
= rgsm.; jfr. Aasen, risla, drysse, strömme ned.

rislime, no. *rislim æn -limər* (D., vestj.); *rijsli̯jm i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); riskost til staldbrug.

rislæs, no. *rislas æn* (N. Slesv.); = rgsm.; *„hoj æ hąi nåwər å slå mæ!“ sąi hun æ piq, da lå hun i æ rislas*, ordspr.

risløb, no. *risløv æn* (Holstebro); vidiekurv.

rismel, no. *rismyjəl de* (D.); *rismjəl* (Elst.); = rgsm.

risp, no. *resp æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *resp æn -ər* (D.); *rèsp æn -ə* (Søvind s.); *rejsp æn -ər* (Agger); tråden, hvormed skomageren syr; i anden betydn. se rasp; gåde: svin drages på lin, over en bøg, gennem et øg, langs op ad en lædergade, Sgr. VI. 50. 456; jfr. Landstad s. 808. 17, N. Vadsbo nr. 146, Z. f. M. III. 351. 80 (svensk); jfr. III. 8, Joos nr. 303.

rispe, uo. *resp -ər -ət* (S. Hald); ridse, skære løs; jfr. Aasen, isl. rispa.

risp-ende, no. *respęñ æn -ər* (D.); de ubrugte stykker af skomagerens risp, som bønderne i ældre tid fik hos ham for selv at kunne sy på deres seletöj.

rispespade, no. *respspå æn -ər* (S. Hald h.); spade med langt, smalt skaft og blad til ved tørvegravning at skære tørvebænken løs med.

rispit, no. *do hår et* el. *dər ær et lån rəspi't* (D., Malt), udsættelse, henstand; Aal, rispitto, hvile.

risrun (?) no. J. T. 338; den knudrede, indviklede rod af salix repens; kaldes også risrunsel (Rkb.).

1. **Rist**, no. se Ragerist.

2. **rist**, no. i udtr.: *hwærkən rèst èlə rôw* (Søvind s.); *hwicən rest hèlə row* (Vens.); *hwærkən rest hær ro* (D., alm.); = rgsm.; el. *ham æ dær hwærkən rest hær reδnəq får* (D.), ɔ: ingen udvejelor; jfr. eng. rest no., hvile; htsk rast, det samme; se solrøst.

3. **rist**, no. *rest æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *rest æn* (vestj.); *råst æn* (Søv., Elst. s.); *rejst æn -ər* (Agger); = rgsm.; *en rest i komfyjrə* (Vens.); jfr. Aasen rist, hnk.; htsk rost; derpå St. Lars lagt, Afzel. III. 149; se pølse-.

riste, uo.
rejst -ər -əδ (Agger);
rest -ər rest rest (Vens.). —
1) = rgsm.; *æn rejstəδ sel; å rest en flæjər* (Vens.). — 2) se ryste, røste; rist.

ris-töjr, no. *rijstyjr æn -ər* (Thy); töjr, af lyng spundet på håndten.

ritmester, no. „rikmejster“, Blich. Bindst.; = rgsm.; *tåwę rekmæjstərə*, Kr. IX. 240 (S. Hald h.); htsk rittmeister.

ritråd, no. *rictro i* best. *-tròi* flt. *-trør* (Vens.); *ritro æn* (Søvind s.); *ritro æn -trøər* (D.); = rgsm.; *do hå nåk ek bətal di klæjər, æ rytro sejər ijər inə* (Agger); *nèr rictrøən eñc ær o klèən e skrèən eñc bətal* (Vens.); jfr. Kr. IV. 385. 424, Sgr. VIII. 143. 634, J. K. 410. 62, Ons Volkl. VIII. 198. 40; udtrukne ritråder skal brændes, Gasl. 53.

ritte, no. skår, ridse; „dermed tog han en kniv af lommen og skar en ritte ned i hver støvle“, Kr. V. 261; samme ord som 2. rette?

rivaf, no. *rywa'w æn* (D., vestslesv.); *rywd'* (Vens.); *riwd'* (Andst); = rigsm.; *han fæk æn ordənliq rywa'w* (Andst); jfr. ril.

Riv-alles-ned, no. hundenavn i et æventyr, Sgr. VI. 212; se gesvindt, hund I. 675. 16 b.

1. **rive-**, danner forstærkende forsætning til en del ord, se rivegal-, -gamling, -klem, -mog, -nøgen, -skidt, -sulten, -travlt, -tåbelig; jfr. lemme-, mog-, pil-, rav-, tvål-.

2. **rive**, uo.
ryw -ər rôw rôwən (Agersk., vestslesv., D., vestj., Vejr., Mors, Thy); fl. st. *rôw rôwən* (N. Sall., Lild s., Harbro);
riw -ər ræw ræwən (Andst.);
ryw ryvər rów rówə (Vens.);
ryw ryvə rôw rôwə (Sams);
ryw ryvər rów rówən (Hell. h., S. H. Støvr.);

riẉ [riẉər reẉ reẉəð] (Tved);
ryẉ ryẉə rèẉ rèẉən (Søvind s., Hads h., Tåning, Røgen, Elsted);
ryẉ -ər röw röẉən (Bradr., Ang.);
nt. *riẉ* (Fjolde);
ru̯ -ə raw raẉən (Åbenrå); —
ryẉəs ryẉəs röẉəs röẉənst (D.);
riẉəs riẉəs ræẉəs ræẉənst (Andst, Hvejsel);
ryws ryẉs röẉəs röẉəns (Vejr.);
ryẉəs ryẉəs rèẉəs, rèẉnəs el. *röẉəns* (N. Sall.);
ryẉəs ryẉəs rèẉəst rèẉəst (Lødderup);
ryẉəs ryẉəs, röẉəs el. *röẉəst, röẉənəs* (Ræys);
ryẉəs ryẉəs rèẉəs rèẉəs (Vens.); ft. tf. *ryẉəst* (Hell. h., Øland);
ryẉəs ryẉəs röẉəs röẉnəs (S. Hald h.); ft. *röẉəs* (Støvr.);
ryẉəs ryẉəs röwtəs röwtəs (Hads h.);
ryẉəs ryẉəs, rèẉəst el. *rèẉtəst, rèẉtəst* (Søvind s.);
ryẉəs ryẉəs röwtəst röwtəst (Tåning);
ryws ryws röẉəst röẉənst (Agersk.);
ryws, de ryws, rywst, æ rywsət (Bradr.), ɔ: revnet, revet istykker;
di ryws, röwsət el. *rywsət, hær rywsət* (Bradr.), ɔ: slåes, rives el. slå splinter, revne (Ang.); *di rus om ət* (Åbenrå).
— 1) rive hø, strå; ved høslætten i særegen betydning: rive det törrede hø sammen til at sætte i stak (D., vestslesv.); *ryw iṅ;* se 2. hale 2; hverve, kratte, rage, streng; böjes (Vens.) *ryẉ -ər -ə -ə; dær æ møj å ryẉ å let å bæ̣r* (Mors), ɔ: megen besvær, ringe udbytte; *hæ̣r æ gịt o væ̣r, hæ̣r æ let o ryẉ å slæt et o bæ̣r* (vestj.); *è ryẉi* (Vens.), arbejdet at rive. — 2) få noget til at revne (alm.); *ryw -ər röw röẉə, æ röẉən* (Vens.); *ryẉ æn flæŋ* (S. Hald); *ryw i støkər* (D., vestj.); rive, om klæder og papir: *do rywər di båws,* også Sønderj.; herhen kan føres: *ryẉi -ə -ət* (Elsted), rive på rivejærn: brød, ost o. lign.; *a fæk wòṅc i ygn we å ryw pebərro; „do skal eṅc ryw ə så småt! de ka duẉ å fa̜r mæ,* ɔ: at reparere noget med, kan siges til den, der fjærter rumlende (Vens.). — 3) rykke, støde, trække afsted: *ryw et kåp nẹr* (Agersk.); *di rèw ə te ḍəm; ryw sæ lòs* (Vens.); jfr. ride 5. — 4) rive, kradse, skrabe; *æ kat ræẉ mæ* (Andst), jfr. klese, kratte; *han ryẉər i̯ ət, som ən huṅ i ən dọ fọr* (vestj.); *kati hò rèẉə mæ; ka̜tən ryẉəs, di ryẉəs om å fọ ə* (Vens.). — 5) om stikkende smærter; *de ryẉər wa̜r eṅ pevər o fågy·wt* (vestj.); *læ wås fọ ən pons te, mæn de ryẉər* (Malt); *de ryẉər i ål̥ mi lemər* (vestj.). — 6) i forskellige talemåder: *da röẉ han sæ, han håð kəwt æn pæ̣l rom te ti̯ maṅ* (vestj.), spottende, ɔ: anstrenge sig yderlig; *do skal åla ryẉ dè* (Søvind), ɔ: du skal ingen store forhåbninger göre dig; *do ska it ryẉ dæ å ən gọs, få di stæjt fo do it ðẉ* (Tåning); *de ka do ryẉ dæj ọ* (vestj.), være vis på; *do skal æjsən et ryẉ dæj o ən flæskpaṅəkåq, æ bijən ær aẉ* (vestj.); jfr. *do skal eṅc ryẉ dæj å i dre̜ləŋ* (Vens.), ɔ: göre dig unyttige bekymringer; *ryw i· sæ* (Agersk.), sluge grådig; *ryw jæ̣n nåwət i æ næjs* (Malt, Agersk.), bebrejde en noget; rive på r-, se r-, kurr; — **r- af:** *ryw aẉ* (Lb.), rive græsset bort ved høslæt; *ryw æ hyjə aẉ* (Lindk.), rive det løse hø af, når læsset er færdigt; *ryw jæ̣n aẉ* (Lindk.), skælde en svært ud; *han röw aẉ te mæ* (vestj.), gav mig en stor gave, el. skældte svært ud; *vi röw ən støk aẉ mæ hwæra·ṅər* (D.), ɔ: skændtes; **r- fra:** *han ku ryw gråẉ möj frå· si* (D.), overkomme meget arbejde; **r- ned:** *r- nijər o jæ̣n* (D., vestj.), tale ondt om en; **r- om:** „rive om kan hun som en ufærd" (Ang.), ɔ: få meget bestilt; **r- op:** *„så tò Kræn Buwr å rywər hans trèjfliq åp, så hwa knap hwerlt uw e gult“*, Grb. 21. 21; *han fæk årdənliq röwən å·p* (Malt), ɔ: fik en svær overhaling, skænd; *de ska do et ryw åp i, de æ ǵæmt o glæmt o dọ o he̜n* (D.); **r- over:** *ryw jæ̣n öẉər* (N. Slesv., Valsb.), behandle en hårdt i hidsighed; **r- til sig:** *ryw te· si* (D.), skrabe sammen, bjærge til huse; **r- ud:** *de röw u̯r* (Agersk.), ɔ: venskabet gik overstyr; *de æ röwən uwð mæ djæ wæ̣nskað* (Agger); *æ knapgaf ryws u̯r* (Agersk.); jfr. Aasen riva, isl. rífa.

3. rive, no. *ryẉ æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.; alm., Sønderj.); *ru̯ æn -ə* (Åbenrå); *ryẉə æn -rər* (Agersk.); *ryẉər æn -ər* (Bradr.); = rgsm.; redskab til at rive hø og strå sammen med; tungeprøve: *ən nøj ryẉ å ryw æ råw å æ låẉ mæj,* Kr. Börner. 133. 57; *do sætər mæ̣l̥maðər*

o di ryw! (D.), siges til den, som under høarbejdet bevæger sin rive i flere små træk, — således at begge hænder flyttes samtidig og riven altså et öjeblik står stille, — istedetfor i ét langt; når to river griber i hinanden under arbejdet, skal man mødes samme sted næste år (D.); taber man riven *„sætər ən si dawlön o ən“* (D.); når en rive bliver liggende med tænderne opad under arbejdet, varsles regn (D.); jfr. Arnas. II. 558, Folkev. XI. 459. 332, Nyland IV. 80, Knoop Pm. 183. 261, Urquell VI. 59 m. henv.; drægtig ko må ej slås med r-, se II. 240. 20 a; hovpigerne, som bærer deres river, se 5. hov, jfr. Kr. Dyrefabl. 208. 546; kratter med deres river den myrdede bondeplager, se Kr. Alm. II. 69. 169 flg., S. Kjær, Stvnsb. s. 266; gåde om riven: hvad er det, der har hoved og ingen hjærne, tænder og ingen mund, hale og ingen bag? jfr. Sgr. VI. 60. 561, IX. 16. 60; el. krop foruden tarme, tænder foruden tunge, Sgr. II. 130. 687; jfr. Haukenæs II. 178. 44, Sm. Medd. II. VIII. 19, Joos nr. 152, Rolland Rimes 203. 35; *hwa æ de, dær gor öwər æ o o tevlər stro?* Sgr. VI. 56. 523; i mørke taler kaldes riven „smalrete“, Gr. Gl. d. M. I. 237. 37; „domdardin“, Sgr. IX. 138. 449; *lån ræt,* Sgr. IX. 176. 562; „pillevindt“, Sgr. IX. 219. 699, XI. 158. 516; andre gange „hækken fækken“; *rusirabən* (Vens.), vistnok med obscön hentydn.; jfr. Roll. Devin. s. 17. b.; ko 241. 40 b; jfr. Aasen riva huk.; plt. riebe, Schütze; harke, kratte, redskab; pest 810. 42 b; drage-, heste-, hø-, jærn-, ko-, krat-, kul-, lo-, skok-, slæbe-, stor-, tagop-, varp-.

rivearm, to. *rywarm* (vestslesv.); overmåde fattig.

rivebul, no. *rywbol æn* (D., vestj.); tværstykket på riven, hvori tænderne sidder.

rivefærdig, to. *rywfarə* (D.); om det slåede græs: færdig til at rives (s. d.).

rivegal, to. *rywgal* (Thy, Vens., vestj.); *rywəndəs gal* (Løgstør); overmåde galt el. forkert; også: *riw spletər gal* (Andst); *rywspletəgal* (Agger).

riveganding, no. i udtr.: *de æ liq æ rywgañəŋ* (D., Malt, Andst); netop hvad der udmærket passer mig.

rivehold, no. *rywhòl è* (Vens.); sting, smærter i siden, som man kan få under arbejdet med rive ved høbjærgningen; *hañ ku fo rywhòl i hans sij, mæn de rænəst ejt* (Lild s.).

rivehoved, no. *rywhu è* best. *-hwòt* flt. *-hwòər* (Vens.); = rivebul.

rivejærn, no. *rywjan è* best. *-t* flt. *-ər* (Vens.); *rywjan et* (Søvind); *rywijan et* (Elsted); *rywjan æn* (D., vestj.); *rujærn et* (Åbenrå); = rgsm.; et bidsk el. arrigt mske; *hun wår æn rapənskral o æn rywjan* (Vejen).

rivekast, no. *rywkast et* (Vor, Støvring h.); *å gør et r-:* rive et stykke, så langt riven række ageren lang, se kast 4.

riveklem, no. i tlm.: *de æ ræt mi rywklæm* (vestj.); = riveganding.

rivelse, no. *rywəls æn* (Støvr., Mors, Thy, Lild s.); itk., best. *rywəlst* (Vens.); *de r-* (Røgen); de levnede strå, s. rives sammen, når kornet er kørt ind; se kjærv 2, rivning.

rivemog, no. *de ær æ bårə ryw moq* (D.), rent, skært mög, også fig.

1. -rivende, tf. se for-.

2. rivende, to. i tlm.: *do æ så rywəñ som Ka Ralt, hun röw ål hiñ pjaltər* (vestjyll.), om et rask, farende kvindfolk.

rivenøgen, to. *rywnåqən* (Holstebro); splitternøgen.

rivepold, no. *rywpol* (Vens., gld.); pige el. dreng, som river op efter opbinderen ved høsten, se rivesvend.

river, no. — 1) person, som river hø; *rywər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *wi ho få fo rywərər* (Vens.), ligeså vestj. — 2) flynderfinne, flynderskind, • som får æder med begær (Skagen), Olavius.

rive-rand, no. *rywrañ æn* (vestsl.); = riveskalle.

rives, uo. se 2. rive.

riveskaft, no. *rywskawt æn* (D., vestj.); itk. (Søvind); best. *rywskawtə* flt. *-skawt* (Vens.); = rgsm.; se rivestage.

riveskalle, no. *rywskalə æn* (Malt); en person, som river og rusker i alt.

riveskidt, no. *rywskit de* (D., vestj.); bare skidt: *reqtə riw skit* (Andst); *æn rywskit* (vestslesv.), en dårlig person.

riveskind, no. *rywskiñ æn* (Andst); spøgende: en jordemoder, se bademoder.

riveskjold, no. *rywskål æn* (vestj.); en, som ødelægger alt, f. eks. om börn.

rivestage, no. = riveskaft; gåde:

hvad er det, der har vinger og ikke kan flyve? Sgr. VI. 47. 427; el. hvad er det, som ikke kan gå oprejst ind ad en dör, men dog gå ind ad et musehul? Sgr. VI. 59. 553; *hons æ de, dæ ka go i ə mugshuəl, mən kañ wæj sæ i ən kobəs?* (Vens.); jfr. Sgr. IX. 15. 55, Gr. Gl. d. M. I. 234. 8, J. K. 251. 55; jfr. Antiq. Tidsskr. 1849-51 s. 321. 67 (Færøerne), Vadsbo nr. 62, Rochholz Kinderl. 262. 497; „krybe gennem en r-", behændighedsprøve: man holder med hver hånd om en af stagens ender, sætter benene over stagen mellem hænderne, løfter så stagen over hovedet uden at slippe, se Sgr. IV. 93. 258.

rivestikke, no. *rywstek æn -ər* (D.); svovlstik, der tændes ved at rives af.

rivesulten, to. *rywswåltən* (Lindk.); skrupsulten.

rivesvend, no. „med enhver mejer følger en optager og en rivesvend", Mb. under optager; en „høstkone" og en „r-", ɔ: en dreng eller ældre mand, Sgr. X. 123 (Sams); r- river efter, hvor negene har ligget; glemmes et neg af *rywswæñi* kaldes det en „horunge" (Sams); se Kr. Alm.[2] I. 42. 52. 68.

rivesöm, no. *rywsæm æn* (Sall.); = eglesöm (s. d.).

rivetand, no. *rywtæñ æn* = flt. (D., vestj.; Søvind s.); trætand til at sætte i en rive.

rivetandet, to. *rywtæñə* (vestj.); = ribbetandet.

rivetind, no. *rywtęj i* (Vens.); = rivetand.

rivetravlt, bio. *ha rywtrawlt* (D.); have overmåde travlt.

rivetræk, no. i tlm.: *di hår de skåwby rywtræk*, Kr. IX. 107. 143 (Framlev h.), ɔ: to småtræk for ét langt; se 3. rive.

rivetåbelig, to. *rywtåvələ* (vestj.); overmåde tåbelig; jfr. Sgr. IX. 26 ned.

riv-ihjæl', no. *rywihjè·l æn* (Vens., vestj., Sall.), itk. (Søvind s.); kvinde, som er overmåde rap i munden (alm.); barn, som river alt istykker (vestj.); en person, som kan göre meget arbejde (Vor h.).

rivling, no. *rywləŋ de* (Ning h., Ang.); = rivelse.

rivning, no. *rywnəŋ de* (D., vestj., Hads h.; vestslesv.); = rivelse, se ragning; byg-, havre-, rug-.

riv-rav-rus, no. i et börnerim, se Kr. Börner. 172. 19.

rivsk, to. *rywsk* (Malt, Røgen, Vens.); som vil rive alt til sig; rivende, bidsk; *r- dw sæ* (Røgen).

rivsom, no. *rywsom de* (Agger); tyktspundet, flertrådet uldgarn, som bruges til at fæste „tællen" til våd; se *branke.

ro, uo. ft. tf. se røre; no. se rå.

1. ro, uo.

ròw -ə rowət rowət (Søvind s.);
row -ər rowə rowə (Vens.); ft. tf. *rowəð* (Lild s., Thy);
ruw -ər ruwəj ruwəj (Andst);
roj -ər roj rojər (Fjolde);

ro med åre (s. d.); *di rowəð, wrekəð å staqəð dæm uwð å eñ əpo dyjb* (Lild s.); *rowin* (Agger), roning; pulsváddet „ro's af" (Sall.), ɔ: lægges ud; „ro, ro til fiskeskjær", Kr. Börner. 13; jfr. Djurkl. Nerike 119, Säve, Hafvets S. 25, Nordl. Barnrim 15. 5; jfr. Aasen, ro, isl. róa; htsk rudern; se 1. rund.

2. ro, uo.

row -ər rowə rowə (Vens.); ft. tf. *rowəð* (Mors, Thy); tf. *rowər* (Vejr.);
ròw -ə rowt rowt (Elsted);
row -ə -ət -ət (Tåning);
ro -ər roi roi (Agersk., Bradr.);
ruə sæ, ruər, ruə, ruə sæ (Fjolde). —

1) trans. underholde, skaffe morskab; *kom hæn å row mæ* (Vens., Thy, Mors); *ka do ek feñ po nöj, do ku row æ bår mæj? kom åm o row mæ i ætəmæjdə, så skal æ wæ jænə hjæm!* (Agger); *row sæ we nöj* (Thy), more sig med; *haj skal ðltər ha jet te å row sæ; do ka row dæ we*, glæde dig over (Vens.); se hugro. — 2) komme, være i hvile; finde hvile; *hañ rowər et iñən hañ for low tę ər* (Vejr.); ligeså: *hañ rowər aldriq*, er aldrig i ro; denne betydning alm. i Sønderj. *æ bön roər il æ hel daw* (Agersk.; Bradr.); *min tæñ di ror alər* (Agersk.), smærten hører aldrig op i dem; *æjsən ku han it ro* (Angel); *ruə sæ* (Fjolde), hvile sig; *de ka do row dæ ve* (vestj.), ɔ: lide på, se rolig; jfr. Aasen, roa, bringe til ro; sv. roa, more.

3. ro, no. *row æn* (vestj., Mors, Thy, Hell., Vens., Tåning). — 1) tidsfordriv, morskab; *ha row a· jæn, a· nöj* (Vejr.), finde hvile, behag, morskab ved noget;

a hå row å əð, te do sejər hær (Mors); *wi hą så möj row a wå betə dræŋ, får hań æ så köŋ* (klog) (Agger); *hań snakə mæj fo row skyl(!)* (Agger), siges om den, der snakker med, uden at vide, hvorom talen er, vestj. tilföjes: *lisom Stąjəl ǧæs* el. *lisom æ röw å æ dræŋ; snak mæ· få rows skyl lisom ẹbəlcæləŋəns ròw* (Vens.); *a kuń ha row ǫ å snak mæ ðæ* (Lild s.); *a skal nåk kom å sic te· dæ, nè do æ jænə hjæm, om do ka ha no row å de·* (Vens.). — **2)** = rgsm., stilhed, fred (alm.); *fo rǫ, vær, kom i rǫ* (D.); *hąj hòr ęn row åpå· sæ; ka do no sic å fal i row; lòw i frè å row; hąj jòr hans row te urow* (Vens.), påtager sig besvær, han kunde undgå; *vẹr i ròw, slò sə tè ròw; nò hòə vi dæń row, vi fǫə; hwærkəń rèst ælə ròw* (Søvind s.); genfærdet kan ingen ro få, för misgerningen er åbenbaret, Kr. IV. 123; jfr. Aasen ro, hvile, stilhed, isl. ró huk., sv. ro, morskab; dag-, hug-, mad-, natte-, u-.

rob, no. se råb, råbe.

robbehud, no. *rophujər* flt. (Lb.); en ejendommelig skydannelse, se mærhale; jfr. htsk robbe, sælhund.

robe, uo. se røbe.

robede, no. se rødbede.

robensult, no. i tlm.: *dær komər ǧąn robənswå·lt atər rutəngi·l* (vestj.), ɔ: når man rutter ved gilde, må man bagefter finde sig i at sulte.

1. -rod, no. jfr. htsk ruthe, ris; se spids-.

2. -rod, no. *awtənrojət* (Røgen s.), er vistnok: aftenrod, ɔ: roderi om aftenen; formen -ron sagtens kun rimord, se aftenron; jfr. Aasen rot, isl. rót itk., roden, gravning.

3. rod, *rǫð æn röðər* (D.); *ruwəð æn röðər* (Andst, Støvr., Hell. h.); flt. *råðər* (Agger); *ru* el. *rǫ æn* best. *ròən* flt. *rẹər* best. *rẹrən* (Vens.); *ruwə æn rörə* (Sams.); *rǫi æn röjə* (Søvind s.); *rǫq æn [röqə]* (Malling s.); *roər æn rörər* (Bradr.; Ang.); *roə æn rörə* (Sundev.). — **1)** = rgsm.; *å slo ru i jǫrən, frå ru å te tåp; røk åp mæ ru* (Vens.); *røk åp mæ ruwəð* (Agger, vestj.); *rèk åp mæ rǫi* (Søvind s.); *uń ruwəð hår låŋ röðər* (vestj.); flt. *rörər* (M.Slesv.), gulerødder; *röjə* flt. (Søvind), rodfrugter; du må give ham noget godt til føden, han har ingen anden rod at gro på, Kr. Alm. VI. 4; i sagnet gör bonden akkord med trold el. bjærgmand at så i fællig; når bjærgm. skal have roden, sås korn, skal bonden have den, sættes kartofler eller roer, se Kr. IV. 278. 399, IX. 167. Sagn I. 443 ned., 451 flg., Sgr. II. 68. 375, Thiele II. 241, JFærø 269; jfr. Cav. Wär. II. 101 (St. Peter og djævel); Amins. IV. 114. 4 (bonde, djævel); Aasen, Landsm. 66 (ulv og ræv); Asbj. II. 62, Nordlander Sagor 19 (björn og ræv), se Mhoff 278. 377, Grimm Myth.[2] 980 flg., K. M. nr. 189, H. Rk. 277. 66, Busch Volksh. 241, Knoop Ps. 107, Wh. Vlk. VI. 266 ned (Tunis), Liebr. Gerv. 169. 980, Laisnel I. 131, Hartl. F. T. 171, Amer. Folkl. VI. 48 (Franskmand og kanin, Ind.) XII. 72; jfr. K. Krohn Bär und Fuchs med henv. s. 103 flg., Trad. pop. II. 486, III. 166, VI. 169. 546; fortæll. om ræv, der siger til björn: „slip granrod, tag rævefod!“ synes at måtte findes, se Asbj. I.[2] 413, II. 60, P. Vlk. IX. 37, Tr. pop. X. 383 (S. Afrika), Folkl. VII. 88 (Indien); jfr. Krohn Bär u. Fuchs 62. — **2)** bundfald; *vi hą it flįə ǧar, mæn no ruwəð, ka I brųq de?* (Støvr. h.), ɔ: noget bundgjær, se topgjær; kaffe-, mjød-. — **3)** *èn rǫi* (Søvind s.), vild, måske ryggesløs, person (vist alm.); *de æ sònt no rẹər* el. *rẹrər, dæ go saməl å drèkər* (Vens.); jfr. Aasen rot, isl. rót huk.; se -rødder; *alrune-, *bomber-, blod-, fleg-, gejl-, gule-, kalmus-, kanni-, katost-, krage-, lakris-, laurbær-, lombardisk-, lugtestok-, mester-, mestermands-, mor-, negle-, nellike-, peber-, persille-, pest-, præste-, Sankt Ellens-, Sankt Hans-, seladon-, sjans-, skræppe-, spigerbor-, spræng-, star-, stenbræk-, tand-, trold-, troldblomst-, træ-, virgili-, åkåls-.

1. roddel, no. *roðəl æn* (Lb.); drøbelen i halsen; *smǫr æ r·-*, spise eller drikke noget godt.

2. roddel, to. *rorəl* (Holstebro): *r· i æ mæl*, tyk i røsten.

roddelkoge, uo. *roðəlkǫq* (Agger): skrupkoge.

roddenom, se rundtenom.

roddik, no. *roðək de* (D., Malt); *råjk de* (Lb., vestj.); *røjk* (Lem); *rojk de* (Agersk.); *råjk de* (Bradr., Agger); rødt

vællingeagtigt, jærniltet bundfald i grøfter; *gråw ful a roðək o skit* (Lindk.); mudder, grøde, snavs; bundfald i suppe (D.); fråde, skum fra havet (Agger); *roðək de* (D.), materie og blod i et sår; brand i korn, Mb., se røddel, røllek, røjkning.

roddike, uo. *roðək -ər -ət* (D.); ralle i halsen, som når der er slim; *de roðəkət i æ hals o' ham.*

roddiket, to. *roðəkə* (D.); *røjkə* (Lem); fuld af bundfald, vællingagtig; se roret.

1. **rode**, uo.
rǭ el. *rǫ* el. *ru*, *rǭər* el. *ruər*, *ròt* el. *ruə*, *ròt* (Vens.);
ruwə ruwərə ruwət, ruwət rut eller *ruwərə* (Sams);
ruwə ruwəðər ruwət ruwət (S. Hald);
ruəð -ər ruət, ruət el. *ruəðəð* (Ålsø);
ft. tf. *ruəðət* (Nimtofte);
ruəð roðər ruəðəð ruəðəð (Falslev, Harrislev, Haslund);
ruəð -ər, røt eller *ruəðəð, [røt]* eller *ruəðəð* (Bjering);
ruəð -ə -ət -ət (Rårup; Hvejsel);
ruər -ə -ət -ət (Elsted);
ruəj -ə -t -t (Røgen s.);
ruəð -ər -əð -əð (Snedsted); nt. *ruər* sj. (Husby, Bur);
rǭ -ər (Fanø), ialfald i fig. betydn.;
= rgsm., om svin; også om msker; *men ruər i jǫrən; å ru å·p i gaməl ...ər; hąj ròt sæ ęį ic ə; we do ru, ...a do reŋəs; hąj jik å ròt icə* (Vens.); *han leqer o rǭər uð ve æ strån hwær ...* (Fanø); jfr. Aasen rota, isl. róta; se gjemmelrodet, vrade; råde.

2. **rode**, uo. *rowəð* (vestj.); i udtr.: *roð plañtər*, ɔ: dyppe deres rod i tynd gødning inden de sættes.

3. **rode**, no. *roð æn -ər* (Lindk.); 1) sognet er inddelt i 15 roder, der hver har sin *roðmañ*; efter denne inddeling ydes vejarbejde m. m.; på Mosegård 4 roder à 22 lodder, Kr. Alm.[2] II. 5. 11, „rodemand“, fører; på Dallund gods var hoveripligtige gårdfæstere delte i 4 roder, Kr. Alm. II. 5. 8; 3 r-r i Nordby, Kr. Sagn III. 304. 02 (Sams); høslæt arbejdet udførtes efter r-r; „rodemesteren“ gik forrest, se Kr. Alm. II. 12. 31. 34, 32. 82; jfr. Bruzel. 43 flg., htsk rotte; 2) et længdemål; jfr. htsk ruthe, et længdemål.

rodegalt, no. *ruwəðgalt æn* (Støvr. h.); en, der kommer forsent, som ikke kan blive færdig..

rodemand, -mester, no. se 3. rode.

-roden, no. se 2. -rod; natte-.

rod-ende, no. *ru-* el. *ròæ̜j i* (Vens.); = rgsm.; „*ta do no dè betə uws å så dè betə ruę̀j å træjə åpå naki*“, Grb. 77. 42.

rodet, to. „noget rodet skov med rødder og krammeri“, Kr. V. 1; fuld af rødder.

rodevenner, no. *rodəvæ·ŋər* (Valsb.); de, som søger, når der leges skjul, råber: r-, Flb. Fr. h. 107, se pippe 3.

rodfrugt, no. *rǫrfroqtər* flt. (vestslesv.); *ròjfroqtə* flt. (Søvind s.); = rgsm.; roer, kålrabi, turnips, runkelroer, gulerødder; *æ rǫrfroqtər kröwər möį pas* (vestslesv.).

rodgjær, no. bærme, bundfald (Sleth.), se Mb. under topgjær; 3. rod 2.

rodkål, no. *ruwəðkol æn* = flt. (Mors); *rǫrkål æn* = flt. (Agersk.); kålrabi.

rodkårre, no. *rokårə i* best. *-kåri* flt. *-kårər* (Torslev, Vens.); afsavet træstamme; jfr. kørret.

rodle, uo.
roðəl roðlər roðəl (D.); ft. tf. *roðəlt* (Agger);
rorəl rorlər rorəlt (Vejr.; vestslesv.);
rarəl ft. tf. *-t* (Agersk.);
ralle: *de roðlər i mi hals, få mi bryst* (D.); også om den slubrende lyd i en tobakspibe (Agersk.); *de roðlər i æ kijl* (Agger), når den skrupkoger; se 3. regle, rodikke, skrodle.

rodskud, no. *ruwəðskåð æn* (Agger); = rgsm.

rodstærk, to. *rǫðstærk* (D.); *a ær ęt læŋər r-*, sund og stærk tilgavns; også om formuesomstændigheder.

rodvælte, no. „der er tydelige beviser for, at sognet (Mygdal s., Vens.), ... i fortiden har været bevokset med skov overalt, ikke alene ved at der i bakkerne og hederne .... findes mange .... af de såkaldte „rodvelter“ (huller med en stor tue el. dynge ved siden), hvor roden el. stubben af de fældede træer har været opgravet, men ...., J. Saml. VI. 115. — „Huller, som fra umindelige tider har gået og endnu går under benævnelsen „rovlshvoller“, skulle efter gamle sagn være gravede i de tider,

man ikke kendte brugen af metallerne for at fælde træer, hvilket den gang iværksattes ved at grave et hul ved roden af træet og derpå forbrænde rødderne af samme, og for rigtigheden af denne antagelse, taler også det faktum, at der i alle r- findes spor af trækul (Vens.), J. Saml. IV. 216; jfr. Aasen, rotvelta huk., træ, som er oprevet med rod af storm.

rodæg, no. se roæg.

1. roe, no. *row æn* (Søvind s.); *ròw æn -ə* (Elsted); *ròw æn rowər* (N. Sams.); *råw æn* (Ang.); sårskorpe på et mindre sår: *dær æ ròwər pǫə;* jfr. isl. hrufa skurv, sv. rufva.

2. roe, no. *row æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *råw æn -ər* (Plougstr., Andst, Malt, Agersk., Tønder); *ròw æn ròwə* (Søvind); *ru* el. *rur æn ruər* (D.; Skive, Als), J. T. 290; *råwə æn* = flt. (Sundev.); *röw æn -ər* (Ang.); *ròwər æn ròwrər* (Bradr.); = rgsm., brassica Rapa L.; *do ska iñt ker dæ om röwər, för di æ nåk*, ordspr. (Ang.); ældgammel i Sverig, Cav. W. II. 100 flg., Säve, Åkerns S. 18, Lindh. Lappb. s. 8; kan fries fra jordlopper, Folkev. XI. 449. 224; jfr. Aasen, rova huk.; htsk rübe, mnt. rove, Sch. Lübb.; lat. rapa; se kålrabi, morrod, rod, maj-, runkel-.

roekål, no. *rukòl æn* = flt. (Vens.); kålrabi.

roent, i forbindelsen: „soent og r-“, se sunt og dunt.

rofis, rofesk, rofys, no. se rufferske.

rog, no. se 3. rod.

rog, no. *råq de* (D., Agersk.); *råk de* (Sundev., Mellemslesv.). — **1)** fin regn med blæst; rå tåge, tykning (Sønderj.); *de æ råq o tǫq* (Andst); *væstən råq gi blesəñ tavæjə* (Tåning); *råq å fåq* (Søvind s.). — **2)** *råq* itk. (S. Sams), rygende støv; jfr. Aasen, isl. rok itk. rygen, af rjúka; ravs.

1. roge, uo. *de råqər* (vestj.); det støvregner med blæst.

2. roge, no. *rǫq æn* best. *-ən* flt. *ər* (Vens.; Thy, Mors, Lild s., vestj., Malt, Elbo h., Søvind s.); hak. (S. Sams); *rǫq æn* (Øland, Hell. h.); *rǫq æn -ər* (Brande s.); *rǫv æn -ər* (Andst); *rǫk æn -ə* (Sundev., Bylderup, Ang.). — **1)** topmål, Sønderj. eft. Outz. — **2)** dynge af mög, således som de hakkes af vognen, når gødningen køres ud på marken (D., vestj., vestslesv., Elbo, Årh., Hmr., Sams, Sønderj.); en lang tildækket dynge af gødning fra den ene ende af ageren til den anden (Lild s.); en blandingsmødding, der anlægges på agrene; først plöjes nogle furer på ryggen af ageren, derefter udføres gødningen enten i små hobe eller i en lang række midt imellem de plöjede stykker, hvorpå furerne og den plöjede jord med spade el. skovl føres over gødningen for at dække den; sker dette om foråret, kaldes dyngerne „sommerroger“, sker det senere, kaldes de „vinterroger“, se C. Christensen, Ålborg Amt (1832), s. 61 flg., løberad, rygblande; *de war ən gu rǫq; bǫnt hò sat ən rǫq met åpå gult* (Vens.); en kolort, mskelort (Vens., Søvind, Hmr.); se mog-, sommer-, vinter-. — **3)** korndynge i loen; man rager under tærskningen kornet op i en „roge“ i den ene ende af loen (Lild, Thy); *gy te rǫq* (Mors), føre sammen i dynge, om korn i lo el. på loft; adskillige kæmpehöje på Mors kaldes: *rǫqhyw* ell. *rǫqbak*, mulig på grund af deres form. — **4)** en række af kjærve på marken, indtil der kommer en afbrydelse (Vens., Brande s.). — **5)** *i ròəq* flt. *ròq* best. *-ən* (Sams), et lille barn, hører mulig herhen, ligesom „*di Ådslev rǫqərə*“ i en stedremse, Sgr. IX. 131. 388 (Hjelmsl. h.); jfr. Aasen roke hak. topmål, isl. hroki, hrokr topmål; ruk hak. kornhob på marken; ruka huk. dynge; slgn Aasen rauk, ruga samt isl. hraukr, hrúga, sv. rök, skok, neg; holl. rook el. roke, høstak.

3. roge, uo. *rǫk -ə -ət* (Åbenrå); give topmål (Sønderj., eft. Outz.); skrabe af i dynger, *rok æ mok u*, læsse møg af i roger (s. d.); jfr. roge no.

rogekrog, no. *rǫqkròq æn* (Mors, Thy); krogen i laden, hvor det aftærskede korn skydes hen.

roget, bio. r- fuld, ɔ: topmålt fuld (Sønderj.), eft. Outz.

rogle, uo. se rokle.

rogn, no. *rawn* el. *ruwn* best. *-t* (Vens.); *ruwn de* (Lild); *ruwn de* (Mors, Løgst.); *råwn de* (Hell. h., D.); *rǫən de* (Tåning, Årh.); fiskerogn, *è gåt støc ruwn*

(Hjörring); jfr. Aasen rogn, isl. hrogn huk., htsk rogen; se bukser 2.

rognbutte, no. *ròwnbut æn -ər* (Mors); en fisk, grundling, gobio fluviatilis Cuv.

rognkage, no. bagtes i asken i Grinderslev v. Skive, se Kr. Alm. III. 68. 239, kage af rogn, se skoldkage.

rognsild, no. *ruwnsel æn* (Vens., Mors); hunsild, se mælkesild.

rognsten, no. *ròwnstijən æn -stijən* (D.); echiniter, forstenede søpindsvin; jfr. kæmpeknap, mariemorko, tordensten.

rogregn, no. *råqræjn æn* (D., vestj.); *råræjn* (Ryde s., vestj.); støvregn; *råqræjn o skrę*, el. *slęq, fålk ska ən wår sæ får* (vestj.); se rog.

rogregne, uo.
råqræjn -ər -ət (vestj.);
råræjn -ər -t (Vejr.);
de råqræjnər, støvregner.

rogvand, no. *råqwań* (Holmsl.); = rogregn.

roj, no. se rand, rod; to. se rund.

roj, to. ryggesløs, uvorn Mb., efter Terpagers jyske ords.

roje, rojen, se runge, rungen.

rojenom, no. se rundtenom.

rojk, no. se roddik.

rojsel, no. se runsel.

1. -rok, no. i smsætn. skon-.

2. -rok, no. se padde-; også formerne: rokker, rokler flt. (Thy, vestj.), J. T. 79. 80. 81.

3. rok, no. i tlm.: *de stor åpå råk* (Vens.), står vaklende; se rokke.

4. rok, no. *råk æn råək* (Bradr.), flt. *-ər* (Fjolde); mandfolkekjole; jfr. isl. rokkr hak., htsk. rock.

5. rok, no. *råk i* best. *-i* flt. *rąk* (Vens.); *råk æn -ər* (Vejr., Mors, Thy, Lild s., Havbro s.); *råk æn råk* (D., Andst; Agersk.), flt. *råkə* (Søvind s.). — 1) spinderok (alm. N. Jyll., N. Slesv.); *di gaməldas ròkər mæ æn gromə stuər brøst, dæ ģik skæw niər fræ skruwən å hæn åjər hywlən, dæm sijər jèn snår ðər no* (Lild s.); i en stedremse: „di Marribo råk", Kr. IX. 134. 358 (Vens.); skal sættes på loftet lillejuleaften, Kr. Alm. IV. 98. 298, jfr. Folkev. XI. 391. 189; skal flyttes bort onsdag i stille uge, Sundbl.[2] 169, Nyland IV. 55; rok uden hør „står brud" om natten, første karl, der kommer, vinder spindersken, Kr. Alm.[2] III. 93. 64. 65; rokken må ikke stå natten over med strammet snor, så bliver der spundet på den, Sgr. VIII. 183. 772, X. 30. 79, Kr. Sagn VI. 145. 400-2. 08; jfr. Wigstr. I. 110; Kuhn W. S. II. 17. 49, „så vil dværgene spinde på den"; Wuttke nr. 419 „die Walriderske"; W. Gregor s. 60; rokkehjulet løber rundt af sig selv, se Kr. III. 283. 379; når heks sér på det, Kr. Sagn VI. 146. 403-4; jfr. Wolf N. S. 484. 398, Møller, Fr. S. s. 2, redskab; r- laves af dræbt barns ben, jamrer som grædende barn, Kr. Sagn IV. 248, se streng no.; r- af guld, gave i æv., Kr. Æv. III. 290; spøgelse med gloende rok, Kr. Sagn II. 279. 130; gåde: *hwa æ de, dær æ komən å æ skåw* [*böjət i æn båw* (N. Slesv.)], *smæj i æ smiðəs, dræjət o æ dræjlaj, föj i æ forhus* (snoren af lammetarme), *o lævər om i æ ståw o sæjər: „snor, snor!"* (vestj.), el. .... *o stor iń o sjoŋər som æn tysk frow* (vestj.), el. ... *lövər rońt i æ stu, lisom æn Haərslə* (Haderslev-) *fru* (N. Slesv.); el. .... *som æn spansk flåw*; jfr. Gr. Gl. d. M. I. 234. 15, J. K. 251. 57, Sgr. II. 42. 266, III. 183. 982, VI. 23. 304. 315, 29. 370, 47. 426, 49. 445, IX. 171. 501, 175. 547, 219. 704, 222. 31; slgn gåderne Landstad 806. 5. 6 med opløsn.: bue, seletöj; Schleicher Litt. Märch. s. 209; el. i skoven er min moder, i marken er min fader (snoren?) jeg kan løbe hundrede mile og ingen kan kende mit spor (vestj.); jfr. mølle, tromme; Platt. navne til hvert stykke på rokken findes, Korrespondenzbl. I. 77. 91, II. 29. 35. 62. 77; „Trepito (får) bær wås det, som vi alle hår po, Skrattekras (karterne) kråser det, og strojunkeren (rokken) gjör det fint", Kr. Anholt 125. 346. — 2) *råk æn råək* (Bradr.; Fjolde, Ang.); *æn råk hör* (Ang.), såmeget hør, som der svøbes om rokkehovedet på en gang, *å lek æn råk* (Sundv.), lægge hør om rokkehovedet; det, hvorom hørren svøbes (Fjolde); jfr. Aasen rokk, isl. rokkr hak., eng. rock; se raket; bryst, hørhoved, jomfru 5, lundstikke, nokke, opstander, skagle, snold, spindehjul, ten, tjenestedreng, trin 2, 1. tråd 2, vinge; guld-, hjul-, Marie-, rummel-, spelte-, spinde-, sølv-, top-.

rokke, no. en fisk, se rokkel, skade, isl. skata.

1. **-rokke**, no. se kjællinge-.

2. **rokke**, uo. *råk -ər -ə -ə* (Vens.); ft. tf. *-ət* (Søvind s.); *råk -ər -ət* (D., vestj.); = rgsm., stå el. gå usikkert; *råk æ smör saməl* (Lindk.), når kærningen er færdig, samle smörret ved en rokkende bevægelse af kærnen; *hqj råkər mæ hwòt, kam råki; de æ jæn, dæ ka råk bu ørən*, om en stærk dram; *ka do råk woqən?* sagte bevæge vuggen; *è råki* (Vens.), en rokken; *dæñ råkə sè ålə òw stèjət* (Søvind s.), ɔ: den sidder ganske fast; r- v. pæl, hvorunder genfærd, Kr. Sagn V. 298. 43. 44, se rykke; er vel beslægtet med rykke, mnt. rucken; htsk rücken, eng. rock; se rokle, nokke.

rokkebrev, no. *råkəbröw et* (Sundv.); = rgsm.; bæltet, som bindes om hørrokken (se 5. rok 2.), pyntet med malede blomster; jfr. P. Volksk. VI. 56.

rokkebånd, no. *råkəbån et* (Sundv.); båndet, hvormed rokkebrevet holdes sammen.

rokkedrejer, no. *råkəndræjər æn -ər* (D.); *rokdræjər* (Lem); *råkdrèjə æn -rə* (Søvind s.); *råkədrèjər* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.

rokkefedt, no. *råkəfjet è* (Vens.); fedt, hvormed rokken smöres.

rokkefinne, no. *råkfeñ æn -ər* (Mors); tenens vinger.

rokkehat, no. *råkəhat æn* (Sundv.); paphatten, som sidder på rokkehovedet og hvorom hørren svøbes: jfr. hørhat.

rokkehenter, no. *rokhiñtər æn -ər* (Lem); ståltrådskrog til at trække tråden gennem tenhullet; se henter.

rokkehjul, no. *rokhywl æn* (Lem.); *råkhjul æn* (D.); *råk-* el. *råkəhywl è* (Vens.); *råkhywl et* (Søvind s.); = rgsm.; sættes over dör, hvoraf lig føres ud, Kr. Sagn V. 262. 35, se vognhjul; gåden lyder: *dær lövər tòl jomfruər ætər ənən å di komər eñda· enə væj* (vestslesv.), jfr. 2. bue; Wegener nr. 451 „7 i én seng", nr. 453 „9 jomfruer"; Simrock, Räthselb. s. 95 „8 herrer", Peter I. 127. 374, „12 brødre"; Wolf Z. f. M. IV. 377. 59, „12 jomfruer" (Mähren), se Wossidlo 77. 158 flg.; se rok.

rokkehoved, no. *råkəhu è* best. *-hwòt* (Vens.); *råkhoi et* (Agersk.); = rgsm.; jfr. opstander.

rokkel, no. *rokəl æn roklər* (D., Fanø); *råkəl æn råklər* (vestj.). — **1)** en fisk, raja clavata, sömrokken, se kohale, skade. — **2)** skældsord til et gammelt dårligt dyr, hest el. ko; *riqtiq æn gaməl r-* (D., vestslesv.). — **3)** klejner; når de bagtes, lagdes en på en stol; alle måtte på et ben hoppe rundt om stolen; den, som holdt længst ud, fik kagen, Kr. Alm. IV. 98. 296. 298.

rokkeløs, no. *råqələs* (D.); så løs, at noget kan rokkes; *æ pæl æ hijəl r-*.

rokkenokke, no. *æ roknakər* flt. (Lem); krogene på tenens vinger.

rokkepibe, no. *råkpiw æn* (vestj.); hullet, hvorigennem tråden føres fra tenen til spindersken.

rokkepig, no. *råkpiq æn* (Thy); jærnpiggen, hvorpå tenen sidder.

rokkeskrue, no. *råkskru æn* (Thy); *rokskrow æn* (Lem); skruen, der flytter tenen og derved strammer snoren.

rokkesløtte (?) no. i en talemåde, til indbildt syg siges: *do æ nåk syq i ròwən å råkəsløt* (Vens.), betydn.?

rokkesnold, no. *roksnol æn* (Lem); snolden på tenen, hvorover snoren går.

rokkesnor, no. *råksnqr æn -ər* (D., vestj.); *råksnor æn* (Andst); *råksnqr æn* (vestj.); *råksnowə æn* (Søvind s.); *råkə-* el. *råksnòr æn* (Vens.); = rgsm.

rokkesvarver, no. *råkswarər æn -ər* (Andst); = rokkedrejer.

rokkesving, no. *ròkswen æn* (Lild s.); krumtappen på rokkehjulet.

rokketen, no. *råk-* el. *råkətin i* (Vens.); *roktijən æn* (Lem); = rgsm.

rokketråd, no. *roktråj æn* (Lem); „kællingen havde ikke anden plads end at hun kunde sidde på hendes r-", Kr. VII. 326, trinnet, hvormed rokken trædes.

rokkevinge, no. *æ rokveŋər* flt. (Lem); vingerne på tenen.

rokle, no. se 2. rok.

rokle, uo. *råql -ər -qəlt* (vestj.); rokke småt ved noget; han fik bjærgmanden i tale ved at rogle med stagen, Kr. Æv. s. 74.

Roland, no. en Rolandstøtte er fundet i Tønder på rådhusets loft og ført til Thaulowmusæet i Kiel; slige støtter formodes at være opstillede i byerne som tegn på, at de havde lov til at holde marked, Hejmdal 1897 nr. 284; jfr. P. Volksk. II. 2, III. 176, Folkl. VI. 34. 201;

billeder som rejstes på torve i Vesttysklands byer „zur bezeichnung der städtischen freiheit und gerichtsbarkeit", Grimm Wb.; Rolands kilde og bjærg; kilden er et hul i Rolands mose, hvor Løgum, Löjt og Ris sogn støder sammen, Kr. Sagn III. 338. 03 (Mellemslesv.); se Mhoff 374.

rold, no. *rǫ̀l i* (Vens.), best. *-i* flt. *rol*. — 1) en krum, knortet, ej for stor gren; rodskud, en knortet stok; lang person med dårlig, leddeløs holdning. — 2) *rål et* (Elbo h.), slæng, forsamling; *et rål bön*.

1. **rolde**, no. *rål æn* (Lem); faldefærdig hytte.

2. **rolde**, uo. *rǫ̀l -ər rǫ̀lc* (Vens.); tegne sig skarpt mod synskredsen; *„de leqə jò så hòwt åpå i jènə bak å rǫ̀lər hwər òl ar gor å byjər"*, Grb. 205. 48.

role, uo. se råle og smstn.

rolig, to. *rolə* (D., vestj., Agger); *rǫ̀lə* el. *rolə* (Søvind s.); *rowlə* (Vens.); = rgsm.; *leq sæ rǫ̀wlə te* (S. Sams), lægge sig rolig til at sove; *de ka do wæ rolə we* (Agger, vestj.); *de ka do wè rowlə får* (Vens.); det kan du lide på; ordet anføres J. Saml. VIII. 274, fra Als som bio. morsomt, hyggelig, se 3. ro; u-.

rolighed, no. *roləhijəð æn* (D., vestj.); *rǫ̀ləhei æn* (Søvind s.); *rowlihjè æn* (Vens.); = rgsm.; *vi hår ət hær i wå roləhijəð* (D.).

rolighedsdråber, no. flt.; der udleveres infus. rhei alcal. c. æther. spirit.

rolk, no. *rolk æn* (D.); fattigmand, ɔ: den oprullede prås på pråsekærten.

rolle, no. se rulle og smstn.

1. **rolle**, uo. *rol -ər -ət* (V. Vedsted); vistnok kun om en slags kanefart på isen: pigerne satte sig på deres aftagne, glatslidte træsko, og de sköjteløbende drenge skød dem foran sig, det kaldtes: *ə rol æ piqər*; jfr. rulle.

2. **rolle**, no. vistn. kun i enkelte udtr.: *de spelər eŋən rul* (D., vestj.), ɔ: betyder ikke noget; *haj hò spelt månə rolər* (Vens.), ɔ: puds; jfr. Aasen rulla huk, 4. liste, sammenrullet stykke papir, se rulle.

rolling, no. *rǫ̀ləŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *råləŋ æn -ər* (Agger); = rgsm.; et lille barn; se skole-, små-.

rolpen, to. *rålpən* (Mors); uartig om börn, påtrængende, ubehagelig; *din r- oq!*

rolte, uo. *rolt -ər -əð* (Lb.); gynge, svinge frem og tilbage; *do mo et rolt mæ æ bowər!* (vestj.), ryste, skubbe med det; „vognen begyndte så sært at rolte", Kr. IV. 135, svinge frem og tilbage; ligeså Kr. VII. 49 „stenen begyndte at rolte"; *leq o rolt i æ uq* (Lb.), ligge urolig i vuggen, om småbörn; se rylte; jfr. Aas. rulta, vælte, styrte omkuld; rylte.

roltevorn, to. bio. *roltworn* (vestj.); vaklende, så det kan rokkes; *æ bowər stor r-*.

roltre, uo. han kunde aldrig være i stilhed, han skulde vugges og rultres med bestandig, Kr. VIII. 89. 172, ɔ: rokkes, bevæges, se rolte.

Rom, no. by i Italien, *Rom* ved Lemvig; *Rom ær iṅt byqt å jæn daw* (N. Slesv.); *væn ən skekər ən stuər te Rom, komər dær ən stuər tebak* (M. Slesv.); havren kan ride til R- tre gange og endda blive god (Vens.); lign. udtr. om byggen, Kr. Alm. I. 41. u; „Bispens datter, hun kom fra Rom, med en pose fuld af helligdom, med salt og peber og ingefær, rumpen i vejret og kys hende dér", Kr. Börner. 388. 88; slutning af gækkevers: „digtet i Ribe og skrevet i Rom"; jfr. Kr. Börn. 162. 466, Alm.² IV. 41; hanen vil til Rom og være pave; i ævent. Gr. Gl. d. M. I. 223, Kr. VII. 321, Dyrefabl. s. 4 flg.; jfr. P. Volksk. II. 122, Grimm K. M. nr. 27; Gonzenb. II. 65, Weinh. Volksk. VI. 165. 66, Trad. pop. X. 362, Cosquin nr. XLV, Köhler K. S. I. 58. 187. 424; jætterne drog til R-, Cav. Wär. I. 55, II. 41; mand går til R- for at få at vide, hvorfor han er så gammel, Kr. SkS. 34; se brød 1, vente.

rommeral, no. larmende kvinde; „næe den gammel rommeråhl banne . . ., gjø a kårt prosæs", Yuelb. s. 63; *romərq·lsk* (Hovlbj. h.), ustyrlig.

romersk, to. *æn romərsk* (Andst), er en plante, anthemis nobilis.

romertal, no. *romətal è* best. *-t* (Vens)., = rgsm.; *dær æ romətal åpå klåkən*.

rommeski·k, no. J. T. 331, = nonnetit, et slags æble (Felsted).

rommesti, no. mælkevej; når „æ rommestii" peger i vest el. nordvest, så giver det snart nedkast (nedbør), Kr. IX. 24. 233 (egn?), jfr. rômweg, Rochh. D. Gl. I. 16; *rom* skal efter E. T. Kristensens

opgivelse betyde fløde, altså: flødesti, slgn htsk rahm.

ron, no. se rogn.

-ron (?) se 2. -rod; aften-.

ronde, no. *roṇ̃ æn -ər* (Malt, Andst, Sall.; *roñ æn -ər* (Vejr, Lb.). — **1**) sidt sted i marken, engen, hvor vandet har sit træk; *de æ no æn betə stjæṇkist i æn krom roñ,* Kr. IX. 192. 27 (Ginding h.), det er nu en lille stenkiste i en smule ronde; smalle engdrag i agerland, der om vinteren står under vand; i stednavne, se U. Bl. I. 243; jfr. flo, rondel, slåde. — **2**) *roṇ̃ æn -ə* (Silkeb.), lang, smal skovstrimmel; se rende.

rondel, no. *roñəl æn -ər* (D., vestj.); *rönəl æn -ər* (vestslesv.); *røñəl* el. *ryñəl æn -ər* (Bradr., Agersk.); = ronde; rende på mark el. eng til at føre vand (Sønderj.).

rond-sod, no. *[ronsǫð de]* (Djursl.); sod som render ned, runden sod (s. d.), om ordet er pålideligt.

rone, no. *rǫn æ -ə* (Silkeb.); tyk gren; enhver gren så tyk, at der kan blive træsko af den; jfr. topskank; slgn Aasen rune 2, spire, skud; isl. runi hak.

rongel, no. *roŋəl æn roŋəl* (Lild s.); et slags dige af tørv stillet til törring; de lægges i en lang række med et par tommers mellemrum side om side, over mellemrummene et lag tørv til, o. s. v.; se 1. ringle.

rongenere, uo. se ruinere.

ronger, no. se ranger.

rongle, uo. *roŋəl roŋlər roŋəlt* (Lild s.); lægge tørv i rongler (s. d.).

-roning, no. se kobbel-, løs-.

ronne, uo. se rådne.

ronne, uo.

1) *roṇi -ər -ə* (Vens.); ft. tf. *-əð* (Mors, Thy); ft. tf. *-ər* (Vejr);
roṇ -ər -ət (D.). — **1**) yttre parrelyst om væderen, både om dens færd og dens lyd, hvormed den kalder på fårene; *roṇi ætər fǫən* (Vens.). — **2**) hore, om msker; jfr. Aasen, runnbukk, avledygtig buk; Rietz, råna uo. „vara eller blifva brunstig", ordet henføres af Aasen til rennast, blive drægtig, om dyr. —

2) *roṇə -r, -ət* el. *-rət, -ət* el. *-rət* (Andst);
røṇə el. *roṇə -r -t* (Agersk.);
roṇ (vestslesv.);
ryṇə (Sundev.);
røṇə -r -t (Bradr.);
småvrinske om hesten el. hop de kræver føde eller kalder heste; *roṇə ætər añər bẹst* (Age Kr. Alm.[2] I. 129. 19.

ronnebuk, no. *roṇibok* (Agger); horkarl.

ronnegal, no. *roṇəgal* (Ve *wẹr,* en væder, som løber.

ronnehors, no. *roṇəhås* (Andst); *[rynəhås]* (Sundeved) XII. 153. 523, = skronnehors, navnet kommer sagtens af den horsegumme.

ronneknop, no. *roṇəknop* (D.); filipens.

ronnelam, no. *roṇlåm* (vestj.); *roṇlam æn -lam* (A væderlam.

ronnelbuk, no. se Peder II.

ronnetop, no. navn til en mørk tale: „gjen ronnitop ben" (Kvols), ɔ: jag væderen

ronnevæder, no. *roniwæjr* (Mors); *roṇəvær æn -væjər* (ves skov, Sundev., Braderup); *rònive* (Søvind s., Tåning). — **1**) handy fårene; buk, væder; *å, guj bæ æ ronəvær, han ku eṭ følə æ fo* til den, som går på hosesokk siges spøgende: *do stoḷ nåk roṇəvər æ löwəñ ino·* (Plougstr *slirər nåk te halt mæ æ roṇə* slesv.); *gi huñər dåḷər få sda ronəvær!* (Lindk.), foragteligt om *æn ströwər* (arbejder) *som æn æn dọñ pus* (dyndhul) (vestsle *hår kowt æn roṇəvər* (Malt), *mæ ən roṇəvær* (Branderup), fuld;

æ præst å æ dẹn, di flåi et
æ roṇəvær ståj å skæñt,
så blöw æ præst gaḷ i hans
va mon dæñ roṇəvær tæñt?

(Hadersl. amt); Börnerim, Gr. III. 224; i en narreremse: „*jes vår æ ronəvær åp å æ hus å I de?*" — „*næj*" — „*de ku il, så gek han nẹr iğæ·n*", Kr. 141. 47 (N. Slesv.); *aṭənhuñər o da dǫ åḷ wå roṇəvæjr!* (vestj.), udråb; i et navnerim til Pede hedder det:

Pèjə, Pè lejə, Pè rònivejə,
hañ spraŋ wò foə
i fæmtən oə;
wò foə fæk laṃ,
mæn Pèjə fæk skaṃ! (Søvind); sagn omtales en spøgelse r-, Kr. IV. 7. 212; jfr. Mélus. IV. 43; i æventyret den med andre dyr på rejse, se Gl. d. M. I. 225, se Rom; person, lt af en stjålen r-, Kr. Sagn III. 56 flg.; skattegravning, en ridende på en r-, Sagn I. 381. 43; r- skal løbe ind i på ræv, Kr. Dyrefabl. 32. 36. 66; r- r i båden: *„guj bæjr ət!“* Kr. Dyre- I. 28; „lægge r- på bord“, Kr. Börner. 5. 7, styrkeprøve; „rejse en arm r-“, Börner. 596. 13, behændighedskunst; tspillet „grå r-“ (s. d.); jfr. Kr. Börner. 7. 43, 706. 35. — **2)** en slags store ernøddder, som bruges ved juletide ., V. Vedst.); jfr. Aasen runnbukk, or også formen „runnveder“ anføres; elz runnväre; se ronne; bede, buk, ldevæder, væder; grå-, Peder-.

ronnevædersdyst, no. i udtr.: *o ñ ronəværsdyst* (D., Malt), leg: to llede sig op overfor hinanden med rmene korslagte over brystet og løber af al kraft imod hinanden, jfr. Kr. Börner. 626. 35.

ronnevædershavre, no. *ronəværs-havər* (vestslesv.); dårlig groet havre; derom kan siges: *de ska stå te æ ronə-vær!* ɔ: det er ej umagen værd at høste.

ronnevædershorn, no. *ronəværs-hoŕn æn -ər* (D.); væderhorn.

ronnevæders-tot, no. *ronəværs-tåt æn -tåt* (D., Plougstr.); hvad der af græs el. korn i småtotter bliver stående efter høsten på marken, derom siges: *de æ æ ronəvær!* jfr. bedemænd, rylehytte.

ronsk, to. *ronsk* (Vens., vestj., Andst, Agersk.); om vædere, være avlelysten, også om mennesker: gejl.

ronske, uo. om væderen, løbe efter fårene, Mb.

rontle, uo. *roñtəl* (vestj.); *di leqər roñtlər*, horer.

rop, no. se ræbe.

roppe, uo. se rubbe, råppe.

ror, no. se rod.

1. ror, no. i udtr. som: *han ær altid te ror* (Agersk.), ɔ: i virksomhed, færdes altid; jfr. røre.

2. ror, no. *ror æn* (Varde, vestj.); *rowər è* best. *rowrə* (Vens., Hell. h.; Agger); *ròwə et -rə* (Søvind s.); *roə et* (Sundev.). — **1)** = rgsm.; styreredskab; *ham hað di sòt te rowər å wijst ham, hwa wèj hañ skul hòḷ rowərpeñən* (Lild s.); se stage-. — **2)** åreformet redskab, der bruges til at røre kornet og det varme vand om i bryggerkarret med, når der brygges (Varde); *maltrowər* (Elst.).

roret, to. *rorə* (Lindk., D.); *röwərə* (Lem); *ruərə* (Andst); *roðərə* (Varde); fuld af bundfald; *do mo et plaðər i æ wañ, do ĝör ət rorə* (Lindk.); *ĝör æ wañ röwrə, røjrə* (Holstebro), = *loðərə* (Thy); uo. *æ køjər röwər æ wañ* (Holmsl.); jfr. roddiket.

rorløgle, no. *ròwəlòql æn* (Søvind s.); = rorpind.

rorpind, no. *rowpeñ æn* (Agger) *ròwəpiñ æn* (Søvind s.); = rgsm., se ror.

rorrel, to. uo. se roddel, rodle.

rorsmål, no. *ròwərsmol* itk. (N. Sams); indenfor den øverste planke på bådens essing er „rorsmålene“ slået fast, i dem sidder åretollene.

ror-ædder, no. *roræðər æn* (Holmsl. kl.); *æ roræðərər* flt. kaldes piggene, hvorpå roret hænges, agter i båden.

roræg, no. se roæg, röræg.

1. ros, no. hest i smstn. rosbjælde, -kjør, -mølle; se mnt. ross Sch. Lübb.

2. ros, no. *rås æn* (vestj.); larm, tummel; *hwa æ de får æn r- di håḷər i æ fåḷkståw?* se rosse.

3. ros, no. *rås è* (Vens.); brud i revle, hvorigennem vandet fra den indenforværende kil (se 2. kil) løber ud.

4. ros, no. *rus i* best. *-i* (Vens., Agger); *ros æn* (D.); *rowəs æn* (Søvind s.); = rgsm., modsat daddel: *de ma a sèj te hans rus* (Vens.); jfr. Aasen, ros itk. huk.; kjællinge-, selv-.

rosbjælde, no. *ròsbjæḷər* flt. (Vens., glds.); kanebjælde.

1. rose, no. *rus æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens., Hell. h., Thy, Sams, Andst); *rowəs æn -ə* (Søvind s.); *ros æn rosər* (D., Sem, Sønderj., Bradr., Sundev.). — **1)** en bekendt blomst, rosa, *røj å hwij rusər* (Vens.); i visen: ifjor var du ligesom en rose så rød, Kr. I. 83. 7; min stolte jomfru . . ., vogter du efter roser, s. 188. 3; udi lunden der falmer de roser, s. 206. 1;

Stedelils gård, den ere med roser og lilier omhængt, s. 225. 8; jomfru væn, en rose for alle de lilli, s. 283. 2; lad lilierne kun visne, når rosen jeg får, Sgr. II. 148. 12; i ævent. gror der roser og lilier efter pigen, Grb. 102. 19; dronningen skulde blive frugtsommelig (s. d.), med en dreng, om hun spiste en rød rose, med en pige, om hun spiste en hvid, Gr. Gl. d. M. I. 173; pigen omskaber sig med sin brudgom på flugten til roser, Kr. Æv. s. 28, Grundtv. Æv. II. 90; jfr. Mhoff s. 399, Grimm K. M. nr. 51, 113; så lidt som rose kan gro op af tört træ el. sten, kan et mske finde nåde (s. d.), se Sgr. IV. 4, Gr. Gl. d. M. III. 20, Gr. Æv. II. 200; jfr. Segerst. 138; en fortryllet prinsesse bærer, som godt tegn, rose i hånd, Kr. V. 327; i ævent. forlanger yngste datter en r- af sin fader, Kr. Æv. III. 287; jfr. Schm. Märchen 88, 228, Koehler KS. I. 54, Ndl. Volksk. VIII. 141, Busk Rome 115; rose og hvidtjörn gror af de elskendes grave, DgF. II. 339; jfr. Grimm K. M. II. nr. 4 af „Kinderlegenden", Rochh. D. Gl. I. 10, P. Vlk. VIII. 65. 50, Rivista II. 389, se lilie II. 427. 42 b; træ; „plukke roser", en sangleg: de legende i kreds, A. i midten; kredsen danser rundt og synger:

plukke, plukke roser, roser og violer,
der sad en rose i hans hat,
havde vi den, så var det godt;
roser og violer;

A. tager en af kredsen ind til sig, mens der synges:

roser skulle tages i favn,
roser og violer; plukke, plukke roser ...

de to i kredsen falder på knæ, mens der synges:

roser skulle falde på knæ ...

således fortsættes: „roser skulle klappe", „roser skulle kysse", „roser skulle opstande", „roser skulle danse", og endelig: „roser skulle skilles ad", mens de to i kredsen bestandig lader handling følge på ord, Gr. Gl. d. M. III. 183. 6 (Åbenrå egn); Kr. Börn. 306, 642; jfr. Ndl. Volksk. II. 120; „fald på knæ, min r-", Krist. Börner. 288. 19, 633. 63, 705. 32, sangleg, jfr. P. Volksk. VI. 21; der stander en r- ved Engellands kyst el. „ved englenes grav", Kr. Börner. 310. 11, sangleg; om rosen, se Anders. Planternes Verd. 60; Vising, Rosen i Forntiden och Medeltin, Lett. Tidsskr. 1893 s. 435, Urdsbr. VI. 150, Ons Volksl. IX. 84; uvisnet r-, kyskhedstegn, Trad. pop. III. 277; hvorfor r- er rød, sts II. 549; jfr. hjubær; klit-, træ-, vild-. — **2)** fællesnavn for blomster i alm., sædvanlig flert., mulig især om större el. iöjnefaldende blomster, både dyrkede og vilde; næppe i Sønderj.; hun plukked de roser, både brune og blå, Kr. II. 209. 1; hun plukked de roser, både gule og blå, Kr. II. 240. 6; se bur-, bæk-, drenge-, fleg-, gule-, humle-, hunde-, kamel-, kartoffel-, kokke-, korn-, kukkemands-, loppe-, mergel-, præste-, pæk-, rage-, skralde-, stand-, stang-, stok-, storke-, trold-. — **3)** best. *æ ros* (D.), en hudsygdom, erysipelas; til at fordrive den har været brugt mangfoldige besværgelser, se Thiele Overtro nr. 488, J. Saml. IV. 108, hvor der nævnes røde, hvide, brune, blege rose; jfr. Wigstr. II. 399, Amins. II. 108, IV. 82. 94; Kr. IX. 69. 743, Mhoff 514. 21, Urdsbr. VI. 139. 7, Urquell. I. 34. 5, 186, Strackerj. I. 69. 72. 87, Busch Volksgl. 181 flg., Z. f. M. IV. 104, Wuttke nr. 232, Frischb. Hexenspr. s. 82, Folkl. Journ. V. 202 (Cornwall), Liebr. Volksk. 342; se hellig ting. — **4)** når der brygges, lægges i bunden af bryggerkaret et havrehalm, over dette i en dynge, höjest i midten, den brune malt, det hele kunde afvindes en fjærn lighed med en blomst og kaldes: *æ ros* (Sundev.); jfr. Aasen rosa, blomst; lat. rosa.

2. rose, uo.

rus rusər rust rust (Vens., Agger);
ruəs ruəsə ruəst ruəst (Elsted);
ros ros rost rost (D.)
rowəs, -ə eller *rowəs, rowəst rowəst* (Søvind s.);

= rgsm.; *han ros gråw å ət* (D.), praler af det; *do hòr eñc å rus dæ å; a fo lòw å rus mæ sil, da I qjər eñc wel* (Vens.); *di rowəs ow ham* (Søvind), taler rosende om; „uden at rose mig selv, de er gode i år", sagde Kolding pranger, han mente sine svin, Sgr. I. 155. 616; øl, som trænger til at roses, Kr. Alm. II. 26; som kan rose sig selv II.[2] 8. 20; man må ikke rose el. berömme noget, ej folks sager, kreaturer, ej øl, mens det brygges, dermed følger ulykke, se Kr. IV. 201. 282, Sgr. X. 9; jfr. Kr. V. 31,

Sagn VI. 251. 43, VII. 138. 81; for at afværge den, kan man banke tre gange under bordet, se Kr. Sagn IV. 612. 92, Thiele Overtro nr. 178, J. K. 401. 23; Trad. pop. I. 149 (Rusl.); jfr. Strackerj. I. 43. 37; el. man kan sige: *mi röw ær åu kön!* (vestj.); jfr. sv. når barn eller kreatur roses: „kys dem i rumpa!", Rääf Saml. I. 126, el. „kyss det i gumpen", Gasl. 48, Sm. Medd. II. 53, el. „peppar och salt!"; plt. „lik em dremål kruezwîs in'n nôrs (rumpen), Korrespbl. II. 15, el. „lick mi in'n ors", Bartsch II. 52. 127, P. Vlk. VIII. 183. 3, jfr. Schütze I. 144; el. „knoblauch!" Andrée Parall. I. 43; el.: „wenn din groot muul nig weer, so weer et nog beter", Schütze I. 144; den som rsig af sin rigdom, bliver fattig, Kr. Sagn IV. 381. 88; forestillingen er særdeles udbredt både i oldtiden og nutiden, jfr. således Nyrop, Navnets Magt s. 200, Wigstr. Folksed. 89, Cavall. Wärend I. 381, Kr. Janss. Event. 61 anm., Wuttke nr. 224, Strackerj. I. 43. 37, 301. 211, P. Vlk. VII. 93. 9, Wh. Vlk. IV. 81, XI. 69. 9, 220. 4; Busch Volksgl. s. 153, 158, 286, 308; Bartsch II. 143. 635, Grimm Myth.² 1056, W. Gregor 7, 35; Folkl. Rec. IV. 105 (Irland), V. 50 (Rumænien); Folkl. Journ. I. 220 (Grækenland), V. 129 (Kina), 261 (Shetl. Øerne), Aubrey Remains s. 80; Mélus. II. 169, IV. 25, V. 44. 155, 161, 162, VIII. 133 flg., Folkl. V. 346. 304 (Indien); se spytte, ondt öje; *fica; jfr. Aasen rosa, berömme; isl. hrósa.

roselus, no. i tlm.: „æ r- har bidt ham", Kr. Ordspr. s. 259, ɔ: han er bleven ødt af ros (vestj.).

rosenblad, no. *rowəsblå et -ə* (Søvind s.); = rgsm.

rosendans, no. „r- kringelikrans", Kr. Börner. 173. 20, sangleg; jfr. Böhme Kinderl. 442. 68. 78.

rosengran, no. en i urtepotte dyrket pelargoniumsart (Strelluf).

rosengren, no. *rǫsgræjn æn -græjn* (D.); = rgsm.

rosenknop, no. *rǫsknop æn -knopər* (D.); = rgsm.

rosenkrans, no. se kringeldans, börneleg; jfr. Kr. Börner. 173. 20, Böhme Kl. 444. 78. 110 flg.

rosenmund, no. hunden siger i ævent. til pigen: „vil du kysse mig på min mund tre gange og kalde mig rosenmund?" — så vil han hjælpe, se Sgr. XI. 189.

rosenobel, no. en guldmønt; *di åfrət syw rosjona·blər*, Kr. IX. 240 (S. Hald h.); af eng. rosenoble, en guldmønt på hvis ene side var præget en rose; noble, en eng. regningsmønt, hvis navn er sammenblanding af lat. nobilis, ædel, og græsk obolus, se Weig. Wb.

rosensblomme, no. Sgr. III. 180. 935; Kr. Alm.² IV. 8. 2, se oldemoder.

Rosensland, no. i ævent.: prinsessen fra R-, Kr. V. 29.

rosentræ, no. *rowəstrè et* (Søvind s.), *rᵒostræ æn* (vestj.); = rgsm.; pigen planter et r- på hendes faders grav, Krist. V. 52.

ros-gros-rævelungesaft, no. der udleveres looch pulmonale el. blanding af syrop. althææ og liqu. pectorale; stoffet nævnes også ros-gros-lungesaft, eller ros-gros-oprevlevum-lungesaft (Müller, Peters.); rævelunger har været brugt i medicinen.

rosin, no. *rosi̯jn æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens., alm.); *rosi·n æn -si̯nər* (D.); = rgsm.; i gamle dage groede der rosiner udenpå husene i Himmerl., ɔ: vinranker, se Mejb. s. 98 anm.; jfr. sinne; fr. raisin, se latiner.

rosinbloster, no. flt. J. T. 240. 344, syrenen, syringa vulg. L. (Hadersl.); træet: rosinblosttræ.

rosing, no. *rosəŋ*, måske også: *rosəl* (Lb.); *røsəŋ æn -ər* (Løgstør); = rusme (s. d.); en krans sammenbundet af løg (Lb.).

rosinpiller, no. *rosi·npelər æn* (D., Ribe); krambodsvend; skæo. til latinskolens elever (1840—50).

roskab, no. *roskab* (Silkeb.); *ròskav* (Årh.), morskab.

roskjør, no. *røsker* (S. Sams.); *reskęr* (N. Sams.); offentlig befordring; omgangstur i sognet enten med vogn ell. ridende bud; der nævnes *låŋ* og *stakəð r-*; det hedder: at gå, ride, køre i r-; jfr. rosbjælde.

rosmarin, no. *rosmari·n æn* (Andst); en busk, rosmarinus officinalis L.; volder kræft, Kr. Sagn IV. 626. 28; men også om syrenen; navnet stammer fra ros marinus, havdug, fordi planten gror ved havbredden i Sydeuropa; se sarin.

rosmedulle, no. *rosmədu'l̥ æn* (Mols); tykt kvindfolk, jfr. bommerut, trut.

rosmølle, no. *råsmøl̥ æn -ər* (D., Andst, Ang.); hestemølle, mest med boghvedekværn.

rosom, to. *rowsom* (vestj., Thy, Mors); *rowsom* itk. *-t* (Vens.); *ròwsom* itk. *-t* (N. Sams); om hvad der er morsomt, fornöjeligt og som bringer tiden til at gå; *de æ så rowsåm o hør æ klåk go, dær æ sån æn row wej ən* (Agger).

rosse, uo. *rås -ər -ət* (D.); ft. tf. *råsər* (Vejr; Bradr.); magte, tumle; *rås jæn* el. *nöj* (vestj.); også: *råsi mæ æ kål* (vestj.), tumle med dem; *han hår et håð stör hamər, ən som han ku rås* (Andst).

1. -rost, tf. se for-.

2. rost, no. *røst i* (Vens); *„ruest"* (Sams); mæsket malt i bryggerkarret; se Aasen roste, isl. hrosti hak; se drav.

rostage, no. på de gamle hjulplove fandtes en løs stage, den var bunden til håndvollen og stukket ned i en kramme på muldfjælen og gjorde tjeneste som den ene håndvol; den bærer forskellige navne: *rostak* (Bradr.), *røstak* (Angel), *rostaw* el. *roståk* (Agersk.), *roståŋ* el. *rostræ* (D., Lindk.); Hag. forklarer ordet som ryddestage, thi kæppen er jærnbeslået på enden og bruges bl. a. til at rydde senegræs el. andet bort, når det slæber for langjærnet; gamle smede forklarer ordet som rådstræ, fordi man ved hjælp af denne stang magter ploven, råder med den; se ros, rosse.

rosthalm, no. *røsthalm i* (Vens.); *røsthalm i* (S. Sams); halmen, som lægges i bunden af bryggerkarret; om der toges en visk af utærsket rughalm, blev øllet særlig velsmagende.

rostkar, no. *røstkar et* (Emmerlev); *røstkår æn* (Thy); *røstkòr è* best. *-ə* (Vens.); bryggerkar, jfr. tapkar.

rostok, no. *rojstå'k æn -ər* (Fjolde); åre at ro med.

rosttag, no. *røsttaq è* best. *-e* (Vens.); = rosthalm.

rosville, no. radix scillæ, lægemiddel (Müller).

rostvisk, no. *røstwesk i* (Vens.); en visk halm, som lægges over bryggerkarrets taphul.

rotte, no. *ròt* el. *rὸt æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *råt æn -ər* (D., vestj.); *rot æn -ər* (Lem); *rat æn -ə* (Vor h., Søvind s.); *råt æn rådə* (Sundev.); flt. *råtər* (Fjolde). — 1) = rgsm.; en bekendt lille gnaver, mus rattus; *han æ lisă tròw som æn råt i æn sur wost* (vestj.); *ka do hål̥ æ råt?* (Malt), ɔ: magte sagen; *di råtər kålər æ møs* (Valsb.), ɔ: de vanskeligheder regner jeg for intet; „a frøjte missel få a ska go hielt te rotteren", Yuelb. 62, ɔ: rent blive ødelagt; i et börnerim: „ry æ pått', hied mi rott'", Sgr. V. 150; rotter kunde sendes ind i en egn af bjærgfolk el. tatere, således til Nordsælland, JK. 285. 96; til Låland, Thiele II. 66; til Falster, Sgr. III. 214. 1124, Kr. Sagn I. 418. 44; jfr. Wigstr. II. 134, Meyer Abergl. 131, Z. f. M. IV. 81, Folkl. X. 364; i Hanherred er der ingen rotter, Kr. VIII. 385. 699, Alm. I. 88. 331, se muldvarp; ej på Norderøerne, JFærø 226; vil man fordrive rotterne, skal man en höjtidsmorgen feje snavset fra alle fire hjörner midt på gulvet, bære det ud i sit forklæde og kaste det i fandens navn på naboens mark, Kr. IX. 19. 168, Almuel. IV. 158. 15; el. man kan skrive Medardus (s. d.) stiltiende (s. d.), over alle åbninger på huset ved solopgang, Kr. VI. 266. 124, Sgr. VII. 233. 873; jfr. Wh. Vlk. I. 181. 188 øv.; besværgelser, se Kr. IX. 69. 745, Sagn VI. 80. 11, 88. 29, 417 flg., J. Saml. IV. 120. 28-30, Cavall. Wärend I. 426, II. XLV, Thieles Overtro nr. 311, Ons Volksl. III. 106. 13, VI. 58; lindorm (s. d.) var rotternes skytsherre på Fur, Kr. Sagn I. 428. 79; rotter drives af troldmænd, Nordmænd (s. d.), ind i ilden, Kr. III. 84. 119, Sgr. II. 188. 767, Thiele II. 289; ud i fjorden el. i et kjær, Kr. IV. 188. 263, Sgr. IV. 166. 518, Thiele II. 68, J. K. 258; de drives fra Bogø, Sams, Herring v. Kværndrup, fra Fur, Junget ved Skive, se Kr. Sagn II. 198. 90. 91. 94. 105. 107; fra Stjær, Thyholm, Lönstrup, Strandby, Alm. I. 102. 87-90; dersom r- kommer til Vesterhav, og der til Gudum kommer muldvarpe for rotter, skal verden forgå, Kr. Sagn II. 340. 367. 406; en „rottekonge" gör löjer ved at signe (s. d.), Kr. Alm. 2

I. 159. 90; jfr. Temme, Pommern s. 169, Altmark s. 114; rottefængeren i Hameln, Grimm S. I. 291, Gould, Curious Myths II. 152, Folkl. Journ. II. 207, Folkl. III. 227, sign. Mélus. III. 194 ned., se lindorm; r- forfølger og æder mand, Knytl. S. kap. 61; jfr. biskop Hatto, Z. f. M. I. 452. 11, II. 405 flg., III. 307, Urdsbr. V. 182, Gr. S. I. 288, Liebr. Volksk. 1 flg., Gould Curious Myths II. 182; rotter stævnes, JFærø 226; der føres proces (s. d.), med rotterne på Fur og de må flytte, Kr. VI. 56; jfr. Thiele II. 67, J. Saml. II. 62, Kr. Sagn I. 428. 79, Ndl. Volksk. III. 183, Amira s. 21 anm.; jfr. at rotter opsiges til fraflytning, Sundbl. 129, Wigstr. II. 134; det sker skærtorsdag, Aldén Getap. 108; jfr. Amer. Folkl. V. 23, 330, VI. 70, 233, IX. 223, XI. 161; mange rotter varsler dyrtid, Kr. IX. 19. 169, Sgr. VIII. 105. 438; alm. er vistn. forestillingen, at rotter på skib er et godt varsel; de går fra borde, når skibet skal strande; jfr. Jonsson, Möre s. 12, Folkl. Journ. IV. 14 (Skotl.), Wuttke nr. 273, Rochh. Drei Gaugött. 177, Ælian, Var. H. I. 11, Hist. Anim. VI. 41, Hardw. Tr. 251; bliver en af rotternes kammerater ihjelslået, flytter de, Sgr. VIII. 106. 440 (vestj.), det varsler ulykke, Kr. Alm.[2] I. 137. 59; de må ikke i julen (s. d.), nævnes ved deres rette navn, men skal kaldes de „store", Sgr. III. 152. 841 (Sæll.), VI. 207. 90 (Sams.), VIII. 105. 437 (Fyn), Gr. Gl. d. M. II. 111. 98 (Falster); de „store grå", Kr. IV. 408. 38, VI. 270. 161, Sgr. VII. 66. 373; de „store langrumpede", Thiele Overtro nr. 224, Grundtv. Gl. d. M. II. 243. 389 (Fyn); „teder", Nyrop, Navnets M. s. 125, Sgr. VII. 75. 457 flg. (Sæll.); jfr. Kr. Sagn VI. 417 flg., Werlauf Antegn. s. 399, Wigstr. I. 173, II. 282, FS. 35. 49. 50, Rääf I. 37; se navn; Samsingerne trakterer Ærøboerne med stegte rotter, Kr. IX. 254. 94, Efterslæt 244. 274; i sagnet vælter en rotte (djævelen?) en vogn, Kr. IV. 213. 298; ellefolket drager ud i rotters lignelse fra Ærø, Thiele II. 253; heks, mske i rotteham, Asbj. III. 309, Curtin 194; det nægtes genfærdet at få plads over jorden som en rotte kunde ligge, Kr. VI. 147. 210; et land uden katte, se II. 108. 53. a, overfyldt af rotter, se Thiele I. 308; jfr. Kr. Sagn III. 278. 70, Arnas II. 500; dronningen siges at have født en rotte, Kr. V. 173, Sgr. VII. 164; rotten er et hjælpende dyr, Kr. VII. 273; jfr. Asbj. II. 17, 75, Segerst. 50; r- med öjne som låg på krus ses ved skattegravn., Kr. Sagn I. 381. 44; slæber hølæs, Wigstr. I. 160, 174; suppe koges på r- til fosterfordrivelse, Kr. Alm.[2] III. 106. 33; alm. folketro om r-, P. Vlk. VIII. 172; hvad rotter (mus) siger, Cav. Wär. I. 317, II. XXII. — 2) skældsord; *din råt; æn rivər råt* (D.), skældso. til en dreng fra Ribe; *væstərby, metby råt* (D.), til drenge fra Midtby, Vesterby; „Böwl r-", Kr. IX. 133. 355, Sgr. II. 87. 420 (Bøvel, S. Omme s.); i stedremser: „*Råjhe råtər*", Kr. IX. 131. 347 (Hviding s); „Kirkeby r-", Kr. VI. 347. 221 (S. Omme, Brande s.); „Kollund r-", Kr. IX. 128. 337 (Hmr. h.); „Mollerup r-", Kr. IX. 127. 328; „Østerby r-", Kr. IX. 132. 48;

„di Astrup rotter, di pisser i dje potter,
å skider i dje kander å skjænker hweranner,
di slor 'et i los' å gjæmmer 'et te posk'!", Kr. IX. 137. 370 (Slet h.);

ell. „di Jegsen rotter, di skider i dje potter,
di lukker 'et i los', di gjæmmer 'et te posk',
å spis 'et te dje ywlawtens natower!"

Kr. IX. 137. 369 (Skanderb.);

ell. „de Spøtrup rotter, de gyer i dje potte,
de før 'et te Vejl' å lær 'et fåsejl',
de før 'et te Os' (Århus) å lær 'et slo i los',
de gjæmmer 'et te iwl, de æder 'et iliwl!", Sgr. XII. 143. 371;

ligeså „Vindelev rotter", Krist. Börner. 397. 76; jfr. Kr. Ordspr. s. 504 om Rørbæk og Hestlund; se præste-, skole-; r- skal være komne til Europa i folkevandringens tid, Hehn[5.] 380, omtales i 11. Årh., Folkl. III. 245 flg., Bugge Studier I. 469; jfr. Aasen, rotta huk.; mnt. rotte Sch. Lübb.; htsk ratte el. ratze, eng. rat; kirke-, klæg-, vand-.

rottedejg, no. *ratdèj de* (Søvind s.); rottegift.

rottefælde, no. *råtfæl æn -ər* (Mors, Agger, vestj.); *ratfèl æn -ə* (Søvind s.); *råtfèl æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.

rottegab, no. *råtgaf et* (Ang.); rottehul.

rottehale, no. *råthål æn* (Støvr.); *råthål æn -halər* (D., vestj.). — **1)** = rgsm.; den er giftig, kattene æder den ikke, Sgr. VIII. 106. 439. — **2)** forskellige genstande, der ligner en rottehale; en rund fil, (alm.), jfr. Bugge Studier s. 468; en pensel, hvormed murerne afstreger de korte streger på muren (Støvr.); jfr. skråpensel; stænglerne af equisetum (Hammelev), J. T. 299, vistnok også om græsarten phleum pratense L. (vestslesv.).

rottehalet, to. *råthålə* (D.); *rathålət* (Søvind s.); *rothålə* (Lem); om heste, der har få hår i halen; jfr. rephalet. rumphalet.

rottehul, no. *råthwol æn-hwolər* (D.); *rathwòl et -hwòlə* (Søvind s.); = rgsm.

rottehund, no *råthuń æn* (D., vestj.); = rgsm.

rottejæger, no. person, som påtager sig at fordrive rotter; han skrev på en seddel, istedetfor en besværgelse:

hold gode katte i dit hus,
så bliver du fri for rotter og mus!

Kr. IV. 218. 306.

rottekat, no. *ròtkat i* best. *-i* flt. *-kat* (Vens.); kat, som fanger rotter.

rottekonge, no. gör akkord med færgemanden, da rotterne flytter fra Fur, Kr. VI. 56, til Store og Lille Rotteholm udfor Sundsøre.

rottekrudt, no. *råtkryj de* (D.); *ratkrui de* (Søvind s.); = rgsm.; arsenik.

rottesaks, no. *ròt-* el. *ròtsaws* el. *-saqs æn* (Vens.); *råtsaws æn* (D., vestj.); *ratsaws æn* (Søvind s.); = rgsm.

rov, no. se roge, rug; uo. se råbe.

-rov, no. se mund-.

rovfugl, no. *råwfåwl æn -fåwl* (vestj.); = rgsm.; vist låneord; blandes fjer af r- i dynefyld, fortærer de alt, Kr. IV. 354. 76, Alm.² I. 148. 07; de nagles på port for at kyse vætter, Laisnel I. 292, Wigstr. I. 105; besværgelser mod dem, P. Volksk. II. 90, se glente, høg, 4. krage.

ro-visk, no. laver kloge koner af vildtvoksende planter at lægge under hovedpude for sövnløshed (JK. utr.).

rovling, no. se ruglev.

rovlshul, no. se rodvælte(hul).

rovpjesda, no. se rugpersdag.

rovske, uo. se ruske.

rovsvorn, Mb. se ravsvorn.

roæg, no. *rorek de* (Lindk.); *ruæq æn* (Søvind s.); *ro eq* (Andst); *roek* (Bølling h.); *roð æq* (Varde); *ru* el. *stuə eq* (Løgst.); jærnspåner på æggen af skærende redskaber, de fremkommer ved stærk slibning; *dær æ rorek får æ knyw* (D.); *dær æ rowek i æ ber* (Lem); *ruæq* (sællandsk); bogstaverne -r- og -ð- synes vellydsbogstaver; jfr. Aasen, ro 2. huk.; Rietz ro, sv. råegg; se 3. ru.

1. ru, „at ligge på ru", ɔ: ligge lig, Mb. efter Moth.; se Kalkar III. 619. 26 b.

2. ru, uo.
ruw nt. ft. tf. *-ər* (Vejr.);
ru -ər -ət -ət (Andst, Agersk.);
ru -ər -ət (Bradr.);

bruse, fylde, tage plads; *de rowər møj* (Lem); *dær ær et så möj som de ruər te* (Lindk.); *de ruər möj åp i æ sæk* (Varde); *de æ gråw, som di stak ruər!* (Lindk.), viser sig store mod horisonten; *æ kvon de ruər möjr i æ lai æjå·r; æ ul ruər möjr i æ sæk* (Agersk.); spottende siges: „de ruer lisă møj, som en taffel (bekkasin) i Felding mose", Kr. VI. 324. 89; jfr. Aasen Rietz ruva, have stort omfang; se rulag, skrude.

3. ru, to. *ruw* el. *ruk* (Vens.); *ruw* (Lild s.); *ruw* el. *ruk* (Mors); *ru* itk. *rut* (Mellemslesv.). — **1)** = rgsm.; *ruk som i hohòl* (Vens.), så skarp at føle på som halen af en hå; *ruw beð* på en kniv (Thy); *ruw æk* (Sall.), = roæg (s. d.); *ta åpå nuə mæ ruk nèjl* (Vens.), tage hårdt på; sprækket, ujævn om hænderne, jfr. hakkeret (Vens.); *a æ så ruw i min hals, fòr a hår fòt så møj kul* (Lild); *ruw i halsi* (Vens.), rusten i halsen; bio. *de gor ruk te, haj cyr ruk te* (Vens.), rask til, rask afsted; se 2. rad. — **2)** gnaven, fortrædelig; *haj wa nuə ruk ida·* (Vens.). — **3)** lådden (Mellemslesv.); *så rut som et fåər* (Vlb.); *de lilə ru tepst* (smsts.). — **4)** fig. polisk, *æn ru kaəl,* (Msl.) svarende til vestj. lådden; htsk rauh, mnt. ru eller ruwe, Sch. Lübb., eng. rough; se hå.

rub, no. i udtr.: *rop å stop* (Thy); *ròp å stòp* (Søvind s.), = rgsm.; *han hå tån ålten mæ· sæ bodə rop å stop* (Vejr.); *haj tu bådə rop å stoþ* (Vens.); jfr. rumpe, stubbe; jfr. Aasen, rubb hak.,

lovstump til at fortöje med; mnt. rup unde rap, Sch. Lübb.

rubank, no. *rubaŋk æn* (Thy, D.); en stor hövl, snedkerne bruger at stryge kanter plane og lige med; jfr. htsk rauhbank, strygehövl.

1. rubbe, no. forslidt fejekost, se ruffe Mb.; kar-.

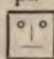
2. rubbe, uo.
rop -ər -ət (vestj.);
ròp -ə -ət (Søvind s.);
rop -ər -ə -ə (Vens.). —
1) *rop sæj* (vestj.); *rop sə* (Søvind s.); *de ka vi ropəs om* (vestj.), kappes om; *wet do no sic, do ropə dæ!* skynder dig; *hąj ropər å·* (Vens.), skynder sig bort; *rop æ klæər a· sæ* (vestslesv.), rive dem af sig; jfr. ruf. — 2) skrubbe gryder (Søvind s.); se karrubbe; jfr. eng. rub, at skrubbe.

rubberet, to. *roƀərə* (Agger); ru, ujævn, se rufleret.

rublime, no. *roplim æn* (vestj.); riskost af birke- el. vidieris, der bruges i stalden, når den er for dårlig til at bruges i stuen, Kr. VI. 263. 105, 290. 365; skifting prygles med r-, Kr. Sagn I. 311. 34; r- udenfor dör kan heks ej komme forbi, Kr. Sagn VII. 67. 20. 24 flg., se lime II. 430. 51 a; lægges r- udenfor dör kan avl fejes bort med den, Kr. Sagn VII. 215. 51; lægges i ægtefolks seng nr. 761.

rudder, no. se ruje.

1. rude, uo.
ru -ər rut rut (Vens.);
ruð -ər rut rut (Mors, Thy); nf. nt.
rur -ər (Vejr);
ry (Øland). —
1) snyde næsen; *ru di nijəs, mi dræŋ* (vestj.; Vens., Mors, Thy, Sall.); *fuə no o ta åłteŋ mæj, rut hon åłtə henə nijəs o æ mərəŋ*, Sgr. I. 217. 1206 (Sall.). — 2) snorke; *hon sòwər, så de ruər ætər* (Vens.); *hon sòw, så de ruwəð* (Lild s.), ɔ: snorksov; ligeledes om svinets snorkende lyd, når det bliver bange: *di ruər å ląər* (Vens.); *„di bəjəñc ijèn å ruw dèr uənte“*, Grb. 47. 85, grynte; ligeså 67. 45 *„gåłci rut, å mè jit kam så hilə flåki i jet flywspreŋ“*, galten gryntede; *„hile flåki å səər å grijs baqètər, så de rut i hile bårəgòri“*, 67. 50, ɔ: så det lød i hele borgegården; om svinenes grynten (Øland); herhen hører sagtens: *de ru fæjt i æ væə* (Sundev.), ɔ: vinden tuder; jfr. isl. rjota; Aasen rjota, knurre, snorke.

2. rude, no. *ruw æn* best. *ruən* flt. *ruər* (Vens.); *ruð æn ruðər* (D., vestj., Agger); *rui æn rujə* (Søvind s.); *ru æn rurə* (Sundev.); *rur et -ər* (Bradr.); = rgsm.; *glarmæstən war hær å sat ən ruw ej* (Vens.); ruderne var i glds vinduer små, fæstede i bly; der er i den halve karm talt 32 (vestslesv.); r- af horn, blære, pergament, Hagemann s. 14, Säve Åkerns S. s. 56; rude, som ej kan indsættes, se Kr. VIII. 231, Sagn V. 56. 49. 50; jfr. Rochh. D. Gl. I. 172, Wolf N. S. 553, Mhoff 150 øv., 301 flg.; se hul I. 669. 51 a; „rudespil“, Kr. Börner. 256. 5, en slags hoppen paradis i firkantet figur; *å tèjn Herodəs på ruən* (Torslev, Vens.): man sætter fingeren på sprossen mellem to ruder og tegner:  se vindues-; jfr. mnt. rute, Sch. Lübb., regelmæssig firkant, vinduesrude.

ruder, no. *ruər æn -ər* (Vens.); *ruwðər æn -ər* (Agger); *rujə æn -rə* (S. Sams), itk. (Søvind s.); *ruðər æn -ər* (D., vestj.); *rurər æn -ər* (Agersk., Sønderj.); i kortspil, = rgsm.; *ruðər æs, koŋ, dam* osv. (D.); *rudą·m, ruko·ŋ, ruræ·s* (Vens.); *rujə æs, -kòŋ* (Søvind s.); *di tæjər dæm æn blað ruðər* (Frederits), ɔ: et slag kort, soldater udtryk; „a regner det ikke for ruder syv i styrvolt“, Kr. Ordspr. s. 259; *do sir ud som ruðər åt* (vestj.), ɔ: slukøret; ruder seks kaldes „bette Lawstes kone“ (Mds h.); når der spilles ruder ud, kan siges: *„rujər ui!“ sèjə glarmæstərən* (Søvind s.), sommetider tilföjes: han kunde ingen sætte ind, el.: „ruder ud og vinduer ind!“ jfr. Urdsbr. II. 172; i skæmtehistorien siger præsten i sin prædiken: „dersom Satan fo'r ind gennem disse „ruder“, Kr. KT. 33. 85; se hjærter, klør, spader; ordet er flt. af 2. rude, no. (s. d.); jfr. Spartanus.

ruderet, to. *ruərə* (Vens.); om töj, *no r- tòw*, ɔ: med mønster i ruder; tavlet.

ruder fib, no. *ruðər feb* (vestj.); et slags kortspil = fib.

ruder knægt, no. *ruðər knæjt* (D.); *ruknèc i* (Vens.); kaldes i Framl. h. „ham der hug Borum bro“, Kr. Ordspr. 510; andre kælenavne: *„ham, dæ trèskə få dèjnən“*, *„ham i latbòwsərən“* (lærreds-

bukserne), „*Ras i bakət*“ (Elsted); jfr. „snider ut Kiel“, densamme, se Korrespondenzbl. X. 70, jfr. X. 10. 8.

rudesaft, no. der udleveres syrup. fruct. papav.; vel opr. ligesom „rudevand“, aqua rutæ, et præparat af ruta graveolens L.

rudesæt, no. et kruset sæt el. fruentimmer hovedtöj; en rynket el. kruset hovedstrimmel (Slet h.), Mb. under rusæt; se ruder.

rudsove, uo. *ruwsò·w -sòwər -sòw -sòwə* (Vens., Lild s.); *ruðsåw [-ər -əð]* (Thy, Mors); *rusòw -ər -sòw -sòwən* (Vejr); snorksove.

rue, no. se roe; uo. se ru, rude.

rued, no. se rod; uo. se rode.

ruer, no. se ruder.

ruere, to. se roddiket, ruderet.

rues, no. uo. se ros.

1. ruf, no. *rof de* (Mors); havtåge, se ravs; hav-.

2. ruf, no. i udtr.: *de ska go mæ æn rof* (vestj., D.); *i æn rof* (Vens.); *ròf* (Søvind s.); *i æn ruf* (Agersk.); bjærgmanden hug dem i sig med en ruf, Kr. V. 260.

3. ruf, no. *rof æn -ər* (Agger); itk. best. *rofə* (Vens.); skibsruf; købes på strandauktioner, bruges t. tørvehus (Vens.); jfr. isl. hróf itk., skur; mnt. rôf, Sch. Lübb.; eng. roof, tag.

1. ruffel, no. *rofəl æn roflər* (Agger); en stor skovl, kasteskovl; en rå, grov kvinde, *de æ så möj æn lijə r-* (vestj.); også = ruffelværk (s. d.); jfr. mnt. roffele el. ruffele, Sch. Lübb., stærk spade til at brække trærødder op med.

2. ruffel, to. *rofəl* (Vejr); ujævn på overfladen; tyk i mælet af forkølelse.

ruffelværk, no. *rofəlwærk de* (Thy, Mors); siges om grovt töj.

rufferet, to. *rofərə* (Vens.); ujævn; *de æ så r- å fåne·m åpå.*

rufferske, no. *rofəsk æn* (vestj.); *rofəst* (Lem, Rkb.); *rufəsk æn* (Andst); *rofy·sk æn* (Vens.); *ròfis æn* (Agger); slet kvinde, skøge; herhen hører mulig rafejs (s. d.); jfr. mnt. ruffersche, Sch. Lübb.; mlat. ruffiarius af ruffa, skøge, der atter kommer af rufus, rød, fordi skøgerne bar røde huer; V. S. O. under o; jfr. Scheible Kloster VI. 468.

rufle, uo. *rofəl roflər rofəl* (vestslesv.); vistn.: skære ridser el. revner i; *æ skæjtər roflər å æ is; de roflər* (Lem, Rkb.), når man slæber noget over ujævn bund, om rystelsen; jfr. Aasen, rupla, rokke, rive af lave; isl. rupla, rive, plukke; mnt. rufelen el. ruffelen, Sch. Lübb. „hin und her rütteln“(?)

rufleret, to. *roflərə* (D., Varde, Thy, Agger); knobret; ujævn, f. eks. om is, töj; se rubberet, rufferet, skrofleret.

ruflet, to. *rofle* (vestj.); = rufleret.

rug, no. *row* best. *rowi* (Vens.); best. *råwi* (S. Sams); *ròw* hak. (Tved s.); best. *ròwət* (Silkeborg, Røgen, Søvind s.); *ròw* best. *ròwən* (S. Hald); *æ råw, de råw* (Thy, D., vestj., Sønderj.); *row de* (Agger); en kornsort, secale cereale L.; *et fal ròw* (Søvind s.); en rugmark; finnerug = vinterrug, Cav. W. II. 104; det har været en alm. forestilling, at hejre, bromus secalinus, kunde omdannes til rug, ligeså i Engl. rajgræs, en lolium art, Folkl. Rec. III. 85; når rugen sås, siger den: „læg mig tör og læg mig dyb!“, Kr. Ordspr. 469; „red godt under mig!“, Kr. Anholt 112. 271; jfr. Säve Åkerns S. 32; Cav. W. II, XXI; rugen til sæd må ej timses, P. Volksk. III. 185. 1; r- havde oprindelig kun aks ej strå, Trad. pop. II. 485; man kan harve rugen fra sig, havren til sig, Kr. IX. 35. 377, ɔ: den tåler ikke som havren stærk harvning; den kan nok drukne, men ikke fryse ihjel, JK. 169. 50; jfr. Ndl. Volksk. I. 182. 22; majdag skal rugen kunne skjule en lærke (D.), jfr. Kr. IX. 36. 384; Gregorius, 23. April, en krage, Kr. IX. 28. 293, jfr. Meyer Vlk. 230, Bartsch II. 163. 760; hører dog sagtens andetsteds hen: *rowəð ska skywl ən krag San Hans nat* (Lild s.) el. pinsedag, Sgr. VII. 83. 510, VIII. 39. 41, Kr. Alm. IV. 160. 463; „maj er aldrig så vre', at rugen jo lader sin vippe se“, Kr. VI. 268. 148; når man sår sidste skæppe, skal rugen stå i vippe; den skal have aks d. 28. maj; skrider den kort, bliver den lang; den skal have 4 uger til at skri', 4 til at dri' (dræ), 4 til at modnes, se Kr. Alm. I. 40 i. j k. l., Kok Ordspr. 112. 59; den drager til St. Hans marked og steder sig svende el. drenge, se Kr. Ordspr. 112, Almuel. I. 40. 136 h, ɔ: sideskud, se rugdreng; *vonæər æ ròw*

ær wər mæ æ vep, så ska vi æ byksæ slep, Kr. Alm.[2] I. 31. 125 (Sundev.); *rowəð sku vær bruwən i kan å hwijð te ðæn sijəst knæ, å dæsåm fòlk slòw ij əð mæ fïr hat, skul dær kom trij kanər i hatən* (Lild s.), så kunde den høstes; den var moden, når man ikke kunde trykke en kærne istykker ved at klemme den fra begge ender i fingrene el. når kærnen kunde blive stående på håndbalden, Kr. IX. 37. 396, Sgr. VIII. 40. 59; Kr. Alm. I. 41. 136 m. n., Mejb. Slesv. Bønderg. 166; er der hul indeni i kærnen, er den tjenlig til høst, Kr. Alm.[2] I. 48. 5; — pigen, som binder sidste neg, kaldes „r u g k æ l l i n g“, J. K. 171. 54. 55, Kr. Alm. I. 48. 164 (Sæll.); r- skal t æ r s k e s på dyne, byg på sten, havren på bart gulv, Kr. IV. 374. 311, Anh. 112. 273, ɔ: den skal have underlag; til jul skal der være optærsket, Kr. Alm. III. 97. 345; — hænger træerne fulde af rim mell. jul og kyndelmisse, varsles en god rugavl, Kr. VI. 292. 390, IX. 20. 189. 190; jfr. Strackerj. II. 29. 294; juleaften (s. d.) tages varsel for rugen, se JK. 170. 51-53; — *dreķ æ råw åp* (vestj.), ɔ: göre rugbojle (s. d.); *sårən ska vi il ha wå råw tåskən* (vestslesv.), ɔ: på den måde skal sagen ikke tages, se fisk, lege, 1. kort; „la wos ålle fo ed renger end wi kå gi hinåhn en tønd' row å en sih flæsk“, J. Saml.[3] I. 89; „a gor i skoven å sie te rowen“, Kr. Börner. 230. 10, en slags tagfatleg; — i Haderup har de godt vand, rug og kartofler; i Amstrup, Bække, Ejstrup, Floes, Hampen, Lemming „awler de godt row“, se Kr. IX. 119. 287, 123. 314. 16. 18. 20. 21. 22. 25; — for et læs potter fik manden 1 td. rug i Kolding, Kr. Alm. V. 17. 38; for to skæpp. rug en ko, Kr. Sagn IV. 74; bonden byder herremanden sæde på en sæk rug, den er bedre end herremandens forgyldte stol, Kr. Alm. II. 47; jfr. Strackerj. II. 274 d, Mhoff s. 11. 13; r- så stærk, den kan stå for leen, Kr. Alm. VI. 231. 571 skæmtehist.; under misvækst finder kone korn i aks, Kr. Anh. 90. 220; det er utilbørligt at brænde rug til kaffesurrogat, fordi „Vorherres ansigt“ (s. d.) sidder på hver kærne, Kr. IV. 400. 573, Sagn VI. 226. 61; af samme grund kan man skyde en heks ved at komme rugkærner i bøssen, Sgr. V. 70. 519, Kr. Sagn VII. 76. 55; — t r o l d e, g e n f æ r d el. b j æ r g f o l k kan ej gå gennem en rugmark, derfor er dér tilhold, når de forfølger en, Kr. III. 32, IV. 134. 152. 217, IX. 258. 99, Sagn I. 143. 537. 38. 255. 88, 288. 960, II. 38. 146, III. 419. 66, V. 314, VI. 334 øv. 399, VII. 100 øv.; karlen går ind til spøgeriet i guds navn og med rug i sin hue og sine træsko, Kr. IV. 118. 162; jfr. Mhoff 233. 320, varulve; i Norge træder byggen i rugens sted, se Faye s. 26, Asbj. III. 120, Bergh III. 28 anm., Storaker s. 16. 18; till. s. 10 tages bygkorn i skoene, at troldkvinder ej skal göre fortræd; Nicolaiss. Nordl. III. 16; jfr. rugbrød skærmer bindehund, Kr. Sagn IV. 167. 583; en rugtvilling udenfor sovekammerdör, sts. s. 555; i en rugdynge kan man skjule sig for djævelen, Kr. Sagn VI. 27. 96; man skal have rugbrød og hørfrø hos sig ved maning, sts. 59. 179; smlign. rugkærner strøs under ligkiste, Strackerj. I. 64. 69; en håndfuld rug udstrøet over gården skærmer mod hekse, og tre rugkærner af samme vippe, indstukne under båndet af smörkærnen mod forhekselse, Thiele Overtro nr. 243. 244. 728; jfr. Mélus. IV. 252; frugts. kvinde, som bær barn, skal have rugbrød hos sig, Kr. Alm.[2] III. 113. 48; jordemoderen strør rug på det nyfødte barn, lige så mange „guds blide ansigter“ som der er, lige så mange fald skal Vorherre bevare barnet for, Thiele Overtro nr. 385; „så mange korn så mange år uden lyde“, Wigstr. II. 158, se Vorherres ansigt; alm. om rugen se Strackerj. II. 77. 360; dræ strøget af rug mod feber, Kr. Sagn IV. 621. 64; — bjærgmanden får roden (s. d.) af rug, Kr. IV. 278, mens bonden får toppen; det forlanges, at trolden skal gennemgå r u g e n s p i n e, Gr. Gl. d. M. I. 107, Kr. Æv. 217; jfr. Bergh. III. 27, Steph. Cav. Folksagor 191, Magyar T. 79, Rivista I. 656, Laistner Sf. I. 8 flg. mange henv., Pitré Arch. VI. 216, ɔ: sås, tærskes, males; — en rugkærne, som er fundet hel i brødet kan sættes op over dören nyarsaften af karl el. pige, den første fremmede af modsat kön, som gik ind under den, blev vedkommendes kæreste, se J. K. 65. 60, Kr. VI. 279. 267, Sagn VII. 259. 93, Alm.[2] III. 93. 66, Sgr. VIII. 85. 230 (vestj.), J. Saml.[2] III. 118 (Djursl.); jfr. Nyland IV. 138, Urquell VI. 157. 5 (Ditm.);

grøn rug spirer op i ovnen til vidnesbyrd om, at et syndigt menneske har fået nåde (s. d.), Kr. Æv. s. 372, se lilie, rose; den onde købmand, som ej vil sælge rug, ønsker, at al rug han ejer, må brænde på hans grav, Thiele I. 245; i lögnehist. sætter karlen sig på en rugvippe, som vipper ham op i himlen, Sgr. VII. 203; — gåde: da jeg var lille og lavbenet, kom til mig slet ingen, men da jeg blev, som jeg skulde være, da fik jeg mange bejlere, de legte med mig som kat med mus indtil jeg slap i hus, min arme ryg den knaste, Fb. Fr. H. s. 143. 9; se 2. hør, 1. nød; i mørke taler kaldes rug en enkelt gang „smalben“, se Sgr. III. 182. 969; jfr. kål; slgn Aasen rug, isl. rugr. hak.; mnt. rogge, Sch. Lübb., htsk roggen; se rajgræs, skonrok; 1. ham, harve, skrifte 2, valing; brak-, drøse-, gjøde-, kampine-, kjøbe-, mønt-, rydde-, Sankt-Hans-, sommer-, stub-, sæde-, vase-, vinter-, vår-.

rugager, no. *ròwaqə æn* (Søvind s.); *rowaqər i* (Vens.); = rgsm.; *dær hår a æn awər råw* (D.).

rugavl, no. *råwawl æn* (D.); = rgsm.; se rönnebær.

rugbaj, no. *ròwbaj æn* (Støvr.); brød af sigtet rugmel.

rugblomme, no. *[råwblom æn]* (Mellemsl.); den blå kornblomst, centaurea cyanus L., J. T. 55.

rugbojle, no. *rowbåjl æn* (Lb.); gilde, hvor husbonden trakterer med æbleskiver og puns, det holdes, når rugen er høstet, jfr. boghvede-, byg-, havrebojle.

rugbrød, no. *rowbrøj* (Vens.); *råwbrø æn* = flt. (D.); *råwbrö et* (Sundev.), = rgsm.; må ej vendes med siden, hvoraf der er skåret, mod dör, JK. 171. 56, til forklaring se Wh. Vlk. XI. 321; på Læsø to slags: blødt brød og kavringbrød, Bing Lesøe 187; grænse for brugen mod syd, se Wh. Vlk. I. 348.

rugdreng, no. *råwdræŋ* flt. (Brørup s.); *ròwdræŋi* (Silkeb., Skanderb.). — **1**) sideskuddene på rugplanten (Malt h.); *rowi ka ste dræŋ te Sæn Hansdə* (Vens.); ligeså Lild s.; *æ råwdræŋ stær op om messomər, de æ dæm, dær hypər æ skæp* (vestslesv.); kaldes også „St. Hans drenge“, Kr. Alm.[2] I. 34. 167, 76. 54; — **2**) *ròwdræŋ æn* (Søvind s.), meldröjersvampen, claviceps purpurea, Tulasne (østj., Thy). — **3**) det sidste rugneg, som bindes på marken (Lysgd, Horn h.); jfr. 2. rette 2, høstdreng.

1. ruge, uo. *„de wa lisom hiele skowən sku ha vælt, å liq te grenən di ruqt å dråst niər ow træərn“*, Kr. IX. 251 (Stjær, Framl. h.), slå mod hverandre med klaprende lyd (E. T. Kr.).

2. ruge, uo.
row nt. ft. tf. *-ər* (Lem, Rkb.);
ruq -ər ruqt ruqt (Andst, Agersk.);
ruq -ər ruqt ruqt (Vens.);
ruq -ə -t ruəqt (Elsted); *ruw* (Sams); = rgsm.; *ruq å æ ek* (Agersk.); *„no leqər a met eq åjə mus gos, så ruqər hon e“*, Grb. 74. 5, også fig. ruge over penge og gods; *haj leqə nåk å ruqər øwər i hòbən pæŋ; è ruqi*, en rugen (Vens.); jfr. *leq kylənər uð* (D.); jfr. Rietz. ruga; skruge, skruk.

rugehöne, no. *ruwhön æn* (Sams); *ruqhòn æn* best. *-hön* (Vens.); = rgsm.; jfr. skrukke.

rug-ende, no. *ròwèn æn* (Søvind s.); ruggulv, se 1. ende 5.

rugepotte, no. *ruwpåt æn* (Sams); en lille jærngryde med gløder, som kvinder varmer fødderne på, jfr. Mejborg s. 101, Kr. Alm.[2] III. 20. 68 flg.; en soldat, der havde *lò søjəruw* fortalte, at *dèr i de tysk ha di en kakələr, mən di fyjrə i ən gryj, di kalc ruqpåt* (Vens.), jfr. Fb. Fr. H. s. 72; se 1. kik, ståve.

rugfalg, no. *[råwfalə æ]* (Ang.); rugstub.

ruggilde, no. *ròwgil et* (S. Hald h.); gilde, som holdes, når rugen er inde; se rugbojle.

ruggulv, no. *roqəl æn* (Hmr.); ruglade; se rug-ende.

ruggård, no. indhegnet rugmark, J. S. VIII. 331. 33; jfr. kålgård.

rughalm, no. *råwhalm de* (D.); *ròwhalm de* (Søvind s.); *rowhalm i* best. *-i* (Vens.); = rgsm.; i en remse: „lille Kjesten frå Gåsholm, hun kogte grød af r-“, Kr. Börner. 65; fletning af r- bindes om nyfødt kalvs hals, bringer lykke, Kr. IX. 16. 136; i ægtesengen skal r-, ej hvedehalm, JK. 87. 155, ellers får börnene rødt hår (Låland); julehalmen skal være r-, Runa V. 52.

rughvene, no. J. T. 108; en græsart, eng-byg, hordeum pratense, Huds. (Sønderj.).

rughælmte, no. *råwhælm de* (Sall.); aks, avner, halmstumper, som rives af den tærskede rug.

rughöjtid, no. *råwhötə* (Mellemsl.); = rugbojle, gilde i anledning af, at rugen er høstet.

rughøst, no. *råwhøst æn* (D., vestj.); = rgsm.; alm. som tidsbestemmelse; *vi nåtər ham i æ r-.*

rugkage, no. *råwkak æn -kakə* (Sundev.); *råwkåq æn* (vestj.); *rowkåq -kaqər* (Agger); sigtebrød (Sundev.); rugbrød (vestj., Agger); bjærgmanden ønsker en r- for at kunne sejre, Kr. IV. 10.

rugkjærne, no. *rowkən æn* (Mors); *rowkar æn -kar* (Agger); *ròwkæn æn -ər* (S. Hald; Søvind s.); *råwkən æn* (D.); = rgsm.; rugkorn, rugkærne; den siger: *sørə fuər å fo mæ te æ jowr, så ska a nåk sijəl sørə fuər å kom ijæ'n!* (Mors); jfr. gåden:

jeg havde en moder i mulden den sort',
og hun fødte andre, men selv blev hun bort';
hun ligger i sengen, mens bryllup-pet står,
og nærmer sig bunden, ihvor hun går, Sgr. VI. 51. 475;

jfr. Strackerj. II. 78; djævel sættes til at samle udstrøede r-r op, Kr. IV. 238. 35; en hel r- fundet i brød og puttet i kos øre, gör den oksen (s. d.); jfr. en hel kærne fundet i oblaten, Tr. pop. X. 281; 3 r-r, boghvedekærner, hørfrø kommes i smörkærne, når man ej kan få smör, Kr. IX. 72. 68; med r- ristes marekors, Nyland IV. 128 ned.; jfr. rug, Vorherres ansigt.

rugklapning, no. *råwklapnəŋ æn -ər* (Andst; Agersk.); et knippe rughalm; rugens løselige tærskning, hvorved de bedste og tungeste kærner falder af (Rgk.) Mb.; om rigtigt?

rugklid, no. *råwklij de* (D.); = rgsm.

rugkorngulv, no. *råwkwåŋəl* (Lindk.); = ruggulv.

ruglev, no. *rowləŋ* el. *rowloŋ i -ər* (Vens.); *ruli æn -ər* (Lild s.); *ròwli* el. *rowləŋ æn -ər* (Mors); *ruləŋ* el. *ròwli* el. *roli* el. *ruli æn -ər* (Thy); *råwlə* (D., Andst, Agersk.); *råwl* (Emmerlev); rundt sigtebrød (Vens.), *„secə rowloŋ"*, Grb. 162. 23; lille brød af utimset mel, der bages uden at syres (Mors); sigtet rugmelskage, form som en lav kegle, bages i jul til fattigfolk (Thy); *nòj o dèjəð komə dæ krønsk* (krydderi) *i, å de slås òp i stuər rulìər å smo kòwrəŋər* (Lild s.), store rundbrød og små kavringer (s. d.); rugbrød, glds., måske kun i en enkelt forbindelse, *æn stuwər mælmað roñən om æ råwlə* (D., Andst; Sønderj., glds.); skærer du en ruglev, hvor den er könnest, skal du dø, når du nødig vil, tlm. (Sønderj.); fra Angel anføres følgende rim:

„nu kömmer hun, nu kömmer Ann Post,
fra Tollgård över Tingvaj, med fiir hviid' øg,
med knopper hör, o stykker smör,
o stur rau-lief", Mhoff. 52. 56;

i en slags stedremse:

„Kjesten Donses hun sad ved Hjerndrup lej,
mæ isterbonpøls å rowle,
hun slåw en skid, der var fem al lang,
å den kund di hør' te Fowre",

Kr. IX. 137. 371 (N. Slesv.); bjærgfolks „rulling" er fuldt af hår, Kr. Sagn I. 111. 427.

ruglis(?), no. *råwlis (?)* (Flensborg egn); traktemente med risengrød, dans o. s. v., når det sidste læs rug er indkørt.

ruglus, no. *råwlus di* (D., Varde); en plante, vår-gæslingeblomst, draba verna L., i flæng med flipkrave, teesdalia nudicaulis, P. Br.

rugmark, no. *råwmark æn -markər* (D., vestj.); *rowmark æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm.

rugmarked, no. kaldes et marked i Skive i Sept., hvor Sallingboerne plejer at købe sæderug, Kr. IX. 102. 92.

rugmel, no. *råwmyjəl de* (D.); *ròwmejəl de* (Søvind s.); *rowmjèl* (Vens.); = rgsm.; *do skryltər dæj ve ət, som æ staklər ve æ råwmyjəl* (D.), der var nemlig kun lidt byg i gl. dage, byggryn en lækkerhed, derfor trak tiggeren på skuldrene ad rugmelsgrød, den kunde han få allevegne; til mølle førtes 1 skj. vikker til hver 3 skj. rug, Kr. Alm. III. 48. 149.

rugmelsgrød, no. *råwmjels grød di* (vestj.); *råwmylsgrød di* (D.); = rgsm.; *om awtənən fæk vi rowmjælsgrøi*, Kr. IX. 221. 60 (Linå, Gj. h.); af utimset mel, Sgr. X. 90. 233, V. 57. 466 (Vens., Fyn); ingen pige skal have lov at gifte sig, førend hun kan lave rugmelsgrød uden klumper (D.); r- til nadver, Kr. Alm. III. 65. 219; når der bagtes, Sgr. X. 90. 236, Kr. Alm. III. 48. 149; 21 gange om ugen, Kr. Molboh. 3. 2.

rugmelskavring, no. fik hver ved ankomsten 1ste bryllupsdag, J. Saml.[2] III. 114 (Djursl.).

rugmelsvælling, no. *råwmylsviləŋ di* (D.); = rgsm.; „i Assing å Felding, dæ löwe di ve rowmjelsvelling", Kr. VI. 339. 182; præsten siger i sin prædiken: „i helvede er der så hedt, så hedt" . . . „Som Tavsing rugvælling!" sagde en røgter nede i kirken, se Kr. IX. 366. 191.

rugneg, no. *rowniq è* (Vens.); = rgsm.

rugpedersdag, no. *ròwpjesda* el. *-pisda* (Vens.); 1. Aug.; regner det den dag, bliver rugen svang; *dæ ska wè ful can i rowi dæj da* (Vens.); *ròwpjer*, ɔ: Rug-Peder, navn til St. Peder, som mente, at bönderne havde ret i deres klager over vejret; så kom han til at råde et år og bønderne fik væde og varme i overflod, men da høsten kom, var der ingen kærne, han havde glemt at lade det blæse, at dræen kunde spredes, så måtte han slippe styret og hedder siden: *Ròwpjer;* jfr. Kr. VIII. 368. 656; spises rugkærner r-, mættes man ej hele året, Kr. Alm.[2] I. 70. 57.

rugrette, no. *rowret æn -ər* (Mds.); den som binder sidste neg, får r-n, Kr. Alm. I. 49. 169 (Staby). „rugrippe", trykfejl? se 2. rette 2, gammel 7.

rugrivning, no. *råwrywnəŋ de* (D., vestj.); affald der rives sammen på marken efter rughøsten, og køres hjem.

rugrøllike, no. *råwrolkən æn -ər* (D., vestj.; Sundev., Als, Ang.); *rowrøløk æn* (Vens.); *råwrølk æn -rølkər* (Agersk.); *råwrølkər* flt. (vestslesv.); en plante, alm. røllike, achillea millefolium L.; har været brugt alm. som surrogat for the, er sund både for dyr og mesker, Kr. IX. 76. 808, se theblomst.

rugsigte, no. *råwsæjt æn -ər* (D.); sigten på møllen, hvori rugmelet sigtes.

rugstodder, no. det sidste neg af rugen, Kr. Alm.[2] I. 44. 66, Sgr. X. 45. 174 (Vens.); se fisneg, gammel 7, stodder.

rugstrutte, no. firkantede småkager af rugmel, lavede med sporejærn, Kr. Alm. III. 68. 240 (Törring).

rugstrå, no. *råwstro æn -stroər* (D.); *ròwstro et* (Søvind s.); *rowstro è* (Vens.); = rgsm.; r- med aks mod epilepsi og „grøder" (se grøde 3), Kr. Sagn IV. 593. 09, 605. 28.

rugstub, no. *æ råwstovər* flt. (D.); *rowstobər* (Agger); = rgsm.; *dær wår æn råwstov* el. *råwstovər, dær ståk ma i æ yw* (D.).

rugsæd, no. *råwsæ* (vestj.); *rowsè æn* (Vens.); *ròwsè æn* (Søvind s.); *rowsę* (Agger); den tid, man sår rug; alm. tidsbestemmelse, *han wå hær i æ råwsæ* (vestj.).

rugsædtid, no. *råwsætij æn* (vestj.); tiden da der sås rug, alm. tidsbestemmelse; de havde hestene gående der i r-en, Kr. III. 3.

rugsåld, no. *råwsol æn* (vestslesv.); såld til rugen.

rugtag, no. *råwtaq de* (D., vestj., vestslesv.); langhalm af rugstrå; står sig længere end havretag og bruges mod syd, se Schade, Mors s. 357.

rugtvilling, no. to sammenbundne rugneg; ejeren har bundet sig ind i tvillingen, da tyven slæber af med den, Kr. III. 119. 173.

rugvippe, no. *råwvep æn -ər* (D.); *rowwep æn* (Vens.); *ròwvèp æn -ə* (Søvind s.); rugaks; enhver r- dræer tre gange, først midt på, dernæst øverst og tilsidst nederst (D.); *nè mæ sicə dæ føst rowwep, ska mæ so byq!* (Vens.); djævelen bliver i æventyret pryglet med en r-, dyppet i døbefontens vand, til at opfylde heltens begæring, Gr. Gl. d. M. II. 50 flg., Æv. III. 177: kan heks ej dø, sættes tre brændende rugvipper under hende, Kr. Sagn VII. 402. 36.

rugvælling, no. se rugmelsvælling.

ruinere, uo. *roŋeni·jər* el. *reqəni·jər* (D.); *roŋəncjə* (Søvind s.); = rgsm.; *han æ blöwən hijəl reqəni·jərət vę ət* (D.); jfr. fr. ruiner; mlat. ruinare, lat. ruina no.

ruje, no. *æ ruj* (Bradr.); en börnesygdom, hvilken? — grundformen er mulig rudder, som Mb. har.

:, no. se ruder.
, uo. se runse.
to. se ru.
g, no. i udtr. som: *dær æ möj e rulaw, mæn æjsən et* (D.), det fter meget, fylder meget, men un lidt indhold; *dær æ lisåmöj mæn de ær et så gowə* (vestj.), lder lige så meget; se rue.
uo. *rul rul rul ruəl* (Bradr.); ruge; *rul æ kylonər*, ruge over ne.
ng, no. se ruglev.
, no. se 2. rolle.
lle, uo.
-et rulət (D., vestj.);
-ət -ət (Søvind s.; Elsted);
-əð (Agger, Mors), også: *rål t* (Agger);
-t rålt (Vens.);
jælden i bet. trille (s. d.), der-
.: rulle töj: *rul liñən* (D., Malt), etydn. nt. *rul* (Søvind s.); man ældre tider ved at at lægge et vendt på et andet og dynge sten på det ene; mangelstokke brugtes rullestokke; man må ikke r- i . Alm. IV. 103. 15; *rul kåqdæj en rulståk* (D.); i betydn. køre: æmt rul dejəhæn (Søvind s.); i vel siges: *vi rulərət astæ'j*, i betydn.; *læ rulə, Marijə!* (Ag- det gå så galt, det vil; herhen tnok: „at rylde gryn" (Sønderj.), ne gryn ved rulning til rullegryn; n rulla, htsk rollen, mnt. rulle, Lübb.; eng. roll, henf. til ital. af lat. rotula, rota, hjul; se rolle.
alle, no. *rol æn -ər* (Agersk., Valsb., Sundev.); *rul æn -ər* D.); *rål æn -ər* (Agger, Mors); *-ər* (Hell. h.); *rål æn* best. *-ən* Vens.). — 1) = rgsm.; ting, som enrullet, *æn rul papiə, tro, skro-* Søvind s.); *æn rul gån, skro* D.); se kajl-, tavse-. — 2) töj- *ska ha tåw tè rulən* (Søvind s.); er det dødsvarsel, Kr. Sagn II. ; se mangle; kage-. — 3) *æn* s.), stykke på indtil 12" bredde, vlen opsaves i til træskoarbejde, trille. — 4) tenen på rokken). — 5) fortegnelsen over værne- *æ do iñskröwən i æ rul?* (D.); *hqj ær ęjskråwə i rølən* (Vens.); se tumlings-; jfr. rolle.

rullebukser, no. flt. et eget slags bukser, som hos almuen i Jylland har været i brug; „sorte benklæder af den slags, som enkelte gamle bønder endnu i vor tid have brugt under navn af r-", Blich. Nov. I. 274.

rulledåse, no. *ruldu͡wəs æn* (D.); gammeldags tobakspung af sælskind; den rulledes sammen og blev båret i lommen; jfr. trimmeldåse.

rullegab, no. *rolgaf et* (Sundev.); hullet i tenen, som tråden går igennem.

rullegryn, no. „ryld'gryn" Mb. under rylde (Sønderjyll.), ɔ: rullede boghvedegryn.

rullejærn, no. *roljæən et* (Sundev.); aksen, hvorpå tenen løber.

rullemel, no. *rulmyjəl de* (D.); bygmel, der i finhed står imellem det fineste og kliden.

rullepølse, no. *rulpøls æn -ər* (D., Malt); *rølpøls æn* (Vens.); *rulpåls æn* (Søvind s.); *rolpøls æn* (Sundev.); = rgsm.; den rulles af *æ tyñ lyw* (Sundev.); vel også om tyk person: „da den rulpøls so de, grovelieret han øwe" . . . . Gillsj. 48; r- stoppet med fugletær, kohove, hestehove, hår, fjer — tryllemiddel, Kr. Sagn VII. 215. 53, se potte II. 867. 28 a.

rullersten, no. flt.; = rallersten (Ang.), Mb.

rulleskrå, no. *rulskro de* (D.); en slags skråtobak; *hår do æn støk r-?*

rullestang, no. *rolståŋ æn* (Ang., Bradr.); på den gamle hjulplov: bolten, hvorpå hjulene løber; den ligger under *æ stæl*, se stelde.

rullestok, no. *rulståk æn* (D., Søvind s.); *rølståk i* (Vens.); manglestok; stok hvorom töj oprulles, når det skal rulles; om det hele svøbes *è rølstøc* (Vens.); bruges også til at rulle kagedejg ud med.

rullestue, no. *rølstöw æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm.

rulletöj, no. *rultøw de* (Søvind s.); töj, som skal rulles.

rulli, no. se ruglev.

rulre, uo. trille, køre jævnt; „wonen rulert astej", Jyd. I. 48, se 1. rulle uo. roltre.

rultre, uo. se roltre.

1. rum, to. i udtr. *rom sø* (Agger),

det åbne vide hav; herhen hører vel *[rom]* (Ang.), rigelig; folk er ikke „rumme", ɔ: der er ikke mange arbejdsfolk at få; „rumt" så meget, fuldt så meget; klokken er „rumt" fire, rigelig fire; jfr. Aasen, rom, rummelig, vid; isl. rúmr.

2. rum, no. *rom de* (D., vestj.); best. *romt* (Vens.); = rgsm.; en spirituøs drik, destilleret af sukker; præsten sagde: „giver ikke djævelen rum!" — „Nej, brændevin er mere end godt nok til den slubbert!" föjede smeden til, Kr. Ordspr. 538; „*æ dæ no i dæj flask?*" — „*dæj æ ful å rom*" (Vens.), ordspil.

3. rum, no. *rom è* best. *-t*, flt. *rom* best. *-ən* (Vens., Tved, Mols); best. *romət* (Søvind s.); *rom æn rom* (D., vestj., Agersk., Bradr.); *råm et råmə* (Sundev.). — 1) vidde, tilstrækkelig plads; *dær æ rom dær; mæn dær æ rom te ət* (Grindst.); *dær æ troŋ rom i dæn vi værdən*, Sgr. I. 84. 278 (Lisb. T.); *ka do fo rom po æ bæŋk? dær æ let rom i dæn sæŋ* (Agger); *få rom* (Vens.), få plads, ligeså vestj., Bradr.; ordet opfattes også som uo.: *vi kan il få rò·m hè* (Søvind s.), vi kan ikke få plads her; deraf det passive udtryk: *dè kan il fårò·məs mejə* (sts.), der kan ikke rummes mere, se forrummes; herhen kan føres: *hål dæj let i rom* (D., vestj.), ɔ: hold dig tilbage, skik dig! *æ kuwən bar æ båws, æ man hålt sæj i rom* (Andst);

så sig, hun må hverken giv' tid eller
rum (*rom*),
men sadle hendes ganger og snarligen
komm'! Kr. I. 7. 16;

at kunne „komme til rums" igen, siges om den syge, som atter kan tåle den fri luft og om folk, som atter kan arbejde i marken (Ang.). — 2) afdelt, begrænset rum, f. eks. i et skab (D.), *rom æn* = flt. (Agger), „*hons æ de rom te?*" — „*te sòj*" (Vens.), se rømte. — 3) værelse i et hus; *di hår manne rom i djær hus* (D.; Sønderj., Ang., Bradr.); *rom* itk. (Fjolde), om aftægtslejligheden el. et værelse i et hus, hvor der bor lejefolk; fællesnavn for alle husets afdelinger (Ang.); jfr. Aasen, rom itk., isl. rúm itk., sv. rum, mnt. rûm, Sch. Lübb.; römme, römte; age-, bage-, bås-, enlig-, en-, gårds-, hjærte-, hugge-, hus-, hænge-, kar-, kjøre-, klyttre-, male-, mark-, puste-, råde-, senge-, skille-, skind-, spanne-, stald-, stue-, styrte-, vakke-.

rumle, uo.
roməl romlər roməlt (Vens.);
roməl romlər roməl (D., N. Slesv.);
ròməl ròmlə ròmlət (Søvind s.); ft. tf.
ròməlt (Elsted). —

1) = rgsm.; frembringe larm; *romlin* (Agger), *è romli* (Vens.), rumlen. — 2) spinde uordentlig, mulig på grund af den forslidte roks rumlende lyd; *hun ka snår roməl nåwət uð* (Varde). — 3) falde ned, sammen; *gori æ romlət* (N. Sams.); jfr. Aasen rumla, htsk rummeln; se ramle.

rumlehul, no. „blindbække", det er vandløbstunneler på mosebunden under tørvemosen; de kendes ovenpå jorden af en række små huller „rumlehuller", som fører ned til dem og som opsender en rumlende lyd, når de efter regnskyl om sommeren modtager vand ovenfra, J. Saml. V. 7 (S. Omme s.).

rumlepotte, no. *roməlpåt æn -ər* (D.); *roməlpåt æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens., S. Sams, Agersk., Sundev., Valsb.); potte el. krukke, som overbindes stramt med blæreskind; midt på det stramme skind er fastgjort et stykke tagrør el. mulig en pennepose; når man med fugtede fingre gnider op og ned ad dette rørstykke, frembringes en stærk og rumlende lyd; i mangel af en potte kunde det samme nås ved at skrabe på en kridtet fjæl med en træske (Djursl.), se J. Saml.[2] III. 118, Kr. Börner. 679, Sgr. XII. 226 (Sams.); ved nytårstide går unge folk med r-, rumler udenfor folks vinduer, Kr. Alm. IV. 133. 373; i rim:

„*jæn, tow, trej, fijə, fæm,*
ingen af os vilde gå hjem,
først gik jeg, så gik du,
så gik hele rummelpotten ud;"

(Stenum, Vens.), tælleremse;
vise til r-:

roməl, roməl råwrəŋ, de romlər får
ən kåwrəŋ,
kan æ enə kåwrəŋ få, så lar æ min
roməlpåt stel stå, stel stå;
fru, fru lok åp din dör, dæ komər
ət skif frå Hålan a,
gi goi, gi goi, gəvenstər(?)

(Agterup 1893); jfr. Kr. Alm.[2] IV. 87. 11;

æ jomfro lok æ döər op,
æ ro̲məlpåt vel iṅ,
dær komər ən skif fra Hålaṅ,
de ha̦r så go̦i ən viṅ;
dæn skipər vel vi ri̦sə, dæn skipər
vel vi pri̦sə,
å sæt æ segel op in· æ top,
å gi mæ let i min ro̲məlpåt;
hali̦·, halo̦·, ən æfəlka̦q [ske̦ləŋ] ælər to!

(Haderslev egn); jfr. Ons Volkl. IX. 54; i Valsbøl brugtes et plt. rim: „fru måk de dör op, de rommelpåt wel in“, se Fb. Fr. H. s. 76, Bondeliv s. 245, Werlauff har ikke kendt den, se Antegn. s. 190; *i sam gulaw seər drèŋən å bę̨jər æn wældi stu̲ swonble̲r owər èn bu̦jløs påt å makə so mè dehær sålèŋ, de di fèk dèm èn hwælə romalpåt, dè ga no sæ̲ ly å sæ, mèn de wa nap, de Tøjər å Mòtən ku saməl å hør dehæ sæ̲ roməl* ..., Grb. 45.57; dette legetöj synes at have en stor udbredelse, det kendes fra Frankrig, Dünkerque, Hasbrock til Østpröjsen, se Korrespondenzbl. VII. 10 flg., det er alm. bekendt i Sydslesvig og Holsten, s. Tuxen, Plt. Folkespr. s. 86, Urdsbr. VI. 30. 78. 111. 7; Urquell I. 104 (Østpröjsen): „brummtopf“ med henvisn. til et lignende instrument „Waldteufel“ i Berlin, jfr. Tr. pop. XI. 117; O. Schade, Klopf-an s. 65; Handelmann, Kinderspiele s. 103, Augustiny, Achtern Åben, Flensb. 1857 s. 109; Korrespondenzbl. VII. 11; I. Müller, W. Weitz, Die Achener Mundart 1836 s. 199; Kretschmer und Zuccalmaglio, Deutsche Volkslieder 1840 s. 500; [Strackerjan] Aus dem Kinderleben 1851 s. 49; Firmenich, Völkerstimmen III. s. 38. 59; Jahrb. für Landeskunde der Herzogth. Schlesw. Holst. u. Lauenburg IV. (1861) s. 174; C. H. Stürenburg, Ostfriesisches Wb. 1857 s. 206; Fromman, Deutsche Mundarten III. (1856) 556. 73, IV. (1857) s. 432, Wh. Vlk. VI. 433 (Anhalt), RDüringsf. Böhmen 11; H. Meier, Ostfriesland (1868) s. 115; P. Norrenberg, Chronik der Stadt Dülken (1874) s. 115; E. Zwitzers, Ostfriesisches Monatsbl. VII. (1879) s. 27; ten Doornkaat-Koolman, Ostfr. Wb. II. 112; Ons Volkslev. VII. 39 i fastelavn; den beskrives i Coussemaker, Chants populaires des Flamands, Gand 1855 (84) 94: „den rommelpot“ vient de ce que le chant est accompagné d'une sorte d'instrument de musique peu harmonieux, mais d'un usage fort ancien en Flandre. Cet instrument se compose d'un pot de terre ou de faïence, surmonté d'une peau de vessie tendue au milieu de laquelle est introduit un tuyau de paille ou de jonc. Pour faire résonner l'instrument, on mouille les doigts et le pouce, et on les promène le long du tuyau en le frottant. Ce qui rend un son ronflant. Sangen kaldes: „'t godsdeel of den rommelpot“; redskabet kaldes „rummelputt“ el. „hukelpott“, Ostfriesl.; foekepot“, Holland; se fremdeles Z. f. M. III. 133 (N. Frankr.); Folkl. Journ. IV. 102 fortælles fra Portugal: the tom-tom consisted of an earthen bowl over the mouth of which a bladder was tightly strained. Through the centre of the skin a stout quill, plucked from a turkey, was thrust, & this being drawn out & pushed in again produced a horrid monotone, not unlike the booming of a bull-frog. I Rumænien opføres „un tapage infernal“ nyårsaften, les uns imitent le mugissement du taureau avec un instrument specialement construit à cet effet: c'est un tonnelet fermé d'un côté par une peau traversée d'une corde de crin, sur laquelle on fait glisser les mains induites de résine, Revue d. Tr. Pop. IV. 196. III; „cupi-cupi“ Rivista I. 473; V. S. O. har sofeile (ɔ: sofedle) og sotromme (s. d.) som navne for rumlepotten; se brumme-, buddi-, guffe-, lurre-, vokkepotte.

rumleri, no. *romləri'j de* (Varde); uordentlig spundet garn.

rumleskid, no. *ro̲məlski̦ð æn* (Ribe egn); buldrende fjært; *ro̲məlski̦ð* uo.

rumlesuppe, no. *ro̲məlsop* flt. (Vens., Hjörring); kærnemælkssuppe; efter Sgr. X. 89. 228 må det have været den ret, som ellers kaldtes bænkevælling og bestod af alle ugens madlevninger sammenblandede, og som spistes lördag på store gårde; jfr. Kr. Alm. III. 69. 46 (Tugthuset i Viborg).

rumletrækker, no. den, som går omkring med rumlepotten; *„Tøjər sò no guna·t te dèm å laə te, de ha̦j wil hjèm, mèn ha̦j hèn te roməltrèkərn; mèn no mat di òl trej lâṅc uw i markən fâr eṅc å blyw ròbt me djæ gawtywstreqər“*, Grb. 48. 116.

rumlevand, no. *roməlwaṅ de* (D.); dårlig kaffe.

rumme, uo. *rom -ər -ət* (D., Agger); ft. tf. *romt* (Vens.). — 1) = rgsm., optage i sit rum; *no ka sæki eňc rom miə* (Vens.); om kromandens brændevinsglas, der går spidst ned, siges: *fo næjən ka di ejt rom, for åwən mo dær ejt kom* (Agger). — 2) *a ka eňc ròm dæhæn* (Hjörring), række, nå; *æ viň romər å·p* (Fanø), den bliver lettere at sejle med, kommer mere agter ind, mods. skralle af; se norsk rom to. vid, rummelig, jfr. forrummes; 2. ramme.

rummel, no. *roməl æn* (D., vestj., Agger). — 1) = rgsm.; *va komər føst te skåws a æn vuən?* (Valsb.), svar: *æ roməl* også vestj., Agger. — 2) *de roməl* (D., N. Slesv.), ujævnt, dårlig spundet garn. — 3) tlm. *han kiňər nåk romələn* (D., N. Slesv.), ɔ: véd nok hvordan det går til.

rummelig, to. *roməlǝ* (D., vestj.); = rgsm.; *ən roməlǝ stòw* (Vens.).

rummel-i-tutte, no. i en fortælling om Uglspil, der skulde smöre en vogn, hedder det, at *han håð smur ən ålstæjər, sånær som i æ romlitu·t* (D., Malt), ɔ: aksen, hvorom hjulet løber; *roməl-* el. *røməlitur* (vestj.), ujævnt garn, som begyndere spinder, jfr. rummel, rumpentut, den sidste del af smsætningen er vistnok tude (s. d.).

rummelrok, no. en leg; der laves i en kreds huller, ét færre end de legende, der løber rundt hver med en stok, som de planter i det ene hul efter det andet, mens den, som står midt i kredsen bliver ved at sige: *roməl roməl — — — råk*, såsnart han föjer til: *hwær te si ståk!* skal de rask standse med en stok i hvert hul, den midterste søger også at få sin kæp i et hul; den, som ikke når det, skal næste gang stå i midten (D.).

rummelskide, uo. slippe buldrende fjærte, i præstehist., se Kr. KT. 121.28.31.

-rummes, uo. se for-.

1. rump(e), no. *romp i* best. *-i* (Vens.); *ròmp æn* (Søvind s., sj.). — 1) rumpe (Vens.), om dyr; *æ romp* (vestj., Agersk.), hestehalen til det sted benhvirvlerne hører op; bagdel om msker; „hender rump å den wa lyse gro, de skjøtter bunden ent' o", Kr. Il. 329. 92. 1: *„wę̀ så gu å sæt dæ åpå dęj ampmąj!"* (Vens.), kan siges med spøgende hentydn. til amtmd. Rump; „Rumpenheim", vittighed om Hjörring; om mskr bruges vel ellers altid röv (s. d.); se heste-, katte-. — 2) rodenden af buske; krogede grene, rodskud fra fældede træer, den tykke stængel af lyng og enebærris, vissen gren af hyld f. eks. (Vens.); *romp å stomp* (Vens., Agger, Agersk., Braderup); *tå əð mæ romp å stomp* (Mors); *han köwt r- å st-;* se hylde-, kål-, lyng-. — 3) en forslidt kost; *i sę̀r romp* (Vens.), en tör, mager fyr; se rold, gale-. — 4) *romp æn* (Bradr., Fjolde), krop, mest om dyr; mulig hører herhen: „den, der rækker sin rump, kan selv knave sin stump", Kok Ordspr. 120. 38, ɔ: den, der vil anstrenge sig, kan tjene sit brød. — 5) *romp* (Holstebro), en lille forhöjning; *æ romp fǫr o jawn æ slæj* (Agger), forhöjningen må jævne hullet; *dær ær æn r- o æ diq;* ligeledes om en ujævnhed i sengen, se digesrump, skjælrump, jfr. rumple; jfr. Aasen rump hak, rumpe, rumpa huk., hale, svans; eng. rump, htsk rumpf, krop; mnt. rump, Sch. Lübb.; se jærnpumpe.

2. rumpe, uo. *romp -ər -ət* (vestj.); i udtr.: *romp æ hål åp o æ hæst* (vestj.), binde op; *ka do romp hål̥ åp å ǝqən?* men også: *ka do go uk å romp ǝqən åp?* (Vens.); flg. *han ska rompəs å·p* (Havbro s.), om den dovne: muntres til at bestille noget; *romp æ sæŋ nijər* (vestj.), bringe den i uorden, se rumple.

rumpedag, no. *rompdaw æn* (Gjedsted); fridag efter høst for tjenestefolk; hvorfor kaldes den således? — er ordet beslægtet med eng. romp, fare stöjende omkring?

rumpel, no. *rompəl æn romplər* (vestj., D., Thy); itk. (Agersk., Bradr.). — 1) et lille læs af noget: hø, korn, tørv osv.; *æn betə rompəl* (Thy); jfr. skump. — 2) et større ungnød (Lindk.), jfr. rympling; *de ær æn stuwər rompəl* (Vejen), om ko, et grovt, klodset dyr.

rumpentut, no. i et börnerim:
„danse, danse dejle, vor kat har fået en hjejle,
vor hund har fået en rumpentut,
og der går dansen ind og ut!"

Sgr. VIII. 203. 828 (Ringkøb.); er ordet meningsløst? se rummel-i-tut.

rumperem, no. *romprem æn* (D., vestj.); *romprem æn* (Lild s.); *ròmprèm æn* (Søvind s.); = rgsm.; remmen om hestens halerod, når seletöjet er lagt på den.

rumpeskider, no. *rompənskijər i* (Vens.); skældso.

rumpestykke, no. *rompstøk æn* (Lild s.); = rumpetöj.

-rumpet, to. se op-.

rumpetudse, no. *romptos æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); haletudse.

rumpetöj, no. *romptöj de* (D.); rumperem med tilbehør på hesteseletöj.

rumpeøl(?) no. *rompęəl* (N. Sams.); bredt bånd på gifte koners hue, det gik over hovedet fra panden til nakken.

rumphalet, to. *dær ska træj Måsəŋər o æn romphålət føl te o uðgyjər æn Saləŋbo;* „bette, kjönne, romphålled Mås", Kr. VI. 342. 202, stumphalet (s. d.); jfr. rephalet.

rumple, uo. *rompəl romplər rompəlt* (Vejr.); kravle, rode, om småbörn; *di leqər o romplər o hinạ'n* (Vejr.), i obscön betydn. om karl og pige; *o rompəl æn sæŋ* (Malt); *rompəl æ sæŋ om* (D.), bringe den i uorden under lejet; jfr. Aasen, rumpla, rokke, flytte, rive af lave; for-.

-rumplet, to. se om-.

rumpling, no. *romplǝŋ æn -ər* (Malt, Vejr. Mors). — **1)** = rumpel. — **2)** skind af et sildefødt dyr: føl, lam; således opgivet fra Malt h.

rumse, uo. *roms* el. *romsk åp ic ə* (Hjörring), rode op i; jfr. Aasen, romsa, rokke, røre.

rumsk, to. Mb. vild, løsagtig (Ribe); „rumske" uo. bære sig vildt og galt ad, V. S. O. s. 197.

rumske, uo. se rumse.

rumslump, no. i tlm.: *[tæj å romslomp]* (Ang.), ɔ: på slump.

rumstere, uo. *romsti'jər -ər -ət* (D.); rydde op, kaste alt imellem hinanden, tumle med; *do ska it roŋstiə så stærk mæ ðəm, do blyıwə snoət nòwe òw dæm lebə*, Kr. IX. 254 (Hads h.).

rumstyr, no. i udtr. *o ģør æn romstyr* (Malt), larm, uro; se rumstere.

run, no. se rogn.

1. rund, tf. „her ser jeg sejl udi sunden rund", Kr. II. 103. 5, ɔ: skibe roende.

2. rund, to. *ruj* el. *rǫj ròj*, itk. *roñc* flt. *rǫj* (Vens.); *roñ* itk. *ront* flt. *roṉ* (Sams.); itk. *roñt* (Søvind s.); *roñ* flt. *roṉ* (D., vestj., Sønderj.). — **1)** = rgsm.; *di skul da straqs skaf ham e koŋəli slåt åpå dèj ruj bak*, Grb. 111. 85; *è ròj tal, ən ròj som* (Vens.), se hestehoved, jord 1; jfr. rundt; halv-, kugle-. — **2)** gavmild; *hañ ær ek så roñ; han hår æn roñ hạñ* (Agger); *wo dęn han wa blöwen ia·ẉtən så roñ* (Støvr. h.); *a æ nåk få rǫj mæ ðæ*(Vens.), for gavmild mod dig; *dær samləs eñc riqdom å æn rǫj hậj* (sts.), Sgr. X. 110. 350, ɔ: den gavmilde bliver ikke rig; „Rundhånd" navn i ævent., Kr. Æv. III. 71; jfr. Aasen, rund; htsk rund, af lat. rotundus.

rundagtig, to. *rǫjaqti* (Vens.); = rgsm.

runddans, no. *ròṉdǫñs æn -dǫñs* (Søvind s.); = rgsm.

1. runde, no. — **1)** *go om i æ roṉ* (D., vestj.); *gi æn omgåŋ i æ roṉ* (vestj.), skænke til hele selskabet. — **2)** *fǫ æn lilə roṉdə* (Lindk.), en dans. — **3)** *æn roṉ* (Ryde, vestj.), et gammelt hus.

2. runde, uo.
roṉ -ər -ət (D., vestj.; Søvind s.), ft. tf. *-əð* (Agger);
rǫjən -ər -t -t (Vens.);
intr. runde, trs., göre rund, afrunde; *bǫrət ròñə lèt i hjȯṉərən; dè ska roñəs lèt* (Søvind s.); *do ka jạn rǫjən ə nǫ mịr* (Vens.).

rundelig, to. bio. *roṉələ* (D.); = rgsm.

-runden, to. se op-, tve-.

rundholt, no. *roṉhålt æn -ər* (Agger, Lild s.); navn til stænger, som medføres til brug ombord; men synes at betyde et stykke uforarbejdet træ, kævle (Agger, Lild s.).

rundhåndet, to. *rǫjhåñc* (Vens.); gavmild.

runding, no. *rǫjəŋ i* best. *-i* (Vens.); = rgsm.

rundkrings, no. *roñkreŋs* best. *-əñ* (Mols); rundkreds.

rundnæset, to. *roṉnesət* (Silkeb.); kaldes en slags træsko, der mest går til butikker i købsteder.

rundrygget, to. *roṉrøqə* (Agger); *ròṉròqət* (Søvind s.); = rgsm.

rundrövet, to. som har rund rumpe; *a trowr nåk, te de ær æn Æŋlæṅər, få di æ så roṉröwə,* Sgr. X. 233. 551.

rundskulderet, to. *ruṉskuḽərə* (Bradr.); noget krumböjet, om msker.

rundslibe, uo. *roṅsliv -slivər -slęv -slevən* (Andst); om leen: den må ikke være rundsleben, men tynd i biddet.

rund-spes, no. *roṅspes* (N. Sams.); allehånde, se 1. rundt, lang-spes; sammensætningens sidste del er udentvivl tysk spezerei, krydderi.

rundstuge, no. *roṉstuq æn -ər* (vestslesv.); en rundt opsat tørvestak, se korsstuge.

1. rundt, no. *ront* best. *rontə* (S. Sams.). — 1) krydderier, ɔ: allehånde [peber?]. — 2) speciedaler med rundt skjold; *hąj sètər èn stu səlkąj åpå bowrə ful å gaməl ruṅcər,* Grb. 120. 80.

2. rundt, bio. *roṅt* (D., vestj., Agger). — 1) = rgsm.; *löb, ky, ræṅ roṅt* (Agger, alm.); *han ǧek æ byj roṅt* (D.); *de go roṅc få mæ* (Vens.); processioner, optog, drager rundt; fastelavnsoptoget 3 gange rundt i gård, se Kr. Alm. IV. 56. 130, 1. plove II. 850. 9 a; jfr. P. Volksk. I. 77. 85; omgang med kors og helgenbilleder på mark, se korsbyrd, Palladius 194; om sædemarker, Afzel. III. 123. 127 flg.; jfr. Rivista I. 467; om sognets grænser, Harl. Wilk. 248, Mhoff 136. 81. 597; om kilde, se II. 119. 26 b, vel i regelen med solen, Afzel. III. 137, Cav. Wär. I. 171, Folkl. III. 69. 74 (Skotl.); om kirke, Afzel. III. 125, Ndl. Volksk. VII. 44 flg., IX. 94, X. 122, Ons Vlksl. IX. 108 flg., Pf. GE. 282. 287; Grimm Myth.[2] 1202 sammenstiller hermed skikken at føre afgudsbilleder om, jfr. Schmidt Volksl. 54; — man kan øve trolddom ved at gå tre gange rundt el. udføre en bevægelse, et arbejde rundt om noget: for at få kærestevarsel går man 3 gange om hus nyårs- el. kongeaften, Kr. IX. 45. 491, Almuel. IV. 136. 13. 150. 411; se helligtrekonger; jfr. Kr. Alm. I. 102. 90, Sagn VII. 52. 75, Wigstr. II. 98; om kirke, se II. 126. 12 b; kirkedör, lig II. 410. 50 a; Kuhn, N. S. s. 470 ned., Grimm Myth.[2] 971, Denh. Tr. II. 284, Perseus III. 124; lig føres 3 gange om grav, Kr. Alm. IV. 91. 266 (Ry); jfr. Urquell IV. 52, Ons Vlksl. VIII. 21, Garnett II. 33 (Jøder); brudg., hjemkommen fra kirke, skal 3 gange omride gård, Kr. Alm. IV. 69. 180; gå rundt om sygt barn med ild, Kr. Sagn I. 312. 41, IV. 616. 24; jfr. Wigstr. II. 138; med saks, Wigstr. II. 242; føre ko om jordfast sten, Cav. W. II. XXXII; da mand bæres r- om skur, synker det, Arnas. I. 524; syg bæres om ligbåre, Cav. Wär. I. 402; gå rundt om alterbord, Ch. Notes 173, Trad. pop. I. 173; om benhus, Ndl. Volksk. VII. 174; om træ, sts. IV. 15; feje 3 gange omkr. julebord, løbe om hus og brønd, Wigstr. I. 119. 120; feje omkr. sig selv, Wigstr. I. 144; gå r- om den, som skal rejse, se Simpson, Praying Wheel s. 77 ned., regist. deisul (Skotl.), jfr. Strackerj. I. 365. 243; brud om brudgom, Garnett II. 30 (Jøder); se endnu Garnett I. 73. 79 (græsk); alm. Wuttke nr. 252 og registr. „dreimal herumgehen"; Pf. GE. 413. 49, Kuhn N. S. 470 ned.; med sol, mod sol (s. d.); malkepige må ej gå r- om ko, JK. 208. 172; går man 3 gange om bjærg, kommer bjærgmand ud, Kr. Sagn I. 150 el. så åbnes bjærget; se DgF. II. 78, IV. 797 b. 4, 807 b. 2; jfr. Jacobs Engl. FT. 120, Wigstr. I. 22. 15, Runa III. 50, Storaker 18, Arnas. I. 14, Qvigst. 95, Yorksh. Folkl. 17; — intet må gå r- mellem jul og nyår el. kongedag, man må ej bore, rulle, slibe, spinde, jfr. jul II. 51. 23 a, se Kr. IV. 353. 68, VI. 269. 157 flg., IX. 32. 341 flg., Alm. IV. 102. 11 flg., 111. 7, J. K. 183. 186. 405, navlegjæsling; jfr. Amins. VIII. 84, Cav. Wär. I. 176, Strackerj. I. 370, II. 18. 279, Kuhn W. S. II. 112, Wuttke nr. 74. 79, Gr. Myth.[2] 248. 1098; heller intet Lucienat, 13. Decbr., Cav. Wär. I. 186; eller Blasius, 3. Febr., el. kyndelmisse, Amins. VIII. 89; el. stille uge, skærtorsdag, påske, Amins. VIII. 87, Cav. Wär. I. 181. 188, Gasl. s. 29, el. Mortensaft., Sgr. III. 125. 586; el. torsdag el. lördag, Cav. Wär. I. 236. 411, Amins. VIII. 91 ned.; intet, hvor lig er inde, Kr. Sagn V. 608. 47, Alm.[2] III. 163. 12 flg. — 2) *de gor roṅt te* (Malt, Thy), overflødig, flot; se rund, 2.

2. rundtenom, no. — 1) *æn roṅənoṃ* (vestj.), en polskdans, svingom; *hèjsa, vèl I mæ', så koṃ, så ska wi ha ẉos èn ròṅənòṃ!* (Søvind s.); *di hað dæṅ æŋkəlt rojənåṃ, nær di tow hwðrajər i*

hyw̱ər hą̊ň å hopəð åmkreŋ jèn wæn̲ (til en side) *hi̦ələ tijən; dæň dòþəlt rojənåm̦, nę̈r di hopəð beqə wæn̲ å slow æn skral̦ i ǿjər heňər hwœr gåŋ di wæň dæm* (Lild s.). — **2)** *æn roðənom̦ -ər* (Lindk.); *æn rojənåm̦* (Mors), også: *æn rojənåm mæl̦mað* (Thy), et stykke smörrebrød skåret rundt om brødet; ligeså Søvind s.; *han håð fåt tòw̦ rojənom̦ə te frǫkòst,* Sgr. XI. 124. 310 (Bj. h.).

2. rundtenom, bio. *rǫjən om* (Hellum, Vens.); *rǫjən* el. *ròjən om* (Stenum, Vens.); *go roňənom̦ o ræt hjæm* (Malt), ɔ: komme hjem med velforrettet sag; *han lif* (løb) *røðən om̦ lisom æn toňtə ron̲əvær* (D.); *rojən åm̦* (Agger, Mors); *røjənom* (Silkeb.); *rǫjənom* (Vens.), el. *rǫ̀jən-, rǫjən-, rųjən-, roňcən-, ruňcən-omkre·ŋ* el. *roňc omkre·ŋ; hon jik ruňcən omkre·ŋ,* Grb. 2. 25, jfr. 129. 4; *hąj snakə ròjən om* (Vens.), ɔ: vrövler; *do go roňən om̦ å ǿö wal imor eŋən,* Kr. IX. 245. 27 (Lisbj. T.); *snor ròňənòm̦* (Søvind s.); *så kigər dæň sæ røjən omkreŋ,* Kr. IX. 204 (Sall.); Ka Rundenom, Kr. Sagn. VII. 55. 82, øgenavn; se kjør-.

rundtenomskive, no. *æn rojənåm-skyw̦ å æ kå̦q* (Agger), en skive smörrebrød rundt om brødet.

rundtomkring stagen, no. *spel rǫ̀jən omkrę·ŋ staqi* (Vens.); et kortspil bredes ud omkring lysestagen, et andet gives til deltagerne, helst 6—7; der tages op af kortene om stagen: *„dæj, dær hò maq te de kort,* skal f. eks. *cøs dæj hąj hòlə mjèst å·“,* et kort vendes; den, der har magen, skal udføre hvad forlanges.

rundtur, no. *rǫj-* el. *rųjtuw̦r [æn]* (Vens.); tur rundt omkring; *de guw̦l* (gule hest) *jow hæ rųjtuwr så gåt som en ar,* Grb. 5. 19.

rundtåbelig, to. *roňtåvələ* (Andst); om får, der har drejesyge.

rune, uo. *ruw̦n -ər -t* (Mors, glds). — **1)** stole på; *do ruw̦nər nåk əpǫ əð, betə swæn̦.* — **2)** brede, bryste sig; *han ruň sæj gråw̦;* nf. *run̲ sæj* (Malt h.); også fig.: vokse i formue (Malt); afledn. af rue sig? — **3)** *han kaň il reqtə run̲ sæ* (vestslesv.), skjule sin sindstilstand, kærlighed, vrede, altså vel: beherske sig.

runer, no. flt. = rgsm.; „og hvor er nu de rovner, vi førte af Dannemark?“ Kr. II. 106. 5. 6; jfr. 257. 8; „skrive så vil jeg de ramme ronner“, II. 270. 4; „hun tog to duer, satte på sine knæer, ja runer skrev hun på deres tæer“, Sgr. I. 129. 7, Kr. II. 39. 1; „så løst' hun hr. Tønder af runer“, Kr. I. 284. 7; „skam få den enk' . . ., dertil hendes runer så hård', Kr. I. 303. 37; „så skal jeg slå dig runere slag og siden krænke din ære“, Kr. II. 272. 5, jfr. I. 283. 4; „da mødte han den heks med sin runerestav“, Sgr. IV. 1. 8; „riste runer“, Sgr. X. 26, om udtr. er ægte; r- i kæmpevisen jfr. P. Købke, Om Runerne[2] s. 72 flg., sværd med runer, Kr. Æv. 336; runebogstaver, Kr. VI. 17. 23; endnu synes ordet gemt i et par glds og sjældne udtryk: *løs ruw̦nər øw̦ər jęj* (Vens.), skælde ud, give ondt af sig over . . . .; *di wa we· å leq ruw̦nər åp* (sts.), lægge råd op; magiske tegn, se J. Saml. IV. 124. 37, 135. 60, 143. 77. 79. 81. 83. 84. 91; jfr. Arnas. I. 445 flg. 449, Wigstr. II. 401; caractères diaboliques, Liebr. Gerv. 235. 191; i bomærker, se f. eks. Bruzel. tavle 2; „runer ere i mit sind, ramme runer fare mig gennem mine ni fingre“, Ann. f. nord. Oldk. 1846, s. 355, færøisk besv.; jfr. r- lukker alle låse, hindrer alle sorger, Fær. Kv. I. 164; standser storm s. 165, II. 10; tager træthed I. 188; gör blind, Arnas. I. 587; i nutidssagn: r- på klæde, Arnas. II. 368, på seng, Arnas. II. 432, på sværd, Kr. Æv. 336, under sten, Arnas. I. 230, under forhekset barns hoved, Wigstr. II. 370, under død mands tunge, Müller Saxo 38. 14 „dira carmina“, jfr. Urquell V. 118 (Jød.); som binder, som bringer vinding i spil, Bureus 241. 242; „helruner“, som volder død, Arnas. I. 594; runeindskrift siger, at skat er begravet, Thiele I. 198; „runebinder“ skal hentes fra Tyskland, Nordlander, myth. S. 11, „rúnarbinda“, uo. JFærø 57. 24; „runeblad“, Arnas. I. 289; „runebogstav“, Kr. Sagn VII. 471. 36; „runebælte“, Fær. Kv. I. 171. 172; „runedråber“, Rick Sætersd. 62, elskovsdrik; „rúnarhodn“, JFærø 233; „ronekall“, Folkev. VIII. 468. 30; „runestav“ el. „runekafle“ bærer pige hos sig, Arnas. I. 352; har Odin og Ketel Runske, Aldén Getap. 93. 94, Hofb. Skogsb. 54, Runa IV. 83, Hofberg 35; trolddom ved r-, Arnas. II. 228; r-, på hvilken livssaga, Maurer 316; r- = runealmanak, Hazel.

V. 1, Vl. 40; lagt ind i stald, bringer lykke, Nordlander Troldd. 130; som navn el. i smstn. med navn, Balder og Rune hans viv, Sgr. IV. 45. 37, se ballerone; en kæmpe og hustru kaldes Runemand og Runekvind, Kr. VIII. 67. 131; jfr. Aasen, runa, sysle m. hemmelige kunster; runa no. gl. formular, isl. rúnar, se Fritzn.[2] s. v., Gr. Myth.[2] 1174; se al-.

runesten, no. *runstijən æn* (Malt h., glds.); forstenet søpindsvin, echinit; hvor de gemmes, slår lynet ikke ned.

runge, uo.
roŋ el. *råŋ* (Mors);
roŋ -ər -əð (Thy);
r- mæ əð el. *åm əð*, snakke, føre sladder om; *no ka fålk fo de å råŋ mæ;* formen *roj* synes også at have været brugt; herhen hører mulig: „når husbonden er ude, runger folkene"; „sönnen runger m. faderens penge", ɔ: holder ilde hus med, Mb. fra Randers, el. hører det til range? (s. d.).

rungen, no. *roŋən* (Mors), vistnok også: *rojən;* höjsrøstet samtale, som hvor mange msker er samlet.

rungstere, uo. se rumstere.

runing, no. *runəŋ æn* (Holmsl. kl.); = rulag.

runkelroe, no. *ròŋkəlròw æn -ròwə* (Søvind); = rgsm.

runken, to. *roŋkən* (D., Andst; Valsb.); *ròŋkən* (Elsted); rynket, msker, dyr; om genstande, der er indtörrede og derved har fået rynker (s. d.); *stek ən i de gaməl roŋkən lyw* (Valsb.), af en börneræmse; jfr. isl. hrokkinn.

runne, no. „antages at være roden til navnene: Runmark og Runetoft *(Runtawt);* 1. busk, 2. spire, skud af træ; Runnemark, mark med enkelte buske og småtræer, se tverynnet"; jfr. Aasen runn, isl. runnr, Hag. und. ordet (Ang.).

runse, uo. *rujs åp i* (Vens.); lede, søge op i; jfr. Ranchs Samsons Fængsel s. 385 „rundse" rage op i, se rumse, runsle.

runsel, no. *ronsəl æn -ər* (Vejr., Thy, Mors). — 1) træklods, et kroget, udanneligt stykke træ. — 2) skældsord: klodset, dumt mske; *æn lijə r-;* jfr. 2. konkel.

runselvorn, bio. *ronsəlwårn* (Agger); vakkelvorn; *di såqər leqər så r- po æ wuwn.*

runsle, uo.
ronsəl (Lysg. h.);
rojsəl -ər -t (Vens.);
r- åp, rode op i, røre stærkt omkring; *hon bəjønc å rojsəlt åp får å fej pèŋən,* Grb. 188. 45; *do mo ek ronsəl sån mæ æ bowər,* ryste med det, bringe det til at vakle; *dæn støk tre leqər ek fåst, dæn ka ronsəl* (Agger), vakle; se runse.

runte, no. *ront æn -ər* (D., Malt, vestj.); *ront* (Andst); *ront æn ront* (Agersk.); *runt æn runt* (Bradr.); *runt æn [-ər]* (Ang.). — 1) et uformeligt stykke træ (D., Malt); opryddet, løst træstød (Andst, Ang.); træstub som opgraves i mosen, hvoraf der göres „lysepinde" (Bradr.), se elle-, skov-. — 2) en gammel, dårlig ko (Andst, Vejle).

runten, to. i skældsordet: *æn rontən hun* (D.), måske mest bl. börn, ubestemt betydning.

runtes, no. kort mandfolketröje (Kok).

-rup, no. se Fjante-, Spralde-; jfr. gldsk thorp, i stedsnavne: -rup, -drup, -strup.

rur, uo. ft. tf. se røre.

rur, no. manchetter (Bj. h.); smalle kniplingsmanchetter, som bønderkvinder bruger for hænderne (Mors); uldne manchetter til varme for hænderne (Ribe); *„stas te klær mè ruwr"*, Grb. 96. 7, oversættes: rynker; håndlin, rynker på klæder, puf; *ruwr nòj* (Lild s.), bobinet, som bruges til kvindekapper; se ruer, Mb.; guld-.

rurrer, no. se ruder.

1. -rus, no. se gal-.

2. rus, no. *ruəs de* (Bradr.); uroligt vejr med blæst og regn; *vi fær nåk mer r- æda·w*, se 1. ruse 3.

3. rus, no. *rus æn* (D.); *ruks æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm.; ørhed af drik; *haj leqər å sòwə ruksən uk* (Vens.); ordet er vist låneord, i stedet bruges: han var fuld (se fuld 4.) el. mangfoldige billedlige udtryk, jfr. Fb. Bondeliv s. 91; Dania VI. 5; 1. ruse.

rus-bus, no. i ordspr.: spinke og spare kan længe vare, men rus-bus gi'r tomt hus, Kok Ordspr. 51. 567 (M. Slesv.), ɔ: sus og dus, se ruttengilde.

1. ruse, uo. *ruws -ər -t -t* (Vens., Thy). — 1) skumme, bruse, som fløde i kærnen, nyt øl; *di flèðər ruwsər sånt*

i kan, di hår nåk wæt fòr kòl (Lild s.); ligeså: *dær ær ejt så møj såm de ruwsər te* (ssts.); også fig.: *de ruwst i· mæ* el. *åp i mæ* (Vens.), bruste op i mig; *a blöw liq te de rust åp i mæ* (S. Hald). — **2)** *rus rus rust rust* (D., Agersk., Bradr.): nt. *rus* (Andst.); *rus -ə -t -t* (Sundev.); styrte ned, om jorden fra stejle brinker f. eks.; *æ brønk rust nijər* (Andst); *æ diq rus; æ kæl rust saməl* (Agersk.); brønden styrtede sammen; *æ hø rust ner mæ· ham* (Bradr.); *han rus nijər að æn fjæl, o æn slę* (Andst), glide ned ad en skrænt. — **3)** om vejret: være uroligt med blæst og regn (Bradr.); *de hær rust i nåwər daw;* jfr. Aasen rusa, styrte frem; mnt. ruschen, Sch. Lübb., „rauschen", „heftig und eilig losstürmen"; plt. rusig Schütze „rauh, vom wetter".

2. ruse, uo. *rus rus rust* (vestslesv.), beruse; *æn pons rus mest, viñər æn æ fastəñ;* jfr. Aasen rus no. 2. itk., htsk rausch, mnt. rusch no. Sch. Lübb.

3. ruse, no. *ruws æn -ər* (Vens., Lild s., Mors; vestj.); fiskeredskab; *han vel ha bodə i rus o puwəs* (vestj.), om den begærlige, ɔ: både i pose og sæk; *æn hijəl rusful* (Malt), mængde; jfr. Aasen rusa, htsk reuse, mnt. ruse Sch. Lübb.

rusebåd, no. fiskerbåd i Ringk. Fj. til forskel fra havbådene, som går til søs, se Kr. Holmsl. 4.

rusefisker, no. *rusfeskər æn -ər* (Holmsl. kl.); sildefisker, som sælger es til de andre fiskere.

rusejord, no. *rusjor de* (vestslesv.); jord, som er skudt ned f. eks. i en mergelgrav.

rusende, to. *rusəñ* (vestj.); beruset; *di blöw r- ålsaməl;* se 2. ruse.

ruseret, to. *rusərə* (Malt); ilde tilpas efter en svir.

ruset, to. *rusə* (Malt, Ribe, Mellemslesv.); uroligt, om vejret, når byge følger på byge; se 1. ruse 3.

rusi-krudt, no. bruges mod tandpine, Kr. VI. 381. 265; måske ruscus hypophyllum.

rusk, no. *rusk i* best. *-i* (Vens.); *rosk de* (Thy, vestj.). — **1)** uroligt vejr med regn og blæst; *dær æ sònt i lį rusk i da·* (Vens.). — **2)** *ė rusk* best. *-ə* (Vens.), handlingen at ruske.

ruske, uo.
rusk el. *røsk -ər -ə -ə* (Vens.);
ruski ruskə ruskət ruskət (Elsted);
rowsk -ər -əð (Agger, Thy);
rusk -ər -ət (Agersk.); nt. ft. tf. *-ə* (Sundev.). —

1) = rgsm., vistnok alm.; oprykke med rode; *ka do rosk nåt ġær* (spergel) *te æ kyjər?* *æ ku roskər i· sæ* (vestj.); *a ruskər i· ham får å få ham wòqən* (Vens.); *rusk jæn* el. *rusk i· jæn* (Agersk.); *rusk hö* (Sundev.), ruske hør; jfr. Kr. Alm. I. 52. 185; *rosk ljöŋ* (Malt), rykke op med hænderne, se ruskøkse; *dær stǫ tåw piqər o roskət o knoskət o knepət o ġor hør ræjn* vestj. ræmse; her kan nævnes: *rusk hæn i æn hast* (Bradr.), køre hurtig; *ė ruski* (Vens.), en rusken. — **2)** fare vildt omkring uden at agte sig; idelig rives og brydes, om ustyrlige drenge; Mb. eft. Outz. (Sønderj.). — **3)** småregne, støvregne; *de ruskər i da·* (Vens.; Thy, vestj., Sønderj.); *de ruskər* (Agersk.); jfr. Aasen ruska, rive, ryste; rusken to. barsk, ublid, om vejret; se 2. fuge, rege, 1. roge.

ruskebasse, no. skældsord til eller om en ustyrlig dreng, se ruske 2. (Sønderj.), Mb.

ruskejærn, no. *råəskjan æn* (Fanø); bladet på ruskeøksen (s. d.).

rusken, to. *roskən* (Mors). — **1)** om vejret: fugtigt med støvregn el. tåge; se ruske. — **2)** om halm el. hø: fordærvet af fugtighed. — **3)** om forsvirede mskers udseende; se r- ud.

ruskepels, no. *ruskənpæls æn* (Agerskov); ung og flygtig person, jfr. russebasse.

ruskeri, no. *broq æ pæŋ te ål slas ruskəri·j* (D.), ɔ: unyttige ting.

rusket, to. *ruskə* (Sønderj., Valsb.); *roskə* (vestj.). — **1)** uroligt, med blæst og regn, om vejret; *rusk væə* (Sundev.). — **2)** om håret: forpjudsket, som hænger i uorden (Bradr.).

ruskeøkse, no. *råəsköws æn* (Fanø); et redskab, der ligner et almindeligt hyppejærn med blad og som bruges til at „ruske" lyng og gråpil, ɔ: afhugge dem til vinterfoder; bladet på enden af skaftet hedder: *råəskjan;* jfr. hugger 2; bruges også til at hyppe kartofler.

rusk-om-snusk, no. alt hvad er

sammenblandet, især om madvarer; *„ve sijn å di to sijst stow èn swøntąj mè no grøtəŋ* (grutning) *å òñc ruskumsnusk i“*, Grb. 31. 61; ruskumsmusk opgivet fra Hjörring: hakkemad, lobscowse; jfr. Sgr. V. 56. 462, også Sverig, Sundbl.[2] 246; „ja, han vill søng hans roskomsnosk“, Tkjær II. 74; på spörgsmål om, hvad vi skal have til middag kan svares: ruskomsnusk med røde klude i og stegte murmesternæser, Sgr. VIII. 63. 100 flg., se onden.

ruskregn, no. *roskræjn æn* (vestj.); kold, drivende regn; *de ruskrènər* (Vens.); *de rowskrænər* (Agger); ruskregn, nippedrik og klatgæld er tre ting man skal vogte sig for, Sgr. III. 91. 344.

ruskvejr, no. *ruskvær de* (Agersk.); *ruskwęr è* (Vens.); *rowskwæjlə de* (Agger); uroligt vejr med rusk; jfr. Aasen, ruskeveder itk.; se fugvejr, regvejr.

ruskvorn, to. *ruskwòrn* (Vens.); om vejret, = rusket.

rusk-æde, uo. en hest gik og rusk-åd, Kr. Sagn II. 168. 90, betydning?

Rusland, no. der blev i al stilhed sendt bud efter kejseren af Rusland, at han skulde komme og tale den danske kongesön til rette, Kr. V. 105; et gårdnavn, Kr. Sagn IV. 339. 68 (Hundslund s. v. Odder).

rusle, uo. *rusəl ruslər rusəlt rusəlt* (Vens.); *hañ ruslə mæ ə* (Sams), arbejder i det med besvær; rode op i, røre omkring i (Lysg. h.); *di ruslət neər a æ bjerə*, gled rask; *han hør nåwə dæ ruslət oba·k* (Valsb.), som raslede bagved; pusle om syg (Vens.); jfr. Aasen, rusla, gå sagte.

1. rusme, no. *rosəm æn rosmər* (D., Andst); itk. (Agersk., Sundev., Bradr., Ang.); *råsəm æn* (Vejr); *røsəm æn -ər* (Thy, Mors); havrens blomsterstand (alm.); *når æ byk stor i rø rosəm* el. *rosmər* (D.), skal den høstes, jfr. rødkjærne; klase af ribs el. lign. (Sønderj.); jfr. Rietz, ressma; aks, kløssen, regle, vippe.

2. rusme, uo. *o rosəm æ løq* (Varde), ɔ: binde i rusmer.

rusmælket, to. *ruwsmjælke* (Vens.); om en ko: blødmælket, jfr. hårdmælket; om msker: ødsel.

rusove, uo. se rudsove.

1. russe, no. i udtr. som: *æn hor rusi* (vestj.), hårdt vejr, el. svær sygdom, men således, at det går hurtig forbi; „det havde givet en russi af nordvest og så var garnene drevne væk“, Kr. IV. 195; fig. et godt tag i et arbejde (Hovlbj. h.); „her får vi en russi“, Blich. Nov. III. 325, en kamp, strid.

2. russe, uo. *ruşi -ər -ət* (Mds., Lysg. h., Skanderb.). — 1) ryste en el. noget stærkt; *ruşi jæn;* „træet blev ligegodt stående, han gjorde ikke andet end at russie det noget“, Kr. V. 267. — 2) køre rask og flot; *han rusət nijər að æ væj* (Ribe). — 3) et arbejdsudtryk om garn af hør el. blår, når det er spundet, skal det *ruşəs*, ɔ: befries for skæver og knuder, ved at trækkes over den skarpe kant af bord el. stol; (N. Slesv., Ribe); jfr. ruse.; m. h. t. nr. 2 jfr. htsk rutschen.

russebasse, no. *rusəbasə æn* (Agerskov); ung og flygtig person, jfr. ruskepels.

russelap, no. *rusi-* el. *rusəlæp i* best. *-i* flt. *-lèp* (Vens.); *ruslæp æn -ər* (Thy, Mors; Andst); *ruslap æn* (Vejr); en skindklud, hvorigennem hør og blårgarn drages når det vindes, for at befri det fra skæver og knuder.

russepind, no. *rusəpiñ æn* (D., Agerskov, Sundev.); *rusəlpiñ æn* (Bradr.); en c. 4" lang afdrejet el. tilskåren pind, som hør eller blårgarn føres igennem og om, når det vindes; begge enderne er gennemborede på skrå; ved at bruge en sådan pind el. en russelap, får man tråden russet (s. d.) og undgår at skære hænderne på den hårde tråd.

russepjalt, no. *rusəpålt æn* (Agersk.); = russebasse.

Russer, no. *rusər i -ər* (Vens.); en mand fra Rusland; så læser han i aviserne, at der skulde være krig med Russerne og Tyrkerne, og der var tre dage bestemt, de skulde slås i, se Kr. VII. 301 i ævent.; i slutningen af forrige årh. skal kejserinde Katharine i Vens. være kaldt „rus-kwon“, russekonen (Melsens Saml.); en slags små galiciske heste kaldes *rusərər* (D., Malt).

russevorn, to. *rusəworn* (V. Vedst.); *rusiworn* (Vejrum); om vejret: *rusiworn vèjlə* (Vejr), uroligt vejr med blæst og regn.

russisk, no. *æn rusisk* (Lild); glds.

dans, er vel den samme som „russisk kawalleri“, Jyll. I. 373, Nyrop V. Sk. 75, „Roger de Coverley“.

russisk boghvede, no. J. T. 327, tatarisk boghvede, fagopyrum tataricum, Gärtn. (Silkeborg).

rust, no. *rost de* (D., Sønderj.); *råst de* (vestj., Vejr, Agger, Hell. h.); *røst è* best. *-ə* (Vens.). — 1) = rgsm., skorpe på metaller især på jærn, jærnilte, alm.; jfr. ir; r- af kirkeklokke, se II. 130. 24 b til lægedom, jfr. Kr. Sagn IV. 584. 31. 41, 614. 17, slgn Folkeven XI. 460. 341. — 2) brand i korn (Vejr); jfr. Aasen rust, huk.; htsk rost; grav-, jord-.

1. ruste, uo.
rost -ər -ət (D., N. Slesv.); *råst* (Lb.);
rost -ər rost råst el. *rostəð* (Agger);
røst røstər røstə røstə (Vens.);
råst -ə -ət -ət (Elsted);
= rgsm., om metal, jærn; *kakəl stor å røstər om såmən* (Vens.).

2. ruste, uo. *rost -ər -əð -əð* (Agger); *hwæ sø, dæ kam, så rostəð ər øwər ən, . . .* så rustede det over skibet, ɔ: der stod som en skumregn over skibet.

3. ruste, uo. = rgsm.; *„så blòw di rustə uw òl di kòl, dè war åpå gòri“*, Grb. 185. 17; jfr. htsk rüsten.

rusten, to. *rostə* (D., N. Slesv.); *råstə* (Lønb.); *råstə* el. *røstə* (Thy); *rostə* (Agger); *røstə, røstən* (Vens.). — 1) om jærngenstande, besat med rust, alm.; *ryw dæ eñc åpå de li røstə sèm; i røstən kakəl å æn moqə cœləŋ æ de lijəst mæ ka sij i è huws* (Vens.), også som et slags skældsord: *de ær i li røstə knèc* (Vens.), en led knægt. — 2) rusten i halsen, = rgsm., alm.

rustplet, no. *rostplæt æn -plætər* (D.); = rgsm.; rustpletter på linned tyder på dødsfald, Kr. IV. 390. 480; jfr. dog 384. 412, Alm.[2] III. 145. 26 flg., på lykke; på præstens messekjole spår smitsot i sognet, Kr. IV. 387. 456.

rustring, no. *rustərəŋ i* (Vens.); hårdt vejr; J. Saml. III. 120.

rut, uo. ft. se rude.

1. -rut, no. jfr. rutte, V. S. O.; et hæsligt fruentimmer, med henvisning til norsk rutte hos Hallager; bomme-.

2. rut, no. stump, ende, (Slet h.) Mb., se finkel-.

3. rut, to. *rut* (Vens.); rundhåndet, ødsel; *hąj æ rut; ær eñc så rut å· sœ.*

4. rut, bio. *ka do pes rut uk?* (Vens.), lige ud, se strut.

5. rut, no. *rut æn* (vestj., Mors, Thy). — 1) fart; *de gik i æn r-; vi tår əl mæ æn rut* (vestj.), ɔ: med et rask tag; se 3. låte 2. — 2) *„di stow å teŋkər enteŋ åpå, föri hon jijr e rut uən te wejən“*, Grb. 46. 72. 75, en knurrende lyd, et grynt = drut (s. d.); jfr. Aasen, rut itk., uro, stöj, skrig.

ruthalet, to. stumphalet (Slet h.), Mb.

rutkjole, no. stumpet kjole el. tröje (Slet h.), Mb.

rutre, uo. i udtr. som: *læ sygdomən rutər uk*, rase ud; *å rutər mæ sin pæŋ*, ødsle med (Vens.).

1. rutte, uo. *rut -ər -əð -əð* (Thy), göre et hurtigt ryk.

2. rutte, uo.
rut -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *-əð* (Thy);
rut -ər -ə (Vens.);
ruət rutə rutə (Sundev.);
= rgsm., ødsle med penge, mad; *æ mo pas gåt po mi sågər for æ hår eŋən teŋ o rut mæj* (Agger); *rut mæ sin fas pæŋ* (Agersk.); svire (Hovlbj. h.); er ordet beslægtet med mnt. ruten, Sch. Lübb. „plündern, rauben, eig. eilig und mit gerausch sich bewegen“?

ruttebroder, no. *rutibror æn* (Hovlbjerg h.); svirebroder.

rutten, to. *rutəñ* (vestj., Malt); *rutəñ* (Agersk.); ødsel.

ruttengilde, no. i tlm.: *ætər rutəngil̦ komər hærpənsnærp* el. *snærpəntut* (N. Slesv.), ɔ: efter ødselhed kommer kniberi og armod; efter den søde klø, den sure svie; jfr. rus-bus; se ruttenomskrald, svie no.

ruttenomskrald, no. i talem.: *di drekər rutənomskral̦* (Mors), ɔ: de holder et lystigt sviregilde.

ruttes, to. bio. *rutəs* (Thy); *rust* (Mors); *ruts* (Vejr., Kolding). — 1) ødsel, gavmild; *de gor rutəs tel* (Thy); *di ær ek möj rutəs dær ola·w* (Agger); *han æ så rust mæ hans pæŋ* (Mors). — 2) *rutəs tę əð* (Mors), rap, hurtig.

ruttevorn, to. *rutwån* (Varde); ødselt; *de gor r- te.*

ruværk, no. *ruværk de* (Valsb., Agersk.); pelsværk; jfr. mnt. ruware.

ruæg, no. se roæg.

ry, uo. se ri; uo. se rydde, ryde.

1. ry, no. et slags uldent töj; *„haj sa som èn gaməl krəkrèqə cèləŋ we nèsij* (nordre side) *å kakəl mè e røj ryjəs skywt om halsi“*, Grb. 199.21; ryesskjorter med hver tråd ligeså tyk som en hovedlagstrikke, Kr. Alm. III. 87; jfr. Aasen, sv. rya, grovt tæppe.

2. ry, uo. måske kun i en enkelt forbindelse: *o ryj æ vijælk bløð, mij* el. *hor* også siges: *ryð* el. *ryt æ wost* (D.), varme mælken, så osten løber sammen; rys mælken blød, er det til den gldgs ret ost og valle el. til kyllingeføde; hård til biddərost; også N. Slesv.

3. ry, no. *ryj* el. *ryc è* (Vens.; vestj.); = rgsm., rygte; *de æ komən sådaʼnt i ryc* (Vens.); *dær æ ryj om æ gris* (vestj.), efterspørgsel.

-ryd, no. se u-.

rydde, uo.
ryj ryjər ryjə, ryj el. *ryc;* også glds. *ryc* nt. *rycər;* el. *røj røjər -ə røjə* (Vens.);
ròr -ə -ət -ət (Elsted);
røj -ər -əð røjəð (Mors, Hmr.); nt. *røj* (Øland);
ryj -ər -ət ryjət (D., Andst, Vejle);
ryət rytər ryət ryət (Bradr.);
röə rörə rörə rörə (Sundev.). —

1) = rgsm.; *markən æ ryj få stiən; haj ryjə plasən; ry deʼ å wèj; ry åp, ry tesij ic ə* (Vens.); *røj æn brånplas, røj uð* (Mors); *ryj buwlən* el. *botiʼkən* (Agger), smide folk på dören; jage alle ud, der er inde; *vi skal ha æ bæk røjəð* (Lb.); rydde træer (Sundev.); *ryt æ gråw* (Bradr.); *ryj får æ höwəðər* (Malt, Varde), rense krybben, jfr. 3. ribbe; *han sku uð o ryj* (D.), rydde skarn bort på ager og eng. — 2) fælde hår, fjer, om dyr; *huj ryr hor; hön ryr fjèər,* også: *a ryr skèj,* jeg skifter hud (Vens.). — 3) upers. *de ryjər eňc får ham,* ɔ: han kommer ingen vegne; *de ryjə gåt får ham,* ɔ: det går rask fra hånden (Vens.); jfr. Aasen isl. rydja, sv. rödja; slgn Ryde i stedsnavne, U. Bl. I. 338.

ryddehakke, no. *ryhak æn -ər* (Andst); *röhak æn -ə* (Sundev.); *røhak* (Angel); hakke til at rydde træstub med.

ryddehår, no. løse hår, som heste og kvæghøveder fælder (Mors), Mb. u. rye.

ryddelig, to. *ryjələ* (Agger, vestj., D.); = rgsm.; *haj fåstor å jè ryjlə* (Vens.), se u-.

rydder, no. *røjər æn -ər* (Lild s.); *ryjər æn -ər* (Lem); pibekradser; grobrydder (Lem); se grob-, pibe-, sølv-, ud-.

ryddərug, J. T. 222; rug sået i nys opbrudt jord; „røerug“ (Vens.).

ryddestage, no. *røstak æn* (Ang.); ved ploven, jfr. Mb. rådstok, se rostage.

-ryddet, to. se op-.

ryddeøkse, no. *røröjs æn* (Ang.); økse til at rydde træer med; ryddeøkse og hakke er jævnlig forenede i samme redskab.

1. ryde, uo. bröle, om ko (Sønderj.); Mb. eft. Outz.; jfr. sv. ryta.

2. ryde, no. *[ryj] è* (Vens.); *ryj æn* (Malt); *ryr æn -ər* (vestslesv.); *ry ei* (Ang.); et blødt moradsigt engdrag med risbuske (Vens.); en samling unge træer, opløb i en skov (Malt); *di dråw æ ræw ur a æ ryr* (vestslesv.), småt egekrat o. lign.; også: *æ træər stær i jæn ryr,* ɔ: danner en klump, et krat; småtræer, der gror så tæt, at man næsten ej kan trænge igennem dem, mest egekrat; i Agersk. er der: *æn væstər- og æn jøstərryr,* se skrup; lille krat (Angel), i flere smstte stedsnavne sidste del, f. eks. *Brækənry,* fortysket: Breckenrüde (Brodersby s.); jfr. Aasen, ryde itk. krat, tæt hob af buskvækster; se rydde uo.; skov-.

rydning, no. *røjnəŋ æn* (Mors); *ryjnəŋ æn* (Lem); jordlaget, der ryddes tilside for at komme til ler, kalk osv.; oprydning af grøft og hvad der ryddes op af den (Lem); jfr. skumme; ud-.

ryering, no. se røring.

ryfte, no. *røwt æn* (Vens.), en sammenbunden række løg, se Grb. 270. 1; jfr. Aasen ryfte, stykke, skovstrimmel; isl. ripti itk. el. ript huk., dug, klæde(?).

1. ryg, no. *ryq æn* (Mors); *ryq æn* (Agger); lugt, *æn grem* el. *dæjliq r-; dær ær ən slemə ryq ve ət* (Lem); jfr. stæg; altid en god lugt (Agger), se lugt, stank.

2. ryg, no. *røq i* best. *-i* flt. *røq* best. *røqən* (Vens.; Sams.); *req* [hak] flt. *req* (Ålsø); *røq* best. *-ən* flt. *røq* best. *-ən* (Hell., S. Hald, Støvr.); *röq æn [röq]* (Vor h., Søvind s.); *røk æn røqi* (Davbj.); *røk æn røq* (vestj.); *røk æn røək* (Bradr.); *røk æn* (Sundev.); = rgsm.; *dær skal i gu røq te å bèr gu daw; kati skò røq* (Vens.); *han æ så stæjl i æ røk, te æn*

lus kañ il kröwl åp ar ən urən å vist kraq (vestslesv.); *skyð røk som nåwə åbårə* (Malt); *han hår ət i æ røk lisom æ krom præst* (vestj.), ɔ: han er pukkelrygget; *ha nuə i røqi* (Vens.), være formuende; *han legə stel åpo røqən* (Silkeb.), ɔ: han er doven, bestiller intet; *a vel hen o stọ o æ røk* (D.), el. „stå på det lille bén, de kalder ryg“, Kr. Ordspr. s. 261, ɔ: sove, ligeså Hads h.; til en ung, der klager over smærter i ryg, kan siges: *„hår do· ən røk? do hår et añt eñ ən bijen æ röw hæŋər i!“* (vestj.); *hæŋər ət il å di røk, så må ət vær fålən a ən* (N. Slesv.), siger moderen til börn, der klager over, at de ikke kan finde noget; *æ røk o æ hjölə* (Andst), modsat skarpen; *æ røk o æ awər* (D.), agerens höjnede midte; *sæt te røk* (Ribe), om boghvede: sætte småstakkene under høsten langs agerens midte; man skal spise stegt flæsk kjørmesaften, så får man ej ondt i ryg, Kr. Alm. IV. 152. 421; jfr. Sgr. IV. 137. 392; smærter i ryg helbredes ved jord fra en slægtnings grav, Sgr. VIII. 121. 535; i visen: jeg så ham på hans brede ryg, der stod to karle og kørned byg, Sgr. I. 49. 8, V. 19. 6; hud skæres af ryg til skosål, Kr. Æv. 185, se rem; ellefolk (s. d.) er hule i ryggen, se Thiele II. 213. 215, Kr. Sagn I. 7. 25. 41, II. 4. 9-23. 24. 89. 125. 92; skovfrue, Amins. VI. 108, Hazel. V. 39, VIII. 52, mange henvisn., Mannh. BK. I. 147, Abercr. I. 286; djævelen, Heppe-Soldan I. 186. 187. anm.; genfærd, spøgelser, døde hænger sig på ryg af levende; se Sgr. X. 102. 266, Thiele II. 153, Dania III. 15, Kr. III. 164. 171, IV. 133. 212, VIII. 223. 384. 389, Sagn IV. 135, V. 10. 39. 164. 171, 141. 550, 211. 766, 249. 895. 900. 901-2. 907, 288. 13, 348. 07, 390. 75, 452. 04, 569. 03, 582. 49, 590. 75, VI. 195. 52; jfr. Haukenæs IV. 521, Maurer Isl. S. 139, Hazel. VI. 20, Wigstr. I. 157. 164, II. 326, Knoop Ps. 263. 3, Pm. 20. 32, 139øv., Strackerj. I. 182. 188. 191 øv., Wolf N. S. 313. 213. 14, 594. 494. 96. 99, Schulenb. s. 148, Zingerle Sagen[2] 209. 55. 56, Scott Demonol. s. 480, Curtin F. T. 182, Kennedy Fict. 125; Hartl. Science 237. 242. 243, Folkl. V. 180 (en alf); 178 (Irland) Bosquet Norm. 261 flg., Schm. Volksleben 145 (kalikantsaros), Liebr. Gervas. 139 m. henv. t. Indien; Amer. Folkl. I. 77 (Indian.), jfr. Sindbads ævent. 1001 Nat., nat 87; fanden på mskes ryg, Kr. Sagn VI. 216; trold el. genfærd bag rytter, se Kr. Sagn I. 277. 934, Cav. Wär. I. 465, Arnas. I. 365, gf. hænger sig i mands ben, Kr. S. V. 296. 37; mske på genfærds r-, Krist. Sagn V. 253. 901-903; jfr. Wigstr. II. 337; jfr. Aas. rygg, isl. hryggr hak.; se knivs-, krum-, skind-, stole-, svine-.

rygben, no. *røqbijən æn* (D.); *ròqə-bjèn è* best. *-t* (Vens.); *ròqbin et* (Søvind s.); hele rygraden, også en enkelt ryghvirvel; deraf göres „sending“ Arnas. I. 523; se sild.

rygblande, uo. at udføre arbejdet med rygblanding.

rygblanding, no. *røqblæñəŋ æn -ər* (Thy, glds): gødningen køres ud på ageren i en lang dynge langs dens ryg; de yderste furer skæres af og bruges til dækning om vinteren, denne lange dynge kaldes en række og arbejdet: r-; om foråret spredes det hele til byg; se 2. roge, vinter-, sommerroge.

rygbørren, no. *røqbørən æn* (vestj.); byrde på ryggen, se tværbørren.

1. ryge, no. kæmpe kaster en sten ... den kaldes Lejsten-Ryge, Kr. VI. 42. 54, jfr. Script. Rer. Dan. I. 224: duxerunt eum ad lapidem, qui dicitur „Danærugh“ (var: — rhyg), posueruntque eum super lapidem imponentes ei nomen regis.

2. ryge, uo.

ryq ryqər røq røqən (D., vestj., Andst, Agersk.);
røq -ər röjt röjt (Mogenstrup, Sall., Thy, Lødderup, Mors);
røq -ər ròqt ròqt (Vens.; Hell. h.);
ròq -ər -t -t (Støvr.); *røq* (Havbro);
røq -ər, røq el. *røqt, ròqən* el. *ròqt* (Lild s.);
røq -ər röjt röjt (Agger);
røq -ər ryjəq røqə (S. Sams);
riq riqər req råqə (N. Sams.);
røq -ə røqt røqt (Tåning, Røgen s., S. Hald h.);
røq -ə røqt råqən (Vor h.); tf. *røəqt* (Elsted); ft. *røqət* tf. *røqt* (Hads h.);
røq -ə røqt, røqt el. *røqən* (Hvejsel);
ryk rykə røək råkən (Sundev.);
ryk rykər røək rökən (Bradr.). —

1) de ovenstående former samler sig om betydningen: at give røg fra sig, ryge tobak; *de røqə òw skåstinspiwən; han*

røqə å hans piv; de røqə hæreñ, lisom vi skul røq bråkə ui (Søvind s.), ryge grævlinger ud, ɔ: overmåde stærkt; *røq æn piv toba·k* (Støvr.); *æ skøstin røqər; mi pijb røqər; ryq ræw uwð;* den, der er slem til at ryge i store skyer af sin tobakspibe *røqər, såm når æn fatə mañ båqər* (Agger), el. *som ən husmañ, dær æ ve o båq* (vestj.), thi småfolk bruger lyng el. andet, som giver megen røg; *„huwə de røqə, dijə æ å il!" så ræwən, han fęs (skęr,* Elsted) *i höwlspønən* (Tåning); også kan tilföjes: da røger det der, som det røde øg sked, så kan du der tænde din pibe, Kr. Ordspr. 549 ned.; *han æ så arm, te han ryqər* (vestj.). — **2)** gennemtrænge med røg, røge; *røq -ər -ət* (Andst, Agersk.); *røq -ə røqt røqt* (Hvejsel); *røk -ər røkt røkt* (Bradr.); *røq køjmaj* (Vor h.); potter skal *røqəs i æ ilpət* (vestj.); *hon røqt no hø* (Vens.), nogle pighajer; syg mand, hængt i skorsten, røget med urter, Kr. Sagn VII. 420. 94. — **3)** fyge, drive, om sne, støv; *de ryqər mæ æ snę* (D.); *de ryqə* (ft. *røq* tf. *råqən*), *ðw brakmarkən* (Søvind s., Tåning); om støvet fra blomstrende kornmarker (Mors); *ryq ryqər ryjəq råqə* (S. Sams), støve; herhen kan føres: *„læ ryq!" så låŋ Kræstən, da røq han i töwthusət* (Tåning); *„læ ryq! „så skul Kræstən, da røq han að æ toqthus* (Hvejsel), ɔ: lad stå til, det gör ikke noget; *„læ ryq!" så han Per Añəsən, da slåw han æ rø øq oñər æ ør; han røq uklår mæ· ham* (vestj.); *de skal røq æ· ham!* (Vens.), ɔ: det skal han komme til at høre for; *ryq å æ piñ* (vestj.), miste sin stilling, formue el. lign.; *de gæ, liq te hun ryqər* (Vor h.), ɔ: meget rask. — **4)** styrte løs på som til angreb; *di røq i· hwæra·ñər, te hør o man flöw* (Malt); *di røq i hðwiərən å hwæra·ŋə* (Søvind s.); *di ryeər te ðl sijər* (Vens., glds), de farer til alle sider; jfr. Aasen rjuka røykja, isl. rjúka, reykja; se røge, røgesild, røget; kold-.

3. ryge, uo. *ryq -ər -əð* (Mors, Thy, Agger); ft. tf. *ryqər* (Vejr, Sall.); lugte, trs. og intr.; *mo æ ryq te dæñ blomst, dæñ ryqər wejs* (vist) *gåt* (Agger); *de ryqər gåt* el. *il* (Mors), dog nok i regelen altid om vellugt (jfr. lugte); *a ka ryq, di båqər* (Thy); *han kan eŋən teŋ ryq* (Sall.); se 1. ryg.

-rygende, tf. se for-.

rygfinne, no. *røqfeñ æn -ər* (Agger); = rgsm., på fisk.

rygflæsk, no. *røqflæsk* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.

rygge, uo. *røq røqər røqət røqət* (Agersk.). — **1)** lægge mønning (ryg) på huset; *røk et huəs* (Sundev.), lægge tang el. halm på mønningen. — **2)** *røq æ klyn* (vestj.), sætte dem i stuge. — **3)** *røq -ə -ət* (Silkeb., Skanderb.); *ryq -ər -əð* (Hell. h.); *røq -ə -ət* (Elsted); trække tilbage, f. eks. om en vogn; *røk!* (Vens.), til heste: gå tilbage! også vestj.; *røq* (Søvind s., Elsted).

ryggesløs, to. *røqəs-* el. *ryqəsløs* (Vens.); = rgsm.; jfr. htsk ruchlos, mnt. rokelos, Sch. Lübb., roke no. „achthaben, sorge, sorgfalt", ordets tyske grundbetydning vilde da nærmest svare til dansk sorgløs.

rygget, to. *røqə* (Lb., Agersk., Vens.); *røqəð* (Thy); *røqət* (Malt); *ryqət* el. *ryqit* (Vejle, Hors., Århus.); *ryqiət* (Søvind s.); *rykə* (Bradr.). — **1)** om en ko med hvid stribe ned ad ryggen, men som ellers har en anden farve, er rød el. sort; *ryqət* (Støvr.), er forklaret om koen: broget, med sorte pletter, som sidder tæt. — **2)** i smstn. = rgsm.; se al-, dal-, hul-, hvid-, höj-, kruk-, krum-, krump-, pukkel-, rund-, sid-, sik-, skrut-, slej-, sort-, svej-.

rygkurv, no. *røqkårə æn* (Lb.); til at bære fisk i.

1. rygle, no. *røqəl æn røqlər* (Thy, Vejr); huk. (Vens.); *røqəl æn røqlər* (Mors, Lild s.). — **1)** langstrakt, lav forhöjning, f. eks. resterne af et gammelt dige (Lild s.); den midterste og höjeste del af ageren (Mors), Mb.; *dær ær æn røqəl i wðr søñər kletskðl;* „reglen" (N. Sams), grusrevlen på Nordby hede; også om klæder: *din kðwl sejər ejt gðt epo dæ, dær ær æn røql imðl din skðlərər* (Lild s.). — **2)** tørvestak aflang el. rund, större el. mindre; lille stak til en mands bryst (Thy); indeholdende $^1/_4$—$^1/_2$ læs (Vejr). — **3)** rönne; uselt, brøstfældigt hus (Agger); jfr. røngle. — **4)** dynge; jfr. Aasen, røykla uo. sætte i hob; raukling, liden kornstak; sten-; hører „Troldryggel", navn på en banke mellem Rapsted og Höjst (Sønderj.), Mhoff 344. 461, herhen? se røge no.

2. rygle, uo. *røql -ər -ət* (vestj., Thy, Vens.). — sætte tørv i rygler (vestj., Thy, Mors); *røql törə åp* (Mors); opstille tørv i lange, smalle rader til törring (Vens.). — 2) *røql æn hus* (Ribe, vestslesv.), lægge møntørv på. — 3) danne således, at der kommer ryg på, top i midten; *vi sku hå æ awər røqəl åp* (D.), have den bearbejdet således, at den bliver hvælvet på ryggen; *æ awərər æ få möj røqəl* el. *åprøqəl* (vestj.), for hvælvede; *æn røqəl skip* (D., Malt), en skæppe korn, der hverken er strøget el. toppet, men midt imellem.

rygletørv, no. *røqəltörə æn* (Rømø), møntørv.

rygling, no. *røqləŋ æn* (Mors, Fjolde); *røqləŋ æn* (Agersk., Vestslesv.). — 1) lang, smal tørvestak, se rygle. — 2) mønning på et hus udenfra (Sønderj.).

ryglingssadde, no. *røqləŋssajt æn -ər* (Agersk.); *røqləŋssar æn -ər* (Mjolden, Emmerlev); *røkləŋssar æn -sarər* (Ladelund); *röklənssajər æn -ər* (Eggebæk); *røknəŋsajt æn -ər* (Bradr.); = møntørv; forskellige fra dem, derved at r-rne lægges tværs over husets rygning, mens møntørvene lægges: en på hver side af manningen og en ovenpå, se 2. platte.

ryglænds, bio. *røklæňs* (Sundev.); *røkləŋs* (Fjolde); baglænds; *han falt røklæňs nea* (Sundev.); men: *han gæə baklæňs;* jfr. astlængs.

rygmarv, no. *ròqmarə* (Søvind s.); = rgsm.

rygne, uo. *røkən røknər røkənt* (Bradr.); lægge mønning på et hus.

rygning, no. *røqnəŋ æn* (Agersk.; Elst.); *røknəŋ æn* (Sundev., Bradr.); mønning på et hus, udenfra set.

rygpose, no. *røqpuwəs æn* (vestj.); pose, som tiggerne bærer på ryggen, se J. S. III. 133, Kr. Alm. V. 221. 558.

rygrad, no. *røqrò æn* (Vens.); *ròqraj æn* (Søvind s.); = rgsm.

rygside, no. *røqsij æn -ən* (Vens.); = rgsm.

rygstykker, no. *røqstøcər* flt. (Vens.); = rgsm.; *„di bâŋkə hans røqstøcər bådə blø å blo"*, Grb. 93. 81.

rygstød, no. *røqsty æn* (Lindk.); *ròqsty et* (Søvind s.); *røqstò è* best. *-ə* (Vens.); *røqstøð æn* (Agger); = rgsm.

rygtag, no. *røqtaw è* (Vens.); et tag ved brydning, hvor modstanderne lægger armene helt om hinandens ryg.

rygte, no. *røqt æn* (D., vestj.); *ròqtə(!) et* (Søvind s.); *røkt et* (Bradr.); *røc è* (Vens.); = rgsm.; sagtens låneord; jfr. mnt. ruchte, Sch. Lübb.; htsk gerücht.

rygtes, uo. *røcəs røcəs -t -t* (Vens.); = rgsm.; *de røcəs snòt owər hilə byj* (Vens.).

-rygtet, tf. se be-.

rygtæring, no. rygmarvstæring; *„hons æ hąj syq å ?" di sęər, de æ røqtèrəŋ* (Vens.).

ryk, no. *røk* (vestj., østj.); best. *røkə* flt. *røk* (Vens.); såmeget der kan rykkes; *fir hæst hå røk nåk i ət* (vestj.); *haň æ dòqti tę å tą ət ròk, mæn haň kan il hål ui; dè gą ət ròk i mə* (Søvind s.).

rykenbusk, no. *rykənbosk et* (Bradr., Valsb.); blomsterkost; plt. ryken, lugte.

ryk-ind, no. i tlm.: *dær wår* el. *di håð æn fålə røk-i'ň* (D., alm.), der kom mange msker; *røke'ň* (Agger), se kjørind.

rykke, uo.

røk -ər røt røt (D., Andst, Thy, Hundborg);

røk -ər røt røt (Vens.); ft. tf. *røkəð* (Hell. h.);

ròk -ə ròt ròt (Røgen, Søvind s., Elsted); ft. tf. *rut* (Tåning);

ryk -ər röjt röjt (Ang.). -

1) = rgsm.; *så rujt kålən i strekən,* Kr. IX. 261 (N. Hald h.); „så snoet han no rut i rebet" .... Jyd. 1. 8; „i den non sih rut et å sleej, son han skreg te di ku høh ham lont hæn", Tkjær II. 11; når der skal tages ved med alle kræfter, siges: *røk i ręvət, hæjsən dròwnə huňən!* (Tåning); *røk, Rasmus, di huň dròwnər!* (Gjedved); *røk i ręvət Rasmus! di kuwən hi Krestən* (Støvr. h.); *røk hęr* (Thy), ruske hør; *de røt i ròwən å· ham* el. *i· ham, de hąj skul å mæ så månə pæŋ* (Vens.); *røk!* til heste (Andst h.), der skal gå frem; *røk æn bøs aw* (Lindk.), trække den af, lade skuddet gå; *røk æn tæň aw* (D.), trække en tand ud; *læ ət røk i æ avisər* (D.), lade det indrykke i aviserne; når man rokker ved pæl, hvorunder genf., siger den døde: „rok op!" Thiele II. 169 flg., Kr. Sagn V. 227. 819, 298. 43. 44; *„røk, a ska trøk!"* Kr. III. 245. 331, VIII. 251. 428, 253 ned., Sagn V. 217 nr. 46, jfr. Mhoff 196. 2; „ryk å ryk åp, mæ åp å dæ nie!" Kr. Sagn V. 225. 813; „ryk

hårdt!" el. „bedre til!" Kr. Sagn III. 278, V. 267. 55;

røkas røcas, røtast el. *røkast, røtast* el. *røkast* (Vens.), brydes; slås for alvor (Røgen); *ryks röjtas röjtas om* (Ang.); rykkes om sejr i leg „sol-og-måne" leg, se Kr. Börner. s. 220 „tug of war" Brand Antiq. I. 10, Gomme Dict. II. 32. 456, Ons Vlksl. I. 31, P. Arch. I. 256. 49, måske retssædvane, Rochh. D. Gl. II. 210, se reb III. 26. 23 a; afgör høvdingens valg, Amer. Folkl. V. 57. — **2)** intr. vige, flytte sig; *I måt da røk; røk sawt læŋər åp o æ bæŋk* (D.); jfr. htsk rucken, mnt. rucken, Sch. Lübb., intr. og trans.; se ind-.

-rykkelse, no. se hen-.

-rykt, tf. se for-, hen-.

ryktag, no. de med roden oprykkede planter af klittag (psamma arenaria P. S.) der nedlægges i sandklitten i en med ploven dannet rende og tildækkes med det af furen opkastede sand (Vens.) Mb.

rylde, uo. se rulle.

1. ryle, uo. *ryl ryl ryl ryl* (Agersk.); skrige, om svinet, der kræver æde; klynke, om börn, som overhænger moderen; jfr. Aasen, ryla, bröle, skrige.

2. ryle, no. *ryjl æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens., Thy, Mors; vestj.); = rgsm.; en vadefugl, tringa; i fuglevise: „taffelen og rylen de skulde hente vand", Kr. SkV. 79. 6; sagde om den korsfæstede frelser: „prygl ham!", Sgr. I. 108 øv., 223; „ryk ham!", Kr. VIII. 373. 668; „rylt ham!" (s. d.); „riv ham!", Kr. Sagn II. 267. 81; den sidder på tørvestakkene og siger: „ky te·!" kør til! se horsegumme, jfr. Sgr. XII. 141. 356; som skældsord kan bruges: du er en usel ryle! Sgr. V. 106. 667 (vestj.); se ryleritte.

ryleben, no. *ryjlbijən æn* (Agger); lang, smalbenet person; *å stǫ åpå halǭ·ñc ryjlbin å ə spǭskawt* (Vens.), ɔ: usikkert, vaklende.

rylehytte, no. *rylhyt æn -ər* (D., N. Slesv.); uselt lille hus, rönne (D.); totter af græs, der bliver stående på engen efter en dårlig slåkarl (nordslesvig).

ryleritte, no. *ryjlret* (Vens.), vel et slags kælenavn til rylen, se vinter.

rylker, no. *rylkər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); mandligt lem hos smådrenge og haner; jfr. nil; *Rylkər-an* (Vens.), se Støvlette-Katrine.

rylle, no. se rølle.

rylles, no. *rylas* (D.), i udtr. *slo r-* ɔ: slå udenom i keglespil, se rille.

ryllik, no. et slags skældsord: *„sådən ən betə rylək som dæj!"* (Lem), siger dreng til anden.

rylsk, to. urolig, vranten, grædevorn, om börn (Sønderj.) Mb., efter Outzen.

rylt, no. *rylt æn* (D.); lille læs korn el. hø; se rumpel.

rylte, uo.
rylt -ər -ət (D.); *rølt* (Lem);
rylt -ər -ət (Agersk.);
rølt -ər -əð (Lild s.);
rølcər el. *rølc* (Vens.);
røre sig lidt, bevæge sig frem og tilbage, som en sovende; *æ bån leqər o ryltər i æ uq, i æ sæŋ* (D.); *„hąj rølcə we hær å lætənt we hær"*, Grb. 35. 20; „når I nu vil skynde jer . . . og rylte ved", Kr. Alm. II. 15. 39; „endelig kom rylen og skreg: „rylt ham, rylt ham!", Kr. VI. 235 til herren på korset, ɔ: ryst ham! jfr. rolte.

ryltet, to. *ryltə* (vestslesv.); urolig, om börn; *æ bąn æ r-*.

rympling, no. *rympləŋ æn* (Plougstr.); *rempləŋ æn -ər* (D.); *rømpləŋ et* (Bradr., Agersk.); *ræmpli i* (S. Sams.); årsgammelt höved, se rimpling, rumpe, rumpel; jfr. Rietz rumpling, nfris. rumpling, se Mb. under rempling.

rymplingskram, no. *rempləŋskram de* (vestj.); unge og dårlige kreaturer; også andet, der ikke dur; dårlige folk, ingen skøtter om at have med at göre; dårlig gjort töj, redskaber.

rymplingsstald, no. *rympləŋsstål æn* (vestslesv.); stalden, hvori unghövederne indsættes: fig. kan siges om et lille barn, der ikke får sin fulde pleje, fordi et yngre er bleven født: *de æ få tilə komən ą æ r-*.

rymte, no. *råmt et -ə* (Elsted); afdeling i kiste.

ryne, no. *ryjn æn* (Thy); uselt hus, rönne.

ryngel, no. se røngel.

1. rynke, uo.
råŋki -ə -ət -ət (Søvind s.);
røŋk -ər -ə -ə (Vens.);
råŋk -ə -ət -ət (Elsted);
røŋk -ər -ət (D., vestj.); = rgsm.

2. rynke, no. *røŋk æn -ər* (D., vestj.); *røŋk æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *ròŋki æn -ə* (Søvind s.); *røŋk æn -ə* (Sundev.); *ryŋk æn ryŋkər* (Bradr.); = rgsm.; *han laðər så guꞩə, som dær eṭ wår æn røŋk o æ skiṅ o· ham* (D.); lige så mange rynker i panden, lige så mange börn (Sundev.); *dæ maṯ da hælər eṅc wè jæṇ røŋk we dæj maȷs ròw̱* (Vens.), ɔ: der må da heller ej være en eneste fejl ved den person; så mange rynker en kone har pålangs i panden, så mange börn har hun født el. skal hun føde, Kr. IV. 380. 369, Alm.[2] III. 71. 96, Sgr. VIII. 90. 270. 71, JK. 58. 13; så mange der er påtværs over panden hos mænd, så mange koner skal de få, Kr. IV. 380. 370, JK. 58. 12; jfr. Meyer, Abergl. s. 35, Schindler s. 244; mange små rynker ved öjnene tyder på et forelsket sind, Kr. IV. 380. 371.

rynket, to. *røŋkən* el. *røŋkərə* (Vens.); *røŋkət* (Støvr.); *røŋkət* (D.); = rgsm.; om et kvindfolk, der er i stads, siges: „hun æ rynket te krawwen lissom Torsager kjærk"; el. „de er rynked te röw å krused te kraww lissom T. k.", Kr. VI. 325. 94; kirkens tag ligner i frastand en krave om tårnets overdel (Djursl.).

rynketråd, no. *røŋktrọ i* best. *-trọ̀i* (Vens.); = rgsm.; tråd, hvorved man danner rynker.

ryr, uo. se ryde.

ry-skrædder, no. se riskrædder.

ryssel, no. ribben på svin; „ryssel-stykke" no. ribbenstykke" (jysk), Mb. eft. Moth.

rysselig, bio. *ryslə* el. *rysələ* (Sem, Sønderj.); forstærkende tillæg; *r- stọr*, overmåde stor, se grysselig.

ryste, uo.
rest -ər rest rest (D., Andst, vestj., Mors, Sall., Øland; Stenum, Åby-Vens., Hell. h., Åbenrå).
rẹəst restər rẹəst rẹəst (Agersk., Bradr.);
rest el. *rẹst* (Thy);
rejst -ər rejst rest (!) (Agger);
rẹst restər rẹst rest (Smidstrup, Vens.);
rest -ər, -ət el. *rest, -ət* el. *rest* (Hvejsel);
rest -ər -ə -ə (N. Sams.);
røst -ə røst røst (S. Sams.);
røst -ər -ət røst (S. Hald); ft. *røst* (Støvr. h.);
ròst -ə -ət -ət (Søvind s.); ft. tf. *ròst* (Elsted);
røst -ə røst røst (Tåning, Røgen);
= rgsm.; trs. og intr.; *o rest æ dyṉər, æ sæŋ* (D.), pusle dynerne, ryste halmen i sengen op, rede sengen; *æ kạl wå sạðən, te han rest; kys jæṇ te han restər* (vestj.); *a rest som ən lạqən får è wẹr* (Vens.); *I mò lòw̱ mæ, I it vel liȷ, nạ a no røstə hans histåṛi fræ ṃæ* (fra mig) (Silkeb.); *åḻ mi leṉər rest* (D.); *æ knyw folt mæ ur a æ hånṅ å æ skyw̱ å åḻ mi læjmorər vur i rẹstən* (Ang.), alle mine ledemode kom til at ryste, Hag. 171; *rẹəst å æ họi ạ ət* (Agersk.); „den restendes Merkurius", Kr. Sagn VII. 203, øgenavn; (Agersk.); *è resti*, en rysten; *de æ restəṅc de komər aṇ åpå* (Vens.), det gælder ved håndslag at ryste hånden dygtigt; jfr. Aasen, sv. rista, isl. hrista; bævre, govre; hoppe-, knobbre-.

rystebløde, no. *rẹstblọr* (Lem, vestj.); gyngende grund.

rystefingret, to. *restfeŋrə* (Andst); = rystehåndet.

rystefjæl, no. „ristfjæl", Hag. und. plov; „rostfjæl", Kk. und. plov, = muldfjæl.

rystehus, no. *resthus æn* (vestj.); „selv kryber manden ind ad hakkelse-gabet, og så havde karlen ham inde i rystehuset ved sig den dag", Kr. VII. 97, foderlo, hvor halmen rystes op for at fordeles til kreaturerne; ligge i rystehus-gulvet, Kr. Alm. VI. 130, ɔ: det fag, hvori r-et var.

rystehåndet, to. *resthạṅə* (D.); *rest-hạṅə* (vestslesv.); som ryster på hånden.

rystelig, to. rystende; „Jens swået mæ røstele stæmm", Gillsj. s. 37.

-ryster, no. se sime-.

rystesyge, no. *restsyq* el. *restsyqən* (Lindk.; Sall.); *rẹstsyq* (Thy); *rejstsyq* el. *-syqin* (Agger); *restsyq* el. *restsyq* (Mors); *restsyq* (Vejr.); = koldfeber; *æ restsyqəṅ å æ lẹ* (Lindk.), = hølefeber (s. d.).

ryt, bio. sædvanlig i forbindelsen: *ryṅt o ræjn* (Plougstr.); *ryt å rẹn* (vest-slesv.); *de vær ryt å rẹn öȷ* (vestslesv.), fuldstændig, helt og aldeles ødt; *de går ryt i grụs* (vestslesv.), går helt til grunde; se rint.

rytter, no. *rytər i*, best. *-i* el. *rytən*, flt. *-ər* (Vens.; alm.); *rytə æn -rə* (Søvind s.) — 1) = rgsm., en, som rider (alm.); som tilnavn bruges ordet om en person, der har været dragon, f. eks. *Aṅərs rytər* (vestj.); bjærgmand som r-, Kr. Sagn I.

167. 610, se luftrejse; en r- dødsvarsel, Kr. Sagn II. 432. 63; gåde om rytteren: „op ad bakker og ned i dål', tre næser og én hål', seks ører og tre mund', hvem kan det styk' udgrund?" el. „. . . med otte bén og én hale", Sgr. IX. 140. 472, svar: to ridende på én hest, jfr. Sgr. II. 42.458, IX. 108.334, Grimm Myth.[2] 1221.621; Rafn. Nord. Fort. I. 444. 59.61, Gest Blinde; Fær. Kvæd. II. 28. 24; af tilsvarende gåder findes en hel række, se fitte; jfr. endvidere Bondes. Hist. 316, Runa VII. 43. 27, VIII. 50. 31, Haukenæs VI 195. 18, Ehlers Räthselb. 9. 45. 46, 13. 70, Z. f. M. III. 2. 350. 70, Simrock Räthselb. s. 55, 103 ned., Urdsbr. II. 173. 4, Wegener nr. 417, Aus d. Kinderl. s. 76 øverst; Wossidlo Räts. nr. 424. 969; Rollands Devin s. 15. 35. 36; Archivio I. 401. VII (Ital.), XV. 103 øv., Z. f. M. III. 2. 350. 70 (Helsingeland), Joos Raadzels nr. 314; Meier, Kinderreime s. 84. 343, Rochholz, Al. Kinderl. s. 207 m. henv.; W. Gregor s. 80, Mélusine I. 264. 92, Briz, Endevin. nr. 317; — **2)** korstræer, vartræer på husenes mønning (Frisenb.). — **3)** afskårne brødtærninger, hvorpå flæskestykker rider, til börn (Årh., Vrads h.); *skal a skè dej mèlma i rytərər?* (Vens.); jfr. penning; se htsk reiter; ridder; ride, ridende; flyvende-, græs-, split-.

Rytter-fenne, no. hvori militærhestene, som var udsat, græssede; dertil svarer et „Rytterhus"; marken kaldtes nok også „Husarfenne", Kr. Alm.[2] V. 61. 176-77 (V. Vedsted, vestj.).

Rytter-Mettes hamborg, no. *Rytə-Mætəs hambårə* (Vens.), dans, se Hamborg 2.

ryttersalve, no. ungvent. pediculor., lusesalve.

rytterskidt, no. i tlm.: *så sej som røtərskit, dær æ ælt i æ bòwsər i fjòwtən daw* (vestj.).

ryv, uo. no. se rive og smstn.

ræ, no. *ræ de* (Thy, Mors, Lild s., Vens., Vejr.); alle slags fersk- og saltvands planter, der driver op som flodskarn, zostera, fucus, chara; *wi hår tèkəð mæ hwærajən law ræ, å hwærajən law taq; wi broqər ræ å strø åjər wòr øq, ajər fòlk stapər uwð mæ ræ* (Lild s.); brøndmos (Lb.); se blad-, græs-, sø-.

ræb, no. *ræp* vistn. flt. (D.); *rep è* (Vens.); *ræp et* (Agersk.); ræben; „min fader gav ham tid til at fortære to store mel-mader og to do. dramme, förend han spurgte ham, hvor han havde været . . . .; da han med et ræb havde kvitteret for god beværtning, ... sagde han" — Blich. IV. 162; jfr. Sgr. XI. 107. 214.

1. ræbe, uo.
ræp -ər -ət (D.); tf. *ræpər* (Vejr.);
rep el. *rèp, -ər -əð* (Mors); *rep* (Agger);
ræp -ə -ət (Søvind s., Elsted);
rep el. *rèp -ər -ə -ə* (Vens.);
ræp -ə -ə -ə (Sundev.; Bradr.). —
1) = rgsm.; „en ku tænk, te møller å sowenfojj hoj udfyldt dje plasse ve bueret som mænd, få di skywtes te å ræp, da di rejst dem", Jyd. I. 2; når småbörn ræber, siges: *no slær di lås får* (vestslesv.); jfr. Tr. pop. XI. 676; „en gang fek vi 5 gue kaffeknejte, å da bløu a snorrin, mæn hun sto sæ missel kaut; hun hværkin ræppit ind kløhgt, Jæger Ferie s. 54; også fig.: „give stikpiller: „di spåsk studinte vild rep lit ætte mæ i føstningen", Yuelb. s. 52, göre fornærmelige hentydninger til; *dær æ hæjən å manə, dær ska ræp a djær hawər iør* (Vejle), prale af, der var kun ringe årsag; ligeså: *ræp a nåwər* (Agersk.); „den ræbende general", Kr. Molboh. 167. 467; jfr. Almuel. II. 187. 425; ræben udtrykt i ord, Urquell IV. 204, se mad II. 524. 30b. — **2)** om frøernes lyd; *æ parə di ræpə* (Sundev.); se knurre, synge; jfr. Aasen, rapa, isl. ropa.

2. ræbe, no. *ræb æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); også findes formerne *ræp* el. *rèp æn* best. *-ən* (Hellum, Vens.). — **1)** magert får el. ko; også om gås; skældsord, mager kvinde; se hede-. — **2)** luftrør af gæs.

ræd, to. *ræj* flt. *ræj* (D., vestj., Agger, Thy, Sall., Løgstør, Søvind s.); *ræj* el. *rej* (Mors); *rèj* flt. *rèj* (Vens.); *ræð* (Bj. h.); *rær* el. *rèr* (Lisbj., Terp); *ræjt* flt. *ræjt* (Agersk., Bradr., Ladelund); *ræ* el. *re* (Angel); *ræjr* (Eggebæk); = rgsm.; det alm. udtryk for bange; *ræj òw sə* (Søvind s.); *han blywə gruəli ræ å ta te å ræn,* Kr. IX. 218 (Mds. h.); *ræj fuər nèj, gyr ræj* (Thy); *a æ så ræj, a tör å rest* el. *te mi bòws restər* (vestj.), el. *te a rest som æn stjændiq* (vestj.), karlen var så ræd lige til han bevrede, Kr. IV. 150; *dọ æ nåk eŋən båŋ kål ræj får,* Sgr. V.

31. 191 (Skals), foragteligt svar på tomme trusler; *ræį få si æjən skyqi* (Tåning); *han æ ræjt å· sæ* (Bradr.); „håd mi åll-fåers ållfåer wo rædh a sæ, had a knap sat hæhr", Blich. Bindst.; *han vå så ræjt, han rest* (Valsb.); *ræį som æn hąr* (vestj.); *ræį som æn iḷər i tårn* (vestj.); *så blöw a ræǫ, a hå ålə wǫdə så ræǫ i min daw,* Kr. IX. 253 (Hads h.); *så ræj te æ hor bræn̄ om mi ørər* (vestj.); *a æ hwærkən ræį i toq hær grǫ væįr, a ær å ræį får æn dǫ hön, nær a hår æn kæp i æ hąn̄* (Andst); *han æ hwærkən ræį få dæn̄ stuwər kat ælər dæn̄ lilə hun̄* (vestj.); *så ræį, som fan̄ən få kås* (vestj.); jfr. Strackerj. I. 242; *dæm dær æ rer få å ænə dæm, di æ å rer få å rø dæm,* Sgr. I. 86. 361 (Lisbj. Terp.); *do æ it rer få å kryv saməl, næə de kniṿə,* Sgr. II. 60. 352 (sts.); også: *a æ rèį får å kom få ənt* (Vens.), bange for, ked af; man slår forbi et barns öjne og siger: *æ do ræj få di fąr, di muwər, di søjstər, di brør?* — når barnet blinker ved slaget, er det bange for den, der nævnes (Agger); eventyr om karlen der ikke var ræd, den modige svend, se Gr. Gl. d. M. II. 13, Æv. III. 1, Sgr. VII. 213, XII. 10. 169; Eftersl. s. 128 nr. 101. 103, Gr. Registr. nr. 11; Sven Orädd, Wigstr. Sagor s. 59, jfr. 89; Bergh Segn. 26; Gr. K. M. 4; jfr. Aasen rædd, isl. hræddr; mørk-.

rædde, no. *ræjər* flt. (vestj., Thy, Mors); *ræþər* flt. (Hanh.); *rẹ æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *ræjr æn* (Agger); testikler; Ribe-egn, alm. om mnsker; Thy, Mors om heste, hunde, katte; *rẹ* (Vens.), scrotum; *hvaj hò mest rẹən, skal å· mæ rẹən,* ɔ: er el. skal gildes; ordet synes usømmeligt, i Vens. er det måske overalt; *æ rerə* (Sundev.), pungen (s. d.); når mand holder på r-, mens æg koger, kan de ej blive hårde, Kr. IV. 401. 583; i skæmtevise: „den treddi gjorde Larses rǽddi for stakket", Kr. SkV. s. 100. 8-10; ordet bruges som sidste del af smst. af en mængde skældso.; jfr. isl. hreðjar flt. scrotum; se tær, nosse; fidde-, katte-, pjat-, poj-, praje-, pövs-.

ræddesten, no. *rẹstin i* best. *-stjẹn* (Vens., glds); *rẹðərstiən æn* (Hanh.); *ræjstin æn* (Agger); = rædde; *no hår æ hun̄ mest si ræðistijən* (vestj.).

ræddike, no. se merrerik.

1. ræde, no.
ræ ræ rær rær (Elsted);
ræ -ə -ət (Røgen, Silkeb., Mols);
ræj -ə ræj ræį (Hjelmsl. h.);
kyse; *å ræ jæn* (Silkeb.); „hvissomensti I soe mæ no, kun a rehle ræh jer hen", Blich. Bindst., *han ræjət ham hiįəl hen* (vestj.); *ræǫ jæn* (Törring v. Randers); *dæn̄ såw, dæ rær Pe Låfåw,* Kr. IX. 219 (Mds. h.); andre steder kun lideformet: *rẹs rẹs rẹst rẹst* (Lild s.); *a rẹs fòr əǫ,* jeg ræddes for det; *rẹs do fòr æn̄ən?* gruer du for døden? (Lild s.); *a rẹəst eį fųər ham* (Mors); *ræjəs* (Søvind s.); *a ræjəst fąr ət* (Andst); jfr. Aasen, ræda, forskrække, isl. hræða.

2. ræde, no. *ræ æn -ər* (Lild s., Sall., Mds.), huk. (N. Sams.); fugleskræmsel; smalt, langt mske, som klæderne hænger om; *så smał som æn ræ; a æ så pjåltərə, te di kun̄ gòt broq mæ te ræ* (Lild s.); *de ær æn sølə ræ, dæn̄ hus* (Mds. h.), ɔ: en faldefærdig rönne; „håhå! mi søllæ fåæ! da gjø do mæ æn ræe!", And. Frieri, ɔ: da vil du nok kyse mig; „kuenen lignet liigfram et regi", Jyd. I. 11, se *ǫ* = *q;* eller er det reje? han dur ikke engang til at stå ræde (Vens.), ɔ: han er uduelig til alt.

rædehistorie, no. *[ræhistå·rə æn]* (vestj.); historie, hvormed börn kyses, jfr. fortæll. om pandekagen (s. d.) med varianter, se Sgr. II. 127. 663; om den hængte, der krævede sit kjød, Sgr. II. 166. 745; jfr. Henriks. Skrock 56, Knoop Ps. 113, Ndl. Volksk. III. 16, Mhoff 465, Trad. pop. IV. 457; se kallun, lever, ligsluger; jfr. Kr. IV. 144, Sagn II. 280. 138, 303. 222; kalven, der bliver plöjet op og siger: „bö!" Grundtv. Gl. d. M. II. 156, se plove II. 850. 23 a; kat og mus, Kr. Dyrefabl. 55. 105; ronnevæderen s. 65. 123; SkS. 74; jfr. Asbj. I. 201 „Buk Bruse", III. 313, Folkl. VIII. 394.

rædelig, to. *rælə* (D., vestj., Agger, Silkeb.); *ræjlət* (Lindkn.); *ræjlə* (Andst); *rẹələ* el. *rẹlə* (Vens.); *rælə* (Agersk., Angel); *ræslə* (Bradr.); hvad der vækker rædsel el. afsky; *æn ræjlə væj o ræjs om awtən* (Andst); *dæn̄ rælə kat!* (vestj.), den afskyelige; *æn pa rælə båwsər,* dårlige, skidne, pjaltede bukser; *de ær æn rælə swin̄,* et rædsomt svin (Agger); også *i rẹlə hoþən* (Vens.), en rædsom mængde.

rædelige(?) **bukser** flt. „undertiden tager skipperne endnu et par ræla-bukser på, et par vide lærredsbukser, som ikke når længer end til knæerne. De kunne nemlig beskytte meget i storm og søgang", J. Saml. VIII. 172; fra sildefisket i Sall.

rædemand, no. *ræmañ æn* (Silkeb., vestj.; Elst., Djursl.); fugleskræmsel.

rædepig, no. *ræpiq* (Lysg. h.), stymper, som man ræddes ved at se; kryster.

rædetræ, no. *rætræ et* (Røgen); fugleskræmsel; *de ær at kön r-.*

rædhed, no. *ræjhijəð æn* (D.); angst.

rædsel, no. *ræsəl è* best. *-t* (Vens.); *ræsəl æn* (Søvind s.; Lild s.). — **1)** = rgsm.; „hun slow hin hinne te hin lohr ålt mæ så stuer en ræsel", Blich. Bindst. — **2)** et langt, smalt mske; *do kañ da sajt smit sånt æn sølə rèsəl* (Lild s.); *„da so hạj e ræsəl så lån, de de nòj åp i skyjən"*, Grb. 212. 88; se resel.

-rædslet, tf. se *for-.

rædsom, to. *ræsom* (Søvind s.); = rgsm.; låneord.

ræe, uo. se ræde.

ræffelskaft, no. se revleskaft.

ræg, no. se ræk.

ræg, no. *ræq de* (vestj.); *rè de* (Vens.); slim, opspytning; *fåstəñ ræq* (vestj.); *fåsti rè* (Vens.), er lægemiddel f. eks. for ringorme; se -ræger.

ræge, uo. *ræq -ər -ət* (D., vestj.); harke, spytte op; *han ræqər o harkər gråw åp* (D.); jfr. Aasen, rækja, harke; isl. hrækja.

-ræger, no. fll. er vel sagtens opharkning, flt. af ræg (s. d.), se ravns-.

rægl, no. **rægle**, uo. se regl, regle.

rægle, no. *ræql de* (Vejr., vestj.); meningsløs snak; remse; *de ær et añt eñ r-;* se barne-; jfr. Aasen, regla, række af ord el. navne, ræmse; isl. regla betyder regel, lat. regula; se regl, regle.

rægne, uo. se regne.

rægårer, no. taterne kaldte sig „rejsende", ikke kjæltringer, tatere, natmænd eller „rægårere", ɔ: tiggere i deres sprog, Sgr. IX. 18; jfr. „reggaarer", Dorph De jydske Zigeunere s. 58, tigger.

ræj, no. uo. se rend, rende, ræde; to. se ræd.

ræjer, no. se rædder.

ræjfog, no. se rendefog.

ræjle, to. se rædelig.

ræjt, to. se ræd; uo. se røgte.

1. ræk, no. *ræk æn* (vestj.); best. *rækən,* flt. *ræk* (Vens.); *ræq et* (Elsted, Røgen, Søvind s., Lisbj. Terp); slag, rap af pisk el. kæp; *a ga ham et årənliq ræq* (Elsted); *„dè føst sònt èn rèk ouer armi, de hạj glèmt å ta we"*, Grb. 18. 26; *fo æn guwə rèk o æn kèp* (Lild s.); er det beslægtet med reka Aasen, der kan betyde: kaste, slænge? se hærp; træ-.

2. ræk, no. i en byremse: „Romm rækk", Kr. VI. 348. 227, Sgr. VII. 176. 781 (Lemvig), betydning?

rækel, no. *rækəl æn* (D., vestj.); *rakəl æn* (Holmsl.); en lang, tynd person, *æn lån r-;* jfr. mnt. holl. rekel, hanhund, grobian; se hængestork.

1. række, uo.
ræk -ər råt råt (Vens.);
ræk -ər -əð (Hell. h.); ft. tf. *-ət* (Søvind s., Elsted);
ræk -ər råt råt (D.); ft. *rat* tf. *rat* (Fanø); ft. *rot* tf. *rot* (Andst.);
ræək rækər råət råt (Valsb., Ang.; Bradr.). —
1) udstrække, udspænde; *ræk æn stok læjər* (D.); *leq o ræk sæj i æ sæŋ* (D., Thy); *ræk sè* (Søvind s.), strække sig; *hạj stor å rækə sæ, de sir eñc gåt ud* (Vens.); når en person, efter at have spist, rækker sig, siges, at han takker fanden for mad, Sgr. IV. 73. 195; *„dè guwl sètə nir èlə gòri te, òlc hwa han ku rèk uw"*, Grb. 5. 13, ɔ: alt hvad den kunde løbe; *„li mèn hèjstən ku rèk uw"*, Grb. 200. 23, jfr. Grb. 86. 27; *rækəs,* ft. *råtəs* (Ang.); *æ riəf hær råtəs* (Ang.). — **2)** nå; *tåw dåwən ka ræk lånt* (D.); *ræk åpå kuənt* (Vens.), få kornet til at nå ved at så tyndt. — **3)** række, give; *ræk a'w* (Sundev.), forke korn op; smeden siger: „ræk mig den sko!" hans kone tager skoen og böjer den lige, Kr. VI. 15, ordspil; *ræk mè èn hoñ* (Søvind s.), ɔ: hjælp mig; jfr. Aasen rekka, rekkja.

2. række, no. *ræk æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *ræki æn -ə* (Søvind s.). — **1)** = rgsm., jfr. rad; *æn rekə hus* (D.); *di gor i ræk lisom Pjè Løtəs höns, hạj ha eñc uən æn hòn* (Vens.). — **2)** omtr. = rygblanding (s. d.); gødning køres ud forår el. efterår i en lang dynge midt på

ageren, tildækkes med opplöjede furer, en sådan dynge kaldes *æn rèḳi* (Mors); *spre ræḳ* (Thy), sprede gødningen af disse rækker. — **3)** *ræḳ æn* (Thy, Vejr.); *ræḳə* (vestj.), hylde til fade og tallerkener i køkken og spisekammer, også mælkehylde; *æ tolæ'ṛkinər æ sât i æ ræḳ* (Agger); jfr. 3. ri, 1. rik; se Aasen rekkja huk.; sv. räcka, mnt. reke; fad-, hus-, kande-, kjærve-, kovl-, løbe-, tallerken-, tin-.

rækkebånd, no. *rækbọ̀j è* best. *-bọ̀ñc* flt. *-bọ̀j* (Vens.), elastik, elastisk bånd.

rækkefjæl, no. »hun ku skolie (gennemhegle) åll fålk, dæ kam po hinne rækkifiel", Gillsj. s. 47, ɔ: spækkefjæl?

rækkelæder, no. *ræklẹr de* (Vens.); *ræḳlæjər de* (Ribe); gummi elasticum; jfr. holl. rekleer.

række-om-rane, no. *reḳ-* el. *ræḳ-om-rẹ̊ñ æn* (Mors), lang person, langt dyr.

rækketræ, no. „der var en bro, hvor der om natten sad to jomfruer på rækketræerne", Kr. IV. 130, jfr. VII. 307, de træer, der danner rækværkets overliggere.

-rækning, no. se hånds-.

ræ-kniv, no. *ræknyẉ æn* (Sall.); forsk. fra lyngleen; en vinkelformig, langskaftet kniv til at skære brinken med, når man skærer skudtørv; forkl. J. Saml. VIII. 274 ej rigtig.

ræ-kratte, no. stor rive til at drage ræ iland med (Mors), Mb.

rækværk, no. *rækwærk è* best. *-ə* (Vens.); *ræḳværk æn* (vestj.); *ræḳiværk æn* (Skals, Sgr. IV. 194); *rækiværk et* (Søvind s.); *reḳværk et* (vestslesv.); *rekværk et -ər* (Agersk., Bradr.); = rgsm.; se rik.

ræle, to. se rædelig.

ræling, no. se rejling.

ræling, no. „båden gik så dybt i vandet, at det nåede så at sige til rælingerne", Kr. III. 4, ɔ: rælingen; jfr. eng. railing, holl. regelingen.

rælle, to. se redelig.

ræ-lus, no. et vandinsekt; tangloppe? (Mors), Mb.

ræmen, no. best. (?) i forsikringer: *a ska, ræmən fo, kom aṭər dæj!* (Ølgod); en ed.

ræmme, uo. se rimme.

ræmpe, uo. se rimpe o. smstn.

ræn, no. uo. se regn, regne, ren; to. se ren.

rænfer, no. se rejnfan.

rænsom, to. se rensom.

ræp, no. se ræbe no.

ræp, no. *gi ham et ræp a æ vunkæp!* (vestslesv.), et slag af vognkjæppen, se hærp, 1. ræk.

rær, no. *rẹ̀r è* (Vens.): kønslemmet på en hest; dog mulig fejl for rør (s. d.).

ræse, uo. *ræ̱s* (Thy); *rẹ̀sən rẹ̀snər rẹ̀sənt* (Vens.); røge, törre over sagte ild; *de hẹ̀ blæs (!) hò rẹ̀sənt gåt åpå flọjən* (Vens.); *rajs* (Sall.), riste halvtörrede fisk over ild; *rajst* tf. (Mors), det samme; *rẹ̀sən* (Vens.), halvtörret, om sild; „ræse" Mb. flække el. opskære en fisk, som derefter bestrøs med salt el. ophænges en kort tid i røg, ræset laks, makrel; „ræse" (Mds. h.), halvtörre i fri luft; *æ wust æ rajst* (Mors), törret noget, så den kan tages ud af ostekoppen; også: *æ kyẉlə ŋər æ sæ rajst, di ka go uẉð* (Mors), skal betyde store, udvoksede; jfr. Aasen, ræsa, törre i røg over ild; se rasle, ræsen.

ræsel, no. se redsel, rædsel.

1. ræsen, to. *rẹ̀sən* (Vens.); *kụnt æ rẹ̀sənt,* tørt, tjenlig til hjemkørsel; fig.: *a wa nọ skit təpas igọ·r, mən ida· ær a da nọ rẹ̀sən ijè·n,* ɔ: omtrent rask; se ræse; resen.

2. ræsen, to. *ræ̣sən* (Løgst.); kuldskær; *a æ så r-.*

ræsestegt, to. *rajsstejt* (Mors), ristet; *rajsstjæjt seḷ* (Sall.).

ræsing, no. se rejsning.

ræskab, no. se redskab.

ræsonlig fordelings pulver, no. vel: pulvis resolvens, se Kr. VI. 371. 175.

ræ-strand, no. en egn af fjordbredden, hvor ræ driver i land (Mors) Mb.

ræv, no. *ræw æn ræẉ* (D., Vejr., Agger, Havbro); flt. *ræẉə* (Søvind); *rö æn* (Fanø); *ræw* el. *röw i* best. *röẉi* flt. *röẉ* (S. Sams.); *röẉ i* best. *-i* flt. *röẉ* (Vens.); *röw æn röẉ* (Sundev., Ang., Bradr.); *ræw æn* = flt. (Fjolde); *raw æn raẉ* (Åbenrå); *råw æn råẉ* (Agterup v. Læk); = rgsm.; canis vulpes; glds fælde Cav. W. II. 59; r- har en lægedomskirtel ved haleroden, Sgr. VIII. 106. 449: *nẹ̈r æ röw ka slæ̱v hans hå̱l i æ råwstoṿər, æ han guẉə* (vestj.), ɔ: så dur skindet, jfr. Sgr. VIII. 106. 444, Kr. Alm.[2] I. 138. 65;

åm såmərən, nær ræwən æ skabəð, æ di wæst (Lild s.); *så røj som i röw* (Vens.); r- kan lugte krudt, derfor bindes det på lam, Kr. IV. 360. 140; nær r- skriger, er det mod hård vinter, Kok Ordspr. 146. 49; ondt varsel, Folkev. XI. 376. 17; i hundedagene skriger han mod regn, Sgr. VIII. 106. 446. 47, JK. 219. 228; efter Mathias går r- ikke på is, Thiele Overtro nr. 15; vil man kyse gæs, råbes: *„ræw, ræw!“* (Andst), se palle; for at kyse börn: *„æ ræw komər o tår dæ!“* (Mors, Sall.); ligeså Vens., jfr. bussemand, skarris; *„huə de røqə, må dæ væ il“, så ræwən, han skør i hæwlspønən* (Elsted); *no sku da æ ræw spark dæ!* (D., vestslesv.), spøgende trusel; *do mærər nåk mæ æ röw å gir æ hål i tegywt* (Ribeegn), om falsk mål(?); *gek do iğæ'məl æ skåw? såw do et æ röw æ komən flywəñ mæ æ kukəmañ* (Malt), kan spøgende siges til börn; fig. *hañ ær ən gaməl ræw* (Agger); *dær ær ən röw bəgrai i' ham* (vestslesv.), ligeså vestj.; *gø mæ ən röw baq æ ør* (D.); *hąj hòr i röw bąq ørə* (Vens.); jfr. skæmtehist., Gr. Æv. I. 127; *no kam æ röw a æ graw, vi ska nåk dryw æ röw a æ bosk* (vestslesv.), ɔ: få bedrageren frem el. fat; *röw æ sjalən råwil* (Vens.); *æ do et komən fåbi'j ən ræw?* (vestj.), kan siges til den, hvis tale man ej tror; *hąj ræstər eñc ǫñc ən hål* (Vens.), nl. for at være en ræv; *sǫnt snakə röwi få jèsən, de hąj skal eñc ta ǫəm* (Vens.), tlm.; *nuwərən viñ, de ær æ röw hans væjr* (vestj.); *„skåwly æ goi!“ soi æ röw, han sar oñər æn borəbosk* (M. Slesv.), eller „det er hårdt vejr til marken!“, sagde ræven, han stod i ly bag et hvenestrå, Kr. Ordspr. s. 466; *„de æ gåt å ha huwsly!“ sǫnt war ə hąj sǫ röwi, hąj sa ďjər harən* (Vens.); *„röwi ær eñc så stur som hål bruwsə te“*, Grb. 236. 139, ligeså Mors; *æ ræw æ nåk klǫq, mæn dæ bliwər eñda sol flijər ræwbælərər eñ æsəlskiñ* (Frederits); *„pǫj fåstəñ!“ så ræwən, han håj èt syw ğès å wa i law mæ dæñ åtəñ* (Tåning), ligeså Mors, Årh.; *mæ ræw skal ən ræw faŋ* (Tåning); *dær æ såmanə ræw, de ka et bətål sæj o vær gǫs* (vestj.); *æ röw birər it tæt ve æ kul*, Gr. Gl. d. M. III. 214. 143 (Angel); *„röwi biər eñc åpå ijn mark“*, Grb. 236. 140; *æ röw bejər et ve si æjən hwål* el. *i dæñ bøj ən leqər i* (Lönb.), Kr. Alm.[2] I. 138. 67 „sønden sol og norden vind!“ siger ræven „dem har Vorherre skabt; men blyklunte og jægerslunte og røde spidsnæsede hunde, dem har fanden skabt!“ Gr. Gl. d. M. III. 211. 85 (Sønderj.); varianter fra andre egne, se Kr. Ordspr. s. 467; han har det ligesom ræven: om vinteren bygger han hus, men om sommeren er han så doven, te han gider ikke slæbe hans egen hale, Kr. Ordspr. s. 263; *æ röw hår mijər eñ jæn hwål te hans graw* (vestj.); *æn ka et fola'ŋ mijər å æ röw eñ æ bælə* (D.); *æ röw bokər et får æ ğar, un han vel iñ i æ kalgor; „de èr eñc ol röw dèr è røj, såm è krijhwij“*, Grb. 239. 200; *„sku* (skyd), *eñc èlə tobjænt röw, skeñc ka eñc bətǫl skǫt“*, Grb. 243. 289; *di tobinət ræw æ di væst* (D.); *væm dær æ sør i æ tal, hær æn röw i æ hal* (N. Slesv.); *næj, do må trǫ, æ röw gör il eq i stöwlskawt* (N. Slesvig), se dum 4; — i tællerim:

> *jæn tow trèj fi fæm sèjs syw,*
> *ræwən (fanən) ær ən hönsətyw,*
> *når man slår ham på hans nak,*
> *rèjsər han mæ pik å pak,*
> *ǫlə vik ǫlə vak ǫlə snus-to-bak!*
> (Elsted); —

i visen: de ræve og de hvasse björne, de bugned for hans fod, Kr. I. 45. 48; det lille lam af ræven narret blev, så går det og med mig på denne verdens ø, Kr. I. 79. 2; vise om r-, som stjæler bondens höns, Kr. Anh. 95. 234; en svensk, Amins. V. 29; — alm. er rævens navn Mikkel; i gåder og mørke taler kaldes han: *„hejbej“*, Sgr. II. 41. 243, *„Erik Rød“*, Sgr. II. 77. 400, *„Jerrig Styld“*, JK. 38. 10, *„kjæbmand“*, Sgr. VI. 27. 352, *„kvakmand“*, Sgr. IX. 222. 726, *„rødben“*, Sgr. VI. 63. 594, se låddenfår; *„skakast“*, Sgr. IX. 47. 183, *„slatas“* (vestsl.), *„smalrage“* Sgr. III. 182. 69, *„svakast“*, Sgr. VI. 31. 383, *„svegaj“*, Sgr. VI. 48. 436, *„swerlhǫl“*, (Randers egn), *„swerpsyl“*, (vestj.), *„svinkræv“*, (vestslesv.), *„svogejst“*, (Viborg egn), *„verdens vidunder“*, Sgr. IX. 175. 550; jfr. Z. f. M. III. 355. 113, med lignende svenske navne, N. Vadsbo nr. 130: Joos, Raadz. nr. 301-2: i skæmtehistorier kaldes den: „ræv-ristdin-hål'“, Sgr. VII. 183; i en anden: „rævskræv“, Sgr. XII. 221, Grundtv. Æv. III. 22, Kr. Dyref. 104, jfr. Asbj. I 214, Vang Reglo 37,

Z. f. M. IV. 99; hvorfor vender ræven sig om, når hundene er efter ham? svar: fordi han ingen öjne har i nakken, Sgr. IX. 138. 442, J. K. 39. 14; „*å vafåən si̦ skyrər di æ råw̦?*“ svar: *å dæṅ ru si̦;* „*vafå håə har ən råw?*“ svar: *råwhåə,* (Agterup v. Læk); „*viṅə ær ən röw ən röw?*“ svar: *væn dæ kon æ jen, æjsən heə di röw̦ə* (M. Slesv.); — „rød ræv i et tjörnegærde“, Eftersl. 70. 39, tunge-prøve; — når drenge fangede ræv, gik de om med den og tiggede æg, Kr. Alm. IV. 29. 64, jfr. Grimm Myth.[2] 724; — må ej nævnes efter solnedgang, „tóa“, men „lágfæta“, Maurer, Isl. S. 169 (Isl.), jfr. Thiele Overtro nr. 224, Hofb. Nerike 217, Rääf I. 36 flg., Wuttke s. 62, se navn; hönsene falder ned ved hans blik, Amins. V. 97, jfr. Mélus. IV. 570; en gal r-, Kr. Alm.[2] I. 137. 56; flået og hakket r- indgives kvæg for lungesot, Kr. Sagn VII. 476. 70; bærer man tunge af r- hos sig, kan ingen nægte en noget, Wigstr. FS. 303. 83; kommer r- nær huse, varsles forandring i vejr, Kr. Alm.[2] I. 138. 66; — når det sidste hjörne på marken høstes, skal ræven jages ud, Sgr. VIII. 40. 62 (Sæll.), se 3. hare I. 555. 46 b; at møde en ræv er ondt møde, Kr. III. 265; jfr. Grimm Myth.[2] 1081, Sundbl.[2] 146, Folkev. XI. 376. 18. 19; Manøboerne tror, at ræven er en fugl, Sgr. II. 86. 418; en ond skytte flår en ræv levende, Sgr. VI. 166, Kr. Alm. VI. 191. 103; en hvid ræv kan man kun skyde med en guldknap, Kr. IV. 397. 554; i aftenbönnen bedes: „bewår mæ . . . få ul å få ræw!“ Kr. IV. 345. 444; — om sommeren siger ræven om rönnebærrene: „å, de er sure!“ om vinteren: „å, hvem der rönnebær havde!“ Sgr. XII. 141. 555, jfr. Cavall. Wärend II. XXV; springer forgæves efter pølser under loft: „de er krumme!“ P. Volksk. I. 83; — ræven får hoppen, se 2. hoppe, til at vælge det korte år at gå drægtig i og tager selv den lange måned, Kr. VIII. 375. 674, Sagn II. 252. 4, jfr. Amins. V. 96; — troldmanden forvandler sig til en ræv, Kr. VII. 32, Gr. Gl. d. M. I. 231 øverst, jfr. kok II. 249. 22 a, Asbj. I. 299; en heks i ræveham, Kr. VI. 177. 244, Sagn VII. 86. 85, 18. 64-67. 87, jfr. Mhoff 230. 316, Busch Volksgl. 216; genfærd i r-ham, Kr. Alm. I. 102. 390, jfr. Strackerj. I. 232 l. m.; — r- er hundens søskendebarn, Gr. Tjust s. 18 flg.; — r- uddeler sjælegaver (s. d.), Kr. II. 324. 5, SkV. 86 nr. 17, Sgr. II. 193. 774 flg., VII. 209. 810, XII. 69. 6, Gr. Gl. d. M. I. 24. 2, jfr. Landstad nr. 86, se krage II. 286. 6 a, Simr. Volksb. VII. 392, Ndl. Vlk. IX. 84 om björnen; enkerævinden og hendes friere, Gr. Gl. d. M. III. 222, jfr. Grimm K. M. nr. 38, P. Volksk. II. 120, se kat II. 108. 38 b; — ræven er et hjælpende dyr i ævent., se Sgr. XII. 106, Gr. Gl. d. M. II. 195, Æv. II. 188, III. 107, J. M. 3, Eftersl. 121, Kr. Æv. III. 173. 200, Gr. Registr. nr. 13 a; jfr. Asbj. I. 242, II. 110. 173, Wigstr. I. 263, Bondes. Hist. 320; Grimm K. M. nr. 57. 60, Z. f. M. I. 268 (Ungarn), Folkl. Journ. VI. 252 (Serbien), IV. 32 (Mongoliet); i ridderromaner, Folkl. V. 123; ræven trækker prinsen ud af höjen, Gr. Æv. I. 62; ræven er på rejse med andre dyr, Gr. Gl. d. M. I. 223, Kr. Dyrefabl. I. 1 flg.; samtaler om natten med ulv og løve el. andre dyr, mens et mske lytter, Gr. Gl. d. M. III. 118, Sgr. XI. 182, jfr. Asbj. I. 246; r- får hönen, der lægger æg ved hvert trin, Kr. Æv. s. 360, J. K. 134; ræven er et udyr, som forfølger de rejsende på havet, Kr. V. 165; ræv frelser mske fra slange, Kr. Df. nr. 38, se hugorm I. 666. 1 b, Bondes. Hist. 108; r- narres af so, bukkes af væder, slås af hest, Kr. Df. nr. 41. 43. 47. 48, Gr. Gl. d. M. II. 120. 116, Sgr. VII. 196, Kl. Bernts. Æv. II. 77, Arne s. 79; jfr. Runa VII. 40, Wigstr. I. 282; — r- narrer ulv, er til barnedåb, barn kaldes: „Slikombred“, „Slikmidti“, „Slikrentop“, Kr. Df. nr. 49, jfr. Sv. Ldm. I. 742, Asbj. I. 74, Aasen Landm. 66, Arnas. II. 509, Mhoff 468, Gr. K. M. nr. 2, Fjort Folkl. s. 90 (Congo); r- mister hale i is, Kr. Dyref. nr. 50. 1; jfr. ulv, Krist. Dyrefabler nr. 49. 51, jfr. s. 105 ned.; r- anstiller sig død, stjæler fisk, Kr. Df. nr. 50, jfr. Runa VII. 40, Nordlander Sagor 17, P. Volksk. II. 55, Leger Cont. Sl. 220, Mélus. VI. 262; r- skoldes i smörkærne, Kr. Df. nr. 68. 69; r- griber hane, som galer med lukkede öjne, mister den, da han beder bordbön, Kr. Df. nr. 75, se kok II. 249. 26 a, Ons Volksl. II. 125, IV. 222, Rivista II. 264, slgn. Trad. pop. IV. 103; r- gribes af hunde i pose, Kr. Df. nr. 76. 77, Gr. Gl. d. M. I. 72. 78, II. 118; r- i brønd, narrer ulv i spand, Kr. Df. nr. 52, jfr. Runa VII. 40; skade, ravn narrer r-,

Kr. Df. nr. 60-63; r- har en posefuld råd, Kr. Df. nr. 64, Gr. Gl. d. M. III. 220. 400, jfr. Urquell III. 178, Nyland IV. 99; r- viser ulv mske, se II. 577. 26 b; r- frier sig fra lopper ved at gå baglængs i vand, se II. 448. 41 a, jfr. JK. 219. 227, Wigstr. II. 166, Meyer Abergl. s. 75, Tr. pop. VII. 708; r- drikker ikke men laber, Kr. Df. nr. 73, Gr. Gl. d. M. III. 219. 3; r- til gilde hos stork (s. d.); lærer at flyve, Kr. Df. nr. 56-59; jfr. P. Volksk. VII. 15, Garnett II. 167 (kurdisk); r- fortæller höns, at der er fred bl. dyr, Kr. Df. nr. 81; r- piskes ud af sin pels, Kr. Df. nr. 82, Kr. Molboh. 113. 354, jfr. Qvigst. 135; fabler om r-, se Sv. Landm. I. 665, Cav. W. II. XXVI flg., Krauss, Märch. d. Südsl. I. nr. 5 flg., slgn Grimm Reinhart Fuchs, Kaarle Krohn, Mann u. Fuchs, Bär u. Fuchs; forh. til Uncle Remus, se Am. Folkl. VI. 247 flg. 254; jfr. endnu Grimm Myth.[2] 633; — slugne r-, Kr. Df. nr. 140, se kat II. 108. 22 b, Henriks. s. 23; mand i tønde griber rævs hale gennem spundshul, se Kr. Molboh. 124. 387. 388, 132. 135. 145-51; — i lögnehist.: ræven rykkede mig op i en snup, jeg flöj ind i rævens rumpe, der sad min fader og din fader inde og spiste ...., Kr. VII. 247; ligeledes: sno tömme af rævens tarme, Sgr. VII. 204; i slutn. af ævent fortælles: der var en stegt ræv på bordet, Kr. Æv. 113; — *æ röw koqər narər* (N. Slesv.), siges, når engene damper, jfr. htsk „der fuchs brauet", Grimm Myth.[2] 607, Strackerj. II. 65. 338, Mannh. Götterwelt s. 92, se mosekone; *æ röw hår nåk slekət ət* (vestj.), kan siges, når töj er svedet, se ko II. 242. 15 a; *de smaqər ə betə kon å röwi* (Vens.), om sveden mad; tlmåder om r-, P. Volksk. VI. 41, Denh. Tr. II. 107; r- siger til ulv: „vi mødes på bundtmagerens loft", jfr. Djurkl. Nerike 40. — I lege forekommer ræven: „strække ræv", en smidighedsøvelse for drenge og karle; A. stiller sig med ryggen op til en væg og hælene helt ind imod den, har en fladbundet træsko på venstre hånd, et stykke kridt i höjre, böjer sig mod gulvet uden at røre ved det med knæene og støtter sig kun på venstre hånd og fødderne, strækker sig så langt som muligt, skriver en kridtstreg, men skal tilbage på samme måde uden at falde, höjre hånd hele tiden på ryggen med kridtet. Falder han, er forsøget mislykkedes; det hele kan også göres således, at man sætter fødderne så langt fra væggen som muligt, støtter ryggen mod væggen, rejser sig med et rask kast og lægger sig forover som før (vestj.), se Kr. Börner. 273. 26; „ræven og hönsene"; et af börnene (A.), sidder på gulvet og skriver med sin finger, de øvrige danner en række, den ene bag ved den anden; den forreste (B.), taler til A.: *kækə kækə hæləgos, ræjnræjr, sludvæjr, ræwən komər et ida·w!* — B.: *Hwa sedər do o perər atər?* — A.: *Atər mi gaməl rostə søjnol.* — B.: *Hwa vel do ha dæn te?* — A.: *Te o søj mi gaməl kåvərkijəl saməl mæ.* — B.: *Hwa vel do ha dæn te?* — A.: *Te o hint wan i.* — B.: *Hwa vel do ha de wan te?* — A.: *Te o stijən mi knyw i.* — B.: *Hwa vel do ha dæn knyw te?* — A.: *Te o skær æ huwə a mi hön mæj.* — B.: *Hur vel do fo dæn hön fræ?* — A.: *Lisəgåt fra dæ, som fræ æn nån.* — B.: *Næj, egən a mi höns ska do fo.* — A.: *De ska vi snepəs o snapəs om.* — A. farer op, søger at fange en i rækken, mens B. bestandig søger at værge for dem; den, som fanges, skal sidde næste gang, Sgr. IV. 95. 267, V. 127. 725, se Kr. Börner. 245 41. 42, 517. 42, kyllinghöne, jfr. Folkl. Journ. VII. 217. II (Dorsetshire), Schiller Thierb. III. 11; „lege ræv", en tagfatleg, Kr. Börner. 243. 39; „ræven rasker over isen", alm. sangleg, jfr. Djurkl. Nerike 124: räfven raskar uti riset, jfr. Kr. Börner. 285. 17, „räfven lackar åt ijsen", nævnes 1678, Columbus, Sv. Ordeskötsel s. 9; „gås og ræv", en slags blindebuk, Kr. Börner. 278. 5; „have ræv inde", person i lodden kappe agerer r-, Kr. Börner. 208. 26; „spænde ræv for harve", A., som er harve, slæbes i liggende stilling ved benene af B., som er r-, Kr. Börner. 666. 68; „gå ud og vend dig, så skal 12 ræve stå på bord", Kr. Börner. 357. 88, ordspillet ligger i „vende sig", ɔ: vende det indvendige ud, se „spansk gasse" I. 425. 25 a; ræv kan lægges ud i pebernødder, se Sm. Medd. VI. 26; en slags gåde, se lam II. 370. 45 a, jfr. 26 a; jfr. Aasen, rev, isl. refr hak.; se Hanherred, ravn, vende uo., vinter, vulpino olie, svin; Karen rævens, Mikkel-

ræve, uo. *röw̥ -ər -ə -ə* (Vens.); göre nar, være falsk i tale; *se å röw̥.*

rævebælg, no. *ræw̥bæḷə æn [-rə]* (Søvind, D.); *röw̥bælə i -r* (Vens.); = rgsm.; *han ær oñərfuw̥ərət mæ ræw̥bæḷə* (D.), han er fodret med ræveskind, ɔ: lumsk; hvis køerne kaster kalve, er det godt at hænge en r- (ɔ: en rævekrop) i fæhuset, J. K. 208. 170, Sgr. II. 29. 215, IV. 54. 56, VII. 42. 131, Kr. IV. 356. 103, IX. 16. 142 flg., Alm. I. 82. 309-11, Sagn VII. 469. 33, vist alm.; ræverad hindrer rotters gang, Kr. VI. 376. 221.

rævebær, no. *ræw̥bæ et* (Silkeb.); frugterne af empetrum nigrum, se rævlinger.

rævefedt, no. med en del andre; brok-, katte-, gåsefedt til lægedom, (utrykt Cypr.).

rævegrav, no. *ræw̥graw æn -graw* (D.); *ræw̥graw æn* (Agger); *röw̥graw̥ æn* best. *-ən* flt. *-graw̥* (Vens.). — 1) = rgsm., jfr. Stolt Opt. s. 61. — 2) = hundekiste (s. d.) (Vens.).

rævehale, no. *ræw̥hål æn -halər* (Mors, Thy); *ræw̥hǫl æn* (Søvind s.); *röw̥hǫl æn -hålər* (Vens.); = rgsm.; i event. göres det ønske, at en r- må gro ud af pigens pande, Kr. V. 120; fællesnavn for en del planter, der ved deres buskede udseende får lighed med en r-; de golde stængler af equisetum arvense L. (Thy, Sall., Fjends h., Himmerl., Århus, Sundeved), J. T. 80. 299; equisetum palustre s. 81 (Vens., Bj. h.), se knæk 4; alopecurus pratensis L. (Ang.), J. T. 15; lycopodium L. (Vens., Sjørup v. Sparkjær), s. 138; lythrum salicaria L. (Thy), s. 140; melampyrum arvense L. (Sams.), 143; hippuris vulgaris L. (Rgkb.), s. 107.

rævehalet, to. *ræw̥hålət* (vestj.); udtryk om heste med stor og stærkt busket hale.

rævehjærte, no. bærer man altid et r- hos sig, bliver man afholdt af alle, Kr. IV. 402. 588; småt skåret r- gives gæslinger, så tages de ej af ræv, Kr. Sagn VII. 317. 24.

rævehoved, no. = rgsm.; kastes det i mølledam, æder det sig gennem dæmning, Kr. Sagn III. 326. 36.

rævejagt, no. *ræw̥jawt æn* (Søvind s.); = rgsm.

ræveløv, no. *röw̥löw* (Ang.); vedbende, hedera helix, L.

rævepandekage, no. *ræw̥pañəkaq æn* (Søvind s.); paddehat, se skurvehat.

rævepes, no. blandet i kaffe el. øl kyskhedsprøve, Kr. Sagn VII. 255. 63. 64, se pige II. 816. 53 b.

rævepette, no. J. T. 348, stenglerne af dunhammer, typha L. (Thy), se rævepik.

rævepik, no. J. T. 299, den frugtbærende stengel af equisetum L., også rævepette (Saxild).

rævepiller, no. indgivet i drik, middel mod incontinentia urinæ, Kr. Sagn IV. 619. 54, se ligge tör; 2. piller 1.

rævesaks, no. *ræw̥saws æn* (D.); *ræw̥saws æn* (Søvind s., Agger); *röw̥saws æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm.

ræveskid, no. i en talemåde: *do hår nåwə slem forknyst, for do ræw̥skið, så dør do*, Sgr. V. 30. 158 (Skals), diarrhé?

ræveskind, no. = rgsm.; *han gær mæ röw̥skiñ får ær ǫst* (N. Slesv.), ɔ: har en ræv bag øret.

ræveslöv, no. *röw̥slöw̥* (Vens.); rævesnu.

rævestreg, no. *ræw̥stręq æn -ə* (Søvind s.); *ræw̥stræqər* flt. (Agger); *röw̥stręqər* flt. (Vens.), = rgsm.; *de miṇər hąj eñc, de ær eñc ǫñc ən hans röw̥stręqər* (Vens.).

rævesövn, no. i udtr.: *såw ræw̥söw̥n* (D.), ɔ: lade som om man sover.

rævetavl, no. et slags brætspil, se Kr. Börner. 333. 12. 13.

rævetråd, no. *röw̥trǫ æn* (Vens.); rævespor.

rævetå, no. i tlm.: *no ær hąj åpå hans röw̥tęər* (Vens.), er særdeles opmærksom og forekommende, men på en ræveagtig måde.

ræveunge, no. *röw̥oŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.; vestj.), = rgsm.; *så uskylə som æn syw̥ ǫrs röw̥oŋ* (vestj.); *så froṃ som æn tijos ræw̥oŋ* (Lild s.).

rævevorn, to. *röw̥wǫrn* (Vens.); underfundig, tilböjelig til at göre nar; *ǫ, som wǫ nyc sme hąj æ r-, hąj koṃə så tęrt mę ə.*

rævinde, no. = rgsm.; „dær vår en röw å en röwind, æ kat hun vår dær tjennestkvind", Gr. Gl. d. M. III. 222 (Åbenrå amt), rimet fabel.

rævl, no. se revl.

rævle, uo. *ræw̥l -ər -t -t* (Lild s.); lægge det første lag dække over lægterne,

inden den egentlige tækning begynder; *jèn kañ ræwl mæ tąq å mæ rør å mæ wuttèrə, hwans jæn no hår; tesi'st blèw latərn ræwlt mæ rawl;* herhen hører sagtens udtr.: *de ka rewl nèj æpǫ ər* (Sall.), det kan forbedre, jævne sagen; *wi ka rewl æpǫ ər,* jævne sagen, se ravl, 2. revle.

1. rævling, no. *ræwləŋ de* (Lild, Mors), det lag rør, taghalm, el. andet, hvormed lægterne dækkes inden tækningen begynder; *wi broqər wuttèrə te r-;* se rævle.

2. rævling, no. *röwləŋər* flt. (Ribe, Lild s., Bradr., Agersk., vestj., Vens.); stænglen og frugterne af empetrum nigrum L.; *skal wi føləs æd uwd i hiə å løs ræwləŋər?* (Lild); frugterne kaldes også: *ræwləŋbær* (Lild), heden, de gror på: *röwləŋhijə* (Lindkn.); börn samler bærrene og spiser dem med mælk på; heksene pudser deres sko med dem St. Hansaften, för de rider til Bloksbjærg, J. K. 169. 49, Kr. Sagn VI. 145. 391; jfr. Fb. Fr. H. s. 20; frier for lus, Arnas. I. 647; mange r-r varsler god rughøst, Kr. Alm.[2] I. 47. 88; se rönning.

rævlingeblok, no. *röwləŋblåk æn* (vestj.); et stykke reb, snoet af rævlingeris.

rævlingebrom, no. *röwləŋbrom de* (vestj.); blade og affald af rævlingerisene, når de dannes til koste.

rævlinge-brændevin, no. til „hedepirrer" (s. d.) råbes spottende: *„hijəðperər, hår I* el. *mo vi småq jær röwləŋbræñvin?"* (D.).

rævlingelime, no. *röwləŋlim æn -limər* (vestj.); *röwləŋlijm i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); kost af rævlingeris.

rævlingelyng, no. *röwləŋløŋ di* (Agerskov), = rævlingris.

rævlingereb, no. reb snoet af rævlingens krybende stengler; i ævent. Eftersl. s. 160, se rævlingeblok.

rævlingeris, no. *röwləŋris di* (vestj.); *röwləŋrics* best. *-ən* (Vens.); stænglerne af empetrum; i en remse: *wår Añərs Krestjan æ så bjærəs te æ viñtər, han plokər bokblå å ærənpris, drawgres å röwləŋris ...,* Kr. Börner. 406. 11; *röwləŋrislim æn* (Lindk.), kost af r-.

rævlingesaft, no. brystsaft, vel sagtens rævelunge-, se ros-gros-r-.

rævsk, to. *röwsk* (Vens.); snedig.

rö, uo. se rode; to. se rød.

røbe, uo.
rǫb -ər rèbt rèbt (Vens.);
rǫb -ər -əð -əð (Agger);
= rgsm.; måske låneord; *„hąj wi[...] eñe swò jan røb høwəris filurərij",* G[...] han vilde heller ikke svart gern[...] hyrdens filureri; *di rǫbə dəm sijl* (...

rød, to. *rǫ* flt. *rǫ* (D., vestj., Søvind s., østj.); *rø* el. *ryj* el. *ryjə* itk. *rèt,* flt. *rǫ* el. *røj* el. *ryjə* (...) *röə* itk. *röt* flt. *röə* (S. Sams.); *[ret]* flt. *rę* (Ålsø, N. Sams.); *rø* i[...] flt. *rǫ* (Ang.); *rø* flt. *rǫ* (Aller, Ti[...] i Sønderj. vistn. skiftende med for[...] *röj* flt. *röj.* — 1) = rgsm.; *èn r[...] èt rǫ føl; følət æ rǫ* (Søvind s.) *yw, ywə æ rèt* (Vens.); *æn rǫ p[...] rǫ plaq* (D., Sem); *it rø huəs* (B[...] *æ røə kat, et röt æfəl, di æ röj* (Ål[...] *de æ röt i æ østən* (Sundev.); [...] *hans rę lu dw* (S. Herred, Mols); *som æn ræw* (Lindk.); *så rǫ i æ[...] som æn kåk i æ röw* (D.); *som h[...] slawən æn påt istøkər, som æn tro[...] som æn ævəlkuwən* el. *ævəlmañ i* (vestj.); *rǫ som èn tywə* (tyr), *ræ[...] èt drèpəndəs blǫ* (Søvind s.); „å, yuen æ så røe som en ræubælle" Bars., „kongen blev så rød i [...] som en pludderkok", Kr. V. 79; *h[...] så rǫ* el. *røj, som hon ku ha wat ø[...] mæ bløw; hon wa så rǫ, hon [...]* valmuede, ɔ: r- som en valmue; *som to røj cyər; farə nǫ rèt* (Vens[...] *søstər, dè wa så røj å hwij, å dè jåmfrow, nǫn ha sit",* Grb. 104. 5[...] og rød som sne og blod, Sgr. X[...] Eftersl. 189, Kr. Sagn II. 247. 79, jfr[...] Tidsskr. 1849-51 s. 322 (Færøerne) I. 148; Bondes. Hist. 330, Segers[...] Arnas. II. 391. 397, Rochh. D. Gl. Grimm K. M. nr. 53, „hätte ich ei[...] so weiss wie schnee, so roth wie[...] ligeså nr. 47; Liebr. Pentamerone X[...] Mac Innes, Folk & Hero T. s. 431, III. 40, Cuchull. 24, Yeats 280, M[...] 97, Busk Rome 16, jfr. Gr. KM. III. snehvid; — i æventyret rød lug[...] hoppe, rødt sværd, Sgr. XI. 221, s[...] sort; en höj fuld af dværge me[...] hoveder og røde huer, Gr. Gl. d. M. I. 1[...] Z. f. M. III. 266); en trold med en [...] (s. d.), og rød tröje, sts. III. 94; [...] kan aldrig stå bunden i bås, Kr[...]

109. 23; — bjærgfolk og ellefolk har de kør, Kr. VIII. 34. 66, 45. 81; gengeren var så rød, som en rød tyr, III. 234, jfr. Arnas. I. 223; røde og te genf. kommer fra helvede, Kr. Sagn 608. 58; jfr. Pitré Usi IV. 59; — rød en magisk farve, Wh. Vlk. III. 136, 30, se rød tråd; rød er modsat sort, tryk for glæde og fest: hele staden r klædt i rødt og alle var lystige, Sgr. 214, Kr. VII. 295, Æv. III. 203; jfr. vall. Wärend I. 300; alm. om den røde rve, se Wuttke regist., Strackerj. II. 69, chholz, D. Gl. II. 194 flg., Liebr. Volksk. 5. 2 flg., Black s. 108, Folkl. Journ. 116; se rødt hår, rødt skjæg; — troldgen Cyprianus (s. d.), har røde bogaver; *„så løst prèjste åp får ham i gaməl boq mè røj bowstawər“*, Grb. 2. 24; Sgr. VII. 188, Kr. Alm. VI. 116. 252, gn VI. 59. 175; læsning med røde bogver på dören af et skab, Kr. III. 210: frugtsommelig lig med hvidt klæde i d, får barn ligfarve, klædet skal være t, Kr. IV. 346. 7; pige født med rød g om hals, Kr. Alm. V. 146. 91, varsel død for bøddelen, jfr. Urquell [2] II. anm.; „få en r- gård og en varm —, Kr. Sagn VII. 58. 87, forbl. udtr. for brændes; jfr. gris I. 487. 11 a, sladdre; herregårdsfrue hedder *Rødåns*, se Kr. n IV. 239. 77; — 2) *æn rø, nåwə rø* tj., N. Slesv.), kobberskilling; *å, do sawt gi mæ æn rø* (D.), en r- snaps, hvid 2., sort; jfr. Aasen raud, isl. rauðr; roth, eng. red, henføres til gr. erythros; roddik; blod-, glo-, höj-, höjfarve-, -, lue-, lyse-, morgen-, mørke-, Rid-, sved-.

rødagtig, to. *røacə* (Vens.); som er for meget i rødt.

rødbede, no. *robe·ð æn -ər* (D.); el. *robe· æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *bj æn -ə* (Søvind); *rober* (Elst.); *robe·ə bərə* (Sundev.); en plante, beta vulis. L.; „røe berer“ (Ang.), J. T. 34.

rødbedekage, no. *robe·ðkåq æn -kaqər* ; kager bestående af afvekslende lag un og hvid dejg rullet i spiral.

rødben, no. — 1) *røbijən æn* = flt. J.), en vadefugl. — 2) *røbən de* sk.), = rødknæ, rumex acetosella L., Malt h., Sgr. XII. 159. 655; tvet skedeknæ, polygonum amphibium L. (Bylderup ø. f. Tønder). — 3) navn til ræven (III. 112. 41 b), se Sgr. VI. 63. 594.

rødblisset, to. *røblesə* (D.), *ròblèjsət* (Søvind s.); *røblèjsə* (Vens.); = rgsm.

rødblomme, no. *røblom æn -ər* (Horn. h.), blomme i æg.

rødblommet, to. *røblomərə* (D.); om en ko, grundfarve rød med runde pletter af anden farve.

rødblå, to. *røblo* (Vens.), = rgsm.

rødbold, no. *røbòl i -bòlər* (Vens.), blommen i æg; se hvidbold.

rødbontet, to. *røbuñte* (Valsb.), rødbroget.

rødbroget, to. *röbroqə* (Agger); *ròbroqət* (Søvind s.); *røbråkə* (Bradr.); = rgsm., om ko.

rødbær, no. J. T. 258, krøsbær, frugterne af vaccinium vitis Idæa L. (s. og ø. f. Ålborg).

rødbårer, no. flt. J. T. 209, = rødgræs.

røddel, no. rødligt vand i moser og sumpe, Sønderj. eft. Outzen, Mb. under roiel; jfr. roddik.

rödden, to. se rådden.

røddenom, se rundtenom.

-rødder, no. flt. se rod; sene-, tag-, vidie-.

rødderspad, no. *rörəspaj de* (vestslesv.), kødsuppe med gulerødder på.

røddraget, to. *redraqə* (N. Sams.); *æn r- kow*, rød ko med hvid ryg.

rød dreng, no. bjærg- og ellefolk viser sig som røde drenge eller drenge med rødt hår, se Kr. Sagn I. 6. 21. 25. 30, 40. 180, 181. 654, 408. 20, II. 40. 151; Gr. Gl. d. M. I. 136, 151; jfr. rødklædte vætter, Arnas. I. 54, 223, 353; Rafn Oldn S. III. 104, 121, 161; skovfruen er rødklædt, Hazel. V. 39, Lindh. Lappb. 12; rauðálfr isl., slgn Strackerj. I. 367 a, Wolf N. S. 571, se rød; i den mørke tale: hvad vil du helst have, en ovn fuld af røde drenge (sigtekager) el. en seng fuld af hvide jomfruer (lus)? (vestj.): „røde drenge“ er valmuer, Sgr. XII. 157. 610 (N. Fyn).

1. røde, uo.

rør tf. *röt* (Vejr.; Sundev., vestslesv.); *røð* (Lb.); *røð -ər röt röt* (Andst); *re* (N. Sams.); *røi røjə røjət røit* (Søvind s.). — 1) bringe hørstængler til at rådne ved at lægge dem i vand; *re her* (N. Sams.). —

2) røde jorden, Mb. plöje første gang, når man plöjer to gange til rug (Bj. h.); jfr. mnt. rote no., Sch. Lübb. „das verroten, die faulniss"; plt. flass röthen, Schütze I. 322; rödne, rådne.

2. røde, no. *rø̣ð* (Thy); *rø̣i æn* (Søvind s.); *lèq hör i rø̣i* (Søvind s.); *leq i rø̣ð* (Thy), lægge hør i vand; *æ rø̣r* (Sundev.), hele den samlede hørmængde, som rødes; *dær æ rø̣ð i æ wost* (vestj.), et fordærvet sted i osten; se dug-, hør-.

3. røde, no. teknisk udtr. hos kalkhuggerne, der arbejder i gruberne ved Davbjærg og Mønsted i Jylland. „Hvor huggeren mærker røde i koven (den til siden indhuggede hule el. hvælving i stollen), ɔ: spor til en vandåre, der sædvanlig farver stenen mer el. mindre rød, drejer han straks til siden, eller som det her kaldes: går af vejen for røden, Mb. „røde" en (Hobro egn), blødt sumpigt sted.

Røde Anders, no. spille *rø̣* el. *røj ą̣js* (Vens.), = røde Ane.

røde Ane, se Ane, jfr. Kr. Börner. 659; se hund 10.

Rødedans, no. navn på en herregårdsfrue, Kr. Sagn IV. 239 ned.

Røde Hav, no. derover flyver storken Frueaften (s. d.), se J. K. 222. 252; gåde: hvad er det, som solen kun har skinnet én gang på? sv.: det Røde Havs bund, jfr Israels börn; det forekommer i æventyr som et fabelagtigt hav: hinsides det Røde Hav ligger slottet ved verdens ende, Gr. Æv. I. 134, jfr. Magyar T. 274; er troldens hjærte, Eftersl. 116; slottet skal flyttes og hænges i fire guldlænker midt ude over det Røde Hav, Gr.Æv. II. 44, Registr. 6c; R- flyder ud i det Blåhav, Magyar T. 199; sejle over R-, Knoop Pm. 205; på ø i R- er løsningssten, Arnas. I. 650; kragen bærer helten over R-, Kr. V. 11 ned.; heks farer til R- i Danmark, Wigstr. FS. 323. 69; ring tabt i R-, P. Arch. VI. 198; fordømte sjæle sendes til R-, Hardw. 271, Hartl. F. T. 177, 209, 218; Folkl. Journ. V. 92 (Cornw.), Folkl. XII. 74, GML. II. 204, III. 204; Pröhle Harzs. 31, 105; en afgudsdyrker, Wolf DMS. 517. 395, Rochh. DGl. II. 225, se endnu Fritzn.[2] under haf; hav, Moses, måne II. 658. 35b.

røde holmerdråber, no. flt. i the fremmer fødsel, Kr. VI. 365. 108.

røde klokker, no. flt. J. T. 306, en plante, eng nellikerod, geum rivale, L.

røde kok, no. se kok II. 248. 20a; jfr. J. Færø 37. 10, Ons Volksl. V. 194.

røde kragetær, no. flt. J. T. 158; arter af fladbælle, lathyrus tuberosus L. (Thy).

røde kør, no. flt. se Vorherres-.

røde Mette, no. = rød jordmide, Åbenrå egn; jfr. Mette 4, Vorherres føl, -kok.

røde Ole, no. J. T. 312, blåhat, knautia arvensis Coult., *rø̣ Wǫ̀lə* (Haderslev).

Røde Simon, no. = djævlen, se Viborg Samler nr. 88, 1826, jfr. „de rode Jakob", P. Volksk. IV. 34.

Rødeskov, no. „trække gennem Rødeskoven", Sgr. IV. 47. 38, en börneleg, se sol og måne.

røde smærer, no. *rø̣ smæ̣rər* flt. (Thy, Elst.); rødkløver, trifolium pratense L.

-rødet, to. se land-, vand-.

røde Thomas, no. rødkjælken (s. d.), se Sgr. III. 158. 88 flg. (Ølgod).

røde töjrer, no. *[rø̣ tyrər]* (Thy); en plante, gåse potentil, potentilla anserina L., J. T. 182.

røde öjne, no. *rø̣ yən* (Sundev.); plante, en art kodriver, primula officinalis & elatior Jaqu.

rødfed, to. *røfijəð* (D.); *röfijəð* (Lb.), *røfį* (Vens.); = rgsm.

rødflækkeret, to. *røflækərə* (Hjörring), rødplettet.

rødfyr, no. *røfųr* (Vens.); det bedste, fede fyrretræ.

rødgloende, to. *rø̣glųən* (D.); *rø̀glòwən* (Søvind s.); = rgsm.

rødgrimet, to. *røgri·jmə* (Vens.); se grimet 2.

rødgræs, no. *røgres de* (Agerskov; Mors, Angel); = rødknæ. rumex acetosella L.

rødgrød, no. *rø̣ grø̀ð* (Lild s.); *rø̀grø̣ī* flt. (Søv.); *rø̣grøə* (Elst.); = rgsm.; låneord.

rødgul, to. *røguwl* (Vens.); = rgsm.

rødhavre, no. J. T. 32; havre, avena sativa, såt i nybrudt jord.

rødhjælmet, to. *røhjæḷmə* (Vens., D.); rød ko med hvidt hoved.

rødhovedet, to. *röhuwə* (Lb.); *rø-hwòt* (Vens.); med rødt hår.

rødhåret, to. *røhorə* (D.); *röhorə* (Lb.); *ròhorət* (Søvind s.); *røhorə* (Vens.); = rgsm.; se rødt hår.

rødkjæbet, to. *røcæbə* (Vens.); rød-kindet.

rødkjælk, no. en fugl, sylvia rube-cula; legenden siger, at dens fjer er farvet af Herrens blod; da han hang på korset tørrede den hans sved af med sine fjer, Kr. VIII. 374. 669 el. pillede en torn ud af hans pande, Sgr. IV. 158. 484 (Horns h.); se Ndl. Volksk. VII. 145. 2, Ons Vlksl. IX. 176. 12, Ch. Notes 183, 185, Bosquet 219. 20, Trad. pop. II. 86, III. 26, Rivista I. 47; den dækker død mands åsyn med blade, Sgr. II. 102. 462; se Denh. Tr. II. 28; jfr. Grimm Myth.[2] 647, Mélus. I. 554, Revue d. Tr. P. II. 86; de forsk. legender findes anførte hos Swain-son British Birds s. 13 flg.; Rolland. Faune popul. II. 259, Sloet 219; om navnet er jysk er mig tvivlsomt.

rødkjærning, no. i udtr. byggen står i el. *æ gøən i røcəŋi* el. *røcanəŋi* (Vens.); *i røkan* el. *rø rosmər* (Han h.); *dær æ røkan i byqəð* (Lild s.); *i røkørn* (vestj.); *i rø rån* (Bj. h.); *rø røj* (Sall.); ɔ: byggen står med røde striber på kær-nerne, godt tegn på modningen, se hvid-kjærning.

rødkløver, no. *røklævər di* (D.); = rgsm.; bier fik valget: enten blive hjemme söndag el. miste r-, og valgte det sidste, se Urdsbr. III. 64. 2, VI. 12. 3, Busch Volksgl. 213; se smære.

rødknæ, no. *røkən* flt. *røknər* (Mors); *røknæ -ər* (Thy); *röknæ et -knæə* (Elst.); *røknæ* (Mols); = rødgræs, rumex aceto-sella (Thy); forsk. art. rumex, skedeknæ, po-lygonum persicaria, hydropiper (Elst., Mors).

rødkridt, no. *rø krið* (Lb.); *røkri de* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.; *gosèqən blàw nomərə mæ røkri, lisom gosən lò dəm te* (Vens.).

rødkål, no. *røkol æn* = flt. (D.); *røjkol* (Vens.); = rgsm.

rødladen, to. *rølarə* (Bradr.); = rgsm.

rødler, no. *røljer è* (Vens.); jærn-holdigt, rødt ler.

rødlig, to. *rølə* (D., vestj., Agersk.); *rølə* (Vens.); = rgsm.

rød lillie, no. J. T. 315, lilium bul-biferum L., „røj lill“ (Als).

rødløddet, to. *rølørə* (Ang.); *ròlət* (Sø-vind s.); rødmusset; *do si så rölət å så reŋ u* (Elst.), til börn, som klager sig uden grund.

rødløg, no. *røløq æn* = flt. (D.); itk. flt. *røløq* (Vens.); = rgsm.; *æn ræwl røløq* el. *røløq* (Lild s.), en snes rødløg bundne på en visk halm.

rødmusset, to. *rømòsə* el. *-mwòsə* (Vens.); *ròmòsət* (Søvind s.); *rømusə* (Agger); = rgsm.; musserød.

rödne, no. *røñ de* (Thy); rådden-skab, *go i røñ, dær gor røñ iəð; dær gor røñ frå æ ku* (Andst), efterbyrden; se rådne.

rødning, no. *røñəŋ* (D.); råddenskab.

rødnæset, to. *rønijəsət* (D); = rgsm.; jfr. *de æ nåk jej mæ ən røj nis* (Vens.), ɔ: en drukkenbold.

rødnætte, no. blodpis hos kvæg (Ang.).

rødorm, no. *rövorm æn* (Sundev.); ringorm (s. d.), Sgr. VIII. 126. 570; skal også betyde det samme som vejpis (s. d.).

rødplettet, to. *røplætərə* (D.); *rø-plètərə* (Vens.); = rgsm.

rødprikket, to. *røprekərə* (D.); *rø-prekərə* (Vens.); = rgsm.

rødrammet, to. i udtr.: den mand havde nogle af de rødrammede, Kr. Ordspr. 601 ned., ɔ: gamle hundredalersedler; de må vel have haft rød bort.

rødringet, to. *røreŋə* (Vens.); rød-broget, om kør.

rødset, to. *røsə* (Vens.); rødlig.

rødskimlet, to. *røskemlə* (D.); = rgsm.

rødskjægget, to. *ròskæqət* (Søv. s.); *røskeqə* (Vens.); = rgsm.

rødskoldet, to. *røskòl* (Mors); om mælk, kogt til den bliver rødlig.

rødskræppe, no. *ròskræp æn -ə* (Søvind s.); rumexarter, der ved frø-modningen bliver rødagtige, kaldes så-ledes (Silkeb.), J. T. 335; frø af r- mod blodstyrtning, Kr. Sagn IV. 586. 49; bræn-devin sat på blade mod gigt, sst. s. 591 ned.

rød skråd, no. J. T. 324, en plante, eng troldurt, pedicularis palustris L. (Him-merl.).

rød smörrebrød, no. se smörrebrød.

rødspraglet, to. *røsprè·qəlc* (Vens.); = rgsm.

rødspætte, no. *røspjæt æn* (S. Sams.); *respjæt æn -ər* (N. Sams.); *røspæt æn -ər* (vestj.); flt. *röspætər* (Agger); *røspæt æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.

rødspættet, to. *ròspjætərət* (Søv. s.); = rgsm.

Rødsten, no. en stor sten på Fur (s. d.), deri bor en slægtning af bjærgmanden i Dagbjærg, Thiele I. 44, se döjs; jfr. endnu Thiele II. 236; Kr. Sagn III. 55. 79-81; Alm. VI. 163. 52.

rødstribet, to. *røstrivərə* (D.); *röstribəre* (Agger); *røstribərə* (Vens.); = rgsm.

rødsurer, no. flt. *rę surər* (N. Sams); = rødgræs.

-rødt, to. se aften-, engelsk-.

rødt græs, no. hvor slag har stået; se Wigstr. II. 287, Ant. Tidskr. 1849—51 s. 170 (Færø), Folkl. Rec. I. 17. 67 (Engl.).

rødt hår, no. tyder på falskhed; *rø hår å æltræ grør o sur boñ* (Brander.); jfr. Kr. IV. 379. 357 (alm.), P. Vlk. IX. 134 flg.; de røde er ræveblændt, de sorte er djævleblændt, Kr. Ordspr. s. 264; slgn Strackerj. I. 32. 23. II. 116. 418; „rødt hår å furuskog trives ej på god jord" Asbj. III. 255 ned., Kuhn N. S. 459. 435; rødhåret mand er utro ægtefælle, Folkl. VI. 395 (Skotl.); har Fynbo, han skabtes sidst og måtte nöjes med hvad der var at få, Kr. Sagn II. 253. 9. 39; jfr. Sgr. XI. 108. 215, P. de Mont, Zijn Vlam., Vertelsels 449. 2; spottes skallet af rødhåret, svarer skallet: *„vęð do, hura'w de komər? da æ hor blöw uððijəl, ståj a o venstrə flöj; så wå dær eț añt əñ no rø hor te mæ', de vil a' eț ha!"* (vestj.); får börn, når der er boghvedehalm (s. d.) i ægteseng; havrehalm, jfr. Wigstr. FS. 375. 23, se rughalm; barn får r-h-, om frugtsommelig ser ildebrand, JK. 368. 37; straf, om börn fødes med rødt hår, Z. f. M. II. 231. 4 (Schweiz); rødhårede börn sælges til Hollænderne, Arnas. I. 339; djævelen er rødhåret, Arnas. II. 5; Judas, Daae I. 108; er Judashår, Ndl. Volksk. VIII. 211 flg., VI. 20; for Serber „ein greuel". Krauss Sreca 174; „savagely disliked", Folkl. III. 259 (Irl.); mange henv., Amer. Folkl. VI. 23, Stöber, Volksb. 139; ved skattegr. truer djævlen med at tage den rødhårede, Kuhn W. S. I. 8 m. henv.; „den rødkjolede", Hofb. 173; det er en ulykke at møde (s. d.) rødhåret, Folkl. Journ. VII. 44 (Skotl.), Folkl. IV. 363, V. 199, VII. 299, VIII. 14, 16 (Irl.); Ch. Notes 187. 16; Kennedy Fict. 221; møde m. r- bringer lykke, Folkl. V. 341 (Yorksh.), X. 271 (Hebr.); andre henv., Bugge, Arkiv I. 10 (1882); Grimm, Reinh. Fuchs s. XXX, Wb. VIII. 1296 c under rot; Rochh. D. Gl. II. 218. 223, Ndl. Vlk. IX. 48 flg., Hertz Elsass 287, Andree, Parallellen II. 271, Magyar T. s. 329 anm., Mélus. V. 207, Folkl. IV. 249 (Ægypt.), Garnett I. 148 (Grækenl.); spotterim, Ndl. Volksk. I. 277. 4, Ons Volksl. I. 52. 10; se ravn 21. 28b, rød, ridder Rød, rødt skjæg; bjærgfolk har r-h-, Kr. Sagn I. 345 øv.; jfr. Folkl. VII. 172 alf, jfr. Curtin Myths 276; Krauss Volksgl. s. 40. 71 Vila; Yeats 161 hekse.

rødt pengegræs, no. J. T. 324, = rød skråd (Thy).

rød tråd, no. genfærd trækkes bort i rød tråd, se Kr. Sagn V. 158. 607-8, 138. 537, JFærø 92. 23, se silketråd, tråd; til lægedom, Kr. Sagn IV. 623. 97, VII. 467 øv.; mod krampe, Kr. Sagn IV. 598. 62; jfr. Amins. IV. 93. 97, VIII. 102; værn m. trolddom, Denh. Tr. II. 82. 83. 329, Hardwick 138, Ch. Notes 24. 39; r-t- ved briller mod onde öjne (s. d.), Kr. Sagn VII. 229. 82, 314. 06; r-t- med 9 knuder mod skjævr, Cav. W. II. XLIV, Nyland IV. 129; man må ej måle med r-t-, Cav. W. II. LVIII, jfr. uldgarn; om hånd, Urquell. IV. 211. 186 (Galiz. Jøder); om lår, Abercr. I. 322 (Finner); i det hele kan mærkes, at den røde farve værner mod trolddom, billede på Kristi blod, Jahn Zauber 11; Mélus. VIII. 193, X. 41; Knoop Pm. 171. 151. 158; rød lap lægges under smörkærne, P. Volksk. IV. 18; jfr. Pitré Usi IV. 172. 240, sts. II. 223 i ligkiste; er rön virksom mod trolddom på grund af sine røde bær? se Mélus. VIII. 193.

rødt skjæg, no. = rgsm.; *Sant Pæjər komər mæ hans rø skæq,* Kr. IX. 27. 283; jfr. Thor, Rafn Oldn. S. II. 162 flg., V. 221, Grönl. hist. Mindesmærker I. 417, Cav. W. II. IX, Grimm Myth.[2] 161. 965 ned., Z. f. M. II. 304, Fritzn. Lapp. 149; Hellig Olav, Gr. DgF. II. 136. 40. 41, 141. 16; jfr. Lex. Myth. s. 966, Z. f. M. III. 394; Judas har rødt skæg, Fb. Fr. H. s. 88 ned.; jfr. Mélus. IV. 29; djævelen, Arnas. II. 20, Strackerj. I. 9; en underjord., Mhoff s. 438;

man skal vogte sig f. rødskæggede drenge, Eftersl. 51; han bærer ikke hans røde sk-omsonst, han er rød indvendig også, Kr. IV. 379. 357, ɔ: han er falsk, jfr. P. Vlk. IX. 135; jfr. rødskæggede er gode at gå i råd med, når man skynder sig fra dem, eller har lommen fuld af sten, Kr. Ordspr. s. 264; det er mit råd, at du aldrig tror en lav og rødskægget mand, Rafn Oldn. S. XI. 383, jfr. Tr. pop. IX. 331. 10 (Mentona); i ævent. advares mod at komme, hvor der er en mand med r-sk-, værre, om der er to, værst, om der er tre, Kr. Æv. III. 100; jfr. Liebr. Volksk. s. 36; se råd; det røde sk- stammer fra Jøderne om guldkalven, Tr. pop. VII. 432; jfr. rødt hår.

rødvitte, no. *røve'ṭ æn -ər* (Lb.); en fugl, den store sorthalede kobbersneppe, limosa melanura; den siger: *„røveṭ — bədrøveṭ — å stakəl, å stakəl, å stakəl, — ståkəl, ståkəl, ståkəl!“*, Sgr. I. 106. 415.

rød öjengnist, no. rød öjensalve, Kr. VI. 384. 289.

rødöjet, to. *röyẉə* (Agger); *røyẉə* (Vens.); = rgsm.

röe, uo. se rydde.

röen, to. se rådden.

roerug, no. se rydderug.

røffel, no. *røfəl æn* (Malt); skarp irettesættelse, *gi jæṇ æn r-;* jfr. htsk riffel, „empfindlicher verweis“; riffeln el. rüffeln uo. „einen durch die riffel ziehn“; riffel er 2. ribbe (s. d.).

røg, no. *røq æn* (D., vestj., alm., Støvr., Vor h.); *rọq i* best. *-i* også *di rọq* (Vens.); *rọq i* (S. Sams.); *rẹq i* (N. Sams.); *rẹəq* hak. best. *rẹqəň* (Tved; Alsø); = rgsm.; *dær æ såmanə rọq i stöẉən; dær æṛ ən fọlə rọq hæreň* (Søvind s.); *æn stuẉə, æn blọ rọq* (Agger); *heŋ cè i rọqi; rọqi slo nịr i skåstjèn* (Vens.); endnu kan nævnes formen *röj*: *de tu vi mæ æn röj*, ɔ: med et rask tag; *de wår eṭ un æn röj*, et öjeblik (vestj.); *han farət astè'j lisom èn rèj, dè ska gọ lisom æn rèj* (Søvind), ɔ: i en fart; er det den københavnske udtale, der er kommen ind gennem soldaterne? — *rọqəð gik òp åjər tạqəð* (Lild s.); *dær gær åḷti rọq fra brạň* (vestslesv.); *dær gor åsə rọq å ən liḷə brạň* (vestj.); går røgen ivejret, varsles godt vejr; slår den ned, regn, Sgr. VII. 144. 722, 173. 761, vist alm.; går røgen lige op, enes mand og kone om rådet; går den med vejret, råder konen; mod vejret, råder manden, Sgr. VIII. 222. 906, Kr. IX. 48. 523, Alm. III. 120. 422; r- fra røvers bål driver mod vejr, Mabinog. 249, jfr. „basket floating against the current“, se Sixty Mandarins s. 41; røg af lighalm (s. d.) varsler, jfr. Wille Opt. 204; trækker røg af slukket lys mod dör ved hjemmeberettelse, varsles død, Pont. Everric. p. 98; vægt af r- = tørvs vægt ÷ askens, Kr. SkS. 174. 64; gåde: hvad er øverst i kongens hus? Sgr. III. 111. 547; hvem kan gå ind ad et musehul og fylde 18 fag hus? Sgr. VI. 30. 374; jfr. Z. f. M. III. 14. 17; „hus fuldt af gråt uld“, Aasen, Ldm. 87. 2; slgn gåder om tåge:

hær å dær å åḻstæj,
ka do mæ et pụň væj,
så vel æ gi dæ bådə Hamborə å Lybæk i æj (N. Slesv.);

Gr. Gl. d. M. II. 132. 11; også nörrejysk:

hwạ æ de, dær æ boðə ụð o iṉ,
o eŋənstæj i æ mark o fiṉ?
kạ I æn pụň dæra'ẉ åpvæj,
så skal I fọ Kjøvənhaẉn i æj!

Sgr. III. 110. 535, VI. 26. 335, 51. 465; jfr. Z. f. M. III. 14 ned., Simrock s. 60, Wossidlo nr. 345; hvad er det, der drager fra by, og følger hverken vej el. sti, og kommer ikke i husly? Sgr. II. 130. 693; el. . . . som driver hen, men kommer aldrig igen? Sgr. II. 42. 261; el. . . . som drager fra by og kommer aldrig mere? Sgr. VI. 46. 417; jfr. Gr. Gl. d. M. I. 233. 4; når er sönnen på huset, inden moderen er født? Sgr. VI. 25. 326; *æ sön lẹkər å æ tak å æ faər ær iňt föjt*, Fb. Fr. H. s. 148. 63; denne sidste form er særdeles udbredt, se Landstad 812. 42, Haukenæs VI. 193. 1, Ant. Tidskr. 1849-51, s. 319. 40 (Færøer); smlgn Z. f. M. III. 130 øv.; N. Vadsbo nr. 83, Värend nr. 41, Runa VII. 43. 30, Z. f. M. III. 350. 68 (svensk), Wossidlo nr. 148; Joos Raadzels nr. 294, Vernaleken Spiele s. 130. 11, Zingerle, Sitten 278. 88; Z. f. M. IV. 383. 100 (Mähren); Schleicher, Litt. S. s. 198. 207, Mélus I. 200 (Serbien) 254, (Frankr.), Roll. Devinettes s. 75. 155, hvor der anføres ital. texter; Briz, Endev. s. 17. 8, Archivio II. 432. LX, italienske, spanske, albanesiske

varianter; jfr. Aasen røyk, isl. reykr hak.; htsk rauch, mnt. roken, Sch. Lübb., se ryge; brød-, *guld-, kjön-, krudt-, sol-, tobaks-.

røge, uo. se ryge.

1. røge, no. *røq æn -ər* (vestj.); stuge af tørv el. klyne; se Aasen rauk el. rauke; isl. hraukr hak., liden stak el. stabel; jfr. 1. rygle.

2. røge, uo. *røq klyn* (Lem), sætte tørv i smästakke.

3. røge, uo. *røq -ər røjt røjt* (Mors, Thy); skifte hår, om heste og køer; se rydde 2.

røgelse, no. *røqəls è* best. *-t* (Vens.); = rgsm.; i ældre tider brugtes små stykker rav, der strøedes på gløder som røgelse, (V. Vedsted); ligeså timian på gløder, Jyll. I. 314; forskellige røgelser bruges af „Kloge", recept. se Bruzel. 91, Wigstr. I. 201, af flyverön; II. 415, FS. 311. 914, jfr. Folkl. VII. 182; se lugtelse; kobber-.

røgesild, no. *røqsel* best. *-ən* eller *røqə sel* (Vens.); røget sild, se ryge 2.

røget, to. *røqə* (Vens., Årh. h.); *røqət* (D.); = rgsm.; *røqə flæsk, pøls, cò; de løcə sd røqə* (Vens.); „da går den gamle røgede kjælling dernede og samler pinde", Kr. VII. 123, foragteligt; se ryge; til-.

røghul, no. *røqhwòl è* best. *-hwòl* (Vens.); = rgsm.

røghus, no. lille firkantet hus til at røge ål udenfor gården, Krist. Alm. V. 42. 119.

røghætte, no. *røqhæt æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm.; også røghat, se herregård.

røgl, no. *røql æn* (Lb.); en snor med nål i til at trække fisk på, når man fisker, jfr. slöver.

røgle, uo. no. **røgling**, no. se rygle, rygling.

røgstang, no. *røqstòŋ æn* (Hors.); gevær, spøgende; „neh di hie tow kåhl kam uj mæ die røgstångh, å wa dæ et dyh i nerhejen, så ku de sej: fowal værden!", Jyd. I. 41.

røgt, no. *røqt æn* (D., vestj.); *røjt æn* (Mors); *røc i* (Vens.); = rgsm.; *fo i guwə røc å plèj; di sò, hwa røc* (ɔ: kærne og strå) *di ha te djær øq, — a ha eñc nè sd møj, mæn a ku ndk hòl dæm knøw* (Vens.).

røgte, uo.
ròc el. *røc, -ər -ə -ə* (Vens.);
röjt -ər -ət röjt (D., vestj., Agger);
ròjt -ər -ət -ət (Agersk., Bradr.);
ròjt -ə, -ət el. *ròjt, ròjt* el. *ròjtət* (Søvind s.). —
1) fodre og passe kreaturer; *röjt å fòr* (Bradr.), røgte og fodre; *ròjt æ krę* (Agersk.); *röjt mæ ròw o smør mæ fjæt, sd kør do læt* (vestj.), ɔ: giv hestene rug; *røt hõwədər* (Mors); *han hår mijər o röjt som o møq* (Varde), ɔ: fører sladder, også: *han hår möj o röjt o grøw let o møq* (Andst), sladrer meget; bestiller lidet; *röjt aw* (D., vestj.), give kreaturerne det sidste foder om aftenen, = *ròc å* el. *ròc te kwæls* (Vens.); *ròjt æ hæst a* (Agersk.); *röjt iñ* (Vejr., Bj. h.); *ròjt iñ* (Søvind s.); *han æ ui o ryt iñ* (Hornb. s.), göre mörkningssysselen i huset, bære tørv ind osv. — 2) tilse fiskerredskaberne; *ròjt båñgòn* (Søv. s.), røgte bundgarn; *di war əpo haw å ròjt djè bakər* (Lild s.); også om andre ting: *ròc kwənt* el. *cærən* (Vens.), negvende (s. d.) kornet; *vi ska röjt wå håwrə* (Varde), passe vor morskab. — 3) sladdre om, sætte ud på; *ræñ o röjt om añər* (Varde); *han håð sd möj o röjt* el. *ræjt om* (D.); *æ kyjər gør o röjtər* el. *ræjtər* (D.), når de går urolig rundt töjret uden at æde, se 1. hejle; er *röjt* og *ræjt* samme stamme? jfr. Aasen, røkta, have tilsyn med; isl. krækta; syssel.

røgtedags, bio. *wə ròcədaws* (Vens.); i mørkningen, se røgte ind.

røgtekrog, no. når fiskerne kommer til mundingen af garnet, tager den forreste mand en såkaldet „rygtkrog", hvormed han nedsætter mundtovet således, at jollen kan gå over, Bing, Lesøe 171.

røgter, no. *röjtər æn -ər* (D., vestj.); *ròjtə æn -rə* (Søvind s.); *røcər* el. *ròcər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *röwtər i* (Sams.); *røtər æn* (Mors); *ròjdər æn -ər* (Agersk.); = rgsm.; „*di tow èn slacə sow å lo i ròcəris sèŋ*", Grb. 180. 3; *fal igæməl å blyw tę ən ròjtə* (Søvind s.); *de æ bęr å wèr i gu ròcər ən i skit awlskòl* (Vens.), Kr. IX. 209; se rektor; kron-.

røgtning, no. *i ròjtnəŋən* (Søvind s.), ɔ: mørkningen, den tid man røgter.

røgtobak, no. *røqtobak de* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.

røhak, no. se ryddehakke.
röj, no. se røg; uo. se rådne.
røje, uo. se rydde.
røjenom, no. se rundtenom.
røjkning, no. se roddik.
røjning, no. se rydning.
røjre, to. se roddiket.
röjser, no. *röjsər i -ər* også: *röjsəbr* flt. (Vens.; Århus); lange fedtlæders stövler; træskostövler (Malt).
röjt, uo. se røgte, afl. o. smsn.
-röjter, no. jfr. htsk reuter, mlat. rutarius, marodør; se røgter, proben-.
røkjanning, no. se rødkjærning.
rølle, no. uo. se rulle.
rølle, no. *røl æn -ər* (Vens.); *[ryl æn -ər]* (Ang.); ung bøg, risbøg (Vens.); ung avnbøg (Ang.); jfr. bynavnet: Rylskov (Ang.).
røllebusk, no. *råləbosk æn -ər* (Andst), risbøg.
røllek, no. *røl̥ək* el. *røl̥ək è* best. *-ə* (Vens.); *rølk nòj* (Lild s.); rødligt vand, som står i grøfter uden afløb; *a war tåm tijər i dæn̄ sijst krij så tøstə, te a drak rølk i wasgrobən;* (Lild); *æ røləkə tørest?* (Vens.), er det røde mudder tört, se roddik, rød.
røllekvand, no. *røləkwòj è* (Vens.); stillestående vand, som er farvet rødt af jærnilte.
røllike, no. *røl̥ək æn -ər* (Agger, Thy, Mors, Vens.); en plante, achillea millefolium L., brugtes i ældre tid alm. til the i vesteregnen, se Kr. Alm. III. 63. 212; se Aasen rylk hak., sv. rölleka; plt. rölk; bryst-, *bæk-, rug-, stor-.
røllikevand, no. *røl̥əkwan̄ de* eller *røl̥əktəwan̄* (Agger); afkog af rølliker, der bruges som the.
rølte, røltjer, uo. se rylte.
1. römme, uo.
rem̥ -ər -ət (D., vestj.);
röm̥ -ər röm̥t römt (Andst);
rem̥ -ər -t rem̥t (Vens.). —
1) rydde bort; *röm̥ æ hus, vi hår römət ud* (Andst), ryddet ud, gjort plads; *röm̥ en mærqəlgraw* (Andst, N. Slesv.), rydde den overliggende jord bort, jfr. skumme; *rem təsij* (Vens.), i huset: göre ryddeligt; *rem̥ -ər -t -t* (Vens.); til hesten og kreaturer siges: *rem̥ jær, rem̥ dæ!;* også: *do ka jan rem̥ dæ ən smøl̥!* flytte dig lidt, Jensen § 775. — **2**) römme sig: *röm̥ sæ* (Andst); *rem̥ sæj* (D., Vejr.). — **3**) løbe bort; *rem̥ -ər -əð* (Mors); *rem̥ -ər -t remt* (Agger); *röm̥ röm̥t* ft. (Andst, D.); *dær war man̥ə, dær rem̥t te Nòr̥ə fòr å blyw frij fòr tjènəstən* (Lild s.); „*hąj snakə hæ får, de hon skul rem mè ham*“, Grb. 184. 30; „vi ska gywt wos, næ do vil ræmm hæh fræ“, Blich. Bindst.; *han æ wal sajtəns remər ur å æ lan̄*, Kr. IX. 203 (Sall.); *æn rem̥əndəs* (Agger), en der römmer, en bortrömt; de vilde lede efter to römmendes mænd, Kr. VIII. 139; *hąj remt dæfrå om nætən* (Vens.); stavnsbundne karle römmede til Holsten [S. Jylland?], se Kr. VI. 86, Alm. II. 77. 203. 132. 326; til Hamborg V. 87. 236; jfr. Aasen, röma, göre rum til, rydde bort, flygte; isl. rýma, htsk räumen, mnt. rumen, Sch. Lübb.
2. römme, no. i udtr.: *han fæk sådən æn sol̥ə rem̥* (vestj.), en dårlig römmen, siges, når en prøver på at forsvare sig uden at kunne; se skrædder-.
3. römme, no. *rem̥* (Mors), rum, plads; *dær æ et̥ rem̥ te ðæ;* jfr. rømte.
römning, no. *rem̥nəŋ æn -ər* (Agersk.); ryddejord, der danner bænk mellem tørvegrave; „no te de sku vær alwor mæ hin ræmning“, Blich. Bindst., ɔ: bortrejse.
rømpling, no. se rympling.
rømte, no. *ròm̥t et -ə* (Søvind s.; Århus); rum, afdeling i kasse, skab, også i et hus; en hegnet plet; jfr. Aasen rømd huk., rummelighed; frit, åbent rum; sv. rymd.
Rømø, no. en ø i Vesterhavet hedder: *Röm̥*, beboerne: *Römməsər* (D.); *Wåhær̥ gi tø å mil̥hør!“ soi hun æ Röməs kun̥, da bæjst hin̄ kọ å Pærsdaw* (vestslesv.); „de kommer igjen å e tredde daw som e Rømøs øl“, Gr. Gl. d. M. II. 138; *Röməs höns,* havmåger; *æ håwər il̥, æ vær vær gåt æmå·n, dær æ så man̥ə Röməs kvin̥ op iawtən* (vestslesv.), ɔ: mørke skyer i vest, jfr. kjælling.
1. rön, no. mulig kun i et enkelt udtryk: *de æ bæjər te røn̥ en̄ te sjøn̥* (vestj.), bedre til prøve end til at se på; bruges mest om töj med tarveligt udseende, men stærkt at slide på; jfr. Aasen røyn, isl. raun huk., prøve.
2. rön, no. *røn* el. *rön æn* best. *-n̥ən* (Vens.); *rön̥ æn* = flt. (D., Bradr.); *rön*

æn rö̤n (Agersk.); *rö̤n* (Elsted); et træ, sorbus aucuparia L.;

„ve Brinkkjærbæk den grönn'
der grower en rönn',
nær a graver den op, så finder a guld
det skjönn'!"

den skat blev fundet af en mand og når nogen blev gift ind i hans slægt, sagde man senere, at han fik en gren af rönnen fra Brinkkjærbæk, se Kr. IV. 262. 377; i en vise:

den kiste er af den røde rön,
slet ingen den forgjör i lön,

Kr. II. 118. 22. 123. 5; Sgr. VII. 99. 24; jfr. I. 73. 234, Gr. DgF. nr. 84, III. 858 b; ved heksekunster stanses alle plovene undtagen den, der er rön i, JK. 265. 17; jfr. Wigstr. FS. 325. 975; Henderson 294: al trolddom er magtesløs mod skibet, der er rön i; (synes ellers ondt træ for fiskere og søfolk, hver stump skal kastes overbord, se Nyland IV. 140, jfr. Arnas. I. 643 ned.); især er flyverön kraftig, se Leland, Etrusc. 258; St. Hansaften (s. d.) og Valborgaften skal der sættes rönnekviste el. kors af rön over alle döre for at hindre hekse i at göre fortræd, (Djursl., vist alm.), jfr. Gr. Gl. d. M. II. 244. 400, Kr. IV. 397. 551, VI. 290. 367, IX. 71. 756, Thiele Overtro nr. 724, J. Saml.² III. 126, Pont. Everr. s. 80; slgn W. Gregor s. 188, Folkl. Journ. VII. 277 flg. (Skotl.), Folkl. Record IV. 117 (Irland), Hardwick s. 258. 260 (Indien); i hat majdag, Folkl. II. 302 (Man); plantes juleaften på arne, Wille s. 184; møsker skal tage et kors af rönnetræ i lommen Valborgaften, for ej at blive brugt som hest af heksene på deres ridt til Bloksbjærg, (Randers egn), Sgr. VI. 77. 695, IX. 207. 630, Kr. Alm. IV. 9. 13, jfr. Sagn I. 134. 511. 204, slgn Henriks. s. 5, et rönnekors tages i seng, værger mod mare, Rääf I. 82, ligeså flyverön over dörtræ, Wigstr. I. 105, afbildn. se Folkl. Congress s. 451; — når køerne skal på græs om foråret, skal man give dem rönneblade for at de ej skal forhekses, Kr. IX. 13. 113; en told af rönnetræ i munden hindrer troldfolk i at göre en skade, Gr. Gl. d. M. II. 74 (Falster), jfr. Runa II. 6, V. 62; blade af flyverön lagt under løb og lås på bøsse, hindrer forgörelse, Sgr. II. 30. 222 (Fyn), jfr. Amins. VIII. 97 øv. 98. 100, Wigstr. FS. 310. 13; — flyverön er virksom mod al trolddom, Kr. VI. 355. 24, JK. 165. 27, Storaker Till. 8, Grundtv. Tjust 24, Sundblad 197, Skytts h. 157, Cav. W. I. 313, jfr. Yorksh. Folkl. 59. 157, Folkl. XII. 175 (Lincolnsh.); — i hver kobås skal der være et stykke rönnetræ, Sgr. X. 15. 38, jfr. Gasl. 55, Amins. V. 86; i et hul i dörtrinet dyvelsdræk, flyverön og hørfrø, Kr. VI. 355. 24; et stykke „vild rön" syet ind i bukselinningen, skærmer mod onde öjne, Kr. VIII. 265. 451, jfr. Folkl. VI. 156; bonden kobler sine køer med rön, så har havmanden ingen magt over dem, JK. 19. 15; flyver- sættes i fiskeredskab, Säve Hafvets S. s. 19; en rönnegren skal sættes i hvert hjörne på korngulvet, når det fyldes, Sgr. VIII. 41. 70; r- bindes fast mell. kos horn el. sættes i hul på horn mod trolddom, Kr. Sagn VII. 289. 79, 302. 39; en ring af flyverön om halsen på kvæg fordriver utöj, Sgr. IV. 55. 59 (Fyn); sættes på kohorn mod forgörelse, Kr. Sagn VII. 181. 99; vil hoppe ej modtage hesten, skal man give den tre rap med en rönnekvist over krydset, Blich. Vium s. 213; en kærnestav af rön kan ikke forgöres; Jesus blev korsfæstet på en rön, Kr. IV. 400. 576; stangen i smörkærnen skal være rönnetræ, dog kan man nöjes med en kile af rön i dens nederste ende, Sgr. X. 27. 53 flg., Thiele Overtro nr. 242, Blicher Vium s. 213, Kr. IX. 75. 796, Sagn VI. 292. 18; jfr. P. Volksk. VI. 158, Busch Volksgl. s. 63, W. Gregor s. 194 (Skotl.), Mélus. IV. 318 (Irland), Kennedy Fict. 152; nagle af r- i hamle, Kr. Sagn VI. 356. 11. 12; vogn, hvori r-, kan ej forhekses, Wigstr. FS. 355. 54; i plov kan ej standses, Kr. Sagn VII. 156. 27; flyver- som gjord om liv, mens man pisker fløde, Kr. Sagn VII. 195. 60; låg på ligkiste pindes fast med rön, hindrer gengang, Kr. Sagn V. 261. 933; „*lykkepinde" laves af flyverön, skårne St. Hans nat kl. 12, se Sgr. V. 203. 779 (Fyn), Kr. Sagn VI. 249. 37, bruges til spåstikke, Rääf 134, Amins. VIII. 124, Hardwick 253; et barn som har „skjævr" (s. d.), skal føres tre gange gennem en kløvet gren af flyverön (s. d.), JK. 173. 66; jfr. Amins. I. 114, Henriks. s. 12; rön bruges i det hele som alm. råd mod al slags trolddom, se: rød tråd og foruden de alt anførte steder Thiele Overtro nr. 133;

jfr. Nicolaiss. Nordl. III 17, Asbj. III. 225, Cavall. Wärend I. 422; Wuttke nr. 145, Busch Volksgl. s. 131, Harl. & Wilkins. Lancash. Folkl. s. 72, Black 197, Folkl. Journ. VI. 189 flg. 266, VII. 41, Denh. Tr. II. 81 flg., Grimm Myth.[2] 1165 ned., Mélus. IV. 251, VII. 280, VIII. 193, Amer. Folkl. IV. 254; om disse og flere anvend. af r- se Kr. Sagn VI. 307. 55, 339. 31, VII. 104. 362-81, 120. 33, 227. 58-65, 231. 92, jfr. Wigstr. FS. 22. 81-83; — r- groet på grav af uskyldig henrettet, bærer lys juleaften; bruges veddet til ild, volder det tit ufred; kvinder kan ej forløses, hvor det er anvendt til møbler, Arnas. I. 641. 643; et helligt træ, Afzel. I. 21, II. 47, jfr. Kalevala II. 29, XVIII. 565, XXIII. 223; brændes r- på arne, flygter nissen, Cav. W. II. XXII; — i ævent. skal pigen sige til rönnetræet: *„lok åp få met æj, te cerk go min wæj!“ så òbənt rönən sè å uw kam dèr èn fåjy·lc kare·t“*, Grb. 97. 29; rönnetræer er forvandlede piger, Kr. Æv. III. 305; jfr. Aasen raun, isl. reynir hak.; eng. roan- eller rowantree; se rød tråd; flyve-.

3. Rön, no. *æ rön*, Thyborön (Agger); har været færdselsvej inden Limfjordens gennembrud, Kr. Alm. V. 100. 278, 294. 768; tre store holme syd for Læssø kaldes Rönerne el. Rönnerne; fem udholme, en mil fra landet kaldes Nör-Rönet Mb.; må være itk. efter et navn anført hos Bing, Læsø s. 82, Kirsten på Rönt; Kringelrön, Langerön s. 83; *æn rön* (Thy), en holm; Sønder Rön i Limfjorden ved Gjøl; jfr. Fritzn.[2] hraun itk., „stendynge, vel også om en af sten dannet el. med sten bedækket holme i søen“; der henvises til N. M. Petersens Myth. s. 311 anm., se U. Bl. I. 340; se Rönbo, -kat; Harbo-, Thybo-.

Rönbo, no. *Rönbo æn* = flt. (Agger); beboer af Thyborön; det er vel næppe for intet, at i skæmtehistorien røver ombyttes med rönbo: „så fild han imæld nåwe Rönbowere, å di pløndred å tu fræ ham de, han hå, å da di håj skamslawen ham sårren, te han ku ett rør sæ å æ stæj, så blöw han leggend o æ wæj“, Nyrop V. Skud s. 24, Kr. Molboh. 85. 279. 282; se Luk. 10. 30; jfr. rönkat.

røndel en, no. knortekæp (Slet h.); Mb.

røngel, no. *røŋəl æn* best. *røŋlən* flt. *-ər* (Vens.). — **1**) lang række, hvori mursten el. tørv opstilles til törring; *dær æ fæm røŋlər gröntörə* (Vens.); se rand 2, 1. rande. — **2**) noget höjt og faldefærdigt, et gammelt faldefærdigt hus; en usel rönne; *„sin di no wa komən te row i dèhæ smul röŋəl, får òňc war e da eňc . . .“*, Grb. 67. 34; *di bowər i en røŋəl uw åpå hiən* (Vens.). — **3**) en krølle, hvori beterne indskrives ved kortspil; se rygle, røgle, røge.

røngle, uo. *røŋəl røŋlər røŋəlt* (Vens.); opstable tørv el. sten i røngler til törring; *røŋəl è huws åp*, opføre et hus dårlig og i en fart; *wi røŋlə gröntörən å skruwə knoptörən;* „ryngle ned“, Mb., styrte sammen.

Rönkanal, no. *æ Rönkanå·l* (Agger), Thyborönkanalen, se kanal.

Rönkat, no. *æ Rönkat* flt. (Agger); hånsnavn til Rönboerne, se grålår, 5. kamp.

rønne, uo. se ronne, rødne, rådne.

1. Rönne, no. *rön* (D.); kælenavn til en rød ko; havmanden siger: „kom Rön, og tag alle dine med!“ til sin ko, Kr. III. 78. 106.

2. rönne, no. *rön æn -ər* (vestj.); *røň æn -ər* (Agger, Søvind s.); uselt, faldefærdigt hus; jfr. isl. rann (?) itk. et hus.

rönnebær, no. *rönbær* (Thy, Malt); *rönbæ et* (Sundev.); frugterne af rönnen (s. d.); mange r- varsler god rugavl, Kr. IV. 405. 615; se rönning; *rönbærtre æn -ər* (Thy), = 1. rön; se middagssövn.

rönneflöjte, no. *rönflöjt æn -ə* (Silkeborg); flöjte, som börn skærer af rön.

rönnegren, no. *röngrèn i* best. *-græn* (Vens.); = rgsm.

rönneke, no. et edeligt udtr.: *a se rønəkə eňc rønəkə te hwat or a sεər* (Vens.).

rönnetræ, no. *röntræ et -ər* (Bradr. og vel flere steder); = rön (s. d.).

rönnevol, no. *rönwul* el. *-wol i* best. *-wol* (Vens.); rönnevånd.

1. rönning, no. *rønəŋ æn -ər* (Thy); rönne, dårligt hus.

2. rönning, no. *rönəŋ i -ər* (Vens.); = rævlinger (s. d.); bærrene kaldes *rönəbær*.

rönse, uo. se rense.

rønsler, no. lo-kost (Sams.), Mb., se rense.

røppe, uo. *røp* el. *rep* -*ər* (N. Sams.); standse, dulme, om smærter.

rør, uo. se røde.

1. rør, no. *rør* (Malt), bevægelse; *dær ær eŋən r- i æ wañ.*

2. rør, no. *rør æn* no. = flt. (D., vestj., Thy); *rèr è* best. -*ə*, flt. *rèr* (Vens.); *røə et* best. *røərət* flt. *røərə* (Søvind s.); *ryər et* = flt. (Ang., Fjolde, plt. *dat rør*); *röə et* (Sundev.) — 1) en græsart, tagrør, phragmites comm., Trin. (vistn. alm.), kaldes også rørtag (Ålborg); også om rørgræs, digraphis arundinacea, Trin. (Vens.), J. T. 73; *æ rørmuwəs* (D.), et mosestykke; staveremse, se Kr. Börner. 97. 836; i en stedremse: „de Alling rør", Kr. Ordspr. s. 511 (Gjern h.); rørene hvisker om begået mord, Kr. Holmsl. s. 22; jfr. kræmmerens vidner II. 316. 16 b; „rørgilde" holdtes, den dag rørene på en dam høstedes, Kr. Alm. IV. 36. 92 (Fyn); Rør-drengen, Rør-Sören, en natmandsfamilie, se Gaardb. Natm. 125. 129. — 2) hul cylinder, alm. om drænsrør; således mest Bradr., *leq røərə neə* (Søvind s.), dræne; et rør hvormed man kan blæse døde msker tillive, Sgr. X. 52, i en skæmtehistorie; rør på pibe, bøsse osv. — 3) hingstens avlelem (Vens.), se rær. — 4) rammen på væverstolens slagbord, hvorigennem trådene er førte: *æn rør* (D., alm.); *æ rørər* er nummererede efter antallet af snese, de indeholder; det groveste, som her synes kendt er nr. 4, der har 20 snese fine træsplinter, skårne af bambus, fæstede i rammen, gennem hvis mellemrum trådene føres; det næste nr. er *æ hal fæmt*, derefter nr. 6 osv., og det fineste, som kendes er nr. 10; hvert nr. har $2^1/_2$ snes rørsplinter flere på samme længde; snesenes antal er afmærket på rammen (D.); *ə ticbåj rèr* (Vens.); i visen: de vævede i det første rør, de væved' dronningen og all' hendes mø'r, Kr. I. 96. 12; jfr. Aasen røyr huk.; isl. reyrr hak., mnt. rôr, Sch. Lübb.; htsk rohr, röhre; jfr. gasse; se bambus-, bru-, kakkelovns-, lin-, luft-, pibe-, pumpe-, sorte-, spansk-, sukker-, tag-.

rørdrumme, no. en fugl, ardea stellaris; rørdrummen er en fugl, der kun sjælden lader sig høre i Vestj.; når dens drummen vedvarer i lang tid, betyder det krig; man tror, den frembringer sin ejendommelige lyd ved at stikke næbet ind i et rør, J. K. 219. 229; dens sang, P. Volksk. I. 67; er en forvandlet hyrde, Grimm K. M. nr. 173; er varselfugl, Kr. Alm.² III. 154. 73 (Nyborg); jfr. mnt. rôrdum, Sch. Lübb.; htsk rohrdommel el. -drommel; „-dommel" og „-drommel" har intet med tromme at göre, men henfører til ghtsk tump(?) dum; navnet skal stamme fra, at fuglen er så „dum" at den såret sætter sig til modværge i stedet for at flygte.

1. røre, no. *rør æn* -*ər* (D., Malt, Bradr.); itk. (Agersk.); *ryərə* (flt.?) (Ang.); lårkrig, lyske: *dæn jæn rør;* jfr. Aasen røyr, isl. hrærar flt.

2. røre, uo.
rør rør rør rør de gl. *röwr* ft. *röwr*, tf. *röwr;* jfr. høre (D.);
rör rör rur rur (Andst);
rør -*ər rør rør* (Agger, Lild s.);
rèr rèr rèr rèr (Vens.);
rø rørə ro ro (Røgen);
rø røə ro roə (Søvind s.);
rø el. *rør*, *rø* el. *rørə*, *ro roə* (Elst.);
röə rö røə roə (Sundev.);
rørəs pass., *rèrəs* med. (Søvind). —
1) sætte i bevægelse, *å rør æn hæjst* (Mors); *a ka et rør mæ å æ stæj; a ska låw får, te vi blöw rør*, ɔ: blev stærkt anstrængt (D.); *æ viñ ka et rør æ vañ* (Lindk.), sætte det i bevægelse; også om sindets bevægelse: *a blöw hijəl rør ve ət* (D.); *de ørə eñc hør, de hjatə eñc rèr* (Vens.); *wå præst ka rør fålk mæ hans prækin, ka jæs de?* (Agger); *hañ røə sè ålə te nowəj* (Søvind s.), ɔ: han bestiller intet; *håj æ we å rè djè plåq; håj ka òlər årk å rè sæ ætə non teŋ; de ska eñc skij, sålæ·ŋ a ka rèr mæ* (Vens.), ɔ: lever. — 2) berøre (alm.); böjes i Lild: *rør* -*ər røj røj; rør ejt we mæ* (Lild); *dè kañ il tol å ro vè·* (Søvind s.); herhen hører vel betydningen; ramt af apopleksi (vistn. alm.); *hañ æ blöwən rør i òən jèn sij* (Lild s.), el. blot: *han æ blöwən rør* (Malt), se rørelse, røring. — 3) røre om (alm.), *a rèr i gryjən* (Vens.); *rør i gryjòən, rør èq* (Lild s.); „vi törrer 'en å vå kakkelåwn, vi ryer 'en om mæ ær ildskåwl", Gr. G. d. M. III. 205, fra Angel, om malten; på spörsm.: *hwa æ dè òwə?* kan spøgende

svares: *dè æ ōw sòl å gul ro saməl mæ ìn twęq* (Søvind s.): *å rør åp i nǫ* (Vens.), også fig., jfr. Aasen røra, isl. hræra; htsk rühren; ved-.

3. **røre**, no. *rør è* (Vens.); bevægelse, uro. sagtens låneord.

rørelse, no. *rørəls æn* (D., vestj., Thy); itk. (Røgen, Søvind s.); slagtilfælde, apopleksi; *hañ hå fot æn rørəls, hå r- i dæñ jæn sij* (Agger); *han hår fåt ət mæ æn r-* (D.); *hqj hò rørəls i hæjən* (Vens.), ɔ: ryster på hænderne.

rørepind, no. til ære for biskop Morten, som har opfundet „rørepinden", der sætter kornkassen i vippende bevægelse, spiser møllerne mortensgås, se Kr. Sagn II. 307. 240.

rørig, to. *rørə* (Agger); = rgsm.; *æ æ da rask o rørə ino', mæn hulæ'ŋ de wår, weð æ ek* (vistn. alm.); *wè rask å rèri* (Vens.).

røring, no. bruges i eder; *få rørəŋ* el. *ryərəŋ* (Valsb.); *do skat få ryərəŋ ålər få jin ro søsləŋ a əm* (Ang., Hag. 173), el. „for røringslag"; „hille røring!" hille den ulykke; *de æ no ryərəŋs*, det er noget fandens, om et slemt arbejde (Ang.); sagtens plt. ed; til en afdød borgmester, som „gik igen" råbte drengene i Flensborg: „Peter Pommering, plag dy de röring?", Mhoff 191. 2, og det forklares som „slagtilfælde", se røre, rørelse; guds-.

rørkrog, no. *rørkròq i* best. *-i* flt. *-kròq* (Vens.); S-formig krog af træ el. horn til *å træk i rør mæ*, ɔ: trække trådene genn. væverstolens rør, se 2. rør 4.

rørmand, no. *rørmañ æn* (D., glds); manden, som forfærdiger rør til væverstolen.

rørpind, no. *rørpęj i -pęj* (Vens.); de enkelte pinde i væverstolens rør (s. d.).

rörren, to. se rådden.

-rørt, tf. se *be-.

rørtag, no. *rørtąq de* (Veas.); = tagrør.

røræg, no. *røręq no.* (Vens.); *rorèq di* (Elst.); = rgsm.

røröjs, no. se ryddeøkse.

røs, no. *røs* el. *rös* (Andst); kælenavn til en rød ko, se 1. rönne.

røsk, uo. se ruske.

røskjør, no. se roskjør.

røsling, no. *røsləŋ æn* (Ikast); grönskolling, ordet er mig usikkert.

røssem, no. se rusme.

røssing, no. se rosing.

røst, no. o. smstn. se rost, rust.

-røst, no. se røste; sol-.

røst, no. *røst æn* best. *-ən* (Vens., Bradr.), itk. (Angel); = rgsm.; *kleŋər i æ röst* (Agger); *a ka cęj ham åpå røstən* (Vens.); r- som varsler, se Sgr. VI. 173, Kr. Sagn II. 403. 521. 143, III. 344 øv.; fra åen (s. d.), se f. eks. Kr. Sagn II. 158. 47. 161. 58 flg.; fra havmand: Kr. Sagn II. 154. 29; fra genfærd, Kr. Sagn V. 592. 85; fra døden, Kr. Sagn II. 421. 323. 333. 334; fra sky, Kr. Æv. III. 86; opfordrer til omvendelse, Thiele II. 156; slige røster kommer tiest fra Huldrer, se Bergh. Segn. 70, Søegd. 106. 110. 125; Asbj. III. 65. 68. 97. 98. 192. 193. 197. 198. 258; jfr. Knoop Ps. 47, Ch. Notes 74, Curt. F. T. 32. 182; r-, som melder, at en person, Skotte, Pippe Konge, Knurremurre, Jafet, Vatte osv. er død, se Thiele II. 188. 206, 207, Gr. Gl. d. M. I. 127. 132, II. 76. 31, III. 91; Grb. 130. 10; Kr. IV. 6. 11, VI. 1. 1. 2, VIII. 29. 57. 59, Sagn I. 65. 275, 76. nr. 22-25, m. m. varr. 119. 457. 321. 66; Sgr. I. 57. 217, XI. 122. 269; J. K. 154. 7. 303. 1; Møller Bornh. 33; JFærø 210. 76; dette motiv er særdeles udbredt, se Sande Segn. I. 6, Asbj. III. 45. 47. 308, Wigstr. II. 209. 212, jfr. I. 130 ned., Rääf I. 50, Nordlander S. s. 54. 21. 22, Runa VI. 37. 14, jfr. Segerst. 196; Urquell III. 317. III; Strackerj. I. 330 k. 402; P. Volksk. I. 177. 45; Grimm Myth.[2] 422 anm., III.[4] 129; Rochh. D. Gl. I. 161 ned.; Ndl. Volksk. VII. 129, Ons Volksl. IV. 69. 94. 95. 115; Ch. Notes s. 26, Kennedy Fict. 157, Trad. pop. IV. 84, VIII. 372 (Frk.), IX. 349 (Bretagne); Hartl. F. T. 125. 127, Folkl. Journ. II. 23, jfr. Folkl. VII. 166; Schneller s. 210. 4; Liebr. Volksk. 257 m. m. henv.; Mannh. BK. I. 90 flg., II. 133. 148 m. m. henvisn. deribl. t. Plutarch De defect. oracul. c. 17, hvor råbet lyder: „den store Pan er død!"; jfr. Aasen røst, isl. raust huk.

røstage, no. se rostage.

1. **røste**, uo. i tlm. *[æ soəl røstər]* (Mellemslesv.), solen går ned, se solrøst; jfr. Aasen, rast, no. vejstykke, som man kan gå uden at hvile; isl. röst no. sv. rast, hvile; mnt. rusten uo. Sch. Lübb., hvile; eng. rest.

2. **røste**, uo. stikke af, ridse af,

f. eks. tørv (Sams.), Mb.; jfr. Aasen, rista, tilskære, ligeså isl.

røstejærn, no. et redskab til at afstikke el. skære tørven med (Sams.), Mb.

røstelig, to. *røstələ* (Mds.); som har stærk røst, eller om stemmen: tydelig, klar.

-røstet, to. sē höj-.

røt, no. se rotte og smstn.

røtj, se rygte, røgte.

röv, no. se roe, ræv.

röv, no. *ròu̯ æn* best. *-ən* flt. *ròu̯* (Vens., Års h., Sams, Søvind; vestj., Agersk.); *röu̯* (Årh.); *raw æn* (Åbenrå); *råw æn* (Agterup v. Læk). — **1**) anus, bagdel, rumpe, ordet kan bruges i det bedste selskab og er ikke usømmeligt; *lok di moñ o stap di r-, så æ di· tåu̯ hwòlər lot* (Lem); *do mañc se̱ åpå knèən, sæt dæ åpå din ròu̯! hạj se̱ər åpå hans ròu̯, som i hòu̯ər åpå i hòu̯* (Vens.); *læt di röu̯ o skæŋk æ præst!* (Thy), ɔ: rejs dig; *„hur skal a seð?“ — „do ka seð o di röu̯, de ġör di ve æ præstəs; do seḍər o di röu̯, lisom æ kwonər te gil̥* (vestj.); *læ di röu̯ lijq drep tej ə bæŋk!* (Agger), ɔ: sæt dig; *mæ fålå·w o sæṭ mi röu̯ hæ̱r?* (Mors); *ka hæ̱r eṭ blyw plas te ən hal̥ röw?* (vestj.); beskedent spörgsmål om plads; „a var lige ved at sætte min r- til dynen, Kr. Sagn II. 422. 327; *hans r- kløṛ æter nøj bæŋk* (Lønb.), ɔ: efter forandring; *mi jæ̱n röu̯* (Andst), den ene rövbalde; *han hạ̊r ən r- te åṭotyu̯ skæḷəŋ* (Agger), el. *ham mæ æ trej skipər röu̯* (Lem), om stor bagdel; *han ga såmæ·ṇ̃ hans röu̯ hæn, om ən sọð lọs* (D.); *hạj ha såmæ̨j jij hans ròu̯ hæn åsə, dæsəm dæ̨j ha wat lòs* (Vens.), om den gavmilde; *a vil̓ il ha ət i mi ròu̯* (Søvind), udtryk for dybeste foragt; *de ær ek añt əñ i· mi röu̯ o a· mi röu̯* (Agger; D.), om hedt venskab; *do hạ̊ rẹñ læŋ mæ di nijəs ve Sø̱rəns röu̯, nọ ər a ræj, do hår fåt ən ị ən* (vestj.); *Sø̱rən o mi röu̯, dẹ ə fañəmə tòu̯!* (Askov); *mi r- kløṛ, a ka eṭ veð, hwis nijəs dæ̱r vel ị·* (vestj.); r- kløṛ: efter ny bænke, Kr. Alm.[2] III. 78. 00; el. det er varsel om ros el. godt smörheld 499. 501; *mi nịs kløṛ, dẹj skal nåk i no̱n djæ ròu̯; hạj ræ̨jə mæ i ròu̯ən te ənhwạ tic*, ɔ: er påtrængende; *smi no̱ i ròu̯ən å jẹj* (Vens.), kaste det bort til

unytte; *ål̥ di gaflər o knyu̯, hạ*
Skyu̯, ska i di röu̯ o ryu̯ (v
do eṭ stek di nijəs i di r-, så
må̱qən te læqəñ i æ hijəl lañ
va vel do i min r- å ra̱q, dæ̱r
våst hær ka̱q (N. Slesv.), ɔ: hva
blande dig i mine sager; *ka*
så ka di r- snạ̊r hål̓ hæləau̯tən
wåṛ ət eṭ få si bụq o fyl̥, så
si r- fågy·l̥ (vestj.), jfr. Grimn
962 anm.; *a ska hen o prö̱u̯*
(vestj.), ɔ: forrette min nødtörft
sawt skịð, næ̣r ən hår æ r-
do skal eñc ru̱s å ròu̯ən, föri
mẹ ən; hòḷ din ròu̯, mən dọ skịər
siges til den, som fjærter; *læ s*
ɔ: slå en fjært; *de ær eḳ nöj*
mi röu̯ gọ fuu̯ər əngåŋ (Agger
regner det for intet; *do dræ̱mt*
ròu̯ war ən we̱rməl, å da do w
jik dæ̨j (Vens.); *a dræ̱mt, te*
war ən daṃ å di nejəs war ən
saj dæṇ̃ deje å snajərət (Søvind
drömte, te mi r- var en sølvsk
drak den af“, el. . . . *te di mu*
flæsk i hiñ r- o do slek̦ət æ
Börner. 141. 49. 54; *do ær ən g*
te di hạ̊n, næ̣r di r- kløṛ (D.),
rask i en vending, når det ga
fordel; *„næ̨j, mi dræŋ, dẹ· ə d*
næ̣r ve æ jọr te“ (vestj.), ɔ: d
ung; *de gọr, som siu̯ næu̯ər*
(Vejle), ɔ: der er fart i sagen;
ròu̯ən uk æ döṇ, ɔ: gik fallit:
ida· å stek ən bọ̀r ròu̯ uk (Ve
minde fra den tid, man inte
havde; *di hål̓ər hụs mæ æ bå̱r*
æ viṉ̃ərər (D.), om yderlig ar
skeṇ, som ən bạ̊r r- i ən o̱vən
han æ̣r ål̓ṭi oba·q lisom æ r-
„hvordan en vender og trende
si r- endda obag ved jen“, Kr
s. 557; *hạj ø̱snə sọ̀nt, de hans*
bạq we· ham (Vens.); *han æslər*
stọr baqve· ham (Andst); *han*
ən sæ̣r jæṇ, huda·n han væ̱ñər
han aḷti æ r- i noṙvæ·st (ves
gọr mæ æ r- fuḷ a væjr (Andst),
en halv besked; *do snak̦ər, son*
wår a̱ di r-, dạ ə dær syu̯ l
el. . . . *som di r- wå bøt mæ*
(D.), ɔ: du klager uden grund;
röu̯ a· hwæra·ñər (Ribe), bagt
andre; *de ær ən stakəl, han hạ̊*

ǐ röw o dæň æ skarət fæmtən (vestj.); el. han har ən syw̨skarət Branderup); do hår eŋən r- o kom ... mæ (Andst), ɔ: har dér intet ... re; dæň hår eŋən r- (Vejle), ɔ: ... er for lille; do æ kon ən r- å ... mišask (vestj.; Vens.), ɔ: du er ubetydelig til at tale med; do ær i ... ən ròw, som en æstəmi·jr å hèlər ... behö·w (Vens.), drengevittighed til ...ralhans; a ræjnər ət et væstən mi r- ...e); ǵstən fuwər søkər do i bløð til- i Thy el. ... syňən få mi r-, nuwərən ... ka ən et kom få bløð (D.); no ə ... rən r- o tuð i, så ə dæň skið slaw̨ən ...st), ɔ: nu er den sag tilende, de ... brugte; han ræň, som han sku ... ð r- a læj el. som dær wår il i æ ... ham (vestj.; Vens.); ǵør ris te si ... r- (Lindkn.); wår dæj, te di r- et ... r te o leq rø gris (vestj.), ɔ: at rumpe ej bliver blodig; do dòw̨ə no får ... hupən å din ròw! (Vens.), kan siges ...rn, som gör spilopper; jfr. remsen „de ska bette Pies röw betål'", Kr. ...er. 22. 203. 208; haj snakə mæ lisəm ... ròw åpå teŋə (Vens.), ɔ: taler om hvad han ikke forstår; „vel do· mæj, så vel a· tij!" så æ maň te r- (vestj.); do snakər som ən væň ... ən gw̨ən dar, (sts.); han ka lisəgdt ... hans r- o ræň fræ ət (Lem); no ... swæt di r- o go nåqən (Agger); haj lisâ gåt swat hans ròw å go ... uk (Vens.), om den, som har sat ...erstyr; jfr. „du kan godt sværte ...öven og rende efter Mos sø", Kr. ... s. 513; „de lys!" soj han æ ... la kalkət han sin kun i æ röw ...rup); han vrekər mæ æ r- lisom ... gålt i galå·p (Brandr.); haj æ så ... haj tòr ròw̨ən, föri haj skir ... han æ så gamal, han ka et hål ... saməl (Mors), ɔ: ej samle tan- ... han er så gerrig, han lær si slæv ... støk væj o æ r- får ən tiør ... do må et lyw, så blywər di ... it i æ r- (vestj.); de si sot uk i ... ròw te törəwer (Vens.), når det ... op til regn; adelige er sorte i r-, ... 75; han bæjər te hans hemalskə ... te hans r- knas (vestslesv.), om ... er i stor vånde; de æ få sint ... i ròw̨ən, nę̀ bònt æ jor (Vens.);

no hòr haj da fåt ròw̨ən snærpə saməl (sts.), ɔ: er død; lok din yw̨n å låp (luk op) din ròw, å hør do no, så blæsə do frå· dæ (Vens.); det kan ikke hjælpe at sidde med fingeren i röven altid, Kr. Ordspr. s. 276, i kortspil, ɔ: være forsigtig; de ka do eňc, om dær så ær ən pęj får den ròw som ən lę̀sståŋ el. ... om dær så ær ən fijəl få den ròw som ən aqədòr, som en portdör: om det umulige; do skal eňc læ dæm bruq den ròw te narstreqər; do ka lisəgåt sput ham i hans ròw (Vens.), kan siges, når man forgæves har prøvet på at overbevise en; dæ war òlər ən ræmp we hæ ròw (Vens.), ɔ: hun smilte; dæň, dær har ən stor r-, ska ha möj te båws (vestslesv.); æn sku tråw, han hâd r- i beqə æňər (vestj.), om den klodsede; han hår ən hårskiň (s. d.) får æ r- (D.), ɔ: er stundesløs; do hò nåk ə nåqəl i ròw̨ən (Vens.), om den, der sidder uroligt; de æ gåt, di r- et wår a glas (vestj.), til den, som falder; han sku bræňəs i ròw̨ən mæ ət frosənt kalhòwi å göres umyňə (Horsens egn), el. spøtəs i æ r- å gørəs umyňə (Brandr.); hun seðər o hiň æjən r- (D.; Vens.), ɔ: sidder tilleje, er ikke i tjeneste; de seðər di r- få nær æ juwər te (Andst), ɔ: det er du for lille til; do ær ən knop fra æ r- a op, mən fra æ r- a nęr æ do bar sælahęr (Brandr.); no stor ə te ròw mæ· ham, ɔ: nu kniber det for ham (han er ved at falde om?); haj wil ha jor sònt ən ròw åpå mæ (Vens.), ɔ: han vilde have beskæmmet mig, været mig til livs; er det som isl. rauf hul, sår? frå ròw å te klòw (sts.), ɔ: i pose og sæk, fra koens rumpe til dens klov; „gi swæjt!" [Zeit] soi Pe Tækər te hans röw, han sad på taget og følte en naturlig trang; „min r-!" så hun fru Mæret, hun kuň it aňt lati·n (Brandr.); „hårt imor hårt!" soi han æ dræŋ, han såt æ röw imor ən stendiq (sts.); „dæ ska ǵwəls tə!" sǫ deni, haj slut alcəlycsən mæ ròw̨ən (Vens.), jfr. Kr. Ordspr. s. 446; „dær ær uňc ęj!„ sǫ støən, haj pekə åpå hans ròw (Vens.), hånlig afvisn. til den, hvis vrede man ej frygter; en række tlm., Mélus. IX. 212 (Bretagne); Gr. Wb. under „arsch"; i visen om kragen: „af röven der gjorde vi saltmadsfad", Kr. II. 331. 15, SkV. 42. 14;

„dæ bowed en kjælling i Oes (Årh.),
hun brugt hende röw te en does,
hwem der ha pif å it tobak,
di ka go diete å stap!“ (Randers egn);
i en skæmtevise:
„Lars gik op ad kjøbstedgade,
hans röv den skvaldrede som en skade“,
Sgr. III. 147. 8; *„de æ mi æjən!“ — „di æjən? — di röw ær ek ængå·ŋ di æjən!“* (Agger); når et barn gerne vil have klumper (boller) i suppen, kan siges: *dæm hår di muwər tremlət mæ hiñ röw!* (vestj.), ɔ: hun har ikke lagt röven fra sig, da hun trillede dem; — „Peder Fløderöv“, Kr. Sagn VI. 300. 39, øgenavn; „Röw-Kræn“, Kr. Alm.^{2} II. 23 ligeså, kan dog tydes: Ræve-Kr.; „Pe Röw“, Kr. Alm.^{2} VI. 15. 48; — når en frugtsommelig kone ser noget, hvorved der kunde komme et modermærke på hendes barn, skal hun hurtig gribe sig til röven, Sgr. XI. 203. 559, Thiele Overtro nr. 361, jfr. Monnier s. 186; frygter man for følgerne af en udtalt ros, kan man afværgende svare: *mi röw ær åsə kön!* (vestj.), jfr. Fb. Bondel. 104, (Nyrop Navns M. s. 200), Rääf I. 126, Wigstr. FS. 397. 75; Wuttke nr. 416; — spøgelse siger: „se, hvor gløde mine öjne er!“ pige svarer: „se hvor sort min r- er!“; se Kr. III. 291-92, IV. 144. 208, Alm. VI. 169. 367, V. 234. 847, Sagn V. 234. 47, måske Sagn I. 173. 631, V. 235. 51; jfr. Arnas. I. 306, þork. 27, Sand Selbu 52; Wigstr. FS. 109. 45, 202. 627. 584, Trad. pop. VI. 42 (Bayern); — *„å, køs mi r-!“*, ɔ: nej, vist ikke; *„muwer, må a et slek æ skiə?“ — „do ka køs mi röw, mi dræŋ, dæñ ska di får slek“* (Vejle); *å, lek mi röw!* el. *å, ve do et køs mi röw!* foragteligt afslag; *a æ slæt et rær får æ løjtmañ . . . han ka kom å kys mæ i mi röw!* Kr. IX. 197 (Lysg. h.), jfr. Wh. Vlk. V. 214; „adiø, sø de, adiø ræw å har! (à revoir) [— kys wos hiæ! sø vi“, Blich. Bindst.; — siges for at undgå at lide, fordi man roses, Mélus. IX. 108, jfr. Liebr. Volksk. s. 150 flg.; kysse djævelens r-, Krauss Hexens. 23 b; Hebbe-Soldan I. 168; mand påtager sig i væddemål at sige til general: kys min r-! Kr. Alm. VI. 62 øv.; kongen kysser hest i r- i ævent., se Kr. V. 79, jfr. hare I. 556. 2 b, Arnas. II. 480, jfr. endnu Kr. Molbohist. 60. 188, Almuel. VI. 216. 504; — et udtryk for hån er at klappe i röven ad en, *klap i si röw að jæn* (vestj., Agger), el. vise én sin bare r- og klappe i den, se J. Saml. II. 4, en kejserlig soldat ad bønderne, jfr. Thiele I. 103, de belejrede ad Tyrkerne, Veckenst. Volksk. III. 140, jfr. Rambaud 243, se endvidere Krist. IV. 56. 70, VIII. 328, Alm. VI. 257. 44, Sagn II. 70. 117, Eftersl. 227. 236, Thiele Overtro nr. 492; jfr. Wigstr. II. 171, Ndl. Volksk. II. 143, Uglspil, Simr. Volksb. X. 331, Narrenbuch s. 298 Markolfus; Andree Parall. II. 51; Sittl Geb. 124; ad himlen, Soldan I. 255 anm., Meyer Abergl. s. 309; „l'incantation, qui consiste à se retourner et montrer à son ennemi la partie la moins noble de son corps. Les gens mal élevés ont conservé cette pratique, comme insulte grossière, sans se douter, qu' à l'origine ce fût une incantation“, Mélus. II. 185, III. 211; franske og ital. søfolk mener at kunne dreje vinden ved at vise den deres r-, se Sébillot, La Mer II. 254, Contes des Marins s. 249, Bassett s. 142, Rivista I. 391 ned., P. Arch. VII. 227; vise r- mod spøgeri, Kr. Sagn II. 503. 73; jfr. Mhoff Sagen 206. 280. 273. 368, Wuttke nr. 49. 411, Kuhn N. S. 5. 4. 421. 208, Jahn Sagen s. 135. 165, Zauber s. 17, P. Volksk. IV. 142, mod drage, djævel; Rochh. Naturmyth. s. 65 mod spøgelse; mod helgenbillede for at få höjt nr., Ndl. Volksk. VII. 183; den gamle kjærring gik udenfor, drog bukserne ned, böjede sig med bagen mod Tsjuderne og begyndte at synge troldsang, Qvigstad s. 24, der opstod da et forfærdeligt uvejr; mod bortflyvende bier, Liebr. Volksk. 355. 24, P. Volksk. II. 26, VI. 75; mod ulv, Wigstr. II. 171; se herom Weinh. Ritus 11. 25. 26. 35. 45, Pitré Usi II. 372 øv., IV. 323, Liebr. Volksk. 427; jfr. Vatnsd. S. kap. 26, Landnáma III. kap. 4, Gullthoriss. kap. 17 (Maurers udg. s. 37. 73), Gering II. 215; se Wh. Vlk. XI. 426, mås; — tænde et lys i r-, Kr. Sagn VI. 392. 42, jfr. Wigstr. Sagor 104, Trad. pop. IX. 351; pigen opfordrer herremand t. at slå hende i den bare r-, Kr. Alm. II. 63 øv.; stærk mand lader sin r- bruge til ambolt, Kr. Alm. II. 180. 415-16; törre r- i brev, hån, Kr. Alm. VI. 92. 198, jfr. med kålblad, Z. f. M. III. 184 øv.; halmvisk, hvormed man tiende törrer r- til trolddom, J. Saml. IV. 113;

Klaus bliver siddende i ovnsmund med r- mod kongen, JK. Æv. I. 205; i skæmtehist.: blæse liv i konen genn. r-, Eftersl. 156; „tror præsten, a tærsker hans korn med min r-?" Kr. KT. 188; bjærgmands r- kommer til at snakke ligestærkt som hans mund, Kr. Sagn I. 441; guds ord (s. d.) i hunderöv, se Kr. KT. 1; *æ båws æ få snöwər i æ r-* (D.); *dæn mæ æ röw te æ dar* (Holmsl. Kl.), glds. dans; „*owər æ röw*" (Agger), kortspil, 6 personer, 3 og 3 makkere; — „Röv" smædenavn til udflyttergårde („Kugen", „Kuden", „Röven"), Præsteindber. t. O. Worm, Suhm Saml. I. 1. 102 (Skåne);

„nu er øllet drukket og tappen er tör,
så kan huset hedde „Röv", som det
hed för", Kr. Alm. VI. 209. 469; —

„*vinər æ dæ mest råw i æ væstən*"? sv.: „*væn ol fålk kikər i æ østən*", (Agterup), gådespörgsmål; ordet udgör sidste del af en stor mængde skældsord, se sammensætn. — **2**) den nederste ende af noget modsat toppen; *æ röw å æn kærə, æn sæk* (alm. vestj.); ligeså Vens., Mors, Sall.; *ta do· no ve snòwsən, så skal a ta ve röwən å løwt sækən åp əpo rəgən òw dæ* (Elsted); slet bundne neg *æ bre i röwən* (Elsted); se lampe II. 371. 54 b. — **3**) mærkerne af blomsten på æbler og pærer (Elsted). — **4**) *ròw* best. *-i* (Vens.), klejne, af en slags lighed med anus? — **5**) *[ròw]* en række rødleg, bundet opad en lok taghalm, (Grönb's Saml.); jfr. Kalkar III. 559. 1 a „6 reffue løg" under reb; jfr. Aasen, rauv, bagdel; isl. rauf, huk. hul; se 1. ast, åst, bagdel, mås, rumpe; bjærte I. 630. 17 b; 1. fløde; klokke II. 188. 14 a; 2. kløve; 5 lige; nær; over-röven, stå til, söndag, tude, tudehorn, Valdemar, vise uo.; barne-, bukse-, dratte-, flægre-, glabber-, hjante-, hjappe-, *hug-i-, hul-, hunde-, hvalpe-, höne-, karle-, klister-, kvinde-, mullen-, pinkel-, pjak-, pjaller-, pjatte-, plæbbre-, possi-, prik-i-, prøve-, ralte-, regle-, rimpe-, sakke-, sikke-, sladder-, sludder-, smyge-, snaller-, snerpe-, stude-, tratte-, tuller-, vrik-, åben-.

rövbalde, no. *röwbål* flt. (D.); *röwbalər æn -ər* (Andst, vestj.); *röwbal æn -ər* (Agger; Søvind s.); *ròwbalər æn* best. *-ən* (Vens.); rumpebalde; *de ka bles bjærə o baŋkər saməl, mæn de ka et bles stowə röwbalərər saməl* (vestj.); *haj stor mæ buə ròwbalərən i jęj bòws*, ɔ: han fryser, kryber sammen, el. er ræd; *do ku næmt få ə hòl i dæ jæn ròwbalər* (Vens.), kan siges til den, der ikke vil udføre et arbejde, fordi det er for svært.

rövbaldeast, no. skældso. til kvinde uden bestemt betydning; *de ær hęr, ròwbalərast!* (Vens.).

rövbom, no. *ròwbom i* (Vens.); den bagerste bom på væverstolen, se röve.

rövbud, no. i tlm.: *høwt ær hærbu, mæn hòwər ròwbu*, el. *gròwbu æ stræŋt, mən ròwbu æ wèr* (Vens.), ɔ: den naturlige trang kræver tilfredsstillelse trods herrebud.

1. røve, no. *ròw i* best. *ròwi* (Hjörring); *ròwi* (Torsl., Vens.); bommen, hvorom trendegarnet på væverstolen rulles op, *ròwi* = rövende? se rövbom, underløb.

2. røve, uo.
ròw -ə -ət ròwət (Søvind s.);
ròw -ər -ə ròwə (Vens.);
= rgsm.; låneord; *röw sæ te ən luwsnəŋ* (Agger), bjærge s. en l-, jfr. Aasen, røva, isl. raufa, htsk rauben, mnt. roven, Sch. Lübb.

röv-ende, no. *ròwæj i* (Vens.), den nederste del af sæk.

røver, no. *röwər æn -ər* (D., vestj., Sønderj.); *ròwə æn -rə* (Søvind s.); *ròwər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *röjbər æn -ər* (M. Slesv.); = rgsm.; „*ljæ ròwəri åp*", Grb. 221. 10, lede røveren „op; sagn om røvere, med snore i forbindelse med klokker over vejen er særdeles alm. fra alle landets egne, f. eks. Sgr. IV. 183, Velling skov; Gr. Gl. d. M. I. 53. 15, Gjødvad bakker; Sgr. X. 181. 461 flg.; Kr. Alm. V. 126. 355, Dronninglund s.; Sgr. II. 218. 809 Nörreskov, Galten h.; Kr. IV. 91. 134 Egtved skov; Gr. Gl. d. M. I. 123. 124 Sandalsbjærg; Sgr. II. 187. 766, III. 10. 9 Båring skov ved Middelfart; Gr. Gl. d. M. III. 108 Stenskoven v. Mogenstrup; 110. 31 på Præstebjærget; Sgr. III. 130. 622 Borrevejle skov v. Roskilde, IV. 223. 714 Bornholm; en mængde sagn, Kr. Alm. V. 149 nr. 13, V.² 88 nr. 14, 127. 14; Sagn IV. 401 nr. 1; se klokke II. 188. 1 b, jfr. Wh. Vlk. VII. 279 m. henv.; enkelte former af sagnene er fælles for större kredse, således æventyret om røverbrudgommen,

Kr. IV. 302. 407, Thiele I. 365; Sgr. VIII. 161; Eftersl. s. 64; Fb. Fr. H. s. 85, jfr. Sgr. XII. 175 flg.; Sande II. 258, Asbj. II. 28, Urdsbr. V. 184, Grimm K. M. nr. 40, P. Volk. VIII. 121, IX. 48, Knoop Ps. 149. 7, Rochh. D. Gl. I. 250, Hartl. F. T. s. 26; Jacobs Engl. Fairy T. nr. 26, Mr. Fox; Ch. Notes s. 139, Magyar T. 129, Curtin F. T. 72, Wh. Vlk. IX. 78 (Etschl.), jfr. Cosquin I. 180 flg.; se også Kr. Æv. III. 125 flg., Gr. Registr. nr. 73; *drömme; ligeledes fortællingen om røverne i Sandelsbjærg, Grb. 186 nr. 43, hvor tolv røvere bliver overraskede og ihjelslagne, og de efterlevende senere gör forsøg på at hævne deres død, jfr. Thiele I. 370 Teglgården i Ubberud, 376 Røverne i Buhsbjærg, 381 Røverne ved julenadveren; Blich. Novell. III. 629 De tre Helligaftener, IV. 295 En jydsk Røverhistorie; Kr. III. 121. 177; røvere grebne juleaften, Kr. Sagn IV. 497 nr. 13; Gr. Gl. d. M. I. 123. 124, jfr. Abrahamsen Udv. Viser fra Middelalderen II. nr. XCIII Røverne fra Nordskov, Faye s. 224, Storaker s. 79. 91, Strackerj. II. 155; ofte nævnes 12 røvere, se Gr. Gl. d. M. I. 123. 124, Kr. VII. 65, VIII. 188. 312, Sagn IV. 482. 00. 02. 19. 13 flg. 463; 12 hjemme og 12 ude, Kr. Sagn IV. 409. 63, J. K. 54, J. M. 68, jfr. Wigstr. Sagor s. 52, Asbj. I. 21, Runa V. 105, Grimm K. M. nr. 22; høvedsmand med 12 kammerater Rafn N. Fort. III. 124. 89; — pige hugger hoved af røvere, Kr. IV. 296. 406, jfr. Arnas. II. 238, Knoop Ps. 198, P. Vlk. VIII. 121; pige, stjålen af røvere, se Kr. Sagn IV. 512 nr. 14, jfr. Thiele I. 376, Sv. Ldm. I. 243, Runa IV. 39. 61, stjålet af Jætter; Arnas. II. 104, se kakelovn II. 75. 10 a; — dyrene på rejse overnatter i r-s hus, se f. eks. Kr. Dyrefabl. s. 3 flg., jfr. Grimm K. M. nr. 27, Sundbl.² 207; en røverkro, Eftersl. s. 130; barn hugges istykker til hund af r-, Kr. Alm. V. 162. 417; — andre røversagn, se Thiele I. 235. 361 flg., Gr. Gl. d. M. I. 194. 239. 225, Grb. 221, Fischer s. 37, Blicher Nov. I. 3 flg.; Kr. III. 124 flg., IV. 93 flg. 296. 405 flg., VI. 98. 144 flg., Sgr. VI. 169. 761, jfr. Mhoff 205. 278, Kleiven s. 70; røvere i æventyret, se Kr. VII. 51. 80 ned., Sgr. VIII. 130, Eftersl. 42. 43. 52. 57. 176, Kr. Æv. 257. 263. 341, JK. 131, J. M. 30; — i visen:

„jeg er slet ingen ridder, som jeg har
sagt for dig,
jeg er den bedste røver, som findes i
vort land“, Sgr. I. 212. 10;

„ædle røvere“, jfr. Rohde Gr. Rom. 357; „vi skal leve af vejfarende!“ sagde røveren i Sejbæk til kromanden i Hagebro, Kr. VI. 324. 90, kroen ligger mell. Viborg og Holstebro; istedetfor „røver“ siges i skæmtesagnet Rönboer (s. d.); — stednavne: Røverkrog, -skov, Kr Sagn III. 386; „Røver“ familienavn, Kr. Sagn IV. 118; i stedremse: „Gjerrild røvere“, Kr. Ordspr. s. 509 (N. Herred, Randers a.); „*Rindom röwərər*“ (Hind h.); „Rindumbo røvere“, Sgr. XII. 142. 366; — börneleg, „lege røver“; A. er røver og skjuler sig, de øvrige börn går to og to og holder hinanden i hånden og synger: „o, hvor det er dejligt, her er ingen røver!“ A.: farer frem og søger at gribe en, börnene flygter, men uden at måtte slippe hinandens hånd (vestslesv.); se Kr. Börner. 239. 30. 522. 70, P. Arch. I. 245; se røverdragon; jfr. htsk. räuber; se kiste II. 134. 7 b, reb III. 26. 6 b, snor, so; straten-, sø-.

røverbande, no. = rgsm.; se Kr. V. 89, Æv. 257, M. Skrædder 16.

røverdragon, no. lege *röwərdragọ·n* (Støvr.); en börneleg, se røver.

røverflok, no. *ròwəflåk i* best. *-i* (Vens:); = rgsm.; jfr. Grb. 190. 76.

røverhistorie, no. *röwərhistårə æn* (D.); = rgsm.

røverkjøb, no. *röwərkyjəv* (vestj.); *ròwəkøv* (Søvind s.); = rgsm.

røverkule, no. *röwərkul æn -kulər* (D.); *ròwəkul æn* (Søvind s.); *ròwərkuwl æn* best. *-ən* el. *-kul* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; en sådan omtales tit i sagn om røvere, se f. eks. Thiele I. 373, Kr. IV. 94. 100. 140. 105. 144, V. 292, VI. 100. 147, VII. 65, X. 186. 464; Sagn IV. 456; Blich. Saml. Nov. IV. 589; r- opdages ved høslæt, Kr. Sagn IV. 494. 19-22.

røverkvind, no. = rgsm., se Kr. III. 127. 184.

røverpak, no. *röwərpak de* (D., vestj., alm.); = rgsm.

røverstodder, no. „*de wa ròwəståən sil frå Sajəlsbjærə*“, Grb. 189. 61, ɔ: stodderen, som var røver.

røverstue, no. „*dèr è i hòw, . . . i*

ham wa dèr å è kaske èno èn stu stow, de di kalə ròwəstòwən, få no ròwəpak ha hæ djæt tehòl“, Grb. 184. 1; *æ röwər-ståwərər di ær åp i Gjalbæk hijə å dær i dæm buwə dær ængån æn hæsliq håvən röwərər,* jfr. Kr. IX. 178; „et stort hul, de kalder røverstuerne“, Kr. VI. 70. 104, jfr. 98. 144. 101. 148; Sgr. IV. 169. 525; røverstuer under jorden, Kr. III. 126. 183, Sagn II. 526, IV. 485. 04. 12; levninger af fortids røveres tilholdssteder, se røverkule.

-rövet, to. se röv; dryp-, hed-, hænge-, kalit-, op-, ret-, rund-, sid-, slot-, stump-, syl-, trind-, vid-.

rövfuld, no. *de ka nåk vær, han fæk æn röwful!* (D.), ɔ: en alvorlig irettesættelse, se overhaling, 5. pas.

rövgehæng, no. *röwgəhæŋ æn* (Mors); i tlm. *fo æn r-,* ɔ: en dragt prygl.

rövhul, no. *ròwhwòl et* (Søvind s.); = rgsm., anus; *de ær eñc òñc ən å· min ròw å i· min ròw å i· met ròwhwòl* (Vens.), om personer, der er stærkt igået med hinanden; „a wel ønsk, te di röw-hwål mo röwn te di skåldere“, Kr. Alm. VI. 214. 497; *hąj hòr ə ròwhwòl som i kòws* (fad) *å tarəm som støthwos* (Hellum, Vens.).

rövl, no. se revl.

rövlenål, no. se revlnål.

rövlinger, no. se rævlinger.

rövne, no. uo. se revne.

rövpine, no. *röwpin æn* (D.); i tlm.: *a kåm da i æn fålə r- mæ ət,* ɔ: forlegenhed.

rövpuller, no. *ròwpuwlər i* (Vens.); sagtens opr. pæderast, men bruges nu som skæo. uden best. betydn.

rövre, to. se roret.

rövse, uo. se revse.

rövskrede, no. *ròwskrę æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); det, at man falder med bagen på isen; *dę fæk do ən gu ròwskrę.*

rövskure, no. *röwskur æn* (vestj., Thy); skuren mellem rumpebalderne; *josəs enda·, som a swæðər, æ swæð læpər nijər að mi r- som æn tårənskøl að æn awərfur* (Lb.; alm., vestj.), talemåde; *do mo slek mæ æŋəlåŋs åp i mi r-, hwes de· ę æ sañ!* (Thy).

rövsle, uo. *röwsəl* (Røgen, Gangsted); *r- ve·* pirre el. pusle ved en syg, lette ved omfaldet korn.

Rövslund, no. i tlm.: *de tårnər i Röwsluñ å slær ner i Båwsluñ* (vestslesv.), forblommet udtryk dannet af röv og bukser, jfr. Wossidlo nr. 29 a. 30; se Mavestrup; Kolding, Krempe; R- gård i Branderup s.

Rövstrup, no. se Mavestrup, Sjælden-glad; R- by i Lem s. ved Rkb.

rövt, no. og afl. se rift.

rövtarm, no. i tlm.: *dæsom æ mejər smajt bej* (bid) *å əð, så Gu læ mi röw-tærm ræwn!* Kr. IX. 170 (Hundb. h.), stærk forsikring.

røwter, no. se røgter.

rövteri, no. se rifteri.

rövvåjen, to. *röwwåjən* (S. Hald); våd om rumpen; se våd.

rå, no. bio. se rad.

1. rå, no. Mb. kaldes på Læsø den inderste lange hoveddel af de såkaldte bundgarn, der udsættes i lige linie fra landet ud over grundene, og hvis hele strækning derfor også kaldes grundgarnet i modsætning til dybsgarnet, der tillige-med dets kjæber sættes udenfor grund-garnet, Mb.; vistnok = rad, se radgarn.

2. rå, no. *rǫ æn* (Randers); = rgsm.; et rådyr (s. d.); „wal æ han knøv å rask som æn ro“, And. Bars; jfr. isl. rá, eng. roe.

3. rå, no. *rǫ̀ æn* (Vens.); *rå æn* (Mors, Thy); vognaksel og akselstok; *dæn baqə rǫ̀, dæn framə rǫ̀* (Vens.); jfr. raa, Aasen huk., en rank, smækker træstamme; se agter-, bag-, for-, fram-.

4. rå, no. *rǫ æn rær* (Agger); skibsrå; se majbøg; jfr. Aasen raa huk., isl. rá; mnt. rå, Sch. Lübb.; 1. rå.

5. rå, to. *rǫ* (Agger, vestj., Søv. s.); *rǫ* itk. *råt,* flt. *rǫ* (Vens.); = rgsm.; *rǫ stiən* (Lild s.); *æn rǫ oŋ* (Agger), et spædt barn; *rǫ ęq, patè·tər, råt cò; de æ så råt i węrə, hąj æ så rǫ* (Vens.); jfr. Aasen raa, isl. hrár, eng. raw; htsk roh.

råb, no. *rǫb æn* = flt. (Agger); *rǫ̀ð è* best. *-ə* flt. *rǫð* (Vens.); *rǫv et* = flt. (Søvind s.); = rgsm.; se felt-, skov-.

råbe, uo.

rǫv -ər rovt rovt (D., Andst, Lb.);
rǫð -ər roðt roðt (Hundborg, Thy);
rǫ̀ð -ər ròðt ròðt (Vens.);
rǫv -ə -t rǫvt (Søvind s.);
råf -ə råft råft (Sundev.);

= rgsm.; *rǫð höt* (Mors); *„hąj ròðər ala·rm“*, Grb. 79. 76; *å rǫ̀ð æ* el. *åpå*

jęi; de ròƀər hąj òltər om, ɔ: taler altid om; *de blòw ròƀt åp å fuḷmèqtən* ved auktion; *di blòw ròƀt åp* af sengen; *djè nawn blòw ròƀt åp; a kuňc ròƀ ham åp; è rǫƀi,* en råben (Vens.); *rǫv o' jæṇ* (vestj.); *æ' jæṇ* (Rinds h.); *di roft ham a·n* (Valsb.); *do rǫvər, som do wå föj i æ skåw,* jfr. Sgr. I. 153. 587, siger Vesterbroen spottende til den höjttalende Østerbo, se skovråb; bierne *rovər ųð* (vestj.), når de brummer i kuben, inden de sværmer; *æn fål̥ə rǫvən* (vestj.); hekse råbes ud skærtorsdag, Kr. Alm. IV. 155. 48 (Sall.); jfr. Wigstr. FS. 329. 81; 23. April, Meyer Vlk. 139. 142, Bad. 158; Wuttke nr. 215; bjærgmand råber til bjærgmand, Kr. VIII. 5. 10, jfr. Wigstr. I. 156 Jætte til Jætte, Arnas. I. 160. 161. 163; Nordl. Sag. 52; bjærgtagen må råbe 3 gange ved havedör, bliver hun hørt, er hun fri, Krist. Sagn I. 253 øv.; jfr. Aasen ropa, mnt. ropen, se prale, tale på, øbe; himmel-, hvæl-, påbe-, skov-, ud-.

råbedøv, to. *rǫƀdòw* (Vens.); *rǫƀdòw* (Lild); *rǫvdöw* (vestj.); stokdøv; *hąj æ så rǫƀdòw, de a ka hòtə eňc rèjə* (holde ud) *å snąk mæ' ham* (Vens.); jfr. slotøret, tunghør.

råber, no. *rǫƀər æn* (Agger); = rgsm.; et talerør.

råbning, no. *piqən, hon fæk no råvnəŋ opo kål̥ən,* Krist. IX. 224 ned., (Rinds h.), ɔ: pigen fik karlene råbt op, fik kaldt på dem.

råd, no. *rǫ è* best. *rǫə* flt. *rǫ* (Vens.); *rǫ̀* itk. best. *rǫ̀ə* flt. *rǫ̀* (Sams); *rǫ et* = flt. (S. Hald, Støvr., Søvind s., Vor h., Tåning, Tved, Hell. h., Hvejsel); *rą̊ æn* = flt. (D., Mors, Agger); *rą̊i æn* = flt. (Andst); *rąi æn* = flt. (Sem, Agersk.; Bradr.). — 1) beslutning: *vær mæ i æ rą̊* (D.), have del i anslaget; *væn Vohæṛ æ mæ i æ rai, så gær ålt gåt* (Valsb.); *ta jèṇ åpo rǫ mèj, hål rǫ* (Søvind). — 2) rådsforsamling; „rådet", der står for pinsegildet, vælges ved fastelavnsgildet, dannes af gadebasse, svend, dreng (Djursl.), jfr. Fb. Bondel. s. 261. — 3) tilskyndelse; *òḷ rǫ æ gų, mæn de æ liwalə it òḷ dæ ka bruqəs* (Århus.); *din rąi æ gǫi, væn di komər tøṛ i hus* (Agersk.); *dæň hær it naṛə dæ, dær hæ gin dæ de' rai,* J. M. 61; *guwə rą̊ æ dyjr* (Agger); *gǫi råi æ tit dyr; et gåt råi æ bæər som et slaw ve æ hoi* (Ang.). — 4) anvisning, hjælpemiddel, råd for sygdom (alm.); „*hąj for dèm i dę̀j trow, de djæ sèn skul kom te å leq åpå sèŋən i flir or . . . ., hwes dèr eňc blòw fòr ro we i tij*", Grb. 61. 19; *a wel ji' dæ ə gåt rǫ; de war ætər hans rǫ, å spòr jęi te rås* (Vens.); *do waňtər nåk rą̊, do rywər i æ röw* (D., alm.); se rebende; doktor-, gode-, hjemme-, hus-, kjællinge-; et alm. ævent. fortæller om karl, der til lön for sin t eneste. fik tre råd, se Gr. Gl. d. M. III. 39; JK. 277, jfr. s. 50; Kr. VII. 184. 193, Æv. III. 100. 359 nr. 66, jfr. Alm. VI. 218. 15; Sgr. XII. 173. 685, jfr. Eftersl. 51. 27; DgF. II. 196 anm.; Gr. Registr. nr. 78. 72 c; Herv. og Heidreks S. k. VIII.; Rafn Oldn. S. XI. 383; Müller Sagabibl. II. 559. III. 468; Tvedten s. 9; Afzel. I. 125, jfr. II. 183; Nordlander Sag. s. 3 m. anm.; JFærø 200 m. henv.; Færøiske Kv. II. 71; Folkl. III. 183 (skotsk), Ch. Notes 108. Art. Pascha 131 nr. 9; se Mélus. III. 473. 513 529, IV. 68. 166; Rivista II. 110, Lucanor s. 208; Liebr. Volksk. 36; Pitré Arch. III. 148; Koehler t. Gonzenb. nr. 81; Weinh. Volksk. VI. 169. 81. — 5) udvej, mulighed; *hål̥, hål̥, gi stą̊ň, jo læŋər wi komər åp po æ dą̊, jo bæjər rą̊* (Mors); *de hår guwə rą̊* (Agger), det har gode veje; *dær vær nåk råi aw* (Angel), der bliver udvej; *æ hær eṇə rai æňno'* (M. Slesv.), jeg har endnu ingen udvej; *haň vèst ål̥ə hans lòwəndəstə rǫ* (Søvind); *a wè òl̥ə met lòwəstə rǫ; ka do' hèt åpå rǫ?* (Vens.); *dær ær eṇ rǫ te' ham,* ɔ: der er ikke noget at göre ved ham (Vens.). — 6) formue; *a hòr eňc rǫ te å cyƀ så dyjr no nǫ* (Vens.); *dæň kål̥, han hår rą̊ tẹ ət* (D.); *di hå rą̊ tẹ əð* (Lild); *hål tərą̊ mæ* (vestj.), få noget til at række; *ha guwə rą̊ po nèj* (Mors), ɔ: overflod af; *dæ war eŋən rą̊ te* (ende på) *òḷ de søl, di hað hat i gaṃəl daw* (Lild); *dær vær nåk rai te ət* (Bradr.). — 7) magt; *di hær tæjən ham æ rai frå* (Bradr.); *han hår æ rǫ* (Andst); *væn ən gir sit stæj aw, skal ən å gi sit råi aw* (Ang.); *hon æ vakərt i råi mæ' ham* (sts.), ɔ: har magt over ham; *få rǫ mè ə,* få bugt med; *hąj stu dèr får å hòl te rǫ̀ mæ ðəm,* holde styr på dem (Vens.); *a ka eňc få no rǫ mæ' ham,* ɔ: få bugt med ham; *a ka eňc få no rǫ mæ bəsteḷəŋərn,*

ɔ: overkomme arbejdet (Vens.). — **8**) i særegen betydn. på Fanø: *go i rå̤,* ɔ: gå ud om aftenen eller eftermiddagen kl. 5—6 for at samles til arbejde og samtale; *hu ska vi go hæn i rå̤ ia̱·tən?* jfr. Kr. Alm.[2] IV. 49.48, Wh. Vlk. XI. 223 ned.; se rådsfolk, -kammerat, -plads. — **9**) *[ætər råi]* (Ang.), efterhånden; jfr. Aasen raad, isl. ráð itk.; kjøbsted-, sogne-, u-, van-.

rådden, to. *röḍən* (D., Malt, Andst); *röṟən* (Vejr.); *rø̱ðən* (Mors); *rö̱ðən* (Agger); *rò̱ðən* (Lild s., Hell. h.); *rò̱ən* itk. *-t* flt. *rò̱ən* (Smidstr.); *råṟən* (Elsted); *råjən* (Søvind, Viby, Tåning); *råqən* (Malling); *råt* (Ang.); *råṟən* (Agersk., Bradr.); = rgsm.; *„rò̱ənt æ snọ̀t brò̱ənt!“ så̱ dæ jæṉ cæḻəŋ, hon röw ø̱rə å dæ nò̱n* (Vens.); *„röḍən æ snå̤r bröḍən!“ så dæň jæṉ kæḻəŋ hun beð æ ø̱r å dæň nåən* (vestj.); *råt æ ræj bråt* (Ang.), Gr. Gl. d. M. III. 216. 185; *hạj wil da wijs ham, de hạj war eňc ròən almẹjələ* (Vens.), ɔ: ikke ligefrem rådden, om en, der bar en overmåde svær byrde; *så råjən sòm måq* (Søvind s.); *så rò̱ənt som mask* (Vens.); *haḷ rò̱ən è be̱ər ẹj hịəl fåtœ̣·r* (Vens.); *æ kụ* el. *æ ståḷ æ hijəl röḍən* (D.), ɔ: fuld af tuberkelsmitte; r- om mskr, se Kr. Sagn VII. 244. 26. 27, 261. 15; *æn röḍən ek* (Malt), se Rasmus; bruges også i skældsord: *din rö̱ðən oŋ!* (Malt); „de råjen pollitik“ Gilsj. 1; i langboldspillet er den *röḍən,* der efter at have slået sin tøge, ikke er løbet ud (Malt, Lild s.), Sgr. VIII. 64; det parti, som i boldspil ej er inde: „de rådne“, Krist. Börner. 573. 14; jfr. Aasen, roten, isl. rotinn; se rådne; gjemmel-, halv-, kul-, kvas-, mask-, pil-, rav-, tvol-.

rådden i fersk, no. *slo rò̱ən i fæsk,* lege langbold (s. d.): to partier „ferske“, „rådne“; de „r-“ skal *„sèj å·p“,* vist opr. *„sæ̨j å·p“,* sende op, ɔ: kaste bolden henimod en „f-“, der står ved målet og som skal slå til bolden med hånden; kan så en „r-“ gribe den, inden den når jorden, siger han: *„mæ fålå·w!“* kaster bolden og er „f-“. Er der *„sò òp“* 3 gange og ingen „f-“ er løben ud el. kommen ind, har de „r-“ lov til at sige: *„mæ fålå·w!“* kaste bolden og blive ferske; har de „r-“ 2 gange „sagt op“ uden at nogen „f-“ er kommen ud el. ind, må de „varme“, ɔ: om muligt skjule, hvem der har bolden, for lettere at overrumple modparten. Når legen er ude, siger de „f-“: *„løst nịr! a wel eňc wè sist gåŋ rò̱ən“* (Vens.); jfr. Kr. Börner. 262. 16.

råddenskab, no. *rø̱ðənskav* (Elbo h.); *råjənskav* (Søvind s.); = rgsm.; se rødne, rødning.

råde, uo.
ro̱ -ər råj råj (Andst);
rå̱ -ər raj raj (D., Grindsted, Mogenstrup, Salling, Mors, Stagstrup, Agger);
rå̱ -ər råj råt (Snedsted);
ro̱ -ə rò̱ð rọ̀ð (Hvejsel);
ro̱ə el. *rò̱, -ər, rò̱i* el. *ròj, ròj* (Vens.);
rå rår råð råð (Øland);
ro̱ -ər ròj ròj (Hell. h.);
ro̱ -ər ro̱ə rọə (N. Sams.);
rò̱ə rò̱ə ròj ròj (S. Sams);
ro̱ -ər ro̱t, rọt el. *råḍ* (S. Hald);
ro̱ ro̱ ròṟ rọ̀r (Elsted);
ro̱ -ər rò̱ð rọ̀ð (Støvr., Hads h., Rårup);
ro̱ ro̱ə råj råj (Søvind s., Tåning, Røgen);
ra̱i ra̱jər ra̱i rại (Sem, Emmerlev);
ra̱i ra̱jər rajt rajt (Agersk.);
ra̱i ra̱jə rajt rajt (Åbenrå);
ra̱i ræjər rå rå (Ang.), se Hag. 151. 55;
ra̱i ra̱jər ra̱jət ra̱jət (Valsb.). —

1) give råd; *a ròj ham frọ ə, tẹ ə* (Vens.); *a vèl hwærkəň ro·frẹ̀ eň tè* (Søvind s.); *ro̱ jæṇ o si bæ̱st* (Andst); *o ši gaẉn* (D.); *„de è be̱r å wæ ro ẹj tro“,* Grb. 239. 96, det er bedre at være rådt end trådt. — **2**) have magt over; *hạj ròər få gòṛi* (Vens.); *læ mæ ra̱i ida·ẉ, så må do ra̱i imå·ṉ* (Brander.); *haň fåstẹ̀ər il å ro̱ mẹ̀ ət* (Søvind); *dè ro̱ vi il få* (sts.); böjes: *rå̱ -ər ròj ròj* (Øland); *a ka nåk ro̱ ham,* magte ham; *do ka ro̱ mẹ̀ ə, som do wel; do ma ro̱ dæ sịl; de æ mịr ən hạj ka ro få·r,* ɔ: magte; *no wel a rò̱, mæn wi hẹ̀ nuə, så ka do rò̱, nẹ̀r wi hòr eňc; we do rò̱, så ska do reŋəs* (sts.), ordspil, idet *rò̱* kan betyde rode (Vens.), om svin; *væn di åḻ vel ra̱i gir ət splịr i æ hụs* (vestslesv.). — **3**) gætte, således alm. Mellemslesv.); *æ vil ha råi å ti då̱lər* (Ang.), se rådelse. — **4**) *di rååəst ve oṃ ət* (Andst); *rajs ve mæ jæṇ* ft. tf. *rajəst* (Agersk., Bradr.), rådføre sig med; jfr. Aasen, raada, isl. ráða;

htsk rathen, mnt. raden, Sch. Lübb.; for-, fra-.

rådelig, to. *rǫlə* el. *rǫələ* (Vens.); *rajlə* (Andst); = rgsm.; *de ær eñc rǫlə å sèj òlc de, mæ wè* (Vens.).

rådelse, no. *rajəls et -ər* (Bradr.; Valsb.); gåde, se råde 3; gjættelse, gåde.

rådende, tf. = rgsm.; *hąj ær eñc jæn̲ər rǫi*, ikke enerådende (Vens.).

råderum, no. *rǫrom è* (Vens.); = rgsm.; „*Tèrkəl ku eñc få så mø rorom, de hąj ku få so, de war hans ijn kow*", Grb. 58. 58.

rådest, to. *[rårəst] råðəst* (Rgk.); de r-, det rådeligste.

-rådet, no. se om-.

rådig, to. *rajə* (Valsb.); rådsnar (Sønderj.); vistn. også om den, som vil råde: „den gamle mand var noget tvær og rådig overfor de unge", Kr. IV. 112; se fang-, selv-, tvivl-, vild-.

rådløs, to. *rålòs* el. *rål̦òs* (Vens.); *hąj ær òlər rål̦òs su læŋ å gåŋ;* = rgsm.

rådmand, no. *råmąj i* (Vens.). — 1) rådgiver; „*så señc koŋən hans råmèj .... hèn å heñc dè dæjli søstər*", Grb. 104. 59. — 2) en slags flynder (Vens.).

rådne, uo.

I. *rąj rąjər røñc røñc* (Vens.);
røñ -ər -əð (Mors, Thy); ft. tf. *røñər* (Vejr.); ft. tf. *røñət* (Andst, Elbo);
roñ -ər -ət (D.);
råñ -ər -ət -ət (Agersk., Bradr.);

II. *rǫən rǫnər rǫənt rǫənt* (Vens.);
røðən røðnər røðənt (Mors);
rörən tf. *-t* (Vejr.);
röðən röðnər (D.);
råjən råjnə råjnət råjnət (Tåning, Søvind s.);
rårən rårnə rårənt rårənt (Elsted);
rårən rårnər -t (Agersk., Bradr.);

= rgsm.; om græstørv, korn på marken o. lign.; *æ fur ska roñ, iñən do vœñər ən* (D.); fig. *hans rå røñər et, nær di komər tar i hus* (Mors), siges når en giver ubrugelige råd; — om kød o. lign.: *æ skår røñər fræ æ kow* (Agger), efterbyrden rådner fra koen; *æ stöwl di røñər åp* (Agger); men: *mi fårœlər wå dœñ tij dø o åprøñət* (D.), ɔ: det var længe efter mine forældres død; „*hon blòw sat nir i bəgrawəlst i Tijs cerk, mèn hon hòr eñc ku røñc*", Grb. 215. 59; se lig II. 413. 8 a; Kr. Sagn V. 249 flg.; jfr. Aasen, isl. rotna; isl. rot itk. råddenhed; eng. rot uo.; se rådden, rådning, røde, rødne.

rådning, no. *æ røñəŋ fræ ən kow* (Lem), udfloddet efter kalvs fødsel, kaldes også *æ røñ*.

rådsfolk, no. *råsfålk* (Fanø); kaldes også: *råskål* flt. se råd 8.

rådsindet, to. *[rajsiñe]* (Gind. h.); selvrådig.

rådskammerat, no. *råskamərå't æn -ər* (Fanø); de, der går sammen til råd, se råd 8.

rådsplads, no. *råsplas æn -ər* (Fanø); steder, hvor drenge og andre rådsfolk samles.

rådstok, no. Mb. se rostage.

rådstue, no. *råståw æn* (D.); *råstòw æn* (Søvind s.); best. *råstòwən* (Vens.); rådhus i Ribe: *æ r-* (D.); i Horsens, Årh., Rand.: *råstòwən* (Søvind s.); rådhussalen og tinghuset (Vens.).

rådvild, to. *råwil* (Vens.); = rgsm.

rådyr, no. *rådywə ət -rə* (Søvind s.); = 2. rå (s. d.), en hjorteart, cervus capreolus; kaldes også blot *èt dywə;* istedet for prinsens hjærte, bringer skytten hjærtet af et rådyr, Kr. V. 188, jfr. Grimm K. M. nr. 31. 53; alm. om r-, se P. Volksk. VI. 43.

råg, no. to. se rag; no. uo. se rage, roge.

råggeløs, to. se rokkeløs.

råggen, to. se rådden.

råj, no. se raj, rand.

råj, no. i en stedremse: „Unstrup råj", Sgr. II. 87. 419 (Navr s.), betydning?

råjen, to. se rådden.

råjmål (?) no. randmål? et slags fristed i langbold, se Kr. Börner. 262. 16.

råkrog, no. *råkråq æn* (Thy); krog, hvor man i loen samler kornet efter tærskningen, indtil det renses.

-rål, no. se general.

råle, uo.
rǫl ròl rǫl rǫl (D.);
rǫl -ər -t -t (Husby, Bur, Vejr., Sall., Lild s.);
rǫl -ər rǫlt rål̦ən (Snedsted);
rǫl -ər, rǫl el. *rǫlt, ròl̦ən* el. *rǫl̦ən* (Mors, jfr. Lyngby Udso. s. 87);
rǫl -ər rǫl rål̦ən (Agger);
rǫl ròl rǫl rǫl (Bjerring);

græde (alm. vestj., Mors, Thy, Lild s., Salling); *hun lawət o˙, hun vil aj o rol, hun vil skit, vil hun* (vestj.), nej såmænd vilde hun ej; om køernes bröl (D., Bjerring); *han æ jæn a di syw, fajən rol fo å fæk et å* (Mors), om en, man ej kan fordrage; *rolin* (Agger), græden; når barnet *gir sæ te å rol, komər di mæ æn trèskor, hañ ka tar hans øwn mæ* (Lild s.); jfr. Aasen raala, sv. vråla; tud-.

rålegræde, no. *rolgræ -græər -græ -græt* (Vens.), tudskråle; *bònt rolgræər.*

-rålen, tf. se råle; for-.

rålenem, to. *rolnæm* (Mors); grædenem.

råling, no. *råləŋ* el. *råləŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *råləŋ æn -ər* (Thy, Mors, Lild); *råləŋ æn -ər* (Havbro s.); stuehus, afledet af 2. rad (s. d.); *hwarhæn råləŋi ær hòwəst,* el. *hòwər ən lòən, dè ro kwòn* (Vens.).

rålingshus, no. „her var og i Rinds h. hos en del bønder i min tid af de gamle, store ralingshuse med 3 el. 4 stuer udi, hvilke nu efterhånden alle bliver forfaldne og øde“; J. Saml. II. 77.

rålivet, to. *rolywə* (D.); om heste: som har diarrhé.

rålle, uo. se rulle.

råmedde, no. se remedie.

råmælk, no. *romjælk de* (D.); *råmjèlk de* (Søvind s.); best. *råmjèlkən* (Vens.); de første mål mælk, der malkes efter at kalven er født, jfr. Amins. V. 89; deraf: *råmjèlkəs pañkaqə* (Søvind s.); *råmjèlks paŋkaqər* (Vens.), jfr. Kr. Alm. III. 64. 215; r- „smides kager“ med (Elst.).

rånd, no. afl. og smstn. se rand.

råne, uo. *rån -ər -t* (Lysgd. h.); bedrage, tage ved næsen.

rånge, uo. se range og smsætn.; runge.

rånk, to. se rank.

rånne, uo. se rådne.

1. råppe, no. *råp æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.). — **1**) bagenden af gås, and, fjerkræ: gump. — **2**) en lille, mager ko; *de ær ən li råp.*

2. råppe, uo. *råp -ər -ət* (Agersk.). — **1**) om andens lyd; ræbe (s. d.) Outz. — **2**) om börn, der bestandig kræver noget, snart et, snart andet; *di gær å råpər; å skit mæ de råpən, æ gi sku'nt læŋə hør å ət* (Åbenrå, også vestslesv.); jfr. rappe, røppe.

rår, to. se rar.

rårren, to. se rådden.

rås, no. uo. se ras, rase.

råsfolk, -karl, -kammerat, -plads, se råds-.

råske, uo. se ruske.

råsme, no. se rusme-.

råst, no. se rust.

råstang, no. *råståŋ æn* (Thy, Mors.); vognaksel.

råt, to. se rådden.

råv, no. se roe, rug.

S.

s, bogst., *s* i jysk svarer regelret til rgsm. s i alle stillinger, som *sån* sand, *stål* stald, *swyn* svin, *løst* lyst, *kas* kasse, *ves* viss osv.; i **f o r l y d** kan former med og uden *s* veksle med samme betydn., som skraddel: kraddel, skrante: krante, skradse: kradse, skeje: geje, spinke: pinke, sprannike: brannike, slamper: lamper, slappe: lappe (labe), slanten: lanten, slikke: likke, slurre: lurre, slurk: lurk, slubber: lubber, slibber: livver, smitten: mitten, snusse: nusse, snøfte: növte, omsvøbt: omvøbt; — veksler med *h* i sjaske: hjaske, sjarme: hjarme, sylre: hylre; — i **u d l y d** kan det stamme fra ældre -hus, se bovns, bosdör (også Kr. Sagn I. 261. 903), bruhus, bryggers, fårehus (3. fos), frammers, ilders, kjørres, kluns, kohus, nøds, sals, sangers, skrifters, studehus, søvns; — i nogle tilfælde bevaret genitiv styret af „til“, som til bords, lands, søs, vands osv.; herhen måske også legs, øls, se Dyrlund, Dania III. 369 anm.; — efter „inden“, „uden“, se

indenskinds, -sogns, -vægs, udensogns; overført som flertalsmærke fra fremmede sprog eller tilföjet efter fremmed forbillede, se folkens, kiks, slips, strips; — i to. se bands, fandens, modens, pokkers, påhængs, simpels, skadens, skags, skams, stuntes, træls, vilds, værings; i participier: rejsendes; — i biord, se langs, tværs; — som forkortelse S. ɔ: sön; S. P. S. malet på en kiste, er Sören Peders Sön; i Skagen skrives Niels Thomsen: N. T. X.; Svend Jensen: X. J. X.; Simon Svendsen Simonsen X. X. X. X.; på bjælken stod i ældre tid skrevet begyndelsesbogstaverne til dagenes navne S. M. T. O. T. F. L., dette læstes af den tysksindede svend: **Slesvig** må **tilhøre os Tyskere, forbundet leve!**; så læste mesteren bagfra: **lad forbundet true, os tilhøre må Slesvig!** Svenden læste derefter ligeledes bagfra: **Slet finder tjeneste Tyskernes mange svende**; hvorpå mesteren jog svenden bort, idet han læste: **så må Tysken også til foden lette** (Branderup), jfr. Kr. Alm.² III. 127.66; begyndelsesbogstaverne til de tyske dagnavne læses: *Sörən Mot Dotmoñ Detlef frøs sin snur* (sts.); el. **Så må da mennesket dø for synden**, el. bagvendt: **så fik djævelen magt, da mennesket syndede**, Kr. SkS. 165. 33; de danske ugedages begyndelsesbogstaver læst baglænds: *Lil fañən tåw Olə Titəmañs marsæk*, eller *Lil far tæj op te moərs særk* (Brandr.); jfr. Sgr. XI. 113; Nordl. Sagor 15; Ons Volkl. III. 15. 5; Gillhoff nr. 778; Wossidlo 179. 904; se *abc, *bogstav, L. S., rigsbanktegn; bogstavet forekommer i börneremser: *sølə slem sur sultən Sörən søñən Sevər Suñ skul spis sølə slem sur sel-sop* (vestj.); *Swåt Simon smæj-swæn slåw si søstərs söns sön; så så swåt Simon smæj swæn: „sån smo smæj slaw slor, Sörən smæk mæ, snært!“* (D.); *Sølə syq Sorən sa sajən Sæby sø, søb sølə suwər sålc selsop*, Jens. 247; jfr. Kr. Börner. 106. 942 flg., P. Volksk. IV. 134, Urquell V. 176. 222; *æs æn -ər*, en slags s-formige kager; en s-formig kniv til at hakke rodfrugter itu med til kvægfoder, se kål-.

sa, to. se sankt i helgennavne.

-Saba, no. se dronningen af -.

sabat, no. *sabå't* (Agger); *saba't æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm.; „så kam wi om we æn kjærk, dæri wa sabåjtsda“, Kr. Molboh. 100. 317, se dag I. 170. 28 b; „løverdag er sabatens dag“, Kr. Börner. 371. 13; *I hòlə nåk saba't!* (Vens.), spøg.: I bestiller nok ikke noget; jfr. lat. sabbatum af hebr. schabbath.

sabel, no. *sabəl æn sablər* (Vens.); *sabəl* el. *savl æn* flt. *savl* (Søvind s.); *såbəl* el. *sabəl æn -blər* (D.); *såbəl æn såblər* (Fjolde; plt. sæbel); = rgsm., et våben; „så drow den jen hans savl å rej li po mi kammeråt“, Blich. Bindst.; spøgelse-hund kan ej komme forbi en nedstukken s-, Kr. IV. 242, se stål; jfr. sværd; htsk säbel, skal være et slavisk ord; guld-, sølv-.

sabelgræs, no. *såbəlgræjs de* (D.); en plante, benbræk, narthecium ossifragum, Huds.

sabelskede, no. *savlskę æn* (Søvind s.); = rgsm.

sabet, to. *sabə* (Røgen s.); uduelig til arbejde (langsom?); *æn s- kòl, hæjst* (glds); jfr. nrsk sabba, gå langsomt.

Sachser, no. i en skæmtehistorie: en Jyde og en Sachser stod på vagt sammen på Rendsborg vold, en tysk prins kom, „sprækkede dem an“, Sachseren sagde: „ich bin ein Sachser!“ og fik en krone; da Jyden så, at der var penge at tjene, råbte han: *„a ær åsə æn Sawsər!“*, Kr. IX. 96. 21; Alm. V. 92. 60, Molboh. 64. 204; jfr. Sgr. X. 163. 447.

-sachsisk, to. se neder-.

sadde, no. *sòj æn* = flt. (Lild, Vens., Vejr., Mors); *sòj æn -ər* (Sall.); *sòj æn sajər* (Bork. s.); *såð* flt. (Hvejsel); *såj* el. *saj* flt. *-ər* (Andst s.); *saj æn -ər* (D., Malt, Sem, N. Slesv.); *sajr æn -ər* (Eggebæk); *sar æn -ər* (Emmerlev, Mealden, Rømø); *sa æn sarə* (Sundev.); *sajt æn -ər* (Bradr., Fjolde, Agersk., vistn. Mellemsl.); græstørv med skrå kant, til diger, møntørv osv.; *han hår fåt æn grön saj o æ huwə* (Malt, vestj.): er død; *graw sòj te æn dijqə* (Lild s.); syge börn trækkes gennem el. under en sadde, se Dania I. 5 flg., Kr. Sagn IV. 579. 03; skjævr; jfr. digetørv, vælt; med hensyn til formerne i Mellemslesv., se Lyngby, Sønderj. Sprogl. s. 40 anm. 3; oldfrisisk sáda, sátha; mnt. söde, Sch. Lübb.; eng. sod; se svær, tørv; grøbbel-, klit-, lyng-, møn-, ryglings-.

saddebro, no. „søjbro“, Kr. III. 276, bro, lavet af sten og græstørv.

saddehus, no. *sòjhus æn -hus* (vestj.); hus bygget af græstørv, tækket med lyng, undertiden til mskebolig; fold til kreaturer, for at skaffe dem ly i middagsheden; hus, som hyrderne bygger for at have skjul i ondt vejr; „så gjör de aftale om at de skal have deres samlingsplads der i det søjhus en dags tid el. to“, Kr. V. 101; et „sojhus“, der hører til gårdens bygninger, bruges til fåresti, se Mejborg s. 96 (Herning); jfr. Kr. Alm.[2] III. 3. 3.

saddehytte, no. = saddehus, Kr. VII. 123, „søjhytte“.

sadde-spedder, no. *sajspeðər* flt. (Lindk.); et sted, hvor der er gravet græstørv.

saddetørv, no. *sòjtörə* (Vens.); lyngtørv.

sadel, no. *sǫl æn* best. *sǡl* flt. *sǫlər* el. *sǡlər* best. *-n* (Vens.); *sǡl æn sǡl* (Støvr. h., Hell., Fjends h., Thy, Agger); *sǡl i* best. *-i* (N. Sams.); *sǡəl æn* best. *-n* (S. Sams.); *sǡl æn [-ər]* (Mors); *sǫl æn [sǫl]* (Søvind s.); *sajl æn sail* (D.; Malt, vestslesv.); *sajl æn [sajl]* (Sundev.; Ang.); *sajl æn -ər* (Fjolde, plt. sådel). — 1) = rgsm.: *a wel cyb mè i stas rijhæjst med sòl å bjæsəl*, Grb. 75. 12; *de æ it gåt å lån sail, væn væ mań vel ri* (Ang.), ordspr.: det er ikke godt at låne sadel ud, når hver mand vil ride; *han serər fast i æ sajəl* (vestslesv.), ɔ: er en velstående mand; sadel som fører mand bort, J. Færø 84, jfr. *bælte, Gr. Gl. d. M. II. 262; gåde: hvad er det, der bærer kød og trykker kød, men har i sig selv hverken ben eller kød? Sgr. III. 183. 977, IX. 140. 464, 172. 517; jfr. Ehlers, Räthselb. s. 6. 31, Simrock, Rätselb. s. 56. 105, Wossidlo I. nr. 89 b. c.; Rochholz, Kinderlied s. 264. 505; Sébillot, Devin. s. 8; en anden gåde er: *hwą æ de, dær æ hoqə i æ skåw, tælət i æ ståw, smæjə i æ midəs, o enda· föj i æ kubǫs?* (vestj.), se Sgr. IX. 133. 396, J. K. 246. 16, Wärend nr. 8, N. Vadsbo nr. 121, Wigstr. I. 289. 23, Sm. Medd. II. VII. 8, Runa VII. 47. 62, Urquell VI. 31 (violin, slovakisk). — 2) et stykke ved møllens kværn kaldes *sajəl* (D.), *sæjl* (Thy, Mors); er et jærn med fire fløner hugget ind i den øverste sten for at modvirke gnidning eller udfylde sliddet mellem langjærnets „gaffel“ og „gribbeserne“ på rinen. Ordet hører sagtens herhen; jfr. Aasen sadel, isl. södull hak.; htsk sattel; aksel-, guld-, spring-, stig-.

sadelknap, no. = rgsm.; i visen:
„han tog mig ved min gule lok
og bandt mig alt til den sadelknap“,
Sgr. VIII. 18. 7.

sadelmager, no. *sǡlmaqər i* (S. Sams, N. Sams); *salmaqər æn* (Støvr. h.); *sajlmåqər æn -ər* (D.); = rgsm.; i visen:
„vil du dig en s- have?“
— „om dagen da bruger han risp og syl,
om natten da sover han som en tyr“,
Kr. SkV. nr. 36. 5; deraf *sǡlmaqənǫl æn* best. *-nǫl* flt. *-nǫl* (Vens.).

1. sadle, uo.
sǫl -ər -t (Vens.);
sǡl -ər -t (Randers);
sǫl -ər -ət (Søvind s.);
sajl -ər sajl sajl (D.); ft. tf. *sajlt* (Agger); —
= rgsm.; *å sǫl i hæst* (Vens.); *sajl om* (Vejle), forandre sin mening; *hań rijər ek dæń då, hań sajlər* (Agger, alm.); *hons leqə do dèr å sǫlər ætər?* (Vens.), ɔ: nøler, smøler.

2. sadle, uo. *sajl* (Ang.); i udtryk som: „s- ud„ el. „ned“ om jord, skride ud; Mb. har salle med henvisning til Outzen, hvad der mulig er en misforståelse.

sadler, no. *sajlə æn -rə* (Sundev., Åbenrå; Ang.); sadelmager; mnt. sadeler, Schill. Lübb.

sadlerklemme, no. *sajlərklæm æn -ər* (Malt); en klemme, sadelmagere bruge at spænde læderet i, når de syr.

safran, no. *safri* (N. Sams); *sąfran* (S. Sams); et bekendt krydderi, arret i blomsten på en løgvækst, crocus sativus; „Karen, dier hå do de guelrued å såfreng å de ånt rageri do wild ha te sop“, And. Bars.; bruges alm. til at krydre kødsuppe og sætte farve på den; *hwa fåsto·r byńər te sǡfran; nær di kyjəver får æn skeləŋ, trowr di, di ska kyjər atər ət* (D.); jfr. htsk safran, fr. safran, ital. zafferano; ordet skal stamme fra arabisk.

saft, no. *saft de* (vestj., alm.); best. *-ən* (Vens.); = rgsm.; *dær æ hwærkən*

saft ælər kraft i ət (D.), se save; jfr. Aasen, saft, hak.; htsk saft; se: hindbær-, hunde-, kirsebær-, klaprosen-, ribs-, ros-gros-rævelunge-; rævlinge-, rude-, skabie-, solbær-, stikkelsbær-, tobaks-; æve-ræve-ros-gros-rævelunge-.

saftig, to. *saftə* (D.); *safti* (Søvind s., Vens.); = rgsm.; *råwbrø æ möj mijər saftə eñ kåq* (D.); *safti pròtər* (Vens.), saftige talemåder.

sag, no. *såq æn -ər* (Thy, Agger, Mors); *saq æn* best. *-ən* flt. *saqər* (Vens., Hell. h.); *saq æn saqər* (Støvr. h., Falslev, Harridslev, Haslund, Søvind s., Sall, D.); *sak æn sakə* (Ang., Mellemslesv.); *saq æn -ər* (Fjolde, plt. *såk*). — **1**) retssag, alm. i ett. *før, tåv, viñ æn saq* (D.); *Kræn Söwrənsən hå såq mæ hans nabo* (Agger); herhen kan føres tlm.: *de stor i åvən saq* (vestj.), det er uafgjort; *dèjə wa saq få· ham* (Søvind), der var en lejlighed for ham; *søq saq mæ hwarq·jər; haj læt saqən fal* (Vens.). — **2**) hvad der påligger eller vedkommer en person: *de blywər mi saq, kom mæ ufåræt·ət saq, dę ær eŋən saq,* deri er ingen vanskelighed; *de ær en saq, nè dèr æ månə teŋ i wèj, mèn nè de blywə jèn teŋ, så knibər ə* (Vens.); *de ær et så liq æn sag* (vestj.), ɔ: det er vanskeligt, besværligt, ikke let, se skjæv; *dę æ no æn añən saq; no komər vi føst te sjælə saqən; få dæñ saqs* (el. *sas, ses*) *skyl* (D.); *de ær æn smal saq o pes iğæ·məl æn halmstrø* (vestj.), ordspil mellem udtrykkets sædvanlige betydning: en let sag og noget snævert; *de ær eñc hans saq; do skal eñc stek din nis i qjə djè saqər* (Vens.); „*mè ka sajt fęj saq mè èn fi sow*", Grb. 247. 357; *æn ka læt fo saq mæ æn fijəð sow* (vestj.), ɔ: man får let anledning til at komme en fed so tillivs; *dę ær æ saq å ət* (Lindk.), ɔ: det, som det kommer an på; *han æ guwə te o sæt om saq mæ æ kram* (D., vestj.), ɔ: dygtig til at ordne arbejdet, handle, göre de nødvendige omsætninger på ejendommen; *vi hår håð æn guwə saq mæ dæñ hal i viñtər, o vi ka ha gåt mæ dæñ nån hal i somər* (vestj.), om fødevarer; vi har haft gavn og glæde af det halve (slagtede svin) i vinter; „hun vilde for enhver sag have en hare af mig", Kr. V. 81, ɔ: absolut, hun holdt ikke op förend hun fik; *eñc åpå noən saq* (Vens.), ɔ: ikke på nogen måde. — **3**) flt. gods, töj; *haj hò læt hans gaməl saqər leq hèr; de· æ saqər!* (Vens.), ɔ: godt kram; *de æ skør såqər* el. *saqər* (D.); *mi såqər* (Mors); *han hår hans såqər i æn ask, war əð et, han hår eŋən låq te ən* (Mors), ɔ: han har i visse måder orden på sit gods, i andre ikke; *gowə saqər; dè blywər il stowə saqər təbòq* (Søvind), der bliver ikke stort tilbage; *de blywər il stuər saqər* (vestslesv.), det bliver ikke til stort; „de ål havde han kørt derfra på bårer (trillebøre) og sager", Kr. Alm. V. 124.50, ɔ: og andet brugeligt töj; *pas do di æjən såqər* (Agger); *æ bar ær uwð we djæ såqər* (Agger), ɔ: ude at lege; *de saqər* (Vens.), best. *saqərə*, hvilket synes mærkeligt, idet flertalsformen er bleven et samlingsnavn med ettals kendeord: *ta saqərə ęj, de wel rèn;* slgn det vestj. udtryk: *dær ær såmöj såqər o skit,* ɔ: så meget kram og snavs; jfr. Aasen sak, isl. sök huk.; htsk sache, mnt. sake, Sch. Lübb.; se sager; hoved-, tros-, æres-.

-sage, uo. se nød-, ran-.

sagefrak, no. lægemiddel, rad. sassafras (Peters.).

-sager, no. flt. af sag (s. d.); se: apotheker-, barne-, doktor-, farve-, flytte-, grön-, guld-, have-, kaffe-, lege-, messing-, penge-, post-, skole-, skotte-, små-, spøge-, stöje-, uld-, urte-, vogn-.

sagfalden, to. *saqfalən* (Vens.); nedslået, om personer; *haj blòw så s-, da haj hòt, de wa goən så galt;* se kjæbefalden.

sagfører, no. *saqførə æn -rə* (Søvind); *saqførər i* (Vens.); = rgsm.

sagge, uo.
saqi -ər -ət (vestj.; Røgen s.);
saq -ər -əð -əð (Lild s.);
være sen, komme bagefter; *hwa gor do o saqiər atər?* (vestj.), hvorfor går du og nøler? *a trowər, wòr klòk saqər, dæñ æ blòwən æn hal ståñ fòr sajt* (Lild s.); *go å saqi* (Røgen), arbejde, uden at komme nogen vegne; jfr. nrsk sagga, gå sagte, nøle; jfr. sakke, sjakke, sjokke.

-saggi, no. se aftens-.

-saggiet, tf. se af-.

sagle, uo. se sægle.

sagn, no. i tlm.: *mæ seər æta sån å lywər æta lòwn* (Vens.); *ætə såi* (Tors-

ler, Vens.), jeg siger efter sagn og lyver efter lögn, ɔ: fortæller, hvad jeg har hørt; *dæ wa syn få saqən* (Vens.), ɔ: syn for sagn; se save, sige; bar-, fram-, sand-.

sagnsmand, no. *sååsmąj i* (Vens.); kaldes den, som har meddelt en anden noget.

sago, no. findes i smsætningerne *saqə-* el. *saqərsop* flt. el. *-gryn -viləŋ* (D.); af et malaysk ord sâgu.

sagsøge, uo.
saqsøq -ə -søqt -søqt (Søvind s.);
saqsøq -ər -sòqt -sòqt (Vens.);
= rgsm.

-sagt, tf. se *for-, op-, u-.

-sagt, to. jfr. htsk zagen; for-.

sagt, bio. *sawt* (D., Andst, S. Jyll.); *sajtəns* (Djursland); *sajt* (Testrup, Vor, Hads, Ning h., Hell. h., Ry, Gjedved, N. Sams, Hmr.); *sajt* el. *sajtəns* (Agger); *sajt* el. *sait* (Søvind s.); *sat* el. *sait* (Mors); *sat* (Fanø, Rær, Thy); *sait* (S. Sams, Støvr.); *sąc* el. *suətəns* (Vens.); formerne *sajt, saț* findes vistnok vest for Vejle; = sagtens i rgsm.; formilder befalingen, men gör den mere indtrængende; *håł sawt gåt ve!* hold sagtens godt fast; *dę æ da sawt löwn* (D.), det er da vel lögn; *di ka sajt wæ glå, dær eŋən håq skal ha; do ka sajt fo jæn teŋ o bel dæm eñ; ja, de ær ek eñda så sajt*, så let; *wal sajt*, vel sagtens; *æ war ən betə knæjt, sajt möj stąr in ham*, ɔ: kun lidt större end (Agger); „*spèqərij èr ə, de ka I sac wæ*“, Grb. 49. 127, spøgeri er det, det kan I sagtens vide; *ka do jò dr? — ja, de ka a sąc; do ka sac jò så mø få mæ; do ka sąc* el. *suətəns søŋ* (Vens.), du kan sagtens synge; „dier drak di ijen sajt en willelæ toer“, der drak de sagtens igen en dygtig slump; „te Ann hon græd, ka I sajtens da wal wid“, And. Begr.; *de kan han sawt gør* (Agersk.), let göre; *de ka sat møj hjælp* (Mors); *de ka sajt hjèlp* (Søvind s.), ɔ: det kan ikke hjælpe stort; *do ka sąc, do hò pæŋ nåk; hon hǫ da sąc i sot cògl* (Vens.), ɔ: hun har jo sikkert . . .

sagte, to. bio. *sawt* (D., Andst, N. Slesv.); *sawt* (Agersk., Ang., Bradr.); *sajt* (vestj., Årh.); *sajt* flt. *sajt* (Agger); *sąc* (Vens., sj.); = rgsm.; uden stöj, langsom; *gǫ sawt* el. *sawtə; æn ka lær sålæ·ŋ æn löwər, de æn sist lær, dę ər o gǫ sawt* (D.); *så sawtə!* (D.), tag lempelig fat; *vær sawt!* (Agersk.), vær stille; *sajt no!* (Agger), sagte nu! *a tøt, hąj wa så sąc ija·wtən* (Vens.), så stille; *jæ klåk æ* el. *gǫr få sajt* (Agger), langsomt = *sat* (Hanh.), jfr. fast; *sawt, Pæjər, dær ku ğan stǫ æn gæj* (vestj.), tlm. opfordring til at fare lempelig frem, udtr. lånt fra fiskeri efter gjedder med stang; jfr. mnt. sacht, htsk sanft, eng. soft; se skjællig, stille; trippe-.

sagteagtig, to. *sajtacə* (Agger), = sagteladen.

sagteladen, to. *sajtlååin* (Agger), for langsom; *æ jæ klåk ek s-?*

sagtens, bio. se sagt.

sagtmodig, to. *saqtmǫdiq* (Vens.); = rgsm.; også: stille, forknyt.

sagtne, uo.
sawtən (Lindk. s.);
sajt -ər -əð (Agger);
sacən el. *sącən -ər -t sącənt* (Vens.);
= rgsm.; *de sawtəs* (D.); *æ ræjn sawtəns* el. *sawtnəs* (Lindkn.); *hąj sacənt nǫ å* el. *sącənt gåŋi nǫ* (Vens.).

saj, to. se sand.

saje, no. se sadde; uo. se sanne.

sajl, no. uo. se sadel, sadle.

sajler, no. se sadler.

sajt, no. se sadde; bio. se sagt.

sajten, uo. se sagtne.

sajtens, bio. se sagt.

sak, uo. ft. se synke.

1. sak et no. (Ang.); lille fordybning i jordsmonnet, lille indböjning i en mur eller et dige; htsk sack, sæk?

2. sak, no. sidste del af smstn., der mest dels er skældsord, dels kælenavne, således: døv-, hoppe-, klump-, klöj-, knort-, knub-, krum-, pu-, siben-, sik-, ti-, tyk-; smlignes kan mnt. sack, en sæk, der også bruges dels som skældsord, dels som kælenavn, se Sch. Lübb.

-Sakarias, no. se Natte-.

sakke, uo.
sąk sakər sakə sakə (Vens.);
sak -ər -ət (Malt h.);
sak æba·q (Agersk.);
nøle, blive tilbage, *hwa gǫr do o sakər ațər? hąj sakər bąq uk* (Vens.); jfr. Aasen, sakka, holl. zakken; se sagge, sakle, sjakke, sjokke, sokke; dremse, dronte.

sakkels, no. *sakəlsə* best. (N. Sams); sakristi i kirken, jfr. skrifters-, våbenhus.

sakkentere, uo. *sakəti·jr* uböjelig (Vens.); tale larmende, bande (?); „han vill, den hiele flok sku blyv fobavset øvr ål hans sakkentieren", Jyd. I. 46. 2; *hąj gor å bąjər å sakəti·jr hwą da* (Vens.), skælder ud; plt. sakkermenteeren, Schütze Idiot. IV. 10; afledn. af fr. sacrament?

sakker, no. *sakə æn -rə* (Sundev.); en fugl, vindrosselen; hvorfra stammer ordet?

sakke-röv, no. *sakröw æn* (Malt); en langsom person.

sakkuk, no. *sakkuk* el. *sakku æn* (vestj., Fanø); en budding af bygmel, som koges i en pose, sækkekage; jfr. Schütze II. 315: „sakkook, ein von segeltuch gemachter mit mehl, rosinen, pflaumen, korinthen gefüllter u. so gekochter kuchensack, schiffsbudding"; sættekage.

sakle, uo. *sakəl saklər saklət* (Malt); nøle, drive langsomt, *do saklər nåk astæj baqætər;* se sakke.

1. saks, no. *saws ͵æn* best. *-ən* flt. *saws* (Vens., Mors, Thy, vestj., sønderj., Bradr.); *saws æn -ər* (S. Sams.); *saws æn -ə* (Søvind s.); *saks æn -ər* (Fjolde); *sas æn [-ər]* (Fanø). — 1) = rgsm.; møllevinger står i saks, når de danner et skævt kors til møllen (Randers egn); enkelte steder, f. eks. Vens., Mors, Thy, Fanø nok kun en stor saks, uldsaks (se sejser); *„en dåw saws jòr i wę̀jmuñc skræər"*, Grb. 229. 8; „lade saks og såld (s. d.) gå for noget der er stjålet", J. Saml. V. 92, IV. 245: en overtroisk måde at opdage en tyv på, „man tog et sædsåld, som blev hængt på spidsen af en arvet saks, og mens såldet således hang mod saksen ved træspånen, nævnede man da navnene på alle sine tyende, et efter andet, agtpågivende om såldet rørte sig ved noget navn og sigende derhos, hvad man havde ham el. hende mistænkt for", Thiele Overtro 157. 631; dette orakel har utvivlsomt været særdeles udbredt og almindeligt, se J. K. 420. 1399: et arvet såld, et stykke arvet sølv lagt nederst i såldet; Kr. VI. 292. 386, Sgr. V. 204. 780, X. 33. 99, Kr. IV. 220. 309, Sagn VI. 372. 74. 389 nr. 19; to uldsakse stukne med spidserne ned i såldranden, én på hver side; såldet blev båret af to personer således, at saksene hvilede på hånden mellem tommel- og pegefinger, men ganske løselig, så at såldet kunde drejes ved mindste bevægelse, jfr. Nyrop, Navnets M. 192, Dania III. 352, Skytts h. 162, Sundbl.[2] 301; Rietz s. 616 a under skärsel; Fritzn. Lapp. Hdsk. 193 flg. m. henv., Fædrelandet 2. Febr. 1843; Folkl. Journ. I. 355 ned., Henderson 233, Aubrey s. 25, Hazlitt, Brand Pop. Antiq. III. 301; afbildn., Scheible Kloster III. 621 (coscinomantia); Grimm Myth.[2] 1045. 1062. 1065, jfr. legle 511. 26; endnu: Mhoff 200. 272, Strackerj. I. 343. 224, Z. f. M. IV. 131, Wuttke 238. 369, Liebr. Volksk. 344. 7, Urquell. IV. 75, Meyer Abergl. 284, Amer. Folkl. V. 63 (Negre), Folkl. VII. 145 (Lesbos); på lignende måde bar man sig ad for at opdage kærestefolk: *la sǫl å saws ræñ òṃ få Krẹstən å Mạrən* (Søvind s.); man kan vise vand på samme måde, Sgr. V. 204. 781; giver man en saks bort, hedder det:

> *saws o synǫl*
> *ska kærliqhijəð fåstǫ·l* (vestj.);

jfr. Thiele Overtro nr. 346; andre siger at gaven er ond, skærer venskab istykker, Sgr. VIII. 56. 174, Arnas. II. 546;

> „saks og spejl slår aldrig fejl,
> men knappenål (s. d.) og knive
> skal kærlighed fordrive", Kr. Alm.[1] III. 91. 47; el.:

> „sakse og knive kan venskab give,
> men nåle kan det ej tåle", sts. 139. 37;

jfr. Wuttke nr. 553, söm; — falder en saks ned og bliver stående på spidsen, varsles fremmede, Kr. Alm.[2] III. 143. 65; lig. Sgr. IX. 232. 776; strid, Thiele Overtro nr. 154; jfr. Folkl. Journal VI. 92, Z. f. M. IV. 29. 12, Wuttke nr. 293, Amer. Folkl. II. 15. 20; gæster, Amer. Folkl. V. 62. 115; dannes der, når der „støbes" (s. d.) en form i blyet som en saks, skal pigen blive gift med en skrædder, Thiele Overtro nr. 612; ligger s- under stolehynde, kan heks ej sætte sig, Kr. Sagn VII. 67. 22; — oplukket saks virker ved sit materiale (se jærn, stål) og ved sin korsform, se kors; den sættes i havren julemorgen for gæssene, Thiele, Overtro nr. 291, Gl. d. M. I. 14. 12; værger mod genfærd, Gl. d. M. III. 149; Kr. Sagn II. 282. 142, Henriks. 13; lægges i det nyfødte barns vugge, Thiele, Overtro nr. 397, Sgr. VII. 37. 69; jfr. Mhoff 314. 3, Wuttke

nr. 575. 581, Hartl. S. Folkl. s. 97, Mélus. VII. 181; værger mod trold, Hazel. V. 22, Cav. Wär. I. 283; skal lægges på bund af kos drikkekar, Folkeven VIII. 385, Wigstr. I. 124; bruges også efter gl. skik oplukket på den dødes bryst, JK. 386. 32, Kr. Almuel. IV. 89. 255, III.[2] 163. 4. 9, Sagn V. 608. 52; jfr. Cavall. Wärend I. 481, Wuttke nr. 729, Amins. VI. 122; om den følger lig i grav, se Rochholz D. Glaube I. 188, Urquell I. 11 anm., III. 300, véd jeg ikke; man skal „støbe“ gennem kæfterne af en åben saks og malke en kvie første gang gennem et sakseöje, Thiele, Overtro nr. 563. 271, Wigstr. I. 189; se malke 537. 28; den frigør skat, Kr. Sagn I. 379. 37; giver dødsvarsel, Krist. Sagn II. 441. 91. 93; varsler genfærds komme, Kr. Sagn IV. 153. 544, se lås II. 523. 26 a; — viklet i klæde, der bindes om syg. angiver den, hvorfra sygd. stammer, se Modin Sign. 3, Sm. Medd. II. 51, Amins. IV. 86; jfr. Wigstr. I. 96, II. 242. 286, om brugt herhjemme? — i visen s-:

> [min stifmoder] skabte mig til en sakse
> at jeg skulde være sløv og aldrig hvas.
> Om dagen klipped' jeg de ærmelin,
> om natten sad jeg i forgyldte skrin;

Sgr. I. 214. 4; i ævent. en saks, hvormed man klipper klæder i luften, JK. 332, jfr. Curtin Myths s. 55, Folkl. IV. 191, Kennedy 62; i et utrykt æventyr, hvormed man klipper af vejr og vind, alt hvad man vil, Gr. Registr. nr. 88 b; en saks som arbejder selv, Gr. Æv. II. 95; bjærgmand låner en s-, binder den ved siden som sværd, Kr. Sagn I. 71. 290; saks sættes i vinduet, for at den grönne ridder skal såres på den, J. M. 19, Grundtv. Æv. I. 170, Cloust. I. 244; — gåde: *hwą æ de, dær hæŋər o koŋəns vek̦ mæ tåw̦ yw̦n o tåw̦ nep?* el. *mæ stuwər öw̦n o styw̦ skek̦?* (vestj.); Gr. Gl. d. M. II. 131. 2, J. K. 38. 6, Sgr. IX. 94. 303. 190. 578; el. ... *mæ æn par öw̦n o æn par æk̦ o sæjər: smæk̦, smæk̦!* (vestj.), Sgr. II. 43. 274, jfr. Wossidlo nr. 107; el. ... *mæ æn spleț i æ hål som æn swål o ka hwær̦kən mæl ælər tål?* Sgr. IX. 111. 365; el. „med to öjne, to ben og en navle“, Sgr. II. 42. 255. Hvad er det, som kan skræve til sin navle? Sgr. VI. 62. 579, jfr. ildklemme; *va hæŋər o æ vek i to kəle·r?* (Valsb.), se Fb. Fr. H. s. 147. 43; jeg har en god mund, to hule öjne, vil nogen vide, hvem jeg er, så er smeden min fader og ilden min moder, Sgr. VI. 49. 443; *smalt op, bret neə* (Agterup v. Læk); *li̦k op å öwəkås neər* (Valsb.), Fb. Fr. H. 147. 44; jfr. Ehlers, Räthselb. 15. 81, Strackerj. II. 141 e, Simrock Räthselb. s. 108, Wossidlo nr. 333, Urquell I. 132. 14, Joos, Raadsels nr. 93; „krydset, ukrydset“, selskabsleg, hvor en s- går fra hånd til hånd, Kr. Börner. 499. 66; „vende en s-“, behændighedskunst, Kr. Börner. 648. 17. — **2)** et jærn på forenden af den gamle hjulplov, hvormed den stilles ved en „stillepind“ til at tage bredere eller smallere fure; et stykke vinkeljærn foran på hakkelsekisten, kniven følger det, når man skærer, jfr. visejærn (Vens.). — **3)** et fangeredskab, se ilder-, rotte-, ræve-, åle-. — **4)** det nederste kæbebens to grene på hesten; *dæń lilə fòw̦l mæ saw̦sən i hǫlən* (Tåning), ɔ: svalen (s. d.); „han grinnet, te han ku næm (h)å gabt hans mund ow saws“, Jyden II. 31. 1, ɔ: af led. — **5)** mund, tungeraphed hos kvinder; *dær seðər æn guw̦ə saws ve· hiń; hun ær æn ąsən i æ saws; dæń hår eț nar̦ət hiń æ pæŋ frå, dær hår slev̦ən hiń saws* (D., vestj., Malt); se hjabre-, kjæbbre-, klæp-, knæbbre-, snakke-, tørve-; jfr. Aasen, soks huk.; se svale; brande-, brå-, fåre-, glød-, guld-, lyse-, næbbre-, skrædder-, snib-, sølv-, tag-, to-, torn-, tække-, uld-, vand-.

2. saks, no. pølse (Vens.), efter Olavius om Skagen s. 379, skal også bruges om et slags uldent töj, Mb.; jfr. Aasen, saks 2, „noget som er ophukket eller småskåren“ af saksa, hakke med økse el. kniv; saksemat, pølsemad.

sakse, uo. vist kun i et enkelt udtr.: *saw̦s æ smör* (Mors), gennemskære smör på kryds og tværs med en uskarp kniv for at rense det for hår, der bliver siddende over knivens æg; *smòr̦əð sku saw̦səs mæ̦ æn slòw̦ knyw̦ po låŋs å twat, åm dæ sku wær komən hǫr ij əð* (Lild s.), se Sgr. VIII. 47. 80; jfr. Aasen, saksa, isl. saxa, hakke med kniv; isl. sax, sværd; hegle, knive.

saksebræt, no. *saksəbret et* (Sundev.); hakkebrædt.

sakser, no. *saksə æn [-rə]* (Sundev.); en hakkekniv.

sakseöje, no. *saw̱syw̱ æn -ər* (Agger); öjet, hvori man holder, når man bruger saksen; om trolddom dermed, se saks.

1. sal, udrbso. edeligt udtryk: „det er, sal, mæ! — a kan, sal, ett' find' ud å“, Kr. Alm.[2] VI. 16. 49; se salle.

2. sal, no. *sål æn* = flt. (Sundev., Bradr.); = rgsm.; stor stue; i D. kan høres som fremmedord: *sal, sål, sal,* se pisel, storstue, stue, jfr. Aasen, sal, isl. salr hak.; htsk saal.

Salapas, no. navn til djævelen, Kr. Sagn II. 261. 43.

sald, no. *saḻ de* (Hmr.); *såḻ de* (D., Sundev.); *soḻ de* (Agersk., Bradr.); klister af rugmel og vand (D.), af *tarəmjöl å vañ* (Sundev.), hvormed væverne børster væven, for at trådene ikke skal springe; *koq saḻ,* tillave klisteret; jfr. Rietz salle, det samme, isl. hveitis salli, Fritzn.[2], fint hvedemel (?); Mb. har formen sæld; se kalvelim.

salde, uo.
saḻ -ər -ət (vestj.);
såḻ -ər -ət (D., Varde);
soḻ -ər -ət (Agersk., Bradr.);
børste trendegarnet af tvist med klister, jfr. lime, slette.

saldebørste, no. *saḻbost æn* (vestj.); *såḻbost æn -ə* (Sundev.); børste, hvormed væven saldes (s. d.).

salde-mel, no. *soḻmæl de* (Lindk.); mel til at lave sald af; *såḻmyjəl de* (Varde), mel, som købes til klister.

salg, no. *saḻ* (Agger, Vens., Tåning og vel flere steder); *sal et* (Søvind s.); = rgsm.; *te saḻ* el. *saḻs;* jfr. sælge; fal, kjøb; ud-.

salgbind, no. *saḻbiñ de* (vestj.); hosebind, ɔ: strikkede varer til salg, disse var i reglen dårligere end til eget brug.

salig, to. *salə* el. *salig* (D.); *sali* (Vens.); *sali* (Søvind s.). — 1) = rgsm.; blive s-, ɔ: komme ind i himmeriges fred; præsten siger til sin kone: ligeså lidt som der kan gro grön rug inde i min ovn . . . kan du blive salig, Kr. Æv. 372; se nåde; troldene ønsker at blive salige, Thiele II. 244, jfr. DgF. nr. 42, s. 90.12, Haukenæs IV. 561, se nåde; blive salig mellem stigböjlen og jorden, ɔ: vinde guds nåde, idet man styrter af hesten, Kr. IV. 268. 387, Almueliv II. 107, Sagn II. 314. 264-65; jfr. Haukenæs II. 113, Cavall. Wärend I. 359; præst kan se, om sjæl er salig, Segerst. 187, Cav. Wär. I. 457 ned.; afdød skal melde præst, om han er s-, Nicol. Nordl. III. 37, Strackerj. I. 297; soldater i krig og kvinder i barselseng, som dør, bliver salige, P. Volksk. III. 106. 10. — 2) afdød; *dæñ gåŋ te mæ o mi sali mañ vi wa gow̱ə væṉər* (vestj.), da jeg og min afdøde mand var kærestefolk; udtr. er vist næsten gået af brug; *mẹj sali mạj* (Vens.). — 3) overstadig fuld (vestj., vistn. alm.); *hañ wa saliq, hijəl saliq, møj saliq* (Agger); jfr. htsk selig, mnt. selich, Sch. Lübb.; Aasen sæl, isl. sæll.

salighed, no. vistnok kun i eder: *de ær mi saliqheð sañ!* (D.); *jəsəs, min sæl å salihẹ!* (Vens.), udbrud af overraskelse; *mi saliqhið* (Agger); *a wel man salhjè* el. *salihjè eñc wè å de' å sèj! de skal, mən salhjè, òlər hæ̹j miər, de a bañc!* (Vens.).

salki, no. se sallik.

salle, no. og smstn. se salve.

1. salle, no. „du kan, salle, nok bie!“, Kr. VIII. 138. 139 øv., ed? jfr. 1. sal.

2. salle, uo.
saḻ -ər -ət (Hmr., Sall., Søvind s.);
ft. tf. *-əð* (Thy, Mors);
saḻ -ər -t -t (Lild s.);
saḻ -ər -c saḻc (Børgl. s., Vens.);
sjaḻ -ə -ət (Røgen);
salə salə -t saḷət (Elsted);
svinde, aftage; om hovne steder på kroppen, *hans bijən æ saḻəð* (Mors), hævelsen på benene er svunden; *no saḻər min knæ, dæñ war òsâ så rèsən iguər* (Lild s.); *de saḻə gåt ij ə* (Sams.), det svinder, formindskes; således om madvarer (Hvejsel); korn, vand og andet (Søvind); også spøgende: *hans påŋ saḻər* (Mors), ɔ: hans penge slipper op; *de begyñə å saḻ i lyw̱ət* (Søvind), om den fortærede mad, som giver plads til mere; *æ væjr salər å·* (Vejle), vinden sagtnes; jfr. Aasen, salla, aftage, stilles; se sanne.

3. salle, no. spøgende siges: *no for hans påŋ saḻ* (Mors), der går svind i den, ɔ: pengene slipper op, ligeså Sall.

sallik, no. *saḷək i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.; Røgen, Årh.); *saḷki æn* (Vejr.); en stor klodset person, også om dyr (Vejr.);

et stort, triveligt barn (Hmr., Mb.); en doven person: *kom no do, saləki! i döŋən salək* (Vens.); kælenavn til barn: *do ær ən swǫr salki; hør no, go salki, kom hærhæn* (Lem, vestj.).

sallike, uo. *saļək -ər -ə -ə* (Vens.); drive, dovne; *hwant ær ə, do gor å saləkər? kom saləki*, komme drivende.

Salling, no. halvøen Salling, omgiven af Limfjorden, se Sallingbo; „Salling, do Valling, do Vippenadalling, do åbenstående stomphåled Salling", Kr. VI. 342. 202, hånsord; tungeprøve: „Salling gammel sengehalm", Kr. Börner. 134. 63.

Sallingbo, no. *Sa·ļəŋbo* (Thy, Vejr.); *Sa·ļəmbo* (Mors); en beboer af halvøen Salling; en barmhjærtig Sallingbomand, se Kr. Molboh. 85. 78-82, Nyrop, Spr. v. Skud 24, ɔ: Samaritan; „dersom Salling var' hed som den er fed, så var der ikk' mag til land i æ hele Kristenhed", med hentydning til landets frugtbarhed og mangel på brændsel; „do skræwwer som do ku vær fræ Salling", ɔ: er storagtig; „Sallingboerne takker for alt hvad man giver dem, for de synes, at enhver skal have noget for sit", hentydning til at de helst vil slippe med at sige tak uden at betale; *„hijər o dijər o hjæm te was, nǻən sæjər æ Saləŋbo gras"*, se Morsingbo; i Salling siger de: *„huər wat do i fywr, huər æt do iǫr, huər skat do æn nǻən ǫr?"* Thyboerne vrænger ad Sallingboerne ved at sige efter dem: *a fil i kål øwər æ støwt* (trillebøren) *eń i æ nøs*, Kr. IX. 101. 80; „dæ ska syw Sallingbowere å en gammel wæjer te å udgyer en Måhsengbo", Kr. VI. 315. 22. 23. 25. 27. 31; tre til en Himmelbo, Kr. Ordspr. s. 498; „til en god meldmad skal der: brød fra Harsyssel, smör fra Salling, ost fra Fjends herred", Kr. VI. 318. 50; Morsingboerne siger: „æ Sallingbo æ så dowwen, te di gier ett gøjer djæ æjen baer"; Fjendsboerne siger: „vi hår ett öl i då, få vi ska brygg imåhn"; men Sallingboerne siger: „drek I kuns, vi hår öl nåk, vi hår brøgget iguer!", Kr. VI. 318. 50-52; „dæ ska ti minneske å en gammel væjer te å dryw jæn Sallingbo ud", Sgr. II. 90. 435. De nævnes de „tykke Sallingboer", for der er mange handelskarle iblandt dem, de kendes på deres store næser; man spörger Sallingboen, der har været til gilde: „hvad for retter fik I?" se Furbo; når Furboen råber over mod Salling: „hvad er Sallingboens störste glæde?" svarer ekko: „æde!"; Sallingboen kommer iført tre kjoler til sparekassen og låner Fjendsboernes penge, J. K. 160, Kr. IX. 97. 40 42. 48. 49. 53; en karl fra Salling blev sendt hjem med følgende brev:

„tak skal du ha' for din Sallingbomand,
ved ham tabt' jeg mer, end jeg vand,
gjærne vild' han ed', aldrig vild' han sved'
her har igjen du din Sallingbomand!"

Efterslæt s. 206. 159; el. for sidste linie:

„nær solen den sken varm og hed,
så lå du på ryggen, røgt' tobak og sked";

Kr. IX. 326. 3, Almuel. II. 91. 230, III. 132. 454, SkS. 147. 84.

Sallinghavre, no. J. T. 288; avena sativa L. (Vib. amt).

salme, no. *saļm æn -ər* (D., alm.); *saļm* el. *sǫləm æn*, best. *salm* el. *-ən*, flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; „Salme-Kristian" også kaldet „Gryden", øgenavn, Kr. Alm.[2] VI. 67. 57; når en mand har brugt en stor ed, kan han tilföje: *så løs vi ən saļm åwənǫ!* (vestj., Valsb.); når Holmsl's fiskere havde sat bakkerne ud, sang de salmen: „lov og tak og evig ære", Kr. Holmsl. s. 9; *dær æ nǫn saļmər usoŋən* (Vens.) udsungne, inden noget sker, ɔ: man må vente i tålmod; *træj saļmər å slo wisər åpå·* (Vens.), trende s-, kan siges om en, der begynder med salmesang og ender med viser, billedet fra vævning; præsten, som er jæger, forlanger, at degnen skal synge i kirken: „o menneske, din synd begræd" langsomt, mens han selv forfølger haren, Eftersl. 73. 46, en overmåde lang s-; andre salmemotiver, se pige II. 815. 32 b, jfr. P. Volksk. V. 110. 63; s- vrænget, Kr. Alm.[2] II. 20. 57; s-, som enke ej kan mindes, Kr. SkS. 30; med Davids 109de s- kan fjender göres fortræd, Kr. Sagn VII. 214. 45; „vende salmen for en", at en anden kan dø i hans sted, Kr. Anholt 83. 192, må være en heksekonst; underjordiske glæder sig ved salmesang, Kr. Sagn I. 249. 69; jfr. Arnas. I. 196, trolden vil høre rímur, hans hustru salmer, jfr. Maurer Isl. S.

s. 48; jfr. gr. psalmos; se hunde-, jule-, knage-, lig-, morgen-, offer-, påske-.

salmebog, no. *salmbǫq æn* (D., alm.). — 1) = rgsm.; i sætn. „Pæjer så, at lille Moten er blöwen ordenle gal“ (vestj.), danner begyndelsesbogst. „psalmebog“, jfr. Kr. Börner. 101. 85; jfr. s, 1. kort II. 279. 6 a; i det nyfødte barns vugge lægges s-, som værn mod onde magter, se Kr. IV. 349. 29, Sagn I. 296. 79. 81, Sgr. IV. 82. 35, VII. 37. 69; jfr. Wuttke nr. 575, Wigstr. II. 257, Garnett I. 222 (Armen.); jfr. saks, vættelys; jfr. „kyrkjabok“ lægges i piges seng mod huldre, Søegaard 105; sættes i tag over kælvende ko, Henriks. 3; blad af s- i barns svøb ved dåb, at det kan blive letlært, Sundbl.[2] 14, Djurklou Nerike 58, Nyland IV. 35; el. s- lægges i vugge til barn efter dåb, af samme grund, Kr. IX. 2. 17, JK. 393. 62; lægges på lig, med den døde i kiste, Thiele Overtro nr. 699, J. K. 386. 32, Kr. Alm.[2] III. 163. 09, jfr. Knoop Pm. 164. 92; fundet blad af s- tages op og gæmmes, JK. 393. 64; s- bruges som orakel med nögle, se løgle II. 511 24 a, jfr. Ons Volkl. VI. 41, Kr. Sagn VI. 389. 33. 38; alm. skik, når man første gang ser nyårsny (s. d.), at slå op i s- for at erfare sin skæbne; se Kr. IV. 363. 176, IX. 22. 212, Alm. IV. 137. 31, 142. 5. 15-18, Thiele I. 81, Museum 1892 s. 154, J. K. 68. 65; jfr. Cav. Wär I. 302, Wigstr. I. 118-19, Amins. VIII. 117, Urquell III. 247. 32 (Østpreusen), Krauss Sreca 154, Strackerj. I. 91. 122, Wuttke nr. 349; Suffolk Folklore 137 i bibel; Folkev. XI. 374. 6, Nyland IV. 90; slgn sortes sanctorum, i Virgil, se Meyer, Abergl. 145, Soldan I. 116 flg.; kastes s- ind i höjen (s. d.) på pæle, kan den ikke lukke sig, Kr. Sagn I. 205. 763; i ævent. en s-, hvoraf man synger syge friske, J. K. 332, jfr. Asbj. II. 43; alfernes s- fundet, Arnas. I. 29. — 2) *saləmboqən* (Elsted): *æ salmbok* (Sundev.), koens bladmave vist alm.; jfr. mnt. salter, Sch. Lübb. det samme.

salmeseddel, no. *salmsæjl et* (Søvind s.); meddelelse fra præsten til degnen, om hvilke salmer der skal synges om söndagen.

salmetone, no. *salmtòwn æn -ər* (D., glds); = rgsm.

salmevers, no. *salmvæs æn -ər* (D.); = rgsm.; skæmtehist. om et omdigtet s-, se Efterslæt 208. 164, Kr. Alm.[2] II. 20.

Salomon, no. i ordspr. og tlm.: *dæ æ fåskæ'l òw koŋ Saləmon å Jörən Hatmaqə, di wa eńda brø* (Lisbj. Terp), Sgr. II. 26. 171, ligeså Ang., Hag. 177. 69, Burkal, Kok, Ordspr. 83. 941; han er så klog eller vis som kong Salomons kat (Burkal, Sundev.), Kok, Ordspr. 19. 195, se kat II. 105. 20 b; i en utrykt Cyprianus: „Jakob skal holde dig, du tyv; Abraham skal binde dig, du tyv; Salomon, den viseste, som aldrig noget mske igendriver, skal binde dig, du tyv“ (Klitgaard); blandt tryllebøgerne Clavicula Salomonis, se Scheible Kloster III. 191; S- var mester over alle troldmænd, Lehmann II. 146; Mélus. IV. 421, Urquell VI. 143, Joseph. Antiqu. VIII. 2; sagnene om ham, se Weil Bibl. Legend. s. 225; S-s dom 1. Kongernes B. III. 16 flg.; jfr. Monnier 126, Folkl. III. 341 (Bantuer), IV. 15 (Tonga øer); V. 346. 378 (Indien); afbild. i Pompei, Folkl. Rec. V. 166; en række varr., Mélus. IV. 313 flg., jfr. regist. 579, IX. 87. 238, Tr. pop. XIII. 212; P. Arch. II. 133. 569. 573; slgn Cloust. Fict. I. 16 anm.; Sybille og S- mødes, Kr. IV. 268; S- og dronningen af Saba, Folkl. I. 133. 349; jfr. Köhl. Kl. Schr. II. 87; S- og Markolfus i folkebogen, se Nyerup, Morskabsl. 264, Mélus. IV. 269, Bobertag. Narrenb. 293 flg., se travl; kong-.

salopklæde, no. *selå'pklę æn* (D.); tørklæde til at kaste over sig; saloppe var for en del år siden navnet på et forårsoverstykke til kvinder, omtrent = mantille; *et salo'pduk* (Åbenrå).

salpeter, no. *salpi'tər de* (Vens.); = rgsm.; jfr. mlat. salpetra, saltsten, fordi man havde sét det afsætte sig på sten, se Weig. Wb.

salre, uo. *salər salrər salrət* (vestj.); løbe langsomt; om vand: pible; *æ for salrər* el. *sålrər aw hjæm; æ wań salrər ur å æ spań.*

sals, no. *sals æn* flt. *-ər* (vestj., Lemvig, Lindk., Mors); *sals æn -ər* (Grindsted, Holstebro, Herning, Thy, Davbjærg, Vejlby (Fr.), Agerskov). — 1) stuehus, beboelseslænge i gårde, jfr. indhus, isterrad, råling, siddehus. — 2) *sals et* (Vejlby, Årh.); best. *salst* (Støvring h.); *salsət* (S. Hald h.); *sǫls* best. *-ə* (S. Sams),

køkken eller bryggers, ligeså i Hobro-, Randers egnen; „i salsen loe di beghi tow, få di ku ett kom længer", Blich. Bindst., hvor det forklares ved forstue, måske fordi indgangen efter gammel husskik mange steder har været gennem køkkenet; m. h. t. endelsen -s, se s.; mellem-, uder-.

salsdör, no. *salsdar æn -dar* (D., Thy); dören til stuehuset.

salshus, no. *salshus æn* (Sall., Vejr., Husby, Bur); = sals, stuehus.

salsirken, no. (N. Sams, glds.); et saltkar at sætte på bordet; se salser og dimin. salserken, saltskål, sauceskål, Sch. Lübb.

1. salt, no. *sålt de* (D., Sønderj., vestj., Thy, Mors); *sålc* best. *-ə* (Vens.); *sålt* best. *-ə* (S. Sams); *salt de* (Søv. s.); *salt de* (S. Hald h.). — 1) = rgsm.; *Lynəbårə sålc = fi.in sålc* (Vens.); *ni sålt* (vestj.), knuse salt til husbrug med sten; *di håð et sålt te æn ek* (D., vestj.; Valsb.), udtr. for yderlig armod; *sulc å sålc æ di bæst øwtər åpå føən* (Vens.); *sålt o swålt* er to gode urter på maden; *æ sålt pelər di smo wårm frå æ hjåt* (hjærtet) tlm. (Andst); *sålt o toba·k de æ de væst o spil, dę æ dær eŋən, dær wil saməl åp* (D.); *do ska hå ən skip sålt føst, iñən do ka gyjər de* (Andst), foragtelig til en som praler af sin dygtighed el. til en ung og uerfaren: *do ska ha spist tåw skipər sålt i grød føst* (vestj.); *do skal ę ən skip sålc, så blywə do stærk!* (Vens.), til drenge; når fede får slagtes og flås og luften kommer i berøring med musklerne, kan de sittre, derom bruges udtr.: *di krawər sålt* (Herning), og er tegn til at kødet er fedt; *leq cò i sålc* (Vens.); i en stedremse: „Klöjing sålt gor öwer det ålt", Kr. Ordspr. s. 529 (Lygumkloster); salt er bleven fremstillet af tang i egnen omkring Nymindegab og sagtens langs Jyllands vestkyst (1768). Tang udstrøs tyndt, brændes til aske, som føres til bondens hjem og udludes, lagen sættes på ilden i to kar, hvoraf det ene skal holdes nær kogepunktet, det andet koge dag og nat, sålænge lagen varer, og det som altid koger skal efterfyldes af det andet. To gange hvert dögn optages saltet af den kogende gryde og lægges indsvøbt i nogle gamle klude i en linned pose i den varme aske for at törres, se J. Saml. VII. 35, Begtrup, Agerd. i Jyll. II. 509 flg.; ligeledes bruges den på de store sandflader efterladte saltskorpe til udludning, se Dalgas, Ribe Amt (1830) s. 208, Hald, Rkb. Amt (1833) s. 274, Friis V. N. 80, Dansk Landbotid. V. 414-15, Kr. Almuel. III. 55. 180-83, III.[2] 31. 16. 17, V.[2] 6. 7. 8. 9; Bing 27. 85, Ribe Amtst. nr. 91, 1903; Haukenæs II. 118; jfr. Fritzn.[2] III. 163 b. und. salt, Bureus 178; saltsand; *ka do kom æn fåwl (stårk) så nær, te do ka strø sålt o æ hål o ən, så ka do griv ən!* (vestj.), siges til börn, også kendt i Tyskland, se Urdsbr. 1882 nr. 9 s. 14, Strackerj. I. 397 øv., P. Vlk. VIII. 113, Busch Volksh. 143, Ndl. Volksk. III. 125, Ons Volksl. VIII. 225. 87; at spilde salt volder slagsmål og strid, Sgr. VIII. 180. 740; varsler utroskab hos kæreste, J. Saml.[3] I. 54; såmange kærner, man spilder, såmange tårer skal man græde, Kr. IX. 46. 501, Sgr. VIII. 222. 910, J. K. 79. 107, jfr. Folkev. XI. 393. 206; såmange hug skal man få, J. K. 87. 151, Kr. Almuel. III. 120. 415-19; såmange ulykkelige dage i sin ægtestand, Sgr. VIII. 222. 908; såmange synder skal tilregnes en, Sgr. IX. 44. 160; såmange stykker brød skal man komme til at mangle, Kr. VI. 294. 409; såmange dage skal man komme til at banke på himmeriges port, Kr. IV. 378. 348, jfr. Urdsbr. III. 15, P. Volksk. VI. 157. 11; jfr. Z. f. M. IV. 29. 10, Wuttke nr. 291. 293, Urquell I. 47. 12. 13, Strackerj. I. 45. 40, Ons Volksl. VIII. 201. 26, Henders. Folkl. 120 (Skotl.); Suffolk Folkl. 130, Folkl. Journ. II. 280 (Engl.); Mélus. IV. 489 (Lüttich); Liebr. Gerv. 222. 43, Laisnel I. 289 (Frankr.); Ch. Notes 7. 8 (Holl.); Folkl. Rec. IV. 53 (Slavon.); Folkl. Journ. I. 218 (græsk); Pitré Usi IV. 30. 143, Rivista I. 556; Amer. Folkl. V. 111. 185. 243, VI. 145; Grimm Myth.[2] 1090, Maury Magie 166; salt, peber, tobak, knappenåle må ej spildes, thi dem vil intet dyr have, Kr. IV. 374. 305; det er synd at spilde salt, J. K. 405. 37; salt og brød bødes prins Christian og prinsesse Alexandrine på Marselisborg, se Kolding Avis nr. 133, 1902; hensættes i Kbh. af den, som flytter ud af lejlighed til den, som flytter ind; et barn skal bringe det,

JK. 405. 37 (Sæll., Kbh.); Thiele Overtro nr. 134, Sgr. VIII. 177. 705 (Lolland), jfr. Urdsbr. III. 15, P. Volksk. IV. 73 ned., Urquell I. 46 (Østpreus.), IV. 30 (Hamb.), Wh. Vlk. III. 149, Schindl. Abergl. 192, Pitré Usi IV. 315; jfr. den russiske skik at byde velkommen med s- og brød; den unge kone modtager i sit nye hjem straks s- og brød, Strackerj. II. 125. 441, Meyer Bad. 381; h e k s e n s måltider på Bloksbj. er uden s- og brød, Gr. Myth.[2] 1024, Soldan I. 230. 302, Lehm. Overtro 143, Pitré Usi IV. 110 flg.; strør man salt på siddende heks, kan hun ikke rejse sig, Kr. VI. 290. 366, Sagn VII. 68. 29. 39, 290. 82, jfr. Mhoff 564. 571, Mélus. IV. 257, Ndl. Volksk. IX. 14; strøs det på dörtrin, kan heks ikke gå over, Sgr. X. 13. 23; jfr. Mhoff 214. 290, Strackerj. I. 349 c, 353. 232; s- i fløde hindrer forgörelse, Kr. IX. 53. 582; giver man mælk bort, skal man komme lidt salt i det (alm.), se JK. 212. 90. 405. 37, Gr. Gl. d. M. I. 85. 95, II. 245. 405, Kr. IX. 73. 71, Sgr. X. 16. 47; se mælk II. 639. 22 b; får man mælk, ligeså, Sgr. X. 28. 66; jfr. Busch Volksgl. 65, Jahn Zaub. 12; salt vier mælk, fordi det er fra havet, Folkev. VIII. 464 øv., jfr. Liebr. Volksk. 316 ned.; på bund af smörkærne strøs s- i kors for at få smör, Sgr. X. 28. 62, Thiele Overtro nr. 244; jfr. Liebr. Gerv. 220. 24 (Frankr.), Mélus. VI. 57; kvægets tænder skal juleaften gnides med s- og sod, værger mod troldfolk, JK. 207. 165 (Vens.); efter kælvning, Kr. IX. 15. 131; s- strøs om huset Valborg- og St. Hans nat for at v æ r g e m o d h e k s e, Sgr. VI. 78, Kr. Alm. IV. 9. 13, Sagn VII. 105. 73, jfr. Cav. Wär. I. 446; hældes i brøndene, Sgr. IV. 140. 60; for at der ikke skal gå maddiker i vandet, Kr. Alm. IV. 85. 234; jfr. Mélus. I. 528, Folkl. Rec. II. 209 (N. Engl.); sædemanden blander salt i sæden, se saltkjærne, saltsten; inden kvæg sættes på græs, strøs salt på det, Sgr. VII. 42. 130, Kr. IX. 13. 112, jfr. Bruzel. 93; på halen af købt hane strøs salt, for at den skal blive, Kr. IX. 7. 49; bæres ild mellem huse, strør man salt i den, så sker ingen ulykke, Kr. Alm. III. 32. 2; den skal rages med s- påskeaften, og gives derefter kvæget mod trolddom, Kr. Almuel. IV. 157. 3, jfr. Liebr. Volksk. 320. 56 (Norge); der strøs s- i ild, når mælk (s. d.) koger over, se Sgr. VII. 44. 141, IX. 44. 159; Wigstr. I. 126; jfr. Z. f. M. IV. 30. 14; i det hele er salt et kraftigt råd mod alle vætter, se Z. f. M. IV. 5. 43 (Schweiz); Hartl. Science 128, Scott Demon. 341, Folkl. II. 290, IV. 358. 19 (Engl., Isl.); Bosquet 294, Amer. Folkl. V. 158. 328 (Canada, Japan); mange henvisn. Mélus. VII. 234; nyfødte småbörn gnides med s-, Tr. Lund VIII. 56, med henvisn. til Ezechiel 16. 4, Norsk Magaz. for Lægevidensk.[3] XV. 768 flg. m. henv.; n y å r s - a f t e n sættes en saltdynge for hver person i huset, den hvis dynge om morgenen er gået i lage, skal dø, Thiele Overtro nr. 621, Kr. Almuel. IV. 136. 15, jfr. Grimm Myth.[2] 1072, Wille Opt. 184, Bergh I. 63; for at lære årets vejr at kende, Kuhn N. S. 404. 128, Urquell III. 305 (Tysk.), 346 (Bulg.), I.[2] 310 (Tjekker); spise et æg fuldt af s-, el. salt mad, aften, se kærestevarsel i d r ö m m e, vist kendt her, se Wigstr. I. 119, FS. 372. 00. 01 „drömgröt, drömpannkaka“; Amins. VIII. 92 „drömmunkar“, Sundbl.[2] 302, Cav. Wär. II. XLIV, Rääf I. 106, Nyland IV. 60, Wh. Vlk. II. 291 (nygr.), P. Arch. III. 454, Usi II. 4; Amer. Folkl. VII. 108, XIV. 208 øv.; Folkl. VII. 300; den mandsperson, som spiser meget salt, er kvindekær, Kr. IV. 377. 338, J. K. 59. 21; salter kokkepigen maden for stærkt, går hun nok i giftetanker, jfr. Strackerj. I. 34. 28, P. Volksk. VI. 157. 10; — i s a g n og æ v e n t y r: Svenskekongen sendte den danske dronning en skæppe salt med bud: *han hai lisåmanə fålk såm dæ ə såltkvårn,* J. M. 73. 6; salt i skæppevis hældes i bjærgmandens el. troldens grød, Kr. V. 140, Gr. Gl. d. M. I. 206, Kr. Ær. 127, III. 296, J. K. 98, jfr. Arnas. II. 364, Sundbl.[2] 212, Bondes. Hist. 288, Folkl. IV. 186; skæmtehistorie om at kone, pige, skrædder salter grøden, Sgr. XI. 98. 176; maden skal saltes stærkt, den, der så drikker pigen til, skal hun have, Gr. Gl. d. M. I. 180; havet (s. d.) er salt, fordi et skib ladet med salt er sunket, Sgr. VIII. 79, jfr. Brandt Lucidarius s. 54, kværn; en tønde salt skal kastes ud til en ål, Sgr. XI. 215; salt strøet på de afhugne troldehoveder, hindrer dem i påny at gro fast, Sgr. IX. 156; salt strøs i sår for at de

skal smærte, Kr. V. 73, Asbj. I. 137, se peber; se om salt, Wuttke register und. salz; Strackerj. II. 71, Grimm, Myth.[2] 998, III.[4] 307, Hehn, Das Salz (1873). — 2) et legeudtryk; *leq sålt* (vestslesv., Malt), lege tagfat; „løbe salt“, Krist. Börner. 520. 59; den, som griber, siger, når han slår: *sålt!* (vestj., Valsb.); *sålc* el. *sålc å målc, madamən hò fåt kal!* (Vens.); jfr. *klink, tik; — *væj sålt* (D., vestj., Malt); *wèj sålc* (Vens.): to börn stiller sig med ryggen mod hinanden, stikker armene ind under hinandens arme bagfra, A. løfter B. på ryggen og siger: *væj sålt!* B. løfter A.: *stek æ gålt!* (vestj.), jfr. Krist. Börner. s. 272. 23; „väga salt“, Runa VIII. 33. 3; „väga saltpund“ for rygværk, Amins. IV. 95; slgn Wh. Vlk. VI. 402, Gomme, Dict., se way zaltin; Rivista I. 874, P. Arch. I. 251. 33, se veje; jfr. lat. sal, græsk hals, mnt. solt, Sch. Lübb.; se lage, ild, sværge, sylt; hjortetaks-.

2. salt, to. *sålt* flt. *sålt* (D., vestj.; Sønderj.); *sålc* flt. *sålc* el. *sòlc* flt. *sòlc* (Vens.); *sååolt* (S. Sams.); *salt* (Søvind); = rgsm.; *så sålc som il å laq* (Vens.); *sålt som il* (vestj.); *di kol æ så sòlc* (Vens.).

saltagtig, to. *sòlcacə* (Vens.); altfor salt; *de hè cò æ s-.*

1. salte, uo.
sålt -ər -ət (D., vestj., Andst.);
sålc -ər -ə (Vens.);
sålt -ə -ə (S. Sams.);
sålt -ər -əð (Agger);
sålt -ər -ə (Angel);
salt -ə -ət (Søvind s.);
salt -ə -ət (Elsted). —
1) = rgsm.; den svenske konge tog dronning Margretes sön, slagtede ham og saltede ham, kom ham i en tønde og sendte ham tilbage, J. M. s. 73, Registr. 25 a, Mhoff 18, se halshugge; jfr. Fritzn.[2] under salt, Kr. S. IV. 32. 134, Arnas II. 310, Tr. pop. XI. 608, Magyar T. s. 115. — 2) fange og slå i tagfatleg: *no hòr a sålcə dæ!* (Vens.).

2. salte, no. i eder, = sankte, lat. sanctus, hellig, se død og krone, -og pine, -og sante Knud, minsandt.

salteballe, no. *såltbalə æn -r* (Andst.); kar til at salte i.

saltebrød, no. „at bære s-“, Kr. Börner. 515. 27, var. af legen: bære dødemand (s. d.), jfr. Kr. Börner. 224. 5; en anden leg, klafonnes (s. d.), jfr. sts. 516. 24 flg., salt og brød.

-saltet, to. se gjemmel-, grön-, u-.

salthov, no. *sålchòw i* best. *-i* (Torslev s., Vens.); salteballe, dannet af et stort udhulet træstykke, se 4. hov.

saltinggræs, no. J. T. 211; en plante, enårig salturt, salicornia herbacea L.

saltkammer, no. *sålckamər è* best. *-ə* (Vens.); *såltkamər æn* (Lild s.); hvor salt mad gæmmes, se kammer.

saltkar, no. *såltkår æn* (Agger); *saltka* el. *-kar* best. *-karət* (Søvind); *såltkar* best. *-karə* (S. Sams.); *sålckår è* best. *-ə* flt. *-kår* (Vens.). — 1) = rgsm.; til at sætte på bordet (Søvind). — 2) kar til at salte kød i (Agger, Søv., Elst.).

saltkilde, no. under bakkerne mell. Harte og Kolding, Kr. Almuel. III. 54. 179.

saltkjærne, no. *saltkæn æn -ə* (Søvind s.); et saltkorn, se 3. kjærne, korn 2; sædemanden skal have: *trij såltkanər i sèløb å ta jèn o əm i hwœr o di trij føst hanfulər, han soər, te hèqs o skit fòlk skal ejt stel (!) hans løk o* (af) *kuərəð* (Lild s.).

saltkop, no. *saltkåp et* (Søvind s.); *sålckåp i* best. *-i* (Vens.); saltkar til at sætte på bordet; væltes s-, bliver der ufred i huset, Kr. Alm.[2] III. 138. 27.

saltlage, no. *sålclaq* best. *-ən* (Vens.); *såltlåq de* (Andst.); *saltlòq* flt. (Søvind s.); = rgsm.

saltmad, no. *såltmað* (D.); *sålcma de* (Vens.); salt kødmad.

saltmadsfad, no. *sålcmasfa è* (Vens.); = rgsm.

saltmadstøs, no. Mb. kaldes af foragt og til hånhed en stegerspige eller køkkenpige, eft. Terpager.

saltmand, no. *såltmañ* (vestslesv.); den som griber i tagfat, se salt 2.

salt og brød, no. *sålt å brø* (N. Slesv.); börneleg; to stærke börn står med udrakte arme, holdende hinanden fast i hænderne, A. lægger sig på ryggen over deres arme, de svinger ham frem og tilbage idet de siger:

„veje, veje saltebrød,
imorgen skal du hungerdø,

hvad vil du helst have: „hoved el. hale, el. sol el. måne?“ — „hoved“ betyder, at de sætter ham til jorden på hovedet,

„hale“ på benene, „sol“ ned på höjre side, „måne“, ned på venstre side; jfr. Kr. Börner. 270. 08. 09; eller også lyder rimet:

væj, væj sålt å brø,
vel I iňt löw så kan I dø,
æ væjər jær saməl mæ kølər å kæp,
vel I iňt löw, så skal I få skræp!

jfr. Kr. Börner. 271. 02; „bære saltebrød“, sts. s. 515. 5; også bruges: *såltobrø!* når der leges tagfat, af den som griber; han siger, når han slår: *sålt o brø, imån ska do dø, o wånsda ska do bəgrawəs* (Andst); det er mulig samme leg, som på Samsø kaldes: „dröwt såltebrød“; „kjæde-tagfat“, Rönslunde, se Kr. Börner. 234. 19; klafonnes (s. d.), jfr. Kr. Börner. 227. 9. 516. 34. 36. 55; jfr. drikketing, saltebrød; — mane ved s- og br-, se B. Smith, Studier s. 60. 63 m. henv. — sværge ved s- o. br-, se Thiele Overtro nr. 134 m. henv. t. Hübertz Århus III. 44, Kr. Sagn VII. 226. 52, jfr. B. Smith, Studier s. 63 anm. m. henvisn. til Ugeblad f. d. Folkekirke I. (1865) s. 30. 89–91. 238–39; Ludus de St. Canuto duce vers 880; (Dodsley:) a select Collect. of old Plays II. (1825) s. 33; sværge „på salt og brød“, idet man lægger en hånd på alterbog, den anden på sten, Hazel. VIII. 20, m. henvisn. t. Cavallin, Lunds Stifts Herdaminne (1854) I. 80; man lægger hånden på et kors, hvorpå saltstrøet brød og sværger, Amer. Folkl. II. 140 (Zigeunerskik Ungarn); efter edsformularen spiser den sværgende s- o. br-, Clem. Roman. Homiliæ ed Dressel s. 9. 4, jfr. Dania VIII. 94.

saltolie, no. lægemiddel, acid. hydrochlor. dilut. (Peters.).

saltsand, no. Mb. kaldes i Nörrejyllands vestlige egne det sand, der ved solhedens virkning om sommeren blandes med krystalliserede saltdele på den flade, langs ad havkysten, der bliver overskyllet af havet; det har været brugt til saltkogning; se Begtr. Agerd. i Jyll. III. 123 ff; se salt.

saltsiv, no. *såltsyvər* flt. (Lb.); en plante, søkogleaks, scirpus lacustris, har vel fået sit navn, fordi den til forskel fra juncusarterne kan gro i brakvand.

saltsten, no. *såltstiјən æn* (D.). — 1) = rgsm.; et stykke stensalt, lægges i krybberne til kreaturer; en „saltsten blev kastet på hver ager, umiddelbart för den blev sået, J. Saml.[2] I. 47 (Vens.). — 2) sten til at knuse salt med; *æn såltstiən æ sånt æn jawnəns stuər glat stiən tę å gør sålt smo mæ* (Lild s.), se gnidesten.

saltstøtte, no. en pige er ved trolddom forvandlet til en s-, Gr. Registr. nr. 10 d.

saltsuppe, no. *såltsop* flt. (D.); suppe, kogt på salt kød.

saltvand, no. *sålcwòj de* best. *-wòje* (Vens.); = rgsm.

salvare, uo. *sal-* el. *sælwa·ri* (vestj., Mds h.); vise en hårdt tilrette, affærdige ham, prygle; *de ka nåk vær, Jæns sælwa·riət ham* (vestjysk); dog nok også: bringe i sikkerhed, følge på vej; *no, fæk do ham så sælwa·riət?* ɔ: viste du ham så tilrette? jfr. 2. salve; mnt. salvieren, bilse; i ældre dansk: salvere sig, bringe sig i sikkerhed.

1. salve, no. = rgsm.; fig.: *gi jæn ən guwə salə,* også nok: *salvə* (D.), ɔ: prygl, ligeså vestj., vestslesv.; en hemmelighedsfuld salve omtales i ævent. og sagn; den gör hård (s. d.), Gr. Gl. d. M. III. 140, Kr. Almuel. II. 166; gör blinde seende, Kr. Æv. 142; læger sygdom og sår, J. K. Æv. s. 3, J. M. s. 9, Gr. Gl. d. M. I. 38, II. 18, Ævent. I. 201, Sgr. VII. 111, X. 18, XI. 172, Kr. Æv. 278; jfr. Asbj. I. 55. 82, Grimm, K. M. nr. 81. 99, Z. f. M. II. 442, Folklore Rec. II. 188, Folkl. Journ. III. 204, Curtin Myths 236; gör døde levende, Kr. Æv. 86. 121. 250, III. 85, Sgr. X. 193, Efterslæt s. 59. 125, Gr. Gl. d. M. II. 184; det er den salve, hvormed Marie salvede Jesus, Sgr. V. 183, VIII. 6; jfr. Asb. I. 172, Arnas. I. 274, Grimm, K. M. nr. 118, Qvigstad s. 200. 207, Folklore Journ. VI. 177 (Skotl.), Mélus. III. 492 (Bretagne), Gonzenb. Sic. M. I. 139. 278, Curtin Myths 228. 301; hæver trolddom, Sgr. VII. 167, Kr. Æv. 150. 231; når öjnene gnides dermed, kan man ikke bedrages af blændværk eller synhverving, Kr. IV. 321, jfr. Søegaard, JFjeldb. s. 114, Lidmål 69. 271, Runa V. 94, Grimm Elfenm. XXVII, Kennedy 108; den gör synsk, så man kender ellefolk og underjordiske, Thiele II. 202, Kr. III. 43. 59. IV. 24, VIII. 43. 79, Sagn I. 141. 425. 244. 275. 290. 339. 348. 33. 414. 32. 448–49; jfr. Faye

s. 32 flg., Asbj. III. 14 flg., Arnas. I. 14. 15. 16. 18, Gr. Tjust s. 41, Mhoff 297, Strackerj. I. 399, Liebr. Gervas. 123. 136, Hartl. F. F. T. s. 92. 102, Science s. 59, Folklore Journ. V. 178. 181 (Cornwall) Brueyre s. 218, Sébillot, Litt. Oral. s. 24 flg., Cont. pop. de la Haute Bretagne s. 122 nr. 17, Folkl. I. 207. — heksesalve, hvormed hekse smörer levende el. livløse genstande, for at kunne ride på dem, Thiele II. 89. 102, Gr. Gl. d. M. I. 148, Kr. IV. 207. 292, VIII. 262, J. K. 263. 13; laves af smör, der er kærnet i bække, Kr. VI. 197. 270, Lehmann Overtro 142; jfr. Asbj. II. 209, III. 118, Gr. Mind. fr. Tjust s. 15, Veckenst. Volksk. I. 226, III. 263, Mhoff. 215, Strackerj. I. 312. 218 315 d. 332, Kuhn, N. S. 68. 133. 192, Z. f. M. III. 55, Wolf N. S. 655. 563, Grimm Myth.[2] 1029, Yeats, Irish. F. T. 168; af kogte, udøbte börn, Hartl. Science s. 100, Krauss Hexensagen 25 a, 30 b, Urquell. III. 92, Rochholz D. Gl. I. 241, Soldan I. 254. 265. 295. 301. 303. 342; andre steder forekommer det, at heksene smörer sig selv med denne salve, i armhulheden, under fødderne, se Grimm, Myth.[2] 1023. 1032, Busch Volksgl 54, Urquell. III. 32, Veckenst. Volksk. III. 263, Mélus. III. 63, Amer. Folkl. II. 44, Apuleius Metamorph. III. 138–139, Schaldemoses dske Overs. s. 94, Folkl. Rec. III. 143, Ralston, Songs 385, jfr. Z. f. M. II. 65; denne salve gör hekse til harer (s. d.), se Thiele II. 103, Kr. IV. 224. 317, Weinh. Ritus s. 15; se heksefedt, -smör; mindet herom kendes i leg, se Sundbl.[2] 170; jfr. htsk salbe; se smörelse, krumholtzolie; *apostel-, hjærlen-, hjærtespring-, hjærtespænds-, isenbens-, kajod-, komsillekum-, konge-, kopatte-, levergrøde-, luse-, lænde-, mutter-, nutritum-, pilegrim-, pistol-, poden-, popeleven-, principal-, provste-, rakker-, rytter-, sene-, skjævr-, tobaks-, voks-, öjen-.

2. salve, uo. *sal̲ə -r -t* (Agerskov); ft. tf. *sal̲əð* (Agger); vist kun fig.: prygle, tilsmudse: *salə jæn̯ te˙*, ɔ: prygle en; *salə æ klœr te; æ bǫ̈n salər dæm te˙*, tilsøle; *de æ gråw som do har salət din hæst te˙!* tiljasket dem; *han sku saləs eṅ få klø* (Agger), ɔ: han skulde have en dragt prygl, se lap-.

salvekrukke, no. *sal̲əkruk æn -ər* (D.); = rgsm.

-salver, no. se kvak-.

salvet, no. *salvę˙t æn -ər* (vestj., Søvind); *salwę˙t æn -ər* (Agger); serviet, lille borddug, se Kr. III. 14. 12, ital. salvietta, fr. serviette.

salvie, no *salvi̯˙* (vistn. landet over); *salwi˙j* (Vens.); en lægeplante, salvia officinalis L.; „silevi“, Sgr. XII. 158. 638 (Malt h.), deraf: *salwi˙jtę* (Vens.).

salær, no. *salar̥iom è* (Vens.); = rgsm.; ofte i spøg forandret til *alar̥m; mæ skal åsə ji̯ nǫ får alar̥mən*, ɔ: i salær; jfr. fr. salaire, lat. salarium.

samari, no. *sama˙ri æn* (Sundev., Mellemsl.); præstekjole; fr. simarre, dommernes lange embedskjole; nordtsk samar, præstekjole, se Andresen, Volksetymol.[3] s. 161, U. Bl. 48.

samfuld, to. *samfę̀ldi* (Vens.); = rgsm.; *wi stǫr hę̀r fæm̥ samfę̀ldi męskər* (Vens.); *i trej sam̲ful ǫr* (sts.); *de ka do ek gyjər i syw sam̲ful daw* (Agger); *trèj sam̲ful daw* (Søvind s.); *æn sam̲ful skœlən* (Agger), en större sum samlet af småsummer; isl. samfeldr; fella uo. fælde sammen, se U. Bl. I. 34.

samkvem, no. *sam̲kwæm̥ æn* (D., Agger s.); = rgsm.; *mæ kaṅc ha no sam̲kwæm̥ mæ sǫ̀nt no męskər* (Vens.).

samle, uo.

sam̲əl sam̲lər sam̲əl sam̲əl (D., Grindsted); tf. *sam̥əl* (Agersk.);
sam̲əl sam̲lər sam̲lət sam̲lət (Andst, Törrild, Nörup, Bj. h., Vor, Tåning s.);
sam̲əl sam̲lər sam̲əlt sam̲əlt (Bradr., Tinglev, Valsb.);
sam̲əl sam̲lər saməlt sam̥əlt (Vens., Thy, Hell. h., Salling, Røgen s., Hads h.); tf. *sam̲əlt* (Elsted);
sam̲əl sam̲lə sam̲le sam̲lə (S. Sams.);

= rgsm.; *saməl å˙p, i˙ṅ* (D.); *a hår samlər ə å˙p* (Sams.), jeg har samlet det op; *saməl pœ̲ŋ; saməl sam̥əl* (D.), samle sammen, også østj., Søvind s.; „samle voddet“, J. Saml. VIII. 170, sy de enkelte stykker af fiskegarnet sammen til et hele; *a kuj eṅc saməl nu̲ə å de præsti sǫ̲* (Vens.), finde tankegangen, så man kan forstå, ligeså vestj.; *di ku blyw så fò-fa̦˙r, te di sam̲əlt ejt å kom uwð ætər ham* (Lild s.), ɔ: at de ikke havde besindelse til; *a ku eṅc sam̲əl å drek* (Vens.), ɔ: sanse at drikke; *sin ha̦j fèk sam̲əlt sè èn smuwl,* Grb. 150. 68, da han kom

noget til besindelse; *a samalt eñc å jår ə*, ɔ: tog mig ikke sammen og gjorde det; *haj samlər en teŋ*, ɔ: sanser intet (Vens.); *han samlər nåk hans taŋkər* (Agger), ɔ: han sover; mulig bruges ordet i Mellemsl. kun i betydn.: samle noget ind, penge, korn el. lign., ikke i betydn.: samle op, se sanke; *blyw samalt* (Vejr.), om to el. flere: blive enige i en handel; jfr. savne; se Aasen, samna, isl. safna, sv. samla, mnt. sammen, samelen, Sch. Lübb., se sammen; for-, ind-.

samlefjæl, no. *samalfiəl æn* (Lild s.); et stykke tømmer, hvormed høet „tömmes" (s. d.) sammen; *såm broqt å kyr hyjəð samal te stak hèlər læs mæ tow oq spæñ fòr æn samalfiəl*.

samlepig, no. *samalpiq æn* (vestslesv.); en pig, hvormed harver forbindes, når man på engang vil bruge to el. flere.

samler, no. i ordspr.: *atər æn samlər komər æn spræjər* (Fredericia); *ètər i samlər komər i sprear* (Vens.); efter en som samler penge og gods kommer en som spreder, også siges: ... *æn spliðər* (vestj.); jfr. fordærver; se *af-.

samle-ring, no. *samalreŋ æn -reŋ* (Malt); ring, hvormed nögler samles.

samleskede, no. *samalskijə æn -ər* (Thy, Mors; Vejr.); *samalskèr æn* best. *-ən* (Vens.); tværstykkerne, der forbinder bullene på en harve eller de to enkelte harver til én harve; „to böjede træstykker, som går ud fra forploven og samler sig ved midten af hammelen" (Vens.), Mb.; måske er den sidste del af Vendelbo formen -skjær, se harveskede.

samleskår, no. i udtr.: *go æn samalsko* (Vor h.), ɔ: slå et skår gennem græsset; når man er kommen helt igennem, slå samme vej tilbage, men i modsat retning, således at det slåede græs samles i én lang dynge.

samlet, tf. tilsammen, begge to; *di va samlə hen å plåw* (Ang.); se op-.

samletræ, no. *samaltræ æn -ər* (vestj.); flt. *samaltrər* (Lild s.); *samaltrèj è* (Vens.); de to vandrette stolper, som forener væverstolens fire suler: den hvorpå væversken sidder og den lige overfor hende; se sludstykke, steje.

samling, no. *samləŋ æn* (D., vestj., Agger, østj.); hak. best. *samləŋi* (Vens.); sjælden vistnok om et møde, *haj wel ha de hilə i i samləŋ* (Vens.); se for-; *no hå wi fåt samləŋ po æ kærə* (Mors), ɔ: nu har vi fået kornet samlet i lade; alm. *haj æ we hans samləŋ* (Vens.); *frå æ samləŋ* (Bradr.); se op-, vide-.

samlings-ost, no. kaldes en ost, hvortil mælken af herredsfoged el. præst samles i byen eller sognet, Mb.

samliv, no. *samlyw è* best. *-ə* (Vens.; vestj.); = rgsm.

samløddet, to. *samløt* (Vens.); som har samme lød; *hun war i i pèn samløt còwl*, i en pæn, ensfarvet kjole; se sammenløddet.

samme, to. *de sam* (Vens.); = rgsm.; altid best.; *de æ de sam* el. *såm* (D.), det er en ligegyldig sag; *de æ de såm, ve do gi mæ hala·ñən kron, så teløk mæ æ hañəl!* ɔ: jeg vil slippe mine rimelige krav, vil du —; *a ska sam (såm) stæj hen, han æ sam (såm) stæj frå; de ær å æ sam (såm) slaw*, af samme slags; *liq mæ de såm*, i samme öjeblik; *han köwt træj, å di sam (såm) dut et; de ær et så sær, de såm*, når der lægges eftertryk på det; *„ær ət gawən gåt?" — „ja!" — „da ær ət gåt de sam"* el. *såm* (D.); *„skal əð wær mæ ðə sam?" — „å, de ğèlər ejt så nyw"*, skal det være straks? — *mæ ðə siel å sam* (Lild), ɔ: i samme öjeblik; *de æ akərò·t de sil å sam; ka de eñc wè dæ de sam? no ær ə de sam ijæ·n* (Vens.); *dæñ, de, di sam; „ko·nə do no knaphæñə?" — „ja, æ ska kom mæ ðə sam"; de ka wæ de sam me de smol*, det er ligemeget med den smule; *de æ de sam o de sam*, ɔ: altid ens, uden forandring; *de ka wæ de sam mæ jær bar, får æ trow snår I wæltər æ huws; no ær ə snår sån, te de ka wæ de sam*, ɔ: nu er det nok bedst at opgive ævret; *war ə no åsə o de sam, te* — traf det sig nu også, at —; *we de sam*, af samme grund el. på grund heraf; *de sijəl o sam*, det selvsamme (Agger); *„de æ de sam!" såj han Jörən anom* [Arnum], *da føq ət i hans øst* (Brandr.), ɔ: det er ligegyldigt; *om han et ajər ka ram, så tår han wal dæn sam* (Mors), f. eks. til ægtefælle; „de ka wol åsse veh de sohm" *(som)*, Tkjær II. 9; „dengang te Karen wa pigh, da wa han i de somme sown, som hon wa", Tkjær II. 81; *de sam* (Ang., Fjolde, Bradr.); *i æ sam*

(Valsb.), i det samme; jfr. Aasen, sam to., samme; sam no. enighed; isl. samr el. sami; samt, sanke; den-, -som.

sammel, bio. og smstn. se sammen.

sammen, bio. *saməl* (Vens., alm., Sønderj., Ang., Bradr.); = rgsm.; sammenstilles med mange uo.: *biñ, bær, böw, døŋ, fål, hål, kom, leq, sæt, vær saməl* (D.); *ål saməl* (vestj.), alle sammen, se alt-; *wi hå gon te præst saməl* (Agger), er konfirmander fra samme år; *ri hår ət saməl* (D.), ɔ: tilfælles; *di fløtə, hekə, hòlə saməl* (Vens.); formen sammen synes at begynde at trænge sig ind i østj. (Søvind s.); jfr. Aasen isl. saman; tilhobe; m. h. t. formen smlgn igjennem; se alle-, alt-, syv-, til-, træd-, tæl-.

sammenblandet, tf. *saməlblæñ ul* (D.), sort og hvid uld kartet sammen

sammenbragt, tf. i udtr.: *saməlbraqt bön* (D.); = rgsm.; jfr. kold broder, træbroder.

sammenfiltret, tf. *saməlfiltrət* (D.); = rgsm.

sammengroet, tf. *saməlgröj* (D.); = rgsm.

sammenholdende, to. *saməlholəñ* (vestj.); *saməlhòlən* (Vens.); *æn s- kål*, en sparsommelig karl (vestj.); tæt bygget, trivelig (Vens.).

sammenhæng, no. *saməlhæŋ æn* (D.); *samənheŋ è* (Vens.); = rgsm.

sammenkart, no. *saməlkårəð* eller *-kår* (Agger): farvet uld, der er kartet sammen med hvid; også to.: *wi gor i saməlkårə hus* (Vens.), strömper af sammenkartet, sort og hvid, uld.

sammenløddet, tf. *saməllòt* (Vens.); afpasset efter hinanden i farve; *di øq æ gåt s-;* se lød, samløddet.

sammenlånet, tf. „der kom to sorte hunde, som var sammenlånede“, Kr. III. 159, ɔ: forbundne ved lægn, se 1. låne.

sammenmulleret, tf. *saməlmulərət* (Bradr.); uordentlig samlet i hob; se mulle.

sammennejet, tf. i udtr. som: *de æ så saməlnajət, a kan et fo et åp*, fast forbundet, sammenfiltret (Fanø); jfr. plt. neien, sy.

sammenskrabe, uo. *saməlskrab* (Vens.); hvad der skrabes sammen; *bön før òlc de, hon ka· såŋk å saməlskrab; òlc de, haj ka såŋk å s-, go te bræwn.*

sammenslidt, tf. i tlm. som: *di hår gråw möj saməlslet* (vestslesv.), de har slidt således, at de ved deres slid har samlet mange penge.

sammenslæt, no. *saməlslæt de* (Agerskov); töj, som består af hørgarn og blårgarn: det ene er „slået“ på det andet, se slag, slæt.

sammenspændes, uo. i udtr. som: *di ka eñc gåt saməlspæjəs* (Vens.), ɔ: forliges.

sammensættende, to. i udtr.: *de ær æn li saməlsætis kwej* (Vens.), ɔ: kvinde, som sætter strid imellem folk ved sin sladder.

sammensætter, no. *saməlsætər æn* (Mors); person, der sætter folk sammen, bringer strid; således skal ordet rettes, se fisseltuder; med en ordspil siges: „en sammensætter er god om høsten“, ɔ: en person, som rejser negene og sætter dem i rader.

sammoden, to. *sammdən* (Mors); om korn: modent til samme tid, modsat tvemoden.

samrask, no. en slags små fladfisk, som, mest usaltede, törres i solen og siden udblødes i lud (Varde, Ribe); se Mb. skulde; madmide.

1. sams, to. *sams* (Vens., vestj.); enig, *de wa di snòt sams åm; de kam di sams åm liq mæ ðə såm; di ku eñc wo sams om ə* (Vens.); Aasen, sams, „egentlig adjectiv af sam“, se samme; u-.

2. Sams, no. *Sams* (Hads h., Djursland); øen Samsø; *i Samsiər* (Sams), en beboer af øen; de kaldes spottende „Prik-i-lort“ (s. d); jfr. Kr. Alm.[2] VI. 25. 79; Sydsamsøs beboere skal stamme fra indvandrede Hollændere, der kom der efter pestens tid, Nordsamsøs fra Helgenæs, Kr. VIII. 334. 572; Samsø kommer af mandsnavnet Sam, isl. norsk Sámr, ɔ: en finne el. Pröjser fra Samland, U. Bl. I. 172, O. Nielsen, Old Navne s. 79.

Samson, no. et bibelsk navn; guldfuglen „flöj hjem til S- i Lurebure“ (s. d.), i ævent., se Kr. V. 271; „S- sidder i buren“, Kr. Molboh. 100. 16; S- og løven, se Mélus. VII. 196, VIII. 241, et Mithrabillede; sønderriver sine bånd, jfr. Amer. Folkl. VIII. 201 (Indian.); hans styrke håret, se I. 771. 44 b, Trad. pop. III. 403, P. Arch. IV. 473; se øl, jfr. Dania V. 29; vise DgF. n. 6.

samstemme, uo. *samstæm -ər -stæmt -stæmt* (D.; Søvind s.); = rgsm.

samt, no. tilbehør, alt hvad der følger med; *mæ skit o samt* (vestj.); *di tåw əm mæ sån o samt* (Andst), med sand og det hele; *de æ da mæ löwn o samt!* (vestj.), siges, når der fortælles noget, om hvis sandhed man tvivler; *han æ römt mæ kowən o samt* (vestj.), ɔ: med kone og hele herligheden; *no komər æ· mæ samt o alt o de hijələ* (Agger), ɔ: med alt hvad jeg har; itk. af sam, se samme.

samtale, no. *samtål æn* (D., vestj.); *samtol æn* (Søvind s.); = rgsm.; *de æ sjalən, mæ ka få ən rècti samtål mæ· ham* (Vens.).

samtlig, to. bio. *vi æ samtlə om ət* (vestj., vestslesv.), fælles; *vi ka gå dær-hæn s-*, ɔ: alle tilsammen i en flok; *ha nåwər samtlə* (Agersk., Bradr.), tilfælles; *de ær æn samtlə skælən* (vestj.), ɔ: en sum, der har nogen betydning; se 2. lyske II. 488. 49 a.

samtlighed, no. *samtləhijəð æn* (D., vestj.); helhed, fælleskab; *sååən i æn s-*, i det hele; *i æn s- wå dær ti* (Andst); *sæj fawa·l te nåwər i æn s-; go æn stæj hæn i æn s-* (Andst), i fælleskab.

samtykke, no. *samtøk æn* (Agger); *samtøk è* (Vens.); = rgsm.; også uo. *dæn dæ tijər samtøkər* (Agger, alm.).

samvittighed, no. *samwe·tiqhið* (Agger); *samvi·tihei* (Søvind s.); *samwe·tihjè æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm., låneord; *æn goi samvi·təher ær et blöt hoipur* (vestslesvigsk); *æ samvetəhijəð ska tæjəs a· ham, få han ska vær prekərå·tər* (D.); *hans samvetəher æ lisəgoi som ny, få dæn ær alər blöwən bruqt* (vestslesvigsk); *han hår æn hjåt som æn stijən o æn samvetəhijəð som æn knep boqəthalm* (vestj.), om en hård mand; se advokat, prokurator.

samvittighedsklude, no. flt. skrædderlevninger, Brøchn. Saml.; kaldes måske således, fordi skrædderen, der anses for tyvagtig, levner dem, som bevis for sin gode samvittighed.

san, udrbso. *de æ, san jæn, san!* (Mds h.); edeligt udtryk.

1. sand, no. *sån de* (D., Andst, vestj., Vejr., Mors, Agger, Thy, Øland); *sòj de* best. *sàjən*, sjælden *sònc* (Vens.); *son* (S. Hald h.); *sòn* (Søvind s.); *son* (Hundslund s.); *son* best. *-əð* (Tved s.); *såən* (S. Sams.); *suən* (N. Sams); *san* (N. Slesv.); *saən* (Åbenrå, Sundev., Bradr., Ang.); = rgsm.; en jordart; *æ råq sån* (Lindk.); *æ sån æ strij* (D.); *strø sån o æ gul* (D., vestj.); *strø sòj åpå gult; dè leqər no sòj, ta mæ sàjən, sàjən æ gåt, kleqt; kleq sòj å mawər liər, de æ hòtə jet å de sam; sòj ær enc skòn* el. *mòq i Skawkwòns muj* el. *ma* (Vens.), sand er ikke skarn i Skagekones mund el. mad; *dær æ loŋ son* på en vej, ɔ: dybt sand, skal siges i Århs. egn; — i en stedremse:

„Sødrup har været en kirkemand,
Oldrup er annexen for sand,
og for det eneste rindend' vand,
så er rimet i stand",

Kr. Ordspr. s. 512 (Hundslund s. v. Odder); — i skolerne skrev börnene i gl. dage med pinde i sand på store, flade borde „sandborde"; sandet jævnedes med en skyder af bordets bredde, der passede mellem dets opstående kanter, se Fb. Bondel. s. 312, jfr. Kr. Alm. VI. 237. 91 — sand strøedes på gaden i byer ved festlige lejligheder, hvor bryllups- el. ligskare drog forbi, endnu alm. i Ribe årene fyrre, jfr. Tr. Lund VIII. 126; s- var strøet på gulvet i den gl. bondestue, ofte fejet i flammer el. mønstre; som karl sår, pige strør sand, danser d.. Sgr. VIII. 89. 56; *nè mæ strø sòj i stòwə å strø no åpå i kòl hans bòwsər hèl ən piq he skøwtər, så blywə di enc jyde or* (Vens.), jfr. Kr. Alm.[2] III. 98. 2.. — kommer pigen til at strø sand på bordet el. på en stol, varsles fremmede, Kr. IV. 385. 426, IX. 56. 610; Alm.[2] III. 98. 35; mellem ungkarls fødder, får denne ingen drenge, J. K. 62. 40, Kr. IV. 377. 334, Alm.[2] III. 60. 95; på ugift, bliver han el. hun ej gift det år, J. K. 62. 41; Sgr. IV. 124. 309, VIII. 54. 148-51, Kr. IV. 377. 333; jfr. Arnas. II. 557, Strackerj. I. 45. 42, II. 71. 344; — lægges nyårsaften sand foran dören, findes deri om morgenen sporet af dens fod, som skal dø i året, Kr. Almuel. IV. 138. 34; s-, hvor præstens fod har trådt foran alter, blev til lægedom båret i pose eller indgivet, Kr. Sagn IV. 584. 30, 616. 24, VII 279. 48, 297. 97, 420. 96; fra kirkedörs tærskel s. 440. 94; jfr. Wigstr.

FS. 399. 81; — i ævent. bliver en pose med sand bundet på pigen, sandet, der drysser ud, skal vise, hvor hun føres hen, Kr. V. 344; — sno reb af sand, se reb; Nestved skal forgå ved s-, Thiele I. 156; jfr. Aasen, sand, isl. sandr hak., se sande no.; brænde-, flyve-, grå-, gulv-, hav-, hvæde-, knyge-, kvæg-, løbe-, mur-, pikke-, rende-, salt-, skrive-, strand-, strø-, vand-.

2. sand, no. orden, sömmelig skik, både ligefrem og ironisk: *jə sąj i stòwən* (Vens.), feje, göre orden; *sicən sąj 1 jår, 1 oŋər! do jòr ən pæn sąj!* ɔ: en gruelig uorden (Vens.); uorden, forstyrrelse; *a ska tę å ğòr sań* (Lild), göre rent i huset, ligeså Mors, Thy, Sall., Øland; *gör sań ą nåwər; do gör enə rəqtə sań å ət* (Agersk.), du gör ikke ret noget ved det, om börn, der ikke vil spise af maden; en, som ikke kan blive færdig med sit arbejde; *gy sań i æ lą* (Thy), rydde op; „göre sand på en seng", rede den; *dær æ pæn sań, grem sań, eŋən sań* (Mors), orden; *do hå ğow sań sań* flt.? (Mors), ɔ: svineri; *„så haδ hun da sań əpo əδ!" så Juwst dæń gåŋ han haδ sultəδ hans pijq ihjèl* (Lild s.), så fik hun da ende på det osv.; *te sist for fòlk òså sań əpo əδ, åm dær òså ska wæńəs æn montòrə əwər dæm føst* (sts.), ɔ: får ende på det, dør; Mb. sammenligner ordet med isl. sannr no. forhold, hvorpå der ikke kan udsættes noget.

3. sand, to. no. *sań* (D., vestj., Thy, Mors, østj., Sønderj.); *san* (S. Hald); *sąj* el. *sąj* (Vens.), sidste form måske no.; muligt er der gæmt et oprindeligt no. i disse former, „sandende" el. lign. svarende til isl. sannindi; jfr. ældre dansk: sand no., se V. S. O. sandt; = rgsm.; troværdig, rigtig, svarende til virkeligheden; *sąj å sæj*, sandt at sige, *è sąj wər, æn sąj histåri*, også: *æn sąj fåtæ·ləŋ, de æ bådə wes å sąj; di ska wes sic, dæ ska sąj sèj*, de skal se klart, der skal sandt sige (Vens.); *de wa èt sań uə du sò* (Søvind s.); *æt sań or* (Agerskov, Bradr.); *dær ær òlər ə sąj or i he muj* (Vens.); også kan høres: *æn sań skån, kæltreŋ* (D.); *sań o sekər ær ət* (Vejen); *så sań såm tåw o tåw æ fijr, såm a sejər hær* (Agger); *dæsəm de eńc æ sąj, a sęər, så skal a hèlər òlə fålå·ŋ 'å go å de hę stè, a stor åpå* (Vens.), ordspil, eftertryk lægges på forlange, derimod kan jeg gå frivillig; *de æ så sąj, som a ær i sąjər få Gu* (Vens.): „hun sagde, at det var lige så sandt, som at hun var en synder for gud", Kr. VI. 134. 194; *de æ så sań, som amən i æ kærk* (vestj.); *sań o sæj* (Agg.), sandt at sige; *han sæjər ek sań, når hań weδ löwn* (Agg.); *sań ær il hør o war lij* (vestj.), sandhed er ilde hørt og værre lidt; *sań ska nåk stǫ si pröw* el. *stǫ sæj i æ ęń* (vestj.); *de ær et sań* (Thy, vestj.), det er ikke sandt el. sandhed; *de ær il sań* (Agersk.); *væn æn sæjər æ sań kan æn enəstæj lań* el. *sań må enəstæj lań* (N. Slesv.), når man taler sandhed, kan man ingen steder komme; el. *dæń, dær sir æ sań, fær kon æn nats hærbærə* (Ang.); *æn skal ha æ sań å æ bår o æ löwn å æ får*, se Kr. Almuel. V. 108; *„ja, sań wa de·!" så han Ańərs Pris, da löw Kræ Klåstər få ham* (vestj.); *hań ær èn bas få sańə, howə dær ær eŋən ańə!* (Søvind s.); alm. bifaldende udtryk når noget fortælles: *ja, de· ka nåk vær sań!"* (D., vestj.); *de ka ğar wær sań* (Mors); indrömmende: *ja, sań nåk!* (D.); når en spörger: *æ de· sań?* kan svares: *ja, a dræmt i nat, te di muwər steqt flæsk i hiń röw o do slekət æ pań!* (Ølgod s.); *„de ær et sań do sæjər!" — „ær ət da smostijən?"*, ordspil med sand; *law a såw æ polətì·, så flöw æ bår sań uδ a mæ!* (D.); i udråb, hvor man pludselig mindes noget: *ja, da wår ət å sań, læ wås fǫ æn pons!* (vestj.); *„hå do håwst æ lim?" — „da wår ət åw sań! næj de· hår a et!"* (D.); *de æ sąj, a glæmt . . .* (Vens.); jfr. Aasen, sann, isl. sannr; dag-.

sand-al, no. *sańal de* (Andst); al af sammensintrede sandkorn, forskellig fra jærnal.

sandbager, no. i en stedremse, „Grynderup sandbagere", Kr. IX. 134. 357, Sgr. XII. 143. 368 (Strandby s. f. Løgstør).

sandbakke, no. *såńbak æn -ər* (Lild s.); *såjbak i* best. *-i* flt. *-bakər* (Vens.); = sandbanke.

sandbanke, no. *sańbaŋk æn -baŋkər* (D.; Søvind s.); = rgsm.

sandbing, no. *såńbeŋ æn -beŋ* (Agger; vestj.); *såjbeŋ i* best. *-i* (Vens.); rum til sand.

sandbli, no. sandblier kaldes de store höje og flade sande, Begtrup, Agerdyrkn. Tilst. i Danm. VII. 205 (Thy); vidtstrakte sander el. bakker af ubeplantet sand, som endnu flyver (Råbjærg, Skagen s.), Mb.; jfr. sandmile.

sandbund, no. *sañbåñ æn* (Søv. s.); = rgsm.

sanddob, no. *suñdåpər* flt. (N. Sams.); sandstrækninger, der ligger ved havet på Nordby hede; se 2. dob.

1. sande, no. *såñ æn -ər* (D., Malt, Vejr., Thy, Han h.); flt. *såñ* (Agger); *sañ* (Sønderj.); en strækning af sandet jord, næsten uden plantevækst (vestj.); *Kləluñ sâñər* i Lindk. s.; en strækning af klitbakker (Thy); „der er en sande i Skygge, Kragelund sogn . . . Sanden består af ene, små höje, der er knøgne sammen", Kr. III. 19, Holmsl. s. 11; „håd jæn kuns føst uot Svinning sånd fåbi, diæ farres tidt en håvven skitteri", And. Frieri; *æ fløñər gor åp o æ såñ i de hæ tij* (Agger), sandgrundene i fjorden; *de domrər o æ vœstər såñ* (D.), om havet; — også Sønderj.: *Harəby sañ* i Hygum s.; Frøslev, Frørup, Eskjær sande i Mellemslesv.; se sandflugt; sanden lidt n. f. Ulvskov skal engang nå glamvinduerne i Åby kirketårn, Krist. Sagn II. 342. 82 (Vens.); Fredbjærg s- skal fyge ind ad Farsø kirkes glarvinduer, Krist. Sagn II. 341. 371-72 (Gisl. h.); mod verdens ende skal fiskes torsk i Torsted sande, Kr. Sagn II. 337. 345. 60. 67.

2. sande, uo.
såñ -ər -ət (D.);
sǫj såjər sǫñc sǫñc (Vens.);
son -ə -ət -ət (Elsted);
strø sand på: *såñ æn stryq* (vestjysk), komme sand på den træspån, hvormed leen stryges; *di såñəð* (Mors), ɔ: væltede med vognen; *har do sañət iñ?* (vestsl.), strøet sand på gulvet, også: *har do sañət å æ gǫl?* (Agersk.); *hukst såjə te·* (Vens.), ɔ: dækkes med sand.

3. sande, uo.
sañ -ər -ət (N. Slesv., vestj.);
sqj -ər sañc sañc (Vens.);
stadfæste, anerkende som sandt; *de kan a sañ* (vestj.); *de skal a sqj mæ dæ!* (Vens.); *sañ nåwər mæ jæn* (Agerskov, vestj.); *de la a nøs å sañ, da a blöw ælə* (Silkeb.), det lærte jeg nys at sande, da jeg blev ældre; *a sañəð əð mæ· ham, te de past* (Mors); udtr. „at sande noget med en", skal også betyde at prygle en (Mors.), isl. sanna.

sandegrette, no. *sañəgret* el. *-vret æn -ər* (vestj.): en fugl, stenpikker; når hjejlen siger: *tæñ mi piv!* svarer sandegretten: *fy, fy, fy, fyt!* el. den siger: *hweð knyw, hweð knyw, stek hwiləŋ, stek hwiləŋ!* (vestj.), fuglen kommer i begyndelsen af fisketiden om foråret, se Kr. IX. 82. 39. 41, Sgr. XII. 154. 532, se sandvrader.

sandelig, to. *sandəliq* (vestj., Agger); *sandəli* (Vens.); sanddru, troværdig; „han sagde, det var en sandele mand, der fortalte ham det", Kr. VI. 27; *„hon jijr e rut uən te wejən. „Do, sanli!" ser Else te Marən"*, Grb. 46. 73, du, sandelig! ɔ: det var sandelig dig, det rut (grynt) kom fra; *wel do de·, æ do sandəli i nar* (Vens.).

sandemand, no. *sañmañ æn -miñ* (Ang., Mellemsl.); *sañəmañ -miñ* (Agersk.); sandemænd kaldes 8 mænd ved hvert ting, som efter Jydske Lov (1241) under ed efter stemmeflerhed skulde påkende vigtige, såvel civile som kriminelle sager, se J. Saml. III. 54, Kr. Sagn III. 54. 273; jfr. Afzel. Sagoh. I. 135; til sandemænd beskikker øvrigheden to i hvert trin (s. d.); de er vurderingsmænd, holder auktioner og udpantninger, besørger visse forretninger ved skifter, er vidner på tinge osv. (Ang.); der er 8 sandemænd i hvert herred (Agersk.); jfr. Fb. Fra H. s. 53, Mejb. Sl. Bøndergd. s. 111 anm.; „præstens pung er bundløs, for der er faret en forsoren sandemand igjennem", Kok ordspr. 96. 1095 (Agersk.); 7 el. 18 sten omkr. en höj kaldtes „sandemændene", Kr. Sagn V. 449. 97-99 (n. f. Skanderb.).

sandemænd, no. flt. *sañmæñ* flt. (D., Varde, vestj., Vejr., Elbo h., Nørv., Törrild h.); *salmæñ* (Thy); *sañmañər* Lild s.); *sqjmæjər* (Vens.); hvide gærklumper, der til svömmer ovenpå øllet, når det er *sist o æ tøñ* (Lild s.), jfr. kvæger; er det fordi de vidner om tøndens tomhed? se sandemand, hvalp 4.

sande mig, udrbso. *såjmæ* el. *såjmə* (Agger), edeligt udtryk.

sandenfå, udrbso. det er, sandenfå, sikkert! Kr. Sagn I. 267. 919.

1. **sander**, no. *sañər æn* (Tyborön, Sall., Hjarbæk); en fisk, ising, pleuronectes limanda.

2. **Sander**, no. forkortet mandsnavn af Alexander, Kr. Sagn VII. 195. 61. 62.

sandet, to. *sånə* (D., vestj., Mors.); *sąjə* (Vens.); *suənə* (N. Sams.); *sonə* (S. Hald h.); *sǫ̇nə* el. *sañə* (Søvind s.); *sañə* (N. Slesv.); = rgsm.; fuld af sand, *i sąjə wèj* (Vens.); best. *sonvæjən* (S. Hald); ligeså *sonmarkən; sañə* (Søvind), om jord, *sǫ̇nə*, om hvad der er bleven overstrøet med sand, f. eks. ved at falde på gulvet.

sandflugt, no. *sañfløwt* (vestj.); *sǻñflöwt æn* (vestslesv.); *sąjflòwt æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm.; *dær æ sǫnt ən sąjflòwt i dæ hè blæs* (Vens.); *sǻñfløwt æn* (Agger, Lild s.), se fortæll. Kr. IX. 175. 7; sandflugten her i landet er efter sagnet fremkommet ved, at den engelske dronning gennemgravede kanalen mellem England og Frankrig, Gr. Gl. d. M. III. 135. 2, eller derved at en el. flere tyre (s. d.) har rodet sandet op, så at stormen har grebet det, således er sandene ved Torsted, Rind, Madum opståede, Kr. III. 111. 158 (vestj.), Livtarp sande, Kr. VI. 38, Myrhöj sande, Sgr. III. 86 (V. Himmerl.), Anholt, Kr. Anholt 5, Tidsvilde, Sgr. III. 217, Kr. Sagn II. 155. 32. III. 396 nr. 13, Alm. V. 302. 798-802, Thiele II. 257. 36, J. K. 347. 34 (N. Sæll.); jfr. Grimm S. I. 135. 97, Urdsbr. VI. 11 (Holsten); se endnu Mhoff s. 128 øv., Ndl. Volksk. II. 117; eller den er opstået ved en havmands begravelse på kirkegd, havet har krævet sit eje, Kr. Sagn II. 152. 21-23, se Limfjord, 1. sande.

sandflynder, no. kaldes i Vestjylland en slags små flyndere, som kommer ind på grundene og ved lavt vand søger skjul i sandet, hvor de fanges el. prikkes med lyster el. fork, Mb.

sandfog, no. *sąjfoq è* (Vens.); *sañfåk æn* (Bradr.); = rgsm.

sandgrand, no. *sañəgrån̄ æn* (vestj.); sandskorn, se grand I. 475. 32.

sandgrav, no. *sañgraw æn* (D., Søvind s.); *sǻñgraw æn* (Agger); *sañəgraw æn* (Lb.); *sąjgraw æn* best. *-ən* flt. *-graw* (Vens.); = rgsm.; börn hentes af jordemoder i sandgrav, Grb. 2. 13; *sǫngraw* (Elst.).

sandgraver, no. i en stedremse: „de Bæks sandgravere", Kr. IX. 127. 333 (N. Slesv.).

sandgryssen, no. *sañəgrysən æn -ər* (vestj.); sandskorn; *dær æ kon æn s-*, ɔ: en ubetydelig smule.

sandgræs, no. *sañgres de* (Lb.); = andel (s. d.) en plante: salicornia (Lb.); marehalm, elymus L., J. T. 76 (Ribe).

sandgrævling, no. en fisk, nok smelten, = stinte, jfr. Tidskr. f. Fiskeri 1869, IV. s. 100.

sandhavre, no. J. T. 76; en græsart, marehalm, elymus arenarius, L. (vestj.).

sandhed, no. *sañhijəð æn* (D., vestj.); *sañhið* (Agger); *sąjhjè æn* best. *-ən*, flt. *-ər* (Vens.); *sanhijə* (S. Hald); = rgsm.; *nǫr a ska sèj min sąjhjè, så ....; dær ær ǫ̇lə sąjhjè nè dæ wèj, hąj ær* (Vens.), nær ved den vej, han er; *sañhei må ǻlə hørəs* (Tåning); *æn swåt sañhijəð æ bæjər eñ æn hwið löwn* (vestj.); „*sąjhjæ skywtər ǫ̇lə lø*", Grb. 242. 272, sandhed skifter aldrig farve; *æn ska ha sañhijəð o veð å æ bǫ̇n o löwn å æ kæləŋər*, Sgr II. 108. 494 (vestj.); *å bǫn å ful fålk ska mæ hør sąjhjèən* (Vens.); også som forsikring: *a tròw, mi sañhijəð, hon hað dø* (vestj.); se 3. sand; s- er husvild, se Efterslæt 198. 40, Kr. SkS. 22; jfr. Bondes. Hist. 22, Mhoff 154. 210, Wh. Vlk. IX. 408; i sagn og ævent. forlanges, at der skal fremsættes 3 uimodsigelige sandheder, se Thiele I. 45, Kr. III. 334, VIII. 147, Sagn I. 242. 854, IV. 30, Gr. Æv. II. 81; jfr. Liebr. Volksk. 4. 11, Gering II. 179 m. henv. t. Langebek Script. I. 80. 226, Müller Saxo s. 430 ned., DgF. nr. 44, II. 96. 12 o. fl., Gesta Rom. 359. 50, Bran I. 191, Trad. pop. XIV. 216; 7 s-er, Wh. Vlk. VI. 324 øv.; i et grødrim, Bore 18; svenden, som altid talte sandhed, Gr. Æv. II. nr. 16, Registr. nr. 74 m. m. henv., se Gonzenb. I. 43. 8, Weinh. Z. f. Volksk. VI. 62. 8; fylde et bryggerkar med sandhed (el. lögn), se Kr. V. 81, jfr. lyve II. 491. 51 a, Gr. Reg. 18 c; P. Vlk. III. 52; s- og lögn på rejsefærd, Bondes. Hall. S. nr. 1, Magyar T. s. 36, Lucanor 191; et lignende motiv, se 5. lykke II. 474. 38 b; den, som sætter fod på ø, kan kun tale sandhed, Bran I. 217.

sandhul, no. *sąjhwǫ̇l è* best. *-hwǫl* flt. *-hwǫ̇lər* (Vens.); = rgsm.; hul, hvor man tager sand.

sandjord, no. *sañjoə de* (Søvind s.); *sǫ̊ñjoə* (Hundsl. s.); *sǫ̊jjor* (Vens.), = rgsm.

sandkar, no. *sǫ̊ñkår æn* (Lild s.); *sǫ̊jkår è* best. *-ə* (Vens.): kar til sand, = sandpotte (s. d.).

sandkasse, no. *soŋkas æn -ər* (S. Hald h.); = rgsm.

sandkjærne, no. *sañkæn æn -ər* (Søvind s.); sandskorn, se korn 2.

sandklæg, no. *sañkleq de* (D.); sandblandet klæg (s. d.).

sandknast, no. mest flt. *sañknastər* (D.); også: *sañknoṭər* flt., sandbrinker, sandpolde.

sandknog, no. *sañknåq æn* (Lb., D.); *sǫ̊ñknòq* (Thy); = sandfog.

sandknude, no. *sañknui æn -knujə* (Søvind); en sandet forhöjning på marken.

sandknyger, no. i et el. flere byrim fra Vestslesv.: *Væstər Vestə sañknyqərə*; V. Vedsted har meget sandet agermark, hvor sandet „knyger" (s. d.); jfr. Sgr. I. 15. 43, Kr. IX. 130. 343.

sandkorn, no. *sǫ̊ñkuwər æn* (Agger); = rgsm.; se 1. sand; i ævent. kaster prinsessen på flugten et s- over hovedet, så bliver der en sø, Sgr. VI. 118; genganger må bryde et s- hvert år, Kr. Sagn IV. 204. 684.

sandkrog, no. *sañkroq æn* (Søv. s.); krog til at have sand liggende i.

sandløber, no. er vist et fuglenavn, bruges i kortspil: *sæt æn sañløvər å* (vestslesv.), ɔ: sætte en lille stikker på.

sandmergel, no. *sañmærqəl de* (D.), = rgsm.

sandmile, no. *sąj-* el. *sǫ̊jmijl æn* best. *-mil* el. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *sǫ̊ñmijl æn* (Mors); *sañmil æn -milər* (Agersk.); en strækning flyvesand, som har været åben, men ved tilplantning har lukket sig, Mb. (?); rygende sandbjærge nord for Råbjærg s. i Vens.; toppet, sammenføget sanddynge (Agersk.); mulig også = sandmine (Mors), jfr. Nyrop, V. Sk. s. 70.

sandmine, no. *sǫ̊ñmin æn* (Thy); et sandlag eller åre af sand under jordskorpen, se sandmile.

sandpotte, no. *sǫ̊ñpòt æn* (Lild s.); føres med i engen; den fyldes med grovt sand og vand hvormed hølestrygen gnides, se hvædesand; *bèlsən sku ryw å· i gaməl daw, ò så ha sǫ̊ñpòtən mæ· sæ*, drengene skulde rive af . . . se Friis VN. 41, hvædesand.

sandrem, no. *sǫ̊jrem i* (Vens.); kaldes smalle brædder, der anbringes på hver side af bådens køl for at tage af for stød ved landsætning.

sandrimme, no. kaldes i Thy de lange, smalle strækninger af flyvesand, der i almindelighed på den ene side er begroede med klittag, men åbne på den anden side og strækker sig gerne fra havet mod østen; se Begtr. om Agerdyrkn. VII. 205, Mb.

sandsagn, no. *sañsaw*, måske også: *sañsawn* (Hmr.), = rgsm.; se save.

sand-sene, no. „klitrødder", rødder af marehalm el. klittag, bruges törrede i the som lægedom mod kirtelsyge, Kr. Sagn IV. 614. 11.

sandske, no. *sañskijə æn* (D.): skeen, hvormed smeden rager kullene sammen på ilden; når han svejser, strør han sand på med hånden, se ildsped.

sandskjæg, no. J. T. 67; en græsart, corynephorus canescens, Beauv.

sandskude, no. en slags små skibe, der kan lade 3—400 td. korn og hvormed fares fra Thy og Vestjylland til Norge, Mb.

sandskyldig, to. virkelig skyldig (Århus st.), Mb.

sandskåret, tf. i udtr.: *sǫ̊ñskor jowr* (Mors), sandet agermark.

sandslikker, no. i et byrim: „Østerballe sandslikkere" (S. Hald h.), Sgr. II. 88. 421; Kr. IX. 134. 356; byen har vel sandet jordbund.

sandslæber, no. *sǫ̊ñslæbər æn -ər* (Agger); sandskude.

sandsmærer, no. flt. J. T. 357; en kløverart, trifolium arvense, L. (Thy).

sandsåldet, tf. *sǫ̊jsòlc* (Vens.); det sandblandede ukrudtsfrø, som går nedenfra kornrensermaskinen, = sandværk.

sandstikke, no. *sǫ̊jstek æn -ər* (Vens.), = strygestikke; man banker sand ind i den for at göre den hvassere.

sandstøv, no. *sañståw æn* (Bradr.), = sandfog.

sandt, to. itk. i bekræftelses udtryk: *mi sañtən* (Søvind); *sañt få Hærən!* (sts.); „s- for dyden!", jfr. Kr. Alm. II. 189, bruges vel næppe mere; se 3. sand, sande mig, sanden få, sankte; min-.

sandtide, no. *sǫ̊ñtiər* el. *sǫ̊ñtjər æn -ər* (Agg.); en fladfisk, sletten, platessa limanda.

sandtold, no. kaldes en torsk, som hver karl giver, der drager ud at fiske for Bøvling el. Ryssensten strand, efter Terpager, Mb.

sandtot, no. i en stedremse: „Avning sandtotter", Kr. IX. 127. 332 (S. Hald h.).

sandtørv, no. *så̜jtörə æn* best. *-ən* flt. *-törə* (Vens.); overtørv (s. d.), hedetørv, graves også i klitten til at dække stakke med; gåde: *dær æ pe̜j åpå pe̜j å pe̜j ijæ·n, å ily·wal eňc så stuər i pe̜j, de dæ ka blyw æn swǫlstek dærå* (Vens.); el. *hons æ de: lap åpå lap å ænda· lap?* svar: *i så̜jtərəstak; så̜jtörəspǫ i* best. *-i* flt. *-ər*, spaden, hvormed de graves.

sandtørv-ægne, no. *så̜jtörəe̜qən æn* (Vens.); to skråt mod hinanden med overkanten sammenstillede hedetørv, se ægne.

sandvidie, no. J. T. 338; forskellige pilearter, salix repens, fusca og arenaria L.

sandvrader, no. *saňvrąðər æn -ə* (Malt); en lille fugl, strandpiber, se Sgr. III. 159. 894; kaldes også *saňəbre̜t* (Lb.); *saňəvre̜t* (vestj.); *saňvrap* eller *saňvrat* (Lindk.); sagtens den samme som kaldes *saňəvröwt* (Lyne s.); *saňəgre̜t* el. *-vre̜t* (Hmr.); se stenpikker, sandegrette.

sandværk, no. *så̜jwærk è* (Vens.), = sandsåldet.

sandvåd, no. *saňwuj æn -wuj* (Mors); *såňwuj* (Thy); et våd, hvormed småfisk fanges på grundt vand.

sand-ørret, no. en fisk, den alm. mule, mugil capito, F. & F. II. 122 (Kolding).

sand-ål, no. en, en fisk, tobisen, Mb.

sang, no. *såŋ æn såŋ* (vestslesv., Agersk.; Åbenrå, Ang., Mellemslesvig, Bradr.); *saŋ æn saŋ* (D., Agger, Thy, Viborg, Dover, Tved, Nimtofte, Vor, Hads, Ning, Søvind, Tåning); *saŋ i* best. *-i* el. *-ən* flt. *saŋ* (Vens.); best. *-i* el. *-ən* huk. (Sams.). 1) = rgsm.; *de ska gǫ mæ saŋ å klaŋ* (Vens.); dejlig sang i höje, Kr. Sagn I. 190–91, se spille, vise; glds dans: „liflig sang", J. Saml.[2] III. 104. — 2) skrål, skrig; *no wel wi ek hø mijər a dæň saŋ! hwa æ de får æn saŋ do stelər åp mæj, ka wi ek blyw frij få dæň?* (Agger); *dær ær ǫltə sǫnt ən saŋ å· jèr* (Vens.), ɔ: klagen, klynken. — 3) skænden, smelden; *wå muwər hå gon o hålt æn få̜lə saŋ æ hijəl æte̜mæjdə, ewə de te wi blöw ek böjən mæj te båjl te Kræn Söwrəns* (Agger), ɔ: har gået og skændt over; jfr. Aasen, song, isl. söngr hak., sv. sång; synge; aften-, brude-, fugle-, kirke-, lig-, noddre-, op-.

sangbog, no. *saŋbǫq æn* (D., vestj., Søvind s.); best. *saŋbǫqən* flt. *-bøqər* (Vens.), = rgsm.; visebog, nok også digtsamling (D.).

sanger, no. *æn yuwə saŋər* (vestj..); *i swè saŋər* (Vens.), en som synger godt; „synger" (Ang.); se for-.

sangers, no. et lille kapel, som bønderne kalder et s-, Kr. Sagn III. 146.758, ved Staby kirke v. Ringkb.

sangfugl, no. *saŋfòwl i* best. *-i* flt. *-fòwl* (Vens.); *saŋfowl æn* (Agger); *søŋfåwl* (D.); *søŋful et* (N. Slesv.); = rgsm.; *hons æ de får i saŋfòwl, dær æ komən te jèt?* (Vens.), ɔ: en pige, der synger; pige forvandler sig til s-, Arnas. II. 380.

sanglærke, no. *[saŋlæ̜rkə] æn* flt. *-r* (Sams); en sangfugl, alauda arvensis, se Sgr. V. 45. 412.

sank, no. *saŋk æn saŋk* (Agger). — 1) spand i brønden; *æ s- æ falən ij ə kæl̥* (Agger); se sanke 2. — 2) samling på noget; *æ kan ek fo nöj saŋk po dæm* el. *di pæŋ* (Agger); *a kuňc få no såŋk åpǫ ə* (Vens.), ɔ: ikke fatte meningen; se sanke 1.

sanke, uo.

saŋk -ər -ət (D., vestj.);
saŋk -ər -ə -ə (Vens.); ft. tf. *-əð* (Hell. h.);
såŋk -ər såňt såňt (Agersk.);
såŋk såŋkər såŋkət såŋkət (Bradr.);
ft. tf. *såŋkə* el. *saňt* (Valsb., Ang.);

Hag. s. 145 anføres böjningen *sonk -ər -ə* fra Ang.; det er dog mulig trykfejl for *sǫŋk [såŋk]*; jfr. s. 74 sanke. — 1) indsamle, samle, forsamles; *såŋk drøs*, samle rivning, *såŋk aws; såŋk højə saməl* (Vens.), sætte hø i stak; *„jet baərn i æ oər, de ær iňt myə", soi han æ maň, „mæn de såŋkər dåk!"* (Valsb.), ɔ: samler til bunke; *vi ska ha ət såňt saməl* (Agersk.); *dær vå falə myə fålk saməlsaňt* (Valsb.); *såŋkəs* (Bradr.), forsamles; samle ordene i talen til forståelse (Vens.), Mb. — 2) *saŋk -ər -əð* (Agger), kun i betydningen: hæve op; *saŋk waň åp*; se sank 1; jfr. Aasen, sanka, isl. sv. samka; samme, samt, savne; for-.

sankelse, no. *såŋkəls æn* (Valsb.,

Ang.); bymændenes forsamling for at rådslå; også om sognerådets møde (Ang.); jfr. grande, vide.

sankesten, no. afsamlede småsten (Ang.).

sankning, no. *såŋknəŋ æn* (Bradr.); = sankelse.

sankte, to. hellig; „hjælpe mig nu Peder og den sante mand!" Kr. II. 231. 11, se salte; „død og krone", „-pine", „-sante Knud"; djævelen kan ej tage en mand, fordi „santelegem" er i ham, Kr. Sagn IV. 168. 586; „min sante gud!" sts. VI. 298. 31; lat. sanctus, hellig; se sandt.

Sankt Anna, no. i en besværgelse for „solskudt" (s. d.) kvæg, se Kr. Sagn VII. 469. 31.

Sankt Bartholomæus, no. helgendag, 24. Aug., skæres malurt, Kr. Alm.[2] I. 38. 203, se Bartholomæidag.

Sankt Dorthea, no. helgendag, 6. Febr., springer Dorthea lilie ud og påskelilie bryder gennem, Kr. Alm.[2] I. 38. 209, 69. 32, se Dorthea.

Sankt Ellensrod, no. lægemiddel, radix inulæ udleveres (Peters.).

Sankt Gallus, no. helgendag, 16. Oktob.; *„Heðəvigs ræjn o Galusəs tar, så ka di so ròw i mosər o kar,* Kr. Alm.[2] I. 79. 8. 9; jfr. Kr. IV. 372. 86; 1. Hedevig.

Sankt Georg, no. „når Sant Georg korsfæster herren, Sant Markus genopvækker ham og Sant Johannes bærer ham, er verdens ende kommen", ɔ: når langfredag falder d. 23. April, påskedag 25. April og Kristi legemsfest 24. Juni, dette skal være indtruffet 1886 (N. Slesv. efter Nostradamus); se St. Jörgen.

Sankt Gjertrud, no. helgennavn; frugtstanden af fandens mælkebøtte (taraxacum officinale Web.), hedder Sankt Gjertrud; kan man med ét pust blæse Sankt G- af stolen, får man en ny kjole det år, Kr. IX. 76. 805 (Thy); se Gjertrud.

Sankt Gregers, no. i besværg. mod rotter, Kr. Sagn VI. 419. 39; = flg.

Sankt Gregorius, no. helgendag, 12. Marts; -aften skal man så kålfrø, Kr. Alm.[2] I. 37. 90; se Gregorius, Pedersdag.

Sankt Hans, no. helgennavn; i en besværgelse; Jesus siger: „hvem ryster og kryster mit hellige blod?" — Da svared St. Hans den bolde: „det gör både den hede og den kolde!" J. Saml. IV. 111 A. B; han kan binde maren, Kr. Sagn II. 243. 64; „St. Hans med den røde mund", Dania IV. 250 = Chrysostomus, forblommet udtr. for penge.

Sankt Hans aften, no. se Sankt Hansdag.

Sankt Hansblus, no. *Sənt Hans blos* el. *blus* (Lem); = rgsm.; *åm awtənən far Sæn Hansda hað di Sæn Hansblos po jèn hèlər æn ajən hyw, å dæn awtən saməltəs hèqsən we Sæn Hanskål əpo Huəl* (Hole) *bak å kant smör i kålən* (Lild s.); blus blev tændt St. Hansaften, for at heksene kunde se at ride til Bloksbjærg, ellers står de i fare for at blive hængende på brøndvippen, Sgr. IV. 140. 60 (Vens.); for at lyse for heksene, Sgr. V. 173. 60; for at kyse dem, Sgr. IX. 239. 834; ungdommen danser om en höj med blus på höje stænger St. H- aften, Kr. Sagn I. 286 øv., III. 65. 338; se om skikken, Kr. Sagn VII. 112–14, Alm.[2] IV. 5. 6. 14, Thiele Overtro nr. 306, for at værge mod brand i korn; J. Saml. IV. 236, Sgr. IV. 51. 36, VI. 77. 694, 207. 60, Kr. Almuel. IV. 26; jfr. Daae, Bygdesagn II. 76, Haukenæs III. 173, Hagemann s. 100, Nicolaiss. Nordl. III. 14, Folkl. Journ. II. 348 (Norge), Stolts Opt. s. 59 anm., Cavall. Wärend I. 298, Nyland IV. 59; Grimm, Myth.[2] 581 flg., Folkl. Rec. I. 101, Yeats s. 2, Folkl. Rec. IV. 97, Amer. Folkl. III. 18 (Irl.), Folkl. Journ. I. 26 (Skotl.), IV. 235 flg. (Cornw.), Mélus. I. 95. 115 (Frankr.), Magyar T. s. LIX; Folkl. II. 128, VI. 94 (Grækenl.); blussene menes at være rester fra en gammel solfest, se Grimm Myth.[2] 583 flg., Mannhardt, Baumkultus I, Johannesfeuer i registeret, Hartl. Science of Folkl. s. 249, Frazer, Gold. Bough. II.[1] 246 flg.; kirkeligt forbud mod dans i kirker og kapeller, Dania III. 349.

Sankt Hansdag, no. *Sa Hansdaw* (Rkb.); *Sañcə* el. *Sen Hansda* (Vens.); *Sa Hansdə* (Elsted); en helgendag, den 24. Juni; som de efterfølgende bemærkninger vil udvise, er det en særegen mærkedag og står som sommersolhvervsdag jævnsides med julen; folk i Grenå holdt måltid på höj, Kr. Alm.[2] IV. 18. 43; för St. H- trækker torden mod vejr, eft. den, med vejret, Kr. Alm.[2] I. 76. 50; kranses ko af hyrde, kransen lægges

over stalddören; hyrde, som kommer først hjem, kaldes „heks“, sidst „natravn“ (se natravn 3.), Kr. Alm.^{2} I. 16. 42 (Hanherred); -aften har de unge legestue, hvor karl og pige mages, Krist. Alm. IV. 10. 20; gadelam uddeles IV.^{2} 7. 14; man lægger 9 forskell. blomster under hovedpude, får i drömme kæresteyarsel, Kr. Sagn VII. 259. 94; jfr. Wigstr. FS. 370. 94. 98; skal man lægge i kakelovnen, så forslår brændet, Sgr. VII. 90. 588; — St. Hans nat er det, at marken nedtrædes, guldæblerne stjæles, blomsten plukkes i ævent., se Gr. Æv. III. 103, II. 20, J. M. s. 3, J. K. Folkeæv. 176. 179, Kr. V. 2. 14, Ævent. III. 172, XI, jfr. Asbj. I. 259; råder alle djævle på slottet, Kr. V. 24; samles hekse, dyr, ravne i træ, ved galgen, på kirkegård, og der kan fås svar og hjælp hos dem, Kr. Æv. 150. 270, III. 211, Kr. V. 368 flg., Sgr. IX. 127; — duggen som falder St. Hans nat har mærkelige kræfter, den kan være skadelig, man må samle linned, som er på bleg, ind den nat, for ej ved brugen at få natild (s. d.), Kr. IV. 383. 406, jfr. Kr. Almuel. IV. 160. 467, se nimmerdug; le hærdes i den, Kr. Sagn VI. 393. 49; men også lægende, så den gör blinde seende, se Gr. Æv. II. 119, Kr. V. 369 flg., Ævent. III. 212, Gr. Registr. 70 a, jfr. Liebr. Gervas. 230. 139 (Frankr.); jfr. Asbj. I. 246, Skytts h. 157, Hildebr. 99. 18: fra grav; Wigstr. II. 348, Nyland IV. 60, Bruzel. 92, Lindh. Lappb. 12; Veckenst. Volksk. I. 399 (Sachsen), Urquell.^{2} I. 11, Rivista I. 71. 385. 556. 887; bade sig i duggen, Wigstr. FS. 414. 62; — asketræsgren, skåret i guds navn helbreder sår, JK. 161; St. Hans aften eller nat plukkes lægende urter stiltiende, Fb. Fr. H. s. 48, Thiele II. 177, Kr. Alm.^{2} I. 76. 48, Sagn VII. 258. 984, vist alm.; jfr. Sundbl.^{2} 173, Gasl. 30, Mhoff 222. 302, Kuhn, M. S. 330, Skytts h. s. 119, Wigstr. II. 127, Cavall. Wärend I. 293, Black. 91, Liebr. Gervas. 233. 168. 177 (Frankr.); samles bregnefrø (s. d.), jfr. Wigstr. I. 132, Liebr. Gervas. 229. 132 (Frankr.); vejrer bjærgfolk deres penge, Kr. Sagn I. 177. 644; da kan skatte hæves, Kr. Sagn I. 357. 72. 370. 07. 381. 44, jfr. Asbj. III. 229, Amins. VIII. 89. 124, Urquell III. 163; skæres finkelrut (s. d.) el. slagvol (s. d.), pinde til frisnit (s. d.), en hesselgren, skåret St. Hans aften, kan man binde hugorme med, Kr. IV. 402. 595; St. Hans aften rejser man til hellige kilder og offrer, se Kr. IX. 199. 34, Sagn III. 210 flg., Thiele II. 22, Grb. s. 173; også fruenat, Kr. Sagn III. 218. 04. 12; henter kirkebly som råd mod gigt, Thiele Overtro nr. 436; døde samles i kirke, Folkev. XI. 475. 488; — St. Hans aften eller nat rejser heksene til Bloksbjærg (s. d.), Troms (s. d.) kirke, eller andre steder for at mødes med djævelen og danse, jfr. Thiele II. 90. 100, Overtro nr. 724. 726, Grb. 152 nr. 17, Sgr. IX. 239. 833, Kr. IV. 207. 292, 212. 297, 318. 415, 321, VI. 197. 270. 271, VIII. 108. 205, 262. 444, IX. 71. 757, Gr. Gl. d. M. I. 60. 24, II. 244. 402, Fb. Fr. H. s. 36, jfr. Haukenæs IV. 490, Sande I. 44. 53, Kleiven 38, Folkev. VIII. 465. 11. 12; de samles i kirketårn, på korsveje (Norge), Liebr. Volkskunde 319. 52, Storaker, Till. s. 8 flg.; i Vindblæs kirke, Kr. Almuel. IV. 9. 13, jfr. Mhoff s. 213 flg., Strackerj. I. 343 b, Krauss, Volksgl. s. 116, Grimm, Myth.^{2} 1030; de svider under deres fart kornet, Kr. Almuel. IV. 160. 466; alle ledde lukkes den aften op for den vilde jæger, Thiele II. 114; samme aften indelukkes katten (s. d.), for at heksene ej skal bruge den til ridedyr, Grb. 154. 25; man samler ovntöjet i hus, Gr. Gl. d. M. II. 110. 85, 244. 399, Sgr. VI. 77. 694; sætter rön (s. d.) over alle döre, Kr. IX. 71. 756, Sgr. IV. 140. 60, jfr. Skytts h. s. 157; sætter rönnepinde i hør, Krist. Alm.^{2} I. 76. 47; eller gråboner (s. d.), Grb. 154. 25, Thiele Overtro nr. 725; i Sønderborg blev skrevet kors på stene af drengene, Thiele Overtro nr. 727; jfr. 1. kjærne II. 155. 36 a, Kr. Sagn VII. 102 flg., hekse råbes ud, 106. 82; — St. Hansnat står bjærgmandshöjen på stolper med dans, Thiele II. 180, Kr. VIII. 2. 2, Sagn I. 253. 881. 256. 892, II. 18. 69; jfr. Yeats, Irish Folkt. s. 2, den nat er der fest hos alfer; samme nat flytter bjærgfolkene over Limfjorden, Kr. III. 8. 5; — der skal kommes salt (s. d.) i brøndene, for at heksene ikke skal kærne smör i dem, Sgr. IV. 140. 60; en glød i mælkespanden, for at værne mod forgörelse, J. Saml.^{2} I. 48 (Vens.); — der skal sættes grönne hylderis i hørren, „hyldeblus“ (Sæll.), Sgr. II. 110 flg., VII. 89. 584. 586, 239. 11;

Krist. Sagn VI. 424, VII. 103. 54. 55. 70; i Sverrig løves agre, Cav. Wär. I. 184, Gasl. 30, Amins. IV. 107, Djurklou, Unnarbo 7; hyppes hvidkålsplanter, Sgr. VII. 89. 585; tre dage för St. Hans skal alt lærred tages ind af bleg, ellers brænder det, Sgr. V. 233. 806 (Sams), jfr. Wigstr. FS. 414. 62; kreaturerne skal St. Hansdag børstes med „troldkost" ned ad ryggen og køerne malkes overkors i en ægggeskal, Sgr. II. 110 flg.; køerne skal den dag ind för solnedgang, Sgr. VII. 44. 147 (Fyn); skikkene er hyrdeskikke, Meyer Bad. 103; St. Hansaften skal man vogte sig for at give noget bort, thi dermed følger ulykke, Sgr. XII. 64. 135 (Fyn). Alm. bemærkninger om St. Hansskikke og hvad dermed følger, findes hos Wuttke, se regist. u. Johannesnacht, -tag, Busch Volksgl. s. 76, Urdsbr. V. 129, VI. 102, Strackerj. II. 55. 324; St. H- er også en mærkelig nat på Island, da bliver sæler msker, Arnas I. 632, „låsegræsset" vokser op, s. 645; „ønske-", „løsning-", „usynlighedssten" findes, s. 648, ligeså „livstenen" s. 654; man sidder ude på korsvej, s. 437 flg., jfr. Cav. Wär. I. 184; jfr. gadebasse, haletudse, midsommersdag, rugdreng, solhverv, Valborg, væk-ild.

Sankt Hans fane, no. söndag morgen efter St. Hansdag samledes drengene, både gård- og husmandssönner . . . med dannebrogs- eller Sankt Hans faner, ɔ: et hvidt flag, pyntet med påheftede kranse, bånd osv., som forgangsdrengene bar, J. Saml. IV. 237, fra N. Tranders; jfr. Kr. Alm.[2] IV. 17. 40. 41, se 1. favn, majgreve.

Sankt Hans's forjager, no. *Sen Hans fåja·wəri* best. (Vens.); den hyrde, som fik sine køer ind først St. Hansaften; den hyrde, som løber, mens han kobler køerne, St. H- aften (Børglum h.), jfr. Fb. Bondeliv s. 333 ned.; også måske den hyrde, der var nr. 2 i rækken; den 3die kaldtes så *Sen Hans fåja·wəris plawər*, se græstyv, kejser, lopled, morgensvane, sovekrog, syvsover, tallerkenslikker; kreaturer smykkes, se Krauss Hexens. 19 a, Mannh. BK. I. 390, Knoop Posen 331. 19.

Sankt Hans gilde, no. et gilde, som de unge holder söndag för el. efter St. H-dag, Kr. Almuel. IV. 21. 43. 44, Jyll. I. 241.

Sankt Hans-ko, no. ko, som hyrden pynter med blomster midsommers aften; „den med blomster pyntede St. Hansko trækkes stadig hver St. Hansaften gennem Hjörrings gader" (1902), Friis VN. 145 b, jfr. Fb. Bondel. 334.

Sankt Hans kone, no. småpigerne, som drengene dansede med, söndag eft. St. Hansdag, J. Saml. IV. 239.

Sankt Hans kål, no. J. T. 340; kaldes også: Sankt Hans løg, J. T. 223, vistn. alm. i Vestj.; *Se Hans løq* (Mors); Sankt Hans urt, J. T. 340, (Saksild), jfr. Kr. IX. 44. 490; navnet på arter af sedum, især sedum telephium L.; vil en pige vide, hvordan det forholder sig med andres kærlighedsforhold, skal hun St. Hansaften, efter at solen er gået ned, plukke St. Hansurter og binde dem sammen stiltiende to og to; ved hvert par, hun hænger op, tænker hun på to, hende bekendte personer, en karl og en pige, som menes at have sind til hinanden. Hun kan da se af plantens vækst, hvorledes det forholder sig mellem dem. Visner den ene eller begge planterne, er det et ondt varsel, flere steder siges, at han el. hun da skal dø, i alle fald kan der da ikke tænkes noget forhold mellem vedkommende. Planten til höjre er for karlen, den til venstre for pigen; vokser de hver til sin side, da flyr de hinanden; vokser de begge til samme side, da er det den ene, som flyr eller sviger og den anden, som søger; allerbedst er det naturligvis, hvis de vokser frodig sammen, JK. 72. 81; på St. Hansdag satte man St. Hanskål i klemme mellem bjælkehylderne og jærnbåndene, hvorpå hylderne lå, man satte 2 og 2, så hver to kål var for et par kærestefolk, et bogstav blev skrevet ved hver stilk. Groede de og snoede sig om hinanden, vilde parret blive gift og elske hinanden; vendte kålene sig fra hinanden, bristede kærligheden. Havde pigerne sat kål op, listede karlene sig til at sno dem om hinanden (N. Slesv.), se kjærestekål, levekål; en plante opsat for hver person i huset, varsler ved vækst el. visning vedkommendes sundhed el. sygdom, Sgr. VIII. 62. 216; om hele skikken, se Sgr. IV. 125. 321, VII. 90. 587, VIII. 62. 213-15, Thiele Overtro nr. 622, J. Saml.[2] III. 127,

Kr. Alm.² I. 76. 53, III. 174. 62, Sagn VII. 258. 85 flg.; jfr. Skytts h. s. 157, Wigstr. I. 121, FS. 370. 92, Runa V. 61, Busch, Volksgl. s. 80, Urquell I. 8 (Ditm.), I.² 270, Strackerjan I. 90. 120, Kuhn, W. S. II. 176. 487. 489, Mélus. I. 108, Krauss, Volksgl. s. 34, Rivista I. 865 ned.

Sankt Hansnat, se Sankt Hansdag.

Sankt Hansolie, no. lægemiddel, oleum hyperici infus. (Peters.).

Sankt Hansorm, no. *sant Hanswårm æn* (D., Malt); en lille lysende bille.

Sankt Hans rente, no. afgift af ænder, kyllinger, smör, ost til degn, se Kr. KT 98

Sankt Hansrod, no. lægemiddel, udleveres rhizoma filicis (Peters.).

Sankt Hans rug, no. *sen Hansrow* best. *-rowən* (Vens.), sommerrug.

Sankt Hansurt, no. „St. H- perforatum" til trolddom, J. Saml. IV. 155. 116, ɔ: hypericum perfor., jfr. Gasl. 30, Runa V. 71, Busch Volksgl. 120, Hardw. Tr. 149. 150; hyper. el. schleranthus P. Volksk. VI. 95. 28; „fetthenne", sedum acre, P. Volksk. V. 73, VI. 159.

Sankt Hedevig, no. se St. Gallus.

Sankt Jeppe, no. Sante Jeppes vise, se Sgr. II. 50. 280; jfr. DgF. nr. 100, Sankt Jakob.

Sankt Jörgen, no. helgend., 23. April, sætter engen græs, Kr. Alm.² I. 74. 25, se Jörgen, St. Georg.

Sankt Karen, no. helgennavn: *Sant Kårən hená daw*, 25. Novb., kalenderdag, Kr. IV. 372. 287; legendevisen DgF. nr. 101; sner det i Karens uge, vil det sne i 18 uger, Kr. Alm.² I. 86. 21; se Karensdag, vinter.

Sankte Knud, no. helgennavn; i visen: „og hjælpe mig nu Peder og den Sante Knud", Kr. II. 230. 9; Knud Hertug (7. Jan.), driver julen ud, Kr. IV. 369, jfr. Nyland IV. 50; Knud Konges dag er 10. Juli, han kaldes „Le-Knud" el. „Bonde-Knud" og afmales med høle, se Kr. Alm.² I. 77. 68; se Knudsdag.

Sankt Johannes, no. se St. Georg, St. Hans.

Sankt Margrete, no. legende, Busk Rome 222, se Margretes dag.

Sankt Markus, no. se Sankt Georg.

Sankt Mathias, no. se Mathias 2.

Sankt Mette, no. helgendag, 3. Oktb., skal kvæg tages på stald, Kr. Alm.² I. 102. 61; se Mette.

Sankt Mikkel, no. helgend., 29. Sept., alm. om dagen, se Kr. Alm.² I. 78. 92 flg., se Mikkelsdag.

Sankt Morten, no. helgendag, 11. Novb., „da kommer St. M- og spörger om gåsestegen, ridende på en grå hest; blæser det den dag, bliver kornet dyrt, falder der sne, bliver den liggende vinteren igennem, Kr. Alm.² I. 80. 17-20; kvæget får Mortensaften granris at æde, sts. 102. 60; fremdeles Afzel. Sagoh. III. 150, Pf. GE. s. 193 flg., se møller II. 650. 11 a flg.; Mortensaften flg.

Sankt Olesdag, no. d. 29. Juli, helgendag; Olafsmesse, Afzel. Sagoh. II. 56. 90, Hazel. V. 12, Haukenæs III. 171; *te sañcə Wǝlsda komər* (Vens.), næstkommende, St. Olesdag; på den holdes *Wǝləs markən* i Århus; *æ sæn Wolsda sku dæ wær ful kan i rowəð* (Lild s.); efter Sankt Wollesdag modnes kornet ligeså meget om natten som om dagen, den dag skabes humlen (Syd Himmerl.); bier, der sværmer för St. Volsdag kan tjene at lægge til om vinteren, Kr. VI. 267. 131; den dag skal skæres malurt, Kr. IX. 76. 807; må græs og korn ej røres, Kr. Alm.² I. 77. 74; Olaf den Hellige sejler gennem troldes væg, m. fl. sagn, se Thiele II. 27, Kr. Sagn III. 224, DgF. nr. 51, Hauken. VI. 263, Faye s. 10, Vang Reglo 7, Sande II. 193 flg., Kleiven 50, Nicol. Nordl. II. 89, Wigstr. FS. 276, Afzel. Sagoh. II. 55. 78, Nordlander, Sagor s. 86, Grimm Myth.² 516; sejler omkap med sin broder, Wigstr. II. 110, FS. 276, DgF. nr. 50; han(?) sidder i bjærget, Sv. Ldm. Bih. I. 178; spåner skrabes af hans økse til lægedom, Wigstr. I. 200, H. Peters. Nordb.s Gudetro s. 83; lægedom for vorter i hans kilder, Folkev. XI. 462. 356; offer deri, Wigstr. FS. 277. 813.

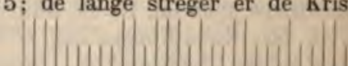
Sankt Oles løg, no. se Sa-Wols-løg.

Sankt Peder, no. en af Herrens apostle, se Pedersdag, flg.; er portner i himmerige, se J. K. 11, Folkeæv. s. 112; Gr. Gl. d. M. I. 187, Kr. V. 245, VI. 245, VII. 246, Sagn II. 260. 40. 41, Sgr. I. 12. 11, VII. 203. 206, VIII. 81, X. 5, Efterslæt s. 192. 198, Arne 32, jfr. Asbj. I. 97, Arnas. II. 38 flg., DgF. III. 903 b, Grimm, K. M. nr. 35. 81. 167, Busch Volksh. 230.

266, Magyar T. s. 20, R. Köhler, Aufs. s. 48; i besværgelse: „vi skal vandre idag" sagde St. Peder, Kr. VIII. 401.744; „Vorherre, St. Peder på bjærget han red", Sgr. III. 40.73, jfr. Aldén 111, Cav. W. I. 418-19, Amins. II. 109.2, IV. 78 ned., Nordlander, Troldd. 123, P. Volksk. V. 26.57; Folkl. Journ. II. 33 (Irland); i en vise: „og hjælp mig nu Peder og den Sante Knud!" Kr. II. 230.9, jfr. Ndl. Volksk. III. 215; nævnes med Vorherre som fadder hos bonden, Kr. IV. 283, Sagn I. 443-46, Eftersl. 67, Sgr. I. 52, Faye s. 17, jfr. Thiele II. 247, Nordl. myth. Sägner 7, Hofberg s. 60, Sande II. 137; er i sagn og æventyr som henføres til hedenske motiver, Gr. Myth.[2] XXXV flg., Wuttke nr. 15. 21, Strackerj. II. 5.264, alm. på vandring med Vorherre, se Gr. Gl. d. M. I. 169, Kr. VII. 113.16, Sagn II. 254 nr. 2; kommer til mesteren (s. d.) over alle mestere, Kr. VI. 239.329.330, jfr. Asbj. I. 92, Grimm, K. M. nr. 147, hest I. 599.6a; er med til at give den håndløse pige hænder, Sgr. XI. 167, jfr. Gr. KM. nr. 31, Köhl. Kl. Sch. I. 519, Gr. Registr. nr. 46; møder som gammel mand, Sgr. VI. 143, jfr. Magyar T. s. 141; som tigger, Mhoff 495.49; vil mod Herrens villie ind i et værtshus, Sgr. II. 205.795, jfr. Busch Volksh. s. 225; nægtes hus, Sgr. III. 232.25, konen bliver til straf tudse; synes ikke om, at herren stikker ild i et hus, Kr. VI. 242.331, jfr. Cloust. Fict. I. 21 flg.; giver ét el. tre ønsker, Thiele II. 306. I. II, jfr. Haukenæs II. 195; se rig III. 55.41b; Köhler Kl. Sch. I. 102; Herren og Peder får brodde i deres træsko og giver til tak tre ønsker til smeden, Kr. V. 241, jfr. Grimm, K. M. nr. 82; Peder tærsker korn og får prygl, Kr. IV. 333.424, jfr. Z. f. M. I. 41. 471, II. 14, IV. 50, Ndl. Volksk. II. 87.2. 168, Busch, Volksh. 228, Rivista I. 269.5, Tr. popul. III. 448 flg.; besøger jorden og opdager onde års nytte, Gr. Gl. d. M. III. 127.85, Kr. VIII. 369.657, Sagn II. 259.37, jfr. Rivista I. 103; skaber tre slags kvinder, Kr. IV. 336.430, SkS. 105, se kvindfolk, Wh. Vlk. XI. 252, so; øger sammen med Herren konens brød, M. Skrædder s. 34; vil råde for vejret (s. d.), Kr. VIII. 368.656, jfr. Cav. Wär. II. XL ned., P. Volksk. I. 165; skaber en Morsingbo, Kr. SkS. 61; en Fynbo af en hestepære, Sgr. I. 221.1246, Kr. Sagn II. 260.39, Gjølbo af lort, Kr. Sagn II. 259.38, jfr. Dania II. 22; Z. f. M. II. 158 hvor en Slovak skabes af en kokase; Ons Volksl. IX. 13, Ndl. Volksk. IX. 28.2, jfr. Weinh. Volksk. I. 24 anm.; ynker den flittige pige, der skal have den dovne dreng, se Sgr. I. 222.47, Kr. VIII. 368.655, Sagn II. 257.29; jfr. Cav. W. II. XLI, Ons Volksl. III. 90, 10 Krauss Sreca 169, März. II. 338 nr. 187, P. Volksk. I. 165; synes at skomagers kone er grim, indtil han ser gennem Herrens briller, Kr. Sagn II. 256.27; beder Herren forløse fødende kvinde, Kr. Sagn II. 257.30-34; mener, at det går dårligt til i verden, uskyldige lider, sts 258.36; hjælper bonden, der er i forlegenhed med de 8 svar, Kr. Æv. III. 254, jfr. Dania II. 200 flg., tælle; lukker op 20 for en gift kvinde i paradis, Rivista I. 918, jfr. Sgr. I. 12.11; den gerrige kone bager pandekager til ham og Herren, Kr. VIII. 370.658.659, se Cav. Wär. II. XXXVII, I. 346, Gjertrudssmutte, vibe; legender om St. P-, se Hertz, Elsass 40 flg., Köhler KS. I. 58 ned.; Vorherre og St. P- aftegnede på en æske, Kr. VII. 239; se rugpedersdag, rødt skjæg.

St. Peders dag, no. natten til St. P-30 dag, 22. Febr., tændtes blus på Vesterhavsøerne; på Sild brændtes blus på Tinghöjene, hver landsby havde sit eget; om eftermiddagen var der dans og spil, som afslutning på vinterens glæder, Hejmdal nr. 47, 1901.

St. Peders leg, no. en regneopgave: 32 Kristne og Jøder el. Tyrker skulde opstilles i en række, hver niende skulde kastes overbord el. skydes; så opstilledes 40 de således, at alle de Kristne blev i live; opstillingen og formlen nedenfor, kun vokalerne gælder: a=1, e=2, i=3, o=4, u=5; de lange streger er de Kristne:



po-pu-le-am virgam mater re-gi-na fe-re-bat

(Vestjylland i årene 40), jfr. Hazel. V. 19, (Wossidlo Räts. 222.973), Northall Rhymes s. 321 ned., Mélus III. 273, se regist. 580 50 „jeux"; Bassett 381, Pitré Usi IV. 475, jfr. Leland Etrusc. 277, Hjelmqv., Bibl. Namn 187.

Sankt Peders skjæg, no. *Sant Pedərs skek* (Brander.), = istap, se Pedersdag.

Sankt Peders urt, J. T. 156, en

plante, plettet gøgeurt, orchis maculata L. (Ålb.); lægemiddel, udleveres flores hyperici el. herba veronicæ (Peters.).

Sankt Poul, no. helgennavn, i en besværgelse, Kr. VIII. 401. 744; han irettesættes af kælling, Arnas. II. 40, se Poulsdag.

Sankt Sebaldus (?) no. helgendag, 19. Aug.; når lyngen blomstrer den dag, varsles snevinter, Kr. Alm.[2] I. 78. 85.

Sankt Simeon, no. i talremsen: stat op, Sante Simeon, og sig mig, hvad én er! Gr. Gl. d. M. II. 68, med hartad utallige varianter, se f. eks. Amer. Folkl. IV. 215, jfr. Dania II. 195, Böhme, Kinderlied s. 328; tolv.

Sankt Steffen, no. hans legende og vise, Afzel. Sagoh. II. 44 flg.

Sankt Steffensblod, no. varmt øl, som drikkes för dag, 2den juledags morgen, Kr. Almuel. IV. 115. 336.

Sankt Steffensdag, no. *Stąfənsdå̦* (Hanh.); d. 26. Decemb., 2den juledag; *„de stow no hèn te sin Stèfəns da om acteni“*, Grb. 45. 54; *æ Sæn Stæ̱fəns daw̦ kam di oŋ̱ i ke̋r̲k i lyjs kőw̲lər* (Lild s.); *„I skul ha komən te mæ ȯm jyw̦lən, mæn a ha̱ nu̱ə!“ sǫ̀ hąj mąj, di kam te' ham æ Sæn Stæfəns mǫ̀ən* (Vens.); *di kam tiḷə ȯp Sæn Stæ̱fəns må̱r, å så skul di kapəs åm̦, hwæm̦ dæ ku blyw føst far̲ə mæ ȯjè bəste'ḷəŋ å så kam əd jow an̦ əpo, åm kå̱lən å piqərn ku tø̱* (sinke) *hwȯrajər* (Lild s.); jfr. karlene fejer stald for pigerne, Bergh I. 68; kaster gødning fra andres stald, Hazel. IV. 17; natten mellem første og anden juledag drives alskens optöjer i Hanh., Vens., måske flere steder, skorstene stoppes, klinkerne på döre fastbindes, møddingen kastes op mod stalddörene, så karlene ikke kan komme ud el. „moges inde“ i stalden, se mogbåre; slibestenen tages af truget og lægges i dören, således at den triller ind, såsnart gangdören åbnes; når der om morgenen så er oprydet og fejet, så er *Stąfən gænt uwð* (Thy). Det er altid karlene, der er på farten, enten kører de vogn og seletöj ud på marken, flytter slibestenen fra sin sædvanlige plads eller de ser at bemægtige sig pigernes daglige klæder el. deres kistenögle, så at de intet töj kan få, gemmer ildtang, kaffekedel og hvad andet de kan hitte på. Men mens karlene er ude på spilopper i nabogårdene, lister pigerne sig til at sætte en spæd kalv ind i karlenes kammer. Derpå tager de alle sengklæderne væk og gemmer dem, Sgr. X. 46. 182 (Vens.), Kr. Almuel. IV. 99. 300, 112. 323, 114. 333, jfr. Sundbl.[2] s. 140 flg., Bergh I. 68, Strackerj. II. 27. 291, 47 (pinsenat); folk gik omkring med udstoppede dukker „Stavener“ el. „Staffener“, satte dem ind i husene, lagde dem i senge, forvarede dem i karlekamre el. satte dem op på skorstenene, men det måtte gå i hemmelighed, ellers fik buddet sin „Stefan“ med tilbage, Kr. Almuel. IV. 112. 323. 24. 31. 32, jfr. fissemand; den af börnene i et hus, der 2den Juledag kom sidst op om morgenen, fik navn af Steffen, Kr. Almuel. IV 112. 325; han måtte ride ind til naboen på en gaffel; når han dér havde fået noget tilgode, blev han jaget bort med de ord: „du er en doven hund og skal være den dovneste hele året rundt, du langslåper“ (Fjolde); „Sankt Steffen han rider sin foler i vand, imod den blanke stjærne“, Kr. II. 124. 4, Afzel nr. 91, Hofb. Nerike 205. 262; jfr. DgF. nr. 96, se også DgF. III. 880—85; St. Steffen er i middelalderen hestenes patron; omridt juleaften i V. Vedsted ved Ribe, 2den juledag om morgenen til en lille kro i den nordre ende af sognet i Valsbøl, den, som kom først derud, kaldtes Steffen og trakteredes frit, se Fb. Fr. H. s. 74, Bondeliv s. 237, jfr. Mhardt BK. I. 402 ff.; rida Staffansfärd, Sv. Ldm. I. 251. 253, Aldén 130, Henriks. 6.

Sankt Steffensdavre, no. davre hos bonden 2den juledagsmorgen har alle ret til, som i høst har arbejdet hos ham, Kr. Almuel. IV. 115. 334.

Sankt Steffenskage, no. kræves af en mand ved den, som har fået held til at røve fra ham hans møgbør og skovl, så han ikke kan få sin stald gjort ren, Kr. Almuel. IV. 113. 326.

Sankt Steffensnar, no. Steffen el. Steffensnar kaldes den, der sidst kommer i klæderne Steffensdag, se påskevæder, Sankt Steffensdag.

Sankt Steffensost, no. ved frokosten anden juledag serveredes fint brød, flæsk og anden kødmad samt den dejlige Sankt Steffensost, som denne morgen måtte

frem selv hos de mindre husmænd. Det var en ægte sødmælks ost, som blev lavet ved St. Hansdagstid, mens der endnu „va no godt i grejst", J. Saml. X. 81 (N. Vensyssel); de gamle har altid talt så meget om Stafensost og fastelavns flæsk og påskeæg og pinse pandekage og Mortens gås; Stafens ost og kage skulde vi altid have Stafens morgen for ikke at blive grå, Kr. VI. 274. 206-7, Almuel. IV. 115. 335. 37.

Sankt Sören, no. helgen, hans legende, Kr. Sagn IV. 278. 12. 13; hans kilde i Ry, besøgtes hans kalenderdag, 23. Oktob., se Kr. Sagn III. 232. 60-63. 327. 40; samme dag skulde der sås på Anholt, Kr. Anh. 100. 240; rug sås, Kr. Alm.[2] I. 30. 113.

Sankt Thomas no. helgennavn; i en besværgelse: jeg lægger mig under St. Thomas, til den [det] at han skal give mig tilkende, hvem jeg er beskikket at leve med, J. Saml. IV. 119. 24, se Thomasdag.

Sankt Thøger, no. Aggerboerne påkaldte deres skytshelgen, når de skød båden i vandet og tog deres tag efter det opråb: „Tøger, Tøger"! Kr. VIII. 396. 729, se også Kr. Sagn I. 423. 65, II. 308. 44: den helliges legende, hans kors og kilde, se Kr. Sagn III. 70. 69. 207. 44. 233. 65-67 (Thy); han var hovedhelgen n. f. Limfjorden, hans helligdom var St. Thøgers kilde og kloster i Thy, i hvis nærhed Vestervig kloster blomstrede frem; mange opkaldtes efter ham *[Tøjər]* (Vens.), se Grb. 43. 8; *Tøqər* (Ribeegn); Berlingske Tid. 12. Maj 1894 nr. 108, jfr. kors II. 273. 46 b; jfr. lat. Theocarus (?) ɔ: Gudkjær.

Sankt Tiburtius, no. helgennavn og kalenderdag, 14. Apr.; „Tiburtius tø giver bonden hø", Sgr. VII. 89. 77; årets første dag, første sommerdag, Haz. V. 9, Amins. VIII. 90.

Sankt Urban, no. helgendag, 25. Maj; regn den dag varsler ilde for året, Kr. Alm.[2] I. 75. 44. 45.

Sankt Vitus, no. helgendag, 15. Juni; godt vejr den dag, godt varsel, Kr. Alm.[2] I. 75. 45, se Vitus-dans.

Sankt Wol, no. se Sankt Olesdag.

sanne, uo. *sąj -ər sańc sańc* (Torslev s., Vens.); svinde, aftage, om hovenhed og svulst; *bølən wa sańc*, bylden var svundet; *hå.jən sąjər* (Vens.), ligeså Rimsø, Djursl.

sannedi, udråbso. en slags bekræftelse: *de æ sanədi et sań!* (Mds. h.), ɔ: det er virkelig ikke sandt; *sanəmə* (Hammer s., Vens.).

sanni, uo. i udtr. som: *go å sani øwər əð, mœ.əð, we əð* (Mors), drive.

sans, no. *sång æn* (D.); *så.js* flt. *så.jsər* (Vens.); *sans* (Agger). — **1)** = rgsm.; *han hår eŋen såńs fåŗ ət* (D.); *hąj hǫ sin fæm så.jsər* (Vens.); *di fæm sańsər* (D.); flt. *sańsə* el. *sańsə* (Søvind); spøgende nævnes de fem sanser: *mi löwər o mi låŋ, mi hjåt o mi tåŋ o dl mi tarmər* (D.); de kendes ikke ude på heden, Kr. Molbohist. 79. 257-58; 8 sanser, skæmtehist., Kr. Alm. VI. 54. — **2)** hukommelse, besindelse; *dær ær eŋən såńs ve' ham* (D.); *hąj tabt bòðə så.js å samləŋ* (Vens.); *fræ sańs å samləŋ* (Søvind); jfr. Aasen, sans hak., fr. sens, lat. sensus. — **3)** orden, skik: *ka do no ĝø guwə sańs o əð?* (vestj.).

sanse, uo.
såńs el. *sańs -ər -t* (D.);
sans -ər -t -t (Agger);
så.js, -ər el. *såńcər, så.jst så.jst* (Vens.);
sòńs -ə -t sońst (!) (Søvind s.);
såns såənsə sånst såənst (Elsted);
sańs -ər -t (Angel, Valsb.);
sańs -ər -t (Agersk.). —

1) være ved klar bevidsthed, fatte, forstå; *æn hår næm ve o såńs o drek, mæn de ær et så næm o drek o såńs* (vestj.); *„dèr è månə no om daw, dedè wel hwecən trow de hælər òńc, som di eńc ka så.js"*, Grb. 125. 44; *dè wa il ujən jèn tèŋ å gøjə, mæn dè ku hań il sòńs; ka du il sòńs å kòm å hjèlp mè* (Søvind s.), forstå, have omløb nok til; *han ku hwærkən sijə ælər såńs, ku et såńs o go hjæm* (Andst.); *hań hwærkən sansər hælə samlər* (Agger), er åndsfraværende; *hąj ka hwicən så.js hèlə saməl* (Vens.); jeg sansede at komme væk (Ang.), passede mit snit. — **2)** huske, *han såńsər et gåt* (D.); *a såńsər ət et læŋər* (Lindk.); *æ sańsər enə teŋ* (Agersk.), husker intet; ligeså Sall. — **3)** i en stor mængde forbindelser betyder ordet at se til, sysle med, bringe i orden, så bruges formen *sańs; sańs mæ nåwət* (D.), smånysle med det; *vi*

ska ha æ bån sańsət (D.), puslet, ligeså Andst; hjælpe en syg, göre hvad der til en vis tid er nødvendigt (Ribe egn); *sańs æ væj* (vestslesv.), göre den istand, *sańs omkre·ŋ mæ nåwət* (sts.), småsysle med det; *sańs æn teŋ* (Agersk.), sætte den istand, ligeså Bradr.; han sanser godt, er vindskibelig, flittig; han sanser med vognen, har noget at bestille ved den; sanse karlene til, lave til hvad han behøver til en rejse (Ang.); *ja, do kań bak å byk å to, å do kań sańs å sysəl* (Hanved s.), se Fb. Fr. H. s. 132; også: *do ka tråw, a ska sańs dæ!* (D.), jeg skal straffe dig; *s- æn kat*, skille den af med livet; se be-, for-.

sansekage, no. *sånskåq æn -kaqər* (D., Malt, Andst.); *sanskåq* (Agger); *sańskaq* (N. Slesv.); et ørefigen, jfr. flabop, huskekage, lusing.

sanseslø s, to. *sansəsløs* (Agger), = rgsm.

sansom, to. *sańsom* (Ang.); kaldes den, der sanser (s. d.) godt, ɔ: den flittige, vindskibelige.

sante, to. se sankte.

Sara, no. *Såra* (Vens.); *Sara* (D.); et sjældnere kvindenavn.

sare, uo. se svirre.

sarin, no. *sari·n æn -ər* (Malt); en plante, rosmarinus officinalis L., se Sgr. XII. 158. 641.

sarke, uo. i udtr. som: *komər do no sarkəń dær?* (Branderup), ɔ: langsom kørende med dårligt køretöj.

sarre, no. se sadde.

sarris, no. et langt, grimt kvindfolk (Horsens), Mb.

sas, no. se saks.

1. -sat, tf. se sætte; band-, for-, höj-, kirke-, kjærne-, mel-, mod-, mål-, om-, op-, skide-, skjær-, sten-, til-, under-.

2. sat, to. *sat* flt. *sat* (D., Agger; Mellemslesv.); *sat saət* (Bradr.). — 1) mæt; *æ do no sat? no ær æ gåt sat* (Agger); *få sat* (Valsb.), få så meget man kan spise; mnt. sat, htsk. satt. — 2) adstadig, sindrig; *haj ær i sat maj* (Vens.).

Satan, no. *Satən* (vestj.); navn på djævelen, alm. i eder; „men sæten ska flyw i mæ hatpoll, om han vill kinnes ve mæ", Yuelb. 62; *de veð a satən fo* *ð* (vestj.); *„de wa satəns"! så dræŋən, han sku sæj fåə* (Tåning); *de wå mi Satən sań!* (Vejen); *satəmæ!* (S. Hald h.), ɔ: S- ta mig; *de wa da satans* el. *satəns! de æ satəmæ saj; de æ satən gålə mæ løwn; de æ satən tə cæləŋ!* (Vens.); om msker, der er særlig dygtige til et el. andet: *han wå så möj æn satən te o broq æn hjölə* (vestj.), ɔ: så udmærket dygtig til at bruge en høle; „å son som di tow satene skranniet", Tkjær II. 87; *haj ær i* el. *ən satən* el. *satan* (Vens.); „nu skal I bare høre, hvad de satanste snøfler gjorde ved mig"! Kn. Skytte, För og Nu^{2} s. 134; jfr. Nyrop Navn. M. s. 155, Z. f. M. II. 64, P. Vlk. IV. 33, Henders. 277 m. navne på S-; S- hjælper forbryder fri for straf, Thork. 105; „S- i min rumpe"! Kr. KT. 168. 48; „kør for S-"! Kr. Sagn IV. 353, så kan vognen køre; „nu har I fået en S-", Kr. Alm. VI. 199. 32, tysk udtale af sådan; indskr. på jærnbanevogne: D. S. B. I. F. (Danske Statsbaner, Jylland, Fyn) læses: **De Satans Bønder I Folketinget**; ordet stammer fra hebraisk, se djævel, fanden, gammel 6, Gammel Erik, Hakkelmand, 2. onde 4, pige II. 816. 45 a, Pus, Salapas, slem 2.

satemæ, udrbso. se Satan.

satj, bio. se sagt.

sator, no. i en trylleformel: at vogn ikke skal gå afsted, skriv med flaggermuseblod på papir: „satou arepo tenet opera" og kast på en vogn, så kan den ikke komme afsted, om der var ti par heste for den, Kr. VI. 382. 275, Sagn VI. 69. 51; formelen, som er kendt og brugt til al slags trolddom hele verden over, er her hverken angivet rigtig eller fuldstændig, den optegnes i fem linier, der kan læses både forlængs og baglængs, op og ned, og lyder:

SATOR
AREPO
TENET
OPERA
ROTAS

Den er behandlet i Verh. d. Berliner anthropologischen Gesellschaft, 1880 s. 42—45. 215. 276, ligeså 1881 s. 35. 85. 131. 162—167. 301 flg.; kaldes „hin håles latin" og bruges mod mangfoldige sygdomme, se Amins. VIII. 127, II. 104. 2. 106 g. 108 q; og foruden nævnte henvisninger kan endnu anføres Cavallius

Wärend I. 420, Arnas. I. 448, Wuttke nr. 244, Z. f. M. IV. 123, Scheible, Kloster III. 492, Jahn, Zauberwesen s. 60, Urquell I. 70. 71, Veckenstedt, Volksk. II. 203, Ndl. Volksk. I. 239, P. Volksk. III. 26, VI. 155, IX. 111, Weinh. Volksk. V. 37 anm., VIII. 60, IX. 374, Meyer Bad. 377, Amer. Folkl. VII. 113, Rivista I. 409. 649, II. 154, Hazlitt-Brand II. 138, Gaidoz, La rage 194, Folkl. Journ. V. 196, Mélus. IV. 253, IX. 130, Krauss Sreca 151, R. Köhler slutter sin fremstilling Kl. Schr. III. 564, med den bemærkning, at efter hans mening hidtil intet er oplyst uden det ene, at sator, tenet, opera, rotas er latinske ord, arepo ulatinsk og hidtil uforklarligt; en af stjærnefolkene nævnes Sator, Ndl. Volksk. I. 239; jfr. Dieterich, ABC Denkmäler, Rheinisch. Mus. 65 (1901) s. 77 flg., „tryllerémser af bogstaver“.

satte, uo. *sat -ər* (D.), mætte; *de satər gdt.*

sauce, no. se sovs.

sav, no. se sagn.

1. sav, no. *saw æn -ər* (D., Fjolde); flt. *-ə* (Søvind s.); *saw æn -ər* (Thy, Lyne s., N. Slesv., Bradr.); *saw æn* best. *-ən* flt. *saw* (Vens.); *saw* huk. best. *-ən* flt. *-ər* (Tved). — 1) = rgsm.; et redskab til at sønderdele træ med; ved skovtyveri bandtes uldne klude, der slæbede på saven, om stammen for at dæmpe savens lyd, Kr. Almuel. II. 154. 359, IV. 19. 38; da arbejderne får simpel kost, siger saven: „su-ure væ-ælling!“, da de fik bedre: „flæsk og kål og brændevin til“! Kr. IX. 86. 76; sav, som arbejder ved trolddom i ævent., se Sgr. VI. 117, Kr. Æv. s. 26, jfr. redskab; gåde: jeg har ingen fødder og dog må jeg gå frem og tilbage; jeg har ingen mund og dog bider jeg med mine tænder; jeg forårsager splid og trætte på én gang; i alt dette må jeg lade mig føre frem af andre, thi jeg har ingen öjne (Mors). — 2) på væverstolen kaldes et tandhjul sav, hvori en klinke, pal, griber ind, for at hindre underløberen (s. d.), i at gå tilbage; isl. sög; mnt. sage, Sch. Lübb., htsk säge; se lakkisavmand; bue-, bul-, fod-, fok-, grad-, hånd-, klov-, kløve-, lad-, lang-, ramme-, skjært-, skok-, skov-, stik-, sveif-, åle-.

2. sav, no. *saw de* (Thy); savsmul.

sav-alk, no. *sawalk æn* (Sunder.); = savjærn.

savarm, no. *sawarm æn -arm* (N. Slesv.); savens sidestykker, der skilles ad ved „bjælken“; igennem armene er savbladet fæstet ved „dokkerne“.

savblad, no. *sawblå æn [-blåər]* (Thy); *sawblaj æn -blai* (N. Slesv.); = rgsm.

savbuk, no. *sawbok æn -bok* (Andst h.); = rgsm.

savdrav, no. begyndelsen til et overmåde alm. jysk börnerim:

saw draw musəmaw,
fi skælən om æ daw,
tåw te øl o tåw te mað,
så gor dl wå skælənər að (Andst);

man sætter barnet på skrævs over knæet, tager det i begge hænder og trækker vekslende hænderne frem og tilbage som ved bevægelsen af en sav og synger:

draw æ saw i fjörtən daw,
vi ska graw törə få Påwl i Skow,
ti skælən om æ daw; tòw te øl o
tòw te brø,
tòw te lilə fæstəmø,
tòw te ə put i taskən,
o tòw te brænvinsflaskən (vestj.);

eller:

saw å draw,
å fjowtən nætər å fæmtən daw,
å hamp å hör,
å wåst å smör,
å søl å gul,
å pogən ful,
en gowə pilt öl å lilə yuəlaytə
(Søvind s.);

jfr. Sgr. VIII. 203. 896, Kr. Börner. 26. 32 flg. et tilsvarende rim i Ditm., se Urdsbr. II. 98 sign J. K. 43. 10-11. 308. 6, Ons Volksl. IX. 136 ned., Urquell V. 277.

1. save, uo.

saw -ər -ət sawət (D.); *sa* (Fane);
saw -ər -əd (Agger);
saw -ər sawə sawə (Vens.);
saw, sawə el. *sawə, sawt sawt* (Søvind s.);
saw sawə sawt sawt (Elsted);
saw -ər, sawət el. *sai, sawət* el. *sai* (Agersk.);
saw -ər sai sai (Bradr.);

= rgsm.; bruge sav; göre en savende bevægelse; *saw mæ tønən* i hestens mund (Vens.); køre langsomt (Agger); i et rim,

Kr. Börner. 387. 79, Alm.[2] IV. 48. 45; s- mellem træet og grenen, man sidder på, Baggesen, Jeppe, jfr. Ndl. Vlk. IX. 229, Ons Vlksl. III. 113, Urquell IV. 72, Cloust. Noodl. 157 (Indien), Rivista I. 479. 713, sign Wh. Vlk. VII. 379; se æsel.

2. save, uo. i udtr. *æ viñ sawəs, æ sawəs* (Lem), sagtnes.

3. save, no. „fortælle en save", be- tale „savegjæld", Kr. Æv. III. 230, ɔ: saga, æventyr; Mb. anfører „sav" *[saw]* (Bj. h.), æventyrlig fortælling; se sandsagn.

4. save, no. *saw de* (Elst., Mds.h.; Vens.); *saw* (Gangsted); saften, som stiger op i voksende træer, træet går i *saw* (Gangsted); se Aasen save, isl. safi.

savfiler, no. *[sawfiləri]* best. (Sams.); = savfugl (s. d.), også svensk: sågfilan, Fr. Tjust s. 25; kaldes „Skidte Kirsten", Kr. Alm.[2] III. 152. 40 (Fyn).

savfisk, no. tangsprælle, antronotus (Hjarbæk).

savfugl, no. *sawfòwl æn* (Tåning); musviten, en fugl, parus major; *no fil sawfòwlən, så fo vi uñt vèjə*, se Sgr. III. 69. 215, V. 45 406. 78. 630, XII. 156. 572, Kr. IX. 12. 103; varsler regn, Kr. Alm.[2] III. 149. 92; jfr. Sgr. III. 155. 861; den siger: *sli din ti, sli din ti*, Sgr. I. 106. 419; se *bartelfugl, filefugl, savfiler, savskjærer, tællepikker.

savhund, no. *sawhuñ æn -huñ* (Andst.); = savbuk.

savjærn, no. *sawjar æn* (Thy, Lild); illestang, jærnet med savtakkede flener.

savlad, no. *sawlaj æn* (Thy), itk. (N. Slesv.); *sawlaj et* (Søvind s.); lad til at save på; se savbuk.

savle, uo. se savne.

savle, uo. *saql -ər -qəlt* (Vejr.); = rgsm.; „di swenn, di drak, — ja di drak te di sauled", And. Begr., se sægle og mstn.

savline, no. *sawlin æn* (Thy); = savspænd.

savmand, no. fingerleg, Kr. Börner. 175. 64; se lakki-.

savn, no. se sogn.

savn, no. *sawn è* best. *-t* (Vens.); = rgsm.; *de ka hañ såmæñ ek si sawn å* (Agger), se savn af, ɔ: savne, også (vestj.); *do kañc si no sawn å de* (Vens.), du savner det ikke, [lad mig få det]; jfr. isl. saknaðr; se af-.

1. savne, uo.
sawn -ər sawñ sawñ (D.);
sawn -ə sawənt sawənt (Elsted);
sawn -ər -t sawnt (Vens.); ft. tf. *sawnət* (Søvind); nf. *saən* (Fanø);
sdwən nf. (Øland);
sakən saknər sakənt (Valsb., Mellemslesv.);
sakən (Ang.);
= rgsm.; de begyndte at savne om karlen, Kr. IV. 144. 208, ɔ: savne ham; *di sawnər eñc no, di kǫl* (Vens.), ɔ: de sidder godt i det; jfr. Aasen, isl. sakna.

2. savne, uo. *sawn -ər -ət* (Søvind; vestslesv., Holmsl.); i udtr. *sawn òwə om* el. *o*, tænke over; *da hañ kom hjæm å sku tè å sawn òwə om, hwa hañ hoj bruqt (!) hans pèŋ tè, så ...; hañ vèst il howə de wa å sku fòst te å sawn òwə om, howə hañ hòj set ət sist* (Søvind s.), han vidste ikke hvor det var og skulde først til at tænke over på, hvor han havde sidst set det; „a sognet øwer om å fek mi spand sammelt op", Jyd. I. 80, ɔ: jeg så til at få min spand samlet op; Mb. anfører også formen „saule", *(sawl)* fra Mors i betydn. overveje; *sdwn æ får* (Ballum, vestslesv.), samle dem, når de går løse, for at se om noget er borte, efterse kreaturerne, töjre dem, som har rykket sig løs, osv., navnlig istandsætte, hvad der måtte have taget skade ved töjrene, Kok (vestslesv.); jfr. Aasen samna, isl. safna.

Sa-Vols-løg, no. *sawò·lsløq* (Vestervig); St. Oles løg, en plante, vortemælk, euphorbium helioscopia L.

savs, no. se saks.

savsild, no. *sawsil æn* (vestj.); stamsild, alosa; se *majfisk.

savskjærer, no. *[sawskærəri]* best. (Sams); *sawskèrə æn* (Søvind s.). — 1) = rgsm.; person, som saver. — 2) savfugl.

savsmul, no. *sawsmol de* (D.; vestj.); *sawsmul de* (Vens.); = rgsm.

savsnor, no. *sawsnor æn -ər* (N. Slesv.); = savspænd.

savspænd, no. *sawspæñ æn* (Thy); snoren, hvormed saven spændes, se spændepind.

savspån, no. *sawspon æn* = flt. (Søvind, D.); = rgsm.

sawt, bio. se sagt.

savtakket, to. *saw̜takərə* (Vens.); = rgsm.

savtand, no. *saw̜tæn̄ æn* = flt. (Søvind s., D.); = rgsm.

sawten, uo. se sagtne.

savvorn, to. *saw̜wòrn* (Mors, glds); sendrægtig.

saxonia, no. *saqso·na* (Vens.); *saqsonia* (Andst); en slags toskaftet kjoletöj, orleans; jfr. stof, merino.

schak, no. *o spel skak, æn skakspel* (Agger), et alm. brætspil, vistnok sjældent blandt bønderfolk; navnet kommer af persisk schah, konge.

se, no. se sede, sæd, sæde, sø; uo. sidde, sige.

1. se, no. *se* el. *sæ* (Andst., vestj.); kaldenavn til fremmede hunde, som man lokker for: *kom lìlə se!* (Andst.); jfr. dreng, I. 302. 1 b, vovs.

2. se, uo.

sijə -r sàw̜ sijə (D., Lindk.); ft. *so* tf. *si* (Andst.); tf. *sjèt* (Husby, Vejr.); tf. *sit* (Mogenstrup, Almind v. Viborg);
sij -ər so sit (Ræs, Snedsted, Stagstr., Lild s., Hell., Horn. h., Tved, Støvr., S. Hald, Vor, Hads h., Tåning); nt. *sij* (Røgen, Søvind s.); tf. *sjèt* (Hvejsel); tf. *sèt* (Hundsl. s.);
si sii so sit (Elsted s.);
sic el. *sij, -ər* el. *sijər, so sit; è sici* en seen; *sòst do de·?* (Vens.);
sij -ər så sit (N. Sams.);
se sear så se (Agerskov); ft. *sàw̜* tf. *seə* (Sem);
seə seə sdə set (Sundev.); ft. *so* (Åbenrå);
siə siər so se (Angel);
se seər så se (Bradr.; Valsb., Bedsted); tf. *se* el. *seən* (Emmerlev);
siə -r soa seən (Eggebæk); tf. *siər* (Fjolde). —

1) bemærke med öjnene, blive var (alm.); *a sicə lisâ gåt i mørk som we eŋən lycs; „hòl, bic, å læ mæ sic!" sò dæ blęj; nè mæ sicər ajər, ka mæ sic sè sil* (Vens.); *hwa æn et sijər, de hår æn et uñt å* (vestj.); *hwæm dær wel ha ål de, di sijər, di må rol, nær ajər lijər* (Mors); *„dè dæjlist jåmfrow, de haj nonsęj ha sit får ywən"*, Grb. 106. 109; i forundrings-udråb: *no hår a sit de· mæ!* (Malt); *læ mæ sijə dæñ spå, fårk!* (D.), ɔ: ræk mig den; *æ hæə se dæ gəə de*, men: *æ hæ set æn stoə fawl* (Åbenrå); *„kuski ku hwecən si wæj hælə stijər så mørk war e"*, Grb. 201. 24; *de hòr hun sit få· sæ* (Vens.), ɔ: således er hun oplært; *de ka nåk vær, a ska sijə dæj!* (D.), truende: se dig efter, tugte dig; *fo koŋəns di fø hwið o sijə* (Malt), være fuld; *mæ ka eñc sic non læŋər ęj ən te tæjən* (Vens.); *de vår lisom a sàw̜ ət* (vestslesv.), ɔ: som jeg så det for mine öjne; den, som kan se mod solen, er en horeunge (s. d.), jfr. Lauchert, Physiol. 10 anm.; *æn sijər ålər reŋər eñ æn flåk skiðən oŋər* (D.), man ser aldrig et grimmere syn end …; *a ka sijə hiñ syñən iñ o narən* (norden) *uð* (vestj.), om et pjaltet kvindfolk; om en sløv kniv er det en alm. vittighed at sige: *æn biðər ål de, æn sijər* (vestj.); som udråb af overraskelse el. fortræd høres jævnlig: *næj sijə da!* el. *sijə kom!* talemåden lyder: *„si!" sæjə di un* (vrede); *„si-i da!" nę te di æ moj un; mæn nę di æ ålmjæst un, så sæjə di: „ji, næj si-i da!"*, Krist. Ordspr. s. 270 (S. Hald h.); *nèj sic, ka de· åsə læ sæ jèr! si te ham, skitmas! si si, æ do dèr?* (Vens.); også reflexivt: *sijəs vi et før, så sijəs vi te Wårbasə mærkəñ* (Malt, vestj.), mødes vi ikke før, så mødes vi til V. marked; det har sagtens i sin tid samlet grumme mange msker fra Vestj.; drengen kunde om formiddagen ej se smörret på brødet, men om eftermiddagen 18 sognekirker gennem osten, Kr. Almuel. III. 138; manden kan se en myg strække snabelen ud på Hjerm kirketårn, Kr. Molboh. 113. 355; bjærgfolk ser bedre ved nat end msker ved dag, Kr. Sagn I. 417. 39; man kan få et klart syn ved at stryge sine öjne med flagermuseblod, J. Saml. IV. 165. 57. — 2) mærke, skönne, erfare: *a sàw̜ nåk huðən de vil go* (D.); *sòst do de, mi bror!* Grb. 39. 40; „jow, si I kon!", Tkj. II. 86, ɔ: hør nu, I ved nok; *sijə no, huðən ær at dæn höwəð stor!* (D.), udbrud af fortrædelighed; *si akuˑns!* (Søvind), siger malkepigen til koen, når den vil sparke. — 3) se ud, have et vist udseende; *han sijər gråw̜ ù* (D.), ser meget dårlig ud; ligeså: *de sijər il; di sijər små* (vestslesv.); *de sijər gråw̜ kön* (vestj.); *huðən æ ər de sijər!* (Agger); *væn de ser gråt, så vær at gåt* (N. Slesv.); *dæñ ser, som æn haj æt jæn å vil te ænən* (vestslesv.), ser ud som …;

han ser så lyst som æn kat i donək (Valsb.), ɔ: se opskræmt, forstyrret ud, som en kat i torden. — **4**) have syn, have lys nok; *han ka hwærən sijə ælər hør* (D.); *a sijər lisəgåt i mørk som foruðən lys; ka do et sijə, så ka do går, så æ di moñ star eñ beqə di ywn* (vestj.); *ka do ent se, så ka do gaf* (Åbenrå); „*sij, sij!*“ *så mañən te dæñ bleñ hæjst, dæñ hað ejt sit i atən or* (Lild s.); „*ka do da it si! så mañən te hans bliñ øq* (Skanderb.); „*sij no!*“ *så hañ bleñ Per, hañ kuñ ek sij* (Agger); „*no vel vi se!*“ *sâi æ bliñ mañ, han kuñ il* (N. Slesv.); *han ka it si få Worop kørk* (Randers), siges, når en bruger intetsigende udflugter; „a kan ikke se for Kobberup kirke!“ sagde manden, han stod på Alheden, Kr. VI. 325. 95, Sgr. I. 159. 660; K. k. er et par mil fra Alheden; *han sijər så bret uð å æ ywn* (D.), om et sygt mske, der stirrer uden at fæste blikket på noget; „han ser med det venstre öje efter den höjre vestelomme, Sgr. III. 89 (Ålborg), ɔ: skeler; *do siər så höwt, æ 'i bijən flöwən hæn?* (Stævr.), du ser så höjt, er dine ben flöjet bort? om den overmodige; han (hun) ser höjt, ligesom Filskov geder i torden, Kr. VI. 323. 82, F. er en fattig hedeby; du skal ikke se så höjt, det er fra jorden du skal have din føde, Kr. Ordspr. s. 271; *se så höt som skarər i fåk* (Sundev.), som skader i snefog; *a ka sijə lisâ lånt iñ i æ stijən, som do ka bið i ən* (vestj.); *haj si niər, haj hò ærəstsårə; haj sir i wer, haj hò duwsårə* (Vens.). — **5**) drage omsorg for, vist kun bebrejdende el. irettesættende: *sijə no te do krasər aw o de· straqs!* (vestj.); — **s- ad**: „*omsijr lòwə haj, de haj skul sij i*“, Grb. 40. 19, = rgsm.; *wet do sij sij!* (Agger), irettesættende; **s- an**: *si tiən an* (Søvind s.); *si ət an* (Malt), ɔ: vente, give tid; **s- dobbelt**: når man har drukket kærnemælk, ser man dobbelt, Kr. SkS. 125. 98, jfr. Tr. pop. IX 348. 62; **s- efter**: *de war eñc å sic ætər, de de· ku læ sæ år*, ɔ: det var ikke at vente, at . . . .; *set do no sic ætər å ta skåŋkərn mæ· bæ!* ɔ: se til, at du skynder dig (Vens.); **s- igennem**: „*sin haj fèk òl di bøqər ni ijèməl, de haj tøt om*“, Grb. 109. 2, da han fik alle de bøger set igennem, som han syntes om; **s- ind**: *væsəguwə o sijə iñ, nær do gor fåbi·* (D.), ɔ: besøg os; *sic ej te ås!* (Vens.); **s- over**: *a ska nåk si öwər mæ· di* (D.), være overbærende; *do må si öwər o di læjs* (D.), læse over på din lektie; **s- på**: „*dè kam åsə i fijn hèr cyri dèr hèn å wil sij åpå*“, Grb. 7. 15, der kom også en fin herre kørende og vilde se til; *no for a å sic åpo ə* (Vens.), nu vil jeg tænke over det; *vi må si ət o· får æ føst* (D.), give tid; *rask arbə i nån mañs håñ, de gor læt o sijə o*, Sgr. II. 110. 543; **s- til**: *haj æ guwə te å si te·* (Vens.), 1. stå at se på, at andre arbejder; 2. føre opsyn med noget; *se te· få sæ sjæl, de skal ən* (Valsb.), ɔ: opmærksom på sin egen fordel skal man være; *nær de æ mørk, ka ən sijə så il te hwærañər, som ən vel* (Andst); *æn ka sijə te sæ siəl* (Agger), ɔ: man kan gribe i sin egen barm; „*si təgu*“, Grb. 123. 7; *hwæm dær ka et si dæm siəl te guwə, di ka et hæjər si ajər* (Mors), ɔ: sørge for deres eget tarv; *si te ham! si no te ham, dæñ høwəð!* se hvor han bærer sig ad; *kom iñ o sijə te wås!* (vestj.), ɔ: besøg os; *a såw ham reqtə te gawn* (D.), hjalp ham tilrette, så på hans fordel; *a skal uk å sic te cyən* (Vens.), ɔ: give dem foder el. vande dem; **s- ud**: *han ser uər a ær yən lisom æ rakərs huñ* el. *lisom æ tyw* (Valsb.), ɔ: ser skummelt ud; „der ser ud, som om der havde været höjtid (bryllup) i fjorten dage“. Kok, ordspr. 103. 1165 (Burkal); *de sir uð som fañən håð drokən brålop* (vestj.). ɔ: uordentlig; han ser ud, som han havde slugt Mors og fået Salgjerhöj i den gale hals, Kr. VI. 324. 88, ɔ: ser befippet ud efter et vovestykke; *han si ui som håj han et Målğæ å skul ilaw mæ Trebjærə* (Skanderb.), ɔ: ser bister ud; *han ser u, som væn han ho jin by awbræəñ å vil ha fat å ən an* (Ang.); *han sir uð som han håð et jæn o sku te æn añən* (D.); *han ser uər som han haj æt òlə goi vænər å sku te di fræmər* (Valsb.), ligeså fra Årh., Sgr. I. 14. 27, II. 27. 204; *do sir uð som do et håð fåt mað i fjðwtən daw* (vestj.), ɔ: mager og usel, el. *som do håð löwət å o knaw taq a gaməl hus* (vestj.); *han såw uð som han wå fålən nijər frå æ mon* (D.), ɔ: forvirret, fremmed for alt; se ud som døden

(s. d.) fra Lybæk el. fra Flensborg, Kr. Ordspr. s. 527; *som æn kat i tårən,* el. *æn gal kat i blest, som klår faňən* (vestj.); *som faňən håð løskət ham* (vestj.); *som han håð et æn kåqt liqprejkən,* Sgr. V. 30. 160 (Skals); *som han wå föj igor o tarət o æ kakəlåwn* (vestj.); *som æn katliq, dær ær öwərfesən* (vestj.); *som han et håð skit, sin Kjøvənhawn bræň* (vestj.); *som han wå tøqət o spøt uð iğæ'n* (vestj.); *som han håð van oňər æ jor o wå komən åp iğæ'n* (vestj.); *han sir uð, som han vil uð o fæjst fålk,* Kr. IX. 41. 441, ɔ: fedtet om munden; *de sir uk som hærə-gu-wè* (Vens.), som herre-gud-véd, ɔ: bedrøveligt; *han ser ur som Vår hær haj nys hjolpən ham å sku te ham æğæ'n* (N. Slesv.), ɔ: usel og forkommen; *han sir uð som æn sòw håð skit ham o æ ør* (Lindk.), ɔ: betuttet: *do æ så möj æn særə jæn, do sir et uð æfå'r som æn aňən sir uð oba'q* (D.), spottende til en, der omtaler noget mærkværdigt hos sig selv; *de sir uk te å blyw rèn* (Vens.); *de sir uð te æn mørk ywl o æn spes posk* (vestj.), ɔ: udsigterne er mørke og trange; *de sir swåt uð o de æ te æ nat* (D.), om hvad der synes overmåde svært; et lille vindue *ser ur som æn swesk i æn rakərhat* (vestslesv.); *hær ser ət ur som i Jons kramboi* (vestslesv.), ɔ: uordentligt; se student; *de so galt uk; do sicər så il uk imè'l din skòlər,* ɔ: i ansigtet; *haj sir ber uk te å skij en te å slo i maj ihjæ'l* (Vens.); mange udtryk, se P. Volksk. IV. 135; **s- ved**: *a ska ha nåwət o sijə ve* (Malt), ɔ: et lys; *fo let o sijə ve* (Malt), få en lille rus; *å si we'* (Vens.), undse sig; *de ær eňc å si we' får* (Vens.), ikke at betænke sig på; *de sir haj eňc we' får å jèr* (Vens.), ɔ: det er han hensynsløs nok til at göre; *wi si we' får å kåst ə,* ɔ: vover ikke at göre bekostningerne; vistn. også vestj.: *a sir ve' får o kom tę ət,* ɔ: jeg ængstes for det. — **reflex.** og **passiv**: *sijə dæ får, de mestər do et di gywtən aw* (Lb.), ɔ: brug dine öjne, det hindrer dig ikke i at blive gift; *sto o sijə si får* (D.), se sig omkring; *a ka et si mæ uð å ət* (D.), jeg kan ingen udveje se af det; *wi sicəs nåk sin; di sijəs nåk òlə mir* (Vens.); — hvad og hvorl. frugts. kvinder ser, får betydning for barn: ej genn. sprække, Cav. Wär. I. 370; ej i flaskehals el. tom sæk el. åben grav m. m., Sundbl.[2] 149 flg., se henv. under frugtsommelig; ingen må se imellem et par brudefolk, Kr. Alm. III. 114. 397, Thiele Overtro nr. 355, J. K. 84. 139; jfr. Rääf I. 111, Jahn Zauber 15, Vernalek. Alpens. 397. 66, Kuhn M. S. 383. 54, P. Volksk. II. 101, slgn fort. om spøgelset, der bagfra så mellem præsterne, J. K. 156. 9; der må intet „slip“ komme i følget, JK. 84. 136; efter trolddomskunster må man ikke se ud, Sgr. IV. 40; jfr. Arnas. I. 511, Peters. Isl. Færd II. 134 (Laxdöla); det er farligt for barn om aften at se ud el. i spejl, Rääf I. 127; man må ej se et lig uden at røre det, ellers kommer den døde til at stå for en, JK. 387. 34, er det en slags båreprøve, se lig II. 412. 27 a? jfr. Henderson 57; — i folketroen er der til det, at se en el. at se noget på en vis bestemt måde knyttet særegne forestillinger; i varianterne til Amor-Psyke ævent. må hustruen ej se sin ægtefælle, jfr. Sgr. IV. 21. 29, Kr. VII. 345, se derom A. Lang, Custom & Myth. s. 64 flg., Hartl. Sc. 270 flg.; pigen må ej se den, der har voldt hendes sygdom, så kan hun ikke blive rask, M. Skrædder s. 29; — den, som først ser en person, et dyr, en genstand, har dermed magten; brud skal se brudgom för han hende, hvis hun vil have magten, Sgr. IV. 126. 324, VIII. 221. 894, Kr. Alm.[2] III. 94. 85, Pont. Everr. s. 87; jfr. Wigstr. FS. 374. 17. 18, Gasl. 32, Amins. VIII. 93, Cav. Wär. I. 374, Sundbl.[2] 239, Nyland IV. 32; gennem en ring, Rääf I. 114; Urquell III. 277. 13; ser man et andet mske, før denne ser en, kan man få sin villie med ham, Arnas. I. 533. 534. 555, II. 398, Daae I. 52; den, som først ser sin modpart for retten, sin uven, sejrer, Meyer, Abergl. 227, Amins. I. 115, IV. 76. 77. 4, VIII. 98. 120, Haukenæs IV. 302; derfor føres heks baglængs ind for dommer, Rydb. Magie 147; slgn Kr. Sagn IV. 582. 20, VII. 306. 79; ser ulv først hyrde, får den magt, Liebr. Volksk. 334. 180 (Norge), Folkev. XI. 454. 265, Cav. Wär. I. 339, Gasl. 49, Meyer Abergl. 225, Wuttke nr. 271, Tr. pop. IX. 582 (Frk.); el. hyrden bliver hæs, stum, Laisnel II. 129, Hertz Werwolf 14 anm., Liebr. Pentam. I. 400, Roll. Faune pop. I. 117, Gaidoz, Rage

189–90, Mélus. IV. 487; genfærdet kan ej slukke lys, sat over dör; thi lyset så genfærdet, för det blev set, Sgr. I. 55, Kr. Sagn IV. 158. 54. 265 øv., V. 506. 61, jfr. Kr. IX. 62. 690: har man set noget overnaturligt, må man se lyset, inden det ser en; ser kat el. kvinde fastende person, för han ser dem, bliver han syg, Kr. VIII. 275. 466; ser man fastende hund el. øg, der rækker sig, får man modsot, Kr. Sagn VII. 247; ser mand salamander først, kan han dræbe den, Folkl. Journ. VI. 157; hvad man ser først om foråret, har betydning, se Kr. IX. 54. 584, harve I. 560. 54 a, jfr. Folkev. XI. 457. 307, Sundbl.[2] 146; ser man vibe om foråret, för man hører den, lykke, Sgr. VII. 58. 63, Kr. Anh. 113. 78; — et mske får lov til at se de underjordiskes gilde, se f. eks. Kr. IV. 39. 42, Sagn I. 71. 72. 128, Møll. Bornh. 24, Gr. Gl. d. M. I. 87. 98; jfr. Grimm S. I. 35; er der tilskuere ved trolddom, ødelægges denne; spøgelse, genfærd får magt, selv om kun hund er vidne, jfr. 2. mane II. 546. 14 b, Thiele II. 171, Kr. VIII. 197. 327, VI. 197. 269, Sagn IV. 154. 44. 168. 84. 192. 61. 205. 87. 223. 35. 227. 45. 285. 28. 31, V. 84. 86. 98. 99. 192. 20. 24. 228 øv. 533. 57, VI. 16. 55. 59; Grb. 201. 30 flg., JFærø 165. 25; jfr. Arnas. I. 470, 90, Grimm S. I. 161. 122, Veckenst. Volksk. I. 74, Hartl. Sc. 84. 70; man mister öje (s. d.) ved at se til, se J. K. 145. 4, Møller, Bornh. 20; jfr. Arnas. II. 18, Ons Volksl. IV. 172, Folkl. VII. 413; i det hele må man ikke se vætters færd, Yeats 78, Thiele II. 270, Kr. IV. 165. 231; den, som ser huldre, bliver fjollet, Asbj. III. 50, jfr. Am. Folkl. IX. 52; ser nogen heks under trolddom, lider hun skade, Nyland IV. 57; — har man set overnaturlige ting, må man se i kakelovn, Kr. Sagn II. 109. 27; i brønd, Kr. IV. 134. 192; ind ad sine egne vinduer, Kr. IV. 136. 198, se lys II. 482. 19 a; må ej se den modtagne gave før efter tre dages forløb, Kr. Sagn I. 349; man må ej se i en potte med trolddom i, Kr. IV. 203; sålænge ingen ser i tønden (s. d.), er den altid fuld, Gr. Gl. d. M. III. 147, JK. 343. 21, Kr. Sagn I. 352. 123. 468–70; arbejderen må ej se høle (se I. 746. 54 b) i æg, den bliver ubrugelig, se Krist. IV. 290. 403, Sagn VI. 174 flg. 257. 64; jfr. Storaker 108, Haukenæs VI. 240, Hartl. Sc. 142, se *høle; — man må ej se sig tilbage, den, som i ævent. gör det, bliver til sten el. lider anden skade, se f. eks. Kr. V. 175. 181, Ævent. 229, Eftersl. 149, Sgr. VII. 165, jfr. Arnas. II. 340. 422, Sm. Medd. II. L, Rivista I. 32. 841, II. 255, Perseus III. 97, Schmidt, Märch. 106, Cloust. Fict. I. 169, jfr. Orpheus og Lots hustru, Genes. 19. 17. 26; ej under skattegravning, Kr. Sagn I. 381. 43, jfr. Runa I. 6, Z. f. M. II. 143; ej efter at have grebet svanehammen, JK. Æv. 228, jfr. Magyar T. 101. 362 flg.; en pilegrimsrejse er forgæves, når man ser tilbage, Le Braz 212; se endnu Kr. Sagn I. 335. 07, II. 173. 107; gör man det under trolddom el. efter trolddom, mislykkes denne, J. Saml. IV. 132. 56. 60. 105, Kr. III. 244, J. K. 405. 34, jfr. Wigstr. II. 367, Sm. Medd. II. XV, Nyland IV. 127, Denh. Tr. II. 118, Le Braz 225, Urquell IV. 25. 107, Garnett W. II. 288 (Alban.), Leland Etrusc. 260. 305. 307, Schmidt Volksl. 128; antikt se Ovid, Fasti V. 439; den, som rider troldridt må ej se tilbage, Kr. IV. 321; man mister derved sin magt over genfærd, Sgr. II. 62, jfr. Runa III. 19; ens hoved (s. d.) bliver skævt, se Sgr. X. 86, Kr. III. 200. 244, IX. 62. 692, Sagn I. 388. 62, V. 296. 35, jfr. Asbj. III. 126, Søegd 108, Kleiven 23, Hazel. VI. 24, Mhoff 555, P. Volksk. IV. 163; forestill. herom er særdeles udbredt, se Arnas. I. 293. 330. 561, Renvall 26, Hofb. 39. 54, Cav. Wär. I. 342. 392. 401. 409, Skytts h. 95, Nicol. Nordl. I. 33, III. 30. 38, Storaker Till. 13, Strackerj. I. 209 p, 281, II. 168, Kuhn N. S. 264, Weinh. Volksk. II. 79, Grimm S. I. 222, Krauss Volksgl. 38. 39. 92, Black s. 58, W. Gregor s. 135, Liebr. Gervas. 244. 301 (Frankr.), Mélus. I. 348, Ralston, Russ. Folk. T. s. 272, Songs s. 99 (Rusl.), Urquell III. 271 (polsk), Folkl. Journ. I. 219 (Grækenl.), Hartland, Science 190. 236. 237. 242. 243, Folkl. IV. 183, VI. 208. 178, Pers. II. 295 (Indien), Tylor, Anf. d. K. II. 147. 148 (Zulufolket), Andree, Parall. I. 25, Amer. Folkl. XI. 137; se: gå tilbage, Folkev. XI. 388. 152, Urquell IV. 95. 55; brud må ej se tilbage på kirkevej, Gr. Gl. d. M. III. 169; jfr. P. Volksk. II. 99 flg.; den af brudefolkene, der først ser sig tilbage i kirken, lever længst, ser sig om efter en anden mage, Sgr.

VIII. 221. 902, Kr. IX. 47. 512-13, J. K. 85. 142, jfr. Amins. VIII. 93, Rääf 111, Wigstr. FS. 373. 13, Mélus. V. 57. 58, Wuttke nr. 313; el. dør først, Thiele Overtro nr. 359, jfr. Meyer Abergl. 220; kirkegangskonen må ej se sig tilbage, Thiele Overtro nr. 402, ej heller må man se sig tilbage, når man om aftenen i lovligt ærinde går ind i kirken, nr. 718; ingen af ligfølge må se sig tilbage, snart lig igen, J. Saml.^{2} III. 147; — man kan se overnaturlige ting ved at se gennem en naturlig el. kunstig åbning; ved at samle hunds ører og se gennem hullet, se hund I. 677. 5 a, Kr. Sagn II. 562. 326, V. 485. 01. 489. 15. 496. 36, jfr. Mhoff 571, Strackerj. I. 142. 164, Urquell III. 247. 33; mellem hestens ører, Kr. IV. 155, VI. 288. 345, Sagn I. 410, III. 480. 35, VI. 133. 25, Sgr. XI. 71. 117; jfr. Wigstr. II. 324, Mhoff 194, Strackerj. I. 142. 164, Urdsbr. VI. 155, Bartsch I. 190; gennem hests grime, Thiele I. 362, jfr. Skytts h. 158, Cav. Wär. I. 465, Jonss. 22; dens hovedtöj, JK. 156. 10. 188. 66, Krist. Sagn I. 90. 351, II. 473. 502, IV. 285. 28. 291. 296. 58. 335. 58, V. 577. 34. 35. 74, VI. 100. 131. 21. 22. 135. 34, jfr. Asbj. III. 41 flg., Wigstr. I. 157, FS. 39. 160. 355. 55, Hazel. VII. 17; gennem bidsel, Sgr. IV. 39, Kr. Sagn VII. 99 øv., jfr. Aldén Getap. 120, Djurkl. Nerike 66, Nyland IV. 69; — Storaker Sagn 21. 74 anm., Hesten s. 10: se gennem bidselring; genn. ring på nögle, Asbj. II. 69; gennem halskobbel, Thiele Overtro nr. 774; mell. puden og hestens hals, Kr. VIII. 21; jfr. Hazel. V. 36; gennem seletöjet, Thiele Overtro nr. 770, (Werlauff Antegn. 385); gennem frahånds pude, Kr. Sagn VI. 131. 20, jfr. seletræ; genn. ring, Perseus III. 10, Bran II. 219; Krauss Volksgl. 142, Ndl. Volksk. IX. 54; ved at se under hestens bug, JK. 188. 67; jfr. under tömmerne, Storaker 17; s- gennem Fins finger, Folkev. XI. 476. 90; genn. hul i læderstykke fra ligkiste, Kr. VI. 354. 8, jfr. Urquell III. 200; i et stykke papir, Kr. VIII. 307. 521, jfr. Rochh. D. Gl. I. 194; genn. knasthul, Cav. Wär. I. 360. 421, Mhoff 214 ned., Busch Volksgl. 321: i et ligkistelåg; jfr. Wh. I. 192 g, VII. 252, VIII. 251, RD. Böhmen 580; huller i malkestol, Busch Volksgl. 74; hul i skammel af ni slags træ, Zing. Sitt. 191. 79; ser man genn. hul i dødningehoveds skal, Amins. I. 114, Hofb. Nerike 225, eller i törret skadehjerte, Amins. VIII. 102, på vildt, kan det ej røre sig; præst kender heksene ved at se genn. monstransen, se Urdsbr. V. 134, Mélus. IV. 290; ved at se genn. ulvestrube, kan man kende hekse i kirke, Sundbl.^{2} 171; genn. hulboret sten, Leland Etr. 333 flg.; genn. øsken, dannet af 3 hår af en huldrekvindes hoved, Haukenæs V. 242; genn. en harve, Magyar T. XLI; genn. venstre ærme af skjorte, kjole, bukseben osv., Weinh. Volksk. V. 443, Bartsch II. 212. 86, Knoop Pm. 82, Urquell III. 97. 8; genn. hul i påskeæg, Tr. pop. X. 420; et såld, se hoved I. 655. 49, Sundbl.^{2} 171, Garnett II. 298; nöglehul i Lappekvindes dör, Wigstr. FS. 360. 64; vævskede, Amins. VIII. 120; törklæde, Krauss Volksgl. 141; hårlok, Kr. Sagn V. 286. 08. 289. 17; genn. eller under sin egen venstre el. höjre arm, Thiele Overtro nr. 640. 733, JK. 267. 20, Kr. Sagn V. 387. 66. 508, Stjörna Odd Dr. 118. 5, Wigstr. I. 185. 193, Z. f. M. I. 35. 240. 9, Krauss Volksgl. 14; eller under andens, Kr. VI. 197. 270, Sagn V. 451. 508; under bjergmands, Vang Reglo s. 75, jfr. Segner 11; jfr. Grimm Myth.^{2} 313. 891, Stephanius, Notæ Uberior. 80 flg., Müller Saxo 106. 22: „nostras prospice chelas“, Lex. Myth. 577; H. Peters. Nordboernes Gudedyrk. (1876), se rettelser og till.; Olrik, Danmarks Heltedigtning I. § 11, Örvarods S. kap. 39, Fornm. S. II. 554, Isl. Fornkvæði I. 73. 16. 76. 17. 18; se over venstre skulder, Wigström FS. 352. 45, Gr. Myth.^{2} 428 anm., Kuhn W. S. I. 187 m. henv.; se over höjre skulder, Curtin Myths 243; over synskmands skulder, Kr. Sagn II. 398, Strackerj. I. 143 øv.; troldkvinde ser med hoved mell. ben bagud, Vatnsd. S. kap. 26, Vigf. Möbius Fornsögur 42. 32, Lndn. III. 4, Gullth. S. kap. 17, jfr. Kormaks S. k. 10, se Fritzn.^{2} und. tjasna, Aasen Ldsm. 26, jfr. Weinh. Ritus s. 10, Vlk. IV. 395 (Ungarn), XI. 426, Wuttke nr. 358, Urquell III. 98. 11 (slav.), P. Volksk. I. 50, VI. 25. 46, Knoop Pm. 179, Jahn S. 109, Lang Cock Lane 237, Kirk Fairies 27, Ralston Songs 159; ser man gennem hullet på natravnens vinge, kan man blive synsk ell. man mister sit öje, ell. man dør, Kr. Sagn II. 128. 105. 109. 113; om

alt dette, se Wuttke nr. 359. 469; — man ser skjulte ting ved at sætte sin fod på dens fod, der er synsk, Krist. Sagn I. 39. 174. 55. 250. 67. 277, jfr. 278; jfr. J. K. 419. 98, Fenger, Nygræske Folk og Sprog s. 22, Tr. pop. IX. 460, XII. 447; mange henv., Weinh. Volksk. VI. 204 (Köhler), Dalyell 469, Hartl. Science 163, Krauss, Hexens. 23 b, Pestsagen 31; smlgn Wigstr. II. 210: synsk, ved at stå på synsk mands kappe; træde på synsk mands hånd, Wigstr. FS. 340. 18; tage synsk mands stövler på, sts. 343. 27; se sko; — se ved „second sight" i drömme hvad der sker i frastand, Kr. Sagn II. 274. 107-8, Thiele II. 111; Grb. 148. 30 flg., Vatnsd. S. kap. 12, P. Bjerge, Aarb. IV. 93 flg.; jfr. Amer. Folkl. II. 257, Tylor Anf. I. 440, Harl. & Wilk. 105, Hazlitt-Brand III. 161; går man foran spøgelse, kan man blive gennemset, Kr. Sagn V. 122; se: gå foran; jfr. ommen kan se tværs genn. msker, Cav. Wär. I. 336; de „kloge" kan se 9 alen i jord, Cav. Wär. I. 223. 394. 397, Runa IV. 83; se til verdens ende, Bondeson Hist. 269; jfr. Aasen sjaa, isl. sjá; se så til; synsk, öjesyn; se al-, af-, efter-, for-, gjemmel-, himmel-, over-, und-.

sebal, no. se siddebal.

seble, uo. se sible.

sed, to. se sød.

seddel, no. se sæddel.

seddel, no. *sæðəl æn sæðəl* (D.); *seðəl æn* (S. Hald h.); *sæjəl æn sæjl* (Vor h., Søvind s.); *sæəl æn* best. *sæəl* el. *sæl* flt. *sælər* (Vens.); *særəl et særəl* (Agersk.; Bradr.). — 1) = rgsm.; stykke beskrevet papir; en rund seddel brugtes i hovtiden som bevis for en gangdag, en firkantet for en spænddag, en trekantet for en plovdag, Kr. Alm.[2] II. 11. 30; nyårsaften tager en pige tre sedler med deres navne, hun holder mest af, under sin hovedpude; hun får den, hvis navn hun nyårsmorgen trækker, Kr. IX. 34. 359, Almuel. IV. 139. 45, J. K. 65. 62; brev fra genganger med grön skrift, Kr. Sagn V. 39. 157. 158; s-, oplagt på prædikestol med tekst, se prædike, Kr. S. IV. 143. 526: *vi ka èk əŋ goŋ kè te haɥəl ætə soŋ, urən te vi ska ha sèrəl mæ* (Elsted), ordspil mell. s- og sæddel (s. d.), bundfjæl i vogn; seddel med besværgelse lagt ved en bøsselås, Kr. IV. 229, J. K. 52. 3. 141; en s- mod tandpine, JK. 372. 56, mod feber, JK. 374. 73; med en spådom, Sgr. I. 134; dyppet i kirkevin, tre gange messet over, indstikkes i hul, Kr. Alm. VI. 138-39; s- mod kalvedød, Kr. Alm. VI. 107. 230, löjer; s- med magiske ord spises, Kr. Sagn VI. 299. 36. 312. 67. 69, VII. 234. 99, jfr. Wh. Vlk. VII. 190; se mus II. 631. 20 a. — 2) pengeseddel; *æn blo sæəl* el. blot *æn blo* (Vens.), femdalerseddel; manden kører afsted på sædeknippe af sedler, Kr. Alm. V. 31. 83; lader sedler flyve for vejret, sts. 33. 87, jfr. nr. 89; Gjølbo tænder sin pibe ved s-, Kr. Alm. V. 42. 118; jfr. mlat. cedula, lat. schedula, htsk zettel; se *beskyttelses-, døbe-, farve-, *fri-, følge-, grande-, hov-, huske-, køkken-, kræve-, muld-, penge-, offer-, salme-, skole-, tegne-, vide-.

seddelleg, no. selskabsleg; man lægger sedler, hvoraf enkelte med opgaver, i hat; hver trækker sin; den, som får en beskreven, skal udføre dens opgaver, Kr. Börner. 213. 37.

seddelpenge, no. *sæjəlpèŋ di* (Søvind s.); = rgsm.

sede, no. *se æn -ər* (Agger); en fisk, som alm. fanges i Limfjorden, vistnok en art hvidling; er det gråseid? (s. d.).

-seelig, to. *-sijlə* (Vens.); *-sijələ* (vestj.); se an-, und-.

-seelse, no. se be-, for-, und-.

seen, no. vistnok i udtr.: *han æ gåwən dærhæn får æ bar seən* (Bradr., Tønder, Jordkjær); *får æ seən* (Øst. Lygum), bare for at se, ɔ: uden ærinde; ligeså Agersk.; *æ kam får æ seən* (Sundev.); jfr. foreseende, Mb.; dys.

-seende, tf. se grant-, nær-, nöje-, på-, ud-.

sef, no. se sæbe.

sefal, udrbso; edelig forsikring: *nej, səfål* el. *sefəl, ska do eñ* (Vens.).

seft, no. *sæft æn -ər* (Agger), jerngaffel, hvori åren ligger, i stedet for rortold.

seg, uo. se søge.

1. seg, no. *seq* hak. best. *seqəñ* flt. *seq* best. *-ən* (Tved); orne, gildet som voksen; jfr. Fritzn.[2] sigg, om orneskind.

2. seg, no. *seq dæm* (D., vestj., Røgen); et halvgræs, en art kogleaks, scirpus maritimus: *æ boð leqər i æ seq* (D.); deref *æn seqbosk*, no. (D.), bruges til at tække med; carex (Elst.), se også livibørste.

3. seg, no. *sęq i* best. *-i* (Vens.); flt. *sęqər* (Agger); langsom, doven, tvær person; måske også: *æn sijəqər* (N. Thy); jfr. Aasen sigga el. segu huk., senfærdig person; se simpe.

sege, uo. *sęq -ər -əð*, vistn. også nf. *sijəq* (Thy); *sęq* (Vens.); drive, gå langsomt; *sęq mę̀ ə* (Vens.); jfr. Aasen sigga, sega.

segebasse, no. *sęqbasi æn* (Agger); nøler, langsom person.

segevorn, to. *sęqwårn* (Agger); sendrægtig.

seghø, no. *sèqhy de -ət* (Elst.), hø af halvgræsser.

1. segl, no. *səql æn* (D.); *sekəl æn seklər* (Bradr.); krum kniv til at skære korn med; Friserne skal endnu (1886) bruge seglen meget, især til lejesæd; jfr. Mejborg, Slesv. Bøndergårde s. 45; tidligere har den været brugt ganske alm. i vestslesv. og bruges endnu på Fanø, hvor kvinderne skærer kornet med den; se Säve, Åkerns S. s. 46, til græsslæt; Cav. W. II. 114, Nyland IV. 78, til rughøst; s- afløst af le, Meyer Vlk. 229; jfr. htsk sichel, lat. secula af secare, skære.

2. segl, no. *seqəl æn seqlər* (Vens.); læderem, hvori snoren på en svøbe el. pisk samles til skaftet; = seg-øl (?)

3. segl, no. *sèjl et* = flt. (Søvind; vestj.); best. *sèjlt* flt. *sèjl* (Vens.); = rgsm.; *hons æ de får ə sèjl, do hòr åpå dęj ęrəm?* (Vens.), ɔ: klat, plet; se L. S.; der er ti segl for et tryllebrev, se JK. 259. 855; jfr. htsk siegel, lat. sigillum, billede, aftryk af seglring; se for-, lak-.

seglbenet, to. Kk.; *[sekəlbenə]* (Mellemslesv.); skævbenet; jfr. sikle.

segle, uo. se sægle.

-segle, uo. se for-.

seglgræs, no. J. T. 151; en plante, benbræk, narthecium ossifragum, Huds.

segne, uo. *sæjn -ər sæjn̄* (D.); = rgsm.; jfr. Aasen signa; siga uo., synke ned; sigen to., sunken, mødig.

sehog, no. se sædhug.

sehus, no. se siddehus.

sej, no. se sind; uo. se sidde, sy.

sej, to. *sæj* flt. *sæj* (D.); *sej* (Lb.); *sij* (Lemvig, Sall.); *sèj* flt. *sèj* (Søvind s., Agersk.); itk. *sèjt*, comp., superl. *sèjər, sèjəst* (Vens.); *sèj* (Bradr.); = rgsm.; *sij som æn bjèt øl* (Lemv.), sej som en bedet (garvet) rem; *sæj såm huñkyð* (Agger), *som æn øl* (vestj.); *dè ka vè sèjt nåk* (Søvind), ɔ: svært nok at gennemføre el. udholde; *æn sij gån̄* (Sall.), besværlig gang; *hąj æ nǫ sèj ic ə; de æ i sèj huj* (Vens.), en person, som ingen vegne kommer med arbejdet; *æn sæj iən* (Fjolde), en s- en, ɔ: en stærk arbejder; herhen hører sagtens udtrykket, Jyd. I. 45. 2, „som no han wa siedest *[siəst?]*; i læjeret“, sejest i læderet; det må betyde: lystigst, kådest; *sæj* skal i Grenå egn betyde vigtig, hoven, vel slangord; jfr. Aasen, seig, isl. seigr, sv. seg; syv.

-sejd, no. en fisk, V. S. O. sej; Aasen seid, isl. seiðr; jfr. sede; grå-.

sejdrag, no. *sæjdræj* (D.); *sæjdraw* (Agger, Vens.); i udtr.: *de gor i s-.* el. *de æ s- mæ' ham* (D.), det trækker i langdrag.

seje, no. *sej æn -ər* (Lb.); sene el. hinde i kød; jfr. isl. segi el. sigi hak, trævl.

sejel, no. se syl.

sejen, to. luvslidt; formen er mig usikker, også er opgivet: *tøwət æ sæj* (Gangsted s.), töjet er luslidt; ældre folk i Bj. h. siger: „tøwet er sejen“ el. „sejslidt“.

sejer, no. se syer.

1. sejer, no. *æ sæjər* flt. (D.); soens yver; Rietz s. 560 b seja, det samme.

2. sejer, no. en flt. -e (Angel); streng på en violin, „vistnok = seje i kød; isl. segi“, Hag. under ordet.

sejhilde, no. i udtr.: *go i sihæl* (Fjends h.), ɔ: trække i langdrag, se hilde.

sejl, uo. og smst. se segl.

sejl, no. *sæjl æn* = flt. (D., vestj., vistnok alm.: itk. østj.); *sajl et* = flt. (Åbenrå); *sèjl è* best. *sèjlt* flt. *sèjl* (Vens.); = rgsm.; på skib og mølle; *sæt òl sèjl te* (Vens.), ligefrem og fig.; *æ sæjl* på havskibe er storsejlet (vestj.); *kom te sèjls* (Søvind), komme afsted; fig.: *han fæk brom i æ sæjl* (Vejen s.), ɔ: medbør, så det forslog noget, se brum 2; i visen: hist ser jeg sejl i sunde ro, Kr. II. 158. 3, jfr. 103. 5, et skib; vise blå sejl: glæde, sorte: sorg, se Isl. Fornkv. I. 187, i vise om Tristan og Isold, jfr. Simr. Volksb. IV. 410; Thorkels. 212, på sørøverskib;

se Folkl. IV. 508, Folkl. Journ. VI. 175 (Skotl.), Schm. Märchen 120. 177. 236; Theseus sejl, Preller[2] II. 295; se sort; gåde: hvad er det, der både trækker og kører på én gang? Sgr. IX. 134. 407; jfr. Aasen, isl. segl itk.; sprøde-, stor-.

sejlas, no. *sèjla·s æn* (Søvind s., Vens.); *sæjlå·s* (D., vestj.); = rgsm.

1. sejle, uo.
sæjl -ər sæjl sæjl (D.); tf. *sæjəl* (Agersk.);
ft. tf. *sæjlət* (Andst h., S. Hald, Vor h., Tåning, Søvind s., Valsbøl);
sèjəl sèjlər sèjəlt sèjəlt (Lødderup; tf. *sæjəlt* (Falslev, Harridslev);
sæjl -ər -t sæjlt (Rævs); tf. *sæjlt* (Mogenstrup; Braderup);
sèjəl sèjlər sèjlt sèjlt (Hell. h.);
sèjl -ər sèjlt sèjlt (Vens.);
sæjl -ər -t -t (Støvr. h., Hads h., Røgen s.);
sæjl -ə -ə -ə (Sams.);
sajl -ə -t -t (Åbenrå). —
1) = rgsm.; *sæjl öwər staq* el. *sæjl ən ijæ·məl æ viṅ* (Holmsl., kl.), somandsudtr., vende mod vinden; *sæjl æ skiv om* (ssts.), kæntre båden, kuldsejle; *hąj sèjlər eňc mæ æn hal węj* (Vens.), ɔ: færdes ikke med en halv besked; om et par altfor store træsko siges: *dæm ka do sæjl te Mås i* (Sall.); *hąj skal ha lòw å sèjl hans ijn sø* (Vens.); *hąj komə sèjli* (Vens.), kommer langsomt afsted ved en vis höjtidelighed i kørsel, el. gang; *è sèjli* (sts.), en sejlen; hekse sejler på halmknippe, vognhynde, Kr. Sagn IV. 165. 337. 63; på forklæde, Mhoff 221. 299, jfr. såld, såldstimmel; se sten; trolde altid mod vejret, Cav. Wär. II. 16. 63. — 2) at sejle, en leg: 1. to börn holder hinanden i hænderne, sætter fødderne nær sammen, læner sig stift tilbage og drejer sig rundt stadig i samme stilling og på samme sted (vestj.), jfr. Kr. Börner. 272. 21, stivdans; 2. börnene står i en lang række, to og to lige overfor hinanden og rækker hinanden hænderne, et af de mindre börn lægges ovenpå rækkernes stiftudstrakte arme og hvistes ned langs ad rækken (D.); jfr. endnu udtr. *sajl o wajl*, se ajle uo.; kuld-; se Aasen, isl. sigla; htsk segeln; skib.

2. sejle, no. *sèjl è* best. *-t* (Vens., Thy); jærnkors med fire vinger, som er huggede ind i grundfladen af den øverste møllesten og bærer denne; sejlet med overstenen svinges rundt af en gennem den underste sten gående jærntap, *æ lånjər* (Thy), jfr. rine; jfr. Aasen, sigle, itk.

sejlende, no. *sèjli* (Vens.); det at sejle, sejletur; *„hąj wa cij å å få fli sæjli mè di kòl“*, Grb. 151. 79, han var ked af at komme til at sejle flere gange med de karle.

1. sejler, no. *sèjlər æn -ər* (Lild s.; vestj.), skib; *„Tijs cerkəton . . . tjænt te sømèrk få sèjlərən i Wèjstərhaw“*, Grb. 204. 41; se døds-, fiske-, sprøde-.

2. sej-ler, no. *sèjljèr de* best. *-ə* (Vens.); ler, som er meget sejt.

sejlfald, no. *æ sæjlfal* (Holmsl. kl.); tovet, hvormed storsejlet hejses.

sejlfærdig. to. *sèjlfarə* (Vens., vestj.); = rgsm.; *„dæ lo èn sku å wa sæjlfarə te å go te Nårə“*, Grb. 70. 100.

sejlgarn, no. *sèjlgon de* (Søvind); *sæjlgån* (D.); *sèjlgån de* best. *-gånt* (Vens.); = rgsm.; garn, som bruges af sejlmagere.

-sejling, no. se af-, ind-, verdens-.

sejlivet, to. *sæjlywə* (D.); = rgsm.; *sæjlywə som æn kat* (Malt); *de æ nòj sèjlywəð kram* (Lild s.); *katən æ så mø gròw sèjlywə* (Vens.).

sejlmager, no. *sæjlmåqər æn* (Fanø); *sajlmakə -re* (Åbenrå); = rgsm.

sejlmagerknude, no. *sæjlmåqərknuð æn* (D.); ejendommelig knude, som sejlmagere bruger.

sejlmand, no. manden, som sidder ved åren i bagstavnen, Jylland I. 237 (vestj.).

sejlnål, no. *sæjlnol æn -nol* (D.); bruges til at sy møllesejl med.

sejlskib, no. *sæjlskijb æn -skijb* (Agger); *sèjlskib è* best. *-skibə* flt. *-skib* (Vens.); *sæjlskiv æn -skivər* (D.); = rgsm.

sejltræ, no. se Kr. Almuel. I. 61. 212 = stavseletræ (s. d.).

sejlvind, no. *sèjlwęj [i]* (Vens.); god vind til at sejle for; *„hąj còbt węjknuər è i klòq Fęjlap får òltir å ha ful sæjlwęj, nær hąj fur mè skuən“*, Grb. 147. 16; han beklagede sig over, at de skulde ligge der og vente . . ., det var endda sådan en god sejlvind, Kr. VII. 151.

sejpine, uo. *sèjpijn -pinər -pijnt -pijnt* (Vens.); = rgsm.

sejr, no. *sèjər æn* best. *sèjrən* (Vens.); = rgsm., låneord; *å go å· mæ sèjrən.*

sejre, uo. *sèjr, -ər* el. *sèjr, -ə* el. *sèjr, -ə* el. *sèjr* (Vens.); = rgsm.; låneord.

sejrsskjorte, no. *sèjsskòwt* best. *-ən* (Vens.); fosterhinden, hvormed börn under en hurtig forløsning kan fødes til verden; et mske, der fødes i en sejrsskjorte kan ikke drukne; sådanne börn skal blive store karle i verden, mægtige, få meget at råde over, Kr. IV. 347. 18, Thiele, Overtro nr. 387; den bringer lykke, gör usårlig for stål og bly, men ej for sølvknapper, og skal følge ejeren i graven, J. K. 406. 38, se også Sgr. IV. 130. 334, VIII. 88. 250, Kr. Sagn II. 295. 194, 325. 309; „sejr" VI. 275. 90. 95; „lykkeskjorte", Kr. Sagn VII. 418, gör skudfast; forestillingen om denne hindes mærkelige egenskaber er kendt i vide kredse, se Folkevennen VIII. 471. 54, Liebr. Volksk. 324. 89 (Norge); „sigrhuva" Nicolaiss. Nordl. II. 56, III. 9; „segershätta", Wigstr. I. 230, Rääf I. 117, Amins. IV. 84, VI. 98; „sigurkufl", Arnas. I. 351. 355 anm., 607, Finn Magnuss. Eddalære IV. 140 flg., Grimm, Myth. 828. 1052 anm.; Wuttke i regist. under glückshaube, Ndl. Volksk. VII. 178. 3, Ons Volksl. IV. 12. 13, Suffolk Folkl. 11. 21, Leicest. Folkl. 62, Hazlitt III. 139, Krauss, Sreca s. 20. 158; „camicia", Pitré, Archivio III. 325. 22, Magyar Tales 120. 378, Z. f. M. IV. 260, Andree Parall. I. 81, Urquell I. 133. 6 (Samland), I.[2] 8 (Slovaker), Strackerj. I. 94. 127, Z. f. M. IV. 3. 33 (Schweiz), Aubrey, Remains s. 113, W. Gregor s. 25, Henderson s. 22, Folkl. Record IV. 105 (Engl., Skotl., Irland), Folkl. Journ. VI. 93 (Washington), VII. 105 (Mordviner).

sejrsten, no. bruges som middel til at åbenbare kvinders utroskab, se J. Saml. IV. 158. 129, jfr. Grundtvig, Løsningstenen s. 101 flg.; en tropisk frugt, Peters. Nord. Gudetro s. 87 anm., se Hmhb Anthol. I. 343, Weinh. Volksk. II. 14, Antikv. Tidsskr. 1849-51 s. 205, Runa III. 59 anm.; i sagaerne: sten, som bringer sejr, se Rafn N. Fort. II. 352, Thorst., Vikingss. S. kap. 16; sts. III. 52. 132, Didr. Berns S. kap. 25. 96; jfr. GML. III. 22, „battle stone" (keltisk), se sigrsteinn Fritzn.[2]

sejs, to. se seks.

sejs, no. *sæjs æn* best. *-ən* (Vens.); i udtr.: *gǫ mæ æn sæjs ǫ* (Malt, Agger, Vens.); en rus; V. S. O. seits.

1. sejse, uo. *sèjs -er -t -t* (Vens.); gå som i en døs el. rus; *hąj gor òltər å sèjsər*.

2. sejse, uo. *sæjs -ər -əð* (Agger); beslå sejl, se sejsing.

sejsel, no. se sejser.

sejser, no. *sejsəl æn -ər* (Djursl.); *sèjsər æn* best. *sèjsən* flt. *-ər* (Vens., Thy, Sall., Lild s., Lysg. h.); *sæjsər* el. *sæjsjar æn* (Mors); *sesər æn -ər* (Sal, Ginding h.); *sisər æn -ər* (Fanø); enhver lille saks i modsætning til de större, især uldsakse; „sejsere", et slags leer på Anholt, Kr. Anholt 101. 241; jfr. eng. scissors flt., fr. ciseaux, lat. cisorium, skærende instrument; skrædder-.

sejsing, no. *sæjsəŋ æn -ər* (Agger); tovende, som bruges til at beslå sejlene, med en splidset løkke på enden, jfr. eng. seizing, et reb, som griber.

sejst, talo. se sjette.

sejsten, to. se seksten.

sejstål, no. *sèjstol de* glds (Thy); itk. (Vens.); smeddejærn, se hårdstål.

sejt, no. uo. se sigte og smstn.

sejtörre, uo. nf. nt. ft. *sèjtòr* tf. *sèjtòr* (Vens.); *de ska sitarəs* (Fjends h.), törres langsomt.

sek, no. se sig no.; uo. se sikke, synke.

sek, no. *sek* (S. Sams); navn til en hvilkensomhelst fremmed hund. når man kalder på den, jfr. se, *passi; nummer én i legen: at spille klink, J. S. VIII. 274 (Århus).

sekkenik, no. *sekəni·k æn* (Sundev.); en langsom person.

seks, talo.. *sèks* (Vens.); *sèqs* (Lild s.); *sæjs* (D., vistn. alm. Nörre- og Sønder Jyll.); *sèks* (Søvind s.); *sæis* de gl., *sæjs* de unge (Agger); *sæjs* (Fjolde); = rgsm.: *ru sèks* (Vens.); *æn sæjsə syw kyjər* (D.), seks el. syv; *sèqs hèlər halsæ·t tom bre* (Lild s.); *de æ nèj dæ ka sæj sæjs å jæn* (Mors), noget, der kan sige seks og en, ɔ: solidt, dygtigt; jfr. A. D. Jörgensen Afh. II. 483 (Ambr. Stub); *nowəj dè ka sèj sèks i lyws awtən* (Søvind s.), ɔ: noget ypperligt; vistnok udtr. fra tærningspillet, jfr. „gå som sex", Amins. VI. 77, ɔ: let; det höjeste kast, se Werlauf Antegn. s. 417, V. S. O. under sex; smstn. *sèksdåbəlt; sèkskåňc æn, -kåňcə* to. *sèksòs*, seksårs (Vens.), se sjette; fiskerne i Risgård Bredn. nævner tallet 6 i deres fangst: „Ma Runsel" el. „hør og blår"; se Kr. Almuel. V. 39;

„Jeppes kywlinger" V.² 27; i talremsen: 6 stenkar i Kana i Galilæa, Gr. Gl. d. M. II. 68; seksen minder kortspilleren om, at Herren skabte alt i 6 dage, sts. II. 311; i ævent. er seks de 6 sögnedage, Kr. Æv. 306, jfr. Wigstr. II. 232, Mhoff s. 305, Liebr. Volksk. s. 164; se hoved I. 654. 35 b; jfr. Aasen seks, isl. sex, htsk sechs, mnt ses el. sesse, lat. sex; se syv-.

sekser, no. *sèjsə en* el. *et* (Søvind); *sèksər æn* (Vens.); et kort med seks öjne (Søvind, Vens.); hjörnekegle (Andst).

seksgarnsreb, no. se garn 3.

sekshjörne, no. en tegngåde, se J. K. s. 323. 5.

seksmænd, no. *sæjsmiñ* flt. (Valsb.). — 1) de seks mænd, der dannede sognerådet, se otte-, tolvmænd. — 2) et udtryk fra hovtiden: de, der gik de seks bedste skår, var „seksmænd", og når de havde gået dette første skår tværs over den store eng, så var de fri for at slå mere og havde nu nogen forret frem for de andre og nogen kommando over alle høstfolkene og skulde hjælpe ladefogden med at have tilsyn ved arbejdet, dernæst havde de den bestilling at køre ind [fra Bygholm] til Horsens og hente øl til de andre hovfolk, Kr. Almueliv II. 11. 28 flg.

seksmands-skår, no. et udtryk fra herregårdsarbejdet i hovtiden: henne på Bygholm var noget, de kaldte „seksmandsskår"; seksmændene skulde tage skår på 6 alens bredde, og de skulde tage de længste skår i Bjerge herreds made, Kr. Almueliv II. 11. 28. 29.

seks-og-tres, no. almind. kortspil (Vens.).

seksradet, to. *sæjsrajət* (D., vestj.); bruges om en bygart, hordeum hexastichon, L.; *sèjsrajbyq* (Søvind s.); *sèksrå byq* (Vens.).

sekstal, no. *sèkstal è* best. *-t* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.

seksten, talo. *sæjstən* (D., vestj., Mors, Mellemslesv., vistn. alm.); *sèjstən* (Vens.); *sekstən* (Fjolde); = rgsm.; *hun æ som s-* (vestj.), ɔ: glad, munter; *de wa som sæjstən!* udråb af overraskelse el. skuffelse; en fangst af 16 kaldes i Risgård Bredn. „Lomborg Smed", se Kr. Almuel. V. 39; jfr. Aasen, sekstan, isl. sextán; se syv-, tryk-.

sekstende, talo. *sæjstəns* (V. Vedst., Sundev., Ang., Bradr., Emmerlev); *sèjstəñ* el. *sèjstəñt* (Søvind s.); *sæjstəñ* (D., vestj.); *sæjstənt* (Mors, Hell. h.); *sekstənst* (Fjolde); = rgsm.; *de sèjstəñc, i sèjstəndjèl* (Vens.).

sekstenstreger, no. *sæjstənstræqər* flt. (Valsb., D.); et alm. kendt kortspil, hvor man spiller til 16, se femtenstreger.

sekstur, no. *sèqstuwr æn* (Lild s.); en glds bondedans, se Berggreen, Dske Folkesange og Melodier nr. 252. 253; en variant er: *købənhawnsk s-* (sts.); jfr. P. Volksk. VI. 81.

seksårs, to. udtryk om unge heste; *de ær æn sætos* (Vejr.), en sjette års; derefter siges: *dæñ æ syw, åt ør* osv.; *sèksòs* (Vens.); *sèjsos* (Elst.), se seks.

sekt, no. *sekt æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; *sektərər* (sts), dissenter.

sekuer, no. se sædekorn.

sel, no. se sølv; uo. se sælge.

1. -sel, afledningsendelse, se dæk-, klag-, klem-, mind-.

2. -sel, to. glædelig, lykkelig, se Aasen, sæl, isl. sæll; se u-.

3. sel, no. *sèl* flt. best. *-ən* (Søvind s.); *sel* = flt. (D., vestj., Vejr., Lild s., Thy, Slet h.); *sæl* el. *sel* (Thy); *selə è* = flt. (Vens.); *søl et* = flt. (Agersk.); *søl søl* (Sundev., Bradr.); strikker med et öje i, der på væverstolen hænger lodret fra „skafterne", og igennem hvis öje „trendegarnet" trækkes; eftersom der så bruges flere eller færre „sel", nævnes töjet: firsel, femsel, tosel, tresel; *å trèk i sel å rør* (Lild), at trække trendegarnet gennem sel og rør (s. d.) på væverstolen; *nè stræŋi æ swòbt åpå bomi, så ska dæ trækəs i selə; è sèt selə te i wèw* (Vens.); *de dræjəl ær wæwəð i øt sel* (Lild s.), jfr. gåre; *biñ s-* (D.); *knøt s-* (Lild), dette göres om en „selhest" (s. d.); jfr. Rietz, solv 1, kok 6, vinkel; se fem-, fir-, to-, tre-.

seladon, no. *selədòn* (Thy); en plante, svaleurt, chelidonium majus L. (Ålborg, Århus, Sams.); J. T. 57. 292.

seladonrod, no. lægemiddel, radix, chelidonii (Peters.).

seld, no. se sild.

selde, uo. no. se sælde.

sele, no. *sel æn -ər* (D., Mors); *sijəl, sejəl æn -ə* (Søvind s.); *sijəl æn sjèlə* (Vor h.). — 1) hestetöj; *han trøkət sæj i æ selər* (Malt), han vilde ikke rigtig frem; *to pa selə* (Sundev.), ɔ: to sæ

seletöj; det gl^ds hestetöj bestod af *selər å puðər* (Mors). — **2)** skulderremme til at holde benklæderne oppe (alm.); jfr. Aasen, sele, isl. seli hak., htsk siele; se bringe-, bukse-, bære-, pranni-.

selebånd, no. *selboñ æn* (Agger); den farvede tråd, som skiller mellem dukkerne i en „lod“ eller klavse tvist; jfr. redebånd.

seleknap, no. *selknap æn* (D.); = rgsm.

selereb, no. et, skagle (Ang.).

selestreng, no. en = selereb (Ang.).

seletræ, no. *seltrə æn -træər* (D., Thy); træstykkerne, hvori hammelrebene er fæstede, og som ligger foran sivpuderne på studetöjet; har tidligere også været brugt til heste, jfr. bringetöj, stavtöj.

seletöj, no. *seltøj de* (Vejr.); *sèltøw* (Mors); *sijəltòw* best. *-tòwə* (S. Sams); = rgsm.; jfr. Stolts Opt. s. 32, se bringetöj, dræt 2, hestetöj, pudetöj, stavtöj; stav-.

selevinder, no. *selwiñər æn* måske også *sælwiñər* (Thy); *selwenər æn* (Agger); *sælwiñər* (Mors); større håndten til at sno hår- el. hampereb; afbildn., se Fb. Bondeliv s. 129, jfr. Aagaard (Thy), s. 17; formen selvvinde, som Mb. har, må være urigtig; se tellevinder, vindekrog.

selfør, no. se søleføre.

selgarn, no. *selgår de* (Lild s.); *selgån de* (D.); garnet, alm. hørgarn, hvoraf sellene bindes.

selhest, no. *selhæst æn* (D.); *selhæjst* (Lild s., Mors); *sælhæjst* (Thy); en opstander med tre pinde, hvorom selgarnet bindes, når der knyttes sel til væv, for at de alle kan blive ensdannede og få knuder og åbninger nöjagtig ens; kaldes også selstok, seltræ.

selje, no. J. T. 213. 214; *sili æn siliə* (Søvind s.); *sel -ər* (Agersk.); *selə æn* (Sundev.); forskellige pilearter, salix caprea, L. (Vens., Als, Ang.), jfr. palmetræ; s- cinerea L. (Alb.); i visen: udi din faders egelund der vokser op silli og rön, Kr. II. 223. 18; megen overtro knyttet dertil, Arnas. I. 644; jfr. Aasen, isl. selja huk., sv. sälg, eng. sallow, lat. salix; se persille.

selkjæp, no. *selkap æn -kap* (D.; Søvind s.); *səlkæp æn* (Agersk.); = selskaft; træsvinglerne, hvorved væverstolens sel er fastgjorte.

selknægt, no. *seləknèc i* best. *-i* (Vens.); = selhest.

selle, no. se sølje.

1. selle, no. *sæl æn -ər* (D., vestj., Agersk., Bradr. sj., Ang.); en dreng på 14—18 år; *han wår kon æn oŋ sæl* (D.); jfr. Aasen, selle hak., karl, person; htsk geselle, ght. gisello, medboende af sal, hus.

2. selle, uo. *sel* tf. *sel* (Vejr.); gå tilbage om heste; *sel æ hæst* (Vejr.), rykke hestene tilbage; *sel dæ!* (Sall.), gå tilbage; især bruges: *sel å·p (səlå·p)!* til hestene (D., Thy, Sall.); *sel å·p!* el. *sel dæ!* (vestj.); *han vest et o sel təbåq* (D.), han forstod ikke at trække sig tilbage i tide; *han seləet si i æ töj* (D.), han trak sig tilbage; *han selər sæ, law han hør ər* (vestj.), han trak sig tilbage, da han hørte det.

3. selle, uo. *sel -ər -ət* (vestj.); sætte væven i sel (s. d.).

selleken, no. *sæləkən* (Lindk. s.); *sælkən* el. *sæləkən* (Agersk.); vistnok mest i betydn.: en löjerlig fyr.

selleri, no. *sèləri· de* (Søvind s.); = rgsm.; en alm. køkkenplante; *s- tåp, s- roi;* apium graveolens L.; jfr. htsk sellerie, fr. célerie, mlat. selinum, gr. selinon; vild-.

selling, no. i en stedremse: „de Jongyde sellinger“, Kr. IX. 127. 328 (Gj. h.); ordet forklares: „små bitte fisk“.

selop, udrbso. *səlop, slop* (vestj., vestslesv.); siges til heste, når de skal træde tilbage; se 2. selle.

selskab, no. *sælskab è* best. *-ə* (Vens.); *sælskav et -skavə* el. *-skavə* (Søvind s., D.); *sælskop et* (Bradr.); = rgsm.; *hål jæn ve sælskav* (D.), advarsel mod store selskaber, Kr. Alm. VI. 218; jfr. bojle, forsamling, gilde, höjtid, værsgod; ved St. Hans tinger bådejeren det fornødne mandskab til vinterfisket, det kaldes at „drikke sig i selskab“, F. & F. I. 110 (Frederiksh.); jfr. Aasen, sellskap itk., se selle.

selskabsmand, no. *sælskavsmañ æn* (D.); *sælskabsmaj i* (Vens.); en mand, som er fornöjelig at have med i selskaber og holder af at gå i selskab.

selskaft, no. *selskawt æn -skawt* (Lild s.); flt. *-skawt* (D.); *seləskawt è -skawt* (Vens.); *sælskawt æn -skawt* (Thy); træstykkerne, hvortil sellene på væverstolen foroven er fastgjort.

selstok, no. *seləståk i -ər* (Vens.); *səlståk æn -ståək* (Sundev.); = selhest (Vens.); stokkene, der bærer sellene (Sundeved, Søvind s.).

sel-strångle, no. *stelstroŋəl æn* (Hads h.); = selhest.

seltræ, no. *seltræ* (Slet h.). — **1)** = selhest; overliggeren på *stèjərən* på væverstolen kaldes best. *selətrèjə* (Vens.), se steje. — **2)** i en tlm.: *a hår sijə fåmöj ġæməl æ seltræər* (Brørup s., Malt h.), er nok stavtræerne på studenes åg; jfr. se III. 174. 35 a.

selv, sto. *sjæl* (D., N. Slesv., vestj.); *sjèl* (Søvind); *sil, siəl* (Thy, Mors, Vens., S. Sams.); *sjæl* (Bradr., Ang.); *šælə* (Fjolde); *æ mæ dæ ham hin sæ do hañ hun dæñ de wi I wås jæ dæm sijəl* (Agger). — **1)** alene, uden hjælp, uden påvirkning; *ta sæ sil å mæ lywə; hąj kam å sæ sil,* ɔ: efter egen tilskyndelse; *hon ær uw o sæ sil, kam te sæ sil ijæ·n; hąj æ sæ sil liq* (Vens.); *de ka a sil jør* (Vens.), det kan jeg selv göre; *„hąj seə så mè sè sil: . . .“* Grb. 34.10, 70.94, han siger så hos sig selv —; *sjæl, de æ dæñ bæjst dræŋ,* Sgr. I. 85. 309 (Lisbj., Terp); *nær do ġör ət sjæl, så hå do æ dræŋ bətål* (vestj.); *ænhwæ æ sæ sjæl nærəst* (Tåning); når en taler om sig selv, kan svares: *æ do sjæl? æ huñ ær et æn gåq sjæl, o dæñ hår eñda æn hål* (vestj.), vistn. temmelig alm.; *wò sow ær åsə sil; æ do sil, æ do eñc no òñc?* (Vens.); siger et barn: *a wel siəl, a ka siəl!* svares: *æ do siəl? — wå kat ær ek engåŋ siəl* (Lild s.); jfr. Lidmål 30. 158, Amins. VI. 90; *do blywər nåk et dæ sjæl, iñən do for æ hål bet å* (vestj.); *hon sejər lisom do å komər fræməð te sæ siəl* (Mors); *sjæl ha hær olər eŋən lik* (Ang.), selv at eje noget har ikke sin lige; *føst sæ sjæl, o så sæ sjæl, o blywər dær så nöj teøwəs, så ka ən sjæl ta de åsə* (vestj.); *tak, dæ sjæl de sam!* (vestj.), ɔ: tak i lige måde, svares f. eks. på ønsket: en glædelig fest, = *sjæl de sam* (Ang.); *skøð dæ siəl, dæjn di mijəl, båq di kåq å æð ən siəl* (Mors); *sjæl søqər añər* (vestj.), ɔ: krage søger mage, se bøddel; *no ka æ bån sjæl gø; han arbəðər få sæ sjæl* (D.); *wè få sæ sil* (Vens.); *vær få sæ sjæl* (D.), ɔ: forrette sin nødtørft; *mè è sæ sil næst trej gåŋ; a hò met få mæ sil lisom di côn fålk i Tos* [Tårs] (Vens.); herhen kan også føres: *ta sijəl* (Agger), tage uden forlov; *æ hæst di tåw sjæl* (vestj.), ɔ: løb løbsk; *hañ æ øwə sæ sijəl* (Agger), overstadig lystig; *de to sil får ham,* ɔ: han kunde ikke holde vandet el. lign.; *hąj tò sil* (Vens.), tager sig selv tilrette; *han æ gråw fålæ·jən mæ si sjæl* (D.), ɔ: om syg: med at få tiden til at gå; se Thybo. — **2)** den fornemste, styrende og rådende; *ær æ mañ sjæl hjæm; æ dæm sjæl, ham sjæl, hjæm?* (D.); *di sils ær eñc hjæm* (Vens.); *„di sils å piqərnə grèñc è dehær“*, Grb. 13. 34, herskabet selv og pigerne lo ad dette; *ham sijəl,* husbonden; *hin sijəl,* madmoderen; *dæm sijəl,* herskabet (Agger); *di siəl djè sæŋ* (Lild s.), ɔ: husbondens og madmoderens; gjæv med dem selv, lidt af dem selv, Kr. VIII. 159. 279, ɔ: herskabet, jfr. *di sælə* (Sæll.), „dei sjølve“, Søegd 80, slgn Globus 82 (1902) s. 277 a. — **3)** den egentlige, rette, virkelige; *hąj æ èrlihjèən sil; de sil sam* (Vens.), el. *sil å sam* (Vens.); *de sijəl o sam* (Agger); *dæñ sjælə såm* (Andst); *dèn sèjələ sòm,* også undertiden: *dèn sèjələstə sòm* (Søvind s.); *dæñ sjæləñ sam* (D.); *a dæn sjælən sam slaw* (Åbenrå), af den selv samme slags; *koŋən sjæl, æ saq i sæ sjæl* (D.), ɔ: selve kongen, selve sagen; også: *sjæləñ ham, så wå· han dər* (D), selvende ham, ɔ: om det så var ham, så var han der; *han sir war uð eñ sjælə Fañən; de æ liq æ sjælə åj, dær æ brækət å* (vestj.); *sèjələ* (Søvind s.), bruges kun ved ord, der betyder det yderste af noget, som top, ende, kant o. lign. og tager aldrig den bestemte form efter sig: *hañ wa kløwn åp i trèət å sai li i sèjələ tåp; du må il bræk añt òw eñ sèjələ spès; dè wa il añt təbòq eñ sèjələ èñ,* ɔ: den yderste top, yderste spids, yderste ende; endnu kan mærkes: *han kåm sjæl triðə, fjar* (D.), = rgsm.; i ævent. spörger den tåbelige kone: „er dette mig selv eller ikke mig selv?“ J. Kamp, Ævent. I. 58; æventyret, hvor manden kalder sig „Selv“, se Krist. Nyrop, Sagnet om Odyssevs og Polyfem, Nord. Tidsskr. for Filol. ny række V. (særtrykket s. 36 flg.) findes også på dansk og skjuler sig i kulbrænder-sagnene, se Kr. Sagn II. 39. 150,

de andre er anførte under kul (s. d.), jfr. Arne Fortæll., Sagn s. 3; foruden de af Nyrop anførte sagn kan endnu henvises til Nicolaiss. Nordl. III. 35, Renvall s. 13, Wigstr. I. 129, II. 94, Segerst. 159, Bureus 179, Nordlander myth. S. 27 flg., Hazel. V. 23, Rääf I. 66, Nyland IV. 121; Hartland, Fairy T. s. 150, Folkl. Rec. IV. 176, Folkl. Journ. VI. 225, Folkl. I. 130, VII. 154 (Lesbos), VIII. 384, Cloust. Noodl. 194 anm., Keightly Fairy M. 313, Scott Demonol. 336; Bosquet Norm. 131; Z. f. M. II. 210, IV. 96, Kuhn, N. S. s. 97, Grimm, Myth.[2] 979, III.[4] 126. 373, Deecke 135, Mhardt BK. II. 150; Aggerboen, som skal dele med de fattige, tager for sig selv og sin kone de fattiges part, Kr. Molbohist. 38. 119 48. 157; jfr. Aasen, sjølv, isl. sjálfr; htsk selb, eng. self.

selvanden, to. *sœla·n̄ən* (Søvind s.); *sœla·jən* (Mors, Sall.). — 1) frugtsommelig, det alm. udtryk; „a tent nok te Karen sku blyu sjelanden", Anders. Bars.; *hun æ sælajən mæ dæn ajən* (Mors), ɔ: frugtsommelig med det andet barn; konen, som var selvanden, fødte i utide, Krist. VIII. 266; hun gik s-, sts 331. 566. — 2) under fire öjne; når karl og pige mødes selvanden, tænker de gærne på at blive selvtredie, Kr. Ordspr. s. 274.

selvbuden, to. *sjælbåjən* (D., vestj.); *sjèlbø* (Vens.); = rgsm.; *di kam sjèlbø* (Vens.); *dæn dæ komər sjælbåjən ska seð o æ dattræ* (D.), den, der kommer selvb. skal sidde på dörtræet, der föjes gærne til: *mæn a ska nåk pas o o væn æ bijən in̄ að; ... ska seð o æ dattræ, så blywər han æntən vist uð ælər in̄* (vestj.); jfr. i skarnkrogen, Sande II. 136; „*drą̊jən̄ən hopə i dą̊jsi mè hawmą̨j, får hą̨j wa komən sælbø*", Grb. 115. 160.

selvdød, to. *sjældø* (D.); *sjèldøj* (Vens.); = rgsm.; om kreaturer, modsat slagtet; *æn sèldø kow, å sèldøt krètu·r* (S. Sams); s- dyr bruges til trolddom, Cav. Wär. I. 441 ned, se *pølseslagter.

selvdøv, to. *sjældöw* (D.); som giver sig ud for døv uden at være det; *dæn kål æ sjældöw, han hør kon hwa han vel;* jfr. vildøv.

selveje, no. *sjælæj æn* (vestj.); = rgsm.; *fo æn gor te sj-*.

selvejer, no. *sjælæjər æn -ər* (vestj.); *sjèlèjər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; i en stedremse: „*Græjn sjælæjər*", Sgr. II. 89. 423 (Astrup s., Gjørd. h.).

selvgjort, to. *sjælgor* (D., vestj.); i tlmden: *sjælgoə æ walgoə* (Tåning); *sjalgòw æ walgòw* (Randers).

selvgroet, tf. *sjælgròj* (D.); *sjèlgròwən* (Søvind s.); *sjèlgrowən* el. *-growə* (Vens.); modsat: sået el. plantet.

selvgrå, to. *sjèlgro* (Elsted); grå uden farvning; *sjèlgro tòw*, ɔ: sort og hvid uld blandet.

selvherre, no. i byrim: „*di Håwbårə sjælhærər*", Kr. VI. 346. 219, IX. 132. 350; „*di Åndrop sj-*", sts VI. 346. 220, beboere af byer i Lindknud og Skast sogne.

selvklog, to. *sjælkloq* (D., Agger); *sjèlkloq* (Søvind s.); *sjèlklòq* flt. *-klòq* (Vens.); = rgsm.; no. *sjælkloqskab* (Agger); *dær æ manə kloq fålk, Jæns æ kukloq, Sörən æ moqkloq, Hans æ låwkloq o Pæjər æ sjælkloq* (vestj.).

selvkost, no. — 1) måltid, som en får for sig selv, ikke tilbords med andre. — 2) kost for egen regning; fortæring, som man selv betaler; arbejde på s- (Slet h.); Mb.

selvmindet, to. *sjèlmenc* (Vens.); i udtr. som: *han kam s-; pæn̄ən komə s-*, ɔ: man behøver ikke at sende bud efter el. hente, jfr. Kr. Sagn IV. 233.

selvmord, no. ordet s- eller selvmorder bruges næppe i jyske bygdemål, istedet siges: *han hår skil sæj aw mæ æ lyw, gor æn søləhijəð ve si sjæl* (D.), se slem; eller der nævnes ligefrem: han hængte (s. d.) sig, skød sig, druknede sig osv.; se Wh. Vlk. IV. 190 plt. tlm.; den hængtes sjæl farer bagud, Friis VN. 89; hans lig hænger urørt til sol er gået ned, Hauken. II. 114; selvmorderen skulde i ældre tider have de klæder med sig i kisten, i hvilke han øvede udåden, samt en salmebog, J. K. 388. 41. 42, Kr. IX. 62. 683; kampesten lagdes på hans grav, Friis VN. 88 b; føres ud gennem vinduet, Kr. IV. 390. 488, Kr. Sagn V. 262. 938; graves ud under husets syld, jfr. Cavall. Wärend I. 473, Liebr. Volksk. s. 414 flg., Rochholz D. Gl. II. 171, Urquell IV. 53, III. 50 (slavisk), CSH. 242, se ligport, jfr. Aakjær, Jydsk Stævne (1902) s. 53; den døde lægges på en slæde, forspændt med to røde kvier, hvor den stanser, begraves han, Kr. III. 100. 140, eller på en vogn,

trukket af stude (s. d.), Sgr. II. 204, Kr. Almuel. IV. 97. 291, jfr. Kr. Sagn II. 153. 24, Gr. RA. 727, Z. f. M. IV. 143; Urquell I. 189. 8: han slæbes i strikke efter hest og begraves, hvor strikken brister (N. Friserne); køres af utæmmede kvier på møgvogn til korsvej, J. Saml. IV. 276, jfr. Gering II. 33, Cav. Wär. I. 472, Afzel. Sagoh. II. 7. 45, Ldsm. T. I. 239; begraves af rakkeren, se Kr. Alm. VI. 197. 427, Stolt Optegn. s. 85 anm., Jonsson, Möre s. 21, Cav. Wär. II. 411, P. Volksk. V. 165; liget brændes, se Cavall. Wärend I. 459; begraves nordenfor kirkegård el. udenfor diget, Kr. Alm.[2] IV. 75. 39-41; udenfor kirkegården, Thiele I. 188, ej i viet muld; i et markskel, Kr. III. 158. 219, jfr. Wigstr. Folkseder s. 65, W. Gregor s. 213, Arnas. I. 296. 308. 545, Haukenæs IV. 506; jordet i et „trebundet" markskel, der hvor Ørting, Falling og herregården Åkjærs marker støder sammen, Sgr. III. 68, Kr. Sagn II. 128. 129. 108. 10, V. 257. 911, Almuel. IV. 97. 290, V. 112. 326. 27; i et hul, ssts nr. 329, i en höj nr. 324; i „huller og anstalter", Kristensen Sagn IV. 305, på en korsvej, J. Kamp 388. 1241, jfr. den engelske skik: begravet på en korsvej med en pæl drevet gennem kroppen, se Nicholson, Yorkshire s. 80, Denh. Tr. II. 63, Suffolk Folkl. 49, Amer. Folkl. VII. 69, Folkl. Journ. V. 218, Mélus. IV. 11; i det nordlige hjörne af kirkegården uden klokkeringning og sang, J. K. 388. 1241, Sgr. X. 188, Kr. Sagn III. 125. 640, jfr. Haukenæs IV. 522, Cavall. Wärend II. XVI. 73; „at the churchyard gate", Denh. Tr. II. 166 øv.; kisten føres ej igennem stætten ind til kirkegården, men løftes over diget för solopgang el. ved solnedgang, Kr. III. 282, JK. 388, Gaardbo Natm. 128; jfr. Haukenæs II. 114, Wigstr. II. 338 ned.: den døde kan kun komme ud samme vej, han kom ind; selvmorderen, hvis lig ikke findes, bliver til en natravn (s. d.), Sgr. V. 79. 51, jfr. Wigstr. I. 190; „et hjörne af kirkegården, hvor de udøbte börn og selvmorderne bliver begravede, en firkantet plet, som med en lille mur er afsondret for sig selv", Höjskolebl. 1894 nr. 42 s. 1313 (Lothring, rom. kathol.); hæderlige døde vender sig på maven, om en s- begraves blandt dem, Yeats 147; kravet derom volder oprør, Wh. Vlk. VII. 248 (Steirm.); andet syn på s-, se E. P. Saxo XXXVI; den, som selv har berøvet sig livet, har ikke fred i graven, Kr. III. 249; må vandre mellem himmel og jord til den livstid er omme, gud havde bestemt ham, Kr. Sagn V. 85. 359. 384. 431. 227. 609. 64, Alm. V. 178. 452, Wigstr. II. 121. 370, Strackerj. I. 203, jfr. også Urquell III. 50. 52, Knoop Pm. 167. 121, P. Volksk. I. 178. 46, V. 120, VIII. 154, IX. 72. 11, Le Braz 250, Pitré Usi IV. 32, Legenda Aurea 186. 11, Judas, jfr. Rohde Psyche II. 411-12; forestillingen om at msker har taget sig selv af dage for som genfærd at hævne sig på andre, har jeg nogen grund til at tro også findes i Danmark, se Kr. III. 157. 219, Arnas. I. 280 i. 308, Holta-Jóka; Maurer, Isl. S. s. 152, Mélus. IV. 308, V. 191; slgn endnu Grimm RA. 726, Rochholz D. Gl. I. 213. 274, P. Volksk. V. 103 flg., Mélus. IV. 13; frugts. kvinde må ej tage tråd om hals, så bliver hendes barn s-er, JK. 368. 38; den, som skal blive s-er, græder i moders liv, Kr. Sagn VI. 151. 434; følges af sort hund, Kr. Sagn VI. 202 nr. 26; mske kan ikke tage sit liv efter at have læst fadervor, Kr. Sagn VI. 151. 433-34; s-er går igen, se Kr. Sagn V. 72 nr. 19. 20, 181. 685; jfr. Wigstr. I. 204, II. 335, 369, Strackerj. I. 177 c, Urquell V. 87 (Litauen); kan dog komme i himmerig, Kr. Sagn IV. 305; han begraves under tagdryp med hoved mod øst, P. Volksk. V. 153. 14. 23. 24; jfr. skal begraves i flodmål, hvor sø og grön tørv mødes, Storaker Saml. m. henvisn. til Keyser, Kirkehist. I. 199; hans lig slås i tønde og kastes i flod, Rochh. D. Gl. I. 177; på slige grave kastes grene (s. d.), hø, ris, stene; se offre, II. 734. 39 b, jfr. P. Volksk. V. 104. 4. 5; se hænge sig, Kristi grav, ligport.

selvros, no. *sjælros* (D.); *sjèlrowəs* (Søvind s.); *sjèlrus æn* (Vens.); = rgsm.; s- stinker, venneros hinker, andres ros klinger, Kr. Ordspr. s. 274.

selvrådig, to. *sjèlrǫəñ* (Søvind s.); *sjælrås* (D., vestj., Agger); = rgsm.; stædig; „da bjærgmanden vilde til at have nogen nytte af drengen, blev han tvær og var noget selvråds", Kr. V. 256.

selvskreven, tf. *sjælskröwən* (D., vestj.); = rgsm.

selvsort, to. *sjælswåt* (Agger, vestj.,

D.); *sjělsot* (Vens.); i udtr. som: *s- tow* ufarvet, sort uld; *s- klæjər*, klæder af ufarvet, sort uld; *æn kòwl o siəlswòt wæmel, lisåm de kam o ði suət for* (Lild s.); *de dær æ lawə å sot tow æ sjělsot* (Vens.); se grålår, selvgrå, solsort.

selvsur, to. *sjælsur* (D.); om drikkevarer, der står og bliver sure af sig selv; *s- øl;* modsat hvad der med villie syres.

selvsået, tf. *sjælsåj* (D.); om korn o. lign. der gror op af affaldne kærner.

selvtagen, to. = rgsm.; *de ər ən sjæltæjən ræt;* tlm.: *sjæltæjən ær awlæjən* (vestj.), ɔ: selvtægt er aflagt; *nè bön æ we å ta* (lege tagfat), *å så jej komər unfår plasən, så ær hąj sjěltò* (Vens.).

selvtægt, no. til en, som selv vil tage sig tilrette, siges tit: *næj hål, sjæltæjt æ fåbå·jən* (Andst), el. *owlo* (vestj.).

selvvoldt, to. i udtr.: *sjělwòlən skò ær òltə wæst* (Vens.).

sem, no. se söm; uo. se svömme.

Sem, no. *Sijəm* (Ribe); en landsby s. o. for Ribe; dens beboere kaldes: *Sjemnəŋər* flt. (N. Slesv.).

seminarist, no. *simnəri·st æn -ər* (Agger); *simina·ri æn*, seminarium; jfr. lat. seminarium, planteskole; semen, sæd, frø; se simeryster, rakker, III. 8. 36 b; = rgsm.; i Thy skal være sagt: *dæn tij wi fæk simənəristər iste·for rakərər o morər iste·for skaðər, da gik æ lan i armoð;* historier om, Kr. KT. 236.

semmers-vand, no. lægemiddel, udleveres infusio sennæ mannatum (Rkb.).

semp, no. se sennep.

semper, to. *sæmpər* (Agersk., Bradr.). — **1)** jævnt, stille, ligefrem; *go s-*, ɔ: stille; komme simpert med et indfald (Vens.), ɔ: tørt, Mb. — **2)** altfor fin, som vil lade meget pæn: hun er så semper som en brud, Mb. (Sønderj.); som kun spiser lidt og vil lade sig nøde (Agersk., Bradr.); jfr. htsk zimperlich, se Weig., ordet findes både hos Åsen (semper) og Rietz (simper); se semptinsk.

semperfi, no. *sempəlfi·c æn* best. *-ən* (Vens.); *sempəlfi·j æn -ər* (Lild s.); *sempərfi·j* (D.); en plante, husløg, sempervivum tectorum, L. (Thy, Ang.), efter J. T. 224. 340; flere alm. potteplanter, tykbladede, aloe, agave(?), mesembryanthemum (D., Lild); bladene bruges mod brændt skade; *„Mæla-mąjs piq kam lòbi ni te krèmans, om hon eñc ku få i betə stomp sempəlfi·j te hær mur, får hon ha brèñc hæ røq så møj lit“*, Grb. 158. 15, — hun havde brændt sin ryg så ledt (slemt); *sempəlfi·c-konstər* flt. sympathiråd; se husløg, jfr. Schiller, Kräuterb. II. 25, Laisnel I. 227 anm.

semptinsk, to. (Ang.); altfor pæn i sit væsen, jfr. semper.

semsblåer, no. se sennesblade.

sems-læder, no. *semslæjər de* (Malt); vaskeskind; mænd går i klæder af s-, Kr. Almuel. III. 85. 300; *i gamal daw jik mæjərn i bòwsər å semslə skej* (Vens.); jfr. Nyrop, Lavene s. 8; mnt. semes el. semesch, Sch. Lübb., htsk sämisch, om læder: tilberedt med fedt, henføres til et slavisk ord.

semsurt, no. lægemiddel, udleveres flores cinnæ (Peters.).

sen, to. se sankt i helgennavne.

sen, to. *sijən* flt. *sijən* (D., vestj., Vejr., Thy, Mors, Sall.); *sin* itk. *-t* el. *sjènt*; flt. *sin* (Vens.); *sin* itk. *-t sin* (Søvind s.); *sen -t sen* (Agersk.); *siən -t siən* (Ang.). — **1)** langsom, senfærdig; *hąj æ no sin ic ə* (Vens.); *han æ gråw sijən* (D.); *do æ så sijən i di wæñəŋər* (Agger); comp. *sinər*, super. *sinəst* (Vens.); *klåkən æ få sin* (sts). — **2)** hvad der kræver lang tid; *èt sin arbi, de æ så sint* (Søvind s.). — **3)** hvad der kommer sildig; *æn sijən bəkinəls* (Agger); *kowən ska få sin kal* (Vens.), ɔ: kælve om foråret. — **4)** i særegen betydning om køer: udmalket, som ikke giver mælk længere på grund af forestående kælvning; *wòr kow æ siən, han hår stðən siən sijn kərmos* (Lild s.); *di hal òw wò køə æ sin* (Søvind s.); *malk æn kow sijən* (Vejr.), ligeså vestj., D., Sønderj., vistn. alm.; når man malker en ko sen, skal det göres söndag morgen, og det mål mælk skal da malkes ned på jorden (se offer), andre malker den sen fredag, atter andre onsdag eftermiddag; malker man den sen söndag morgen, vil den kælve om dagen, og så mange timer det varer, inden koen får mælk efter at kalven er født, så mange uger skal den stå sen, Kr. IX. 13. 119-121. 135; se sommer, Alm.[2] I. 101. 46 flg., Sagn VII. 475. 62, Wigstr. FS. 431. 40; om brændevinsflaske, II. 242. 38 a, jfr. Aas. sein, isl. seinn; se sinke.

senagtig, to. *sjènacə* el. *sinacə* (Vens.); temmelig silde; „*hạj kam mjæst sinacə hjèm å sjaḷən tilə nåk te natəri*“, Grb. 34. 2; *æn sijənawtə arbəð* (vestj.), et arbejde, som tager lang tid.

send, no. *sæň* (Røgen s., Vejr., vestj.); *sæň* (Andst); sending af fødevarer som bidrag til gildesmaden af de indbudte, den, som bragte send, fik ej tom kurv tilbage, i Søvind lagdes en „buse“ i kurven, i Hundslund s. tillige en kovring (vist alm.); går brylluppet overstyr, skikkes sendet tilbage, Kr. VIII. 132. 242, jfr. om denne skik Fb. Bondel. II. 10, Bang, Præstegdsl. 275, Wigstr., Folkeseder s. 41, Stolt Optegn. s. 71, Aldén Getap. 66, Søegd 145, Wille 193, Mélus. III. 29; ligeledes gave til præsten af fødevarer fra konfirmander el. andre, se forn, foræring, 1. føring 2, sendelse, sending, skik; væver-.

sende, uo.
sæň -ər sæň sæň (D., Andst, Hvejsel, Agersk.);
sæn̲ -ər sæň sæň (Lødderup, Rævs, Hundborg, Mogenstrup, Rødding (M.);
sæ̨j sæ̨jər sæňc sæňc (Vens.);
sæň -ər sæň sæň (N. Sams.);
sæn̲ -ər sæn̲ sæn̲ (Falslev, Harridslev, Haslund, Hell. h., Støvr. h.); nt. *sæn̲ər* (S. Hald);
sæň sæňər sæň sæň (Havbro s.);
sæn̲ sæn̲ə sæn̲ sæən el. *sæn sæənə sæn sæən* (Elsted s.);
sèn -ə sèň sèň (Søvind s.; Røgen s.); fl. tf. *sèňt* (Tåning);
sæň -ə sæňt sæňt (Skrystrup);
sæn̲ -ə sænt sænt (Åbenrå);
= rgsm.; alm. bruges: skikke, i alt fald i vestj. målarter, sende i særegen betydning: *sæň te èt gil̲* (Søvind s.); *wi sæňər te gil̲* (N. Sams.); *dær ska sæ̨jəs te de brølop* (Vens.), om de indbudne, der sender bidrag til gildesmaden, mælk, fløde, smör og kødvarer, jfr. send, sending; se ind-.

sendelse, no. *sæňəls* (Tåning, Hvejsel); *sænəls* (Hell. h.); *sæ̨jəls* (Vens.); jfr. Kr. Alm.[2] IV. 55. 69, 73. 28; = send.

sending, no. *sæňəŋ* (Mors, Thy); *sæ̨jəŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); = send; *gi sæňəŋ* (Mors); *mòj s-* (Thy); *trij daw fər bòjəldawən skal æn pijq o ste· mæ sæňəŋ: æn gọs hèlər tòw æňər, hèlər tow hǫns å æn kòk å æn skòlfuḷ smòr hèlər æn snes èq, sèqs tyk brojlyjs* (Lild s.), jfr. Kr. Alm.[2] IV. 75. 36; når der fortælles en stor lögn, kan spøgende siges: *dæň ska dær s- mæ, betə får!* (Mors); se send.

sendings lys, no. *sæňəŋs lyjs* (Thy); lys, der bringes som „send“ til gilde.

sendkugle, no. se skud 4.

sendpige, no. pige, som bringer „send“ (s. d.) til gildeshus, se Fb. Bondel. II. 12.

1. **sene**, no. *sen̲ æn -ər* (D., Andst); *sen̲ æn sæn̲ər* (Vejr.); *sæn̲ sæn̲ər* (Lild s.); *sèn æn* best. *-ən* el. *sæn̲* flt. *sènər* (Vens.); *sen̲* huk. flt. *sen̲ər* (Tved); *sèn æn [sènə]* (Søvind s.); *seən sen̲ə* (Sundev.); *sen̲ə æn -r* (Ang.). — **1)** = rgsm., nervus; en person hævner sig ved at overskære taterens sener, Kr. VI. 109. 158; *dær ær aḷər æn guwə sæn̲ i hans lyw, uðən haň eðər ən i· sæ* (Mors), ɔ: han er en slet person; se smæk-. — **2)** *æn gaməl sæn̲* (Agger), et gammelt dyr, der er skind og ben. — **3)** om en person el. dyr, som er noget ypperligt; *de ær æn sen̲ ham!* (D.), han er et jærn; *æn hor sen̲ə te o drek bræňvin* (Andst), en svær karl til —, jfr. mælke-; hører ordet herhen? se Aasen, isl. sin huk, sv. sena; htsk sehne.

2. **sene**, no. *sen̲ æn -ər* (D.); *sen̲ sen̲ər* (Lb.); *de sen̲* (Vejr.); *sæn̲ sæn̲ər* (Thy); *sæn̲ər* flt (Mors); *sèn æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *sèn sæn̲ə* (Søvind s.); *sejnər* (Sall.); rodstokken af flere græsarter, alm. af agropyrum repens; af carex arenaria L. (Hassing h., Klitegnen), J. T. 53; *jorən æ såda·n̲t mæ sènər* (Vens.); er vel samme ord, som det foregående; se senner; sand-.

3. **sene**, uo. *sijən -ər* (D., vestj.); malke en ko sen (s. d.); *æ ku ska sijənəs* (D.), *sen̲ æn kǫ* (Agersk.).

seneborke, no. *[sen̲bork]* (vestj.); sammenfiltring af kvikrødder; *de ær i jæn̲ s-*, om jord.

senegroet, tf. *sen̲gròj* (Malt); om agermark: tilgroet af senegræs.

senegræs, no. *sæn̲gres de* (Mors; Thy); *sen̲græs* (Vejr.); *sæn̲grès* (Lild s.); *sen̲ərgræjs* best. *-t* (Vens.); *sen̲græjs de* (Agersk.); alm. navn på kvikgræs, agropyrum repens, Beauv.; skal bruges i Vens. om polygonum aviculare L., J. T. 176;

på Harboøre om psamma arenaria, J. T. 330.

senejærn, no. *senjan æn* (D.); et jærn, der går op foran sulen på de glds plove og holder skæret fast; derpå bliver senerne (kvikrødderne) jævnlig hængende under plöjningen.

seneknude, no. *sænknuwð æn* (Lild s.); = rgsm.; hvorledes helbredes, Amins. IV. 95; gribe mod vejret med den syge hånd, Sgr. VIII. 141. 606; besværgelse mod „knirrband", P. Vlk. VII. 188.

seneret, to. *senərə* (D., Agersk., Ang.); om marken: opfyldt af kvikrødder; om kød: fuldt af sener; *s- kø* (Ang.).

senerødder, no. *sænröjə* flt. (Søvind s.); rødderne af kvikgræs, se senegræs.

senesalve, no. *sènsalə de* (Søv. s.); = rgsm.; ungventum nervinum.

seneslidt, to. *sænslet* (Thy); tyndslidt, luslidt; hvad er første del af smstn.? slidt ind til sener? se Mb. seiet: „seinet" siges om töj, der er slidt således, at kun trådene af rendingen er tilbage (Lolland).

senesmörelse, no. *sænsmòrəls de* (Lild s.); = senesalve.

senetue, no. i udtryk som: *hawi æ ræne i æn senətuw* (Vens.), ɔ: tilgroet af ugræs.

senfødning, no. *sjènfònəŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; f. eks. om lam, fødte ud på sommeren; skal også betyde: hjemmefødning.

seng, uo. se synge.

seng, no. *sæŋ æn -ə* (D., N. Farup, Jærne, Gjørding (R.), Andst); flt. *sæŋ* (Thy, Støvr. h., Sem, Agersk., Bradr.); flt. *sæŋi* best. *sæŋən* (Falslev, Harridslev, Haslund, Selde, Salling, Hell. h., Søv. s., Silkeborg); flt. *sæŋər* (Ålsø); *sæŋ æn* best. *-ən*, flt. *sæŋ* best. *-ən* (Vens.); *sæəŋ æn sæŋər* el. *sæŋ* (Fjolde, Angel, se Hag. XXIX). — **1)** = rgsm.; *i dawləstòw æ ðər trij sæŋ i narsij å så leqər mañ å kuən i dæñ, dær æ næjst we kakəl, piqərn i dæñ, dær æ næjst we ijè'n, å kålən i dæñ wæjstəst* (Lild s.), jfr. Eftersl. 237. 262; pigernes senge var stillede over hinanden, Kr. IV. 118. 163, se endnu Stolts Opt. 105 (sengens hovedpude skal være mod nord, Wigstr. FS. 415. 64); börnenes over forældrenes eller tjenestefolkenes, Kr. Almuel. III. 39. 112; de lå på dynevår uden fyld nede i sengefødderne, vårene havde blårgarn til trendegarn og trævlegarn til islæt; små börn lå på gamle stykker skørt, bredt over hø i vuggen, Kr. Almuel. III. 95. 334; til fyld er brugt havreavner eller kæruld, Kr. Alm.[2] III. 54. 63. 79; nederst i den lukkede faste seng var et tykt lag lyng, hvori jævnlig dyr: ildere, snoge (s. d.), hugorme havde bo, ovenpå halm, Kr. Almuel. III. 28. 70. 39. 113. 114, III.[2] 28. 97, jfr. Hejmdal $^{18}/_{8}$ 03; se endnu Møller, Bornholm s. 19 „en hjemgifteseng", sengklæder; nybagte brød lægges på sengen for langsomt at køles (vestj., alm.), jfr. Kr. Alm.[2] III. 50. 53, se hvedegodt; Fb. Bondel. s. 56; alm. om seng, se Strackerj. II. 138, P. Volksk. VI. 158, Bar. Gould, Surv. 84, Harl. Wilk. 80, Pitré Usi IV. 317; s- indmuret i væg, Folkl. IV. 19. — *go, vær i sæŋ, go te sæŋs, vær åwən sæŋ, hål æ sæŋ* (D.); *go a sæŋən* (Søvind, glds); *da wi wa i wo sæŋ* (Thy); *re æ sæŋ* (D.; vestj.); = *gør æ sæŋ* (Mellemslesv.); *go å æ sæŋ o i ən* (Malt), om mskr, der på grund af sygdom ikke kan gå oppe bestandig; *bløi sæŋi* (Silkeborg), bløde senge; *æ sæŋ tær* (Mellemsl.), sengen tærer på kræfterne; *„sæŋən ær et hwilstæj, mæn de ær åsə et pinstæj"* (Lisbj. Terp), Sgr. II. 26. 178; *do ska nåk få lòw å dåjs i sæŋ i nan awtən* (Vens.), til et søvnigt barn; *„di ha èn gu sèŋ å leq åpå"*, Grb. 19. 43; nu kunde de komme hen på en seng at ligge, Kr. V. 239; *han lo døktə læŋ å æ sæŋ* (Valsb.); *æn inlot sæŋ* (Valsb.), alkoveseng, også N. Jyll; *æn løs sæŋ* (Vens.), fritstående s-; *dæñ dær gor təsæŋs mæ æ höns o stor åp mæ æ sow, dæñ for bødə hwil o row* (vestj.); *dæñ dær gær i sæŋ mæ höns å stær åp mæ sviən, dæñ ka nåk få usawə* (Ang.); *hwæm dær hàð æ sæŋ ful å ət o æn stak i æ kalgor* (vestj.), kan siges, når man får rigtig god mad; *di sòqər enc sæŋ saməl*, ɔ: lever ikke som ægtefolk; *dè teñc* (tænkte) *wi jet, å wi hòr ənda eñc lò i sæŋ saməl* (Vens.); *do hò nåk eñc wat i sæŋ sist næt* (Vens.), kan siges til pige, som taber noget på gulvet; A. tager et antal pebernødder og lukker hånden: *„må a leq ve dæj i nat?"* — B. *„a smiðər dæj å æ sæŋ!"*, A. *„hu tit?"* — B. svarer så f. eks.: *„7 gåŋ!"* der er hans

om antallet; i rim og remser: *o no vel vær rår, så mo do fo fæðər, nær do ska i di sæŋ"* kan siges til börn; „på Höjelands-r stander en seng, den er vel med sengeomhæng ....", Krist. s. 382. 28; *„han ga hans dætər .. sæŋ: treməl-i-halm,* Kr. Börner. 3; ved jagilde og bryllup blev s-aget istykker, så parret kunde gulvet, J. Saml.[2] III. 113; — him-er s- skal knuse den sovende, III. 334; s- skal daglig redes på ver nat en spøgelsehund i den, V. 491. 20, jfr. hund I. 676. 22 a, I. 196; s- m. sorte lagener, leje n, Kr. Sagn VI. 34 øv.; pige skjuler ler seng, se røver III. 131. 54 b; nder fremmed i seng hos sin hustru, ell. om de tre råd III. 134. 12 b; ke leder karlen fra grødgryden folkenes s-, se JK. 336. 74, Kr. nr. 25, jfr. Kr. VII. nr. 11; nissen den sovende frem og tilbage i for at få ham til at passe i den, n II. 67. 106. 122. 142. 216, Thiele slgn Procrustessengen, se Cloust. 7; seng, som retter sig efter alle, ierv. 112; nisse trækker klæder ns seng, Kr. Sagn II. 82 ned.; i gn: „han æ fræ Dagenæs, hur di twat i sengen", Kr. VI. 326. 104 1 s. v. Horsens); få i ævent. den seng i helvede (se I. 589. 43), Gr. II. 50, Æv. III. 178, jfr. Magyar 9. 310, Knoop Pm. 215, Hertz 102, Graf II. 310, se stol; kræve at sidde ved prinsens el. prinses-ng el. sengestok, mod at bortgive odie, er et træk i mange ævent., s. Gr. Gl. d. M. II. 42, III. nr. 1, nner", Æv. III. 62, Registr. nr. 121, r. 13 „Per Rødhat", Sgr. VII. 137, t s. 35. 153; om motivet til „prin-på ærten" hos Andersen er dansk, ikke, det findes hos Sundbl.[2] 191, Hist. 349, Gr. KM. nr. 182 „Erb-e", Monnier s. 257, Geldart Folkl. ern Greece s. 141; i Magyar T. d., jfr. s. 354, hvor det angives østerlandsk, se Kath. S. II. 282 flg., rst. 97, Qvigst. 72; lægge sig til-f sorg er alm. nordisk, jfr. f. eks. S. k. 15, Völsunga S. k. 29, Egil Skallegr.s. S. k. 69, Arnas. I. 63. 102. 569, II. 90. 210. 224. 264. 279. 306, Fær. Kv. I. 160, jfr. 1. Kong. Bog 21. 4; spedalsk lagt i dronnings seng, DgF. I. 179; — hvad man drömmer første gang i ny s-, opfyldes, se Kr. Alm.[2] III. 155. 80; mske hindres ved trolddom i at finde hvile i s-, Kr. Sagn VII. 242. 17; en „opredt seng" er et tegn på himlen, Kr. Sagn II. 257. 31; når man står af sin seng, skal man dække sin lejeplads med dynen, at ikke onde öjne skal kunne göre en fortræd (D.), jfr. Sgr. IV. 155. 453, Thiele Overtro nr. 192; andre siger: for at man ej skal få flyvende gigt, derved at en fugl flyver over huset, Sgr. VIII. 121. 37, Kr. IV. 396. 38, Sagn IV. 624. 00, Alm.[2] III. 61. 15. 16, 96. 08, JK. 185. 47, jfr. Wigstr. II. 137. 161. 270, FS. 412. 49. 78; Gasl. 47, Amins. IV. 89, VII. 104 øv., Hazel. VI. 27; forklaringen er vel, at sporet (s. d.) af mskets legeme kan bruges til at volde ham ondt med, se Folkl. I. 159 (Pythagoras); man skal udslette mærket af sin krop, når man står af sin seng; i en gådetale, Sgr. VI. 24. 320 kræves, at man ikke må møde sin kæreste i sengen, og ikke udenfor, stedet bliver da: på sengestokken, se klæde II. 200. 48 a. — **2)** så mange sengklæder, som der hører til *æn sæŋs klæjər:* 2 underdyner, 1 overdyne, 1 lang pude, 4 hovedpuder (D.); *å jèr te sæŋ* (Vens.), få töj vævet til sengklæder. — **3)** om kornet: *de leqər i jæn sæŋ* (Vens.), ɔ: det ligger i leje; jfr. Aasen seng, isl. sæng huk.; alkoveseng, karet 2, karosse, kasjot, kasmerok, kasse, klæder II. 199. 30 b, ligge II. 417. 36 b, sove, passe II. 789. 36; barsel-, bo-, brude-, *bue-, folde-, frede-, garderobe-, gjæste-, hel-, herberge-, himmel-, kjeltringe-, ramme-, skab-, slag-, sotte-, stabel-, stakkel-, syge-, sæt-, top-, vrå-.

sengeaftensnadver, no. Kr. IV. 144; = kvældsnadver, sidste måltid.

sengebornavr, no. sendes börn i narreærinde efter, se Kr. Alm. III. 17. 38, messingståltråd; jfr. sengenavr.

sengebund, no. *sæŋəboṅ æn* (D.); = rgsm.

sengebækken, no. *sæŋəbèkən æn -ər* (Lild s.; D.); bækken, i hvilket der kunde lægges gløder til at varme sengen med, låget var gennembrudt; *æn s- heŋər imèl sæŋən* (Lild).

sengebånd, no. *sæŋəbå̜j è* best. *-båñe* (Vens.); *sæŋəboñ æn* (D., vestj.); *sæŋiboñ et* (Søvind s.); et stærkt reb med håndtag, fæstet i loftet over sengen; de gamle el. syge bruger det for lettere at kunne rejse sig eller flytte sig i sengen; også til at göre trolddom med: *„di hòr e seŋəbå̜j, de di ka malk, så de ka pros“*, Grb. 147. 11, de har et s-, som de kan malke (s. d.), så det skummer.

sengedags, bio. *de æ sæŋədaws* (Vens.), ɔ: sengetid; *sæŋədawsmæ̀lmar* (Ikast s.); = kvældsnadver; *ve sæŋədas-tijər* (vestj.); *we sæŋədawstij* (Vens.); sengedagstid, Kr. III. 274.

sengefjæl, no. *sæŋifejəl æn* (Søv. s.); *sæŋəfjèl æn* (Vens.); den hele ydre side af sengen = sengestok; *leq hẹl ụr å æ sæŋəfjæl* itk (Agersk.); mellem sengene var et skab i „sengefjælene“ (Sall.), J. Saml. IX. 345, ɔ: bræddeskillerummet mellem de to alkovesenge; fjæl på sengens bund (Vens.).

sengefødder-ende, no. fodenden af sengen, Kr. V. 98.

sengegas, no. *sæŋəgas æn* (Hmr.); noget at gotte sig med, når man er kommen i seng; *fo æn s- mæ· sæ;* jfr. gasse sig.

sengehalm, no. *sæŋəhalm de* (D., vestj.); *sæŋərhalm de* best. *-halmi* (Vens.); halmen, hvorpå sengklæderne bredes i lukkede så vel som i løse senge: *hun blywər et heṉ får ham i æ s-* (vestj.), siges om en stor kvinde: „så fin som s-“ (D.), længe brugt s- smulres omsider stærkt; heksen slår efter manden med en visk sengehalm og slår dermed bordet istykker, Efterslæt s. 197. 137; se Maries-, Vor frues-.

sengehest, no. *sæŋəhæst æn* (D.); *sæŋhæst æn* (Vejr.); *sæŋəst æn* (Agger); *sæŋəhæjst* (Støvr. h.); *sæŋə-* el. *sæŋərhæjst* el. *-hæst i* best. *-i* flt. *-hæst* (Vens.); en lille træindretning, som sættes ned ved sengestokken, for at hindre sengklæderne i at falde ud.

sengehvoddem, no. *sæŋəhwodjəm æn* (Lb.); hovedpude i sengen, se hvoddem.

sengekammer, no. *sæŋkamər æn* (Mors, Thy); *sæŋkamər è* best. *-ə* (Vens.); gæstekammer (Mors, Thy); sovekammer (vestj.).

sengeknap, no. *sæŋknap æn -knap* (Agger); knap på en sengestolpe.

sengelad, no. *sæŋlaj æn* (Vejr., Thy); et lad til at lufte sengklæder på.

sengelagen, no. *sæŋəlaqən æn -ər* (S. Sams.); = rgsm.

sengeliggende, no. *sæŋəleqəñ æn* (D.), sengeleje; *sæŋəleqi* to. (Vens.); *syq å sæŋilèqəñ* (Søvind s.).

sengelegs, to. som holder sengen; *æn ska tak guj, law æn it æ sæŋlæqs* (Ang.).

sengemåtte, no. *sæŋəmåt æn* (Vens.); *sæŋəmat æn* (Gjørd. s.); en flettet halmmåtte, der fæstes om den lukte seng, hvor den støder til væggen, for at beskytte sengklæderne.

sengenagle, no. *sæŋənawl i -ər* (Vens.); sendes börn i byen efter på narreærinder, se sengenavr, messingståltråd.

sengenavr, no. *sèŋənawər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); mands lem, penis; derefter sendes börn narreærende; se sengeborsnavr.

sengenætter, no. *sæŋənætər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *sæŋənætər æn -ər* (Holmsl.); sovekammerat; *„no bəjoñe Pir å twijl åpå sèŋənètəri“*, Grb. 19. 50; jfr. Aasen, sengnøyte, af naut kammerat, kun brugeligt i smsætn.

sengeomhæng, no. alm. af blåt lærred med påtrykte hvide blomster, kappen foroven var kantet med frynser; i *kovsæŋə* var hængt spraglede, storblomstrede sirtses gardiner for åbningen, J. Saml.[3] I. 94 (Djursl.).

sengeplads, no. *sæŋəplas æn* (D.); sengerum.

sengerum, no. *sæŋərom è* (Vens.); = rgsm.; *hwa dèr ær hjatrom, æ dèr åsə sèŋərom* (Vens.).

sengested, no. *sæŋistèj et* (Søv. s.); *sæŋəstè è* (Vens.); *sæŋəstæj æn -stæjər* (D.); *sæŋste æn sæŋstər* (Lild s.); = rgsm.

sengestok, no. *sæŋəståk i* best. *-i* (Vens.; Andst, D.); *sæŋståk æn* (Mors, Thy, Vejr.); forsiden af sengen ud mod stuen, se stok.

sengestolpe, no. *sæŋəstålp i -ər* (Vens.); = rgsm.

sengesøster, no. *sæŋəsøstər æn* (Vensyss.); en pige, som deler seng med en anden.

sengetid, no. *sæŋətie* el. *-tij æn* (Vens.); *sæŋətij æn* (D., vestj.); *sæŋitị æn* (Søv. s.); = rgsm.; *a ska tẹ ən, de æ nåk snår*

sæŋətij! så kan svares: *å, de ær ət æ hjplə nat,* el. om klokken er ni: *næj, de æ da kon sæŋənij* (vestj.); *sæŋətij, de ka ən gør nær ən vel!* (D.); *no æ klåkən ni, så ær ət bŏŋəns sæŋiti,* Sgr. I. 191. 1160 (Lisbj. Terp); almindelig: sengedagstid (s. d.) (Vens.).

sengetæppe, no. *sæŋətæp è -ər* (Vens.); *sæŋitæp et* (Søvind s.); *sæŋətep æn -ər* (D.); = rgsm.

sengetöj, no. *sæŋətöj de* (D.); = rgsm.

sengevarme, no. *sæŋəwarm æn* (D.); = rgsm.; *sæŋəwarmər i* (Vens.), redskab til at varme sengen.

sengevæg, no. *sæŋiveq æn* (Støvr. h.); = rgsm., væg ved seng.

sengklæder, no. *sæŋəklæjər* flt. (D., vestj.); *sèŋiklèjə* (Søvind s.); *sæŋəklèər* flt. best. *-klèən* (Vens.); *sæŋəklær* (Agersk.); = rgsm.; i fattige hjem var sengklæderne fyldte af stampetov og pjalter el. havre-avner, hakkelse, kæruld, se Kr. Almuel. III. 8. 13. 95. 334. 37; stoppede med kæruld, Runa V. 50 ned.; jfr. Tr. L. II.[2] 127; i ævent. skal pige vejre troldens s-, Arnas. II. 448.

sen gott, udro. *seŋ gå·t* (Malt, vistn. alm.); også: *sigå·t* (Vens.); hilsen til dem som sidder ved bordet og spiser, når en fremmed træder ind, også når man drikker en til; *sen gåt! do vel ğæŋ ha nuə mæ, om do måt* (S. Hald); htsk. segne gott! plt. sün gott! Schütze Holst. Idiot. IV. 92; også siges ordet til den, som drikker, minde fra fortidens skik, hvor ølkanden gik rundt fra nabo til nabo; hver drak så meget han kunde og overleverede dernæst kanden med et håndtryk og en velsignelse: signe gud! til sin nabo, Troels Lund V. 307, Mejb. Slesv. Bønderg. s. 42; ordet udlægges alm.: synk godt, jfr. Nyrop Spr. V. Sk. 63; *„sèjgåt å guto·r, de sètə så månə frå huws å frå gor“,* Grb. 243. 273. Jeg kommer til kroen, og der var flere gjæster, så vi sad og fik nogle sinkgodter, indtil vi bliver noget lette i sindet hver en, Kr. VII. 29, ɔ: dramme, ponse; ordet findes også i Norge og Sverig, se Daae, Bygdesagn I. 136, Skytts h. s. 50; jfr. godtår.

seni, no. se geni.

senier, uo. se genere.

senik, no. *seŋək æn* (D.); en person, der er sen til arbejde.

senillie, no. gldgs kavaj med slag; i tlm.: *di ær ðltə så owərhoŋən å gaməl seni·ljer å stòwlskawt* (Vens.), om dem, der siger sig at være overhængte med arbejde, gæster, anmodninger osv.; det er vel htsk chenille, flöjelssnor; fr. chenille, larve, snor, lat. canicula; se hundehus.

senk, no. se sænke; uo. se synke.

senlig, to. *senlə* (vestslesv.); temmelig langsom i arbejde.

senn, no. *sæñ* flt. (Agersk.); skænd, irettesættelse; *få manə s-;* „senn bider ikke i skind“, Kok ordspr. 166. 1910.

1. senne, udrbso. om Hornumboere siges: „senne, menne, menik!“ det er Hornum folk der' skik, Kr. IX. 107. 142, ɔ: de bander ikke, men bekræfter deres tale ved ord som senne osv., se ed, mænd, sænnen.

2. senne, uo. *sæñ -ər -t sæñt* (Sem, Agersk., vestslesv., Bylderup), skænde, irettesætte; *s- å jæn; di sæñəs* (N. Sams), de skænds, jfr. kive, skjælde; isl. senna, tviste med ord.

sennenstidj, bindeo. se sidenenstid.

sennep, no. *sænəp de* (Søvind s.); *senəp de* (D.); *senəp* el. *senop de* best. *-ən* (Vens.); *semp de* (Agerskov, Mellemslesvig); = rigsmål, sinapis L.; *hwæm dæ sælər senəp o kyəbər løq, hañ sælər lyw o kyəbər dø* (Thy), jfr. Sgr. III. 132. 634; sennep maledes i ældre tider med en kanonkugle i et rundt træfad, man sad ned med fadet i skødet og bragte ved en svingende bevægelse af benene kuglen til at løbe rundt og knuse sennepskornene, se Gr. Gl. d. M. II. 82 („sennepslod“), Kr. Alm.[2] III. 32. 18, se trækovs; malt ved gilde af prakkerfoged, Kr. Alm.[2] V. 102. 86; måske er s- som tilsætning til mad først sent brugt, se Stolt Opt. s. 130; jfr. Denh. Tr. I. 51; s- strøet rundt om huset værner mod onde ånder, se Sgr. X. 12. 17, jfr. Amer. Folkl. VII. 143 (Rio Grande); den malede sennep kaldes „fynsk grød“, Kr. Molboh. 4. 6; et sennepsfrø gror op til himlen (s. d.), sts. 122. 384; jfr. htsk senf; ager-; „male s-“, Blich. Nov. II. 204, dom i panteleg.

sennepskage, no. *senəpskåq æn* (Agger); = rgsm.

sennepskorn, no. *senəpskuwən æn* = flt. (D.); = rgsm.; i ævent. bliver ridder Grönhat til et s-, Gr. Æv. I. 11.

sennepskugle, no. *senəpskul æn* (D.);

sempkul æn (Bradr.); kanonkugle til at male sennep med, se sennep.

sennepskværn, no. *senəpskwąn æn* (vestj.); lille kværn, hvorpå man malede sennep; gløder af forsk. slags træ lagdes i öjet på en s- til trolddom, J. Saml. IV. 133. 59.

sennepslod, no. *senəpslåð æn* (Agger); = sennepskugle; kaldes „hesteæg" til Molboen, Kr. Molboh. 40. 128.

sennepsskål, no. *senəpsskǫl æn* (Agger); træskålen, hvori sennepen males med kugle.

sennepssovs, no. *senəpssǫs de* (Lild s.); = rgsm.

senneps-sælde, no. *senəpsę̄l æn -sælər* (Vens.); sælde (s. d.) til at lægge sennepsstænglerne på og samle frøet i.

senner, no. *senər* flt. (Vens.); en mosegræsart, scirpus cæspitosus L. (?); koste deraf brugtes til at „smide" klinede vægge med, slige var bedre end kostene af havretag; se mosegræs, sene.

senneret, to. se seneret, søndret.

senner-is, no. isens første begyndende lag, „der er ligesom tråde og sener" (Slet h.), Mb.

sennesblade, no. *semsblåər* (D.); *senəsblǫ̇* flt. (Vens.); nok også *semstę* (D.); *senəstę* (Agger); *senəste* (Vens.); et laksativ, cassia senna.

sen og død, udro. i udtr.: „*seən å dø, Åñəsəs fålk gæər met i hæləl!*", bonden er kommen for silde op, naboens folk langt inde i arbejdet på et engstykke, Hellet (helvede), et navn, som to enge i Rurup (mslesv.) bærer, jfr. Kok Ordspr. 171.

sentrum, no. lægemiddel, udleveres radix inulæ (Hjörring).

seperidolde, no. *sepəridå·l æn -ər* (Lem, vestj.); en fugl, dolde (s. d.).

Seprianus, no. se Cyprianus.

September, no. = rgsm.; *de sywi Setæ·mər, lǫ̇ñc hæn i setæ·mə månt* (Vens.); 1ste s- ulykkelig dag, Sodoma gik tilgrunde, Meyer Vlk. 260, se Tyge Brahesdag.

ser, uo. se sidde.

ser, steo. to. det er en sag for ser (S. Hald h.), J. Saml. VIII. 274, se dativform sér af isl. sik; *han blöw ser i æ hoi* (Valsb.), vred, fortrædelig; se sær.

serhus, no. se siddehus.

serin, no. se syren.

serpentarium, no. Serpen Tarium, Kr. VI. 379. 254, som middel mod gigt, er radix serpentariæ af polygonum bistorta L. eller r. virginica af aristolochia serpentaria.

ses, no. se sirts.

sesser, no. se sejser.

session, no. *sesjǫ·n* el. *sesjå·un æn* (Agger); møde, hvorved værnepligtige karle udtages til soldater; *så war e da, de koŋən to månt frå hèrmę̀jərn å de stu sèsiu·wn blėw hòlc*, Grb. 71. 113, så var det da, at kongen tog magten fra herremændene og den store s- blev holdt; fanden skal have en sjæl for hvert frilod, Kr. Sagn VI. 250. 42, jfr. Meyer Vlk. 245; fransk session.

sester, no. se søster.

se så til, bindeo. endmindre, end sige; *hąj ka eñc bę̀r jęj sæk, sic så te tow; hąj ka eñc bətǫ̀l è huks, sic så te i gǫr; hąj ka eñc træk i hans klę̀ər sic så te miər* (Vens.), han kan ikke klæde sig selv på endsige mere.

set, uo. se sidde.

-sét, tf. se se; for-, på-, sköje-, ugle-, vætte-.

setj, no. uo. se sigte.

settekåg, no. se sigtekage.

setten, to. se sytten.

sev, uo. se søbe.

sevat, no. se søvat.

sevel, no. i et ævent. findes udtrykket: „har du ikke set en lille pige med sevvel og savvel"? ɔ: med pik og pak; forvanskning?

sevenbom, no. *sęfənbom æn* (Mall); et træ, juniperus sabinus L., bruges til fosterfordrivelse, Sgr. VIII. 45. 108; Kr. VI. 375. 209, IX. 46. 500, Sagn VI. 26. 92, jfr. JK. s. 146, Meyer Vlk. 190; se kvægsølv; mod tandpine, Kr. Sagn IV. 605. 36; mod trolddom, Z. f. M. I. 327 (Tyrol); der er hun- og han-træer, Amins. V. 106, jfr. Meyer Bad. 394.

Severin, no. *Sevərį·n* (D.); *Sebərį·n* (Vens.); temmelig alm. mandsnavn, deraf *Sevərį·nsən*, se Sören, jfr. souverain.

sevle, uo. se sible.

sgu, udrbso. *sku* (alm.); *sku, sgu* (Søvind s.); *sågi·, sku; ku, ski, gi, si, ste, sti, wi* (Mors); alm. edeligt udtryk: „*de è ski ję̀j dèr è klæj uw, de ka e ski sij åpå de stu spreŋ*", Grb. 8. 30; „de wa sgi den awten far ve endda".

„de wa sgi en buenpigh i Skræe“, Blich. Bindst.; *de æ, wi, så wetə, de moq,* det er sku så vittigt, det mög; *a ka, wi, et* (Mors); *a ska sti dan dæ!* (Vens.), jeg skal sgu få dig til at skikke dig; „a troue, sli da, a wil prøu ed“, „han tau ed, sli, ik oltsammel op få skæmt“, „a troue sli ett wi blyw parred“, And. Begr.; „a troue, såli, te de wa Mikkel“, And. Bars.; „det skal gu dæwlen nok sæde“, Kr. Alm.[2] I. 80. 22; *səgu!* som svag bekræftelse: *„hǫ I mèj ròw i ǫə? — „Ja, səgu, dè ka gåt go an!“ „Dè ær ən swǫæə Ǯaov fèsk, I hò faŋət!“ — „Ja, səgu!“ „A trowər it, de ğèr an!“ — „Tu, nèj səgu ğèr ət wal èj!“* derimod vilde: *„Ja, gu' hò vi så!“ „Jòw, gu' ğèr ət så!“* el. *„dè ğèə sku an!“* være en stærk bekræftelse; gu og segu knyttes umiddelbart til partiklen, sku til verbet (Søvind s.), ordet stammer fra: så gud, se: gu, gud, 1. ku.

si, no. se side o. smstn.; to. se sej; uo. se sige; steo. se sig, sin.

1. si, no. *sic* el. *sij æn*, best. *sicən, sijən* flt. *-ər* (Vens.); *sij æn -ər* (D., vestj., Lild s., Agger); *si æn -ə* (Søv.); *sèj* (Elst.); *si et si* (Agersk.), flt. *siər* (Bradr.); *si æn siə* (Sundev.); *sèj æn sèjər* (Fjolde, plt. de sid); = rgsm.; redskab til at si, filtrere med; jfr. isl. sía huk., htsk sieb, eng. sieve, se sigte, sil, såld; se hār-, mælke-, spad-, suppe-.

2. si, uo.
sij -ər sij sij (D., Agersk.);
sij -ər sijəð sijəð (Lild s.);
sic -ər -ə -ə el.
sij -ər sij sij (Vens.);
si -ə siət siət (Søvind s.);
sèj -ə -ət (Elst.);
si siə si siət (Sundev.); *sèj* ft. *sèjər* (Fjolde);
= rgsm.; filtrere ved sining; *si mjèlk op* (Lild s.); efter at en ko har kælvet, skal mælken sis op gennem en „halmvase“ (halmvisk), af den tages to strå, der lægges overkors og brændes, Kr. Alm. I. 63. 214; si gennem jærn m. 3 huller, Kr. Sagn VII. 196. 64; *de sijər nijər* (D.), det øsregner, ligeså Sundev.

sibbi, no. se siv.

sibensak, no. — 1) *nèj sebənsak* (Lild s.); *sebənsak* (Agger), ormefrø, semen cinnæ; jfr. holl. ziefersaat, se Nyrop V. Sk. 34. — 2) *Piər mæ hilə hans sibən-* el. *sebənsak* (Vens.), ɔ: alt hans eje, alle hans pakkenelliker, jfr. htsk. siebensachen, holl. zevenzakken (met krenten), vittighed om de 7 sakramenter; se pikpak, siksak.

siberiehvede, no. J. T. 327; en plante, tatarisk boghvede, fagopyrum tataricum, Gaertn., jfr. Sgr. V. 71. 537.

Siberien, no. = rgsm.; en dal i S-s ørk, Kr. Æv. III. 111.

siberiske ærter, no. J. T. 70. 297; et træ, guldregn, cytisus laburnum L. (Thy).

1. sible, no. *sevəl æn* (Lem, vestj.); lille slurk.

2. sible, uo. *seƀəl seƀlər seƀəlt seƀəlt* (Vens.); *sewəl sewlər sewlət sewlət* (Andst); savle; *hwada'nt ær ə, do ser å seƀlər i føən?* (Vens.); øllet sevler ud mellem stavene på en utæt tønde (vestj.); *a sewlər ət iñ* (Tåning), drikker forsigtig f. eks. hvad der er varmt; *sevəl* (Vejr.), savle, spilde af ske; se sive, sægle.

Sibylle, no. se Sybille.

sibøtte, no. bøtte til at si mælk op i; hekse sidder med mælkespande, sibøtter, skæpper på hoved i kirke, se I. 581. 20 b, jfr. Mélus. IV. 252. 256. 257. 290.

Sicilien, no. i et æventyr; kongens datter fra S-, Kr. Æv. s. 277 nr. 44.

-sid, se af-.

sid, to. *sij* flt. *sij* (vestj., D., Thy, Mors, Løgstør; Agersk.); *sij* el. *sic*, itk. *sit* flt. *sij* (Vens.); *sij* itk. *sit*, flt. *sij* (Ang.). — 1) nedhængende; *din kuəl ær får sij* (Bradr.), ligeså D., vestj.; *mi skört æ fo sij, æ skal ha tån æn støk å ən* (Agger); se pjag-. — 2) lavtliggende, om mark; *de æ mijər sij* el. *sit i dæj èj å aqən; sij jowr* (Vens.); *de æ sij jowr, sit iəð* (Thy). — 3) *vit å sit* (Ang.), alle vide vegne, rejse v. å s., søge råd v. å s.; jfr. Aasen, sid, nedhængende; fod-, slæbe-, vinge-.

sidde, uo.
seð seðər søð set (D., Jannerup, Gjørding, Lyne s., Hvejsel s.);
seð seðər sað sat (Andst h., Vejlby (Tr.), Uth);
seð seðər søð set (Rødding (M.));
seð seðər, sað el. *søð, sat* (Bjering); ft. *sað* (Hads h.);
seð seðər sað sat (S. Hald h., Støvr. h.); ft. *sað* (Saxild);
seð seðər søð sát (Falslev, Harridslev, (Haslund);

seḍ seḍər saḍ sat (Nimtofte); ft. *sað* (Ålsø);
sẹð seðər sað sèt (Tved);
sej sejər sọð set (Lemb); tf. *sæt* (Kobberup); ft. *sọ* (Husby, Bur, Vejr.); ft. *sọ,* tf. *sæt* (Mogenstrup); nt. *sejər* ft. *sọ* el. *sǻð* (Agger);
sej -ər sǻð sæt (Rævs, Snedsted); tf. *sǻt* (Stagstr., Hundborg);
sej -ər sǻṭ sejət (Skyum);
seð səðər sòj sòt (Årdestrup);
seð seðər sọð sèt (Hell. h.);
sèr sèrə saṛ sat (Elsted);
seṛ ser saṛ sat (Vejlby (Årh.), Tiset);
ser serər sọr sat (Almind (Vib.);
sej sejər sòḍ sòt (Lødderup, Lild s.); tf. *set* (Fur);
sej sejər sòj set (Havbro s.);
sej sejər sạr sæt (Davbj. s.);
sèj sèjə sại sat (Linå s., Søvind, Røgen); ft. *saị* (Dover, Tåning);
sị el. *sẹ, siər* el. *sẹər, sạ sat* (Vens.);
se sẹə sa sat (Halling, Gimming, Alling);
se serə sa sat (S. Sams);
ser serər sǻr set (Sem, Spandet, Ballum, Meolden); nt. *seṛ* (Emmerlev);
ser serər sår sæt (Agersk.);
ser serər sar set (Skodborg, Bjært);
se serə sa set (Hammelev);
set -ər sar set (Bedsted);
set -ə sǻt sotən (Åbenrå);
se serə sa sæt (Sundev.);
seq ft. *saq* (S. Herred, Als; om ikke *k* for *q*?
sẹ sirər sa sæt (Ang.);
set serər sǻt sǻtən (Valsb.);
seṛ -ər sǻr, set el. *sorən* (Ø. Lygum);
set -ər sǻər set (Bradr., Ladelund); ft. *sǻt* tf. *sæt* (Bylderup);
ser serər sǻr sǻt (Tinglev);
ser serər sar sæt (Eggebæk);
seṛ seðər sǻr sæt (Fjolde). —

1) hvile på legemets bagdel, også om fugle, der hviler på fødderne; *sej stẹl!* (Lild s.); *sej nẹə* (Søvind s.); „ow å te gik han hæn te hin å saj å slow en bette slujje ow", Tkjær II. 82; *væ sə guwə, kom iñənfår o seð nijər!* (vestj.), alm. opfordring til at komme ind og tage plads; spøgende kan siges: *seð nijər som do stọr o læ æ hwil ræñ oṃ ve· dæ!* (D.); om en ubehagelig plads siges; *han sejər akərḍ·t som æn lụs imæl tåw næjl* (vestj.), el. „som en hund i rejnvejr", Jæger, Ferie s. 44; *hun vil för ser å hiñ aəs å spiñ skakblåə* (skageblår), *som hun vil ha ham,* J. M. s. 65; *han seðər öwəst te buwərs o næjəst te fajs* (Åle s.), ɔ: har en pæn plads, men kun lidt at spise; „du sidder, som du hverken kunde skide eller tygge drøv", Kr. Ordspr. s. 130; om en behagelig plads: *seð som bloṃən i et æq,* Kr. IX. 247. 16 (Ning h.), se bisp, pave, provst; *„no sẹər a gǻt!" sǫ præsti, hạj sa fåṛwe aqəstwòl* (Vens.); „a sarr som po egg", Gillsj. 23, uroligt; afvisende: *læ hiñ sej, hun gir eṭ paṭ* el. *maḷkər eṭ,* Sgr. V. 28. 105 (vestj.); *„hwa siə do?"* dertil kan svares: *„a siər eñc, a stọr",* med ordspil mellem „sige" og „sidde" (Vens.); jfr. Lidmål 30. 157; skaffer siger når måltid er forbi: „sed no wal i Herrens frej", J. Saml.[3] I. 83 (Djursl.), ved bryllup; når man sætter sig, hvor en anden har siddet, kan siges: „så får jeg at vide, hvad du vèd!", Kr. Alm.[2] III. 20. 67. — **2)** dvæle på et sted, være i ro; *a soð åp te æ klåk töḷ iạ·wəs* (D.); ligeså: *æ knapənọl seðər i æ kòwl* (D.); *æ guḷreŋ sǻt så fast, di kuñ iñt få ən awtråt* (Valsb.); *„Sesəl sa som bloṃən i e eq",* Grb. 118. 36, ɔ: befandt sig udmærket; *æ hoi sar ham te æ vinstər si* (Ang.), hans hoved sad skævt til venstre side; *„sǻnt hår əð sòt!" sẹr kweñmeñəskər nær di hår slǻən nòj i støkər* (Lild s.); *seð o wañ o brø* (D.), en straf; deraf: *di hår seðət saṃəl* (vestj.), ɔ: været samtidig i fængsel; sidde aftensæde (vestj.); sidde ved lys og arbejde, se Kr. Almuel. III. 103. 366; sidde til halvt, om grydepigen: sidde til leje og göre potter på vilkår af at få det halve beløb, som indkommer ved salg, Kr. Almuel. V. 13. 32. — **3)** være bosiddende; *seð i uskywt buwə; han seðər mæ æ gọr o ka eṭ gör ụd å ən; seð təhụs ve jæṇ* (D.), bo hos en; *seð æŋkə* (D.), leve ugift som enke; *æ æŋkə seðər sjæḷ får æ gọr* (Plougstr.); *di seðər gråw hårt vẹ ət* (D.); *hạj sẹər få stụr ujywtər* (Vens.), ɔ: har en ejendom, der er hårdt tynget af gæld, måske mest om gårdfolk; *iñ o æ gẹst seðər di möj lætər eñ æ mæskbyñər* (D.), ɔ: har mindre tunge skatter end marskbønderne; jfr. udtr.: *seð o æ stawṇọr* (Oxby), ro med stavnåren. — **4)** holde sig, sidde

fast, om farve f. eks.; *de vel il ser læŋ* (Agersk.). — 5) passe, om klæder (alm.). **s- af:** *seð əm aw* (D.), om bøder, ɔ: sidde i fængsel til de er afsonede; **s- efter:** *seð atər* (D.), *sej œtə* (Tåning, vistn. alm.), om börn, som til straf bliver siddende i skolen efter at de andre er gået; **s- i:** *han seðər ij te æ röw* (D.), sidder i bløde til rumpen; *han seðər gråw hårt ij ət* (D.), ɔ: i armod; *se gåt ic ə* (Vens.); **s- ind(e) på:** *han soð iñ o· ham* (D.), ɔ: væltede sig ind på ham; *hạj ser ẹj mæ i stu gor* (Vens.), ɔ: ejer; **s- op:** *di köwl seðər åp* (vestj.), om kvinders kjole, som forneden slår en fold, jfr. 2. bojel; *seð kon åp!* (D.), ɔ: stig op på vognen; **s- over:** *se øwər* (Vens.); *seð öwər* (D., vistn. alm.), i kortspil, dans; sidde uden at deltage; leen *sèjə òwə* (Røgen), ɔ: bladet danner for stor en vinkel med skaftet; **s- under:** leen *sejə oñə* (Røgen), ɔ: bladet danner for spids en vinkel med skaftet, se høle; **s- ved:** *han ka et seð læŋər vẹ ən,* ɔ: nødes til at gå fra gården; *di seðər stræŋ vẹ ət* (D.), ɔ: lever under fattige kår på deres ejendom; „sidde uden stol", en börneleg, Kr. Börner. 252; hvor bejlerne skal sidde, se ligge II. 417.48 b i visen; jfr. Aasen, isl. sitja, htsk sitzen, eng. sit, lat. sedere; sætte.

siddebal, no. *sẹbal̦ æn* best. *-ən* flt. *-ər*; de ældre siger *sẹbal̦* (Vens.); spottende betegnelse for et gilde, hvor der ikke bliver danset.

siddehus, no. *serhus et* (Agersk., Bjerring); *sehus et* (Ang., Hag. s. 133 ned.; Sundev.); stuehus, „sædehuset" hos bønderne svarede til adelens sædegårde, hvor herremændene havde deres sæde, se Mejborg Slesvigske Bøndergårde s. 120, jfr. Fritzn.[2] sethús itk. våningshus; se indehus, sals.

siddekasse, no. se siddeæske.

-sidden, no. se stille-.

siddende, tf. *sèjəñ arbi* (Søvind s.); *serəñ arbər* (vestslesv.); arbejde, der udføres siddende = *sejəñ gåwn* (vestj.), ɔ: syning, spinding o. lign.; *blyw sejin* (Agger); *seðəñ* (D.); *sẹi* el. *sii è,* en sidden; *sẹi* el. *sii* (Vens.), siddende; *kwẹjfålkən hò så trabəlt, de blywər eñc te no mæ di sẹi bəsteləŋər* (Vens.), ɔ: siddende arbejde: spinde, karte, strikke osv., se natte-.

siddende besøgelse, no. *di war te sejən bəsèqəls å hað eŋən spelmañ* (Lild s.), ɔ: til et gilde, hvor der ingen dans holdtes.

siddeplads, no. *sejplas æn* (Agger); *seðplas* (D.); *sẹplas æn* (Vens.); = rgsm.

-sidder, no. se ind-, stille-.

siddestue, no. „han gik så ud å sat sæ i a sestow å lo hans arm o a bue", Jyd. II. 19. 1, dagligstue?

sidde-stund, no. *sejståñ æn -ər* (vestj.); tid, man kan komme til at sidde ned, enten til hvile el. syning o. lign.; *vi hår et maŋə sejståñər hær i æ hus.*

siddesyg, to. *sejsyq* (Lild s.); træt.

siddeæske, no. *sẹask i* best. *-i* (Vens.); en kasse som en agestol, til at sætte småbörn i, den skruedes fast på bordet, en pind foran barnet hindrede det i at falde ud, kaldtes også *sẹkaș.*

side, no. *sij æn -ər* (D., vestj., alm.); huk., best. *sijən* (Vens.); *si -ə* (Søvind s., Sundev.); flt. *sirə* (Ry, Tåning). — 1) en legemsdel; *a hòr uñc i min sij* (Vens.); *a leqər o mi treñ sij* (Fjends h.), ɔ: på siden, forskellig fra at ligge på ryggen; *æn ka mil̦tslo æn ku, nær ən slor ən i æ tyñ sij* (Andst), ɔ: i vinkelen mellem hoften og rygraden; *a hår uñt i mi jæŋ sij; han treməl om o æ flak sij* (D.); *æn si flæsk* (Vens., alm.); ligeledes: *hạj hòr ə hwðŋ i sijən å· ham* (Vens.); *ve siən åpo* (Silkeb.), ved siden af; *dæn æ komən ve siən ǫ ət* (Røgen), ɔ: har fået forspring, magt el. er ved at få det; *go ve æ hywər sij o sæ sjæl̦* (Malt), være overmåde ærekær; *wæñ æ låjən sij te* (D.), bide fra sig; = *di bejəñc å wẹ̀j de ruw sij te*", Grb. 28. 64; *wæñ dæñ guwə sij tel* (Agger), vise sig venlig; *wæñ æ skrẹ sij te* (vestj.), smigre for; *hạj leqər eñc åpå de lò sij,* ɔ: er ikke doven; *hạj æ komən åpå de aw sij a sæ sil,* ɔ: er kommen forkert på det; *o liq sij mæ* (vestj.), jævnsjdes; der kunde have gået flere ned på lige side, Kr. V. 207, ɔ: side om side, jævnsides; *æ stow o lij sij mæ· ham* (Agger); *di soð sis om sis ve· mæ* (D.), side om side = *si òm si* (Søvind s.); fig. *dær æ maŋə guwə sijər we· ham* (Agger); „sidde ved ens grönne side", måske forklaring Urquell IV. 233, Nyrop, Ord. Liv 114 flg.; grön, livsfrisk modsat vissen, Meyer Bad. 224. — 2)

sideflade; *a hò løst hujə sijər i boqən* (Vens.); *uðən får, i sij o stråñ* (Lild s.), i siden af stranden; jfr. fjord-, gjærde-, hav-, klit-, land-, mødding-, stifmoder-, vand-, å-. — **3**) retning, kant; *o æ syñər sij* (D., Malt), ɔ: syd for kongeåen; *o æ venstər sij; æ pæŋ røq uð te ål sijər* (D.); *æ vroŋ si* (Tåning); *æ vroñtsij* (D.); „*no æ de te æn sij!*" *så han æ mañ, han ståj åp far daw o ga hans kun hok* (D.); *han ær aw te æn sij* (vestj.), ɔ: inde på en forkert mening; „han so ætte sien", Yuelb. 10, til siden; *do ka leq ər wej ən sij* (Agger), ɔ: så at det ikke ligger i vejen; *kom te sij òm ə* (Vens.), komme overens om; *mæ kañc kom te sij mæ' ham* (sts), ɔ: få ham til noget. — **4**) part, vegne, vedkommende; *o mi sij æ dær et i æ væj!* (D.); *haj stor åpå min sij; haj liqər* (ligner) *åpå hans muəs sij* (Vens.), ɔ: hans moders familie. — **5**) person i smstn., der er skældsord, således: *do ariq sij* (Vens.), du arrige person, ligeledes S. Hald h., Hmr.; *do ær åsə æn arig sij!* (Thy); jfr. Smith Studier s. 85. 89, se gal-, hæsken-, hæten-, karrig-, kjæle-, onde-, vringle-; jfr. Aasen sida, isl. siða huk., htsk. seite, eng. side; se af-, bag-, flæske-, for-, fure-, fåre-, *halse-, hår-, inder-, karle-, karrig-, kjød-, kvinde-, luv-, læ-, mellem-, neder-, nord-, over-, pebbel-, penge-, pund-, ret-, retten-, ryg-, skjold-, slag-, smör-, sol-, spinde-, stavn-, sølv-, ud-, ulden-, vase-, vind-.

sideben, no. *sijbijən æn* (D., vestj.); *sibin et* (Søvind s.). — **1**) ribben; *de æ nø, dær heŋə we sijbjènərən* (Vens.), kan siges om god mad; „a skal hint dei fram, så de skal knag i di sie-bien", Nyerup, Morskabsl. 279, en trusel; vi skal hen at stå på sidebenene, (Tyrstr., Vrads h.), Sgr. III. 90. 314, ɔ: vi skal i seng, se ryg, sove; *de skal uð, om de så skal uð å æ sijbijən* (vestj.); høle (s. d.) af djævelens s-, se Kr. Sagn I. 458, helmisseben. — **2**) *sibjèn è* best. *-t* flt. *-bjènər* (Vens.), på mejeredet: de tre, fire vandrette arme, der griber sæden, se 2. pege, stolpe. — **3**) *sibijən* (S. Hald h.), når der slås græs: de halvrunde mærker efter hvert hug; der var straf ved hovarbejdet for at sætte sideben, hvert sideben var en skilling, Kr. Almuel. II. 12. 31; jfr. hoseøl, skårkam.

sidebrev, no. på knipleskrinets sider ligger „sidebreve" af læder, fulde af huller, til at bære de stokke, der ikke arbejdes med, Rom, Husflid s. 391.

sidefjæl, no. *sijfjæl æn fjælər* (Læborg s.); sidefjæl på en møgvogn.

sidehilde, no. *sijhel æn* (Lindk.); *sihèl æn* (Elsted); måde at hilde får på, således at et for- og et bagben tilhöjre el. tilvenstre er sammenbundne.

sidehjörne, no. se kegle.

sidekaste, uo. *sikòst -ə -kòst -kòst* (Søvind s.); æggevende, om lagener f. eks., der er sammensyede af to bredder lærred: sprætte sömmen op i midten og sy randene sammen.

sidekile, no. *sijkil æn* (Vejr.); kile ved siden af langjærnet på ploven til at stille det.

sidelomme, no. *sijlom* el. *-lom æn -ər* (Vens., vestj.); *silòm æn* (Søvind s.); = rgsm.

sidelse, no. *sijəls æn* (D.); sidhed, f. eks. af en kjole.

sidelængs, bio. *sijlqjs* eller *-læjs* (Vens.); *sijlæñs* (D., Andst); = rgsm.

sidemalke, uo. *sijmålk* (D.); malke samtidig en af de forreste og en af de bagerste patter på koen.

sidemand, no. *sijmañ æn* (D.); *sijmqj i* best. *-mqj* flt. *-mæjər* (Vens.); = rgsm.

sidemø, no. *sijmø æn -ər* (Brøns s.); navnet på de to kvinder, mellem hvilke bruden gik ind i kirken.

siden, bio. fho. bindeo. *sin, sin* (D., vestj., Sønderj.); *sen, sin* (Vens.); *sijn* (Støvr. h.); *siñt* (Bylderup, Sundev.); *sin sit* (Ang.); *siñt* el. *syñt* (Valsb.); *syñt, syt* (Bradr.); *syñt* (Fjolde); de sydslesvigske former stammer mulig fra en plt. form sünt. — **1**) bio. = rgsm.; senere; *han komər sijən* (Støvr.); *de æ læŋ sin* (D., vestj.); . . . *sijən* (Støvr.); *haj ska kom sin* (Vens.); *få læŋ sin, få manə tiə sin; sin hæn* (Søvind s.); *a vel sin sæj jè manə tak; döm sin som I vel!* (Silkeb.); *hwærkən far hælə sijn* (Agger); *de æ læŋ sin, månər or sin* (Vens.); *få fir år sin* (Sem); *de æ læŋ syt, få fæm daw syñt* el. *syt, de æ raj syw år syt* (Bradr.); *læŋ sit* (Ang.), længe siden; *hwa war ə no a so jæn hæ noə sen* (Vens.), hvor var det jeg nu her så en (pige) for noget

siden? *læ ham kòm iñ, hwæm så sin dè æ; huñ sin dè ĝè* (Søvind s.), hvordan det så siden går; jfr. Aasen sidan, isl. síðan. — **2)** fho., efter; *sin posk hår han et van hær* (D.), ligeså: *sin igo·r, sin sist; sin yol* (Søvind s.); *han hæ sykt sit fastəlawn* (Ang.), han har skrantet siden f-; *sin dæj gåŋ hòr hañc wat hær* (Vens.). — **3)** bindeo., efterat; *han gek o plåwət, sin han wa dø* (vestj.); han gek et iñən sin æ lys wå tæñ (D.), ikke för, efterat . . .; *læ mæ de, sin de kañc wèr ajləs!* (Vens.); „*sin di so de nòr ètər, hwa di ha swent få lòjər, så klèmt di åsə åpå*", Grb. 26. 28, da de så det, hvor de havde svinget for löjer . . .; „*sin dè gaməl wa døj å hèn*", Grb. 157.50, da den gamle var død og borte . . .; han måtte aldrig komme vesten Bøvling kirke, siden solen var nede, Kr. IV. 139; *sin* el. *sijn do no sæjər ər, så ka æ åsə håw ər* (Agger); *syñt æ vår dær sist* (Bradr.). — **4)** en overgangspartikel: så, da; når flere ting opregnes, sættes ofte „sin" ind efter og, eller i forbindelser som: „og så var der sin", — den, der har fremstillet grundene for og imod en sag, ender tit med det spörgsmål: *æ ve sin it va jær təkəs!* så ved jeg ikke hvad eders mening er! (Ang., Hag.); *de gyər han sin å* (Ang.), det gjorde han da også; *han gek sin uər te sin foər i æ skåw* (Valsb.), så gik han da ud til sine får i skoven; *di kam jo sin mæ æ lyəs å jalp ham iñ i æ huəs* (Ang.), de kom jo så med lyset —! brugen af „sin" på lignende måde forekommer vist også i N. Jyll.: *de veð a sin fåræ·stən ət* (D.), det ved jeg så forresten ikke.

sidenens-tid, bindeo. *senənstic* (Vens.); = siden, da; *senənstic haj så kam, så skul I ha hòt, hwar haj bañc.*

sidepose, no. *sijpuwəs æn* (vestj.); = rgsm.; hører med til en vel udrustet kaltringemands udstyr, se J. S. III. 133, Kr. Alm. V. 221. 558.

sider, bio. findes enkelte steder: *hans drœŋ ka hwærkən kin boqstawər hælə staw, sijər(?) tel han sku ku løs* (Agger), endsider at han også skulde kunne læse, også Vens.; *hañ kañ it èn goŋ hjèlp sæ sjèl si så mèjə* (Søvind s.), der er ikke to, sider tre (Ginding h.), J. Saml. VIII. 274; *Dårət æ èlə in mæ, si Marən; si så,* endsige da (Elsted); herhen må vel føres udtr. som: *de æ stræŋ nåk o fo klæjər sin så de añt* (vestj.), ɔ: endsige det andet, også bruges nok: *sijə da* el. *sijə så de añt;* jfr. Aasen, isl. síðr, mindre; endsige, omsider.

sideremstöj, no. *sirəmtèw* itk. (N. Sams); det tynde reb i kreaturernes klaptræer på siden af hovedet.

-sides, no. se lige-.

side-skammel, no. *sijskaməl æn* (D.); planken, der til höjre og venstre for væversken holder vævens stolper sammen ved gulvet.

sidesløv, to. *sijslòw* (Vens.); selvklog, tvær, vanskelig at komme tilrette med, se sløv; måske kun i udtr.: *haj ær òltə så sjèlklòq å så sijslòw.*

sidestang, no. *sijståŋ æn* (Thy); = sidestok.

sidestok, no. *sijståk æn* (D.); *sijståk i* best. *-i* (Vens.); den stok på væverstolen, hvormed bommen drejes og trendegarnet strammes: *dæj ståk mæ tò te· sə mæ* (Vens.).

sidestykke, no. *sijstøc è* best. *-ə* (Vens.); et af de to stykker, hvori en skive brød overskæres pålangs, ikke som sædvanlig på tværs: *è sijstøc brøj.*

sides-ved, fho. bio. *sis ve* (Ang., Valsb.); ved siden af; *i go kalæ·sk sar æn kaəl mæ æn gulsnor om æ kaskæ·t å sis ve æn gaməlawtə kaəl bæt* (Ang.), Hag. s. 171, i go' kalesche sad en karl med guldsnor om kasketten, og ved siden af en gammelagtig karl til; *sis ve sto æn vuk mæ et let baən i* (Valsb.).

sidesæd, no. *sijsæð æn -sæðər* (D., Malt); *sisær et -særər* (Agersk.); sidefjæl på en møgvogn.

sidetal, no. = rgsm.; *a kañc hòw sijtalt* (Vens.).

sidevej, no. *sijvæj æn -væj* (D. vestj.); = rgsm.

sidevind, no. *sijweñ æn* (Agger); = rgsm.

sidevis, bio. *sijvis* (vestj.); på el. fra siden: *vi tår ət s-; æ hæst språŋ s- uð å æ töj.*

sidevæg, no. *sijvek æn* (D.); *sivæq* (Søvind s.); = rgsm.

sidkastning, no. *po sikastnəŋən* (Søvind s.); *po sikastə* (Randersegn), ɔ: til sidst, Aasen, nyisl. síðkast itk.; á síðkastið, Arnas. I. 87.

sidlig, to. *sijlə* (vestj.); temmelig, altfor sid.

sidlivet, to. *sijlywə* (D., Malt, Agerskov); *sijliwət* (Andst); med hængende bug, om dyr.

sidrygget, to. *sirøkə* sj. (Agersk.); svejrygget, se sikrygget.

sidrövet, to. med hængende bag; *haj æ så møj gròw sirðwə* (Vens.).

-sids, se af-.

Sidsel, no. *Sesəl* (D., vestj., Vens.); *Sesəl* el. *Sesəl* (Mors, Lem); *Sesəl* (Holstebro); *Sejsəl*, men: *Sesəl Mari·j* (Agger); alm. kvindenavn, forkortelse af Cæcilia, lat. navn; navnerim:

tuwən o hesəl, de ka sæj Sesəl;
tuwən o vi (vidie), *de ka sæj Sesəl Si;*
tuwən o lærk, de ka sæj Sesəl Sisærk

(vestj.); jfr. Kr. Börner. 96. 28;

„sort' Boel hun dansed' og stumphalet Sissel kvåj
bagefter kom Per Nål-i-röw og han var klædt i låj";

se Kr. Börner. 387. 69; Sidsel Andersdatter siges forkortet: *'l Ajstər* (Agger); kommer en pige galt fra noget, kan siges: *hwa vil do dær ætər, Sesəl Lærkəs!* (Andst); *Sesəl* (Vens.), går af brug, afløses af Cæcilie (1897), se Sille; musen (s. d.) kaldes S-, jfr. Fb. Bondeliv 310, Sgr. XII. 152. 84 (N. Snede, vestj.), Kr. Sagn VI. 342. 39; rotte skal i julen nævnes S-, Kr. Sagn VII. 320. 42; ræven kalder hoppen S-, Gr. Gl. d. M. II. 122.

sidst, to. bio. *sist* (D., vestj., vistn. alm.). — **1**) på slutningen, *dæň sist gåŋ, te sist* (D.); *o æ sist* (Andst). — **2**) bagerst i rækken; *do kam sist, dæ sist; tak få sist* (Vens.); *do ska fo di pæŋ, nær dæň sist maň gor uð a Riv* el. *te dæň sist Wår mærkəň* (D.), til sidste Varde marked, eller til sidste Tønder marked, Kok Ordspr. s. 130, el. til sidste Vejle marked, Sgr. II. 127. 653, el. sidste snapsthing, Sgr. I. 158. 654, ɔ: aldrig; *de wa liq i de sist kotər* (Vens.), ɔ: i yderste öjeblik; i mange tilfælde er det uheldigt at være den sidste el. at få det sidste; den, der kommer sidst op 2den juledags morgen, kaldes Steffen og må „ride ind til naboen på en gaffel", Fb. Fr. H. s. 74, Kr. Almuel. IV. 113. 325, jfr. Nyland IV. 53; hyrden, der kommer sidst ud og sidst hjem syvsoverdag (s. d.) får øgenavne, jfr. Strackerj. II. 47; det er en tort at få det sidste neg, se gammel 7; den, der får det sidste stykke brød på tallerkenen, får enken, Thiele, Overtro nr. 174 (alm.); den, som holder garn for en anden, skal rykke den sidste ende af og kaste den bort, for ej at miste lykken (vist alm.); den, som kommer sidst ud af den sidste bindestue, får lyset i rumpen og kaldes „brandast", Kr. Almuel. III. 103. 366, Jyll. I. 339; den, som slår sidste slag med plejl, drilles, Wh. Vlk. III. 52; i den „sorte skole" (s. d.) er det akkorden, at fanden skal have den sidste; *„di jek uw jèj ètər in an, som di blðw farə te . . . no wa de èn fast saq, de fanən skul ha dè sist uw å skwðl"*, Grb. 199. 15, Kr. Sagn II. 306. 233, VI. 21. 74-76, VII. 125. 45, Gr. Æv. II. 219; jfr. Arnas I. 485. 491, Maurer, Isl. Sagen s. 121, W. Gregor s. 73, Folkl. Journ. VI. 152, Tylor, Anf. I. 86, Grimm, Myth. 976, jfr. Mhoff 147, se skygge; derfra udtr.: *di ræňc, som fanən skul ha dè sist* (Vens., alm.), jfr. den eng. talemåde: the devil for the hindmost, Amer. Folkl. II. 173, jfr. Folkl. Journ. VII. 284, slgn Wh. Vlk. III. 10 øv.: s- ved væddeløb; den, som bliver sent færdig med arbejdet årets sidste dag, skal få lidet udrettet det år, Kr. IX. 26. 267; efter sidste læs korn skal mand og kone lukke porten i fællig, så fødes ligemange væderog hunlam i året, lukker en kvinde den, fødes flest hunlam, Kr. IX. 37. 403-5, Alm.[2] I. 99. 25. 105. 94 flg., J. K. 209. 174, jfr. Meyer Vlk. 15. 230. 235. 237. 244; se *først. — **3**) nærmest foregående; *i å sijst manə or hå ðər eŋən wæt uwð apå Groňən* (Lild s.); *sist wònsdə, sist somə* (Søvind s.), i onsdags, afvigte sommer; *dæň sist somə* (Søvind); *i sijst såmər, ætərər, fårər, weňtər* (Agger), forrige sommer osv.; *i sijst då* el. *i sijsdå* (sts); *i sistda* (Vens.); *a so ham isist* (Vens.), nylig; *æ sist gåŋ a wå hær, law has sist wå hær; de wå de a sist vil* (D.), ɔ: nødigst; en alm. høflighed, når kendt folk mødes er at de takker (s. d.) for sidst; se siden, sider; næst-, til-.

sidste dask, no. = sidsteskrald; kunde vedk. ej få slået igen, var trøsten: „det er bedre at gå med sidste dasken i lommen end med lorten på tungen!" (Haslund v. Randers).

sidste kjærv, no. 'sidste afgrøde af en vis kornsort; *de hawər stọə gåt, å de æ inda· it òm si̠stk̓ærəhawər* el. *si̠st k̓æṛə* (Elsted, alm.).

sidsten, no. *æ sọ ham inḏ·n* eller *ina·jən sistən* (Agger), ɔ: forleden dag; *do bəhålt mi sistən* (Lemvig), mit sidsteskrald (s. d.); *a wa dær i sistən* (vestj.), for nylig, = *i sistəns* (D., Andst); *æ så ham sistəns* (Valsb.).

sidstepik, no. *sistəpek* (Hmr.); *sijst pek* (Agger); = sidstestik; den, der har slået en anden, siger så: *do bæṛ mi sistə pek!* (vestj.), jfr. Sgr. VIII. 208. 106; A. slår, siger: *„sistə pek!“* B.: *„aṭər slek!“* A. slår igen: *„röw̠slek!“* (Lem, vestj.).

sidsteprik, no. *sistprek* (Ajstrup, Vens.); = sidstestik; når börnene giver hverandre s-, råber de: *sist prek, ròw̠slek, katskrạƀ, ilərmòq, am̠ən, madam̠ən, te i mọ̀n klåkən tic, sạ̊ ær a fric!* (Vens.); el. *„... katskrạƀ, am̠ən, madam̠ən, cøs i ròwən å de grọ fọr i fisəntyw̠ ọr!“* (Torslev s.); dagen efter kunde vedkommende, som fik s-, få at høre: *„do fæ̠k sistprekə igọ·r!“* jfr. P. Arch. IX. 182 natthugg (Sver.), Horats de art. poet. v. 417: „occupet extremum scabies!“, se Heim, Incantamenta 512.148, jfr. Støylen 104.128.

sidsteskrald, no. når börnene om aftenen skilles fra hverandre ved skolen el. ellers ved leg, giver de hinanden et slag til afsked med de ord: *sistskraḷ! naṭhèṭ, lu̠skoŋ, frèj!* (D.), som mulig kan udlægges: du får mit sidste slag, det skal være din nathætte, du lusekonge, fred skal jeg selv have; også siges: *s-frèj, dæṇ̃ dær gịr mæ ət, de ær æn luskoŋ!* (D.); se middagstik, nattetik.

sidsteslag, no. den, som slog, sagde: *„slọ do mæ ijæ·n, så æ do i rakər!“* (Børgl., Vens.); måske er der en gammel afskedsform i börnelegen „sidste slag“ med varianter, jfr. Tr. pop. VII. 94. 12, Meyer Bad. 51; moderen slår sönnen til afsked, se Landstad nr. 9. 19, s. 115, nr. 18. 17, s. 225 anm., Bugge, GNF. s. 24. 18; et kreatur, der er solgt, skal have et slag til afsked, Kr. IV. 356. 105, jfr. Wuttke nr. 710, Ons Volksl. VIII. 107; se salt 2, slöv, tik.

sidstestik, no. = sidsteskrald, afslutning af leg el. sammenkomst mellem börn; med et slag råbtes: *sistek, ma̠stek* (eller *maḏ̠stek*), *grøḏ̠stek, lọ̀s fòr min daṛ, a hạ̊r røj̣ we min jaṛ* (Lild s.), så rørte man ved træskoringen af jærn, den slagne måtte da ikke slå igen; madstik, grødstik er sagtens kun med som et slags rim: lås for min dör, jeg har rørt ved mit jærn, se jærn II. 61. 34 a.

sidstning, no. *sistnəŋ æn -ən* (Søvind s.); *sistəŋ i* best. *-i* (Vens.); *po sistnəŋən*, tilsidst; *de ær o æ sistnəŋ mæ ham* (vestj.), ɔ: han ligger for døden; *hænimo sistəŋi, åpå sistəŋi* (Vens.); jfr. sidkastning.

sidst prædiken, no. = rgsm.; i udtr.: *å kom te sijstpre̠kən* (Lild s.), *hañ kam te sist præḳin* (Agger), ɔ: kom for sent; legeudtryk fra at „slå munk“ (s. d.).

sidvommet, to. *siwåm̠ə* (Vens.); sidbuget om køer f. eks.; spottende om msker.

sie, uo. se se.

siedest, to. se sej.

sief, no. se sæbe.

siel, steo. se selv.

sielhund, no. se sælhund.

sien, to. se sen.

sifad, no. *sifað æn -fạ̊ð* (D.); mælkefad, fordi mælken hældes igennem en si el. siklud op i fadet.

siffer, no. se skifer.

sifferbog, no. *sifərbọq æn* (Ribe egn, glds.); cifferbog, facitbog, med opløsning af regneopgaver; jfr. htsk ziffer, taltegn, nfransk chiffre, gfr. cifre, mlat. cifra el. ziffra, et nul, et taltegn.

sifferfrø, no. *sifər-* el. *sifərifrø̣* (Vens.); ormefrø, flores cinnæ; „sifferensfrø“; „sibensak“, „siksak“, „sikfåsak“ (Elst.).

sig, no. to. se syge, syg.

1. sig, no. *siq æn* best. *-ən* flt. *siq* el. *si̠q* (Vens.); flt. *siqər* (Lild s.); *si̠qiə* (Søvind s.); *si̠qi* (Tåning); *siq* el. *siq̣* flt. *siq* el. *si̠q* (Mors); *siq̣ æn si̠q* (vestj.); flt. *si̠qər* (Hell. h.); *siək æn [si̠k]* (Valsb., Bradr.); *si̠k* el. *[siknəŋ] æn* (Ang.). — 1) lav plet på marken, hvor der står vand i fugtigt vejr og om vinteren, jfr. flo; *dæ stor læŋ waṇ i su̠r si̠qi* (Randers, ordspr.); om gamle, gnavne msker (vestj.), tilföjes: *æ di möj̣ su̠r, blywər di ål̠ər ta̠r*; en lille hedesø el. klitsø, der sædvanlig er udtörret om sommeren (Lild s.); ordet er alm. i stedsnavne; *æ siq* (Vejr.), er en lav dal, hvor vandet

løber; *do ka sæt foən nir i siqən* (Vens.); Engsig, Katsig, Svinsig (Vens.), steder med fugtig engjord i bakkede egne; *Kælsiq, Trañsiq* (Agersk.), marker med lavtliggende steder i, hvor der er kildevæld; Fjerstedsig, Værresig i Spandet s., jfr. Sig, Postadressebog; Siek plt., se Urdsbr. 1882 nr. 10, s. 12. — **2)** *siq i* el. *siq æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *siq* (Mors); *sijq æn sijq* (Lild s.); dråbe, tår; *æn siq bræwən; dær ær ən betə siq i flaskən, glast, fat, tajən* (Vens.); *ĝi mæ æn betə sijq å drek* (Lild s.); *a trowr, dær ær æn betə sijq ino˙ i æ glas* (Agger); jfr Aasen, sik huk.; sik, sleje, slunk; smör-.

2. sig, steo. alm. i de jyske målarter: *sæ;* tonløst *se* el. *si;* bruges vistnok kun i enkelttal; i flt. *dæm; han slåw kås få˙ si* (D.), men *di slåw kås få˙ dəm; gi˙ sæ*, give tabt; *hwæ få sæ* (Søvind); *hwar æ gu få sæ˙; haj kañc få sə teə, haj tòr ə mæ˙ sə; haj støt sæ;* i flt. *di tu dæm ə nèr* (Vens.); *han sku kåst så sjèl* (Elsted); i Mellemslesvig kan høres: *de kvælsæ*, kvæles; *di skæltsæ*, de skældtes; *de lærsæ nåk*, det læres nok (Valsb.); *sæsil* (Vens.), sig selv.

-sige, bio. se sider, bio.; end-.

1. sige, no. *sæj et* (østj.); *æn s-* (vestj.); talemåde; *de æ sådən æn gaməl sæj* (D.); *di hår te æn sèj* (Thy); *ætə gaməl sèj* (Røgen); *„skam i ət!“ de wå no hans sæj* (vestj.).

2. sige, uo.
siq -ər -ət (vestj., Agger);
sijq -ər -ə -ə; også flt. *siqt*, tf. *siqt* (Vens.);
sijq -ər -əð (Lild s., Agger). —
1) uvirkende: sive, falde dråbevis; *ölt sijqər uk å tapi* (Vens.); *æ wañ siqər uð å æ bak* (vestj.); *de sijqər ijèməl* (Vens.); *wòñəd sijqər uwð we tap* (Lild s.); ordet bruges også i Salling, Hors., Skanderb., Krist. har opgivet: *de seqər eñ fræ æ siər.* — **2)** indvirkende: drikke dråbevis; *a sijqər de òl i mæ, fòr a wel ejt ha di sañmañər* (gærklumper) *mæ* (Lild s.); jfr. Aasen, siga, isl. síga, mnt. sigen, Sch. Lübb., falde dråbevis.

3. sige, uo.
sæj sæjər så så (D., Gjørding, Ølgod s., Thy, Mors, Hvejsel, Havbro, S. Hald, Støvr. h.); nt. *sæjər* (Sall.);
sæj sæjər såi såi (Andst, Vejr., Gram);
sèj seər sò sò (Brøndersl.);
sèj siər sò sò (Børgl., Vens.);
sèj seər så såð (Lild s.);
sèj sèjə sa sawə (S. Sams); ft. *sa*, tf. *sawə;* men: *a hår sawəð ə* (N. Sams);
sèj sèjər så så (Hell. h.);
sèj sèjə sò sò (Søvind s., Tåning s., Røgen s.);
sèj -ə sö so (Låsby s.);
sèj sèjə sø søð (Hads h.); ligeledes ft. *sø* (Lisbj., Terp);
sèj ft. *søə; han hår sør ə* (Veggersl.);
sèj sèjə sø sø (Ginnerup v. Grenå); tf. *søə* (Egå), lidt nordvestligere: ft. *så* tf. *såə;*
sæj sæjər soi soi (Agersk.);
saj -ə soi soi (Åbenrå);
sæj -ə, so el. *soi, soi* (Sundev.);
si siər soi soi (Emmerlev, Hostrup, Bylderup, Burkal); ft. *såi* tf. *såi* (Vodder); nt. *sæjər* (Holebøl, Tinglev, Uge); nf. *si* (Hjoldelund);
si siər såw såw (Bradr.);
si el. *sæj, sir* el. *ser* el. *sæjər, so, soi* el. *soət* (Ang.);
Lyngby mener i Fjolde at have hørt: *va sòwsto?* hvad sagde du? se Uo. Böjning s. 104; tf. *såəð*, Sgr. XI. 127 (Bj. h.); *præjstən søð (søð) te˙ ham*, Kr. IX. 246. 85 (Ning h.); tf. *sø*, Jyd. I. 48. 2 (Lisbj., Terp). — **1)** sige, yttre med ord; *sèj no får uk, baq ætər; sèj non imò˙; sèj ja å amən te no; di seər*, ɔ: man fortæller (Vens.); *de ær, såm a sæjər, som a så, som a ålti hå så* (Salling), de gl.; „hvad sagde han?“ — „å, han sagde ikke så meget som: tag mig det ben af skabet!“ (Århus); *han ka sæj gråw möj i æn kårt tij* (Malt), el. *han ka sèj mèj ve ət bètə ståk lyws* (Elsted), om en, der er rap og grov i sin tale; *„a˙ sæjər et nåwəð!“ så han Vyw* (Viuf) *smæj, nær han haj så, hwa han vil* (Andst); el. *„a sæjə et nuəð!“ så æ kuən, da håð hon fåtål ål de, hon vest*, Sgr. XI. 123. 288 (Bj. h.); *de ka do sæj te dæ sjæl, nær do æ jæn hjæm* (vestj.), siger man til en som skælder ud; *sæj de!* (Agger), ɔ: ja, er det ikke underligt? *„som sò, så jow“*, Grb. 86. 18, som sagt, så gjort; *soi do nåwə, ælə folt do neə?* (Åbenrå), afvisende svar til en, som gör en bemærkning; „hua dæ hør te mier end som de a hå

såd, de hår a mæ flittihid skaffet", Anders. Begr.; *han sæjər hwærkən syw ælər nij* (vestj.), Sgr. III. 109. 18, betydning? — *ja, sèj de! de mo do nåk sèj* (Lild s.); *æn ska sæj nåwət mæn* (mens) *æn löwər, de ka et nøt o leq o klæp mæ æ moñ, nær æn æ dø* (Lindk.); *si så haj etasrådən it nøð å sku ha sådə, å så ku di kom eñ,* Kr. IX. 233 (Gjerlev h.); *no ka do hèls sæj din wènər o ə!* (Vens.), når noget er gået galt; *hwa wår ət no a vil sæj o et lyw!* (D.), alm. udtr., når man frygter for at glemme noget; *hañ vèst ålə ðw ət å sèj,* ɔ: han havde slet ikke hørt noget om det; *ve du òw ham å sèj?* véd du noget om ham? (Søv. s.). Forstærkende bekræftelser på en andens udsagn er: *de mo do nåk sæj!* (vestj.); *de ma do nåk sèj tow gåŋ* (Vens.); *do ka jar sèj o əð!* sige af det, ɔ: omtale det; *æn ka læt kom te ər o fæj sæjl,* Kr. Ordspr. s. 186, vittighed for: *å sæj fæjl! „sea do de?" — „Ja, så werkəli ser a!"* (Vens.), ɔ: ja, sandelig siger jeg så; *sèj do mè ə, så skal a sèj dè ə!* kan siges, når man ingen besked véd selv; *dæj knyw hò snòt sò de, dæj wèst,* ɔ: er opslidt, kan siges om mangfoldige ting; *„hons war ə, do sò?" — „baq we wò lò, dè stu i spò, dæj hò do tò!"* (Vens.); *„va siər do?* spörger börn fra Höjst (N. Lygum s., Sønderj.); så svarer börn fra Bovlund, hvor det hedder *sæjər*: *I siər æ mjælk å drekər æ flør!";* siger A. og B. samtidig det samme, kan A. bemærke: „du får nyt för mig", se Folkev. XI. 387. 143, vist også vestj., se Kr. Alm.[2] III. 60. 97, jfr. Ons Volksl. IX. 156. 30, skal en af dem dø; remsen om, hvordan man skal sige el. svare, Krist. Dyrefabl. 215; *„hwa ə de do sæjər, ve do ha wå Pæjər?"* en dans. — **2)** fremsige, udtale; *haj ær i cèltrəŋ, om a ma sèj ə så lit* (Vens.); *ka do sæj di nawn, di ærəñ? a sæjər så möj manə tak!* (D.); da byen Sejt i Uth s. (Bj. h.), skulde have navn, samledes bymændene derom, den ene sagde da: *„sæj ət!"* sig det! (ɔ: navnet), en anden svarede: *„ja, sæj ət!"* og derefter fik byen navn, se Krist. Ordspr. s. 515; Tysker og Jyde skal kappes om at sige pandekage, Eftersl. 76. 59; se 5. pil; narrespörgsmål: *„ka do sæj Nes mæ æ knæbən, Råkəmañ mæ æ fuwəð?"* når det efter-siges er svaret: man taler med munden, ikke med knæ el. fod, se Fb. Bondel. 316; en hel række lign., Kr. Börner. 140. 37 flg., jfr. Bergh III. 82, Lidm. 31. 164, Amins. I. 97. 24, P. Volksk. V. 184 flg. — **3)** erklære; *a så mæ frij; han hår så guwə får ət; de vel a sæj mæ frå* (D.). — **4)** anke, udsætte på noget; *de æ dær et o sæj om* el. *sæj te'; a hår et nåwət o sæj om ham* (D.). — **5)** befale, udøve magt; *han hår et o sæj öwər mæ* (D.); *ja, do hår let o sæj, lisom di Lendom mæñ,* Kr. VI. 327. 109; *hær hår do et o sæj* (D.); *„do ska læ de' wèr, no hòr a sò dæ ə.* — **6)** gælde, betyde: *æn stro i æn glas, de sæjər ras,* osv. (D.), om bogstaver og tal. — **7)** give lyd, der kan tydes i ord; *oñər æ bæŋk leqər æ huñ o sæjər: wåw wåw!* (vestj.); af talemåder kan nævnes: *de hòr eñc no å sèj* (Vens.); *de hår et o sæj!* det betyder intet; *hwa ska de' sæj?* — hvad skal det betyde; *de ær et så,* det er ikke afgjort (D.); *hwa sèjə Krestən få gåt?* (Søvind), hvad er Ks mening om sagen; *„di brèñc brèwən, så å sæj å, i hwat òñc huws",* Grb. 28, de brændte brændevin, så at sige i hvert eneste hus; *dær æ, sònt å sèj å, eñc no fesk å få,* ɔ: så at sige; *de ær eñc sò, haj komər ida'* (Vens.), ɔ: ikke vist, afgjort; — **s- af:** *de ska do il sèj ow* (Søvind s.), være så vis på; *a hò nåk ho sèj ðw ət* (ssts), jeg har hørt et nys om det; *de hær æ nåk hør si aw* (Ang.), det har jeg nok hørt omtale; *de har æ ek höt sæj å* (Agger); *a west eñc å' å sèj, do war hèr* (Vens.); *de war i kòl, Lawris ha sò mæ å* (Vens.), ɔ: givet mig anvisning på; — **s- efter:** *do ska sèj ham ætər* (Vens.), afsige ham, sige, at han ikke skal komme, se: efter 1; — **s- god:** *æ wel ek bətrow ham, un do wel sæj guwə fuwər ham* (Agger), ɔ: være kaution for; — **s- op:** *si æn bikt op* (Valsb.), fremsige en skriftebön; *de æ skrækla teŋər mæ di böən, va di ka si op ålt* (Valsb.), det er forfærdeligt med de börn, hvad de dog kan sige; *haj hò sò hans tjènəst åp te nòwèmər* (Vens.); — **s- på:** *de wel a eñc sèj åpå* (Vens.), ɔ: yttre noget om; *kom hærhæn å sèj åpo ə!* (sts), ɔ: lad os høre din mening; — **s- til:** *no ka do sèj te', så skrywər a* (Vens.); jfr. Aasen, isl. segja, sv. säga, htsk sagen,

mnt. seggen, Sch. Lübb.; fortælle, tale; kakelovn; sådmand, sådom; af-, for-, fra-, til-, ud-, und-, van-.

sigefældig, to. sid, moseagtig, forekommer i den håndskrevne oversættelse af Heresbach „om bondeværk“ 1601, Mb.

-sigels, no. se af-.

sigelse, no. *sèjəls* (Vens.); efter sigelse var han også bleven væk for en del år siden, Kr. IV. 90; *ætə sèjəls* (Vens.), ɔ: efter sigende; *di ğåw əð, ætə siqəls da,* Kr. IX. 234. 73 (Gjerlev h.); *a lyw̨ər atər löw̨n o sæjər atər æn sæjəls* (D.), ɔ: jeg fortæller, som jeg har hørt, jfr. sagn; det er der ingen sigelse af (Ang.), det hører man ikke tale om; se mod-, tak-.

sigende, tf. *ætə sèji* (Vens.), = rgsm.; se fram-, ud-.

sigevæld, no. *sęqvæļ æn* (østj.?); væld, hvoraf vandet siger (s. d.) ud.

signal, no. *seŋnaˑl è* best. *-t* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; *nèr hon heŋər è støc ăpå ąj å hukst, æ de seŋnaˑl te cæləŋən om å kom̲* (så er manden ikke hjemme).

signe, uo.

sæjn -ər -ət (vestj.);

sèn -ər -t -t el. *sènt* (Vens.);

sæjn -ər sæjn sæjn̈ (Andst);

= rgsm.; göre visse heksekonster; *sæjn få wårm, få båļ feŋər* (Andst); ordet stammer fra lat. signum, et tegn, korstegnet; *di æ så slöw̨* (kloge), *di ka båðə sèn å mọn* (Vens.); *„Terkəl hæ we sijn å wa hwælə gu te å sœn“,* Grb. 57. 41; en gang havde jeg en bullen hånd, og da jeg gik til den kloge mand og bad ham kjende mig råd for den, sagde han, at den skulde signes, og det skulde være ved midnatstid. Da jeg kom til den bestemte tid, sagde han: „ja, nu skal vi udenfor!“ og så signede han hånden og tog sin kaskjet pænt af til det, men hvad han sagde, véd jeg ikke, Kr. VI. 168; signe i skjæppe (s. d.), Kr. Sagn VII. 313. 04; — over dårlige ben og fingre, Kjær Stavnsb. 360, Kr. Sagn VII. 430. 45; for vrid (s. d.), Kr. Sagn VII. 436. 65; syge dyr, sts 468. 27; s- med sine ti fingre, Kr. VI. 357. 35. 36. 365. 117. 374. 196; jfr. Sgr. V. 208. 789, Thiele Overtro nr. 133. 516 flg., Cav. Wär. I. 407, Gasl. 59 ned., Wigstr. II. 392, Arnas. II. 64. 24, Pallad. Visit. 94; „signekall og -kjærring“, Asbj. III. 30. 237; spottevers m. signen; *a sènə få wre, de skal òlə go i le* (Vens.); se Kr. IV. 217. 305-6, 408. 642, IX. 70. 747. 48, 78. 823; Krist. Alm. I. 70. 46, VI. 107. 230, 140. 305-7; V.[2] 56. 61 flg., Sagn VII. 61. 95-6, 307. 81, 424. 15. 16, 438. 77, 456. 65, P. Bjerge Aarb. I. 122, Pontopp. Everriculum s. 96; jfr. Wigstr. S. 107 øv., Amins. V. 90 ned., Amer. Folkl. IV. 253 øv., P. Arch. V. 564; gld. har ordet nok været anvendt i betydn. velsigne; i en vrövleremse om to brødre hedder det: „gud sejne dæ, Pier!“ — Den som kommer ind uden at signe Krist i julen har forbrudt 1 alb., J. Saml. V. 248. 1; *hąj wa da så iļ sènt* (Vens.), ɔ: ilde tilfreds; jfr. Aasen, isl. signa, ligeså Rietz; se Cyprianus, edder, læse over, skjæppe, usne, Valborg dag; vel-.

signeknop-bægerfrø, no. lægemiddel, udleveres sem. fœni græci (Peters.); semen cardui Mariæ (Hjörring).

-signelse, no. se vel-.

signet, no. *seŋənęˑt æn* (Ribe); *seŋnęˑt è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.); *seqənęˑt* (Agger); = rgsm.; jfr. mlt. signetum af signum, tegn.

sigt, no. *seqt* (Lindk. s., Andst). — 1) syn; *de leqər såðən liq får æ s-,* lige for synet, så det straks falder i öje; *han vel snak̲ mæ m̨ə, a ka sijə; han hår seqt o m̨ə* (Lindk.); *fo seqt ǫ* (Vrads h.), få öje på; *hæn̲sekt, usekt* (udsigt), men: *an̲sec* (Vens.); se htsk sicht, syn; op-, ud-, öje-.

sigtbar, to. *seqtbår* (Vens.); klart i luften, så man kan se langt.

1. sigte, uo.

sec -ər -ə -ə (Vens.);

sèjt -ə -ət -ət (Søvind s.);

seqt -ər -ət (D., Andst);

seqt -ər -əð (Agger);

sigte med bøsse efter noget; man må aldrig s- på nogen, selv med uladt bøsse, Folkev. XI. 458. 317; jfr. Aasen sigta, htsk sichten, se sigt.

2. sigte, no. *sec è* best. *-ə* (Vens.); *sèjt et -ə* (Søvind s.); *seqt æn* (D.); sigtekornet på bøssen; også: *ta sec* (Vens.), tage sigte; *tæj guwə seqt* (D.); *ròk òw sèjt* (Søvind s.), rykke ud af sigte, om bøssen, men også om andet: bringe af lave; *„bistər sęj jò secə węj“,* Grb. 134. 16, bistert sind gör sigtet vindt, se ilter.

3. sigte, no. *sæjt æn* (Andst); *sęc æn*

best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); sigte i en mølle; *de ska te sæjt* (D.), om korn, hvoraf melet skal sigtes; jfr. timse, 1. si, såld; se rug-.

4. sigte, uo.
sec -ər -ə -ə (Vens.); ft. tf. *-əð* (Agger);
sèjt -ə -ət (Søvind s.); *set* (Nordthy),
sejt (Sydthy);
sæjt -ər -ət (D., Andst);
sekt -ər -ət (Bradr.);
sigte mel på mølle, hjemme „timses" (s. d.); *vi ska hå æ ròw sæjtət* (D.); *milt æ secə* (Vens.); jfr. Aasen sigta, rense i såld, mnt. sichten, ligeså htsk; se 1. si.

sigtebolle, no. *sèjtəbòl æn -ə* (Tåning); sigtebrød.

sigtebrød, no. *secəbrøj de* (Vens.); *sejtəbrø* (Thy); *sèjtəbrø* eller *sèjtət brø* (Søvind s.); *sèjtəbryjə* itk. (N. Sams.); et brød af sigtet rugmel.

sigtebuse, no. *sæjtəbus æn* (Bj. h.); sigtekage, et brød af sigtet rugmel.

sigtekage, no. *setəkåq æn* (Mors); *sèjtəkåq* (Thy, Agger, Vejr.); *sèjtəkòq* (Søvind s.; Elsted); *setəkåq* (Han h., Davbj.); *secəkaq æn -kaqər* (Vens.); = sigtebrød, se Kr. V. 198, kage, mandehoved.

sigtemellemmad, no. *secəmèlma i -ər* (Vens.); et stykke smörrebrød, skåret af et sigtebrød (s. d.); „*haj kam no ej å fik secəmælmaər å brèwən*", Grb. 59. 68.

-sigtig, to. se for-, op-.

-sigtighed, no. se for-.

sihælde, no. se sejhilde.

sik, no. *sik æn* (Tyrst., Vrads h.); *sik æn* flt. *siq* (Sall.); *sek [et]* (Sundev., Als); lavning i marken (Sall., Sundev., Als); lille vandløb (Tyrst., Vrads h.); se 1. sig, sikke; små-.

si-kar, no. *sikər æn -ər* (D., Andst); *sikar* itk. (S. Sams); flt. *-kar* (Agersk.); lerfad til at si mælk op i; *æn sikər mjælk* (D.), et fad mælk.

sikastning, no. se sidkastning.

sikfrø, no. lægemiddel, flores cinæ (Peters.), se sifferfrø.

sikfåsak, no. se sifferfrø.

sikgiel, no. „at farve bukser gule: sikgiel og lige så meget kride", Krist. VI. 380. 255; mnt. *sik-gêl, mosegult, okker.

sikibag, no. *sæk* el. *sekəba·q æn* (D.); en sendrægtig person, se sjakobag.

sikke, uo.
sek -ər -ət (D.);
sik -ər -ət el. *seək sekər sekət* (Bradr.);
sèk -ər -əð (Lild). —

1) synke ned, hænge ned; *di kòwl sekər let oba·q; æ bòws sekər om æ hæl o· ham* (D.); *æ bjælk sekər let mæ ær æn, æ joər sekər ætər dæn æn* (Bradr.). — 2) *sik ætər æ ån* (Bradr.), snappe efter vejret; *han sèkəð ige·məl klet mæ æn stuər støk talə* (Lild s.); *han gek o sekət mæ æn puwəs*, (Plougstr.), ɔ: gå langsomt, mens det man bærer (tælle, pose) hænger ned på en; *go o sèk æn tri fjærənwèj* (Lild s.), gå og sjokke afsted en tre fjerdingvej; jfr. 2. sige, sik, synke; Aasen sikka.

sikken, stedo. ɔ: se hvilken, hvilket, hvilke; „*sitə grèj dè blòw è dehær!*", Grb. 11. 84, sikket grin der blev ad dette her; „*sitə to uskyldi lam*", Grb. 119. 61, se, hvilke to uskyldige lam; *sekə no, sekən i jej* el. *sicə no!* sikke noget; *sic i jèj, i jèn*, se hvilken en, karl, kvinde; *sic i jèt!* (Vens.), se hvilket; „*sikə dæm!*" *så drænən, han so i hans lu* (Tåning); *sikən slem dræn, sikən tompə piq* (vestj.); *sikən ən jæn, sikə da no snak!* (Elst.).

sikker, to. *sekər* = flt. (D., vestj., Andst, Sønderj.); itk. *-t*, comp. *sekrər* sup. *sekrest* (Vens.); *sèkə*, comp. *sèkərə*, sup. *sèkərəst* (Søvind s.); *sækər* (Ang.); = rgsm.; *de æ så sekər som amən i æ kærk* (Ribe); *de ær æn sekər boj o sæn* (Agger), et sikkert bud; *æ han sekər får æ båj?* (D.), er han pålidelig nok at sende? *han æ sekər nåk* (Agger), ɔ: kan og vil betale hvad han skylder; *de æ sekər o wejs!* (Agger), det er sikkert og vist; *de ka do wè sekər åpå; do sto enc sekərt dèr; haj ær i sekər kòl, hwa dæ wånkə no* (Vens.); *de æ sekərt nåk* (Agersk.); *hon æ sekər* (Andst), rap, rådende; jfr. htsk sicher, lånt af lat. securus; u-.

sikkerhed, no. *sekərhið æn* (Agger); *sekərhijəð* (D.); = rgsm.

sikkerlig, bio. = rgsm.; vel som et slags edeligt udtryk: *de æ sekəli san!* (Vens.).

sikkerøv, no. *sækröw æn* (vestj.); en, der *gor o sækər mæ æ röw*, ɔ: hænger med rumpen; ordet synes påvirket af sæk (s. d.).

sikle, uo. slænge med benene i gangen (Sønderj., efter Outz.), Mb.; formen er sagtens *sikəl* el. *sekəl* af segl,

en høstkniv; det anføres = sukle; jfr. seglbenet.

si-klinge, no. *sikleŋ æn* (D., vestj., Thy); en lille, firkantet stålplade med skarpe kanter til at skrabe med, htsk ziehklinge.

sik-livet, to. *siklywə* (Agersk.); med hængende bug, *æ ko æ s-;* se sidlivet.

si-klud, no. *siklu i* best. *-klui* flt. *-klu* (Vens.); *sikluð æn* (Lild s., Thy, Mors); *siklui æn* (Søvind s.); *siklur et -klur* (Agersk.); et stykke töj, hvorigennem mælken sies; glds var der trukket hveranden tråd ud (Søvind s.); *så tøñ såm æn sijkluð* (Agger); *han sejər som æ kat mæ æ sikluð åm æ hals* (Thy), ɔ: ser forlegen, skamfuld ud; *dæ wa jæn gåŋ en kuən, dæ wil tę å si heñə mjælk, men så wa heñə sikluk blöwən hæn; så sæjər mañən te heñ: „å skit, Kjæstən, do ka ta mi gaməl bowsər!“* (Himmerland), Sgr. III. 72. 251; man må ikke vride sikluden af, når man har malket, i den slat mælk kalven får, thi så vil denne komme til at æde reb, Kr. IV. 357. 116, Alm.[2] I. 158. 84; som tungeprøve skal man udtale: *siklu kǫrklu* hurtigt (Vens.).

sikning, no. *seknəŋ æn* (Bradr.); en lavning.

sikorie, no. J. T. 60; en plante, cicorium intybus L., og et kaffesurrogat af dens rod; der anføres *siko·ri* (Ålb.); *sikò·ri* (Elst.); *siku·ri* (Angel); jfr. tutte.

sikre, uo.
sekər sekrər sekrət (D., vestj.), ft. tf. *sekərəð* (Agger);
sèkə -rə -rət (Søvind s.); *sekər* uböjel. (Vens.);
= rgsm.; se for-.

-sikring, no. se for-.

sikrygget, to. *sikrøkə* (Agerskov); svejrygget; om dyr, på hvem ryggen synker; se sidrygget.

siksak, no. — 1) i et hyrderim: *æ tæjər mi siksak* (Valsb.), Fejlb. Fr. H. s. 69; = sibensak (s. d.), alle ens ejendele. — 2) *siksak de* (Søvind), ormefrø, fordrejelse af zwittersamen. flores cinnæ, se Gehlert s. 14, sifferfrø. — 3) *de gor i seksak* (Vens.), = rgsm.

1. sil, no. *sil æn* (D., Malt, Agersk., Bradr.); *siəl æn silər* (Fjolde); stenkiste, hvorigennem vand ledes, f. eks. under en vej; *sijl* (Lb.), vadested over en å, hvor der er kørt sten på, for at skaffe hård bund til overkørsel; jfr. Aasen, sil, en si; sten-; et andet sil i stedsnavn, se U. Bl. I. 243.

2. sil, no. *sijəl æn* = flt. (vestj.?); en fisk, brisling, se silding; jfr. Aasen, sil 2, en tobis, ammodytes.

Silas, no. *Siləs* (D., Ribeegn); et ikke ualmindeligt mandsnavn; „der var på Starup kirkegård (Skals h.), en St. Silles kilde, hvilket jeg tror, snarest er St. Sylvester; det skrives S. Syllatz“, Dr. O. Nielsen.

1. Sild, no. *Sil* (vestslesv., Ribe); den frisiske ø i Vesterhavet, der på landkortene kaldes: Sylt; beboerne kaldes: *Silərəŋər* flt.; „med Sild [som sagtens er et frisisk navn] kunde dog jævnføres den norske ø Sild, men den er dog sikkert det i Alfreds Orosius nævnte „Sillendi“ og det hos Eginhard forekommende „Sinlendi“ (Werlauffs Prisskrift om det danske sprog i Slesvig)“, Dr. Nielsen i U. Bl. I. 181; jfr. Fritzn.[2] III. 239 b Sylt forvanskn. af Sild.

2. sild, no. *sil æn* = flt. (D., vestj., Søvind s., Agersk.); *sel æn* = flt. (Thy, Mors, Lild); huk. best. *selən* (Vens.); en bekendt fisk, clupea harengus; *te döwər fo wi tit sel å brøj mæ ən dram te å kòqt mjèlk å søð baqætər; æn spejsel, æn røqə sel; i måŋəl å òñc fesk æ tør sel gu* (Vens.); den saltede silds ryg og bug kaldes kræmmer (s. d. nr. 4); når der spises salt s-, skæres kræmmerne først fra, hvorefter fisken skæres istykker fra hovedenden, som der skæres af pølse (Agger); *„ən glæjələ juəl, ən knåstrə fastəlawn å ən sil te påsk!* (Als), glds spøgende julehilsen, se Flensborg Avis $^9/_2$ 1902; „syw maj om en sild te hawe blir obent“ siges i Skagen; *dø som en sil* (Søvind s.); *han wel åp å åq sel* (Mors), om den, som slår stort på og kommer galt fra det, i det mindste om sommeren er sild en farlig fragt; *de ær et æn sur sil var* (D.), om det fuldstændig værdiløse; *„hæ mælma, de war eñc ònc ęj èn suwr sel å hawərkaq“*, Grb. 101. 10; „hon ha it begrev o mejeri få en suhr sild“, Jæger Ferie s. 22, ɔ: aldeles intet; tör sild med brød, hovkost, Kr. Almueliv II. 6. 9; en husmand kunde hente 2 læs sild om året, Kr. Almuel. III. 49. 151; når en mand kom hjem med

des alle byens kvindfolk for
t göre dem rene, de kaldtes
r", Kr. Sagn I. 88. 43; stanger
d, varsles ulykke, Kr. Alm.[2]
i æventyret fortælles, at hval-
ede fiskene at søge et knippe
lå på havsens bund; fandt
e, slugte han dem alle sam-
de nögler var ikke lette at
der var sådan en sorg på
sådan en græden over de
for er det, at sildens öjne
å røde, Kr. V. 158, i ævent.
yldne fjer; frieren hænger de
d, han til beværtning fik hos
s forældre, til minde på sit
d. M. III. 40; sildene bortjages
om, da en kone hellere strør
væget end sælger dem, Thiele
ptejn på damper hængte en
d østre indsejling til Limfjord,
kunde komme ind i fjorden
em den, Kr. Alm. V. 42. 117;
brække benraden på en spist
ekse evner at klæde benraden
ens kød, som spiser, se Thiele
171, Kr. IV. 361. 155, VI. 194. 267,
Sagn VII. 130. 201 øv., Sgr.
J. K. 219. 230, J. Saml.[3] I. 53,
l s. 23, Nicolaiss. Nordl. III. 20,
, Folkev. XI. 458. 322, Wigstr.
332. 92, Säve, Hafv. Sag. 20. 80,
19, J.Færø 83. 171. 30, Fritzn.
. 208, jfr. P. Vlk. VIII. 71; s- må
værs over, Wigstr. I. 141; om
ved Sallingsund, se J. Saml.
fr. Kr. Alm.[2] V. 30. 84; spege-
i dam for at yngle, Fausbøll,
m. henv., jfr. Busch Volksk. 47,
169, Cloust. Noodl. 33; murer
ger: „hvad koster indmaden
?", jfr. Amins. I. 98. 30; alm.
Vlk. VIII. 38 flg.; gådespörgs-
nə rəkə sil gæə dər i ən tyn?
: ingen; jfr. Aasen sild, isl.
se sildesjæl; hunde-, pibe-,
-, røge-, sav-, spege-, vår-.
to. bio. *sil* (D.); *sel* (Vejr.);
; *silə* (Thy, Søvind s., Bradr.);
bi få silə, komme for sildig;
(Søvind s.); være sildig på
isl. síðla, síðarla.
tig, bio. *silawtə* (D.); altfor
gəs, do komər s- nåk.

sildebærende, tf. *siləbærən* (D., vestj.; Thy); om køer, der kælver om foråret, mell. April og St. Hansdag; se sommerbærende, tidligbærende, vinterbærende.

sildedags, bio. *selədaws* (Mors, Thy, Vejr.); = sildig; *komər do hær så selədaws?* (Agger), se sligtiddags.

sildefiskende, no. *selfejskin* (Agger); sildefiskeri.

sildefjærding, no. *selfjærəŋ æn -ər* (Agger); lille tønde til at pakke sild i.

sildefødning, no. *silfønəŋ æn -ə* (Søvind s.); *seləfønəŋ* (Agger); *silfønəŋ* (D.); = rgsm.; f. eks. om lam (D.).

sildegarn, no. *selgår* (Lild s.); *seləgår* (Agger); garn til at fange sild i.

sildegarn-skjelde, no. *selgårskel æn* (Lild s.); filerepind, en pind af tyndt træ til at bestemme maskevidden af garnet, derover bindes garnmaskerne.

sildegilde, no. holdtes i November, når sildefisket hørte op, Kr. Alm.[2] IV. 30. 81.

sildegjav, no. fodret til køerne ved sengetid, Kr. III. 68. 88, jfr. nadver.

sildekising, no. *selkisəŋde* (Agger); silde-indvolde.

sildeknude, no. er et kuld af småsild, der endnu samlede driver om i vandets overflade, indesluttede i den stærkt udspilede, blæreagtige rognsæk (Vens.), Kold. Av. nr. 2, 1901.

sildelig, bio. *silələ* (vestj.); = sildeagtig.

sildemand, no. *silmaṅ æn* (Tåning, Søv., Lisbj.); sildens svömmeblære; spiser man den, får man koldfeber (Vor h.); jfr. Kr. IX. 66. 721, Sgr. VII. 96. 84, se sildesjæl.

sildemoden, to. *siləmon* (Søvind s.); = rgsm.

silde-nål, no. *selnol æn* (Lild s.); nål, hvormed sildegarn fileres.

silder, no. *silər de* (Malt, Varde); jærnal, myremalm; Mb. anfører også: sildersten; jfr. sinder.

silde-rane, no. kaldtes fire seksalentræer, der var gravede ned i jorden i en firkant, så var der slynget sime rundt om, hvorpå sildene hængtes til törring, Kr. Alm. V. 252. 52.

sildesjæl, no. alm. udtr. om sildens svömmeblære; man skal spise sjælen af den første sild man spiser, så får man

ej feber det år, se Kr. IV. 361. 154, Sgr. VIII. 117. 503; ellers skal sildesjælen kastes op på loftet, så den bliver hængende, med de ord: „alle sjæle skal til himmerig!" somme siger, at sjælen skal kastes bagfra og frem op over ens hoved, så den bliver hængende under loftet, Sgr. VII. 96. 84, Kr. Sagn IV. 621. 63, så får man det år ej feber; spiser man den, får man koldfeber, se J. K. 219. 231. 232. 234, Kr. IV. 361. 153, 396. 535, Sgr. VIII. 47. 84, Kr. Sagn IV. 625. 25; den kaldtes „kolden", J. Saml.[3] I. 53; falder sjælen ned fra loftet, dör man för året er omme, J. K. 220. 235, jfr. Wuttke nr. 75; spiser man en sildesjæl idet man tænker på et mske, vil man altid komme til at tænke på den samme, når man spiser sild, JK. 220. 233; se sildemand.

sildeskjæl, no. *silskèl et* = flt. (Søvind s.); = rgsm.

sildestime, no. *selstijm æn -ər* (Agger); = rgsm.

sildestreng, no. sildens svömmeblære, Kr. Alm.[2] I. 138. 73, se sund.

sildevåd, no. *selwuj æn* (Mors, Agger); våd til sildefangst; „hænge sildevåddet ud" tlm., Kr. Ordspr. s. 278, ɔ: sætte undermunden ud som den, der er fornærmet.

sildevådskarl, no. de karle, der er beskæftigede ved sildefiskeriet ved Sallingsund, J. Saml. VIII. 182.

silding, no. *seləŋ æn -ər* (Agger, Lild s.); også: *selrəŋ* (Mors); brisling, den uægte ansjos; jfr. 2. sil, småsild.

silke, no. *silkə de* (D.); *selki de* (Vens.); *selki* best. *selkiət* (Søvind, Røgen; Agger); *siløk de* (Ang.); = rgsm.; *è selki klèj* (Vens.); *de ska han et spiñ silkə ve* (D.), ɔ: blive rig af; *selkiboñ* (Søvind); *silkəboñ* (D.); *selkihat, selkitrǫ* (Søv. s.); *silkəpapi·r* (D.); *selkəluw æn*, silkelue; *selkədamaskəs tròj æn* (Lild s.); de gl. mener, at silke, båret på det blotte legeme kan døve slag, og de fortæller ofte om soldater, der i ældre tid måtte løbe spidsrod, at de frelste sig ved at lægge et silketørklæde und. linnedet, J. K. 411. 1365; i æventyret belægges vejen med silke og flöjel el. skarlagen for at kende den rette, Kr. V. 199, VII. 149, jfr. Segerst. 56; prinsessen, som er forvandlet til en dukke silke, skal findes, Gr. Æv. II. 11; på frostsår bindes et tobaksblad med silke, Kr. Sagn IV. 591. 92; „spinde silke" en börneleg. Börnene står i en lang kæde, 1. 2. 3. 4. 5. osv. holdende hinanden i hånden; 1. går under armene på 2. 3., dernæst 1. 2. under armene på 3. 4. osv. til alle har været rundt, så holder 1. 2. hinanden i hænderne, alle de andre løber rundt om denne kærne, stadig holdende hinanden i hænderne til de danner en stor klump, som tilsidst væltes el. rulles op igen, Sgr. V. 13. 6; jfr. Aasen silke, isl. silki itk., eng. silk, henføres til lat. Sericum, Serisk (kinesisk) stof; halv-.

silkeblomst, no. J. T. 136. 317. 356, en plante, trevlekrone, lychnis flos cuculi L. (vestj.).

silkekjole, no. *silkəkòwl æn -kolər* (D.); = rgsm.; i slutn. af æventyret: jeg rev i skoven min silkekjole, så måtte jeg gå i mine ralter og pjalter hjem, Kr. VII. 256, se glarsko.

silkeklud, no. *silkəkluð æn -kluð* (D.); silketörklæde.

silkeklæde, no. *[selkiklæ et -klærə]* (Skanderborg egn); *selkəklę æn -ər* (Lild s.); = rgsm.; „to selkiklærre te å ta bregenfreet i", Jyd. I. 11. 2; *selkəkleər, te å stap ājər, åm hals* (Lild s.).

silkekor, no. *silkəkuwər de* (D.); silketråd, som bruges til at sy knaphuller med.

silkesærk, no. Bispen i Ribe ... han gav hans datter en s-, var femten fajem vid", Kr. SkV. 17. 1; se Maries-.

silketråd, no. *silkətrǫ æn -trǫər* (D.); = rgsm.; med en, især rød (s. d.), s-, ført gennem tunge el. næse på genfærd, trækkes dette bort, se Kr. VIII. 253, Sagn II. 129. 11, IV. 177 ned. 155. 547, 193 øv., V. 138. 537. 158. 607-8. 211. 766. 224. 306. 67. 335. 73. 354, jfr. Kr. IV. 159 sytråd; rød, overklippet s- varsler genfærds komme, Krist. Sagn IV. 264. 66, se lås; i ridderviserne har ridderne s- om hjælm, se henv., Grimm RA. 182 flg., tråd; jfr. s- gennem ligs hånd, el. med knuder, hvori sygdom er bunden, Perseus II. 164. 193.

silketöj, no. *selkitöw de* (Søv. s.); *selkitøw* (Agger); *silkətöj* (D.); = rgsm.

Sille, no. *Silə* (Vens.); *Sili* (Agger); forkortelse af Cæcilie, se Sidsel; hendes mand kaldes: Sille-Jens Peder, el. *[Siləmąj]*, se Sgr. X. 176.

sillevi, no. se salvie.

silli, no. se selje.

silre, uo. *silər -ər -ət* (Andst); løbe rislende, om vand f. eks.; *æ vaṅ silərər nijər i æ jọr*, jfr. Aasen, silra; 1. sil.

1. sime, uo. *sịm -ər -ət* (Skjærbæk); vistnok = sive; når bier tages op, kaldes den honning, *dær sịmər ạ*, ɔ: drypper af: *sịmhoṇə;* mnt. semen, jfr. htsk seim, honning, som er flydende.

2. sime, no. sagtens kun i et enkelt udtr.: *han gåw de sịst sịm* (Skjærbæk), ɔ: drog det sidste suk, se 1. sime.

3. sime, no. *sijm æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.; Thy, Mors, vestj., Sall.); flt. *sịmə* el. *simə* (Søvind); *sijəm* flt. *sjemə* (Andst). — 1) et halmreb, der snoes til tækkereb, også i kortere stykker til at binde korn med; *nær aw̦tənsæðərn bəgoṅ, ga kålən æ tẹ å snu sijm; hans hòsboṅ lo ham fo taq å snuw ọ, fòr å fo ði hal sijm, di ajər hal kuṅ haṅ så sæl å fo æn spèjsər* (specie) *fo tuwsiṅ fawn; æn hal huṅər fawn ku han snuw æn aw̦tən* (Lild s.); *mòw sịmə* (Søv. s.), = *trel sijmər* (Vens.); *tæj mæ æn sịm* (Malt); *æn boṅt sịm, knep sịm* (D.), et stykke simereb er på 5 favne, 20 stykker til et knippe (D.), se lege; *è knep sijm* (Vens.), et bundt på 50 favne; man kan i de magre egne undertiden se får töjret i simereb; *han gor å wrenlər å snor sijmər* (Mors), ɔ: han er fuld; i lögnehistorien: sidde og sno simer indenfor himmeriges port af avner, se J. K. 338. 975, Efterslæt s. 192, Kr. Börner. 433. 35, se reb 25.43 b. — 2) et hårreb, som trækkes gennem et sår, for at vedligeholde en betændelse; *de gor som nær ən trækər æn sịm ǧæməl æn sọrə röw*, om dårlig sang f. eks.; *sim* (Bradr.), hårsime, trestrenget flettet, også: en piskesnor af læder, hamp; se *angle-, hæl-, klæp-; jfr. Aasen, sime, isl. sími, tov, reb, især af hår.

simebar, to. *nẹ̀ mæ ka sic sijmən åpå ə støc gaməl tèc, så sẹə wi, de æ sijmbòrt* (Vens.); se simeslidt.

simebånd, no. *sịmbọṅ æn* (Thy); bånd af sime til at binde neg med.

simekonge, no. *sịmkoŋ æn* (Stadil s.); den, som ved ringridning ingen ring får, jfr. hulröv.

simelægn, no. *sịmlæqəṅ* (Vestj.); et lægn til simereb, narres drenge i byen efter, jfr. Fb. Bondeliv s. 316, messingståltråd.

simenögle, no. *sịmnoqəl æn* (vestj.); et bundt simereb sammenrullet som et garnnögle; der kommer trimlende ud af bjærget et stort simnögle for dem at se til . . ., Kr. III. 23.

simeryster, no. *sijmrejstər æn -ər* (Agger); fordrejelse af seminarist (s. d.).

simeskagle, no. skagle af halmbånd, se skagle.

simeslidt, to. *sịmslet* (vestj.); om tag: så medtaget af vind og vejr, at simebåndene, tækkerebene kommer tilsyne; se simebar.

simetrække, uo. *æ hæst ska sịmtrækəs* (Elbo h.), der skal trækkes en hårsime et sted igennem huden.

1. simle, no. *sẹməl æn sẹmlər* (Vejr., Thy, Mors, vestj.); malmklokken, hvorpå hammeren i et stueur slår, også om kanebjælder (Thy); jfr. lat. cymbalum.

2. simle, no. ved barsel fik hver fadder en simle = blødt brød til 1 lybsk sk. (Ferup v. Kolding), jfr. htsk semmel, isl. simili.

simmerpotte, no. *sẹmərpåt æn* (Malt); nølepeter; en person, som nøler; se simre.

Simon, no *Simən* (D., vestj.); alm. mandsnavn, deraf: *Simənsən;* en remse: *Simən skekət bòj atər æ påst i Ry*, Kr. Börner. 394. 53; en almind. sangleg er Simonslegen; börn el. voksne stiller sig i kreds, Simon står i midten, kredsen synger:

> der sidder en fjer (el. rose) i Simons hat,
> tager I den, så bliver det galt,
> Simon, Simon, sæt dig ned!
> Simon, Simon, stå nu op igen!
> tag dig en at danse med!

således fortsættes: Simon, Simon, knæfald, opstå, nikke, bukke; Simon gör det alt efter; den Simon tager, skal være det næste gang; el. den karl, der er forrest i dansen kaldes Simon, hans pige synger:

> Simon, hvor er du skjön og fin,
> derfor skal du være allerkjæresten min,
> så takker vi af for rosen at plukke,
> og den er jo brav!

de danser en gang rundt og hun synger atter:

> synes I ej, at han skjön monne stå,
> er der ingen, der elsker ham af pigerne små?

En af de andre piger svarer:
Ja, har du ham kjær,
som du er ham nær,
så plukker du rosen, som dig er så kjær!
alle synger:
nap roserne så små;
de drejer sig rundt og napper hverandre i armen,
lad dem ikkun gro,
dem ser vi alle så kjærligen på,
nu har vi alle været på galej,
og Simon har ingen af os sagt nej,
så plukker vi rosen i Simons hat,
tar du den, så har du det godt,
Simon, Simon, knæfald,
Simon, Simon op igjen!
legen kaldes „Simon Ballerup", beskrives udførligere, Sgr. IV. 106.278 (fra Vedersø), jfr. Kr. Börner. 306.4, 394, Arwids III. 175; af legen kan udtr. forklares: *han blöw te Simən* (Andst), ɔ: blive den lille; den som andre gör nar ad, jfr. tsk „Siemann", Hun-mand, Wh. Vlk. XII. 296; spøgende udtr. er: *læ wås væň ət om o kål ət Simən!* (Andst); *suk, Simən, dær æ pons i æ loft!* (Andst); *dær æ pøls i æ loft!* (Åbenrå), siges f. eks. når piben skal tændes og en suger på den; *han hår Simən mæ' sæ* el. *han æ Simənskøt* (vestj.), ɔ: han er fuld; navnet stammer fra det jødiske Sim(e)on, se Røde-, Sankt-.

Simon Juda, no. *Simən Jur* (Mellemsl.); en helgendag, 28. Oktb., da købtes et stykke slagtekvæg i Flensborg, se Feilb. Fr. H. s. 71; den dag går „bussemanden" med „busseposen"(?), Kr. Alm.[2] I. 80. 10.

simpe, no. *sempi æn* (Mors); person, som nøler, er langsom.

simpel, to. *sempəl* (D.); itk. *sempəlt* (Vens.); vestj. nok temmelig alm. *sempəls*, ligeså Vrads h., *sæmpəl* (Søv. s.); dårlig; *no sempəl tèw; sempəl fålk*, jævne folk; *hąj wa så sempəl* (Vens.), ɔ: lumpen; *æ kærk æ jo nåt sempəls* (Hmr.), kirken er temmelig dårlig, simpel; *æn sæmpəl kòl*, en dårlig arbejder; *haň æ mèj sæmpəl*, temmelig dårlig, om et sygt mske; dog også: *sæmpəl fålk* (Søvind), jævne folk; ikke han kunde opsøge den frøken, der kunde passe skoen, hverken ved fine folk ellers simpels, Kr. V. 49; jfr. fr. simple, lat. simplex.

simpelfi, no. se semperfi, sympathi.

simper, to. *hon ær ålti så sempər* (Brandr.), ɔ: hun afslår, når man byder hende noget; fornem, kræsen?

simpibag, no. *sempibå·q æn* (Mors); nøler, person, som ej kan blive færdig.

simre, uo. *semər -ər -ət* (vestj., Malt); tøve, nøle.

simse, uo. *sems -ər -ət* (Lindk.); tage den skarpe kant af furen, der dannes ved plovhövlen; jfr. htsk sims, fremstående kant på bygninger; mnt. semese, Sch. Lübb. gesims.

simshövl, no. *semshöwl æn* (Lindk.); høvl til at „simse" (s. d.) med.

sin, bio. se siden.

sin, steo. *sej* betonet, *si* ubetonet hak.; *sen* el. *sin* huk.; *set* el. *sit* itk. flt. *sin* (Vens.); *si* fællesk., *set* itk., *sin* flt. (Søv. s., Røgen); *sin* itk. *siňt*, flt. *sin* (D., Vejen); *si* flt. *sin* (vestj.); *set* itk., flt. *sin* (Støvr. h.); *sin* itk. *siňt*, flt. *sin* (Bradr., Agersk., Mellemslesv.); ordet synes kun at bruges i N. Jylland, når subjektet, hvortil det viser tilbage er et ubestemt steo. i enkelttal, som: en (ɔ: man) en anden, enhver, hver, el. det påpegende steo. den, det, el. et dyr, vistnok også, hvor subj. betegner en person uden at der kan göres forskel på kön, ellers bruges hans eller hendes, i flt. deres; *„e mesk ka ta fæjl i sin pròt"*, Grb. 230. 23, et mske kan tage fejl i sin tale; *di tu hwą sin* (Vens.), hver tog sine; *di fœk hwą set klèj, hwą sęj hat, hwą sin luw; hąj blèw we set* el. *hans*; *hwąr hò set, ęən æ kwet*, ɔ: fri for sorg (Vens.); *hwær hår sijn par ørər* (Lild sogn); *æn hwær ska ha siňt* (Darum); *„ænhwæ sørə få sin!" så sowən, hun ǫi hinəs* (Tåning); *enhwær ska ha set* (Støvr. h.); *si iňt må ən da wal gyjər mæj som ən vel* (D.), man må da göre med sit eget som man vil; *ål de si øwn sijər* (Vejr.), alt hvad ens öjne ser; *dæň fal å slu si bijən* (Mors), om dyr, ting; *hon tøt, de wa söən æn ondəliq jæn; så tåw hon djæ bröknyw å skor si jæn to å* (Salling); hun får da fat i den ene padde dagen efter og skruer sit hoved fast i skruestikken, Kr. VII. 217, ligeså Sønderj.; i Mellemslesv. bruges vistnok sin for hans alm. om ikke udelukkende; *de liər iňt mæ sit arbər* (Bradr.); *de æ sin hat* (Tønder), ɔ: hans;

de æ sin æ boək (Bradr.), bogen er hans; *væn Vå Hær tæjər siṅt, hær vi aṅər siṅt* (Valsb.); „å de ny slajt baj æ husmus æ markmus å sin sön dæn næst syndda te gæst“ (Angel), Gr. Gl. d. M. III. 221, på det nye slægtskab(?) bad husmusen markmusen og hans sön til gæst; *han plåwər å sin mark* (Angel); *law han no sku te å plåw æmo sin nafər* (Ang.), da han nu skulde til at plöje imod sin nabo, brugen er her som rgsm.; *så so di e te æ maṅ, te sin sön* (Ang.), så sagde de det til manden, til hans sön; alm. bruges vestj. sin for at udtrykke ejeform; *æ tyr si hål*, tyrens hale; *de æ dæṅ si løk*, det er dens lykke; *æn nåən maṅ si kåq* (Mors), en anden mands kage; *de æ dæṅ sin* (Vejr.), det er dens (køer, heste el. lign., flt.); *æ ku si tyr, æ kat si tråw* (D.), koens töjr, kattens trug; *djæ hiṅər wa swòt uṅtawən jæn sin* (vestj.); *dæṅ jæn sin wår et swåt* (D.), vi ved ikke, hvis den anden sin er, Kr. VII. 114; *a vel et uð få de· si skyl* (vestj.); „*hvæm æ de?*“ — „*Veð do et de? De ə Nes Bjærə si får hans bror*“ (vestj.); det passer ikke at drikke en horeunge sin skål, Kr. VII. 160, „én sit arbejde falder altid let i en anden sine öjne“, Kr. Sagn VI. 256. 63, ligeså Sønderj; *æ kromaṅ sit huəs* (Eggebæk); *Hans sin faər; æ præst si næjs* (Valsb.); jfr. Hag. s. 140; lignende brug af ordet i Norge, se Aasen under sin, i Tyskl. i daglig tale, se Weig. II. 684; hver sit.

1. sind, no. *seṅ* el. *siṅ* (vestj.); *seṅ æn* (Mors); *sej è* best. *seṅc* (Vens.); *siṅ* (S. Jyll.); = rgsm., villie; „*bistər sej jò seeə* (sigtet) *wej, seə di får e gaməl owr*“, Grb. 134. 16; *æn ka lætər tæj æ skiṅ a hiṅ eṅ æ siṅ* (vestj.); *di liqnər hind·n i seṅ o skiṅ* (Agger); „do æ hwep te sinds lisom di Egå gjæs“, J. Saml.³ I. 92; *han hòr èt stræŋ siṅ, èt slèm siṅ* (Søvind); er umedgörlig, = *è stræŋ sej* (Vens.); *å bløt seṅ* (S. Sams); *æt stywt siṅ* (Bradr.); „*hwær mæ si seṅ!*“ *så æ maṅ, han ræj əpo æn törəstak* (Mors); *hå seṅ fuər əð* (Thy), have lyst til; *hon hår eṅc sej får ham* (Vens.), ɔ: synes ikke om ham, holder ikke af ham; *ha siṅ får* (Agersk.), lyst til = *a hå sej te ə* (Vens.); *han fæk siṅ te hiṅ* (vestj.), fattede elskov; i samme betydn. *di fæk siṅ får hind·n* (vestj.); *hå do seṅ tej ər o gyjər de?* (Agger), ɔ: kan du nænne at göre det? *wær kweṅmeṅəskərn ætər seṅ* (Lild s.), ɔ: föje sig efter kvinderne; *fo i siṅ* (Malt, D.), også *hò do uṅc i sej?* (Vens.); *fò i siṅ* (Søvind, alm., Agersk., Bradr.); *hå ər i seṅ, po seṅ* (Agger); „det har jeg ikke meget i sinde med“ (Ang.), det venter jeg mig ikke stort af, jfr. hoved 654.17; *blyw te siṅs* (Lindk.), beslutte sig til; *de ær a eṅc te sejs(!) te* (Vens.); *vè te siṅs* (Søvind s.); = rgsm.; han var bleven bedre til sinds end sidst, Kr. V. 229, ɔ: blevet i bedre humør; *han æ ve æn hyw siṅ* (vestj.), ɔ: overmodig el. vred; *hon ær et we æ seṅ te əð æṅno·* (hun har endnu ikke besluttet sig til det (Thy); han fik hende dog ved sind, Kr. VIII. 41. 74, ɔ: fik hende til det; *han æ ve syw seṅ jæn daw* (Viborg), Sgr. III. 91. 328; den vægelsindede er *we syw seṅ, de ståṅ haṅ pejsər* (Agger), der kan tilföjes: *o ve de åtəṅ, de ståṅ han knapər hans båws* (vestj.); el. *han hår syw siṅ öwər æn dattræ* (vestj.); *lisə manə hwòðər, lisə manə siṅ, lisə manə pøls, tøs* (to gange) *såmanə piṅ* (vestj.); *hon æ we tic sej, mən hon trer øwər ə dørtrèj* (Vens.); „*haj èr eṅc lèŋə we e sej èj di hòlər i huj bòjən we èn pøls*“, Grb. 231. 33, han er ikke længere ved ét sind, end de holder en hund bundet ved en pølse; *haṅ hår åsə hans seṅ, lisom Kræn Smes dråqi* (andrik), — *æn wil dræk æ höns* (Thy); jfr. Aasen, sinn itk., htsk sinn; se ilter; kjællinge-, kvinde-, om-.

2. sind, no. *-sejs, -sis, -sens* (Vens.); f. eks. *fisis-, fisəns-, fisejstyw* = 80; jfr. Aasen, sinn; isl. sinn el. sinni itk., gang, tid, stund; se talordene: tresindstyve, halvfjersindstyve, firsindstyve, halvfemsindstyve, nisindstyve, tisindstyve; kan vel enkelte gange af gamle høres: *de får gå få de hær siṅ* (vestslesv.); se 1. sinde, tøs; dersomen-, få-.

1. sinde, no. se 2. sind, -sindenstid; förend-, hver-, hvisomen-, ingen-, nogen-, nåren-, somme-.

2. sinde, uo. i udtr. som: *de siṅət han sæ o* (vestj.), betænkte han sig på; *han siṅər sæ*, han betænker sig, trækker sig tilbage.

sindelag, no. *siṅəlaw* (D., Søv. s.); *seṅəlaw* (Agger); *sejlaw è* best. *-ə* (Vens.);

= rgsm.; *hò mæ mo̧, gor ə te; hò mæ let, slor ə te, de æ sǫnt ə sę̧jlaw mæ de; hą̧j hǫr ə sę̀r sølə sę̧jlaw* (Vens.).

-sindenstid, se dersomen-, hvissomen-, nåren-.

sinder, no. *seňər* el. *sæňər* flt. (Mors); *seňəs* el. *seňər* (Vens.; Thy, Agger); *seňər* (Vejr., vestj.); *siňər* (D., Malt); udbrændte slakker af stenkul (Vejr.); hvor tørvene er jærnholdige, de sammensintrede masser, der bliver tilbage i asken, når de er udbrændte (Thy); hammerskæl i smedien (Løgstør); at brænde sinder kaldes i de jyske skovegne, f. eks. ved Ry og Silkeborg, når man gennem et naturligt el. anbragt hul tænder ild i et bøgetræ, som er indvendig for en del trøsket og på denne måde frembringer en slags potaske, eller det saakaldte „sinner“, se Molb. under sinder, Kr. Almuel. V. 11.26; s- ved saltbrænding af tang, Kr. Alm.[2] V.6.7; jfr. eng. cinder, også Aasen sinder; se silder; jfr. Aasen sinder, isl. sindr itk., htsk sinter, eng. cinder, der ikke henføres til fr. cendre, aske; smede-.

sindet, to. *seňəð* (Thy); *siňəs* (Ang.); *seňc* (Vens.); som har lyst til; *de ær a ęt seňəð tel*; *a vęər il, huň haň æ siňət* (Søvind s.); *hą̧j ær eňc seňc som ą̧jə fålk; seňc* (Vens.), ilsindet, hastig vred, tvær; *han æ så· siňəs* (Ang.), han er således sindet; „det er vi ikke sindes på“, det har vi ikke bestemt os til; i smstninger: *-siňə* (D., Lb.); *-seňər* (Holstebro); *-seňəð* (Thy, Mors); *-seňc;* se afsindes; af-, egen-, for-, gal-, god-, hastig-, hvege-, hvegel-, hvingel-, hvip-, hvirvel-, kvankel-, lang-, om-, ond-, råd-, slid-, små-, stakket-, sterm-, stiv-, stor-, streng-, strid-, sær-, tung-, tvær-, tysk-, vankel-, vrövle-.

1. **-sindig**, to. *-sęndi* (Vens.); i låneord: *awsęndi, besęndi* (Vens.); se sindet; egen-, let-, tung-.

2. **sindig**, to. *siňə* (D., vestj., Søv. s., Sønderj.); *sendi* el. *sę̧jə* (Vens.); som giver sig god tid, langsom; *hą̧j kam nåk så sendi gǫi* (Vens.); *han æ gråw siňə i hans bəstęləŋ* (D.); *æn lęər nåk omsiər o gǫ siňə* (Andst), man lærer nok omsider at gå langsomt; *do ka gi dæ siňə ætər ət* (Bradr.), give dig sindig i lag med det, = *ji dæ no sę̧jə tę ə* (Vens.); *siňə mæ de möj!* iron. el. spottende til den, der har meget og ved en lejlighed kun giver lidt; *siňə får æ viňərər, dę æ gawn for æ hijələ hųs!* (vestj.), til den kåde el. fremfusende; *siňə mæ æ bæłə, æjsən briňər æ smæj!* el. *siňə, Lawst, dǣr stǫr æn gæj!* (D.), ved lignende tilfælde; se 1. sind, Rask.

sindighed, no. *siňəhijəð* (D., vestj.); = rgsm.; *læ wås tæj ət mæ s-; s- fåjawər eŋən* (vestj.), siger dovne folk: når man giver sig sindig til et arbejde, forjages, overanstrenges man ikke.

sindiglig, bio. *sę̧jlə* (Vens.); = sindig; *de gǫr så s-*.

sindre, uo. *seňər -ər -əð* (Thy); frembringe slak, gå over til slak; i særegen betydn.: *de seňərər æ waň* (Thy), der lægges et tyndt lag is på vandet.

sindssvag, to. *siňsswǻq* (Malt, D.); *siňsswąq* (Søvind s.); *seňsswǻq* (Agger); *sę̧jswąq* (Vens.); = rgsm.

1. **Sine**, no. *Sinə* (D., alm.); *Si̧jnə* (Vens.); en særdeles almind. forkortelse af længere kvindenavne, dannede med denne endelse, f. eks. Hansine, Jensine, Kjeldsine, Nis-, Pedersine, Thomasine, jfr. Aasen, Navnebog s. 96; -ine.

2. **sine**, no. mest flt. *sinər* (D., S. Ho, Vestslesv.); afkortning af rosiner, til börn også *sinəbasər* flt. (Fanø); jfr. basse, skjælbasse.

1. **singel**, to. *[seŋəl]* (Vens.); skal betyde: buet, kroget, om en ager; se single.

2. **singel**, no. *ve do ęt gi* el. *gyjər ən seŋəl i dæň hwǫl* (Lem), ɔ: en stopning.

single, uo.

seŋəl seŋlər seŋəlt (Vens., Lild s., Thy, Mors, Sall., vestj., D., Bj. h.);
seŋəl seŋlər seŋəl seŋəl (Grindsted), tf. *seŋəl* (Agersk.), ft. tf. *seŋlət* (Bradr.).

— 1) udbedre et slidt sted på strömper eller klæder ved stopning, måske også her og der = stoppe et hul på klæder, jfr. stoppe, sy; *seŋəl i sin hųəs*, el. *do kaň seŋəl i di tøň stęər o din bòwsər* (Lild s.); *hun wa ve å seŋəl æpå hiňə huwəsər* (Sall.); *seŋəl æn huwəs* (Vejr.); *seŋəl è hwol saməl; hon seŋəlt i de hwǫl i stę får å syc i kluk åpå* (Vens.); jfr. htsk zingeln, lat. cingulum, bælte. — 2) segne; *a skal hoq te, de rècti do skal seŋəl; hą̧j seŋəlt liq nįr får hans fæ̧ər* (Vens.).

singlegarn, no. (Himmerland); stoppegarn.

singlehul, no. i talemåden: *seŋəlhwòl æ bæjər eñ bår hwòl* (vestj.), et hul, der er singlet (s. d.) sammen, er bedre end åbent hul, se burre, rempe.

singlenål, no. *seŋəlnǫl æn* (Randers), huk. (Vens.); stoppenål.

singleri, no. *seŋləri'ĭ de* (vestj.); løs og dårlig syning.

singot, se sen gott.

1. sinke, uo.
seŋk -ər -ət (D.);
seŋk -ər -ə -ə (Vens.);
udtryk fra snedkerens arbejde: fælde to stykker sammen ved kileformige indsnit, der griber ind i hverandre; *sèŋk -ə -ət -ət* (Elst.), slå fast med småsöm; jfr. htsk zinke.

2. sinke, no. *seŋk æn -ə* (Søvind s., Agger); *seŋk -ər* (D.); *seŋk i*, best. *-i*, flt. *-ər* (Vens.); jærnbeslag under stövler; se stövle-.

3. sinke, uo. *seŋk -ər -ət* (D., Malt, Andst); ft. tf. *-əð* (Thy, Agger); = rgsm.; *de seŋkər et o bijəð* (Malt), det sinker ikke rejsen, at man lader hestene bede; alm. vittighed er: *de seŋkər et o vælt* (Andst), så tilföjes: *mæn o fǫ æ un rest*, men at få vognen rejst op; *vi hår håð idən æn seŋkən ida'w* (D.), forsinkelse; jfr. Aasen, isl. seinka; sen, for-.

sinkebord, no. i udtr: *ræñ o seŋkəbuwər* el. *-buðər* (N. Farup), begge formerne synes sikre, løbe over gyngende mosebund, se sinkel.

sinkedus, no. *seŋədu'ks æn* (Vens.); *siŋkəldu's æn* (Søvind s.); *seŋkədu's* (Vestj.); *seŋkəldò'ws* (Lem, Rkb.); i udtr.: *han fæk æn guwə s-*, ɔ: et ordentligt smæk, et svært stød, slag; „Jören Stjån blöw hiel fotummelt ve de hie singeldur", Jyd. I. 46. 2; udtrykket stammer fra tærningespillet: sinke = ital. cinque, den side af tærningen, der viser 5 op; dus = mnt. dûs, fransk douse, toeren; se sinke med udtrykket: mennich vrowe werpet synke dus, Sch. Lübb., også Nachtrag; Weig.; Kalk. und. dus van hus, også III. 429. 39 a; i Brøchners Saml. findes i lign. betydn.: sinkenøf, ɔ: cinque neuf; „tröjedus" hos Holberg.

sinkel, no. *seŋkəl de* (D.); hængedynd; *ræñ o s-*, om drengenes morskab, at løbe på gyngende mosebund; jfr. sinkebord, vældgunge.

-sinkelse, no. se for-.

sint, bio. bindeo. steo. se siden, sin.

1. Sip, no. se sippernip.

2. sip, no. *sep æn* (Vejr., Sall.); dråbe; *tå æn lelə sep å ər!* (Vejr.).

3. sip, to. *sip* (Agersk., sj.); bedrøvet; *han sęr så s- ųr*.

-sipel, no. jfr. mnt. sipele, Sch. Lübb.; htsk zwiebel, lat. cæpulla, diminut. af cæpa, løg; løg-.

1. sippe, no. *sep æn -ər* (Agger); vandøse af træ.

2. sippe, no. *æn gaməl sip* flt. *sipər* (Agersk.); *sipə* (D.); *sep* (Malt), om kvinder, med bibetydning af noget pertentlig, affekteret; *sǫ seprö̀w* (vestj.), i en remse; jfr. Rietz sipp, „tillgjordt nätt", med henvisn. til plt. sipp, Richey 255; V. S. O. har sip, sippenippe.

3. sippe, uo.
sep -ər -ə (Vens.);
sep -ər -ət (Sall.);
nippe til glasset, smage (Sams), Kr. IV. 12 findes navnet: Sippesande; *å sep mæ æ moñ* (Agersk.), lade munden hænge; jfr. spådeje; se mnt. sipen, Sch. Lübb., falde dråbevis, dryppe; sîp no. lille bæk.

sippedeje, no. se spådeje.

sippernip, no. *sepərne'p æn* (Vejr., Mors); om kvinder = sippe, snærpet og langsom person; i remsen: *sep å seþənep å ən seþəndə seþəndə sep seþənep* (Vrå s., Vens.); se Kr. Dyrefabl. 213, skrat; jfr. P.Volksk. II. 14, Urquell V. 39 m. m. henv., P. Arch. VIII. 401.

sippet, to. *sepər* (Vens.); pyntet, slikket; jfr. nepper.

siret, to. *æn sirə kǫl* (Verst); skal betyde: langsom i færd; usikkert!

sirkel, no. *serkəl æn -ər* (Vens., D.); både cirkelen og redskabet, hvormed en cirkel slås, en passer; jfr. lat. circulus, kres.

sirts, no. *ses* itk. best. *-t* (Vens.); *sæs de* (vestj., Sall., Lild s., Søvind s.); bomuldstöj; *nòj knøw sæs* (Lild s.), noget könt sirts; *æn sæsəs kòwl* (Søvind s.); *æn sesəs luw*; *„let ætə let!" sǫ piqən hon fæk ses te ən luw* (Vens.); jfr. htsk zitz; eng. chintz, af et hindost. ord, opr. broget indisk bomuldstöj, se kejserinde-.

sirup, no. *sirəp dæm* (Andst); *sirəp de* (Søvind s.); *sirəp* (Hundsl. s., Agger);

sirop el. *sijrop de* best. *-ən* (Vens.); *sjèrəp de* (Elst.); ukrystalliseret sukkersaft; smstn. *siropsflask æn, siropskrok æn, sirops-moŋk i* (Vens.); *i kanmjèlksgrəð fèk di sirp i ste fò smòr* (Lild s.); sirup har utvivlsomt tidligere været brugt for sukker til at søde med, både i (hylde-)the og kaffe; på brød i stedet for smör; sirup er det sødeste, manden véd at nævne, se Sgr. XI. 20. 27; ved gilder, begravelser trakteredes börn og kvinder i Vestslesv. med sirup og brændevin, se f. eks. Gr. Gl. d. M. III. 173, Kr. Holmsl. s. 12, Sundbl. 148, — [2]260, Hazel. III. 31, Bore Bergmansl. 28. 31, Hofb. Skogb. 28, Lindh. Lappl. 61; Kr. SkS. 118. 74, et sødt ord; jfr. fr. sirop, spansk jarope, mlat. sirupus af et arab. ord; se lang-; slangerod-, violen-, vrie-.

sirupsblomme, no. J. T. 316; en plante, alm. kjællingtand, lotus corniculatus, L. (Hammelev).

sirupskage, no. *sirəpskåq æn* (Agg.); = rgsm.

sirupsmelmad, no. *sirəpsmælmað æn* (Agger); *siropəmelma i* (Vens.); en skive brød med sirup på for smör.

sise, no. *sis de* (Ribeegn); accise; told, som betaltes i tidligere tid af indførte varer, se Kr. Almuel. V. 66. 180; jfr. fr. accise, mlat. accisium, af lat. accidere: skære mærke i karvestok, som i ældre tid brugtes som skattekræverues register og tillige som skatteydernes kvittering; grundskat kaldtes htsk kerb, incisio, tallia; afgift af jordbrugets udbytte accisia, se Wg. Wb., Fb. Bondeliv 172, pind, talliestok.

sisken, no. en glds dans (Lild s.).

Sissel, no. se Sidsel.

sisselærke, no. måske = bomlærke, emberiza miliaria (Vens.), se Sgr. X. 64. 94.

sisser, no. se sejser.

sit, steo. se sin; hver-.

sit, bio. bindeo. se siden.

sitar, uo. se sejtörre.

sitron, no. *sitro·n æn -ər* (D., vestj.); = rgsm.; jfr. htsk citrone, fr. citron, mlat citro, gr. kitron.

sitronervals, no. *sitro·nərwals æn* (D.); tyrolervals.

siv, talo. se syv.

siv, no. *syvər* flt. (D., Sem, Agersk., Ang.); *sywər et -ər* (Bradr.); *syw -ər* (Fjolde); *siwər* (Andst); *sivi æn -ər* (Vejr., Sall.); *sybi -ər* (Mors); *siwi -ər* el. *sibi -ər* (Thy); *sibi* el. *sibi æn* best. *-ən*, flt. *-ər*, el. *siwi, sywi -ər* (Vens.); *sywi æn -ə* (Søv. s.); = rgsm.; forskellige siv- og scirpusarter, især juncus effusus og conglomeratus L.; marven af dem bruges til lampevæger, se Fb. Bondel. 47, Kr. Alm. III. 98. 348; jfr. W. Gregor 51 „rush candle" el. „-light", B. Gould Str. Surv. s. 111; gulvet i kirken strøet med siv majdag, se Glostersh. Folkl. 45 flg., Harland Wilkins. 273, endnu til 1813, Pf. GE. 532; i huse, se Mabinog. 43, Curtin Myths 238, jfr. Dyer, Shakesp. 228; forbandes, fordi det stikker Herren, Ndl. Volksk. VII. 193; af s- skabes soldater, se Thiele I. 139; heste, se I. 599. 3 a; jfr. af kålstok, Gr. Elfenm. 215; et plantesagn derom, se Urdsbr. II. 99; havfruens skinnende bælte er et siv, Kr. Sagn II. 155. 33; ved synhverving ser konens hjem ud som en sivbusk, Krist. Sagn I. 341. 18; gåde: *så gröənt som gres, så vit som sneə, så spes som æn nåəl å dåk enə nåəl*, Fb. Fr. H. s. 147. 39; jfr. Ehlers, Rätselb. 11. 59, Simrock, Räthselb. s. 29, Wegener nr. 381, Wossidlo Räths. nr. 218; jfr. Aasen sev, isl. sef itk., sv. säf, eng. dial. seave (Webster); se pæk, ravl; lampe-, lyse-, pille-, pude-, salt-, skov-, sø-, vand, å-.

si-vand, no. *sivañ et* (Sundeved); øsregn.

sivblok, no. *syvərblåk æn* (vestj.); tov, snoet af scirpus lacustris L., se blok 5.

siv dig, uo. *siv dæ!* (Rougsø h.); er opgivet = stå tilside! om kreaturer.

sive, uo.

sijð -ər [-ə -ə] el. *syw -ər -ə* (Vens.); *sif sivər sift sift* (Bradr.);

de sywər ijè·məl; haj wel ha de sist or, om de skal i så sijð uk imè·l hans sijbjènər (Vens.); se sible, 2. sige, sægle.

Siver, no. *Sywər* (vestsl.); mandsnavn; et ordspil med navnet, Eftersl. 244. 273: *„Sywə fræ Tæm å Åt fræ Saltən!"* (Siver og Otto el. syv og otte); — *„i Jøsəs kås, syw å åt de æ fæmtən! så manə lokər a misæ·l it eñ om nætən"*; navnet er gldsk Sigwarth, isl. Sigurðr, se Nielsens Navnebog s. 83.

sivhat, no. *sywərhat æn -hat* (D., vestj.); *sibihat* (Agger); *siwihat i* (Vens.); en spids hat, börn fletter af stænglerne

på forskellige sivarter især juncus conglomeratus og effusus L.; bærer hyrde som smykke, Meyer Bad. 155, jfr. fugl lavet af sivmarv, Tr. pop. I. 317; se sivstol.

sivhus, no. hylster om en høle af siv, se Sgr. IX. 67.

sivkurv, no. *siwikårə æn* (Vens.); = rgsm.

sivkukkemand, no. *syvərkukmañ æn* (D.); = sivstork, se sivstol.

sivlampe, no. *syvərlamp æn* (D., vestj.); en gammeldags flad tranlampe med sivvæge; jfr. eng. „rushlight“, siv, dyppede i tælle, beskrevet Amer. Folkl. VI. 261; smlgn Tr. pop. XII. 331, hövlspåner, dyppede i olie af bøgetræets frugt (Luxemb.); se lampe, siv, smadderkat.

sivlås, no. *syvərlǫs æn* (D.); et legetöj dannet af siv, med en lås, som er vanskelig at lukke op.

sivmåtte, no. *sywi-* el. *siwimåt æn* (Vens.); = rgsm.; *ən s- åpå gult.*

sivn, no. se syn.

sivpisk, no. *syvərpisk æn* (D.); pisk flættet af siv.

sivpude, no. *sywipuw æn -puər* (Vens.); *sivipur æn* (Vejr.); pude, som lagdes om hestens eller studens hals ved det gammeldags stavtöj; dertil var trækselerne fæstet; den var flettet af stænglerne af scirpus lacustris L., se ravl, øgpude.

sivsko, no. *siwiskow* el. *sibiskow i* = flt. (Vens.); *sywisku æn* (Søvind s.); en sko, flettet af de törrede stængler af scirpus lacustris L.

sivstol, no. *syvərstuwəl æn* (D., vestj.); en stol, som börn fletter af sivstængler, se sivhat, jfr. „kuckuckes-staul“, Z. f. M. II. 95. 104, III. 217–18 (Westphal); afbildn. af dette legetöj m. m., se Tr. pop. VIII. 153 (Frankr.); jfr. kragestol.

sivstork, no. *syvərstårk æn* (D.); legetöj, som börn fletter af siv og som skal forestille en stork.

sjab, no. *sjab è* best. *-ə* (Vens.); fråde, om msker og dyr; *sjabə stu uk å muj å· ham, da slawə tu ham,* fråden stod ud af munden på ham, da slaget tog ham; *haj æ farə å go te i seql å sjab,* ɔ: holder sig ikke ren.

sjabe, uo. *sjab -ər sjabt* (Vens.); fråde, savle, især om dyr, *dqən, sowən sjabər,* se svabe.

sjakhæl, no. *sjakhæl æn* (Agersk.); sen person, som ingen vej kommer med arbejdet, også: *sjakröw* (D.).

sjakibag, no. *sjakåba·q æn* (vestslesv.); *sjækəbak æn* (Sundev.); en langsom person; en, som ikke kan følge med; sidste del af smstn. er *oba·q,* bagefter; se sikobag.

1. sjakke, no. *sjak æn* (Mors); *sjaki* (vestj.); *sjaək æn* (Sundev.); om kvinder, en sen person.

2. sjakke, uo.
sjak -ər -ət (D., vestj., Mors);
sjak -ə -ə -ə (Sundev.);
blive tilbage, sakke (s. d.); *sjak ætər* (Mors); *sjak æba·q ætər* (Agersk.); *hañ sjakə fæjt a·w* (Sundev.), gik hurtig med korte trin, men vistnok i dynd eller sløleføre; også: *å sjak sin bòws* (Sundev.), slæbe sine bukser i snavs; jfr. Aasen, sakka, blive lavere, synke; holl. zakken, se -j-, sikke, sjokke, sokke.

sjakkeri, no. *sjakəri·j de* (D.); sendrægtighed, sent arbejde.

sjakket, to. *sjakə* (Sundev.); tilsølet, opstænket, om karle; se sjokket; til-.

sjakkre, uo. *sjakər -ər -əð* (Agger); = rgsm.; *sjakər o kræjl.*

sjakma-the, no. St. Germain the (Peters.); jfr. Nyrop VSk. 33.

sjalden, bio. se sjælden.

sjalle, uo. se 2. salle.

sjangle, no. skæo., sjusket kvinde (Sams).

sjansrod, no. lægemiddel, radix gentianæ (Peters.).

sjap, no. *sjap de* (Andst); skident og dyndet føre; også: *æn sjap = sjapəri·j* (D.).

sjap-is, no. *sjapijs de* (Agger); *sjapis* (Sundev.); = rgsm.; is, hvorpå tøvejr har virket, is blandet med vand.

sjappe, uo. *sjap -ər -ət* (D., Andst, Agger); = rgsm.; *sjap i æ skit,* vade i snavset; *sjap i æ kwaðər,* vade i vandblandet sne og is; se svabe.

sjappet, to. *sjapə* (Andst); om føret, vejen; *æ væj æ s-*, dyndet.

sjarke, uo. vistn. sj. og kun i enkelte forbindelser: *de bəgøñt o sjark få· hiñ* (D.), tage af for hende, hun kunde ikke længere følge med i arbejde, helbred, var ved at segne af træthed; også: *hun bəgøñt o sjark.*

sjarm, no. *sjarm æn* (Andst); larm, stöj.

sjarme, uo. *sjarm -ər -ət* (Andst); larme, se hjarme.

sjask, no. *sjask æn* (D., vestj., Mors, Vens.); skident og vådt före el. vejr; en skiden og uordentlig kvinde.

sjaske, uo. *sjask -ər -ət* (D., vestj.); ft. tf. *-ə* (Vens.); være skident eller vådt føre; tilsøle; tlm.: det sjasker ikke i törvejr og langt mindre, når det fryser af norden, Kr. Ordspr. s. 279; jfr. hjaske.

sjasket, to. *sjaskə* (Søvind s., D.); skident og sølet, om vejr el. føre; jfr. hjasket.

sjat, no. *sjat æn sjatər* (Vejr., D.); lille del af en flydende vædske; jfr. slat.

sjatte, uo. *sjat -ər -ət* (D., vestj.); *gọ o sjat mæ ət*, gå uordentlig med noget, mest flydende varer, så man spilder af det, kaster omkring med det.

sjave, uo. se sjove.

sjavs, no. *sjaws* (Lönb.); *sjaws* el. *sjawskåp* (Søvind, D.); et kortspil; htsk schaafskopf; jfr. bræg, fårehoved.

sjelsuet, no. se solsort.

sjenatje, to. se senagtig.

sjette, talo. *sæjst* el. *sæt* (D., vestj.); *sjæt* (Mors); *sæt* (Thy, Agger); *sẹt* (Søvind s., Hell. h.); *sẹt* el. *sæt* (Vens.); *sæjst* (Bradr.); *sæt* el. *sæjst* (Sem); *sæt* (Gram); *sæət* (Ang., Fjolde, Sundev.); = rgsm.; man kan slippe fra genfærdet ved tredie el. sjette omgang, Gr. Gl. d. M. III. 154; se seks.

sjettedel, no. *sẹtdẹl æn* (Søvind s.); *sẹtdil i* (Vens.); *sæjsdijəl* glds, *æn sætəl*, *sjætəl æn* (D.); = rgsm.

sjoje, no. *sjåj æn -ər* (Elbo h.). — 1) grönsvær i brakjorden. — 2) *æn sjåj -ər* (Sall.), et uordentligt kvindfolk.

sjok, no. *kom sjåk!* (S. Ho), siges, når der kaldes på får; se bæ.

sjokhöns, no. *sjåkhöns* flt. (Fredericia); fladlus, soldaterudtr.

sjokibag, no. i talem.: *sjåkåba·q komər å· tə bys* (vestsl.), den, det går langsomt for, kommer også til by; se sjakibag.

1. sjokke, uo.
sjåk tf. *-ər* (Vejr.; D.);
sjåk -ə -ət (Søv. s.); ft. tf. *-ə* (Vens.). — 1) gå slæbende og uordentlig påklædt; *sjåk ò·w* (Søvind s.); se sokke. — 2) *sjåk sæ te·* (Sundeved), tilsøle sig, om kvinder, se sjakke. — 3) *de sjåkə nịr ida·* (Vens.), det sner.

2. sjokke, no. *sjåki æn* (Lem); sjokket person.

sjokket, to. *sjåkə* (Sundev.); tilsølet og skiden, om kvinder, se sjakket.

sjokketå, no. *sjåkətọ æn* (vestj.); en person, der er langsom til sit arbejde og altid kommer bagefter, se Peder-.

sjok-omher, no. *sjåkomhæ·ə æn* (Sundev.); skiden og langsom kvinde; sidste del af smstn. = htsk: umher.

sjolen, bio. se sjælden.

sjoske, uo. se sjuske.

sjossi, no. *sjåsi æn* (vestj.); uordentlig person, om kvinder; Kr. V. 111.

1. sjov, no. *sjåw de* (Agger); *sjòw* (Vens.); *sjaw* (Åbenrå). — 1) arbejde; når fiskerne har arbejde ved losning og ladning af skib, går de „på sjov“; *hur æ jæ får hæn idå·? — han æ te sjåw;* ligeså: *vi hår wå sjåw mæ ər*, anstrengelse med det (Agger); *„kòlən, di ha mè dèm, ha ə swò sjòw mè å lòb åpå stəlcər“*, Grb. 37. 4, karlene, de havde med dem, havde et svært sjov med at løbe på stylter. — 2) löjer og larmende lystighed; *dæ wa möj sjòw ve· ham* (Silkeb.), mange löjer; *de æ sjaw mæ Krestəns moər i æ pætræ!* (Åbenrå), om noget, der er morsomt; *de kam tesi·st eñ i ståwərən å hålt sjåw* (Støvr. h.), Kr. IX. 237; tlm.: *de æ sjöw o löw!* (D.); jfr. gade-, lærke-, markeds-, natte-, pille-, teglovns-.

2. sjov, to. morsom; *æn sjòw jæn* (Gjedved, Støvr.), en lystig fyr; „blot do snakke i vejstebomålet, de æ de sjouest! Yuelb. s. 14, det morsomste; „manne sjow hisjorrier“, Jyd. II. 4. 1.

1. sjove, no. i udtr. som: *sæt æn sjåw åp* (Holmsl. kl.), søudtr.: sætte nødflag, ɔ: hejse flaget sammenrullet efter længden og omvundet med kabelgarn, se siou 3, V. S. O.; holl. „vlag in sjouw“.

2. sjove, uo.
sjòw -ər -ə sjòwə (Vens.);
sjåw -ər -əð (Agger);
sjåw el. *sjöw -ət -ət* (vestj., D.);
sjaw -ər -ət (Åbenrå). —
1) arbejde, slide; *han gor o sjåwər mæ æ kọə hwæ daw; hon hå gawən o sjåwət i æ mark sin imå·n* (Andst), han har gået og arbejdet i marken siden imorges;

sjöw ve æ haw, ve æn skiv (Holmsl. kl.). — 2) være med i larmende lystighed, oftest i slet betydn.: *sjåw mæ æ piqər* (vestj.); „sjow å spell, it bestell, helst ow ålt vi vel", Tkj. II. 73; jfr. Aasen sjau no., sjaua uo., holl.

sjover, no. *sjòwər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *sjåwər æn -ər* (Agger, vestj.); *sjawə -rə* (Åbenrå); løs arbejder, se sjove; også en laset person el. en lystig fætter; på grænsen af Sønderj. var *sjöwərə* det tekniske udtryk for smuglerne (D., Malt h.), der bar toldpligtige varer over kongeåen el. grænsen, jfr. Kr. Almuel. V. 66. 181. 70. 190, Fb. Bondel. s. 217; jfr. holl. „sjouwer", lastträger.

sjovlig, to. *sjawlə* (Åbenrå); morsom; *u, vo han æ sj-!* o, hvor han er morsom.

sjue, uo.
sju -ər -ət (Sem, Andst, Sundev.);
sjuj -ər -ət (Bradr.);
sjyw Kok; *syw -ər -ət* (Agersk., vestsl.);
råbe *sju* for at kyse kreaturer (Sem); huje, skrige, hvine, göre stöj ved ulyde; jfr. Aasen sjua; sjuskrige.

sjuen, talo. se syvende.

sjulleret, to. *sjulərə* (Ang.); sjusket.

sjunge, uo. i ordspr.: *lisom di gaməl di sjuŋər, så tuwðər djær oŋər* (Mors); vistn. sj., jfr. kvæde, synge.

1. **sjuske**, uo.
sjusk -ər -ət (D.); ft. tf. *-ə* (Vens.);
sjowsk -ər -əð (Agger);
= rgsm.

2. **sjuske**, no. *sjusk æn* (D.); *sjowskər* (Agger); en uordentlig person, mest kvinde.

sjuskeri, no. *sjuskəri·i de* (D.); *sjuskəri·e de* (Vens.); *sjowskəri·i* (Agger); = rgsm.

sjusket, to. *sjuskə* (D.); = rgsm.

sjuskevorn, to. *sjoskiworn* (Sall.); sjusket.

sjuskeværk, no. *sjowskwærk de* (Agger); sjuskeri.

sju-skrige, uo.
sjujskrik -skrikər -skreək (Bradr.);
sjuskrik (Sundev.); *sywskriq* (vestsl.);
tudskråle, skrige höjt af bedrøvelse eller smærte.

sjyve, uo. se sjue.

sjægt, no. *sjèqt æn -ər* (Lild s.); *skèkt æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); jolle, lille båd; *dæn æ ðæ kəl ðjər fræ ðən jèn æn å te ðən ajən, dæn æ låŋ å smal å snår jèns i buwə æŋər* (Lild); jfr. Aasen skjekta.

sjækkert, no. *sjækərt æn* (Skanderb.); kramsfugl; jfr. Sgr. III. 158. 885.

sjæl, steo. se selv.

sjæl, no. *sjæl* sj. og kun i enkelte forbindelser (østj., vestj.); best. *sjælən* flt. *sjæl* (Vens.); *siəl* (Fjends), se Dania II. 32. — 1) = rgsm.; *dær wår et æn löwən sjæl hjæm* (D.); *ek æn sjæl, ek æn muərs sjæl* (Agger); når en har gjort en en tjeneste, kan man sige spøgende: *do ær æn søð sjæl i æn træskəhæl*, el. *æn ærli sjæl i æn par gaməl træskər* (D.); som en spøgende taksigelse: „gud gled' di sjæl i en træskohæl, å di nyr' i en kotyr' å di hjat' i en koblat! (Mors); *gi wår hær håð hans sjæl o a· hans pæŋ, så wå vi beqə fåsø·rət* (vestj.); ömt udtr. om börn: *dæn lilə sjæl* (Søv. s.); „føst a no vil fejst mi søde sjæl, så drikke vi te likjøv uos en pæl", And. Frieri; i eder: *-sæl, -sel, -sæl; de æ min sæl å sajhjè wes; do ska mænsəl eñc jər uk o ə*, ɔ: bryde dig derom; *de æ mensæl lòwn, do seər* (Vens.), se min-, vorsjæl; når det regner (III. 32. 53) under solskin, kommer en bådsmands sjæl til himmerig, se Thiele Overtro nr. 74; æventyr: hvordan Steffens sjæl kom i himmerig, J. K. Ævent. I. 112, jfr. Arnas. II. 39; den tossede dreng skal sige: „gud glæder sjæle!", Sgr. XI. 193, Kr. Æv. III. 241, se 4. glæde; Registr. 109; hvoraf mskesjæl er gjort, dens sæde i blodet, hvad der bliver af den, når den skilles fra kroppen, Lucid. 30. 31. 55; strid mellem legeme og s-, jfr. DgF. III. 902. a; kamp om s-, fanden fortrækker, Kr. IV. 344. 442, Sagn II. 316. 271, Arnas. I. 502. 505. 520. 580-581, Cav. Wär. I. 363, Rochh. D Gl. I. 169; „sjælebad" gives indbudte gæster, se Fritzn.[2] sálubað; „sjæleringning" for at hjælpe døende mod djævel, Thiele Overtro nr. 678, Cav. Wär. I. 457; udbredt er forestillingen at vinduer el. dör skal lukkes op, også i Danmark, for at sjælen kan slippe ud, når et mske dør; ligger hekse, også andre msker, for døden, løftes en møntørv, Kr. VI. 196. 268, se heks I. 582. 15; på Isl. tages blæren, der i stedet for glas lukker vinduesåbningen, fra, se Liebr. Volksk. 371. 31,

Arnas. II. 552, jfr. Wuttke nr. 725, Urdsbr. V. 192, Rochh. D. Gl. I. 171-72, Mélus. I. 128. 528 (Frankr.), Ralston, Songs 314; nytårsaften skal sjælene af dem, som i året skal dø, mødes ved deres grave, Kr. Sagn II. 407. 275; sj- kan frigöre sig for legemet i sövne el. ved død, forlade det i allehånde skikkelser, se mus II. 631. 16 b; sove; jfr. som fisk fra Magnus godes mund, se H. Hårderådes S. kap. 37, Rafn IV. 187, se JK. 386 øv., Haukenæs II. 59, Maurer Isl. S. 79. 81; viser sig efter døden i fugleham, se Faye 227, Kr. Sagn V. 330. 56, jfr. Dania II. 180 i St. Brandans legende; Afzel. III. 10, Solarljóð 53; som due (s. d.); som ravn (22.9 a); som krage II. 285. 47 b; eftersom den er salig eller fortabt, jfr. Rochh. D. Gl. I. 156. 101-2; sjæle som sorte fugle, Kr. Sagn IV. 317 øv., jfr. Graf Miti I. 250, Weinh. Volksk. IV. 258 (Island); sj- af myrdet barn fugl i træ, Gr. Registr. nr. 41 a; se Sgr. XI. 184. 550, XII. 117. 245, Eftersl. 151, Kr. VII. 381. 59; jfr. Grimm K. M. nr. 47 m. anm. samt III. 176; i den eng. overs. II. 398; Magyar T. 419; i andeham, Kr. Sagn V. 323. 27; i gåseham, Kr. Sagn V. 26; sjæle sés som fugle og kør i Hades, jfr. Gr. Gl. d. M. I. 7, Registr. nr. 82 e; slgn Magyar T. 92, Rochh. D. Gl. I. 248; skibbrudnes sjæle i fugleham, Krist. Sagn II. 132. 121; jfr. Nicolaiss. Nordland IV. 31. 32; som svin, hare, kat, JK. 391. 54-56; som unghöved, Kr. Alm. V. 189 ned.; i rævs ham, Kr. Sagn V. 341. 91; som et hvidt føl ved ligfærd, Fischer s. 149, jfr. Rochh. D. Gl. I. 111; som en væsel, Liebr. Gervas. s. 114, Grimm S. II. 128. 461; som en kat, Grimm S. I. 296. 250, jfr. JK. 391. 1256; som kat el. hund, Liebr. Volksk. s. 12 (Siam); som en slange, Grimm Sagen II. 83. 433, Krauss Sreca s. 20. 21; som kanin, sommerfugl, Yeats s. 129; som frø, Urdsbr. VI. 59. 6; som humlebi, Busch s. 68, Rochh. D. Gl. I. 147, Folkl. Journ. VI. 171 (Skotl.); se om s- i dyrehamme, Pf. GE. 433; som et nyfødt barn hos døende, Urquell II. 90, Cavall. Wärend I. 354, se Kr. Nyrop, Teaterforest. i Middelald. (1892) s. 40, billederne i Revue Tr. Pop. VII. 646 flg.; når sjælen forlader legemet, er den så stor som en höne, Sgr. V. 46. 436; på kirkegård leger små nögne börn, Kr. Sagn II. 306. 35; som en byge fjer, Qvigstad 182; som skygge, Kr. Sagn IV. 317. 17; som en sort røg, Grimm S. I. 295. 249, som tåge, Arnas. I. 356; som et lys, Veck. Volksk. II. 238; forestillingerne herom er særdeles udbredte, se Grimm, Myth.[2] 789. 1036, Wuttke nr. 60, Liebr. Volksk. 206, Ralston, Songs s. 107-117, Tylor, Anf. d. K. I. 435, II. 193, Hartl. Science s. 28. 97, Folkl. Journ. V. 225 (Kina), Amer. Folkl. IV. 113 (Birma); af uskyldig dræbtes grave vokser sjælene op som lilier (s. d.), træer (s. d.); under ligtalen ser præsten efter den afdødes sjæl, Krist. Sagn II. 313. 261, jfr. Segerst. 187; den døvstumme ser sjælene drage bort til salighed el. pine, Kr. Sagn II. 314. 266-71; s- sidder på kirkespiret under jordefærden og flyver bort som due el. ravn, Cav. Wär. I. 428, 430, 363; ses som hvid el. sort ånd svævende over ligkisten, eftersom den er salig el. usalig, når man kiger gennem hests ører, Wigstr. II. 324, Liebr. Volksk. 370 (Isl.), Arnas. I. 578, jfr. se (174. 17); kan forvirres og ledes på vildspor, når den forlader legemet, se JK. 391. 57, Sgr. III. 192. 42, jfr. ligport; slgn DgF. nr. 105: den rige mands sj-; nr. 106 sj- for himmeriges dör; nr. 107 barnesj-; den døde bor i graven, se Bjerge Aarb. V. 1 flg. m. henvisn.; kalder på efterlevende, Thiele II. 129; præsten kalder på kirkegård de døde sjæle frem til skrifte, Kr. III. 199; der er sti mellem venners grave, Kr. III. 161. 225; tredie nat efter jordefærd besøger den døde sit hjem, se Thiele Overtro nr. 695, JK. 196. 109, Sgr. VIII. 190. 97; jfr. Decamerone VII. 10, Flinchs Ovs. II. 127 ned.; kan ej forlade gravens nærhed, JK. 340. 7, jfr. 370. 47; hindres i at få ro, da der daglig bankes på grav, Arnas. II. 474, plukkes græs på den, Gr. Gl. d. M. III. 242; spot med den døde ved grav hævnes, Krist. Alm. VI. 193. 409; s- af uvenner, kævles og klamres efter død, Møller, Bornh. 22, Bang, Præstegdsl. 252; Bjerge, Aarb. V. 41. 47; døde danser og svinger med liglagen, Kr. Sagn II. 303. 24; prøve for genfærd er, om de kan sige: „min sjæl lover herren", se Kr. IV. 269. 389, VI. 137. 198; Sagn V. 322. 22. 68, VI. 196. 58; frugtsommelig (s. d.) kvinde skal have börnetöj med i grav; den afdøde præst samler de afdødes sjæle til gudstjeneste (s. d.),

Kr. Sagn II. 286. 157; — mens heksen ligger sanseløs, er sjælen på vandring, se J. K. 419. 97, heks I. 581. 5, se Fritzn.[2] hamr; endvidere kan henvises til Snorre, Ynglingesaga k. 7, hvor der fortælles om Odin: stundom lå kroppen som sovende el. død, men han var da fugl el. dyr, fisk el. orm, og drog en kort stund til fjerne lande; Grb. 149. 45 om Finlappen: „*åjən wa ræst uw å kråpi å øwə bjærə å dòl, owə lạj å strạj*“, jfr. henvisningerne under: Finlap, jfr. Arnason I. 560, Bjerge Aarb. IV. 99, Faye s. 64 anm., Urdsbr. V. 134, Strackerj. I. 378 a. b., Wolf N. S. 343. 250, Harl. & Wilk., Lancash. Folkl. s. 105, Grimm, Myth.[2] 1031, Lang, Myth, Rit. & Rel. I. 48, Hartl. Science s. 334, Ralston, Songs 117 ned., Krauss, Hexensagen s. 29 b; „troldens sjæl, hjærte, liv findes udenfor ham i æventyret, se henvisn. und. hjærte I. 631. 17; i ævent. om den taknemmelige døde, følger den dødes sj- i menneskeskikkelse sin velgörer, se henvisn. und. 2. død I. 228. 11 flg., lig 412. 5; St. Peder kommer med to sjæleflokke, nogle har en slange, andre en stjærne i hjærtet, Arne s. 32; hellere to sjæle til helvede end at hendes börn skal mangle brød, ønsker konen, Kr. IV. 110. 150; fanden får to sjæle for en, Kr. V. 221, Registr. nr. 57, jfr. Nicol. Nordl. IV. 44; livet er forlist, men sjælen frelst, Kr. IV. 198. 276; i en besværgelse: ligeså stille som det dyr står for dig, ligeså stille skal din s- brænde i helvede, Kr. IV. 229. 323, jfr. 113. 153, Sagn IV. 312. 03; sjæle, der hverken hører himmerig el. helvede til, skal til Naboskrog (s. d.), Thiele Overtro nr. 696; nisse steger sjæle i det smör, han får i grød, se Kr. Sagn II. 79. 150; har fået 7 sjæle, Asbj. III. 370, Weinh. Volksk. VIII. 268; i sagn er det et alm. træk, at msker sælger deres s- til djævelen mod at opnå noget, jfr. Folkebogen Faust, Nyerup Morskabsl. 183; legenden om Theofilus, Gering II. nr. 48, s. 133; jfr. Thiele II. 81. 84, Kr. IX. 223, jfr. Arnas. I. 486, Strackerj. I. 266. 204. 278 n, Kuhn, M. S. 151. 217, Wolf N. S. 283. 432. 358. 359. 551. 454. 455. 459, Ndl. Volksk. II. 178. 180, Heppe-Soldan I. 164, Grimm, Myth.[2] 514. 958, Folkl. Journ. V. 99 (Cornwall), Mélus. V. 91 (Frankr.); tlm.: *han æ lisd nyw dm æn ør* (el. *skæləŋ*) *sdm fanən dm æn siəl*, Sgr. II. 108. 498 (Fly, Fjends h.); alm. om sj-, se Tylor Anf. I. 411 flg., Bastian, Die Seele 1868; Wuttke regist., Strackerj. II. 67. 340. 114. 413, Grimm Myth.[2] 786 flg., jfr. 2. død, fanden, frimurer, friskytte, gjenfærd, -ganger, -kalding; helvede, himmerig, hvirvelvind, lig, salig, selvmorder, skat, skygge, spøgelse, særk. — **2**) svömmeblæren i sild; når man æder „sjælen“ af den første sild, man får i året, skal man ikke få kolden det år, Kr. IV. 361. 154; se sildesjæl, sildemand, sun; jfr. Aasen saal, isl. sál, sv. själ; se min-, moders-.

sjælden, bio. *sjælən* (D.); *sjalən* (Testrup, Hundsl. s., Almind v. Viborg, Mors, Thy, Vens.); *sjal* (Løgstør); *sjolən* (Sem, Bradr., Åbenrå, Andst); *sjolən* (Ang.); *sjålən* (Sundev.); *sjålən* (Lindk.); *sjålən* (N. Sams); *sjèlən* (S. Sams); = rgsm.; *ə sjalən søn; de æ så sjalənt; ən sjalən gu kun* (Vens.); *æn sjèlən gòŋ* (Søvind); *de æ nyt, såm sjalən skiər, te gaməl hæjst for føl* (Mors); jfr. isl. sjaldan, Aasen sjeldan, htsk selten; se sælsom.

sjældenglad, no. om den utilfredse siges: *hạj æ nåk frå Sjalənglọ* (Vens.).

sjældenhed, no. *sjælənhijəð* (Andst); *sjælənhið* (Agger); *sjèlənhei æn* (Søvind); = rgsm.; *de hør te sjalhedən å fo ham å sij* (Løgstør).

sjælegave, no. *sælgaw* glds (Mors); gave af en døende, se i viserne Sgr. I. 5. 14, II. 11. 8, VI. 19. 38, XII. 103. 237, Kr. I. 263. 19, Gr. Gl. d. M. I. 23. 32, DgF. II. nr. 84 s. 409. 35; ko II. 240. 10 b, ræv III. 113. 2 b, stud.

sjæleglad, to. *sjæləglaj* (Søvind s.); *sjæləglå* (Agger, D.); = rgsm.

sjælesørger, no. Aggerbo skal give s- $^1/_3$ af strandingsgods, se Kr. VI. 248. 38, jfr. Sgr. X. 226. 30.

sjælhund, no. se sælhund.

Sjælland, no. *Sælaň* (vestj., vist alm.); *Sællạj; i Sællæjər; sællạjsk* (Vens.); øen Sælland; deraf *Sælæňər; Sjælaň ær et skit lelə laň, få diər fo di eț får eț*, Sgr. II. 90. 437, se 2. Fyn; Jyden siger: „du er fra S-, du er så begjærlig“, Kr. IX. 95. 15; navnet stammer efter dr. Nielsens mening fra „sæ“, sø og „land“; gldsk form fra 11. årh. Seland se U. Bl. I. 169.

sjælsom, bio. se sælsom.

sjælsot, no. se solsort.

sjælstyrje, no. *sjælsty'rə æn -r* (D.); *skælstyr æn -ər* (Lønb.); stør, en fisk, accipenser sturio; udtalen forekommer mig vaklende: *sælstyr, sjælsdyr;* den sidste del af ordet synes utvivlsomt at være nrsk styrja, er den første del sæl (-hund)? jfr. Kalk. størie.

sjæsk, no. eller sjæsker, navn på en fugl, som nævnes recurvirostra quosetta; sj. (Mors), Mb.

sjö, no. se sø.

sjökn, to. se søgn.

sjøl, uo. se søle.

sjømodig, to. se sørgmodig.

sjøn, no. uo. se syn, syne, synne.

sjøng, uo. se synge.

sjønnest, no. se synnest.

sjønsk, to. se synsk.

sjønt, tf. se synet.

sjöv, no. se sjov, sø.

sjövdog, no. uo. se sødug, -dugge.

sjöve, uo. se sjove.

sjå, no. se sø.

sjålen, bio. se sjælden.

ska, uo. ft. se skjære.

1. skab, no. *skąƀ è* best. *-ə* (Vens.); *skaꝟ* (Vejr.); *skåƀ* (Mors); *skaf de* (Agerskov, Bradr.); skeden om hingstens avlelem; avlelemmet selv (Bradr.), ligeså S. Hald h., hvor det også skal betyde hoppens vagina, J. S. VIII. 274, jfr. isl. sköp.

2. skab, no. *skåv æn* (D.); *skav æn* (Agersk.); façon, skikkelsen, *æn hår dæn såm skåv som æn spå* (D.).

3. skab, no. *-skaƀ* (Vens.); *-skav* (vestj., alm.); *-skop* (Ang.), se byskop, Hag.; *æn* el. *è: è broeskaƀ, æn klòqskaƀ* (Vens.); alm. afledningsendelse, Aasen, isl. -skap, beskaffenhed; htsk -schaft; jfr. 2. skab; se arrig-,*-baldre-, band-, bekjendt-, bo-, borger-, broder-, bullen-, djævel., doven-, drukken-, dår-, egen-, fadder-, familie-, fanden-, fangen-, fjend-, forstander-, frynt-, fælles-, færden-, følge-, gal-, gemen-, gjerrig-, hellig-, kjend-, kjælen-, klog-, kund-, loven-, lådden-, mand-, mild-, mo-, mod-, mor-, nabo-, ond-, regn-, ro-, sel-, slægt-, svoger-, tro-, ven-, viden-, vid-, vild-, vred-, vært-, ægte-.

4. skab, no. *skąƀ è* best. *-ə* flt. *skąƀ* (Vens.); *skav æn skåv* (D.); *skav et skąv* (Søvind s.); *skåƀ æn skåƀ* (Agger); *skaf et skąf* (Sundeved, Ang.); *šab et šąb* (Fjolde); = rgsm.; et stykke bohave til at gæmme noget i; *lisom do' vel, betə mań, mæn hær skal æ skaf stǫ* (vestj.); jfr. Mejb. s. 85 om de forskellige skikke i Sverig m. h. t. skabets plads i huset; *æn skåƀful klæjər* (Agger); fuld mand pisser i skabet, Kr. Alm.[2] III. 83. 21. 22; tlm.: „han troede, te a skulde have gået i æ skab til æ døde mus“, el. „til det røgede kjød“, Kr. Ordspr. s. 279, ɔ: være død; Skafføgård har navn af skab, skåret i et træ, Kr. Sagn III. 280. 79; s- knirker mod storm, Kr. Sagn II. 556. 308, se møbel; jfr. Aasen skaap itk., sv. skåp, mnt. schap; bog-, ege-, *flue-, glas-, hjörne-, hænge-, ildings-, kande-, *kjøkken-, klæde-, mąd-, penge-, vrå-, væg-.

5. skab, no. *skąƀ è* (Vens.); *skaƀ de* (Agger); *skąƀ, skąv* el. *skaꝟ* (Søvind s.); en hudsygdom, fnat (s. d.); „*gaməl skaƀ èr eńc nèm å dryẘ*“, Grb. 234. 104, gammelt skab er ikke nemt at fordrive; råd for skab hos heste, Kr. Sagn VII. 464. 05; præst spörger dreng: „kan du sige mig noget om ægteskabet?“ denne svarede: „*a cęjə bådə ęqskąƀ å fǫrskąƀ, mən èktə skąƀ, de ma da wè fanən te skąƀ*“ (Vens.); overtro derom se Amins. IV. 95 dets oprind. Folkl. II. 49 (Finner); jfr. Aasen, skabb itk., eng. scab, lat. scabies; svæld.

skabagtig, to. *skaƀakti* (Vens.); = rgsm.

skabe, uo.
skąƀ -ər skaƀt skaƀt (Vens.);
skåƀ -ər skaƀt skaƀt (Agger);
skåv -ər skavt skaft (D., Andst);
skǫƀ -ə -t skòƀt (Søvind s., glds); el.
skąƀ -ə -t skąƀt;
skåv -ə skaft skaft (Elsted). —
1) frembringe; *wå hær skåvər ålər æn mon, uðən han skåvər brø tę ən* (Andst), el. *han skåvər ęt bǫn, uðən han dẘ skåvər maƀ* (D.), somme siger *bdẘs* (vestj.); *hąj dòẘnə hwą da, Gu læ skąƀ* (Vens.); *de æ gåt ålt, va guj har skaft, sånær som ən tińtərə sǫ å ən uń kun* (Brandr.). — 2) tildanne til en vis skikkelse; *han ka ęt skåv ər åranliq* (vestj.), om en skrædder, ɔ: sætte ordentlig façon på, = *skąf æn kuəl* (Bradr.); han skaber sig i et svin, Kr. V. 280; hun skabte sig i en bygkjærne, Kr. VI. 194, ɔ: skabte sig om til; *hąj æ som skaƀt tę ə* (Vens.). — 3) *skåv -ə -t skåvt* (Elted); opfører sig

på en vis styg måde; *skåb sæ -ər -əð* (Agger); *skåb sæ gal* (Agger); *han skavt sæ gal* (vestj.), opførte sig som en vred mand, skældte ud; „jo, de ua osse nød, do, så uind å skav sæ for“, And. Frieri, jo, det var også noget, du, at skabe sig så vred for; *„haj rèñc å swent mè di kwęjmeskər å skabt sè, så de èr hòtə èn skam å sæj“*, Grb. 6. 26; *haj gor å skabər å jò sæ te* (Vens.); *skaf sæ, skaft sæ* (Agersk.); jfr. Aasen, isl. skapa, htsk schaffen; skaffe.

skabelon, no. *skabəlu·wn æn* (Vens.); *skabəlå·wn* (Agger, vestj.); *skabəlo·n* (Søvind s.); *skafəlu·ən* (Bradr.); *skabəlu·ən* (Fjolde); model, skikkelse, skabning; en bue, der bruges til model for en hvælving (Bradr., Fjolde, vistn. alm.); imens var Svend og hans kjæreste komne i deres egen skabelon igjen, Sgr. VI. 135, ɔ: skikkelse; *„dæråp hò di non wil cyr å èn sæ skabəlu·wn, dè løbər uw i skòwən“*, Grb. 147. 4; deroppe har de nogle vilde kør af en sær skikkelse, der løber ude i skovene; *de æ æn sær skabəlå·wn dæñ førtöj hår* (Agger); ordet synes også at kunne bruges som to.: *han ær skabəlu·ən* (Fjolde), ɔ: man kan ikke blive klog på ham; htsk schablone, mnt. schampelûn, Sch.Lübb. model; nævefægter, Weig. Wb., fr. champion, det samme; med hensyn til betydningens overgang til: mønster, model, kan smlignes ausbundt, patron; se skabilken.

skabenke vand, no. et lægemiddel, Kr. VI. 372. 178, mod abort; „skaburt vand“, aqua scabiosæ (1672)?

skaberak, no. *skavəra·k æn* (D.); *skabəra·k* (Agger); best. *skabəra·kə* (Vens.); löjerlig dragt, *hons æ de får è skabəra·k, do hò fåt øwə dè?* (Vens.); skabagtig person, *è li skabəra·k* (Vens.), skæo. om kvinder; htsk schabracke, et tyrkisk ridedækken, af et tyrkisk ord.

skaberas, no. *skaverò·s* (Lisbj., Terp); *liq i et sk-*, om sår, hvor blod og kød er i en vælling.

skaberi, no. = rgsm.; *ka hon eñc tål å hør ə? de æ da enc òñc en no skabəri·c* (Vens.).

skabernak, no. *skavənak de* (Sundeved); hovedkød på kør og får; *vi spist sk-*; jfr. htsk Schabernack, skælmsstykke, der synes sammensat af schaben, skrabe, og nack, nakke, se Weigand, Wörterbuch.

skabet, to. *skabə* (Vens.); *skabət* (Vor h.); besat med skab (s. d.), en hudsygdom; *è skabə fǫr* (Vens.); *jæn skabə fuwər ka fodæ·rə æn hijəl flåk* (Agger); *æn skabə dræŋ* (Agger), fnattet; *wè bådə luwsə å skabə* (Vens.), stærkt udtr. for urenlighed, se öm-.

skabhals, no. *skabhals i* best. *-i* (Vens.); skældsord.

skabiesaft, no. lægemiddel, der udleveres syrop. capill. Veneris (Peters.).

skabilken, no. *skabe·lkən* (Malt); *skabe·ŋkəl è* best. *-t*, flt. *-ər* (Vens.), også: *skabe·lkən* el. *skrabe·lkənhuwə æn* (D.); et af træ el. pap tildannet mskehoved, der bruges af modehandlere til at tilpasse kapper o. lign.; også overført om hvad der er grimt el. skindmagert; *de ær è li skabe·ŋkəl* (Vens.), et modbydeligt kvindfolk; *uha, sekən skabe·lkən!* (Malt), el. *skabe·lkənhuwə!* (vestj.), om et skindmagert dyr; en grimrian; en der skaber sig (Vens.); over indkørselen til en herregård er et skabilkenhoved af træ fæstet som straf, Kr. Almuel. II. 115. 286; jfr. plt. scherbellen- el. scabellenkopp, Br. Wb.; sibillken el. schabülkenkopp, Schütze IV. 101; schabellenskop, Sch. Lübb. IV. 43. 37, af mlat. scabellum, bænk?

skab-lås, no. *skavlǫs æn* (D.); = rgsm.

skabning, no. *skavnəŋ æn* (D., Andst); *skåvnəŋ* (vestj.); *skabnəŋ i -ər* (Vens.); *skåbnəŋ* (Agger); *skafnəŋ æn* (Bradr.), *skabnəŋ æn* (Fjolde); skikkelse, form, alm. vist især om klæder, kreaturer; *æn hår æn gowə skåvnəŋ* (vestj.); fjante, halvtåbelig person (Agger); se skabe; van-.

skabsdör, no. *skåbdǫr æn -dǫr* (Agger); *skabdǫr æn* best. *-döŋ* flt. *-dǫr* (Vens.); = rgsm.

skabseng, no. *skabsæŋ æn* (Røgen s.); gldgs lukket seng, alkoveseng.

skabslåge, no. *skavlǫq æn -ər* (Søvind s.); = skabdör.

-skabt, tf. jfr. skabe; her må anføres som afledede forstærkede former: *eŋən* el. *ålə nòwə værdəns skabtigə tèŋ* (Søvind s.), ingen verdens ting; *haj jow ęjən* el. *òlə non wærdəns skapti* el. *skaptiqə teŋ* (Vens.); *„sin wi no kam uw, war e døqti lyst å en skabtəns teŋ*

i wæj får å fęj hjèm", Grb. 50. 146, ɔ: ingen verdens ting var i vejen for at finde hjem; *guska·bliqə daw* (Vens.); jfr. nyisl.: han bannaði mönnum sínum að láta vita nokkurn skapaðan hlut af atburði þessum, Arnas. II. 353; se gud-, liv-, van-, vel-.

skabtens, skabtig, to. se skabt.

skaburt, no. lægemiddel, udleveres herba centauri minoris; for sk-saft, syrop. althea (Peters.).

1. skade, isl. skaði, no. *skǫ -i* best. *skǫi* (Vens.); *skå æn* (N. Sams); *skåi æn* (S. Sams); *skåi* hak. best. *skåjən* eller *skajən* (Tved); *skå æn* (Øland, Halling, Gimming, Harridslev, Haslund, Sporup, Havbro, Løgstør, S. Hald h., Støvr. h.); *skå* el. *skǫ æn* (Søvind, Tåning, Røgen, Linå, Uth, Dover); *skåi* (Vejlby Fr.), også *skåð* (Andst); *skå* (D., N. Farup, Nykirke, Jannerup, Lyne, Grindsted, Almind (Vib.), Vejr., Mors, Thy, Agger); *skåi* (Skodb., Bjært); *skai* (Sem, V. Vedsted, vestslesv., Meolden, Ballum, Emmerlev, Römø, Hammelev, Aller, Nustrup, Agersk., Åbenrå, Sundev., Mellemslesv., Valsb., Egbæk, Hjoldelund, Tinglev, Medelby, Rapsted, Als); *ska æn* (Fjolde). — 1) = rgsm.; tab, ulykke; *ta skǫ we no, cyən wel go te skǫ* (Vens.); *han kom te skå o brækət hans bijən* (D.); *a æ komən få skå o ha brækət mi spåskawt* (D.), ɔ: jeg har haft det uheld; *ǧò skǫ* (Søvind s.); om börn siges: *di ska jò skǫ föri di ka jò gawn* (Vens.); *hąj jər ti skǫər få jit gawn* (Vens.); *ta skå, få skå* (Agger); *de ær ǒlə så stuər i skǫ, de ær i* (jo) *non te bǫ* (Vens.); *dær komər ålər æn skå te æ lan, de æ ju nuə te gawn* (Mors); *fæləs skå æ fæləs trøst* (Tåning, Fjends h.); *fæləs skå æ hòwrəs* el. *trøstələ* (vestj.); *fæləs skai æ trøstələ* (N. Slesv.); *skå o spåt føləs ǧan* (D.); spottende kan siges: *ja, da ha di slawən skåð te!* (Andst), når man mener, skaden er ikke stor; *„i lelə drèŋ, hon ha, wa komən få skǫ å ha sit hæ spelən å"*, Grb. 160. 6, en lille dreng, hun havde, havde uheldigvis set, at hun for afsted; *æ skai ka vær liq stor, mæn ær iłək liq trøkən* (vestslesv.); *wi cyr åpå from å skǫ* (Vens.), vi kørte på lykke og fromme; *di gor i skå* (Løgstør), om kreaturer, der går i korn el. hvor de ikke må komme, jfr. Meyer Vlk. 147; *hwes tel æ do fræ, åm æ sku ta skå we ðæ?* Sgr. XII. 136. 283 (Thy), ɔ: blive frugtsommelig ved dig; se skodde; ben-, brand-, hofte-, knæ-, kræft-, lande-; Aasen, skade, isl. skaði hak; htsk schade el. schaden.

2. skade, uo. — I.) trans.
skåi skår skåi skåi (Andst);
skå -ər skaj skaj (D.); ft. *skåj*, tf. *skåj* (Agger);
skǫ -ə skǫ skǫət (Søvind s.);
skǫ -ər skåj skåj (Vens.);
skå skå skåt skåt (Elsted):
= rgsm.; *de skǫə mejə en de gawne* (Søvind), det skader mere end det gavner.
— II.) intrans.
skåi skåər skaj skaj (Andst);
skå skåər skaj skaj (D.);
skǫ -ə skaj skaj (Søvind s.);
skå -r skaj skaj (Agger); ft. *skåj* tf. *skåj* (Vens.);
= rgsm.; fejle; *hwans skår do? — såm klaw sæ o skår ek, såm bråwtər o hår ek* (Agger); *hwa skaj han?* (Søvind s.), hvad fejlede han? *læ ås sic dæ æba·q, æfå·r skǫ do enc* (Vens.), kan siges til den, der præsenterer sig i nye klæder; *hjèlsən dæm åpå de bǫr* (underforstået: *lǫr?*), *så wè di hons a skǫr* (Vens.), siges spøgende til den, som skal hilse hjemme; mulig obscön betydn., men forståelsen glemt.

3. skade, no., isl. skata; *ska æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *skåð æn skaðər* (Thy, Agger, Mors, Fur); en rokkefisk, raja, jfr. Aasen, isl. skata huk.; se 4. skade 2, skadebakkelse; pig-, slet-.

4. skade, no., fugl; *ska æn* best. *-ən* flt. *-ər* best. *-ərn* (Vens.); *skåð -ər* (Årdestrup, Harridslev, S. Hald, Hell. h.); *skå* best. *skåðən* flt. *skåðər* (Havbro s.); flt. *skåðər* (Flejsborg); *skåi* best. *skåjən* flt. *[skåjər]* (Sporup); *skå æn -ər* (S. Sams); *skǫi* el. *skåi* flt. *skåiə* (Røgen, Linå, Søvind s.); *skai* flt. *skajə* best. *skajərən* (Tåning, Vor h., Dover); *skaði* flt. *-ə* (Hads h.); *skar -ər* (Almind v. Viborg); *skåð æn skaðər* (D., Andst, vestj., Mors, Thy, Fur; Uth, Törrild, Nörup); *skår skarər* (Vejr., Bjering, Skodborg, Aller); *skåə skårə* (Bjært); *skar skarər* (vestslesv., Hvidding, Ballum, Emmerlev, Römø, Rapsted, Hammelev, Agersk., Egbæk);

ska skarə (Åbenrå, Sundev.); *skaq* (Als, S. herred); *skar -ər* ˈ(Fjolde). — 1) = rgsm.; en fugl, corvus pica; *dæn̈ skal ha ət nep som ən skar, dær ka vær ənvær te mar* (Branderup); *dær war ən slaðər som syw skaðər i æn gåwl-æn̈* (Lb.), om megen og höjrøstet tale; *han dwat som æn skað* (Andst), han faldt som en skade, om den som falder pludselig; *kiq* el. *sę så höt som skarər i blest* (vestslesv.); *i fåk* (Mellemslesv.); *håp som æn ska å et vaətræ* (Ang.); börneremse:

dər håpət ən skåð o Vibårə gåð,
dær pijəv ən (på barnets pande),
dær skijəð ən (på næsen),
dær slåp ən iṅ (i munden) (vestj.);

den nævnes Klaus Petersen, Kr. Alm.[2] III. 142. 83; *skåən sęə på morəŋən å skwaðrə, de ræjnər i pøtən, te de plaðrə,* Sgr. II. 236. 922; i en spøgende besværgelse:

dær saḍ æn skåð åpọ et læj,
å ba få vræj,
dæn̈ håpət nær å nær,
git de blywə vær å vær!

Kr. IX. 70. 747 (Mds h.); jfr. signe; i forsikringer og eder: *de æ skaəns! skaən kom ætər ə! skaən smækə mæ! de wè a, skaən mæ, en̈c* (Vens.); fuglen synes forholdsvis at være lidet mærket i folkets overtro i Jylland, meget mere på øerne; *næ skaən stor åpå hukst* el. *skræpə, komə dæ fræmə* (Vens.), når skaden sidder i et træ, på taget el. over husdören og skvaldrer varsles fremmede, enten derfra, hvor den vender hoved el. hale, Kr. IX. 10. 84, J. K. 220. 236, Thiele Overtro nr. 579, Kr. Alm.[2] III. 142. 82 flg., Sgr. III. 127. 616, IV. 159. 495, VII. 63. 325. 326; jfr. Busch, Volksgl. s. 206, Runa VIII. 37, Nyl. IV. 98, Hazel. VI. 27, VIII. 68. 11; hamrer den i et træ, varsles krig, Sgr. III. 126. 606; skvaldrer den på hus, varsler den dødsfald, Sgr. V. 38. 318 (Vinding), Kr. VI. 261. 79; sidder den øverst i pæretræerne og skræpper, varsles frost, Sgr. VII. 63. 327 (Falster); flyver den lavt, bliver det dårligt vejr, Sgr. V. 38. 319; andre varsler, se Hartl. Sc. 30, Urquell VI. 2, Z. f. M. III. 312. 40, Le Braz 4, Rivista II. 155; hvor den bygger rede, gör den ingen fortræd, J. K. 220. 237, Sgr. IV. 156. 464; bygger den höjt, bliver sommeren fugtig, — lavt, bliver sommeren tör og kornet kort, Thiele, Overtro nr. 61. 62, Sgr. VII. 63. 328, jfr. Wigstr. II. 162. 268, Säve, Åkerns s. 31, Ons Vlksl. XII. 99; den bygger helst i blingrelöv (espetræer), Kr. VI. 259. 67, og begynder en fredag, Sgr. VIII. 156. 662 (Sæll.); den dovne drengs moder bliver til en skade, Sgr. XI. 199; skulde lære skovduen (s. d.) at bygge rede, Sgr. IV. 75. 221. 229, IX. 213. 656, Krist. Sagn II. 262. 48. 49, jfr. Tr. pop. VII. 480, XII. 549; den vil have gryn hos kat, Henriks. 48, Sv. Lndsm. I. 365; hvorfor den ler, Ons Volksl. II. 127; opr. hvid som sne, Ndl. Volksk. II. 66; skade bygger rede i torn, varsel om den store kamp (s. d.), Krist. Sagn II. 336. 42. 62. 63; hvor de bygger, følger uheld, Kr. VI. 259. 68, Wigstr. FS. 8. 20-22, 33, jfr. Wuttke nr. 275, Strackerj. I. 26, Z. f. M. II. 107, IV. 47. 7; ond fugl, vilde ej gå i arken med, Henders. s. 126; man må vogte sig for at øde skadereder, gör man det, følger ulykke, køerne kommer til at malke blod, Sgr. IV. 153. 432, jfr. 157. 472. 479, J. K. 220. 239, jfr. Cavall. Wärend I. 213. 333, II. XXXVI øverst, Gr. Tjust s. 36, Folkl. Journ. II. 258 (Irl.), Hofb. Nerike 217; skal rives ned pinse, Bruzel. 61; heller ikke må man skyde fuglen, J. K. 220. 238; påskemorgen skal man stå tidlig op, jage skaderne för solopgang af deres reder, så bevarer man sit helbred om sommeren (Vens.), Sgr. IV. 153. 423, Kr. VI. 276. 231, IX. 35. 368; man må efter at have jaget dem ud, springe tre gange over rindende vand, ellers sker der ulykke, J. K. 221. 243, jfr. Skytts h. 113; det skal ske jul, Gasl. 27, jfr. Cav. W. I. 211; skærtorsdag rider heksene til Bloksbjærg på skader og æder skadelorte ved deres altergang, Sgr. I. 79. 244, IV. 152. 422, VII. 59. 277, J. K. 221. 241. 242, Kr. Almuel. IV. 154. 447, Sagn VII. 110. 93, Efterslæt 234 ned. (Sæll., Møn, Bornh.), jfr. Wigstr. I. 114, FS. 33. 37, slgn Haukenæs IV. 572, Wuttke nr. 215, Am. Folkl. XI. 74; det er ondt varsel, den dag at høre dem skvaldre, Sgr. VII. 59. 277 (Møn); hekse færdes i skadeham, Wigstr. II. 120, Amins. VII. 99, Hofberg 175, Finlap; Wuttke nr. 402, marekvinde; Storaker 13, bjærgmand; er i djævelens følge, rejser til Hekkenfelt, Gasl. 42, Wigstr. II. 155,

(jfr. Amins. VIII. 90), Nyland IV. 56, jfr. Am. Folkl. II. 299, V. 111; ser man den, skal man korse sig, Leicestsh. Folkl. 35, Folkl. V. 38; heks har forbandet alt uden sk-, Nordlander, myth. S. 16; i dens æg, en dråbe af djævelens blod, Folkl. VII. 312; alm. om skader: varsler, overtro, se Kr. Alm.[2] I. 146. 75 flg., Folkev. XI. 382. 87 flg., Sundbl.[2] 145, P. Volksk. I. 60, V. 12, IX. 175. 7, Wuttke nr. 163, Strackerj. II. 103. 395, Gr. Myth.[2] 639 ned. 1085, Swains. Br. Birds 75, Sloet 232; blod af sk- til lægedom, Wigstr. FS. 399. 85, 404. 08; skulde en skade bygge på Bøtø, bliver en af pigerne der med barn, Sgr. VIII. 57. 190 (Falster); ved herrens kors siger skaden: „skyd ham!" Sgr. I. 108. 433; „skad ham!" B. Elmgaard, „Skattegraveren" s. 220, jfr. Strackerj. II. 103. 395 b; i visen beder den til gilde, for den er vidt bekendt, Sgr. VI. 226, Kr. SkVs. 76; hvad den ellers siger, se Sgr. IX. 213. 652, IV. 75. 222, 77. 234 (Bornh.), jfr. Ndl. Volksk. I. 82. 16; dens kælenavn er Klavs, Sgr. V. 78. 629 (Sæll.), jfr. Nyrop, Navnets Magt s. 128; den siger i ævent.: „snit af hæl og snit af tå, men hjemme sidder den, som æ guldsko skal på"! Kr. V. 50; Klods Hans finder en død skade, Sgr. VIII. 199. 795, Eftersl. 160, Segerst. 167, Hofb. Nerike 281, jfr. Nyrop, Nej s. 158; en skade trækkende med et læs torne som syn ved skattegravning, Kr. Sagn I. 384. 51, jfr. Sm. Medd II. XV, Wigstr. II. 98; suppe af sk-, lægedom mod gift, Kr. Sagn IV. 591. 98. 99. 07; jfr. pulver af törrede sk-, Knoop Ps. 319. 43; man peger på barnets pande: *„dę stu skąən"*; på næsen: *„dę skį skąən"*; på munden: *„dę blet ə i!"* (Vens.); gåde: der hopper en lire på kirkegårdsdige, dens kjole er skåren i fire terminer? Sgr. IX. 174. 540, jfr. Landstad 805. 2; eller: så hvid som sne, så sort som kul, så hård som horn, så spids som torn? jfr. Haukenæs II. 176. 6, Wärend nr. 11, N. Vadsbo nr. 64, Landstad 805. 3. 4. — **2)** *sku skąər* (Vens.), skyde skader, ɔ: slå smut; *trę ən ska mæ jęj* (sts.), A. står op på B.'s fødder, B. slår armene om ham og går med ham = *tre flęjər*, jfr. 3. skade; *hop skåð* (vestj.), leg: barnet sætter sig på hug, knytter hænderne under knæhaserne, gör således 3 hop, slår så kolbøtte uden at løse hænderne, atter 3 hop o. s. v.; *hwep skåð* (vestj.), = rgsm.'s: vippe, på et bræt, der er lagt over et dige el. en anden passelig höj genstand; den gamle heks vilde sidde og hvippe skade med den bitte dreng, Kr. V. 148; se skadehop, jfr. Aasen, sv. skata, huk.; se dvatte, Markolfus; hus-, kvab-, skov-, skræm-, strand-.

skadebakkelse, no. *skåðbakəls æn -ər* (Agger); klejne (s. d.), en lille kage, der har lighed med en tör rokke, en skade; kaldes også *skåð*.

skadebrønde, no. *skåbryñ* (vestj.); ildsvåde, som volder skade (vestj., Ginding h.), J. Saml. VIII. 274.

skadefisk, no. *skåðfesk æn* (Agger); = skade, raja; når kvinder spiser megen sk-, siges de at blive lystne efter karle.

skadehale, no. *æ skåðhalər* flt. (D.), er et markstykke i Darum sogn.

skadehop, no. *skąhop* (Vens.); *hop sk-* (Vens.), *hop skårhop* (vestj.); *hop skąðhop, nær di lå djèr heñər saməl ðjər djèr hambòwtər å tow æn par hop, fąr di bokəð hųə okòl* (Lild s.), se Kr. Börner. 264. 2, 580. 35; leg = hoppe skade; se 4. skade 2.

skadeland, no. den som tit gör skade el. er tilböjelig dertil, Mb.

skadeleger, no. *skåðljeqər* flt. (vestj.), også: *skarəljeqər;* = skadelillie (Varde), J. T. 266, en blomst, viola tricolor L.

skadelig, to. *skòlə* (Vens., Løsning); *skajlə* (Holstebro, Vejr.); *skålə* (D.); *skòlə* (Søvind); vestj. findes nok også formerne: *skaðəl* og *skålə,* = rgsm.; især om kreaturer, som vil rive sig løs og gå i korn; *cyən wa så skòlə ida·* (Vens.), køerne var slemme til at göre skade idag, f. eks. i bissevejr; *a ku eñc ha fǫən læŋər, få di wa så skòlə* (Vens.), jeg kunde ikke have fårene længer, fordi de var så slemme til at rende løs og göre skade; så kom de forbi en lille pige, der havde nogle får at passe og de var så skadelige, ... så siger hun: „I er da også nogle led' skadelig' får"! Kr. IV. 341; *hon hò to lį skòlə brekər* (Vens.), et par lede, ondskabsfulde öjne; jfr. skajl.

skadeløs, bio. *skåløs* (Lild s.); *skòsløs* (Søvind s.); *skåðløs* (D.); = rgsm., *slep skåløs fræ əð* (Lild s.).

skademand, no. *skåmaŋ æn* (S. Hald)

j i (Vens.); *skåmañ* (D., vestj.);
volder andre skade; *mi sk-*, ɔ:
n volder mig skade; *æ brænvin,*
hañlər, de æ hans skåmañ (D.),
e han nok tænke, hvem der var
nden, Kr. III. 257, J. Saml.[3] I. 49;
ennem nöglehul i kirkedör, hvem
k-, Kr. Sagn VII. 264. 20, tvinge
trolddom, sts. 358.

lens, to. *skåəns* (Løgstør); =

lens pølse, no. *skaəns pøls*
den af drøvtyggernes maver,
er efter kongehætten.

lenæb, no. *skåðnev æn -ər* (D.);
t -ə (Sundev.); *skanæp æn -ər*
en lille niptang med cylindriske
fr. naptang.

lerede, no. *skåðre æn* (vestj.);
best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.;
gawən i skåðre, ɔ: i filte (vestj.);
har i skæmtehist. en *skåre* på
Kr. Molboh. s. 99, tonsur? jfr.
e, svanerede.

leret, to. *skaərə* (Vens.); spraglet,
, se 4. skade.

lesløs, to. = rgsm.; *a ska nåk*
skòəslès (Vens.).

leunge, no. *skaoŋ i* best. *-i* flt. *-ər*
= rgsm.; *„de ær a æ slaw!“*
om æ skaroŋər, da plöjt han æ
n å sol əm få kyləŋər (N. Slesv.),
f slagsen! sagde Tyge om skade-
ɔ: det er ypperligt, netop hvad
bruge, jfr. Kr. Almuel. V. 66. 179.

leæg, no. *skåð-* el. *skåræk* (vestj.);
best. *-èqə* (Vens.); = rgsm.; den,
kan tie, har drukket sk-, Sgr.
858.

ls, no. et herreds- og bynavn;
Varde nævnes Skast, „Skazstath“
snavnet Skati; byen i Vestslesvig
Skast; det har sandsynligv. samme
e (Dr. O. Nielsen).

n, no. i edelige udtryk, se skade.

-an, no. i ordsprog *ætər æn*
komər æn leq-ø (Andst), ɔ: efter
er kommer en spreder.

fe, uo.
ər -ət (D., Elsted, Søvind, Søn-
j.); ft. tf. *-ə* (Vens.);
ər -əð (Agger, Han h.). —
m.; *skaf sæ a·n* (Bradr.), jfr. ty;
nowəj (Søvind s.), ɔ: det forslår
noget; *hwans hå do mæ de o skaf?*
(Agger), hvad har du med det at göre?
æ hår eŋən teŋ mæ dæ o skaf (Agger);
se af-. — **2**) holde måltid; *do ka go*
hæn o skaf! (S. Ho), også Agger; jfr.
Aasen, skaffa, htsk schaffen, mnt. schapen,
schappen eller scheppen; holl. schaffen:
skaffe, bringe tilveje; sætte mad på bord;
se skabe, skaffer; for-.

skaffelysker, no. *skafəly·skər i* (Vens.);
hånsord om en sløv kniv, se filsprækker.

-skaffen, to. se ret-, jfr. plt. recht-
schapen, htsk recht-schaffen, ɔ: recht-
geschaffen.

skaffer, no. *skafər i* best. *-i* flt. *-ər*
(Vens., Søvind s., Sønderj.); *skafər æn*
-ər (Agger, Hanh., Lild s.); ved bryllup-
per el. andre gilder: den el. de, som
bringer gæsterne til sæde og sætter ma-
den på bordet, og som mange steder
danser første dans med bruden (Agersk.
f. eks.); *æ skafərər gær får bor* (Bradr.),
ɔ: varter op; når gildet er tilende falder
sk- med et fad sand over dörtrinet el.
bringer en tap på tallerkenen (Fyn), Kr.
Almuel. IV. 70. 183, 77. 198, 80. 210, jfr.
sts. s. 68, Kr. Alm.[2] IV. 63. 89; hans tale
ved gilder, barsel, begravelse, Kr. Alm.
IV. 72, 85. 232, 94. 278; J. Saml.[2] III.
101-3, 116 flg., 127, 146; I.[3] 83 flg.,
jfr. Kr. Alm.[2] IV. 53. 59, 59. 83. Degnen,
med serviet for, er skaffer ved barsel,
bryllup og begravelse. Han modtager
maden af sysselfolkene og sætter den på
bordene; opfordrer derpå til stille bön;
i tidligere tider fremsagde han bönnen
og derefter det ønske: „sidder vel, fol-
kens!“ tager fadene bort og overgiver
dem i hines hænder, opfordrer til bön
efter måltidet; til slutning: „velbekom-
mens!“ (Ang.), Hag.; — ved bryllup to
skaffere, som havde hvide kniplingskan-
tede forklæder på; degnen var ligeledes
i skafferdragt, skar maden for ved bryl-
lupper (vestslesv.); forbud mod, at præster
og degne er skaffere 1686, Bang, Præste-
gårdsl. 166; *skafərn ska lån bowər å*
skamlər å stuəl, flaskər å glas ved bryl-
lup (Lild s.); se Wigstr. Folkeseder s. 43,
Folkev. VIII. 270, Fb. Bondel. II reg.,
Dania X. 171; bordpige, gulv 1; fedt-,
foder-.

skafferdans, no. første dans ved et
bondebryllup, hvilken, ligesom brudedan-

sen, når det kan lade sig göre, altid danses i det grönne (Sønderjyll. efter Outzen), Mb.

skaft, no. *skawt è* best. *-ə* flt. *skawt* best. *-ən* (Vens.); *skawt æn skawt* (Agg.); flt. *skawt* (vestj., Mors); *skawt et -ə* (Søvind s.); flt. *skawt* (Sundev.); *skaft* itk. best. *skaftə* flt. *-ər -ərn* (S. Sams). — 1) = rgsm.; *han røq å æ skawt* (Malt), ɔ: han røg af pinden; *hans hån sejər løs po æ skawt* (Agger), ɔ: han er hurtig til at slå fra sig, når han bliver vred; *di dånst* el. *slåwəst sådən te de røq om æ skawt* (Malt), ɔ: så det stod efter; *æ skawt pasər te æ skåwl* (sts.), ordsprog; *de ær ôlt skåwl som skawt* (Ang.); *dær æ lisåmanə skawt som skåwl* (Mellemslesv.), ordsprog; *låŋ o æ skawt* (D.), langskaftet; *wræjən i æ skawt* (Mors), tvær; *gö hæəl a skawt å læ stå te* (Sundev.), udtr. betyder: at lade stå til, og billedet er mulig taget fra et strömpeskaft: slide på skaft for hæl; *vi søŋər dansk saŋ, Sörən spel mæ, te de roŋər om æ skawt* (Askov), udtr. brugt af en tømrer; se 1. drag; grime-, horn-, hose-, karte-, kjølle-, kniv-, le-, lime-, mid-, penne-, pille-, piske-, rive-, sel-, ske-, skovl-, snyde-, spade-, strömpe-, stövle-, svøbe-, tömme-, vade-, økse-. — 2) = selkjæppen (s. d.) på væverstolen (Vens., D., Bradr.), deraf udtr. om væv: *to-, træj-, fir-, fæmskawtə* = tosel, tresel, firsel, femsel; se fem-, fir-, to-, tre-. — 3) *skawt æn* = flt. (Vejr., Mors, Thy, vestj.); to skridt = 3 alen, et mål, jfr. skår. — 4) hylsteret på hestens avlelem (vestslesv.), jfr. skab. — 5) sidste del af sammensætn. i mangfoldige skældsord, se bavle-, flyve-, hjabre-, hjappe-, revle-, jfr. Aasen skaft, isl. skapt itk., htsk schaft, som også betyder könslem; eng. shaft, besl. m. lat. scapus, gr. skeptron.

skafte, uo.
skawt -ər -ət (D., vestj., Malt, Andst);
skawt -ə -ət (Søvind s.). —
1) sætte skaft på; *skawt æn par træskostöwl* (Lindk.); *skawt æn ryw, æn hjòli* (Søvind s.); også fig.: *hun hår æ hiŋər gåt skawtət* (D.), hendes hænder sidder godt på skaftet, ɔ: hun er god til at bruge dem; se skjæfte; om-, op-. — 2) måle et stykke jord op med trin, se skaft 3; *han skawtər jowr å te dæm fatə ve Båris kærk* (vestj.), siges om den, som går med små, trippende skridt, Kr. VI. 326. 103, jfr. Kr. IV. 292; *skawt å* (Thy); *skawt a·w* (Lindk.), tage lange trin, gå ilsomt; *skåwt å* (Agger), tøfle af; *hwæm æ de, dær komər skåwtin?* se skovtre. — 3) *skawt uð* (Mors), om heste: trække avlelemmet ud for at stalde, för parring; jfr. Fritzn.[2] III. 289 b skaptr, spydstage, målestok.

skaftehavre, no. *skawthawər de* (vestslesv.); utærsket havre, der bruges til at fodre med.

skaftekorn, no. *skawtkuwən de* (D., vestj.); utærsket korn, om rug, byg, havre, vel sagtens også om hvede.

-skaftet, tf. *-skawtə* (Vens.); se et par godt skaftede hænder, Blich. Nov. III. 632, se skafte 1, skaft 2; *fem-, *fire-, hvid-, lang-, to-, tre-.

skaftning, no. *skawtneŋən* best. (Røgen); måden, hvorpå skaftet er sat på et redskab.

Skagbo, no. *Skawbo i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); beboer af Skagen (s. d.), siges at have været slemme strandrøvere; om Skagboerne fortælles, at de gav de reddede et pik for panden, Kr. Anholt 10. 16.

1. skage, uo. rage frem (Sønderj.), efter Outz.; *de skaqər uð* (vestj.), om jord, der går ud i en tunge, Mb.; jfr. Aasen, isl. skaga, rage frem; Skagen, skagge.

2. skage, uo.
skåq -ər skaqt skaqt (Andst); ft. tf. *skåqəð* (Thy, Mors); ft. tf. *skåqər* (Vejr.);
skaq -ər -ə -ə, nok også:
skaq ft. *-t* (Vens.);
skaq -ər [skaqt] [skaqt] (Lild s.);
skaq (S. Sams);
skåq -ə -t skåəqt (Elsted);
skòq -ə -t skòqt (Søvind s., Røgen, S. Hald h.);
skaq -ər -ət (Agersk.);
skak -ə -t skakt (Sundev., Bradr.); — et arbejdsudtryk fra hørren: ved hjælp af skagefod og -hånd at befri hørren for skæver; *å skaq hör* (Lild s.); jfr. Aasen, isl. skaka, ryste, rense hør; se ful-, ren-.

skageblår, no. *skòqbloə de* (Søv. s.); *skaqblor* (S. Sams); best. *skaqbloən* (Vens.); *skakblåə* (Sundev.); blår, således som det fremkommer ved skagningen, inden det

bliver hæglet, grovt og fuldt af skæver; *hon vil för ser å hiñ aəs å spiñ skakblåə, såm hon vil ha ham*, J. M. 65; *dæ wa nåwə, dæ brujt skåqblorslaqənər po sænin*, Kr. IX. 222 (Linå), Alm. III. 89. 308; linned af sk-, Kr. Alm.[2] III. 57. 76; *skaqblos wøqər* (Vens.), se lysgarn.

skagebord, no. *skakboə et* (Sundev.); = skagefod.

skagefalds, bio. *sæt æ korn skaqfåls* (Brander.), ɔ: sætte negene skråt = ////.

skagefjæl, no. *skaqfiəl æn* (Lild s.); = skagefod (s. d.).

skagefod, no. *skåqfuwəð æn* (Andst, Mds. h.); *skåqfuð æn* (S. Hald h.); *skòqfoi* (Søvind s.); *skaqfu i* best. *-foi* el. *-fwòi* flt. *-fœər* (Vens.); *skakfo* (Sundev.); et redskab, hvorover hørtaverne lægges, mens skæverne slås af med en skagehånd-, -pind, -træ, -skede; billede, se Fb. Bondel. s. 113, Kr. Alm.[2] I. 155. 46.

skagefods, bio. hørknipperne lægges *skakfoəs* (Sundev.), ɔ: skiftevis med rod- el. topenden til samme side; ride skagfods, Mb., med begge fødder til en side (Sønderj.), efter Outzen; jfr. skagefæstet; se Rietz s. 577 skakföttes, om personer, der ligger med fødderne ved hinandens hoved, jfr. skagefalds.

skagefæstet, tf. *skawfæjst* el. *-fæst* (Vens.); *leq* el. *wæj sk-*, ɔ: ligge eller vende således, at den enes hoved ligger ved den andens fødder; tidligere var det nok ikke sjældent, at fattigfolk af mangel på sengklæder lod börn ligge sk-; i kornladen ligger negene sk-, ɔ: side om side, det enes top mod rodenden på det andet; jfr. skagefods.

skagegilde, no. *skåqgil et* (Røgen); *skaqgil* itk. (S. Sams); se skagelag.

skagehus, no. *skakhus et* (Sundev.); man holdt sk-, = skagelag; ved arbejdet var pigerne med, og det endtes med en *skakhusdañs*, når karlene kom og hentede dem og meldte sin ankomst med skud for vinduerne; se brødelag.

skagehöjtid, no. *skåqhötə æn* (Malt s.); = skagegilde.

skagehånd, no. *skåqhåñ æn* (Andst); *skåqhon æn* (S. Hald h.); *skòqhoñ* (Søvind s.); *skaqhòj æn* best. *-håjən* flt. *-hæjər* (Vens.); redskabet, hvormed skæver slås af høstaverne, jfr. Kr. Alm.[2] I. 155. 46.

skagekjæreste, no. pigerne uddeles ved skagegilder og bliver karlenes sk-r, Krist.. Almuel. III. 101. 360, se kartekjæreste.

skagelag, no. *go i skåqlaw* (Røgen s.); hörrets skagning ligesom husenes klining, uldens kartning blev i ældre tider alm. udført i samlag af byens unge folk, som gik fra gård til gård og lönnedes med et „skagegilde“, når arbejdet var tilende; jfr. Fb. Bondeliv s. 114, Kr. Almuel. I. 53, III. 101. 360-61, IV[2] 34. 97; Jyll. I. 341, Busch, Volksgl. s. 114.

skagelærred, no. lærred af blår? blårgarns sk- til skjorter og særker, Kr. Almuel. III. 95. 329.

skagemand, no. *skakmañ æn* (Sundev.); hørsvinger; den person, som forestår arbejdet med hørrens tilberedning; jfr. Kr. Alm.[2] III. 65. 39.

Skagen, no. *Skawi* best. (Vens.); *Skawən* (Lild s.); landets nordligste købstad; *i Skawbo* (Vens.), en beboer af Skagen; *Skawgrèn* best., Jyllands yderste spids mod nord; „den er snart værre at komme i kast med end Skagens bjærgene“, Kr. IX. 109. 154; *ska wi te Skawi, så ska wi te Skawi; å ska wi te Hòwi* (Höjen, Gl. Skagen), *så ska wi te Hòwi!*“ talem. (Vens.); *Skawkwòn*, se sand III. 154. 11 b; jfr. Aasen skage, fremstikkende odde, isl. skagi hak.; se 1. skage uo.

skagepind, no. *skåqpeñ æn* (Thy); = skagehånd.

skageskede, no. *skakskę æn* (Sundev.); = skagehånd.

skagespjæld, no. *skåqspjål æn* (Andst); = skagehånd (?)

skagetræ, no. *skaktræ et* (Sundev.); = skagehånd.

skagge, no. *skaqi [i]* (Vens.); fremspringende tunge el. spids af et stykke jord, jfr. 1. skage; se Aasen, skagge hak., udkant, afsidesliggende engstykke.

skaggi, no. *skaqi æn* (Vejr.); solhede med blæst, jfr. svalm.

Skagkone, no. *Skawkwòn æn* (Vens.); kone fra Skagen (s. d.).

skagle, no. *skawl i* best. *skawl* flt. *skawlər* (Vens.; vestj., Sall.); *skaqəl* (Elst.); *skakəl æn skaklə* (Sundeved, Ang.). — 1) = rgsm.; *æn gåŋ skawlər* (Thy); *æn sæt skawlər* (Vejr.), d. e. 2 par reb, altså til en tospændt vogn; *a ka et nåk æn skawl læŋər*, el. *a æ så træt, a ka et*

stiṅ æn skawl læŋər (Sall.), ikke kunne rokke el. stramme en skagle er udtryk for stor træthed; *mæ ska skær skawl så tilə, de mæ ka spesk ən i* (Vens.), ordsp., man skal skære skaglen så tidlig, at man kan spidse den sammen; *hąj slo te skawlərən,* ɔ: var kåd; *hąj wel eṅc jąn stywn skawl* (Vens.), ɔ: bestille noget; *gọ mæ leṇ skawlər* (Vens.), om heste, der ikke vil trække til, fig. om msker, der vil luske sig fra arbejdet; — forbindelsesleddene mellem plov og hamlen (Ang.). Der brugtes i ældre tid simeskagler; de lagde tre lag sime sammen, og når det var af stærkt havretag, kunde det alligevel bruges. Der var tre hold bæster for en plov, det midterste par havde nok halmpuder, men læderskagler. Der gik jo mange bæster til den gang, og når man tog huden af dem, skar man den i stribler og lavede skagler af; det bagerste par havde sivipuder og rebskagler, Kr. Alm. I. 59. 203; der brugtes halmskagler til stude, sts. 60. 206, jfr. Kr. Alm.[2] I. 27. 94, af flæg el. humleranker, der var snoede sammen I.[1] 61. 211; læderskagler, der törrer og trækker vogn hjem, Kr. Alm. I. 61. 212, Molboh. 111. 45; jfr. hammelreb; halm-, lin-. — **2)** plejlstangen på rokken (Thy, Mors). — **3)** = skravle (s. d.) (Holmsl., Andst). — **4)** *skawlər* på væverstolen (Lild s.), se steje. — **5)** firkantede trætallerkener er endnu i brug mange steder på Sams; nogle små, til en enkelt mand, kan være 7—8" lange og 4—5" brede; nogle större til to, tre mand kan være 1—1½ alen lange og kaldes „skagler", Sgr. II. 224. 19. — **6)** foragteligt udtryk om ben: *lòŋ skaqlə* (Søv.), lange skanker; *ka do ęt fo di skawlər om hwæra·ṅər?* (vestj.), ɔ: kan du ikke flytte dine ben; jfr. Aasen skokul, isl. skökull hak., sv. skakel; se skavle uo.; 1. hamle.

skaglereb, no. *skawlręb de* best. -ə (Vens.); = rgsm.; rykkes istykker af stærk mand, Kr. Alm. II. 164. 88, se hamlereb, skagle.

skagleslidt, to. *skawlslet* (Vens.); om heste med slidte mærker af skaglerne.

skagleöje, no. vel öjet på skaglerebet: det kast, der går om svinglen, se Kr. Alm.[2] I. 111. 70 (Vens.).

skags, bio. skrå (Mellemslesv.), Kok, se skak.

skai, no. uo. se skade.

skaj, no. *skaj i* (Vens., Thy, Mors, Lild); en tör, skarp vind, ødelæggende for plantevækst; *østən, wæjstən skaj* (Mors); mest nok om en svidende nordvest.

1. skaje, uo. *skaj -ər -əð* (Thy); ft. *skajə* tf. *skajə* (Vens.); om virkningen af vinden: svide, bringe til at visne; *de skajər æ kuwər o æ gres* (Mors), jfr. skassie.

2. skaje, no. *skaj æn -ər* (Vens.). — **1)** en fortörret trætop. — **2)** et magert kvindfolk.

3. skaje, uo. „Niels Kvæmbjerg havde nok aldrig „skajet" eller betlet", J. S. III. 127; „[natmandskvinden] beklagede sig over at være døbt i sin tid, da i andet fald hendes nød havde været nem at ende. Hvorledes det? spurgte min madmoder. Således, svarede hun, at enten jeg selv eller en af mine folk kaster mig i åen, nu da jeg ikke længere duer til at „skaje", sts. 131; løbe omkring på betleri; Dorphs Rotvelske Ordb. har skoie og no. skoier, se sköje.

skajet, to. *skajə* (Mors.); svidende, om vinden; *æn sk- wiṅ*.

skajl, to. *skajl* (D., vestj.); *skajəl, skajl* (vestslesv.); = skadelig? (s. d.); *æn sk- knæjt* (D.), er den, som uden barmhjærtighed tager den yderste skilling, ligeså Malt; *sk- i æ moṅ* (vestj.), slem til at snærte, man kan være mundrap uden at være sk-; *sk- ątər ndwət* (Andst), begærlig efter; *æn sk- kreatu·r* (vestj.), en ko, som ikke vil blive ved flokken, men går i korn; *han ær æn sk- huṅ te æn hjölə* (vestj.), ɔ: han er en dygtig karl; se Rietz 577, skala, springe rask; skal, om kreaturer, som springer over gærder.

skajle, uo. *skajl -ər -ət* (vestj.); gå urolig, om kvæg; farte omkring fra mark til mark; *æ kręskajlər.*

1. skak, to. *skak* flt. *skak* (vestj.; Vens.); skrå, skæv; diget går fra Hjelm mølle skak i nordvest, Kr. III. 281, se skå; *de mo nåk tąs po skak; de æ skor fo skak ą* (Agger); se Aasen skakk, isl. skakkr.

2. skak, no. = rgsm.; schak, låneord; *å spel skak, hòl jęj i skak,* fig. = rgsm. (Vens.).

skakarel, no. røgen af „skakareel"

er kyskhedsprøve, Krist. VI. 378. 235; betydning?

skakhövle, uo. *skakhæwl* (Agger); hövle skrå.

skakke, uo. *skak -ər -ət* (D., vestj.); harve på skrås over agrene; *å skak hora* (Vens.), ɔ: klippe håret; *do ska skak dæm fjæl nöj bæjər* (Agger), göre dem skrå; *do ska skak æ diq nöj mijər* (vestj.), lade diget skråne.

skaklændet, to. *skaklæñə* (vestj.); skrålændet, udtr. om en hest; jfr. Aasen, skakklendad.

skal, uo. se skulle.

1. skal, no. *skål æn skalər* (D., vestj.); flt. *skalər* (Vejr.); flt. *skålər* (Thy, Sall.); *skal æn skalər* (Hvejsel, Andst); *skòl æn* best. *skål* flt. *skòlər* el. *skålər* (Vens.); *skål æn* best. *skålən* flt. *skålər* (S. Sams.); *skal æn skalər* (Støvr.); flt. *skalər* el *skal* (S. Hald h.); *skal et* = flt. (Søv. s.); *skal æn -ər* (Agger); *skal et skalər* (Agersk.); flt. *skalə* (Åbenrå); *skjal et* (Bradr.); *šal* el. *skal et* (Fjolde, plt. dat sel); = rgsm.; hårdt hylster udenom noget; *akərå·t som æn skål; de skål* (Agger), knuste æggeskaller, som gives höns (D.); *æn skòl uən om ən can; æn skòl åpå strajən*, ɔ: muslingskal; en „bly-" el. „jærnskal" til *å reŋəl mæ* (Vens.), ɔ: spille klink med; *„skal", de æ te æ höns* (Brander.), talem., svar, når nogen siger: „du skal!" se skulle; jfr. Aasen skal itk. „skal" hylster; „skalle", pande, isl. skalli hak. skallet hoved; „skjel" isl. skel huk., musling; se skille no. skål; hav-, hjærne-, knæ-, kokes-, musling-, neder-, nødde-, over-, pande-, skripen-, strand-, ægge-, ærte-.

2. skal, no. *skal de* (Thy); *skal* (Mors, Vejr.); endeskiven af et brød; *æ skal å æ kåq* (Mors); se skalk, 1. skal, brød-.

skal-ende, no. *skalæñ æn -æñər* (Sall., vestj.), endestykket på et brød, se skalk.

skalfyre, no. *skalfy·r æn* (Randers, Århus); markbål, som hyrderne tænder om efteråret. „Det bekendtgöres herved, at afbrændingen af blus og skalfyr på markerne og i byerne er forbudt . . .", Rougsø m. fl. Herr's Kontor, 13. okt. 1894 Honnens; fyr af „skaller", tørre grene? se 5. skalle.

skalhovedet, to. *skalhwåðə* (Agger); *skalhòwəðə* (Rougsø herr.); *skalhwårət* (Mds h.); = skallet (s. d.); „en gammel skalhouet knarris", Yuelb. s. 72; jfr. Kr. IX. 197. 32; mske göres sk- af hekse, Kr. Sagn VII. 94. 9.

1. skalk, no. *skalk æn* (Randers, Thy, Mors); *skalk i* best. *-i* flt. *skalk* (Vens.). — **1)** = rgsm., skælm, listig person; *de ær æn ariq skalk* (Thy), en slem fyr; *ju arger skalk, ju bæjər løk, ju fijəðər flæsk, ju star støk, ju kroqər tre, ju bæjər krøk* (Mors), ordspr.; el. *i argər skalk, i bæjər løk, i stærkər æn ståðər i star krøk* (vestj.); der lå sådan en gammel skalk inde i ovnen, Kr. V. 123, også egennavn, sts. — **2)** bærestykke: et træstykke, som ved grundmur slås på sparretræerne ned mod gesimsen, for at lægge to el. tre lægter på og derved hindre tagdryp på murværket (Vens.); jfr. Aasen skalk, isl. skálkr hak., htsk schalk, mnt. schalk, Sch. Lübb. tjener, skælm; „die kleine stütze worauf ein sparren oder balken ruht"; V. S. O. „et skakhugget stykke træ, som anbringes nederst på sparrerne for at lede tagdryppet udenfor muren"; se marschal.

2. skalk, no. *skalk i* best. *-i* flt. *skalk* (Vens.); *skalk æn skalkə* (Søvind s.; vestj., D., Mors, Randers, Bradr., vistn. alm.); endeskive på brødet; *dæn jæn skalk ka eð dæn nåən* (Rand.), ordspil med 1. skalk; spøgende: *de ær eñc òñc en (ej* de Gl.) *skalki å i muwslot* (Vens.), ɔ: en ren ubetydelighed; en sk- af sigtebrød med $1^1/_2$ pægl brændevin lagdes under bakkerne på truget første gang man roede på havet, og kastedes overbord, når sidste krog gik i havet, idet man sagde: „i Jesu navn!" offer for godt fiske; jfr. J. Saml.[2] I. 50 (Vens.); sk- af brød må ej bortgives, Sgr. IX. 42. 39; en rugbrøds sk- tilligemed et ben uden kød gives morgenen efter brylluppet til brudefolkene, Sgr. X. 124. 94 (Dalby v. Kolding); se brød-, ende-, oste-; jfr. Aasen skalk, ligeså Rietz 585.

skalke, uo. *skalk -ər -ət* (D.); slå fjæller el. planker under sparrerne ved ovsbordet (s. d.) for at tætte; mursten *skalkər ur* (vestslesv.), om der er kridt el. kalk i dem, ɔ: skørnes, brister, når der kommer vand til; se 1. skalk 2.

skalkelykke, no. i talemåden: *skalk*

hår skalkløk (Mors.); el. *skalkhæl* (Vens.), siges spøgende om den der får endeskiven af brødet.

skalkestykke, no. *skalkstøk æn* (Thy); endeskive af brødet.

skalkesövn, no. i udtr.: *såw skalksöwn* (vestslesv.), ɔ: lade som man sover, se rævesövn.

1. skalle, no. *skalə æn* (Lild s.); skaft; *æn knyw mæ bianskalə*, med benskaft; se kniv-.

2. skalle, no. lusing el. et stød med panden mod modstanderens ansigt; *gi jæn æn skalə* (Vejr., Agger), et slag på hovedet; *æn cèbənhawnsk skalə* (Vens.), en lusing, slag i ansigtet; *drek jæn æn skalə* (Malt); *lak* el. *stek jæn æn skalə* (D.), hugge modstanderen med panden i ansigtet; *a ståk ham æn guwə skalə liq iñ imæ'l æ nijəs o æ moñ* (D.); jfr. Aasen, skalle, pande, forhoved; se pandeskal; mulig hører herhen sammensætningerne: hjappe-, ralte-, rap-, rive-, vild-; Rietz synes under rappskala at henvise til skala uo. „springa fort".

3. skalle, uo. *skål -ər -ət* (Agger); *æ skiñ, de skåləs* (D., vestj.); *haj skòləs sådaˑnt* (Vens.), huden skaller af; *de skalər* (Søvind s.); *æ bər skåləs i æ suwəl* (Agger), börnenes hud skaller af i solen; *dæñ ræt sij wa wæñ uwð o ðəm, hèləs wil di snår ha skålst hæn* (Lild s.), om sten.

4. skalle, no. *skalə æn -r* (D., vestj.); huk. best. *skalən* (Vens.); *skalə æn* = flt. (Agger, Mors.); en fisk, har tilnavnet blink- el. blingeröje; når der ingen andre fisk er, så er skallen god, Kok ordspr. 71. 805; *faŋ æn skalə* (N. Slesv.), træde i blødt, blive våd om fødderne, se lurregjedde, torsk, vasko; tjenestefolkene vil ikke spise skaller mere end tre gange om ugen, Kr. Alm. IV. 85. 233; skallerne græd i ævent. over at de ej kunde finde nöglerne, derfor har de røde öjne, Gr. Æv. II. 12; „o Stalderopgoer fanger di skalle, det hår di Rådvader til djer sommerfetalli", Kristensen Ordsprog 525 (Harte s. v. Kolding); „springe skalle", Krist. Börner. 600, behændighedsleg; se aborre, jfr. Sgr. XI. 17. 22, Kr. SkS. 125; ström-.

5. skalle, no. *skal æn -ər* (Års h.); *skal æn skal* (Tåning). — 1) nøgen lyngbakke mellem kær og hede (Års h.); øde stykke mark uden plantevækst (Løgstør). — 2) en tør gren, blæst ned i storm (Tåning); fra Viborg er opgivet *æn skal*, pæl, svært stykke tømmer, hvormed passer: Kr. IV. 151, en egeskalde, et temmelig svært træstykke; *de ær æn hoə skal* (Tåning), om msker, ɔ: en svær karl til at göre sjov o. sligt; er sagtens beslægtet med 1. skal (s. d.), Aasen skalle hak, pande, tör forhöjning.

6. skalle, uo. *skalə sæj -t* (vestslesv., Agersk., Ribe, D., Malt, Andst, vestj.); göre sig tilgode, ligge og slikke solskin, gotte sig; *a ska låw får, han skalət sæj* (D.), jfr. gasse, palle sig.

skalle-dræt, no. i udtr.: *han ğor ən guwə skalədræt* (vestj.), ɔ: et godt kup, jfr. konge-, præstehandel.

skalle-føde, no. i et byrim: var ikke kjær enge og skalle-føde, så var Sunds sogn snart øde, Kr. VI. 338. 181; S. er et hedesogn (Hmr.) med store enge og en sø i midten, hvor der fangedes mange skaller; i Busted får de en god skalleføde, Kr. IX. 129. 339, Ordspr. s. 503 ned. (Veggerby s. v. Ålborg); se skallesluger.

skallegren, no. *skaləgrijən* (N. Sams.); udtörret gren.

skalleklove, uo. *skaləklöw -ər* tf. *-klöwət* (D.); kløve en stamme således at klovet ikke træffer midten el. marven, så krummer det udkløvede stykke sig, hvad der ikke sker, når der kløves efter radius.

skalleret, to. *skòlərə* (Vens.), *haj æ så sk- i ansecə*, ɔ: huden skaller af.

Skallerup, no. *Skalərop*, sogn i Vens., men der siges: *Skalə sòwn, Skaləs cèrk*, jfr. Jetsmark.

skallesluger, no. *skaləsluqər æn -ər* (Malt, vestj.); en krikand; øgenavn til beboerne af Sunds s., (Hmr.), se Kr. Ordspr. s. 520; til beboerne af Dørup ved Mos sø, fordi de spiser så mange skaller, Kr. Almuel. III. 51. 162; se skalleføde.

skallet, to. *skalc* (Vens.); *skaləð* (Mors.); *skålə* (Hmr. glds.); *skalət* (Søvind s.); *skalə* (Agger); = rgsm.; uden hår på hovedet (alm.), jfr. barhovedet; også om en øde bakke, en kort og glathåret hest (Vens.); „no a æ jou wærken skalled eier gro", Anders. Begr.; *de ær et så næm å røkəs hor mæ æn skaləð*

(Mors.); *nåt skal̥ə hijə* (vestj.), et stykke ufrugtbart hedeland; mand blev sk- af at hælde hed vælling ud af kjærne (se 2 kjærne) over hovedet, se Kr. IX. 197. 32, SkS. 100, jfr. Sgr. XI. 186, Sv. Ldm. I. 575. 589, Bondes. Hist. 35, se Djurklou Ner. 85; St. Peter af varm pandekage i hat, Ndl. Volksk. VIII. 203; en anden historie, Kr. Alm.[2] VI. 144. 60, P. Vlk. VIII. 104, jfr. Rivista II. 316; den som lyver, bliver tidlig sk-, Kr. Alm.[2] III. 71. 95; får fugl fat i mskers afredte hår, bliver han sk-, Kr. Sagn IV. 626. 33; „Skalle" navn til trold, se Kr. Sagn I. 147. 47 flg.; om en skallet person siges: *han har nåk væn mæ· te Ulspels basəl, få dæ dańsət di å æ hoi* (el. til fandens bryllup, Kr. Ordspr. 26, jfr. P. Volksk. II. 126, III. 179 til Uglspils bryllup); el. *han æ möj kloq, få no bəgyńər ət å gro iğæməl æ hår* (Branderup); se lyve, rødt hår.

skalletakke, no. *skal̥tak æn* (Vejr., sj.); en vissen, större gren på et træ.

Skallingen, no. *æ Skal̥əŋ* (vestj.); en øde landtunge, der skyder ud nord for Grådyb i Vestj.

skalmeje, no. *skalmèj æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *skalmæ·j æn* (Gjedved, Randers); *skramè·j* el. *skarmè·j æn -ə* (Táning, Søvind s.); *skårmæ·j* (Skanderb.); *skarmæj æn -ər* (Mors.); hyrdeflöjte; „jæn ow kåhlen ga sæ te å blehs i en skarmejj ihn i hakkelshuset", Jyd. I. 15. 2; den dannes ved at skyde et stykke bark i hel tilstand, som et rør, af en tynd krist, i den ene ende af røret afskrælles det ydre lag af barken, så der bliver tyndere; ved denne tynde barks svingninger opstår lyden. En lang barkstrimmel, skrællet af en tykkere gren og rullet op som et kræmmerhus i en spiral, forfærdiges og i spiralens spidse ende stikkes røret; når man blæser i det frembringes en stærk skrattende lyd (Søvind, Gjern h.); andre steder flækkes og udhules en hyldepind, bindes sammen, der laves et mundstykke som på en klarinet (Holstebro egn, Mors), jfr. Kr. Börner. 678, flg. „ku hun no it betåel fjolen, kam hun ves te å ha jæn po skalmæjen", Jæger Ferie s. 30, ɔ: på snuden; jfr. htsk schalmeie, fr. chalumeau af lat. calamus, et rør.

-skalning, no. se for-.

skalotløg, no. *skalå·tløq æn* = flt. (D.), *skalå·tløq è* best. *-ə* flt. *-løq* el. *skalå·tər* (Vens.), allium ascalonium L. (alm. Thy, Sundeved), se J. T. 12; hængt i træer hindrer de fugle i at stjæle frugt, Kr. Alm.[2] I. 39. 27.

skalp, no. *skalp i skalp* (Sams); ærtebælg, isl. skálpr, mnt. schalp, frugtbælg; jfr. balle, kodde, polle; se ærte-.

skalte, uo. = rgsm.; i forb. med valte: *skal̥t å val̥t* (Elbo h.), ɔ: råde med noget som man har lyst, *skal̥t o wal̥t* (Agger); jfr. htsk schalten und walten; schalten betyder at skyde, støde et skib frem, derefter håndtere; se skante.

skaltorn, no. *skatå·rn et* (Støvr. h.); pludselig larm, brag; *de giə søən æn [skaltå·rn] eǹ i æ stuəståw* (Fjends h.), jfr. Kr. IX. 192; a har siddet som bitte pige og hørt, at det har gjort den ene skaltorn efter den anden nede i höjen, omtrènt ligesom når en sætter en spand ned på skorstenen, Kr. VIII. 9, *et rælə skatå·rn*, Kr. IX. 260. 101 (Nörhald h.), Sagn I. 22. 93. 94. 286. 953. 388. 61, se baltorn, torn.

skaltre, uo. *skal̥tər* (Malt); bjærge sig noget, men ikke i god betydning; *han ær æn gråw jæn te o skal̥tər* (Malt), ɔ: han er begærlig og forstår at skrabe til sig; *han skal̥trət da æn pons ve ət* (D., vestslesv.), han fik sig da bjærget en puns ved det; jfr. skjelte.

skalu, to. *skalu·* (D., vestj., Sall., Sams.); *skalu·k* (Lindk.); *skalu·ən* (Fjolde); undseelig, om börn (alm. vestj.), vist temmelig udbredt, også slukøret, modfalden; fortrydelig (Mors.); *æn skalu·rən knæjt* (vestj.), en lumsk fyr; fr. jaloux, skinsyg.

skam, no. *skam æn* (alm.). — **1)** = rgsm., beskæmmelse; *få skams skyl* (D.); *gò èn skam òwə* (Søv. s.); *go skam øwər* (Vens.), prostituere sig, beskæmmes; *hwæm dær eŋən skam skyjər, æ manə sårə kwet* (Mors.); *fò skam te tak* (Vens.); *„jò skam åpå"*, Grb. 217. 11, göre tilskamme; *„de wa òlc få stur èn skam"*, Grb. 44. 40; når der siges: *di hår skam te æ skå*, skam til skaden, kan tilföjes: *å skawt te æ spå* (Mors.), skaft til spaden; *blyw te skam* (Vens.); *stò tè skam* (Søv., Vens.), når man bruger et plumpt udtryk tilföes jævnlig: *de æ snår æn skam o sæj* (D.,

vestj.); *skam o skå føləs aj; de hå do skam å, de ær æn ewiq skam* (Agger); *de ær ən ewi spåt å skam* (Vens.); om hvad man ikke regner, kan siges: *dæn skam vel a· eð i mæ!* Sgr. XII. 77. 160 (vestj.), somme föjer til: *o æn støk smörəbrø;* siger én undskyldende: *de æ snår æn skam!* kan svares: *ja, de æ næstən hala·nən,* Kr. Ordspr. s. 542; se lande-; *få skam te tak; de æ bådə sqj å skam; do æ gu å wis ætə skam, do komər eñc få snòt ijæ·n* (Vens.), om den sendrægtige. — **2**) undseelse; *dær ær eŋən skam i ham* (D.). — **3**) skade; *æ hæst, di fæk da skam o dæn ræjs* (D.); *slo jæn te skam* (vestj.); *da skul du åsə fò skam* (Søvind), ɔ: ske en ulykke. — **4**) djævelen; men betydningen er glemt, brugen står tilbage i en mængde talemåder; *de wè a skam eñc, de æ skam sqj* (Vens.); *skam kom atər ət, sk- fo, sk- i hwèkən, de leqər skam i wål, te skam mæ ət* (vestj.); *skam får i mæ, skam mæ ðən datðw* (Randers); *betə skam, hilə skam* (Vens.); a troede, bitre skam, te de var gode, Kr. IX. 378. 211; men han kunde til skam vide, hvad den mand vilde have så mange heste til, Kr. VII. 296, ɔ: pokker ikke vide; å, skam med det! Kr. VII. 318, ɔ: pokker i vold med det; han bandede ikke, sagde blot: „få di for skam!", Kr. Sagn VI. 206. 593. 101. 230; „de ska, fo mæ skam, a dryw", And. Barsel; „skam slå dæ, ka do ik eed!" sts.; „skam slå ham, han mint ett mæ et; skam slå ham, han ka rih hwot han vil", Blich. Bindst.; *tak ham skam få de!* (Malt h.); *fòj få skam, de æ så skam sañ* (Agersk.); også: *a ka skamən et læv ən aw læŋər* (D.), jeg kan skam ikke holde det ud længere; i en gåde: „bedre end gud, ringere end skam", Sgr. IX. 140. 467; se ed, pine-; betydningen: den Onde er i svensk alm., se Rietz s. 578 og f. eks. Wigstr. II. 228. 236, Henriks. 58. 75; jfr. Aasen skam, isl. skömm huk.; htsk scham, undseelse.

skamagtig, to. *skama·qti* (Søv. s.); uforskammet; „son noj skamagtige tøw", Tkjær II. 88, sådant noget uforskammet töj; „son nojj Satens tøw, dæ liigh fram vil gjø nar a fålk, neh en gih dem borre eejj å drik, å så snyh mæ så skamagtig!" Jyd. I. 32. 1; *hon æ så møj skama·qtiq te å lyw* (Vens.).

skambrænde, uo. *skambræj -bræjər -bræñc -bræñc* (Vens.); brænde noget, så det bliver ødt.

skambyde, uo. *skamby -ər -böj* (Agersk., D., Andst, Agger); byde usömmelig lidt for en genstand; „du vil da vel ikke skambyde mig!" siger en handlende fortörnet, når han får et lavt bud på sine varer; når en genstand er „skambudt", er der nemlig siden ingen lykke ved den; J. K. 406. 39.

skamfere, uo.

skamfi·jər (Lindk., Agger); *skamfi·jr* uböjel. (Vens.);

skamfi·er -ə -t -t (Elsted);

ødelægge; jfr. mnt. schamferen.

skamfile, uo. *skamfi·jl* om stærkt slid på gods og töj tilsøs; *de æ skamfi·l* (vestj.).

skamflikker, no. flt. = rgsm., gloser, uartige hentydninger; „a troue te de wa Mikkel, mæ skamflækker", Anders. Bars.; *„kqj ha da eñc tij åpå ðñc èj gu ro å skamflèkər"*, Grb. 89. 8.

skamfuld, to. *skamful* (vestj., Vens.); undseelig; *sin hår han alti wan så skamful ve mæ* (vestj.); „så var Gamle-Jerrig så skamfuld narret", Kr. IV. 325, ɔ: narret, så han fik skam af det.

skamfutte, uo. *skamfu·t -ər -ət* (vestj., Vrads h.); *sk- jæn* (vestj.), skælde en vældig ud; „di råvt hurra få mæ, få de a søhn had skamfutted e tyw", Blich. Bindst.; de glemte ikke at skose og skamfutte mig, Kn. Skytte, Før og Nu [2] s. 132, V. S. O. skamfute, der dog måske er trykfejl for -futte; eng. (dis)comfit, Kalk.

skamfuttelig, to. *skamfutlə* (Malt); skammelig; *de æ da så møj skamfutlə!* (Lem s.).

skamfærd, no. i enkelte tlm.: *han fæk æn skamfar* (Lb.); *do skul da skijə æn sk-* (Hmr); *föj får æn sk-* (ssts.), = rgsm.; ulykke.

skamkjøb, no. *skamkyjəv æn* (vestj.); urimelig billigt køb.

skamkjøbe, uo. *skamkyjəv* (Vejle); købe for urimelig billig pris.

skamme, uo. *skam -ə -ət* (Søvind s., Elst); ft. *skamt*, tf. *skamt* el. *skamt* (Vens.); = rgsm.; *do ma ewi skam dæ!* (Vens.); *skam sè, skam jèn ui* (Søvind s.); *di*

təs vẹ ət (D.), de undså sig; „*skam l, föri ar skamə dè*“, Grb. 243. 287, ıdse dig ved at göre noget slet, at andre skal skamme dig ud for det; *a skam de får ǫl di sǫt swiįn, do ; di skamt ham uk får ə* (Vens.); *m jæn* (Støvr.), göre en til skamme; *ət skamər eŋən* (Skanderb.); *skam* jolde), undse sig; „skammes“ (Ang.), me sig; jfr. Aasen skamma eller ıma; htsk schämen.

kammekrobe, no. *skamkrǫb i* best. *-i* .); = skammekrog (s. d.).

kammekrog, no. *skamkrǫq æn* nd s.); *skamkråq* (Agger); *skamkrǫq i -i* (Vens.); = rgsm.; en krog, som e börn stilles hen i for at skamme

kammel, no. *skaməl æn skamlər* vestj., Søvind s.); *skaməl skamlər* , Thy); *skaməl i* best. *skaməl* (Børg- el. *è* best. *-t* flt. *skamlər* (Torslev,), dog findes også *æn skaməl* (sts.). en lang bænk som har sin plads ordet i opholdsstuen, ud til gulvet, en mod væggen hedder *bæŋk* (Mors, vestj., Sall.). — **2)** *æn bẹtə skamel* s.), en fodskammel; også stilladset, å bikuben står; i ævent.: bruge som sk-, Mhoff 588; se bænke-, leg-, fod-, dreje., hare-, kirke-, lig-, malke-, pikke-, side-, slut-, sørge-, vær-, vogn-, vride-; jfr. Aasen, skam- ıak.; htsk schämel el. schemel, lat. llum, dimin. af scamnum, skammel.

kammelig, to. *skamələ* (D.); *skaməli* .); = rgsm.; *de wa da et skamlə* (Søvind s.), ɔ: en ærgerlig historie; blot forstærkende: *æn skamələ guwə ’nəst* (D.); nu vil jeg give dig tre r, for du er en skammelig rar pige, . 112; *han wa skamlə kyw ǫ å go* , Sgr. VII. 211. 812 (Illerup v. Skan- rg); jfr. hæslig.

kammet, to. se ufor-.

kamperet, to. *[skampərə]* (Randers); r med fremstående knokler, Mb.

kam-plet, no. *skamplèt i* best. *-i* .); = rgsm.

kampre, uo. *skampər -ə -t -t* (El- .); gå klodset, dinglende, også Mors.

kamskjuler, no. *skamskyulər æn* r); stort klædningsstykke, som dæk- ver dårligt undertöj.

skamskjænde, uo. *skamskæj -ər -skæñc -kæñc* (Vens.); *blyw skamskæñ* (D.), om personer el. ting: blive ødt.

skamslå, uo. *skamslǫ -r -slow -slawə* (Vens.); *skamslå* (Agger); slå, således at noget ødes; *han blöw skamslawən* (vestj.), slået fordærvet.

skamstøde, uo. *skamstø -ər -stòt* (Vens.); støde noget, så det bliver ødt.

skan, no. se skarn.

skandale, no. *skènda·lə æn* (Vens.); ordet var, såvidt mindes, temmelig alm. i Mellemslesvig, men i mindre slem betydning: noget, der vækker opsigt, fortrædiger og driller; *å dæmæ vil han jo it añt som bat* (bare) *gyr skandå·l*, Hag. 173; nu i rgsm’s betydn. vist alm. over hele landet; jfr. gr. skandalon, stillepind i en fælde, anstød.

skandar, no. *skanda·ər æn -ər* (Ang., Mellemsl.); gensdarm, jfr. plt. schandâr, Danneil Wb., fr. gens d’armes.

Skanderborg, no. en købstad i Jylland; *han gǫr po no reqtiq Skanərbå·rə bẹn* (Støvr.), ɔ: han er skævbenet; *næ æn ka viñt, så ka ən fo Skanəbòrə* (Tåning), se Sverrig; byen kaldtes undertiden „Skander-Leipzig“ for sit store markeds skyld, Kr. Ordspr. s. 572; Sybille spår, at Sk- skal nå ud til Skanderup kirke, Krist. Sagn II. 338. 355; se brudeseng s. 123. 33, tidselorte.

skandere, uo. *skande·ər* (Mellemsl.); give stikpiller og gloser; jfr. plt. schandêrn, Danneil Wb. „schande anthun“.

skank, no. *skaŋk æn skaŋkər* (D., vestj.); flt. *skaŋkər* (Agger); *skåŋk i* best. *-i* flt. *skåŋk* (Vens.; Hindst. h., Lild s.); *skaŋk æn skaŋk* (Agersk.); *skaŋk æn skaŋkər* (Bradr.; Søvind s.). — **1)** = rgsm.; benstykket under „tyklåret“ på slagtekvæg, ɔ: et stykke af skinnebenet med fodleddet, mulig også på svin; *æn rǫqəð skaŋk* (Agger); *stryq skaŋk* (D., Malt, vistn. alm.), under gangen slå det ene bens ankel med træsko el. andet fodtöj på det andet bens fod; også: *de æ gråw, som han stryqər skåŋkər* (Lindk.), ɔ: smörer haser; se kalve-, top-. — **2)** alm. et noget foragteligt udtryk om benene, man går på; *ka do fo di skaŋker mæ· dæ!* (D.); *ka do ta di låŋ skaŋkər mæ· dæ!* (vestj.); *ta skaŋkərən mè· sè* (Søvind s.); *han slæwər æ skaŋkər atər sæj* (D.), se slæbeskank;

så dòwən, hqj ka knap slèb i skåŋk ætər sæ (Vens.); *sijə no, do fløtər di skaŋkər!* (Lindknud) = *ka do et fo di skaŋkər om hwæra·ñər?* (vestj.); *tæj di skaŋkər te· dæ!* (Malt); om en hest: *de komər an o, om ən æ ren o æ skaŋkər* (Lindkn.); se skinneben. — **3)** skældsord om hvad der er langstrakt, magert: *i tər skåŋk* (Vens.), om gård, hus med dårlig jord; hyppigst i sammensætninger med betydning af person, se dratte-, hjabre-, hjamper-, hvibre-, kjællinge-, mog-, nyssel-, pebbel-, pirre-, poje-, prossel-, pøl-, slæbe-, vade-, vradsel-, vride-, ævle-. — **4)** *i skåŋk* (Vens.), en mager gård med tör mark; *se we i tər skåŋk;* også vestj.: *æn tar skaŋk;* vistn. = skoing, Jydske S. III. 120; jfr. eng. shank, holl. schonk, htsk schenkel, se Weig. under schenken; se hellerop.

skanke, uo. *skaŋk -ər -ət* (Søv. s.); *skaŋk sè* (Søvind s.), = stryge skank; råd derimod er at skrive abracadabra (s. d.) på et stykke papir og binde det om ankelen, Kr. Sagn VII. 447. 26; *de æ gråw, som han skaŋkər a·w* (Lindk.), ɔ: løber el. går hurtig.

skankel, no. *skòŋkəl è* best. *-t* flt. *-ər* (Vens.); en tör gård, der bringer lidet, jfr. skank, kag; mager person, magert dyr.

skankemål, no. *skaŋkmol è* (Vens.); mål med „skankerne", ɔ: ved at skridte af, i stedet for favnemål.

skanki, no. *skaŋki æn* (Lem, vestj.); person med lange ben.

skannet, to. *han gor mæ æn skanə feŋər* (S. Hald h.), dårlig, bullen; „skannet", J. S. VIII. 274 angives at betyde: næppe.

skanret, to. (?) *[skanrə]* (Vens.); spraglet, med hvid og mørk farve (Grönborgs ordsaml.).

skanrok, no. se skonrok.

skanse, no. 1. *skans æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); sk- på skib hedder mulig: *skansk æn* og i smsætn. *skansklenəŋ* (Agger), skanseklædning; *skañs* (D., østj.), ɔ: en opkastet jordvold; udtr. alm. efter de to krige; *æ skansk* i nærheden af *æ brækərə* syd f. Agger, en af msker opført vold; tæt ved *æ skanskbak* (Agger); — 2. *skåjs æn* (Vens.), betomgang i kortspil, *no æ dæj føst skåjs uw,* se kryle; 24 streger el. points i skervindsel; 1. jfr. htsk schanze; eng. sconce, fr. escons, lat. absconsus tf. dækket; 2. htsk schanze, fr. chance, tærningkast, lat. cadentia; se for-.

skansedige, no. *„dè ku sijəs skåjsdejər, liq te dè nyj gòr blòw bøqə"*, Grb. 178. 18, ɔ: spor af skanser, der i tidligere tid har været opkastet.

skansere, uo. *de skansi·jərər ek nöj* (Agger), ɔ: det gör ikke noget; grundbetydning: af fr. changer?

skante, uo. i udtr.: *han skañtər o wañtər, som han bæst ka får o fo æ fø;* el. *han skañtər o wañtər gråw får o bjærə æ lyw,* også: *skañt omkre·ŋ* (Lindk.), ɔ: være om sig, på færde, i arbejde; omdannelse af skalte (s. d.) og valte?

skantöj, no. se skarntyde.

skap, no. J. T. 318; en plante, alm. katost, malva silvestris L. (Saxild).

skar, no. se skår.

skar, no. J. Saml. VIII. 274; bræt under en bistade; Rietz 380, skar, en lille bænk.

skarbalk, no. se skårbalk.

skare, uo. se skåre.

skare, no. *skår æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm.; nok kun om en spøgelseagtig ligskare; *di æ komən imu·wəð æn skår om nat* (vestj.), ellers kun i smstn.: brude-, lig-, jfr. htsk schar.

skarkam, no. se skårkam.

skarlagen, no. kostbart (rødt) töj bliver i æventyret bredt på vejen for at kende den rette kongesön; skarlagens tæpper, Sgr. XII. 168; rødt sk-, Kr. V. 189; silke og sk-, Kr. VII. 149; en skarlagens dug, Kr. Æv. 268; vej belagt med sk-, Kr. Æv. III. 239; som udtryk for glæde er byens gader hængte med rødt sk-, Kr. VII. 295; jfr. htsk scharlach, mlat. scarlatum, der henføres til et persisk ord, som er navnet for et fint, kostbart, østerlandsk uldent stof med rød el. brun farve.

skarlagensfeber, no. *skarlaqənsfebər [æn]* (Vens.); *skarlaqənsfebə* eller *-fevə* (Søv. s.); *skarlaqənsfebər* (Agger); *skårlakfebər* (Valsb.); = rgsm.; scarlatina.

skarmeje, no. se skalmeje.

skarmen, no. i eder = djævelen; *skarmən i wòl! hwæm skarmən kañ de wær?* (Lild s.); *de æ, skarmən fo, sañ! te sk- mæ ðə! gi sk- håð əð!* (Mors.);

te skarmən i hwet (Thy), ɔ: fanden i vold! *föj får skarmən!* (Vejr.).

skarn, no. *skån de æn* (D., vestj.); *skòn è* best. *-t* (Vens.); *skån* best. *-ə* (Havbro s.); *skåən* best. *-ə* (Sams.); *skòn de æn* (Søvind s.); *skår* (Mors., Thy, Lild, Vejr.); *skaən de et* (Gram, Meolden, Agersk.); *skaən* (Sundev., Ang.); *skaərn* (Bradr., Fjolde). — **1**) ikke i betydn.: snavs undtagen i smsætn. f. eks. gulv-skarn; derimod om: edder, forgift; *dær e skån ve ət* (D.); *få skån åpå i feŋər* (Vens.); *a hår wæt så uhèldiq å fo nòj skår əpo æn feŋər* (Lild s.); „*tosən blèst skòn åpå hoqwòrmi*", Grb. 222. 5, ɔ: edder s. d.); *æ kre har fån skan i· sæ* (Agersk.); *fo jæðər o skån ve ən feŋər*, jfr. Kr. VI. 166. 232, Sagn VII. 448. 27; i så tilfælde kan der læses (s. d.) over den se Kr. VII. 432. 57 flg., 448. 28, se hjort I. 625. 26 a, edder, Kr. Sagn VII. 448. 28; sign Wigstr. II. 398, Amins. IV. 93 „orm-etter", Mhoff 515. 24 „adel"; kan også helbredes i en varm slagtet fugl, nygjort æg, ved forskellige midler, Krist. Sagn IV. 590. 77 flg.; se endvidere Sgr. X. 28. 68, IV. 83. 36; Fritzn.[2] II. 369. 6 a kveisa; jfr. lort, møg, skidt; feje-, flod-, gulv-, horse-, katte-. — **2**) fosterhinderne, efterbyrden hos køer og får, måske hos fødende kvinder (Vens., Sundev., Ang., Fjolde), jfr. 1. ham; *no ær wòr kow blòwən skil we skår* (Lild s.); „*no skrèj skònət!*" „*så Jæspə Jost, da lo han i sæŋən å fæk æn bet te huñə dålər* (Tåning); „*no skræj æ skan!*" *såj æ mañ, da dråw æ Tyskərər aw* (Branderup); for at „skar-net" snart kan løsnes, sættes en møggreb op i båsen for hovedet af koen, som har kælvet, Kr. Almueliv I. 69. 240; det svøbes om ben på ko, som vil sparke, Amins. V. 89; må ej lægges under åben himmel, men i kos strøelse, Wigstr. I. 225. — **3**) en slet person (hele Jyll. over), = rgsm.; flt. *skånər* (D., vestj.); *skòənə* (Søvind s.); *de war æn skår, dær skul førtry·jð əpo əð* (Lild s.); *de ær æn skår i hans bæjst klæjər* (Mors.); *mæ ska jòr i skòn gåt får eñc å ha fåtrè· a· ham* (Vens.); *æn ska ğör æn skår te guwə fuər æn wel et ha uñt å ən, å æn danə-mañ fuər æn wel ha gåt å ən* (Mors.); „*æn ska gør æn skaən te goi, får il å ha uñt a ən!*" *soi han æ dræŋ, da köjt han skråtobak å ga hans faər* (N. Slesv.); *æn kañ åw skyl æn skån får uræt* (D.), el. *ğör æn skan uræt* (vestslesv.); *de ær æn skån i æ ğroñ, lisom æ smæjs kat* el. *Lys Håltəs dræŋ* (Andst); *de ær æn skan i æ gruñ lisom Bærəntəs gris, æn år æ væləŋ a æ gryr, som di skul ha hai te oñən* (vestslesv.); også medlidende: *æn sølə skår* (Thy), et stakkels menneske; jfr. eje-, tvol-. — **4**) *de vær skaən mæ æ råw iår* (Mellemsl.), ɔ: rugen bliver dårlig; *de æ skaən mæ Nes*, Nis er syg, se skarns; *de vær skaən få· dæ*, ɔ: det går galt med dig; jfr. Aasen, isl. skarn, itk; mnt. scharn, Sch. Lübb.; skarns.

skarnager, no. *skånaqər i* (Vens.); skældsord.

skarnagtig, to. *skåna·kti* (Vens.); = rgsm.

skarnbasse, no. *skanbåsən æn -ər*, Kr. Molbohist. s. 15. 47; *skånbaşi i* best. *-başi* flt. *-ər* (Vens.); *skanbasi æn -ə* (Søvind s.); *skanbasə æn -ər* (Agersk.); *skanbaş æn -ə* (Sundev.). — **1**) = rgsm.; en torbist, geotrupes stercorarius; jfr. oldenbasse; lusene på skarnbassen er dens unger, sidder de i foråret under bagbenene varsles silde bygsæd, under forbenene, tidlig, se Kr. IV. 362. 167, VI. 267. 136, Alm.[2] I. 31. 20. 21. 50, Sgr. VIII. 39. 42, jfr. Wigstr. I. 127, Skytts h. s. 156, Säve Åkern S. 26, Amins. IV. 105; Hyrdedrengene har i Vestjyll. den mening, at de skal træde alle skarnbasser ihjel; såsnart de ser en, siger de:

„Skarnbassetyw, imorgen klokken syw,
skal du af med dit lyw på Lindeballe hyw;
så kan du lige så godt miste det straks!"

Kr. IX. 5. 38; el.:

diŋ skanbasətyw, do hå ståłən ŋi knyw,
do ska mest di lyw iñən i mår æ klåk æ syw! (vestj.);

Sgr. VI. 125. 723, jfr. 722, Kr. IV. 352. 55, Börnerim 469. 03; se mellemmadstyv; forklaringen turde findes i legenden, at sk-n forrådte Jfru Maria, se Folkl. Journ. VI. 162, Amer. Folkl. VI. 264, CSH. 227; forestillingen om at der er lykke ved at rejse en sk-, som ligger på ryggen, er alm. i Sverrig, se Afzel. I. 13, Jonss. Möre 12, Gr. Tjust 24, Segerst. 179, Sundbl.[2] 148, Hofb. Nerike 218, Wigstr.

FS. 26. 03, hvorfor? — den første man ser, putter man i munden for at undgå tandpine, Kr. Sagn IV. 622. 86; Molboen spiser sk-r og tror, det er rævlinger, slåen, sortbær, Kr. Molboh. 15. 45-8; se skjælbasse, torbist; en dynge sk-r er ellefolks penge, der soles, Kr. III. 35. 46, Sagn I. 174. 34. 35, 368. 03; troldmand i sk-s ham, Kr. Sagn VII. 22. 77; når sk- flyver om aften, bestiller den godt vejr og høstfolk, flyver den om morgenen, varsler den regn, Sgr. VIII. 110. 480 (Loll.); gåde: hvad er det, der bærer kirken på hovedet? Sgr. II. 43. 267, IX. 91. 270, Fb. Fr. H. s. 148. 72, el. *æ hus o æ røk?* Sgr. VI. 51. 469; se skjælbasse, -bider. — 2) *i skånbasi* (Vens.), skældsord, om en dreng, som altid er på spil, en mand, der gör slette streger.

skarnbøddel, no. *skånbødəl æn* (Mds. h.); = skarnbasse, ɔ: en som bødler (s. d.) med skarnet.

skarnbåre, no. *skanbor æn -bårə* (Elsted); hjulbør til at køre gødning jfr. Kr. Alm. IV. 114 anm.

skarneri, no. *skånəri· de* (Tvilum s., Gjern h.); underjordiske og deres færd, Kr. Sagn I. 130. 494, 349. 35, se skidteri.

skarnkvatte, no. *skånkwat æn* (N. Sams); en blegn.

skarnplade, no. *skånplåð æn* (Lb.); plade, som forhindrer snavs fra at komme ind i navet på hjulet.

skarns, to. *skåns* (D., Andst, Elst.): *skås* (Vejr., Mors, Thy, Agger); *skarns* (Bradr.); *skans* (Agersk.); styg, slem, *æn skås knæjt* (Thy); *æn støk skåns knæjt* (Andst); på spörgsmålet: *hur æ do fræ?* kan svares: *fræ Skræ, dær hur al di añə skånsknæjt æ fræ!* Kr. Ordspr. s. 505; *et skåəns minəsk* (S. Hald); *„di mint de di ku lisewal teji fålk djæ səjər som prèjsti, å òñc skòns snak“*, Grb. 195. 3, de mente, de kunde ligesåvel tilgive folk deres synder som præsten og andet styg snak; *„skòns janəŋ“*, Grb. 69. 82, skarns gerning; *skåns fålk* (vestj.), slette msker, jfr. J. Saml.[2] I. 47 (Vens.); *han* el. *de æ skans* (Agersk.), dur ikke; *han æ skarns* (Bradr.), upasselig; *æ bar æ så skås* (Agger), börnene er så syge; *å wær skån nèjən om* (N. Sams.), ɔ: have brok; *ham tot, de va skaəns fâr æ vuən* (Ang.), ham tyktes, det var skadeligt for vognen; *de æ skaəns mæ æ hawr* (Ang.), ɔ: havren står mådelig; ordet er ejeform af skarn.

skarnsstreg, no. *skårstreqər* flt. (Lild s.); *skònsstrẹq i* (Vens.); = skarnsstykke.

skarnsstykke, no. *skònstøk et -ə* (Røgen); *skånsstøk æn -ər* (D., vestj.); *skåsstøk æn -ər* (Agger); slette streger; *ful a skåsstøkər* (Agger), i mildere betydn.: fuld af optöjer; ligeså; „a hå wal fåtent å fo et kon klø få skånstik, som baslet fåtold et“, And. Begr., jeg har vel fortjent at få en smule bank for skarnsstykker, som (bogen om) barselet ikke fortalte.

skarntorre, no. *skantorə æn -r* (Valsb.); *skarntorə* (Bradr.); *šarn-* eller *skarntor -torər* (Fjolde); = skarnbasse; gåde: *væm ka bær æ kirk å æ hoi?* (Valsb.), se Grimm, Myth.[2] 656, torre.

skarntyde, no. *skanty æn* (Søv. s.); *skåntu æn -ər* (Vens.); *skåntyw de* (S. Sams); *skantyr æn -tyrər,* også: *skantöj -jər* (Agersk.); *skantyrə* (Sundev.); fællesnavn til flere skærmplanter; vild kommen, anthriscus silvestris (Hoffm., Sundeved, Ålborg, alm.); „skåntider“ flt. (N. Sams.), J. T. 22. 284; gifttyde, cicuta virosa L. (Ålb.), J. T. 60; plettet skarntyde, conium maculatum L., J. T. 62, se gift-, vild-.

skarnvogn, no. *skånun æn* (Læsø); trillebør.

skarnvorn, to. *skånworn* (Vens.); *skånwon* (Støvr., D.); *skanwòn* (Søv. s., Malt, Andst, Sem, vestslesv., Agerskov); = rgsm.; en person, som vil göre ondt, *i skånworn knæc* (Vens.); dog synes ordet også i Vens. at kunne betyde: skødesløs.

skarnvornhed, no. *skanwonhijəð* (Brørup s., Plougstrup); *skånwonhijəð* (D.); = rgsm.; dog også i mildere betydn.: *nær dær et æ skanwonhijəð ve huñ o dræŋ, så æ dær alər möj vẹ əm* (Malt).

skarnvrövl, no. = skarnbasse (Ang.); se vrövl.

skarp, to. *skarp* flt. *skarp* (D., Agger); flt. *skarp* (Søvind s.); comp. *skarpər*, sup. *skarpəst* (Vens.); = rgsm.; *æ di knyw skarp?* (vestj.); *skyð mæ skarp* (Agger); „Niels græe ret rele få Buil, skjönt hun wa skarp som den 11. Februari“, Yuelb. 24, ɔ: hvas i tale og færd; *æn skarp gọr, skarp jowr* (vestj.),

mager, tör; *de ær i skarp blæs, kuļ; no skarp jǫr* (Vens.); *skarpskyt æn* (Agger); = *skarpskət* (Søvind s.); jfr. Aasen skarp, isl. skarpr; htsk scharf; glyn-.

skarpbleget, to. kaldes i Ålborg amt det kalkblandede jordsmon, når kalken ligger meget nær under jordfladen, Mb.

skarpe, uo. *skarp -ər -ət* (D., vestj.); göre skarp, skærpe; også fig. *døqtə te o skarp ət* (D.), om slættekarlen, dygtig til at gå frem i arbejdet; jfr. skjærpe.

-skarpet, tf. se hage-, mund-.

skarpkantet, to. *skarpkañtə* (Agger); = rgsm.

skarpladt, to. *skarplaj* (D., Agger); = rgsm.

skarpretter, no. *skarprætər æn -ər* (vestj.); = rgsm.; den gang havde vi den lov her i landet, at dersom skarpretteren vilde tage den kvinde til ægte, som han skulde hugge hovedet af, så kunde hun blive benådet, Kr. III. 159. 222, se gifte, uo. s. 432. 24, se endnu Kr. Alm. V. 176, jfr. III.² 73. 29 32, Øverl. 65, Kleiven 62, P. Volksk. III. 124, Urquell VI. 128, Ndl. Volksk. VI. 21, Birling. Sagen II. 460, Aubrey, Remains 126, Folkl. Rec. III. 281, jfr. Amer. Folkl. VI. 97; se næse II. 715. 39 a; er fremsynet, Kr. Alm. V. 199. 94; han er „klog mand", se f. eks. P. Volksk. III. 140, V. 56; Urquell III. 318, IV. 205; hans sværd med indskrift, P. Vlk. VIII. 166.

skarpskoet, to. *skarpskowə* (Vens.); om heste, som har brodde i skoene.

skarpsynet, to. *skarpsynət* (Søv. s.); *skarpsynt* (Vens.); = rgsm.; som har et skarpt syn.

skarre og smstn., se skarve.

Skarreklit, no. *skarəklet* (Lild s.); en fritstående kalkklippe i Jammerbugten; den første del af smstn. må være det isl. skarð, fjeldkløft (Dr. Nielsen).

skarres, no. *skaris i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens., Lild s., Mors, Agger); *skarəs æn* (Malt, Andst). — **1)** et ondt væsen, som færdes i mørke og hvormed börn kyses; *skaris komər å tår dæ! skaris sęər i cölən* (Vens.); forestillingen er, at sk- ikke har andet end skind og ben; navn til en opgravet benrad, Kr. S. V. 252. 900; *i skaris mæ di to rę ywn* (Vens.); *„skuən fur åstæ som skarisi ku ha før hær"*, Grb. 148. 23; jfr. bussemand, kildemand, ræv. — **2)** et magert og uselt kreatur, *æn sölə skarəs* (Mors., Malt, Andst); ligeså om et tvært, fortrædeligt menneske; en gerrig person (Agger); jfr. nrsk skarv; *han hər te Skarisəs kompanį·* (vestj.), ɔ: han er ringe og foragtet.

skarreset, to. *skarəsə* (Kolding); knap, om dyr og mskr: mager; *dæn jæŋ å æ hęst æ let sk-,* også vestj.; er grundformen skarveset?

skarrevintel, no. skavændel.

skarring, no. se skarving.

skarv, no. *skarə æn* (D.); *skarət et skarədər* (Agersk.); øgning; *sæt æn sk-ve æn kåwl* (D.), øge et stykke ved; *Skarə dər et, sålæ·ŋ a löwər!* kan bondekonen spøgende sige, ɔ: hun vil blive ved at øge og lappe, lignende smstill. se Sgr. I. 143. 494; ligeså på en bjælke; *sæt æn sk- o æn bikǫv* (D.), ɔ: en halmkrans, der lægges under kuben for at skaffe mere plads til bierne; *dær ær æn skarə po dæñ fjæl, dær ær ek så fǫ skarə i hans båwslǫr* (Agger); se bi-, kube-, mellem-, veje-.

skarve, uo.

skarə -r -ət skarət (D.; vestj., Vejr., Thy; Sønderj., Angel, Bradr.);
skarə -ər skarə skarə (Vens.);
skari -ə -ət (Søvind s.). —

1) udjævne ved at fælde samme, øge; *skarə saməl, æn støk ve* (D., vestj.); *sk- æn bjælk* (Mors.); *skarə et stek eñ* (S. Hald), false et stykke ind; *æ bjælk æ fo kårt, wi mo hå ən skarəð* (Agger); *remi æ blåwən skarə* (Vens.); *a måt skarə mi kåwl får o fǫ ən låŋ nåk* (Andst), øge; også fig. *vi må skarə let ve* (Andst), ɔ: give lidt mere; *vi ska hå æ bij skarət* (D.), ɔ: sat en skarv ved (s. d.); *wi skarər i·* (Vens.), ɔ: bøder; Skarby har navn af, at jorden er skarret sammen af tre sogne, se Kr. Sagn III. 306. 13. — **2)** udjævne, så det ene passer med det andet; udjævne ved at drage fra; *skarə to skeləŋ å æ al* (Agersk.), nedsætte prisen med 2 sk. for en alen fra den sælgendes side; køberen *skarər ham to skeləŋ a,* f. eks. for en fejl ved varerne, ɔ: trækker ham fra; *æ mañ skarət æ kal trę pröjsərə* (vestj.), ɔ: betalte karlen 3 pröjsiske daler mindre i

kalv, Bosquet 159 flg.; — kane, Kr. Sagn IV. 199 ned.; — kjedel, Hofb. Nerike 236, Runa I. 4; — plov, Sgr. II. 202. 790; — rok, Kr. Sagn I. 152. 559; — skib, Sgr. IV. 164. 512, Kr. Sagn II. 342. 76, III. 8. 23. 460, jfr. Afzel. Sagoh. I. 4; — skrin, Thiele II. 12; — vogn, Kr. Sagn I. 364. 93, III. 462, Hofb. Nerike 236, Segerst. 44, Afzel. Sagoh. II. 219, Weinh. Ritus 9; — vugge, Deecke 10, Mhoff 352. 470, Urquell VI. 223, Knoop Ps. 294. 19. 20, Kuhn M. S. 32. 93, Rochh. DGl. I. 80 øv., Wolf N. S. 380; — æg, Thiele I. 341; — økse, Wigstr. II. 83; desuden nævner jeg: dødning m. en skæppe guldpenge i den ene, sølvpenge i den anden hånd, Kr. Sagn IV. 419; kiste, som hænger i guldlænker i fjældet, Aasen, Landm. 29; endnu kan henvises til Kr. IV. 260. 375-76, VIII. 206. 348, Sagn III. 419 flg., Maurer Isl. S. 187, Arnas. I. 268, Landn. V. 6. 12, Flatøbog II. s. 8, RMeyer Gerberts. 86 anm., Mhoff 102. 282. 348. 580. 597. 600, Strackerj. I. 167 øv., Grimm S. I. 358. 316, Myth.[2] 922, Folkl. Journ. VI. 127 (Wales), Henders. 321, Z. f. M. I. 302. 243. 34, II. 62 (Tyrol), III. 339 (sts.), IV. 285 (Sahweitz); blandt Romerne vogter incubones skatte, se Prell. Röm. Myth.[2] 488 anm., Gr. Myth.[2] 479; i ævent. omtales skjulte sk- f. eks. Kr. Æv. 67 øv., Sgr. IX. 152, Eftersl. 37. 22, Gr. Registr. nr. 11 a, b, Gr. K. M. nr. 4. 33; person narres til at tro på skjulte skatte, se Kr. Alm. VI. 118. 55. 57; se hövlspån, kongeløsen, kul, løgle II. 511. 20 b, mus 632. 3, penge 803. 10, skyde, sladdre. — **2)** afgift til stat el. kommune; *di hò lò åpå skatərn ijọ·r; i swẹ̀ skat* (Vens.); *dæṇ̀ dær seḍər får æ burœ̣·ň, ska bətḁl æ skat* (D.); *a ka wal nåk sæt mæ hẹ̀r, skattərən æ wal bətaḷ?* (Vens.); *swọ̀ skat* (Søvind), svare skat; „*di fąj ə urimələ, de koŋ Knuw ku leq dém sònt i skat åpå uən djæt fålo·w*", Grb. 166. 10; *do ska nåk te Stugər Dạrom o kraw skat iṅ̃* (vestj.), tlm., D. var anset for en rig by; folk, der ikke kunde betale sk-, fik prygl, Kr. Alm. II. 165. 391; folk, som drog til Rkb. at betale sk-, blev plyndrede, Sgr. X. 182. 462; hvordan skatter svinder ved opkrævning, Kr. Molboh. 169. 74 flg.; Friserne betaler sk- i et skjold, Müller Saxo 437. 15; jfr. Aasen. skatt, isl. skattr hak.; se fattig-, formues-, grund-, plov-, sogne-, skrivende-.

skatkammer, no. kongens bestjålet, se Kr. VII. 75. 56 ned., jfr. den antike fortæll. om Rampsinits skatkammer, Herod. II. 121, Maspero, Cont. de l' Égypt. anc. s. 153, se herom Köhler, Kl. Schr. I. 198 flg., jfr. Gr. Reg. nr. 80, Kr. Sagn IV. 40. 159, Hauken. II. 203, IV. 441, Grimm S. II. 314, Schulenb. Wend. Vlks. 41, Cosquin II. 277, anm. t. nr. 70, Tr. pop. X. 204, Cloust. Fict. II. 115. 480, Tawney II. 99.

skatol, no. *skatå·ḷ æn -ər* (D., vestj., Agger); *skatòḷ è* best. *-t* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; at stave til sk-: *ska-jæṇ, skatoẉ* osv., drengevittighed, se Kr. Börner. 98, ligeså kompag*ni*, poli*ti*; fr. chatouille, mlt. scatula, dåse, deraf: *skatå·ḷklap, -skof* osv.; se svine-.

skatolskjænk, no. „hans fjål lå han åpå skatolskjænken", Jyd. I. 46. 1, hans violin lagde han på sk-, ɔ: en skjænk, dannet som et skatol, se skjænk.

skatorn, no. se skaltorn.

skatte, uo. *skat -ər -ə -ə* (Vens.); betale skat; *skat te am̲tət* (Søvind s.); også: *han æ hårt skaṭət* (D.), ɔ: sat hårdt i skat; *hwa hạr han o skaṭ aẉ?* (D.); *skaṭ o skyḻ* (Agger).

skattebog, no. *skaṭbọq æn -bøqər* (D.); *skatbọq æn -bọqər* (Vens.); bogen, hvori skatteyderne modtager kvittering for betalingen af deres skatter.

skattefri, to. *skaṭfriį* (D.); *skatfric* (Vens.); = rgsm.; „*hąj skul få low å se skatfrij så lèŋ hąj lòwə*", Grb. 88. 55.

skattekorn, no. *skaṭkuẉən de* (D.); korn, som i tidligere dage leveredes i stedet for skat i penge; „*Lạs wa còr uw te Albårə mè skatkwòn hælə ląjjil, hons de no war*", Grb. 226. 47, L. var kørt ud til Å. med skattekorn el. landgilde, hvad det nu var; i hovbondens vise: „sk- jeg også rigtig må levere", Kr. I. 29. 2; i en anden: „Lindbjærg måler sk- brav", Kr. IX. 157. 18, jfr. Kr. Alm. II. 42. 116, III.[2] 9.

skattemund, no. *skatəmoṇ̌* (Silkeb.); kælenavn til et barn; „ti ænle stell, mi lille bette skattemond! do æ mues ejen søj bon", Tkj. II. 80.

skatteæg, no. *skatẹq è* best. *-èqə* flt. *-ẹq* (Vens.); æg, som ligger udenfor rede, og som man mener, fugl har givet i skat, se stork.

skav, no. se skov.

skav, no. *skaw de* (Agger), best. *skawə* (Vens.); hvad der er afskrabet, fint fnug (Vens.); *æ trowr dær ær æn skaw ino·* (Agger), jeg tror, at der endnu kan skrabes noget sammen; se lin-, sne-.

skavank, no. *skawå·ŋk æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *skawa·ŋk* (Agger); *skava·ŋk* (D., N. Slesv.); fejl, lyde; *de øq hò måŋə skawåŋkər* (Vens.); sv. skavank, Rietz, „skada och vank“, Noreen, Lett. Tidskr. 1894 s. 190, vank sår, Dania I. 211; Urdsbr. 1882 nr. 7 s. 20 og nr. 9 s. 18 anføres som plt. former: schrawank eller schawank, den sidste fra Rendsborg; jfr. remsen i nappelort (s. d.): *bèr dæm te Skawå·ŋ.*

skave, uo.
skaw -ər -ət skawət (D.); *skaw* (vestj.);
ft. tf. *skawəð* (Mors, Thy, Lild s.);
skaw -ər skawə skawə (Vens.);
skaw -ə -t skawt (Elst.). —
1) skrabe, gnide; *hywlən skawə å åsætət* (Søvind s.), hjulene skraber på fadingen; *hañ skawə hans klèjə i støki å bæŋkən* (Søvind s.), han gnider sine klæder istykker på bænken; *kòwən hå stån å skawət sæ, så di hal hor æ gån a· hin* (S. Hald); *do ma eñ skaw mòləŋi å·* (Vens.); *skaw mæ skawknyw* (Silkeb.), skrabe træskoene glatte udenpå; jævne overfladen af en ubrændt lergryde ved at bortskrabe det overflødige (Lindk.); *skaw hujən å· sæ* (Vens.), skrabe huden af sig; *skaw tyrə å· sæ* (Vens.), om kreaturer, gnide töjret af sig; *skaw ljøŋ* (vestj.), afskrælle smålyng; *skaw si klæjər, fo æ boskab skawət* (vestj.); *wæjən skawər* (Vens.), slider på træerne; *dær ær let o skaw atər* (vestj.), når græsset, som skal høstes er vokset dårligt; *go o skaw o gnaw* (Agger); *han gek o skawət o æ væjbreŋkər* (Lindk.), skrabede det dårlige græs sammen på vejbrinkerne; sagtens med et ordspil siges om Skave i Borbjærg: *i Skaw, dær æ let o knaw,* Kr. IX. 119. 282; i Lönb. sogn kaldtes en del lodder, der nu er bebygt *æ Skaw.* — 2) fig. *skaw saməl* (vestj.), skrabe penge sammen; *hąj skawər òl stęər, hwar hąj ka· kom tę ə* (Vens.); *no vel do nak skaw* (vestj.), nu vil du nok knibe; *æn mo sijə æn ka skaw omkre·ŋ o tijən æn skæləŋ* (vestj.); *han gek o skawət i låŋ tij får o pin ham ą mæ en mark* (vestj.), ɔ: blev ved at tinge og prutte = *skaw ą·* (Vens.), prutte i handel; også: *skaw om ve jæn* (D.) knibe sig forbi en; jfr. isl. skafa, skrabe, htsk schaben, mnt. schaven, Sch. Lübb.; se fredsted, skove, no.; fængte.

skavebælg, no. *skawbælə æn* (vestj.); = skavepig.

skavekniv, no. *skawknyw æn* (Silkeborg); til at skrabe træskoenes yderside glat med (Silkeborg); ujævnhederne på jydepotterne skrabes indvendig af med en *skawknyw* (vestj.) (afbildn. Sehested, Jydepotteindustrien s. 8), udvendig med en spån af hasseltræ, en skavepind, Kr. Almuel. V. 14 el. *æ skawstøk* (afbildn. sts), der fjærnt kunde ligne en kniv.

skave-ler, no. fint ler, afskrabet af gryden med pind eller kniv, bruges ved pottemagerarbejdet til at danne karrets rand, se Kr. Almuel. V. 13, skavekniv.

skaven, no. *dær war eŋən skawən* el. *skawəri·j* (vestj.), ɔ: intet kniberi.

skave-nakke, no. *skawnak æn* (D.); gnier.

skavepig, no. *skawpiq i* (Vens., Lild s.; vestj.); gerrig person (alm. vestj.); eñ, der er meget mager (Søvind s.); *skawpiñ, skawbælə* (D.), skældsord til gerrige.

skavepæl, no. *skawpæl æn* (D.); kløpæl til kreaturer; som spot mod Jyderne fortælles i N. Slesv., at når der kommer fremmede til en mand i N. Jyll. bydes de ikke først at sidde ned, men der siges: *ve do et skaw dæ, dær ær æ pæl!* og der er i hvert hus en sådan; mulig kan sagnet have fundet en anledning i de tidligere hyppige hudsygdomme og de glds åshuse (s. d.), hvor tagets ås blev båret af svære stolper langs husets midtlinie, se Fb. Bondel. 144, se kløpind.

skaver, no. *skawər æn* (Agger); hak. (Vens.); en gnier; jfr. knæ-, skind-, tol-.

skaveras, no. *skavərą·s et* (Lisbj., Terp); om store sår: „det er lige i et sk-“, kød, blod, materie, alt ligger imellem hverandre.

skavestykke, no. *[skawstøk]* (vestj.); en spån af hessel til at glatte lergryden med, når den forarbejdes, afb. og anvend. se Sehested, Jydepott. 8. 10, skavekniv.

skavetigge, uo. *skawtæq* (vestj.); tigge fra hus til hus.

skaveto, no. *skawtow de* (vestj.); kradsuld.

skaveuld, no. *skawul̦ de* (D.); kradsuld, fra garvede fåreskind, bruges til udstopning; se skindto.

skavevorn, to. *skawwòrn* (Lild s., Vens.); *skawwon* (D.); gnieragtig, gerrig.

skavfæst, no. se skagefæst.

skavgræs, no. *skawgrèjs de* (Agersk., Sundev.); en art padderokke, equisetum hiemale L.; se skave.

skavild en, no. hatteslag el. kabuds, som bønderne bruger mod ondt vejr og kulde; Bj. h., Mb.

skavindel, no. se skavændel.

skavl, no. se skagle.

skavl, no. *[skawl æn]* (Thy); nærig person, gnier.

1. skavle, no. *æ skawlər* flt. (Lb.); rammen på høstvognen, *æ skawlpiñ* vender opad, *æ skawlknaq* vender nedad, derom snöres rebet fast; se skrave, skravl.

2. skavle, uo. *skawl* (Thy); prutte, tinge, sagtens afledet af skave (s. d.); „han skawler o en skjelling“, ɔ: er gnier; måske hører hertil udtrykket: *skrę som skaqlət hör* (Vejen), glat som (skaget) heglet hør.

skavn, to. *skawn* (D., Malt, vestj.); *skawə* (N. Sams.); skrabet, ɔ: skindmager; *de æ så möj æn skawn asən, dæñ ku* (Malt); *si skawn uð, vær sk- i æ anseqt* (Lindkn.).

skavt, no. uo. se skaft, skafte.

skavændel, no. *skawq'jəl i* best.*-wqjəl* flt. *-wqjlər* (Vens.); *skave'ñər æn* (vestj.); „skarrevintel“, Kr. Sagn VI. 440; en prygl, stor stang; *hqj kam mæ i gromə stu skawqjəl i hqjən* (Vens.); „vill han nu it følle mej mæ de gue, så sku den skavænne, den jænn ow dem stoj mej i bohnen, nåk lest ham te et“, Tkjær. II. 3; „en manduolm tyr ka tvinges mæ't skavinner“, And. Frieri; nok også skravendel, se Kr. VIII. 232. 400.

skavær, no. se stavær.

-ske, afledningsendelse; jfr. mind-, mul-.

1. ske, no. *skijə æn skijər* (D., vestj., Thy, Agger); *ski æn* best. *-ən* flt. *skiər* (Vens.); *skę æn skejə* (Søv. s.); flt. *skę* (Agersk.); *skeə æn skęə* (Sundev.); *šiə lər* (Fjolde, plt. lepel); = rgsm.; ske til at spise med; „ta no je skier å læ maden småg jer!“ siger skafferen ved bordet, J. Saml.[3] I. 83; *stan̦ o møj mæ sin skiə i faðən* (Lild s.), rage altfor meget; *å bi skijə i støki* (Tåning); *no ka do præw å kom iğæ'n å bi skijə i støkə* (Låsby), ɔ: yppe kiv, prøve på at göre fortræd, el. *kom et iğæ'n o bið skijər istø'kər o bær æ skawt hjæm!* (vestj.); *hò do wat dær å bi skiər istø'cər?* (Vens.); *han hår æn skijə o tuwə, nær jæn vil hiñt ham wañ tę ən* (vestj.), ɔ: han kan intet overkomme; *ta skiən i ən nan hq̦j* (Vens.), ɔ: forandre sin opførsel; *do fo skiən lij ful̦*, hvad enten du gör så eller så (Vens.), ɔ: du får lige meget; *han hår såt hans skijə åp* (D.); *no hær æğæ'n jin sin skeə opsæt* (Ang.); jfr. Rochh. D. Gl. I. 142, Ndl. Volksk. IV. 14, Wh.Vlk. IV. 191, siges om dødsfald, se træsko; tidligere aftörrede hver person sin skes kop på albuen, udenpå törredes den med bagen af hånden (vestj.), el. den törredes i borddugen (Angel), når den var brugt; derefter satte man den op i en læderstroppe under bjælken el. i vinduet; nu gæmmes vel i reglen skeerne samlede i bordskuffen; en ske gik aldrig i stykker, den kunde slides vind og skæv; når skorpen nærmest koppen blev for tyk, toedes de rene af husets kvinder; *hqj tow skiən i karmən å falər i fat*“, Grb. 34. 7; *no mo do tæj æ skijə i ən añən håñ* (vestj.), ɔ: begynde på en anden måde; har man lagt skeen, må man ikke tage den igen, når man ikke er røgter: *ròcəri ma ta skiən tow gån̦* (Vens.); en ganske sædvanlig brudegave er en sølvske (D., vestj.); jfr. Hazel. VII. 65; ved gilder bruges så de sølvskeer, man har, eller kan samle, ellers hornog træskeer, jfr. Sundbl.[2] 245; i Norge synes ske kun at have været brugt til grød, se Søegd 61; brændevin søbedes af fad med ske, jfr. Fb. Bondel. 84. 300, Gl. d. M. III. 173, Kr. Alm. I. 12. 32, IV. 20. 40, 35. 89, Jyll. I. 49. 337 ned., Stolt Opt. s. 146, Hofb. Skogsb. 28, Wh. Vlk. III. 268 (Oldenb.); støder to sammen med skeerne over fadet, kan siges: „skal vi mødes her i dag om et år, er vi begge levende“, Kr. IV. 386. 439; karlen tager hjemmefra ske og kniv i lommen, da han drog i tjeneste, Sgr. VII. 7; man tog ligeledes ske og kniv i ældre tid med til gilde, gaffel er næppe brugt (vestj.), jfr.

Kr. Alm.[2] IV. 32. 90, 56. 72; vil man ikke drikke mere, lægger man sin s- omvendt, med bunden af dens kop opad, på kaffekoppen (vestj., mellemsl.), jfr. Kr. Alm.[2] IV. 24. 63; „rakkerske", se Gaardboe Himm. Rakk. 125;— et stykke af murerens håndværkstöj kaldes ske, se fuge-, mur-, söm-; jfr. Aasen skeid; isl. huk., sv. sked, „vel egentlig spån", se passe 2, rammel-i-skeer, skede; fløde-, gryde-, grød-, horn-, mad-, opbakke-, potte-, skjære-, skumme-, smör-, spise-, strø-, støbe-, søbe-, sølv-, the-, tin-, træ-.

2. ske, uo.
skij -ər skijə skijə (Agger);
skijə -ər skijə skijə (D., vestj.); fort. *skæj* tf. *skæi̯* (Andst); ft. *skijəð* tf. *skijəð* (Mors.);
skij el. *skic, skijər skij, skij* el. *skic* (Vens.);
ski̯ -ə skir̯ skir̯ (Elsted);
skẹ -ə skèj skèj (Søvind s.);
skẹ̀ skẹ̀r skæj skæi̯ (vestslesv.);
= rgsm.; *de kań it skẹ* (Søvind); jfr. Aasen skje, mnt. schên; se gudskelov; kan-, må-, tör-.

skeblad, no. *skijəsblå æn* (Thy); *ski̯-* eller *ski̯ərblå è* (Vens.); = skekop; måske kaldes også den hule ende af kreaturhorn således (Vens.).

sked, no. *skẹi et* (Søv. s.); person, som intet duer til.

1. skede, no. *skijəð æn -ər* (Agger); *skẹ* (Søv.); = rgsm.; skede til kniv f. eks.; „æ sad i skeden", Kr. Alm. VI. 161. 346, ɔ: var ikke født; jfr. Aasen skeid huk. 5. skede, hylster; sv. skida, htsk scheide; se 1. ske, 2. skede; strang-; se sabel-.

2. skede, no. *skijə æn -ər* (Mors., Thy, Vejr.); fladt træstykke; de to stænger, hvori væverstolens slagbord hænger (D.); de tyndere træstykker imellem bullene i en harve og imellem endestykkerne af et led (Ang.); jfr. harve-, hvejr-, hånd-, kjedel-, krog-, led-, leg-, samle-, skage-, slut-, tag-, vind-, væve-, jfr. Aasen, skeid huk. 3, fjæl, skive; 1. ske, skede.

skedeknæ, no. J. T. 176; en plante, tveformet skedeknæ, polygonum amphibium (Ålb.).

skedevand, no. *skejəwań de* (Søvind s.); *skejəwań de* (D., vestj.); *ski̯* el. *ski̯ərwǫ̀j è -wåńc* (Vens.); = rgsm.; salpetersyre; „a west, de Mæt ha skierwoj, få de brugger hon te å sæt woter hen mæ", To Nov. s. 29; bruges alm. til at skelne mergel fra ler; jfr. htsk scheidewasser, fordi det skiller guld fra sølv og andet metal.

skefuld, no. *skjæful æn* (D.); *skifil* (Agger); *skèfəl* (Søvind s.); *skè-* el. *skiful* (Vens.); = rgsm.; „*èn skæful mjælk*", Grb. 35. 12; „I vil vist snart få en skefuld over mig", Gr. Gl. d. M. III. 173, ɔ: jeg vil snart dø; ved dødsfald samledes bydelaget til kistelæg, inden begravelsen; 3—4 piger gik omkring med en skål fuld af sirup og brændevin, hvoraf den omgående puttede hver af de tilstedeværende en skefuld i munden; dette kaldtes: at få en sk- (vestslesv.); se 1. ske; heks stjæler sk- af hver ko, se Kr. Sagn VII. 181. 2. 7. 8. 11. 12. 22.

skeg, no. se skjæg, skjægge.

skege, no. *skẹq æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens., Hune s.); en fisk, slethvarre.

skegibost, no. se skjægbørste.

skegiet, to. se skjægget.

skegning, no. se skjægning.

skej, no. uo. se skind, skinde.

skej, no. i enkelte udtr.: *de tåw æn raw gal̥ skæj mæ˙ ət, mæ˙ ham* (Andst); *guð vẹð, hwa skæj de ska tæj!* (Malt), udgang, ende; jfr. Kalk. skeje, böje af; se fart.

skeje, uo. *skèj* el. *skèc -ər -ə* (Vens.); *skæj åp mæ jæn* (D.), skilles fra en på grund af uenighed; *no ska vi nåk snår skæj uð* (Fanø), holde op med arbejdet; også fig. gå bort fra den rette vej, ɔ: indlade sig på udsvævelser og gale streger; se skej, udskejet.

skejel, uo. se skele.

skejer, uo. se skindre.

-skejet, tf. se ud-.

skejlbenet, to. *skæjlbijənə* (D.); *skèjlbjænə* (Thy); *skèjlbẹnə* (Agersk.); skævbenet, kalveknæet.

skejle, uo. *skèjl -ər -ət* (Thy); ft. *skèjl* tf. *skèjl* (Agersk.); gå skævt, sætte fødderne ud, knæene ind; *skèjl ạ˙* (vestslesv.); skovle afsted, ɔ: gå skovlende på sine fødder.

1. skejs, no. *skæjs æn* (Holsteb.); en rus.

2. skejs, to. i udtr.: *hạj æ skèjs åpå fæən*, ɔ: slår fødderne stærkt udad, når han går; *a kam nǫ skèjs får*, ɔ: noget tværs for; *hạj sætər hans luw nǫ åpå skèjs*, ɔ: på skrå (Vens.).

skejsbenet, to. *skèjsbjènt* (Vens.); er den, som sætter fødderne stærkt ud.

1. skejse, no. *skèjs æn -ər* (Lild s.); sköjte, *ræñ əpo skèjsər;* jfr. Aasen, skeisa, huk. sköjte, holl. schaats, eng. skates; se skase, skejte.

2. skejse, uo. *skèjs -ər -t -t* (Lild s.); sköjte, løbe på sköjter (Lild s.); *skèjs uk mæ bjèn, skèjs åpå fæən* (Vens.), slå ud med fødderne, når man går.

1. skejt, no. en rund græstørv, se Kr. IX. 3. 24, Kr. Sagn IV. 579 ned. (vestj.); ordet er mig ubekendt.

2. skejt, bio. mulig er grundbetydningen: skæv; i udtr.: *læv skæjt* (D.). — 1) løbe løbsk. — 2) gå med uforrettet sag; *de løv sk- få· ham,* mislykkedes; også: *slo sk- mæ æ bijən* (D.), gör den, som falder over sine egne ben.

skejtbenet, to. *skæjtbijənə* (D.); *skæjtbenə* (Bradr.); skævbenet, om msker og dyr; *è gåt skèjtərbijən* (Løgst.), skævbenet person.

1. skejte, no. *skæjt æn -ər* (D., vestslesv.); *skèjt æn -ərər* (Bradr.); *skæjt i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens., Sall., Agger); sköjte; *ræñ o skæjtər; å pa sköjtər* (Sams); *løv åpå sk-;* et par fladbundede træsko kaldes også *skæjtər* el. *sköjtər* (Agger); „skri på skeiter" (Skagen), se sköjte; nævnes ísleggr, se Wh. Vlk. II. 302; jfr. skase, skejse, skridtsko, trisko.

2. skejte, uo. *skæjt -ər -ət* (D., vestslesv., Vejr.); *skæjt -ər -ə* (Vens., Sall., Mors). — 1) sætte benene på tværs af hinanden, som når man ingen styr har på dem; *skæjt mæ æ bijən* (D., vestj.), gå skævt på benene; jfr. franske; skejtre. — 2) løbe på sköjter; se 1. skejte.

skejtel, no. *æn sær skæjtəl* (Andst), en skævbenet person.

skejter, no. *è sær skèjtər* (Løgst.), om ko el. får, der „skejter" på benene.

skejterskrue, no. tørveskrue, kubeformig stak af tørv, se Mejborg Dske Hj. 95 (Herning), om ægte?

skejtet, to. *skæjtə* (Bradr.); *han gær sk- å æ beən,* ɔ: sætter fødderne indad under gangen.

skejto, no. se skindto.

skejtre, uo. *skèjtər -ə -t -t* (Elsted); = 2. skejte 1; *skæjtər o æ bijən* (vestj.); *di gor å skèjtərər po bijənən* (Løgst.).

skek, no. uo. se skik, skikke, skjæg.

skekop, no. *skijəkåp æn* (Varde); den udhulede del af skeen.

skelde, uo. se skjælde.

skellebasse, no. se skjælbasse.

skelet, no. *skelè·t è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm., låneord; i udtr. som: *hąj æ hòtə blòwən tę ə sk-,* ɔ: afmagret.

skelte, uo. se skjelte.

skelværk, no. se skilleværk.

skemad, no. *skijəmað de* (D., vestj.); *skejəmaj* (Søvind); søbemad.

skemp, no. uo. se skimpe, skimte.

-sken, afledningsendelse, se hvid-, lækkerbid-.

skenkel, no. se skindkjole.

skenne, uo. se skjenne.

skenning, no. „de løb, imens morgenduggen endnu lå i græsset, „skenninger op", ɔ: aftrådte et slags grænseskel mellem de forskellige lodder i engene, (Valsb.), Fb. F.. H. s. 63; mnt. schedinge, Sch. Lübb.

skentj, no. se skinte.

sker, uo. se skjære.

skeskaft, no. *skijəskawt æn* (D.); *skiskawt è* (Vens.); håndtaget på skeen.

skesluge, no. *skesluk æn* (Bradr.); hulningen, koppen på skeen; se sluge.

ski, no. se skid; udrbso. se sgu.

skib, no. *skif æn skivər* (D.; vestj.); flt. *skiv* (Lindk.); *skijð æn skijð* (Agger); *skijð æn* best. *-ən* flt. *skijð* (Lild); *skið è* best. *skiðə,* flt. *skið* (Vens.), også nok: *skið* best. *skiðə* flt. *skið; skiv et* best. *skivət* flt. *skiv* (Støvr. h., Århus); flt. *skiv* (Søv., Elst.): *skiv et* best. *skivəð* flt. *skiv* best. *-ən* (Tved); *skið* best. *skiðət* (Saxild, Tiset); *skiw et* (Bjært); *skiv et skiv* (Agersk.); *skif et skiəf* (Sundev.); *šæb et šæb* (Fjolde, plt. *šep* flt. *-ə*); — sædvanlig i rgsm.'s betydning om et större fartöj; en undtagelse gör egnen ved Rkb. og nord derfor, Agger, hvor skib betyder fiskerbåd: *skijðən fèk di ðså bjerəð, hwowal dæñ wa møj hawəri·ərəð* (Lild s.); *æn dø skijð* (Lild), Friis VN. 162 b, Sgr. XI. 91, uden levendes medfølge; *ha skið te wòñc* (Vens.), have skib til vandet, ɔ: have det ene således at det passer til det andet, have hvad man skal bruge; *stǫ som æn mañ æ skiv æ dråwən fræ* (vestj), stå helt forvildet og fortabt; *wå skivər di wa færdiq te o søk mæ bǫdə dø o löwəñ* (vestj.), vore både var nær-

ved at synke med både døde og levende; *„di, ser hąj, sètə jæ nåk øwər åpå skibə"*, Grb. 52. 184, ɔ: med båden; løber af stabel m. m., Tr. pop. XIV. 385 flg.; døbes og gives navn (alm.); jfr. Meyer Vlk. 244, Tr. pop. VII. 385, XII. 449, XIV. 390, Sebillot Flkl. des pêcheurs 135, Ons Vlksl. XII. 89; besværg., Thorkels. 101; — ved prøvefarter kastes småmønt til börn på skibbro, Hejmdal 15/8 03 (Åbenrå); Svend Tveskæg lokkes ombord over to skibe, fanges i det tredie, Jomsv. S. k. 36, jfr. Hgood 286; sk- liggende udenfor dör, Kr. Alm. V. 294. 71 (Thyborön); sætte blus op for at sk- skal strande, (s. d.), Kr. Alm. V. 290. 59; *æ skif stæə* (Valsb.), ɔ: lange, stribede skyer står på himlen, jfr. Noas ark; Hjelmqvist B. Namn 37, Mannhardt Germ. Myth. 366 anm., Liebr. Gerv. 2, Ons Volksl. VIII. 235; Folkl. Journ. VI. 97; slgn luftskibet fra Magonia, Gr. Mythol.^{2} 604. 1042, Meyer Abergl. 88, Montanus Volksf. 37 flg., Folkl. V. 312 (Irland), fra Kongespejlet k. 11; se 1. ark 2, skibe; — et dystløb med både og omkørsel af en som skib taklet båd g. gaderne, for at samle penge ind, har været alm. i søkøbstæderne; optoget drog gennem alle Helsingørs hovedgader, bestod af en færgebåd på hjul el., hvis det var snevejr, på kjelker, den blev trukket af håndfaste folk; båden kunde rumme både fader Neptun med sin treforк og sit vældige skæg, der gik lige til bæltestedet og bestod af opplukket tjæret værk, og hele hans hofstat af havmænd og havfruer, der var forfærdelige og dejlige at skue, samt hans musikbande, der gjorde en infernalsk musik på store muslingeskaller, messingbækkener, ildtænger og trompeter. Der gjordes holdt udenfor enhver större købmands og skibsklarerers hus, hvor der af fader Neptun udbragtes en nådig hilsen til husfaderen, der kom ud og fik tilsagn om proper behandling tilsøs, Museum 1892 s. 157, jfr. David, Fr. det gamle K.'s Kbhavn (1881) II. 326, Morgenbladet 1892 nr. 52 for 2. Marts, Troels Lund, Fester s. 167; jfr. Grimm Myth.^{2} 237. 242, Liebr. Dunlop s. X anm., Schindler 138, Laisnel II. 65, Folkl. IV. 307, Trad. pop. II. 264 (Engl.), Folkl. XII. 308. 315. 476, Mhardt BK. I. 555. 593 flg., Usener SfS. 119 flg. 126, „carrus navalis", deraf carneval, se slup; — sk- begynder at synke, til der loves fattige almisser, Thiele I. 342, Kr. Sagn VI. 217 ned.; — sk- står fast, fordi der er en synder ombord, se JK. 271 øv., Gr. DgF. II. 5. 1 nr. 33, VI. nr. 376 indledn. m. m. henv.; bundet ved trolddom af vætte, se Kr. Æv. III. 170, Sagn V. 47. 194, VI. 330. 14, Sande II. 273, Bondes. Hist. 129, Wigstr. II. 85 ned., Säve Hafv. S. 16, Djurklou, Nerike 71, Amins. IV. 20, V. 19, VII. 78, Arnas. I. 542, Isl. Fornkv. I. 26, Didr. S. kap. 18, jfr. DgF. nr. 33, Folkl. XI. 196, Joyce 168, Ralst. Songs 178, Hgood 319, Busk Rome 26. 57, Urquell IV. 271 (Tyrk.), Folkl. VI. 98, VIII. 338 (Indien), Art. Pascha 74: fordi løfte glemt; Wolf N. S. 266 flg., 685 øv., helgenbillede vil ikke videre, ligeså Rivista I. 341, Rambaud 175 (Indien); da Junos billede bortføres, Tr. pop. XV. 402; standses af gedde, Kalev. XL. 91, jfr. Bassett s. 14, Mèlus. V. 250; af druknedes sjæle, P. Arch. IX. 17; af havguder, Nihongi I. 220; kysk kvinde drager det, Usener SfS. 135; — sk- med flag af guld og ædelsten, Sgr. IV. 19; ravnsort sk-, Sgr. XII. 87; et sejlfærdigt skib til at søge prinsessen, Kr. V. 163; et skib bygget af ni slags træ, Sgr. XI. 171; uden en eneste knast, J. K. Æv. s. 91; et stort orlogsskib, Gr. Gl. d. M. II. 7; et stenskib, Arnas. II. 46. 362. 428, Folkl. Rec. V. 171 (Irland), Amer. Folkl. I. 157, III. 266 „a stone canoe", VIII. 197; jfr. stenen, hvorpå St. Jakob sejler, DgF. nr. 100; et blyskib i ævent., Kr. Ævent. s. 215; jfr. Vang, Reglo s. 39: messingbåd; — sk-, som går over land og vand, JK. 3, Gr. Æv. I. 212, Gl. d. M. II. 28, Kr. Sagn VI. 179. 505, Æv. III. 215. 294, jfr. Asbj. I. 101, II. 84, Tvedten 136, Wigstr. II. 110, Bondes. Hist. 265, Aberg S. nr. 32. 33, Arnas. II. 496, Mhoff 221. 300. 454, Pomm. Volksk. III. 50, Gr. K. M. nr. 64, Myth.^{2} 1227, Gonzenb. II. 96. 248, slgn Weinh. Volksk. VI. 168, Köhler Kl. Schr. I. 191, Liebr. Dunlop 174 b, Magyar T. 316. 389. 392, Poest. Lappl. M. 107, Mèlus. II. 162, Trad. pop. II. 215, IX. 274; jfr. Øverl. s. 5: et par skier, der løber lige rask op og ned ad fjæld; Joyce 59: heste og vogne, som kører på land og vand; skib af blytaget på en kirke sejler af sig selv, Gr. GdM. I. 107; jfr.

n II. 449, Asbj. I. 13, lignende skib
iamoa, Lang Custom & Myth s. 99;
der kan rummes i en vestelomme,
I. 272, J. K. Æv. I. 20, Arnas. II. 496,
iðblaðnir i Gylfaginning k. 43, Yng-
S. k. 7, Grimm Myth.² 197; Liebr
. 367: skibet af dødningenegle,
II. 3. 549, naglfar se Gylfaginning
I, jfr. telt, som kan gæmmes i
Arnas. II. 372; — sk- klippes
ir, så er det der, Kr. Æv. III. 83,
ıbringes ved at tegne dets billede,
II. 163; ligeså Virgil, Simr. Volksb.
; slgn billeder tegnes som bliver
, Magyar T. 103-107, Sunrise
38. 42. 44, Hearn Jap. Miscellany
45. 50, Annuaire d. Tr. pop 1887
g.; — kæmpeskibet, som ej
Skagen ind, se Sgr. VI. 208. 91,
- 91, Kr. Molboh. 119. 377. 379, jfr.
. II. 239 „Refanu"; Säve Hafv. S. 16,
nut"; Asbj. III. 341, Mhoff 235, Hans.
S. 43, „Mannigfuald", P. Volksk. V.
olkl. Rec. I. 246, „The merry Dun
over", slgn Folkl. Journ. VI. 154,
s. II. 160. 208, Tr. pop. XII. 390,
rch. V. 247 (Frk.), Bassett 349, Ma-
r T. 361; — dødningeskibet, døds-
jleren (s. d.), jfr. Thiele II. 173, Kr.
n II. 484, V. 606, Strackerj. II. 143. 490 c,
off s. 164. 223, Folkl. Journ. V. 189,
155; jfr. om disse æventyrlige skibe,
br. Gervas. s. 150, „les vaisseaux fan-
tiques", Mélus. II. 134. 159. 208, III.
. 331, VI. 259, Tr. pop. XI. 330, XII.
, „nave di Caronte", P. Arch. IX. 18,
f N. S. 212. 130, Ons Vlk. XII. 5, jfr.
ett 343 flg.; — sk- med tale og
eforstand, se Arnas. II. 8 „skipa-
, jfr. Liebr. Volksk. 365, Flóam. S.
Grönl. hist. Mindesm. II. 137, Fridth.
p. 6, Th. Viking's S. kap. 21, Rafn
rt. II. 77. 363, Thork. 75, Joyce 64,
Fæakernes sk-, Odyss. VIII. 557, jfr.
r. II. 246: larm ombord dag för
e; — sk- går på $^1/_2$ time fra Norge
riager, Kr. Sagn I. 417. 38, Eftersl.
45; i én nat til Trondhjem, Grb.
fra Bornh. t. Lybæk, Møller, Bornh.
.; fra Kbh. t. Island, Arnas. II. 124,
uken. I. 154, Strackerj. I. 323 m. q. r.
, Wolf N. S. 470, Urquell IV. 134,
i Etr. 219, Folkl. Rec. III. 42 (Ital.),
ı I. 935, Folkl. Journ. IV. 250 (Grækenl.), Krauss Hexens. 26 b., Amer.
Folkl. V. 158; — som går af sig selv,
se trug; — sk- slugt og kastet op af
kæmpe, Kr. Molboh. 119. 376; — et spø-
gelseskib ses som varsel for stranding,
Kr. IV. 253. 362, Eftersl. s. 193, jfr. Arnas.
I. 407: en uge efter at alfeskibet (huldu-
skipið) er bleven sét, kommer det første
skib til Rejkjavik; Folkl. Journ. V. 189.
(Cornwall), jfr. Tr. pop. XIV. 615, XV. 9,
Ons Vlksl. XII. 88; — sk- m. fanden om-
bord synker, Kr. Sagn VI. 42. 138. 186. 524;
fanden henter i eget sk- herremand, Kr.
Sagn VI. 45. 145; — drikker höne af ægge-
skal, forliser sk-, Thiele Overtr. nr. 170,
ligeså når sten kastes over sejlende sk-,
Arnas. II. 550, Liebr. Volksk. 370. 14;
knager det i sk-, varsles storm, Kr. Sagn
II. 44. 17, jfr. Gretters S. kap. 38, Pet.
Isl. F. IV. 230; ben af svane i sk-, for
at svane skal give stormvarsel, Kr. Alm.²
III. 151. 27; — lig i last på skib bringer
ulykke (vist alm.), jfr. Bassett 135, Shaksp.
Perikles III. 1; — død sat ud på sk-,
jfr. Gylfag. 49, Sinfjötlalok; Weinh. Altn.
Leb. 479. 483. 495 m. henvisn., Grimm
Myth.² 790, Liebr. Gerv. 149. 153; se
endv. Rochh. D. Gl. I. 174, Tylor Urgesch.
454, Achelis AfR. I. 154; skibssætning af b.
Runa V. 47, Säve Str. S. 7; Müller Vor
Oldtid 658 ned.; — alm. om overtro
knyttet til skib, se Strackerj. II. 143. 490,
P. Volksk. VI. 124, Temme, Pomm. s. 346;
sk- drejer sig tre gange, som det ej vilde
ud, Thorkels. 173; sk- s. vender stævn
mod Grimsø, skal ej strande, s. 199;
tyve skibe skal strande, 1861 er 19
strandede, s. 207; — om sk- lyder gå-
derne: *hwa̧ æ de, dær plåw̱ər o plåw̱ər,
mən dær blywər eŋən fu̱r?* (vestj.), jfr.
Sgr. VI. 56. 525, slgn Z. f. M. III. 351. 78
(sv.), Simr. Räths. 53, Joos nr. 150; *a æ
föj i æ skåw o smæj i æ smiḏəs, a hår
løvən væṟdən roñt o eŋən kiṉər mi fuw̱əð-
spor?* (Vejle), jfr. Gr. Gl. d. M. I. 234. 14;
skoven er min moder, jorden er min
broder, jeg har vandret viden om jord,
ingen kan finde mit fodspor, Sgr. IX.
111. 364, jfr. IX. 141. 479, VI. 56. 525, III.
183. 983; el.: jeg er skovens skjönneste
datter, farer mange vilde veje, men ingen
kan finde mit spor, Sgr. VI. 52. 489, JK.
252. 62; el.: skoven stanser, skoven van-
drer, skoven er min moder, jeg har

vandret mange år, ingen kan mig spore, Sgr. VI. 21. 275; el.:

jeg er død, man på mig lever,
over levende jeg svæver,
ingen ser mit fodespor;
jeg har ej vinger, kan ej flyve,
har ej ben, men kan dog gå,

Sgr. VI. 48. 437; jfr. Runa VI. 40, W. Gregor s. 80, Chambers s. 110, Z. f. M. III. 17, Veckenst. Volksk. II. 276, Schm. März. 248, se levende; el.: over levende jeg svæver, ingen véd min gang og spor, mangen rig alt hos mig bliver, mangen fattig og foragt', det har gud alt i sin magt, (Sønderho);

min faə å min faə,
min moə å min moə,
æ ræjst i huñə də
å iñə kañ spåə (spore) *min foə,*

(Agterup); — i mange kirker hænger et el. flere skibe som smykke ned fra loftet, vist opr. votivgaver, forbilleder på kirkeskibet m. hentydn. t. Matth. VIII. 23 flg., jfr. Thiele I. 230, slgn P. Volksk. IV. 54, Schm. März. 59; — i visen: den tredie blev til et skib på flod, Sgr. V. 51. 13, således barn omskabt af stifmoder;

„det skib, det var udaf valnøddetræ,
og masterne var ligeså,
men vimpelen var af det rødeste guld,
som vajede ovenpå",

Berggr. Folkes.[3] nr. 91, jfr. Tr. pop. XIII. 366 flg.; — en leg: A., en pige, lukkes ud; tre drenge vælges 1, 2, 3; A. kaldes ind og pigen, B. siger: *mi skif æ komən frå Wår* (Varde), el. *frå Hålañ* (vestj.), jfr. fra Skåne, Kristens. Anholt s. 124. 333, Almuel. III. 101. 359, Börner. 204. 68 flg., jfr. 695. 98, Fb. Bondel. I. 99; — A.: *hwa håð dæñ mæ o får?* — B.: Meloner, citroner *o træj vakrə oŋə pærsonər;* — A.: *hwa klæjər håð di o?* — B.: den første (1) jeg så, havde grå bukser osv., den anden (2) jeg så . . ., den tredie (3) jeg så . . . — A.: hvad vil du göre med den første? — B.: f. eks. danse med; — A.: den anden? — B.: give et kys; — A.: den tredie? — B.: stå for præsten med! el. anderledes om man har lyst: så nævnes navnene på 1, 2, 3; legen er meget alm. i Vestj.: el. *dær kåm æn skif sæjlañ mæ træj stroŋk kål,* så beskrives dragten; *blo båws, blo væst, roñ hat* osv., deres bolig: *dar te syñər, sæjə karm viŋərər te nar* osv. (vestj.), jfr. Kr. Börner. 204. 70, Støylen 113. 155; „hvad sk- er ladet med", Kr. Börner. 507, gætteleg; visen om skibet med de tre grever: „jeg gik mig op på höjen bjærg", se Berggr. Dsk. Folkes.[1] nr. 98 (alm.), jfr. Amins. IV. 11, Erk Liederhort nr. 18; i remser: „skibet går til Åbenrå . . .", Kr. Börner. 183. 21. 26 flg.; „der kom et skib fra Amsterdam, var ladet med rug og hvede", Kr. Börner. 393. 50; „et sk-, der havde hverken overanker eller nederanker, hverken takkel eller tov", Kr. Börner. 436 sv. ned. 446. 448, Dyrefabl. 24; jfr. Aasen skip, „kun om större fartöjer, afvigende fra gl. Norsk skip itk., som også kunde betyde båd el. færge"; se skipper, *båd; *bly-, damp-, *dannebrog-, fjord-, guld-, hav-, knub-, kobber-, midt-, pulsvåd-, sejl-.

skibbojle, no. holdes af fiskerne 2den, 3die el. 4de juledag ved den årlige regnskabsopgörelse for laget, Krist. Almuel. IV. 35. 89, Jyll. I. 49; jfr. hvælvebojle.

skibbro, no. *skibbro æn -rə* (Sundeved); = rgsm.; en gade i Ribe hedder: *æ skivsbråw* (D.).

1. skibe, uo.
skijð -ər -əð (Agger);
skið -ər -ə -ə (Vens.). —

1) arbejde med ud- eller indskibning; *uuwərən blåw skiðə uk we Løkən* (Vens.); våddet skal skibes, el. indlægges i båden på en regelmæssig og „klar" måde, så det let og uden forhindring kan lægges ud (Sall.), se J. Saml. VIII. 172. 167; *skiv kun uc* (S. Sams), udskibe korn; også: *di ... wej ər å skijð djæ gårər* (Agger), ordne deres garn. — 2) *de skivər* (Elbo h., Agerskov); *de skifər* (Valsb.), ɔ: langstrakte hvide skyer dannes på himlen, derom hedder det: *væn de skivər i syðer å nör, skal æn kør æ hø jæm, væn de ... æ tör, mæn skivər ət i væstər å jøstər, så kañ æn læ ət stå sålæŋ æn lester* (Agersk.), jfr. Fb. Fr. H. s. 19; se ark, arke, skib III. 242. 16; jfr. Aasen skipa, indskibe, ordne; skip.

2. skibe, uo. *skiv -ər -ət* (Lysg. h.): vise sig, komme tilsyne; „der er noget der skiver for mig, der går og ski... for min seng, hver nat"; *han* ...

få mæ; jfr. sv. skepa sig, tage e.

belse, no. *skivəls æn -ər* (vestj., Lysg. h.): *skibəls et* (Søvind s.), e, spøgelse, genfærd; der stod en len lige derved og kastede den over efter den anden, Kr. III. 34, 236, Almuel. IV. 151. 418, Sagn 302; „de æ jost ikki å næ stur a beilæ no te sån et gammel , And. Frieri, det er just ikke af stor forlibelse, jeg nu bejler til et gammelt spøgelse, ɔ: et gamrt, grimt kvindfolk; jfr. sv. skepelse, e.

b-lod, no. *skijbløð æn* (Agger); rt af udbyttet, som tilfalder den, båden.

bmand, no. *skima·n̊ æn* (Holmsl. mmermand; kutteren prajes af en " (Skagen), ɔ: sejler; jfr. htsk nn, styrmand; mnt. schipman, bb. matros.

bmande, uo. *skima·n̊ æn boð* kl.), reparere, sætte i stand; svær med noget (Rømø).

bmandsgarn, no. *skimaṅsgår de* ; garn, der bruges til at surre ıbord.

bning, no. *skijbnəŋ æn* (Agger); med losning el. ladning; *wå fålk - idå.*

bsanker, no. i tlm.: *hwa ka de do hår æn skivsaŋkər hjæm o æ r do ær i hawsnø?* (vestj.); St. bundet til sk-, Thiele I. 228; smeddet af sk-, I. 200 (Næsbyroby).

bsbjærgning, no. *skibsbjerəŋ*); bjærgning af skib i havsnød.

bsbryllup, no. efter at skibet gget, sejl og tovværk anskaffet, s med skibsbrylluppet, hvortil alle ne med familie, slægtninge og e var indbudne, og hvor det gik til såvel med en god fortæring ed en munter svingom til langt atten (S. Ho); se Höjskolebl. 1884 s. 375.

bsbrækning, no. *skivsbrækņəŋ de* stumper og planker af et opskib.

bsfart, no. *skivsfårt æn* (D.); (Søvind s.); = rgsm.

skibsflage, no. *skivsflåq æn -ər* (vestj.); et stort stykke vrag, som dækket el. siden af et skib.

skibsfolk, no. *skibsfålk* best. *-ən* (Vens.); søfolk.

skibshund, no. *skivshun̊ æn* (D.); = rgsm.

skibskiste, no. *skibskijst æn -ər* (Lild s.); = rgsm.

skibsladning, no. *skivslånəŋ æn* (Andst); *skivslajnəŋ æn* (Søv. s.); *skibslajnəŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.

skibsnisse, no. = rgsm.; værger for skibet, Kr. Sagn II. 44. 17, Wigstr. II. 215. 227. 247, Säve, Str. Sagor 16; jfr. ntsk klabautermann, Strackerjan I. 394. 255, Temme Pomm. 300. 346 flg., Urquell I. 134.

skibspart, no. *skivspåt æn* (D.); = rgsm.; *sæt pæŋ i æn sk-.*

skibsvrag, no. *skivsvrag æn* (vestj.); vrag af et skib.

skid, no. *skið æn skið* (D., vestj., Thy, S. Hald h.); *skic i* best. *-i* flt. *skij* best. *-ən* (Vens.); *ski æn ski* (Søvind s.); fjært; se historien Kr. Almuel. II. 41. 113 „Per Syttenskid"; dog også = lort; ordet er ikke usömmeligt; når en lader en vind gå, kan han sige: *„halfæ·ms"!* el. *„hoṇəŋ"!* derpå svares: *„væn de· æ hoṇəŋ, så sku skam hål bi!"* (Branderup); „var det dig, der slog den skid?" — „nej, a slår dem aldrig, a tykkes, det er nok med at göre dem husvilde" (Skanderb.), ordspil; *do skal et slo ən star skið ən æ röw ka hål te* (vestj.); *æn skir å ən skrå ær ålti å få* (Brandr.); *hąj slap i skij* el. *röw i skij ðw sæ* (Læsø); *de komər o· ham som skið o kal* (vestj.); *slo skij lös; slo i skic* (Vens.), slippe en fjært; *„så fur rawti som i skòlc skij uwn uw è lyjrə"*, Grb. 160. 5, så for stagen som en sveden fjært oven ud af lyren; *a wel eñc ji i skic får ə* (Vens.); *han fårər, som æn skið i æn par læjərbòwsər* (Løgst.), Sgr. V. 32. 198, om den, som farer sanseløst omkring; se 1. fis; *do ku næmt få bətæñc skij we ə* (Vens.), kan siges hånende til den, der nægter at göre et arbejde på grund af at det er for svært; *„dæn wå mæ· iskæŋkəð!" så æ dæjn om æ skið* (vestj.), siges, når en får en bet i kortspil; *no ka vi hå ən skið, no ær æ bån wåqən!* (Malt),

når noget er bleven opdaget og man mener, at det er bedst at lade stå til; *han ǧor æn skiḍð te æn tåṟənskraḷ* (vestj.); el. *hąj ka tọ̀ i skic å jə̀r ə̀n sa̱ləm å* (Vens.), ɔ: göre stort af lidt; *hwæṃ dær dọr a trusəl, ska vækəs å·p mæ ski̱ð* (vestj.); *a ka eṭ slọ ham æn skiḍð təmå̱ð* (vestj.), siges om en, der er særdeles vanskelig; *så, no æ dæṇ̃ skiḍð slaẉən!* (D.); *no æ dæ̢j skic slaẉə!* (Vens.), ɔ: nu er det arbejde gjort; *vi bəhöwər eṭ o teq ham får æn skiḍð, sålæ·ŋ vi sjæḷ ka slọ ən* (vestj.), ɔ: tigge ham om en tjeneste; *dè̀r æ nåk i skic goən i klæm̱* el. *bə̀ẉəst i ham* (Vens.), om den indbildte syge; *æn skiḍð i æ sæŋ æ lisə guẉə som æn klyn oṅ̃ər æ kaḳələn* (D.); *å̱, ve do eṭ hạ̊ ən skiḍð i æn balə waṇ̃, så ka do fo bovəlsop!* (vestj.), afvisende svar til barn; *„å̱, ve do eṭ hạ̊ ən stuẉər skiḍð! de æ de bæ̱st a· ka fo!“* sagde konen, da manden ej vilde have ærter (D.); *skij æ skatfric* (Vens.), jfr. tanke; A.: *„no komər a iğæ·n!“* — B.: *„så æ do bæjər eṅ̃ æn skiḍð, dæṇ̃ komər aḻər iğæ·n!“*, Kr. Ordspr. s. 540 (vestj.); *„Ski̱ð!“ sạ̊ Kå̱r mæṇ̃, di skẹð Kå̱rhåḷm hæn*, Kr. IX. 115. 244, en mand fra Kare tabte skødet til Karholm i Randers fjord, mens han forrettede sin nødtørft; *„Håp! — ski̱ð, klåshụi! si, hwåda·n do kyər!“* sagde manden fra Gjelballe til den slette kusk, Kr. IX. 115 nr. 245; *å̱ ski̱ð, wel do eṭ hạ̊ ən luət da! mæ å mi baər wi hår æt ən hiəl tråwfuḷ*, Kr. Alm. VI. 214, nemlig af pølseindmad; „a tager den sk- på, madammen slog!“ Kr. KT. 211. 42; *skij wal, hons æṛ ə så, nẹ̀ de koṃə te støcə? — fa̱nəmə e̱ənteŋ; skij, teṅ̃c a; skij mæ de·; å skij*, ɔ: pyt! *„å skij, ta ə bè å talæ·rkən!“ sọ̱ kwò̱n; de fæk a eṅ̃c no hèḷ å, mən to skij wal, så ka ə go bẹ̀r ina̱·n gåŋ* (Vens.); *å̱ ski̱ð! å̱ ski̱ð mæ dæj!* (vestj.); *ski̱ mæ de!* (Søvind), ɔ: blæse være med det! *å̱ ski̱r*, slå et i di hals! *skiṛr å lọrt, slå ət ị æ hals!* (N. Slesv.), når en skal nødes til at drikke, ɔ: gör ingen ophævelser: drik! *jær pas æ ən skiṛr oṃ*, Kr. Almuel. VI. 217. 511 (vestslesv.), ɔ: eder bryder jeg mig ikke om at göre undskyldninger for; „du slog en skid!“ — den døve svarer: „a troede, det var en fis“, Kr. Alm. VI. 214. 496; i en remse: 12 fise til en skid, 12 skide til en lort, Kr. Dyrefabl. 212. 568; — mulkt på at slå en sk- i julestue, J. Saml. V. 249. 7; mand slår sk- til godnat, Kr. Alm. VI. 218. 513; kvinde hver gang hun taler, straf, Gering II. 18; troldkvinde, da hun hører kirkeklokke, Arnas. I. 191; for at dræbe mand, Arnas. I. 180; djævelens stinker, P. Volksk. IV. 162; *fa̱nən ræṅ̃c ætər i skic ijærməl atən cè̀rkəsdə̀ẉn, mən hąj kuṅ̃c ji i mir ə jet rap, å de ẉa, da dæ̢j flə̀w ...* (Vens.); djævelen kan ikke samle en sk-, se fjært, jfr. Jahn S. 120, Kuhn N. S. 304; ved skattegravning høres höne el. hane at slå en sk-, Krist. Sagn I. 369. 64. 371. 13-16. 32. 47; jfr. Germania (1884) s. 243: Liebrecht „Der Wind in der Dichtung u. auch anderswo“, slgn Du Cange bombus; Tr. pop. VI. 216; jfr. Aasen skit hak. fjært, htsk schiss; se dram, due, fis, fjært, 1. fort, kartoffel, kridt, lam 1, madmoder, maske, pertentlig, skat, stork, vind; *dinkel-, tyndeskide; hel-, knub-, ko-, rende-, rumle-, ræve-, spille-, storke-, stude-; fremdeles i en stor mængde smstn., sidste del, og som sikkert alle er nedsættende; se hvirme-, pibe-, pirme-, pjatte-, pjæbe-, stræbe-.

skidager, no. *skijaqər i* (Vens.); *skijðaqər* el. *-å̱qər* (Agger); *ski̱ðå̱qər æn* (vestj.); *ski̱ðaqər* (S. Hald); en, som kører med snavs, ɔ: en slet person; *„ka I skijaqər sil cə̀r hær åwæj?“* Grb. 69. 70, kan I sk- selv køre den (hende) af vejen; *hąj ær i skijaqər frå dè jəs æ̢j å te de na̱n* (Vens.).

skidden, to. *skiḍðən* flt. *ski̱ðən* (D., vestj.); *skiḍən* (Søvind s.); *skijən* itk. 4 flt. *skijən* (Sams); *skiṛən* flt. *skiṟən* (Sønderj.); = rgsm.; *ski̱ðən hiṅ̃ər* (D.); *sà skiḍðən som æn sə̀ẉ* (Malt); *så skiḍðən, te æn ka slo hiṅ̃ åp o æn pwoṭdạr* el. *åp imoð æn veḳ, så blywər hun seḍðəṅ̃* (D.); el. *te æn giðər eṭ rọr ve· hiṅ̃ mæ æn iḻklæm̱* (vestj.); *æ byḳ æ skiḍðən* (D.), ɔ: fuldt af ukrudt; *skiḍðən tå̱lər te mådələ rẹ̀n* (Mors), den skidne kalder på (irettesætter) den mådelig rene; *æ soəl gær skirən neə* (Sundev.), ɔ: solen går ned med gule og røde skyer; *æn sleṃ skiðən væ̢jr* (D.), regnfuldt vejr; *hun æ blöwən skiḍðən ve· ham* (D.), ɔ: frugtsommelig; *i de skiṟən* (Valsb.), er de, som i legen

„ikke har leg“; jfr. Aasen skiten, isl. skitinn.

skiddenfærdig, to. *skiḏənfar̠ə* (D., Andst); = rgsm.

skidden hund, no. i tlm.: *å̠, skiḏən huṅ ị ət!* (Malt), ɔ: pokker med det.

skiddenmarked, no. et marked i Viborg d. 22. Novb., Kr. VI. 321. 70.

skidden Mette, no. en vipstjært, se Mette.

skidderik, no. *skiḏərik æn* (Agger); *skiṛək æn* (Lem); = skidager.

skiddis, no. *skiṛis æn -ər* (Lem, vestj.); skældsord, dårlig person.

skide, uo.

skiḏ skiḏər skẹð skit (D., Andst, vestj.);
skir skiṛər skẹr sket (Agerskov, vestslesv.);
skir skiṛə skẹər skèt (Elsted);
skijð -ər skiṭ skit (Agger);
skij skiər, skẹ el. *skị, skit* (Vens.);
skị skiə skẹi skit (Søvind s.); —

forrette sin nødtörft; ordet kan ikke betragtes som usömmeligt og bruges i en stor mængde talemåder, tiest på en foragtelig afvisende måde; *han blöw̦ så flaw̦, som han wå skit o æ ø̠r* (Andst); *ætən wi æ bu̠ṅ ælər gröw̠, nær wi eṭ ka skiḏ, ka wi ek hæḷər löw̠* (Mors); *a ska prygl dæj, te do ska skiḏ de bårə peq* (Mors); *han stọr, som han skul skiḏ i æn pæŋfiḭər o sjæḷ hål vẹ ən* (vestj.), om den forlegne; *do sẹə, som do skul skij i ən pæ̠lflask u̠ən trakt* (Vens.), ɔ: en usikker stilling; foragtelig afvisende siges: *we doṅc skij?* (Vens.); *å̠, ve do et skiḏ!* (vestj., alm.); *wet doṅc hop å pe i å ræ̨j å skij atən faw̠n æ* (ad) *jaw̦n jor* (Vens.); *å̠, ve do eṭ skiḏ en pe̠rəvals! å̠, ve do eṭ ræn̠ o skiḏ o drek rø̠ snapsər hæ̠rfrạ o så te Kjøvənhaw̦n!* (Andst); der kan svares: *så ku do ræṅ baqaṭər o saməl åp!* el. *vel do eṭ kryv o skiḏ o leq di ị ət!* (D.); el. *skiḏ hwæ̠ gåŋ do ṿriər!* (D.); *ve do eṭ ræn̠ o skiḏ hæ̠rfrạ̈ o te Ham̠båṛə! ve do eṭ skiḏ o slo di möw̠ i, så hår do boðə kø̠l o skawt!* (vestj.); el. ... *så hò̩ do bå̠ðə hu̠ å hat å co̠l å skawt* (Vens.); *wet duṅc ha i skölc* (sveden) *skic mæ reŋi* (skorpen) *skor å?* (Vens.); *de skiḏər a æn huṅ ị!* (Andst), det bekymrer jeg mig ikke om; *de skal a såmæṅ sæj dəm, hr. pastor, få nạr æ hạr eṭ ən gosrajləŋ* (gåseskrog), *så skiṛər a misæ̨˙l i æ kọl*, Kr. Alm. VI. 213. 88, ɔ: regner jeg ikke kålen; *a blèw̦ så glọ̀, som di ku ha skit bu̠ min lom̠ər fuḻ* (Vens.); *han skal eṭ trow̦, te han ka skiḏ mæ o æ nijəs* el. *skiḏ å̠ḻ fålk o æ nijəs* (vestj.), ɔ: give en gloser, opføre sig vigtig mod en; *dær æ må̠ð mæ åḷteŋ, de ka eṭ nøṭ såḍən o skiḏ ət hæn* (D.), ɔ: øde penge el. gods uden mål og méd; hvad man ikke agter, skider man i; *a wel skij dæ ə støc* (Vens.); *no skiə a dæm et støk som et tròw lẹə!* (Tåning); el. *a skiḍər dæm æn støḳ lisȧ stuw̦ər, som de haḻ a mi röw̦* (D.); jfr. „a skider både ad jer og i jer suppe“, Kr. IX. 305; *a skiḍər i djær su̠r grøð* (vestj.), ɔ: gider ikke haft grøden; *a vel skiḏ dæ æn støḳ te æn fiọlstræŋ, ka do eṭ speḻ ọ ən, så ka do su̠ ọ ən* (Malt); *han skẹð åp te æ fja̠r laṭ* el. *bo̠ðə öwər laṭər o taq* (D.), ɔ: havde vældig diarrhé; *dæṅ ka sawt skiḏ, dær hår æ röw̦ fuḻ* (vestj.), ɔ: rige har let ved at give penge ud; *a skijər ic ə* (Vens.); *skijð o skyð ajər ij ər* (Agger), ɔ: göre dumme streger og give andre skylden; *do skal eṭ skijð wiṭər eṅ do ka skræw̠, så skijðər do əpo di hæ̠l* (Mors), figurl.; *mè skal eṅc skij mi̠r en mæ ka skröw̠ øw̦ər* (Vens.); *de æ gåt skit å i såm̠əkạl, dær æ fòj we cər̠məstij!* (sts), kan siges til en dreng, der mener at have gjort noget stort; *„de vel aḻər ạ æ stæj!“ såj han æ dræŋ, da ku han iḷ ski̠r* (Brandr.; vestj.); *de war åsə èn skaṃ å skij i cèrkən å læ præsti bær ə uk* (Vens.); i et hyrderim: Rørbæk rotter di skider i dje potter, Kr. Ordspr. s. 504. 609, hånsord af Døstruperne mod dem fra Rørbæk (Hindsted og Gislum h.); i Lyngsø skider de i deres hoser, i Torndal bæres det ud i poser, Kr. IX. 129. 339 (Veggerby s., Horn. h.); „Favsing Kalukker, de sked i djæ krukke å gjemmer 'et te posk' å æder 'et te djær julawtens nætte“, Kr. IX. 131. 345 (S. Hald h.); lægen, som ej på anden måde kan göre sig forståelig, spörger: „kan hun skide?“ — „hun sked igår et stykke, netop som det stykke pølse, fa'r dér putter i munden“, Kr. Molboh. 57. 182-4; jfr. Lidmål 45, Trad. pop. I. 232; sk- i anden mands bukser, Kr. Alm.[2] III. 28. 02; barn skider i mad,

det røres om, Kr. Alm. III. 74. 259-62; historie om at sk- en grukedel fuld, Kr. Alm. II. 191, jfr. Ndl. Volksk. III. 205; — ved at sk- bortjages ellefolk, se Kr. Sagn II. 15. 51. 53, jfr. V. 587. 68; slgn Fritzn.[2] alfrek, forrette sin nødtörft, ɔ: det, som driver alfer bort; man må ej sk-, hvor spøgelse er sat ned, Kr. Sagn V. 479. 87; jfr. vil der ikke blive smör, skal man sk- i kærne, se Schütze I. 144, Urquell VI. 101, Jahn Zaub. 16; bjærgfolk skider på bondens tallerken, Kr. Sagn I. 139. 520. 525, Thiele II. 212, jfr. Urquell IV. 197; drengen på bjærgmandens, Kr. Sagn I. 32. 143; i nissens skål, Kr. Sagn II. 77. 142; jfr. Wigstr. II. 115 flg.; „det er spået, at en Jyde engang skulde skide en Fynbo, derfor ser han sig om, om han ikke skulde være kommen", andre siger, at det er en Morsingbo, der skal göre en Thybo, se Kr. Molbohist. 62. 197-98, jfr. Arnas. II. 2 flg., Z. f. M. II. 158; Skåning skal skide Smålænding, Wigstr. Sag. 135; okse sked stærkere end helt mogede, Kr. Dyrefabl. 80-82; den, der er øverst på stige skider på sin undermand, Ndl. Volksk. VIII. 206, (Molboh.); bjærgmanden skider på sin døde modstander for at hævne sig, se Efterslæt 188, jfr. endnu Liebr. Volksk. 368 (Isl.); jfr. Aasen; isl. skita; se skid, bukser, Fynbo, Jyllænder, onden 747. 35 a, spader-es; blærp-, pebbel-, revl-, rummel-, skrup-.

skidearbejde, no. se figearbejde, jfr. Gr. Tjust s. 37.

skidebakke, no. se Lortebæk, Ludbæk.

skideballe, no. *skijbali i* best. *-bali* (Vens.); skældsord til en skiden mandsperson; da der bydes en stor kop kaffe, siger manden: *„dẹ' ə da ən gråẉ skiḍ-balə!* jfr. Kr. Alm. VI. 217. 510.

skidebenneke, no. *skijbeṇək i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); = skidderik.

skideblære, no. *skiblèjə æn -rə* (Søvind s.); skæo. til en dårlig person.

skidebud, no. se herrebud.

skidebukse, no. skældsord; til sövnig kan siges: *„åp, skibå'ẉs, imọ̀'n skat do ha ən byqcæṛə!"* (Vens.).

skidebælg, no. *skibæḷə æn* (Søv. s.); = skidblære.

skideful, to. *skiðfuḷ* (vestj., D.); overmåde beruset.

skidehejre, no. *skiðhæjr æn -ər* (Malt); *skihæjr* (Tåning; Sundeved). — **1)** en fugl, ardea; navnet stammer fra, at træerne omkring deres reder tilsøles af deres hvide ekskrementer; jfr. schettreiher m. fl. navne, P. Volksk. VI. 137. — **2)** skæo., en slet karl.

skidehejring, no. *skijhèrəŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); = skidderik.

skidehus, no. *skiðhụs æn* (vestj.); *skijhus è* best. *-t* (Vens.). — **1)** vandhus; *dær møṭ ham tòẉ; dæn̈ jæn̲ fræ Su̲s o dæn̈ nå̲ən fræ Bru̲s, o di jauər ham ar æ præstəs skirhụs, o dær sejər han, dæn̈ daẉ idaẉ ær* (vestj.), remse, sagtens er præstens det eneste, der kendtes; börnene forrettede deres nødtörft i askegraven om vinteren, ved den nör side af huset om sommeren, somme steder havde de en ballie til det brug, Kr. Almuel. III. 45. 134; voksne i stald el. ved husside, jfr. Sundt, Renlighedsstellet i Norge (1869) s. 259 flg., Kr. Alm.[2] III. 28. 01; *æn skidhus kå̲l,* en slet person; *dær æ stålpərte è skijhus* (Vens.), kan siges, når der er fire personer tilstede i en stue med samme navn. — **2)** skældso. til et kvindfolk (Vens.).

Skidehöj, no. se skidebakke.

skidekasse, no. *skijkaṣ æn* best. *-ən* (Vens.); skældsord til et stort, skident kvindfolk.

skide knægt, no. *skiðə knæjt æn* (D.); *skiknèjt æn* (Søvind s.); *skijdəknèc i* best. *-i* flt. *-knèc* (Vens.); slet person; udtales ofte som to ord: *hạj hòr ǒli wat i lị skijdə knèc* (Vens.).

skidemot, bio. *skiðmwòt* (vestj.); om den, som har overmåde travlt; *a hạr sk-;* 4. se mo.

Skiden-Katrine, no. *Skirən Katri'jn* (Lem), = ruder seks, skidtmads.

Skiden-trint-om, no. en ond ånd, se Knebelhoved, Dania II. 28.

skider, no. *skiðər æn* (vestj., Thy); *skiṛər æn* (Lem); *skiḍər æn* (Søvind s.); en slet karl, jammerlig person; *hwa a do får æn gaməl skiðər, må a spør!* (vestj.); se rum-, spinat-, stue-, vej-.

skidesat, to. *skijsat* (Vens.); stillet således, at man sidder fast, ej kan komme videre; en fattig mand, som har lidt uheld, en besvangret pige er sk-.

skidestol, no. *skiṛstọl* (nordsl.), gangstol for barn, sagtens også natstol.

skidet, to. *skiəj* flt. *-ə* (Søv.); *sk̓eḏə* (N. Sams.); bruges om får el. kalve, der er overklistrede med gødning omkring bagdelen (Søv.); om får, der har durkløb (N. Sams), må være samme ord som: *skẹrə*, snavset; *skẹr de*, snavs halvflydende gødning (Elsted).

skidetravlt, bio. *skịðtrạvəlt* (vestj.); overmåde travlt.

skidetrængt, to. *skịðtrạ̈ñ* (vestj); *skijtræn̩t* el. *-træñc* (Vens.); trængende til at forrette sin nødtørft, fig. *sk- får*, ɔ: med heftig attrå efter.

skidevild, to. *skịðvịl̥* (vestj.); helt forvildet og forvirret.

skidevom, no. *skæḷtrəŋ, skæḷtrəŋ skịðwom!* Kr. Alm.[2] VI. 26. 85, hånsord til folkene i Skads herred.

Skid-i-mumme, no. navnet på en slet person i æventyret „Bådsmand Ole", Kr. VII. 292; er -mumme brunsviger øl? se Grimm Wb.

skidne, uo. *skiḏən skiḏnər skiḏnət* (Andst), göre skiden; *hon æ slẹm te o skiḏən hiñ töj*.

1. skidt, to. bio. *skit* (alm.); slet, usel; *nur skit søfålk* (Lild s.); også: *sdmö·j æn skịðə knæjt, kwiṇ* (vestj.), se skideknægt; *æn skit mę̣jəsk* (Vens.); *æn skit pærså·ụn* (Agger); *I æ nu skiṭ bạr* (Agger), nogle slemme börn; *de æ no skit kram̩* (D.), noget dårligt gods; *de ær i skit knèc* (Vens.); især om slette helbreds- el. formuesforhold: *a æ gråw̩ skit təpas, ræjn skit öwər de hijələ* (D.), ɔ: syg; *wå fạ̊r æ skit idạ̊·; æ ær ẹk så let skit i mi huụə*, jeg har overmåde ondt i mit hoved (Agger); *di hạ̊r ər så skit, såm di ka foụ ər* (Agger), deres kår er så slette, som de kan blive; *de æ skit mæ Law̩st, han ka eṭ ha paṉ̃kaqər* (Malt), tlm., når det står slet til med en; *de æ skit mæ wår Las, di sæjər, han drẹkər* (Andst), siges, når noget ikke går efter ønske; *de æ skit å wær skit, de æ wær å wær rẹn syq* (Lild s.); el. *å slæt eñc duụ* (Vens.), udtrykket er tvetydigt, jfr. en historie, Eftersl. s. 79. 70; A.: „kan du sige mig et godt råd, a er rent skidt?" — B.: „du skal have et pund rådne kartofler og en skjæppe byggryner!", Kr. Ordsprog s. 545; *kòm skit udè̆j* (Elsted, alm.), ordspil: køre mög ud, have uheld med noget; præst fik øgenavnet „Skidt-Ole", Krist. Sagn IV. 301. 978; se råle, hænge-.

2. skidt, no. *skit de* (D., vestj., Agger, østj.); best. *skitə* (Vens.); *sk̓it* (Lild s.); *šit de* (Fjolde). — 1) skarn, snavs; *æn skal eṭ vær ræj få de skit, æn ka tuụə a· si* (D.), jfr. Kok, ordspr. 103. 1156; *de ræjnə, sk̓æ̱rə, klạ̊rə skit o moq!* (D.); *de jæṉ æ skit, de añt æ moq* (Andst), ɔ: det ene er som det andet; „gå væk, skit, la mog kom fræm!" (Støvr.), ɔ: gå af vejen; *ạ̊ skit, ạ̊ skit o lọrt!* (Lindk.); *hañ hò pèŋ som skit* (Søvind s.); *de ær eṭ vạr o læ sæj trịn i æ skit a ham* (vestj.); *han rẹn* (regner) *hiñ eṭ få de skit, han trịn ọ* (Andst); *de blyụwər te skit, lisom ba̱qərəns mæjstərstek* (Randers), tvetydighed mellem blive til sk-, ɔ: 1. mislykkes, 2. blive til mög, altså når det er spist og fordöjet, jfr. Sgr. V. 35. 256, XI. 123. 271; *nọæ skitət growə dụwə skam̱ələn, så ska dær fæjəs* (Århus), ordspr.; *dær æ lisəmöj̱ wañ te som skit* (ssts); *skit æṛ ət, huḍən æn væ̱ñər ət, o jo mijər æn pe̱rər vẹ ət, jo mijər lòụwtər ət!* (vestj.); *let skit æ gåt, slæt eṭ æ bæjər!* (D.); *liqn jæṇ ve ål̥ de skit, dær æ te* (D.), omtale en på en særdeles nedsættende måde; *de jæṉ æ skit o de añt ær eṭ bæjər* (D.); *de jæṉ skit rækər ə ọ̱ñc hạ̊jən; de jæṉ skit æ lisom de ọ̱ñc mòq* (Vens.); *a fæk hwæṛkən fjæt æl̓ər skit* (vestj.), ɔ: hverken det ene el. det andet; *de æ jæṇ, dæ ka tre å skitə* (Vens.), ɔ: få ende på sit arbejde; *vi k̓añ ida·ụw, mæn de blöw te skit* (ɔ: mislykkedes), *mæn så koqt vi grọð ạ̊ ət, å di blöw grom̱!* (D., ligeså S. Jyll.), slgn Kr. IX. 248. 22 (Ning h.); „*dæ̱ leqər de skit!*" *så hun k̓æləŋən om henə smör*, Sgr. V. 32. 197 (Løgstør, alm.); *ạ̊ skit o lọt, slọ ət ị æ hals, så ka do eñda drẹk ət sin!* (D.), spøgende opfordring til én, der vægrer sig ved at drikke en dram; fremdeles: *hạj trow̩ə, hạj grèƀ guḷ̓ i jòƀəŋi, mæn hạj fæk skit i nöw̩i*, se gjøbning; *no ær hạj we å ka hòl skitə frọ̱ sè* (Vens.), ɔ: ved at kunne klare sig; *byṭ skit væk o fo pẹs ị æ stæj* (D.), om en dårlig handel med dårlige sager, el. *slep skit o ta moq* (vestj.); *de flöụw ụð a· ham, som skit frå spe̱kal̥* (D.); *de flyə frå· ham, som skit frå spẹ̱̀ ka̱l* (Vens.), det flyder . . .; *i æ skit*

gror æ pæŋ el. *di samlər pæŋ i æ skit* (D.), ɔ: samler penge ved deres skidenfærdige husvæsen; *I klompər jær saməl i fårę'nəŋər o skit o moq, te de æ gråw o tæŋk ǫ!* (Vejen); *skit, hwa ka dè kåst!* (Søvind s.), ɔ: pokker med det, hvad kan det koste? fortælling om: så lidt skidt i maden, som mulig, Kr. Almuel. III. 79. 281-82, III.² 29. 08, jfr. s. 49, SkS. 137; „med skidtet fordrev jeg rotter og mus“, Kr. SkV. 44. 12. — **2**) en slet person; *de ær æn skit i ham* (D.); *nær skit komər te ær, så węð di ęt, hwar di wel wær* (Mors); *skit ær åltiər væst* (D.); *æn ska sæt skit høt o ęt sijə tę ət* (vestj.); *håð skit ęt tål, wå skit ęt blöwən nöwň* (vestj.), det var altsammen skidt, ligesom Vindum-Overgårds folk, Sgr. III. 41. 90; *æ skit bryðər ålti æ töj* (vestj.), vistn. en tvetydighed mellem 1. snavs, 2. klodset, dårlig person får arbejdstöjet i stykker; jfr. arrig 3; „*de æ skit tesa'məls!*“ *så æ dræŋ åm hans fǫr o muwər* (Thy); *de betə skit!* om et barn; *de ær è støc skit!* et slet kvindfolk (Vens.); — **3**) spøgeri, genfærd (vestj.); det var vel ikke andet end . . . skidt; Björnshöj, den var der virkelig skidt ved, Kr. IV. 3; jeg er så kjed af at være skidt, efter at jeg er død, Kr. VII. 111, ɔ: blive til et genfærd; de kunde snart ikke være der i egnen for skidt og mog, Kr. VIII. 69; „*Jèns ku nåk sil skön åpå, de dè wa skit åpå far*“, Grb. 200. 20; — **4**) ukrudt; *dær æ möj skit i æ hawər* (D.); *smið skit te!* (Malt), i kortspil: dårlige kort, ej trumf; *no kaň æn snar il følə å smir skit te* (vestslesv.); jfr. hunde-, katte-, loppe-, løbe-, rive-, rytter-, stamp-i-.

skidtelig, bio. *skitələ* (Malt); temmelig dårligt; *a kom sk- nåk frå ət; de slåw så skitələ te; vi for nåk skitələ væjr* (vestj.).

skidteri, no. *skitəric è* (Vens.); *skitəri'j de* (vestj., Randers). — **1**) = rgsm.; fig.: *di wil jòr òlc de skitəric, di kuj* (Vens.), ɔ: slette streger. — **2**) spøgeri, troldgögl; *dær gor skitərij dær* (Lild s.); „*jèj åpå wun robər: hòl, hòl, dèr è skitərij åpå far!*“ Grb. 140. 25; en på vognen råber: holdt, holdt, der er spøgeri på færde; „*dær æ jènteŋ skitəri'j hæ we gǫr ija'wtən*, Grb. 48. 107; „*kom ilaw mè spøqəlsər å jèngåŋər å òlc sònt skitəri'j*“, s. 199. 2; „*dè plèjər å [wæ] så øwədròwən møj skitəri'j å spòqərij dær omkreŋ*“, s. 167. 6; „håd jen kuns føst uot Svinning-Sånd fåbi, diæ farres tidt en håven skitteri“, And. Frieri, havde man kun først været forbi Sv.-Sande, der færdes tit en hoben spøgeri; se skarneri.

skidtesyge, no. *skitəsyq* (Mors); venerisk syge; ganske alm. tro, at mand slipper den, om den forplantes på frisk kvinde, også Sverige, jfr. Wuttke nr. 484.

skidtfas, no. *skitfas* el. *-fòs i* (Vens.); en slet person; om börn, som er uartige.

skidtfod, no. *skitfụəð* (Lime s. n. for Århus.); skæo.; „skidtfued bær asken ud“, Kr. Börner. 100. 71.

skidthæl, no. *skithęl i* (Vens.); = skidting.

skidt-ibag, bio. i tlm.: *vę̀, blyw skitəbaq* (Søvind s.), blive bagefter, spøgende.

skidting, no. *skitəŋ i -ər* (Vens., Agger, Støvr.); *skitəŋ æn -ər* (vestj.); *skitnəŋ æn* (Røgen s., Søvind s.); slet person; „da skal a indda sie, om a ka betål den skitting å e konng de hæh støk arbed“, Blich. Bindst.; „da måtl' a vær en skitting, ja ret en søllæ mær, om a gik hen å gyut mæ mæ sån en gammel stødæ“, And. Frieri; „der sad alle de seks skittinger på den ene bænk“, Blicher S. Nov. II.. 642; *di wa no skitəŋər* (Vens.).

Skidt-Mads, no. *Skitə Mas* (vestj., Fanø); *Skitmas i* (Vens.); i æventyret Askefisen (s. d.), Sgr. VIII. 66; en börnevittighed i M. Slesvig er at spörge: *wormanə puəň væjər Skitə Masəs båwi?* når et tal nævnes, svares: *bir bær i!* Fb. Fr. H. s. 148. 77; kortspillet Skidtmads (Fanø) kaldes her (D.) røde Ane (s. d.); *skitmas i* (Vens.), er spillet, og spar seks i spillet; også skældsord, mere godmodigt brugt om dreng end om mand: dårlig person; se Skiden-Katrine, tørvedreng.

skidtstreg, no. *skitstrę̀qər* flt. (Vens.); slette gerninger; *hąj sku strafərn få no skitstrę̀qər*.

skidt-vinge, no. *skitweŋ i* (Vens.); = skidtmads.

skidtvorn, to. *skitwòrn* (Vens.); ondskabsfuld; *de ær i lį sk- dræŋ*; også: skrantende, med slet helbred (Mols).

skidtværk, no. *skitwærk è* best. (Vens.); dårligt gods, se To Nov. s. 30; *hons æ de få no sk-!*

skie, no. uo. se ske.

skied, no. se skede.

skieje, to. se skidet.

skier, uo. se skjære.

skif, udrbso. se skippe sig.

skifer, no. *sifər* el. *sifərstijən de æn* (D.); = rgsm.; *tæk mæ sifər*.

-skift, to. se flad-, små-.

1. skifte, no. *skyıwt æn skyıwtər* (D.); *skyıwt* el. *skyıwt æn -ər* (vestj.); *skyıwt æn* (Agger); *skyıwt è* best. *-ə* (Vens.); *sköıwt æn* (Angel). — **1)** = rgsm.; *hål skyıwt mæ si bøn; dær æ møj te skyıwt o dijələŋ* (vestj., alm.); *di fæk ti dålər te skiıwt* (Andst), ɔ: i bytte; *gi i skiıwt* (Andst); skifte holdes af fiskerne et par dage efter de har indkrævet deres tilgodehavende 2den juledag og St. Hansdag, se Jyll. I. 240; folkene klagede over, at de fik ingen skifte på maden, Kr. VIII. 97. 182, ɔ: forandring; se fod-, hyrdens-, hår-, mage-, om-, vejr-. — **2)** de forskellige lag af mursten i en mur, jfr. kop-, løber-. — **3)** *skyıwt* (D.); *skyıwt* (vestj.); *skyıwt* (Thy); *skyıwt* el. *skut è* best. *-ə* (Vens.), jordlod; *haj hør ə skut uw i carə* (Vens.); *hans ty* (kreaturer) *gør o æ bre skyıwt* (nordslesv.), ɔ: over alle marker; kun om mose-, eng-, skovlodder (Elst.); se eng-, klit-, klyne-, mose-, tørve-, vej-, vægger-.

2. skifte, uo.

skyıwt -ər skyıwt skyıwt (D., vestj.); nf. *skiıwt* (Andst);

skyıwt -ər skyıwt skyıwt (Agger);

skyt el. *skyıwt, -ər skyıwt skyıwt* el. ft. tf. *skyıwtə* (Vens.); tf. *skyıwt* (Søvind s.);

skyıwt -ə skyıwt skyıwt (Elsted);

sköıwt -ər sköıwt sköıwt (Agersk.); — = rgsm.; *skyıwt* (D., vestj.), skifte tjeneste, jfr. flytte; *skyıwt klæjər* (Agger); fælde hår (Vejr.); brudefolkene skulle „*sköıwt*“, ɔ: bruden får en guldring og en salmebog af brudgommen og han en tobakspibe el. urkæde af hende, Fb. fr. H. s. 92 (Mellemslesv.); *skyıwt farə, fålk, hest, klæjər, nawn, plas, siň, tæň; hwa hår a mæ ham o skyıwt?* (D.); *di æ wej ər o skyıwt djæ fesk* (Agger); *no skiıwtər di ət i æ guwə mæ æ nöwər i æ huwə* (Andst), ɔ: slås om det; *di skyıwtər ət mæ æ moň lisom di Rybjærə huň* (vestj.), (Viborg Amts Nörreherred), el. . . . de Harresømænd, de drak lidkjøb over en hest i tre dage, el. som de Harresø hunde (Nörvang h.), se historien, Kr. IX. 110. 176 el.: som Børkop mænd (Gaverslund s.) gjorde ved øget, Kr. Ordspr. s. 524, el. *lisom æ Stjæns mæň*, Kr. Ordspr. 517 (Hjortlund s.); el. *Harəby huň* (N. Slesv.), Krist. Ordspr. s. 526; *skiıwt liq om liq* (Andst), bytte lige for lige, = *skyıwt liqöwər* (D.), jfr. bytte; *skiıwt imæl æ bøn* (Andst), dele arv mellem börnene; *skyıwt* el. *skyt ly imæ·l* (Vens.); *sköıwt lyj imæ·l* (Agersk.); *skyıwt lyw(!) imè·l* (Søvind s.), skifte lyd mellem, ɔ: stifte fred, forlige, jfr. lyd, 1. skille 1; *o skyıwtəs tej ər* (Agger), at skiftes til det; *di skyıwtəns te* el. *ve* (D.); jfr. isl. skipta, mnt. schiften, Sch. Lübb. „erbtheilen“; se om-.

skiftebojle, no. gilde som fiskerne holder på omgang, når de deler den indkomne fortjeneste, se Jyll. I. 240.

skiftehandel, no. *skiıwthaňəl æn* (Andst); byttehandel.

skiftelands, to. i udtr.: „sk- byg“, Kr. Almuel. V. 3. 1, ɔ: byg sået i rugstubber.

-skiftet, tf. se for-, ud-.

skiftevogn, no. *skyıwtwun æn* (Thy); således kaldes den vogn, der læsses, mens to par heste kører hver med sin vogn.

skifting, no. *skyıwtəŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *skyıwtəŋ* (Horn. h.), Kr. IX. 226; *skiıwtnəŋ æn -ər* (Kolding); *sköıwtnəŋ -ər* (Agersk.). — **1)** et barn, som er ombyttet af underjordiske, el. mske, som er taget af underjordiske, se Kr. IX. 226; *haň sir uıwð såm æn skyıwtəŋ* (Agger), ɔ: halvgal, om den, som er overmåde klodset, ikke at komme tilrette med (vestj.); „*A howər isæ·r, hwant di fåtal om e bòn, dè wa blòwən fåby·t å dwèrən* (dværgene), *få mun* (moderen) *ha fåglèmt jęj awtən, föri de blòw dòbt å sèt har* (hærdet) *jan, som èn jònnòl* (stoppenål) *hælər èn sæjsər* (saks) *i swøbə åpå bònt. De tøt a da wa rælə sònt i solə skyıwtəŋ som dęj armə kun fèk ijèn får hæt ijn bètə bøn, dè skul no wær hos dwèrən nir i hòwən*“, Grb. 3. 40; en sk- beskrives som en grim unge med stort hoved og lange arme el. fingrene var over halvandet kvarter lange, men ikke tykkere end en pibespids, og hovedet var sådan lavet på det, te det lignede

omentrent en skjæppe i störrelse, ja, det var et underligt dyr at se på af en menneskeskikkelse at være, Krist. IV. 31. 35. 36; barn med stort hoved; et hoved så stort og blødt, som en sypude, lange sorte tænder; skönt 12 år har det arme og ben som et lille barn, bindes med det ene ben til bordfoden, kan ej snakke ret, er så fjollet, at det intet kan fatte, savler, se Kr. Sagn I. 267. 919-20, 298. 987. 991 flg. 995, 304. 11, jfr. Friis VN. 75 b, Wh. Vlk. VI. 52 m. billede; jfr. Asbj. III. 247, Cavall. Wärend II. 1, Magyar Tales XLV; den ligger sanseløst i vuggen, er stum, æder forfærdelig, men forlader sit leje og farer omkring i huset, når den tror sig ubemærket, jfr. J. Saml. I. 204; slig vanskabning har trolde, bjærgfolk, underjordiske lagt i stedet for et borttaget mskebarn; således kan et barn „forskiftes“ el. „forbyttes“ för det er døbt, jfr. Gr. Gl. d. M. I. 147, Kr. IV. 5. 8, VI. 22. 28, KT. 107. 85 (alm.); for at undgå bytninger skal der lægges saks, kniv, salmebog i det nyfødte mskebarns vugge, el. to synåle over kors for dören, eller bestandig holdes et tændt lys hos barnet, Thiele Overtro nr. 397-99, el. man skal spytte og pege korsvis over vuggen, Blicher, Vium s. 214; jordemoderen skal korse barnet og lægge kniv i vugge, Sgr. IV. 176. 537; det udøbte barn skal have nål i hue og saks i sengestok, J. K. 422. 1406, jfr. Folkev. XI. 393. 203, Wille 201, Nordlander, Myth. S. 30, Nyland IV. 34, Wh. Vlk. II. 408 flg.; svares der uret ved barnets dåb, kan troldfolk få magt til at tage det, Gr. Gl. d. M. III. 102. 18, jfr. Nordlander Trold. 146; det må derfor døbes om, Kr. Sagn I. 312. 42; bliver skiftingen døbt, kan man aldrig slippe den og det rette barn aldrig fås, Kr. IV. 349. 31; — at det er en virkelig skifting kan opdages, når man kan få den til at tale; moderen stiller brygning an i en æggeskal (s. d.), se J. K. 19. 14, Kr. III. 48. 65-67, VIII. 24. 48, Sagn I. 307 nr. 59; jfr. Asbj. III. 247, Wigstr. II. 244, Amins. IV. 116, Nordlander Myth. S. 31, JFærø 150, Mhoff 312. 425, Strackerj. I. 405 m, Gr. K. M. nr. 39. 2, jfr. anm. Myth.[2] 437. 879, Kuhn W. S. I. 5. 7. 72. 60 m. henvisn. 95. 94, Z. f. M. II. 184, Schiller, Thierb. III. 16 a, Gr. Elfenm. 37, Hartl. Science 113 flg., Yeats 49, Bosquet 118, slgn Runa V. 78, VI. 38: brygge i agernskål; endelig Maurer, Isl. S. 12, Arnas. I. 43; el. giver skiftingen en gris for pølse (s. d.), se Kr. III. 51. 68, IV. 31. 35, VI. 20. 25, Thiele II. 278, Gr. Gl. d. M. III. 102. 18, jfr. Wigstr. FS. 78. 57. 58. 63. 64, Strackerj. 405 l; han lokkes derved til at omtale sin alder, har sét skoven 3 el. 7 gange gro op pány, Krist. Sagn I. 314 nr. 60, jfr. Wigstr. II. 244 ned., Runa VI. 38, Tvedten s. 47, Gr. Elfenm. 38, slgn Mabinog. 247; sk- kan bringes til at tale på kirkevej el. vej til hellig kilde, se Gr. Gl. d. M. III. 102. 19, II. 76. 32, Thiele II. 243, Kr. Sagn I. 325 nr. 61, Sgr. I. 52. 211, jfr. Hazel. VIII. 61, Lindh. Lappb. 131, Wigstr. II. 245, Gr. Sagen I. 115. 82. 83, Mhoff 315, Wolf Beitr. II. 322, Colsh. 245, Gr. Elfenm. 203; et hingstføl udpeger sk-, Thiele II. 276; — men har han forrådt sig, kan man, for at komme af med ham og få det rette barn: varme bagerovnen og true med at kaste ham derind, se ovn, Kr. III. 48. 66, Sagn I. 308. 1025. 26. 28. 40. 53. 59. 70, 276, J. K. 19. 14, 422. 06, jfr. Wigstr. I. 98, 135, Rääf I. 125, Runa VIII. 30. 13, Jonsson s. 6, Hofberg s. 154, Tylor Anf. I. 85 (Irland), Folkl. II. 75. IV. 358. 21 (Irl.); jfr. Amins. IV. 115, skal dyppes i gryde; Hofb. Nerike 238, i lud; el. vælte vuggen og feje barnet henad gulvet mod dören tre torsdagmorgener, Sgr. I. 52. 211, Kr. VI. 21. 27, VIII. 24. 48, Krist. Anholt 70. 150, Sagn I. 297. 982. 308. 1027. 31-33. 38. 71, jfr. Kuhn N. S. 424. 227; lægge det i forstuen på halm og sand, Kr. VIII. 22. 46; el. mishandle det med prygl, Kr. III. 48. 65, VI. 21. 26, Sagn I. 309. 1029. 67, Gr. Gl. d. M. III. 102. 19. 20, Thiele Overtro nr. 400, Wille 184, Asbj. III. 17, Faye XXII, jfr. Grimm S. I. 125. 88-91; el. lade det græde uhjulpet, Kr. VI. 23. 30, Sagn I. 309. 30; el. grave det ned i jorden og plöje over det, uden at det lider skade, JK. 422. 1406; eller lægge det møddingen, Kristens. Sagn I. 297. 983. 1044. 60. 73, Djurkl. Nerike 58, Knoop Ps. 74; på jorden, Kr. Sagn I. 313. 43, på vej, nr. 888, på dörtrinet, nr. 1034; slå æggeskaller i hovedet på det, nr. 1036; true med at ville male det på håndkværn, nr. 1045; at lade det slå af en hingst, nr. 1048, i så tilfælde henter skiftingens

rette moder sit barn og bringer mskebarnet tilbage; forøvrig kan henvises til Werlauff, Antegn. 412, jfr. Kr. Sagn I. 149. 552, 230. 827, Storaker s. 109, Haukenæs I. 141, III. 166, IV. 546, Tvedten s. 46. 68, Søgaard, Fjældbygder s. 117, Faye s. 21 anm., Asbj. III. 15. 238, Nicolaiss. Nordl. II. 20, Wigstr. II. 84. 88, FS. 77 flg., Cavall. Wärend I. 16, Skytts h. s. 100, Antiq. Tidsskr. 1849-51, s. 308 „býtt" el. „bytlingur" (Færøer), bytting (Sælland); Arnason I. 40 flg. „umskiptingur"; Maurer, Isl. S. s. 12; forskellige navne, Meyer Vlk. 105, Bad. 43; mødre binder deres börn til sig, Folkl. XI. 213; „fairy changelings s. 443 (Hebr.); eks. på sk-s mishandling fra nutid, se Mannh. Abergl. 29 fra 1850, 1871, 1877; „witch burning at Clonmel", Folkl. VI. 373 (Irland 1895), jfr. CSH. 38. 70; — forestillingen er særdeles udbredt, se Strackerj. I. 398, Kuhn, N. S. 30. 1. 2, 92. 103, P. Volksk. 102, Grimm, Myth.[2] 437, Wuttke nr. 581-85, også fra Indien, jfr. Folkl. V. 282. 324, Z. f. Myth. II. 176. 18 (Tyrol), III. 276. 112 (vendisk), Krauss Volksgl. 98 (Sydslavisk), Urquell[2] II. 81 (Galizien); Folkl. Rec. I. 235, II. 113, Folkl. Journ. VI. 215. 218, Henderson 14. 189, W. Gregor 5. 8. 60 (Skotl.); Folkl. Journ. V. 182 flg. (Cornwall), II. 91, Grimm, Irische Elfenm. XIII. XLI. CV. 27, Kennedy 84. 90. 94, Yeats Fairy T. s. 47 (Irl.), Aubrey, Remains s. 30, Revue d. Tr. Pop. II. 83, Mélus. III. 375. 8 (Bretagne), Laisnel I. 115, II. 9, Bosquet 115 flg., Rivista I. 207, Pitré Usi IV. 170, Hartland, Science s. 93 „changelings" med mangfoldige henvisn. 124, s. 351 (Shoshoner indianer); Garnett I. 70. 132, Schm. Volksl. 118, Meyer Abergl. 124 (nygræsk); Garnett I. 231 (armen.), II. 473 (tyrk.), Urdsbr. IV. 57 ned., Urquell IV. 188 (jødisk), Folkl. Journ. V. 225 (Kina). — 2) *skyẉtəŋ i* (Vens.), bruges også som skældso.

skiftingvorn, to. *skyẉtəŋwårn* (Agger); bruges om en, der skaber sig, som han var halvgal.

-skiftning, no. se om-, ud-.

skiftsom, to. *skyẉtsom* (vestj.); *skyẉtsom* (Agger); *[skutsom]* (Vens.); som let lader sig dele, se skifte.

1. skik, no. smör, fløde osv., som enhver nabo sender til det hus, hvor der skal være gilde; at føre skik hen (Angel); jfr. forn, send, skjön; se skikke uo.

2. skik, no. *skek æn* (D., vestj., Thy, Mors); best. *skekən* flt. *skekər* (Vens.); flt. *skeək* (Agersk.; Bradr., Ang.); *skik* (Agger); *skek æn -ə* (Søvind s.); *šik æn* (Fjolde). — 1) = rgsm.; *lańsəns skek æ lańsəns ęr, hwæm dær wel ęt brǫq ən, di ka læ węr; di hår æn skek: æ soẉ slęqər sæ å sølər sæ ijæ'n i æ åsk* (Mors), om den pige, der pynter sig, men straks søler sig til; *„hwær si skek!" så æ kæləŋ, hun kanət mæ æ åwnsråq o tåw æ smör åp mæ æ vesk* (halmvisken af ovnkosten), *få de te dær eŋən strǫər skul kom i* (vestj.); *skek å bruk* (Bradr.); *„hąj ha fli nyj skekər åpå ræ"* (tilrede), Grb. 25. 11; *nè dè komə nyc fålk så komə dèr åsə nyc skekər; ka do få de sat i skek; a ka eńc få no skek åpå· ham* (Vens.); jfr. bonde-, bord-, kjøbsted-, u-. — 2) orden; *jèr skek* (Vens.), göre orden; *fo i skek, kom i skek, sæt skek o jæn* (D.); *gør skek əpo* (Thy, Lild s.), om töj, klæder f. eks. bringe i orden = *gy skik əpǫ* (Agger); også om personer: slå ihjæl, bringe til tavshed; *de har eŋə skek* (Agersk.), det har ingen orden; *han æ gåt i skek* (vestslesv.), rigtig i sit es; *sǫn dè hò skèk* (Søvind s.), således at det har skik, = rgsm.; det skal nok få skik (Ang.); koen har skik (Ang.), viser tegn til snart at skulle bære; jfr. sæd; Aasen, skikk hak. el. huk.; mnt. schick.

1. skikke, uo.
skek -ər -ət (D., vestj.);
skik -ər -əð (Agger);
skèk -ə -ət (Søvind s.);
skek -ər -ə -ə (Vens.);
skeək skekər skekə (Sundev.); nf. *skeək* (Bradr., Agersk.);

sende; *skek bòj* (vestj.), sende bud; her kan også nævnes: *skek jær te sæð* (vestj.), ɔ: sæt eder; jfr. Aasen, skikka, ordne, sende; mnt., htsk schicken; for-.

2. skikke, uo.
skek sæj -ər -ət (D.);
skek sæ -ər -ə -ə (Vens.);
skeək skəkər skekə (Ang.);

= rgsm.; opføre sig på en vis måde; *ve do sijə, do ka skek dæj, gu dræ'ŋ!* (D.); *skek dæ gåt, de spørs mińst* (vestj.), opfør dig vel, det spörges mindst; *skik*

sæ wal (Agger); *de vel et skek sæ få·wås* (vestj.), ɔ: ikke lykkes, komme i orden; spøgende: *wel do et skik dæ, så lokər æ mi moñ åp å klepər æ howə a· dæ* (Lemvig egn); *næə do skikə dæ wal, så ka det brø fal,* Kr. Ordspr. 534 (Randers egn), kan siges, når en taber et stykke brød, med den tvetydighed, at *fal* også kan betyde: tilfalde dig.

skikkebrev, no. *skekənsbröw et* (Sundeved); sendebrev til bønderne i kommunen om at samles; se stok, thingvol; grandebrev.

skikkelig, to. bio. *skekələ* (D., vestj.); *skikələ* (Agger); *skikələ* (Lild s.); *skekələ* (Vens., Agersk.); = rgsm.; „Jens spuh ham om, hurn hans dætte wa, om hun vil ser skekkelet", Yuelb. s. 40, om hun vilde sidde skikkeligt, ɔ: pænt, sömmeligt; også forstærkende bio. *a fæk ən skekələ stu dram* (Vens.); *de blöw skekələ gåt əl* (vestj.), temmelig godt; da det tillige med blev skikkelig mørkt, var det ikke så behageligt at færdes, Kr. V. 151; når der siges: „*vær skikələ!*" kan svares: „Skikild *[Skikəl]*, det er i Vejrum", Kr. IX. 117. 270, Skikkild er en gård i Vejrum s.; se u-.

skikkelighed, no. vist = rgsm.; til sk-, til overflod, for meget; *han hår fåt æn dram te skekələhijəð, så han ka hwærkən hør ælər sijə* (vestj.).

skikkelse, no. *skekəls æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.). — **1)** *æn skikəls* (Agger), = rgsm.; omtr. det samme som skibelse (s. d.), jfr. Kr. Sagn II. 414. 297 flg., 442. 394; se hare-. — **2)** *han gør æn gowə skekəls o ət* (vestj.), ɔ: bragte det i god orden.

skikket, to. *skekət* (vestj.); *skèkət* (Søvind s.); = rgsm.; bekvem til; *de æ haj eñc skekə te* (Vens.).

skilagtig, to. *skelacə* (Vens.); *skelajtə* (S. Hald, Skanderb., Vor h.); *skelajtə* (Sall.); *skelawtə* (Agersk.) — **1)** om hvad spredes til alle sider; kreaturer, som løber hver til sin side, hø i blæst er *skelawtə* (Agerskov). — **2)** uenig, splidagtig, om msker; *di blöw skilajtə* (Holmsl., alm.); *hons ær I skelacə om?* (Vens.); se 1. skille.

skilderhus, no. *skælərhus æn* (Andst); *skèlərhus è* best. *-t* (Vens.); = rgsm.

skilderi, no. *skeləri·c è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.); *skèləri·j æn -ər* (Lild s.); *skæləri· æn -ər* (D., vestj.); *skèləri· et* (Søv. s.); = rgsm.; på vægge, se J. Saml.[2] III. 132; *skèləri·cram æn* (Vens.); *skæləri·ram æn* (D.); *skèləri·ram æn* (Søvind s.); jfr. htsk schildern, i 17de årh. at male; schilderei no., holl. schilderije; se ligsang.

skildpadde, no. deraf: *skælpəknap æn -knap* (Agger); *skelpaðknap* (D.); = rgsm.; i D. betyder ordet en knap af perlemor; dér göres ingen forskel på skildpadde og horn; *haj hò skelpə knap i hans wæst* (Vens.), = af skildpadde; jfr. htsk schildpat, mnt. schildepadde, Sch. Lübb., ɔ: skjoldpadde; se skilp.

skildre, uo.
skælər -ər -ət (Andst);
skèlə -rə -rət (Søvind s.); nf. nt. ft. *skèlər* tf. *skèlər* (Vens.);
skilə (Sundev.);
skælər jæn å (Andst); *de æ skèlər å· åpå de hè skèləric* (Vens.), af bilde, jævnlig om at blive fotograferet; også: *han ståj o skælərət i æ bår skåwt* (Andst), han stod og dannede et skilderi i sin bare skjorte, ɔ: blev sét stående i bar skjorte; jfr. htsk schildern, opr. male våbenskjolde (schild); se af-.

skildvagt, no. *skælvaqt æn* (Andst; Søv. s.); *skèlwaqt* (Elst., Vens.); = rgsm.; sk-, som spiser pølse, Kr. Molboh. 44. 42, jfr. Tr. pop. X. 605, Bondes. Hist. 159; i ævent. bliver skildvagten, der våger over den døde prinsesse, borte, Gr. Æv. I. 146, Kr. Æv. III. 267, jfr. P. Volksk. VII. 81, Tr. pop. VII. 693, Gr. Reg. 138, Köhl. Kl. Schr. I. 320, Rambaud 72, se ligkiste II. 422. 30 a; sk- afløses, Kr. Æv. III. 168, se færgemand; en lort (alm.); den vogter stedet, hvor den står, jfr. Birlinger. Aus Schwaben I. 409 „wächter", Liebrecht. Volksk. s. 353; „hirte", Urquell III. 64 (Zigeuner), „nachtwächter" IV. 56; „sentinelle", Tr. pop. XV. 582. 12, holl. „schildwacht", Ndl. Volksk. II. 139 ned., VIII. 27, se bindehund; jfr. htsk schildwache, opr. vagt med skjold (schild) i hånd.

skilk, no. *skilk è* best. *-ə* (Vens.); lille slat, tår, dråbe; *ka hon* (flasken) *eñc ji è skilk ino·?*

1. skille, uo.
skil -ər skil skil (D.), nt. *skel* (Agersk., Bradr.).
skil -ər skil skil (Agger);
skel -ər skelc skelc el. *skel -ər -t skelt* (Vens.).

skeḽ -ər -t skeḽt (S. Hald h.);
skèḽ -ə skeḽ skeḽ (Søvind s.);
sḱeḽ el. *sḱèḽ, sḱèḽə* el. *sḱèlə, sḱèḽ sḱèḽ* (Elsted);
skiḽ skiḽ skiḽ skiḽ (Skejby). —
1) **adskille**, sætte fra hinanden (alm.); også: *di ska skeḽəs, di skeltəst* (Vens.); *han æ skiḽ ve æ kuw̥ən* (Andst), skilt fra konen; *di kań it fåli·s å di ka hæḽər it væ skil a* (Ang.), de kan ikke forliges og de kan heller ikke være fra hinanden; *vi kam skil a* (Ang.), vi kom fra hinanden (i trængsel); ægtefolkene er *skil a kæ̱ń* (Ang.), ɔ: kendte, ɔ: dömte til at være skilte ad; hører henhen udtr.: *å sḱæl ly* el. *lyw̥ imæḽ* (Vens.); *sḱæl lij* (Agg.), ɔ: stifte fred bl. msker, som mundhugges? se 2. skifte; *splet å skiḽ aj* (Agger). — 2) **befri en for noget, berøve en noget**; *skil jæṉ aw̥ mæ æ lyw̥* (D.); *han skil ham å mæ hans pæ̱ŋ* el. *skiḽ ham vẹ əm* (Andst), han berøvede ham hans penge; *han kań it vur ən sḱe̱l* (Ang.), han kan ikke blive af med den. — 3) **skelne**, se tydelig; *de ką j a eńc sḱeḽ æ, hwecən æ bæst* (Vens.), jeg kan ikke skelne, hvilket er bedst; *æ kuń ińt skel ət ar, om de vår et kir̥ktåərn hær iṉt* (Bradr.); *de wå så mørk, a ku eṭ skeḽ æ daw̥ frå æ nat* (D.). — 4) upers. *de skel iṉt nåw̥ər* (Bradr.), det gör ingen forskel; *de skeḽt jo vakərt i, te han måt de*, J. M. 59, der manglede meget i at han måtte det; „de skjeller *(sḱel)* meget el. vakkert“ (Ang.), det gör stor forskel, der er stor forskel på; *de skiḽ slæt eṭ, te han måt klæm iṉ* (D.), ɔ: det havde han godt af, at han kom i forlegenhed. — 5) *skèl jèṇ ów̥* (Søvind s.), forurette ved uddeling: *dèṇ dè fọə de heḽə støk, haṉ blywər il skel ów̥*, den, som får dette her stykke, bliver ikke forfordelt; — *han bliwər skil ạ dæ̱rhæṉ* (Andst), ɔ: nyder ikke sin ret med mad el. andet. — 6) nt. *skels að, skiḽəst, ær skiḽəst að* (Andst); nf. *skiḽəs að, skils að, skiḽtəs, æ skiltəs að* (D.); nt. *skels skelcəs skeḽcəs* (Vens.); = rgsm.; „*in di skeltəs*“, Grb. 11. 91; *de skils að i æ meṭ, lisom Kjestəns smæjs æ̱lskyw̥er* el. *æ dæjns preḏəkən* (D.), el. præstens prædiken i Lintrup, Krist. IX. 109. 168, borgemesterens vælling, J. Saml.³ I. 91; „*ka do eṭ fløṭ dæj?*“ — „*Jḁ̱w, a ka da blyw fløt uðən o skils að*“ (vestj.); også om mælk, = løbe sammen, oste sig (vestj.); bruges i mange sammensætninger i Angel: skabet kan *skilatæjəs*, skilt ad tages, ɔ: tages skilt ad, skilles ad; marken skal *skilamæ̱əs* el. *skilagraw̥əs*, ɔ: måles el. graves i to dele; jfr. Aasen, isl. skilja; se skilre.

2. skille, no. *skiḽ æn -ər* (Fanø, Mors); *skæḽ -ər* (Agersk.); *skeḽ æn -ər* (Sem); *sḱeḽ æn -ər* (D.); *sḱeḽ æn* = flt. (Vens.); muslingeskal; jfr. Aasen skjel, isl. skel hak.; mnt. schelle el. schille; jfr. skal, skjæl; se gryde-, pibe-, skrabe-.

skillebasse, no. se skjælbasse.

skillekalk, no. *skeḽkalk de* (D.); kalk af brændte muslingeskaller.

skillerum, no. *skeḽə-* el. *sḱèḽərom è* (Vens.); *skèḽrom et* (Søv. s.); *sḱæḽərom æn -ro̱mər* (Thy); = rgsm.

skillerumsvæg, no. *sḱèḽəromsweq æn* (Vens., også Thy); *sḱæḽəromswæq* (Agger); = skillevæg.

skillevæg, no. *sḱèḽweq æn* best. *-ən* flt. *-weq* (Vens.); *sḱèḽweq -weq* (Mors, Lild s.); skjelvæg; = rgsm., aflukker fuldstændig; jfr. balk, skilling.

skilleværk, no. *skeḽværk æn-væṛkər* (Andst); = skillevæg.

-skillig, se ad-.

1. skilling, no. *sḱeḽəŋ æn -ər* (Mors); *skiḽəŋ* (Agger). — 1) skillerum i et hus, mest af brædder, skillevæg af mursten. — 2) markskel; *liq i æ sḱèḽəŋ* (Thy); skilning i håret (smsts); *de ær iji skiḽəŋ* (Agger); *i skeḽəŋi* (Vens.), i skilningen, om smörret, der kærnes og er ved at skilles ud fra fløden. — 3) „han kan enten ikke komme fra det eller gjöre skjelling på hvad det var“, Kr. IV. 139, ɔ: skelne klart.

2. skilling, no. *skeḽəŋ* el. *sḱèḽəŋ æn* best. *-ən* flt. *-ḽəŋər* (Vens.); *sḱæḽəŋ æn sḱæḽəŋər* (D., vestj.); *sḱæḽəŋ* el. *skæḽəŋ æn -ḽəŋə* (Søvind s.); *skeḽəŋ æn skeḽəŋər* (Agersk., vestslesv.); *skeləŋ æn -ər* (Bradr.); = rgsm.; med talangivelse foran bruges ett.: *fi sḱæḽəŋ*, men: *hań hǫə nów̥ə sḱæḽəŋə* (Søvind s.); *æn ga̱məl sḱæḽəŋ* (vestj.), = en lybskilling (s. d.), senere = 1 skilling rigsmønt; *æn to skeḽəŋ, æn jæṉə sk-* (Vens.); *æn jæṉlə sḱæḽəŋ* (Vor h.); *æn jæṇ sḱæḽəŋ* (D.), en eneste-skilling; *æn guw̥ə, æn stuw̥ə, æn sa̱mful sḱæḽəŋ* (Agger), ɔ: sum penge; *hąj æ we skeḽəŋən* (Vens.),-

ɔ: han er rig; *de gor te æ skæləŋ* (Fanø), om dyr: vokse, trives og nå höjere pris; fig. om msker; *han strøq årdəntliq skæləŋ* (Malt), ɔ: tjente mange penge; *de småqər å æ skæləŋ* (D., vestj.), om hvad der er dyrt købt; *sònt ə kon skèləŋər* (Vens.), sådan en smule penge; *æ skæləŋər seðər løs ve ham* (vestj.), ɔ: han giver let og villig penge ud; *han ær uð om æn skæləŋ som fañən om æn sjæl* (vestj.), ɔ: ivrig efter fortjeneste, begærlig; *fir skæləŋ ær å· pæŋ* (vestj.); *fæmtən skæləŋ ær eŋən mark* (Malt), ordspr.; „a wild gi fier skilling te do ku fo såen jen“, And. Bars. (alm.), talemåde; *smir skeləŋ* (Valsb.), spille klink; *han væñər æn skæləŋ træj gåŋ i æ håñ, iñən han gir æn uð* (vestj.), om den påholdne; *hwæm dær it vel ha æn skèləŋ for ålə æn dòlə* (Tåning); *han gir il æn skeləŋ ur urən han ka viñ æn dalər* (vestslesv.); *dæm dær it vel ha jæn skèləŋ di fo ålə tòw* (smsts); *hår æn kons æn skæləŋ, så æ dær åłti æn kåq o fo* (D.); *dæñ jæŋ skeləŋ tæjər dæñ añən mæ·; åt skeləŋ æ skeləŋs bror* (vestslesv.); *dæñ skæləŋ dær æ spår æ lisə guwə som dæñ dær æ fåtjæ·ñt* (vestj.); *dæñ skæləŋ jæn tjænər əpo æ lañ æ wær å kys tòw gåŋ* (Mors), hvorfor? *tål* (talt) *skeləŋ æ snar urgiən* (vestslesv.), ɔ: rede penge (s. d.) slipper snart op; *di ka si po æn skæləŋ huðən æn hijəl dålər æ møntəð* (Mors); *æn mo ha liså kær dæñ skæləŋ dær ærər, som dæñ dær nærər* (smsts); dersom det kan ske, så vil jeg give en skilling til Jannerup kirke (Thy), siges, når man meget ønsker, at en ting skal ske; J. kirke trues af sandflugt, Kr. VI. 331. 132; *a hår da ən skæləŋ i æ lom, så ər a eŋən kæltrəŋ* (vestj.); „fedt-skillinger“, en ekstra betaling, som den mester, der bygger for private, må udrede til de andre mestre for at få lov at overtage arbejdet, se Kold. Av. 23/11 03 (Ålborg); — barn skal under dåb have sølvskilling på bryst, J. K. 361. 94, Krist. Alm.[2] III. 112. 36. 37, jfr. Wille Opt. 184, Wigstr. FS. 391. 33, Cav. Wär. I. 381, Sm. Medd. II. 66, Rääf I. 121, Djurklou Unnarbo 33, Nerike 58, Nyland IV. 35, se sko; ligeledes i barns tvætvand el. døbevand, Cav. Wär. I. 403, Aldén 121, Wigstr. FS. 396. 67; første gang et barn kommer i byen, skal det have en sk-, hvor det kommer ind, el. i det mindste et stykke brød, Kr. IX. 3. 19, Sgr. IV. 133. 358 (vist alm.), i D. bindes den ind i et hjörne af barnets törklæde, jfr. Folkl. VI. 394; finder en pige en sk-, skal hun give den til første tigger af mandkön, der kommer til dören, som hans fornavn er, vil hendes mands blive, JK. 79. 109; en sk- fundet på en korsvej, bringer lykke, Kr. IX. 58. 641; en sk- kastet over venstre skulder med besværgelse, frier for feber, Kr. IX. 68. 41; lægge sk- under alterdug for dødssyg, Kr. Sagn VII. 420. 95; man skal tage en skilling i hånd, når man første gang ser nyårsny, Thiele Overtro nr. 610; lægge en sk- på stedet, hvor man har stjålet, sts. nr. 624, (se skat III. 235. 15 b); på ledstolpen, som betaling til lygtemand for at lyse en hjem, (II. 473. 21) nr. 744; sk- lagt under død kvïndes tunge fra solopgang til solnedgang, derefter lagt i brændevin, som indgives dranker, helbreder for drikfældighed, sts nr. 554, Kr. Sagn VII. 70. 37, jfr. Sande II. 242; sk- lægges med æggeblomme i et glas vand nyårsaften, for deraf at tage varsel, Kr. Almuel. IV. 138. 38; såmange vorter, såmange ridser i sk-, henkastet på vej, Kr. Sagn IV. 608. 51; 3 eneste-skillinger af ren mø til trolddom, Kr. Sagn VI. 31; 3 tiggede sk- mod krampe, Kr. Sagn IV. 605. 27, jfr. Ch. Notes 174; som altid kommer igen, Kr. Sagn VI. 233. 86 flg., se fedseldaler, vekseldaler; man kaster sk- i elven og slipper guds nåde for at blive heks, Sande I. 49; — en skilling lægges i den dødes mund, se 2. død I. 228. 35; jfr. fremdeles Fb. Bondel. 361, Cav. Wär. I. 483, Gasl. 37, Wuttke nr. 734, Grimm Myth.[2] 791, Kuhn M. S. 30. 368, N. S. 120. 136, Psyche[2] I. 214. 306, Achelis AfR. II. 205, Rochh. D. Gl. I. 171. 186 flg., Mannh. Abergl. 13, Z. f. M. IV. 260. 266, Trad. pop. X. 108, IV. 421, Ralston Songs 107. 315, Garnett W. I. 97, II. 263, P. Usi II. 222, Mélus. X. 56. 114, Schm. Märch. 177, Volksl. 236 flg., Folkl. Rec. II. 201 (Irl.), Folkl. IV. 244, IX. 187 (Engl.), Urquell[2] II. 203 (Portug.), Amer. Folkl. IX. 223, Folkl. Journ. V. 239 (Kina), Tylor Anf. I. 483. 487; se Naboskrog, korshvid; i mund på Vampyr, Andree Parall. I. 81, jfr. I. 85, II. 24 flg., Knoop Pm. 85, Urquell III. 51; sk-r lægges på den dødes

öjne for at lukke dem, JK. 386. 31; de skal med i kisten, Kr. Sagn V. 608. 50; — genfærdet giver en gloende (s. d.) skilling som betaling, Kr. IV. 173. 242, Thiele II. 115. II, JK. 346 øv., 348. 1013, jfr. Thiele I. 287, Grb. 201. 40; Knud Ufødt kaster en sk- til genfærdet, som betaling for et stjålet brød, Thiele II. 161, Grb. 201. 30, Kr. Sagn V. 224, se stjæle; den levende gæmmer nogle skillinger ved en lægte for at kunne spille genfærd, Eftersl. s. 62; — helten i ævent. får tre skilling i afregning el. arvepart, Gr. Æv. II. 137, Kr. Æv. 374, Sgr. III. 200, jfr. retfærdig; tre soldater får én, to, tre skilling i afregning, Kr. Æv. 269; hververen kaster en skilling i glasset, som den unge karl drikker af, dermed er denne hvervet, se Fb. Bondel. I. 23, Kr. Almuel. V. 25. 62, II.² 29. 85, jfr. Amins. VI. 69, Wigstr. FS. 278. 16; man kan for én sk- købe 7 siddende kokkepiger og stående sypiger og endda få skillingen tilbage, Thiele Overtro nr. 220; — *dær vår ən mañ, han vår ur å graw, han fæk ǫt skeləŋ o æ daw, så kom æ koŋ o spur, om han kuñ nåk löw a de? „Jåw“, soi han, „di to löwər æ a, di to smirər æ væk, di to sætər æ o reñt, di to bətal æ gaməl ğal mæ“*, Fb. Fr. H. 145. 27; svar: 2 til brød, 2 til døttre, 2 til sönner, 2 til forældre, jfr. Gest. Rom. k. 57 ned., Simr. Volksb. VI. 377, Tr. pop. XII. 195; — ligge på stol el. bord og tage sk- op med mund, el. stå på skammel og tage sk-, lagt mell. fødder, behændighedskunster, se Sgr. IV. 93. 255, Kr. Börner. 266. 9. 585. 66. 72. 91; „tage skilling på albue“, Kr. Börner. 584. 60; tage en sk- el. ring med munden af en kop mel, Krist. Börner. 664. 61; *„bles skæləŋ i kåp“* (Varde), en leg: en sk- lægges ved kanten af bordet, man sætter munden til bordkanten, og blæser på skillingen, opgaven er at blæse den op i en flad kop; „finde en skilling i den lådne lue“: i en skindhue med opstående kant gæmmes i vedkommendes påsyn en skilling mellem hue og opslag. Efter at være blindet med et törklæde om öjnene, skal han med munden finde skillingen. I stedet for huen substitueres så rumpen af en tilstedeværende hund el. kat, Sgr. VII. 26. 13; jfr. Aasen, skilling, isl. skillingr el. skildingr hak.; htsk schilling, mnt. schillink el. schildink, Sch. Lübb.; se mynt, penge; drage-, drat-, drikke-, enlig-, fikke-, fir-, Hamborg-, hånd-, kobber-, lomme-, lyb-, lykke-, nød-, otte-, slubber-, små-, snage-, spare-, sær-, tavle-, to-, tobaks-, tære-, ære-.

skillinge, uo. *skèləŋ -ər -t -t* (Vens.); i udtr.: *o skæləŋ saməl åm nöj* (Agger); skillinge sammen til noget, vistn. alm.

skillingslys, no. *skèləŋslycs è* best. -t (Vens.); = rgsm.

skillingsreb, no. *skæləŋsrẹv de* (vestj.); tyndt reb, hysom.

skillingstöj, no. den laveste norm, hvorefter rødt pottetöj sælges, deraf skal 3 stykker til et sæt (Sorring); se Nyrop, Dsk Pottemageri s. 26; stobstöj.

skillingsurt, no. J. T. 333; en plante, skjaller, rhinanthus crista galli L. (Mols).

skilp, no. *skelp æn* (D.); *de skelp* (Bradr.); skæl af fisk (Bradr.); en tynd skal af noget, af kalk, hud.

skilpe, uo. *skelp -ər -ət* (D.); *skelp* (Lindknud); *skælp* (Malt s.); upers. *de skelpər* el. *skelpər a·w*, skaller af, om kalk på mure o. lign., jfr. skjæld, skjældre.

skilpen, no. = skilp; i udtr.: *liq i æ skilpən* (vestslesv.), ɔ: i skellet, hvor to lag mødes; om regnen siges, at den kun har blødt et „skilpen“ (smsts), ɔ: en ubetydelig smule.

skilperet, to. *skilpərə* (vestslesv.); om hvad der sidder i tynde skaller.

skilre, uo. *skilər -ər -əð* (Lild s.); skille ved en skillevæg; *dæñ føst gųal i østəræñ æ skilərəð fræ* (Lild s.), det første laderum i østerenden er skilt fra ved væg.

skilsmisse, no. *skælsmis æn* (Agger); *skèlsmes* (Søvind s.); *skelsmes æn* (Vens.); = rgsm.; varsel for ægtefolks sk-, Kr. Alm.² III. 102. 88; junkerne på Varnæs (N. Slesv.), skulle have haft ret til at opsige deres ægteskab, se Fischer s. 117; skilsmisse mellem trolovede fandt retslig sted, ved at hver af parterne holdt i et törklæde (s. d.), som fogden skar over, Kr. Anholt 60. 129, 107. 253; også anvendt for at sætte skel mell. ærlig mand og rakker (III. 8. 16 b); se J. Saml. II. 207, Grb. 201. 38, Gaardbo Natm. 73, slgn Cav. W. II. 403, Laisnel II. 105, Ndl. Volksk. V. 87, Wolf N. S. 636, Gr. RA. 713.

skilsmål, no. *skelsmål et* (Valsb.); *skilsmol æn* (D., Andst); = skilsmisse; *dær æ ena skelsmål mæl mæ å dæ* (Mellemslesv.); „skjelsmål et" (Ang.), skel, f. eks. mellem agre og marker.

skilt, no. *skælt æn skælt* (D.); *skælt æn* (Agger); *skèlt et -ə* (Søv. s.); *skèlc è* best. *-ə* flt. *skelc* (Vens.); = rgsm.; skilt i Tyrkiet med indskr.: „Jens Pedersen, født til denne syndige verden i Stenderup", Kr. Sagn IV. 113. 41; indskrifter på sk-, Ndl. Volksk. IV. 16; *te frij skælt* (Agger); til fri felt; *no må vi nåk hælər tæj æ skilt iñ* (vestslesv.), spøgende, når der kommer mange fremmede; billedet stammer vist fra markedsteltenes skilt, der tages ind, når der er udsolgt; *de ær ə pèn skèlc,* kan også betyde plet på klæderne (Vens.); se htsk schild, opr. skjold, våbenmærke; kjøbmands-, kommode-, løgle-, sladder-.

skimanne, uo. se skibmande.

skimlet, to. *skemlə* (D., vestj.); *skèmlət* (Søv. s.); *skeməlc* el. *skeməlt* (Vens.); *skiməlø* (Agger); vistnok kun som betegnelse for en vis farve på heste og kør, hvor hvide hår blandes mellem brune og sorte; *æn skemlə hæst, ku;* også om msker: *do bəgyñər nåk o blyw let skemlə,* ɔ: gråsprængt; jfr. Aasen, skimlutt, lysplettet; skimla, uo. glimte; blå-, rød-.

skimme, uo. (Ang.); skimte, jfr. skimre.

1. skimmel, no. *skeməl æn skemlər* (D., Vens.); *skiməl* (Vejr.); *skèməl* (Søvind s.); en skimlet (s. d.) hest; også to. *æn skiməl hæst* (Vejr.); jfr. blå-; htsk schimmel.

2. skimmel, no. *skeməl de* (D., vestj.); itk. best. *skeməlt* (Vens.); *skiməl* (Agger). — **1)** en svampart, mucor; *dær æ skeməl o æ mjælk* (vestj.). — **2)** et tyndt lag, f. eks. af fløde, sne; *dær ær ekon æn skeməl öwər ət* (Varde, Thy), tynd flødehinde f. eks. over mælk, som er skummet engang forud, jfr. greddel; jfr. htsk schimmel.

skimp, no. *skemp æn* (D., glds); spøg, *de ær eŋən sk-;* mnt. schimp, Sch. Lübb., skjæmt, spøg.

skimpe, uo. *skemp -ər -ət* (D.); spøge; *de skempət et* (D.), det var ingen spøg; *ær eəl skempər iñt* (Valsb.), ilden spøger ikke; *„dæñ dær Hænəŋ, de va sådən fæj jin te å rəgiər å skemp å dræj fålk op",* Hag. s. 173, den der Henning var en svær en til at regere, spøge, og holde folk for nar; jfr. htsk schimpfen, mnt. schimpen, Sch. Lübb.; se skjæmt.

skimre, uo. *de skimrər i daw* (Vind s.), kan høres om luftens bølgende bevægelse i foråret, se Lokkemand; *skemər* (vestslesv.), skimte, *han ka jawn skimər;* jfr. htsk schimmern.

skimt, no. *skemp æn* (D.); *skemt è* (Vens.); *skèmt et* (Søvind s.); et kort blink, glimt af noget, *a hòə li sit èt skèmt òw ham* (Søvind s.); *„ènda tøt hąj, de hąj so e skemt å· hær",* Grb. 146. 30; m. h. til formerne se glimt; jfr. isl. skimi hak., glimt, lysning.

skimte, uo.
skemt -ər -ə -ə el. *skem -ər -t skemt* (Vens.);
skemp -ər -ət (D., Andst);
skæmp -ər skæmpət (Agersk.);
skem (Bradr.);
skimt -ər -əð (Agger);
skèmt -ə skèmt skèmt (Søvind);
skemt (Støvr.);
= rgsm.; se, skelne med besvær; *a ku liq skemp ət* (D.); så kan han begynde at skimme galgen æfor ved sig, Kr. V. 369; *æ ku liq skimt dæm, de war ek hæjər mijər* (Agger); jfr. Aasen skimta, give en flygtig lysning.

1. skin, no. *sken æn* (D., vestj.); *skæn* (Agger); *skèn et* (Søvind s.); *sken è* best. *skent* (Vens.); = rgsm.; *èt klòə skèn* (Søvind s.); *æ skæn fræ æ lyjs,* også: *æ skæn æ gon ą ər* (Agger), ɔ: stadsen er gået af det; jfr. Aasen, isl. skin, itk.; dag-, måne-, sol-.

2. skin, no. *skiən æn* (Mellemslesv.); attest, alm. om alle slags attester; *døfskiən,* døbeattest osv., mnt. schîn, Sch. Lübb. IV. 96. 10, htsk schein.

skinbarlig, to. bio. = rgsm.; *„hèrmąj å fålkən, dè so dèhæ kòl mè fjæər åpå kråpi frå hąq te hæl, trowə, de wa skönbòrlə döwələn",* Grb. 88. 60; herhen hører sagtens *skènbą·rənbèt* (Vens.), i udtr. som: *hąj liqər de rènə sk-,* ɔ: den skinbarlige satan, om msker, der har et stygt udseende; mnt. schinbarlik, Sch. Lübb. åbenbar.

skind, no. *skiñ æn* = flt. (D., vestj.,

s); itk. (Søvind s.); *skiṇ* = flt. (Agger); (Vejr., Agersk.); *skeṇ̃* = flt. (Thy); (Tranum); *skiṇ̃* (Torup, Klim); *è* best. *skeṇ̃c* flt. *skęj* best. *-ən* (Vens); *eð* best. *skeṇt* flt. *skeṇ* best. *skeṇən (!)* ll. h.); *skiñ et* = flt. (Bradr., Mellem-v.). — 1) bruges til forskel fra hud d.) om den tyndere hud på kalve, mennesker, ligesom i isl., jfr. Aasen ler skinn: „flá húð af nauti ok skinn sauði“; *æ skeṇ̃ a et krę* (Agersk.); *tå skeṇ̃ ḁ* (Thy), flå (s. d.); *de wa anṣit æn stoẉə skaṃ å ta skeṇ o sḁən dyr, å nær fålkən så sku ha it å floḍ, så sæn di boj ætər rakərən*, IX. 224 (Gislum h.); klæder af sk-, is VN. 65 a; *gọ i æ bḁr skiṇ̃* (D.), msker: nøgen; *hon hæ köənt skiñ æ hoi* (Sundev.), ɔ: smuk teint; glat, ukt ansigt; *han hær fåt æ skiñ a æ ər* (Bradr.), fået huden af fingrene; nd på kogt mælk (vestj., Bradr.); *skęj å mjèlk* (Vens.); *pin skęj*, ɔ: hænge i fbrudt med strengt arbejde; *hąj ær c jęj, dæ ryẉə skeṇ̃c å mjèlgrèən* (Vens.), n den dovne; *i siṇ̃ å skiṇ̃* (Søv. s.); *seṇ̃ o skiṇ* (Agger), = rgsm.; *it ąṅ dè skiṇ̃ å bịn* (Søvind s.); *han war ek it eṅ skiṇ o bijən* (Agger), ɔ: yderlig ager; *ta skeṇ̃c å· jèj* (Vens.), flå en, ɔ.: narre ham alle hans penge fra, måske også: overhænge en; *han vẹð nåk wes skiṇ̃ han ska ryẉ ọ* (D.), ɔ: hvem an skal gå til, overhænge, se krage . 285. 28 a; *et gåt skiṇ̃, de ryẉə di l i* (østj.); du skal få dit skind på en arv, Kr. Ordspr. s. 288, opfordring til dagsmål, *wet do ha ə gåt law åpå skeṇ̃c* Vens.), ɔ: prygl; *hår do løst te mi skiṇ̃, d æ hæṛ mi læjər tröj* (Mors), vistn. var på en trusel om prygl; *do ka nåk ẹ gåt såẉ o hijəl skiṇ̃* (Plougstr.), trusel om prygl til en som ikke vil skikke sig; „*dè hæ sølə piq war hòtə farə te å gå ur å hæt ijn gụ skęj*“, Grb. 191. 101, denne herre sølle pige var hartad færdig til at gå ud af hendes eget gode skind, ɔ: miste fatningen, man har villet søge i udtrykket et dunkelt minde om var-ulven (s. d.); jfr. Tylor, Anfänge I. 85; *kañən bejər eṭ o skiṇ̃ urən æ nöẉ følər mæj* (Holstebro); i en remse: *hår I skiṇ̃ å sæ̣l, så kan I fo pæŋ å tæ̣l*, Krist. Börner. 407. 19; i kragevisen: „a skindet syed a töl par sko, foruden det par, som a her har o“, Kr. SkV. s. 43. 7; *æn ka bæjər tå æ skiṇ̃ a· dæ eñ æ siṇ̃ fræ· dæ* (vestj.); på Klim Snapsthing leveredes skind, Kr. Alm. V. 26. 64; — til det plt. udtr.: „die haut versupen“, Urquell I. 113. 139, II. 81. 147, V. 161, VI. 34, ɔ: holde gilde over afdød, kunde mulig findes sidestykke, se kalveskind; en rimelig forklaring, se Andree Braunschw. Vlk. (1896) s. 227: ved den årlige „Bullenfest“ solgtes skindet af dyret og pengene drak man op, jfr. endnu Köhler KS. III. 611, Deecke 136 „die Haut verzehren“; „manger la tête du mort“, Tr. pop. III. 81 (Belgien); — varsel ved skindstykke, som kastes mod væg el. loft, se II. 153. 34 b, pige II. 816. 19 a, smatte; jfr. JK. 80 øv., J. Saml.[2] III. 145, Folkeven XI. 390. 178, Hofb. Nerike 223, Rääf I. 104, Amins. VIII. 120 øv., slgn P. Arch. V. 535, Folkl. XIII. 52 (Hebr.); — sk- flår djævel af død, Kr. Sagn V. 236. 856. 58. 60. 62, 609. 68, Gr. Registr. 11 c, jfr. Wigstr. II. 191, FS. 343. 28, Lindh. Lappb. 141, Ch. Notes 170 se hud, menneskehud; iføre sig en andens afflåede skind, se Frere, Old Dec. Days nr. 17, Amer. Folkl. IV. 202. 12, 212. 19, Kitsch. II. 8; sk- findes i bås istedetfor den bundne stud, Kr. Sagn II. 87. 177; troldmand „kaster bese“ på garvers skind, de flyver bort, Kr. Sagn VI. 350. 83; fanden opskriver sine folk i kirken på skindlap (s. d.); — spåmand i et skind, se Lars II. 384. 22 a, med varr., Köhl. Kl. Schr. I. 233 flg., Ndl. Vlk. XIII. 244; — skære hud, skind i strimler, se ride om, III. 52. 37 b, jfr. Köhl. Kl. S. II. 319. 46. a b; — frugtsommelig kvinde må ej gå under rå skind, så bliver hendes barn hudløst; som råd derimod skal barn svøbes i råt skind, Sgr. IV. 67. 144, VII. 36. 52, Krist. IX. 2. 10. — 2) *è gåt sølə skęj* (Vens., alm.), medlidende udtr. om en stakkels godmodig person; jfr. Aasen isl. skinn itk., hud, især af mindre dyr; se flå, hud, næse, rakker, rem, skinsyg, væderskindsbukser; björne-, blære-, fiol-, flynder-, fløde-, fruentimmer-, fåre-, hare-, hugorme-, hunde-, hyl-, hå-, kalve-, kartoffel-, katte-, kvinde-, lamme-, løbe-, løg-, mave-, pølse-, rive-, ræve-, skjød-, skruptudse-, snoge-, spejl-, spile-, svine-, sæl-, sælhunde-, tanke-, torske-, tromme-,

tulle-blid-, ulve-, vibe-, vildsvine-, æble-, æsel-, åle-.

skindbag, no. *skęjbąq i* (Vens.), = *skęjrøq i* best. *-i* flt. *-røq* (Vens.), ɔ: skind på bag af bukser.

skindblødt, to. *skiñbløt* (vestslesv.); gennemblødt.

skindbukser, no. *skiñbòws* flt. (vestj.); *skęjbòwsər* best. *-bòwsən* (Vens.); = rgsm.; sikkert alm. klædningsstykke i ældre tid, jfr. f. eks. Kr. Almuel. II. 138, Stolts Opt. s. 48; hvad de siger på Bornholm, Kr. Dyrefabl. 208. 44.

skindbåre, no. *skeñbǫrər* flt. (Ikast); når agrene efter at have båret korn lægges ud til græs, kaldes de første år efter udlæget: *nyləŋər*, andet år: *sk-*.

skinddoven, to. *skiñdåwən* (vestj.); luddoven.

skinde, uo.
skiñ -ər -ət (vestj.);
skęj -ər skeñc skeñc (Vens.);
flå; *skiñ æn for, æn ǫl; skiñ katå'flər* (vestj.), pille kartofler, ɔ: tage skindet af dem, flå; slgn „Skinderdammen", Gårdb. Natm. 99 (Horsens); „skinderkone", Kr. SkV. s. 148. 9.

skinder, no. *skeŋər* el. *skiñər et* (Agersk.); et tyndt lag, f. eks. om smör på brød, fløde på mælk, gær på øl; jfr. skindre, skindkjole.

skinderet, to. *skiñərə* (D.); skindet, tynd som skind; *æ talə æ let sk-*, tællen er lidt skindet.

-skindet, to. *-skeñc* (Vens.); *-skiñət* (vestj.); jfr. skind; blød-, fin-, hel-, hård-, öm-.

skindfuld, no. vistn. kun i en enkelt forbindelse: *æn skiñful hok* (D., vestj.); *è skęjful, skeful* el. *skiful hoq* (Vens.), ɔ: en dragt prygl, se 2. hug 6.

skindkjole, no. *skęjcòwl i* (Vens.); *skiñkòwl de* (Søvind s., også vestj.); *skiŋkəls æn, skeŋkəl, skèŋkel de* (vestj.). — 1) = rgsm.; el. lang lædertröje til mandfolk (vestj.); gå iklædt sk- af allunet skind med det lådne indad, glds dragt, Kr. VIII. 140. 48; „holde sk-n", ɔ: få den fødende kvindes smerter, når de sættes på en anden, se Kr. Sagn VI. 446. 15; „Måest (Marts) muer ryster hende skinkel" siges, når det sner (s. d.) i Marts, ved den tid rystede man lopperne af skindskørterne, Kr. Alm.[2] I. 81. 36; *sæt lus i æ skeŋkəl* (vestj.), sætte ondt for en; se læder-. — 2) en hinde over noget flydende: skind på vælling (Søv. s., vestj.); *æn skeŋkəl fløð* (Lindk.), tyndt lag; *dær ær skeŋkəl öwər æ vel* (vestj.), grönsværsdække over et kildevæld, hængesæk; grönt overtræk på stillestående vand (vestj.); præsten kunde godt lide sk- på fåremælk, men kunde ikke forstå, at folkene ej led sk- på melgrød, Kr. IX. 40. 435. — 3) *è skeŋkəl* (Vens.), mager hest el. ko.

skindklipping, no. *skeñklepəŋ de* (Lild s.); uld, som garveren skraber af de klippede skind; trods sin korthed anvendes den i husfliden til: *skeñklepəŋsdynər*, hvilke man helst sælger; se II. 199. 23.

skindklæder, no. brugtes i gl. dage, Kr. Alm.[2] III. 54 64.

skindkræmmer, no. *skiñkrœmər æn -ər* (vestj.); = skindkjøbmand, som rejste om i landet og kjøbte alle slags dyreskind, Kr. VII. 293; *å da di kom let bæjər fram så möt dæm skeñkrœmərn fir, ja fæm*, Sgr. III. 148. 6, jfr. Kr. Alm. V. 197. 92.

skindkåbe, no. = rgsm.; *a sto brøj i sant Hywslə kærk i mi skeñkǫv, mæ de rø om, da wa a såmæñ dål* (pæn), Sgr. III. 169. 910, Kr. IX. 238. 77, af en skæmtehistorie.

skindlap, no. *skiñlæp æn* (D.); *skeñlæp æn* (Lild); *skęjlæp i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); bindes om fingeren til beskyttelse, når man vinder hørgarn, = rgsm.; djævelen sidder i kirken og optegner sine venners navne på en skindlap (se I. 266. 8 b), som han rykker större med tænderne, se Kr. IV. 344, VI. 229. 313, VIII. 391. 718, jfr. Arnas. II. 4, Cederschiöld, Medelt. Berätt. s. 145, Svensén, Emå s. 7, eft. Mariusaga nr. VII, Haukenæs II. 57, IV. 430, Tvedten s. 7, Aldén 49, Nicolaiss. Nordl. III. 27, IV. 33 flg., Pomm. Volksk. II. 37. b, VII. 53, VIII. 6, Knoop Pm. 189, Rochholz, Argauer S. I. 209 ned., Z. f. M. III. 113, Hartl. Science s. 280, Vitry Exempl. 100. 239. 233. Sh. Folkl. 50; — brugt som orakel, se skind III. 259. 16.

skindløs, to. i talemåden: *dær ær nåwət om ålt, så nær som om skiñløs pøls* (vestj., Malt), undertiden tilföjes: den er hele verden om, Sgr. VI. 11. 154, el. . . . *mæn de uøst ær om de ęjøst* (Vens.)

skindmager, to. *skiñmawər* (D., vestj.); *skiñmawər* (Agger); overmåde mager, modsat trimmeltyk.

skindmær, no. *skęjmær æn* (Vens.); magert øg; skældsord.

skindpels, no. *skęjpæls i -pæls* (Vens.); *skiñpæls æn* (vestj.); = rgsm.; se skindkjole; karlen får syet om sig en lådden sk- i ævent., se Kr. V. 216.

skindpose, no. *skęjpus i* best. *-pwòsi* flt. *-pwòsər* (Vens.); = rgsm.

skindpung, no. *skiñpåŋ æn -påŋ* (D.); *skęjpåŋ i* best. *-i* flt. *-påŋ* (Vens.); bruges til tobak.

skindre, uo. *skęjər, skęjər* el. *-ər, skęjərə, skęjər* el. *skęjərə* (Vens.). — 1) flå huden af, *a ka jər òl teŋ òñc ęj å skęjər i kal.* — 2) *hąj pròwər åpå å skęjər òlstęər; hąj hå skęjərə məj saməl,* bjærge, erhverve på god el. ond måde; *de klèj æ jet, a hå skęjərə;* Svenskerne lå og skindrede på en hede, der nu kaldes Skinderhede, ɔ: plyndrede, stjal. — 3) *skiñər -ər -ət* (Agersk.); udbrede i et tyndt lag, som f. eks. smör på brød, se skinder.

skindrok, no. „sk-kerne var lige ved at forsvinde i min barndom", Friis VN. 158, skindklæder.

skind-rum, no. *skiñrom* (D., N. Slesv.); spøgende: *hår i sk- te nåwət mijər?* ɔ: kan I spise mere, kan også bruges om en fed mand: *han hår ət knap mæ sk-.*

skindryg, no. se skindbag; *dæj bòq ær ęjbò̦jən mæ skęjròq* (Vens.), læderryg.

skindskaver, no. *skęjskawər i* (Vens.); en gnier.

skindskjørt, no. *skeñskyøt æn* (Lild s.); = rgsm.; jfr. Kr. Alm.[2] III. 58; *kælənən kant mæ heñər kakəlraq å piskeð èq i heñər skeñskyøt;* i kvinders skindskørt sloges tit æg til pandekager, Kr. Almuel. III. 92.

skindsåld, no. *skeñsòl æn -sòl* (Lild s.); et såld af skind; *di hað skeñsòl å spånsòl;* se svineskind.

skindsårelse, no. udslæt (?); svanger må ikke gå under skind, så får barnet sk-, Kr. Sagn IV. 628. 61.

1. skindte, no. rakkerkvinde, se Kr. Alm. V. 250. 46; *skeñc æn* best. *-ən* (Vens.), skindmær; mager, kneben kvinde; liderligt fruentimmer.

2. skindte, uo. *skiñt -ər skiñt skiñt* (D., vestj.); *skiñt -ə -ət -ət* (Søvind s.). — 1) drive omkring uden mål og med; *han lævər o skiñtər i ål krǫq* (vestj.), snuser omkring. — 2) bjærge til sig ved tiggeri; *a ska si, a fò mæ nu mjælk skiñtət* (Søvind s.), jfr. fænte, skjelte.

skindtel, no. *skentəl æn* (Løgstør); hinde på mælk, grød, blod; *han hår et få skek å ryw skentələn å mjælgròðən,* ɔ: han er doven; skørt af skind, skindklokke (Slet h.), Mb., jfr. Kr. Almuel. V. 37. 104; jfr. skindkjole.

skindthund, no. *skiñthuñ æn* (D., vestj.); en omløbende, langhåret, mager hund; der er forbundet tanken om noget omdrivende, uordentligt, dårligt med ordet (D.); en gildet hanhund (Lønb.); *læv om som æn sk-; si uð som nåwə sk-; han ka ræñ som æn sk-* (D.); også skældsord om en dårlig person; i Korrespondenzbl. VI. 45 findes udtr.: „hey is so dicke as en schindertewe", er det jyske ord beslægtet hermed?

skindtig, no. *skęjtiq i* best. *-i* flt. *-tiqər* (Vens.); hanhund; *ær ət æn töw ælər æn skiñti* (vestj.); tæve el. hanhund; *hąj får såm i skęjtiq i blæs* (Vens.), ɔ: farer urolig omkring, se skinthund, skinting; tík betyder tævehund på isl. og norsk.

skindting, no. *skeñtəŋ æn* (Lild s.); *skiñtəŋ* (Malt); *skintəŋ æn* (Løgstør); slet person, pjalt (Løgst.); ondskabsfuld slyngel (Lild); dårligt, magert dyr (Malt, Thy); stort karlfolk, dog vistnok nedsættende (Hovlbj. h.); „a låer, di ku hør et i hielæ uo bøi, hudan vi fir skintingæ skåtet", And. Gilde, jeg tror, de kunde høre det i hele vor by, hvordan vi fire fyre spøgte; afledn. af at skinte (s. d.), samme ord som skintige? jfr. Kr. SkV. s. 100. 6, 103. 5 „skintinger"; s. 101. 5 „hanhunde".

skindto, no. *skęjtow è* (Vens.); kradsuld, som afskrabes af skind i garverierne; jfr. skindklipping.

skindtryte, no. J. T. 257; en plante, mosebølle, vaccinium uliginosum L.; navnet opgives fra Vens., Ålb., N. Slesv.; Aasen, skinntryta.

skindtröje, no. *skiñtrǫi æn* (Søv. s.); *skęjtròj æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.

skindtække, uo. *skiñtæk* (vestslesv.); tække ovenpå et glt tag, se skjæl-, skrælletække.

skin-død, to. *skiñdø* (D.); *skændø* (Agger); *skèndø* (Søv. s.); *skendø* (N. Slesv.); = rgsm.; *hun håð wåt skændø i flijər daw* (vestj.); fortæll. om sk-, Kr. Alm. VI. 182, VI.² 105. 47; jfr. Arnas. I. 228, skindød skriger i graven tre gange: „náhljóð" s. 226; sk- elsket kommer til live, Gering II. 192; tjörn bringer sk- tillive, Kr. SkS. 127; se P. Bjerge, Aarb. II. 4, Kloster IX. 99, Yorksh. Flk. 387.

skind-øl, no. *skiñøəl æn* (Sams.); skindrem.

skinger, no. se skinder.

skinger, to. *skeŋər* (D., vestj., S. Haldh.); skingrende; *hans stæm æ sk-* (S. Hald); *sk- i æ røst* (D.); *i æ lyj* (vestj.); også om et sted, en stue, hvori der er stærk genlyd: *de æ gråw sk- hæri·ñ* (D.).

skingre, uo.
skeŋər skeŋrər skeŋrət (D., vestj., Agersk.);
skeŋə -rə -rət (Søvind s.); nf. nt. ft.
skeŋər tf. *skeŋər* (Vens.);
= rgsm.; *rov te de skeŋrər atər, te de skeŋrər i æ huwə* (D.), så det skingrer i hovedet; *di saŋ såðən te de skeŋrəð ætər əð* (Thy); „*da kam dèr e hwij bòn ètər ham å græ, så de skeŋər*", Grb. 167. 7, da kom der et hvidt barn efter ham og græd, så det skingrede; skrige el. synge höjt, Mb.; jfr. Rietz, skingra.

skinhellig, to. *skènhèli* (Søvind s.); *skiñhælə* (D.); = rgsm.

skink, no. se skjænk.

skinke, no. *skeŋk æn -ər* (Vens.); *skiŋk æn skiŋkər* (Bradr.); = rgsm.; pyntet sk- på messingfad v. bryllup, Kr. Alm.² IV. 57. 180; sk-, som hænger i gård og ej må flyttes, Strackerj. II. 120 c, Kuhn N. S. 282. 316, jfr. fisk I. 296. 32 b; sk-kan ægtepar få, der, gift i et år, ej har fortrudt deres ægteskab, GML I. 233, Hazlitt II. 118 (Engl.); jfr. bøste; Aasen, skinka huk., mnt. schinke, schenke, Sch. Lübb.; se også skank.

skinkel, no. se skindkjole.

skinne, uo.
sken sken skeñ skeñ (Andst, Agersk.);
skæn -ər skænt skænt (Agger);
skæn skæn skæñ skæñ (D., Vejr.);
sken sken skiñ skiñ (Bj. h.);
skèn -ə, skiñ el. *skènət, skiñ* el. *skènət* (Søv.);
skin skinə skin skin (Elsted);
skòn skònər skònt skònt, el. *skèn skènər skènt skènt* (Vens.);
sken sken skeñ skeəñ (Valsb., Bradr.);
skin skin skeñ skeəñ (Ang.);
= rgsm.; *nè mæ snakər om swòl, så skènə dæj; swol skònər, è stoc glas ka skòn* (Vens.); „*hqj trøt å trøt så lèŋ, te de mån skönt klòr ej è dön*", Grb. 199. 19, han trykkede og trykkede så længe, til (at) månen skinnede klar ind ad dören; *nær suəl skont å fywər stow i glèj* (Lild s.), når solen skinnede og fjorden stod i glans; det skinner som en bar øst (rumpe) i en åben dör, Kok ordspr. 100. 1129 (vestslesv.); hun skinnede som hun var slikket, Sgr. III. 186. 1029; *dæwlən skænə mæ* (Agger), er en ed; jfr. glinse, glise; Aasen, isl. skína.

2. skinne, no. *skèn æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens., D., vestj., Agger); *sken æn -ər* (Andst); *sken(?) æn skenə* (Sundeved); udkløvede unge pilegrene; bunden af et såld bliver flettet af dem, lyngkoste sammenbundne ved dem; *ajər wil ha låð skønər uwð te haw* (Lild s.), andre vilde have lagt (jernbane) skinner ud til havet; jfr. htsk schiene; se harveskede; *ben-, hjul-, hægle-, jærn-, krukke-, land-, muld-.

skinneben, no. *skèn-* el. *skönbjèn* best. *-t*, el. *skænbin è* best. *-bint* (Vens.; D.); *skenbiən et* (Støvr. h.); = rgsm.; *de ga æn skreŋk* (knæk) *i min jèn skåŋk, de war skònbin, dæ spraŋ* (Lild s.); *hò do eñc no å jèr, så ka do ji dæ te å pel hujən å din skènbjen* (Vens.); *han ka seð o pel æ skiñ a hans skænbijən* (vestj.), ɔ: han har intet at bestille; *skenəben-stør å kærəstsårər, di æ hår* (N. Slesv.); død mands sk- brugt til trolddom for at holde mus borte fra korn, J. Saml. IV. 121. 29; tyvs sk- skrabet i øl, givet mistænkt at drikke, bringer ham til at kaste op, om han er skyldig, s. 166. 161; afskrabet hud af sk-, givet hund i brændevin, vænner den til sin herre, JK. 194. 94; se albuestød; jfr. 2. skinne; htsk schienbein.

skinnehvid, to. *skænəhwið* (D.); *skenəhwið* (Thy); *skenəvir*, også itk. (Agersk., Bradr.); hvid, så det skinner; *sk- i æ huwə* (D.), ɔ: kridhvid i ansigtet.

skinnekjæp, no. *skenkap æn -kap*

(D.; vestslesv.); en pilekæp, der kan lækkes op til skinner, der bruges ved kostebinding.

skinnende, no. *skenən de* (Fanø); en slags blonder, lavede af uægte sølv- el. guldtråd; man nævnede ikke guld i fordums tid, men sagde „det skinnende“, Thiele Overtro nr. 227.

skinneskjole, no. *skenəskuəl æn* (Agersk.); regnkjole, se gliskjole.

skinsyg, to. *skińsyk* (D.); = rgsm.; burde vel skrives: skindsyg; sv. skinnsidd, ɔ: ræd for at få et skind, som tegn på afslag, når man frier til en pige; „få kalfskinn“, svensk, er at få kurven (s. d.); for yderligere redegörelse se Nyrop, Spr. V. Sk. s. 59.

skip, no. se skjæppe.

skipejs, no. *skipæ·js æn* best. *-ən* (Vens.); forflöjen kvinde, se smejs.

skippe sig, uo. *skif dæ om!* (Ang.), tiltale til et kreatur: flyt dig! *skif, skif!* el. *skif dæ!* (Sundev.); se 1. humme.

skipper, no. *skipər i* best. *-i* (Vens.); *skipə æn -rə* (Søvind s.); = rgsm.; *„e gåt owr å èn påt brèwən war òl dèj pas, de skipəri fåla·ŋt“*. Grb. 70. 101; *i dæń bəwijs skal dær stå, hwant* (hvordan) *hødən ær å hwæm dær æ skipər øwər ən* (Lild s.); formanden i sildevådlaget (Sall.) hedder skipper, J. Saml. VIII. 167, hans plads er på „skippersædet“ i agterenden og han giver våddet ud; han får ikke större lod i udbyttet end andre; kun får han de særegne fisk, el. fisk af anden art, som undertiden kan fanges i sildvåd, f. eks. en enkelt ørred el. en stor ål. Sådanne fisk kaldes derfor „skipperfisk“; sk- sidder i havskibet ved roret, derefter „pøkeren“ så „midskibsmanden“, forrest „stavnmanden“; pøkeren piller fisk af bakkekrogene, stvnm. holder regnskab med tallet, der tælles efter tyve (s. d.) (Skagen); jfr. htsk schiffer, se gal-.

skipper-vad-til-land, no. *skipəwujtelań* (Agger); spotnavn til skipperen på en pæreskude.

skippund, no. *skippuń æn* (D., vestj.); *skippuń* (Agger); *skippuj è* best. *-puńe* (Vens.); = rgsm. = 20 lispund; mnt. schippunt, Sch. Lübb. forklares: schiffspfund.

skir, to. se skjær.

skirre, uo. være uordentlig i påklædning, *do gor da sær o skerər o sir ud* (D.), beslægtet med skidt?

skirren, to. se skidden.

skisat, to. se skidesat.

skisliper, no. se skjærsliber.

skitosta, no. se skjærtorsdag.

skiwd, uo. se skyde.

skive, no. *skyw æn -ər* (vestj., alm.; Sønderj., Ang.); *skyw* el. *skyw æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *skyw æn -ər* (Thy, Mors). — 1) tynd plade af noget: *æn skyw brø* (Vejr.); *a fèk æn skyw jènə brø te ən håmpləŋ wust* (Lild s.), en skive tört brød; et stykke brød afskåret rundtom brødet; ligeså Vens., jfr. sidestykke; et afskåret stykke af et træs stamme, skåret i retningen af træets længdeakse, jfr. kørret; *sku te skyw* (Vens.), en skive at skyde tilmåls efter (alm.), *sky te skyw* (Sundeved), se skydeskive; urskive, se forskive (Søvind, Sundeved); kasketskygge (s. d.). — 2) især om bordpladen, dernæst om bordet selv (glds, Vens., Thy, Mors; alm., Ang., Mellemslesv.); *Skyw mærkəń æ de bæst* (vestj.), jfr. Kr. VI. 335. 164, indeholder et ordspil mellem Skive by, markedet dér og handelen ved bordskiven i hjemmet; de bedste priser fås, når købmanden kommer til bonden og handler med ham ved hans bord; det går op og ned, ligesom Skive marked og Viborg torvedag, se Sgr. VII. 128. 668, Kr. Ordspr. s. 502; navnet på købstaden Skive henføres (?) til norsk skida, planke, isl. skið, se U. Bl. II. 33; til „skæv“, Kr. Sagn III. 145. 48; „kom ind, å sæt dæ ve wo skyww! så ka vi snakk mæ Soren“, Blich. Bindst.; *lèq å skyw* (Søv.), lægge på bord, om et lig, för det lægges i kisten, strålæg; skive af guld i höj, Kr. Sagn I. 382. 45; Björn Halldors. isl. skífa, et tyndt brædt; skífa uo. kløve; Aasen skiva; htsk scheibe; jfr. brede-, bord-, brød-, dreje-, for-, ende-, *guld-, kaskjet-, klokke-, pande-, potte-, rundtenom-, smör-, snage-, sol-, ur-.

skivebjælke, no. *skywbjèlk i* best. *-i* (Vens.); bordfod, den el. de fjæl, der forbinder bordets ben, for at stive det; på dem havde i gl. dage hönsene (s. d.) deres nattesæde, Kr. Alm. III. 10. 17; ved en anden indretning må brødene dér haft deres plads; *„I hò jò trej gròw kaqər åpå skywbjælki fåruən de secə

rowloŋ“, Grb. 162. 22, I har jo tre grove brød på bordbjælken, foruden det runde sigtebrød; bj. over bordet?

skivefod, no. han tager ham med hjem og binder ham ved skivefoden, Kr. VI. 10, ɔ: bordets fod.

skiveskydning, no. *skyw̱skynəŋ æn* (Søvind s.); = rgsm.

skjae, no. se skjær.

skjal, no. se skal.

skjald, no. se skjeld.

skjaller, no. J. T. 199, en plante, rhinanthus major, Ehr. (Ålb.).

skjalter, no. *skaltər æn* (Lem); magert, langbenet kreatur, skældso.

skjan, no. se stjærne, Skjern.

skjare, uo. se skjære.

skjasat, to. se skjærsat.

skjav, no. se skjæver.

skjebe, uo. se skjæbe.

skjej, no. to. se sky.

skjejse, no. uo. se skejse.

skjejtig, no. se skindtig.

skjel, no. *skæl æn* (Thy, Agger); *skèl et* = flt. (Søvind); *skèl è* best. *skèḷt* (Vens.). — **1**) mærke, som skiller mell. to marker, jfr. 1. ren, told; *ka do mæl cyən te skèḷt?* (Vens.), måle f. køerne töjreslag til skel; *æ ọ ġör skæl, mən eŋən ræt* (Malt); thi den angriber den ene bred, lægger til ved den anden; markskellene var i gl. dage fulde af sten og tjørne, Mejb. Slesv. Bøndergd. 109, jfr. Kr. Alm.[2] I. 12; trolden vilde have fået magt med mand, om han havde ført ham over markskel, Kr. Sagn II. 174. 111; plöje for nær sk-, se plove II. 849. 9 b, Kr. Alm.[2] I. 12. 25; — alm. er forestillingen, at de, som har forrykket el. flyttet skel, skelpæl el. skelsten, landmålere (s. d.) el. andre (se plove) ingen fred får i deres grave, men kommer først til hvile, når uretten er sonet, (se lygtemand), Sgr. II. 13. 12, XI. 73. 121, XII. 149. 480, JK. 149. 3, Kr. III. 147. 204, 150. 209, IV. 111. 152, 152. 216, VI. 115. 166. 169, VIII. 199. 330 flg., Sagn IV. 239. 74-76, V. 404 flg., Thiele II. 124 flg., Gr. Gl. d. M. I. 11. 4, 50. 11; jfr. Faye 74, Asbj. III. 322, Sundbl.[2] 274, Mhoff 189, Knoop Ps. 263. 3, Wolf N. S. 509. 428 m. anm., Ndl. Volksk. I. 16 ned., Ons Volksl. IV. 7, Kuhn N. S. 99. 114, W. S. I. 40. 34; Strackerj nr. 179 i. l. m. t., 182 d. e. p. q. r, 184. o, I. s. 170, Z. f. M. II. 177 øv., IV. 141 (Tyrol, Østerr.); „Scheidenrufer“ Urquell II. 202; Krauss Märch. II. 260; Laisnel I. 120, Bosquet 263; Mélus. III. 197, Møller Fr. S. 65, Tr. pop. XI. 423, Lopez, Alpi 201, Hartl. Fairy T. 208, Amer. Folkl. II. 33; m. h. t. spörgsm.: „hvor skal jeg sætte den?“, jfr. Alpenb. Alpens. 153. 152, Braz II.[2] 73; — periodisk omgang langs bymarkens skel, „gangdag“, „*korsbyrd“, har også fundet sted her t. lands, slgn Kr. Alm.[2] I. 12. 24, Sagn III. 108. 69. 71, Afzel. Sagoh. III. 127–8; jævnlig fulgtes skaren af drenge, som fik prygl ved skelstenene for at huske deres plads, jfr. prygle; se Tilskueren 1896 s. 730 (Shetlandsøer), Yorksh. Folkl. 251, Nichols. Yorksh. 32, GML. I. 37. 52, II. 5, Am. Folkl. XII. 274, Suff. Flkl. 108 flg., Leicest. Folkl. 89, Strackerj. II, 206, Urquell III. 128 (Ungarn); Meyer Vlk. 144. 247, Wh. Vlk. X. 89. 252, XII. 429, Schw. Vlk. VIII. 64, Grimm RA. 144, 545, Pf. GE. 42 flg. 51. 84. 86. 342. 346 flg., Tradit. pop. I. 91. 220, IV. 22, Pitré Archivio VIII. 373; se Du Cange: alapa; jfr. udtrykkene: huskekage, huskeseddel om en lussing; jfr. börn fik prygl under henrettelser, Trad. pop. I. 348, II. 172 (Lothr.), Mélus. VI. 156, Pitré Usi IV. 471, Arch. V. 457; se endnu Monseur Bulletin I. 252, Folklore IV. 463, Hartl. Perseus II. 211; vidner ved bryllup puffer hverandre, Cav. Wär. II. 437; barn skal slå på 1ste sten af hus, for at huske, når det er bygt, Tr. pop. VII. 103; sk- ridses med rivestage, Kr. Alm.[2] I. 12. 24; sk- afsat efter fuld kællings gang, Krist. Sagn III. 337. 95; efter ridende mand, nr. 97, VI. 190. 37-8; jfr. efter krebs, Gr. Sagen I. 331; sk-, hvor løbere mødes, se II. 647. 48 a, Wh. Vlk. III. 16; okse standser, Meyer Vlk. 212; i sk- nedsættes forbryders lig, se Wigstr. FS. 202, jfr. Black 90; Pf. GE. 42, Sallust Jugurtha k. 79, Lefoliis overs. 323; slgn trebundet. — **2**) *æ skæl* (D.), rummet mellem over- og underfeltet af kæden, trendegarnet, hvorigennem skytten løber; *å ta skæl* (Thy), ɔ: kejse (s. d.) på trendebordet; *de skæl* (Bradr.), trendegarn, Lyngb. Saml., jfr. Aasen, skil 3, isl. skil itk.; skjelvol. — **3**) billighed, ret deling; *gyr ræt o skæl* (Andst); *„no skul di skij sam skæl, som di ha teteñc ham“*, Grb. 80. 82; *ən ska gi aṉ̃ər sam̱ skæl, ən vel sjæḷ ha*

(vestj.); *ha gọi skæl te å gọr nåwər* (Agerskov), have god grund til; *vi hår eŋən skæl te o klaw* (D.); her kan også mærkes: *a we skæl te, de æ sañ* (Mors), ɔ: jeg ved med vished, at det er sandt; *a ka eñc jòr ham de skæl tjæ·n* (Vens.), den tjeneste; jfr. om er så-, fr. skjul; u-. — 4) fordel; *ha skæl ạ ət* (Mors.), ligeså Vens., *hạj hår gåt skæl we ə; hañ grast æ lyw a hans gaməl sweyər o brañ hans gọr ạ; mæn hañ hið nåk eŋən skæl wej ər* (Agger); jfr. skjæl; se ad-, *fir-, for-, mark-, mellem-, rede-, sogne-, tremarks-, under-, vand-.

skjelbalk, no. *skæḷbalk æn* (vestj.); en balk (s. d), som danner skel mellem to lodder; „det hændte en aften, han gik hjem og fulgte en skjelbalk, der stak lige til", Kr. IV. 246; skillerum i en lo; = skårbalk, Mb.; den forhöjning, som hjulene efterlader sig på en vej, når man altid kører i samme spor (Borup s.).

skjelbyg, no. *skæḷbyq de* (Mors); høstpigerne fik i lön hver et fjerdingkar børsæd, som husbonden såede for dem; til skel mellem de forskellige smålodder sådes en håndfuld byg, som kaldtes „skjelbyg".

skjeld, no. *skæḷ æn skæḷ* (Andst, Vejr.); *skèḷ æn skèḷ* (Søvind s.); *skeḷ* (Agersk.); *skaḷ i* best. *skaḷ*, flt. *skaḷ* (Vens.); *skål* (Agger); splint; afsprunget stykke, som er lille og fladt; *a fæk æn skæḷ i æ feŋər; leq æn skæḷ oñər æ buwər* (Malt); *dær gek æn skeḷ a æ stẹn* (Agerskov); jfr. skilp.

skjelde, no. *skèḷ æn* (Lild s.; Vens.); *skæḷ -ər* (Holmsl. kl., Agger); pinden, hvorover et fiskegarn bindes og som bestemmer maskernes vidde; se sildegarns-.

skjelder, no. *skæḷər æn* (Sall.); flt. *skæḷərər* (Agger); lille revne i glas el. is, måske nærmest: forgrenet revne.

skjelderet, to. *skeḷərə* (Agersk.); om sten: tilböjelig til at springe i stykker lagvis.

skjelderhus, no. se skilderhus.

skjeldre, uo.

skeḷər -ər -ət (Agersk.);

skæḷər -ər -əð, -əð el. *skæḷərt* (Agger). — 1) intr. siges om en sten, når stykker går af lagvis; jfr. skilpe. — 2) trs. søndre, slå istykker (Agger); *pas ow, do skæḷərər ek dæñ flask; æn skæḷərt spæjl; han hår fåt hans bijən skæḷərət* (vestj.), slået i stykker, splintret; ligeså Mors; gld. skialdræ (Lund).

skjele, uo.

skejəl -ə -ət (Søvind s.);

skẹəl skel skẹəl skẹəḷ (Sundev.); — = rgsm.; *di skeḷər* (D.); *di skæḷərər* (Brandr.); jfr. Aasen skjegla uo. skjegl to., isl. skjalgr, htsk schel el. schiel to.

skjelet, to. *skæḷə* (D., vestj., Agersk.); *skèḷə* (Søvind s.); *skæḷə* (Bradr.); *skæḷ* (Agger); skelöjet; en bekendt taterkvinde i Vestj. hed *skæḷə Katrị·n; han æ skæḷ o æ øwn* (Agger).

skjelevink, no. en som skeler (Århus), J. Saml. VIII. 274; også: *skæləve·ṭ æn* (vestj.); jfr. holl. i en leg schele wip, Ndl. Volksk. I. 109. 8, 278. 2; rim VI. 8, Ons Volksl. I. 52. 11.

skjelgrob, no. *skæḷgrọv æn -grọv* (D.); *skælgrọð* (Agger); *skælgrọð æn* best. *-ən*, flt. *grọð* (Vens.); grøft, gravet som skel; „*så jẹ̀j da skrawəlt hon øwə skælgròbən å kam ẹj i Còbihawnəris èŋ*", Grb. 57. 28.

skjelkjæp, no. *skæḷkæp æn -kæp* (Andst, vestj.): = skjelvol.

skjelkorn, no. *skæḷkor de* (Vejr.); det sletteste korn ved kastningen; mulig: det som skilles fra.

skjelle, uo. se skille 4.

skjelle, uo. *skèḷ -ə -ət* (Elsted); *djè mårki skèlət mæ hinạ·n*, ɔ: deres marker stødte sammen i skellet.

skjellebasse, no. se skjælbasse.

skjelleri, no. se skilderi.

skjellerum, no. se skillerum.

skjelle, to. se skjællig.

-skjellig, to. se for-.

skjelling, no. se skilling.

skjelne, uo. *skæḷən skæḷnər skæḷənt* (Agger); *skèḷn -ər -t -t* (Vens.); = rgsm.; „*å wæ som lòwi bəgrawə uən å ku skæln dawi frå nètən*", Grb. 113. 8, alm. bruges: skille.

skjelpyt, no. *skæḷpøt æn* (vestj.); hul, som danner skel mellem to lodder.

skjelpæl, no. pæl, som afmærker skel; genfærd slår sk- ned med sit hoved, Kr. Sagn V. 410. 42. 47.

skjelre, uo. se skildre, skjele.

skjelsgod, to. ret god, temmelig god (Slet h., Vens.), Mb., jfr. skjelsvillig.

skjelsmisse, -mål, no. se skilsmisse, -mål.

skjelsten, no. *skælstijən æn* (Andst); sten, der er sat som skel; derunder lagt kul (s. d.) og flint, Thiele I. 178, jfr. Grimm Kl. Schr. (1865) II. 45, Busk Rome 284; omtales tit i sagnene, jfr. Gr. Gl. d. M. III. 155, Grimm S. I. 330. 286; bløder, stukket m. nål, Ons Volksl. V. 74; se skjel; straf: trille med sk- efter død, Kr. Sagn V. 411. 48, se lygtemand.

skjelsvillig, to. *skèls-* el. *skelswili* (Vens.); frivillig, med forsæt; *jər nuə sk-;* også no.: göre noget med *skèlswili;* også Mors; „hun sat nøueren i sihen (siden) å påstoj, hun it haj goer et mæ skjels villi", Jæger, Ferie s. 30.

skjelsår, no. i udtr.: *kom te skælsor o ålər* (Agger); *te skèls or å òlər* (Vens.).

skjelt, no. se skilt.

1. skjelt, to. faren, holden, tjent med, sædv. med nægtelse: den stakkels mand er ilde skjelt med slig en kone (Borup s.), Mb.

2. skjelt, no. samling(?); når man har drevet fåreflokken ind i en krog; *så hår vi skælt o· dæm, æn guwə sk- o· dæm* (Lb. s.); også: *a fæk ham ræt i skælt* (vestj.), ɔ: i knibe, fik ham drevet ind, hvor han ikke kunde undvige; se skjelte.

skjeltagen, to. „skjeltåed" (Todbjærg, Ø. Lisbj. h.) om barselkvinde, som går over vej inden kirkegang, Kr. Sagn VII. 220. 74.

skjelte, uo.
skèlc -ər -ə -ə (Vens.);
skælt tf. *skælt* (Mors.);
skælt (Lb., Sall., D.). —
1) Blich. S. Digte II. 291, betydning: at skille ud fra en flok, således opgivet fra Vens.; „*høwəri sijər de å for hæ skælcə hèn te djæ ijn cyr*", Grb. 57. 29, hyrden ser det og får hende (koen) listet hen til deres egne køer; også i Blich. Bindst.: „Jæns han loe å tow mod pænng, han talt dem å han djelt 'em, å de wa sølpænng ålle slaww; han had nok mæ å skjelt 'em", skille dem ad i forskellige bunker; få et får skjeltet ud af flokken (Randlev s.), Mb.; *ka do hjælp mæ o skælt dæn gaməl fuwər fræ di ajər, fo dæn wel bok dæm* (Agger); *han ær ek guwə tej ər o skælt grijs* (sts), kan siges om den krumbenede. — 2) samle, skaffe tilveje; *si do ka skælt æn minəsk; skelt æ for* (Vejr.), samle fårene og drive dem ind; *skælt jæn te å ser ve æ uq* (Sall.), skaffe en til at sidde ved vuggen; *a hår skæltət ət hjæm* (D.), jeg har fået fat på det hjemme; *do ska pas po, do it skeltər dæ et law hoq* (S. Hald), at du ikke rager dig et lag hug til; *vi ku skelt wås æn dram* (smsts) få fat på; *pæŋ ær ek tej ər o skælt i dæ hæ tij* (Agger); jfr. skaltre.

skjeltet, to. *skæltə* (Andst); pjaltet.

skjeltring, no. se skidevom.

skjelvol, no. *skælwul æn -wulər* (Thy); *skèlwol -wolər* el. *-wol* (Lild s.); *skelwol i* best. *-wol* flt. *-wol* (Vens.); tre flade kæppe der skydes ind i trendegarnet på væverstolen mellem sellene (s. d.) og bommen; *skèlwolən hòləs åp å „kowən", dær heŋə baqwe wöwi* (Vens.), se ko 4.

skjelvæg, no. se skillevæg.

skjel-öje, no. person, som skeler; „Skel-öje Simon", øgenavn, Kr. Alm.[2] V. 117. 26.

skjelöjet, to. *skèlywə* (Vens.); *skæl-ywə* (Agger); *skèlywəð* (Lild s.); *skèlywət* (Søvind s.); = rgsm.; når öjnene ser fra hinanden, jfr. vindöjet; barnet bliver sk-, når den frugtsommelige kvinde kiger ud gennem et hul (s. d.) el. sprække, Kr. IV. 347. 9, Sagn IV. 634. 28 flg., Alm.[2] III. 105. 26, JK. 368 øv., jfr. Jonsson Möre s. 3, Wigstr. FS. 384. 85, Sundbl.[2] 149, Cav. Wär. I. 370.

skjemme, uo. se skimte.

skjen, no. se skin; to. se skjön.

skjenbarenbet, no. se skinbarlig.

skjenbin, no. se skinneben.

skjend, no. se skind.

skjenne, no. uo. se skinne; to. se skjön.

skjenne, uo.
skæn skæn skæň skæň (D., Fanø, vestj.);
sken skenə skeň skeň (Hvejsel);
sken sken skeň skeň (Andst);
løbe løbsk (s. d.) om heste; *å kærəstə, sødəstə vænər, a trowr a skænər* (vestj.), siger spøgende en, der bliver kildret; få heste til at sk- ved trolddom, Kr. Sagn VI. 359. 24; jfr. Aasen, skina, sv. skena.

skjennegal, to. *skængal* (vestj.); tilböjelig til at løbe løbsk; „de wa sorn no skjængal hæest, å i de han kjor fram, stak e pa lahter æ hæest ind ve æ håhl å så skjæhn di mæ wos", Yuelb. 46.

skjennenagle, no. *skæn̲nau̯l æn -ər* naglen, der fastholder hammelstokken på stjærten; på gldgs vogne skal den have været indrettet således, at når hestene løb løbsk (se skjenne) el. vognen væltede, gled hammelstokken af den, hvorved faren formindskedes.

skjenner, no. *skeṅər æn -ər* (Lild s.); et møl, tinea.

skjenting, no. se skindting.

skjermelse, no. Mb.; stød, hjærtestød el. lgn.; „den daw fik hun hend' skermels" (Sønderj. efter Outzen); måske beslægtet med eng. skirmish.

skjermensere, no. ræsonnere over; „*især war e høwəri, de hąj ha å skærmənsi·jr øwər*", Grb. 56. 21; „*kwon skèrmənsi·jr øwər ham å mint, de ha wat ber, de hąj ha sörə får å fåt èn smul i pœ̀ðsi*", Grb. 92. 72.

Skjern, no. *Skan̲* (vestj.); en by i Vestj. (Bølling h.); *han kan eṭ kom að få Skan̲ kæṛk*, Kr. VI. 325. 97 (vestj.); *so væ̨ṅ nåk Skan̲ kæṛk sæj!* kan siges, når det uventede indtræffer, jfr. Sgr. VII. 128. 669; *ən stau̯ i ən kan̲, de ka sæj Skan̲* (vestj.); „ja, de sku kuns en ån mæ å (have) bøjen, bettæ Ann, da skuld' en å uot vis po å mødt mæ oppå Skjan", Anders. Frieri; sikkert om Skjern, annex til V. Velling (Middels. h.), hvor der mulig har været tingsted; bynavnet Skjern i Bølling h. henfører Dr. Nielsen til et ånavn Skirn, hvis betydning står i forbindelse med isl. skírr, skær, klar, se U. Bl. II. 33, Skrave.

skjersant, no. *skesa·ṅt æn* (Skanderborg); sergeant, en militær grad; *han æ nœ̀t i röu̯ən han ka blyw sk-* (Tåning, Årh.); fr. sergent, af lat. serviens.

skjervinsel, no. *skæve·nsəl* (D., vestj.); *serińsəl* (Vejen); *sewe·nsəl* (Vens.); *søvæ·nsəl* (Elsted). — 1) et alm. kortspil; „de får sig en vinsel" (Viborg egn); htk scharwenzel af det slaviske mandsnavn Wenzel og scheren, ɔ: göre sig megen ulejlighed(?) W- kaldes knægten i spillet, se Weigandt. — 2) *skæwi·ṅsəl* el. *skæwi·ṇsəl* (Mors), en tvær person; jfr. skjævl.

skjib, no. se skib.

skjoet, no. se skjorte.

skjold, no. *skøḷ* el. *skòḷ æn* (Vens.); *skòḷ* (Lild s., Mors; Agger). — 1) grönsvær (Vens. o. fl. st.); *dær æ stærk skòḽ på di gam̲əl bo̲rər* (Lild s.), jfr. svær no.; *skåḷ et* (Søvind s.), den skorpe, som hos spæde börn dækker issebenenes symfyse. — 2) de to flade steder, der på koens bagpart til hver side går skråt ned fra rygbenet bagved krydset (vestj.), *slo eṭ æ kow öwər æ skåḷ!* — 3) hinde, bughinde; *han fèk bròk, fò dæ spraŋ nòj skòḷ* el. *æn skòḷ i hans mau̯* (Lild s.); i deres lygter havde de skjold af et slagtet kreatur i stedet for glas og det var slået uden på, Kr. VIII. 116; jfr. Aasen, skjold, isl. skjöldr hak., skilt; *afskjoldet; rive-.

skjolderet, to. *skåḽərə* (D., vestj.); *skåḽə* (Agger); plettet, om linned, med större el. mindre svagt farvede afskygninger.

skjoldside, no. grönsværside på en græstørv (Slet h.), Mb.

skjorte, no. *skòu̯t* el. *sköu̯t æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *'skåu̯t* (Agger); *sko̲ət æn -ər* (Støvr. h., Hmr. h., Søv. s.); *skåu̯t æn -ər* (N. Horns h.); *skòu̯t* el. *sköu̯t -ər* (D.); *skåu̯t* el. *skoṭ* flt. også: *skötər* (Andst); *sko̲ərt æn -ər* (Daler); *sköu̯ərt -ər* (Hadersl.); *skyu̯t æn -ə* (Sundeved); *šu̯ərt æn šørtər* (Fjolde); = rgsm.; *hąj ræṅc i hans jæn̲ə skòu̯t* (Vens.), = *i dæṅ bo̲ sko̲t* (Søvind); *i æ ba̲r skòu̯t* (D.), i bar skjorte; når der spörges: hvor er han? kan svares: *han ær i hans skòu̯t* (vestj.); *aṭən huṅər å fjòu̯tən, da trak di koŋ Frèḍrək o skòu̯tən* (Lild s.); „*de æ gåt å kom i ə kon rænt!*" *so̲ dræŋi, hąj wæṅc hans skòu̯t nyòsau̯tən* (Vens.); alm. vittighed er at råbe til drenge: *höj, gu dræŋ, æ skåu̯t hæŋər uðən di röw!* el. *dær æṛ æn ba̲n i di skåu̯t!* han trak skjorten af om natten, som de endnu (1886) gör så mange steder, kan a tro, Kr. VIII. 135, det samme gör præsten i skæmtehist., Kr. Æv. s. 234, jfr. nøgen II. 722..4 b; alle bymændene i Torning har kun én skjorte i fællig, Kr. Almueliv I. 65. 225, II.[2] 8. 19 flg.; bonden nægter at møde til hove, fordi han ingen skj- har, sts II. 6. 10. 25. 66; tømmermanden (s. d.) lægger et stykke lærred så kunstig sammen, at han med ét øksehug deraf tilskærer en skjorte, Sgr. I. 6. 108. 4, Kr. VIII. 130. 239, Alm. VI. 34. 96, Sagn III. 296. 58, se 1. nagle; præsten forlanger, at den skjorte han afférer sig,

skal brændes; da det ikke sker, dør han, Kr. III. 230, IV. 198, Sagn IV. 390, V. 184. 93, Alm.[2] III. 11. 30, Gr. Gl. d. M. III. 21; — i visen: „seks silkestukne skjorter, dem vil jeg give dig", Kr. I. 317. 9; — i stedremse: „di Rowsi knoot, di skidder i djæ skjoot", Kr. Alm.[2] I. 40. 30 (Rougsø); kongen forlanger, at hans brud skal brodere en skjorte, JK. Æv. I. 42; elskovsgave til fæstemand er en sk-, se Steenstr. Vore Folkeviser 268; jfr. DgF. III. 350. 22. 918 a, Troels Lund IV. 155, IX. 286, X. 125, Kormaks S. k. 17 (Isl, Færd II. 301), Gisle Surs. s. 15. 6; jfr. Wigstr. II. 262, Aldén 63, Amins. I. 22. 5, Gasl. 16, Hofb. Nerike 198, Bruzel. 67, Rääf I. 113, Djurkl. Unnarbo 41, Weinhold Volkskunde I. 182, VI. 179, X. 294, XI. 450, P. Volksk. III. 187, Laisnel II. 29, Folkl. Congr. 275 (slav., hindu); bryllupskjorte følger med i grav, se ligskjorte, jfr. Meyer Vlk. 171. 270, døbekjole ligeså; syr brud selv på sk-, hun giver brudg., kommer hun til at fælde så mange tårer, som hun tager sting, Rääf Saml., Gasl. 61; sk- er talmandens lön ved frieri, Sm. Medd. II. 70. 74, Nyland IV. 18; — den lykkeligste havde ingen sk-, se Köhl. Aufs. 118, Rivista I. 57, Cloust. Fict. II. 323; — karlen må ej i syv år tage ren skjorte på for at slippe for djævelens tiltale, Gr. Æv. II. 229, se skjæg; — den tåbelige kone vil banke en skjorte uden hul i ned over mandens hoved, Kr. VII. 175, Æv. s. 166, Sgr. VIII. 77, IX. 165 ned.; jfr. Segerst. 93, Nordlander Sag. 34, Cloust. Noodl. 196. 204. 209, Busk Rome 368; sk- med tællepletter skal vaskes ren, se Gr. Gl. d. M. I. 105, Registr. nr. 26 (Amor Psyche), jfr. Asbj. I. 212; magisk, gör usårlig, jfr. Ørvarods S. k. 22, Hervørs S. k. 5, Regn. Lodbr's S. k. 14, (Rafn N.F. II. 179, I. 389. 258), Thorst. Bæjarm's S. k. 3 (Rafn Oldn. S. III. 159); Kr. Æv. III. 78, Urdsbr. VI. 74. 14; „nothemd", Meyer, Abergl. 276, Gr. Sagen I. 301; Folkl. Rec. II. 99; varsel af sk-, se linned; nyfødt barn skal føres gennem faders sk-, det bliver kysk, får yndest, Kr. Alm.[2] III. 107. 60, jfr. Kr. Sagn VII. 317. 24. 322. 62. 63; om gæslinger, se skjævr; blodig sk- kan ej brændes, Kr. Sagn IV. 429. 41; sk- af syg skal nedgraves i frisk grav, Kr. Sagn II. 380 ned., IV. 619. 47; svinges over alter, IV. 619. 49; gnides på kirkedör, IV. 628. 68; brændes, aske nedgraves, JK. 365. 18; inden man ifører sig uvasket sk-, skal man jage glød (s. d.) igennem den, Kr. IV. 384. 408; jfr. Nessus sk-, som opbrænder den, der ifører s. den, se Gr. K. M. nr. 6, Strackerj. I. 380; fjendegave, dræber barselkvinde, Thorkels. 212; jfr. Deianiras gave til Herakles, Medeas til Glauke, Prell. Gr. M. II. 246. 340, Folkl. IX. 126; „camicia di pece", P. Archivio II. 407, Gonzenb. I. 157; hyrdedrengene svinger kl. 12 julenat deres skjorte over kreaturerne for at de ej skal bisse den følgende sommer, Kr. Almuel. IV. 111. 58; pigen frelser sine brødre fra dyreskikkelse ved at sy skjorter til dem, se Sgr. XI. 167, jfr. Asbj. I. 113, Grimm, K. M. nr. 49, Myth.[2] 1052, Yeats, Irish T. s. 282; almindelige henvisninger, se Strackerj. II. 138; jfr. Aasen, isl. skyrta, huk., eng. shirt, htsk schürze, forklæde; se særk; fandens-, halv-, lig-, muld-, over-, sejrs-, tyve-, ulden-.

skjorteflig, no. *skòwtfliq i* (Vens.); = rgsm.

skjorteknap, no. *skòwtknap æn* (D); *skotknap æn* (Søvind s.); *skòwtknap i* (Vens.); = rgsm.

skjortekrave, no. *skòwtkraw æn* (D.); *skotkraw æn* (Søvind s.); *skòwtkraw i* (Vens.); = rgsm.

skjortelærred, no. *skòwtlat de* (Vens.); = rgsm.

skjorteløs, to. *skåwtløs* (Agger); = rgsm.

skjortepjag, no. *skåwtpjåq æn* (Lindk.); skjorteflig.

skjortetröje, no. *sköwərttröj æn -ər* (Haderslev egn); bomulds undertröje.

skjortevæv, no. *skywtvöw de* (Sundeved); hørgarns lærred.

skjorteærme, no. *skòwtærm æn -ər* (D., vestj.); *skòwtèrəm i* best. *-i* flt. *-ærmər* (Vens.); = rgsm.; *de ræjñ et så möj te de ku bløð æn par sk-; æ haw ær i skòwtærmər idaw* (vestj.), siges, når bølgerne brydes med skumtoppe, jfr. bølge, Jegindbo, se Kr. VI. 333. 147.

skjovte, no. se skjorte.

skjul, no. *skywl* el. *skywl è* best. *-t* (Vens.); *skywl et* (S. Hald h., Silkeborg, Søvind s.); *skul æn* (D.); = rgsm.; *wèr, kryð i skywl* (Vens.); *kröwl i skugəl*

(Gram), ɔ: i læ for uvejr; hr. Peder han **skød skywl** for sig, Kr. II. 67.10, se anm. **smsts**, mulig = skød skjel for sig, ɔ: **krævede** anerkendelse af husbondens ret; „**han so** u, som han vild lieg tit å skyul", **Yuelb.** 51, en börneleg; den, som søger, **råber**: *„kuk əngåŋ i hu· do ær!"*, jfr. **P. Arch.** XII. 26, MaFlk. 17 a, jfr. kuk 3, **put**; se vogn-.

skjule, uo.
skyul -ər -t skyult (Agger);
skyul -ə -ət -ət (Søvind s.); ft. *skyult*
tf. *skyult* (S. Hald);
skyul -ə skyuəlt skyuəlt (Elsted);
skyul -ər -t skyult (Vens.);
skyul (Hell. h.);
skul skul skul skul (Bradr.); —
krybe i ly for regn (Bradr.); bruges kun i enkelte betydninger: *skyul bånən*, ɔ: dække bunden, om sager, der måles; dække en mangel, om et klædningsstykke; *hąj hòr eñc de, hąj ka skyul sæ i* (Vens.), du har jo ikke klæder at skyvle dig i, Kr. V. 45; der flöj så mange oldenbasser nede ved Måbjærg höje iaftes, så det ordentlig skjulede, Kr. III. 35, *te de skyult* (vestj.), ɔ: så det vrimlede af dem, el. så de skjulte alt; en ikke ualmindelig begivenhed i ævent. er, at prinsessen skal skjule sig gentagne gange, søges og findes af helten, se f. eks. Gr. Æv. II. 11; jfr. Registr. nr. 10, Wigström, Sagor s. 58, Thork. 94, Folkl. Journ. II. 250 (Spanien), se endvidere Gr. Gl. d. M. I. 9, den fattige mand skjuler sig i træ, rør, fisk, jfr. Gr. Registr. nr. 51 Færøiske Kv. I. 140. 210; Sæmund Frode og fanden leger skjul, Arnas. I. 486. 490, Vang Reglo 62, Georg. Folkt. 127, jfr. Folkl. XI. 140 djævel skjuler sig; P. Arch. IV. 474 flg. Kristus; skjulte heste skal søges og findes, Magyar T. 255; brud skjuler sig, se Fb. Bondel. II. 5.45, jfr. Schröder Hochzeitsbr. 57 flg., se kjende II. 140. 13 a; jfr. Aasen, isl. skýla uo., skjól no. itk.; se skule.

-skjuler, no. se skam-.

skjult skjönhed, J. T. 288; en plante, begonia, Juss., mulig en af de knollede arter, der er uden stængel og blade om vinteren (Thy).

skjyd, uo. se skyde.

skjyed, uo. se skjøtte.

skjyv, no. se skive, skjæver; uo. se skyde.

skjyvl, no. se skjul.

skjyvle, uo. se skovle.

skjyvr, no. se skjövr.

skjyvt, no. se skifte, skjorte.

skjæbe, uo.
skèb -ər skæbt skæbt (Vens.; Lild s.);
skeb (Thy); *skæv* (vestj.); —
vrænge efter, forvrænge folks tale; *skèb æ jej* (Vens.), lade underlæben gå over overlæben, vrænge ad en; *do skal ejt wæn dæ te å skæb ætər fòlk* (Lild s.); *de æ nu lijə dræŋ tej ər o skæb aj fålk* (Agger); også om tyren: tude; no. *skæb* (Mors), om kattens, ilderens, rottens og småbørns skrig; ligeledes om fugle: give lyd, göre spektakel; *„djæ bytyr kam ubo te brøləpsgòri . . . å bølt å skèbt å hòlc sònt èn mose·k"* . . . Grb. 197. 20; *hwa ska dæñ skæbin bətyj?* (Agger); jfr. skjæve.

skjæbne, no. *skebən* (Agger); *skæpnəŋ æn* (Bradr.); ordet forekommer i enkelte forbindelser, lånt af skriftsproget; *dæñ ska sto o æn hyw bjærə, dær ska sijə si skæbnə te æñ* (Lindk.), ligeså Mors; nu er ham den skjæbne tillagt, Kr. VI. 293. 400; „om al min lykke var indtegnet under sky, da kunde ej jeg min skjæbning undfly", Kr. I. 196. 10; „står alle min' skjæben skreven i din hånd, du siger mig, hvad skjæben at jeg skal ha", Kr. I. 355. 1. 2 ff.; jfr. Sgr. I. 166. 684; *„de wa mi skebən!" så hun æ pijq, hun håð fot syw huəroŋər* (Thy), jfr. de börn, man skal have, får man, Kr. Alm.[2] VI. 4. 6; forestillingen om den uundgåelige, altrådende skæbne har været særdeles alm. bl. folket, hvad følgende talemåder peger hen på: „skjæbnen kommer, om den også kommer på krykker", Kr. Ordspr. s. 289; *va dær æ jæn bəskæər, må ən go igə·məl; va dær æ jæn te·pasət, kañ enəŋ* (ingen) *tæj jæn frå* (N. Slesv.); *æn skal hæn, hur æ dø o æ brø ær* (vestj.); el. *de skul så vær!* se herom Fb. Fr. H. s. 25, Bondeliv s. 349 flg., J. K. s. 360, Bjerge Aarb. VII. 1 flg.; jfr. skulle; jfr. Wigström, Folkseder s. 63; de tre brødre skal myrde deres tre søstre, se Møller, Bornh. s. 14, Rasmussen, Folkesagn (1855) s. 158; ævent. om fattigmandsbarnet, der skal ægte rigmanden, Gr. Registr. nr. 71, jfr. Wigstr. Sagor s. 49, Gest. Rom. kap. 20, smlgn f. eks. i de oldnordiske sagaer ud-

trykkene: „det nytter ikke at brydes med sin skæbne", „skæbnen kan man ikke sætte sig imod", „få er mægtigere end skæbnen", „det er vanskeligt at kæmpe mod sin skæbne", N. M. Petersen, Isl. Færd IV. s. 26. 29. 30. 31 i Vatnsdølernes S.; „Ekki má sköpum renna", Arnas. I. 427, „ef auðnan vildi svo vera láta", sts II. 257; se fremdeles Strackerj. II. 127. 448, Wuttke nr. 42, Grimm Myth.[2] 817, Krauss Volksgl. s. 23. 28, samme forf's Sreca s. 89. 94, Pestsagen s. 39; skæbnen el. lykken er fremstillet som en höj, smuk kvinde, Gonzenb. Märchen nr. 21, jfr. nr. 52. 55; Iliaden VI. 488, XXIV. 525; jfr. Aasen skjepna, huk.; isl. skepja el. skapa uo. betyder beskikke; lykke, lys, stjærne, straf.

1. **skjæft**, no. *skæwt* (Thy); håndelag; *han hår æ sk- tę əð.*

2. **skjæft**, to. *skæwt* flt. *skæwt* (Mors, Thy, Vejr.); *sköwt* (vestj.). — 1) om den, på hvem hænderne er godt skæftede, duelig, som har håndelag til sin gerning; moderen tykte ikke, han var rigtig skjæftig til det, Kr. VI. 161, dygtig; *æn skæwt knæjt, kål* (Thy, Agger); se skaft. — 2) om msker, påklædt, pyntet: *no ær a skæwt te å gǫ* (Mors); se skjæfte.

3. **skjæft**, no. J. T. 299. 300; en plante, padderok, equisetum L. (Mols, Grenå); jfr. Aasen, skefte itk., sv. skäfte.

4. **skjæft**, no. *skæft et* (Søvind s.); itk. (Vens.); *skæwt æn skæwt* (Agger); skæftet på en bøsse, se skaft, bøsse-.

skjæfte, uo. *skæwt -ər skæwt skæwt* (Lild s.). — 1) *skæft æn bøs* (Andst); *skæwt æn bøs eñ* (Thy), sætte skæfte på en bøsse, også om spade og andre ting; *sköwt æn spå åp* (Lindk.), når enden af skaftet er brudt af, på ny göre det fast; *å skæwt lijən* (S. Sams), befæste lebladet på skaft; jfr. skafte; op-. — 2) danne, forme, göre færdig, indrette, sætte sammen, hvad der består af flere stykker; *skæwt æn plðw* (Thy), göre, danne; *skæwt æ bwwər*, dække bordet; *skæwt wę əð* (Mors), göre istand, sætte sammen; *wel do skæwt nòj te wòs te fø*, lave noget mad til os; *hon ær ejt sånt skæwt som ajər fòlk*, hun er ikke sådan indrettet som andre folk; *dær ska skæwtəs æn wak te hwær o barən*, laves en kage (Lild s.); *å skæwt æ bowər* (Thy), dække bord; *di mjést nyj gǫr æ skæwt lisåm di gaməl huws* (Lild s.), er indrettede ligesom; *do hå nåk skæwtəð di sågər skit! do for o sij o skæwt dæ sån, te do ku kom ijæ'n; ær ə sån skæwt, te do ka ek kom imår, så fo do kom i ywəmår*, hænger det sådan sammen, at-; *hun æ gåt skæwt, dæñ tøs*, hun har gode gaver (Agger). — 3) pynte sig, *æ ska skæwt mæ* (Thy), jeg skal have mig pyntet; *skæwt dæ!* (Lild), klæd dig på. — 4) indrette, bestemme; *de wa sön skæwt* (Thy); *de wel et skæwt sæ*, ɔ: gå efter ønske; jfr. Aasen, skjefta, sætte skaft på.

skjæfte-jærn, no. *skæwt-jar æn* (Thy); to ringe og to stykker jærn på overenden af høleens skaft til at stikke lebladets „hale" i, når det skæftes.

skjæftelse, no. — 1) *skæwtəls* (Mors), håndelag. — 2) *ği bǫðən dæñ rèjtiq skæwtəls* (Lild s.), skabning, figur.

-skjæfting, no. se neder-.

skjæfting, no. *skæwtəŋ* (Agger); de yderste ender af kroglinen i et sæt fiskekroge; det samme navn har enderne af fiskegarnets „tæller", da der både er „overtæl" og „nedertæl" bliver der to *åwskæwtəŋər* og to *næjskæwtəŋər*; afledn. af skaft, jfr. grimeskaft; neder-, over-.

skjæftingkrog, no. *skæwtəŋkroq æn* (Agger); den krog på linen, som er nærmest ved skjæftingen, altså den første og sidste krog i sættet; *æ tow ham o æ sk-*, ɔ: slog til med handelen i sidste öjeblik; når det sidste kort tager stik, får man *fåŋst po æ sk-*.

skjæfuld, no. se skefuld.

skjæg, no. *skeq* el. *skeq* best. *skeqə* el. *skeqə* (Vens.), hos Grb. hak., om rigtigt? *skæq de* (Mors, Agger, Torup, Klim); *skeq* (Lild s., Tranum); *skæq et* best. *-ət* (Søvind s.); *skek dæm* (D.); *skek* (Agersk., Bradr.); *[skek]* (Angel); *šek* el. mulig *šæg et* (Fjolde). — 1) = rgsm.; *jæn å æ skek* (D.), et skæggehår; *ta skeqə å* (Vens.); *tæj æ skek aw* (D., vestj.); *tæj æ skek aw* (Ang.), barbere sig; *tål ui ðw skèqət* (Skanderb.); *han vel et snak å æ skek* (Andst), ɔ: han står og mumler; *hans skek di wa· så tyñ* (D.); *æn gaməl mañ mæ nåwə fåfærdəliq låŋ skæq*; *di war, gu hjælp mæ, så låŋ, at di nor lånt hæn o æ*

mæj, Sgr. XII. 32. 67, Kr. Sagn I. 338. 13, jfr. Arnas. II. 373: 30 alen langt sk-; Tr. pop. XI. 489, XII. 592; *„skeqi to de le ehc òhc ę̀j i lèp å e sot lǫn skęj*, Grb. 8. 33; *„Tøjər flijrə så småt i skeqi i dèhær“*, Grb. 54. 224, Tøger grinte så småt i skægget ad dette herre; *han tæjər ęjæl hans skek aw* (D.), ɔ: han lader sig ikke narre, „han haj tauen Pies skeg gåt o“, Jæger, Ferie s. 5 ned., ɔ: narret ham; jfr. barbere, klippe; i skæmtevisen:

„jeg så ham i hans store skjæg
der lå en gås på femten æg“,

Sgr. I. 49. 2, V. 19. 2, XI. 161. 6 flg.; i skæmteæventyret: Mikkel (ræven) skjulte sig i den gamles skæg, Gr. Æv. I. 127; karlen fik mugne pandekager, sagde: *hon ska hèls ehc trow, de a wel ø męj ra(ŋ)knyw mæ å ta skęqə å hę* (hendes) *paŋkaqər; — ka dohc tål å skęqə?* (Vens.); når pige er myndig, karleagtig, „bærer hun skægget“, Kr. VI. 255. 33; pige får sk-, om hun døbes efter dreng i samme dåbsvand, Kr. Alm.[2] III. 115. 72; i et el. flere år må karl ej rage sit sk- for at undgå djævel, Kr. V. nr. 30, se hår I. 771. 8b, negl II. 682. 27a, 1. rede II. 27. 48b; skjorte; Adam fik sk- ved at smöre sig om mund med Nildynd, Kr. IV. 335. 426; drenge får sk- ved at smöre sig med kattelorte, Ndl. Volksk. III. 127 ned., duemøg, Pitré Usi IV. 448 (alm.); ævent. om bjærgm.s sk-, Kr. VII. 215; Holger D's er fastgroet i bordet, Thiele I. 19, Kr. Sagn II. 333. 325-30; jfr. Wigstr. II. 83, Z. f. M. I. 189. 2. 192. 11; mands sk- pløkkes fast i hul, se Mhoff 56. 62. 81. 87. 526. 18; præsts halve sk- må ej rages, Kr. Sagn VI. 22. 78; som sandhed (s. d.) nævner forbryder, at han aldrig så så bitte en mand med så stort skæg, Kr. III. 335, VIII. 147; person med grönt skæg, se Registr. nr. 85, Urquell III. 332, Henriks. 62; strömkarl, Afzel. Sagoh. II. 171; frugts. kvinde må ej gå over tabt skæggeskum, hendes barn bliver skurvet, Sgr. VII. 35. 49; *„(h)vor om bår Adam de ruk skek?“ — „om æ moh“* (Agterup), gådespörgsm.; se fip-, gjedebukke-, katte-, kind-, kjæbe-, mund-, over-, rødt-, Sankt Peders-, vejr-; i smsætn. af skældsord: dreble-,*fjæle-, flire-, fløde-, grine-, mumle-, sægle-. — 2) *skæq* el. *skæk* (Vejr.); *skèq æn skèq* (Mors, Thy); *æn skęq* best. *-ən* (Vens.); halmrede til höns, den er flettet foroven af halm og nedentil sammenbunden, omtr. i skikkelse af en omvendt bikube og hænges op på væggen; *„haj jor bejst i å fåla·ŋ dè betə gro hòn, dè sa i skeqən we nò sij å kakəl“*, Grb. 90. 18, han gjorde bedst i at forlange den lille grå höne, som sad i reden ved den nörre side af kakkelovnen;

„den sorte höne hun kagler, den gule
hun sidder i skjæg,
og vil du nu rive mine öjne ud for
et forbandede æg?“

Sgr. II. 227. 8; se höne-. — 3) halm, som hænger ned fra hakkelsekisten, uden at kniven har mægtet at skære det af (Vens.). — 4) tagbrynet, se tag-. — 5) haserne, stakken på byg (Agersk., vestslesv.), se byg-. — 6) de indfødte mandfolk brugte „benklæder af skjæg, plyds, carmosin og nanqvin, for det meste forfærdiget i Kbh. og Ålborg“, Friis VN. 152. — 7) *skæq* (Thy), på de gmdags plove: træstykke, som holder plovhoved og skjær; jfr. Aasen skegg, isl. skegg itk.

skjægbørste, no. *skèqibǫst æn* (Søvind s.); barberkost.

skjæge, uo. *skèq -ər -t skèqt* (Vens.); om hakkelsekniven: frembringe skæg, *knywi skèqər*, ɔ: den gör ikke rent snit, men lader noget af halmen hænge som skæg.

1. skjægge, no. *skeq æn* (Sejerslev, Emmerlev, N. Slesv.); *skæqi* (Hmr.). — 1) en person, som har stort skæg (vestj.). — 2) = skjæggemand, dunk (Hmr.); *skęq æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.).

2. skjægge, uo. i udtr.: *skek æn gåə mæ et skekjæən* (Sundev.), afkviste grenene på siden af et gærde med et skjæggejærn: et redskab som bruges til dette arbejde; jfr. snede op.

skjæggejærn, no. se 2. skjægge.

skjæggekovs, no. *skèqkows æn* (Thy); lille krukke til barbervand.

skjæggemand, no. *skeqəmah æn* (D., Sem, Agersk.); *skæqimah* (Hmr.); *skæqmah* (Vejr., Mors, Thy); *skèqmah -ər* (Lild s.); *skekəmah æn -mih* (Bradr.). — 1) mand med stort skæg (vestj.). — 2) stendunk med tykt, buget liv, kort hals; på halsen af de gamle eksemplarer har der været et skægget mandehoved, jfr. eng. greybeard, det samme; *a ska hen*

å ha mi skæqəmañ hælt (vestj.), ɔ: lade vandet; også: *dæñ skeqəmañ æ læt o hæl aw, dær væñər æ moñ nijər-að* (D.); gåde: *hwa æ de, dær gor te krows o glæmər æ iñwdl hjæm?* (vestj.); jfr. abraham, dunk, svanehals. — **3)** plante, centaurea cyanus L., kornblomst, Krist. Alm.[2] VI. 320.

skjægget, to. *skeqə* el. *skèqə* (Vens.; Lild s.); *skæqə* (Agger); *skeqə* (D.); *skèqiət* (Søvind s.); = rgsm.; *hål no æ moñ, I skeqə kal, no vel æ tal!* (vestslesv.); også om brød, når det er tæt besat af mul; se bred-, grå-, hvid-, rød-.

skjæghat, no. *skeqhat i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *skèqhat æn -hat* (Mors, Støvr. h.); udestående kniplingsstrimler om kvinders hovedtöj: til kappen er heftet to pibede „skjæghatte" de er 3 til 4 alen lange og kvarter brede (Vens.); omdannedes til den „jyske kappe", se Friis VN. 90; kvinder gik til daglig med luer og et törklæde på panden, så kunde de, når de vilde, binde skjæggehattene, der var nogle små vinger, til huen, Kr. Almuel. III. 86. 43. 126, 92. 313, III.[2] 56. 72. 74; en slags linnede halvkapper, som kvinder bruger under deres huer; navnet kommer af, at de bedækker en god del af kæberne (Mors); hovedpynt til stads (Støvr. h.); se hovedtöj, hætte, kapperøllike, kyse, lue, pandepude, skjægstrimmel; jfr. sivhat (Vens.), se sæbe.

skjægkappe, no. Mb., = skjæghat.

skjægkost, no. barberkost; „han fik fat åpo hans skeegkwost å begønt så å tejen bostaww mæ den", Jyd. I. 18. 2.

skjægløs, to. *skæqløs* (Søvind s.); *skæqløs* (Agger); = rgsm.

skjægning, no. *skeqnəŋ æn* (D.); *skeknəŋ* (Sundev.); tagskæg (Sundeved); en fremstående kant svarende til tagskæg på en tørveklåde (stak) (D.), se tag-.

skjægpotte, no. en slags lertöj, der fabrikeredes til barberkrus, Kr. Alm. V. 15.

skjægrede, no. hønserede; i skæmtesagnet om Aggerboen i kirken, Gr. Gl. d. M. II. 128 fortælles: „så kom der en mand op i en gru-kjêl mæ en skjægrêe o æ hoe o en kwader-stien om æ hals", jfr. Kr. Molboh. 101. 319; det er præsten, der er tale om, grukedelen må være prædikestolen; hønsereden er det så tonsuren? en paryk? se skjæg 2; skaderede.

skjægskraber, no. barber; „den skjægskrawer ind ham i hahgen skoer", Blich. Bindst.

skjægstrimmel, no. „piberne på kvinders hue, der i begyndelsen var ganske korte, strittede ud til siderne ligesom et skjæg, hvorfor de kaldtes for skjægstrimler", Friis VN. 18.

skjægstub, nu. *skæqstobər* flt. (Agger); = rgsm.

skjægsæbe, no. *skèqisęv de* (Søv. s.); *skæqsęð de* (Agger); *skęqsijð è* (Vens.); = rgsm.

skjægsåld, no. tæt såld, flættet af spån, til at rense korn, Kr. Alm.[2] I. 48. 13, se skjæg 5.

skjægte, no. *skegt æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); mindre kølbåd af norsk bygning, jfr Aasen skjekta huk.

skjægtöj, no. *skeqtèw -ət* (Mellerup); lin på det gmldags hovedtöj.

skjæl, no. *skel æn* = flt. (D.); *skæl æn* (Andst); *skèl et* = flt. (Søvind s.); flt. best. *skèlən* (Vens.). — **1)** skæl på fisk; *dær æ sta skæl po æ kwalər eñ po æ tåsk* (Agger); *„dær æ skæl o fesk!" så han æ mañ, han kor mæ tusər* (vestj.); ordspil, skjæl = forskel, fiskeskæl; *der æ skæl åpå fesk å få'skæl åpå me,skər* (Vens.); jfr. Sgr. V. 29. 135; i ævent. er den nedgravede fisks skæl forvandlede til guldpenge, Gr. Æv. I. 82; skæl af fiskens hale bringer hjælp, Gr. Æv. II. 47; også s- i håret; jfr. Aas. skjel, isl. skel huk., mnt. schelle el. schille, Sch. Lübb., betyder skal (s. d.), skæl, se 2. skille; hammer-, hval-, mare-, silde-. — **2)** *skæl* flt. (Agger), skaldyr, østers, muslinger osv.

skjælbasse, no. *skæləbasə æn -r* (Sem, Lyne, Agersk.); *skiləbasə* (Fanø); *skel-* el. *skælbasi -ər* (Vejr.); *skælbasi* (Agger); *skelbasi* (Mors, Lild s.); *skælbasi -basjər* (Thy); *skeləbas -basər* (Bradr.). — **1)** bruges om forskellige store insekter, skarnbasser, geotrupes stercorarius (alm.); store løberbiller, carabus (Lild, Mors); i en skæmtehist.: *så kam han fåbi' nåwə skæləbasiər, dær sor i nåt hæstənaws. „Godaw", så Jæp, „hwa bestələr I?" — „Vi hoqər o æn un, do skal ha o kyr di vilt hjæm o!"* Gr. Gl. d. M. III. 196; Fynboen tror, at sk- er humler, Krist. Molboh. 62. 199. 200; karlen ønsker, at bierne må blive sk-, se Gr. Gl. d. M. III. 200,

Sgr. IX. 82. 256, Kr. Molboh. s. 24. 25; navnet skal også bruges om oliebillen, meloë (Thy); se mellemmadstyv, skarnbasse, -bøddel, skjælbider, tærrebider, tørvebasse. — 2) *skiləbasər* flt. (S. Ho); bruges om sukkergodt el. svedsker til börn; jfr. basse.

skjælbassehöj, no. i et börnerim: *spis, min gris, omå'n klåkən syw ska do mest di lyw o skæləbasəhyw!* Krist. Börner. 6. 15; jfr. skarnbasse.

skjælbassekonge, no. i et æventyr slås med myrekongen, Kr. V. 84 flg.

skjælbider, no. *skælbe* el. *-bi æn* flt. *-beə* el. *-biə* (Tyrst., Vr. h.); *skèlbiər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *skèləbeð -beðər* (Andst); flt. *skælbeðərər* (Mds. h.); fællesnavn til flere store løberbiller, carabi, en broncefarvet carabus kaldes således i Vens.; se skjælbasse, -vatter; plt. schellbieder, der opgives som navn i Holsten og Sydslesvig for harpalus ruficornis, carabus granulatus, cancellatus, hortensis, nemoralis, se Urdsbr. 1881 nr. 4 side 18; jfr. P. Volksk. VII. 154.

skjæld, no. se skjeld.

skjæld, no. *skèl* (Søvind s.); *skæl di* (Brader.); skænd.

skjælde, uo.
skæl -ər -t skælt (Agger);
skæl -ər skælt skælt (D., vestj., Andst);
skèl -ə skèlt skèlt (Søvind s.);
skèl -ər -c skèlc (Vens.);
skel -ər -t skelt (Agersk.);
skæl -ər -t -t (Bradr.);
šæl ft. *šælt* (Fjolde); —
= rgsm.; *han skælt ham uð, te æn huñ mât skam si ve o hør ət* (D.); ... *te de blaskət* (Vejen s.); *hañ šælt å æ joŋ* (Fjolde), han skændte på drengen; „*hąj skælər å smælər som i gal mąj*", Grb. 86. 28; *è skèli* (Vens.), en skjælden; *skèl jèn ui* (Søv. s.); = rgsm.; også: skænde på en; *di skæltəs, te hor o man røq a' dæm* (Malt h.); *æ tæñt, di skæltsæ, da rdr ət æ baərn di græər öwər* (Valsb.); *skæləs* ft. tf. *skæləsət* (Bradr.); *skeləs* ft. *skeltəst*, tf. *skeltes* (Agersk.), skændes, se hist. Hofb. s. 11; jfr. Aasen skjella, göre larm, skælde; isl. skella; sv. skälla, gø; htsk schelten, mnt schelden, Sch. Lübb.; jfr. kive, 2. senne, skille; se over-.

skjælds, to. i udtr.: *æn skæls* eller *skælsk(!) kwęj* (Vens.), kvinde, som er skældende, tungerap.

skjældsord, no. *skælsuwər æn* (D.); *skèlsuə et* (Søvind s.); = rgsm.

skjælfed, to. *skælfijəð* (D.); overmåde fed, om kreaturer.

skjælfisk, no. *skælfesk æn* = flt. (Elbo h.); musling.

skjælle, uo. to. se skelet, skjællig, skylde, skyldig.

skjælle, uo. *skæl* (Vens.); skrabe skæl af fisk.

skjælle-blingreöje, no. *skælə bleŋər-yw æn* (Lem), fiffig fyr, jfr. aborre.

skjællet, to. *skælə* (Agger); = rgsm.; fuld af skæl.

skjællevet, no. se skjelevink.

skjællig, to. bio. *skælə* eller *skèlə* (Vens.); sagte, langsom, stille; *gọ, cyr skèlə; dæj skælə Mǫtən; hąj æ så skèlə, de gor skèlə mæ ham;* „*mè læ nåk å go skælə, om eñc föri, så næ mè blywə gaməl*", Grb. 247. 359; *så skælə sǫ* el. *så skælə å sèj*, så sagte sagt, ɔ: imellem os sagt; synes også at kunne betyde: alvorlig: *di ær ǭjər æn skælə aw, di bǫn* (Vens.), under a- tugt.

skjælligfærdig, to. *skæləfarə* (Vens.); = skjællig; *hąj æ så sk-*.

skjælm, no. *skælm i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); også *skelm* (D., vestslesv.); *skèlm æn skèlmə* (Søvind s.); = rgsm.; „*så fèk hąj jęj, ja de wa ræjti i tərə skælm, dè ku broq håsboj*", Grb. 56. 23; „a wil fiksier ham lig ret om a ka, mæ skælmen i ærmed end lurer", And. Begr.; *de ær æn grañər skælm* (vestsl.), ironisk, ɔ: dum person; *så sæjər dæñ jæn, de wa söən æn hal skæləm, så sæjər han* ..., Kr. IX. 170 (vestj.), se mikkelsdag II. 590. 18 a; *tyw å skælmər di lestər dæm fræm, mæn brå kål gor liq hjæm* (Mors); *eŋən kènər æn skælm te gawns, uðən han sjèl ær hala·jən*, Sgr. XI. 125. 320 (Bjerge h.); ævent. „Skælmer og Narre", se Gr. Registr. nr. 108; ordet bruges sjælden i ond betydning; jfr. Aasen, skjelm hak., isl. skelmir hak. djævel; htsk schelm; se skolm, narre; erke-, hoppe-, pige-, små-.

skjælmsk, to. *skèlmsk* (Søvind s.); = rgsm.

skjælmskonster, no. *skèlmskoŋstə* flt. (Søvind s.); = skjælmsstykker.

skjælmsmester, no. *skelmsmæstər æn* (D.); = rgsm.

skjælmsstreger, no. *skælmsstreqər* flt. (Vens.); = rgsm.; „*så fèk pilikərn e rap å de lån swøb få Kræn Skaləs skælmstreqərs skyl*“, Gr. 40. 14; jfr. gavtyvstreger, gabenejestreg.

1. skjælre, uo. *skèlər* nt. ft. tf. *skèlər* (Vens.); el. *skèl* uböjel.; skjælve (s. d.); *hąj skelər som èn lqqən* (Torsl. s.); *hąj wa så fåfrọ'st, de hąj skèl* (Børgl.).

2. skjælre, uo. i udtr. som: *di rovt ræt te de skælərət* (vestj.), så det skingrede; jfr. limre.

skjælrump(e), no. *skælromp æn* (Agger); østersbanke.

skjælstyr, no. se sjælstyrje.

skjælte, no. se skjelte.

skjæltring, se skidevom.

skjæltække, uo. *skæltæk -ər -ət* (Malt); tække således, at det gamle tækkelse bliver liggende og der lægges et lag ovenpå, se skindtække.

skjælvatter, no. *skælwatər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); = skjælbider (s. d.).

skjælve, uo. *skælə* (Ang.); = rgsm.; jfr. Aasen skjelva, isl. skjalfa; se 1. skjælre.

skjæmme sig, uo. *skæm sè* (Søv. s); = rgsm.; jfr. forarge sig; *de æ gråw såm hun hå skæməð sæ, sin æ sọ hiñ sist* (Agger); jfr. Aasen, skjemma, isl. skemma, beskæmme.

skjæmt, no. = rgsm.; i talemåden: *de ær et tąr skæmt o slås mæ wañ* (vestj.); jfr. Aasen, skjemt itk., tidsfordriv, isl. skemtan itk.; mnt. schimp, Sch. Lübb.; se skimpe.

skjænd, no. *skæñ* (D., vestj., Thy); *skæ̨j* flt. best. *-ən* el. *skæ̨j* (Vens.); *skæñ* (Andst), vistn. flt.; = rgsm., irettesættelse; *fo skæ̨j* (Vens.); *vi fæk hok som tör brø o skæñ som søð mjælk* (Andst); *fo skæñ a si muwər* (D.): hyrdedrengene danner en lille ramme af et græsstrå, søger at udfylde rammen med en hinde af spyt; slår det fejl, får man skænd af sin moder, når man kommer for silde hjem; *skæñ blywə hæŋəñ ujən å trą̊jən, mæn hoq di ğèr iğæməl* (Søv. s.); *skæ̨j bir eñc i skę̨j uən cæpən følə mæ* (Vens.).

skjænde, uo.
skæ̨j -ər skæñc skæñc (Vens.);
skæñ -ər skæñ skæñ (Lild s.);
skæn -ər skæñt skæñt (Andst, D.);
skæn -ə -t skænt (Søv. s., Sem, Elst. s.);
skæn -ər skæñ skæñ (Thy);
= rgsm.; irettesætte; *skæn o jæn fåṛ ət, öwər ət* (D.); *skænəs skæñtəs skæñtəs* (Andst); *skæñs* ligeså ft. tf. (Sundeved), skænds; *di ær åp o skæñəs, wej ər o skæñəs* (Agger); *skæ̨jəs skæ̨jəs skæñcəst, skæñcəst* (Vens.); *di skæñtəs som før kål* (vestj.); jfr. sv. skända; senne, skjælde.

1. skjænde, uo. *skæñ -ər skæñ skæñ* (Bradr.); fordærve; tilsyneladende i D., vestj. kun i formen: *o blyw skæñ*, ɔ: tage skade, ødes; *æ hawər æ blöwən skæñ i or* (D.); *æ byk æ skæñ å æ natfröst* (vestj.); også om mskers udseende: *sååən som dọ əñda æ blöwən skæñ, sin vi sọs sist* (vestj.), ɔ: hvor du er kommen til at se dårlig ud! ligeså: *hañ hår skæñ sæ məj o dæñ syqəñ* (Lild s.); jfr. svensk skämd, fordærvet; se skjæmme sig; skam-.

2. skjænde, no. *skæñ* (D., Andst); *skæn* (Mors); skade, knæk; *a fæk mi skæn å de* (Mors); *æ bọqət ka fo si skæñ jæn nat* (D.); der fik han hans første skjænde af rigdom, Kr. IV. 34, her ironisk; *æ röw fæk så möj ən slemə skæñ; ən ka et kør æ hæ̨st te skæñ, nær ən kør atər æ jormor te ən basəlkuwən; han hår eŋən skæñ å ət* (Lem), ɔ: skade.

skjændeprædiken, no. *skæñprekən æn* (vestj.); = rgsm.

skjænderi, no. *skænəri' et* (Søv. s.); = rgsm.

skjænde-skjæppe, no. i tlm.: *æ skæñskip ær a et ræj får, mæn a æ ræj får æ wañskip* (D.), ɔ: kornet som har lidt skade af sol og tørke frygter jeg ikke, men kornet, som er avlet et fugtigt år, er jeg bange for; se dyrken, vandfløde.

skjændig, bio. to. måske kun i en enkelt tlm.: „*de æ skændi!*“ *sọ mąj, hans grics ọ ölc hans byq* (Vens.).

skjændsk, to. — 1) led, arrig; „do æ da en lijæ mær å skjendsk kanarrikvind“, And. Frieri. — 2) om heste: tilböjelig til at løbe løbsk, Mb. (Ribe).

skjændsmål, no. *skæñsmol* (vestj.); skænderi.

-skjændt, tf. se 1. skjænde; tör-, u-, vand-.

skjænk, no. — *skæŋk; sto få skæŋkən* (Søv. s.); = rgsm.; hvad der udskænkes af stærke drikke; *fọ æn skeŋk* (vestj.),

en dram; *wi fæk boðə skæŋk o brø* (Agger); se mund-. — **2)** gave ved bryllup, Kr. Almuel. IV. 67. 174, Æv. III. 242; se brude-. — **3)** *æn skatå·l mæ æn skæŋk* (S. Sall.), ɔ: et løst skab til at sætte ovenpå et skatol, *do hår æn kön skatå·l, do sku fo skæŋk tę ən; skeŋk* (vestj.); i mange huse i Agger haves endnu en *skæŋk*, ɔ: en firkantet fordybning i panelvæggen i dagligstuen, udstyret med hylder, hvorpå hensættes flasker og glas, ligesom man også der gæmte sine sølvskeer, pænere tallerkener o. a. m.; *i panè·ləŋəð æ ðær òsð såmtir æn skæŋk sòt eñ imèl sæŋən* (Lild s.); se skatol-; jfr. Aasen, skjenk hak. beværtning, skænkebord; htsk schenke.

skjænke, uo.
skæŋk -ər -ət (D., vestj., vestslesv.);
skæŋk -ər -ə -ə (Vens.);
skæŋk -ə -ət (Søvind s.);
skæŋk -ə -ət (Elsted). —
1) = rgsm.; hælde i et glas (alm.); *de ær æn sölə skæŋkin, wi mo hą ən bæjər skæŋkər* (Agger); man må aldrig skænke over hånden, Kr. IV. 382. 400; *skæŋk et kåp kafə* (Søvind s.); *skæŋk i· få jęj* (Vens.), ɔ: fise, jfr. dram, skid. — **2)** bortgive; *a vel skæŋk dæj ət* (D.); *de sku wær dæ skæŋkəð* (Agger), vistn. alm.; jfr. Aasen, skjenkja, isl. skenkja, beværte med drik; htsk schenken.

skjænkebrød, no. = skjænkekage; „no skuld dæ jo pases, te di hwææjæn, næ di kom po æ wuun, . . . fæk en dram å en drøk øl å en skjænkbrø", Jyll. I. 372 (Thy); jfr. Kr. Almuel. IV. 55. 125.

skjænkekage, no. *skæŋkkåq æn -kaqər* (Thy); småkager, der bydes med en dram el. et glas vin til.

skjænkende marked, no. *skeŋkin markin* (Agger); kaldes el. kaldtes efterårsmarkedet i Vestervig; betydn.? skjænkende hedder i Aggermålet: *skæŋkin*.

skjænkepige, no. *skæŋkpiq æn -piqər* (D., vestj.); pigen, som i kroen står for skænken.

skjænker, no. *skæŋkər æn* (vestj., vestslesv.); *skæŋkər* (Agger); en, som skænker i glassene ved gilder, *skæŋkəri drèkə føst* (Vens.); se for-, øl-.

skjænkestue, no. *skæŋkstòw æn -ər* (D.); *skæŋkstòw* (Søvind s.); *skæŋkståw æn* (Agger); = rgsm.; *dæñ mèlstòw, dær i æŋkəlt rålənər lå imèl stuəstòw å gåŋ, æ gow åm tę ən skæŋkstòw å ta imòð fræməð fòlk i* på bøndergårde i Lild s.

skjænketelt, no. *skæŋktælt æn* (D.); telt på marked, hvor der skænkes for markedsgæster, se Sgr. VIII. 136.

skjænne, uo. se skjenne.

1. skjæppe, no. *skip æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens., Søvind s.); *skip æn -ər* (D., Agger); *skip -ər* (Lyne s., Lild s.); *skæp -ər* (N. Slesv.); *skep* (Bradr.); = rgsm.; målet af kornvare o. lign., også skæppemålet; sk- brugt til at vaske og malke i, Kr. Alm.[2] III. 25. 86; *æn strøqən, røqəl* (med lille top) el. *tåpət skip* (topmål) (D.); man bruger ved udmåling af korn *æn måŋəltrel te å stryjq skipən mæ, mæn de æ nåk ejt rålə* (rådeligt) *å stryjq fò tæt, te wi skal ejt kom te å mæl kuər ætə wò dø* (Lild s.); *han har æjsən fån æ skæp mål fuł* (Branderup), ɔ: han er beruset; *hypət skep* (Bradr.), skjæppe med topmål; *tòw skip ròw, fi skipə målt* (Søv. s.); *de gi gåt i skipən* (smst.); *kuənt jir gòt te skip* (Vens.); *hår vi et skipər fuł, hår vi skijər fuł* (vestj.); *hąj komə mæ hans fjærəŋkår, hąj hòr iən skip* (Vens.); se fjerdingkar; man må ej gå med skæppe over hovedet, så bliver man ej större, Kr. IX. 48. 526-27; hekse ses med sk- på hovedet i kirke, se heks I. 581. 14 b; er et lem på mske el. dyr blevet forvredet, kan det skaffes i orden, når det signes i skæppe, ɔ: sættes i en skæppe, som drejes en gang rundt, derefter løftes f. eks. foden op og man spytter under den, dette gentages tre gange, Kr. VIII. 331. 64, IX. 12. 11, 67. 37, Alm. VI. 123. 72, Sagn IV. 611. 81 flg., VII. 313. 04. 459. 77, jfr. Sgr. V. 208. 89, Jonss. Möre 24, se signe; *fingerbøl, vrid; skæppe sattes på hovedet af den kone, der ikke havde fået kartet og spundet op til fastelavn og man slog på den under fremsigelsen af en tælleremse, Kr. Anholt 108. 259; købmand har to sk-, en til køb og en anden til salg, Knoop Pm. 49, jfr. Kr. Alm.[2] V. 125. 55; indmuret sk-, normalmål, P. Volksk. III. 163. 165; i ævent. lånes en tjæresmurt skæppe at måle penge med, se f. eks. J. M. s. 62, Kr. IV. 330, Æv. III. 347, Gr. Registr. nr. 108 g; jfr. Arnas. II. 11, Grimm K. M. nr. 142, Ndl. Volksk. VI. 51, Ons. Volksl.

V. 25, VI. 193, Cloust. Fict. II. 230. 253. 278, Folkl. VII. 157, XII. 202; en skæppe penge (s. d.) i lön, se Kr. V. 238, VII. 18; en sk- sølv, pigens udstyr fra bjærget, Kr. Sagn I. 75; som betaling for ufødt barn, Sgr. XI. 196. 555; 3 sk- penge, betaling for et lam, Kr. Sagn II. 48, for ko, Kr. Sagn I. 31. 139; for at høre op med at spille til dans, Sgr. XII. 11; penge i sk- med dobbelt bund, Kr. Sagn II. 48, Fischer s. 89; fanden narres, da han giver en toppet sk- penge mod en strøget til gengæld, se Kr. IV. 340. 438, Molboh. 164. 58, SkS. 105, Gr. Æv. II. 221, Registr. nr. 96, jfr. Wigstr. II. 200, Mhoff s. 303. 414, Kuhn, W. S. I. 375. 420; stå på hoved i sk- og vende sig, Kr. Börner. 595. 10, behændighedskunst; jfr. Aasen, skjeppa, isl. skeppa huk.; htsk scheffel, mnt. schepel, Schill. Lübb., henføres til lat. scapillus (?) diminut. af scaphium, krukke, potte; se stærk, karlestykke; kartoffel-, skjænde-, vand-.

2. skjæppe, uo.
skip -ər -ət (D.; Agger);
skip -ər -ə -ə (Vens.); —
= rgsm.; give i skæppe; *æ kuwən skipər gåt iər* (D.); *kuərəð skipər gòt* (Lild s.); *skipər ə gåt?* (Vens.).

skjæppesæk, no. *skipsæk æn* (D.); sæk, som kan rumme en skæppe korn, se halvtøndesæk.

-skjær, to. jfr. isl. skjarr, sky, ræd, se kuld-.

1. skjær, to. *skær* (D., vestj.); *skąə* (Søvind s.); *skir* itk. *-t* flt. *skir* (Vens.); ren, ublandet, *skir mòq* (Vens.), ublandet staldmög; *skær træ* (D.), træ uden knaster; *skær køð* (D.), kød uden ben; *it skær støk kør* (Bradr.); *skąə kòj, de ską flæsk* (Søvind s.); *dæ rẹnə skẹrə sąjhjè* (Vens.); *it skær støk jor* (Bradr.), et stykke jord, frit for ukrudt; ren, uplettet, *æn rẹn skir mø* (Vens.); „*blyw fijn å skir i hujən*“, Grb. 72. 11; *skær i æ huj* (Agger); *æ han it skår å fin?* om barn, men: *skiə køð* (Egå); i en vejrspådom hedder det: *nær de æ swot öwər æ haw o skær öwər æ skòw, så hår vi vintər i lòw* (vestj.), ɔ: lyst, klart over skoven; jfr. 1. hug; jfr. Aasen skir, isl. skírr el. skærr.

2. skjær, no. *skær æn* (D.); *skiər è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.); *skær æn* (Mors, Thy, Hvejsel); *skijər et* (Elsted); plovskær, stykket på ploven, der skærer furen op bagved langjærnet; det mindes endnu, at der har været brugt skær af træ, se Kr. Almuel. I. 57. 198; *æn skær* (Agger), i börnenes mål: en kniv; slgn harve-, samleskede; jfr. Aasen, skjere hak. langjærn på plov, htsk schar, „das unter der erde gehende untere pflugeisen“. Weig. Wb.; olling, plovjærn, skrede; skjövr, skår; felt-, lin-, op-, over-, plov-, reble-, tørve-.

3. skjær, no. *skąə et* best. *skąərət* (Søvind s.); *skær* (D.); *skẹr è* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.; *de ær æ skær frå æ lys* (D.); *skẹrə frå låmpən* (Vens.); jfr. Aasen skir, isl. skirr el. skær, to., klar, skær; se skjærk; aftens-, dag-, lys-, lyssen-, morgen-, sol-.

skjærbolt, no. *skærbå·lt* (Malt); börneleg, se klafonnes, jfr. Krist. Börner. 227. 9.

skjærbut, no. se skjørbug.

skjærdejs, no. *skèdèjs æn* best. *-ən* (Vens.); skæo. til kvinde (som er rap i mund, rap til at skære, skælde ud?).

1. skjære, uo. *ską -rə -rət* (sj., Søvind s.); frembringe en skraldende lyd, om en skralde eller en af de små klaprende vejrmøller, der sættes op for at forjage fuglene, et sådant redskab kaldes mulig: *æn ską*.

2. skjære, uo.
ską -rə -rət (Søvind s.);
skær el. *skąr -ə -ət* (Elsted);
give et skær, et skin el. lysning; *lywsət skąrə lunt hæn* (Søvind s.), lyser langt bort; „de wa en reng å hans fenge, den skjæret i swolsken kjönt“, Jyd. I. 50. 2; det var såmæn ikke andet end mit hus, der skjærer sådan på den anden side af vandet; den skjærer så slemt i mine gamle öjne, Kr. VII. 121. 122; det skærede så stærk gennem vinduerne, Krist. VII. 139; *de skær å æ daw* (vestj.), ɔ: dagen begynder at lysne; se det første glimt af: „skjære dagen, begynde at skjære rugen“ (Hors.), Mb.; jfr. Aasen, isl. skíra, rense, klare.

3. skjære, uo. *skąr ek* (N. Sams): efter 5—8 dages rugning at holde æg op for lyset for at se, om der er kyllinger i dem; *ską -rə -rət* (Søvind s.), klare honning; „skjære smör“ (Slet h.), klare smör; *skær tąlə* (vestj.); se skjær, ren.

4. skjære, uo.
skær skær skọr skọən (D., N. Farup);

skær skær, skor el. *skar, skoən* (Andst); *skær skær skor skån* (Hvejsel); *skær skær skor skor* (Vejr.); *skiər skiər skor skor* (N. Salling, Mogenstrup), jfr. Lyngby Uo. s. 78; *skiər skiər skor skor* (Lødderup, Mors); *skær skær skor skor* (Rævs, Thy); nt. *skærər* (Agger); *skiər -ər skòr skån* (Almind v. Viborg); *skiər, skiər* eller *skiərər, skor skon* (Lild s.); *skèr skèr skor skor* (Smidstrup, Vens.); nt. *skèr* (Åby, Vens.); *skær skær skar skor* (S. Sams); *skær skærər skar skor* (N. Sams); *skiər skiər skår skòn* (Hell. h.); *skiər skiər skor skon* (Havbro s.); *skiər skirər sko skon* (Årdestrup s.); *skiə skè, ska* el. *sko, skoə* (Elsted); *skiər skèr skar, skorən* eller *skån* (S. Hald h.); *skiə skærə sko sko,* men: *a hå skor ət* (Røgen s.); *skè skèə sko skoə* (Søvind s.); *skæ skæ sko skån* (Tåning s.); *skær skær skår skån* (Spandet); *skær skær, skår* el. *skår, skårən* el. *skån* (Agersk.); ft. *skår* tf. *skåən* (Branderup); tf. *skårən* (Ballum); *skær skær skår skårən* (Braderup), jfr. Lyngb. Sj. Sprogl. s. 36. 124; *skæə skæ skå skårn* (Åbenrå); *skæə skæ ska skåən* (Sundev.); *skær skær skar skårən* (Ang.); *skær skær skåər skårən* (Valsb.); *skær skær skår skårn* (Hjoldelund); *sker skær skår skårn* (Egebæk); i Fjolde: *šer,* nt. 1. 2. 3. pers. ett. *šær* 1. 2. 3. pers. flt. *šer;* ft. ett. 1. *skår,* 2. *skåst,* 3. *skår,* flt. 1. 2. 3. pers. *skår,* tf. *skårn.* — 1) göre indsnit med et skarpt el. hvast redskab; imper. *skiə!* men: *skè no te·!* (Elsted); *æ knyw, æ lijə, æ saw, æ saws skær gåt* (D.); *skæ fuwər* (Agger), skære for ved gilder; *æ lijər ek dæn skærin i æ bowər* (sts.); tvist om at „klippe“ (s. d.) eller „skjære“, se Kr. SkS. 16. 254, Lidm. 43, P. Vlk. V. 8, Ndl. Vlk. VIII. 32, Tr. pop. VIII. 197, Roll. Faune III. 256, Bladé Agenais 42. 155; jfr. Weinh. Volkskunde V. 289 m. henv.; når bondekonen skærer til rakkerkonen, siger denne: „skær nu endele it i æ finger, bitte muer“; Gbo. Hl. 39; *skær istokər, iğæməl, öwər, te, åp* (vestj.); *skær sæj o æ knyw* (D.), såre sig på kniven; *æ møs di skær wå kuwən* (D.), musene skærer kornet, ɔ: fortærer kærnen, gnaver strået istykker; *såm bir i, å såm bryr i, men min kun hon skir* (glds, nu: *skær*) *i; de bådə æ· bæst å sicə bæst å smaqər åsə bæst* (Vens.), talen er om at bryde brød i kogt mælk el. øl og der spilles på *skir,* som kan betyde: skærer og skider; også om et skærende lys: *de skær i æ ywn* (D.); fig.: *arbit, så de ka skæ* (Silkeb.), arbejde så det har klem; så rejste de ud til deres heste hver eneste en og sætter sig på dem og lader skære, Kr. VI. 13, ɔ: lader hestene løbe så hurtig som de kan; *de skær nåk et læŋər* (D.), ɔ: det går nok ikke længere; *de skor i mæ; de ku almejlə skèr i mæ* (Vens.); *de skor iñ i mæ* (D.), om en stærk åndelig pine; *hun æ slem te o skær fålk* (Andst), ɔ: tale ondt om; slem til at skære folk især med sin pen, Krist. IX. 346. 149; *næj, no skær ət i· æ grön* (vestj.), det går ud over al måde, f. eks., når en bier forlænge, billedet fra en plöjet mark, der bliver liggende til den grönnes. — 2) tilskære, forme med beskærelse; *skær æn pæn* (D., glds); *skær o syj* (Agger), tilskære og sy klæder; alm. i betydningen: gilde (s. d.) castrere, „*haj jik jò om i månər or å sko* (skar ikke: skød) *plaq få fålk*“, Grb. 221. 2; sk- katte, Kr. Alm.[2] V. 99. 76; *skær æn kal* (Lindk.; Vens., Fjolde); *skær æ kal ur, skær æ plak* (plag) (Bradr.); pigerne lagde op at han skulde skjæres, Krist. Almuel. III. 131; jfr. binde af; mulig i østj. mål i betydningen: slagte, „Jens hoj nætten i fårvejen skoeh jet ow hans ejen foeh ihjel“, Tkjær II. 3. — 3) skaffe el. frembringe ved at skære; *skær æn skur, æn mærk; skær sæj æn støk brø, æn mælmað* (D.); *skær hakəls* (D.); börneleg: man tager en dreng i nakken, böjer hans hoved efter takten, idet man siger: *skè hakəls, skè hakəls, skè hawər imæ·l* (Søvind s.); *skir hakəls, skir hakəls, skir fut, fut, fut* (Lild s.), jfr. skove, tælge; i Vens. høste korn: *wi hår åpskor,* ophøstet; „*di mat leq dèr te hèn we mæjastij, föri di ku få lòw å skæ lòs*“, Grb. 25. 16; „*di åp å bəjəjər å skær åpå hwa sej agər*“, Grb. 26. 27; *skær*

(Bradr.), høste med segl; „skære havre" (I. 572); jfr. endnu Dania III. 371, Kr. Börner. 315. 14, Mhoff 484. — **4)** om vand, trænge ind og undergrave en brink; *æ wañ hår ræt skoən si hijəl iñ oñər æ breŋk* (D.). — **sk- af:** *hun skor aw te' ham* (vestj.), skændte på ham; *hañ kuñ årənli skèr ow tè' dèm* (Søvind s.), ɔ: måle dem skæppen fuld, sige dem besked; *å sker jèj a'* (Vens.), flå, udplyndre en; *skær [knəpəls] a* (vestslesv.), klippe (kniplinger) af til kræmmeren, af den kniplede rulle; — **sk- efter:** *skær ætər jæn* (vestsl., Malt), forfølge en i ord; — **sk- flæsk** (s. d.), jfr. Sgr. II. 139.703, Kr. Börner. 272; — **sk- for fode:** *skè få fowəj* (Søv.), gennemsk- kævler på langs med håndsav; — **sk- fra:** *han æ guwə te o skær frå* (Lindk.), ɔ: han har god appetit; *skær blo fræ æ bjælk* (Lem), opgave i panteleg: A. ser op, B. hælder vand i hans öjne; skærer man sin mad fra sig, i stedet for til sig, skærer man til djævelen, Arnas. II. 548; — **sk- ihjel:** han skar fårene ihjel, Sgr. VII. 12, ɔ: slagtede dem ved at skære dem; — **sk- op:** *skær åp i æ o* (vesj.), rydde åløb med le ved at skære vandplanterne af; *han æ wal skor åp* (Mors), ɔ: godt skåren for tungebåndet; *skær åp* (Agger), få det sidste korn høstet, se op-skjær; *nær di hað ðpskon* (Lild s.), ɔ: ophøstet; også om at åbne slagtet kreatur; jfr. de skar ham (Hr. Frydenborg) op som en anden fisk, Sgr. III. 149. 8; — **sk- på:** *skær o æ tæñ* (D.), skære tænder; jfr. knisse; — **sk- sammen:** *skær saməl* (vestj.), komme op at skændes; også Agg.; — **sk- til:** *skèr ə te'* (Vens.); = rgsm.; — **sk- tilfremme:** *de skær gåt təfram få wås, vi hå gawən æn mil i æn tim* (Lindk.), det går rask fremad; jfr. Aasen, skjera, isl. skera; se skåren; kile-, over-.

skjærebræt, no. *skærbret æn -ər* (D.); skomagerens bræt til at skære læder til på; spækkebræt i køkken.

skjærebånd, no. *skærboñ æn -boñ* (Vejr.); krydsbånd, skrå tværstykker fra „benene" (se ben 4) til den øverste bjælke, ved ladebygning.

skjærefoder, no. *skærfujər de* (vestj.); havrestrå og hvad andet, der skæres til hakkelse.

skjæregilde, no. et lille gilde, som husmanden, der har lejet et stykke tørvejord, giver de mænd, som skærer tørv for ham; jfr. J. Saml.² III. 136 (Djursl.); se tørvegilde.

skjærehvas, to. om kniv: *dæñ æ skærhwas te beqə sijər* (vestj.?), ɔ: skarp, så den skærer.

skjærekiste, no. *skiərkist (!) æn* (Lild s.); *skèkest æn -ə* (Søv. s.); *skèrcist æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *skærkist* (Agger); glds hakkelseskiste; *han gor o æn par skærkistbijən* (vestj.), stive ben, der står ud fra hinanden.

skjærekniv, no. *skèknyw æn -knyw* (Søvind s.); *skèrknyw i* best. *-i* (Vens.); *skærknyw æn -knyw* (Thy, Agger); *skiərknyw æn -knyw* (Lild s.); hakkelsekniv; *skèknyw* (Tovstrup), krum kniv med to håndtag til at skære ler ud af den store klump til potter; se høle, kniv.

skjærekrabbe, no. i tlm.: *do gær å æ si lisom æ skærkrapər* (Bradr.); krabbe, et krebsdyr, navnet sagtens på grund af dyrets sakse, htsk scheere.

skjærelo, no. *skærlòw æn* (D.); *skèrlow i* best. *-i* (Vens.); stedet, hvor hakkelsekisten står.

skjærelse, no. *skærəls dæñ* (Vejr.); bugløb, se mave-.

-skjærer, no. se for-, hakkelse-, hår-, *krum-, sav-.

skjæreske, no. *skiərskijə æn* (Støvr.); en slags fugeske, skarp til begge sider, bruges af murere.

skjærestang, no. se plovskjær.

skjæreværk, no. *skærwærk de* (Vejr); *skærwærk è* (Vens.); hakkelsekiste med kniv.

skjærgrød, no. se skårgrød.

-skjæring, no. se mave-.

skjærk, no. *skærk* itk. (Lild s.); skær, skin; *a kañ ejt sij lyjsəð, mæn a ka sij skærkəð.*

skjærke, uo. *skærk -ər -əð* (Lild s.); glimte, give skær, skinne; *lyjsəð skærkər så stærk i min øwn.*

skjærlus, no. *skærlus æn* (Struer); sandkrabbe, hyas, se snyltekrebs.

skjærm, no. *skærm et* el. *en* flt. *skærm* (Søvind s.); *skærəm æn skærəm* (Agger); *skèrm i* best. *-i* flt. *skèrm* (Vens.); = rgsm.; *šærm* (Fjolde), kasketskygge; htsk schirm; se dagskjærm.

skjærmbrækker, no. „de puttede os i en gammel skj- og skød os hertil",

Sgr. IX. 164; en slags kanon, jfr. Schill. Lübb. schermbreker.

skjærmbræt, no. *skèrmbrèt è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; jfr. Sch. Lübb. schermbret.

skjærme, uo.
skærəm skærmər skærəmt (Agger);
skèrm el. *skòrm, -ər -t -t* (Vens.);
= rgsm.; se be-.

skjærmydsel, no. *skæmy·səl æn -slər* (Agger); = rgsm., vistnok almind.; htsk scharmützel, ital. scaramúccio, fægtning.

1. skjærp, no. *skærp* (Sall.); tagskæg, jfr. Sgr. VII. 235. 881; se tag-.

2. skjærp, no. *skærp i* best. *-i* (Vens.); en brodd at slå i hestenes sko for at skærpe dem (s. d.).

skjærpe, uo.
skærp el. *skèrp, -ər -ə -ə* (Vens.);
skærp -ə -ə (Søvind s.);
skærp -ər -ət (Bradr.); *skærp* (Vestslesv.). —
1) skærpe kniv, le; jfr. skarpe (Vens., Vestslesv.); *skèrp bèəstə* (Søv. s.); ligeså Vens., Bradr., skærpe hestenes sko, at de kan stå fast i glat føre; *æ skal ha mi træskor skærpəð* (Agger); jfr. 2. greb 4, munk 4. — 2) kløve træ (?) (Vens.); jfr. Aasen skjerpa; se skarp; ind-.

skjærpelægte, no. *skærplat* (Sall.); nederste lægte ved tagskægget, J. Saml. IX. 343.

skjærre, no. *skæri æn -ər* (Agger); en slags haj, mest: *håskærə*, som mulig er håkalen, scymnus borealis; stammer formen fra norsk „haakjerring", også kaldet „haaskjæring", opfattet som „haasskjerring", isl. háskerdingr hak.? se Aasen.

skjærsat, to. *skærsòt* (Mors); *skersåt* (Thy); *skærsat* (Sams); *skasat* (Søv. s.); kun i fig. betydning: i knibe med, ilde stedt med; *wær skærsòt mæ jæn; de hær blywər a sk- we* (Mors); jfr. norsk skjersett, sat op på et skær.

skjærs-ild, no. best. *skèsilən* (Vens.); opr. betydning glemt, jfr. Meyer Vlk. 261; om hvad der er slemt at gennemgå; *haj mat ijæ·məl sk-, dæ war eñc oñc får*, ɔ: han måtte holde pinen ud; brande fra sk-, jfr. Nicol. Nordl. IV. 31, Urdsbr. VI. 148; jfr. „han skulde ikke til helvede, men der var en ø i nordvest fra Skjærn, han skulde være på", Krist. Sagn VI. 44. 40; i vrövleremser: hente pølser til aftenfrokost ved sk-, se Krist. Börner. 417. 56. 60; „gennemgå sk-", ɔ: løbe spidsrod s. 514. 22; jfr. isl. skírslareldr, renselsesild; se fekfyr.

skjærsilds-led, no. *skèsilslè è* (Vens.); skal være navnet på et gammelt ledsted i Åby s., der endnu lever i enkelte mskers minde.

skjærsliber, no. *skèslipər æn* (Søvind s., D.); *ski-, skæ-* ell. *gisli·pər* (Agger); = rgsm.; *„dè kam jèj å di hær omlòbi skislipərər te e stæ hær òstə nir"*, Grb. 60. 1; *dær ær æn moñ o· ham såm o nuwər gisli·pər* (Agger); rim om, Kr. Börner. 378. 87, jfr. Ons Volksl. I. 53. 17; htsk scherenschleifer, sakssliber, se kjeltring II. 138. 8 a; slipre.

skjærsliberhals, no. = skjærsliberkjæft; „en skjæslippehals wa dæ po ham", Jæger, Ferie s. 52.

skjærsliberkjæft, no. i tlm.: *hun hår æn slem skæslibərkæft* (Støvr.), om en, der har en slem mund, jfr. saks.

skjærsommer, no. *skèså·mər* (Vens.); = rgsm.

skjær-su, no. *dær wår ən fålə skæsu· ve· dəm* el. *I hålər ən f- sk-*, ɔ: larm, spektakel (Lem); ordet er vel dannet i analogi med „bug-zu".

skjærsøder, no. *skærsøðər* flt. (Lb.); en plante, strandkogleaks, scirpus maritimus, L.

skjærtorsdag, no. *skètọ·sdə* (Søv. s.); *skætọ·sda* el. *skitọ·sda* (Vens.); *skætå·sda* (Sundev.); *skærtå·sdə* (Agger); *skitò·sda* (Lild s.); *skètọ·sdə* (Elst.); = rgsm.; sk-s tø giver mange læs hø, Kr. VI. 275. 215;

Skætå·sdas tørk å tar, å Låŋfræjdas vær,
de gjænə så manə fatə bar te å grær,

Sgr. VII. 79. 493, jfr. Kr. IV. 370. 271; se om regn sk-, Kr. Alm. IV. 155. 3-9; „fra sk- til Eriknavr (Hatting h.), dengang æ hvidkål faldt ned og slog æ pastinakker i stykker, Kr. Ordspr. s. 515, se atten; sk- skal man spise 7 el. 9 slags kål, se kål II. 355. 44 b, Sgr. III. 123. 574, IV. 73. 200, VI. 66. 613, VII. 79. 494, Kr. Alm. IV. 154. 447. 453, IV.[2] 85. 94, J. Saml.[2] III. 124; jfr. Wigstr. Folksed. 17, Strackerj. II. 41. 309, Meyer Vlk. 257, Tr. pop. VIII. 534, jfr. „Gründonnerstag" Weig. Wb.; hanen siger: „sk-, langfredag, skiden lördag, påkeaften!" Kr. Alm. IV. 155. 449;

skal ungdommen 1ste gang på gadesjov, Kr. Alm. IV. 155. 450; må der ej hugges med økse, nr. 453. 2; skal man i seng för solnedgang, Wigstr. FS. 367. 68; skal røgter kaste höjre træskovisk på mødding, sts. 430. 35; forestillingen om at heksene og skaderne rejser til Bloksbjærg skærtorsdag nat og går i kirke sk-, hvor de kan kendes af den, som har et „hönnikeæg" i lommen, synes at høre øerne og Sverige til, se Skattegr. III. 123. 575. 76, V. 47. 448, VII. 59. 277, X. 11. 9-11, Efterslæt s. 234 ned., Kr. Alm. IV. 154. 447 flg., Sagn VII. 62. 99. 02, 67 nr. 13. 110 flg., J. K. 201. 135. 417. 419, Thiele Overtro nr. 299. 300. 720, Arne s. 33; jfr. heks, 4. skade; slgn for Sveriges vedkom. Cav. Wärend I. 180. 225. 293. 439, Wigstr. I. 113, Gasl. 29, Skytts h. s. 104, Sundbl. s. 146, Jonsson Möre 9, Bruzel. 90; se også Ralston, Songs s. 387; norske skikke, se Wille 187; man værger sig mod dem ved stål, Kr. Sagn VII. 104. 67 flg.; jfr. Aasen, skirtorsdag, isl. skíriþórsdagr.

skjærvæg, no. *skærvek æn* (Andst); *skærəvek æn -veqə* (D.); *skærvek -veək* (Agersk., Bradr.); se 1. skilling.

1. skjæv, to. *skæw* (Lild s.); *skòw* itk. *-t* flt. *skòw* (Vens.; Agersk., Bradr.); *sköw* (Ang.); = rgsm.; *let sköw æ de bæst* (vestj.), tlm.; *de jik skòwt, haj so no skòwt te ə* (Vens.); *de gik sköw lisom Traw-Ælsəs skålər frå Vamdrop*, Kr. IX. 109. 165; *de ær et så liq æn saq o vær sköw i æ kråp*, Sgr. XII. 140. 342 (vestj.), ordspil, se sag; *æ sköw hoi, de ho han*, Hag. Ang. s. 169; *de ər eŋən liq saq o go ræt, nær ən æ sköw i beqə siər o eňda halt* (Holstebro); *sköw* flt., skjæve, en form af træsko, der fornemmelig går til Kbhvn; jfr. Aasen, skeiv, isl. skeifr; htsk schief, mnt. schêf, Sch. Lübb.; se Skjæve, skovle; vind-, vinge-.

2. skjæv, no. *si te de skew!* skældsord: den æsel (N. Sams); jfr. 3. skjæve 2.

skjævbenet, to. *sköwbjænət* (Mds. h.); *skæwbijənəð* (Andst); *skòwbjènt* (Vens.); = rgsm.

skjævdug (?) no. *ševduk* itk. (Fjolde); det gamle hoveddække for kvinder; jfr. mnt. schipscheren, fint klæde.

skjæve, uo. se skjæbe.

1. Skjæve, no. sogn i Dronninglund herred (Vens.); i tlm.: *haj æ nåk frå Skòw sòwn*, ɔ: han er uvidende; *wi æ frå Skòw sòwn, wi wè en bəskiən* (Vens.); jfr. Kr. IX. 113. 211.

2. skjæve, uo.
sköw -ər -ət sköwət (S. Hald);
skòw ər -ə skòwə (Vens.). —
1) göre skæv; *sköw sin stöwl uð* (S. Hald), gå sine stövler skæve. — 2) se skævt efter (S. Hald); *skæw te· jæn = si skæw te jæn* (Agger); *skøw mæ ywnən ætə jej* (Vens.). — 3) der løb heller aldrig noget höved hen for mig, de kunde jo nok skjøve noget omkring, men de kom alligevel tilbage, Kr. VI. 206, strejfe om; se skjæbe.

3. skjæve, no. *skyw æn (?) -ər* (Vens.); *skyw -ər* (Thy, Mors); *skyw æn -ə* (Søvind s.); *skæw æn -ər* (S. Hald s.); *skaw -ər* (Lindkn. s., Andst h.); *skaw de* (Agerskov, Bradr.); *sköw* (Ang.). — 1) hörskæver; *skaq æ hör, de ær å slå æ skaw a* (Agersk.); også splint (Lindk.). — 2) *skewər* (N. Sams), skældsord: en æsel; jfr. plt. schäwe, Schütze I. 322; skjævr.

skjævhalset, to. *sköwhalsə* (D.); *skæwhalse* (Agger); = rgsm.

skjævhed, no. *sköwhijəð æn* (vestj.); *skæwhið æn* (Agger); = rgsm.

skjævhovedet, to. *sköwhuwə* (D.); *skæwhwåðə* (Agger); = rgsm.; jfr. gjenganger I. 443. 37 b.

skjævindel, to. *æn plaŋk æ skæviňəl* (Malt), vind og skæv; *skæwiňəl* el. *skawinsəl* no. (Mors), skældsord = skjævl; *skæviňsk* to. (Malt), om personer: klodset, dum; *skæwenək æn* (Agger), klodset og dum person.

skjævl, no. *skæwl æn* (Vejr, Mors, Thy). — 1) skævbenet, ubehændig person; også om dyr og livløse genstande: klodset; vanartig person (Mors, Vejr); *ə gåt sølə skòwl* (Vens., Årh.), ubetydelig person, både om mand og kvinde. — 2) *skæwl* (Agg.), kortspillet skjervindsel (s. d.).

skjævlben, no. *skæwlbijən æn* (D.); en, der går skævt på benene.

skjævle, uo.
sköwl -ər -ət (vestj.); *skòwl òw* (Elst.);
skæwl (Thy, Agger, D., Malt); —
gå skævt og dårlig på benene, drive omkring; *skæwl o æ bijən* (Malt); *go o skæwl a·ð* (D.); *skæwl oste·* (Lild s.); *go o skæwl i æn par stuər træskər* (Lindk.), slæbe omkring med store træsko på

benene; være underfundig (vestj.); jfr. skovle.

skjævmund, no. *skæwmoñ æn -ər* (Agger); = *skæwmoŋk*, en dunk.

skjævmundet, to. *sköwmoñə* (D.); *skæwmoñə* (Agger); *skdwmuñc* (Vens.); = rgsm.; skjæber man med mund, når vind vender sig, forbliver munden således, Folkev. XI. 455. 283; ligeså, om man gör skæv mund og klokke slår, P. Volksk. V. 127 anm.; historie om sk-, der ej kan puste lys ud, se II. 483. 52 b, Sgr. XII. 13 flg., Krist. Æv. 272, SkS. 30. 255. 27; jfr. Strackerj. II. 364. 640, Urquell VI. 179.

skjævmåde, no. *sköwmåð æn* (D.); håndværksudtr.; snedkerens smig, redskab til at afmærke forskellige vinkler med; htysk schiefmaas, Gr. Wb.

skjævnæset, to. *skæwnisə* (Agger); *skdwnjèst* (Vens.); = rgsm.

skjævr, no. *sköwər* (Årdestr.); engelsk syge, rachitis, hos småbörn; når et barn har „løwergrø" (levergrøde), skjöwr eller anden sådan sygdom, anvendes i Vestj. sædvanlig følgende middel. Barnets fader går en torsdag nat kl. 12 op på kirkegården og skærer en cirkelrund græstørv med et hul i midten, der må være så stort, at barnet med lethed kan gå derigennem. Med denne tørv skynder han sig hjem og han må undervejs ikke hilse el. tale med nogen; barnet tages da stiltiende og sættes imod solen (fra höjre til venstre) tre gange igennem tørven; faderen vandrer derpå atter til kirkegården med tørven og lægger den på samme plet, hvor den blev tagen. Vokser tørven igen til, kommer barnet sig; men hvis græsset visner, er der ikke noget håb, J. Kamp s. 365. 15; er barn blevet „uglesét" (s. d.) drages det igennem øgpude, hovedlag, tørv med hul i fra kirkegård, gennem hul, dannet af kroget trægren; et berömt træ var den store hule bøg i Stagsted skov, som faldt i en storm for få år siden (Vens.); om dine höns er forgjorte, så tager man dem og sætter dem gennem en grön grönningstörv tre gange og skær så noget af næbbet og kløerne og kast det på ilden i Guds navn (Klitgds Cyprianus); den syge blev trukket igennem en tørv tre torsdage i rad, se Kr. VIII. 325. 553-56, IX. 3. 24; Sgr. II. 29. 218, VIII. 116. 492, Fb. Fra H. s. 48, J. Saml.[2] I. 48; jfr. Wigstr. II. 352, FS. 409. 34; gennem tre sammenstillede tørv, Kr. Sagn VII. 456. 67, J. Saml.[2] I. 55; jfr. Dania III. 14 afbildn.; el. gennem et ligs arme, sts (Læsø); sammenstilles kan, at syge føres gennem en böjle af grene, Kr. VI. 157, IX. 384. 24; syg hest, Krist. Sagn VII. 211. 29; genn. en kløvet træstamme, Sgr. V. 201. 774, VIII. 116. 93, XI. 122. 267, J. K. 173. 66; gennem hullet mellem sammenvoksede grene, Thiele Overtro nr. 495, J. K. 176. 79; afbildning, Weinh. Volksk. II. 81; gennem 3 strå og 3 pilekviste, Kr. Sagn VII. 456. 66; jfr. GML. III. 272; gennem kålgårdsdiget, Kr. VI. 254. 28, Sagn VII. 458. 73; jfr. Thiele Overtro nr. 438; gennem tre döre, Sgr. VII. 38. 79, Kr. VIII. 326. 556; ud gennem vindue, ind ad dör, Kr. Sagn VII. 222. 98; jfr. Folkl. X. 181 (nygr.); genn. en messehagel, Sgr. VII. 39. 90; genn. en øgpude, Kr. VIII. 327-28; hertil hører vel også at krybe igennen en horseham, hvad kvinder gör for at undgå barnefødselens smærte, se Thiele II. 279; Overtro nr. 739, JKamp 189. 70; jfr. stige, vindue; ællinger puttes igennem et bukseben, Sgr. VII. 56. 242-43; jfr. P. Volksk. II. 146, Schiller, Thierb. III. 11 b; igennem bækkenet af en hest, Sgr. VII. 56; igennem et hul på to sammenvoksede grene, Kr. IX. 7. 52, for at høgen ej skal se dem; endnu kan for Danmarks og Nordens vedkommende henvises til Kr. Sagn IV. 576 nr. 7; „Zwieselbäume",Weinh.Volksk. VII. 42 flg. m. henvisn.; se Krist. Nyrops udtömmende redegörelse, samt hans forklaring af den som en billedlig genfødelse, Dania I. 1; jfr. Urquell[2] II. 193; Gaidoz, Un vieux rite médical, 1892: „den syge føres gennem åbningen „afin d'y laisser son mal", s. 74; anmeldelse og tilföjelser, Ndl. Volksk. VII. 71; jfr. fremdeles Mélus. VI. 114, VIII. 174. 201 flg., 247. 275, IX. 6. 121 226, X. 254, Tr. pop. IV. 21–24, VII. 104, XII. 681, Perseus II. 145 flg., Andree Parall. I. 31 flg., Gr. Myth.[4] III. 410. 200 b; om denne og beslægtede skikke i Norge, se Daae, Bygdes. I. 183: syg føres under bro, se messeklæder, Qvigstad 33. 4; i Sverig, se Cav. Wär. I. 280. 311. 400, Wigstr. II. 276, Sundbl.[2] 382: syg drages genn. ringformigt brød;

Aldén, Getap. 104. 123 flg.: genn. garnfed, træ (1883); jfr. Nyland IV. 128, Amins. IV. 87; Rääf I. 126: under hingst el. væder, töj genn. kirkenögle, P. Volksk. III. 150; Hazel. VI. 30: tremmer i stige; jfr. VII. 34 „smöjning", VIII. 57; Gasl. 33 ned.: genn. væverstol, jfr. Sm. Medd. II. 49; Henriks. 12, Amins. I. 114 flg., IV. 99 ned., VIII. 99, 101 ned.: gennem træ el. kløvet gren; Modin, Sign. 4, Lidmål 123 ned., Amins. IV. 83: gennem tørv; jfr. Nordlander, Troldd. 120; udenfor Norden, se Weinh., Ritus 37, P.Volksk. IV. 143.30, V. 73, Jahn Zaub. 14, Sagen 6, Strackerj. I. 73. 88. 364. 240, Z. f. M. II. 141, Urquell IV. 278, VI. 18. 111. 173, Kuhn M. S. 383.58, N. S. 410.157, Busch, Volksgl. s. 46, Meyer Vlk. 230, Wuttke nr. 503, Liebr. Volksk. s. 397, Grimm Myth.[2] 1118, Urquell III. 9, Krauss, Volksglaube s. 38 (sydslavisk), Garnett Wom. II. 286, Liebr. Gervas. 170. 236. 197. 198. 241. 270. 243. 289. 246. 331 (fransk); Black, Folk Medicine 31 ned. 65; Folkl. Rec. I. 40. 42, Folkl. Journ. I. 30, V. 31. 72. 211, Folkl. IV. 456, V. 196, VI. 123, VII. 303, VIII. 15 ned.; Yorksh. Folkl. 15; Amer. Folkl. II. 28, VIII. 287, X. 79; Pitré Arch. III. 294, Folkl. VI. 397 (Lesbos); Folkl. VII. 315. 325 (Indien); besværg. mod sk- på dörtrin o. fl. råd, Wigstr. FS. 406. 21 flg.; et a n d e t råd for skjævr er at knuse senecio vulgaris mellem to flade stene og stryge barnet langs ned ad ryggen med den fremkomne saft, se JK. 162. 400, jfr. 380. 1199; der er mange forskellige slags skjævr, se Thiele Overtro nr. 493-98; jfr. Wigström II. 219; ni slags, Modin Sign. 4, Asbjørnsen III. 243; tre slags, Rääf I. 127; se Wigström FS. 380 flg., 398. 79. 80; „77 Gichter", Meyer Vlk. 117; råd, se Cavall. Wärend II. XLIV, Wigström I. 101, II. 128. 348. 398; jfr. dörspænd, grav, muld, sköjesét, spænde 3, uglesét; se Rietz, skäver; hors-skeven, s. 262 b.

skjævre, uo. *æ mur æ sköwrət* (vestj.), trukket skæv.

skjævrsalve, no. lægemiddel, der udleveres ungv. nervinum (Peters.).

skjævrygget, to. *skæwrøqə* (Agger); *skòwrøqə* (Vens.); = rgsm.

skjævs, to. bio. *sköws* (Støvr.; Søvind s.). — **1)** bio. skjævt, på skrå, *sto sköws får ət* (Støvr.); *di stèə skòws få hińò·n* (Søvind s.); *de æ gon mæ skòws* (Sïlkeb.). — **2)** to. *æn sk- knæjt*, tvær person (Hors., Mds. h.).

skjævskerer, no. *sköwskərə æn* (Lisbj.Terp); en, der går skævt på benene.

skjævskeret, to. *do æ så sköwskərə* (Lisbj.Terp), ɔ: du går skævt på benene.

skjævt, to. uo. se skjæft, skjæfte.

skjævte af, uo. *sköwt òw* (Lisbj. Terp), gå skævt og dårligt på fødderne; se skjæv.

skjævtre, uo. *de æ fålət, som do· ka sköwtər òw!* (Lisbj.Terp), ɔ: gå rask, se skafte.

skjød, no. *skøi et* = flt. (Søvind s., Hjelmsl. h.); *skøð æn* (D., vestj.); *skyjəð* (Agger); *skò è* best. *skòt* (Vens.); = rgsm.; *ta bònt òp åpå det skø; leq hæjən i skòt* (Vens.); i visen:

hr. Oluf lagde hovedet i stolt Mettelils skød,
der sov han en sövn, der var ham ikke sød,

Sgr. I. 211. 16, III. 177. 8, DgF. nr. 183 A. 27; sove (s. d.) med hovedet i hendes skød, Kr. Æv. s. 87; jfr. Campb. Tales III. 224, Curtin Myths 165, Folklore Congr. 41; lægge sine fødder i piges sk-, Mabinog. 419; moders skød er „blødere end blødt", se Gr. Gl. d. M. III. 126, Æv. II. 91, Registr. nr. 17 h, 26 k; jfr. Efterslæt s. 137, Kr. Æv. 320, J. K. 295, J. M. s. 9, Bergh I. 2, Asbj. II. 157, Svensén, Emå s. 20, Z. f. Myth. III. 349. 59, sv. gåde, Mhoff s. 242. 331; jfr. Aasen, isl. skaut itk., sejlskød el. flig; isl. også hjörne, skød; htsk schooss.

skjøddel, no. *skøðəl æn* (Lyne s.); *skørəl æn* (Lem); = skjødsel, 1. skodde.

-skjødden, to. se ud-.

skjødding, no. *skòəŋ* el. *skøəŋ i* (Vens.); sviregilde med eller uden sammenskud af penge (Vens.); „Jens Liir sled i fjålen å filleked gruelig åpå, imell han to å flasken en skjødding", Jyd. I. 46. 1, et tilskud(?) ɔ: en slurk; gave til fiskere af drikkevarer ved „krejlergilde", Kr. Alm.[2] IV. 30. 82.

skjøde, uo. se skjøtte.

1. skjøde, no. *skøi et* (Søvind s.); *skò æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *skøð æn* (D.); *skyjəð æn -ər* (Agger); skøde på

om, den retslige adkomst; Aasen
uk.
kjøde, uo.
-*ər* -*ət* (vestslesv.);
-*ər* -*ət* (D.);
r -*ə* -*ə* (Vens.);
overdrage ved skøde, om en
dom; jfr. Aasen skøyta, isl. skeyta;
n kastede nemlig muld af den
ord i køberens skød eller kappe,
antydedes, at den nu var ham
et med fuldkommen ejendomsret;
nchers Saml. Skr. II. 419*; V. S. O.
iøder, Gr. RA. s 112 flg., Thors.
Lov s. 122, N. M. Peters. Dnmks
197, Tilskueren 1896 s. 775 (Shet-
), se fremdeles Cav. Wär. II. 403,
V. 142, Ndl. Volksk. X. 69. 88,
I. 41; jfr. skeyta, Fritzn.[2].
kjøde, no. *skò è* best. *skòə* flt.
ens.); *skøi et skøjər* (Søvind s.);
en mandskjole; *heŋ i skòərn å*
s.); se skjød; frakke-, kjole-.
kjøde, no. *skøi et* (Søvind s.);
(Holmsl. kl.); *skyjəð æn -ər*
tovet, hvormed sejlet hejses;
n, isl. skaut itk.
kjøde, no. *skò* el. *skø* (Vens.);
nærksomhed; *dæj knæc jir ęən*
notəŋ, den knægt giver ikke agt
ting; *ji no skò ætə de, do skal!*
de hår a et gin skøð ætər (Mors,
r. skjøtte; se Aasen, skøyte itk.;
skiød el. skiøde, agtsomhed, op-
nhed; se skjødesløs.
kjøde, no. *skøð æn* (Åle s.);
rde, Verst); *skøi et* (Søvind s.,
h.); *skø æn* (Hornb. h.); arne-
laden på arnen, hvor ilden tæn-
lig også pladsen foran ildstedet;
Alm.[2] III. 22. 75; arne-, aske-,
ns-, skorstens-.
debarn, no. *skøibòn et -bòn*
s.); *skøbòn è* best. *-bònt* flt. *-bòn*
= rgsm.
desløs, to. *skòəslòs* (Vens.);
(Lild s.); *skøðløs* (Thy): *skør-*
stebro); *skøðələs* (Mors); *skørəs-*
køəslöjs (Agersk.); *skyrløs* (Ang.);
(Fjolde); = rgsm.; i den søndre
Nörrejyll. og Sønderj.: ligegyldig,
elig med arbejde, påklædning;
, som ikke bekymrer sig om (se
andres befaling; påtrængende,

uartig; også mildere: fuld af gavtyve-
streger, overgiven (Vens., Lild, Mors, Thy);
æn sköðələs kana·li (Agger); om et barn:
så blywər haň syw or, å komər te skuəl,
å blywər skòðələs, fò knèjtən ka nåk
lær hwòrajər òl de skit, dær æ te (Lild s.),
ɔ: uartig; jfr. Aasen, skøytelaus.
skjødesløsstreger, no. *sköðələsstræ-*
qər flt. (Agger); spilopper.
skjødesten, no. arnesten, Kr. Alm.[2]
VI. 331. 36 (S. Herred, Djursl.).
-skjødet, se over-.
skjødsel, no. *skøsəl æn* (D., vest-
slesv., Bradr.); itk., best. -*t* (Testrup, Sø-
vind s.); = redskabet, hvormed brødene
„skydes" ind i ovnen, en lang stage med
en lille plade på enden, stor nok til at
rumme et brød; *han skræj å æ skøsəl*
(vestslesv.), ɔ: kom galt afsted, gik fallit;
alm. træk er i sagn, at bonden reparerer
bjærgmandens skj- og får lön for det, se
Thiele I. 349, JK. 148, Sgr. II. 201. 788,
IV. 171. 527, Kr. Anholt 71. 154, Sagn I.
98 flg., Gr. Gl. d. M. I. 87. 99, III. 145. 12;
jfr. Amins. IV. 113. 5, Mhoff 286 øv., 296,
Kuhn. M. S. 70. 72, Harl. Wilkins. Lancash.
Folkl. s. 113, Suff. Folkl. 37, se skyde;
ovnrage, skjøddel; i æevent. skal trolden
sætte sig på skjødselen og bliver sat i
den varme ovn, se f. eks. Sgr. VI. 112, Kr.
Æv. s. 310, Kr. V. 137; jfr. Sundbl.[2] 210,
Bondes. Hist. 33; i andre æventyr svarer
skjødselen for den flygtede prinsesse, Kr.
Æv. s. 28; jfr. 3. rage, spytteklat.
skjødsk, to. Mb.; = skjødesløs.
skjødskind, no. *skøðskiň æn* (Malt);
skøiskiň et (Søvind s.); *skøskiň et* = flt.
(Agersk.); *skyjəðskiŋ æn* (Agg.); *skòskęj è*
best. -*skeňc* (Vens.); = rgsm.; persiske
rigsfane af smeds sk-, se Kloster IX. 156.
skjøge, no. o. smstn. se sköje.
skjøj, no. to. se sky.
skjøl, no. hvad der vokser ud over
en ting, f. eks. tandkødet over tænderne
hos hestene, „skøl", Mb. (Sønderj.), eft.
Outz.; se skjølp.
skjølbrænde, uo. brænde tandkødet
bort med gloende jærn på heste; „skøl-
brænde", Mb.
skjøld, no. se skjold.
skjølhugge, uo. hugge hestens for-
tænder ud, når de er for lange og til
hinder for tygningen; „skølhugge", Mb.
skjølp, no. *skølp æn* (D., Fanø);

skylp (Thy, vestslesv.). — 1) hulmejsel (alm.); jfr. skjørp; se Aasen, skolpejarn itk., isl. skolpr. — 2) øsekar i en båd (Fanø), på grund af dets lighed med en hulmejsel. — 3) *skylp æn* (vestslesv.); et slags messingfad af form som et stykke af en firdelt gennemskåret kugleoverflade; den sættes på bilæggerovnen ind mod væggen og man kan under den sætte mad til varmen el. f. eks. törre strömper, se stylp. — 4) *skølp de* (Vejr., Bradr.); tandkødet indenfor tænderne hos heste; også en sygdom, der består i at tandkødet vokser ud over tænderne, se skjøl og smsætn.; jfr. mnt. schulpe el. scholpe, Sch. Lübb., musling; schulpen uo. „in holz od. stein graben", holl. schulper, no. et pumpebor; Aasen, skjol no. itk., skjul, deraf formerne skjøl eller skjørt, sygdom i tandkødet hos heste; nyisl. skjal, Jonsons Ordb.; se skulpe.

skjølstikke, uo. stikke hestens tandkød tilblods; „skølstikke", Mb.

1. skjön, to. *skön* itk. *-t* flt. *skön* (Vens.); *skön, sköн* (Mors, Thy); *skön* (Agger); *skön, skönə* (Agersk., vestj.); ikke om personlig skönhed, men: venlig, omgængelig; *haj ær eñc skön, mæn haj æ cön* (Vens.), han er ikke omgængelig, men dygtig; *æn skòn kål ær əð skòn å tjèn saməl mæ; wå får æ så skön idå·* (Agger), rar, venlig; *di æ så skön mæ mæ som di ka wèr* (Vens.), så gode mod mig; „a twihlt, de dæ wa jenting skönt vie", To Nov. s. 29, jeg kom til at tænke på, at der var gode egenskaber ved (leret); *de æ skönt å kom dær* (Vens.); også kan siges: *æn skòn lòjliq jèn* (Lild s.); *i skön maj* (Vens.), en vakker mand; *ka do wæ skön mæ· ham?* (Vens.), ɔ: behandle ham godt; *æn skön wun* (Vens.), en rar vogn; *æn haj ær ejt skònəst å brys mæ* (Lild s.); *do æ så skön i då·!* (Thy), til småbörn: pyntet; ligeså Mors; *hwæm dær æ ålti skön, dæn ær eŋənti kön* (Mors); *i skenə dræŋ* (N. Sams); *skönə* (S. Sams), en artig dreng; *æn skön* el. *skönə mañ* (Agersk.), en flink mand; også ironisk: *de ka nåk vær, de ær æn skön kal* (Agersk.); om personlig skönhed: „skjön Else stod å soe po, huddan han ku sæ snow", Blich. Bindst.; „*smådrèŋən faj e gromə skönt å sæj kårå·sən djæt æskð*", Grb. 24. 45, smådrengene fandt det grumme morsomt at sende karossen deres æreskud; *de wa skön å ha væt mæj* (Vejr.), det var rart at have været med; *no blywər æ dræŋ skönə krathæñə ijæ·n* (vestj.), nu begynder drengen at blive rigtig rask igen; *di ku såmtir wær nòj skòn, nær di kyr fræ markiñ* (Lild s.), ɔ: noget fulde; jfr. Aasen, skjøn, duelig, dygtig; htsk schön, mnt. schône; se skjönnest; dag-, *hjampel-, hjappe-, slöje-.

2. skjön, no. *skön* itk. (Søvind s.); best. *skönt* (Vens.); = rgsm.; en mening, anskuelse; jfr. Aasen, isl. skyn, itk.

3. skjön, no. *skön de* (Mors, Vejr., vestj.); *skæn de* (Thy); *sken* itk. (N. Sams); *skön* (S. Sams); *skøn* (S. Hald h.); *skön* [illegible] (Søvind s.); gave af madvarer til væveren, en ost, et brød, lidt gryn, mel (alm.); se Kr. Almuel. V. 22. 51; el. til spindersken, når der trendes (Thy); *skøn te yel* (Gjerrild s.); hyrdens lön som gives i fødevarer; eller til skagemand, Kr. Alm.[2] III. 65. 39; til tjenestefolk, som flytter af tjeneste, sts 120. 29; *gi i skön* til høstfolkene et brød og en ost til hver familie (S. Sams); jfr. J. Saml.[3] I. 71; se skjönne.

skjön Anna, no. J. T. 350; en plante, glat ærenpris, veronica serpyllifolia L.

skjönbrød, no. *skönbryjə* (S. Sams); det brød og ost, som gives i høstgave til hver familie blandt høstfolkene.

skjönfærdig, to. *skönfarə* (D.); smukt klædt; *hwæm æ de? — a teqə, han æ så skönfarə i æ klæjər!*

skjönhed, no. *skönhið* (Agger); = rgsm.; låneord; kvindeligt sk-s ideal, Meyer Vlk. 153, Bad. Vlk. 163; i et æventyr, der hører til Amor-Psyche gruppen, hedder pigen „Skjönhed", se Kr. VII. 335; skjult-.

skjönhedsplet, no. *skönhiðplæt æn -plætər* (Agger); spøgende navn for fregne.

1. skjönne, to. bio. *æn skönə hopn* (vestj.), en stor mængde, se 1. skjön.

2. skjönne, uo.

skön el. *skön, skönər* el. *skönər, skönt skönt* (Vens.);
skön -ər -əð (Agger);
skön -ə -ət -ət (Søvind, Elsted). —

1) om småbörn: udtryk i ansigt el. bevægelser, der vidner at bevidstheden er vågnet: *pip bår, ka do skön?* (vestj.)

fatte, forstå; börn begynder at sk- efter 13 ugers forløb, Urquell VI. 181; *no ku mañən skòn əpo, te hañ wa bløwən snøt* (Lild s.); *„Nårskərn ga ham såmtir i døgti luwsən, næ di skönt åpå, de haj wil skæ dèm kapərələkər“*, Grb. 71. 109, nordmændene gav ham sommetider en dygtig lusing, når de mærkede, at han vilde göre knuder; *a ka eñc skön, dær æ no wòjən we å go;* i forb. *sk- åpå* er der *-n* i nf.: *a ku nåk skön åpå·, haj wa wrei*, ɔ: mærke; *ka do skön åpå, haj wel jò nar a· dæ?* (Vens.). — 2) *skön åpå·* (Vens.), påskönne, vise at man skönner på noget (alm.), *ka do skön opow do hår ət gåt* (Agger); *påskön no* (Vens.); *„en å sterən ku di skön åpå bytə“*, Grb. 127. 29, ingen af stederne kunde de påskönne byttet; *a ska skön dæ o ət* el. *skön o· dæ mæ ət* (vestj.), ɔ: vise min tak i gerning; *a vel it ha· nuə, mæn do ka jo skən o ət æn goŋ* (S. Hald h.), ɔ: ved en lejlighed göre gentjeneste; jfr. Aasen, skyna; isl. skynja; se på-.

skjönnelse, no. *skönəls* (Vens.); *de æ dær eñc no sk- we*, morskab, fornöjelse.

-skjöns, bio. se skuns; på-.

skjönneste, to. i æven t. skaffe den sk- prinsesse, Kr. Æv. III. 314; datter, den sk-, i ævent. Snehvide, Gr. K. M. nr. 53; jfr. Arnas. II. 399, Magyar T. 163. 182 m. henv., Rivista I. 838, Schm. Märch. 88. 99. 110, Trad. pop. V. 725; „hvad Gud har gjort, er sk-“, JFærø I. 36. 13; se skjön.

skjönsom, to. *skönsom* (vestj.); *skönsom* (Vens.); er den, som påskönner modtagne velgerninger.

skjönt, bindeo. bruges vistn. sjældent; låneord: *do ka jan heñc ə, skönt a ka åsə go sil; skönt haj jor ə* (Vens.); *sköñt* (Søvind s.); se al-, end-, omend-.

skjönvæver, no. væver, som væver fint töj (Mors, glds).

1. skjør, to. *skør* (Søvind s.); *mjèlkət blywə sk-*, ɔ: bliver tyk, løber sammen; jfr. Aasen, isl. skyr itk., tykmælk.

2. skjør, to. *skyr* itk. *-t* flt. *skyr* (Vens.); *skyər* flt. *skyər* (Lild s.); *skør* flt. *skør* (D., vestj.; Agersk., Bradr.); *skøə* flt. *skø* (Søv. s.); *skyər* (Ang.). — 1) = rgsm.; som brækkes let; *så skyər såm glar* (Lild s.); *de tro æ skyrt; no æ còt skyrt* (Vens.), ɔ: mørt. — 2) undseelig; *hon æ hèls eñc skyr, dæj fæŋk* (Vens.), ɔ: hun morer sig over rå snak; blød overfor smærte: *haj ær eñc skyr dæj kòl* (sts); jfr. Aasen, skyr; sv. skör; se kold-.

skjørbug, no. *skæbut* el. *skærbut* (Agger); diarrhe; udentvivl folkeetymologi; jfr. skjærelse; mlt. scorbutum.

skjørhjærnet, to. „dætteren æ møj få skørhjænnet“, Yuelb. 63; = skørhovedet.

skjörhovedet, to. *skørhuwə* (D.); *skyjərhwåðə* (Agger); = rgsm.; om den, som ikke tåler mange tanker el. megen anstrengelse uden at forvirres.

skjørløs, to. se skjødesløs.

skjorm, no. *skørəm de* (Mors); en slags hvid mos på sandede heder, vistn. renmos, cladonia raugiferina, Hoffm.

skjørmælk, no. *skòrmjèlk de* (Søvind s.); tykmælk.

skjørost, no. *skòrwost de* (Søv. s.); *skyər wost* (Vens.); surmælksost, se Sgr. X. 93. 249.

skjørp, no. *skørp i* best. *-i*, flt. *skørp* (Vens.); mejsel, *slèt sk-*, flad mejsel, *hul sk-*, hulmejsel, se skjølp.

skjørpandet, to. *skyrpañc* (Vens.); som har skørt hoved.

skjörremarked, no. *skørəmarkəñ* (Lemvig); høstmarked, først i August i Lemvig; jfr. skårgrød, skjöver.

1. skjørt, no. *skøwt è* best. *-ə* flt. *skøwtər* (Børglum); *skywt* flt. *skywtər* (Vrensted, Vens.); *skywt æn skywt* (Vejr., Hmr., Lild, Sall.); *skört æn skörtər* (Agger); *sköt æn sköt* (N. Hornsh., V. Vedsted); ved Årgab på Holmsl. siges *skøt*, ved Lyngvig *skywt; skøt æn skøt* (D.); *skørt et -ə* (Søvind s.); *skørt et skørt* (Bradr.); *šørt et šørt* el. *šørtər* (Fjolde); = rgsm.; kvindeskørt; i Fjolde: forklæde; *skøwt å håmpəblor æ ber ən de bòr lor* (Vens.); taterkvinderne havde det yderste sk- fæstet op om livet, så det rundt om dannede en sæk og heri gemtes alt, hvad man tiggede, Jyll. I. 317; konerne hængte skørtet over hovedet for varmens skyld, når de gik ud med bindehosen, Kr. Almuel. III. 71; sørgende (s. d.) kvinder tog et sort sk- over hovedet i kirken, Kr. Alm. IV. 95. 281, IV.² 73. 30; jfr. J. Saml. II. 73, Friis VN. 158; taber kone sit sk-, er

manden hende utro, Kr. Alm. III. 120. 21; tager pige sk- bagvendt på, varsles uheld, Folkev. XI. 389. 170; hænger en piges sk- op med en fold, vil hun blive vred inden aften (D., vestslesv.), se Sgr. VIII. 142. 615, Kr. Alm.[2] III. 61. 07, 138. 17; eller også kan hun vente en bejler, JK. 64. 51 (vestj.); hænger det inderste sk- ned, får pigen ej så stor lön som forrige år, Sgr. VIII. 143. 626; varsles bryllup, Mélus. I. 457; „father loves her better than mother", Suffolk Folkl. 134; breder karl kvindes underskørt over sin seng, fries han fra mareridt, Kr. IX. 67. 732, se *bukser. For at slippe fra varulve (s. d.) og ulve, hænger konen sit sk- ud, Kr. Alm. I. 87. 326. 339, I.[2] 130. 23, Sagn II. 230. 232. 302; jfr. Sande I. 30, II. 182, Rääf I. 77, P. Volksk. III. 10 ned.; når ældste kvinde, s. planter maj i hørager St. Hans, løfter sit sk- höjt, bliver hørren lang, Krist. Sagn VI. 424. 62; sk- lånes til vætter, Møller, Bornh. 23; gives af vætter, på vilkår, at kvinden aldrig må gå i kirke med det, se Krist. Sagn I. 127. 84. 254. 88. 326. 78. 81. 97. 07; det samme gælder sko af mskehud, se Arnas. I. 443; sk- afledet g. tysk af gfr. escourz, se Dania VIII. 227; se skjorte; bul, lanne, pi; klokke-, mellem-, skind-, strunifet-, uder-, ulden-, under-, vadmels-.

2. skjørt, no. *skørt de* (Lindk.); [*skøwt de* (vestj.), Kr. Almuel. III. 59. 201]; *skørt* (Agersk., vestslesv.); grut, knækket korn = *skørt kvon* (Agersk.); *skørtkvorn* (Branderup).

skjørte, uo. *skørt -ər -ət* (Agersk.). — 1) grutte korn, male det grovt. — 2) „skøtte" (Ang.); save med skøttesav (s. d.); „skøtte et træ af", befri det faldne træ for grene; „skøtte grenene af", save af. — 3) „skørt", Kok und. skyrte, afskære korn med segl (Tønder).

skjørteflig, no. *skøwtfliq i* best. *-i* flt. *-fliq* (Vens.); = rgsm.

skjørteholder, no. *skøwthòlər i -ər* (Vens.); bånd, som holder skørtet op, se stunte uo.

skjørtekomando, no. *skörtkomando* (Agger); i udtr.: *wær oñər sk-*, ɔ: være under sin kones komando.

skjørteløs, to. *skörtløs* (Agger); = rgsm.

skjørter, no. „skyrtere" el. „skyrstere", se Kok under skyrte, folk, der afskærer korn med segl (Tønder); jfr. skjøster.

-skjørtet, tf. se op-.

skjørtsav, no. *sköwtsaw æn* (Malt; D.); *skørtsaw æn -ər* (Agersk.); skovsav med håndtag og store tænder til at gennemsave træstammer med; se skotsav.

skjøster, no. *skøstər æn* (Møgeltønder); arbejderen som skærer byg med segl, hvilket der i egnen har været brugt til de seneste tider: der hører 3 *skør* (snit) til en *hañful*, 3 *hañfulər* til et neg, 14 neg til en baksblok (s. d.); se for-.

skjøt, no. se skjørt.

1. -skjøt, tf. se skjødesløs, skjøtte; for-.

2. skjøt, bio. pludselig, hurtig; i visen: både skjøt og overbrat, Krist. I. 335. 12; jfr. isl. skjótr.

skjøtte, uo.
skò el. *skø*, *-ər skøt* el. *skòt -ər -ə -ə* (Vens.);
skød skøðər (Thy);
skyt el. *skyəð -ər* (Mors; Agger);
skøt -ər skøt skøt (Vejr.);
skøt (D., Malt, Andst; Agersk., Bradr.);
skòt -ə skòt skòt (Elsted);
skyr (Ang.). —
1) give agt på, passe, *do ska skøt dæ sjæl* (Lindk.); *ka do skøt dæ sil?* (Vens.); *skyt dæ sijəl, dæjn di mijəl, båq di kåq å æð ən sijəl!* (Mors); *do hår slæt et nåwət mæ mæ· o skød* (Plougstr.), du har intet med mig at göre, ɔ: pas dig selv! *æ ģæs gor o skytər dæm sijəl* (Agger); *hon hær jo it å skyr* (Ang.), ɔ: intet at bestille; se lyd. — 2) bekymre sig om, agte på; *hwæm dær eŋən skam skyəðər, dæn æ manə sårə kwet* (Mors), ordspr. (alm.); *skyð åm nòj* (Mors), bekymre sig om; *de sku do eñc skò dæ om* (Vens.); *„hwèm dèr è ful å gal, di skòər eñc"*, Grb. 233. 77; herhen hører vel „skød kuns ikke", Mb., tvivl kun ikke, frygt ikke derfor (Bork s.). — 3) skjøtte om: holde af, synes om; *de skòər a eñc om* (Vens.); *a skøtər et om ət, de ær æn ves saq* (D.); se Aasen, skøyta, isl. skeyta um; jfr. passe. — 4) „skjøtte" (Ang.), tage kreaturer op på sin mark.

skjøttel, no. stort selskab; *[de war è gromə skøtəl]* (Vens.), J. Saml. III. 121 (Råbjærg).

skjøttepenge, no. *æ skøtpæŋ* (Valsb.);

betaling for optagne kreaturer, se Fb. Fr. H. s. 54.

skjöv, to. se skjæv.

skjövert, no. se skjorte.

skjövl, no. *skòwl è* best. *-t* (Vens.); en person, som går skævt og dårlig på benene: *è skön̥ sølə skòwl; è gòt, sær sølə sk-*, en skikkelig, dum fyr; se skjæv, skjævl.

skjövle, uo. se skjævle, skovle.

skjövler, no. i en stedremse: „Gårslev vrövlere og andre skjövlere", Sgr. II. 71.377 (Fredericia egn); skjævbenede personer, se skjævl?

skjövr, no. se skjævr.

skjövr, no. *skywər æn -ər* (Lild s., Thy, Sall.); *sǩöwər æn* (Kalslund). — **1**) et skår; skåret sted, frembragt ved et skærende redskab, *æ hår fot æn grem skywr i mi feŋər* (Agger, ligeså Sall.), se skår; også revne: *dær ær æn skywər i glarəð* (Lild s.); jfr. hareskår. — **2**) bid i smsætn. muse-, over-, under-. — **3**) høsttiden; *de æ hor får æ piqər i æ sǩöwər* (Staby glds); se opskjær. — **4**) *skywər æn* (Vens.), lille vandløb i enge, uden vand om sommeren; jfr. ronnel; *æ skywər* (flt.?) kaldes en indskæring af Limfjordens vestre vig, der går tæt ind til Aggerby, jfr. Kr. Alm. V. 294.67; isl. skurðr.

skjövre, uo. *a fæk met biən sǩywrə* (Vens.); *sǩöwrət* (vestj.), næsten brækket, når det ej er helt ovre; også forvride, bringe af lave (Hors.); jfr. skjövr; *de skywrəs* (Lild s.), om skøre genstande: får skår.

skjövrer, no. *[sǩöwrər]* (Varde); den som skærer kornet med segl, Mb.

skjövret, to. *skywərə* (Vens.); i små stykker, i splinter.

skjövt, to. uo. se skjæft, skjæfte; no. se skjørt, skjorte.

skjål, no. se skjeld.

skjårn, no. *fo gät sǩårn po å e* (N. Sams), ɔ: få godt skær på at æde, om kreaturer: komme godt til at skære, tygge foderet.

sko, uo. ft. se skyde; to. se skå.

1. sko, no. *skow i* best. *skowi* flt. *skow* (Vens.); *skuw æn* = flt. (D., Andst, Lyne s., Søvind s.); *skow æn* (Agger, Mors, Thy); *skow æn -ər* (Bradr.); *skuə æn -r* (Fjolde). — **1**) = rgsm.; til msker og beste, „månne teng læ sæ sæj å månne skow læ dæm træj, noen te dæj jæn si o noen te dæj nån" (Himmerl.); *de gor i jæn skow å jæn træskor* (Mors), ɔ: som det kan, haltende, skident og rent imellem hinanden; det er sene sko at slide efter en andens død at lide, Kr. Ordspr. s. 290; *han wel ǧør hans grön skow skiðən* (Mors), siges om en, der smigrer; *a ska wis dæ, hwa den skow ska sto* (Vens.), ɔ: at jeg er din herre; *blo skuw* (Lindk.), en plante, aconitum, se blå duer; *de gir öwər æn jawn skuw* el. *æn law skuw* (Malt), ɔ: i gennemsnit, lavt anslået, jfr. banke, jævning; i en vise:

„gå ad æ low og læp di skow,
så blywer din' fædder ej æmm'!"

Kr. II. 225. 10; i en anden:

„Alle andres mand havde sig et par
nye skow,
undtagen min mand,
så havde jeg et gammelt svinetrow
deraf gjorde jeg min mand et par
nye skow",

Sgr. I. 167. 6; „den sko, jeg tabte i dansen med dig, er aldrig mere at finde", ɔ: æren, Kr. XI, fortale IV. 3; i tællremse: 1, 2, smör min sko, Kr. Börner. 157. 82; man må ej gå med ulige fodtöj, sko og træsko el. sko og bar fod f. eks., thi så mange skridt man således går, så mange år varer det inden man bliver gift, Kr. IV. 376. 331, JK. 63. 46; el. man får rygpine, Sundbl.[2] 161, Amins. IV. 94; bryder kone sin bryllupssko, får hun hug af sin mand, Kr. Almuel. III. 120. 420; sættes sko, stövler på bordet, varsles fortræd, Kr. IV. 387.455, IX. 57. 629; Alm.[2] III. 138. 21 flg.; jfr. Ons Volksl. II. 21. 5; törres sko med linned, skal man ligge linnedløs i grav, Thiele Overtro nr. 209; går fodtöj i stykker på ben, varsles lykke, JK. 394. 75; i brudens venstre sko lægges en sølvskilling, se Wille 198, Sundbl.[2] 237, Bruzel. 34, Cav. Wär. I. 372, Wigstr. FS. 373. 11, Djurkl. Nerike 48, Amins. VIII. 94, Gasl. 32, Nyland IV. 24, jfr Mélus. VII. 209, P. Volksk. II. 98, Laisnel II. 34; se skilling III. 256. 45a; Marens (II. 551. 12b) besøg hindres, når man sætter sko, træsko, tøfler med hæl mod seng, Kr. IX. 67.734, Sagn II. 242. 53. 55. 57; jfr. Antiq. Tidsskr. 1849–51 s. 203 (Færø), Weinh. Volksk. II. 5, Hammarsh. Anth. I. 331, Sande I. 56, Cav. Wär. I. 349, Ons

Volksl. VIII. 199. 10, Strackerj. I. 384. 251. 387 g, Grimm, Sagen I. 113. 81, Harl. & Wilkins. Lancash. Folkl. s. 75; skal stilles „coming & going", ɔ: den ene med hæl, den anden med tå udad, Suffolk Folkl. 17, jfr. Ch. Notes 36. 187.14, Amer. Folkl. XI. 132, Folkl. XII. 191; knirker sko, man har på fødderne, er de ikke betalt, Thiele Overtro nr. 213; jfr. Ons Volksl. VIII. 198. 39; kommer et tjenestetyende i plads, förend hans formand er rejst, må han lade sit vand i formandens sko, inden denne er draget bort, for at hindre ulykke, Thiele Overtro nr. 219, se stævnedag; nyårsaften kaster man sko over skulder mod dör, falder den med hæl mod dör, skal vedk. blive; med tå, flytte, se Thiele Overtro nr. 620, Kr. VI. 227. 308; se nyårsaften II. 708 47 a; jfr. Folkev. XI. 373. 5, Wigstr. FS. 8. 23, Amins. VIII. 85, Lindh. Lappb. 68, Hofb. Nerike 210, Wh. Vlk. IV. 161, VIII. 444, R. D. Böhmen 544, Wuttke 332, Grimm, Myth.[2] 1072, Mélus. IV. 552 (Ital.), Rivista I. 315, Monnier 182; jfr. Finn Magnus., To Unders. 139 flg.: drikkeskål kastes; sko kastes efter lig, se II. 411. 3 a; lægemiddel i sko, Dania III. 41; barn skal drikke af skøges sko for at helbredes for horeskæver, Kr. Sagn IV. 615. 20, Thiele, Overtro nr. 494, J. K. 366. 1119; jfr. Jonsson, Möre s. 7, Aldén 108, Amins. IV. 86, Gasl. 46; for at undgå elskovstvang kan man drikke vin el. øl af sin svedige sko, J. Saml. IV. 158. 126; se Urquell VI. 157. 6, P. Volksk. VI. 16. 28, Wh. Vlk. IV. 160, Scheible Kloster VI. I. 200, Mélus. VI. 110, Pitré Usi IV. 127; jfr. Urquell I. 34. 6 karle stjæler brudens sko og drikker af den (Meklenb.); jfr. Morris, Yorksh. Folk Talk s. 224, skohöjtid; dværgens sko er af guld, Thiele I. 124; en sko gives i færgelön, denne sko fortæller alt, Gr. Gl. d. M. II. 199; syv miles sko i ævent., Kr. V. 35, Æv. s. 5; jfr. Grimm K. M. nr. 56, Myth.[2] 1227, se stövle; sko man kan løbe i luften med, JK. Æv. I. 13; jfr. Arnason II. 389, Hofb. 117; jfr. Cloust. Fict. I. 80 anm., se hud; s- af mskeskind, kan ej slides op, Arnas. I. 443; jfr. Bondes. Hist. 109; sko som kendemærke på den rette, jfr. Askepots tabte sko, se Kr. V. 44. 48. 55, Ævent. III. 29, Efterslæt s. 144, Sgr. XI. 215, Grb. s. 100; jfr. Registr. 67 e, Arnas. II. 313, Grimm K. M. nr. 21, Curtin Myths s. 84. 171. 173, Folkl. Congr. 32, se Cox Cinderella; ved hjælp af en umage sko stjæler Mestertyven (s. d.) stude, se Efterslæt s. 177, jfr. Cloust. Fict. II. 43; skikken at kaste sko efter bortdragende for at skaffe dem lykke, er også kendt i Danmark, se Krist. Alm.[2] III. 130. 97, Strackerj. I. 94. 128, Hazlitt. Pop. Antiq. II. 110, III. 168, Black Folk Med. s. 190, Folkl. Journ. II. 210, V. 232, Ch. Notes 261, Denh. Tr. II. 33, Suffolk Folkl. 119; efter bortsejlende båd, Yorksh. Folkl. 51, Kuhn, W. S. II. 39, Liebr. Volksk. s. 492, Urquell.[2] I. 53; kaste skår efter barselkone, som kommer i besøg, Wigstr. FS. 386. 98; kaste sko fra sig for at finde borteblevet i dens retning, Kr. Alm.[2] III. 70. 84; tage sko omvendt på fødder for at bedrage ved spor, Kr. Alm. V. 283. 740; slgn Bobert. Narrenb. 298, Schm. Märch. 32; jfr. hestesko I. 604. 38 a; slidte bly- el. jærnsko (s. d.) som mål for vejlængde, se Rafn N. Fort. I. 313, Norna Gests S. kap. 9, Kr. V. 34, Æv. 87, Sgr. VIII. 211; jfr. Segerst. 11, Djurkl. Nerike 62, Hofb. Nerike 234, P. Volksk. IV. 90, Ndl. Volksk. VIII. 143, Wh. Vlk. IV. 294, Köhler Kl. Schr. I. 573; slgn Ch. Notes 99, Kennedy Fict. 173, P. Arch. II. 404, IV. 212, Tr. pop. XI. 657, XII. 471, slgn Folkl. XII. 79: rejse ud mens skæg var sort, nu gråt; i ævent. slider prinsesse 12 par sko, Kr. Æv. III. 222, jfr. Gr. K. M. nr. 133; skomager sidder indenfor kreds og syr sko, Kr. Sagn V. 237. 858; „helskoen", den døde iføres, synes også at måtte have været kendt, se Cav. Wär. II. LII, Fritzn.[2] under helskór, Finn Magnusen, Eddalære IV. 292, Grimm Myth.[2] 795, Weinh. Altn. Leb. 494, Volksk. IV. 422, XI. 151. 456, XII. 321; „Gottes-, Lucas-, Totenschuh" beskrev. i Visio Godeschalci, Haupt Zs. IX. 181, Mhoff Altertumsk. V. 114, Urdsbr. VI. 154 (Østpr.), Rochh. D. Gl. I. 185, Ndl. Volksk. III. 243, Liebr. Gerv. 90 anm.***, Stöber Elss. S. 99. 83, Hertz Elsass 28; slgn gravsangen fra Yorksh., Aubrey Remains 31, Yorksh. Folkl. 224, Hardw. Tr. 181, se Bjerge Aarb. IV. 118; jfr. Landst. 77. 33 draumekvæde; Søegd. 113, Curtin Fairy T. 146; Z. f. M. IV. 421, Heyl 142. 32, Lütolf 552. 48, Ralst. Songs 108; træder man i synsk mands sko el.

på hans fod, bliver man fremsynet, jfr. Nyland IV. 40. 131, Cav. Wär. I. 430 flg., Grimm Myth.[2] 1061 (slgn R. A. 589), Strackerjan I. 142. 143. 145. 175. 343 a, Urquell I. 49, Kuhn W. S. I. 187, Lang Cock Lane 237. 239. 246, Kirk Fairies 27, Krauss Volksgl. 64, Trad. pop. I. 147, slgn III. 175. 3a, synsk; jfr. tage synsk mands handske på, Cav.W. I. 364; alm. om sko, se Wuttke i regist. und. schuh, Strackerj. II. 139. 483; Weinh. Volksk. IV. 41 flg., Folkl. VI. 258 flg., VII. 81, Tr. pop. IX. 497, X. 17 flg.; som gave ved forlovelse fra manden, Grimm R. A. 155, Weinh. Deutsche Frauen I. 372; selskabsleg: lade sko eller tøffel vandre, Krist. Börner. 211. 32. 481. 93 flg., Meyer Bad. Vlk. 178; se ring 2; se börne-, filt-, fleg-, glar-, guld-, heste-, jærn-, krid-, læder-, morgen-, plov-, rævl-, siv-, skridt-, spænde-, strid-, sølv-, tag-, trid-, trine-, træ-, töj-, var-, øg-. — **2)** *æn skow te æn nijəs* (Thy), en plade mod slid under træskoenes næse; se næsejærn. — **3)** *æn skuw* (D.), *skuwə* (Lönb.), *skow* (Agger), *sku* (Søvind s.), skoning under en kjole mod slid. — **4)** *æn sku* (Søvind s.), en slags bræmse til en vogn; den spændes således på, at et af hjulene slæber i den. — **5)** *skowi* best. (Vens.), *æ skow* (Thy), en foroven åben rende, der ligger i en skråplan, hvori kornet løber fra kuben 3 (s. d.) el. 4. hoven (s. d.) ind i kværnens öje; jfr. Aasen, sko, isl. skór hak., htsk schuh.

2. sko, uo.

skuw -ər skuwət skuwət (D.);
skòw -ə skòwt skòwt (Elsted);
skow -ər skowə skowə (Vens.);
skuw -ər skuwəj skuwəj (Andst);
skow -ər skow skowəð (Agger);

beslå med sko, om heste; smeden spytter i hestens fod, når han har skoet den, Kr. Sagn VII. 299. 06; *skuw æn par træskər* (D.), sætte jærnringe under, se 2. hove; i börnerimet:

skow mi hæst mæ hamər,
læ ən go te såmər!
såmər komər o såmər gor
mi bεtə hæst gor uskowəð! (Agger);

el.: *a skowər mi hæst mæ plåðər,*
få så kan ən go po gåðər,
a skowər mi hæst mæ søl o gul,
få så kan ən sto i fröst o kul!

(vestj.); el.:

a skowər mεj plaq mæ hamər å tåŋ,
så lær a ham løb, mæn såmər æ låŋ,
nap nèləkər å, nap nèləkər å! (Vens.);

se hest II. 600. 10 b, Kr. Börner. 17 ned.; jfr. Meyer Bad. 48; *o skuwə æ law* (Malt), ɔ: give sit bidrag med til laget, der siges nok også: *o skur æ law.*

skobalk, no. se skårbalk.

skoblomst, no. blå munke, jasione montana L.; se Sgr. V. 75. 584 (Vor h.).

skobørste, no. *skubost æn -ər* (D.); *skobost* (Agger); *skobòst i* best. *-i* flt. *-bòst* (Vens.); = rgsm.; *do ær ålti tærę, lisom æn fjætə skobost* (vestj.); . . . *ən fjètə skòbåst* (Elsted), tlm.; hun agtede ham ikke mere end hendes faders sk-, Krist. V. 96.

skobånd, no. *skuboň et* (Søvind); *skuboň æn* (D.); *skobåj è* best. *båňe* (Vens.); = rgsm.

1. skodde, no. *skò æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *skoð æn -ər* (Thy, D., Lyne s.); *skoð* el. *skåð æn -ər* (Mors); *skòð æn -ər* (Lild s.); *skåð æn skåðər* (Agger); flt. *skåðər* (Andst, Lindkn.); *skòð* (S. Hald, Gisl.); *skoð* (Egå); *skor* (Elsted); *skòi æn* (Røgen s.); *skoi æn skojə* (Søvind s.); *skåj æn [skåjər]* (vestj.); *skår et skårər* (Agersk.). — **1)** redskab, hvormed brød „skydes" ind i ovn: en lang stang med plade på enden (alm. Egå, Elsted); flt. *skåjər* (Agger); *tå ən skòð å sæt brøəð eň əpo* (Lild s.); *hąj ka jør skò, mən eňe raq* (Vens.), ordspil mellem skade og skodde samt ovnsrage; se brød I. 133. 52, Kr. V. 137 ned.; det er dødsvarsel, om brød triller af sk-, Kr. Alm.[2] III. 171. 19; jfr. skjødsel, grissel. — **2)** slå, som skydes for dör; slå i en lås; skodde for vindue (Mors): *træk æ skåð fræ æ huwəl o læ æ höns kom uwð* (Agger); en skydedör (Søvind); *skår æn skårər* (vestslesv.), indskud, skuffe; udskuddet i husene er fraskilt stuen ved en fjællevæg, „skod", hvori en særskilt dör for hver alkoveseng, J. Saml. III. 87 (Råbjærg, Vens.); indretningen, hvormed lys skydes op i stage (Vens.); *skòər* flt. (Vens.), hvert bestående af 2 el. $2^1/_2$ sammenslåede fjæle, som danner mögvognens sider og som „skydes" el. trækkes tilside, når vognen aflæsses, se mogskodde, sæd; vindues-; jfr. mnt. schot, „riegel", Sch. Lübb.; se skud, skyde; skrede.

2. skodde, uo.
skåj -ər -ət skåjət (vestj.);
skåð -ər ət el. *skoð -ər -ət* (Andst s.);
skår -ər tf. *skåət* (Agersk.). —
1) slå skodde el. slå for en dör; *skåj sawt æ dar!* (vestj.). — 2) *skåj -ər -əð* (Agger), skyde brød med skodde ind i ovnen.

3. skodde, uo. *skòj -ər -əð* (Thy); ro baglænds.

skodden, to. ordet har betydning af noget der er tvært, slet, ondskabsfuldt; *æn sær skoðən spøqəls* (Løgst.), både om msker og dyr; hvad der ikke duer, ikke kan blive til noget; *æn skòðən dræŋ* (Hvejsel), en slem knægt; *de skòðən fər* (Bj. h.), det skarns får; *han sijər så skåðən atər fålk* (Lindk.), skuler med ondt i sinde; *si skåðən uð* (D.), uvillig, tvær; *sijə skòrən* el. *sijə skòrən atər jæn* (Lem): V. S. O. „skodden“ om vejret: mørk, tåget, dernæst fig. vredladen, bister, henføres til norsk skodda, tåge, se Aasen.

skoddevogn, no. *skòwuwn æn -wuwn* (Vens.); arbejdsvogn med løse sidestykker, = havevogn.

skodding, no. se skudding.

skode, no. *skoi æn* (Søvind s.); drivende isflage, se skodse; is-.

skod-ende, no. *skåjæn æn* (Agger); det bagerste rum i de glds pulsvådbåde, se løsroning.

skodser, no. *skås æn -ər* (D.); et isstykke, som er af floden ført op på landjorden; bårrer svömmer; jfr. Kr. Alm.[2] V. 120. 35.

skoen, tf. se skåren, skjære.

-skoet, to. se *bag-, glat-, jærn-, kring-, skarp-, slæbe-, tör-.

skofe, no. *[skof æn]* (Sall.); et stort flodholt af flere lag kork på sildegarnene i Sall. s., J. Saml. VIII. 169.

skofjæl, no. *skufjæl æn* (Vor h.); et fjæl under tagskoen, tagbrynet på husene.

skoflikker, no. *skoflækər æn* (Agger); = rgsm.

skofsten, no. se skubbesten.

skog, no. *skoq è* (Vens.). — 1) en uformelig trækløds; *wi fər ås ə gåt skoq grè*, livfuldt (Torsl.). — 2) en person, der ser dum ud, anstiller sig dum, men har en ræv bag øret; tølper; et kreatur, der holder sig magert. — 3) betydning? se hunde-.

skogger, no. *skòqər è* (Vens.); *skåqər æn* (Søvind s.). — 1) brushönsenes parringslyd. — 2) höjrøstet larmende latter, *slò èn skåqə åp* (Søv. s.); jfr. Grb. 7. 12, ligeså Agger; Blicher, Saml. Nov. I. 263. — 3) fjerdækket om halsen på höns og andre fugle; rejse skoggeret, bruse med sk- (Slet h.), Mb.

skoggerle, uo. *skòqərlij* eller *-lic* (Vens.); le höjt og larmende; se skranne.

skoggerlogger, no. sejt, slimet dække af tørvemos og forrådnende plantedele på tørvegrave; „han er i én sk- over hele kroppen“, Kr. Sagn II. 491. 19, efter at være falden i en tørvegrav.

skoggre, uo.
nf. nt. ft. *skòqər* tf. *skòqər* (Vens.);
ft. tf. *-əð* (Mors; Agger);
skåqər -qrər -qrət (Almind, Vib.);
skåqə -rə -rət (Søvind s.);
skåqər -qrə skåqərt skåqərt (Elst.). —
1) om urfuglenes, brushönsenes og bekkasinens (horsegommens) lyd; *dærui urkåkən skåqrət* (Silkeborg). — 2) = skoggerle.

skoggrehoved, no. *skåqərhuwə æn* (Lindk.); skældsord til en, som ler meget.

skoggrehöne, no. *skåqərhön æn* (vestj.); hunnen og skogrekokken, kaldes tilsammen: *skåqərhöns*.

skoggrekok, no. *skåqərkåk æn -kåk* (Lb., vestj.); navn på brushanen, machetes pugnax, se søhöne; nok også om kalkuner (Hmr.).

skoggreplads, no. *skåqərplas æn* (vestj.); sted, hvor brushöns samles i parringstiden, jfr. Kr. Alm.[2] V. 32. 92; også fig. sted, hvor msker samles til lystighed; *„òlə såsnòt war haj dènir, föri òl gorəns kòl wa saməlt i Pjær Asəns høgor, de wa mjæst djæ skòqərplas“*, Grb. 16. 15, aldrig såsnart var han dernede förend alle gårdens karle var samlede i Per Andersens høgård, det var for det meste deres legeplads; jfr. Kr. Alm.[2] IV. 7. 17 (Spentrup v. Randers).

skoggretid, no. Mb., tiden, da urhanen skogrer (s. d).

skohorn, no. *skuhuwən æn* (D.); *skohuwən* (vestj., Agger); *skuhon et* (Søvind s.); *skohwòn è* best. *-t* (Vens.); horn, ved hvis hjælp man trækker en sko på.

skohæl, no. *skohæl i* (Vens.); hæl på sko; *„haj sat så skohèl i lywə å dè*

gro å kam åp få dè brę dər", Grb. 9. 53.

skohöjtid, no. På bryllupsdagen søger en af bydemændene eller opvarterne at stjæle en sko fra bruden eller brudgommen og da at gemme den så godt, at ejeren ikke kan finde den. For nu at få sin sko igen, må han da love alle dem, der gör opvartning ved bryllupsgildet, at göre et gilde for dem næstkommende söndag, og dette lag får da navn af „skohötte", ɔ: skogilde (S. Ho), Höjskolebladet 1884, nr. 101 s. 373; se sko.

skoi, no. se skode.

skoing, no. mager gård, J. Saml. III. 120 ned. (Vens.), er vist forsøg på at skrive skank (se skank 4) med Vendelbo udtale.

skoj, no. *skåj æn -ər* (Fanø); en fisk, skrubbe, platessa flesus.

skojdager, no. se skuddagger.

skoje, uo. se 3. skaje, skodde, skåde.

skojemoje, no. se skuddermudder.

skok, no. se skunk, skygge.

skok, no. *skåk æn skåk* (D., vestj.); *skåk i* best. *-i* flt. *skåk* (Vens.); *skåk æn -ər* (Agersk.); *skåək æn skåkər* (Bradr.). 1) 6 neg, der sættes sammen to og to og stilles i rad på ageren (Bradr., Agerskov); 12 neg, der stilles i rad mod hinanden, 5 skokke = 1 trave (Andst, D.); *æ råw lekər sæ i skåək* (Bradr.), rugen lægger sig i leje, ikke til en, men til flere sider; se 3. lund, avn, sæt; jfr. schock, Sch. Lübb. IV. 107. 34; i Weserdalen ved Rinteln = 12 neg. — 2) et mål for røde lerpotter, der sælges læssevis og skokkevis, således at et læs er 10 skokke, en skok 30 sæt, Nyrop, Dsk Pottemageri s. 26; jfr. Kr. Alm.[2] V. 8. 11 (Sorring v. Laven). — 3) et tal = 3 snese; *əl prèjst . . . skal ha i skåk bòqər*, Grb. 198. 13; jfr. htsk schock = 60 stykker; mnt. schock, Sch. Lübb., hob, dynge.

skokasse, no. *skukaş æn* (D.); kassen, hvori smeden har sit beslagtöj; se skostol.

skokke, uo.

skåk -ər -ət (Andst, Malt);
skåək skåkər skåkət (Agersk., Bradr., Ang.);
sætte i skok (s. d.).

skokkefugl, no. se kokkefugl.

skokker, no. flt. *skåkər* best. *-ən* (Vens.); = skunk (s. d.); *dær æ tow cyẁlənər falən nir i skåkərn*.

skokled, no. *skåklèj et -lèj* (Agersk.); afstanden mellem de enkelte skokke på marken.

skokrive, uo. *skåkryẁ æn -ə* (Sundeved); stubrive; jfr. harke.

skoksted, no. *skåkstæj æn* (Andst); stedet på marken, hvor skokkerne står.

skol, no. se skål.

skoldbaj, no. *skǫlbaj æn* (Støvr.); flad kage af dej, bages i ovnsmundingen mens ovnen varmes, se Kr. Sagn I. 99. 384, = skoldkage.

1. skolde, no. *skǫl æn -ər* (Varde, Malt, Ribe, vestslesv., Agersk.); et træ, bævreæsk, populus tremula; „snjold", J. T. s. 181, må dog sagtens være skrive- el. trykfejl for *skǫl* el. lign.; „skolle", J. T. 119, enebær, juniperus communis L., syd og øst for Ålborg.

2. skolde, uo.

skǫl -ər -ət -ət (D., vestj., Agersk., Bradr., Søvind s., N. Sams);
skòl, skòlə el. *skòlə, skòḷ skòḷ* (Elst.);
tf. *skǫl* (Vejr.);
skòḽ -ər skòḽ skòḽ (Lild s., Agger);
skòḽ -ər -c skòḽc (Vens.);
skòḽ -ər -ət (Støvr. h.). —

1) = rgsm; *a skòḽ min biən o æn grydful koqhjèð wòṅ* (Lild s.); *skǫl æn gris* (Søvind s.); *hon æ så sualbræṅ, te hon æ ræn skòḽ i heṅər anseqt; di suət myjrər skòḽər ejt; a bløw skòḽ o naḽər; naḽər skòḽər ejt dæn hær månəð* (Lild s.), det sidste eksempel er en tvetydighed: de brænder ikke måneden, men nok msker; også: *æ suwəl skǫlər æ byq* (Vejr.), svider byggen; vaske garn el. töj i fiskesuppe el. i varmt vand med sæbe (Thy). — 2) koge, om mælk; *a ær we å skòḽ nàj mjèlk* (Lild s.); *skoḽ mjælk* (Mors, Thy); *skòḽc mjælk* (glds, Vens.); *skòḽ mjèlk å sejtə* el. *gròẁ sopər* (Lild s.), kogt mælk og sigte- eller rugbrøds tærninger, ɔ: mælk og brød; *skåḽ mjælk o pøls* (Agger), er en ret for kræsne; men: *koqəð əl* (Mors); jfr. Aasen skaalda, isl. skálda, eng. scald, også i betydn. af koge; fr. échauder, it. scaldare, lat. excaldare, calidus to. varm; „scald the milk", Harl. Fairy T. s. 100; se vælde.

-skoldet, tf. se rød-, vand-.

-skolding, no. se grön-.

skoldkage, no. *skòlkåq æn -kaqər* (Thy, Mors, S. Hald h.); flt. *-kaqər* (Agger); *skòlkaq æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); en flad kage, som bages foran i ovnen på dens arne, för ilden er taget ud, til börnene i huset (S. Hald h.); ganske fladt brød, så tyndt som muligt, bages i ovnen men kan også bages i en pande; fattige folk bagte det daglig forhen (Mors); *skòlkaqən baqəs i òni å laẉəs å fijn hèlər åsə gròẉ dej å eňc òňc* (Vens.), en flad kage af rugmel, der bagtes på æmmer i skorstenen; brugtes i ældre tid ofte, når brød slap op el. man havde langt til mølle el. for uvejr ej kunde komme der (Vind s.); jfr. Sgr. V. 57. 464 (Fyn), se ildkage, klapkage, vakke; i Grinderslev v. Skive bagtes således „rognkager“ (s. d.) i asken; *a behöẉər et di skòlkaqər, fur a hå siəl båqəð brø* (Mors), ɔ: jeg behøver ikke din hjælp; da han nu kommer om på den samme side af höjen, da lå der en skoldkage, som var baget, Kr. VII. 3, også Sønderj.; spøgende om en kokasse (Thy); Aggerboen fortærer kokasse for sk-, Kr. Molboh. 101. 318; se skronni.

skoldkoge, no. *skålkoq -ər -əð -əð* (Thy); spilkoge.

skoldkopper, no. *skolkåpə* flt. (Søvind s.); *skålkåpər* (Agger); en hudsygdom, variceller.

skold-ond, to. *[skòlun]*; „hans kuhen wa hielt skolluhn imo Jens“, Gillsj. 35, ɔ: gnaven for alvor.

skold-rage, no. *skolråq æn* (Lemvig); striber på marken med sten-undergrund, hvor kornet forbrænder i solheden, se brandkile.

1. skole, no. *skul æn* best. *skòl* el. *skwòl* flt. *skulər* (Vens.); *skuẉəl æn -ər* (D., vestj., Agger, Støvr.); *skoẉəl æn -ə* (Søvind s.); *skoal æn -ər* (Fjolde); = rgsm.; *gò tè skoẉəl* el. *i skoẉəl* (Søv. s.); *sæt i skuẉəl, hål sk-, tæj i skuẉəl; drek æ skuẉəl åp* (vestj.): en fest i gamle dage, vel her og der beholdt endnu, ved vinterskolens ophør. Det var i den tid, vi havde omgangskole, at det var skik at „drikke skolen op“, skolen var omkring i gårdene og hvert sted var vi en uge ad gangen. Den sidste dag fik vi gerne vafler eller æbleskiver; men det var dog først rigtig gilde, når vi skulde til at opdrikke skolen; det fandt sted den dag, da vinterskolen ophørte. Vi gav hver et lille indskud af penge, og derfor blev der købt en potte mjød. Hjemmefra fik vi bedre mellemmad, og folkene i den gård, hvori skolen var den sidste dag, og hvor vi altså skulde opdrikke den, gav os vafler, dersom de havde et vaffeljærn, ellers æbleskiver. Skolemesteren drak naturligvis med os, og når mjøden var opdrukken, skulde vi lege, danse el. more os på andre måder; vi anstillede os så gerne, som vi var blevne rusende, og mange af drengene blev det også i virkeligheden; thi mjøden var gerne gammel. Hen på eftermiddagen skulde vi hjem, men først hen til folkene i gården og takke dem for god beværtning, og takke læreren og tage afsked med ham for den vinter. Hertil benyttedes ofte en gammel remse eller visestump som er glemt, Sgr. V. 173. 20, (fra S. Omme s. omtr. 1825). Skolen varede fra Mortensdag til Pæjersdag, se Kr. Almueliv I. 22. 56, festen er nu henlagt til fastelavnsmandag; læreren medfører brændevin til de voksne, som kommer (Lönb. s.), jfr. skolehöjtid; det er sagtens den samme fest, som andre steder holdes Thomasdag (s. d.); om den gl. skole, se Fb. Bondeliv s. 230. 312. 315; jfr. Wigstr. Folkeseder s. 52, Stolt, Opt. s. 106, Mejborg Slesv. Bønderg. s. 128, Kr. Alm. VI. 235 nr. 15, slgn „Gregoriusfesten“, 12. Marts, en forårsfest, Meyer Vlk. 131, Bad. Vlksl. 110; endnu kan henvises til skind III. 259. 6 b; sk- i kirken, lærerens seng over våbenhuset, Kr. Alm. VI. 243. 614; jfr. endnu Bergh IV. 23, Segner 74; se æsel; en „kongens skole“, Kr. IX. 248. 87, en af Fredr. IV's skoler? „få börn til at gå af skole“, *no lævər æ bøn a æ skol* (vestslesv.): et stykke gråt papir antændes, gnisterne, der kommer og går, er börnene; den sidste er skolemesteren, som lukker dören (Thy, alm.); jfr. Dania II. 65. 184. 349, III. 104. 375, slgn Rochh. D. Gl. I. 165: „die letzten laufen aus der Kirche heim“; ital. „le monachine vanno a letto“; Pitré Usi IV. 437, Suffolk Folkl. 154; alm. er, at börn leger skole, en er lærer, de andre elever, jfr. Rivista II. 71; trolddomsskole, se sorte

skole; jfr. lat. gr. schola; se *aften-, borger-, *danse-, fri-, höj-, karle-, kniple-, latin-, omgangs-, pige-, poge-, studere-, sy-, söndags-.

2. skole, uo. *skuwəl* (Holmsl. kl.). — tage de fangne fisk af krogen; se skolekiste, -pind, -mester; måske samtidig sortere dem; jfr. skåle.

skolebarn, no. *skowəlbòn et* (Søvind s.); *skulbòn è* best. *-t* flt. *-bòn* (Vens.); = rgsm.; *hons wel do hèlst ha, eñcən èn laqənful skulbòn hèlər i wenful bjèrəmæjər?* (Vens.), mørk tale, sk- = lus, bjærgmænd = sigtebrød, se stirris.

skolebog, no. *skuwəlboq æn -bøqər* (D.); *skulboq æn* best. *-ən* flt. *-bøqər* (Vens.); = rgsm.

skolebænk, no. *skuwəlbæŋk æn -bæŋk* (D.); = rgsm.

skoledreng, no. *skuwəldræŋ æn -dræŋə* (D.; Agger); *skuldræŋ i* best *-i* (Vens.); = rgsm.

skolegang, no. *skuwəlgåŋ æn* (D.); = rgsm.

skolehus, no. *skuwəlhus æn* (D.); = rgsm.

skolehöjtid, no. *skolhötə* (vestslesv.); en fest i skolen, der holdtes og tildels endnu holdes Thomasdag (s. d.) (21. Dec.) i nogle sogne syd og nord for Ribe; börnene mødte pyntede og bragte læreren en pengegave, som de ævnede, til gengæld beværtede han dem med mjød el. sirup og brændevin, dertil en simle, en kringle samt 4—5 kovringer; i århundredets begyndelse lavede læreren punsch til börnene af øl, sirup og brændevin, hvori der blandedes kovringer, börnene fik gentagne gange hver en skefuld af brygningen. Börnene legede og dansede til kl. 10 (Skjærbæk); se „drikke skolen op“ under 1. skole; se juleskat.

skolekammerat, no. *skuwəlkamərå·t æn -ər* (D.); = rgsm.

skolekiste, no. *skuwəlkest æn* (Holmsland kl.); en kasse på fiskerbåden, hvori fiskene kastes for at skoles (s. d.).

skolekone, no. *skuəlkon æn* (Lild s.); *skulkwon æn* (Vens.); degnekone, skolelærerens kone; *„sin èr hon lo i cijst ijèn å de wa trei gåŋ, å da wa Karən Skwòl, dè gaməl kun i Kròsgòr, å så dè gaməl skulkwòn, Kræn Skwòlmæjstəs kun i Tijs, mè å leq hær hèn“*, Grb. 216. 67, siden er hun lagt i kiste igen, og det var tredie gang og da var Karen Skole, den gamle kone i Krogsgård og så den gamle skolekone, Kristen Skolemesters kone i Tise, med at lægge hende hen; „let øwe meje komme både jormoweren å skuelkuenen uij i gohren“, Jyd. II. 79. 2 (Århus egn).

skolekorn, no. korn, der blev leveret til læreren som del af hans lön, se M. Skrædder s. 55. 57.

skolelod, no. *skullò i* best. *-lòi* (Vens.); = rgsm.

skolelærer, no. *skuwəllærər æn* (D.); = rgsm.; se skolemester.

skolelön, no. *skuwəllön æn* (Andst); lærerens lön.

skolemester, no. *skolmæstər æn -ər* (D., Bradr.); *skòlmæstər* el. *skwòlmæjstər i* best. *-mæstən* flt. *-ər* (Vens.); *skwolmæjstər æn* (Støvr. s., Silkeborg, Mors); *skwål-mæstər* (Agger); *skålmæstə æn* best. *-n* (Sams). — 1) = rgsm.; *„straf ska dær te!“ så han æ skolmæstər, han oð æ bòn djæ mælmaðər* (vestj.); *„ka præsti lij dè nyj skòlmæstər?“ — „Åhaja, mæn to de æ da hælər eñc så sèt, få skòlmæstən stor òm ham som i bokər òm æn tø.j, å haj æ farə we å hoq hans nis i stin får ham* (Vens.); om den gamle skolemester, se skole, degn; fik sit korn 3die juledag, Kr. Alm. V. 3. 2; se *degnegilde; i skæmtevisen: „vil du dig en sk- have?“

„Om dagen da bruger han tamp og ris,
om natten sover han som en gris“;

Kr. SkV. s. 136. 7. — 2) den mand, der i fiskebåden tager fiskene af krogen og kaster dem i *æ dæñ*, se dænd, (Fanø, Holmsland kl.); den af mandskabet, der lader krogene løbe i havet og derfor nyder forlods 6 af de störste kuller, F. & F. I. 110; jfr. præst 2..

skolepatron, no. *skuwəlpatrown æn* (Agger); = rgsm.; den mand i sognerådet, der har tilsyn med skolevæsenet.

skolepebling, no. *skulpöwləŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *skuwəlpævləŋ æn -ər* (Andst.); hånsord til skoledrenge.

skolepenge, no. *skuwəlpæŋ* flt. (D.); en afgift af hvert barn, der besøger almueskolen, og hvormed lærerens lön øges.

skolepige, no. *skulpiq æn -piqər* (Vens.); = rgsm.

skolepind, no. *skuwəlpiṅ æn* (N. Nissum); en kort, stærk pind, hvormed krogen drives ned i den fangne fisk for at løsnes.

skolepligtig, no. *skuwəlplèqtə* (D.); *skulplekti* (Vens.); = rgsm.

skolere, uo. *slem te o skoli·jər fålk* (D., Andst), rive ned på, skænde, irettesætte; „hun fik knævveren i gong å ku skolie åll fålk", Gillsj. 47.

skolerolling, no. *skuwəlrålən æn -ər* (Varde); = skolepebling.

skolerotte, no. *skuwəlråt æn -ər* (D.); = skolepebling; se præstepotte, -rotte.

skolesag, no. *skuwəlsåqər* flt. (D.); alle sager, der hører til skolen.

skoleseddel, no. *skowəlsæjəl æn* (Søvind); seddel, som skolepligtige börn får med sig, når de forlader skoledistriktet.

skoleskrift, no. *skulskröwt* (Vens.); store, klare bogstaver.

skolesti, no. *skulstic i* best. *-i* og *-stii* (Vens.); = rgsm.

skolestue, no. *skuwəlståw æn* (D.); *skulstòw æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm.

skolesæt, no. i udtr. som: *han ær æn skolsæt æba·q mæ* (vestslesv.), et skolehold, en årgang af indtrådte skolebörn.

skolevej, no. *skuwəlvæj æn* (D.); = rgsm.

skolevæsen, no. *skuwəlvæsən* (D.); = rgsm.; glds sk-, se Kr. Alm.VI. 235, VI.[2] 150 nr. 15 flg.; ingen mødte i skolen för Mortensdag og blev efter Pedersdag, — 151. 387.

skoling, no. discipel, som går i den lærde skole, Mb.

1. skolle, no. „skollen" kaldes bagdelen af en økse (Ribe st.), Mb.

2. skolle, uo. *de skålər* (Brørup s.); siges når boret går skævt.

3. skolle, no. *skòl æn -ər* (N. Slesv.); stort, sammenhængende stykke is; jfr. htsk scholle.

skolm, no. *skålm i* best. *-i* (Vens., glds); = skjælm (s. d.); *hqj ær i sk-, de ka mæ sic lòṅc frò; i tørə skålm.*

skolp, no. uo. se skulpe.

skolsk, to. *skòlsk* (Thy); om den, som tager hårdt ved i arbejde; også tage sk- imod en, ɔ: uvenlig, hårdt.

skoltemads, no. *skoltəmas æn* (Tåning); et ubestemmeligt skældsord.

skolter, uo. se skultre.

skoltrer, no. *æn snuw skoltər* (Lild s.), ɔ: et fjog; *æn snøq skoltər* (Mors), iron. en rar fyr.

skoltring, no. *skòltrəŋ æn -ər* (Ikast); *skòltrəŋ æn -ər* (Løgstør); stor, halvvoksen knægt; „han kom ud at tjene som en stor skoldtringsknægt, Kr. Alm. VI. 85. 178, se koltring, slunnering.

skomager, no. *skomaqər i* best. *-maqən* flt. *-ər* (Vens.); *skoməqər æn* (D.); *skumaqə* (Søvind s.); = rgsm.; *a wel hæn te skomaqən å ha min stòwl læstə uk* (Vens.); *æ skoməqərs kun o æ smæjs hæst, di hå di reŋəst sku* (D.); *skomaqərəns kuwən må sjæl gọ i di pjaltən skòw* (Randers); skomageren er i modsætning til skrædderen (s. d.) og smed (s. d.) kun en lidet fremtrædende og lidet omtalt person i landsbysamfundet:

„der bor en skomager his omm' i krogen,
vi var tilfreds, at fanden tog ham,
alt både med hans stövl' og hans sko,
så kund' vi lev' i fred og ro!"

se Kr. IX. 147. 388; det gælder dog vel kun personen, jfr. Dania I. 167; el.:

„skomageren med hans syl og hans risp,
i Hekkenfelt skal han steges på en jærnrist
for det læder, han beskær, for de folk, han besnær!
for det ramler og det skramler i æ skomagers liv
som femten små dævl' i en tønd'!"

Kr. Börner. 376. 64;

„Skomageren med hans syl og hans risp,
til hølled kommer han ganske vist!"

Kr. SkV. s. 240. 8;

„Den femte (bejler) det var en skomager begestjært,
hver gang han risped, så slog han en fjært!"

sts s. 131. 6;

„Vil du dig en sk- have?"
— „Om dagen da syr han stövler og sko,
om natten da sover han som en so!"

sts s. 136. 4;

„Nej, jeg vil ingen sk- ha, så skal
jeg smöre rispe;
men jeg vil ikke gifte mig, så kan
jeg gå alene!"

eller:

„sk-, sk-, bliv ved din læst,
til helvede kommer du ganske vist,
dér skal du bygge, dér skal du bo,
dér skal du flikke dine rädne sko!"

(Sams); jfr. Sundbl.[2] 124, Nordl. Barnv. 239. 23, Busch Volksh. 18, P. Volksk. VI. 91, Urquell VI. 63, Rochh. Kinderl. 193 flg.; aflægger i Sverig en „beck-ed", Aldén 109; kaldes „mäster beckstykke", Amins. III. 114 ned.; jfr. „pickhingst", P. Volksk. VI. 46; „drahtklemmer, pechfiesel", Busch Volksk. 17; ønsker man, et barn skal blive sk-, binder man det en begtråd om ben under dåb, Sundbl.[2] 14; hans lærling udskældes: *skoməqər dræŋ, -læp, -pjalt* (D.); omvandrende skomagere der sælger skotöj, Kr. Alm.[2] VI. 44. 24 (Fyn), har næppe været kendte i mands minde i Jylland; kan meddelelsen, Stolts Opt. 40 anm., være rigtig? se anmeld. i Danskeren 1891; derimod har der i Skåne været, som kommuneembedsmænd, sogneskomager, der vandrede fra gård til gård og syede, se Sundbl. s. 124, Skytts h. s. 22, Stolts Optegn. s. 23. 38 flg., Hofb. s. 91; han fik 16 styver for et par sko, ¼ td. rug for et par stövler, Säve Åkerns S. 103; sk- forekommer i ævent., Kr. VII. 260. 283; jfr. Grimm, K. M. nr. 39. 107. 178, Z. f. M. II. 148; skrædderen må man have helt ind i stuen, sk- kan man række foden ud til, Krist. Molboh. 107. 333; sét gennem sk-s briller bliver hans grimme kone kön, Kr. Sagn II. 256. 27; må ej komme til marked, de har dræbt en skattekræver, Mhoff 18 flg.; deres skytshelgen er St. Crispin, Helgendag 25. Oktbr.; jfr. Suffolk Folkl. 109, Folkl. VIII. 173; en skomagerfest, P. Volksk. I. 36; se endnu Sébillot, Cordonniers i Légend. et Curios. des Métiers, P. Vlk. VII. 126; dværge er sk-, Wh. Vlk. IV. 295; Jerusalems sk- (s. d.), jfr. Wh. Vlk. III. 344, Tr. pop. VIII. 616, forklaring af skikkelsen; IX. 502 afbildn.; jfr. skuster, suder.

skomager beg, no. *skoməqər peq de* (D.); beg, som skomagerne bruger det.

skomagerdans, no. en dans, hvori skomagerens arbejdsmåde efterlignedes, brugtes i Vens. ved høstgilder, se Sgr. VIII. 96. 109, jfr. Jyll. I. 373, Kr. Alm.[2] IV. 27; melodien, Sgr. VIII. 1. 1; rimet:

„jeg er en fattig skomagerdreng,
jeg syr og skærer i flint og flæng,
ét sting, to sting, så er skoen færdig!"

Krist. Börner. 646; jfr. P. Volksk. VI. 57. 142. 150; Böhme Tanz I. 208.

skomagerdreng, no. *skomaqərdræŋ i -dræŋ* (Vens.); = rgsm.; *så vån tę ət, som æn skomaqərdræŋ te ərfiqənər* (vestslesv.); rim:

„der var en fattig sk-, sk-,
sy ved stövl', kjøb læjer ijæn, læjer
ijæn,
syv sting, syv sting foruden nål og
fingerring!",

Kr. Börner. 376. 66; se regne III. 33. 51 a, jfr. sv.: „det regnar kärringar"; skomager.

skomagerere, uo. göre skomagerarbejde med bibetydning af, at det er dårligt og fuskværk; „Hans ku laww træsku, skumagerie lit åpo gammel lejetøw å son anne småsage", Jyd. I. 42. 1.

skomager lag, no. = rgsm.; også en arbejdsinddeling, se lag II. 365. 40 b.

skomagerlön, no. *skomaqərlön æn* (D.); betaling for skomagerens arbejde.

skomager mandag, no. *skoməqər mońda* (D.); fastelavns mandag; „fordi skomagerne har fri den dag", se mandag, hvide tirsdag, jfr. Kr. Börner. 370. 98.

skomagermål, no. *skoməqərmǫl æn* (D.); et særegent mål, som skomagerne bruger, se stikmål.

skomagerskotsk, no. *skomaqərskòsk æn* (Lild s.); en glds dans.

skomagerstund, no. *æ skoməqərstuń* (D.); tusmørket, da har skomageren fri; se skrædderstund.

skompi, no. *skompi æn -ər* (vestj., Sall.); en kæltringeagtig person; se skovti.

skon, uo. tf. se skåren; skåne.

skoning, no. *skownəŋ æn* (Agger); best. *skownəŋi* (Vens.); = rgsm.; sk- på et skørt, en kjole; *skuwənəŋ* (Malt), jærnbeslaget på et par træsko; se træsko-.

skonnert, no. *skånərt æn -ər* (Agger); *skonərt æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; et slags skib, også et stort kvindfolk (Agger); et stort, klodset møbel, især om kister og skabe (Vens.); jfr. eng. schooner.

skonrok, no. *skonråkər* flt. (Fanø); *skonərronər* flt. (Vens.); *skanro·ək æn -rokər* (Bradr.); hårdt skibsbrød af rugmel (Fanø); et franskbrød (Bradr.); jfr. mnt. schon- el. schonenrogge, Sch. Lübb. brød af sigtet rugmel; schönbrodt eller schönroggen, Schütze Idiot. IV. 57, lille hvedebrød med tre kanter.

skons, bio. se skuns.

skont, **skonte**, no. uo. se skunt, skunte.

-skop, no. se hop-, sagtens eng. hopscotch eller scotchhopper, en börneleg, vort „paradis"; scotch betyder: „indridsede linier" af et gælisk ord „sgoch", göre indsnit(?) Webster Diction.

skop, no. *skåp* [itk.] *-ər* (Sams.); får.

Skophus, no. „Skophuset" kaldes en gård i Sunds s. (Herning); Kr. Sagn IV. 504. 43, mon ikke = Fårehus, mnt. Schâphus; jfr. Fårehus (Ry s.); F- Kro (Østerløgum).

skopind, no. *skupiñ æn -piñ* (D.); små stålsöm, hvormed skomageren fæster læderet på læsten; *a hòr ònc i met hu ęj skopęj* (Vens.), se hoved I. 654. 14.

sko-pløk, no. *skopløq æn* (Agger); = rgsm.

skopudser, no. *skopusər æn* (Agger); *skupusər æn* (Søvind s.); = rgsm.

skor, to. se skur; no. se skår.

skoravn, no. se skudravn.

skoren, uo. tf. se skjære.

skorn, to. se skørn.

skorpe, no. *skòrp æn* (D.); *skårp æn* best. *-ən* (Vens.); *skårp æn -ə* (Søv. s.); *skorp* (Agger); om sår, = rgsm.; *de seðər i jæn skòrp* (D.); jfr. Aas., skorpa huk.

skorpen, to. *skòrpən* (Framlev h.); om jord: med skorpe på; jfr. Aasen, skorpen, isl. skorpinn; se borken.

skorpet, to. *skorpə* (Agger); = rgsm.

skorpionolie, no. *skårpio·nulə dæm* (D., vestj.); *skorpio·noli* best. *-ən* (Vens.); et meget alm. lægemiddel, som købes på apothekerne; det er bomolie el. terpentinolie sat på en flaske, hvori der er en død skorpion; skorpiondroppar, Wigstr. II. 412 i Skåne; alm. lægemiddel mod skorpionbid i Ital., se Rivista I. 210. 727, II. 4, P. Arch. XV. 12, Perseus II. 172; jfr. Wh. Vlk. VIII. 177.

skorpiontidsel, no. en plante, burre, lappa (Sir), Sgr. III. 189. 1096.

skorre, no. to. se skurv; uo. se skurre.

skorrimorri, no. se skuddermudder.

skorris, no. *skoris æn* (Løgst., Agger); en særling, en gnier (Agger); beslægtet med skurv? se knorris.

skorsten, no. *skåstən æn -ər* el. *-stijən* (D., vestj., Andst, Malt); *skåstjèn i* best. *-stjèn* flt. *-stin* el. *-stjènər* (Vens.); *skåstjæn æn -ər* (Thy); *skòstin æn -ər* (Lild s.); *skostin* el. *skostjæn æn -ər* el. *skostijn* (Agger); *skåstin æn -ə* (Søv. s.); *skåstin* flt. *-stin* (Hundsl. s.); *skårstən -ər* (Bradr.); *skostən* (Ang.). — 1) = rgsm.; der var i ældre tid ingen skorsten, kun en hvælving over ildstedet, Kr. Alm. III. 11. 21, III.[2] 15. 46; intet loft, kun et røghul, lyre (s. d.) i taget, Krist. Sagn II. 436. 73; skorstensløse huse, Friis VN. 50; der var åben arne, skorsten, hvor den fandtes af og til muret af skudtørv; 1820—30 kun én sk-, der gik op over taget i Myrhöj, Strandby s. (V. Hornum), se Kr. Alm. III. 10. 16-18; jfr. J. Saml. II. 319, IX. 344 (Sall.), Mejb. Gl. d. Hj. 91; sk- var sat af fjæl fra bjælken op, Kr. Anh. 110. 263; el. bygget af æltet ler, påført lagvis, Kr. Alm. III. 27. 68; gik ikke længere end til bjælkelaget, Kr. Alm.[2] III. 17. 52; vandåre under sk- hindrer træk, sts III. 3. 6; *dær ær ek un tåw skostinər po jær huws; wå skostin æ ræwnt fræ de dwst te de næjst; æn kykən mæ ən skòstin så wij, te di ku kyr igè·məl ən mæ ən læs hyj* (Lild s.); *sijə iñ, huðən mi skåstən æ væñ!* (D., Malt), venlig opfordring til at træde inden for; *„no, huðən gek ət?" — „jåw, æ klåk ölə fol æ skåstən!"* (Malt), kl. 11 blev det vanskelige punkt overvundet; *„dæn skåstjæn trak gåt!" — „ja, di smal, skåstjèn trækər gåt!"* (Sall.), om halsen og en snaps brændevin; *do komə te· o hæŋ ət åp i æ skåstən, te æ wañ ka drep å ət* (vestj.), kan siges om tynd kaffe; „skrive noget i sk- med sort kridt", Kok Ordspr., ɔ: glemme; „han har ikke engang set sin moders sk- ryge", ɔ: er en hjemmeføding (Sall.); *„ən veð ålər hur æ hår ka ræñ!" så han æ mañ, han såt æ snår i æ skåstən* (vestj.); når der kommer 3 sk- på Bro Mølle v. Kløv (Hundstrup s., Thisted), skal gården synke, Kr. Sagn II. 343. 86; „Skorstensgård",

stedsnavn, Gaardb. Natm. 37 (V. Brøndersl., Vens.), ligeså i Torning s. (Kjellerup); se Postv. Adresseb.; gennem sk- går heksenes (se ovnrafte) fart, se f. eks. Thiele II. 89 flg., Sgr. VI. 77 ned., jfr. Wigstr. I. 113. 115 (II. 234), Sundbl.[2] 170, Knoop Ps. 85. 12, Jahn Zauber 5; i en skæmtehist. narres mand op i sk-, Eftersl. 246; rykkes derop af ko, som falder ned af tag, Sv. Landsm. I. 577; dreng falder ned gennem sk-, Kr. Molboh. 147; kyse folk ved at kaste noget ned gennem sk- el. råbe derigennem er skét, jfr. Kr. Alm. VI. 187. 91; et par gange om året går beskikkede mænd omkring og syner sk-, jfr. Mejb. Slesv. Bøndergd 41 (alm.); tuder vinden i sk-, skal man spytte tre gange, ellers sker fortræd, Wigstr. FS. 367. 71. — 2) arnested, husets køkken; *An ska ær brøqəspiq, a' ska te æ skåstən* (vestj.), ɔ: være kokkepige; *æ gryjð står po æ skøstin* (Agger); som dunkle minder om arnens betydn. for hjemmet kan anføres: en pige i en ny tjeneste skal først gå til skorsten, røre ved ildtang, lægge tørv til ild, så vil hun let finde borteblevne kreaturer, se Krist. IV. 386. 435, Thiele Overtro nr. 218, slgn Kr. Alm.[2] I. 156. 55, III. 119. 17 flg., jfr. Hazel. V. 36, Amins. VIII. 107, Mannh. Götterw. 196, Schindl. Abergl. 192, Kuhn M. S. 382, P. Volksk. III. 186. 9, VI. 141. 11; den, som tjener og længes hjem, skal gå hen til sin husbondes sk-, kige op i den, så overvindes længslen (D.), jfr. Kr. Alm.[2] III. 119. 26, Meyer Vlk. 82; den unge kone førtes straks af den forrige husmoder til ildstedet, måtte tage ildtangen og blev røget med en ulden klud, JK. 86. 150, Kr. Alm.[2] III. 95. 89, jfr. R. Quest. s. C flg., nr. 1, Weinh., Frauen I. 375. 408, Schröder Hochzeit 128 flg.: hun føres rundt om arne; slgn Kuhn N. S. 433. 279. 522. XXIV, M. S. 361, Meyer Vlk. 67, Hazel. III. 31, Rääf I. 116: skal se i ovn, røre i gryde; brud føres om arne, Strackerj. II. 125, Wh. Vlk. III. 266; nyfødt barn, Wh. Vlk. IV. 146, se Bjerge Aarb. IX. 72; moder skal sidde på skorsten og give barn die, så får det ej tandsmærter, Kr. Sagn IV. 620. 60; i sk- tages varsel og drives trolddomskunster, Thiele Overtro nr. 653. 430. 482; i den hensættes bylder, Krist. Sagn IV. 587. 58. 59. 63; får man et nyt dyr, hund, kat el. höne (I. 749. 32 a) tager man det til skorstenen, mens ilden brænder og kradser med dets fod 3 gange stiltiende på sk-s bagvæg; løber det endda bort, kan det kun nå til markskellet (Herning), jfr. Kr. Sagn VII. 322. 64-68, Alm.[2] I. 108. 31, jfr. Tr. pop. XVI. 20. 110; nykøbte grise holdes op i skorstensrøg, Krist. Alm.[2] I. 104 80, jfr. Wigstr. FS. 432. 47; langfredag morgen skal husbonde veje hönsene i en sæk over skorstensvarmen uden at se til vægten, så kan høgen ingen tage, Krist. Alm. IV. 157. 18; jfr. Wuttke nr. 107, regist. und. Herd, Schornstein, Liebr. Volksk. 319. 50 (Norge), Strackerj. II. 135. 471, Rochh. D. Gl. II. 116; alm. om arnested, Urquell IV. 57 flg., Bjerge Aarb. IX. 63; se høved, ild, kakelovn, kjedelskede, -krog, ovn; under sk- bor ellefolk, Kr. Sagn II. 31. 116, jfr. Cav. Wär. I. 266. 271 flg., Deecke 133; døde begravet under arne, Lang Cock-Lane 134 (Engl.); trolds røst høres fra kakelovn, askekrog, skorsten, ovn, ovnsmund, Kr. Sagn I. 84. 327 flg.; en fremmed får sit natteleje på skorstenen, Sgr. VI. 218, se ovn; gåde: *hwą æ de, dær æ swåt tį al̦ åp i si röw?* (vestj.); *hwą æ de, æn laqən ka dæķ ət, tį hæst eţ træķ ət?* (vestj.); se Gr. Gl. d. M. I. 234. 9, jfr. kilde II. 119. 23; hvem er det, der står på ét ben og ryger tobak? Sgr. IX. 192. 607, jfr. Wossidlo nr. 320, Simrock, Räthselb. s. 59, Wegener nr. 444, P. Volksk. III. 131 ned., Peter, Volkthüml. I. 127. 376, Vernaleken, Spiele s. 131. 24; hvilken sten er den höjeste? Sgr. VI. 51. 472; „al den kærlighed, du har for mig, den hænger i vor sk-", sangleg, se Kr. Börner. 323. 31; „feje skorsten", en tavleleg, se skorstensfejer; „slikke skorsten", se skorstensfejer; „spille skorsten", en alm. drengeleg: en mursten stilles op, derefter kaster man med store kobberskillinger eller flade sten; A. får så sin sten nærmest; B., C. og de øvrige må da „vove", ɔ: kaste om, idet der betales f. eks. 1 øre for hvert nyt kast; én kan så slå nærmere end A., der da på sin side må „vove". Den, der tilsidst ligger nærmest, har ret til først at „skringle op", det er: ryste de indkomne pengestykker i de lukkede hænder, kaste dem i vejret og til sin del, beholde alle dem, der vender kronen op;

derpå den næstnærmeste, osv., sålænge der er penge (el. knapper) tilbage; jfr. klink 2, Kr. Börner. 260. 11. 12, Rivista I. 630, II. 407; „trille skorsten“: når drengene går til marks, triller A. en håndsten ud, B. søger at træffe den, hvor den ligger, med sin sten; træffer han, har han 1 tilgode hos A.; træffer han ikke, har A. slag fra hvor hans sten ligger til der, hvor B.'s ligger; hver træffer tæller 1 og således kan fortsættes langs hen ad vejen; kaldes også: *å tril i kamp* (V. Vedsted, vestj.), se 3 kamp; *slo skåstjèn* (Vens.), = kag 2; „skorsten“ kaldes en udgang foroven i paradisspillets (s. d.) figur, Krist. Börneremse 255. 64, jfr. Folkl. VI. 372; en behændighedsleg kaldes: *„res skǫstin“; tri støkər tow i· hworajər, å tri støkər te· krawlt òp å stow əpo di nejəst djèr òwsələr* (Lild s.); jfr. mnt. schorstên, Sch. Lübb., holl. schoor, støtte, støttebjælke; måske opr. nordisk, se Kock Sv. Ldm. XV. 8 s. 20; se lyre, jærn-, kodner-, lyre-.

skorstenløs, no. kaldes tørveladerne, 30—40 stykker, ude på Frøslev mose s. for Flensborg, J. M. fortalen; jfr. brødløs, ildløs.

skorstensarne, no. *skåstənsan* (Sundev.); arne på skorstenen.

skorstensborg, no. *skåstənsbårə i* (Vens.); skældsord med ubest. betydning; *i gaməl sk-*.

skorstensbrikke, no. hammerbjælken på skorstenen (Sønderj.), Mb.

skorstensfejer, no. *skåstənsfæjər æn -ər* (D.); *skåstjènsfèjer i* (Vens.); = rgsm.; efter sk- råbes: „sk-, kom til mig, så skal jeg kurere dig!“ Kr. Börner. 377. 71, jfr. P. Volksk. VI. 90; de synger i byerne oppe fra skorstenens top, jfr. Tr. pop. XII. 71. 226; at „spille sk-“ el. „feje skorsten“, „slikke skorsten“ (Støvr.); alm. tavleleg: der slås på tavlen tre lodrette el. vandrette linier og et vilkårligt antal tværstreger, der forestiller skorstenen, hvori A. og B. hver har sin række. A. tager så et lille stykke griffel i en af sine knyttede næver, B. skal gætte: höjre eller venstre; gætter han rigtigt, at griffelstumpen er i den hånd, han udpeger får han et kryds i sit rum i skorstenen; gætter han fejl, får A. et kryds; således fortsættes afvekslende, til den ene række (B.'s f. eks.) er bleven fuld, så skal A. „feje skorstenen“, ɔ: slikke tavlen ren med tungen (Støvr.), el. med en våd finger fare igennem skorstenen, jfr. Kr. Börner. 329; skorstensfejerdans, se P. Volksk. VI. 148 ned.

skorstenshammer, no. *skåstənshaṃər æn* (Malt); bjælken, remmen over den åbne skorsten, som bærer skorstenspiben; derpå var efter gammel skik bondens navn indskåret, se Friis V. N. 49; jfr. pandetræ.

skorstensild, no. *skǫstinsiḷ* (Agger); = rgsm.

skorstenskage, no. *skåstənskåq æn -kaqər* (Andst); hvedekage el. sigtebrød bagt i en pande på skorstenen.

skorstenskiger, no. *skǫstinskijǫr æn -ər* (Agger); en mand, som syner skorstene; en person, der ser höjt.

skorstenslænke, no. *skåstənsleŋki æn* (vestj.); lænken, hvori gryden hænger over ilden på den åbne skorsten, fastgjort til sodstangen.

skorstensløgle, no. i tlm.: *do hæ nåk fåt æ skåstənsløkəl!* (Sundev.), siges i spøg til en, som har fået en sort plet i ansigtet; ligeledes vestj.: *do hạr nåk æ løqəl te æ skåstən*, til den som er skiden i ansigtet, også østj.

skorstensmand, no. *skåstinmaṅ æn* (Søvind); et medlem af brandsynet.

skorstenspibe, no. *skåstinpịv æn* (Søvind s.); *skåstjènspijb æn* (Vens.); = rgsm.; se træ-.

skorstensskjøde, no. *skåstinskøi ə* (Søvind s.); pladsen med ildstedet på en åben skorsten, se arneskjød.

skorstenssmed, no. *skåstənsmæj æn* (Varde); spøgende navn til kokkepigen, jfr. Busch Volksh. 17.

skorstenssnager, no. *skåstjènssnaqər i -ər* (Vens.); = brandsynsmand.

skorstensspjæld, no. *skǫstinsspjæl æn* (Agger); = rgsm.

skorstensstue, no. stue med åbent ildsted, hul i loftet til røgen, hvælving med huller i over ildsted, se Kr. Alm. III. 10. 19. 20, 27. 69.

skorte, uo. *skåṛt -ər -ə -ə* (Vens.); = rgsm.; 1. mangle.

1. skose, no. *gi jæṇ skǫsə* (Tåning), lade fornærmelige hentydninger falde til

en; *skowsər o glowsər* (Agger); jfr. fr. chose, se glose.

2. skose, uo.
skos -ər -ət (Lindk.);
skos el. *skows -ər -t* (Agger);
skos jæn, give en skoser.

skospænde, no. *skospæj è* (Vens.); = rgsm.

skostol, no. = skokasse; jeg vil ønske, den der kommer på min skostol, den skal ikke komme derfra uden min tilladelse, Kr. V. 242.

skosværte, no. *skoswæt de* (Agger, Mors); *skoswat è* best. *-ə* (Vens.); *skuswat* (D.); = rgsm.; *„di smowr ham ekwòn omkreŋ muj mè skoswat, får haj skul si daqti skeqə uw“*, Grb. 51. 166.

skosål, no. *skosål æn* (Agger); *skusol æn* (Søvind s.); *skusol æn -solər* (D.); = rgsm.

skot, uo. ft. se skyde.

skot, no. *skòt et -ə* (Silkeb.); favnestykke, på omtr. 12" bredde, hvori „kævlen“ saves for at kunne göres i gavn til træarbejde, se 2. rulle 3, trille; skal et træ fældes, hugges et „skot“ i den ene side, inden man begynder at save (Skanderb.), ɔ: der hugges et skår ind.

skotag, no. se skolægte.

Skotland, no. = rgsm.; i et ævent., Kr. Æv. s. 334.

skotrold, no. i tlm.: *hun sir ur som nåwə skotrål* (vestslesv.).

skotrækker, no. *skutrækər æn* (D.); = skohorn.

skotsav, no. *skòtsaw æn* (Røgen s.); stor skovsav; se skjørtsav.

skotsk, no. *skåsk æn* (Vens.); en voldsom dans; *i stustòwən dæ war òl di oŋ åp i èn rask skòsk*, Grb. 53. 212; *ən skåsk wals* (Vens.); *a seðə i kròqən te skåskən komər* (Randers), ɔ: til löjerne rigtig begynder; jfr. P. Volksk. V. 134, VI. 99; ordet må vel betyde: som stammer fra Skotland; se skøsk; hamborg-, ril-, skomager-.

1. skotte, uo.
skòt skòtər skòtə skòtə (Vens.);
skòt -ə -ət (Søvind s.);
skòt -ə skòt skòt (Elsted);
skåt -ər -ət (D.); ft. *skåt* tf. *skåtəð* (Agger);
skot tf. *-ər* (Vejr.);
kige i hemmelighed efter; *di kiŋər kærəstfålk o, nær di skåtər atər hwæraŋər* (D.); *skåt uð å æ æŋviŋərər* (Lindk.); *han skåtər uð å æ yw æŋ* (Mors), se ud af öjenkrogene, ɔ: se lönlig efter; *skåt atər ham, hwa sij han gor te!* (vestj.), se efter ham; *„wel do ek skåt mi röw!“ så haŋ Pæ Kjærk* (Agger), ɔ: å, rejs ad helvede til! jfr. lutte; skåde.

2. skotte, uo. *skòt* (Silkeb.); give bøgetræet den første grove tilhugning til træskoarbejde; se skotøkse.

3. skotte, no. *skåt æn* (S. Ho, Holmsland kl.); et skot, skillerum af træ i fartöjet (Holmsl. kl.); skillerum mellem køernes båse (S. Ho).

Skotte-Hans, no. betyder sagtens en person, der skotter, derom navnerim:
æn skor å æn påt, de sæjər Skåt
åwəst i Tröwl å næjəst i Trans,
de sæjər Skåt-Hans,
Sgr. I. 90. 404 (vestj.), Trævl ligger i Ginding, Trans i Vandfuld h.

skotteknub, no. *skòtknòb æn* (Silkeborg); huggeknub, hvorpå der skottes (s. d.).

skottørv, no. se skudtørv.

skotvej, no. *skåtvæj æn -væj* (Agerskov); mindre bivej fra by til by.

skotöj, no. *skotøw de* (Agger); *skutöj* (D.); *skotøw de -ə* (Vens.); = rgsm.

skotøkse, no. *skòtyws æn* (Silkeb.); økse med langt skaft, hvormed tilhugningen af træsko begynder.

skov, no. *skòw i* best. *skòwi* flt. *skòw* (Vens.); *skòw* best. *-i* (S. Sams.); *skòw* best. *skòwən* flt. *skòw* (Støvr. h.); *skòw* best. *skòwən* flt. *skòwə* (Søvind s.); *skòw* el. *skåw*, flt. *skòw, skåw* (vestj., sønderj.); *skaw æn* = flt. (Åbenrå); *skåw æn* (Fjolde); = rgsm.; *do æ nåk föj i æ skåw!* (vestj.), siges til en, der taler meget höjt, jfr. skovråbe; *viŋər æ skåw i fröst æ mørk å røqə fær vi tø* (N. Slesv.); *de løv að æ skòw få hiŋ* (Andst), ɔ: hun aborterede, jfr. svin; skove, som har været, Kr. Sagn III. 80, 380 o. flg.; skoven i Viborg egnen har været så stor og tæt, at man kunde gå fra Hald til Fussing i trætoppene uden at nå jorden, Kr. VIII. 111. 214; et egern kunde hoppe mellem Abenrå og Ribe fra træ til træ; skulde en brud føres fra Gjenner til Lygum, måtte de have en økse med for at kappe nedhængende grene, Mhoff 89 flg. 538.531,

jfr. Leicest. Folkl. 149; afbrændes, ødes af fjende, se J. Saml. VIII. 286, Thiele II. 37, Kr. Sagn IV. 80. 329; fældes, Kr. Alm.[2] I. 35. 81; tyverier i skov, se stjæle; sk- brændes for at øde lindorm, Thiele II. 291, Kr. Sagn II. 179. 18. 19. 188. 46. 192. 64. 197. 86. 202. 95, Møller Bornh. 44; jfr. P. Volksk. IV. 51; karl trylles af ellefolk i skov, Krist. Sagn II. 37. 141; msker drives i skov for at omkomme, se f. eks. Kr. Æv. III. 34. 199, Arnas. II. 399, jfr. Grimm K. M. nr. 15; helt kommer ind i stor sk-, f. eks. Kr. V. 161; en forgyldt sk-, Bergh III. 4; spøgeri i sk-, Kr. Sagn V. 601; jfr. Krauss Sreca 69: tumleplads for mørke magter; sk- forgård til helvede el. de dødes rige, Gering II. 122, Liebr. Volksk. 54 m. henv. t. Pf. Germania I. 422; en hær skjuler sig under afhuggede grönne grene og nærmer sig fjenden som en vandrende sk-, se Thiele I. 173, Kr. Sagn IV. 60. 49, jfr. Müller Saxo 223. 11. 348. 17, Faye 215, Kleiven 54, Hofb. 71, Sverig, Land og Folk (1876) 182 (Folkeopl. Selsk.), Mhoff XVI. 13.9. 10. 591. 13. 14, Grimm S. I. 129. 92, DgF. I. 427. 19. 273 anm.; jfr. Mélus. IX. 93 m. m. henv., Macbeth V. 5: „fear not till Birnam wood do come to Dunsinane!" Mabinog. 377, Liebr. Vlk. 179. 97; Höjlændere bærer grönne kviste i huer, GML. I. 173; i ævent. skal en skov omhugges på én dag, se f. eks. Kr. Æv. 25. 138. 197, Gr. Æv. II. 82, jfr. Gr. K. M. nr. 193; på flugt kaster helt en genstand bag sig, der opstår en skov, se f. eks. Gr. Æv. I. 59, Gl. d. M. II. 47, jfr. Asbj. I. 296, Wigstr. S. 76, Folkl. Journ. I. 235 (Madag.); skovens opvækst mål for trolds alder, se skifting III. 252. 9 b; i et börnerim: „hør, I piger alle, nu vil skoven falde", se Kr. Börner. 145. 82; øgeremse: „langt ud i skoven er et lille træ", se Gr. Gl. d. M. III. 191, Berggr. Folkes.[3] nr. 212, Krist. Dyrefabl. 163. 4; jfr. Wigstr. II. 64, Nyländska Folkvisor I. 394, Kinderleb. 70, Böhme KL. 266, Wh. Vlk. V. 200. 4, Wegener Lieder I. 51. 170, Zingerle Sitten 267. 188, Peter Volkst. I. 49; Mélus. I. 462, Tr. pop. VII. 241. 296, VIII. 519 m. varr., melodi s. 523, X. 177; Am. Folkl. VIII. 87, XI. 272, Newell Games 111. nr. 46, se Bücher 93; i mørke taler kaldes sk- „føvten", se Sgr. VI. 31. 383; i en utrykt gåde „rør"; „en sk- foruden løv" håret, Gr. Gl. d. M. II. 133. 24, = gr Busch Volkshumor 162; se menn 578. 25 a, jfr. Fær. Kvæd. II. 28. 1 Amins. IV. 70. 181, Urquell IV. 21. wiese" (tyrkisk); kinnskògr, se ɔ: kindskæg, Hymiskv. 10; se Aase isl. skógr hak.; guld-, kobber-, krat sølv-.

skovabild, no. J. T. 191; *skò* (Søv. s.); vildt æbletræ, pyrus m (Vium); se sorkrat.

skovarbejde, no. *skòwarbit* e borg): = rgsm.; „skowarbit å gr ka fålk slih en rele hob klej Tkjær II. 79.

skovbal, no. = rgsm.; „te e bal bløu a hielt perial fuld", Yu

skovbasse, no. *skòwbasi* (Mors); en tidsel, carduus lanceo

skovbo, no. *skåwbo æn* (vestj.); *skòwbo i* best. *-i* flt. *-ər* navn til beboere af skovegnen; se skovmand; *skòwboərən komə te m mæ djè trèskor* (Vens.), deres vare; sk- gælder igen det vejr, de mer sønderfra, se Kr. Ordspr. s. 4

skovbotræsko, no. *skåwbo* flt. (Agger); træsko, som bebo skovegnene bruger dem; de hagede er almindelig stærke skovbotræsk er forsynede med 3 ca. 3/4 tomm pigge nedenunder; disse er nød for at fiskerne, især under dra kan stå fast på is og frossen jord, J VIII. 171 (Sall.).

skovbryn, no. *skåwbryn* (Ma rgsm.; skovens yderste kant.

skovdue, no. lille sk-, = c œnas; store sk-, = ringdue, c. pal dens hun siger: *skrudu, skrudu* han: *uhu, do må it sky æ skåwd* II. 91. 442, III. 158. 892, IV. 78. 245, 1 VII. 231. 860, IX. 213. 658; el.: *æ skåwdu!* Kr. IX. 82. 29, jfr. Amins. V Sundbl.[2] 174; den lærer at bygg af skaden (s. d.), se Kr. Dyrefabl. jfr. Strackerj. II. 99. 389, Swains. Bir i et ævent. hjælpende dyr, Kr. Æ

skovdværg, no. i et sagn: *tåw skåwdwarə å di dånst mæ h eñ opo eñəståwgwålət,* Krist. IX. (Hellum h.).

1. skove, no. *skåwər* flt. (D.,

skòwə (Søvind s.); *skòw æn -ər* (Vens.); tlm. om skorperne på bunden af gryden; de bedste, mandens yndlingsdel i grøden, fis, når grøden koges i en potte i kakkelovnens ovn; ligeledes om skorper i et pibehoved, i næsen (se pilke), på leen i høslætten, når græsset er tört; *„hąj seə sî mè sè sil: hwetə da nòr hælwədəs sæj skowər è de“* Grb. 34. 10, han siger så ved sig selv: hvilke da nogle helvedes meje skover er det! *kwiṅfålk må eṭ fo fåmaˈŋə skåwər, så blywər di uṅ* (vestj., Randers); man hører folk sige: „kjællingen er gal idag, hun har vist spist skover til hende dower!“ Kr. IV. 378. 347, Sgr. IV. 73. 199; jfr. Amins. VIII. 108; *han tån æ skåwər, lisom di Hwoŋbårə mæṅ,* Kr. IX. 111. 181, ɔ: tager alt nöje med, tyber; jfr. skave; Aasen skova, isl. skofir; nyisl. skófir, se Wh. Vlk. VI. 381 anm.; gryde-, grød-, næse-, pibe-.

2. skove, uo.
skåw -ər -ət skåwət (D., vestj.);
skòw skòwə skòwt skòwt (Elsted);
hugge brænde el. tømmer i skoven; *skòw sî æn kæp* (D.), skære sig en kæp; *do skåwər riṣ te di æjən röw* (N. Slesv.); tlm. i betydningen: skrabe sammen, *skòw såŋ samṃəl* (Søv. s.); „dæhr stod stuere fårnem folk å frøkener å fråwwer, å ga dem. Hillemænh! så a, da skal a loww I skåwwer“, Blich. Bindst.; *de ka nåk hæṇs, vi skòwər; dær æ nåt o skåw aṭər* (vestj.), noget at hente.

skovegn, no. *skòwèjn æn* (Søv. s.); = rgsm.; *æ skåwæjnəŋər* flt. (vestj.), folk fra sk-.

skover, no. *skåwər æn* (Støvr. h.); en mand, der kløver træ i skovene.

skovfiler, no. *skåwfilə æn* (Gj. h.); = savfiler.

skovfoged, no. *skòwfòwi æn -ə* (Søvind s.); = rgsm.; i leg, se træ; ræven giver sk- sin kjole, Sgr. II. 194. 9.

skovgjærde, no. *skåwġar æn -ər* (Malt); = rgsm.

skovhoved, no. *skåwhuwə æn* (Malt); *skòwhòwi et* (Søvind s.); en lille klump enlig liggende skov på ¹/₂ à 1 td. land.

skovkarl, no. *skòwkål æn* (Randers); skovarbejder; „jo, a ska føe mæ pænt mæ mi gaj å mæ mi krog, som ingen skovkål beiæ, mæ nyddien å yusen“, And. Frieri, jo, jeg skal føde mig pænt med min medestang og med min krog, som ingen sk- bedre med køllen og øksen; *æn bårfuəð skåwkål,* Kr. IX. 40. 432, skal man ikke tage i tjeneste, sålidt som syngende tærsker (s. d.) el. nøgen smed (s. d.), jfr. Dania I. 184.

skovkat, no. i en stedremse: „de Skovns skovkatter“, Krist. IX. 127. 330 (Hads h.); grimmi-.

skovklog, to. *skòwkloq* (Lönb.); klog på kæltringestreger og processer.

skovknold, no. *skòwknòl* flt. (Silkeb.); skovæble.

skovkrat, no. *skåwkrat de* (vestsl.); kratskov; i en stedremse: „Törnskov skovkrat“, Kr. IX. 126. 327 (N. Lygum), Sønderj.

skovl, to. se skul.

skovl, no. *skòwl æn* best. *skòwl* flt. *skòwl* (Vens.; Søvind, D., vestj., Agersk.); best. *skòwli* (S. Sams); *skowl æn* (Agger); *skåwl æn skåwəls* (Fjolde, plt. *šøfəl*); = rgsm.; også om møllehjulets plader, hvorpå vandet falder; *dær æ lisəmanə skåwl som skawt* (vestj.), tlm.; *a vel gyjər ət, sålæŋ a ka nøk ən skåwl* (vestj.); *dæ ska føst ən skòwl te, en de ka nøt å kom mæ i lijm* (Vens.), hvor der er meget snavs; også skæo.: *sikə da ən dom skåwl!* (Ribe egn); den første sk- med jærnblad er kommen i brug i årene 1830—40, Kr. Almuel. I. 56. 194 (Refshalegd, Hids h.); jfr. J. Saml.[2] III. 139; ved jordefærd kastes skovl og spade overkors på graven; i den retning, hvor det øverste redskabs skaft peger, derfra kommer det næste lig; falder skovlen øverst, varsles en kvindes død, spaden en mands (vestj., D.), se Thiele Overtro nr. 689, Kr. IV. 390. 478, Almueliv IV. 89. 253, III.[2] 167. 57, J. K. 390. 1250; jfr. Wille 204, Rochholz D. Gl. I. 198, Knoop Pm. 167. 120, Urquell I. 33 (Ditm.), Kuhn W. S. II. 52. 147 m. henv.; en skovl arbejder selv ved trolddom, Kr. VIII. 280. 480, Ævent. 178, Gr. Æv. II. 85; tyren forlanger troldens skovl og spade, Kr. Æv. 175; skovl holder fast på karlen, så han ej kan slippe den, Gr. Æv. II. 96; se redskab; sk-, sat ved dör, er nej til frier, Urdsbr. VI. 84 anm. (Ditm.); skal altid henstilles med bag mod væg, Kr. Alm.[2] I. 91. 56 (Fyn); jfr. htsk schaufel; se skjövl; aske-, *bakke-, bolde-, bøde-,

dejg-, dum-, feje-, fure-, *glatte-, hakkelse-, hul-, kaste-, mog-, tække-.

skovlblad, no. *skòwlblaj æn -blai* (D.); *skowlblå* (Agger); *skòwlblå è* best. *-blòə* flt. *-blò* (Vens.); = rgsm.; jfr. Kr. Alm.[2] VI. 39. 13, handel om sk-.

skovle, uo.
sköwl -ər sköwl sköwl (D.); *sköwl* (Agersk., Bradr.);
skèwl (Andst);
skòwl -ər -t -t (Vens.; Lild s.);
skòwəl -wlə skòwəlt skòwəlt (Elst.);
skowl el. *skywl -ər -ət* (Agger);
skywl -ə -ət (Søvind s.);
skywl -ər skywəlt (Løgst.). —
1) skovle tilside, ud; arbejde med skovl: *han skèwlət æ snę væk* (Andst); *han æ så bəskit, tè èn ka skywl mågət òw ham; skywl wanfurə* (Søvind s.), uddybe vandfurerne i kornmarken om efteråret; man må ej sk- gødning ud af fåre- og svinesti, Krist. Alm.[2] I. 105. 89. 93. — **2**) gå slæbende el. skævt på benene: *hwant ær ə, do gor å skòwlər* (Vens.); *skèwl mæ æ bijən* (Andst); *sköwl å æ ben* (Agersk.); jfr. skejle; ligeså Vens., Lild s.; „gjø krom knær ætte Poul å Fråns, næe di skøuelt om i en dåns", Yuelb. s. 3; gå rask: *de æ gròw, som han sköwlər aw* (D.); ordet synes dels at stamme fra skovl, dels på grund af lighed i formen at have berøringspunkter med skjæv (s. d.), se skjævle.

skovlelag, no. *æ mark fæk æn sköwllaw a moq, dær wår æn sköwllaw a skit o æ guļ* (D., Malt), et lag så stort at det må skovles på el. af.

skovlhejring, no. *skòwlhæjrəŋ æn -ər* (Lb.); en uforarbejdet skovl, som den kommer fra skovegnene.

1. skovling, no. *skywləŋ de* (vestj.); *sköwleŋ* (D.); det, som bliver tilbage efter arbejde med greb og spade og som skal skovles op; „skövling" (Ang.), sådan gødning eller fed jord, som må tages med skovl, ej med fork.

2. skovling, no. i udtr.: *dær gek skåwləŋ öwər ham* (Kolding egn, glds), fredløshed, måske også i formen: *sköwləŋ*; se Kalk. skøvle, III. 869.

skov-lovring, no. *skòwlòwrəŋ æn -ər* (vestj.); folk fra skovegnen, der drager vesterpå og sælger trætöj på markederne; ordet stammer mulig fra Løversyssel (Lofræthsysæl), der dannedes af skovh derne: Hads, Vor, Nim, Hatting, Bj Vrads, Thyrsting, Hids, Lysgård, se O. sen, Sysselinddelingen i Danm. s. 60 Blich. Saml. Nov. III. 632.

skovlskaft, no. *skåwlskawt æn -s* (D.); *skòwlskawt è* best.*-ə* flt.*-skawt* (V = rgsm.; *„de brę æ təbaq!" sò kwòn jaw skòwlskawtə i ròwən å maj* (V

skov-luning, no. i en tlm.: „s *låwnəŋ ær goi!" soj han æ mań, da han æ svęfskawt får æ hoi*, Fb. F s. 149. 5 (Valsb.).

skovlus, no. *skòwlus* flt. (Els en plante, bingelurt, mercurialis p nis L.

skovly, no. i tlm.: *„skåwly, va do goi!" soi æ gråsparə, da såt l låwnəŋ ońər æn borəbosk* (Valsb.), ord, om den skovløse vesteregn; „skovly er god!" sagde manden, holdt svøbeskaftet over hovedet, han agede over Trøglborg hede, S 155. 612 (Ringgive s., Nörvang h.), . . . i et snefog ude på Fredstrup Sgr. I. 169. 704; *skåwly ær goi, husly bæər* (M. Slesv.).

skovløg, no. J. T. 281. 304; *s løq et* = flt. (Søv. s.); en løgart, a scorodoprasum L. (Saxild, Hadersl.); også gagea (Salisb.).

skovløs, to. = rgsm.; *æ æjn æ s løs* (vestj.).

skovlådden, to. *skåwlöjən* (ve overmåde underfundig, se lådden.

skovmand, no. *skòwmań æn* (Væ en skovhugger (Vær s.); i en vejrr æ skovmand ska nok betåhl æ havn mål et øwer å gi ham mejel får Kr. VI. 273. 195; jfr. IV. 373. 298, A I. 49. 25, ɔ: når det hagler af ve vil der bag efter komme sne af ø haglene vil blive malet til mel; se h skovbo.

skovmærke, no. *skòmæ̨rki* flt. sted); *skòwmæ̨rki æn -ə* (Søv. s.); *s mæ̨rk -ər* (Agersk.); en plante, asp odorata L.; navnet er alm.; *skówmo di lòwtər så stærk* (Malt); jfr. Sg 74. 564, hvideveje, liliekonval; efter borg nat lugter skovmærkerne ikke, har heksene pisset på dem, Kr. IX. 76

skovnød, no. *skåwnøð æn -* (D.); det alm. navn på hasselnø

…gten af corylus avellana L.; *skåwnød-*…*al, -kan,* skal, kærne; se 1. nød.

skovpil, no. J. T. 212; en pileart, …ix alba L. (Vens.).

skovpog, no. *skòwpoq i -poq* (Vens.); …oskjæp; *de æ è waq huws haj hòr, de* …*Hint åp å skòwpoq.*

skovrafte, no. *skåwrawt æn -rawt* (…ld s.); stang, hugget af trægren, se …nlægte, ovslægte.

skovranke, no. J. T. 134; en busk, …deblad, lonicera periclymenum L. (Als).

skovrapsen, no. skovtyveri; *haj wil* …*ha de skòwrapsi åskafə,* Grb. 21. 7.

skovre, uo. *skovər skovrər skovrət* (N. Slesv., Agersk.); skumpe, ryste; *de* …*kovrər da graw mæ æ vun; æ kol* …*kovrər ham,* koldfeberen bringer ham …il at ryste.

skovrunte, no. *skåwront æn -ər* (D.); krumme, knortede grene af træer, …om de hugges i skoven og bruges til …(s. d.) forskellig fra savede stykker, …ter o. desl.

skovryde, no. *skåwryj æn* (Malt); = skovtykning.

skovråb, no. *skòwròb è* best. *-ə* (Vens.); …a højt råb; *ròb sk-,* ligeså D.; *„no ròbt* …*skòwròb å ruskə dèm i horə, dè lo* …*t sòw",* Grb. 191. 100; brugtes af piger, …år køer gik løse i skov, se Kr. Alm.[2] I. 20. 66.

skovråbe, uo. *skåwrov o· jæn* (Andst), …be højt på en.

skovsav, no. *skòwsaw æn* (Søv. s.); = skotsav.

skovsiv, no. J. T. 311; en sivart, …ncus effusus L., „skovsivi" (Silkeborg).

skovsk, to. *skåwsk* (vestj.); *æn sk-* …*bæjt,* en person, som skuler og tænker på ondt.

skovskade, no. *skòwskåð æn -skaðər* (Mors.); *skòwskað (!) æn -skaðər* (S. Hald h.); *skåwskå -skårə* (Bjært); *skåwskar -skarər* (Sem, Agersk.); en fugl, garrulus glandarius; på Mors = solsorten, turdus merula; en sk- hængende i kostalden er råd …od kalvekastning, Kr. Almuel. I. 82. 306; …ens sang, se Amins. VII. 101.

skovskrald, no. *slo æn skòwskral* (vestj.), frembringe et skrald ved at søn…erslå et grönt blad i hånden; *wår dæj* …*å skòwskral* (Malt), tilbageslag af en …gren, som böjes tilside af en forangående.

skovsnegl, no. *skåwsnæjl æn -snæjl* (vestj.); en stor, nøgen, sort snegl; tre sorte skovsnegle indgivne et dyr, der lider af blodpis, èn ad gangen, tre påfølgende dage, helbreder, Sgr. IV. 55. 62 (Fyn); se snegl.

skovsneppe, no. æder ikke, stikker kun sit næb i jorden og trækker dens kraft, se Sgr. VII. 59. 280.

skovsvin, no. *skåwswyn æn* = flt. (D.); de svin, som af prangere føres til vesteregnen fra skovene i Østerjylland og der fedes (Rgkb.), Mb., se hjemmesvin; spøgende navn til træsko (D.).

skovsyre, no. J. T. 159; en plante, oxalis acetosella L. (Ålb.).

1. skovte, uo. *skòwt -ər -ə* (Vens.); = skovtre, jfr. skafte.

2. skovte, uo. *skåwt -ər -əð* (Thy); lege stöjende, se skåte.

skovter, no. *è sær skòwtər* (Løgst.), om et dårligt og magert dyr, også: *è gåt skòwtərhuwə!*

skovterbøddel, no. *[skòwtəbøðəl æn]* (Randers egn); skæo. om en person, som går dårlig.

skovti, no. *skåwti æn* (Thy); en person, som leger stöjende (Thy), skarns person (Lem); se skompi, skovsk.

skovtorre, no. *skåwtor æn -ər* (D.); den store oldenborre, melolontha.

skovtre, uo. *skòwtər* (Løgst.); *skòwtər* el. *skòwtər* uböjel. (Vens.); *di gor å skòwtərər få sæ sjæl,* strejfe omkring, forlade flokken; *go å skòwtər* (Randers egn), gå usikkert; *haj gor å skòwtər, som haj war eñc rècti klòq* (Vens.); se skafte 2, i betydn. skridte af.

skovtræ, no. *skòwtrèj è* (Vens.); = rgsm.

skovtræsko, no. *skòwtrèskor* flt. best. *-skòən* (Vens.); klodsede træsko, af den slags, som skovboer sælger på markeder.

skovtykning, no. *skåwtyknəŋ æn* (Malt); tæt opløb af unge træer i en skov.

skovtyv, no. *skåwtyw æn -tyw* (vestj.); = rgsm.; i en stedremse: *di Kastrup (?) skåwtyw,* Sgr. VII. 237. 891 (Hadersl. amt), hvorledes skovtyveri kunde finde sted, se Krist. Almueliv II. 5. 8, 148 nr. 12, II.[2] 56. 106, V.[2] 14. 39, Sagn V. 602. 23; sk- møder den Vilde Jæger, Mhoff 366; se skov.

skovtæge, no. *skòwtiq æn -tiqiə* (Søvind s.); = rgsm.

skovtørv, no. *skòwtörə* (Vind s.); rundt skårne tørv.

skovugle, no. *skòwuqəl æn -ər* (Vens.); en fugl, der hører til uglerne, jfr. Sgr. III. 155. 857; også kaldet *dæn stuwə oql* (Tåning).

skovuld, no. J. T. 300; en plante, kæruld, eriophorum L., når den gror i skove (Als); jfr. føn.

skovvælte, no. kaldes jordtuer med en lavning, fordybning, ved siden, hvilke almuen siger at have oprindelse fra træer, som af stormen er med rode omstyrtede; mange ses på Raugstrup hede, Aagaard, Törninglen s. 187; mangfoldige ligeledes på heden vest for præstegårdens lod i Brørup s.; jfr. rodvælte.

skovæble, no. *skòwævəl et* (Silkeb.); = rgsm.; *æn ka lisâ læt lær æn huñ â er skâwæfəl* (N. Slesv.), om det umulige.

skovøg, no. skovhest, findes kun i en enkelt talemåde: *så kloək som et skâwøək* (Valsb.); „så døv som et sk-", Kok orspr. 58. 672 (Sommersted); svensk skogsök, forvildet hest i det nordlige Skånes bøgeskove, Cavall. Wärend I. 265, II. 85; se kjærøg.

1. skrab, no. *skrab (?) æn* (Mors, Thy); et indtörret ådsel; en tom bikube, hvori vokscellerne er blevne siddende; jfr. skrog, skrave no.

2. skrab, no. — 1) *skrab è* best. *-ə* (Vens.); levninger, som skrabes af gryde; *æ dær nöj skrâb i pâñ?* (Agger); „men skjægget de vil han jow føst gi et skraw", Blich. Bindst.; *gi jæn æn skrav* (Sall.), en overhaling, irettesættelse; da de nu var blevne beværtede, . . . lagde de skrab til hende, Kr. V. 14, må betyde: toge de fat for alvor og skrabte rent, ɔ: hug ned for fode; *skrâb æn* (Thy), et sted, hvor der af hönsefugle er begyndt at dannes rede; sted, hvor höns har skrabet hul i jorden. — 2) *skròv* best. *-ət* (Søvind s.); *skrâv* (Lindk.); *skrâb* (Agger); det slet-teste af noget.

skrabalder, no. *skraba·lər æn* (Framlev h.); larm; se rabalder, skrabolt; „skrabaldermær", larmende kvinde, se Krist. SkS. 117. 317.

skrabaldre, uo. larme, göre spektakel; *så ræñ bæstərən te dâl værdəns hjönə, de goŋ di hor dæñ raslən â skraba·lərən*, Kr. IX. 251. 90 (Framlev h.).

1. skrabe, uo.
skrâv -ər skravt skraft (D., Andst);
skrâv -ər skrâvt skrâvt (S. Hald h.);
skròv -ə -t skròvt (Søv. s., Røgen);
skrâv -ə -t skrâəvt (Elsted s.);
skròb -ə -t -t (Hads h.);
skrâb -ər, -əð el. *skrabt, skrabt* (Agger);
skrab -ər skrabt skrabt (Vens., Lild s.);
skrav -ər -ə -ə (N. Sams.);
skrav -ər skraft skraft (Årdestrup);
skrav -ər skravt skravt (Almind, Vib.);
skrav skravər skraft skraft (Støvr. h.);
skrav -ə skravt skravt (Tåning);
skraf skrafə skraft skraft (Åbenrå);
skraf -ər -t -t (N. Slesv.), den alm. sønderjyske form. —
1) = rgsm.; *skrâv pæŋ saməl* (vestj.); *skrâv æn gryð, skrâv i æ juər; de gor dæñ wèj hönsən skrabər* (Lild s.), ɔ: baglænds; *æ huñ skrâbər o æ dar* (Agger); *hañ skrabt østərs* (Lild s.); når det ved gilder lykkes gæsterne at spise fadet tomt, uden at skafferne ser det, skraber de lydelig i fadet med deres skeer, hvilket betragtes som skam og tegn på forsömmelig opvartning (D., Andst, vist alm.); *haj stor o bokər â skrabər; „hwa, skal a pek* (pikke som höne, bro-lægge), *som* (hvor) *do skrabər?"* (Vens.), ordspr. — 2) *â skrav bæstərn* (S. Sams), at strigle hestene, ligeså Sall. — 3) *må a skrab åpå· dæ? haj wil skrab åpå· dæm* (Vens.), udtr. som den bruger el. som bruges om den, der er nærgående mod kvindfolk, tage usömmelig på; jfr. Aasen, isl. skrapa; se rabe, sammen-.

2. skrabe, no. *skrâv æn* (vestj.). — 1) redskabet, hvormed den törrede lergryde udvendig skrabes; afbildet Sehested Jydepotteindustri s. 8; *æn skrab* (Åby, Vens.), skraber til gryde og dejgtrug; *æ skravər* (Sall.), skover på bunden af gryden; *„hon ær ən rab â ən skrab lisəm mæ"*, sagde kone om datter (Vens.), ɔ: en der skraber sammen, se nøl; se østers-. — 2) strigle.

skrabejærn, no. *skrâvjan æn* (D.); *skrabjan è* best. *-t* (Vens.); *skròvjan et* (Søvind s.); *skrâvjan et* (Elsted); skraberen til at skrabe gryder og dejgtrug; kaldes også: *skrâvknyw* el. *-skijə* (vestj.); *skrâbjan et* (Silkeborg), en kniv til at

skrabe træsko med; jærnstykket på ovnsragen, Kr. Sagn I. 101. 393; redskab til at glatte potter med indvendig, Kr. Alm. V. 14; se skrabekniv.

skrabekage, no. *skrȧvkåq æn -kaqər* (D., vestj.; Elsted); *skrąbkąq æn* best. *-ən* flt. *-kąqər* (Vens., Lild s.). — 1) kage, dannet af den dejg, der skrabes af dejgtruget, når brødene er lagt; *skrȧvkaqər o spilkuwən ær et o fåkȧ·st* (Fredericia). — 2) det sidste barn af et kuld; er det barn lille og det omtales, siger forældrene: „ja, det er også æ skrabekage"; men så svares gærne: „ja, I kan vel skrabe sammen til én endnu!" Kr. IV. 351. 50; jfr. Schütze IV. 69, „schrapstuten", det samme; „pinbasket", Suffolk Folkl. 10.

skrabeklat, no. = skrabekage, Sgr. VIII. 64. 103.

skraber, no. *skrąbər i* (Vens.); grydeskraber; *skrȧbər* (Agger), en middagslur, også Vens.; se *bund-, dejg-, hjäld-, mødding-, potte-, pølse-, skjæg-, østers-, åle-.

skraberi, no. *de æ no skravəri·j!* (D.); dårlige personer, skrabsammen.

skrabeskille, no. *skrąbskėl æn -skėlər* (Lild s.); *skrȧvskil æn -skilər* (Fanø); muslingskaller (Lild s.); cyprina islandica (Fanø); „skrabeskaller", de brugtes til at skrabe skover af gryder med i forrige tider, Krist. Sagn I. 352. 42; se skrabesten.

skrabesten, no. tildannede sten til at skrabe dejgtruge og potter med, Kr. Almuel. V. 20. 44.

skrabning, no. *skravnəŋ* (D.); den sidste dejg, der skrabes af dejgtruget; *skravnəŋ knæpkaqər*, knæpkager lavede af skrabningen.

skrabnæse, no. *æ skrafəna·js spel* (Åbenrå); et bekendt börnespil med små benredskaber, der i en dynge rystes ud på bordet og skal trækkes et for et ud, uden at de øvrige bevæges, og som ender med at den tabende skrabes på næsen; *hår I spil skrȧvnæjs* (Andst), siges til dem, der er kradset i ansigtet.

skrabólt, no. *skrabå·lt* (Andst, Vrads h.); *skraba·lər* (Nörvang, Törrild h.); *skrebå·lt* (Andst); en börneleg, klafonnes (s. d.), salt og brød; der råbes: *skrabå·lt få (Sörən) o mæ sjæl!* den, som kommer til målet för skytten og klapper ham ud, siger: *staw ståļən!* (Andst); se Krist. Börner. 227. 9. 516. 34. 39. 55; skjærbolt.

skrabommel, no. *skrabo·mməl [ė]* (Vens.); lystigt gilde, sviregilde; se *baldreskab.

skrabsammen, no. *skrȧbsaməl de* (Agger); *skrabsaməl de* (Vens.); blandingsgods, dårlige personer; *hwæm wa så te dæn gil? — ȧ de wa sȧn nöj skrȧbsaməl!*

skrabus, no. *skrabu·ws æn -ər* (Lild s.); en kort larm; *de ga æn òrənliq skrabu·ws, dæn gåŋ di slow pòtən əpo dar.*

skrad, no. se engskrå, skråd.

1. skraddel, no. *skraðəl* (D., vestj.); *krarəl* el. *skrarəl* (vestj.); *skrarəl æn skrarəl* (Agersk.); *skrarəl æn skrarlər* (Bradr.). — 1) luftrøret af gæs, som böjes i en kreds, idet enderne stikkes i hinanden; der kommes ærter el. hagl deri, og det bruges så til garnvindsel; når man vinder garn, høres bestandig en raslende lyd (Agersk., Bradr.), se ralle. — 2) miltbrand (D., vestj.); jfr. rasselbrand. — 3) fattige, dårlige personer; „Kjærbøl skr-", Sgr. I. 15. 43, XII. 143. 369, Krist. IX. 132. 348 (N. Farup s. ved Ribe); „Skjærbæk skr-", Kr. IX. 131. 347 (vestslesv.); „Torsted skr-", Kr. Ordspr. s. 521 (Hind h.); „Snejbjærg skr-", Kr. VI. 345. 213 (Hmr. h.); „Staby „krarrel"", Kr. VI. 346. 216, Ordspr. s. 521 (Ulvb. h.); „Faster skr-", Kr. IX. 133. 353 (Bølling h.); „Filskov skr-", Kr. VI. 347. 221, IX. 133. 355 (S. Omme s., Nörv. h.).

2. skraddel, to. *skraðəl* (D.); knap; *de æ skraðəl væt do gir* (D.), knap vægt; *de gek let skrarəlt te* (Agersk.).

skradle, uo. *de skraðlər a·ð* (D.), slår knappelig til; *de skraðlər að mæ· ham*, det går tilbage for ham; *ȧ, de kuñ jawn skraðəl a·ð*, det kunde lige slå til; også: *han skraðlər omkre·ŋ mæ ət*, hugger sig igennem i armod og elendighed; jfr. Aasen skratla, knase, knirke.

skradse, uo. se skrasse.

skraf, uo. se skrabe.

skrafassel, no. spektakel; „hudden Stjånen å så hind Kjen Piesder .... fild omkold å gjor en fåle skrafa·ssel", Jyd. I. 46. 2.

skraffel, no. *skrafəl æn* (vestj.); langbenet krikke.

skraffenæjs, no. se skrabnæse.

skrafones, no. „tag noget lidet af

det, som skrabes af heste, kaldet „skrafones“ og giv ind i vin“, mod forstoppelse, Kr. Sagn IV. 591. 88; „skraffanis“, Kalk., veratrum.

skrakler, no. i et smædeord om byer, Sgr. I. 168. 91, se rankler, skrankel.

1. skral, to. *skral* (Vens.); om vinden: svær at vinde op imod, sømandsudtryk; *de æ skral nåk* (Fanø), knap nok; jfr. Aasen, skral, svag; holl. schraal.

2. skral, to. *skral* itk. *-c* flt. *skral* (Vens.; Røgen s.); knagtör, så det rasler, om hø og korn, *kunt æ skralc; de æ skral kun, fålk for ida·* (Vens.); skør, skrøbelig, om genstande (Røgen s.); *de æ skralt mæ hælbrèjən; de ka blyw skralt nåk få wòs, iñən èñən tòə* (Søvind s.); „skrølle tider“ (Junget, Sall.), dårlige; „skrald“, Kr. Alm.² VI. 326. 89 ræd (Rkb.); ildelydende, uharmonisk, Mb. fra Horsens; se skraddel, skradle.

1. skrald, no. *skral et* (Agerskov); hatteskygge.

2. skrald, no. *skral æn* (D., vestj., Lild s.); itk. (Søvind s., Agersk.); *skral æn* best. *-ən* (Vens.). — **1**) en smeldende lyd, således som den frembringes af pisk el. bøsse; *slå æn skral, de ga æn skral* (Vens., alm.); *do æ wol it så skøj få skral*, Sgr. II. 25. 147 (Vest. Lisbj. h.); så kommer han kjørende . . . . og hugger skrald ret til den ryster, Kr. V. 303. — **2**) en dusk hestehår, el. „skralderbast“ der flettes i enden af en piskesnor og som frembringer skraldet (vist alm.); *a hò sat ən gu skral i mej pesk* (Vens.); fig. *fo ən skral i æ pisk* (vestj.), drikke en puns. — **3**) slaget, der frembringer et skrald; *a fèk æn skral əpo min kæb* (Lild), et hårdt slag; *han fæk æn slem skral* (D.), ɔ: faldt og stødte sig slemt; Nissen . . . glemte ikke karlen det skrald, Kr. VIII. 49. 91; her har jeg en kjæp, når jeg må give dig en fire fem skrald med den i din bare ende, så . . ., Kr. V. 87. — **4**) et svært gilde, der høres og spörges vidt (vistn. alm.); et gilde, og det var et der var skrald i, Kr. Æv. 82; *haj jor æn swè skral* (Vens.); „de lakket imod enden mæ skrallet“, Jyd. I. 46. 2; i det hele noget der går ry af: om arbejde, der skal göres, græs el. korn, der skal slås, når der skal tages svært fat: *omå·n skal ət hør æn skral* (Andst); *byð æn skral!* gör et dygtigt bud; se skrus 2. — **5**) lægge skrald til, ɔ: slå til af alle kræfter; så lægger han skrald til og slår skjeldbassekongen ihjel, Kr. V. 85, jfr. IV. 293. 197; så antog han flødegryden for drengens hoved og lagde skrald til den, så både skår og fløde stentede runden om i kammeret, Kr. V. 259; også: *han rovt skral atər ham* (D.), råbe overlydt efter en; de kunde ikke finde hende, så råber de skrald, og den gang hun hørte, det var folkene, giver hun jo lyd fra sig og lukker op, Kr. IV. 299; han hujede nu skrald på hans kone, men ingen svarede, Kr. V. 287, Molbohist. 59. 187, ɔ: råble af alle kræfter; jfr. skradle; bag-, *bommer-, over-, pande-, piske-, ruttenom-, sidste-, skov-, torden-, øre-.

skralddagger, no. *skraldaqə æn* (Lisbj. Terp); et kvindfolk, som taler og ler höjt og meget.

1. skralde, no. *skral æn* (Vens., Mors, Thy, Vejr). — **1**) redskab til at larme med; brugt af hyrde for at kalde på køer, Kr. Alm.² I. 14. 32; *æ hå fot ən skral te mi møl, no ka ən åranlig skralər* (Agger); en afb. Wh. Vlk. XII. 214, jfr. XIII. 436. — **2**) gåsens luftrør = 1. skraddel; om msker; *haj æ gal i skralən* (Vens.), vred el. hæs; „mower blöw jo gal i hende skralld“, Jyll. I. 374 (Thy), ɔ: vred. — **3**) mundstöjende, kivagtig kvinde (Mors, Vejr, Sall.), jfr. rappen-; skæo. til mager, knoklet ko (Vejr). — **4**) en plante, smelde, silene inflata, Sm. Sgr. V. 75. 85, kaldes også skraldeblomst, skralderose (s. d.).

2. skralde, uo. *skral -ər -c* (Vens.). — **1**) gæssenes lyd, når de i höje toner kalder; *jæsən skralər* (Vens.), se kjække. — **2**) le höjt og larmende, om msker (Vens.).

skraldebasse, no. *skraləbasə æn* (Sundev.); törret strube af fjerkræ med ærter, se 1. skralde 2.

skraldeblomst, no. se 1. skralde 4.

skraldefjer, no. fjer, som gåsen har under sin ene vinge og som må rykkes ud, inden den kommer på sti, da den ellers skralder og gör spektakel, Sgr. IV. 155. 454, se skrannefjer.

skralder, no. *skralər æn* (vestj., D.). **1**) skralde; skal have været brugt nyårsaften til at larme med udenfor dörene,

ellers har den været brugt til at kyse løsgående heste bort fra tofter og gårde. — **2**) smeldet på en piskesnor; se klasker, piske-. — **3**) skadens skvaldrende lyd; der vil snart dø en i et hus, når en skade kommer tæt til og giver en skr- fra sig, Kr. VI. 261.79. — **4**) *han hår ən skralər o* (D.), en rus.

skralderbast, no. *skralərbast de* (vestj.); nyselandsk hamp til en skralder i en piskesnært.

skraldergrinne, uo. *skralərgreñ* (Lild s.); *skralərgriñ -ər -əð* (Mors); skoggerle.

skralderkasse, no. *skralərkas æn* (Gjern h.); hånligt udtryk om en violin; også spotnavn til gamle sprukne træsko.

skralderose, no. *skralərosər* flt. (D.); en blomst, silene inflata Sm., fordi man kan slå et skrald med de oppustede bæger-bælge; se 1. skralde 4.

skraldning, no. *skralnəŋ* (Agersk.); smeldet i enden af piskesnærten; jfr. skræpning.

skraldre, uo.
skralər -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *-əð* (Lild s.);
skralə -rə -rət (Søvind s.). —
1) om den larmende lyd som en tom vogn frembringer, når der køres hurtig på en ujævn stenbro; *han komər skralərəñ åp að æ gåð* (D.); ærterne i den törre skralde *skralərər* (Thy); *æ ǧæs står hær uŋð we æ dar o skralərər* (Agger), skræpper. — **2**) upers. *de ka liq skralər a·ð* (vestj.), gå an, slå til; *dè ka li skralər ò·w, mæn dè æ hèlər il mejə* (Søvind s.); jfr. betryk, skradle.

skrale, uo. et sømandsudtr.: *æ viñ skralər a* (Fanø); *wejən skralər* (Vens.); bliver mere imod; jfr. rumme op.

skraler, no. flt. se skravl.

skralpølse, no. *skralpøls æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); pølse af det simpleste kød og lunge af svin; mager kødpølse, som f. eks. fårepølse.

skraltör, to. *skraltar* (vestj.); også: *skralərtar* (vestj.); om hø og korn så tört, at det knaser.

skrameje, no. se skalmeje.

skramle, uo.
skraməl -mlər -məl (D.); ft. tf. *skramlət* (Søvind s.);
skraməl -mlər -t -t (Vens.);
göre larm, stærkere end skrasle (s. d.); *skraməl mæ træskuərən* (Søvind s.); hun gik og skramlede omkring så længe til hun fandt en gammel rusten dör, Krist. V. 119; *han skramlər atər hiñ* (vestj.), kan siges, når en karl søger at træde en pige på foden, mens de sidder tilbords; jfr. Aasen skramla; se skrumle.

skramleri, no. *skramləri·j de* (vestj.); *skramləri·c è* best.*-ə* (Vens.); = skrammel.

1. skramme, no. *skram æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens., vestj.). — **1**) skrabet sted på huden. — **2**) stort markstykke; *dær ær æn gromə skram te dæñ gor* (Vind s.).

2. skramme, uo.
skram -ər -ət (D.);
skram -ə -ət (Søvind s.);
skram -ə -ət (Elsted);
skrabe huden af; *a hår skramət mi hiñər* (D.); jfr. Aasen, skraama, ridse; htsk schrammen.

1. skrammel, bio. *de æ så skraməlt mæ dæm*, ɔ: de kan ikke forliges; *de gọ nọ skraməlt mẹ ə*, ɔ: temmelig dårligt (Vens.).

2. skrammel, no. *skraməl de* (D.); itk., best. *skraməlt* (Vens.); = rgsm.; se skramle.

skrammelkasse, no. *skraməlkas æn* (vestslesv.); kasse, hvori al slags skrammel henkastes; *han skramlər i æ skr-*, roder larmende omkring i skr-.

skrammeskudt, tf. *han vu skramskåt i æ loər* (Ang.), han fik et skudsår i låret.

skrammelværk, no. skramleri; *dær ær så mø skraməlwærk åp åpå lòwtə* (Vens.).

skramp, no. i udtr.: *həj sọ ə åpå skråmp* (Vens.), på skrömt; „a fik minsæl en god skramp“, Kr. Alm.[2] VI. 102 øv., skrab, smæk?

skrampel, no. *skrampəl æn* (D., Mors); skindmagert höved.

skrample, uo. gå med larm, f. eks. med et par tunge træsko; *huðən ær əð do komər skramplən?* (Mors).

skrangel, no. *skraŋəl æn* (Mors, Thy); lang og smal person, også om dyr; jfr. Aasen, skrangla, klirre.

skranke (?) no. stilk, tynd stængel, som midtribben af et kål- el. tobaksblad (Sønderj.), Mb. eft. Outzen; se skrinkel.

skrankel, no. *skraŋkəl æn* (Mors);

lang smal person el. höved; herhen hører sagtens i en stedremse „de Skarum skrankler“, Krist. IX. 104. 117, Sgr. I. 168. 691 (Vens.); jfr. skrakler.

1. skranne, no. slagterbod (vestkysten af Sønderj.), Mb. eft. Outzen, „bogskran“, tidligere bogladen ved Frue Kirke i Flensb.; Mb. udleder ordet af htsk schrangen; mnt. schranne, se Sch. Lübb. under schrange.

2. skranne, uo.
skrani skraniər skraniər skrani (Vens.);
skrani -ər -əð (Mors, Thy, Agger); ft. tf. *skraniər* (Vejr); ft. tf. *skraniət* (Søvind s.);
skranə -r -ət (D., Andst, Agerskov, Bradr., vestslesv.). —
1) betegner hingstens vrinsken efter hoppen (Vens., Mors, Vejr, vestj.); jfr. rimme, ronne, skronne. — 2) skoggerle; nord for Limfjorden synes ordet i denne betydning nærmest at betegne en rå og usömmelig latter; *han skraniər som æn hæjstgal øq* (Mors); sydligere (Ribe, Nordslesv.), det alm. udtryk for en hjærtelig og stærk latter, *hun skranət, liq te kun græð ve ət* (vestj.); jfr. skassile, tinnie.

3. skranne, no. *skranə æn* (Andst, itk. Agersk.); *skrani* (vestj., Mors); skoggerlatter; *han slåw æn stuər skr- å ət; de ær æn skranə mijər var* (Lindk.).

skranne-ende, no. *skrani-æñ æn* (Mors); et meget leende barn.

skrannefjer, no. sidder under gåsens vinger og må plukkes af, når den sættes ind og fedes, se skraldefjer (Sall.).

skrannegrinne. uo.
skranigreñ -ər (Vejr, Agger);
skranəgriñ ft. tf. *-ət* (Andst);
skoggerle.

skrannegrød, no. lattergrød, i tlm.: *do sku hå ən påt skranigrøð mæ æn tinihwi·ñt mastək i* (vestj.), siges til en, der er tilböjelig til at le meget og stærkt; se tinni, hvinte, madstok, tinstergrød.

skrannehvid, to. *skranəhwið* (vestj., Malt); skinnende hvid; se fannehvid.

skrannehøg, no. latterhøg; skældsord til en slet karl; „do æstimiere mæ få såhn en skrannihøhg mæ en hvi vestrøg“, Yuelb. s. 60.

skranne-le, uo. *skranəlę* ft. *-lę* (Agerskov); ft. *-lęi* (Bradr.); skoggerle.

skrannemarked, no. *skranimarkəñ* (vestj.); lattermarked; et marked i Oktb. i Lemvig, hvor unge folk kommer sammen, slg. Kr. VI. 321. 69; jfr. marked.

skrannepose, no. *skranəpuwəs æn* (vestj.); person, som lér meget og höjt.

skrannepotte, no. *skranipåt æn* (Mors); grinebider.

skranne-ske, no. latterske; se tinstergrød.

-skrannet, tf. se for-.

skrannik, no. *skranək i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); = skrantel.

skrante, uo.
skrañt -ər -ət (D.);
skrañt -ər -ət (Agersk.); —
være sygelig; *han gor o skrañtər* (D.); det siges også vestslesv.: *han gær å skratər*; se krante.

skrantel, no. *skrañcəl* el. *skråñcəl è* best. *-t* flt. *-ər* (Vens.); sygelig person, se skrannik.

skranten, to. *skrañtən* (D.); *skrañtə* (Andst); sygelig.

skranter, no. en lang skr-, Gaardbo Natm. 126, skæo.

skranteri, no. *skrañtəri·j de* (D.); sygelighed.

skrantevorn, to. *skrañtwòrn* (Vejr); *skrañtwòn* (Søvind s.); sygelig, tilböjelig til at skrante.

skranti, no. *skrañti æn -ər* (Mors, Vejr); overgiven, lystig person, måske mest om kvinder; jfr. skranne.

skrantvorn, to. *skrañtwurn* (Mors); fuld af löjer.

1. skrap, to. *skrap* flt. *skrap* (D., Vens.); dygtig til at bruge hænder og mund; *skrap tè set maj å skrap tè set arbi* (Søvind s.); *a håwər ət et så möj skrap* (D.), ɔ: ikke så synderlig; *de ska wèr ən skrap jæn* (Vens.); også kan høres en udvidet form: *de æ såmöj æn skrapən kwiñ* (Andst), se stærk; jfr. skrap, Outz. Glos.; se skarp.

2. skrap, no. et smæk; *hwa fæk do får ət? — a hår et fåt såmö·j som æn skrap i æ röw får ət!* (vestj.).

skrap-i-nælde, no. en rigtig *skrapinal* (vestj.?); skæo., se Kr. Alm.[2] VI. 269. 18, se rag-i-nælde.

skrappe, no. *skraəp æn skrapər* (Bradr.); rejsesæk til madvarer el. en rejsetaske; isl. skreppa, Outz. Gloss. skrap, eng. scrip; se mad-; se skræppe.

skrapperi, no. *skrapəri'ı̨ de* (Agerskov); værdiløse genstande.

skrarrel, no. se skraddel.

skras, to. knastör (Slet h.), Mb. = skrassel.

skrase, uo. se skråd, skråse.

skrasle, uo. *skrasəl -slər -səlt* (Vens., Lild s., Thy, Vejr); frembringe en svag skrattende lyd; *dær war æn muws, dær skrasəlt i halməð* (Lild s.); *dæ wa nuə, dæ skrasəlt i fœən* (fodende) *å sæŋən, dæ mo wes wær æn muws i halmi* (Vens.); *de æ så tar* (tört) *te de skraslər* (Thy); lyden, når törre grene knaser el. en silkekjole rasler (Vens.); *å skrasəli*, et skraslende, ɔ: en knasende lyd (Hjörring); der var noget, der skraslede på bunden af bægeret ... så kom ringen for en dag, Kr. V. 23; jfr. knasle, krasle, skråse.

skrasse, uo. Mb. Till., ɔ: skradse = skrasle (Borup s.); se skråse.

1. skrassel, to. *skrasəl* (Mors); knastör, om korn og halm.

2. skrassel, no. *skrasəl æn* (vestj.). — **1**) en svag, skrattende lyd. — **2**) en plante, skjaller, rhinanthus crista galli L., se skråd.

skrassi-le, uo. *skrasilic -licər -lo -licə* (Vens.); skoggerle, se skassile, skranne.

1. skrat, to. *æ fað æ skrat* (Thy), når det er revnet; jfr. skruk.

2. Skrat, no. i en remse: Skrat-Skratterat-Skratteskrigenskrat, Kr. Dyref. 212. 570 flg.; *Skrat å Skradərat å ən skraənde, skraəndə Skratskraderat* (Vens.), se sippernip, vittevit.

skrat-adel, no. *[skratajəl de]* (Vor h.); folk, der i skik og levemåde hæver sig over deres stand (Vor, Hads h.); „öwer i Katrup dær æ di så møj gryww, mæn de skrataddel lærer åsse bønderen møj, som di engen goe hår ow", Kr. Ordspr. s. 512. 738 (Vor h.); nybagt adel, Kalkar.

skratte, uo. se skrante.

1. skratte, no. *skrat æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); mager ko el. kvinde; *do skul sæl skratən å cyð ən gu kow i stèə* (Vens.); se hede-; er vel beslægtet med skrat, = skrant, Kalk., svagelig, mnt. schrade.

2. skratte, uo. *skrat -ər -ət* (Sall.); om den lyd, som der fremkommer, når man banker på en revnet potte; *gryən skratər* (Vens.), snurrer, er nær ved at koge; *æ töj æ så tar te de skratər* (D.).

skratten, to. *skratən* (Varde); i udtr.: *æn skr- hærgor*, ɔ: en gård som er lille og dårlig.

skratter, no. *skratər æn* (Sall.); redskab til at kyse fugle bort med.

skrattevorn, to. *skratwòrn* (Vens.); mager, om ko el. kvinde.

skratting, no. i udtr.: *æn skratəŋs hærgor* (vestj.), lille herregård el. större bondegård; se halv-.

1. Skrave, no. et sogn i N. Slesv.; i tlm.: *de stor met i æ væj lisom Skraw kerk* (Malt); jfr. Kr. Sagn III. 281. 86; se Skjern.

2. skrave, no. *skraw æn* (vestjysk, Agerskov, Andst); *skraw æn* (N. Sams, Røgen, Elsted); *skraw* best. *skrawət* (Støvr.); *skraw è* best. *skrawə* (Løgstør); *skraw æn* (Vejr); ramme, der lægges på en høstvogn: et lad med 4—6 opstående stærke pinde, *skrawpiñ*, de midterste siddende, hvor sædefjællet er gjort fast; det hele tjener til at holde negene på vognen; endestykkerne kaldes „hovedstykker", sidestykkerne „skravelægter" (Vejr.); hele redskabet kaldes „langredsel", Krist. Alm.² I. 45. 69; se 1. skavle, skravl. — **2**) en trebenet buk til at stille noget på eller lægge fjæller over (D., Andst, Agerskov, Ang.). — **3**) stængerne, som enspænderhesten går imellem (Agerskov); jfr. mnt. schrage, Sch. Lübb., savbuk el. lign. ligeså plt., Schütze IV. 67.

skraveknag, no. *skrawknaq æn* (S. Hald); = skravepind.

skravelægte, no. *skrawlat æn* (Vejr.); sidestykkerne af skraven, se 2. skrave.

skravelæs, no. *skrawlas æn* (vestj.); så stort et læs, som der kan være på en skravevogn.

skravemand, no. *skrawmañ æn* (Sundev.); se øltapper; 2. skrave 2.

skravepind, no. se 2. skrave.

skravevogn, no. *skrawun æn* (vestj.); vogn med pålagt skrave (s. d.).

skravindel, no. se skavændel.

skravl, no. *skrawl è* best. *-t* (Vens., Himmerl.); *æ skrawlər* flt. (D.); *skralər* (S. Ho). — **1**) rammen på høstvognen,

består af to „tværstykker" og to „ledetræer" (Vens.), se skavle, 2. skrave; 1. hække 2, lejetræ. — 2) *è stuwər skrawl,* stort, uformeligt mske; *è sølə skr-,* et stakkels ubrugeligt mske (Vens.); *æn skrawl,* et skrøbeligt mske (Mors, Thy, Vejr., Sall.); *è skrawl* (Vens.), om mske, hus, hvadsomhelst, der er faldefærdigt; *æn lån skrawl å æn stuð: æn sir uð som æn par fjælər dær æ slawən saməl* (Lindk.), ɔ: lang og tynd.

skravle, uo. *skrawl -ər -t* (Vens., Lild, Mors, Thy, Vejr., vestj.); bevæge sig med besvær; slæbe sig afsted, om syg el. gammel; *haj skrawlt å sæŋən* (Vens.), han krøb ud af sengen; *han gor o skrawlər* (vestj.), lister sig med besvær omkring; *hañ kuñ il nåk skrawl o ste·* (Lild s.); *„så jèj da skrawəlt hon øwə skælgrobən",* Grb. 57. 28, en dag krøb hun så over skelgrøften; *„så ku dè gaməl stoqər eñc skrawəl øwə steñc ej i romt te sowən",* Grb. 64. 76, så kunde den gamle, stive karl ikke krybe over fjæleværket ind i rummet til soen; så skravlede hun af op på fjælen, Kr. V. 148; *bəgøñ å skrawl* (Mors), om syge: begynde at komme op.

skravlehus, no. redskabshus(?); *a slæñ mi træsku i æ skrawlhusdar,* Kr. Molb. 97. 312, dær betyder det: dören til våbenhuset.

skravleret, to. *skrawlərə* (Thy, Mors); skrøbelig, syg, om msker.

skravlevorn, to. *æn skrawlwòrən stuəl* (Lild s.); en skrøbelig stol.

skre, no. to. se skred, skrede.

skrebolt, no. se skrabolt.

1. skred, to. *skrę* (D., vestj.); *skręə* el. *skre* itk. *skret* flt. *skrę* (Vens.; Mors, Sall., Løgst.); *skrę skrèt skrę* (Elst.); *skrèj* (Lild s., vestsl.). — 1) glat, om føre, is og andet; *de æ möj skret* (vestj.); *wąs ær blòwən så skrèj å go æ* (Lild), landevejen er bleven så glat at gå ad; *æn skrę før* (Vejr.); *skrèj før* (Thy); *skrę is* (Lønb.); *de æ skret å gọ* (Vens.); *de æ skrèjt* (Mors); *æ kuwən æ skrę* (vestj.), når kornet er tört og det rask glider gennem hænderne; tlm. fig.: „de begynt å blyu skret få Jens å go mæ oel", Jæger, Ferie s. 24, ɔ: det begyndte at knibe for ham; *do hộ ət skrę anseqt, nę do ha wò aw mæ di niəs,* Sgr. II. 58. 303 (Lisbj. Terp). — 2) pyntet, glat (Thy); *æ kiləŋ hår gåt we å wær skrej, de ståñ æ kat wel slek ən* (Mors), ordspr. — 3) glattunget, sødtalende, indsmigrende, falsk (alm.); *de ær æn skrę mis* (Røgen), en glattunget, snu person; *æn skrèj kæləŋ, hon ğèr sæ så skrèj* (Lild s.); *è skrę asən* (Vens.), et falsk asen; *ku ən et fo dæ tę ət, nær ən lọ æ skrę sij te?* (vestj.), ɔ: når man talte godt til dig; *så skrèj som æn ọl* (Elbo h.); *så skrę som nåwər gorọl* (Ribe); *som æn ållåm* (gimmerlam) (D.), . . . *som dijəte* (Andst); *så skrèj som æn pul æk* (Sall.); *så skrę, æn ku skri om o ham mæ æn par skuwə træsk* (vestj.); se skride, lådden; mund-.

2. skred, no. — 1) glidning, glidetur; *æ war hæn o fow ən skræj o æ ijs* (Agger), se blind-. — 2) *æ mur stor o skræj* (D.); *åpå skrè,* er ved at glide ud; *få nọ i skrè, de kam i skrè* (Vens.). — 3) gang, bevægelse; han måtte atter til skred, Kr. V. 280, ɔ: til at gå; *æ stuð æ komən te skrèj* (Mors), ɔ: de er begyndt at gå fra hånden, der er kommet liv i handelen; *dær æ bodə klæm o skræj į ət* (vestj.). — 4) fart, skud i arbejde; *no ær ət gåt i skræjt; han æ gåt i skræjt mæ ət* (D.); *dær ær eŋən skræjt į ət* (Malt); *hjælp o skræjt, kom te skr-,* også: *kom o skræj* (D.); *kom i skrè* (Vens.); *dær ær eŋən skrèj į ət* (Hads h., Støvr.); iron.: *ja, de hộr èn guə skrè!* (Vens.). — 5) *skrèj et* (S. Hald), en kanal, hvorigennem en båd kan føres fra fjorden (Randers) ind til engene; se skride.

3. skred, i udtr.: *po skręə* (S. Sams), på skrå.

1. skrede, no. *skrę æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.; vestj., Vejr.). — 1) glat føre; *dær æ såðən ən skrę öwər æ mark* (vestj.); gliden, glidebane (Vens.): *hèr ær ən gu skrę; a war u å få mæ ən skrę* (Vens.); „skroh", Gillsj. 5, er vel trykfejl for „skreh"; se blindskred; glip-, röv-. — 2) *æ skrę* (Vejr.), landside på plovskær, se muld-. — 3) *skrę æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *skrèj æn -ər* (Mors, Thy, Lild), slå, til at skyde for en dör; *sæt æ skrèj fuwər æ dar!* (Thy, Agg.); *skrę* (Elst.), skydelåge; J. Saml.[3] I. 93 ned., træskodder for seng. — 4) *skrę æn* (Vens.), stejl sand- eller lerbanke, hvorfra jordsmonnet stadig skrider ned. — 5) *de ær ən lį skrę* (Vens.),

ɔ: en slesk kælling. — **6)** *hon ga mæ ən skrę* (Vens.), ɔ: skose, stikpille.

2. skrede, uo. *skrèj -ər -əð* (Thy). — **1)** låse en dör med slå. — **2)** glatte ler med en skreder (s. d.).

3. skrede, uo. *skrę æfəl* (Sundev., Ang.); skrælle æbler; jfr. Kalk. skræde, skal; Aasen, skræda, grutte, skrælle.

4. skrede, no. *skręə de* (Sundeved); skrælling, se kartoffel-, æble-.

skreden, uo. tf. se skride; fag-, hofte-, skulder-.

skreder, no. et stykke fladt fjæl m. en tværpind i til håndtag og som brugtes til at glatte leret på de klinede vægge, se Jyll. I. 340: „de havde en skræer til at skrære leret med“; jfr. Krist. Almuel. III. 5. 7.

skredloge, no. *skrelǫqi* (vestj.); kælenavn, et slesk barn; se 1. loge, sloge.

skrefle, uo. *skrefəl -flər -felc* (Vens.); ft. tf. *-felt* (Agger); kradse, skrabe; *æ hå skrefəlt æ huj a mi feŋər* (Agger); „*hąj hoqər fijr hoq i hans skow liq ijèməl bådə åwələr å sòl, å de så nèt imæl òl fèm tæən, de enc hujən wa skrefəlt åpå jèj å dèm*“, Grb. 179. 8; „*prèjsti tòr e hwij klæj å fli hwa i sej èj, å så skrefəlt hąj e twat øwər met imæl dèm mæ hans knyw*“, Grb. 201. 39, præsten tager et hvidt klæde og flyr hver i sin ende og så skar han det tvært over midt imellem dem med sin kniv; se skilsmisse; *æ hæjst* el. *æ dræŋ skrefəlt* (Holstebro), glide ud på slibrig bund, så det efterlader spor; *å skrefəl jǫrən* (Vens.), plöje tyndt.

skreflet, to. *skreflə* (Mors); om hvad der er ujævnt: glas, is; *æn skreflə gåŋ* (Mors), ujævn, om vejen.

skreg, uo. ft. se skrige; no. se skrig.

skregen, uo. tf. se skrige; for-.

skrej, no. to. se skred; uo. se skrede.

1. skrejle, uo. i udtr.: *gǫ* el. *kyjər o skræjl* (vestj.), gå el. køre uden at det lider; jfr. krejle.

2. skrejle, uo. *skrijl* el. *skrèjl -ər -t -t* (Vens.). — **1)** tale slesk, være falsk og sødtalende; mulig findes grundbetydningen, Kr. VI. 31, „derefter skrejlt' skikkelsen af igen ligeså stille“, liste, skride afsted, se skred, skride, skrille. — **2)** skrante, være sygelig, Mb. fra Staby.

3. skrejle, no. *skrijl* el. *skrèjl æn* flt. *-ər* (Vens.); sødtalende person, se 1. skrede 5.

skrejler, no. *skræjlər æn* (vestj.); en, som bevæger sig overmåde langsomt.

skrejt, no. se skred.

skrek, uo. se skrikke.

skrel, no. se skræl.

skrelle, uo. se skrille, skrælle.

skrems, to. *skrems* (Andst); *skrøwər får*, skrås, se skå.

skrerrer, no. se skrædder.

skret, no. to. uo. se 1. skred, skridt, skridte.

skrethövl, no. se skredhövl.

skretsko, no. se skridtsko.

-skreven, tf. se selv-.

skri, no. uo. se skride.

skribent, no. *skrebæ·ṅt æn* (D., vestj.); *skrebæ·ṅcər* eller *skrebæ·ṅc i* (Vens.); en person, som skriver smukt eller skriver godt for sig; *de ær i skrebæ·ṅcər ham dèr* (Vens.); jfr. lat. scribens tf. af scribere, skrive.

skriblen, no. se doktorskrift.

1. skride, uo.

skrij -ər skræj skræjən (D., Andst, vestj., Vejr., Hvejsel, Mors, Thy, Agersk., vestslesv.); tf. *skrèjən* (Sall.);
skrij, skrijər el. *skricər, skrę skręə, æ skręən* (Vens.);
skrij -ər skrèj skrèjən (Lild, Hell., Års h., Hads, Støvr. h.); *æ skrèjən, hår skrèjə* (S. Sams);
skri skriðər skrèj skrèjən (S. Hald h.);
skri skri skrèj skrèjən (Elsted);
skrij skrij skrę skrèjən (Røgen s.);
skrij skrijə skręi skrèjən (Søvind s., Vor h., Tåning);
skri -ər skræj -ən (Bradr.). —

1) gå jævnt fremad, gå: *væsəguwə, skri om te æ skyw!* (vestj.); værsgod, gå om til bordet; „*hąj skötə bòrə åp i træjə ètə dè klòq mąj å skre så liq ęj i iḷən*“, Grb. 137. 14, gik så lige ind i ilden; „*sin di kam liq få Cywsdålhwòlərn, skre di fresk te*“, Grb. 168. 12; „*hon kam skriji så låŋ som èn læsståŋ*“, Grb. 136. 15, kom gående; de måtte helst se at være det bedste ved dem de kunde, så skred personerne vel igen, Kr. V. 239, VII. 319; „så skrej a i en bod te land“, Blich. Bindst., så gik jeg i en båd til land; fig.: *han ær iłək dæṅ, han skriər får* (vestslesv.), ɔ: ej den han går for. — **2)** lide, gå mod enden, om tid, arbejde

(se 5 lide); *no skriər ət gåt frå æ hån* (D.); *de skrijər stel* (Sall.), går langsomt; *æ tij skrijər* (vestj.); *de skrijər gåt mæ æ arbəð* (Lindk.); *æ før skrèj få vås i vintər* (Agersk.), foderet gik med. — **3)** glide, gå løs, falde ud af sin stilling; *æ juwər skrijər* (Andst); *no skrèj æ törəstak, æ förər skriər* (Agersk.); om fødevarer: glide ned, *de skriər som sør mjælk* (Hadersl.); *„hąj wil føl te fekən, om enc nor å pènən, hąj ha fåt få kunt, skul wæ skræ å lomən"*, Grb. 19. 45, gledet ud af lommen; herhen kan føres: Hr. Lave hans hest på knæerne skred; Hr. Jon hans sadelgjord i stykker skred; Hr. Lave hans hoved ad heden skred, Kr. I. 175. 11. 12. 13. — **4)** glide på is; *skri å æ is* (vestslesv.); *wi war uwð å skri po ijs* (Lild s.); *skrij o æ is* (Andst); *po is* (Elst.), *skri is* (Søv.), mulig gl. dativform; trækkes undertiden sammen til et nyt uo. *skris*, der så böjes *-ə -t*. — **5)** en del ejendommelige udtryk: *æ ròw skrijər* (vestj., Mors, Thy, Sønderj.), akset skrider ud af svøbbladet, om korn (alm.); *ja, ja', han ær et dæn han skrijər te!* (vestj.), han er ikke den, han giver sig ud for; imidlertid var Jakobs gård også skreden og han bliver så fattig, at han skal til at gå om og tigge, Kr. V. 352, ɔ: gården var sat til; skulde du blive budt ti tusend daler for den, så må du lade den skride, Kr. V. 5, ɔ: afhænde den; — **skr- af**: *a håð et tròwəð, te han sku ha skrèjən a'w så hastə* (vestj.), være død; *no skriər vi a'w* (vestj.), nu går vi; — **skr- ned**: om mad og drikke: *no skriər ət nijər* (vestj.); — **skr- om**: *skri om o æ is, æ gul* (D.), falde omkuld; *æn ka læt skri ikå'l iðå* (Agger); — **skr- over**: *de skriər öwər få wås iør* (Malt), det bliver ikke gjort, tiden går hen uden at det sker; jfr. Aasen skrida; isl. skríða.

2. skride, no. i tlm.: *de hår hwærkən lij hær skrij* (Andst), ɔ: det får ingen ende.

skridenskyld, no. i tlm.: *de ær et ant en liq te skriðənskyl* (vestj.), det er lige knappest til målet; *a ska et bəstel mijər en liq æ skr-*, jeg skal ikke bestille mere end lige det aller knappest nødvendige.

skridested, no. *skrijstæj æn* (D.); glidebane.

-skridning, no. se ud-.

1. skridt, to. *skret* el. *skræt* (Vens.); *skret* (Tåning; Søv. s.); *skretə* (Bradr.); glat; *wæj æ så skræt* (Vens.); *æ wæj æ så skret, æn ka så læt fal ikål* (Agger); *it skretə gåən* (Bradr.), et slibrigt føre; se 1. skred.

2. skridt, no. *skret æn* = flt. (vestj., Tåning); *skrèt et* (Søvind s.). — **1)** = rgsm.; alm. bruges: trin; jfr. stamp; hunde-. — **2)** glidetur: *dęr fæk a æn gowə skret* (vestj.).

skridte, no. uo. *skrèt -ə -ət -ət* (Elst.); *a skretət ųi* (Silkeb.), jeg gik rask.

skridthövl, no. *skrethöwl æn* (Kalsl.); en slesk person.

skridtsko, no. *skretsko æn* = flt. (Agersk.); skötje; jfr. htsk schrittschuh; se tridsko, skejte.

skrift, no. *skröwt æn* (D., vestjysk, Sønderj., Angel); *skrøwt* (Agger); *skròwt de* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.; best. *skròwtən* (Vens.), bibelen glds; *de gor öwər æ skröwt* flt. (Fanø), ɔ: går udenfor regelen; se skrive no.; særegen isl. skrift „höfðaletur", se Wh. Vlk. IX. 181; en hemmelig skr- på en sten, Gr. Gl. d. M. I. 60. 71. 75, Krist. IV. 19. 27, Sagn III. 435. 33-35, 452. 06; kan kun ses kl. 4 s. 464. 67; på grydelåg, Kr. Sagn III. 487. 52; skr-, som bringer bud fra døde, på blade, som gror op af jord, Sgr. XI. 75, Kr. IV. 268. 387, Almuel. II. 107. 259, Sagn II. 314. 264; på lilieblad, se Nordl. Sagor 88, Wigstr. FS. 81. 62, P. Volksk. I. 18. 14, Ndl. Volksk. VII. 206, XIII. 26; lignende motiver, Haukenæs II. 113: på et bræt; Urquell I. 51: på bladet af en nellike; Wolf N. S. 381 på en mynt; Mélus. III. 490 på ørerne af en flaggermus (Bretagne); i ævent. på et æg, Busk Rome 146, Cloust. Fict. I. 93; gåde: „sæden er sort, jorden er hvid; den, som sår, han tænker", Sgr. IX. 14. 37. 171. 504; jfr. Landstad s. 808. 14, Simrock, Räthselb. s. 76, Rochholz, Kinderl. 266. 523, Zingerle, Sitten 279. 99, Schleich. Litt. M. s. 206, Mélus. I. 200 (S. Slavisk), Rolland, Devin. 105. 250 (Fransk, Sicil.), Wh. Vlk. XIV. 98 (nygr.), Z. f. M. III. 14; jfr. Aasen, skrift, isl. skript huk., htsk schrift; se skrive uo., *bogstav; af-, doktor-, efter-, fejl-, for-, grav-, hånd-, ind-, klage-, om-, op-, prokurator-, prøve-, skole-, ud-, under-.

rifte, uo.
-*ər* -*ə* -*ə* (Vens.);
ft. tf. -*əð* (Agger);
-*ə skrèẉt skrèẉt* (Elsted);
-*ər* -*ət* (D., vestj.);
-*ər skröẉt skröẉt* (Agerskov,
el). —
ı.; om præstens tale ved skrifter-
ɛe; *hạj stor å skrèẉtər i briqəs-*
s.), korsdören; præsten skrifter
olen, Kr. VI. 249; den døde og
de bliver skriftede, Grb. 201. 37.
krifte rugen", (Djursland), skete
en bjælke blev lagt på to bukke
ɪr laden; indenfor bjælken stod
holdt kærven over bjælken med
lad; foran bjælken stod to mand,
l en slagvol og gav et rask slag
ne; således forskaffede man sig
. — 3) en leg, A. sidder til-
en stol, med munden fuld af
ı salmebog for ansigtet, med
udad; den som skal skrifte op-
il at læse i bogen, og over-
så med vand af A. såsnart han
egyndt; — dom i panteleg, den
. går udenfor og banker på
.: „hvem banker?" — B.: „en
ler"; — A.: „hvorfra?" — B.:
der"; — A.: „hvad vil han?"
„skrifte"; — A.: „for hvem?"
for N. N.", nævnte person må
l; jfr. bælte I. 153 b, Arwidson
3; se Krist. Börnerim 197. 47;
ɛ 219. 31, Weinh. Volksk. IV. 199.
, V. 106, VIII. 96, Urquell VI. 179,
. V. 28, Trad. pop. VII. 231;
ål", Krist. Börner. 242. 36; jfr.

:rifte, no. *skröẉt* (D., Malt);
n -*ən* (Vens.); skriftemål (s. d.);
röẉt (Agersk.); *a kam tilə nåk*
skrèẉtən (Vens.); også fig.: *a*
uẉə skröẉt (Lindk.), ɔ: en svær
else; *„i mørkənt blèw Nijls kalc*
nådi hæskab, hæ mat hạj sto
Grb. 69. 79; i visen:
ı låne mig et par gamle sko,
ns jeg til skrifte monne gå?
79.770; se bigt; forførte kvinder
ɩt have stået åbent el. offentligt
se Krist. IV. 214, IX. 336. 125,
/. 8. 21, KT. 131; den skyldige
ı ved siden af kirkedören med
tilhyllet hoved, og hver, som kom forbi hende, kunde spytte på hende, J. K. 89. 162, Sgr. IX. 209. 637; jfr. Kr. Alm. II. 72. 182. 83, Schütze „boot" I. 133; med en halmkrans på hovedet, Busch Volksh. 278; jfr. GML. I. 76; skæmtehist. om skrifte, se Sgr. IX. 86. 258, XI. 117. 236; *„a tọ de, a họr; a frèjər* (sparer) *åpå de, a hòr eñc!" sọ piqən, dæ skul sto ọbən skrèẉt å kam mæ ə lycs fåṛklèj fåṛ* (Vens.); hekse går til skr- hos djævelen på kirkens festdage, Soldan I. 291; den som er i pagt med djævel, må ej gå til skr-, Bondes. Hist. 96.

skrifteflynder, no. for få år tilbage var det skik, at de beboere [af Råbjærg sogn], som drev fiskeri, hver gav præsten et „knip", omtr. 8 ℔ törre flyndere årlig, for at han skulde holde skriftemål om söndagen, og fik præsten ikke disse „skriftemålsflyndere", mente beboerne, at han var berettiget til at „skrifte" om lördagen, og havde de således måttet göre to rejser i anledning af altergangen; jfr. J. Saml. III. 92, Fiedl. & Fedd. I. 36: 10, 20, 30 flyndere af hver der går til skrifte.

skriftekammer, no. *skröẉtkaṃər æn* (Fanø); præstens værelse i kirken.

skriftemål, no. *skröẉtəmol è* best. -*t* (Vens.); = rgsm.; historie om sk-, se Kr. KT. 120 flg.; i visen:

Og præsten han kom ind og stedes for hans seng:
„gör skriftemål, gör skriftemål, din tid blir ikke lang!"

Gr. Gl. d. M. III. 130. 3;

6. „O herre, giv mig skriftemål så hård,
jeg haver syndet mod himmel og jord!"
7. „Jeg skal give dig skriftemål så hård,
at du skal faste i syv år!"

Sgr. VII. 82;

11. Imens vi er kommen så langt fra land,
at vi ingen præst kan få,
så fald du ned for höjen mast
og göre dit skriftemål!

Krist. I. 17. 11, 323. 8; jfr. DgF. nr. 376, VI. 397; se 2. lod, II. 442. 9, mast; skæmtevise om skriftemål for degn, præst, provst, rakker, Kr. II. 334. 95, Sgr. VI. 129. 740; hönens skr-, Kr. I. 356; se skrifte no.

skriftemålsbön, no.

„flyẉ no hjæṃ, do aṛmə họn,
te do for ġọr di skröẉtmolsbọ̈n";

jfr. Kr. SkV. s. 74. 13.

skrifters, no. *skröwəs* (vestsl., D.); *skröwhus* (Spandet); *skrowəs* (Lb.); *skröwəs* el. *skrywhus* (Vejr.); *skræwtəs et* (Vejlby Fr.); *skröwtəs* (Elbo h.); forstuen til kirken; skæmtehist. om en, der koger kål i skrifterset, Kr. IX. 255. 95; jfr. karnhus, sakkels, våbenhus.

skriftetale, no. *skrøwttål æn* (Agger); fig. irettesættelse; *„hąj kalər dèm saməl får å hør djæt fåswòr å så åsə får å æ hòl skröwttòl te dèm sil“*, Grb. 27. 52.

skrift-ret, to. *skröwtræt* (vestslesv.); nöjagtig efter skriften.

skrig, no. *skreq æn* = flt. (D., vestj., vestslesv.); *skræq* (Lb., Hmr. h.); itk. best. *skreqət* (Støvr.); *skrèq et* = flt. (Søv. s.); *skriq è* best. *-ə* flt. *skriq* (Vens.; Sall.); *skreq å* best. *skreqə* flt. *skreq*, best. *skreqən* (S. Sams); = rgsm..; for „skræg“ på börn indgives: „Låsby drober“ 7 el. 9 el. 11, se Kr. VI. 383. 284; jfr. „torrgråt“, Wigstr. FS. 404. 13; „kaste skrig på“, Kr. Sagn VII. 459. 76, Wh. Vlk. XIII. 384; skrig hørt, varsel om død el. ulykke, se Kr. Sagn II. 395. 37-39, 424. 38, 571. 54; fugle fornærmes, om deres skr- efterabes, Kr. Alm.[2] I. 141. 8. 9; jfr. råb, skrål; se gjen-, op-.

skrige, uo.

skriq skriqər skreq skreqən (D., Andst, vestj., Hvejsel, Agersk., vestslesv.);
skrijq -ər skræq skræqən (Agger);
skriq -ər skreq skreqən (Sall., Havbro s.);
skrijq -ər skreq skrèqən (Lild s.);
skrijq skriqər skreq skrèqə (Vens., S. Sams); tf. *skråqə* (N. Sams); tf. *skreqən* (Støvr. h.);
skriq skriqə skreəq skrèqən (Elst. s.);
skriq, skriqə el. *skriqə, skreq skrèqən* (Søvind s.); tf. *skreqən* (Røgen, Tåning);
skrik skrikə skreək skrekən (Angel, Bradr., Valsb., Åbenrå, Sundev.);
šrik šrikər šriək šrekən (Fjolde, plt. *šræn, šræk -ən*);

= rgsm.; *han skreq som han håð æn knyw i æ hals* (vestj.); *i huñ ən væñə Klaws, så skriqə han* (Tåning), hvordan man vender Kl. så skriger han, om tungsindige msker; i mange egne = græde (Rimsø, Djursl., Mellemslesv.); *æ höns skriqər æmo·r sælə vær* (Agersk.); *è skriqi* (Vens.) skrigen; se Aasen skrikja; mnt. schrien eller schrigen, Sch. Lübb; huj-, sju-, torden-.

skriget, to. *skriqə* (Søvind s.); slem til at skrige; se grædig.

skrighals, no. *skriqhals æn* (D., alm.); *skriqhals i* (Vens.); = rgsm.

skrikke, uo. *skrek -ər -ət* (N. Slesv.); flytte f. eks. lampen höjere eller lavere, som det er bekvemt for arbejdet; *skrek æ lamp åp* eller *nijər*; *skrek ət təsij*, flytte tilside; jfr. Aasen skrika, rokke; Rietz s. 598 a skrikka; nfris. skricke, Outz. skride; skrinke.

skril, no. *gi mæ ən skrel!* (Lem); til barn: giv mig et kærtegn.

skrile, no. uo. se skrejle.

skrille, uo. *skrel -ər -ət skrelət* (D., vestj.); tf. *skrelər* (Vejr.); kæle for, kærtegne; *skrel får æn bån, ka do skrel få di muwər?* (vestj.); indsmigre sig hos; *han skrelət så læŋ får æ muwər, te han fæk æ dætər* (vestj.); hun skrillede for barnet og gjorde ud af det, Kr. VII. 346; *skrel sæ iñ ve jæŋ* (vestj.), indynde sig; jfr. skrejle; fire, prille.

skrillerblæse, uo. *de skrilərblæjs* (Elbo h.); småblæser.

skrimmel skrammel, no. *skreməl skraməl* (vestj., Agger); = skrammel.

skrimp, no. *skrymp* (Ang.); at lide skr-, sult, nød.

skrin, no. *skrijn* el. *skricən è* best. *skrijnt*, flt. *skrijn* (Vens.); *skrin et -ə* (Søvind s.); *skrin æn* = flt. (D., vestj.; Mors måske også *skrèjn*; Agger); *skriən et* = flt. (Valsb.); *skrin et* = flt. (Fjolde). — **1)** lille kiste, kasse; lille kiste til at gemme klæder i; pengeskrin fuldt af sten, Thiele I. 108; kongen sender frillesön et skrin, som han skal åbne efter konfirmation, Kr. Æv. 244; et af tre skr- skal vælges, Kr. Anh. 118. 312, se skål; barn sættes ud på hav i skrin, Kr. II. 164. 7, alm. æventyrtræk, se Rafn N. F. III. 161, Arnas. II. 320. 360, Wigstr. II. 41, Sagor 49, Simr. XII. 89, Curtin Myths 92. 176. 268; Veckenst. Volksk. I. 357, Magyar T. 337, Graf Miti I. 283, Schm. März. 249, Amer. Folkl. VII. 70; Liebr. Gerv. 151, Cloust. Fict. II. 458; slgn fortællingen om Perseus, se Perseus I. 1, Cosquin I. 77, se tønde; jærnbeslået m. skat, Kr. Sagn I. 366. 01, se kobberkjedel. — **2)** tlm.: *hå ən skrijn əpọ* (Mors), være svinglende

fald; jfr. mnt. schrîn, Sch. Lübb., lat. scrinium; se 2. kiste; blæk-, guld-, kniple-, mad-, *mark-, nat-, penge-, pinde-, skud-, sy-, tømmer-, vogn-.

1. skringle, uo. *skreŋəl skreŋlər skreŋəl* (D., vestj., Bradr., Agersk.); ft. tf. *skreŋlət* (Vejr.). — 1) klirre, klingre, om metal, glas; *skreŋəl mæ si pæŋ, æ pæŋ skreŋlər* (Vejr.); *do ka skreŋəl får æ bån mæ æ legəl får o fo ən te o tij* (vestj.); *„vi har atən opret sæŋ fåru·rən dynər å hær — treməl-i-halm —, å atəntusən dålər i flintsten, — skreŋəl-i-poŋ!"* pralede stodderkongen med (Branderup); *skreŋəl å·p* (D.), ved skorstensspillet: tage de indkomne penge i sammenlagte hænder, ryste dem, kaste dem op; de som vender kronen op ad, *„di æ· dər"*, tilhører den, som skringler op, de andre, *„di æ· dər et"*, går til den næste; jfr. nfris. skringle, Outzen, Aasen skrangla. — 2) *go o skreŋəl o æ bijn* (Malt, Bj.), gå usikkert, slå benene mod hinanden.

2. skringle, no. *skreŋəl æn* (D., vestj.); luftrøret af gås, deri fyldes ærter, når det er tört; det bukkes rundt sammen og bruges til vindsel (Vejr); en lille blikbøsse med småsten el. hagl i, befæstet på et skaft, legetöj (D.).

skringlebøsse, no. *skreŋəlbøs æn* (Valsb.); rangle.

skringlekølle, no. *skreŋəlkøl æn* (Lild s.); rangle.

skrink, no. *skreŋk* (vestj., Vejr, Thy, Mors). — 1) et klink, som af metal mod metal el. sten (vestj.); *de ga æn skreŋk ve æ hæstəs skow;* det var en gang, at hestens den ene fod gav sådan et skrink, Kr. IV. 22. 30, VI. 26; jfr. skringle. — 2) et knæk, stød, el. følelsen af et knæk i et lem, forvridning; *de ga æn skreŋk i min jèn skåŋk* (Lild s.); *de ga æn skr- i mi jæn fuəd* (Thy), når den ved et fejltrin forvrides; *fo æn skreŋk* (Vejr), en forvridning; *han traj fæjl å fæk æn skreŋk i hans jæn knæ* (Sall.); *æn skr- i mi læñ, òwsəl* (vestj.), et hold, blodskud; se skrins; lår-. — 3) *æn skreŋk i æ skød* (Holmsl. kl.); se slørrende.

skrinke, uo. *skreŋk -ər -əð* (Mors; Vejr); gå af led; *fo si årm skreŋkəð* (Mors), få sin arm af led; fig. *de skreŋkə få· dæ* (Vens.), det glipper; se skrikke.

skrinkel, no. stik, tynd stængel, hvoraf bladene er aftagne, Mb. (Sønderj.); efter Outzen, = skranke; se kål-.

skrinkelben, no. to. *skreŋkəlbijən* (D.); *skreŋəlbijən* (Malt, Ribe, Andst). — 1) stankelben (Andst); navn til storken, se 2. pulle (Malt). — 2) om langbenede og tyndbenede msker; hånsord om skrædderne; se skrædder-.

skrinkelbenet, to. *skreŋəlbjenə* (Ribe); med lange og tynde ben.

skrinket, to. *skreŋkə* (Lb.); i udtr.: *skr- i æ bòwər,* åben mellem forbenene, om kreaturer.

skrinkle, uo. *skreŋkəl* (Thy); gå usikkert = skringle 2.

skrins, no. *skrens æn* (Agger); vrid, knæk; *de ga æn skrens i mi læñ, æ hå folə·wt mæ;* jfr. skrink.

skrint, no. uo. se skrænt, skrænte.

skrip, no. *skrip æn -ə* (Sams, Søvind, Elst.); en skure; *skèr èn skrip i èn kæp* (Søvind s.), mærkerne i karvestokken, se Kr. Sagn III. 304. 02; se dælken.

skripenskal, no. *skripənskal et -skalə* (Søv. s.); flt. *-skål* (Andst); *skripiskal* (Elsted); muslingeskal, skal af cardium edule på gr. af skurerne.

1. skrive, uo.

skryw -ər skröw -ən (D., vestj., Agersk., vestslesv.); tf. *skröwən* el. *skröwən* (Thy); ft. tf. *skròw skròwən* (Sall.);
skriw -ər skrèw skrèwən (Andst);
skryw -ər skròw skròwən (Lild s.); tf. *hår skròwə, æ skròwən* (S. Sams); tf. *skròwən* (Hell., Års);
skryw skrywər skròw skròwə (Vens.);
skryw skrywə skròw skròwən (Søv. s., Tåning, Røgen, Elst., S. Hald, Horn., Støvr.);
skru -ə skraw skrawən (Åbenrå);
skryw -ər skröw skröwən (Ang., Bradr.);
ŝriw -ər skriəw skræwən (Fjolde); — = rgsm.; *a hò skròwə syw bròw ida·; bròwə è skròwən dè sèt* (Vens.), den sjette; *skryw aw, atər, får, frå; skryw fålk imæl* (D.), skrive købekontrakt eller overenskomst for folk; *skryw om, op, o* (på); *skryw saməl* (D.); *di blòw skròwə saməl ida·* (Vens.), om præsten: indskrive brudefolk til lysning; *skryw saməl* (D.), føre korrespondance, også nok: *di hår skröwən imæl hwæra·ñər* (vestj.); *skryw æ dætər hunər dålər te* (D.), tilskrive ved arv, som medgift; *skryw ud;* nu

skriver jeg din gæld ud, Kr. IV. 329, ɔ: udslette; *skryw oṅər* (D.), *skryw ḁ̊jər* (Vens.), alt = rgsm.; i forsk. talemåder: *do ka skryw ət i æ skåstən mæ krið o bətål mæ skið* (vestj.); *no ka do æjsən gan skryw hjæm!* (vestj.), hånligt, ɔ: gå hjem og lægge dig, holde mund; *han skrywər ålər* (D.), ɔ: vi får aldrig brev fra ham; *de ska vi ha skröwən!* kan siges, når noget særlig mærkeligt indtræffer, også kan høres: *ida·w ska vi ha skröwən æn rø stræq i æ almənaˑk* (vestj.); jfr. Mélus. I. 454; *nè stuk bø te· mæ å wil lut hål, så skròw a ham te* (Vens.), når studen bød til med at (prøvede på at) ville løfte halen, så skrev jeg ham til, ɔ: gav den nogle rap, der blev kendelige i dens skind; *ve do te dæṅ tij skryw oṅər?* (vestj.), ɔ: kvittere for din del af livet, ɔ: dø; i årh.s begyndelse kunde kun to mænd i Torning skrive, Krist. Alm. VI. 29. 69; hvorfor man bör kunne skr-, Tr. pop. VIII. 29; kone skal daglig opskrive sit arbejde, Kr. SkS. 119; man må vogte sig for på is el. sne at skrive med stav, Arnas. II. 548; skrivende genfærd, Krist. Sagn V. 148 nr. 32; skr- tyv fast, Mhoff 199. — **2)** *o blyw skröwən fo nöj* (Agger, alm.), tage på kredit = *o læ sæ skryw; skryw mæ krijð o bətål mæ skijð* (Agger), alm. om den dårlige betaler. — **3)** *dær blöw skröwən we Kræn Wålsəns i då* (Agger, alm.), der blev gjort udlæg af retten. — **4)** skrive besværgelser el. bruge skrift til trolddom, især i udtr. „skrive for“; *skryw får æ ajləṅ* (Agersk.), stille blodpis ved skrivning; *skr- får æ kol* (Andst), skrive koldfeber bort, jfr. Kr. VI. 355. 20, JK. 374. 1173; „den kloge“ måtte „skrive for tænderne“ visse kabbalistiske tegn på et trekantet stykke papir og derefter brænde det, J. Saml. IV. 243, J. K. 109; for „eddervold“, Kr. Almueliv I. 62. 213; skrive den syges navn på bagsiden af altertavlen en torsdag nat, J. K. 380. 1196; skrive med sit blod sit navn under en akkord med djævelen, se f. eks. Sgr. VIII. 98, Kr. Sagn VII. 152. 186, Soldan I. 170; jfr. mnt. schriven, af lat. scribere; for-, ind-.

2. skrive, no. i tlm.: *de ær öwər æ skryw* (D., Andst), det er over, hvad ret er; *han hå fån öwər æ skryw*, ɔ: han er fuld; jfr. mnt. schreve, Sch. Lübb. „eine mit kreide gezogene linie, strich; dann überhaupt vorgeschriebene richtschnur, die angiebt, wie weit man gehen darf . . . daher: boven od. over den schreve, über das vorgeschriebene maass hinaus“, jfr. Illustr. Tidende 1887 nr. 4.

skrivebog, no. *skrywboq æn* (S. Sams, D., vestj., alm.); *skrywərboq æn* (Lild s.); *skrywəboq æn* (Vens.); = rgsm.

skrivebord, no. *skrywbuwər æn* (D.); = rgsm.

skrivefjer, no. *skrywfjèr æn* (Vens.); pennefjer.

skrivelse, no. *skrywəls æn -ər* (D., vestj.); = rgsm.

skrivemester, no. hjælpelærer i købstæderne i Sønderj., se Kok und. mester.

skrivemåde, no. *skrywmåð æn* (D., vestj.); = rgsm.

-skriven, no. se mellem-.

skrivende, tf. i tlm.: *de æ liq æ skrywəṅ skat* (Andst), ɔ: just så meget som det skal være.

skrivepapir, no. *skrywəpapijr de* (Vens.); = rgsm.

skriver, no. *skrywə æn -rə* (Søv. s.); *skrywər* i best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; i visen: Hans skriver han tjener i kongens gård, Kr. II. 214; en person i kortspillet „svinepisker“ (s. d.); se by-, kjøkken-, stok-, tallie-.

skriveras, no. *skrywəraˑs de* (Vens.); skriveri.

skriverdreng, no. *skrywədræŋ i* (Vens.); = rgsm.

skriveri, no. *skrywəric è* best. *-ə* (Vens.); *skrywərij de* (vestj.); = rgsm.

skriverkarl, no. = rgsm.; i et ævent., Sgr. VII. 184.

skriveræske, no. *skrywərask* i best. *-i* (Vens.); æske, hvori glds folk har pen og blæk.

skrivesand, no. sand til at strø på skrift; bæres til torvs i skindbukser, Kr. Alm.[2] V. 6. 6.

skrivetöj, no. *skrywətòw no* best. *-tòwə* (Vens.); alt hvad der hører til, når man skal skrive.

skrivfejl, no. *skrywfæjl æn* = flt. (D.); = rgsm.

skrivpapir, no. *skrywpapir de* (D.); = rgsm.

skro, no. to. uo. se skrå.

skroble, uo. *de serə å skròvlə* (Lisbj.

Terp), det sidder og snorker el. lign., kan siges, når slim raller i halsen.

skroddel, to. *skroðəl* el. *skrorəl* (vestj.); er den, hvis åndedræt er rallende.

skrodle, uo. *skroðəl skroðlər skroðlət* el. *skrorəl* (vestj.); ralle, som når der er slim i halsen; *de skroðlər i æ hals.*

1. skroffel, to. *skrofəl* (Vejr., Lb.); ujævn på overfladen, som is f. eks.

2. skroffel, no. *skrofəl æn* (Lb.); en slet karl, skældso.

skrofleret, to. *skroflərə* (D., Lild s.); = 1. skroffel; *skroflərə ijs; I skul fo nòj ånt glar i jèr wiñər, de æ så skroflərə, de dær ær* (Lild s.); også knopperet, om töj.

skrofånd, no. se skrogand.

1. skrog, no. *skròq* best. *skròqən* (Lild s.); itk. best. *skròqə* (Vens.). — 1) skroget af et skib; benrad af fugle: höne, and, gås; „af skroget (kragens) der gjorde jeg kongen et skib", Kr. SkV. s. 42. 7. — 2) *skråq æn* = flt., bistade uden bier, men med biværket i (Andst); jfr. skrav. — 3) *et sælə skråq* (Søvind s.); *è gåt sølə skròq* (Vens.); *å, de ær æn skråq* (D.), en usel, mager stakkel, om msker og dyr (vistn. alm.). — 4) *skròq de* best. *skròqə* (Torslev s., Vens.), brusk, se knus; jfr. Aasen, skrov, egentlig noget tomt og åbent; isl. skrokkr hak. skrog, nfris. skrog, Outz. „ein armseliges gerippe"; se op-.

2. skrog, no. *skròw* best. *skròwəð* (Lild s.); tör skorpe på sår.

skrogand, no. *skrofåñ æn* (Lb.); den alm. gråand, stokanden; Sgr. III. 156. 870 kaldes den *skråqåñ.*

skroge, no. *skrogi æn -ər* (Vejr.); udanneligt, formløst mske el. dyr, jfr. 1. skrog; en kalkun (Lemvig).

skrogehöne, no. *skrogihön æn* (Lemvig); kalkunsk höne; *skrogikok*, hanen; *-kywlən*, kyllingen.

skrogis, no. *skråqis de* (D., Søv. s.); itk. (Vens.); *skråis de* (Agersk., Bradr.); hvid is, som vandet er løbet fra; jfr. skrov-is, Aasen, isl. skrof; se spyis.

skrogmåltid, no. et måltid, som kan fylde i livet; *hañ oð æn guə skròw-mòlti* (Lild s.).

skrol, no. uo. se skråle.

skrol, to. *skròl* (Vens., vestj.); hidsig, ustyrlig; *skròl i hwòt* (Vens.), halv forrykt, også Vejr; *hun wa næ wę ər o blyw skrål* (Agger), gå fra samlingen; *æn skrål kål; æ før æ skrål* (Lem), ustyrlige; jfr. Aasen skrull, no. hak. grille; htsk schrulle el. schrolle, lune, mnt. schrul, Sch. Lübb., også plt. Schütze.

skrold, no. se skrolle.

1. skrolle, uo. *skrol* el. *skròl -ər -c skròlc* (Vens.). — 1) tone höjt i luften; vise sig större end det er; falde i öjnene ved skrigende farver; *de ær et så möj som de skrålər te* (vestj.); *de skròlə lòñc hæn* (Vens.); jfr. Aasen, skrull hak. pukkel, top. — 2) føre sig galt op, ikke være ved fuld samling (vestj.), Mb.; *hun lævər hær o skrålər hwær daw* (vestj.), gör sig gal, fører megen og arrig tale, mest om kvinder; göre megen stöj, lege stöjende, om börn; *de æ fålə, som di lævər o skrålər* (vestj.); *æ haw hår stañən o skrålət* (larmet), *a trowr et vi før æn åpkrempər* (se opkrymper) *a hiñ de hæ gåŋ* (vestj.), se skrol, skrude.

2. skrolle, no. *skrål æn -ər* (D., vestj., Søvind); *skrol æn -ər* (Agersk.). — 1) et langt dokument, skrevet eller trykt, spottende; *han løst æn gròw låŋ skrål åp* (Malt); *di hå fåt æn skrål skröwən saməl* (vestj.); jfr. Aasen skrulla. — 2) *fo nåwət o æ skrål* (Lindk.), få noget på rygstykkerne; *han ska ha nåwət o æ skrål* (D.); se skrønde.

3. skrolle, no. i udtr.: *ha skrolər* (Agersk.), have ture, hvor man næsten er fra forstanden; *han fær skrolər* (Bradr.), er lunefuld i stød, hidsig og galhovedet; se skrol.

skrolledagger, no. *skråldaqər æn* (vestj.); et barn, som gör megen stöj.

skrolpandet, to. *skròlpañc* (Vens.); skørhovedet, fra sans og samling.

skrolsk, to. *skrolsk* (vestsl., Bradr.); småtosset; hidsig og galhovedet.

skromp, no. se skrömt.

skronne, uo.
skroni -ər -ət (vestj.);
skronə -r -t (D., Andst). —
1) vrinske, om hesten (vestj., D.). — 2) le höjrøstet, om msker (Andst, Agerskov); jfr. skranne.

skronnegjed, no. *skronəgijəð æn -gijəð* (Andst, Tyrst., Vrads). — 1) en meget leende pige. — 2) den dobbelte bekkasin, se Sgr. II. 95. 2, VII. 59. 281 skronnehors.

skronnehors, no. *skronhås,* nok også *skròməhås æn -ər* (vestj.); *skronəhåsə æn -r* (Agersk.): den dobbelte bekkasin, scolopax gallinago; den lokker heste i bløde, Krist. Alm.[2] I. 92. 65; jfr. skrummeløg; hjejlen piber ynkelig: „hilledø, mi bien!" skronnehorsen svarer, grov i mælet: „æ dær døwl i di bien ino·?" Kr. VI. 299. 373; mens der arbejdes med tørv, siger den til pigerne: „kjør te!" sts nr. 374; jfr. Hazelius VI. 29; oprindelig en hest, Runa III. 15; første gang man hører den, kan man göre et ønske, som opfyldes, Sgr. I. 110. 2 flg.; i en stedremse: *Ræjsby skronəhås,* Krist. IX. 131. 347 (vestslesv.); se pebermø, -svend; jfr. Strackerjan II. 104. 98; horsegumme, horsegjøg, hummegjøg, gummegø, noddregjøg, skrummeløg.

skronnehøg, no. *skronihøq æn* (Silkeborg); = skronnehors; jfr. Krist. IX. 221. 59.

skronnekage, no. *skronəkaq æn -kaqər* (vestslesv.); skrabekager til börnene, når der bages.

skronnesynge, uo. synge skingrende: „å skronnisøng ætte wo dejen", Yuelb. 3.

skronni, no. *skroni æn -ər* (vestj., Sall.); også *skråni* (Thy). — **1)** stærk bagt, tyk pandekage med flæsk (Sall., Thy), skæmtehist., Gr. Gl. d. M. II. 128, Kr. Molboh. 8. 21, 98. 14, se melskronni; bonden æder en kokasse i den tro, at det er en skr-, jfr. Kr. Alm. VI. 218. 514; se pussel. — **2)** *skron* el. *skronkaq* (vestslesv.), skrabekage (s. d.).

skront, no. *skrońt æn* (vestj.); et lille læs af hø el. korn.

skrons, to. se skråns.

skrorrel, to. uo. se skroddel.

skros, no. se skrås.

skrotte, uo. *skrot -ər -ət* (vestsl.); *skròt -ə -ət -ət* (Lisbj.Terp); om den lyd, som grødgryden giver, når den koger; *de skròtə* (Lisbj.Terp); *æ gròð skrotə* (Thy), så siger det ene gryn til det andet: *go təsij, go təsij! „skròt, skròt, koqər a!"* siger gryde.

skrov, no. se skrup.

skru, uo. se 1. skrive.

1. skru, no. *skru æn* (N. Sams). — **1)** på slæden: det bagerste sæde, der går et stykke ud udenfor selve slæden. — **2)** *skru [æn]* (Hell. h.), hvælving over ovnsmunden, jfr. skrue 2; ordet har mulig været brugt i sammensætningen dörskru, Mb.

2. skru, to. *skruw* (Mors); *skruw i æ huwə,* forvildet i hovedet; tf. af at skrue?

1. skrubbe, no. *skropi æn -ər* (Vejr); *skrop æn -ər* (Agger); *skrop æn* best. *-ən* (Vens.). — **1)** en art flynder, platessa flesus. — **2)** *æn skrop* (Agger); *skropi* el. *skropis* (vestj.); *skrop æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), et grovt kvindfolk; tykt kvindfolk; *de ær æn fålə skropi* (vestj., ligeså Vens.); se skrumpe, skrusse; jfr. Læsøbo. — **3)** *skrop,* en pons, der er en blanding af vin, rom, sukker og vand (Agger), mulig vestj., kaldes også *skroppons* (sts.).

2. skrubbe, no. *skrop æn -ər* (Malt); *skropər i -ər* (Vens., Elst.). — **1)** = rgsm.; amerikansk skrubbekost (Malt; vistn. alm.); se gulv-, kar-.

3. skrubbe, uo.
skrop -ər -ə -ə (Vens.);
skròp -ə -ət (Søvind s., Elsted);
skrop -ər -ət (D., vestj., Sall.); ft. tf. *-əð* (Mors, Thy, Agger);
skruəp skrupər skrupət (Agersk.);
skroəp skropər skropət (Bradr.). —
1) rense ved skrubbe (alm.). — **2)** skrubbe sig, ɔ: skynde sig; *skrop dæ no!* (Agger); *„piqən skropə sè ej å hælsə guawtən"*, Grb. 161. 14 (alm.); også: *we do skrop dæ!* (Vens.), pakke dig bort. — **3)** *skrop i· sæ* (D.), spise i en fart; *skrop jæn æ lyw ful* (Lindk.), prygle en. — **4)** *skrop a·w* (vestj.), skynde sig bort; *ve do sijə do skropər a·w* (D., alm.). — **5)** om uld: *æ tow ska skropəs* (Agger), kartes i skrubbinger; se töje; „skruppe ulden sammen", Testrup, jfr. tese; jfr. Aasen skrubba, htsk schrubben uo.; schrubber no. skurekost, mnt. scrobben, Sch. Lübb., eng. scrub no. uo.; jfr. skruppe.

4. skrubbe, no. *skrop æn -ər* (vestj.); *skròp æn -ə* (Søv. s., Testrup); en tot uld, som i karterne har fået en foreløbig behandling, af skruppen kan dannes 4—5 små töjer.

skrubbe-aften, no. „vi havde skr-er hver 8de eller 14de dag og det skulde karlene og drengene med til, da skrubbede vi uld", Kr. Alm.[2] III. 65. 38 (Hors.).

skrubbelime, no. *skroplim æn -limər* (Lindk.); gulvskrubbe.

skrubberi, no. *skropəri·j de* (vestj., vestslesv.); om grovt og dårligt hø, græs; grove tråde i töj, rageri, skrammel.

skrubbert, no. — 1) *skrobərt æn* (Valsb.), en 2. skrubbe. — 2) *skrobərt æn* (Malt), skældso., en slubbert; jfr. V. S. O. skrubbert, en skrubbekost; Schütze IV. 74 schrubbert, også skældso.

skrubbest, to. *skropəst* (vestj.); bedst, smukkest.

skrubbesæk, no. *æn gaməl skropsæk* (vestj.), skældso. til en gammel ko.

skrubbing, no. *skropəŋ -ər* (Agg.); *skropəŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); = *i saməlkår drələŋ* (Vens.); store uldtöjer, der lægges sammen og plukkes i stykker og påny kartes til töjer, se pult, tese.

skrubhule, uo. håndværksudtr.: *å skrophuwəl æn træsku* (Silkeb.), udbore træskoens hul med en naver, hvorved den grove, foreløbige udhuling sker; se skrubtælge.

skrubhövl, no. *skrophöwl æn* (D., vestj.); *skrophæwl* (Agger); = rgsm.; *de æ jawn a·w bår mæ æ skr-* (D.), ɔ: grovt og uordentlig gjort; deraf *skrophöwl* (D.), uo.

skrubkarte, uo. *skropkaə* (Sundeved); karte ulden i store töjer.

skrubling, no. *[skropləŋ æn -ə]* (Hvilsager); stor töje, se 4. skrubbe.

skrubning, no. *skropnəŋ i* (Vens.); = skrubbing.

skrubtælge, uo. *skroptælə* (Silkeb.); arbejdsudtryk om træsko; *æn ska skroptælərəs*, afarbejdes grovt udvendig; jfr. skrubhule.

skrude, uo. *de skrurər; æ højə skrurər* (Lem), ɔ: ser ud til mere end der er; jfr. rue, 1. skrolle.

skrue, uo. se skruge.

1. skrue, no. *skruw æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.; Mors, Thy, Agger); *skru æn -ər* (D.; Søvind, Sønderj.); flt. *skrurə* (Silkeborg); *skrow æn -ər* (vestj.). — 1) = rgsm., (alm.); „de løbbe så igjæmmel skrure å hywl, maskine, røhre å anstalte", Jyd. II. 34. 2 (Silkeb.); *gy skruw* (Agger), ophøre med arbejde for at tiltvinge sig höjere lön; *de gor öwər æ skru* (D.), ɔ: over stregen, se 2. skrive; *hań hær ən skru løəs* (Mellemsl.); el. *dær æ skruwər i hans huwə* (Thy); el. *han lawər skruər* (Malt); jfr. fil-, messing-, rokke-, svans-, sy-, tomme-, træ-. — 2) lille hul tørvestak, spidst opsat, hvori tørvene törres (vestj., Mors, Thy, Sall., Vens.); *æn skòltörə skruw* (Mors). — 3) *skrow æn -ər* el. *-rər* (Lem), lille kornstak; jfr. isl. skrúf itk.; skruv hak. Aasen, skrue, kornstak; se røngle, stuge; klyne-, skejter-, skudtørv-, tørve-.

2. skrue, uo.
skru skru skrur skrur (Elsted s.);
skru -ər skruət skruət (D., Søv. s.);
skruw -ər -ə skruwə el. fl. *skruj* tf. *skruj* (Vens.). —
1) = rgsm.; skrue med en skrue. —
2) *skruw -ər -əð* (Mors, Lild s.);
skruw -ər, skrui el. *skruj, skruj* el. fl. tf. *skruə* (Vens.);
skrow -ər -ət skrowət (Holstebro);
sætte tørv i skrue; *skru törə* (Mors; Lild s.); *skru törə* (Vens.); du kan vel skrue mig de tørv op, når du går ved fårene her i mosen, Kr. VI. 173; *wi røŋlə gröntörən å skruwə knoptörən* (Vens.); se 1. skrue 2.

skruebolt, no. *skrubålt æn* (Søv. s.); = rgsm.

skruedamper, no. *skrudampər* (Andst); *skruwdåmp æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; også: en slem kærling med en skiden kæft (Andst); grovt, knoklet kvindfolk (Vens.).

skruegal, to. *skruwgal* (Agg.); skruptosset.

skruegjænge, no. *skruwgeŋər* flt. (Agger); = rgsm.

skrueløgle, no. *skruløqəl æn -løqlər* (D., vestj., Søv. s.); *skrulòqəl æn -lòqəl* (Søvind s.); skruenögle.

skruemoder, no. *skrumotər æn* (Malt); møttrik.

skruepandet, to. *skruwpańc* (Vens.); forstyrret i hovedet, som har en skrue løs.

skruestik, no. *skrustek æn -ər* (D., Søvind s.); = rgsm.

-skruet, tf. se for-.

skruetvinge, no. *skrutweŋ æn -ər* (Thy, vestj.); = rgsm.; til snedkerbrug.

skruge, uo. *skruq òwər ə* (Vens.), ruge over det i fig. betydn.; *se å skruq òwər nuə;* „skrue", kure, om hönen, gåsen (Ang.); jfr. skruk.

skruk, to. *skruk* (Agger, Thy, Mors, Vejr, Sall., Søvind; Agerskov, Ullerup); *skrok* flt. *-k* (D.; Braderup). — 1) om

hönen, der vil ligge; *hǫnən æ blòwən skruk* (Søvind s.), også om anden (Bradr., måske alm.). — **2)** om en revnet potte, tallerken, træsko el. lignende, på grund af den klangløse, skrattende lyd, den frembringer, når man slår på den; se kluk. — **3)** hæs, om msker (Bj. h.).

1. skrukke, uo.
skrok -ər -əð (Lild s.);
skruk -ər -eð (Agger, Thy; vestj.);
skrok -ər -ə -ə (Vens.; N. Sams);
skroək skrokər skrokət (Bradr.);
skruk -r -ət (Søvind s.). —
1) klukke, om en höne, der ligger eller har kyllinger; *hænən skrokər* (N. Sams); *dæñ tòpəð hön gor å skrokər, hon wel nåk tę å leq* (Lild s.), se klukke. — **2)** om den lyd, som en sprukken træsko, gryde, violin giver fra sig (Lindknud).

2. skrukke, no. *skrok æn -ər* (Vens.); *skrok æn -ər* (Lild s.); *skruk -ər* (Agger); liggehöne; hanen siger: *skrok æ dø, å!* (Lild s.), se kok, kyllinghöne; græde I. 498. 41; *gal-.

skrukkehul, no. et legeudtryk, se Kr. Börner. 561.

skrukkehöne, no. *skrukhǫn æn* (Søvind s.); = 2. skrukke.

skrul, no. *skruwl è* best. *-t* (Vens.); stort, klodset møbel, hus; stort, grimt dyr, kvindfolk; *è li stu skr-*.

skrum, no. *skrom de* (N. Sams); al slags ukrudt i sæd, især agerkål.

skrumle, uo.
skroməl skromlər skroməl skroməl (D., Agersk.); ft. tf. *skroməlt* (Lild s., Vens.);
skròməl skròmlə skròməlt (Elsted). —
1) rumle, larme, også: gå usikkert, så man støder på alle steder; *de romlər å skromlər, nær wi kyər əpo wèj* (Lild s.); *de skromlər i mi maw* (Thy); *hwæm æ de dæ komər skromləñ?* (sts); jfr. skramle. — **2)** koge, således at smag og kraft går af; *koqər æ kafə? — ja, de hå stañən o skroməl læŋ* (D.); jfr. Aasen skrumla, larme, skælde.

skrumlebukse, no. i et navnerim: *Jæp, skræp skroməlbòws* (Lem s.), et slags skældso.

skrumleri, no. larm, noget, der stöjer; da hun hørte, at der var noget skr- til færds, — tager hun til renden, Kr. V. 132; der går noget skr-, Alm. VI. 162. 49, ɔ: spøgeri.

skrumlet, to. *skroməlǝ* (Vejr, Agerskov); *skromlə* (Mors); *skromlərə* (Lild s.). — **1)** ujævn, knudret, *skromlə før, gåŋ* (Mors), på en frossen vej; *haw æ skromlərə* (Lild s.), oprørt, ligeså Agger, vestj., også fig. *de gor skromlə mæ ðəm* (Mors), ɔ: de kan ej forliges. — **2)** om vejret: vanskeligt, uroligt; *skromlə wèjlow* (Mors), vanskeligt vejr; *skromlə vęr* (vestj.), ustadigt vejr med blæst og regn; fig. om msker, *han æ skromlə* (vestj.), ond, vred; *wå får æ skromlə i då* (Agger), gnaven; frugtsommelig (Lem). — **3)** uformelig, grim; *et stǫr skroməlǝ hus* (Agerskov).

skrumling, no. i tlm.: *æn skromləŋs jæn* (Agger), en svær, grov, uformelig genstand; *æn skromləŋs hærgǫr* (vestj.); = skrattings gård.

skrummel, no. *skroməl æn* (D., vestj., Agersk., Lild); itk. best. *skroməlt* (Vens.); *skròməl et -ə* (Søvind s.). — **1)** larm, stöj; *de ga æn stuər skroməl dæñ gåŋ hañ fįl okò·l* (Lild s.); *hwa komər føst təbys å æn un? æ skroməl* alm. gåde, se Sgr. VI. 64. 605; i spøg siges om en mark, som har fået liden gødning: *dæñ fæk æ skroməl å æ moqun* (vestj.). — **2)** om alt hvad der er stort, grimt og uformeligt; *æn grem, stuwər skr- å æn moqun* (D.); *æn stuər skroməl stòðər* (Lild s.), en stor, klodset tigger; *æn stuər skroməl kålmeñəsk* (sts); *è stu skroməl huks, lǫ; è li stu skroməl; i skroməl wuwn* (Vens.); ligeså Thy, Mors, Sall., vestj.; *de æ ræt æn skroməl* (vestj.), en slet, ond mand; *et gaməl skròməl* (Søvind s.), et gammelt skrog. — **3)** skrammel, genstande uden værdi, *„imæl de, dè go få gaməl skroməl ka ha wat teŋ . . . de dè hò wijst sè som kåstbår saqər“*, Grb. 125. 49, også Agger; se lomme-, op-. — **4)** spøgeri; *dær gǫr nåt skroməl dær* (vestj., Agger).

skrummel-i-skrusse, no. *skromliskru·s æn* (Mors); stort brev, omgangsbrev; vistnok også larm, stød, der følger med fald: *dær war jèn gåŋ æn kæləŋ, dæ skul hæn å kyð gòrgəmèj* (gul farve) *fòr fijr skèləŋ, mæn hon kuñ ejt hòw nawnəð, uðən hun ǫik å så əð hiələ tijən, så fįl hun okò·l əpo wèj å så te sæ sial: „dær fèk a æn gwə skromliskru·s! skromliskru·s!“ . . . å dæñ gåŋ hon så kam te*

butikən, sḁ hon: „a skul ha skromliskrus fòr fijr skèləŋ!“ (Lild s.); se skrusse.

skrummelkoge, uo. *skroməlkoq* (vestslesv.); koge overmåde stærkt.

skrummelstykke, no. *skroməlstøk æn -ər* (Lemvig); kæltringestreger og slette handlinger, men også: spilopper.

skrummeltyk, to. *skroməltyk* (vestj.); höj frugtsommelig.

skrummelvand, no. *skroməlwañ de* (D.); opkogt, dårlig kaffe uden kraft.

skrummelvorn, to. *skroməlworn* (Vens.); ujævn, knudret f. eks. om en frossen vej; også: frugtsommelig (Lem s.).

skrummelværk, no. *skroməlwærk de* (Agger); skrammel.

skrummel-øg, no. = skronnehors (Skanderb.); se Sgr. I. 111, III. 159. 898.

skrump, no. — **1**) lille læs (Staby s.), Mb. — **2**) en stærk lyd, et skrald, se Kr. IX. 60. 669; se skrömt.

1. skrumpe, uo. *skromp -ər -əð* (Agger); tf. *skrompən,* også *skrømp i'ñ* (Bradr.). — **1**) krympe ind (Bradr., Agger). — **2**) koge kød halvt; *æ kød æ liq blöwən skrompət,*jfr. 3. skrå. — **3**) *nær de vil skromp let om nat, fæk vi bæjər væjr om daw* (D.), fryse; jfr. htsk schrumpfen, krympe; mnt. schrumpe no. Sch. Lübb. fold på klæder; isl. skreppa.

2. skrumpe, no. *skrompi æn* (vestj.); *skrâmp æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); stort, svært menneske (vestj.); skældsord til et stort, svært kvindfolk, et dårligt kreatur (Vens.), *skrâmpskrèən* best. (Vens.), var øgenavn til en haltende lappeskrædder, se skruppe.

skrumpen, to. *skrompən* (D.); kuldskær, se kuld-.

skrump-ærter, no. flt. gule ærter, tillavede som grød (Bj. h.), Mb., se skrupærter.

skruning, no. *skrowməŋ æn* (vestj.); stort læs; *han kam mæ æn gowə skr-,* ɔ: *så mèj han ku skrow o,* om tørv og lignende.

1. skrup, no. *skrop* (Bradr., Valsb., Ang.); *skrøp et* (Agerskov); *skrov de* (Plougstr.); kratskov, egeporrer o. a. levninger af de gamle skove; *Spaña skröfə* (vestslesv.), Spandet krat; hos Hag. anføres, at i egne nord for Ang. siges skræb og skröb; et „skrup“ er större end et „ryde“; jfr. eng. shrub, busk; se 2. ryde.

2. skrup, no. *skrop de* (Lindkn., Agersk., vestslesv.); *skrov* (D.); en slags ukrudtsplante i sæden, centaurea cyanus, kornblomst, også om pileurt.

3. skrup, no. *skrop æn* (D., vestj.). — **1**) smæk, slag; „kyl hojet moj veggen å gi de et skrop die“, Tkjær II. 90, kaste hovedet mod væggen og give det et skrup der (alm.); få et skr-, ɔ: lide tab. — **2**) et vist stykke vej, forholdsvis langt; *dær ær eñda· æn lilə skrop dæhæ·n ino·* (Malt); se stød, tag. — **3**) forstærkende smsætn., se skrubfed, -koge, -ond, -sulten, -tyk, -tåbelig.

skrupel, no. *skròplə* flt. (Søvind); betænkeligheder; jfr. lat. scrupus, en spids sten.

skrupelere, uo. gruble, grunde over; endelig går han da så længe og skrupelerer over det, at han får udtænkt . . . ., Kr. V. 130.

skrupfed, to. overmåde fed, „vi hå jo tetænt prejsten . . . . den tyk skropfie swothjelmet kvej“, Yuelb. 41.

skrupkoge, uo. *skròpkoq* (Søv. s.); *skropkoq* (Agger); = rgsm.

skrupkål, no. *skropkol dæm* (vestj.); mislykkede, slet udviklede kål; særlig brugt om en bastard mellem turnips og agerkål.

skrup-ond, to. *skropuwñ* (Agger); overmåde ond el. vred.

1. skruppe, uo. *skrop -ər -ət* (D., vestj.). — **1**) give en knækkende, boblende lyd; *de skropər ḁjər fæən* (Vens.); når det i frostvejr knaser, mens man går = *de skrupət uñər æ færər* (Bradr.); *æ gryð stor o skropər,* om den kogende grøds boblende lyd; ligeså: *æ stijən skropər i æ iḻ* (D.), knækker, knaser. — **2**) fjærte lydelig og stærkt; jfr. 3. skrubbe.

2. skruppe, no. *[skropi æn]* (vestj.); pons, bestående af en halv kop kaffe med en snaps rom og en snaps brændevin i, se Jyll. I. 239.

skrupskide, uo. *skropskij, skiər* el. *-skicər, -skį -skit* (Vens.); fjærte larmende; *hąj liqfram skropskiər* (Vens.); i skæmtehist. Kr. KT. 230. 62 svarer bonden derimod på spsm.: „quis fecit?“ — „å nej, min fåer, di har misæl it fessit, di har skropskidt!“

skrupsulten, to. *skropsulcən* (Vens.); *skròpsultən* (Søv. s.); *skropswâltən* (vestj.);

= rgsm.; jfr. skrubb, Aasen, en ulv; se dog Dyrlund, Ark. f. Nord. Fil. XI. s. 189, hvor det henføres til: skrubbe i sig.

skruptidsel, no. J. T. 290, en tidselart, carduus lanceolatus L. (Silkeborg).

skruptudse, no. *skroptos æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *skropətos æn* (N. Sams); *skruptåəs* (S. Sams); *skroptus* (vestj., nordsl.); *skroptos æn -ər* (Thy); *skroptuws* (Agger); *skropəntus æn* (Djursland); *skròptus -ə* (Søv. s.); *skroptusi -ə* (Tåning); = rgsm., bufo; enkelte steder også i betydningen frø (Tåning, Søvind s.); *de ær et få skroptusər o kom i stårkreər* (vestj.), ɔ: det er ikke heldigt at spise kirsebær med de store; *„de æ jet a min æjən søŋful“ soi fañən om æ skroptus* (vestslesv.); tlm. sigter til sagnet om, at da fanden vilde prøve på at skabe lærker, blev det til frøer og tudser, jfr. Kr. VIII. 393. 721-22; ellekvinden går i en skruptudses skikkelse, Kr. IV. 24, VIII. 25, Sagn I. 145. 243 ned. 330. 95. 96. 336. 1111 flg. 1124 flg. 1139, Sgr. IV. 81. 25; jfr. lærke, tudse, hoppentaje, hoppetudse, prog.

skruptudseskind, no. *dær æ skropətosskej på min hæjər* (Vens.), ru hud.

skruptyk, to. *skroptyk* (vestj.); höjfrugtsommelig.

skruptåbelig, to. *skroptobələ* (Agger); overmåde tåbelig.

skrupærter, no. [*skropært* flt.] (Sams); en grød, kogt af ærter, dyppes i mælk, Sgr. V. 60. 475, se ærtegrød, skrumpærter.

skrus, no. *skruws æn* (Lild s.), rystelse, bulder; når du så giver et grumme skrus på bjærgmandens kammerdör, Gr. Gl. d. M. I. 213; *så mot di hòl æn òrənliq skruws* (Lild s.), ɔ: gilde, se 2. skrald 4; *haj fæk ə li skruks uwn i hwòt* (Vens.).

skruset, to. *skrusə* (vestslesvigsk); plump, klodset, ikke veldannet; *hun æ så skrusə.*

skrusle, uo. *skrusəl skruslər skrusəlt* (Lild s.); ryste; nok også om larm af rotter og mus.

skrusse, no. *skruks æn* best. *-ən* (Vens.). — skældsord til en kvinde: *æn gròw skrus* (Andst), stort, fedt kvindfolk, ligeså Vens.; „dæ wa bløven en gue grawå·l (hul) i gwollet, dæh hwo skrudset håd lejen“, Jyd. I. 46. 2; jfr. skrummel-i-skrus, 1. skrubbe, svappe.

skrussi, no. *skrusi æn* (Sall.), en svag, skrattende lyd.

skrutrygget, to. *skrotrøqə* (D.); *skrøtrøqə* (Vens.); pukkelrygget; en gåde: *huəlbòrə muwər* (nav) *å skròtrøqəð får* (fælg) *å tøl skorəhwòðət dræŋ* (eger) *dañsər rojənòm ən smörbrèk,* (smörehul) (Mors), ɔ: hjulet, som løber rundt; jfr. skrut V. S. O. pukkel, se Sgr. VI. 51. 77.

skrutte, no. *skrøt i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *skrot* el. *skrot æn* (D., vestj.); *skrot* (Agger); krop; *haj hòr i gu skrøt! få nuə i skrøti* (Vens.); *stræv o jaw nåwət i æ skrot, vi ka kom uð* (D.), spise noget mad; *hå æ skrot ful* (D.), være mæt; også: *få no åpå skrøti* (Vens.); *han fæk nåwət o æ skrot* (D.), fik prygl = *do ku træŋ te jæn po di skrot* (Agger); jfr. Aasen skrott hak. krop, legeme; se skrøtte.

-skryder, no. jfr. mnt. schruten, snorke, pruste; stor-.

skryl, to. *skryl* (D., Malt); kuldskær; *a ær ål skryl i viñtər*; se krympevorn.

skryle, uo.
skryl skryl skryl skryl (D., Malt, vestslesvigsk); nt. *skrylər,* ft. tf. *skrylt* (Mors). —
1) klage, klynke; *såm skrylər å skår et, å såm prålər å hår et* (Mors); om hingstens vrinsken efter hoppen (vestslesv.); jfr. ronne. — 2) ryste af kulde (Malt); jfr. Aasen, skryla, græde höjt.

skryller, no. *skrølər è* (Vens.): skrantning.

skrylt, no. *skrylt æn* (D.); forfrossen stakkel; *do æ da ræt æn sølə skr-! æn skrylt-Hans!* også: *æn skrøltər* og *skrøltərwon* (Lem).

skrylte, uo.
skrylt -ər -ət (Malt);
skrylt sæ (Agersk.);
skuddre, skultre sig; *a tøwəs* (tykkes) *do skryltər, dær æ da et lus o· dæj* (Lindk.); *skrylt sæ* (Agerskov), skubbe sig; et bor *skryltər* (Brørup), når det går skævt; *go o skrylt a·ð* (D.), være forfrossen, ilde tilpas.

skrymp, no. se skrimp.

skrynt, no. se skrænt.

skryv, no. uo. se skrive.

skræb, no. se 1. skrup.

skræb, no. *skrèb è* (Vens.); skrål,

skrig, klynk, *è gromə skrẹ̀b* (Vens.); *gi æn skrœ̱v a˙ sæ* (Andst).

1. skræbe, no. *skrẹ̱̀b i -ər* (Vens.); *skrẹ̱̀v æn -ə* (Søvind s.). — 1) gåsens udskårne strube (Vens.), se skralde; om msker: *hąj æ gał i skrẹ̱̀bi* (Vens.); *hå̇ taft hans skrœ̱b* (Thy), ɔ: er hæs. — 2) et blæseinstrument, der dannes af de hule, krybende, underjordiske stengler af phragmites communis.

2. skræbe, uo.
skrẹ̱̀b, -ər el. *skræbər, skræbt skræbt* (Vens.);
skrœ̱b -ər skræbt skræbt (Lild s., Mors, Thy);
skrœ̱v -ə -t skrœ̣əvt (Elsted s.);
skrœ̱v -ər -ət skrævt (Tåning);
skrẹ̱̀v -ə -t skrẹ̀vt (Søvind s.);
skrœ̱f el. *skrœ̱v, skrœ̱vər skræpt skræft* (vestj.). —
1) græde stærkt, om börn alm., *hwans skrœ̱bər do fòr, dijn skrœ̱bhals?* (Lild s.); jfr. pjæbe, pylre, skræme, snyle; råbe med skrattende røst (Søvind s.). — 2) om skriget af dyr: höns, gås, ræv (Vens.), især om höns (Thy), om gæs (Mors); *fọr, höns o bạn skrœ̱vər; æ röw skræpt ija˙s, de vel gi waṉ̇ə væjlə* (Lem); jfr. Rietz skräpa, skrige.

skræbeunge, no. *skrœ̱boŋ i* el. *æn* (Vens.); skrigende barn.

skræbhals, no. *skrẹ̱̀bhals i* (Vens.); *skrœ̱vhals æn* (vestj.); skrålhals; navnet på den store rovterne (Lb.), Sgr. III. 156. 869.

skræbhæl, no. *skræwhẹ̀l æn* (Søvind s.); skældsord til kvinde, se skræbhals.

-skræbt, tf. se for-.

skrædder, no. *skrẹ̱̀ər i* best. *skrẹ̱̀ən* flt. *skrẹ̀ərər* (Vens.); *skræjər æn -ər* (D., vestj., Andst, Søv. s., Gram, Braderup); *skræjər* eller *skræ̱ðər æn -ər* (Agger); *skrœ̱jər æn* (Fanø); *skreṟər* el. *skræṟər æn -ər* (vestslesv.). — 1) = rgsm.; *Nels skræjər, Marən skræjəs* (D.); men *skræðə Niəls, skræðə Ma̱rən* (Støvr.); *omå̱˙n ska vi ha kọl, da ska vi hạ̊ æ skræjərər* (D.), kål hørte til, når man havde skr-, se II. 355. 10 a; om dagen sad skr- på bordet ved sit arbejde; om aftenen på en stol under lampen; på en omvendt smörkærne blev saks, nål og tråd lagt (vestslesv.); jfr. visen, Kr. SkV. 293. VI; skr- sidder på bord for at undgå at ædes af so, Kr. Molboh. 106. 328. 29, Sgr. III. 72. 250, VIII. 185. 780. 81, XI. 114. 22, Eftersl. 214. 178. 79, Gr. Æv. III. 97; *i stọi skrẹ̱̀ər å i si̱i sme, di hør ina̱˙n te* (Vens.), en anden ɔ: djævelen; *æn stå̱nəṅ skræjə, æn soŋəṅ tœ̱skə å ən grœ̱jəṅ sme, de æ di usləst fålk, dær æ te˙* (Tåning); *æn staṉ̇əṅ skræjər o ən seð̱əṅ kọḳənpiq ær ẹt guw̱ə o ha i ən gọr;* jfr. Gl. d. M. III. 218. 22, Sgr. II. 234. 72, Kr. IX. 42. 458, Ordspr. s. 169. 258, Thiele III. nr. 220; jfr. flöjtende piger, galende höner og brölende kør dur ikke, Ons Volksl. VIII. 230. 55; hans mesterstykke er at springe ned fra bordet og stikke öjet ud på en lus, så kæben ikke beskadiges el. stikke myg i flugten, se Molboh. 106. 330-31; til skr-s håndværkstöj hører alen, nål, persejærn, perselap, ærmetræ, vinkelmål, saks, syring, synål, kridt; „Jakob Skræjer gik mæ hans pæhs å saws ve hans loer", Kr. VI. 351. 236; *smæj o skræjərər, dẹ ər uuṅvæ̣rlə fålk* (Andst); *dær æ kon tåw̱ glå̱ daw̱ ve æ skræjər, o de æ dæṇ̇ daw̱, di koṃər o dæṇ̇, di gọr* (vestj.); har været dygtige til at fortælle æventyr (alm.); jfr. Urdsbr. V. 173, DgF. II. 79 (Skotl.), Campb. Tales I. VI; skr- som bliver degn, skoleholder, Krist. Alm. VI. 253. 633. 38; for at et barn kan blive skr-, binder man det en syring i klæder ved dåb, Sundbl.[2] 14; skr- har i slgn. med smed været lidet anset i Danmark; i Sverig „sockenskräddare", Sundbl.[2] 124; de var „bjässar" på landet, Hazel. IV. 9; vidste besked med alle giftefærdige piger, Wigstr. Folkseder 36; jfr. FbJ. I. 173; deres sylön, Säve, Åkerns S. 103, Stolt Opt. 40; skulde betale en kande vin for et nyt snit, Hofb. Nerike 194 anm.; skr- siger, når man spörger ham om hans stand: *a ər ẹt skræjər, mən jæṇ a dæm̱, dæ gor o sy̱r få fålk* (vestj.), el. . . . *a søjə* (Søvind); — skrædderne er ikke „folk", men „skræddere", kun når de går i kirke sammen med andre, hedder de folk: „der kommer kirkefolket!" Fb. Fr. H. s. 15; i en byremse: „Lemming skræddere", Sgr. V. 25. 51 (Hjelmslev h.); — er storsindet; hvem er de tre stolteste skabninger? — en hingst, en kok og en skrædder (D.); kunde der skaffes et regiment skr-, som ej var

storsindede, blev der fred, Kr. Alm. VI. 75. 159, jfr. Fb. Bondeliv 186; han klipper (s. d.) ej, men skærer (s. d.), Kr. Alm. V. 9. 23; — skr- er for det meste skrøbelige el. vanføre msker; *skomaqərər o skræjərər æ ğan vanfør æṅtən mæ jet ælər añt* (Fredericia); de har i ældre tider syet både mands- og kvindeklæder og går i Vestj. endnu jævnlig fra sted til sted og får kosten, hvor de syr; jfr. Folklore Journal II. 190, W. Gregor 58 „perambulating tailors"; Kennedy Fict. 169; — skr- er let og lille og magtesløs: *æ skræjər ær et añ ən röw å ən añən minəsk* (Andst); jfr. „trois tailleurs pour faire un homme", Tr. pop. IX. 570; skrædderen med halvandet lod, *de æ de mjæst, di væjər; stowər owr o gasimor* (gassemod), *de æ de jænəst, di æjər* (vestj.); bliver stjålet med sengetöj, Kr. Sagn IV. 536. 16. 17; en frygtsom person har ikke mere mod end halvanden skr-, JK. 412 anm.; *dær gor atən skræjərər o ən puñ, så må di eñda· ha ærmtræ o pæsjan mæ* (vestj.); skr- skal have et persejærn i lommen i blæstvejr for ikke at flyve bort; skræddere og ulvefise har det ikke godt i blæsende vejr (Vens.); de vejer 7 pund stykket, Urquell VI. 63, P. Volksk. IV. 41, VI. 44; fanges i et spindelvæv, P. Volkskunde I. 182. 13. jfr. 90; „tænkte a ikke nok, der var et hul!" sagde manden, da væltede han over en skrædder; *dær ska fæmtən skræjərər te o vælt ən låp åp að ən fjæl* (D.); 24 skr- skulde trille en muselort op ad en trappe, Kr. Molboh. 106. 327; 16 til at vende en pandekage, J. Saml.[3] I. 92; *fæmtən skræjərə ka il bæ et råjən èq* (Tåning); *syw skræjərər ka dañs o æn ark papi·r*, Sgr. V. 27. 98; *jet gåŋ vå dær niånekəntik* (99) *skrerərə, di vil ha dæm et bal, så fæk di æn stæjt luəs, dæñ spist ål di niånekentik skrerərə aw, så vil di ha nåwət å dreək, så fæk di et kåp vañ, dær dråk di ni- skr- aw, så vil di dañs, så dañsət di o et blaj a et træ, så vil di sin såw, så såwət di ål i et halmstroi; law di sin såwət, kåm dær æn muəs å gør dæm vakən, så flöj di ål ur a et løkəlgaf* (Ellund, M. Slesv.); — skr- er usel, forfrossen, krysteragtig, får prygl af sin kone, Gr. Registr. nr. 103 b; *tyñ, smal som ən skræjər; a frys som ən skræjər*, er en forfrossen stakkel; *æn fåkre·mpət, krompən, frøsen, kryvily· skræjər* (vestj.); *han ær enə kysən skrerər* (vestslesv.), om den modige; *„liq tapər!" så han æ skræjər, han slåwəst mæ æ kåk o æ møðəŋ* (Malt); hans værge er at smide persejærnet og løbe; *„smolər ær åsə brø!" soj han fañən, da år han ən skrerər* (nordslesv.); hvad der kurerer smeden, slår skrædderen ihjel; „det var skidt", sagde skr-, han bed i en lort, Kr. KT. 233. 70; *„de ær ən tåŋ byrdə!" sǫ skrèən, hąj slæbt pæsjant ætə sæ* (Vens.); skr- er stærk i ånden, ej i kræfter, Kr. Alm. VI. 25. 60; „en skræjjer å en ski, di hå jet å beti", J. Saml.[3] I. 92 (Mols); *skrèərn skal ha òlc de gu, fålk hǫr, om de ær i så ə rèn hönseq* (Vens.); — skr-s skilt er tre lus i en rød klud, Sgr. III. 188. 83, den røde klud er vel hentydn. til den røde hudfarve, fnat volder, jfr. „Skredder-Liberie", Holb. Mindre poet. Skr. (1746) s. 61; Levin, Wessels Digte (1862) s. 278, se skrædderklø; *„de æ snært klepət!" så æ skræjər, han klepət æ röw å ən lus* (vestj.); *æ tow ən i æ ræñ, lisom æ skræjər tow æ luws* (Thy); — i det hele er der forbindelse mellem skr- og lus: *„we do sparkəs?" sǫ skrèən te luksən* (Vens.); *„galå·p!" sǫ skrèən, hąj rę på luksən* (sts); også siges: *åpå kati*, Grb. 234. 100 el. *åpå törəstaki* (sts), der bruges som et hånligt tilråb, når man møder en skrædder; *han hår ət i æ huwə som æ skræjər æ lus* (vestj.); da han klippede lusen af den fornemme mands kjole over, delte den med svenden og spiste den, fik han adeligt blod, drengen slikkede saksen, se J. K. 359. 1081, Sgr. II. 84. 411, VIII. 186. 781, Kr. Almuel. V. 8. 18, VI. 42. 110; skældes ud for luseknækker, Kr. Almuel. V. 9. 22; kaldes „spetluis", Dania I. 191; jfr. Z. f. M. I. 410. 6, P. Vlk. IX. 93; syr skr- på nyt under prædiken, bliver töjet fuldt af lus, Krist. Alm.[2] III. 62. 323; — ligeså med so: *„skèmt mè di liqmąj!" sò skræən te hans sow*, Grb. 243. 92; *æn skræðər å ən sow, de æ tòw; æn skræðər å ən lǫət, di æ snå ğǫət* (S. Hald); vise om so og skr-, se Sgr. V. 1, XII. 81 flg., jfr. Eftersl. 236. 59, Kr. SkV. s. 221. 67; — fra gl. tid hefter beskyldn. for tyveri på dem; *dær ær*

ålər så riq ən skræjər, han stæl jo da ən kluð (Kold.); *„æ wån gör ət!“ så æ skræjər, han stol ən læp a hans æjən bòws* (D.); jfr. Sgr. II. 233. 851; — *nær ən komər ən mølər, ən bågər o ən skræjər i jæn sæk o restər əm, så æ dæn føst, dær komər uð ən tyw* (vestj.); jfr. Sgr. III. 187. 61, VIII. 188. 87, Folkl. Rec. III. 76, Suffolk Folkl. 142 øv., Ndl. Volksk. IX. 146. 148, XIV. 20, Tr. pop. IX. 501; *de tæjər fåvi·t, lisom æ skræjərs ywn* (Malt); slgn:

„wå skrædder håller å· hans saws;
— somti mier end somti —
å tøwet han klipper sæ sjæl en hjaws;
— ejå, mier end a ka sej å“ —,

Blich. III. 538; slgn Nordl. Barnv. 240. 25, Gr. K. M. nr. 35; jfr. samvittighedsklud; — skr- er fattig; *ve æ skræjəs basəl oð di æ bån,* el. *æ to å æ bån,* jfr. barnetår; el. *löwən di et uðən jæn klomp o dæn ga di æ hun* (vestj.); el. *da spist di æ barn, mən de vå kon a sokə* (Åbenrå); tydningen er jo måske, at „barnen“ (sæll.) betyder skover og mulig står i forbindelse med plt. „bernen“, „barnen“ = brennen; altså: de måtte skrabe gryden; se Sgr. III. 89. 292; *„når ət komər, så komər ət o jæn gåŋ!“ så æ skræjər, han fæk æn par båws o væn* el. *æn pår lofhaŋklər å bøð jula·wtən* (vestj.); *de skræj, lisom råtfjæt i æ skræjər* (vestj.); — han er tilmed uduelig: *de ka sawt fæjl så· möj!“ såj han æ skrerər, da såt han æ lom baq å* (vestslesv.), el. *„de trækəs nåk i law!“ så æ skræjər, han pasət æ ærm i om o æ røk* (D.); jfr. Busch Volksh. 142; han syr sild til buksesöm, Eftersl. 214. 79; *dòwən skrerə tajə laŋ nåls* (Åbenrå), ɔ: lange garnender at sy med; jfr. han arbejder omkap med fanden, som har lange nåls, men vinder ved sine korte, se Arne Slagelse s. 40; Segerst. 14, Amins. IV. 114; jfr. Folkl. XII. 372; — *„alles mit måsən!“ soj han æ skrerər, da boŋkət han hans kun mæ ær al* (Åbenrå); *de ær ən skit skræðər, dæ sèjər å sprækər it åp; æn skræðər uðən krið, dæn ær it bæjə war en å øwsbəskið* (Randers); *ka ən fin ən skræjər uðən saws o krið, så må ən slo ham ihjæ·l* (vestj.); *nær æ suwəl sken o de ræn, komər dær ən skræjər åp i æ heməl o siw skomaqərər te Hækənfælt* (Fredericia), se 1. regne; *væk mæ æ pålt* (pjalterne), *æ skrærər vel dans* (vestsl.); *„tòw no let!“ sò dæ lam skrèər, „å læ dæ spè skij!“*, ɔ: giv tid; *„de komər an åpå swent!“ sò skrèən om å faŋ wijb-oŋər* (Vens.); „du kører skr-s mødding ud!“ kan siges til en der glider og falder, Kr. Ordspr. s. 221; — når skrædderen siger: *„a komər straqs!“* så betyder det om otte dage, siger han: *„a komər knap!“* (snart) er det om tre uger; 100 beskedne skræddere er ej til at skaffe, Sgr. X. 229. 537; godt middel mod gigt er at sætte et persejærn lånt hos en ordholdende skrædder på det syge sted, Sgr. XI. 98. 174. 76; remse om den uordholdende skrædder, Sgr. V. 60. 477 flg., Ant. Nielsen, Landhåndværkere s. 21, Kr. Molboh. 106. 332, Dyrefabl. 222. 91, SkS. 113; jfr. Wh. Vlk. XII. 219, se Dania I. 189; slgn „fünf Ellen geben ein Paar Handschuhe, wenn der Schneider kein Schelm ist“, Busch. Volksh. 20; — præsten vilde ikke kaste jord på skrædderen, Sgr. I. 218. 1208, Grundtvig Æv. III. 97; *de fåslo· lisə mø, som i skrèər i helwədə* (Vens.); der er mange skræddere i helvede, J. K. 257. 2; en mensvoren skr- er bleven til sten, JK. 259. 4; fanden slipper løs mod løfte om ej at ville tage andre af landets folk end skrædderen, Kr. V. 228. 229, jfr. fanden modtager ej skr- i helvede, P. Volksk. VII. 54. 7; skomager vil slagte sin halvdel af gris, han har fælles med skr-, Eftersl. 228. 238; konen bilder sin mand, skr-, ind at han er død, Sgr. XI. 111, jfr. Liebr. Volksk. 128; — hist. om den halte skr-, der bæres til kirken og kyses, se Kr. Alm. VI. 60. 135, 163. 353, 177, jfr. Wigstr. Sagor 90; — den tapre skr- slår 15 med ét slag, se Gr. Registr. nr. 94, Grimm K. M. nr. 20; Uglspil lærer skr- at slå knude på tråden, Kr. Alm. V. 8. 20, Molbohist. 165; skr- skal tage mål af Holger Danske; han tror, det er utöj, Kr. Molboh. 105. 326, Thiele II. 311; de går ind i hans sværdskede, Kr. Alm. V. 8. 19; — skr-, smed, snedker i pagt m. fanden, skr- frelser dem, Kr. V. 230; nævnes, Kr. V. nr. 41. 42, s. 329. 333, VII. 283; frelser fortryllede prinsesser, Kr. V. nr. 41, s. 321; 12 skr- syr rød dragt, 12 blå, 12 guldgul, Kr. VII. 128; 15 skr-, Kr.

Æv. III. 10; får öjne stukket ud, Kr. VII. nr. 42 s. 260, Grimm K. M. nr. 107; — i vise:

femten skræddere var der,
te den særk skulde skær' og sy,
somm' håj hjemm' i Ribe,
å somm' i Ribe by;

Sgr. III. 18. 2, Kr. II. 339. 2; — i rim:

„ja, kragen er nyttig til mange slags ting,
af fitten der gjorde vi skrædder-ring,
den ring, der var så stor og så vi',
femten skræddere kunde få djer nejes deri",

Kr. II. 331. 16. 17, Sgr. VII. 18. 21. 19. 7;

„af røven der gjorde han skrædderen et krus,
hvoraf han drikker sig mangen god rus",

Sgr. IV. 98. 12; „der bor en skr- helt opp' på bakken", Kr. IX. 147. 388; — det 11te skrædder-bud:

„gå ej fastend' ud, det gör såmangen dåre,
æd og drik ved hver mands bord, så får du tykke låre!"

Kr. Börner. 373. 28; — i remser: *skrè̱ən mæ rè̱ən, mæ reŋi i ròwən, hąj skị i hans båwsər, hąj bańc, de wa lòwn* (Vens.); *skræjərən hań søjə mæ nọl å trọ, hans kòj* (kodde) *æ låbən åp, dæṇ søjə hań pọ* (Skanderb.); —

„skrædderen med sin snippede snude,
han sad i helved' og klippede klude",

Kr. XI. 301. 3, jfr. Dania III. 184; „mig forlov, I skræddere, jeg en vise sjunger", Kr. SkV. nr. 74; „A. B. C., se hvilken skræddere!", nr. 75; — navneremse: „Rasmus skr-", Krist. Börner. 95. 814; i Ulsted var der for nogle år siden følgende skræddere: „hop-, lang-, Katrine-, peber-, flyve-, ilder-, katte-, Niels-, brygger-, skytte-, Krænskrædderen, Kr. Alm.² VI. 138. 34; i mandvalgs visen: „vil du dig en skr- have?" Kr. SkV. nr. 36. 42. 78; „en skr- tro, men han havde lus i både hoser og sko, nr. 33. 5; „Fedtegaden, hvor skrædderne hænger ved katteskindet, Kr. Börner. 416. 54; „a kam te en skrærrer, dær soer å vænd si tærrmer", sts 434. 89; „den rødkopped skrædder", sts 410. 30; — gennem den halte skr-s gang lød det hans bryllupsdag: *„a hå fåtrø't øt!"*, genn- den hinkende bruds: *„hwa dær æ' ġọr, de æ' ġọr!* Kr. Alm. III. 112. 391 (vestj.); — hvorfor en hest ikke bliver skr-? svar: fordi den æder foderet (alm.); jfr. „han trampar på sömmen och äter upp fodret", Rääfs Saml.; P. Volksk. V. 186; — historier om skr-, Kr. Alm.² V. 9. 14-18; stjæles i sengklæder, sts 75. 09; den lamme skr- bæres, Kr. SkS. 64; jfr. fremdeles historierne sts s. 224; hans regning på vers, Kr. Alm.² VI. 145. 65; hans jordefærd og ligtale, Kr. KT. 135. 65. 66, SkV. s. 294. 1; endvidere: Fb. Skræddernes Saga, Dania regist. X. 216, Bondeliv s. 108. 140. 186, Fra Heden s. 69, C. Nyrop, Lavenes indbyrdes Rang s. 17 flg., Kr. Ordspr. under skrædder; vise om en skrædder, der blev præst, J. Saml. VII. 134, Anton Nielsen, Landhaandværkere (1889) s. 17 flg.; jfr. endnu Meyer Vlk. 196, Luzel, Soniou s. XXVII ned., Møller, Fr. Sagn s. 81, Northall, Rhymes s. 283, Sébillot, Curiosités des Métiers: Tailleurs; — kraftleg: „slå skrædderen af bænken", Kr. Börner. 608. 63; jfr. Aasen skræddar el. skraddar; isl. skraddari hak.; skrædda, uo. Aasen, „sy klæder, vel egentlig skræda: klippe, jfr. eng. shred, skære i strimler", mnt. schroden el. schraden, Sch. Lübb. det samme; schroder el. schröder, skrædder; se kjønk, luseknækker, nisse, orne, persejærn, pilsi, præst, samvittighedsklud, skomager, tøger; bukse-, fikke-, fip-, halm-, hjappe-, hoppe-, kagle-, karle-, kaskjet-, kejte-, klabe-, kryb-i-ly-, kvinde-, lappe-, pebbel-, pige-, pind-, pinkel-, pjatte-, ri-, rimpe-, smut-, spelte-, stik-i-rend-, vippe-, vogn-, vreden-. — **2)** mejselen på smedens ambolt til at overhugge jærn med, deraf talemåden: *di hår øt så uńt som æ smæjs skræjər;* navnet mulig fordi mejselen sidder ovenpå ambolten. — **3)** en langbenet myg, tipula oleracea (vestj.), se skrædder skrinkelben; en alm. løbebille, carabus, Sgr. VII. 16. 77 (Sinding s., Hids h.). — **4)** en omgangsbet i kortspillet: trekort (vestj.); jfr. vip nr. 6. — **5)** *skræjərə* (Himmerl.), frøene af brøndsel, bidens L.

skrædderdans, no. en glds dans, hvori den arbejdende skrædder efterlignedes, har utvivlsomt været kendt i Jylland, såvelsom skomagerdansen og andre lignende, se Sgr. VIII. 96. 109, P. Volksk.

Vl. 149 med tilhørende rim; jfr. dans, suderdans.

skrædderdreng, no. *skræjərdræŋ æn* (vestj.); *skrędræŋ i* (Vens.); = rgsm.; også skældsord, se potteskår.

skrædderfedt, no. to lispund skr- i remse, Kr. Börner. 422. 67. 69 jfr. 434. 89.

skrædderfut, no. *skrèfut de* best. -ə (Vens.); støv og fnug ved skrædderarbejde.

skræddergalop, no. *skræjərgalå·p* (Malt, D.); *skrerəgalå·p* (Åbenrå); løb og spring på en særegen måde: *ræn i skr-:* göre et kort og et langt spring afvekslende med den ene og den anden fod.

skræddergrød, no. *skrerərgrøər di* (Valsb.); lind grød, „hvor tynd den end er, den er dog tyk nok til at en skrædder kan danse på den", Fb. Fr. H. s. 15.

skrædderklø, no. fnat; *„hąj blòw ræjti smor ęj få skræə-klø"*, Grb. 5. 18; årsagen til, at de omvandrende skræddere i ældre tid alm. havde fnat, må søges i deres omflakkende liv og den store urenlighed, de tit kom i berøring med; denne sygdom kalder Holberg skrædderliberi, på tysk kaldes den schneidercourage, schneiderkurzweil, Grimm Myth.[2] 1112, se forøvrig Dania I. 189 flg.

skrædderknæg, no. *skrèəknęq è* best. -ə flt. -*knęq* (Vens.); skrædderknæk; *lyst hå fåt è skr-*, ɔ: lyset har fået et vridt el. knæk til den ene side; skrædderne forstod nemlig, når de arbejdede i et hus at give lyset et sådant knæk, at de fik broderparten af lysningen, jfr. Kr. Alm.[2] III. 178. 08.

skrædderlag, no. *æ skræjərlaw* (vestj); mørkningen.

skrædderlap, no. skældsord: *din elændiqə skræjərlæp!* (D.).

skrædderlys, no. *skræjərlys æn* = flt. (vestj.); tykkere og bedre lys end sædvanlig bruges, som støbes og gæmmes til brug for skrædderen, når han kommer og syr (vestj.).

skrædderlære, no. *skræjərlær æn* (D.); *skræjəlę̀* (Søv.); *skrèlèr æn* (Vens.); = rgsm.; *kom i skræjərlær* (D.); *hąj skal i skrèlèr, hąj æ få klèjn te bǫjarbəc* (Vens.).

skrædderløb, no. i tlm.: *gyjər æn skæjərlåf að æ byj* (D.), besørge et lille byærinde i mørkningen.

skrædderlön, no. *skræjərlǫ̈n* (Andst); betaling til skrædderen for udført arbejde; *de ær ęt æ skræjərlön war* (D.); også siges i slagsmål af den, der har slået en anden fordærvet: *a ska nåk bətål æ skræjərlǫ̈n få· dæ!* (Andst), ɔ: hvad det koster at blive lappet sammen.

skrædderpige, no. *skrèpiq æn* (Vens.); *skrèðərpijq æn -piqər* (Lild); sypige; *wi ska ha skrèðərpiqər tę å syj, å di syr òsâ kǫlklèjər, fòr wi hår snår ęŋən kǫlskrèðərər* (Lild s.); en el. flere skrædderpiger i sognet . . . gav sig af med eller gjorde en slags forretning af at pynte brude (Råbjærg s.), J. Saml. I. 308; de første alm. forberedelser til julefesten var, at der skulde anskaffes en del nye klæder, og skrædderpigerne, — mandfolkeskræddere gaves dengang ikke i de nordligste sogne i Vendsyssel — var meget optagne og måtte arbejde til langt ud på natten for at overkomme så meget som muligt; — skönt fortjenesten med skrædderhåndværket dengang kunde synes ringe, f. eks. 12 øre for at sy en fruentimmerkjole og lige så meget for et par bukser, havde det dog meget at betyde at være skrædderpige, og hvor de „syede", samledes karle fra nabostederne om aftenen; pigerne sang viser og karlene spillede kort, ikke om penge, men om pigerne, og der sattes megen pris på at vinde de könneste; Gaardboe, Julefest på landet i det nordl. Vens., J. S. X. 76, se Dania I. 173 flg.; skr- vil stjæle ligesom skrædderen, Kr. Molboh. 6. 17; fortælling om skrædderpigen der står skrifte, Kr. Almuel. V. 8. 21, se karleskrædder, syster.

skrædderpjalt, no. *skræjərpjalt æn* (D.); skældsord.

skrædderrömme, no. i rimet: *hæ hæ hem, de æ skræjərrem!* (vestj.), ɔ: således som skræddere römmer sig.

skræddersaks, no. *skrerərsaws æn -ər* (Agersk.); *skrèsaws æn* (Vens.); = rgsm.

skræddersejser, no. *skrèsèjsər æn* (Vens.); = skræddersaks.

skrædderskrinkelben, no. i börnerimet til de store myg, stankelbenene:

skrerə skrerə skreŋəbeən!
flyw åp i æ værər mæ æn pålt om æ beən,

stræəv raj å kom jæm iĝæ'n!
di kun lekər i basəlsæŋ
mæ tre smo oŋər,
dæn jæn vår æn skulər
di añər æn skæləm å æn tyw,
(Valsb., også vestj.); „skr-, skr- skrinkelben, sæt mig en lap på mit venstre ben", Kr. Börner. 375. 50.

skrædderspil, no. *skrèəspel è* (Vens.); et spil trekort, når hver af parterne får ét stik.

skræddersteg, no. lever og indmad af slagtet dyr, Kr. Alm.[2] IV. 61 (N. Sams).

skrædderstund, no. *æ skræjərstuñ* (vestj.); mørkningen, da skrædderen tager sig frihed, inden der tændes lys, jfr. Sgr. IX. 207. 631.

skræddersvend, no. *skræđəswæn æn* (Agger); *skrèswæn i* (Vens.); = rgsm.

skræddersved, no. i tlm.: *olfæđər* (ålefødder) *o skræjərswęđ æ gåt te manə dijəl* (D.), . . . dersom man kunde få det; jfr. smedebrændevin.

skræddersyning, no. *skræjərsə̀jnəŋ* (Søvind s.); = rgsm.

skræddervip, no. „vip" betyder: tjat, let slag; *dær ska ti skræjərhwep te jæn smæjslaw* (vestj.), se vip, vippe.

skræddre, uo. bruge skrædderhåndværket; *han har skrerərət i manə år* (vestslesv.).

skræer, no. se skreder, skrædder.

skræfle, uo. se skrævle.

skræg, uo. ft. se skrige.

skræg, to. *skræq* (Agersk.); hæs, som taler med rusten stemme.

skræj, no. se skred.

skræjer, no. se skrædder.

skræk, no. *skræk i æn* best. *-i* el. *-ən* = rgsm.; *„hæləns ha di nåk eñc slopən mè skrèkən jènər"*, Grb. 138. 17; da bødlen huggede med halmstrået, var narren død af skræk, Sgr. XI. 2. 4; jfr. htsk schreck.

skræk-and, no. en art vildand, der er vanskelig at få at se, Sgr. V. 36. 281 (vestj.); se skrække, uo.

skræk-dråber, no. flt. lægemiddel, udleveres tinctura chinæ; sk-pulver, pulv. epilept., March.

1. skrække, uo. *skræk -ər -ət* (vestj.); om bekkasinens lyd; jfr. Aasen, isl. skrækja, snadre; skrækja no. en slags and.

2. skrække, no. *skræk æn -ər* (vestj.); den såkaldte enkelte bekkasin; også fællesnavn for bekkasinerne, scolopax; jfr. Sgr. III. 155. 867.

3. skrække, uo. *skræk -ər -ə -ə* (Vens.); = rgsm., vist låneord; jfr. kyse; for-.

skrækkelig, to. *skrækələ* (Andst); *skrækələ* (Vens.); = rgsm., men vist kun spøgende; *„de æ skr-!" så Klaws, æ kåk bęđ ham* (Andst); *de æ skrækla teŋər mæ di böərn!* (Valsb.); se for-.

-skrækkelse, no. se for-.

-skrækker, no. se for-.

skræl, no. *skrel æn* (Lindk.); et tyndt lag; *graw æn skr- aw; de ær æn sær tyñ skrel, do skær, gi mæ æn mælmađ* (D.), en tynd brødskive; se æble-.

skrælle, uo.
skrel -ər -c skrelc (Vens.); ft. tf. *skrelət* (Andst, Malt, D., Agersk.);
skrèl (Søvind s.);
skral -ə -ət -ət (Elsted);
skræl (Bradr., Agger, Vejr). —
1) = rgsm.; *skrel katø'flər* (Malt); *skrèl ȩvəl* (Søvind s.); *è skreli* (Vens.), en skrællen. — 2) plöje en tynd fure; *de æ no usəl plåwən, de blywər skrelət* (Lindkn.).

skrælleplove, uo. *skrelplåw* (D.); plöje overlig en tynd fure, så ploven skræller markens overflade tyndt af.

skrælletække, uo. *skræltæk* (D.); = skindtække (s. d.).

skrælling, no. *skrèləŋ et -ə* (Søv. s.); *skreləŋ de* (Thy); *skræləŋ* (Agger); *skreləŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.). — 1) afskallet hud på æbler, kartofler; se kartoffel-; *de war æn gaməl skik, te æ lel ywldaw sku wi ha stèqt skrèləŋ te əñən* (Lild s.), skrælling af kød, tynde afskårne stykker; se æble-. — 2) *i sølə skreləŋ* (Vens.), person med svagt helbred; i stedremser: „Langemark skrellier", Sgr. V. 24. 49; „Torup skrællinger", Sgr. XII. 142. 365 (Sams), og her sagtens skældsord; jfr. Aasen skræling, isl. skrælingr hak., en som har svage kræfter.

skræme, uo. *skræm -ər -ət* (Agersk., Bradr., Ang.); frembringe en hæs lyd; en trompet skræmer (Agerskov), ligeså börn, der ikke rigtig græder; tale hæst (Ang.); jfr. eng. scream.

skræmme, uo. *skræm -ər -t skræmt* (Vens.); = rgsm., vist låneord.

skræmsel, no. *skræmsəl [et]* (Gj. h.); best. *skræmsəlt* (Vens.); = rgsm.; *et par ælgaməl ujlöwət nåwə, te skræmsəl får dl meñəskə, dæ sǫ dæm*, Kr. IX. 221. 59; jfr. Aasen, skræmsl itk.; fugle-.

skræmskade, no. *skræmskar æn* (Hadersl.); vistnok skovskaden, se Sgr. III. 157. 881.

skræmvorn, to. hæs (Ang.).

skrænke, uo. i forb. *skræŋk sæj iñ* (D.), indskrænke sine udgifter; jfr. htsk schränken, afgrænse ved skranke; mnt. schrenken, Sch. Lübb., også indskrænke.

-skrænket, tf. se ind-.

skrænt, no. *skriñc* el. *skreñc* el. *skræñc i* best. *-i* flt. *-ñc* (Vens.); *skrænt æn* (S. Sams); *skriñt æn* (Søvind s.); *skryñt æn* (N. Slesv.); = rgsm.; *go po skriñci* (Vens.); *liq uc po skræntən* (S. Sams).

skrænte, uo. *skriñc*, *skreñc* eller *skræñc -ər -ə* (Vens.); *skrænt* (S. Sams), glide ud; fig.: *de skriñcər får ham* (Vens.), glipper, slår fejl.

-skræp, no. grundbetydning? se Harbo-, mellem-.

skræplærke, no. bomlærke, emberiza miliaria, Sgr. V. 37. 294 (Sall.), se hårvindel, hårfugl.

skræpand, no. *skræpåñ æn -æñər* (D.); *skræpañ æn -æñər* (vestslesv.). — 1) navnet på den störste slags vildænder (D., vestslesv.). — 2) skældsord til en kvinde, som fører sladder (vestslesv.).

skræpning, no. *skræpning* (Agersk.); smeldet i enden af piskesmækken, jfr. skraldning.

1. skræppe, uo.
skræəp skræpər skræpət (Agerskov, Bradr.);
skræp (D.);
skræp -ə -ət (Elsted). —
1) om andens lyd, Sgr. V. 78. 624 (Skive), jfr. roppe; om agerhöns, Sgr. V. 36. 279. 80 (Sall.); om frøernes lyd (Vejle, Horsens, Randers). — 2) brovte, prale, Mb. (Horsens); se mellem-; jfr. Aasen, skreppa, give en skrabende lyd; Rietz. skräppa, kagle, om höne.

2. skræppe, no. *skræp æn -ər* (Hmr. h.); *skræp æn* (Silkeb., Elst.); mellemmadskasse, jfr. tejne, trøster; posen af kalveskind, som violinen føres i (vestslesv.); jfr. Aasen, isl. skreppa hak. ransel, tornister; eng. scrip.

3. skræppe, no. *skræp æn -ər* (D., vestj.); *skræp æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); flt. *skræpə* (Søvind); navn på flere slags bredbladede planter, rumex L. (vist alm.); hestehov, petasites officinalis Moench. (Als); burre, lappa, Tournef. (Tønder), J. T. 210. 250. 312; se torden-; *så guol i æ huwə som æn skræp* (Agger); *di sòt gròbånər å skrèpər owər hwær hwòl, te hèqsən skul ejt kom eñ* (Lild s.); se gråbone; *dè æ lisəm neə dè rænə i skræpə* (Søvind), kan siges, når nogen hvisker höjt; jfr. Rietz, skräppa; se pebbel-, rød-, sur-, Thor-, torden-, vand-.

skræppeblad, no. *skræpblǫ et* (Søvind s.); = rgsm.; ved hjælp af *smǫ løŋ* el. *skræpblåər* kogt med garn i alunvand farvedes gult (D.), se Fb. Bondel. s. 105, hvor der skal stå gult for grönt, jfr. Kr. Alm. III. 97. 343; kager bages på skr- i ovn, Kr. Alm. III. 68. 236; burreblad (Elst.).

skræpperod, no. *skræpruwəð æn* (Agger); burrerod? — middel mod tandpine, dog ikke tordenskræppens, Kr. VI. 282. 291; afkog af den, middel mod fnat (Vens.).

skræppestodder, no. *[skræpstårər æn]* (Sall.); er nok navnet på bomlærken, emberiza miliaria; — en pralhans.

skræt, to. se skridt.

skræv, no. *skröw è* best. *skröwə* (Vens.); *skræw æn* (Lild s.); = rgsm.; *bòwsən ka òlə wòr i skröwə* (Vens.); *go i snèj ætə skræwət* (Søvind s.); *skröw æ skræw uð* (D.), både ligefrem og fig.; *de gor owər skröwə* (Vens.), ɔ: det går for vidt, = *owər æ skræw* (Agger); jfr. 2. skrive, se isl. skref itk. skridt; se bukse-.

skræve, uo. se skræbe.

skræve, uo.
skröw -ər -ə -ə (Vens.);
skröw -ər -ət skröwət (D., vestj., Agerskov);
skræw -ər -əð (Lild s.), Agger); ft. tf. *-ət* (Søvind s.);
skrèw skrèwə skrèwt skrèwt (Elst.);
= rgsm.; *han skröwər nåk viər eñ han hå båws te* (Lindkn.); . . . *eñ æ båwsər ka nǫ* (Kolding); . . . *eñ han ka peş* (Vejle); *do skröwər som æn ilklæm* (vestj.); *som om do håj van dæjn* (Fredericia); *som*

do sku gi træj mark i skat (Randers); *æn skal ek skræw wijər eñ æn ka træk si bijən te' sæ ijæn* (Agger); *do skröwər som do ha ən mil te kærk*, Sgr. X. 110. 351 (Himmerl.); med at skr- el. træde over en el. noget, forbinder sig forestillingen om at volde fortræd; i bönnen Kr. IV. 345. 44, Alm. VI. 201. 40 siges: „bewår mæ . . . få ålt, dær ka øwer mæ skræw"; ligger et barn på gulvet, og man træder over det, bliver det ikke større, JK. 364. 12, Kr. Alm.² III. 111. 23; jfr. Sundbl.² 150, Cav. Wär. I. 374, Rääf I. 128, Wigstr. II. 158 ned., FS. 395. 62, Nyland IV. 137, Amins. VI. 100, Wuttke nr. 603, Kuhn W. S. II. 35. 96, Urquell VI. 111 m. m. henv., Grimm Myth.² 1098 øv., Wh. Vlk. XI. 446 (Tyrol), Urquell IV. 274. 5 (Galiz. Jøder); Tr. pop. XVI. 113, Folkl. Journ. I. 355 (Magyar); Amer. Folkl. VI. 66 (Man), VIII. 252 (S. Caroline, Negre); Perseus II. 134; man må ej skr- over frugts. kvinde, Wachsm. 70; skal vogn smöres, må man begynde ved venstre forhjul, men ikke træde over stjært, så får man ingen lykke på sin rejse (D.); heller ikke over plovskjær, Sgr. VIII. 42. 74, Kr. Alm.² I. 90. 55; jfr. Mélus. I. 453; ej over net el. medestang, Cav. Wär. I. 374, Sundbl.² 161, Wigstr. II. 220, Runa VIII. 37; ej over bageredskab, Wuttke nr. 620, P. Volksk. III. 149; ej over kalv, Yorksh. Folkl. 69; kvinder må ej skræve over træværk i arbejde, det sprækker, Krist. Alm.² III. 10. 24; (se Arnas. II. 550, man må ej træde over en potte, den der gör det, kan ej dø); Krauss, Volksgl. s. 52: det volder sygdom at skræve over en; den som skræver over en person straffes, Folkl. Rec. II. 44 (Madagaskar); da kællingen sætter sig på skrævs over ligkisten, kan den døde ikke røre sig mere, Arnas. I. 268; slgn endnu Andree Parall. I. 33, II. 43; — frugtsommelig kvinde kan ikke uden mén træde over et hareleje, et dörtrin, et töjr, ål, ovntöj, dige, slagtet får, se Kr. IV. 346. 4. 5, VI. 253. 1. 2. 7. 8. 11. 15; — spøg: man siger til en dreng, at han ikke kan skræve så vidt som en ildtang, nemlig: til navlen, Sgr. II. 141. 712.

skræveben, no. *skröwbijən æn* (D.); favnemål lavet af to tynde træstykker, slået sammen i en vinkel, således at benenes afstand udgör 3 al.

skrævebukse, no. et slags kortspil, se Kr. Börner. 657 ned.

skrævehas, no. *skròwhǫs i* (Vens.); skældsord; vigtig, hoven person, som skræver med benene, især om småfolk, der vil give sig mine af at være store.

skrævehæl, no. *skræwhæl æn* (Søvind s.); skældsord til en kvinde, som går skrævende.

skrævekatte, no. flt. siges at være navn på poldtræerne, der rider over husenes manning østerpå.

1. skrævl, to. *skrævl* (Malt). — **1**) er en sprukken træsko, en revnet klokke, jfr. skruk. — **2**) svagelig, om msker og dyr (Malt).

2. skrævl, no. *skrævl æn* (D., vestslesv.). — **1**) den larm, som frembringes, hvor noget skrævler; om en mark, som kun gødes lidt, kan siges: *de fæk kon æ skr- a æ oñərsær* (vestsl.), såsnart møget er hakket af vognen, vendes undersædet, bundfjællet, i vognen, så de sidste rester af gødningen falder ud, men det plejer kun at være lidt. — **2**) megen og höjrøstet tale; også munden, der taler, *dær ær æn gråw skræfəl å hiñ* (Bradr.); jfr. skråvl; herhen hører sagtens i en stedremse: *„Skærbæk skrævl"*, Kr. IX. 130. 342. 44 (vestslesv.). — **3**) læderstykket på kniplebrædtet, hvorpå stokkene ruller under bestandig skrævlende lyd (vestslesv.); sagtens = „skrevler" flt. Mb. grove trætøfler, fordi de skrævler, når man går med dem. — **4**) *skræfəl æn* (Ang.), gåsens luftrør. — **5**) *skræwəl et* (Søv. s.); *skræfəl et* (Mellemsl.); *skræwəl et* (Agersk.), sygeligt mske; *æn gaməl skrævl* el. *skræfəl* (D.), en elendig, gammel ko, = *skrøwl æn* (Løgst.).

skrævle, uo.
skræfəl eller *skrævəl, -vlər -vəl* (D., Agersk.);
skræfəl -flər -flət (Bradr.). —
1) om den lyd, som frembringes af småsten, når de læsses af vogn, hagl på ruder, træværket på en tom, kørende vogn. — 2) snakke höjt og meget, jfr. kjæbbre, snævre; *de wå fålə, som hon skrævəl åp* (D.).

skrævlemund, no. *skrævlmoñ æn* (D.); en person, som snakker höjt og meget, kaldes også: *skræfəlhals, -hæl, -saws* (D.).

skrævlemølle, no. *skræfəlmøl̥ æn* (D.); en lille vejrmølle, på hvis bom der er fastgjort en træfjer el. et lign. redskab til at frembringe larm og som for eks. sættes i haver for at fordrive muldvarpe, også slet og ret et stykke legetöj; se vindeleg.

skrævs, to. bio. *skröws* (Vens.; D., vestj.); *skræws* (Søvind s.). — 1) bio. = rgsm.; *sej skræws øwər æn hæjst* (Lild s.); *hañ sai skræws øwə husmønən* (Søvind s.); se over-. — 2) to. vigtig, pralende; *hañ ær så skræws* (Lild s.).

skrævt, no. skrævning, ɔ: skridt; *de æ no falə skröwt, han tæjər* (vestslesv.).

skrævtes, no. se skrifters.

skrøbe(?) no. *de æ kon få skrøv* (D.), på skrömt; *de æ kon skrø* el. *får æn skrø, han stelər sæj fleŋk an* (Lindk.); *får æn skröws skyl̥* (vestslesv.), det samme.

skrøbelig, to. *skröbələ* (Agger); *skrøbələ* (Vens.); *skrøfəl* (Angel); = rgsm.

skrøffel, to. se skrøbelig.

skrøkke, uo. — 1) ville nødig; krympe sig ved. — 2) være sparsommelig (Mds. h.), Mb.; jfr. krøkke.

skrøller, no. se skryller.

skrømpe, uo. se skrumpe; **skrømpen**, to. se skrumpen.

skrömt, no. i udtr.: *åpå skromp* (Vens.), på skrömt; *de wa nåk åpå skrhąj skèlc u.*

skrønde(?) no. *skràj æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *skröj æn -ər* (Agger); langt dokument, *de war ən fårfæ'rdəliq skràj, hąj løst åp får ham* (Vens.); se skrolle.

skrøp, no. se skrup.

skrøt, no. se skrutte; **skrøtrygget**, se skrutrygget.

skrøtte, no. *skrøt æn skrøtər* (Vens.); store flyndere, som er dårlige i fisken; *tǫr såm æn skr-;* burde mulig skrives: skrutte (s. d.).

skröv, no. uo. se skræv, skræve; no. se skrøbe.

skrövers, no. se skrifters.

skrövs, bio. se skrævs.

skrövt, no. uo. se skrift, skrifte; **skrövtes**, no. se skrifters.

skrå, no. se skråd.

1. **skrå**, no.
skrǫ -r skråj skråj (D., Andst);
skrǫ -r, skrǫ el. *skrǫð, skrǫð* (Agg.);
skrǫ -ə skrǫ̀r skrǫ̀r (Elsted);
gå tværs ind over; *skro øwər æ mark* (Agger); skrå en kjole.

2. **skrå**, to. *skrǫ* (D., vestj., Sall., Søvind s.); *skrǫ* itk. *skråt* (Vens.); *skråə* (Bradr.); = rgsm.; *på skrǫ* (Søvind s.); *å skråə* (Bradr.); jfr. sned; *sæt skrǫ øwər æ mark* (Agger); *skrås øwə får* (Vens.): se skjöns, skå.

3. **skrå**, uo. *æ kör blöw gåt skrǫi* (vestslesv.), ɔ: halvkogt; jfr. Aasen skræda, grutte; mnt. schraden.

4. **skrå**, uo.
skrǫ -r skråj skråj (D., Malt, Søvind);
skrǫ -r skrǫ skrǫð (Agger); flt. tf. *skrǫð* (Mors);
skrǫ -ər skrǫə skrǫə (Vens.);
skrå tobak; *dæñ, som skrǫr, ser uð om hans moñ som æn kow om si röw* (Mors), glds; for at være fuld karl, skal man kunne: *pløw o sǫ, høst o slǫ, ryq o skrǫ* (vestj.), se karl 3, jfr. øgenavne: Skrå-Stine, -Ane, -Ellen, -Dorthe, Gbo Hl., rakkerkvinder.

5. **skrå**, no. *skrǫ æn* best *-ən* flt. *-ər* (Vens., vestj., D., alm.); en tobakskrå, *„hąj wèñc skrǫən trowlə i muj“*, Grb. 59. 63; Juliane spiste en stor æggekage med meget flæsk, forlangte så en skrå til, Gaardbo Ntm. 21; i en remse, se mand II. 542. 40 a; kalmusrod (acorus calamus) er brugt som sk-, Kr. Alm.[2] VI. 69. 60; en sk- som afstandsbetegnelse, se 4. pibe 6; *æ skrǫ æ təbåq*, el. *dær ær æn skrǫ təbå·q*, el. . . . *ən skrǫ i ən* (D.), ɔ: en polak, en smule fugtig tobak i bunden af pibehovedet, se udkrasning; *hąj bẹ̀ nǫ åpå skrǫən* (Vens.), ɔ: kunde knap bare sig for at le; *a wel te Wrǫ å cyð mæ ən skrǫ; a wel te Èm (ẹ̀m) å cyð no sẹm; a wel te Stjemeå å ha dəm napə å* (Vens.); „købe for en skilling skrå“, Kr. Börner. 183.17 i legeremse; jfr. htsk schrot, mnt. schrât el. schrode, afskåret stykke; se stangtobak; rulle-.

skråbælg, no. *skrǫbælə æn* (vestj.); tværbøtte.

skråd, no. *skrǫ̀ æn de* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *skråð* (Lild s., Thy, Vorbasse); *skrår* (Sall.); *skrå æn -ər* (Mors, Davbj.); *skrǫi de* (Tåning). — 1) en

plante, skjaller, rhinanthus christa galli L.; jfr. 2 skrassel; *skrå̜ð å klaw̜ər* (Lild s.); *hḙ̀jr å klet ga bondən ѐt* (ædt), *sweŋəl å skrǫ̀, di wel hḁj hǫ̀* (Vens.); når sk- er moden, skal eng slåes, Sgr. VIII. 40. 58; „kehs (kiddike) å skråhd gjø buenen skåhd", J. Saml.[3] I. 93; i en tælleremse: *mḁj stu i nǫ̀ dǫ̀r, so sø.jən uk; æñə, jѐs jik i lǫ̀, pekə skrǫ̀, gasi hoq wepən å, gosən ski dæ fric frå* (Vens.); se 2. hejre, 2. klavre, klinte, kys, ras. — **2**) törret gåsestrube med småsten, bruges til rangle (vestj.); V. S. O. har „skrad, skrade, skråd" og henviser til skrade uo. = rasle; se eng-, gal-, hvid-, rød-.

skråfel, no. se skråvl.

skrågge, uo. tf. se skrige.

skråis, no. se skrogis.

skråkammer, no. *skråkamə et* (Åbenrå); kvistværelse.

skrål, no. *skrǫl et* (Søvind s., vestj., Sall.); best. *skrǫlt* (Vens.); = rgsm.

skråle, uo.
skrǫl -ər -t -t (Vens., Agger);
skrǫl skrǫl skrål̥ skrål̥ (Tåning, Søvind s.);
skrǫl skrǫələ skrål̥ skrål̥ (Elsted);
skrǫl skrǫl skrǫlt skrǫlt (Fanø);
græde stærkt; på Fanø det alm. udtr. for at græde; *skrǫlin* (Agger), skrålen; *hon kam skrǫli;* også: *tòqə skrǫlər sådaˑn̥t i daˑ, wi fo snǫ̀t rḙ̀n* (Vens.), ɔ: larmer; se plt. schraulen, Danneil, schralen, Schütze; græde, vræbe; huj-, tud-.

skrålegræde, uo. *skrǫlgrœ* (Vens.); græde stærkt.

skråler, no. *skrǫlər æn* (Agg., alm.); best. *skrǫləri* (Vens.); = rgsm.

skrålhals, no. *skrǫlhals æn* (D.); best. *skrǫlhalsi* (Vens.); = rgsm.

skråmp, no. se skrumpe.

skrån, to. *skrå̜n* (Thy); knastört, stift af törhed.

skråne, uo. *de skrå̜nər ǫ əð* (Thy); törrer stærkt.

skråning, no. *skrǫ̀nəŋ i* (Vens.); en grov, frastødende person; lang, ranglet person, stort, magert dyr; *de wa gåt I fæk dru̜ənt dæ̜j kat, de wa da i li̜ skr- å sij åpå; sij te ham, skrå̜nəŋi, hwant hḁj jǫ̀ sæ te!* om en gammel, mager hest.

skråns, bio. *o skrons* (D.), på skrå.

skråpensel, no. *skråpænsəl æn* (Støvr.); et redskab, som murerne bruger til at trække de lange streger med på vægge; jfr. rottehale.

skrå-rende, no. *skrǫriñ æn* (Søvind); = *skrǫstòŋ* på gymnastikapparatet.

1. **skrås**, bio. = rgsm.; *skrås øwə* (Søvind s., vist alm.).

2. **skrås**, no. *skrǫ̀s* el. *skrå̜s ѐ* best. *-t* (Vens.). — **1**) brusk. — **2**) en sygdom hos kreaturerne; når man stryger dem på skindet, giver det en knittrende lyd, miltbrand; jfr. rasselbrand.

3. **skrås**, to. *skrǫs* (Hanh.); ru, rusten om stemmen.

skråse, uo.
skrå̜s -ər -t (Lild s.);
skrǫ̀s skrǫ̀sər skrǫ̀st skrǫ̀st (Vens.);
knase; *de skrå̜sər we min tæñ, nær a tøqər æn hor kǫ̀w̜rəŋ* (Lild); så kom der noget bag ved ham, der gik så stærkt og trådte så hårdt i stenene, at det skråsede, Kr. VI. 133; hun skar med kniven dybt ned i den yderste tagkjærv, så det skråsede efter, Efterslæt s. 26; *de skrǫ̀sər we tæ̜jən* (Vens.), se skrasle.

skråset, to. knastör (Mors), Mb.; jfr. skråse.

skråstiver, no. *skrǫsti̜v æn -ə* (Røgen); = rgsm.

skråtobak, no. *skrǫtubak de* (Søvind s.); *skrǫtobak* (Agger, Vens., alm.); = rgsm.; *skrǫtubaksdǫs æn*, dåsen dertil; *han ålə bruqt añt tobaˑk eñ skrǫ ow de te ǫt skæləŋ ru̜lən*, Efterslæt 242. 271 (Tåning); i slutn. af æventyr: de har store börn, som går omkring og sælger skr- i pottevis . . ., Gr. Æv. I. 141; „rulle skr-", er leg, se sy.

skråv, no. se skrab; uo. skrabe.

skråvl, no. *dær ær æn gråw̜ skråfəl å dæñ* (Bradr.), stærk og larmende snakken.

sku, udrbso. se sgu, no. se sko; uo. se skyde.

skub, no. *skoƀ æn* (Agger); afskrabning af hud; *dær hå do fot dæ æn slem̥ skoƀ* (Agger); *de æ jæn, dær æ skop i̥* (vestj.), ɔ: der er fart i.

skubbe, uo. *skoƀ -ər -ə -ə* (Vens.); fl. tf. *-əð* (Lild s.); gnide; *æ kow̜ står o skoƀə sæ; æ hå fot skoƀəð æ hu̜j å mi bijən* (Agger); *hḁj hå skoƀə hujən å hans feŋər; cy̜ən skoƀə dæm, di æ nåk lu̜w̜sə* (Vens.); *nær din hu̜əsər æ tḁr, så ka do skoƀ mǫ̀qəð o ƀəm; bå̜ŋk o*

skob støbəð så læŋ, te de skils æð; å skob sin jèn òrm ska wær tèjn əpo fònyŋəls (Lild s.); *dæ hjalp en skobən* (Vens.), ɔ: ingen udflugter; jfr. Aasen, skubba, gnide; se skuffie, skuppe.

skubbesten, no. *skofstijən æn* (Lindknud); en hvæssesten, som snedkrene bruger til at skærpe deres hövlejærn på ved at gnide dem frem og tilbage.

skubkarre, no. *skukår æn* (Agersk.; Røgen s.); *skukor æn -ər* (vestj., Silkeborg egn); trillebør; htsk schubkarren, mnt. schuvekare, Sch. Lübb., se skuppe; båre, skudtørv vogn, sluffe, styrte.

skubælle, no. se skudbælg.

skud, no. *skò è* best. *skòt* flt. *skò* (Vens.); best. ett. *skòə* (Åby); *skå* itk. best. *skårə* flt. *skå*, best. *skårən* (S. Sams); *skåð* best. *skåðə* (N. Sams); *skòð æn* = flt. (Lild s.); *skòð* best. *skòðə* (Havbro s.); *skøð et* = flt. (Mellerup s.); *skòð et* best. *-ðət* flt. *skòð* (S. Hald); *skåj æn* (vestj.); *skåj* best. *skåjət* (Silkeborg, Vor h.); *skåð æn* = flt. (Malt, Andst, D., Hvejsel); *skår æn* = flt. (vestslesv.); *et skår* (Bradr.); *skå et* = flt. (Ang.); *skår* (Fjolde). — **1**) hvad der skydes tilside, i særegen betydning ved studehandel: *å gø skåð imæl* (Mors); *å jòr skò i stuən*, el. *åpå stuən* (Vens.), vælge, således at man udskyder en eller flere; *wel do gòr skoð əpo dæm?* (Lild s.), vil du vrage nogle af dem? *jà trej i skò* (Vens.), udskyde tre; *han gor di tø stur i skår* (Agersk.), ɔ: udskød to stude; *gi fir stur i skår* (Bradr.), lade sælgeren beholde de fire ringeste; *han tòw wår skåð* (D.), han tog vore udskudte stude; se Fb. Bondel. s. 153; se skudstud, stude-. — **2**) skud med et skudvåben; *æn skår mæ æn bøs* (Agersk.); *de ga ən skòð* (Lild s., alm.); forvise et sk-, Kr. Almuel. V. 48. 133, hindre sk- ved trolddom i at træffe; ladning til et enkelt skud: *æn skåð kryj* (D.), et skud krudt; *æn guwə skåð grøð* (D.), en stor portion grød; *et skåj grøi* (Søvind s.); se skudding; bøsse-, fri-, kanon-, mester-, plet-, ære-. — **3**) *ən skåð i æ læň* (D.); *han fæk ət skår i æ læň ve ən löjt* (vestslesv.), ɔ: ved at løfte noget, et hold, en pludselig stikkende smærte, jfr. hink; udtrykket skyldes vel en forestilling, der synes glemt her, at smærten voldes ved et skud af usynlige magter, jfr. dog Gr. Gl. d. M. II. 77: ellefolk skyder kvæg; Thiele, Overtro s. 31: „jeg sætter for deres skud jærn"; „elleskudt", sts. nr. 762; skydes med en „sendkugle", Kr. Sagn VI. 246. 28; jfr. „alveskot", Nicol. Nordl. III. 21; „ælskud", Hagemann 102; slgn Folkev. XI. 390. 182, Liebr. Volksk. 330. 152, Fritzn. Lapp. Hdsk. 183, Friis Lapp. Myth. 109, Bang Hexeform. nr. 86 flg. 116; „trollskott", „lappskott", „vildlappaskot", „finnskott", se Cav. Wär. I. 19. 114. 285. 416; hvordan det pådrages I. 117. 438, II. 17, slgn Bandamanna S. s. 41; „trollskott", trommesyge, Nordl. Trold. 127; se fremdeles Afzel. Sagoh. I. 22. 53, Bruzel. 94, Wigstr. I. 189. 202. 214, II. 226 anm. **, FS. 301. 74, 360. 64. 430. 31, Amins. V. 107, Bondes. Hist. 165; Djurkl. Nerike 60; Nyland IV. 73 ned. 91; „jårdskut", Säve Åkerns S. 23; råd og besværgelser derimod, se Krist. Sagn VII. 430. 46, signe; Cavall. Wärend I. 402. 413, X. II. 24, Renwall s. 29, Wigstr. I. 144, II. 400. 412; Aldén 104. 111, Sm. Medd. II. 39. 44, Sundbl.[2] 317, Hofb. Nerike 227, Modin 14. 16, Amins. I. 109, II. 108, IV. 80, VIII. 97; slgn fremdeles: „hexenschuss", Strackerj. I. 298, Wuttke nr. 395, Liebr. Gervasius s. 142, Krauss, Volksgl. s. 93; „elfshot" el. „elfstruck" el. „fairy struck", „a fairy stroke" (Skotl., Irl.), se Folkl. Rec. IV. 168–69, Folkl. Journ. I. 300, II. 260, Henderson 186, Curtin F. T. 4. 28. 44. 62. 143; „elfbolt, -shot", Denh. Tr. II. 146, Ch. Notes 38, Folkl. Journ. IV. 255, Folkl. II. 289, Gr. Elfenm. XLV, Kirk Fairies XXV. 64. 86, Kennedy Fict. 91, Amer. Folkl. VII. 114; Folkl. II. 41, III. 51. 53 (Finl.), Grimm Myth.[2] 429. 806. 1014. 1192, Tylor Urgesch. s. 287. 355, Iliad. I. 55 flg.; tilsvarende forestill. se Weinh. Volksk. V. 15, Atharva Veda; Blackfoot 287; Bartels, Medic. d. Naturv. 25; som skudvåben vises pilespidser af flint, se Andree, Parall. II. 35. — **4**) skud på et træ; *æn låŋ skåj* (vestj.); *dær kan åsə gro æn liq skåð o æn skæw grén* (Andst); også: *dær ær eŋən skåð i dæm kal* (Lindk.), ɔ: ingen vækst; *æ swyn hå gor æn guwə skåð* (vestj.), ɔ: er vokset godt; *dær ær eŋən skåð i hans arbəð* (Malt), ɔ: ingen fart; se op-, rod-, top-, vand-. — **5**) *skåð* (Holmsl. kl.);

skåj (vestj.), en fisketur ud på havet, *o gyjər jæṇ, tòẉ skåð i æ döjn,* at göre en el. to havture i dögnet, se dag-, hav-, nat-; *æn skåð fesk,* så mange fisk, man får på én fisketur. — 6) *skåj* el. *skòj de* (Agger), kantning, som holder sildegarnene til over- og neder-tel; se skyde 7, skydning. — 7) tilbygning til et hus, se ud-. — 8) *uð i æ skåðər* flt. (Fanø), vindbrud mellem klitterne; se skodde, skode, skyde; bag-, blod-, for-, fram-, i-, ind-, loft-, mel-, muld-, muldvarpe-, orm-, over-, på-, skumpel-, sol-, stjærne-, til-, under-.

skudbælg, no. *skubælə æn* (Vens.); slughals, se skudhals.

skuddag, no. den i skudåret indskudte dag (dagen efter 23. Febr.), alm. nævnes d. 29. Febr. (D.); på skuddagen tör pigen fri, karlen da hverken tör el. kan sige nej, Kr. IX. 44. 486.

skuddagger, no. *skòjdaqər æn* (vestj.); en person, som altid skyder lige til, farer ufornuftig frem.

1. **skudder**, to. tör, mager, i slet stand; en sk- ko (Borup s., Århus), Mb.

2. **skudder**, no. *de ga æn skuðər i ham* (Andst), et gys.

skuddermudder, no. i udtr.: *de jik i skuər å muər* (Vens.); *skoðərmo·ðər* (Bj. h., S. Hald h.); *skòjəmo·jə* (Søv. s.), ɔ: blev ødt, gik tabt; *skorimo·ri* (Røgen).

skuddervorn, to. *skoðərworn wèjlow* (Mors), ustadigt, uroligt vejr; *de gor sk-te,* uordentligt.

skuddet, to. *de æ skåṛə* (vestslesv.), siges om et kreatur, der er godt skud i.

-skudden, tf. se sol-.

skudding, no. *skòðəŋ æn* (Mors); lod, portion, det som tilskydes, *han såt æn årənliq skòðəŋ grøð təlyws,* ɔ: en stor portion; jfr. skodding, Mb., se skud 2, skudning.

skuddre, uo. *skuðər -ər -ət* (Andst). — 1) *skuðər sæ* (Malt), skultre sig; *de skuðərət i mæ,* jeg gyste; *de skuðərət ham,* feberen rystede ham. — 2) *de skoðərər* (Mors), det er uroligt i vejret; *a lo ət skoðər owər,* jeg lod det drive over, også Thy; jfr. mnt. schudden, Sch. Lübb., trs og intr. ryste; eng. shudder; skutte sig.

skude, no. *sku æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *skui æn skujə* (Søv. s.); *skuwð æn skuðər* (Agger); = rgsm.; *skuwðən blywər ærklærəð fò wraq* (Lild s.); *hejələ skujən* (Søvind s.), hele stadsen; *„haj ha ful sæjlwęj nær haj fur mè skuən imæl Nårə å Løkən“,* Grb. 147. 17; se revl-, sand-.

skudflöjl, no. *skåflöjəl æn* (Sundev.); skydedör for en alkoveseng.

skudfri, to. *skòfric* (Vens.); som kugler ikke bider på, se f. eks. J. Saml. IV. 126. 42, Kr. Sagn II. 325 nr. 13, VI. 41. 132, Wigstr. II. 289, Urquell IV. 93; i ævent., Kr. Æv. III. 233; se himmelbrev, hård 1, Passauer kunst, sølvknap.

skudgarn, no. *skåðgån de* (Holmsl. kl.); strikkerne, hvormed korkflyderne er forbundet med nettet.

skudhals, no. *skuhals æn* (Vens.); slughals; *sku i· sæ,* skyde i sig, ɔ: æde grådig.

skudning, no. *skåjnəŋ de* (Agger); = skud 6 (s. d.), se skudding; op-.

skudravn, no. *skorawn* (Vens.); rogn, som udskydes og ikke spises.

skudsk, to. *han ær et möj skåsk i ət* (Andst), ɔ: der er ikke synderlig skud, fart, i ham; hans arbejde fremmes ikke.

skudskrin, no. skuffe i et møbel (Sønderj.), se skådskrin, Mb.

skudsmål, no. *skusmol æn* (D., vestj., Agger); best. *skusmòlt* (Vens.); = rgsm.; *hañ fæk skröwən po hans sk-* (Agger), ɔ: blev skældt ud; deraf: *skusmòlsboq æn* best. *-ən* (Vens.); *skusmolsboq* (D.), bog, hvori tjenende får skudsmål skrevet; jfr. Aasen, skotsmaal itk.; V. S. O.: af skyde i betyd. indskyde sig under, i det ældre lovsprog: sag som man skyder sig ind under.

skudstud, no. *æn skåðstuð* (Mors); *i skòstuk -stuw* (Vens.); en udskudt stud, jfr. Fb. Bondeliv s. 153; skud 1, plt. schottossen, Schütze.

skudt, tf. i udtr.: *han æ skøt i hiñ* (vestslesv.), ɔ: forelsket i hende, se skyde; band-, elle-, hjærte-, om-, skramme-, ud-, vinge-.

skudtræ, no. *skåjtræ æn* (Holmsl. kl.); agterstavnen af båden; jfr. Aasen skut, isl. skutr, bagstavn.

skudt vej, no. *æn sköt væj* (Agerskov); mest om mindre veje, med grøfter på hver side.

[illegible]

1. [illegible] m.

[illegible] Sermt [illegible]

[illegible] kommer [illegible] Sermt [illegible] det [illegible] [illegible] Ordspr. [illegible]

2. [illegible] tynde [illegible] til at [illegible]

[illegible] Senme. [illegible]

[illegible] skrufle. [illegible]

[illegible] tAgger. se skrufe.

skrufejern. [illegible]

æn (Thy); *skofjan* (D.); skuffejærn til at befri gange i haver for ukrudt.

skug, no. se skygge.

skuhals, no. se skudhals.

skuhuen, no. se skohorn.

skukår, no. se skubkarre.

skul, to. *skul* (D.); *skowl* (vestj.); — 1) undseelig, skulende; *æn skul huñ, æn skul ywsøjn, han sijər nåwə skul uð* (D.). — 2) et stykke træ har *æn skul kañt*, el. er *skul*, når det for eks. skal arbejdes af i en runding, og der er en flad kant, som ikke kan komme med; jfr. mnt. schûl, Sch. Lübb., no. skjul, schulen uo. skjule; plt. schuulsch, to. Schütze, som ikke kan se folk i öjnene.

1. skulde, no. *æ måq sku blæñəs mæ skulərər*, Kr. IX. 190. 24 (Fjends h.), grönne mosetørv, småhakkede, blandes i møddingen, se skue.

2. skulde, no. *skul æn -ər* (D., vestslesv.; vestj., Agger); *skol æn -ər* (Agersk., Bradr.). — 1) fællesnavn på fladfisk (D.); jfr. FrRA. III. 49; bakskulde, butte, lødde, trinbutte; vestj. store havflyndere; der er opgivet ett. *skolər* (Thy), *skulər* = flt. (Vejr); *di nijəs sir et uð som æn skul* (Lb.), tvetydighed, ordspil mellem fisken: skulde og fortid af at skulle; skindet af de törrede skulder brugtes alm. til at klare kogekaffe med; de fanges i Oktober måned af fiskere, som går ud mod floden med en kry; jfr. faghus; se bakke-, mellem-, præste-, stavn-. — 2) *æn dröw skul* (Agger), løsagtig kvinde; jfr. Aasen skuldra; mnt. schulle el. scholle, Sch. Lübb., plt. schulle, Schütze, en fladfisk.

skuldegårde, no. *skulgor æn* (D.); risflætning, der sættes i havet således, at den udgående flod fører fladfiskene ind i en vinkel, hvor de bliver liggende ved ebben.

skuldehække, no. *skulhæk æn* (D.); tynde træstykker, sammenslåede i en trekant, med tværstykker, hvorpå de fangne skulder hænges til törring.

skuldepreg, no. *skulpreq æn* (D., vestj.); spidst redskab til at stikke skulder med.

skulder, no. *skålər æn -ər* (D., vestj.); *skulər* el. *skolər -ər* (Agger); *skòlər è* best. *-ə* flt. *skòlər* (Vens.); *skulər* (Mors, Sem, Bradr.); *skolər -ər* (Thy); itk. (Agerskov); *skålə æn skålə* eller *skålərə* (Søvind s.); *skolə et -rə* (Sundeved); = rgsm.; i Vens., Mors, måske flere steder (N. Slesv.), betyder ordet skulderblad, og skilles i betydn. fra aksel og hærde (s. d.); *dè knuqə mè ìmèl min skålərə, vi fo snòə añt vèjə* (Søvind s.), om gigt; *træk åpå skòlərən; a tøkəs do æ så bleq imèl din skòlər* (Vens.), spøgende, ɔ: i ansigtet; *han lætət åp ve æ skålərər* (D.). ɔ: trak på skuldrene; *han ka et kom te få hans skålərər* (Andst), ɔ: han er kejtet og klodset; *så bre imæl æ skålərər som æn tus imæl æ ywn* (Vejle); *som æn sil imæl æ öwn* (vestslesv.); kaste over venstre skulder, se II. 103. 37 a flg., jfr. Lindh. Lappb. 67. 68, Henders. 120; se over sk-, se III. 174. 36 b; jfr. htsk schulter, plt. schuller, Schütze; skultre; fåre-, gimmer-.

skulderblad, no. *skålərblaj æn -blai* (D.); flt. *-blåi* (Vejlby, Fr.); *skulərblå* (Agger); = rgsm.; *do sicə il uk imè·l din skòləblò* (Vens.), ɔ: i ansigtet.

skulderbrok, no. *skòləbråk i* (Vens.); hånsord til en höjskuldret person.

skuldergroet, no. *skulərgroi* (vestslesv.); en sygdom; de havde et barn der var sk-, Sgr. IX. 4 (vestj.); det samme som pågroen?

skulder-Katrine, no. en bøsse (N. Slesv.) (?)

skulderklud, no. *skålərkluð æn -kluð* (D.); et trekantet törklæde til at kaste over skuldrene.

skulderrem, no. *šålərrem æn -ər* (Fjolde); sele; jfr. dragtbånd.

skulderskreden, to. *skålərskræjən* (Malt); om skæve msker, hvor skulderbladet har forskudt sig.

skuldesuppe, no. *skulsop dæm* (D.); flyndersuppe: de fangede småflynder koges i kærnemælk, derpå sættes melboller; de kan også koges i vand med surt og sødt, jfr. Kr. Alm.[2] II. 30. 13.

skuldre, uo. *skålər -ər -ət* (D.); nf. nt. ft. *skòlər* tf. *skòlər* (Vens.); tage, løfte på skulder, *sk- æn sæk;* se aksle; *skòlə gewe·r* (Vens.).

-skuldret, to. *-skwålərəð* (Lb.); *-skålərət* (Søvind s.); se bred-, höj-, kruk-, rund-, smal-, tre-, vind-.

skule, uo.
skul skul skul skul (D., Malt);

skul skuələ skul skul (Elsted);
skul skul skulət skulət (Søvind s.);
skuwl -ər -t -t (Vens.); —
1) søge ly ved at bukke sig, krybe sammen; *jèsən skulə dèm ej æ dön* (Vens.), gæssene søge skjul, idet de kryber sammen og klemmer sig ind ad dören; *di skulər dèm we huksən, we dejə* (Vens.), søger ly ved husene, diget; nu kan man dog skule i huset (Ang.). — 2) = rgsm.; skjule blikket, se skulende ud; *han skul fåbi· mæ som nåwə hönstyw* (D.), *som æn hæsttyw* (N. Slesv.); *è skuwli* (Vens.); jfr. mnt. schulen, Sch. Lübb. skjule sig; skjule, skul, skulke.

skulebagge, to. *i skulbaqə huj* (Vens.); person, som trækker skuldrene op og hovedet ned.

skulegang, no. i udtr.: *han gik skul-* el. *skulengang* (Ang.), ɔ: skulkede af skole.

skulekrog, no. *skulkroq æn* (vestj.); krog, hvor en sidder og skuler; se blindebuk I. 88. 22 b.

skulevorn, to. *skulworn* (Thy); undseelig, jfr. fravorn.

skulkantet, to. *skulkañtə* (vestj.); om fjæller, som ikke har renskåren kant.

skulke, uo.
skulk (D.);
skòlk -ə -ət (Søvind, Vor h.);
skolk -ər -ə -ə (Vens.); —
= rgsm.; *skòlk fræ skowəl* (Vor h.); *skulk sæ frå ət* (D.); *sij, do skolkər å·!* (Agger), skrub dig bort! *hwa gor do hær o skolkər ætər? skolk sæ frò ə* (Vens.); jfr. svensk skolka, det samme; Aasen, skulka, lure; skule.

skulle, uo. nf. alm. *sku skul;* nt. *skal ska;* ft. *skul, skul, sku;* tf. *skul, skul* (N. Jyll., S. Jyll., østj., vestj.); *skatto* el. *skat do* (Bradr.), Lyngb. Uo. s. 108, 2den pers. nutid; *nosto tij* (Ræys, Vens.), = *no ska do tij*, de gl.; nf. *skal* el. *skul, a skal, ska, a skul,* tf. *skul* (Vens.); foran du i nt. *skat; wel haj go? wet do go? ska Sørən jòr ə? skat do jòr ə?* (Vens.); *do skat, skat do*, se Grb. 55. 245. 69. 81. 92. 69. 96. 132. 156. 33. 201. 31 osv.; jfr. Sallingbo; *wi skal òl døj; di gaməl ska· døj, di oŋ ka· døj; haj hòr eñc jo nè de, haj skul; skal a go? skat do go? ska wi go? a skal åstè· ida·* (Vens.); Fjolde: nt. ett. 1. 3. pers. *skal;* 2. pers. *skat;* flt. 1. 2. 3. pers. *skul;* ft. 1. 3. pers. *skul;* 2. pers. *skut;* flt. 1. 2. 3. pers. *skul;* se Lyngby Uo. s. 105, 113, jfr. Sønderj. Sproglære s. 106; sk synes at blive til sj, *sjal* = skal (uo.), men stundom udtalte man det som *sk* el. s + åndende g; også sk mener L. at have hørt (Fjolde, Lyngby); Egebæk: nt. 1. 3. pers. *skal;* 2. pers. *skat;* flt. 1. 2. 3. pers. *skal;* ft. 1. 3. pers. *skul;* 2. pers. *skulst;* flt. 1. 2. 3. pers. *skul;* se Lyngby Uo. s. 106. — 1) en forpligtelse, befaling; *„skal“ dø o æ daw får a blöw föj*, Sgr. V. 28. 124; *de ær eñc ən „wel“, de ær ən „skal“* (Vens.); *„skal“, de æ håwbåj; „vel“ de æ ståkəlsræt* (Fjends h.), „skal“ er hovbud, „vil“ er tiggerens ret; *„skal“, de ka do gi æ höns!* (vestj., alm.), med et ordspil mellem bydemåde: skal og æggenes skal; *„skal“ de ær æn hor mol, — hælər saməl-stijən eñ eð əm* (vestj.), en slags vittighed; jfr. Amins. I. 98. 27; *de skal uð, om ət så skal uð ğæməl æ sijbijən* (vestj.); *de æ hålt nåk å skul štø hejə* (Søvind s.), det er hårdt nok at være nødt til at stå her; *„va dær skal te, de skal te!“ soi æ kaəl, da boñ han æn læjərrem i sit uər* (Valsb.); om det uundgåelige, skæbnen (s. d.): *hwa dær skal skijə, de skijər, de skul så vær; æn skal hæn, hur si dø o si brø ær* (vestj.); *æn skal lij de, ən skal lij, o sin skal ən dø* (D.); se fortæll. Kr. VI. 237. 325, jfr. Fb. Fr. H. s. 26; M. Skrædder s. 32. 33, Kr. Sagn II. 453. 427; også: have grund til; *hwa skal ən sæj, hur skul han hen?* — 2) have besluttet, ville; *a ska nåk hòw ə, do ska få· din pæŋ* (Vens.); *a ska nåk pröw o ət* (D.); alm. betegnelse af fremtid: *han ska nåk kom, de ska nåk sæð;* være bestemt el. tiltænkt: *han ska nåk fo ət;* siges at være: *de ska vær gul, han ska vær gråw riq* (D.); *haj ska wè døj i di hè daw; de ska da wè saj* (Vens.); mærkes: *mi søstərs mañ, ska vær* (vestslesv.), ɔ: min tilkommende svoger; *de ska fålk sjæl om* (D.), det må folk selv afgöre. — 3) om hvad der muligvis kunde ske; *om så· skul vær* (D.); *sku do go hæn å døj, så wè añc, hons a skul grib te·; föri a skal ən skèful löwn, så ska föri min tarəm röwn; skul de· wè saj? mon de· skul ha no reməlihjè? do skul ha sit dæj muj, haj*

jor, da hąj hòt ə (Vens.); jfr. Aasen skula, isl. skulu, sv. skola, mnt. scholen, scolen, solen, Sch. Lübb., htsk sollen.

skulm, to. *skǫlm* el. *skǫlmsk* (Vens.); skulende, uvillig; *„Nijls so no skòlms te ham frå betəbåns tij å“*, N. så noget skævt til ham fra barndomstiden af, Grb. 68. 65; vistn. også: skælmsk; *hąj so så skǫlmsk ætər her* (Vens.).

skulme, uo.
skǫlm -ər -t (Mors);
skǫlm -ər -t -t (Vens.);
de skǫlmər fu mi øwn, bliver dunkelt på grund af tung luft eller sygdom; jfr. Aasen, skulma for skumla, slå öjnene ned; skumleg to. mørk, dunkel; over-.

skulp, no. *skolp de* (Agger). — **1**) skvulpende bevægelse; *stor æ bowər ek gåt? — æ tøt, de ga æn skolp i æ faδ!* — **2**) tynd, dårlig kaffe. — **3**) vås, uvederhæftig tale, lögn; *han æ fuḷ a jænə skolp o skit,* ɔ: en lögnagtig og slet person; *han hår aḷti nöj skolp o kom mæj,* han har altid noget vrövl at komme med.

skulpe, uo. *skǫlp -ər -əδ* (Lild s.; Agger); skvulpe; *æn gåŋ imèḷ skǫlpər haw æn liq i laṅ* (Lild s.), engang imellem skyller havet et lig i land; *æ faδ skolpər øwər* (Agger); jfr. nyisl. skolpa, Haldors. skylle; mnt. schulpen, Sch. Lübb. skvulpe.

skulpkoge, uo. *skolpkoq* (Vens., Agger); spilkoge; *„hans frow ha di i i gromə stur kåbərcijl, dè skolpkòqt,* Grb. 210. 59.

skulsk, to. *skulsk* (Agersk.); om en hund, der har fået straf og skuler.

skultre sig, uo.
nf. nt. ft. *skulcər* el. *skǫlcər* tf. *skulcər* el. *skòlcər* (Vens.);
skǫltər sæ (Løgstør);
skoltər sæ -trər -trəδ (Lild s.);
skuḷt sæ -ər skuḷt skuḷt (Agger);
skoḷt sæ (Mors); *skuḷ sæ* (Lem). —
1) udtryk for den bevægelse som et mske gör, når han bevæger overkroppen for at klø sig el. ryste noget af sig; „e skwolmæjster skåltred sæ å gnej hans arm å så“, Blich., Bindst.; *haṅ skoltrəδ sæ wę əδ* (Lild s.); *han står o skuḷtər sæ* (Agger), skultre en i en stol, Krist. VIII. 89. 172, rokke, gynge; *hąj skulcə no è ə; hąj skuḷcər sæ, som hąj ku wèr smèniful å luks* (Vens.), overmåde fuld af lus. — **2**) *han skultrə gåt òw* (Tåning), løber rask afsted; *„hąj te skòlcərəns hjèm“,* Grb. 27. 46, han tilbens hjem; se skulder.

skum, no. *skom de* (D., vestj., Thy); itk. (Vens., Agersk.); *skòm de* (Søv. s.); = rgsm.; *så falsk som skom åpå wǫ̀j* (Vens.); *a duət i æ skom, te æ fjæt kom* (D.); fra en remse, se Kr. Börner. 440, Molboh. 157; se Aasen skum itk.; mnt. schûm, Sch. Lübb., htsk schaum; se fråde; prås: hav-, mer-, mjød-, mælke-.

skumbord, no. *skombowr è* (Vens.); bord, sat ovenpå bådens essing for at göre den höjere på vandet.

skumfuld, to. *skomfuḷ* (Århus); fuld til randen.

skumkelle, no. *skomkæḷ æn* (Valsb.); skummeske.

skumkjæde, no. *skomkæδ æn* (Malt); kæde ved hestens bidsel.

skumle, uo. se skulme.

skumle, uo. *skoməl skomlər skoməlt* (Vens.); = rgsm.; *go å skoməl øwə no,* vel låneord.

skumlilie, no. J. T. 137; en plante, tjærenellike, lychnis viscaria L. (Ålb.).

skumme, uo.
skom -ər -ət skomət (D., vestj., Agerskov); ft. tf. *-əδ* (Agger, Mors); ft. tf. *-ər* (Vejr);
skom -ər -t skomt (Vens.);
skòm -ər -ət (Søvind s.). —
1) intr. sætte skum (Agersk. vistn. alm.). — **2**) skumme overfladen af (alm.); *skom fløən* (Vens.), ligefr. og fig.; *skom æ mjælk* (D., vestj., Mors); *skòmət mjælk* (Søv. s.); jfr. 1. fløde; den der skummer i jul, skal sulte i faste (vestj.), ɔ: den der lever for godt og fedt i julen, kommer til at mangle i fasten; *skom æ kvon* (Agersk.), når korn sældes, borttage avner, vipper, halmstumper, som samles over det tunge, rene korn; *skom æn mærqəlgraw* (D.), grave overjorden bort fra mergellaget; *è skomi* (Vens.), en skummen.

skummefedt, no. *skomfjæt de* (D.); fedt, som skummes af suppe; i en talemåde: *de æ håt å klyw lisom Skifard skomfjæt,* Kr. IX. 112. 201 (Tøstrup s. v. Grenå).

skummeføde, no. i udtr.: *fo ən skomfø* (Lem), få fed, god kost.

skummejord, no. *skomjor de* (vestslesv.); jord, som „skummes“ af en mergelgrav.

skummel, to. *skoməl* itk. *-t* flt. *skoməl* (Vens.); = rgsm.; *de ær ən skoməl kål* (vestj.).

skummelse, no. *[skoməls de]* (Ang.); hvad der afskummes, se Hag. Ang. XXVI.

skummeraften, no. *skomərɑtən* (Fjolde); *skomərawtən* (Bradr.); tusmørke; plt. schummerabent.

skumme-ske, no. *skomskiję æn* (vestj., Agger); *skòmskę æn* (Søvind s.); *skomski æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm.; ske til at skumme med.

skumning, no. *skomnəŋ de* (D., Agersk.); avner, vipper, småhalm, som „skummes“ oven af såldet, når der sældes.

1. skump, no. *skomp æn* (D., vestj.); itk. (Vens.); en stærk rysten; *de ga nu slæm skomp, da wi kowr* (Agger).

2. skump, no. *skomp æn skompər* (D., Malt). — **1)** det yderste bræt, som saves af en tømmerblok, Mb. — **2)** *æn betə skomp* (Thy, Vejr), et lille læs hø el. tørv, jfr. rumpel. — **3)** knippe halm, se halm-. — **4)** en stump af en ager (Ang.), Mb. efter Outzen (S. Jyll.). — **5)** en pige, med svær eller tung gang (vestslesv.).

1. skumpe, no. *skomp* el. *skomp æn -ər* (vestj.; vestslesv.). — **1)** knippe halm, sammenbundet uden at der er taget langhalmen fra (vestj.); *råw-, byq-, hawrskompər* (Lem); et knippe langhalm (vestslesv.). — **2)** *skomp æn -ər* (D., vestslesv.), de løse tørv, som graves af mosens øverste lag, jfr. horsekjød. — **3)** *skompi æn* (Vejr), et ondskabsfuldt mske.

2. skumpe, uo.
skomp -ər -ət (D., vestj.);
skomp -ər -ə -ə (Vens.). —
1) ryste trs., støde; ryste som vognen gör på en knudret vej; *skomp nåwət ila·w* (D.), ryste noget ilave; *löb no rask sån do ka fo skompəð di öjən* (middagsmad) *nijer* (Agger). — **2)** ride på en stødende hest i trav; *„di re par om par, mèn baja·si skompə baqètər åpå e betə gro øq“*, Grb. 9. 45; *„no skompə stakəli å nèr è wæj“*, Grb. 39. 39, nu skumper stakkelen af nör ad vejen; *„så skompər haj åstæ· ijè·n“*, Grb. 91. 49; *ål-faər skompər æ dræŋ* (vestslesv.), bedstefader lader drengen ride på sit knæ; jfr. Aasen skumpa, støde, puffe.

skumpelskud, no. *skompəlskåð æn* (Lindk.); *skompəlsku et* (Røgen s.); *skompəlskåð æn* (Agger); *skòmpəlskåj æn* (Søvind s.); = rgsm.; *hun æ nåk skompəlskåð dær i huws* (Agger), nok også: en ondskabsfuld person (Lindk.).

-skumpet, tf. se op-.

skumpetrav, no. *skomptraw è* (Vens.); jævnt trav, således at det skumper; *„e betə kwòn ètər kam dèr i uwl i jet sk- nir è Uwltròən“*, Grb. 219. 5, et bitte korn efter kom der en ulv i et skumpetrav ned ad Ulvetråden.

skumphugge, uo.
skomphoq -hoqər -hoqət (D.);
skomphoq (Agersk.). —
1) hugge det groveste af et stykke træ, tilhugge grovt; jfr. slinne. — **2)** udføre det groveste af et arbejde uden at göre det ordentlig færdigt; *skomphoq æ luqəñ* (Agersk.), göre det groveste af lugearbejdet; derfor også om slet el. uordentlig udført arbejde (vestslesv.).

skumping, no. *skompəŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); et lille læs af noget, hø, tørv el. lign.; *i gu, i betə skompəŋ*.

skumple, uo.
skompəl -plər -pəl (D., Malt);
skòmpəl skòmplə skòmpəlt (Elsted);
= skumpe, uo.; *æn ka årənliq blyw skompəlt iğæməl, når ən kyjər i æn styw wuwən* (Agger).

skumring, no. *skomrəŋ i* (Vens.); = rgsm.; jfr. mnt. schummeringe, Sch. Lübb., dæmring; Aasen, skuming huk. tusmørke.

skumstrit, no. *skomstret æn* (Agg.); skumstænk.

-skundelig, se u-.

skunger, no. *[skoŋər et]* (Siem s., Hell. h.); larm, brag; det gav et sk-, Kr. Sagn I. 361. 83.

skungre, uo. *skoŋər skoŋrər skoŋrə* (Vens.); ft. tf. *skoŋərəð* (Lild s.); ryste: *de skoŋrər i huksən nèr i wuwn cy få-bi·c* (Vens.); *de skoŋrər mæ* (N. Vens), ɔ: jeg ryster af kulde; *han ækər te æ joər skoŋrər* (Ang.), ɔ: så det dundrer efter; jfr. skungre, V. S. O.; Rietz skunga.

skunk, no. *skoŋkər* flt. (Vens.); *æ skoŋkər* flt. (Thy, Mors, Lild). — 1) vinkelen mellem loft og tag (Vens.); åbningen mellem remmen og taget el. den nederste lægte, udfyldt med tørv el. sten eller tilklinet med ler (Lild s.), se ovsbord; *ka do stap høja gåt nir i skoŋkərən?* (Vens.); se hofte-, loft-. — 2) *skoŋk æn* (Hvejsel) en klump tørvejord i mose; *skoŋk* flt. (vestj.), brinker og balker i tørvemose. — 3) „skunker" (Mols), skal bruges om mørke skyer; jfr. Rietz 586 skunk, tagskæg; Aasen skukk hak. høloft; se skokker.

skunkel, no. *skoŋkəl æn* (D., Malt); et uformeligt dyr el. person.

skuns, bio. skråt; *skåns ouər æ mark* (Lb.), skråt over marken; *skons får ət* (Andst); *gå po skoŋs* (S. Hald h.); se skå; jfr. eng. askance?

skunse, uo. *skųns -ər -ət* (D., vestj.); nt. *skuns* (vestslesv.). — 1) skyde ned, om stejle brinker; om tørv, der er stillet op med lodrette sider; se skusse. — 2) *vi komər te å skoŋs ət* (S. Hald h.), gå skrås over marken, for at kunne høste korn, der ligger i leje.

skunsejord, no. *skųnksjor de* (vestslesv.); jord, som er skudt ned.

skunt, no. *skoǹt æn* (D.). — 1) stød, skump, *han ga ham æn skoǹt* (Andst). — 2) langsomt trav, *go i æn skoǹt, løv i æn lilə skoǹt* (D.). — 3) i en del talemåder: *kom å æ skoǹt* (D.), ud af trit i dans; *kom i æ gaməl skoǹt* (D.), i det gamle trit, den gamle orden; *han æ komən gåt i skoǹt* (Andst), kommen i skuddet; *han gek i hans jævn skoǹt* (Andst), sin jævne gang, også vestslesv.; *nær a komər i æ skoǹt, så ka a ådk trəi æ støk* (vestj.), siger ældre folk, når de skal til at danse; *de æ å æ skoǹt*, om et sammensat redskab, ɔ: af lave.

skunte, uo. *skoǹt -ər -ət* (D., Andst, Malt); ryste, skumpe; *do må et sed o skoǹt mæ æ buwər* (Malt); *o blyw skoǹtət i law, å æ law* (Andst), at blive rystet i lave, af lave; du skunter så stærkt, jeg kan ikke tåle det, Kr. VII. 376; *æ hæst skoǹtər* (D.), støder, når man rider på den.

skuntetrav, no. *skoǹttraw æn* (D.); langsomt, stødende trav.

skup, no. *skop æn* (D., Agger); best. *skopə* (Vens.): *skòp et* (Søvind s.); = rgsm.; stød; *hań fæk sån æn skop te han dærjst ouər æǹ* (Agger).

skuppe, uo.
skop -ər -ət -ət (D., vestj.);
skop skopər skopə skopə (Vens.);
skòp -ə -ət (Søvind s.);
skoəp skopər skopət (Bradr.);
= rgsm.; støde til; *I mo ek skop mæ æ bowr! hań blöw skopəð fræ dæń jæn sij i æ ståw te dæń an* (Agger); *skop te men luw, a ka eńe no her! ka do skop stol hær hæn! — a wel ha låw te å go uskopə!* (Vens.); også: *haj skopə sæ i gåŋ* (Vens.), ɔ: undslog sig for at tage sin tur; *å skopəs* (Lild s.), en slags styrkeprøve: at løbe akslerne imod hinanden; jfr. Ross, skuppa; htsk schupfen, mnt. schuppen, Sch. Lübb.; se skubbe, skubkarre; *ska wi skop om ət* (vestj.), spille bedste beskub (s. d.) om hvem der skal betale; *ska vi spel skop?* (D.), det samme.

skuptrav, no. i udtr.: komme *i jèt skòp traw* (Søvind s.), ɔ: i et flyvende trav, så hurtig hesten kunde løbe i trav; samme ord som skruptrav?

1. skur, no. *skųr æn -ər* (D.); *skųr è* best. *-ə* (Vens.); = rgsm; bruges sædvanlig = knæhus; jfr. Aasen, skur, itk.; vogn-.

2. skur, to. *skor* (Vens.); sky, om heste; *æn lį skor krek;* undseelig, om mnsker.

1. skure, no. *skųr æn -ər* (D., vestj., Agger, Malt, Andst, Agersk.); *skųə* eller *skųr æn skųrə* (Søvind s.); *skuwr æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), dog nok sædvanlig rende (3. rende); = rgsm.; et indskåret mærke, en langagtig fordybning; *æ væt stor liq i æ skųr* (D., vestj.), om de gldgs bismere, hvor understøttelsespunktet flyttedes til forskellige skurer, der betød „mærker"; deraf atter: *han hår fåŋ öwər æ skųr*, ɔ: mere end hans ret, også: han er fuld; *no ər a i æ gaməl skųr igæ'n* (Andst); om skurerne i køernes horn, der afgiver et mærke for, hvor gamle de er; fig.: *han ær et o ræǹ mæj, han hå få maŋə skųrər o æ hwdŋ* (Andst); jfr. Aasen, skora, isl. skor huk.; se stævnestok, tallie, videkjæp; gjelde-, horke-, kalve-, röv-, vand-.

2. skure, no. *skur æn -ər* (Malt, Sem, vestslesv., Bradr., Valsb.). — **1**) byge, hagl- el. regnbyge; jfr. 3. flage, iling, mol, æl; se hagl-. — **2**) forbigående voldsomt sygdomsanfald (vestslesv., Valsb.), se anfalds-, svime-; jfr. Aasen, isl. skúr huk., byge; mnt. schûr, Sch. Lübb., eng. shower.

3. skure, uo.
skur -ər -ət (D., vestj., alm., Sønderj., Bradr.);
skur eller *skuə, skurə -t* (Søvind s.);
nf. nt. ft. *skuwr* tf. *skuwr* (Vens.);
rengöre ved skuring; *skur æ gol* (Bradr.); *è skuwri* (Vens.), en skuren; jfr. Aasen, skura; mnt. schuren, Sch. Lübb., htsk scheuern, ordet henføres til mlat. scurare; se Weig. Wb.; se 2. sko, III. 289. 7 b.

skure femten, no. leg bl. hyrdedrenge; de har 15 skurer på deres kæp, så et kors, så 5 skurer. A. tager kæppen, sætter tommelfinger-neglen på første skure og siger: „skure"! B. svarer: „skure femten"! uden at se på kæppen; A. fortsætter med neglen i 2den skure: „skure"! B.: „skure femten"! o. s. v. indtil B. mener, at A. har nået korset, så svarer han: „skure endeskure"! passer det, vinder han; har han fortalt sig, så A. f. eks. er kommen 2 streger forbi korset, i den 17de skure, skal B. æde to kalvelorte; de sidste 5 streger gælder hver en kalvelort. Så veksles mellem A. og B.; jfr. Kr. Börner. 342. 49.

skuretal, no. *æ fæk ət ɔ̊lti i skurtal* (Valsb.), i turevis.

skurevisk, no. *skurvèsk æn -ə* (Søvind); *skuwrwesk* (Agger); hak. best. *skuwrweski* (Vens.), visk halm til at skure med.

skurk, no. *skork æn* (Lild); hak. best. *skorki* flt. *skork* (Vens.). — **1**) forfrossen karl, kryster. — **2**) alm. et skældsord, en slyngel; deraf *skorkstreq i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); jfr. htsk schurke.

1. skurke, no. *skork æn -ər* (Bradr.); skure i træ.

2. skurke, uo. *skork -ər -əð* (Lild s.; Vens.); krybe sammen for kulde.

skurken, to. *[skorkən]* (Mors); forfrossen.

1. skurre, uo. *skor -ər -ət* (D.; Agger); ft. *skorə* tf. *skorə* (Vens.); = rgsm.; *de skorər i mi ørər* (vestslesv.); *de skorət mæ hijəl iğæməl* (D.), ɔ: gennemrystede mig; *han kor te æ un skorət henað æ gåð* (D.), om vognens stærke rystelse ved den hurtige kørsel; *dæn skurər ow* (N. Sams), glider af; *æ bår skårət å æ groñ* (vestslesv.), båden skurede på grunden, således at det føltes som en rysten og hørtes som en skraben; *æ jan hå skorət* el. *håpət* (D.), hvor der bliver et ujævnt sted på arbejdet; *de koqə liq te de skorə* (Tåning), ɔ: skrupkoger; han vælter med læs og det hele og det lige til det skurrede, Kr. VI. 187; da de kom til Levring å, skulde han køre rask derigennem, og det gik lige til vandet skurrede om hjulene, Kr. IV. 150; *de skuriə mæ*, Gjedved, det gyser i mig, f. eks. om febergysen; *nær æ øq skoriər sæ i æn liqskår, så ska di snår kom te liqfølə ijæn* (vestj.), ryste sig; *skuri sæ* (Lem), klø sig; jfr. mnt. schurren, Sch. Lübb.

2. skurre, no. *æ hæst ga æn skorə te æ sij* (D.). et sidespring med tilhørende ryk af vognen; *ən skuri* (Lem).

3. skurre, uo. *šor* (Fjolde); løbe på skøjter; *han vil hæn te šorən* (plt. *šotnəŋ*); jfr. Aasen skorra; mnt. schurren, Sch. Lübb., frembringe en skurrende lyd, som stole, man skubber med.

4. skurre, no. *šor æn -ər* (Fjolde); en skøjte (s. d.).

skurrebane, no. glidebane (Ang.).

skurri, no. *i jet skuri* (N. Sams), i en køre.

skurres, no. *skorəs æn* (Andst); *skoris i* best. *skoris* flt. *-ər* (Vens.); slet person (Vens.); *Skoripus* var navnet på en lille, vanfør mandsperson fra Vrejlev; et dårligt kreatur; stammer mulig fra skurv (s. d.).

skurv, no. *skor* el. *skorə de* (D., vestj., Agersk.); *skør è* (Vens.); *skorə de* (Bradr.). — **1**) skab, fnat; *væn æ hoi æ healt, så ær æ skorə fåğæt* (Ang.); middel derimod er at indsmöres i tjære blandet med hyldebark og madfedt, Kr. Almuel. III. 47. 143; besv., Bang, Hexeform. 20. 39; råd mod sk- i hovedet er at springe fra „beghætten", en hætte, indvendig smurt med beg, som trykkes til hovedet og rives af med sårskorpen, se J. Saml.[3] I. 97, Sundbl.[2] 291 flg., Wigstr. Folksed. 92, Urquell I. 136. 8, IV. 156;

alm., se Amins. IV. 96; se skurres; fnat, klø. — **2)** en plante, hørsilke, cuscuta europæa L. (Als), J. T. 69.

skurvefugl, no. *skorəful et* (Bradr.); *skårəfåwl et* (Bylderup; Gram); sommerfugl; navnet mulig på grund af vingernes fine støv; jfr. frisisk skrobb-vogel, Outzen; skrobb, fnat.

skurvehat, no. *skørəhat i* best. *-i* flt. *-hat* (Vens.); *skårhat i* (S. Sams); *skorəhat æn -hat* (D., vestj., Mors, Thy, Andst; Sønderj.); *skòrhat* (Søvind s.); paddehat; alm. benævnelse for alle svamparter med hat; *a stekər et åp får æn skorəhat* (D.), udæskende ord ved slagsmål; jfr. rævepandekage.

skurvehovedet, to. se skrutrygget.

skurvemads, no. *skorəma's æn -ər* (Agger); en art hætteterne med røde ben.

skurvet, to. *skorət* el. *skorə* (D., vestj., Sønderj.); *skorə* el. *skørə* (Vens.). — **1)** fnattet, skabet; *haj æ bådə skørə å skabə* (Vens.); *dær ær eŋən få gaməl te o blyw skorə* (vestj.); jfr. Sgr. III. 43.140; karlen får prinsessen til at sige: „det er lögn!“ da han fortæller, at hendes fader er sk-, J. K. 12, Kr. Æv. 256, III. 128, Sgr. XII. 128, Gr. Gl. d. M. I. 187, jfr. Asbj. Æv. I. 201; se lap-, reb-. — **2)** om kartofler, når de lider af en sygdom, som gör dem ru; *skorə påtæ'tər* (Vens.); *di è skårt* (Søvind s.).

skusse, uo.
skus (D., Varde);
skusi nt. ft. tf. *-ər* (Vens.). —
1) = skunse, skride ud; *a skust liså værələs om* (vestj.), jeg styrtede; slog ham så han skuste lige tilbage, Kr. Almuel. II. 66.163. — **2)** *skusi* (Thy, Vens.), trs. ryste en, som en hund ryster en fangen rotte; knase (Mors), Mb.; se gussi.

skussi, no. *skusi è* best. *skusi* = flt. (Vens.); gysning, rusk; *de æ lit, nèr haj ho di skusi* (Vens.); „*knap ètər jijər haj sònt e sæ jæsp å' sè å så to skusi*“, Grb. 149.43, straks efter giver han sådan et sært gisp af sig og så et par gysninger; *a ga ham è skusi*, et skub; *a for nåk ji ə è skusi te'!* jeg må nok give det et ryst endnu, om korn, der sældes f. eks.

skuster, no. *skustər æn -ər* (D., Malt, Agger, Agersk.); *skuəstər æn* flt. *-s* el. *-ər* (Fjolde, plt. *skostər*); skomager (s. d.), men jævnlig med bibetydning af en som gör slet og kludret arbejde;

„sk- komfuster, kom vælling i grød,
tag tampen på ryggen, den smager så sød!“

Krist. Börner. 376.65; jfr. htsk schuster, plt. schoster, glht. schuoch-sutære, Sch. Lübb. IV. 113.22, sko-syer; sutor, lat. syer.

skusterværk, no. *skustərwærk de* (Aggér); sjuskeri.

skustre, uo. *skustər -ər -ət* (D., Malt); kluddre med skomagerarbejde; se mejle.

-skustret, tf. se ud-.

skusvat, no. se skosværte.

skutsom, to. se skiftsom.

skutte sig, uo. *skot sæ* (Malt); *skòt sə* (Elsted); ryste sig af klø el. kulde, se skuddre sig.

skvadder, no. *et skwajə* (Skanderb.), höjrøstet latter; også: *do æ da et skwajə* eller *en skwajəhals!* om den, der ler höjrøstet.

skvadderpølse, no. *skwajəpøls æn -ə* (Skanderb.); pølse, lavet af hakket lever, lunge, hjærte, nyre.

skvaddre, uo. om skadens lyd: *skåən seə på mørəŋən å skwaðrə*, Sgr. II. 236.922 (Mds h.); se skvaldre, skvattre.

skvalder, no. *skwalə æn et* (Søv. s.); larmende snak el. latter; *han slòw at stuwə skwalə i laŋ* (Røgen), han slog en stor latter op; *la vè mè dè skwalə* (Søvind s.).

skvaldergås, no. opgivet som navn på den dobbelte bekkasin (Hmr.); se horsegumme.

skvalderkål, no. J. T.; en skærmplante ægopodium podagraria L. (Alb., Thy); brugt til kål, Cav. Wär. II. 98.

skvaldermette, no. *skwaləmæt æn -ər* (Dalby); bekkasin.

skvaldre, uo.
skwalə å'p (Horsens);
skwalər skwalrə skwalərt (Elsted);
le höjt; fare med narrestreger, tåbelig tale; om skadens lyd, Sgr. V. 78.620 (Ø. Starup); bøde til skvaldretønde, se Bondel. I. 195, Skytts h. 56, Cav. Wär. II. 405; se sladderkjælling; jfr. Aas., skvaldra, gø idelig, om hunde; isl. skvaldr no. itk. unyttig snak.

skvalp, no. *skwalp et* (Søvind): en skvulpen, også om opkastning; *ən slemə skwòlp* (Lem); ɔ: et svært regnskyl, se mar-.

skvalpe, uo.
skwalp -ər -eð (Agger);
skwalp -ə -ət (Elsted, Søvind);
= rgsm.; *dæn buwəð hå læjn å skwalpəð i æ fywr øwər i fjåwtən daw* (Agger); jfr. skulpe, svalpe; *skwalp øwə* (Søv. s.), løbe over, om en vædske, ved rystelse el. stød; jfr. Aasen, skvala, sv. skvala, skvulpe.

skvas, no. lyd, som fremkommer ved et slag, når noget knuses, se Sgr. VII. 15: det gav et ordentligt skvas.

skvat, no. *skwat æn* (Hovlbj. h., Ang.); en klat (Ang.); en lille byld.

skvatgjæld, no. *skwatǵəəl æn* (Ang.); klatgjæld.

skvatte, uo.
skwat -ər, -əð skwat (Agger);
skwat -ə -ət (Søvind s.; Vens.);
skwat -ə skwat skwat (Elsted);
falde pludselig uden at gribe for sig; *hań skwat åm o wa dø mæ de sam* (Agger); *han skwat liq om o æ röw* (D.); jfr. Aasen, skvetta, stænke, flygte pludselig; svatte.

skvattre, uo. om skadens lyd, Sgr. V. 78. 620 (Horsens egn), jfr. Aasen, skvatra; skvaldre.

skvaveret, to. *skwavərə* (Lisbj. Terp); blød, mudret, vel om vej.

skvolmester, no. se skolemester.

skvulp, no. skvulpe, uo. se skulp, skulpe, svulpe.

skvulpeslag, no. *æ ræjn skul i swolp-slaw hen að æ hjulspor* (Vejen), ɔ: så det stødevis skvulpede.

skvuptrav, no. langsomt trav; „han kjoeh så sønne uj ow bøjen i et jawn skwoptraw", Jyd. I. 6. 1, se skup-.

sky, uo. se skyde.

1. sky, uo.
sky -ər sky sky (Andst); tf. også *skyjəð* (Agger);
sky -ə -ət -ət (Søvind s.);
skyc el. *skyj, -ər* el. *skyjər, skyj, skyc* el. *skyj* (Vens.);
= rgsm.; undgå; *hąj skyjər hwècən il hèlər wò.j* (Vens.); *hań hår skyj wå dar æn hijəl månəð* (Agger); jfr. skjøtte 2; se htsk scheuen; Aasen, sky.

2. sky, to. *skyc* el. *skyj* (Vens.); *skyj* (Agger); *sky* (Søvind s.); *skøj* (Århus); *skøj* (S. Sams); *skèj* (N. Sams); = rgsm.; frygtsom; *do æ wal et så skyj få skral* (vestj.); jfr. htsk scheu, mnt. schu, Sch. Lübb.; folke-.

3. sky, no. *skyj æn -ər* (D., Malt, vestj., Agger); *sky* el. *sky æn -ər* (Mors); *sky æn -ə* best. *-ərən* (Søvind s.); *skyj* el. *skyc* best. *skycən* el. *skyjən* flt. *skyjər* (Vens.); *sky æn -ər* (S. Omme, Grejs, Rind v. Viborg, Saksild, Himmerl.); *sky* best. *skòjən* flt. *skòjər* (?) (Ry); *skøj æn -ər* (S. Sams); *skòj æn -ər* (Stjær, Framlev, Vejlby (Årh.), Helgenæs); *skèj æn -ər* (N. Sams); *skèjər æn* = flt. (Tved); *sky æn skyə* (Åbenrå, Sundeved, Bradr.); *šöj æn šöjər* (Fjolde). — **1)** = rgsm.; også fig. „sjel Wolles miest venle smil fåmåd edt å fåjaw den mørk bekømringsskøj", Jyd. II. 18. 2 i rigsm's jysk; skyer, der ligner grå bukser, varsler regn, Krist. Alm.[2] I. 49. 17; navne til sk-, Yorksh. Folkl. 44; varsler af sk-, Hildebr. Bem. 70, Wh. Vlk. IX. 231, P. Arch. IV. 510, Dunwoody Weather Proverbs (1883) s. 41; trold, fanden, kommer som en sky, se JK. 145. 4. 271. 30, Kr. Sagn II. 140. 149, IV. 175. 609, VI. 45. 147-48, Ævent. III. (95 ned.) 236, Gr. Ævent. I. 59, Registr. nr. 5 x, Arnas. I. 157, II. 379, Schm. März. 123; jfr. sky borttager pige, Wigstr. II. 240, Segerst. 102, Henriks. 26, Grimm K. M. nr. 122, Gonzenb. II. 5. 33. 40; skyer kommer ved trolddom, Rafn Oldn. S. XI. 121, Jomsv. S. k. 44; se hat 4, kjælling 6, kulsæk, mol, mærhale, Noas ark, robbehud, tåge; slgn Strackerj. II. 64. 334, plt. tlm., se Wh. Vlk. V. 431; agerhönse-, drive-, makrel-, regn-, støv-, talg-, torden-. — **2)** himmel, alm. i Mellemslesv.; *æ blåə sky* (Sundeved); *dær æ alər æn mål å æ sky* (Bradr.), der er aldrig en sky på himlen; også kan høres: *de æ klår skyj; dær æ hyw skyj ida·w; dær æ grø skyj, de lys i æ skyj* (Andst); „blank sky", Kr. Sagn I. 36. 161;

„når skyen ser ud som et klippet får,
så får vi regn, hvordan det går",

Kr. IX. 25. 257; „i hvad vejr der var på sky", Kr. Alm.[2] I. 90. 54; *dær ær et ən klat o æ skøj* (Rkb.), ej en sk- på himlen; herhen hører sagtens udtr. som: *huj i skarpən skyj* (Lb.); *i vildən sky*

(Søvind); *i wildən skyj* (Vens.); stedremse: „Terp ligger höjt i æ sky" (N. Lygum s.), Kr. Ordspr. s. 529; börnerim: „klar op i sky", se Fb. Bondel. 321, Kr. Börner. 150; jfr. Aasen, sky huk., isl. ský itk.; eng. sky, himmelhvælving.

skybanke, no. *skybaŋkə* flt. (Søvind s.); = rgsm.

skyde, uo.

skyð skyðər skøð skøt (D., Andst);
skyr -ər skyər skøt (Vejr, N. Sall., Lyngb. Uo. s. 56);
skyr -ər skòt sköt (Mogenstrup);
skyð -ər skòð skåt (Rævs, Thy);
skyð -ər skåð skåt (Stagstr., Thy);
skyjð -ər skåt skåt (Agger);
skyð el. *skyð, -ər, skòð* el. *skòt, skòt* (Lødderup);
sku, -ər el. *skuər, skò* el. *skò, skòt* el. *skòt* (Vens.);
skyð -ər skoð skòt (Lild s.);
skyð skyðər skøð skòt (S. Hald, Støvr.);
sky skyə skøə skøt (Halling);
skyð [-ər] skoð skåt (Hell. h.);
skyj skyðər skoə skòt (Havbro s.);
skiwð skiwðər ? ? (Tved, Mols, Lby Uo. 85); i Nimtofte *skywð* måske *skywð*
skiwð skiwər ske skåt (N. Sams);
skywə el. *skywə, skywə skyjə skåt* (S. Sams);
sky skyə skøi skåt (Søv. s., Tåning);
sky sky skøi skøt (Røgen s.);
skyð skyðə skøð skåt (Saksild);
sky skyə skøi skåt (Linå);
sky skyrə skør skåt (Vejlby, Århus.);
skyr skyrə skøər skåt (Elsted s.);
skyr skyrər skør skøt (Sem, vestslesv.); tf. *sköt* (Agersk.);
skyə skyrə skøə skøt (Åbenrå);
sky skyrər skø skåt (Ang., Sundev.);
skyr skyrər skøər sköt (Bradr.);
skyə skyrər skø sköt (Hjoldelund);
skyr skyrər skyər skåt (Egebæk);

nf. *šyt* nt. 1. 2. 3. pers. ett. *šyðər* 1. 2. 3. pers. flt. *šyt*, ft. 1. pers. ett. *šyər*, 2. pers. *šyəst*, 3. pers. *šyər*. 1. 2. 3. pers. flt. *šyər*, tf. *skåt* (Fjolde, plt. *šetən šøt šot*); jfr. Lyngby Uo. s. 83. 85. 112; reflexivt: nt. *skys* ft. tf. *skötəs; var æ de får æn skysən?* (vestlesv.), om börn: skyde til hinanden, skuppes. — **1**) støde afsted, drive; *skyð æ spjæl får, æn gån uð*; *skyð te·jæn, o æ un* (vognen) (D.); *skyr æ skår får, æ dör i* (Agersk.); *sky te·jèn, sky òm* (Søv. s.), støde omkuld; *skij å sky æn ån i ət* (Tåning), skide og skyde en anden deri, ɔ: give en anden skylden; at sætte fiskelinen i vandet kaldes: *o skyð, no hår vi uðskøt* (Fanø), den sættes da således, at den står tværs på strömmen, der løber langs landet; *sku i· sæ* (Vens.), æde grådig, se skudhals. — **2**) fremdrive af sig selv, afsætte; *skys, blöw sköt* (Vejr); *skus hå skåtəs* (Vens.); *kuənt æ we å skus* (Vens.), ɔ: ved at skride; *skyrər* (Ryde); *æ kal vel et te o skyð sæj* (Lindk.), ɔ: til at vokse; også: *hąj gor å skuər røq som i òwbårə* (Vens.), skyder ryg som en aborre (vist alm.). — **3**) afkaste, skyde fra sig; *de skyə wañət* (Søv. s.), f. eks. om olieklæder, fedtlærs stövler; *de skyðər æ hor* (Thy, Mors), også om fugle: *di skyðər* (el. *skywtər*) *æ fjeðər* (Thy), jfr. fjertab. — **4**) afskyde med skydevåben (alm.); *è skui* (Vens.), en skyden; *skyð æn skåð* (vestj.); *skyð får æ bryjfålk* (D.), afskyde skud til til brudefolkenes ære; *æn skyjin* (Agg.), skydning; også sprænge ved krudt; *skyð æn stijən* (D.); *do skyrə, mæn de æ mjæst røq*, Sgr. II. 59. 320 (Lisbj.Terp); *mi mowərs får wa hælsən et så reŋ te å skyð, mæn jæñ gåŋ skoјəð han te æn hår trèj gåŋ, å we dæñ treði gåŋ wælt han sjæl, å da han kam te sæ sjæl ijæ·n wa hans åwsəl å le, — dæñ hår war et æqtə*, Efterslæt 224. 215 (Thy?); her kan nævnes: *no skyðər æ kat* (vestj.), ɔ: den springer efter mus; man har den forestilling, at man kan skyde et tællelys, ladet i en bøsse, gennem et almindeligt fjæl (vestj.); et mske skyder sig med lys i stedet for kugle i bøsse, se Kr. VI. 84. 124, VIII. 163; — ved glds b r y l l u p p e r skydes langs brudefølgets vej til og fra kirke (D., vist alm.); se Rieck 38: „for at jage Tusserne væk"; „brudevigsel", Søegård 60, Folkev. VIII. 281. 466. 12, Liebr. Volksk. 319. 53, Wille Opt. 200; Bruzel. 71, Aldén 67, Nyland IV. 18. 22. 32, W. Gregor 91, Nichols. Yorksh. 3, Folkl. Journ. II. 212 (Irl.); Tr. pop. VII. 99 „tuer la misére"; Laisnel II. 36, Ons Volksl. VI. 48, Amer. Folkl. VI. 98, Pitré Arch. III. 347 (Ital.), Rivista I. 314; slgn „Vilde mener på deres bryllupsdag at være udsatte for onde ånders angreb", Rom.

Quest. XCVIII; Achelis Arch. IV. 170 flg.; — når stegen bares frem ved bryllupper, blev der skudt, Kr. Alm. IV. 68; ligeså ved julegrød, FbJ. I. 148 (Norge); ved barnedåb, Meyer Vlk. 108, Bad. 26 29, P. Usi II. 159. 166; — julehelgen skydes ind, se FbJ. I. 144. 145. 186 (Norge, Sverige); jfr. Wigstr. Folks. 31, Hazel. VI. 34 (Valders); *skyð nyjọr iṅ* (D., vestj.), skyde udenfor folks vinduer nyårsaften (s. d.), skytten bydes ind og trakteres (alm.), se JK. 406. 40: skyde udenfor gård nyårsmorgen; Kr. Alm. IV. 133. 372 flg., Fb. Bondeliv I. 246, Eftersl. 234. 255, Museum 1892 s. 150; Folkev. XI. 477, Runa IV. 60, jfr. FbJ. II. 277. 294; jfr. htsk „das Neujahr anschiessen", Strackerj. II. 30. 296, Kuhn N. S. 406. 138, W. S. II. 110. 328, Mannh. BK. I. 247, Schmitz, Eifl. Volk. I. 5, Meier S. II. 467. 220 (Tübingen); se Achel. Arch. IV. 175, Amer. Folkl. III. 68 (Filad.); det gl. år skydes, Rivista I. 256; hver nyårsaften og -morgen efter solnedgang og för solopgang blev der skudt 3 skud over et vandsted, Kr. Alm. IV. 139. 381 (Sæll.); — der skydes over frugttræer, RDürflt, F. Jahr 19, Pomm. Volksk. IV. 45. 5, V. 56 øv.; — ved at skyde over bjærgmands skat, kan den vindes, Thiele I. 350. 354. 356, II. 236, Overtro nr. 636, Kr. VI. 8, VIII. 35. 67; — troldtagne msker frelses ved skud, Asbj. III. 22. 23. 34. 347, Søegd 105, Faye 26, Bergh Segn. 140, Sande I. 52, Arnas. I. 224, Folkev. VIII. 467. 27, Kleiven 7; Wigstr. I. 144, II. 217. 375; — over elleskudt dyr skydes langs kroppen, Gr. Gl. d. M. II. 77, jfr. Cav. Wär. I. 263, Amins. V. 86, Sm. Medd. II. 54, Gasl. 47, Lindh. Lappb. 102; slgn FbJ. II. 50 69; Mélus. IV. 354. 11: skyde i mødding; — i el. over smörkærne, JK. 210. 178, Wigstr. I. 94; i el. over ølkar, Amins. VII. 105, Cav. Wär. I. 404, Gasl. 41; over korn, Jahn Zaub. 17; — sk- i påsketiden (St. Hans) op i luften mod troldkvinder, se Wigstr. I. 143, Amins. VI. 117, Gasl. 29, Grundtv. Tjust 14; Nyland IV. 56, Folkev. VIII. 466. 12, Liebr. Volksk. 319. 53, Ons Volksl. II. 8, 1, Amer. Folkl. V. 224 (Indien); — sk- værger mod genfærd og trolde, Wigstr. I. 265, Hofb. 37 ned., Asbj. III. 36, Arnas. I. 224, Z. f. Myth. II. 61 (Tyrol); slgn Denn. Fjort 17. 141: kyser vætter; jfr. skyde i uvejrskyen, se Gr. Myth.[2] 1042, Z. f. M. II. 421. 54 (Tyrol), Bosquet 253, Laisnel II. 134, Rivista II. 44; — har man ikke bøsse, kan man lægge gløð i vand på sten og slå med hammer på den, Runa II. 3, Nyland IV. 72; jfr. slå sten mod port, Meyer Bad. 26. 29; ved bryllupper løber drenge med oppustede lammeblærer og sprænger dem til ære for brudefolkene, Hmh. Anth. I. 409. 31 (Færøer); — blodsdråber falder, da mand vil hugge sabel i Gud, Kr. Alm. VI. 199. 429; jfr. skud mod sol, himmel, gud; se Mhoff 126. 163. 368, P. Volksk. II. 71. 32, Z. f. M. I. 189. 1, Kuhn N. S. 8. 8 m. henv. 144. 172, Henne a. Rh. 400. 321, Meier S. I. 122. 137, Wolf Märch. 304. 192, Hertz S. 36, Meyer Abergl. 162, Rochh. D. Gl. I. 42. 44, Folkl. Congr. 234, Mélus. I. 404, II. 501, III. regist. 579 flèche de Nemrod; IV. 34. 480, P. Arch. IV. 468 b, Herodot IV. 94, V. 105, slgn Am. Folkl. XI. 136 (Ind.); — Jomfru Maries billede bløder, truffet af kugle, Rivista II. 23. 24; skyde på en genganger, se kugle; — skytten i ævent. som rammer alt, hvad han skyder efter, se Sgr. VIII. 147, JK. 5, Gr. Æv. I. 211; jfr. Asbj. II. 87, Bondes. Hist. 267, Grimm K. M. nr. 70; — vil man skyde vist, skal man binde hjærte og fjer af ugle om höjre arm, Kr. VI. 355. 21; el. sætte stilken af en bönne groet i en mskelig hjærneskal i sin hat, sts nr. 29; el. føre hjærte og lever af flaggermus i blyet, når man støber kugler, Kr. VI. 382. 281; se friskud; jfr. Strackerj. I. 281 r-u, smstilles kan den indianske fortæll. Amer. Folkl. I. 73; den bøsse, hvormed en kat er skudt, træffer aldrig mere, Thiele Overtro nr. 251; ved trolddom kan bøsse hindres i at skyde, se Gr. Gl. d. M. I. 54. 17; man må ikke skyde på spøgelser uden med sølvkugle, gör man det, farer kuglen tilbage, Thiele Overtro nr. 711, Kr. Anholt 23. 47; da manden skød på svanegenfærdet, stod gården øjeblikkelig i luer, Thiele I. 342, se sølvknap; — på gfærd forgæves, Krist. VIII. 215. 369; gfærd farer efter skytte, Cav. W. I. 467; forgæves at skyde eft. bjærgmand, når sol er oppe, Kr. VI. 19. — 5) træffe med skud (alm.); *skyr et fåṿol* (Agerskov); sk- røvere med salt, Krist.

Alm. V. 127; også: *skyð jæn mæ æn bål* (Mors), træffe; *han æ blöwən skøt* (vestj.), forelsket, også: beruset; i ævent. skyder manden hund og hest, der ej straks adlyder, Gr. Gl. d. M. I. 89. — **6**) frembringe ved skud el. skydning; *han skøð æn hwål i æ skyw* (D.); *skyr æ låwt saməl*, ɔ: skyde fjællerne, som danner loftet fast sammen; *skyr om*, ɔ: tage loftsfjællerne op, hövle dem til på ny, når de er ormstukne og igen lægge dem ned. — **7**) tilskyde, lægge på; *skyjð* el. *braŋk ən ålwuj* (Agger); *o skyð æ gån* (vestj.), sy garnet til tellene og tråden, hvormed det „skydes“ kaldes *skåj de* (Agger); jfr. J. Saml. VIII. 169, efter at de enkelte garn er föjede sammen, skydes de til tellerne; *humaŋə pæŋ vel do skyð te·?* (D.), ɔ: hvor stort bidrag vil du give? — **8**) vrage, mulig kun i kreaturhandelen; *skyr æ stur* (Agersk., Bradr.); *huma·ŋə må a så skyð* el. *skyð uð?* (D.), ɔ: vrage, se skud 1, skudstud. — **9**) glide ud; *wår dæj, æ breŋkər skyðər* (D.); *æ diq har skøt* (vestslesv.); *han skøð atər i æn mærqəlgraw* (Malt), ɔ: han blev begravet derved, at mergelgraven skred sammen; *æ kel skøð saməl om ham* (Vejen); *æ limgraw vel skyð* (vestj.); *de kåm öwərbokəñ o· mæ, æ mælbalk skøð, o mi kun ġor basəl* (vestj.); når lyset skyder, ɔ: den smeltede tælle bryder ud og løber ned —, så dør den, det „skyder“ henimod, JK. 397. 93, Kr. Alm.[2] III. 170. 13; jfr. skunse. — **10**) køre tørv ud fra tørvedyndet i en trillebør; *skyð i æ kar, skyð əm fræ æ pøt* (Thy), køre tørvene op; også: *skyð æ æltnəŋ* (Thy), *æ blævər fræ* (Mors), = *skyr åp* (Lemvig); da bonden anklages for vildttyveri, vedgår han at han har en bøsse, men han bruger den kun til at „skyde“ tørv ud med, Kr. Almuel. II. 87. 222, ordspil; se skudtørv; — **sk- af:** *a ka snår skyð a· mi klæjər* (vestj.), trække dem hurtig af; — **sk- i:** *a ka snår skyð i æn par bòwsər* (vestj.), hurtig trække på; — **sk- lige til:** *skyð liq te* (vestj.), 1. gå den lige vej tværs over markerne; 2. nævne en ting ved sit rette navn; — **sk- op:** *æ molmañ skyðər å·p* (Malt), muldvarpen danner en tue; — **sk- over:** *skyð öwər* (vestj.), springe over; — **sk- sammen:** *æ mjælk skyðər saməl* (D.), ɔ: bliver tyk; — **sk- til:** *hañ blöw æ huws skåt tel fo fijr huñər kronər* (Agger), han fik huset tilstået; — **sk- ud:** *æ væjr skyðər uð* (S. Ho), ɔ: vinden går fra sydost til vest, modsat krympe op; jfr. Aasen, isl. skjóta, sv. skjuta, eng. shoot; htsk schiessen, mnt. scheten, Sch. Lübb., se skjødsel, skodde, skud-, -skudden; se i bogstav II. 1. 1 b; kugle; for-, gjen-, greb-, *hjörne-, ind-, sølv-, tvær-.

skydebal, no. *skubal æn -baləñ* flt. *-balər* (Vens.); skiveskydning med gilde.

skydegarn, no. *skyðgån æn* (D.); garn til laksefangst; jfr. FrRA. III. 49.

skydegarnstråd, no. *skyðgånstro de* (D.): tråd, hvoraf garn fileres.

skydegilde, no. *skyðgil æn* (Malt); skiveskydning med dans.

skydehund, no. *skyðhuñ æn* (vestj.); jagthund; *han lævər som nåwər skyðhuñ* (vestj.).

skydehus, no. *skyðhus æn* (vestj.); hus, hvorfra man skyder vildænder.

skydepose, no. *skyðpuwəs æn* (vestj.); jagttaske; „Niels Lång . . . mæ hund å bøs å skyedpues po hans nak, And. Frieri.

skyder, no. *skyðər æn* (vestj.); en bøsse; „hår di skyderen mej?“ Blich. Nov. III. 525; person, som skyder: „si te di skydere, hwo di lurer we grøuten we wejen“, And. Bars., ɔ: de personer, som skyder til ære for følget; se ud-.

skydeskive, no. *skyskyw æn -ə* (Søvind s.); skive at skyde efter.

skydestage, no. *ræñ mæ æ skyðståq* (D.), spøgende eller hånlig: gå på jagt.

skydestak, no. *skyrstak* (vestslesv.); en stak hø, som er skudt sammen.

skydetaske, no. *skyðtåsk æn* (vestj.); jagtbøsse.

skydetöj, no. *skyðtöj de* (vestj.); jagtredskaber.

skydning, no. *skyjðnəŋ æn* (Agger); *skynəŋ* (Søvind s.). — **1**) = rgsm.; se skive-. — **2**) *æ skyðnəŋ* (Fanø), arbejdet med at sætte linerne ud, se skyde 1. — **3**) *skyjðnəŋ de* (Agger), grov, sort tråd eller hyssing, hvormed våddets masker fæstes til tellene, se skyde 7.

skydse, uo. *skys skysər skysəð skyst* (Lild s.); fjærne, skyde ud af selskabet; *hañ skul skysəs.*

skyet, to. *skyjərə* (Vens.); = rgsm.; *hemlən æ så sk-.*

skyfarve, no. *skyfarə æn* (vestj.); farve af himmel og skyer; *de ær æn sær sk-, de stor mæj; de sir uð te o æ sk- te vi ku fo blæst* (vestj.).

skyfæstet, to. fæstet ved skyerne; der står et træ med tre grene, og det er så forfærdeligt stort, at det ser ud, som det var „skyfæst", Gr. Gl. d. M. III. 137.

-skyding, no. se ud-.

skyegrød, no. se skyrdgrød.

1. skygge, no. *skøq æn* (D., vestj. Agerskov); *skyqə* (Andst); *skyq æn* (Vejr); *skuq æn* (Thy, Mors, Lild); *skøq* el. *skyq i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *skyqi æn -ə* (Søv. s.); *skoək æn skokər* (Bradr.); *skok æn* (Valsb.); *skök æn* (Ang.); fra Fjolde anfører Lgby *šöŋ*, plt. *šatən;* skygge, som lyset frembringer; ved hjælp af sk-s længde bestemmer hyrdedrenge klokkeslættet om sommeren mell. 8 fm. til 5 eftm. med stor sikkerhed (Vens., vist alm.); jfr. Rochh. DGl. I. 84, Wh. Vlk. XIII. 366, Bondel. I. 324, Nordlander Fäbodväsen 21; se klokke II. 188. 25 a; *æ do rær få di æjən skyqi,* Sgr. I. 190. 35; manden tror, at hans skygge er djævelen, Kr. Molb. 36. 115. 16; han har en halv skygge på, Krist. Ordspr. s. 296, kan siges om den, der er noget beruset; en skat er gæmt, *hue skyqən a Klownhöw ka no te o skætå·sda mowən,* Kr. IX. 220. 58 (Gj. h.); jfr. Kr. III. 130, se skat III. 235. 5 a; *træjərən kåstə djæ skyq hilt hær hèn; de æ skönt å sto i skyqi nè sol* (el. *swðl*) *skænə stærk;* den dovne *arbecər ènc çən swenlòti tò skøq* (Vens.), ikke inden aften; — skyggen af det mske, som skal dø i årets løb, viser sig uden hoved nyårsaften når lys tændes, se Kr. IX. 33. 352, Thiele Overtro nr. 646; jfr. Cavall. Wär. I. 355; Urdsbr. IV. 60, Strackerj. I. 32. 23, Rochh. D. Gl. I. 105. 241 (Jøderne), måske på grund af 2 lys, Wh. Vlk. IV. 86, jfr. II. 185; se *hovedløs; — troldene har i n g e n s k y g g e, Kr. VI. 293. 401; sålidt som genfærd, Kr. Sagn IV. 166. 580 (se dog Kr. Sagn V. 307. 74 spøgelse) marer og varulve, Wigstr. II. 346; menedere, Sgr. VIII. 88. 252; troldmanden Sæmund Frode, Arnas. I. 490-91; præstekonen, som har begået en stor synd, har mistet sin skygge, se Gr. Gl. d. M. III. 19, Sgr. IV. 3, men får den tilbage, da hun finder nåde (s. d.), Gr. Æv. II. 199. 205; jfr. Cavall. Wärend I. 356; regndråber vil ej falde på hende, Segerst. 137; jfr. Wh. Volksk. XIV. 114, Gr. Registr. nr. 60; i den sorte skole (s. d.), hvor fanden skal have den sidste (s. d.), må han nöjes med lærlingens skygge; *„fanən gribər hans skyq, dè kam baq ètər uw è dön . . . sònt slap dejni dèjgåŋ, mèn hans skyq war hèn å haj fèk òlə skyq mir",* Grb. 199. 26; jfr. Kr. Sagn VI. 21. 72. 75, Gr. Gl. d. M. II. 101, Winther Æv. s. 18, Arnas. I. 491, Mhoff s. 554, Wigstr. II. 369, Haukenæs I. 160, Maurer s. 121, Daae, Bygdes. II. 102. 120, Busch Volksh. 242, W. Gregor s. 73, Folkl. Journ. VI. 152, VII. 284 (Skotl.), Grimm Myth.[2] 976; sk- mister den, som kommer i troldevold, Runa VIII. 30. 14; forestill. om at man kan miste sin sk- findes også hos vilde folkeslag, se Folkl. I. 152 (Zuluerne), Tylor, Anfänge I. 424; Arnas. I. 355: at være skyggeløs er ligeså ondt som at være uden fylgje; se endnu til belysning af spörgsmålet, Grimm RA. s. 677 „schattenbusse", Rochholz D. Gl. I. 105. 112-23, hvor også Peter Schlemihls historie fortælles; P. Bjerge, Årb. f. Kulturh. II. 56: skygge indmures; træder man i sin sk-, dør man, Wuttke nr. 642; en mands sk-, hans sjæl, se Hardwick 123; — man må undgå at kaste sk- over fuglerede, se Kr. Alm.[2] I. 141. 05. 148. 04. 19; alm. om sk-, se Der Schatten im Volksgl., Mitt. f. Schles. Vlk. (1904) s. 1 flg.; — gåde: *Ywər o hans huñ di sæjəl öwər æ sø, ålteŋ hår de hans huñ hijə, hwa hijə, hwa hijə hans huñ så?* (vestj.); *Pæər i Luəñ han hai æn huəñ, dæñ jet* (hed) *var ålteŋ hær, sånæər som gaf i et gær,* Fb. Fr. H. s. 143. 10 (Valsb.); „Bitte hind sam (svömmede) over Sibbe sø, hed hvad alting har, hvad hed hun så?" (Vens.); jfr. Sgr. IX. 136. 429. 221. 714, se Haukenæs II. 178. 48, Runa VII. 47. 65, N. Vadsbo nr. 74, Z. f. M. III. 351. 77. 80; *va gör æ lyəs, væn de stæər o æ boər? æn skok,* Fb. Fr. H. s. 147. 42 (Valsb.); jfr. Aasen skugge, isl. skuggi hak., se svinelort.

2. skygge, no. *skøq æn skøqər* (D.); itk. (Agersk.); *skyqə æn* (Andst); *skyq æn skyqər* (Vejr); *skyq æn* (Mors); *skyjq*

æn -ər (Lild s.); *skyq æn* (Thy, Agger); *skyq* el. *skøq i* best. *-i skøq;* også: *skyq i* best. *-i* flt. *skyq* (Vens.); *skyqi æn -ə* (Søvind s.); *skøk it* = flt. (Bradr.). — **1)** skygge på en hat, kasket; *do hò ròwə skyqi å din luw* (Vens.); se bredder, rand, skjærm; hatte-, kaskjet-. — **2)** hovedtöj af stift papir (Agersk.); se pande-; kvinder brugte „skygger" til markarbejde, de var af pap, havde form som hat uden pul (vestslesv.).

3. skygge, uo.
skyqi -ə -ət (Søvind s.);
skøq skøqər skøqət (D., vestj.);
skyq -ər skyqt skyqt (Andst); ft. tf. *-ə* (Vens.);
= rgsm.; kaste skygge; *de skøqər gåt får æ suwəl* (vestj.); potterne skal „skygges", ɔ: gnides med en flintesten, hvorved der fremkommer tegninger, som er mørkere, men glinser mere end de steder, der ikke er gnedet, Smollerup v. Viborg; *de skøqər så höt* (D.); *de skøqər gråw stuwər* (Malt), løfter sig i frastand for synet; jfr. 2. ru, 2. skibe; Aasen, isl. skyggja.

skyggehat, no. *skøqhat æn -hat* (D.); glds hat el. hovedtöj med papskygge, for kvinder til sommerbrug.

-skygget, to. *-skyqiət* (Søvind s.); se bred-.

skyhat, no. *skyhat æn -hat* (vestj.); mørke regnskyer, se hat 4; jfr. Kr. IV. 368. 234, kjælling.

skyhår, no. *skyhor* (vestj.); vist kun i en enkelt tlm.; *„da hąj wa så gaməl, de skyjhoən wa blæst a ham"*, Grb. 203. 16, udtr. for, at han var bleven for gammel til at lade sig kyse.

skyklap, no. *skyjklapər* flt. (Agger); *skyklapə* flt. (Søvind s.); *skyjklapər* flt. best. *-ən* (Vens.); *skyklapər* flt. (D.); = rgsm.; klapper for hestenes öjne, på seletöjet.

-skyl, no. se kar-.

skyld, no. *skyl æn* (D., vestj.); *skyl* (Agger). — **1)** gæld; *[seð mæ ǧål o skyl]* dog nok sjældent (vestj.); påtage sig fremmed synd og skyld, se Thiele I. 325, Mhoff s. 54; jfr. de jødiske fortællinger om salg af sine synder, Urquell II. 165. 181. — **2)** grund, årsag, især til noget ondt; *de æ mi skyl* (vestj.); *hwæm ska hą æ skyl?* (Agger), ɔ: udlægges som barnefader; *a ska da åsə ha skyl får ål dæm swåt lam, dæ blywər ǧor* (vestj.); *få skyl få nuə, ha skylən; få min skyl; a skal òltər ha dæ li skyl* (Vens.). — **3)** i forbindelse med for; *hu ku de wær, te do kam ek i guwər? — fo de skyl te...* (Agger); *fo gus skyl* (Søvind); *få dæn saqs skyl, få dæns dijəls skyl* (D.; glds); *hąj hòr hoŋən sè få de skyl, de hąj kuňc klòr sè* (Vens.), ɔ: fordi. — **4)** rygte; *hąj hår eňc æn gu skyl åpå· sæ* (Vens.); også Thy; jfr. Aasen, isl. skuld, huk.; htsk schuld; guds-, red-, skriden-.

skylde, no.
skyl -ər skylt skylt (D., vestj.);
skyl -ər skylt skylt (Agger);
skyl -ər -c skylc (Vens.);
skyl -ə -t -t el. *skylt* (Søvind s.);
skyl -ə -t skylt (Elsted);
skèl -ər -t skèlt (N. Sams). —
1) være skyldig; *haň skylər eŋən nowəj* (Søvind s.); *han skylər ål dæm, dær hår hat o luər o* (D.), ɔ: alverden; = *haň skylər guð o hwæ maň* (Agger); *æ skylər dæ eŋən teŋ, så ka do hål di moň* (Agger); *haň skatər o skylər a tåw tøňər hårtkuwər* (Agger). — **2)** beskylde for; *haň æ blòwən skylt få·r å ha stålən* (Søvind s.); *han skylər mæ fuwər te æ hå ǧowər ər*; *hwæm hår hun skylt?* ɔ: udlagt som barnefader (Agger); *hąj æ blòwən skylc* (Vens.); *hun ku eŋən får skyl* (vestj.), ingen barnefader opgive; *skyl jèn få uræt* (Søvind s.), med urette beskylde en for noget; jfr. Aasen, skulda, beskylde; skylda, være skyldig, isl. skylda, forpligte; for-.

skyldig, to. *skylə* (D., vestj., Søvind s.); *skyli* (S. Sams); *skèlə* (N. Sams); *skylə* (Agger); *skyli* (Vens.); = rgsm.; *æ æ dæ tak skylə* (Agger); *vi ær ålsaməl wò hærə èn dø skylə* (Søvind s.); *nær a bətålər, de a for, o lokər æ dar, nær a gor, så ær a et mijər skylə* (vestj.), se dyllig; *hąj æ lisə wili som skyli* (Vens.); skyldig i brøde (alm.); se Aasen, skyldig, isl. skyldugr; hen-, ret-, sand-, tro-, tve-, u-.

-skyldning, no. se und-.

skyldsmör, no. smör som skyldes herskabet i landgilde; så sendte herskabet bud til ham, at han skulde betale sit sk-, Kr. VIII. 114, Almuel. II. 27. 60-68, II.² 9. 22.

1. skylle, uo. *skøl -ər -t [-t]* (Lild s.); *skǒl* el. *skǒl, skǒlə* el. *skǒlə, skǒl skǒl* (Elsted); *skǒl -ə skul skul* (Søvind s.); *skøl -ər -t skølt* (Vens.); el. ft. *skølc* tf. *skølc*; *skøl skøl skul skul* (Andst, D., Agersk.); *skyl -ər skyl skyl* (Agger); *skøl -ər skøl skøəl* (Bradr.); = rgsm.; *æ haw hår skyl så möj temər ilañ i dæm hæ daw* (Agger); *skøl òp o haw* (Lild s.); *æ ræjn skøl nijər* (Andst); *skøl klæjər* (D.); *piqərn skølt klèən igo·r, di for dæm åsə nåk tør, får a wæñc min bòwsər ija·s; dè ful mąj brò sæ* (kastede op), *så de skølt* el. *skøl hæn æ gult! de rènt så de skøl hæn æ jorən* (Vens.); *no å skøl nir mæ* (sts), ɔ: brændevin; jfr. Aasen, skylja, skylle af, mnt. scholen, Sch. Lübb., plt. schölen; Aasen, isl. skola, skylle, vaske.

2. skylle, no. *skøl è* best. *-t* (Vens., sj.); *skøl æn -ər* (D., vestj., Søvind s.); *skyl æn* (Agger); = regnskyl, bløde; *è skøl rèn* (Vens.); se iling, 4. kule; torden-.

skylledram, no. *skøldram* (østj.); dram til at skylle maden ned med; se krummeskyller.

skyllefjæl, no. *skølfiəl æn* (Røgen); et skråfjæl, der står ud fra muren og som er befæstet midt på gavlmuren for at hindre regnen i at løbe ned ad stenene.

skyllehals, no. til den, som drikker for meget, kan siges: *no, do· Batəl Skølhals, æ do snòt farə?* (Vens.).

skyllekar, no. *skølka et* (Søv. s.); kar til at skylle vasketöj i.

skyllekok, no. den person, som v. gilder besørger opvaskning o. desl.: *skølkòkən wa bęən te å tow òp* (Lild s.).

-skyller, no. se krumme-.

skyllestegger, no. *skølsteqər è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens., Torsl. s.); den, som skyller el. vasker op ved gilde; *wa do mæ i baløn?* (til gildet); — *Ja, a wa skølsteqər;* også: *nèr I no ska ha jæn piq te, hons skal hon så jòr, hejər I hòr?* — *hon ska wè sk-*, ɔ: forrette det groveste arbejde.

skylling, no. best. *skøləñc* (Vens.); = rgsm.; det at skylle klæder.

skylp, no. se skjølp.

skylregn, no. *skòlrèn æn* (Søv. s.); *skølræn æn* (Agersk.); *skølrèn è* (Vens.); = rgsm.; deraf *skølrèn -ər -t -t* (Vens.).

skylvande, no. *skylwañ æn* (Agg.); øsende regnvejr.

skynde, uo. *skyñ sæj -ər skyñt skyñt* (D., vestj.); *skąj -ər skøñc skønc* (Vens.); *skyñ sæ -ə -t skyñt* (Søvind s.); *skyn -ə -t skynt* (Elsted); *skyñt sæ -ər skyñt skyñt* (Agersk.); = rgsm.; *han mot skøn sæ* (Lild s.); *di skøñc åpå· ham òlsaməl: hąj skøñc sæ de bæst, hąj kuj* (Vens.); til folk, der skynder sig, råbes: „*ska do læŋər hen eñ hjæm?*" el. „*sku do ha koman igor?*" (Ribe); alm. bruges stræbe; pige må ikke opfordres til at skynde sig, så skal hun tilbage til de underjordiske, Kr. Sagn I. 264 ned., Thiele II. 222; jfr. Aasen, skunda; isl. skunda eller skynda, sv. skynda.

skynding, no. *skyñəŋ æn* (vestj.); *skojəŋ i* best. *-i* (Vens.); = rgsm.; hast; *de ska gyjərəs liq i æn sk-;* men også: *han kam liq i de sk-*, ɔ: i samme öjeblik (vestj.).

skypumpe, no. *skypòmp æn* (Søvind s.); = rgsm.; en uhyre kæmpedrage, Tylor Anf. I. 288; jfr. Kr. Sagn II. 138. 141; deri djævel, Pitré Usi IV. 101; se vandhose, -tap.

skyr, to. se skjør; uo. se skyde.

-skyr, se hyl-.

skyrdgrød, no. *[skygröə]* (Sundeved); høstgilde kaldes „skygrød", Sgr. IX. 205. 624.

skyrløs, to. se skjødesløs.

skys, uo. se skydse; no. se skyts.

skysk, to. *hon ær eñc skysk* (Vens.); siges om en kvinde, der ikke er snærpet.

skyt, uo. se skifte.

skyts, no. *skys de* (Agger); hagl og krudt til at skyde med.

1. skytte, no. *skøt i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *skòt æn, -ə* el. *-ər* (Søvind s., Elsted); *skøtər æn -ər* (vestj., D.); *skøtər æn -ər* (vestslesv.); *skytər -ər* (Agger); = rgsm.; en person, som skyder, jæger; medlem af skytteforening; i nye smstn.; *skøtfæst æn, -fårenəŋ æn, -kres æn* (Vens., alm.), jægerovertro, se Amins. I. 113, III. 119, IV. 77, VIII. 101, Hofb. Nerike 224, Kr. Janss. Ev. 61; — *ta skòt* (El-

sted), leg, én er skytte, som skal slå, tikke de andre; intet, et el. flere fristeder; leges også med *gòŋən skòt,* som ej må løbe, kun gå; jævnlig bliver de, han slår, hans „hunde" og hjælpere; jfr. Kr. Börner. 233 nr. 17, 242 nr. 38, 519. 49 (vestslesv., V. Vedst.); ofte bestemmes: *vi må it skøt ijæ·n!* (Elsted), ɔ: vende sig, idet man bliver taget, og slå fangeren til sk- igen pány; — i visen siger ræven:

„ja, skytten han skal ha' min' hål',
for han skal så tit ved Mikkel tål'",

Kr. II. 325. 13; fortæll. om *di tow skøtər,* Gr. Gl. d. M. III. 195. 166, skæmtehist.; — i ævent.: lære at være sk-, Kr. Æv. III. 130; jfr. Gr. K. M. nr. 129, Cloust. Fict. I. 277; besv. for at kunne skyde vildt, Bang, Hexeform. nr. 132; sk-, som kan skyde öje ud på fugl, Kr. Æv. III. 53. 294, jfr. Gr. Registr. nr. 9; skytten Bryde, Gr. Registr. nr. 10; mnt. schutte, htsk schütze; se skyde; fri-, krybe-, nyårs-, plumpe-, slumpe-.

2. skytte, uo. *han hær awskyt får æ vaən* (Ang.), lukket af for vandet med et stigbord.

3. skytte, no. i udt. som: *han stor i [skøt]* (vestj.); i ly.

4. skytte, no. *skøt æn -ər* (D., vestj.); *skyt æn -ər* (Vejr); *skyt* el. *skyt* (Thy); *skyt* el. *skytəl* (Agger); *skøt æn* best. *-ər* flt. *-ər* (Vens.); *skòt æn -ə* (Elst.); *skøət æn skøtər* (Agersk., Bradr.). — 1) skytte til væven (alm.); kat for sk-, se Wh. Vlk. II. 273; se flave-, flyve-. — 2) stigbord ved en sluse; *sæt æ skøt,* sætte stigbordet for; *træk æ sk-,* trække det op (D., vestj., Andst); jfr. Aasen skutel, isl. skutill hak., væverskytte, stang til at skyde for; eng. shuttle; mnt. schutte, Sch. Lübb. stigbord; se skyde.

5. skytte, uo. *skøt -ər -ət* (vestj.); beskytte; *skøt imoð ræjn;* jfr. höjtysk schützen, mnt. schutte, Sch. Lübb.; se 1. skytte.

skyttehus, no. *skøtərhus æn* (vestslesv.); hus bygget, for derfra at skyde vildænder; jfr. fuglelæg.

skyttekreds, no. *skøtəkrẹs æn* (D.); = rgsm.

skyttepenge, no. *æ skøtpæŋ* (Valsb.), optagelsespenge for løsgående kreaturer, se Fb. Fr. H. s. 54; jfr. mnt. schutten, Sch. Lübb. IV. 156. 48 „fremdes vieh als pfand zurückhalten".

skytting, no. *skøtəŋ i* (Vens.; ly, beskyttelse; *kom i skøtəŋ få rèn, węj, kryb i sk-; dær ær i gụ sk- å òḻ di trèjər.*

skyttinge, uo. *skøtəŋ -ər -ə -t* (Vens.); beskytte; *æn paraplyc skøtəŋər få rèn.*

skytteri, no. det at gå på jagt, se fiskeri.

skyv, no. se skive, skjæver.

skyve, uo. *šyw -ər šyəw skåwən* (Fjolde); skyde, skubbe; „svarer i betydn. til tsk schieben, men er ikke optaget derfra, slgn dermed, at af norsk skuva skulle formerne skyv', skauv findes i Østerdalen", Lyngb. Uo. 85, jfr. skuva, Aasen.

-skyver, no. se ud-.

skyvl, no. se skjul.

skyvle, uo. se skovle, skjule; **skyvling**, se skovling.

skyvr, no. se skjövr.

skyvt, no. uo. se skifte og smstn., skjorte, skjørt.

skyvting, no. se skifting.

skyvtsom, to. se skiftsom.

skæ-, ord som ikke findes, se under skjæ-.

skæj, no. uo. se skjænd, skjænde.

skæjse, no. — 1) en lille enspændervogn af den slags som kaldes skejs, Kr. IV. 116; *så kömər dær æn skæ̨svun å hælər stywt får æ dör,* Hag. s. 171; i D. bruges ordet mest i nedsættende betydning: *æn sæ̨r skæjs,* et löjerligt köretöj; jfr. fr. chaise, stol, ch- de poste, postvogn. — 2) *skèjs æn -ər* (Lild), skældsord til en kvinde se skrabaldermær.

skælle, to. se skelet.

skællebasse, no. se skjælbasse.

skætosda, no. se skjærtorsdag.

skælt, no. se skilt.

skæmpe, uo. se skimte.

skø-, ord som ikke findes, se under skjø-.

skø, uo. se skjøtte, skyde.

skød, no. se skud.

-skøesløs, to. se skjødesløs.

skøffel, no. se skuffel.

skøg, no. uo. se skygge.

skøi, no. se skjød.

skøing, no. se skjødding.

skøj, no. to. se sky.

1. sköje, no. *skòj æn* (Hell. h., Lyngb. Saml.); fladbundet træsko.

2. sköje, uo. flakke om, drive omkring; hvo som slår sit kvæg . . . løs, og det derover skøver i korn el. eng —, J. Saml. VIII. 326. 6, Komdrup granderet (Hell. h.); „hvem sköjer herude?“ Blich. Nov. III. 370 med forklar.: går omkring, se også sts IV. 525, „sköje omher“; hører også herhen: *skòj -ər -əð* (Thy), tumle sig i lystig spøg? jfr. skåte.

3. sköje, no. *skòj æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); utugtig kvinde, skøge, se Krist. Almuel. III. 141. 480: „gud ske lov, de æ snår Mikkels nytt'(?), så skal all æ skøjger å howrer fløtt'“; jfr. isl. skækja; sköjesét.

sköjen, to. uartig, grådig, om börn (Als), J. Saml. VIII. 275; C. Duus, Darstell. d. Halbinsel Sundewitt. 1836.

sköjer, no. *sköjər æn -ər* (Malt h.; Mds h.); tater, landstryger; en gammel sköjer, således kaldte hun sig selv, har fortalt mig det meste, Sgr. IX. 18; ordet findes i Dorffs rotv. Ordb.: skoier, en vandrer, en rejsende, en landløber; se sköje; under skoia, skråle, stöje, anfører Aasen skoier el. skøier, en skalk; jfr. sv. skojare, landstryger, jfr. Wigstr., Folkseder s. 81, holl. schooijen, strejfe om, schooijer, tigger.

sköjeset, to. *skòj-* el. *sköjsit* (Vens.); *do skal eñc læ hęjər sic, do swøbə bònt, de ku wo sköjsit* (Vens.); ordet opfattes: skøgesét; om börn: syg af at være set af onde öjne, bliver et barn, når det ses af en utugtig, gammel kærling, der har røde öjne; det helbredes ved at *æn dø hǫ̀j blywər drawə øwər ə,* eller ved at iføres en utugtig kvindes særk; når börn har den såkaldte engelske syge, hedder det, at de er „sköjesete“, og denne skavank bliver anset for at være en følge af at en fremmed løsagtig mand el. kone har set barnet et vist sted, mod dette onde anvendes et af følgende midler. Enten må man se at få lånt skademandens skjorte el. særk, hvilket må ske denne uafvidende, og i den skal det syge barn sove; el. også bringes barnet på kirkegården, hvor man stiltiende af törvene på den sidst tilkastede grav opstiller 3 stykker således, at de to sættes på enden og den tredie lægges ovenpå og igennem dette hul trækkes det forgjorte barn tre gange; J. Saml. III. 94; se J. Saml.[2] I. 55, J. K. 364. 11, „skjødseer“ 366. 19; Thiele Overtro nr. 492 „horeskjæver“ nr. 496, Kr. VIII. 327. 558, Sagn IV. 580. 09. 615. 18 flg.; „*skòjsit*“, Grb. 3. 40, J. Saml. IV. 239; jfr. Wigstr. II. 219, Folkseder 51, FS. 135. 40, Cav. Wärend I. 378. 402, Jonsson, Möre 7; Sundbl.[2] 150, Aldén 108, Gasl. 33, slgn Skytts h. 55, Mélus. V. 161, VII. 251, VIII. 134 ned., Pitré Usi IV. 243; se 1. hore, skjævr, uglesét, öjesyn.

sköjeterne, no. *skåjtar æn -ər* (Agger); en terneart.

sköjte, uo. se skejte.

sköjte, no. *sköjt æn -ər* (Agger); fladbundet skib el. båd; hånsord til et dårlig sejlende skib; jfr. holl. schuit, båd.

sköjti, no. *skåjti æn -ər* (Agger); en utugtig tøs.

skönne, uo. se skinne.

skør, no. se skjøde, skurv, skår.

skørn, to. bio. — **1)** *si skorn* el. *skørnsk ur* (Lem), ɔ: skummel. — **2)** *æn skorn* el. *skorn hæst* (Lem), hest, som er rask i töjet.

skørre, to. se skurvet; **skørrehat**, no. se skurvehat.

skøsk, no. en dans, skotsk? ril? „no wa'et å mæ di skøsker, di håd fåt så fåle tråndt (travlt), å di goe jo immer ætte sien, å de jenn bien ska stadigvæk åbag ve de ånt“, Jyd. I. 46. 2.

skøskind, no. se skjødskind.

skøssel, no. se skjødsel.

skøt, uo. ft. se skyde.

skøtte, uo. se skjørte.

skøtting, no. se skytting.

skövle, uo. se skovle.

sköwt, no. se skjørt; no. uo. se skifte, skjæfte.

skövtning, no. se skifting.

skå, uo. ft. se skjære; no. uo. se 1. skade; no. se skodde, skud.

skå, to. bio. *skǫ* el. *skǫ̀* (Vens.). — **1)** skrå; *de gor skǫ nir ætər; po skǫ; læ ås sæt skǫ åpå'!* ɔ: skyde genvej; *i skǫ bak, skǫ strèqər.* — **2)** *skǫ* (Mors), tvær, vredladen; jfr. Aasen skaa; „paa skaa“, skråt; nyisl. skái, á ská, Jonsons Ordb.; se skak, skrå.

skå sig, uo. *skǫ sæ* (Agersk., sj.); opføre sig; jfr. Aasen, skaa seg, skikke sig.

skåb, no. se skab.

skåd, no. se skud.

skåde, uo. *skǫ̂* el. *skòj -ər -ə -ə* (Vens.): beskue, betragte, tit med tilföjet *sæ* (Vens.); hun gik sig til skokke (?), hun skwåj de sværdeflokke, Krist. I. 120. 19. 20; Lidet Kirsten hun ganger i Rosenlund, hun skwåj de træer så mangelund, Kr. II. 91. 1. 2; Lidel Kirsten hun gik sig i stolde, hun skwåd de foler bolde, Kr. II. 287. 5. 6; jfr. Sgr. VII. 3. 16; hun er henne at skåde hus, Kr. under skode, ɔ: bruden er til beseelse (s. d.), (Mellemslesv.); jfr. V. S. O. skoder; Aasen isl. skoða, sv. skåda, beskue.

skådskrin, no. se skudskrin.

skådstud, no. se skudstud.

skåens, to. se skadens.

skåesmand, no. se skademand.

skåg, uo. og smstn. se skage.

skåj. no. se skud.

skåj, no. *skåj æn* (Fanø); en fisk, skrubben, platessa flesus.

skåjs, no. se skanse.

skål, no. uo. se skal, skalle.

1. skål, no. *„de ma do skål eñc“*, Grb. 33. 12; *hilə min skål*, glds (Vens.); en ed; se minskål.

2. skål, no. *skǫl æn skòlər* (Andst, vestj., Mors); flt. *skǫlər* (Sall.); *skǫl æn skòlər* (Støvr. h., S. Hald; Søvind s.); *skǫl æn* best. *skòl* flt. *skǫlər* (Vens.); *skǫ̀l æn* best. *-ən skålə* (S. Sams); *skål æn skålər* (Agersk.); *skoᵃl æn* (Fjolde). — **1)** = rgsm.; en kop uden ører, en kop fuld af noget; *a wañtər æn skǫl te o skæŋk åp i, hår do æn skol kafə te mæ?* (D.); *ən skǫl mæ mjèlk, ən skol mjèlk* (Vens.); nyårsaften hvælver pigerne fire skåler el. tallerkener, en over lidt jord (død), en over en ring (trolovelse), en over en kam (bryllup), en der intet er under (uforandret stilling), en person s. ikke véd besked, skal vælge en af disse og deraf tages så varsel; se Fb. Bondel. 251, Kr. Alm. IV. 109. 47, IV.² 82. 77; jfr. Anholt 118. 312, jfr. nyårsaften II. 708. 4 a; Wh. Vlk. VII. 315, Knoop Pm. 178. 219, Ps. 317. 29. 51. 52, Folkl. II. 311, XIV. 143, Am. Folkl. VI. 260, Leicest. Folkl. 68 i kage; Rivista I. 236, forskelligfarvede nåle; slgn de tre skrin i Shakesp's Merchant of Venice II. 7. 8, Gest. Rom. k. 109, s. 443. 5, Gering II. 203, Jacobs Barlaam CVII, Mélus. II. 575, P. Arch. III. 144, FbJ. II. 112. 120; marokkansk spil, Tr. pop. IX. 247, X. 155. 372. 518; jfr. vælge mellem to kurve i ævent., Friis VN. 69 b; ved hjælp af en skål i en spand vand (s. d.), trylles storm og bringer båd til at kæntre, se Kr. Anholt 85. 196; jfr. Thork. 213, Hardwick Tradition 99, CamW. 21. 25, Folkl. XIII. 431, Sh. Folkl. 154, Krauss, Volksgl. 118. 135; fisker går ej ud, om skål er væltet, Yorksh. Folkl. 48; jfr. bæger, kovs; guld-, knappe-, kold-, mælke-, senneps-, spøl-, sukker-, veje-, vægt-. — **2)** i betydn.: *drek æn skǫl* (Andst), og når man drikker skålen, tilråbet el. ønsket: *skǫl!* (D., Andst, vestj.); *skǫl å gutǫ·r! — de sætər manə fræ hus å gor; skǫl fåbi·, mi hals gor əð i!* (Mors); *skǫ̀l, gotòr! å glædəli nytòr!* el. *skǫ̀l å tak får i høst!* (Sams); *skǫl, drek ẹt miər eñ do ka tǫl* (vestj.; Århus.); *diŋ skǫl å miŋ profi·t, dæ̨j drekə wi så tit;* jfr. *mi skǫl å di profi·t, a drak å do fæk it*, Sgr. II. 27. 208; *„skǫl skẹq!“ — „tak flab!“ skǫl mæ de hilə, de èr eñc nuə å dil; skǫl, å te løk mæ ǫ̀l wærdəns teŋ òñc ẹj Sestrop sowən!* undtagen Silstrup sogn; *skǫl! å te løk mæ dæ grǫ stuk* (brændevinsflasken), *a còbt æ dæ i fyṷr, hąj malkə gåt* (Vens.); *skǫl å tǝløk mæ æ hønbyt*, Sgr. II. 108. 479 (Fly); *„skǫl samtlə hæriñ!“ så Mas Luñ, da wa dær eŋən añər eñ ham o æ huñ* (vestj.); en slags tiltale i D. til glasset lyder, idet man stiller det fulde glas foran sig på bordet: „her står du for mig som en lilie, jeg drikker dig ud med god villie! Du haver slaget mangen, du haver ført mangen i rendestenen, din asen! men nu skal j e g vise dig den vej, du aldrig er kommen, skål!“ derpå drikker man ud; jfr. Dania V. 102 flg. 104 flg.; i en gammel vestj. drikkeremse: „så ville vi drikke Ravel Bakkers skål og have Broder Hagen udi minde; Ravel Bakker han drikker Rasmus Harker til, alt på den bedste måde, han kan finde; Ravel Bakker, Rasmus Harker, Jens Skinder, Per Pinder, Kræ Skuster, Ole Puster, lange Lu-u-kas! — når glasset var tömt, sang man så:

alt over marker og by,
så drikker vi skåler pány!

jfr. Dania V. 105; uddrukken skål el. glas kastes over hovedet, godt varsel, om de

går istykker, Kr. Alm.[2] III. 139.39. 130.1. 2, se *glas, jfr. Folkl. XII. 295; ved begravelser drikkes „det salig ligs skål", Gr. Gl. d. M. III. 173; jfr. Kr. Sagn V. 160. 613, Ralst. Songs 317, se ligvagt; guds skål drikkes ved gilder (1685), Kr. Alm. IV. 128. 355 (Norge); jfr. Rafn Oldn. S. I. 252, Munch Snorre s. 66, Afzel. Sagoh. II. 145, Cav. Wär. I. 162-67. 209; om skikken, se J. Saml.[2] III. 105, Junge 173, Stolt Opt. 147, Cav. Wär. II. 446, Djurkl. Unnarbo 43, Hazel. VII. 30, Østgd Fjeldb. 175; „de syv skåler var uddrukket, ellers havde du ikke fået hende", Kr. Sagn I. 263. 908, råbes, da pige frelses af troldevold, jfr. s. 255. 88. 909; i Snehvideævent. spörger kvinde: „skåler klare, er der nogen i verden så smuk som jeg?" Krist. Æv. III. 273, se spejl; jfr. godtår, klinke, krik-krak; taksigelsens-. — 3) hulningen på den indre side af hestens bagben (Agersk.). — 4) *skålər* flt. (Vens.), skålene med støvet på humlens frugt; navn på en art rensdyrmos, lichen pyxidatus Lin., J. T. 314 (Thy); enebærtræ, juniperus communis L., J. T. 311 (Himmerl.); jfr. Aasen skaal, isl. skál huk.; htsk schale; mnt. schale, Sch. Lübb. IV. 40. 33: „dar drynke wi jwe schalen"; mangelen af stødtone og den lange vokal i den jyske form synes at kunne forklares af plattysken.

skålder, no. se skulder o. smstn.

skåle, to. se skadelig.

1. skåle, uo. *skål mæ jæn* (vestsl.), klinke med en.

2. skåle, uo.
skål -ər -ət (Hvejsel, Andst);
skǫl (Søvind s.);
sortere; *ka do skål mæ di katåflər* (Hvejsel, Hovlbj. h.); *a skålət imæl æ katåflə* (Vor h.), samler de gode eller dårlige fra; *a skål i æ bøqə, imæl æ tòw* (sts).

skå-loft, no. *skòlòwt è -lòwt* (Vens.); skråloft over udskud.

skålægte, no. den nederste lægte, hvorpå intet langhalm sys; derimod lægges to lag halm på den næste lægte (brynlægten), det underste af disse lag kaldes skotaget (Bj. h.), Mb.

skålpund, no. et punds vægt, se Kr. III. 304: de vejede 14 sk-, se vægtskål.

skån, no. se skarn.

skånbassi, no. se skarnbasse.

1. skåne, uo. *skån -ər -t -t* (Vens.); lade tilflyde, skaffe; *si do kan skån mæ de te·!* (Mors), tf. *skånt; skon te·* el. *skon fræ·* (Lönb.), tilskynde el. hindre fra; *skon jæn fræ ən pons,* hindre en i at få en pons; jfr. spone.

2. skåne, uo.
skon skån skoñ skoñ (Malt h.);
skon skon skoñ skoñ (Andst);
skon skon skòñ skoñ (Søvind s.);
skon skoənə skòn skòn (Elsted);
skon -ər -t skont (Vens.);
skån skån skåñ skåñ (Agersk.);
skon skon skoñ skoəñ (Bradr.);
= rgsm.; *skon vè nowəj* (Søvind), spare på noget; jfr. Aasen, sv. skona; for-.

skånepige, no. man sendte en pige foran brudeparret til kirken, denne blev kaldt „skonnpigen", hun skulde skåne brudefolkene for ulykker, Krist. Anholt 105. 250; jfr. nr. 252: I meget gammel tid skal det have været skik, at når brudefolkene gik til kirke, sendtes en gammel stakkel foran dem, for hvis onde msker havde lagt noget, det da skulde gå på ham; slgn Mélus. IX. 81, Rivista I. 134 ned., se höne I. 750. 27 a, kat II. 106. 51 b flg.

skånk, no. se skank.

skånkel, no. se skankel.

skånlig, bio. *skånlə* (D., Malt); *skònələ* (Årh.); tålelig, således at vedkommende blev skånt; *de gek, blöw sk-.*

skåns, to. se skarns; bio. se skuns.

skånsel, no. *skonsəl æn* (Vens.); = rgsm.; låneord vist ligesom *skonsom* (Vens.).

skåntu, no. se skarntyde.

skår, no. uo. se skade; no. se skarn, skud; uo. tt. se skjære.

1. skår, no. *skòr è* best. *skòrə* flt. *skòr* (Vens.); *skor æn* = flt. (Rævs); *skor æn skor* (Vejr, D.); itk. ett. = flt. (Støvr., S. Hald, Sams); *skoə et sko* best. *skoərən* (Søvind s.); *skår et skår* (Agerskov, Spandet; Braderup); *skor æn* = flt. (Malt); = rgsm.; brudstykke af pottemagerarbejde; *hun såt nöj mjælk te mæ i æn skor; wi hå slån al wå kåp i skor* (Agger); *dè jik è skòr å fat* (Vens.), der gik et skår af fadet; *ga do hönsən å skòrə?* (sts); *hon slow kåpi*

istœcər å grow skǫrən nir i fǫr[illegible]
i et navnerim: „en skoor å [illegible]
de sæjer Skott', owest i Tröw[illegible]
i Tranns, de sæjer skott'-Han[illegible]
Börner. 94. 96; i en remse: [illegible]
bægge hans loor i skoor, [illegible]
ålder", sts 386. 68; „kan [illegible]
noget i skåret?", JSaml.[2] I. [illegible]
brændevin i fadet, den [illegible]
skipper får af de underjor[illegible]
i skår, som han kaster ov[illegible]
guld, Kr. IV. 41, se penge [illegible]
se mnt. schart, scharde, [illegible]
lampe-, potte-.

2. skår, no. — 1) [illegible]
skærer i et hug, marken [illegible]
3 al. i bredden; se JSam[illegible]
skår; jfr. 2. hug 2; forme[illegible]
best. *skǫən* el. *skǫrən*, [illegible] ikke
(Vens.); *skǫr æn* = flt. [illegible]
skår æn = flt. (Hmr. [illegible]
Hald h.); *skǫr et* (S[illegible] (Vens.),
flt. (D., Malt); itk. [illegible]
Bradr., Mellems[illegible] betydn. at
det enkelte hug me[illegible] (forb.: *a*
tønder), se skjøste[illegible] s.), det
skǫr; skǫən æ [illegible]
druttrow, hąj [illegible] flt. (Vens.);
gǫ æn skǫr; hąj [illegible]
om mejeren (Ven[illegible] skabe.
skǫr (Agger); jfr. [illegible]
et skår ageren [illegible]
tow æn [illegible] *æn -ər*
dœr rest [illegible], person med
(Lild s.); [illegible] (vestj.).
ledes, at [illegible] *de* (D., vestj.,
uopbundet; [illegible] *slœvər de* (Lindk.,
(Agger); [illegible] (Agger, Lild s.);
længe det [illegible]; *slafər* (Bradr.);
det er faldet [illegible]); slim på ål (Sall.);
leqər å [illegible] (Agersk., Søvind s.);
føst komər [illegible] slabber; padde-, åle-.
da hǻð [illegible] no. *slaðəlą·s æn* best. *-ən*
kommer til at [illegible] (Vens.); *slavərą·s*
i fig. [illegible], jaskeri; „næh a kam
skar [illegible] vint i 2 time ætte noue
han vil [illegible] no ånht slovveridåhs",
styrke [illegible] 21, dårlig mad.
og [illegible]**abroder**, no. svirebroder;
efter [illegible] af dine slovveråsbrødre,
ellers [illegible]
I. 55; [illegible]**dåse**, no. *sla*[illegible]
der [illegible]); svampd[illegible]
så [illegible]**bberet**, to. [illegible]

[illegible]); *slævərə* (Lb.); *slæðərə* (Vens.);
[illegible] *æ fesk æ så slævərə* (Lb.); „*da*
[illegible] *i gròbəŋi å dəqti slèbərə å*
[illegible] *hąj*", Grb. 128. 40, der lå en
[illegible] i staldgrøften og dygtig slimet
[illegible] beskidt var han.

slabbermund, no. *slavərmoñ æn* (D., Fanø); en som savler.

slabberpøs, no. *slavərpøs æn* (Fanø): svampdåse.

slabbersmække, no. *slaðərsmæk æn* (Agger); savlesmække til börn.

slabberværk, no. *slævərværk* (vestj.); *nåt sl-*, noget som er slimet.

slabbre, uo.
slavər -vrər -vrət (D., vestj., Agersk.);
nf. *slævər* (Lindk.);
slawər -ər -əð (Thy);
slaðər -ər -əð (Agger, Mors, Lild);
slæðər slæðər slæbrə (Vens.);
slafər -ər -ət (Bradr.);
savle, lade slim flyde ud af munden; *æ ku* el. *æ kal̦ slævərər, æ bån sæqlər* (Lindk.); nordligere og vesterpå: savle, om börn; *å blyw oværslaðərəð* (Lild s.), at blive oversavlet; jfr. Aas. slabba, smaske, søle.

slabe, no. se slave.

slabe, uo. *slǫð -ər* (Vens.); slubbre; *hąj slǫðər ic ə;* jfr. slappe, se Aasen, slabba, smaske.

slabor, no. se slagbord.

slabov, no. se slagbue.

sladder, no. *slaðər* (D., vestj., Agger); *slajə æn* (Søvind s.); *slaər æn* (Vens.). — 1) = rgsm.; *å hør å før slaər; ræj mæ slaər; å sluər å slaər* (Vens.); *æ slaðər gǫr, lisom æ ørər klør te* (vestj.); *de æ hwærkən löwn æler slaðər* (Malt); *dær war æn slaðər o ðəm som syw skaðər o æn gòwlæñ* (Andst); *slajərən ģèə*, (Søvind), der fortælles; *oba·qaţər spelər slaðər* (vestj.); „slaje goeh ujen påstpengh", Jyd. I. 8. 2; *slå æn slaðər ą* (Agger), få en passiar; se sladder, sludder; by-, kaffe-, kjællinge-, kjøkken-, kvindę-, mørknings-. — 2) *ə slaər* (Vens.), en person, som sladrer. — 3) „*Tøjər bəjeñc å trèk åpå muj å fjölən bəjeñc å slo slaər får ham, hąj wa jə spelmąj*", Grb. 54. 217, fiolen begyndte at slå sladder for ham, ɔ: han løb vild [illegible] han spillede.

[illegible]**otte**, no. *slaərbøt æn -ər* [illegible]lderhank.

fra hverandre, for at varmen bedre kan virke, inden man atter lukker ovnen; i Vardeegnen: ridse sigtebrødene op med en kniv, for at de ikke skal „falde fra", løftes fra skorpen af den indelukkede luft; i D. *prekəs* de, ɔ: gennemstikkes med en kniv; *skar æ il i æ åwn* (vestslesv.), sprede gløderne, når ilden er ved at brænde ud.

2. skåre, uo. *skor -ər -ət* (D.), tage med leen et stort skår; *han skorər gåt i ət.*

skåren, tf. se skjære; *do hår skoən i di hån* (D.), siges til börn med en tvetydighed: du har skåret dig i hånden el. du har noget skåret (ɔ: et stykke smörrebrød) i hånden; se fir-, fure-, halv-, hen-, klæde-, mager-, mund-, muse-, op-, ren-, strube-, til-, ud-, u-, ube-.

skåret, to. *skorə* (D.); *skårərə* (Agerskov); *skårə* (Bradr.). — 1) fuld af skår; *al wå fəd æ skorə; æ fowr alstæjər dæn skorə kåp* (Agger). — 2) med tomme pletter, spring i akset, om rugen; fuld af skår, om skærende redskaber (D., vestj.), *æ vepər æ skårə* (vestslesv.); se skår 8.

skårgilde, no. *skårə-* el. *skårgil et -ər* (Støvring h., Djursland); *skorgil et* (Røgen); høstgilde; slgn „høsthöjtid", se Fischer, H. Mikkelsens Digte (1860) s. 113; „a hå uot forgångspig te et skårrægild i Læm", And. Frieri; se J. Saml.³ I. 71, S. Kjær, Stavnsb. s. 384; se opskjær, skårgrød.

skårgrød, no. *skårgrød* (Hjelmsl. h.); *skòrgrøi* (Røgen, Søvind s.); *skorgrøð* (Lild s.); *skårgrò* flt. best. *-ən* (Vens.); *skærgrεə* (N. Sams); *skærgrø* (S. Sams); traktemente med grød, risengrød, den aften, der er hleven ophøstet (Hjelmsl., Røgen, Lild, N. Sams); „a ku da it forestell mæ ant, in I sku mej dæte idaw å ha je skorrgrøjj", Tkjær II. 92; el. til høstgildet, når høsten er færdig og kornet indkørt (Søvind s.); i ældre tid var det boghvedegrød med fåremælk til, nu risengrød (Søvind s.); kaldtes „skjulegrød" i Als Sønderh., fordi kornet var skjult, ɔ: bragt under tag; bordet dækkedes med retter af årets nye afgrøde: boghvedegrød og æblemost, med æbleskiver til dessert (Flensb. Av. 15/12 04); i Hundsl. var det tidligere skik, at den, som satte skårgrøden ind, sagde: *hejə æ jə skòrgrøi!* undlodes dette, kunde høstfolkene kræve den på ny; på Fastruplund får man grød, men ikke risengrød. Der er en vippe af hver kornsort stukket ned i grøden, både rug-, byg-, havre- og hvedevippe samt en ærtestengel, . . . når gæsterne så under tale og spøg har betragtet dem lidt, tages de bort, man nyder nu grøden, hvorpå gildet ender med en svingom, Kr. Almueliv I. 54. 189 (Refshalegd, Hids h.); jfr. nr. 187, Alm.² I. 48. 9-12, IV. 31. 86, Sgr. IX. 206. 625, se kornihusegrød, snurregrød; en „skuresang", se Nyerup, Udv. Viser I. 291 nr. 58; gilde, når hørren er gjort helt færdig til at spindes, i Oktober måned (S. Sams); jfr. Kr. Alm.² I. 155. 46.

skårhat, no. se skurvehat.

skårhug, no. *skårhoq et* (S. Hald); = skårkam.

skårkam, no. *skarkam æn -kam* (Agersk., vestslesv.); = skårbalk, jfr. sideben 3; på herregårdene var under hovarbejdet bøde af 2 skill. for at sætte skårkamme, se Kr. Almuesl. II. 12. 31; jfr. I.² 43. 56.

skårmeje, no. se skalmeje.

skårre, to. se skuddet.

skårrelt, to. *skårəlt* (Valsb.); om stærkt törret hø, stift, skørt? *æ hø æ skida·w; æ mjöl æ åtə sk-,* ɔ: for grovt malet; grundbetydn.?

skårret, to. se skurvet.

skårsmand, no. *skòsmañ* (N. Sams; Hundslund, Olstrup s.): husmændene på N. Sams har til de sidste tider haft en oldermand, som atter havde en medhjælper i hver „rode" til at foranstalte tilsigelser, denne formand i roden kaldes sk-; der var fire i Nordby, jfr. Kr. Alm.² I. 6. 4. 7; se J. Saml. VI. 257, Saxild bylov i Hads h. § 4, „skorsmanden skal skrive alle de vider, der skal udgives, så vidt som han enten selv ser eller for ham berettet vorder"; i anm. „den mand, som skar skurerne både i byens kjæp og de enkelte mænds kjæppe, hvilket jo var den måde, hvorpå regnskabet holdtes i den ældre tid"; jfr. U. Bl. I. 225.

skås, no. se skodse; to. se skarns.

skås, uo. skæmte; spøge, *skåəs mæ ðəm,* flt. *-t* (N. Sams); jfr. skåte.

skåsmand, no. se skårsmand.

skåstin, no. se skorsten.

skåt, no. *skåt i* best. *-i* (Vens.); leg, spøg, löjer; *slå æn skåt* (Mors), tale spøgende sammen; *bön ær uw we djæ skåt; wet do ehc wè mæ te skåti?* (Vens.).

skåte, uo *skǫt -ər -ə -ə* (Vens., Løgst., Sall.); lege; *ska wi uk å skǫt?* (Vens.); også: *skǫt mæ pięərn; „tehc a ehc e nåk, de wi tow ku skåt pęŋən åp, næ wi ga ås trowlə te liqi"*, Grb. 20. 59, fjase pengene op, når vi gav os trolig til legen; *skåt ræjfǫq åp* (Vens.), lege el. spøge snefog op gör den, som er overstadig lystig, det skal man vogte sig for, man vækker derved onde magters misundelse; *di skǫtə mæ djè skön teŋ* (Vens.), ɔ: har samleje; *„do ka skòt mè di liqmąj å ehc mè mè*, Grb. 55. 240, du kan spøge med din ligemand og ikke med mig! *„hąj løb mjæst hwa da we baki å skǫtə*, Grb. 75. 3 legede; se skindting; *hål åp mæ de skǫti* (Vens.), det skåtende, ɔ: den legen; *skåt mæ əð* (Thy), sætte overstyr, ødsle, betydn. at lege synes ukendt; ligeså kun i forb.: *a hör it mǫj å skǫt mǫj* (Søvind s.), det samme; se skovte.

skåtesager, no. *skǫtsåqər* flt. (Vens.); legetöj.

skåv, no. uo. se skab, skabe.

sla, no. se slag.

slab, no. se slagbord.

slabanter, no. *slaba·ŋtər æn -ər* (Agger); laban, lømmel, person med grove lader, nok også *slaba·ski* (vestj.).

slabber, no. *slaɣər de* (D., vestj., Sall., Agersk., vestsl.); *slæɣər de* (Lindk., Hmr., Søvind s.); *slaḅər* (Agger, Lild s.); *slæḅər* el. *slaḅər* (Vens.); *slafər* (Bradr.); slim, savl, fråde (alm.); slim på ål (Sall.); tobakssaft i en pibe (Agersk., Søvind s.); se slibber, slæb, slabber; padde-, åle-.

slabberas, no. *slaḅəla·s æn* best. *-ən* (Vens.); gilde, svirelag (Vens.); *slawərå·s* (D.), svært arbejde, jaskeri; „næh a kam o arbejt, ku a somti vint i 2 time ætte noue svejen groe elle no åhnt slovveridåhs", Yueb. 31, Ferie 21, dårlig mad.

slabberasbroder, no. svirebroder; det er nogle af dine slovveråsbrødre, Kr. VIII. 161.

slabberdåse, no. *slaɣərdås æn -dåsər* (D., Agersk.); svampdåse på piber.

slabberet, to. *slaɣərə* (D.); *slaḅərə* (Agger); *slæɣərə* (Lb.); *slæḅərə* (Vens.); slimet; *æ fesk æ så slæɣərə* (Lb.); *„da lo i tjòrkal i gròbəŋi å døqti slèbərə å bəskit war hąj"*, Grb. 128. 40, der lå en tyrekalv i staldgrøften og dygtig slimet og beskidt var han.

slabbermund, no. *slaɣərmoŋ æn* (D., Fanø); en som savler.

slabberpøs, no. *slaɣərpøs æn* (Fanø); svampdåse.

slabbersmække, no. *slaḅərsmæk æn* (Agger); savlesmække til börn.

slabberværk, no. *slæɣərværk* (vestj.); *nåt sl-*, noget som er slimet.

slabbre, uo.
slaɣər -ɣrər -ɣrət (D., vestj., Agersk.); nf. *slæɣər* (Lindk.);
slawər -ər -əð (Thy);
slaḅər -ər -əð (Agger, Mors, Lild);
slæḅər slæbər slæbrə (Vens.);
slafər -ər -ət (Bradr.);
savle, lade slim flyde ud af munden; *æ ku* el. *æ kal slæɣərər, æ bǫn sæqlər* (Lindk.); nordligere og vesterpå: savle, om börn; *å blyw øwərslaḅərəð* (Lild s.), at blive oversavlet; jfr. Aas. slabba, smaske, sele.

slabe, no. se slave.

slabe, uo. *slǫð -ər* (Vens.); slubbre; *hąj slǫḅər ic ə;* jfr. slappe, se Aasen, slabba, smaske.

slabor, no. se slagbord.

slabov, no. se slagbue.

sladder, no. *slaḍər* (D., vestj., Agger); *slajə æn* (Søvind s.); *slǫər æn* (Vens.). — 1) = rgsm.; *å hør å fǫr slǫər; ræj mæ slǫər; å slųər å slǫr* (Vens.); *æ slaḍər gǫr, lisom æ ɡrər klęr te* (vestj.); *de æ hwærken löjən æler slaḍr* (Malt); *dær war æn slaḍər o dem som syə skuḍər o æn gògligå* (Andst); *slaḅərən ǵis,* (Søvind), der fortælles; *oba·ɡ-ətər speiər slaḍər* (vestj.); „slaje goeh ujen påstpengh", Jyd. I. S. 2; *slå æn slaḍər å* (Agger), få en passiar; se slidder, sludder; by-, kaffe-, kjællinge-, kjøkken-, kvinde-, mærknings-. — 2) *å slǫr* (Vens.), en person, som sladrer. — 3) *„Tejər bejənic å trèk åpå mąj å fjölən bejənic å sla slaər fär ham, hąj wa je spelmąj"*, Grb. 54. 217, fiolen begyndte at slå sladder for ham, ɔ: han løb vild i stykket, han spillede.

sladderbøtte, no. *slaərbøt æn -ər* (Vens.); = sladderhank.

sladderfad, no. i udtr.: *go mæ slajəfajət* (Silkeb.), ɔ: sladdre.

sladderflaske, no. klukflaske; den sladrer, når man skænker af den; „*knap ètər blèw kwejərn sat te bowrə . . . mè dè hwij slaəflask få djæ nis*“, Grb. 2.30; jfr. stolpeflaske.

sladderhank, no. *slajəhaŋk æn* (Søvind s.); *slarhåŋk i* best. *-i* (Vens.); = rgsm.; „hvad skal sladderhanken ha? — et stykke fedtebrød og rumpen fuld af knappenåle“, Kr. Börner. 99. 64.

sladderkar, no. *slaərkòr è* (Vens.); = sladderbøtte.

sladderkjælling, no. *slaðərkæləŋ æn* (D.); *slacèləŋ æn -ər* (Vens.); = rgsm.; „no hoj slajekjællingeren (flt. best.) noj nøjt å rehn mej“, Tkjær II. 3; *slacæleŋərən go saməl å swalər; de war eñc æn almendəli slacæləŋ, dèr ha fli dæj històri uk å go* (Vens.); besøg af sl-, Friis VN. 187 a; straf for sladderkællinger var at sætte dem på et halmknippe og slæbe dem over gadekæret, Kr. Sagn II. 231. 11; se skvaldre.

sladderløs, to. i en stedremse, „når Jordkjær bliver sladderløs, skal verden forgå“, Kr. Ordspr. s. 527 (Åbenrå).

sladdermads, no. *[slajəmas æn]* (Søv. s.); = sladdertaske (Brøchn. Saml).

sladdermund, no. *slaðərmoñ æn* (D.); = rgsm.

sladdermundet, to. *slaðərmoñə* (Andst); sladderagtig.

sladderpose, no. i udtr. som: *nå do slarərə! ska do ha ən slarəpuəs bònən om halsen?* (Elsted).

sladderpotte, no. *gi æn skeləŋ i slajəpåtən* (Silkeb.); *ha æn skeləŋ i æ slarərpåt* (Valsb.), ɔ: sladdre; den, der sladdrer, *skal ha fir skæləŋ i æ slaðərpåt* (vestj.); i Åbenrå siges til sladderhanken:

slarəpåt, fløskæk, han gek uər å såŋ får æk,
jo mę han såŋ, jo menə han fæk,
təsist fæk han et rårənt æk!

sladderröv, no. *slarrèw æn* (Vens.); = sladderhank.

sladderskilt, no. *slaəskèlc è -skèlc* (Vens.); i spøg navn til strikketöjet, som kvinde går i byen med; *no, do ær uw mæ det slaəskèlc, a komə mæ met*, ɔ: *bęjwærkə*, strikketöjet.

sladderstump, no. se sladdre.

sladderstævne, no. *slaəstöwn è* (Vens.); forsamling af sladderhanke; *nè kwęjərn go saməl å drèkə kafə å slaər, de kaləs slaəstöwn.*

sladdersøster, no. *slaəsøstər æn -ər* (Vens.); = sladderkjælling.

sladdertap, no. skal bruges i Ålborg egnen = sladderhank; „sladdertappen goer åp å nier o Rais gååd mæ röwen fuld å knappenol“, Krist. Börner. 99. 65.

sladdertaske, no. *slaðərtåsk æn* (D., vestj.); *sla-* el. *slaətòsk æn* best. *-ən* (Vens.); *slajətask æn* (Søv. s.); = rgsm.; om sladdertasken siger börn: *æ slaðərtåsk hår bånskit* (börneskarn) *o æ tåŋ* el. *æ slaðərtåsk bær æ gulskån* (gulvskarn) *o æ tåŋ åp o æ kærkətən hwær təsda mån* (D.); eller *slaðərtåsk, hwa ska di röw kåst* (vestj.); se fisseltuder, sladdre.

sladdervorn, to. *slawòrn* (Vens.); = rgsm.

sladdre, uo.
slaðər -ər -ət (D., vestj., Agger);
slajə -rə -rət (Søvind s.);
slarə slarərə -t -t (Elst.); nf. nt. ft. *slaər* tf. *slaər* (Vens.);
slarə -rə -rə -rə (Sundeved);
= rgsm.; *dæñ, dær slarə læŋ, ska æñtən lyw ælər ræñ hjæm*, Sgr. II. 109.515 (Fly); *hañ slaðərət åm mæ; hañ æ så grem te o slaðər i æ skuwəl* (Agger); — *dæñ, dær vel slaðər, ska hå ən rø smörəbrø* (vestj.); el. *syw rø dramər əpo et hakəbræt* (Randers egn); el. en mellemmad, med røde lus på, Kr. Ordspr. s. 297; el. *æn mælmað mæ blo* el. *swòt tow* (uld) *o;* eller *æn fjætmælmad mæ ul o* eller *æn slaðərstomp* (vestj.); en fedtebrødsskorpe med et pund krumme på, Sgr. VIII. 207. 102; el. *skal fo fæsəlfjæt*, ɔ: sladrefedt; el.:

„sladderen går for hver mands dör,
med röven fuld af knappenol',
be'r om et lille stykke ostebrød,
sladderen er aldrig hjemme!“

Sgr. VIII. 64. 102, jfr. s. 48. 102; el. en sladderstumpe med snit på den ene ende, snot på den anden og en torskerumpe midt i (Sælland); Sladremaren skal hen at stå i Badstuestræde med enden fuld af knappenåle (København); sladreren

skal have en rød taske på med mus i (Norge); skal stå i en krog med hundeører på hovedet (Finland), ɔ: med en hue, dannet af et lommetörklæde over hovedet, således at törklædets flige står i vejret; se Kr. Börner. 99. 463, jfr. Nordl. Barnvisor s. 245, Trad. pop. VI. 665, VII. 43. 54; lignende hånsord el. rim om den som sladdrer findes, Rietz under skvallertaska, Yorksh. Folkl. 75, W. Gregor s. 23, Mélus. I. 270, P. Arch. XIII. 483, Amer. Folkl. II. 112; se endvidere: fedtogbrød, flæggerpotte, -taske, sladderpotte, -taske, storkeæg; historien om den sladderagtige kone, der skulde give forklaring om den fundne skat, se Sgr. III. 53. 176, VI. 90, Gr. Æv. I. 226 flg., Registr. nr. 106, jfr. Gonzenb. I. 251 med anm.; „sladrer" kommersspil, Kr. Börner. 649. 23 flg.

slade, no. *slǻð æn slaðər* (Lb.); lavt sted på mark el. eng, hvor vandet har løb, slette mell. klitbanker (Holmsl. kl.); *baŋkər o slǻðər imæḽ hwæra·ńər* (Varde); jfr. Aasen, slade hak., en skråning; eng. slade, en fugtig flade; se slej, ronnel.

sladeret, to. *slaðərə* (Lb.); med mange lave steder, om mark el. eng.

slaer, no. se sladder.

slaf, no. *[slaf]* (Ang.); slud, blanding af regn og sne; jfr. Aasen, slafs, det samme.

slaffer, no. se slabber.

-slag, no. se slags 1; folke-.

1. slag, no. *æ slǻq* (Mors, Lem); best. *slaqə* (Løgst.); *slaqət* (Elst.); *slaq i* (Vens.); *æ slaw* (D.); *æ slak* (Bradr); = slagside på slagtede dyr; se slag to., slagside.

2. slag, no. *slaw è* best. *slawə* flt. *slaw* (Vens., Sams); *slaw æn* (vestj.); itk. (østj., mellemslesv., Sundeved, Ang., Bradr.), er den alm. form; *sla æn* = flt. (Fanø, Salling); *slǻ æn* = flt. (Thy). — 1) smæk, dask; *a fæk æn slaw ve æ huwə* (vestj., alm.); *æn sla mæ yws* (Salling); *ji ham è slaw* (Vens.); *små slaw å maŋə ą əm!* (vestslesv.); *smo slaw, kom snǻr iğæ·n!* (vestj.); *hąj ær òlti farə te å leq te slaw* (Vens.), ɔ: færdig til at slå; *han æ stuwər i æ slaw* (Kolding); el. *slor stuwər slaw*, fig.: han slår stort på, praler; billedet mulig taget af plejlens sving; *slo æn slaw* (Malt); fig. kunde man sige om en, der går i byen og kommer fuld hjæm; *dær ær ẹt slaw i̥ ət* (D.), ɔ: ingen fart, raskhed; *de gǫr slaw i slaw* (Søvind s.), = rgsm.; også om klokkens lyd, når den slår; *fål te sla* (Vejr); *fal te slǻ* (Mors, Thy); *klåkən falər te slaw* (Vens), för den slår; *æ klåḳ æ gaḽ i æ slaw* (Malt); *huma·ŋə slǻ slow æ klåḳ? æ klåk æ gaḽ i æ slǻ* (Agger); tre slag på bord, stol, sengestok ved nattetid er dødsvarsel om en fraværende, JK. 385. 25; give sygt dyr slag med gren, skåret under måneformørkelse, se Kr. IV. 364. 190; med „troldpung", Henriks. 7, jfr. „Lebensrute", Mhardt BK. I. 251. 9, se 4. ris, III. 67. 28 a. — 2) *gaḽ-, hẹl-, haḽ slaw*, er tekniske udtryk fra kniplearbejdet i N. Slesv. om den forskellige måde, hvorpå der „slås" med kniplestokkene, jfr. lærred 2, virken. — 3) slag i krigen; *æ slaw ve Freðəri·s* (vestj.); *æ wa nåk mæj i krijq, mən æ war aḽər i slaw* (Agger); et sl- medfører uvejr og regnskyl, se Folkl. I. 166; det sidste store slag inden verdens ende (s. d.), se Kr. III. 327. 445, VI. 234, VIII. 383. 694-98, Sagn II. 335. 35 flg., JK. 35. 145. 3, Thiele I. 20, jfr. Asbj. III. 164, Pio, Holg. D. 59, Mhoff 378. 586, Kuhn W. S. I. 205, N. S. 496 m. m. henv., Wh. Vlk. IV. 457, Grimm Myth.[2] 911, se 4. kamp. — 4) apopleksi, ligfald (s. d.), krampe (alm.); *han fæk ən slaw* (Thy); *ən sla* (vestj.); *et slaw* (Sundev.); *han fæk ət mæ it slaw* (Bradr.); *han fæk ət mæ ən haḽ slaw*, så lever han; *mæ ən hẹl slaw* (Agersk.), så er han død; *de æ grem o sij, nær æ slaw tǻr ham* (Agger); *han hǻr ət* el. *fǫr ət mæ ən slaw* (D.); *han hǻr slawət* (Støvr.); *no fǫr hąj slawə; no tǻr slawə ham* (Vens.); man får sl-, om man bruger bast til strömpebånd, Nyland IV. 131; frugtsommelig kvinde må ikke se mske el. dyr dø el. først gå over et sted, hvor et dyrs blod er udgydt, så får hendes barn slag, se Sgr. VII. 35. 47, IV. 68. 153, JK. 184. 43. 180. 18, Kr. VI. 253. 8, Sagn IV. 629. 77, jfr. Amins. V. 97; råd til helbredelse er at drikke blodet af en henrettet ud af en ny skål, som skal kastes over hovedet, Kr. IV. 396. 536, Sagn IV. 601. 97. 98, jfr. Wigstr. I. 101, Rochholz D. Gl. I. 38 flg.; el. at sove i en åben grav, Kr. IV. 396. 537; el. afskrabning af et guld nålehus på

Rosenvold samt flöjl af en kirketavle, Thiele I. 320; første gang et mske får slag, skal man hurtig skære hans halsklæde over og kaste det på ilden, så forsvinder sygdommen, JK. 366. 21; brænde den syges klæder, Hazel. VII. 14 øv., Amins. IV. 84, Wigstr. FS. 305. 92, Kardeg. 52, Aldén 123, Folkev. XI. 464. 376, P. Vlk. VIII. 76. 45; råd og besværgelse mod sl-, se JSaml. IV. 110. 5, jfr. Liebr. Gervas. 246. 334. 311, Mélus. III. 115. 13, se endnu Grimm Myth.[2] 1109, samt Sm. Medd. II. 45. 52, Wigstr. II. 139. 278, FS. 401. 95, Meyer Abergl. 259, Modin 7, Ch. Notes 172 ned. 168, Mélus. III. 278, Folkl. VII. 299; slagtilfælde voldes af fejl i dåben, Sande II. 238; om frugtsommelig kvinde ser væv skæres ned, Sande II. 244, Amins. VIII. 110; el. går over nedfaldet gærde, Amins. IV. 83; se Gasl. 33. 34. 38. 43. 52 ned. 54. 55 ned.; endnu kan henvises til Kr. Sagn VII. 433 flg., P. Volksk. V. 87. 4, Knoop Ps. 121. 2, Urquell[2] I. 25. 7. 8 (Sydslav.), Folkl. VII. 181, X. 488. 20, XI. 112. 29; se anfald, krampe. — **5)** spor, mærke; *de wa fåqən te˙, sån te di ku it si slawət* (Elst.); *a ka sij, de æ hans slaw* (Agger); *åqən wel eñc følə slawə; leq è slaw åpå i wèj* (Vens.), danne køresporet på vejen, ligeså Thy; *no æ dær slaw* (Vens.); *dær æ slaw dær* (Mors), også D., Andst; *gy slaw* (Mors), danne spor i sne, på en grön mark; *æ wañ har fån slaw* (vestslesv.), vandet har dannet spor og fundet afløb; *æn slaw* (Lem, Vejr); jfr. spor, tråd. — **6)** hæld i en vej; *slaw et* (Agerskov, Sundev.); *dær æ manə slawər i æ væj* (D., vestj.); *sla æn slaər* (Vejr.); *slå æn* (Thy). — **7)** bordskive, som kan slås op og ned (Sundeved); *slaw et slaw* (Bradr.), skodde for vinduer; *æ slaw o æn par bòws* (D.), bukseklap; *slå* (Agger). — **8)** slag på kåbe, kavaj (Vens., D., Bradr.); *slå æn -ər* (Agger); *slo æn slaw o æ båws* (D.), lægge et læg på dem; *gi bowsərn jet, to, tre slaw* (Århus egn); *sla* (vestj.), et slag til at tage over sig. — **9)** et kast på et reb, *slo è slaw om* (Vens.); håndkoen (s. d.) i kobbelet *gor mæ låŋ slaw*, de to andre *mæ stakən slaw* (Vens.), ɔ: med langt reb, kort reb, der er slået i et kast om hornene på dem. — **10)** et spil kort; *læ wås fo ən slaw kårt!* (D., vestj., vistn. alm.); „a fo et slau i dem", Yuelb. 5; ligeså: *æn slaw kæjl* (vestj.), et spil kegler. — **11)** *han har æ mark i jæn slaw* (vestslesv.), stykke, strækning; *æn slaw aqər* (Agerskov), en strækning; i Angel se 1. brud; gården havde i hvert slag 1½ ager (vestslesv.), ɔ: tægt; jfr. Sch. Lübb. IV. 221. 28, dat good liggt in dree slägen; jfr. Aasen, isl. slag itk.; se af-, bag-, be-, dör-, edder-, fod-, for-, gang-, gjemmel-, hammel-, hammer-, harve-, hatte-, heste-, hugorme-, hånd-, jord-, karle-, kjøre-, krampe-, kvartér-, kvinde-, ler-, neder-, node-, om-, op-, over-, pumpe-, rende-, ring-, sidste-, skvulpe-, slumpe-, smede-, snoge-, svulpe-, svøbe-, tjat-, torden-, töjre-, ud-, under-, øre-.

3. slag, to. *slåq* flt. *slåq* (Mors, Vejr., Lb., Lem, Agersk.); *slaq* (Vens., Støvr., Søvind s., Elsted, D.); slap, om hvad der ikke er stærkt, ikke næring i, ikke magt i; *æn slaq kåst* (vestj., Mellerup, Søvind s.), slöj, dårlig kost; *æ mælmaðər æ slåq*, Kr. IX. 138. 375; *slaq kafə, mar* (Elsted); *slåq væt* (Vejr), knap vægt; *dær æ slaq wæt* (Vens.); *æ væt æ få slaq* (D.), vægten giver for lidt udslag, mods. streng; *dær ær æn slåq ste æpo˙ ən* (Mors), om noget, der ikke er lige stærkt overalt; *æ kow æ slåq æba˙q æ båwər* (Skjern), indfalden bag forboven; *slaq jor* (Røgen), jord, der er dårlig til at bære sæd; *dè æ nòwə slaq kòl, fyrə* (Søvind), karle, der er dårlige til arbejde; *slaq tijər* (Løgst.), dårlige tider; *kafərət æ få slaq*, for tynd; *dè æ få slaqt* (Søvind), det er for dårligt, det kan I ikke være bekendt; *påŋə æ slaq* (Vens.), tom; jfr. Aasen slak, isl. slakr; mnt. slak, Sch. Lübb.; eng. slack; se 1. slage.

slagbalsam, no. lægemiddel, udleveres spiritus aromaticus (Ringkb.).

slagbjælke, no. *slawbjælk æn -ər* (D.); svær bjælke, lagt helt rundt om pillestenen på møllen, for at standse stumperne af den, om den skulde springe.

slagbord, no. *slawbor æn* (D.); *slawboə et* (Søvind s.); *slåbo è* (Vens.); *slabor* (Lild s.); *slað æn* (Thy). — **1)** væverstolens blad el. ritte, hvormed islætten slås fast i kæden; den hænger i skeder (s. d.); se neder-, over-. — **2)** *slabo æn* (Holmsl.), er opgivet = slag-

vindue (s. d.). — 3) *slawbuwər æn* (D.), et bord med klap til at slå op.

slagbue, no. *[slabbw æn]* (Ginding h.); vindue til at lukke op, J. Saml. VIII. 275.

slagbænk, no. *slawbæŋk æn* (Elst., alm.); bænk, som kan slås ud og göres til seng; fordum alm. börneseng.

slagdag, no. = rgsm; *Freðəri's slawdaw, flaq o æ slawdaw* (D.).

1. slage, uo. *slaq -ə -ət* (Søvind s.); tage af, både om mængde og kraft, *nèə dè bəgyñər å slaq mæ fowərenət*, ɔ: når foderet begynder at tage af; se slagen to.

2. slage, uo. *slaw -ər -əð* (Mors, Thy; vestj.); tf. *slawər* (Vejr); spore; *æn ku slaw dæm i æ såñ* (Varde); *wi ka slaw æ hår* (Thy); *æ ku slaw ham hijəl hæn te æ betə kanå'l, mæn så war han gon nijər i æ floj* (broddet), *o så blöw æ slaw hæn fuwə mæ* (Agger); de kunde slage hende til den plads, hvor hun var, Kr. V. 338; *dær æ slawət* (vestj.), trådt spor i sneen; se slag 5.

1. -slagen, tf. se band-, edder-, gal-, grutte-, harm-, hjærte-, hoved-, hugorme-, kant-, kjærne-, kuld-, kvadder-, mod-, neder-, orm-, sø-, sølv-, ud-.

2. slagen, to. i udtr.: *è hil slawən læs* (Vens.), ɔ: så mange personer, vognen kunde rumme.

3. slagen, tf. — 1) *æ smör æ slawən* el. *slawən i æ pris; hå slawənst* (D.), er gået ned i prisen, bleven billigere; *hun æ gråw slawən ve ət* (D.), ɔ: stærkt betaget, bevæget ved; se slå sig, -slået. — 2) slap, ikke stiv el. stram, Mb. (Hors.); som slår sig, bliver fugtig (Slet h.); jfr. Aasen, slagna, slakna, slappes, få svagere hældning; se 3. slag.

-slagens, se ud-.

slageret, to. *slawərə* (vestj.); *slawərə* (D., vestslesv.); fuld af hæld, om en vej.

slagharve, no. *slawharə æn* (Søv. s., Elsted); ottebulsharve, den alm. harve til forskel fra svensk-harven.

slagklokke, no. *slåklåk æn* (Agg., Lild s.); *slaklåk æn* (vestj.); *sloklåk æn* (Vens.); klokke med slagværk; jfr. gangklokke, viseværk.

slaglod, no. *slawlåð* el. *slålåð æn* (Agger); loddet, som trækker slagværket op på de glds stueure.

slagne, uo. *slawn -ər -t -t* (Vens.); slå sig, fugtes, f. eks. om hårdbagt brød, der ved at ligge mister hårdheden; *de slawnər ijæ'n;* jfr. Aasen, isl. slagna; slagen, slå sig, slåne.

slagreb, no. rebene på sildevåddet, når undtages stavreb (s. d.); J. Saml. VIII. 170 (Sall.).

slagrend, no. *slawræñ æn* (vestslesv.); voldsomt løb; *æ hæst kam i jæn sl-.*

slags, no. *slaw* el. *slaw æn* (vestj.); *slaw è* best. *slawə*, el. *slawəns, slawəls è* = flt. (Vens., Sams, Støvr.); *slaw* el. *slawəls et* (Søv., Elst.). — 1) = rgsm.; tit i forb. med et følgende no.; *tow slawəls* el. *slaws træjər* (Vens.), to slags træer; *hwa slaw æ de do hår? de ær a de sam slaw; æn åən slaw; ek uðən jæn slaw; flijə slawər; dær æ manə slaws fålk te* (Agger); *æn guwə slaw; tåw slawər hæjst, höwəðər*, sj. *tåw slaws* (Thy); *dæj kow ær å ə mø gåt slaw* (Vens.); *jæn mað æ snår æt, å jæn slaw klæjər snår slet* (Mors); *månə slaws miñəskər* (S. Sams); *jèn ðw hwæ slaw; dær æ trèj slawəls klåwərə; ålslawəls fålk* (Søvind s.); *de slaw* el. *dæñ slawəls* (Tåning); *æn goi slaw kre; manə slaws* el. *slas drøk* (Agersk.); *dær æ to slaw, de ær a æn añən* el. *an slaw; de ær æn añən slaws fålk* (Sundeved); *òl slas smæj-gəsker* (Valsb.), al slags smedehåndværkstöj; jfr. folkeslag; alle-, *fåre-, kjeltringe-, *ko-, rakker-, svine-, trold-, øg-. — 2) handelsudtryk om kreaturer for at betegne den bedste handelsvare; *å de tæt slaw* (Vens.); *de wår å æ slaw* (vestj.), af den rette slags, udmærket; *æn ær uðələ å æ slaw* (vestj.), yderlig af arten, ɔ: udartet, om kreaturer el. msker; *„de war å æ slaw!“ så æ dræŋ om æ skåðoŋər, han sål əm for månəs duər* (Mors); el. *så hañ Kræn Stråñ åm æ kæltreŋ* (Thy); *„de ær a æ slaw!“ soj han Kæj om æ væləp* (hvalpe), *da var ət röwoŋər* (Ang.); *de ær å æ guwə slaw; ən gor ræjn uð å æ slaw*, den udarter; *æn gowə stuð å æ slaw; dæñ for æ skit å æ slaw; dær ær eŋən slaw i Guðəm Klåstər stuð ior*, der er ikke af den rette art i G. Kl. stude iår; *æ slaw æ dær, mæn æ puñ maŋlər*, om små stude af den rette art; *æ stuð hår såt æ röw uð å æ slaw*, ɔ: den er ikke bred, men spids bagtil; *de ær a mi ku slaw*, det er den slags køer,

som jeg bruger; *wå kyjər ær et gawən dæń ræt væj, di æ ve o go uð å æ slaw,* ɔ: ved at udarte (vestj.); fig.: *de æ jær añər dær æ skit å æ slaw* (Vejen), ɔ: I er ikke af den rette slags, se Fb. Bondeliv s. 154. — 3) kön; *han hæ byən nåk a båj slaw* (Ang.), han har börn nåk af begge slags, ɔ: både drenge og piger; *byərn a boa slaw* (Fjolde); *tow slaws börn* (Bradr.); *dær ær a bekə slaw* (Sundeved). — 4) kuld börn med forskellige koner (Bradr., Fjolde); hertil kan endnu föjes udtr.: A.: *„do skal eńc ji ham de!“* B.: *„a wel åsə bǫrə læ' ham ə“;* A.: *„nǫ, de ær å de' slaw“,* ɔ: ja, det er en sag for sig (Vens.); „slags“ må betragtes som ejeform af slag, jfr. Aasen slag itk., slags, slægt.

slagsbroder, no. *slåsbrǫr i* (Vens.); = rgsm.

slag-seng, no. *slasæŋ æn* (Hmr.); foldbænk; bænk, der kan omdannes til seng.

slagside, no. *æ slawsij* (vestj., Malt); *æ slaqsi -ər* (D., Andst); best. *slaqsiən* (Vens.); *æ slawsi -ə* (Sundev.); *æ slaksi* (Bradr , Agersk.); stykket på slagtede dyr: ko, svin, får, imellem ribben og kryds; jfr. mnt. slakside, Sch. Lübb., bugside; Aasen sv. slaksida; se slag.

slagsmål, no. *slåsmǫl æn* (D., Agger); best. *slåsmǫlt* (Vens.); = rgsm.; mellem nisser og underjordiske, Krist. Sagn I. 411, II. 55 nr. 6, 89. 184, jfr. Sande I. 13; sl- mellem bønder fra forsk. egne, Kr. Alm.[2] V. 14, jfr. rakkergilder ender med sl-, Gbo Hl. 66; på markeder stammefejder, Cav.W. I. III.; sl- af drenge ved gilder hindrer sl- bl. gæster, Rääf I. 111.

slagt, no. *slawt æn* (D., vestj.); *slajt* (Tranum); *slaqt* (Torup, Klim); om alt hvad der i slagtetiden slagtes; *vi fǫr æn guwə slawt iǫr;* jfr. Aasen, slagt, isl. slátr itk.; fåre-, kræ-.

slagte, uo.
slawt -ər -ət (D., vestj.);
slaqt -ər slajt slajt el.
slajt -ər -əð (Agger);
slaqt -ər -əð (Lild s.);
slac -ər -ə -ə (Vens.);
slajt -ər -əð (Hell. h.);
slajt nt. ft. tf. *slajdə* (S. Sams.);
slawt -ə -ət, el. *slawt -ət,* el. *slawt* (Søv. s.);
slawt -ə -ə (Sundeved); nt. *slawtər;* ft. tf. *slawtə* (Ang.);
= rgsm.; *å slawt i·ń te jywl* (Sundev.); jfr. Meyer Vlk. 214: „Christmonat“; *fo fǫrən slaqtəð* (Lild); man må ej ynke (s. d.) det dyr der slagtes, så kan det ikke dø, J. K. 180. 15, jfr. Wuttke nr. 710, Amins. V. 103; arbejdet sker i tavshed, Nyland IV. 134 ned.; frugtsommelig kvinde må ikke gå over et sted, hvor et slagtet dyr har udåndet, Sgr. VII. 35. 47, se 2. slag 4; den svenske konge slagtede dronning Margretes sön, saltede (s. d.) hans kød og sendte det således tilbage, J. M. s. 73; i DgF. nr. 305: de slagted ham, som bønder slagter fæ, se Folkl. Record III. 254. 11; jfr. visen Islenzk Fornkvæði I. 31. 6, Bugge, Gl. norske Folkeviser nr. 17 (Kristiania 1858), Mélus. I. 463, se hjærte I. 631. 2 a; fede börn for at slagte dem, se finger I. 290. 8, jfr. Kr. III. 53, Alm.[2] 28. 84, Arnas. II. 357, Grimm K. M. nr. 15; en kylling slagtes, remse derom, se Kr. SkS. 109, Sgr. XI. 115; jfr. Aasen slagta; htsk schlachten; isl. slátra; se slagtegilde, sved.

slagtebesigt, no. *slawtbəseqt* (Höjst, N. Slesv.); i udtr. som: *vi ska te sl-!* se slagtegilde.

slagtebæst, no. *slawtbeəst et* (Valsb.); = slagteko.

slagtefærdig, to. *slacfarə* (Vens.); *slawtfærə* (vestslesv., D.); = rgsm.

slagtefår, no. *slawtfǫə et* (Søv. s.); *slawtfǫr æn* (D., vestj., Andst); = rgsm.

slagtegilde, no. *slawtgil et* (Ang.); = slagtekaffe; gilde, hvortil nabolaget indbydes, og hvor der trakteres med allehånde fersk kødmad, Fb. Fr. H. 71; indbydelsen dertil skete gerne med ordene: *kom iń i æ pisəl å si vo griəs!* på en af bjælkerne i piselen (s. d.) var nemlig fastgjort to stærke kroge, hvor det slagtede svin var ophængt i bagbenene; dette selskab kaldtes andre steder „slagtebesigt“ el. „svine-arveøl“ (N. Slesv.), der trakteredes med kaffe, ponse, tvebakker og så væddedes der om svinets vægt; jfr. Strackerj. I. 158 c, Urdsbr. VI. 31. 3.

slagtegris, no. *slawtgris æn* (Søvind s.); = rgsm.

slagtehøved, no. *slawthöwəð æn -ər* (D.); = rgsm.

slagtekaffe, no. *slawtkafə* (Valsb.);

et lille selskab, hvortil der bydes om aftenen den dag, der slagtes; se Fb. Fr. H. s. 71; se slagtegilde.

slagteko, no. *slawtku æn* (D.); = rgsm.; se 2. tromme.

slagtemad, no. *slawtmaj de* (Søvind s.); indmad af slagtede kreaturer.

slagtemarked, no. *slawtmærkəñ* (D.); efterårsmarked i Varde, hvor der købes kreaturer til slagt.

slagtenød, no. *slawtnø et* (Valsb.); = slagteko el. -høved.

slagter, no. *slawtər æn -ər* (D., vestj.); *slaqtər æn* (Agger); *slacər* best. *-i* best. *slacən* flt. *-ər* (Vens.); *slajdə i* best. *-ri* flt. *-rə* best. *-rən* (S. Sams); *slawtə æn -rə* (Søv. s.); *slawtə æn -rə* (Sundev.); = rgsm.; *hær buwər nåk æn slawtər, a sijər, dær hæŋər kəð uðənfår æ dar* (vestj.), siges til folk, der rækker tunge; se heste-, *pølse-, svine-; börnerim om sl-, Kr. Börner. 377.72.73; gravskrift over sl-, Kr. Alm. VI. 201.42, 203.2; sl- i mandvalgsvisen, Kr. SkV. nr. 42.

slagterbænk, no. „Benkisten" og „Slagterbænken" stedsnavne i Torslev s. (Vens.), minder om Natmandstiden, se Gaardbo Natm. 90.

slagterdans, no. *slacədåjs i* (Vens.); dans, hvor slagterens arbejde efterlignes; „*håj wa knap we håjən, å fo da prèjsti te å dåjs slacədåjsi mè sè, prèjsti skul wæ stuw å smej slacər, å dæ seər haj skröws øwə dè tobjænt stuw, dè lo flåt è gult*", Grb. 6. 29; se skomager-, skrædderdans.

slagterhund, no. *slawtərhuñ æn* (D.); en slags store hunde, som slagterne jævnlig holder.

slagteri, no. *slaceri·c è* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.

slagterkniv, no. *slawtərknyw æn knyw* (D.); *slaqtərknyw æn* (Lild s.); *slacəknyw i* best. *-i* flt. *-knyw* (Vens.); = rgsm.

slagterstol, no. *slacəstul i* best. *-stwòl* (Vens.); = rgsm.

slagterstykke, no. *slawtərstøk æn* (D.); et stykke kød på svin og ko på bugen, lige under brystbenet.

slagteso, no. *slawtsòw æn* (Andst); so, som skal slagtes.

-slagtet, tf. se hjemme-.

slagtetid, no. *slawti æn* (Søvind s.); = rgsm.

slag-tov, no. et smækkert tov, som heftes til enderne af dragebåndet, ved hjælp af hvilket fiskerne baglænds trækker flyndervåddet op af vandet (Skagen); se Mb. under dragbånd.

slagtræ, no. *slatræ æn* (vestj.); knippel; han begynder at trække hans sl-, nu skulde hun først holde for, Krist. V. 335.

slagtøs, no. *slawtøs æn* (Askov); = *æn piq dær ær i slaw mæ æ kål*, vel et låneord fra københavnsk slang.

slagur, no. *slour æn* (D.); = rgsm.

slagvand, no. *slawwañ æn* (vestslesv.); *slawvañ et* (Sundev.); skylregn.

slagvindue, no. *slawviñər æn -ər* (D.); *slåwęjə è* best. *-węjə* flt. *-węjə* (Vens.); vinduesramme til at lukke op.

slagvol, no. *slawəl i* best. *-slawl* flt. *slawlər* (Vens., Lild s., Mors, Thy, vestj.; Bradr., Sundev.); *slawwol i* (N. Sams); *slawil æn* (Agger); *slawl* el. *slawwòl æn* (Søvind s.); *slawl æn -ər* (D., Lyne, Andst, Agersk.); *slawwål i* (S. Sams). — 1) slagstokken på plejlen, jfr. håndvol; hilde, kappe; plejl-. — 2) i betydningen „spåstikke" har det ved nærmere undersøgelse vist sig, at ordet nok ikke forekommer, se finkelrut, klo 3, pilegren, vol.

slagværk, no. *sloværk æn* (D.); *slåwærk* (Mors); i et ur = rgsm.

slaje, no. uo. se sladder, sladdre;

slajefaj, se sladderfad.

slajt, uo. se slagte.

slak, no. se 1. slag.

slak, no. *slak de* (Fanø); mudder og dynd på vejen.

slakside, no. se slagside.

slakton, no. se slåentorn.

slam, to. *slam* (Vind s.); klam, fugtig, om hø og korn.

slamp, no. *slamp de* (Malt); vandfyldt sne, jfr. kvadder.

slampamper, no. *slampa·mpər de* (Vens.); *slampa·mpər de* (Malt, vestsl.); *slampæ·mp* (vestslesv.); dårlig, opspædt mad el. drikke (alm.); mandens avlelem, spøgende (vestjysk); se slatværk; mnt. slampamp, Sch. Lübb. forklares: „ein ekelhaftes gemenge in speisen, jfr. Busch, Volksh. 120; „slampampen" uo. Schütze III. 188 „viel essen und trinken in sich hineinziehn", „pampen", stampe.

slamper, no. *slampər* el. *slåmpər i*

(Vens.); *slampər æn* (Mors, Ikast, Vejr, Løgstør); *slampərt æn* (D., Agersk.); en stor og klodset person; et stort, klodset dyr, hest, ko, hund; *si, de ho wo æn årdəntliq slampə, ham!* (Silkeborg); en tølper (Vejr); *æn stuwər slampər dræŋ, kǫl, knèc* (Vens.), en opløben lømmel; se Kr. VII. 106; jfr. Aasen slamp hak., skødesløs person; slampa uo. gå tungt; se lamper; 2. slamsk.

slampergang, no. *slampərgåŋ æn* (Mds h.); slingrende gang; *go æn guwə sl-*.

slamperløbe, uo. *slampərløv* (Mds h.); løbe slingrende.

slampre, uo. *slampər* (Mds h.); uböjel. (Vens.); skvulpe; *hwant ær ə, do gor å slampə mæ mjèlkən?* (Vens.); vistnok: løbe slingrende, som höje og tynde personer, der ikke magter deres egne lemmer, *kom slamprəñ;* jfr. Aasen, slampa, løbe tungt.

1. slamsk, to. *slamsk* (Vens.); lang og strid, om græs; om korn: langt strå, men ringe kærne.

2. slamsk, no. *slamsk i de* (Vens.); langt, dårligt græs; skældsord: en lang, tynd fyr, en tølper, bruges næppe best.

slamsker, no. *slamskər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); om hvad der er langt og smalt: en dinglende kødtrevl f. eks., langt, leddeløst karlfolk; kejtet, hensynsløs person; stor, klodset hundehvalp; jfr. Aasen, slamsa uo. hænge, slænge, om klæder; slams no. skødesløs person.

slane, no. uo. se slåne.

slange, no. *slaŋ æn -ər* (D., alm.); best. *slaŋən* (Vens.). — 1) ordet i betydning af krybdyret, serpens, findes næppe synderlig brugt i folkemålene; slangen forekommer enkelte gange i æventyr som vagt for slottet, Kr. VII. 45, Æv. s. 67; slange fødes op og frier til prinsessen, Gr. Gl. d. M. II. 191; slangens brud, Gr. Gl. d. M. III. 15, jfr. Gr. Registr. nr. 30, DgF. nr. 65, Mhoff s. 383; slangen, som vil tage skovduens unger, dræbes, Kr. Æv. 119; se hav-; fig.: „hun ku gi sæ te å løv i slangæ, inn å u lisse vint som et plouhyuel", Jæger, Ferien s. 57, ɔ: i slangelinier; fodres af Thora Borgarhjort, Liebr. Volksk. 29; findes, opdrages hjemme; „it took a whole deer for a single meal", Amer. Folkl. V. 229 (Senecaer); sl- med lægedomsblad i mund, Kr. Sagn VI. 444. 9; jfr. Gr. KM. nr. 16; guldhalskæde forvandles til slange, Thiele I. 188; jfr. Bureus 226; slgn, sl- lægger sig om piges hoved, fordi hun plukker bær söndag, Nyland IV. 41; snor sig om konges hals, Cloust. Fict. I. 233; barn født med sl- om hals, Monnier 193, Wolf N. S. 625. 535; mske i sl-ham løses ved kys, se II. 349. 7 b; jfr. Wh. Vlk. IV. 452, VII. 446. — 2) det böjelige af piberøret også *pivslaŋ* (Andst, Søvind s.); slangen på en spröjte; *„lòfòən før slaŋən, å a tow ètər å kom te å pomp"*, Grb. 12. 18; se pibe-, spröjte-. — 3) redskab, som bruges til at drive kilerne, når træet, som skal kløves er meget sejgt, Mb. (Bj. h.); jfr. htsk schlange; se hugorm, lindorm, orm, snog.

slangefedt, no. bruges til salve, se Kr. IX. 4.

slangegang, no. i udtr.: *de gor uð o iñ i slaŋgåŋ* (D.); *de gor i jæŋə slaŋgåŋ* (Vens.), ɔ: i zikzak.

slangeharve, uo. *slaŋharə* (D.); harve på kryds over agrene.

slangekjøren, no. en vej i zikzak; „der har været sådan en slangekjøren op, som slottet har stået", Kr. VIII. 187.

slangekonge, no. er der på apothekerens medicin en etikette med en vinget slange, er medicinen tilberedt af „slangekongen", Kr. Sagn II. 206. 109; se hugormekonge, Kr. Sagn II. 213. 8; kongesnog.

slanger, no. *æ slaŋər æ nåk ætər dæ*, Sgr. III. 169, ɔ: du er doven; jfr. slangre.

slangerodsirup, no. lægemiddel, syrop. senegæ udleveres (Peters.).

slangeøl, no. *[slaŋəl æn]* (Vens.); en øl (rem), hvormed koblerne holdes til stavsættræerne på hestetöjet.

slangre, uo. *slaŋər -ər -t* (Agger); *æ wel hæn o slaŋər mæ æ haltimastij*, jeg vil lægge mig til hvile, til at sove, en halvtimestid.

1. slank, no. *slaŋk et* (Agersk.); en hulning; koen har et sl- i ryggen; se slunk.

2. slank, to. *slaŋk* (D., vestj.). — 1) = rgsm.; höj og tynd. — 2) bio., *de gek slaŋk* (D.), det gik let uden modstand el. modsigelse; se pank; jfr. Aasen, slakk, mnt. slank, Sch. Lübb.; htsk schlank.

slanner, no. *slañər æn* (Vejr.); lang, opløben person (Vejr.); dårlig, jasket mad (vestj.); også to. *law æ vår oŋ å viər* (hvid), *da vår æ så slañər som æn kluər* (Valsb.); se Fb. Fr. H. s. 144. 16 i gåden om nødden; jfr. slanter.

slanneret, to. *slañərə* (Hmr., Agerskov); manglende stivhed, altfor böjelig; lang, opløben; om døde fisk (vestj.).

slanner-i-danner, no. *æn låŋ slañər-i-da·ñər* (Andst), = slanner.

slant, no. *slant* el. *slañc i* best. *-i* flt. *-ər* el. *slañc* (Vens.); *slañt æn slañtər* (Lild s., Mors, Agger); *slañt æn slañtər* (vestj., Thy, Sall., Agersk., vestslesv.). — **1)** en lille levning af noget, mest om rester af flydende varer; *dær ær æn slañt i di kåp ino·; wi fæk æn sl- kafə,* en tår kaffe (Agger); *„de war èn tirtąj mè i slañc i“,* Grb. 87. 37, det var en tjæretønde med en slat i; *„i faən stow dè nǫ slañc lövnəŋər frå koŋəns bowr“,* Grb. 105. 79; også: *i betə slañc byq, i slant kųən* (Vens.), en smule korn; *dær ær æn slañt katö·flər i æ spañ ino* (Agger); jfr. slat; karle-. — **2)** *[slo slañt]* (vestj., Ikast), göre svingninger med kroppen, mens man går; drive og dovne; se dank; slint-.

slante, uo.
slañt -ər -əð (Agger);
slañt (vestj., Vejr.). —
1) daske, dingle; *hwa æ de, dær heŋər o slañtər we hans lom?* (Agger, også vestj.); *hun komər slañtən mæ ət* (vestj.), uforsigtig, så det hun har dasker om til alle sider; *kom slañtin* (Agger), komme slentrende; *hañ wå så træt, te hañ slañtəð lijfram* (Agger), han var så træt, at han bogstavelig dinglede; en kop, der er bredfuld, kan let *slañt øwər* (Agger); *de slañtər* (vestj.), om vand i et kar, der bæres. — **2)** drive om (Vejr., Thy); tiggerkvinden sagde: *„guda·w idå·, veð I nåwə rå? a æ komən te slañtən idå·!“,* Kr. Alm. V. 206. 511; se slantre. — **3)** *de slañtər ve ət* (vestj.), det tager stærkt af; jfr. Aasen, sletta, uo. dingle, hænge løst.

slanten, to. *slañtən* (D., vestj.); *slañtən* (Mors, Agersk., vestslesv., Bradr.); *slañtin* (Agger); ikke spændt, ikke stiv, jfr. linnig, slatten; *æ toqəs æ blywər så slañtin,* så mat, kraftesløs; *dæñ tåsk ska do ek ha, dæñ æ så slañtin,* så slatten (Agger); se slonten.

slantedarius, no. *slañcədarius i* (Vens.); = slanter.

slanter, no. *slañtər æn -ər* (Agger, Lild s., Lem); *slañcər i* best. *-i* (Vens.); driver, efterladende person; *de èr i gromə låŋ slañcər* (Vens.); to. *„hąj ha èn bøs øwə naki å i slañcər låŋhorə hųj fòlc ètər“,* Grb. 117. 18, han havde en bøsse over nakken og en slunken, langhåret hund fulgte efter; se slanner, slunter.

Slanter-Laust, no. en berömt klog præst, som nok også kaldtes „provst Vorsø“, Kr. III. 289. 390, Sagn IV. 341. 71; jfr. IV. 339 flg., V. 129. 513, 158. 608, 180. 680, 298. 43, VI. 22. 79; Laurits Sörensen Worsø var præst 1739 i Blegind eft. Wibergs Præstehist.

slanting, no. *slantəŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); et lille læs af noget.

slantre, uo.
slantər eller *slañcər* ligeså nt. ft. tf. (Vens.);
slañtər -ər -əð (Lild s., Thy; Hell. h.). — **1)** slentre (s. d.), drive, dingle (Vens., Thy, Hell.); du forsömmer jo ikke noget med at slantre derop, Kr. V. 283; men hvor skam var det nu, han går og slantrer? Kr. VI. 115; *de wa Jæns, dæ kam slantərən i eð par hwið latbòwsər,* Efterslæt s. 245 (Randers egn); *de heŋər å slañcər; hąj gor å slañcər; de ka jan slañcər å·* (Vens.), ɔ: passere. — **2)** skvulpe, om vand i et kar, som bæres (Lild s.).

slant-ringe, no.? legeudtryk, Krist. Börner. 562. 5; betydn.?

1. slap, to. *slap* (alm.); = rgsm.; *æ væt æ få slap* (D.), vægten angiver for ringe vægt, jfr. slag, stiv; *æ påŋ æ slap* (Vejr.), ɔ: manden er i pengetrang; = *hąj æ slap få pæŋ* (Vens.); jfr. htsk schlaff, mnt. slap, Sch. Lübb.

2. slap, no. *slap de* (Valsb., Ang.); hundeæde, når den er flydende; *manə huñ gir tit tyñt slap* (Ang.), ɔ: hvor der er mange hunde, bliver maden til dem tynd, ordspr.; se vand-.

slappe, uo.
slap -ər -ət (D., vestj., Vejr.; Agersk.); ft. tf. *-əð* (Agger);
slap -ər -ə -ə (Vens.); ft. tf. *-ət* (Søvind, Elst.);
labe, om hund og kat; om msker: *søþ no òrdəntli, å eñc se sǫnt å slap ic ə*

(Vens.), at søbe uordentlig; *o slap i· sæ; huðən æ ər do sejər o slapər i· dæ* (Agg.); jfr. Aasen, slabba; plt. slappen el. slabben, Schütze; jfr. mnt. slabbas no., Sch. Lübb.

slappelse, no. *slapəls de* (vestj.); *not sær sl-*, ɔ: dårlig, tynd mad; se vand-; *slapəls* (Elst.), udrørt grutning el. klid til køerne.

slapperi, no. *slapəri· de* (Søv. s.); om lækkert tillavet, men lidet nærende mad f.eks. sødsuppe, rødgrød; *de æ nu* (el. *nuj*) *sl-!*

slappestok, no. *slapståk i* best. *-i* (Vens.); spøgende: spiseske.

slark, no. — 1) *æn par slarkər* (D., Malt), om uformeligt, stort fodtöj. — 2) *æn slark* (Vens.), et skidenfærdigt kvindfolk.

slarke, uo. *slark -ər -ət* (D.); slæbe med fødderne, vist omtr. = slarve; *han slarkət i· sæ de bæst, han kuñ* (vestj.), slubbre føde i sig; jfr. Aas., slarka, hænge løst.

slarre, no. se sladder.

1. slarre, no. *æn par slarər* (Malt, Agerskov, Sundeved), et par slæbetøfler, f. eks. udskårne af en stövlefod; se slurre; plt. en paar ole slaarn, Schütze.

2. slarre, uo. *slarə -r -t* (D.); *go o slarə i nåwət* (Hunderup); *han gek o slarət i æn par gaməl sku* (Andst, Agerskov), gå med slæbende fodtöj; jfr. Aasen, slarva, sluske; Sch. Lübb. under slôr, langsom, slæbende gang, anføres: slurren, slarren, gehen ohne die füsse aufzuheben; se Groth Quickborn, slarren.

1. slarris, no. *æn lån slaris* (Thy), langt, smalt kvindfolk; uordentlig klædt person (Agger).

2. slarris, to. el. „slarrisvorn“, *slarəworn* (Thy), tynd, böjelig; løs, ikke fast, om en pæl.

slarriset, to. *slarisə* (Røgen); om vejret: skident, regnfuldt; om msker: uordentlig i klæder.

slas, no. se slags.

slaseng, no. se slagseng.

slask, no. *slask æn -ə* (Søv. s.). — 1) en der gör grovt indearbejde: en der er skiden og uordentlig i sin dragt; også Malt. — 2) dårligt, vådt føre, *de ær æn sølə slask o gø i* (vestj.); *de æ rēn gon i i slask* (Vens.), ɔ: gået i én vælling, spildt.

slaske, uo.
slask -ər -ət (D., vestj., Sundev.); ft. tf. *slaskə* (Vens.);
slaski -ə -ət (Elsted s.);
= rgsm.; f. eks. om våde klæder, *di slaskər om ham* (D.); *han gor o slaskər i ət* (D.), går i vådt og skident arbejde, ligeså Vens.; *de slaskər nijər* (vestj.), om regn el. sne; *haj ka nåk slask te å jø nuə* (Vens.), göre noget uordentlig; der siges også: *slas te* (Vens.); göre grovt arbejde, skure, vaske (Søvind s.); bære kejtet (Elsted s.); jfr. Aasen, sv. slaska, plaske i væde.

slasket, to. *si slaskən uc* (S. Sams), se skiden og uordentlig ud; *æn slaskə før* (vestj.), skident føre.

slaskværk, no. *slaskwærk è* (Vens.); uordentligt arbejde.

slasse, uo. i udtr. som: *haj slas liq nir, å wa stjændəj mæ de sam* (Vens.), ɔ: styrtede pludselig om, se slaske, svitte.

slasser, no. *vi for ves æn søñən slisər o æn slasər*, storm fra syd og slask, ɔ: regn (Holmsl. kl.).

slat, no. *slat i* best. *-i* flt. *slat* eller *slatər* (Vens.); *slat æn slatər* (D., vestj.); *slat æn slaət* (Agersk.); itk. (Bradr.); en lille del, levning, mest af flydende varer; *kom ej å fo i slat kafə mæ* (Vens.); *æn slat mjælk* (D.); *han æ guwə o hæl slatər i* (vestj.); også: et lille læs hø el. korn (Vens.); jfr. mnt. slatte, Sch. Lübb., pjalt; se slant; kalve-.

slatj, uo. se slagte.

slat-op-kok, no. kaldtes kone, som vaskede op ved gilder, Krist. Alm.[2] IV. 63. 189; nævnes også slat-op-kone, sts. 62. 188.

slatræ, no. se slagtræ.

1. slatte, uo.
slat -ər -ət (Andst);
slat -ər -ə -ə (Vens.); ft. tf. *-ət* (Elst.);
sjatte, spilde; *gø o slat mæ nåwət* (Andst); *hañ gor o slatər hans sågər alwæjn* (Agg.), lader sine sager ligge allevegne.

2. slatte, no. *slat æn -ər* (D., vestj., Vejr.); *slat æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); uordentlig, hjasket kvindfolk; jfr. plt. slatje, Schütze; se malke-, middags-.

slattekok, no. *slatkåk æn* (Agersk.); uordentlig kvinde; forklaringen findes sagtens hos Mb. „slattekokkene må hele dagen og langt ud på natten stedse stå færdige til at modtage enhver, på hvad tid han kommer, med varm mad; levningerne, som bliver tilbage fra disse mangfoldige måltider kalder bonden „slat-

ter", og heraf har de fået deres navn, da de må samle og tillave dem for gæsterne næste dag" (Sælland); „dæ hoj væt båj ætte hin, om å kom om te Jörrens å hjelp dem te å wask talærkene ow å son nojj; .... læ dem ta idaw te slatkåk dæhænn hwæm di vel ....", Tkjær II. 94.

slatte-kutte, no. *slat-kot* (vestj.); uordentlig kvinde.

slatte-Malene, no. *slat-Male·n æn* (vestslesv.); kvinde, som spilder meget.

slatteri, no. *slatəri·j de* (D.); dårlig, opspædt mad; *de æ no sl- hun lawər.*

slattet, to. *slatən* el. *slatə* (vestj.); *slatə* (Vens., Søv. s., Elbo h., Agersk.); det modsatte af stiv og stram, jfr. slanten; *slatə i æ töj, æ töm hæŋər slatə; æ bån æ så slatə* (Lindk.); *han æ så slatə sòm æn fåðklywð* (Andst); *så slatə som i kòrklu* (Vens.); ordet föjes også til et navn for at betegne at vedkommende er uordentlig: *å, do Marən slatəs!* (Agersk.).

slattevorn, to. *slatwurn* (Vens.); uordentlig om kvinder.

slatteværk, no. *slatwærk de* (Vens.); = slampamper; *a fæk no sl-, som di qjər eñc wil ha.*

slatøre, no. *slatør è* (Vens.); = 2. slatte.

slav, no. se slag, slags.

slave, no. *slaƀ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); straffefange; også person, hvis klædnings halvdele har forskellig farve, en som bærer klæder med lapper af forskelligfarvet töj; *do liqə da æn slaƀ*; fæstningsfanger bar fordum tofarvet dragt; mand begraves af „ærlige slaver", Friis VN. 40 a; fra krigen 1848 mindes de Rendsborg slaver, der voldte en panisk rædsel i hele Jylland; *i də føst kric wa dæ̨j stu lòwn komən te å ræ̨j owər hilə Jyllaj, de di Rènsbårə slaƀər wa bròt uk, de wa no skitəŋər, de di wil ha te, de fę̨jərn ha slawə dəm lès å sokə* (pudset) *dəm åpå ås; di fljèst mint, de koŋ Frèrək sil ha stelt ə an får å sic, om bqjərn wil wèrə få djèt lqj, sònt de di wa wqr, di skul ha djè frijhjè, de ka åsə nåk ha reməlihjè. Læŋ ætər wa dè sònt ə snak om de hè slaƀkric* (Vens.); jfr. Dania II. 252; Kr. Alm. VI. 233. 277, VI.[2] 252, Kragballe, Gamle Minder (1904) s. 72, FrRA. III. 56; htsk sclave, der skal stamme fra folkenavnet Slave, som i middelalderen, fangne i krigen, var Tyskernes trælle, se Weig. Wb.; Nordmand, Tyrk; slaveri.

slavels, no. se slags.

slaveri, no. = rgsm.; være i slaveriet, ɔ: være dömt til strafarbejde; alm. tro har været, at straffanger kunde købe sig løs fra straffen mod én dag i året, fastelavnsmandag, nyårsdag, kongens fødselsdag, møde for kongen i slavedragten, se Kr. Alm. II. 124. 05 flg., II.[2] 49. 33 flg. 100. 51, V.[2] 92. 53, Sagn IV. 176. 17, Fb. Bondeliv s. 195; jfr. Knoop Pm. 76. 155, Z. f. Ethnol. XXX. 76.

slavl, no. se slagvol.

slavne, uo. se slagne, slovne.

slavs, no. se slags.

1. slavs, no. *slaws æn* (Lild s., Agg., Thy); forslugen, uordentlig person; mske med grove lader (Agger); sjuske (Mors).

2. slavs(?) no. *slaws de(?)* (Thy); slud el. måske dug el. tåge.

slavse, uo. *slaws -ər -t -t* (Lild s.). — **1**) frådse, sluge sin mad grådig; *di slawsər əð hæn ðl de ði tjènər.* — **2**) ødsle, *slaws mæ halməð;* jfr. Aasen, slafsa, æde med smaskende lyd.

slavsvorn, to. *slawswòrən* (Lild s.); forslugen, om msker (Lild s.); slusket i klæder og adfærd (Mors).

slavt, no. uo. se slagt, slagte.

slavven, tf. se slagen.

sle, no. se slæde.

-sle, no. se dör-.

slebber, no. se slibber.

sleben, tf. *æn slèƀən flask; æn slèƀən kana·li* (Vens.); se slibe; ge-, pukkkel-.

sled, no. se slid; **sledderet**, to. se slidderet.

1. sleg, to. *slęq* flt. *slęq* (D., Andst, vestj., Thy, Mors, Sall., Vens., Lild, vist alm.) *slįeq* (Elst.). — **1**) kælen om en kat (Thy); katten var sleg og venlig med ham, Kr. IV. 317. — **2**) indsmigrende, sødtalende om msker; næppe nogensinde i god betydning; *de ær ejt wqr, do ģòr dæ så slęq* (Lild s.); *de ær æn slęq cæləŋ, i slęq stòər* (Vens.); *hun kam hær o wa så slęq o så skræj* (glattunget), *te de war umåwlə o blyw å mæ hin ijæn, far hun hå fot, de hun wil ha* (Agger); „*èn sleqi təs*", Grb. 71. 3; *di dær snakər slęq ka trøl* (Thy), ɔ: er hekse; slege folk og rogregn skal man tage sig iagt

for, Krist. IX. 70. 749; se skred. — **3)** klæbrig, som f. eks. melgrød (Lild s.); måske: blød at føle på (Vens.).

2. sleg, no. *slęq* (Thy, Vens.). — **1)** bank, prygl; *„òlc de hąj fèk, war no sleq å hųjpeski“*, Grb. 66. 23, alt det han fik, var nogle prygl af hundepisken; *fo slęq te jæn* (vestj.), få ram til; *vi fæk gowə slęq tę ət* (vestj.), godt held med et arbejde; *gi ham æn slęq, nu slęq* (Thy), et rap, nogle rap; grundbetydn. er sagtens: kærtegn. — **2)** *slęq æn slęq* (Agger), en Kamp, se 5. kamp; en mand „fra landet“, ɔ: fra det øvrige Thy; se Rönkat, 2. slege; kampe-.

1. slege, uo.
slęq -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *slęqər* (Vejr.); ft. tf. *slęqt* (Søvind s.); ft. tf. *slęqəð* (Agger); ft. tf. *slèqt* (Vens.);
sliəq -ə -t sliəqt (Elsted);
slęq -ər -t slęqt (Tåning);
slęq -ər slęqt slęqt (Andst). —
1) kærtegne, stryge, klappe en, kysse, kæle for, mest på en falsk måde; *hañ slęqər fuwər hin* (Agger), kærtegner hende; *ska a slęq æn krom mæ' hiñ?* (Mors), kæle for; *han æ guwə te å slęq får æ piqər* (Mors); *slęq sæ iñ ve' jæn* (Elbo), indsmigre sig hos; *slęq mæ ən* el. *fuwər ən* (Thy), klappe et barn; *hon æ så glò få bön, hon slęqə få dəm; slęq får i hųj* (Vens.), klappe den; „den trow, han it ku sleegh å teegh (tigge), sku no bonkes å teskes i ham“, Jyden I. 30. 1; jfr. skrille. — **2)** slikke; fåret *slęqər* det nyfødte lam (Agger), ɔ; slikker det rent; *slęq i æ yw* el. *slęq æn yw* (Thy, Agger), med tungen slikke i öjet for at få et gran ud; jfr. Aasen, isl. sleikja.

2. slege, no. *slęq æn -ər* (Agger); hånsord til Kamperne, måske på gr. af deres blødere mål; person, som taler slesk; se 1. sleg.

slegefinger, no. *slęqfeŋər æn* (Hmr.); pegefinger, sagtens slikkefinger, se 1. slege 2.

slegehale, no. *slęq-* el. *slæjhål æn* (Agger); som logrer med halen; se kampe-.

sleger, no. *slęqər i* (Vens.); en slesk person.

slegfis, no. *slęqfis æn* (Fårup); sødtalende person; jfr. slethövl.

slegfred, no. *slęqfrè' æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; deraf *slęqfrèbǫn è*.

slegfredviv, no. = rgsm.; „du skal forlad' din slejfredviv og tage en anden til ægt“, Kr. II. 24. 2.

slegi, no. *slęqi æn* (Vejr., Hmr.); lang, opløben person; *æn stowər, dòwən slęqi* (vestj.); se Sgr. IX. 24; *Goliat war æn òrəntliq slęqər* (Lild s.); „denhæ slegi a håd po mi nak, de gjor no te a fæk så grusselig tak“, Anders. Fiskeri, denne hersens lange fyr (en gjedde); måske er grundbetydn. kæp (?), *i guwə slęqər* (Vens.), en elastisk kæp, se 2. sleg, no..

slegtalende, to. *slęqtålən* (Mors); slesk, sødtalende.

slej, no. se slid, slæde.

slej, no. *slèj æn*, best. *slèj* el. *-ən*, flt. *-ər* el. *slèj* (Vens., Mors); *slæj æn slæj* (Agger, Lem); *slæj æn -ər* (Malt). — **1)** fordybning på marken, lille hulning; „så komme Krehsten i de samm op frå slej, hvadde tjyen sto“, To Nov. 15, så kommer Kr. i det samme op fra lavningen, hvor køerne stod; *slæjhus* hedder et hus i Hørmested s.; se slinge, slink, sloge, slunk. — **2)** *æn slæj* (Andst), skår i leens bid, fremkommet ved slid, se dal; jfr. Aasen, slade hak., skråning; se slade.

sleje, to. se slindet.

sleje, uo. de *slèjər* (Vens.), jorden har en fordybning.

slejne, no. se slæne.

slejning, no. *slæjnəŋ æn* (Thy); lav slette.

slejrygget, to. *slèjrøqəð* (Mors); *slèjrøqə* (Vejr., Thy, Agger, Andst); hulrygget, om hest.

slejs, to. se slids.

slejsk, to. uo. se slesk, sleske.

slejt, no. *slæjt æn* (Andst); lavning mellem to bakker; jfr. Aasen, slegd; se slej, slunne.

1. slem, to. *slem* flt. *slem* (D., vestj., vestslesv., Vens.); *slæm* flt. *slæm* (Agger). — **1)** = rgsm.; forstærket: *æn slemə jæn, æn slemə kwiñ* (D.); *æn slèmə knèjt* (Søvind s.); *dæñ slemə dræŋ, din slem støk dræŋ, din sleməstə dræŋ!* (vestj.); *„prèjsti ha so jènteŋ te dön, de hon wa blòwən slem ve“*, Grb. 157. 35, præsten havde sagt noget til dören, som den var bleven slem (forhekset) ved; fortælling om: „det var jo slemt“, JK. Æv. I. 207, Gr. Ævent. III. 57, JM. 147, Kr. Dyrefabl. 219, SkS.

110; jfr. Nord. Sprogl. I. 95, Aas. Landm. 6, Ons Valkid. VIII. 216; *a hår no slem nøj a mi fæņel* (vestj.), sår som vanskelig heles; jfr. P. Vk. X. 114 „*etwas Schlimmes*“. — 2) *ǽnå slem* (vestj.), den onde, djævelen alm.; jfr. Kr. IV. 220. 261. VIII. 192. 272. 279. 312. 316. 391. 394.; Kone har fortalt, at hun har pairet (kildret) den slemme eller nissen hvem det var, Kr. VI. 125; derfil svarer eders: *de æ så slemen fa møj!* (vestj.); *gør de slem ar jen* (Kolding), ske dejel; „*di siger kun i fregesher, få nær der e kræ.. så æ di bång. te vi ska gjø de slem ved dem*“; Hich. Kinder.; han blev tungsindig og gjorde tilsidst det slemme ved sig, Kr. VI. 182, ɔ: tog sig af dage; göre det slemme ved fit. kun“, Hich. Saml. Nov. III. 83, volltage? — 3) grim, styg: *de er en slem kæt* (S. Slesv.), også Melemsl.; *slemmen e slem ajnåm* (Sevind), skidne. — 4) *lige slem*; „*så bliær slæmgen. reen gål te å lij å må, ad a liker ad slem, som di ka ha sennelsen må mæ midf*“, Grb. 2. 18, så blev kællingerne rent gale til at le ad mig, så jeg blev så flov, som de kunde have slået mig over med vand; *heej liker ad slem som i hej* (Vens.); *a liqaer slem* (vestslesv.), jeg får ondt, skal kaste op, besvime. — 5) hm. forstærkende: *en slem gaaw stel* (vestj., Sall.), ɔ: en overmåde god; *slem gaaw te o hej* (vestj.); jfr. nyisl. slæmr, Haldorson; litisk schlimm, mnt. slim, Sch. Lübb., skæv, krum, hvad der ikke er i orden, også i moralsk betydning.

2. slem, no. *døren står å æ slem* (Egebæk, Åbenrå); *a dør stær å slem* (Agersk.); *å slemp* (Valsb., Bradr.); på klem; se slemme.

slemme, no.

slem -er -t slemt (Agersk.);

slemp -er -et (Bradr.);

lukke en åben dör på klem, *slem e dör te* el. blot: *slem e dör!* (Agersk.); jfr. Aasen slemba, smække i; eng. slam.

slemme-dreng, no. *e slem dreng* (Varde); se dreng 5.

slemme-gryde, no. *e slemgryd* (Ølgod); ledgryde (s. d.).

slemmen, no. se slem.

slemp, no. *slemp de* (Elbo h.); halvået me.

slemme sig, no. *slæj sæ* (D.); *han slæj sæ mugle i en stumpl*, slengte sig; *a hòj lig slæj mæ en spillåk*, lige lagde mig til at sove; jfr. Aasen, slengja, isl. slyngva el. slöngva; se slenge.

slentre, no. *slentir -trer -tret* (Agersk.); drive om; *slentir om* el. *gå å slentir*; se slantre; jfr. holst. schlendern.

slentring, no. torskepander, torskens „stene“; man bærer slentringer i sin pengepung, fordi man tror, det giver lykke i pengesager, Kr. VI. 293. 297; jfr. V. S. O. slantring, regnepenge, mærke af ben el. perlemoder, som bruges i spil, sv. slant, lille kobbermønt.

slet, no. se slid.

slerreret, no. se slidderet.

slev, no. se slids.

slesk, no. *slesk* (Agersk.); *slesjsk* fl. *slesjsk* (Bradr.); = rgsm.; *de er en slesk kwænfå* (Vens.), ɔ: et slesk kvindfolk; se sleg.

sleske, no.

slesjsk -er -et (Bradr.);

slesk -a -a (Sundev.);

= rgsm.; se slege.

Slesvig, no. *slesvig* (D., alm.); *slesvig* (Ang.); landet og byen Slesvig; se Holsten; gld. Sleswic el. Sleswic; Adam af Bremen: Sliaswig, se Trap, Slesvig; „forsvare Slesvig“, Krist. Börner. 671, kommersieg.

slesviger, no. *slesviger en* (D., alm.). — 1) en person fra Slesvig el. Sønderj. — 2) en stor fiervandspone (D.).

slesvigholstener, no. = hjemmetysker (Sønderj.); under krigen 1848—50 blev alm. i vesteregnen sunget: Slesvig Holsten *stamp i søvå, vær hej om o spøl i en spøk!* el. i stedet for sidste linie: *frejen tøj hawa faterlek*, Krist. Ordsprog s. 473, med hentydning til visen: Schleswig Holstein stammverwandt, wanke nicht mein Vaterland; fra Potilie var sl-inde, „sie wollte mehr umschlungen sein“, Urquell III. 170, ordspil med meerumschlungen.

slet, no. se slidt.

1. slet, no. *slæt* (D., vestj.); *slæt* fl. *slæt* (Sev. s.); *slæt* fl. *slæt* (Vens.); *slæt* (Sundev., Mellemsl.). — 1) jævn; *æ hav æ slæt* (vestj.); *æ hav æ slæt* (Agger), havet er jævnt, ɔ: roligt; *de æ slæt mark* (vestj.), jævn mark; *æ vend ød lied slæt*

som æn væj, om havet (D.); *di war i jæŋə slæt kåwlər te dæň båjl* (Agger), glatte kjoler; *èn slèt vèj* (Søvind s.); *de æ slèt aqər, ə støc slæt jor* (Vens.); *ur te slæt mark* (Agersk.); *de æ slæət mark* (Bradr.); *væn æn komər* (kummer) *ska kom, så komər ən o æ slæət mark* (Valsb.), ɔ: uformodet; også: *æn slæt o ræt buň* (Malt). — **2)** sjældnere men dog nok brugeligt i betydn. usel dårlig; *slæt* flt. *slèt*; komp. *slètər*, superl. *slètəst*; *de æ mø slèt fålk* (Vens.; vestj.); *de ær æn slæt kål* (vestj.), hvor man dog tiere vilde sige: *æn skit kål*; i en skæmtehistorie forklares „en slet mand" at betyde en jævn mand, ej en usel mand, ved et ordspil, se Fb. Fr. H. s. 14; jfr. Aasen slett, isl. sléttr, jævn; htsk schlecht, af dårlig beskaffenhed.

2. slet, bio. = rgsm.; ganske aldeles; *a wè slæt eňc no om ə* (Vens.); *it slæt så stowə* (Søv. s.); *de biðər slæt (= slæt et) o' ham, a ka slæt så gåt kom* (D., vestj.); *de sir slæt gåt uð* (D.); „nej, de fåholle sæ no slæ it såen", Yuelb. 6; „slæ it så tåsit", Krist. IX. 241 (S. Hald), se læhør; „*hqj wil slèt eňc, de Maren mat røk mè·*", Grb. 86. 25; *slæt it* (Mellemslesv.); *slæt ek, slæt ejt*, slet ikke, slet intet; *ær æ klåk fæm?* — *ek slæt* (ikke helt), *dæň waňtəs 3 minu·tər; æ ær ek slæt så gaməl såm mi bror* (Agger).

sletdaler, no. en ældre møntsort, som gjaldt 4 ₰; „*hqj skylc håsboj fèm slætdòlər*", Grb. 65. 5; „*ot slætdålər o ən pa janskuj træsk o siən let, hwa dæ ka fål å!*" forlangte i gamle dage de Vesterbo drenge, når de kom østerpå for at lade sig leje til hyrder, Sgr. I. 153. 585.

slethvarre, no. *slæthwarə æn -ər* (Agger); en art fladfisk, rhombus maximus.

slethövl, no. *slæthöwl* (Mds. h., D.); *slæthæwl æn* (Agger); *slèthöwl i* (Vens.). — **1)** en hövl; *hun æ glatət aw mæ æ slæthöwl* (D.), ɔ: glat i ansigtet; også uo. *o slæthæwl* (Agger), hövle med slethövl. — **2)** en person, som glatter efter (Vens., Mds.), slesk person, se slegfis.

slet ikke, no. *få fir skæləŋ slæt et* (Ribe), fås på apotheket til køer, som ej vil blive med kalv; zinkilte? se ingenting 2.

sletkål, no. *slætkòl* (Thy); agerkål, brassica campestris L.; agersennep, sinapis arvensis L. (Thy), Himmerland; J. T. 39. 227. 290. 341.

sletkålsfrø, no. J. T. 290; frøet af brassica campestris *[slætkolsfræ]* (Thy).

sletlinned, no. linned, som kvinder bar om hovedet, således kaldet, fordi der ingen brodering el. kniplinger var på det, Kr. Almuel. III. 87. 303.

sletnakke, no. *slètnak* (Vens.); navn på en due, som ej har top.

sletning, no. *slætnəŋ æn* (D.); *slætəŋ [i]* (Vens.); slette, jævn mark; *såən æn slætnəŋ som æ haw*; se sletting.

sletskade, no. *slætskåð æn -skaðər* (Thy, Agger); en slags rokfisk, raja.

1. slette, no. *slæt æn* (D., vestj., Thy); = rgsm.; fladt sted mellem klitter (Thy); tre sletter, d. v. s. lyngdækkede flader, der skilles fra hverandre ved to . . . gamle klitrækker (Agger), Geografisk Tidsskr. II. 130; det tilbagevigende bølgeslag, modsat det stigende, havsvælget (Harboøre); *tå æn slæt* (Holmsl. kl., Agger), ved landstigning; idet fiskerne, når havet er uroligt, venter udenfor bråddet til der efter en stor bølge, der er skyllet ind, kommer en jævn flade til stranden, så *tår di æ slæt* og ror rask til (Agger); jfr. Jyll. I. 237; *liq o æ jawn slæt* (D.); *de kåm o æ jawn slæət* (Bradr.), på den jævne slette, ɔ: pludselig, uden varsel; måske hører herhen udtrykket: *han vil gån gør skånsstøkər, nær han ka si slæt te ət* (Holmsl.), ɔ: se lejlighed til det.

2. slette, uo.

slæt -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *-əð* (Lild s., Agger);
slæt -ə -ət -ət (Elsted);
slèt slætər slètə el. *slètən -ər -t* (Vens.).

— **1)** jævne; *slæt* (Silkeb.), afpudse træskoer med et *slætjan* og *skrøbjan*; *slæt ve nåwət* (vestslesv.); *slæt uð ve nåwət* (D.), jævne, besmykke. — **2)** glatte garn med klister, ved hjælp af en børste; se 3. slette (D., Nörrejylland); jfr. Kr. Alm.[2] V. 7. 10; jfr. isl. slétta.

3. slette, no. *slæt de* (D., vestj., Thy, Lild, Agger); *slèt de* best. *-ə* (Vens.); klister af sigtet bygmel, hvormed rendegarnet på væven overstryges for at styrke og glatte trådene, at de ikke skal springe under vævningen; *koq nòwə slèt* (Søv. s.).

slettebørste, no. *slę̀tbǫst æn* (Søv. s.); *slę̀tbôst i* best. *-i* flt. *-bǫ̂st* (Vens.); børste, hvormed sletten påføres rendegarnet.

slettegilde, no. holdtes, når koner fik et stykke töj af væv; mændene og degnen var med, Krist. Alm.[2] IV. 35. 98 (Egå v. Århus).

slettejærn, no. *slæ̨tjan et* (Silkeb.); *slę̀tjan è* (Vens.); en flad mejsel til drejerbrug (Vens.); se skjølp, 2. slette.

slettekage, no. *slę̀tkǫq æn* (Søv. s.); en sigtekage, der kan leveres til væveren som erstatning for slettemel.

slettemel, no. *slę̀tmejəl de* (Søv. s.); *slę̀tmję̀l de* best. *-t* (Vens.); = 3. slette (Ginding h.), J. Saml. VIII. 275; husmoderen leverer væveren bygmel til slette (Søv. s.); jfr. Kr. Almuel. V. 22. 51.

slettesten, no. *[slæ̨tstijən æn]* (vestj.); en flad sten, som anvendes til indvendig at udvide den nederste del af potten, ved dermed at trykke leret mod den anden udvendig holdte hånd; afbildet Sebest. Jydepotteindustri s. 9.

slettidavs, bio. se sligtiddags.

slettidsel, no. *slættisəl æn* (Mors); svinetidsel (Mors), sonchus L.; oksetunge, auchusa arvensis, M. Bieberst., J. T. 16. 283 (Thy).

sletting, no. *slætəŋ æn -ə* (Sundev.). — 1) rødspætte. — 2) *slę̀təŋ i* best. *-i* (Vens.), klister til at jævne en væv. — 3) *slæ̨təŋ æn -ər* (Agger), slette mellem klitter; en gård i Hellum s. (Vens.), hedder *Slę̀təŋən*, den ligger på en slette i åsen; se sletning.

1. slev, no. *slòw æn slòw* (Vens.); *slöw æn* (vestj.); grydeske; *slek slòwən, Wålbårə, fløən æ spelc!* (Vens.), tlm.; spiser frugts. med sl-, bliver barn bredmundet, Wigstr. FS. 376. 32; i leg skal den blindede gætte ens navn ved at føle på ham med slev, se Kr. Börner. 503.

2. slev, no. *sleəv [et]* (Valsb., Ang.); vår på en pude; se pude-; en henvisning er mig opgivet fra Ditmarsken til plt. slôp, nfris. slôp, Outz., htsk schlupe, sengetæppeovertræk; dersom det ikke snarere må henføres til nfris. slief, Outz., ærme, eng. sleeve.

sli, uo. se slide; udrbso. se sgu.

sli, no. JT. 330; det sammenhængende rodfilt af klittaget, psamma arenaria, R. S. (vestj., Thy, Agger); se sliddi.

slibber, no. *slebər æn* (Thy, Agger). — 1) dråbe, tår; *æn slebər kafə, pom; dær æṛ ən betə slebər i æ glas; hai ska nåk fo dæṅ sijst slebər i æ glas* (Agger). — 2) *slifər de* (Valsb.), savl, fråde; se slabber, slivver, kvil.

slibbre, uo. *slebər -ər -əð* (Agger); suge en drik ind dråbevis.

slibe, uo.
slịv slịvər slẹv slẹvən (D., vestj., Agerskov);
slijb -ər slæḅ slæḅən (Agger);
slijb, -ər el. *slịbər, slẹb slę̀ḇə* (Vens.);
slijb -ər slẹb slę̀ḇən (Lild s.);
slịv slịvə slẹəv slę̀v̱ən (Elsted s.);
slịv, -ə el. *slịvə, slẹv slę̀vən* (Søv. s.);
slịf -ər sleəf slefən (Bradr., Mellemslesv.);
= rgsm.; *slịv uðən waṅ* (D., vestj.), foretage sig noget uden at have magt til at sætte det igennem; *do mo hæjsən trin, han slịvər eṭ uðən waṅ, dæṅ kål!* (vestj.); *di slivər nåk æ hwån̲ a· sí mæ æ tij* (Askov), ɔ: bliver mindre kantede; imellem jul og kongedag må man ikke slibe, så kommer man til at flå i fasten, ɔ: miste kvæg, Kr. VI. 269. 157, Almuel. IV. 102. 13. 14; når man har slebet le eller hakkelsekniv, skal den stryges, Kr. Sagn VI. 146. 405; jfr. Aasen slipa, mnt. slipen, Sch. Lübb.; se hvæde, sleben; rund-.

slibekjærv, no. *slịvkæṛə æn* (vestj. glds); en kjærv korn, som gaves smeden af hver mand i byen for at han skulde holde slibesten; jfr. ringekjærv.

slibelad, no. *slịvlaj æn* (D.); brættet over smedens slibesten, hvorpå han ligger og sliber.

-sliber, no. se skjær-.

slibesten, no. *slịvstijən æn -stijən* (D., vestj.); *slịfsten æn -sten̲* (Agerskov); flt. *-stenər* (Bradr.); *slịvstin æn -stịn* (Sevind s.); = rgsm.; jfr. hvervesten, hvædesten; *de ræṅər roṅt få mæ som æn slịvstijən* el. *de æ få mi yʷən som æn sl-* (vestj.), om hvad man ej kan forstå; *fan̲ən vẹð ålt, sånæṛ som hwor æ kwin̲-fålkər hạr djær sl-* (Andst), sagtens hentydning til kvinders hvasse tunge; gåde: *hwa æ de som hạr hwærkən moṇ ælər maw, mæn ĝör æḳ i dḁl si daw?* (vestj.), ordspil mellem æg (ovum) og æggen på en kniv; Sgr. I. 13. 16. IX. 96. 324-26; præsten beder om söndagen for dem

som skal trække smedens slibesten, Sgr. I. 219. 1211 i en skæmtehistorie; i en lign. siger præsten: vi skal have sl- flyttet ind, ellers vil hunden æde den, Kr. Almuel. III. 131. 452.

slibestensdrag, no. *slivstensdraw æn* (vestj.); svinget på en slibesten.

slibestensdynd, no. *slibstənsdøj* (Gj. h.); = rgsm.; brugtes i forening med ellebark til at farve sort i, se Kr. IX. 222, jærn; antages for et fosterfordrivende middel, Kr. Sagn VII. 255. 65.

slibestenstrug, no. *slivstinstròw et* (Søvind s.); truget, hvori slibestenen går.

1. slid, no. *sleð* (D., vestj., Hvejsel, Års h.); best. *sleðət* (S. Hald); *sle* (Sams); *slè è* best., *slèə* el. *slèt* (Vens.); *slèj* (Søvind s.); *slið* best. *-ðət* (Støvr.); *sler* (vestslesv.). — **1**) = rgsm.; *slèj å slæv* (Tåning s.); *mæ sli å slèj* (Røgen), ɔ: slid og slæb; *hañ hå lå mòj slèj i dæñ goə* (Vor h.); *dær ær at slem slèj ve ət* (Røgen s.); *möj sler ve ət* (vestslesv.), både i betydn. slid på klæder og besvær; *dè ģèə mè ròwt å slèj fræ mowən å tè awtən* (Søvind s.), ɔ: med ilsomt arbejde og stort besvær; *vi hår ət mæ ròwt o sleð o horhijəð* (vestj.), ɔ: ubeskrivelig besværligt; *mæ röwt o sleð fæk a ət frå· ham* (Andst), ɔ: med stort besvær; også: *a hår ət mæ ròwt o sleð i æ lemər* (vestj.), om smærter; fig.: *dær æ møj sleð i· ham* (vestj.), om en stærk mand; om et spinkelt og svagt mske kan siges: *hañ ær ek te sleð* el. *dær ær eŋən sleð i· ham* (Agger); se slids 2; af-, klæde-. — **2**) personen, som slider; „hua så ango mæ siel, et flink sølle slid, do foe mæ hudden do wil ha mæ!", And. Begr.; se til-, ud-, öjen-.

2. slid, no. *sleð de* (vestj.); *slè è* best. *slet* el. *slèə* (Vens.); løs halm, der rystes af, når der dannes langhalm; *a tuw å slet å ga cyən* (Vens.); se halm-.

slidderet, to. *sliðərə* (D., Malt); *sleðərə* (Andst, Mors); *slèjərə* (Røgen); *slerərə* (Agersk.); uden fasthed i strået, om lejekorn; *de æ låŋ o sliðərə* (D.); ledeløs f. eks. om en foldekniv; slap; uden stivhed, om töj (Mors).

sliddi, no. helmerødder, se Krist. Alm. V. 302. 98 (Harboøre); se sli.

slide, no. i udtr.: *de gor i slið* el. *sliðən få wås* (D.), det trækker i langdrag, bliver bestandig opsat.

slide, uo.

slið sliðər sleð slet (D., Andst, Årdestrup; Hvejsel, Hads h.);
slijð -ər sleð slet (Agg., Mors); ft. *sliəð* (Lødderup); tf. *slæt* (Rævs, Thy);
slir -ər sliər slet (N. Sall.); ft. *slet* (Mogenstrup); ft. *sler*, tf. *slet* (Vejr.);
slijð -ər slèð slèt (Lild s.);
slið sliðər sliəð slet (Hell. h.);
slij sliðər sliə slet (Havbro, Års h.);
sli sliər slè slèt (Vens.);
slij slijə slijə slet (S. Sams); ft. *sle* (N. Sams);
sli sliðər sleð, slet el. *slit* (S. Hald);
slið sliðər sleð slit (Støvr.);
sli sliər sleəð slet (Tved);
slir slirə sleər slèt (Elsted);
sli slijə slei slet (Tåning s., Søv. s.); nt. *slij* (Røgen s.);
slir slirər sler slet (Agersk., vestslesv.);
slir slirər sleər slet (Bradr., Valsb.);
sliə slirə sleə slet (Åbenrå);
slit sliðər sliər slet (Fjolde);
sli slirər sliə slet (Ang.). —

1) rive i, rykke stærkt i; *di ròw å slè i· ham* (Vens.); *ryw o slijð i· nöj; hañ sto o röw o sleð i hans får for o fo ham mæ fræ markin* (Agger); *de rywər å slirər i æ tæñ* (Agersk.), om smærter; „*dwèrəkwòn fèk no trabəlt mè å sli ə ej*", Grb. 131. 32, dværgekonen fik nu travlt med at slide det ind, ɔ: rive i det, så hun fik det ind i en fart; *è kòbəl for sle ham åkò·l*, et kobbel får rev ham omkuld; *a sle bòli frå· ham å dròw i lòñc hèn* (Vens.), jeg rev bolden fra ham og kastede den langt hen; *è slii* (sts), en sliden. — **2**) slide ved brug, klæder, redskaber o. a.; *de slis* (Vens.); *hañ sliə dl teŋ ow sæ* (Søvind s.), om den, som ingen klæder kan holde til; *han sliðər tefæ·ləs mæ æ roŋəvær* (vestj.), kan siges om den, der går på hosesokker; *han æ gråw te o slið a· sæj, te o slið klæjər; de slis åp* (D.); *hans pæŋ æ raj opslet* (Valsb.), ɔ: opbrugte; han gav dem allesammen så mange hug, han sled dem så hæsselig, Kr. III. 78, ɔ: mishandlede; han begynder at slide ham med et af de her svøbeskafter, Krist. VII. 106; för skal jeg tage ham og slide min tid med ham, som jeg kan, Kr. V. 219; *wi slijðər*

æ tij som wi bæst ka (Agger); i Vens. „slider" man byg og „tærsker" rug: man stiller en trave (60 neg) på roden ved den ene side af loen i en samlet bunke; man „sled" da med plejlen neg for neg over på den anden side og fortsatte, til alt var fuldstændig rentærsket og strået næsten maset; rugnegene tærskedes på alm. måde; *„te ən blywər dåwən, de ka ən et sjæl gy får, mən te ən sliðər si åp, de skal ən wår si får"*; *nær ən hår slet si bijən aw te æ röw, så ka ən sto åp o skið* (vestj.). — **3)** arbejde strengt; *slið o slæv* (vestj.); *han sliðər gråw i ət* (Andst); *a hår slet nåk får ət* (D.); den den arme bjærgmand slider, te han er ved at splitte sig selv ad, Kr. IV. 292; *han sliðər, te æ ywn seðər ål uðərlə i æ huwə o· ham* (vestj.); „de Håruper slider dem igennem", Kr. IX. 107. 146 (Linå s.), de har nemlig kun dårlig mark. — **4)** upers.: *huðən gor ət? — å de sliðər* el. *sliðər a·ð!* (D., Malt), det går tåleligt; *å, læ ət slið!* (Andst), å, lad gå, lad stå til; *„de slijə!" så mañən, da slæbt han* (Tåning, alm.), ordspil mellem betydn. 2 og 4 af slide; *læ slir* (Agersk.), opsætte; *de slirər öwər* (N. Slesv.), det driver over, ligeså Bradr.; *han lær ət slið a·ð* (vestj.), lader det gå som det kan; jfr. Aasen, isl. slíta, plt. slieten uo. slet no., Schütze; se slidhalm.

sliden, to. *sliðəñ* el. *sliðə* el. *sliðərə* el. *sliðərə* (D.); *slirəñ* el. *slirərə* (vestslesv.); ligegyldig; som lader alt gå som det kan; *de ær æn sliðən huñ mæ hans kram* (Andst).

slidenhed, no. *sliðənhijəð æn* (D.); forsömmelighed, ligegyldighed.

slider, no. *sliðər æn* (D., vestj., Lild s.); *sliər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); en mand, som arbejder meget strengt; *de ær æn gråw sliðər i ham* (D.); se pøler.

slidhalm, no. *slirhalm de* (Lem, vestj.); urede halm, når man tærsker; *slir æ halm te æ sæŋ*, ɔ: göre halmen urede, så den passelig kan bruges til senge.

slidjærn, no. *sliðjan æn -jan* (vestj.); jærn, fæstede på vognens sider for at hindre slid fra hjulene, når der vendes.

slidning, no. *sliðnəŋ æn* (D.); *slirnəŋ* (Agersk.); i udtr. som: *de gor i æn sliðnəŋ* (D.), ɔ: det bliver bestandig opsat; *de blöw te æn slirnəŋ* (Agerskov), ɔ: det trak i langdrag; *„de gær i æn slirnəŋ!" soi hun Mærət om domdaw* (Brandr.); se Kok ordspr. 136. 22.

1. slids, no. *sles æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); åbningen i brystet af en skjorte; splitten i en kvindekjole; jfr. htsk schlitz, lang, smal åbning.

2. slids, to. *slèjs* (Søvind s.); slidsomt, besværligt; *de æ sl- fò· ham, et sl- arbi.*

slidsindet, to. *sliðseñət* (Mors); *sliseñc* (Vens.); *sliðseñə* (vestj.); *sliseñər* (Vejr.); *slisenət* (S. Hald); langsom til vrede; også: efterladende (vestj.); *de ær gòt, te mañən ær slijðseñəð, nær kuənən ær galseñəð* (Lild s.).

slidsk, no. *slisk æn* (Vens.); glat skråplan til at lade sække glide ned ad.

slidskepotte, no. *sliskəpåt æn* (Røgen s.); slesk person.

slidsom, to. *sliðsom* (Mors); *slisom* (Vens.); besværlig; *de æ sliðsom å kom iğæ·məl* (Mors); *de æ slisom* (Vens.), det kan til nød gå an; *è slisomt lyw, slisom tiər* (Vens.), besværligt liv, vanskelige tider.

slidstre, uo. ase, slide og slæbe stærkt; *hañ ğèr å slistərə mè å bè wañ* (Søvind, sj.), han går og aser med at bære vand; sådan slistrede de ved med det, Kr. Almueliv I. 37. 119.

slidt, tf. = rgsm.; *æn slet wæst; slet klæjər* flt. (Agger); alvor-, for-, halv-, lu-, op-, sammen-, sene-, sime-, skagle-, tynd-.

slidvand, no. *sliwañ æn* (Sall.); stærk regn.

slidvorn, to. *slirvon* (vestslesv.); = sliden.

slig, to. *sliq* itk. *-t* flt. *sliq* (Vens.); = rgsm.; vist sj. og gammeldags, om det findes; „huer wild do så find slig en Berret ijæn?" And. Bars.; *sliqənt war əð* (Mors), glds.: således var det; jfr. Aasen slik, isl. slíkr.

sliggen, to. *slikən* (Ang.); slesk.

sligtiddags, bio. *slitidaws* el. *slitərdaws* el. *slètidaws* (Mors); *slitidaws* (Thy); *slætidaws* (Holmsl.); sagtens skal formen tydes: slig tid dags; det betyder silde; *hwi komə do no så slitidaws?* (Thy), hvorfor kommer du nu så silde? se sildedags, såtiddags.

sligtidårs, bio. *slitəds* eller *slitios* (Mors); sildig på året; se sligtiddags.

1. **slik**, no. *slekən de* (D.); lerdyndet, som flodbølgen ved Sønderj.'s vestkyst fører med sig op over engene; svenden tager en håndfuld slik og slår ud gennem nöglehullet, Krist. VI. 197; leraffald ved drejning af pottemagerarbejde; jfr. mnt. slik el. slik, Sch. Lübb., htsk schlick.

2. **slik**, no. *slek æn* (vestj., Vens., alm.); *è slek* (Vens.), et slik; *de slek* (Agger), slikkeri, sukkergodt; en slags brystsukker, der kogtes af sirup, med iblandede hakkede mandler (Ribe); *„a hår et håð æn ræjn fað sin Slek dø!“ så æ kæləŋ om hiñ kat* (vestj.); *wi fọr i gromə hòþən får ən slek* (Vens.), ubetydelighed, ringe ting; *hañ skal il ha ət får ən slèk* (Søvind s.); se slikke; efter-, hunde-.

slikipot, no. *slekipåt* (vestj.); *slèkpåt æn* (Søvind s.); *slekpåt æn* (Vens.); pegefinger, se Kr. Börner. 16; finger.

slikke, uo.
slek -ər -ət (D., vestj., Almind, Vib.); ft. tf. *slekər* (Mogenstrup); ft. tf. *-əð* (Agger);
slek -ər slejt slejt (Plougstr.);
slek -ər -ə -ə (Vens.). —
1) = rgsm.; *slek swòlskèn* (Vens.); *di bəhòwər eñc å ta så napt te ə, de di bəhòwər å slek mè feŋən i wòt swonfø,* Grb. 32. 63, de behøver ikke at tage så knapt til det, at de behøver at slikke med fingeren i vort svineføde; *è sleki* (Vens.), en slikken; *mæ slekər eñc fjætə å he·r* (Vens.), ɔ: hun er karrig; *do slekər dæ om æ moñ lisom gaməl Jæns ætər bræñvin* (vestslesv.); *hạj gor å slekər å drekər* (Vens.), om en, som pimpedrikker; *hun hår fåt så möj, hun ka et slek ət a· sæ* (vestj.), er f. eks. bleven besvangret; *hwæm dær æ òlstèr å slek, di for flijs i djèr tòŋ* (Vens.); *dæñ dæ vel i òl påtə slek, fo gæn skit ve si tåŋ* (Årh.); *dæñ dæ slekər i òl æ bøtər, fær spleñ i æ toŋ* (Ang.); *slek I no smör a [æ] hækəl å fet a æ tæəkañ!* J. M. 55, slik I nu smör af heglen og fedt af tjærekanden! afvisende udråb; moder slikker sit barn som helbredelsesmiddel, Thiele Overtro 498 (Bornholm); „slikke fingre efter“, jfr. Ndl. Vlk. XI. 100, lævn fra tiden, man spiste med fingrene. — 2) sleske, kysse; *slek fålk om æ moñ* (vestslesv.), indsmigre sig hos dem; *han gor o slekər omkre·ŋ få· ham* (D.), ɔ: slesker for ham; *ta dæ i ajt få dæñ dæ slekər, dæñ dæ bejər æ dær eŋən får ve* (vestj.); „a so nok, hwo han slikked hind å hon ham“, And. Bars., kysse; jfr. Aasen, slikka; Aasen isl. sleikja; se 1. sleg.

slikkefinger, no. *slekfeŋər* (vestj.); *slekfèŋə æn* (Silkeb.); *slekfeŋər æn* (Fjolde); pegefinger.

slikken, to. *slekin* (Agger); *slekən* (Vens.). — 1) slikvorn; *hạj æ slekən ætər sokər* (Vens.); også kyssesyg (Vens.). — 2) se slikken ud (Vens.), glat, pyntet.

slikken-Thomas, no. *slekin Taməs æn* (Agger); slikmund.

slikker, no. *vaər dæ får æ „slekər“, æ „birə“* (den, som bider) *gör dæ iñt* (Als), ɔ: den sleske; se slikke; bøtte-, snot-, spyt-, tallerken-.

slikkeras, no. *slekərå-s* el. *-rạ·s de* (Agger); slikkeri.

slikkeri, no. *slekəric no* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.

slikmund, no. *slekmoñ æn* (D., Agger); *slekmụ.j i* (Vens.); = rgsm.

slikmundet, to. *slekmoñət* (Andst); lækkersulten.

slik-om-bred, no. *slekombræj æn* (D.). — 1) slikvorn person, der slikker om bredden (se 2. bred), randen af fadet. — 2) eftersnakker, spytslikker.

slikpot, no. se slikipot.

slikvorn, to. *slekworn* (Mors); *slekwòrn* (Vens.); *slekvon* (Agersk., Sundev.); = rgsm.; jfr. snagevorn.

slim, no. *slịm de* (alm.); *slijm de,* best. *-ə* el. *-t* (Vens.); = rgsm.; hinde af slim; jfr. Aasen, isl. slím itk.; htsk schleim, mnt. slîm, Sch. Lübb.

slime, uo. *slijm -ər -t -t* (Vens.); = rgsm.; *de slijmər i halsi;* vist låneord.

slimet, to. *slịmə* (D., alm.); *slijmə* (Vens.); = rgsm.

slinde, uo. *sleñ* el. *sliñ -ər -ət* (D., vestj., Malt, Andst); tilhugge grovt, rette op, om tømmerstokke; jfr. Aasen, slinda.

slindebenet, to. *sliñəbijənət* (Andst); kalveknæet.

slindet, to. *sleñə* el. *sliñə* (vestj., D., Sall., Mds., vestslesv.); *slęjə* (Vens.). —

1) smidig; *æn sliṅə huṅ te æn hjölə* (D.), som har god lempe på at bruge en le, også vestslesv. — **2)** snu, polisk, falsk (Vens., Sall., Lysg. h.).

slindethed, no. *sliṅəhijəð æn* (Sall.); sj. falskhed.

slindeøkse, no. *sleṅæws æn* (Andst); = bredøkse; økse, hvormed tømmer slindes.

slinge, no. *sleŋ æn -ər* (Agger); lavning, se slej.

slinger, no. *sleŋər æn* (Plougstr., vestslesv.); jærnlænke, som fæstes til benet af løsgående heste som en hilde; kan også høres: *dær æ nåk sleŋər i walsən* (Vens.), om fulde folk eller når noget ikke går ærlig til; *„hąj jijər da e sleŋər te sijən“*, Grb. 44. 27, en slingrende bevægelse, kast; og to. hest, ko bliver slinger, Kr. Sagn II. 225. 203, ɔ: kommer til at slingre med bagkroppen, når angermus løber over dem.

slingre, uo.
sløŋər -ər -t (Agger);
sleŋər sleŋrər sleŋrə el. nf. nt. ft. *sleŋər;* tf. *sleŋər* (Vens.);
slæŋər -ər -t (S. Hald);
slèŋə -rə -rət (Søvind s.);
måske også former *slæṅər* findes her i Jylland; = rgsm.; *è sleŋri* (Vens.), en slingren; Slingre-Hans, Sgr. IV. 44 ned., et taternavn; jfr. nyisl. slingra, Jonsson.

slingreklampe, no. *sliŋəklamp et -klamp* (Bradr.); = *sliŋəlæŋk æn -ər,* slinger (s. d.), om hestens ben.

slink, no. *sleŋk æn -ər* (Thy, Agg., Mors; vestslesv.); flt. *sleŋkər* (S. Ho); fordybning f. eks. i vejsporet, hæld, se 2. slag 6; lavning blandt klitterne (S. Ho); se slej; herhen hører vel: *han fọr o leq æ sleŋk* (flt.) *te æ boŋk* (vestj.), ɔ: gæld og skyld: det som ej kan göres i penge til det værdifulde.

slinkeret, to. *sleŋkərə* (vestslesv.); om en vej; fuld af hælder.

slint, no. *sliṅt æn* (Lb.); skår, slidt i le el. hakkelsekniv.

1. slinte, uo. *sliṅt* (D.); fortære med grådighed; *han ku liq sliṅt ət.*

2. slinte, no. *sliṅt de* (Thy, Vejr.); *sleṅt de* (Mors, Agger). — **1)** søbekål kogt på lidet el. intet kød; *guwəldįw få sleṅt, de kọstər ek un waṅ o hiṇt* (Agger); saltsuppe med jævning af gryn (Thy); se kas, kål II. 354. 53b, pallegunte. — **2)** i en nidvise: „de Pårup piger, de slår slinte“, Kr. IX. 148. 8 (s. f. Silkeb.); betydn.? *slo sliṅt* (Vejle), drive, dovne; se I. 170. 29 b, Kr. Börner. 371. 13.

slinteværk, no. *sleṅcwærk de* (Vens.); dårlig, kraftesløs mad.

slint slant, no. i tlm.: *de slor sleṅt slaṅt* (vestj.), om hvad hænger og dingler, ikke er stramt el. fast.

1. slip, no. *slep* (D., vestj.). — **1)** = rgsm.; *gi slep!* (alm.); *ji slæp åpå nọ* (Vens.). — **2)** *slæp* el. *slèp è* (Vens.); *slep et* (Støvr.); flt. *slep* (Sall.), et åbent rum, hvorved en rad afbrydes; afbrydelse af en linie; åbent sted i en kornrad på marken, imellem husrader; *dèr èr et låŋ slep imèl hụsən* (Vor h.); også ophold i tid (Vens.); *dær æ slep imæl æ œl; dær ær æn gowə slep imæl wå bạn* (vestj.); *dær æ sọnt ə stụ slæp imè·l bōn* (Vens.); der skal være et „slip“ mellem tjenestefolk, som kommer, og dem, som forlader tjenesten; se Krist. IV. 386. 433; der må intet være i bryllupstog, JK. 84. 136.

2. slip, no. *slip æn* (Ang.); flig; *dæṅ jiṇ slip a sin skuət,* den ene flig af hans skjorte; jfr. mnt. slippe, Sch. Lübb., kjoleskøde.

1. slippe, no. *slep æn -ər* (D.); *sleəp æn slepər* (Agersk.); smal gang mellem to stuer (Agersk.); smal gade mellem to husrækker, Per Dovns Slippe (Ribe).

2. slippe, uo. *slep -ər -ə -ə* (Vens.); nippe til noget med munden; tage lidt med ske, *slep ic ə, å de;* malke den sidste mælk (Hjörring); mulig hører herhen udtr.: *hun seðər o strepər o slipər* (Andst), piner den sidste dråbe mælk ud af koen.

3. slippe, uo.
slep -ər slåp slåpən (Lindk., Malt, Grindsted);
slep -ər slap slopən (Andst, Almind Vib., Hvejsel); tf. *slopən* (Mogenstr.); *slòpən* (Ræys, Agger);
slæp -ər slap slopən (Vens.);
slèp -ər slap slòpən (Lild s.);
slep -ə slap slopə (S. Sams); tf. *slòpə* (N. Sams.);
slep -ər slap slopəð (Tved s.);
slæp -ər slap slopən (Hell. h., Årdestrup);

slæp -ər slap slopən (Havbro s.);
slep -ər slap slopən (S. Hald, Støvr., Tåning, Røgen);
slèp -ə slap slòpən (Elsted s.);
slèp -ə slap slòpən (Søvind s.);
slep -ər slåp slopən (Rødding Sjyll.);
slep -ər slap slopən (Østerlinnet); ft. *slåp* (Agersk.);
sleəp slepər slop slopən (Bradr., Valsb.);
sleəp slipər slap slupən (Ang.). — 1) trans.: give slip på (alm.); *wår dæj, te do et slepər æ rev!* (D.); i leg skal man slippe, når der siges „hold!“ Kr. Börner. 195. 6. 291. 23. — 2) intr.: blive løs el. fri; *a slåp da omsiər* (D.); *så omsiər slepər æ hål fræ æ röw* (vestj.), ɔ: ræven mister halen. — 3) undgå, blive fritaget for, *a slåp får o go dærhen* (D.). — 4) *slep a·w* (D.), dø; *han slåp he·n* (D.), faldt i sövn; *slep i bløð* (D.), komme til at sidde fast i morads; *slep i söwn* (D.), falde i sövn; *„da slap hąj nir mè øq å wuwn å blèw ø“*, Grb. 226. 49, ɔ: faldt gennem isen i vandet; *a slåp jawn i ræt tij iñ að æ dąr* (D.); *de slap i mæ ije·n* (Vens.), ɔ: jeg vilde have sagt noget, men glemte det; *de æ slåpən åp få wås* (D.), forrådet er opbrugt; *de æ slopən åp mæ· her* (Vens.), ɔ: hun er nedkommen for tidlig; *hun ka slep uð å ət, nær de ska vær* (Malt), dø; jfr. isl. sleppa; sv. slippa, komme løs, släppa, give løs; ud-.

slippefinger, no. *slepfeŋər æn* (Lem); pegefinger.

slippeskår, no. *slepskar æn* (D.); et skår (s. d.) som slipper op undervejs på grund af engens figur.

slipre, uo. *slipər -ər -ət* (D., vestslesv.); jaske med nogen eller noget, derved at det bruges i strengt arbejde; *han æ bæst te o slipər mæj; han leqər o slipərər mæ ən boðə syñdə o søqn* (D.); er det skjærsliber, som ligger bagved?

slip-øre, no. *slepø·r* (Agger, alm.); man tager spøgende i barnets øre, kniber det: *„hwa hejər æ dæjnəs rø kow?“* — *„Slepø·r!“* (Agger); el. *„hwa sęə præstis kow?“* — *„Slæp-ør!“* (Vens.); el.: *„hwa hii prejstəns hun?“* — *„Ta bèjə fat“* el. *„Slèp-ør“* (Elsted); se Kr. Börner. 163; jfr. P. Volksk. IV. 47. 12.

slir, uo. se slide.

slire, no. *slir æn* (Malt); = rgsm.; sidevåben; jfr. Aasen slidra huk., skede, balg; isl. slíðrar el. slíðrir flt.

slirp, no. „kjender I varme suppe (flt.)!“ idet han slår om sig med vandet og får dem givet en sl- alle sammen, Kr. III. 263, et stænk, slurk, se suppe.

slirpe, uo. *han sejər å slerpər* el. *slærpər i æ kafə* (Lem), drikke, foragteligt.

slirrere, to. se sliden.

slirvorn, to. se slidvorn.

slisindet, to. se slidsindet.

slisken, no. J. T. 240; syrenen, syringa vulgaris, L. (Als.).

slisom, to. se slidsom.

slisser, no. *slisər æn* (Holmsl. kl.); = slasser? (s. d.).

slistre, uo. se slidstre.

slitterdavs, bio. se sligtiddags.

slittiås, bio. se sligtidårs.

sliv, uo. se slibe.

slivand, no. se slidvand.

slivver, no. *slifər de* (Valsb.); slim, savl, fråde; se kvil, slabber; beslægtet med mnt. slibber el. slipper, to. slibrig?

slo, no. uo. se slå.

slo, to. *slo* (vestj., Vejr., Sall.); klam, fugtig, om klæder, korn; *de ær usuñ å trèk i æn slo klèjmol;* måske findes også formen: *sloq* (Sall.).

slob, uo. se sluffe.

slobbelse, no. *slopəls de* (Vejle, Malt, Lem); gruttet korn i vand, foder til kreaturer; se slappelse.

1. slod, no. *[slåj* el. *slåj æn]* (vestslesv.); spor; *kom å æ ræt slåj,* når man går på jagt, komme på det rette spor; jfr. slod 2, Aasen; se slag 5, slöje; atter-, bag-.

2. slod, no. *[sloð æn]* (vestj.); ordet betyder mulig den store stubrive; jfr. Aasen, slod, slode; se bag-.

slodder, no. se sludder.

slodder, no. *[slǫər] æn* (Vens.); *slorər de* (Ballum); *slojə de* (Røgen); skident vand, søle, dynd (Vens.); ordet er dog nok pålideligt fra Vens.; slim, savl (Røgen); se lodder, slabber, slovver, slødder, sløre.

sloddertrunte, no. *slojətront æn* (Røgen); svampdåse på pibe, se oskande, slabberdåse.

sloen, no. se slåen.

slof, no. *slåf æn* (vestj., Søv., alm.); kammerat, som deler stue og telt med en, især i feltlivet; „vi wa sloffe te a bløu soret", Yuelb. 66; stammer fra plt. slapen, htsk schlafen?

slofe, no. se sluffe.

slog, no. *sloq æn* (vestj., Sall., Mors, Thy, Agger, Lild, S. Hald); *sloq* el. *slòq i* (Vens.); også *sloqi* (Hvejsel). — **1)** lang, opløben person, lømmel, bengel; *æn fålə sloq o sijə te* (vestj.); *æn låŋ sloq* (Varde); *æn støk stuwər sloq* (vestj.); *din låŋ, dåwən sloq* (Hmr.); også Vens. (flt. *sloq*); grundbetydn. er mulig en pæl, stang el. lignende, se brandsloge; jfr. isl. slókr Jonss., doven person. — **2)** slughals (Sall., Lild, Vens.); *dæn dær drekər æn hiəl dram, de ær æn sloq* (Lild).

1. sloge, no. *sloq æn -ər* (Vens.); stort, grovt kvindfolk; jfr. skredloge.

2. sloge, no. *sloq æn -ər* (Vens., vestj., Vejle). — **1)** lille lavning, dalkløft; *dær ær æn smal sloq imèl di tow bakər* (Lild s.); *Gremtòwt sloq*, dalstrækning (Agger); jfr. slåge, Mb., Aasen, sloka; se bjærg-. — **2)** hullet for ædetruget i en svinesti; derigennem stikker svinene hovedet for at komme til at æde (Vens.); se slug.

sloggen, to. *slòqən* (Vens.). — **1)** flov, skamfuld; „*hun skò sè som i sloqən huj ej å wæj frå di stu knabər, dè stow deruw å glowə åpå hær*", Grb. 214. 33, hun skød sig som en slukøret hund ind af vejen for de store knaber, der stod derude og gloede på hende; *hon stor så slòqənt.* — **2)** „slown", Mb. (sloun), forslugen (Slet h.); se slovven.

-slogn (?) se ud-.

sloj, no. se slod.

slojdagger, no. sluskevornt kvindfolk (sagtens vestj.), Mb.

sloje, no. se slodder; uo. se slode.

1. sloje, uo. *slòj -ər -ə slòjə* (Vens.); ft. tf. *-əð* (Mors, Thy); drive, være uordentlig; *go å slåj o æ gåð* (Elbo h.); *di ka slåj lańt hen* (vestslesv.), om fårene, som om vinteren går løse; løbe, drive; se 1. slod.

2. sloje, no. *slòj* el. *slòi æn* (Vens.); *slòj æn* (Hell. h., Mors, Thy, Sall., Vejr., vestj., Andst). — **1)** opløben tøs; uordentlig, skidenfærdig kvinde; også: *slåj-hæl* (vestj.). — **2)** *sloj æn -ər* (Lindk.), store töjer, som uld kartes i, når den teses (s. d.).

slojeri, no. *slòjəri·c è* best. *-ə* (Vens.); sløseri; *dær æ no sl- å· her.*

slojeskjön, to. *slåjskön* (vestj.); om den, der er pyntet med jasket stads.

slojet, to. *slojə* el. *slojərə* (Agersk.); om korn på marken, når det er slået ned af regn og ligger til alle sider.

slojetront, no. se sloddertrunte.

slok, no. se slud; **slonne**, no. se slunne; **slonte, slontre**, se slunte, sluntre; **slop**, no. se sluffe; **slorre**, uo. se slurre; **slorrer**, no. se slodder; **slosk**, no. uo. se slusk, sluske.

1. slot, no. *slåt æn slåt* (vestj.); best. *slåtə*, flt. *slåt* (Vens.); = rgsm.; „*di skul da straqs skaf ham e koŋəli slåt*", Grb. 111. 85; i stedremser: „Visbjærg er et lille slot", Kr. IX. 126. 327, „Bøgvad" s. 125. 326, „Hajstrup", Kr. Ordspr. s. 528 (M. Slesv.); „slot" er et ikke ualmindeligt navn til usle rönner med fattige beboere; jfr. f. eks. Krist. Sagn VII. 139. 86; mange slags slotte forekommer i ævent.: slot østen for månen, sønden for solen, midt i vinden, Gr. Gl. d. M. II. 186, Æv. II. 28, III. 167; el. vesten for sol, sønden for måne, norden for det babyloniske tårn, Krist. Æv. 246; jfr. Asbj. I. nr. 27 Soria Moria slot, s. 206, Kr. Janssen Ev. 17, Henriks. 201, Bondesons Hist. 249, „Hvide Svane", Sgr. XI. 147, „Gyldne Guds Lam", JK. Æv. I. 179. 223; — det forgyldte slot ved verdens ende, Kr. V. 23, Ævent. III. XIII; — det østligste slot i verden, Kr. Æv. 199, se Gr. Registr. nr. 1; — et sl- under havet, J. K. Æv. I. 94, Gr. Registr. nr. 86, Æv. I. 28; jfr. gård, land, slot under sø, flod, hav, Vang Reglo 14, Säve Hafv's S. 16, Djurkl. Nerike 73, Cav. Wär. I. 245. 260, Bondes. Hist. 131. 244, Kuhn N. S. 256, Veckenst. Volksk. I. 190, II. 304, Knoop Ps. 19, Ons Volksl. IX. 66, Gr. Elfenm. LXXVII. 177. 188, Yeats 210, Kennedy 56, Gawain 74, Liebr. Gerv. 38, Ralston Songs 140. 178, Folkl. Journ. IV. 36, Folkl. IV. 199, VII. 176 (Irl.), VIII. 200, X. 311 (Japan), Kat. Sar. II. 267 (Ind.), Tr. Pop. VIII. 412, XIV. 199, Cloust. Fict. I. 192; — gård, sl- under jord, i bjærg, Gr. Gl. d. M. I. 107, Sgr. VI. 103. 114, Gr. Æv. II. 160; jfr. Søegd 17. 108, Knoop Pm. 105, Ndl. Volkskunde III. 8,

Kennedy 45, Pygmies XCIII, Schm. Märch. 114, slgn Jacobs Engl. F. T. s. 117 med anm., Gonzenb. I. 93, II. 52; — mske-tomt sl-, Kr. Æv. III. 69. 219; jfr. Rafn N. Fort. III. 130, D. Bern S. kap. 96, Simr. Volksb. III. 298 (Herz. Ernst), Leger Cont. Slaves 19, Schm. Märch. 86; — i trætop, Tr. pop. XII. 470 ned.; — sl- som hænger i fire guldlænker i luften, Gr. Æv. II. 47, Registr. nr. 10 b; i sølvlænker, Busk Rome 426; — et slot af voks, der skinner som guld, Gr. Gl. d. M. II. 23, Ævent. III. 149; — slotte af guld, sølv og kobber, Eftersl. s. 34, Kr. Æv. III. 315; jfr. Asbj. I. 131, II. 51. 53, Bergh I. 5, Folkl. Journ. VI. 202-3, Leger Cont. Sl. 121; af træ, ben, sten, Gr. Libr. IX. 288 (Finl.); glimrende af guld, Kr. Æv. 84; skal forgyldes, Gr. GdM. II. 193; skinner som stjærne, måne, sol, Bondes. Hist. 356; — slotte, der løber rundt på en tap som i ungarske og keltiske ævent., se Magyar Tales XXVII, XXXVII, Curtin Myth. s. 247. 316, Kennedy 230, Folkl. V 125, IX. 269 flg., Pr. Wh. 209; kejserens sl- i Konstantinopel, se Keller, Altfr. S. I. 39; synes ikke at kendes i vore æventyr; — sl- svævende i luften, Fornald. S. III. 670 (Erek Vidf.); jfr. Graf Miti I. 125; konge vil have slot bygget i luft, Folkl. III. 525; — sl- bygget i sø, hvor ring (s. d.) kastes, Kr. Sagn III. 271 nr. 6; — sl-, hvori pinested, Kr. Sagn VI. 47. 153. 63; — sl- forsvinder, da Jesu navn nævnes, Kr. Sagn IV. 220. 31, se hus I. 686. 36 b; — slot hvor katte bor, Kr. VII. 34; — slot, som skal bygges på en nat, Sgr. X. 194, Grb. 111. 87; jfr. Grimm K. M. II. nr. 113. 186, Baring G. Str. Surv. 3, Rivist. I. 509, Schm. Märch. 112; — flyttes i et nu, Gr. Gl. d. M. II. 8; jfr. htsk schloss, mnt. slot, Sch. Lübb., glas-, guld-, sølv-.

2. slot, to. *slot* (Thy); *sløt* (Vens.); flov, undseelig, modfalden; *slot ą əð; han blöw sä slot* (vestj.); *hań blòw sløt wę å hør ǫ, te hans får hað wæt i toqthuws* (Lild s.); også no. *sløt æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), et drog; en, der ikke kan forrette et ærinde, men står måbende, sanseslløs; Aasen, sloten, hjælpeløs, forlegen, sluta uo. hænge ned, være nedböjet, isl. slota, se 3. lutter; slotten.

slothøret, to. se slotøret.

slotrövet, to. *sløtròwə* (Vens.); modfalden, slukøret.

slotsgrav, no. *slåtsgraw æn* (Vens.); = rgsm.; *„hon sa uənfår i slåtsgrawən om dawi“*, Grb. 104. 71.

slotte, uo. se slutte.

1. slotte, no. et ophold, stansning; efter en god fisketid *gir ət æn slåt* (Holmsl. kl.), en tid, hvori der intet fanges; jfr. Aasen, slot itk. stansning, hvile, ophold i storm; isl. vindslot.

2. slotte, uo. *sløt -ər -ə -ə* (Vens.); frembringe en lyd, som når der kærnes el. en grødgryde koger; gryden *„sløtər“* el. siger: „pløt, pløt!“, „når grødgryden stod og slødrede“, Kr. Almuel. III. 66. 227; græde snøftende, stødvis; *„mun ga sè te å sløt å græ, mèn fòn sò, de ku eñc nøt å flèb“*, Grb. 69. 78, moderen gav sig til at hulke og græde, men faderen sagde, at det ikke kunde nytte at flæbe; *hon sa å sløtə å skiə,* hun sad sanseslløst og fes. Der må også ligge i ordet betydningen at være uvirksom, sansesløs, det burde måske skrives: slytte; se 2. slot.

3. slotte, no. *sløt æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); måbende kvinde.

slotten, to. *slotən* (Mors, Thy, Vejr., Herning); *slǫtən* (Tåning, Sall.); *sluətən* (Elsted); skamfuld, slukøret, flov; *sä slotən som æn wòð huń* (Løgst.); ... som katten havde taget hans fedt og brød (Århus.); ... som en hönsetyv, Blich. Nov. II. 387; „hvem tøkkes I da, te a sku ta? spue han hiel slueten“, Yuelb. 10; jfr. isl. slóttigr, forsagt.

slotøre, no. i tlmd.: *slo sløtør tę ə* (Vens.); *slo slotø te ət* (Røgen); *leq slotørə te* (S. Hald); lade som man ikke hører noget, være ligegyldig ved det; jfr. Aasen, slaa sluttøyraa til, høre på med ligegyldighed, egentl. hængende øre, se slukøre.

slotøret, to. *sløthørəð* el. *sløtørəð* (Lild); *sløtørə* (Vens.); *slothørə* el. *slotørə* (Lild s.); noget tunghør; måske i formerne *slotøret* også betydningen: flov, slukøret; *a ær æn betə krom sløtørəð əpo dæń jèn ør*; *a kań ejt hør miər eń a wel* (Lild s.); „no gik han slotøret ind“, Jæger Ferie s. 43, slukøret; se slotøre.

slour, no. se slagur.

slovne, uo.

slòwn -ə -ət (Søv.); ft. tf. *slòwń* (D.);

slǫwən slǫwnər slǫwnəð (Mols);
slòwən slòwnə slòwənt (Elsted);
slawnəs, nt. *slawəns* eller *slawnəs* ft. *slawənst* (Thy);
slawns ft. tf. *slawnst* (Mors);
slǫn slǫŋ slǫñ slǫñ (Agersk.);
sagtne, om vind, regn, smærte, ild, vrede; *æ ręn slǫŋ; æ tæñ, æ hąñ, æ vę slǫŋ* (Agersk.): *di æ slòwnət* (Søvind), om tænderne, smærten sagtner; *æ il slowns* (Lb.); *no slawnəs æ wæjlə nəj igæ'n* (Mors); *no æ de slawnəst* (Åbenrå), om regn, smærte; *han slawnəs nåk igæ'n* (Thy), han bliver igen god; se slåne, slæ; jfr. isl. slokkna.

slovse, uo. *slòwəs -ər -ə -ə* (Vens.); = sløse (s. d.); *di slòwsə mæ arbecə, mæ djè klęər.*

slovsker, no. *slowskər æn* eller *et* (S. Hald); løs, dinglende person.

slovskre, uo. *slòwskər -ər* (Støvr., S. Hald); *go å slòwskər,* gå slentrende, usikkert; *han kåm slòwskərən,* kom slentrende.

slovster, no. *slòwstər æn -ər* (Hvejsel, D., Andst); *slòwsər* (Elbo h.); lang, opløben person, uordentlig i påklædning; se slog; *æn stǫr slǫwstər* (Agersk.), stor, klodset hund.

slovsteret, to. *slòwstərə* (Andst); uordentlig i påklædning, om en mandsperson.

slovsterhæl, no. *æn stuwə slòwstəhæl* (Tåning), lang, opløben person; karl el. kvinde, som slæber på fødderne.

slovstre, uo.
slòwstə -rə -rət (Søvind s.);
slòwstə (Torrild s.);
slòws (Elbo h.);
slentre; *kom slòwstərəñ,* se slovskre; *han slòwsər ǫ* (Elbo), slentrer afsted.

slovven, to. *slǫvən* (Vejr.); smal og tynd, som om et forsultent kreatur.

slovver, no. se slubber; **slovveridås**, no. se slabberas; **sloværk**, no. se slagværk; **slu**, no. se slud.

slu, to. *slu* (Andst); *slu* (sj., Ang.); snu; *så möj ən slow döwəl* (N. Slesv.); jfr. Aasen slug, htsk schlau, plt. slû; se Weig. Wb., eng. sly.

slub, no. et skældsord; i et stedrim: „*di Dålərapər sloəp, di år ət op* (Ang.), Hag. s. 185. 21; Aasen har slubb no. hak. skødesløs person, slubba uo. søle; plt. slubbe, Schütze, 1. grosser bauerhund 2. tölpischer mensch; se stor-.

slubber, no. *slowər de* (D.); *slobər* (Agger). — 1) geléagtig masse, siger f. eks. om frølæg, inddrevne meduser; se lubber, slabber. — 2) sludder, meningsløs tale. — 3) *de ær ekę mir ən slobər å ə hjap* (Vens.), om alt for lidt mad, ɔ: så meget man kan slubbre og sluge i en mundfuld.

slubberet, to. *slowərə* (vestj.); *slobərə* (Agger); om klæder; *hans klæjər sejər sǫ slobərə åm ham* (Agger), ɔ: hans klæder er for vide, de hænger om ham, slår folder; *æn lǫŋ slowərə knæjt* (Tåning), en opløben person; fig. om et stort spillekort: *de wa da ən slèm slòwərə jæn!* (Elsted).

slubberfuld, to. bredfuld; stærkt beruset (Vens.).

slubberhoved, no. *slobərhuwə æn* (Agger); skældsord, sludderhoved.

slubbermundet, to. *dæj, dær æ slobərmuñc ær dæ slobərkuñc* (Vens.), ɔ: som savler med munden, har stor mund, taler meget og höjt, er løsagtig.

slubberskilling, no. *de gær te slowəskeləŋər* (vestslesv.), ɔ: til drik, klatteri, unytte, se snageskilling.

slubberstor, no. overmåde stor, „hun bragt ham en slovvestu mægyut", Jæger, Ferie s. 21.

slubbert, no. *slowərt æn* (alm., vestj., Bradr.); *slòpərət æn* (Søvind s.); *slobərt i* (Vens.). — 1) alm. skældsord; se slyngel. — 2) så vidt vides: en 14—15 års dreng (vestj.). — 3) en tevandspuns med sukker og brændevin (Jællinge); se slub.

slubbervid, to. *slowərvį* (vestj.); om klæder: så vide, at de slubbrer.

slubbre, uo.
slowər -ər -ət (D., Andst);
slobər -ər -t (Agger); nf. nt. ft. *slobər* tf. *slobər* (Vens.);
slòvə -rə -rət (Søvind s.);
slòvər slòvrə slòvərt slòvərt (Elsted);
slobə -brə -brə (Sundev.). —
1) drikke eller spise, så man slubbrer maden i sig, *di slobərəð əð i ðəm* (Lild s.); *slovər æ væləŋ i· sæ* (Andst); *han slobərər hans kafə eñ* (Agger). — 2) hænge løst og uordentlig, om klæder; *hans huwəsər sejər o slobərər åm hans bijən* (Agger); „hans klæjr hang å slovred om

ham", Blich. Bindst.; plt. slübbern, Schütze IV. 114, slubre i sig; mnt. slubberen.

slubbregræde, uo. græde stærkt; „a wogent nejst dau ve å høe, mi mue slovvegræe uh i goeren", Yuelb. 37.

slubvante, no. *slopwant æn -ər* (Gjern h.); bælgvante, se slugvante.

slubær, no. se slåbær.

1. slud, no. *sluwð æn sluwð* (Agger); mandsperson med grove lader.

2. slud, no. *sluj de* (Ang.); affald, skrællinger af kartofler; ærtebælg, Mb. efter Outzen; jfr. mnt. slu, bælg, skrælling, Sch. Lübb.

3. slud, no. *sluð* itk. (Hell. h.; Ølgod s.); *slok æn* (D., Sall.); *sluk* (Lb., Davbj.); *sluq* (Mors, Thy, Vejr., Vor h.); *sluq* (Agerskov, Thy); hak. best. *sluqi* (Vens.; Bradr.); *sluj* hak. (Sams); *slu* (Emmerlev, Lyne s.); stejlen i hornet på ko og får, hornets levende tap; *jèr kyər war we å stekəs; dæn jèn stak sin huən o, sånt te sluqəð søð bår; mæn dæn ajən brèkəð sluqəð* (Lild s.); *no slap sluqi å Eŋərs ku* (Vens.), ɔ: nu kom vi ud af det, som f. eks. ved et anstrengende arbejde; jfr. Aasen, isl. sló huk; se Ark. f. nord. filol. VI. 114, XII. 242; strub.

4. slud, no. *sluð* (Hell. h., vestj.); *sluk de* (Vens.); *sluəs (!)* (Bradr.); *slur* (Agersk.). — 1) = rgsm.; regnfuldt vejr, regn blandet med sne, *rèn å sluk* (Vens.); se regn. — 2) i tlm.: „Slud véd, når Slask skal i by", Kr. Ordspr. s. 300, ɔ: den ene dårlige person kender den andens færd.

sludarbejde, no. *sluðarbəð de* (vestj.); i tlm.; *han æ småkræŋ te sl-*, skident og grovt arbejde.

sludder, no. *sluər de æn* (Vens.); *sluðər* el. *sloðər* (Agger); *sluðər* (D., vestj.); *slujə æn* (Søvind s.); *slurər* (N. Slesv.). — 1) samtale; meningsløs tale; *hål èn følə slujə* (Søv. s.); *de æ hwærkən löwn ælər sluðər* (vestj.); *å sluər å dask! å, sluər slaər* (Vens.), ɔ: å vrövl! *å sluðər, prek o hæjbæj* (vestj.), det samme; *slurə, Mati·əs, mi mañ herə* (hedder) *Eŋeborə!* (Åbenrå), det samme; „sluje å preek", Tkjær II. 97; „ow å te gik han hæn te hin å saj å slow æn bette slujje ow", II. 82, ɔ: samtalede en kort tid. — 2) et kortspil skal kaldes „sludder" (Randersegn); se sladder; kvinde-.

sludderbasse, no. *slurəbasə æn* (Agerskov); uordentlig, skødesløs person.

sludderbukse, no. *sluðərbòws æn* (vestj.); vrövlet person; i et kommersspil er den tabende „sl-", se Kr. Börner. 658. 45.

sludderbøtte, no. *sluðərbøt æn* (Malt, alm.); = rgsm.

sludder-ende, no. *sluəræj i* (Vens.); = sludderbøtte.

sludderet, to. *sluðərə* (D., Andst); *slurərə* (vestslesv., Bradr., Agerskov); *slorərə* (Vejr.). — 1) skødesløs, uordentlig; *han æ gråw sluðərə mæ hans kram.* — 2) lidt beruset (Vejr.).

sludderfitte, no. *sluərfet æn* (Vens.); vrövlehoved, om kvinde.

sluddergås, no. *sluəgos æn* (Vens.); vrövlende kvindfolk.

sludderhank, no. *slujəhaŋk æn* (Silkeborg egn); *sluərhåŋk i* (Vens.); = sladderhank.

sludderhoved, no. *sluðərhuwə æn* (Lild s.); *slurəho et* (Lisbj. Terp); = rgsm.

sludderplejl, no. *sluəplèjl i* (Vens.); = sludderhank.

sludderröv, no. *sluərèw æn* (Vens.); = sludderhank.

sluddervorn, to. *haj bejə jər å blyw no sluəwòrn* (Vens.), ɔ: gå i barndom.

sluddérværk, no. *de æ nöj sluðərwærk do komə mæj* (Agger), noget vås.

sluddre, uo.

sluðər el. *sloðər, -ðrər -t* (Agger);
slujə -rə -rət (Søvind s.);
slurə slurə slurət slurət (Elsted);
slurər -ər -ət (Bradr.); nf. nt. ft. *sluər*
tf. *sluər* (Vens.);

= rgsm.; sluddre, passiare; *de ka jan slur å·*, ɔ: passere; *è sluəri*, en sladren (Vens.); jfr. plt. sluddern, Schütze IV. 114, være skødesløs i arbejde og klædning; sludern, Quickborn i gloss. „plaudern, klatschen".

1. slude, uo. *sluð* (vestj.); jaske, være uordentlig i sit arbejde.

2. slude, no. *de gor i sluð* (D.); *i slur* (Sønderj.), ɔ: det trækker i langdrag, bliver bestandig opsat.

3. slude, no. *sluð æn -ər* (Mors, Thy, Agger, vestj.); *slur æn -ər* (Vejr.). — 1) knippel, stykke tømmer; stor klods af jærn el. træ (Vejr.); *hañ stow å hoqəð*

æ mæ mæ æn stuər sluwð (Lild s.), se skavændel. — **2)** klodset, stærk person; *æn sær støk sludi* (Thy, også vestj.); se slyde.

sludgavn, no. *sluðgawn* (vestj.); grovt, uordentligt arbejde.

sludheld, no. *slurhæl æn* (Vejr.); slumpelykke.

sludregning, no. *sluðræjnəŋ æn* el. *sluðərræjnəŋ* (D.); slumperegning.

sludslæb, no. *sluslæv et* (Lisbj.Terp); et slæb, person der udfører grovt arbejde.

sludstik, no. *sluðstek æn* (Andst); et stik man ikke har gjort regning på, sidste stik i trekort.

sludstykke, no. *sluðstøk æn -ər* (Lb.); de to tømmerstykker, tilhöjre og venstre for væversken, som holder væverstolens fire stolper sammen; se samletræ.

sludvorn, to. *sluwðwårn* (Agger); *nöj sl- wæjlə,* sludfuldt vejr.

sluer, no. se sludder.

1. sluffe, uo. *slowf -ər -əð* (Agger); slæbe fødderne efter sig; se floppe.

2. sluffe, no. *sløf æn -ər* (Thy); *slof æn -ər* (Agger, Davbj., Ry); *slop æn -ər* (Støvr.); huk. (Vens.); *slop* (Mors, Løgstør). — **1)** hjulbør med lukkede sider (Thy, Støvr., Mors, Davbj.); se krittebåre, skubkarre. — **2)** *slof æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); hylster om skaglerne på seletöjet; jfr. platt. sluf, gloss. i Quickborn, bælg, skrælling; se strangskede. — **3)** sjusket, uordentlig kvinde (Agger, Vens.); se slub.

sluffedos, no. *slofədos æn* (N. Sams); edderfugl; jfr. holl. slobberdoes, skiden person.

sluf-i-skeer (?), no. *slof-i-skijər* (Agger); en som slæber benene efter sig; jfr. rammel-i-skeer.

slu-fud, no. *slufuð æn* (Elbo); person, som er ligegyldig ved sit udseende, uordentlig.

slug, no. se slud.

slug, no. *sluq æn* (Lindk., Agersk., Sall., D.); *sluək æn* (Bradr.); *sluq* (Thy); en, som sluger meget (Sall.); person får øgenavnet „Slug", Gaardbo Natm. 112; åbning til at lade vand strömme igennem, som ved en sluse (D.); *sluq* (vestslesv.), det hule af skeen (Bradr., Agerskov); se 1. kop 2, ske-; vindströmning, trækvind (Bradr.), *dær ær æn gråw sluq i dæñ dar* (Lindknud); mulig også den tilbageløbende bølge ved havet (vestj.); se sluk; vejr-.

sluge, uo.
sluq -ər sluqt sluqt (D.);
sluq -ər -əð (Agger); nf. *sluq* (Mors);
sluq -ə sluqt sluqt (Søv. s., Vens.);
sluq sluqə sluqt sluqt (Elsted);
sluq sluqər sluqt sluqt (Agersk.);
= rgsm.; *æ blöw slåkən a æn valfesk,* J. M. 67, jeg blev slugt af en hvalfisk; *sluq æn luwət, Lawst, a drek wðj te, så hår do tòw rætər* (Mors); *sluq i· sæj som æn stårk* (vestj.); „oll den smigge sluhgt di som fie flesk", Jæger, Ferie s. 25; *hqj sq åpå mæ som hqj wil sluq mæ* (Vens.); jfr. Aasen sluka; mnt. sluken, htsk schlucken; for-.

slugegab, no. *æ slugåv* flt. (D.); render, der er hugget ind i overstenens öje på kværnen.

slugekniv, no. i tlm.: *sluqknyw for snår lyw* (vestj.), ɔ: den forslugne bliver buget; se gumlestok.

slugen, to. *slåqən* flt. *slåqən* (Agger); forslugen; *„hon wa så sloqən, de hon tow hòtə de hal å kunt",* Grb. 159. 4.

-sluger, no. se bi-, skalle-, vand-.

slughals, no. *sluqhals æn* (D.); *sluqhals* (Thy); = rgsm.; den som bliver først færdig ved grødfadet (Rönslunde), Sgr. IV. 47. 41; i en sønderj. byremse: *Rivə Sluqhals,* Ribe slughalse, se Kr. IX. 131. 347. 48, Sgr. I. 15. 43, XII. 143. 369; når der „rives haler (I. 537. 6) ind" under høsletten, går en foran, river det groveste sammen og bærer det hen til stakkestedet, den som gör det, karl el. pige, kaldes *æ sluqhals* (vestslesv.).

slugvante, no. *sluqwant æn -wantə* (Elsted); *sluwant æn -ər* (Støvr.); bælvante; se slubvante.

slugvorn, to. *slukvorn* (Sundeved); *sluqvon* (Agerskov); forslugen; formen *sluqs* i samme betydn. skal forekomme i Nörrejyll.

slugøre, no. med lange, hængende ører; *dæn jæn sòw skal it kal dæn ån sluqør* (Støvr.); også to. *sluqørə* (Vens.), med hængende ører; *di sluqørəð swijn æ di bæjst* (Lild s.); *blyw sluqørəð* (Lild s.), skamfuld, sj.; jfr. platt. sluroor, Schütze, med hængende ører, se slotøre, slukøre.

slugåv, no. se slugegab.

sluj, no. se slud; **sluje**, no. se sludder; **sluk**, no. se slud.

1. **sluk**, no. *sluk æn* (Mellemslesv.); slurk; *spis do kons væk, å ən sluk a æ botəl ska do å få*, JM. 48; jfr. mnt. sluken uo. Sch. Lübb. sluge; plt. sluk no., „Zug der Trinker", Schütze; se efter-, vand-.

2. **sluk**, no. *slok æn* (Agersk., Andst); spillerum; *de hå få möj slok;* jfr. 1. flak, 2. slukke, 4. slup.

3. **sluk**, no. *slok æn -ər* (Vens.); græstørv, som lægges på møddingen for at opsuge møgsaften; jfr. V. S. O. slukke.

4. **sluk**, no. *slok de* (Fanø); levninger, når der koges tran af fiskelever.

5. **sluk**, to. *slok* (D., vestslesv., Bradr.); beskæmmet, flov; nedslået, modløs; *a blöw ål slok vę ət; så slok som æn huñ;* jfr. plt. slukk Brem. Wb. „niedergeschlagen, traurig"; se hundtet, kjæbefalden.

slukefter, no. „ligeledes skulde, når nogen gjæst siden forlod gildeshuset, en „slukefter" tillivs, når man kom på sædet, medens spillemanden stemte op både når man kom og rejste"; ved brudefærd (N. Tranders), J. Saml. IV. 232; ɔ: en puns, dram; „Slukefter" kronavne i Grarup, Vedsted sogne v. Haderslev; flere, se Postadressebog; jfr. Krist. Sagn IV. 521. 75, kro.

slukgræde, uo. græde voldsomt; „æ kuen græd, å æ bön græd, å law æ så skuld si te mæ sjæl, ståj æ bitterdø å slukgræd", Kr. Molboh. 8. 22.

slukhorn, no. i tlm.: *han slo slokhųn tę ət* (Elbo h.), ɔ: var ligegyldig ved det; se slot-, slukøre.

1. **slukke**, uo. *[sluk]* (Ang.); hikke; jfr. htsk schluchzen, hulke; plt. slukup no. Schütze, hikke.

2. **slukke**, uo. *slok -ər -ət* (Andst); have spillerum, hvor noget skulde fylde; *de slokər, nær æ træskər æ så stuwər, ən ka bødə rij o kyjər i· dæm;* se 4. slup.

3. **slukke**, uo.
sløk -ər sløt sløt (D., Grindsted, Andst);
slok -ər slot slot (Skyum, Agger); også ft. tf. *slokəð* (Lild);
slok -ər slut slut (Vens., Silkeb.); ft. tf. *slokə* (Torslev, Vens.);
sluk -ə slut slut (Søvind s., Elsted, Vejlby (Århus), Saksild, Tiset);
sløk -ər slot slot (Valsb., Bradr.);
slok -ə, -ə el. *slot, -ə* el. *slot* (Sundeved);

= rgsm.; *sløk æ lys, æ il, æ təst; no æ dæñ sårə sløt* (D.); *nær dar æ lot å lyjs æ slot, så æ dæñ glæmt, dær uwð blòw lot* (Lild s.); også: *hañ ær så hisiq te hañ kañ ejt blyw slot; slok ham mæ ən tor wæðəls* (sts), ɔ: sluk hans tørst; *kwęjər, dæ wel drèk, slokə jan ætə mæ møləthræwən* (Vens.); jfr. Aasen, sløkja, isl. slökkva.

-slukket, tf. se ud-.

sluktørv, no. *sloktörə [æn]* (Vens.); tørv der graves til at fylde huller på veje og andre steder.

slukøre, no. *slokør æn* (Fanø). — 1) gammeldags dobbelt tranlampe med sivvæge; se 4. sluk, smadderkat. — 2) *slå slokør te nåwər* (vestslesv.), ɔ: tage det koldblodigt; se slotøre, slugøre, slukhorn.

slukøret, to. *slokørə* (vestj., Vejr.); *slukørət* (Søvind s.); *slokørə* (Vens., Agerskov, Sundeved); = rgsm.; vel egentlig: med hængende ører; jfr. sv. sloka, hænge ned; se slukøre 2.

slum, no. *slom æn* (vestj.); slummer, sövn; da han var træt af rejsen, falder han knaphændig (snart) i slum, Kr. V. 23.

slumme, uo. *slom -ər -ət* (vestj.); slumre (s. d.), sove; *a ska hen o slom ən let* (Lindk.); jfr. Aasen slumra, htsk schlummern.

slummer, no. *slòmə æn* (Søvind); *slomər* (D.); = rgsm.; *æ wa falən i slomər* (Agger).

slummeret, to. *slomərə* (Valsb.); uordentlig, skiden; *han gek i sin slgaməl klæər;* jfr. plt. slumper no. „frauensnegligee", slumperig to. skødesløs klædt, Schütze.

slummerfuld, to. *slomərfuļ* (Vens.); stærkt beruset.

slummerhoved, no. *[slomərhuwə]* (Thy); kortspillet: „sorte Per".

slummertyk, to. höj frugtsommelig (Vens.), Mb.

slump, no. *slomp æn* (D., vestj.). — 1) *æn slomp* (vestj., Sønderj., Agerskov, Sundeved, Ang., Bradr.); *et slomp* (Fjolde), slumpetræf, hændelse, held; *han haj stor slomp te å viñ i æ lutəri·* (Agersk.); *po slomp* (Agger); *tæj nåwət o slomp* (vestj.), tage noget på lykke og fromme; *haj*

tu ə åpå slomp (Vens.); brudgom hed Sören Slump. det var slumpelykke for bruden, Kr. Alm.² VI. 174. 74. — **2)** *slomp i* best. *-i*, flt *slomp* el. *slompər* (Vens.); *slomp æn slompər* (vestj.); flt. *slompər* (Agger); rest af noget, også vel et större parti; *do fọr fir får æ skæləŋ, tår do slompər for do fæm* (vestj.); *æn stuwər slomp pæŋ* (Agger); *a vel tæj ət i æn slomp* (vestj.), ɔ: det hele på en gang; *„go jawtən, go jawtən, tesamən i ən slomp“*, jfr. Kr. SkV. nr. 98; jfr. slat; Aasen slump hak. har begge betydninger; mnt. slump, Sch. Lübb., lykkeligt tilfælde; se bund-, rum-, van-.

slumpe, uo.
slòmp -ə -ət -ət (Elsted);
slomp -ər -ə -ə (Vens.). —
1) *de slompər øwər*, siges, når man bærer et fad med noget flydende usikkert eller rystende, så det løber over; *a hǫ nè slompə mjælkən hæruw på grönəŋi, få spqj wa så fuḷ* (Vens.). — **2)** *slomp te mæ ət* (vestj.), göre noget, således at man lader det komme an på et lykketræf, om det går godt el. bliver rigtigt, vistn. alm.; *de ku slomp sæ*, det kunde træffe; *hañ slompəð da tej ər* (til det) *o blyw gywt* (Agger); *hąj slompə te å fąj pæŋən* (Vens.).

slumpebræt, no. *slompbrèt è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.); en rund træplade, som lægges i den fulde spand, for at dens indhold ej skal skvulpe over; se plunteläg.

slumpehandel, no. *slomphajəl æn* (Agger); en handel, hvor man intet beregner, men slumper til.

slumpeheld, no. *slomphæḷ æn* (Vens., vestj.); = rgsm.

slumpelig, to. *slompələ* (vestj.); *slompələ* (Agersk., Ang.); heldig; også hvad der kun sker, når man har held med sig; *de æ gråw slompələ o træf ha·m hjæm* (Lindk.); se u-, van-.

slumpelykke, no. *slompløk æn* (D., vestj.); *slompløk* (Agger, Vens.); *slòmpløk* (Søvind s.); = rgsm.: *„de wå slompløk!“ så han æ dræŋ, æ kų skijəð o hans mæḷmað* (Lønb.); *slompløk ær åsə løk* (Mors).

slumperi, no. om hvad der sker, opnås ved lykketræf, tilfælde; *skøtəri·j, de æ slompərij, feskəri·j æ plompəri·j* (Lindk.).

slumpeskytte, no. *slompskøtər æn -ər* (Malt); *slompskytər æn* (Agger); dårlig skytte; *slompskøtərər træfər åsə* (Lindk.).

slumpeslag, no. *slompslaw* (vestj., vestslesv.); slumpetræf; *ḏ, de æ såðən sl-* (D.).

slumpetræf, no. *slomptræf æn* (D.); *slòmptræf et* (Søvind s.); *slomptræf è* (Vens.); = rgsm.; *„de wa slomptræf!“ sǡ æ dræŋ, æ kų skęð o hans mæḷmad* (vestj.); se slumpelykke.

slumpsom, to. *slompsom* (Mors); *slompsom* (Thy); som ej er til at stole på, lunefuld, om misker.

slumre, uo.
slòmə -rə -rət (Søvind s.);
slomər -ər -t (Agger);
= rgsm.; sove; se slumme.

Slumstrup, no. i udtr.: *ræjs te Slomstrop* (vestj.), ɔ: gå i seng; Sl- er en by i Rind s.; se Sgr. III. 57. 179; sove.

slune, uo. se slunnie.

sluni, no. *sluwni i* (Vens.); uduelig, ondskabsfuld person; *æn stuər sluwni* (Mors), klodset person; også mindre hårdt til börn: *de æ nåk ham, sluwni, dær hò tò snòrən å råki* (Vens.); Sch. Lübb. har slune i betydning: gemeines weib; se slyni.

slunk, no. *sloŋk* itk. (Hell. h., Ang.); *slåŋk i* best. *-i* flt. *slåŋk* el. *slåŋkər* (Vens.); fordybning i jord, vej, dybere end slej (s. d.) (Vens.); *wèj æ fuḷ a haḷər å slåŋkər* (Lild); *å kyər niər i æn slåŋk* (smsts); i et hæld går kun det ene hjul ned, i en sl- begge; *båŋkər å slåŋkər* (Vens.); *di ku sǫ slåŋkərn mæ båŋkərn, nær de wa tar wèjr Mekəlsdaw, fo så druwnt rowəð ejt* (Lild s.); skal betyde lyre (s. d.) i Skagen.

slunken, to. *sloŋkən* (vestj.); *sloŋkən* (Sundeved); *sloŋkən* el. *slåŋkən* (Vens.); indfalden, mager; jfr. slunken, Rietz s. 624; slunten.

slunne, no. *sloñ æn -ər* (vestj., Vejr., Elbo h., Agerskov); *sluñ* (Bradr.); *sluñ* el. *sluñəŋ* (vestslesv.); lavning i marken, dalkløft; se sloge; et af løbene ved Fanø kaldes: *æ sloñ*.

1. slunner, no. en klud, der bruges ved vægklining til at glatte væggen med tilsidst (Randers egn), Mb.

2. slunner, no. *sloñər æn* (Agersk., vestj.); småtrav; *æ hęst löyər i æn sl-*.

slunneret, to. om gangen: slingrende; „han håd nawnet ætter dæ hær slonnere gång". Jyd. II. 3. 1.

slunnering, no. — 1) i udtr.: *æn sloṅərəŋ dræŋ, tøs* (Løgst.), halvvoksen dreng, pige; se skoltring. — 2) „slunringer" flt., en ret mad, som brugtes af fattige og som tilberedtes af usigtet rugmel, hvoraf et par skæpper kogtes til en tyk grød, der spistes i stedet for brød, især brugtes dertil ganske frisk mel, hvoraf udtr.: *[mølworm sloṅrəŋər]*, se Sgr. X. 90. 236.

slunnertrav, no. langsomt trav (Ang.).

slunnie, uo. *sloni* nt. ft. tf. *-ər* (Vejr.); arbejde uden vedholdenhed; *la ət slueon* (Thy), ɔ: lade noget gå som det kan uden orden og tilsyn.

slunre, uo. *sloṅər -ər -əð* (Mors, Thy, Mds.); *sluṅər* (Andst, vestslesv.); trave jævnt; *æ hęst sluṅərət ą* (vestsl.); „i dænd mældstående haj di ju gon å slondered å pråted", Jyll. I. 372 (Thy), ɔ: drevet omkring; slingre i gangen (Mds.); *læ əð sloṅər* el. *sloṅər øwər* (Mors), lade det drive over; *a sku ęt sloṅər* (sts), ɔ: spilde tiden; *han sloṅərər mæ əð* (Thy), ɔ: opsætter; *de ka lijq sloṅər ą·* (Agger), ɔ: det kan netop gå; også: hælde, om marken.

slunt, no. *sloṅt æn* (Andst, Mors); en lille del af noget; *dær ær æn sl- i æ sæk;* for hver gang hun hentede et krus øl ind, så hældte hun en bitte slunt på deres bøsser, Kr. Vl. 99; jfr. slunt, Rietz 625; se slant, slat.

1. slunte, uo.
sloṅt -ər sloṅt sloṅt (Agg., Mors, Thy);
sloṅt -ər -ət (Andst, Malt, vestslesv.);
sløṅc -ər -ə -ə (Vens.);
daske, dingle, svinge frem og tilbage, *æ æ så sultən te mi maw sloṅtər* (Agger); *hąj sløṅcər mæ rǫwən* (Vens.), vrikker; *de sloṅtər öwər* (vestj.), om vand i et kar, der rystes: løber over; slentre omkring uden at bestille noget; *do gǫr å sloṅtrər omkre'ŋ* (Lysg. h.); *sloṅt mæ əð* (Thy), opsætte; *han sloṅtər æ tij hen* (vestj.), driver tiden bort; *de sloṅtər vę ət* (vestj.), det svinder, se slunt; *læ ə sløṅc hæn* (Vens.), lade det stå hen; *de ka lijq sloṅt ą* (Agger); se slunre; jfr. slunta, Rietz 625, drive, være doven.

2. slunte, no. *sløṅc è* best. *-ə* (Vens.); i udtr.: *han slær sloṅt* (Agerskov), ɔ: driver, forsömmer sit arbejde; *slont æn* = flt. (Sall.), slag, som vognen får, når man kører på en hullet vej, *dær æ sloṅtər i æ væj* (vestj.); *de gą æn sloṅt* (vestj.), et stød; *„dè skul ènda i fresk te å følə ham, nær hąj føst kam i sløṅc"*, Grb. 217. 22, der skulde endda en rask til at følge ham, når han først kom i trav; *a ku cęj hèr åpå sløṅcə* (Vens.), ɔ: på hendes rokkende gang; *de slow sløṅc får ham* (sts), ɔ: glippede; smöjer på garn: „slunter" (Mors, glds).

sluntedag, no. *hąj ska jąn ha sæ non sløṅcdąw* (Vens.), flt., han skal gærne have sig nogle drivedage.

sluntefuld, to. *sloṅtful* (Gadbjærg, Törrild h.); overmåde fuld, se Kr. Almueliv I. 19. 50.

slunten, to. *sloṅtən* (vestj.); *sloṅtən* (Mors); slunken (s. d.), mager, indfalden, om mennesker el. dyr, se slanten.

slunti, no. *sloṅti æn* (Thy); en efterladende person; *æn dåwən sloṅtər* (vestj.); jfr. plt. sluntje, Schütze, pjaltet klædt kvinde.

sluntre, uo.
slòṅtə -rə -ərət (Søvind s.);
sloṅtər -trər -trəð (Mors);
slentre (Søvind s.); „læ ham slunter ind, så!" Kr. SkV. s. 128. 6; være efterladende, drive (Mors); jfr. Aasen sluntra.

1. slup, no. *slop æn -ər* (Agger); en slags skib; i Århus kaldtes skibet som blev omført, se III. 242. 26a „Sluppen"; på båden sad den gamle drager Skejby som admiral tilligemed en bådsmand, som peb (i årene 80), billede, R. Berg, Aarhus (1905) s. 296; alm. udrustedes ved fastelavnstid i Vejle på Grejsåen en stor båd på hjul, hvor en del af byens svende indskibede sig, behørig maskerede, og kørte gennem byens hovedgade ud til et beværtningssted udenfor byen .... Båden var udstyret med sejl, vimpler og dannebrogsflag, se Kragballe, Gamle Minder (1904) s. 15; jfr. eng. sloop; fr. chaloupe.

2. slup, to. *slåp* (Agger); i udtr. som: *wi æ ręn slop få brøj i da·, slop få pæŋ* (Vens.), ɔ: brød, penge er sluppet op; se sluppen.

3. slup, no. *slop æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); græstørv skåret i grön jord.

4. slup, no. *slop de* (D., vestslesv., Bradr.). — **1**) spillerum; *æ stjært hæ få myə slop* (Bradr.); *æ hjul hå fåmöj slop* (D.), ɔ: det vakler, sidder for løst på aksen; se 2. sluk; smlignes kan mnt. slupen, uo. Sch. Lübb., htsk schlüpfen. — **2**) *slop è* best. *-ə* (Vens.), lyden, som fremkommer, når en prop trækkes op; *de ga è slop, da hąj tu tøli å flaskən.*

sluphoved, no. *din slophuwə* (vestj.); alm. skældsord af ubestemmeligt indhold.

sluppe, uo.
slop -ər -ət (Bradr.);
slop -ər -ət (vestj.);
om stövler f. eks.: slubre, hænge løst, være for vide; *de slopər om æ fæðər* (vestj.); se 4. slup 1.

sluppen, to. *slòpən* (Rævs); *slop* (Vens.); *slåp* (Agger); *æ æ da et ræn slòpən få pæŋ* (Rævs), blottet for; se slippe, 2. slup.

slur, no. se slude.

slurk, no. *slork æn* (D., vestj.); hak. best. *slorki* flt. *slork* (Vens.). — **1**) = rgsm.; *hąj tu i guə slork å smörlaqən, hąj trowə, de wa bræwən* (Vens.). — **2**) den „slurk", der som en hjærne sidder inden i et ørredhoved, må frugtsommelige kvinder ikke få, Kr. VI. 254. 19 betydn.? jfr. slårk.

1. slurre, no. *æn par gaməl slorər* (Bradr.), slæber, tøfler; se slarre.

2. slurre, uo. — **1**) *han gær å slorər i ət par tåfəl* (Agersk.); *slårər* (vestsl.), ɔ: går slæbende; se 1. slurre. — **2**) om den rislende lyd, som vand frembringer: når man tapper øl, *slorər ət i æ påt* (Andst); *han pesət i æ bòws, te de slorət om æ hæl o· ham; æ øl slorər frå æ tapståŋ* (D.); *å, læ slor* (Fanø, Lindk.), lad urinen løbe; jfr. 1. lurre, lurregjedde.

slurreast, no. *slorąst æn* (Fanø); uordentlig person, driver; dårligt kvindfolk; *slårhæl* (vestslesv.).

slurrer, no. se sludder.

slus, no. *slus et* (Agersk.); larmen og bevægelsen, når meget vand, korn el. andet, pludselig og stærkt strömmer ud; *de ær da et gråw slus!*

1. sluse, no. *slus æn -ər* (D., vestj.; alm.); flt. *slusər* (Bradr.); *sluws æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; „slå" en sl-, Kr. Alm.² VI. 35; jfr. htsk schleuse, mnt. sluse, Sch. Lübb., fr. écluse, mlat. exclusa, sluse.

2. sluse, uo. *slus slus slust slust* (D., Agersk., vestj., vestslesv.); når vand strömmer ud med stor fart, sluser det ud; se 1. sluse.

sluset, to. *[slusə]* (Ang.); uordentlig, slusket.

slusevis, bio. stødevis; *han æ galhuðə i slusvis* (Vejen s.).

sluseværk, no. *slusværk et* (Søv. s.); = rgsm.

slusk, no. *slusk æn* (D., Søvind s.); best. *sluskən* (Vens.); *sloski* (Vejr.); *sloski* (Ulvb. h.); *slowsk* (Agger); skiden og uordentlig kvinde.

sluske, uo.
slusk -ə -ət (Søv. s.); ft. tf. *-ə* (Vens.);
slosk -ər -ər -ər (Vejr.);
sjuske, være uordentlig; *så sloskət han aw mæ de!* (vestj.), så drev han af dermed; jfr. Aasen, sluska, søle.

sluskebasse, no. *sluskibasə æn* (Herning); = sluske.

sluskeri, no. *sluskəri·j de* (D., vestj.); *sluskəri·c è* (Vens.); = rgsm.

slusket, to. *sluskə* (D., Vens.); *sluskiə* (Lisbj.Terp); *slowskə* (Agger); uordentlig; *sluskə i æ klæjər* (D.).

sluskevorn, to. *sluskworn* (Vens.); uordentlig i klæder el. arbejde.

sluskeværk, no. *sluskwærk è* (Vens.); jaskeri.

slut, no. *slut* (vestslesv.); grovt, skident arbejde; *hun skal åłti gå i æ sl-.*

sluthöjtid, no. *[sluthøtə]* (Fanø); når skibsskroget var færdigt, og plankerne slåede på, bades til „sluthøtte", hvilket tilligemed det gilde, når masterne var rejste, aldeles gik for sig som spantegildet; Höjskoleblad. 1884 nr. 101 s. 375.1.

slutning, no. *slutnəŋ i* best. *-i* (Vens.); = rgsm.; *så fæk wi ən dram te sl-; a kam te dąj sl-;* sagtens låneord; se krum-.

slutskammel, no. *slutskaməl æn* (D.); det stykke tømmer, der under bommen forbinder væverstolens to bagerste støtter; jfr. sideskammel.

slutskede, no. *slutske æn* (Sundev.); = slutskammel.

slutte, uo.
slot -ər slot slot (Agger);
slut -ə -ət -ət (Elsted);
slut -ər, slut el. *-ə, slut* el. *-ə* (Vens.);

bruges vist sj. i almuesmålene; *slut sè samәl* (Søv. s.); ligeså: *slut sè te nowәj; le slutәr gåt* (Bradr.), passer godt; *dön slutәr eñc gåt, a ka slut mæ te ә* (Vens.); fr. mnt. sluten, Sch. Lübb., htsk schliessen.

slutter, no. prop, som drives ned for at fylde et hul (Sams), Mb.

-sluttet, tf. se inde.

slutting, no. best. *slutәŋi* (Læsø), bind til at skyde for dör.

sluvante, no. se slugvante; **sly**, no. se slyde.

1. slyde, no. *slyð æn -ә* (Hvejsel, D., vestj.); *sly æn -ә* (Søvind); *slyr et* (Ladelund, Bradr.); *slyә et* = flt. (Sundeved); *slyr et* = flt. (Fjolde). — **1)** lægte, stang, stykke til at lægge over bjælkerne i stald og lo for at danne loft, der dækkedes med græstørv og hvorpå korn og hø lægges; den enkelte stang kaldes også: *et slyr* (Agersk., Emmerlev); *æn støk slyð* (D.); uformeligt stykke træ (vestj.); jfr. rafte. — **2)** *æ slyәr* (Bradr.); *slyð* (Elbo h. og vistn. flere steder), høstænget, vel også pladsen over slydeloftet; *leŋ slyr* (Sem); se hjåld; hjåld-. — **3)** lang person, *æn loŋ slyð* (Hvejsel), også S. Hald h. — **4)** *æn sly*, stor skive brød (Søvind s.); jfr. sleeten flt., Schütze, Idiotikon 116, unge, tit opkløvede træer til staldloft; mnt. slêt el. slete, Sch. Lübb., det samme slgn P. Volksk. I. 95; se *hø-.

2. slyde, uo. *slyr æ hil* (Sem, vestslesv.), lægge slyde op til loft; *vi ska ha æ lo öwәrslyt* (Ang.).

slyder, no. *slyðәr* el. *slytәr æn* (D., vestj., Malt, Andst): lang, opløben, klodset person.

slydhul, no. *slyðhål* (Elbo h.); gabet, hvorigennem høet forkes ind; jfr. 2. gævling.

slydstang, no. *slyðstaŋ æn* (Andst); = slyde 1.

-slyng, no. se tarm-.

1. slynge, no. *sløŋ æn* best. *-әn* flt. *-әr* (Vens., D., vestj., Agger, Søvind s.), vist alm. — **1)** slynge til at kaste sten med (Malt, Søv. s.), vist alm.; se Kr. Börner. 263. 18. 679; se kyle-, sten-. — **2)** gynge, dannet ved et reb, ophængt mellem to træer el. to bjælker (N. Slesv., D., vestj., Århus., Vens.); en fin markedsgynge hedder *gòŋ* (Søvind s.); *hon hær hiñ moñ i æn sløŋ* (Valsb.), ɔ: taler overmåde meget. — **3)** sengebånd (Agger). — **4)** *æn sløŋ te æn boq* (D.), bogmærke af småstumper safian, börn får hos skomageren, for det meste en tråd med et hjærte af safian fastbundet i enden. — **5)** *æn sløŋ* (D.), firkantet eller rund ramme af tømmer, hvorpå brøndstenene lægges, når der graves brønd; se kilde-.

2. slynge, uo. *sløŋ -әr -әð* (Hell. h., Agger; D., vestj.); ft. tf. *sløŋә* el. *-t* (Vens.); *slòŋ -ә -әt* (Søvind s.); *sløŋ -әr slyñ slyñ* (Malt). — **1)** vistnok her og der: at kaste med slynge; *sløŋ hånәŋ frå bijәrn* (Vens.). — **2)** gynge (alm.); *han gek o slyñ imæl to krykәr* (Malt). — **3)** *slòŋ -ә -әt slòŋәt* (Søvind s.), ejendommelig måde at flette piskesnore på; jfr. Aasen slyngja, isl. slyngva.

slyngel, no. *sløŋәl æn sløŋlәr* (D., vestj.); hak. (Vens.); *slòŋәrt æn -ә* (Søvind s., Agger); skældsord, = rgsm.; „de wa en sløngert i hwot han kam", Blich. Bindst.; mulig: en stor konfirmeret dreng (Mors); jfr. htsk schlingel, doven person; mnt. slüngel, Sch. Lübb.; se slubbert.

slyngelad, no. *sløŋlaj et* (Røgen s.); en gynge.

slyngert, no. se slyngel.

slyngesten, no. sten, som kastes med slynge; „in Nordschleswig heisst ein riesenstein schechtweg „slyngsteen" d. i. schleuderstein (der riesen), se Mhoff s. 601. 269; jfr. 1. kjæmpe.

slyni, no. *slyni æn* (Vejr.); stort, klodset, udueligt mandfolk; se sluni.

slynke, uo. *sløŋk -әr -әt* (Valsb.); synke; *æ kan iñt sl-*; jfr. mnt. slunk, svælg.

slynn, uo. se 2. slynge.

slyr, no. se slyde.

slyre, uo. i et edeligt udtryk: *de æ, slyrә mә, et sañ* (vestj.).

slyrris, no. *slyris æn* (Røgen); = slusk.

slytter, no. se slyder.

1. slæ, no. *slè i* best. *-i* (Vens.; Sall., Agger, Randers egn); tø, især med nedslag (Lild s.); se slåne; *no for wi slę* (Vens.); *dær æ slæ i әð* (Thy), der er tø i vejret; *dæ blywәr slæ i æ wèjlow* (Mors); *de snęr nåk, mæn dær æ slæ i әð* (Lild).

2. slæ, uo. *slæ -әr slæ slæәð* (Agger;

Randers egn); *de slę̀ər* (Vens.), det tør; se op-.

1. slæb, no. *slæ̨b de* (Agger); slim på fisk; se slabber, slæbber; flynder-, åle-.

2. slæb, no. *slæ̨v* (D., vestj.); *slę̀v et* (Søvind s.); *slę̀b è* best. *-ə* (Vens.). — 1) det at slæbe noget efter sig; *wi hdð æn buwəð po slæ̨b* (Agger); *ta nǫ åpå slę̀b* (Vens.); når man spiller „dobbelt tosse" og to eller tre esser, sekser osv. „*ka føləs æ*", må der følge et kort med *te slę̀b; nę̀ dæ speləs fijr uk, dæ ka føləs æ, så ma dæ wè tow te slę̀b* (Vens.). — 2) besværligt hårdt arbejde; *dèr æ möj slę̀v vę ət* (Søvind s.). — 3) person, som arbejder strengt; *de æ̨r ən solə tròw slæ̨v i ham* (D.); hest, som skydes efter plovtiden: *æn slæ̨f* flt. *slæ̨vər* eller *slæ̨f* (Agersk.); se mikkelsdags-. — 4) kløftet stykke træ, hvorpå den gldags hjulplov lagdes, når den kørtes i marken; se slæber 2; plov-. — 5) skokrive (Silkeb.); se 2. slæbe, harke. — 6) *slę̀b è* best. *-ə* = flt. (Vens.), ådsel; jfr. Kr. Sagn VII. 86. 85. — 7) *slæ̨b æn* (Thy); uføre, dyndet sted, mudder, også Skanderborg; se slud-, ud-.

slæbber, no. *slæbər de* (Vens.); slimet snavs; se slabber, 1. slæb, frø-.

slæbberet, to. *slæbərə* (Vens.); slimet; se slabberet.

1. slæbe, uo.
slæ̨b -ər slæbt slæbt (Agger);
slę̀b, slę̀bər eller *slæbər, slæbt slæbt* (Vens.);
slę̀v -ə -t slę̀vt (Søvind s.);
slæ̨v -ə -t slæ̨əvt (Elsted);
slæ̨v -ər slævt slæ̨ft (D.);
slæ̨f -ər slæ̨ft slæ̨ft (Valsb., Mellemsl.). — 1) = rgsm.; *hon fæ̨k de, hon ku bådə slę̀b å bèr; a skal go å slę̀b frå mǫn å te awtən*, ɔ: arbejde strengt; *hąj gor å slę̀bə bjæ̨n ætə sæ* (Vens.); *òl de, a kuṅ bodə slæ̨b å bæ̨r* (Lild); *slį å slę̀v; de ka lį slèv òw* (Søvind); *slæb æ jowr fo stærk uwð* (Thy), ɔ: udpine jorden; *æ tarm slæfər bakætər* (Valsb.); *slæv stovər* (vestj.), ribe stubber med slæberive; *slę̀bənc* (Vens.); „*de jek åsə så slæbəṅc*", Grb. 11.93; *slæ̨bin* (Agger); *hąj komə slę̀bi*, slæbende; *hon hò wat slæbt øwər* (Vens.), ɔ: har et uægte barn. — 2) dyppe; *nåt sələ mjǫlvæ̨lən o slæ̨v i* (D.); jfr. mnt. slepen, Sch. Lübb; se for-.

2. slæb(e), no. *slę̀b æn* best. *-ən* (Vens.). — 1) fjæl el. læssetræ med reb i hver ende, en hammel med forspand fortil, hvormed hø slæbes sammen i stakke; *æn slæ̨v*, Kr. Sagn III. 176. 21, stenslæbe; se 1. kobbel; hø-, sten-. — 2) *æn slæ̨v* (Sams), skokrive. — 3) et mske, der slæber hårdt, intet kan overkomme (Vens.); jfr. mnt. slepe, Sch. Lübb.; se 2. slæb, slöjfe.

slæbe-bæls, no. *slæ̨b-bèls æn* (Lild s.); en tjenestekarl, der brugtes til slæb; *di hað æn sl-b-, dæ tow grèsəð əpo æn hybǫr*; se høbåre.

slæbehest, no. *slæ̨bhæjst æn* (Lild s.); person, der slider svært i arbejde.

slæbehæl, no. *slæ̨vhæ̨l æn* (D., Årh. egn); sendrægtig person; se stræbeskid.

slæbekat, no. *slæ̨vkat* flt. (Lb.); en plante, rødtop, odontites rubra, Pers. (Lønborg); sandkryb, glaux maritima, L. (Strelluf); navnet fordi de oprykkes med rode og slæber for leen i tört vejr; se 2. ras, II. 18. 50 a.

slæbekræmmer, no. *slæ̨vkræ̨mər æn -ər* (vestj.). — 1) kræmmere, som ernærede sig ved at køre med potter; se Sehested, Jydepottefabr. 15. — 2) en person, som altid er bagefter med sit arbejde (D., vestj.).

slæbelse, no. *slæ̨vəls de* (vestj.); dyppelse.

slæben, no. i udtr. som: *a for ęį, å i klæ̨ən, å så te slę̀bəns(!) mæ̨r dæ* (Vens.), ɔ: jeg får vel slæbe dig afsted, ledsage dig; se 1. slæbe.

slæber, no. flt. se sløbe.

slæber, no. *slæ̨vər æn -ər* (vestj.). — 1) gammel hest, der skydes, når efterårsarbejdet er forbi (Lb.); også om et mske, der er vant til at arbejde hårdt. — 2) redskab til at køre de gamle hjulplove til marks på (Lb.); jfr. 2. slæb 4, træl. — 3) *æn slæ̨vər* (N. Sams), skokrive, se 2. slæb 5. — 4) *æn slę̀və* (Søvind s.); *slę̀bər* flt. best. *-ən* (Vens.), tøffel; *dę̀ stǫ to slę̀bər, do ka jaw dæ i* (Vens.); se 2. slæb; fiske-, mælke-, potte-, sand-, væk-.

slæberakker, no. *slæ̨vrakər* (Agerskov); et slags kortspil, se rakker.

slæberas, no. *slævərą̀·s de* (Lindk.); besværlig transport tilvogns.

slæberet, to. se slabberet.

slæberi, no. *slævəri·j de* (vestj.); = slæberas.

slæberive, no. *slævriw æn* (Andst; Malt); den store høstrive, skokrive.

slæbesid, to. *slævsı* (vestslesv.); så sid at det slæber, om klæder.

slæbeskank, no. *slæbskåŋk æn* (Lild s.); langsom person i gang el. arbejde, også om dyr; *wòr øq gor ejt gòt saməl, fòr mijn ær æn fòwl å dijn ær æn sl-.*

slæbesko, no. *slèvsku æn* (Søv. s.); tøffel; se slarre.

slæbeskoet, to. *de æ sjalən fålk hò djær øq kreŋskowə, di hò dæm mjæst slèbskowə* (Vens.), ɔ: uden bagsko; se kringskoet.

slæbestikke, no. *slævstek æn* (Mols); hølestryge.

slæbet, to. *slæbə* (Agger); slimet, om fisk; *æ ol æ sl-;* se 1. slæb.

slæbetang, no. *slæbtåŋ æn -tæŋər* (Vens.); den lige smedetang.

slæbetog, no. *slævtåq æn* (vestj.): godstog på jærnvejen.

slæbetov, no. *slèbtòw* (Vens.); = rgsm.; *ta hans bod əpo slæbtow* (Lild s.); fig.: *de ær et guwə, hwæm dær ska vær o æ slævtòw* (flt.), ɔ: blive gjort nar af (D.).

slæbeværk, no. *slævværk de* (D.); besværligt arbejde, f. eks. at køre i dyb sne.

slæbevåd, no. *slæbwuj æn* (Lild s.); i fiskeredskab.

slæbeærter, no. [*slæværtər* flt.] (Varde); dyppeærter, grönne ærter i bælgen, der koges i vand og spises med smeltet smör (Årh.), Mb.

slæbning, no. *slævnəŋ æn -ər* (Malt); så meget man kan bære af noget, *æn slævnəŋ röwləŋris* (Lindk.); „så hjem te Karen mæ en hiel slebning“, Tkjær II. 82.

slæbsarbejde, no. *slævsarbəð de* (Malt, vestj.); grovt, strengt arbejde.

slæbsk, to. *slævsk* (Lem); *slævsk arbəð* (D., Malt), overmåde besværligt arbejde.

-slæbt, tf. se af-, ud-.

1. slæde, no. *sle æn -ər* (D., vestj., Vejr., Thy, Mors, Agger); *slèj æn -ər* (Hell. h., Løgstør, Horn. h., S. Hald, Sundeved); *sleə i* best. *-n* flt. *-r* (Vens.); *slæ æn -ər* (Bradr., Agersk.); = rgsm.;

dæ wa i maj i Sæsəŋ,
haj ha ən sle, dæ war a mæsəŋ,
så wa dær eǹc mir ən jæn sle te
i dæj by,
å dæj war å bly.

(Stenum, Vens.); Sæsing i Tårs s. udtales ellers *Sèsəŋ; „årsəns tij æ teə!“ så æ maǹ, han kor i sle o æ bår juwər* (vestj.), ved vintertide; *de ær æn løst o æn gle o åq i æn sle, mæn nær æ sle æ vælt, ær æ gle spilt* (vestj.); *å køə å æ slæj* (Sundeved), køre i slæde; *å slæf mæ æ slæj* (Sundeved), leg i kartestuer; A.: *æ slæfə mæ min slæj!* B.: *væn få?* A.: *få Sörən!* så kan B. to gange svare: *slæf væk!* men tredie gang skal B. svare: *la ståə!* og så bliver det gærne enten den rette el. en grumme simpel person der nævnes; se Kr. Börner. 205. 18; i et ævent. hænger alt fast ved slæden, hvad der rører ved den, Gr. Æv. III. 35; se Reg. nr. 20, holde ved; gårsdrengen (karlen) skal juledag føre sin madfaders og madmoders slæde til og fra kirken, og derfor skal han have en rus, men vælter han, en skål med lud i stedet for, Kr. Alm. IV. 112. 321; jfr. Aasen slede, isl. sleði hak.; eng. sled; mnt. slede, Sch. Lübb.; htsk schlitten; se kane, kjelke; drage-, *guld-, is-, plov-, våd-.

2. slæde, uo.
slèj -ə -ət (Søvind s.);
slæ -ər -ət (vestslesv.);
køre i slæde, rutsche; om en sløv kniv siges: *èn ku gåt slèj å si ròw nèr o ən.*

slædeagen, no. *sleaqi è* best. *-aqəǹc* (Vens.); køren i slæde.

slædefart, no. *slæjfaət æn* (Sundeved); = rgsm.

slædeføre, no. *slèjfø et* (Søvind s.); *slefør æn* (Agger); = rgsm.; *slèjførə å gilə skal ən ta, næ di komə* (Vor h.); jfr. Kr. IX. 40. 437.

slædeklokke, no. *slæjklåk æn -ə* (Sundeved); slædebjælde.

slædelår, no. *slelor æn -lor* (Andst); *slælår et -lår* (Agersk.); slædemede.

slædemede, no. *sleme* el. *slèəmèə æn -ər* el. *-r* (Vens.); *slæjmeð -ər* (Horn. h.); *slæjmijəð -ər* (S. Hald): = rgsm.

slædemjoldere, no. *slæjmjålərə* flt. (Sundeved); slædebjælder.

slædetræ, no. *slæjtræ et -træə* (Sundeved); *slèjtrè et -ə* (Søvind s.); *slèjtræ et -ə* (Elsted); slædemede.

slædetråd, no. *sletrå æn* best. *-ən* (Vens.); banet slædevej.

slædetur, no. *slæjtuə æn* (Sundev.); *sletuər æn* (Agger); = rgsm.

slædevej, no. *slæjvæj* (Sundeved); kaneføre.

slægen, to. *slægən* (Agersk., N. Slesv.); *slækən* (Åbenrå, Bradr.); tilböjelig til at opsætte, forsömmelig; se sliden.

slægenhed, no. *slægənher* (Agersk.); forsömmelighed.

slæger, no. *slèqər* (Vens.); langsom person; *„a blòw hòtə ræj få de hæ gaməl slæqər“*, Grb. I. 7.

slægt, no. *slæjt* (vestj., Agger, S. Hald., Søvind s., Agerskov, Sundeved); *slèc æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm.; *han æ å æ slæjt* (vestj.); *æ nęst slæjt* (Agerskov); *vèr i slèjt mè hiñð·n* (Søvind s.); *vi æ tridə slækt*, når forældrene er søskendebörn; *vi ær añən å tridə* (Fjolde), når slægtleddene er ulige; *„dè war e hwælə stu bròləp, få dè wa slæc å wènər mè åpå bų sijər“*, Grb. 197. 17; *Kræn Wåləsən ær i slæjt mæ Wålə Hyw* (Agger); *di æ liså nær i slæjt som æ löjtəmañ o æ döwl* (vestj.); når der tales om, at en kan få støtte af slægten, kan siges: *„slæc mè hes å slæc mè hær, hòr a no, så tòr a te e“*, Grb. 244. 295, slægt mig hid og slægt mig her; har jeg noget, så tager jeg til det; *slæjt mæ hið å slæjt mæ dið, hàr å nųə, ka a ta tę ət* (S. Hald); vi er i slægt, for min moders mosters vinduer vendte ud til din faders fasters kalgårddige, Sgr. III. 108. 483; „a ku ræjn mæ i slæjt mæ gejstligheden, mi fåer hår ågt mog får en dæjn i manne or“, se Kr. KT. 66. 77; jfr. familie, oldemoder, søskendebörn, ært; se udtryk om fjærnt slægtskab, P. Volksk. IV. 16. 7, Urquell IV. 156, I.² 351 ned.; i en skæmtehist. Trad. pop. II. 503; slægtskabsgåde om præstens kone og degnens datter, se Sgr. IX. 236. 20, Runa VIII. 49. 25, Wossidlo nr. 901; jfr. Bjerge Aarb. 1898 s. 41; anvendt om dag, nat, sommer, vinter, se Wh. Vik. VII. 175; en anden, se Kr. Alm.² VI. 272. 27; jfr. mnt. slecht eller slacht, Sch. Lübb.; se slags; hår-, kjeltringe-, svine-.

slægte, uo.
slèjt -ə -ət (Søvind s.);
slèc -ər -ə -ə (Vens.);
= rgsm.; *slèc åpå* (Vens.); *slèjt jèn åpo* (Søv. s.); *a slæjtər mi får o mi muųər: mi får vil ålti tilə isæŋ om æ aųtənər, o mi muųər vil ålti leq læŋ om æ månər* (vestj.); *han hàr eąən gåt å slæj ætər* (Agger); se van-.

slægtet, to. *di æ slæjtə* (vestj.), beslægtede; *å wè slècə te; di æ slècə saməl* (Vens.); *æ æ slæjt te Jæŋs* (Agger); *vi æ slæjtə, mən de æ frå æ tøər o uðað* (vestj.), om fjærnt slægtskab.

slægtning, no. = rgsm.; *di nærəst slèjtəŋər å grañər* (Lild s.); „di næjjst slæjtned“, Jyll. I. 376 (Thy).

slægtskab, no. *slècskab è* best. *-ə* (Vens.); *slèjtskaв et* (Søv. s.); = rgsm.; jfr. fryndskab.

slæjt, no. se slægt.

slæne, no. *slæjn æn* (Lysg. h.); *slęn* (Mors, Løgstør); røgt, pleje; fårene havde „en sølle slæjn“, Kr. VI. 268; *æn måðələ slęn* (Mors).

slæng, no. *slæŋ et* (Søvind s.; itk. best. *slæŋə* (Vens.); *slæŋ et* (Bradr.). — 1) kort fordybning i vejen; der er bare haller og slæng i vejen (Vens.). — 2) følgeskab, men vist i slet betydn.: *hwans æ de fo nöj slæŋ, do hå mæ· dæ?* (Agger); stor forsamling af fremmede (Thy). — 3) skældsord til en kvinde: *è sòlə slæŋ* (Vens.), usel, elendig person, ligeså Søvind s. — 4) *skal I no te slæŋ ijæ·n?* (Agger), ɔ: på farten, til at rende i byen; også nok: uorden (Thy). — 5) *hons we do ji i slæŋ?* (Vens.), ɔ: i bytte; se for-.

slænge, uo.
slæŋ -ər -t -t (Vens.);
slæŋ -ər slæñ slæñ (Agger);
= rgsm.; *skal a slæŋ min trèskor?* (Lild s.), kaste træskoene og løbe på bare fødder; *„hąj slèŋə sè no i tròjən“*, Grb. 53. 205, han slænger sig nu i tröjen, ɔ: ifører sig den i en fart; *a slæñ mæ i jæŋ å æ bǫs*, Kr. Molboh. 97. 312; *„i de sąm slèŋt èn stu bøl låñc åp åpå strąjən“*, Grb. 108. 14, i det samme slog en stor bølge langt op på stranden; *hąj kam slèŋi* (Vens.), kom farende; *æ ska hjæm o ha slæñ mæ* (Agger), ɔ: søge sövn; når et mske „slænger“ sine arme af kulde (se 3. bøste), da ler fanden, thi han tror at msket vil dræbe sig selv, J. K. 414. 1383 (vestj.); jfr. Aasen slengja, isl. slyngva el. slöngva; slenne.

slænger, uo. se slingre.

slængeværk, no. *slæŋwærk de* (Vens.); uordentligt stel, hastværksarbejde.

slæng-hid, no. *slæŋhi' è* (Vens.); person, som er farende og skødesløs ved sit arbejde.

slængklud, no. *sleŋklur* el. *-klut æn* (Fjolde); *slæŋklur* (Ang.); kastetörklæde, som kvinder bruger.

slæng-øl, no. *slæŋəl æn* best. *-ən* el. *slæŋəl* flt. *-ər* (Vens.); strikken, som forbinder piskesmækken med piskeskaftet, se kols, skralder; læderremmen på hestetöjet, der fæster halskoblerne til det øvrige seletöj; se plejlbånd.

slæp, uo. se slippe.

slæt, no. *æ slæt* (D., vestj., vestsl., Agger); *slæt æn* best. *-ən* (Vens.); *slȩət æn* (Søvind s.). — 1) slag, manddrab, men vist gået af brug;

Lidel Kirsten afgjorde det med dem så net,
snart stod hun i tredive mandfolks slæt;
der stod hun nu, lidel Kirsten, så god,
omringet af tredive mandfolks blod;

Krist. II. 290. 13. 14. — 2) høhøst, 1ste söndag efter St. Hans, Fr.RA. III. 33 (Vilslev v. Ribe); græsset „slås“, kornet „høstes“ (vestj.); *æn das slæt*, så megen eng, som én karl kan slå én dag = demat (s. d.); i udtr.: *de ær eñc så lelə æŋ, fjåwtən kòls slæt* (Vens.); jfr. Kr. Almuel. II. 130. 323, Mejborg, Slesv. Bønderg. s. 116; *„fæk I jær hyj gåt i huws?“ — „de war ek bæst, fo de war æn låŋwårə slæt“* (Agger); også tidsangivelse: *de skijə i æ slæt* (D.); jfr. høst; alm. om høslæt, se Kr. Alm.[2] I. 40, Fb. Bondel. 13; jfr. Meyer Vlk. 234; jfr. Aasen slaatt hak. slaatta huk., slætte itk.; isl. sláttr ha., heysláttr, sv. slåtter; se be-, efter-, harpe-, hø-, høst-, i-, karls-, klokke-, kløver-, sammen-, til-, ud-, under-, vægger-.

slætgilde, no. *slætgil̦ æn* (vestj.); gilde for slætfolkene, se Blicher Nov. II. 202, „høslætgilde“; J. Saml.[2] III. 137 øv. „enggilde“; i en sangleg: „når (Marie) lille holder slættegilde, så skal (Ane) lille være med“, Krist. Börner. 279; se slågilde.

slætj. no. se slægt.

slætkarl, no. *slætkål æn -kål* (D., vestj.); = slætter.

slætlördag, no. *slætlòwda* (Randers); en fridag efter høsletten for tjenestefolk, se høstlördag.

slætter, no. *slætər æn -ər* (D.); karl, som slår græs under høhøsten; se knæpstrå, optager, *afrager; har hjælp af vætter, Arnas. I. 11 flg. 605 flg.

slæv, no. uo. se slæb, slæbe og sammensætninger.

slævejr, no. *slæwer è* best. *-ə* (Vens.); *slæwæjlə* (Agger); tøvejr.

slævver, no. **slævre**, uo. se slabber, slabbre.

sløbe, no. *sløf æn* (Bradr., Agersk.); flt. *slævər* (Elbo h.); sted på garn, når det løber dobbelt, mens det vindes (Bradr., Agersk.); skørt sted på hørgarn, hvor trådene ikke ret er spundet i hverandre, *pas o, do for eŋə nsløv* (flt. ?) *o ət* (Malt, Varde); også to. *æn sløv stæj*, et skørt sted; se knæpsted.

sløbegarn, no. garn, der er for stærkt tvundet og som løber i kurrer (Sønderj.), Mb. „sløfgarn“ eft. Outz.

sløberet, to. *slævərə* (Elbo h.); siges om garn, hvorpå der er skøre steder, se sløbe.

sløbested, no. *sløfstæj æn* (Varde); skørt sted då linnedgarn.

slødder, no. *sløər è* best. *-ə* (Vens.); skiddent vand, dårlig, grumset kaffe, sagtens samme ord som slodder (s. d.); jfr. sløre.

slødre, uo. se slotte.

sloer, no. se slodder, slødder, sløre.

-sløft, tf. se om-.

slöj, to. se sløv.

slöje, no. *slöj æn -ər* (vestj.); *slòj æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); uordentlig person; *æn ær eŋən slöj få de te æn hår æn gaml̦əl tröj* (vestj.); *hon ær æn stu slòj, hon ku hȩ̀ls nåk bəjaj å bøstel̦ no* (Vens.), ɔ: stor, opløben tøs.

slöjeklæder, no. flt. jeg giver dig min slöjeklæder, det er så meget varm, Kr. II. 179. 2. 3; betydning?

slöjer, no. langt, smalt, ofte hvidt halstörklæde, der kan vindes to, tre gange om halsen (Sønderj.), Mb. efter Outz.; Mb. henviser til htsk schleier, slør.

1. slöjfe, no. *sløjf æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.; D., Malt, Agersk., Sundev.); *slòf -ə* (Århus); *slöws* el. *slöjs æn -ər* (Hmr., Vejr.); *slöjf æn -ər* (Fjolde). — 1) = rgsm.; *ka du*

knøt di klę ij ən slöjf? (Agger); „a møet hin Longgjatre mæ hinne 7 sløffe po hinne nies", Yuelb. 9, jeg mødte hende, Lange Gjertrud, med hendes 7 slöjfer på næsen. — **2)** *slə̀jf æn,* en glds dans (Lild s.); jfr. htsk schleife; se trekantet-.

2. slöjfe, uo.

slöjf -ər -əð (Agger, vist alm.);

slə̀jf -ər -ə -ə (Vens.);

= rgsm.; jævne; *è slə̀jfi,* en slöjfen (Vens.); jfr. htsk schleifen, jævne, mnt. sloifen, Sch. Lübb.; slæbe.

slöjfeknude, no. *slöjfknuwð æn* (Agger); knude bundet som slöjfe; *slå æn sl-.*

slöjkjole, no. *slåjkåwəl æn -kåwl* (Andst); *slöjkul æn -kuəl* (Agerskov); *slöwkowl* (østj.?); kjole til småbörn, se barnekjole.

slöjs, no. se slöjfe.

slöjring, no. *[slåjrəŋ æn]* (Havbro s.); ung knøs på 16—17 år, Krist. Sagn II. 170. 97.

sløk, uo. se slukke; **slønger**, uo. se slingre.

1. slør, no. *slør et* (Søvind s.); itk., best. *slørə* (Vens.); *slør æn -ər* (vestj., Vejr.); = rgsm.; i de tre kvinders slør gæmmes deres svanehamme, Gr. Æv. II. 24; sørgeflor (Vejr.); jfr. htsk schleier; mnt. sloier, Sch. Lübb.; se hatte-.

2. slør, no. *slør æn* (Fanø). — **1)** rum vind for sejladsen; også: *de gik sådən slør hæn,* ɔ: rumskøds. — **2)** et spor, fårene går med i klitten (S. Ho); Aasen slør itk. rum vind; om = mnt. slôr, Sch. Lübb. langsom gang?

1. sløre, no *slør æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); når i et bryggers vandet står over hele gulvet, er der *æn slør,* lille vandsamling, pyt; *wèj ær i jæŋ slør; dær æ sǫn ən slør på wèj ida', de hywlt gor i te nawə;* se slodder, slødder.

2. sløre, uo.

slør -ər -ət (Fanø);

slør -ər -ə el. nt. *slør* ft. *slør* tf. *slør* (Vens.);

spilde; *do slørər så möj* (Fanø); pjaske i vand, skure gulv el. lign., *hon stor å slørər i wańc* (Vens.); *de sløər i lyr,* om vinteren, når vinder tuder i skorstenen; om ordet hører herhen? Grb. 285 i ordlisten forklares ordet om den lyd som frembringes ved at trække kærnestaven op og ned i fløden el. lign., „*de slǝ̀ər i lyjrə, de blywər slæ in* (inden) *daw*", Grb. 240. 223; jfr. Aasen, sløra.

slørefuld, to. *slørful* (Vens.); stærkt beruset.

slørehjörne, no. *slørhönt* best., ɔ: sydost, fordi regn kommer derfra (Vens.).

sløret, to. *slørə* (Fanø, Vens.); uordentlig; *de leqər så sl-; de æ så slørə i gǫri* (Vens.), dyndet, fedtet.

slørke, uo. *slørk -ər -ə -ə* (Vens.); hulke med snøftende lyd, smågræde; Kristian skubbede sig og slørked og græd, Gr. Gl. d. M. I. 214; *bǫnt jik å slørkə å græ.*

slørm, no. *slørəm æn* (Åbenrå); i kuglespil med løbbeser: slumpen, de sidste.

slørrende, uo. *slørræń* (Holmsl. kl.); sömandsudtryk, løbe for en slør, sejle med sejlene lidt firet el. som det hedder: *mæ æn skreŋk i æ skød.*

slørugle, no. *slørul æn -ulər* (Lönb.); en ugleart, strix flammea, se Sgr. III. 155. 857.

slørvåd, to. *slørwu* itk. *-wut* (Vens.); dyndvåd; *bǫnt æ slørwut åpå hilə kråpi.*

sløs, no. *sløs [æn]* (Vens., Lem, vestj.). — **1)** sluske; „*hon skul go hjèm å wæ sløs få di ar*", Grb. 97. 13, hun skulde gå hjemme og være sluske for de andre; vistn. sj. ord. — **2)** *dær æ möj sløs i æ græjs* (Vor h., Vejle), dug; hertil hører vel „sløs" Mb., tyk tåge (Bj. h.); stærk dug (Ribe st.).

sløse, uo.

sløs -ər -t -t (Vens., vestj., Søvind);

sløs sløs sløst sløəst (Bradr.);

øde, ødsle; *di gor å sløsər ə hæn,* om fødevarer f. eks. (Vens.); *piqən sløsər mè hæ klèər; hon hòr eńc no hqjəl åpǫ ə, mæn gǫ sǫnt å sløsər òlc hæn* (Vens.), hun har ingen orden på det, men går og øder alt; være ligegyldig, skødesløs (Søvind s.); göre sit arbejde uordentlig (vestj.); *sløs æ kvoərn neər* (Bradr.), træde kornet ned, f. eks. om kreaturer; jfr. Aasen, sløsa, ødsle; se slovse.

sløsehandel, no. *sløshqjəl æn* (Vens.); uordentligt husstel.

sløset, to. *sløsə* (vestj.). — **1)** uordentlig; *vær sløsə i ət* (Andst); *de æ sløsərə bońən* (Malt), om neg; for løst,

uordentlig. — **2)** om korn: svangt, *de æ no sløsə nåṳət* (D., Lindk.).

sløsethed, no. *sløsəhijəð æn* (Andst); = *sløsəri·ʝ de*, uorden, ødselhed.

sløt, to. se slot og smstn.

-sløtte, no. se rokke-.

slöv, no. se slev, sløbe.

1. sløv, no. når börnene leger og slår hinanden sidste slag (s. d), siger de: *gi slàṳ!* (Lild s.); betydning?

2. slöv, no. i udtr.: *kom i slöṳ mæ hṳæra·n̈ər* (D.), ɔ: komme på fart sammen, til svir og drik.

3. sløv, to. *slàṳ* itk. *-t* flt. *slöṳ* el. *slàṳ* (Vens., Lild, Thy, Mors, Himmerl., Mds., Søvind s.); *slàṳən* (Vens.); klog, snild, kunstfærdig; i nogle mål med bibetydning af snu; *præjsti ṳa slàṳ, trèq å jəmi·n* (Vens.), præsten var klog, føragtig og nedladende i væsen; *hạj æ slàṳ, mæn de æ da sijslàṳ* (Vens.), han er klog, men det er da selvklog; „å så tintj haj, de haj val sku ha fly dæ e ijen, de do skuntj ha bløvven sløv o e", To Novell. s. 24, og så tænkte han, at han vel skulde have flyt dig det igen, at du ikke skulde være bleven klog på det; *hạj blàṳ ṳejæ·ŋstər slàṳ åpå, de de ku eñc gọ* (Vens.), blev med det samme klog på, at det ikke kunde gå, ligeså Himmerl.; *Guj ha làṳ fọ̀r ən slàṳ bå̤r* (Lild s.), gudskelov for et klogt barn; „dæ ka vi fo go æhn po tengen, så kaller a, de æ de sløuest", Yuelb. 72, det klogeste; han var ikke af de alller sløveste, Kr. VIII. 16; „*de ṳa hæləns åsə sònt i slàṳən smul oŋ*", Grb. 192. 127, det var ellers også sådan en opvakt smule unge, ɔ: en ung, opvakt fyr; „så ska mæ væ mie sløvven end a wa, Pier", To Nov. 7, så skal man være mere klog end jeg var, Per; jfr. norsk slø, isl. slægr; se slu; bund-, hånd-, kjende-, ræve-, side-, træ-.

4. sløv, no. kløgtig fremgangsmåde; kan man ikke få noget udrettet på én måde, kan siges: *no skal a hèt åpå ən ạn slàṳ* (Vens.).

5. sløv, no. *sløv æn* (D.); fælger til 2 hjul; der skal to *sløv* til en vogn; *æn sløv jeqərər* (eger) er 24 stykker til to hjul; to sløv eger behøves til en vogn; *fo nøj slöṳ o dæñ jæn framhyṳl* (Lem).

6. slöv, no. *slöṳ æn* (Salling); skive af jærn el. læder til at slide på, sådan som f. eks. lægges på forslidte tappe til dörhængsler.

7. sløv, to. *slöṳ* flt. *slöṳ* (D., vestj., Mors, Thy, Sall., Søv. s.); *slöʝ* (Sønderj.); *slöʝ* itk. *slöʝt* (Ang.). — **1)** = rgsm.; ikke skarp, forslidt; se 1. bol, 1. mol; *æ knyṳ æ slöṳ* (D., Agger), kniven er så sløv, at man kan ride til Ribe på den og kræve skat, Kr. Ordspr. 517. — **2)** om msker: *æn slöʝ kạl* (Agersk.), doven, som ikke kan bestille noget; *æn slöṳ kå̤l* (D.), en, som er langsom i arbejde; *hañ æ buṳəðə træt o slöṳ* (Agger); = rgsm. — **3)** om andre ting; *æn slöʝ viñtər* (Agerskov), mild vinter; *gi slöʝ mạr* (sts) give knapt mål; *slöʝ fọr* (sts), udröjt foder; *æ kuṳən æ slöṳ i æ tåp* (D.); *æ kuərn æ kon slöʝt* (Fjolde), ɔ: der er kun liden kærne deri; *æ pæŋ vår slöʝ får ham* (sts), der var ingen forslag i dem; jfr. Aasen sljo og sløg 2; svang, kærneløs, sv. slö; isl. sljór; mnt. slê, Sch. Lübb., eng. slow.

sløvbasse, no. *slöṳbasi æn -ər* (Herning); sløv person.

sløve, no. se sløbe.

1. sløve, no. *[slöṳ] æn slöṳər* (Lysgd h.); halmbånd; *ka do snoṳ wås nå slöṳər?* bånd uden knude, snoede om tommelfingeren og op om armen, se 2. sløve 3; halm-.

2. sløve, uo.

sløv -ər sløvt sløft (D., Malt, Andst); *slev* (N. Sams); *slöṳ* nt. ft. tf. *slöṳər* (Vejr.);

slàṳ oṃ -ə -ət -ət (Elsted). —

1) *slöṳ hyṳl* (Lem, Rkb.); *sløv æn vṳən åp* (D.); *ṳọnən ska slàṳəs oṃ* (Elsted), forsyne vognens hjul med nye fælger og eger; *vi ska snå̤r ha æn oṃsløft* (D.); *sløṳ æn pa hyṳl* (Mors); *mi ålfåə ṳa heṇ å sløv hyṳl i Faləŋ*, Krist. IX. 254 (Hads h.); i visen: „og kjær' Knud Fut, ka du sløv' mæ et par hywl?", Kr. IX. 150. 2, Sgr. I. 125. 444, Kr. SkV. nr. 77, se gang I. 421. 41 b; fig.: *hun hå væt sløft æn gåŋ* (vestj.), ɔ: har fået et barn. — **2)** *slöṳ hyṳl* (Vejr., vestj.), börneleg; börnene danner kreds med ryggen indad, holder hinanden fast i hænderne og løber rundt, indtil kredsen sprænges; se hjul 4, Kr. Börner. 223. — **3)** „sløve halm op", binde halm i knipper; „sløve kar op", sætte bånd om (Lysg. h.).

3. sløve, uo. — **1)** *slèw -ə -ət slèwət* (Søvind s.); *sløw dw sè,* smøge af sig, både i ligefrem og fig. betydning. — **2)** *slöw -ər -ət* (D., Søv. s.); *go o slöw* (D.), drive, dovne, slentre, snegle afsted (Søv. s.); *slèwəs* (Søv. s.), blive sløv; jfr. slövtet.

sløvergræs, no. J. T. 194; en ranunkel, ranunculus aquatilis L. (Sams).

sløvhed, no. *slèwhęi æn* (Silkeb.); = rgsm.; „han wognet føst ow hans sløwhej", Tkjær II. 4, låneord.

sløvre, uo. *slöwər -wrər -wrəð* (Agger); sammenknippe tællelige genstande, trække perler på snor (Agger); i udtr. som: *han slöwrər maŋə saməl* (D., vestslesv.), slæber mange msker sammen, foragteligt, se sløvver.

slövring, no. *slöwrəŋ æn -ər* (vestj.); = slövver.

slövs, no. se slöjfe; **sløvste**, no. se slovstre.

slövtet(?) to.(?) „sløwte", skødesløs el. ligegyldig gang, Kr. Alm.² VI. 333,57 (Skanderb. egn); jfr. 3. sløve.

sløvven, to. se sløv.

sløvver, no. *slöwər æn* (D.); *slöwr* flt. *-ər* el. *slöwr* (Agger). — **1)** strikken hvorpå de fangne fladfisk trækkes, den bæres som et „gehæng„, om fangsten er stor nok, korsvis over brystet. — **2)** en samling af tællelige genstande, der er trukket på en snor, perlekrans; fisk, der er trukket på en snor; msker, der går arm i arm (Agger); fig.: *dær wår æn hiəl slöwər a oŋ fålk,* en hel række, der gik arm i arm.

slå, no. se slag.

1. slå, no. *slå et* (Elsted); = slåbær (s. d.); „itt, pinde, få de, dær æ gåt i ham får en slå", Gillsj. 27.

2. slå, no. *slo æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.). — **1)** firkantet stykke træ eller jærn, som hakkelsekniven sidder i. — **2)** nagle for et muranker. — **3)** slå for en dör; *ær æ slå fuwər æ dar?* (Agger); bukseklap (sts); jfr. Aasen slaa, isl. slá huk., slå for dör; se *bukse-.

3. slå, uo.
slo -r slåw slawən (D., Gjørding, Nykirke, Andst); tf. *slaən* (Fanø);
slå -r slåw slawən (Lyne s., Grindst.); ft. *sluw* (Lemb.);
slå -r slow slåən (Husby, Bur, Hundborg, Snedsted, Stagstrup, Rævs, Agger); tf. *slåət* (Skyum); tf. *slåən* el. *slån* (Rævs); tf. *slåən* (S. Salling); *slawən* (N. Salling);
slå -r sluw slån (Vejr.);
slå -r slòw slawən (Almind, Vib.);
slå -r slow slåwən (Davbj.); tf. *slån* el. *slawən* (Bjerring, Rødding, M.);
slå -r slåw slawən (Törrild, Nörup);
slo -ər slåw slawən (Vejlby, Fr.);
slå -r slow, slåən el. *slåəð* (Lild s.);
slo -r slow slawə (Smidstrup, Tårs);
slo -r slòw slåə (Åby);
slå -r slo slòn (Havbro s.);
slå -r slow slawən (Fur, Falslev, Harridslev);
slå -r slow, slån el. *slåəð* (Hell., Horn.);
slå -r slaw slawən (S. Hald, Støvr., Halling);
slå -r slaw slån (Haslund);
slå -ər slòw slån (Gimming);
slå -r slow slawən (Nimtofte, Ålsø); tf. *slåwəð* (Tved);
slå slor slow slawə (N. Sams.);
sloə sloə slow slawə (S. Sams);
slå -ə slaw slawən (Vejlby, Årh.);
slå -ə slåw slåəð (Saksild);
slò -ə slòw slò (Søvind s., Linå, Røgen, Dover);
slo slåə slòw slå (Tåning);
slo -ə slòw slawən (Uth);
slå, slår el. *slær, slåw slåwən* (Sem, Hvidding, Spandet, Ballum, Meolden);
slåə slæər slåw slåwən (Emmerlev, Øst. Lygum, Bradr., Rapsted, Tinglev);
slåə, slåər eller *slæər, slow slawən* (Hjoldelund);
slå, slåər el. *slæər, slow slåət* (Vonsbæk, Aller);
slå -ər slòw slòwən (Skrystr.);
slå slær slåw slåən (Agerskov);
slo -ə sluə slan (Bjært);
slå slæə slaw slawən (Åbenrå);
slå slæə slo slåwən (Sundev.);
slåə slæər slo, slan el. *slån* (Angel);
sloa slear sluə slåən (Egbæk);

jfr. Lyngby, St. Udsagnsord s. 89. — **1)** træffe med et slag, banke; *de ka eñ slo ham å hæsti* (Vens.), ɔ: det kan han nok tåle; *han slåw i æ buwər få· ham* (D.), for at give sine ord eftertryk (Andst); *han hår slan te· ham*; *han slåw mæ o skålər* (D.); også: *æ hæst vel slo* (D., alm.), ɔ: göre fortræd ved at sparke med bagbenene; også om hugormen: *æ hoq-*

wårm slor (Malt); „*haj æ hai nåwər å slå mæ!*“ *soi æ piq, da lo hun i æn rislas* (N. Slesv), ordspr.; *a ska slå dæ imæ·l din fjætə öwn, te do ska ser å nek i træj daw,* Sgr. I. 87. 363 (Vest. Lisbj. h.); *slå jæn, så næjs å mon gæ ur i jet* (Åbenrå); slår man koen over lænd med en gren (hasselgren), skåret i total måneformørkelse, kan den helbredes for sygdom, Kr. IV. 364. 190. — **2**) støde, skyde, drive med nogen styrke; *han slåw æ kløər i· ham, — æn söm i æ vek, — æ årm omkre·ŋ hiň; han slåw ət å· æ taŋkər, — æ håň a· ham* (D.); *a ska slå hòwðət i mawən ò ðæ å ġö dæ te æn drawtøn* el. *o sæn dæ te Nårə å bær fijəl* (Støvr. h.); *æ slæə dæ fra væk* (væg) *å te fjæl* (Åbenrå), ɔ: giver vældige prygl; *æ skolmæstər hår ət lisəm æ bykløk, di slor i hwær kuti·jr* (Ribe); *di hò slò ham sowət å blo* (Søvind), ɔ: brun og blå; slår herremanden bonden, skal han straffes som den, der slår en fremmed, Kr. Almuel. II. 57. 144; med en urtestængel har man lov til at slå så galt, man vil, derfor slog manden med en burrestængel, Kr. Almuel. II. 70. 176; i fig. betydning: *de slow ham ily·wəl, da hans får dø* (Agger), ɔ: gjorde stærkt indtryk på ham, jfr. slagen; *de ka eŋən-stər slo* (vestj.), ɔ: forslå; slå på den ene kind, vende den anden til, Kr. KT. 63. 73; slår du, som du høger (truer), så ka ·du kyss' en gammel kjælling i hendes röv, når den røger, Kr. Ordspr. s. 301, hånlig udæskning. — **3**) hælde ud; *slo waň i æ gryð, kuwən i æn tyňmol; slo æ spaň ful a waň* (D.); *slo æn skið* (Andst), en fjært. — **4**) bringe i en vis stilling ved at slå; *slo æ dar i, æ höwədər løs, istøkər, ihjæ·l* (D.); *han har slån ham ijæ·l, han blöw ijæ·lslån, æ· blön slån ijæ·l* (Agersk.); *de ka il hjælp å slå æn maň ihjæ·l idaw å fåtryj ət imu·ən* (Årh.). — **5**) frembringe ved at slå; *slo il, knuðər o æn rev, söm, slo bråw,* bygge bro (D.); *slo æn verə,* et væddemål (Andst). — **6**) meje græs; *slo høj* (Vens.); *slo æ væstər æŋ, æn demat o æ daw; vi skal ha lilə Jæns te o slo* (D.); flyde i vand og slå, Kr. Molboh. 117. 3; se slæt; i Sundev. abs. at høste korn; engen skal slås så snært, „at en lus kan drives hen over den“, se Fr.RA. III. 34; slå omkap med vætte, se høle I. 746. 53 flg., 1. le, ribben, Kr. Sagn VI. 256 flg., Busch Volksh. 238; man må ej slå alfernes eng, Arnas. I. 481 flg., jfr. þork. 23. 43. — **7**) göre en bevægelse som for at slå; *han slåw atər dæm mæ æ kap; hun gek o slåw mæ æ nak;* også: kendes og høres som slag, *æ klåk, æ hjåt slor* (D.). — **8**) styrte frem, strömme; *æ waň slåw iň i æ boð; æ røq slåw nijər, æ låw åp* (D.). — **9**) **sl- af:** *slo æn støk stijən aw* (D.); *han hær slån ət a æ hoi* (N. Slesv.), opgivet det; *slo aw* (Andst); *slo å·* (Vens.), 1) nægte sit samtykke; 2) göre et afslag i prisen, *æ smör hæ slån aw i di sist daw* (Ang.); køerne *slò mjèlkət òw* (Søvind), giver mindre mælk; *æ huň slor æ hår aw* (Malt), i jagtsproget: tvinger den til at vende; *æ hæst slåw ham aw* (D.), kastede rytteren af sin ryg; besv. derimod, Kr. Sagn VI. 362. 29; — **sl- an:** *de bəgøňər o slo a·n* (D., vestj.); — 1) om kød: rådne; om jærnsager el. lign.: ruste; — 2) *æ påk æ slawən gåt an,* ɔ: kopperne har smittet vedk. og udviklet sig, ligeså fig.; — 3) han var nu heller ikke af de mest kløgtige til at slå an med tingene, Kr. VII. 306, ɔ: til at udføre sit arbejde dygtigt; — **sl- bagop:** *slo baq åp* (vestj.), om heste, slå op med bagbenene, fig.: være overstadig lystig; *han slor baquð som nåwə mawə sòw i fröst* (Plougstr.), det samme; — **sl- efter:** *slò butikən ætə* (Søvind), holde op med forevisning, arbejde; — **sl- fast:** *no əl vi slo ət fast* (vestj.), erklære en sag for vedtaget, afgjort; — **sl- fejl:** *slo jæn fæjl* (D., alm.), svige en i kærlighedsforhold; „lont om læng slou hun mæ fæjl“, Yuelb. 37; — **sl- for:** *slo få·r* (Malt), i handel: kræve mere end man vil nöjes med; — **sl- fra sig:** *slo frå· sæ* (Andst), værge sig; arbejde rask, overkomme meget (D.); *slo æ sårə frå· sæj* (Vejle); *slo ət frå· si* (D.), slå det ud af tanker; hun kunde nemlig ikke slå det fra sig, at hun havde set mester Erik, Sgr. IV. 205, ɔ: få det ud af tankerne; *han æ blöwən slån fræ ət* (vestj.), forhindret i at göre det; — **sl- gavn:** *haj gor å slor gawn frå* el. *få dør* (Vens.), ɔ: er alle vegne til tjeneste, udretter lidet; — **sl- hen:** lade være at give agt på, ikke tænke på;

„så sò hąj så møj, de prèjsti måt lè wær mè å slo ə hèn i wer å węj“, Grb. 156. 25, så sagde han så meget, at præsten måtte lade være at slå det hen i vejr og vind; *de slǫr ət hæn̜* (vestj.), regnen bliver ikke til noget; — **sl- i:** *slo æ dąr į; slo i bløð* (Andst), lægge i blød; en af dem „slår da i“ nede ved stranden, d. e. snurrer rebet (af sildevåddet) om fingeren (se finger 2) på sit bælte, den anden tager fat bag ved, og pæsenen kommer og slår i bag ved disse, J. Saml. VIII. 174 (Sall.); slå i sig (Tønder), gå i sig selv, smsts s. 275; sl- i, ɔ: slå islæt i væv; *slò i stin,* slå med sten (Søvind s.); — **sl- iland:** slå op, lukke op; „næ do'l ta en kløutet pind å ham po nakken sæt 'en . . . så vil han slå hans gav iland“, And. Frieri, lukke gabet op, se land 8; — **sl- ind:** *de slåw iñ mæ tör̜ vær* (Agersk.), det traf ind med tört vejrligt; *de slåw iñ* (sts), det indtraf som forudsagt; *æ syqəñ slåw iñ* (D.), sygdommen slog sig fra de ydre på de indre dele; *han spæər gåt nåk, mæn de slær it iñ* (Ang.), ɔ: går i opfyldelse; — **sl- igjemmel:** *ka han slo igæ·məl mæ hwa han hår uðən hjælp?* ɔ: komme ud af det; — **sl- igen:** forsvare sig, når man bliver slået (alm.); — **sl- ihjel:** *hwa ən fiñər dø, behöwər ən ęt o slo ihjæ·l* (D.); morderen må bestandig slå den dræbte ihjel påny, Krist. Sagn IV. 548. 59; — **sl- istykker:** *han slåw æn viñər* (rude) *istø·kər; han slor stijən istø·kər te moq* (Andst), siges om den, som intet bestiller; *„sdən hår ət såt!“ sæjər æ kwiñfålk, nær di hå slawən nåwət istø·kər* (vestj.); slår man to ting istykker, går den tredie med, Suffolk Folkl. 128 ned.; — **sl- løs:** *slo løs o jæn̜* (D.), prygle en; *hañ slow hans kol̜ løs ætər swenbròkən* (grævlingen) *å slòw ən òså ihjèl lijq mæ ðə sam̜* (Lild), kastede køllen; *de slow løs mæ ən æl,* en regnbyge brød løs; *mæ ən tòrənwòñ,* en tordenbyge; *hañ slow løs å pest i hans bòwsər, så rèj blòw hañ* (sts), skarnet gik for ham og han pissede i bukserne, så ræd blev han; *de slåw løs i· ham* (D.), ɔ: der kom en indvendig blødning; *slå løs* (Lild), lade kvæget gå i løs drift; — **sl- ned:** *æn stijən, han kylt imuəð ən, sluw fæmtən al̜ nijər* (Hmr.), slog femten alen ned i jorden; *æ tårən slåw nijər,* ɔ: lynet; *æ ræjn slåw æ råw nijər* (D.), = rgsm.; *æ hǫq slåw nęr å et fåwl* (Agersk.), høgen slog ned på en fugl; *ka ət ęt slo hwæra·ñt nijər?* (D.), f. eks. om islæt og trendegarn, om halm og hø, som fodres op: vare hinanden ud, således at begge dele går med samtidig, det ene rækker lige så langt som det andet; *hur vel do slo nijər?* (vestj.), sætte bo; — **sl- om:** *æ væjr æ vę o slo om̜* (vestj.), vinden er ved at forandre sin retning; — **sl- omkuld:** *hon wè òlər, hwa da hon blywə slawə åkò·l̜,* ɔ: kommer i barselseng; *hąj blòw slawə åkò·l̜* (Vens.), ɔ: blev syg og sengeliggende; — **sl- op:** *slo æ bòwsər åp* (Hmr.), smöge buksebenene op; *slo æn spañ wañ åp* (D.), trække en spand vand op af brønden; *slo åp i æ salmbǫq* (D.), gribe på et tilfældigt sted ind i salmebogen for at finde i et salmevers et svar på et spörgsmål, f. eks. første gang man ser nymånen (s. d.) i det nye år; *slo brø åp* (D., vestj., østj., Vens.), tildanne brødene af dejgen, således som de skal sættes ind i ovnen; *hun slåw æn stuwər skranə åp* (vestj.), hun brast ud i en höj latter; *slo åp* (D., alm.), om heste, slå bagbenene op; også fig. om msker: være overmodig af kådhed; *hun slåw åp atər ham* (D.), ɔ: hævede forbindelsen, lignelsen taget fra hoppen, der slår op efter hesten; *slå æn hòwəð åp* (Thy, Vejr., Mors), årelade, kun om dyr, også Søvind; *a æ blòwən slawən åp* (Silkeborg), åreladt, både om msker og dyr, jfr. J. Saml.[3] I. 39 lade; *slow I o·p?* (Agersk.), gjorde I handelen om? *hun slåw å·p mæ· ham* (D., alm.), brød forlovelsen; jfr. Cavall. Wärend II. 403: som tegn på, at en handel gik tilbage, førte vidnet sin hånd „emellan parternas händer nedifrån och uppåt; häraf det ännu gängse talesättet att slå upp med någon, slå upp en trolofning“, se sl- tillykke, törklæde; Tr. Lund IX. 230 flg. forklarer billedet fra hoppen: *slå æ kvorn op* (Agersk.), høste det sidste; *dæñ vel vi slo åp o æ låwt* el. *ve æ bjælk,* om en lögn; to mand sætter ryggen mod fartöjet på den side, der vender mod havet, mens de øvrige fem sætter ryggen mod den anden side og således

…er det ud i havstokken; dette kaldes …msl. kl.) *o slo åp;* — **sl- over:** *slo … i æ rev* (Malt), ɔ: slå til skaglerne, …dskab bryde med sömmelighed eller … *dæn histå·rə vel vi slo öwər* (D.), …nge over; — **sl- på:** *slo o trom,* = …n.; *han slåw o ət* (vestj.), hentydede …det; *slo stuwər o* (vestj.); „di håæ skou å eng å letajte hårkon (hart…n), søen di ka sajt slå stuæ æpo“, … I. 43. 1, opføre sig som fornemme …r rige folk; *hons ska wi no slo åpå?* tage os for) svar: *slo ulc åpå twest* …ns.), ordspil, bruge uld som islæt på …t; *hqj slow åpo ə* (sts), ɔ: antydede …; — **sl- sig:** *slo sæj* (D.), 1) få et …d, som ved at falde; 2) blive fugtig, *brø slor sæ* (vestj.); *æ kvon slær sæ* …ersk.); *nær æ brø hå læjən* (ligget) *…wə daw o slawən sæ, ær ət bæjər o …ən təræt mæ* (Andst), ɔ: lettere at …ere, se 3. slagen; *slo sè få nowəj* (Sø…nd s.), undslå sig for; *han slor si æ·məl som han ka* (D.), ɔ: bjærger …lkommet; *slo si løs,* more sig; *han … slawən si åp,* er kommet i bedre …rmuesforhold; *di hår slawən dæm saməl …n ət,* forenet sig om; *han hår slawən tə ròw, te* el. *o æ flæsk* (D., vestj.); *swyn hò slò sè* (Ørridsl., Himmerl.), … faldne i pris; — **sl- til:** *no kañ et nåk …å te·,* nu er det nok; *di kañ il slå te,* …n pengene; *de slòw te· som te Berəds …əsəl, dær oð di æ bår* (Mors); *de slòw … å gek te, lisom te æ skræjərs* (s. d.) *…əsəl* (sts); *„slåw æ sekuwən te?“ — …åk ja, de slåw teöwəs“* (vestj.); *„hò …è let, så slor ə te, hò mè məj, så gor mè,* Grb. 232. 62, har man lidt, så slår …et til, har man meget, så går det med; *…qj hòr ðltər de å slo te· mæ* (Vens.), … fremfører det ved enhver lejlighed; *…an slåw ham æ ku te* (D.), overlod …am koen i handel; *„mèn si, nøjən trøt, så slow hqj te· får å få taq əwə …wòt“,* Grb. 66. 30, men se, nøden tryk…ede og så indvilligede han for at få …g over hovedet; „ålt få ung å bånuon …n å ta, de båddæ hudn å sån ka vær …dda, få jen ku teslåes ålt få stue en …önflok“, And. Frieri, at tage en, der er …r ung og barnagtig, kan endda være …åde hvordan og sådan (en usikker, …anskelig sag), for der kunde falde altfor stor en börneflok i ens lod; *æn ka så næm slo nåt te·* (vestj.), der kan så let træffe en en ulykke; *han slor swær te ən i ət* (vestj.), han tumler svært med det; *de slor hwærkən te huwə ælər hål, de slor eŋən sijər te· få· dæm* (D.), ɔ: deres penge, midler rækker ikke; — **sl- til dörs:** jage bort, give afsked, Krist. Almuel. III. 131 øv.; — **sl- tilfremme:** *de slær təfram får ham* (Valsb.), det går fremad; — **sl- tillykke:** *slo tələk* (D.), gör den, som er vidne ved en handel og slår med sin hånd på hænderne, når de handlende har givet hinanden hånd som tegn på at handelen er afsluttet; jfr. Djurkl. Unnarbo 40, slå op; — **sl- tilside:** *hañ hoər il mèj å slo tè si mèj* (Søvind), at råde, tumle, rutte med; *di slær få stort təsi* (vestslesv.), ɔ: slår for stort på; — **sl- ud:** *slå æ vañ ur* (Agersk.), kaste det ud af den del, det er i; *slå uər a æ sveŋəl* (Valsb.), slå til skaglerne, se slå over; *han slor vit uð* (Andst), ɔ: svirer og turer; *slo æ hyjə uð* (D.), sprede høet med riven, den dag det sættes i stak, for at vejre det; *slo æ kyjər, æ hæst uð* (D.), sætte dem på græs; *han slor uð i æ huwə* (D.), får udslæt i hovedet; *han slor uð o æ bijən lisom æn mawər sòw i fröst* (Kolding), sætter benene vidt fra hinanden; *slo uð om ət får o fo ət o veð* (D.), hentyde, udspörge på en fin måde; så slog herremanden ud til ham, om han ikke havde lyst til at få hans datter, Kr. V. 305; så slog de dem ud i byen og var flotte herrer, sts 333, ɔ: opførte sig som rige og fornemme folk; jfr. Aasen slaa, isl. slá; htsk schlagen, mnt. slån, Sch. Lübb.; se slag, slagen, slæt, slås, slåløsklæde, underslåklæde; høle; duft-, dæmme-, fore-, for-, *hjærne-, kold-, krøbbel-, ler-, milt-, over-, skam-, smadder-, tjat-, underslå-.

slåbær, no. *slubær* (Malt); *slobær* (Andst); *slòbæ et* (Søvind s.); *slobæ* (Silkeborg); *slåbæ et* (Sundeved; Agerskov); *slåbər* (Ang.); slåentornens frugt; slåbærtræ (Agerskov), prunus spinosa (Agersk.); gåde: *lilə pikəl tuwən han hår huñər pikəl böən, di ær ål så swòt, han æ sjæl så pikəl grön* (Vejle); *pikəl* indeholder sagtens pig el. pigget, jfr. Sgr. IX. 46. 177, VI. 48. 432 (enebær) el. lille

brune nørke i regnvejr og tørke, tit og i mørke, sidder med en pind ibag, Sgr. IX. 108. 332; jfr. Mhoff 505. 4, Wossidlo nr. 185; se Aasen, slaapa huk., sv. slån, eng. sloe, htsk schlehe; slåenblomme, -torn.

slåd, no. se slade.

slå-drag, no. *slådraw* itk. best. *drawə* (N. Sams, Elsted), græsleens skaft.

slåen, no. *sæjs kåls sloən æ henfløt* (D.), så meget hø, som seks karle kan slå, er flydt bort i stormflod.

slåenblomme, no. J. T. 187, frugten af slåen, = slåbær.

slåentorn, no. *slåj-* el. *slåtuwən æn* (Andst); *slaktọn æn* (Søvind s., glds); *slåtuən æn -tuən* (Elsted). — 1) = rgsm.; prunus spinosa L.; når slåentornen er som en skimlet hest, så er bygsæd bedst, Sgr. VIII. 39. 44 (Sundeved), se slåbær; J. T. 187 nævner formerne: „slåenris" (Ålborg), „slotvon" (Ang., Als); må ej tages i hus, Folkl. VII. 381 (Engl.). — 2) torn på slåen, bruges til pølsepind (Elsted).

-slåer, no. se blikken-, ler-, pumpe-, reb-, tromme-.

slået, tf. *kål å piqər kam kyərən, æn hiəl slåən læs* (Lild s.), et helt, fuldt læs; se slagen; fire-, op-, tre-, u-.

slåfort, no. *slåfå·rt* (vestsl.); skældsord, af ubestemmelig betydning, ordet må sagtens tydes: slå-fjært; se 1. fort, således er det i det mindste blevet forklaret.

slåfra, no. *slofrå· æn* (D.); *slofræ·* (vestj.); knippel; stort kvindfolk, som kan overkomme meget; *de war et årənli slòfrè·* (Søvind s.).

slåg, no. se slag; **slåggen**, to. se slugen.

slågilde, no. jfr. Kr. Alm.[2] I. 42. 53 = slætgilde (s. d.), om jysk? en blank sølvskilling skal i øllet (s. d.) til sl-t for at give det styrke, se Andersen O. T. (1902) s. 63 flg. (Fyn).

slåjtuen, no. se slåentorn.

slåklokke, no. se slagklokke.

slå-løs-kjæp, no. *slo-lø·s-cæp æn* (Vens.); *slå-lø·s-kæp æn* (Elsted); kastekæp, som hyrderne bruger for at genne kreaturer.

slå-løs-klæde, no. sjal (Junget, Sall.).

1. slåne, uo.
slån slån slån slån el.
slan slan slan slan (Agersk.; Bradr.);
slan slan tf. *slant* (Fjolde);
tø; *de slan i æ vær* (Bradr.), når en solskinsdag sneen begynder at smelte; *de slan æda·w* (Agersk.); *æ sne slan a æ soəl; æ soəl slan å æ sne* (Bradr.); jfr. Rietz 619 släna, tø: slagne, slovne, slæ.

2. slåne, no. *slan æn* (Agersk., Bradr.); *slån* (D.); begyndende tøvejr; *dær æ slan i æ væə* (Sundeved); se slagne, slovne; dag-.

slånk, no. se slunk.

slå-op-jærn, no. *slå-å·p-jærn et* (S. Hald); *slå-å·p-jan et* (Elst.); *slå-å·p-jan è* best. *-t* (Vens.); *slå-å·p-jar æn* (Sall.); kniven, som bruges ved årelading; knippelen, hvormed der slås, kaldes: *slå-åp-kǫl;* se slå op.

slåri, no. *slåri æn* (Mors, Thy, Agger); dovent, skødesløst kvindfolk; vildt pigebarn (Agger); synes dog også at være skældsord til mænd (Vejr.); se karle-; *slåriwòrn* (Mors, Agger), skødesløs.

slårie, uo. *slåri -ər -əð* (Mors); *go å slåri hjæm*, gå og drive.

slårk, no. *slårk i* best. *-i slårk* (Vens.). — 1) slimklump. — 2) *æn slårk* el. *slårk æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), skidenfærdigt, uordentligt kvindfolk; se slurk.

slårke, uo. *slårk -ər -ə -ə* (Vens.). — 1) gå uordentlig og snavset; pøle i snavs; *go å slårk ic ə; piqərən wel enc go uw å slårk no om daw.* — 2) *slårk å·p*, hoste slim op.

slå-rådden-i-fersk, no. *slo-rǫn-i-fæsk* (Vens.), leg, se varme, uo.

slås, uo.
slås slås slåwəst slawənst (D., N. Farup);
slos slos slowəs, slawəns el. *slawənst* (Gjørding);
slås slås slåwəst slawənst (Lyne s.);
slås slås, slowəst el. *slåst, slåst* (Ølgod);
slås slås slåwəst slawnəst (Grindsted);
slås -ər sloəst slawnst (Lemb);
slås slås sluəst slånəs (Ulvb. h.);
slås -ər, slåst el. *sluəs, slåst* (Vejr.);
slås -ər slåst slåst (Hundborg, Snedsted, Skyum, Rævs, Agger);
slås -ər, slåst el. *slowəst, slåəst* el. *slåst* (Lødderup);

slås -ər slowəs slawəns (N. Sall.); *slås slås slowəs slånəs* (Bjerring, Rødding, M.); *slos slos slåwəst slawənst* (Törrild, Nörup); tf. *slawnəst* (Vejlby Fr., Åby); *slås -ər slåst slåst* (Tolstrup, Vens., V. Horn h.); *slås slås slowəst slawəst* (Smidstrup, Vens.); *slås slås, slowəst* el. *slåst, slåst* (Hell. h.); *slåəs slåsər slawəs slawənəs* (S. Hald); *slås slås slawəs slawnəs* (Sløvr. h.); *slås slås slawəs slawnəs* (Halling, Vejlby, Årh.); *slås slåəs slowəs slåəst* (Tiset); *slås slåsər slåst slåst* (Falslev); *slåəs slåəs slows slawnəs* (Ålsø); *slås slås slowəs slawnəs* (Nimtofte); *slos slos slåwəs slawəðəs* (N. Sams); *sloəs sloəs slåwəst slawəst* (S. Sams); *slås slås slåwəs slåəðəs* (Saksild); *slås slås slåwəs slåst* (Dover); *slòəs slòəs slòwəs slòəst* (Røgen, Tåning); nt. *slòəs* el. *slòs*, tf. også *slowtəst* (Søvind s.); *slos slos slåwəs slawnst* (Uth); *slås slås, slåwəs* el. *slåsət, slåsət* (Sem); ft. *slåsət* (Hvidding); *slås slås slåwəst slåwnəst* (Skodborg); tf. *slåwənst* (Rødding); *slås slås slåwəst slåwənst* (Ballum, Meolden, Emmerlev); *slås, slås* el. *slæs, slåwəs slåwəst* (Rapsted); nt. *slås* tf. *slåwənst* (Tinglev); *slås slås slåsət slåsət* (Bradr., Bedsted); *slås slåsər slowəs slåsə* (Hjoldelund); *slås slås slowəs slawnəst* (Aller); ft. *slòwəst* (Nustrup); *slås slås slåsədəs slåsədəs* (Skrystrup); *slås slås slåwəst slåwnəst* (Hammelev); tf. *slånəst* (Agerskov); ft. tf. *slåst* (Åbenrå); *slæs [?] slæs sloəs slåwnəs* (Ullerup); se Lyngby, Sj. Sprogl. s. 101; *slås slæəs sloəs slanəs* (Ang.); se Hag. s. 152; *sloəs slæs sluəs slånəs* (Egbæk); = rgsm.; *kom åp o slås* (D.); *slòs i knòt nòw* (Søv. s.), slås med knytnæver; *di slås som tåw kåkkywləŋər* (vestj.); „*slås føst! så hòr I no å skèjəs om baqètər*", Grb. 244. 296; de slåser sådan at det bundtede noget, Kr. V. 164; *da så de slòəsən wa ståpət* (Silkeborg), da dette slagsmål var forbi; efter at der var danset lidt, slukkede de lysene og skulde nu til at slås, for i gamle dage var det et skidt gilde, hvor der ikke var slåsen, Kr. Alm. IV. 79. 205; først drikke punse, så synge, tilsidst slås vaı gildesmorskab, se Kr. Alm.[2] III. 84. 23. 24. IV. 25. 65, 56. 73. 60; jfr. Aasen, slaast; se slå.

slå-skår, no. i udtr.: *slå et gåt slåskar* (vestslesv.), ɔ: slå et bredt jævnt skår (s. d.).

slåsmol, no. se slagsmål.

1. slåsse, no. *slås æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); skældsord: stort, svinsk kvindemenneske; ordet skal også betyde: store tørv til at dække stakke med, se flagetørv.

2. slåsse, uo. i udtr.: *go å slås* (Vens.), drive om.

slåtorn, se slåentorn.

slåvven, to. se slovven.

smadder, no. *smąər de* (Vens.); *smaðər æn de* (Thy, Agger, Mors, D.); *smarər* (Vejr., Agersk.); *smajə* (Søvind); *smjarər* (Bradr.); jfr. mas. — **1)** i udtr.: *slo, go i smaðər* (vestj., alm.), små stykker, dynd, uformelig skikkelse; *æ glas, æ ek gek i smaðər* (D.); *de gor i jènər smaðər å gras* (Lild s.), ɔ: i stumper og stykker. — **2)** søle, dynd; *dær ær æn gråw smaðər o æ gåð* (Andst); fig. om besværligt og fortrædeligt arbejde, vanskelige forhold; *prosæ's ær æn gremə smaðər o kom i* (Malt); *sikə da æn smaðər liq te æ næt!* (vestj.), siges når noget uformodet kommer i vejen for et foretagende.

smadderboge, uo. i udtr. som: *da skal æ smarərboq dæ, din mær!* (Branderup), ɔ: prygle dig fordærvet.

smadderbukse, no. *smaðərbåws æn* (vestj.); skældsord; person, som færdes, arbejder uordentlig med noget.

smadderbøtte, no. *smaðərbøt æn* (D.); skældsord; *do æ da reqtə æn sm-*, ɔ: et svin.

smadderet, to. *smaðərə* (vestj.); *smarərə* (sønderjysk); sølet; *et smarərə gaŋəň* (Agersk.), et sølet føre at gå i.

smadderfed, to. *smaðərfijəð* (vestj.); overmåde fed.

smadderganding, no. i udtr. som:

de æ jawn æ smarərgaṅəŋ! (vestslesv.), om hvad der er ypperlig passende til et bestemt brug.

smadderglat, to. *smarərglat* (Agerskov), overdreven pyntet; en sm- mand, Mb. „fuldkommen mand, der intet er at sige på" (Hors.), er sikkert en misforståelse.

smaddergrotte, uo. *smaðərgrot* (vestj.), knuse.

smadderhage, no. *smaərhaq æn* best. *-ən* (Vens.); om en person, som savler eller griser sig til om munden, når han spiser; om barn, som har madlevninger om munden; en snakker, vrövler.

smadderkat, no. *smaðərkat æn* (Lunde sogn, V. Horns h.); en gldags lille tranlampe med siv- eller blårvæge; navnet sagtens fordi lamperne dryppede og var fedtede at tage på; afbildn., se Fb. Bondel. s. 47, Mejb. Dske Hjem s. 114, Hazelius Afb. från Nord. Museet, Island nr. 100.

smadderkoge, uo. *smaðərkoq* (D.), koge istykker.

smadderslå, uo. knuse; *o smaðərslo jæn* (Andst), mørbanke; *æ snę hår smaðərslawən mi granər* (Malt), sneen har knust mine grantræer.

smaddre, uo.

smaər smarər smarə smaər el. ft. tf. *smaər* (Vens.);
smaðər -ər -əð -əð (Lild s.); ft. tf. *-t* (Agger; vestj.);
smar (Holstebro);
smajə -rə -ərət (Søvind s.);
smarə smarə -t -t (Elsted);
smarər -ər -ət (N. Slesv.). —

1) knuse i små stykker: *han smaðərət æ hijələ kram* (vestj.); se gras, grotte. — 2) pøle i dynd og søle; *go o smaðər i ət* (vestj.), både ligefrem at vade i dynd og mudder, og fig. arbejde med besvær uden at komme af stedet; om al slags uordentligt, skident, fortrædeligt arbejde; *„löwnəŋər frå koŋəns bowr, di smaərə hon i sè"*, Grb. 105. 79, levninger fra kongens bord smaddrede hun i sig: *æṅərn gọr å smaðər i blaðərəð* (Lild s.); *æ æṅər stạr å smaðərər i æ reṅstin* (Agger); *æ æṅər smaðrər alteŋ ụð i jænə lævər o blævər* (vestj.); *han smaðərət æ hus åp i jæn hærp* (D.), han jog huset op med et slag, men så blev det g[…] derefter; *kom te smaðrən mæ nå[…]* (Malt), komme i besværligt og fortræ[…]ligt arbejde; *han smaðərər ål teŋ ö[…]* (vestj.), jasker sig uordentlig fra alt; *ka liq smarər a·r* (vestslesv.), ɔ: kan netop gå med; *do skat eṅc se […] å smaər i føən* (Vens.), siges til barn. 3) snaddre, om ænder (Vens., Mors, […]ger); *„hon sam uənfår i dami å sm[…] imèl di ar èjər"*, Grb. 104. 65, hun sv[…]mede udenfor i dammen og snadd[…] imellem de andre ænder; fig.: *sm[…] å·p* (Løgst.), snakke rask løs; se snab[…] jfr. plt. smaddern, Danneil, „sudeln, […] flüssigen dingen- verunreinigen"; sn[…]der, no. smaddrig, to.

smaer, no. se smadder.

smag, no. *småq æn* (D., vestj., […]ger, S. Hald, Røgen, Vor, Hads); *sm[…]* best. *-i* (Vens., Sams, Støvr., Tå[…] Agersk.); *smak æn* (Åbenrå, Angel)[…] rgsm.; *dær æ sååən æn slem småq […] moṅ* (vestj.); *æ tøqəs ek, dær æ […] småq wej ər; I hår eŋən småq fu[…] hwans dær æ kön; småq o bəhåq; småq ær ət ek ætər* (Agger); se efter-, for-, kulør-, mund-.

smage, uo.

småq -ər smaqt smaqt (N. Farup, Andst, Nykirke, Jannerup; Gjørd[…] Grindsted, Törrild, Nörup, Hvej[…]
småq -ər smajt smajt (Lem, Lødde[…] Skyum, Stagstrup, Snedsted, Agg[…]
smaq -ər smajt smajt (N. Sall.); *småq* de gl. (Mogenstrup);
smaq -ər -t smaqt (Tårs, Tolst[…] Smidstr.); ft. tf. *smaqt* (Åby);
smaq -ər (?) smaqt smaqt (Hell. h.[…]
smaq smaqər smat smat (V. Horn[…]
smaq -ər smajt smajt (Havbro s.)[…]
småq -ər -t småqt (S. Hald, Hal[…] Nimtofte, Ålsø, Vejlby Årh., S[…]ild, Elsted);
smaq smaqər smaqt smaqt (Stø[…] nt. *smaqər* (Falslev);
smaq -ər smaqt smaqt (Gimming);
smaq -ə -t smaqt (S. Sams.); tf. *sm[…]* (N. Sams.);
smòq smòqə smòqt smòqt (Søvind […]
småq -ə -t småqt (Dover, Røgen); *smajt* (Linå);
smaq -ə -t smaqt (Tåning); ft. tf. *s[…]* (Uth);

småq -ə smaqt smaqt (Vejlby, Fr.); *småq smaqər smaqt smaqt* (Skodborg); *smaq -ər, smaqt* el. *smajt, smaqt* el. *smajt* (Sem); *smaq -ər smajt smajt* (Hvidding, Ballum); nt. *smaqər* (Meolden); *smak smakər smajt smajt* (Rapsted); ft. *smakt*, tf. *smakt* (Tinglev); *smaq -ə smaqt smaqt* (Vonsbæk); ft. *smaqt*, tf. *smaqən* (Hammelev); *smaq smaqər smajt smajt* (Agersk.); *smak smakə smakt smakt* (Åbenrå); *smak -ə -t smakt* (Sundev., Bradr.); *smak smækə smakt smakt* (Ang.); tf. *smakən* (Hjoldelund); ft. tf. *smakt* (Valsb.). —

1) have en vis smag; *de småqər gåt* (D.); *de smakə lisågåt som ən rækər æ toŋ uər a æ venə* (Åbenrå); „*de ska smaq ætə nåwər!*" *soi hun æ kæləŋ, da fes hun å æ kål* (N. Slesv.); *de wel jan smaq å de føst, dær hå war i gryən* el. *å de kòr, dæj påt, de ho wat i* (Vens.); *de wår et småqəñ mað vi fæk* (D.), ɔ: det var mad, som intet smagte af; også fig.: *hwa ska dè smòq òw?* (Søvind s.); *hons skal de smaq å?* (Vens.), ɔ: hvad skal det betyde, göre godt for; *de småqər atər æ skæləŋ* (D.), om hvad der er dyrt, vel først om mad. — **2)** smage på noget; *smaq pǫ ər* el. *tę ər* (Sall.); *småq tej ər!* (Agger); da de dage så var omme, skulde de have smagt til ham igen, Kr. V. 137; *han håj smajt te æ flask, mæn han war så rælə et swirəñ, brorle'l*, Sgr. XII. 32. 69 (vestj.); „hæ, hvor det er surt!" sagde Gamle-Erik, da han smager til hans (flaske), Kr. V. 226; *æ fæk æn betə krom å æ bröləskåq o småq mi moñ ǫ* (Agger), smage min mund på, ɔ: som min mund kunde smage på; „*æ werə gåt i da?*" — „*a wè ə eñc, får a hòr eñc smaqt ə!* (Vens.), sagtens en vittighed; den ene and siger: „*dær ær i luət, dær ær i luət!*" den anden svarer: „*smaq, smaq, smaq!* (Vens.); *hąj smaqt nǫ åpǫ ə* (sts), ɔ: summede sig noget derpå; jfr. Aasen, sv. smaka; htsk schmecken, mnt. smaken, smecken, Sch. Lübb.

smagekage, no. *smòqkòq æn* (Søvind s.); kage, som man får for at prøve smagen; *småqkåq* (D.), en kage af brøddejg, som sættes i ovnen for at prøve dens varme (også Øddis).

-smagende, tf. *-smaqi* (Vens.); se vel-.

smajje, no. uo. se smadder, smaddre.

smak, no. i udtr.: *hąj hå tabt smakə* (Vens.); *smakən æ gon fræ mæ* (Lild s.), ɔ: piben er gået ud.

smakke, uo.
smak smakər smakə (Vens.);
smak -ər -əð (Lild s., Agger); ft. tf. *-ət* (vestslesv.);

smaske, *do mo ek sej sådən o smak, nå do ędər, de æ lisom æ grijs* (Agger); *æ swyn smakər* (vestslesv.); *smak o æn pijb* (Agger), bakke på en pibe, også Vens., Lild; se smappe, smatte; jfr. Aasen, smakka, give en smeldende lyd, smække.

smal, to. *smal* flt. *smal* (D., vestj., Søvind, alm.); itk. *smalt* (Vens.); = rgsm.; *do æ så smal, ən ku slo dæ öwər mæ æn slat kæŋmjælk* el. *wål* el. *æn sivi* el. *æn skæful tyk mjælk* el. *kǫl* (vestj.); *hun æ så smal som æn ġælmjælkə ræw* (Thy); *de ær æn smal saq* (vestj.), ɔ: let at göre, se III. 140. 34 a; *dær ær eŋən smal stęər o' ham* (vestj.), også Vens., siges om en, der er fattig, men dog slår stort på; *hañ ær eŋən smal mañ* (Agger), ingen kneben person; *de ær o æ smal ęñ* (vestj.), forrådet er ved at slippe op; *de ær o æ smal ęñ o æ monət*, i sidstningen; *de ær o æ smal ęñ mæ' ham*, det går tilbage for ham; *slǫs mè smalt* (Søvind), slås med armod; bjærgmanden begyndte at hove det smal til, Kr. V. 275, ɔ: at hue det ilde; jfr. Aasen, sv. smal; htsk schmal, mnt. smal, Sch. Lübb.

smalben, no. *smalbijən æn* (vestj.); person med tynde ben; i gåder el. mørke taler alm. navn til får og kål: „gå hen o gjen rajen fra smalben", genne haren fra kålen; jfr. f. eks. Sgr. VI. 63. 595; „towen er atter smalben", ulven (ræven? nyisl. tóa, Jons.) er efter fåret; to. *smalbjènt* (Vens.).

Smalby, no. i udtryk: han er ikke fra S-, Kr. IX. 117. 264, forblommet udtryk for: han rutter med pengene.

smald, no. *smal* (vestj.), i en enkelt tlm.; *dær hår vi æ smal å ət* (vestj.), siges når der sker noget galt, hænder en ulykke; grundbetydningen er sagtens skrald, se Aasen smalla, uo. smal itk., larm, smælden.

smalder, no. *smalər* (Vens., vestj.); i udtryk: *slo* el. *go i smalər*, i små stykker, om skøre sager, æg el. lign.; *hun slo tåw tolærkinər i smalər* (Agger); *de jik i smalər* (Vens.), se smald, smadder.

smaldre, uo. *smalər -ər -t* (Agger); slå i smaller; „hun sked imod ham, te de smaldred' i æ væg", Kr. SkV. s. 21.7, klaskede? se smald, smaddre.

smalginte, no. *smalgi·ńt æn* (D., Lindk.), smalt kreatur uden fylde eller fedme; lang, opløben person; jfr. „men tar du dig en smal, en ginte og en sladderhals", Kr. SkV. 140. 5.

smalhalset, to. *smalhalsə* (Agger), tyndhalset.

Smalhans, no. *smalhans* (D., vestj.; Agger), armod; *dær æ nåk sm- i æ hus, i djæ spiskamər; „så blòw dèr smalhans hos dè lam goskwòn"*, Grb. 107. 7, så blev der armod hos den lamme gåsekone, også 73.33; *ris gir galhans, rutən smalhans* (vestj.), se endnu Kr. IX. 254.94, Grimm K. M. II. 439 (eng.).

smalkaje, no. *smalka·j æn* (Løgst.), lang, smal person el. kreatur.

smallelig, to. *smalələ* (vestj.), temmelig smal, altfor smal.

Smalle Peder, no. i tlm.: *„skol skræjər!" — så han Smal Pæjər, di dråk tewań* (vestj.), forblommet udtryk for smalkost, armod; se Smalhans.

smalling, no. *smaləŋ æn* (Løgst.), smalt sted på fjorden, modsat bredning.

smalrend, no. *smalræj æn* (Vens.), meget mager ko; fig.: mager kvinde.

smalrender, no. *smalræ·ńər æn* (vestj.), kvinde, der går meget i byen.

smalskuldret, to. *smalskòlərə* (Vens.), = rgsm.

smalsporet, to. *smalsporə* (D., vestj.); *smalspårə* (Agger); *smalspòrət* (Søv. s.): = rgsm.; om vogn, forsk. fra vidsporet.

smappe, uo. *smap -ər -əð* (Lild s.); fl. tf. *-ət* (Lem); smaske, bakke; *å go å smap əpo ən pijð*, se smakke; *smap mæ æ moń* (Lem).

smar, to. se små.

smaragd, no. = rgsm.; lagt på syg, brister den, om han må dø, Kr. Sagn VI. 68.

smarrer, no. uo. se smadder, smaddre.

smask, no. *smask et* (Støvr.); best. *smaskə* (Vens.); = rigsmål; jfr. htsk schmatz, kys.

smaske, uo.
smaski -ə -ət -ət (Elsted s.);
smask -ər -ət (Lysg. h., Søvind s.); fl. tf. *-ə* (Vens.);
smask -ər -əð (Agger);
= rgsm.; *æ grijs smaskər; æ grijs smaskər gåt i· sæ* (Agger); *è smaski* (Vens.), en smasken.

smasvåd, to. *smasvòr* (Agerskov); dyndvåd.

smat, no. *smat æn* best. *-ən* (Vens.); pøle, mudder; *„hon komə da åpå hwòl nir i smatən"*, Grb. 5. 15, hun kommer da på hovedet ned i pølen; *no sa haj gåt i smatən*, ɔ: i knibe; se smadder.

1. smatte, uo. *smat -ər smat* (Hern., Støvr.); falde, som når man glider på slibrig bund; *han smat om;* når der slagtes får, kan man tage bruskstykket i forlængelsen af brystbenet og kaste det mod en væg, idet man nævner en frugtsommelig kones navn; der siger så:
„ær ət æn dræŋ, så stat! (sid fast)
ær ət æn piq, så smat!" (Herning);
æn dræŋ, så stat; æn piq, så slat!" (Vens.); så får man at vide, om hun skal føde dreng el. pige; jfr. Krist. IX. 45. 498; når man slagter får og lam og flår dem, bliver der en lille lap skind siddende på brystbenet; denne lap skal en pige slå imod en dör, stående i nogen afstand derfra, og kommer nu uldsiden til dören, falder den ned; men kommer kødsiden til, bliver den hængende; sker det sidste, er det kendetegn på, at kæresten er hende tro, men det modsatte er tilfældet, hvis den falder ned; se skind 259.16b; jfr. Aasen smetta, smutte.

2. smatte, uo. *smat -ər smat smat* (Agger), bakke på en pibe, se smakke.

smattet, to. *smatə* (vestj.); *smatə* (Vens.); slibrig, glat.

smatvorn, to. *smatworn* (Vens.), slibrig, sølet, om vej.

sme, no. se smed.

1. smed, no. *smæj æn smæj* (D., Malt, Agersk., Bradr., Ang.); *smæj* eller *sme æn smæj* el. *smę* (Grindsted); *sme æn smę* (Varde, Vejr., Agger, Tåning, Fjolde); flt. *smęər* (Mors); *sme i* best. *smejən smęi*, flt. *smèj* el. *smęər* (Vens.); *sme i smii*, flt. *smiə* best. *-n* (S. Sams.);

smè i best. *[smèji* flt. *smèj]* (N. Sams); *smæj æn* best. *smæjən* flt. *smæj* (Hell. h., Støvr., Falslev, Harridslev, Sporup); *smèj æn smèjə* (Søvind s.); *smaj æn smaj* (Åbenrå). — 1) = rgsm.; *ænvæ·r smæj hær si sæj, ænvæ·r kun si lun* (N. Slesv., alm.); el. *ænhwæ·r smæj hår si sæj, ænhwæ·r kun hår si wån, o dæň jæn var som dæň ån* (vestj.); hver smed har sin måde at tale på, hver kone sin lune, vane; se 1. sige; *i døqte sme hąj ka bådə skow å hål åp* (Vens.); spottende: *han æ få stærk te smæj, han ska vær skræjər* (vestj.); *æn sme å æn sow æ tow guə bəkentərə å ha i æn bèj, få di ka ta gaməl å ģø te nèj* (Tåning); *mej fòə wa sme, hąj lè mæ å hòl we·* (Vens.); *dæň knyw hår æ smæjs dræŋ ģor, få dæň skær tyk støkər* (vestj.); *smèjən å bøtywrən, di ær æmbəðsmæň* (Hads h.); smeden var i ældre tider kommunal embedsmand, og er det endnu (1886) mange steder i Østjylland; hans lön var „smedehuset“ at bo i, ca. 4 td. land til smedelod frit bearbejdet, 1 læs tørv af hver gårdmand, samt 1 skæppe rug, ½ skæppe malt; et læs træbrændsel af hver-anden; kornet skulde leveres Mikkelsdag (Mortensdag), brændselet om foråret; så skulde bonden „stævne“, ɔ: aftale arbejdstiden med smeden nogle dage i forvejen og møde med kul, brændevin, jærn til bestemt tid og selv slå med forhammeren; smeden skulde have betaling for nyt arbejde og alt, han satte fil el. klub på, men reparerede gammelt for sin lön (Skanderborg egn); Blich. Vium s. 124 nævner udgiften til smedelön på en gård, der har 3 td. hartkorn: 1 Rdl 2 ℔ 8 ß; smedene var på grund af, at bonden bragte rigelig brændevin med, i ældre tid jævnlig fordrukne, se smedebrændevin; *hur sijər ən æn smæj, dær et drekər bræňvin o æn skræjər dær et æ stuwərhòwət?* (vestj.): *ål smæj æ tøstə, di hår æn gnist i æ hals* (vestj.); jfr. Fb. Bondel. 182, Kr. Alm. V. 3, Sgr. I. 219. 1211; der kan ikke skaffes 100 ædruelige smede, Sgr. X. 229. 537, Kr. Alm. VI. 75. 159; i en gammel smedevise hedder det:

> hvo som vil til smeden gå,
> han skal både blæse og slå,
> hente vand og trække sten,
> give smeden hvad han fortjen',
> hvo som smedens ven vil være,
> må en pægl brændevin med sig
> bære;

håð æ smæj et hans luð, så gik snåə hans öwn uð, Kr. Sagn IV. 586. 40, ɔ: kølevandet, hvori smeden må bade sine öjne for ikke at miste synet; gravskrift:

> herunder hviler Kristen Smed,
> han gjorde ingen mand fortræd;
> han var en klog, en kyndig mand,
> beslog en hest med stor forstand,
> på låse gjorde mange sving,
> slog öjne ud for ingenting!

han fødtes i Ringsted og døde i Syv og Ringsted ligger midt udi verden, Amen, Kr. Alm. VI. 203. 47 (Bagges., Kall. Krøn.);

> *Herre Gud i himmelen,*
> *wò smèj æ dø i Stremələn*
> *han steq op i Hòlbw* (Harlev),
> *diə ka do køs ham i hans bò*
> *ròw* (Skanderb.);

andre rim og viser, Krist. IX. 150. 92, Börnerim 374. 42. 43. 49; slgn Ndl. Volksk. I. 58. 11, Ons Volksl. I. 53; i tørveegnene lagde smedene ringene, som skulde drives om hjulene, på essen, stablede tørv om dem og glødede på én gang hele ringen; bysmeden og byhjuleren skal tidligere have været fri for krigstjeneste (Bj. h.); der har været få sm- i gl. dage, da alt bondens arbejdstöj var af træ, Kr. Alm. I. 61. 211; bønderne har også nok, inde på heden i det mindste, drevet noget smedearbejde, der skal hist og her endnu findes ambolte på gårdene (Hern.); gårdmændene var smede, sjælden el. aldrig en husmand, Krist. Almueliv II. 167 ned. (Sælland); sm- var byens „kloge“ mand, forstod at årelade o. m. a.; jfr. Sgr. IX. 78. 53, Kr. Alm. V. 2. 4. 5, I.² 91. 60; at slå öje (s. d.) ud på tyv, Krist. Sagn VI. 203. 85; slgn Folkl. Journ. II. 321, V. 87, Folkl. II. 292; var troldmand, Mélus. IV. 368. 485. 488, VI. 228, Folkl. I. 273 (Abess.); sm- som bejler, mandvalgs viser, Kr. SkS. nr. 33. 36. 42. 78; sm-s legestue med dobbel om hvedebrød, se Kr. Alm. IV. 33. 79; en grædende el. nøgen smed dur ikke, Sgr. II. 234. 872, Kr. IX. 40. 432; jfr. Dania I. 184, kokkepige, skrædder (323 b), tornetræder; når det regner (32. 39) og solen skinner, farer en smed til helvede, Kr. IX. 25. 258; smed er jævnlig tilnavn til personer, der er smede eller på en eller

anden måde har været i forbindelse med håndværket, tjent hos en smed, f. eks. Rasmus Smæj (vestj.), Smæj Rasmus (østj.); Smidt el. Schmidt alm. efternavn, jfr. mnt. smit, smed; „Brakkersmeden", Kr. Alm.² VI. 32. 104; smstn. i stedsnavne f. eks. Smedebakke, -bæk, -dal, -gård, -hus, -lund, -lyst, -mark o. fl., se Postadressebog; i en stedremse: „Ålfånær sme å en hus derve'", Sgr. II. 87. 419, „Altfornær" et hus i Navr s.; sm- kan kyse folk med et skrald, når de kommer i smedien, Kr. Alm.² VI. 62. 52; når sm- forlod sit arbejde om aftenen, blev „ildspeddet" sat ind i bælgens tud og „sandskeen" lagt overkors på det (D.); jfr. JK. 414. 84, Sgr. III. 220; hammeren må ikke ligge på ambolten om natten; sm- kan ikke hvile, når hans bælg ikke hviler, Kr. Sagn II. 561. 22; når der høres om natten lyd af arbejde i smedie, varsles død (alm.); ingen går i smedie Thomasnat, Rääf I. 71, Hofb. 107; sm- arbejder ikke langfredag, Ndl. Volksk. VIII. 35; sm- kan ej göre ægtöj, om han bærer død, Gasl. 39; sm- slår tre „kalte Streiche" på ambolt inden fyraften, for at nitte djævelens lænke, se Rochh. D. Gl. II. 58, Jahn S. nr. 378, Z. f. M. IV. 413. 15, Mhardt Germ. Myth. 88 anm., Tr. pop. XI. 134 flg., Wh. Vlk. XI. 418 (Arm.); slgn djævel I. 189. 49 a, fanden I. 265. 28 b; Salomon har opfundet at svejse, Mélus. IV. 270 anm., P. Arch. IV. 473; om sm- i alm. se Dania IX. 186, Stolt Opt. 85; grovsmede „Gruss", P. Volksk. III. 71, Strackerjan II. 146. 498, Meyer Vlk. 196, Andrée, Parall. I. 153; afb. Rivista I. 564, Sébillot Métiers: „Forgeron"; er lidet anset bl. S. Slaver, Krauss Sitte 41; „object of curious prejudices", Elton Saxo XXVIII; i sagn og ævent.: der smedes i höje, bjærgfolk, dværge, trolde er dygtige smede, se Thiele II. 181 flg., JK. 15. 3, JSaml. I. 194, Kr. III. 299, IV. 17 flg., VIII. 8, IX. 211, Sagn I. 23 nr. 9. 352. 44. 415. 35. 431. 87, II. 3. 4. 24. 87, III. 424. 87, Gr. Gl. d. M. I. 132. 144. 140. 164. 154. 199, III. 143. 10, Sgr. IV. 172. 531, Grb. 130. 21; jfr. Faye 22. 35, Antik. Tidsskr. 1849—51 s. 201, Weinh. Volksk. II. 1, Hmh. Anthol. I. 326 (Færøer), Fær. Kvæd. I. 186. 189. 198. 200, Afzel. Sagoh. I. 67, Cav. Wär. I. 266, II. 132, Wigstr. II. 85, Runa V. 3, Maurer Bekehr. II. 53, Skaldskm. k. 35, Didr. B's S. kap. 20, Mhoff 283, Gr. Sagen I. 202. 157, P. Vlk. VIII. 177, Strackerj. I. 398, II. 162 e, Kuhn W. S. I. 41. 36, Gr. Myth.² 416. 426. 440, Kirk, Fairies 26; jfr. Preller Gr. Myth.² I. 143, Hephæstos i Ætna, Mélus. VIII. 79 ned.; Lubbock. Vorgesch. Z. I. 60 øv.: ved Lipari lagdes i oldt. jærn og betaling ud til smeden efter Pytheas; ved fosser i Afrika, Hardw. Tr. 281; Odin får sin hest beslået hos smed för slaget ved Lena, Afzel. IV. 7, M. Moes Indb. 15, Rafn, Oldn. S. IX. 43. 100, Velent, Rafn N. Fort. III. 36, Didr. B's S. kap. 18; anden kunstfærdig smed, Rafn II. 381, Asm. Kæmpeb's S.; Hune smeden, Cav. Wär. II. 41. 132 flg. 224 også I. 51; Ilmarinen, Kalev. X. 61, XXXVII. 61; göre smedie af sin skjorte, Magyar T. 317; den stærke smed, se Gr. Registr. nr. 5. 143, Gr. Æv. II. 57, Hans Havkvindesön; Gr. K. M. nr. 90, Ons Volksl. III. 63; se møllesten II. 650. 30 b; han bærer sin ambolt, Kr. Alm.² IV. 24. 64; sm- mester (s. d.) over alle mestere, Gr. Registr. nr. 119, Kr. V. 241, Sgr. X. 1; se hest I. 599. 6 a; jfr. Rochh. D. Gl. I. 281, Köhl. Kl. Schr. I. 296 flg., Mélus. V. 99 flg. 261, St. Eligius; jfr. P. Arch. IX. 238, slgn Amer. Folkl. VI. 248; smedens tre ønsker (s. d.) Gr. Registr. nr. 64, Kr. V. 241, Sgr. X. 1; jfr. Asbj. I. nr. 21, Gr. K. M. nr. 81. 82, Folkl. VIII. 230 flg.; en smed er gift med bjærgmandens datter, se Krist. IV. 274, J. K. 271. 30, Thiele II. 224; jfr. Hauk. VI. 242, Asbj. III. 52, Runa VI. 36, VIII. 26. 4, Bondes. Hist. 8. 87, hestesko I. 604. 45 a; hjælpes af fanden, Thiele I. 226; er i pagt med fanden, Kr. V. 230. 241; skal göre himstergimster, Eftersl. 44. 25; smeder sig en dreng af jærn, Eftersl. s. 147. 109; dreng med guldhår i smedelære, Eftersl. 47; smedens dreng er klogere (s. d.) end præsten, Sgr. VII. 177. 782; jfr. Kr. KT. 217. 50; ligeså bondens øg, sts s. 244; sm-, som kan slå 6 söm af én „hits", Bergh Segn. 130; som kan sko løbende hest, Gr. KM. nr. 124; „rette bager for smed", jfr. Knoop Ps. 221. 20, Cloust. Noodl. 88; se bælg, *doktor, *Eligius, forhammer, pægl II. 903. 38 b, stævne uo., slibekjærv; by-, fil-, grov-, guld-, hole-, klejn-, kobber-, kur-, nellike-, pink-, rim-, skorstens-, sølv-, tink-, træsko-. —

2) börneleg: *leq smæj å buən* (Støvr.); börnene stå i række og giver hinanden hænderne; „smeden" klapper hvert par hænder godt fast; så løber „bonden" til og prøver at bryde igennem; lykkes det ham at bryde igennem alle steder, skal smeden løbe „spidsrod", ɔ: bankes med knyttet næve; bryder bonden ikke igennem, eller kun et enkelt sted igennem, skal han gå „spidsrod", og så har de lov til at være med til at banke ham, der holdt fast; „få smedet hos den døve sm-", Kr. Börner. 356. 84, kommersleg. — 3) en fisk, knurhanen, trigla gurnardus (N. Sams); jfr. Aasen smid, isl. smiðr, hak. håndværker; htsk schmied.

2. smed, no. pynt, stads (Sønderj.), efter Outz. og Kok, se Mb.; *han æ ræt i æ smer* (Agersk.), ɔ: i stadsen, han er pyntet; mnt. smide, Sch. Lübb., htsk geschmeide.

3. smed, no. *smic æn* (Vens.). — 1) *han hår æn guwə smeð o ət* (D., vestj.), god lempe på noget; *han hòr èt gòt smèj åpo å høst* (Søv.); ligeså: . . . *å hans bin* (sts), ɔ: han løber godt; *ha smer å* (Agersk.); *smij* el. *smic è; hąj hòr ən ąn smic åpo ə* (Vens.), greb, håndelag; *smijð* (Agger). — 2) *hwa gir do i smeð ve æ hańəl* (Rkb.), i bytte. — 3) hast, håndevending, Mb. (Hors.); det gjorde han i et smid.

4. smed, no. *smeð æn* (D.); *smer* (Agersk.); *smeər æn* (Bradr.); smitsom sygdom; se 2. smide.

smedde, to. se smidig.

smedden, to. *smeðən* (D., Malt, Andst, Hvejsel, Thy, Mors, Lild s.); *smerən* (Vejr.); *smeən*, i sup. findes form. *smiənəst* (Vens.). — 1) böjelig, blød, smidig (Andst, Vejr., Lild s.); *så smeðən såm dæń fowl, di kalər kowən* (Lild s.); rank, smækker (Hvejsel), *æn smeðən kål*; slank, tynd efter længden, om reb, kviste; *de støk trèj, do rætə åp, è blòwən wal smeən* (Vens.), ɔ: rigelig smalt, tyndt; *smeən i ansecə*, fint formet, smuk (Vens.); hvad der falder godt i hånden, let at håndtere, *æn smeðən lijə* (Lb.), en bekvem le; *smeðən töj o arbəð mæj* (D.); *æn smeðən pris* (D., Malt, vestj., Thy), lav, let overkommelig; *de gor smeðən* (vestj.), ɔ: rask fra hånden. — 2) no. *æn smeðən* el. *æn støk smeðən te min pijð* (Lild s.), slangestykket på røret, se 4. lin, linnighed, 3. lægn.

1. smede, uo.
smæj -ər -ət smæjət (D., Søvind s., Agersk.);
smej el. *sme, -ər smèj* el. *smejə, smèj* el. *smejə* (Vens.; Agger);
smaj -ər -ət -ət (Åbenrå). —
1) = rgsm.; *smæj æn støk stol aw te ət* (D.), smede et stykke stål i en bestemt form til et bestemt brug. — 2) „smede", en leg, hvor to står overfor hinanden og vekselvis slår sig på hofterne, slår hænderne sammen, og klasker hinanden i hænderne, altsammen i en vis takt (vestj.).

2. smede, uo. *smer -ər smet smet* (Agersk.), smitte; jfr. 4. smed, smide.

smedearbejde, no. *smæjarbəð* (D.); *smèjarbi* (Søvind s.); = rgsm.

smedebrændevin, no. *smæjbræńvin de* (D., vestj.); den brændevin, som levnes i smedien, når bonden får arbejde gjort; *sm- æ guwə i restsyqəń* (vestj.), sm- er godt råd mod koldfeber; ulykken er: den kan aldrig skaffes; se smed 401.40.

smededreng, no. *smæjdræŋ æn* (D.); *smedræŋ* (Agger); = rgsm.; smedens dreng el. sön; se smed III. 402. 43b.

smedegilde, no. *smèjgil et* (Røgen s.; Randers); gilde, som smeden gjorde, når bønderne bragte ham hans lön; i Tovstrup kyndelmisse aften, andre steder Mortens- el. Mikkelsaften el. kongedag, se Sgr. X. 74. 215, Kr. Almuel. V. 3. 1-5, VI.² 26. 84, Sagn VI. 196. 58, Jyll. I. 46, Ons Volksl. VI. 132; smed.

smedegjæst, no. = rgsm.; kastes af trold over kirke, Kr. IV. 276.

smedehus, no. *smèjhus et* (Røgen s.); smedens embedsbolig, der vedligeholdes af byen; jfr. Fb. Bondeliv s. 33.

smedekage, no. *smijəkaq æn -kaqə* (Sams.); hårde og tynde kager, bagt af blandet rugbrøds- og sigtebrøds dejg, som lavedes til smeden, der fik kosten hos bonden, når han gjorde dennes arbejde.

smedekone, no. *smekun æn* (Agger); = rgsm.

smedekorn, no. kornlönnen, der af byen betales til smeden (Djursl.); jfr. Kr. Sagn V. 303 øv.

smedeloppe, no. *æ smæjlåpər* flt. (D.); gnisterne fra ilden og det glødende jærn.

smedelære, no. *smæjlær æn* (D.); *smelær* (Vardeegn); *smèjlę* (Sev.); *smilèr* (Vens.); = rgsm.

smedelön, no. *smæjlǫn æn* (D., glds), betaling til smeden; *sm- får æn støk arbəð;* nu bruges mest *smæjræjnəŋ.*

-smeden, no. se stævne-.

smedepræst, no. ævent. om smeden, som blev præst, se henv. under latin, Kr. VII. 163, jfr. nr. 32. 33, Kr. Æv. nr. 60, Sgr. I. 201, XI. 12. 209. 238, XII. 161, Eftersl. 242. 71. 271. 115-19, Gr. Registr. nr. 114, slgn P. Volksk. V. 153, Tr. pop. XVI. 137; jfr. Asbj. II. nr. 22, Vang, Reglo s. 13, Djurkl. Nerike 81, Gr. K. M. nr. 98, Ndl. Volksk. I. 254, Cloust. Fict. II. 413 m. henv., Folkl. V. 345. 288 (Indisk), Orient u. Occid. I. 374, III. 184, slgn Köhl. Kl. Schr. I. 39. 584, W. Vlk. XV. 373; se *doktor, gjenviser.

smederegning, no. se smedelön.

smedeslag, no. i udtryk som: *han slåw smæjslaw ǫ əŋ* (D.), ɔ: svære, hårde slag; se skrædderhvip.

smedesse, no. *smiðəs æn* (D., vestj., Andst); *smiði æn -ər* (Mors, Agger); flt. *smiðjər* (Thy); *smįəs æn -ə* (Tåning, Søvind s.); *smį* el. *smįə æn, -ər* el. *-r* (Vens.); *smiðə æn -r* (Støvr. h.); *smeri æn* best. *smerən* flt. *smeriə* (Sams); *smirə æn -r* (Agersk., Bradr., Ang.); *smidə æn* (Fjolde, plt. *de smædə*); smedie; *smiði-skǫstin æn* (Agger), skorsten på smedie; *æn fiñər et brǫ i æn huñhus ælər bræñvin i æn smiðəs* (vestj.), se smedebrændevin; *æ smæj å hans kun å hans ålǝmor te dæñ trirə, di såt ål djæ röw saməl å så hai di dæm æn smirə,* glt. rim (N. Slesv.); se pægl; sm- i Wipunens mave, Kalev. XVII. 134; sm- ved hver isl. gård, Wh. Vlk. VI. 236; se bysmedesse, M. Skr. 59.

smedestævne, no. *smæjstöwn æn* (D.); *smęstöwn* (vestj.); *ha, fo sm-,* have gjort el. få gjort aftale med smeden om arbejdstid og dag.

smedesvend, no. *smæjswæn æn -n* (D., vestj.); *smęswæn* (Hmr.); = rgsm.

-smedet, tf. se henne-, hjemme-.

smedie, no. se smedesse, smedjesinder.

smedjesinder, no. *smiðisæn de* (Mors); udbrændt kulslakke i smedien; se sinder.

smedning, no. *smęnəŋ æn* (Agger); *smæjəñ* (D.); smedearbejde; *hår æ krǫgsme jær sm-?* har krogsmeden ederes smedearbejde; *a hår æ præstəs smæjəñ* (D.); se bonde-.

smeen, to. se smedden, no. se smide.

smeggen, to. *smègən* (Vens.), smækker, slank; indsmigrende, Mb.

smej, no. uo. se smed, smede.

smejen, no. se smedning.

smejne, no. *smæjn æn* (Agger), knibe, forlegenhed; *do ka trow, Ajs Ajsən war i smæjn idå, hañ hå eŋən löwər tej ər o bijəð mæj,* du kan tro Anders Andersen var i forlegenhed idag, han havde ingen lever at sætte på krog til madding; fig.: *wær i smæjn få löwrər,* ɔ: i stor, pinlig forlegenhed; se smeten, 3. smide.

smejs, no. — **1)** *smæjəs de* (Agger); smæk, hug, prygl. — **2)** *smèjs æn* best. *-ən* (Vens.), rivsk, farende kvindfolk; er det af htsk schmeissen, kaste, slå?

smejsk, no. se smiske.

smelk, uo. se smilker.

smelt, no. *smælt æn* = flt. (Vejr.); flt. *-ər* (Agger); *smèlc [æn]* (Vens.). — **1)** en fisk, salmo eperlanus; *så fijəð som æn smælt* (Thy); om flæsk: *så fį som smèlc* (Vens.), ɔ: så fed, som det er muligt; legeremse, Kr. Börner. 290. 22; se 1. helt; alm. om sm-, se P. Vlk. VIII. 92. — **2)** et spinkelt barn, mske.

smelte, uo.
smælt -ər smælt smælt (D., Andst);
smælt -ər smælt smælt (Agger, Agerskov);
smèlc -ər -ə -ə (Vens.);
smèlt -ər smèlt smèlt (Hell. h.);
smèlt -ə -ət -ət (Elsted s.);
smèlt -ə -ət -ət (Søvind s.);
smælt -ər smålt småltən (Valsb.);
smilt -ər smult smultən (Bradr.);
= rgsm.; trs. og intr.; også: *smoltən talə, blij, fet* (Agersk.); jfr. blønne, brede, tide; måske ej blot om metaller (Vens.); se Aasen, smelta; htsk schmelzen, mnt. smelten el. smilten, Sch. Lübb., eng. melt.

smeltvorn, to. *smæltwårn* (Agger); spinkel, klejn, om et mske.

smer, no. se smed; **smerren**, to. se smedden; **smerri**, no. se smedesse; **smesk**, uo. se smiske.

smesk, to. *smęsk* (D.). — **1)** om

arbejdstöj; bekvemt, passeligt at arbejde med. — 2) *smęsk* (Ang.), smegsk, Mb., smækker, tynd eft. Outz.; jfr. plt. smätisch, smätsch, Schütze Idiot.

smesme (?) uo. *sməsəm [få jæn]* (Hovlbj. h.); indsmigre sig hos.

smet, no. uo. se smitte.

smeten, no. *smętən* (Thy, sj.); i udtryk: *han ær i sm- mæ de*, ɔ: i forlegenhed; se 3. smide.

smev, no. se smuge; **smi**, no. se smed; uo. se smide.

smid, no. *smịr* el. *smịð de* (vestj.); = smidelse; lervælling (D.); se livvi.

smiddefugl, no. *smịrəfòwl æn* (Sundeved); vipstjært, nok den samme som havresæd.

smiddes, no. se smedesse.

1. smide, uo.

smịð smịðər smęð smet (D., Andst, vestj., Hvejsel); nt. *smịðər* (Skyum, Lødderup); ft. *smịjəð* (Lyne); tf. *smit* (Agger);

smịr -ər smęr smet (Vejr.); ft. *smęt* (Mogenstrup); ft. *smịər* (N. Sall.), Lyngby Uo. s. 55;

smịð -ər smęð smit (Davbj.);

smịð -ər smèð smæt (Ræv s);

smịjð -ər smịt smit (Lild s.);

smịj smịjər smę, smęə el. *smit* (Vens.);

smịð smịðər smịəð smit (Hell. h., Falslev, Harridslev);

smịj smịðər smịjə smit (Havbro s.);

smịj el. *smịð, smịðər smęð smet* (S. Hald h.); nt. *smịð* (Ålsø; Nimtofte); nt. *smịð*, tf. *smit* (Støvr.);

smịr smịrə smęr smet (Vejlby, Århr.);

smịr smịrə smęər smèt (Elsted s.);

smị smịər smęəð smet (Tved);

smịj -ə smịjə smet (S. Sams);

smị smịə smęi smèt (Søvind s., Tåning); nt. *smịi* (Dover);

smị smịj smę smet (Røgen s.);

smịr smịrər smęr smet (Sem, Skodborg, Spandet, Meolden);

smịə smịrə smęr smet (Hammelev);

smịr smịrər smeər smet (Rapsted, Ladelund, Øst. Lygum, Valsb.);

smị smịrər smịə smet (Ang.);

smịə smịrə smęə smet (Sundev., Åbenrå);

smịr smịrər smịər smet (Egbæk);

smit smịðər smịər smet (Fjolde);

= rgsm.; *å, do ka sawt smịð mi knyw hæn te mæ* (D.); „*a ska smịð jær så høt åp, te I ska swålt ihjæ·l, iñən I komər niər iğæ·n, om I da ęt for mælmaðər mæj* (vestj.), vittighed; jfr. kaste, kyle, smitte; *æ krę vel ęt smịð æ fulhor, æ skåwl vel ęt smịð æ lijər* (Andst), kaste de hår som skiftes, slippe leret; *de smịə gåt* (Vor), muldfjælen slipper jorden godt; *smịr jæn mæ æ bul* (Sund., Valsb.), træffe en med en boldt; *smịs [mæ steən]* (Ang.), slås med stene; — **sm- sig**: *smịð sæj* (D., vestj.), krumme sig, kaste sig, om træ f. eks.; *æ træ hår smet sæj; han smęð si o vil ęt gọ læŋər* (vestj.), kastede sig ned på jorden; — **sm- af sig**: *de ka ət it gåt smi ð·w sæ* (Silkeborg); *de smịðər ęt a· sæ* (Malt), det giver ingen fortjeneste, ligeså Agger; så smed de dem også af til den bare skjorte, Kr. V. 245, ɔ: kastede klæderne fra sig; — **sm- for**: *han smịðər gåt får* (Lindk.), siges om den, der går forrest blandt slættere el. høstfolk, når han går rask frem med brede hug; — **sm- fra**: *smịð frå·* (Malt), gör den, som når der f. eks. kastes mergel af et dybt hul, står på det øverste lad og kaster op og i dynge; den som modtager korn i lugegabet og kaster det ind i kornloen, når der køres korn hjem; fig.: *han æ rask te o smịð frå· si* (D.), rask til at blive færdig med arbejde, til at arbejde frem; *de ær æn gråw kål te o smịð frå· si* (D.), til at prale, slå stort på; — **sm- hen**: *smịð hen* (D.), kaste bort; — **sm- om**: *æ vuən smịrər o·m* (Sundev., Bradr.), vognen vælter; *han smer o·m*, han væltede; — **sm- væk**: *å kañ smịrər iñt væk* (Valsb.), det at kunne, at forstå noget, kaster ikke bort, ɔ: øder ikke; jfr. htsk schmeissen, mnt. smiten, Sch. Lübb., kaste.

2. smide, uo.

smịð -ər -ət -ət (vestj., Lyne s.);

smịr ft. tf. *smịrər* (Vejr.);

smịjð -ər smịt smit (Agger);

smị nt. *-ər* (Tved); *smị* (Søvind s.);

smị smịər smęj smet (Ålsø);

smir ą, smịrər ą, smęt ą, smęt ą (Agersk.);

smịən el. *smęən -ər -t -t* (Vens.);

overstryge med lervælling, eller med en tynd anden masse; *lịr te å smịən mæ; æn smịənt węq* (Vens.), en klinet væg; jfr. Kr. Alm.[2] V. 7. 10; *smir æ vek ą*

(Agersk.), pudse væggen med kalk og sand, trække den op; *smid æ påtər* (vest.), overstryge potter med en tynd vælling af mergel og vand, Sehest. Jydep. s. 10, Nyrop, Dansk Pottemageri s. 13; *smi brəð* el. *smi smer opo brəð* (Tved), smöre smör på brød; *smid æ brø* (vestj.), overstryge det med klister, smidelse, ved hjælp af en klud; jfr. gistne; *wel do smijð æ kaqər, fo no ska wi hå əm iji own!* (Agger); *smir* (Elsted); *smij bryjərn* (S. Sams.; N. Sams.): smöre salve, plaster, eller smör på brød; *smeən hukst, weqən* (Vens.), overstryge med ler, kline; jfr. Aasen, smita, smöre, bestryge; mnt. smiten, Sch. Lübb., tilsmudse, men også: „das garn mit einem kleister bestreichen"; smitte, no. klister; se smideklud, smitte.

3. smide, no. *smið æn* (Mors); *han ær i æn slæm smir* (Vejr.), klemme, forlegenhed, se smeten; også: *han ær i smiðən mæ ət* (Thy); Mb. har „smed": han sidder i en smed med konens arvinger; se smeten.

4. smide, uo. i udtryk som: *smij hæn å fløt foən!* ɔ: spring hen og flyt fårene; el. *do ku gåt smij hæn o fløt foən* (Vens.); jfr. sv. smita.

smidebørste, no. *smibost æn* (Søvind); kost til at hvidte vægge med, kalkkost; en græsart, sandskæg, corynephorus canescens, Beauv. (Tåning).

smidegumme, no. *smiðgom* (Holmsl.); kaldes sammenfaldet, klæget sigtebrød; se 2. gumme.

smidekage, no. [*smijkaqər* flt.] (Sams); kager til at smöre smör på? se Sgr. IV. 112. 62.

smideklud, no. klud, ved hvis hjælp lervælling, „smide", påføres gryden, se Kr. Almuel. V. 14.

smidelse, no. *smiəls de* (Søvind s.); *smirəls* (vestj.); ølbærme el. øl, hvormed brød smides (s. d.); i Vestj. vælling af mel, vand og øl; til sigtebrød bruges æggehvide.

smiden, to. *de gek smiðən, a kor o mi kuwən fylt* (vestj.), det gik rask, jeg kørte og min kone fyldte, ordspil mellem fylde = læsse vognen og fylde = tage plads op på vognen; *de gè smèjə* (Vor), det går rask; se 3. smed, smedden, smidig.

smidig, to. *smijə* (Elbo h., Andst); *smijdi* (Vens.); *smeðə* (Lönb., Thy, Agger, Hads h.); *smeðə* el. *smiðə* (S. Hald); smidig, om msker; *så smijə som æn wol* (Elbo h.), så smidig som en vånd; jfr. mnt. smidich, Sch. Lübb.; se smedden, smiden.

smidre, uo. *smiðər -ðrər -ðrəð* (Mors); [*smeər*] (Vens.); overstryge med en tynd vælling; trække lervægge op med lervælling (Vens.); *smiðər æ wust* (Mors), overstryge osten med en vælling af udtværet ost; se 2. smide.

smidsk, no. tynd lervælling til at kline vægge med; det kaldtes efter den forsk. tykkelse: glodder, lummer, smidsk; en væg blev først glodret, så lumret, tilsidst smidsket, se J. Saml. 2. III. 139 (Djursl.).

-smidt, tf. se smide; ud-.

Smidt, no. alm. stammenavn, der tit hidrører fra at vedkommende har en smed (s. d.) blandt sine forfædre; Cyprianus og Henrik Smidt (s. d.) er i almuens öjne to meget farlige bøger, Kr. Sagn VI. 62. 196 flg.; se smed III. 402. 2, Obrianus.

smie, to. se smidig; **smiels**, no. se smidelse; **smien**, uo. se smide; **smies**, se smedesse.

smiger, no. *smèqər de* (Vens.); = rgsm.; vist låneord.

smigre, uo.
smèqər smèqrər smèqrə el. nf. nt. flt. *smèqər* tf. *smèqər* (Vens.);
smiqər smiqrər smiqərt (Agger);
indsmigre sig hos en, mest om piger (Vens.); jfr. sv. smickra; mnt. smeken el. smeiken uo., smeker no., smigrer, Sch. Lübb.

smigstok, no. *smicstòk i* (Vens.); et redskab, hvorved forskellige vinkler kan måles og afsættes, og som bruges af hjulmænd og snedkere; jfr. htsk schmiege, det samme; schmiegen, uo. böje.|

smil, no. *smijl è* best. *-t* flt. *smijl* (Vens., alm.); = rgsm.; „a trowr knap, en ku ha slawn et smiel å hind med en wownkjæp, Blich. Bindst.

smile, uo.
smil smil smil smil (Andst, Agerskov);
smil smil smil smil (Søvind s.);
smil smilə smil smil (Elsted);

smijl -ər smijlt smijlt (Vens.);
smil smil smil smiəl (Ang.);
= rgsm.; *æ kuskər smil sin å so: „å“, sir han, „en ole fru kan ok op en dorheit fallen!“* Hag. s. 172; *smil som æn stæjt gris* (vestslesv.); jfr. Aasen, smila, eng. smile; smilke.

smilebånd, no. vist låneord; i udtryk: *hqj trak åpå smijlbǫñc* (Vens.).

smilehul, no. *smilhwǫl è* best. *-hwol* el. *-hwòlt* flt. *-hwòlər* (Vens.); *smijlhuwəl æn-hwǫlər* (Agger); = rgsm.; se grinnepøt.

smilgum, no. J. T. 283. — **1**) en plante, krumhals, anchusa arvensis, M. Bieberst. — **2**) *smilgom*, no. (Thy); om lækkerier, honning, sirup, fedt; den sidste del af smstn. er vel gumme i betydning gane, se 1. gumme.

smilk, no. *[smelk]* (Vens.); støvregn.

smilke, uo. *smelk -ər -ə -ə* (Vens.). — **1**) støvregne, begynde at regne; nok også: *smelkrèn*. — **2**) *si hwo hon smelkə te ham!* smisker til ham, se smile.

smiller, to. *smilər* (vestj.); smilende af udseende.

smilsom, to. lattermild (Slet h.), Mb.

smilt, uo. se smelte.

sminke, no. den jomfru, hun ind ad dören tren, hendes sko var smal i sminke, Kr. I. 223. 5. —?—

smir, uo. se smide; **smirrefovl**, no. se smiddefugl.

smisk, to. *smisk* (Løgst., Viborg); indsmigrende, slesk; „præjsten to nåk så smisk imo båre kun å dætte“, Yuelb. s. 41.

smiske, uo.
smesk -ər -ət (Agersk.);
smejsk -ər -əð (Agger);
smisk -ər -ə -ə (Vens.);
= rgsmål; *sm- få jæn; „Fløjəlspòjti smiskə“*, Grb. 73. 28, Flöjelspote smiskede; *è smiski* (Vens.), en smisken.

smit, uo. se smide.

smitsom, to. *smetsom* (D., vestj.); *smetsom* (Vens.); *smètsom* (Søvind s.); = rgsm.

1. smitte, uo. *smit -ər smit smit* (Agger, Lild s.); nf. *smit* (Vens.); kaste, se smide; *di smitər djèr hyli* (Lild), de kaster deres høle; *dæñ ajən smit hans reskab; æn smitər mångəltreļən lånt hæn æ lòwt* (Lild s.); også: kaste omkuld; se 1. smide.

2. smitte, uo.
smit (Mds., Lysg. h.);
smit -ə smit smit (Elsted);
glide med foden i glat føre; herhen hører sagtens: hun måtte hen at finde dem . . ., der blev ikke anden smitten (*smitən*) ved det, Kr. IV. 9, = smutten bort fra; jfr. Aasen smetta, smutte (s. d.).

3. smitte, uo.
smet -ər smet -ət (D.); nt. ft. tf. *smetər* (Vejr.);
smet -ər -ə -ə (Vens.); ft. tf. *-ət* (Søvind s.);
smèt -ə -ət -ət (Elsted);
smet -ər smet smet (Bradr.);
smitte, om farvet töj, kalk el. lign.; *de smetər a·* (Agerskov); ligeledes om sygdom (alm.), *golhost ka smet* (Agger), kihoste kan smitte; jfr. Aasen, smitta, isl. smita, slå igennem, om fedt; se 4. smed.

4. smitte, no. *smet æn* best. *-ən* (Vens.); *smèt* (Søvind s.); *smet æn* (D., vestj.); smitsom sygdom; *di hår æ smet* (Malt), tyfus; *„får å stqjs smetən blòw hwat huws mèrke mè skròwt“*, Grb. 22. 3, koppesygdom.

smitten, no. *smitən æn* (D., vestslesv.); *smitəl æn* (Åbenrå); *smetəl* (Sundeved.); kun i udtr.: *et* el. *ålər æn smitən* (D.), aldrig en smule; jfr. Aasen, smitter, lille smule.

smittet, to. *smitə* (Mds., Lysg. h.); glat, slibrig, om føret; *smitə o æ hiñər* (D.), nævenem.

smitvorn, to. *smitwòn* (Søvind s.); glat, slibrig, med bibetydning af at noget er vådt el. fedtet, bruges mest om føret.

smjarrer, no. se smadder; **smo**, to. se små; **smog**, no. se smuge.

smog, no. *[smoək æn]* (Ang.), røg; jfr. mnt. smôk, røg; smoken, uo., Sch. Lübb.; smyge.

smokke, uo. *smok* (Valsb.), kysse; jfr. mnt. smacken, smaske, Sch. Lübb.

smokkel, uo. se smugle.

smokoste, to. se småkostet; **smol**, no. se smul, smule.

smolke(?) uo. *smolk -ər -ət* (Vardeegn), småle.

smolt, no. smeltet fedt, Mb.; se Aasen, smolt, det samme; mnt. smolt, smalt, Sch. Lübb.

smolten, to. smeltet (Angel); se

Aasen, smolten; mnt. smolten, Sch. Lübb. IV. 262. 3.

smone, no. se småne.

smorre, no. *smor æn* (Agerskov), revne el. split i et stykke træ; flænge af et snit; jfr. htsk schmarre.

smorres, no. *smorəs æn* (Malt), skidenfærdig kvinde.

smot, no. uo. se smut; **smothed**, se småthed; **smov**, no. se smuge.

smovl, no. findes Kr. IX. 143. 385, ɔ: hold's maul, se tysk.

smovs, no. *smdus æn* (Andst), lækkert måltid; deraf *smdus* (Malt, Lindk.), frådse i god mad og drikke; konen „smowser" pillede æg, Krist. Alm.[2] III. 180. 20, må betyde: slikke med tungen; jfr. htsk schmausen, uo., se smuppe.

smovsk, uo. se smuske; **smu**, no. se smuge.

smuge, no. *smu æn* (Mors); *smuq* (Thy); *smuw* (Agger); *smuɥ* (Ikast); *smoq* (Lönb.); *smow* (Mds. h., Løgst.; Djursl.); *smòw* el. *smàjt* (Søvind); *smew æn* (N. Sams; Andst), *smut* (S. Sams). — 1) smal gennemgang, smøge; dalkløft mellem bakker; vest for Øster-Agger går landevejen gennem to udskæringer i klitten, de kaldes: *æ betə* og *æ stuwə smuw* (Agger), også Løgstør; jfr. Aasen, smog itk. — 2) krog, vrå, Mb. (Sønderj.), efter Outz.

smugensæt, no. bestikkelsesgave (Søvind), Brøchn. Saml.

smugle, uo.

smokəl smoklər smokəl (D.);

smoqəl (Lb.); *smuwl -ər -t* (Agger);

= rgsm.; *han smoglə sæ fram* (Røgen), strider sig frem med besvær; jfr. htsk schmuggeln; eng. smuggle, holl. smokkelen, henføres til samme stamme som dansk ismug, Aasen, isl. smjúga, uo.

smugler, no. *smuwlər æn -ər* (Agger); = rgsm.; jfr. bærer, sjover; *æn smuwlərfårtöj*, et smuglerfartöj; se herom Fb. Bondeliv 214, Kr. Almuel. V. 64 flg., VI. 184, V.[2] 42, Sgr. X. 75. 20, FrRA. III. 41. 90, JSaml.[3] IV. 97 flg.

smuk, to. *smok* flt. *smok* (vestj.; alm.); ordet bruges sjeldent, tiest i Sønderj.; istedet anvendes skjön, kjön; „di hier smuk ung tou folk æ nøssen bløven fålouet", And. Bars.; *ka jær hun sej smok?* (Agger), sidde smuk, ɔ: sidde på bagbenene; kun i forb. „en smuk man" (Ang.), ɔ: en flink mand; se htsk schmuck, plt. smuk, Schütze; jfr. smykke.

smul, to. *smuwl wan* (Agger); = rgsm.; smult vande; jfr. Rietz, smul „lugn, stille".

1. smul(e), no. *smol de* (D., vestj.); best. *smolət* (S. Hald); *smuwl* el. *smol* ... flt. *smulər* (Vens.); smul af tørv, ... tørve-; *ta no smol, è læs smol; di s... æ sâ rår å hol ilən mæ; de gor i sm...* (Vens.); *slo sâ smo som smòl* (Søv. ...); *dær æ smol i ət* (Malt), ɔ: det er lidt ærligt; se 2. smule; hø-, klyne-, lyng-, sav-, tørve-.

2. smule, no. *smul æn smulə* (Søvind s.); *smòl æn -ər* (Vens.; Agerskov, Sundeved); *smuwl* el. *smòl æn* (Vens.) = rgsm.; *ek æn smol, æn betə smol, ... falər i smol; han hår ən smol dræŋ ... hjælpər; de smol, sån jæn ka tjæn, ... ær eŋən teŋ* (Agger); *ən betə smuwl; ... betə smòl kun; de ka òlə jər ən sm...* (Vens.); *æn kårəful smol* (Agger), en kurvfuld smul; „*Flòjəlspòjti war i ... smul oŋ*", Grb. 72. 6, flöjelspote var en kön smule unge; „*dè hæ smul knit*", Grb. 192. 125, denne smule knort, ɔ: denne stakkels fyr; jfr. Aasen, smule ...

3. smule, uo. *smòl -ə smul sm...* (Søvind s.); smulre, brække i små stykker; *smol brø i mjælk* (Vor); jfr. Aasen, smola, knuse, splintre.

smuller, no. i tlm.: *aldriq æn smolər* (Agger), aldrig en smule; jfr. Aasen, smulder itk., småstykker, smuldra, uo.

smulleret, to. *smolərə* (S. Hald); sprød, skør, som let smulrer.

smulre, uo.

smol el. *smòl, smòlə* el. *smòlə, smòl, smòl* (Elsted);

smolər -ər -ət (Agger); nf. nt. ft. *smulər* tf. *smulər* (Vens.);

bryde i smuler; *æ brø smolərəs;* se smuller.

smulsåld, no. *smolsol æn* (D., vestslesv.); såld, hvori törvesmul opsældes for at få de brugelige brokker fra støvet.

smulværk, no. *smolværk de* (D.); *de hær sm-*, ɔ: smuler af noget, tørv, brød.

smumme sig, uo. *smòm sè -ə -ət* (Søvind s., Lisbj.Terp); göre sig tilgode med mad og drikke; *han smomə sæ wal i ət,* el. *ve at gât buwə* (Røgen).

smuppe, uo.
smop -ər -ət (vestj.);
smop -ər -ə (Vens.). —
) så fik han piben tændt og begyndte t smuppe på den, Kr. IV. 211, suge med maskende lyd, jfr. smakke; *han smopər småqər o ət, smopər o æ piv* (vestj.); rembringe den lyd, hvormed hund kalles (Elsted). — **2**) göre pillede æg rene ned munden (Vens.), se glase, smovs.

smurmule, no. *smurmuwl æn* (Vens.); kæo. til sur og tvær kvinde.

-smurt, tf. se smöre; til-.

smuske, uo. *smowsk -ər -əð* (Agger). — **1**) tilsmudse (Agger). — **2**) *de smuskə* Sundev.), småregner; jfr. rgsm. smuds no. tsk schmutz; se tilsmusket.

-smusket, tf. se til-.

smuskregn, no. *smuskræən* (Sundeved); fin regn, støvregn.

smut, no. *smut æn* (Andst); *smot* D., vestslesv.); et lille løb, et kort ærinde; *a skal uð o æ mark æn smot; ræn æn smot að æ by* (D.); *dær ær eŋən smot* (Malt), der er det ikke muligt at undslippe; „smut! så lå Kræsten på jorden“, Kr. V. 8, ɔ: klask, der lå Kr.; *slo smut* (Løgst., Agger), kaste flade sten hen ad vandets overflade, så de ricochetterer, se kutterilose; „kasta smörgåsar“, sv., jfr. 4. skade 2; P.Volksk. III. 98, MeyerVlk. 127, Bad. 59; „faire boire le coq“, Tr. pop. XVI. 600; — en fangeleg, se Kr. Börner. 524.79; se løb, rend, vend; Peder-.

smut-and, no. en fugl, den langørede dykker, colymbus auritus, Schade, Mors 179.

smuthul, no. *smothwðl æn -hwðlər* (D.); *smuthwol et* (Søvind s.; Vens.); = rgsm.

smutkro, no. Kr. Alm. VI. 32. 87. 72, smugkro.

smutskrædder, no. „smutskræjeren . . ., få han ku smutt som en vessel fræ jet te et åhnt“, Gillsj. 53, øgenavn.

1. smutte, no. *smot æn* (D.); *smut æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens., N. Sams.); *smut* (Vejr., Thy); smøge, smal gennemgang; *„wð kðl, Lijsə Kræn, kam cyri wèjstən ej è smutən“*, Grb. I. 4, vor karl, Kristen Lise, kom kørende vesten ind ad smøgen; åbning på taget, hvorigennem høet kastes ind, Mb. (Skagen); jfr. 1. klemme, snævre; bakke-, dige-, Gjertruds-.

2. smutte, uo.
smot ər smot smot (D., vestj., Agerskov);
smut -ə smut smut (Søvind s., Elsted, Vens.);
= rgsm.; *smot væk* (Malt); *di smot få mæ*, løb deres vej; *dær smot æn lilə jæn; de hær æ smot, hål wal ve di aŋər!* (D.), alm. udtryk om en fjært; *dær ær eŋən smotən* (Malt, D.), der er det ikke muligt at undslippe, at smutte fra, tit tilföjes: *æ kat ska ha si mjælk!* — „det smut i sandet, som Døve-Sörens barn“, Kr. SkS. 239.74; jfr. Aas. smotta, no. smal gennemgang; smetta, uo. smutte; se 2. smitte.

smuttet, to. *smutə* (Lb., Lindk.); *smot* el. *smotə* (D.), om føret: slibrigt, glat; *de æ smot, æn smotə væj* (D.).

smutvej, no. *smotvæj æn* (D., vestslesv.); genvej; vej, som man kan smutte ud af; fig.: udflugter.

smutvorn, to. *smutwðn* (Lb., Ang.); om føret; slibrig, glat.

smutærinde, no. *smutæɪəň æn* (Andst); et kort ærinde, der besørges i en fart.

smyge, uo.
smyq smyqər smøq smøqən (Agerskov, D.);
smyk smykər smøək småkən (Valsb., Sundev., Åbenrå); ft. *smøkt* (Ang.); tf. *smøkən* (Bradr.);
smøq -ər smøqt smøqt (glds D., Lindk.);
smøq -ər -əð (Agger);
trs. og intr.; *smyk toba·k* (Mellemslesv.), *smøq toba·k* (Agger), ryge tobak; *æ dwn smykər*, ovnen ryger; *do må iňt smyk så galt* (Sundev.), dampe så stærkt; *æ lamp* el. *lys smyqər* el. *ryqər* (D.), oser; *smøq* (Lindk., D.), ryge med røgelse; *smyq* el. *smøq mæ raw* (D.), der brugtes også lavendler, törrede blomsterblade; af enkelte gamle: løgskind (D.); også i betydn. fare afsted; *hon smøk aə* (Sundeved); *han smyqər astæ·j som æn iļər i tårən* (Elbo); *de går smyqəň* (N. Slesv.), rask.

smygelse, no. *smyqəls de* (vestslesv., D.), røgelse; *stuwər sm-*, fås på apotheket (D.).

smygerav, no. *smyq-* el. *smøqraw de* (glds, D., S. Ho), affald og små ravstykker, der bruges til røgelse.

smygeröv, no. „smøirøu“, Dania II. 28,

navn på en ond ånd, fra en form: „smøgeröv"; efter Pont.'s Everriculum.

1. smykke, no. *smøk æn* (D.); *smek* itk. (N. Sams.); = rgsm.; *ræən i æ smøk, de gir løk* (Nordb., Als); „hæderssmykke" til bønderkvinder, se Friis VN. 92 flg. 191 m. afb., jfr. sølvspænde; se brude-.

2. smykke, uo.
smøk -ər -ət (D.);
småk -ə -ət (Søvind s.);
småk sə (Søvind s.), pynte sig; *smøk æn bruj* (Vens.), pynte en brud; *småk sə vi* (Søv. s.), forklæde sig; jfr. htsk schmücken, mnt. smucken, Sch. Lübb.; smuk.

smykkepige, uo. kaldtes den pige, i regelen gadelammet (s. d.), der smykkede karlens hat og tröje til ridegildet, se Kn. Skytte, För og Nu[2] s. 116.

-smykker, no. se brude-.

-smædelig, to. *-smjələ* (Vens.); jfr. htsk schmählich af schmach; for-.

smæg, no. *smæ̀g i* best. *-i* flt. *smæ̀g* (Vens.); et mske, der taler drævende.

smæge, uo. *smæ̀g -ər smægt smægt* (Vens.); tale drævende.

smægger, uo. se smigre.

smæk, no. *smæk æn* (D., vestj., Agger); itk. (Søv.); itk. best. *smækə* flt. *smæk* (Vens.). — 1) = rgsm.; *gi jæm æn smæk, læ ham fo nåj smæk; slo tilə flyŋər mæ æən smæk* (Agger); *han rapəl æ grøjə såk liŋ a jæm smæk* (Andst), ɔ: på en gang; *vi hǻd fæ əd æ smæk* (Vejen), ad gangen; „*de wår æn slæm smæk!*" *sa æ drøŋ, da sile han hans fǻr æ ryg ud* (D.). — 2) en vis tur i en kontradans; *æ haḷ smæk in hæn sæ* (Søvind). — 3) *hæ̀j ga hǻr ǻn smæk* el. *ǻn smæk åpå muj* (Vens.), et kys; se efter-, humpel-, hånd-.

smækfed, to. *smækfjæd* (D., vestj., Agger); *smækfjæj* (Søvind s.); *smækfi* itk. *-fjæt* flt. *-fi* (Vens.), overmåde fed; „*hæj jik å paad to håfət, å di war dæ smækfi*", Grb. 126.4; også: *smækmæde fjæd* (Agger).

smækfuld, to. *smækfuḷ* (Andst); bredfuld.

1. smække, no. best.; ordet findes usammensat i et angelsk börnerim:
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Hag. 182 (Lilleselk), jager på, jager på, lad de fire store heste gå! i e[...] börnerim:

jeg kom gennem en vild sk[...]
syv smækker for en plov; [...]

(Djursl.); jfr. Kr. Börner. 47.461; [...]

2. smæk(ke), no. *smæk* [...] vestj., Malt); *smæk æn* best. *-s*[...] (Vens.). — 1) piskesnært (Lb.); [...] smikken, Schütze, „ein mit kno[...] sehner geflochtener strick an die [...] gebunden, um einen knall zu m[...] se kilde-, piske-, svøbe-. — 2) b[...] (Malt); *æn smæk* (S. Hald); kla[...] brystet, udgående fra forklædet [...] hvidt forklæde af lærred med s[...] hvide lærredsærmer brugtes af p[...] høst, Kr. Almuel. III. 92.312; pande[...] Friis VN. 151; jfr. Aasen, smikk[...] brød-, bukse-, for-, fram-, hage-, [...] slabber-, sægle-. — 3) *æn smæk* [...] ved), plejlstangen på rokken, stan[...] trækker hjulet rundt. — 4) smækk[...] el. smækblomst (Ålborg), en plant[...] smelle, silene inflata, Smith; se bu-[...] — 5) i et byrim: „Töcring sm[...] *smæk*), Kr. VI. 348.227, Sgr. 176.781 [...] hører mulig: „Smidie smakker", Kr[...] s. 504 i en stedremse fra Bælum s. [...] betydning? — i en dyrefabel, Gr. Gl. [...] 222, siger storken til snogen: „(h)v[...] långblæse smæk?" (Ang.), her kun[...] hentydning både til betydning 1 [...]

3. smække, uo.
smæk -ər -ət (D., vestj.);
smæk -ər smak smækəd (Lild s[...]
smæk -ər -əd -əd eller *smak* [...] Agger);
smæk -ə -ət (Søvind s., Elsted[...]
smæk -ər -ə -ə, også ft., *smak*, t[...] (Vens.);

= rgsm.; *smæk æ dør* [...] *sm*[...] *hæm pø hans tålsk*, give ham et [...] hovedet (Agger); *smæk dǻn* (Ve[...] dören, ligeså: *smæk dœrən*, d[...] *smækət* (Søv. s.); mueren smække[...] ren", Blich. Bindst., muderen sm[...] låsen for dören; altså resolverer [...] fik harven smukken på vognen, Kr.[...] han kjendte nok dyret og mig [...] derfor var han så villig til at [...] til med mig, Kr. VII. 31, ɔ: slå [...] en handel; *smæk æn handəl* (Ve[...] mæsk afslutte en handel; *nu æ æ*[...] nu er alle veje spærrede; [...]

smækəð el. *småkən eṇ* (Agger), arresteret; *nœ no a kam te marki, å a eňc ku få le· få koụən, a ha jij, så war a smokən!* (Vens.), ɔ: ilde stillet; *hun æ smækət* (vestj.), frugtsommelig, se 2. sløve, uo.; *hon gor å smækə fi̦jnt å knæqər* (Vens.), ɔ: det har været fint at gå med tøfler, altså: gå fint med smækkende gang og knegre (s. d.); jfr. Aasen, smikka, uo. smække.

smækkende, tf. i tlm. *de gor smækəň* (D.), siges, når der ret er fart, appel, i noget; *æn sm- før*, et føre, hvori man kan køre rask; se smækfed, -vred.

-smækker, no. en, som smækker, se flue-.

smækker, to. *smækər* (Andst, Vens); = rgsm.; *å stek smækərt* (S. Sams), et stykke hyssom, tyndt reb; mht. smecker, fin, elegant; se lækker; *dingle-.

smækkes, bio. „de kommer så sm-", siges om købstadpigernes træsko, Krist. Alm.[2] VI. 399. 94, så rask klaprende?

smækkys, no. *smækkøs æn* (D.), et kys, som giver en smækkende lyd.

smæk-sene, no. *smæksen æn* (Andst), underlårets udvendige böjemuskel, der i visse tilfælde kan smække, når koen går.

smækvand, no. *smækwaň* (Ribe), øsregn.

smækvej, no. kort vej, som man hurtig kommer over; „dæ wa 5 miil dæte, de wa bestemt it smækvej", Yuelb. s. 17.

smækvred, to. *smækvrẹ* (D., Agger), overmåde vred; også: *smækəndəs wrẹ* (Agger).

smæk-æg, no. spejlæg, stegt i en æbleskivepande; „Maren laut smækæg", Yuelb. s. 10.

smæld, no. *smæl æn smælə* (Sundev.); *smèl è* best. -ə (Vens.); = rgsm.; den gamle form skal være „smald" (Mors); et insekt, en smælder, elater (Sundeved).

smælde, uo. *smèl -ər smèlc smèlc* (Vens.), göre noget med stærk larm; *„som hqj wa nærəst farə mè molеňc, komə mqj smæli ęj i gòri"*, Grb. 86. 25, som han var nærmest færdig med malingen, kommer manden smældrende ind i gården, ɔ: kørende ind i gården med fuld fart, så det larmede af heste og vogn; *„drèŋi skælc å smælc, hons får di lo å luňcə så lånc åp è dawi"*, Grb. 79. 75, drengen skældte og larmede, hvorfor de lå og luntede (drev) så langt op ad dagen; jfr. norsk isl. smella, knalde; jfr. Aasen, isl. smella; se smalder, smældre.

smældeblomme, no. *smælblom æn* (N. Slesv.); en plante, blære smelle, silene inflata Sm.; knopperne, ɔ: frøhusene, af blære smelle blev indgivet køerne om efteråret, så kunde de ej forgöres, den vokser nemlig på hellig grund, kirkegårde, J. K. 161. 3 (Sæll.), dette synes dog snarere at henvise til den forvildede saponaria officinalis L.

smælder, no. *smælər æn* (Lindkn.), skrald; *de gq æn sm-*.

smældre, uo. *smèlə -rə -rət* (Søv. s.); han slog dören i, *liq te de smælərət* (Silkeborg), ɔ: så det gav et brag, se smælde.

smælig, to. *smælə* (Hmr.); *'sm- nåk; æ katö·flər æ smælə; wal, få sm-*, altfor små, se smædelig, små, smålig.

smæn, no. *smæn* (Fanø), en slags vildand, sort med hvidt bryst.

smænifuld, to. overmåde fuld, se skultre sig.

smær, to. se små.

smære, no. *smèr æn -ər* (Vens.; Hmr., Vejr., Lysg. h., Agger, Thy, Mors, Sall.). — **1)** kløver, især hvidkløver, trifolium repens (Vens., Agger), når de gror vilde; *hwij klöwər*, når de sås; *sæt æ fuwər hæn po æ smærər* (Agger); fig.: *han æ ræt o æ smærər* (vestj.), ɔ: har det godt; i stedremser: „Sædding smærer", Sgr. XII. 142. 366 (Ringkb), „Tång smærrer", Kr. IX. 132. 348 (Ribe), „Hanning smærrer", Krist. IX. 133. 353 (Bølling h.), „Lavstrup smærer", Kr. Ordspr. s. 520 (Lb.); se isl. smári hak., flt. smærur; Aasen smære, Rietz smäre; gul-, hvid-, røde-, vild-. — **2)** en halv snaps; „vi komme te å ha en nåen bette smæer", Yuelb. s. 23. 27.

smærfire, no. *smæfi·r æn* (Thy, Agger), firkløver; fundet af et firkløver bringer lykke (alm.).

smærre, smærrest, to. se små.

smærte, no. *smært æn -ər* (D.); = rgsm.; vistn. låneord; også uo. *de smærtər gråw*; sm-, især fødselssm- kan sættes over på andre, se Kr. Sagn VI. 262. 68. 445. 13. 14, VII. 31. 16. 55. 84. 136. 77;

jfr. Sundbl.[2] 286, Wigstr. I. 103, Gasl. 45 øv., Amins. VI. 96, Cav. W. I. 437, Sh. Folkl. 85; slgn Busk, Rome 233: Filip påtager sig f-; tyngde af læs flyttes, Hazel. VII. 16, Wigstr. FS. 355. 55; jfr. CSH. 134.

smæse, no. *smę̄s æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), stor portion føde af ringe beskaffenhed.

smæsk, to. smålig, noget liden (Sønderj.), efter Outz. Gloss. 331, Mb.

smæst, to. se små.

smøge, uo. *smøq -ər -əð* (Agger); = rgsm.; *smøq di kraw åp; do mo ek gǫ mæ åpsmøqəð båwsər!* jfr. Aasen, smøygja, isl. smeygja; se smyge.

smöjt, no. se smuge.

smøl, no. *smøl æn* (vestj.); itk. (østj., alm.), langsom person, der altid kommer forsilde, gör sit arbejde langsomt.

smøle, uo.
smøl smøl̦ smøl smøl̦ (D., vestslesv.);
smøl -ə -ət -ət (Søvind s.);
være langsom i færd og arbejde.

smømle, uo. *smøməl -mlər -məlt* (vestslesv.), snuble, om hesten.

1. smör, no. *smør* flt. (Agger); *smǫ̈r* (Vens.), prygl; *hań skal ha smør;* det var de villeste smör, han havde fået sin levetid, M. Skrædder 45. 50; se smöre.

2. smör, no. *smör è* best. *smörə* (Vens.; alm.); *smö de* (Sundev., Søv. s.); = rgsm.; *hun æ guwə te o dræj smör* (D.), dygtig til at samle smör; *kòm smör å brøət* (Søv. s.); *dær æ tårn i æ smör* (Malt), siges om sommeren, når smörret i tordenvejr er så blødt, at det løber ud; *æ smör æ så bløð som slævər, ən ka slovər ət iń som skit* (vestj.); jfr. Krist. Alm.[2] III. 180. 21; *dær æ trij teŋ fæjl we smör; åm æ somər ær əð få bløð, åm æ wińtər ær əð få hor, mæn dæń wæst æ, nær de æ hæŋ* (Mors); jfr. Kr. IX. 39. 424, Wigstr. I. 82, Nordl. Småplock 28; når der kærnes et sted, idet der kommer en fremmed ind ad dören, skal han hoppe ind over dörtrinet, for ellers „tager han smörret med sig“: *håp iń að æ dar, så for a snår smör!* Kr. VI. 291. 377; kan folk ikke få smör, skal de malke på messing el. lægge knappenåle under køerne i båsen, el. sige til en af folkene, som har været fra by: „kom du og tag ved, du er gået over æ skjel, det er der held ved!“ sts nr. 378—79; kan man altså ikke få smör, hvad der i ældre tider var ganske almindeligt, måtte årsagen søges i trolddom, man brugte da allehånde råd for at modvirke denne; tudse lægges i så fald under kærnen, el. man kommer 3 boghvedekærner, 3 rugkærner, 3 hørfrø i kærnen, Kr. IX. 72. 767-68, el. pigen fæster sit forklæde op til venstre side og siger: „smör indtil knæerne, mælk indtil tæerne“, el. man skyder i kærnen, el. man låner fløde tre gange et sted, hvor de har god smörlykke (s. d.), el. man skurer kærne med sand fra hjulnav, Kr. Alm.[2] III. 180. 17, el. kömmer sølvskillinger eller vættelys i kærnen eller en gloende strygebolt eller hestesko, el. man sætter kærnen over et kors, hvori er lagt en glød, JK. 209. 176 flg., el. man kan slå et söm, gjort af en tyvelænke i staven, J. Saml. IV. 161. 140; jfr. Krist. Sagn VII. 181-99. 222. 93-95. 08. Amins. V. 93, Nyland IV. 73; s- kærnes af ellekvinder og hekse i bække og vandsteder, Kr. Sagn II. 34. 129, VII. 88 flg. 145. 98. 184. 16. 18. 24, se vandsmör; heks I. 581. 51 b flg.; og stjæles på mange andre måder, f. eks. ved „smörbarer“, gjorte af harvetænder og strömpeskafter, Kr. S. VII. 184. 17; jfr. Wigstr. FS. 333. 94. 99; se malke II. 537. 38 b, Kr. Alm.[2] III. 180. 25; den som kommer ind, hvor der kærnes, skal „ryste smörret af sig“ idet han løser af ved arbejdet, Krist. Sagn VII. 190. 34. 36. 43; i „Smördal“ samles hekse og stjæler sm-, Krist. Sagn VII. 95. 316; sm-, der gives til forn til gilder, „smörslag“ (Sæll.), udpyntes, jfr. J. Saml.[2] III. 101, se smörtinke; sm- sidder i spidsen af kohornet, som ej må afsaves, Amins. V. 89; de hvistede smörstykkerne på truget for at få dem runde, Kr. Almuel. III. 58. 197; konen ælter sit smör med en rage i æ støwt (mögbøren), Kr. Alm. III. 80. 283; i melgrøden er der et smörhul, manden dypper, konen rører ved det, folkene gör kun bevægelserne, Kr. Almuel. III. 65. 224; hunden havde stjålet og ædt 14 pund smör, de klemte 16 ud af ham, Kr. Molboh. 112. 349 flg., Sagn VI. 262. 266, jfr. Cloust. Noodl. 18; for at spare smör tillavedes skoldet, pisket fåremælk med bygmel og et æg, dette

bredtes på brød, Kr. Almuel. III. 62. 209; skærer man i smör, som hekse har skaffet tilveje, kommer der blod, Krist. VIII. 264. 449, jfr. Jonsson, Möre 10, Cav. Wär. II. XVIII, Folkev. XI. 469, Wigstr. FS. 336. 06; ved forskellige kunster kan heksen straffes, se f. eks. Kr. IV. 181.253, Gr. Gl. d. M. II. 99. 67, Thiele Overtro nr. 246, jfr. koge; en besværg. ved kærning, se II. 155.46 a, Cavall. Wär. II. XLIII, jfr. Amer. Folkl. VIII. 82 (Engl.), se smörlykke; *skiḍən smör æ guɥcə nåk te syq huṉ,* ordspr.; *dær æ let smör i låŋ kluð,* tlm. (Mors), ɔ: få varer i megen indpakning; *dæm dæ hå mòj ɔw smörət, komə nọi i kọlən* (Tåning, alm.); *de ær eṭ næm o kiṉ si smör i aṉər djær kọl* (vestj.); *smör æ gåt i kål, mæn fet æ skit i warm öl* (N. Slesv.); *de gor uðənom di moṅ lisom bræj smör* (Askov); *de gor i' ham som brèj smör; de komər eṅc de smö we* (Vens.); *slo ål si smör i æ bå̱qtråw* (Malt), ɔ: være ødsel; *æn ka brẹ möj smör i æn warm dɥn* (vestj.); *fålk sẹər hælst smör i djær æjən grọr* (N. Slesv.); *dæṅ piq, hun ær eṭ smör təboṅs* (sts), ɔ: ikke helt pålidelig, billedet taget fra en smörfjærding med forfalskede varer i bunden; *nær æn hår smör nåk, ka æn ġør ən lọt guɥcə* (vestj.); *de ka eṅc hjælp å leq smör åpå brọə* (el. *brøjə*) *te dæj kọl!* (Vens.), ɔ: tale mildt til; *de æ få mæ som bræj smör* (vestj.), ɔ: det går let for mig; *no æ de i smör* (Vens.), ɔ: færdigt, i orden, billedet taget fra kærningen; *„dær æ kår å smör!“ såj han Stọr Evert, da hai han hans i ən kålsæk* (Branderup); *„do samlə nåk te smör te vintəbruq!“* kan siges til den, som törrer sin næse på ærmet (Elsted); *hun hår hiṅ så̱qər i årdən, æ smör i æ tjæ̱rkaṉ o æ peṣpåṭ o æ buɥər* (vestj.); *hun hår hiṅər så̱qər i æn ask* (æske) *å hiṅər smör i æn tjæ̱rkaṉ* (Mors), ɔ: hun er omhyggelig med noget, skidenfærdig med andet; *de komər eṭ de smör ve* (D.), ɔ: det angår ikke den sag; „mueren sjel wa ibann, men de smör komme no it de fjet ve“, Yuelb. s. 64; *de ær ən hemərigs væjr te å kæn smör ị, nær vi bå̱r håð fløð* (Askov); *di kåm təbå̱q mæ smör om æ hwå̱nər* (Malt, vestj.), de kom tilbage og havde tjent mange penge; det kommer igjen med smör på hornene, ligesom Jens Diges svin i Bur, Sgr. VII. 235.880; en, som smörer tykt smör på sit brød, kan sige: *æ smör har aḻər tröjt mæ, vofå·r skal æ så trøķ æ smör?* (vestslesv.); „i Gandrup sætte di dje smör i hejse å gjarer om dje flød'“, Kr. Ordspr. s. 513 (Skanderborg egn); „i Höjst har di smör te brø“, Krist. IX. 126. 326; se smörrebrød; *Smöṛi* best., er øgenavn til en mand i Vens.; Thorolf kaldtes Th. Smör, fordi han sagde, der drypper smör af hvert strå på Island, Rafn Oldn. S. I. 214, Ol.Trygg. S. kap. 15 slutn.; majsmör er særlig kraftigt i salver (Utr. Cypr.); uforlovet pige må ej tage hul på smörret i smörkanden, el. tage korset i smörkanden, så bliver hun ikke gift, Kr. IX. 44. 482, Thiele Overtro nr. 166; om det her har været brugt at fæste smör på brød med tommelfinger i stedet for med kniv, jfr. fortællingen Faye s. 199, Wigstr. I. 81 flg., Aldén 58, ved jeg ikke vist; nissen (s. d.) skal helligaftnerne have smör i grøden; alm. sættes kors (s. d.) i smör, se Thiele Overtro nr. 242, JK. 213. 194; bjærgmand har en stak af smör udenfor sin bolig, Krist. Sagn I. 32. 145; sm- kan stjæles ved taghalm og nattedug, Folkl. V. 185; hekse betaler smör til Satan i Blåkulle, Hofb. Ner. 213; afgift af smör til herremand, se skyldsmör; penge som smörklump, mindskes ved at gå fra hånd til hånd, Kr. Molbohist. 169. 74; tossen sælger smör til en sten, Gr. Reg. nr. 20 h.; sætter smör på skygge af hat, ærmer, kjole, Kr. Æv. III. 243; indbildes, at det fremkommer ved at slå tue med kæp, Arnas. II. 502; *væn di giə i Hamborə får ət puṅ smör ən mark, va sku di sin ha får ət las hø?* svar: et par heste (Agterup); jfr. Aasen smör, isl. smjör itk., mnt. smêr, Sch. Lubb.; se 1. kjærne, lort II. 450. 1 a, malke, mælk, snot, stifmoderside; Bartholomæi-, græs-, hekse-, hov-, *hylde-, kartoffel-, purløg-, skyld-, stub-, trold-, vand-, vinter-, yde-.

smörblomst, no. *smörblom* eller *-blomst æn -ər* (Thy); forskellige gulblomstrede forårsblomster, ranunkel, ficaria, potentil, kabbeleje; de tre første, som findes, skal man lægge i spanden, når man malker, så får man gult smör,

Sgr. VIII. 43. 89 (Mors); første sm- spises mod sommersyge, Kr. Sagn IV. 622. 87; berører man husmoderens hage med en smörblomst og denne smitter af, har hun smörlykke (s. d.), Kr. IX. 76. 809; jfr. Leicestsh. Folkl. 33.

smörbrikke, no. *smör̄brek æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *smöbrèk* (Søvind s.); *smörbrek æn* (vestj.); bræt til at lægge smörret på, når det tages af kærnen (vestj.); smörkande (Vens.); en plante, smörblomst, ranunculus L.

smörbryge, no. *smörbrøq æn* (Malt); *smörbrąj* (Vens.); smörrebrød med usaltet smör; *ma a få no smörbrąj?* (Vens.); en plante, røllike, achillea millefolium L., smörbrygge, J. T. 3 (Varde); se 2. bryge.

smörbuddike, no. *smörboðək æn* (D.); *smörbojk* (Elbo); = smörbuttel; derom gåden: hvad er det, som er *fijəð får iñən o mawər får uðən?* (vestj.), se Sgr. VI. 51. 470. IX. 15. 54: se lys, 484. 19.

smörbuttel, no. *smörbodəl æn* (vestj.); *smörbojl æn -ər* (Andst); lille, drejet smörkop, eller en lille trækop 4—5" höj af staver til smör, el. et oversavet stykke horn med træbund, hvori folkene fik smör med til udearbejde, hver sin (vestj.); se Kr. III. 14.

smörbör, no. *smörbør* (Agerskov, vestslesv.); *smörböwr* (vestj.); smörafgift til præsten el. degnen; af hver nybær ko skal gives 2 „mark" smör, af hver kvie el. goldmælket ko 1 „mark" smör, 3 „mark" er lig 2 pund, deraf får præsten de $^{2}/_{3}$, degnen den ene; det indsamles ved St. Hansdagstid, se Aagaard, Törning Lehn s. 124.

smördræt, no. *smördræt æn* (vestslesv.), smörsamling; *dæṅ kun har æn gọi sm-*, ɔ: samler meget smör, *dræjər möj smör*.

1 smöre, no.

smǫ̇r smör smur smụr (Andst, D.; N. Slesv.); nf. *smør* nt. *-ər* (vestj.);

smør el. *smyər*, ft. *smuwər*, tf. *smuwər* (Thy);

smør -ər, *smør* el. *smuwər*, *smør* el. *smuwər* (Agger);

smør smør smur smụr (N. Sall., Mogenstrup);

smör smör smur smur (Hvejsel);

smǫ̇r smǫ̇r, *smur* el. *smør*, *smur* el. *smør* (Vens.);

smør [-ər] smuəð smụəð (Hell. h.

smør smørər smur smụr (S. Hald

smör smör smur smụr (S. Hald);
smer, nt. *smer* (N. Sams.);

smø smø smu smụə (Elsted);

smø smøə smu smụə (Søvind s.);

smǫ̇ smǫ̇ smu smụə (Tåning); nt. (Røgen);

smöə smö smuə smuə (Åbenrå, S ved);

smör smör smur smuər (Ang., Va

smør smör smur smuər (Bradr.).

1) stryge på; *smør et støk maj* (Sø smöre et stykke mad; *smør æ brø* (overstryge brød med klister inde sættes i ovnen, se 2. smide, gistne; *d* *d·* (Bradr.), smöre smör på brød; *smowr di ham ekwôn omkreŋ mụ skoswąt"*, Grb. 51. 166, så smurte de et korn (en smule) omkring munden skosværte; *ve do eṭ smør dæ, fø slekər dæ, så hår do eñdə nòj å aṭər* (S. Sall.), afvisende; *smør æ* (Søvind), smöre vognakslen; *de gik de wa smuwər* (Agger); = rgsm.; let; spøgende: *som de wå smụr i b o blaŋkswaṭ* (Vejen); *smø sin klèjər* tilsmudse sine klæder; *dæm dær æ får å smø dæm, di ær å ræ får dæm* (Århus); fig.: *han smör tyk ọ* (v ɔ: lyver el. praler; bestikke: *dæ smör gåt, ækər gåt* (Ang.), den, smörer godt, kører godt, ɔ: den, bestikker med rigelige penge, får si rask fremmet; „smör er godt, nå kommer i tide!" sa' konen, hun s birkedommeren op ad ryggen me pund, Sgr. IV. 221. 06; *han blöw smụr* (vestj.); el. *awsmụr* (D.), ɔ: narret; el. *han fæk gåt smụr; han æ ụn i˙ ham* (vestj.), narrede ham købe vognen; *de skal hąj eñc sm we* (Vens.), ɔ: have fortjeneste ved; *skal ən eṭ smǫ̇r sæj ọ* (D.), skal ikke tjene noget ved, ɔ: han er påh *han smur ham iṅ* (vestj.), pryglede, satte ham; den, som smörer i skal smöre øvrigheden i året, Kr. A IV. 103. 28. — 2) slå; „hun smurte den villeste lussing", Kr. Sagn VII. 197 *æ smør ham jæn dm hans kæbər, saŋ ætər* (Agger), jeg slog ham kæberne, så det sang efter; *dæs smör æ væjr om i æ syðən, ku æ*

kom (D.), dersom det kaster vinden
til syd; *dæsəm a jor min ræt, så*
a te· dæ, de do sku stèjl swə dęj
el. spøgende: *dæsom a smur min*
så jor a te· dæ, de do skul seŋəl
ir; de æ, dæn renə smòrə mæ, sąj
s.), edeligt udtryk. — 3) bevæge sig
han smur iñ, uð (vestj.), fo'r ind,
men på æ sted prækenen var endt,
murte hun af kirken, Kr. V. 47; *han*
ə gruəli ræ, å ta te å ræñ å smørər
æm, Kr. IX. 218. 56 (Mds. h.); *hąj*
te dərhæn; hąj kam smòri (Vens.);
Aasen, isl. smyrja, htsk schmieren,
smeren, Sch. Lübb.; se vogn; over-.
2. smöre, no. *smòr æn* best. *-ən*
s., Malt). — 1) slag; *hąj fèk æn gu*
(Vens.); *han fæk æn slem smör*
æ anseqt (Malt), slag, vistn. også:
ke af et slag; fig. tab; *han kiñər æ*
, han hå van dær för (vestj.), ɔ:
dt barn skyr ilden; se efter-. —
dsrum; *de wòr æn gu smòr* (Vens.),
ang tid.
smörebørste, no. *smörbost æn -ər*
til at smöre fedt på stövler eller
öj.
smörelse, no. *smørəls è* best *-t*
s., alm.); *smørəls de* (Søvind s.,
er), fedt og tælle til at smöre med;
: *smørəls fjæt* (vestj.); — bestikkelse,
əls ġø gåt huwə de komər i tij
ing); sommesteder föjes til: om det
r på en gammel mögvogn, tvetydigt
yk: smörelse og bestikkelse; — udrørt
ng af mel og øl, hvormed brød
stryges, inden de sættes i ovnen
s.); se 1. smide, smöre, gistne; — salve
gn.; se aksel-, fedt-, sene-, vogn-.
smörende, tf. i tlm. som: *de gek*
əñ (D.), ɔ: rask, i en fart.
smörepind, no. *smörpiñ æn* (D.),
es til at føre smörelse på vognakslen;
möresti kke.
smöreplade, no. *smørplåð* (vestj.);
vognakslen af træ: jærnpladen, som
es ovenpå den, og hvorpå smörelsen
julet lægges.
smörepotte, no. potte med smörelse
kotöj; prinsessen agtede kongesönnen
mere end hendes faders sm-, Kr.
6.
smörer, no. *smörər æn* (D.), dårlig
r; se Bartholomæi-, klatten-, stövle-.

smöreri, no. *smòrəric de* (Vens.);
= rgsm.
smörestikke, no. *smörstek æn -ər*
(Vens.), flad pind til at smöre fedt på
stövler, seletöj med.
smörfarve, no. *smö-* el. *smörfarə*
(Søvind s.); = rgsm.
smörfjerding, no. *smörfjærəŋ æn -ər*
(D., alm.); = rgsm.
smörfugl, no. *smöfòwl æn* (Tåning),
grönirisk, fringilla chloris.
smörgryde (?) no. *smörgryð æn* (Thy),
smörkrukke.
smörhat, no. i slutn. af et æventyr
kan fortælleren sige: de gav mig en
papirskjole og en smörhat, Kr. V. 82.
smörhul, no. *smörhwòl æn* (D.); i
grødfadet; = rgsm.; jfr. Kr. SkS. 155. 08;
æn pæn smòrhwòl sku wæ skæwt såm
æn kòs (kors) (Lild s.), vist alm.; i
ævent. om de sære navne (s. d.) kaldes
smörhullet „blækhul", Kr. Æv. s. 170;
Randers kaldes Jyllands sm-, Kr. Ordspr.
508, på grund af sit rige opland; et udtryk
i leg, se so; i paradisspillet et hul foroven
i figuren, Kr. Börner. 255. 64.
smörkande, no. *smörkañ æn* (D.);
= rgsm.
smörkjøb, no. i tlm.: det er dyrt
smörkjøb at slikke smör af en hegle,
Sgr. V. 95. 80; når ens rumpe klør, siges:
min ròw klør, wi fo gåt smörcyb (Vens.),
ɔ: smörret falder i pris.
smörkop, no. *smörkåp æn* (Agger);
itk. flt. *-kåpə* (Elst.); = rgsm.; en plante,
ficaria og ranunkel, J. T. 332 (Århus).
smörkrukke, no. *smörkruk æn*
(Agger); = rgsm.
smörlage, no. *smölòq de* (Søvind s.);
= rgsm.
smörlege, no. *smörljæq æn -ər* (Thy);
smörlijəq æn -ər el. *-ljèqər* (Mors, vestj.);
smòrljèqər flt. (Lild s.); = smörblomst.
smörlykke, no. i Ronerød ved Frederikshavn
boede der en heks, der især
stjal „smörlykke" fra folk; Gr. Gl. d. M.
III. 159, Kr. Sagn VII. 186. 22; jfr. Gasl.
29, Hofb. Ner. 212, Wigstr. FS. 323. 71,
336. 07, Amins. V. 93; ɔ: lykken til at
kunne kærne smör; tordenstene, echiniter,
kaldes i Horns h. „smörlykke", hvor en
sådan er i huset, har man lykke til at
kjærne smör og er tillige beskyttet mod
lynnedslag, J. K. 407; jfr. Bondel. 120,

Kr. Sagn VII. 181. 03, kaldes også „smördeje", sts 191. 41, se stenredskab; når et pattebarn bringes til at holde på kærnestaven, mens man kærner, får det god sm-, Sgr. VII. 41. 110; husmoderen får god sm- ved at spise den første tusindfryd (bellis), JK. 176. 80; den mistes, når der smöres grön sæbe på køernes töjr, Sgr. VII. 68. 389; sædvanlig dog ved trolddom, man må derfor komme salt i mælk, når man giver noget bort, for ej at miste sin sm-, Sgr. IX. 44. 157; besværgelse, når sm- er taget, J. Saml.[2] I. 58; jfr. herom Wigstr. I. 140, II. 134. 356, Cavall. Wårend I. 293, Korrespondenzbl. IX. 39, Strackerjan I. 299; se heks I. 581. 51 flg.

smörrebrød, no. *smörəbrø* el. *-brøj è* (Vens.; Agersk.); *smörəbrø æn* (Søv. s.); *smörəbrø* el. *smörəbrø* (Agger); *smörəbrø* (D.); *smörəbryə* (Fjolde); = rgsm.; *Saləŋ wòst o Fiñshærəs smör. gir æn fijəð smörəbrø* (Malt); jfr. Krist. VI. 318. 50; *tijən sæ æn smörəbrø* (Vejle), ɔ: tjene sig tak ved sladder el. öjentjeneste; se sladdre; *æn kol smörəbrø* (Fanø), ɔ: smörrebrød uden kaffe; få en rød smörrebrød, Kr. VI. 143. 205, ɔ: blive slået tilblods; den skal have en rød sm-, der kommer først hjem, Sgr. XI. 183. 550, ɔ: hovedet blev hugget af; gengangeren siger, da der rokkes ved pælen: *råk iğæ'n, lelə dræŋ, så ska do fo æn rø smörəbrø*, Kr. IX. 201 (Vor h.); man kan også „tien sæ en rø smörrebrøj" ved at sladdre (Randers egn); pigen skal undgå ellemanden ved at spise af et stykke sm-, når hun møder ham, Kr. Sagn II. 30. 110 (Fyn); falder et stykke sm- fra ungkarl el. pige på brødsiden vil deres ægtefælle blive pæn, ellers griset, Kr. IV. 378. 345, J. K. 64. 56; jfr. Urquell IV. 274. 18; falder det fra en på smörret, har vedkommende ikke vasket sig den dag, Kr. IV. 381. 385; bruges tygget som alm. lægemiddel for at få en byld til at modnes, jfr. Mélus. III. 278 (Frankr.), Urqu. III. 212; tygget s- i myretue helbreder for tandpine, J. Saml.[3] I. 54; magiske ord spist på sm- helbreder feber, J. Saml. IV. 141. 70, Thiele Overtro nr. 429; den, som får sidste stykke sm-, bliver ugift, Ons Volksl. II. 21; får en enke (alm.); se lus II. 467. 30 a.

smörret, to. *smörə* el. *smørə* (Vens.); *smörə* (Støvr., Lysg.); *smørət* el. *smörə* (D.). — 1) = rgsm.; indsmigrende, lunt; *hañ so så smörə wod* (Agger); *do lijər så smörə* (Støvr.); *han greñət så smörət* (Andst); *„hqj so så smörə te hær"*, Grb. 85. 5. — 2) *smörə* (Bradr.), snavset, om personer og ting; ligeså Ang., især om føret.

smörretvebak, no. tvebak, smurt med smör, Kr. Alm.[2] IV. 68 øv. (N. Sams).

smörside, no. *smörsij* (Agger), den side af et stykke smörrebrød (s. d.), som er smurt; falder brødet fra en på sm-, varsles ondt vejr, ligeså Vens.; falder karls brød på sm-, får han en skiden kone, Kr. Alm.[2] III. 91. 54. 100. 60. 61.

smörsig, no. *smörsiq* (vestslesv.); smörhul; findes i flere byremser; „Löjtved smörsig"; „Karlsvrå er en smörsig", Kok ordspr. 160. 1840-41; „Hajstrup ligger i smörsig", Kr. VI. 347. 222; „Holm, Löjtved er en sm-", Kr. IX. 125. 326. 27 (Tønder); udtryk for jordbundens fedme.

smörske, no. *smörskijə æn* (D.); *smöskə æn* (Sundeved); ske til at stikke smör med.

smörskive, no. *smörskyw æn -ər* (D.); brød, skåret i tærninger og stegt på panden i smör; en ret, hvormed barselkoner gjordes tilgode, se pandeskive.

smörslag, no. se smörtinke.

smörstikke, no. *smörstek æn -ər* (Vens.); lille trækniv til at stikke smör med.

smörstikker, no. *smörstekər æn* (Malt); smörsøger; en kårde, foragteligt.

smörsøger, no. *smörsøqər æn* (vestj.); redskab til at undersøge smörfustager.

smörtinke, no. „der var store smörtinker på svære spølkummer", Kr. Alm.[2] IV. 61, er vel = smörslag, se Fb. Bondel. II. 11 a; billede jfr. Hazel., Ur de nord. folkens lif s. 15 (Skåne); i visen, Kr. II. 344. 5, forklares det som mandeltærte, om rigtigt?

smörtoft, no. i tlm.: *æ kyjər gør i smörtåwt* (vestj.), forblommes udtryk, ɔ: på fed græsgang; jfr. „smörmose", Kr. Ordspr. 167.

smörtrug, no. *smötråw et* (Sundeved); = rgsm.

smörtyv, no. *smörtyw æn* (vestsl.), skældsord; jfr. Kr. Sagn VII. 188. 23; et tyndt stykke brød kaldes en sm-.

smörurt, no. *smörọt æn -ə* (Søvind), smörblomst, ranunkel; men især engkabbeleje, caltha palustris L.

smöræske, no. trææske til smör; „den sow hun op ad gaden sprang, med smörask i munde", Krist. II. 327. 7; jfr. III. 14, se smörbuttel.

smöröje, no. *[smöry et]* (Abenrå egn), smörhul i grød, se Kr. Sagn II. 52.

1. små, to. *smọ* (D., vestj.); *smọ* itk. *småt* flt. *smọ* (Søvind s., Vens.); *smạ̊* (Sønderj., Agersk.; Bradr.); flt. af bitte el. lille (s. d.); komp. *smar* (D., vestj., glds, Agger); *de gạ̊n æ smar som de ańt* (vestj.), finere; superlat. *smæst* (Mors, Løgst.), i alt fald om foder til kreaturer: det blødeste, mindste; *smọ smæ̣r smærəst* el. *smæst* (N. Sams, glds); både enkeltt. og flt.; *de ær æn smọ saq,* el. *teŋ, få ṃæ* (Andst), ɔ: en let, simpel sag; *de gạ̊n æ smọ* (vestj.), garnet er fint; *æ bọq æ smọ i æ stịl* (D.); *æ haẉ æ smọ, de wa smọ haẉ* (Agger), havet er stille, ikke oprørt; *kọnət æ smọ,* kornet er tyndt og kort i strået; *dæń smọ klas,* ɔ: småfolk; *dè lilə klas,* nederste klasse i skolen; *i dè smọ,* i det små (Søvind s.); *de æ di smọ di stuwər blyẉər aẉ* (D.); *di smọ ær eṭ ạ̊lti ğọr får o køs di stuwər i æ röẉ* (Andst), også vestslesv.; bio. *de kør æ hakət får smạ̊* (Agersk.); *slọ ət smọ* (D., vestj.); no. *hun ska ha smọ* (Søvind), er frugtsommelig; *di tòr ə i de smọ, de gọ så småt, smọ slaw!* ɔ: tag det med lempe; *hon slor òḷteŋ småt,* ɔ: istykker (Vens.); *di kromət dæm o ğọr dæm gråw smọ o wå nær ve o blyw hæn i djær æjən stöwlskaẉt* (Vejen s.); musene (s. d.) skal man kalde „de små", Kr. IV. 408. 638; jfr. Aasen smaa, komp. smærre, sup. smæst, isl. smár; se smælig, småt, for-, gras-.

2. små, uo. *de smẹ̀əs* el. *smọəs hæn* (Vens.), formindskes, svinder; *do ska smọ ə nöj bæjər!* findele det bedre; *mi pæŋ smọs hæṇ,* blive færre og færre; *hań ær eḳ så let syq ino', mæn de smọs nåk hæṇ* (Agger), ɔ: sygdommen svinder nok.

småagtig, to. *smoaẉtə* (D.); *småacə* (Agger); temmelig lille, altfor lille.

småben, no. *smobijən* (vestj.); i udtryk: *hon hår sm- i æ maw,* ɔ: er frugtsommelig.

småblommeret, to. *smoblomərə* (D.); om töj: småblomstret.

småbrød, no. *smobrø̣ de* (vestj., Thy); *småbrẹ* best. *-brẹə* (N. Sams); fintbrød, sigtebrød.

småbörn, no. *smobọ̈n* flt. (vestj.); = rgsm.; fra begyndelsen kunde småbörn gå og stå lige efter fødselen, men da misbrugte de voksne dem; Jesus så det, greb barnet om lænderne med to fingre og lod det synke hjælpeløst sammen. Der er endnu hos alle småbörn mærker af Vorherres Jesu fingre, og når disse jævnes, kan börnene gå, Kr. VIII. 371. 660-61; se pattebarn, Kr. Alm.[2] III. 106. 41 flg.

smådele, no. *smodijəl* flt. (D.); = rgsm.

smådrenge, no. *smådræŋi* flt., ligeså: *småpiqə* flt. (Søvind s.).

småflire, uo. *smoflịr* (vestj.), småle.

småfolk, no. *smofålk* (vestj.); *småfålk* (Søvind s., Agger); = rgsm.; men: *smọ fålk* (Agger), små mennesker; *hun ska ha smofålk* (vestj.), ɔ: er frugtsommelig; husmænd og indsiddere: *smofålk kọqər djær kọl i waṇ* (vestj.); *småfålk hòr åsə e hjat,* Grb. 244. 305, sm- har også et hjærte.

småfortærende, to. *småfåtæ̣rə* (vestj.), lidet spisende.

småfugle, no. *småfåwl* flt. (Agger); = rgsm.; men *smọ fåwl* (Agger); *smofåwl liqər åḷə mæ høqoŋər* (Fredericia), småfugle leger aldrig med høgeunger.

småg, no. uo. se smag, smage.

små-grøderet, to. *smågröjərə* (vestslesv.); om kreaturer: som der er liden vækst i.

smågående, to. *smågåwəń* (vestj.); langsomtgående.

småhalm, no. best. *småhaḷmət* (Søvind s.); *jòr småhaḷm åp, ta hæmtərn frå* (Vens.), ryste den korte halm op og tage aksene fra, når tærsket korn göres rent.

småhandel, no. *småhaṇəl æn* (Søvind s.); = rgsm.

småhviske, uo. *småhwesk -ər -ət* (Andst); = rgsm.

småhöns, no. *småhöns* flt. (Vens.; Andst); lus.

småhöved, no. *smohöwəð æn -ər* (Thy), fjerkræ; en enkelt höne el. and.

småkager, no. *småkaqər* flt. (Vens.,

Agger); = rigsmål; men: *smǫ kaqər* (Agger).

småkam, no. *småkam æn* (Ang.) kæmmekam.

småkarle, no. *smokål* flt. (vestj.), småbörn uden hensyn til könnet; *vi hår manə sm-*.

småklog, to. *småklǫq* (Andst), er den, som ejer noget af kloge koners visdom.

småknistre, uo. småle, se Blicher IV. 317.

småknyst, no. *smoknyst* flt. (Vejr.), småhoste, også uo. *han gǫr o smoknystər*.

småkort, no. *småkort i* best. *-i* (Vens.), styrvolter; også et spil smsat af to spils styrvolter, hvor sexerne mangler, se malingskort.

småkostet, to. *smokǫstə* (vestj., D.), lidet tærende, se kost.

småkramseri, no. *småkramsəri·j è* (Vens.), småkreaturer; *„di ha så hwælə månər ȩ̀jər å jæs å sònt sm-"*, Grb. 159. 1, de havde såre mange ænder og gæs og sådant sm-.

småkreaturer, no. *smokretər* flt. (Thy, Vens.), fjerkræ; se kreatur, höved; *„så war e jȩ̀j mòn, hąj ha kalc småkrætərə saməl å jij dèm djæ fåplæj-nəŋ"*, Grb. 159. 8, så var det en morgen, han havde kaldt sm- sammen og givet dem deres forplejning; tro om, se Kr. Alm.[2] III. 134. 56-60; jfr. de enkelte dyrenavne.

småkrog, no. *smòkroq æn -kroq* (Lild s.), små kroge, som bruges ved havfisket.

småkruf, no. *småkruf de* (Angel), småkreaturer, fjerkræ.

småkræng, to. *smokræŋ* (vestj.), nævenyttig, se sludarbejde; spottende siges: *han æ smokræŋ, han ka mǫq* (vestj.); iron.: *han wå let småkræŋ i ət* (vestj.), ɔ: langfingret.

småkuber, no. flt. hvilling, gadus merlangus (Randersfj.).

småladen, to. *smolåðə* el. *-låðəň* (vestj., D.), små af störrelse, f. eks. om kartofler; jfr. smælig; *æ fløŋər æ små-låðin* (Agger).

smålidende, to. *smålijəň* (Andst); *smoliðəň* (Lindk.); om personer: som ikke tåler meget, let til at blive vred.

smålig, bio. *smålə* (Andst, Vens.), fattigt; *di hår ət smolə* (vestj.); *læ wås gǫ så smålə* (Agger), langsomt; nöje, indtrængende, *o lijəð smålə om ət* (Andst), lede nöje om det; *saməl smålə o hwær skeləŋ* (sts); *„Nils Kræn teqər å bəər så smålə får ènda å få èn smul hyt"*, Grb. 66. 20, Kristen Nielsen tigger og beder så mindelig for dog at få en smule hytte; jfr. Grb. 97. 24; lunt, smörret, *Pijə grinət så smolə* (Silkeb.); „nej, de ska a nok wogt mæ få å sej! swået a lissedan å lou så smållet", Yuelb. 79; se smælig.

små-livvare, no. *smålewənur* (N. Sams), småkreaturer, höns, ænder, gæs.

smålöjer, no. *smolöjər* flt. (D.); = rgsm.; *„e kwòn smålòjər skal fålk jawnlə ha"*, Grb. 33. 1.

småmad, no. *småma de* (Vens.), indmad af får og svin.

småmand, no. *smomən* el. *smomaň æn -mæň* (D., vestj.); *småmaň æn -miň* (Sundev.); husmand og indsidder til forskel fra bonde.

småmirre, uo. *leq o småmerə* (Vor h.), om börn: småknirke, klage sig lidt, mens de ligger i vuggen, måske findes også formerne *småmjerə* og *-mjarə* (Bj.h., Randbøl).

småmælt, to. *småmælt* (Andst); *småmǫlə* (Agersk.); lavmælt.

småmåne, no. i udtr.: trolden satte et par småmåner op ad ham, Kr. Æv. 26, ɔ: store öjne.

småne, no. *smǫn æn -ə* (Røgen), medhjælper ved opvartning i gildeshuse; i Værum s., Galten h., var der fire smonere ved bryllup, de red foran brudevognen til kirke, se Krist. Almuel. IV. 61. 152. 74, J. Saml.[3] I. 83 (Mols), se forrider, albuesvend, persevante, skaffer; Mb. har flt. smanner: brudekarl, brudepige (Støvr., Hors.), også Terpager fra Ribe; nok også uo. *[smǫn]* (Søvind s.), bære mad frem ved gilde, Brøchn. Saml.

smånem, to. *smånæm* (Vejr.); *smonæm* (Lindk.; Andst, vestslesv.), nævenyttig; se småkræng, smånyttig; *han æ smånæm, han ka ǧæl* (gilde) *myrər mæ æn skòwsaw* (vestj.).

smånisteret, to. *smonistərə* (D.), om töj, i grundfarven er der fine stænk af en anden farve; nist = gnist.

smånoddre, uo. *smonåðər* (D.), smånynne.

smånogle, no. flt. „ættehonnen kam dæ nåk en trej smånowwe mie", Tkjær II. 84, ɔ: nogle små: börn.

smånynne, uo. *smonyñ* (D.); = rgsm.; han smånynnede, som studerte folk plejer at göre, Kr. Æv. s. 239.

smånyttig, to. *smonøtə* (D.), nævenyttig; spottende siges: *han æ sm- te gråw arbəð.*

smånæset, to. *smånesət* (Silkeborg), et handelsudtryk om træsko af en form, der går nord på.

smånød, no. *smånö* eller *smånö è* (Vens.), ungkvæg på 1—2 års alder.

småpenge, no. *smopæŋ* flt. (D.); *småpæŋ di* (Vens.); = rgsm.

småpluk, no. *småplok;* i tlm. som: *de ær eñc almejlə småplok,* ɔ: det er ikke små ting.

småpok-ar, no. *smopåka·r æn* (D.), ar af börnekopper; to. *smopåka·rə,* koparret.

småpokker, no. *smopå·k* flt. (D., vestj.; Agersk.); *småpåkə* flt. (Søvind s.); *småpåək* (Bradr.), börnekopper.

småpoltring, no. person af lille vækst; der så han tre småpoltringer gå nede, Kr. IV. 12; se poltring.

småprate, uo. *smoprat* (Malt); *småpråt* (vestslesv.); samtale stilfærdigt.

småprikket, to. *småprekərə* (Vens.); = rgsm.

småpygre, uo. *de småpyqərə* (Røgen), småsner; fra Mds. h. er opgivet: *de stor å smopykər.*

smårageri, no. *småraqəri·j de* (Vens.), småting.

småredsel, no. *smårèsəl de* (Søv. s.); = rgsm.; en afgift, der må betales præsten, som vederlag for afløst levering af ost, smör o. lign.

smårente, no. en afgift til præsten bestående af æg, Kr. VIII. 304 (Vens.).

smårollinger, no. *smårålənər* flt. (Thy), småbörn.

småsager, no. *smosåqər* flt. (D.); = rgsm.; *småsaqər* (vestj.), = småtöj.

småsik, no. knøs, halvvoksen tøs (Slet h.), Mb.

småsild, no. *smòsel* flt. (Lild s.); = rgsm.

småsindet, to. *småseñər* (Vejr.); *smoseñəð* (Mors, Thy), sagtens oprindelig: vægelsindet; tvivlrådig, bedrøvet, fortvivlet, ved at gå fra forstanden; *hon bløw ræn smoseñəð dæñ gaŋ hañ fil te å swijr* (Lild s.).

småsing, no. *småsəŋ de* (Vens.), småkreaturer, småbörn; *di hò så mø sm- i Wèstəgor.*

småskift, to. i udtr.: *småskywt vèjlə* (Vejr.); *småskywt* el. *småskywt* (Vens.); hurtig vekslende, om vejret; også: *smoskywtsvęr* (vestj.); småskifte herskaber, Kr. III. 102, herskaber, der skiftede med kort mellemrum.

småskilling, no. i udtr. om fløde, som kærnes: *de ær i [smoskiləŋ]* (vestj.), når smörkornene er ved at komme tilsyne.

småskjælm, no. *„småskælmər heŋəs, di stu fåjyləs"*, Grb. 244.304, småskjælme hænges, de store forgyldes.

småsnakke, uo. *småsnak* (Andst); = rgsm.

småstand, no. *æ småstañ* (vestsl.), ɔ: småfolk.

småsted, no. *smostæj æn -ər* (D.), husmandssted.

småsten, no. *smostijən di* (D.); = rgsm.

småstilet, to. *småstijlt* (Vens.); = rgsm.

småstump, no. i en stedremse: „Oddersted småstumper", Sgr. II. 70.376 (Tavlov s.).

småt, bio. *de æ småt mæ· ham* (Agersk.), dårligt; *de gor småt te mæ æ dramər hær o law* (Agger); *læ wås kyjər så småt i fuwər å* (sts).

små-tarm, no. *småtarmən* best. flt. (Vens.), tyndtarmen i et slagtet dyr; som trusel: har du en sæk at samle dine småtarme op i, for det kan hændes, du får dem at se, ven du ikke er rolig, Kr. Ordspr. s. 339.

små-tavlet, to. *småtawlərə* (Vens.), småtærnet, om töj.

småthed, no. *smothijəð* (D.), små kår, armod.

småtidig, to. *smótijə* (D.), som spiser lidt, jfr. småkostet.

småting, no. se småtting.

småtlig, bio. fattigt; *di hår ət kon småtlə* (vestj.).

småtosset, to. *småtåsi* (Agger); = rgsm.

småtrav, no. *ri i småtraw* (Agerskov); = rgsm.

småtrinet, to. *hon æ småtrint* (Vens.), ɔ: tager små trin.

småtteri, no. *smotari'j de* (vestj.), småting: „*imel òhc småtarij kneb hon frå froæm e nogel sgjtro*", Grb. 121. 3.

småtting, no. *småtaq* el. *småtaq [de]* -*ər* (Vens.), unghöved; *ær ɔ æn gu barnəls hæj håər?* — *næj, de æ sònt no småtaq*.

småtærende, to. *småtæri* (Vens.); *småtærəd* (Sævind s.); *småtærin* (Agger); *smotæra* (D.); som kun spiser lidet.

småtöj, no. *smotöw de* (vestj.). — 1) formildende udtryk for mandens könsdele, særlig måske testes; der får han fat i brødkniven og skærer småtöjet af bjærgmanden, Kr. VIII. 27, jfr. IV. 401. 582; se endvidere Krist. Sagn I. 139. 520. 535. 275. 930. 31. 444. 08. 17. 19; herremanden gildet, Gr. Registr. 108 h; se 1. gjelde, 4. skjære 2. — 2) småkreaturer; „a flette kyer, a flette bæjst å smotaw sier a etter", Blich. Bindst.

småtåbelig, to. *smotåbəlo* (D., vestj.); = småtosset.

småvorn, to. om personer, som ser nöje på småting, nöjeregnende Hors.), Mb.

snabbert, no. *snabərt i* (Vens.), person, som bærer sig galt ad, fortaler sig.

snabbre, uo. *snabər* -*ər* -*ə* (Vens.); ft. tf. *snabrəd* (Agger), snaddre, om ænder, se snuddre; *æ ænər snabərər i dæm* (Agger); se snæbbre.

1. snabe, no. *snab i* best. -*i* flt. *snab* el. -*ər* (Vens.). — 1) opstander for enden af bænken i stuen med hager i, bruges til at hænge töj på; — ved höjbordenden med sin „snabe", en med kanten udstående fjæl, i hvilken en el. to kroge til at hænge klæder på . . . . ", J. Saml. III. 88 (Råbj. s.); den udskårne forlængelse både ved over- og nederbordsenden på den faste bænk (Brønderslev); hvor gavlbænken blev höjsæde, kunde höjsædefjælen ikke længere være til nytte, desuagtet blev den anbragt som prydelse på den ende af gavlbænken, der vendte ind mod stuen; i nogle egne, hvor den endnu er bevaret, har den særskilte navne, i Vens. kaldes den „snabe", i Djursland „krannik", på Sejrø, hvor den er flyttet over på ... „tranniker" Mejb. G. d. Hj. s. ... — 2) en ... strimmel, der ... ind i ...

(Sønderl. h.), Mb.; jfr. Kr. VIII. 11, bakker; dr. O. Nielsen anfører en stedsnavne som sammenstn. af ... se U. Bl. I. 244. — 3) en lang ... (Hellum, Vens.); jfr. Rietz s. 644 ... 1) spids; 2) fremspringende odde.

2. snabe, no. *snaw* (vestslesv.) navn til en sid og sur mark.

snabel, no. *snabəl æn* -*ər* (... *snabəl æn* best. -*ən* flt. -*ər* (Vens.) rgsm.; *æn kogəli snabəl* (Vens.), kroget næse; jfr. htsk schnabel, se snaffel, snæble.

snablisere, uo. *snablisi'jər* ... (Agger), forregne; *æ hå snablisi'jə ... tdə prær*; „få præsten til at snaffese ... Kr. Sagn VII. 58. 88, ɔ: fortale si... snabel; se for-.

snadder, no. *snaðər de* (... dum snak.

snaddre, uo.

snaðə -*rə* -*rət* (Sævind s.);

snarə snarə snarət snarət (Elst...

= rgsm.; jfr. htsk schnattern, om af ænder og gæs.

snaddret, to. lidt beruset; ... *da fot sà måj, te wi wa blöw... bets krom snaðərə* (Agger).

snaffel, no. skældsord; *de lij...* el. *snafəl* el. *snafəl!* (vestj.), må vel en, som snuser omkring; det ... *han gør hær o snafbər* el. *snaf... snafər*, snuser omkring for at vol... træd; se snabel, snøfle.

snag, no. *snag* el. *snåq æn* (A... *snaq i* (Vens.), en, som snager, s...

snage, uo.

snaq -*ər* *snagt snagt* (Vens.); *snagəd* (Lild s.);

snaq -*ə* -*t* *snagt* (Sævind s.);

snaq -*ər* *snagt snagt* (Sall.);

snåq -*ər* -*ər* -*ər* (Vejr.); ft. tf. -... ger);

snåq -*ər* *snåqt snåqt* (Andst);

snaq -*ər* -*ət* (Agersk.);

snaw -*ər* -*ər* -*ər* (Vejr.); ft. ... tf. *snawət* (Andst, D.);

snaw -*ər* *snai snai* (Agersk.); tf ... (Brndr.);

snaf -*ə* *snaft snaft* (Sundeved) ... rode med trynen som et svin ...; *noen snagər* (Vens.), om ... ; *snaw æ snaf i' æn* ... ; snuse omkring, *snag...*

el. *i* (Vens.), ligeså Vejr.; *gå å snąq* (Agersk.), snuse om efter æde; *grijsən snąqər i sin trow ætər katò·flərn* (Lild s.); *hwa vel do i mi lom o snåq, dær æ hwærkən wost hæ kåq!* (vestj.); *hwans snąqər do ætər? kań do ejt hòl di niəs wę dæ siəl!* (Lild s.), ligeså Sønderj.; *æ wel eŋən ha tejər o snåq i mijn beŋkər* (Agger); *snaw omkre·ŋ* (Kolding), snuse omkring, holde sig til, hvor der vanker noget, snylte; *kom snawin* (Agger), komme snyltende; *han gor o snawər æ daw om* (vestj.), drikker. — **2)** rode omkring i betydn. at være sen; *gǫ o snaw į ət; di gǫr o snawər te lańt uð o æ nat;* også: *di gor o snåqər så sil om awtnərən* (Andst), også Sønderj.; jfr. Aasen, isl. snaka, snuse omkring for at få fat på noget.

snagebrand, no. *snawbrąń æn* (D.); *snawbrąń* (Agersk.); også: *snawbasə* (D.), en som intet kan få udrettet; sen, langsom person.

snagekorn, no. *snåqkuwən de* (D.), affald af korn, som kastes for svinene.

snagen, to. slikvorn (Støvr. h.), Mb.

snager, no. *snawər* el. *snąqər i* (Vens.); *snawər* el. *snåqər æn -ər* (Agger); person, som roder i alt; *æn sær snåqər* (Andst), en snylter, en som kommer selvbuden; *„de wa òlc få stur èn skam å kom slèbi ęj te òl folkən mè de hæ ful snawər“*, Grb. 44. 39, det var altfor stor en skam at komme slæbende ind til alle folkene med denne herre fulde snager, ɔ: svin, drukkenbolt; hånsord til en toldbetjent af dem, som går på spor efter forbudt brændevinsbrænding, Kr. Almuel. V. 54. 151; jfr. spejder; se mødding-, potte-, skorstens-.

snageskilling, no. *snawskeləŋər* flt. (vestj.), penge, som går med ved rejser eller andre lejligheder, og som man i grunden ikke får noget for; se slubberskilling.

snageskive, no. *snawskyw æn* (Agerskov), uordentlig anretning ved bordet; Lyngb. anfører ordet med tilföjelsen: meget sjældent; *hol sn-?*

snagevorn, to. *blyw snawwon* (vestj.), blive fordrukken; slikvorn (Støvr. h.), Mb.; se snagen.

snagibag, no. *snaw oba·q æn* (Jællinge), en, som altid kommer bagefter; jfr. Sgr. V. 108. 41.

snagisæk, no. „rod-i-sæk“, kaldtes i gl. dage toldbetjentene ved byernes porte (Vens.).

snaglet, to. *snawlə* (Lysg., Mds. h., Malt), uordentlig i klæder og person; halvfuld; „no drak di, å drak å drak tit så ijen, te gånske di bløu sku ret snauled“, And. Begr.

snagæde, uo.
snawęð (Malt);
snawær (vestslesv.);
æde som et svin.

snak, no. *snak* (D., vestj., alm.); best. *snakəð* (Lild s.); *snakə* (Vens.); tale, samtale; *kiŋ jæŋ å æ snak* (Bradr.), mælet; *kom o hål snak mæ wås!* (D.); *hål jæŋ ve snak* (D.), holde samtalen med en vedlige; *hań hålt ham wę æ snak* (Agger); *de kom aldriq o æ snak* (D.), aldrig til omtale; *æn ku jo hør ət o æ snak* (vestj.), på samtalen; *han ka nåk ęt fåstǫ snak* (vestj.), ɔ: en befaling, hvad man siger til ham; *a gåw mæ i snak mæ· ham* (Malt), i samtale med; *han æ guwə te o før nåwət i snak* (Lindk.), ɔ: bringe samtaleæmner frem; karlen siger for at lede noget i snak, Kr. VII. 378; *wò dawlə snak* (Silkeborg), vor jævne tale; „æ Kjasholmsmand gjör ett lång snak“, Bl. Bindst., herremanden på K. gör ingen lang snak; *de ær å mi snak* (Lb.), min mening; *fo nåwət få snak o tak* (D.), ɔ: for intet; *snak o tak ka æn fo får ålt hwa æn hør* (vestj.); *ætər hiňə snak lær e jo te æ spǫkəlsər æ kæjhąňə* (Ang.), efter hendes tale lader det jo til, at spøgelser er kejthåndede, Hag. 169; *de ær ænhwæ·r si snak* (vestj.), ɔ: det siger alle; *hans snak pasər ęt* (vestj.), ɔ: hvad han siger er ikke rigtigt; *vi håð ęt möj snak saməl* (vestj.), vi talte ikke meget sammen; *de æ no lòs snak* (Vens.); *usəl snak* el. *skiðən snak* (vestj.), rå, letfærdig tale; *snak ræjn snak* (D.), tale rent ud af posen; drengen sagde stor snak sommetider, Krist. V. 256, ɔ: pralede; *de ær æn ańən snak* (Malt); *æn an snak* (Mellemslesv.), en anden tale; *snak o toba·k æ tisfådryw* (vestj.); *ja, ja, dær æ nuə om snakə* (Vens.), ɔ: folks tale er ikke helt grundløs. — **2)** tom tale; *snak hår vi nåk aw; å snak o prek!* (vestj.); *„snak hò wi nåk å!“ sǫ maj, haj ha skeqə fulc å i slomp i*

ıen i vejret; *do snakər åsə lisom væjstər æn o æn stuð* (Randers); *akər lisom wæjstər æn o æn stuk, en vænər i sønər å nar* (Himmerl.), . 32. 201; *han snakər som æ skiñ hans röw* (D.); el. *som hans röw ət mæ pâtskor* (D.); *som æ boñ å hans træskər* (vestj.); *som æn dær ær ovən i beqə æñər* (D.); *e dræŋ hans röw* (vestj.); *snak ti i æ gaməl kæləŋ hiñə röw* (Andst); *enwâlən o æn hywlbor* (Himmerl.), . 32. 200; *lisom iñmajət ðw æn* (Vor h.), jfr. Sgr. III. 43. 41, alt- en udtryk for tåbelig tale; *di snakət e ræjnət i skræp* (vestj.), ɔ: over- meget og hurtig; *hąj ka snak æn ful* (Vens.), om den snaksomme; ıde: *do hðr ęjən nøt å å snak; k om ən teŋ! å, snak ðlər om de! akə wi ðlər om! „hðl dęj muj!“ ėj, do hðr eñc lė mæ å snak, do ėlər eñc lė mæ å tij!“ — è snaki,* akken (Vens.); — snakke bag- t göres der tit löjer med, f. eks.: *a do ləð ur å tæp nöj öl, så wel spreŋ østən åm å pes i æ gul skol .); a ləð hæn å cððt ən kow i ən nattrėj, te å få tilə kal i to stu , hon wa sotreŋə så nė som trej* (Vens.), spøgende til den som for- r sig; el.: *pas åpå, do falər eñc for arəm å smo bin å nis å muj ywn,* ɔ: . . . *å for arəm å bin nis å muj å ywn ful,* af snavs); jfr. Skattegraveren III. 140. 816 flg., 1. 452, XII. 31. 66, 136. 302, 189. 750, 60 flg., 224. 808 flg., Efterslæt 3. 86, 225. 228. 231. 32, Kr. IX. 170, . 412, SkS. 242. 86; jfr. mellem- möre 2; Nordl. Småpl. 28. 101 flg., öm Sagor 136, Bondeson Hal- a S. 125, Folkl. Journ. I. 62, Mélus. , Urquell V. 177, Ndl. Vlk. VI. 115, ı. XIII. 516 ned.; „nattefolket“ taler ıds, Runa IV. 45. 98; slgn der ıritter, Simr. Vlksb. VII. 461; den ıdte vise, se Sgr. II. 161. 731 flg., 2, VII. 222. 823, Gr. Gl. d. M. I. 185, . 4, Nyerup, Udv. Viser II. 91. 36, ner. 412, SkV. nr. 84, Molboh. 162; ndst. 833, Arwids. III. nr. 53. 55, 474, Ons Volksl. VIII. 171. 226, V. 129, I.² 176, P. Vlk. IX. 173 „Plapperreden“, Bar. Gould Str. Surviv. 206, Amer. Folkl. XIV. 131; se endnu Wh. Vlk. XV. 158 „Die verkehrte Welt“, et billede; ægteparret af hvilke ingen vilde snakke først, se tie; jfr. Aasen snakka, mnt. snacken, Sch. Lübb.; se femten, röv III. 128. 49 b, stiltiende; prate, tale; for-, over-, små-.

snakkebasse, no. *snakbasə æn* (vestj.), person, som snakker meget.

snakkedonner, no. *hå æn snakdonər* (Andst), have en rus, der gör en snaksom.

snakkedram, no. *fo æn snakdram* (Bj. h.), få så meget at drikke, at man bliver snaksom.

snakken, no. *snakən* (D., vestj.), tale, samtale; *„dė blðw e gromə snaki i byj dėj da å fli daw“*, Grb. 98. 43, der blev en farlig snakken i byen den dag og flere dage; *ætər nåwət snakən fram o təbåq o te beqə sijər* (Vejen s.); *så ær ət wal dæ, dæ goə sðən æn snakən om,* Kr. IX. 217 (Sønderl. h.).

snakkenbroder, no. *snakənbror æn* (Andst), person, som snakker meget.

snakkende, tf. *de ær æn gråw snakəñ kwiñfålk i hiñ* (D.); se lang-.

snakker, no. *snakər æn* (vestj.); *snakər* i best. *-i* (Vens.), en som taler meget; se fri-.

snakkesaks, no. *snaksaws æn* (Århus), = snakkebasse, vistnok om kvinder.

-snakket, tf. se af-.

snakketöj, no. *snaktøw* (Agger); *snaktðw* (Søvind); *snakətðw* best. *-tðwə* (Vens.); = rgsm.; *„dær saj et gåt snaktðw ve mæ* (Silkeborg).

snaksom, to. *snaksom* (D., vestj.); *snaksom* (Søvind s., Vens.); = rgsm.

snallegen, no. *snaləkən æn -ər* (Rkb.), gamasche; *snaləkər* flt. (Holmsl.), små underærmer, en slags muffediser.

snaller, no. *snalər de* (Lild, Vens., Agger). — 1) smågran af tört snavs, lyng, halm o. lign. (Lild s.); hvad der bliver tilbage ved kornets rensning (Vens.); dårligt korn med meget ukrudt i (Sall.); brødkrummer og andre små madlevninger, småfisk; *wi hå ek så fo ol, mæn de wa nöj snalər* (Agger); *dær mo ejt kom snalər i bløəð* (Lild), der må ikke komme snavs i blodet. — 2) *æn snalər mæ hans saqər* (Lild s.), skidenfærdig,

uordentlig; også kælende: *dijn betə snalər!* (smsts) men også med betydning af at vedkommende har været urenlig; udygtig person (Sall.); skrøbeligt mske (Vejr.); *è snalər* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.), udygtig person, uordentlig, efterladende, måske også en fordrukken mand; nøler, mest om gamle, der ikke kan udrette noget (Agersk.).

snallerbukse, no. *snalərbòws i* (Vens.), person, som ikke kan blive færdig.

snalleret, to. *snalərə* (Vens.), uordentlig.

snallergris, no. *snalərgrijs [i]* (Vens.), person, som er sen til sit arbejde.

snalleri, no. *snaləri'j de* (Støvr.), affald fra bordet, småstykker af hvadsomhelst; *snaləri'j de* (Agerskov), detingen vej at kunne komme.

snallerpotte, no. *snalərpåt æn* (Agger), = snallergris.

snallerprovst, no. *snalərpròwst i* (Vens.), = snallergris.

snallerröv, no. *snalərröw æn* (Thy), doven, fordrukken person.

snallervorn, to. *snalərwòrn* (Vens.), om personer: som ej kan passse sig selv, noget fordrukken, ligeså Sall.

snallerværk, no. *snalərwærk de* (Vens.), rageri, værdiløse ting, som ligger uordentlig (Vens., Vejr., vestj.), dårligt gods (Sall.); *no yriq betə snalərwærk* (Vens.), noget usel bitte sn-, om små börn, dyr.

snalre, uo. *snalər snalər snalər snalər* (Vens.); ft. tf. *snalərt* (Agger); *sn- mæ ə*, arbejde langsomt og uordentligt; *ka do snåə snalər te o blyw færə?* (Agger); *gọ å snalər tijən hæn* (Vens.).

1. snap, to. bio. *snap* (Vens.), snart, hurtig; *hąj æ snap*, ɔ: snart vendt, hastig betænkt; *hąj komər snap, de snapəst hąj ka; kom snap ijæ'n; di hèñc da dòqtən så snap di kuj* (Vens.); *snap te å ta fat* (Mds. h.).

2. snap, no. *[snap] et* (Ang.), ubestemt betegnelse af en vejlængde; der er et vakkert sn- til! et temmelig langt stykke vej; jfr. snup.

snappe, uo.
snap -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *-əð* (Agger);
snap -ər -ət (Søvind s.);
= rgsm.; *så sǫ æ kat te æ mus: no snapər a dæ!* (vestj.), börneremse; når man måler med snor og den springer af, så målet bliver unöjagtigt siges: *no snapər* el. *stæl ən* (D.); *de ska vi snepəs o snapəs om*, Sgr. IV. 96 (vestj.), ɔ: rykkes, rives om; se snuppe, stjæle; jfr. isl. snapa, gribe til; mnt. snappen, Sch. Lübb.

snappekjæltring, no. *snapkæltrəq* (D.), et kortspil, vist en slags rakker (s. d.); det kort, hvormed der stikkes lægges øverst på bunken opadvendt; kan nogen stikke over, er bunken med dens indhold hans; det gælder at stikke med de höjeste trumfer; den som ingen stik får er *kæltreq*.

-snapper, no. se hav-.

-snappet, tf. se op-.

snappetaer, no. et spilleudtryk, Kr. Börner. 562 (Randers), betydn.?

snaps, no. *snaps æn -ər* (Sønderj.; sjældnere nörrejysk), et lille glas brændevin; barselkonens første drik efter fødslen, J. Saml.[2] III. 99; *drek æn snaps fåmöj* (D.); *a vęð ęt humanə snapsər di bröjt får o følə dæm mælmaðər hen mæ* (vestj.): „Skål samtlige!" sagde Rands degn til sin snaps, der var ingen hjemme uden ham og hunden, Kr. Ordspr. s. 524; en Bommerlunder snaps er god både for sjæl og krop, sts s. 527 (M. Slesv.); se höjhælet; jfr. Dania VI. 1; plt. snapps, 1. bevægelsen: at sluge; 2. glas brændevin, som drikkes ud i en slurk; se ægge-.

snapse, uo. *snaps -ə -ət -ət* (Elst.), drikke snapse (alm.).

snapseglas, no. *snapsglas æn -glås* (D.); = rgsm.; om glas med spids bund siges: *få nèən ka de eñc rom, får uwn ma de eñc kom* (Vens.).

snapsfredag, no. „om vinteren ... holdtes sn- i Ringkøbing', det var første fredag efter Hellig-tre-Konger, da skulde enhver have sit regnskab gjort op. De, der havde fået fisk på borg, folk i Velling, Rindum osv., de skulde nu betale til formanden, der da mødte og krævede ind. Det var ikke noget marked, men der var dog en stor samling af msker, Kr. Holmsl. s. 8, Jyll. I. 49.

snapsmandag, no. *snawsmañda* (Hjörring), mandag efter Helligtrekongers-

dag; vinter i 12 uger fra sn-, Kr. Alm.[2] V. 122. 45; se snapsting, uge.

snapsting, no. *snapsteŋ æn* (Vens.), terminen for pengebetaling, 11. Juni, 11. Decemb.; *we snapsteŋstijər;* i Lild sagdes nok også: *te såmər-snapsteŋ;* „Klim sn-", se Jyll. I. 74, Kr. Almuel. V. 26. 63 flg.; *do ska fo bətåləŋ te sist sn-* (Vor h.), ɔ: aldrig; skovduen siger: „jeg rejser til Viborg Sn-" (Hads h.), Sgr. II. 91. 443; på Snabe bakker ved Viborg mener man at det gamle sn- har været holdt, Krist. VIII. 11; i Jylland kaldte man det første ting, der afholdtes efter julen snapsting; ikke blot hver enkelt jurisdiktion, hver by, hvert herred el. birk havde sit sn-, ligesom der også i Viborg årlig afholdtes et snaps-landsting, jfr. Kr. Anholt s. 97. 236, Krist. Almuel. IV. 35. 88; Viborg sn- blev senere væsentlig en terminstid og et marked af samme art som det dermed omtrent samtidige Kieler Omslag. Ordet udledes af sessio novi anni prima, men usikkert, se Kinchs afh. J. Saml. I. 66; i anledning af de tre evangelier, som falder ind i snapstingstiden (1., 2., 3. söndag efter trinitat.) siges i Vens.: man rejser til sn- med den „rige mand", holder derpå „den store nadvere" og kommer hjem som „det fortabte får", Mb.

snapstingsmarked, no. holdes i januar i Nygård ved Vrejlev (Vens.); også i Viborg; den meste jyske adel og mange almuesfolk indfandt sig ved snapstinget, hvilket foranledigede, at der på samme tid i Viborg holdtes et stort marked, der varede i 14 dage; se Kinchs afh. J. Saml. I. 66; jfr. drikkething.

snapstirsdag, no. *snawstisda* (Bølling h.), tirsdag eft. Helligtrekongersdag.

snar, to. = rgsm.; vistnok sjælden; *de war æn snår hajəl I fæk ğowər* (Agger), en hurtig handel; *han æ snår i æ væñəŋ* (vestj.), ɔ: rask til at røre sig; se snart; jfr. Aasen snar, isl. snarr.

1. snare, uo. *de snårər eṭ* (vestj.), fremskynder ikke arbejdet.

2. snare, no. *snår æn -ər* (D., vestj., Agger); *[snòr æn] -ər* (Vens.); *snar æn -ər* (Sønderj.); *snaə æn snarə* (Sundeved). — 1) lykke på en snor (Fjolde); = rgsm.; *sæṭ æn snår,* også fig.: *sæṭ snårər få fålk* (Lindk.); *haj lo å snuwə sè non snòrər får å fådryw tijən",* Grb. 83. 57, han lå og snoede sig nogle snarer for at fordrive tiden; der er ingen snare, som skærer så hart, som menneskenes falske hjærte, Kr. I. 81. 5; man snoede snarer af hestehår til at fange småfugle med om vinteren (vestslesv.); se snor, snære; fugle-, hare-, løbe-, nokke-, rende-, tyve-, vand-. — 2) = afbinder (D.), (s. d.). — 3) *snarər* flt. (D.), en plante, snerle skedeknæ, polygonum convolvolus L.; jfr. Aasen, isl. snara huk.

3. snare, uo. *snår -ər -ət* (D., vestj.; Elsted). — 1) fange i snare; *snår æn hår, æn gæj, æn fåwl* (Andst); *æ for æ blöwən snårət* (D.), ɔ: indviklet i deres töjr. — 2) gilde væder ved at afsnöre pungen (Elsted); jfr. Aasen, snara; se snære, snöre.

4. snare, no. *snar* el. *snar æn -ər* (Vens.), irettesættelse; *fo, gi æn sn-; dræŋi ær eñc så let nijəswis, do sku ji ham æn gu snar;* se snære.

snareblomme, no. J. T. 65; *[snaər-blom æn]* (Ang.), en plante, gjærde snerle, convolvulus sepium L.

snarhed, no. *snårhijəð æn* (Andst), fart, hast; *ğör ət, mæn de ska vær i æn sn-* (Andst); *de ska go i æn sn-* (Lönb.); han vidste ingen råd til at få bud til manden i en snarhed, Kr. IV. 98; pigen rejste af op til fruen i en snarhed, Kr. VI. 207; han måtte afsted i en snarhed, Kr. VII. 323.

snark, uo. se snorke; **snarre**, uo. no. se snerre.

snarris, no. *snaris æn* (vestj.). — 1) lille, dårlig person, måske vranten; se snorris, snærre. — 2) en dram (Lem); *fo ən lelə sn-* (sts) en rus.

snart, bio. *snår* (D., vestj., Mors, Hell. h.); *snò snòr* el. *snòt* (Vens.); *snårt* (S. Sams); *snòə* el. *snòət* (Søv. s., Røgen); *snar* (Sønderj.); *snår,* comp. *snårə* superl. *snast* (D.); *snår -ər -əst* (Agger); *snòrər snòrəst* (Vens.); *snòə snòrə snòrəst* (Søvind s.); *snar snarər snarəst* (Agersk.). — 1) om kort tid, *æ ska kom så snaə som mulə* (Åbenrå); *løð så snòr som do kaj; haj komər snòt* (Vens.); *hu snår gor do dærhæ'n?* (Agger). — 2) næsten; *æ kañ snar iḷ få ət a* (Agersk.); *de æ snår glæmt, a ka snår eṭ kom far æ klåk syw* (D.); *hañ weð snår ek hwa æŋ hañ wel ha wej ə jowr* (Agger), om

den overgivne; *de æ snarər æt føl som æn hæst* (Agerskov); *a wè ə snòr eñc* (Vens.). — **3)** nu og da; *snår æ han ud o snår æ han iñ* (D.); se snar.

snask (?) to. *snask (?)* (Vens.). — **1)** som slutter tæt til kroppen, om klæder; se snæsk. — **2)** no. *snask i* (Vens.), et skældsord, måske nærmest Pernittengryn.

snaske, uo. *snask -ər -ət* (vestj., Lysg. h.), æde som et svin, *snask i· sæ* (vestj.); jfr. sv. snaska uo., snask no. sukkergodt; mnt. snascheri no. Sch. Lübb. „näscherei".

snasket, to. *snaskə* (Malt); *sn- væjr*, regnfuldt vejr; *de lòwtər så sn-*, hvor der har været slagtet eller af forgemte madvarer; en remse om slagtningen af en kylling el. höne begynder: „goddag, jeg synes, det lugter så snasket (eller fimset) herinde ved jer idag", se Sgr. XI. 115. 228; jfr. slagte.

snaski, no. *snaski æn* (Agger); *snåsk* best. *snåski* (Vens.), skældsord; lurvet person.

snaskvåd, to. *snaskwuəð* (Andst), pjaskvåd.

snat, no. se snot.

snatteri, no. *[snatəri]* (Mellemslesv.), Kok, arbejde, hvorved man tilsøler sig; alt som ikke duer.

snatte, to. se snottet; **snav**, uo. se snage.

snav, to. *[snaf?]* Mb. flink, rask, hurtig (Sundeved), efter Duus; „vær nu snav", „gör det snavt" (Åbenrå); jfr. sv. snabb.

snavbrand, no. se snagebrand; **snavle**, to. se snaglet.

1. snavs, no. *snaws de* (D., Fjolde, Søvind s.); = rgsm.; sædvanlig bruges skidt (s. s.); kun om kartoffelskind og andet bordaffald (Agger); jfr. snevs.

2. snavs, to. *snaws* (D., vestj.); *a æ snaws, de æ sn- mæ mæ* (D.), jeg er syg, det er dårligt med mig, vist alm.; *de kòm han snaws fræ* (Søvind s.), det kom han fra på en uhæderlig måde; *de æ sn-, æ ka ek velkən* (hverken) *de jæn ælər añt* (vestslesv.), det er dårligt, fortrædeligt, kedsommeligt.

snavsagtig, bio. *de vel gọ dæ snawsajtə* (Silkeborg), det vil gå dig dårligt.

snavset, to. *snawsə* (D., Malt, Sundeved), skiden, tilsølet; om vejret; *de æ så möj æn sn- høbjærənsvæjr!* (D.), regnfuldt, uroligt.

snavsmandag, **-tirsdag**, se snaps-.

snav-ær, uo. se snag-æde.

1. sne, no. *snę de* (D., Andst, Malt, Kolding, Sønderj.); *snę* best. *snęə* el. *snej* best. *snejə* (Vens., yngre); *snę* best. *snęi* el. *sneji* (Vens., ældre); *snę* best. *-ət* (Ry s.); *snę* (Tranebjærg); *snèj* (N. Sams); *snèj* best. *-ət* (Vor, Hads); *snę* best. *snèjən* (Støvr.); *snę* best. *snęəñ, de snę* (Tved); *snę* (Årgab); *snø* (Lyngvig, Holmsl.); *snę* (Thisted); *snø* (Ørum v. Vestervig?), Kr. Alm.[2] VI. 264. 74; *snø de* (Lönb., Vejr., Thy, Mors (glds), Agger, N. Sall., Himmerland); best. *snøən* (Havbro s.); *snøj* (Hell. h.); *sniə æn* (Fjolde); = rgsm.; *æ snø klampər* (Lem.); *hwar æ de snø, dær fiļ ifywr?* (Mors); *dæñ snę å de wañ som fålt ifjor, de æ låñt hæn* (vestsl.); *slås i snę, kòst i snę* (Vens.); *kòst snèj* (Søvind s.); *å skövl sne* (Sundeved); *„såmtir haŋ haj i de jèn hambræt å slèbt de oñc bin i snèji"*, Grb. 9. 47, sommetider hang han i den ene knæhase og slæbte det andet ben i sneen; *de wi fjælər i æ snø, de feñər wi i æ tø* (Mors); „sneen blostrer i hundedagene" (Tåning), jfr. Kr. Alm.[2] I. 85. 03; når der kommer mange små hvide skyer på himlen, bringer vinteren megen sne; jfr. P. Volksk. IV. 64. 5, V. 105. 5, Tr. pop. XII. 512; se snehat; *dæñ snø dær komər fræ Riv* (Ribe) *blywər bətaļ ijæ·n fræ Niv* (Nibe) (vestj.), ɔ: sne med søndenvejr afløses af sne med nordenvejr, Kr. VI. 272. 186; jfr. skovmand, havmand 3; *„April snø, de leqər smör o wå brø, o ær et o bətål mæ guļ så rø"*, jfr. Kr. IV. 370. 265; *„Maj snø gir smör o æ brø"*, Kr. Alm.[2] I. 84. 86; Advent sne vil gjærne have påsken at se, Kr. IX. 21. 191; når sneen bliver grå, får vi tø, Kr. IV. 368. 229; vasker man hænderne i den første sne, bliver man det år beskyttet mod frost i dem, J. K. 373. 1165; sneen siger:

alle Hælqəns då må I mæ veñt,
Måtəns meñt (s. d.) *glæmər a eñt,*
blywər a så før, a ka kryv ve æn staw
så ska a kom o Sant Kårən heñə daw
(25. Novbr.);

koṃər a eḷ fa̱r,
så skal a kom̱ o yw̱lmå̱n o leq få
jær da̱r (vestj.);

Kr. IV. 372. 287, se vinter; løber man med bare fødder 3 gange om hus i første sne, får man ej frost, Kr. Sagn IV. 621. 70; varsler af sne, Kr. Alm.² I. 58; falder første sne i åbent vand, bliver mange piger lokkede, sts III.² 101. 82. 83; s- ved trolddom, Faye 229 øv., Kennedy 324; hvid som s-, rød som blod, se III. 116. 37 b, Hertz Parz. 509; alm. om sne, Amins. VIII. 114, Weinh. Volksk. I. 73, II. 192; gåde om sneen og solen:

der kom en fugl fjerløs,
satte sig på vort havedige fodløs,
så kom jomfru mundløs,
og åd ham tandløs,
og sank ham halsløs (Vens.);

eller:

en fugl kom flyvende fjerløs,
og sætter sig i træet bladløs,
en gammel mand kommer gående benløs,
og æder fuglen mundløs (vestj.);

eller:

dær kaṃ æn fòw̱l ujən veŋə,
å sat sæ i et træ̣ ujən blò̱,
så kam dær æn hǫq ujən veŋə,
å tòw̱ ən (Tåning);

denne gåde er særdeles udbredt og findes i noget forskellige former over hele landet, se Sgr. I. 30. 101. 47. 202, VI. 21. 272, IX. 15. 49. 45. 170. 190. 581. 594, Gr. Gl. d. M. I. 237. 36, J. K. 250. 50; jfr. Wigström I. 290. 42, Wärend nr. 77, N. Vadsbo nr. 23, Z. f. M. III. 351. 79 (svensk), Antiqu. Tidsskr. 1849–51 s. 315. 1, Z. f. Myth. III. 129 (Færøerne), Islenzkar Gátur (1887) nr. 279–80; henvisning til en stor litteratur om denne gåde findes Wossidlo nr. 99 med henv., Mélus. III. 83, V. 205, IX. 24, se fremdeles Z. f. M. II. 434, III. 18, Mhoff 504, Meyer Vlk. 333, Ehlers Räthselb. s. 11. 55, Wegener, Lieder nr. 375, Simrock, Räthselb. s. 12, Joos, Raadzels nr. 293; en latinsk opskrift er alt fra 10de årh., se Zingerle, das deutsche Kinderlied im Mittelalter s. 64; endnu kan jævnføres Urquell I. 132. 5; se Mones Anzeiger 1838 p. 40; en beslægtet gåde lyder: „der sad en lille fugl på min faders hus, armløs, barmløs, blodløs, hovedløs“, Sgr. IX. 138. 445; *hwa̱ æ de, dær græḍər, såsnå̱r de sijər æ suw̱əl?* (vestj.); *var æ de, dær lekər u̱r å kikər iǹ ar åḷ ga̱f?* (Valsb.); se Fb. Fr. H. 148. 65; ... *dæ flyə roǹ om æ huəs å leə oḷə ga̱f op?* (Agterup); hvad er hvidere end en svane? Sgr. VI. 48. 434; se visen Sgr. II. 97. 4. 155. 3; jfr. gåderne i Svend Vonveds visen, Gr. DgF. nr. 18, Rochholz, Kinderlied s. 275. 598 (latinsk); jfr. Aasen snjo, isl. snjór hak., sv. snö; htsk schnee, mnt. sne, Sch. Lübb.; kave-, lamme-, mygge-, spor-, tø-.

2. sne, uo.

snẹ -r snæj snæj (D., Andst);
snẹ -r sne̱i snẹə el. *snèj -ər snejə snejə* (Vens.);
snèj -ə snèjət snèjət (Søv. s., Hads h.); ft. *snèjt*, tf. *snèjt* (Elsted);
snẹ -r snèjət snèjət (Støvr.);
sneə sneə snèj snèj (Sundev.);
snǫ -r snaj snæjəð (Hmr.);
snǫ -r snǫə snǫə (Havbro s.):
snǫ -r snöj snöj (Thy);

= rgsm.; også fig.: man skal blive ved at ilde i ovnen med lyng, „til gnisterne sner“, både fra oven og fra neden i ovnen (Randers egn); når solen skinner og det sner, har fandens oldemoder sit lærred til bleg, J. K. 415. 1387 (Fyn); jfr. Mhoff 583. 601; se regne III. 32. 39 b; billedlige udtryk for: det sner er, „de hvide bier sværmer“ (M. Slesv.); jfr. P. Volksk. III. 64; *no koṃər æ soṃərfåw̱l* (D.); herhen hører måske udtrykket om konerne, der „gör vejr“ (s. d.), at de „ryster blår“, når det sner, se Fb. Bondeliv s. 256 (Sejerø), Jyll. I. 14: „den hvide gås ruger“, Kr. Alm.² I. 33. 158; jfr. Wigstr. I. 127; „Måest muer røster hende skinkel“, ɔ: Marts moder ryster sin skindkjole, Kr. Alm.² I. 81. 36, man rystede lopper af de lådne skørter i marts; beslægtede udtryk: „möllepojkarne är ute å åka“, eller „slåss, så dammet ryker om dem“, Cav Saml. I. 249; „nu slås møller og bager“, „her er mange Oplændinger ude idag“, „her snör skindblejer“, se Storak. Saml. 160; jfr. Knoop Pm. 181. 240; „fru Holle ryster sin seng“, el. „fjerene flyver“, se Gr. Myth.² 246. 607. 1042 ned. 1212, Sagen I. 6, K. M. nr. 24; jfr. Mhoff Vlkm. 15, Busch. Volksglaube 249 flg., Strackerjan II. 64. 336, Hertz S. 44, Urquell VI. 90 ned., I.²

snar̥ -ər -ə snar̥ə (Vens.);
snar̥i -ər -ət (syd for Randers);
[snœr -ər -ət] (Holstebro). —
1) = rgsm.; om hundens lyd, også fig.: *snar̥i a' jœn̥* (Randers); *hañ gor al̥stæjər o sner̥ər o gnawər* (Agger); „hie snaret di a hwæranne", Jyd. I. 11.1; *hqj snar̥ə no̜ æ mæ* (Vens.), både om hund og msker. — 2) om gryden på ilden: småkoge så maden brændes el. svinder; *æ gryð hå stañən o sner̥ət liq sin mæja* (Andst); *sner̥əs sner̥es sner̥əsət* (Agersk.); jfr. plt. snirren, Schütze, „ein feines gerassel machen, schnüren, zu schnell braten".

2. snerre, no. — 1) i et byrim fra Ribe egnen: *Tåŋ snær̥ər,* Sgr. I. 15, Tange er en landsby, se tunge; betydning? mulig: som snærrer ad folk. — 2) *få æn snar̥* (Vens.), en irettesættelse.

snerre-ende, no. i udtrykket: *å wæ̜j snar̥æ̜j te* (Vens.), ɔ: vende det lådne ud.

snerreker, no. se snedker.

snes, no. *snejs* el. *sne̜s æn* best. *-ən* flt. *snejs* (Vens.); flt. *sne̜s* (D., vestjysk, alm.); *sne̜əs æn sne̜s* (Søvind s.); *[sniəs] æn sni̜əs* (Angel); et antal af 20; *di sne̜sə gòŋ* (Søvind), alm. udtr. for: mangfoldige gange; den gammeldags måde at tælle på skete efter snese: fiskerne (ved Sallingsund) tæller endnu (1880) efter snese, ligesom i gammel tid, og det lyder löjerligt for hvem der ikke er vant til at høre det. Når man er kommen til 29, siges fremdeles, og noget syngende: „tiåtyw,ølleåtyw, tølåtyw, trettenåtyw, ... nittenåtyw, fyrrityw"; (jfr. tælling efter snese, Cavall. Wärend II. 148); og når man er kommen til 49, siges: „tiåfyrri, ølleåfyrri, tølåfyrri .... nittenåfyrri, tresindstyw". Og ligeså i 4de snes, J. Saml. VIII. 176; i Salling er der 18 og 20 (38) kirkesogne efter Fur- og Vænøboers regning, dér tælles efter snese, se Kr. Alm. V. 251. 50; hertil svarer den alm. måde, hvorpå de gamle regner deres alder: *han ær i æ trir̥ə, æ fjœr sne̜s; sæjs år øwər di fi̜r sne̜s* (Agersk.); „da wanted mi fåer knap å nap fiir oer i trej snees", Blich. Bindst., ɔ: var 56; *han ær i dæñ fja̱ sne̜əs* (Søv. s.), ɔ: er fyldt 60; ligeså om alderen; *æn hal̥ sne̜s, æn sne̜s, tic øwər æn sne̜s; dæ ræstə tic i tow snejs* (Vens.); *æ æ sæjs* *oər te di fi̜ sni̜əs* (Ang.), = 86 å[r] ... *ær æ sne̜s ful̥* (Malt), nu er sage[n] ... *han tæl törə mæ netən i æ sne̜s* (Br...) *„de vår æn añən sne̜s!" so̱i han* ... *da ha̱i han kons atən* (N. Slesv.), ... *wår æn añən sne̜s!" så han æ* ... *da wår ət dæñ sa̱m* (Andst), alm. ... for: det er en anden sag, ålene t... snese; jfr. Sgr. III. 44. 61: se va[r] ... Sgr. II. 233. 850, III. 44. 161, XI. 12... når noget i Vestjyll. sælges i sn[es] ... giver man aldrig det bestemte 20, ... altid et tillæg: en snes fisk var al... stykker + én el. flere „talfisk", ... når der solgtes æg; „lille snes" e[l.] ... Vejlby snes" er fiskerudtryk for 19 ... ker (Risgd. Bredn.), Kr. Alm. V. ... træskohandelen regnes 24 par „t... ger" for én snes; til én snes ... regnes 2 reb ordinære (store og ... træsko; 32 reb er et læs; af n... træsko går 15 par på snes, af bör[ne-] sko 30, Rom, Husfl. 290; ved ... handelen særlig beregning med f... til 60 stykker til snesen, Kr. Alm. ... jfr. Amer. Folkl. XI. 75; i ævent. h... gammel mand syv snese og syv s... Gr. Æv. I. 124; jfr. Aasen snejs, ... spids nagle; snes, „vel egentlig e[n] ... som er ophængt på en kvist el. st... Dyrlund, Aarb. f. nord. Oldk. 1885 s... mnt. snese, Sch. Lübb., kvist, snor, ... på noget er ophængt; i Jylland bl... lene 50—90 allerede i det 13d... betegnede efter snese, og der e[r] ... sandsynlighed for, at disse tal er ... førte fra Jylland til det øvrige Da[nmark] ... se Dr. Nielsen, Tingsvidner s. XX... se tal, firesnese.

snese, uo. i udtr.: *snes piñ* ... (Rkb.), kappes med en, om hve[m der] først kan strikke en snes pinde ... *tæjər* (vestj.), kappes om at karte ... af uldtröjer; „snese" i bindestue ... Almuel. III. 103. 365: afmåle snese ... af strikkegarnet.

snesetal, no. *sne̜stal* (Lindk., A... *snejstal* (Vens.); i sn-, i snese el. ... mængde; handelsudtryk: i sn- ... pottetöjet; de störste potter, so[m] ... holde en skæppe korn godt og ve[l] ... kes 2 og 2 sammen i hinander ... pakke; 24 pakker = 48 stykke[r] ... snesetal; af lidt mindre potter tæl...

Kr. I. 42. 25. 237. 12, jfr. skib III. 242. 38 b; se Aasen, isl. snekkja huk.; guld-.

sneklokke, no. J. T. 94. 305; en plante, galanthus nivalis L. Ang. (Vedsted v. Haderslev), kaldes sneblomme (Øst. Linnet).

sneknog, no. *sneknåq æn* (D., Andst), = snefog.

snekok, no. *snekåk æn -kåk* (Ribe, vestj.); *snøkåk* (Sjørup v. Sparkjær), en fugl, sneverlingen, emberiza nivalis.

snekonge, no. *snekoŋ æn* (D.), spøgende navn til snefogeden.

snekule, no. *snökul æn* (Havbro s.); *snekul æn -kulər* (D.), snebyge.

snel, to. *snæl* (D., vestslesv., Agerskov; Bradr.), flink, elskværdig, om person; kön, passelig, god, om alt muligt; *do æ da æn snælə dræŋ; de ær æn sn-mań, sn- vær, snæl klæjər;* jfr. Aasen snjell, isl. snjallr, dygtig, klog; snild.

snelle, no. *æ snel* (D.), på en rem er låsen, hvorigennem remmen trækkes efter at tornen i spændet er sat i dens hul.

snellek, no. se snillek.

snelæg, no. *snelæq è* (Vens.); = rgsm.

snemand, no. *snemąj i* flt. *-mæjər* (Vens.); *snömań æn* (Agger); = rgsm.

sne-mol, no. *snemål æn -ə* (Sundeved), snebyge.

snep, uo. se snibbe.

sneplov, no. *sneplåw* (Hmr.); = rgsm.; nyt ord.

snepoltj, no. se snebold.

sneppe, no. *snep æn -ər* (Agger); *snæp æn -ə* (Søvind, Tåning); *snæəp æn snæpər* (Agerskov); = rgsm., en fugl, scolopax; har været mske, se Amins. VII. 96, Magyar T. 359; jfr. bekkasin, horsegjøg, skronnehors, tinksmed; slgn htsk schnepfe, mnt. snippe, Sch. Lübb.; eng. snipe; se skov-.

snerle, no. J. T. 64. 65. 294, en plante, convolvulus arvensis L. (Sundeved, Als).

-snerp, no. må betyde: knaphed, trange kår, se ruttengilde; hærpen-.

1. **snerpe**, uo.
snærp -ər -ət (D., vestj.);
snærp -ə -ət (Søvind s.);
snærp -ər -ə -ə (Vens.);
snerp -ər -əð (Agger);
= rgsm.; *hań ka så skön snerp hans moń samøl* (Agger), ɔ: så mærkværdig snerpe munden sammen; *snærp te'* (vestj.); *snærp å æ moń, snærp æ påŋ te'* (vestslesv.); også om en sammensnærpende smag; jfr. snorpen; se Aasen, snerpa.

2. **snerpe**, no. *snærp æn* (vestj.); *snærp æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.). — 1) rynke el. læg på töj (Vens.). — 2) snærpet kvinde (alm.). — 3) *„hąj wæst nåk, de byj hjæt Snèrp, mèn eńc hwa de snèrpə hèn“*, el. *„hwa snèrpən war hèn“*, Grb. 231. 46; „de siger nok, at byen hedder Snerpe, men de ved ikke, hvor den snerper hen, men det ved jeg, for den snerper sammen om mig!“ sagde en mand i Snærpe (Råsted s.), en by, der har meget ufrugtbare marker, se Kr. VI. 322. 80; i en stedremse: „Stavstrup snerpe“, Sgr. V. 25. 51 (Hjelmsl. h.); jfr. Aasen, snerpa huk., djærv, hastmodig person.

snerpehølle, no. *snærphøl æn* (Valsb.), en slags kyse, der kan strammes om ansigtet ved et bånd i en løbegang; de gamle koners hovedtöj (Sundeved); se Fb. Fr. H. s. 61; jfr. plt. snirrkappe, Schütze; minken kappe.

snerpekande, no. kneben person, se jul II. 50. 16 b.

snerpekyse, no. *snærpkys æn* (D., vestslesv.), kyse, der snerpes sammen med en løbegang for ansigtet, til vinterbrug.

snerpen, to. *snærpən* (Vens.), sammensnöret, snæver; se snorpen.

snerpen snibe, se snibe; jfr. Sgr. IV. 96. 269.

snerperöv, no. *snærpröw æn* (Andst), snerpet person.

snerpet, to. *snærpət* (D., vestjysk, Andst); = rgsm.

snerpeøl, no. *snærpøl æn* (Malt), en rem, hvormed noget snerpes sammen, rem i en løbegang; læderremmen, de gamle holdt bukserne oppe med i stedet for seler (Malt); dermed drog hun en snerpeøl af bjet (se 4. bede) læder for lommen og trak rigtig tæt til for æblet, Kr. V. 281.

snerp-i-tut, no. *snærpən-* el. *snærpi-tu't* (D.), i tlm. som: *de æ nåk sn-!* det er knebenhed, armod; se ruttengilde.

1. **snerre**, uo.
sner el. *snerə, -r -t snerət* (Andst; Agger, Agersk.);
snærə (Sundeved);

mæ sno mį do ka snow ðæ (Mors); 3) fig.: slippe bort fra noget; *sno si fræ æ* (D.); jfr. Aasen snu, isl. snùa.

2. sno, no. *snow æn -ər* (Agger). — 1) skub, drejning; „Visti ga hans näggel et snow“, Blich. Bindst., V. gav sit nögle et skub. — 2) garnnögle, som er vundet på vindepind; *ka do weṅ æn snow? de ska weṅəs i snow* (Agger). — 3) ten (?) som snor rebets „totter“, Kr. Alm. III. 108.

snobe, uo. *go å snob æta* (Røgen), gå og snuse efter; „snove“, vente med kedsommelighed og utålmodighed, eft. Mb. (Ribe); jfr. Rietz snopa, vente med længsel.

snod, no. sans, samling; *han blåw så rèj, så snòjət de næjstən fålọi ham* (Silkeb.); *dær ær it snọi ve ham* (sts); *han æ ət snòj* (Lisbj.T.), indskrænket person; jfr. Aasen, snod, fyrighed, mod; snu, no.

snodde, no. *snòj æn -ər* (Mds h.), et ukvemsord: vildt kvindfolk?

snodden, to. *snòjən* el. *snöjən* (D., Malt); måske også *snöjl* (D.), glat, kortklippet, uden hår; *slọ æn snöjən skar* (Plougstr.), hugge et glat skår; *så snòjən som æn mus* (D.); i gåden: *låjən sọ åp te snòjən o tæṅt: gi snòjən wår i mæ* (Vejle): lådden (katten) så op til glat (pølsen) og tænkte: gid glat var i mig! jfr. Aasen snoden.

snoddet, to. i udtryk som: *æn snòjə tøs* (Mds h.), betyder sagtens: vild, uregerlig.

snode, uo. *de snọət* el. *snòjət han it* (Silkeb.), det sansede han ikke; *do kan eŋənteŋ snọi* (Røgen), intet sanse og samle.

snodehoved, no. *snọihọəj et* (Røgen), sanseløst mske; se snod.

-snoet, tf. se sno; nokke-.

snof, no. se snog.

snog, no. *snọq æn snọq* (Andst, Søvind s.); hak. best. *snọqi* (Vens.); *snoək æn snọk* (Sundev.); flt. *snøkər* (Valsb.); *snọv æn snọv* (D., Lyne s., Lindk.); *snọf æn snọf* (vestsl., Sem); *snoəf æn snofər* (Bradr.); = rgsm.; coluber natrix; „Per Snog“, Kr. Alm.[2] V. 38. 109, øgenavn; *æ kaəl tåw ham æ sil åp a æ fek, å så vår ə to stọr snøkər*, J. M. 62, karlen tog ham sildene op af lommen og så var det to store snoge; forestillingen er hos almuen, at snogens bid er så overmåde farligt (Ribe); dens bid er farligere end hugormens, den har en ligkiste i panden, Sgr. VIII. 107. 457, Kr. Sagn II. 206. 110. 211. 134. 146; på ryg, Wigstr. FS. 27. 109; — snogen kryber i msker, som sover ude og yngler i dem, se Kr. VIII. 330. 562-63, Møller, Bornh. 45; jfr. M'Conglinne's Vision, Jacobs, More Celtic Tales 67, ligeså hugorme, se I. 666. 38 a; gör mske sövnigt, for at kunne krybe i ham, Gasl. 46; jfr. Wigstr. II. 329 flg., Sm. Medd. II. 49, Nyland IV. 102, Folkl. III. 483, X. 251 (Irl.), Monnier 193, Tr. pop. IX. 335. 46 (Mentona), Amer. Folkl. VII. 30 (Aino), slgn Mélus. II. 443, tudse; Folkl. V. 186, Amer. Folkl. IX. 146, V. 123, øgle (Irl.), se sove; — sn- ruger æg af gærdesmutter, Sgr. VIII. 154. 646; snogene lægger æg, skruptudserne ruger dem ud; snogenes unger er milde, hugormenes derimod arrige, Sgr. VIII. 107. 459, Kr. Sagn II. 211. 136; snoge forfølger en karl, der har fornærmet dem, Kr. III. 219. 310; jfr. Gasl. 43, Folkev. XI. 378. 32, Sm. Medd. II. 54, Amins. VIII. 106; den kan tage halen i munden og løbe stærkere end en hest, Kr. IV. 361. 152, III. 82. 116; jfr. Sande I. 66; — snog med manke, Kr. Sagn II. 211. 140. 150, Gr. Gl. d. M. II. 113; snog henter en sprængrod, Sgr. II. 112 (Als), se hugorm I. 665. 20; — stykkerne af overhugget snog dør ikke för solnedgang (s. d.), se Sgr. VIII. 107. 458, Krist. Sagn II. 210. 124. 25, Almuel.[2] I. 139. 80 (Sundeved); jfr. Nyland IV. 104, P. Volksk. V. 95. 37, Suffolk Folkl. 134, Amer. Folkl. V. 181, Ch. Notes 13. 88. 223; om hoved og hale ej knuses, kan der blæses liv i den, Gasl. 43; — brændevin, som sn- har løbet sig tildøde i, indgives dranker, Thiele Overtro nr. 555, se ål; — en sn- kan bindes og løses ved besværgelser, Thiele Overtro nr. 525, Krist. Sagn II. 212. 147, VI. 347. 963-69, VII. 205. 88; ond ånd i snogeskikkelse, Gr. Gl. d. M. II. 102, Sgr. IV. 177. 539; — sn-, slynget om træets rod, hindrer det i at bære frugt, Gr. Gl. d. M. I. 165; — snoge bor i senge, (III. 186. 9 b), Krist. Alm. III. 40. 114 flg., III.[2] 19. 61, 188; — snogen er hjemmets gode ånd og må derfor ej jages bort el. göres fortræd, Kr. Alm. III. 41. 119, Sagn II. 211. 142; — den bringer lykke, Krist. Sagn III. 210. 133; jfr. Folkev. XI.

pakker til 1 sn-, af endnu mindre 30—32 pakker; af „drontlinger" går der 3 til 1 tal, 60 = 1 sn-; se flakning, halebånde, pandesæt(te); snes, tal; Sehest. Jydepotteindustr. s. 14.

snesevis, no. *snęswijs* (Agger, vestj.); *snejswics* (Vens.); *snęsəvis* (Søvind); = rgsm.; *i sn-*, om handelsvarer.

sneskav, no. *[snöskaw]* (vestj.), sne, som sætter sig fast i klæderne; jfr. skave.

snetråd, no. *snetrå æn* best. *-ən* (Vens.), spor i sneen at træde i.

sneugle, no. en ugleart, se Sgr. III. 55. 857 (vestj.).

snev, no. uo. se snib, snibbe.

snevejr, no. *snevæjr* (Andst, D.); *snöwæjlə* (Agger); *snewer è* best. *-ə* (Vens.); *snevæə et* (Sundeved); = rgsm.

sneven, no. ed; *snævən* el. *snæjvən a mæ* (Tåning); *snęvən* (Mors); *snèjmən talə mæ* (Himmerl.); *snęvən* el. *-s*, *snèjmən* el. *-s; de vęi a snęvən* el. *snęmə it* (Søvind); „Sneffen ta mæ", Kr. Alm.[2] VI. 264. 71; *æn snęvəns tøs* (Hors.), en pokkers tøs; mulig kunde ordet være „snive", den bekendte farlige sygdom, i så fald bliver udtr. sidestykke til pokker, føring, spedalsk.

snevle, **snevling**, no. se snæble.

snevs, begyndelse til en tælleremse: *snews snaws mælmaðdaws*, se Fb. Bondeliv 323, Kr. Börner. 342. 48.

snevt, uo. se snøfte.

snevver, no. 1) *snevər æn* (D.), en rus; se 2. nevver. — 2) *æn snevər*, ring under møtrik, „skive" (Lem).

sni, no. se snide; to. se sned; uo. se snyde.

snib, no. *sneb æn* (Mors); *snev æn* (Vejr.), irettesættelse.

snibbe, uo.

snev -ər -ət snevət (D.; Sall.);
snęv -ər snęv snevən el.
snev -ər snęv snevən (Andst); måske også nf. nt. *sniv -ər;*
snev nt. ft. tf. *snevər* (Vejr.);
sneb -ər -ə snebə (Vens.); ft. tf. *snebəð* (Lild s.);
snèv -ə -ət -ət (Lisbj.T.);
snep -ər -əð (Agger);
snep -ər -ət (Bradr.);
snøf el. *snøp, -ər -ət* (Agersk.);
snøp -ər -ət -ət (Valsb.). —

1) afskære vildtvoksende grene, afstudse (Agger, Vejr.), pudse et lys; *snep æ lyəs* (Bradr.); *snøp æ lyəs uə* (Valsb.), sluk lyset; *snøp* el. *snøf æ lys* (N. Slesv.); *snep æ lys* (Lindk.); jfr. 1. brande; *snep æ kyjər djær halər* (Lindkn.). — 2) irettesætte med hvasse ord, om mennesker og dyr; *han blöw snøfət* (N. Slesv.), blev bidt af; *kań do ejt sneb dæń niəswis knèjt?* (Lild s.); „den flow' flöw op å snipped' å snær'". Kr. SkV. s. 65. 10; *de kå nåk vær, han blöw snevət* (D., Malt); „*hąj snebə dèm, hąj traf i skòwi*", Grb. 21. 1, straffede; *ka do et snev di huń, æn søqər få nær!* (D.), kan du ikke irettesætte din hund, den søger (gør) for nær; *a æ lijə å å ha dæj hųj, får hąj wel eńc læ sæ sneb* (Vens.), jeg er ked af at have den hund, for han vil ikke lade sig ave; ligeså: *ka do et snev dæń huń!* (Andst); *snep æ huəń* (Bradr.); *snøf æ huń* (Agersk.); jfr. Aasen, isl. snubba, tiltale hårdt; eng. sneap, snib; Rietz s. 643 snippa; i Valsb. fandtes også betydningen snuse: *æ huəń snøpət omkręŋ ve æ bosk;* plt. snuppen, se Weig. under schnupfen, snuse.

snibdug, no. *snøpduk æn* (Valsb.), lommetörklæde.

1. snibe, uo. — 1) *no ska dær snivəs* (Mds., Lysg. h.), spares, knibes. — 2) *sniv -ə -t snivt* (Lisbj.T.), længes, vente; lure på, stå og vente på (Støvr. h.), Mb. — 3) *snijb -ər* el. *snibər, sneb snèbə* (Vens.), småsove; *hąj sejər å snibər we kakəl* (Vens.).

2. snibe, no. (?) en börneleg: A. tager B. ved næsen og siger: *sniv!* (D.), el. *harpəsniv* (vestj.), el. *hur bowər nivən?* (Lb.); B.: *syńən Riv!* A.: *hwa ğör han dær?* B.: *æn kål æk* (et kuld æg); A.: *huma'nə i æ kål?* B.: *firotyw!* A.: *hwoda'n wå di?* B.: *swot o hwið!* A.: *hwafårnåwər vel do hælst ha, dæm swot ælər di hwið?* siger barnet: de sorte, klemmes det i næsen, til det skriger; svarer det: de hvide! er det fri (D.); hos Thiele III.[1] 147: hvor bor viben? — I Østen Snibe! — hvad gör hun der? osv., se Sgr. IV. 96. 269, V. 127. 727, Kr. Börner. 163. 2. 472. 42. 43; nípuleikur, Arnas. Isl. Gátur II. 177; jfr. Nordl. Barn. 113, Lidmål 27, Amins. VII. 107, Urquell. V. 276, Wiegenl. (Bremen) 32, Wegener, Lieder 32. 107, Böhme KL. 44. 164.

snibsaks, no. *snepsaws æn -saws* (Bradr.); *snøpsaws* (Valsb.), lysesaks.

1. **snide**, uo. vistnok kun i enkelte arbejdsudtryk; *snij* (Thy), skære gænger i skruer; *snij æ stijən* (D.), skære de skarpe rande af soltörrede sten; mnt. sniden, Sch. Lübb.; også no. se blad-, klup-.

2. **snide**, no. *snirə* flt. (Tåning), skruegænger (gevinder).

snidetöj, no. *snijtöj de* (D.), skrueklup med tilbehør.

sniffel, no. se snövl.

snige, uo.
sniq snigər sneq sneqən (Andst, D.);
snijq -ər snæq snæqən (Agger); ft. *sneq* tf. *snèqən* (Lild s.);
snik snikə sneək snekən (Sundeved, Bradr.);
= rgsm.; *han snæq sæ eñ uðən o bətål* (Agger); jfr. Aasen, isl. snikja.

snigløbe, uo. *sniqløv jæŋ* (Malt), genskyde, snedløbe.

snik-om-snak, udrbso. *đ, snik-omsnak!* (Sundeved); el. „*a hår et sdmaŋə pəŋ*"; — „*đ, snik om æn snak*" (vestj.), ɔ: å snak! give dem snik for en snak, Kr. Alm. II. 54 øv., afspise med tomme ord; *đ, sneksnak* (Vens.); se Weig. schnikschnak; se i.

snil, no. se snegl.

snild, to. — 1) *sneḷ* (Agger); *sniḷ -ḷ* (D., vestj.), klog, dygtig til at bruge sine hænder; *de kam do sə möj sneḷ fræ; han bor sæ sneḷ aj dæñ gåŋ* (Agger); iron.: *haj hò di sneḷdə* (rigsmål's form ellers: *sneḷ*) *gawər, dær hèjiər ham òḷər* (Vens.), ɔ: han er kejtet. — 2) *sneḷ -ḷ* (Vens., Agger), smuk af ansigt og klæder; *de ær æn sneḷ piq* (Agger); *de ær æn sniḷ ku* (D.), en kön ko; herhen kan mulig føres: *no lægə a mæ i mi sæŋ sneḷ, gu læ mæ åla å mi sæŋ treḷ,* Kr. VIII. 399. 740, nu lægger jeg mig i min snilde (rare) seng; herhen hører vel også *[sniḷ]* flt. *sniḷ* (vestslesv.) og *sniḷ* (Lyngby har *sniḏ*) (Bradr.), glat, fin i hårlag, om kreaturer. — 3) *de gæə sniḷ* (Ang.), det går rask, f. eks. om kørsel; se Aasen, snild; jfr. snel.

snillik, no. *snilək æn -ər* (Vens., Lisbj. Terp); *snilk* el. *snilkən æn -ər* (vestslesv.), lille, tyndt afskåret stykke kød, hvedebrød el. lign.; lille smule af noget (Vens.); *ən snilkən tōr brø*, tyndt afskåret brød (vestslesv.).

1. **snip**, no. *snep æn snep* vestj., Agger); *snep i* best. *-i* (Vens.); = rgsm.; lille hjörne, fl *liḷə snep hor hæŋər nijər i* (Lindk.); *æn snep* (Vejr., D.), plet på hestens snude; se stjærn; lin på kvinders hovedtöj (Vens., ændret form af den glds pande (s. d.), se Friis VN. 126. 155; som Mikkel Snip, Kr. Æv. s. 101; jfr. snip hak.; plt. „huve und snipp", S et slags hovedtöj; næse-.

2. **snip**, to. *[snep]* (Vens.), k hovedet, vred.

snippe, uo. se snappe.

snippe, uo. i arbejdsudtryk: s *sku* (D.), sætte en lap på sålen skoens snude.

snipper, no. *snepər* flt. (ves snuppe, halvhandsker.

snippet, to. *snepə* (vestj.); *hæst*, hest med snip (s. d.).

snipringe, no.? legeudtryk, Börner. 562. 6; betydn.?

snipse (?) no. *[æ] snepsə* flt. (?) et trekantet lin på kvinders h hvorpå kniplingerne er syet.

snip-snap-snude, rim, hvor æventyr afsluttes:

snep snap snur,
no æ mi æmtər ur;
tep tap toñ,
no ka do begəñ;
hæjsthamlər o kærkskamlər
o səjnəl o knapənəl
ska stek dæ o prek dæ,
iñte do fåtəlør jæŋ,
lisd tråŋ o lisd låŋ, mæn
sjæḷ o sàm! (vestj.

el.: *snep snap snuð,*
no æ dæñ æmt uð;
ka do no fåtəl jæŋ lisd låŋ
o lisd tråŋ,
mæn et dæñ sjæḷən sam;
sâ skal dị de daj (dynd) *o*
dær ær imaḷ de hær o Rig
i æn sæk
hæŋ frå di næjs o te di blæjs (
tiḷ tyŋər knapənəl,
dæsom dì ka spreŋ, som di ka
sâ æ dær et sdàlən æn bæjslər
Danmark (S. Omme); jfr. Sgr. X

snep snap snuð,
tep tap teñ,
no mo do bəgəñ,
no ska Rivə tǫn o Tisluñ stuwər
tijən hæŋ i di nijəs, te do fåtæl jæn
isə lǻŋ o lisə tråŋ, mən et dæñ sjælən
ǻm (Ribe egn);
.: „di fek hus å bygge börn, å snip
nap snu, no er mit æfnty u, tip tap
nd', no må do begønd' å jet lis̊å låndt
lisȧ bredt, men it de sjellend sam!"
M. 52; jfr. Gr. Æv. I. 141, JK. 141.

snip-snap-snurre, remse, der bru-
es ved et kommersspil med kort; den
om spiller f. eks. syven ud, siger „snip";
en som lægger otten til, „snap", og så
dere: „snurre", „basselorre", ofte sluttes
ed „Korinte-Margrete", se Kr. Börner.
58. 46.

sniptöj, no. et slags hovedtöj for
vinder, med brede, stivede kniplinger;
igerne gik med de gammeldags hage-
atte og sniptöj, Kr. IX. 289. 31, Almuel.
I. 93. 317, III.² 56. 69; se 1. snip.

sni-pæl, no. *snijpæl æn* (Thy), træ-
lok, som er gravet delvis ned i jorden
or at kunne yde stor modstand; i over-
nden af den er den forsynet med en
ærnramme og skruebolte, hvori vognens
kseljærn, aksen, hvorom hjulet løber,
kan fastgöres, når der skal skæres skrue-
gænger til møttrikken.

snirende, to. *han æ let sniræñ* (vestj.),
idt beruset.

snirer, no. se snider.

snirkel, no. *snerkəl æn* best. *-ən*
flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; sagtens låne-
ord; *snerkəlt*, to.

snisser, no. *snisər æn* (D., vestj.,
Malt); *æn lilə snisə* (Søvind s.); *an betə*
snis (Røgen); *han hår æn snisər ow*
(Agger), en rus; htsk schnitzer.

snisseret, to. *snisərə* (Malt), noget
beruset.

snit, no. *snit æn* (D., vestj.); *snet è*
best. *-ə* flt. *snet* (Vens.); = rgsm.; skår
med kniv; *„koŋən ... tår i knyw å skær*
så e betə snet i æbəlc", Grb. 106. 107;
æ fæk æn snit i mi feŋər (Agger); *dær*
ær eŋən snit i dæñ tröj (sts.), ɔ: den
har en dårlig facon; *hąj fåstǫ' snetə*
åpå å skèr hoŋkąt sǫnt, de de skal eñc
blø (Vens.), ɔ: er fingernem, skjære hun-
katte, ɔ: gilde; *pas di snit! han såw*
hans snit (D.), ɔ: den gunstige lejlighed;
også: *de hår do eŋən snit ǫ* (Andst);
dær æ snit i' ham (Agger), ɔ: han har
et pænt væsen; se htsk schnitt; snide;
fri-.

snitris olli, no. Kr. VI. 384. 295 er
vel: oleum nitri, salpetersyre; se nedrig
spiritus.

1. snitte, uo.
snet -ər -ə -ə (Vens.);
snit -ə -ət -ət (Søvind, Elst., Sundev.);
snit -ər, -əð el. *snit, -əð* el. *snit* (Ag-
ger);
skære; *hañ æ guwə tej ər o snit uwð*
(Agger), dygtig til at skære ud i træ; *æ*
wa næ wej ər o snit mi feŋər ǻ (sts).

2. snitte, no. *snitər* flt. (D.); *snet*
æn best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), lille del af
noget; *bön fæk ən betə snet å kaqən,* af
rugbrødet; *de wa no uksəl snetər* (Vens.),
ɔ: små mellemmader; flade smördejgs-
kager i skæv firkant; „no bløu dæ sat
ævelskyue, snitte å vafle po bueret",
Yuelb. 23; jfr. mnt. snitse, en slags kager,
Sch. Lübb.

snittekniv, no. *snitknyw æn -knyw*
(Sundeved), tælgekniv.

sno, uo. se snue.

1. sno, uo.
snǫ -r snåj snåj (D.);
snų el. *snuwə, snåj snåj* el. ft. *snųi*
tf. *snųi* (Andst);
snow -ər, snow el. *snowəð, snowəð*
(Agger);
snøw -ər snøwə snøwə el.
snuk -ər snuw snukə el.
snuw -ər snuwə snuwə (Vens.);
snòw -ə snòwət snòwət (Søvind s.);
snòw -ə snòwt snòwt (Elsted);
snoə snoə snoj snoj (Sundeved). —
1) tvinde; *ka do snow? ka do sno sijm?*
æ hår alər snoð sijm (Agger); *hañ sǻð*
o snowəð hans skæq (sts); *„hoən plut*
hąj å å lo å snuwə sæ non snǻrər,
Grb. 83. 57, hårene plukkede han af og
lå og snoede sig nogle snarer; *æn støk*
snåjən rev (D.), ɔ: tyndt reb, hyssing.
— 2) sno sig: 1) vende sig om, *lį i*
dè a snowət mæ òm fæk a ham å sį
(Søvind s.); „Karen hun snowwed sæ
hal omkring å sat hinne pann imod
stokken", Blich. Bindst., K. hun drejede
sig halvt omkring og satte sin pande
mod sengestokken; 2) skynde sig; *læ*

... (Mors); ... sno si ... sl. snúa. ... (Agger). — ... hans näggel ... V. gav sit nögle ... som er vundet ... ɑn snop? de ... Agger). — 3) ten (?) ... Kr. Alm. III. 108. ... å snob ætə (Rogen). ... „snove", vente med ... og utålmodighed, eft. Mb. ... snopa, vente med længsel. ... sans, samling; han blæ ... snöjət de nærjstən fälɑi ham ... dær ær it snöi ... ham (sts); ... ət snöj (Lisbj.T.). indskrænket ... jfr. Aasen. snod, fyrighed, mod; ... no.

snodde, no. ... (Mds h.). ... et ukvemsord: vildt kvindfolk?

snodden, to. ... (D., Malt); måske ... glat, kortklippet. ... (Plougstr.) ... som æn ... te ... (V...

måde farligt (Ribe); dens bid er fa... end hugormens, den har en lig... panden, Sgr. VIII. 107. 457, Kr. S... 206. 110. 211. 134. 146; på ryg, ... FS. 27. 109; — snogen kryber i ... som sover ude og yngler i dem. ... VIII. 330. 562-63, Møller, Bornh. ... M'Conglinne's Vision, Jacobs. More ... Tales 67, ligeså hugorme, se I. 66... gör mske sövnigt, for at kunne ... ham, Gasl. 46; jfr. Wigstr. II. 3... Sm. Medd. II. 49, Nyland IV. 102. F... 483. X. 251 (Irl.), Monnier 193. ... IX. 335. 46 (Mentona), Amer. Folkl. ... (Aino). sign Mélus. II. 443. tudse: ... V. 186. Amer. Folkl. IX. 146. ... øgle (Irl.). se sove; — sn- ruger ... gærdesmutter. Sgr. VIII. 154. 646; ... lægger æg. skruptudserne ruger d... snogenes unger er milde. hugo... derimod arrige. Sgr. VIII. 107. 45... Sagn II. 211. 136; snoge forfølger ... der har fornærmet dem. Kr. III. 2... jfr. Gasl. 43. Folkev. XI. 378. 32. Sm... II. 54. Amms. VIII. 106; den ka...

05-6, Cav. Wär. I. 331, II. XXXIII,
. V. 84, Wigstr. II. 84, FS. 28. 12,
ust 36; „Hausschlange“, Gr. Myth.[2]
Sagen I. 97, Rochh. DGl. I. 146, II.
Schindl. 266, Busch Volksgl. 221,
ll III. 238 (Polen), Jahn Opf. 293 m.
nv., Meyer Vlk. 200, Ralst. Songs
g., Rivista I. 221, Folkl. VI. 284
), Tr. pop. XII. 662, Schmidt Volksl.
87 anm., Folkl. XII. 191 (L. Asien),
tt II. 279; „genius loci“, Pers. II. 44;
n malker el. patter køerne, Kr. III.
64, Sagn II. 210. 125; jfr. Henriks. 3,
d IV. 102 flg., Weinh. Volksk. I. 460,
. Vlk. hefte V. nr. 4, jfr. XI. s. 67,
ksk. VII. 26. 30, Rochh. Naturm. 194
nange henv., Rivista I. 221, II. 226,
chat. II. 244; slgn. Kr. Sagn II. 181. 21,
rm; Glostersh. Folkl. 23, drage;
n Sagen I. 266. 221; — den æder
brød med börnene, Krist. Alm. III.
3 flg., Wigstr. I. 204; jfr. Pom. Volksk.
l, Ons Volksl. VIII. 77, Amer. Folkl.
, Folkl. VII. 315. 326 (Indien); göres
rtræd, dør barnet, som mader den
t mister forstanden, Krist. Sagn II.
11. 211. 141. 44; jfr. Amer. Folkl.
7. 170, Grimm K. M. nr. 105, Rom.
. XLVII., Tylor, Anf. II. 241; — et
snoge varsler nedgravet skat, Kr.
II. 211. 135; — kan man frelse en
vende af snogens gab, kan man
e en fødende, Kr. Sagn II. 212. 145;
ugorm I. 666. 20, Amins. VI. 96,
l.[2] 151, Hofberg Nerike 218, Wig-
S. 384. 88; man skal sige til den
snog, man om foråret sér: „gud
e mig og alle mine fra dig og alle
vil du intet ondt göre mig og alle
skal jeg ikke heller göre dig og
line“, Krist. Sagn II. 210. 131; jfr.
43; snoge bragt ved trolddom på
r. Sagn II. 197. 88 flg.; jfr. mus 631. 12,
32. 41; — **varsel af**: sés den på dör-
er det dødsvarsel, ligeså, om den
tværs over vej, Folkev. XI. 378. 32;
n- i brudehus bryllupsdag varsles
ed, Rääf I. 110; — sn- bliver til
benge (s. d.), når stål kastes over
Kr. Sagn III. 429. 04; — snoge og
er retterne ved heksemåltid på
bj., Wigstr. II. 143; — samtale mell.
padde og stork, Gr. Gl. d. M. III.
; i en stedremse: „Ærtebølle snoge“,

Sgr. XII. 143. 368 (Himmerl.); sammenlignes må artiklen om hugorm, der i meget sidestilles sn-; jfr. isl. snákr hak.; se landål, lindorm, omme, slange, sove, stub-ål, tudse, æve, ål; konge-.

snoge, uo. *(h)va snoqər do ætər?* (vestslesv.), hvad lusker du omkring efter? *de ka nåk hæj, a komə snoqi ia·wtən* (Vens.), det kan hænde at jeg kommer listende (for at göre et besøg) i aften.

snogeblade, no. *snoqblai* flt. (Hadersl.), bregner.

snogeblomme, no. J. T. 304. 283, en plante, guldstjærne, gagea, Salisb. (N. Slesv.); snogeblomster, anemone nemorosa L. (Als).

snogebrodd, no. kysse pige med sn- i mund, elskovsmiddel, se Kr. Sagn VII. 249. 34. 38. 47. 54; jfr. Wigstr. II. 320, FS. 303. 82, Hazel. VII. 13; hostie i stedet, Schindl. 106, se hugormebrod.

snogekonge, no. = rgsm.; snogekongen kan tage sin hale i sin mund og løbe som et hjul, og han kan trille stærkere end en hest kan rende, Kr. III. 82. 116, han har krone på hovedet; kan man få hans kød at spise, bliver man synsk, Gr. Gl. d. M. III. 164, Thiele II. 31, Overtro nr. 641; jfr. Mhoff 355; se hugormekonge, kongesnog.

snogekrudt, no. J. T. 63, en plante, kantet konval, convallaria polygonatum L. (Ang.).

snogekål, no. bregner (N. Slesv.), J. K. 162. 6, se hugormekål.

snogepande, no. *snoqpañər* flt. (D.), en porcellænsnekke, også kaldet kauris, måske cyprea moneta, der bruges til stads på seletöj; *„de ska dæ wè snoqpañər åpå· lisom fåwalcəns“*, det skal der være sn- ligesom forvalterens; skal kunne bruges som skæo. i egnen nord for Ålborg.

snogeskind, no. = rgsm.; snogens afkastede ham frir, båret på brystet, for krampe, Thiele Overtro nr. 505; se hugormeskind, åleskind.

snogeslag, no. sår ved bid af en snog: sn- og ævebid kan aldrig kureres, Sgr. II. 144 (Alstrup).

snogespyt, no. *snokspøt de* (Sundeved), skumcicadelarvens, cercopis spumaria, bolig; se hekse-, kukkemandsspyt.

snogeæg, no. *snovek* (Lindk.); = rgsm.

snogsk, to. *[snòwsk]* (Horsens egn), sn- indfald, öjekast, Blich. Nov.² IV. 381. 554, snurrig, således forklaret i Brøchners Saml., se snosk; jfr. V. S. O. snovsk, „i ældre skrifter snogsk"; Aasen, snosk (= snodig), betyder snurrig, se snod.

snoi, no. se snod; **snojen**, to. se snodden; **snok**, no. se snøk.

snold, no. *snål æn snål* (D., vestj., Søvind s., Agersk.); *snol snol* (Mors); *snol æn -ər* (Agger); *snòl æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *snul æn* (Vejr., Thy). — **1)** snorskiven på tenen (alm.), ligeså snorskiven på drejerbænkens spindel; svinghjulet på den håndten, som fiskerne tvinder deres tråd til fiskegarn på (Agger), afb. s. Fb. Bondeliv s. 124; dernæst forskellige ting, som ligner en sådan genstand; den løse skive på kærnens kop, hvorigennem kærnestangen går (Lemvig); rest af et garnnögle (Søvind s.); der svøbes papir om vindepinden, *æ snålpeň*, derom vindes garnet, det hedder *æ snål*, så længe det sidder om pinden; når det tages af, mens der vindes videre, er det *æn gårnågl* (vestj.); se *dorrel; små trådruller, som købes i butikker (vestj.); *snålər* flt. (Sall.), æbleskiver; *i snòl hat*, lille hat uden skygge (Vens.); en höj, tör, ubrugelig bedestump, *æn snål hijə* (vestj.). — **2)** kælenavn til et barn, *æn betə snål* (Søvind s.); måske er her tydningen af rimet J. K. 61. 36: „kyl din knoll, hue do båe din snoll, så komme di it te mæ" (Hads h.), som pigen siger, når en karl kaster noget til hende: hun vil ikke gantes med ham; „snoll" (*snòl* flt.) kunde være börn, måske også: tøse; jfr. sprøkke; se nykke; „goddag pold!" se 2. pold, jfr. Støylen 102. 115; jfr. Aasen, snaald, tryne, snude, isl. snáldr; kjærne-.

snoldelue, no. *snål-lu æn* (Sall.), lille, rund hue uden skygge.

snoldepande, no. æbleskivepande (Junget, Sall.).

snoldepind, no. *snålpeň æn* (vestj.), vindepind.

snoldet, to. *snålə* (D.), om hvad der er småt, fladt; *æn sn- lu*, lille, flad lue; *do sijər så sn- uð i ən* (Andst); *han æ sa sn- om æ hoi* (Agersk.), når håret er klippet tæt af; *æn sær sn- jæn* (D.), en der er for lille; *dæň liləs kåwl bəgəňər o bliw let sn-* (Andst), kneben, for stram.

snollik, no. *[snåļək æn]* (østj.), tøs, se J. K. 61 anm.

snor, no. *snǫr æn*, best. *snǫrən* el. *snǫən*, flt. *snǫrər* (Vens.); *snowə æn -rə* (Søv.); *snuər æn snuər* (Elst. s.); *snǫr æn -ər* (Agersk.); *snǫr æn -ər* (Andst); *snǫr* el. *snår æn -ər* (D.); *snoə æn snorə* (Sundev.). — **1)** = rgsm.; *de æ så liq, som de ku wèr ætər ən snǫr* (Vens.); ordet har flere steder to former: *snår -ər* (Agg.), rokkesnor; piskesnor (Hell. h.); men: *snǫr* flt. *snǫr* (Agger, Hell.), klædesnor; — *pisksnår*, men: *roksnår* (Lem); se smstn. kindøl-, klokke-, klæde-, mede-, mur-, perle-, piske-, pryn-, rende-, rokke-, sav-, svøbe; — i skæmtehist., sn- fæstet til træ for at vejlede, Kr. Molbohist. 29. 92. 93, jfr. Mhoff 95. 112; sammenbundne strömpebånd til seng, Kr. Æv. 172, jfr. Kr. VII. 87, Bergh Segn. 38, Wigstr. Sag. 84, Tr. pop. XII. 175; — i sagnene fortælles, at der over vejene har været spændt snore, der bragte klokker (188.1) til at ringe i røverkulen, se f. eks. Thiele I. 361. 382 flg., Sgr. X. 181 flg., jfr. Kuhn, W. S. I. 22; se røver III. 131.36 b; — frugtsommelig kvinde må ej gå under snor, så får hun en hård forløsning, Sgr. VII. 36. 63, Thiele Overtro nr. 374, jfr. Grimm Myth.² 1098; måle liggende fjender med sn- til liv el. død, se 2. Sam. VIII. 2; — lege med snore el. strikker, se Krist. Börner. 349. 61 flg. 661; „cat's cradle", jfr. Gomme Brit. Folkl. I. 62 m. billede; hos Indian., Am. Folkl. XIV. 192, XV. 187, Folkl. XIII. 103, Culin Korean G. 30, Taylor N. Zeal. 172, Globus (1903) I. 20; se spænd 4. — **2)** *ən snor hæst*, *tåw snorər hæst* (N. Slesv.), heste som føres til salg sammenbundne i en lang række, den ene til halen af den anden; se snöre 3; jfr. Aasen, snor huk.; mnt. snôr, Sch. Lübb.

snork, no. — **1)** snorkende lyd; „*så ga hon di hæ sæ snårk ijèn*", Grb. 48.116, så gav den (rummelpotten) de herre sære snork igen. — **2)** *din snork* (D.), skæo. til en gerrig person; gabmundet person, Mb. (Slet h.); *snårk i* (Vens.), person, som ånder snorkende. — **3)** *ha nåwəð i æ snårk* (Andst), pengepungen, mulig på grund af at den snæres sammen om sit indhold; se snorke 2. — **4)** dyr, lille

og forkrøblet af vækst om kalv, får, gris, Mb. (Mds. h.); jfr. hork; mht. betydn. 2—4, jfr. snorken.

1. snorke, no. i udtr. om stærkt tvundet garn el. reb: *de lævər i snork* (vestj.), det slår kurrer; jfr. Aasen, snur hak. kurre; se snor; kink, snorp.

2. snorke, uo. *snork -ər -ət* (D., vestj.), snerpes sammen, skrumpe ind; mad kan stå så længe på skorstenen over ilden, *te de snorkər ræjn hen* (D.); *de æ no slem gån te o snork* (vestj.), ɔ: slå kurrer; jfr. Aasen, snerka i samme betydninger, isl. snerkja; se snorken.

3. snorke, uo.
snork -ər -ət (D., vestj., Agger);
snårk -ər -ət (Agersk.); ft. tf. *snårkə* (Vens.);
snark -ər -ət (Bradr.); nt. ft. tf. *snarkə* (Sundeved). —

1) = rgsm.; *„mè jit snårkə hon, li så de rest i weqən“*, Grb. 4. 59, med et snorkede hun, ligeså det rystede i væggen; *è snårki* (Vens.), en snorken; *æ piv snorkər* (D., se sodbunden; det snorkede meget stærkere i den gryde end i den anden, Kr. V. 215, ɔ: gav en snorkende lyd; „grisen skreg, besteren snårket å Jørren grinnet“, Jyd. I. 70. 2, grisen skreg, hestene snorkede og Jörgen lo; *snork eñ* el. *åp* (Agger), snuse op igennem næsen; tale med gabende mund og snorkende stemme, Mb. (Slet h.); et genfærd snorker under gudstjeneste, se Krist. IV. 113. 154; — billedlige udtr.: „spilde øl“; „gnave, skrabe svinehoveder, kalvehoveder, svinebørster“, se Kr. Ordspr. 335. 399, jfr. Fredericia, 2. horke, reb III. 24. 40 b, rusove, svinehoved 4, torn, torsk (Årh.); se mnt. snorken el. snarken, Sch. Lübb.; sove.

snorken, to. *snårkən* (Vens., Søvind s.); *snorkə* (D.). — 1) indskrumpet, rynket, f. eks. om et æble; påholdende, gerrig (D.): *din snorkə huñ!* jfr. knorpen; Aasen snorken, isl. snorkinn, det samme; se op-. — 2) no. i udtr.: *de wå liq mæ snorkən o pivən di kom iğæ'məl* (Andst), ɔ: med den yderste sparsomhed; se piben; 2. snorke.

snorksove, uo. *snorksåw* (D.); *snårksòw* (Søvind); nt. *-sòwər* ft. *-sòwə* tf. *-sòwə* (Vens.); = rgsm.; se rusove.

snorlige, to. *snowəliq* (Søvind); *snòrliq* (Vens.); = *snowərœt*; = rgsm.

snorp, no. *snårp i* best. *-i* flt. *snårp* (Vens.), noget, der er sammenrullet el. indkrøbet, som vådt læder, *de æ goən rèn i snårp; i snårp*, en gerrig person.

1. snorpe, no. *snårp i* (Vens.), om garn og reb, der er for stærk tvundet: *de lævər i snorp* (vestj.), hvad der er sammenkrympet, krøllet, fortörret (Vens.); se snorke.

2. snorpe, no. *snårp -ər -ə -ə* (Vens.), snerpe sammen, skrumpe ind, törre hen.

snorpen, to. *snorpən* (Andst); *snårpən* itk. *-t* el. *snårpərə* (Vens.), indkrympet, snæver, om klæder; se snerpe; Aasen, snorpen.

snor-ret, to. *snòrrœt* (Vens.); = rgsm.

snorris, no. *snoris æn* (Hovlbj. h.), selvklog, dum person; *de ær ən sær snri ham* (Lem), ɔ: han er en löjerlig fyr; se snarris.

snosk, no. *snåsk i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), en sølle, villie- og magtesløs person; jfr. snogsk.

snosker, no. *æn sær snåskər* (Andst), ubestemmeligt ord: en sær fyr; *jæn dær et ær ifå'r såðən som añər ær iba'q;* se snosk.

snot, no. *snåt de* (Tåning, Søv. s., S. Sams); *snot de* (D., Andst, vestslesv.); *snat* (Hostrup v. f. Varde, vestj., Agger, Lild, Hell., Agerskov, Tønder, Bradr., Sundeved); itk. best. *snatə* (Vens.); *de æ swynəri'j o kom snat i øləbrø o bil fålk iñ, de æ fløð* (vestj.); *de æ så bløð som snat, o do slovrər əð eñ som skit* (Thy); i en mørk tale betyder: *æn tråwful snat*, et trugfuld smör; gåde: *hwa æ de vi kylər o æ jowr, mæn koŋən tår i hans lomklę?* (vestj.); se Sgr. III. 182. 963, XI. 127. 377; denne gåde er særdeles udbredt, jfr. Z. f. M. III. 350. 75 (svensk), Meier, Kinderreime s. 85. 350, Zingerle, Sitten s. 278. 89-90, Z. f. M. IV. 375. 45 (Mähren), Pitré, Archivio. I. 400 (italienske, franske, spanske varianter); jfr. mnt. snot el. snotte, Sch. Lübb., eng. snot; se snyde, Peder Fedthul; vintersmör.

sno-ten, no. *snotijən æn* (D.), redskab, hvorved hårsimer tvindes; se håndten.

snothas, no. *snathas æn* (Agger), skældsord, se snothus.

snothus, no. *snathus æn* (Lild s.). — 1) arrest, tugthus, = *snathwòl è* (Vens.;

Agger); jfr. brumme, hotel, hundehul. — **2)** *din snothus!* (Andst), skældsord.

snot-ild, no. der er tre slags natild: natild, fnatild og snatild, Kr. VIII. 324.

snotlap, no. *snotlap* (Malt), skæo.

snotnose, no. *snåtnos et* (Søv. s.); *snåtnos* (Lisbj.Terp.); *[snatnuəs]* (Randers egn), snottet person, skældsord.

snotslikker, no. *snotslekər æn* (D.); *snatslekər* (Agger), spytslikker.

snottefas, no. *snotəfæs æn* (Andst), skæo. til en, som har en skiden næse.

Snotte-Madsen, no. skældsord til en, hvis næse løber; *tər din nis, Snatimasən! de è sònt i Snatimasən!* (Vens.).

snottet, to *snåtə* (Søvind s., Tåning); *snotə* (D., Andst); *snatə* (vestj., Agger); *snatə* (Vens., Hell. h., Sundev., Agersk., Bradr.); = rgsm.; *din snotə oŋ* (D.), alm. skæo. til et barn; *æn låŋ pijð o æn snatə nijəs, de æ nöj, dær klęər* (Agger); „han so åll snåtte å fåtryhle uj", Jyd. II. 35. 2, ɔ: fornærmet; *et klatə føl ka blyw æn hæst, o æn snatə dræŋ ka blyw æn præst* (Tønder egn).

snotugle, no. *snatuwl æn* best. *-ən* (Vens.); = Snotte-Madsen.

snot-ærme, no. skæo. som kragen råber til små drenge, der törrer næsen i tröjeærmet, se Kr. Dyrefabl. 203. 500.

-snovsen, se hovski-.

snovvel, uo. se snuble.

snu, uo. se sno.

1. snu, to. *snu* (D., vestj.); *snuw* (Vens.); *snu* (Sundeved, Mellemslesvig), snild, klog; *han æ snu nåk, mæn de æ nåk mjæst i æ nijəs* (D.), med ordspil mellem snu: klog og snue; også siges spottende: *han æ snu, han ka moq* (Malt), til at muge hører liden klogskab; hurtig, rask, *ka do no vær snu, mi dræŋ* (Lemvig); se katte-, u-.

2. snu, no. — **1)** *fo snu om* (vestj.), komme på spor efter, se snue, snuse; jfr. Aasen, snoa 2. — **2)** *de hòr a èŋən snu om(!)* (Søvind s.), lyst til; jfr. snod; se Aasen snod; isl. snúðr, fyrighed, mod.

snuble, uo.
snobl -ər -t -t (Vens.);
snovəl snovlər snovəl snovəl (D.); ft. tf. *snovlət* (Andst);
snobəl snoblə snobəlt (Røgen, Agger);
snyfəl (Ang.); *snøfəl snøflər snøfəlt* (Bradr.);
= rgsm.; *a kom te o snøfəl o føl* (Malt); *snobəl å eñc fal, de lawər* (Vens.), snuble og ikke falde, så går det fremad; får brud el. brudgom det uheld at snuble på bryllupsdagen, lever de ikke længe, Kr. IX. 60. 673; jfr. Wuttke nr. 317, Gomme Folklore Relics 75, Pitré Usi IV. 465. 48; i modsætn. dertil: „fall er farar heill", Müller Saxo 198. 8, Fritzn.[2] u. fall; *à snobli* (Vens.), en snublen; jfr. *falde; se stuble; Aasen, snuvla.

snub-oddet, to. *snobòjə* (Vens.), om nåle: stump på spidsen, se dubod; jfr. Aasen, snupp hak. stumpr.

snude, no. *snuð æn -ər* (D.); *snuwð æn snuðər* (Agger); *snuw æn* best. *snuən* flt. *snuər* (Vens.); *snui æn, snujə* el. *snujə* (Søvind s.); *snuq æn [snuqər]* (Malling); *snur æn* (N. Slesv.); *snuə snurə* (Sundeved); *snut æn* (Fjolde). — **1)** = rgsm.; snude på hund, får, hest, ko (Sundev.); *wel do ha jæn po di snuwð?* (Agger): *fo jèn po snujən* (Søv. s.); *hål æ snuə!* (Sundev.), hold mund; *han fæk æ snuð ful, go mæ æ snuð ful* (D., vestj.), blive beruset, gå med en rus; *hąj hò fåt no i snuən; hąj ha snuən ful, èn ful snuw* (Vens.), fuld person; se snut. — **2)** sidste led af en del skældsord: brændevins-, fuld-, hunde-; jfr. Aasen, snut hak.; htsk schnautze, mnt. snût, Sch. Lübb.; eng. snout.

snudefuld, to. i udtr.: *hañ æ snuwðful* (Agger), overmåde beruset.

-snudet, to. se stor-, vis-.

-snue, no. sövn, se middags-.

1. snue, uo. *snyw -ər snywət snywət* (Støvr.); *snyw toba·k* (Støvr.); *snu toba·k* (Mors, Thy); *[snow t-]* (vestj.), snuse tobak, bruge snustobak; hun sad til daglig brug og snoede tobak, Kr. V. 16; *snu eñ* (Agger), snuse op gennem næsen; jfr. htsk schnupfen, mnt. snuven, Sch. Lübb.

2. snue, uo.
snuw -ər -ə -snuwə (Vens.);
snu -ə -ət (Søvind, Andst);
sove, foragteligt; *han leqər o snuwər te mæjdə* (Andst); se 1. snue.

3. snue, no. *snu* (D., Søv. s., Bradr.); *snyw* (Støvr.); *snuw æn* (Vens.); = rgsm.; *æ hår så manə snuw te de æ gråw* (Agger), helbredes ved at smöre fodsåler med lysestump fra juleaften, Wigstr. FS. 418. 88;

jfr. sv. snuf; htsk schnupfen, mnt. snuve, Sch. Lübb.

snui, no. se snude; **snuk**, uo. se sno; **snulle**, no. se snold.

snuller, no. *snul̥ər æn* (D., vestj.). — **1)** jævnt trav. — **2)** kælenavn til et barn: *æn lilə snul̥ər* (vestj.; Elbo, Årh.).

snullersynge, uo. *snul̥ərsøŋ* (vestj.), smånynne.

snullertrav, no. *snul̥ərtraw* (vestj.); *snol̥ərtraw* (Agger); *kyər i æn sn-*, jævnt, sindigt løb.

snulre, uo. *snul̥ər* nt. ft. tf. *snul̥ər* (Vejr.; D.). — **1)** trave jævnt afsted; *snul̥ər å·* (vestj.); *de ka snol̥ər å·* (Agger), det kan holdes jævnt gående. — **2)** trykke, kæle for (vestslesv.), *æ ska snul̥ər dæ!*

1. snup, no. *snop æn* (vestj.); *snup* (Malt). — **1)** rask greb, fart; *han tåw ət i æn snop, kom̥ i æn snop* (vestj.), i en fart; *de æ ǧor i æn snop.* — **2)** om vejlængde: et kort stykke vej; *dær ær æn guwə lelə snop ino·* (Vejr.), måske også om tid (vestj.); hun havde et langt snup til kirke, Efterslæt s. 201. 150.

2. snup, to. *[snop]* (Mellemslesv.), undseelig, skamfuld, Mb. eft. Outz.; fornærmet, kort for hovedet (Angel).

3. snup, no. *snop æn* (Vens., Mors), lille, hvid plet mellem hestens næsebor.

snupdug, no. *snopduk æn* (Åbenrå); *snøpduk* (Valsb.), lommetörklæde, plt. snupdug; se snue.

snupnæset, to. *snopnjèst* (Mors), om heste: med hvid plet på snuden.

1. snuppe, uo.
snup -ər -ət (Malt, Lindkn.);
snop (vestj.); ft. tf. *-əð* (Agger);
snop -ər -ə -ə (Vens.);
gribe i en fart, snappe (alm.); *de ær et så læt o go hæn o snop æn snes dål̥ər, nær ən wañtər əm* (vestj.); *de ska vi snupəs om̥*, strides, brydes om; i en börneleg siges: *de ska wi nopəs å snopəs åm̥* (Lild s.); *snopəs å topəs om* (Vens.), nappes og trækkes om; *hun snop ən å var ən* (Valsb.), hun greb den og gæmte den.

2. snuppe, no. *snopər* flt. (Malt, vestj.); *snopər* flt. (Agersk.), korte halvhandsker, uden fingre; se handske; finger-.

snuppekrog, no. *snopkroq æn* (Thy), lille krog til at trække tråden gennem tenens öje med, se tyvetrækker.

snuptag, no. *tæj snoptaw* (Malt), rask tage et brydetag (halv tægt) med hinanden.

snupvante, no. *snopwañtər* flt. (Mors), = 2. snuppe.

snupvej, no. *snopvæj æn* (vestj.), kort stykke vej; det var rigtignok ingen snupvej, otte mil er det vel omtrent, Kr. VI. 158.

snur, no. se snude.

snur, to. — **1)** snurrende, fortumlet; *hąj æ snor i hwòt* (Vens.), ør, beruset; på grænsen af sindsforvirring; *„a blòw hòtə som snor i kåpi we òlc dehær“*, Grb. 4. 55, ɔ: ør i hovedet; *blyw snor̥* (D., vestsl.), blive beruset. — **2)** i udtr.: *han blöw snor̥* (D., Andst), ɔ: hastig vred, stødt; *hañ hå læt wej ər o blyw snor̥* (Agger); også: *han føl si snort* (D.), stødt; *så blöw go dræŋ snorə å soi* . . ., J. M. 79, så blev drengen vred . . . — **3)** no. *æ hat seðər o snor̥* (Andst, Malt, alm.), ɔ: *o træj hor o ən lus* (vestj.); = rgsm.

Snur-om, no. navn til en kro (s. d.) ej langt fra Höjer (Sønderj.); *æn braw mañ sæjər it: „snor om̥!“* (snur forbi) *han sæjər: „snor iñ!“ å tæjər ən tewañsknæjt*, se Handelm. Topogr. Volksh. s. 47; kro i Outrup v. Varde, gård i Hammel.

1. snurre, uo.
snor̥ -ər -ət snorət (D., vestj.);
snor̥ -ər -ə snorə (Vens.);
snòr̥ -ə -ət -ət (Elsted);
= rgsm.; *do æ nåk o æ hywl, pas o ən ska et snor rot* (vestj.); jfr. lykke II. 476. 22 a; *de snorər roñt, lisom æn lort o æn piñ* el. *æn l- i æn pespåt* (vestj.); *snor dæj om̥!* (Andst), vend dig om! *snor̥* (Thy), = stubløfte (s. d.), gribe kornnegene i toppen, dreje dem således om, at den side, de vendte mod hinanden, vender udad; *„mèn i de sam kam hąj snori hèn i baqhølt“*, Grb. 138. 14, men i det samme kom han snurrende hen i baghullet; *æ kil̥, æ råk snor̥ər* (Agger), kedelen, rokken snurrer; *snorə (!) owər ə* (Vens.), skænde; *råki, bijərn, hom̥lən, bræmsən, kati snor̥ər* (Vens.); *æ hom̥əl bəgøñ o snor̥ o brom̥* (Thy), humlen begyndte at knurre og brumme; *„hon snorə let øwə dehær“*, Grb. 34. 17, hun knurrede lidt herover; om stegepandens snurrende lyd over ilden: snurre en af i hans eget fedt, Kok, orpspr. 126. 1409,

ɔ: stege; jfr. Aasen, snurra, htsk schnurren, mnt. snurren, Sch. Lübb.

2. snurre, no. *snor̤ æn* (Sundev.). — 1) midt på en islagt dam sættes en pæl ned; derfra en stang med reb til en slæde, det hele således indrettet at slæden kan snurres rundt på isen om pælen som midtpunkt. — 2) *hq̧j æ på snor̤ən ida·* (Vens.), ɔ: noget beruset.

snurrebasse, no. græshoppen, gryllus tuberculatus, Mb. (Mors), ellers i udtryk.: *pas do bår di æjən snor̤əbasə!* (D., vestslesv.), ɔ: pas du blot dine egne sager! sommetider tilföjes: *min, dæn̄ ær au̯swæjən,* min er brændt.

snurregrød, no. *snor̤grò* el. *gròj* best. *-ən* el. *-i* (Vens.); når man kongeaften i Vens. har sat så megen grød tillivs, som vel muligt, skal man have snurregrød: af grødfadet tages en skefuld, der sættes midt på bordet og så snurres skeen rask rundt; når den standser, skal den imod hvem skaftet vender spise indholdet, og han har så ret til at fylde skeen på ny og give den et snur; således fortsættes til fadet er tömt; det kaldtes vestj.: *o snor æ grøð au̯;* jfr. Sgr. X. 89. 231; *kør æ grøð au̯* (Bølling h.); *swen̨ æ grøð å·* (Hmr.), også Mors; jfr. Fb. Bondel. 235, Jul I. 121; *hwer̤l i grø* (Vens.); ved høstgilde fik de andre folk skårgrød (s. d.), men *bèlsən skul ha snor̤gròð i sån̄pòtən* (s. d.); *dæn̄ blòw pon̄təð mæ blomstər å sòt əpo nèjər æn̄ o bou̯ər å uu̯n* (oven) *ij ən sòt di æn pæn skǫl mæ gròðən i* (Lild s.); her gives ingen forklaring til navnet, V. S. O. har sn-, om grød opstegt i smör el. fedt.

snurrekat, no. *snor̤kat æn* (Andst). — 1) et stykke legetöj, der snurres rundt ved en strikke og som frembringer en brummende lyd, tudetop, se 2. brue, 1. bruse, sysselkone. — 2) en rus (Asdal, Vens.).

snurrekok, no. *snor̤əkåk æn -kåk̤* (vestj.), en top el. sysselkone (s. d.); „mæ jet dåhnse han ront som en snorkok", Yuelb. 31; *snòr̤kåk* (Elst.).

snurrekop, no. *snor̤kåp i* best. *-i* flt. *-kåp* (Vens.), = snurrekok; også om personer: en lille, let fyr, rask i sine bevægelser, f. eks. en skrædder.

snurrel, no. dværge løb med snurreler, ɔ: små røde huer på hovedet, Kr. Sagn I. 126. 480.

snurrende, tf. *blyu̯, vær sn*[…] (D., vestslesv.), noget beruset; jfr. he het en snurr, Schütze IV. 149, beruset.

snurrepandet, to. *snor̤pan̄c* (Ve[…] som løber vild i noget, skørhovedet

-snurret, tf. se op-.

snurrevåd, no. *snor̤wò æn -u*[…] (Vens.); *snor̤wuj* (Agger), fiskereds[…] til flynderfangst (Sall.); ålefangst (Agg[…] snurre- og pulsvåd bindes stykkevis[…] sys bagefter sammen; vådgarnet be[…] af — 1) midtgarnet, som er det brede[…] — 2) to *ræu̯l,* garnstrimler og —[…] *æ håu̯,* rusen; *æ ræu̯l* kaldes *du̯ətælr*[…] og *næjətælræu̯l* eftersom de sidder[…] *æ du̯ətæl,* den line, der er øverst i[…] det og som holdes oppe ved korkstyk[…] el. ved *æ næjətæl,* den nedre line,[…] *æ pǫqər,* sænkestene er fastgjort[…] (Agger), to mand og en båd beh[…] dertil, se pulsvåd; deraf gives 2 sl[…] åle- og flyndersnurrevåd, begge br[…] på dybet imod „høvkanten", som furb[…] kalder fjordgrunden. En tønde el. b[…] fastgöres ved et anker med tov og[…] ankeret er kastet i bunden, fastg[…] dragerebet af våddets ene arm ved de[…] tønde, og fiskerne ror ud og sætter[…] det. Når våddet er udsat, ros med[…] andet dragereb tilbage til tønden, h[…] ved båden nu fastgöres, og fiskerne[…] nu i båden og inddrager våddet, de[…] i almindelighed 2, men til sine tide[…] personer, J. Saml. I. 395.

snurrig, to. *snor̤i* (Vens.); *s*[…] (vestj., Bradr., vist alm.); = rgsm.; *sn- tefål* (Bradr.), et löjerligt tilfæ[…] jfr. htsk schnurrig; schnurre et ly[…] indfald.

snus, no. *snus æn de* (D., alm.); [...] (Tved); *snuu̯s* el. *snuks æn* (Vens.)[…] rgsm.; *æn snus toba·k* (D.); *de s*[…] snustobak; sn- lavet af törrede, br[…] skråer, Krist. Alm.[2] III. 30. 12; ellers[…] Urqu. V. 269; *do fou̯ər ek̤ æn sn*[…] (Agger, alm.), ikke en smule; se m[…] sieur-.

snusdåse, no. *snuu̯sdǫs æn* (Agg[…] el. *snuu̯stobaksdǫs,* = rgsm.; gemme[…] hat, Kr. Sagn II. 32. 121.

snuse, uo.

snus snus snust snust (D., vestj.); *snus* (Andst);

snus -ə -t snust (Søvind s.); *snuws -ər -t -t* (Vens.); *snus snus snöjt snöjt* (vestslesv.); = rgsm.; mulig findes formen: *snusi* (Sall.), i samme betydn.; *hwans gor do hær o snuwsər ætər? æ huń snuwsər ætər hans slaw* (spor); *snus eń, åp, toba·k; hun snuwsər ek, hun skrøər; hun snusər toba·k* (Agger); *è snuwsi* (Vens.), en snusen, låneord; jfr. snøkke, snövse; se Aasen, snusa.

-snuser, no. se potte-.

-snuset, tf. se op-.

-snusk, se snysk; ruskom-.

snusove, uo. *snusåw -ər -ət -såwət* (Andst), sove dybt, fast.

snussi, uo. *snusi -ər -ət* (vestj.), ryste med noget; *æn snusiət mæ æ howə að ət*, f. eks. om kreaturer; *a ska snusi ham*, ryste, tumle ham (Gind. h.), J. Saml. VIII. 275; *snusi* el. *snysi*, se Krist. Molbohist. 148-9; se nusse; også no.: *gi ən snusi mæ æ huwə* (Lem).

snustobak, no. *snustobak* (D., alm.), *-tubak* (Søvind s.); *snuttobak* (Agerskov, Bradr.); *[snowtobak]* (vestj.); *snuws-* el. *snøwstobak de* best. *-ə* (Vens.); „snotobak", se Kr. V. 16; deraf: *snøwstobaksdos æn* (Vens.); hælde snus af dåse på bagside af hånd og byde folk, Kr. Alm.[2] VI. 52 ned.; *æn snuttobaksblom -ər* (Agersk.), volverlej, arnica montana L.; snustobaksblomst, J. T. 26. 286 (N. Slesv.); platt. snuvtobak, Schütze, Idiot.; se snus, trynemel.

Snustrup, no. i udtr.: *ræjs te Snustrop* (Årdestrup), ɔ: lægge sig til at sove (s. d.); jfr. snue.

1. snut, to. *snut* (Vens.), mut, kort for hovedet; *hqj wa no snut ida·*.

2. snut, no. — **1**) vistn. kun i grov tiltale: *hål snut mæ di snævər!* (D.), hold kæft med din snak; fader og sön så et spøgelse, drengen talte, så sagde faderen: *„lok di snut, diṇ Satəns dræŋ, o løs di faðərwår!* (Vejen s.); *hål snut! kæləŋ, a æ sjæl mań* (vestj.); *hun gir snut təbaq* (vestslesv.), ɔ: svarer igen; jfr. Aasen snut hak.; plt. snute, Schütze; se snude. — **2**) *snut i* best. *-i* flt. *snut* (Vens.), en net tøs, fiks, ung pige.

snuttet, to. *snutə* (D., Malt); *snutə* (Sønderj., Ang.). — **1**) næsvis (Lindk.); også Agersk.; *ġö do dæj snutə?* (D.), ɔ: mukker du? — **2**) klog, dygtig til at begå sig, snu; *Knæsbən ær raj liså snutə som syw tompə*, J. M. 57, K. er næsten ligeså klog som syv tossede; *di vå myə meər snutə* (Valsb.; Bradr.); jfr. plt. wiessnutig, Schütze IV. 150, næsvis.

snuttethed, no. *snutəhijəð* (Vejen), næsvished; se snörestövle.

snuttings, to. *snutəŋs* (Vejr.), afskallet, bar; *han sijər så sn- ur*, når håret er klippet for tæt; jfr. Aasen, snoden, blottet, bar.

snuttobak, no. se snustobak.

sny, uo. se snyde.

1. snyde, uo.

snyð snyðər snøð snøt (D., vestj., Hvejsel);
snyð -ər snöt snöt (Ræevs);
snyjð -ər, snöð el. *snöt, snöt* (Agger);
snyr -ər snør snøt (Mogenstrup);
snyjð -ər snøð snøt (Lild s.);
sny el. *snyc, snyər snø snøt* (Vens.);
snyð snyðər snøð snøt (Hell. h., Støvr.; S. Hald);
snyj snyðər snø snøt (Havbro s.);
sni tf. *snet* el. *snåt* (Tved);
snij snijər sneə snåt (N. Sams.);
snyj snyjə snøj snåt (S. Sams.);
snyr snyrə snøər snåt (Elst. s.);
sny snyə snøi snåt (Søv. s., Tåning);
sny sny snøi snøt (Røgen s.);
snyð snyðə snøð snåt (Hads h.);
snyr snyrər snør snöt (Agerskov); tf. *snøt* (Spandet);
sny snyrər snø snåt (Ang., Sundev.);
snyt -ər -ət (Bradr.);
snyr snyrər snøər snøt (Valsb.);
snyə snyrə snø snøt (Abenrå);
snyt sæ snyðər snyər snöt sæ (Fjolde).

— **1**) snyde næsen; bonden bruger kun lommetörklæde til stads, jfr. Laisnel II. 117; mulig kun i den betydn. (Bradr., Fjolde); *sny nejəsən*, pudse næsen; *„sny di niəs, din snåtə sow!" de wa de sist or mi sali mań sö te mæ*, Sgr. I. 189. 1109 (Lisbj. Terp); „man må snyde for at komme igjennem!" sa' hr. Sören i Uldum, han snød sin næse under prædikenen, Sgr. I. 156. 623 ordspil mellem de to betydn. af snyde; „1000 Kr., det er en stor sum, *di æ da eńc snøt uk æ ən huj̨nis* (Vens.); *sny lywsət*, pudse lyset (Søv. s.), jfr. brande, snibbe; *„snyð æ lys o gi æ kårt!" så han Bænət i æ kærk* (vestj.), han var falden i sövn under prædikenen

og vågnede pludselig op, se Krist. IX. 362.180. — **2**) narre, bedrage, mulig kun i denne betydn. i enkelte nordlige målarter (Thy), jfr. 1. rude; *hañ æ blöwən snöt manə pæŋ fræ* (Agger); *di snød ham, te æ wañ lijəv a' ham* (vestj.); *no hår a mærkət, te a æ blòwən snòt* (Tåning); *de ka nåk vær, te han snød ham hans nijəs* (vestj.), ɔ: bedrog ham; også: *få si næs gåt usnòt* (Ang.), ɔ: lide et stort tab; jfr. Aasen, snyta, pudse næse, lys, bedrage, isl. snýta.

2. snyde, no. *snyð æn* (Malt); *snyə æn* (Søvind), skarp irettesættelse.

snydeklæde, no. *snyðklę æn* (Lb., gldgs), lommetörklæde.

Snydenstrup, no. *æn Snydənstrup* (Malt), en bedrager; pers. i „De Vonner og Vanner", Heiberg 1792; jfr. Studenstrup i Holb.'s 11. Juni.

snyder, no. *snyjðər æn* (Agger; vestj., alm.); *snyə* (Søv. s.); *snyər i -ər* (Vens.), bedrager; ordspil mellem „gnier", fiolinspiller, og „sn-", som pudser lys, se Kr. Alm.[2] IV. 49.51.

snyderi, no. *snyəri' et -i'ə* (Søvind); *snyəric è* (Vens.); = rgsm.

snydeskaft, no. *snyðskawt æn* (vestj.); *snyskawt et* (Søvind s.), foragteligt udtr. om næsen; „hans snydskawt æ nok lisse kroget som en pappegøjnew", Jyd. II. 3.2; *hąj hòr è gåt stu snyskawt* (Vens.).

snydestage, no. *snyðståq æn* (vestj.), et slags skældsord.

snydevred, to. *snyðvrę* (D.), overmåde vred.

snyffel, uo. se snuble; **snyk**, uo. se snøkke.

1. snyle, uo.

snyl snyl snyl snyl (D., Lindk.; Elbo, Vrads h.);

snyl snylər snylt snylt (Vens.), græde (s. d.) vedholdende; dersom hun nu ikke lod hendes snylen være, så vilde der vanke noget af mester Erik, Kr. IV. 286; se snylre, vræbe.

2. snyle, no. *snyl æn* (Vens.), tvær person; se snøle.

snylehoved, no. *snylhuwə* (Elbo h.), = *snylskawt* (vestj.), en der er slem til at klynke og græde.

snyller, no. *snølər è* (Vens.), person, som taler lavt og uklart, snövler, klynker, også om kvinder.

snylleret, to. *snølərə* (Lild s.), halvfuld, noget beruset.

snylre, uo.

snølər, snølər el. *-ər, snølər* el. *-ə, snølər* el. *-ə;*

el. *snøl -ər -c snølc* (Vens.);

snylər -ər -ət (Elbo h.). —

1) smågræde; *hon snølərə å græ* (Vens.), om den utydelige tale, der fremkommer, når man græder og taler på en gang; snövle? se 1. snyle. — **2**) rode i jorden, om svin (Vens., Elbo h.); smøle, drive over sit arbejde (Vens.), Mb.

snylrehoved, no. *snølərhu è* (Vens.), = snyller, nok mest om kvinder.

snylt, no. tilfældig hulning el. fordybning i et stykke tømmer el. i en sten, og som er hinderlig for brugen (Mds. h.), Mb.

snylte, uo.

snylt -ə -ət -ət (Elsted s.);

snølc -ər -ə -ə (Vens.);

snølt -ər snølt snølt (Agger);

snølt nt. ft. tf. *-ər* (Vejr.);

snylt -ər -ət (Agerskov);

= rgsm.; også: snuse omkring efter, foragtelig; *go o snylt omkre'ŋ* (Lindk.); *va gær do å snyltər ætər?* (Agerskov); *kom snølci* (Vens.); *kom snyltəñ* (Agerskov), komme ubuden; ligeså vestj., Thy; jfr. Aasen, snultra el. snyltra.

snyltebasse, no. *snyltbasə* (vestj.), en snyltende person.

snyltegæst, no. *snølc-jæjst i* (Vens.); *snøltğæst æn -ğestər* (Agger); *snyltgæst æn -gæst* (Agersk.); = rgsm.; skældsord.

snyltekrebs, no. sandkrabbe, hyas (Struer), se skjærlus.

snylterejse, no. da jeg nu var kommen lidt henad vejen, kom der sådan en snylterejse på mig, Kr. VII. 30, ɔ: en gang i anledning af legemets nødtørft.

snylteærinde, no. i udtr. som: *gyjər si æn snyltærəñ* (D.), göre sig et ærinde hen et sted, med det håb at kunne få mad der.

snyr, uo. se snyde.

snysk, no. *snysk de* (Sundev.), grönærter, gulerödder, kartofler opstuvede i mælk, se snusk.

Snyski-thomas, no. *de ær æn sær snyskitaməs* (Tåning), löjerlig fyr.

snyssi, uo. se snussi.

snyt, uo. se snyde; **snyv**, uo. se snue.

1. snæbber, no. *snævər æn* (D., vestj., Malt, Vejle). — 1) mund, kæft, i betydningen snakkesalighed, *dær ær æn gråw sn- o· ham* el. *ve· ham; han ka et hål æ snævər stel* (vestj.); *han har æn snævər te ti mañs röw* (vestslesv.); også om hunde, der gør meget (vestslesv.); *hål do snut mæ di snævər!* (D.), hold du kæft med din snak. — 2) *æn snævər* (Agersk.), person, som snakker meget.

2. snæbber, to. *snævər* (Andst, Malt), åbenmundet, megettalende.

snæble, no. *snevəl æn snevlər* (D.); *snevləŋ æn -ər* (Fanø); *snøfəl* (Staby), Mb., fisk af lakseslægten, med snude, coregonus oxyrhyncus; „snevling“ som navn til tobiser findes Kr. Holmsl. s. 8, om rigtigt? jfr. snøffel; mnt. snepel el. snopel, Sch.Lübb.

1. snæbbre, uo. *snævər -ər -ət* (D., vestj.; Elsted); *snæfə -rə* (Sundev.), tale meget og overflødig; *snævər å·p* (D.), snakke løs, = *snævər o·* (Varde); *snævər jæn a·* (vestslesv.), bide en af; *bön ska ålti snævər mæ·* (Andst); „sej a snæbbe hijele ættemeijen“, Jyd. I. 79. 2; snabbre.

2. snæbbre, no. *snævər æn -ər* (Andst). — 1) snor til at trække en løbegang sammen med. — 2) lille jærnkrog, som holder mejekrogene fast, derved, at den med den ene ende omfatter leens ryg og med den anden ende er fastgjort i den nederste mejekrog (Andst, D., vestj.). — 3) den løse træskive, hvorigennem kærnestangen på de gammeldags stampekærner bevæger sig (Holmsl. kl., Lem). — 4) en flettet læderring om piskeskaft eller tömme; får kan også have en *snævər* om halsen: et gammelt strömpeskaft f. eks. for at kende dem (Holmsl. kl.). — 5) flt. muffediser (Hmr. h.).

3. snæbbre, uo. *æ påŋ ska snævərəs saməl* (D.), ɔ: lukkes ved hjælp af et bånd i en løbegang.

snæbbredåse, no. *snævərdos æn* (D.), glds tobakspung med løbegang, se 2. snæbbre.

snæbbresyl, no. *snævərsyl* (Malt, Andst), en som snakker meget.

snæbe, no. *snèb æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), skældsord; nok nærmest om en ubehagelig, mager kvinde.

snækker, no. se snedker.

snæler, no. *snælər æn -ər* (N. Sams), et firben.

snæppert, no. *snæpərt æn* (Silkeb.), kniven til at årelade med; se snappe; htsk schnäpper.

snæppi (?) no. et stykke træ hvormed man møder bosselen, når man fordrives; *gi snæpi!* giv tid (Hovlbj. h.).

1. snære, uo.
snær -ər -ət (vestj.; Elsted);
snè snèə sna(?) snaə (Søvind s.);
snær -ər snær snær (Agger). —
1) snære sammen, = rgsm.; *de æ snær gåt saməl* (Agger); *hans muj æ så låŋ, de mæ ku snær i å mæ æn dyjn* (Vens.), spøgende, hans mund er så lang, at man kunde snære den af med en dyne; fange som i en snare: *snær æn hår* (vestj.); *snær æn kow*, fange en ko i reb; *snè sæ* (Søvind), om kvæget indvikle sig i töjret, så det hildes; *jæ fuwər* (får) *hå stajən snær æ hijəl då* (dag) *we dæñ bosk dæ nar* (nordpå, Agger); også: *de hår væt ve ər o snær atər ər* (Vejr.), om mad, det har været ved at snære efter det, ɔ: maden er nærved at være bleven sveden; *æ il hår wåt ve o snær* (vestj.), ilden har været ved at svide, se 1. snerre.. — 2) fig.: *o snær jæn* (Lindk.), give en skoser; *han, æ blöwən gåt snær* (vestj.), dygtig svedet, ɔ: svært narret; *de snær saməl om ham* (vestj.), om gæld el. lign., se snibbe; jfr. Aasen, snara, vride, sno.

2. snære, no. *snær æn -ər* (Hmr.). — 1) snare (s. d.), se hår-; *æ fuwər ær i snær* (Agger). — 2) skade, knæk; *de hår eŋən snær håð* (D.), om voksende sæd f. eks., det har intet knæk lidt af frosten; *han fæk æn slem snær* (vestj.), led et stort tab, el. fik en irettesættelse; jfr. Kr. IV. 195. 274.

snærre, no. kurre på reb (Vens.), Mb.

1. snært, to. bio. — 1) to. *æn snært viñtər* (D., Agersk.), en hård vinter; *æn snært slaw* (D.), et slag, der svider el. falder hårdt. — 2) bio. *hans båwsər sejər så snært* (Agger), så stramt; *klèən seə no snært* (Vens.); *de frysər snært*, det fryser hårdt; *de fælər snært* (vestj.), det passer tæt sammen; *biñ ət snært* (Agerskov, ligeså Bradr.), stramt; *æ huəs lekər snært ve æ kirk* (Bradr.); *han komər snært bakætər* (Valsb.); *do tår ət wal snært*, du tager det for nær, ɔ: du er for kneben (Agger).

2. snært, no. *snært æn -ə* (Søv. s.);

snært (Agger). — 1) snært på pisk; se piske-; *æ dær æn snært i di pisk?* (Agger). — 2) slag ved pisk el. tynd kvist; *gi ham æn snært øwər hans feŋər* (Agger); jfr. Aasen, snert hak.

snærte, uo. *snært -ər -ə* (Agger), = rgsm.; jfr. Aasen, snerta.

snæsen, to. snæver i livet, smal i midjen (Slet h.), Mb.

snæsk, to. *snæsk* eller måske også *snærsk* (Mors), stramtsluttende, om klæder; beslægtet med snære? se snask.

snæver, to. *snöwər* flt. *snöwər* (D., vestj.); itk. *snöwərt* (Vens.); *snöwər* el. *snæwər* (Agersk.); *snöwər* (Bradr.); *snæwə* flt. *snæwə* (Søvind s.); *snæwər snæwər* (Agger); = rgsm.; jfr. Aasen, snæv, sv. snäf, isl. snæfr; se kram, krap.

1. snævre, uo. *snæwər snæwrər snæwrəð* (Agger; Søvind s.); = rgsm.; *æ skal ha snæwrəð mi skow æn smol eñ* (Agger).

2. snævre, no. *snæwər æn* (N. Sams), gennemgang mellem to huse (N. Sams); indsnævring i Limfjorden, modsat bredning (Agger).

3. snævre(?) uo. *snöwər* (Vens.), hugge fordybninger i kanten på pillestenen.

snævver, no. uo. se snæbber, snæbbre.

snø, no. se sne; uo. ft. se snyde.

snødderet, to. *snøðərə* (Lild s.), halv beruset; *hañ wa nøj sn-, mæn hañ war da ejt fuḷ.*

snøde, uo. *snø -ər snø snø* (Randers egn), hugge smågrene af træer, også Bj. h., Mb.; jfr. isl. sneyða.

snøe, to. se sneet; **snøf**, uo. se snibbe; **snøffel**, uo. se snuble.

snøffel, no. *snøfəl æn* (D., Andst, Malt). — 1) kæft, grovt ord; *ve do hål sn-!* — 2) *æn snøfəl* (Vens., vestj.), skældsord; næsvis knægt, dårlig person, se snaffel. — 3) en fisk, se snæble; jfr. plt. snüff, no. snude; snüffeln, uo.

snøfle, uo. i udtryk: *o snøfəl jæn öwər* (D., Malt), overfuse en; se snøffel.

snøfre, uo. *snøfə snøfrə snøfrə snøfrə* (Sundev.), snøfte.

snöfte, uo.
snöwt -ər -ət (D., Kolding);
snewt -ər [-ət] (N. Sams);
snuse omkring; *hwa gor do o snöwtər atər? — pas do di eñt* (egel) *o go et hør o snöwt om!* jfr. Aasen, snykta, isl. snökta, hulke, sv. snyfta.

snøftetønde, no. *snøwttøñ æn* (Hmr., glds), snusdåse.

1. snøg, to. *snøq* flt. *snøq* (Randers, D., Malt, vestj., Thy, Mors, Sall., Hell. h.); *snøq* (Hellum s.); *snyq* (Asdal s., Vens.); *snøq* el. *snø* (Søvind s.); [„snog“ (Als), J. Saml. VIII. 275]; glat, pyntelig, smuk, med glat ansigt; *han æ så snøq såm æn ålam* (Mors), så glat som et gimmerlam, ɔ: vasket, barberet; *æ hæst bliwər så snøq* (Andst), glatte i hårene; den, der er klippet, er *snøq* (Fanø); pæn, pyntet, *da æ do da snøq ida·w* (vestj.), pyntet; *de æ da i snøq oŋ* (Vens.), ɔ: et smukt barn; „a hår hat stånd å heed mæ, å smyk å gjø mæ snøg“, And. Frieri, jeg har haft stunder til at pynte mig, at smykke og göre mig pæn; til ironisk: *i snøq hu.j* (Vens.); *ən snøq skoltər* (Mors), en rar fyr; *æn snøq jæn* (Røgen), en som er uordentlig el. pjaltet i klæder; jfr. isl. snöggr, glat; se snodden.

2. snøg, no. *snøək et* (Sundev.), sen person.

snøge, uo. *snøk -ə -ə* (Sundev.), snuse omkring; *va gæ do å snøkə ætə?* hvad går du og snuser efter; *do gær å snøkə å kan alə blyw færə,* du går og roder, ɔ: sinker og kan aldrig blive færdig.

snøgger, no. *snøqər æn* (vestj.), lugtesans; hunde må ikke få ost at æde, så taber de „æ snøgger“, Kr. IV. 359. 131; *fo æ snøqər o ər* (vestj.), få snus på, ɔ: opsnuse hvad man synes om, mest om dårlige fornöjelser.

snøggre, uo. *snøqər snøqrər snøqrət* (vestj.; Mors); nt. ft. tf. *snøqrər* (Vejr.), snuse, om hunden; *do mo ek gi æ huñ wust, så ka ən ek snøqər; hwans æ ər æ huñ snøqrər ætər?* (Agger); den løber runden om et træ og går og snøgrer der ved roden, Kr. III. 153; jfr. plt. snükkern, Schütze IV. s. 148.

snøgs, no. se snövs; **snöjl**, to. se snodden.

snøk, no. *snøk et* (Bradr., Agersk.); *snøk æn* (Holstebro). — 1) snus; *it snøk snuttobak* (Bradr.), en pris tobak; *do får alər æn snøk,* aldrig den mindste smule (N. Slesv.); *ålər æn snok* (vestj.). — 2) snude, næse; *han fæk jæn i æ snøk, han slåw ham liq iñ i æ snøk* (Andst);

hål di snøk dærfra! (vestslesv.); *de æ do nåk få grön om æ snøk te* (D.), ɔ: det er du for ung til.

snøkke, uo.

snøk -ər -ət (Andst); ft. *snöjt* tf. *snöjt* (Agersk.);

snøk -ər -ət (Bradr.);

snyk -ə snöjt snöjt (Sundev.);

snok -ər -ət (Holstebro);

snuse, om hunde; *go o snøk omkre·ŋ* (Lindk.), også om msker; snuse tobak; også fig.: *dæn dær komər baqatər, ka snøk å·p* el. *før o snøk å·p o æ stakstæj* (Lindk.), snuse op på stakkestedet, ɔ: nöjes med levninger, stumper, der hvor høstakken har stået; *dæn gåŋ a kåm, håj di æ oñən æt, så kuñ a snøk å·p* (Plougstr.); se snuse; jfr. plt. snukken, hulke; snüfken, no. en pris tobak Schütze.

snøkkedåse, no. *snøkdowəs æn* (Andst), snusdåse; jfr. plt. snüfkendoos, Schütze.

snøkkehund, no. *[snøkhuəñ]*, støver (Sønderj.), eft. Outzen, Mb. under snøkke.

snøkkehus, no. hovedvandsæg, Mb. under snykhus.

snøkkelse, no. *snøkəls de* (Andst), snustobak.

snøkkende, tf. *han blöw snøkən* (Ribe), fornærmet, vred.

snøkker, no. *æn snøkər* (vestslesv.), en, der vil have sin næse allevegne; *do ær æn fijəð snøkər* (Plougstr.), skældsord.

snøkket, to. pæn, net (Ang.); jfr. snøg.

snøl, no. *snøl æn* (vestj.), driver, langsom person.

snøle, uo. *snøl -ər -t -t* (Thy, Agger, Vens., Hovlsbj. h.), = smøle; drive tiden hen, være efterladende, nøle.

snøleri, no. *snøləri·j* (Agger), sinkeri, nølen.

snølle, no. *snøl æn -ər* (Agger, Elbo, Vens., Søvind s.); *snøl æn -ər* (Lem), krølle, sving (Agger); løkke på tråd (Elbo); *æ bruqər gar o sæt æn snøl øwər æ u*, en tøddel; se snörrel.

2. snølle, no. *ən snøl o æ hål*, en krølle på halen; i en kredsformig figur

+ + + + O + + + +

med udstaaende arme hvorpå stikkene beregnes i sekstenstreger, er kredsen *æ snøl; ska vi hå ən snøl?* ɔ: et slag kort; om en, der har en smule skæg, kan siges: *dær ær jo da ən lilə snøl.*

snøller, no. se snyller; **snølt**, **snøltj**, se snylte.

snøp, uo. se snibbe; **snøpdug**, no. se snupdug; **snøpsaws**, se snibsaks.

snør, uo. ft. se snyde.

1. snöre, no. *snør de* best. *-ə* (Vens.); *snør* (Agger). — **1)** tyndt reb, hyssing; *hår do ek nöj snør o læ* (låne) *mæ?* (Agger); se rende-. — **2)** *snør æn -ər* (Agger), fiskesnöre, dorg. — **3)** *æn snör hæst* (Lindk.), = snor (s. d.); jfr. Aasen, snøre, isl. snœri, itk.

2. snöre, uo.

snòr, -ər el. *snòr, -ə* el. *snòr, -ə* el. *snòr* (Vens.);

snø snøə snø snøə (Søvind s.);

snöə snö snöə snöə (Sundev.);

snør -ər snør snør (Agger);

snör snör snör snör (D.). —

1) = rgsm. (alm.); *kowən è snòr*, ɔ: har fået töjret om sten, pæl el. lign.; *tywi æ blòwən snòr*, ɔ: fangen; *weri æ blòwən snòr*, ɔ: har mistet pungen; *nè tyri blywə snòr, kalə wi ham i bøl;* spøgende: *di fo lòw å ha ham snòr!* om en karl, der har flere uægte börn (Vens.); se afbunden. — **2)** *snør* (Agger), fiske med snöre, dørge; jfr. Aasen, snøra.

3. snöre, uo. *æ hæst snörər* el. *snårər* (D., vestj.), snøfte, pruste; hestene står ligefuldt og stamper og snårer og snuer, Kr. IV. 161; når hestene snårer og studser øren ad noget overnaturligt, kiger man dem ind imellem ørerne, så kan man se det, Kr. VI. 288. 345, VIII. 151; jfr. se.

snörestrikke, no. *snörstrek æn -ər* (D.), snörebånd til støvler og livstykke.

snörestövle, no. *snörstöwl æn* (D.); *snòrstòwl i* best. *-stòwl* flt. *-stòwl* (Vens.); = rgsm.; et skældsord med ubestemmeligt indhold; *de ær i rècti snòrstòwl* (Vens.); *han ka jo knap sijə si æjən snuð få snutəhijəð, dæn snörstöwl!* (Vejen).

snöring, no. *snòrəŋ i* (Vens.), skreven formel, hvorefter man kan væve mønstret i en væv.

snörliv, no. *snörlyw æn* (D.); *snørlyw et* (Søvind s.); *snòrlyw è* best. *-lywə* (Vens.); *snöəlyw et -lywə* (Sundeved); = rgsm.

snörrel, no. *snørl æn* best. *-ən* flt. *-ər*

snåsk, no. se snaski.

snåt, bio. se snart; uo. ft. se snyde.

so, no. se såd; uo. ft. tf. se: se, sige, så.

so, no. *sòw æn søər* (D., vestj., S. Hald, Søvind s.); *sow søər* (Agger, Mors); *sow* best. *-ən* flt. *søər* best. *-n* (Vens.); *sow* best. *-ən* flt. *sẹər* best. *-n* (Tved); *sòw* de unge; *sø* de gamle, flt. *søə* (Røgen); *so æn søər* (Agersk.); *sow æn søər* (Bradr.); *suə æn -r* (Fjolde). — 1) = rgsm.; hunsvin; *dær æ gris i æ so* (Agerskov); *sowən æ mæ grijs* (Vens.); spøgende: *ålər hår a hat sårən næt som dehær næt, mi sow hå fowəlt* (folet) *å mi øq hå ġor basəl å mi kowən Maja·nə hå hå fåt tö̜l gåltgris*, Sgr. XI. 152. 494 (vestj.); *nær æ sòw for tòw* (uld), *så for æ hö̜n såkər* (vestj.), om det umulige; *æn ka sajt feñ saq mæ æn fijəð sòw* (Lønb.); *di æ sòw o sæq* (orne) *a jet læq*, ɔ: to alen af et stykke; *„hwær hålər mjæst a sin!“ så hun æ sòw, hun oð hiñəs* (Andst); *de ær iñt væər å vær so få jet griəs* (Valsb.); *æ sòw ær et wån te o ri i sajəl* (vestj.); *„jen sow wel jan* (gærne) *ha èn an i sølən“*, Grb. 234. 94; *„sow leqər òltir i søl“*, Grb. 243. 284; *nær jæn sow ær i søl war ən tefres, di wa ðər hwæ jæn* (Mors); *de blèw te i lot å sowən tu ə* (Vens.), ɔ: det mislykkedes; jfr. skidehus, udtrykket stammer vel fra den tid svinene gik løst omkring; *„a vel åsə mæj!“ så æ sòw*, Sgr. XI. 126. 361 (Bj. h.); *haj dræmər òm draw, lisom spælcmajs sow*, Sgr. X. 109. 316 (Vens.); *haj brøstə sæ, sòm èn mawər sow æ* (ad) *è dèj* (dige) (sts); *mæ ka træk æn sow warən roñc, hon komər enda teba·q sòm æn sow* (sts); *de ær et ænhwæ·r sow te kråqən vel rij*, Blicher Nov. III. 523, ɔ: non cuivis homini contingit adire Corinthum; *dæñ fogy·lt sow følər et, hwa dæñ fosu·lt lijər* (Thy); *„do èr å min fålk!“ sò dè ful maj om hans sow*, Grb. 239. 209; *æn karę·tmaqər å ən sòw, di æ tòw, di ka ta gaməlt å ġø nyt òw* (Årh. egn); i stedet for: *jæn tåw træj* siges spøgende: *jæn sòw ræj fir gålt gris* (Vejle-egn); *begribəliwics! èn sow pesə mir en i grics* (Vens.); *de fi sow kañc teŋk, dè mawə grøñcər* (sts), ɔ: kan ej forstå, at . . .; *dæñ mæt sow weð et å, te æn sultən gryñtər* (Mors); *haj è så alwo·rli* el. *andæ·qte som èn sow i èn flèbət; haj brøstə sè som èn sow i rijmfrèst* (Vens.); *ænhvær so hålər a si æjən gris* (N. Slesv.): det er ingen sag at være so, når man kan ligge på solskinssiden af tjörnegjærdet (østj.); man kan vænne en so på en dör med en handfuld, men ikke vænne den fra med en pandfuld (vestj.); når man får en so bedækket, skal man give den havre (el. byg); lige så mange håndfulde man giver den, lige så mange grise får den; vil man have galtgrise, skal et mandfolk give den først; sogrise får man, når et kvindfolk giver den først, Kr. IX. 17. 154, J. K. 224. 264; — når soen løbes, skærer bonden et mærke i neglens rod, når det er udvokset, er soens tid omme, Thiele Overtro nr. 276; drægtig so må ej ringes, sts nr. 277; må ej få vandet, hvori pølser er kogt, så bliver grisene tintede, smsts nr. 237; en besat so, som der læses over, Krist. IV. 193. 272, JK. s. 110; so gives elskovsmiddel, se æble; so bliver med grise uden orne og fæster Svinø over hav ved jærn, Antik. Tidsskr. 1849-51 s. 185, Hmhb. Anthol. I. 352, Weinh. Volksk. II. 20; soen og ravnen, de eneste dyr, der sover julenat, FbJ. I. 277; — i ævent. er en kvinde skabt af en so, Kr. IV. 336, se kvindfolk II. 340. 46 b, Krist. SkS. 105, jfr. Wossidlo Räts. 154. 568, Wh. Vlk. XI. 252 flg., Tr. pop. X. 119; se svin; — en so, der taber en side flæsk for hver fod den flytter, Kr. V. 136; jfr. Æv. III. 182, Gr. Gl. d. M. I. 209, Sæhrímnir, Gylfaginning k. 38, Bran I. 191, Joyce 59; jfr. Gr. Myth.[2] 1208; ræven bider i skoven soen i øret, den skriger så alle skovens svin samles, Sgr. VII. 197; — i sagnene er det et særdeles alm. træk, at præsten hentes for at berette en udklædt so el. orne, straffen er da, at gården el. borgen synker og en sø kommer istedet; se J. K. 269. 275. 37, Sgr. I. 147. 500, II. 120. 216. 806. 808, III. 10. 8, X. 114. 383, XI. 25. 39. 73. 123, Kr. III. 106. 147. 48, IV. 75. 109. 10, VI. 77. 115, VIII. 106. 200, Sagn III. 246, IV. 140. 14, V. 386. 64, Thiele II. 10. 12, Grb. 180 nr. 39, Møller, Bornh. s. 7; jfr. Mhoff 130. 173. 74, Strackerj. I. 40, Kuhn N. S. 293. 330, Mélus. I. 403 ned., II. 331; et svin døbes, Thiele II. 11; se synke, sø;

so indsmugles, forklædt som gammel kone, Øverl. 185; — soen forekommer af og til som spøgelse; øst for Almind by sås om aftenen i forårstiden en so med et lyngknippe på hovedet og elleve grise efter sig, Kr. VIII. 59; jfr. Sagn IV. 16. 52; under Vestborg opholder sig en uhyre stor so, som kun meget sjælden lader sig se, og da går hun altid på bagbenene og har en stor flok små grise med sig, Kr. VIII. 274; jfr. Thieles Folkesagn II. 296; *fålk kam i wąj mè èn wrǫ sow dær i Stjænsdòl,* Grb. 173. 5, se fremdeles Kr. III. 192. 269, 194. 274, VIII. 230, Sagn V. 10. 40, Sgr. IV. 202. 578; jfr. Z. f. M. IV. 82 ned., Kuhn M. S. 212.198; troldeham, Wigström FS. 54; „dysseso„ holder til i stendysser og forvilder folk (JK. utr., Vestsæll.); hovedløs spøgelse-so, Kr. VIII. 152. 271, IX. 218. 56, Sagn II. 365. 94. 104. 108. 109; spøgelse-so tynger vogn, så hesten ej kan gå, Sgr. II. 200.785; med lænker, Kr. Sagn V. 56.52; „gravso“ (s. d.) er udsat barn, Kr. Sagn II. 363. 87; „ride på so“, 366. 98; jfr. Gr. Gl. d. M. II. 256; Gr. Myth. 1095; „gloso“, Sm. Medd. II. 15. 16, = kirkegrime, Wigst. FS. 403. 06; „Visborg so“ er forløber for Marsk Stigs vogn, Kr. Sagn V. 66. 00. 01; — i skæmtehist. synger dreng: „vi har fået æ præstes so, det véd I vel osse“, m. varr., se Kr. KT. 91. 180; jfr. Fb. Fr. H. 80, P. Vlk. IX. 54, Ndl. Vlk. III. 24, P. Arch. XIII. 561; „hejdiderom, den so den rej den bejkon' om“, danserim, Kr. Alm.[2] VI. 278; — Toftegårds hyrde tuder i sit horn:

„Sotegro sow leqər i sålc,
òl di smo grijs,
di lòbər om rijs,
rèk din bin låŋ Tøqər“ !

med forblommet hentydning til stillingen i bondens hjem, se Grb. s. 189; jfr. Kr. Sagn IV. 485, Thiele I. 376, Landst. 796.6, jfr. s. 803, Storaker 79, Sande I. 102, Faye 224, Afzel. II. 83, Nordlander Fäbodv. s. 40, Barnrim 44. 59, Arwids. III. 503, Sm. Medd. II. 27, se endnu Salvator, März. v. Mallorca (1896) s. 243, Schw. Vlk. V. 301, VII. 63; Lütolf 414; — soen forekommer i viser, se Kr. II. 326. 4. 7, SkV. nr. 40, Sgr. II. 51. 281; står i nært personligt forhold til skrædderen (324. 47), se Dania I. 186; æder skrædderne, hvorfor de flygter op på bordet, Kr. Molboh. s. 106. 328. 29; render med præsten eller degnen på ryggen, Kr. Molbohist. s. 90, SkS. 260; øgenavn, Mikkel So, Kr. Alm.[2] III. 26. 88; — soen kaldes: so sipröw i et skæmtesagn fra N. Slesv., Gr. Gl. d. M. I. 226; i remser: gryntfordör, rylfordör, gryntengrå, skiddengris, sts. II. 147. 287, III. 190; i N. Slesv.: Leo hed hans so; jfr. Sgr. V. 146 hvor remsen findes med mange varianter; — konen vil ej være so for én gris at få, så føder hun tvillinger, Kr. Sagn II. 293. 187; urin af sort so indgivet, dræber, Wigstr. FS. 309. 909; — i stedremser: „i Byrsted er de no'n dovne søer“, Kr. IX. 129. 39 (Nibe-egn); „Gildbjærg søer“, Kr. Ordspr. s. 525 (Lindkn. s., Holsted st.); „Åskov skidne søer“, Krist. IX. 131. 346; „Tiset søer“, „Errigsted søer“, Kr. Ordspr. s. 528. 526 (Gram, Hadersl. egn); — i et börnerim: *i Vasbykro, dær slawtə di æn so,* Hag. s. 185. 21 (Angel); tælleremse: *jæṇ tåẉ, køs wå sòẉ* (vestj.), se Kr. Börner. 157. 84 flg.; i et fynsk börnerim, Sgr. IX. 224. 745, en do. stedremse, Sgr. IX. 132. 390; „der wa jen gang en sow, der vild' te å go over en brow, så slap browen, så dronet sowen“, Kr. Börner. 136. 92; so i et ordspil med basse, Vorbasse en by i Slavs h., Kr. IX. 118. 276; *do ka tæj æ sòẉ i æ hål te ən piṗər* (vestj.), se gris I. 486. 24, Kr. Almuel. III. 141. 481, når man ej selv kan græde; — „rejse en mager so i frost“, Krist. Börner. 596. 13, behændighedsprøve; — gåde: tønden skriger, drankeren tier stille (vestj.), ɔ: soen grynter, de pattende grise tier; *lòjən fåru·dən o lòjən fåri.ṉən, leqər ve æ reḳ o pustər* (vestj.), drægtig so med grise. — 2) skiden kvinde (alm.), skæo.; *de ær æn skiḍən sòẉ i hiṉ* (D.); *dær æ flijər sp̣ər te eň dæṉ, dær hår tryn* (vestj.); *han tæjər æ sòẉ får o fọ æ tròw* (vestj.), ɔ: tager pigen for at få gården; *jæṇ sòẉ ka vrø̱ð mijər ụð eň ti gåḷt ka væḷt iṇ̌* (vestj.), ɔ: en dårlig kone kan øde mere end mand og börn kan fortjene, jfr. Sgr. X. 180. 460; *nạ̈r æ pæ̱ŋ ær ø̱, hạ̊r ən eňda æ sòẉ o fø̱* (vestj.); *de ær æn söḷə sòẉ, dær ka eṭ re̱ si æjən læj* (vestj.); *a hạ̊r åḷ mi daẉ hẹr, de ǧör eṭ nåẉət, hwa· æn sòẉ hjapər saṃəl, nạ̈r ən eðər ət sjæḷ aẉ* (Lindk.); *a seðər å fjæ̱tə, mæ gaṃəl*

sow, Kr. IX. 238.77 (Galten h.); se drav-, fuld-, grav-, grise-, hav-, *kvab-, leve-, mog-, pind-, slagte-, vrap-, åle-; jfr. Aasen su, isl. sýr huk.; htsk sau, eng. sow; henføres til lat. sus, gr. hys; se 2. fog, galt, gris, orne, 2. polde, sejer, solsort, svin, sæg. — 3) en börneleg kaldes: *spel sdw i graw* (Elbo); *dryw sdw* (Lindk.); *dryw sdw i søl* (vestj.); *ǵæn i sdwsøl*, Sgr. VIII. 96. 110; *slo sdw* (vestj.); *ǵæn sdw po klæjər* (Støvr.); *jæn sowən i hwdl* el. *jæn søt i hwdl*, måske også glds *å slo søt i sow* el. *jèn i søt*, genne en søt, Sgr. X. 80. 110 (Vens.), m. hens. t. formen jfr. tot; *dryw sot* (D., N. Slesv., Gram); *dryw sot* (Agersk.); at drive so kunde jo tydes: drive vildsvin i grav, se 2. sot; i Fyn: „lege sutte", Gr. Gl. d. M. II. 252; et lille hul laves, rigelig så stort, at en bold kan ligge der, *æ sotkul* (Agerskov), *æ gryr*, gryden (vestslesv.), *æ sothwdl* (D.), *æ smörhwdl* (Kolding); rundt om i en kreds andre huller, ét færre end deltagernes antal; de kaldes „byen", hvert enkelt hul en „gård"; hver af deltagerne har en kæp, der har en lille krog el. er böjet på enden; først skal det afgøres, hvem der skal være „sodriver" (Thy), det kan ske ved tælling (se ennike), el. ved at „veje" kæppene; den, som gör det, går hen til gryden, holder en kæp over den og lader alle drengene lægge deres kæppe tværs over den; med et rask kast kyler han dem i vejret, og det gælder da om, at enhver hurtig finder sin kæp og stikker enden af den i et hul, den som intet hul får, er det (vestslesv.); bolden kan lægges i midthullet, så slås der til den; el. den kan lægges hen et stykke fra byen, kan så driveren få held til at drive den tre gange gennem „byen", uden at det lykkes nogen at drive den tilbage el. slå til den, skal der „vejes kæppe" på ny; ellers gælder det at drive den i det midterste hul; kan driveren få held til at stikke sin kæp i andenmands hul mens denne slår til bolden, tager han dennes plads, hans „gård" som da „brænder", og han siger: *fre få mi sdw, mi sdw ær i æ sdwhwdl!* (vestj.), og spillet fortsættes; lykkes det driveren at få bolden i midterhullet, skal alle „bytte gårde", flytte kæppene i et andet hul, og den som da intet får, skal derpå være „driver". Legen kendes alm., Gr. Gl. d. M. II. 252, III. 175: „sodriveren" har et besværligt arbejde, da han må løbe efter „soen" (bolden), sålænge indtil han kan „brænde" (ramme) en af „gårdejerne" .... Når en af de spillende en kort tid forlader legen, råber han höjt: „der er ild og rød lue i min stue!" og lægger så sin slude (kæp) på stenen, da må ingen tage hans gård, mens han er borte; jfr. endnu Sgr. VIII. 112.110, 207.110, Krist. Börner. 253. 541. Legen bruges i vide kredse, i Guthsmuths Spiele (1878) s. 69 findes den under navn af geierspiel, treibball, sauball, sautreiben; Rochholz Alemannisches Kinderlied (1857) s. 395: das morenjagen, der nævnes dens romanske navn „dar la portgia", ɔ: drive so; Handelmanns Volks. u. Kinderspiele (1874) s. 86 har das ballünenspiel (frisisk) med henvisning til engelsk: hawkgame, cat in the hole, se Hazlitt, Popul. Antiquities II. 303; Folkl. J. II. 264, Gomme Folkl. I. 60, Korrespondenzbl. des Ver. f. niederdeutsche Sprachforsch. 1876 s. 62. 68. 86, 1877 s. 14, 1878 s. 48; mnt. kôt spelen, Sch. Lübb. II. 551. 5, Birlinger, Nimm mich mit, s. 132; se sotkjæp, sotkule; se endnu Zingerle, Deutsches Kindersp. im Mittelalter (1873) s. 37; morenjagen, sautreiben oder todtaustreiben, Kuhn N. S. s. 373, Veckenst. Volksk. II. 154, P. Volksk. II. 93. 5, Urquell V. 231, Schiller, Thierb. II. 7 a; fig.: *slå sdw mæ jæn* (vestj.); *dryw sot mæ jæn* (vestslesv.), holde en for nar.

1. sod, no. *sdj* best. *sdjən*, også *de sdj* (N. Sams); *æ sdj* (D.); skal kaldes *sö de* ved Blåvand; madsuppe (N. Sams), vand, som fisk, ferske el. salte, er kogt i (Blåvand); vand, som pølser er kogt i (D.); se syde; jfr. Aasen, isl. soð itk.; se sodden; lap-, pølse-.

2. sod, no. *suwəð de* (D.); *su* el. *swð no* best. *-ə* el. *-i* (Vens.); *søi de* (Søvind s.); *søq* (Malling); *sør* (Agerskov, Gram, vestsl.); *soə* (Sundev.); = rgsm.; *kakəldwnən løvə mæ søi* (Søvind); *„stedètərən ku blyw leqi hjèm i swdi å i dskən"*, Grb. 97. 27, steddatteren kunde blive liggende hjemme i soden og asken; kvægets tænder gnides med sod juleaften, JK. 207.165 (Vens.), Kr. Almuel. IV. 111.2.3, Thiele Overtro nr. 274; sod og malt ny-

se neglehus; bag-, hose-, negle-, nælde-, vade-. — 3) tykt sted på garn, hvor tvindingen er ufuldkommen (Vens.); se *dilk; jfr. Aasen sokk, isl. sokkr hak.; plt. sokken flt., Schütze.

sok-ibag, no. *såkəba·q æn* (D.), en, som kommer bagefter.

1. **sokke**, uo.
såk -ər -ət (D., vestj.);
såk -ər -ə -ə (Vens.); ft. tf. *såkət* (Søvind s.). —
1) gå langsomt bagefter; *huðən ær ət, do gor o såkər* (D.); *haj kam såki baqætər* (Vens.); *kom såkən oba·qatər* (D.), kom traskende bagefter; *è såki*, en sjokken; *di gor åltər o såkər ic ə* (Vens.); se sjokke. — 2) *såk æ hæst* (D.), give hestene sokker på i glat føre.

2. **sokke**, no. *sok æn -ər* (Mors); *såk æn -ə* (Sundev.), uordentlig, jasket kvinde; jfr. sjok.

sokkedeje, no. kvinde, som slæber fødderne efter sig (Vens.), glds.

sokkehæl, no. *såkhæl æn* (Lindk.), = *såklor è* (Vens.).

sokkelår, no. *såklor è* (Vens.), person, som kommer bagefter, bevæger sig langsomt.

sokken, uo. tf. se synke.

sokkevorn, to. *hon wa nuə såkwòrn* (Vens.), træt, tung i gang.

so-kål, no. *sòwkol de* (Søvind s.), plante, ager sennep, sinapis arvensis L.

sol, no. uo. se svale, sål.

sol, no. *suwəl æn suwəl* (D., Andst, vestj., Mors, Thy, Støvring h., Lild, Fjends h.); *suwəl æn* best. *-ər* (Sams); *sul æn* best. *sòl* (Smistrup, Hellevad s.); *swòl* (Tise, V. Hassing); flt. *sul* best. *-ən* el. *swòl* (Vens.); *sul* best. *swol* huk. (Tved); *sol æn sol* (Søvind s., Nordslesv.); *soəl æn sol* (Sundeved, Bradr., Mellemslesv.); *suəl* (Fjolde); = rgsm.; *æ suwəl stor åp; æ ve æ jor*, ved at gå ned; *gor nijər* (D., vestj.); „løber op", Gr. Gl. d. M. I. 173 (Vens.); *æ soəl gær uňər* el. *neər* (Bradr.); „putter sig", Krist. V. 251, ɔ: skjuler sig; jfr. Gr. Myth.² 700; *æ s- wåjər* (Lindk., alm.), vader, ɔ: står i tåge; *dær gor æn blån for suəl* (Lild); *æ sol æ så glæj i mån* (Gram), ɔ: skinner så klart; *suəl gor niər i æn bånk* (Lild s.); *nær æ suwəl gor nijər i æn bæk* el. *bæŋk, stor ən åp i æn sæk* el. *sæŋk* (D., vestj.); „æ sol går ned i en væg aften", el. „i en bakke, vi får regn imorgen", Kr. IV. 365. 194, alt betegnende for, at solen går ned bag et lag tætte skyer; „æ sowl wåjer idaw, vi for snart hjaskvejr", Kr. IV. 365. 193, J. K. 123; ligeså når der er en ring om solen, der er åben forneden; andre siger: når ringen er åben forneden, betyder det tørvejr, Kr. IX. 23. 219; stråler det fra solen om eftermiddagen, får vi blæst næste dag, Kr. IV. 365. 192. 195, Sgr. VII. 142. 696; et hjul om solen varsler regn el. sne inden tre dage; et lille hjul er imod stor, et stort imod ringe forandring i vejrliget (vestslesv.); *gær æ sol skinner*, ɔ: i en bænk, betyder det regn (sts.), *nè sul å węj komə saməl, fo wi rin* (Vens.); *komər suwəl o viň saməl i æ nuwərən* (norden) *for vi uň væjlə* (vestj.); når det regner og solen skinner, så himler der en skrædder (Brede); el. så brænder der en heks i helvede (Ang.), Kok ordspr. 146. 1640-41; bager heksene pandekager, Ndl. Vlk. XIV. 163, se regn III. 32. 39 b, jfr. P. Arch. XIV. 89; vejrmærker af s-, se Hildebr. 60, jfr. P. Vlk. IX. 69. 113; *dæ ka hwicə kom suəl hab węj dærej* (Vens.); *a ska skaf dæj dæhen, hu do hwærkən ka si suwəl ælər mon* (vestj.), ɔ: i fængsel, jfr. pine; eller hugge en, så s- skinner igennem, Gr. Myth.² 1022, RA.² 131; *kom åstè·* el. *åstì·ən i òbən sul* (Vens.), ɔ: mens sol er oppe; *sto, seð, leq i æ suwəl* (D.), ɔ: hvor solen skinner, modsat i skygge; kort kan gives, skruer kan skæres *mæ æ suwəl* el. *muwəð æ suwəl* (D., Andst), ɔ: fra øst til vest el. omvendt; *nær æ sol stær op ve Spaňə* (Spandet) *å gær nęr ve Maňə* (Mandø), *så ær æ daw lån* (Skærbæk s.); i D. siges når solen er tæt ved sin nedgang: *no hår æ Fanəlar æ strek o æ suwəl;* der kan fortsættes: *nær kon di stuwər hår vę æ strek, gor ət eț så rask, mæn nær så di smo åsə ka fo iən, så gor ət stærkər*, ɔ: solens bevægelse er langsommere, når den sidder forholdsvis höjt på himlen; hurtigere, jo mere den nærmer sig synskredsen; jfr. Mhoff 359. 481; det er et besværligt arbejde at hive solen op, Kr. Molbohist. 74. 240; solen går samme vej tilbage om natten, men da er det for mørkt til at

sogn, no. *sòwn è* best. *-t* flt. *sòwn* (Vens.); *såwn æn såwn* (D., vestj., Thy, Mors, Agger); *sẘwn et sẘwn* (Bradr.); *sawn et sawn* (Ang.); = rgsm.; *dræj te såwns* (Lindk.), rejse ud i sognet; *go om i æ såwn* (vestj.), om fattiglemmer: få føden på omgang i sognet, glds; *vær o æ s-*, ɔ: være fattiglem; *go* el. *kom åpå sòwnt* (Vens.); sognets bånd er stærkt, jfr. Djurkl. Unnarbo 12; *Om o Håwn, de æ grom såwn, i Grinste o Gren æ dær let o fåte'n* (Lindk.), jfr. Kr. IX. 119 ned.; Skanderup (Hjelmsl. h.?) kaldes „det kåde sogn", fordi folkene beskyldes for at være letfærdige der, Kr. IX. 101.86; *Såwn såwn* i N. Slesv. er det sædvanlige navn til N. Lygum sogn; det „sorte sogn", Kr. Alm. VI. 116.251, en del af Ålum, hvor mange berygtede personer bor; jfr. Aasen sokn, sogn; isl. sókn huk., angreb; søge; uden-sogns, opsogne; fjord-, hoved-, kirke-, land-, ud-, uselborg-.

sogne, uo. se savne.

sognebånd, no. *sownbòj* (Vens.); = rgsm.; i udtryk: *løs s- te ina'n præst*, låneord.

sognedegn, no. *sòwnden i* (Vens.); = rgsm.; degn, som er ansat i sognet, se f. eks. Krist. IX. 372.200: Åby var s- både for Dejgbjærg og Hanning, jfr. Kr. Alm.[2] VI. 151.383; i tlm.: *de flywər i ham som æn lot i æn såwndæjn* (vestj.), ɔ: han modtager det begærligt.

sognefast, to. *sawnfast* (Ang.), = sognepligtig.

sognefoged, no. *sòwnfò i* best. *-fòən* flt. *-ər* (Vens.); *sòwnfoi* best. *-fojən* (Røgen, Silkeborg); *såwnfòwi æn -fòwiə* (Søv. s.); *såwnfåwəð æn -fåwəðər* (D., vestj.); *såwn-fur æn -furər* (Bradr.); = rgsm.; den stedlige politimester.

sognefolk, no. *såwnfålk* (D.); = rgsm.

sogneforstanderskab, no. *sòwnfå-stajəskab è* best. *-ə* glds (Vens.), = sogneråd.

sognegrande, no. *såwngrañ et* (vest-slesv.), møde af alle sognets medlemmer.

sognekirke, no. *såwnkærk æn* (D.), = rgsm.

sognemand, no. *såwnmañ æn -mæñ* (D.). — 1) = rgsm.; beboer i sognet; *jæn a mi såwnmæñ*. — 2) *æ såwnsmiñ* (Valsb.), sognets embedsmænd: kirkeværger, fattigforstandere og skoleforstandere, se Fb. Fr. H. s. 54.

sognepligtig, to. *sòwnpleqti* (Vens.); *såwnpleqtiq* (Agger), som har hjemstedsret i et sogn og dær berettiget til forsørgelse.

sognepræst, no. *såwnpræst* (vestj.), = rgsm.; bruges sj., alm. kun: præst (s. d.); i en remse: „a kam jæn stæj, hwå di mangled dæm en sownpræjst; a tøt, a ku lissewal dæær væ sownpræjst som en anden stæj", Kr. Börner. 435.90.

sognere, no. flt. *di Vras sòwnərə*, el. *Vrasərə, di Tem sòwnərə*, sognefolkene fra Vrads, Tem (Vrads h.); se op-.

sogneråd, no. *sòwnråi et* (Søv. s.); *sòwnro è* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.; *såwn-råjsmañ*, medlem af sognerådet.

sogneskat, no. *såwnskat æn* (D.), de enkelte skatteyderes afgift til kommunen, de lever i.

sogneskjel, no. *sòwnskèl et* (Søv. s.); *sòwnskèl è* best. *-skèlt* (Vens.); rgsm.

sognestakkel, no. *såwnståkəl æn* (Lönb.); *såwnstakəl* (Malt), et fattiglem.

sognetrængende, to. *såwntræŋəñ* (vestslesv.), som trænger til sognets understøttelse.

sognevej, no. *såwnvæj æn* (D.), den vej, som præsten benytter til anneksrejser, kaldes vel alm. præstevej.

-sogns, se uden-.

sogris, no. *sogris æn* (vestj.); *sogrics i* best. *-i* flt. *-grijs* (Vens.), hungris, se vrad.

sogræs, no. J. T. 327, en plante, skedeknæ, polygonum aviculare L. (Sams, Als).

sohul, no. se so.

soj, no. se sadde, sod; **sojen**, to. se sodden; **sojer**, no. flt. se såd.

sok, no. *såk i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *såk æn -ər* (vestj., D., Andst, Agger, Thy, Davbj.); *såk æn -ə* (Søvind s.). — 1) = rgsm.; halvströmpe; *han wår o æ såkər* (Andst), ɔ: stærkt oppe, i godt humør; *de har sin såkər å* (Burkal) siges om hvad der kommer stille og listeligt, jfr. Ndl. Vlk. XI. 205; *Anbårə såkər* i et byrim, Kr. VI. 345.213, kan mulig minde om at der i Arnborg sogn har været uldbindere; „di Marigor såk", Krist. VI. 346.217 (Vens.), Mariegård, Børgl. s. — 2) hestens sokker, siges når hesten har hvide hår på en el. flere af fødderne;

se neglehus; bag-, hose-, negle-, nælde-, vade-. — 3) tykt sted på garn, hvor tvindingen er ufuldkommen (Vens.); se *dilk; jfr. Aasen sokk, isl. sokkr hak.; plt. sokken flt., Schütze.

sok-ibag, no. *såkəba·q æn* (D.), en, som kommer bagefter.

1. **sokke**, uo.
såk -ər -ət (D., vestj.);
såk -ər -ə -ə (Vens.); ft. tf. *såkət* (Søvind s.). —
1) gå langsomt bagefter; *huðən ær ət, do gor o såkər* (D.); *haj kam såki baqætər* (Vens.); *kom såkəñ oba·qatər* (D.), kom traskende bagefter; *è såki*, en sjokken; *di gor ðltər o såkər ic ə* (Vens.); se sjokke. — 2) *såk æ hæst* (D.), give hestene sokker på i glat føre.

2. **sokke**, no. *sok æn -ər* (Mors); *såk æn -ə* (Sundev.), uordentlig, jasket kvinde; jfr. sjok.

sokkedeje, no. kvinde, som slæber fødderne efter sig (Vens.), glds.

sokkehæl, no. *såkhæl æn* (Lindk.), = *såklor è* (Vens.).

sokkelår, no. *såklor è* (Vens.), person, som kommer bagefter, bevæger sig langsomt.

sokken, uo. tf. se synke.

sokkevorn, to. *hon wa nuə såkwòrn* (Vens.), træt, tung i gang.

so-kål, no. *sòwkol de* (Søvind s.), plante, ager sennep, sinapis arvensis L.

sol, no. uo. se svale, sål.

sol, no. *suwəl æn suwəl* (D., Andst, vestj., Mors, Thy, Støvring h., Lild, Fjends h.); *suwəl æn* best. *-ər* (Sams); *sul æn* best. *sòl* (Smistrup, Hellevad s.); *swòl* (Tise, V. Hassing); flt. *sul* best. *-ən* el. *swòl* (Vens.); *sul* best. *swol* huk. (Tved); *sol æn sol* (Søvind s., Nordslesv.); *soəl æn sol* (Sundeved, Bradr., Mellemslesv.); *suəl* (Fjolde); = rgsm.; *æ suwəl stor åp; æ ve æ jor*, ved at gå ned; *gor nijər* (D., vestj.); „løber op", Gr. Gl. d. M. I. 173 (Vens.); *æ soəl gær uñər* el. *neər* (Bradr.); „putter sig", Krist. V. 251, ɔ: skjuler sig; jfr. Gr. Myth.[2] 700; *æ s-wåjər* (Lindk., alm.), vader, ɔ: står i tåge; *dær gor æn blån for suəl* (Lild); *æ sol æ så glæj i mån* (Gram), ɔ: skinner så klart; *suəl gor niər i æn båŋk* (Lild s.); *nær æ suwəl gor nijər i æn bæk* el. *bæŋk, stor ən åp i æn sæk* el. *sæŋk* (D., vestj.); „æ sol går ned i en væg aften", el. „i en bakke, vi får regn imorgen", Kr. IV. 365. 194, alt betegnelse for, at solen går ned bag et lag tætte skyer; „æ sowl wåjer idaw, vi for snår hjaskvejr", Kr. IV. 365. 193, J. K. 123. 2, ligeså når der er en ring om solen, der er åben forneden; andre siger: når ringen er åben forneden, betyder det tørvejr, Kr. IX. 23. 219; stråler det fra solen om eftermiddagen, får vi blæst næste dag, Kr. IV. 365. 192. 195, Sgr. VII. 142. 696; et hjul om solen varsler regn el. sne inden tre dage; et lille hjul er imod stor, et stort imod ringe forandring i vejrliget (vestslesv.); *gær æ sol skirən nær*, ɔ: i en bænk, betyder det regn (sts); *nè sul å wæj komə saməl, fo wi rèn* (Vens.); *komər suwəl o viñ saməl i æ nuwərən* (norden) *for vi uñ væjlə* (vestj.); når det regner og solen skinner, så himler der en skrædder (Brede); el. så brænder der en heks i helvede (Ang.), Kok ordspr. 146. 1640-41; bager hekse pandekager, Ndl. Vlk. XIV. 163, se regne III. 32. 39 b, jfr. P. Arch. XIV. 89; vejrmærker af s-, se Hildebr. 60, jfr. P. Vlk. IX. 69. 113; *dæ ka hwicə kom suəl hælə wæj dæræj* (Vens.); *a ska skaf dæj dæhen, hu do hwærkən ka si suwəl ælər mon* (vestj.), ɔ: i fængsel, jfr. pine; eller hugge en, så s- skinner igennem, Gr. Myth.[2] 1022, RA.[2] 131; *kom åstè·* el. *åstè·ən i òbən sul* (Vens.), ɔ: mens sol er oppe; *sto, seð, leq i æ suwəl* (D.), ɔ: hvor solen skinner, modsat i skygge; kort kan gives, skruer kan skæres *mæ æ suwəl* el. *muwəð æ suwəl* (D., Andst), ɔ: fra øst til vest el. omvendt; *nær æ sol stær op ve Spañə* (Spandet) *å gær nər ve Mañə* (Mandø), *så ær æ daw lån* (Skærbæk s.); i D. siges når solen er tæt ved sin nedgang: *no hår æ Fanəkər æ strek o æ suwəl;* der kan fortsættes: *nær kon di stuwər hår ve æ strek, gor ət et så rask, mæn nær så di smo åsə ka fo iən, så gor ət stærkər*, ɔ: solens bevægelse er langsommere, når den sidder forholdsvis höjt på himlen; hurtigere, jo mere den nærmer sig synskredsen; jfr. Mhoff 359. 481; det er et besværligt arbejde at hive solen op, Kr. Molbohist. 74. 240; solen går samme vej tilbage om natten, men da er det for mørkt til at

se den, sts s. 17.54; folk har bundet solen, P. Volksk. I. 115; mand sidder oppe, for at sige til, når s- står op, Busk Rome 365; s- står altid op kl. 12, men ses først senere, Kuhn W. S. I. 352; „ringe solen op og ned", se 3. ringe; *nær æn snakər om æ suwəl, så sken ən* (vestj.); *nè mæ snakər om swòl, så skenə dqj* (Vens.); når sol står op, og Skagens fisker er ude, tager han huen af og siger: „i Jesu navn, Gud give os en god dag og en glad aften!" — horeunge (s. d.) kan se mod sol, Kr. Alm.[2] III. 72. 17; ugudelig kan ej se s-, Maurer Isl. S. 233; den dumme kan man bilde ind, *te æ suwəl æ lawət å æn pankåq* (vestj.), se ost 762.41; i visen: der sidder Else Nielsdatter og skinner som en sowl, Kr. II. 321. 4; når fiskerne havde gjort en god fangst, sagde de: „nu kommer guds gode sol!" ellers blot: *no komər æ sowəl!* Kr. Almuel. V. 41.114; *a ka sic bådə sul å mòn* (Vens.), kan siges til småpiger, der ligger med benene ivejret; „love hinanden solen til månen", Kr. Alm.[2] III. 84. 24; man må ej pege (s. d.) på s- og måne, Ndl. Vlk. XIV. 163; lördag skinner altid sol, om aldrig så lidt, se II. 516.30 a, jfr. P. Arch. XIV. 85 (Siena); börn beder sol skinne i regnvejr, se Marie II. 555. 9 b, jfr. Meyer Vlk. 124; — hyrderim: „solen søkker, høstfolken (el. hjoen) nøkke, men hvad mon hjorddrengen tøkker?" Kr. Börner. 145. 86.08; „a sie te æ suel, mi maww æ så huel", sts. 148. 12 flg., jfr. Fb. Bondel. 321; „jeg kom til solen, ind' skoven stod op", Krist. Molboh. 162. 449 flg., se snakke III. 423. 48 a; — i sol ses Evas ansigt, Arnas. I. 659; jfr. Z. f. M. I. 169: kone som har spundet söndag (Lippe); — månen kaldes sol, se II. 659.40 a; — „sol, måne", kaldes to hørkranse ved hørarbejdet, Meyer Vlk. 240 (Ditm.); — hoppe skal vendes mod sol, når hingst springer, Krist. VI. 380. 257; solen kyser ilden, II. 10. 16 a; — s k i n n e r den på brud i kirke varsles lykke, Kr. IX. 47.519; en kile skal skæres og slås i, hvor sol ej skinner, Kr. VI. 282. 286; den må ikke skinne på barn, der føres til kirke, så bliver det fregnet, Kr. IV. 349. 34. Thiele Overtro nr. 405; heller ikke på koens efterbyrd, Sgr. VII. 46. 155; eller på den første mælk efter kælvning, Sgr. VII. 44.144, Kr. Alm.[2] I. 100. 41; den side af et træ, som solen først skinner på om morgenen, skal bruges til sympathikur, Kr. VI. 359.52, jfr. Folkl. VI. 279; land, hvor ingen sol skinner, Fær. Kv. I. 208; troldkvinde vil jordes, hvor der ej skinner sol og høres klokkelyd, Arnas. I. 148; mske, hvor sol skinner kortest, Þork. 56; hvor den dvæler længst, sts 68; jætte vil höjlægges inden solopgang, Runa VI. 37; ingen vil ligge begravet, hvor sol ej kommer, Cav. W. I. 486, se kirkegård; kaste vand bort, hvor sol ej skinner, Modin 14; s- må ej skinne på dræbt hugorm, den bliver da dugorm, Wigstr. II. 123; — på det sted under et træ, hvor sol skinner først morgen og sidst aften, er skat (III. 235. 3 a) skjult, Kr. Sagn IV. 497. 518. 69; hvor s- skinner engang i år, Tr. pop. XVI. 507.512; jomfru vil have grav, hvor sol skinner hedest, Kr. Sagn IV. 258. 39; — s- danser p å s k e m o r g e n (s. d.); — trold er magtesløs, når s- er oppe, Cav. W. II. XVI; særlig gunstig tid for hemmelige kunster er för s o l o p g a n g, således J. Saml. IV. 112.7.9. 146.85. 151.96. 153.104. 161.141, Thiele Overtro nr. 427. 472, Krist. VI. 379.243. 246, Sagn IV. 580.06, J.K. 378.1192; man skal hjem fra hekseridtet, inden sol er oppe, Kr. IV. 322; bjærgfolk kan ses før solopgang og -nedgang, Kr. Sagn I. 15 øv.; för s- tudes det bjærgtagne barn ud af höj, JK. 273; jfr. Kr. Æv. s. 132, Wigstr. I. 100, II. 281, 401, Grimm Myth.[2] 683, Z. f. M. III. 340, Folkl. Journ. VI. 244; el. efter s o l n e d g a n g el. ved solnedgang; kirkegårdsmuld, som skal bruges til trolddom, skal tages efter s-, Kr. IV. 348. 23, Almuel. IV. 136. 14; se endvidere Kr. VI. 356. 25. 362. 81, IX. 65. 719. 66.727. 67. 737, J. K. 365. 1114. 371. 1152, Thiele Overtro nr. 642; efter s- råder vætter, Kr. III. 144. 201. 158. 21, Sagn I. 329. 94; har Palle jæger jagtret, Kr. Sagn II. 106.16; ved solopgang el. -nedgang trækkes syge börn gennem tørv, se Kr. IX. 3. 24; selvmordere begraves efter soln-, JK. 388.1241; karlen, som har været i genfærds vold, må ej komme vest for Bövling kirke eft. soln-, Kr. IV. 139 ned., jfr. Kr. Sagn II. 513. 116, IV. 203; Cypri bisp skal mishandles fra solopgang og han dør først ved s-, Sgr. IV. 105; hugorme (I. 665.29 b), snoge og andet kryb dør først ved soln-,

Kr. Sagn II. 206. 108, ligeså edderkop, Kr. Alm.[2] I. 139.84 (Sundev.); jfr. Strackerj. I. 346 c, II. 21, Busch Volksgl. s. 254, Ndl. Vlk. XIV. 163; når sol er nede, rejser genfærd sig af grav, Kr. VIII. 243, Sagn IV. 178. 619; et stykke mark kan ej plöjes efter soln-, Kr. Sagn I. 275. 931; bjærgmands køer kommer ud, såsnart s- er nede, Kr. III. 4; — efter solnedgang må der ej arbejdes, Asbj. III. 45, jfr. FbJ. II. 3; man må ej køre gødning ud, Hazel. II. 25; ej gå ud, Rieck 42, Runa VIII. 6, jfr. Bosquet 121 flg.; efter solnedg. kan skat hæves, Kr. Sagn III. 436. 36; skal man göre omgang om gård, Kr. Alm. I. 102. 390, om brønd, Wigstr. I. 120; er vand kraftigst, Kr. Sagn III. 221.17. 40. 53, jfr. Folklore Journal VI. 244; urter skal plukkes, Wigström I. 121; höne lægges, II. 136; besværg. fremføres, Cav. Wär. I. 412. 421; man må ej have börnetöj ude, Krist. Sagn IV. 627. 54; ej banke klæder, Wigstr. I. 128, jfr. Ndl. Volksk. VII. 12; efter kælvning skal ko ud til vand 1ste gang efter solnedgang, Krist. IX. 15. 131; — bjærgmand oplures ved solopgang, Krist. VI. 19; trold skjuler sig for opgående sol, JK. 237, Hammersh. Anth. I. 336, Wigstr. FS. 51; genganger må i grav för sol rinder, Eftersl. s. 62 flg.; bliver ellers stående, Cav. W. I. 466, Haukenæs IV. 523; svinder for sol, Kr. IV. 163. 228, Weinh. Vlk. II. 9 (Fær.); dreng, som tjener trold, styrter død om, da sol skinner på ham, JK. 276; da sol skinner på skattegraveren, mister han forstanden, JK. 153. 4; trold forlanger sol og måne for at bygge kirke, se Find, kirke II. 125. 47 a, måne II. 660. 26 a, Nordl. Myth. S. s. 9; hermed kan sammenstilles den hedenske forestilling, at trold sprak el. blev til sten, når sol kom til at skinne på ham, se Helgakviða I. 30, Alvísmál v. 36, DgF. II. 76, Grettis S. (1853) kap. 65 s. 152; Thorkels. 81. 84, jfr. navne på klipper „Grímur bóndi" og „Kerlingin hans Gríms", sts 209; Maurer, Isl. S. s. 28. 39. 50-2. 70, Arnas. I. 142. 150. 154. 159. 208-11. 214-16, II. 471, Wille 185, Asbj. I. 131, III. 313, Faye 7. 14. 15, Storaker 14, Till. 19, Nikolaiss. Nordl. I. 3. 4. 86, II. 65. 74, IV. 15, Weinh. Volksk. II. 15, Hammersh. Anth. I. 345 (Færø.), Sundbl.[2] 197 øv., Bergh III. 28 sol en jomfru; Segerst. 98, Bondes. Hist. 352, Runa III. 24, IV. 34. 38. 57. 65, VIII. 28, Cavall. Wärend. I. 16. 283 øv. 287, II. 73, Qvigst. s. 195, Tylor Anfänge I. 346 anm., Urgeschichte 404. 411 (Fidschiøer, Samoa), Magyar Tales XXXV; el. genfærd går i grav og trolddom ophører, mare løses, Cav. W. I. 350, se Antiq. Tidsskr. 1849-51 s. 198 b (Færøer), Arnas. I. 119. 122. 125. 264. 269. 272. 522. 555. 585. 662, II. 441, Haukenæs IV. 523, Wigstr. II. 93, Jonsson Möre s. 18, Renvall Åland s. 28, Folkl. Journ. I. 294, VII. 289, Mélus. IV. 485, Perseus III. 141, Gorgos hoved; djævel kyses fra arbejde, Ons Volksl. IV. 126; solopgang spreder trolddom, Runa II. 1 ned., Vang Reglo 57; hekse falder til jord på Blåkullefærd, Wigstr. II. 257; — trolddom sker ved omgang, drejning, vending, svingning rundt mod sol, ɔ: i en kreds med centrum på venstre hånd, fra vest til syd, øst, nord, el. som det også kaldes „avet"; jfr. nrsk rangsøles mods. rettsøles, Aasen; sv. ansyls, rättsöls, Rietz; rángsœlis, réttsœlis (isl.); widdershins, sunwise (Skotl.); gå mod sol om træ, JK. 380. 97, jfr. Cav. W. I. 314. 412, Gretters S. k. 81; om hus, gård, JK. 385. 27, Kr. Sagn II. 558. 14, VII. 112. 5, 257. 77; se Helligtrekonger I. 586. 42 b, Lindh. Lappb. 72, Hazel. VI. 31, Wigstr. I. 120 øv., Runa VIII. 37 ned., Folkev. XI. 375. 8, Gisle Surss. S. s. 33; om kilde, Thiele Overtro nr. 735, jfr. Cav. W. II. 436, Hartl. Sc. 125; (retsols Folkl. Journ. IV. 229 (Skotl.)); om kirke, se II. 126. 13 b, Friis Vens. N. 71, JK. 415. 88, Krist. Sagn VI. 140. 46. 225. 56, VII. 146. 502. 4. 11. 19, jfr. Aldén 112, Strackerj. I. 296 a, Scott, Demon. 440; Wigstr. I. 112, FS. 403. 06, Sm. Medd. II. 15; 3 gange om bjærg, Kr. Sagn I. 265. 912, DgF. II. 78, Folkl. II. 185. 191, så åbnes dör; jfr. Knoop Pm. 9.10; om sten, Arnas. I. 14. 569-70, Wigstr. FS. 416.70. 430. 34; om kornstak, W. Gregor 84; ride om ild mod sol, Kr. Sagn VI. 405. 86 flg., Friis VN. 85 med besværg., jfr. Nyland IV. 106; gå om sygt dyr, Thiele Overtro nr. 261, jfr. Cav. W. I. 374; gå mod sol om mødding, Cav. Wär. II. XLVIII; om mark, Urquell III. 149 (Polen); føre barn mod sol gennem tørv, Modin 5, Asbj. III. 246; syg genn. garnfed, Cav. W.

II. XLV; føre ko om gryde, Nordl. Troldd. 128, Modin 17; om ild, Folkl. Journ. I. 57 (Skotl.); føre bjælde om ko, Nordl. Troldd. 128; håndklæde om barn, Amins. IV. 86; vikle linned om sygt yver, Wigstr. FS. 430.32; arvet klæde om mark, Sundbl.[2] 156; ligs hånd over sygs ansigt, Jonss. Möre 21; dreje såld (s. d.) med kyllinger avet, Thiele Overtro nr. 284, jfr. Rietz skärsel 616 a; naverbor i hul, Thiele Overtro nr. 290; overskåren citron, Thiele Overtro nr. 473; ærter, Hofb. Nerike 226; kvist om hæl, Wigstr. FS. 431. 41; fingerbøl på öje, Kr. Sagn VI. 87.18; sølvknap, Thiele II. 104; ring, Sundbl.[2] 291; vride ring af gren mod sol, Nordl. Troldd. 125; trække klæder genn. ring mod s-, Amins. VIII. 120; slå kreds avet, Sgr. III. 48; J. Saml. IV. 139. 65; kaste sværd avet om hoved, DgF. IV. 714 b. 38; jfr. Amins. IV. 84, Jonss. Möre 24; føre kniv om hals, Sundbl.[2] 154; slagvol om krop, Rääf I. 134; føre en offergave om sig selv el. sygs hoved, Nyland IV. 127. 128; aske 3 gange ret, 3 gange avet om syg, Wigstr. II. 139 øv.; ild, Nyland IV. 107; smöre alfekværn mod sol, Cav. W. II. XIV; barn smöres, Modin 4; skære græstørv mod s-, Amins. III. 118. 119. 3, Asbj. III. 120; lægge dem mod s-, Sande I. 26; feje mod s-, Cav. W. II. II, Lindh. Lappb. 67, Mhoff 314. 3, Meyer Vlk. 236; man må ej feje avet i kornlade, Kr. Sagn VII. 228. 71; båd må aldrig drejes mod sol, Rääf Saml.; jfr. Amer. Folklore IX. 222, X. 214 (N. Foundl.), Folkl. Journ. IV. 10 (Skotl.); når „gnidild" tændes, drejer man mod s-, Cav. Wär. II. 119; heks drejer sig 3 gange mod s-, Folkl. Journ. VII. 284 (Skotl.); „han gik 3 gange imod solen", Pet. Isl. F. IV. 103, Vatnsd. 47; skænke punse mod s-, Kr. Alm. VI. 24, er en forseelse; spytte mod s- 3 gange g. bidsel, Amins. VI. 122; man må ej pisse mod s-, Kr. Sagn VII. 226. 52; da fanden pisser mod s- opstår Mývatn, Arnas. II. 2; — hvor bevægelsen derimod sker retsols, i en kreds, hvor man har höjre hånd mod centrum, fra øst til vest, går alt lovligt og ret til; jfr. Folkl. X. 268 (Hebrid.), XI. 447, Fritzn.[2] III. 474 b, Oldenb. Veda 261; lig føres om kirke med sol, JK. 389.45, Kr. Sagn V. 261.31; jfr. Folkl. IV. 358. 22 (Irl.), VI. 168. 170 (Skotl.), slgn Qvigst. 188, Sm. Medd. II. 17 ned.; offergang i kirke skér med sol, JK. 88 øv.; man går retsols om sten, den bliver til et hus; modsols, atter til sten, Arnas. I. 14, jfr. II. 308; om offerhöj, „rättsyls", Cav. Wär. II. 422. 426; syg føres retsols om stoleben el. bord, Folkl. VIII. 187 (Ohio); krybe retsols g. åbning, Amins. I. 114 f.; trække barn g. hul, Kr. Sagn IV. 579. 03, se skjævr; gå om grav med sol, Cav. W. II. 424, XVII; møllesten drejes med sol, Folkl. XII. 167 (Lincolnsh.); man gik om alter med s-, Schrøder H. 128 (Rom), jfr. s. 132; det betyder fred, at Skrælinger svinger stænger med sol, krig mod sol, Grönl's hist. Mindesm. I. 423. 427; alm. om de to bevægelsesretn. se Strackerj. II. 60. 330, Sundbl.[2] 317, Dalyell 455; Folkl. Journ. V. 192; „soleil", registr. til Tr. Pop.; Simpson, Buddhist Praying-Wheel 1896 (London), f. eks. s. 91; sammenstilles kan: læse fadervor baglængs, gå baglængs, se *baglængs; — solfald,*-skifte, -rebning, Aarb. f. Oldk. 1896 s. 162, Bjerge Aarb. IX. 178, omgang i landsby ved valg af embedsmænd, gik „ret om", ɔ: med s-, P. Hansen, Landbr. s. 54, jfr. Cav. W. II. 89; — s- er hyppig i ævent. et personligt væsen, se Sgr. XI. 174, XII. 208, Kr. Æv. 88. 201, jfr. P. Arch. IV. 515; se ævent. om Helios, Schm. Märch. 104.14. 18; jfr. s- elsker en pige, Ralst. Songs 171, Garnett I. 334. 357 (Bulg.); frugts. ved solen, se Folkl. VII. 94. 464 (Indien), Am. Folkl. IX. 216 (Navajo Ind.); vil gifte sig med sin søster, månen, Garnett I. 27 (Vallakk.), jfr. Romilly 134; en kvinde er moder til sol og måne, Sgr. VIII. 212 ned., jfr. Mhoff s. 387, Grimm K. M. nr. 20. 88, Z. f. M. I. 312; slgn Tylor, Anfänge I. 284, Am. Folkl. IX. 78; slgn Magyar T. s. 415 solens søstre er aftenrøde og morgengry; et ævent. om solens datter, JK. Æv. II. nr. 17, jfr. Sgr. III. 170. 44, se Gonzenb. I. 177. 28, Amer. Folk. IV. 32, Weinh. Volksk. VI. 70. 28; slgn Kalev. IV. 136; solens sön, Møller, Fr. S. 113, jfr. Kalev. XI. 31; solen smutter ud af kammer, da dör åbnes, Krist. Æv. 160, jfr. Asbj. I. 36; tilbedes af Lapper, Cav. W. II. 418; smör offres til den, Bergh I. 75, DSt. II. 115, jfr. Tr. pop. VII. 336; fest ved dens genkomst, se Tille

Yule 178 m. henv. t. Prokop. Bell. Goth. II. 15; hilses med hat, Tylor Anf. II. 297 (Pfalz); af ital. søfolk, Rivista I. 356, Urquell III. 202 (Adriaterh.); med hurraråb St. Hans, Nyland IV. 59; — tro på den gud, der har skabt solen, Pet. Isl. Færd IV. 79. 102, Vatnsd. k. 37. 46, Lndn. III. 4, jfr. Folkl. IV. 221, Rafn Oldn. S. I. 218, Ol. Tryggv. k. 117; — en konge på solen, Kr. Æv. s. 46; i ævent. søges der et slot sønden el. vesten for solen, se Kr. Æv. 246. 330, Gr. GldM II. 186, Æv. II. 28, Registr. 1; kommer solen til at skinne på pigen, inden hun er 30 år, bliver hun bortført, Gr. Æv. II. 153, Registr. nr. 17 e r, jfr. Asbj. II. 37, Schm. Märchen 31. 98, Hahn nr. 41; pigen ser, da solen skinner i en spand vand, tre barneansigter, hun stikker en kniv i hvert og undgår således at føde börn, Sgr. IV. 6 anm.; den, som ser s- under tågen, frelses fra pesten, Kr. Sagn IV. 556. 78; ser barn sol för måne, bliver det solbrændt, Skytts h. 151; i ævent. sol af guld, se måne II. 660. 2 a; bære s- i vindueløst hus med såld (s. d.); klæder som sol, se II. 200. 45 a; — i et skæmtesagn spörges: *„hwo snǫ̀t ka a fǫ̀ wæ̣rdən rońc?“* — *„Hǫ̀ djæ majəstæ̣t i hæst, dæ ka følə swǫ̀l, så ka ə læ sæ jə̀r i firåtyẉ tijmər!“* Sgr. IX. 142 (Vens.), Kr. KT. 224. 56. 58. 59; jfr. Asbj. II. 129, Z. f. M. III. 352. 90 (svensk), Folkl. Rec. III. 57; se værd; — börneleg, se s- og måne; — gåde:

> „sig mig, hvad er vel det rundeste hjul,
> hvorunder der triller såmange fagre hjul?“ —
> „ja, solen den er vel det rundeste hjul,
> hvorunder der triller såmange fagre hjul“,

Sgr. V. 49. 3, se også II. nr. 457. 458. 724, IX. 132. 391; hvor haver solen sit sæde? Sgr. V. 50. 7, — i vester, jfr. Amins. V. 70. 32, se DgF. I. 237 flg.;

el.: *hwa æ de, dær sæjlər öwər diqər o da̱m,*
o öwər a̱lə koŋəns lań?
de æ hwærkən ęq hæ bǫq, hæ bast, hæ båẉ,
hælər nåẉə slas træ̣, dær grǫr i koŋəns skåẉ;

(vestj.);

el.: *dær sæjlər et skif hær sy̱ńər ..,*
de æ hwærkən a bǫq hælər bå..,
ælər a nåẉə slas træ̣ i æ skåẉ;

(vestsl.); jfr. Sgr. IX. 217. 688, XI. 158...; el.: *hwǫ æ de, dær ka sijə wań, ... dḻər fǫ ət?* (vestj.); el.: *hwǫ æ de ... stǫr i æ haw o ka̱nər* (kærner) ... *fågy̍lt staw?* (vestj.), den nedgående sol... stråler, jfr. Sgr. II. 130. 697, III. 182. ..., IX. 16. 63; *va gæə åwər æ skåw å brå... alə jen greən?* (Agterup); el. hvad er det, der går gennem et gjærde uden at göre hul? Gr. Gl. d. M. II. 133. 17, J. K. 246. 20, Sgr. VI. 22. 294, IX. 191. 598, jfr. Sundbl.[2] 131, Simrock Räthselb. s. 9.., P. Volksk. III. 130, Wossidlo nr. 372 ...; svar: solstråle; el.: hvad går gennem ruderne uden at slå dem istykker? Sgr. VI. 30. 372; svar: solstråle; se DSt. I. 201: „ut vitrum non læditur sole penetrante“, en sequens; Sgr. IX. 175. 554, jfr. Simrock, Räthselb. s. 105. 137; el.: hvad er det, der ser mildt til alle, men ikke ler ad nogen? Sgr. VI. 57. 531; el.: går verden rundt og kiger ind ad hver mands gård? Sgr. VI. 64. 604, J. K. 245. 7; jfr. Ehlers Räthselb. s. 14. 76, Simrock, Räthselb. s. 96, Aus dem Kinderleben s. 7.., Strackerj. II. 61 b, Joos, Raadz. nr. 1.., Wossidlo nr. 315 b; — solen kaldes en *hǫq ujən veŋə,* en jomfru mundløs, en gammel mand tandløs eller benløs, se 1. sne; i en mørk tale hedder det: *a bo.. i jæ̣n lań o mi ka̱ẹrəst i æn nḁn; .. tuẉər* (tor) *wås i jæ̣n wań o ta̱rər .. i jæ̣n klẹ* (vestj.), duggen er vandet, solen er klædet, jfr. Sgr. III. 184. 988, VI. 22. 288. 26. 340, IX. 192. 604; — den nævnes „den røde hane i øst“, JFærd.. 127, jfr. „a golden cock“, Abercr. I. 333 (Finsk); „die alte mutter“, Weinh. Volksk. I. 76; „König im busch“, P. Volksk. IV 64; „'ne grote gäle katt“, Wossidlo nr. 500; „møllesten“, „hjul“, Praying Wh. 57 anm.; „Wainemöinens milkbowl“, Abercr. I. 282 (Finsk); „sonnenochse“, Weinh. Volksk. I. 443 (Sachs.) nævnes; hvad er klarere end solen? svar: moders öjne, se Gr. Registr. nr. 17 h.; sol og måne nævnes: „to vel gående“, Sgr. IX. 172. 520, jfr. Simr. Räthselb. 9, Rochh. Kinderl. 244. 422, Wh. Vlk. XIV. 90 (nygr.), se ting; andre gåder om sol, se P. Bjerge Aarb. 1898 s. 44 flg. 48, M. Monnier 68;

under billede af et træ, Bugge Studier s. 519; — om s- alm., se Wuttke regist. „sonne"; Mannhardt BK. regist., Weinh. Volksk. I. 75 (Gossensass), V. 424 (Meklenb.), IX. 229 (Thüring.), P.Volksk. IV. 63; — stedsnavne smstte med sol, se Adressebog; svenske, jfr. Cav. W. II. 418; jfr. Aasen sol, isl. sól huk. el. sunna huk., htsk sonne; se hugorm 665. 29, lördag, måne 659. 40, nyårsdag, påskemorgen; guld-, middags-.

solbagt, to. *swǫ̀lbǫ̀qt* (Søvind s.); *sǫlbaqt* el. *sǫlbaqə* (Vens.); = rgsm.; *„èn sǫlbaqə* el. *sǫlbrèñc kąq* (Vens.), er i en mørk tale en kokasse; se kage 72. 30, kolort, pandekage II. 782. 52, sterris; jfr. mnt. sunnenkoke, Sch. Lübb., tör kokasse, Wossidlo nr. 523 m. henv., Lidmål 39. 241 „solbakad kaka", Urquell IV. 222. 5; „sunburnt cake", Folkl. Journ. VII. 260. 1; tyr.

solbrun, to. *swǫ̀lbrǫn* (Elst.), = solbrændt.

solbrænde, uo. en slags bytten-gårde leg omkring et hus, Kr. Börner. 516. 38.

solbrændt, to. *swǫ̀lbrœ̨ñ* (D.); *swǫ̀lbrę̀ñ* (Søvind); *sǫl-* eller *swǫ̀lbrœñc* eller *swǫ̀lbrǫ̨jən* (Vens.); = rgsm.; råd mod, Wigstr. FS. 409. 33, se solbagt.

solbrønde, no. *suwəlbrøñ œn* (Vejr.); *swǫlbryñ* (Tåning), solbrand, stærk solvarme, jfr. Kr. Alm. III. 131. 51.

solbænk, no. *sǫlbœŋk œn* (Støvr.), fremstående kant, som mures under vinduesåbningen på huse, for at hindre regnen i at drive ned ad muren; htysk sohlbank, af sohle sål, den nederste flade af noget.

solbær, no. *swǫ̀lbœ et* = flt.; best. *-bœrət* (Søvind s.; Elsted); *sǫ̀lbœ et* = flt. (Sundeved); *swǫ̀lbœr œn* = flt. (D.); *suwəlbœr* = flt. (Thy); = rgsm.; frugterne af ribes nigrum L.; busken kaldes: *swǫ̀lbœrtrœ* (D., vestslesv.); *suwəlbœrris* (Thy; vestj.); — *swǫ̀lbəsaft de* (Søvind s.); jfr. Aasen, solbær itk.

sold, no. uo. se sald, salde, såld.

soldat, no. *sœldą̊'t œn -ə* (Silkeb.); *sǫ̀ldą't i* (Vens.). — 1) = rgsm.; „a soe en fransk sældåt, han gik mæ et bette bån på hans bangenet"; „så måt a te sessionen å spring sældåt å læ mæ skryw", Bl. Bindst.; ved session kan man trække höjt nr. ved at bære hos sig 3 håndf. kirkegårdsmuld, el. muld fra 3 kirkegde, el. fra sidste grav, Kr. Sagn VI. 249. 39-41; jfr. Ndl. Vlk. VII. 173, ved amuletter, pilegrimsrejser, besværgelser; Strackerjan I. 94. 129 ved 3 firkløvere; alm. om soldatertjeneste, Kr. Alm. V. 84 nr. 9, V.[2] 58. 10, jfr. Meyer Vlk. 245; soldaten råber: „a er glad ved, a er bleven soldat!" — Kongen undres ved hvad han hører, da alle er kede af soldaterlivet, Kr. Æv. s. 237; en hvervet soldat, der har tjent 99 år, 13 måneder og 3 dage, tager tjeneste hos fanden og sættes til at fyre under kedlerne i helvede, Kr. V. 214, jfr. 221, Registr. 57; fanden lover ingen soldater at tage, sts s. 227; når en soldat begraves, spilles: „han går forvist til himmerig!" men den store tromme kommer bagefter og siger: „det er en slump, slump!" Sgr. VII. 228. 834; — blive s- ved at drikke af et glas med mønt i, „drikke på kongen", Kr. Alm.[2] II. 29. 85, se skilling III. 257. 16; — s-er fremtrylles af havrekærner, Kr. Alm. V. 91. 252; af siv, Thiele I. 139, Urdsbr. V. 86; af fjer, Afzel. IV. 38; af græs, Folklore Journ. IV. 36 (Mongol.); Hedin, Prschevalskijs Resor (1891) s. 353: af rørknipper; af sten, Rivista II. 10, Pitré Arch. XIV. 100; af hunde, Mhoff 533. 2; væves frem ved en skytte, Magyar T. 68; fremtrylles, Schindl. 38, Mhoff 530. 523, Wolf D. Sag. 513. 390, Thiele I. 88; døde trommes op, Rochh. D. Gl. I. 294 i visen: „Des Morgens zw. drein und vieren", Wunderh. s. 51; klintekongens s-, Thiele II. 191. 192. III. IV. (Møen); ellekongens, Thiele II. 190; underjordiskes, Thiele II. 193 flg. (Bornh.), jfr. Mhardt BK. I. 66; døde opstillede, Müller Saxo 159. 26, jfr. Liebr. Gerv. 195 ned., Rääf 93; mandshatte, sat på stavrer, Aldén 51; køer antagne for s-, Mhoff 18. 16; s- forvandles til træer, Mhoff 78. 82; — *om ijœ'n, de œ soldątəmaniər,* se 1. om 10, Sgr. II. 60. 340; *sǫ̀ldǻtəri·* (Ang.), soldatervæsen; *sǫ̀ldą·təklę̀ər* flt. (Vens.). — 2) *soldą̊'tər* (Holstebro egn), klumper i grød. — 3) en plante, valmue, papaver L. J. T. 323 (Århus); jfr. fr. soldat, spansk soldado, lönnet person; mlat. soldatus el. solidatus, partic. af solidare, lönne, solidus, et pengestykke.

soldre, uo. *o sǻlər aw* (Lem), køre i jævnt trav, se snuldre.

soldug, no. J. T. 74, en plante, drosera L. (Ålborg).

1. sole, uo. *han hær sol sæ slæm te* (Tønd.), sølet sig slemt til, jfr. solle, sulre, søle.

2. sole, uo. *suwəl* (D., vestj.); *sul -ər -t -t* (Vens.), bringe ud i solen; *sul sæ* (Vens.), om höns f. eks.; *leq o suwəl sæ uð i æn snedriw* (Andst); *a suwələr mi töj* (vestj.); bjærgfolk soler töj og skatte, Krist. Sagn I. 172. 26. 28. 38. 39; 177. 642-44. 183. 664, jfr. Rääf I. 76, se vejre; jfr. m. h. t. formen svale uo.

solfald, no. *solfal* itk. (S. Sams); *swòlfal* (et) (Søv.). — 1) pletter i kornet, hvor solen er faldet i det; sofald J. T. 340 må være fejl; *dær æ gòn swòlfal i byqət* (Søv. s.), ɔ: byggen er bleven forbrændt af solen. — 2) måske også: solstik (Slet h.), Mb. — 3) se sol 457. 24a.

solfaldsjord, no. jord med grus el. sand under, hvor solen falder i korn og græs, som törres bort, Mb.; jfr. brændebanke.

solformørkelse, no. *suwəlfåmø'rkəls æn* (D.); = rgsm.; hvergang solen formørkes, kan man vente verdens undergang, Thiele Overtro nr. 567; se solulv; 1. pege.

solgissing, no. *suwəlgisəŋ* (Holmsl. kl.), det blanke skær på vandet under solen.

solhat, no. *sulhat i* (Vens.); *swòlhat æn* (Søvind); = rgsm.

solhverv, no. *æ swòlhwærə* (D.); = rgsm.; „næe swolhwared de gæe“, J. Saml.[3] I. 54, ryster jord, vand spildes af glas; *suəlhwèrədaw past di əpo hwærkən å brøq hèlər å baq, fòr kaqərn* (brødene) *wil wæn dæm i uwn, å strøtaqəð å stiənən wil kom òp we dæn tij te suəl blåw hwèrəð* (Lild s.); det er vel sagtens mest vintersolhverv dette gælder; bages der den dag til jul, danser kovringerne rundt i ovnen, Kr. IX. 30. 320; jfr. J. Saml. X. 77 (Vens.); jfr. Liebr. Volksk. 315. 32 (Norge), Cavall. Wär. II. XVI. 72: sol vender sig, kværne står; økse brister, om man hugger, der kan ej plantes; jfr. Amins. IV. 104, VIII. 84; der må ej brygges og bages, vaskes, bånd springer af kar, Kr. Alm.[2] I. 60. 5-7, Folkev. VIII. 454. 27, IX. 392. 192, Wille Opt. 182; der må ej törres klæder, Arnas. II. 546; floder standser, fugle triller sig, Rivista II. 156; den dag må der ikke sættes fiskegarn i hav eller töj i blød, thi det vil rådne, Kr. Anholt 111. 269; der er nok en forestilling om, at solen i en el. flere dage står stille; se gå I. 523. 32; jfr. midsommersdag, Sankt Hansdag, juledag.

soling, no. se såling; **solket**, se sulket.

solle, no. *sol et* (Angel), et sølet sted i ageren; i et „solle“ står ikke vand, men undertiden i en sige; plt. soll, vandhul, Mi Wörterb.; mnt. solen uo. vælte i dynd, Sch. Lübb.; se 1. sole, sulk.

sollinie, no. *suwəllin æn* (D.), ækvator.

solløs, to. i udtr. som: *de wa we suəlløs tij* (Vens.), ɔ: efter solnedgang; jfr. solrøst.

solmærke, no. *suwəlmærk æn* (D.); *sålmærk et* (Bradr., Fjolde). — 1) middagsstreg i vinduet; også en pind i vinduet, således stillet, at dens skygge viser middag (Bradr.). — 2) bisol, også en stump regnbue (Fjolde).

solo, no. *solo æn* (Valsb., vestj.), et slags kortspil; i en præstehistorie, Kr. KT. 115. 11; jfr. ital. solo, alene, lat. solus; se frage-.

sol og måne, no. „holde op for s-o-m-“, börneleg (vestj.); to börn stiller sig overfor hinanden, efter at have aftalt, hvem der skal være „sol“, hvem „måne“; de holder hinanden i hænderne og løfter armene op til en port, hvorunder de øvrige går i en lang række, holdende hinanden i klæderne og synger:

> sol og måne går verden omkring,
> kejserens datter, den lange kvind,
> går på gaden og svandser;
> bro bro brille, klokken ringer elleve,
> kejseren står på sit höje slot,
> så hvidt som et kridt, så sort som et kul,
> fare, fare krigsmand, døden skal du lide,
> den, der kommer allersidst
> skal i den sorte gryde!

Den sidste i rækken gribes ved hver gennemgang og holdes tilbage mellem de sænkede arme i den „sorte gryde“ og skal hviskende svare på, om han vil være „sol“ eller „måne“; når alle er fangne, siger solen: „kom alle mine sole,“ månen: „kom alle mine måner!“ så rykkes begge partier om sejren; se Gr. Gl. d. M. II. 143. 4; Sgr. IV. 110. 38 (Grenå), 140. 38 (S. Sæll.), IV. 204. 38 (Voel), V. 12. 5 (Fyn), 173. 38 (Horsens), 174. 38 (Bornh.);

mange varriant., Kr. Börner. 219. 1. 513 „ringe bjælder“, se Nybro, Rødeskov; jfr. Fb. Bro-brille legen, Sv. Ldmstidskr. XII. 4; jfr. Nordl. Barnvisor 116.193, Arwids. III. 250. 29, Hazel. VI. 38 (Norge), Davidss. Skemtanir I. 122, „brúarleikur“; Böhme Kinderl. 522. 280 „Brückenspiel“, Z. f. M. IV. 301. 385; Gomme Dict. I. 332 „London Bridge“, II. 25 „Oranges & Lemons“, Newel Games 204 m. henv., Ons Volkl. VII. 210, Le Braz[2] II. 391, Bernoni 46. 47, Corazz. 90. 12, Rivista I. 687. 11, Støylen, Barnerim nr. 149, Teirlinck, Kindersp. I. 234, II. 139.

solpe, uo. se sulpe.

solret, to. *suwəlræt* (D.); *solræt* (vestslesv.); en bygning siges at ligge s-, når dens længderetning er vest—øst, altså vinduerne vender mod syd og nord.

solring, no. *suwəlreŋ æn* (D., vestj.); *swòlreŋ æn* (Søvind s.); = rgsm.; en lille messingring, hvorpå en bevægelig skyder; i skyderen atter et lille, fint hul, der kan indstilles efter de forskellige måneder; solstrålen gennem hullet viser så inde i ringen klokkeslættet; alm. brugt af börn (vestslesv., D.).

solrøg, no. *sulrøq i* best. *-i* (Vens.), en slags tåge eller røg, der undertiden ses rundt om en egn langs med horisonten, uagtet vejret ellers er klart og varmt (Vens.), Mb.; se Aasen solrøyk.

solrøst, no. *solrøst* (Agersk.); *sålrøst* (Bradr.); *solrest* (Fjolde, Ang.); *swålæst* (Hmr.); *suwəlæst* eller *swoləst* (Lönb.); *suwəlæst* (Vejr., Thy, Mors; Sall.), solnedgang; *liq i æ swålæst* (Hmr.); ligeså: *i æ suwəlæstlaw* el. *swolslaw* (D.), el. *sådən i æ swålæsttij* (Hmr.); *tæt få sålrøst* (Bradr.); „så kør æ te solens røst“, Gr. Gl. d. M. II. 147.4 (Åbenrå); *ve solrøs* (vestslesv.), ordet er mulig = solrist af rist ro; jfr. Gr. Myth.[2] 702: „die sonne ging zu röst u. gnaden“; se ruste, roste, Sch. L., ro, hvile; 1. røste, solsæt.

sols, no. se sals.

solside, no. *swòlsi æn* (Søvind s.); *sulsij æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm.

solskin, no. *sol-* el. *sålsken* (Agerskov, Ang.); *suwəlsken* (D.); *swòlsken et* best. *-skenət* (Søvind s.); *suwəlsken et* (Støvr.); *swòlskèn* el. *swòlskön* el. *sòlskèn è* best. *-skènt* (Vens.); = rgsm.; *slek s-*, ligge og drive i solen; *„de stow åpå baki å strolt i de klòrə swòlskön“*, Grb. 115..147; *swòlskenwer e* (Vens.); talem. herom se Weinh. Volksk. II. 192 (Tyrol); *„swòlskönræn pinər hæqsərn“*, Grb. 244. 307, solskinsregn piner heksene, se regne III. 32. 39; i en skæmtehistorie samler kællingen solskin i et såld (s. d.), Sgr. IX. 165, Kr. Molboh. 52. 169; jfr. Asbj. I. 45, Nordl. Sag. 34, Segerst. 93, Urquell III. 231, Knoop Pm. 94.197, Ps. 209 c, Busch. Volksh. 47, Cloust. Nordl. 58, jfr. Registr. 107.

solskive, no. *swòlskyw æn* (Søv. s.); *sulskyw æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm.; ved streger i vindueskarmen, Kr. Almuel. III. 13, se middagsstreg, solmærke.

solskjær, no. *suwəlskar* (Mors), solens blændende skær i öjnene.

solskud, no. Mb. har solskod; se solskådden.

solskådden, to. *sòlskòən* (Vens.); *suwəlskòðən* (Løgst.); *solskòðən* (Århus), sygdom, som køer og kalve menes at få af for stærk solvarme, når kos skarn bæres ud för solnedgang, Kr. Alm.[2] I. 116. 34; den består i at „buskmuskelen brister“, Rietz under solskoten, s. 652; som råd mod den bruges, at kalven får et stykke skåret af det höjre øre, og tre dråber blod deraf dryppes i dens mælk (Løgstør); for køer: kærnemælk, sod af skorsten, salt og et nygjort æg, sammenrøres og indgives dem, Mb. (und. solskod); ellens blade og bark råd derimod, Krist. Sagn VII. 478. 83. 84; skinner sol på nybær kos første mælk, bliver den „solskjörren“, Sgr. IV. 61. 117 (vestj.); kniv må sættes over dör, når ko første gang om foråret går ud, så får den ikke „solskarn“, hvilken sygdom kendtes på, at hornene blev kolde, Sgr. VII. 67. 382 (Vejle); jfr. horntom; besværgelse mod solskud se Wigstr. II. 400; jfr. Kr. Sagn VII. 469. 31. 32.

solskår, no. navn til ulv (s. d.) i mørk tale.

solsort, no. *suwəlsot* el. *sjèlsot æn -ər* (Vens.); *sjælswòt æn -swòt* (vestj., Mors); *solsot* el. *sjèlsuət* (Tåning, Horsens); *swòlsot* (Søvind s.); *sjælsot* (Silkeb.); *sosort æn -ər* (Agersk.); en fugl, turdus merula; „sulsut“, „solsut“, „solsot“ (Fyn); sjælswot (Vens.); „sælswot“ (østj.); „sjelswot“, „sosset“, „suelset“ (Fredericia), se Sgr. V. 105. 656, XII. 154. 528; når man ser solsorten om vinteren el. nær husene, tyder

[illegible] Vene. Sikee. [illegible] Vafs [illegible] Gyth [illegible] W[illegible] [illegible]

[illegible]

tör *som æ* (Bradr.); *di haj eno·*
ıər de gåŋ såm sist, J. M. 56, de
endnu snart mindre den gang end
en kan it væ miər fåmo·jəñ a æn
n et bölk (Ang.), man kan ikke
mere af en stud end et bröl. —
les som, eftersom, efter hvad; *de*
n a så; han må gyjər som han
m de stor skröwən (D.); *o så så*
- som han kuñ bañ . . . . (vestj.).
som om, som i det tilfælde at;
uð som søl; de æ som de sku
an kåm som dær hå væn bòj atər
.). — 6) hvor, på det sted hvor;
lè, som hąj wèlc (Vens.); *de leqər,*
lo ət (D.); *dær som æ slåt hå*
(vestj.); *han bor dæər som dæn*
ñ boi (Bradr.); i udtr.: *sòm dè æ*
t ida·w! hvor det dog er koldt
ı, sòm vi rèn! å, hvor vi rendte
). — 7) medens, den tid hvori;
t som han gor, komər han i taŋ-
(D.); men: *dæñ daw a wå dær;*
no kömər uər å æ framgol (Ang.),
g nu kommer ud i forstuen . . . —
vilken måde, i den grad hvori; *a*
r så guwə ve dæ, som a ka; han
så læŋ, som han vel (D.). — 9) som
ronom. synes det sjælden brugt;
ger: *dæñ bröw, som a fæk,* men
dæñ bröw, a fæk; dæñ mañ, a
e, dær no æ təbåq; dæñ, dær tiər,
ər (D.); *dær va æn gaməl kun,*
an Smæjs (Ang.), som hed Karen
el. *dæ va æn mañ o hjæt Ywər*
som hed Iver; *de æ ham, som a*
mæ; de æ dæj gòr, som hąj bowə i
.18 b); udeladt: *hąj ha i bror, hjèt*
. . . som hed Sören; *wi hòr iən*
ò fåt kal iør, . . . som har fået
r; *dè war i gaməl jęj, bowə østə*
. . som boede øster nede; *a sø*
sejər, . . . som gik sydpå; . . . *kam*
m, som kom sønderfra; *da ha a*
rə, war ə hal ør, da havde jeg jo
d, som . . . .: jfr. Aasen som, isl.
efter-, end-, hvilket-, hvi-, hvitti-.

-Malene, no. *sow Mali·jn* (Vens.),
ord til en skidenfærdig kvinde; se
te-Katrine.

-mave, no. = rgsm.; i udtr.: *skalət*
n sòwmaw (vestj.).

mle, uo. se sumle.

mme, steo. *som såm* (vestj., alm.); =
rgsm.; *dæsom som west, hwa som sęər*
åm som, så så som eñc de åm som, som
som ser om som; som go te cerk å som
seər hjæm, som mijər ęj som, såm jòr
ə sǫnt å såm jør ə qjləs (Vens.), börne-
remse; jfr. Wigstr. Folkseder s. 90; jfr.
isl. sumir flt., Aasen sum ett., eng. some.

-sommelig, afledningsendelse, se
-som; frugt-.

sommen, no. „sommen fo", „s-
rend' mæ", edeligt udtr., se Kr. Alm.[2]
VI. 264. 72, vel best. form af et ord?

sommer, no. *somər æn somrər* (D.,
vestj.); *såmər æn* (Agger); *sòmər æn*
sòmrər (Sall.); *såmər è* best. *såmən* el.
såmərən flt. *såmrər* (Vens.); *somər əð*
best. *somərən* flt. *somrər* (Hell. h.); *somər*
best. *somriñ* flt. *somərər* (Tved); *somər et*
best. *somrən* flt. *somər* (Støvr.); *sòmə et*
best. *sòmərən* flt. *somərə* (Søvind, Røgen);
de sòmər, men: *sòmərən* (Elsted s.);
somər æn (Agersk.); *somər æn -ər* (Bradr.);
somə æn -rə (Sundev.); = rgsm.; *de wa*
jet såmər; ə wų såmər; om såmən; de
æ warmt i såmər; men: *sǫnt i såməs-*
warəm (Vens.); *om somər* (D., Agersk.),
om sommeren; *„hèn åpå såmən"*, Grb.
187.35; *„hwat såmmər knap hèn åpå"*,
Grb. 12. 2, ɔ: et stykke hen på hver
sommer; *de wa è stakən såmər,* en kort
sommer; *de wa såmən föri* (Vens.), som-
meren för; *i somərs* (Ang.), sidste som-
mer; *te somər komər* el. *te æn añən*
somər (D.), til sommer; *væn somər o*
viñtər blæñəs, så skal æ værdən snar
æñəs (vestslesv.), jfr. Kr. VIII. 385, IV. 269,
se Mhoff s. 249; i et vers:

„somm' priser æ sommer,
fo da høres fowelsång",

Gr. Gl. d. M. II. 148.151, Kr. Börner. 378.85:

næ de æ somə, ka vi leq wòs huwə vi komə,
fò så æ de lǫj, å så æ de læ, å så æ dæ græjs te wò knæ

(Tåning), börnerim; en sommervise, se
Sgr. VIII. 33; — når börn om foråret
leger med sten, bliver sommeren tör,
leger de med mudder, bliver den våd,
Kr. IV. 373.302; varsel af fugle, Kr. Alm.[2]
III. 153.52, se dolde; af træer, P. Vlk. IX.
186.49; en „Ballegårds sommer" kaldes
i Bredsten s. en eftersommer, fordi man
på gården altid var silde på veje med
arbejdet, se Kr. Ordspr. s. 523; se om

[illegible]

føst sdməsnæt (Vens.), ɔ: hellere natten til 24de Juni end natten 2den Febr.; se sommerdag.

sommerplove, uo.
somərplåw (D.);
sdmərplåw (Agersk., Bradr.);
= brakke.

sommerroge, no. smådynger af staldgødning, som i forårstiden føres ud på marken; se raage (Ålborg, glds), Mb.

sommerrug, no. *somərròw de* (D.), rug som sås om foråret og opnår sin fulde udvikling i én sommer; se valing, vårrug.

sommersen, to. i udtr.: *æn somərsen får* (Gram), ɔ: et får, som intet lam har haft, ikke malket en sommer.

sommerspætte, no. *soməspæt æn -ə* (Sundev.; Bradr., Agersk.); *somərspåtə* flt. (Bj. h.), fregne (s. d.).

sommerspættet, to. *somərspætərə* (Agersk.); *somərspåtərə* (Bj. h.), fregnet.

sommerstue, no. sommergilde; til sommerstuerne regnedes: fastelavns-, påske-, pinse-, slæt-, høst-, flyttegilde, se Kr. Almuel. IV. 131. 365; se julestue.

sommersyge, no. *sdməsyq* (Mors); *sdməsyqdòm æn* best. *-ən* (Vens.); *somərsyqən* best. *-ən* (Støvr.). — 1) sagtens blegsot; en sygdom, mest hos kvinder, yttrer sig ved stor mathed, man bliver bleg som et lig og så bentræt, at man knap kan gå; for at helbredes skal man have en grön malurt på smörrebrød og tage tre bid tiende tre morgener efter hinanden, Kr. IX. 63. 700, eller spise den første lammelege, man ser, Krist. VI. 281.280; el. tre levende lus m. m., Kr. Sagn VII. 452. 45; den kan ved hjælp af neglestumper og hår hensættes på krebs, Kr. Sagn IV. 602. 09 (Mors); besværgelse, Kr. Sagn VI. 87. 19. — 2) fig.: *hqj æ plawə å sdməsyqdomən* (Vens.); el. *æ sdmərsyq* (Vejr.); ligeså Sall., Skanderb., Støvr., dovenskab.

sommerten, no. *[somərten æn]* (Ang.), ungt, lige skud af en hassel, se Hag. und. ten; der henvises til isl. teinn, kæp; teinungr, rodskud.

sommertjeneste, no. *tæj æn somərtjænəst* (D., vestj.), tage en plads og tjene om sommeren; se sommerkarl, folkemarked.

sommervarme, no. *sdməværm* (Søvind s.); *sdməwarəm i* best. *-i* (Vens.); *somərwarm* (D.); = rgsm.

sommervejr, no. *sdməvèjə de* (Søv. s.); *sdməwer è* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.

sommesinde, bio. *somsiñ* (D., vestj.); = sommetider;

somsiñs for vi smör i grød,
somsiñs mijər eñ somsiñ,
somsiñs for vi bonk o stød,
somsiñs mijər eñ somsiñs! (Andst).

sommesteder, bio. *somstæjər* (D.); *somsteər* (vestj.); = rgsm.

sommet, se: så meget.

sommetider, no. *sdmtiə* el. *sdmti* (Søv. s.); *sdmtijər, sdmtər, sdmtir* (Vens.); *sdmtir* el. *sdmtijər* (Agger); *somti* (vestj.); = rgsm.; *„sdmtir sa hqj åpå mdnki å sdmtir åpå lèjən å dè gro“*, Grb. 9. 46; sommetider sad han på manken og s- på lænden af den grå;

somti æ wå muwər i bañ,
somti mijər eñ somti,
somti for vi flæsk i æ pañ,
somti mijər eñ somti (vestj.);

el. *sdmti æ wò mowə så gu,*
sdmti mejə eñ sdmti,
sdmti giə hun wòs smör i wò grøi,
sdmti mejə eñ sdmti! (Søvind s.);

jfr. Sgr. XII. 195. 775-76, Krist. Börner. 373. 21. 384. 42, sammenlign Blicher Nov. III. 538.

somnen, udråbsord. edeligt udtryk: *næj, sdmnən fo, wel a et; de ær æn sdmnəns kål, histå·ri!* (Mors), ɔ: en grim karl, historie, også dog nok rosende.

sompe, uo. sumpe.

somær, no. *sòwmær æn* (Støvr.), skældsord til en skidenfærdig kvinde.

sond, no. se 1. sand.

Sone, no. se Sundeved; uo. se sovne.

sone, uo. *son -ə -ət -ət* (Søvind s.); = rgsm.; udjævne, om tvist; jfr. Aasen, sona; htsk sühnen.

sonnie, uo. *go å soni* (Mors), nøle.

soning, no. se såning.

-sonst; jfr. htsk sonst; om-.

sonte, uo. se sunte.

-sop, no. fejning, se oversop; jfr. Aasen sopa, isl. sópa, feje.

sop, no. *sdp de* (Vens.), svamp, paddehat; giftige svampe, kogt med sølvske, farver den sort (alm.), jfr. P. Arch. XV. 442; jfr. Aasen sopp hak., isl. svöppr; *flue-, told-.

1. soppe, uo. *sop -ər -ət* (vestj.), vade; *go o sop i æ æŋ; de ræjnər te de sopər atər,* ɔ: plaskregner.

2. soppe, uo.
sdp -ər -ə -ə (Vens.);
sòp -ər -əð (Lild s.);
skære brød, madvarer i tærninger; *katəflər å flæsk, òpsòpəð i pån* (Lild s.), ɔ: skåret i tærninger i panden; *ka do sdp brøə i mjælkən?* også: *mæ ka sajt sdp tòwə i stəcər, de æ wèr å få de hjèlt ijæ·n* (Vens.), man kan sagtens plukke töjet i stykker, det er værre at få det helt igen; *ę no føst de, do hò sdpə i·, så ka do sen fo no miər* (Vens.), spis først de brødtærninger, du har brækket i, så kan du siden få noget mere.

3. soppe, no. *sdp* el. *sdp æn sdpər* (Vens.); *sòp æn -ər* (Lild s.). — **1)** tærning (s. d.) af madvare, især brødtærning; *gròw sòpər å skòl mjèlk,* rugbrøds tærning og kogt mælk; *sèjtə sòpər,* sigtebrøds tærninger (Lild s.); når der er store klumper i øllebrød siges: „der er Kjølske sopper!“ Kjølskegård er en hovedgård i Hallund s., Kr. VI. 320. 63; om den, der er straffet med vand og brød siges: *haj hå fåt wò.j å sdpər* (Vens.). — **2)** korte agerstumper (Vens.); jfr. Aasen soppa 2, mælk med småbrokket brød.

-soppet, tf. se 2. soppe; op-.

sor, no. se sod, svær, så, sår; bio. se såre; uo. ft. se sværge.

sorels, no. se sårelse.

-soren, tf. se sværge; for-.

sorg, no. *sårə i æn* best. *sdri* el. *-n* flt. *sårər* best. *-n* (Vens.); *sårə æn* flt. *sårər* el. *sårə* (Agger); *sårə æn sårə* (Søvind s.); *sårə æn -r* (D., Mors, Ang.); = rgsm.; *bè sårə* (Søvind s.), være sørgeklædt; til sørgende siges: *a ønsker dæj glę få di sårə!* (D.); jfr. Kr. Almuel. IV. 89. 253; *no æ dæn sårə slot,* el. *no æ wi dæn sårə kwet* (Agger); *hwæm dær eŋən skam skyjəðər æ manə sårə fåru·ðən* (sts); *dæn då, dæn sårə å dæn bår* (barn) *i dæn kårə* (Mors); *hun hår swot sårə å rø bedröwəls* (Mors), siges om den som i sörgetiden bærer rødt; det første stykke töj, den unge kone gjorde til sin mand, var en kjole at bære til sorg, Kr. Almuel. III. 84. 299; *dær æ sårə onər hwær skåstən* (vestj.); jfr. grandfatthr Misery never ends, Cloust. I. 395; — en mand, møller, præst, lever uden s-, se Gr. Gl. d. M. I. 112. 111, Kr. KT. 217 flg.; jfr. Nordl. S. 23, Mhoff 153, Busch Volksh. 156, P. Volksk. II. 135, Trad. pop. VI. 482. 694, IX. 282, XVIII. 363; se Registr. nr. 97, spörgsmål, værd to.; — mand skal købe „sorg“ til sin datter, se Vang Reglo 1, Bergh Segn. 7, III. 1; — alf brister af s-, Arnas. I. 57. 61. 69. 72, se seng 187.53; jfr. Aasen, isl. sorg huk.; htsk sorge; se sørge, sort; due-, hjærte-, kjæreste-, kyllinge-, lande-, nærings-, om-.

sorgelig, to. *sårələ* (Agger); „dæj ska fri dem frå månne sorrle daww“, To Nov. 16, den skal fri dem fra mange sorgfulde dage; „*hon wa no sårələ we tijən, så jek hon hwa hæləawtən uw te hæ mus graw*“, Grb. 97. 13, hun var noget sorgfuld den tid osv.; *æn sårəl histå·ri, de æ sårələ o hør* (Agger).

sorgen, to. *sårən* (vestj.), sorgfuld; „da wa Mari så sårren, hun knap ku fløt en fued“, Blich. Bindst.; „hiel tow visse, den jænn sørren å den non plasiele“, Jyd. II. 39. 1, den ene bedrøvelig, den anden lystig.

sorgfri, to. *sårəfri* (Søvind s.); = rgsm.

sorgfuld, to. *sårəful* (D., vestj., Vens.); = rgsm.; „Mari hun wa så sårreful, hun tøt hwo hun gik fram, te ål den diel, hun møt, de søh te hinne lisom han“, Blich. Bindst.

sorgløs, to. *sårələs* (Søvind s.); *wær sårələs* (vestj.), være uden sorg.

sorre, uo. se sørge.

sorrekrat, no. *sorəkrat et -krat* (Sundev.), æble på det vilde æbletræ (pyrus malus L.); *æn kan lær æn hwd te å ær sorəkrat* (Ang.); også: *sorkratæfəl* (Als), J. T. 191. 331; træet selv hedder sorkrattvon (Angel); jfr. mnt. surke, surikbôm, Sch. Lübb.

1. sort, to. *swòt* flt. *swòt* (D.); *sot* flt. *sot* (Børgl., Vens.); *i swòt hæst, dæj swət* (Ajstrup); *sot sowt swət* (N. Vens.); *sot* (Skæve, Hörmested, Hell. sogne); *swòt* (Hammer, Horsens, Sulsted s., Vens.); *swot* flt. *swøt* (Mors); *swərt* itk. *swòrt* (S. Sams); *swòt, wd swòt ku* (Lönborg); *wå swøt kòw* (Hammer.); flt. *swòt* (Lönbor)g; *swøt* (Hammer. h.); der siges spottende: *di se swòl å stwòl å en swòt pàt* (Vens., Støvr.);

sowət = flt. (Søvind s.); *sort* el. *svort* flt. *sort* (Agerskov); *sort sort* (Gram); *sort* el. *svort, dæn sort* el. *svort* (Emmerlev); *sort* flt. *sort* (Bradr., Valsb.); *sot* flt. *[soət]* (Sundev.); *sot* el. *svot; æn svot fåwl, dæn suət fåwl* (Ang.); *soərt* (Fjolde); = rgsm.; *så swòt som æn tus* (vestj.), jfr. Kr. VI. 259. 63; *sowət å blo* (Søvind), om den, som er slået; *„haj mat tesi·st go frå gòri å* (af) *sowt armò"*, Grb. 131. 39; *swòt som kål, som æn præst, som peq, som æ nat, som æn rawn* (vestj.); *de ka såmtir sij swòt å blyw gòt* (Lild s.); *de sir svort ur å de æ te æ nat, æ baən har gør i æ baqtråw å vi ska baq* (vestslesv.), udtryk for stor forlegenhed; *de si sot uk i muəs ròw te törəwer* (Vens.), når det truer med regn; *a hå swòt o hwið o vis får ət* (D.), jeg har sort på hvidt at fremvise, ɔ: skriftlige dokumenter; *han låwəð hin buwəðə de suwət å de hwij* (Agger), ɔ: guld og grönne skove; — sort er sorgens farve (alm.); kvinderne går sortklædte i fasten, Krist. Almuel. IV. 154. 443-44 (vestj.); jfr. Wigström I. 93, Rochh. D. Gl. I. 138; i ævent. er slottet, byen behængt med sort el. med sorte flor til tegn på sorg, se f. eks. Sgr. VI. 214, VII. 148, IX. 179, Efterslæt s. 118. 122, Kr. Æv. III. 200, Gr. Æv. I. 85, Vang Reglo s. 5; jfr. Wigstr. Sagor s. 8, Bondes. Historiegubb. 199, Asbjørns. I. 106, II. 121, Jomsv. S. k. 5, Grimm K. M. nr. 60, Magyar T. s. 111, Gonzenbach I. 302; — sort flag på masten er sørgebud, Curtin Myths s. 267, Folkl. IV. 508, Le Braz 337, cfr. II.[2] 235, se sejl; — „den sorte" er djævelen, se f. eks. Kr. VIII. 315, Alm. VI. 187. 94, Fritzn. Lapp. 176, Hofb. 159, Gr. Myth.[2] 945; Smith, Studier 55; — de genfærd, som er sorte, er farlige, under forbandelse, jfr. Gr. Gl. d. M. I. 6: manden må ej lukke op for et sort genfærd; jfr. Kr. Sagn IV. 435. 57, V. 31. 127, 33. 140, 207. 758, 228. 26. 27, 271, 347. 03, 355. 28, 608. 58; i visen: sort var hans hest, ja sort var hans hund, og sorte var alle de andre små dyr, Kr. I. 67. 2; jfr. IV. 115 ned., Sgr. I. 164, DgF. III. 902 b 7. 8; sorte jomfruer, Kr. Sagn V. 383 nr. 15; slgn Strackerj. I. 176. 198, Kuhn W. S. I. 134. 141, II. 53. 154, Grimm K. M. nr. 135, Weinh. Volksk. I. 218, VI. 440, Knoop Ps. 156. 2, Mhoff 552 ned., Mélus. I. 97, Le Braz 137. 219, II.[2] 135, Pitré Usi IV. 59; jfr. den af gud forbandede bliver „schwarz wie die Nacht, hässlich wie die Sünde", Gr. K. M. nr. 135, se due, ravn 21. 47; gloende; endnu kan nævnes: trold har sort krop, Rafn Oldn. S. III. 167; ondes sjæle iføres s- skjorter, Nyrop Theaterf. 41; jfr. djævel er sortklædt, hekse i sorte kattehamme, ZfM. II. 63; — i ævent. er de forheksede prinsesser sorte, men bliver hvide (s. d.) ved at udløses, se Kr. Æv. 277, Sgr. IV. 29; jfr. Grimm K. M. nr. 121. 137; — sort uld, klæde, töj, skal vaskes hvidt, Gr. Gl. d. M. I. 104, Ævent. I. 203, Sgr. VIII. 197, XII. 213, Krist. Æv. s. 8; jfr. Segerst. 173, Sundbl.[2] 186, Bondes. Hist. 362, Bergh I. 10, Asbj. I. 70, Magyar T. s. 309; der findes en sort luge, stol, hoppe, et sort sværd, Sgr. XI. 222; — sorte dyr bruges til lægedom og offer; sort kvæg til Frej, Müller Saxo 50. 1; jfr. Gr. Myth.[2] 1028. 1030; hjærtet af kulsort kat til trolddom, J. Saml. IV. 163. 152; dens hoved lægedom mod blindhed, P. Volksk. V. 73; sort kat i sæk til djævel, se II. 108. 30 a; s- höne sættes i jord, Kr. Sagn VI. 225. 57; kam af s- hane til trolddom, sts VII. 88. 90; s- dyr i kilde, Knoop Pm. 52. 00; mælk af sort ko til underjordiske, Wigstr. FS. 91. 95; — s- lam, kat, væder til nøkken, Asbj. III. 105, Cav. I. 261, II. XV; Gr. Myth.[2] 48. 461. 929. 961; jfr. Black 116; Rohde Ps. 56 anm.: sort væder til ktoniske guder; s- hund trækker alrune op, Gr. Myth. 1154; s- hane bygningsoffer, Gr. Myth. 1096, pestoffer, Krauss Pests. 29; s- dyr ofres til djævel, Mélus. V. 111; — s- höne er skattevogter, Cav. W. I. 463; — s- hund, I. 189. 6 b, 676. 1. 44 a; höne I. 750. 21 a; til magiske kunster, Laisn. II. 240; kat II. 107. 44 b; — fødes s- lam i hus, varsles ulykke, Krist. IX. 58. 39, Alm.[2] III. 134. 63. 74-76; ligeså om s- ko slagtes, Gr. Myth.[2] 1089; — den, som tager sine gaver igen, får sorte börn, Kr. IV. 347. 16 (alm.); slgn Mélus. III. 551; alm. om s-, se Strackerj. II. 68. 342, Wuttke reg. und. schwarz; — i leg må ikke siges s- og hvid, se Fruens penge, hvid, Kr. Börner. 210. 92; „Swòti" er øgenavn til en person (Vens.); — gådespörgsm.: „hvad er sortere end sort?" sv.: natten, JK. Æv.

L. 197; jfr. Aasen, svart, isl. svartr; se solsort, sorte kunst, sværte; hvid, rød; beg-, blå-, gledder-, glej-, glind-, glis-, kul-, selv-.

2. sort, no. *swåt æn swåt* (Agger). — 1) kaffepuns, ɔ: kaffe med brændevin el. når det er finere, med rom i; *gi mæ æn swåt* (vestj.); *han hår fåt foma'ŋə swåt* el. *æn lilə swåt fåma'ŋə* (D.), er beruset; *smo sot* eller *sut* (Vens.); se hvid, rød. — 2) *æn såt om æ kuəl* (vestslesv.); *æn soət* (Agersk.), bræmme af snavs nedenom klæder. — 3) *ha tow swåt* el. *swgət fuwər* (Agger), have to sorte heste for vogn.

sortagtig, to. *swåtautə* (D.); *sowətajtə* (Søvind s.); *sut-* el. *sotacə* (Vens.); = rgsm.; temmelig sort.

sortblisset, to. *sotbliʒsə* (Vens.); = rgsm.

sortblommeret, to. *swåtblomərə* (D.), om tøj, hvor grundfarven er sort med runde pletter af en anden farve.

sortbroget, to. *sotbrǫgə* (Vens.); *swåtbrǫgə* (D.); *sowətbrǫgət* (Søvind); *swåtbrǫgət* (Elsted); om køer, sort og hvid.

sortbær, no. *sutbær* = flt. (Lild s., Thy, Sall.); *swåtbær æn* = flt. (vestj.), frugterne af krækling, empetrum nigrum L.; planten selv kaldes *sutbærrijs* (Lild s., Thy); deraf koges *sutbærsaft* (Lild s.); også om frugterne af forskellige rubusarter, rubus cæsius L. (Als) og plicatus Whe (Saxild); Molboerne antager skarnbasser for sortbær og undrer sig over, at bærrene har ben, se Fausbøll, Molboer (1887) s. 10.

sortbærhöns, no. = vandsplere, regnsplere, Kr. IX. 11. 106, når de flyver og hytter (piber) får vi vandet vejrligt; jfr. Sgr. XII. 154. 340.

sortdraget, to. *sortdrǫgə* (S. Sams); *swåtdrǫgə* (N. Sams), kaldes sort ko med hvid stribe langs ryg.

sortebliå, to. [illegible] (D.); [illegible] (Vens.); = rgsm.; „de er swåtəblåə a [illegible] Lekkeshulms vælling", Kr. IX. 112. 922 (Lyngby s., Mols).

sorte bog, no. jfr. Aasen svartebok; se Cyprianus, kapitelliste; Mosebog, Christmus, sorte kunst.

sortebrun, to. [illegible] (Elsted); [illegible] (Andst, Hell. h.); = rgsm.; en vis mørkebrun lød på en hes[t] sodbrun.

Sortebrødregade, no. i talem[åde] *han slor a Swåtbrəgər* (Ribe egn), slår ad S-, ɔ: ved høslæt, hugger set af så nær, at den sorte jord ko[mmer] tilsyne; S- er en gade i Ribe; jfr. negade.

sorte Dorthea, no. den gld[e] lerkaffekande (østj.), Jyd. L. 18. [...] „Jean le Brun", Tr. pop. X. 63 ned[...]

sorte død, no. pesten, ogs[å] sorte pest, en forfærdelig farsot i M[iddel]alderen, fortællinger om den, Kr. 332. 569 ff., Thiele Danm. Folkesa[gn] 57 ff.; Thorkels. 189, kom som gufa"; se under pest.

sortegrå, to. = rgsm.; *hwa l[...] dæn kwæj? — å, dæn æ swoəʒəgro* (Malt); „*hn li sotəgro muwə kam f[...] è kòli*", Grb. 145. 10, en led s- mu[s] for op på karlen.

sorte hånd, no. det forr[...] knoller af en orchidé, orchis ma[...] se fandens hånd.

sorte kat, no. se sorte mand.

sorte kunst, no. heksekunsten, [der] læres i den sorte skole, se Kr. VII[I] regist. til Thiele under kunst; jfr. svartekunst, htsk schwarzkunst; s[e] sorte bog, skole osv.; jfr. Weig. Wt[b.] Myth.[2] 989 anm.; kunst.

sorte mand, no. når bage[ovnen] varmes, fyres der tilsidst med knipper lyng, hvor det hartes, [...] drive *æ swåt man ud å æ dørn* (D., [...]) el. *æ sprt kat* (vestslesv.), ɔ: ovnens arne og løft til klar [...] [illegible] (L[...]) jfr. Fh. Bondeliv s. 73; [illegible] (Elsted).

sorte Margrete, no. „swart[e] greet" el. „schwarze Greet", Mh. 24. 157. 273. 62. 73. 342. 38, bygge[...] nevirke og har pagt med djævel[en] Margrete Sprenghest, Kristoffer [...] dronning † 1283; jfr. P. Vk. VIII. [...]

sorte Moses, no. troldbog, Kr. VI. 60. 185, se mosebog.

sorteper, no. *swåt Pejər* (D.); *Pjer* (Lild s.); *sut-* el. [illegible] *Pjer* (V[ens.]); *sprt Pjer* (Agersk.); [illegible] *Pjen* (Sø[...])

bekendt kommersspil med kort; per („sværte Per", Vens.) er klør- ;t; *swòt Pæjər hans brọr* (D.), er ;ᵩægt; man uddeler kortene og træk- fra hinanden; så snart man har to af en slags, to konger eller to da- osv., må man parre dem og kaste bort, alle kort må således parres uden klør- og sparknægt; den som st beholder den er s-, og mærkes for gang med sorte streger i ansigtet; ;r. Börner. 659. 51, plt. swart Peter, espondenzbl. X. 71, er klør knægt; ummerhoved.

ortepølse, no. *sụətpøls* flt. (Lild s.); *ls æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *swòt-* flt. (D.); *sọrt pøls* flt. (Agerskov); ølser.

orte rør, no. flt. *[soət röṛə]* flt. lev.), en plante, læge kulsukker, hytum officinale L., J. T. 239.

orte skole, no. en skole, hvori der s trolddom, den sorte kunst (s. d.), djævelen selv var skolemester (Mhoff 2. 264); en sådan holdes blandt fri- re, J. K. s. 416. 1389 og hos Finlap- ;, der har skoler, hvor de går og trolddom, som vi Kristendom, Grb. nr. 15; alle præster (s. d. II. 886. 6 a) gået den skole igennem og kun de, har gået den igennem, må bære sorte kjole, JK. 359. 1079; Hr. Höjer ; gennemgået alle graderne i den skole, Kr. III. 220. 312; jfr. III. 148. 206. IV. 151. 216. 154. 219. 169. 236, VI. 8, VIII. 252. 390. 713, IX. 367. 193. 47, Sagn IV. 282. 24 flg., JK. 33. 37. , Sgr. IV. 38. 33. 185. 549. 551; ind- en på Gorms og Thyras runestene ing kan kun læses af en, der har i den sorte skole, og som under ngen står på hovedet, Thiele I. 174; *sti ha go i de soẉt skụl"*, Grb. 119, Gr. Gl. d. M. II. 225. 336; ligeså te degne, som degnen i Grindsted, var „lærd", JK. 30. 34; degnen Palle i Tolstrup, Grb. 198 nr. 46; jfr. IX. 70. 246; derfor hedder det om en : „te å måhn wa han ett så fuld- nele som e præjst, for han had ett i den suet skuel", Blich. Bindst.; en lter, Gr. Gl. d. M. II. 238. 369; jfr. f 192. 264. 302. 3. 554. 560, Strackerj. 2 v.; — den holdes i 3 år, Krist. Sagn IV. 367. 55; tre undervises ad gan- gen, Kr. Sagn VI. 20. 70; fanden tager den 9de, Kr. Sagn IV. 328. 40; jfr. sidste III. 196. 13 b; — i Lund, men præsterne skulker nu fra lærdommen, Wigstr. II. 189. 192; i en hul bøg, Wigstr. II. 368; jfr. hos en skomager, Ons Volksl. V. 44 flg.; den sorte skole var på Bloksbjærg, af hvert hold på 11 tager fanden den sidste, Gr. Gl. d. M. II. 100. 68; jfr. Gr. Æv. II. nr. 19; andre siger, at den er i Witten- berg, JK. 359. 1079; jfr. Daae, Bygdesagn II. 101. 120, hvor den kaldes „nedgangs- skolen", sagtens fordi den var under jorden, der var 12 lærlinger; jfr. Hauken. I. 151. 157. 160, Werlauf Antegn. s. 492, Nicolaiss. Nordl. IV. 42, Nordlander Troldd. 114 flg., Aldén 12, Bergh Segn. 48, Rochholz D. Gl. I. 121; niðurgangsskúla, JFærø 133; eller den søges i Venedig, Strackerj. I. 266, Mélus. IV. 342; i Paris, Maurer Isl. S. s. 120, Fritzn. Lapp. 160, Biskupa S. II. 223; i Salamanca, Grimm, Myth.² 976, Folkl. Journ. VI. 152. 154; i Rumænien, Mélus. V. 110; „Solomonaria", Urquell VI. 109; den kaldes foruden „svarti skóli" Jupiters skole, Arnas. I. 490 flg.; jfr. s. 485. 493. 441; se Eyolfsson, Odin s. 154 m. henv.; en loppe er læremester, Thorkels. 163; holdtes også i Padua, Bo- logna, Toledo, Krakau, se Meyer Abergl. 6. 286, Heppe Soldan I. 187. 33, 188 anm. 197 flg., 199, Graf II. 14. 245, Maury Magie 216, Liebr. Dunlop 143 b, Folkl. XIII. 120; „scuola di Virgilio", Monnier 53, i Neapel; — „den 13de skole", Krauss, Volksgl. s. 118; regelen er, at djævelen, som betaling for hvert hold lærlinge, skal have den sidste (s. d.), men han narres ofte og må lade sig nöjes med et mskes skygge (s. d.), slgn Kr. Sagn IV. 304. 986, V. 340. 87; jfr. Cyprianus, hosebånd, mane, sorte kunst.

sort-geret, to. „to soerttegierit årings- quier", J. Saml. VII. 74, sorte med hvide striber; jfr. Kalk. geret.

sortgjöre, uo. *sot-* el. *svotġyr* (Ang.), sværte.

sort gryde, no. se gryde I. 494. 7.

sorthjælmet, to. *sothjæḷmə* (Vens.), sort med en stor hvid plet i hovedet.

sorthoved, no. „swåthwådder" flt., Krist. Alm.² VI. 320, navn til harekamp, juncus squarrosus.

saw -ə saw sawət (Abenrå, Angel); *sòw söwə sòw sòwə* (Sundeved); *söw -ər, såw* el. *söw, såwən* el. *söwən* (Bradr.); ft. *såw* tf. *såwən* (Bylderup); *sòw söwər sòwə sòwə* (Valsb.); = rgsm.; *sòw øwə sæ; sòw som i stin; sòw hæn,* ɔ: dø; *è sòwi* (Vens.), en soven; *jo mijər æn sòwər, jo mijər æn kań* (Malt), tvetydigt udtryk: kan udrette el. sove; *a hår wæt, hwar di hår såwən te mæjðå å eńda æ komən åp* (Mors), spøgende; *„mè ka sòw te mæja å ènda kom åp dæ sam da“*, Grb. 247. 358, ɔ: man kan tage sin hvile og endda få noget udrettet;

sòw, lilə bån, sòw!
di får ær uð o plòw,
di muwər æ hen o gi æ gris,
å ve do ekə sòw, så ska do ha ris

(Andst), börnerim; jfr. J. K. 40. 75, Krist. Börner. 5; se Kr. Alm. III. 117. 12 „sowelow, lille ven!“; *gona't! sòw ve æ kat! ve do sòw bæjər, så ka do sòw ve æ ronəvæjr, ve do sòw vor, så ka do sòw ve æ lòwdar!* (Andst); *haj seər å sòwər på albòwi, nèr hwòt falər nijər å håjən så skal haj åp* (Vens.), om den der sover let og står tidlig op; *dæń dær såwər hærmańs söwn, ska ha ståðərmańs dåwər* (Mors); *arber sæ træt, ær så mæt, såw sæ læt, så ər ət ræt* (vestslesv.); han blev ved at sove på stiv arm til næste dags middag, Efterslæt s. 69, ɔ: fast, i ét træk; *æ byńər ka såw dæm te ət: æ kuwən gror lisəgåt, law æ byńər såwər, som law di arbeðər* (D.), siger arbejdsmanden; til denne tankegang hører sagtens: *de æ bæjər o såw får ət eń o slið får ət,* Sgr. XII. 78. 191 (vestj.); *han ka et såw æn nat iğæ'məl mæ hijəl skiń* (D.), om den trættekære, der altid er ude om strid; fig.: *hań ær ek komən såwin te hans mæðəl* (Agger), han er ikke kommen sovende til sin formue; — fig. udtr. for at sove er: *han samlər hans taŋkər; han ær uðræjst; a wel hen o skywt klæjər,* el. *kom i ańər klæjər,* „trække de stribede klæder (ɔ: bolsterne) på“; *leq si bijən* el. *si kråp, hu dær eŋən moqun* (s. mogvogn) el. *un* (vogne) *kör, hur ən ka tæj dæm omå'n; a vel hen o sto o æ røk* (D.), el. „hen at stå på det lille ben, de kalder ryg“ (s. d.), jfr. sideben; *a vel hæn te Narhærəð* (se Nörreherred), el. *„til Nörbo“* (s. d.), el. *hæn, som di grińər a fòlk* (Mors); *a skal te Sòwstrop å spel te gil* (Hors.); *te Snustrup* el. *Fjèðərhålm* (Ardestr.), el. „Fjederholt“; *te Slomstrop* (Havbro s.), *te Ferop* (Kolding); eller „til Gåsekjær, Hvilshöj, Hvilsov, Hvilsted“, „til Svaninge“, Krist. Ordspr. 492 (Fåborg); jfr. *slo staqər i,* se stage; „hugga flugor“, Wigstr. Folks. 9, ɔ: nikke; lignende forblommede udtryk er på tysk: „nach Betlehem, Bettingen, Betle-Alp gehen“, se Andres. Volksetymol.[3] 64, Weinh. Volksk. IV. 189 (plt.), Ndl. Volksk. V. 182, VI. 102, Mélus. IV. 521 flg., Laisn. II. 133; monsieur Dormi, la bonne femme au sable, le marchand de poussière, Tr. pop. IX. 72. 232. 536. 664, Nyrop, Forbl. Ord, N. Tidskr. f. Fil. ny række VII. 128 flg., se endnu Sovstrup, Ole Luköje; — „s- hos kvinde“, alm. for have samleje med, jfr. Kr. SkV. nr. 38: „jeg giver dig . . ., om du vil hos mig sove“; *såw hen* (vestj.), dø; *s- iń,* = rgsm.; *do såwər nåk ińəni, lisom æ rakərs lir* (vestj.); *sòw öwər* (Søvind), sove over sig; spøgelset havde nok været der, men de havde vel sovet det over, Kr. III. 139, ɔ: sovet uden at mærke det; om en forbigående følesløs tilstand hos et lem: *mi jæn bijən såwər* (D.); råd derimod: besværgelse og korstegn, se Amins. IV. 82, Folkl. Journ. V. 202, Rivista I. 727 ned.; ridderen sover med hovedet i jomfruens skød:

hr. Oluf lagde hovedet i stolt Mettelils skjød,
der sov han en sövn, der var ham ikke sød,

Sgr. III. 177. 8; jfr. Grimm K. M. nr. 122. 193; 2. lyske, skjød; sove længst 2den juledag, se Steffen; — fort. om at s- i kirken, Kr. Alm. VI. 25. 62. 195. 20; de sovende vækkes ved „kyrkostöt“, en embedsmand, se Bruzel. 84, hvad også er skét herhjemme, jfr. Tr. Lund V. 52: en slags politistav med en stor læderkugle i enden, hvormed præsten slog hårdt i prækestolen, vækkede sovende i Särma k. (Sverige), se Du Chaillu, Midnatsolens land II. 316; — middel til at sove er harefod under hovedpude og besværg., se Kr. Sagn VI. 87. 21. 92; jfr. messehagl, Davids salm. under hoved el. nævne de syv sovere, Arnas. II. 553, slgn Rääf I. 126;

at fylde hovedpude med humle (s. d.), Kr. Alm.² III. 68.64; — man sov i ældre tid nøgen (s. d.); jfr. Krist. Alm.² III. 54. 63.75.78; man skal altid sove på ryggen eller på höjre side; lige så mange timer man sover på venstre side, lige så mange dage korter man sit liv, JK. 356.1062; — myrde ved at hælde sovende smæltet bly i mund el. øre, Kr. Alm. V. 190; jfr. Strackerj. I. 159. 211, Gering II. 10, Mélus. IV. 16; slgn hælde hed grød i mund, Strackerj. I. 168. 170. 189; — et barn, som er bleven døbt, skal sove i kristentöjet efter hjemkomsten, se Kr. IV. 350. 37, Sgr. IV. 132. 353; jfr. Sm. Medd. II. 48, Rääf I. 124; ved visse sygdomme skal patienten sove i et ligklæde, se Gr. Gl. d. M. II. 109.84 (Falster); — den, der sover med åbne öjne, skal drukne, Kr. IV. 390.485, Alm.² III. 72.12.13, 110.97; jfr. Nyland IV. 139; — man kan bringe en sovende til at tale ved magiske ord, J. Saml. IV. 145.81; ved et ugle- el. stærehoved, Amins. VIII. 117. 118; el. ved at spörge ham, idet man kniber ham i den store tå (s. d.), Kr. IV. 376. 327, Alm.² III. 69.71, jfr. Urquell I. 47.8 (Østpreus.), IV. 95. 52.53 (jødisk); — hugorm, se I. 666.38a, kryber ind gennem sovendes mund, jfr. Folkev. XI. 455. 286, Nyland IV. 102, Am. Folkl. VII. 30; ligeså firben, Kr. Sagn II. 221.176.77, se snog III. 436.6, stålorm; — man skal sove, för man fortæller huldresyn, ellers syg, Søegd 105, se lys 482.19; — i et ævent. en besværg.: »sow jet yw, sow to ywn, sow ål ywn!«, J. M. 18; jfr. Gr. K. M. nr. 130; slgn Z. f. M. IV. 21, Hermes Argosdræberen Preller, Gr. Myth.² I. 304; — i middagsstunden sov alle i slottet, mens helten går ind til den sovende pige, f. eks. Sgr. XII. 168, Kr. V. 155. 195. 183. 198, Æventyr 265, III. 130. 174. 238, Nyerup Morskabsl. 230; jfr. Gr. Registr. nr. 13, Bergh I. 25, Segerst. 53, Grimm K. M. nr. 57, Z. f. M. II. 391, P. Volksk. IV. 68, Knoop Pm. 227, Trad. pop. III. 563. 565, Curtin, Myths s. 105, Pers. III. 13; — i en række ævent., der vel mest hører til Amor Psyche gruppen, får heltinden lov til at sove om natten hos brudgommen istedetfor bruden; det er hende umuligt at vække ham, da han har modtaget en sovedrik, se Gr. Gl. d. M. II. 42, Ævent. III. 119, J. K. s. 300, Kr. V. 108, VII. 349, Ævent. s. 279. 332, III. 291, Efterslæt s. 142, jfr. Asbj. II. 16. 162, Bergh I. 16, Arnas. II. 340, Wigstr. I. 259, Cedersch. 115, Grimm K. M. nr. 88. 113. 117. 193, Gonzenb. I. 291, Ndl. Volksk. VIII. 145, Magyar T. s. 105, Curtin Myths s. 60, Folkl. IV. 191, Rivista I. 681; i en anden æventyrgruppe køber tiggeren sig ret til at sove for pigens dör, på sengestokken, i hendes seng, se Gr. Æv. III. 62, Gl. d. M. III. 4 flg., Kr. Æv. III. 147; jfr. Wigstr. Sagor s. 38, Nordl. Sagor 6, Arnas. II. 346; — sjælen kan gå på vandring langt borte under sövnen, se Kr. Sagn II. 271 nr. 5, sjæl 214.7, mus 631.16; derfor må man vogte sig for at kalde på sovende, Rivista I. 930; magiske midler til at fremtrylle sövn, se tyvelys, synål, sövnprønne; — den, som sover på höj, flyttes el. mishandles af höjens beboere, Kr. Sagn I. 391.70 flg. 77. 402.12, II. 16.60, jfr. DgF. nr. 46; sover man på Knivehöj, vågner man ikke, se Kr. VIII. 63.122; sover man på ubeboet sted og vågner syg, har man sovet de usynlige for nær, Folkev. VIII. 451.6; — jomfruen dysser ridderen i sövn ved sövnruner, se DgF. II. 337, III. 844, jfr. Liebr. Volksk. 190, Pitré Arch. I. 268, Nyrop, Oldfr. Heltedigtn. 78 anm., Paton, Arth. Romances 208 m. henv.; — efter kamp med drage sover ridder og dyr, jfr. Registr. nr. 3, Gr. K. M. nr. 60; — helten sover hos troldkvindens døtre, skifter mærkerne (s. 2. m-), Arnas. II. 443; — sangeren bæres sovende til Eisenach af ånder, Gr. Sagen II. 300; Heinr. Löwe, Gr. Sagen II. 218; Hellig Anders, Thiele I. 326; — s- på grund af trolddom, Kr. Alm. V. 182. 64, jfr. Arnas. II. 432. 436, Mabin. 353, Mélus. III. 495, Bran I. 153. 190; derved mistes møde med helt el. heltinde, se Gr. K. M. nr. 93. 134, P. Volksk. II. 6, Bran II. 52, Rivista I. 591; se sövntorn; — heltens tryllebånd løses, når kongedatter vil sove hos ham, se Arnas. II. 344 ned. 397. 451, jfr. Gr. K. M. nr. 1, Magyar T. 224. 404 anm.; — få varsel i sövne, ved dröm, se Helligtrekongersdag, kjæreste II. 153. 3b, jfr. tyv, Kr. Sagn VI. 367. 57; Harald Hårfagers fader søger dröm ved at sove i svinesti, se Snorre 34. 62, Gorm Jomsv. S. k. 2, Müller Saxo 469. 10 flg.; jfr. sove i fremmed hus og tælle vinduesruderne i

sit sovekammer, så opfyldes ens dröm, se Thiele Overtro nr. 195, Kr. Alm.[2] III. 155. 80. 81, Hazel. VIII. 73 (Norge), Am. Folkl. V. 242, jfr. seng; på sted, hvor hus skal bygges, Daae I. 28, II. 107; på Tussehöje, Sætersdal, Hansen, Arch. f. Skolev. (1800), II. 360, Moe Saml. Skr. II. 146, på Svarvanute, Søegd 53; på holm i elv, Sande II. 217; på ni slags blomster midsommersnat, Rääf 106, Lindh. Lappb. 72, Wigstr. FS. 372. 06, se St. Hansdag III. 161. 8 a; sövn i et rum, hvor ingen för har sovet til varsel, FbJ. II. 128 flg.; jfr. tempelsövn i oldtid, Maury Magie 238, Pf. GE. 444, Ndl. Volksk. VIII. 219, Meyer Abergl. 93; Psyche, „Wahrsagung" i registr.; Schm. Volksl. 77, Tylor, Anf. II. 121, Folkl. VII. 203, Gr. Myth.[2] 1132; slgn Henzen, Träume s. 51, Wh. Vlk. IX. 195; drikke af kilde (119.35), sove på grav til lægedom, Kr. Sagn III. 222. 21; s- efter at have spist salt, drömme om kæreste, se III. 148. 22 b; — kongedatter som sover, Tornerose, Gr. K. M. nr. 50, jfr. Schm. Märch. 77, Letterst. II. 274; smstilles med Sigrdrifum. indledn. og Völsunga S. k. 20; — den døde på kirkegården spörges: „sover du?" og svarer: „ja, sødelig", Kr. Sagn II. 312. 259, V. 226. 819; el. „til dommedag", Kr. Sagn II. 289. 170; sövn = død, se Köhl. Kl. Schr. I. 555 flg.; Jerusalems skomager må sove hvert 100de år, Kr. Sagn II. 268. 86; jfr. Aasen sova, isl. sofa, se 3. gabe, Jakob, klippe, nikke, Ole Luköje, seng, 3. snorke, spilke, no., stage, no., sværd, syvsover, sövn; rud-, snork-, snu-.

sovebas, no. *såwbas æn* (S. Ho.), vertshusholder for søfolk.

sovebræmse, no. *såwbræms æn -ər* (Mds. h.), en bræmse, mulig chrysops cæcutiens; jfr. anderser, hængeast.

sovedrik, no. *sòwdrək æn* (Søvind, glds); = rgsm.; i ævent., se sove III. 472.54.

sovedråber, no. *såwdrovər* flt. (D.), alm. navn til alle slags sövndyssende midler, måske også til et glas toddy inden sengetid.

sovehjærte, no. i udtr.: *ha è gåt sòwhjat* (Vens.); = rgsm.

sovekammer, no. *såwkamər æn* = flt. (Thy, Agger, vestj.; D.); itk. best. *sòwkamərə* (Vens.); *såwkamə æn -kamrə* (Sundev.); = rgsm.

sovekrog, no. *såwkròqi* best. (Vens.), den hyrde, som får køerne sidst ud St. Hansdags morgen; se lopled, Sant Hans's forjager.

sovekuller, no. *såwkulər* (S. Hald), en hestesygdom.

-sover, no. se syv-.

sovesukker, no. lægemiddel, udleveres electuar. theriacale (Peters₁).

-sovet, tf. se u-, ud-.

sovl, no. se sul; **sovn**, no. se sogn.

sovn, to. *sown* (Vejr., vestj.); grundbetydn. synes at måtte være: fugtig; s- jordsmon, Mb.; frisk brød er *kön sown* (Herning), el. *så sown o så rår* (Hmr.), så blødt (fugtigt) og rart; modsat tört; også vejret kan være s-, når solen ikke brænder.

sovne, uo. i udtr. om brød, der tages ud af ovnen: *de er sowntəs* (Sall.), ɔ: afkølede, måske tørrede, ved fordampning, se gulvsonet.

Sovren, no. se Sören.

sovs, no. *såws* el. *sos de* (Agger); *sos* best. *-ət* (Søvind s.); *saws* (Åbenrå); = rgsm.; *ræk mæ æ saws!* (Abenrå); alm. bruges: dyppelse (s. d.); *æn sosskol, -kañ* (Søvind s.), sauceskål, -kande; jfr. fr. sauce, mlat. salsa, slgn htsk salse, sauce; se makke-, senneps-, tobaks-.

sovsekande, no. *soskañ æn* (Hmr.), svampdåsen på en pibe; jfr. oskande, sloddertrunte.

Sovstrup, no. i udtr.: *ræjs te Såwstrup* (Vejle, D.), forblommet ord, ɔ: gå hen at sove, III. 471.3 b; jfr. Sgr. I. 157.635, III. 57; jfr. Kolding, Krymp, Mavestrup, Spralderup; slgn udtr. om at dø, Ndl. Volksk. IV. 14.

soøg, no. *sòwøq et* (Lisbj. Terp.), urenlig og uordentlig kvinde.

spad, no. *spaj de* (Andst, Agersk.; vestslesv., vistn. glds; Sundev., Valsb., Bradr.); *spað de* (Hundslund s.). — 1) vand hvori kød er kogt, *æ kød æ de bæst, mæn æ spaj ær å nåwə vąr* (Andst); salt kødsuppe (Mellemslesv.); *de ær æn grom spaj, få de æ halt vañ å halt a æ kæl* (vestslesv.); også fig.: *han gør så möj spaj ar ət*, kogte så stor en suppe på det; *æ ska låw får, de gir spaj* (vestsl.), kan siges, når det regner stærkt; se gåse-, mad-, rødder-. — 2) lud, hvori klæder byges, el. hvori garn

kommer ved hjemmefarvning (Bjerre h.), Mb.; jfr. Thiele Overtro nr. 226, Nyrop, Navnets Magt s. 123, se farve-; jfr. Aasen, isl. spad itk., tynd suppe, især kødsuppe.

spade, no. *spå æn -ər* (D., vestj., Ølgod, Bur, Mors, Agger, Thy, Sall., Løgst.); *spåi æn spåjər* (Andst, Husby s.); *spò i* best. *spòi* flt. *spòər* best. *-n* (Vens.); *spòi æn* (N. Sams); *spòə* (S. Sams), best. *spòən*; *spò æn -rə* (Røgen, Søvind s.); *spai æn spajər* (Bradr.; Ang.); = rgsm.; *„hons war ə do sò?“ — „bqqwe wò lò dè stu i spò, dæj hò do tò!“* (Vens.); *æ spå ska vær glat, så ka ən ålti smið æ skit* (vestj.); den var i gl. dage af træ med en jærnskinne til skær; spade på graven ved jordefærd, se skovl, jfr. Kr. Alm.[2] III. 167.57; en magisk sp-, Kr. Æv. s. 175; spade, som graver selv, se Kr. VIII. 280. 480, Sgr. VI. 116, jfr. Kr. IV. 226. 320, Asbj. I. 251, se redskab; spade, bro for den sovendes sjæl, Krist. Sagn II. 271. 101; se høle I. 747. 14 a, mus II. 631. 16 b, sjæl III. 214. 8 a; sp-, smedet i djævels navn viser skat, Krist. Sagn III. 474 flg.; syn af sp-, dødsvarsel, FbJ. II. 127 (Norge); se Aasen spade hak., samme ord som spader (s. d.); mnt. spade, Sch. Lübb., se kjæp II. 151. 34 a; jfr. digetørv-, flave-, flen-, grave-, have-, hånd-, klyne-, overtørv-, rispe-, skudtørv-, sped-, stik-, tørve-, vinge-.

spadefuld, no. = rgsm.; *æn spåful* flt. *-fulər,* men: *æn spåful jor* (D.).

spadehejring, no. *spåhæjrəŋ æn* (Thy), grovt tildannet stykke træ til et spadeskaft, som de sælges på markeder.

spadekammer, no. *spåkamər æn* (Thy), et lukket håndgreb på spaden.

spader, no. *spår æn -ər* (D.); *spòər æn,* best. *-ən* el. *spòən,* flt. *-ər* (Vens.); *spåə [æn] spåə* (S. Sams); *spò et [-rə]* (Søvind s.); *spajər æn -ər* (Agerskov; Sundev.); = rgsm.; det ene af de sorte kortblade; *spår æs, dam* el. *fru, koŋ, knæjt* (D.); *spå syw, spår æs* (Agger); *spò knèc* (Vens.), osv.; når der i kortspil spilles spader ud, kan siges: *spå, de veňə mæn de wå* (Årh. egn); et væddemål, se klør; i en kortremse: der kom fire ædelige „damer“ ind, så tog de deres „spader“ (9), så gik de ud i deres have og grov de ædelige „stene“ (8) op, osv., se Kr. Börner. 344. 21. 707. 36; jfr. Spartanus; ordet er det samme som spade, mnt. spade; spaten, Korrespondenzbl. X. 10. 8; eng. flt. spades; ital. spada, et sværd; gl. spillekort skal for spader have brugt et sværd til mærke; ital. spadi; fr. spade; jfr. pique, som er et alm. moderne navn for spader.

spader es, no. = rgsm.; *han hår nåk skit o spar æs* (D.), ɔ: båret sig dumt ad; *wet doňc skij åpå de spesk ij å spòr-ès?* (Vens.), afvisende svar; et magisk kort, der opfylder ønsker, Sgr. IX. 156.

spaderet, to. *spairæt* (vestslesv.); *spåræt* (D.); et arbejds- el. retsudtryk, hvor det gælder hegn mellem to naboer, hvis lodder ligger jævnsides; for hver ejer er spaderetten tilhöjre, regnet fra leddet ind til marken (tilvenstre, vestslesv.); er der altså 3 lodejere, A. B. C., har B. spaderet, det første halve stykke af skelgrøften mellem ham og C. tilhöjre for leddet og nærmest ved det; men derimod det sidste halve stykke af den fælles grøft mellem ham og A. tilvenstre for leddet og fjærnest fra det; *vi ka tæj ət spåræt* (D.); ordet er mulig også no., se hegnsret; spadenrecht findes hos Sch. Lübb. IV. 299.12. 27, se vorspaden V. 453, men synes at angå andre forhold; jfr. Wh. Vlk. IX. 162 grundejere i Marsken „steckten einen Spaten in ihre Grundstücke u. deuteten damit an, dass sie sich derselben zu entledigen beabsichtigten, . . .“ das alte Spatenrecht (1717).

spader knægt, no. det var sp- kn-, der tarsk for Skade præst, det år han kom i fodertrang, Kr. VI. 330. 127, betyder mulig, at præsten tjente ved kortspil, hvad han behøvede; Sk- præstegd ligger i Klovborg sogn; person i æventyr, Sgr. V. 139.

spaderkonge, no. = rgsm.; ordspil: jeg kan få sp- til at prædike ligeså godt som vor præst, Sgr. VI. 237. 854, ɔ: ikke som præsten kan prædike, men: magte at få sp- til at prædike, ligeså godt som præsten magter det.

spader syv, no. i tlm. som: „et nøj stouhus . . . ., dæ ku sej spåsyu te Sporep kjerk“, Jæger, Ferie s. 38, ɔ: som overgår i störrelse og pragt, se spader to.

spaderto, no. slå el. kaste sp- til,

ɔ: kaste vrag på; „så'l do væd di øuen (öjne) å vri di gammel hinnæ, få de do slou spåtou te den lyk, do kund å hat", And. Frieri; hende kastede han sparto til og giftede sig med en anden, Kr. VIII. 265; jfr. lombre-spillet, hvori sparto, er en höj stikker, hær modsat.

spadeskaft, no. *spåskawt æn -skawt* (D.); *spǫskawt è* best. -*ə* (Vens.); = rgsm.; se ryleben.

spadeslag, no. *spåslaw æn* (vestj.); *spǫslaw et* (Søvind s.); så meget jord man kan tage ad gangen med en spade, så dybt som spadebladets længde.

spadestik, no. *spǫstèk et* (Søvind s.); *spǫstek è* best. -*ə* (Vens.); *spåstek æn* (Agger); = rgsm.

spadesæt, no. *spårsæt æn* (Lem, vestj.), = spadeslag.

spadkål, no. *spajkåəl* flt. (Valsb.), grönkål, ɔ: suppe kogt på salt kød og flæsk med hakkede grönkålsblade i; de gamle koner vil gærne have ni slags grönt til deres sp- skærtorsdag (Valsb.).

spadsi, no. en suppesi (s. d.) (Varde, glds); spajsie, Mb.

spag, to. *spąq* itk. -*t* flt. *spąq* (Vens.), tålig, from, om heste, hornkvæg, *hæsti æ spąq; hąj æ så spąq, mæ ka jè we' ham, hons mæ wel* (Vens.); i smsætn. kjende-: klog; jfr. Aasen spak, isl. spakr, i begge betydninger; se spæge.

1. spage, uo. *spąq -ər -t -t* (Vens.), blive mildere; *som mæ ålərəs, så spąqəs mæ; a ska spąq ham* (Vens.).

2. spage, no. *spåq æn -ər* (Agger), = håndspage; jfr. eng. spoke, ege i hjul; se hånd-.

spai, no. se spad, spade, spand;

spajer, no. se spader.

spalt, no. *spålt æn -ə* (Røgen s.); *spǫlt æn spǫlt* (Agerskov); *spǫlt æn -ə* (Elsted); *spult æn spult* (Sundev., Ang.). — 1) afkløvede træstykker, øksespåner; *bræn spult; tæj spult åp* (Sundev.), rydde træstubbe, også Ang.; gærde, som sættes af kløvede stager (Sønderj.), Molb. efter Pontoppidan. — 2) *æn spålt* (Søvind s., Årh.), et uformeligt stykke brød el. sul; jordklump i brakmark, flintstykke i kalklag (Elsted). — 3) *de æ da å reqtə æn spålt, dæn knæjt* (Lindk., Malt, Søv. s.), en, der sidder mange kneb og löjer i; jfr. mhtsk. das spalt, et stykke frakløvet træ.

spalte, uo.
spǫlt -ər -ət (Agersk.);
spålt -ər -ət (D., vestj.);
spult -ə -ə (Sundev., Ang.). —
1) = rgsm.; trs og intr. *o spålt æ is aw* (D.), hugge isen af; *æ træ vel et spålt får æ öws* (D.); Mb. har „spålde, spolde", skære fisk op (Varde), må vel være dette ord; *spol tåsk* (vestj.), opskære og flække torsk og tage rygbenet ud. — 2) optage gamle stubbe og trærødder; *di ær ur å spult, gæər å æ spultən* (Sundev.), går på spaltearbejde; jfr. mnt. spalden; htsk spalten.

spaltekniv, no. kniv til at skære fisk op med; se spoldekniv, Mb.

-spalter, no. se hav-.

1. span (?) bio. i udtr. som: *o løv span o æn dąr* (Nissum), løbe hårdt ind på den; „hør, I kjær moder, både favr og span", Kr. I. 7. 10, betydning? rank? jfr. Ross „spana", 2) opstive, göre ret; „spana se", gå stram og stiv.

2. span, no. *spąn è* (Vens.), flöjstang med flöj over husenden.

1. spand, no. *spań æn spań* (D., vestj., Agger, sønderj., østj.); *spąj i* best. *spąj* flt. *spąj* (Vens.); = rgsm.; *hińt mæ sawt ən spań wań!* (D.); *tòw spańə wań*, men: *hań gik mæ tòw spań i hæńərn* (Søvind); i en stedremse: „de Randlev grand', de gjör i dje spand', de de æder ow sækken og drikker ow bækken", Kr. Ordspr. s. 512; i ævent. må karlen ej tage spand og åg af guld, Sgr. V. 182; troldm. viser persons ansigt i en spand vand, tyvens, se Thiele Overtro s. 156, Kr. III. 271, Sagn VI. 288. 06. 10. 11. 377. 87. 384. 15. VII. 218. 63. 277. 44. 281. 53. 293. 92; jfr. Haukenæs I. 152, II. 87; Nikol. Nordl. IV. 41 i et glas brændevin, ligeså Nyland IV. 135; Trad. pop. VI. 667; i et mæskekar, Wigstr. I. 94, slgn Wigstr. I. 216, Afzel. Sagoh. I. 22, Laisn. I. 244; se sin kæreste, Krist. Sagn VI. 285; vise billede i kort, Krist. Sagn VI. 370. 66; pige ser i sp- vand tre barneansigter og skal stikke kniv i dem for ej at føde börn, Sgr. IV. 6; slgn Afzel. Sagoh. I. 53 skyde efter billede i vand; jfr. spejl; mare (s. d.) bliver synlig, når man kaster sp- koldt vand over hende, Kr. Sagn II. 245. 73; en sp- vand foran seng værger mod mare, Kr. Sagn

II. 242. 56; *spel i spaṅ* (vestj.): man kaster en mønt, så den skal falde i sp-; jfr. Krist. Börner. 564; klodsede, store stövler kaldes *spaṉ* (Agger); gåde: *hoəlt i hoəlt, var æ de?* Fb. Fr. H. 148. 60; jfr. Urquell III. 326. 15, svar: spand i brønd; jfr. Aasen isl. spann, itk.; mnt. span, Sch. Lübb.; se spejle; barsel-, brand-, bøgle-, fløde-, hanke-, kalve-, kilde-, knav-, malke-, mælke-, pumpe-, spröjte-, støbe-, svine-, vand-, øse-, åg-.

2. spand, no. *spąj è* (Vens.); så langt, som der kan spændes med fingrene, i en gåde: *hwa ær eṭ viər eṅ æn spaṅ?* Sgr. IX. 48. 191.

spande, uo. *spąj -ər spaṉc spaṉc* (Vens.), spænde med fingrene; jfr. Aasen spanna, det samme; htsk spannen, spænde, ligeså mnt., Sch. Lübb., se spanne.

spandebred, to. *spąjbrèj* (Vens.), så bred, som kan spændes med fingrene.

Spandetgårdspotte, no. forhen fik snekastere i Endrup skov (Gram s.), en *Spaṅəgårspdṭ:* man kogte øl i en sort jydepotte, deri blev hældt kanel og skårne, ristede brødskiver, udrørte æggeblommer, det blev sødet med sirup og tilsat med brændevin; de fik det under deres arbejde og de drak det af kummer og potter; dette traktemente kaldtes en Sp-.

spandfuld, no. *spaṉful æn* (D., vestj.); *spąjful i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; *hiṅt æn spaṅful waṅ we æ kæḷ!* (Agger); *han tuw eṭ æn spaṉful, ku han dròwn mæ i æn skæful waṅ* (vestj.), om et hadefuldt sind; *i spąjful wòj, i hiḷ spąjful* (Vens.).

spandrem, no. *spaṉreṃ æn* (D.), en rem, skomageren bruger til at holde sit arbejde fast med; jfr. mnt. spanrêm, Sch. Lübb.

spandremssuppe, no. i tlm.: *gi jæṇ spaṉremssop mæ steḳholt kloṃpər* (D.), ɔ: prygle en, brugt om skomagerens læredreng.

spang, no. *spåŋ æn spåŋ* (D., vestj., Mors); flt. *spåŋi* (Røgen); *spåŋ æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.; Sem, Agersk.; Ang.); gangbræt, over et vandløb, med rækværk; *dær ær ən spåŋ øwər ọən* (Vens.); *„dè wa åsə jèj, dè kam øwər èn spåŋ jèj awtən, så liq da hąj trer åpå spåŋən . . .“*, Grb. 139. 11; *Spåŋ Krèn* (Vens.), Kristen Spang; jfr. Aasen, spong, isl. spöng huk., jærnbeslag, lille bro, jfr. Cav. W. II. 151 sv. spang, Rietz 654; V. S. O. spang: metalprydelse, kvindesmykke, se guldspangelue; træ.

spangpenge, no. *spåŋpæŋ* flt. (D.), afgift, der betales for at gå over en spang.

spangtræ, no. *spoŋtræ* (Tyrst., Vrads h.); = spang.

Spanien, no. = rgsm.; i æventyret nævnes en konge i Sp-, Kr. Æv. s. 135; de rejser til Sp-, Kr. V. 184, Æv. III. 167; det var den jomfru fra Spanniland, Kr. I. 288. 3; kommersleg: to går imod hinanden med tændte lys, A. siger: „kongen af Sp- er død!“ samtalen fortsættes; den, som ler, har tabt, se Kr. Börner. 193. 36. 690. 65; jfr. „sta sodo“, Rivista I. 631.

spaniol, no. *æ spanio·lər* flt. (Sønderj.), kaldes altid spanierne, der var herinde under Napoleons krige; de forlanger „sibut“, Kr. Sagn IV. 71. 87, ɔ: cepolla, løg; Spaniolhullet, Kr. VI. 89. 133, deri er en spansk soldat druknet; jfr. Kr. Almuel. V. 90. 250; efter sagnet har spanske sørøvere plyndret på Island, se Arnas. II. 103; jfr. fr. espagnol, lat. hispaniolus.

spank, no. *spaŋk æn* (Lindk.), spark, stamp; *gi æn sp- i æ juwər.*

spanke, uo.

spaŋk -ər -ət (D., vestj.); *spaŋk -ər -əð* (Agger);
spåŋk -ər -ə (Vens.);
spaŋk -ər -ət (Søvind s.);

= rgsm.; også stampe; *haṅ ğèr å spaŋkə* (Søvind s.); *„hąj spåŋkə åsə nåk så stroŋk hèn imæl di ar“*, Grb. 15. 21; *do komər spaŋkəṅ som nåwə regimæ·ṅtstaṃbər!* (Lindk.), om en, der går strunk.

spankulere, uo. *spaŋkəli·jər -ər -əð* (Agger); nf. nt. ft. *spåŋkəlijər* tf. *-lijər* (Vens.), gå og spanke.

1. spanne, uo. *spaṉ -ər -t -t* (Vens.), spasere; gå med lange trin.

2. spanne, uo. kun oplyst i enkelte udtryk: *å spaṉ skiṉbòwsər* (Tørslev), ɔ: brodere, besy med snore (Vens.), om det er rigtig forstået; *de æ spaṉt saṃəl* (Vens.), syet med lange sting; V. S. O. spanne, sammensy læder, at spanne skindbukser, ɔ: udsy dem med stads; spanna sv., Rietz 664, sy overlæderet på sko [til sålen?] se spande.

spanner, no. *spanər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), en som går frem og tilbage, som tager lange skridt.

spannerum, no. *spanərom [è]* (Vens.), rum til at gå på: *a tøkəs do hå sp- nåk.*

spansk, to. *spansk* (D., vestj., Agger, vist alm.), hovmodig, bydende, især om kvinder; *æn slem sp- kwiñ* (D.); „han ku go så spansk som en kåk“, Yuelb. 51; „hån gik så spansk fræ mæ som noue pommehøhn“, Jæger, Ferie s. 55; *hon sicə no spansk uk; go, æ no spansk* (Vens.); i ævent.: den spanske sø, Kr. VII. 285, ɔ: den Biscaiske Bugt; se spaniol, spænsk.

spanske, uo. *go o spansk* (vestj.), gå strunk og stolt.

spansk es, no. et tavlebillede, prikker sættes på tavlen i følgende orden:

a b c   j k l   s t u
d e f   m n o   v x y
g h i   p q r   z æ ø

så forbindes g—p, h—q, i—r med nedadbuede krumme streger, j—s, k—t, l—u med lignende opadböjede, man pynter lidt på enderne og S'et er færdigt (D., vist alm.); i en tælleremse: du er ude som et lille bitte spansk es (alm.); jfr. Kr. Börner. 340. 41.

spansk brændevin, no. brændevin, destilleret over spansk peber, Kr. Almuel. V. 62. 169.

spansk flueplaster, no. *spansk-flòwplåstər et* (Søvind s.); *spans-flyw-plastər æn* (Agger); emplastr. cantharidarum.

spansk frø, no. en frøart större end den grönne frø, med gul streg hen ad ryggen, spistes af Spaniolerne, Krist. Almuel. V. 90. 251.

spansk gasse, no. se gasse I. 425.4. 25.

spanskgrönt, no. *spansgrön de* (Agger), kobberilte; jfr. htsk spangrün eller grünspan efter Weig. Wörterb., viride hispanicum, en handelsvare, der først blev indført fra Spanien.

spansk humle, no. lægemiddel, udleveres herba origani cretici (Peters.).

spansk hyld, no. J. T. 240, syrenen, syringa vulgaris.

spansk kappe, no. dannedes af en tung, jærnbeslagen tønde uden bund, hvori forbryderen var indelukket, således at hoved og ben stak ud, og han kunde gå frit omkring; en slags straf som gabestokken, Kr. Alm. II. 72. 182. 186, V. S. O. under spansk.

spansk kirsebær, no. lægemiddel, der udleveres fruct. alkekengi (Peters.).

spansk kok, no. kalkunsk hane; „han ka blyu så røe i koemen som en spansk kåk“, Yuelb. s. 76.

spansk peber, no. J. T. 71, en busk, kjælderhals, daphne Mezereum, L.

spanskrør, no. *spansrør de* (Agger, vestj.); *spansrör è* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.; kaptajn går i land i Spanien for at skære sp-, Kr. Sagn I. 419.46; *spansrö cæp* (Vens.); *spansrørskæp æn* (Agger); husbonden gik med en sølvbeslagen spanskrørskjæp ud at fæste tjenestefolk, se Kr. Almuel. III. 142. 484 (Sæll.).

spansk vals, no. melodie, Danske Folkedanse nr. 24 (Randers).

spansk æble, no. lægemiddel, udleveres fructus colocynthid. (Peters.).

spante, no. *spañt æn spañtər* (Lild s.); *spañt æn -ər* (Agger), på båd el. skib; = rgsm.; jfr. holl. spant.

spantegilde, no. når spanterne til et nyt fartöj var rejst, holdtes sp-, hvortil alle arbejdere med koner var indbudt (S. Ho), Höjskolebl. 1884 s. 375; jfr. sluthöjtid.

spar, no. se spader.

spar, to. som sparer, sparsom; *dramərn èr hąj eñc så mø spǫr øwər* (Vens.), ɔ: han sparer ikke på drammene; jfr. Aasen spar, isl. sparr.

spare, uo.

spår spar spår spår (D., Malt); nf. nt. fl. *spǫr* tf. *spǫr* (Vens.);
spǫ spǫə, spǫ el. *spǫt, spǫə* el. *spǫət* (Søvind s.);
spår -ər spår spår (Agger);
spår -ə -ət -ət (Elsted);
spar spar spar spar (Agersk.);
spar spar spar spaər (Valsb.);

= rgsm.; *spar å æ pæŋ* (Agersk.); *spǫ ve nowej* (Søvind), spare på noget; *læ dæm spår, dær seðər i dæm stuwər gor, a bəhöwər ət et* (vestj.); „*spòr åpå bræjən, bųj spòr åpå sè sil*“, Grb. 244. 313, spar på bredden [af fadet], bunden sparer på sig selv, ordspr.; *hon spǫr åpå smörə; do skal eñc spǫr ham; hąj spǫr eñc får å slo, nè hąj wu gal* (Vens.); *spæñt å spår ka læŋ wår, sųs å dųs gi tåm hųs* (Mors); *de dær æ spår, æ fotjæ'nt*

(Agger); *„hwa dær æ spår æ fåtjærkt!“ så han æ smæj, han ġor æ klåk ræjn i træj daw, så fæk han eǹda æn hjul istøkər* (D.); jfr. Aasen, isl. spara, htsk sparen.

sparebøsse, no. *spǫbøs æn* (Søv. s.); *spǫrbøs æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *spårbøs* (D.); *spårbøjs æn* (Agger); = rgsm.

sparekasse, no. *spårkas æn* (D.); *spårkas æn* (Agger, Lild s.); *spǫrkas æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; *æ avəlẹ·k æ tit fatə fålks spårkas* el. *ær æn sæḷə sp-* (vestj.); *spårkasbọq æn* (D., Agger).

spareskilling, no. *spǫskæḷəŋ æn* (Søvind s.); = rgsm.

spark, no. *spark æn* = flt. (D., vestj., Agger); *spark è* best. *-ə* flt. *spark* (Vens.); = rgsm.

sparke, uo.

spaṛk -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *-əð* (Agger);
spaṛk -ər -ə -ə (Vens.);
spaṛk -ər -ət (Søvind s., Agersk.);
sparki sparkə -t -t (Elst.);

= rgsm.; *hąj bådə spretə å spaṛkə* (Vens.); *han spaṛkər ị ət som æn hǫn i æn tåt blọr* (vestj.); af skattegraverne ses en kok sparke en vognstang over, Krist. Sagn I. 374. 20. 377. 33. 35; dreng sparker til opskyllet havfrue, hans fod rådner, Kr. Sagn II. 153. 26; *spark aṇ* (Søvind s.), rette an, brase op; *de wå swæṛ, som di sparkət å·p få mæ* (vestj.), det samme; *spark å·p i æ lys!* (vestslesv.), ɔ: spred vægen til klarere lys; *è spaṛki* (Vens.); *spaṛkin* (Agg.), sparken; jfr. Aasen sparka.

sparkeorm, no. tangloppe, gammarus (Hjarbæk).

-sparker, no. se lorten-.

-sparkning, no. se op-.

sparlagen, no. *spaṛlaqən æn* (vestj.), spøgende om et forklæde, som er for lille; jfr. mnt. sperlaken, Sch. Lübb., klæde som udbredes over bord, seng, vogn.

sparnöje, to. *spònø·w* el. *spòrnø·w* (Vens.), sparsom; *hąj wa så sp-;* Mette Sparnöje, Kr. Æv. III. 71.

sparre, no. se spurv.

1. sparre, no. *spar æn spaṛər* (D.); *et sparə* (Agersk.); *spar è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.; Hell. h., Mors); *spaṛ et -ər* (Bradr., Tinglev), skråbjælke i taget; *æn kåvəl spaṛər* (D.), et par sammenhørende skråbjælker; *òp te rem ġik dæ spaṛər* (Li[...] jfr. Aasen, isl. sperra huk., mnt. spere[...] se spænder, spærre; hjörne-, udsku[...]

2. sparre, no. sammenløben [...] se Kr. BK. I. 167; se oste-.

sparrekok, no. se hedde I. 57[...]

Sparreland, no. forblommet [...] en gåde: *„dær sọð ən maṅ o L[...]* (lægteland, ɔ: mellem lægterne) *o[...] iġær məl Spaṛəlaṅ* (ɔ: genn. sparrern[...] huset), fortsættelsen, se låddenfår.

sparresöm, no. *spasöm et* (Sun[...] svære söm at fæste sparrer med[...] sværsöm.

sparretræ, no. *spaṛtrèj è -ər* (Ve[...] *spatræ et -træə* el. *træṛə* (Sundev.[...] enkelt stykke sparretømmer; *et kåfəl[...] træṛə* (Sundeved), to sammenhør[...] stykker.

sparsom, to. *spǫsom* (Søvind[...] *spǫrsom* (Vens.); *spårsåm* (Agger), [...]sommelig; deraf *spå(r)somələ* (Ve[...] *spårsåmələ* (Agger); se spar; Ves[...] vilde lære sparsomhed, søgte den [...]somme, der om aftenen slukkede [...] da de samtalede; *„de kiṅər a“*, s[...] Jyden, *„mən hwa så“?* Han hørte [...] den puslede med sine klæder: *„nær[...] hår æ lys tæṅ, plæjər a ålti o kna[...] bòws nijər, så sliðər a eṭ ọ əm“.* [...] *ska do ha, de håð a eṭ tæṅt ọ!“* (ve[...]

Spartanus, no. et kommersspil; g[...] Sp- er spaderkonge; unge Sp- knæg[...] frøken Sp- spader-es; A. forlanger [...] medspillerne; den har vundet, der [...]ler alle kortene: esser og billedk[...] hjærter hedder „Hiver“; klør „Sörens[...] ruder „Portner“; esset er frøken, da[...] frue; se Kr. Börner. 657, Ane; jfr. [...] dagger.

spas, no. *spǫs æn* (D., vestj.); *[...] æn i* (Vens.); *spåəs æn* (Mellemsle[...] Valsb., Bradr., Fjolde); = rgsm.; *d[...] æn spåəs* (Valsb.), göre löjer, *myr sp[...]* (Fjolde); „køre i spas“ (S. Sams.), k[...] i kane om vinteren for fornöjelse; [...] *skal a fåtæ·l dæ jæṇ spạs* (Vens.), [...] morsom historie; jfr. htsk spass, i[...] spasso.

spase, uo.

spås -ər -ət (D.);
spas -ər -t -t (Agger, Vens.);

= rgsm.; drive spøg.

spasere, uo. *spasi·jər* (D., ves[...]

Agger); nf. nt. ft. *spasi·jr*, tf. *spasi·jr* (Vens.); = rgsm.; deraf: *spasi·jərtuwr æn* (Agger); jfr. htsk spazieren, lat. spatiari.

-spaserende, uo. tf. se ud-.

spaset, to. *spåsə* (Valsb.); *spåslə* (Sundev.), fuld af löjer, om msker.

spasmager, no. *spåsmåqər æn -ər* (D.); *spasmaqər æn -ər* (Agger); hak., best. *-maqən* (Vens.); = rgsm.

spat, no. *spat de* (D., vestj., Agger, Vens.), en sygelig tilstand i haseleddet hos hesten, ledsaget af benudvækster; jfr. mnt. spat, Sch. Lübb., htsk spath.

spatlam, to. *spatlam* (Thy), = spattet; se hjalt.

spattet, to. *spatə* (D., vestj., Agger); *spatə* (Vens.), om hesten: befængt med spat.

spavn, no. se spån.

spe, to. uo. se spæd, spæde.

1. spe, no. vist kun i en enkelt tlm., *„spe å spåt jər en maj gåt“*, Grb. 244.309; *hań stow te spot o spe* (Agger): *wè te spåt å spe få fålk* (Vens.); se spot; jfr. mnt. spe, Sch. Lübb.; spitlig.

2. spe, to. *spej* el. *[spe]* (Vens.); *blyw spe øwər*, blive vred over; *a bløw så spej åpå ham*; se spedalsk.

spebår, no. se spædbarn.

speceri, no. *spesəri·j de* (S. Sams), krydderi; jfr. htsk spezerei, ital. spezierie flt., krydderi.

specie, no. *spesiq æn -ər* (D.); *spesə æn -ər* (Vens.); *spèjsər æn [-ər]* (Lild s.); *speəts æn* (Valsb.); *spesiq* el. *spæjsiq æn -ər* (Agger), den tidligere brugte störste sølvmønt = 2 rigsdaler = 4 Kr.; *hælər tåv æn spesiq eń læ æ hańəl sto stel* (Åle s.); *de ər et ən mań, dær ğör möj får ən spesiq* (vestj.), ɔ: sætter pris på penge; 5 øre stykker går under navnet af „Grönhöj specier“ (Fjends h.), Sgr. II. 90. 433; Grönhöj ligger på Alheden; „Hasle specier“ (Århus egn), „Hobro specier“ (Mariager), er navn til kobber toskillinger, se Kr. Ordspr. s. 509. 511; *han gor åltì mæ æ spesiq o æ feŋərgæń* (D.), ɔ: er ødsel; *di hår såmanə spesiqər, te di trilər mæ dæm få djæ fæðər* (D.); *kålən ku fo æn spèjsər fo tuwsiń fawn sijm* (Lild s.); *han æ kòmən ijæ·məl di fi spesiə* (Elsted), de fire regningsarter; ordet er det lat. species, art, slags; se husmands-, ladegårds-, stodder-.

speciefrø, no. noget, drenge sendes efter i narreærinde (Vens.), se messingståltråd; der udleveres på apotheker forskellige „species“ af bittre urter: rad. gentianæ, angelicæ, inulæ, valerianæ, rhei osv. (Brøndersl.).

-sped, no. jfr. mnt. spêt, Sch. Lübb., spyd, se haresped, med forklaringer hos Sch. Lübb. under hâr: „weil der ambos unten in eine spitze ausläuft um bei dem gebrauche in die erde geschlagen werden zu können“.

sped, no. *speð æn speðər* (Lindk.); *sper et* = flt. (Agersk.); *sper æn* (Lem), et spadeslag i dybden; får tjenestekarlen for tyk melmad, kan han sige: *dær ær et sper å æn sköwləŋ* (vestslesv.), der er et sped og en skovling, hvormed tykkelsen af brødet sammenlignes; *tå æn speð aw* (vestj.), et spadeslag; en række overtørv der graves af i spadens dybde, kaldes også *speð*; *dær æ tòw las i æ speð* (vestj.); mnt. spêt eller spit, no. spadeslag; spitten, uo. grave, Sch. Lübb.; se spadeslag, -sæt; tørvespedder, saddespedder.

spedalsk, to. *speda·lsk* (D.); *speðəls* el. *speðəlsk* (vestj.); *speðəlsk* (Agger); *speðəlsk* (Mors); *spea·lsk* el. *speda·lsk* (Vens.), den oprindelige betydn. er glemt undtagen i æventyret; prinsessen er bleven spedalsk efter sin første altergang, fordi hun tabte brødet, som en tudse tog, Gr. Gl. d. M. I. 163, jfr. Sgr. X. 19; ellers: *han wå ræjn spəda·lsk*, tåbelig, ustyrlig; *æ wań wår hijəl sp- ida·w* (D.), havet var i stærk oprør; *æn speðəls knæjt* (vestj.), kåd, ustyrlig person; *„de wå da spæðəsk!“ så han æ lilə kimər* (Ribe), det var da fortrædeligt! sagde han den lille bødker; sagtens individuel udtale og derfor husket; *a kam i dæń mjæst speðəlskə kles mæ ni gris å æn gaməl sòw* (vestj.), den mest fortrædelige forlegenhed; „som a stoer å bødler mæ den hæ speddels kow“, Blich. Bindst.; opr. hospitalsk; jfr. spe, hvortil ordet mulig støtter sig, se mnt. spet-, spett-, spittelsch, Sch. Lübb.; htsk spittel, no., ital. spedale.

spedde, uo. *speð* (vestj.), skære mosetørv løs i bænke med et speddejærn; også: hugge overtørv løs ved siderne; *ve do speð, så vel a graw*, ɔ: vil du skære løs, vil jeg grave op; også: kaste spadeslag af jord ud, når noget skal jævnes:

a ståw jawn o spedət (D.); *o sper ən bæŋk klyn, o sper får æ töŗə* (Lem.).

speddejærn, no. *spedjan æn* (vestj.); *sperjan æn* (Lem); *sperjar* (Vejr.); en ejendommelig dannet spade, trekantet blad på en flad jærnstang, brugelig til at stikke tørv løs i bænke, den kan stikkes en alen el. derover i jorden.

speddelsk, to. se spedalsk.

spedde-spade, no. en lige spade, hvormed der stikkes for, inden tørvene ved vandrette stik graves ud; bladet er gærne af træ, i et stykke med skaftet, med skoning af jærn (Ang.).

spedtørv, no. *spetåŗə æn* = flt. (Bradr.); *spertöŗə* (Agersk., Lem, vestj.); såvidt jeg forstår: tørv der graves, hvor der er kun et sped tørvejord; de graves ikke vandret, som tørv alm. graves, men lodret, speddets dybde er tørvens længde, se splittørv, Mb.; „hugne tørv" (Lem), se spedde.

1. spege, uo.
speq -ər -speqt (Søv.s.); tf. *speqət* (Elst.);
speq -ər -əd (Agger);
spej -ər -ə spejə (Vens.);
törre og salte kødvarer, så de bliver brugelige til føde; jfr. Aasen spiken, to., spikna, uo.; sv. speka, Rietz 654, törre; der henvises til nyisl. speikja, törre.

2. spege, uo. *spek -ə -t spekt* (Sundeved), bringe i uorden.

spegebenet, to. „dit speggebinet asen", Jyd. II. 31. 1, se spegelbenet.

spegefisk, no. *speqfesk* best. *-əd* (Lild s.), lufttörret og saltet fisk: ål, flynder, sild, knurhane, kuller osv.

spegeflynder, no. *speqfloňər* (Agger), vindtörret flynder.

spegeflæsk, no. *speqflæsk de* (Agerskov, D.); *speiflæsk è* (Vens.), törret og saltet flæsk.

spegegås, no. *speqgos æn* (Agger); *spegos æn* (Lild s.), røget gås.

spegekjød, no. *speqkyð de* (Agger), røget kød.

spegelbenet, rakkeren kastede et nyfødt barn i vandet med den forklaring: *„ak, dæň duð ekə, fatər, dæň wa få speqəlbjænət!"* Kr. Alm. V. 229.76, vel: med törre, spinkle ben, se spegebenet, 1. speget, spegger.

spegepølse, no. *speqpøls æn* (Søv.s., D.); *spejpøls [æn]* (Vens.), tørret og saltet pølse.

spegesild, no. *speqsił æn* = flt. (D., Agersk., Søvind s.); *spejsel* el. *spejsəł æn* (Vens.); *speqseł æn* = flt. (Agger), vindtörret sild; Limfjorden var i gamle dage så fuld af sp- (!), at man kunde øse dem op med en hat, Sgr. X. 61. 192; til brylluppet fik de sp- i en træskobund, Kr. V. 329, i slutn. af et æventyr (s. d.); der skal syv Resenboer om én sp-, Kr. IX. 106. 136, Resen ligger sydvest f. Viborg, Fjends h.; karlen får sp- til davre, men må ej bryde benet, Kr. VI. 194. 267, se sild; i æsken, som hentes fra helvede, er der en sp-, se frugtsommelig I. 376.10; også skæo. (Vens.).

1. speget, to. *speqəð* (Lild s.); *spej* (Vens.); sp- flæsk: saltet og törret flæsk; folkene sad på det selvsamme sted, hvor han kappede dem af og de var helt spegede; hestene . . . . de var også spegede, Kr. VII. 300, må vel betyde: indtörrede; „a ha båre no spej fløjer å en flask brævven", To Nov. 10, nogle spegede flynder; *i spej huj* (Vens.), mager, tør, gerrig person; *di for te dåwər såmtir speqəð flæsk, mæn mjèst speqfesk:* ål, *floňər, seł, knuwð* (knurhaner), *hèlə kòlə* (Lild s.).

2. speget, to. *spekət* (Sundev.), om hvad der er urede, ligger uordentlig.

spegger, to. *spekər* (Bradr., sj.), tynd, spinkel, om en person; jfr. V. S. O. speger, mager, tör, spinkel.

spej, to. se spe; **spejbor**, no. se spigerbor.

spejder, no. kaldtes i visse egne toldvæsenets udsendinge, der søgte efter forbudet brændevinstöj; en mand stikker hovedet ind ad kirkedören under gudstjenesten og råber: „æ spæder er i Dal!" Kr. IX. 322. 94, Almuel. V. 53. 55. 62; se Fb. Bondeliv s. 83; jfr. *fis-karl, Kr. Alm. V. 52. 149; ransager, snager; se Aasen, isl. spæja, uo., sv. speja, htsk spähen.

spejl, no. *spèjl è* best. *-t* flt. *spèjl* best. *-ən* (Vens.); *spæjl æn spæjl* (D., vestj., Agger); itk. (Søvind); *spajl ət spajl* (Åbenrå); *spæjl et spæjl* (Sundev., Bradr.); flt. *spæjls* (Fjolde). — **1)** = rgsm.; *så glat som èt spèjl* (Søvind s.); *spèjl å knyw, di ka kærlihjè fådry'w; sæm å kram* (kramper) *ka jòr de sam* (Vens.); *hun æ fåru'ðən som ən spæjl, fåri'ðən slor ət fæjl* (vestj.); — et spøgelse spejler

sig, Kr. III. 186. 257; — en pige må ikke se sig i spejl el. flöjte om aftenen, så drukner hendes kæreste, Kr. IX. 45. 496; den ægte form er vel, at hun ikke må spejle sig i vand, J. K. 60. 27, Sgr. VIII. 57. 186; man må ikke spejle sig om aftenen, så står fanden bagved, Kr. IV. 404. 603, IX. 74. 782, Sagn VI. 142. 67. 68, Rääf I. 103; jfr. Z. f. M. I. 243. 27, III. 315. 70 (galt pagina), IV. 147. 39 (Østerrig), Folkl. Journ. I. 354 (Ungarn), Archivio I. 496 (Sicilien), Pitré Usi IV. 68. 322; barn under 1 år må ej se sig i sp- aften, se Krist. Alm.[2] III. 110. 01-3, Folkev. XI. 456. 297, Rääf I. 127; jfr. Urquell I. 9, VI. 180, P. Volksk. III. 123. 21, Folkl. Journ. II. 24 (Engl.), (Leland Etr. 93), Mélus. III. 375. 16, V. 55, Folkl. XI. 218 (Indien), Am. Folkl. VI. 145, Rivista II. 82. 4; — et spejl, hvori man kan se alt hvad man ønsker el. tænker på; i æventyret, se Kr. VII. 338, Gering II. 140, Kr. Janss. Ev. 4, Kr. SkS. 34; jfr. Arnas. II. 204. 286. 400, Urquell III. 318. 325, Strackerj. I. 92. 124, Mhoff s. 560, Grimm K. M. nr. 53, Busch. Volksgl. s. 71, Magyar T. s. 165, Liebr. Volksk. s. 85 (nygræsk), Cloust. Fict. I. 277, Busk Rome 117, Bosquet 288, Folkl. VII. 309 (Ceylon), se spand; — nyårs- el. julenat kan man se sin kæreste i et spejl, se Kr. IV. 374. 315, IX. 44. 489, Almuel. IV. 148. 408-9, FbJ. II. 123 flg., Sgr. VIII. 59. 201-3, J. K. 71. 75, Wigstr. I. 119; jfr. Melus. III. 197 flg. 378. 13 (Bretagne), W. Gregor s. 85, Wolf N. S. s. 360. 271; — spejl viser tyv el. skademand, Kr. Sagn VI. 376. 86, jfr. W. Greg. 37, Urquell V. 163. 17, P. Volksk. V. 50, Mélus. IV. 278 flg., se skål, spand; jfr. Weinh. Ritus 9, Wucke nr. 577, Schönwerth III. 218 „erdspiegel", se herom „barillensêer", Sch. Lübb. Tillæg; „brillenseher", Gr. Wb.; „katoptromanteia" Maury Magie 435 flg., Liebr. Gerv. 73, Grimm Myth.[1] Anh. LXIII, Kloster V. 118, Amer. Folkl. VI. 25. 32, VIII. 301, Pers. II. 13. 24, Wuttke nr. 354; personerne som forstod denne trolddom, „specularii", se Lang, Cock Lane 216; — basilisken dør, når den ser sig selv i spejl, Kr. IV. 62. 80-81, (III. 86. 22, Thiele II. 287), Thorkels. 148, jfr. Arnas. I. 613, Mélus. V. 19. 21, Tr. pop. XII. 551, Pers. III. 31, slgn onde ånder kan ikke tåle at se deres billeder i spejl, Folkl. Journ. V. 234 (Kina), öjesyn; — i en stue, hvor der ligger et lig, tilhylles, hos familier af borgerstanden, spejlene (alm.), jfr. Meyer Vlk. 269, Urquell III. 50, Folkl. Journ. VI. 77. 263 (Skotl.), Laisn. II. 70, Le Braz[2] II. 204 flg., E. E. Eye 83 flg., Arch. f. Religionsw. V. 1. flg.; jfr. om spejl modtager billede af død, dør en i hus, Folkl. XV. 206 (Jamaica); — slås sp- istykker el. glas falder ud, varsles ondt, Thiele I. 120, Kr. Sagn II. 563. 30, Alm.[2] III. 130. 05-6, jfr. Ons Volkl. II. 21. 6, IX. 155, Suffolk Folkl. 30, Amer. Folkl. X. 273, Rivista I. 557, Trad. pop. IV. 398. 508, IX. 465; måske fordi det bærer et mskes billede i sig, se Ralst. Songs 117, Fiske 217, Schw. Arch. I. 206; sp- optager del af persons sjæl, dødsvarsel om man ej kan se sit billede i sp-, Oldenberg Veda 527; alm. om sp-, se Strackerj. II. 143. 492, Wuttke regist.; Haberl. u. Laz., Zs. f. Völkersp. XIII. 324, Achel. Arch. f. Religionsw. V. 1 flg., Wh. Vlk. XV. 74 flg.; jfr. Lillenejsum; gåde:

Der var et lille land, foruden ild og vand,
foruden sten og sand, foruden vejr og vind,
foruden træ og pind, jeg var endda derind' (vestj.);

se Sgr. III. 110. 538, VI. 23. 302. 307. 56. 519, (IX. 48. 192). 192. 600. 220. 712, Grundtvig Gl. d. M. II. 132. 7, J. K. 328. 3, jfr. Simroch, Räthselb. s. 95, Wossidlo Räts. nr. 63, Keller, Altd. Erz. 483 ned., se hvilken I. 704. 4 b; lomme-. — **2)** fyldning i en dör (Sundev.). — **3)** *de træ hår guwə spèjl, de æ gåt spèjl* (Vens.), marvstrålerne i træ på et radialt snit, ligeså Agersk., Bradr. (vist alm.). — **4)** en vis aftegning i køers hårlag bagfra, hvorved man mener at kunne bedömme deres værdi som mælkekøer (Agerskov), vist alm.; se mælke-. — **5)** skibets agterste flade, agterspejl (Agger). — **6)** flad pind til at smöre tjære på vognaksen med (vestj.); pind med en flad brik på enden brugelig til at røre i grødgryden med (D.), se grød-; jfr. Aasen spegel, isl. spegill hak.; lat. speculum; jfr. saks.

spejldör, no. *spèjldør æn* best. *-dön*, flt. *-dør* best. *-dön* (Vens.), fyldingsdör.

spejle, uo.

spèjl sæ -ər -t spèjlt (Vens.);

spæjl -ər spæjl spæjl (D.);
spèjl -ər -ət -ət (Søvind s.);
= rgsm.; *jo mijə fålk spæjlə dæm, jo gremə di blyụə* (Årh.); til den som står og spejler sig kan siges: *spajl dæ, mus, so köən do æ!* (Åbenrå); også: *spèjl eq* (Vens.), stege spejlæg; spejler pige sig i vandspand, drukner kæreste, Krist. Alm.[2] III. 102. 86. 87, se spand, spejl III. 481. 5 a.

spejlfjæl, no. *spèjlfịl æn -fịl* (Vens.), således kaldes to jærnplader, en på hver side ploven, den ene rund, den anden flad; muldfjælen fæstes på den runde.

spejlglas, no. *spæjlglas de* (D.), = rgsm.

spejlis, no. *spèjlijs de* (Mors), den første tynde is på vand.

spejlkalv, no. en for tidlig født kalv; „kallen wa blot en spejelkall", Jæger, Ferie s. 13; se spejlskind.

spejlklar, to. *spæjlklạr* (D.), = rgsm.

spejlluft, no. *spæjlloft* (Agerskov), luftspejling, fata morgana.

spejlramme, no. *spæjlram æn -ər* (D., Søvind), = rgsm.

spejlskind, no. *spæjlskịn æn* (D., vestj., Mds. h.), skind af en for tidlig født kalv, bruges f. eks. til såldbunde; se spejlkalv.

spejl-æg, no. *spæjlek* (D.); *spæjlæq æn* (Agger), = rgsm.; steges tit i en æbleskivepande; *wi baqər såmtir spèjlèq ịə æn æbəlskyụpån* (Lild s.).

spejs, to. se spids og smstn.

spejse (?), uo. *spæjs* (Hovlbj. h.), gå strunk.

spejterkok, no. *spæjtəkåk i* (Vens.), person, som løfter benene höjt under gangen, løs person, laps; *å, dẹj sp-, snakə do åsə mæ? — de æ sọnt i sp-,* en laps.

spejtre, uo. i altfald i nt. tf. *hąj kam spæjtəri* (Vens.), kom spejtrende, ɔ: kom stolprende; jfr. fejtre.

spektakel, no. *spəta·kəl æn* (D.), best. *spəta·kələn* flt. *-ər* (Vens.); *spətå·kəl* (Ang., Bradr.). — 1) = rgsm.; larm, stöj; *di ækər riənt te spətå·kəl* (Angel), de kører rent til nar. — 2) hun fik avlskarlen til at tage et dækken over sig og stå spektakel derude for at ræde præsten, Kr. VI. 143, stå til skue for at kyse; person, som gör optöjer, fortræd, „å ham, de spetakkel mæ de hwih fårkleh få", Jyd. II. 31, *è sələ gåt spəta·kəl* (Vens.), mest om kvinder; *è gal spəta·kəl* (sts); *hań gọr å æ fålkəs nar o spita·kəl* (Agger); *et ræələ spita·kəl* (Randers egn), skældsord; se mirakel; „Spektakel", helt i ævent., Kr. Æv. III. 280; jfr. Gr. K. M. nr. 65 „Allerleirauh"; jfr. lat. spectaculum, skuespil.

spektakelmager, no. *spita·kəlmåqər æn* (Agger); *spəta·kəlmaqər i* best. *-maqən* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; en, som gör spektakler.

spektakelværk, no. *spita·kəlwærk* (Agger), naragtig klædedragt; *hwans mən de æ fo nöj sp-, hun hå fot o hinər huụə?*

spektur, no. *spetu·ụr* el. *spèktu·ụər æn* (Vens.), skældsord; *æn lị sp-,* om kvinder; eng. picture? jfr. tegning.

spekulanter, no. *spekula·ńtər æn -ər* (D., vestj.); *sprækəla·ńtər æn -ər* (Agger), person, som kan hitte på meget og mangeslags.

spekulation, no. *sprækələsjå·ụn æn -ər* (Agger), = rgsm.; *hań æ så fuḷ a sprækələsjå·ụnər, hạr så manə spr-.*

spekulere, uo. — 1) *spekuli·jər* (vestj.); *sprækəli·jər -ər -əð* (Agger), tænke, grunde. — 2) alm. om at spolere; *han hạr ræjn spekuli·jərət ət* (D.); jfr. lat. speculari.

1. spelte, no. *spæḷt æn -ər* (Agger); *spèḷc æn* (Vens., klejn, tynd person, især om piger.

2. spelte, uo.
spæḷt -ər -ət (D., vestj.; Vejr.);
spæḷt -ər -əð (Thy); nf. *spæḷt* (Lild s.);
spèḷc -ər -ə -ə (Vens.);
vinde garn op på en spolepibe til brug ved væven som islæt; se spole; jfr. mnt. spelte, no., Sch. Lübb., frakløvet stykke rør, Wh. Vlk. IX. 206.

speltemand, no. væver, i talemåd.: *„do drèmə nåk om draw lisom spælmąjs sow"*, Grb. 242. 258, du drömmer nok om drav (s. d.) ligesom væverens so; kan være, den får det kun i drömme.

speltepibe, no. *spèlcpijƀ æn* best. *-ən* flt. *-pijƀər* (Vens.); *spèḷtpijƀ æn -pijƀər* (Lild s.), = speltepind.

speltepind, no. *spæḷtpiń æn -pin* (vestslesv.), pinden, hvorom islætten rul-

les op; alm. bruges dertil ledstykker af tagrøret.

spelterok, no. *spæltråk æn* (vestj.); *spèltròk æn* (Lild); *spèlcråk i* best. *-i* flt. *-ər* el. *-råk* (Vens.), rok hvorpå garn spoles om speltepinde.

spelteskrædder, no. *spæltskræjər æn* (D.), lang, tynd person.

speltevorn, to. *spæltwårn* (Agger), klejn, tynd, om personer.

spelteæske, no. *spèlcask i* best. *-i* (Vens.), kasse til at lægge spolerne i.

spendabel, no. *spenda·bəl* (Røgen s.), som har lyst til at give penge ud, traktere; se spendere.

spende, no. se spænd.

spendere, uo. *spæn-* el. *spandi·jər* (D., vestj.), give penge ud, traktere; jfr. lat. expendere, det samme, ital. spendere, htsk spendieren.

spenderebukser, no. flt. i talem.: *han hår æ spændi·jərbòws o* el. *æ komən i æ sp- idaw* (D., vestj.); plt. spendeerbux, Schütze IV. 167.

spens, no. *spæns æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), sort vadmels tröje til at tage på over kjole i koldt vejr, den sluttede tæt om kroppen, havde lange ærmer; jfr. sv. spens, eng. spencer, snæver tröje.

spente, uo. se spinke.

sper, no. se sped, uo. se spörge.

spergel, no. *spærqəl de* (D., Vens.); *spærəl* (Thy); *spørqəl* (Agerskov), en plante, spergula L. (alm.); jfr. gjer, hum.

sperjar, no. se speddejærn.

-spes, no. speceri; se lang-, rund-.

spesk, to. **spesken**, uo. se spidsk, spidse.

spetur, no. se spektur; **spetårre**, no. se spedtørv; **spi**, no. uo. se spy.

-spice, no. se fronte-.

spid, no. *speð æn* (D., vestj., Thy); *spe è* best. *spèə* (Vens.); *spèj et* (Søv. s.). — **1**) spid at stege på; bruges vist kun i enkelte tlm.; *omå·rən så komər vi, så må I veð, I hår æ kat o æ speð* (Lindk.), ɔ: er rede til at modtage os sömmeligt, se kat II. 105. 38 a; i æventyret: han beder hende tage en gris og sætte på spiddet, for han vilde have en stads aftensmad, Kr. VII. 158; se lys-, stege-. — **2**) smedens ildrage, dannet som et spid; jfr. Aasen, spit hak, mnt. spit, Sch. Lübb., htsk spitz; se spids.

1. spids, no. *spes æn -ər* (D., vestj., Thy); flt. *spejs* (Agger); *spes i* best. *-i* flt. *spes* el. *-ər* best. *spesən* (Vens.); *spès æn -ə* (Søvind s.). — **1**) = rgsm.; fig.: *go, sto i spesi* (Vens.); se enkemands-, finger-, penne-, tå-. — **2**) pibespids; *hur ær æ spes te di pijb?* (Agger, Thy, glds), se mundbid; pibe-. — **3**) *spesər* flt., stikpiller (D.); „de a wild fåmo ham te å gjør, sku wær såen lit spisser å en kuen hævn“, And. Bars. — **4**) klørknægt i kortspillet brus (s. d.) (alm.), plt. spitz, Korrespbl. X. 70.

2. spids, to. *spes* = flt. (D., vestj.); flt. *spejs* (Agger); *spès* (Søvind s.). — **1**) = rgsm.; om msker og dyr: mager, *hun æ blöwən gråw spes i dæñ sist tij* (D.), også: knibsk (S. Hald); *han æ spes təbåq lisom di Ajit mæñ* (Tåning), spids bagtil som Addit mænd i Tyrst. herred. — **2**) fig.: *han ær iñt spes å æ værdən* (Valsb.), klog, dygtig til at sno sig; jfr. mnt. spis, Sch. Lübb., htsk spitz.

spidsbub, no. *spesbu i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; skældsord, deraf: *do skal et kom mæ di spesbostræqər!* (Mors), narrestreger; jfr. htsk spitzbube.

spidse, uo.
spes -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *spest* (Vens.);
spejs -ər -t -t (Agger); *spès -ə -ət -ət* (Elsted). —

1) = rgsm.; göre spids; *spès èn tywəstòq* (Søvind s.), töjrestage; *spes ui* (sts), göre skårene smallere, når man mejer el. slår for at komme hurtigere frem, ligeså vestslesv. — **2**) *spes æn støk rev saməl* (D., vestj.), flette endestykkerne af to stykker reb ind i hinanden, se spidske; knevle-. — **3**) *o spes jæn uð* (D., vestj., Agersk.), angive en for øvrigheden; *spes jæn å mæ æn tar dram* (Agger), ɔ: ikke give en andet; *spes sin nis æta no* (Vens.); jfr. Aasen spissa, spledse.

spidseknag, no. *spesknaq æn* (vestj., Søvind s.); *spesknaq* (D.); *speskknaq æn* (Thy, Lild); *spèsknaq æn -knaqə* (Elst.), en spids pren af hårdt træ el. ben til brug ved spidsning.

spidsestage, no. *spesstaq i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = spidseknag; dertil bruges alm. en hjortetak.

spids Hamborg, no. *spes Hambårə æn* (D.), en moderne dans.

spidsk, to. tilspidset; studene *sku wæ låŋ å smal å spesk təbaq, fò de rocəri ku næm kom òp te ðəm,* Skattegraveren XI. 63; *dæj knyw æ no spesk* (Vens.).

spidskant, no. et arbejdsudtryk: *slo jan i speskañt* (D.), smedde det i skæv firkant, som et paralellogram med to stumpe og to spidse vinkler.

spidske, uo.
speskən -ər -t nok også: *spesk -ər -ə* (Vens.);
spejsk -ər -əð -əð (Agger);
spesk -ər -əð (Thy; Lild);
spesk -ər -ət (Støvr. h., Sall.);
göre spids og spidse sammen, se spidse 2; *spesk tòw æñər reð samel* (Lild s.); *dræŋi slow ən knuw åpå tyjrə, får haj ku eñc speskən ə* (Vens.); også: *hañ speskəð ham å mæ æn mælmað* (Agger), ɔ: han fik ikke andet end en m-.

spidskepind, no. *speskpeñ æn* (Støvr.), = spidseknag.

spidskning, no. *spejsnəŋ* el. *spejsknəŋ æn* (Agger), sammenfletning af to ender, lykke på reb el. tov.

spidskugle, no. *speskul æn -kulər* (D.), = rgsm.

spidslærke, no. *speslærk æn* (Malt), snerpet kvinde.

spidsmundet, to. *spesmoñə* (vestj.), = rgsm.

spidsmus, no. løber sp- over et lem, visner det, Kr. Sagn IV. 627. 46; jfr. II. 225. 203, Sgr. VII. 66. 74. 98, må ej dræbes, Gasl. 52; lign. forestillinger i Engl., hvor den kaldes shrewmouse, se Grimm Myth.[2] 1120, Folkl. Rec. I. 42. 132, Folkl. III. 382, W. Gregor 127, Ch. Notes 12, Black 159; „la belette", Mélus I. 351 ned., „musaraigne", Tr. pop. XIX. 248; se angermus.

spidsnakke, no. i en stedremse: „Simmelshus spidsnakk'", Sgr. VII. 192. 790, Kr. IX. 133. 355, Sønder Omme s. (Nörvang h.).

spidsning, no. *spesnəŋ æn* (vestj.), arbejdet at spidse (s. d.); stedet på et stykke reb, hvor det er spidset.

spidsnæset, to. *spejsnjæsə* (Agger), = rgsm.; jfr. næse II. 715. 36 a.

spidspuldet, to. *spes-* el. *spejspålə* (Agger), = rgsm.; om en hat.

spidsrod, no. *spesruwəð* (Agger); *go* el. *löð sp-* (Agger), en forlængst afskaffet soldaterstraf, se JK. 411. 65, Kjær Stavnsb. 104 anm., Daae, Bygdes. I. 141; vise derom, P. Volksk. V. 157; Tyrkerne i armeen kunde göre sig hårde, Krist. Sagn VI. 254. 57; straf ved en leg: alle stiller sig op i en kreds og holder hinanden ved hænderne, ansigterne vendt ind mod kredsen; udenom går B. med en lille pind og synger: *„I må et sijə om, få Kjæstən smæjs hun gor om!"* den, der går om, kaster sin pind bag A. og stræber at nå pinden igen för A. mærker, at pinden ligger bag ham; lykkes det er A. foreløbig ude af legen; opdager A. derimod pinden betids, griber han den og ser at „svide" B., lykkes det må B. atter gå om, ellers skal den af dem gå om, der sidst når A.'s plads i kredsen. Således fortsættes indtil der kun er 3—4 tilbage; disse stiller sig op i to rækker med kviste i hænderne, de der først gik ud, må nu løbe igennem rækkerne flere gange, mens kvistene danser på deres rygstykker (Andst); jfr. hjul 4 I. 627. 18, smed 2, Kr. Börner. 250. 46, Ons Volksl. I. 32, V. 72, VII. 211; htsk spiessruthe, en spids kæp, hvormed soldater straffes.

spidsvakker, no. *spesva·kər* (vestj.), alm. navn til en lille hund.

spig, no. et væld; sumpagtig jordbund (Sams), Mb.; jfr. spy.

spiger, no. *spèqər è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.; D., vestj.); *spæqə et -rə* (Søv. s.). — 1) et stort söm; bjærgmd løber hoved imod og river kød ud til mad, se Gr. Gl. d. M. I. 197, Kr. Æv. III. 343, se Registr. nr. 66; jfr. Aasen spikar hak.; mnt. spiker, Sch. Lübb.; se jærn-. — 2) nok = fritbor (s. d.) (Lyne s.).

spigerbor, no. *spèqərbor è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.); *spæqəbowə et -rə* (Søvind s.); *speqebor æn* (Andst); *spæjbor æn* (D., Lyne s., Thy); sagtens tidligere et större bor med borstilling til spigere; nu alm. det sædvanlige vimmelbor; stillingen kaldes: *spèjborskawt* (D.); det runde stykke foroven, hvorpå der trykkes: *brøst;* det hule stykke, hvori den løse dokke med sit bor (*òj*, ɔ: od) indsættes: *hus* (Thy); jfr. 1. fritte; jfr. mnt. spikerbore, Sch. Lübb., se 3. fritte.

spigerborhul, no. *spæjərbohwðl æn*

(vestj.), spidse, vorteagtige fortykninger af huden under fødderne, som fremkommer, når vedkommende har trådt på et sted, hvor der med et bor er boret i jorden; råd mod slige udvækster er: et bor tages stiltiende og sættes med spidsen mod hævelsen; boret drejes derpå tre gange avet om, hvorpå spidsen af boret sættes imod jorden og borskaftet mod foden; boret drejes derpå tre gange ret om, efter hver boring spyttes; dette gentages tre torsdagmorgener, J. K. 379. 95, Kr. Sagn IV. 600. 86, se naverborhul 2.

spigerbor-od, no. når man borer i træ med nav el. spigerbor og er uheldig med at bore for langt igennem, så man borer i gulvet, skal man straks dreje boret tilbage igen; thi ellers vil den, der træder på det sted få en „spigerbor-od“ på sin fod, Kr. IV. 393. 513, sagtens = spigerborhul.

spigerolie, no. et lægemiddel, „spægerolle“, Kr. VI. 358. 45, ɔ: lavendelolie, af lavandula spica L.; jfr. htsk spieköl, af spieke, lavendel.

spigertønde, no. alm. i æventyr og sagn: en tønde, hvori der er slået söm med spidserne indad og hvori forbrydere trilles eller køres til døde, sål. J. Saml. V. 280, præsten blev som meneder dömt til at lægges i en spigertønde (Sall.), se Sgr. VII. 35. 5, IX. 189, XII. 123; Anholt s. 36. 40, „sömtønde“; Gr. DgF. nr. 101 Lille Karen, nr. 178 A. v. 18, Folke Lovmandssön, jfr. Asbj. II. 27. 58. 117. 122, Daae, Bygdesagn I. 91; Bergh Segn. 6. 20 „spikatynne“, Kr. Janss. Ev. 9; pige blev for forbrydelse dömt til at rulles i „spiketunna“, forspændt med to okser; hvor de standsede, skulde hun begraves, Säve Saml. III. nr. 632 (Uppsala); jfr. Afzel. III. 103, Bondes. Hist. 329, Nyland IV. 4; „a spiked barrel“, Folkl. II. 293, Pers. III. 25, Ch. Notes 27, Ndl. Vlk. XII. 52; „tonneau garni de clous“, Bosquet 474, slgn grube besat m. knive, Ons Volksl. IV. 44; „pech fass“, Schm. März. 112; i Perrault's Contes „L'adroite princesse“ „un tonneau tout hérissé par dedans de canifs, de rasoirs et de clous à crochet“, se fremdeles Gr. K. M. nr. 13. 89 slutn., anm. til nr. 13, Strackerjan II. 236. 58; straf for svære forbrydere, P. Vlk. VIII. 132. 90, se vildlap.

spigre, uo.
spæqə -rə -rət (Søvind s.); nf. nt. ft.
spèqər tf. *spèqər* (Vens.);
spèqər spèqrə spèqərt (Elsted);
sömme fast med spiger.

spigte, uo. måske kun i forbindelsen *spec å spòr* (Vens.), ɔ: knibe og spare; „*spec å spòr, de ka lèŋ wòr*“, Grb. 244.311; jfr. spinke.

spil, no. *spel æn* (D., vestj.); *spel æn* (Agger); *spel eð* best. *spelt* flt. *spel*, best. *spelən* (Hell. h.); *spel è* best. *spelt* flt. *spel* (Vens.). — **1**) rask løb; „a to te spels åp igjemmel et stu fald rou“, Yuelb. 33; „han to te spels, som dæ så wa ild i hans hæel“, sts 34, ɔ: stak i rend. — **2**) spil, leg, morskab; *ha spel mæ jæn* (Vejr.), löjer, morskab; *de wå da æjsən æn spel o sijə o ət, a håð æn gråw spel a· ham* (D.); i denne betydn. *spel* (Agger): *æ bar ær uwð we djæ spel*, ved deres leg; *de æ dær eŋən spel we*, ingen fornöjelse; *do ka pröw o gyjə de spel jæn gåŋ te!* truende: du kan prøve de löjer én gang til! — *no hò knècən wat åpå spel ijæ·n* (Vens.); *ha manə spel*, flt. (Bradr.), mange löjer; se blik-, ugl-. — **3**) spil med kort, tærninger osv., kortbunken, hvormed der spilles; det enkelte spil; *æn spel kårt* (vestj.); *æn spel kwåt* (Agger); *æn skal et teq fålk i æ spel, så komər æn læt tę o bətål dæm å ət* (vestj.); *wi ka ek wær un fijr i de hæ spel; wi wañ æ spel; hañ sætər altəŋ po spel* (Agger); *è spel kort, hons æ de får ə spel? haj sat de hilə åpå spel, haj ha hans feŋə mæ i spelt* (Vens.); herhen hører vel: *no hò di fric spel* (sts), ɔ: hindres ikke af noget; *no ær ə nåk bæst, æ pröwə de sam spel*, J. M. 48, ɔ: det samme foretagende; „wi tou håed øuelå te wi wild dryu de spel, te do ska bejl te Berret“, And. Bars.; også vovespil: *sæt o spel, de stor o spel* (vestj.); *a æ da i æn slem spel mæ ət* (D.), i en slem forlegenhed, fortræd; *dè ær èt skamlə spèl* (Søv. s.), en ærgerlig historie; „*no hær vi æ spel gåəñ!*“ *soi han Pæər, da smer han om* (væltede) *mæ æ musikañtərə* (Valsb.), ordspil mellem: nu har vi spillet igang og musikanterne tilfods; se kort-, lykke-, tærning-, ud-, vove-. — **4**) musik, spil på et musikalsk instrument (alm.); *èt gil*

mæ spèl å dǫñs (Søv. s.); se havmands-l. 571.10, orgel-. — **5)** drev; drevet, som driver kværnen på møllen (D., Andst); plejlstangen, som trækker rokkehjulet (D.); gangspil (Søvind s.); spillet på et skib (Agger); se Aasen, spel itk.: *bukke-, *himmel-,*håndværks-, liv-, mester-, skrædder-, tromme-, verre-, vild-.

spilbom, no. *spilbom i -bom* (Vens., Mors), træskillerum mell. båsene i hestestalden (Vens.); måske pælen fra gulv til loft, der støtter skillerummet ved båsgroben (Davbj., Thy); se halepæl; V. S. O. spiilbom, henføres til spile.

spild, no. *spił æn* (D.); *speł æn* (Agger); best. *spełc* (Vens.); = rgsm.; *dær æ möj spił vę ət;* når der spildes, kan siges spøgende: *spił skal å' ha nåwəð* (Andst); *go te speł̣s* (Sams); *go te speł* el. *te speł* (Agger); *tar de speł åp!* (sts), tör det op der, som er spildt; se tids-.

spilde, uo.
spił -ər spiłt spilt (D., vestj., Andst, N. Slesv.);
speł -ər -t -t (Agger);
speł -ər spełc spełc (Vens., nu: *speł*);
spel -ə spełt spełt (S. Sams);
spił -ə -t spiłt (Elsted);
spił -ər spul spulən (Bradr.);
= rgsm.; kan også i Vens. bruges om at tabe; *hèj, fræmə maj, 1 spełc è lam!* tabte et lam (af vognen); *hu dær hajləs, dæ spełəs* (Agger), tlm.; *hwa dær spiłəs å æ nijəs o į æ moñ, dę ər ęt spilt* (vestj.); *de spels* (Agger, Vens.); salt, peber, tobak og knappenåle må man ikke spilde, det vil ikke engang hönsene have, Kr. IV. 374. 305; „Spilde skal have sit!" sagde konen, hun spildte fedtet af 7 fede svin, Kr. Ordspr. s. 435; „*do spełər* (ɔ: maden) *å dær ær ęn, dæ wel dåjs* (Vens.), ordspil mellem spilde og spille; spilder pige vand (s. d.) på sig, får hun drukkenbolt til mand, Rääf I. 102, jfr. Rivista I. 287 ned.; spilder man noget, skal man ej være ked af det „ty det är väl någon, som skall hafva det ock", Nordl. Myth. S. 14; jfr. Aasen, isl. spilla.

spildedug, no. *spiłduq æn* (Fanø), hagesmæk, se slabbersmække.

spildekorn, no. *spiłkuwən de* (D., vestj., Fredericia, Vejle); *spełkuər de* (Lild s.), korn, som falder af ved indkørselen; se skrabekage.

spildestykke, no. *spiłstøk æn -ə* (D.), et stykke, som går tilspilde, ved en tilskæring f. eks.

spildsom, to. *spiłsom* (D., Angel); *spełsom* (Vejr., Vens.), som der let spildes af; tørv er mere spildsom end brænde.

-spildt, tf. se for-.

1. spile, no. *spijl æn spiłər* (Agger); *spił æn spiłər* (D., Agersk.); *spiłə* ... (Søvind s.); *spijl æn* best. *-ən* flt. *-ə* (Vens.), en smal pind; pindene i en bikube (Agersk., Bradr.); pindene, hvorpå vægerne hænger, når der støbes lys (D.); se lyse-; tremmerne i en stige (Søvind, Bradr.); pindene, der forbinder benene på en stol; herhen hører vist madspil (s. d.), fig.: *æn sołə spil* (vestj.), et klejnt, tyndt mske; jfr. mnt. spile, Aasen spela el. spila huk., flad træpind, sv. spjäla; se spilbom.

2. spile, uo.
spil spilə spilət (Søvind s.);
spil -ər spił spił (D.);
spijl -ər -t -t (Agger, Vens.);
spil spil spił spiəl (Ang.);
spile ud; *spił æn bikǫv,* se bikube; *æn spijlt tåsk* (Agger), en tör torsk, som er udspilet; *hañ spilt hans øwən åp* (sts); jfr. Aasen spila.

spilefisk, no. *[spijlfesk]* (Vens.), kaldes i Vens. den torsk, der er bestemt til törfisk, når den, efter at have ligget 2 til 3 dage sprængt med salt, optages og udspiles med 3—4 ganske tynde fyrrepinde og derefter ophænges ved halen for at törres, Mb.

spileskind, no. *spiłskiñ æn* (vestj.), skind, som törres ved at udspiles f. eks. på en port.

spilestol, no. *spiłstol æn* (vestsles.), stol med halm- el. rebsæde.

spilevindue, no. *spiłəviñi et -ə* (Søvind s.), vinduesåbning, hvori der er en tremmeramme for ruder.

1. spilke, uo.
spełk -ər -əð (Lild s.); flt. tf. *-ə* (Vens.);
spjęłk -ər -əð (vestj.); *spjæłk -ər -əð* (Agger). —
1) udspile; *spelk æn skeñ uwəð* (Lild); *spjæłk æn bijən* (Vejr.), stive et brækket ben ved skinner; de fik hende jo samlet op, og benet blev spjælket, for den gang var der mange, der kunde spjælke folk imod som nu, Kr. VI. 194; *spjæłk si yw* (vestj.), spøgende, når man er sövnig,

ɔ: sætte pinde ved dem for at spile dem; de fik endda öjnene spjælket op, Krist. V. 18 opspilet. — **2)** være nöjeregnende, spare, Mb. eft. Terpager (Ribe); se spinke.

2. spilke, no. *spelk æn -ər* (Vens., Lild s.); *spjælk æn -ər* (vestj.); *spjælk æn -ər* (Agger). — **1)** træskinne, som bruges til at forbinde benbrud med; pind el. lignende, hvormed noget udspiles; *do skul ha spelkər i din øwn, hèləs falər do i søwn* (Lild s.); *æ mo ha sát nu spjælkər i mi øwn for æ ka ek hål əm åbən* (Agger). — **2)** *æn usəl spjælk* (vestj.), tynd, ledeløs person; jfr. Aasen spjelk hak, det samme, isl. spelka, spjálk.

spilkoge, uo. *spelkåq -ər -kåqt -kåqt* (vestslesv.); = rgsm.

1. spille, uo.
spel spelər spelət spelət (D.);
spel -ər -t spelt (Agger);
spel -ər -t spelt (Vens.);
spel spel spil spil (Andst);
spel spelər spelt el. *spelət, spelt* el. *spelət* (Søvind);
spèl -ə -t spèlt (Elsted);
spel spel spel, speəl el. *spelət* (Åbenrå);
spel -ər spel speəl (Bradr., Sundev.). —

1) løbe lystig omkring, som unge, kåde kreaturer; *de æ håwrəs o sijə, huðən æ låm di spelər i a·wtən* (D.), føllene spiller, når de farer omkring og slår op; *æ bijən spelər oñər ham, æ ywn spelər i æ huwə o· ham* (vestj.); *æ fesk wa så löwən, te di spelt i æ gryjð* (Agger); *do spelər nåk for o fow ən luwsnəŋ* (Agger), ɔ: gör spilopper, sålænge til du får en l-; herhen hører sagtens tlmåden: *han æ væstərfrå, han ka spel* (Malt), el. *han ka boðə spel o go i stoñthuwəsər* (vestj.), meningen er sagtens: han kan bevæge sig rask; *a ær hèr sąjər u frò, a ka spel* (Vens.), der er vel et ordspil i talemåden, se husfolk; herhen hører vel: *di spelt mæ krøl hòl* (Vens.), ɔ: var overgivne, lystige, lignelsen taget fra svin, se krølhalet; jfr. *han lyəv mæ apstoi hol* (S. Sams). — **2)** more sig med noget, *spel skåstən, kårt* (s. d.); *spel bål, kwåt* (Agger); *spel få håwro,* spille kort uden indsats, for morskab; *spel uð, spel höt, spel falsk* (D.), = rgsm.; *spel æ pæŋ hen* (D.), spille pengene bort; *spel får alər* (D.), ɔ: med indsats; *spel uð, jæn få jæn, o et fålæ·ŋ imæ·l hwær* (vestj.); *hwæm ær ə å spel u·?* (Vens.), hvem skal spille ud; i en stedremse: *ska vi spel om æn skæləŋ få nar som di Haməlöw dræŋər,* Krist. IX. 112. 207 (Haderslev egn); *han hår hwærkən spelət ælər drokən ælər hañlət hans kram hen* (Malt); *hąj spelt ijè·məl* (Vens.), ɔ: tog alle stik; *dæn ku ha spèltəs* (Elsted), om et spil i kort; trylleråd for at vinde i kortspil el. med tærninger, se J. Saml. IV. 129. 50; jfr. Wigstr. II. 410, Z. f. M. III. 329, Liebr. Gervas. 235. 192 (Frankr.), Rivista I. 237; vinde ved djævlens hjælp, Kr. Sagn VI. 157. 52; spille om kærester, se brudeseng 2, jfr. Kr. III. 165. 230, hvor en spøgelse-jomfru bortspilles; kejser og konge spillede om deres riger, Efterslæt s. 42. 24; — om hvem der skal tages til soldat, Kjær, Stavnsb. s. 19; spille om livet gör dødsdömte soldater; den, som taber, skal dø, se Blicher, Nov. IV. 531, Kjær, Stavnsb. s. 105, jfr. Busch Volksh. 236, Simr. Volksb. II. 40, Amer. Folkl. X. 45; jfr. i æventyret, Yeats, Fairy T. s. 309; med djævelen om sjælen, Wolf N. S. s. 283, Hertz Spielmannsb. (1900) s. 266; se også Curtin Myths s. 32. 275, Møller Fr. Sagn s. 4, Tr. pop. XII. 304. 67, Amer. Folkl. XVII. 53 flg., Tettau Temme Østpr. 197. 201. 218, Gr. Myth.[2] 958, se 1. kort II. 279. 40 a; spille om ejendom, hustru, liv, findes jævnlig som træk i keltiske æventyr, se f. eks. Kennedy Fict. 256, Jacobs Celt T. 132, Bran I. 175, II. 52. 176; jfr. Folkl. VII. 211. 206 (Indisk), Cloust. Fict. II. 101. 105, Kat. Sar. II. 323; uheld i spil varsler lykke i kærlighed (alm.); jfr. Ons Volksl. VIII. 224. 82. — **3)** lege; *hun spelər mæ æ huñ, do mo ek spel mæ æ lyjs!* (Agger); *spèl mè bønən* (Søvind s.), lege med börnene; *do ka æjsən tråw, te a ska nåk spel mæ· dæj!* (D.), rruende: tumle dig. — **4)** spille på et instrument, *spel fio·l* el. *po fio·l; ka do spel wås æn støk? spel øwər bowər* (Agger, vestj.), ved gilder: spille, mens gæsterne sidder ved bordet; måltidet bebudedes ved at der blev spillet et eller andet muntert musikstykke og nu hed det, at „maden blev spillet på bordet“ ... enhver især af retterne blev „spillet på bordet“, Kr. Alm. IV. 65. 68, J. Saml.[3] I. 82; jfr. Djurkl. Nerike 50, Sundbl.[2] 243, Sm. Medd. VI. 123; se mad II. 525. 20 a;

punsen, se Kr. Anholt 98. 37; skinken, Kr. Alm.² IV. 57. 180; spillemandens virksomhed påkrævedes nu mest ude i gården, hvor han undertiden en hel time måtte, som det hed, „spille gæsterne hen“, ɔ: følge dem tildörs med musik (Råbjærg s.), J. Saml. I. 313. 316; han modtager også gæsterne som kommer, Kr. Alm. IV. 64. 169; sp- for brud og brudgom, Kr. Alm.² IV. 55. 64; ironisk: *spel et styk* (Sundeved), græde; til den, som spiller dårlig, kan man sige: du må hellere gå hen og spille for skallerne i Vejbøl sø, Sgr. IX. 130. 378 (Haderslev); manden, som falder i ulvegraven, holder ulven borte med sit spil, Kr. Almuesliv I. 86. 322. 99. 377, I.² 135. 48-50, jfr. Knoop Ps. 57; fiolin spiller af sig selv ved troldd., Folkev. XI. 477. 03; da mand begynder at sp-, springer den døde kone op og danser, Sgr. VIII. 84, Reg. 108 c; død kaldes frem og spiller orgel, Wigstr. FS. 346. 35; spil høres, som varsler bygning af hus, Kr. Sagn II. 559. 16; — spil høres i höje, se Krist. VIII. 145. 57 (Folmer Spillemand); Sagn I. 65. 74 flg. 190 flg. 294. 73; „Spillemandshöj, -knold“, Faye 21 anm.; jfr. Asbj. III. 40, Sande I. 68, Cav. W. I. 256, Liebr. Gerv. 117 anm., Arnas. I. 10, Grimm Elfenm. X. LXXXII, Gr. Myth.² 438, Curtin F. T. 40, Folkl. Journ. V. 156, Folkl. II. 290, Nichols. 82; strengeleg hos elverpige, Thiele II. 176; havfrue (s. d.), Kr. Sagn II. 148. 17, jfr. havmand; huldre, Asbj. III. 20, Faye 37. 39; skovfrue, Runa VI. 33. 5; nøkken (s. d.) især, se Kr. Sagn II. 163. 69 (Skåne?); jfr. Wigstr. I. 172, II. 105. 183, Faye 53, Haukenæs II. 65. 69, Nicol. Nordl. II. 22, Gr. Tjust 17; af ham læres mod betaling „elfve-spelet“ el. -„leken“; se Cav. W. I. 131. 251, Wigstr. II. 105, Nyland IV. 122, Sv. Ldsm. XIV. 1. 64. 78, XIV. 2. 7 flg., Rietz und. Älv; man taler og om „ellekonge-stykket“, som rigtignok en eller anden tysk mestermusikant kan spille, men tör ikke, thi det har samme virkning som Orphei lire, både borde og stole og bilæggere danser derved . . . .; den spillende kan aldrig holde op igen, med mindre han er lykkelig nok til nöjagtig at kunne spille stykket tilbage igen el. nogen bagfra kan komme til at skære fiolstrængene over, Junge 301, Gr. Elfenm. LXXXIII; se læse tilbage; slgn „elverstykket“, Kr. Sagn VI. 123. 93; „bjærgmandsstykket“, „bjærgdansen“, Kr. Sagn I. 191. 99. 00; huldrefolkets musik læres, Sande II. 228; et sådant stykke kan læres på korsvej, Weinh. Vlk. VII. 354 (Oberinnth.); jfr. Storaker 57; alfer foretrække fiolinspil, engle langspil, Maurer Isl. S. 136; — for det magiske spil må alt og alle danse el. røre sig, se Sgr. XII. 11, JK. 333, Lorenzen, Gl. M. 30; se 2. fiol, flöjte, jøde, 4. pibe, sang, synge; jfr. DgF. nr. 46 Elverhöj; nr. 40 Harpens Kraft; Krist. I. 304. 13; spillemanden hos Erik Ejegod, Müller Saxo 606. 17 flg., jfr. III. 4; Thorleif Jarleskjalds tågeviser, Rafn Oldn. S. III. 87, Fornm. S. III. 222, Fornald. S. III. 222, Völs. S. k. 37, Gunnar; Asbj. II. nr. 37, III. 346, Nicol. Nordl. I. 48, Haukenæs I. 168, Daae Bygdes. II. 130, Tvedten 60. 95, Faye 54. 232, Sande I. 42, Afzel. Sagoh. I. 26, III. 169 flg., Runa VI. 39. 18 flg., Amins. VIII. 71, Kalev. XVII. 563, XLI. 31, XLIV. 257, XLVII. 1 flg., Mhoff 147. 202, Wh. Vlk. XI. 337 (Rübezahl), P. Volksk. IV. 22, Ons Volksl. IX. 62, Gr. Elfenm. LXXXIII. 30, Folkl. VIII. 236 (Skotl.), Gonzenb. I. 305, II. 224, Hahn nr. 34, Hartl. F. T. 184, Lang Custom 175, Tr. pop. II. 85, slgn Folklore Journal V. 169 (Ø. Afrika), Amer. Folkl. V. 298 (Indian); jfr. også de antike motiver, Amphion, Orfeus, jfr. Bugge i Archiv VII. 101, Hertz Spielmannsb. 71, Sirenerne, flöjtespilleren Thimotheos, se Alexiaden af Anna Komn. I. 27; jfr. Gr. Myth.² 460, Folkl. VII. 213. 20 (Indien); — mand spiller for nisserne, Kr. Sagn I. 193. 8; for trolde, Kr. Sagn III. 379. 23. 24; jfr. Bergh III. 41. 43, Segner 72 flg. 140, Søegd 109. 120, Sande I. 74 for huldrer, Nordl. Myt. S. 21; så spøgelse må danse, Wigstr. II. 336; — djævelen spiller for hekse på Blåkulle (vist alm.), se Amins. VI. 118, Fries Häxpr. 18. 20, Sande I. 45, jfr. Knoop Pm. 68. 133, Ch. Notes 183. — 4) agere, forestille noget; *spel bạ̊s* (D.), agere den dygtigste; jeg har hørt, hvordan Nissen spillede abekat imellem kreaturerne, Kr. VIII. 54; jfr. hejgut, komedie. — 5) i tlmåden: *oba·qatər spelər slaðər* (vestj.), bagefter kommer sladder el. har sladder spillerum; *spel bạq frọ̀* (Vens.), gå fra gården; *„de spelt eṅc så hældit ɑ̂· får ham“*, Grb. 112. 102, det gik ikke så

heldigt for ham; *spèl åp mæ nowəj* (Søvind s.), slå tilside, slå stort på; *spel jèn et pus* (sts), = rgsm.; jfr. Aasen, spela; mnt. spelen, Sch. Lübb., htsk spielen.

2. spille, no. *spel æn -ər* (vestslesv.), noget at spille på, musikinstrument, i i börnesproget; se spille 3.

spilledoktor, no. *speldòqtər i* (Vens.), kommersbroder.

spilledåse, no. *spèldos æn -ə* (Søvind s.), = rgsm., (Søvind, alm.); *æn speldos* (Agger), en harmonika; en sp-, der kan oplyse(!) en hel stad, se Kr. V. 106.

spillefiol, no. = fiol; Jesper havde en gammel sp- og lidt ud på aftenen tager han den ned og giver sig til at spille, Kr. VIII. 41.

spillefugl, no. *spelfòwl æn* (vestj.), et lille, livligt barn, der spræller med arme og ben.

spillefuld, to. *spelful* (Elbo h.), fuld til randen.

spillegalop, no. *spelgalå·p* (Skals), stærk galop; *så gik hiñə feŋər i jæn sp-, lisom hon håð så gromiqə trault mæ å beñ nåwəð saməl.*

spillegilde, no. = dobblegilde (s. d.); jfr. Kr. Alm.[2] IV. 31. 84.

spillehöjtid, no. *spelhötə et* (vestslesv.), dobblegilde (s. d.), hvor der slås tærninger om en genstand, der spilles bort.

spillekanter, no. *speləka·ñtər æn* (D., vestj.), = spillemand; også: spilopmager (D., vestj.).

spillekok, no. *spelkåk æn* (Agersk.), = sysselhöne (s. d.).

spillekone, no. = spindekone 3.

spillemand, no. *spelmaj i* (Vens.); *spelmañ æn -mæñ* (vestj., Agger). — 1) = rgsm.; en mand, som spiller ved gilde (Vens.), vel sagtens alm.; „Spille-Ole", øgenavn til sp-, Krist. Alm.[2] V. 115. 20; *hwæm dær hår bəstelt æ spelmañ* el. *hår dåñsət skal å bətål æ spelmañspæŋ* (vestj.), ordspr., ɔ: har man sagt A, må man også sige B.; hvad vindes ved spillemandshåndteringen? — kolde fødder og en rød næse (vestj.), ɔ: spillemændene bliver tit fordrukne;

Spelmañ spel på stræŋə,
hær æ let å fo, hær æ let å fo;
skal det varə ræt læŋə
ær ət bæst å go, ær ət bæst o go;

(Tåning), börner.; jfr. Kr. Anholt s. 123.326, Börner. 327.51; *stekə, stekə stuð, di muwər ær ən fru, di får ær ən hærəmañ, di bror ær ən speləmañ, di søstər ær ən lækər bån, do æ sjæl ən slemə skån* (vestj.); jfr. Kr. Börner. 71. 00 m. varr.; i fuglevisen:

„de sp-mænd, de havde, det var to liden små,
det var den sorte svale og så den lærke grå",

Kr. SkV. s. 76. 8; sp- i mandvalgsvisen, Kr. SkV. nr. 36. 42; *[falə så snår narəst* (nærmede sig) *di æ gor, far æ spelmæñ uð å æ dar, å stow pæn nåk wæjstən te ən å tut, da æ wun kyr iñ i æ gor, dæn jæn i æn howən, dæn ajən i æn klanæ·t]*, Jyll. I. 371 (Thy); jfr. Kr. Alm. V. 22. 53. 54. 60, Stolt, Opt. 112 flg.; sp- hentes ved troldd., Krist. Sagn VI. 272; trolde tager lyden af hans musik, Krist. Sagn I. 190. 93, Amins. VIII. 122; en „sogne-sp-", Skytts h. 22; kan blive ked af at spille, se Kr. Alm.[2] IV. 26. 69, jfr. 28.71; ved gilder gik under måltidet en tallerken med en stump af en fiolinstreng om til spillemanden (alm.), se Fb. Bondeliv s. 298 ned. flg., jfr. J. Saml.[2] III. 80. 103, Efterslæt s. 236. 259, Bruzel. 75, se spillemandspenge; gåde: tre personer spillede hele natten; da de hørte op, havde de vundet alle tre? Sgr. IX. 217. 681, jfr. Z. f. M. IV. 375. 49 (Mähren), jfr. musikant. — **2)** en bytyr; man kan i Vestj. vente at få det svar, når man siger: *„a vil nåk tål ve æ spelmañ!" — „de ær æ bytyr";* en musikanter (s. d.) bruges for spillemand, også Røgen; *de æ nåk æn spelmañ* (D.), kan siges om en ko, som er „brummer" (s. d.); *æn spelmañ* (Thy), en vindböjtel; se Lille-Peder-.

spillemandskage, no. et sigtebrød, som hver af spillemændene ved gildet fik, J. Saml.[3] I. 85.

spillemandspenge, no. *spelmañspæŋ* flt. (D.); *spelmañspæŋ* flt. (Agger), penge, som de unge karle betaler spillemanden ved gilder; „så ga di æ spellmænd spellmandspææng, we en pas tri mark hwædæm", Jyll. I. 375, Kr. Alm. IV. 20. 40, 67. 176 flg., IV.[2] 57. 79. 82; jfr. Sundbl.[2] 250, Bore Bergm. 28; regelen var: „såmange skilling sp- fik i tallerken ved bord, såmange mark om natten",

J. Saml.³ I. 85; fig.: *hår ən dånsət, skal ən jo bətål spelmaṅspæŋ* (vestj.).

spillende, tf. *speləndəs löwin* (Agger), spillevende.

spillenød, no. *spelnör æn* (Bradr.), nød, pebernød at spille om, = bækkernød.

-spiller, no. se fri-, *harpe-, komediant-, kort-, svansen-, vind-.

spilleskid, no. *spelskið* (vestj.); *slǫ æn sp-*, om hesten: slå en fjært idet den slår op; om den overvættes glade siges: *han slor åp o slor spelskið* (vestj.).

spilleværk, no. *spelwærk* (Agger). — 1) et slags legetöj sammensat af et lille stykke vinduesglas og papir til bagklædning og derimellem udbredt optrevlet silketöj af brogede farver (Århus.), J. Saml. VIII. 275; noget, der er fornöjelse ved (Agger). — 2) om klejne sager, der let går istykker (Agger). — 3) könsdelene (Agger). — 4) *spelwærk è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.), pige, som er løs på tråden.

spilling, no. *speləŋ æn -ər* (vestj.), en slags gule blommer; jfr. mnt. spelling, Sch. Lübb., htsk spilling.

spilop, no. *spelå·p æn -ər* (Agger, vist alm.), flt. *spelå·pər* (Vens.), = rgsm.; deraf: *spelå·pmåqər;* se spille.

spilstok, no. *spelståk æn* (Mds. h.), stangen, som trækker kværnstenene i en overfalds vandmølle.

spilstolpe, no. *spilstålp i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = spilstøtte.

spilstøtte, no. *spilstøt æn -ər* (Støvr. h.), = spilbǫm, pælen, som støtter skillerummet mell. båsene.

spiltov, no. *spiltòw æn -tòw* (Vens., Mors); *spiltòw æn* (Lem, Rkb.), skillerummet mellem båsene i hestestalden; også nok = halepæl (s. d.).

spiltræ, no. *spiltre æn* (Thy); *spiltræ æn -ər* (Mors), træskillerum mellem båsene i heste- og kostald; se bæsning.

spinat, no. *spinå·t* (Tønder), en køkkenplante, spinacia oleracea L., J. T. 344.

spinatskider, no. *spina·tskijðər æn* (Agger), fornem, vigtig person, som praler af sine kræfter men kun har få.

spind, no. *spiṅ de* (D., vestj.); *speṅ de* (Agger); *spęj de è* best. *speṅe* (Vens.), hvad der er spundet; *de æ nåk Rivər spiṅ* (D.), siges ironisk om grovt ujævnt og dårlig spundet garn og hentyder til, at der i D. i ældre tid jævnlig blev spundet for folk i Ribe og der krævedes da særlig fint spind; jfr. Fb. Bondeliv 101. 138; se spinde; i et par talemåder med et ordspil: *de æ gråw fịn lisom di Hærbərbo dje spiṅ* (vestj.); „de æ så fin, de æ groww', lisom dje spind i Rowsi" (Randers egn), Kr. Ordspr. s. 509. 522, ɔ: i Rougsø; hov-, op-.

spinde, uo.

spiṅ -ər spoṅ spoṅən (D., vestj.); ft. *spaṅ* (Andst);
speṅ -ər spaṅ spoṅən (N. Sall., Mogenstr., Almind, Viborg);
spiṅ spiṅər spaṅ spoṅən (Hvejsel);
speṅ -ər spaṅ spojən (Rævs, Skyum, Thy, Agger, Lild s.);
spęj spęjər spąj spǫ̀jən (Vens.);
speŋ -ər spaŋ spuŋən (Hell. h.);
speŋ speŋər spaŋ spoŋən (S. Hald, Støvr.);
speṅ speṅər spaṅ spoṅən (Havbro s.);
speṅ speṅər spǫ̀əṅ spuṅəð (Tved, Mols);
speṅ speṅə spǫ̀əṅ spoṅə (N. Sams); tf. *spuṅə* (S. Sams);
spiŋ spiŋə spaŋ spǫ̀ŋən (Elsted s.);
speṅ spiṅə spaṅ spǫ̀ṅən (Søvind s.);
speṅ speṅə spaṅ spoṅən (Røgen, Tåning);
spiṅ -ər spåṅ spoṅən (Agerskov); ft. *spoṅ* (vestslesv.);
spiṅ -ə spaṅt spoṅən (Sundev.);
spen, spen eller *spenə, spån spoŋən* (Åbenrå);
spiṅ -ər spaṅt spuṅən (Angel);
speṅ -ər spuṅ spuṅən (Bradr.);
speṅ -ər spåṅ spoṅən (Bylderup). —

1) = rgsm.; spinde på rok: *„æ spenə de hæ gaarn", — „va gö· do?" — „æ spen!"* (Åbenrå); forfærdige ved at sp-, *spęj hǫr, blǫr, tow;* fig.: *spęj ən løwn* (Vens.); *spiṅ reəf* (Bradr.), om rebslageren; „spinde bly" (s. d.) til vinduer, Sgr. IX. 20; *spiṅ toba·k* (vestj.); jfr. spjærn i Tuonis gård, Kalev. XVI. 337; rokken siger når pigen spinder för brylluppet: „vil do ha· mæ, a ska nåk fåsø·rre dæ!" efter brylluppet derimod: „hå do tawen mæ, ska do åsse fåsø·rre mæ!", Sgr. II. 92. 447; el. når pigen spinder: *„a hår it fåt, a fǫə wal!"* når den unge kone spinder: *„a håə fåt, a fǫə wal ijæ·n!"* men når den gamle kone sindig drejer på hjulet: *„a—håə—fåt—nåk!"* Sgr. VII. 228. 839, jfr. Krist.

Dyrefabl. 208. 39 flg.; eller når konen spinder: „jeg kommer rask omkring!" den store piges rok siger: „jeg kommer nok med!" Lillepigens: „jeg kom—mer al—drig om—kring!", Sgr. VII. 229. 848; el. når pigen spinder for husmoderen: *„a spińə få wå frow, a spińə få wå frow—ow!"* men når hun lördag aften spinder for sig selv, siger rokken nok så rask: *„a spińə få mæ sjæl!"*, Sgr. VII. 232. 862, jfr. IX. 215. 671 (Fyn), se spinderok; *jæn lys o briń, jæn kæləŋ o spiń, dær æ mijər o tåv eń o viń* (vestj.), jfr. Kr. SkS. 122. 88; *jèn kuən å speń å jèn lyjs å breń, de ka' jt bətål sæ* (Lild s.), ɔ: spindearbejde lönnes så dårligt, at éns arbejde kan ikke betale et lys; småkoner spandt i måneskin for at spare lys (vestj.); *hwada'nt ær ə de æ spǫjən? — to, de æ jo jènər huhjhor å kåklor*, el. *jet stè som ə hor* (el. *huəhor*), *ə oñc stè som ə lor* el. *kåklor* (Vens.); *de æ spońən, som stæjər som æn hor o som stæjər som æn lor* (vestj.), om ujævnt spundet garn, se Fb. Bondel. 138; „huvehår", „märrelår", Amins. V. 76, Sv. Landem. I. 366. 5; uld skulde bondekonen vel i regelen have opspundet til jul, var hun ikke færdig, „skulde hun gå i kirke 2den juledag med sine töjer ned ad nakken" (D.); såsnart ulden var spunden, skyndte man sig at få hør el. blår på rokken, at det kunde ses, når der kom fremmede (Skrave, N. Slesv.); jfr. Kr. IX. 32. 33, Alm. III. 97. 45; Wuttke nr. 619, Z. f. M. III. 334; hør skal spindes op til påske, Hofb. Nerike 208; fiskerkonen spandt 20 lispund hamp til garn om året, Kr. Almuel. V. 37. 102; rakkerkvinder kunde sjælden sp-, Gbo Hl. 31; en kone skulde spinde en „bolt" vadmel, en „bolt" hvergarn hver vinter, Kr. Anholt s. 108. 259, jfr. Bondeliv s. 101; den som først får spundet af sit hørhoved om aftenen, skal have den første karl, der kommer til gården om morgenen, Kr. IV. 375. 317; garn, der spindes „avet" bliver blødest, J. K. 410. 1362 (Sæll.), dette er dog også kendt i Jylland, idet garnet spindes til forsk. brug ret el. avet, der tales om at spinde *te æ ulən* el. *te æ lińæn sij* (vestj.); i Sommersted spandt nogle *te æ Kjøvənhoi si*, avet? ellers sagdes: indad, til uld — udad, til hør, blår; konen har døtre, piger, spindekoner som hjælpere, Stolt Opt. 43; visse pund spind leveredes årlig som hovarbejde, se hovspind; en ond frue snoede garnet om pigens finger og stak ild i det, når det ej var spundet godt nok, Mhoff s. 53. 58 (Sundev.); fig.: *de spań di il silki ve*, Sgr. I. 189. 1096 (Lisbj. Terp), ɔ: havde ingen fordel af; *[de ær il så fiənt spońən, te de il ka blyw vońən]* (Bylder.), Kok Ordspr. s. 167. 1937, ɔ: ingen list er så snildt udtænkt, den kan jo opdages og modvirkes; spinderedskaber afbildede, se håndten; „spindestuer" med fælles arbejde, — som i Tyskland, se Weinh. Volksk. V. 170. 193, VI. 17, VII. 304, IX. 439. 441, X. 40 øv. 87, HBV. II. 101, Ons Volksl. VI. 153, VIII. 54, Hertz, Elsass 28, Meyer Bad. 171, Volksk. 155 flg., el. på Færøerne, se Hmh. Anth. I. 389 „kvöldseta", Wh. Volksk. III. 291 — kender jeg ikke, slgn bindestue, sommermand; *syndas spiń æ dær enə hål i* (Branderup); man må ej spinde söndag, Sgr. VII. 83. 512, jfr. Grimm Sag. I. 276. 233; ej mandag, så får man sorg hele ugen, Kr. IX. 57. 633; ej lördagaften, Sgr. II. 214, VII. 83. 513, Gr. Gl. d. M. I. 84 flg., Thiele Overtro nr. 132; jfr. hånd I. 765. 5b, Wille 182, Cav. W. I. 415, Mhoff 168. 229, 550. 553, Busch Volksgl. 17, Urquell I. 47. 10, Kuhn W. S. I. 60. 47. 48 m. anm., 99. 99, Krauss Volksgl. 13, Folkl. Journ. VI. 64 (Irl.); meningerne stridige, se Z. f. M. I. 24. 196, III. 311. 23 (galt pag.), Meyer Abergl. 209; ej en helligaften el. aften för de dage, der holdes helgenmesse, Sgr. VII. 83. 514, Kjær Stavnsb. 364, Kr. IV. 362. 173, Alm. IV. 101. 8; ej Mortensaften, Sgr. VII. 83. 15; ej Kyndelmisseaften (2. Febr.), Sgr. VI. 66. 609, Kr. Alm. IV. 151. 419. 20; ej lille Juleaften, Kr. Sagn V. 548. 15-18; ej mellem jul og nyår eller kongedag, se Thiele Overtro nr. 125, Sgr. VI. 66. 608, Kr. IV. 353. 68, VIII. 393, Anholt 115. 301; jfr. Almuel. IV. 102. 3-10, Nyland IV. 42, Busch Volksgl. 26, Z. f. M. I. 394; se rundt; ej hvor udøbt barn og ubegravet lig er, Thiele Overtro nr. 396. 682; forbud mod at spinde er alm.: i Norge og Sverig må ej spindes torsdag kvæld, se Folkev. VIII. 453. 24, XI. 391. 188, Nicol. Nordl. I. 80, III. 14, Cav. W. I. 236. 363. 411. 493,

III. 43, II. III, Skytts h. 156, Rochh. D., Gl. II. 32 (Runø); ej Blasius (3. Febr.) eller „Farängladag“ (7. Jan.), se Wigstr. I. 92, Skytts h. 157, Cav. W. II. XVII; ej mell. Valb. og Midsommer, Cav. W. II. XI; man må ej sp- om nat, Busch Volksgl. 262, slgn Andree Prall. I. 3; ej onsdag, fredag, Krauss Sreca 149; ej fastelavn, Amins. V. 88, Z. f. M. I. 200 (Harz.); — en spøgelsekvinde el. vætte spinder på et markskel el. en bakke, alle, der ser hende, forvildes, Thiele II. 147. 177, Sgr. II. 201. 787; *Spiṉbaŋk* i V. Vedsted v. Ribe, Kr. Sagn I. 53 nr. 18. 222. 804. 806, II. 279. 129. 31; ellekone II. 36. 137, III. 433. 26, V. 309. 77-79, 361. 55, 377 øv.; jfr. Rääf I. 49, Mhoff s. 344. 461, Strackerj. I. 187 e. f., Kuhn W. S. I. 186. 203, P. Volksk. II. 72 øv., V. 165, Knoop Pm. 20. 31, Ons Volksl. IV. 191; det er dødsvarsel, om rok høres spinde om nat, Kr. Sagn II. 439. 84; — en pige spinder for en bjærgmand, hjælpes af en fugl, Efterslæt s. 59; en kone spinder for underjordiske, men må vogte sig for at væde tråden med sit spyt, se J. K. 345. 28, Kr. III. 44, Sagn I. 96 flg., jfr. Hofberg 38, Runa I. 42, Wigstr. FS. 60. 18; bjærgmandskonen spinder for bondekonen, Kr. Sagn I. 335, jfr. Wigstr. II. 198. 201, Runa IV. 27. 13; havfruen sidder om vinteren og spinder hos bonden, Krist. Sagn II. 142. 2; — æventyr om den dovne pige, der skal spinde og gætte trolds navn (s. d.), se Gr. Gl. d. M. II. 164, Registr. nr. 50 b flg., Gr. KM. nr. 55, Kr. Sagn I. 59 øv., 459; jfr. Wigstr. Sag. 77, Steph. Cav. Sagor nr. 10, Nordl. Troldd. 140, P. Volksk. II. 20, Ons Volksl. V. 173, Gonzenb. II. nr. 84, slgn Weinh. Volksk. VI. 172; se herom Folkl. Journ. VII. 135, Clodd, Tom Tit Tot (1898), jfr. Folkl. XI. 205; den dovne spinderske og de 3 mostere, se Gr. Registr. 50 a; jfr. Steph. Cav. Sag. nr. 11, Asbj. I. 50, Bondes. Hist. 227, Mhoff 409. 8, Gr. K. M. nr. 14, Ons Volksl. V. 14. 171, Knoop Pm. 223, Henders. 260, Yeats 286, Schleicher Litt. M. 12, Magyar T. 46, Busk Rome 377, Schm. Märch. 65, slgn Liebr. Pent. IV. 4, Sundbl.[2] 192; moderen råder sin datter til at spinde næselang tråd, se Gr. Gl. d. M. III. 73, Sgr. VII. 212. 814, fjer I. 301. 49; — ævent. om pigen, som skulde sidde på brøndvippen ell brønden og spinde og blev kastet den, Kr. V. 125, Kr. Æv. 179. 27, I jfr. Asbj. I. 62 nr. 15, JFærø 309, K. M. nr. 24, Folkl. XII. 200 (nygr.) om rok og spind, se Strackerj. II. 1 — rim og remser: „spind, spin ter min, imorgen kommer bejler skørteløs og bukseløs med tröj laser“, Kr. Anh. 124. 34; „om r og om tirsdag, da sad den kæll spand, om onsdag og torsdag hu ped og hun trand, om fredag og da bar hun spindet hjem, om midt under prækenen, da drak l sin lön“, Kr. Börner. 371. 12. — *de æ ham, æ knævər spiṅər ụð frạ* (I det er ham, sladderen stammer fra; (Andst), gå sin vej; *han spuṅ nåwə* (Bradr.), fortjente noget; *de ær ek i trọ ino·* (Agger), ɔ: fuldført; jfr. isl. spinna, htsk spinnen; se kart

spindehjul, no. *spiṉjul et -ər* skov, Bradr., Ang., Valsb., Fjolde) *jywl et* (Sundev.), rok; når kone i byen, tog de deres sp- under (Valsb.), jfr. Fb. Fr. H. 72, W. Gre beskrevet HBV. II. 112.

spindehöjtid, no. *spiṉhöṭə æn* borg s.), et lille gilde når der spundet, se Efterslæt 212. 172; sk

spindekone, no. *speṉkun æn* - (Agger); *spęjkụn æn* best. *-kwòṉ* (*spiṉəkun æn -ə* (Sundev.); *spiṉku* *-kwoṉə* (Andst); *speṉkowən* (Søvind 1) en kone, som spinder; den spin er ikke til, som tråden aldrig br (vestslesv.), Kok ordspr. 60. — 2) kop; *spiṉəlkụn æn* (vestsl.). — 3 = sysselkone (vestslesv.), et legetöj Börner. 680 ned., Stolt Opt. s. 44 kaldes også „spillekone“.

spindel, no. — 1) *spiṅəl æ* *speṉəl* (Thy), spindel på en dreje skruen i en skruestik; jfr. htsk s 2) *spiṅəl de* (Bradr.), spindelvæ *spiṅəl* (Ang.), en edderkop. — 3) *de* (vestslesv.), mög.

spindelkone, no. se spindelk

spindelvogn, no. *spiṅəlvụn æn* (bæk, vestslesv.), møgbør.

spindelvæv, no. *spęjəlswöw de* (Vens.); *spiṉəlvöw de* (D., vestj.; S *spleṉəvöw* (vestj.); *spiṅvöwl* el. *spi*

ıng.); *speñə-* el. *speñəlwæw de* (Agger); ʒsm.; får kvæget spindelvæv i sig, det, J. K. 182. 31; det bruges til at lse blod med (alm.), jfr. Rivista II. 4; orden fuld af spindelvæv, skal det es el. blæses af, Krist. IV. 361. 159, ² I. 173. 50, ɔ: varsles regn el. blæst; ıngt spindelvæv, der hænger ned fra t, varsler bejlere til pigen, Krist. IX. ı78, jfr. P. Volksk. VI. 27. 59, lykke-ler; i lögnehist. binder karlen noget ndevæv" ved for at göre tovet læn-, Kr. VII. 251; da manden mod for-let ser i tønden (s. d.) som aldrig r tom, var den fyldt med sp-, Krist. ı I. 123. 468-70. 352, jfr. Wigstr. I. 220, II. 260, Runa I. 42, Denh. Tr. ı; jfr. mnt. spinnewobbe el. -webbe, Lübb.

spindelvævssommer, no. det sta-, milde vejr, som mikkelsøsten (s. d.) ıe bringer; vil sagtens betyde, hvad kaldes „flyvende sommer", se U. Bl. ı, der smstilles med eng. gossamer, ttes Schleppkleid", af foræld. samar, slæbende overklædning, se samari; es „altweibersommer", „Mettken som-", P. Volksk. V. 16. 5, Gr. Myth.² 440. Weinh. Volksk. V. 323; „herfst-en", „Mariengarn"; „fils, fuseau de erge", Ndl. Volksk. IX. 239. 5, Laisnel 14, II. 249, Rolland Faune III. 242, ry, Croy. MA. 35 „fils des Fées"; ndnu Leland Etr. 263, Folkl. Journ. 104, Perseus III. 27, Amer. Folkl. 312, Tr. pop. XII. 128.

spindelön, no. *spęjlön* best. *-lön ən* (Vens.); = rgsm.

-spinder, no. se lykke-, tobaks-.

spinderok, no. *speñråk æn -ə* (Hads, h.); hak. (S. Sams); = rgsm.; når unge pige spinder for sin husmoder søgnedagen, siger rokken: „a orker dt!", men om söndagen siger rok-„*a spiñər få mæ sjæl!*". Den unge ıs rok siger i ét væk: „fort, fort, ", det første „o" trækkes langt ud, de e er korte, Kr. IX. 86. 74; se spinde.

spindeside, no. i udtr.: *wi ær i i·li åpå spęjsijn* (Vens.), = rgsm.; ens låneord.

spindetråd, no. i udtr.: *æ spiñtrǫ eț* (D.), ɔ: man fortjener lidet eller ved at spinde.

spinding, no. *spęjəŋ i* best. *-i* (Vens.), = rgsm.

spindster, no. *spiñstər æn -ər* (Valsb.), spinderske, se bærester.

spink, no. *speŋk æn* (vestj.). — **1)** sammensætningsnavn på en fugl; se gul-, havre-, hede-, hovl-, lade-, mose-; mulig fugl i alm., *æn flôk speŋk* (Egbæk), en flok fugle; *et speŋk* (Fjolde), spurven, fringilla domestica; se spurve-; måske i et rim:

> *speŋk å sparə, di dråw æ harə,*
> *så fæk speŋk si lǫr a læj, så kåm*
> *sparə vær astæ·j,*

Sgr. I. 46. 187 (Ribe egn); jfr. eng. spink, en fringilla art. — **2)** *et speŋk* (Agersk.), membr. muliebre, jfr. fugl, gås, spurv, tingest. — **3)** *æn speŋk* (Lindk.); *speŋək* (Ang.), et lille og klejnt barn. — **4)** en ganske lille knappenål: et brev spinke koster 6 skilling (Terpager fra Ribe), Mb.

spinke, uo. tage sparsomt til noget, sagtens kun i enkelte forbindelser: *speŋk o spår, de ka læŋ wår* (vestj.); *speŋ o spår* (Agger); *æn ska speŋk å spǫ å biñ støk ve støk, de ka læŋ wǫ* (Tåning); der siges også: *spæñt* el. *peŋk o spår* (vestj.); jfr. Vilh. Andersen, Dske Studier s. 28.

spinkel, to. *speŋkəl* = flt. (D., vestj., Agger); itk. *speŋkəlt* (Vens.), = rgsm.; *bǫnt æ speŋkəlt* (Vens.).

spinket, to. *speŋkə* (Lindk.; Ang.). — **1)** klein og lille. — **2)** gerrig; jfr. Aasen, spinken, mager.

spinsk, to. *spensk* (Vejr.), smal, slank, om et mske; jfr. enløben.

spir, no. *spir æn* (D., vestj.); *spijr è* best. *-ə* flt. *spijr* (Vens.); *spyr æn* (Sall.). — **1)** = rgsm.; *æ spir o æ kærk; æ dær spijr po dæñ kærktǫrn?* (Agger); det riffel (klink) gav det imod det spyr, der står på Rybjærg kirketårn, Kr. VI. 26; *da han såt æ spyr æpo æ kærk, å de ær æn grusəliq hyw spyr*, Kr. IX. 205 (Jebjærg, Salling). — **2)** tyndt stykke tømmer, *æn spijr* (Lild s.); *dær æ komən æn hal snes spijrər we æ haw* (Agger); se gran-; jfr. Aasen spir hak, spira huk., mnt. spîr, Sch. Lübb., lille spids; se spyd.

spirant, no. *spira·ñt æn -ər* (Agger, vestj., Thy); *spi-* el. *spəra·nt de* (Elst.).

1) ung, lystig fyr, nar (Agger). — **2)** klejne sager, som let går i stykker; uægte, dårligt gods (vestj., Thy); se spirantværk.

spirantende, to. rasende, ustyrlig; *hąj æ så spera·ńci, mæ kańc kom ham nẹ̀r* (Vens.).

spirantmager, no. *spira·ńtmaqər æn* (Støvr.); *-måqər* (vestj.), plattenslager.

spirantværk, no. *spira·ńtwærk de* (Agger; Støvr. s.); *spira·ntwærk de* (Elst.), uægte, dårligt kram; nipssager (Agger); *kyƀ ljèqər å spira·ńtwærk te bạrən* (Lild s.), købe legetöj og galanterivarer.

1. **spire**, no. *spịr æn -ər* (D., vestj., Agersk., Bradr.; Agger); *spijr æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.). — **1)** = rgsm.; se Aasen, spira ˌhuk, mnt. spir, Sch. Lübb.; gjelle-, *græs-, hvede-, malt-. — **2)** „en klejen spihr", Gillsj. 3, ɔ: en spirrevip.

2. **spire**, uo.
spịr -ər -ət (D., vestj., Agerskov, Søvind s., Elsted);
spijr -ər -ə el. nf. nt. ft. *spijr* tf. *spijr; spijrəs -t ær* el. *hòr spijrə* (Vens.);
spijr -ər -əð -əð (Agger);
= rgsm.; om sæd og frø; jfr. sprysse; deraf: *spijrdøqtiq, spijrəŋ, spijrkraft* (Agger).

spirehøg, no. *spịrhøq i* best. *-i* (Vens.); en rus; i udtr.: *hąj hò fåt i spịrhøq åpå·*, også siges: *ən spịrom åpå·*.

spirfrø, no. *spirfrẹ* (N. Sams), frø af agerkål, brassica campestr. L.

spiring, no. *spijrəŋ i* best. *-i* (Vens.); = rgsm.

spiritus, no. *spẹritus de* (D.); *spiritus* el. *spẹritus* (Agger). — **1)** = rgsm.; brændevin el. anden stærk drik; spiritus nedrum, Krist. VI. 357. 37, ɔ: sp. nitri, salpetersyre; se jomfru-, *kakelovns-, lombre-, nedrig-, turleton-, vildmands-. — **2)** ånd, gejst i æske el. flaske, „spiritus familiaris", som udretter ærinder, bringer penge; en sp- unge, som hvid el. sort orm med rødt hoved, el. som ligner en skarnbasse, se Kr. Sagn VI. 230. 77. 88 flg. 92; jfr. Gr. Tjust 34 m. henv., Wigstr. II. 118, Rääf I. 140, Lindh. Lapb. 14, stort insekt (Nyland IV. 74 „skalbagge"); slgn Heppe-Sold. I. 147. 195, „hvitorm", Wigstr. FS. 29. 15, Meyer Abergl. 342, Schindl. 31. 33; jfr. Urquell VI. 144, Knoop Pm. 78; ordet er lat. spiritus, ånd, ånde, åndevæsen; Rietz 763 a har spir-tusse; se dragedukke, vekseldaler.

spirke, uo. *spẹrk -ər -ət* (Agersk.), = spirre.

spirre, uo. *spẹr -ər -ət* (Agerskov), spjætte, sparke med benene; se spirke, spjarre, spjatte.

spirrevip, no. *sperəve·p æn* (vestj.); *spiriwip æn* (Agger); *sperəve·k æn* (Sundeved), tynd, væver og vindig person; også om et smalt dyr.

spirris, no. *spẹris æn* (Støvring h., Vestj.); *spịris i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens., Agger), tynd, śmal person; ung, opløben person; deraf *spiriswårn* (Agger), tynd, opløben; se spjarris.

1. **spise**, uo.
spịs spis spịst spịst (D.); nt. *spịs* (Andst, Søvind s., N. Sams); nt. *spịsər* (Almind, Viborg); nt. *spịsər* (Mogenstrup);
spịs spịsə spịst spịst (Elst.);
spijs -ər -t spijst (Agger, Vens.);
= rgsm.; noget finere udtryk end æde, der alm. bruges; det trænger sig ind måske mest østpå i landet; konen siger til den fremmede præst: *„vę så gowə!"* — til sin egen præst: *„fo jær nåt mað, hr. Jæns!"* — men til degnen: *„ẹð, mæn I giðər, Mekəl dæjn!"*, Fb. Bondel. s. 342. jfr. Kr. Ordspr. s. 455, Sgr. II. 84. 409; herremanden spiser, ladefogden får mad, bonden æder, Alm.[2] II. 42. 15; slgn: konge tafler, herremand spiser, folk får mad, men I æder, I hunde! Kr. Ordspr. s. 173; husmoderen har jævnlig i gl. dage spist stående, hun sørgede for at de tilstedeværende fik mad, se Fb. Bondel. I. 338, slgn Laisnel II. 98; *„I ska eṇ å ha nowej å spịs!"* (Søvind), siges, når man kalder til middagsmad; *spis te mæja, sp- si mælmað,* se onden; *spis isæ·r* (Andst), spise til anden tid og bedre end de andre; *di æ bòjən te spịsən* (Andst), budt til middag; *næj tak, a spis ẹt så lækər!* (Malt), fig. når der er gjort en et tilbud, man ikke modtager; „hvo, som ikke møder til spisen, må have spisen forlisen", J. Saml.[3] I. 91; udtryk om at spise og drikke se P. Volksk. VI. 127. 172; spøgende: *spịs, min grịs, i muən ska do slaqtəs,* Sgr. I. 189. 1099 (Lisbj. Terp); der spörges: *„må a spịs mæ· dæj?"* — *„næj, mæ mæ· må do et*

spis, do ka spis mæ di skijə" (vestj.); jfr. Sgr. IV. 12. 15; „ja, hwa skal han så spise, fru mutter? — „sur kål og rådden ål, mi dætter", Sgr. IV. 146. 5, jfr. Wigstr. II. 52. 55; — pige, som sendes ud med bud om barns fødsel, må hverken spise, drikke el. sidde ned, hvor hun kommer, Krist. Almuel. IV. 83. 220 (Sæll.?); se kjæp; kongesönnerne tog [da de skulde spise] deres huer af efter god madskik, JK. Æv. I. 69; jfr. Meyer Vlk. 194, hue, som ellers altid bæres, tages af hoved, når man spiser; spiser karl og pige af samme brødskive, skal de hjælpes ad at føde hinandens börn op, JK. 78. 101, sligt vækker elskov; jfr. brud og brudgom, Fb. Bondeliv II. 28, se Amins. VIII. 94, Rääf I. 102. 112, Hofb. Nerike 223, Cav. W. I. 401, Folkl. Congr. 280, Mélus. VII. 202; frugtsommelig af at spise, se frugtsommelig I. 376. 6; — spiser helten noget i slottet, bliver den hjælpende hest til sten, Gr. Gl. d. M. II. 6; da pigen spiser, forsvinder Hvidbjörn, Efterslæt s. 34 flg., el. så glemmer han alt, se Sgr. VI. 118, Kr. Æv. 30. 313, III. 259; jfr. Asbj. I. 235, Qvigst. s. 101, Weinh. Volksk. II. 2; — den, som spiser el. drikker i troldehjem, höj, i underverden, kan aldrig komme tilbage derfra, se Thiele II. 200, Gr. Gl. d. M. I. 103 flg., Æv. I. 205, Sgr. V. 122, XII. 215, Kr. VII. 330, Ævent. 9, Sagn I. 106. 414. 260. 901. 285. 951. 56. 334. 6. 337. 11. 342. 347. 29. 349. 35, JK. Æv. I. 221, Möller Bornh. 42, DgF. II. 78. 104. 36 flg. nr. 45. 46, IV. 823 flg.; den som spiser bjærgmands mad, mister forstand, se sær; Kr. Sagn I. 232. 831. 32, Rääf I. 48; hund æder bjærgmands mad og løber i höj, Kr. IV. 15, jfr. VII. 286, Sgr. XI. 190; forestill. herom gammel og særdeles udbredt, se Müller Saxo 423. 25, Powell Saxo LXXII, Arnas. II. 432. 469; jfr. Wh. Vlk. II. 2 (Færøer), Faye 34, Søegaard 111, Hagemann 84, Nicolais. Nordl. I. 79, IV. 17, Tvedten 47. 66, Wigstr. Sag. 29. 30. 35, FS. 40. 65. 30, Hofb. 30, Amins. VI. 113, Bureus 192, Nordl. Troldd. 143, Myth. S. 25. 26, Lindh. Lappb. 13. 126, Gr. Elfenm. XXV. XXVII. CIII, Kennedy 117. 118, Curt. F. T. 26. 36. 184, Gr. Sagen I. 76. 83. 348, II. 234, Ndl. Volksk. II. 90, Folklore II. 184. 192, V. 179. 195, VII. 172, Le Braz XLVII. 301, Bosquet 298, Hartl. Science 38-42. 155. 167. 185. 339. 351 (Ny Zeel.), Lang, Custom 171, Myth. I. 48, II. 273, Psyche I. 242 anm.; jfr. mythen om Persefone, der spiste en kærne af granatæble; Amer. Folkl. II. 144 (Indian.), VI. 39, VII. 65. 311 (Angola), Kalev. XVI. 299, Magyar T. 321, Veckenst. Volksk. I. 253 (Ainoer), Folkl. X. 301 (Japan), Taylor N. Zeal. 50. 105; ligeså omvendt, pige fra alfeland må spise jordisk føde for at kunne blive, Hartl. Science 301, jfr. Hertz Spielmsb. 387 flg., Lang Myth. II. 26, Folkl. VII. 164, se mad, Kr. Sagn I. 341. 17, Thiele II. 216; maden forsvinder i kongeborgen, da de spiser, se mad II. 525. 53 a; jfr. M. Moe, Event. Sagn 581, Finmarkens A., Norges Land og Folk; — der er lykkebringende kraft i underjordisk føde, se Kr. Sagn I. 101 flg., Alm. II. 168. 394, jfr. Arnas. I. 9. 26, Vang Reglo 76, Tvedten 22, Sande I. 94, Wigstr. FS. 41, Kuhn W. S. I. 131, se flaske, patte, styrke; — Svend Felding, som har 12 mands styrke, spiser for 12, Krist. Sagn I. 288. 959-61. 965; en dreng læres af med at spise, Kr. Almuel. III. 67. 232; en mand vil spise alene, Krist. SkS. 118; pigen spiser aldrig, men gaber kun over tre huller, se Gr. Æv. II. nr. 5 Karrig-Lars, jfr. Gl. d. M. II. 212, Registr. nr. 101, Bondes. Hist. 240, JFærø 317; — spises der ikke op til et måltid, får man mindre til næste, se Gr. Registr. nr. 100 b; den, som først holder op med at spise uden at tænke ved det jule- el. nyårsaften, skal dø för år er omme, Kr. Almuel. IV. 106. 12. 135. 7; spiser man op ved bordet, får man godt vejr (alm.), Folkev. XI. 473. 465, Pf. GE. 374 ned., 583; når man spiser af fad, skal det stå stille, ellers får man kolik, Kr. Sagn IV. 624. 8; man må ej sp- og sy på kroplinned, Kr. Alm.[2] III. 60. 90; den som går spisende bort, går grædende hjem, Kr. Alm.[2] III. 130. 95. 96; man må ej spise læsende, se læse II. 502. 6 b, jfr. Hofb. Nerike 222, Amins. VIII. 108, Gasl. 57; ej gå fastende i stald, Gasl. 42; ej sp- i vævestol, Amins. VIII. 110; ej på kirkevej, Rääf I. 103; ej gående langfredag, Sundbl.[2] 171 ned.; jfr. htsk speisen, mnt. spisen, Sch. Lübb.; se æde, onden, spisekammer.

2. spise, no. *spijs æn* (Agger); = rgsm.; ialtfald i talemd.: *wal bəkom jè spis!* (Søvind), siges til gæster, når de har fået mad (s. d.).

spisebal, no. *[spijsbal æn]* (Vens.), et selskab uden dans (Vens.).

spiselig, to. *spijslə* (Agger); = rgsm.

spisenardolie, no. lægemiddel, der udleveres ætherol. spicæ (Rkb.).

spisenellike, no. *spisneləkən æn -ər* (Malt), krydderiet nelliker, stikkes som pynt ind i flæskeskinker, der bæres frem på gildesborde.

spiseske, no. *spisskijə æn* (D.); = rgsm.

spisetid, no. *spistij* (Andst); = rgsm.; jfr. mål, måltid.

spiskammer, no. *spijskamər è* best. *-ə* flt. *-kamərər* (Vens., vestj., Agger, Lild s., Søvind s., Agerskov, Sundev.); = rgsm.; spise (Vens.), låneord, se æde; jfr. 1. bod 3, kammer.

spitlig, to. *spitlə* (Bradr.); *spitərlə* (Agersk.), ærgerlig, fortrædelig; jfr. mnt. spitliken, Sch. Lübb., krænkende; se spe, spitre.

spitre, uo. *de skal il spitər mæ* (Agersk.), ærgre; jfr. mnt. spît hån, krænkelse, Sch. Lübb.

spitåkel, no. se spektakel.

spjadder, no. *spjaðər æn* (Lindk.), spænden, sparken; fig.: ophævelser, indvendinger; *han skal et ğör stuwər sp-*.

spjadderbasse, no. *spjaðərbasi æn* (vestj.), spradebasse, se spjarrebasse.

spjadle, uo. *spjarl -ər spjarəlt* (Bradr), se spjatte.

spjadre, uo. *spjaðər -ər -ət* (Lindk.), spjætte, sparke; *no spjaðərər ən et mijər*, om grisen, der stikkes; se spjarre.

spjag, no. „de gammel spjag", skæo. (Vens.); se E. Flint, Glimt (1903) s. 121.

spjald, no. se spjæld.

spjalter, no. *spjaltər æn* el. *spjæltər; spjaltərbijən* el. *spjæltərbijən* (Lem, vestj.), lang, tynd person, som slår ud med benene; deraf to. *spjaltərwon*.

spjannis, no. *spjanis æn* (Silkeb.), fyr, person; „a spuh en ong spjanis, dæ gik imell woss", Jyd. II. 35. 2.

1. spjarre, uo.
spjari -ər -ət (vestj.); ft. tf. *-əð* (Agger);
spjæri; nt. ft. tf. *-ər* (Vejr.);
spjarə -r -t (Agersk.);
spjèrə; nt. ft. tf. *spjèrər* (Vens.);
sparke, spjætte, stritte ud til alle sider; „*de war ènda møj wær å leq krum i təjən, èj å spjærə mè armən*", Gr. 83. 53, det var endda meget værre at ligge krum i tønden end at stritte med armene; *spjærə uk te ål sijər* (Vens.), stritte ud til alle sider; *hań leqər i spjariər i æ sæŋ* (Agger), ligger og roder og vælter sig i sengen; jfr. spjadder, spirre; Aasen, spjerra.

2. spjarre, no. — 1) udstående gr- på et træ; *æ træ hår træj spjarər* (Malt). — 2) *spjarə æn -r* (Malt h.), en tre- kløftet gren, der sættes på rokken, nå der spindes blår, således har nok den gamle form været; deri blåren, som spindes, se blår-. — 3) gren med treklø- spids, der i gamle dage brugtes at røre i melgrøden med (Lindk., Mds. h.); jfr. madspil. — 4) *spjarər* flt. (D., Agger); *spjar æn -ər* (Vejr., Ryde, Mors); *spjær -ər* (Thy, Sall.), vistnok oprindelig en tregrenet gaffel, hvis ender udgår fra ét punkt, og som befæstedes på ledraget for under hugget at samle og nedlægge det mejede korn; nu om stunder er de på mange måder omdannede; se fingre, hølepind, krog (303.54), mejepind, 2. pege, vifte. — 5) „spjærrer" flt. (Sams), små pinde, affald fra træ.

spjarrebasse, no. *spjaribass æn* (Vor h.); *spjaribasi æn -ər* (Agger), person, som gör meget spræl, se spjadderbasse.

spjarrekok, no. *spjærəkåk [i]* (Vens.), = spjarrebasse.

spjarrel, uo. se spjadle.

spjarrelad, no. *spjarəlaj æn* (vestj.), laddet, hvorved spjarrerne fæstes til le-skaftet.

spjarremand, no. *spjarimań æn* (vestj.), sprællemand; se spjattemand.

spjarrevorn, to. *de æ så spjariwən* (Tåning), om træers grene f. eks.: stritter til alle sider.

spjarri, no. *spjari æn* (vestj.), spjætten, stritten; *no ğör ən et mijər spjari*, om den stukne gris, se spjadder; den onde vilde nok göre noget spjarri, inden han fik bugt med ham, Kr. IV. 194, ɔ: modstand; hunden . . . river i bukserne på ham og gör en elendig spjarri, Kr.

VII. 313, ɔ: en vældig spektakkel, farer omkring osv.

spjarrihår, no. i udtr. som: *dær ær et un ən ænkəl spjarihor* (Lem), kan siges om den der er ved at få skæg: et hår, som stritter ud her og der.

spjarris, no. *spjaris æn* (Silkeborg); *spjèris æn* (Elsted), ung, tynd person; „hwem ka stuel å son tow ong ubehæwlet spjarrise", Tkjær II. 87; se spirris, pirris.

spjarriset, to. *spjarisə i æ hor* (Lem), kan siges, hvor håret stritter til alle sider.

1. spjat, no. *spjat æn* = flt. (D., vestj., Lild s.), spark, spræl.

2. spjat, to. vild, ustyrlig, springsk (Slet h.), Mb.

spjatte, uo.

spjat -ər -ət (D., vestj.); nt. ft. tf. *-ər* (Vejr.); ft. tf. *-əð* (Lild s.);

spjat -ər spjat spjat (Agger);

spjat -ər -ə (Vens.); ft. tf. *spjatət* (Søvind s.);

spjæt -ə -ət -ət (Elsted);

sparke ud med benene, spjætte, sprælle, intr.; *kalən spjatəð ætər mæ* (Lild s.); *hañ spjatəð nèj mæ hans biən; de ka ejt hjèlp, do spjatər* (sts); *hañ hænər å spjatə* (Søvind s.); *hun lèqə å spjætə i wòqən* (Elsted); se spirre, spjadle, spjarre.

spjatteben, no. *spjatbijən æn* (Andst), person, som slår ud med benene; *æn oŋ kathalsə spj-!* en ung, vigtig sprader.

spjattefugl, no. *spjatfòwl æn* (Randers egn), = spjatteben.

spjattemand, no. *spjatmañ æn* (Søvind s.), sprællemand, et legetöj; se spjarremand.

spjeldsom (?), to. vild, overgiven, efter Olavius, Skagen (Mb.).

spjold, no. se spjæld.

spjæld, no. *spjæl et spjæl* (Søv. s.); flt. *spjælər* (Agger); *spjol æn spjol* (D., Malt); itk. (Agerskov); *spjål æn spjål* (Vejr., Thy, Mors, Lild s.); *spål* el. *spal* el. *spjæl* el. *spjål* el. *spjòl è* best. *spjòlc* flt. *spjålər* (Vens.; N. Sams); *spjal æn* (vestj.). — 1) plade, hvormed en åbning lukkes i skorsten el. kakkelovnsrør; *sæt spjålc får, hèləs fustə warmi uk!* (Vens.), ligeså Søvind, Malt, vestj. — 2) lille ramme til at væve strömpebånd i (alm.), se billedet, Fb. Bondeliv s. 109, Weinh. Volksk. V. 134 se tavle III, jfr. 325, IX. 25. 206 (Isl.), Revue d. Tr. Pop. III. 79 (Auvergne), Kr. Almuel. III. 107. 373. — 3) lange, smalle markstykker; „gammelspjåld", „hør-, wrå-" (N. Sams). — 4) = spjældklud (s. d.) (Vens.); jfr. Aasen, spjeld, isl. spjald itk.; skage-, skorstens-, væve-.

spjælde, uo. *spjål* (Thy), væve på spjæld.

spjældklud, no. *spjælkluð æn -kluð* (D.); *spjålkluð* (Thy, Lild s.); *spjåltkluð æn* (Vestervig); *spjåltklud æn* flt. *-kluwð* (Agger), småklude, som sættes forskellige steder på linned, f. eks. under armen, foran i splitten på en skjorte.

spjælk, no. uo. se spilke; **spjælter**, no. se spjalter; **spjærre**, uo. se spjarre; **spjætte**, uo. se spjatte; **spjættere**, to. se spættet; **spjåld**, no. se spjæld; **splej**, no. se splind.

splejs, no. i udtr. som: *æn tyñ splæjs* (Lem), kraftløs person; se splind.

splendabelsk, to. *splenda·wəlsk* (Andst), spendabel; som er rundhåndet.

splet, no. lægemiddel, udleveres lign. quassiæ (Peters.).

splid, no. *splijð de* (Agger); = rgsm.; uenighed; *sæt splic imè·l non* (Vens.).

splidagtig, to. *spliðawtə* (Andst, Malt), *blyw spl-*, blive uenige.

1. splide, uo.

splið spliðər splet splet (Malt);

splir splirər splęr splet (Agersk.);

splir splirər splear splet (Bradr.);

split spliðər spliər splet (Fjolde);

splis splis (D.);

splis splis splerəst, æ splet (Agersk.). —

1) spalte og spaltes, trs. og intr.; også: *æ bøs spliðər* (Malt), ɔ: spreder haglene for stærkt; *de splis i æ ęñ* (D.), det spalter i enden. — 2) *splið å·p* (vestj.), et fiskeri-udtryk: *æ bakər spliðəs å·p, ær åpsplet*, ɔ: tage maddingen af, og göre krogen fast i splidstokken (s. d.); jfr. mnt. spliten, Sch. Lübb.; htsk spleissen; se drollen, no.

2. splide, no. *splid æn* (D.); *splir æn splirər* (Agersk.). — 1) spalte, revne i træ f. eks. — 2) splint, lille afspaltet stykke; *hiñt mæ æn dijəl o sæt får, bår æn lilə splið ka gyjər ət* (D.); se splidstok; opretstående stavr i vændrede vægge, Kr. Almuel. III. 4.5. — 3) et stykke der stikkes igennem et hul på enden af en

bolt for at holde den på sin plads; tit består den af et sammenböjet stykke jærn, hvis ender stritter ud fra hinanden som et x (D.), nævnes og beskrives hos Sch. Lübb. under navnet splinte; jfr. 1. læsning, splitte.

splider, no. se samler.

splidse, uo. *splijs -ər -t* (Agger), = spidse 2; jfr. holl. splitsen, eng. splice, htsk splissen.

splidstok, no. *splidståk æn -ər* (Holmsl. kl., Fanø), = *splijd æn* (Lild s.), en stok, kløvet på langs, så der er en splitte langs igennem den ca. 1 al. lang, deri fæstes bakkens 200 kroge, når de blive opsplidt (se splide op); *nær wi komər hjèm, ska wi tę d splid əm åp, de wal sèj å ta bèndərən* (maddingen) *o dəm å sæt əm po splijd, de æ æn trè-gafəl mæ towə flagn* (Lild s.).

splind, no. *splen æn splen* (Agger, Thy, Mors); *splin æn splin* (D., vestj., Andst. Malt); *splęj i* best. *splęj* flt. *splęj* (Vens.); *splen æn splen* (Agersk.); *splenn æ splen* (Ang., Sundev.). — 1) splint; især vestj. en flis af et opkløvet stykke mosefyr, der brugtes i køkkenet til at lyse med og gå ærinder med i huset om aftenen, i stedet for en tællepris; *tæn mæ æn splin!* se lyse-; splint i en finger (Mors, vestj., Agersk., Ang.), jfr. flis; stykke kløvet kakkelovnsbrænde (Sundeved); *de gær i jæm splen* (vestj.); *de gær i rəs splen* (Sundev.), om glas, der slås i stykker; *fin du nåj we æ hånə? næj, de æ æn splin; æ [illegible] æ slån i jæm splen* (Agger); splind som er udtaget af finger skal tygges, så hovner såret ikke, Folkev. XI. 459. 390; læses ud ved besværgelse, Nordl. Troldd. 123 av., jfr. Laisn. I. 301. — 2) *æn splin* (vestj.), en spinkel person; *„sånt i splęj dər ...* [illegible] *dę ente få min strøgəstik"*, Grb. 27. 43, sådan en tynd fyr er ikke mere end jeg kunde tage dig i den ene ende og bruge dig i stedet for min strygestik; det er ret en splint af en karl (Ang.), spinkel person; jfr. eng. splint, htsk splinter, splitter; se pind, lyse-.

splinte, uo. *splint -ər -əd -əd* (Agger), slå i splinter; se splindre.

splintnagel, to. *splitnagəl* (Silkeborgegn, overmåde vestj.: „no binn Casper splitnagel å tusk så i se skyn", Jyd. I. 33.

splindenegl, no. *splennæjl æn* (Stevr., vestj.), neglerod; jfr. mnt. spletnagel, Sch. Lübb.

splinderis, no. *splenəris* (Lönb.), kløvede kurvespil (Lönb.); også nok: etårige skud af pil (vestj.).

splindetræ, no. mosefyr, som kan kløves til lysepinde; samtidig havde Østerby gode lyseklyner og Kirkeby godt mosefyr til „splindetræ", brugeligt som smålys, J. Saml. V. 9 (S. Omme s.); se splind, Karlummer lys.

splindevorn, to. *splęjwurn* (Vens.); *splenwårn* (Agger), spinkel; *„de ku haj sæj ham, de hwò bets å splęjwurn haj sil i war, sd . . ."*, Grb. 28. 60.

splindevæv, no. se spindelvæv.

splindre, uo.

splinə -rə -rət (Søvind s.);
splenər -ər -t -t (Agger); nf. nt. *splęjrəs* tf. *-t splęjrəst* (Vens.);

splintre; *„hun leqə te fløbətən . . . . sd dę j splenərist"*, Grb. 79. 69, hun slår til fløde-botten, så den splintredes; se splinde; jfr. eng. splinter, holl. splinteren; splinterny.

splindvorn, to. *[splęwårn* (Angel); *splęjwårn* (Vens.); „en spl- karl" (Angel), overvættes spinkel og mager; ligeså Vens.

splint, no. *splint æn -ə* (Søvind s.), = ugsm.; *slå i splintə*; en tværkile til at fæste en bolt (Agerskov, Angel); jfr. Aasen, splint hak. tværnagle; mnt. splinte, Sch. Lübb.; se 2. splide.

splinterny, to. *splintərnyj* (D.); *splintnyj* (Søvind s.); *splintnyj* el. *splentnyj* (Agger); *splęjtnyr*, itk. *-nyt* (Vens.), = ugsm.; *„nin haj nyjər* [illegible] *splintərni sy* [illegible] *. . ."*, Grb. 203. 91; også: *splenter-[illegible]-nyj* (S. Hald); *splinter-[illegible]-ny* (Malt); htsk splitternen, ɔ: så ny som en nys afsprungen splint, Weyg. Wörterb.; se splitternagen.

splintre, uo. se splindre.

split, no. uo.; **splis**, uo. se splide.

split, no. en trekantet indretning, hvori krogene, der hører til ruseskebakkerne opsættes, 30 i hver split, Mb.; jfr. splidstok.

splitflag, no. *splitflag æn* (Agger); = ugsm.

splitrytter, no. *splitrytər æn* (vestjysk), utugtig kvinde, jfr. norsk splitreitte.

kvinde, pige, se Fritzner[2] under fuð, fuðrytta.

1. splitte, uo.

splet -ər splet splet (D., vestj., Andst, Agger);

splèt -ə, -ət el. *splèt, -ət* el. *splèt* (Søvind s.; Elsted);

splet -ər splet splet (Vens.);

= rgsm.; skille noget voldsomt ad (alm.): *splet að; splet æ hø ar* (Agersk.), sprede det til törring; *splet grèsəð əpo skor* (Lild s.), sprede; *splet æn går ar* (Agerskov), udstykke og sælge en bondegårds jord; *splet o ryw o skel æn dijəl að* (vestj.); *de ær æn ræn gal dræŋ, hań wel splet o skil alteŋ aj* (Agger); *hans båwsər æ splet i æ skræw* (sts); *hąj æ så splet i lyə* (Vens.), han er splittet i lyden, ɔ: har en pibende stemme; *splèt måq* (Søvind s.), strø gødning ud fra rågerne på marken; *o splet* (D.), ved tørvearbejde = spedde; fig.: øde ved voldsomme smærter, overanstrengelse el. lign. (Sall.); *han hå splet sæ sjæl að liq fræ halsən å nijə te skröwət* (S. Hald), ɔ: han bærer åben vest og hvid krave, se krøs; *„di wa farə te å splet ham lèwi è“*, Grb. 45. 50, fig.: øde ham med drillerier; ulven havde splittet føllet og sager ad, Kr. VIII. 142. 250, ɔ: sønderrevet; *a ku, splet mæ, liså gåt ha blèst her è ǫńc stè*, Efterslæt 247. 277 (Vens.), en ed; jfr. mnt. spliten, Sch. Lübb., htsk spleissen.

2. splitte, no. *splet æn -ər* (D., vestj., Agger); *splèt æn -ə* (Søvind s.); *splet æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.). — **1)** = rgsm. (alm.), bryståbningen i en skjorte; vulva (Agger). — **2)** *æn splet* (Vens.), = 2. splide. 3. — **3)** *æn splet -ər* (S. Sams.), en plante, løvetand, taraxacum offic., Web.

splittefos, no. *spletfus æn* (Malt), kort, som ej er trumf i forskellige farver; sidste del af ordet = fr. fausse, kort, som ikke er trumf; se 2. fos.

splittelse, no. *spletəls æn* best. *-ən* (Vens.), = rgsm.

splittergal, to. *spletərgal* (vestj.); *spletgal* (Thy); *spletər-* el. *spletərəndəsgal* (Agger); *spletər-* el. *spletərigal* (Vens.), overmåde vred; jfr. plt. splidder-rasend-dul, Mi Wörterbuch.

split-terne, no. *splet tan æn* (Mors); *spletətar æn* (Agger), en havfugl, sterna hirundo; dens hale er kløvet.

splitternøgen, to. *spletərnåqən* (Malt, vestj., Agger); *splet nåqən* (Mors); *splètə nǫqən* (Støvr., Søv. s.); *spletəri* el. *spletərnaqən* (Vens.); = rgsm.; uden at være iklædt en trævl, jfr. stövsnøgen, splinter ny; Aasen, spildrende naken; hos Rietz s. 656 under spik-spångande findes en mængde lignende svenske almuesudtryk; plt. splinternakt, Schütze IV. 172; splinter fasend nakt, Mi Wörterb.; (slign: spick and span new, eng.; spánnýr isl.); Weyg. Wörterb. under splitter forklarer ordet: så nøgen som en nys afsprungen splint; jfr. Korrespbl. VII. 73. 4.

splittevide, no. spilleudtryk fra et kuglespil, se Kr. Börner. 560.

splittørv, no. hedetørv, som stikkes i langagtig form, tyndere ved kanten (Rgkb.), Mb.

spo, uo. se spå.

spo, uo. *spǫ sæ* (Sønderj., Elsted). skynde sig; er vist næsten forsvundet i N. Jyll.; ordet findes Blicher, Vium s. 166, Blich. Nov. IV. 579; jfr. mnt. spoden, Sch. Lübb., htsk sich sputen.

spodsig, to. spodsk; i en vise: jeg vil rid' mig op af land den spodsig' mø at gjæjst', Kr. II. 221. 1.

spodsk, to. bio. *spåsk* (Agger, Vens.), = rgsm.; *hań sǫ så spåsk te· mæ* (Agger).

spog, no. — **1)** spejlet i træ (Sams), se spejl 3. — **2)** fed gødning f. eks. fårespog; se Mb.

spoget, to. *[spåkə]* (Ang.), skør, sprød, frønnet (Sams, Ang.), Mb.; plt. spakig, Schütze IV. 161 frønnet; jfr. mnt. spåk, spack, Sch. Lübb.

spoj, no. se spuns; **spolde**, uo., se spalte; **spoldekniv**, no. se spaltekniv.

1. spole, no. *spuwəl æn spolər* (D., vestj.); *spuwəl æn spwolər* (Mors, Thy); *spul æn* best. *-ən* flt. *-ər,* el. *i* best. *spǫl* (Torslev s.); *spwǫl æn -ər* (Vejr.); *spål æn -ər* (Agger); *spǫl æn spolər* (Agerskov, Bradr.). — **1)** røret i væverskytten, hvorom islætten er rullet op (alm.); *hąj slow i gal spul* (Vens.), ɔ: gjorde en dum streg; se spelte og smstn., 2. spole. — **2)** tværtræ i en stige (vestj., Bradr.); se Aas. spol hak, spile, stang, isl. spolr; spile; stole-.

2. spole, uo.

spuwəl -ər -t -t (Agger);

spuəl -ə -ət -ət (Elsted);

spǫl spol spǫl spol (Agersk.);

= spelte; jfr. Aasen, spola, opvinde tråd til væv, spole hak, væverspole; mnt. spolen uo., spole no. „weberspule", Sch. Löbb.

spolere, uo. *spoli·jər -ər -ət* (D., vestj.); *spoli·jər* el. *spuli·jər -ər -əð* (Agger); *spolijr* uböjel. (Vens.): = rgsm., ødelægge; jfr. lat. spoliare, berøve, göre til bytte.

spolium, no. i udtr.: *gyr jen et spoliom* (Ang.), ɔ: spille en et puds; se Krist. Sagn VI. 351. 85; fr. lat. spolium, bytte.

spon, no. uo. se spån, spåne.

spor, no. *spụər è* best. *-ə* flt. *spụər* (Vens.); *spår* el. *spuwər æn* = flt. (Agger); *spår æn* = flt. (D., Sønderj., Ang.); *spòr et* best. *spòrət* flt. *spòr* (Søvind s.); *spwòr æn* = flt. (Vejr.). — 1) = rgsm.; mærke efter fodtrin; *a komər i æ warm spår* (D., Mellemslesv.), når man straks kommer tilbage for at hente glemt; *fo spwòr ọ, kom o spwòr atər* (vestj.), = rgsm., se tråd; — asken på arnestedet glattes jule-, og vel især nyårsaften, findes om morgenen spor af en mskefod deri, varsles død; en hånd derimod varsler et barns fødsel i året; se Krist. IX. 61. 676, Almuel. IV. 100 ned. 108. 40-42, J. K. 382. 11, Sgr. VII. 78. 473, Thiele Overtro nr. 653; aske udglattes foran arnestedet, den, som først træder deri, dør i året, Kr. IX. 33. 350; istedetfor aske sand, Kr. Alm. IV. 138. 34-36; jfr. Hofberg Nerike s. 211, Sundbl.[2] s. 141, Wigstr. I. 118, II. 129, Cavall. Wärend. I. 398, W. Gregor s. 160, Folkl. II. 310 (øen Man), 511, IV. 8, V. 197 (Irl.), Urquell VI. 139 flg. (Serb.); hermed kan smstilles at man i fintstrøet aske søger og finder spor af ånders trin, se Grimm Sagen I. 194. 150. 151, Myth.[2] 420. 1117, Lang Custom & Myth. s. 20 ned., Tylor Anf. II. 198, Garnett Women II. 69; i asken af det brændte ligstrå, Henderson s. 51, Folkl. Rec. II. 11, Mélus. I. 455, jfr. FbJ. I. 31, II. 8. 12. 95; se *andefod, *aske, gåsefod; — en alm. udbredt forestilling er, at man ved at slå söm i mskers el. dyrs fodspor, skære græstørven ud, hvorpå et mske el. dyr har trådt, kan volde vedkommende mén el. lægedom; tyvs spor kan udskæres, hænges i røg el. koges, se J. Saml. IV. 166. 162; jfr. Urdsbr. V. 192, Urquell II. 126, V. 289. 20, VI. 129. XXIII, Strackerj. I. 103. 143, Andree Parall. II. 12. 13; söm, især ligkistesöm, slåede i hestens spor, gör den lam, se hest I. 600. 32 a, Krist. Sagn VI. 88. 33. 358. 19-21; jfr. Thiele Overtro nr. 630, Wuttke nr. 186, Gr. Myth.[4], Aberglaube nr. 1011. 1040, Andree Parall. II. 9. 11, Mélus. IV. 354. 9 (Malmedy); slgn Mélus. III. 115. 13, Am. Folkl. VII. 113; skarpe sten i mands spor gör ham lam, Folklore Congress 388, Lang, Custom & Myth s. 20 (Austral.), Myth., Ritual & Relig. I. 99 flg. (Rusl.), Hartland, Science s. 29; syl el. nål sættes i spor, Amer. Folkl. IV. 152. 254 (Ny Engl.); standse mske ved at træde i hans spor, Urdsbr. V. 134 (Alperne), Amer. Folkl. II. 175 (Indianer), jfr. I. 216 ned. (Alaska); se Tylor Urgesch. s. 151. 152. 153. 165; ved at stikke stok i hans spor, Krist. Sagn IV. 355. 09; gløder i tyvs spor, Gr. Myth.[4] Abergl. nr. 978; smstilles hermed kan overtroen med brugte halmviske, se visk; at sengen (s. d.) skal dækkes, når man står af den; at man kan vinde kærlighed ved at sætte sig i mskers sæde, J. Saml. IV. 118. 21; volde en fortræd ved at stikke en nål ned, hvor han har kastet sit vand, Kr. VI. 360. 70, jfr. Urquell III. 151 (Polsk); træder man i andres spor, idet man vender sig fra ham, tages hans lykke, Kr. Alm.[2] III. 130. 94, jfr. Yorksh. Folkl. 294; man må ej feje mskes spor ud, ej feje fårestald, ej udskære spor, Wh. Vlk. XI. 264 flg.; dødes spor må ej gå i levendes, derfor særlige „Totenwege", Wh. Vlk. XI. 155; jord fra mands fodspor giver en anden magt over ham, se Müller Saxo 176. 10, Folkl. II. 298 (Man); slgn endnu Weinh. Volksk. IV. 41; „to pick up tracks", Amer. Folkl. IX. 227, Z. f. Ethnol. XXIX. (68), en lang række artikler i Tr. pop. fra VII. 427; jfr. jord II. 46. 16 a, muld II. 619. 34 a, seng, sko, svale; — blande blod i sp-, Müller Saxo 40. 12, fostbroderskab. — **2**) spor til vognhjul på vej; *klöw, skel æ spår ar* (Agerskov); *skil æ spår að* (D.), køre tilside, så det ene hjul går mellem hjulsporene, det andet udenfor; *de fælər i jit spår* (Ang.), ɔ: kommer ud på et. — **3**) fordybning, som på en eller anden måde frembringes; *skèr è spụər ẹi i jæntəŋ*

(Vens.); *æn må graw ən spår, iñən ən plañtər* (D.), ɔ: grøft, hul el. lign. — 4) *spuər è* (Vens.), et indskåret el. indkilet stykke i klæder el. træ; jfr. Aasen, isl. spor itk., fodspor, mærke; se drive-, fod-, hare-, hjul-, vej-, vild-.

1. **spore**, uo.
spuər -ə -ət -ət (Elsted);
spowə -rə -rət (Søvind s.);
spuwər -ər -əð -əð (Agger); ft. tf. *-ət* (D.); nf. nt. ft. *spur*, tf. *spur* (Vens.).
— 1) = rgsm.; *spwòr æn hår* (vestj.), se 2. slage; *spur skul åp* (D.), træde fladfisk op i havet og således fange dem, når floden går ind, ved at gå frem og tilbage i et udtrådt spor. — 2) *å spuwər æn træsku i æ moñ* (Silkeborg), arbejdsudtryk, hugge en fordybning som begyndelse til træskoens hulhed, så at navet kan få ved; jfr. mnt. sporen. — 3) nf. nt. ft. tf. *spor* (Vens.), *dæ wa nuə spor i frakən få nèən*, der var noget øget i frakken for neden; *dè war è nyc støc spor i·*, der var et nyt stykke øget i.

2. **spore**, no. *spuwər æn -ər* (D., vestj., Agger); *spowə æn -ə* (Søvind s.); *spur æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; hjul til at drive hesten frem med; *„spurər wel a åsə ha lisom haj“*, Grb. 75. 13; jfr. Aasen spore, isl. spori hak, mnt. spore eller spare, Sch. Lübb.; se spænde; htsk sporn; kokke-, ridder-.

3. **spore**, uo.
spuwər -ər -ət (D., vestj.);
spowə -rə -rət (Søvind);
drive frem med spore.

sporejærn, no. *spuwərjan æn* (D.), en lille trille på et skaft med randen filet i m-streger, til at skære udrullet kagedejg istykker med; se rugstrutte.

-sporet, to. som har el. passer med et bestemt spor; se bred-, en-, smal-, vid-.

spor-sne, no. *spuwəsnę* best. *-snęət* (Silkeb.), = rgsm.; nyfalden sne, hvori harer og ræve kan spores.

sportler, no. flt. *spwåtlər* (Lindk.), = rgsm.; pengeafgift i retssager; htsk sportel, lat. sportula, en kurv med fødevarer, som den fik, der førte ens sag for retten; lat. sporta, en flettet kurv; se Weyg.

spot, no. *spåt æn* (Vens.), kun i enkelte udtr.; *„spåt jè mè let gåt, nar èr a eñc war, streq ka a sil skryw“*, Grb. 244. 312, spot gör mig lidt godt, nar er jeg ikke værd, stregen (s. d.) kan jeg selv skrive; *spåt gy let gåt, skam gy meñər* (Mors); *æn stowə værdəns spåt å skam* (Søvind s.); *de wa boðə spot o skam* (Agger); se 1. spe.

spotpris, no. *spotprijs æn* (Agger); *spåtprics æn* (Vens.); = rgsm.

spotte, uo.
spot -ər spot spot (Agger);
spåət spåtər spåtət (Agersk.); ft. tf. *spåtə* (Vens.);
spåt -ə -ət -ət (Elsted);
= rgsm.; *do skal et spåt mæ æn dø gris, æn ku ğan sto åp o gryñt, ènda ən hår lo dø i træj daw* (D.); *„do skat eñc spåt!“ sǫ haj maj te hans grijs, haj krøb åpå knèən* (Vens.); jfr. Aasen, isl. spotta, uo.; isl. spott, itk. no.

spotteglose, no. *spotglowsər* flt. (Agger), = rgsm.

spottehus, no. i ordspr.: „sp· brænder af“ (Sundev.), Kok ordspr. 128.1420, ɔ: der går ild i spotterens hus.

spottelig, to. fortrædeligt, i en talemåde: *„de wa da spåtəliq!“ så han Kræn Strån, æ kat skijəð i hans læjərtröj*, Sgr. XII. 77. 176 (Mors).

spotter, no. = rgsm.; *dæ go tit il i spåtəris huks, å spåtəri sil bræjər ęj* (Vens.).

spottere, to. se spættet.

1. **spraddel**, to. *spraðəl* (D.); *spraŗəl* (vestslesv.), springsk, som slår stærkt op; *æ plaq æ få spr-; æ hø vær få spraŗəl* (vestslesv.), når det er for tört og derfor vanskeligt at læsse.

2. **spraddel**, no. *spraðəl æn* (Fanø, Malt); *spraðər æn, de* (Agger), spræl; *o ğør sp-; de ær ek wær o gyjər sǫn æn spraðər åm så let* (Agger), ɔ: opsigtvækkende tale; se spralle.

spradder, no. se spraddel.

1. **sprade**, uo.
språð -ər sprat sprat (D.);
sprar -ər sprat sprat (Agerskov); ft. *spraət*, tf. *sprat* (Bradr.). —
1) skrabe med fødderne, om höns og hunde; *språð i æ såñ* (D.); Hr. Gråsvend sprader op muld med fod, Sgr. I. 146.17. — 2) *språð į ət* (D.), göre mange og store komplimenter. — 3) *dær æ sprat få·r* (D.); se sprække uo.

2. sprade, no. *sprḁ̊ð æn* (Lindk.); *sprǫ̊i æn* (Søvind s.), = spradebasse.

spradebasse, no. *sprḁ̊ðbasə æn* (D.); *spraðəbasə æn* (Andst); *spraðəbasi æn -ər* (Agger); *sprḁ̊rbasi* (vestj.); *sprarbasə* (Agersk.); = rgsm.; en som gör spraddel (Agger), se spraddel.

spradekok, no. *[sprarkåk]*(Sønderj.), = spradebasse.

spradepind, no. „språpind", til at pirre op i lys el. ild med, Kr. Alm.² VI. 338. 89 (Nimtofte).

sprader, no. *sprḁ̊ðər æn* (D); *sprarər æn* (Bradr.), naragtig og vigtig person; i en stedremse: „Stenderup spradere", Sgr. XII. 143. 467 (Fövling s., Malt h.).

spradet, to. *sprǫ̊jə* (Søv. s.), lapset.

spradevorn, to. *spravun* (Angel), lapset.

spradle, uo.
spraðəl spraðlər spraðəl (Lindk.);
spraðər -ər -t (Agger);
sprælle; *hæŋ o spraðəl mæ æ bijən*; også: gå som en spradebasse (Andst); føre opsigtvækkende snak (Agger); jfr. sv. sprattla, Aasen, Rietz sprala; se sprade.

spradre, uo. se spradle.

sprag, no. *sprḁ̊q æn* (D.), revne, som fremkommer i stål ved hærdningen.

sprage, uo.
sprḁ̊q -ər -əð (Thy, Agger);
spraq -ər -t -t el. *-ə -ə* (Vens.);
prale, göre sig vigtig, slå tilside med arme og ben; *hąj sputər å spraqər* (Vens.); faderen vaskede sig og drak af vandet, men han spyttede og spragede og blev ringere og ringere, Kr. V. 187, ɔ: teede sig ilde; *mæ fålå·w å sprḁ̊q æn gaŋ* (Thy), siges som indledning, når man vil anføre noget rosende om sig selv; *jæŋ sprḁ̊qər å hḁ̊r et, å æn ḁ̊n klawər sæ å skḁ̊r et* (Mors); *de war åsə nöj o sprḁ̊q ḁ̊* (Agger); *sprḁ̊qin* (sts), pralen; se skryle; Aasen, spraka, knitre, om ild; Rietz, sprag no., livlig samtale.

sprager, no. *spraqər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *sprḁ̊qər æn* (Mors, Agger), en pralhans; person, som er naragtig i væsen og klæder; se pinse.

sprageret, to. *sprḁ̊qərə* (Mors), revnet, om brød, som revner under bagningen, om glasuren på brændte lerfade.

spraglet, to. *sprawlə* (Andst); *sprawlərə* (Agger); *sprèqəlc* (Vens.); = rgsm.; *æn spraqlət hǫ̈n* (vestj.), se hvede 2; *a sǫ̊nt gǫ̊n ka mæ bę̨j sprèqəlc hus* (Vens.); jfr. haglet; rød-.

sprakelig, to. urolig, om börn og unge heste (Sønderj.), Mb. efter Outzen; Mb's henvisning til fris. sprakelek synes usikker.

Spralderup, no. *Spraļərup* (Vens.), forblommet udtryk: en höjttalende person er fra Sp-; jfr. Sovstrup.

spralder, no *spraļər è* (Vens.), et skrald; *de ga è spraļər.*

spraldre, uo. *spraļər spraļər spraļərə, spraļər* el. *spraļərt, spraļərt* (Vens.), om larmen, som fremkommer, når f. eks. en tallerken slås i stykker; *a tøt, de spraļərt i hans båwsər.*

-spraller, no. se lyngspratting.

spranke, no. *æ spraŋkər* best. flt. (D., glds), alenlange træstykker, under vævestolen, parallelle med selskafterne og hvortil trådet er befæstet forneden, selskafterne foroven.

sprannik, no. *spraņək i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), spradebasse.

sprannike, uo. *spraņək -ər -ə -ə* (Vens.); *sto å sp-*, bryste sig, se brannike.

sprannikvorn, to. *spraņəkworn* (Vens.), som har lyst til at bryste sig, prale.

sprar, no., se sprade; **sprarrel**, to., se spraddel.

sprat, ft. nu ligger lidel Kirsten på gulven sprat, Kr. II. 118. 25, ɔ: sprækket (s. d.); se 2. sprække.

1. spratte, uo. — 1) *go uð o sprat* (Løsning), spasere. — 2) *sprat -ər -t* (Vens.), om den lyd, der fremkommer, når papir el. töj rives i stykker.

2. spratte, no. i smsætn. „hedespratter", Kr. Alm. V. 245. 34, ɔ: agre, der springer i lyng.

-spratting, no. se lyng-; jfr. Aasen spretta?

sprattingsværk, no. *[spratingsværk de]* (Agger), om korn, hvor stråene står langt fra hverandre.

spravle, to. se spraglet; **spre**, uo. se sprede.

sprede, no.
spre̜ el. *sprèj -ər sprèj sprèj* (Vens.);
spre̜ -ər spræj spræj (D., vestj., Andst, Thy);

sprę el. *sprę -ər sprœj sprœj* (Agger);
sprę spręə sprèj sprèj (Søvind s.);
sprę sprę, sprèr el. *spręt, sprèr* el. *spręət* (Elsted s.);
sprę -ər sprœjt srœjt (Agersk.);
= rgsm.; *spre moq, mœrqəl* (vestj.); *wi skal åp o sprę wå gårər* (Agger), sprede garn til törring; jfr. Aasen, spreida, sv. sprida; mnt. spreden, Sch. Lübb., htsk spreiten, eng. spread.

spredefork, no. *sprefårk æn -fårk* (Agersk., Bradr.), greb til at sprede gødning med.

spredegreb, no. *sprẹgrẹv æn* (vestj.); *sprẹgrẹb æn* (Vens.), = spredefork; mindre og lettere end læssegreb (Vens.).

spreder, no. *sprẹər æn* (vestj.); = rgsm.; se samler.

spredested, no. *sprẹste æn* (Thy), sted, hvor tørv spredes for at törres (Thy); plads, hvor pulsvåddene bredes til törring (Sall.); *æ gårər leqər o æ sprẹstə ino·* (Agger); se bredselsted.

spredning, no. *sprẹnəŋ* el. *sprẹnəŋ æn* (Agger); = rgsm.

spredsel, no. *sprœsəl æn -ər* (Agger), = spredested, hvor fiskerne spreder deres garn til törring eller deres fangst til deling.

spreggeltj, to. se spraglet.

spret, uo. sprette.

spri (?) no. „wi får sprij på hijer" (Skagen), om vinden: den springer af; se spring 3.

spring, no. *sprøŋ æn* = flt. (D., vestslesv., vestj., Mors); itk. (Søvind s.); *spreŋ* eller *sprøŋ æn* (Agger); *spreŋ è* best. *-t* flt. *spreŋ* (Vens., Sams, Årdestrup, Havbro s., Støvr.); *spryŋ et* = flt. (Ang.). — **1)** = rgsm.; *han tåw ət i* el. *a jæŋ sprøŋ* (D.); „*de wa mènsąj e ẹli spreŋ, mi bror! spreŋ ijè·n*", Grb. 38. 12; under Bloksbjærgfart udbryder mand: „det var da fanden til spr-!" styrter, Krist. Sagn VII. 148; jfr. ovn II. 774. 48 a; ofte omtales vældige spring: jomfruspring (s. d.) for at frelse liv og ære, Krist. Sagn IV. 106 øv., jfr. Gr. Sagen I. 364; ridderspr-, Faye 215, Bergh I. 51, jfr. hlaup 1, se Fritzn.[2], Tr. pop. XII. 408 Rolands; Am. Folkl. XII. 104, helgens spr-; kæmpers, jætters og gygers spr-, se Kr. Sagn III. 7. 19, Sande I. 82, Gr. Sagen I. 374; der er kun 7 spr- mellem kirker, Kr. Sagn III. 141. 25, jfr. Leicest. Folklore 129, se kjællingespring; mand springer 12 gange frem og tilbage over grav, mens der skydes på ham, Folklore Journ. VI. 175 (Skotl.); se endvidere Sande II. 261, Ons Volksl. VI. 74, Kennedy 221, Curtin F. T. 34, Ch. Notes 131; jfr. hjærtespringsalve, ovn; af-, for-, *fuld-, *hare-, himmel-, hoppe-, jomfru-, kjællinge-, kokke-, krage-, syv-, to-. — **2)** galop; *han kåm i æ fuḷ sprøŋ* (D.), i galop, kørende el. ridende, jfr. fir-, flyve-, torden-. — **3)** „vi får spring på hende", om vinden, ɔ: den springer om (Skagen), se spri. — **4)** *sprøŋ et* (Støvr. h.); *sprøŋ æn* (Hmr.), skud på et træ, sideskud; „sprønger" flt. (Thy), kålplanter sat til at bære frø, se springkål. — **5)** tyrens sæd, se Kr. Alm.[2] VI. 53. 39.

springbjælke, no. *spreŋbjæḷk æn -ər* (D.), en bjælke på loftet, tværs over flere fag, hvortil de underliggende bjælker er boltede.

springblod, no. *spreŋblọ de* (D.), en kalvesygdom: kongestioner til hjærnen, helbredes ved hurtig åreladning.

springbuk, no. *spreŋbok i* (Sams), navnet til bukkene, hvorover springtovet er spændt ved gymnastikundervisningen.

springe, uo.
spreŋ -ər språŋ sproŋən (D., Lindk.);
tf. *språŋən* (Ølgod s.);
spreŋ spreŋər spraŋ sproŋən (Hvejsel);
spreŋ -ər spraŋ sproŋən (Andst, Thy, Sall., Almind, Vib., Hell. h., Lild s., S. Hald); tf. *språŋən* (Agger);
spreŋ spreŋər spraŋ sproŋən (Havbro s., Årdestrup, Støvr. h., Vens.);
spreŋ spreŋər språŋ sproŋəð (Tved s.);
spreŋ spreŋər språŋ sproŋə (N. Sams);
ft. *spraŋ* (S. Sams);
sprèŋ sprèŋə spraŋ sproŋən (Elst. s.);
spreŋ spreŋə spraŋ sproŋən (Røgen, Tåning); tf. *språŋən* (Søvind);
spreŋ -ər språŋ sproŋən (Agerskov);
spreŋ -ə språŋ sproŋən (Åbenrå);
spriŋ -ər spraŋ spruŋən (Angel);
spriŋ -ər sproŋ sproŋən (Bradr.);
spreŋ -ər spruŋ sproŋən (Valsb.);
spriŋ -ər spraŋk sproŋən (Fjolde);
og böjes i

nt.	*æ do han spriŋər*	ft.	*æ spraŋk*
	vi im di spriŋ		*do spraŋkst*
			han spraŋk
			vi im di spraŋk

usikkert om selvlyden er e el. i i nf. el. nt.;

spreŋ nt. *-ər* ft. *æ spraŋk* flt. *spraŋk*
do spraŋkət
han spraŋk

(Egebæk); jfr. Lyngby Uo. s. 104 ff. — 1) briste, sprænges, om is, huden på hænderne, en rude; *æ haməlreː sprāŋ* (Lindk., alm.); *æd lampglas spreŋər* (Agger). — 2) bryde frem; *spreŋ u·r* (Agerskov), om blade på træer, blomster. — 3) løbe, rende, hoppe; *spreŋ å, nir, om, åp, owər, åpå, uk, te* (Vens.); „*hąj bes kwōn å spreŋ åp te gōri mē papi·jren*", Grb. 219. 50; *di spraŋ åstē owə båda hyəl å hæk* (Vens.), ɔ: over grøfter og gærder; *do ka sauət spreŋ hjæm atər mi knyw* (D.); *hañ komər spreŋi* (Sams), ɔ: rask løbende; *spreŋ om som ən kåkəman* (hane) *i snewæ* (Åbenrå); *spreŋ åp, nijər, fram, tebåq; spreŋ ōwər ən grøv* (D.); *æ huəñ spruŋ åp å· hiñ* (Valsb.); *han spreŋər så læt som dæñ fåwl, di kålər ən ku* (vestj.); el. *så læt som nåwə lerdyən* (vestslesv.), jfr. Thiele II. 208, se ovn; om en behændig rask bevægelse: *spreŋ som nåwə hjårt* (Vejen); *han sprāŋ så læət som ən har* (Valsb.); *som nåwər nyfōj dįldm* (vestj.); *lisagåt spreŋ i ət som kryw i ət* (D.), alm. tlm.; *a ka da ęt fåstø·, hwa han vil spreŋ i djæ·r bōwsər atər* (Malt), ɔ: gå deres ærinde; *do skul by ham spreŋ te·* (Vens.), ɔ: göre ham et tilbud; *di spreŋər te o bañ, lisom di Østərleŋət dræŋə* (D.), jfr. bande; „*mē spreŋər ōlə så høut, mē komər i te jouwrən ijē·n*", Grb. 247. 369; *spreŋ atər æ lijə* (D.), se hølefeber; springe nyårsnat (s. d.) ned fra stol ind i det nye år, Kr. Alm. IV. 139. 382, jfr. FbJ. II. 279; fra hanebånd til andet som kraftkunst, Alm. III. 20. 49; „springe fra begbat", kur for skurv (s. d.), J. Saml.[3] I. 97; også fig.: *hąj spraŋ frå beghætən* (Vens.), ɔ: gik fallit og lod ejendommen i stikken. Udtrykket stammer fra den gldags kur mod sår i hovedet: en hætte indvendig smurt med beg blev trykket fast på det skurvede hoved; „denna hufvudbonad fick qvarsitta, ända tills becket hunnit draga till hela sårskorpan, hvarvid naturligtvis hårrötterna medföljde. När man såg att det „vella lässa", sattes patienten på yttersta kanten af ett bord, hvarefter ett starkt snöre bands i yglan. Nu fästades snöret, kort uppbundet i en midt öfver i taket anbragt krok. Sedan allt var färdigt, tog en person i benen, medan en annan hastigt undanryckte bordet", Sundbl.[2] s. 292, —[1] 183, jfr. Wigström Folkseder s. 92, Urquell I. 136. 8, IV. 156; behændighedskunst: „springe over et halmstrå", man står på et manglefjæl hvis ende hviler på -trillen, halmstrået lægges lige ind til denne, som ruller bort ved ringeste bevægelse; „spr- over sine egne fingre" mellem hvis spidser på begge hænder man holder en pind, se Krist. Börneremser 267. 10. 11; jfr. halmstrå 1, stappe; dån-, flyve-, for-, hoppe-, jord-. — 4) bedække, om handyr; *tyri spreŋər* (Vens.); *æ tyr spreŋər æ ku* (Lindk.); *æ boļ spriŋər æ kow, æ hiŋst ær ssk* (Bradr.; vist alm.); jfr. bag-. — 5) *han hañlət sådən te hęst o vun mdt spreŋ* (D., vestj.), han handlede således, at heste og vogn gik tabt; jfr. Aasen, isl. springa, htsk springen; 1. maske, pølse II. 907. 34, vej.

springedans, no. *spreŋdans æn* (Agger); *spreŋdåjs i* (Vens.), = rgsm.; jfr. syvspring, tospring; dæmmetrug.

springen, no. *spreŋin æn* (Agger), = rgsm.

-springende, tf. se flyve-.

springer, no. *spreŋər i* (Vens.). — 1) en, som springer; delfin; „*hawtrīli re hjēm åpå i spreŋər å drēŋi så åp bagwe å hōlc sē fast we hans hor*, Grb. 108. 21: *dær æ sprøŋər i wåst* (vestj.), springende maddiker; se bakke-, disken-. — 2) en art løberbille, carabus (?) se Sgr. XII. 154. 546. — 3) „springer" kaldes det inderste mål i langbold, hvorfra de spillende må løbe; stikkes de af medspilleren med bolden så nær dette mål, at de kan nå det ved at springe, gælder de for fri (Borup s.).

springfirsel, no. *spreŋfisləð* (Lild s.), en slags kipret töj, der væves i fire sel.

springflod, no. *spreŋflø* (D.), = rgsm.

spring-forkert, no. en dans, se Jyll. I. 373.

spring-fort, no. *spreŋfo·rt æn* (Bj. h.); huk. (Vens.), kvinde, der er rask og farende i sit væsen; en der *ręjər båds ējər å byjər nir* (Vens.); glds dans (D.).

springfyr, no. *spreŋfyjr [i]* (Vens.), græshoppe; „*i de sam jijr hąj nor hop så hōw, de ęn spreŋfyjr ku jør e bęr*",

Grb. 8. 28; vistn. også = rgsm., om en flot, rask person.

springgås, no. *spreŋgọs æn* (Søv. s., vestj., Agger), et stykke legetöj, der laves af brystbenet på en gås, og som ved hjælp af en simpel mekanisme bringes til at springe i vejret; jfr. „sprinckbuck", Schill. Thierbuch III. 11, se springmus, vippeskrædder.

springhest, no. *spreŋhæst i* (Vens., D., Vejr.); *spreŋhæjst æn -hæjst* (Mors, Thy, Lild s., Davbj.); *spriŋhæst æn* (Bradr., Fjolde), hingst, som bruges til bedækning; jfr. vrinsker; skal bruges, når man vil ride ind blandt bjærgfolk for at frelse et mske af deres vold, se Kr. Sagn I. 314. 48.

springhilde, no. *spreŋhẹl æn* (Vejr.), remmen, hvormed slagvol og hilde på plejlen sammenföjes, jfr. bindeøl; *spreŋhæ̣l æn* (Vens.), strikke, hvormed dyr hildes, således at höjre forben er bundet til venstre bagben el. omvendt.

springhingst, no. *spriŋheŋst æn* (Bradr.), = springhest.

springkegle, no. *sprèŋkèjl æn* (Søvind), en kegle, som man under spillet har lov at sætte efter frit valg, for at kunne slå desflere; mens keglernes normale stilling er:

o o o   o o o
o o o kan den, når sp- bruges o o o
o o o   blive: o o o
ɔ: „sp- lige ud" el.:
o o o
 oo o
o o o ɔ: „sp- inden byen".

springkilde, no. kilde, hvor vandet springer af et stærkt væld (Mors), Mb.

springkål, no. *[sprøŋkọl]* (Thy), kålplanter, sat til at bære frø.

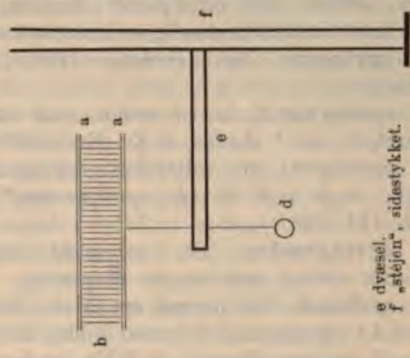
springlam, to. *spreŋlam* (Vens., vestj., Agger), stærkt lam; *„dè sothjèlmə kow, dè wa blòwən spreŋlam"*, Grb. 57.34; *„di kalc hær eǹc òǹc ẹ̀j dè lam gọskwon, får hon wa spreŋlam"*, Grb. 107.3.

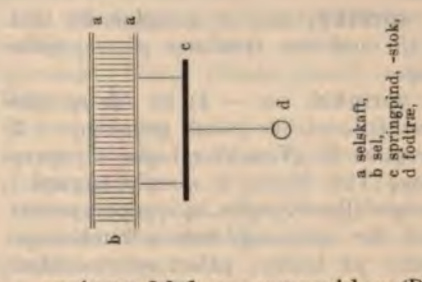
springmus, no. *spreŋmụs æn* (D.), = springgås (s. d.), kun er det brystbenet af en höne el. en mindre fugl.

springom, no. *spreŋo·ṃ æn* (D.), dans; *de sku håð æn spreŋo·ṃ mijər i æ gryð,* om halvkogt kød.

springorm, no. en kreatursygdom, se Kr. Sagn VII. 465. 11.

springpind, no. *spreŋpẹj i* (Vens.), = springstok, dvæsel (s. d.), men mens *dwẹ̀sələn* er fæstet til *stèjən,* siden af væverstolen, med den ene ende og står med en strikke i forbindelse med *sẹləskawtə* og fodtræerne, så er spr- forbundet med selskaftet med en strikke på hver ende; på dens midte er fastgjort en strikke til fodtræet.





springsaddel, no. *spreŋsajəl æn* (D.), saddel med en lille pude, hvori stigböjlerne hænger, man sidder på saddeldækket (D.); „kåhlen fik en pjalt springsohl loh åpo et gammelt krik", Jyd. I. 16. 1.

springsk, to. *sprøŋs* eller *spròŋsk* (Vor h.); *spreŋsk* el. *sprøŋsk* (Agger); *spreŋsk* (Vens.), hovmodig, vigtig; *æn greṃə sprøŋs knæjt* (Vor).

springstok, no. *spreŋståk i* best. *-i* (Vens.; Thy), på væverstolen: de små træstykker under sellene, som forbinder dem med fodtræerne (Thy); en løs dvæsel se springpind (Vens.); jfr. hammel, spanker; måske også = klure (s. d.); jfr. stage.

springstyrje, no. *spreŋstyṛi æn -ər* (Agger). — **1)** et vanddyr, nok = springer 1, delfin. — **2)** om et mske, som tager lange spring.

springtavl, no. *spreŋtawl* (Vens.), et brætspil; *di trak dam å spreŋtawl* (Lild s.).

springtrille, no. *spreŋtrilər* flt. (D., Malt, vestslesv., Agerskov); ordet er bekendt nok, skal betyde stumphoser (D.); lette, gamle tøfler eller sko (Agerskov); men jeg har kun truffet én, der vilde kendes ved ordet som brugeligt i hans egn: fodløse hoser uden pløser (Herning); det anføres ellers bestandig andensteds fra.

springtyr, no. *sprèŋtyr* (Elsted), avlsdyr.

springvand, no. i ævent. skal det „guldgule spr-“ skaffes, se Kr. Æv. s. 229.

springvej, no. udtrykkes: sprungen vej; *„hu̜jə mijl èr ehc sproŋən wæj“*, Grb. 114. 132.

springvæder, no. *spreŋwæjr æn* (Mors), væder, som bruges til parring.

springøl, no. *spreŋøl æn* (Malt; Søvind s.), springrem, hvormed hilden fæstes til plejlens slagvol, se hilde, springhilde.

sprinke, no. *æ spreŋkər* flt. best. (D.), vandrette tværlister på vejrmøllevingen.

sprinkel, no. — 1) *æn li̜lə spreŋkəl mo̜q* (D.), et lille stænk gødning. — 2) *spreŋklər* flt. (Vens.); *spreŋkəl* el. *spreŋkəlsyq* (Thy, Mors); *æ spreŋkəl* (Agersk.); *spri̜ŋkəl* (Bradr.), tyfus, en sygdom; navnet fordi der under sygdommen fremkomm[er] pletter på huden; påført ved trolddo[m] råd derimod, Kr. Sagn VII. 449. 29; mnt. sprinkel, htsk sprenkel, en plet.

sprinkelben, no. *spreŋkəlbijən* (vestj.), tyndbenet person; se skrinkel[-]

sprinkelkammer, no. det kam[mer] som er bag ved storstuen, höjere end denne, og for hvilket der er sp[-] ler, så at man fra storstuen kan [-] i samme; man lægger gærne d[e-] mede op i sprinkelkammeret (Rib[e] Terpager), Mb.

sprinkelsygdom, no. *spreŋkəls[-] æn* (glds, Vens.), tyfus.

sprinkelværk, no. *spreŋkəl[-]* (Agerskov), gitterværk; se sprin[kel].

sprinkle, no. *spreŋkəl* (I[-] *öwər*, overstænke; jfr. htsk spr[-]

sprod, no. *språr æn* (M[-] spire, skud; jfr. mnt. sprute, sp[-] Lübb., det samme; se sprøde.

börn er samlede i stue: „vi er et lille sprud“ (sts).

sprude, uo.

sprud -ər -ət (Malt); ft. tf. *-əð* (Agger);

sprui spruja -t spruit (Søvind s.);

= rgsm.; „se dog den pog, som han kan sprude!“, „jeg skal holde dig, selv om du spruder“ (Årh.), spruder af vrede; *èt ilsprujəndəs bjèrə* (Søvind s.); *æ brå ska spruwðəs* (Agger), lokkemaden skal sprudes, ɔ: når rammen (s. d.) til at fange måger er opstillet, skal lokkemaden, en lille fisk, helst en sild, blankes med munden, sandet „sprudes“ af den; *spruwðin* (Agger), spruden; se spröjte; jfr. Aasen, sv. spruta, sprudle, vælde frem.

sprui, uo. se sprude.

sprukken, to. *språkən* (Agger, D.); = rgsm.; *æn språkən tolæ'rkin* (Agger); *ən sprokən pât* (Vens.); se 2. sprække; fra-.

-sprungen, tf. se springe; af-.

-sprut, no. se sprutte; kokke-, tyrke-.

sprutbakkelse, no. *sprutbakəls æn -ər* (Lem), *æn sprutbakəls* (Søvind), = 2. sprutte, en slags kage; også skæo.: *din spr-! sådən ən spr- som dæj!*

sprutbøsse, no. *sprutbøs æn -ər* (Lem), spröjten, gennem hvilken spruttens dejg udpresses.

1. sprutte, uo.

sprut -ər sprut sprut (Vens.);

sprut -ə, -ət el. *sprut, -ət* el. *sprut* (Søvind s.);

sprut -ə -ət -ət (Elsted);

sprut -ər -ət (vestj.);

sprut -ər sprut sprut (D.);

= rgsm.; „*skjælmi wa så fårhòlc mè å lij, de hąj wa færə å sprut*“, Grb. 43.18, skjælmen var så betagen af at le, at han var nærved at sprutte; *bloət sprutə ow ham* (Søvind), blodet spröjter af ham; *æ kat sprutər, så gal ær ən!* (Agger).

2. sprutte, no. *sprut æn -ər* (D.), en slags kager, hvortil dejgen spröjtes ud af et blikrør; jfr. blæk-.

spruttegal, to. *sprutgal* (vestslesv.), så vred, at man sprutter.

-spryd, no. se sprøde; blår-, *bug-.

1. spryde, uo.

spry spryrər sprø språt (Ang.);

sprys -ər -ə -ə (Valsb.); ft. tf. *-ət* (Bradr.);

spire, om korn; Lyngbo Uo. 85 jævnfører gullandsk sprauta, mnt. spreten, spruten, htsk spriessen; se sprydse.

2. spryde, no. *spryr et* (Agerskov, Bradr.), spjarrer (s. d.) på leen; jfr. 1. buk 3, finger 3, krog, sprøde.

sprydse, uo. se spryde.

sprylle, no. *spryl æn -ər* (Agersk., Sundev.); *sprol æn* (Thy); skud, kvist på træ (Agersk.); kløftet gren, blårbrik (s. d.) (Sundev., Thy); *spryl* (Lysg. h.), gaffelen på håndkværnen, som drejer overstenen; se tve-.

sprylier, to. se sprøller.

sprylre, uo. *sprylər -ər -ət* (Agerskov); *spryl* (Ang.); *æ træ sprylərər ur*, når der fremkommer skud på stammen; jfr. spryde.

spryng, no. se spring.

spræg, to. *spræq* (Lild s.), hovmodig, pralende; deraf no. *spræqhjèð;* jfr. Aasen, spræk, fyrig, rask; isl. sprækr.

sprægen, no. *spreqən*, Sgr. V. 70.516, bregner, filices; *spræjn* (Malt), ørnebregne, sts 74.573 et træ, vrietorn; *spræn* (Agerskov); *[sprækən]* (Angel), rhamnus frangula, se J. T. 198. 333.

1. spræggel, to. *[sprækəl]* (Mellemslesvig), som sprutter, om lys; fig.: opfarende, hidsig (Sønderjylland), efter Outz.

2. spræggel, no. *spræqəl æn* (vestj.), = *spræqəlbijən*, tyndbenet person.

sprægle, uo.

spræqəl -qlər -qəl (Agerskov);

sprækəl -klər -kəlt (Bradr.);

sprutte, om lyset.

spræjne, no. se sprægen.

-spræk, no. se himmel-.

sprækelere, uo. se spekulere.

1. sprække, uo.

spræk -ə -ət (Søvind s.); ft. tf. *sprækə* (Vens.);

spræk -ər -əð (Agger);

nu og da kan høres: *han sprækət mæ a'n* (Plougstr., D., Lindk.), tiltalte mig; jfr. Kr. IX. 96.21, se Sachser; „men å skid, a ska spræk få' dæ“, And. Bars.; måske også i snævrere betydn.: tale tysk (Søvind s.); tale, især med en udlænding, *dæṅgåŋ te æ stuwə dampə wa strånt, o æ söfålk lo te wås, da ku æ swæ spræk mæ ðəm; de æ swær, som haṅ ka spræk å'p!* (Agger); *hąj æ swèə te å spræk mæ böṇ* (Vens.); jfr. mnt. spreken, Sch. Lübb., htsk sprechen, tale; se sprokke.

2. sprække, uo.
spræk -ər sprat sprat trs. el. ft. tf. *sprækət* intr. (D.); ft. tf. *sprot sprot* trans. (Andst);
spræk -ə -ət trs. og intr. (Søvind s., Elsted, S. Hald); ft. tf. *-əð* (Hell. h.);
sprèk -ər sprak spròkən (Lild s.);
spræk -ər sprat sprat (Agger);
spræk -ər sprak sprokən (Vens.);
spræk -ər sprått sprat (Valsb.). — 1) intr. briste, således at der fremkommer en sprække; *spræk -ər -əð* (Agger), böjes vist alm. svagt i denne betydn.; *mi hiñər sprækər* (vestj.), huden på hænderne sprækker; *atən sprækə* (Søvind), ærtebælgene brister; fig.: „da a ha fåt en gu löumoe, sprak et få mæ, te a gik som skompelsku dæhjem“, Yuelb. 12, ɔ: gik det op for mig; *mi lepər sprækər, så tar æ di* (Agger), se sprukken, jfr. 2. harm; nu ligger lidel Kirsten på gulven sprat, Kr. II. 118. 25, må vel betyde: sprækket, sprængt. — 2) trans. *spræk -ər -ə -ə* el. ft. tf. *sprat* (Vens.), skære syning op, *spræk æn kòwl åp* (S. Hald), sprætte en kjole op (D., vestj.); *spræk at* (Søv. s.), bælge ærter; *do ær et bæjər war eñ do sku sprækəs i æ pañ å piskəs uð å æ bælə* (Skals), Sgr. V. 30. 156, ɔ: skæres op i panden og piskes ud af skindet; *spræk æn tröj åp i æ söm*; sprækkes en söm op under arbejdet, varsles liv for klædningsstykkets ejer, Folkev. XI. 390. 179; i noget forskellig betydning: *al mi ramər wa sprat* (Agger), alle mine rammer (s. d.) var sprækkede, ɔ: mågerne havde løftet rammerne op af sandet uden at blive fangne; jfr. sprætte. — 3) *dær sprækəs, æ sprat fuwər æ kywlənər* (Thy, vestj., Sall., Løgst.); *èqən æ sprat* (Vens.), ɔ: skallen er bristet for kyllingen i ægget; *dær æ sprat får æ kyləŋər* (D.); *dær æ sprat få gosən* (Vens.), det samme; *no sprækəs dæ for æn dø æləŋ* (Agger), siges spøgende, når en kommer, man har ventet sålænge, at man har opgivet ham; *dær sprækəs får ham* (vestj.), hans komme varsles; *dær æ sprat får ət* (D.), om en forlovelse f. eks., ɔ: den varsles; jfr. 3. bille, sprade. — 4) „nej tak, sådan skal I ikke sprække himmel med mig“, Kr. VII. 138, ɔ: lege himmelspræt; er det: bringe himlen til at sprække? se himmelspræt; jfr. sv. spricka; springe.

3. sprække, no. *spræk æn -ər* (D., Agger); *spræk et -ə* (Søvind s.); best. *sprækən* flt. *sprækər* (Vens.); = rgsm.; revne; frugtsommelig kvinde må ej se gennem spr-, Kr. IV. 264. 381; se vind-.

sprækkehæl, no. *sprækhæl æn* (Lisbj. Terp.), en person, som kun kan udrette lidet.

-sprækker, no. — 1) en, som taler, se *brovten-, for-, tysken-. — 2) *-sprækər* i (Vens.); i smstn. filsprækker (s. d.), fordi man med en sløv kniv gör bevægelser, som med en fil; se sprække, uo.

-sprækket, tf. se op-.

spräkopkniv, no. *sprækå·pknyw æn* (Agger), opsprætterkniv.

spræl, no. *spræl è* best. *-c* (Vens.), = rgsm.; *jò spr-*, låneord.

spræn, no. se sprægen.

-spræng, no. se *mave-.

sprænge, uo.
spræŋ -ər, -əð el. *spræñ, -əð* el. *spræñ* (Agger);
spræŋ -ər -t spræŋt (Vens.);
= rgsm.; kan bruges i ft. *a spræñ mi fuwəð* (D.), ɔ: forvred den; se sprængt, hænge.

-sprængelse, no. se for-.

sprængknude, no. *spræñknuð æn -knuðər* (Lindk.), knuder som fås ved hårdt arbejde.

sprænglördag, no. *spræŋ lurdə* (Sams), kaldes lördagen för påske, fordi man den dag må stræbe at blive færdig med alt arbejde, Kr. IX. 35. 367, Alm.[2] IV. 85. 98; jfr. Sgr. IV. 72. 186, der bryggedes altid den dag; se sprængt.

sprængrod, no. en urt, rod, som har den magiske kraft, at ethvert lukke og lås springer op for den; en snog bringer ved hjælp af en urt en sten bort fra åbningen af dens hul, Sgr. II. 112 (Als); svale, ravn, Kr. Sagn VI. 439. 99. 04. 05; jfr. „lásagras“ (paris quadrifolia L.), Arnas. I. 552. 645, Haukenæs IV. 526, Kuhn W.S. I. 190. 210, Strackerj. I. 99. 139; „springwurzel“, se Grimm S. I. 10. 9. II. 314, Myth.[2] 924, Busch, Volksgl. s. 142, Urquell V. 211 flg., P. Volksk. V. 108 øv., Meyer Abergl. 64, Schindl. 187, Heppe-Soldan 1. 70, Mélus. I. 349; mange henvisninger og oplysninger hos Grundtvig, Løsningstenen s. 12 flg.; „pito real“, Folkl. Journ. I. 295 (Spanien), Z. f. M. IV. 153

(Rusl.); se lås II. 523.12 b; snog III. 436.30 b; jfr. Wuttke nr. 125. 162; = vejbred, ZfM. III. 326 (Tyskl.); = euphorbia lathyrus, Folkl. XII. 445 (Ital.); = cicuta virosa, JTusch 60 (Norge).

sprængt, tf. forvredet: *a hår spræn̈ mi han̈le* (vestj.); *æ ku æ så spræn̈ å æ mjælk* (vestj.), ɔ: koens yver er hårdt og betændt af mælken; *æn lilə spræn̈ kål* (D.), en lille, af arbejde forslæbt karl; *spræŋt* (Vens.), om töj, vævet af farvet garn; se bag-, for-, liv-, over-.

spræt, no. *spret è* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.; ordspr.: *dær ær ålə så betə i wårm, hąj jir i* (jo) *è spret, för hąj æ̨jəs,* ɔ: för han dør.

sprætte, uo. *spret -ər -ə -ə* (Vens.); ft. tf. *spret* (Hell. h.). — 1) spjætte, sparke med benene, slå ud med armene, göre kraftanstrengelser; *hąj wa så gal, hąj spretə* (Vens.); *hąj gor å spretər* (sts), ɔ: går lapset og spjætter. — 2) *spræt -ər sprat sprat* (Agger), sprætte op, mest bruges dog sprække, uo. (s. d.); jfr. Aasen spretta 5, spanke, gå stift; isl. spretta, kaste el. rive løs; sv. spritta.

sprættebasse, no. *spretbasi i* best. *-basi* (Vens.), spradebasse.

sprød, to. *sprø* (Vejr., Vens.); *sprøð* el. *sprør* flt. *sprøð* el. *sprør* (Agger), skør, som går let istykker; *sprøð sil* flt. (Slet h.), røgede sild; jfr. htsk spröde.

sprøde, no. *sprøð æn* (D., vestj., Lild s., Hell. h.); *sprø̀ æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *sprøi et* (Søvind s.). — 1) *æ sprøðər* flt. (Thy, Mors), en flad dobbeltskinne, hvis stykker er forbundne på en ejendommelig måde, og som bruges på væverstolen til at stramme det vævede töj mellem slagbord og brystbom (Vens, alm.); jfr. Aasen sprote, isl. sproti, spændtræ i væv. — 2) *æ sprøð* (Holmsl. kl.); *æ sprøð* (Agger), træstangen befæstet tværs over storsejlet på båden og som strammer det; forskellig fra giksejl, der intet sprøde har; — jærnstangen, der holder bagsmækken på vognen i stilling (vestj.); *låŋsprøð, kårtsprøð, baqsprøð* (D.), forskellige kortere og længere bjælker i vejrmøllens krojeværk. — 3) *sprøð æn* best. *-ən* (Lild s.), bovspryd. — 4) måleredskab, hvormed mølleren kan undersøge, om rinen (s. d.) ligger plant i stenen. — 5) „sprø" el. „sprød" kvas (Mds h.), Mb. under trods; jfr. Aasen sprit, sv. spröt, mnt. sprêt, Sch. Lübb.; se sprod, -spryd; *bugspryd.

sprødehilde, no. *sprøðhel æn -ər* (Holmsl. kl.), den tovring, hvori sprødet er fastgjort til masten.

sprødesejl, no. *sprøðsæjl æn* (Holmsland kl.), sejl med sprøde (s. d.); deraf: *sprøðsæjlər æn -ər,* havbåd med sprøde i sejlet; alle *hawskivər* og *hawbøð* er sprødesejlere; jfr. Aasen spritsegl.

sprøg, to. *sprøq* flt. *sprøq* (Vens.), sprød; jfr. sprøller, sprøgl.

sprøget, to. i forb. *æn sprøqə sel* (Vens.), en røget sild, som er løs i kødet.

sprøgl, to. *sprøql* flt. *sprøql* (D., Malt, Andst, Agersk.); *sprøkəl* (Bradr.); *sprøl -l* (Søv. s.). — 1) skør, let brækkelig, om tørv, brød o. lign., jfr. sprøller; om melede kartofler (Søvind s.). — 2) fig.: hidsig, kort for hovedet (Sønderj.), Mb. efter Outz.; jfr. mnt. sprock eller sprockel, no.; „dürres, leicht zerbrechliches reisig", Sch. Lübb., plt. sprük el. sprok, Schütze.

sprøgle, uo. *sprøql -ər sprøqəl* (D.), smulre; *de sprøqlər i æ hin̈ər.*

sprøi, no. se sprøde; **spröjse**, **spröjte**, no. se sprosse.

spröjt, no. *sprȯjt de* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.

1. spröjte, no. *spröjt æn -ər* (D., vestj.); *spröjt æn -ə* (Søvind s.; Agger); best. *sprȯjtən* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; jfr. plt. sprütt, no., Schütze; se sprutbøsse; brand-, kage-.

2. spröjte, uo.
spröjt -ər -ət (D.);
spröjt -ər spröjt spröjt (Agger);
sprȯjt -ər -ə -ə (Vens.);
= rgsm.; jfr. Aasen, sprøyta; se sprude; over-.

spröjtefuld, to. *spröjtful* (D., vestj.); *sprȯjtiful* (Vens.), overmåde beruset.

spröjtegal, to. *spröjtə-* el. *spröjtəndəs gal* (Agger), overmåde vred; *hąj æ rèn sprȯjtigal;* men også: *wi blòw rèn sprȯjtigal te å lic* (Vens.), ɔ: lo ustandselig.

spröjteslange, no. *spröjtslaŋ æn -ə* (Søvind s.); = rgsm.

spröjtespand, no. *spröjtspan̈ æn* (Agger), læderspand, som bruges til at hente vand til brandspröjten; fig.: *spröjtspan̈* flt., store, klodsede stövler; se brandspand.

sprøkke, no. *sprøək æn sprøkər* (Agersk.); *sprøk de* (Bradr.); *[språk]* (Angel). — **1**) gamle grene, som bruges til brændsel; klejnt, dårligt tømmer (vestslesv.), Mb. anfører efter Outzen „smid din sprökker, hvor do har din nökker", se snold, stykke. — **2**) skældsord til et barn, som gör sig vigtig; *se te de sprøk!* (Agersk.); jfr. Aasen, spræk, spåner, isl. sprek, frønnet træ; plt. sprük el. sprok, Schütze IV. 178.

sprøl, to. se sprøgl.

1. sprøller, to. *sprølər* flt. *sprølər* (Vens., Thy); *sprølərə* (Mors, Sall.); *sprylər* (Andst), løs, sprød, som let går istykker, om gammel ost, dårlig bagt brød (Vens.); jfr. sprøgl.

2. sprøller, no. *sprølər* (Agger, Vens.), smul, smuler; *wå katö·flər æ så guwə, te di kåqər i jænə sprølər*, ɔ: de koger i stumper og stykker.

sprølre, uo. *sprølər -ər -əð* (Thy); ft. tf. *-t* (Agger); nf. nt. ft. *sprølər* tf. *sprølər* (Vens.), smulre, som f. eks. mursten i frost; *do mo ek sej sån o sprølər di brø* (Agger).

sprølrevorn, to. *sprøləwòrn* itk. *-t* (Vens.), som let smulrer.

sprøng, no. se spring; **sprør**, to. se sprød.

språ, uo. åbne sig, sprække om æg, der ruges, ligeså om blomster og knopper på træer (Slet h.), Mb.; jfr. 2. sprække.

språde, no. uo. se sprade; **språg**, no. uo. se sprag, sprage; **språggeret**, to. se sprageret; **språje**, to. se spradet; **språr**, no. se sprod.

språt, tf. se **2.** sprække.

språtet, to. *språtə* (Andst), = *språtwon*, pralende, stortalende.

spu, uo. se spå; **spuel**, no. se spole; **spuer**, no. se spor.

spule, uo. *spuwl -ər -t -t* (Agger); = rgsm.; *di wa wej ər o spuwl æ dæk;* jfr. htsk spülen, holl. spoelen; spølkumme.

spult, no. uo. se spalt, spalte; **spun**, no. se spuns.

-spunden, tf. se spinde; henne-, hjemme-.

spuns, no. *spuń et* (Søv. s., Andst); *spǫjs* el. *spǫj è* best. *spońc*, el. *spųjs* best. *-t* flt. *spǫjs* el. *spǫj* el. *spųjsər* (Vens.); *spons æn spons* (Agger); *spuns et spuńs* (Agersk.); *spuəń et* (Bradr.); proppen i spundshullet på tønden (s. d.), el. spundshullet; *„så fèk Knark-Las fat i hål å ham ijèməl spųjst"*, Grb. 83.56, Krist. Molboh. 132. 135. 143. 149. 150, Segerst. 160, Ndl. Vlk. XIV. 38, Köhl. Kl. Schr. I. 410; jfr. htsk spund.

spunse, uo. *spuńs -ər -ət* (D.), sætte spunds i tønde; også: *spuńs æn støk i* (vestj.), fælde et stykke ind på klæder el. træsager.

spunsel, no. *sponsəl et* (Himmerl.), = spunds; så går han hen og tager spundselen af, Kr. VIII. 125, ɔ: proppen i spundshullet.

spunsgab, no. *[spuńgaf et]* (Ang.), = spunshul.

spunshul, no. *spuńhwòl æn* (vestj.); *sponshuwəl æn* (Agger); *spųjshwòl è* best. *-hwòl* (Vens.); = rgsm.

-spurgt, tf. se op-.

spurre, uo. da han havde skudt, spurrede det ud fra hinanden i ene gnister, Kr. III. 79, ɔ: spröjtede, fo'r.

spurv, no. *sparə* el. *sparə* el. *spari æn* flt. *sparər* (Vens.); *spari æn* flt. *spariər* (Thy, Agger, Lild s., Sall.); glds Mors, nu: *spur -ər; sparə æn sparə* (D., vestj., Sall., Hell., Havbro, Søvind s.); *sparə æn -r* (Vejr.); *spurə æn spurə* (Holmsl. kl.); *sparə et -r* el. *sparə* = flt. (Agersk.). — **1**) = rgsm.; en fugl, fringilla domestica; *æ spari pipər* (Agger), spurven kvidrer; *„håp, mi sparə!" så hun lam Mæt* (Andst), tlmde, når en gör en rask bevægelse; *æn ka skyð sparər mą əm* (vestj.), kan siges om grød (I. 502.2 a), der ikke er kogt nok; *han hår nåk sparə ońər æ hat* (vestj.), siges om den, som ikke hilser, når han bliver hilst; *de ær eț mijər eń æn sparə ka ta i si neb* (vestj.), om meget lidt; sidder en spurv og kiger ind igennem vinduet, vil der næste dag ske forandring i huset (Sir); varsel af sp- juleaften, FbJ. II. 99 (Norge); dødsfald, Kr. Alm.[2] III. 172.35, jfr. Hazel. VI. 27; el. der kommer fremmede, Kr. Alm.[2] III. 142.81 (Thy); el. der kommer regn el. vinter, Kr. Alm.[2] III. 149.87, Sgr. VII. 65.352-53, jfr. Cavall. Wärend I. 324; tager spurvene afredt hår og bygger rede af, får man hovedpine, Sgr. V. 38.309-11, (Kr. IX. 9.72); om herren på korset sagde spurven: „spark ham" el. „spar ham!", Kr. VIII. 374.670-71, VI.

234.321, Sagn II. 267.81, Sgr. I. 108.431. 33; ellers siger spurvene til hverandre: „tyv, tyv!", Kr. IX. 81. 27, Dyrefabl. 203. 491; jfr. Ndl. Volksk. I. 83. 18, II. 68, Ons Volksl. I. 97. 8, Urquell VI. 216, II.2. 188, jfr. P. Volksk. V. 42, Harl. Wilkins. 142; spurven er med på rejsen til Rom, Gr. Gl. d. M. I. 223; den giver tiende, Kristensen Sagn II. 263. 51; i fuglevisen: „spurren skulde være skænkere", Kr. SkV. s. 79. 7, Sgr. VI. 227 10; drikker sig fuld, fanges af kat, Amins. VII. 102, P. Volksk. II. 151. 7; ævent. om sp-, Gr. KM. nr. 157; brud bliver sp- bryllupsnat, Arnas. II. 425, Maurer Isl. S. 285; ridder og kongesön vælger mell. sp- og høg, Gering II. 154; sp- bringer tidender, Munch Snorre 13. 21; i en stedremse: „de Sporring [Sorring?] (Dallerup s., Gjern h.) sparre", Kr. IX. 127. 328; afvisende til den nysgerrige, der spörger: „hvorhen?" — „a vil til Romsø og skyde sparre, vil du med at samle op?"; „Sparre-Mads", øgenavn, Krist. Sagn VI. 353. 00; besv. for at holde sp- borte fra korn, Veckenst. Volksk. II. 243. 6. — **2)** *sparə æn* best. *-n*; *„hons war ə?"* — *„ən grǫ sparə"* (Vens.); *sparə* el. *spari* (Hanh.); *sparə* el. *sparəhwi's* (Andst h.); vulva (alm.); jfr. *sparəkluk i* (Vens.), forklæde; se fugl, höne, spink; ballihvæse; jfr. Aasen sporv hak., isl. spörr, sv. sparf, eng. sparrow; se blå-, bone-, grå-, gul-, gård-, kilde-, knop-.

spurvegilde, no. i flere kommuner på Als hersker den vedtægt, at hver gårdejer skal nedlægge 60 spurve; hovederne af „gråsserne", spurvene, törres og opbevares, til der bydes til „gråssegilde", hver gårdejer møder op med sine, det manglende antal betales, hvorfor udredes musik og beværtning (Kolding Avis nr. 58, 1900, efter Flb. Av.).

spurvekok, no. se hedde I. 575. 36 b.

spurverede, no. *sparirę æn -ər* (Agger); = rgsm.

spurvespink, no. *sparspeŋk et* (Fjolde), = ladespink.

spurveting, no. forsamling af spurve; *æ gråsparə sætər sæ ætər æ ræn i æ træ å hålər sparəteŋ* (N. Slesv.).

sput, no. uo. se spyt, spytte; **spvol**, no. se spole; **spvor**, no. uo. se spor, spore.

1. spy, uo.
spij -ər spij spij (D., vestj., Malt, Agerskov); fl. tf. *spijəð* (Lild s.); tf. *spijəð* (Thy, Agger);
spi -ə -ə (Sundev.);
spi -ər spi spi (Valsb.; Ang.); tf. *spiət* (Bradr.). —
1) = rgsm.; *han bləw skit å skul te å spij* (Lild s.); *ska do spij, så glæm et o gåv!* (vestj.); se brække 2. — **2)** *spij ur* (Agersk.), intr., vælde frem; jfr. Aasen spya, isl. spýja; mnt. spien, Sch. Lübb., htsk speien, lat. spuere.

2. spy, no. *spij de* (Lild s.; Agersk.); *spie* el. *spij* best. *-ə* (Vens.). — **1)** = rgsm.; hvad der er kastet op; *dær lǫ så məj spij uðən te hans sæŋ* (Lild s.). — **2)** spyflueyngel på madvarer; se flue-, frø-.

spy-ben, no. *spijbiən è* (Vens.), tyndbenet person.

spyd, no. *spyjð æn spyjð* (Agger); *spy et* (Søvind); *spy è* best. *spyə* flt. *spy* (Vens.); = rgsm.; de gl. smede bruger *æn spyð (spyr)* til at stikke hul i tyrens snude, inden ringen sættes i (D.); jfr. Aasen, isl. spjót itk., se spir; hval-, hår-, sølv-.

spydig, to. *spyjðiq* (Agger); *spyjdi* (Vens.); = rgsm.; låneord, no. *spyjðiqhið* (Agger).

spy-ende, no. *[spiæñ æn]* (Angel), fugtig ende af agerland, se pisender.

spyflue, no. *spie-* el. *spijflyw æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *spijflòw æn -ər* (Mors); *spijflyw æn -ər* (Agger); *spiflòw æn -ər* (Vejr., vestj., D., Agerskov); = rgsm.; musca vomitoria; sp- på næsen er i ævent. mærke på den rette, Krist. VII. 268; djævelen i sp-s ham, Kr. Sagn VI. 205. 91.

spyhul, no. *spihwòl æn -hwòlər* (D.), hullerne nederst i pumpetræet, hvorigennem vandet suges ind.

spy-is, no. *spiis de* (Agersk.), is, hvoraf der stadig vælder vand op, som fryser.

spy-land, no. *spilañ de* (Ang.), jord med væld i.

spynd, to. *spyñ* (Vind s.), tynd i livet, om heste og kør; *de ær æn spyñ huñ*.

spyr, no. se spir, spyd.

spysk, to. *æn spysk kål* (Røgen), spodsk; *æn spysk tur o tæj* (D.), hård, streng tur; tvær, hård om msker og ting; *de æ kåle ida', hon swerpər i*

njæsən! — ja hon æ spysk! om svidende kulde (Vens.); „spyds“, Kr. Æv. III. 64; jfr. skask, skral.

spyt, no. *spøt de* (D., vestj.); *sput è* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.; *fåstin spøt* (Agger), er brugeligt til mange ting; se fandens-, fugle-, gjøge-, hekse-, kukkemands-, kukkuks-, snoge-, trolde-, tudse-.

spytslikker, uo. *spøtslekər æn* (Agger); *sputslekər i* best. *-i* (Vens.); = rgsm.; jfr. snotslikker.

spytte, uo.
spøt -ər spøt spøt (D., Andst);
spòt -ə spòt spòt (Søvind s.);
spøət spøtər spøt spøt (Ang.); ft. *spøət* (Bradr.);
sput -ər sput sput (Vens);
= rgsm.; *do spøtə som nòwə matrọ·s* (Århus); *han spøtər så fjèt, som han ga træj mark i skat* (vestj., alm.); el. *som han skatət a tåw katå·flər å æn mårət* (gulerod), Sgr. III. 106. 451; om en, der spytter langt, kan siges: *sån skęð æ stårk sist han wa i Nårə* (Hannæs); *hạj sputər så brèt, hạj hòr nåk sålc hans stụ* (Vens.); *dæ wa så manə fålk, te ən ku knap spøt fo fålk; dæñ dær spøtər i æ kọl, komər såmti tej ər o søb̥ əm sijəl; do war ek bæj wær eñ æ sku spòt dæ i di ọbən own* (Agger), den sidste tlm. udtryk for stærk foragt; *han spøt æn tæñ* el. *spøt löwər o loŋər åp* (Andst), om den der i slagsmål kommer til skade; *a ka spøt èn klat å sæt mè pǫ̊* (Søvind s.), siger den, som mangler en stol; *„do ka spøt ən klat å sæt dæ å, så serər do il å æ bar gọl* (N. Slesv.); el. *så serə do po dèt èjənt* (Elsted); *spøt i æ bøs* (vestj.), lide tab; *spøt i æ glas* (vestj.), siges om en, der ikke drikker ud; *nær ən føst for æ huwə iñ ad æ dar, ka ən spøt öwər æ hijəl ståw* (vestj.), *„hon æ da så glowi* (gloende) *som swòl, så ilgnistərn sputə frå hær“*, Grb. 135. 6; *de spøtin* (Agger), spytten; *ær ət di æjən ur? tör do spøt i æ værk?* (vestj., alm.), drengevittighed; må jeg spytte hvor jeg vil uden på dig? Sgr. VI. 237. 857, ordspil mellem „udenpå“ og „uden på“, ɔ: kun ikke på dig; „han kan spytte til det tredie knaphul, ligesom de Mårups mænd om foråret“, Kr. IX. 110. 179 (Nødager s., S. Herred, Djursland), de er sagtens overmåde tykke og velnærede; urenlige personer lå i sengene og spyttede på væggen, Kr. Almuel. III. 44. 127; — ved arbejde, især strengt, siges alm.: *læ wòs så spøt i hæñərən å ta bèjə ve!* (Søvind s.); *læ wås så spøt i æ hiñər o tæj bæjər ve!* (vestj.); fig. om vejret: *„a tråwr, de klarər åp!“ — „næj, de spøtər i æ hiñər o tæjər bæjər ve* (vestj.), om regn; jfr. Kr. VI. 272. 181, Amer. Folkl. III. 58. 161. 240; Molboen som bærer hele rækken, spytter i hænderne, så alle falder, se Fausb. Molboh. 56 a; jfr. Köhl. Kl. S. I. 112, Trad. pop. II. 276, XI. 636, XVIII. 547; — folk, så overmodige, at de spytter i kop i stedet for på gulv, Krist. SkS. 169. 47; bonden kan godt sp- på gulvet, behøver ingen bakke, Kr. Alm.[2] VI. 29. 96; smedens (s. d.) dreng spytter på det varme jærn, inden han prøver at røre ved det og er derved klogere end præsten, J. K. 287, Sgr. VII. 177. 782, jfr. Cloust. Noodles 119; kommer en til at spytte på sig selv, har anden mand belöjet ham, Kr. IV. 380. 376; spytter man på sig selv, får man ærgrelse, Amins. VIII. 111; ønske inden sp-klat fra bro falder i vand opfyldes, Kr. Alm.[2] III. 128. 68; — at sp- på en betragtes som et udtryk for hån og foragt mod vedkommende; enhver har lov at spytte på forført kvinde, JK. 89. 162; på den indmurede dronning, JK. Ævent. I. 67, jfr. Gonzenb. I. 21, Rivista I. 758; de ufødte börn spytter den kvinde, som ej vilde føde dem, i ansigtet, Sgr. IV. 5, Gr. Gl. d. M. III. 20 flg., Ævent. II. 203, jfr. Wigstr. I. 193; folk spytter på den, som bærer den spanske kappe; hovbønderne skal sp- på den, som rider træhesten, Kr. Almuel. II. 72. 182. 195; på Dyvekes billede, Thiele I. 281; på gravsten, Dania III. 38. 3 (Roskilde); genfærd tvinges til at sp- på hinanden, Arnas. I. 367; spøgelse overspytter præst, som må frelse sig i ovn, Krist. IV. 153. 218. Sagn II. 314. 263, jfr. Asbj. III. 31; — spytter man på kakkelovn, gloende jærn, i ild (se II. 10. 24 a) får man blegner på tungen, se Krist. IX. 49. 534, Sgr. VIII. 120. 526, Folkev. XI. 455. 277, jfr. Busch Volksgl. 153; „det gör kun Jøder“, Am. Folkl. VII. 127 (Rio Gr.); heller ikke må man sp- i vand (s. d.); ikke mod månen, så får man blegner, Busch Volksgl. 271; el. mister sine tænder, Krauss Volksgl. 14;

ikke mod himlen, Am. Folkl. II. 77; el. på et mske, Folkev. XI. 455; — sp- bringer lykke: fiskeren spytter på madingen på krogen, inden han kaster den ud (Ribe egn, vist alm.); jfr. Liebr. Volksk. 331. 163 (Norge), Folkev. XI. 455. 275, Amins. VIII. 104, Amer. Folkl. III. 57 (Engl., Japan), XII. 271. 37, Folkl. Journ. IV. 12, VII. 44 (Skotl.), Trad. pop. V. 755 (Arab. fiskere); handelsmanden spytter på de først modtagne penge, J. K. 396. 1283, Kr. IV. 387. 451, Alm.[2] III. 128. 71-73, jfr. Urquell III. 232, VI. 158. 8, Folkl. Rec. I. 184 (Yorksh.), IV. 108 (Irl.), Folkl. XIII. 430, Mélus. VIII. 133, jfr. „spit in both hands for good bargain", Suffolk Folkl. 127, Folkl. IV. 361. 23 (Irl.); når man spytter på penge og klemmer dem godt, så kan man komme dem i anden mands pung, de kommer snart tilbage, Kr. IX. 77. 819, jfr. Wuttke nr. 633. 718, Aubrey, Remains 80. 231, Harl. Wilkins. Lancash. Folkl. s. 70, Folkl. Journ. V. 218, Yorksh. Folkl. 219, Tr. pop. III. 96, se handsel; spytte efter elev, som skal til eksamen, Krist. Alm.[2] III. 128. 69; — som værgemål mod alt ondt, spyttes, inden man sætter sig i stol, lægger sig på mark, i seng; sætter sig at forrette sin nødtörft, lader sit vand, skærer sine negle; inden man tager fremmed hat på, ifører sig töj vrangt; når man drikker af bæk, kilde; i badevand; når man går op af bad, går over rindende vand, slår urent vand ud; i kreaturers drikke; i blod efter åreladning; når tand kastes i ild; på hår, der brændes; når man kryber under led el. fældet træ; når man drejer sig på gulv, hvor stol er stillet på hoved eller drejes; i væltet skammel, för den rejses; når hest ryster sig, og hvor den har væltet sig; under hov på hest s. skoes, som man tager seletöjet af, inden den sendes i skov om foråret; på hvad man finder, på nye sejl, på dörtræ, hvor kniv er strøget, i grav, som nylig er gravet, på kniv, för man skærer, på gulvskarn, inden man går over; når man har fejet stengulv, når man passerer korsvej, stente, som troldfolk er gået over; gennem ren skjorte el. nyt klædemon; på brugt halmvisk af træsko; kommer heks med barselmad, spyttes første skefuld ud; se Krist. Sagn VII. 224. 20 flg., Storaker, Hest 11. 15, Folkev. XI. 394. 213-17, jfr. Liebr. Volksk. 331. 163, Aldén 109, Hofb. Nerike 220, Cav. Wär. I. 262 flg., Amins. VI. 105, VIII. 128, Gasl. 51, Skytts h. 158, Sm. Medd. II. 49, Jonss. Möre 15; spytte afværger trolddom og sætter et skel, som onde magter ikke kan overskride; „twi sætter a mæld dæwlen å mæ", Kr. Sagn II. 323. 300, jfr. Pont. Everr. 66, Sundt Renlighedsstel 219 anm.; spytte hver gang djævel nævnes i kirke, Yorksh. Folkl. 221; man sp- til alle verdenshjörner, når man lugter surt smör, da viger ond fylgje, Arnas. I. 358; rundt om barn for at holde vætter borte, Folkl. IV. 358, VII. 163 (Irl.); Taterkvinde spytter mod hus, for ej at blive forfulgt, Skou, Fantesti 65; man bör spytte, når man går af sin seng for at undgå smitte, Thiele Ovtr. nr. 187; inden man sætter sig i græsset, på det sted, man agter at sætte sig, Thiele nr. 478, jfr. Cavall. Wärend I. 267; på stedet hvor man har skåret el. plukket græs, ellers malker køerne blod, Sgr. X. 28. 69, jfr. J. K. 163. 13; inden man går over et sted, hvor en hest har trillet sig, Thiele nr. 481, jfr. Wigstr. II. 160, Skytts h. s. 158, Nyland IV. 70; inden frugtsommelig kvinde går over et dörtrin, hvorpå der er slebet, Kr. IX. 72. 764, Sgr. III. 80. 10, IV. 67. 133. 69. 162, VII. 35. 51, Thiele Overtro nr. 362; når hun går gennem nedfaldet gærde, Amins. IV. 83; inden hun går i båd, Thiele Overtro nr. 376; inden hun kører over et töjr, Thiele Overtro nr. 378; man skal spytte i huller, hvor en person har drejet sig rundt på hælen, Thiele Overtro nr. 480, Sgr. IV. 135. 373, VIII. 140. 600, jfr. Sundbl. s. 182; i sædet, når man har ulykke ved kortspil, Kr. VI. 293. 399, jfr. Mélus. I. 457 (Frankr.); på korsvej for at hindre hekse i at göre fortræd, Sgr. X. 11. 8, jfr. Skytts h. s. 158; på stedet, hvor gulvskarn er sammenfejet, Kr. IX. 71. 761, Sgr. X. 29. 76; i vand, inden man vasker sig, når anden mand først har vasket sig i det samme, Kr. IV. 381. 384, Sgr. VIII. 89. 258, J. K. 87. 153, jfr. Bartsch II. 314. 32, Amer. Folkl. V. 111 (Negere, Baltimore); på bøgeaske fra vask, der udkastes torsdag, Wigstr. II. 185; på bortkastede halmviske, deres fletning kunde ellers hindre dyr i at føde, J. Saml. IV. 242, ellers kaster ko kalv,

Kr. IX. 16. 140, Sagn VI. 143. 374; ellers tager fanden dem og går med, Kr. IX. 74. 785, Sgr. X. 29. 73; på studepude, når den falder med svedside op, inden man vender den, Kr. Sagn II. 236. 28; på hvert bræk af en kæp, når den er brækket el. skåret over, ellers voldes fortræd, Kr. IV. 399. 571, Thiele Overtro nr. 329; mod nøkken i nyfødt barns badevand, för det kastes ud, Wigstr. I. 229, FS. 388. 11; ligeså, når man går i mørke over vand, Gr. Myth.[2] 563 (svensk); tiende, 3 gange, på barn med udslæt, Wigstr. II. 159; på gulv, mens kniv lægges på bule i pande, Folkev. VIII. 449; mod feber, Kr. Sagn IV. 598. 60; når vinden tuder i skorsten, Wigstr. FS. 367. 71; sp- 3 gange genn. vielsesring mod „stolsteg", Sundbl.[2] 291; genn. ring dannet af fingre, Amins. IV. 101 ned.; sp- genn. åbning mellem fingre mod „marekys", Amins. IV. 92; jfr. genn. hovedlag, mile på hest, Sundbl.[2] 148. 304, Cav. Wär. II. XV; modsols 3 gange gennem bidsel, Amins. VI. 122. 123; sp- under venstre arm mod besv., Amins. I. 114, f. 1; over venstre skulder, Leland Etrusc. 322; i mund på dyr mod besv., Amins. I. 110. 4; i hestens mund og egen hånd m. besv., Cav. Wär. I. 211; i hestens øre med: „God bless you!", Curtin F. T. 86; i foder, för ko får det, Aldén 144, Jahn, Zauber 16; på kalv mod Finlaps trolddom, Aldén 103; over koens ryg første gang den malkes, Sgr. VII. 45. 154, jfr. JK. 209. 172; over hest, når man kommer til at stige af den til fejl side, at den ej skal blive ridestædig, JK. 190. 76; 3 gange på bidslet mod genfærd, Cavall. Wärend I. 465; ind i stien til grisen for at hindre forhekselse (Djursl.), J. Saml.[2] III. 145, jfr. Strackerj. I. 366. 245; sp- i lime for dör, så kan heks ej komme ind, Folkev. XI. 451 øv.; på kost, som kastes efter jæger, Kr. Janss. Ev. 61 anm.; på kost, hvid hest, mod første hvide sommerfugl mod ulykke, Urquell III. 145. 146 (Magyar); — man skal spytte på sine fingre el. på den fundne genstand, inden man tager den op, Kr. VI. 292. 384, Sgr. IV. 16. 36. 90. 36. 91. 36, V. 109. 36, X. 29. 70. 71. 72. 75, J. K. 200. 129. 395. 1282, jfr. Wigstr. I. 124, Skytts h. s. 158, Jonsson s. 24; når man finder kattesten (s. d.) for ikke at få „kattebylder", Thiele Overtro nr. 506, Sgr. VIII. 128. 584; man skal spytte gennem linned, der har hængt ude om natten, Thiele Overtro nr. 477; mell. skjorte og krop, Cav. Wär. I. 404; gennem nyt töj, inden man tager det på, Thiele Overtro nr. 204, J. K. 410. 1363, Kr. IX. 51. 560. 61, Sagn VI. 142, jfr. Am. Folkl. XI. 9; gennem hver øgpude, når man spænder hestene fra, J. Saml.[2] I. 56; — ad hekse for at undgå følgerne af et ondt møde, Thiele nr. 730, Kr. Anholt s. 59. 84, jfr. Asbj. III. 242, Cavall. Wärend I. 378, Wigstr. I. 163, Jonsson 23, Wuttke s. 270. 422; når en hare løber over ens vej, J. Saml.[2] I. 54, el. kat (Upps.); mod Asgårdsreien, der farer forbi, Faye 64, jfr. Gr. Myth.[2] 898; mod genfærd, Cav. Wär. I. 466 øv.; mod hvirvelvinden (s. d.), Kr. IV. 365. 203, jfr. Skytts h. s. 158, Cav. Wär. II. 17 ned., Wigstr. I. 189. 202, Busch Volksgl. s. 249; ad ko som bander (se kobande), Sgr. IV. 56. 66, VII. 44. 142; i hestehalen, når den løses, Sgr. VII. 67. 378, Kr. Sagn VII. 299. 7. 8; i hestefod, når den er skoet, Kr. Sagn VII. 299. 06; ad tjörnen på pestgraven, Sgr. X. 107. 281; i gabet på spøgelser, Kr. III. 181, jfr. Maurer, Isl. S. s. 134; — man spytter for at afværge den onde magt i ros og ondt öje, se 2. rose; jfr. Grimm Myth.[2] 1056, Strackerj. I. 43. 37, Z. f. M. II. 47 (Steirmark), Busch Volksgl. 288. 309, Harl. & Wilk. 69, Pitré Usi IV. 243, Arch. V. 21, Folkl. Rec. V. 50 (Rumæn.), Krauss Volksglaube 42, Garnett II. 475, Folkl. VII. 148 (nygr.), Urquell IV. 211. 179. 274. 6 (11. 14). V. 20 (Jød. Galiz.), Folkl. Journ. I. 373 (Indien), slgn Heppe-Sold. I. 70; — ved besværgelser mod sygdom spytter man, undertiden til alle fire verdenshjörner, og spytter soten ud, Thiele Overtro nr. 486, J. K. 380. 1199, Sgr. XI. 32. 54; i et æg, JK. 200. 133, jfr. Strackerj. I. 79. 100. 364. 240, Folkl. Journ. V. 199. 200, Black s. 35 (Cornwall), Urquell II. 44 (Bukovina), Grimm Myth.[2] 1134, Mélus. V. 225, Weinh. Volksk. III. 139 (Gemara); under forvreden fod efter at have drejet den i en skæppe, Kr. IX. 13. 111; for at kunne sælge et kreatur spytter man det fastende mellem ørerne i fandens navn, Kr. VI. 368. 145; — i spyt, især fastende, er lægedom, det helbreder ringorme, Kr. Sagn

IV. 601.92, Sgr. VIII. 139.593, J.K. 378.1193, Thiele Overtro nr. 472, jfr. Cavall. Wärend I. 384. 405, Amins. IV. 99. 102, Strackerj. I. 83.108, Gr. Myth.[2] 1125, Urquell III. 211, Mélus. III. 278 (Frankrig), Folkl. Journ. VII. 62, Folkl. Record II. 36 (Madagaskar), Black s. 184, Amer. Folkl. II. 267, III. 219, IV. 153, Leland Etr. 280. 297, Rivista I. 727, jfr. Amins. IV. 94 sp- af söndagsbarn; det skal være fra en, som har kendt vedkommendes oldefader el. -moder, el. som har besøgt Messinastrædet, Rivista I. 222. 291 (Sicil.); på afhugget hoved helbreder, Kr. Æv. III. 233; helbreder mands ben, Am. Folkl. II. 267 (Indian.); bringer lægedom, Folkl. VI. 205 (Gloucestsh.); bøfler helbreder deres sår med spyt, Amer. Folkl. III. 219; — i ævent., på flugt spytter pige, så opstår en stor sø, Gr. Æv. I. 43; tre spytteklatter svarer for hende under hendes flugt, Sgr. IX. 146; el. hun spytter på brændestykker, som svarer, Gr. Æv. II. 88, Registr. nr. 27. 1; jfr. Wigstr. Sagor 75, Cav. Stephens 246, Henriks. 52, Mhoff 399, Gonzenb. I. 89, II. 213, Campbell HT. I. 56, Magyar T. XXXIII. 321, Ralston T. 142, Folkl. Journ. II. 14 (polsk), Leger Cont. Sl. 86, Perseus II. 60, jfr. Köhl. i Or. u. Occ. II. 106. 111, Köhl. Kl. Schr. I. 165; i varr. er det brænde, træklods, told, syl, synål, syring, dukker: blodsdråber, kokasse; kniv, træsko, møbler, kødstykke; æble, spand vand; papegöje; se Gr. Æv. I. 58, Eftersl. 25, Arnas. II. 408. 413. 465, Daae Bygdes. I. 41 ned., Hauken. IV. 574. Kr. Janss. Ev. 23, Asbj. I. 233, Cav. Steph. 236, Djurkl. Ner. 75, Gr. KM. nr. 56, Yeats F. T. 167, Folkl. Journ. I. 322 (Irl.), Amer Folkl. VI. 57, X. 41, Ndl. Volksk. I. 129. 136, Monnier 129. 266, Cloust. I. 440, jfr. grød I. 502.48a; — i ævent. spytter en pige dukater og guldringe, en anden tudser (s. d.), Kr. V. 112. 114. 119. 121, se græde I. 498.13, jfr. Folkl. Journ. IV. 24 (Mongol.); — kone, som spinder (III. 492.26) for underjordiske må ej kristne tråden med sit spyt; jfr. Møller, Bornh. 22, hvor trold ej vil modtage mel, dreng har fjertet på; tråd, vædet af spyt, brænder ikke i genfærds hånd, Kr. Sagn V. 397.92; drenge fordriver underjordiske ved at sp- på deres höj, Kr. Sagn I. 421.57; fisk, som mand sp-r i halsen, kan vætterne ikke fratage ham, Asbj. III. 326 øv.; — der findes på Island forestillinger om spyt som skabende, af Jesu spyt og St. Peders skabes stenbiderens han og hun, af djævelens en medusa, Arnas. II. 3, Maurer, Isl. S. s. 190; jfr. Kvasers skabelse af Asers og Vaners spyt, se Bragarœður k. 57, Gr. Myth.[2] 855, N. M. Petersen, Myth. s. 209 (Indien); søorm af Syöjätärs spyt, Folkl. Journ. V. 163 anm. (Finland), Folklore I. 37. 41. 331, jfr. Kalev. XV. 595, XXVI. 693, Folkl. Journ. IV. 21 (Mongol.); slange dannes af solgudens sp-, Urquell [2] II. 67 (Ægypt.); svulst, hvoraf barn, dannes ved sp-, Gerv. 71 anm. (Haiti, Indien), jfr. Kr. Æv. III. 90 svulst ved ormeslag; frugts. ved sp-, Liebr. Volksk. 79 (Mexico), Urquell IV. 3 (Indian.); Odins sp- tjener til gær, Half's S. kap. 1; hornagtige udvækster på hestens ben er fremkomne ved djævlens spyt, Storaker Hest 1, jfr. Kr. IV. 338.34; en stor sten, Nicol. Nordl. I. 50, jfr. Folkl. Journ. VII. 68 (Mordviner); om tilsvarende forestillinger skulde findes i jysk eller dansk folketro er mig usikkert; alm. om overtro, der knytter sig til spyt, se Wuttke nr. 251, Strackerjan II. 115.416, Folkl. Record IV. 102 (Irland), I. 226.18; Amer. Folkl. III. 8, saliva superstitions; s. 51 saliva charms; Folkl. Congr. 249, Pers. II. 258 (forsøgt tydning), Mélus. VIII. 132, Folkl. VII. 207 (Indien); antike henvisn., se Maury Magie 450, Laisnel I. 304. 334, Monnier 150. 157, især mod fascinium; endnu henvises til: Crachat & salive dans les superstitions par P. Sébillot; Recherches ethnogr. sur le salive et le crachat, par M. de Meusignac, Bourdeaux 1892, se Ndl. Volksk. VII. 76; — når man melder sig ud af leg, spytter man, se Sgr. VIII. 208.107, jfr. ptöj; — man må ikke sp- i de små fugleungers gab, når man finder en rede, Kr. VI. 257.45; man skal spytte på en fugleunge, man har haft i hænder, at de andre ej skal hade den, Krist. IV. 351.51; fanden spytter blod i nakken på den, som flöjter om aftenen (Djursl.); — Levi spyttede på Jesus, hans efterkommere kan ikke spytte længere end i deres skæg, Arnas. II. 50; Jøde, som spytter ad hostien, straffes ligedan, Z. f. M. III. 67 (Frankr.); præsten spytter over ageren, der groede aldrig mere græs, Kr. III. 207.291, VIII. 257; når

fandens oldemoder (se I. 268. 15) har lærred på bleg, og man spytter, ødes hendes bleg, Sgr. VIII. 216. 852; heksene spytter i græsset for at skade kreaturerne, Sgr. IV. 46. 29, jfr. Hartl. Fairy T. s. 177, Folkl. Journ. V. 92 (Cornwall); — sp- volder sygdom, Kr. Sagn VII. 244. 26; — Alf sp-r synsk i öjet (s. d.), som bliver blindt, se Faye 33, jfr. Arnas. I. 15. 16. 17. 19. 335, Hartl. Science 62. 65; på dreng, som ej mere kan finde vej til Alfeland, Liebrecht Gervasius 122; Alfen „dreypti úr munni“ på den fødende kvinde, så forsvandt smærten, Arnas. I. 68. 70; troldkvinde spytter på frier, s. forvandles til sten, „Råmanden“, Faye 12; Gudsmoder helbreder og vækker dræbte til live, stryger dem med spyt, Gonzenb. I. 156; sp- af skovrå æder klædningsstykke, Runa IV. 28. 16; genfærd spytter i alle 4 hjörner, det törres af med sort vante, hvor det bliver liggende, synker sten, Arnas. I. 524; genfærd, trold spytter i hestens hov, så løber den op ad fjeld, over hav, Arnas. I. 402. 568, Maurer, Isl. S. 104; jfr. Fritzn.[2] hrakaskirn, dåb i spyt; Aasen, sputta, isl. spýta, sv. spotta, eng. spit; se sprage; blærp-.

spyttebakke, no. *spøtbak̦ æn -ər* (D., vestj., Agger); *spȯ̀tbak æn -ə* (Søvind s.); *sputbak æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.). — **1)** = rgsm.; da man bød Vendelboen en sp-, svarede han: *nèj tak, a ka nåk sput åpå gult* (Vens.). — **2)** afskårne småhjörner på fig. til paradisspil (s. d.), hvor sten ikke må ligge, Kr. Börner. 255. 63. 544. 56.

spyttefløjte, no. *spøtflöjt æn* (Silkeborg), spytslikker.

spytteklat, no. *spøtklat æn -klatər* (vestj.); *spȯ̀tklat æn -ə* (Søvind), = rgsm.; se spytte.

spyttekop, no. *[spøtkåp et]* (vestslesv.), = spyttebakke; se stadmadamme.

spyvand, no. *spivań de* (Agerskov, Bradr.), vand, som vælder frem over is.

spæd, to. *spẹ* (D., vestj., Andst, Agger); *spẹ̀ə* flt. *spẹ̀* (Søvind s.); *spẹ̀* itk. *spæt* flt. *spẹ̀* (Vens.); *spæ* (Bradr.); = rgsm.; *æn spẹ bạn, kaḷ* (Agersk.); *æn spẹ bạ̊n, kaḷ* (vestj.); *æn spẹ bår* (Hundb. h.); *e spæ bọ̊n*, Grb. 157. 45; også: *spẹ i æ røst* (Andst); jfr. sv. späd, se spad, suppe.

spædbarn, no. *spebår* (Lild s.), kædægge, alm. om det yngste barn i huset; *do fọr å ha æn fijn meḷmað, for [d]u skaḷ jo wær sp-;* se skrabekage.

spæde, uo.
spẹ -ər, spẹəð el. *spæj, spẹəð* el. *spæ[j]* (Agger);
spẹ -ər spæj spæj (Andst, D., vestj.);
spẹ el. *spẹ, -ər spèj spèj* (Vens.);
spẹ -ə spèj spèj (Søvind s.);
spẹ el. *spẹ, spẹ spèṛ spèṛ* (Elsted);
spæ -ər spæjt spæjt (Agersk.);
= rgsm.; blande tyndt i noget, om flydende genstande; *spe nọ åp* (Vens.); *spẹ æ duəls* (Lindk.), spæde dyppelsen; *do ka ǧan spe let wań i æ mjælk, spe æ fløð let* (Andst); *spe æ grøð åp; spe æ pomp* (D.), hælde vand i pomperen for at få spandene til at virke; også fig. *de æ gåt o ha nåt o spæ ve' mæ* (vestj.), ɔ: at have penge; *hans fọ̀r spe nåk [...]* (Vens.).

spædlys, no. kaldes en væge, der er dyppet få gange i ren tælle, J. Saml.[4] III. 120, se prins 4, prås.

-spædt, tf., se opspædt.

spæge, uo. *spæq -ər* (Vens.), göre spag (s. d.), from, tålig; også: udtære, udmagre; et spæget mske, er et mske, som er udmagret af sygdom (Slet h.), Mb.

spægger, no. se spiger; **spæj**, no. se spænd.

spæk, no. *spæk de* (Agger, Lild, Fjolde); best. *spækə* (Vens.); flæsk (Fjolde), det fede af okse- og fårekød, kun ikke af svinets, se flæsk (Lild s.); flæsket på delfiner (Agger); ordet bruges ellers næppe uden i smstn.; jfr. Aasen spekk, isl. spik, htsk speck.

spækhøker, no. *spækhøkər æn -ər* (Agger), = rgsm.

spække, uo.
spæk̦ -ər -ət -ət (D., vestj.);
spæk -ər -ə -ə (Vens.). —
1) = rgsm.; stikke flæskestrimler en steg: *spæk̦ ən stijəq* (vestj.); fig.: *han spæk̦ər sæ* (Agger), også Vens.; om et dyr: *ən blywər spæk̦ət* (Hvejsel), ɔ: fedet; *hans tæjnbọq æ gåt spækə* (Vens.), ɔ: indeholder mange penge. — **2)** *spæk ui* (Søvind, alm.), udfuge en mur; *haj wel ha hans rålən spækə uk ijọr* (Vens.); *spæk ən mụr ụð* (vestj.); *æ murmæstər æ we å spæk uwð* (Agger); *spæk aw*

(Sundev.), det samme; fig.: *hạj ær ɔ̀rəntli spækə uk* (Vens.), ɔ: iført mange klæder.

spækkefjæl, no. *spækfejəl æn* (Søvind s.); *spækfiəl æn -fiəl* (Elst.); *spækfịl æn* best. *-fjẹḷ* (Vens.), bræt, som i køkkenet bruges at skære kød istykker på; lange sp- brugtes ved gilder som tallerkener, Kr. Almuel. IV. 77. 198.

spækkeske, no. murernes redskab til at spække mur, Kr. Alm.[2] V. 7 10.

spæklilie, no. J. T. 315, den hvide lilie, lilium candidum, L. (Århus).

spækolie, no. lægemiddel, udleveres ætherol. spicæ (Peters.).

spæksmaus, no. skæo. til Jøde, Kr. Sagn VI. 308; speck htsk, flæsk, schmaus, skæo. til Jøde.

1. spænd, no. *spæn̄ æn* = flt. (D., vestj., Thy, Agger); *spạ̈j è* best. *spæn̄c* flt. *spạ̈j* (Vens.). — 1) forspand af to heste; *jæn, flijər spæn̄ hæst* (D.); *di gor æn̄c gåt i spạ̈j saməl* (Vens.), om heste, fig. om msker. — 2) *gör ət spæn̄ få jæn* (Agersk.); *æt spæn̄* (Bradr.), = forlad (s. d.); jfr. 2. bed. — 3) *spạ̈j è* best. *spæn̄c* (Vens.); *spæn̄ æn -ər* (Agger); *spen̄ et -ər* (Bj. h.); *spæn̄ et* (Røgen); *spæn̄ et* (Søvind s., Angel), et kobbel sparretræer til taget på et hus; *at spæn̄ hus* (Røgen), et fag hus, jfr. stokkelag; gulv 2, tavl; åsen i de glds huse hviler på „spænderne“ el. „spændtræerne“, se Kr. Alm. III. 3. 2, se udskuds-. — 4) *spel spæn̄* (vestslesv.), ɔ: klink (s. d.); jfr. spændes, skorsten (297.41); „ta spænd“ (Århusegn); *tæj mel* (Hanh.); „ta vugge“ (Odense), danne figurer med tråd, som A. på bestemt måde vikler om sine hænder, B. tager af, börnene fører „spændtråd“ med sig, se Andree Parall. II. 96 flg., Trad. pop. XIII. 15, Folkl. XVII. 73, se snor III. 438. 33 b; se dör-, for-, hare-, hjærte-, sav-.

2. spænd, no. i tlm.: *I hår nåk såt spæn̄ o* (Varde), ɔ: sat kraft på; *dær blöw spæn̄, de æ dær spæn̄ i* (Lindk.), löjer, lystighed.

spænddag, no. en hovseddel som kvittering for en sp-, ɔ: arbejdsdag med vogn og heste; var firkantet, Kr. Alm.[2] II. 11. 30.

1. spænde, no. *spæn̄ æn -ər* (D., vestj., Agger, Søvind); *spạ̈j è* best. *spæn̄c* flt. *spạ̈jər* (Vens.); = rgsm.; se sølje, 1. spænd; i et byrim: *„Bresbøl spæn̄ər“* (Skads s. v. Varde), betydning? *esbjærə spæn̄ər,* Krist. IX. 133. 352; jfr. Aasen, spenne itk.; se knæ-, sko-, sølv-.

2. spænde, uo.
spæn̄ -ər, spæn̄ el. *spæn̄t, spæn̄* el. *spæn̄t* (D.);
spæn̄ -ər spæn̄ spæn̄ (Andst);
spæn̄ -ər spæn̄ spæn̄ (Agger);
spạ̈j -ər spæn̄c spæn̄c (Vens.);
spæn̄ -ə spæn̄t spæn̄t (Søvind s.); *spæn̄* (Elst. s.); *vi hå spoðən få·r* (Klakring), spændt for. —
1) stramme ved spænding; *spạ̈j cdwli, bdwsən* (Vens.), knappe kjole, bukser, ligeså S. Sams.; *spæn̄ di båwsər åp* (Agger), knap dine bukser op; *han̄ kå en̄t spæn̄ hans bdwsər ino·* (S. Sams.); *„spẹ̀jəs bdwi få stywt, så sprenər hạj“*, Grb. 244. 308; *spæn̄ bijən få jæn* (D.), = rgsm.; *de ær òlc, de a ka spạ̈j om mæ bu mi hạ̈jər;* når båndet om et neg er gået op, kan siges: *de hò spæn̄c sin trèj åp* (Vens.). — 2) *spạ̈j få·r, frå·* (Vens., alm.), spænde hestene i, fra seletöjet; jfr. lade for; *spæn̄ få·r æ vun, sp- i· æ töj, sp- frạ·* (N. Slesv., alm.); *han spæn̄ få·r, frå·, hår spæn̄ få·r; ka do sawt stræv o fo fråspæn̄t* (D.); man må begynde at sp- fra med den höjre skagle, Sgr. VIII. 42. 75 (Falster); Mariane Spænd-for, Kr. Sagn VII. 237. 05, øgenavn. — 3) „spænde döre“: stå i åben dör og sætte hånd i hver dörkarm; hvor det er sket, må frugts. kvinde ej gå gennem dör; se dörspænd, 3. lime II. 430. 9 b; jfr. Kr. IX. 1. 5, Sagn IV. 628. 63; „faðma dyr“, Maurer Isl. S. 103; „kram dörar“, Nyland IV. 128, BuschVolksgl. 154, Panzer II. 295; jfr. Aasen isl. spenna; se nakke-.

spændebog, no. *spæn̄boq æn* (Agger), bog, som holdes lukket ved spænder.

spændekrog, no. *spạ̈jkròq i* (Vens.), krogen el. haspen, hvormed en dör lukkes til.

spændepind, no. *spæn̄pen̄ æn* (Thy), pinden, hvormed savsnoren strammes, se savline; bjælke.

-spænder, no. se 1. spænd; en-, to-, udskuds-.

1. spændes, uo.
spæn̄əs (Agerskov); nt. nf. *spạ̈jəs* ft. *spæn̄cəst* (Vens.);
spæn̄əs (Agger);
forliges, gå i spænd sammen; *di ka il*

gåt spæñəs (Agersk.); *ka I ek spæñəs, dræŋ, så for I o wær fræ hinå'n* (Agger); „*di lòwə så hwælə gåt təhob, så en hət te, di spèñcəst i gåt nåk om ə*", Grb. 193. 134, de levede så meget godt sammen, at ingen hørte til, de forligedes jo godt nok om det; jfr. sammen-.

2. spændes, no. *o spel spæñəs* (D.); *å spel spæñ* (Vestslesv.), at spille klink; navnet kommer sagtens af, at der skal „spændes", ɔ: måles kobberskillingerne imellem; et stort „spænd" var fra spidsen af tommelfingeren til spidsen af langemand el. lillefinger, et lille „spænd" fra spidsen af tommelfingeren til spidsen af pegefingeren (vestslesv.), se 1. spænd 4.

spændesko, no. *spæñskow æn* (Lild s.), sko med spænder, som hørte til den glds festdragt.

spændespore, no. i ævent.: et par lange stövler med spænd-sporer på, Kr. V. 191, ɔ: sporer til at spænde fast.

spændetamp, no. *spæñtamp æn* (D.), rem med spænde el. knap bag i veste og overfrakker.

spændgræs, no. J. T. 234, en plante, spergula L. (Hassing h.).

spændhus, no. *spæñhus æn* (Vrads h.), = knæhus; et skur, bygget ved at sætte sparrerne på jorden og tække dem; spændhusene anvendtes til vognskur og redskabshuse, de var dannede som store tage og havde port i den ene gavl, Mejb., Gamle d. Hjem s. 96.

spændsk, to. storagtigt, Kr. Alm.[2] VI. 325 (Fjends h.).

spændströje, no. *spæñs æn -ər* (D.); han svarede . . . at det nok vilde blive en, der gik i et rødt skjørt og en grå spændströje, Kr. V. 105; en overtröje, som kvinder brugte for ca. 50 år siden og måske senere; eng. spencer, en kort overtröje, båret af karlfolk og kvinder, nævnet således efter lord Spencer (død 1845), der først bragte den i mode (Webst. Dict.).

spændt, tf. *han æ spæñ å ət* (vestslesv.), = rgsm.; går i spænding, angstfuld forventning; se af-, blod-, edder-, for-, to-.

spændtræ, no. *spæñtræ æn* (Vrads h., flt.); *speñtræ* (Bj. h.); *spæñtræ et* (Ang.), = sparretræ; *æn par spæñtrər* flt. (Agger); *æn par spæñtrər blywər fæjst saməl mæ æn hañboñ* (Lild s.); se rejsebojle, -krans; 1. spænd 3.

spænsk, to. *spænsk* (Vens., Fjends h.), hovmodig, spansk (s. d.); *hun wa swær sp- o ər* (Fj. h.), ɔ: hovmodig i sit væsen; *hon hår åltì war æn spænskə kanali* (Vens.), om kvinde.

spænte, uo. *spæñt -ər spæñt spæñt* el. ft. tf. *spæñtəð* (Agger), vist kun i forb.: *spæñt o spår*, se spare, spigte, spinke, spærke.

spær, no. se spir.

spær, no. *spæə et* (Sundev.), = sprøde, den flade stok, hvormed det vævede spændes; jfr. mnt. sper, Sch. Lübb.; sparre.

spærhage, no. *spærhåq æn* (D.), den lille ambolt med to horn, et spidst, rundt og et firkantet.

spærke, uo. i tlm.: *spærk å spar ka læŋ var, mæn russ-buss gör tåmt huəs* (Mellemsl.); jfr. spare, spinke, spænte.

spærre, uo.
spær -ər spær spær (Agger);
spèr -ə -ət -ət (Elsted);
= rgsm.; jfr. Aasen, isl. sperra, htsk sperren; se sparre.

spætte, no. — **1)** en plet. — **2)** en gruppe af klattrefugle, picus; „gjertrudsfugl" (s. d.) skal høre til spætterne, se Amins. VII. 97, Gasl. 48, Folkl. VI. 64, Gr. Myth.[2] 638. 925. 1084; siger den: „klæd hvidt!" varsles død, Folkev. XI. 378. 34; jfr. Ndl. Volksk. I. 180; Laisn. I. 224, kaldes „avocat du meunier", fordi den varsler vandets stigning, se Ons Volksl. II. 73. 110. 7; jfr. spættet; Johan Lassen, sprængrod; flæk-, grå-, honning-, rød-, sol-, sommer-.

spættet, to. *spætərə* (D., vestj., Vejr., Agger); *spjætərə* (S. Sams.); *spjætərət* (Søvind s.); *spåtərə* (Bjerge h., Vens.); *spætərə* (Agerskov); = rgsm.; *foj, hu do æ liə mæ de spåtərə huwə!* (Vens.), hvor du er grim med det fregnede hoved, ɔ: ansigt; se blå-, horn-, rød-, sol-, sommer-; jfr. Aasen spott, lille plet jord; isl. spotti hak., stump, eng. spot plet.

spø, uo. se spöge.

spøg, no *spøq i* best. *-i* (Vens., alm.). — **1)** = rgsm.; *i spøq* el. *få spøq* (D.); *hañ æ så fuļ a spøq, de wa ğowər i spøq* (Agger); *de ær eŋen spøq* (Søv. s.); „*no kam hąj ètər, de hąj kaski ha gə*

få wit i spøqi“, Grb. 35. 20; „*spøq ka blyw te alər*“, Grb. 244. 314; *spøq æ spøq, mæn de æ misəl et spøq o skið i æ præjst hans kabu's* (Mors), om den som vil spøge med sin overmand; *dæ wa ðlər ə spøqəns uər i' ham* (Vens.); jfr. narre-. — **2**) *spøək* (Mellemsl.), spøgeri; *æ spøək var ætər ham* (Valsb.); *di hør sp-* (Bradr.), de hørte spøgeri; se for-.; jfr. Aasen, spøk itk.

spøge, uo.
spøq -ər spøqt spøqt (D.);
spøq -ə -t spøqt (Søvind s.);
spøq -ər spògt spògt (Vens.);
spøq -ər spöjt spöjt (Agger). —
1) göre löjer, lege; *hań ær il å spøq mèj; spøq mæ il* (Søvind s.); „*så traf ə sè jęj da, da di spøgtəs ęj i stustòwən*“, Grb. 144. 36; *næj hål, vi spøqər et tòw daw i træk!* (vestj.); *ska vi spøq?* (D.), skal vi lege? — **2**) om genfærd; *de spøqər* (D.); ordet böjes da: ft. tf. *spøqəð* el. *spöjt* (Agger); *hons ær ə, do gor å spøqər ætər?* (Vens.), hvad går du og pusler, leder efter; jfr. Aasen spøkja; mnt. spoken uo., spôk el. spûk no., Sch. Lübb., plt. spöken, htsk spuken.

spøgelse, no. *spøqəls æn -ər* (D., Agersk.); *spòqəls et -ə* (Søvind s.); *spøqəls* el. *spòqəls et* best. *-t* flt. *-ər* (Vens.; Agger); *spøqəls et -ər* (Fjolde). — **1**) = rgsm., *spøqəls* (Vens.); her var det ikke til at være en nat til ende, for her gik så meget spøgelse, Kr. III. 235; „*haj wa nåk eńc sil så møj fåcywst* (forkyst) *få spøqəlst*“, Grb. 50. 148; „*spøqəlst skul bry jowrən å go næn mè hilə wæj*“, Grb. 207. 88; skilles ikke i den overtroiske forestilling fra genfærd eller genganger (s. d.) uden måske derved at spøgelser omfatter alle slags overnaturlige syner, der skræmmer, om de er i menneske- eller dyreham, se Grimm, Myth.[2] 865 flg.; går igen til deres legemer forrådner, Folkl. II. 402 (Lincolnsh.);

Hilde blev lagt udi vildene hede,
der færdes end hendes ånd den lede,

Isl. Fornkv. I. 86; beholder alle jordiske lidenskaber, Cav. W. II. LI., Sande II. 175; udfører hvad levende har forsömt, Kr. Sagn V. 312. 86; kvinde svøber börn, hun ikke har villet haft, Krist. Sagn II. 293. 85; — død går bag efter ligvogn, Sgr. III. 224; ser ind begravelsesdag, Kr. Sagn V. 164. 26, jfr. Kr. Anholt 87. 204; sidder og spiser pølse, Kr. Alm. V. 178. 54, se lig II. 412. 45 a, Arnas. I. 276, Hauken. IV. 312; står i stalddör og ler, da følget kommer fra kirke, Wigstr. II. 228; den døde er straks genganger, se Maurer Isl. S. 56, Arnas. I. 256, Rafn Oldn. S. III. 114; ryster muld af sig og står op, skal 3 gange om kirke, inden videre, Kr. Sagn V. 241. 66, jfr. Eyrb. S. k. 54; 3die aften efter jordefærd hjem, Kr. Sagn V. (114. 46). 316. 03. 332. 67; kommer hvert 7de år, döre springer op, Kr. Sagn V. 109. 33; kaster skygge, Kr. Sagn V. 307. 74; „är fullt kroppslig“, Cav. W. I. 475; har tilhold midt mell. himmel og jord, Kr. Sagn V. 78; skal blive i grav til dommedag, Kr. Alm. VI. 67; — sp- kan man se, høre og lugte, Kr. Anholt 78. 178; der kan følge ligstank med deres nærværelse, Kr. Anholt 78. 179, Sgr. II. 117, Kr. Sagn V. 292. 24; kan færdes i et lys, Kr. Anh. 79. 182; — den som har fået sp- at se, bliver **syg** (s. d.), mister forstanden, men kan atter helbredes ved „kristen jord“, bundet om panden, Sgr. VIII. 190. 806, Kr. Anholt 78. 180; man forvildes, når man møder et sådant, JK. 261. 8, jfr. Arnas. I. 594, se vild; — den som skal magte spøgelser, må aldrig have taget noget med uret, Kr. III. 225. 317, se stjæle; — sp- har tilhold på **kirkegården**, præsten læser i sin hat ved graven for at hindre den døde i at gå igen som spøgelse, Thiele Overtro nr. 702, jfr. Renvall s. 22, Wolf N. S. 667. 582; går op af gravens østre ende, Kr. IV. 113, jfr. Haukenæs IV. 523, Arnas. I. 266; har sti fra grav, Kr. Sagn V. 315. 95; — står op kl. 11, Kr. Sagn V. 242. 870; skal i jord inden hanegal, Kr. Sagn V. 324. 30; se kok II. 248. 43 a; jfr. Wigstr. I. 117, Rivista II. 44, Pitré Usi IV. 27; kan ej røre sig efter solopgang, Cav. W. I. 469; går ved höjlys dag, Kr. Sagn V. 220. 804, jfr. Wigstr. II. 317; kl. 12 middag eller midnat, Kr. III. 223; de mægtigste för solnedgang, Kr. Sagn V. 138. 38; sp-, som ej i tide kommer i grav, bliver „dagståndare“ og er farlig at løbe på, jfr. Amins. IV. 102, V. 98, VI. 122, Cav. W. I. 469 ned., Bergh I. 64, P. Volksk. V. 94. 34; under kar, Kr. Sagn V. 314; tønde 361. 52; — spiller kort, Kr. Sagn

V. 135. 31; vindes i kortspil 392. 79; ryger tobak, Kr. Sagn V. 139. 540. 246. 87, Sgr. IX. 77; sendes efter tobak, Arnas. I. 261. 346; sp- med revolver og hund, P. Vlk. X. 17. 11; findes i kirken, Kr. III. 229. 321; danser i kirken, Kr. III. 231. 322, Sagn V. 232. 40, jfr. Bjerge Aarb. V. 48, Wigstr. II. 113, Folkl. Congr. 238; kommer frem ved de store höjtider, Thiele Overtro nr. 712; — kjørende (s. d.), Kr. Sagn V. 57 nr. 15; ridende, Kr. Sagn V. 52 nr. 13; skrivende, smsteds 148. 32; snorker (s. d.), Krist. Sagn V. 231. 35; spinder (s. d.), jfr. Bergh Segn. 141; strikker, Arnas. I. 294; tærsker, Kr. Sagn V. 455. 16; væver, Wigstr. II. 228; kan kun komme ud, hvor det kom ind, Wigstr. II. 338; — død moder besøger börn, se II. 600. 16 b; — der kan henvises til følg. navngivne sp-r: „Lars Pilehæk“, Kr. Sagn V. 41. 167; „Maglebøtting“, Kr. Sagn III. 360. 29, „Maglemose Grete“, Kr. Sagn II. 18. 71; „Parykmanden“, Kr. Sagn V. 41. 68; „Pojfod“, 43. 74; „Pytmanden“, 42. 170; „Skuløre“, Kr. Sagn I. 40. 178, Sgr. VI. 199; „Stumpepilt“, Kr. Sagn I. 438. 05; jfr. „Gasse Sanda“, Tvedt. 27; „Blodlösen“, „Glåmkäringen“, Cav. W. II. LI., Wigstr. FS. 199. 22. 23; — fodrer kreaturerne, mishandler karlen, JK. 29. 32, Kr. III. 190. 263, VIII. 229; drejer hovedet (I. 656. 9 a) skævt på folk, Kr. III. 245; blæser lys ud for karlen, Kr. Anholt 78. 177; springer op på ryg, III. 103. 36 a, og bæres, Kr. III. 164, VIII. 223. 84. 89; forlanger sit töj tilbage, Kr. Sagn V. 375. 13; jfr. Arnas. I. 240, Nic. Nordl. IV. 26, Wolf N. S. 667. 582; lægger ligdragt på grav, når det rejser sig, Kr. Sagn V. 242. 70; forlanger stenen tilbage over sin grav, Sgr. XII. 148. 479, jfr. Arnas. I. 283. 308; får lov til at bo i et hul, så stort som et hundehus med frisk halm hver juleaften, Kr. III. 234. 324; kan aldrig mødes, Kr. Sagn V. 587. 66; kræver møde af levende, Kr. Sagn V. 389. 73. 74. 77, jfr. P. Volksk. II. 187 flg.; stævnes norðr ok niðr, Arnas. I. 262; til kirke, Kr. Sagn V. 322. 23; — gjenganger af had eller kærlighed, Arnas. I. 280 flg.; død mand eller hustru går i seng til ægtefælle, Kr. IV. 165. 231, jfr. Wigstr. II. 363; forfølger mand, der gifter sig, Maurer Isl. S. 156; sp- hjemsøger kæreste ved nat, Arnas. I. 282. 286. 288, Maurer Isl. S. 112, jfr. Le Braz 322, se ride III. 53. 18 a; driller hund, Kr. Sagn V. 139. 542; vrider hoved om på den, Wigstr. II. 228; holder ting, Kr. Sagn V. 139. 45. 47; slås, 112. 41. 242. 70. 74. 253, Bjerge Aarb. V. 47, jfr. Cav. W. II. XLIX, Daae Bygdes. II. 20, Arnas. I. 307, Maurer 112, Knoop Pos. 152. 12; med levende, Kr. S. V. 336. 74, jfr. Maurer 67; — de døde er onde mod levende, se gudstjeneste, Kr. Sagn II. 280 nr. 8; sp- kryster, klemmer, napper levende, Kr. Sagn V. 310. 81. 459. 23; jfr. lignap, Wigstr. I. 181, II. 338; mærker af sp-s fingre, Arnas. I. 368. 371; besværgelse mod sp-kneb, Cav. W. I. 419, Arnas. II. 62; driver folk fra gård, mishandler msker, se Gr. Gl. d. M. I. 137, Thiele Overtro nr. 714, JK. 275. 39. 303. 2, Sgr. I. 54, IV. 228, XII. 146. 75, Eftersl. 195. 35, Kr. VIII. 221. 81, Sagn IV. 178. 18, V. 114. 45. 131. 519 f. 156. 604. 609. 660. 217. 94. 800. 12. 270 øv. 307. 73. 09. 364. 66. 75. 375. 390. 76. 413. 53. 461. 30 f. 478. 86. 87. 505. 69, VI. 205. 92. 273. 86; jfr. Arnas. I. 148 f. 175. 252 f. 261. 280. 304. 306. 548. 578, Gretters S. k. 18. 32 f., Vigf. Eyrbyggja k. 53, Rafn Oldn. S. III. 175, Fritzn. Lapp. 175; se endvidere Wigstr. II. 112, Strackerj. I. 203 d, Knoop Ps. 200. 308, Hardw. 140, Curtin F. T. 193, Ralst. Songs 335, Pitré Usi IV. 38, Lang Myth. I. 48, Folkl. VIII. 198, Meyer Abergl. 347. 358 ned., Tylor Anf. II. 111; — at det rider på hus, som i sagaerne, se Fritzn.[2] III. 102 a, Arnas. I. 253 flg. 383. 578, findes næppe, jfr. Kr. Sagn V. 440. 67; slgn Fritzn. Lapp. 173: kvelðriður, túnríður, ríða húsum; kan ej göre den ondt, som har været til Herrens bord, Krist. Sagn V. 340 øv.; vil sønderrive datter, Kr. Sagn V. 342, jfr. 345. 97; slgn Wigstr. II. 362, Arnas. II. 289; død moder vrider hals om på barn, Wigstr. II. 228; sp- forfølger fader, Arnas. I. 261; mishandler broder, Arnas. I. 301, jfr. endnu Arnas. I. 292. 298. 524 flg.; — sp- s. garnnögle el. hestepære, Arnas. I. 380; som ildhjul, Kr. Alm. V. 186, Kr. III. 251, jfr. Ons Volksl. II. 8. 2, I. 90. 91: ildkugle, brand; gloende (s. d.), Kr. Sagn V. 179. 74. 397 nr. 18. 401. 1-8. 430. 19. 32, jfr. landmåler, lygtemand, *drage; har gloende tænder, Kr. IV. 135. 195; pu-

ster ild, Krist. III. 238, jfr. Arnas. I. 264; i skikkelse af et rødt hjul, Kr. Sagn V. 454. 11; færdes i andeham, Krist. Sagn V. 323.27; som buk, Arnas. I. 524, Weinh. Volksk. VI. 439; som flue, Kr. Sagn V. 201.745-49. 457.20.21, VI.205.91; fugl (se I. 380.49 b), Kr. III. 223.14, Alm. II. 103; føl, Kr. Sagn V. 178.671; får, P. Volksk. VIII. 68.64; gasse, Kr. V. 25.105-6; hare, Denh. Tr. II. 164; hovedløs (s. d.) hest, Kr. Sagn IV. 210.706, V. 51.24.25, jfr. Weinh. Volksk. V. 409 (Steierm.), XI. 339.4, Trad. pop. XIV. 250; hund (I. 675.54 b). Kr. Sagn V. 187.708, jfr. Hazel. VI. 19 ned., Arnas. I. 347, Weinh. Volksk. I. 427; „Welthund", XI. 338; P. Volksk. VIII. 68.61, Ch. Notes 223, Suffolk Folkl. 85. 86, Bosquet 266, Le Braz 420; kalv, Kr. Sagn V. 185. 445.85, jfr. Ons Volksl. III. 125, Suffolk Folkl. 84. 92; kat (II. 107.44 b), jfr. Weinh. Volksk. VI. 79, XI. 339.2, Wigstr. I. 151; ko (II. 240.48 b), Kr. Sagn V. 10.38.41, jfr. Arnas. I. 320. 344; lam, se kirkelam, jfr. Laisnel II. 92; natravn (s. d.), Kr. Sagn V. 184.94; pindsvin, Hazel. VI. 19; ræv, Kr. Sagn V. 341.91, jfr. Arnas. I. 363; so, se III. 450.2 a; af drukkenbolt som svin, Wigstr. II. 151, jfr. Krist. Sagn V. 52.26, P. Volksk. VIII. 68.62.63; tyr, Kr. Sagn V. 51.21. 180.81, Arnas. I. 353, jfr. Hartl. F. T. 217, Wh. Vlk. XI. 339.3; ugle, Kr. Sagn V. 267.55, jfr. Amins. VI. 121; ulv, Bosquet 267; i dyreskikkelser, Arnas. I. 319 ned., Wigstr. FS. 178.60 flg. 97 flg., Wuttke nr. 755, Grimm S. I. 320, Rochh. D. Gl. I. 291, Ons Volksl. VII. 35 flg.; „die ganz verlorenen", Weinh. Vlk. VI. 440; Gaidoz, la Rage 47, Pitré Usi IV. 34, også som sække, stokke, potter, stole; — de, som ej kan finde ro efter død og går igen som sp-r er myrdede, Kr. III. 190.262, Alm. V. 174.45, Sagn V. 102 nr. 23-25; jfr. Wigstr. II. 149. 291. 318. 335, Rääf I. 90, Cav. W. I. 473, Knoop Ps. 27.13, P. Volksk. V. 116.14. 166.29, Weinh. Volksk. VII. 446 (Schles.), Ons Volksl. VIII. 130, Scott, Demon. 278, Folkl. IV. 217, VII. 401 (Hebrider), Folkl. Rec. II. 110, Denh. Tr. II. 158. 161, Møller Fr. S. 119; — sp- nævner morders navn, Hofb. 22; selvmordere (s. d.), Krist. Sagn V. 454.13, hængte, 72 nr. 19. 20, jfr. Arnas. I. 299, Maurer Isl. S. 152, Nichols. Yorksh. 81, Suffolk Folkl. 50 ned.; henrettede, Kr. III. 221, jfr. Maurer Isl. S. 235, Knoop Ps. 154.15, Hartl. Fairy T. 178; druknede, Kr. Sagn V. 90 nr. 21. 22, II. 482 nr. 27, Anholt 87.207, JK. 14, jfr. Arnas. I. 295. 365. 392. 525, II. 546, Eyrbyggja S. k. 54, Weinh. Volksk. VI. 383 (Isl.), Nicol. Nordl. IV. 21, I. 10. 11, II. 10 (draug), Møller, Fr. S. 9. 13; se Kristi Himmelfartsdag; ihjelfrosne: Arnas. I. 394; som omkom i skov, vand, i löndom: Cav. W. I. 474; ubegravne, se jord II. 45.7 b, Bjerge Aarb. V. 29 flg., jfr. Wigstr. II. 111 flg., Nyland IV. 113, Arnas. I. 233, Maury Magie 183, Folkl. VI. 211.194; mod hvem uret er skét, løfte brudt, Kr. VI. 139, Sagn V. 266 nr. 58, jfr. Wigstr. II. 149, Ons Volksl. VI. 20, VIII. 131.15, Amer. Folkl. VII. 109, Folkl. VI. 354 (Skotl.); gerrige, som har skjult penge (s. d.), er vogtere af skat (s. d.), jfr. Ons Volksl. III. 42, Weinh. Volksk. VI. 81; som har gjæld, Mélus. III. 148 (Bretagne); excommunicerede, Knoop Ps. 143.10; frugtsommelig (s. d.) der ej har fået linned og offerpenge med i grav, Kr. Sagn V. 327 nr. 7, jfr. Wigstr. II. 264, Hazel. VI. 17; de, som ej får lov at hvile i ro i deres grav, som ikke har hele deres legeme samlet: Kr. Sagn V. 98.400-1, jfr. Arnas. I. 233, Maurer, Isl. S. 134, Wigstr. II. 322. 360, Folkl. II. 417 (Lincolnsh.); forbrydere, uretfærdige, tyve, ugudelige: Kr. Sagn IV. 142.21, V. 416.66 (korntyve), 229.28; V. 451 falsk vægt, jfr. Kuhn W. S. I. 121; V. 456.16 tyv; V. 217.94 ugudelig, jfr. Wigstr. I. 112, Cav. W. I. 470, Arnas. I. 389, Mhoff 183; de får hvile, når uret er sonet, JK. 304.4, jfr. Kennedy 156, synd åbenbaret, Krist. Sagn V. 341.90; — gör spörgsmål og der må svares, Kr. Sagn I. 238.46.48; siger: „mine fødder er kolde!", Kr. Sagn V. 554; man siger til sp-: „gud være lovet!", Kr. Sagn V. 382.50; el.: „guds fred!", 104.20. 228.26; „er du kristen, så tal; er du djævel, så vig!", Kr. Sagn VI. 152.35, jfr. Ons Volksl. IV. 156, Lindh. Lappb. 101, Laisn. I. 128, Le Braz 357; el.: „hvor var du, för Kristus blev født?", Kr. Sagn V. 428.16; sp- spörges: „hvorfor går du?" og svarer, Krist. Sagn V. 229.27. 311.83. 332.66. 341.90. 351.17. 386.65.66 flg; løses ved spörgsmål, 280.91; kan ej tale uden spurgt, 157.06, jfr.

Mhoff 181, Z. f. M. III. 30.14, Bosquet 261; de gode kendes på, om de kan sige: „min sjæl lover Herren!“, Kr. Sagn V. 274.77.79.289.16.508.67, Sgr. VIII. 190.01, jfr. Mhoff 280. 381.84, Z. f. M. I. 303, IV. 138, Strackerj. I. 191, Ndl. Volksk. VII. 68 ned., Le Braz 311. 357; se hvid, jfr. Kr. IV. 151.16; sort III. 467.41 a; det er ellers farligt at tiltale et sp-, Kr. IX. 236; eller røre ved det; det lem, hvormed man rører spøgelse, visner, Thiele Overtro nr. 715; karlen, som slår til spøgelset, overspyttes med gloende ild, Krist. VIII. 230.397; samtale mellem sp-r, Sgr. II. 220.11, jfr. Fridtjofs S. kap. 1 slutn.; de kan ej forliges, Møller, Bornh. 22, jfr. þork. 39; — man kan undgå et spøgelse ved at gå mellem hjulsporene på vej, Kr. III. 171.237; når man slår ild, Kr. III. 191.265; når man kommer rug i hue og træsko, Kr. IV. 118; ved hørfrø, hestesko, stål, røgen af tællelys, Thiele Overtro nr. 705–9; ved at flytte dörene i sit hus, Thiele nr. 710, se ligport; når man går over rindende vand (s. d.), Thiele Overtro nr. 713; plöjer, sår over lig, J. Saml. IV. 276; stiller tøfler bagvendt, lægger kæp ved kiste i grav, pinder kiste sammen med rönnenagler, kaster vand efter lig, fæster hjul over port, m. fl., se Kr. Sagn V. 260 nr. 57; bytter kobler på heste, 323.26; sætter hoved til bagdel på død, se I. 655.21 b, Rafn N. F. II. 276; slår bærebør istykker, kaster 3 gange muld på kiste, Wille 204; ved barns linned i forstue, krudtdynger om vugge, Rääf 125, jfr. endnu Gasl. 39, Sundbl.[2] 176, P. Volksk. V. 120, Urquell IV. 16, II.[2] 208 ned.; for at hindre gengang brændes lig, se Maurer Isl. S. 69. 113, Arnas. I. 169. 246. 548, Svarfdæla s. 68. 110 i Isl. Forns. III., Rafn Oldn. S. III. 116 øv., Peters. Isl. F. II. 105, IV. 313; slå sp- ihjel, DgF. I. 371, jfr. Liebr. Volksk. 34; — sp- straffes ved at tælle (s. d.) sandkorn, lyngstilke, græsstrå, løv på træ, vanddråber, sno reb (s. d.) af sand og lign., Kr. Sagn V. 265.50, se Wuttke nr. 241, Hartl. F. T. 241, Folkl. Journ. V. 100. 105 (Cornw.), Krauss Volksgl. 44. 115 ned., jfr. Weinh. Volksk. IV. 381, Aldén Get. 95; — antike henvisn. se Maury Magie 182, sp-sendte af Hekate s. 54, Mélus. II. 292 f., Rohde Psyche[2] I. 34, jfr. regist. under Seele, II. 363; „lemures“, „larvæ“, Preller. R. Myth.[2] 499, „masca“, Heppe-Sold. I. 65; — alm. om sp-, se Arnas. I. 222 flg. 358, Haukenæs I. 175 flg., IV. 505, V. 234, Peters. Isl. F. IV. 310, Cav. W. I. 461 f., Jonss. 21, Wigstr. FS. 171 flg. 199 flg.; se fremdeles: Mhoff 180.248 f., Strackerj. I. 153, Wuttke nr. 771, Yeats 128, Mélus. I. 13, II. 292; „âmes du purgatoire“, Bosquet 258, Tylor Anf. II. 24.30, Folkl. Rec. V. 132 (Indian.); „gastar, dödingar, vålnader“, Amins. VI. 121. 123; „svípa“ þork. 26; mange slags, Mhoff 237.4; mangfoldige navne, Denh. Tr. II. 77; skal nævnes: „skrömt“, „oknytt“, Nordl. Troldd. 135, Rääf I. 37; sp-, som er bevist tjeneste, advarer mod storm, Kr. Sagn V. 260.16, se I. 571.36 a; degnen sætter et spøgelse efter præsten, Kr. IV. 190, jfr. de isl. „sendingar“, Arnas. I. 317 f.; kappes med præst, farer under jord, JK. 54.9, Kr. Sagn V. 109.33. 185.701. 190 nr. 39. 486.06; skal bryde jord med bryst fra udådsted til Trondhjem, Nordkap, Kr. Sagn V. 360.48.49; nedmanet, skriger i 3 dage, Kr. Sagn IV. 199.74; sp- råber som vildfarende, Kr. Sagn V. 100.08; skriger grufuldt, Wigstr. II. 111, jfr. Rafn, Oldn. S. III. 177; dets skrig varsler ondt vejr, Sande I. 35, II. 269. 273; — i ævent. om den modige svend, Reg. 11, Gr. GldM. II. 16, Sgr. XII. 169 flg., jfr. Kr. Æv. s. 41; prinsessen i kisten er et låddent sp-, Gr. Æv. I. 150, Reg. 138; et sp- forvandlet til prinsesse, JK. Æv. I. 224; karl agerer sp- i kirke for at kyse, omkommer, Sgr. XII. 133.260, Krist. IV. 144.207.8 (Sagn VII. 147.06), jfr. Wigstr. II. 340 ned., Ons Volksl. VI. 153.11; for at finde skat, se levende II. 402.36 b, Kr. Sagn V. 278.986; for at göre löjer, Kr. Alm. VI. 186.389.92.96, jfr. 161.46. 183 flg.; naturlig forklaring, Kr. Alm.[2] VI. 108.51, en busk i tåge; se 2. død, gjenfærd, gjenganger, gudstjeneste, hoved, hvid jomfrue, kejthåndet, kjørende, levende, lig, se smstn., mane, Odins jæger, pæl, silketråd, skibelse, skidteri, stiltiende, strandvasker, syg, tale, tilgivelse, vild; to levende antager hinanden for spøgelser, M. Skr. 37.40; foregivne sp-r, P. Vlk. IX. 128.28, X. 4.9. 49. 104.17. — 2) *spòqəls* è best. *-t* (Vens.); *koɥən låbər*

ijæ'n, de spøqəls (Vens.); et ikke meget hårdt skældsord både om msker og dyr der er tvære, upålidelige, gör optöjer; *de sælə spøqəls* (Agerskov), beklagende; *de æ da ræt æn spøqəls, dæn dræŋ!* (Malt); „de hæ sølle spøgels", Blicher Bindst., om en natmand; „de sælle slem spøgels", Tkjær II. 98; dit stykke spøgelse! Kr. III. 50; har du hørt sige af den gale Kallager? — Ja-a, det spøgelse har a hørt meget om, Kr. VIII. 164; *æn spöqəls dræŋ* (Agger), en uvoren dreng.

spøgende, no. *law æ spøkən hyr å'p* (Ang.), da spøgeriet hørte op.

spøgeri, no. *spøqəri'j de* (D., vestj., alm.), = rgsm.; ved St. Ols kilde, J. K. 341. 9; i bygd efter pest, så bolig må flyttes, Thorkels. 196; s- tager af, når sol er höjest, se FbJ. I. 96; jfr. skidteri.

spøgesager, no. flt. *spøqsaqər* flt. (vestj.), legetöj; de sætter det lille barn ... med noget sp- ved sig, Kr. VII. 113.

spøgeværk, no. *spøqwærk* (Vens.); „*så war ə enc spøqwærk om rąjsaqərn skul ta dèm*", Grb. 28. 5, så var det ingen spøg, om toldbetjentene skulde tage dem.

1. spöjte, no. *spöjt* (Mellemslesv.), alt for tyndt opspædte madvarer; *de nøər hær æ spöjt* (Bradr.), diarrhé; også fig.: *do skal it kom hær å gör spöjt* (Valsb.), göre ophævelser, være tvær; jfr. eng. spout, tud; holl. spuit; nfris. spoyt, Outz.

2. spöjte, uo. *spöjt -ər -ət* (Agersk.), sprutte, stænke (Angel); *gå å sp-*, gå og drive.

spøl, no. *spøl de* (alm.); best. *spølt* (Vens.), affald af korn fra brænderierne; måske i Mellemslesv. svinetøndens indhold i almindelighed (Bradr.); *de ka nåk vær, de gir spøl!* (Malt), ɔ: det giver dygtig af sig; se svinespand; også: dårlig brændevin (Agger); jfr. mnt. spôl, Sch. Lübb., skyllevand.

spøle, uo. *spøl spøl spøl* (D., vestj.), strömme ud med magt om vand o. lign.; især ft. *æ blo spøl uð a ham* (D.); jfr. htsk spülen; plt. spölen; holl. spoelen.

spølkop, no. *spølkåp i* best. *-i* flt. *-kåp* (Vens.), = spølkum.

spølkule, no. *spølkul æn* (Lyne s.), en tildækket brønd, hvori spølen gæmtes, når der var brændt brændevin; dravet, når der var brygget.

spølkumme, no. *spølkom æn -ər* (D., Varde), = spølskål; også: flødekop (D.); jfr. plt. spülkumm, se P. Volksk. I. 184. 14.

spølskål, no. *spøl-* el. *spølskol æn -skòlər* (vestj.); *spølskol æn* (Søvind s.); *spølskol æn -skålər* (S. Hald), en stor drikkekop uden hank; jfr. spøle, skylle, vel oprindelig skylleskål.

spør, uo. se spörge.

spörge, uo.
spør spør spuər spuər (D., N. Slesv.);
spør spør spuwər spuwər (Thy, Agger; Salling);
spør spør, spowr el. *spuər, spowr* el. *spur* (Vens.);
spør spør spuəð spuəð (Hell. h.);
spør spør spuər spuər (Falslev, Harridslev);
spør spørə spur spur (Støvr. h.);
sper sper spur spur (N. Sams);
spör spör spur spuər (S. Sams);
spø spø spu spuə (Elsted);
spø spøə spu spuə (Søvind s.);
spø spø spu spu (Røgen s.);
spø spø spu spu (Tåning);
spør spør spur spuər (Ang.);
spøə spö spuə spuə (Åbenrå);
spør, spör flt. *spør, spuət spuət* (Fjolde);
spør spør ft. *æ sput*
do spust
han sput
vi spur (?) (Egebæk),
se Lyngby Uo. s. 105. 106. 112. — 1) bede sig underrettet om noget; *spør jæn om nåwət* (Andst, alm.); *dær æ manə dær spør dæn væj, di veð* (D.); han kan spörge mere end ti kan svare på, Kok Ordspr. 22. 232 (Burkal., Sundev.); *når a spør i Mås* (Mors) *så swår do i Tyj* (Vejr.), ɔ: spörge i øster, få svar i vester; *dæn, dær spör möj, dæn ver möj* (N. Slesv.); *jæn tontə ka spør om mijər en syw kloq ka swår o* (D.). — 2) adspörge, tilspörge en om noget; *han spur hans får om ət* (D.); *sper om tələðəls* (N. Sams); *spør di mæ ætər, hwa a bowər, så sær a, a bowər åpå sydwst hən å Sy-röw bak*, Sgr. X. 111. 363 (Vens.), afvisende svar; alm. er skikken, når man kommer ind et sted elles møder som

fremmed en af egnens folk, at samtalen indledes med: *mæ fålå·w o spør, hur æ dæn̄ pærsǫ·n fræ!* (vestj.), se Fb. Bondeliv s. 337, jfr. Rafn Oldn. S. III. 82. 85, Thorl. Jarlesk's S. kap. 2. 3; alm. er forestill., at hvileløse genfærd først får fred, når de spörges, hvorfor de går, se landmåler, skjel, spøgelse III. 521.50; jfr. Faye s. 74. — 3) få efterretning om; *hør nyt o spør nyt* (Agger); *de spèrəs* nt., *spurəs* ft. (Søvind s.), ɔ: det rygtes; *a hò spuə, te han̄ æ komən hjæm* (Søvind s.); *gyjər nåwət, sdən de spørs* (D.); *de spès lòn̄c hæn; mæ spòr en̄c òn̄c ən un̄c, å de· æ læŋ imè'l* (Vens.). — 4) *spør sæ fuwər* (Agger); *spør si får* (D.), = rgsm.; *spør si astæ·j* (D.), spörge sig frem; — **sp- ad:** *spør aj* el. *spør aj om* (Søvind s., alm.); — **sp- efter:** *a hår spur atər ham* (D.), = rgsm.; — **sp- fra:** *wi hår eŋən teŋ spuwər fræ jær* (Agger), vi har ingen efterretninger haft fra eder; — **sp- op:** *a wan̄tər æn kål, ka do et fo jæn spur å·p te mæ!* (D.); **sp- til:** *wi mo wal spør tej ər* (Agger), vi må vel få underretning om det; *wi hår slæt ek spuwər te jær* (Agger), fået efterretning fra eder; *æ præst spur æ bǫ̈n te·* (D.), eksaminerede dem; *spør jæn te rå* (D.), tilråds; *å spèr te jęj*, høre om en; — **sp- ud:** *spø jèn̄ ui* (Søvind s.); *spør jæn uð in̄ te lyw o sjæl* (D.); *å spè jęj uk* (Vens.); jfr. Aasen, isl. spyrja; frage; for-.

spørgel, no. se spergel.

spörgement, no. spörgsmål; *dæ jik spèrqəma·n om, hwæm dær ha wat òpər-maj te dæj histo·ri* (Vens.).

spörgen, no. *spørin* (Agger); i tlm.: *spørən æ wal et ålå* (Thy), ɔ: man har vel lov at spörge.

spörgende, to. *spørən̄s* (Andst), nysgerrig, som gör mange spörgsmål.

spörging, no. i udtr.: *fo spørəŋ o* (Malt, Andst, vestslesv.); *æ ku ek fo spörəŋ opo· ham; hå do fot spörəŋ o nöj kuwər* (korn)? (Agger), ɔ: få en el. noget opspurgt; *a hò fåt spèrəŋ åpå èn piq* (Vens.).

-spörgning, no. se tilspörgningskort.

spörgs, no. spörgsmål; „om old di hæ spørs ka I siel hinner spør", And. Begr.

spörgsmål, no. *spösmol æn* = flt. (D., vestj., Agger); *spèrs-* el. *spèsmol et* = flt. (Søvind s.); *spèsmǫl et* (Støvr.); *spèsmòl è* best. *-t* flt. *-mòl* (Vens.), = rgsm.; sp- til døde, Kr. Sagn V. 226.49; gengangeren forelægger præsten et sp-, han ej kan besvare, JK. 266; kongen forelægger en person tre sp-, Reg. 97, J. Saml. I. 167, Gr. Gl. d. M. I. 112, Sgr. IX. 142, XI. 46. 75. 76, jfr. Kr. KT. 218 flg., Bäckstr. III. 82.40, Wigstr. Sagor s. 110, Grimm K. M. nr. 152 med anm., Trad. pop. IV. 489; se sorg, værd to; for at blive fri for fanden, skal manden besvare tre sp-, Gr. Ævent. II. 214, Kr. V. 231, Kr. Æv. s. 270; syv sp-, Kr. Æv. s. 302; jfr. Wigstr. II. 232, Busch Volksh. 247, jfr. Wh. Vlk. IV. 253; andre former for slige spörgsmål se Kr. Æv. III. 10, Wigstr. Sagor s. 107, Svensén, Emå s. 20, Gonzenb. II. 233, Liebr. Volksk. 142, Grimm K. M. nr. 29, Folkl. VI. 99. 93 (Ind.); se sandhed; en række sp- og svar, se Kr. Alm. VI. 52. 121-25. 130; fremmede må ikke spörges i et år, Curtin Myths 221.

spörgsom, to. *spørsom* (vestj.), nysgerrig; som spörger meget ud.

spörs, no. se spörgs; **spösmol**, no. se spörgsmål.

spå, no. se spade.

spå, uo.

spǫ spør spòj spòj (D., vestj., Søv. s.);
spǫ -r spåj spåj el. ft. tf. *spǫəð* (Agger);
spuw eller *spuwə, spuwər spåj spåj* (Andst); jfr. glo;
spǫ -r spǫə spǫə (Vens.);
spǫ -r spǫəð spǫəð (Hell.);
spǫ -ə spwoð spwoð (Uldum v. Vejle);
spǫ -ə spòr spòr (Elsted);
spå -ər spåi spåi (Agersk.);
spå spåə spåi spåi (Sundev.; Bradr.);
spåə spæər spåi spåi (Ang., Valsb.);

= rgsm.; *æn kan̄ ålər så sært spå, de ka liså vun̄ərlə gå* (N. Slesv.); *æn ska alər så on̄ərlə spǫ, de ka ek liså on̄ərlə gǫ* (vestj.); *de spor et gåt* (D.), varsler; *han spæər gåt nåk, mæn de slær it in̄* (Ang.); *de hår æ spǫəð å sålæ·ŋ* (Agger), forudsagt; *spǫ i kafəgroms* (Agger), ved hjælp af kaffegrums søge oplysning om fremtiden; man måtte dertil bruge kogt kaffe; når den var drukket på en ubetydelighed nær, blev dette tillige med bundfaldet drejet rundt, idet koppen blev hældt lidt, hvorved grumset afsatte sig

ns sider; derved dannedes forskel-
mønstre, hvis betydning det gjaldt
inde, Eftersl. 239, Lehm. Overtro 64;
ındbl.[2] 179, Folkev. XI. 388. 158; af
or kaffe, CSH. 266; — *spo i kårt*
.), se II. 279. 46 b, jfr. Fb. Fr. H. 52,
v. XI. 373. 2, Wuttke nr. 345, Stracker-
. 86, P. Vlk. VI. 96. 30, VIII. 129,
. Journ. V. 73, Yorksh. Folkl. 208,
tærninger, teblade, jfr. ponnipind;
seng, gåselege; sp- af hænder, se
I. 766. 1 a; jfr. Kr. IV. 36, Sagn VII.
, Folkev. XI. 373. 3; af opstillede
aver, Krist. Sagn VII. 9. 32; jfr. om
forsk. spåmethoder, Bosquet 305,
. Folkl. VI. 225, Garnett II. 361; om
kunster i almindelighed, se Wuttke
77, Suffolk Folkl. 202, Hardwick 119
don), Ndl. Vlk. X. 249, P. Volksk.
45, Amer. Folkl. IV. 188, VIII. 299;
ved et dødningehoved, Maurer Isl. S.
jfr. Urquell III. 232; hvorledes spå-
ånd, „sagnarandi", fås, Arnas. I. 435.
530; om de forskellige midler til at
ske fremtiden, se 2 lod, jfr. Keyser,
. Afh. (1868) 372, Hebbe-Sold. 24,
ke nr. 260; se gåselege, 2. hejle,
ste, spåblomst, støbe, æggehvide;
ue spår, se I. 569. 22 b, jfr. Faye 56;
folk, Thiele I. 139, II. 245; Jerusa-
skomager, Thiele II. 312; *hañ spor*
de wel blyw uñt wæjlə; de hår æ
ə å sålæ·ŋ (Agger), længe forudsagt;
ar spået ham af, at der skulde være
gs vand i A., Kr. V. 180; jfr. Aasen
, isl. spá; se Sybille.

spåblomst, no. hvid okseöje, chry-
nemum leucanthemum L.; navnet
piger rykker de hvide kronblade
t for et og siger: *gyωtət, låkət, go*
n; det ord, det sidste blad falder
gælder (Horsens), Sgr. V. 72. 547;
Vuttke nr. 340, Rochh. Kinder. 172,
lege.

spådeje, no. *spådæ·j æn* (S. Sams);
læ·j æn (D., Agerskov, Bradr.). —
vinde, gammel, tosset, usel; ung
et; *æn sær sepədæj* (D.); *æn gaməl*
(Agerskov); *sto som æn sølə* eller
əls s- (D.), jfr. habakuk; den oprind.
dn. må være: spåkvinde; se deje. —
= spådejesten (Sams), jfr. Thorsen,
romål s. 176.

spådejesten, no. *sèpədæ·jstin æn -stin* (Søv. s.); *spadèjstin æn* (Elst.; Hjelmsl. h.), forstenet søpindsvin, echinit (Tåning, Vrads h., Hanh.), jfr. J. K. 407. 44; hvem der har en zebedæjsten i lommen, slår tordenen ikke ned på, Kr. IX. 24. 232, Alm.[2] I. 57. 44. 45, en sp- i mælkestuen giver smörlykke, Sgr. IX. 44. 158, Thiele Overtro nr. 241; inden i en sådan sten findes en firskilling, Sgr. VI. 69. 645; sloges istykker for at finde en diamant i dem, Kr. Alm.[2] I. 158. 83, ɔ: krystaller af kisel; de er sagtens blevne kaldte sp- på grund af at troldkvinder har brugt echiniter ved deres kunster, jfr. Wuttke, Aberglaube nr. 111; navnet er misforstået som Zebedæi stene, med hentydning til Markus 3. 17, hvor Jakob og Johannes, Zebedæi sönner, kaldes tordensönner, se tordensten, kjæmpeknap, marmorko, paradisko, smörlykke; vættelys.

spådom, no. *spådom æn* (Søvind s.); *spωådəm æn* (Lindk.); *spådåm* el. *spåδəm æn* (Agger); *spodom æn* best. *-ən* (Vens.); = rgsm.; se Sybille; „Krukkspá", Thork. 213.

-spåer, no. se regn-, vand-.

spåfugl, no. i tlm.: *såən spofåωl hoqər vi æ nev å* (Andst), siges, når nogen spår ilde; ligeså vestslesv.

spåg, no. se 2. spage; **spåget**, to. se spoget.

spåkjælling, no. *spåkæləŋ æn -ər* (Agger); *spokæləŋ* el. *-koωən æn* (Søv. s.); *spocæləŋ æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; sp- spår Griffenfeldts moder, Thiele I. 119; fattig pige lod sig spå af en sp-, Kr. Æv. s. 371; spåkone, Kr. VII. 63, jfr. Fb. Fr. H. s. 52; Haukenæs II. 87, kvinde, som spår af en skål vand; Wigstr. Sagor s. 49, Sundbl.[2] 301; vise om sp-, Wigstr. II. 38; se endvidere Rafn, Nord. Fortæll. I. 10, (Rolf Krakes S. kap. 3 sts), s. 314, (Norna Gests S. kap. 11), sts II. 148, (Ørvarods S. kap. 3), Petersen, Danm. Hist. i Hedenold III. 218, Grimm Myth.[2] 995, Grönl. Hist. Mind. I. 375, Oldn. Sagaer I. 69, (Olaf Tryggv. S. kap. 46); sts 231, (kap. 130); sts IV. 43, (Olaf Hell. S. kap. 28); se Sybille; spákona, Fritzn.[2]

spålt, no. uo. se spalt, spalte.

spåmand, no. *spomañ æn* (D.); *spåmañ* (Agger); *spomąj i* (Vens.). — 1) = rgsm.; en mand, som kan se alt forud, se Kr. Anholt s. 80. 185, jfr. Rafn Oldn. S.

I. 131, (Olaf Tryggv. S. kap. 78); smstr. s. 236–37, (kap. 131); IV. 66, (Olaf Hell. S. kap. 44), Grimm Sagen II. 22; se spånmalr, Fritzn.[2]; præsten Nyman, Wigstr. FS. 342. 24–26; Cheshire sp- Nixon, GML. III. 177 m. henv.; sp- i posen i skæmtehist., se Gr. Registr. nr. 99 d. g., 112; jfr. Gr. K. M. nr. 61, P. Volksk. I. 133, IX. 27. 3. jfr. VIII. 120, Wh. Vk. IX. 412, Cloust. Fict. II. 234; Andersens æventyr, Store og Lille Claus, se Lars. — 2) en plante, blåhat, knautia arvensis Coult (Himmerl.), J. T. s. 312.

spån, no. *spon æn spon* (Andst, D., Sæv. s.); *spon æn spånər* (vestj.); *spåå æn* = flt. (Agger); *spån* i best. *spån* flt. *spån*, el. *spån* best. *spån*, el. *spongn* i best. *spån* flt. *spongn* (Vens.); *spån æn spån* (Agersk.). — 1) = rgsm.; „så blæw jen let æhm dæhr, hwor en æ hæwest, nær en sanker spohn", Bl.ch. Bindst., så blev man lidt öm der, hvor man er höjest, når man sanker spåner, jfr. Sgr. XII. 78. 180; „*de gir spon* (Malt), siges når et arbejde rask fremmes; „*de gir spånər!" så æ kæløq, di tælst i hens röw* (vestj.); jfr. bænk-, fil-, fælde-, hugge-, hule-, hövl-, sav-, stryge-, tag-, tælge-, vand-. — 2) ske; *de æ sånnik iå så rekta i Sjörəp sauen, ågr ka di å ær emör å æn spån* (Angel), vist fejlagtigt hos Kr. Ordspr. s. 527; Mb. anfører efter Outz. en tvetydighed fra Mellemslesvig, hvor spån har samme betydning: „do skraver dæ hver morren emell' æ been mæ en spån", ɔ: spiser med en ske; jfr. Aasen spon, spån, ske; isl. spónn; eng. spoon, ske.

spåne, uo. *spon spon spån spån* (Sævind s.), tale til fordel for, tilskynde; *vel du iå nåk spon få mæ, sån a ka kom mæj* (Sævind s.); *di war åp å trædəs å han spont te' dæ hwa han kun* (S. Hald), ophidsede; „a ska spon te' de bæjst a ha lær", Bl.ch. Bindst.; *han spon gåt te' får ham* (Elbo h.); også: *spon fræ* (østj.), fraråde, se 1. skåne; jfr. V. S. O. spaaner.

spång, no. se spang.

spånhat, no. *sponhat æn* (Sæv. s.); *spånhat i* best. *-i* flt. *-hat* (Vens.); = rgsm.

spånhus, no. se spåntag.

spånild, no. i ordspr. sp- og herregunst er snart ude, Sgr. III. 43. 118; *spånel å fask-bræn å cåt margsiå ær eåe dryqət* (Vens.), sp- og brændevin på flaske, vel til forskel fra: på anker.

spånk, uo. se spanke.

spånkniv, no. *sponknyw æn* (D.); *spånknyw æn* (Agersk., Bradr.), bødkerkniv.

spånkurv, no. *sponkårə æn -kår* (D., Sævind s.; Lild s.); *spåkkårə æ* (Agger); *spånkårə æn* best. *-n* flt. *-r* (Vens.), = rgsm.

spånsåld, no. *spånsål æn -sål* (Lild s.) såld, dannet og flettet af spån, se skindsåld.

spåntag, no. *spontag æn* (D.); *lit* (Sævind s.); *spåtæk æn* (Agger); *spåntaq ə* best. *-ə* (Vens.); = rgsm.; et hus tækket med spån, kaldes *æ sponhus*.

spånæske, no. *spånæsk æn* best. *-n* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.

spår, no. se spader, spor; uo. se spare; **spås**, no. se spas.

spåsmål, no. *spåsmål æn* = flt. (Valsb.), = spådom.

spåtov, no. se spaderto.

-st, som endelse for 2. pers. af uo. i fortid: *spraŋkst, baåtst, sramst skåst* (skar), *riest, sjyøst* (skød), *lyøbst* (løb), *gikst* (Fjolde s.); *sprugst, bakst, båjst* (bad), *vast* (var), *riest, skyøst, gikst, hyøst* (hørte), *spøst* (spurgte), *stopst* (stoppede), *kwakst, skulst, vilst*, (jfr.: *most* (måtte), *tost* (turde), *vest* (vidste) (Egebæk)); *bånsto? bankto?* (bandt du), *drömsto? drömtsto? kamsto? hiåtsto! plögststo? tensto dawr? æsto?* (Braderup s.); i Agerskov bruges mærket *-st* kun af meget gamle folk, yngre bruger det aldrig (1863). Se herom Lyngby, Udsagnsordenes Böjning s. 104 flg.

sta, no. se stad, stær.

stabbe, no. *stab æn stabə* (Sundeved), træstub; jfr. Aasen stabbe, isl. stabbi hak., huggeblok.

stabejser, no. *stabærjsər æn -r* (Agersk.), hak. (Vens.); *strabæjsər æn -r* (Kolding egn), en gammel person, der stolper omkring; „men da dæ hæ stabejse kom ujen få", Tkj. II. 81; halvfornem person (Hovlbj., Vens.); hærvet omløbende tigger, Mb. med henvisning til Ihres Gloss.: stabis, en gammel, alvorlig mand, Nordl. Barnvisor nr. 620: „stakabisi"; Rietz 666 b.: „stakk-böjsen": korte bukser; i Kristiansen: Gadesproget 7 hen-

vises endnu til sanskr. sthavira, gammel; ordet synes at måtte være af fremmed rod, tilmed har det tonen på anden stavelse; se stafare, stamunkel; mulig kunde endnu til sammenligning anføres: at have et löjerligt „*stavæ·r*“ på hovedet (Købenb.), ɔ: hovedbedækning; se stavör, stawedder, Schütze IV. 180; straböjser, stondrek, stonnis.

stabel, no. *stabəl* el. *stabəl è* best. *-t* flt. *-ər* (Vens.); *stabil æn -ər* (Agger); *stavəl æn* (vestj.); *stavəl æn -ər* (D.); *stafəl æn* (Sundev.). — 1) hvad der er opstablet; *æn stavəl trè, fejəl, tårə* (Søvind s.); *æn stavəl temər* (vestj.; Vens., Sundev.); *æn stabil törə* (Agger); *dæ falc è stabəl törə* (Vens.), ɔ: der kom et tordenskrald. — 2) *stabəl æn* (Thy); *stavəl æn* (Søvind s.); *stabəl è* (Vens.), et uformigt stykke jærn, der er banket ind i en dörkarm til at hage en krog i, for derved at lukke dören; *hąj slow è stabəl i stålpi* (Vens.). — 3) stabelen på en hængelås er böjlen, der på mange låse kan tages ud, jfr. Kr. III. 243. — 4) krogen, hvorpå dörhængsler drejer sig (D.); *stabil æn -ər* (Agger), krampe, omböjet söm; *hå do såt æ hasp ow stabil?* har du sat haspen på krogen?; *læv å æ stavlər* (Varde), fig.: gå bag af dansen. — 5) de fire stolper, som bærer en fritstående seng (D.); væverstolens fire bærende stolper (vestj.); jfr. isl. stöpull hak. tårn, mnt. stapel; se led-, port-, træ-, voks-.

stabelseng, no. *stavəlsæŋ æn* (D.); *stafəlsæŋstæj et* (Sundeved), fritstående seng, forsk. fra alkoveseng, lukket sengested; den første del af smstn. (D.) synes at have sikkert *-l-*, jfr. stabel 5.

stabertdråber, no. flt. lægemiddel, udleveres balsam copaivæ (Peters.).

stabholt, no. *stabhålt* (Tovstr.), udkløvet, alenlangt pindebrænde til at fyre under potterne med, når de skal brændes; jfr. mnt. stafholt, Sch. Lübb. IV. 369. 25, træ, som bødkere bruger til staver.

stabil, to. *stabi·jl* (Agger), som kan stå fast, er stærk; *de æ nöj stabi·jl wærk*, holdbare sager; *æn stabi·jl mań*, en velhavende mand; jfr. lat. stabilis, som kan stå.

stabileret, to. *stabəliərəð* (Lild s., Agger, Sall.), velstående; *dę æ møj stabəliərəð fòlk no, mæn di hað da eŋən teŋ å bəǧəń mæ* (Lild s.); *hąj ær i stabəlijrə mąj* (Vens.).

stable, uo.
stavəl stavlə stavlət (Søvind, Elsted);
stabəl stablər stabəlt (Vens.);
stabil -ər -t -t (Agger);
sætte i stak, stable op; spøgende om noget vanskeligt siges: *de ær eki så gåt får æn jænlə kål å go epo lòwtəð å stavəl atər i mərki* (Randers), ɔ: stable ærter op i en spids top; *stavəl tårə, brænsəl* (Søvind s.); *wi ska stabilt wå törə* (Agger); *do ma eńc stabəl så månə kåpər uwn åpå hwara·jər, di falə jò nir* (Vens.).

stad, no. *sta æn* best. *staən* flt. *steər* (Vens.); *staj æn* (D., Sønderj.); *staj æn stæər* (Bradr.); *sta æn, sta* el. *stę* (Fjolde); købstad; *de ær æn låŋ væj te stajs* (Valsb.); *Rasmus va te stajs* (Ang.), ligeså Sundeved; *te stas* (Fjolde); *de æ nåk snår vę æ tij æ byńər skal å æ staj* (D.), ɔ: skal iseng; ordet synes kun at bruges om købstaden i Sønderj. og den sydlige del af N. Jylland, ellers bruges derom: by; se 2. by; det er kun i spøg, når der spörges: *hò do wat i staən? hons nyt frå staən?* (Vens.); i stedremser: „Skablund er en fjette stad“ (Hundsl. s. v. Horsens); „Ustrup er den höje stad“ (Uth s. v. Horsens); se Kr. Ordspr. 512. 513; tossen tror i ævent., at st- er en person, Gr.GldM. II. 206; se Reg. 107, ingen II. 27.21 a; jfr. Aasen stad hak., isl. staðr hak., sted, hvor noget står; mnt. stat; se sted; Glyk-, herre-, hoved-.

staddag, no. *stajs·daw æn* (Sundev.), en dag, man kører el. rejser til staden.

stadde, to. se stædig.

staddreng, no. *stajs·dræŋ æn* (D., Agersk.), dreng fra byen til forskel fra bondedreng.

stade, no. *ståð* el. *stå æn staðər* (Agger); *stò è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.); *stå et -ər* (Støvr. h.); *stòq ət* (Søvind s.). — 1) hestebås i stalden (Vens.. Støvr. h.); „*òqə stow gåt nåk i stòə å o*“, Grb. 225. 36, øget stod godt nok i båsen og åd; *a tör eńc go åp i stòə te hèsti* (Vens.); se stald-; om msker: *hań hòə et stòq ve kakəlòwnən* (Søvind), ɔ: han hænger altid over den; jfr. ð > *g* I. 168. IV; se bistage, bås, stage. — 2) *stå et* (Hjarnø, S. Hald); *ståq æn staqər* (Åle s.); *ståq et -ər*

(Hjelmsl. h.), hvor kærvene er opstillede på marken; se sæt. — **3)** *stą̊i* itk. (N. Sams), landingssted for både. — **4)** bistade; *hąj hòr trej stǫ̀ər* (Vens.). — **5)** „gribe stade", Kr. IX. 47.517, stanse, stå stille; *fal i stą̊* (Mds h.), falde i staver; se isl. staðr, sted, stad; atter-, bag-, bi-, byg-, karle-, kirke-, stald-, stole-.

-stadelig, to. se ad-.

stadfolk, no. *stajsfålk di* (Angel), byfolk.

stadforværk, no. *stajsfǫrværk et* (Mellemslesv.), vogn, hvomed man kører til staden.

stadfæste, uo. *staðfæ̨st -ər -fæ̨st -fæst* el. ft. tf. *-fæ̨stəð* (Agger), = rgsm.; jfr. Aasen stadfesta.

stadfødt, to. *stajsföj* (D.), byfødt, født i en købstad.

stadig, bio. *stąjə* (D.); *stąðə* (vestj., Agger); *stądi* (Søvind s., Vens.); *stąðiq* (Agger), = rgsm.; *hań æ så let stąðig, ko̦mər hæ stąðiq* (Agger); jfr. htsk stetig; mnt. stadeliken, Sch. Lübb.; se ad-, u-.

stadighed, no. *stądihẹi* (Søvind); *stąðiqhið* (Agger), = rgsm.; i udtr. som: *hań æ dèr il tè st-, mæn hań kòmər èn gòŋ imè·l̥* (Søvind s.); *dær ær eńc no stądihjæ we· ham, hąj gǫ sǫnt frą̊ å te* (Vens.).

stadilboleger, no. flt. en plante, onde urter, chrysanthemum segetum L.; navnet vel af Stadil sogn n. f. Ringkøbing, hvor disse blomster jo mulig har været i mængde i kornet.

stadrian, no. i en lægebog: „stødt st- 2 skill. til bæster for lus", Kr. VI. 360. 66; hvad er det?

1. stads, no. *stąs* el. *stǫ̀s æn de* (Søvind s.); *stą̊s* (D., vestj.); *stąs è æn* (Vens.); *stąs* (Agersk., Agger); *staəs* el. *ståət* el. *ståəts* (Bradr.); *ståəs æn* (Valsb.); = rgsm.; pynt, prægtigt optog el. lign.; *dæm klæjər bruqər æ te stąs; fæk I nöj stąs po æ mąrkin?* også: *hwans æ de fo nöj stąs?* ɔ: noget juks (Agger); *hąj ær i hans styw̦ stąs* (Vens.); *di vist hwæra·ńə ål̥ djè stǫ̀s* (Søvind s.), fint töj, pynt; der kan også siges *stąs*, ligesom i udtr.: *hań tǫ̀ə hejələ stąsən* (sts), ɔ: det altsammen, hele herligheden; derimod: *dè ær fǫ̀lə stǫ̀s mæ dæm* (sts), farlig ulejlighed, besvær; *de mą̊ŋə stą̊s* (S. Sams), den megen stads; *de ær æn fijəð kǫ̀l o ǧör stą̊s å, stą̊s o prą̊l ka vi saw̦t fo nåk ą̊* (vestj.); *èn stu̦ stąs, no stąsəns nu̦ə; di cyr i stąs i da,* ɔ: i besøg el. lign.; *dær æ stąs i gǫ̀ən i da,* ɔ: meget på færde (Vens.), noget stadseligt noget; *de æ så stąsəns, de glow̦ər lǫ̀ńc* (Vens.); *de wa æn pæ̨n stąs!* (Agger), ɔ: en net redelighed; jfr. Aasen stas hak., sv. ståt. — **2)** *stąsər* flt. (Lild s.); *stąs æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), pynt, billeder, ornamenter; *dær æ pæ̨n stąsər i dæń bǫ̀q; no skal fǫ̀lk ha så mąŋə stąsər epo djèr klę̀jər; æn stu̦ər lyjsplą̊ð mæ stąsər əpo* (Lild s.); *dær æ så månə stąsər i miņ ąbəs*, så mange billeder; *hąj kǫ̀stər* (blader i bog) *å sicər ætə stąsərn, hąj lęsər eńc* (Vens.); jfr. mnt. ståt, state, Sch. Lübb., stand, stads; gl. fr. estat; se fadder-, gade-, guld-, kjøbe-, markeds-.

2. stads, to. *stą̊s* (D., vestj.); *stąs* flt. *stąs* (Agger); *stąs* (Agersk.), pyntelig; om personer: hæderlig, flink; *æn stąs kòw̦l* (Lild s.); *„hąj wa blòwən wal gåt cę̀j mè èn stas piq"*, Grb. 184. 29, han var bleven vel godt kendt med en flink pige; *nöj stąs klæjər* (Agger); *æn stąs kąl* (Agersk.), en flink karl; *de æ stąsəst å· sij əpǫ* (Lild), könnest at se på; *do æ så stąs idą̊·, hu ska do hæņ?* (Agger).

stadsdag, no. *stajsdaw̦ æn* (N. Slesv.), dag, da man rejser til købstaden, se Fischer s. 75.

stadsdræt, no. *stąsdræt* (Han h.), stadsseletöj.

stadse, uo.
stąs -ər -t -t (Vens.);
stą̊s -ər (Andst);
stąs -ər -ət (Agersk.), ft. tf. *stąst* (Agger); føre stads, pynte; *han stą̊sər sæ* (Andst), pynter sig; *di æ blöwən swæ̨r stąst å·p* (Agger), pyntet op; *a tæńt, de wa nåw̦ə, dæ wa ståsət u̦i, ætər de de wa fastəlaw̦n*, Kr. IX. 257.98 (Hids h.), udpyntet; *no skat do eńc go å stąs i din pèn klę̀ər hwą da!* (Vens.).

stadselig, to. = rigsmål; låneord; med særlig eftertryk: *så möj æn stąsəliqən mań* (Vejen), ɔ: en udmærket, flink mand.

stadsklæder, no. *stą̊sklæjər* flt. (D.); *stąsklæjər* flt. (Agger); *stǫ̀sklę̀jə* flt. (Søvind s.); *stąsklę̀ər* flt. (Vens.); klæder, som bruges til stads.

stadsmadam, no. i tlm.: *[„næj tak,*

æ ka nåk spøt å æ gol!“ sa æ kasl, law æ stajsmadam bør ham æ spøtkåp], Kok ordspr. 158.1814, en kone i staden.

stadsmand, no. *stasmañ æn* (Søv.), *ståsman* (Elst.), en rigtig flink og hæderlig mand.

stadsstue, no. *stòsstòw æn* (Søv. s.); *ståsståw æn* (Agger); *stasstòw [æn]* (Vens.); = rgsm.

1. stadsvogn, no. *ståsun æn* (D.); *stòsun* (Søvind s.); *staswun i* (Vens.; Agger); *stasvun æn* (Agersk.); *ståtvuən æn* (Bradr.); vogn, som bruges til stads.

2. stadsvogn, no. *stajsvun æn -vun* (Agersk.), byvogn, = „stadforværk“.

stae, to. se stædig; **staf,** no. se stav.

stafare, no. *i æ gaməl stafå·r ku a et kiñ ham* (D.), ɔ: i de gamle klæder; m. h. til formen jfr. stabejser, stafunk, stavær; er sagtens beslægtet med staffere.

Stafen, no. se Sankt Steffensdag, Steffen.

stafet, no. *stafæ·t æn* (vestj.), = rgsm., ilbud; spøgende: *wi skal ha ən stafæ·t åpå i pəlspęj ætər ham; dær ær eñ læŋ imæl, dæ ska ən stafæ·t hæn te cəmąj* (Vens.); jfr. htsk stafette, ilbud til hest; fr. estafette, ital. staffetta af staffa, stigböjle.

staffer, no. *hwa æ de får æn stafər?* (Holmsl.), sær person; jfr. stabejs.

staffere, uo. = rgsm.; i alt fald i enkelte udtryk: *wun wa pęnt stafir u·k* (Vens.), ɔ: malet, pyntet; jfr. htsk staffiren, af gfr. estoffe, stof.

-stafferet, uo. tf. se ud-.

stafunk, no. *stafo·ŋk æn* (Andst, Vor h., vestj.); vist om noget påfaldende, löjerligt, man ej ved navn for, *æn særə stafo·ŋk* (vestj.); kort pibe, *de ær æn sær st- do hår;* se stafare; himphamp, krucifix.

1. stag, no. *stąq æn* (Andst), stak (arista) på byg, akseskæg; se hundestejle; byg-, hunde-, hø-.

2. stag, no. — **1)** *staq* (Agger), kaldes tovene, som støtter masten fortil; deraf: *staqfok, staqsæjl,* navne til to sejl; se stagvende; jfr. Aasen, isl. stag itk., støttebånd; holl. stag, stagfok, stagzeil; se *hælkomstag. — **2)** i betydning. fjæl el. stage se stege, no.

stagbånd, no. tyndt tov, heftet til begge ender af dragbåndet, hvorm. fiskere ved Skagen trækker deres våd, Mb., se stagebånd.

1. stage, no. *ståq æn* (Hvejsel), bistade; se stade 4.

2. stage, no. *ståq æn staqər* (D., vestj., Andst, Mors, Agger); *stòq* el. *staq æn* flt. altid: *staqə* (Søvind s.); *staq i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *stak æn stakər* (Mellemslesv.). — **1)** stang, pæl; *æn fæmalsstòq* (Søvind s.); springstok (Bradr.); töjrestage (D., vestslesv.); *han slor nåk staqər i* (vestj.), om den, der nikker af sövnighed; jfr. 2. hæl; spøgende: *ålə fir staqər* (D.), om hestens fire ben; *æ do no iğæ·n o æ staqər?* (D.), ɔ: på benene; ved henrettelser sættes hoved på stage; forbryder siger: „læ mæ no si, at han sette met houed gjæwt o ståeg, så a kå kihg lihg ind o bøjen!“, J. Saml.³ I. 59; jfr. Kr. Alm. V. 158.12, Sagn IV. 436.61, Friis VN. 40 b; se stejle, no.; *„Pæ (H)jårts staq“* (N. Slesv.), små drenges könslem; — herhen hører sagtens udtr. i stedremser: „Stavns stager“, Sgr. V. 24.49, XII. 142.364 (Sams.); „Skovsende stager“, Sgr. II. 88.20, VII. 192.90 (S. Omme); talemåde: *dær ær òlə staqər* (Vens.), ɔ: der er ikke det mindste; om herhen? jfr. 2. stege; bov-, *bånd-, humle-, kilde-, lime-, mede-, meje-, pulse-, regn-, rive-, rydde-, skyde-, stump-, töjre-, vejr-, ålegjer-. — **2)** *løb om ståq* (Mors), börneleg: *„a løbər om ståq, wel I byt, så byt!“* råbes, vel en bytte-gårde-leg; i former af klafonnes (s. d.) kaldes målet, gerne en stolpe, *æ ståq;* ser den, som „er det“ en af de skjulte, råber han: *„a fæjstər mi ståq få [Pæjər]!“* og giver et klap på stolpen; kommer en af de andre først, råber denne: *„æ ståq æ stålən!“* og legen begynder forfra, se Sgr. IV. 85.40, Kr. Börner. 230.74.75; se fir-, stump-i-. — **3)** lysestage (alm.); også: lys; *no bræjə lycst nir i staqi; ka do pus staqərn?* pudse lysene (Vens.); fritstående, 2 al. höj stang på fod; foroven i stangen et hul til at sætte et lys, el. en fjeder til at holde det; derom samledes i ældre tid husets folk til arbejde; se standkjærte, lysebræt; *å spel ròjən omkreŋ staqi* (Vens.); 2 spil kort bruges, det ene bredes ud på bordet rundt om lysestagen, deraf navnet; så siger forhånden, idet han peger på et kort: *dæj, dær hò maq te de hę kort ska cøs Mari·c!* De spillende ser i deres kort, det omdelte andet spil; den som

har kortet, skal udføre gerningen. Således fortsættes til man er færdig med de forskelligste opgaver; se alter-, lyse-, messing-, pråse-, væge-. — **4)** danner sidste del af en del smsætn., der er skældsord; se hjap-i-, nød-, pjatte-, rende-, snyde-; jfr. Aasen, stake hak.; mnt. stake, Sch. Lübb.; se stump.

3. stage, uo.
ståq -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *-əð* (Agger);
stǫq -ə -t stǫqt (Søvind s.);
staq -ər -ə -ə (Vens.);
stak -ə -t -t (Sundev.); *stjak* (Tønder).
— **1)** fremdrive en båd ved hjælp af stage; *di staqəð dæm uwð əpo dyjð* (Lild s.); „de stager sig frem, som de Endelave mænd", Kr. Ordsprog s. 515; *hons ær ə, do stor å staqər ætər?* (Vens.). — **2)** *kom staqəñ* (Andst); *gǫ o staq* (Løgst.), gå forsigtig; *va gær do å stjakər ætər?* (Tønder), tripper omkring efter.

stagebånd, no. *staqbåñ et* (Agersk.), synes at være jærnlænken, hvormed koen på stalden bindes til rendestagen; i Bradr. derimod: *æ stakbåñ* = rendestagen (s. d.) som er fastgjort i bæsningen; ligeså *ståqbǫñ* (D.); se stagbånd, standbånd.

stagefuld, to. *ståqful* (vestj.), overmåde fuld, se staglefuld.

stagehoved, no. *ståqhuwə æn* (Fanø), klodrian.

stagehul, no. *ståqhwðl æn* (D.), i tlm.: *han sijər så il som æn tus i æn st-*; jfr. stavrhul.

stageoksen, to. *ståqåwsən* (D.), overmåde tyregal, om ko; foragteligt om kvinder, der løber efter karlfolk; se stagefuld, -træt, stövsnøgen.

stager, no. *ståkər æn* (Ang.). — **1)** pibekradser. — **2)** en mand, som forker op i høsten; jfr. mnt. staken, Sch. Lübb., „korn mit der heugabel aufladen".

stagereb, no. *ståqrev æn* (Andst), stykket af töjret, der er fastgjort til töjrestagen; jfr. bagtöjr, fortöjr, mellemtömme.

stageror, no. *stawrowr è* (Vens., Hune), stage, hvormed de större fladbåde holdes lige mod broddet, mens de ligger ved land.

staget, to. *ståqə* (Fanø), klodset.

stagetræt, to. *ståqtræt* (Andst, vestj.), overmåde træt; se stageoksen.

stageöje, no. *ståqyw æn* (Andst), løkke om töjrestagens hoved; jfr. rendekast.

stagle, uo. *staql -ər staqəlt* (Støvr. h., Vens.). — **1)** slæbe fødderne af træthed; gå med vaklende trin; „hun kam rehle nok staglend ud", Blich. Bindst.; *hqj ka nap staql åstè·; hqj gor å staqələr; dæ kam i gaməl mqj staqli* (Vens.); jfr. stagre, stangle, stavre, stegle, stejle. — **2)** *gǫ å staql omkre·ŋ* (Støvr.), drive.

staglefuld, to. *hqj æ staqəlful* (Vens.), ravende fuld, se stagefuld.

stagletræt, no. *staqltræt* (Støvr.), så træt, at man stagler (s. d.).

staglevorn, to. *staqəlwòrn* (Vens.), som går usikkert, især om gamle folk.

stagre, uo. *staqər -ər -ət* (Andst), gå ravende; *a æ så uðasət, a ka knap staqər astè·j* (S. Hald); ligeså: *staqər ðwstè·j* (Røgen); *gǫ o staqər om* (Andst); jfr. Aasen stakra; isl. staka el. stakra, rave.

stagvende, no. *staqvæñ* (Holmsl. kl.); *staqwæñ* (Agger), = *sæjl öwər staq; gǫ əwə staq* (Agger), ɔ: vende mod vinden.

staj, no. se stad; **staje**, bio. stadig; **stajsk**, to. se stædig.

stak, no. *stak æn stak* (D., vestj., Gjørding, Grindsted, Andst, Nykirke, Jannerup, Lyne, Lemb, Mors, Thy, Agger, Almind (Vib.), Havbro, Hvejsel, Voxlev Horn. h., Ulstrup Hell. h., Flejsborg, Nordslesvig, Hvidding, Ballum, Rødding, Skodborg, Nustrup, Skrystrup); *stak æn -ər* (Støvr. h., Harridslev, Haslund, Falslev, Nimtofte, Ålsø, Hell h., Tved (hak.), Törrild, Nörup h., Rødding (M.), Klitgård, Sønderholm, Årdestrup); *stak i* flt. *-ə* best. *-ərn* (Sams.); *stak æn* flt. *-ər* best. *-ərnə* (Gimming); *stak æn -ə* (Lind, Uth, Bjerring); *ståk æn -ər* (S. Hald h.; Elsted); flt. *ståkə* (Sporup); flt. *ståki* best. *-rən* (Halling); flt. *ståki* (Røgen, Ning h.); *stak æn stakiə* (Søvind s.); flt. *ståki* best. *-ən* (Tåning, Hads h.); *stak i* best. *-i* flt. *stak (staək)* best. *stakən* (Vens., Sejlstrup, Åby, Tårs); *stak æn staək* (Vejlby (Fr.), Agerskov, Hammelev, Ø. Lygum, Tinglev, Ladelund, Hjoldelund, Rapsted, Medelby, Bradr., Meolden, Emmerlev); *stak æn* = flt. (Aller, Åbenrå). — **1)** = rgsm., en opstablet dynge af noget, hø, korn, tørv; *hjòståk* (Elst.); *ğör æn stak åp* (D.), sætte hø sammen i stak; *pykt æn stak aw* (D.), rive de løse strå af

den; der er af hø: *roṅ stak i mark, å awlån̦ stak i æŋ, å di sku da wæn̆ i østər å wæjstər, te di sku'jt wèlt i blæst* (Lild s.); stak af fisk, når fangsten deles: *æn hijəl* el. *hal stak* (Fanø), se 2. lod; en lort (Vens.); se Aasen stakk, isl. stakkr hak.; *bund-, fladtørv-, halm-, hø-, kløver-, korn-, kykkel-, lyng-, muld-, skyde-, sten-, strøelse-, tørve-. — **2**) *træk stak* el. *dræj stak* (Lönb.); *dròw stak åm nöj* (Vejr.; Agger); *draw stak mæ jęj om nųə* (Vens.); *træk stak* (Malt), betyder: trække lod (s. d.); jfr. fisenstrå, strå, 2. lod, spåblomst; måske oprindelig: trække strå ud af en stak, hvilket skulde synes at være et fortrinligt middel til upartisk afgörelse (Dr. O. Nielsen); slgn Kr. Alm. VI. 125. 76: „de skulde have en stak sat for at drage stak om det"; drage stak om det: så gik en ud og tog en håndfuld tag, og det blev klippet af lige så mange stråer som mand osv.; jfr. Ndl. Vlk. XI. 26, HBV. I. 61; „buscatta", P. Arch. XII. 33. — **3**) en lille køkkentrappe (Lönb.).

2. stak, no. strippe, øsekar, liden balle (Sønderj.), Mb.; mon ikke læse- el. trykfejl for stappe (s. d.).

stakbund, no. *ståkbån̦ æn -bån̦* (Elsted). — **1**) det nederste af hø- el. tørvestak. — **2**) underlag af halm til hæs.

stakit, no. *staki·t è* best. *-ə* el. *staki·twærk è* best. *-ə* (Vens.); *stakæ·t et* (Agerskov); *staki·t et* (Bradr.); måske: *ståkå̦·t* (Hovlbj. h.); = *stakæ·tværk et -ər* (Agerskov); *staki·twærk* (Agger), = rgsm., hegn af lægtestykker; htsk stakêt; gl. fransk estachette; ital. staca, pæl.

stakiter, no. *æn staki·tər* (Røgen), en dram.

stakitpisser, no. *staki·tpejsər æn* (Agger), en sprade.

stakke, uo.
stak el. *stak, stakər stakə* (Vens.);
ståk -ər -ət (S. Hald, Elsted);
stæək stækər stækət (Agersk.);
stæk el. *stek, -ər -əð* (Mors);
stæk -ər -əð (Thy, Agger);
sætte i stak, hø el. tørv; *stek tòrə, stæk flajtörə* (Mors); *ståk hy, tårə* (Elsted); *ståk hø* (S. Hald); *wi stakər høj ida·* (Vens.); vist også: forrette sin nødtörft (vestj.); jfr. 6. ringe 5, stuge.

stakkehave, no. *stakhaw i* (Vens.), hegnet sted ved gården til at sætte stakke af korn på.

stakkehavre, no. *stakhawər de* (Vens.), havre, som skal sættes i stak og derfor bindes med bånd af rugtag.

stakkehætte, no. *stakhæt æn -ər* (Vens.), løst tag, hængt på fire pæle, til at dække kornstakke; se 1. hjælm.

stakkel, no. *stakəl æn staklər* (D., Sønderj.); *ståkəl æn, ståklər* el. *staklər* (Vejr.); *ståkəl æn ståklər* (Thy, Mors); flt. *ståkələr* (Agger); *stakəl i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.; Sall.); *stakəl et -ə* (Søvind s.); *stakəl æn -s* (Fjolde). — **1**) tigger (s. d.), oprindelig stavkarl; jfr. Aasen stakar, isl. sv. stafkarl, tigger, jfr. Cav. W. II. 310; *dær waŋkər et stijəq te staklər uðən ən fålər i æ il* (el. *æ åsk*) *jæn gån̦* (D.); *„no skompə stakəli å nòr è"*, Grb. 39. 39, nu tridser tiggeren afsted nord på; *„jèj stakəl ka eñc tål, de in an hò tow pwòsər uən haj sil hòr i trèj,* Grb. 234. 92, uden han selv har en tredie; *dæn jæn ståkəl fåtry·rə åpo· te dæn ån hå tåw påsə,* Sgr. I. 189. 95 (Lisbj.Terp); *i stakəl æ jęj, dær hò søtən hwòlər å ròwən; de æ saj å jò nar æ i stakəl, de æ ber å ji ham no å læ ham go* (Vens.); *„di stur cèjər* (kender) *òltir hwèrar å stakələr åsə, om eñc åpå òñc så åpå pwòsi"*, Grb. 241. 247; *tøn̆ òl å swot toba·k* (udkrasning af piber) *de ğyər æ röw gal po æ ståklər* (Mors); *de blywər alər daw, nær staklər ska te mærkən̆* (D.), de higer så stærkt efter at komme afsted, at de har ondt ved at vente på morgenen; *dær ær ålti nåwət i æ væj, nær staklər ska ha gil* el. *ska te heməriq* (vestj.); *dær ær òltə jènteŋ i wæj få stakələr, nè di skal te heməriq, æñcən hò di eñc no å kom dær får, hèlər åsə di ræstə maspæŋ* (Vens.); *å jò fålk te stakələr* (Vens.), siges den at göre, som beder folk om en tjeneste, som de let kan göre, men undslår sig for; *skat do iby·j, så skal a nåk cyər få· dæ; de ær eñc war, do gor å jò fålk te staklər få så let* (sts); *de æ let, æn ståkəl ka res hål å,* Kr. Ordspr. s. 188 (Thyholm), ɔ: blive glad ved; når den ene stakkel giver den anden, det lér Vorherre ad, sts s. 320; „giv lidt!" således giver folk stakler i Ørum, Sgr. III. 41. 80 (Ø. Ørum v. Vejle); i en stedremse: „Hanning stakler", Kr.

VI. 345. 213 (Bølling h.); *di Hakstæj stakəls* (Agterup, M. Slesv.); st-, der binder benet op, Krist. Alm. V. 212. 31-33; alm., se s. 204 nr. 16; jagt efter stakler, Kr. Alm.² V. 100.82; „en hjemløs stakkel", Kr. Börner. 512, leg: siddende omkring et bord at blæse til en tot bomuld; jfr. søllig 1, stodder; bede-, hus-, sogne-, tigger-. — **2)** svag person uden helbred el. kræfter, vanfør person (Agger); *han blöw æn stakəl al hans daw* (D., Søv. s.); A. siger: *do ær æn stakəl!* B. svarer: *ver do, var æn stakəl ær?* A.: *de æ jæn mæ æn sywskarət ræw* (vestslesv.), ɔ: en rumpe, øget syv steder; jfr. *de ær i stakəl, haj hør enc uən æn hal ràw, dær æ skarə saməl fæmtən stear* (Vens.); el. *ən ståkəl æ jæn dæ ènən röw hâə* (Elst.); jfr. Bing Læsø 178 = person. — **3)** ejeformen stakkels bruges ynksomt og som udtryk for deltagelse; *dæj stakəls kòl* (Vens.); *di tow stakəls mejskər* (sts); *dæn stakəls mañ!* men også: *min dræŋ stakəl* (Agerskov); *mit stakəls baərn!* (Fjolde); nogle steder (Søvind) bruges sølle (s. d.) istedet. — **4)** membr. muliebre (Vens.).

stakkelkjøren(de), no. stodderkørsel, ɔ: enhver kørsel, som sker uden betaling; jfr. stakkelsrejse, Mb.

stakkelsbön, no. i udtr.: *be ståkəls-* el. *ståkəlsböŋ* (vestj.), bede særdeles indtrængende, som den fattige beder.

stakkelsdom, no. *ståkəlsdåm* (Vejr.), armod; *armoð å ståkəlsdåm, di gor wærdən rojən åm* (Mors).

stakkelseng, no. endnu for 40—50 år siden (ɔ: 1850—60) fandtes i de fleste egne af Vens. såkaldte st-e, hvori man opredte et leje til ældre, skikkelige tiggere, Gaardbo Natm. 46, også Sælland, JK. Æv. I. 211.

stakkelsfjæl, no. *stakəlsfjəl æn* best. *-fjèl* (Vens.), et fjæl, jfr. Krist. Alm.² V. 100. 79. 80, som på omgang gik rundt blandt gårdene i byen og som forpligtede vedkommende, der havde det, at huse og koste den fattige 24 timer; i Asferg og Bjerregrav Videbog hedder det: efterdi vi desbedre kunne vide, hvilken som står ret for at age krøblinger og stakkarle af by have vi . . . vedtaget at lade göre en fjæl el. stok, som skal følge med samme stakkelse-rejse, på det at samme rejse kan gå ret omkring byen, og når fornævnte fattige er bortførte, skal den, som ham bortførte, bære samme fjæl til sin næste grande og nabo og der at blive, indtil næste stakkelse-rejse kommer til ham; men hvo som lader samme fjæl eller stok blive borte, da skal han have forbrudt en mark til granderne, J. Saml. IX. 278. 56, jfr. I.² 80. 40, Høgsted by's grandebrev; tiggerkørsel gik på omgang, den sædefjæl, hvorpå tiggeren havde siddet, kaldtes st-, var forsynet med en del udskårne bogstaver eller mærker; „stakkelstavle" brugtes i det sted s. f. Randers, E. T. Kr. i Viborg Stiftstidende nr. 189, 18. Aug. 1891; jfr. Kr. Alm. V. 213. 33. 35; „løbefjæl", Kr. Alm.² II. 5. 10; „Kjæltringfjæl", JK. Æv. I. 212; „bettelpind", Fb. Bondel. I. 191; se Stolts Optegn. s. 79. 80, hvor en „tiggerkølle" er afbildet samt s. 152, jfr. Hazel. III. 16, J. Saml.³ I. 180.

stakkelsgilde, no. *stakəlsjil è* best. *-e* flt. *-ər* (Vens.), stort gilde, som göres af en fattig stakkel.

stakkelshus, no. *ståkəls-* el. *ståkəlshus* (vestj.), fattighus; jfr. Kr. Almueliv II. 82.

stakkelskammer, no. *stakəlskamər è* (Vens.), kammer på gårdene, hvor man gav tiggere husly; jfr. herberg.

stakkelskjælling, no. *stakəlscèləŋ æn* (Vens.), tiggerkvinde; jfr. Grb. 187. 35.

stakkelskorn, no. *stakəlskun è* (Vens.), stodderkorn, ɔ: korn som gives i bidrag til sognets fattige.

stakkelskrog, no. en krog i Lunde (Fjends h.), hvor staklerne sad og pillede hovederne af sildene, de havde tigget, Kr. Sagn III. 410. 16.

stakkelskvinde, no. tiggerske; som han nu går, kommer han til en ståkelskvinde, der siger . . ., Kr. VI. 189.

stakkelsmand, no. *ståkəlsmañ æn* (vestj.); *stakəlsmañ æn* (Lindk.), tigger.

stakkelsmålekar, no. et kar, hvori der måltes gaver ud til tiggere; *di hað æn stakəlsmòlkår te gryjn å miəl å målt, fò di skul jow ha hwòjèn* (Lild s.).

stakkelsport, no. ladegårdsporten i Randers, Kr. Alm. V. 131. 62.

stakkelspose, no. tilforn under stavnsbåndet, da det vrimlede af stakler, var en veludrustet tigger forsynet med: ryg-

pose, lændepose, hoftepose, tværpose og håndpose; *„så komə dè gaməl Rabi-Jèns mè stakəls pwòsi è wæj dè fåbi'j møl“*, Grb. 38. 14, så kommer den gamle Jens Rabi med tiggerposen ad vejen der forbi møllen.

stakkelsrejse, no. *stakəlsres æn -ər* (Vens.), køretur med tiggere eller krøblinger fra by til by, se stakkelsfjæl; på hjulbør, se Kr. Alm. V. 213. 32-34.

stakkelsstorhed, no. *stakəlsstyrhjè æn* (Vens.), om pynt og pral hos fattige stakler.

stakkelstavle, no. se Krist. Alm. V. 212. 30, stakkelsfjæl.

stakkelukke, no. *staklok æn* (Vejr.), = stak.

stakkelvorn, to. *ståkəlwårn* (Agger), dårlig til gang; *hañ æ blöwən nöj st- i dæñ sijst tij.*

stakken, to. se stakket; **stakkenåndet**, to. se stakåndet.

stakkestanden, to. *stakstañən* (D., vestslesv.), om hø, der har stået en tid i stak: *de æ gåt st-.*

stakkested, no. *stakstæj æn -stæjər* (D.), sted, hvor høstakken har stået; *ryw æ stakstæjər åp*, ɔ: når høet køres ind, el. stakken flyttes, rive resterne sammen; se snøkke.

stakket, to. *stakə* (Agger); *stakər* el. *stakə* (Mors, Thy, Davbj., vestj.); *stakən* eller *stakə*, sædv. hak. huk. itk. (Vens.); *stakə* (Mellemslesvig); böjes i komp. og superl. *stæknər, stæknəst* (Mors, Thy, glds); *klæjnər å stæknər* (Mds. h.); *staknər, staknəst* (Vens.); kort, *æ peñ æ få stakə* (Thy); „no hå sovnt få stakke senn læt os hintj hjem“, To Novell. 7, nu har sognet for kort tid siden ladet os hente hjem; „glehen bløw stakket“, glæden blev kort; „stakket å fåtehl“, kort at fortælle, Jyd. II. 6. 2; *dawən æ så stakən; hąj æ så stakən*, lille af vækst; *de æ stakə sin fər* (Vens.), om noget der gentager sig for hurtigt; men: *de æ får kårt* (Davbj.); *fo kort* (Vens.), ikke: det er for stakket; *æn stakət vèj; få stakət i dæñ jæn èñ* (Søvind s.); ligeså: *mol fræ sè sjèl mæ dæn stakət al* (sts); *do æ få stakə; stak(!) kañ enəstæj nå* (Agersk.), den lille, korte, kan ingensteds nå; *stakə skowtər å enən særk, de æ rask værk*, Sgr. II. 109. 521 (Fly); *dæm stækənəst daw* (Thy), de korteste dage; *æn stakə tij*, kort; *de æ stakə stån, do hå wæt hær*, det er en stakket stund, du har været her; *stakə dans æ snå språnən*, ordspr.; *wå smör æ så stakə* (Agger); *smörə æ stakənt* (Vens.), ɔ: usammenhængende på grund af fejl ved kærningen; *æ træ æ stakə* (vestj.), kort i veddet, så det brydes let; *stakən tyk* (Vens.); de stakked' og de tykk' er altid i betryk; men de lang' og de small' kan gjöre, hvad de skal, Kr. Ordspr. s. 320; jfr. Aasen stokkut.

stakketagtig, to. *stakajtə* (Mors), temmelig kort.

stakketbenet, to. *stakənbjænt* (Vens.), kortbenet; i et navnerim: *Kårən i wårən i fywr i fårən, betə romphåləð, stomphåləð, stakəðbjænəð, stuwərsiñəð Kårən* (Mors); rimet anvendes om alle navne med passende forandringer.

stakkethalset, to. *stakənhalst* (Vens.), korthalset.

stakkethose, no. *stakənhus i* = flt. (Vens.); *stakəhuwəs æn -ər* (Thy), korte strömper der ej når knæerne, sokker.

stakketkål, no. *stakəkål dæm* (Agerskov), kortkål, søbekål, forskellig fra langkål.

stakketlivet, to. *stakənlywə* (Vens.), kortlivet, om klæder; kjolen *wa stakəðlywəð mæ lån flaskər*, ɔ: skøder, (Lild s.).

stakket-lördag, no. lördag i dimmelugen, Kr. Börner. 370. 97.

stakket-Mads, no. ringfingeren, se remsen. Kr. Börner. 16. 21 flg.; jfr. finger.

stakket-ovret, to. *stakənòwrə* (Vens.), om træsko: med kort overdel; *kwęjfålkəns trèskòr ær òltər stakənòwrə*, se langovret.

stakketsindet, to. ilsindet, kort for hovedet (Mds. h.).

stakkettoet, to. *stakəntowə* (Vens.), kortuldet, se to. no.

stakketærmet, to. *stakənærəmt* (Vens.), kortærmet.

stakle, uo.
stakəl -ər -t (Lild s.);
stakəl (Bradr., glds.). —
1) beklage, ynke; *de ær ejt war do staklər ham; hañ ær ejt war å stakəl.* —
2) kærtegne, kæle for: *kañ do go hæn å stakəl fòr ham!* ɔ: klappe en på kinden og sige: *å, å!* til småbörn.

stakåndet, to. *stakåṅə* (Agger); *stakənåṅc* (Vens.); *stakånət* (Støvr. h.), kortåndet.

stal, no. i udtr.: *æ hæst æ ko̜r öwər stål̡* (D.), ɔ: der er kørt således med den, at den ikke kan lade vandet; det alm. brugte råd er at føre den ind i en fåresti; jfr. mnt. stal, Sch. Lübb., hvor samme råd nævnes; eng. stale, urin; se stalle; lutter-.

stalbroder, no. *stal̡bro̜r i* best. *-i* flt. *-brørər* (Vens.); = rgsm.; *kom do no hær, me̜j wèn å stalbro̜r!* ironisk; jfr. Aasen, staalbroder hak., „kammerat, vel egentlig våbenbroder"; mnt. stalbroder, Sch. Lübb.; htsk stallbruder.

stald, no. *stål̡ æn stål̡* (D., vestj., Grindsted, Andst, Lyne, Sall., Søvind s., Sem. vestslesv., Emmerlev); *sto̜l̡ æn sto̜l̡* (Husby, Bur, Davbj.); *støl̡ æn støl̡* (Mors, Thy, Lild s.); *stöl̡ æn stöl̡* (Agger); *stal̡ æn stal̡* (Vens.; Elbo h.); *stål̡ i* best. *-i stål̡* (Sams); *stål̡ æn* best. *-ən* flt. *stål̡* (S. Hald); *sto̜l̡ æn sto̜l̡* (Agerskov); *stål̡ æn stål̡* (Sundeved, Fjolde). — 1) bygningen, hvori heste, kør og får har deres plads, (alm.); *fuər te stål̡s* (Ry), give sidste gift, Kr. Almuel. V. 12.30; rejsestald ved en kro (Fjolde); jfr. fåresti, kjørres, nøs, øddel; i ævent. skal en stald renses, hvor der har stået 20 øksne i 400 år, Sgr. VI. 116, XII. 213, Kr. Æv. s. 300; en fåresti, Gr. Æv. II. 84; jfr. moge, Asbj. I. 64, Janss. Ev. 22. 69, Curtin Myth. s. 40, Folkl. Journ. VI. 176, Folkl. I. 293, V. 156, dette træk forekommer efter R. Köhler kun i skandinaviske og keltiske ævent., se Benfey Or. Oc. II. 111, Köhler Kl. S. I. 170; slgn Herkules, der rensede Augias' stald; i lögnehistorien, se II. 513. 28 a fortælles om en stald så stor, at koen havde fået kalv og kalven var bleven stor og skulde selv kælve inden den nåede sin bås, Kr. Æv. 255, Sgr. VII. 201, J. K. 10, se 7. lade, jfr. Müller-Fraureuth, die deutsch. Lügend. (1881); et ofte forekommende træk er, at kreaturer dør for bonden i en bestemt bås, dette voldes af underjordiske til hævn for at stalden er over deres bord eller seng, Thiele II. 241-42, Gr. Gl. d. M. II. 262, Kr. III. 47.63, Sgr. I. 51.209, Kr. Anholt 70.152, Sagn I. 72. 125.478. 128.488. 147.547-48. 190.696. 325 nr. 62. 332.1-2. 346.27.35.40.41.43. II. 30.113.14. 101 øv. 147 ned.; jfr. Storaker 20.15. 110.158, Søgaard, Fjældbygd s. 111, Vang, Reglo s. 76, Sande I. 22.69, II. 135. 323, Nicolais, Nordl. IV. 19, Asbj. III. 99, Hauken. III. 206, Nielsen-Vang 31, Skar, Sætersd. 81, Runa IV. 36.49. 40.70, V. 99.17, Hofberg s. 69, Wigstr. II. 262, FS. 39, Nordl. Sagor 61, Myt. S. 19, Fäbodväs. 30, Lidmål 67.70, JFærø 194, jfr. 233, Wh. Vlk. X. 229.4, Mhoff 575.590, Strackerj. I. 406 n, Kuhn N. S. 293.329. 313.363, W. S. I. 279.319. 285.330, Temme Pm. S. 260.220, Z. f. M. II. 432, Magyar T. s. 404 anm. (Engl.), Denh. Tr. II. 61 ned., slgn Kuhn N. S. s. 323: lus drysser ned; Lyncker s. 87.139: sand fra ploven; jfr. Pet. Isl. F. II. 245; — Vorherre fødtes i stald, derfor skal til juleaften stalden fejes og rengöres, se Kr. Almuel. IV. 105 313.15, Sagn II. 254.17; fejes Stefansd., FbJ. I. 210 (Sverige); brudefolk skal efter vielsen gå i stalden, Rääf I. 112; den som kommer og går i stald, hilser den, Meyer Vlk. 211; mod smitte i st-, se gjedebuk, rævebælg, skovskade; en del af et krat kaldes „æ Stald", minde fra Svenskekrigen, se Krist. Sagn IV. 102.10. — 2) hestestalden i staldhuset (Søv., Elst., Elbo h., Lyne, Lild s., Vens., Agerskov); „lidel Kirsten hun ganger ad stolde, hun skued de foler så bolde", Kr. I. 1.6. — 3) den enkelte bås i stalden, hvor to køer står (Agersk., Sem); hvor en hest står (N. Farup); bås: *han æ komən fæjl o æ stål̡* (D.), ɔ: ikke på sin rette plads; jfr. Aasen stall, isl. stallr hak., htsk stall; se brumme-, fæ-, gjæste-, heste-, kalve-, kamper-, kjøre-, ko-, kræ-, rejse-, rymplings-, stamp-i-, øg-.

stalddreng, no. i visen: Hr. Peders st-: „behøver I ingen stolddreng her?" Sgr. I. 121.3, se Gr. DgF. nr. 267.

staldör, no. *stål̡dör æn* (Andst); *stål̡do̜r* (D.); *stål̡do̜ə* (Søvind s.); *sto̜l̡dar æn -da̜r* (Agger). — 1) = rgsm.; hvor st- slæbes hen af hest, kirke bygges, Kr. Sagn III. 152.84. — 2) bukseklap, spøgende.

stalde, uo.
stål̡ -ər -ət (D., vestj.);
sto̜l̡ -ər -ət (Agersk., Bradr.);
give staldrum, sætte på stald: *vi kaṅ sto̜l̡ möjr kre̜* (Agerskov); *vi kaṅ sto̜l̡ fe̜rtik* (40) *støkər kre* (Bradr.), give staldrum til; *stål̡ i'ṅ* (D.), om efteråret sætte

kreaturer på stald; *stål å·p* (D.), sætte kreaturer på stald til en vis bestemt brug f. eks. *te fijəðən* (D.), til fedning; *stål u·ð* (D.), om foråret sætte kreaturer på græs; *stål o jæn*, fig. kæle for en med god mad og drikke (Lönb.); i særegen betydn.: *dæn stur stålər gåt* (vestslesv.), ɔ: pynter i stalden; se stalle.

staldfoder, no. *stålfoə de* (Søv. s.), = rgsm.

staldfodre, uo.
stolfor -ər -ət (Agersk.);
stalfur -ər -ə (Vens.);
= rgsm., ɔ: fodre med *stålfuwər* (D.); *haj stalfurər hilə såmən* (Vens.).

staldfodring, no. *stålfuwərəŋ* (D.); *stålfowərəŋ* (Søvind s.), = rgsm.

staldgrob, no. *stålgrov æn* (vestj.), renden, som i stalden optager gødning og urin.

staldhus, no. *stålhus et* (Søvind s.), staldbygning.

stalding, no. *stålən æn* (Bradr.), = bås.

staldkammer, no. *stalkamər è* (Vens.); *stölkamər æn -ər* (Agger), karlekammer i stalden; „*hon ha få skek å go nir i stalkamərə mè e bjæsəl*“, Grb. 213. 6, hun havde for skik at gå ned i karlekammeret med et bidsel.

staldkarl, no. *stålkål æn -kål* (D.); *stölkål æn* (Lild s.); *stalkòl i* best. *-i* flt. *-kòl* (Vens.); = rgsm.; *hwæm dær hålər hærmæn te stölkål, di for brøðən (brøt) sål* (saddel) ordspr. (Mors).

staldkilde, no. *stölkåəl* (Lild s.), staldbrønd.

staldkost, no. *stålkvost æn -kvost* (Sundev.), kost, som bruges i stalden; man må intet dyr slå med st-, Kr. Alm.[2] I. 117. 50 flg.; se 3. lime 2.

staldmog, no. *stolmòq de* (Mors); *stålmåq* (Søvind s.); *stalmòq* itk. best. *-ən* (Vens.); *stolmoq* (Agersk.), hestegødning; vel også staldgødning i alm., se stald.

staldplads, no. *stölplas æn* (Agger), = rgsm.

staldpære, no. hestepærer, hestegødning; hyrderne kunde få hårtöjrer til at stå kavret og på enden og staldpærer til at danse omkring ude på marken, Kr. VIII. 280.

staldrad, no. *stålraj æn* best. *-rajən* (S. Hald, Elsted), hestestaldslænge.

staldrane, no. *stalråjæn* best. *-råjən* flt. *-råjər* (Vens.), = rane 1, stænge ov. stalden.

staldrum, no. *stålrom æn* (D.); itk. (Søvind s.); *stolrom* (Agersk.), = rgsm.

staldstade, no. *stålstå et* (Støvr.), rummet i hestestalden, hvori hesten står, svarende til bås i kostalden.

staldstanden, to. *blyw stålstañən* (vestslesv.), om heste og kreaturer: blive stive og ømbenede af at have stået for længe på stald.

staldsted, no. bås; *de brøn øq wa støwt, hon lo i stålstæjət å wa dø*, Kr. IX. 237 (Støvr. h.).

staldstud, no. *æn goi stålstur* (vestsl.), stud, der passer godt til at opstaldes.

staldvindue, no. *stålviñər æn -ər* (D.), = rgsm.; vaskes til juleaften, Krist. Almuel. IV. 105. 313, se stald.

stale, no. *stol è* best. *-t* (Vens., Elst.); *stål* itk. (Sams); *æ stål* (D., vestj.); *stol* (Vejr., Lild, Mors, Thy, Sall.); *æ stal* (N. Slesv.); *stal et* (Agersk.); flt. *stal* (Bradr.), hoppens yver; *dæn jæn hår stuər stol å dæn ajən hår nys fuəlt* (Lild), den ene (hoppe) har stort yver og den anden har nys folet; jfr. dæl, 2. gjæl, 1. kvæge, yver.

stale, uo.
stål (D., vestj.);
stol -ər -t (Vens.);
stal (Agersk.);
no begøñər æ øq o stål (D.); *æ hås stolər* (Mors), ɔ: yveret på hoppen begynder at svulme, hvad der er tegn til, at der er føl i den; jfr. Aasen stalme no. overfylde af mælk.

stalke, uo. *stalk* el. *stjalk* (vestj.); *go o stalk, stalk omkre·ŋ* (vestj.), gör den, som går med lange, stive ben, som en stork, el. som går på stylter.

stalkeben, no. *stalki-*, *stalki-* eller *stalkbijən æn* = flt. (vestj.), stankelben, store skræddermyg, jfr. skrædder 3, stork; lang, tynd person.

stalki, no. *stalki æn* (vestj.), = stalkeben.

stalle, uo.
stöl -ər -əð -əð (Agger);
stål -ər -ət (D., vestj.; Søvind s.);
stal -ər -e -e (Vens.);
stol -ər -ət (Agersk., Bradr.);
pisse, om heste; hest som ej kan st-, trækkes ind i fåresti, Krist. Sagn VII. 466. 16-18, m. fl. råd; jfr. mnt. stallen, „den harn lassen“, se stal, stalling.

stallering, no. *stålərəŋər* flt. (Harboøre); *stalərəŋər* flt. (Agger), undermåls-

flyndere; dog også: *„wa ər ən stuwə dræŋ, hun hå mæj?“ — „næj, de wa sån ən staləraŋ“* (Agger), ɔ: en lille fyr.

-stallet, tf. se over-.

1. stalling, no. i udtr.: *åqə wa dråwə øwə staləŋi* (Vens.); = stalle (s. d.).

2. stalling, no. *staleŋ æn -ər* (vestj.), en laksefisk, thymallus vulg.

-stam, no. se stamme; ud-.

stam, to. *stam* flt. *stam* (D., vestj., Agger, Vens., Sønderj., Søvind), som taler stammende; *drèŋi è stam* (Vens.); *æ stam skræjər* (D.); som et gammelt ord siges: *vi stam sønər gåt, vi lam dåñsər gåt* (D.); som råd mod stammen brugtes at slagte en kalv af modsat kön; barnets fader tog det varme kallun ud af den og slog det på munden dermed, J. K. 357. 68, Amins. I. 111; i Sverig bruges ellers milten, Gasl. 61, Sm. Medd. II. 53; spottevers om st-, Urquell VI. 23, Ons Volksl. I. 52. 13; barn bliver stam, om gudfader stammer i fremsigelsen af Credo, Rivista II. 45; se kurr, 2. lam, læsp, stum; gjøg-.

stambog, no. *stambǫq æn* (Søvind s.); best. *-ən* flt. *-bǫqər* (Vens.), = rgsm.; en bog el. et futteral med løse blade, hvori venner og bekendte skriver et vers; var i årene fyrge brugelig blandt unge mskør i Ribe; er kommen i senere år i brug blandt höjskoleelever, men kaldes nu: *adræsbǫq* (D.), sagtens, fordi den som skrev i den, vedföjede sin adresse; nu sædv. om kreatur- og hestestambøger.

stamhus, no. *stamhuws è* best. *-t* (Vens.), = rgsm.; *„sin ètər blåw hąj jywt å fèk e smul huws åpå stamhuwstəs gòs“*, Grb. 71. 117, stamhusets gods.

stam-i-hjak, no. *stam-i-hja·k æn* (vestj., Agger), en person, som stammer og hakker i sin tale.

1. stamme, uo.
stam -ər -ət (D., vestj.; Søvind s., Elsted); ft. tf. *-əð* (Agger); ft. *stamt* tf. *stamt* (Vens.);
stamər -ər -ət (Bradr.);
stamme i talen; *stamən* (Vens.); *stamin* (Agger), stammen; præst kommer på prædikestol til at st- ved trolddom, Thiele I. 333; jfr. Aasen, isl. stama; stammern tyske dial., Weyg.

2. stamme, no. *stam æn -ər* (D, vestj., Agger, Søvind s., alm.); huk. best. *-ən* (Vens.). — **1)** = rgsm.; stamme på træ (alm.), se træ-. — **2)** *æ stam* (D.), bjælken i møllevingen, se vingetræ. — **3)** toppen af kartofler, nok også af gulerødder (D.), se visse; kartoffel-. — **4)** slægt, folkestamme (Vens.). — **5)** i kortspil: kortbunken; *tæj åp å æ stam* (D., vestj., østj., Vens.). — **6)** = stambe; *stamən æ tyw* (Elsted).

3. stamme, uo. *stam -ər -ət* (D., vestj.); ft. tf. *-əð* (Agger); ft. tf. *stamt* (Vens.). — **1)** i alt fald i udtr.: *dær stamr de hið frå*, derfra har det sin oprindelse; *hu stamə do fræ?* ɔ: fra hvilken landsdel er du? *de hañ dæ så, wa nöj, da staməð fræ dæñ gaməl* (Agger); *hu stamr han uð frå?* hvorfra stammer han? (vestj.); — **2)** *stam å·p* i kortspil (vestslesv.), tage af stammen. — **3)** „han kam te å legg unne dei stuer avvil, som mi fåer håd stammed“, Blich. Bindst., den store abild, som min fader havde podet, også Elsted.

stammel, no. = standkjærte; Mh. efter Pontop.

stammenavn, no. *stamnawn* (D., vestj., Agger, alm.); = rgsm.; til forskel fra øgenavn (s. d.).

stammet, to. *staməł* (Elsted), podet, til forsk. fra vildling; se höj-, lav-.

stamp, no. — **1)** et arbejdsudtryk; vadmel får i stampemøllen *hijəl stamp* til dyner; *hal stamp*, når det skal bruges til mandsklæder; se vand-. — **2)** trin; *a hår gån manə stamp får o hør æn guwə præst* (Malt); *de ær æn sij stamp* (vestj.), en sejg gang, f. eks. at vade i sne; se stjamp.

1. stampe, uo.
stamp -ər -ət (D., vestj.);
stjåmp el. *stjamp -ər -əð* (Thy);
stjamp -ər -əð (Agger);
ståmp -ər -əð (Lild s.); ft. tf. *ståmpə* (Vens.). —

1) stampe i jorden med fødderne, vel også knuse ved at stampe (alm.); *de æ hårt o stamp imoð træjtoms söm* (Malt); se stjampe. — **2)** valke i en stampemølle, om vadmel (alm.); *ståmp wæməłəð* (Lild s.). — **3)** gå tungt og besværlig; *stamp hen æn stæj* (Lindk.); jfr. Aasen, stampa; se stempe, stempel.

2. stampe, no. *stamp æn -ər* (D.). — **1)** *æ fårə st-* og *æ baqə st-*, på træsko: både forhöjningerne under bunden

›å dem og hoverne, som slås under; fr. 6. bede. — **2)** *stjamp æn* (Agger), et tampeværk. — **3)** *ståmp æn* best. *-ən* Vens.), stor, svær kvinde, der går tungt, e stampi; ler-.

stampekjærne, no. *stampkæn æn kænə* (Sundev.), = rgsm.; den glds smörærne med stampe.

stampemølle, no. *stampmøl æn -ər* D., vestj.); *stjåmpmøl* (Thy); *stjampmøl en -ər* (Agger); *stampmål æn -ə* (Søv. s.); = rgsm.

stamper, no. *stjampər æn -ər* (Agger). — **1)** mand, som stamper töj; se nold-. — **2)** *stampər* el. *stjampər æn -ər* vestj.), stymper.

stampeto, no. *stamptow de* (Viborg gn), = stampeuld; brugtes som dynefyld, e Kr. Almuel. III. 8; se seng.

stampeuld, no. *stampul de* (D.), ffald af uld ved stampning.

stampi, no. lille, tyk person; „hvad r det for en stampi?“ siger de, „tu an er ligeså tyk som han er lang, ham unde en ligeså godt trimle som trække“, Kr. IV. 277.

stamp-i-bukser, no. *æn lilə stamp-l. stjamp-i-bòws*, kælenavn til en lille dreng (D., vestj.); også om en sén person.

stamp-i-skidt, no. *stjamp-i-ski·t æn* Agger), lille, ilter person.

stamp-i-stald, no. „st- så hied min est“, i øgeremsen om bondens kvæg, Kr. Dyrefabl. 170, jfr. hest I. 600. 40 b, öne I. 750. 36 b m. henv.

stamp-i-stövle, no. *stjamp-i-stöwl æn* Malt), tåbelig person, også kælenavn til n lille dreng (D.).

stamp-til-middag, no. *æn stjamp-e-mæja* (Andst), skæo. til en sen person.

stamtavle, no. *stamtawl æn* (D., estj., Agger); best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; *ståhèst å tyr hò stamtawlər, neskərən hòr enc* (Vens.).

stamunkel, no. *stamo·ŋkəl æn* (vestlesv.), tyk kæp; jfr. stabejser.

stan, no. se stavn og smstn.

stand, no. — **1)** *stån æn stån* (D., Fanø, Lönb.); *stån æn* = flt. (Andst); *tan et* (Agersk.); sted, hvor man står; *et gåt stan* (Agerskov), god ståplads; anen på geværet med fænglås står på ijəl el. *hal stån* (Malt); *wå stån hår ilti væt i dæn baqəst stuwəl* (D.), kirkestol; antages af Aggerboen for bås el. væderbøgl, Kr. Molboh. 97. 312. 13. 103. 322, bås, hvor en ko, hest el. kalv står; i ældre tid blev ungkvæget af byhyrden om middagen drevet hen *å æ staən;* der var sådanne to i Gåsekjær, i Bjolderup s. (S. Jyll.), den ene hed Øster Hvilbjærgstand, den anden Sønderstand, den sidste er kendelig endnu som en höj pold midt i Hvilbjærg mose, og er bedækket med frodig græsvækst. — **2)** stansning, *æ klåk æ gawən i stån; æ bestər æ gon i stån* (vestj.), klokken, hestene er standset, gået i stå. — **3)** *stån æn* (Holmsl. kl.), afstanden mellem to „kalve“ (s. d.) i rusen; i en trekalvet ruse er der *framstån, møtstån.* — **4)** stand, stilling; *do vel löw i jænlə stan, lisom di får o di muwər* (vestj.), siges i spøg til dem, som bestemmer, at de ikke vil gifte sig; *ve do et fåra·ñər di stan* (D.), ɔ: gifte dig; *haj sir uk te å wèr å fårnèm staj; ka do hòl staj imò så månər?* (Vens.); billeder af de 4 stænder, se Mélus. VII. 145 flg. — **5)** orden, god skik, *gör i stan* (D., vestj.); *gør i stan* (Agersk.); *de ær i staən gøər* (Bradr.); ligeså: *han ær iñt gåt istaən*, ɔ: han er syg; *æ ku æ gåt i sta·ñ* (D., Agger), ɔ: fed; se istand, stande; jfr. Aasen, stand itk., standa uo.; htsk stand; se indestandsvejr, stå; af-, ajle-, atter-, bag-, bi-, bylle-, for-, fram-, gjen-, gulv-, hen-, heste-, hjem-, kalve-, karle-, ko-, midt-, mod-, ny-, på-, små-, stil-, stole-, til-, ud-, u-, vand-, var-, vel-.

standbånd, no. *stånbon æn -bon* (D.), et stykke rundjærn, som med en vinkelböjning i hver ende i et par tommers afstand er fæstet lodret til bæsningen i kostalden, således at ringen i koens bindsel kan løbe op og ned på den, når koen lægger sig el. rejser sig; se stagebånd.

stande, uo.

stan -ər -ət (vestj.); ft. tf. *stañər* (Vejr.; Sall.); ft. tf. *stañəð* (Mors, Thy); *stan -ər -əð* el. *stañər stañər stañərt stañərt* (Agger). —

1) göre istand; *stan æn ryw, æn buwəð* (Thy); jfr. standte; fig. have noget at stande af (Vens), ɔ: have noget at tage til, Mb. — **2)** klæde sig på; *no ær a stañəð* (Mors), ɔ: påklædt; hun gik også hen og standede sig til, Kr. IV. 24, gjorde

sig rede; *„hør, Tyqə Fut, ka du stañ mæ ən par hywl?“*, jfr. Kr. SkV. s. 237. 1. — **3**) *o stañ æn par hæst åp* (Andst), spænde for; et rim er hørt i Vorbasse, da hestene skulde spændes for:

stañər åp, stañər grǫ,
jeg agter en gang at udkjøre *hærpǫ!*

uden at nærmere forklaring kan gives.

standelse, no. *stąñəls et* (Mellemslesv.), Kok, stolestade i kirken; de er fra gammel tid ansatte til en vis værdi og er blevet normen, hvorefter udgifterne til præstegården og kirkens vedligeholdelse udredes; se op-, ud-, under-.

-standen, tf. se op-, på-, stakke-, stald-.

standende, tf. se stående.

stander, no. *stånər æn* (D.); *stąñə æn* (Sundev.; Agersk.). — **1**) stolpe i et hus (Sønderj.), Mb., se stænder; dör-. — **2**) stor lysestage at sætte på gulvet = standkjærte (D., Sundev., Agerskov); jfr. Krist. Alm.[2] III. 178. 09, se stonnismand; lyse-. — **3**) *stąñər æn* (vestslesv.), en støtte med fod og fremspringende krykke, hvorpå bagsiden af knipleskrinet under arbejdet støttes, mens forsiden hviler på kniplerskens knæer (Emmerlev); jfr. Kr. Alm.[2] V. 86; se stænder; jfr. htsk ständer, bedepult; mnt. stander, Sch. Lübb.; se for-, op-.

-standeret, to. *ən jąnstąñərə wdwn* (Ryde, Gind. h.), vogn med jærnstelde; se stelde.

standerhöjtid, no. *stąñərhötə* (vestslesv.), kniplepigerne flyttede sammen under deres arbejde for at spare lys og varme; mindst to aftener om ugen skulde karlene indfinde sig i deres stue for at holde dem ved selskab med sang og tale; til dagligbrug gav pigerne så karlene tobak til deres piber, ellers intet; når vinteren var forbi, gjorde pigerne til tak et st-, ɔ: et lille gilde for karlene.

standerlegs, no. *stąñərlęqs* (vestsl.; M. Slesv.), gilde, som göres om efteråret, når tyende begynder at arbejde ved lys (M. Slesv.); pigernes legestue, hvortil de indbød karlene (vestslesv.).

standgab, no. *ståjgab è* = flt. (Vens.), luge, med el. uden kvist, hvor en står for at tage hø eller korn fra, når der stikkes af.

standgrøft (?), no. *stąŋgrøwt æn* (Vivild s., S. Hald h.), et gærde, se 2. grøft 2, hulgrøft.

standig, to. — **1**) som står fast, urokkelig (Slet h.), Mb.; for-, u-. — **2**) skal betyde: rask, sund, om et barn f. eks. (Mols).

standkiste, no. *stąñkist æn* (vestj.), kiste med låg, forskellig fra dragkiste med skuffer; *stånkiəst* (Elst.), jfr. Kr. IV. 205 anm.

standkjærte, no. *stąñkæət æn* (Sundeved), = stage 3, stammel, stander 2, stonnismand.

standkniv, no. *stąñknyw æn* (D.), kniv, som ikke kan foldes sammen, forskellig fra foldekniv.

standkorn, no. *ståjkun è* best. f. (Vens.), korn, som står op i modsætning til lejesæd; *„så høstə di glatwæk ow leər å ståjkun te let fòrdjæl få fåpoqtərən“*, Grb. 27. 50, de høstede glatvæk over lejekorn og standkorn.

standpenge, no. *stąñpæŋ* (Mall.), penge, som betales for husrum til kreaturer, f. eks ved markeder; *han måt g st- o dæm stuð.*

standplads, no. *stąñplas æn* (vestj.), plads til heste og höveder på et fremmed sted; *ka a fo st- te fæm högədər!*

standre, uo. se stande.

standrose, no. [*stąñrosər* flt.] (Holstebro), en plante, engelsk græs, armeria vulg. Wild.

stands, no. *stąñs æn* (D.), standsning; se stant.

standse, uo.
stąñs -ər -ət (D.);
stąns -ər -t -t (Agger);
stąjs -ər -t -t (Vens.);
stąns -ə -ət -ət (Elsted);

= rgsm.; deraf: *stąnsnəŋ æn* (Agger); jfr. Aasen stansa, nyere ord for ældre stadna.

standsvend, no. husmand; huset han bor i: standsvendshus (Sams), se Begtrup, Agerdyrkn. i Jyll. I. 648 (1808), P. Hansen, Landbr. 80, Kr. Alm.[2] I. 6. 7.

1. standt, to. bio. *gǫ stañt* (vestj.), gå rank; *han stǫr som stañt kål* (vestj.), ɔ: som den, der har sejret; *no ær han stañt,* ɔ: hel karl.

2. standt, no. *stañt* (D.); *stąñs* (vestj.); i udtr.: *dær ær eŋən stañt ve dæn lø* (D., vestj.), ɔ: bestandighed, fasthed, han svinger fra det ene til det andet; ligeså: *dær ær eŋən stañt i æ væjr* (D.), stadighed; jfr. mnt. stant, Sch. Lübb.

standte, uo. *stant æn hjölə* (Lindk.), stande, göre istand.

standti, no. *stanti æn* (Vejr.), halvsen knøs; *æn stantəs tøs* (Mors), halvsen pige; se stunthose.

standtløs, to. *stantløs* (D.), en, som en ro har på sig.

stang, no. *ståŋ æn ståŋ* (D., vestj., rding, Grindsted, Lyne, Thy, Mors, slev, Haslund, Emmerlev, Bedsted, ersk.); *ståŋ* best. *-ən* flt. *ståŋ* el. *ståŋi* t. *ståŋən* (Hell. h.); *ståŋ æn* best. *-ən ståŋ* (Sejlstrup); flt. *ståŋər* (Jetsmark); også: *stæŋər* el. *stèŋər* (Vens.); *ståŋ stæŋər* (Agger); *ståŋ æn ståŋ* (Bradr., gel); *stoŋ æn stoŋ* (Dover, Bjering, rild, Nörup); *stòŋ æn, stòŋ stæŋə* vind s.); *ståŋ æn stæŋər* (Støvr. h.); *ŋ æn* (huk.) *stæŋər* (Tved s.). — **1)** rgsm.; *æn ståŋ lak, lakri·s* (D., vestj., ger); *æn ståŋ røløq* (Hell. s., Vens.), løg sammenbundne i en række; flere der: stængerne over stalden el. loen, orpå hø og korn hviler (Tved); jfr. ager; ålestang til at stikke ål med ns.); *go te ståŋ* (Mors), ɔ: gå ud at nge ål; *æ di får te ståŋ idå?* (Agger), ude at stange ål; *[æ ståŋ]* (Sall.), dsen, hvorpå der stanges ål; *[han ær əpo æ ståŋ]* el. *[te ståŋs]* (sts); se ngjærn, -tømmer; den lange ende af gtstangen (D.); se 2. hals 3; gåde her-, se rivestage. — **2)** *væj ståŋ* (D.), neleg: vippe, se stok til blok; *løwt ər ståŋ* (Mors), börneleg: kyste til nø, se hviste 4; om den magelige si-: *han sku løwtəs owər ståŋ; ka do ståŋ?* (Agger), ɔ: kan du klare dig; jfr. sen stong, isl. stöng huk.; htsk stange, så mnt.; se stængel, stænger; *blege-, n-, brand-, bylli-, bære-, elle-, flag-, flöj-, rd-, hjåld-, holde-, humle-, *hænge-, d-, is-, jærn-, kande-, kilde-, kjedel-, attre-, lad-, lak-, lang-, led-, læsmed-, se-, male-, mede-, mælke-, plump-, s-, pumpe-, pyk-, ros-, rulle-, røg-, rå-, e-, skjære-, skrå-, slyd-, sod-, stempel-, -, svøbe-, søge-, så-, tappe-, telegraf-, k-, tække-, vognkurve-, vogn-, ærte-.

stangbi, no. *[ståŋbi æn]* (vestj.), tebræmse (Sir s.), Sgr. XII. 155.556, kroghumle.

stange, uo. *ståŋ -ər -əð* (Thy, Mors, ger); fl. tf. *-t* (Vens.), stange ål med stangjærn; *Kræstən war uwð o ståŋ ol igu·wr* (Agger); køer stanges ikke, men „stikkes" (s. d.); *ka do læ mæ æn swawlstøk, æ skul ha ståŋəð we mi tæn* (Agger); *„dær ska ånt tel en æn fårk!" så æ dræŋ, han broqt æn syl o ståŋ hans tæn mæj*, Sgr. XII. 136.287 (Thy); i et rim: *stårki ståŋ*, Krist. IX. 54.590, storken stikker med næbet efter frøer el. fisk? (Vens.); jfr. Aasen, stanga.

stangemand, no. se finger I. 290.29.

stanger, no. *ståŋər æn -ər* (Mors), mand, som stanger ål.

stangeret, to. *æn ståŋərə kòwl* (Mors), en stribet kjole; smlgn isl. stafaðr.

stanggab, no. *ståŋgaf æn -gaf* (V. Vedst.), lydhullerne på kirketårnet; ordet må vel tydes: hullerne, hvorigennem stænger lægges ud ved reparationer.

stanghul, no. i udtr.: *sto i ståŋhwòl (è* best. *-hwolt)* (Vens.), ɔ: stå og modtage korn i det lille rum, som sidst bliver tilbage i korngulvet oppe under manningen, når der sættes korn ind.

stangjærn, no. *ståŋjan de* (D.); best. *-jant* (Vens.). — **1)** = rgsm.; en stang af smedejærn, vist alm.; *ståŋjar de* (Agger). — **2)** *ståŋjar æn* (Sall., Agger), = lyster, ålegjer; *æn par ståŋjar* (Mors), ɔ: et enkelt; jfr. et par bukser; se stangtømmer.

stangkarl, no. se stangtømmer.

stangle, uo. *staŋəl -ŋlər -ŋəlt* (Vens.; Thy, Agger), gå usikkert = stagle; *han komər staŋlən* (Elbo h.), ravende.

stanglægte, no. *ståŋlat æn* (Mors), = *ståŋwol*, træstangen, hvorpå saksen til at gribe ålene i er fæstet til, på ålejærnet.

stangmile, no. *ståŋmil æn -milər* (D.); *staŋmil* (Sundev.), bidsel med stang til heste.

stangrose, no. *ståŋruəs æn* (Lild s.), stokrose, althea rosea (Thy, Himmerl.).

stangtobak, no. *ståŋtoba·k* (Vens.), en slags skråtobak, også kaldet *ståŋ-skro* (Askov), små stykker i stangform, afskårne i længder til 2 øre, bruges af soldater

stangtømmer, no. *ståŋtemər æn* (Sall.), stangen (af ål) på is udføres alm. med et st- fra 24—28 alens længde, på hvis nederste ende „stangjærnet" er befæstet; der hugges et trekantet hul i isen, og deri støder „stangkarlen", indtil

han træffer ålen; jfr. plumpstang, J. Saml. I. 397 (Salling); *æn sæt st-* består af „nedervol", „mellemvol" el. „skarv" og „overvol"; på nedervolen er fæstet „stangjærnet", der består af to flener: *æ jar,* midt imellem dem *æ tåŋ* (Sall.).

stangøkse, no. økse til at hugge indfrusne torsk (s. d.) ud af isen med (V. Himmerl.); se Politiken 1885 nr. 31.

stank, no. *ståŋk i* best. *-i* (Vens.; Lild s., D.); *stjåŋk æn* (Gram, Agersk., Ang., Bradr.); *staŋk æn* (Søvind s., Agger), = rgsm.; *„fanən løb rujənom i stowən å trepə å fes, så dè blòw i ståŋk i stòwən så de hòrmt"*, Grb. 182. 25, så der blev en stank i stuen, så det stank slemt; det er alm. forestilling, at hvor den Onde forlader et sted, efterlader han en styg stank, se Kr. III. 288. 387, VIII. 312. 315, Ævent. s. 272, Sagn IV. 341. 70; jfr. Müller Saxo 432.4, 433.23, stanken hos Udgårdsloke, Vedels Saxo s. 187. 190; da den til live vakte Helene forsvinder, Arnas. I. 539; st- i höjen hos genfærdet, Old. S. IV. 26, Olaf Hell. S. kap. 16; fra djævelen eller hans svende, se Svensén Emå s. 20, Strackerj. I. 255 b. 275 h., Mhoff 148, Wolf N. S. 555. 59. 65, Z. f. M. IV. 143, Urquell V. 206, Gaidoz la Rage 62; se stinke; mnt. stank, Sch. Lübb.; hørme.

stanke, uo. se stinke.

stannie, no. *staṉi æn -ər* (Agger), søstjærne, se stugge.

stannik, no. *staṇək* el. *stoṇək æn* (Andst), gammel mand, som går dårlig; måske også en stor, dum karl; „husstanniker", Kr. Alm.² VI. 325 (Torning v. Kjellerup), små husmænd; se stonnis, stjannike.

stannike, uo. *staṉək* el. *stoṉək -ər -ət* (Malt, Andst), gå usikkert, rave; *stonək omkre·ŋ,* gå stift og dårligt, som gamle; *gọ o stonək a·ð* (Malt); *han stanəkət åp te æ krọr* (Lindk.), stavrede op til kroen.

stannis, no. se stonnis.

stante, no. langt, stort brød (Ribe), Mb. eft. Terpager.

stante pede, bio. snart, pludselig; *ən hạr jo si fåstạn inọ·, mən dæṇ ka jo gọ stańtə pẹ, iṉən ən tæŋkər ọ ət* (vestj.); lat., ɔ: på stående fod.

stanterere, uo. *han ku il staŋərẹ·r* (vestslesv.), stå sig, holde stillingen som gårdejer f. eks.; se manterere.

stant-Henrik, no. se stolt Henrik.

stantning, no. *stańtnəŋ* el. *stańtləŋ* (D., vestj.), halvvoksen om msker og dyr; *de ær æn lilə stańtləŋs höu̯əð, knæjt; stańtnəŋ* (Lindk.), 8—10 ugers gris; jfr. störrelse.

stanto, no. — **1**) en leg, alm. for 30—40 år siden i Ribe; den som var det, A., skulde træffe en af de andre med bold; slog han fejl, fo'r alle de medlegende efter bolden og sparkede til den, indtil det lykkedes A. at gribe den; såsnart han fik den, havde han ret til at råbe: stanto! og så skulde enhver öjeblikkelig blive stående, som han var; den, som blev truffet, fortsatte legen; jfr. Kr. Börner. 258 „baldstå", 571. 577 „abelkås"; Urquell VI. 186, Handelm. 88. 119, Pitré Arch. I. 247 „pietruzzu"; ordet er utvivlsomt imperativ stanto af lat. uo. stare. — **2**) *no æ dær stańtòw* el. *no ær vi st-* (vestj.), udtryk fra kortspil: nu har begge parter lige mange points el. stik; *ka do hòl̄ staṉtòw?* (Vens.), ɔ: stå dig, klare dig. — **3**) hos Kr. IV. 194, forekommer en slags besværgelse: *„stańtòw, gaṉəl sòw, do æ bəsat!"* hvor ordets mening ikke er tydelig.

stantre, uo. nf. nt. ft. tf. *ståńcər* el. *stòńcər* (Vens.), stavre afsted, gå dårlig; *a we eńc, hons hon wel ståńcər te Jæslə* (Jerslev) *ætə sdtədaws,* jeg véd ikke, hvorfor hun vil stavre afsted til J- så tid dags; *å hon te ståńcərən!* og hun afsted; se stunte, stampe.

stap, uo. se stoppe; **stapfuld**, to. se stopfuld.

1. stappe, no. *stap æn -ər* (Varde); *stap æn -ər* (Agersk.); *staəp æn stapər* (Bradr.), en strippe; lille spand med én forlænget stave til håndgreb, hvoraf man alm. giver kalve drikke; *så båj hon ån æn stab taṟəmjøl* (boghvedemel) *te grøə te æ fålk te naṟə* (nadver), J. M. 65; rene stapper giver sunde kalve, Kok ordspr. 111. 1255; se stippe; jfr. mnt. stappe, Sch. Lübb., det samme; eng. step.

2. stappe, uo.
staəp stapər stapət (Bradr.);
stap -ər stapə stapən (Hjoldelund);
springe med samlede fødder; jfr. mnt. stappen, Sch. Lübb., træde, gå; isl. stappa, trampe; se stoppe.

star, no. se stær; to. se större.

star, no. *stạr* (D., vestj., Agerskov); *stạr* (N. Sams), en art halvgræs, carex L.; jfr. Aasen storr hak.; isl. störr huk.; sv. starr; se 2. seg.

starblind, to. *stạrbleṅ* (D); *stạrblẹj* (Vens.); *stạrbliṅ* (Agersk.); *stạrbliṅ* (Bradr.), = rgsm.; nærsynet i höj grad; jfr. Aasen starblind; mnt. starblint, Sch. Lübb.; htsk staarblind.

stargræs, no. *stạrgræs de* (Thy); *stạrgres* (Lild); *[stjạrgres]* (Himmerl.); *stạrgrèjs* (Agersk.), = star, carex. L.

starre, no. uo. se starve; to. se stædig; **starrer**, no. se stodder; **starris**, to. se störring.

starrod, no. lægemiddel, udleveres rhizoma caricis aren. (Peters.).

startue, no. *[stærtu̱ æn]* (Ang.), tue af stargræs.

startöj, no. *stạrtew* (N. Sams), fællesnavn for star og andre halvgræsser.

starv, no. (Mb. starre), möje, uro, besvær (Sönderj.), eft. Outz.; Mb. henviser til isl. starf, starfi, arbejde.

starve, uo. (Mb. starre), gå langsomt, vaklende, som et gammelt sygt mske (Rinds h.).

stas, no. to. se stads.

stat, no. *stạt æn -ər* (D., vestj.); best. *stạtən* flt. *stạtər* (Vens.), = rgsm.; nyt ord; *ọrə stạt æ nyt i wò mụj; de æ nåk komən ẹj mæ awicsərən* (Vens.); deraf: *stạtskas̱ æn* (vestj., Vens.); *stạtskærk æn* (vestj.); *stạtscæṟk æn* best. *-ən* (Vens.); *stạtssku̱l æn* best. *-skwòl* el. *skòḻ*, flt. *-sku̱lər* (Vens.), se friskole; jfr. htsk staat; gfr. estat; lat. status af uo. stare, stå; jfr. Fabricius, Skaanes Overgang (1906) II. 8 og anm. bagi.

statur, no. *statu·wr æn* (Agger), störrelse, skikkelse; *de æ jæṅ o statu·wr mæ Nijls,* ɔ: på störrelse med; jfr. lat. statura.

stav, no. se støv.

stav, no. *stạw æn stạwər* (D.); flt. *stạwər* (Vejr.; Lild s.); *stạw æn -ər* (Mors); flt. *stạwə* (Søvind s.); *stạw æn -ər* (Agger, Thy); *staw æn stạw* (Agersk.); itk. (Bradr.); *staw i* best. *stạwi* flt. *stạw* best. *-ən* (S. Sams); *stạw i* best. *-i* flt. *stạw* (Vens.). — **1)** *æn stạw* (D.), den glds stok, som mændene gik med, idet de holdt midt på den; således gik i ældre tider brudgommen til kirke med stav og höj hat (Malt); hun kommer altså til Torning uden pels og uden stav, for den gang kaldte de det [kjæppen] stav, Kr. VIII. 141, Alm. VI. 254. 38; „Jåkobs stab“ (Fjolde), stjærnebilledet Orion; ved begge ender af halvvåddene (ved sildefangst) anbringes en „stav“ el. et stykke træ som en lægte, der tjener til at holde tellerne el. våddets over- og nederkant udspændte fra hinanden, J. Saml. VIII. 169, se ørebånd; *no ka dær eŋən kom̱ o pẹk o mi stạw!* (Agger), kan siges af den, der rejser bort efter at have betalt hver sit; gåde, se rivestage; st- som grönnes, se nåde, fremdeles: Kr. Sagn IV. 278, plovkjæp; Cederschiöld 27, Wigstr. FS. 46. 82. 162, Ons Volksl. III. 30, Wh. Volksk. VII. 328, P. Vlk. IX. 29. 3. 186. 44, Birlinger I. 319. 514. 508, Lyncker nr. 270; Hardwick 91, Laisnel I. 137, Bosquet 475, Trad. pop. IV. 118, VI. 638, XII. 413 m. m. henv., XIX. 65. 336. 532, Busk Rome 207, Rivista II. 101, Garnett I. 111 (nygr.), Magyar T. 11. 310, Krauss Vlkgl. 33, Gering II. 25, Maury MA. 165. 384 m. m. henv., Folkl. XI. 15 ned., Krishnas st-; jfr. Gr. Myth.² 911, Wh. Volksk. IV. 14, XV. 393; Kristi tornekrone blomstrer langfredag, P. Arch. I. 438; — st- deri guld gæmt, Müller Saxo 148. 7 (Amled), Wh. Vlk. X. 357, jfr. Kuhn M. S. 38. 39, Dunlop, Liebr. 456 a øv., Livius I. 56, Köhler Kl. S. I. 137 til Bladé Contes III. 368, Geogr. Tidskr. 1903—4 s. 115 b; slgn penge i mast, Mhoff 36, Wigstr. II. 247; i kjævle, Sgr. XII. 46, Kr. V. 350, se Pantschat. I. 604; relikvie gemmes i pilgrimstav, Pf. GE. 566; Prometheus g. ilden i et rør, Hesiod. Sysl. Dage v. 45 flg.; — om udtr. „bryde staven over“ forekommer i almuesm., véd jeg ikke vist, jfr. Ndl. Volksk. X. 73. 230 anm., XVI. 199, Magyar T. 407, Am. Folkl. VIII. 293; slgn Gr. RA. 134, jfr. sønderbrudt st- ved bryllup, Andree Braunschweig 219, Denh. Tr. I. 196; se pind; banke med st- på bakke, Thiele I. 44, jfr. Arnas. I. 81. 517. — **2)** *stạw* (Lild s.), fristed i boldleg inde og ude, *ræṅ uwò te stạw, kom eṅ te stạw;* fristed i legen „firstage“ (vestj.); navnet hidrører sagtens fra at der som mærke for fristederne er plantet en stav inde og ude; se firstage; jfr. Kr. Börner. 241. 34; skrabolt; uder-. — **3)** tøndestav, stav hvoraf bødkerarbejde sammensættes; *stöw æn -ər* (Ag-

ger); *stæw* (Thy); jfr. stavr; *fål i staw* (Malt, Agersk.); *i staw* (D.); *fal i stawər* (Tolstrup, Vens., Sall.); *fal i stöwər* (Agger); *i staw* (Horn. h.); *kòrə falər i staw* (Vens.); *i stawə* (Søvind s.); både ligefrem om et stavkar, som falder sammen af törhed, og fig. = falde i tanker, jfr. amdam, hönedröm; *han fålər i stawər*, så kan tilföjes: *så skal han ha æn gywr* (gjord) *om sæ* (vestj.); *„haj falər i Staw å komər òlə te Grönbårə“*, Grb. 171. 14. 231. 47, forklar. findes, Kr. VI. 334. 156, Sgr. IX. 131. 382: *staw* betyder både staver og Stavad, en by tæt ved Grönborg i Tise sogn; se 3. lune; det gik over stav, Sgr. III. 14. 30, det gik overstyr (Løgstør). — 4) *æ stawər* (Sall.); *staw* (Vejr.), træstykkerne hvorved skaglerne var fastgjort på det glds stavseletræer (s. d.). — 5) *staf æn* (Thy, vist alm.), ophöjet liste som forsiring; se Aasen stav, isl. stafr hak.; htsk stab, mnt. staf, Sch. Lübb., kjæp, pind, stok, vånd; *bettel-, bog-, gård-, kjærne-, male-, mortels-, plov-, ringle-, tappe-, tigger-, troldkone-, tønde-, vide-, vægge-, øre-.

stave, uo.
staw -ə -t staəwt (Elst. s.);
staw -ər -ət (D.; vestj., alm.);
staw -ər -ə -ə (Vens.); ft. tf. *-əð* (Agger);
= rgsm.; *ka do staw?* samle bogstaver til en stavelse; *han wå ve o staw o, te han vil ha huñər kronər får ən* (Malt), ɔ: grunde på, tænke på; *do ka tròw, a ka boðə staw o leq saməl* (vestj.), ɔ: forstå halvkvædet vise; *haj ska staw sè te ə* (Vens.), ɔ: lidt efter lidt finde ud af det; deraf *stawnəŋ æn* (Agger); stavelöjer og -remser, se I. 259. 19 b, Eftersl. 225. 226, Krist. Börner. 97. 40. 462. 48; Alm. VI. 33. 89, Ordspr. 522. 33, Nordl. Småpl. 32. 125, Sm. Medd. VI. XIII; jfr. Urquell II. 18. 31, III. 141. 15, Folklore Journ. VII. 251-52; jfr. Aasen stava, indfælde staver i kar, bogstavere; sv. stafva, isl. stafa; se bogstav.

stavelse, no. *stawəls æn -ər* (D.); *stawəls æn -ər* (Agger); itk. best. *-t* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm.; *haj ær ot or å ka òlə løs è stawəls ino*; *haj sò òlər è stawəls* (Vens.), ɔ: ikke et muk.

stavgarn, no. *stawgår æn* (Sall.), første og andet st- er to stykker af sildevåddet, J. Saml. VIII. 168.

stavkar, no. *stawkår è* (Vens.; [...] et kar til at si mælk op i, gjort a[...] *„æləŋən fèk jèj å dèm fat i e [...] å holc få hwòl“*, Grb. 13. 23, en[...] en af dem fat i et stavkar og h[...] hullet.

stavkjærne, no. *stawkar* [...] (Thy), smörkærne gjort af stave[...]

stavl, no. se stövle.

stavløs, to. *han kañ et go* [...] (Mors), uden stav, også Vens.

stavn, no. *stawn æn* (N. Sl[...] Agger); *stan æn* (Fanø). — 1[...] på et skib; flt. *stawn* (vestj., [...] styrbord på fiskerbåden, se [...] (Vens.), jfr. Aasen stamn, isl. s[...] 2) hjemsted; gården eller sted[...] en familie har sit hjem på; *a* [...] *dæj æ stawn, som a æ föj* (D[...] vestslesv.); *han æ siəl te stawns* [...] ɔ: han er selv hjemme; *wæn* [...] *jem* (hjem) *mæ mest pæŋ, d*[...] *ha æ stawn*, J. M. 53, se varstan[...] føde-, hjem-. — 4) hovedparcel [...] stykning af ejendomme (Agersk., [...] slesv.); bygge på fri stavn (Ang.[...] hus på ny grund, hvor der al[...] har stået noget.

stavne, uo. *stawn* (Vens.), [...] tage fast ophold; se stovne.

stavn-ende, no. *stawnen* [...] forreste rum i pulsvådbåden, se l[...]

stavnhold, no. *[stawnhål]* [...] Himmersyssel), tilholdssted.

stavnhvidling, no. *stanhw*[...] (Fanø), fisken, som stavnman[...] forud.

stavnmand, no. *stanmañ æn* [...] manden som sidder i fiskerbåden[...] stavnmanden sidder på den forre[...] i båden og ror stavnåren, han [...] især til at dreje bådens fart o[...] passende runding, mens garnet u[...] og ved landing tager han bådsh[...] „holder båden af“, at den ka[...] stavnen lige mod søgangen, J. Sa[...] 167 (Sall.); de to stavnmænd, [...] fører de forreste årer, Jyll. I. [...] skipper.

stavnsbånd, no. *stawnsbåj*[...] *-bòñ* (Vens.), = rgsm.; ordet [...] 1888; *a wa te stawnsbåjsfæst* [...] *Jwni atənhujər å ot å fis*, h[...] år efter st-'s løsning.

stavnside, no. *æ stawnsij* (Agger), styrbord på fiskerbåd, se *halsside.

stavnskulde, no. Mb. under skulde, de största fladfisk; sagtens = stavnhvilling.

stavnsted, no. *æ stawnstæj* (Bradr., Mellemslesv.), = stavn 4.

stavntillie, no. rummet fra fortoften til næste tofte (stavns- el. stævnstoften) er stavnteltet (Skagen), Mb., hvad der vist må tydes: -tillie (s. d.); se pigtelt.

stavntofte, no. *æ stawntåwt* (Agger), forreste tofte, hvorfra stavnåren (s. d.) ros.

stavnåre, no. *stawnor æn -ər* (vestj., Agger); *stanor* (Fanø), åren, som den mand bruger, der sidder på forreste tofte; jfr. stavn 1, stavnmand.

stavoltjer, no. se styrvolt.

stavr, no. *stawr i* best. *-i* flt. *stawr* (Vens.); *stawər æn stawrər* (Andst, Thy, Mors); flt. *stawr* (Agerskov); *stawe æn stawərə* (Søv. s.); *staw æn stawə* (Sundeved). — **1)** gærdestavr; småpæle, der rammes ned for derom at flette ris til at danne gærde: *vi ska ha stawər såt* (Andst); *ræn sæ ən stawə i lywət* (Søvind s.), bringe sig selv i forlegenhed; *de æ æn ren stawr, dær il ka stå jit oər* (Angel), Hag. 176. 32; fanden prøver forgæves at bære stavrer, Krist. Sagn II. 306. 236. — **2)** i lervægge de lodrette kæppe, hvorom der svøbes halm eller flættes ris for at få leret til at holde (Mors, Thy, vestj.); jfr. lerslåer. — **3)** måske hist og her = tøndestav; *i stawər ðw æn tyñ* (S. Sams), se stav 3. — **4)** *dær æ stawrər ve æ sowəl, de vel gi blæst imå·r* (vestj.), ɔ: lange striber af lys gennem mørke skyer ved solens nedgang, Kr. VI. 272. 190. — **5)** = talliestok, Kr. Alm.[2] IV. 15. 37 (Sams), om rigtigt; jfr. Aasen staur, isl. staurr hak.; se splide no.; gjærde-, vægge-.

stavrassiet, to. *stawrasiət* (Søv. s.); *stawrasi* (Mds.); om stavkar: *kiənən æ stawrasið* (Mols), kærnen er utæt ved törhed; jfr. gisten, rar.

stavre, uo.
stawr -ər -ət (Andst, vestj.);
stawər stawər stawər stawər (Vens.);
stawl -ər -t -wlt (Agger). —
1) sætte gærdestaver; *ve do stawr, skal a gar* (Andst), vil du sætte staverne, skal jeg flætte ris om dem; ligeledes: sætte staver i lervægge; alle væggene på husene var stavrede, først fra syldstenene til løsholterne, og derfra igen op til remmen, og så var væggene jo klinede op af ler, Kr. VIII. 117, Almueliv III. 12; det stavrer fra solen, når der gennem skyerne går lange striber fra solen (Rkb.), Mb. — **2)** gå stift som gamle; *go o stawr* el. *stawr om* (Agerskov); *si, dær komər jæn stawrəñ* (Mds. h.); *wå får ær inda· så rørə, te hañ ka stawl åp o sij te· wås hwæ då* (Agger); se stagle.

stavreb, no. *stawrev* (Sall.), den del af rebene på sildevåddet der er mellem stavene (s. d.) og klæppene (s. d.) kaldes st-; jfr. slagreb, J. Saml. VIII. 170.

stavregab, no. *stawrgaf et* (Sundev.), hul, hvor en gærdestavr har stået, se padde.

stavrekjølle, no. *stawərkøl æn -ər* (Andst); *stawkyl (?) æn -kylə* (Sundev.), kølle, hvormed gærdestaver drives i jorden.

stavrestilt, bio. *vær stawərstilt o ət* (Malt), stærkt opsat på noget.

stavseletræ, no. *stawsəltrə* el. *stabsəltrə æn* flt. *-trər* (Lild s.); *stawsəltrèj è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.); ved det gldags seletöj (dræt) fik hesten en sivpude (jfr. ravlpude) om halsen, foran denne fæstedes de to lyreformede stavseletræer, hvori atter skaglerne var fastgjort; til denne forspænding hørte staver, topøl, brystøl, hjælpeøl samt buggjord (Sall.).

stavseletöj, no. *stawsəltðw è* best. *-ə* (Vens.), det gldags seletöj med stavseletræer (s. d.).

stavsten, no. större sten, der fæstes ved sildevåddets nedertel (Sall.).

stavstjålen, tf. *stawstålən* (Andst); se skrabolt.

stavsættræ, no. *stawsættrèj è* (Vens.), = stavseletræ.

stavtræ, no. *stawtræə* flt. (Elsted), åg på heste.

stavtöj, no. *stawtöj de* (Sall., Vejr.), glds hestetöj med stavseletræer (s. d.).

stavvel, no. uo. se stabel, stable.

stavær, no. i udtr.: *hon wa gal i stahwe·rən* (Hørby s.), *i skahwerən* (Ø. Brønderslev s., Vens.), ɔ: gal i hovedet; jfr. det københavnske udtryk: et löjerligt gammelt *stavæ·r*, ɔ: underlig gammel person, måske mest om kvinder; nok

også om et påfadende hovedtöj, smlign sta-vör, Schütze IV. 180; stafare.

ste, no. se sted; uo. se stede.

ste, no.(?) *ste* el. *sti* (Vens.), en ed som kvinder bruger; *a ska stə lær dæ!* (vestj.); *„de è ste rąjsaqərn“*, Grb. 30. 40, det er minsæl randsagerne; *„di bəhòwə ste eñc å ta så napt te ə“*, Grb. 32. 63; *de æ sti sąj, a sęər, a fòr eñc mæ no lòwn* (Vens.); afkortning af: „guds død“, se Nyrop, Eufem., Dania VI. 201: „stø“, Gr. Pallad. 222 under tremmen; se sku.

stearinlys, no. *stæri'jnlycs è* best. *-t* (Vens.); *stari'nlyws* (Elst.), = rgsm.

sted, no. *stæj æn stæjər* (D., Nordslesv., vist alm., Sønderj.); *stèj* best. *stèjəð* flt. *stèjər* best. *-n* (Hell. h.); *stè* best. *stęə* flt. *stęər* best. *-n* (Vens.); *stèj* itk. best. *stèjə* flt. *stèjə* best. *[-n]* (S. Sams.); *ste æn stęər* (Thy), flt. *stęr* el. *stęər* (Agger); *stæ et stæ* (Fjolde). — **1)** sted, rum i alm.; *æn nån stæj* (vestj.); *a gek frå jæn stæj o te æn nån, mæn ku eŋənstæjər kom iñ* (Lindk.); *o vær, kom te stę* (D.), = rgsm.; *han kañ stå sit stæj* (Angel), fylde sin plads, göre fuldt arbejde; *de war æn sæ ste o bow; hañ wiqər ek uwð å æ ste; hañ ka ek wær iste*, ɔ: han har ingen ro på sig; *hañ ær ek te stę* (Agger); *dè nòtər ålər òw stèjət* (Søvind), ɔ: aldrig en smule; *de ğor han alər uð å æ stæj*, ɔ: under ingen vilkår; *de vest di et, alər uð å æ stæj* (Vejen), stærk forsikring; *„et uð å æ stæj!“ så æ dræŋ, han ku et skið* (vestj.); *hon* (øget) *tu galo'p frå stęə*, ɔ: straks; *mæ ka eñc òltə ta ham åpå de stè, mæ sætər ham*, ɔ: han er en filur; *di ka òlə jò dæ uk å stęə*, ɔ: ikke göre dig noget som helst; *hąj wel òlə go uk å stęə*, ɔ: ikke røre sig ud af stedet; *a skekə jęj i met stè* (Vens.); på tråd el. garn: *è fijn stè, è wąq, è skyr, è tąj stè åpå gònt; dær ær en smal stęər åpå' ham* (sts), ɔ: han er en praler, se bred I. 114. 32, smal; „du står her åsse alld stæjer“, ɔ: er altid i vejen; *vi buwər æjsən sådən ən sær hældiq stæj, sådən met oñər æ heməl* (vestj.); *dær ær ə tąj stè dèr, dæ mat hòtə lisə jan ha wat ə hwòl*, spøgende om et hul på klæder; om penge, der kommer uventet, hvor der er trang, kan siges: *di falc åsə åpå ə tęr stè* (Vens.); i sagn og æventyr et skæbnesvangert sted, se Bjerge, Aarb. VII. s. 18 m. henv. — **2)** sår; *a hår æn gal stæj o mi håñ* (Malt); *æn sölə stæj o æ jæn bijən* (D.); fig.: *a ramt ham o æ sölə stæj* (Malt), jeg traf ham på det ömme sted; *de vær et svaərt stæj* (Ang.), fig.: det bliver en hård nød, en stor sorg. — **3)** en ejendom, mindre end en gård; hus med noget mark til (Agersk., Thy); dog svinger betydningen stærkt: gård under 2 td. hartkorn (Vens., Emmerlev); fællesnavn for gård og husmandssted (Bradr., Sundev.); *ji stèə frå sæ* (Vens.), ɔ: gå på aftægt; *hañ hòr è stèj ui å Tòwtom mark; hañ hò sål hans stèj i èt gåt lelə stèj* (Søvind), ɔ: han har solgt sit sted og fået en god mindre ejendom for det; *de war æn pæn nyj ste, di bow i* (Agger); *hąj hòr è betə stè te to ǫq*; flg.: *hąj ær hæls eñc frå è betə stè*, ɔ: er glad og stor på det (Vens.). — **4)** *føst a stèj* (Vejr.), allerførst; *han blywər dær ą æ stæj* (Agersk.); *æ låñ æn teŋ får æ let ą æ stæj* (sts), for en kort tid; *hun kuñ ålər li dæm a [a] æ stæj*, Gr. Gl. d. M. III. 193 (Hadersl.), hun kunde aldrig lide dem af stedet, ɔ: ikke på nogen måde lide dem; *o æ stekən stæj* (Valsb.), i samme öjeblik; adsteden, Mb., er sagtens påstedet (s. d.); jfr. Aasen, stad, isl. stað; -steder, -stedet, -steds; af-, ager-, al-, arne-, avn-, bede-, bol-, bonde-, brand-, bredsel-, bro-, *brud-, brumle-, brö-, brød-, brölli-, bråle-, bygge-, bylli-, bæk-, bælte-, bøle-, bølme-, drage-, *drant-, drætte-, el-, enster-, fjæle-, flod-, fred-, fyr-, fælding-, fæl-, fæste-, første-, *gade-, galm-, gjemme-, grande-, grav-, grund-, gård-, hjemlings-, holme-, hosebånd-, hov-, hus-, Hvil-, hyre-, hæle-, i-, i det-, kilte-, kjærve-, kjøb-, kjøre-, knæp-, kobbel-, kod-, leje-, lov-, mad-, mejl-, middags-, mødding-, nabo-, navle-, neg-, opholds-, rad-, retter-, senge-, skok-, skride-, sløbe-, sprede-, stakke-, stald-, stavn-, sten-, strø-, stævne-, sund-, svik-, Thi-, til-, ting-, tyrre-, undervade-, vand-, vejle-, være-, værk-, våddrætte-, å-.

stedbarn, no. se stifbarn; **steddik**, to. se stædig.

1. stede, uo.

stę -ər stæj stæj (D., vestj., Gjedved, Hvejsel, Lild s., Agger, Thy, Mors);

staj -ər, stai el. *staj; staj,* el. *stę -ər staj, staj* el. *stęə* (Vens.);
stę, -ər el. *stęðər, stęət stęt* (S. Hald);
stę stę stèj stèj (Søvind s.);
stę stę stèr stèr (Elsted). —
1) fæste tjenestefolk; *ve do stę mæ; stę si hæn* (vestj.); *a staj i kǫl i da* (Vens.); på Ribe folkemarked (s. d.) sige de nörlands karle:

æ do henstæj, lilə brǫr?
hæj luəluəla!
a blöw henstæj igǫr! (Lindk.);

do æ fjètə om æ moñ, do ska nåk ųð o ste fålk (vestj.); ligeså: *do ka stę dæj æn dræŋ får æn skæləŋ, så for do o sijə, hu stuwər han blywər,* jfr. Sgr. X. 108. 306; i Vens. også om at fæste en gård; fig.: *ste miñ te* (Vejle), give sit samtykke til; *de vel a ålə stę met miñ te* (Søvind s.). — 2) indrette, ordne; *stę si sågər; æn ska veð, huðən æn stęər si pęŋ; æ pęŋ ær et il stæj,* når de er godt udgivet; *hiñ fæk han gåt stæj* (Lindk.), ɔ: godt bortgiftet. — 3) *stę sæ, stęr sæ, stæj sæ, stæj sæ* (Vejr.), opføre sig på en el. anden måde; jfr. Aasen, steda, isl. steðja, fæste; til-.

2. stede, no. — 1) *få stę åpå* (Vens.), få fæste på en gård. — 2) i talemåden: *sto stę te* (D., vestj.); *de* el. *han stǫr eŋən stę te,* ɔ: han er til ingen nytte, for han er aldrig, hvor han skal være; *de stǫr slæt eŋən stę te får ham, i hwa han fǫr,* ɔ: han evner ikke at stede det, bruge det forstandig, han øder det; udtrykket er alm. nok, ordets betydning er mig ikke fuldkommen klar.

3. -stede, no. ambolt, jfr. Aasen sted; isl. steði; hare-, krog-, pikke-.

-steder, no. flt. af sted (s. d.); se alstedeligen; alle-, ingen-, mange-, nogen-, somme-.

stedes, uo.
stęəs (Vens.);
stęəs (Agger);
hañ ka eŋən stęər stęəs (Agger), ɔ: slå sig til ro; *do for o sæj mæ, hu do stęəs, for æ wel ek löb æ byj roñt æţə dæ* (sts), hvor du stedes, opholder dig; standses i farten (Vens.).

-stedet, no. se sted; i-, på-.

-steds, bio. se anden-, et-.

stedsmål, no. *stesmol æn* (vestj.). — 1) fæsteaftale; *di tuw ət i djær st-,* gjorde aftale om det, da de tog tjeneste; når de tre års tjeneste var godt bestået, fik de deres lön; se sådan blev deres stedsmål, Krist. V. 238, se 1. stede. — 2) indfæstning, fæstepenge, Mb., skal også kunne betyde fæstebrev (Vens.).

-stedt, tf. se brand-.

Steffen, no. *stæfən* (D.); *stafən* (vestj., Søv. s.); *stafən* (Hanh., Thy), alm. mandsnavn; *Pè Stafən* (Søvind s.), Peder Steffensen; *æn lilə Stæfən-jawn-tyk* (D., Malt også Åbenrå, vestslesv.); *ǫ, do blèw nåk Stæfən!* (Vens.), ɔ: kom sidst op 2den juledag, „Gammel-Steffen“ (Hanh.); jfr. Fb. Fr. H. 74, slgn Ndl. Vlk. III. 181. 28, Mannh. BK. I. 403; se sankt Steffen, FbJ. I. 133 flg. 204 flg.; jfr. gr. Stefanos, krans.

steg, to. se styg, støg; no. se stæg.

1. steg, no. *stijəq æn de, stijəq* (D., vestj., Agger); *stiq* best. *-i stiq* best. *-ən* (Vens.); *stęq æn de* (Søvind s.); *stiq* hak. *stiqən* flt. *stiəqər* (Tved s.); *steək æn stęk* (Mellemslesv.); = rgsm.; *båjən steək stjyŋkər* (Ang.), hvad man altfor ivrig byder til fals vil ingen have; *dæ wåŋkər eñc stiq te stakələr* el. *te pęrəs* (vestj.), *föri de hąj hò wąr i åskən* (Vensyssel); fig.: *de ær i fi stiq* (sts); degnen rev ved gildet stegen på gulvet, konen udbrød: *ǫ, no tǫr huj ham!*“ — degnen svarede: *„næj, hąj jèr eñc, mòlən* (morlillen), *får a hò sat męj fų åpå· ham!*“ — i æevent. henter hunden eller et andet af de hjælpende dyr stegen fra brudebordet, se Kr VII. 119, Æv. III. 336, Gr. Registr. nr. 25 d. e., Efterslæt 120. 124, jfr. Grimm K. M. nr. 60; steg på bord er „eine Meerkatze“, Gr. K. M. nr. 125, jfr. Kr. V. nr. 30; jfr. Aasen, isl. steik huk.; se ande-, gryde-, gåse-, hare-, kalve-, kyllinge-, lamme-, nød-, rassel-, revelsbens-, skrædder-, sur-.

2. steg, no. tvært dyr, ko, kalv; *å, stijəqən kom no! dịn twęr stijəq!* (Løgst.), se stegi.

3. steg, no. *stæq æn -ər* (Agger); *stæq et* = flt. (Agerskov, Andst), et stik, en slags sømandsknude; *slå æn stæq åm æ hål å æ tåsk o slęð ən æţə dæ!* dobbelkast om et stykke reb: *slo æn stæq o æ tiwr* (Andst); *æn stæq* (Lindkn.), løkken i en rendeknude; jfr. Aasen, stikk itk.; 1. stege, stegre.

4. steg, no. *stęq æn* (Malt), et mål:

slag med et stykke reb om hånd og albue; karlene skulde efter gammel skik sno om vinteren 100 stykker tækkereb (simer) á 10 steg; se stæg.

1. stege, uo. *stæq æn tyr åp* (vestj.), forkorte en töjr ved et kast, en lykke; *stæk æ höwəðər åp* (Andst), forkorte deres töjr ved løkke; se 3. steg, jfr. stæge.

2. stege, no. *steq æn -ər* (Mors), lodret stillet fjæl el. stage i planke- el. stakitværk; *stèqər* flt. (Thy); *stæqər* (D.), kaldes i vejrmøllen to stolper under møllestenen, hvori går et tværstykke, ved hvilket overstenen løftes; *stæqər* flt. (Agger), hegnspæle med tråd, *kom ek fo nær tej æ stæqər; hqj kam låŋs mæ djæ stæqər* (Vens.), langs trådhegnet; *et stèq* = flt. (Søvind s.), en viser, ɔ: en stok med en halmvisk på, der sættes som vejviser, når den sædvanlige vej er tilknøget; *sæt stèq ðw*, anbringe sådanne; „sætte steg" (Vens.), sætte pæle i fjordbunden at anbringe sildegarn ved; „steg" pæle, hvorpå bundgarnene er hængt til törre, regnedes i tylvter; alle „stegene", hvorpå et garn var ophængt, kaldtes „rane", Kr. Almuel. V. 36. 101 (Sebbersund); *æn stæq* flt. *stæqər* (S. Ho), en tømmerplanke; *[stæk]*, Kok, hegn, som sættes i vand for at hindre kreaturer i at løbe over (Mellemslesv.); herhen hører vel smsætninger: hovedstæg, krogstæg, mundstæg, der omtales, Bing, Lesøe s. 170 og bruges til at fæste bundgarnet, jfr. Mb. under stag, ɔ: garnpæl; se stag, steg, steje; V. S. O. steger flt.; isl. stik itk., stika huk., se stæg.

3. stege, uo.
stijəq -ər stæjt stæjt (D., Andst);
stiq, -ər el. *stjæqər stjæqt stjæqt* (Vens.);
stejəq -ə stèjt, stèjt el. *stèjt* (Søvind);
stiəq -ə stèjt stèjt (Elsted);
stek -ə stæjt stæjt (Sundeved);
= rgsm.; uden potter steges f. eks. höns i lerdej i åben ild i felten og af tiggere (D.); jfr. Kr. Sagn I. 315, Jahn Zauber s. 21; *hon æ we å stiq* el. *stjæq flæsk* (Vens.); fig.: *næj tak, vi stijəqər et wå flæsk* (el. *wå pøls*) *o lær æ fjèt læv i æ il* (vestj.); *hon stor òltər å stjæqə flæsk, mæn fanən* (el. *fqjən*) [illegible] *hæ pò.j* (Vens.), ɔ: hun smil[illegible]n med ondt sind; *steq höns* [illegible]dtryk, börn lægger sig på [illegible] en af dem træder på [illegible] de

ej siger av mere, er de stegte nok (Lem); jfr. Aasen, isl. steikja.

4. stege, no. *stijəq æn* (Agger), stærk varme; *de ær ek tej ər o hål uwð å* [illegible] *o arbəð i sån æn stijəq* (Agger); også *dær æ sònt i stiqən ida* (Vens.), stegende hede; jfr. Aasen steik el. stike, stegende hede.

stegefad, no. *stijəqfað æn -fåð* (D.); *stiqfa è* best. *-t* flt. *-fa* (Vens.), = rgsm.

stegefedt, no. *stijəqfjèt de* (D.); *stejəqfjèt* (Søvind s.); *stiqfjæt è* best. *-t* (Vens.), = rgsm.

stegefærdig, to. *stijəqfarə* (vestj.), om kyllinger: store nok til at steges.

stegegjæst, no. *stijəqgæst* (vestslesv.), byde til st-, indbyde til et gilde, når man har slagtet.

stegegryde, no. *stijəqgryð æn -gryðər* (D., Lindk.); *stiqgryj æn* best. *-gryən* flt. *-gryər* (Vens.), aflang, sort lergryde med låg, brugtes til at stege til gilde.

stegehede, no. *stijəqhijəð æn* (D., Agger), stærk varme.

stegehöne, no. en bekendt øgeremse, der skal gentages af alle de legende, begynder: *a sæñər dæj æn stijəqhön* osv. (vestj.); betydningen er sagtens: en höne til at stege, jfr. Kr. Börner. 491. 32, Wi. Volksk. IV. 375.

stegelugt, no. *stiqløc i* best. *-i* (Vens.), lugt af steg; *dær æ sònt i st- ida*, *w ka løc i hilt uk i lòən.*

stegeovn, no. *stijəqåwn æn* (D.), lille ovn i køkkenet indrettet til at stege i.

stegepande, no. *stijəqpañ æn -ər* (D.); *stijəqpåñ æn -ər* (Agger); *stiqpò.j æ* best. *-påjən* flt. *-påjər* (Vens.), = rgsm.; gåden lyder: rund som solen, sort som jorden, tre ben og en hale (Astrup v. Århus), Sgr. II. 42. 253. 130. 686, jfr. Vadsbo nr. 15.

stegers, no. *steqəs* el. *stèqəs è* best. *-t* (Vens.); *stæjs æn* (Mors), køkken (Vens., Mors); *æ lilə stæjs*, køkken; *æ stuəər stæjs*, bryggers (Bølling h., glds); „*haj ęj è gåŋsdən ijèməl dawləstowən å stæqəs*", Grb. 30. 37; se Kr. Molboh. s. 8. 21, Mejborg Gl. d. Hj. s. 91.

[illegible]ersbord, no. *stèqəsbowr è* (Vens.), k[illegible] „*kwęjfålkən stow we stæqəs-* *b*[illegible] 138. 10.

[illegible]**due**, no. *stèqəswęjə [i]* ([illegible] [illegible]vindue; „*liq mà iit wa di*

uən te Pjæ-Kræns stæqəswę̄jə", Grb. 46.70, lige med et var de udenfor Peder Kristensens st-.

stegespid, no. = rgsm.; i et æventyr, Kr. Æv. s. 154.

stegeværk, no. stegt kød (Ang.), se Hag. under værk.

steggelhår, no. Mb., se stingelhår.

-stegger, no. se skylle-.

steghed, to. overmåde varm, om vejret; *de æ så møj stiqhjæt ida', så st- i stòwən* (Vens.); deraf no. *de æ da i wòlsom stiqhi* (sts), i en stue eller om vejret; se stegehede.

stegi, no. *stęqi æn* (Vejr.), skældsord, mske udygtigt til arbejde.

stegl, to. *steql* el. *stèql* flt. *-ql* (Vens., Mors); *stèql* (Lild s.); *steqəl* el. *stæql* (Thy); *steql* (S. Hald, D., Andst., vestslesv., Agerskov); *stæql* flt. *stæql* (Vejr., vestj., Sall.); *stekəl* (Sundev., Bradr.). — **1)** stiv og på grund af stivhed skør, om korn, hø (D., Andst, S. Hald, Agersk.); *kuwənt æ så steql no liq i mæðəslawət* (Støvr.); *stèqəl hǫr* (Vens.), stride hår; også: *glast æ stèqəlt* (Vens.), skørt; *stæqəl som æn huwsæqəl* (Agger). — **2)** hård, ujævn, som en frossen vej (Vens., Mors, Thy, Lild, Vejr., Sæll.); *de æ stèqəl fǫr* (Mors); *wæj ær eñc te a cyr æ, dæj æ så stèql* (Vens.); *æ vèj æ stekəl* (Bradr., også Fjolde). — **3)** fig.: stivsindet, om msker (D., Andst, Agersk., Sundev.); jfr. mnt. stekel, „prikken"; se stejl.

1. stegle, no. *stæqəl æn stæqlər* (Vejrum); *steql æn* (D.); *stæjl æn* (Malt). — **1)** stift, afskåret stråstykke som ved hakkelse; *dær wår ęt æn steql i æ krøv* (D.), der var ikke et hakkelsestrå i krybben; se 1. stejle, stæle. — **2)** en halvvoksen dreng (Vejr.); *stæqəl æn -ər* (Agger), lille person, barn; person, som går dårlig, som har få kræfter. — **3)** *stèql* (Søvind s.), navn til en person, man i öjeblikket ikke ved at finde nogen bedre betegnelse for; „hvad er han for en stegl!" om ordet hører herhen?

2. stegle, uo.
steql -ər steqəl (D., Agersk.);
stæql -ər -ət (vestj., Sall.);
stèql -ər stèqəlt (Mors);
stæqəl -ər -t -t (Agger). —
1) snuble uden at falde, rave; *stæql å ęt fål, de liər gåt aj æ lañvèj* (Vejr.); *han gær å steqlər* (Agersk.); *gǫ å steql o æ bijən* (Thy), rave, også Mellemsl.; *han gor å steqlər a'r* (vestslesv.), går og stavrer afsted; også Sall., Malt h.; da der var mange knolde og trærødder, gik hun og steglede, Kr. VII. 376; *han steqəl iñ ar æ dör; ḥan kam te'steqləñ* (vestslesv.), han kom ravende derhen til; *hañ stæqələr ajste'* (Agger), går langsomt og dårlig. — **2)** styrte hovedkulds forover; *do stekəlt øwər å æ næjs* (Bradr.), faldt hovedkulds forover; *steql o'm* (D., Agersk.), styrte omkuld; *stèql øwər æñ* (Mors). — **3)** *steql stijən* (Lindk.), börneleg, A triller en sten ud; B. skal ramme stenen, mens den triller; se stagle, 3. stejle, stingle.

stegleful̇d, to. *steqlful̇* (Andst), så fuld at man styrter.

steglet, to. *[steqələ]*, ravende; „å no war han bløven lidt steggele åpå bienen", Jyd. I. 46. 1.

steglevorn, to. *stæqəlwårn* (Agger), som går langsomt el. dårlig.

stegltör, to. knastör, se Kok: stikkeltör.

stegne, uo. stanse, holde på, styre (Fleskum h.); steigne, Mb.

stegre, uo.
stæqər -ər -t -t el.
stæq -ər -əð -əð (Agger). —
1) knytte masker i flyndergarn; *ka do stæq* el. *stæqər neð?* — **2)** *stæqər* (Agger), hegne med snore el. bånd; *no æ dæ stæqərt fuwə jær;* se stege, no.

-stegt, tf. se stege; gjemmel-, krop-, ræs-.

stej, no. se sted og smstn., sti, stige; no. uo. se stinde; to. se stind; no. uo. se stænde.

steje, no. *stèj æn -ər* (Vens., Lild), sidestolper af væverstolen; *så ska wæw* (vævestolen) *slæbəs eñ, stèjərn kiləs gòt saməl mæ saməltrern* (Lild s.), sidestykkerne kiles godt sammen med samletræerne; jfr. 2. stege, stænde; væver-.

stejek, to. se stædig; **stejen**, uo. se stinde.

1. stejl, to. *stæjl* flt. *stæjl* (D., vestj., Agger, Vens., alm.). — **1)** = rgsm.; med brat skrænt; *æn stæjl baŋk* (D.). — **2)** *gǫ stæjl* (D.; Mellemslesv.), gå rank; *han æ stæjl i æ røk* (D.), om den som går

rank; også: *de ær æn stæjl kål* (vestj.), en der let afviser folk og er let fornærmet; *æ hæst æ stæjl* (Mors), ɔ: stædig, mods. løbsk; se V. S. O. stejl, i ældre skrifter stegl og stigl; stegl.

2. stejl, no. *æ stæjl* (D., Andst, Vejr., Sall., Thy); *stæjl è* best. *-t* (Vens.); *stèjəl* best. *-i* (S. Sams.); *stejl* (Mors); itk. (Søvind s.); *stèjl æn* (Elsted); *stæl, stæjl* el. *stöwl et* (Agerskov). — 1) det nederste lag korn i laden, i hvilket alle kærvene sættes på roden; *di hè cærə æ bòjən, dæm wel wi brug te stæjl* (Vens.); *vi ska hå æ stæjl lo* el. *såt* (D., vestj.); et tremmeværk, som lægges i fagene i laderne og som kornet lægges over, for at katten kan under det jage mus (Vens.); ligeledes om grundlaget i en tørvestak (alm.); fig.: *de ær æn guwə lilə stæjl* (D.); el. *dær ær æn guwə stæjl o ən* (Vejle), ɔ: der er i dyret en god grundvold til vækst el. fedme; *han hår tat stèjəli åp* (S. Sams), det er på hældningen med ham; *no æ stæjlət sat* (S. Hald), de første snapse drukket; jfr. sv. stägel, Rietz 692 b, gld. stedel, Kalk. IV. 114 a, isl. stöðull hak., stál itk., norsk støl, stål.

3. stejl, no. *stèjl æn stèjl* (Vejr.), lodrette pæle forbundne med tværstænger over hvilke fisk, sammenbundne ved halerne hænges til törring; se 4. stejle.

1. -stejle, no. jfr. Aasen stikling huk.; mnt. stekeling, Sch. Lübb., htsk stichling, hundestejle (s. d.); se stegl.

2. stejle, uo.
stæjl -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *stæjlt* (Thy, Vens.);
stejl -ər -t (Mors);
lægge stejl (s. d.); *stæjl æn stak, æn hesə* (D.); *dæn, dæ sku sæt saməl i guəl, stèjlt føst æn støk; han sòt æn law kærə po ruəðən å lå jèn law uwn əpo dæm* (Lild s.); *wi bejə de hawr, wi stæjlə mæ* (Vens.).

3. stejle, uo. *stèjl* el. *stæjl -ər -t -t* (Vens., Mors), styrte voldsomt; *hæj stæjlt øwər hans æj; stæjl nijər å bæŋki, åkå·l* (Vens.); *han stæjlt åm* (Mors); *hwada·nt ær ə, do gor å stæjlər? hæj kam stæjli* (Vens.), ɔ: farende over hals og hoved; også: „åller så snåht sie muer ham, så stejler hon lig hen te ham“, To Nov. 15, aldrig så snart ser moder ham, förend hun farer lige hen til ham; også i noget forskellig betydn.: *de æ sòlə å sij sònt, som kuənt leqər å stæjlər åpå marken*, ɔ: ligger strøet hulter til bulter; *ska do sònt læ det saqər leq å stæjl?* (Vens.), skal du således lade dine sager ligge strøede omkring; *hon stæjlə mæ hæt saqər*, kaster omkring med; til barnet, der har tabt et stykke mad: *sònt ma donc stæj mæ føən!* (sts); jfr. stangle, stegle.

4. stejle, no. = rgsm.; et sted: „Stejlegrav“, (Torup, Ø. Han h.); „Stejlebakke“, Kr. Sagn IV. 421. 10; tre „Stejlehöje“ ved Skjoldhöj, Durup s., Kr. Alm. V. 106 flg.; jfr. registr. i Traps Statistik; i sagn og æventyr: lægges på hjul og stejle, Kr. III. 120. 176, Sgr. X. 188; stejlepælen, Kr. VII. 70; karlen, der kom til at klæde stejle, Kr. VII. 49. 63, Bindestue Kølle II. 97, deri et ordspil: pigen han blev gift med, hed Stejlen (s. 73); i et tilsvarende tysk æventyr.: „Galgen“, Urquell I. 122, Mélus. I. 324, Tr. pop. V. 587, P. Arch. V. 91, se Gr. Registr. nr. 80, skatkammer; stjærne; om straffen, se Grimm, RA. 688; V. S. O. stejle, no.: „en oprejst pæl, på hvis øverste ende et hjul hviler horisontalt, og som forhen brugtes til at lægge henrettede forbryderes legemer på, da hovedet sædvanlig sattes på stage“; i eder: *dæwlən stæjlə mæ!* (Agger); sv. stegel, no., jfr. Cav. W. II. 377; se stage, 3. stejl, se net-.

5. stejle, uo. *stæjl -ər stæjl* (D., Agersk.), om hesten: rejse sig på bagbenene; også fig.: *han stæjlət ve ət* (vestj.), blev ubehagelig overrasket og rejste sig til modstand; se stejl.

6. stejle, no.(?) i börnerimet, navn til storken:

stårkə stårkə stæjlə,
hur vel do hen o bæjlə?

stejleben, no. tilnavn til storken (s. d.).

stejlekjærv, no. *stèjlcærə æn* (Vens.), en af kærvene, som danner stejlen.

stejling, no. *stæjləŋ æn* (Vejle), et kreatur, hvori der er god stejl (s. d.), godt grundlag for en udvikling.

stejs, no. se stegers.

stejs, bio. „haren han lod stejs over mark og skov“ (Frederikshavn), Kr. SkV. s. 94. 14; betydning?

stejsyge, no. se stindsyge; stej-

værk, no. se stænderværk; **stek**, no. se stykke.

stelde, no. *stæl æn -ər* (D., Andst); itk. (Mellemsl., Bradr., Sundev., Fjolde); *stel et -ər* (Agersk.); *stil æn -ər* (Ølgod), de to træstykker for og bag under vognen, som bærer hjulakserne; ligeledes på de glds hjulplove aksen, der bar hjulene (Mellemslesv.); fig.: *han hå set fåmöj o æ stilər* (Ølgod), siddet forlænge på en vogn til at kunne arbejde; jfr. mnt. stelle, Sch. Lübb., det samme; se 2. rede; bag-, for-, fram-, vogn-, vride-.

steldearm, no. *stældrm æn -drm* (D.); *stælarm* (Andst; Sundev., Mellemslesv.), aksen om hvilken vognhjulet løber; på den glds træakse var yderst: *æ mulreŋ;* ovenpå den: *æ smørplåð;* nede under: *æ sol* (sålen); inderst: *æ kreñs,* hvorimod hjulnavets inderkant løber.

-stelderet, to. i smsætn.: *æn jan-stælərə owən* (Ryde s.), vogn med jærnstelde; jfr. -standeret.

stele, uo. se stjæle; **stelp**, uo. se stylpe.

1. stemme, no. *stæm æn* (Vens.). — 1) stiver, f. eks. i en lade. — 2) stadighed, fasthed; *dær ær eñc no stæm we ham* (Vens.).

2. stemme, uo.
stæm -ə -t stæmt (Elsted);
stæm -ə -ət (Søvind s.);
stæm el. *stöm, -ər stömt stömt* (D.);
stèm el. *stæm, -ər -t stæmt* (Vens.). —
1) dæmme; *stèm få wòñc* (Vens.); *stöm fâr æ wañ* (D.); *stæm* (Agger); *di hå stæmt wòñc åp* (Vens.); *stæm i æ bæk* (D.), sætte en dæmning i bækken; *hañ stæmt hans fæðər imuwəð al de hañ kuñ* (Agger); se 2.-stemt; jfr. Aas., isl. stemma, dæmme. — 2) *stæm æn hwål i æn plaŋk* (D.), hugge med stemmejærn, jfr. htsk stämmen el. stemmen.

3. stemme, no. *stæm æn -ər* (D., alm., Sønderj.); *stèm æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); = rgsm., røst; *læ mæ hør di stæm, sjöŋ ængå·ŋ! hu manə stæmər fæk jæ riqsdasmañ?* (Agger, alm.).

4. stemme, uo.
stæm -ər stæmt stæmt (D.); flt. *stæmt* (Agger);
stæm -ə -t stæmt (Søvind s., Elsted). —
1) bringe i stemning; *stæm æn fjol* (Søvind); *spelmąj stèmə fjolən* (Vens.). — 2) være i stemning, både ligefrem om musikalske instrumenter og fig.; *de stæmər eñc* (Vens.), ɔ: det ene svarer ikke til det andet; *di kañ kår it stæms* (Ang.), enes. — 3) afgive sin stemme ved valg: *a stæmər o Tærmansən, dæñ saq æ ves* (Malt h.), deraf *stèmrèt æn* (Vens.). — 4) **st- i:** *stæm i mæj* (D.), = rgsm.; synge med, når andre synger; — **st- om:** *stæm om* (D.), træffe afgörelse ved stemmeflerhed; *stæm o·m* (D.), træffe fornyet afgörelse ved afstemning; — **st- op:** *de ka nåk wèr, hąj stèmər åp* (Vens.), om disharmonisk sang, om et barns skrålen; — **st- overens:** *stæm òwəjèns* (Søv. s.), = rgsm.; — **st- på:** *stæm o jæn* (D.), afgive sin stemme for en; se sam-.

stemmegarn, no. *stæmgån æn* (Ringkøb. Fjord), = radgarn (s. d.); garnet som er fastgjort ved en pælerække lige ud for rusen, for at standse fiskene.

stemmejærn, no. *stæmjan æn* (D.), mejsel til at arbejde i træ med; brækjærn; se betel, 2. stemme 2.

stemmeværk, no. *stæmværk æn* (D.), dæmning med stigbord sat i et vandløb.

1. stemning, no. *stæmnəŋ* el. *stömnəŋ æn -ər* (D.), dæmning i grøft el. bæk; jfr. Aasen stemning.

2. stemning, no. *stæmnəŋ æn* (D., Søvind). — 1) = rgsm., (vistn. alm.). — 2) afstemning, stemmegivning (Søv. s.).

stemp, no. *stemp æn stemp* (Agger, Thy, Mors, vestj.); itk. best. *-ə* flt. *stemp* (Vens.); *stæmp æn* (D., Agersk., Bradr.). — 1) spids stål til at slå huller i jærn el. blik med (alm.); se for-. — 2) stempel (Mors, D., Agersk., Bradr., Angel); også signet (Andst); *a ku sij ət o æ stæmp* (Andst), på stemplet; *de ær i li stemp, do hò fåt åpå dæ* (Vens.), ɔ: plet, skident sted; se post-; jfr. mnt. stempe eller stempel, Sch. Lübb.; eng. stamp; se stempe, stemple.

stempe, uo.
stæmp -ə -ət (Elsted);
stemp -ər -əð -əð (Agger);
stæmp el. *stemp -ər -əð* (Thy, Mors);
stæmp -ər -ət (D.);
stæmp -ər -ət (Agersk., Bradr.);
stemp -ər -ət (Lem). —
1) slå huller med et spidsstål; *stemp æn pelplåð* (Mors); *stemp ən hwòl mæ ən stemp* (Lem). — 2) stemple (alm.); *hąj*

blòw stempə som i tyw (Vens.); jfr. mnt. stempen, Sch. Lübb., stampe, støde; stempe el. stempel, no., støder, stempel. — **3)** såre, lemlæste; han skal jo stempes igjen, om der er råd; . . . der har han held til at give ham et skrald over den anden arm, så er den også stempet, Kr. VII. 296-7; jfr. stempre.

stempebrod, no. *stempbröj æn* (Thy), spidsstål på skaft, som smedene bruger til at slå runde el. firkantede huller med.

stempel, no. *stæmpəl et* (Søvind s.; D.); *stempəl æn -ər* (sj., Agger); *stempəl è* best. *-t* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; deraf: *stempəlwærk è* (Vens.); se stempe, stampe.

stempelstang, no. *stæmpəlstòŋ æn* (Søvind), i en pumpe.

stemper, no. *stempər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *stempər æn* (Mors); *stempər æn -ər* (Agger), stymper; *„stempəri ber om gåt wer“*, Grb. 19. 52, stakkelen beder om godt vejr; *hons wa de får i sòlə stempər? — de war i ræsiəs* (Vens.), en rejsende håndværkssvend; se stempre; jfr. mnt. stumpere, htsk stümper; stymper.

stemperagtig, to. *stempəraqti* (Vens.), stymperagtig; *de wa da så møj st- jor å· ham;* vistn. dannet efter skriftsproget; se -agtig.

stemperdom, no. *stempərdom* (Mors), lemlæstelse; *guj frij wås fræ st-.*

stempet, to. *stæmpət* (D., Andst); *en lilə stæmpət kål* (Andst), en fast, lille karl; *han blöw ræn stempəð* (Mors), lemlæstet; se stemplet papir.

stemple, uo.
stæmpəl stæmplə stæmplət (Søvind s.);
stempəl -ər -t -t (sj., Agger);
= rgsm.; *skòən* (skødet) *æ stempəlt* (Vens.); se stempe.

stemplet papir, no. *stempət papir* (Lb.); *stæmpət-, stæmplət-* el. *stæmpəl-papi·r* (Andst); *stæmplət papi·ə* (Søv. s.); *stempəð papi·jr* (Agger), bruges lige så tit som *stempəlpapi·jr.*

stempling, no. se stumpling.

stempre, uo.
stempər stemprər stemprəð (Mors);
stempər stempər -t -t, eller *-ər -əð -əð* (Agger),
beskadige, knuse om levende væsener; *stemprəð* tf. knust, kommen til skade; *æ fæk mi fuwəð stempərt; hu hå do no wæt hæn o æ blöwən stempərt?* (Agger); se stempe; jfr. htsk stümpern, slå til krøbling; sv. stympa.

1. stemt, tf. *stæmt* (D.), = rgsm.; *vær stæmt får ət* el. *imuwəð ət;* se til-ling-.

2. stemt, tf. jfr. stemme i betydn. dæmme; blod-, op-.

sten, no. *stijən æn stijən* (D., vestj., Andst, Mors); flt. også *stijən* (Thy, Agger; Sall.); *stin i* best. *stjèn* el. *stjæn* flt. *stin* best. *stjæn* eller *stjèn* (Vens.); *stiən* hak., best. *stjæn* flt. *stiən* best. *stiənən* (Tved); *stiən* best. *stjæn* flt. *stiən* best. *stiənən* (Ålsø); *stiən æn stiən* best. *stiənən* (Halling, Støvr. h.); *stin æn* (Harridsl., Haslund, Sporup, Tovstrup, Dallerup); *stiən* best. *-ən* flt. *stiən* best. *-ən* (Hell. h.); *stiin æn* = flt. (Dover); *stin æn* = flt. (Bjerre h.); *sten æn* = flt. (Sem, vestslesv., Vonsb., Østerlinnet, Agersk., Bedsted); måske også flt. *stèn* (vestslesv.); *steən æn* = flt. (Sundeved, Hjoldelund); *stijən æn* = flt. (Bjært); *stiən æn stiən* (Ang., Fjolde). — **1)** klippestykke; også sten som stof; *„do ma wæ gromə hor-hèňc, sin do ka klèm wòňc å i stin“*, Grb. 76. 8; *do ka fo æn stijən o tar å ywn o* (D.), siges i spøg til dem, der græder; *tåw hor stijən mål et gåt samol* (vestj.); *han ka tæŋk lisă lånt iň i en stijən som aňər ka sijə iň i ən* (vestj.); *hwa bəstel han? — han slor stijən i støkər te moq!* (vestj.), ɔ: driver; *de e så hòt som i stin, haj æ hor som i stin, haj lòwər å o slo stin te å før åpå vèj, haj dròw i stin ætə mæ* (Vens.); *haj e som haj war å stin hèlə trèj;* om sten i marken: *haj æ så stur, haj ma nir* (Vens.), ɔ: for stor til at slæbe op, den må sænkes; i remse, hvormed æventyr sluttes:

> *hærfrå o te Måltbæk, ålə dyň o ålə dræk,*
> *ålə Væjən haməl* (hamler) *o ålə kærkə-skaməl,*
> *o Tisluň stuər stijən o Rivə domkærk*
> *ska hæŋ ve di næjsbijən, hwisomæ-siňənstij do et fåtæl jæn lisə låŋ o lisə tråŋ, mən et dæň sjælən sam* (Vejen);

— „dæ kå gnawwes lidt ow ed biin, men it ow en stiin“, J. Saml.[3] I. 89 (Djursl.); *„va tæňt di, law di loi dæň føst steən i æ kirk?“*, gådespörgsmål,

svar: *„te di skul lek jen å æ si ve“* (Agterup); — man bliver 3 gange glad ved at sætte sig på en sten, først ved at komme til at sidde, dernæst fordi man kan stå op og tilsidst, fordi stenen ikke bliver hængende ved rumpen, alm. vittighed; *æ stijən æ lisä guwə te dæń sist kærə såm te dæń føst* (Mors), siges, når der er en sten i den jordblandede gødning, ɔ: de duer ikke; *i Heńbjærə beńər di djær stejən å læ djæ huń go løs,* Sgr. IX. 130. 373 (Levring s.), Kr. Alm. VI. 222. 26; jfr. Cloust. Noodl. 79; — hede sten kommes i øltønder for at bringe vand i dem i kog, når de renses for atter at fyldes, se bryggesten, jfr. Tylor Anfänge I. 46, Gomme, Folkl. Rel. 166, Folkl. XII. 340; st- er en hård, men en fredelig nabo, Kr. Alm. VI. 209. 72; — under fællesskabets tid havde bymændene en kreds af sten at sidde på til bystævne, se f. eks. Kr. Almuel. I. 3. 1, afbildn. se Trap[3] III. 421. 429, jfr. Mejb. Slesv. Bøndergd. 12; — til de store jordfaste sten, måske også til mindre, knytter sig alm. den forestilling, at de vokser i jorden, sålænge de lades urørte, Kr. Alm.[2] I. 91. 59, Tr. pop. X. 28. 19 (Normand.), dog nu ikke mere, VII. 104. 77; urørt sten er levende, XIX. 448; jfr. Strackerj. II. 71. 344: steine wachsen in der erde, so lange sie unberührt bleiben. Um jeden stein liegt ein adergeflecht, das ihm nahrung und wachsthum zuführt, slgn Kuhn N. S. 22. 27, Suffolk Folkl. 1, Leicest. Folkl. 63, Amer. Folkl. V. 180. Pitré Arch. III. 293; jfr. Folkev. XI. 456. 296, guld vokser; — „det lovede jeg dig, da jeg stod på den „brede sten“, Krist. Sagn I. 269, med tilföjelse: dermed mente hun altergulvet, — hvad der vel er rigtigt, jfr. P. Vlk. I. 166: en lang og bred sten foran alteret, hvorpå brudefolk stod; forlovelser bekendtgjordes fra en stor st- på höjtidelig måde i N. Tyskland, en sådan „breiter Stein“ lå på torvepladsen i Stralsund f. eks., jfr. Mhoff 108. 130 „die Brutkoppel“, en mark med en stor, flad sten med andre mindre rundt om; „stå på br. st-“, pantelegsdom, Blich. Nov. II. 204, jfr. Djurkl. Unnarbo 54; se Handelmann, Spiele s. 47. 108, Urquell II. 113 anm., Simrock, Kinderb. nr. 972, Slesv. Holst. Jahrbücher III. 170, Niederd. Korrespondenzbl. III. 73. 87, Deecke 169. 118, P. Volksk. I. 6, III. 123, IV. 95. 22, 144. 35, X. 16, Yorksh. Folkl. 291; hekse samles på br- st-, Kr. Sagn VII. 125. 45, Sgr. IV. 91. 45, jfr. Bloksbjærg; — danse m. sten, bære sten af by, straf, se Daae, Bygdes. I. 209 ned., jfr. Danske Lov 6. 21. 7, Liebr. Volksk. 429. 9 (Sverig), 513, HBV. I. 261, Gr. RA. 720 flg., Ons Volksl. VIII. 211, X. 37, XI. 76. 207, Busch Volkh. 272, jfr. P. Arch. V. 18; — sten kastet på nybygning er forbud mod dens opførelse, Urquell V. 210; i hav ved fredslutn.: den, som bryder fred, synker som sten i hav (Rügen); vende st- ved hus: stævning, Liebr. Volksk. 425. 6; for at give karl arbejde, forlanges, at han skal vælte st- tværs over gård, Kr. Alm.[2] III. 123. 46; hær tælles ved sammenkastede sten, Müller Saxo 246. 18, jfr. Notæ uber.; — st- vender sig, hvergang den lugter nybagt brød, således statuen på Amalienborg (Kbh.), se Kr. Sagn I. 394. 84, Efterslæt 225. 22, slgn Fb. Bondel. I. 142, lig II. 413. 15 b, jfr. Bergh Segn. 126. 91, „når den hører“, Sande I. 79, P. Volksk. III. 158. 50, Kuhn MS. 15. 13. 26. 24, Busch Volksh. 58, Schell S. 188. 118, jfr. 232. 211. 443. 46, Nichols. Yorksh. 46, Folkl. VI. 24 ned., Bosquet 174, Tr. pop. III. 618, X. 425, XIII. 111; *„di fljæst hær omkreŋ hò nåk hòt sæj å dè gro stin, hælə Stawəs cerk, de di åsə kalər ham, å wæ, de hąj wę̀jə sè hwa gåŋ hąj løcə nybaqt brøj i Staw“*, Grönborg 132. 15, en almindelig vittighed; herhen hører måske Runa IV. 43. 81, V. 6 øv., Nyland IV. 116, jfr. „oysters cannot tell a lie“, Am. Folkl. VIII. 310; „a kan ligeså godt sluge dig som den store sten“, Kr. Sagn VI. 98. 23. 24, jfr. Bondel. I. 141. 316; „hvo, som vil vælte denne sten omkring, han skal få se en underlig ting“, Kr. Sagn III. 121, jfr. Bureus 238, Knoop Ps. 220. 17; st- drejer sig om sig selv, Müller Saxo 17. 10, jfr. Tr. pop. XII. 558; st- over kong Eriks grav vender sig kl. 12, Mhoff 17. 14; jfr. Wigstr. FS. 170. 32, Trad. pop. VI. 162. 182; — i skæmtehist.: den store sten flöj bort med vildgæssene el. bissekræmmeren løb med den, Gr. Gl. d. M. I. 29, Sgr. XI. 13. 16. 17, Kr. Molboh. 9. 25 flg., el. er død og begravet i klokketårn, Sgr. VII. 221; — styrkeprøve at løfte stene, se Klei-

ven 63, Afhel. Sagoh. I. 12, Säve Akerns S. 63, Cavallius Wär. II. 29. 45. 463, jfr. Andree Votive 105; — et tjenestetyende, barn., som lider af længsel tager en sten med fra hjemmet og kaster den i brønden på tjenestestedet for ikke at længes (vestj.); se også Krist. Alm.² III. 119. [illegible]; sys i barns linned, s. 112. 96; jfr. en antik parall., Möbus V. 146 flg.; „i posen var der lidt jord fra hans hjem. Det har vel hans moder ved afskeden gravet frem under dörtærskelen og givet ham. Det og korset har han sikkert før han udåndede [ved Dannevirke] trykket til sine læber", Dannebrog 12. Sept. 1882, feuilleton af Sacher-Masoch (Lille Rusland), se Krauss Sreca 149; [illegible]

jfr. Faye 93, Arnas. I. 208. 210, 269 flg., Grimm S. I. 178. 135, Fo[illegible] Journ. II. 263 (Irl.), VIII. 61 (Engl.), N[illegible] Yorksh. 62; se Grimm Myth.² 513. — st- var blød i Jætternes tid, C[illegible] II. 35, jfr. Wigstr. II. 244; blev bl[illegible] Adam tog den til huggeblok, Cav. XXI; bliver bløde i tordenvejr, Gr. II. 168, Witschel I. 94; — i mang[illegible] findes spor: mærker af fingre, JK. [illegible] 340.4, Sgr. VI. 174, Thiele I. 6, II. [illegible] jfr. Müller, Vor Oldtid 152, Arnas. [illegible] Faye 18, Gr. Sagen I. 248. [illegible] — af dronning Margretes [illegible]

torden, tænder huse, P. Vlk. X. 79; — hvor en udåd er øvet, kastes sten i dynge af forbirejsende som et slags offer, se gren, offre, 4. ris, Kr. VI. 107.54, Sagn III. 61. 10-13. 221. 20, Gr. Gl. d. M. I. 57.55, Thiele I. 165. 192, Dania VII. 224, måske Sgr. IV. 16. 57, Cav. Wär. II. 424, Wigstr. I. 211, FS. 285.837. 294.53, Arnas. I. 211. 479. 664, II. 87, Dania VIII. 50. 5, Mhoff 125, Z. f. M. II. 61, Ndl. Volksk. III. 49, VI. 49, P. Volksk. II. 51, (VIII. 36), Wh. Vlk. I. 101 (Syrien), VIII. 442 (Steirm.), XII. 89 (Isl.), Urquell V. 235, II.² 167 (Portug.), Rivista II. 185, Pers. II. 194 (Birma), Campb. C. Notes I. 193. 350, Am. Folkl. VII. 307 (Peru), X. 195 (Indian.), Lubbock II. 159 (Sydhavsøer), jfr. Andree Parall. I. 46 flg., Tylor Anf. II. 167, Wh. Vlk. XVI. 318 flg., Zs. f. Vlkpsychologie (1880) XII. 289 flg.; — *ostən fò Bolbjèrə wa ðər æn stiəndəŋ əpo stråň, å dær åjər wa dær æn hawmaň bəgrawəð; òl dæm dæ ğik dærfòbij, di skul kywl æn stiən hæn əpo døŋən, fòr hèləs wil hawmaňən kom ætər dæm* (Lild s.); — offer af mælk, øl til sten, Krist. Sagn III. 59. 301; se Storaker 66, Arnas. II. 46 penge, 53 blomster, ris I. 663. 664, Runa IV. 39. 64, Afzel. Sagoh. I. 21 til rokkesten, II. 164 forbud, jfr. Mélus. II. 26, Bosquet 171, Lidmål 99, Qvigst. 58. 112. 115, Hagemann 62, Fritzn. Lapp. 135 anm., Grimm Libr. IX. 159 (Finner), Am. Folkl. VI. 171; en sten, hvor en myrdet kvinde med 10 börn ligger, hilses (se hilse I. 608. 43) på Bornholm, Møller s. 37, jfr. Liebr. Volksk. 331. 162 (Norge), Folkev. XI. 394. 212, Afzel. Sagoh. II. 168, Folkl. Journ. II. 211 (Irl.), Rivista I. 273; — kan ej flyttes, Thiele II. 101; må ej røres, Kr. Sagn III. 42. 221. 273. 288; når sten i dige flytter sig, forgår Nordby, Kr. Sagn IV. 428. 35; må ej flyttes eller sprænges: st-, flyttet, må flyttes tilbage, Krist. Sagn I. 167. 611, IV. 134, Alm. I. 81. 95, Thiele I. 230, JK. 344. 24, jfr. Runa IV. 39. 63. 88, Wigstr. II. 268, FS. 50, Hazel. VIII. 49, Cav. W. I. 152. 483, Arnas. I. 31, JFærø 135, Mhoff 337. 2, Urquell V. 187 (Palæstina), Gr. Sagen I. 334. 290, II. 74. 429, P. Volksk. IX. 71. 10, se 3. höj I. 741. 2a, 2. mark, II. 559. 16a, plove (849. 8); — pave Lucius' hoved gör trold til sten, Thiele I. 186, jfr. Medusa, Gorgo, Cloust. Fict. I. 168, Pers. III. 138 flg.; i ævent. og sagn forvandles hyppig msker, dyr, genstande til stene ved trolddom el. ordets magt, se Kr. V. 29. 146, VII. 122, Æv. 230, III. 207, Sagn IV. 364. 45. 46, VI. 223. 51, Sgr. VIII. 214, Efterslæt 61. 115. 125, JK. Æv. I. 13. 77. 79, Gr. Æv. II. 90. 92, Gl. d. M. II. 6, jfr. Arnas. I. 211. 475. 480, II. 44; — brud el. brudefølge til sten, Kr. Sagn III. 62. 18, Amins. III. 39, jfr. Strackerj. II. 202, Urdsbr. II. 14, Urquell III. 344, Mhoff 109, P. Volksk. III. 82, Gr. Sagen I. 36. 32. 376. 329, Kuhn M. S. 18. 15, W. S. I. 30 m. m. henv., N. S. 269. 301, Folkl. Rec. II. 179 (Ind.), Tr. pop. IX. 393 (N. Afrika); — hyrdepiger, som forstyrrer kirkeandagten, Faye 232; andre som misbruger söndagen, Grimm S. I. 272. 229, Kuhn M. S. 251. 236, Temme, Altmark 99. 12, Folkl. Journ. IV. 129, V. 105 (Cornwall). Hartl. F. Tales 151, Magyar T. XXXIX, Tylor Urgesch. 146; el. begår en udåd, Strackerj. I. 161 g; ni store stene er ni prinsesser, Sgr. XI. 178; — menedere, Sgr. I. 135. 451, (VIII. 143. 625), Thiele II. 40. 41, J. K. 259. 4, Krist. Sagn V. 449. 97 flg.; — skovfrue bliver st- ved ridderens runer, Isl. Fornkv. I. 60; huldre ved præstens ord, Søegd 48; to skibe, Ant. Tidskr. 1849-51 s. 339 (Færøer), jfr. Runa IV. 42. 78; trold og jætte, Thiele II. 27, Faye 109, Øverl. 8, Fær. Kv. II. 119, Wh. Vlk. II. 15, Wigstr. II. 110, Runa VI. 32, Hofb. 13, Afzel. Sagoh. II. 55; jfr. endvidere Mhoff 405, Gr. KM. nr. 60. 85, Hartl. F. T. 101, Yeats 272, Liebr. Volksk. 42 (Rusl.), Magyar T. 115; — den, som taler, forråder hemmelighed, bliver sten, Kr. V. 29, VII. 47, jfr. Gr. KM. nr. 6, Pers. III. 96. 108, Folkl. IV. 294, V. 348. 452, Trad. pop. II. 148, Garnett W. II. 374; — den, som ser tilbage, Kr. V. 175, Sgr. VII. 165, Efterslæt 149, jfr. Arnas. II. 422, Rivista I. 759, Fjort 5; Lots hustru; alle var i slottet af sten undtagen en sort hund, Sgr. VII. 110, jfr. Grimm K. M. nr. 62; mange eksempler fra vilde folkeslag, Lang Myth. I. 151 flg.; — brødet, pigen træder på, bliver st-, Thiele Overtro nr. 180, JKamp 171. 59, Kr. Sagn II. 297. 203-7, jfr. Thiele II. 17, Kr. Sagn III. 228, Lidmål s. 59, Schw. Vlk. VIII. 278. 127, Mhoff 145, Urdsbr. IV. 78, Kuhn N. S. 109. 125, Grimm S.

nr. 236. 238. 241, Laisn. II. 105; brød, som nægtes tigger, bliver sten, Thiele II. 310, Mhoff 546, Wolf Beiträge II. 37, Nied. S. 436. 362, Pomm. Vlk. IV. 122, Tr. pop. XVII. 495; brød, som lægges festdag ligeså, Rafn Oldn. S. V. 129, Olaf Helliges S. k. 251, Sm. Medd. VI. 134; modsat: sten bliver brød, P. Arch. V. 79, M. Monnier 29; — i danske ævent. forekommer også det træk, at de forfulgte kaster en sten bag sig, denne bliver til et fjæld og hindrer forfølgeren, se Sgr. III. 202, jfr. Asbj. I. 57. 296, jfr. Müller Saxo 249. 2; tre stene kastes af Finner, synes bjerge, jfr. Reg. nr. 27, Lang, Custom & Myth. s. 87, a far-travelled tale; — bruden kaster 7 el. 12 sten i brønden, hver af dem et barneliv, for ej at føde börn, se Sgr. IV. 3, Kr. Æv. 371, Gl. d. M. III. 19, jfr. Gr. Registr. nr. 60 b., Wh. Vlk. XVI. 311; — rose gror op af stenbord som tegn på nåde (s. d.), Gr. Æv. II. 205; Holger Danskes skæg er fastgroet i et stenbord, Thiele I. 19; — i sten er vættes liv, Kr. Æv. III. 107, se liv II. 428. 36 b; — glødende st- varsler broders fare, Krist. Sagn V. 137. 33; — fortælle sten hemmelighed, jfr. kakelovn II. 75. 19 a, se *fortælle; — st- kløves ved uretfærdig dom, JFærø 199. 69, jfr. brister ved Herrens dødskamp, Wigstr. FS. 153. 89, Tr. pop. VI. 627; — når i ævent. stenen løftes, vælder vandet frem, Gr. Gl. d. M. I. 164, Kr. V. 368; — kæmpen el. trolden klemmer sten istykker el. klemmer vand af den, Kr. Sagn I. 438. 66, Eftersl. 187, jfr. Hofberg s. 10, Magyar T. 245, se ost; — den, som kan få st- til at løbe rundt, skal have gård, Sgr. VIII. 103; — ryste to sten i kasse, så den brænder, Kr. IV. 287, umulig opgave i ævent.; jfr. sy bukser og skjorte af st-, Cloust. Fict. II. 105, Bjerge Aarb. 1898 s. 67; — msker får af underjordiske sten i betaling, det er penge (s. d.), Kr. III. 11. 7, Sagn I. 174. 632-33; — tabt af fandens sæk, Kr. Molboh. 164, jfr. Knoop Ps. 281. 19, se lufvandre; — en sten rejser sig på guldpiller juleaften, Kr. Sagn I. 437, jfr. FbJ. II. 29 flg. m. anm.; — en sort hund sidder på altersten af nedbrudt kirke, Thiele I. 283; — når en vis sten findes ved Viborg sø, skal et træ gro op, som Holger Danske skal binde sin hest ved, Kr. VIII. 386. 70; — st- synker gennem höj, dræber røver, Kr. Sagn IV. 459. 31. 32; — stenen fra Gröndal med spådomsskrift, Thiele I. 171, Kr. VI. 68. 101, Sagn II. 346. 41; en runesten, se Købke, Runer 80, jfr. Hofberg Sägner s. 187, Gejer & Afzelius Folkvisor [2] II. nr. 106, Afzel. Sagoh. II. 4, BGT. 40; slgn GML. II. 186 flg.; — sten m. hemmelig skrift (s. d.), Gr. Gl. d. M. I. 59. 71. 75, Kr. IV. 19. 27, Thiele I. 198; — st- over genfærd, hvorpå hans død, JK. 266; — börn stammer fra Dødestenen på Sams, jfr. Meyer Bad. 14; — at træde på stenen foran sengen er kyskhedsprøve, Kr. V. 58, jfr. Asbj. I. 132; — st- holder den fast, som rører den, Kr. Sagn VII. 29. 111, jfr. Trad. pop. XIV. 238; — den, som står på st-, må tale sandhed, Kr. V. 59 ned.; jfr. da Conn står på st-, skriger den, Jubainville, Cours de lit. celt. II. 301; da Ossian træder på den, vækkes længsel, Hartl. Sc. 197; træder man på sten, gribes han af umættelig sult, Folkl. IV. 183; sten døver sværd, Amins VIII. 121; — sten i aftenbakkens hoved skaffer kærlighed, J. Saml. IV. 157. 12; i kirkesvalens frier derfor, sts 158. 15; — st-, kastet mellem kærestefolk i djævelens navn, volder kiv, Thiele Overtro nr. 344, jfr. Z. f. M. III. 321; — sort st- i vand helbreder, Kr. Sagn IV. 620. 57; — i kirkemur skrabes til lægedom, Kr. Sagn IV. 613. 99 flg.; — brændevin, hvori glødende flintesten er kølet, ved tænder mod tandpine, Kr. IV. 392. 99; — 3 st- fra 3 kirkegårde i flødegryde til trolddom, Krist. Sagn VII. 188; — glødet sten kastet i vand, forrider heks ved 3 bröl, Kr. Sagn VII. 287. 70; — vil man kende sin skademand, skal man samle stene af de mistænktes agre og kaste dem i vand, den som da syder og bruser, stammer fra fjendens mark, Kr. VI. 289. 380; jfr. stene tagne fra forsk. steder, varsler om sygdoms oprindelse, Wille Opt. 202, Hagen 101, Nicol. Nordl. IV. 68, Modin S. 14, Rääf 125, Amins. II. 113, IV. 101, Wigstr. FS. 97 ned.; — en vis sten vil aldrig sidde fast i kirkemuren, Thiele I. 141. 294; — når senkestene bindes i garn og en sten falder til jorden (s. d.), må den ikke tages op og bruges, J. Saml. [3] I. 49; — kraftige, til lægedom el. som

amuletter, er hulborede (s. d.) stene, jfr. „mare sten", Cav. W. I. 350, „ältstenar" s. 257, Amins. IV. 86, Ch. Notes 62. 186. 3. 8 (hagstone) 129, Denh. Tr. II. 43. 325, Leicest. Folkl. 16, Suffolk Folkl. 22, Hardw. 184, Gomme, F. Rel. 160. 162 (adder stones), Folkl. VII. 312, Leland Etr. 333; — på jordfast (s. d.) hyldes konge, DgF. II. 332. 79, III. 844. 79 m. henv.; se jarðfastr i Fritzn.², Bugge Norr. Skr. 362 flg., Cav. W. II. 336; høvdings spor udhugget i sten, deri træder hans efterfølger, Denh. Tr. II. 150, Folkl. VII. 82; den bruges ved trolddom, Cav.W. II. XLIV., Nyland IV. 69. 129, Amins. V. 96, Sm. Medd. II. LIII., Lindh. Lappb. 71; — mærkelige st- med mærkelige egenskaber, se Lucid. 49, Schindl. 131. 158, Meyer Abergl. 56, Gr. Myth.² 1166, Folkl. Rec. IV. 167 flg.: snake-button, cock-knee-stone, toad-, snail-, mole-, showerstone; elf-arrow (Skotl.), Arnas. I. 648 flg., Maurer Isl. S. 179 flg., Grundtv. Løsningstenen 1878, Gering II. 157 flg., Mélus. VII. 212, Folkl. VII. 3 ned. (Engl.), Bosquet 111; „bustén", Storaker 111. 159, hårboller i kos mave, brugt til lægedom; dværgesten, se ravnesten; „gandastein", JFærø 45, til lægedom; hanesten, allectricium, Hardw. 135; „livsten", s. bringer lægedom, se Peters. Isl. F. II. 192 flg. 295, Runa III. 59 anm., Arnas. I. 654, Thorkels. 245; „løsningssten", Fritzn. Lapp. 204, jfr. pietra gravida, Am. Folkl. IV. 146. 38; „Bernstein", Urquell V. 252; „ormesten" med slangebillede, Wigstr. II. 82, Nyland IV. 102, Mélus. V. 289; pindsvinesten, Friis VN. 84, gör hård; ravnesten eller dværgesten i et æg gör usynlig, J. Saml. IV. 164. 153 flg., Krist. Sagn VI. 439. 97. 442. 01, jfr. Arnas. I. 112. 634. 650, Wigstr. II. 172, Cav.W. II. XXXV, Denh. Tr. II. 224; „rokkesten", Wh. Vlk. II. 23 (Færøer); sejrsten (s. d.); sten i solsort (picus) elskovsmiddel, Wigstr. FS. 304. 88; „svalesten", i svaleunges mave, helbreder syge öjne, Thiele Overtro nr. 455, Kr. Sagn VI. 440. 00, Friis VN. 84, Wigstr. II. 406 flg., Arnas. I. 655 „hirudosteinn", Z. f. M. III. 333 (galt p.); „ønskesten", se Sgr. VI. 121, jfr. Arnas. I. 651, Gr. K. M. nr. 104; jfr. alf-, gommona-, ältstén, Cav. W. I. 257, Amins. IV. 86; grod-, igelkot-, myr-, orm-, spindelsten, se Amins. VII. 105, VIII. 121 flg., Wigström II. 221; — sten sås, deraf gror msker, Schm. Märchen 87, jfr. Deukal. Grimm Myth. 538; måske dunkle minder om et lignende sagn, Folkev. XI. 453. 258: den, som slår sten, viser fader til helvede, jfr. Liebr. Volkskunde 332. 174 a, Letterst. II. 277 flg.; se moder II. 600. 30 b; msker skabt af sten i begyndelsen, Amer. Folkl. VI. 123 (Pawnee); — i et rim, Kr. Börner. 382; „kjøre sten", 218. 25, dom i panteleg: gnide panden hårdt ned ad dör; leger börn med småsten, varsles dyrtid, krig, Kr. Alm.² III. 110. 98; i øgeremse: „her er den sten, æ smej stod å . . .", jfr. Krist. Dyrefabl. 135. 283 flg., slgn hus I. 687. 13 a, Krist. Börner. 494. 45, Am. Folkl. XVIII. 33, Köhl. Kl. Schr. III. 355; — börneleg: *kåst stijən* el. *kiñələ stijən* (kendelige sten, D.); hver af börnene vælger sin bunke sten; iblandt dem mærkes fire og kaldes: konge, dronning, svend, dreng; de forevises så med deres mærker. En håndfuld kastes i luften, gribes bag på hånden, kastes atter op, gribes for i hånden, så skal man have ulige tal og det gælder at få de andres officerer, som skal indløses, jfr. Kr. Börner. 553. 77. 78, Wh. Vlk. XVI. 46, Folkl. XII. 106; *strèql stin* (Søvind s.); A. kaster først en sten af al magt henad jorden, således at den rammer jorden så tidlig som muligt; thi hvor den først træffer jorden har B. ret til at tage stade; B. kaster el. triller så efter A.'s sten og så fremdeles; hver gang en sten træffes tæller; — gåde: der var en mand, som havde en nabo, det var en fredelig nabo, men en hård nabo, og dersom han kom, turde manden ikke være i sit hus, Sgr. II. 77. 399; hvor sidder den största sten? — I det störste hul, Sgr. II. 129. 664, IX. 136. 424; hvilken er den ædleste sten? — visdommens, Sgr. X. 169; sten i stedsnavne, se U. Bl. I. 340. — 2) mursten; *rǫ stin* (Vens.), ubrændte mursten; *stijəns mur* (vestjysk); *halstjèns-, trekwartstjènsmur* (Støvring); *wi bruqə båđə hil- å halbræñc stin* (Vens.); se mur-. — 3) *ve do hǭ ən støk boñsokər? — næj tak, a'əl hælər hǭ æn stijən* (D.), en af de klare krystaller af sukker kandis. — 4) *stiən i* = flt. (Vens., alm.), testes; pige vil ej

have karl, som kun har én st-, Kr. Alm.[2] VI. 54; se rædde-. — 5) kærne i stenfrugt, almindelig, se blomme-, kirsebær-, sveske-. — 6) sygdom i blæren, lithiasis (alm.); den som lader sit vand på emmer eller gløder får den sygdom, som kaldes sten, J. K. 355. 1054; ligeså når man koger æg i anden mad el. drikker vand, hvori æg er kogt, se Kr. VI. 280.266, jfr. Wigstr. II. 161, FS. 382.73; råd mod stensmærter (s. d.) er varmt kattemög, Kr. IX. 383.12; jfr. Aasen stein, isl. steinn; se hulboret, jordfast, kakelovn II. 75. 19 a, kilde II. 119.8 a, kirke II. 125.5 b, kjæmpe, kjæmpeknap, krokone, marmorko, skib, smörlykke, sol, storm, tordne, vættelys; hjærtestensolie, kappelstensmarked; se ager-, arne-, banke-, binde-, bleg-, *blod-, blå-, brand-, bred-, bro-, brumme-, brun-, brygge-, bæssing-, dole-, dæk-, flinte-, fyr-, glase-, gnide-, grav-, grund-, grå-, hjörne-, hverve-, hvirvel-, hvæd-, hvælv-, hånd-, hår-, kakelovns-, kalk-, kampe-, karls-, katte-, kattebyld-, kilde-, kjæbe-, kjærne-, klokke-, klæbbre-, klæg-, knude-, knæp-, kodde-, krebse-, kværn-, leder-, ler-, lig-, lim-, male-, mel-, mile-. mølle-, neder-, olie-, over-, pikke-, pille-, pimp-, poge-, raller-, regne-, rende-, ride-, rogn-, ruller-, rune-, Rød-, salt-, sanke-, skjel-, skjøde-, skor-, skrabe-, skubbe-, slette-, slibe-, slynge-, små-, spådeje-, stav-, stenpik-, stolpe-, svale-, syld-, sy-, sæbe-, sæs-, sæssing-, tag-, tallie-, tappe-, tegl-, tillie-, tilling-, ting-, torden-, trappe-, trine-, trip-, træ-, tudse-, tån-, vildbane-, vorte-, vætte-, ædel-, öje-.

stenbrolægger, no. *stjæ̱nbroleqər æn -ər* (D.), brolægger.

stenbrækkerthe, no. lægemiddel, udleveres herba veronicæ (Peters.).

stenbrækrod, no. lægemiddel, der udleveres radix altheæ (Peters.).

stenbær, no. *stjæ̱nbær æn* = flt. (Mors), et træ, hönsebær kornel, cornus suecica, ligeså Mols, J. T. 294; en rubusart, r. saxatilis L. (Randers—Århus, Rkb., N. Slesv.), J. T. 208. 335.

stenbalk, no. et sted, hvor en sten ligger i ageren, og hvor ploven derfor må løftes ud af furen (Sams), se Mb. under balk.

stenbider, no. *stjæ̱nbiðər æn -ər* (Fanø); *stjè̱nbiər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), en fisk, cyclopterus lumpus; hvorfor den er skævmundet, P. Volksk. VIII. 43 øv.

stenboghvede, no. J. T. 327, en plante, snerle skedeknæ, polygonum convolvulus L.; „stenbåget" (Hammelev); *[ste̱nbowi]* (Skanderb.), Sgr. V. 72.537.

stenbro, no. *stjè̱nbrow æn* best. *-ən* flt. *-brow* (Vens.; Agger); *stjæ̱nbròw* (Andst); *stènbro* (Sundev.), = rgsm.; *a ska hèls eñ tre hujən å djè stjè̱nbrow* (Vens.), ɔ: komme for tit i deres hus; gåde: hvilken bro er den længste? — stenbroen, Sgr. VI. 51.471, IX. 95.322.

stenbåre, no. bør til at bære sten på (Angel).

stendige, no. *stjæ̱ndiq æn -diqər* (Andst, D., Agger, Støvr.); *stjæ̱ndiqi* (Mors; Søvind s.); *stjè̱ndej è* best. *-dejə* flt. *-dejər* (Vens.), = rgsm.

stendynge, no. *stjè̱ndøŋ æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.; D., Støvr. h.); *stjæ̱ndjöŋ æn* (Agger); *stjæ̱ndøŋə æn -rə* (Andst); *stjè̱ndə̀ŋi æn -ə* (Søvind s., Elsted); = rgsm.; st- samlet på et sted, hvor en udåd er sket, idet hver forbigående har kastet sin sten til dyngen, Kr. VI. 107.154; se sten 553. 3, offre II. 734.40 b.

stendysse, no. *stjèndejs i* (Vens.), = rgsm.; *„Wel leqə bəgrawə i i låŋ stjændejs"*, Grb. 135.9, jfr. 182.2.

stendæmning, no. *stjæ̱ndæmnəŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.

stendød, to. *stjæ̱ndø* (D., vestj., Agger, Søvind s.); *stjè̱ndøj* (Vens.), = rgsm.; *„let ètər drat hwòt ni te dè jèn sij, å no war hąj stjændøj tesyn"*, Grb. 149.44, lidt efter faldt hovedet ned til den ene side og nu var han st- tilsyneladende.

1. stene, uo.
stjæ̱n -ər -əð (Mors); ft. tf. *stjænər* (Vejr.);
stijən el. *stjæ̱n -ər -əð* el. ft. tf. *stijənt* (Thy, Agger);
sti̱n, stinər el. *stjè̱nər*, ft. tf. *sti̱nt* (Vens.);
stijən -ə stjæ̱n stjæ̱n (Elsted); —
1) *å stijən jæ̱n* (S. Hald h.), slå sten efter en, ligeså Agger; dødsstraf, Müller Saxo 217.4, Peters. Isl. F. II. 135. 137, Storaker Hest 25, jfr. Nichols. Yorksh. 57. — 2) slibe på slibesten; *øwsən å hjøliən ska stijənəs, mæn balbi·rknywən ska slivəs* (Hell. h.); *stjæ̱n å̱j* (od) *æpo· æn knyw* (Mors), slibe od på en kniv; ligeså Thy, Agger, Vens.; *ko̱lən stjè̱nər djèr hylir*

(Vens.). — 3) samle løse sten af marken; *stin i aqər* (Vens.); *stijən æ ròw, o æ mark* (Thy); *stjæn æn awər* (Vejr. også Mors, Agger, Sall.). — 4) stene et garn (Vens.), hænge sænkestene ved det, J. Saml.² I. 49. 50. — 5) *stjæn æ hwœð* (D.), beitse hvede med blåsten, för den sås.

2. stene, no. tilnavn til storken (s. d.).

steneret, to. *stjænərə* (Malt, Mors, Agger, Vens., N. Slesv.); *stjænə* (Agersk.); *stenərə* (Bedsted), fuld af sten.

-stenet, to. se hvæd-.

stenetrug, no. *stiəntrow æn* (Lild s.), truget under slibestenen, se stene.

stenfisker, no. person, som fisker stene op i havet, se Kr. Sagn III. 80. 20.

stenflaske, no. *stjènflask æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), stendunk med hank.

stenfrø, no. J. T. 177, en plante, = stenboghvede (Sall.).

stengjelte, no. vipstjært; „stengylte", Sgr. V. 45. 421 (Sams), se havresæd, vitte.

stengjærde, no. *stjèngar et -ġarə* (Bjerre h.), = rgsm.

stengrøde, no. J. T. 355, en stor havalge, fucus nodosus og vesiculatus L. (Sall.).

stengulv, no. *stjængul æn* (D.); *stjænguwəl æn* (Agger); *stjængwòl* (vestj.); *stjèngul* ell. *-gwòl è* best. *-t* flt. *-gwòl* (Vens.), = rgsm.; *dær æ stjèngwòl i gåŋi di fljèst steər ino', månə steər æ dær åsə stjèngwòl i dawlstòwən* (Vens.).

stengård, no. *stengor i* (S. Sams); *stengåə [en]* (Sundev.), stendige.

stenhjærte, no. *stjænhjåt æn* (D.), = rgsm.; fig.: *dær ær æn st- i ham.*

stenhorsk, no. se stighås.

stenhugger, no. *stjænhoqər æn* (Lindk.); *stjènhòqə æn -rə* (Søvind s.); *stjènhoqər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens); = rgsm.; stenarbejder; „en stjennhogen vej", Jyd. I. 40, må vel være: en vej hugget i stenen; fanden i st-lære, Tr. pop. VI. 170. 6.

stenhövl, no. *stjænhöwl æn* (vestj.), sender man börn ud efter i narreærinde, se Fb. Fr. H. s. 109, messingståltråd.

stenhård, to. *stjænhor* (D.); itk. *stjènhòt* (Vens.), = rgsm.; alm. siges: *hor som æn stijən* (D.).

stening, no. *stinəŋ i* best. *-i* (Vens.), slibning; *hyli wur eñc bæst ætə dæ føst st-*.

stenkalk, no. *stjænkalk de* (Davbj.), handelsnavn til den brændte kalk, som sælges.

stenkast, no. *stjænkast æn* (D.), = rgsm.; kæmpers kast med sten, se II. 149. 19 a; havets dyb kun et st-, Kr. KT. 219. 52. 54.

stenkiste, no. *stjèncist æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *stjænkist æn* (Støvr. h.); *stjænkist* (Thy, D.); *stjænkejəst æn -kestər* (Andst). — 1) bro af sten som overliggere, med stensat vandløb under, ved hjælp af hvilken mindre vandløb føres under veje (alm.). — 2) en dynge jordfaste sten i en ager (Andst).

stenklinte, no. J. T. 132, en plante, stenfrø, lithospermum arvense L. (Jyll.).

1. stenkløver, no. *stjænklöwər æn -ər* (D.); *-kløwər i* = flt. (Vens.); *-klèwər* (Andst); *stjænklywər* (Husby, Bur s., Thy), = rgsm.; arbejder, som forstår at kløve sten.

2. stenkløver, no. *stjænklöwər* (D.); en plante, harekløver, trifolium arvense L., the deraf bruges mod blodstyrtning; sneglebælle, medicago lupulina L., J. T. 142 (Ålborg).

stenkok, no. *stjænkåk æn -kåk* (Malt, gldags), små dynger af afsamlede sten langs ageren.

stenkors, no. der findes rester af to, et på marken v. Bækmark (Lemvig), et i Grinderslev s. (Sall.), se Kr. Sagn V. 393. 82.

stenkove, no. *stjænkov æn* (Holmsl.), den del af muren, som er opført over loftsbjælkerne i husets gavl.

stenkrave, no. se stenkrås.

stenkrås, no. *stjènkraw i* best. *-i* (Vens., Årh.); *stjænkrås* (vestj.), kro hos höns og and.

stenkul, no. *stjænkål de* (D.); *stjænkwål de* (Agger); *stjènkol de* (Vens.), = rgsm.

stenlade, no. *stenlai æn* (Agersk.), lade, til at törre teglsten i; se tegllade.

stenlægte, no. en af de svære lægter, der bruges ved tegltag, Kr. Almuel. II. 67. 166, IV. 18. 37.

stenmand, no. *stjænmañ æn* (Sall.), hører til sildebådens faste folk; han sidder på fjerde tofte i båden med sine ben ud i det rum, hvori vådet lægges. Han drager på den nordre ende, og når vådet

indskibes, indtager han nedertellerne med stenene ved og lægger dem i rette; deraf kommer hans navn; J. Saml. VIII. 168; jfr. skipper, stavnmand, hyvvimand, klokker, pæsen, håndlanger.

stenmandsåre, no. fjerde åre kaldes *[stjænər-* el. *stjænmańsor]* og ligger ud til styrbord side, J. Saml. VIII. 170.

stenmel, no. J. T. 176, en plante, udstrakt skedeknæ, polygonum aviculare L. (Sundeved).

stenmos, no. J. T. 340, en plante, stenurt, sedum acre L. (Thy, Himmerl.).

stenmur, no. *stjænəmur æn* (Tved), = stendige.

stennaver, no. *stjènnawər i -nawrər* (Vens.), redskab til at gennembore sten med.

stenolie, no. *stjænulə di* (Andst, D.); *stjènoli æn* best. *-ən* (Vens.), petroleum.

stenpeber, no. *stjænpevər de* (vestj.), en plante, sedum acre L., måske også salsola kali L.

stenpikhammer, no. *stjènpekhamər æn* (Vens.), brolæggerens hammer.

stenpikker, no. — 1) *stjænpèkə* (Elst.); *stjænpekər æn -ər* (vestj.; Agger); *stjènpekər i -ər* (Vens.); *stenpekər æn -ər* (Agersk., Bradr.), arbejder, som lægger stenbro, el. som hugger sten til skærver. — 2) *stjènpek æn* el. *-pekər i -ər* (Vens., Mors); *stjænpekər* (vestj.), en fugl, charadrius hiaticola, hvis rede er brolagt med sten, jfr. Sgr. III. 159. 894; st- sagde om Jesus på korset: „sten ham!", Kr. VIII. 373. 668, Sagn II. 267. 81, Sgr. I. 107. 430, jfr. sandvrader; *stjènpekeq è* best. *[-èqə]* (Vens.), ægget af stenpikkeren. — 3) *stjænpekərər* flt. (Malt, D.), en plante, sedum acre L. — 4) legeudtryk: den ringeste i spillet, se Krist. Börner. 568. 00.

stenpiksten, no. *stenpekstijən* flt. (N. Sams), sten til brolægning.

stenplade, no. *stjènplö æn* best. *-plöən* flt. *-plöər* (Vens.), = rgsm.

stenpæl, no. *stenpæəl æn -pæl* (Ang.), = rgsm.

stenredskab, no. flintknive, økser, pilespidser af sten har man tillagt sjældne lægedomskræfter; flintkniv tilhører troldene, Kr. Sagn I. 186. 678; fairy toys, Denh. Tr. II. 151; brugtes af Jætterne, jærn (s. d.) kom sent i brug, Cav. W. II. 121; pilespidser er „alfepile", Elfenm. XLV, Scott Demonol. 35[illegible] 429; de findes nedlagt i grave, [illegible] nord. Oldk. 1875 s. 64, Letterst. [illegible] m. henv. til Cartailhac, L'âge de[illegible] dans les souvenirs et superst. [illegible] Paris 1878 s. 104; stykker af fl[illegible] knuses, indgives som lægemiddel, [illegible] seum 1894 s. 338, Urquell VI. 16[illegible] mark), jfr. Aldén, Getap. 124. 143, [illegible] Ner. 216; føres om svedjeland, [illegible] 144; skærmer mod ild, Aldén 14[illegible] nedslag af lyn, Strackerj. I. 66. [illegible] smörlykke, tordensten; afskrabn. [illegible] mod feber, Knoop Ps. 280. 17, W[illegible] V. 324 (Meckl.); afskrabning ryst[illegible] sværm, hindrer den i at flyve bo[illegible] quell V. 22. 16; vand, hvori de er [illegible] til lægedom, Denh. Tr. II. 224 (Irl.) [illegible] Journ. I. 191, IV. 255, Folkl. V[illegible] VII. 312 (Skotl.); jfr. Meyer Aberg[illegible] 170: vand, hvori relikvier er op[illegible] the Lee-stone, GML. II. 187; brug[illegible] syede i töj til troldpung, Henr[illegible] flintkniv fæstensgave, Rivista I. 3[illegible] se om stensætn. og redskaber: [illegible] Urgesch. 270 flg., Lubbock I. 1[illegible] Denh. Tr. II. 197 flg., Gomme F[illegible] Relics 160 flg., Hartl. Science 307, [illegible] VII. 210, Trad. pop. V. 245. 283; [illegible] stensætning jætte begraven, Wigstr. [illegible]

stenrygle, no. *stjænrøgl æn* [illegible] stendynge.

stensat, tf. *stjènsat* (Vens.), = [illegible] „*di månə law stjænsat grawhòw*" [illegible] 178. 21.

sten-sil, no. *stjænsil æn -sil* [illegible] kanal for et vandløb under en ve[illegible] er dannet af en rende fyldt af hå[illegible] hvorigennem vandet siver.

stens-kyl, no. *[stjæns-kyl]* [illegible] så langt man kan kaste med e[illegible] det var ikke mere end et stens[illegible] at göre, Kr. III. 304.

stenslynge, no. *stjænsløŋ æn* [illegible] Agger); huk. best. *-ən* (Vens.), [illegible] (s. d.) til at kaste sten med.

stenslæbe, no. redskab til at [illegible] store sten bort med, Kr. VIII. 165.

stensmærte, no. hvoraf m[illegible] se Kr. Sagn IV. 603. 10. 14. 626. [illegible] se sten 6, æggevand.

stenstak, no. *stènstak æn* (Su[illegible] = stendynge.

stensted, no. *stjæn̥stæj [et]* (Hell. h.), et sted, hvor mange sten findes, se Kr. IX. 230.

stenstrå, no. J. T. 315, = stenfrø, lithospermum L.

stenstue, no. *stjèn̥stòu̯ æn* (Vens.), rum, sat af sten i en kæmpehöj; *„di slo dèm ihjæl hwa jè̜j å tow djæ pèŋ å saṃt, di ha i stjænstòwən“*, Grb. 185.19; forsk. herfra er stenstuen i riddervisen: „der er slet ingen, i stenestu' går, foruden de börn vil fød'“, Kr. I. 259.15, jfr. 291.20; „hvis er disse stjennestow, der glimrer af ny?“ Kr. II. 10.1; „jeg haver drömt om vor stjennestow“, 14.2; „Liden Kirsten hun gik sig i stjennestow ind“, 20.6 osv.; i remsen om Fusumfei: „han ganger sig i st-n ind“, Kr. Dyrefabl. 158.376; se også Kr. Alm. II. 109, er det der badstuen? se Tr. Lund VIII.[2] 11.

stens-urt, no. Kr. Sagn VI. 442.02, gör usynlig.

stensyld, no. *stensyl̥ æn* (Angel), dörtærskel af sten.

stensætning, no. *stjèn̥sætnəŋ i* (Vens.), = rgsm.

stensøger, no. *stjæn̥søqər æn* (vestj.), en som søger efter sten i jorden.

stent, no. *stiñt æn* (D.); *stin̥t æn -ər* (Agersk.); *stæñt* (vestj.); *stænt et* (Elst.); *stiñt æn -ə* (Søv.); *stin̥* (Lem). — **1**) et stænk på klæderne (Søv., vestj.). — **2**) filippens, bygkorn på öjelåget; for at helbrede et begyndende bygkorn skal man skrive på en seddel og sætte op i skorstenen og derefter stiltiende tre gange sige: *stiñt blyw te iñt!* (D.), se sting 4, vejpis.

sten-tadder, no. *[sten̥tarə]* (Angel), en plante, boghvede, fagopyrum tataricum Gaertn., J. T. 302.

stentallerken, no. *stjèn̥talæ·rkən æn* (Vens.); *stiən talæ·rkin æn -ər* (Lild), tallerken af hjemlandsk pottemagerarbejde; fajancetallerkener? se tallerken; *vi for æn guwə fø, de gyər vi, vi for hwi stjæn̥talæ·rkənər te wor ojən å så for vi tåw stuwə mæl̥marər mæ kör å wost o*, Sgr. XI. 153.471.

stente, no. se stætte.

stente, uo.
steñt -ər steñt steñt (Andst, D.);
stin̥t -ə -ət (Søv. s.); ft. *stin̥t* tf. *stiñt* (Tåning);
stæn̥t -ə stæn̥t stæn̥t (Elsted) s.;
stæñt nt. ft. tf. *-ər* (Vejr.);
stæñt -ər stæñt stæñt (Davbj.). — **1**) stænke (s. d.); *de steñt o mæ, law æ wuən kam fåbi* (Andst); *de steñtər te ål siər* (D.); stænke trans. (Davbj.), jfr. strente, strette. — **2**) styrte voldsomt; han tog ved, så han havde nær stentet baglænds over, idet træet kom, Kr. V. 253; så bukker vædderen ham i enden, te han stenter ud i asken på skorstenen, VII. 313; den ældste stentede da om til hende en aftenstund for at gjöre sine hæle grönne der, Sgr. VI. 137, ɔ: drev som af et tilfælde om til hende; ligeså Mors. — **3**) springe ved böjning el. strækning; *de stin̥t li met òwə* (Tåning), springe itu og flyve til forskellige sider (Vejr.); *æ snor stæñt* (Agerskov), snoren sprang; ordet synes i nt. at kunne have både: *stæŋk* og *stæñt* (Agersk.).

stentegal, to. *stæñtəgal̥* (Sall.), overmåde vred; se edder-.

stenteret, to. *stiñtərə* (Elbo h.), fuld af filippenser; *st- i æ huəj;* se stent.

-stentet, tf. se over-.

stente-æl, no. *æn stæñt æl* (vestj.), kort byge med store regnstænk.

stentrappe, no. *stjèn̥trap æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens., Søv. s.); *stjæn̥trap æn -ər* (vestj.), = rgsm.

stentromle, no. *stjæn̥troməl æn* (D.), = rgsm.

stentöj, no. *stjæn̥tøw de* (vestj.); *stjæntòw è* best. *-ə* (Vens.); *stiəntøw de* (Lild s.), engelsk gråt pottemagertöj.

sten-ugle, no. *sten̥okəl* (Sundeved), = rgsm.; er ej blind om dagen.

stenvase, no. *stjèn̥wòs i* (Vens.); *stenvas æn* (Bradr.), landevej belagt med stenskærver; *„no war ə, liqsom mè wri sajər è stjænwåsi liq få Tòlkwòns huws“*, Grb. 43.9, nu var det, ligesom man drejer sønderpå ad landevejen lige for Toldkonens hus, jfr. 178.11.

stenvold, no. *stjæn̥əl* (Holmsl. kl.). — **1**) rummet mellem havet og klitterne. — **2**) *stenvol̥ æn* (Bradr.), stendige på marken.

-ster. — **1**) = -sdatter (s. d.) i personnavne: *Ma Knustər*, Maren Knudsdatter; *An Hanstər; Jåhən Mastər*, Madsdatter; *Jåhən Cèlstər*, Kjeldsdatter; *Marən Ajstər*, Andersdatter (Vens.); -s- er ejeformens mærke. — **2**) = søster, se faster, moster. — **3**) afledningsendelse, se bærester, farvester, gravster, kravster, optagster,

plejster, ringster, syster, udkitster, vildster, vævster, vågster.

sterme, uo. *sterm -ər -ət* (D., Malt); *di stermət te˙*, om msker: strömmede til i mængde; *sterm saməl*, strömme sammen; se hjörmen.

stermsindet, to. *stermsiñət* (Andst), ilsindet.

sterre, to. se stædig.

sterre, uo. *sterə -r sterə sterə* (Vens.), betydningen er mig ikke klar; *hąj sterər te å tǫ ə* (Vens., Lyngb. S.), han ryster på hænderne ved at tage det; „han sad og sterrede med den anden og vilde have den ind“, Kr. Alm. V. 158. 413; er *ster mæ æ arm* (Agersk.), holde armene stift ud fra kroppen (htsk starren) et andet ord? er Vens. = Aasen sterra: stritte imod? jfr. stirre, Mb., stritte imod, eft. Outzen (Sønderj.).

sterris, no. — **1**) grundbetydningen er sagtens fårekylling (Borup), Mb., jfr. stjabe; *ən sær sterəs* (Andst, Mors, Agger), tvær person; en som er i vejen for sig selv og andre; når börn spörger, hvad de skal have til middag, kan svares: *ən åpbråkət murmæstər næjs o ən stæjt sterəs* (Andst); *ən stæjt stiris, prækəniris o ən lañləs pañəkåq* (Agger), se onden II. 747. 40 a; i et gådespörgsmål: „hvad vil du helst have, enten en stegt st-, en kroppe mirris eller en solbagt kage? Sgr. IV. 208. 62 (Vens.), 144. 62 (Lolland), IX. 224. 741; *æñcən i stjæqt stiris, hælər ən brèñc birəs, hælər ən solbrèñc kaq* (Vens.); el. *sur kol, röðən ol o stæjt sterəsər oñər æ pañ* (D.); se bjærgmand I. 82. 44 a; jomfru 6, kolort, Lars II. 384. 36 a, mand II. 541. 33, mandehoved; ovn II. 774. 36 b, pandekage (782. 52), Peder II. 797. 41 a, solbagt, skolebarn, jfr. tilsvarende, Amins. IV. 71. 185, V. 66. 213, Lindh. Lappb. 158. 23-25. — **2**) flt. stirriser, J. T. 175, Jakobs stige, en plante, polemonium coeruleum L.

stervbo, no. *stærbǫ æn* best. *-bǫən* (Søvind s.); den oprindelige betydning af ordet, dødsbo, er tabt, det bruges omtr. = hab und gut, alt hvad en ejer, dog altid fast bolig iberegnet.

stesmål, no. se stedsmål.

stev, no. *stæw* el. *stöw è* best. *stæwə* el. *stöwə* flt. *-ər* (Vens.). — **1**) omkvæd på en sang; „nu satte han stev til prædikenen!“ siges, når en bekræfter sine ord ved at gentage dem med en ed. — **2**) en ejendommelig visestump; jyske stev, Kr. XI. 285. 137, jfr. Landst. 735, Steffen: Folklyrik, Sv. Ldm. XVI., Norska Stev, Sv. Ldm. XV. — **3**) slagord eller gængs talemåde; jfr. Aasen stev, isl. stef.

steve, uo. *stöw -ər -ə stöwə* (Vens.); *stöw åpå˙*, nynne på; *a ka nåk stöw nǫ åpå tuñ, men a ka i eñc rèjti inər* (Vens.).

stevne, uo.

stæwn -ər -əð (Thy); ft. *stæwnt* tf. *stæwnt* (Agger);

stæwnəs, æ stæwnt (Mors, Søvind s.);

stöwən stöwnə stöwənt stöwənt (Elst.); stivnes, størknes, om fedt, tælle, voks; modsat: bredes (s. d.); det ligner størnet kalvesuppe, Krist. VI. 294 øverst, ɔ: størknet; *æ fjæt stæwnər* (Agger); se stivne.

sti, udrbso. se ste.

1. sti, to. *æ hæst æ stij*, når den stejler (Andst); se stie.

2. sti, no. *stij* el. *stic* best. *-ən* flt. *stijər* best. *-n* (Vens.); *stij æn -ər* (Agger); *stæj æn stæj* (D., vestj.); *stèj æn -ə* (Røgen); *sti æn stiə* (Sundev.); *sti æn sti* (Agerskov); *stèj æn stèjər* (Fjolde); aflukke til får og svin; svinet fik ti grise, *mæn kon di nį kam te stis* (vestslesv.), kom til stien, ɔ: levede; *byq sti te añərs gris* (vestslesv.), siges om en mand, der ved at opbygge gården er kommen i gæld og derfor må sælge; jfr. isl. stia, huk.; se bøgl; fåre-, gjav-, gåse-, hönse-, kalve-, svine-.

3. sti, no. *stij* el. *stic i* best. *stiji* el. *stici* flt. *stij* best. *-ən* (Vens.); *stij i -ər* (S. Sams); *stij æn -ər* (Mors, Thy, Agger); *stèj æn -ə* (Røgen, Elst.); *stæj æn* (D.); *sti æn stiə* (Søvind s.); *sti æn stiə* (Hundslund); *sti æn stiər* (Agersk.; Bradr.); *sti æn stiə* (Sundeved). — **1**) fodsti (alm.); gåde: „hvad går fra hus til hus og kommer aldrig videre?“ (Vens.), jfr. vej; underjordiske har sine egne stier fra höj til höj, dysse til dysse, Kr. Sagn I. 120. 59. 229. 24. 267. 16, III. 338. 01; mellem höj og bondegård, 122. 65. 186. 76; kun 3“ bred, III. 337. 99; til brønd, Kr. Sagn I. 102. 394; se endvidere 126. 83. 150. 54; Gr. Elfenm. LXXVII., alfers; grön sti, hvor trold har slæbt brud, Kr. S. I. 244. 57. 60,

III. 178; genfærds sti mellem grave, Kr. III. 161. 25, Sagn II. 178. 9, IV. 108. 25, V. 171. 53, jfr. Wigstr. I. 193, Le Braz XXXII.; gennem korn, Thiele II. 38, jfr. 141. 210. 221, se Wigström II. 234, Runa V. 52; sner aldrig til, P. Volksk. I. 100. 39. — **2)** gang i have (Angel, Sundeved); jfr. Aasen stig, isl. stígr hak., stíga uo. gå; mnt. stîch; se drive-, gang-, gjen-, hare-, kirke-, kors-, skole-, strande-, svik-.

stibor, no. se stigbord; **stibövl**, no. se stigböjle; **stibån**, no. se stifbarn; **stieg**, no. uo. se steg, stege.

stie, uo.

stij el. *stic, sticər* el. *stijər, stic* el. *sticə* el. *stij, stic* el. *stij* (Vens.);

[stij] -ər stij (Andst). —

springe, fare med voldsomhed; *hąj lo i sæŋən, mæn hąj stic åp, da hąj hòt a kam; stic hæn å ta mæ de,* spring hen og tag mig det; *stic åp åpå i hæst,* springe op på en hest; *hąj sticə øwər gròbən,* han sprang over grøften; *stic som i bic* (bi) *te Knarkhust ætər i pęl,* Sgr. X. 110. 341 (Vens.); *læ mæ sic, do ka stic!* springe op i en fart, siges til den sovende, man kalder på (Vens.); *„jè horər hąj lo è˙, jè hòwər stij di“,* Grb. 77. 32, jo hårdere han lagde ad (slog til), jo höjere sprang de; *„piqən stijə no ęj,* Grb. 128. 48, pigen springer nu ind; *hon ka lęr hæ piqər å stij* (Vens.), om en skrap husmoder: lære sine piger at springe; *a wel ha men kuən sǫn, de hon ska stij åp æ węqən* (væggene) *nær hon sijə mæ; a skal hoq te˙ dæ, de dæ ka stij tij kromə brøj uw å di hals* (sts); stejle, om en hest (Vens.); *æ bluwə stij ųð a˙ ham* (Andst), ɔ: sprang i en stråle; *han blöw så gal, te han stijət åp fræ æ jowr,* han blev så vred, at han sprang op fra jorden; *æ hęst stijər åp i æ viñ vęr,* hestene stejler i vilden sky; *æ wañ stijər hæn o mæ,* vandet stråler hen på mig; *de stijər fræ hwæra˙ñt,* om skøre sager: springer i stykker (Holstebro egn); han slår ned i den sure mælk med den raske arm, at mælken stier op i hovedet på ham, Kr. V. 269; nok også i Vens. om korn: trives, vokse rask; er det beslægtet med stigbord? (s. d.).

stien, no. se sten.

stifbarn, no. *stibǫn æn -bön* (Andst); *stiv-* el. *stivbǫn* flt. (Søvind s.); *stybǫ̈n* flt. (D.); *stebǫr æn* (Agger); *stibǫn et -bǫ̈n* (Silkeborg); *stebǫn è* best. *-t* flt. *-bǫn* (Vens.; Elst.); = rgsm.; i enkelttal nævnes sædvanlig stifsön el. -datter, undtagen i talemåden: *o bliw stibǫn* (Andst), ɔ: at blive tilsidesat; *„de fèk hæ stebòn å fǫl, få fǫ å klær knèrpə hon mè“,* Grb. 101. 5, det fik hendes stifbörn at føle, for føde og klæder sparede hun på; jfr. Aasen styvbarn, isl. stjupbarn; svensk har forstavelsen styf-, htsk stief-, plt. steef-, eng. step-, ordet henføres til angels. stiepan, berøve, se Aasen.

stifdatter, no. *stydætər æn -ər* (D.); *stedætər æn* (Agger); *stedètər æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *stidætər* (Andst); *stydætər* (Bradr., Mellemslesv.); *šybdatər* (Fjolde); = rgsm.; *„hæ stedètər mat leq uw i framəst i òsk å mòq“,* Grb. 96. 8, hendes stifdatter måtte ligge ude i køkkenet i aske og møg; således er st- altid tilsidesat, se Sgr. VII. 152, VIII. 81; jfr. stifmoder.

stiffader, no. *styfər æn* (D., Sem); *styfa* (Sundev.); *stifər* (Andst); *stefår æn* (Agger); *stefǫr i* best. *-fǫən* (Vens.); *stiv-* el. *stifǫə* (Søvind s.); *stèfåə* (Elst.); *šybfar* (Fjolde); = rgsm.

stiffel, no. *stifəl æn stiflər* (Malt, D.). — **1)** stiver i en mergelgrav (Lindk.), de lodrette pæle, der er nedrammede i bunden af vandet og som holder dæmningen ved en mølle, og imellem hvilke skytterne bevæger sig; jfr. mnt. stivel, Sch. Lübb., støtte, ærtestang. — **2)** hertil hører sagtens: *æn gaməl stifəl* (vestj.), el. *stefəl* (Vind s.), en gammel særsindet stodder; jfr. stimmel.

stifforældre, no. *steforælər* flt. (Agger), = rgsm.

stifle, uo.

stifəl stiflər stifəl stifəl (D.); ft. tf. *-t* (Vens.);

stifəl stiflə stifəlt (Elsted). —

1) *stifəl nåwət saməl* (Lindk.), kludre noget sammen, der er gået istykker; *stifəl mæ ət* (vestj.), tumle, arbejde strengt med; *hąj stifələr gåt mæ ə,* ɔ: skynder sig med arbejdet; *wi ma sij å stifəl no bęər* (Vens.), skynde os mere. — **2)** tænke på, arbejde for; *han hår ęt stiflət o añt frå bånsbijən aw* (Malt). — **3)** skynde

sig, ile med gang el. arbejde; *skǫj dæ no å stifəl å·! læ mæ sij do stræþər å stiflər mæ ə!* (Vens.). — 4) *stifəl* (Andst), = tumle; gå usikkert; *gǫ o stefəl i æ væj* (Vind s.).

stifleri, no. *stiflərij de* (Lindk.), løs, dårlig sammenfældning af noget.

stiflet, to. stiv i lemmerne af alderdom (Ang.).

stifmoder, no. *stymor æn* (D., Bradr., Sundev.); *stimor* (Andst); *stemur* (Agger); *stemor* el. *stemuər æn* best. *-muən* (Vens.); *stiv-* el. *stimowə* (Søvind); *šybmor* (Fjolde). — 1) = rgsm.; *dæñ, dær for stymor, for åw styfar* (vestj.); *nę̀ di fo stemor, fo di åsə stefòr* (Vens.); i visen:

„min moder hun døde i mine unge år,
så fik jeg mig en stifmoder hård",

Kr. I. 15.22; slgn sts s. 39. 54. 100.6, II. 86, Sgr. I. 114.21. 214.3, III. 115, jfr. Wigstr. II. 44, Wh. Vlk. I. 416; i sagn og ævent. f. eks. Kr. III. 163.228, V. 51. 111. 118. 125, VII. 11, Ævent. nr. 8. 12. 26. 27. 56, Gr. Æv. I. 66, II. 72, J. K. Æv. I. 63. 96, jfr. „stjúpusögur", Arnas. II. 305 flg., Wh. Volksk. I. 46, Kr. Jans. Ev. 65, Grimm K. M. nr. 11. 13. 15. 21. 24. 49, er stifmoderen altid ond; én hæderlig undtagelse findes, Arnas. II. 391, sagan af Hildi góðu stjúpu. — 2) en blomst, viola tricolor L. (Als., Ang.).

stifmodersblomme, no. *stymorsblom æn -ər* (D., Agersk.); *stimowəblòmst æn -ə* (Søvind s.); *stemosblomst æn -ər* (Agger), en blomst, viola tricolor; i stifmodersblomsten sidder moderen (et af kronbladene) i midten og hver af hendes egne to døttre på to stole (bægerblade) hver, men stifdatteren kun på en stol; moderen sidder med en pandekage, hvoraf hun har givet hver af hendes egne døttre et stykke, men stifdatteren har intet fået, Kr. IV. 407.631, J. K. 174.74; jfr. Runa VI. 25, Wh. Vlk. X. 213, P. Vlk. VIII. 65.51, Am. Folkl. XII. 69; der kan göres trolddomskunster med den, se Sgr. IX. 20; den første spises mod halsbrynde, Krist. VI. 281.79, Sagn IV. 593.13; se lammelege; skal være hellig blomst, Z. f. M. IV. 176.12 (Schweitz).

stifmoderside, no. *stimowəsį* (Søvind s.); *æ stymorsį o æ brø må æn et bre smör ǫ* (D.); når et stykke brød er afskåret nær ved brødets endestykke kaldes den mindste flade, den, nærmest endestykket, st-; den smörer stifmoderen smör på til börnene; *æ for ałti mi brø smuwər o æ stemorsij* (Agger); smörer en pige smör på „den karrige side" el. stifmodersiden af en meldmad, siger man: hun bliver en arrig stifmoder, Kr. IV. 378.354, jfr. Thiele Overtro nr. 183.

stifmoderslege, no. Kr. VI. 281.79, = stifmodersblomme (s. d.).

stifmodersurt, J. T. 266, = stifmodersblomst (Vens.).

stifsön, no. *stesön æn* (Agger); *stesæn i* best. *-sæn* (Vens.; Elst.); *stysön* el. *stysøn* (Bradr., D., Sem, Sundev.); *stisön* (Andst); *šybsön* (Fjolde); *stywsön* (Ang.); = rgsm.

1. stift, no. — 1) no. *sæt æ töj i stywt* (Ang.), stive töj; *sæt stywt får* (Skanderborg), byde en spidsen. — 2) bio. *fålaŋ it få stywt* (Skanderb.), forlang ikke for meget; *æ vuən hælər stywt får æ dör* (Ang.), tæt op til dören; *mæ ka nåk rę̀n ə stywt å så enda· leq i triəŋ te·* (Vens.), man kan nok regne det stift og så endda lægge en trediedel til; se stiv.

2. stift, no. *steft æn -ər* (D., vestj., alm.); *stift è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.), en kirkelig inddeling; *Ålbårə steft* (Agger); *wi bowər i Ålbårə stift, i gaməl daw kalcəs de Börəm stift* (Vens.), ældre danske former er stict el. stigt, se V. S. O.; jfr. htsk stift, mnt. stichte, Sch. Lübb.

3. stift, no. *stift æn -ər* (D., Søvind s.); *stift i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *steft* el. *stejft æn -ər* (Agger), söm med små hoveder; jfr. htsk stift, brod, torn; se jærn-, messing-.

stifte, uo.

stejft -ər -əð -əð (Agger);
stift -ər -ə -ə (Vens.). —

1) *stift æn skof saməl* (D.), slå en skuffe sammen med stifter. — 2) *stift o nåwət* (D.), grunde over noget, søge at få noget sat igennem; *han hår snår et stiftet o añt* (D.), mest om noget ondt; *hąj stiftər så månər uløkər* (Vens.).

stiftelse, no. = rgsm.; fremmedord: *hon kam åpå jænteŋ æn stiftəls få nǫ sig* (Vens.).

Stig, no. alm. mandsnavn, J. Saml.[2] III. 101 (Djursl.), se Marsk-.

stigbord, no. *stibor æn* (vestj.); ilk. best. *-ə* (Vens.), = flt.; *stibər* el. *stibor æn*

(Thy); *stijqbor æn* (Agger); *stibǫə et -bǫrə* best. *-bǫrən* (Søvind); = rgsm.; se male-.

stigböjle, no. *stibòwl i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *stiböwl æn -böwl* (D., Agersk.); *stibøwl* flt. (Søvind); *stiböjl æn -ə* (Sundeved); = rgsm.; Kong Volmer falder i tanker med fod i st-, Thiele I. 42; se salig.

1. stige, uo.
stiq stiqər stęq stęqən (D., Andst, Hvejsel, vestslesv., Hvidding, Spandet, Ballum, Emmerlev, Skodborg, Hammelev, Agersk.); tf. *stæqən* (Jannerup, Lyne);
stiq -ər, stęq el. *stèq, stèqən* (Ræys); tf. *steqən* (Snedsted), *stèqən* (Skyum, Lild s.);
stijq -ər stæq stæqən (Agger);
stiq -ər stęq stèqən (N. Sall.);
stiq stiqər stęq, stæqə el. *stæqən* (Vens.); tf. *steqən* (Hell. h., Ålsø, Nimtofte, Falslev, Harridslev, Haslund, S. Hald);
stiq stiqə stęq steqən (Saksild, Tåning, Linå, Uth, Vejlby (Fr.));
stiq stiqə stęəq stèqən (Elst. s.); tf. *stèqən* (Dover); nt. *stiqə* tf. *stèqən* (Søv. s.);
stik stikər steək stekən (Abenrå, Sundeved, Angel, Bradr., Mellemslesv.);
stik stikər stiək stekən (Fjolde); — bruges næppe = rgsm. om at stige tilhest el. lignende, derimod om vandet: *wańət æ stèqən i kælən;* om priser: *smörət stiqə* (Søvind s.); *æ væjrglas stiqər* (D.); om personers avancement: *han stiqə fræ dè jæn å tè de ańt* (Søvind s.); om blodets stigen til hovedet: *de stiqər åp* (D.); i særegen betydn.: *næj, no stiqər ət da!* (D., Malt), ɔ: nej, nu er det da for galt! jfr. 2. bedre; jfr. Aasen, isl. stíga, gå, træde; stie.

2. stige, no *stij i* best. *-i* flt. *stijər* best. *-n* (Vens.; Agger); *stèj i* best. *stèji* flt. *stèjər* (S. Sams); *stèj æn -ə* (Tåning, Røgen, Søvind); *stej æn -ər* (Vejr., Rkb.); *stæj æn -ər* (D.); *stij æn -ər* (Plougstrup, Thy); = rgsm.; *æn stij òp əpo lòwt* (Lild s.); frugtsommelig kvinde må ej gå under en stige, så får barnet „stige skjæver", Sgr. VII. 36. 62; jfr. Ons Volksl. II. 21. 2, Folkl. Journ. II. 280 (Engl.), Am. Folkl. VIII. 285, ulykkeligt at gå under st-; *å spel stij* el. *spel åpå stij* (Vens.); et kortspil: man skriver en kreds på bordet; fra denne udgår så mange streger, som der er spillende, en streg mod hver af disse; på enhver af disse hovedstreger skrives fem tværstreger som trin; enhver af de spillende sætter en skilling på det nederste trin og rykker skillingen höjere op for hvert stik; den der først når kredsen har vundet, se stige, Molb.; i Sæland kaldes spillet: „trække på stige"; eller også skriver man på bordet fem streger, med streger ved siden, som danner en stige; en skilling lægges ved enden af en sådan stige og man skal skubbe til den; kommer den udenfor er den tabt, ellers gælder det at få skillingen så langt hen på trinene som muligt, jfr. Kr. Börner. 333. 14 „slå stige"; jfr. Aasen stige, isl. stigi hak.; se lærring; brand-, gjelbjælke-, hus-, loft-, trappe-.

stigen, no. *æ kuwər ær i stijqin* (Agger), ved at stige i prisen.

stigetremme, no. *stijqtrem æn -ər* (Agger), = rgsm., trin på stige.

stighås(?), no. i en byremse hedder det: *Ræjsby gås, Kjærbøləŋ stiqhås, Bröns ræv̢əl, Skæŗbæk skræv̢əl, Gaşə knål kań öwər dæm ål* (N. Slesv.), byerne ligge syd for Ribe; betydning? — i et lign. rim hedder det: *Ræjsby stenhårsk, Kjærbøləŋ gris, Aveləŋ fis* osv., se Krist. IX. 130. 344, 132. 349 (vestslesv.), se 3. -has.

stig-sadel, no. *sticsǫl æn* best. *-sål* flt. *-sålər* (Vens.), sadel, dannet som et sammenlagt hestedækken og forsynet med stigböjler.

1. stik, bio. om vind og verdenshjörner; *stèk imoi viñən* (Søvind); *wi hår æ weń stek imu·wəð; hań æ stek imu·wəð* (Agger); *æ viń æ stek syńən, nǫrən* (Sundeved, = rgsm.

2. stik, no. *stek è* best. *-ə* flt. *stek* best. *-ən* (Vens., Agger; alm., Bradr.). — 1) stik med nål el. brod, alm.; også om stikkende smerte: *de ga è stek i brøstə* (Vens.). — 2) stik i kortspil; *æ fæk hwæŗkən stek hælə stræq* (Agger), i kortspil, også fig. om intet at få (alm.); se slud-. — 3) slyngning, hvormed et reb fæstes (Vens.); se stæg. — 4) i tlm.: *de hòlər nåk eńc stek* (Vens.), ɔ: det passer nok ikke; „formodentlig overført fra læderet hos skomagere", V. S. O.; *sto i æ stek får ət* (D., Andst); *„hąj knorke nǫ åpå ham, får hąj wa blòwən så lèŋ hèn å sont lèt hær i stekən"*, Grb. 141. 20, hun skændte noget på ham,

fordi han var bleven så længe borte og sådan havde ladet hende i stikken; *haj ræṅc hans wèj å læt mæ sto i stekən* (sts), jfr. htsk im stiche lassen, „bei einem stich, einer gefahr, schutzlos lassen“, Weig. — **5**) et skomagermål, se stikmål. — **6**) en linelængde med 95 kroge kaldes et „stik“; hver mand blandt fiskerne på strandbåden har ni sådanne stik, skipperen har ti (se killing 3), ialt 73 stik eller ca. 10 000 alens linelængde, Tidsskr. f. Fiskeri 1869 s. 43 (Fanø); se stikke; *agter-, bi-, kniv-, kort-, loppe-, milt-, mygge-, nåle-, rende-, sidste-, skrue-, sol-, spade-, stude-.

stikbrev, no. *stekbröw æn* (Agger), = rgsm.; jfr. htsk steckbrief, „brief zum einstecken eines flüchtigen“, Weig.

stikfri, to. *stèkfrèj* (Elsted), som ej kan stikkes i kortspil.

stik-fri-manden, no. *stek-fri-mąj* (Vens.), øgenavn til en person.

stikholt, no. træformen hos skomagerne, hvorover sålelæderet krummes.

stikhåret, to. *stekhorə* (Malt, Andst), om en ko, sort el. rød, når der stikker enkelt hvide hår igennem, også om heste; se stikkelhåret.

stik-i-rend-kaffe el. **the**, se kaffe, the.

stik-i-rend-skrædder, no. *æn stek-i-ræṅ-skræjər* (D., Lindk.), person, som vimser urolig omkring.

1. stikke, no. *stek æn -ər* (Malt); *steək æn stekər* (Agersk., Bradr.); *stek æn -ər* (Vens.); *-støk* (Agger), se svovlstikke. — **1**) smalt, langt træstykke, som kan bruges til meget forskellige ting; *hok stekə* (Sundev.), hugge pindebrænde; = splidstok (Fjaltring); fig.: *lè mè no sic, do bruqər stekərən* (Vens.), ɔ: tager benene med sig. — **2**) strikkepind (Agerskov), se hose-, pregle-. — **3**) torne på tidsler, også splint i hånd el. fod (Malt). — **4**) *stekər* flt. (vestj.), tidsler el. kællingtand; jfr. isl. stika huk. pæl, sv. sticka; se dejg-, fedt-, fløde-, fyr-, gryde-, grød-, gylden-, kål-, lund-, mad-, mælke-, *prege-, prik-, rive-, sand-, slæbe-, smör-, smöre-, stryge-, svovl-, tjære-, tromme-, tænd-.

2. stikke, uo.
stek -ər ståk ståkən (D., Lindk.);
stek -ər stak stokən (Andst, Lild s., Hvejsel, Havbro s., Sall.); tf. *stòkən* (Rævs; Agger);
stek -ər stak stokən (Vens., Hell. h., Årdestrup, S. Hald, Støvr.);
stek -ə stak stokəð (Tved);
stek -ə stak stokə (S. Sams);
stek -ə stak stokən (Røgen, Tåning);
stèk -ə stak stòkən (Søvind s., Elst. s.);
steək stekər ståk stokən (Agersk.); ft. *stak* (Ang.);
stek -ər ståk stokən (vestslesv.);
stek -ə ståk stokən (Åbenrå); ft. *stak* (Sundev.);
stek -ər stok stokən (Valsb.; Bradr.). —
1) støde med en od el. spids; *æ stuð æ slem te o stek, tæj di iawt!* (D.), ɔ: stange med hornene; bier stikker (alm.), ligeså hugorme (Mors); *stek ål* (Agersk., alm.), fange ål på en lyster (s. d.); *a stak mæ o æn nǫl* (Agger); *stek si mæ æn nǫl* (D.); *stek hwòl į* (vestj.); *stèk tislə* (Søvind s.), stikke tidsler af med en lille skarp spade; fig.: *æ suwəl stekər* (D.), = rgsm.; *haṅ skal ha ståkən hans nijəs i al teŋ* (Agger), om den næsvise, nysgerrige; *stekə nisən, stekə buw!* (Vens.), siger moderen, når hun leger med barnet og sætter først sin næse mod dettes, derefter panden mod dets pande; „*haj stak te hèrən, dè to daw föri wa falc d*“, Grb. 68. 67, ɔ: gjorde en stikkende hentydning; „*jæsən ku eṅc stek hawt som hæləns*“, Grb. 84. 70, gæssene kunde ikke flyve höjt som ellers; *hwa mòn dè hè stòkən ham?* (Søvind), hvad går der ad ham? „di (500 daler) stak hans fåer i niesen“, Anders. Bars., ɔ: lokkede, fristede hans fader; *de ku ndk stek ham o gyjər it* (D.), han kunde nok falde på at göre det; *hons war ə, haj kam steki mæ?* (Vens.); se bag-, bov-, skjøl-; *stekəs* (D., Agger); *stèkəs* (Søvind), stanges (s. d.), om køer. — **2**) dræbe ved et stik; *stek ən kål, ən swyn* (D.), når dyret slagtes (alm.); *do står, lisom do wil stek mæ* (Agger), når en ser med et ondt blik; i börneremsen: „di andre di stikker djer store, gamle, fede galt, men jeg stikker min lille bitte gys, gys, gys!“ Krist. Börnerr. 14 ned. — **3**) vinde ved höjere kort i spil; *ka do stek dæṅ tromf? do ska stek mæ tromf* (D.); *a kaṅc stek spò-ko'ŋ* (Vens.); *stek do i huṅs röw, dær ær it så ĝålər!* (Brandr.), opfordring til at stikke i spil. — **4**) putte ind eller ud; „*jèj å rəwərən stak hwòl uw å hæwi* . . .

å let ètər stak hąj sè niər ijèn", Grb. 185. 15. 16. 146. 26. — **st- af:** *stek aw* (D., Malt), rende sin vej; *stèk ðw* (Søvind s.); „*hæ stemalt hòtə ðl mæjər å kðl dèm saməl får å si te, hwant de ku stek å*", Grb. 23. 26; „*mąj fåtælə Marən, hwant dęj tuwr wa stokən å*", Grb. 88. 63; „*sij, hwant de mòni* (manen) *ku stek å*", Grb. 206. 78, ɔ: se, fortælle hvad udfald sagen fik; *stek aw* (Thy), afdele det udbredte tørvedynd ved spadestik; nok også: afstikke de store balker, hvoraf tørvene skæres, Kr. Almuel. III. 55. 181. — **st- i:** begynde pludselig, uden varsel på noget; *stek i ræj* (Vens.); *stek i ræń* (vestj.), give sig til at løbe; *han ståk į o græð* (D.), gav sig til at græde; *stek i brąń* (Lindk.), stikke ild på. — **st- igjen:** se gjentage m. henv.; jfr. fremdeles JK. 29. 33, Kristensen Sagn II. 510. 106. 10-12. 15, Arnas. I. 140. 523, Maurer Isl. S. 111, Asbj. III. 324, Folkev. XI. 453. 63, Mhoff 219. 297, Folkl. X. 496, Tr. pop. X. 194 (Armen.), Mabin. 341, Garnett W. I. 168 (græsk), II. 160 (kurdisk), Folkl. XII. 318 ned., Am. Folkl. VI. 199, Mélus. V. 37, VI. 28, VIII. 23, Pers. III. 109 øv.; sammenlign Kr. Sagn V. 599. 08 „slå et skrald til!", Asbj. III. 192 „skyd igen!", Wh. Vlk. IV. 57 „fyld kande igen!" (Spessart); jfr. P. Arch. IV. 188. — **st- ind:** *han måt tę o stek æ piv iń o ǧör æn flöjt ą ən* (Lindk.), ɔ: han måtte til at tage fat på en anden måde. — **st- op:** *stek å·p* (Vens.), 1) forke korn op; 2) give tabt (alm.); *a vel eț stek åp få ham* (D); *a stekər it åp får æn rårən katå·fəl* (Århus), se opstikker, hvori forklaring til udtr.; *æ stekər ek åp fo dæ! hań stekər ek åp for æn katö·fəl!* ɔ: er ikke ræd af sig (Agger). — **st- over:** = rgsm.; stikke over med trumf i kortspil; *stek öwər* (Lindk.), gå tværs over en mark for at skyde genvej. — **st- på:** *stek iļ o* (D.), stikke i brand; *a stak åpå wuņ* (Vens.), forkede sæd på vognen. — **st- sammen:** *stèk æ huwə* el. *nevə* (næbene) *saməl* (D.), træffe aftale om, forene sig om. — **st- til:** *stèk tè· sè* (Søvind s., alm.), putte i lommen, tit i hemmelighed; *stek liq te* (D., vestj.); gå lige imod et mål. — **st- ud:** *stek uð* (vestj., Sundeved), arbejde ved tækning af huse; udstikkeren sidder inde, trækker tækkenålen til sig og stikker den ud; *stek æn glas øl uð* (D.); *stek æn hijəl dram uwð* (Agger), tömme til bunden; *han ståk ham uð ve· hiń* (vestj.), fordunklede ham, tog hans plads; *stek æ ywən uð* (D.), = rgsm. — **st- under:** *stek ońər stuwəl mæ ət* (Malt), fig. fortie noget, skjule det; *dær stekər nåwət ońər* (vestj.), der er noget skjult i den sag. — **st- ved sig:** putte i lommen, *stek ve· sæ* (Valsb.); se stinge, stykke; for-, hjærte-.

stikkelhåret, to. *stekəlhorəð* (Mors); *stekəlhorə* (Agger, Vens.), = stikhåret, med enkelte stive, hvide hår mellem de mørke.

stikkelsbær, no. *stekəlsbær æn* = flt. (D., vestj., Thy, Agger); *stekəlsbær è* best. *-ə* = flt. (Vens.); *stekəl-* og *stekəlsbær* (Fjolde), = rgsm.; frugten af ribes grossularia L.; også vel busken, der bærer dem.

stikkelsbærbusk, no. *stekəlsbærbosk æn -bosk* (Thy, Agger); *stekəlsbærtræ æn* (D.); = *stekəlsbæri·s* (D.; Lild s., Agger); „stikkelsbærtorn" (N. Slesv.); stikkelsbærtræ" (Silkeborg), J. T. 333, ribes grossularia L.; *stekəlsbærbusk i* best. *-i* flt. *-busk* (Vens.); men: *do skul ha no i din bòr ròw å è stekəlsbærrics* (sts).

stikkelsbærgrød, no. *stekəlsbærgrøð* (Agger), = rgsm.

stikken, to. tvær, trodsig, egensindig; *bònt æ så stekənt, de de wè eńc, hons de wel; è lį stekən bòn; hąj æ blòwən så stekən å så ibą·j, de hąj ær eńc te å ha mè å jòr* (Vens.); *stekən o ət* el. *į ət* (Andst), påståelig, nöjeregnende; „hun wa stekkin i wessomda", Yuelb. 24, hun var sommetider prikken.

stikkende, tf. *stekəń* (D., Andst); *stekin* (Agger); *han blöw stekəń į ət* (D.), blev siddende fast, kunde ikke komme videre; *liq o æ stekəń stæj* (D., vestj.), lige i samme öjeblik; se sted.

stikker, no. *stekər æn -ər* (D., vestj.), trumf som kan stikke, i kortspil; i smstn. person eller genstand, som stikker; se gjedde-, munke-, pølse-, smör-, stiv-, tand-, tunge-, ud-, öjen-, åle-.

stikkert, no. *stekərt æn -ə* (Elsted), de kort, som stikker, i spillet brus.

stikklove, no. *stekklòw i* best. *-i* (Vens.), et sadelmagerredskab, en træklemme, hvori læderet, der skulde sammensys, indspændtes.

stikle, uo. *stekəl -ər -t -t* (Agger), = rgsm.; *hañ wel ğa stekəl po fålk.*

stikling, no. *steklən i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.

stikmål, no. *stekmǫl æn* (D.), det mål, som skomageren bruger, når han tager mål af fodens længde; de små inddelinger på det kaldes „stik"; se skomagermål.

stikord, no. *stekowr è* (Vens.), tilhængsel, øgenavn; *„dęj betə watər (e stekowr te hans nawn)"*, Grb. 27. 43.

stikpenge, no. *stèkpèŋ* (Søvind s.); *stekpèŋ* (Vens.); *stekpæŋ* (Agger), = rgsm., bestikkelse.

stikpille, no. *stekpel æn -er* (vestj.), = rgsm.; næppe uden overført i betydn.: skose, fornærmelig hentydning.

stikrende, no. *stekræñ æn -ər* (Andst), lille V-formig vandrende.

stiksav, no. *stèksaw æn* (Søvind s.); *steksaw (!) æn* (Thy); *steksaw æn* (Agger); *steksaw æn* best. *-ən* flt. *-saw* (Vens.); *stiksaw æn* (Lindk.), = rgsm.

stikspade, no. *stekspå æn -ər* (Sall., Thy); *stekspǫ i* best. *-spåi* flt. *-spǫər* (Vens.), til at stikke grönsvær løs med, til at skære en ridse, når der skal graves græstørv, kaldes også: *dejtöraspǫ* (Vens.); se stiktørv.

stikstud, no. *stekstuð æn* (vestj.), skældsord, omtr. = stegi.

stiktørv, no. *stektòrə æn* (Han h.), firkantede tørv, der skrælles af mosens overflade, = huggentørv.

stil, no. i udtr.: *fo* eller *sæt i stil* (D., vestj., vestslesv.), få eller bringe i orden, om husvæsen, landbrug osv.; jfr. lat. stilus, måde at udtrykke sig på, gr. stylos, en griffel.

stil-an, no. *stela·n æn* (vestj.); *æn st-* el. *æn sær st-*, noget opstillet på skrivebord, kakkelovn, hvorsomhelst, noget som vækker forundring; der blev en st- med at komme afsted, ɔ: uro, travlhed, jfr. Kr. Alm.[2] IV. 62.

stile, uo.
stil stil stil stil (D.);
stijl -ər -t -t (Agger, Vens.);
stil, -ə el. *stil, stil stil* (Søvind s.);
stil stiəl (Bradr.). —

1) tage sigt på, pønse på, arbejde for; *hañ stil ætə wòs, stil hejər òwər ætə*, rette sin gang mod; *èn ka nåk si, hwa hañ stilər ætər* (Søvind); *„di tøt òlər de di ku ha stijlt dęj awtənstij bęr"*, Grb. 50. 151, ɔ: anvendt; *do stijlə di såpər skit, betə får!* (Agger); *hąj stijlt ansåqnəŋən te koŋən* (Vens.); *nò veə vi, hwa vi hòr å stil ætə* (Søvind), at rette os efter. — **2)** upers., se ud til, give forventning om; *de stil et atər ət* (Andst); *„de stil!" så Frańs om æ frokåst* (sts).

-stilet, tf. se små-, stor-.

stilfærdig, to. *stelfarə* (D., vestj., (Vens.); *stelfårə* (Vejr.), = rgsm.; *lisd stelfarə som æn vraj sow* (Røgen), iron., en parringslysten so grynter altid; *„de war i møj stelfarə mąj"*, Grb. 32. 74.

stilhed, no. *stèlhei æn* (Søvind s.); *stelhjè æn* best. *-ən* (Vens.); *stelhið æn* (Agger); *stelhijəð æn* (vestj., D.). — **1)** = rgsm.; *de jik å i stelhjè* (Vens.), se hosefod; om en pludselig st- i et selskab, se havresæd, kartoffelsæd, jfr. Urquell IV. 275, 1.[2] 352, Ndl. Vlk. XV. 24. 47. — **2)** stadighed; *a hår eŋən pæŋ te stelhijəð* (vestj.), ɔ: jeg har ikke altid penge.

stiling, no. *stiləŋ æn* (Søvind s.), det som man stiler efter, arbejder for; *skal I vè farə mè å ko ròwət eñ ida·w?* — *ja, dę æ da stiləŋən!* — *stowə stiləŋə*, store forberedelser, planer, *hañ gò stowə stiləŋə, mæn de blywər ålə tè· nowəj.*

stilk, no. *stelk i* best. *-i* flt. *stelk* (Vens.; Horn., Agerskov); *stelk æn -ər* (Agger); *stelk æn stelkər* (D.); *stjælk* (vestj.); *stèlk æn -ə* (Søvind s.); *steləK æn -ər* (Angel, Bradr.), = rgsm.; „der voksed to lilier på begge deres grav, og stælkerne de vare blå", Kr. II. 207. 15; jfr. Aasen stylk, isl. stilkr hak., sv. stjelk; katte-, kål-, lov-, lyng-, pibe-, æble-.

-stilken, no. se bitter-.

-stilket, to. se lang-.

stillads, no. *stelå·s æn* (D.); *stela·s æn* (Agger); itk. best. *-t* (Vens.), = rgsm.; jfr. holl. stellage.

1. **-stille**, no. se vind-.

2. **stille**, to. bio. *stel* = flt. (D., vestj., alm.). — **1)** som ikke gör nogen bevægelse el. larm; *de ær æn møj stel menəsk; hañ æ så stel ij ər; æ wañ æ stel; go, sej, kom, wær, tij stel; stel no!* så sagte (Agger); *hąj hòlc stel è yøblek* (Vens.); *wè no stel, Piər, dè gor ən jèj* (gjedde)! (sts), talemåde; *vær, ser stel* (Agerskov); *stèl vèjə* (Søvind), stille vejr; *de wå så stel, de rør et æn viñ* (D.); *do hår ət så stel få di siəl som dæm*

østən Tistə (Mors), øst for Tisted er en afsides egn; „no bløu et så still te di ku so kløuefræ", Yuelb. 76; *„de jènəst di fur èn smul wòlə mè wa woqən mè e nyfò bòn, hèr tow di fåseqti å sat stel åpå møŋi"*, Grb. 65. 12, det eneste, de fo'r en smule varlig med var vuggen med et nyfødt barn, hende (den) tog de forsigtig og satte den stille på møddingen; „de bløw så still, te vi ku so hørfræ", Gillsj. 39, om pludselig indtrædende stilhed i et selskab; tilsvarende udtryk se havre-, kartoffelsæd; jfr. stilhed m. henv.; se blik-, bom-, døddum-. — **2)** langsomt; *de gor stel* (Mors, Thy, Silkeb.); *„så ku piqən cyr så stel i fårwæj"*, Grb. 18. 15; *dæ gaməl kun go så stel* (Vens.); *gi dæ kuns nò stèl te ən,* ɔ: hast ikke; *vi tò wòs èn stèl jèn hæn a vèjən, iǹtè di aǹə kòm* (Søvind s.), ɔ: vi gik langsomt. — **3)** *han æ dær stel å stajə* (vestslesv.), ɔ: uafladelig, tidlig og silde; *a hår æn stel pin,* stadig; *de æ stel ud,* ɔ: til enhver tid; *han blöw dær te stel haǹəl, i jæn stel haǹəl,* el. *stel væk* (vestj.), ɔ: stadig; *tòw stel daw* (Skanderb. egn), ɔ: to udslagne dage; jfr. Aasen still, eng. still, htsk stille.

3. stille, uo.

stel -ər stilt stilt (D.);
stèl -ə stil stil (Søvind s., Andst);
stel -ər -t stelt (Agger); tf. også *stelt* (Vens.). —

1) bringe til at stanse; *stel blo* (D.); *stel bløw* (Vens.); *stel blåð* (Agger, alm.); stanse blod ved trolddom, se nedenf.; *„han ær il te å stèl hjæm* (Søvind, også vestj.), 1) han er ikke til at holde hjemme, vil altid ud; 2) han er ikke til at styre i hjemmet; *han kaǹ iǹt stels* (Valsb.), har ikke ro nogen steder; *de ka nåk len, mæn de ka ek stel æ pijn;* om vinden: *hår æ weǹ lå sæ? — næj, ek ino', mæn de stelər å' mijər o mijər* (Agger); jfr. Aasen, isl. stilla; — blod stilles, tre dråber næseblod på en kile, der slås ind, hvor sol ej skinner, Kr. VI. 282. 286; man kan slå kile ud af træstol, dyppe den i blod og slå den i igen (vestslesv.); jfr. Urdsbr. VI. 171, Urq. I. 186. 25; ved klud om pind, Kr. Sagn IV. 586 nr. 42; ved at sætte økse i jord, nr. 43; ved at sætte æg af le i jord, nr. 44; ved at sætte kridt under tunge, nr. 45; koge blod i æggeskal, nr. 47; drive kile med 3 bloddråber i træ, nr. 46; kniv, med det blodige linned om, sættes i klemme-Thiele Overtro nr. 510, Gaardboe Hl. 60, jfr. sværd; man lader en dråbe blod fra næse falde på gul edderkop, som løber bort dermed, Thiele Overtro nr. 514; ved forbinding med svedne linnedklude, Isager, Folkemed. 24; man binder en ulden tråd om venstre lillefinger (vestslesv., alm.), jfr. Strackerj. I. 82. 106; ved en hul nögle på ryggen eller i nakken (vist alm. kendt), jfr. Liebr. Gervasius s. 241. 265; ved forlovelsesring i nakken, Renvall, Åland s. 32; — ved „blóðstemmustein", Arnas. I. 657, Thiele Overtro nr. 513, se blodsten; „blóðstemmubók", Wh. Vlk. XIII. 163 (Isl.); ved amulet, Amer. Folkl. IV. 145; ved at gnide næsen mod rød sten, Rivista II. 4; på mangfoldig måde ved besværgelser, Krist. VI. 359. 56. 57. 368. 142-44. 147. 151-52. 159. 171. 181. 269. 279, Sagn IV. 586, VI. 86. 6 23. 25. 27; ved ordene „hanna betta", VI. 95, VII. 425. 18 flg., 462. 93. 94, Thiele Overtro nr. 516-20, Sgr. XI. 32. 52. 53, „dølge blod", J. K. 354. 52, J. Saml.[2] I. 57, Fb. Fr. H. s. 48; — en kniv og gaffel, erholdte af bjærgfolk, stiller blod, J. K. s. 150, Kr. Sagn I. 237. 846; stille blod, se Rydberg Magie s. 163, Amins. I. 106, II. 102, III. 116, IV. 79. 81, Hazel. VIII. 67, Wigstr. FS. 312. 21 flg., Modin Signer. s. 7, Sm. Medd. II. IX. XLII, Aldén Getap. s. 111; jfr. Cavall. Wär. I. 414, Wigstr. I. 95. 213, II. 395, Hofb., Nerike s. 227, Runa VIII. 37, Nyland IV. 134, Sundbl.[2] s. 318, Nicol. Nordl. III. 38, Haukenæs VI. 377, VII. 351, Pomm. Volksk. I. 111. 139, V. 88, Busch Volksgl. s. 177, Mhoff s. 511. 11, Urdsbr. VI. 138, Urq. I. 169. 13, V. 286, Z. f. M. III. 327, IV. 159, Strackerj. I. 57 c, se *blod; — st- løbske (s. d.) heste, se I. 600. 25 a, jfr. Krist. Sagn VI. 351. 87 flg.; st- ildebrand, se ild II. 11. 13 a. — **2)** møde på et bestemt sted, om soldater, går over i det alm. mål. — **3)** sætte på en bestemt plads; *hon stelt sæ liq met i dön* (Vens.); *stel æ klåk, vi ska hå æ klåk stilt* (D.), stille urets viser; *stèl sè an, åp* (Søvind s.); ligeså: *stel få' sè,* sætte en mand i sit sted til krigstjeneste; *stel dæ te riqsdaqsmaǹ!* (Agger); *wi ku eňc stel ham tefræ's* (Vens.). — **4)** ind-

rette, ordne: *hwa skal vi stel a·n?* (vestj.), hvordan skal vi ordne sagen? *di fæk travəlt mæ å stèl an, da di fræməl kòm,* göre forberedelser til anretning; *vi ska ha ət swynhus stil an,* indrettet et svinehus, især af tilfældige materialier; *vi ska ha nòwə un stil an, få vi ska kør iň* (korn) *i mowən,* göre vogne færdige til brug (Søvind); *stèl nöj an te wår ojən* (Agger); *haň hòj stil sè an mæ ål hans anstaltə li mèt i iňkøsələn; haň stèlət sè an hæn vè kakəlowənən* (Søvind), opstillede sig; *huðən æ ər do stelər dæ an?* (Agger), hvordan er det, du skaber dig? „jeg skal ha dette stilt, inden jeg går“, „hun er ved at stille til“ (Angel), ordne, forberede sagen; *de stel gåt te·* (Bradr.), vækker gode forhåbninger; *dær ær it nowəj å stèl å·p* (Søvind, alm.), der er intet at göre; jfr. Aasen stella, htsk stellen; se stile; for-, fore-, ind-.

stillebræt, no. *[stelbret] æn* (vestslesv.), bræt med huller i foran på ploven; hamlen fæstes deri ved *æ stelbretsböwl,* som atter ved en stillepind kunde flyttes tilhöjre el. venstre, så ploven tager smallere el. bredere furer, som man ønsker; se saks 2.

stillefjæl, no. *stelfjæl et* (Bradr., Agersk.), = stillebræt.

stillehold, no. *te stelhål,* bestandig, Kr. Alm.[2] VI. 319 (vestj.?).

stillepind, no. *stelpiň æn* (Malt, N. Slesv.), = rgsm.; *stelpej* (Vens.), sættes i hullerne på plovens saks (s. d.), hvorved furens bredde bestemmes; ligeså ved en musefælde; fig.: *sæt æn stelpiň ve æ ywn, do æ ve· o klep mæsəŋ* (Lindk.), til den sövndrukne, som klipper med öjnene; spændepind på sav (nordslesv.); se saks 2.

stillesidden, no. *stelsejin de* (Agger), = rgsm.

stillesidder, no. hue, for det meste af bomuld, som bæres under hatten og ikke tages af med denne, f. eks. i kirken (Bork s.), Mb., også Ang., det samme som hattelue (s. d.).

stille uge, no. dagenes forskellige navne, se palmesöndag; alm. om den, trolde på færde, Cav. W. II. 16, Till. II., Djurkl. Unnarbo 68, Wigstr. Folks. 17, Henriks. 8; kirkeklokker ringer ikke, se dimmeluge, jfr. Nyland IV. 55; de er rejste til Rom, Ons Volksl. I. 4, IV. 6, IX. 68, Knoop Ps. 248. 1; istedet bruges redskaber af træ at klapre med, se billedet, Trad. pop. V. 273 flg.; jfr. hillebille, Wh. Vlk. V. 103. 328, VI. 444.

stillids, no. *steli·s æn -ər* (D.); *streli·sk* eller *streli·skən æn -ə* (Sundev.), en fugl, fringilla carduelis; dens sang, P. Volksk. I. 59 øv.; jfr. htsk stieglitz, henføres til et slavisk ord.

stilling, no. *steləŋ æn* (D., vestj., alm., Agersk.); hak. best. *-i* flt. *-ər* (Vens.). — **1)** = rgsm.; *de ær æn sær steləŋ I hår jær såqər i* (vestj.); *haň hò fòt ən gowe stèləŋ* (Søvind); *haň hår æn guwə steləŋ, haň ka ek kom tej ər o maŋəl brę* (Agger); ironisk: *hąj sa hèls i i pèn steləŋ!* (Vens.), se fore-, svik-. — **2)** *kom i steləŋ* (alm.), falde i ro, efter vrede, sorg, fuldskab, uartighed; stanse; han skred en fjerdingvej til fremme, inden han kom i stilling, Kr. V. 37, ɔ: stansede; *fò lèt stèləŋ å· sè,* komme lidt i ro; *a ka it fò st- pọ ət* (Søvind s.), jeg kan ikke få det til at ligge stille; *fo steləŋ o æn par hæst* (vestj.), få et par løbske heste standset; *hål sæ i steləŋ* (Agger), ɔ: holde sig stille; *fo steləŋ opo jæn* (sts), få en gjort stille og ordentlig; *hon hòr eňc no steləŋ åpå· se* (Vens.), ɔ: har ingen ro på sig; jfr. mnt. stillinge, Sch. Lübb., ro, hvile.

stillingen, kun i en bestemt forbindelse; *hon stor hær å trøqlər òl steləŋən stęəns,* ɔ: trygler altid; *hąj tòr òl steləŋən stęəns te marki i Ålbårə* (Vens.), ɔ: tager altid til marked, se alstedeligensteder.

stillingsmand, no. *stèləŋsmaň æn* (Søvind s.), = rgsm.

stils, no. *stils æn* (Tønder), en tyk nål af messing, som fæstes på kniplebrædtet og hvorover de stokke lægges, som ikke i öjeblikket bruges under kniplingen; jfr. mnt. stils, nål, Sch. Lübb.

stilstand, no. *stelståň æn* (vestj.); *stelstaň æn* (Agger), = rgsm.

stilstændig, bio. *han blöw dər stelstæňdiq* (vestj.), ɔ: stadig, bestandig.

stilt, tf. *vè il stil* (Søvind s.), være ilde stillet, se af-, *edder-, harm-, hjarm-, jammer-, over-, stavre-, stor-, vælte-.

stiltiende, to. *steltijən* (D., vestj.); *steltijin* (Agger); *steltiji* (Vens.), = rgsm.;

st- skal der graves efter skatte (s. d.), se f. eks. Gr. Gl. d. M. I. 130. 138, Thiele I. 347. 355, Kr. III. 300. 401, IV. 18, VIII. 12. 30, Sagn I. 100. 86. 357 flg., jfr. Renvall 26, Hofberg s. 56. 172, Wigstr. I. 160, Asbj. III. 94, Mhoff s. 205, Strackerj. I. 258, Z. f. M. I. 243. 34, IV. 285, Folkl. Rec. I. 237 (Engl.), Grimm Myth.[2] 923, Sagen I. 257. 213, Hartl. Fairy T. s. 205, Science s. 236; — st- må man færdes, når man øver trolddom, se f. eks. J. K. 201. 134. 405. 34, Kr. VIII. 325. 555, IX. 13. 118. 64. 703. Kr. VI. 354. 10. 359. 52. 362. 83. 368. 141. 154. 373. 189. 378. 238. 243, Thiele Overtro nr. 431. 460. 497. 507. 509. 547. 564. 645, Arnas. I. 436 flg., jfr. Strackerj. I. 352 b. 365. 242, Krauss Hexensagen 20 a, Pestsagen 27 (slavisk), Henderson 151 (Skotl.), Folkl. Journ. IV. 238 (Cornwall), Liebr. Gervas. 220. 17. 238. 229. 243. 287. 302 (Frankr.), Oldenb. Veda 411, jfr. 2. Kong. IV. 29; — når man går til el. fra trylleærinde, skal man gå stiltiende, hverken le, hilse el. tale, se J. K. 365. 15. 20, Sgr. II. 62, Krist. IV. 164. 230. 187. 260, jfr. Nicolaissen Nordl. I. 47; — man må stiltiende gå om huset kongeaften, Kr. IX. 45. 491, jfr. årsgang, Cavall. Wärend I. 392; — st- ride om höjen for at få den bjærgtagne at se, Kr. Sagn I. 265. 912; — st- göre kunster med höne, som man vil vænne til huset el. som ej kan slippe ægget, Sgr. IV. 159. 490, Kr. VI. 258. 53, J. K. 184. 42; — st- går man til og fra hyld for at slippe feber, Kr. IV. 395. 529, VI. 373. 189; — st- stryger man med ligets hånd over svulst eller fører sygt barn gennem ild, Kr. IV. 265. 383. 385; — give levekalv første gang og malke kvie st-, Kr. IX. 15. 134. 137; — aflæsse første læs korn stiltiende, Kr. IX. 37. 402, Almuel. VI. 124. 274. 75, I.[2] 172. 42, Sgr. VIII. 41. 66. 69, ellers æder rotter og mus kornet; se herom Dania I. 5 anm., Kr. VIII. 325. 554, Strackerj. II. 117. 421, Wuttke nr. 219, jfr. Cavall. Wärend II. 72, Wigstr. I. 189, Arnas. I. 437, Grimm S. II. 172. 496, Myth.[2] 1117; — st- øse vand af kilde, Myth. 211. 553, Busch Volksgl. s. 147. 356 flg.; — den, som maner, går st- bort, de der er tilstede må tie, Krist. VIII. 254, III. 225. 316; man skal så st-, at fugle ej skal høre, Meyer Vlk. 222; — st- væde kringle i kilde, at nymferne ikke skal høre, der er nogen, Wh. Vlk. IV. 146 (Valak.); — gör man noget med ord, hvor der skulde ties, får man selv skaden, Krist. Sagn VII. 37. 132, jfr. Oldenb. Veda 487; — ej tale i underverdenen, Arnas. I. 330; lægge „þagnargull“ under tunge, Arnas. II. 409, ɔ: göre tavs; man skal tie, når man kliner ovn og lægger pølser (s. d.) i kedel, Gasl. 54; se tale, tie.

1. stime, no. kraft, pres; *no sætər vi stim o ət; dær æ hor stim o ət* (vestj.), er det eng. steam damp, indkommet ved søfolk?

2. stime, no. *stijm æn -ər* (Agger), = rgsm.; om en fiskestime; jfr. Aasen stim hak, ligeså sv.; se silde-.

3. stime, uo. *æ sel stijmər* (Agger), går i stime.

4. stime, uo. *stijm -ər -t -t* (Vens., Agger). — 1) råbe, stöje (Vens., Thy); *dær æ søn æn robən å stijmən* (Vens.); *læ dæn stijmin wær* (Agger). — 2) *stiməs om ət* (Malt); *di stiməst, hår stiməst om ət* (Andst, Røgen, Søvind); *stiməs* ft. *-t* (D.); ft. *stimtəs* (Sall.); *stiməs* (Agersk.); *stiməs mè nòwəj* (Søvind), anstrenge sig fortvivlet; ft. *stimətəs* (Elsted), med noget; *sto o stiməs mæ æn ku* (Andst); trættes med heftige ord (Agersk.); „neh blot en vil stimmes lit mæ dem, så foeh en et lissom en vel“, Jyd. I. 23. 2; jfr. Aasen, isl. stíma; mnt. stimen, Sch. Lübb., larme.

stimle, uo.
steməl stemlər steməl (D.); ft. tf. *steməlt* (Agger, Vens.);
stèməl stèmlə stèmlət (Søvind); ft. tf. *stèməlt* (Elsted). —
1) = rgsm.; *steməl te·, saməl* (D.); *di steməlt saməl åm mæ* (Agger); „*hæ steməlt hòtə òl mæjər å kòl dèm saməl*“, Grb. 23. 26, her stimlede hartad alle mænd og karle sammen; *så möj æn gråw stemlən te·* (D.), ɔ: så stærk en sammenstimlen; *hwa ska dæn stemlin bətyj?* (Agger). — 2) om en gammel tvær mand, der går andre i vejen, kan siges: *han gor o stemlər* (vestj.), ɔ: er en stimmel (s. d.); en gammel mand kommer stimlende, Kr. VII. 100.

1. stimmel, no. *steməl è* best. *-t* (Vens.); *æn st-* (Thy, vestj., D., Søv. s.); flt. *steməl* (Agger), tæt klynge af mskr el. fisk; *æn fålə steməl fålk* el. *steməl a fålk* (Agger).

2. stimmel, no. *stemal è* best. *-t* flt. *stemlər* (Vens.); *stemal æn stemlər* (Vejr.; Agerskov); flt. *stemal* (Mors, Thy, Sall.); *stemal æn stemlər* (Bradr., Sundeved); *stemals et* (Ang.), den ydre rand om et rokkehjul, møllehjul, såld, si, skyggen om en höj hat (Kalsl.); *et stèmal* (Søvind s.), skelettet til en paraply; den bevægelige vinge på håndtenen, Kn. Skytte, För og Nu[2] 124; i ordet ligger næppe betydningen alene af noget rundt, se bi-, bord-, kilde-, såld-, uder-; *æ stemal åm æ kæl*, rækværk om brønden; *æ stemal å æ sål, æ kowb* (Agger). — **2)** skældsord til karl el. kvinde (Vejr., Mors, Thy, Hanh.); hun havde nær aldrig kommet op på karret, det gamle stimmel, Kr. V. 149; der var et sølle stimmel her henne i en lille, pæn gård ved vejen, s. 361; også formen: *stømal* (Andst); *æ æ blöwən tej ən sölə stemal i dæn sijst tij* (Agger); jfr. skravl, stannik.

stimmor, no. se stifmoder; **stimpstamp**, no. se himphamp; **stin**, uo. se stene.

stind, to. *stiñ* flt. *stiñ* (D., vestj., Sall., Agersk.); *steñ* flt. *steñ* (Løgstør, Thy, Agger, Mors, Lild s.); *stęj* itk. *steñc* flt. *stęj* (Vens.); *stiñ* flt. *stiñ* (Mellemslesv., Bradr.), stiv, som ikke kan böjes; *så steñ som æn peñ, hål æ snor så steñ såm do ka; mi stowl æ blöwən så steñ* (Agger); stiv i lemmerne af lang gang, stor anstrengelse, *steñ i mi læñ* (Mors); *hans jæn fenər æ steñ* (Agger); *kowən æ blöwən stęj* (Vens.); *blyw steñ å krogəd* (Lild s.); *steñ i æ bijən, æ bijən æ steñ* (Vejr.); tvær, om msker og dyr (Løgst., Plougstr.); *„dèr wa en, de bè ku bòwt di hæ stęj kòl ęj flaskən“*, Grb. 186. 15, der var ingen, der bedre kunde magte disse stive karle end flasken; *go stiñ* (Ribe), gå stift, med et stift ben; „å fahr et fjarringoer war om, da wa hun stinh å kålh“, Blich. Bindst.; tyk, tung, stiv af megen æden (Agerskov, Bradr.); *æ byl æ stiñ* (Andst), hård, öm; „ja, de wa stinnt nok“, „de er åh stint“, Blich. Bindst., det er stift nok, altfor stift; „men hves a sån sku ha et, da ua da liual stint“, Anders. Frieri; jfr. Aasen stinn, isl. stinnr.

stinde, no. se stent.

stinde, uo.

steñ -ər -əð -əð (Agger);

stiñ -ər -ət (Malt, Søvind s.); *stiñ* (Elsted);

stęjən [-ər -t] (Vens.;

stramme, göre stiv; *de ka et hjælp do stiñər dæj* (vestj.), gör dig stiv, ligeså Agger; *stiñ imuwəð* (Malt), stritte imod; „dæh mæ stinned Kjesten hinne røg å sång“, Blich. Bindst., dermed rettede K. sin ryg og sang; „a sku ha ham, å de ku slet itt nøtt te han stinned sæ“ (sts); *plaqi wel eñc stęjən* (Vens.), stramme skaglerne; *ka do steñ æ lijn?* (Agger), stramme linen; *stiñ o dæñ jæn bijən* (D.), gå stift; *han ka et stiñ æn skawl* (vestj.), fig.: har ingen modstandskraft; vist også: støtte på, *stiñ po èt bijən* (Elsted).

stindekjæp, no. *stiñkep æn -ə* (Sundeved), stikkes i „bommens“ huller på væverstolen for at stramme væven.

stindeværk, no. *stęjwærk è* (Vens.), tremmehegn.

stindhed, no. *ən lijər a stiñhejər* (Lem), stivhed.

stindsyge, no. *stęjsyq* (Vens.); *stiñsyq æn* (Agger); *stiñsyqəñ* (vestj.), stivsyge, som slet ernærede køer får, så de ikke kan rejse sig op om foråret; se rejsning.

Stine, no. *Stinə* (D., vestj.), alm. kvindenavn; blev i ældre tid til *Stitə*; *Bæk-Stitə*, Stine ved bækken (Søvind s.), forkortelse af Kristine, jfr. Dania III. 45.

sting, no. *steŋ* el. *støŋ æn* = flt. (Agger). — **1)** *steŋ è* = flt. (Vens., S. Sams, Støvr. h.); *støŋ æn -ər* (D.); *støŋ et* = flt. (Søvind s.); *støŋ æn* = flt. (Agersk., Thy); *styŋ et -ə* (Sundeved); *styŋ et* = flt. (Bradr., Ang.), sting med en synål; *tå ən støŋ o mi tröj* (Agger); *låŋ støŋ gir brø, mæn di blywər et wårəñ* (vestj.), ɔ: skrædderen fortjener god daglön ved lange sting, men arbejdet er usolidt; også: *låŋ støŋ, å manə å əm, gir brø i æ hus* (D.); el. *låŋ støŋ gir brø, dæm stakə gi nòj tę əð* (Thy); el. *låŋ støŋ gir brø, stakə gir hoŋər o nø* (vestj.); *tæj støŋ som harsprøŋ* (vestslesv.), ɔ: lange sting; når der sys på ugift karls el. piges töj, mens det er på kroppen, siges: *lisəmanə støŋ, lisəmanə or ska de go leðə*, Sgr. VIII. 53. 138 (Kolding), IV. 123. 306; eller: såmange sting, såmange ulykker skal der komme over en, Sgr.

VIII. 142. 619; se Aasen, styng hak.; atter-, *bag-, kjæde-, kontur-, maske-. — **2)** *støŋ æn* (D., Agersk.); *støŋər* flt. (Andst); *steŋ è* best. *-ə* (Vens., S. Sams); *stàŋ* (Thy); itk. (Støvr.); *stàŋ et* (Søvind); *styŋ et* (Sundev., Ang.); stikkende smerte i side el. i lænd; *æ fæk æn støŋ* el. *steŋ i mi sij* (Agger); *a fèk è steŋ i min sij* (Vens.); sætter man en kniv ned i dejgen, får man sting, Sgr. VIII. 127. 582 (N. Slesv.); besværgelse derimod, se Cav. Wär. I. 415, Amins. IV. 90, Nordl. Trold. 123; sygdoms oprindelse, Folkl. III. 50, se *plør-. — **3)** *støŋ et* = flt. (Støvr.); *steŋ* itk. (N. Sams); *stàŋ et* = flt. (Søvind s.); stik i kortspil. — **4)** *æn steŋ o æ yw* (D.), bygkorn, lille bullent sted; se stent; man må ikke pisse i en gangsti, så kommer der et sting på öjet, Kr. IV. 382. 404; jfr. vejpis; se 2. stinge.

stingbånd, no. løsholt i en bygning (N. Sams), Mb.

1. stinge, no. *steŋ æn -ər* (Agger), torn, splint; *æ fæk æn steŋ i mi feŋər;* se sting.

2. stinge, uo. *steŋ* el. *støŋ -ər stak ståkən* el. *-ər -əð -əð* (Agger), stikke (s. d.); *de steŋər i mi sij;* jfr. Aasen, stinga.

stingelhår, no. stride og stive hår i uld, kaldes også: stegelhår, Mb.; se stikkelhåret.

stingle, uo. *steŋəl om* (Silkeborg), styrte omkuld, se stegle, stangle.

stingnælde, no. *steŋənal æn -ər* (Mors); *steŋnal* (Thy), navn til forskellige planter: krumhals, anchusa arvensis, M. B. (Thy); alm. hanekro, galeopsis tetrahit L. (Mors); døv nælde, lamium album L. (Thy); se J. T. 16. 95. 120.

stings, to. *steŋs* (Løgstør), om ko og tyr, som vil stange; *gu bəwår wos wal få steŋs tyrər,* Kr. VIII. 399. 738-40, Sagn II. 323. 301; „stings öjne", Kr. Sagn VII. 471, stikkende.

stinke, uo.
stoŋk el. *ståŋk -ər -ət* (D., vestj.);
stæŋk el. *ståŋk -ər -ə* (Vens.);
stæŋk -ər -əð (Lild s.; Hell. h.);
staŋk -ər -ət (vestj.);
stjåŋk -ər stjåṅt stjåṅt (Gram);
stjøŋk -ər stjåŋk stjoŋkən (Agersk.);
stjyŋk -ər stjaŋk stjuŋkən (Ang.);
stjyŋk -ər stjoŋk stjoŋkən (Bradr.);
šøŋk -ər šaŋk šoŋkən (Fjolde);
= rgsm.; jfr. stank; det var ikke noget behageligt arbejde, for det begyndte snart at stanke, Kr. V. 212; jfr. htsk stinken, ligeså mnt.; eng. stink, se stente.

stinnek, no. *stenək [i]* (Vens.), gammel, trippende person.

stinneke, uo. *stenək -ər -ə -ə* (Vens.), gå stift og trippende; *hąj stenəkə da å,* han tripper da bort; se sjannike.

stinnekvorn, to. *stenəkworn* (Vens.), stiv i kroppen, som går stift.

stinte, no. uo. se stent, stente.

stinte, no. en fisk, skal være smelten, osmerus eperlaum, se Kr. Almuel. V. 43. 120; jfr. mnt. stint, en fisk, apua cobitis, Sch. Lübb.; hunde-, malt-.

1. stippe, no. *step æn -ər* (D., Fanø), = stappe, no.; *æn step o målk i* (Fanø); jfr. mnt. stippeken, Sch. Lübb. „kleiner tupf oder punkt; se kalve-.

2. stippe, no. *stip æn -ər* (Bradr., Valsb.), stiver ved et træ, en mur.

3. stippe, uo. *stip -ər -ət* (Bradr.); *stip æn muər a,* stive en mur af ved at sætte støtter til den.

stirre, uo.
ster -ər -ət sterət (D., vestj., Andst);
ft. tf. *-əð* (Agger);
stèr -ə -ət (Søvind s., Elst.);
sterə -r -t (Bradr.);
= rgsm., se stift på; *„da hon føst gåŋ war i cerk, sterə òl cerkfålk åpå hær",* Grb. 85. 2; *do øər di øwn we o sej o ster sån i dæṅ boq, no de æ mørk* (Agger); *sterin* (smsts), stirren; jfr. Aasen, isl. stara; sv. stirra, htsk starren, mnt. starren el. staren, Sch. Lübb., eng. stare.

stirris, no. se sterris.

Stitte, no. se Stine.

stiv, to. *styw* flt. *styw* (D., vestj., Agger, Søvind s.); *stju* intk. *stjut* flt. *stju* (Åbenrå); = rgsm.; *„di re så styw som non træmèjər",* Grb. 9. 40; *så styw som i pęj* (Vens.); *så styw som æn råq, æn karig·lhæst, æn støk træ* (D., Malt); *lęrə i min stàwl æ så stywt, hąj æ styw i lemərən, go stywt; de æ styw mèja* (Vens.), ɔ: klokken er lidt over 12; *styw saft de* (Elsted), gelé; *styw,* no. glds dans, Kr. Alm.[2] IV. 27, art stivdans? *æ væt æ få styw* (D.), vægten angiver for höj vægt; *dær ær æn styw mil dærte·* (vestj.), ɔ: rigelig en mil; *dæm dæ vår stywəst i æ nak*

(Valsb.); „det er it godt, næe dæ komme tow styw i jen sæk", J. Saml. 3. I. 88 (Mols); jfr. sv. styf, plt. stief, mnt. stîf el. stive, Sch. Lübb.; se stift, stevne, stind; knag-, rage-, vej-.

stivarmet, to. *stywarəmt* (Vens.), = rgsm.

stivbenet, to. *stywbijənət* (Lindk.); *stywbinət* (Søvind s.); *stywbjènt* (Vens.), = rgsm.

stivdans, no. *stywdåns* (vestj.), runddans: to med stiv krop, fødderne tæt sammen, armene overkors, udrakte, mens man holder hinanden i hænderne; jfr. frulana, Rivista I. 874, „drillen", Ons Vlk. XI. 85; se sejle 2.

1. stive, uo.

stöw -ər -ət stöwət (Sem, Agerskov; Bradr., Angel);
styw el. *stöw* (D.);

opdæmme, om vand; *æ blest stywər æ wañ* (D.), bringer det til at stige; *stöw får æ wañ*, dæmme vandet op; *æ wañ æ stöwət öwər æ æŋ* (Sem), opdæmmet, således at det står over engen; *stiw får æ wañ* (Andst); *æ wañ stöwər*, stiger; *o stöwən wañ*, mens floden stiger (Fanø); *stöw æ wañ op å æ æŋ* (Agersk.), ligeså Ang., Bradr.; jfr. stifle, stiver; plt. stauen; mnt. stouwen, stowen, stuwen, Sch. Lübb.; se damstövet, dæmme, dæmpe, stemme.

2. stive, uo.

styw -ər -ət (Agersk.);
styw -ər -ə (S. Sams); *stiw* (N. Sams);
styw -ə (Sundev.), formen i tf. synes at være *stöwə;*

hugge toppen af levende hegn; *styw æ pårnəŋər* (Agersk.); *styw æn gåə* (Sundeved), også (N. Sams), trumfe en ud i kortspil; jfr. skjægge, snede, styne.

3. stive, uo.

styw -ər -ət stywət (D., Malt); ft. tf. *stywəð* (Agger); *stiw* (Andst);
styw -ə -ət (Søvind s., Elsted);
styw -ə -ə -ə (Sundev.). —

1) = rgsm., göre stiv; *styw sè* (Søvind), göre sig stiv; *no stywər han sæj* (Lindk.), ɔ: nu får han mod; *de stywər æ væjr* (D.), blæsten bliver stærkere; *de stywər æ viñ aw* (Lindk.), blæsten lægger sig; den syge kan ikke stive (*stöw*) på benene (Angel), støtte; han stiver sig ved en fjer i hendes hale, Kr. V. 12, ɔ: holder sig godt fast; stive töj med stivelse. — 2) sætte stiver ved; *styw èn mur öw* (Søvind s.); *ka han stiw ən å* (Andst), bære den, om en rus.

4. stive, no. *stöw* (Ang.), stivhed, fasthed; „der er ingen st- i", ɔ: det er ikke stærkt nok til at holde sig oprejst el. bære hvad det skal; „der er st- i ham", om et lille barn: det er kraftigt.

stivelse, no. *stywəls de* (Vejr., Andst, Mols, alm.), best. *-t* (Vens.). — 1) = rgsm.; se amdam; stivelse-industrien i forrige årh. i RibeA., se FraRA. III. 20; st-grød (Mols), kartoffelmelsgrød; jfr. mnt. stivels, Sch. Lübb. — 2) stivhed; *hañ hǫə eŋən stywəls i kråpən* (Søvind s.).

stivelsemel, no. *stywəlsmil è* best. *-t* (Vens.), kartoffelmel.

stiver, no. *stywər æn -ər* (D., Malt, Agger); hak. best. *-i* flt. *-ər;* også: *styw æn -ər* (Vens.); *stiwər æn -ər* (Andst). — 1) = rgsm.; tømmer, træstykke, som skal stive og støtte; *sæt æn stiwər får æn törəstak* (Andst); *nyj huws bəhöwər eŋən stywrər* (Agger), kan siges, når börn sætter hånd under kind, se hus 686. 19; *stywə æn* best. *-rən* (Elsted), opstander i bindingsværk, se 1. dukke 3, løsholdt; se kinding-, skrå-, storm-, tvær-. — 2) *fo æn stywər* (D., vestj.), en rus; måske også: *stivər*. — 3) *hąj ær i sè stywər* (Vens.), ɔ: en sær støder, person.

stivet, to. *stöwə* (D.); *stywə* (Lindk.); *stiwə* (Andst), fast, stærk, som ikke lader sig böje; *æn stöwə kål* (vestj.), firskåren, tætbygget; Hag. har „stöver" *[stöwər]* i samme betydn.

stivfrossen, to. *stywfråsən* (Søv. s.); *stywfrøsən* (Agger); *stywfrøst* el. *-fråsən* (Vens.); = rgsm.; tiest vel: *frøst styw* (Vens.).

stivgigt, no. *æ stywjeqt* el. *-jæqt* (D., Malt), gigtfeber, rheumatismus acutus.

stivhalm, no. *stywhalm de* (vestslesv.), kaldes rugstrået, mens langhalmen ikke er taget fra.

stivhalset, to. *stywhalsə* (D.); *stywhalst* (Vens.); = rgsm.

stivhed, no. *stywhijəð æn* (D., vestj.); *stywhjæ æn* best. *-ən* (Vens.); *stywhið æn* (Agger); *stjuheə* (Åbenrå); = rgsm.

stivkrampe, no. = rgsm.; *leq i æ stywkramp* (D.).

stivle(?) no. *[stöwəl æn]* (vestj.), vad

over en å; må sagtens være: dæmning til at gå over; se stivning.

stivlig, to. *stywlə* (D., Malt, vestj.), altfor stiv, temmelig stiv; *han wå wal stywələ i ət* (Lindk.), påståelig; *han få-la·ŋt sdən stywlə möj* (sts), altfor höj pris; *stiwlə dyr* (Andst), altfor dyr.

stivnakket, to. *stywnakə* (Agger, Vens.), = rgsm.; se Svensker.

stivne, uo. *stywn -ər -t stywnt* (Vens.), göre el. blive stiv; *ðqən wel eñc igåŋ stywn skawlən*, jfr. III. 224. 1. 7 a; *de stywnər i kuli;* se stevne.

stivning, no. *stöwnəŋ æn -ər* (D., Agersk., Sem, Fjolde); *stiwnəŋ* (Andst). — 1) dæmning; *sæt æn st- får æ wañ*, se stive; mnt. stouwinge, Sch. Lübb. — 2) *stywnəŋ*, afhugget kvas (Sundev.); se 2. stive.

stivsindet, to. *stywsiñət* (vestj., Søvind s.); *stywsəñə* (Agger); *stywseñc* (Vens.), = rgsm.

stivstikker, no. *stywstekər æn -ər* (Agger); hak. best. *-i* (Vens.), stiv person, som *boðə æ styw o stekin.*

stivsyge, no. *stywsyqəñ* (Lindk.), = stindsyge (s. d.).

stivtag, no. det nederste lag taghalm, som danner tagskæget (Sams Mb.).

stjab, no, *stjåv æn* (D., Andst); *stjåq æn* (Fanø); *stjav et* (Søvind s.); *stjaf æn stjavər* (Agersk.; Bradr., Valsb., Ang.); *šab æn -ər* (Fjolde, plt. *de krilər*). — 1) fårekylling (Sønderjyll.); når en fårekylling begynder at synge, hvor ingen har sunget för, betyder det død; jfr. Grimm, Myth.[2] 1089, Kr. Alm.[2] III. 176. 96; se sterris, gåsestjabe. — 2) tåbeligt, tosset, måbende mske; både Nörre- og S. Jyll.; *stq som æn stjåv* (D.); *han kålt ham æn stjaf* (Valsb.).

stjabe, uo.
stjåv -ər stjavt stjavt (Andst);
stjav -ə -t stjavt (Søvind s.);
stjav -ər stjaft stjaft (Agerskov);
stq, gq o stjåv, bære sig sanseløst ad, intet kunne udrette (Andst).

stjabet, to. *stjåvə* (Andst); *stjåqə* (Fanø); *stjavə* (Vor h., Agerskov); *stjafə* (Sundev.); *stjafələ* (Valsb.), tåbelig; *vær stjafə* (Mellemsl.), stå og måbe i dumhed; *han vil kons vis dæm, te han il haj væt så stjafə eñda·*, J. M. 54.

stjaddergal, to. *stjaðəgal* (Andst), overmåde vred.

stjaffele, to. se stjabet; **stjajt**, no. se stjært; **stjalke**, uo. se stalke.

stjamet, to. *stjamə* (Agerskov), = stjampet.

stjamp, no. *stjamp æn stjampər* (Malt, Andst, D., vestj., vestslesv.); flt. *stjamp* (Agersk.); *stjåmp* (Thy), en tåbelig, tosset person; *æn væstərbo stjamp* (Mellemslesv.), kalder østerboerne arbejdskarle vesterfra, se Fb. Fr. H. s. 4 anm.; *do æ da å æn stjamp, gu dræŋ! huðən ær ət do gor?* (D.); udentvivl = stamp; men jeg har i betydningen tåbelig aldrig hørt anden form bruge end denne, det samme gælder stjampe, stjampet, stjamperi; se dog fiddivavestjamp.

stjampe, uo.
stjamp -ər -ət (D., vestj.);
stjamp -ər -ət (Agersk.);
bære sig sanseløst, tåbelig ad; *hwa gor do o stjampər atər, gq o stjamp omkre·ŋ;* jfr. stampe.

stjamperi, no. *stjampərij de* (D., vestj.; Agersk.), tåbelig tale, færd.

stjampet, to. *stjampə* (D., vestj.); *stjampə* (Agersk., Bradr.), tåbelig, sanseløs, jfr. stjabet, stjamet, tjampet, trattet, tumpet.

stjan, no. se stjærne.

stjane, uo. *go o stjån* (Lindk.), gå vaklende, så man snubler.

stjanned, to. se stjærnet.

stjannike, uo. *go o stjanək* (Lindk.), *gq o stjanək om* (D.), = stjane, stannike, stinneke.

stjar, no. se stjærne.

stjare, uo. „gå og stjare på marken halve nætter", Krist. Sagn II. 493. 30, drive om?

stjared, to. se stjærnet; **stjargræs**, no. se stargræs; **stjat**, no. se stjært; **stjen**, no. se sten, stjærne.

stjimp, no. i forbindelsen: *å, stjimp stjamp!* (vestslesv.), ɔ: å vrövl! se i.

stju, to. se stiv; **stjynke**, uo. se stinke; **stjæle**, no. se stæle.

stjæle, uo.
stæl stæl stql stålən (D., Jannerup, Lyne, Malt);
stjæl -ər stql stålən (Lemb.);
stæl stæl stal stålən (Andst, Törrild, Nörup);
stæl -ər stål stålən (Davbj.);
stæl stælər stal stålən (Bjerring); ft. *stjal* (Rødding (M.));

stæl stælər stål stålən (Almind (Vib.)); *stæl stæl stal stålən* (Hvejsel); tf. *stålən* (Uth); *stjålən* (Vejlby Fr.); *stæl -ər stol stòlən* (Husby, Bur); *stæl -ər stol stòlən* (Vejr.); *stel -ər stal stòlən* (Lødderup, Rævs); nt. *stelər* (Vestervig); *stæl stælər stal stålən* (Skyum); nt. *stælər* (Snedsted); *stel -ər stal stålən* (N. Sall., Lyngby); *stæl -ər stal stålən* (Mogenstrup); tf. *stålən* (Agger); *stel -ər stal stòlən* (Lild s.); *stæl* el. *stèl, stælər stal, stålən* el. *stålt* (Åby, Tårs, Tolstrup); nf. *stæl* (Alstrup, Jetsmark); tf. *stålt* el. *stålət* (Sejlstrup); *stèl stèlər stål stòlən* (Hell. h.); *stel -ər stol stolən* (Fur); *stel stelər ? stålən* (Årdestrup); *stæl stælər stal stòlən* (Havbro s.); *stel stelər stål stålən* (Falslev); *stel stelə stal stålən* (Halling, S. Hald h.); *stæl stælər stjal stålən* (Gimming); *stèl stèlər stal stålən* (Støvr. h.); *stel steəl stålt stålt* (Ålsø); *stel stæl stal stålt* (Tved); *[stel] stel stal stålən* (Nimtofte); *stæl stæl stal stålə* (N. Sams); nt. *stæl* (S. Sams); *stel, stel* el. *stelə, stal stålən* (Vejlby, Årh., Saksild); *stel steələ stal stålən* (Elsted s.); *stèl stèl stal stålən* (Søvind s.; Tåning); nf. *stel* nt. *stel* (Hundsl. s., Dover, Linå); *stèl stèlə stal stålən* (Røgen s.); *stæl stæl stål stålən* (Hvidding, Ballum); *stæl stæl stål, stål* el. *stålən, æ stål* (Meolden, Emmerlev); *stæl stæl, stål* el. *stol, stål* el. *stol* (Skodborg); ft. *stål* tf. *stålən* (Rødding, Aller); ft. *ståəl* tf. *stål* (Ø. Linnet); ft. *ståəl* tf. *ståəl* (Skrystrup); *stæl stæl stål stål* (Vonsbæk); *stel stæl, stal* el. *stol, stol* (Bjært); *stæl stæl, stål* el. *stål, stål, æ stålən* (Agersk.); *stæl stæl stål stål* (Bedsted); *stæl stjæl stjål stjålən* (Åbenrå); *[stjæl stjæl ståəl ståəl]* (Sundev.); *stæl stæl stal [stålən]* (Ang.); *stæl stæl stål stålən* (Valsb.); tf. *stål* (Øst. Lygum, Tinglev, Rapsted, Bylderup); *stæl stæl ståəl, stålən* el. *ståəl* (Ladelund); ft. tf. *ståəl* (Bradr.); *stæl stjæl stål stålən* (Hjoldelund); *stjæl stjæl stjåəl stjålən* (Egebæk); *šel šæl* tf. *šålən* (Fjolde). —

1) = rgsm.; *jèj gaŋ å stæl ær òltiər å wèr tyw* (Vens.); *da kaðo òså trow, te di stelər we haw såm raŋn* (Lild s.); *stæl o sæl, de gir pæŋ, kyjəv o gi hen, de gir armuwəð* (vestj.); el. *stæl o gi hen, de ær o hål vænskab mæ fåå* (vestj.); el. *stel å sel de batål sæ*, Sgr. I 190. 1131; *stel de ær æn ærli saŋ, næ di ka kom gåt fræ ət* (Århus); *dæn dæ læ sæ lest te å stæl, må læ sæ ... te å hæŋ* (Tåning); *dæň glæmər jern, dær lok skal; dæň glæmər it, dær stæl vel* (N. Slesv.); „hvo som stjæler denne bog, han er en tyv“, alm. formel ved *boghjemmel (s. d.), se Kr. Alm. VI. 407 flg., VI.[2] 258; *no stæl ən* (D.), siges om en snor man måler med, når den springer af og målet bliver unöjagtigt, jfr. snappe; *stælə mi broə, hæŋ ham, dæň tyw, de ka a et ğö ve*, Sgr. II. 109. 513 (Fjends h.); *a hå stålən ət fræ ən tyw, kiňəs do ət?* (vestj.), siges afvisende, når en spörger hvorfra man har fået noget; *lyw ... haj å stæl ka haj* (Vens.), alm. tlm. om en foragtelig person; *wet do stæl?* (sts.) til den, som har fået kalk på sine klæder; i en stedremse:

dæm, dær vel i Ævəltåwt vær, di ...
båðə slið å bær;
dæm, dær vel i Buəslom blyw, di ...
båðə stel å lyw,

Kr. IX. 119. 288, Boeslum tæt ved Æ.; „di Hjowswonger vil it stæl'“, Kr. Ordspr. s. 514 (Hjortsvang, Vrads h.); ... *hår kon stålən æn tyr, mæn dæ wå ... æn höwəð ve æ æň o ən* (vestj.), alm. vittighed, om en der har stjålet et kreatur på marken; „*di ku eňc gåt spèjəs ... djæt stæli kun te hèjstən*“, Grb. 126. ... deres stjælen korn til hestene; *dær ... eŋən, dær blywər strafət, få de di ... mən få de, di bəkiňər; nær ən ... „mæ fålå·w!“ så ka ən stæl ən ...* (vestj.); *di æ slem te å stæl, mən ... te å bær jæm* (Brander.), ordspil mellem at bære stjålet gods hjem og stjæle; til den, som hikker, siges: „du har stjålet

hyrdekonens siklud!", Kr. Sagn IV. 594. 22; uskyldig skyldes for at stjæle, Kr. Sagn V. 290. 20. 22, jfr. Mhoff 54. 59. 60; — fiskerne stjal ved havet, Kr. Alm. V. 66. 178; *hæṛəsfòw̱ðən spu̱ər ham åṃ, åm hań ejt west ọ å sèj, te dæ wa ajər, dæ stal̦ we haw̦, mən åhå næj, hań kań da ðl̲ər teŋk jèṇ* (Lild); det betragtedes som en ærlig sag at tage hvad havet skyllede op, Kr. Alm. V. 283. 741; havtyve hængtes på Galgebjærg ved Vrist (Harboøre), sts 286. 749; man bjærger en pind (s. d.) 284. 743; køber noget tømmer, et par sække, hos Kristen Vestergård (s. d.), jfr. Dania III. 15 ned., se ko II. 242. 25 a, Fb. Bondel. I. 12; andre formildende udtryk se bjærge 6, bjærgsom, 2. nytte 1, nyttelig 2, strande; — bønderne stjal vældig i skoven i gamle dage, se Krist. Sagn II. 23. 83, Almueliv II. 148. 348 flg., Sagn III. 387. 73. 89. 12, se skovtyv; pottemænd og studedrivere stjæler græs, Kr. Almueliv II. 175. 406, Fb. Bondeliv s 158–59; man stjal grødgryden, kaffekanden, fra hverandre jule- el. nytårsaften, Krist. Almuel. IV. 114. 330. 133. 373. 79, Fb. Bondeliv s. 244, Grb. s. 33; i fastelavn stjal man hinandens flæsk, Kr. Almuel. IV. 153. 437, se fastelavnsmandag; st- korn på marken, Kr. Alm. V. 118. 342; st- en hel præstegård (s. d.), Kr. Alm. V. 113. 32, jfr. 36. 37; mand, som går at stjæle, får fanden til følge, Vang Reglo 34; — æg stjæles fra höne ved trolddom, Sgr. X. 15. 41; mælk fra ko, se 1. kjærne II. 155. 43 a, malke II. 537. 53 a; ved trolddomskunster kan man standse den, der stjæler, se Kr. III. 209. 295-97, VI. 149. 213-16, VIII. 235. 410. 240, IX. 389. 48, J. K. s. 146, M. Skr. s. 26, J. Saml. IV. 130. 55 flg., Thiele Overtro nr. 623; jfr. Wigstr. II. 360, Tvedten s. 123, Nicolaiss. Nordl. IV. 36, Mhoff s. 517. 34, Urdsbr. VI. 172, Strackerjan I. 101. 142, Kuhn N. S. s. 448. 378, W. S. II. 193. 544, Folkl. Journ. V. 99; pigen standses med finger i taphul, se svik; den standsede tyv skal altid samme vej ud, som han kom ind, M. Skr. s. 27; eller han kan tvinges til at bringe det stjålne igen, se Krist. III. 208. 294, IX. 385. 30, Anholt s. 80. 184, Sgr. II. 62, jfr. Wigstr. I. 146, Renval s. 37, Arnas. I. 450. 467. 537, Mhoff s. 557. 564, Z. f. M. I. 451. 10, Urquell II. 184, se ild II. 12. 20 b, koge; besværgelser til dette brug, J. Saml. IV. 137 flg., jfr. Amins. I. 115. 2, VIII. 121, Wigstr. II. 409, Z. f. M. II. 117. 7, IV. 129 flg., Urquell II. 187, Frischbier, Hexenspruch s. 111, Jahn, Hexenwesen s. 51, Suffolk Folkl. s. 159, Mélus. III. 110, Liebr. Gervas. s. 260. 479; se vand, vise igen, öje; — frugsommelig kvinde må vogte sig for at stjæle, thi ifald hun forsér sig dermed, bliver hendes barn en tyv, se Kr. IV. 347. 12, IX. 1. 7, Sagn IV. 635. 42 flg., Sgr. IV. 67. 140, XI. 203. 560-61, J. K. 369. 41, jfr. Wigstr. I. 97, II. 275, Sundbl.[2] s. 149, Jonss. Möre s. 4, Strackerj. I. 47. 48, Grimm S. I. 117. 84; stjæler fadder, bliver barn tyv, Rääf I. 122; den, som er født med tyvenaturen, kan ikke lade være med at stjæle, uden at den orm i håndleddet, som volder begærligheden bliver skåret ud, Krist. IV. 267. 86, IX. 50. 45, Sagn IV. 635. 46 flg., JK. 369. 41, Skattegr. XI. 204, jfr. Wigström I. 97, Grimm Sagen I. 117; eller man skærer, mens han sover et stykke kød af hans krop og sömmer det til galgen, Rääf Saml.; er börn tilböjelige til at stjæle, kan det afhjælpes, om man, mens de sover, gnider dem om munden med en madstok, Sgr. VII. 38. 80; — alm. er det træk, at spøgelset bebrejder den, som vil mane det, at han har stjålet et hvedebrød, en kage el. lign., således Gr. Gl. d. M. I. 142. 172, II. 103, JK. 155. 9. 266. 346. 29, Kr. III. 225. 317-18. 239, IV. 153. 218. 168. 234. 237, VI. 142. 202. 208. 286, VIII. 238. 417. 240. 247. 249. 253, IX. 259, Sagn IV. 151. 42 flg. 198. 73. 245. 95. 294. 53. 316. 339. 69, V. 90. 73. 131. 17. 27. 224. 12, VI. 49 ned., Sgr. IV. 178. 186. 551, Thiele I. 152, II. 161. 167–69, Grb. 201. 28, J. Saml.[3] I. 46; jfr. Wigstr. I. 197, Hazel. VIII. 53, Hofberg s. 15, Asbj. III. 212, Nicol. Nordl. IV. 44, Tvedten 134, Bergh Segn. 48, Mhoff s. 195. 259. 261, Strackerj. I. 207 l., II. 232, Kuhn N. S. 272. 306, P. Volksk. IV. 20. 13; en anden bebrejdelse, Wh. Vlk. IX. 272; — mestertyven (s. d.) lærer at stjæle, Kr. VII. 80, jfr. Asbj. I. 156; skal stjæle kongens krone, Kr. VII. 52; æg af fuglerede, Efterslæt 107, Kr. Æv. III. 134, jfr. Cloust. Fict. I. 277, II. 141; hare af panden, seks beste, lagener af sengen, Sgr. VIII. 132 flg.,

jfr. Gr. Registr. nr. 110. 111, JK. 131, Gering II. 210, Sgr. IX. 98, Grimm K. M. nr. 129. 192, Clouston, Noodles 193, Fictions I. 277. 79, Campbell Tales II. nr. 40, se Köhler Kl. Schr. I. 255; tyv stjæler lig for gris, Kr. Alm. V. 140. 377; kone skal hjælpe kæltringer at stj-, JK. Æv. I. 60, jfr. Gr. KM. nr. 37 „Daumesdick“; tyv skrifter sit tyveri, Kr. KT. 126. 38; for at ydmyge kongedatter i ævent., tvinges hun til at stjæle, se Gr. Gl. d. M. III. 6, Æv. III. 71, Kr. Æv. III. 321, Eftersl. 154, jfr. Asbj. I. 223; kongesönnen skal hjælpe tyven at stjæle, Grundtv. Æv. I. 63; — ellefolk stjæler, Kr. Sagn I. 9. 32; bjærgfolk stjæler mad, Kr. Sagn I. 130. 496. 135. 513, brød nr. 497, flæsk nr. 146, lys nr. 499, dej nr. 500. 503, mel nr. 510, øl (s. d.) nr. 303. 504 flg., II. 150. 19, sæd nr. 314, börn, Kr. Sagn II. 11. 43. 35, se höj I. 740. 19 b, mad II. 525. 53 a, Thiele II. 206 flg. 227; Nissen stjæler, se f. eks. Krist. Sagn II. 50. 39 flg.; jfr. Bergh Segn. 138, Søegd 114, Asbj. III. 46. 123, Wigstr. II. 249, P. Volksk. II. 17, Curt. F. T. 20; dreng skal stjæle til trolde, Hofb. 54; til Juleskreia, Bergh I. 60; korn kan stjæles i mands hue, mens det sås, Kr. Sagn VI. 417, jfr. Cav. Wär. I. 113; — til magisk brug er der særlig kraft i stjålne genstande: stiklinger stjæles, så gror de sikkert (alm.), jfr. Knoop Pm. 176. 202; man må begynde bihold med stjålen bistade, Urquell V. 21. 2; med givet, stjålet, købt stok, Rivista I. 222; slgn købt, stjålet, givet, tømmer til husbygn., Urquell IV. 114, Meyer Abergl. 225; af stjålet og hjembåret gods indgives kalveko, Amins. V. 89. 93. 106, Gasl. 39, Aldén 26, Jons. 9; skarpretterens stjålne blok at lægge under øltønde, Nyland IV. 139; st- flæsk og kød at gnide vorter (s. d.) bort med (alm.), jfr. Wigström I. 100, Sundbl.[2] 153, Strackerj. I. 83. 107, Folkl. Rec. I. 41. 158, Journ. V. 200, Folkl. VI. 121, VIII. 387, Black 38. 56, Suffolk Folkl. 15. 17. 19, slgn Am. Folkl. V. 320 for flæsk: bönne; — foder, fra skademand, Kr. Sagn VII. 292. 89. 305. 78; bære st- kartoffel, råd mod gigt (alm.), jfr. Folkl. VI. 62. 126, Suffolk Folkl. 22, Lang Custom 144, se kastanie; st- kat, Hildebr. 97. 7, jfr. kat II. 106. 51 b; kirkebly, JK. 373. 60. 72. 404. 33; til ørenringe, Krist. Alm.[2] III. 73. 28; klokkemetal, Maurer Isl. S. 100, Arnas. I. 445; knappenål til fiskekrog, Nyland IV. 86, jfr. stjålne fiskeredskaber, Gasl. 40; s- korn helbreder höns, Kr. Sagn VII. 314. 09; kålstokke til lægedom, se Kr. VI. 354. 10, Sagn VII. 470. 34, Sgr. VII. 44. 145; lerpotte, JK. 211. 186. 355. 53; magnet, Rivista I. 30; mælk, Arnas. I. 430—31, også uld, Amer. Folkl. II. 28; pandekage, Sgr. VIII. 120. 28; ribben af død mand, Arnas. I. 430; ske i stævn på skib, Hildebr. 97; skilling, Arnas. I. 428—29. 645; teglsten, Kr. Sagn II. 249. 95; uldgarn, Arnas. I. 431; ved til bål, hvoraf varsel tages, Rääf I. 107; får lig stjålet töj på, ingen ro for den døde, JK. 387. 36; alm. herom, se Gr. Myth.[2] 1091, Wuttke 203, Strackerj. II. 132. 463, Urquell IV. 142. 122, Mélus. IX. 79; slgn et forklaringsforsøg ved smst. med lænkede gudebilleder, Folkl. VIII. 355, jfr. V. 82. 83. 199, VI. 196, IX. 184, Pers. II. 75; orakel af strå, når drenge vil st- frugt, Meyer Vlk. 133, Bad. 122, jfr. tigge; — i danserim: „se, hvor liflig de danser de to, som om de havde stjålet både strömper og sko“, Kr. Börner. 307. 49; „stjæle får“ leg, se Sgr. V. 15, omtr. som „plante træer“, se træ, jfr. Kr. Börner. 239. — 2) liste sig til noget; *stæ̱l sæ te nåŋər* (Agersk.); *di ka ste̱l dæm te å kəs æn koẉ i æ röẉ, mæn di ka eṭ ste̱l dæm te å bej* (bide) *æ hå̱l ạ ən* (Mors); *stæ̱l sæ væk* (D.), liste sig bort; *vi hå mət stæ̱l wå kuẉən iṅ* (D.), liste sig til at få det ind, f. eks. under vanskelige vejrforhold; *do wel nåk stæḻ mòqən i fålk!* siges til den, der fiser; *hon hò ståḷt sə te·* (Vens.), siges om kør og hopper, der stjæler sig til handyret, bruges også om en ugift, som er bleven frugtsommelig; jfr. 2. klinke, styld, tyv, øl, se Aas., isl. stela.

stjælende, tf. i udtr.: *de jik sə ste̱lənc te* (Vens.), ɔ: det gik stille af.

stjæler, no. se hæler.

stjæn, no. se sten-, stjærne; uo. se stene; **stjænnel**, no. se stenvold; **stjærm**, no. se stærm.

stjærn, no. *stjæ̣rn æn* (Varde); *stjöẉn* (D.); *stjöṉ* el. *stjọ̈n* (Andst); *stjạr -ər* (Thy, Agger); *stjạn* (Lild s.); *stjæṇ æn* (Agersk.); *stjöən* (Sundeved). — 1) hvid plet i panden på ko el. hest (alm.); *stjạn* (Lild), et fedtstykke i blodpølser; *te stjạn*

i pəlsən broqt di nyjrtalə, fòr de ku mawtalə ejt broqəs te (Lild s.), jfr. Sgr. X. 90. 232; *stjöwn* (D., alm.), navn til en ko med stjærn, *stjærn* (Bradr.); jfr. Aasen stjenne, se stjerna 3. — **2)** *stjan æn* (D.); *stjar* el. *stjærn* (Vejr.); *stjar* (Mors); *stjærn æn* (Bradr.), pande, *han sluw ham liq iñ ij æ stjar* (Vejr.); *haj fèk jen liq i stjèrnən* (Vens.); jfr. mnt. sterne, Schiller, Lübben, höjtysk stirn. — **3)** rus, *æn wældiq stjærn* (Vens.); *stjærn* eller *stjærən æn -ər* (Agger); *stjön* (Andst).

stjærne, no. *stjan æn stjanər* (D., Andst, vestj., Bur, Mors, Lild, Hell. h., Gimming, Linå); *stjar æn -ər* (Vejr., Husby, Thy, Agger, Salling); *stjan æn* best. *stjan* flt. *stjanər* best. *-n* (Vens.); *stjön æn* flt. *-ə* best. *-ərən* (Halling); *stjen -ə* (Saksild, Tiset); *stjan* el. *skan æn -ər* (S. Sams), jfr. stjært, stræbe, stræbsom, styrte; *stjèn æn -ə* (Søvind s.); *stjærn* best. *-ən* flt. *-ər* huk. (Tved); *stjæn æn -ər* (V. Vedsted, Nustrup); *stjærn æn stjærn* (Meolden); *stjærn -ər* (Emmerlev, Ladelund, Arrild, Bedsted); *stjæən æn stjænə* (Sundev.); *stjærn æn stærns (!)* (Fjolde, plt. *de stærn -s*); = rgsm., stjærne på himmelen og enhver stjærneformig figur, f. Eks. *slo æn stjan i æ is*, når man falder og slår et mærke således at der fra et punkt udgår stjærneformige stråler; *klep èn stjan å papijr, kowən hòr èn stjan i pajən* (Vens.); *væn dær æ manə stjænər å di æ små, hær vi iñt sne ælər ræn, så skal vi snart få* (vestslesv., Bylderup), også siges for sne el. regn: søndenvind (Agerskov), Kok ordsprog 148. 1661; *æ stjönərən u i awtən?* (Elsted), oppe, tilsyne, klare; *haj leqər å cikə stjanər* (Vens.), ɔ: han ligger drukken; i gamle dage, da ure var sjældne, bestemte man tiden om aftenen efter stjærnerne, se Kr. Almuel. III. 98. 349, Anholt 111. 269; til börn siges, når solen er gået ned og stjærnerne begynder at lyse: *no bəjəjə Wòrhèr å tæj hans låmpər* (Vens.); nordiske navne „Thjasses öjne“, Bragarœður k. 56, „Örvandels tå“, Skalda k. 17, jfr. Afzel. Sagoh. I. 11, se fremdeles Cav. Wär. I. 305 flg., Säve Hafv. S. 11; følger en stjærne i længere tid med månen, betyder det krig, ligesom når de langhalede stjærner (kometer) viser sig, Kr. IX. 23. 225. 27; tro på stjærnes magt, se Meyer Vlk. 204; stjærnerne i fødselsstunden råder for menneskeskæbner, Fb. Bondel. I. 349, se JK. 127. 20. 23, Krist. Sagn II. 257. 30. 289. 171 flg., IV. 287 ned. 302. 80, VII. 10. 33, Alm.[2] I. 59. 83, Strackerj. I. 87 b, Mélus. I. 324 la Destinée, Le Braz 230, II.[2] 1, Folkl. Journ. II. 35, Folkl. II. 75 ned., se 4. stejle; man har derfor taget varsel af stjærnerne, se Thiele I. 35, læst i dem ved mskers fødsel, så der er lykkelige og ulykkelige stjærner, Krist. Anholt 112. 269, Asbj. I. 35, jfr. Haukenæs II. 235, Urquell I. 122. 133. 4, Grimm Myth.[2] 684, Sagen II. 301. 303, „frygtelige stjærner står over kongens liv“, Rafn, Oldnord. S. IV. 43, Olaf Helliges S. kapit. 28, jfr. Dania III. 41, Meyer Abergl. 5. 14, Garnett W. II. 64 (Jød.); hvergang der fødes et mske, tændes en ny stjærne, så hvert mske har sin, Kr. IX. 23. 226, jfr. Strackerj. I. 23. 4, Tr. pop. X. 423 (Polen), Veckenst. Volksk. III. 233. 13 (Posen), hvert mskes livstråd ender med en stj-, Knoop Ps. 338, V. 1, Meier S. II. 506. 79, Wh. Vlk. I. 218, Ralston, Songs s. 116, Krauss, Volksgl. s. 19, Sreca 109, Urquell IV. 27. 94, VI. 8. 77, Pitré, Archivio III. 525. 28 (Ital.), Grimm Myth.[2] 820, Maury Magie 46 (Ægypt.), Lang, Cust. & Myth. s. 134, stjærneskud; man må ej pege (s. d.) på stjærner og ej tælle (s. d.) dem;

„mange stjærner og små,
har vi ikke Sønden, kan vi ham få;
få stjærner og brede,
har vi ikke Norden, så er han rede“;

Kr. Alm.[2] I. 55. 19, om vindretningen; i ævent. et barn født med stjærne på pande el. bryst, se guldstjærne; endnu kan henvises til J. K. Æv. I. 65, Grimm, K. M. nr. 9, Gonzenbach nr. 5, Wolf N. S. s. 175, Z. f. M. II. 283, Magyar T. 52. 140. 338. 387, Folkl. Journ. II. 283, III. 303, Wh. Vlk. V. 376 m. henv.; se *kongesön; da det forbudte kammer åbnes, smutter stj- ud, Asbj. I. 35, jfr. Gr. KM. nr. 3, Gr. Registr. nr. 45; „lægge en stj- op“, se spå, kort; gåde: *hywər eñ æn hus o miñər eñ æn mus o ka eñda· et go iñ að æn kærkədar* (vestj.), el. ad en hænge-

[illegible] at St. Knuds [illegible]
[illegible] Danmark [illegible]

[illegible]

Meier S. II. 470. 231, Frischbier, Volksreime s. 212 flg., Urdsbr. III. 143, IV. 31, Urquell I. 104, II. 94, Birlinger Volksthüm. II. 14. 31, III. 27, Laisn. I. 21, Rivista II. 140 (Sardin.), Garnett W. I. 19 (Valak.), Folkl. V. 343; se Balser, helligtrekongersdag, jule-, morgenstjærne.

stjærnegal, to. *stjærnəgal* el. *stjærnəndəs gal* (Agger); *stjærən-* el. *stjærngal* (Mors); *stjærnəgal* (Thy); *stjærn-* eller *stjangal* (Vens.); *stjængal* (Agerskov); *stjærnindəs gal* (Vejr.), overmåde vred.

stjærnehjul, no. *stjanhjul æn* (D.), det store hjul i møllen, der driver alle drevene til de enkelte kværne.

stjærnekiger, no. i tlm. *kloq o æ heməl o æn nar o æ juwər, lisom æn stjankiqər* (vestj.): lære at blive st- i ævent., Gr. K. M. nr. 129.

stjærneklar, to. *stjanklòr* itk. *-klòrt* (Vens.), = rgsm., se stjærnelys.

stjærnelys, to. *stjanlys* itk. *-t* (D., vestj., Mors); *stjarlyst* (Agger); *stjènlywst* (Søvind s.); *stjanlycs* itk. *-lyst* (Vens.); *stjænlyst* (Sundev.), = rgsm.

stjærneskud, no. *stjanskåð æn* = flt. (D.); *stjanskdj æn* (vestj.); *stjarskåð æn* (Agger); *stjanskòð æn* = flt. (Mors); *stjanskò è* (Vens.); *stjènskdj æn* = flt. (Søvind s.); *skanskå* (Ørby, S. Sams), = rgsm.; *„haj so ènc òñc èj lisom e lån stjanskò ijeməl i tyk toq“*, Grb. 99. 60; der er noget, de kalder stjærneskud, det falder i marken, hvor det kan træffe, især i høstens tid, og det er med det som med lynild, at det trækker efter de höjeste toppe, og derfor træffer man det tit i toppen af havrenegene; det ligner stivnet kalvesuppe, er hvidgult og meget tungt, Kr. VI. 293.403; troldsmörsvampen, æthalium septicum el. tremella nostoc, kaldes i Vestj. *„stjanskdj“*, fordi man tror, det er noget, der falder ned fra himlen, når en stjærne skyder; den bruges til hekseri, se JK. 175. 77; jfr. Strackerj. II. 63, Folkl. Journ. VI. 225 (Skotl.), Amer. Folkl. IV. 123 „the stars are cleaning themselves“; denne betragtning stammer fra forestill. om at stj- fremkommer ved at stjærnerne pudser deres lys, se htsk stern-schnuppe, Gr. Myth.[2] 685, Busch, Volksgl. s. 250; *de mæ ønskə sæ, nær ən stjan skuər, de fo mæ* (Vens.), det må ske, inden den slukkes, Kr. IX. 23. 28, Sgr. VI. 206. 81, VIII. 16. 18, JK. 73. 83, Thiele Overtro nr. 569. 70, jfr. Folkev. XI. 457. 304, Grimm Myth.[2] 685, Wuttke nr. 122. 264. 451, Strackerjan I. 93. 127, P. Volksk. IV. 142. 28, Ons Volksl. II. 21. 1, Z. f. M. IV. 6. 52, Folkl. Journ. V. 218 (Cornw.), Am. Folkl. II. 148, III. 128, VI. 145, Mélus. III. 277. 16, Ralst. Songs 116; plt. tlm. om stj-, se Wh. Vlk. V. 431; når en stjærne „skyder“, varsles et mskes død, J. K. 127. 21. 22, Kr. IV. 366. 208, Sgr. V. 192. 81, jfr. Wigstr. I. 152, Cavall. Wärend I. 304, Arnas. II. 551, Busch Volksgl. s. 250 flg., Urquell I. 9 (Ditm.), Wuttke nr. 264, Ons Volksl. III. 33, Rochholz, D. Gl. I. 214, Z. f. M. II. 418. 9 (Frankr.), Mélus. I. 456, Folkl. VIII. 203. 235 (Skotl.), Rivista I. 72, Folkl. Rec. V. 50 (Rumænien), Grimm Myth.[2] 790, alm. herom Andree, Parall. I. 111; se stjærne; *nær æn stjan skyðər komər æn skræjər i hemariq* (vestj.); se også Sgr. V. 26. 81, VIII. 16. 17, ofte siges dog: en sjæl.

stjærnet, to. *stjönət* (Andst); *stjæwnət* (Gjørding); *stjènət* (Søvind s.); *stjöwnət* (D.); *stjånə* (vestj.); *stjarə* (Agger); *stjarəð* (Thy, Mors); *stjanəð* (Lild s.); *stjanə* (Vens.); *stjærnə* (Bradr.); *stjænət* (Agersk.). — **1**) som har en hvid plet i panden, om ko og hest; „svot stjønnet“, Yuelb. 36, ɔ: sort med hvid plet i panden; jfr. blisset, fjernæset, grimet, hjælmet; sort-. — **2**) beruset (Andst).

stjærneurt, no. se blå-.

stjærnevise, no. *stjanvis æn* (D.), visen, som „stjærnefolkene“ (s. d.) sang ved nytårstide, når de gik rundt med „stjærnen“, se Nyerup Udv. Vis. I. 278, Kr. XI. 207. 309, Almuel. IV. 145 flg., jfr. Fb. Fr. H. s. 73, Arwids., Fornsånger III. 514 flg.

stjærnrem, no. *stjönrem æn* (Sundeved), panderem på seletöjet.

stjært, no. *stjat æn stjat* (D., Malt, vestj.); *stjat* el. *stjæt* flt. *-t* (Thy); *stjat* el. *stjært æn stjært* (Agger); *stjat i* best. *-i* flt. *stjat* (Vens., Åby); *stjåt* (Bejstrup); *stjajt æn [stjajt]* (Sall., Lild s.); *stjat æn stjat* (Søv. s., Rårup); *stjåt æn* (Elst.); *skart i* (S. Sams.), se stjærne 577. 20 a; *stjært æn stjært* (Sem); flt. *stjært* (Agerskov; Meolden, Tinglev); *stjært æn stjært* (Bradr.); *stjært* el. *stjæt æn -ə* (Sundev.);

stjæt el. *stjat æn* (Angel); *šært æn -ər* (Fjolde). — 1) hale (Bradr., Fjolde); hestehale (Ang.). — 2) håndtag ved en potte (Bradr.). — 3) vognstang (alm.); når man spænder for, må man ej træde over st-, så får man ingen lykke (D.); jfr. Gr. Myth.[2] 1098, se vogn; st- erstattes i ævent. af stang foran piges sovekammerdör, Kr. Æv. 317, Eftersl. 29, jfr. Gr. Registr. nr. 27; i en stedremse: *„Går stjat“*, Sgr. II. 87. 419 (Navr s.), „Gade“, gårdnavn. — 4) den svære bjælke på møllens krojeværk, der støttet af „sprøde“, går ned til vinden, hvorved møllens hat drejes (D.); *mølskart i* (S. Sams). — 5) rostræet (s. d.) på ploven (Ang.); også findes ordet som marknavn ved St. Solt; jfr. Aasen stert, isl. stertr; htsk sterz, hale, mnt. stert el. start, Sch. Lübb., se böje-, fikkel-, kve-, kvinkel-, mølle-, Nap-, rammel-, tve-, tvinkel-, vogn-, øre-.

stjærtepotte, no. *stjatpåt [æn]* (Vens.), potte med greb.

-stjærtet, tf. *-stjatə* (Ang.), se höj-.

stjærtgaj, no. *stjatgaj æn* (Blåvand), böje med stang og flag, bruges ved marsvinsgarn.

stjærtle, uo. *stjærtəl -tlər*, har *stjærtlət* (Agersk., vestslesv.), gå med ravende gang, *gå å stjærtəl om; han stjærtlət in ar æ dör* (vestslesv.).

stjært-nagle, no. *stjærtnåwl æn -ər* (Bradr.), naglen, hvormed vognstjærten fæstes til vognens forrede.

stjært-rem, no. = rumperem (Ang.).

stjært-ring, no. *stjatreŋ æn* (D.), ring, hvori seletöjskoblerne spændes, om vognstjærtens spids.

stjæt, no. se stjært; **stjön**, no. **stjönnet**, **stjövn**, se stjærn, stjærne, stjærnet.

stjåg, no. se stjab.

-stjålen, tf. se stjæle; se kjøbt; stav-, tyv-.

stjåmpe, uo. se stampe; **stjån**, to. uo. se stjane, stjærnet; **stjånk**, no. se stank; **stjånt**, uo. fl. se stinke; **stjåv**, no. uo. se stjab.

sto, uo. se stå.

stob, no. *stòb* el. *ståb è* best. *ståbə* flt. *stòb* el. *ståb* (Vens.); *ståb* (Vennebjærg); *ståp* el. *stob æn* (Thy); *stòb æn* (Lild); *ståf æn* (D., Sall.); *ståv* itk. (S. Sams); *ståb et -ə* (Røgen); *ståv et* (Søvind s., Silkeborg, Gjedved); *ståf et* = flt. (Agersk., Braderup). — 1) kirkebægeret; kalken, som bruges ved altergang (Vens.). — 2) et bæger med lav fod, der kan rumme fra 1 pæl til 1 pot (Vens.); et sølvdrikkekar af form og störrelse som et ølglas med låg (Lild s.); sølvkrus (Thy); *blek-, søl-, træståf* (D.), bæger; ølkande af træ med låg (Sall., Røgen); bæger af træ, sølv (Sønderj.); „tæp så de stuer stov fuld mæ de bejst gammel øl“, And. Bars., se Gr. Gl. d. M. III. 143. — 3) et mål for flydende varer; 1 kande = 2 potter (Gjedved, Sams); en pot (Søvind s.); jfr. mnt. stôp, mlat. stopa, Sch. Lübb., bæger, mål, htsk stof; Aasen isl. staup itk., sv. stop, eng. stoop; se blik-, krudt-, krus-, svende-, sølv-, træ-.

stob, no., **stobbe**, uo., se stub, stubbe.

stobspotte, no. *ståvəspåt æn* (S. Sams), potte, som rummer en kande.

stobstöj, no. et handelsudtryk for røde potter; et ordentlig stort mælkefad . . . udgör et „sæt“, men af det såkaldte „st-“ (et stob er et mål på to potter), danner tre stykker kun to „sæt“, jfr. læs, skillingstöj.

stodder, no. *stòər i* best. *stòri* el. *stòən* flt. *stòrər* best. *-ərn* (Vens.); *storər æn -ər* (Vejr.); *stòðər æn -ər* (Thy); *ståðər æn -ər* (Agger); *ståðər* el. *ståðər æn -ər* (D.); *stòjə æn -rə* (Søvind s.); *starər æn -ər* (Agersk.). — 1) en gammel el. dog ældre mand (Lild s.), omtr. = person, dog nok jævnlig med noget foragtelig bibetydn.; „da ser hun stodderen komme et stød henne, og han vil ud“, Kr. IV. 226; *ən æŋkəlt stòðər ku òså ha løst te å ta i huws*, ɔ: optage kvæg; *åm ən stòðər æ så fjètə, te hañ lær hans hòwəðər no owər æpo ajər djès, blywər hañ nåk niəst* (Lild); „stodderen mente jo, at han var over den halve tid nu“, Krist. VII. 214, ɔ: den gerrige mand; det var så meget en vringlet st-, dèr boede, Kr. VII. 90; en helvedes stor og tyk st-, Kr. IV. 150; en svær, stor og stærktbygget st-, Kr. Almuel. II. 98. 242; kælenavn til bymændene, Kr. Alm.[2] I. 7. 13; *hañ war ən stærkə stòðər* (Lild), ɔ: stærk mand; *„så wa dèr i stu, stèrk ståər, i sme“*, Grb. 26. 38, en stor, stærk mand, en smed; ældre, gift mand i god betydning, flt. *ståərər; ståərən go saməl om*

ni; stǫərən hòr əwəsput gult (Vens.); *mèji't wa di hæ to gaməl stårər i pròt om stuhalən"*, Grb. 51. 175 og et var de herre to gamle fyre i samtale om studehandelen; *„ståən o guna't"*, Grb. 52. 185, den gamle d siger nu godnat, se 204.28. 217.10; lerne kan i Vendelbomålet og tildels ger spøgende kalde deres mænd stod-; *di stǫərər ka se å əwəbəjər ǫl teŋ* s.), ɔ: overspytte alt; *stǫərən go så saməl* (sts), ɔ: mændene går så me-sammen; „vi har for min stodder nu Sgr. VI. 3.3, ɔ: min mand; se krum-ringe-. — **2)** en mand, man hver-agter eller elsker, altså nærmest lsord; *dæn forbaňədə riq stǫðər r nap te å gi æn almos te æn stakəl* s.); *æn awvræjən stǻðər* (D.), en person; se *bröle-, Krist. Alm. II. 260. — **3)** fattig stakkel; „di ka ett en stodder war end gi ham hog a nien (egen) kjæp" (Mors); *eviq ar-, de æ eviq stårər* (Brander.), ɔ: slæb gir ikke velstand; *dæn jæn ka it tǫl å si, dæn ǻn hå tòw* ə (Tåning); *no skal a da et sæt æn r får æ dör* (Ribe), siges spøgende, en stor trumf spilles ud el. ironisk, man kun har et lavt kort; herhen r sagtens st- i en del stedremser: *huwə stǻðərər*, Sgr. II. 89.423 (Åstrup s., l. h.); *Luňtå·wt stǻðərər*, Sgr. XII. 367 (Fövling s., Malt h.); „Lindknud Kr. VI. 346.219, IX. 132.350 (Malt h.); lev st-", Sgr. V. 25.51 (Skanderup s., nsl. h.); „Styding st-", Kr. IX. 127.333 mmelev s., Sønderjyll.); se stakkel; hus-, hus-; se skræppe-, røver-; dderklemmen", kronavn (Bromme s. Slagelse). — **4)** *stǫən* best. (Vens.); sidste neg af al slags sæd; mejerne r ikke af at skære stodderen, så de selv kaldt stoddere; optageren, len en pige, vil ikke gerne binde den, så skal hun hedde stodder-, Sgr. X. 119.388; *fo stǫən*, komme binde det sidste neg, jfr. kjællingen; *næ stǫən*, køre det sidste læs korn fra marken; på dette læs samles høstfolkene, også husets börn; det egelen kun lille for at kunne rumme lange; på det sidder en udstoppet *stǫən*, overskrævs på læssetræet, eller også er figuren fastgjort på en fork; alle kommer syngende tilby; selv om der ingen figur er med, kaldes det: *no koṃər di mæ stǫən*, om det sidste læs; jfr. Friis VN. 145 a, Mhardt Myth. Forschungen s. 18; gammel 7, gonnis, rette; se Fb. Bondel. 342, *byg-, havre-, hvede-, rug-; den sidste lok hør, når hørren brødes ved ovntörring, og som fyldtes med gulerødder, kålrabi, roer; den sloges arbejderne om og vilde alle have fat i (Vens.), se Kr. Alm. I. 52.184, Friis VN. 26. — **5)** *æn staðər -ər* (Plougstr.), gåseflue, en lille oldenborreart; jfr. Aasen, staatar, Rietz ståtare.

stodderby, no. i et vestslesv. byrim: *Höjrop kryv i ly, Stæňərop staṛərbỵ* (Toftlund).

stodderbænk, no. i talemåden: *æ storərbæŋk æ låŋ* (Valsb., alm.), bænken, som tiggerne sidder på; „do sjel ka godt få plads ual ino po stådæbænken", Anders. Frieri; se tiggerbænk.

stodderdom, no. armod; „ve dæ hår ålle (aldrig) uot ånt ind stådædom å stuæhied", And. Frieri.

stodder-gaj, no. *stǻər gaj i* (Vens.), en kort shagpibe.

stoddergilde, no. i tlm.: *dær koṃər remp atər bòjəl o spǻrən atər ståṛərgiḻ* (vestj.), se ruttengilde.

stodderkonge, no. *staðərkoŋ æn* (D.); *stǻðərkoŋ* (vestj.); *stòṛəkoŋ* (Gjerrild s.); *stòðərkoŋ* (Thy). — **1)** kommunal embedsmand, der har opsyn med fattige; billede, Aakjær Blicher II. 188; fra Vestslesvig kan følgende oplyses: st- skulde gribe de udensogns tiggere, der vovede sig ind over sognets enemærker; for hver tigger han afleverede til sognefogden, fik han 4 skilling lybsk; sognefogden skulde atter aflevere tiggerne til herredsfogden, men den meste tid skældte han dem blot ud og lod dem løbe; st- skulde hver uge to dage til ubestemt tid gå hele sognet rundt, gribe fremmede tiggere, men lade de hjemlige gå; han lönnedes, foruden ved de uvisse indtægter, omtr. med 20 daler kurant og havde selv ret til at tigge sognet rundt fra gård til gård; fra hver gård fik han et brød desuden flæsk, kød, tællelys, hvilket han samlede ind, som han havde behov, og han tog gerne hjemmefra et tællelys i hånden,

at folk kunde se i hvad ærinde han kom; andensteds $1^1/_2$ td. korn foruden sportler; 8 ß om dagen, se Kr. Alm. V. 208. 22. 23; sædvanlig tog man til embedet en fattig mand med stor familie, om hvem man frygtede, at han skulde komme på sognet. Denne beskrivelse turde passe mange steder; jfr. Dyrlund Tatere og Natmandsfolk i Danmark (1872) s. 55 a. 3, jfr. Kr. Alm. V. 206 flg., IV.² 64.90, V.² 100.80 flg.; han ser også til med kælvekør, møder ved bryllupper, Kr. Alm. V. 208. 21. 22; i Helsingør havdes en st- 1578, i Århus 1653 en stodderdronning; Ann Kjæsti'n Udstruppes i Lading v. Århus, Kr. Alm. V. 211. 527; hans sön: Jörgen Prins, Kr. Alm.² VI. 357; beskikkelsen af „stodderfogder", siden også kaldet „bykonge", Kr. Alm. V. 208. 20 (Silkeborg); „bettel-" eller „prakkerfogder" efter tysk skik, tilsidst „de fattiges fogder", „fattigfogder" (s. d.), befaledes i forordning. af $^{27}/_{12}$ 1587 og $^{5}/_{5}$ 1683 kun for købstædernes vedkommende; de var forsynede med spyd el. morgenstjærne (s. d.), se Fb. Bondel. 192, Büch. Nov. IV. 379, Gbo Hl. 23; afbildn. af spyd, Vor Jord (1899—1900) nr. 19; jfr. Stolt Opt. 149, Øverl. 46, Daae Bygdesagn I. 170. — **2**) *staðərkoŋ* (D.), kaldtes den af hyrdedrengene der som nr. 3 fik køerne ud syvsoverdags morgen; se Fb. Bondeh. s. 332; græstyv.

stoddermand, no. *stòjəmaṅ æn* (Søvind s.), et fugleskræmsel (Søvind s.); sidste neg, Sgr. X. 125. 396 (Vejle egn); = stodder 3; i en stedremse: „di Fuelöw stojemænd", Krist. IX. 122. 10 (Forlev, Skanderup s., Hjelmsl. h.).

stodder-pibe, no. *stǫər pijƀ æn* (Vens.), en lille pibe, som gifte mænd bruger den, kan stikkes i vestelommen, kridtpibe.

stodderspecie, no. *stǻðərspæjsiq æn -ər* (Agger), en gammel toskilling, en femøre; se penge.

stodderunge, no. *stòjəoŋ æn -ə* (Søvind s.), tiggerunge.

stoddre, uo. *gå å starə* (Agerskov), gå og tigge; *han gek o staðərət om pæŋ* (D.), gik omkring og tryglede for at få el. låne penge; *starər o'm* (Bradr.), gå vaklende, om en gammel mand.

stodhest, no. *ståhæst i* best. *-i* flt. *-hæst* (Vens.); *ståhæjst æn* (Støvr. h.), hingst; „*hon lestə sè uæ è framəədön hèn è stalən å fo fat åpå djæ ståhèjst*", Grb. 187. 20; i en stedremse: „Vojens stohæst", Kr. IX. 127. 333 (s. f. Kolding); jfr. Aasen stodhest, isl. stóðhestr; stóð samling af hopper; mnt. stôthingest, Sch. Lübb.

stof, no. *ståf* (Vens.), stift, groft, toskaftes kjoletöj, *i ståfəs còwl* (Vens.); var kvindfolkene meget velhavende, fik de deres brudekjole af atlask, men ellers var den af stof, Krist. Almuel. III. 86 (Års h.); *katu'ṇn å stòf* (Lild s.); „navn på forskellige slags tykkere töj med indvævede blomster el. figurer og i hvilke silke enten ganske el. for en del udgür materialet", V. S. O.; i Vens. „stof" ældst, senere: merino (s. d.), yngst: saxonia (s. d.); jfr. htsk stoff, gfr. estoffe, ital. stoffa.

Stoffer, no. *Ståfər* (vestj.), alm. forkortelse af navnet Kristoffer (s. d.); skal kaldes *Stafər* (Holmsl.).

stofsåt, no. lægemiddel, udleveres pulv. pediculor (Peters.).

stoge, uo. jeg kender kun ordet i en forbindelse: *dær kan eŋən stǫq mæ* f. eks. *te o skryw* (vestj.), ɔ: ingen kan overgå mig i at skrive; *stǫq -ə -t stǫqt* (Lisb.T.), stå og vente i håb om at få noget; *hwa stǫqə do ætə?* jfr. Rietz stuka, slå, overvinde; Aasen staaka, larme.

stoje, no. se stodder.

stoje, uo. lugte ilde, Mb.

stojehale, no. øgenavn til den, der idelig föjter ud og ind og lader dören stå åben efter sig; jfr. strandhale, åbenast.

1. **stok**, no. *ståk æn ståk* (D., Malt, vestj., Agger); *ståk i* best. *-i* flt. *ståk* (Vens.); *ståk* hak. *-ər* (Tved); *ståk æn ståki* best. *[ståkərn]* (Vejlby, Årh.); flt. *ståki* best. *-n* (Tiset); flt. *ståkə* (Søvind); *ståki* (Dover); *ståk æn ståək* (Agerskov, Bradr., Fjolde, Mellemslesv.). — **1**) tømmerstok (Vens.); gangtræ, tømmerstok, lagt over et vandløb som gangbro (Sem, Agersk., Braderup), jfr. spang; *æ ståk öwər æ ǫ* (D.); også ligefrem: stente m. overgang over et gærde (D.); hertil hører vel ordets fig. brug i sammensætninger som gabe-, gumle-, hænge- med betydn. af skældsord. — **2**) sengestok: kanten af den faste seng, som vender ud mod stuen; *do ka leq ve æ ståk* (vestj.); „Karen hun snowwed sæ hal omkring

å sat hinne pann immod stokken“, Blich. Bindst.; *do ær æn söḷə kḁ̣l, do ka jo eṭ leq i æn sæŋ uðən ståk* (Andst), spøgende udtr. med spil mellem ordets to betydninger: kjæp, sengestok; börnene har rimet, når de går i seng og ligger to sammen:

a vel leq ve æ veḳ, o hå æ smör o æn eḳ,
så ka do leq ve æ ståk, o fọ æ prek å æ fårk
o æ skraḷ å æ kæḷəŋ hiňə råk! (D.);

hon cyr mæ˙ ham frå wẹq å te ståk (Vens.), ɔ: lader ham ingen ro have; se senge-. — **3)** en blok; huggeblok (Andst); *æ ståk te æ ambåľt* (D.), blokken, hvorpå ambolten står; stol uden ryg, Kr. Alm.[2] VI. 324. 78 (vestj.). — **4)** spadserestok, støttestok; i denne betydn. bruges alm. kjæp (s. d.), men ordet kan bruges derom hele landet over, alene således i Bradr., Fjolde; stok af spanskrør med sølvknap, M. Skr. s. 12, Friis VN. 66 b. m. billede, hørte fordum med til brudgommens udstyr, jfr. Rosegger Volksl. 127, følger ham i grav, jfr. s. 148; pige, som byder til konegilde, lader stok ligge et sted, dér skal næste gang være barsel, JK. 371. 48, jfr. kjæp II. 151. 19 a, Fb. Bondel. II. 68; kæmpen har en stok til 22 L℔, 10 Sk℔ el. lign., se Kr. Æv. III. 18. 96, DgF. I. 400, jfr. Ndl. Volksk. VIII. 76, Tr. pop. II. 558; ved at slå med st- åbnes vej, Kr. Æv. III. 326, jfr. kjæp II. 151. 22 a; i øgeremsen om Jakobs hus, Krist. Dyrefabl. 136. 92. 95, jfr. sten III. 555. 15 b; en selskabsleg: „stokken ligger“, Kr. Börner. 501. 69; behændighedskunster: gå under, hoppe over en st-; føre st- omkring ryg, omkring krop; gå tilbage over st-, Kr. Börner. 580. 40. 41. 44. 76-78; „veje stok til blok“ (s. d.). — **5)** redskab af træ: alen-, tommestok; tværstykket på anker (Holmsl. Kl.); stokken, som går byen rundt for at stævne mændene sammen, = nabostok (Valsb.); „bysens stok“ (Ang.), en kort, tyk jærnstok, der bruges som budstikke til at samle bymændene; den er forsynet med jærnringe, som kan klingre, mens den „går“ og med indhugget årstal, samt med bøndernes navnebogstaver; bymændene skiftes årlig til at have stokken, sankelsen og bytyren. — „Byens stokke“, et par flade jærnstænger på omtr. ½ al. længde og med jærnringe ned ad siderne; de bliver bragte fra nabo til nabo, og den, hos hvem begge stokke mødes, tager dem med til forsamlingshuset. Mændenes navne, der er skrevne med kridt på bjælken, bliver nu opråbt, hvem der mangler, får en streg under navnet; hver streg betyder en bøde på en bestemt störrelse, og hvert års regnskabsdag bliver bøderne betalte og omsatte i brændevin, Bendix Hansen, Fra Sønderjylland s. 20 (Frøslev); jfr. stokkegilde, Krist. Almuel. IV. 33. 81 (Ærø), Sgr. X. 126. 398; jfr. P. Volksk. II. 159, Peters. N. Gudetro 66; se timpel, tingvol, grandepind; brev-, karve-, kortgangs-, tallie-; de små træstave, hvorved der dannes indgreb for trætandhjulets „knager“ i hjul på mølleværker (D.); „stok“ kaldes pallen, der stopper tandhjulet på væverstolen (Hads h.). — **6)** et strafferedskab, jfr. Sundbl.[2] 91; afbildn. Stolt Opt. 123, C. C. Larsen, Dsk Landbrugsh. 29. — **7)** rodstykket af en plante, kålstok f. eks.; dette er sagtens betydn. i udtr. om kornet: *de æ wẹ å skus* (skride), *de æ snọ̀t o̱ ståki* (Vens.); *byqə, rowi stor i ståk* (sts), når det er ved at skride; *æ byq stor i ståḳ* (Mors); jfr. holk; kål-. — **8)** *ståk æn* (Lindk.), en langagtig klump ler, hvis længde omtr. svarer til grydens höjde og hvoraf der kan netop dannes én gryde; når leret æltes, udtrædes hele massen med fødderne til en flade på én tommes tykkelse, lægges derpå sammen igen i bunke og udtrædes på samme måde; dette gentages 4—5 gange. Derefter gennemarbejdes leret med hænderne på lignende måde som når brøddejg æltes; af dette ler formes så större el. mindre „stokke“, Sehested, Jydepotteindustri s. 7, Krist. Almuel. V. 13. 32. — **9)** *æn ståk bij* (Vejr.), en kube med bier; se bi-. — **10)** stok = et ubestemt antal sæt (s. d.) neg, der står samlede uden mellemrum (Hmr.), Mb. — **11)** *æ ståk* (Agger), havstokken; *do mo eḳ gọ nijər i æ ståk, fo da̱r æ lånt te boṉ* (Agger); se hav-; jfr. Aasen, stokk, isl. stokkr; mnt. stock, Sch. Lübb., eng stock; se stak; stok til blok; stav; aksel-, alen-, ambolt-, banke-, bom-, favneved-, ferrel-, grade-, hammel-, hjem-, hov-, hugge-,

hule-, hövl-, hånd-, kar-, kjæp-, kneble-, kniple-, knop-, kobbel-, kruse-, lade-, lave-, løbe-, maj-, malke-, mangle-, pensel-, ro-, rulle-, sel-, side-, slappe-, smig-, spring-, stunte-, stævne-, tag-til-mig-, tappe-, tromle-, træsko-, vejr-, vinge-.

2. **stok**, to. *ståk* (Søvind s.), om en vogn, hvis hjul er groet fast i den begbundne aksel, så de ikke kan gå rundt.

stok-and, no. *stòkån æn -æńər* (Mors), vildand, anas boschas; ligeså Aasen.

stokblind, to. *ståkbliń* (D.); *ståkbleń* (Agger); *ståkbliń* (Søvind s.), = rgsm.

stokdøv, to. *ståkdöw* (D., vestj., Agger); *ståkdòw* (Søvind), = rgsm.; fuldstændig døv; „hun roevt no som om Jaen wa ståkdøu, — hun wa blot lit tunghoe", Yuelb. 6; kommer man, hvor en frø rådner i jord, bliver man st-, Wigstr. FS. 303. 84.

stokfug, no. J. T. 348, en plante, dunhammer, typha L. (Himmerland).

Stokholm, no. i ævent., Krist. Æv. III. 326.

stokke, uo. — 1) *ståk æ bi* (Sem, vestslesv.), sætte bier i en kube. — 2) *ståk -ə -ət tårə* (Røgen), sætte tørv i stak, se stakke. — 3) stokkes, blive affældig; *hąj ståkəs no, dè gaməl* (Vens.).

stokkebrod, no. *ståkbròj i* (Vens.), = „skrædder" på smedens ambolt; mejsel, hvorpå det glødende jærn hugges over.

stokkemand, no. *ståkmań æn* (Hmr. h.), retsvidne; „skylle æ han, tænt ståkmænnen, men di soeh it nojj", Tkjær II. 4; tingstederne var indrettede på marken med 4 tingstokke, som i en firkant lå på stene, hvorpå sad fogden og skriveren m. fl., som administrerede retten, så og de 8 mænd, som af disse tingstokke kaldes stokkemænd, hvilke ord endnu bruges, ligesom stokkenævn i de gl. love heraf havde sit navn, O. Nielsen, Gl. jydske Tingsvidner IV.

stokkendes, bio. i forbindelsen: *a wa så ståkəndəs træt, de a ku eṅc råk mæ ə ør* (Vens.), overvættes træt.

stokkepind, no. *ståkpęj i* (Vens.), et kegleformigt stålstykke, hvorom smeden svejser ringe, tilbehør til ambolten.

stokkeprygl, no. = rgsm., udbeder drengen sig til belönning i ævent., de deles, se Gr. Registr. nr. 20 h. l. 109 b., Kr. SkS. 97, jfr. Wh. Vlk. XIV. 58, XVI.

281 anm., Köhl. Kl. Schr. I. 4
Volksk. VII. 148, Folkl. XI. 361
Tr. pop. XII. 675 m. henv.

stokkesmörelse, no. *ståksm*
(D.), smørelse til trætandhjul
værker består af tælle og „isen

stoklag, no. *ståklaw è* be
(Vens.; Hads, Vrads h.), to stol
løsholt i en ydervæg; *å kliņ è st*
kline, ɔ: fylde med ler en tavle
ovenfor løsholtet; et fag hus (Gje
Vrads h.), jfr. Kr. Alm.[2] VI. 332.48
v. Hørring); *hań komə ålə òw*
(Søv. s.), ɔ: aldrig af stedet; eta

stokrose, no. *ståkrus æn*
flt. *-ər* (Vens.), = rgsm., althæa
(Sall., N. Slesv.); antages at væ
lynnedslag, se Mejb. Gl. dske H.
land); J. T. 282; *de æ we å w*
das mæ ståkrusər (Vens.).

stokskriver, no. den mand
kommunen havde det hverv at
mulktmærkerne på talliestokken
J. Saml. IX. 274. 39.

stok-til-blok, se veje st-.

stoktræt, to. *ståktræt* (Vens
måde træt; „*hon wa da så stur*
de di sæqs hèjst . . . blòw så ståk
di òlə ku røk hær uw å steə", Grb

stol, no. se stål.

stol, no. *stuwəl æn stuwəl* (I
Agger, Malt, Andst); *stowəl æ*
(Hmr.); *stuwəl æn stwòlər* (Sall.)
best. *stwòl* el. *stòl* flt. *stul* be
(Vens.), best. *stuələn* (Jetsmark);
stuwəl (Halling, Gimming, Allin
hak. best. *stulən* el. *stwòl* flt. *stuəl*
(Tved s.); *stoəl i* best. *stwòl*
best. *-ən* (Ålsø); *stuwəl* best. *-i* f
(S. Sams); *stol æn stowəl* (Se
Dover, Tiset); *stol æn stol* (Ag
stoəl æn stol (Sundev., Bradr.);
stuəl (Egebæk, Fjolde). — 1) =
hon sa po stwòl å so te swòl
ən swòt påt (Vens.), jfr. Krist. A
267. 91; *hwa famili plęr å ha*
stul i cærkən (Vens.); *sæt jæn*
får æ dar (vestj.), spor af gamm
symbol, der betegner udelukkelse
se Grimm R. A. 189.5; jfr. göra
stol, Cav. Wär. II. 406; du kan s
tommelfinger i din röv og albu
jorden, så har du en god trebe
Kr. Ordspr. 325; udskårne stole

kærestegaver på Vesterhavsøerne, se Mejb. Gl. dsk. Hj. s. 123; trætte om pladsen i kirkestolene, Kr. IX. 219; i sagnet flyder en stol med bibelbogen op fra den sunkne borg, Thiele Folkes. II. 8. 10. 12; dyre stole, se rug III. 87.42; st-, man ej kan rejse sig fra, Asbj. I. 94, II. 206, se pæretræ; fange, bunden på stol, Arnas. II. 242; st-, som klemmer den siddende, Arnas. II. 378. 405. 412; jfr. jomfru 3; bælte, som klemmer, Curt. Myths 112; hvad kongens guldstol er værd, Kr. KT. 218. 51. 55, jfr. maimånedsregn; i ævent. stol hvorpå ingen för har siddet, Sgr. VII. 22; en stol i helvede til onde msker, se I. 589.45, jfr. Thiele I. 287, Sgr. X. 214. 498, Krist. III. 288. 86, VII. 330, Almuel. II. 113. 279. 281, VI. 283. 78, jfr. Gr. DgF. II. s. 540. 17, Asbj. III. 371, Mhoff s. 497; vil du som stifmoder være god, i himmerig skal jeg oprejse din stol, Sgr. III. 115. 23; se fremd. Kr. Æv. 145, Sagn IV. 230, V. 397. 93, Wh. Volksk. I. 416, P. Volksk. V. 54. 170, X. 138; Gr. Elfenm. XXXV, CamW. 201, Le Braz 453 flg., jfr. Wh. Vlk. IV. 441 ligkiste; seng III. 187. 34 a; stol i himmerig, Afzel. III. 12.5. 13.7, jfr. Urquell II. 166 (Talmud); Guds st-, se Gr. KM. nr. 35, Gr. Myth.² 125, Gylfag. k. 17; sol og stjærner sidder på stole, Gr. Myth.² 663. 700; forbrand (s. d.) sat hen i stol, Kr. Sagn II. 543. 41; har man uheld i spil, drejer man stol rundt (alm.), Tr. pop. II. 194; „sætte en st- for dören“, se Gr. RA. 189.5; sanglege: „bonden på stolen“, Kr. Börner. 286.18, jfr. 24; „sæt jer på stolen“, 321.26, se spytte III. 514.18 a, Wigstr. FS. 397.73; jfr. forundrings-, prinsesse-. — **2**) i prægnant betydn. prædikestolen (s. d.); *han æ grom o æ stuwəl* (D.), ɔ: en dygtig prædikant; *han ær iṇt vektə å æ stoəl* (Valsb.), ingen dygtig prædikant, jfr. Kr. VIII. 101; præsten i Gadbjærg har en tønde rug, hver gang han går på stolen, Kr. Ordspr. s. 523; *dær wår æn par o æ stuwəl ida·w*, ɔ: der blev lyst for et par brudefolk; *di æ fålən å æ stuwəl*, om brudefolk: der er udlyst for dem (D.), jfr. Sande I. 90; „rambla utför predikstolen“, Nyland IV. 19, Wigstr. Folks. 38, se Fb. Bondeliv s. 293; brudefolk „von der Kanzel heruntergeworfen“, Meyer Vlk. 171, Wh. Vlk. X. 295. — **3**) natskrin; Aggerboen forstår ej udtrykket: gå til stols, se Krist. Molboh. 57. 182-84, jfr. P. Volksk. V. 160. — **4**) på de gammeldags plove: en lille jærnstang, som forbinder plovens muldfjæl og håndvol; den var af jærn og havde takker, så at man kunde flytte muldfjællen op og ned med den, eftersom man tog smallere el. bredere fure (Agerskov, vestslesv., Bradr.). — **5**) „stol“ i lade, se II. 363. 23 a; jfr. Aasen stol, isl. stóll hak.; htsk stuhl, mnt. stôl, Sch. Lübb.; se age-, bag-, banke-, bas-, degne-, fidde-, forundrings-, gang-, gave-, guld-, gunge-, gynge-, hare-, hegle-, hjul-, hugge-, hule-, hvervestens-, hvile-, hærde-, karle-, kar-, kaste-, katte-, klokke-, konge-, krage-, kring-, krøbbel-, kukkemands-, kurve-, kvinde-, lyse-, læne-, malke-, nat-, oldemoders-, pave-, Peders-, pikke-, prædike-, rakker-, reb-, ring-, siv-, sko-, slagte-, spile-, tappe-, ten-, tække-, tælge-, tønde-, uld-, vifte-, væver-.

stold, no. uo. se stald, stalde.

stole, uo.
stuwəl stol stuwəl stuwəl (D.); nt. *stol* el. *stuwəl* (Andst);
stul -ər -t stult (Vens.);
stuwəl -ər -t, -t el. *stuwəlt* (Agger);
stowəl stowəl stwòl stwòl (Søvind s.);
stuəl stuələ stwòl stwòl (Elsted s.);
stol stol stol stol (Agersk.);
= rgsm., lide på; *stuwəl o jæn* (D.), alm.; „*di hoj stwol å ham å han hoj åsse vist sæ gue imoj dem*“, Tkjær II. 85; *ær ət sañ? — ja, de· ka do stuwəl o!* (vestj.); *hạj ær eñc te å stul åpå·* (Vens.); jfr. Aasen stola.

stoleben, no. *stowəlbin et* (Søv. s.); *stuwəlbijən* (Agger); *stoəlben et -ben* (Sundeved); = rgsm.

stolebetræk, no. *stulbətræk è* best. *-ə* (Vens.), betræk på stolesædet.

stolebund, no. stolesæde, flettet af siv, se Kr. Almuel. III. 41. 120.

stolehynde, no. *stulhạj è* best. *-høñc* flt. *-hạjər* (Vens.), hynde, at lægge på et stolesæde.

stoleryg, no. *stowəlröq æn* (Søv. s.); *stuwəlrøk* (D.); *stoəlrøk æn* (Sundeved); = rgsm.

stolespole, no. *stuwəlspuwəl æn -spolər* (Lindk.), træstykkerne, som forneden holder de sædvanlige gammeldags bondestoles ben sammen.

stolestade, no. *stavəlstəð en -ər* (Malt, Andst); *stavəlstɑ̧ et -ə* (Sevind s.); *stavəlstɛ̧ en -stədər* (Agger); = rgsm., siddeplads i kirken; „di håd jet stoelstäh eller poppelmer", Bøch. Bindst.; rakkernes st- var bag kirkedör, Gbo Hl. 125.

stolestand, no. se stolestade.

stolesæde, no. *stavəlsæð en -ər* (D.); *stoəlsæ et -særə* (Sundeved), = rgsm.; gilde derom, se 1. ast.

stolk, no. en lille, i lader og gang opblæst, person, Mb. (Sønderj. eft. Outz.).

stollerings, no. se stylrings.

1. stolpe, no. *stɑ̊lp en -ər* (D.); *stolpər en -ər* (Lindk.); *stoləp* (Fane); *stɔ̊lp en -ər* (Hmr.); *stolp -ər* (Thy); *stɔ̊lp -ər* (Mors); *stɑ̊lp i best. -i flt. -ər* (Vens.; Agger; Sevind, Bradr.); *stoləp en* (Egebæk). — 1) = rgsm.; pæl, de lodrette pæle i bindingsværkshuse, der bærer remmen (Thy, Mors), jfr. ben 4; st-r ved bygning ombyttede, Kr. Alm.[2] III. 11. 29; „*dër è di, dè wel sëj, de di ewr gu å dëm* (grøden) *mèn grœuer en mir i løen we i stɔ̊lp*", Grb. 123. 11; „den første bro, som jeg kom til, som jeg skuld' over ride: stolpern' var af det rødeste rav, forneden rinder ken sa stride", Krist. II. 184. 7; se dværg-, dör-, hjörne-, kilde-, led-, port-, senge-, spil-, tvær-; de lodrette pinde på mejeredet, som bærer sidebenene, se peger (Vens.); hjörnestængerne, hvorpå messingknapperne sidder på de gldags bilæggerevne (Fane); også spøgende om et par store ben (Agger, alm.), *han gär dyå è par gu tyk stɑ̊lpər* (Vens.); man må passe at rod vender ned, top op; thi „in'n hüs, wo de eckstenner up den kop stét, kan kén jungs in mäkt warden", Korrespbl. I. 36. — 2) rende, gåre, stribe, langs op ad et strömpeskaft, fremkommet ved at man der tager en vrangmaske; jfr. Aasen stolpe, isl. stulpi bak.

2. stolpe, no. — 1) *e stɑ̊lp omhɑ̊r'r* (Malt), gå, som gamle, stift og vaklende. — 2) *stɔ̊lpə -rə -rət* (Sevind s.), kun i forb. *stɑ̊lpər ìw*, tjære stolperne i et bindingsværkshus; når dette arbejde er udført og væggene forøvrig er hvide, så er huset *stɑ̊lpərət ìw*.

stolpeflaske, no. *stɑ̊lpflask en -ər* (Vens.), gammeldags, firkantet brændevinsflaske, klukflaske, dannet som et timeglas, i midten omgivet af fire hule stolper; jfr. pluddermand, sludderflaske; „*di kruset falt imøj en hwi stɑ̊lpflask me rom i*", Jyd. I. 2. 9.

stolperet, to. *stɑ̊lpərə* (Vens.), stribet, se stolpe 2.

stolpe-sten, no. *stɑ̊lpəstìən en* (Lild s.), stenene, hvorpå stolperne til de gldags ishuse (s. d.) var sat.

stolpre, uo. *stɑ̊lpər -er -əð* (Agger), = rgsm.; *e kom stɑ̊lpərin*.

stolt, to. *stɑ̊lt* flt. *stɑ̊ltə* (vestj.), alm.; flt. *stɑ̊lt* (Agger); = rgsm.; *en stɑ̊lt ved, sæjlər*; *de gik nåk så stɑ̊lt* (Agger); *han æ så stɑ̊lt, en ka et kom ham nær*, el. *te han ræt knap, hær bæjen han 'el stø i*, el. *te han knap ræt, om han ræl stø i æ knap ælər o æ bæjən* (vestj.); formen stalten alm. hos Kr. i kæmpeviserne: „ude stod stalten fru Mettelil"; „stalt Mettelil", Kr. I. 67. 8, 10. 13 osv.; også mildere: tilbageholdende, *rèə så gœurə, ta no ri å fo nøwyj å spis. I ska ä vè stɑ̊lt!* (Sevind s.); i stedrim: *i Hɑ̊lt dør a ò stɑ̊lt, man ska di batal djer gɑ̊l, så hər di kom pjɑ̊lt* (Medelby, M. Slesv.), se Handelm. Topogr. Volksh. 29. 96; se Aasen stolt, isl. stoltr, mnt. stolt, Sch. Lübb. hɑ̊sk stolz; se stout; penge-.

stolter, no. *stɑ̊ltər i* (Vens.), en fornem pjalt.

stolthed, no. *stɑ̊ltbɛ̧jəð* (D., vestj.); *stɑ̊lthìð en* (Agger); *stɑ̊lthyð en* (Vens.) = rgsm.; *stɑ̊ltbɛ̧jəð æ dær ɑ̊lti gø [illegible] sæt å* (N. Slesv.).

stolt Henrik, no. — 1) fællesnavn for flere kurvblomstrede planter: bitum bonus Henricus Mey (Ang.), J. T. 37; alm. brandbæger, senecio vulgaris L. (Thy, Sall., vestj., alm.); „stovt Henrik" (Vens.), „stalt Hendrik" (Himmerland), J. T. 221. 340; svinetidsel, sonchus L., „stolt Hinrk" (Oksbøl, Als), J. T. 342; „stanthenriker" bruges til en salve mod engelsk syge, Kr. IX. 4, jfr. Afhdl. Sagoh. III. 106; „die pflanzennamen böser, guter, grosser, stolzer Heinrich gehen, wie es scheint, auf die vorstellung von den namen Heinrich führenden elben u. kobolden, denen man die heilkraft jener kräuter zuschrieb", Weig. Wb. under Heinrich, jfr. Grimm Myth.[2] 1163 ned. — 2) *Stɑ̊lt Hinrik* (Vens.), hovmodig, stolt person.

ston, no. se stund.

stondrik, no. *[stondrek]* (Silkeb. egn), omtr. = stabejs (s. d.), om en gammel, stivbenet person; „å die hojj mæ sælle gammel stondrik glæmt å foh dem mej fre", Tkjær N. K. s. 17, jfr. stonnis.

stong, no. se stang; **stonke**, uo. se stinke; **stonnek**, no. uo. se stannik.

stonnis, no. *stonis æn* (vestj., S. Hald, Mors, Agger); *stanis* (Vind s.). — **1)** udtryk for en påfaldende person, stodder, gammel støder; *hwa æ de får æn st-, dær gor?* ordet anføres i keltringesproget i betydn. af kjæp, stav, se Sgr. XII. 76; „stunnes" i Dorph, Rotvelsk Ordb.; Lomborg-Stonnis er et taternavn, Sgr. IX. 32; kan nok også være et kælenavn i rimet: *„åp, lilə stanəs, te di dòwər!" — „næj, næj, lilə mowər læ mə leq, mən a såwər!"* (Lem), jfr. Fb. Bondel. 311; jfr. stannek, stondrik. — **2)** i en tagfatleg skal en være st-, se Kr. Börner. 534. 21, variant af klafonnes (s. d.).

stonnise, uo. *go o stonis = stanək* (vestj.).

stonnismand, no. *stonisman æn* (Hors.), en stor lysestage til at sætte på gulvet, se Kr. Alm.[2] III. 65. 38, nok også „stonnimand", smlgn Spanstock, Meyer Bad. 352; jfr. døve-Per, stander, standkjærte; en opretstående garnvinde, hvorpå tenene er befæstede lodret over hinanden.

stont, udrbso. *„stont!"* ord, hvormed der „slås", Kr. Börner. 241. 34, se firstage; stont- i smsætn. se stunt-.

stontre, uo. se stantre.

stopfuld, to. *stapful* (Vens.); *stapful* (vestj.), = rgsm.; *„dej da wa cerkən stapful"*, Grb. 99. 56.

stophals, no. J. T. 331, en art æbler (Feldsted, Sundev.).

stoplå, no. se stublade.

1. stoppe, uo.

I. *stap -ər -ət* (D., Gjørding, Jannerup, Lyne, Hvejsel, Hvidding, vestslesv., Rødding);
stap nt. ft. tf. *stapər* (Husby, Bur, Mogenstrup, Vejr.);
stap -ər -əð (Rævs, Stagstrup, Skyum, Mors, Agger);
stap -ər stap stapən (Davbjærg);
stap -ər -ə -ə (Vens., Åby, Sejlstrup, Jetsmark, Tårs, Sams);
stap -ər -əð -əð (Fur, Hellum, Falslev, Ålsø, Tved, Rødding (M.));
stap -ə -ət -ət (Halling, Gimming, Harridslev, Haslund, S. Hald, Nimtofte, Sporup, Elsted, Vejlby (Årh.), Tiset, Saksild, Linå, Dover, Røgen, Tåning, Søvind, Uth, Bjering);
ståəp ståpər ståpət ståpət (Ladelund);
staəp stapər stapət stapət (Agersk.);
staəp stapər stapər stapər; 2. pers. ett. fort. *stapəst* (Egebæk);
ståəp ståpər ståpə ståpə (Hjoldelund).
— **1)** stampe, stoppe noget fast, f. eks. hø i en ølade, tobak i en pibe, pølser; *do ka stap di piv! a stapər æ gaməl huwə,* ɔ: skrår (D.); *stap nowəj i· sæ* (Søvind); *stap æ kuər* (kornet) *i æ gwòl* (Mors); *æ skal ha stapəð mi pijð; no hår æ fot al de æ ku stap i· mæ* (Agger). — **2)** tilstoppe et hul; *stap è hwòl, stap nuə i è hwòl* (Vens.); *de stapə få bràstət* (Søvind s.), det volder åndenød; *o stap i æn ruwð* (Agger); se for-. —

II. *ståp -ər -ət* (D., Gjørding, Jannerup, Skodborg, Rødding, vestslesv.);
stap -ər -ət (Lyne);
stap -ər -ə -ə (Sams);
stap -ər -əð (Tved);
ståp og *stap -ə -ət* (Søvind s.);
ståp -ər -ət (Bjært, Øst. Lygum); nt. *ståpə* (Aller, Hammelev, Vonsbæk);
ståəp ståpər ståpət (Tinglev, Rapsted, Ladelund, Emmerlev, Agersk., Åbenrå, Bradr.);
ståəp ståpər ståpə ståpə (Ang., Hjoldelund); nt. *ståpə* (Sundev.);
staəp stapər stapər stapər (Egebæk);
stoppe strömper, udfylde et hul i klæder med syning, jfr. single, sy; *ståp howəsə* (Søvind s.); *ståp æ hos* el. *å æn hos* (Agersk.), stoppe på en strömpe; ikke i den betydn. i Vens. og fl. st.

2. stoppe, uo.

ståp -ər -ət (D.); ft. tf. *-əð* (Agger, Thy);
stòp -ər -ə -ə (Vens.);
= rgsm., standse; *a ståpət ham i æ fårt* (D.); *ståp ham i fartən* (Søvind s.); *no fo wi sæj ståp!* (Agger); *haj hò fåt møj hjælp dèfrå, mæn de stòpə nåk åp no* (Vens.); jfr. Aasen stoppa, eng. stop.

stoppegarn, no. *ståpgår de* (Mors), = rgsm.; se *bødegarn.

stoppelse, no. *stapəls de* best. *-t* (Vens.), hvad der stoppes i et hul, forladning til bøsse; se for-.

stoppenål, no. *ståpnǫl æn -nǫl* (Agger); *ståpənǫl æn -nǫl* (D.); *stapnǫl æn -nǫl* (Søvind); *ståpənål æn -nål* (Agerskov), = rgsm.; st-e satte for alle åbninger mod hekseri, Kr. Sagn VII. 276.43; öjeløs st- skal lægges i gåsens rede, Sgr. II. 111, jfr. Amer. Folkl. I. 139; fæstes i höjtagen piges særk, Kr. Sagn I. 336.10; stukket i pæl (s. d.) holder spøgelset nede, Thiele II. 158, Kr. Alm. V. 216.37, Sagn V. 453.07; sættes i djævelens navn i spillers klæder, så vinder han, Kr. VI. 289.58; nyfødt barns svøb skal fæstes med st- og ej med knappenål, så kan dværge eller underjordiske ej forbytte det, Kr. IX. 2.11, Sagn I. 313.44, 324.74; hænges i mælkespand, Amins. V. 90; udskydes af bøsse, Mölus. VI. 228; jfr. Haukenæs III. 166, Hofberg s. 154, Skytts h. s. 149, Djurkl. Nerike 58; den værger mod spøgelser, Kr. Anholt 114.292; sættes i hornrebet på kotöjr, når køer trækkes ud om foråret, mod forgörelse, Kr. IX. 13.115; sat over dören eller i dörtrin hindrer den heks i at komme ind, Kr. VI. 290.365, VIII. 291.500; underjordiske i at stjæle øl, Kr. Sagn I. 77.303; sættes den under heksens stol, kan hun ej rejse sig, Kr. IV. 200.279; lægges den på den fundne skat, kan denne ej fratages finderen, Kr. Sagn I. 173.628, 179.650; se Liebr. Gerv. 100, jærn, knappenål, kniv, nål, stål, synål; sat i sengekappen i ævent. svarer den, Efterslæt s. 25, se spytteklat; kvinde vil dræbe barn med at stikke st- i hoved, Kr. Alm. V. 172, jfr. söm; i skæmtehist. sættes st- i hølæs, Kr. Æv. III. 242, jfr. Hegistr. nr. 109 f., Gr. KM. nr. 32, synål; derom gåderne: *var* (hvad) *æ de, dær løfər å Hambårə gar mæ æn stålnef å æn hörhal?* (N. Slesv.); *hwą æ de, dær gor jænywət te kærk?* (Hunderup), Sgr. VI. 49.444; jfr. htsk stopfnadel; se singlenål, uldnål.

stopper, no. *ståpə æn* (Søvind s.), = rgsm.; *de skal æ nåk sæt æn ståpər fuwər* (Agger); *dè ska vi sị at sæt èn ståpə få* (Søvind s.).

stoppetørv, no. tørv som i gamle dage brugtes i stedet for nu om tider en låge, til at lukke ovnsmunden med, når ovnen var hedet og brødene s[...] idag skal du bære st- til konen[...] skal til at bage; ... konen fik da[...] tørv den dag til at stoppe ovnsm[...] med, Kr. V. 265-6.

stopsæk, no. *stapsæk æn* (D.); [...] *sæk i* best. *-i* (Vens.), tyk, forædt p[...] mand, barn; også om velnærede [...]

stor, to.
stuwər flt. *stuwər;* comp. *stør* [...]
stöst (D., vestj., Agger, Grind[...]
comp. *stör* (Andst, Almind, V[...]
stuər stuər; stør støst (Lild s., [...]
stur el. *stulər*, itk. *stut*, flt. *stur; st*[...]
(Tårs, Tolstrup, Åby, Vens.); [...]
stuər, stuwər itk. *stuət; stör* [...]
(Hell. h.).

— **1**) som har et betydeligt omfang. [...] *æn stuwər hus, mark* (D., osv.); *å* [...] *stekə trę, de æ stòwrərt* (S. Sams); [...] *æ stuər, de æ stuət* (Hell. h.); *d*[...] *ær gråw stør, et gråw stør hus* [...] skov); *it stør huəs, de stǫ huəs,* [...] *hus* (Bradr.); *han ær eț så stuw*[...] *han ka stǫ o æn moðəŋ o hǫq æ*[...] nå med hagen til en tudse; fig.: [...] *blöw hijəl stuwər i æ huwə vę ət* (v[...] ɔ: undseelig, forlegen; *blyw stur i hw*[...] (Vens.), rød i hovedet; *di æ lijq s*[...] *lisəm Pær Hijə o hans kat* (A[...] el. *lisəm Bak-Basəs drænər* (Skive[...] lige store, siges spottende om to [...] personer; forstærket: *æn stuwərə* [...] (D.); *æn stowərə man* (Søvind s.), [...] måde stor, se storig; *stuwər å æ* [...] (vestj.), stor af sin art, også fig.; *st*[...] *o dom, lilə o from* (vestj.); *dær* [...] *nåwər stuwər o nåwər smǫ, lisom* [...] *gǫ te kærk* (vestj.); *dær æ nǫn st*[...] *nǫn smǫ, lisəm fèj bèjsə te by* (Ve[...] *mæ o Piəs træskow æ liq stuər,* K[...] Ordspr. s. 326; „no blywer a stor!“ [...] „ja, nu er du to tommer höjere en[...] lav so“, Kr. Ordspr. s. 542; døden gö[...] lille, fanges, Wh. Vlk. I. 159 (slavisk)[...] lille II. 428. 27 b. — **2**) voksen, som [...] nået en vis störrelse; *han æ stuw*[...] *hans ålər* (Andst); *stuwər piq* (ve[...] voksen pige. — **3**) nået til en höj g[...] omfang; *stuwər sårə, nød* (D.); *de* [...] *i stų skǫ* (Vens.); *i stų gǫrmąj* (Ve[...] gårdmand, som har en stor gård; „h[...] stor en gård har så du?“ — „den [...] så stor, jeg lige kan vende en vo[...]

, Krist. Almuel. II. 7. 10, ordspil, se
I. 638. 13 flg. — **4**) talrig, betydelig;
stuwər væt, hjælp; æn stuwər flåk
„jèj da war dèr i stwòr hòbən
mèjər bòjə saməl“, Grb. 36. 14, en
var der en stor hoben husmænd
t; *è stu sèlskab, følə, jil, èn stu*
li (Vens.). — **5**) fornem, hörende
højere stand, så bruges ordet i flt.,
tor 7; *di stuwə stekə ålti æ næbiə*
l (Gjedved); *de gor hwòt tel mæ di*
ər, di stekər åltir æ nijəsər saməl
s); der tilföjes: *di smo æ röw*, ɔ:
at forsvare sig; *di stowər hålər æ*
saməl (vestj.); *di stuwə kiňə ålti*
aňə (Gjedved); *di stor kiňər vær-*
å di små napər væraňər (vestslesv.);
uwər hår djær hemərig hær i wær-
(Mors); *„tow stur ka eňc få rom i*
ək“, Grb. 242, to store kan ikke få rum
sæk; „æ præst å nowe anne stwoe
, Jyd. I. 75. 2; *di stuər Torupbor*
s.); *hon hår tjènt əpo stuər steər*
s.), store steder, ɔ: hos fornemme
haj wel jan agi·jr iblåňc di stur
s.), ɔ: omgås fine folk. — **6**) stolt,
gtig; *stòwər pò ə* (S. Sams); *de æ*
stuwər aw, det er han vigtig af; *di*
monəsər ġör ham stuwər o ət (D.),
penge gör ham overmodig; *stuwər*
(Vejr.), storagtig; *„de war haj hil*
å“, Grb. 72. 16; *stowər o ət, lisom*
s höns (vestj.); *haň æ stuwər ow*
le ær haň stuwər å (Agger). — **7**)
stuwər (Andst, Mors), betyder rot-
se Sgr. III. 152. 841, VIII. 105. 437,
V. 408. 638, Gr. Gl. d. M. II. 111. 98;
us, små. — **8**) bio. *de æ stort mæ*
(Sem), ɔ: I er svært gode venner;
stuət te Lasəs, di ġæ mæ wostəbrø
ən, ida·w søjə di pwosə, imuən ska
i å teq (Tåning); *de gor stuwər te·*
ṣəs, idå· syr di puwəsər, imå·r ska
ð å teq (Mors), ɔ: det går rigt til,
. *di baqər paňəkaqər i snat* (vestj.);
ik stuwər te, vi fæk søð grøð o flæsk
aň (vestj.); *de wa så stut mæ· dæm*,
enskabet var hedt mellem dem; *de*
a mæ eňc stut om; dæ war eňc stut aər,
n, æn som hon, mæn de hon war i hær
ler var ikke stort andre, der bar börn
hun, mens hun var i sin velmagt; *haj*
ut åpå; de ka eňc jò stut (Vens.); jfr.
n stor, isl. stórr; se jævn-, lige-.

storagtig, to. *stuwərawtə* (D.); *stuwər-ajtə* (Vejr., Thy, Agger); *stuwəraqtiq* (Mors); *stuəracə* (Vens.). — **1**) altfor stor, större end tilpas; *dæň æ mæ stuwərawtə nåk* (D.); *„jèj da ha haj fåt sè èn sturacə dram“*, Grb. 221. 4, en temmelig stor dram, ɔ: rus. — **2**) overmodig; *stor-a·qtiq* (Thy).

storartet, to. *stuwərartət* (D.), = rgsm.; høres ikke så sjælden, men er fremmedord i målet.

storbenet, to. i forb. *stuwərbinə grøð* el. *viləŋ* flt. (D.), grød el. vælling kogt af store, uknækkede byggrynsgrød i kærne-mælk, se helgrynsgrød, pisgrød, storegryns-grød.

stor byg, no. J. T. 308, toradet byg, hordeum distichon L. (Thy).

storbåd, no. ved fiskeri med våd: båden, hvori våddet med 3 mænd, de 2 kaldes „vådmænd“, den tredie „busse-mand“, se Bing, Lesøe 173 m. afbildn.; se redbåd.

stor-dreng, no. konfirmeret tjeneste-dreng (Nordjyll.).

stordör, no. *æ stuwərdar* (Sall.), indgangsdör til stuehuset; J. Saml. IX. 345; prinsen bandt sin hest uden storedören . . . og så gik han ind, Kr. V. 183; se den „brede dör“ I. 231. 18.

stordörnsk, no. *stordörnsk* (Bradr.), den större opholdsstue.

store, uo. prale af, være stor af; *de æ fålə, som han stowrər a hans awl* (Mds h.).

storebakker, no. flt. *è sæt stubakər* (Vens.), torskebakke, se bakke.

store bededag, no. = bededag (s. d.); når præsten den dag under höjmessesal-men gik ud af kirken, troede man, at han hindrede de døde i at gå igen; man hørte også i kirken en jamrende klage af djævelen under den lange bön, se J. Saml.[2] I. 54 (Vens.), P. Gaardboe.

storebojle, no. hovedgilde; „te æ ættebåjjl wa dæ ju ett næ så manne som te æ stowebåjel“, Jyll. I. 376.

store gryder, no. flt. et handels-udtryk om en vis slags gryder, se Ny-rop, Pottemg. s. 13 anm. (Gammelstrup, Fjends h.).

storegrynsgrød, no. *stuwərgrynsgrør dæm* (V. Vedsted), sur grød, kogt af store byggryn i kærnemælk; karl fra fastlandet

tærskede på Fanø, fik halvkogt st-, blev syg om natten, bad: „å kære grød, bryd ett hul på helt skind, gå heller ud, som du gik ind!"

store hamborger, no. se Danske Folkedanse nr. 29 (Himmerland); melodi nr. 35.

store juleaften, no. aftenen til den 24de Decemb.; se Krist. Alm. IV. 98. 00, lille j-.

storekroge, no. *stuæ krǫq* flt. (Agger), torskekroge.

storelse, no. se störrelse.

Store Maren, no. *stuæ Maran* (Agger), vesterhavet, se hav I. 565.45, Maren.

storemyg, no. *stuærmyq* (Mors), stankelben, tipula.

store onsdags marked, no. et marked i Thisted 14 dage efter mikkelsdag.

store Peder, no. i en byremse: „Rans Stuepejerser", Sgr. II. 71.377 (Gårslev s., Jerlev h.).

storepige, no. *stuəpiq æn* (Elsted); ældste eller dygtigste tjenestepige, se *bittepige.

store smække, no. flt. J. T. 318, en plante, aften pragtstjærne, melandrium vespertinum Fr. (Thy).

store taffel, no. en art bekkasin, scolopax major (vestj.); se Sgr. V. 105.657, horsegjøg.

storetå, no. *stǫtå æn* (Sundev.), = rgsm.; *beka min stǫtåra* (Sundev.), store tæer; *mi stoæto ær ui å tèq* (Søvind s.), ɔ: har brudt hul på strömpen; se tå.

Storeå, no. = Gudenåen, Kr. VI. 119 (Sal s., Hovlbj. h.), ellers Holstebroå.

storfisk, no. *stuærfesk* (Fanø), torsk og rokker (Fanø); torsk Jyll. I. 239.

stor fnat, no. breder sig i store sår, mindre vanskeligt at læge end „bitte fnat", Kr. Alm. VI. 64. 40.

storgjöre, no. få til at blive stor; *æ æ te i Stovi·, mæn æ hær vurn sturgör i Lilsåɫt* (Ang.), jeg er til (bleven født) i Storevi, men jeg er bleven storgjort (vokset op) i Lillesolt.

stor-hanse, no. „*hąj wa kròwəmąj å fǫr sè som i stur-hans*", Grb. 196. 18, se hanse; *æn stuær Hans* (Mors), en praler; „I st- h-r og brændevinsmænd", se Kr. Alm.[2] VI. 165.

storhed, no. *stuærhijəd æn* (D.); *stuærhið æn* (Agger); *stoəhęi* (Sæv. s.); *stu-* el. *sturhjè æn* (Vens.), storagtighed; men også: varmt venskab, glæde ved at se hinanden, se stor 8; *stuærhęr å ståkəlsdåm* (Vejr.), stolthed og armod; *stuəhęrən grasi·ərə, mæn ærmǫrən eksti·ərə* (Lisbj.Terp); „*stuhjæ ka mè ek få få møj å, få de èr òltir åsèlə*", Grb. 244. 299, hovmod kan man ikke få for meget af, for den er altid afsættelig; *de sturhjè fo snòt ęj* (Vens.), storagtighed får snart ende; *de ær èn gròw sturhjè, dær æ mæ di tow*, ɔ: varmt venskab; *de ær ènc è stè, dær æ no sturhjè åfer*, ɔ: folkene dér er jævne; *de ær ènc maj, jè nuə i sturhjè* (Vens.), ɔ: han anskaffer sig intet til overflod el. stads; „*stuəhijə æ så màj i værdən!" så kæləpə, hiðə ku bèjət* (Täning), se stakkels-.

storhedsknyst, no. *stuərhèjsknyst* flt. (Vens.), fornemhedshoste.

storhjærtet, to. *stǫrjartə* (Valsb., Bradr., Ang.); *stuærhjåtət* (Andst), hovmodig; også no. *stǫrjaətəhæər* (Valsb.); *di wèr så öwərtrih i stǫrjartəhęr*, ɔ: i höj grad hovmodige, jfr. Krist. Alm.[2] VI 78. 79 (vestslesv.).

storhoben, no. en stor mængde; „*hąj wa blòwən əwəfalc . . . å i rèwər, dèr ha tò* (taget) *i stwòr-hòbən pèq fri ham*", Grb. 221. 6.

storhuget, to. *stuærhåuəð* (Andst); *stuəhwòt* (Vens.); *stǫrhåwə* (vestslesv., Agersk.), hovmodig; *stǫrhåwət* (vestslesv.), som har store tanker om sig selv; *æ fę æ liq te, æ sön æ st-* (vestslesv.); *de ær et gåt o vær bǫdə swdåltən o stuærhåwət*: hvor ser man en skrædder, der ikke er st-? se Fb. Bondeliv s. 186; Vens. former påvirket af hoved?

storhöns, no. *stuærhön* flt. -*hön* (Sall., Mors); *sturhöns* (Vens.), kalkuner; „*sturhöns jèr dæ eq i nalər*", Grb. 244.311. kalkuner gör også æg i nælder, f. eks. om store folks börn, der kommer galt afsted; også *stuərhönskàk i* (Vens.), kalkunsk hane; se storrehöns.

storhöved, no. hert: *stuərhöwərən* fl. (Veggerslev), vistn. rigtigt: en af de store; *stuær-höwədərn, han ær jet a di stuær höwədər* (Randers egn), ɔ: har meget at sige.

storig, to. forstærket form af stor

(s. d.); *æn stuwəriqə jæn* (Andst); så kommer du til to storige kæmper, Krist. V. 181, ɔ: overmåde store; *hun for kåqt æn stuwəriqə gryð ful a kanmjælksvælən* (Malt).

stor jærnurt, no. en plante, cichorium intybus L. (Saxild).

stork, no. *stårk æn stårk* (D., vestj., Mors, Thy, Agger); hak. best. *stårki* flt. *stårk* (Vens.; Mellemslesv.); flt. *stårkiə* best. *-n* (Søv. s.); *stoərk i stoərk* (Sams; Ersted i Himmerl., se Kr. Alm.[2] VI. 267.97); *stårk æn -ər* (Fjolde, plt. *årəbår*). — 1) = rgsm.; ciconia; *stòrkən rest Batəlmèjdaw* (Lild s.); *hoq i sæ som æn stårk* (vestj.), æde grådig; *do stor o hoqər om dæj lisom æn stårk i et tusrèj* (Frederits); når noget er blevet borte, kan siges: *de flöw nåk æ stårk mæj* (D.); *han hår nåk spel kårt mæ stårk o wonən æ bijən* (vestj.); *så mawər som æn stårk* (D.); *så sultən såm æn stårk* (Agger); *hañ gåbə såm æn stårk* (sts), også om en langbenet person (vist alm.); hvor storken bor [ɔ: på taget] går køerne ikke i bløde, Kr. Ordspr. s. 533, ordspil; *dær blywər et fjæt aw te æ stårk, di hå få lån nevər* (vestj.), tlm.; *do liqər i jålmjælkə stårk!* siger drengen til sin kammerat, der har bukserne smøget op over knæerne; *stårki knæbər* (Vens.), ɔ: en fjærter, se 1. due, fise, kartoffel II. 99. 30a; — han har kun én tarm (s. d.), sluger han en ål el. hugorm, kan man se den løbe flere gange igennem ham, inden det lykkes ham at få den til at blive (vestj.); se JK. 222. 48, Sgr. V. 43. 76; to gange kan hugorm løbe igennem, 3die gang må den blive, Sgr. V. 36. 86; snog ni gange, Kr. Alm.[2] I. 141. 14-17; det samme om anden, Amins. V. 99; den har ingen indvolde, alt ligger sammenblandet i den, der er glasseret indeni, kunde ellers ikke sluge giftigt kryb, Sgr. III. 159.95, Kr. IV. 352.63; den har ingen tunge, Sgr. V. 36.91 (vestj.), VIII. 155. 51; den var præst, Sgr. VIII. 157.71, för syndfloden og misbrugte Guds ord, Wigstr. I. 205. 290.43, Busch Volksgl. 176. 198; — storken kommer den 25. marts (Thy); den 2. april (Hobro, Sams); 1. april (Kjøge); den må sætte det op til 2. april, men så skal den give en halv tønde øl (Ods h.), Sgr. IV. 157. 471, VII. 56. 250; den kommer med formiddags mellemmad (Sams), Sgr. V. 43. 374, VII. 56. 251, se II. 572. 50b; *Fru awtən* (24. marts) *flywər æ stårk öwər æ Rø Haw* (D.); *o Grawərs daw* (¹²/₃) *kryvər æ howworm å æ graw o æ stårk flywər öwər æ haw*, Sgr. V. 36. 290, Krist. IV. 352. 62, JK. 222. 252, jfr. vinter; 1. april over Rødehavet, 25. marts over Middelhavet, Krist. Alm.[2] I. 142. 18 flg.; — st- skal én gang have sne i sin rede (Vens.); den første söndag i tor, sætter storken foden på dansk jord, den tredie torsdag efter den går bonden lysløs i seng (Bornholm); — storken griber på mange måder ind i almuens liv; hedder Per eller Peter, Sgr. III. 159. 895; når vi møder en stork første gang om foråret, så hilser vi ham og kalder ham „Pier“; vi siger: „walkommen Pe Jænsen, a æ glå ve, han æ kommen!“, Kr. VI. 257. 46, jfr. dog Sgr. VIII. 157. 71; den omtales altid som „han“ (vestj.); han tiltales i börnerim: „stork langeben“, „storke stene“, Sgr. III. 159. 95; „st- stritteben“, JK. 44. 13; „storke steje, stejle, stejleben (Vens.), stingelben (Hmr.), strygenben“ (Sall.); JK. 307. 7, JM. 151; „stalkiben“, stingeliben, Per Treddiben, se Kr. Börner. 78 flg.; se også Sgr. V. 64. 486-88, VI. 127. 733-38, XII. 80. 219, Gr. Gl. d.. M. II. 147. 6, jfr. Mhoff s. 477, Strackerjan II. 101. 391, Mannhardt Germanische Mythen s. 426, Korrespondenzblatt X. 5, Urquell II. 106. 179. 8, V. 246, Frischbier, Preuss. Kinderr. s. 50. 189 flg., Kuhn Nordd. S. 452. 340, Urdsbr. 1881 nr. 1. 12, nr. 2. 15, nr. 3. 16, nr. 4. 14, Wh. Volksk. II. 83, IV. 300, V. 355, Böhme KL. nr. 749, Folkl. Journ. I. 155 (Ungarn), jfr. Johan Lassen; — hedder i remse: „knæver-i-næb“, Sgr. V. 150; — den, som først ser ham og ønsker ham velkommen, får ikke tandpine, Kr. Sagn IV. 622. 85; jfr. han rejser som pilegrim til Mekka, bydes velkommen, Garn. W. II. 507 (Tyrk.), I. 294 (Armen.); — afskedsord: „gid det må gå dig godt, så går det også mig godt“, Kr. Börner. 467. 91; — betaler ædelsten for pasning af unge, Wigstr. FS. 34. 42; — storkene holder, inden de rejser, ting i Kravris, en hedestrækning i Ådum og Ølgod sogne (vestj.), se Kr. Sagn II. 263. 53. 54; jfr. Wigstr. I. 205, FS. 33. 40, P. Vlk. IX. 162 ned.,

Liebr. Gerv. s. 47. 156, Grimm S. II. 180. 498, Ons Volksl. V. 111; på Island ravnene, se Arnas. I. 616; — den ligger i dvale om vinteren i moser, Ons Volksl. V. 110, jfr. svale; — storken *rejser*, når han har set den første rugskok (Andst); til Bartholomæi marked (24. aug., vestslesv.); når han har set ni høstakke (vestj.), Sgr. V. 36. 287; når han ser de første bygkærve stå i rad, Sgr. III. 159. 895; når han ser det første bygneg, Sgr. III. 159. 895, V. 43. 375, VII. 58. 266, Kr. IV. 352. 61, IX. 8. 54; — når storken rejser, kan syge msker give den deres sygdom med, om de gnider det smærtefulde sted med en klud og lægger denne i storkens rede, Sgr. VIII. 117. 504, jfr. Wigstr. II. 269 flg., Garn. W. II. 290 (Albanes.); — i *Ægypten* skal storken være et *mske*; på en gård var der to piger, den ene var god mod storken, den anden slem; de fik en gang hver tilsendt en klædning fra Ægypten, den ene den flotteste stadsdragt, den anden de usleste pjalter (Vens.), Sgr. IV. 152. 421; der er et land langt borte, hvor st- om vinteren er mske; engang kom en karl meget langt bort i kongens tjeneste, og han kom da til dette land. Her traf han en mand, som hilste på ham og spurgte, om han ikke kendte ham; nej, karlen vidste da ikke, han havde set ham för. „Ja, da har jeg såmænd boet på din faders hus mangen god sommer!“ sagde manden; da forstod karlen, at det var storkelandet, han var kommet til (østj.), JK. 221. 245; st- har för været et mske fra Afrika el. asiatisk prins, Kr. Sagn II. 140. 50-52. 56, jfr. Wigstr. II. 269 flg., Mannh. Germ. Myth. 523, Kuhn N. S. 400. 116, W. S. II. 69. 206, Strackerj. II. 101. 391 flg.: dens knæbbren er bön; Urquell III. 18 (jødisk), Liebr. Gerv. 31. 35. 157, Tettau Temme 285, Gr. Myth.[2] 638, Ælian, Hist. anim. III. 23, se Wh. ZfVlk. XIV. 118, Köhl. Kl. Schr. I. 366 flg.; de er pilegrimme, der rejser til Mekka, MaFlk. 109; med sagnet om msker i storkeham: — frimurere, Meyer Abergl. 76, der findes Ælian. De nat. anim. III. 23, kan smstilles msker i björneham, Segn. fr. Bygd. I. XLV.; i delfins-, Meyer Abergl. 82; i bøffels-, Urq. VI. 106 (Indian.); se varulv; — st- er en *hellig fugl*; man må ikke skyde en stork, så mister man forstanden, Kr. Sagn II. 263. 52; får man et lem brækket, inden året er omme (Odder, Ringgive); mister man sine får, Kr. Alm.[2] I. 117. 47; så får man en vissen hånd (Varde), Sgr. IV. 157. 475; el. det gælder liv for liv, Kr. Sagn II. 142. 156; fortællinger om msker, der har skudt storke: en kom ulykkelig af dage, en tæredes hen og døde af brystsyge, en havde det uheld at miste fire koner, Kr. VIII. 372. 664, J. K. 222. 246; se også Thiele II. 303, Sgr. VII. 56. 249, Cavall. Wärend I. 461, II. XXXV, Wigstr. II. 273, FS. 33. 41, Strackerj. I. 45. 41, Z. f. M. IV. 5. 46 (Schweitz), Folkl. Journ. I. 354 (Ungarn), Magyar T. LX., Grimm Myth.[2] 723, K. M. nr. 107, Urquell III. 18. 273 (Polen), se Sønderhoning; — varsler lykke for det hus, den bygger på, Sgr. V. 41. 48, IX. 13. 32, vist alm.; bygger ikke på Jøders huse, Birl. III. 104. 411, Meyer Abergl. 193; „huer der ett æ huslig fred å row, dier vel æ stork ett bow, å huer der ett æ huslig fred å løkk', dier ska do åller fo en stork te å bøgg“, Sgr. VIII. 182. 760; jfr. Kr. Sagn V. 460. 27, Thiele Overtro nr. 137, Strackerj. I. 25. 10; hvor mange storke bygger, kommer velstand, Sgr. VII. 61. 303; hvor den bygger, gör hverken ræve el. høge skade (alm.), Sgr. IV. 156. 465; det er et ondt tegn, når storken flytter sin rede fra et hus og hen på et andet, da vil huset enten brænde el. blæse om, J. K. 222. 251, Kr. IV. 355. 86, Thiele Overtro nr. 593; jfr. Wigstr. I. 205, II. 135, Strackerj. I. 25. 10, Grimm, Sagen II. 17. 382; thi der går ikke ild i det hus, hvor storken bor, Krist. Almuel. III. 33. 5, Sagn II. 263. 50, Wh. Vlk. IV. 83 (Schles.); jfr. Rochh. Arg. S. II. 38 flg. hele dens historie; — den trøstede Herren på korset og råbte: „styrk ham!“, Sgr. I. 107. 30-33, Kr. VI. 235. 21, VIII. 374. 69-71, Sagn II. 266. 75-81, Thiele II. 304; jfr. Afzel. Sagoh. III. 115; — storken kaster hvert andet år en unge, hvert andet et æg ned, Sgr. III. 159. 895, Krist. VI. 260. 74; har storken ingen af delene, giver den en stor fjer (Hodde), Sgr. IV. 154. 436, VII. 56. 252. han gör det, for ellers tager myrerne ungerne (Vens.); afgiften kaldes „*husleje*“ el. „*tiende*“ (s. d.), Sgr. IV. 159. 494, J. K. 222. 247, Krist. Sagn II. 263. 51 flg.; el

er, den bringer Vorherre, Kr. IX. jfr. Wigstr. I. 205, Strackerj. II. 391, Birl. III. 483; — den bringer nå börn (alm.); *stårki koma mæ tə bǫn* (Vens.), se barn I. 50. 3 b; hoff 105, Z. f. M. III. 176. 4, IV. 393), Meyer Vlk. 102, Bad. 12, Strackerj. 7. 47, Wolf Beitr. I. 162 flg., Veckenst. k. II. 186, Knoop Pm. VIII, P. Volksk. . 25, Urquell ²· I. 114, Trad. pop. VI. III. 240; — en tilbagebleven stork s om vinteren, Kr. Sagn II. 264. 55; r man storken først flyvende om , skal man flytte og blive let (Tå- Kr. IV. 354. 81, Sgr. III. 104. 416, . 350, VII. 61. 308-12, IX. 13. 28-34, 23. 256-57, Thiele Overtro nr. 581-82, man bliver tung, fordi den har en flugt (Kolding, Varde); vil man ne til at rejse för år er omme s), Sgr. III. 126. 592; fra Fyn tilföjes orkens flugt over ens hoved viser hvorhen rejsen går, er det mod ı, skal man dø, J. K. 223. 257, jfr. n Myth.²· II. 1087, Wigstr. FS. 8. 25; de, bliver man let, fordi han har t gang (Kolding, Varde), Sgr. III. 416 ff.; stående, skal man ikke men blive tung og doven (Tåning), . 354. 81; bliver man sygelig (Mors), II. 70. 235, Thiele Overtro nr. 583; om foråret at se storken stående lykkeligt tegn, se Kr. IV. 387. 448, 4, Sgr. XI. 93. 165, J. K. 223. 253, lkl. Rec. II. 85, føl; knæbbrende: nan slå meget istykker (Sams, Hors.), II. 104. 416. 126. 593. 70. 227, Kr. IV. J. K. 223. 255, Thiele Overtro nr. 580, n bliver sladderagtig, Sgr. IX. 13. 34; en: bliver det en regnfuld sommer, . 354. 83, Thiele Overtro nr. 60, Sgr. 04. 417, VII. 61. 304-5; sankende: man noget det år, Kr. IX. 10 82; og ren: vil det blive et tört år, . 354. 83; gode forårstegn er at *n stånən stårk, æn flywən viv, æn n plåw, æn skæŋən harə* (harve, kører rask), *tåw hwið ållam* (hun- vestj.), se Kr. IX. 54, J. K. 223. 253; rist. Alm.²· III. 132. 25, 136. 86. 87, 8. 53-55, 144. 7-12, Anholt 113. 77. 78, Pm. 173. 169; — når storken står gger ned i storstenen, vil den snart en derop igennem, ɔ: den varsler

lig (vestj.), Krist. IV. 355. 87, Alm.²· III. 172. 36, Sgr. III. 70. 219, VII. 61. 307; når storkene flokkes og slås, varsles krig (Thy), J. K. 222. 249. 50 (Vens.), Sgr. III. 69. 204; (når storkene slås, er der ufred i huset, Kr. IV. 355. 85, jfr. Sgr. V. 41. 349); bygger rede på kirke, Kr. Alm.²· III. 147. 53. 54 krig; samler storkene sig i flokke, er det mod uvejr, Sgr. V. 44. 390; — den sorte stork varsler sorg for den som ser den (vestslesv.), Sgr. III. 144. 23, V. 36. 288. 42. 365; en våd og regnfuld sommer (Tåning, Andsager, N. Farup), Sgr. III. 104. 417; når den sorte stork ses om foråret, varsler den mere vinter (østj.), Sgr. III. 69. 206, eller våd sommer, Sgr. III. 104. 417, eller krig, Krist. Alm.²· III. 147. 55; jfr. endnu Wigström I. 205, II. 269 flg., Strackerj. I. 25. 10. 35. 30; — flytter st- fra tag, sker ulykke, brand, mord, Kr. Alm.²· III. 4. 8, 146. 35-37; — st- skal slæbe gærdesmutte ud med sit næb, Kr. Sagn II. 262. 46; — byder ræv (s. d.) til gæst på mad i flaske, Cav. W. II. XXVI; — efter Sybilles spådom skal storke som får og bier mod verdens ende uddø (vestj.), se Sgr. V. 36. 89, Kr. VIII. 385. 1, Sagn II. 345. 404-5; — st- skal i visen „være skaffer for han var stærk og stor, det var en dygtig knøs til at sætte mad på bord", Sgr. VI. 227. 9, Kr. SkV. 76. 11; gåden om den lyder: *hwą æ de: æn mań i æ muwəs, mæ æn par rø huwəs?* (vestj.); *dær ær i mań i i muəs mæ å pa rø̀ huəs; wèl do hå ə å wiə, så wèl a sèj dæ ə* (S. Sams); — nævnes i samtale af frøen: „Pejter Gebejter med sine lange bejne og sin røde snude", Kr. Dyrefabl. 223. 94; „Hr. Peder", Anholt 122. 320: jfr. Kr. VI. 295. 60. 61; „Pæjter", „Peter", Gr. Gl. d. M. III. 222, II. 122. 18; se Kuhn NS. 360. 17, Wossidlo II. 4; „de kraai", Ndl. Vlk. II. 110; Molboerne bar byrden ind i kornet på et led for at jage storken bort, se Kr. Molbohist. 27. 87, Fausb., Molboerne s. 7. 55, jfr. Wolf, Hessische S. nr. 258, Urquell III. 29, Busch Volksh. 37. 62. 72; et skib bliver i et sagn til tre storke, Sgr. IX. 67. 243; pigernes forklæder forvandles ved trolddom til storke, som flyver bort, Kr. Sagn II. 140. 149; i skæmtehist. siger tjenestekarl, at stære er storke, Kr. XIII. s. 8, SkS. 150. 95; jfr. ravn III. 22. 50 b,

Köbl. Kl. Schr. III. 40 flg., Gr. Registr. 79; man kan uglesés (s. d.) af stork, Krist. Alm.[2] I. 146.82; i stedremser: *di Stjærnam stårk* (Vens.), (Stenum ved Brøndersl.); „Flose storke", Kr. IX. 127 332 (Virring s., S. Hald h.); „Glatved st-", Kr. IX. 133.356 (Hoed s., S. Herred); „Gudumbo st-", Sgr. VII. 176.781 (Skodb. h.); man tegner et billede af en st-, for småbörn, idet man fortæller en historie om en fiskedam, med opsynsmænd, og hvorfra der stjæles (vist alm. kendt i den ældre slægt), billede og historie, se Amer. Folkl. X. 323, Wh. Vlk. VII. 140, RhN. 243. — **2**) fig. om et menske, en slughals (Århus); se hug-. — **3**) en stor myg, stankelben, tipula (Lemvig, Thy), jfr. Sgr. XII. 154.553. — **4**) et stykke legetöj, seks sammenbundne fjer, som börn lader flyve (vestj.). — **5**) en rus (Asdal, Vens.); jfr. isl. storkr hak.; htsk storch, mnt. stork, Sch. Lübb.; se flaggermus, knækkelben, Peder 797.5, stejleben, ugle; han-, hun-, hænge-, kjær-, siv-, vægge-.

storkarlet, to. *stuqərkålə* (vestj.), overmodig; *do æ st-, nær do sir eqən får* (vestj.).

storke, uo.
stårk -ər -ət (Andst., D.); ft. tf. *-əð* (Agger);
stårk -ər -ə -ə (Vens.). —
1) løfte benene höjt under gangen, gå med lange skridt, drive omkring; *stårk a'ur, ræñ o stårk i æ bøj* (vestj.); „*sin ræjsəgərn sijə de, sâ stårkə jĕj å dèm fresk åstær foran di ar*", Grb. 30. 35, da ransagerne (toldbetjentene) ser det, så storker en af dem rask afsted foran de andre; „noh han ga sæ så te å stork omkring dier å dier, å hue ka ett en full mand stork omkring!" Jyd. I. 78, ligeså Søvind. — **2**) vade, *han gor o stårkər i æ wañ ætər æ ræw* (Andst). — **3**) *stårk i' sæ* (Århus), sluge, æde meget.

storkeblomme, no. *stårkblom æn -ər* (Agersk.), trevlekrone, lychnis flos cuculi L. (Agersk., Sundeved), J. T. 136. 316; engkarse, cardamine pratensis L. (Øst. Linnet), J. T. 290.

storkefjer, no. *stårkfjør æn* = flt. (D.), = rgsm.

storkefod, no. J. T. 135, en plante, alm. kællingtand, lotus corniculatus L. (Varde).

storkeknæ, no. J. T. 79. 80, en plante, padderokke, equisetum L., (Ranum).

storkeleger, no. *stårkljegər* flt. (Strelluf.), en plante, lychnis flos cuculi L., se storkeblomme.

storkemog, no. *stårkmòq de* (Vens.), en art hvidt tørvedynd; *sònt kalər wi no swòqlagti no i törən; de æ hwit i blətn* (ɔ: mens det er dynd), *mæn nè de blyə tòt, ær ə blåt*.

storken, to. *storkən* (Vejr.), treven, vrangvillig, mest om börn: *ən stòrkən huñ* (Lem).

storkenæb, no. *stårkinæv et* (Søvind s., Elsted); *stårknev æn* (vestj.); *stårkneð æn* (Thy). — **1**) = rgsm., (alm.). — **2**) bolten på vognstjærten, hvorpå hamlen fæstes (Søvind, Elsted, Thy). — **3**) en plante, storkenæb, geranium L. el. tranehals, erodium l'Herm. (Elsted, Thy, Sundev.), J. T. 99. 305.

storkerede, no. *stårkirę et* (Søv. s.); *stårkrę æn -ər* (vestj., Agger); *stårkræj i* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.). — **1**) = rgsm.; skal efterses Juledag, J. Saml.[2] III. 123; karl leder efter køer i st-, Kr. KT. 208.14. — **2**) *stårkrę* (Emmerlev), kaldes det lille knipleskrin på fire ben, som 8 års börn begynder at lære på, med fire stokke.

storkerose, no. J. T. 26, en plante, bjærg volverlej, arnica montana L. (Varde); tusindfryd, bellis perennis (Ribe), Sgr. V. 72. 545.

storkeskid, no. storkelort; i en remse: *krið o eqəhwið o stårkskið* (fl.), *de æ træj hwið rætər* (vestj.); se 1. rd.

storkeunge, no. *stårkiöq æn -ə* (Søvind s.); *stårkoq æn -ər* (vestj., Agger); *stårkoq i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; *så swåltən som æn stårkoq* (D.).

storkeurt, no. J. T. 323, valmue, papaver L. (Silkeborg).

storkeæg, no. *stårkek æn* = flt. (D.); *stårkæq æn* = flt. (Agger), = rgsm.; de som æder st- vil sladdre, Kr. VI. 253.6.

storkok, no. *stuqərkåk æn* (Mors), kalkunsk hane.

stor-kråset, to. *stoqəkrå̄set* (Elbo h.), overmodig, storagtig.

stor-kål, no. *stuər kål* flt. (Harridslev v. Randers, N. Sams.). — **1**) hvidkål (Harridslev). — **2**) en ret: grön langkål (N. Sams.).

storladen, to. *stuwəlåðin* (Agger), = storagtig (s. d.).

storlemmet, to. *stulemə* (Vens.), = rgsm.

storlig, to. *stowərlə* (vestj.), temmelig stor.

storm, no. *stårm æn stårm* (D., vestj., Agger); *stårm i* best. *-i* flt. *stårm* (Vens.). — 1) = rgsm.; *de æ söən æn stårm iðå·, te tow kæləŋər ka eļ hål dæn triði we æ jowr* (Mors); el. . . . *te fæmtən kæləŋə ka il hål æn swonbøst* el. *et kalsken* el. *dæn sæjstən ve jån*, Kr. IX. 248.21, (jfr. Säve Str. S. 28); el. *te vi ka peļ mæ de bå åwsəlhåwð*, sts nr. 17, af vejrmøllen nemlig; som blæser ører af hest, Krist. Sagn II. 339.57; tunge af hunds mund, Denh. Tr. I. 80; alm. tlm., når en er bleven klippet: „det har nok blæst hårdt idag!"; fig. *hon tu ham mæ stårm* (Vens.); tlm. om st-, Wh. Vlk. V. 441, Urquell II. 109 (plt.); navne til st-, Ndl. Volksk. X. 140; i Skagen kaldes en vestlig storm „(i) wejsten knalring"; andre udtryk: „i stryger", „i halv stryger", „i bråser", „i knag-storm", „e ryw-wer"; der skal blæses og pustes i den anden verden for at skaffe storm på jord, Kr. Molbohist. 74.240-41; — varsles af havfrue, Kr. Sagn II. 143 flg. 147; havmand, Faye 55, jfr. I. 569.48 b. 571.37 a; trold, Wille 173; af dødning, Kr. Sagn V. 260.16; af skibsnisse, som holder staget under stormen, Kr. Sagn II. 44.18; af fugle, Amins. VII. 95; krage, Haukenæs III. 196; mange varsler, Kr. Alm.^{2} III. 150 flg.; af får, når de stanges, Hazel. VIII. 68.10; af ild, som tuder i ovn, Folkev. XI. 471.31; ved bragen i tømmer af vindfælder, Kr. Alm.^{2} I. 174.62, jfr. møbel, vante; — ved en mægtig kvindes død, Maur. Isl. S. 206, Arnas. II. 52, jfr. Ch. Notes 270; stormands, GML. II. 139; Cromwells, Folkl. XII. 166; Napoleons, Rambaud 165; troldmands, Tr. pop. IX. 59; når mske hænger sig, se I. 731.12 b; jfr. Gr. Myth.^{2} 601, P. Volksk. V. 104.2. 153.13, Urquell IV. 53, Mhardt GMyth. 270, Meyer Bad. 367, ZfM. IV. 49.29. 147.35, Wh. Vlk. IV. 81, V. 443; II. 184 flg. når mske er druknet; når ulykke er sket, Rivista I. 458.14. 618, II. 333, jfr. *uvejr; — ondt varsel ved jordefærd, se Gering II. 129, Arnas. I. 430, Gasl. 38, Nyland IV. 38, Meyer, Abergl. 178, Le Braz 106. 117, Denh. Tr. II. 29; det stormer, når fanden henter frimurer, Urquell II. 67.3; ved skiftings død, Lindh. Lappb. 132; st- ved bryllup varsler stormfuldt samliv, Krist. IX. 46.06, Alm.^{2} III. 103.97; st- opstår, når der er en stor synder ombord, Mélus. IV. 378, jfr. Jonas I. 11 flg.; når der er lig ombord, Krist. Alm.^{2} I. 55.24; — forestillingen om at kunne frembringe uvejr, storm, torden, øsende regn, hagl, ved finnekunster og trolddom har været alm., se Müller Saxo 53.2. 192.10. 453.1; Peters. Isl. Færd II. 129, IV. 196, Rafn Nord. Fort. II. 70. 110. 160. 336. 349. 356, Fridthj. S. kap. 5, Ketil Hængs S. kap. 3, Ørvarodds S. kap. 12, Thorstein Vikingsöns S. kap. 11. 16. 19, Oldn. S. I. 273, II. 158, IV. 41, Olaf Tryggves. S. kap. 150. 211, Olaf Hell. S. kap. 27, Færøiske Kvæder I. 165, II. 4. 10. 52, DgF. I. 45.18; „galdraveður", se Maurer Isl. S. 129. 133. 250, Arnas. I. 450. 551. 566. 593. 605 flg., II. 377. 463, Thorkels. 130. 176; troldstorm, Kr. Sagn III. 322.10, IV. 231.55, Thiele I. 88 ned., jfr. Wigstr. II. 188, Øverl. 26. 29, Meyer, Abergl. 237, Urdsbr. V. 136, Urquell V. 261; „Wettermachen", Schindl. 47. 52, Weinh. Volksk. I. 217, VII. 187 (Steirm.), Wolf N. S. 693, Hebbe-Sold. I. 262, Ch. Notes 169, Amer. Folkl. XI. 150, Liebr. Gerv. 219.12, Pitré Usi IV. 101, se knude II. 228.2 a, Bassett, „storm" regist.; „tempestarii", msker, som kan frembringe storm, se Gr. Myth.^{2} 604, 1040. 1179, Mélus. II. 26, Maury Magie 178, Schindl. 50, Hebbe-Sold. I. 104, Bosquet 252, jfr. Du Cange und. ord.; magi mod storm strafløs, H. Soldan I. 99; „Wetterhexe", Wh. Vlk. V. 409 (Steirm.); st- ved præster, Rivista I. 635, II. 338. 412, Laisn. II. 134; onde ånders værk, Maury Magie 182, MA. 105, Ch. Notes 30; deri Nereider, Schm. Volksl. 125, Harpyer, Psyche I. 72, ved djævel, Urquell^2 II. 84, GML. II. 107, Tr. pop. X. 424; storm kan fremtrylles ved at göre kunster med en øsekop i en vandspand, se Sgr. II. 192.773, Kr. Anholt 85.196, Sagn IV. 165.78, jfr. Nikol. Nordl. II. 3, JFærø 132, se skål 1; ved at piske i vand, Gr. Myth.^{2} 1026, Schindl. 52, Meyer, Abergl. 246, Laisn. I. 259. 263, Laistn. Nebels. 348, jfr. Hartl. F. T. 189, Krauss Volksgl. 118. 135,

Tr. pop. XII. 662; ved at kaste saltvand over dige, Strackerj. I. 420; ved at heks hælder vand i flod, Amer. Folkl. IV. 157. 5, jfr. Hardw. 99; uvejr vækkes, når sten kastes i hav el. sø, se Arnas. II. 550, Liebr. Gerv. 32. 139. 146, Volksk. 335, Tr. pop. XVI. 452, Gr. Myth.[2] 563 flg. 1041, Meyer, Abergl. 115, Wh. Vlk. IV. 452 (Steirm.), Rivista I. 48, Graf II. 146. 149; ved at kaste kat overbord, Ch. Notes 60, (Dyer Flkl. 105), Hardwick 103. 115, Scott Demonol. 439, Tylor Anf. I. 137; ved papirstumper, Daae, Bygdes. II. 52; ved at Lap kaster handske i luft, Cav. W. II. 20; når man strikker ombord, Renvall 31; ellekvinde volder st- ved at fjerte, Kr. Sagn II. 26. 94; heks i ævent., Sgr. VI. 98; vækkes ved at 2. flöjte (s. d.), jfr. Arnas. II. 402, Folkl. VIII. 14, Ch. Notes 60, Scott Demonol. 484, Amer. Folkl. X. 214; opstår, når havfrue færdes, Cav. W. I. 246, II. 16, XIII.; jfr. når St. Peters moder besøger sin sön, Rivista I. 857; når man taler til sørå, Runa IV. 41. 73, skyder hende, Wigstr. II. 365; når „flæðarmús“ farer i søen, Maurer Isl. S. 92, Arnas. I. 430; når man brænder en gl. kost, Kr. IX. 24. 34, Alm.[2] I. 56. 31; koges i gryde, Z. f. M. II. 76, Gr. Elfenm. CXXV, Schindl. 50; — stilles, da lig af ugudelig kastes overbord, Kr. Sagn IV. 246. 97; ved at nævne Jesu navn, Faye 10; ved ringning med kirkeklokker, se Meyer, Abergl. 185, Rivista I. 218. 556. 636; „Wetterläuten“, Wh. Vlksk. IV. 79, VIII. 327. 397 (S. Tyskl.); med en „Wetterglocke“, Wh. Vlk. I. 68 flg., II. 191, VII. 364, Strackerj. II. 9. 70, Panzer II. reg.; jfr. klokkeindskriften: „fulmina frango“ Laisnell I. 255 flg.; ved skud i skyerne, Wh. Vlk. III. 361, VII. 250; med „Lucassedler“, VIII. 444; Wh. Ritus 14, Bosquet 253, Rivista II. 44; ved præsters læsning, Wh. Vlk. VIII. 327, en slig er „wettergerecht“ (Tyrol), Meyer, Abergl. 230; „Wettersegen“, se Wuttke regist.; — i ævent.: stormens moder, Sgr. VIII. 213, jfr. vind. — 2) en rus; *hå æn stårm o, kom mæ æn stårm* (D., Andst., Vens.); jfr. Aasen storm no., storma uo.; isl. stormr hak.; hvirvelvind, vand; hankatte-, himmel-, vesten-.

stormblod, no. *stårmblø de* (Thy); *stårmblåð de* (Agger), sammenløbet blod; *dær hæyər æn stok stårmblåð we di nijə* (Agger); se størkne.

stormbriller, no. *stårmbrelər* flt. (D.), støvbriller (s. d.), briller som bruges, når man læsser klyne af el. af den, som står nederst i en savgrav, for ej at få smul i öjnene.

stormbræt, no. *stårmbrèt è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.), brætter, på en møllevinge, som aftages når det stormer.

stormbukser, no. *stårmbòws* flt. (D., Agersk., Bradr.), korte overtræksbukser af sækkelærred, som bruges ved groft eller skident arbejde; st- hørte til Sydfalstringernes nationaldragt, var af hvidt lærred og meget vide og siger i regnvejr: *va veə du, va skaə du, va vəe du, va skaə du?* Sgr. IV. 78. 247.

stormbånd, no. *stårmboñ æn* = flt. (D., vestj., Thy); flt. *-boñər* (Mors), skråstivere, der støtter sparrerne i tagværket; eller = stormstiver; kan også bruges = stormstrikke (D.).

storme, uo. se størkne.

storme, uo.

stårm -ər -ət (D., vestj., alm.); ft. tf. *-ə* (Agger, Vens.);

stårm -ə stårəmt stårəmt (Elsted). — 1) = rgsm.; fig.: *stårm å·p* (Agger), i tale og adfærd; *hon gor òltər å stårmər* (Vens.), ɔ: larmer, skælder ud. — 2) arbejdsudtryk om fiskergarnet: dersom det fryser hårdt, skal garnet öjeblikkelig „stormes“, ligesom det kommer af vandet, d. v. s. spredes ud over isen eller i sneen for at „fryse tört“, J. Saml. VIII. 181 (Sall.).

stormflod, no. *stårmflo æn* (D.), = rgsm.; st-er i Vesterhavet (s. d.), Krist. Sagn III. 404. 14, Alm.[2] V. 120. 34. 169. 64.

stormfugl, no. = rgsm.; stormsvalerne ved Kap Horn er sjæle af skibskaptainer, Sgr. IV. 152. 418, jfr. Tr. pop. VIII. 311, XII. 394, GML. II. 211, se Storm-Kirsten.

stormfuld, to. *stårmful* (Agger, Vens.), = rgsm.; *hqj wa så stårmful, de hqj ku hwicən sqjs hælə saməl* (Vens.), ɔ: overmåde beruset.

stormhaspe, no. *stårmhasp æn -ər* (D.), krog, hvormed vinduet holdes oplukket i blæstvejr; kaldes også: *stårmkrog*; pallen, der stopper tandhjulet på væverstolens bom (Søvind s.).

Storm-Kirsten, no. *Stårm-Kjæstən* (Fanø), sømændenes navn til en art store stormfugle under Kap Horn; procellaria? se stormfugl.

stormklokke, no. *æ stårmklåk* (Ribe-egn), den store klokke i kirketårnet i domkirken i Ribe; vel fællesnavn for kirkeklokker, ved hvis lyd borgerne sammenkaldes; st- i Randers er købt for en funden skat, se Kr. III. 130.

stormol(?) *stårmol è* best. *-t* (Vens.), tid, öjeblik; *hąj kam i de sąm st-*, vistnok sj.

stormplet, no. *stårmplæt æn -plætər* (D., vestj.), dugpletter på rudernes yderside, man mener, de varsler storm, se Kr. IV. 368. 236.

stormplæde, no. *stårmplæə* (Broager, Sundeved), hå-ising, pleuronectes limandoides.

stormstiver, no. *stårmstywər i -ər* (Vens.), = stormbånd; et stykke tømmer, som går fra hjörnet af bindingsværkshuset op imod remmen i skrå retning.

stormstrikke, no. *stårmstrek æn -ər* (Andst), = *stårmrem æn -rem* (D.), rem el. snor til at holde hat el. kasket fast i stormvejr.

stormvejr, no. *stårmvèjə et* (Søv. s.; D.); *stårmwæjlə* (Agger), = rgsm.

stor-ordet, to. *stuwərurwərə* (vestj.), som fører store ord.

1. storre, uo.
stor -ər -ət -ət (D., Agersk., Bradr.);
stòr -ə -ət -ət (Elsted);
stå stift ud, stritte, strutte, om fjer, hår; *æ hor storər te ål siər* (Andst); i en bryllupsindbydelse hedder det: *nær I for storət* (kruset) *o stywət, pusət o blaŋkət* (vestj.); jfr. Kr. Almuel. IV. 125 ned.; jfr. platt. sturr to. „starr, steif", Schütze; sturre.

2. storre, no. *stor æn storər* (D.; Thy); *storər de* (Vejr.); *storə* flt. (Sundeved), kruset strimmel på kvindernes hovedtöj; *hun har hiñ storər opsat* (N. Slesv.), ɔ: er pyntet; *æn stor* (D.), de gamle kvinders hovedtöj med guldbroderi og krusede strimler; se hovedtöj.

storrehöns, no. ɔ: höns, som fjerene storrer om, kalkuner; konen havde travlt med at få hendes sturrehöns ind, Krist. Almueliv II. 41. 114, VI. 50. 115; *kåk å storhöns*, Jyll. I. 375; se storhöns.

storrehår, no. *storhor* (vestj.), enkelte strittende hår.

storrehåret, to. *storhorə* (vestj.), med strittende hår.

storrekok, no. *storkåk æn -kåək* (Agersk.; D.), hannen blandt *æ storhöns*, brushöns, machetes; vist også kalkunsk hane, se storrehöns; storkok.

storrelue, no. *storlu æn -ər* (Thy), kvindehue med kruset strimmel.

storrer, no. se stodder.

storris, to. se störrings; halv-.

storreset, to. *storəsə* (D., vestj.), med strittende hår.

storrisk, to. ude af sig selv, forstyrret; *hąj war hòtə rèn stòrisk* (Vens.).

storrive, no. *storryw æn* (vestslesv.), den store slæberive.

stor røllike, no. J. T. 3. 278, en plante, achillea ptarmica L.

storsejl, no. *stuwəsæjl æn* (Agger), det agterste sejl på fiskebåde.

storsindet, to. *stuwərseñəð* (Mors, Thy); *stuwəseñə* (Agger); *stuseñc* (Vens.); *stuwəseñər* (Vejr., Sall.); *stuəsinət* (Elst.), hovmodig; fin over sin stand i klæder; „*hąj cèj eñc te å wæ stuseñc*", Grb. 81. 21, han kendte ikke til at være hovmodig; også no. *stowərsiñəhijəð* (vestj.); *stuwərseñchjè ka sulc fåta* (Vens.), sult bringer hovmod til at svinde; jfr. småsindet, skrædder.

storskryder, no. = rgsm.; i en stedremse: „Børup stuerskrydere", Sgr. II. 70 (Taulov s., Jerlev h.).

storslub, no. andenkarl (Als), J. Saml. VIII. 275.

storsnudet, to. *stuwərsnuðə* (Mors, Agger); *stowəsnujət* (Søvind s.), = rgsm.

storstilet, to. *stowəstèlət* (Søvind s.); *stuwəstilərə* (Agger), = rgsm., om bøgers tryk: *æn stuwəstilət salmboq* (D.).

storstilt, to. *stuwərstilt* (D.), overmodig, stor på det; *han æ st-*.

storstue, no. *stuwərståw æn* (D., vestj., Mors, Thy); *stuəstòw æn* best. *-stòwən* (Vens.), husets store stue, jfr. pisel, stue, fredstue, ligstue; „*bu kwèjərn war èj i stustòwən å sij hons dè war i cistərn*", Grb. 30. 32, begge kvinderne var

inde i storstuen at se hvad der var i kisterne; jfr. vester-, østerstue.

stort, to. bio. se stor.

stortavleret, to. *stuurtauelərə* (Agger), om töj: med store tærner.

storum, to. *stowərom* el. *-roms* (Søvind s.); *stuwərəms* (Andst, Mors); *stuwərom* (Thy); *størøms* (Agerskov, Bradr.), herskabelig, storagtig; *æn stuwəroms jæŋ* (Mors), bonde, som vil hæve sig over sin stand; altfor pæn i klæder (Sønderj.); „do go stueroms mæ fåbi, vil it kendes ve mæ", Kr. SkV. 276. 4; *stowəromhijəð* (vestj.); *støromshear æn* (Valsb.), hoffærdighed.

stos, uo. se studse.

stot, to. *stòt* (Søvind s.); *føərən skal il klepəs, iħən di æ blòwən stòt;* ordet hører mulig til Hads h., ɔ: undergroet, at den ny uld begynder at komme frem under den gamle; jfr. stunt.

stotter, to. skal siges om en maskine: *æn æ stdtər* (Malt), ɔ: går, arbejder stødende; jfr. htsk stottern, stamme; Aasen, stota.

stov, no. uo. se stub, stubbe; stue og smstn.; støv.

stovbuddi, no. *stòwbudi æn -ə* (Vor, Tyrsting, Vrads h.); *stòwbọ æn -bọə* (Søvind s., Hads h.); flt. *-bọrər* (Hindst. h.), oldenborrelarver; den første del af sammensætningen er muligvis stub (s. d.), da larverne almindelig findes ved at omplöje stubber, måske: de som roder eller bor i stubberne(?) se bo, buddis.

stovbånd, no. et slags bindsel til kør; vi havde også ståwwbånd til vore kreaturer, de skred op og ned ad rendepælen, Kr. Almueliv I. 57. 197; hvad er første del af smsætn.?

1. stovne, no. *stòwn æn -ər* (Lindk., Hvejsel, vestj.); *stòwn æn* (Vrads h.), stub af et træ (Hvejsel); *bøqistòwn* (Tåning), bøgestub; „hænn åpo en stown i skowen", Tkjær II. 5; ligeså Angel, se Hagerup „stavn"; *stawn æn -ər* (Agger), stilke, der sidder i jorden, hvor toppen er afskåret, af lyng, kommen, kål, skafter af ribbede fjer; *de* el. *han stọr o gowə stòwnər* (vestj.), ɔ: der er fast bund under, ham har det ingen nød med, han er en velhavende mand; jfr. Aasen stomn, isl. stofn; se stavn; kål-, söm-, tand-.

2. stovne, uo. *stòwn -ər -ət* (vestj.), studse, afkorte; *stowə hør*, stud[...] se stubbe.

stovneret, to. *æ ljeŋ æ så st[...] te ən ka ẹ rəgijər ər* (Lem), [...] kort.

stovt, to. *ståwt* el. *stòwt* (Mor[...] Agger); *stawt* (Agerskov), anseel[...] ser godt ud i person el. klæder; [...] *hōwəð, kål* (Mors); „et ståwt st[...] skal bruges (Als), ɔ: noget ma[...] om; *æ do æn ståwt mø* (sts), er [...] god pige; „dæn ul han glattet s[...] skind" (Åbenrå), Grundtvig, Gl. d[...] 223; jfr. holl. eng. stout, henf[...] stolt (s. d.).

stovveket, to. *æn stowəkə f[...]* (D.), undersætsig, stærk; svær i [...] til höjden.

stovvel, uo. se stubbe.

strabas, no. *strabɑ·s æn* [...] anstrengelse, besvær; deraf uo. [...] *si·jər* (vestj.), anstrenge, jfr. htsk str[...] ital. strapazzo, slet behandling.

straböjser, no. se stabejser.

strade, no. *strȧð æn* (Lõnb.[...] *æn* (D.), række, gyde; *æ hus leg[...] strȧð* (Lõnb.); *æ strat*, kaldes nogl[...] der ligger i en række i Hunderup[...] *liəð låŋ i æ huwə som Sæjstrop[...]* lang jordstrimmel el. en lang spi[...] sogns jord, når denne kiler sig i[...] andet sogn (vestj.), Mb.; mnt. str[...] Lübb., af lat. [via] strata, lande[...] stratenrøver, stræde.

straf, no. *straf æn* (D., vestj.[...] alm.), = rgsm.; *hq̣j hò fåt straf*[...] *hans straf* (Vens.), ɔ: str- idömt [...] stol; af straffe omtales: hoved p[...] (s. d.), stejles (s. d.), brændes I. 5[...] gabestok (s. d.), halshugges (s. d.), [...] I. 731. 37 b, levende begraves II. 4[...] slides, trædes af heste I. 599. 40 b, [...] i pigtønde (s. d.), „bære sten" III. 5[...] sættes i stok, se stok 6, dyppes [...] (s. d.), fjer (s. d.), ride træhest [...] få tyvebrænde (s. d.); jfr. Kjær, S[...] 22. 104. 334 flg., Fb. Bondeliv [...] Kr. Alm. II. 70, II.[2] 25. 7, Gr. RA. 6[...] Dania II. 213, Hazel. VI. 65; se [...] mand, skarpretter, skjelsten, tælle[...] lige straffe: slæbes på vognhjul, [...] mögbør på mødding, pige ridder [...] slæbes af æsel gennem bydam o[...] Meyer Vlk. 146. 157. 165; jævnli[...]

kommer det i sagn, at msker nedkalder straf over sig ved kåde ord, Kr. Sagn II. 294. 189. 190. 202, Fb. Bondel s. 356; ved grusomhed, Kr. Sagn II. 295. 198-200, jfr. Wigström II. 135, FS. 158. 1. 2. 9; se skjæbne; udført mord gentages af død, Krist. Sagn IV. 548. 58 flg.; i ævent. og sagn varer den dødes straf til dommedag, Kr. VII. 124, Sagn II. 280; jfr. Wigstr. II. 375, Cav. W. I. 464. 470, Arnas. I. 295, KuhnN.S.272, Mhoff303.413, Hardw. 188, Hartl.F.T.189, Laisn. II. 96, jfr.*folkejustits.

straffe, uo.

straf -ər -ət (D., vestj., alm.; Elsted);
straf -ər -əð (Lild s., Agger);
straf -ər -ə -ə (Vens.);
= rgsm.; *haj skal strafəs åpå lywə*, dog også i alt fald i infinit.: *di buər åsə strafərəs* (Vens.); jfr. mnt. strafen eller straffen, Sch. Lübb.

straffelæs, no. læs, som hovbønderne skulde køre til straf, fordi de havde taget for små læs, se Kr. Almuel. II. 17. 44.

straffestreg, no. *strafstreq æn* (Lild s.), en slags bét, som i kommersspillet „svinepisker" (s. d.) og sagtens i andre spil, gives som straf; se horeunge, streg 2.

strag, to. *stråq* (vestj., Mors, Thy); *stroq* (Lönb., Tåning); *stroq* el. *stro* (D.); *straq* (Vens., Sams, Sall., Hell. h., Himmerl., Agerskov); *straək* (Bradr.). — **1**) rank, slank, om personer; *i straq kol* (Vens.), en pyntet person; *han gær så straq* (Agersk., Bradr.); *æn stråq hæst* (D.), lang, smal hest; lang og strag, ligesom Per Madsens galt (Tønder), Kok ordspr. 169. 1964; velvoksen om unghöveder (Vens.), også om msker, jfr. Blich. Saml. Nov. III. 631; *stroq gris* (Lem), velnærede. — **2**) pæn, pyntet (Sall., Sams); *æn stråq piq* (Mors), ligeså Tåning; smukt, om vejret (Himmerl.); jfr. Aasen strak, stram, spændt.

1. strage, no. *strak æn* (Valsb.). — **1**) stads; *dær blöw æn str- gøər mæ' dæm* (Valsb.). — **2**) *stroq æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), et opsminket købstadfruentimmer.

2. strage sig, uo. *straq sè òp* (Vens.), pynte sig; „han strager som en herre" (Ang.), ɔ: er kavaller.

strags, to. *straəks* (Angel), strunk, stadselig.

straj, no. uo. se strand, strande.

straks, bio. *straqs* (D., Søvind s., Mors); *stras* (Sem, Mellemslesv., Angel); = rgsm.; *li straqs* (Søvind s.); *lisəgåt no som straqs* (Malt); *æ klåk æ straqs fir* (D.); *kom no straqs, lijq straqs, straqs ætər* (Agger); *wet do no kom, å de ska wær straqs! a ska kom, så straqs a fo jij hèərən* (Vens.), ɔ: så snart; når skrædderen lover at komme straks, betyder det om otte dage, se Dania I. 189; se strække; jfr. Aasen straks, htsk stracks; jfr. mnt. strack el. strackes, Sch. Lübb.; gelik; se kys mig-.

-strakt, tf. se strække; lang-.

stram, to. *stram* flt. *stram* (D., vestj., Agger, alm.). — **1**) spændt og derfor stiv, *æn stram lijn* (Agger); også fig.: *han æ stram i æ ræt* (D.), stiv i kravet på sin ret; *så str- som æn trom* (Malt); *æn stram kål, kweń* (Mors), fordringsfuld, stiv; *go stram o styw* (vestj.); *æn stram kuwən* (Agger); *æ stur kam sæ, stram kål, å löwər læq atər dæń tij* (vestj.), studen kom sig som en stram karl, ɔ: nok så flnk, og levede .... — **2**) om hvad der slutter stramt, og derfor vanskelig kan bevæges, om en dör, skrue o. lign. (Vejr., vestslesv.); *klèən seə så stramt* (Vens.), jfr. 2. kram. — **3**) om vejret: hårdt, koldt, *è stram wer* (Vens.); *de æ nøj stram væjlə i då* (Sall.). — **4**) om en ejendommelig skarp smag og lugt (Salling, vestj.), *æn stram løjt* (Agger); *de løcə så stramt* (Vens.); jfr. Aasen, stram; mnt. stram, Sch. Lübb.

strambuks, no. *gi jæn strambòwsər* (Herning); *han fæk strambò'ws* (D.), ɔ: bank, prygl på den strammede rumpe, jfr. Kr. Almuel. II. 68. 167.

stramfejbukser, no. i udtr. som: *haj (hon, di) æ komən i hans (her, djæ) stramfèjbòwsər ida'* (Torslev, Vens.), ɔ: har trukket sine pæne klæder på.

stramhans, no. *æn stramhans* (vestj.), en person, som strammer sig op, fører sig stramt.

stramkodet, to. *stramkuwəðə* (D.), om heste: stiv, stram i koderne.

stramme, uo.

stram -ər -ət (D., vestj., alm.); ft. tf. *-əð* el. *-t* (Agger);
stram -ər -t stramt (Vens.);
= rgsm.; *æ lijn ska straməs* (Agger); også fig.: *stram sè åp* (Søvind), rette sig, ikke lade sig gå på; *do mo sij o*

stram dæ nöj bæjər åp! (Agger); *de wa swær såm hun wa straməð åp* el. *åp-straməð* (sts), ɔ: pyntet; *ka do stram ət?* (vestslesv.), ɔ: overkomme arbejdet; *stram æ hoq* (D.), göre hugget med leen dybere og bredere; jfr. Aasen, strama, plt. strammen, Schütze.

strammekat, no. *stramkat æn* (D.), skive, der bruges til at stramme snorløb i møllen.

-strammer, no. se op-.

stramtandet, to. *stramtæṅə* (D.; Malt, Vejle), siges om heste, der har slidt kærnen af deres tænder, og som er ca. 8—10 år gamle.

strand, no. *stråṅ æn stråṅ* (D., vestj., Thy, Mors, Agger); *strąj æn* best. *-ən* flt. *strąj* (Vens.), = rgsm.; *straṅ* (Søvind s.), låneord; *æ stråṅ* (Fanø), den brede forstrand mod vest; *ve æ stråṅ* (vestj.), ved havsiden (s. d.); *strąjən hun æ så hwic* (Vens.); *„i de sam slèŋt èn stu bøl låṅc åp åpå strąjən“*, Grb. 108.14, i det samme slog en stor bølge langt op på stranden; *hąj rèsər frå ląj å te strąj* (Vens.), ɔ: altid; se Aasen, strand, isl. strönd huk. flt. strandar; se pebermø; ræ-.

strandauktion, no. *stråṅawsjo·n æn* (Lild); *straṅawsjo·n* (D.), auktion over indstrandet gods.

strandblege, no. Harboøre kirke er bygget af mursten og vilde sten og muret op af „strandbleggerer“, brændt kalk fra stranden, Kr. Sagn III. 164. 45.

strande, uo.
straṅ -ər -ət (D.);
straŋ -ə -ət -ət (Elsted);
stræṅ -ər -ət (Lönb.);
stråṅ -ər -əð (Mors, Lild s.); ft. tf. *stråṅt* (Agger);
stræṅ -ər -əð el. *stræṅ stræṅ* (Agger; Thy);
stråj el. *strąj, -ər, stråjt* el. *straṅc, stråjt* el. *straṅc* (Vens.). —

1) = rgsm.; om skibe: løbe på grund; Læsøboen beder i stormvejr: „å, gu bejr et fo den stakkels sømand! Guj gi, hwis han ska straj, han så må straj po wos! — Ja, Wohær gi wos en gue strajing inden i mån“, JK. 160. 394, jfr. Krist. Anholt s. 10. 16, Krist. SkS. 223. 14, Denh. Tr. I. 274, Tr. pop. XIII. 705, XIV. 64, XVIII. 198; *wi stråjt åpå øskmøŋi* (Vens.), ɔ: vort forsøg glippede; *hąj æ nåk straṅc i krowrə* (sts); vælte med vogn (Mors), spøgende. — 2) *stræṅ* (Agger), absol. el. med obj. at søge at „finde“ noget ved stranden, man „stjæler“ aldrig dér (alm. i Vestjylland, Ribe—Skagen); *a vel uð o straṅ idaw* (D.); *di gor te haw fòr å stråṅ* (Lild s.); *a hår straṅət æn bjælk* (D.); også kan siges: *hwa gor do o stråṅər ætər* (Andst), ɔ: flakker omkring efter; *haṅ hå fot hans mæðəl wej ər o stræṅ* (Agger); kok og kat, der går ud at str-, Kr. Dyrefabl. 96, øgeremse; jfr. stjæle 575.4, sulten. — 3) *vi ska stråṅ i nat* (D., glds), nu af brug: køre med tørv ud i stranden, for at Fannikerne fra vogn kunde lade deres både; jfr. Aasen strenda, gå langs stranden; se stranding.

strandehale, no. *stråṅhål æn* (Andst), omflakkende person.

strander, no. *stræṅər æn -ər* (vestj.); *straṅər* (D.), person, som går ved stranden og søger vrag; se strenger.

strandesti, no. *stræṅsti æn* (Holmsl. kl.), stien langs stranden, hvor de som strander (s. d.) går.

strandfoged, no. *straṅfòwəð æn* (D.); *stråṅfowəð æn* (Agger); *stråṅfòwəð* best. *-fòwðən* (Lild s.); *strąjfo i* best. *-foən* flt. *-foər* (Vens.), = rgsm.; *wi ska pas æpo æ stråṅfowəð, te han ęt ska kom å ta wås wę əð*, Kr. IX. 170 (Hundb. h.), jfr. Kr. Holmsl. 15.

strandgast, no. *æ straṅgastər* flt. (Fanø), ravsamlere.

strandhavre, no. J. T. 298, en græsart, marehalm, elymus arenarius L. (Bøvling).

strandhest, no. i udtr.: „ride str-“, börneleg: den ene dreng sætter i böjet stilling hovedet mod den andens ryg og holder i hans klæder; således bliver han i stand til at bære en anden på ryggen; den der så kommer til at sidde på hans ryg „rider str-“ (Vens.; Borup s., Mb.).

stranding, no. *stråṅəŋ æn -ər* (Agger); *straṅəŋ æn -ər* (D.); *strąjəŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; *ja, wohærə hjælpər nåk o sæṅər wås æn guṇə stråṅəŋ*, siges fromt, når fiskeriet slår fejl; varsel for stranding, Kr. III. 308. 415, IV. 253. 362-67; fortæll. om str-, Friis VN. 161; man volder str- ved gyngende blus, Kr. Sagn III. 292. 35 (Asdal), IV. 414 nr. 3, Alm. V. 281 nr. 20; jfr. Säve Str. S. 14. 23,

Bruzel. 47, Trad. pop. VI. 658, VII. 387, XIV. 384. 448, XV. 601 flg., XVIII. 200; strandede søfolk dræbes, Kr. Sagn IV. 547 nr.2,Alm.² V.173.76, jfr. Hertz Spielmannsb. 450 m. m. henv.; slgn når der under gudstjenesten råbtes „vrag!", standsede præsten, Folkl. Journ. V. 19 (Cornwall); se Klitbo; strandrøvere narres ud af himmel ved råb om str-, Knoop Pm. 41.80, P. Vlk. X. 62.31, Tr. pop. I. 160, jfr. VII. 486.64; jfr. Tr. pop. XII. 607.II med henvisn. til Strabo XIV. 2. 25, folkene på Iasos; XVII. 486.

strandlangs, bio. *go strañlåŋs* (Lönb.); *stråñlåŋs* (Agger), gå langs stranden; se havlangs, Kr. IV. 196 har „gå strandlobs"; er formen rigtig, er det vel = strandløbs.

strandlen, no. *strañlæn æn -læn* (Holmsl. kl.), kortere el. længere stykke af forstranden, hvor staten el. private har strandret, se Kr. III. 309.

strandlobs, bio. se strandlangs.

strandløg, no. scilla, indgives tyr, der ej vil springe, Kr. Alm.² I. 178. 13.

strandmand, no. bestillingsmand, som melder vraggods til strandfoged, Kr. Sagn V. 98 øv. (Manø).

strandmåge, no. *stråjmòq æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *strañmoq æn -ər* (Søvind s.), = rgsm.; en fltalsform „strandmaggere", Sgr. III. 160.901 angives fra Kolding, er den rigtig synes den en analogidannelse, se kage f. eks.

strandrider, no. opsynsmand ved stranden, Kr. VIII. 285.490.

strandsand, no. *stråjsò.i de* (Vens.), bruges til strøsand i stuerne.

strandskade, no. *stråñsko* el. *-skor* el. *stråñskåð æn -ər* (Thy, Agger), = rgsm.; en havfugl, hæmatopus ostralegus; lykkeligt i foråret at se løbende str-, Kr. Alm.² III. 133.35; se 1. lyv, tolde.

strandskal, no. *stråjskòl æn* best. *-skål* flt. *-skålər* el. *-skòlər* (Vens.), østers- og muslingeskaller, opskyllede på stranden.

strandtyv, no. *stråñtyw æn -tyw* (Lild), = rgsm.; person, som stjæler af indstrandet gods.

strandvasker, no. *stråjwaskər i* (Vens.), lig, som driver ind ved stranden; de jordedes i Oksby til 1850, ej engang omvundne af segldug el. i sæk, så ræve gravede dem op, se FrRA. III. 126; finder man et sådant, skal man trække det op, så havet ikke igen kan nå det, lægge det en sten under hovedet og armene op over brystet. Ellers vil den døde hævne sig ved at ængste én i mørke og söyne, JK. 387.35 (Holmsl. kl.); s- plyndres og hævner sig, Kr. III. 144.200; vil begraves kristeligt, se Wigstr. I. 157. 164, II. 218. 227. 326, Cavall. Wärend II. XLIX; ben af str- må atter kastes i hav, Krist. Alm. V. 187. 69; se dødemand.

strandvrag, no. *stråjwraq è* best. *-ə* (Uggerby), vrag, som står på stranden, jfr. Kr. IX. 210. 47.

strangskede, no. *æ strañskęər* (D., flt.), læderhylster, hvormed hammelrebene omsys for ikke at gnave hestens sider; tysk strangscheide; se 2. sluffe 2.

strank, to. se strunk.

stranni, no. modstand, modstræben; *no ka han eŋən strani* el. *stranis mijər gøjər* (vestj.).

strannie, uo. *strani -ər -ət* (vestj.; Thy), anstrenge kræfterne, tumle i dødskamp; om dyr der slagtes: *de æ swœr som æn straniər* el. *straniser;* se strannike, stronnie, strudie.

strannik, bio. gå, stå str- (Vens.), stift, som under en svær byrde, Mb.

strannike, uo. = strannie (Vens.), Mb.

stransepulver, no. lægemiddel, udleveres pulv. sem. föni græci (Rkb., alm.).

strant, to. i udtr. som: *dær stor ən strañt stro hær o dær* (Lem), ɔ: et enkelt, med store mellemrum; se strente.

strap, no. „en str-", pige, som ser godt ud, Kr. Alm.² VI. 339 (Sams).

stras, bio. se straks; **strat**, no. se strade.

stratenrøver, no. = rgsm.; i alt fald i udtr.: *si uð som æn stratənröwər* (D.); jfr. strade.

stratte, uo. *[strat]* (østj., Bj. h.), spadsere, Mb.; jfr. stritte.

strattevejr, no. vejr til at spadsere i (østj.), Mb.

stredbånd, no. se stribånd.

stredfast, to. solid, holdbar (Vens.), Mb.

stredig, to. *strerə* (Salling); *streðə* (Agger); *stręə* (Vens.), fast, stiv, som ikke lader sig böje el. rokke; bordet, stigen, støtten under huset står ikke str-; en str- lille karl (Bj. h., Borup s.); barnet kan ikke stå stredig på sine ben (Vens.), Mb.; *plòwi æ stre, dæj go sȧ stre i*

jomrən (Vens.); fig. fast, bestemt (Sall.); *hun ær ek swå streða* (Agger), se Jyll. 212.27.

strediket, to. *streðəkə* (D.), = stredig (s. d.); *di tåw gaməl gor lisă str-, stiv*, strunk.

streg, no. *strœq æn -ər* (D.); *stręq æn* (Lild); hak. best. *stręqi* flt. *stręq* (Vens.); *strœq æn -ər* (Agger); *strèq æn -ə* (Søvind). — 1) = rgsm.; *slo ən strèq*, ɔ: en linie (Søvind); *drœgi hǫ jo sǎ månə stręq i hans boq; i blyənstręq* el. *blęsstręq* (Vens.); *de vel vi slo ən strœq öwər* (D.); *hąj hǫ slawə i stręq owər ə* (Vens.), ɔ: udslette, glemme; *de æ liq vę æ strœq* (Andst), ɔ: i det yderste öjeblik; *ən trœjə fir i strœq* (D.), ɔ: i rad; *tœj ət a jæn strœq* el. *uð i jæn strœq* (D.), ɔ: på én gang, uden ophold; *æ sol fi kvier a jin strœk* (Ang.), ɔ: i træk; *no trowr æ, de gor owər æ strœq mæ jæ låjər* (Agger); *go hwə strèqən* (Søvind), ɔ: gå for vidt; *ka do hål liq strœq?* (D.), fig.: holde kursen; *de war i stręq i rènəηi* (Vens.), = rgsm.; rød streg, se skrive III. 316.12 a; — tavleleg; man siger el. synger, idet man skriver streger i takt: „vil du, vil du, vil du, vil du, vil du med mig ud i marken gå? — ja men, ja men, ja men, ja men, ja men, her skal tredve streger stå!" el.: „Ravnen sad på rumlenport og gjorde så mangen sorten lort, kjællingen ud ad vinduet så, seksten streger skal der stå!" el.: „Kragen sad på porte og sked så lange lorte, kjællingen ud ad vinduet så: „tag mig en at bide på!" jeg skal ikke lyve, der er fir' og tyve!" (vestj.), se Krist. Börner. 106. 55; jfr. Veckenst. Volksk. III. 299. 32, Z. f. M. III. 224. 397, Schweiz. Volksk. I. 123, Böhme KLd 641, FbJ. I. 128, P. Arch. XII. 315, Mélus. VII. 189. 230, IX. 227, Tr. pop. XII. 102, XIII. 9; — „du kan ikke gå ud over en streg, som jeg tegner rundt om dig!" Sgr. IV. 13. 23; man tegner stregen rundt om vedkommendes klæder. — 2) flt. *strœqər* (vestj.), skoser, fornærmelige hentydninger; i denne betydn. flt. *stręqər* (Vens.); *hąj kam mæ i stręq te mæ; a bry mæ eñc om hans stręqər* (Vens.); *skryw di strœqər ve æ damsij, så ka do kom næm te o tar əm uð!* (vestj.), siges til den, der giver skoser; *gi jæn strœqər* (vestj.); *stakər hå vi nåk uw, strœqər ka vi sjæl skryw* (vestj.); *do bəhòwər eñc å glòws mæ*, ... *a skryw sil; no jæłər ə* ... (Vens.), ɔ: nu er det alvor; ... er sagtens lånt fra kortspil, ... kridtstreg på bordet betyder en ... *fæk hwærkən stek hælə strœq* (Ag...) ɔ: jeg hverken vandt eller tabte; ... horeunge 2; *i skit stręq* (Vens.), ... handling; i smstn. jævnlig flt., ... katte-, bajads-, börne-, gabenej-, ... gavtyve-, hyrde-, kanallie-, kjeltringe-, ... den-, ræve-, skarns-, skidt-, spidsbub-, ... 3) jord- el. töjstrimmel (Vens.); jfr. ... isl. strik; mnt. streke; se *blyants-, ... femten-, kridt-, middags-, seksten-, ... fe-, træ-.

strege, uo.
strœq -ər -t strœqt (Andst); tf. ...
(D.); ft. tf. *-əð* (Agger);
strèq -ə -t strèqt (Søvind s.);
stręq -ər strèqt strèqt (Vens.);
strœqi -ə -ət -ət (Elsted). —
1) slå streger; *strèq ui* (Søvind), ... strege = *strœq owər* (Agger). — 2) ... med fornærmelige hentydninger; ... *jæn* (D.), el. *stręq atər jæn* (Lin...) „den, dæ komme å gjø nar a ... strege mæ åp åpo røggen, ham ... ken a hoeh helle foeh agtels få", ... I. 16. 1; *hąj strèqt ham lįət* (Ve...) ɔ: gav ham stygge skoser; se strik... over-.

stregedrift, no. i udtr.: *di* ... *jæn strœqdröwt* (vestj.), ɔ: i en rad, ... ene efter den anden, om kreaturer; ... fannikergang, gåsegang.

-streget, tf. se under-.

strejle, uo. se strelle; **strejling** ... se strelling; **strekker**, bio. se ...

strelisk, no. se stillids.

1. strelle, uo.
strœjl -ər -ət (vestj., Lem);
strel̦ -ər -əð (Thy, Sall.);
strœl̦ -ər -ət (D.);
strel̦ər (S. Ho);
strejfe omkring, *læv o strœjl* (vestj.), ... om dyr; også om msker: *hwa læ...* *o strœjlər atər?* (vestj.); *gǫ o s...* (S. Ho), drive om.

2. strelle, uo. *strel̦ æn -ər* (... Thy), pige, der strejfer omkring ... at foretage sig noget; ung, lapset ...

streller, no. *strœjlər æn -ər* (v...) et kreatur, som løber urolig om...

og gör skade; også om omstrejfende mennesker.

strelling, no. *stræjləŋ æn -ər* (Lindk.), dyr, som strejfer omkring, kun om ko og stud.

1. streng, no. *stræŋ æn stræŋ* (D., vestj., alm.); hak. best. *stræŋi* flt. *stræŋ* (Vens.); flt. *stræŋi* (Søvind s.). — **1**) streng på en fiolin el. lign. (alm.);

så skar de af hendes gule hårlok
deraf gjorde de guldstrengene nok,

Kr. I. 254. 11, disse sang om den skete udåd, se 1. harpe, „den talende strengeleg", endnu kan henvises til Krist. Sagn IV. 248 øv., Wigstr. I. 20, Isl. Fornkv. I. 85, Rochholz, Argauer S. II. 126. 353, Mhoff 496, Pitré, Archivio III. 371, Gonzenb. nr. 51 ned., se anm.; Wh. Vlk. VI. 162, Köhler Kl. Schr. I. 54, Aufs. 79, jfr. Amer. Folkl. IV. 267 (Ital.), Monseur, Bull. d. Folkl. I. 39 flg. m. m. varr., P. Volksk. VI. 21, Ons Volksl. II. 67, VII. 83, Gr. Myth.[2] 860, Monnier 365, Kennedy Fict. 254; springer str- på fiolin, varsles kærestefolk, Kr. Alm.[2] III. 94. 76; se fiol-; *spel å æ hy stræŋ* (vestslesv.), være nærved at gå fallit, være ved den sidste udvej; at give sin strenge til (Ang.), sit forholdsmæssige bidrag til fælles udgift; mnt. strank, mål; se guld-, humle-, klokke., navle-, sele-, tömme-. — **2**) i reb: de enkelte snore, hvoraf rebet er sammensnoet, se garn (D.); *æ lin æ lå a fir stræŋ* (vestj.). — **3**) ved høarbejdet: rive høet sammen i en lang dynge, der køres sammen til stakke; *ryw æ stræŋ iñ* el. *ryw æ hål iñ* (D.), rive den sidste levning hø sammen, efter at strengen af hø er kørt i stak (D., N. Slesv.), se tömme op; höstäng, no., Rietz 684, Säve Åkerns S. 47, Nyland IV. 79, om arbejdet: stränga, jfr. hø-. — **4**) trendegarnet (s. d.) på væven, best. *stræŋi* (Vens.); jfr. 1. röve, underløber; også vestj.; *de æ slån o blo stræŋ; hon slor ulc åpå i twestəs stræŋ* (Vens.), se islæt; jfr. Aasen streng, isl. strengr hak.; htsk strang, mnt. strank el. streng, Sch. Lübb.; se katte-, silde-.

2. streng, to. *stræŋ* = flt. (D., vestj., Søvind s., alm.); *stræŋ* el. *stræŋ* flt. *stræŋ* (Agger); *stræŋ* flt. *stræŋ; stræŋər stræŋəst* (Vens.). — **1**) om arbejde: hårdt, tungt; *de ær æn stræŋ arbeð* (vestj.); ligeså: *æn stræŋ tjænəst; ə stræŋ arbec; de æ stræŋt; stræŋt tǫ æ de hans pleqt; de ær ən(!) stræŋ monsø·r* (Vens.), streng herre. — **2**) om personer, nöjeregnende, meget påpasselig, uskånsom; *de ær æn stræŋ kål, han æ str- i æ ræt* (D.); *et stræŋ miñəsk* (Søv. s.). — **3**) besynderligt, snavset, uudholdeligt, afskyligt at se eller høre på; *de ær et stræŋ bǫə, bǫrət si stræŋ ui* (Søvind), ɔ: snavset, el. uordentligt; *a siər så stræŋ uc* (Sams), ɔ: snavset; et hus ser str- ud, når alt indenfor er i uorden (sts); „lejeret komme da te å si så møj strængh uj", Jyd. I. 64. 1, ɔ: skident; *æn stræŋ søjən* (Mds.), et sørgeligt syn; *et stræŋ miñəsk* (Søvind), et hjærteløst mske. — **4**) *æ væt æ få stræŋ* (D.), ɔ: viser for meget; jfr. Aasen streng, strang, isl. strangr, htsk strenge, ligeså mnt. „gestreckt, fest angezogen, straff", Sch. Lübb., eng. strong, stærk; se stringel.

1. strenge, uo. *de ka et stræŋ* (vestj.), det kan ikke anstrenge.

2. strenge, uo.
stræŋ el. *stræñ, -ər stræñ stræñ* (D.);
nt. *stræŋ* (Agersk.);
stræñ -ər -ət (Lönb., Varde). —

1) arbejdsudtryk fra høsletten: *stræŋ iñ* (D.), er: at rive det græs som leen har ladet ligge, uden at føre det til skårets ende, ind til „strengen" af det slåede græs: den lange „streng" engen igennem, hvor leen har ført græsset hen hvert skår; ligeså Agersk.; i Varde-Lönb. egnen synes udtrykket at bruges anderledes: *stræñ højə* er at sprede høet til törring, når det har stået i stak f. eks.; måske også sprede efter slåkarlen. — **2**) *æ sim* el. *rev æ stræñ* (D.), når en af rebets strenge er snoet for stærkt, og rebet af den grund er ujævnt; herhen kunde måske føres: *han stræŋər æ arbəð hårt, han hår stræñ ət hårt i di sist daw* (D.), ɔ: sætter stærk pres på arbejdet, hænger i til det yderste; jfr. htsk strengen, uo. spænde stærk, se streng, to.

strenger, no. *stræñər æn -ər* (Lem), pige, som spreder græs efter slåkarl.

strengere, uo. anstrenge sig; *do stræŋgi·jər dæ sånt, ålt fòr møj* (Lild s.); „ja, do sku ha sit, hvo de mennesk strenggiered sæ!", Jyd. I. 45. 2; *hañ stræŋgi·jərər sæ øwər æwn* (Agger), ligeså Vens.

strenget, to. frugtsommelig kvinde må ej gå over et töjr (s. d.), så bliver barnet strenget, Sgr. VII. 36. 57 (Thy), betydning? kvalt i navlestrengen?

strenghed, no. *stræŋhijəð* (D.); *strèŋhjè æn* best. *-ən* (Vens.), = rgsm.; *dạer æ str- får hạ̊ṅ*, der er svære kår for hånde.

strengkalv, no. *stræŋkaḷ æn* (D., vestj.); hak. (Vens.); *stræŋikaḷ i* (N. Sams), kalv, som fødes med en fejl ved navle- snoren og som ikke kan leve.

strengladende, to. *stræŋlạ̊ðəṅ* (D., vestj., Mors); *stræŋlạ̊rəṅ* (Vejr.); *stræŋlạrəṅ* (Agerskov), tilböjelig til strenghed, altfor streng.

strengle, uo. „sanke hø sammen med rive", almuesord hos Moth; sagtens = strenge ind (s. d.), Mb. under strengle; jfr. stringel.

strengsindet, to. *stræŋseṇ̱əð* (Mors), stiv, hård i sindet.

-strengt, tf. se over-.

strent, no. *stræṅc è* (Vens.); *stræṅt æn* (vestj.); *striṅt* (D.), stænk; *æn stræṅt moq*, en ubetydelig smule gødning; *sọ æn lil̥ə stræṅt ị ət* (Lindk.), så et lille stænk korn i det; også: *æn lịḷə striṅt mjælk* (sts), en lille smule mælk; da der kom et strint på lænden af hesten, så tog det både hud og hår af, Kr. III. 4; *è stræṅc træjər* (Vens), få, fjærntstående træer; se strit, gjældstrinte.

strente, uo.
stræṇ̱t -ər stræṇ̱t stræṅt (Agger);
streṇ̣t -ər -ət (Andst);
striṇ̣t el. *stræṇ̣t,-ər stræṇ̣t stræṅt* (D.);
striṇ̣t (Fanø). —
1) spröjte, stænke, trs. intr. om vand; *stræṅt klæjər, ọ æ klæjər* (Thy), stænke töj, som skal stryges; kvittere den sidste urin, om køer (vestslesv.), se mnt. strente, spröjte; jfr. pind II. 825. 50, stente, stritte, strænke. — 2) så tyndt, strø sparsomt ud, om korn el. gødning; *di hå stræṅt djæ sạ̊qər aḷwæjn; æ huws lå stræṅt så sẹr dær nạr i æ klẹṭ* (Agger), ɔ: spredt uordentligt, jfr. strant. — 3) *stræṇ̣t æn snọr* (Thy), stramme en snor; herhen hører sagtens udtr. J. Saml. VIII. 179: der må sættes en mand til at strente rebene el. trække dem op på isen og atter fire ned af dem; se strænte.

strentepisse, uo. *striṇ̣tpeṣ -ər -ət* (D.), = strentle.

strentle, uo. *striṇ̣təl* (vestslesv.), kvittere urinen stødevis, om stude, karlfolk.

strerre, to. se stredig; **stret**, no. to. uo. se strit, stritte; **strevvel**, no. se stribbel, strible; **stri**, no. uo. se strid, stride.

strib, no. *strib æn -ər* (vestslesv.), skråstiver, se stribånd, strit; mnt. stref el. streve, Sch. Lübb.

stribbel, no. *strebəl æn streḇlər* (Agger); *streṿəl æn streṿəl* (D., Agersk., vestj.); flt. *streṿlər* (Vejr.); *striṿəl æn [striṿlər]* (vestslesv.); *strifəl æn [striflər]* (Agersk.), strimmel af jord, töj, mark, sten; „dige", „hale" ved høslet; jfr. revl, stribe.

stribe, no. *strijb æn -ər* (Agger); *strijb i* best. *-i* flt. *strijb* el. *-ər* (Vens.); *striṿ æn -ər* (D., vestj.; Søvind s.); *strif æn -ər* (Bradr.); flt. *strifər* (Agersk.). — 1) = rgsm. — 2) *striṿ de* (Hvejsel); *tòw goŋ så ga a dæ striḇ te æn væst* (Tåning), stribet töj, hvergarn; jfr. mnt. stripe, Sch. Lübb., htsk streif el. streifen, eng. stripe.

stribet, to. *striṿərə* (vestj.); *strijbərə* (Agger); *strijbərə* (Vens.); *striṿət* (Søvind s.). — 1) = rgsm.; se blå-, *bred-, grå-, gul-, hvid-, rød-, sort-. — 2) no. *strifərə de* (Bradr.), stribet hvergarn, se stribe 2.

stribetöj, no. købe vadmel og lærred til str-, Kr. Almuel. V. 25. 60; halvuldent kjoletöj til kvindeklæder, smsteds III.[2] 65. 39.

1. strible, no. *strifəl æn* (Agersk.), = 1. riffel 2.

2. strible, uo. *strifəl striflər strifəl* (Agersk.). — 1) *o streṿəl æ hyjə* (Varde), rive hø sammen i smalle diger; *æ lijə streṿlər* (D.), når den lader „vosler" (s. d. el. hoseøl) stå efter hvert hug, ɔ: leen sætter strimler; *de hå streṿəl få ham ve æ sọən* (D.), det har stribet for ham ved såningen, ɔ: han har sået ulige tykt i striber; *æ mark streṿlər ụð te æ bæk* (vestj.), løber med en strimmel ud til bækken. — 2) *hun ræṅər å striflər* (vestslesv.), løber og strejfer omkring.

stribleblisset, to. *streṿəlblesə* (D.); *streḇəlblæjsə* (Vens.), om heste: forsynet med smal blis.

stribånd, no. *stribọṅ æn -bọṅ* (Andst); *stredbånd* (Borup s.), Mb., skråstiver;

fra topåsen gik der „stribånd" el. „striere" ned til stolperne, Krist. Almuesl. III. 4.3; „standa til striss" om to støtter, hvoraf den ene er sat lige imod den anden for at holde en ting opret, Aas.

1. strid, no. *strij æn* (vestj., Agger, alm.); *strij* el. *stric æn* best. *-ən* (Vens.), = rgsm.; også arbejde, besvær, slid og slæb; *sæt sæ te stris* (Agger), ɔ: til modværge; *sto te stris* (Vens.), stritte imod; jfr. Aasen, strid hak., strit itk. anstrengelse, slæb, isl. strið itk.; htsk streit, mnt. striden, uo. Sch. Lübb.; se luse-.

2. strid, to. *strij* (D., vestj., Sall., Agger, Agersk., Bradr.); *stric* (Vens.), = rgsm.; *strij ul* (vestj.), stiv, grov uld; *str- sån*, skarp sand; *str- i æ hor* (D.), modsat blid (s. d.); *dæn dær hår blij hor hår æn strij sin* (vestj.); *strij sen* (Agger); *dæj dær hòr è stric hor, hòr è blò sej* (Vens.); jfr. Aasen strid; uo. strida, stramme; isl. stríðr.

stridbar, to. *strijbår* (Vens.), = rgsm.

stride, uo.
strij -ər strij strij (Andst, D.);
strij -ə strèj strij (Hvejsel);
strij -ər strit strit (Mogenstrup);
strij -ər stræt stræt (Rævs);
strijð -ər strèð strij el. *strij -ər, strit* el. *strijəð, strijəð* (Lild s.);
strij -ər stræj stræjən (Agger);
strij strijər stre strea (Sejlstrup); nt. *strij* (Alstrup); tf. *strijə* (Sæby); tf. *strit* (Børgl. h.);
strij -ər strèj strèjən (Hell. h.);
strið striðər ströj(!) strit (Horn. h., Lyngbys., Saml.);
stri striðər strèj strit (S. Hald);
stri stri strir, strir el. *stri* (Elsted);
stri -ə, strei el. *striət(?), stri* (Søv. s.);
stri stri strei stret (Røgen);
stri striə strei stri (Tåning);
stri -ər strit strit (Spandet);
striə strirə streə strit (Abenrå). —
1) i betydn.: kæmpe, sjælden brugt uden i passiv; Kr. I. 349: „de strideres i dager, de strideres i to"; *di strijəs åm ər* (Agger); *di stre mæ hwarqjər* (Vens.), ɔ: de forligtes dårlig, dog alm.: de döjede ondt med hinanden. — 2) anstrenge sig, slide og slæbe; *han striə imoj vinən; de hòr a stri få så læŋ* (Søvind s.); *di strijər får æ bar* (Mors), arbejder med besvær for börnene. — 3) hælde henimod, bevæge sig henimod; *æ hus strijər te østər*, et vandløb strider efter fjorden (Mors); jfr. Aasen, strita, anstrenge sig; strida, kæmpe.

stridhåret, to. *strijhorə* (D.), med stridt hår.

stridig, to. *strijdiq* (Vens.); *strijðiq* (Agger), = rgsm.; deraf *strijðiqhið* (Agger); jfr. stivsindet; se mnt. stridich, Sch. Lübb.

stridshandske, no. *strishańsk æn -ər* (Agger), lange handsker, der går op over håndledet og bruges af kvinder og börn.

stridsindet, to. *strijsinə* (vestj.), som har et stridt sind; se strid.

stridsmand, no. *strismaj i* best. *-maj* (Vens.), person, som gerne vil slås, mest om drenge.

strier, no. = stribånd (s. d.).

striffel, no. se stribbel.

strigl, no. i udtr. *fo striql* (Lindk.), få prygl.

1.strigle, no. *stræql æn -ər* (Agger); huk. best. *stræql -ən* flt. *-ər* (Vens.); *striql æn -ər* (D., vestslesv., vestj.); huk. (Sams); *strèql æn -ə* (Søvind s.); *strikəl æn* = flt. (Sundev.), = rgsm.; redskab til at børste hestenes skind med; fig.: *æn ka skrav ət a mæ æn skarp striql* (vestsl.), om en overbevisning, der ikke har dyb grund; se 2. skrabe; helt kaster str- bag sig på flugt, Kr. Æv. III. 176.

2. strigle, uo.
stræqəl -ər -t -t (Agger);
striql -ər striqəl (D.);
strikəl striklə strikəlt (Sundev.);
= rgsm.; *kòli æ we å stræql òqən* (Vens.); *øqən ska strèqləs* (Lild s.); også: stryge afsted; *de ka nåk vær han strikəlt aw* (Sundeved), skyndte sig bort; „strigle sten", se III. 555.30b; *stræqəlin* (Agger), striglen; jfr. htsk striegeln, uo., striegel, no., af lat. strigilis, en slags kam, der brugtes til at rense huden ved badning.

striglebørste, no. *strikəlbøst æn* (Sundev.); *streqəlbost æn -ər* (vestj.), kardætske.

strigletöj, no. *striqltöj de* (Lindkn.), redskaberne, strigle og børste, til at strigle med.

-strik, no. jfr. htsk strick, reb; „des strickes, d. h. des hängens werther mensch", Weig. Wb., se gav-.

1. strikke, no. *strek æn de -ər* (D.,

vestj.); *stræķ æn -ər* (Agger); *strèk æn de -ə* (Søvind s.); *strek æn* best. *strekən* flt. *strekər* (Vens.); *streək æn strekər* (Agersk.). — **1**) snor (s. d.), reb (s. d.); *hąr do eţ æn streķ* el. *æn bet streķ* (D.), en smule reb; *di hålər æn i æ streķər frå mąn o te aųtən* (Lindk.), ɔ: i arbejdstöjet og arbejde; *de ær æn kąl te o hål hans fålk i æ streķər* (sts), ɔ: til at tage arbejde af dem; *nọ ær a komən gåt į æ streķ* ɔ: sat i arbejde. — **2**) *stræk æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Rubjærg s.); *strek* (Børgl.), *fọən hò stàt strekərən* (Vens.), fårene har sønderrevet det stykke af töjret, der når fra fåret til lægnet, ligeså Agersk.; se halsbånd 2; se hale-, hovedlag-, kalve-, klokke-, løbe-, snöre-, storm-, svime-. — **3**) buksesele (Agerskov), se hængsel; jfr. mnt. strick, Sch. Lübb., ligeså htsk.

2. strikke, uo.
strek -ər -ə -ə (Vens.);
streķ -ər -ət (Ribe);
stræķ -ər -əð (Agger). —
1) låneord i betydningen: strikke strömper, *hò do strekə de klæj,* men sædvanlig: *hò do bàjən di hus?* (Vens.); se binde 3, pregle; billede af strikkersker, Aakjær, Blicher I. 277; mandsarbejde som i Vestjyll. og på heden, se Kück, Das alte Bauernleben s. 97, jfr. Fb. Bondel. 110. — **2**) *streķ æ bleq* (Ribe), slå snore tværs over blegetöj, at det kan ligge fast; dertil bruges tynde snore: *streķgąn; æ swyn blöw strekət å·p ve æ baqəbijən* (D.), hejset op i en strikke, et reb; str- vind sammen for søfolk, Kr. Alm.[2] III. 130. 3; jfr. htsk stricken.

strikkegarn, no. se 2. strikke.

strikkeklæde, no. *strækəkle æn* (Agger); *strekəklèj è* (Vens.), et trekantet, uldent kasteklæde.

strikkepind, no. *strekpiņ æn -piņ* (D.); *strækpeņ æn -peņ* (Agger), = rgsm.; sædvanlig: binde-, preglepind (s. d.).

strikketöj, no. *strekətòw è* (Vens.), = rgsm.; låneord, se bindeværk.

strikmål, no. *streķmọl* (Thy); *streķmąð* (D.), snedkernes redskab til at afstrege linier, paralelle med en afrettet kant, på et stykke træ; jfr. mnt. strikmate, Sch. Lübb., striken, uo. = htsk streichen.

striks, to. *strekər* (vestj.); *striks* (Andst); *strèqs* (Søvind s.); *streqs* (Agger); *strèqs* (Vens.); *strek* (D., Agersk.); stiv, fordringsfuld; *han æ strekər i æ siņ* (vestj.); „den hæhr wa strix i ed", Blich. Bindst., nöjeregnende; *æn streqs kuųən, de gor eķ så streqs te* (Agger); *hąj æ no strèqs å wę ve* (Vens.); jfr. sv. holl. strikt, lat. strictus.

strikshed, no. *streķhijəð* (D.), stivhed, fordringsfuldhed.

stril, no. *strijl æn -ər* (Lild s.), en havfisk, vistn. fjæsing, trachinus; *di war i grọ klèjər lisåm di bøņər əpo wæjstər sij o Nòrə, di kalər strijlər* (indbyggerne i omegnen af Bergen, Aasen), *å så kalt di feskən lisådant; dæņ daų ær, hą dæņ slaw fesk naųn o strijlər.*

1. strime, no. *strim æn -ər* (vestj.), stribe; *dær æ maŋə strimər ve æ soųəl* (vestj.); *strijm æn* (Agger), høres ikke tit; jfr. Aasen, strima huk., htsk strieme, mnt. strime, Sch. Lübb.

2. strime, uo. *strim -ər -ət* (vestj.): *de strimər fræ æ soųəl,* der udgår striber fra solen.

strimeret, to. *fo æn støk strimərə vöųət* (Lönb.), få et stykke stribet töj vævet.

strimmel, no. *streməl i* best. *-i* flt. *stremlər* el. *streməl* (Vens.); *strèməl æn* flt. *strèmlə* el. *strèməl* (Søvind); *streməl æn stremlər* (D., Agger, Agersk.); *[streməls et]* (Ang.). — **1**) = rgsm.; se strible. — **2**) også rammen om et såld (Ang.), se Aasen, strimmel hak.; mnt. stremel el. strimmel, Sch. Lübb.; stimmel; kappe-, kjærne-, skjæg-.

stringel, no. om en tynd person siges: *han æ kon æn streŋəl* (Andst), tynd streng? *streŋələ,* to. tynd, smal, om personer.

strint, no. uo. se strent, strente, stræent, stræente.

strip, no. *æ koų gịr eţ un æn lilə strep* (vestj.), ɔ: kun en lille dråbe mælk; *de æ dæņ sist strep æ fløð ær į* (vestj.).

1. strippe, uo. *strep -ər -ət* (D., vestj.). — **1**) malke de sidste dråber ud af den mælk, som er i dyrets yver; *streəp æ kør* (Agersk.); *dæn jæŋ soð o strepət æn gijəð,* gl. börnerim (Lindk.); også: *strep å·* (Andst); *strep a·ų* (Lem); i en remse: *da kam djæ kyjər mæ spaņ əpå huųən å vil hæņ o strep djæ piqər;*

jfr. Kr. Molboh. 162. 49. — **2)** föjte, løbe omkring (Vens.).

2. strippe, no. *strep æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *strep æn -ər* (Mors, Agger, Slet h., vestj., Andst); *strèp æn -ə* (Søvind, Elsted), lille stavkar med den ene stav forlænget til hank, malkespand; *„di wa åsə gåt i stąj å ga nǫ i strepən“*, Grb. 126. 15; jfr. Aasen, strippe, itk.; gjeld-, hånd-, malke-.

-stripper, no. se ko-.

-strippet, tf. se gjeld-.

strips, no. *strips* (D.); *stribs* (Vens.); *strebs* (Agger); *streps* (Lem); *gi jæn str-*, mest om börn: give en prygl; *do war eñc bẹ wąr ẹj do skul ha no stribs* (Vens.); jfr. plt. stripps, no., strippsen, uo., Danneil Wb.

stripse, uo. *stribs -ər -t* (Vens.), prygle; *hąj blèw stribst;* slå kærner af rugaks ved at slå toppen af negene mod et fjæl, f. eks. til sædekorn, se 1. skrifte 2.

strisko, no. se stritsko.

1. strit, to. *strit* (Malt, Lem); *stret* (Vens.), stiv, stædig; *han ståj så strit* (Malt); også stiv, strunk; *i stret kǫl* (Vens.), en strunk karl, fin, pyntet; ordspil: *stret piqər æ di pẹnəst, nẹr eñc di æ lemḅəskit* (Vens.), ɔ: strunke, pyntede el. stænkede af snavs, se stritte.

2. strit, no. i udtr. *sæt æ bijən ụð te strit* (Lindk.); *sæt æ bẹn te stret* (Agersk.), sætte benene vidt fra hinanden for at göre modstand; *han ståj te strit åp ve æ vẹk* (Varde, D.), ɔ: stod til støtte; også: stå med benene ud fra hinanden for at stå bedre fast; jfr. stribånd, stritte.

3. strit, no. *stret æn* = flt. (vestj., Agger). — **1)** *è stret* best. *-ə* (Vens.), et stænk; *„såsnòt dè blywər i doŋkəl plæt åpå hær, om de èr i så eñc òñc ẹ̀j e stret“*, Grb. 70. 96, såsnart der bliver en dunkel plet på hende (tröjen) om det så ikke er andet end et stænk; *do hò fåt è stret åpå dẹj cowl* (Vens.); *æn str- o æ klæjər; de fǫr ęt un æn liḷə stret* (vestj.), marken får kun et lille stænk gødning; *dær ær æn beṭə stret i æ glạs ino·* (Agger), der er en lille dråbe i glasset endnu; *dæ kam è betə stret rẹ̀n ida·* (Vens.); se livver; mælke-, regn-, skum-; *stret æpo klæjər* (Mors), tf. af stritte, stænket på klæderne, ligeså Vens.; se 1. stritte.

stritsko, no. *strisko æn -skorə* (Sundeved, Åbenrå, Agerskov), skøjte; *a løf å æ str-* (Sundev.), se skaser, skurre; mnt. strîtscho, Sch. Lübb., schuh mit dem man „stridende“, weit ausschreitend, dahin fährt, se stritte.

stritså, uo. *stretsǫ de kụən, faḷc* (Vens.), så tyndt, med halv sæd, kornet, tægten.

1. stritte, uo.
stret stretər stretə stretə (Vens.);
stret -ər stret stret (Hell. h.);
stręt -ər -əð (Mors);
stręt -ər stręt stret (Lild s., Thy, Agger). —

1) stænke, trs. og intr. *stret wą̊j åpǫə; wåñc stret åpå ṃæ* (Vens.); *stret tòw* (Mors), stænke töj; *no ær əð we å stręt ijæ·n* (sts), ɔ: regnen begynder atter at falde, ligeså Thy, Hell. h.; *rœnər ər?* — *ja de stręṭər æn betə kroṃ* (Agger); *stret øẉər* (Vens.), løbe over, som af en fuld spand; *æ wuẉn wa så øẉəstret mæ læḅər* (Agger), overstænket med dynd; stænke, sprede; *han spraŋ te æ skit stręt åp om æ ǫrər o· ham; stret måq* (vestj.), sprede møg (vestj.); jfr. strente. — **2)** falde pludselig; *han stret dǫ åṃ* (Mors); *stret i kǫḷ* (Thy), falde omkuld; *hañ æ mǫj syq, hañ stretər snåṛ* (Lild), ɔ: han dør snart, ligeså Thy; ræven havde rendt så stærkt, at den var strittet lige udenfor mandens dör, Krist. VII. 377; *lisəm hañ stoẉ aḷəbæst, så stret hañ åṃ å wa hæṇ mæ de saṃ; hañ æ stret* (Agger), ɔ: han er død; *hąj stretər föri nǫn teŋkər åpå* (Vens.).

2. stritte, uo.
strit -ər -ət (D., vestj.);
stręt -ər -əð (Mors);
= rgsm.; *hañ stręṭər mæ hans feŋər* (Agger), ɔ: spærrer fingrene ud; om hår, der rejser sig til alle sider, jfr. storre; *stret mæ æ bẹn* (Agersk.), sætte benene stift ud; sætte sig til modværge: *strit imu·ẉəð* (vestj., også Agger); *stret æmǫ·r* (Agerskov); det kunde jo heller ikke hjælpe at stridse imod, Kr. VII. 110; *stret æmo·ə mæ ǫḷ fị* (Sundev.); strede med el. på benene (Sønderj.), Outzen, stritte imod, Mb.; „strittes klove“, Kr. Börner. 626, styrkeprøve, om jysk? jfr. Aasen stratta, stritta; mnt. striden, Sch. Lübb. „die beine aus einander sperren“.

3. stritte, uo. *stret æn -ər* (Vens.), utugtig kvinde; måske også: overdreven pyntet kvinde.

stritteben, no. tilnavn til storken (s.d.).

strittes, bio. *han gọr stretəs* (Mors), gå med korte skridt på en affekteret måde, gå strunk.

strivere, to. se stribet.

strivvie, uo. *strịvi -ə -ət* (Søvind s.), anstrenge sig med stærke bevægelser for at komme løs, men frugtesløst.

stro, to. se strag; no. se strå.

strobe, uo. strejfe omkring; *hụj strọbər* (Vens.), jfr. mnt. stropen.

strof, no. se strube.

strog, to. no. se strag, strage; no. se strøg.

strogge, no. *stråq æn* (Agger), = strygefjæl 2, en pind på godt et kvarters længde til at sætte håndtenen i omdrejende bevægelse med.

stroggen, to. se strøgen; **strol**, no. uo. se stråle.

stronni, no. *strụni æn* (Agger), kraftanstrengelse; *gi æn strọni hèlə tow* (Lild), give et spjæt el. to; måske *strụni* (Mors); *æ fuwər gạ æn slæm strụni far æn dọ; no æ dæň strụni stajən*, ɔ: nu er den strid stridt; også fig.: *dær wel blyw æn slæm strụni* (Agger), der vil blive et slemt røre; „æ strondi wa wal öwestajen", Jyll. I. 376 (Thy).

stronnie, uo.
strọni -ər -əð (Lild s.);
strọni el. *strọṇə*, *-r strọṇə strọṇə* (Vens.);
strụni -ər -əð (Agger). —
1) arbejde af al magt, tumle med noget; *strọni mæ nụə; skwòḷmæstən strọniər mæ di tåŋnem bọn* (Vens.); „*hạj macə eňc, hwòməj hạj strọni, å ta skowi*", Grb. 40. 11, han magtede ikke, hvormeget han sled at tage skoen; *fyjərən strọniəð å spjaṭəð* (Lild s.), fyren stred imod og sparkede; *de ka eḳ hjælp, hu möj do strụniər, for æ ka nåk hạḷ dæ* (Agger); *å strọniəs* ft. *-t mẹ̀ ə* (Vens.), trækkes med det; om døende dyrs modstræben (Lild), jfr. strannie, stronse. — 2) *æ lyw strọṇər* (vestslesv.), maven står frem, f. eks. på frugtsommelige kvinder; *gọ o strọṇ* (Malt), stoltsere, göre sig vigtig.

stronnifetklæder, no. *strunifẹ·tklẹ̀ər* flt. (Vens.), den dårligste arbejdsdragt; se stronnie, men hvad er -fet-?

stronnifetskjørt, no. *strunifẹ·tskøət è* best. *-ə* (Vens.), dårligste arbejdsskørt; *a tu mət str- åpå*, iførte mig mit sletteste skørt.

-stronniset, tf. se for-.

stronse, uo. *strọṇs -ər -t* (Vens.), slide og slæbe, tumle med noget, se stronnie.

1. stroppe, no. *stråp* el. *stråp æn* best. *stråpən* flt. *stråpər* (Vens.); *stròp æn -ər* (D.); *stråp æn -ər* (Agger); *stråp æn -ə* (Søvind s.), = rgsm.; str- om storetåen på stunthoser (s. d.) (Agger); om lebladet fra hølehuset (s. d.); fig.: *a mat hòḷ stråpən styw* (Vens.), ɔ: holde pinen ud; jfr. mnt. strop, Sch. Lübb.; tå-.

2. stroppe, uo. *stròp jæṇ å·p* (Malt), stramme en op; *stròp å·* (Mors), gå sin vej.

stru, no. se strube, struge.

strub, no. *strub æn* (Fjolde), stejlen af koens horn; jfr. stud.

strube, no. *strụb i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens., Mors); *strọb æn -ər* (Agger); *strụ* el. *strụv æn -ər* (D., Sem); *strụf* el. *strụq æn strụvər* (Agersk.); *strụf* el. *strụk* (Sundev.); *strọf æn -ər* (Bradr.), strube på msker og dyr; den törrede strube af fjerkræ bruges med ærter i, stukket sammen i en ring, til at vinde garn om (alm.), se skralderbasse; kværk, svælg; Aasen strupe, isl. strjúpi, hak.; jfr. formerne under kattestrud; se gåse-.

strubehoste, no. *strụ-* el. *strụvhọst di* (D.); *strụbhwòst* flt. (Vens.); *strọbhọst* (Agger); *strụfhọst* (Sundev.), en börnesygdom, croup; jfr. galehoste.

strubeskåren, to. *strụvskọən* (D.); *strụskårən* (vestslesv.), om en tå, som har fået et skår eller en revne tværs under et led.

-strud, no. se katte-.

struddi, no. *strụri æn* (vestj., Sall.), kraftprøve, anstrengelse, kamp; *de war æn hor str-;* de der sad på vognen, de faldt af hver en, så nær som kokken, han blev endda siddende den struddi over", Kr. VII. 322; se kattestruddi, Kr. Börner. 626; -strud; aften-, middags-.

struddie, uo. *strụri -ər -ət* (vestj., Sall.), arbejde hårdt, anstrenge sig svært, sprælle; jfr. strannie, stronnie.

1. strude, no. *strụð æn* (Fanø), sort klædesmaske, som består af to stykker

æ dwərstruð; der dækker panden til öjnene og *æ oñərstruð,* som dækker underansigtet; den bæres af kvinder for at beskærme huden mod solens brand og den skarpe vind.

2. strude, uo. *struð* el. *strur* (vestj.), være fremstående, strutte (s. d.); *han går o ət, te æ ywn strurər i æ howə o ham; han eðər, te æ lyw struðər; strurivon* (Lem), som strutter til alle sider.

strud-öje, no. *struðyw æn* (vestj.), person, som har fremstående öjne.

Strueràl, no. *strowərol æn* = flt. (Vejr.), gode, store ål fra Struer ved Limfjorden; i Strueregnen tages et fad med dejg, når der bages; deri lægges store, fede ål i en kreds; det sættes i bagerovnen samtidig med brødet, og gives arbejdsfolk til middag; jfr. Krist. Alm.[2] III. 183. 40.

struf, strug, no. se strube.

struge, no. *stru æn -ər* (Malt, Agerskov). — 1) kålstok; se 1. stovne; kål-. — 2) *struk de* (Ang.), kvas; mnt. strûk, Sch. Lübb., htsk strauch.

struggård, no. *strukgor æn* (Mellemslesv.), risgærde.

strump, no. landstump; *æ strump yör veə* (ondt); *guj bær, æ hær jo kon strump* (Valsb.); jfr. mnt. strump, Sch. Lübb. stump.

strumpe, uo. trætte, kævles om noget (Randers), Mb.

strunk, to. *stroŋk* flt. *stroŋk* (D., vestj., Agger, Vens.; alm.); *straŋk* el. *stroŋk* (Andst), = rgsm.; pyntet, fin i klæder, også rank, om mnsker; jfr. Rietz strunk, der henvises til glsvensk strunker, ret, lige.

strunke, uo. *go å stroŋk* (Vens.), gå og skabe sig som en spradebasse; *han æ blöwən stroŋkət å·p* (Andst), ɔ: har fået fine klæder på; „strunke op ved sig" (Horsens), 1) pynte sig; 2) tage mod til sig, Mb.

-strunket, tf. se op-.

strunni, no. uo. se stronni, stronnie.

1. strunte, uo. *læv o stroñt mæ æ kål, i æ byj* (vestj.), holde kommers med karlene; drive omkring, vanke hid og did (Lysg. h., vestj.); jfr. htsk strunzen, mnt. strunsen, Sch. Lübb., „müssig umher schlendern, prahlen, grosssprechen".

2. strunte, no. *stroñt æn* (D.). — 1) lille, kort pibe; *han gor mæ æ str- i æ moñ åltijər* (D.); jfr. Rietz s. 687 strunt 2, kort halm, yderste ende af noget. — 2) gammelagtig kvindeperson; *„hon mat go hèn å blòw èn gaməl struñc"*, Grb. 116. 10; jfr. Aasen strunten to. vranten; htsk strunze, „faule dirne", Weig. Wb.

-strup, no. alm. sammensætn. med bynavne; jfr. isl. þorp, gldsk torp, ntsk dorp, htsk dorf; ordet henføres til lat. turba (?), mængde; se -rup; Gjel-, *Krum-, Mave-, Slum-, Snu-, Snyden-, Sov-, Vrang-.

strurri, no. uo. se struddi.

strudses, uo. anstrenge sig, nok kun i passiv form; *a æ li å å strusəs mæ ham læŋər, no skat do strusəs mæ ham!* (Vens.).

strut, bio. *strut* (Vens.), stift, strunk; *„hon blòw leqi strut hilə nètən å no å dawi mè"*, Grb. 4. 61; *„så kam hąj riji nåk så strut åp få dè brę dòr,* Grb. 67. 49, så kom han ridende nok så strunk op for den brede dör (indgangsdören), jfr. 191. 108; *hąj lo strut i sæŋən liq te mèja* (Vens.).

strutmave, no. fremstående mave (Slet h.), Mb.

1. strutte, no. se rug-.

2. strutte, uo.
strut -ər strut strut (Agger);
strut nt. fl. tf. *-ər* (Vejr.; Sall.);
strut strutər strutə (Vens.);
strut -ə, -ət el. *strut, -ət* el. *strut* (Søvind s.);
strut -ə -ət -ət (Elsted);
struət strutər strutət (Agersk.); fl. *struət,* tf. *strut* (Bradr.). —
1) stå stift ud til alle sider, som nye klæder af stift töj (alm. Agersk., Vens.); se 2. strude; *„hąj ha èn bròqə luw åpå hwòt, dè strutə liq i wer"*, Grb. 7. 10, han havde en broget lue på hovedet, der struttede lige i vejret; *strut mæ armən, mæ hæjən* (Vens.), holde armene, hænderne ud fra kroppen; *hans hæst æ så fijəð, te di strutər* (Agger). — 2) *strut ijæ·n* (Vens.), sætte sig til modværge, stritte imod; „ihvo stærk dæ wa nue, dæ struttet, så bløv di flest liewal jens om å læ dandsen berov", Jyd. I. 46. 2; jfr. stritte. — 3) *strut -ər -əð* (Lild s.), støde, rykke hastig med korte mellemrum; *do mo ejt strut i dæñ gaməl kow heñər tyjr;* jfr. eng. strut, htsk strotzen.

strye, uo. se strø; **stryem**, no. se ström.

stryg, no. *stryq* (vestj.); *stryq* (Agger); itk. best. *-ə* (Vens.); *fo, gi str-*, få, give prygl; *dræŋi fèk stryq, da hąj kam hjæm̦* (Vens.); også et kærtegnende klap: *gi ham æn betə stryq o hans kin̲!* (Agger).

1. stryge, uo.
stryq stryqər strọq strøqən (D., Andst, Malt, Lemb., Sem, Skodborg, Hvidding, Ballum, Emmerlev, Hammelev); tf. *ströqən* (Jannerup, Husby, Bur, Lyne, Bjært);
stryq -ər strọq stròqən (Snedsted, Stagstr.; Mors); tf. *strøqət* el. *ströqən* (Skyum);
stryq -ər stròq stròqən (!) (Rævs);
stryq -ər ströq ströqən (Agger);
stryq -ər strọq stròqən (Mogenstrup, N. Sall.);
stryq -ər strọq ströqən (Davbjærg);
stryq stryqər strọq strøqən (Rødding (M.));
stryjq -ər stròq stròqən (Lild s.);
stryq stryqər strọq stròqə (Vens.); tf. *strøqən* (Hell. h., Havbro s., Falslev, Harridslev, Haslund); tf. *ströqən* (S. Hald, Gimming);
stryq stryqə strọq stråqən (Halling, Alling);
stryq stryqər strọq stroqən (Nimtofte);
strịq striqər strẹq, streqən el. *stròqən* (Ålsø); tf. *stroqən* el. *stroqəð* (Tved);
strịq striqər strẹq stråqə (N. Sams);
stryq stryqər strọq stråqə (S. Sams);
stryq stryqə strọəq stråqən (Elsted s.);
stryq stryqə strọq strå̲qən (Vejlby, Århus); tf. *stråqən* (Dover, Linå, Tåning); tf. *stròqən* (Røgen);
stryq, stryqə el. *stryqə, strọq stråqən* (Søvind s.);
stryk̄ stryk̄ə strøək̄ stråk̄ən (Åbenrå); ft. *strøək̄* (Sundev., Valsb., Angel, Øst. Lygum); ft. *strøək̄* tf. *strök̄ən* (Bradr., Ladelund);
stryk̄ stryk̄ər stryøk̄ stråk̄ən (Egebæk);
stryk stryk̄ər stryək̄ stråqən (!) (Fjolde). — 1) føre hånden løselig henover (alm.); *hąj stryqə sæ om muj̲* (Vens.); *stryq æn kat hæn̦ a röqən* (Søvind s.); *stryq ham æn betə krom̲, så æ do æn kön̲ə bå̦r!* (Mors), klap ham; *stryq ham o hans kin̲!* (Agger), om et kærtegn; stryge sygdom bort, Kr. Sagn VII. 196. 65, J. K. 380. 99; huld og held bort, J. Saml.[3] I. 53, Cav.W. I. 445. — 2) stryge töj med strygejærn (alm.); *hon waskər å stryqər få fålk* (Vens.); *stryq tòw* (Søvind s., alm.); *de æ stroqəð ụð* (Tved s.); glatte med hugtænder af svin for at str-, Hazel. VI. 35 (Valders); også: *stryq æ skip* (vestj.); *stryq mọlət* (Søvind s.), stryge toppen af, så skæppe el. mål kun er fuldt til randen; *hąj stryqə kụnt i skipən, de ær æn stròqə skip* (Vens.). — 3) hvæsse med en stryge, om leen (alm.); *lịəň æ stroqən* (Tved s.);

gọ tåw̲lə å tạ əð åw̲lə,
å stryq jaw̲nlə, de æ gaw̲nlə,

Krist. Almuel. I. 47. 159; herregårdsfruen blev forstyrret af folkenes strygen og lod „klingrepinden" tages fra dem, sts II. 10. 26; leen skal ved 3 el. 5 strøg på undersiden stryges fra bid, at den ej skal blive forhekset, Sgr. X. 45. 176; andre siger, at den skal stryges 3 el. 9 gange, når den er skærpet (Vens.), se strøg; se kål 354. 46; jfr. J. Saml.[2] III. 137, Kr. Alm.[2] I. 44. 63; når manden kommer ud at se til sine folk, el. fremmede kommer forbi, mens de høster: *stryqər di får ham*, ɔ: sætter kasketten på leskaftets forreste knage og stryger leen med det samme; der må betales $^1/_2$ pot brændevin for æren (Andst); jfr. Sgr. X. 44. 172; når optagersken samler alt det høstede korn, mens karl stryger, skal hun betale en pæl, Kr. Almueliv I. 48. 162 (vestj.); bjærgfolk siger fikke, fippe, fytte for stryge, se Kr. Sagn I. 457. 27-29. — 4) teknisk udtr. om at forarbejde sten el. tørv (s. d.) i former; *stryq stijən, klyn* (D.). — 5) løbe afsted, gå bort; *stryq astè·j* (Søvind); *stryk̄ a·w* (Sundev.); *de gọ stryqin* (Agger). — 6) *stryq sæj* (D., Malt), når man går, slå hul med den ene fod på den anden fods ankel; jfr. skanke sig, også om heste. — 7) *stryq bijən* el. *skaŋkər* (D.), skynde sig afsted. — 8) **str- af**: *stryq æ buw̦ər a·w̦* (Malt), vidske det af; *stryq a· sæj* (D., Malt), 1) om kreaturer, heste, skyde grimen af hovedet og derved slippe løs; 2) fig.: ej stå ved ord; **str- over**: *stryq æ gul̦ öw̦ər* (Malt), feje løselig; *stryq æn fjæl öw̦ər*, bövle et fjæl let af; *stryq æ lòwt öw̦ər mæ må̲ləŋ*, male loftet over; **str- sammen**: *stryq tòw̦ støkər træ sam̦əl* (vestj., Thy).

høvle dem plant af, så de alle steder klapper sammen; jfr. Aasen, isl. strjúka; mnt. striken, Sch. Lübb., strogge, strøg.

2. stryge, no. *stryq æn* best. *-ən* flt. *-ə* (Søvind s., Røgen; vestj., Thy); *stryk æn strykə* (Sundev., Bradr.). — **1)** = strygestikke til le; *sån æn stryq* (D.), se sandstikke; *beg-, høle-, tjære-. — **2)** *stryq æn* (Mors, glds), et halvrundt stykke træ, som fæstes på muldfjællen, når man vil plöje grönjord, for at lægge en nettere fure (Mors); på ploven, hvor der nu er muldfjæl, fandtes en stryge, som viste mulden udad, Kr. Almuel. I. 56. 196; man havde forskellige slags stryger: byglands-, grönlands-, havrelands-, se Kr. Alm.[2] I. 168; jfr. land-.

strygeblok, no. *stryqblåk æn* (D., Plougstr.), så langt et stykke af skåret som man går fra den ene gang man stryger leen til den anden; på marsken, ca. 20—30 hug (D.), inde på gesten större stykke; se strygemål.

strygebolt, no. *stryqbålt i -bålt* (S. Sams); flt. *-bålt* (D.); flt. *-bålta* (Røgen, Søvind); *stryqbòlc i* best. *-i* flt. *bòlc* (Vens.), = strygejærn; bolten i strygejærnet (Århus., D.).

strygebræt, no. *stryqbræt et -ə* (Røgen); *stryqbræt è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.), brættet, hvorpå töj stryges.

strygebuk, no. *stryqbok æn -bok* (vestslesv.), = strygelad 1.

strygebånd, no. *stryqbå̜j è* best. *båñc* flt. *-bå̜j* (Vens., glds), bånd, hvormed piger binder deres hår op under huen; også Bj. h., Fanø, Mb.; jfr. Krist. Almuel. III. 93. 314.

strygefjæl, no. *stryjqfiəl æn* (Lild s.). — **1)** et bræt til at slibe knive på. — **2)** *stryqfjæl* (Agger), hvorpå håndtenen (se Fb. Bondeliv s. 125) lægges og sættes i omdrejende bevægelse ved en *stryqpeñ*, som føres rask over dens „hale“.

strygefuld, to. *stryqful̥* (Vens., Sundeved), fuld til randen, om en skæppe el. andet mål f. eks.

strygeglib, no. en slags glib, der bruges af ålefiskere i Limfjorden, Mb. henviser til forordn. 15. Dec. 1750.

strygehul, no. *stryqhwòl æn* (D.), hullet på lestrygen, hvormed den heftes på en jærnpig, befæstet til leskaftet.

strygehæl, no. = stryge på ploven (Sams), Mb.

strygehövl, no. *stryqhæwl æn -hæwl* (Thy), snedkernes lange hövl, se rubank.

strygejærn, no. *stryqjan è* best. *-t* flt. *-janər* (Vens.); *stryqjan æn -jan* (D.); *stryqjan et -janə* (Søvind, Røgen); *stryjqjar æn* (Lild s.); *stryqjar* (Agger); *strykjæn et -jæn* (Sundeved), = rgsm.; til at stryge töj med; jfr. plt. striekisen, Schütze.

strygelad, no. *stryqlaj æn* (Mors). — **1)** en slags hövlebænk til at spænde brædder i, når de skal hövles på kanten (Mors). — **2)** indretningen på leskaftet til at fastgöre strygen ved (D., vestslesv.).

strygemål, no. *stryqmål [ət]* (vestslesv.). — **1)** så langt høstarbejderen går fra den ene gang, han stryger sin le til den anden. — **2)** det at skærpe lebladet med strygen; se strygestok.

strygende, tf. *stryqi* itk. *stryqəñc* (Vens.), = rgsm.; *„de jik åsə stryqəñc“*, Grb. 7. 6; *„sin hq̜j blèw gaməl, så jik hon* (det) *eñc så stryqi får ham“*, Grb. 217. 21; *kom stryqi*, komme farende; *a gor liq stryqəñ om̥ te' ham* (D.), ɔ: i en fart; se 1. stryge; tørvestrygen.

strygepind, no. se strygefjæl 2.

stryger, no. „i stryger“ el. mindre stærkt: „i halv stryger“, udtryk om storm (Skagen); se klyne-, land-, tørve-.

strygespån, no. *stryqspuwən æn* best. *-ən* flt. *spånə* best. *-rn* (S. Sams), = strygestikke.

strygestikke, no. *stryqstek æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *stryqstøk æn* (Agger); *stryqstøk æn -ər* (Mors); *stryqstek* (Mds h.), strygen til at skærpe leen med under arbejdet, se 2. hare; *„så ri di saməl òl høstkòlən mè stryqstekərn i hå̜jən“*, Grb. 26. 33, så ryger de sammen alle høstkarlene med strygestikkerne i hånden; se hølestryge; hvædesand, sandkar, -potte, 1. stikke 1.

strygestål, no. *stryqstål* (vestslesv.); *stryqstǫl* (Søvind s., D.), et lille stykke stål fastgjort på strygestikkens kant til at jævne leens æg med.

strygmål, no. *stryqmǫl* (D.); *stryqmǫl è* best. *-t* (Vens.); *strö̆qən mǫl*, strøget mål f. eks. af kornvarer; måske også: *stryqmåð* (vestj.); jfr. mnt. strîkmate, Sch. Lübb.

stræbe, uo.
stræb -ər stræbt stræbt (Agger);
stræv -ər stræpt strævt (D.);
strèb stræbər stræbt stræbt (Vens.), nok også: *skrèb(?)* se To Novell. s. 20;
strèv -ə -t strèvt (Søvind s.);
stræv -ə -t stræəvt (Elsted s.);
ströw -ər -ət ströwət (Agersk.; Bradr., Ang.);
ströw -ə -ə -ə (Sundev.),
skynde sig; *stræv o kom* (D.), skynd dig at komme; *strèv å go, å blyw farə* (Søvind); *stræv ve·* (D.), arbejde, således at det går fremad for en; *han ströwət å rèj* (Bradr.), skyndte sig at ride; *haj ska slej å slèb å strij å strèb får å åphòl lywə* (Vens.); *stræbin* (Agger), stræben; jfr. htsk streben, mnt. streven, Sch. Lübb., ligeså holl.; strivvie.

stræber, no. *strævər æn* (vestj.), en som arbejder flittig; *de ær æn str- i ham;* den hyrde, som pinselördag kom først hjem med kreaturerne, kaldtes „stræber", se J. Saml. III. 309 (Rkb.).

stræbeskid, no. der lægges den dovne som svar i munden, når en siger til ham: *„vi ska stræv!" — „Ja, Strævskið æ dø, hans dætər æ löwən, hiñ ka do fo!* (Andst); el. „*Stræbski æ dø, han dròwnət i Skañəbòrə sø, Bjærəve·* (ɔ: den flittige) *hòr òlə wo te* (Skanderb.); el. *Strævskir æ dø, Jap-i-tråw ær åpstañən* (vestslesv.); el. *Strævskið æ dø, Slævhæl ær åpstajən, lisə gåt dæ som æn ajən* (Han h.?); el. Str- døde i aftes, men Slæbehæl dør ikke, sålænge jeg lever, el. Str- er død, Lettelig-fis kommen i hans sted, se Kr. Ordspr. s. 328.

stræbsom, to. *strævsom* (D., vestj.); *stræbsåm* (Agger); *strèbsom* (Vens.), men nok også *skrèbsom (!)* se To Nov. s. 20; = rgsm.

strøde, no. *i de hè strè* (Vens.), ɔ: på denne egn; jfr. strade.

stræg, no. se streg; **strægle**, uo. se strigle.

1. strægte, uo. *stræc -ər -ə* (Vens.), strække efter, strejfe om for at finde; strejfe om som kreaturer, er en dobbeltform til strække.

2. strægte, no. *stræc æn* best.*-ən* flt.*-ər* (Vens.), person som föjter omkring, ligeså om kreaturer; *dè rø kow èr èn li stræc.*

strægtehas, no. *stræchòs i* (Vens.), person, som strække godt ud, når han går, el. som föjter omkring.

stræk, no. et af dobbeltrebene i et fåretöjr (Hjörring).

strækhas, no. se strægtehas; **strække**, no. se strikke.

strække, uo.
stræk -ər stråt stråt (D., Andst, Malt);
stræk -ər strat strat (Agger, Fanø);
stræk -ər stråt stråt (Vens.); ft. tf. *strækəð* (Hell. h.);
stræk -ə -ət (Søvind s.); „strojt" tf. Kr. Alm.[2] VI. 335. 67 (Sams);
stræək strækər stråət stråt (Ang.); tf. *stråət* (Valsb.);
= rgsm.; *hañ lo o strat o æ bæŋk* (Agger), ɔ: strakte sig; *æ ku strækər atər æ kuwən* (D.), ɔ: strammer töjret for at nå; *stræk te·* (vestj.), slå til; *stræk sæ,* række sig; „str- et garn" (Skagen), binde sænkestene dertil ved line; *stræk uð,* løbe af alle kræfter; „di kjoeh så lisse stærk ind i skowen, som æ pillek (hesten) ku stræk uj", Tkjær II. 88; „fræ dau å te dau ad ænind (enden) han houelæ strækket", And. Begr., ɔ: det lakkede tydelig med ham mod enden; om morgenen var han rask, om aftenen lå han „strakt" (Angel), ɔ: død; *æ båən hæ stråtəs* (Ang.), båndet har strakt sig; jfr. Aasen strekka, strekkja; mnt. strecken, Sch. Lübben, ligeså höjtysk; se straks; strægte; for-.

-strækkelig, to. se til-.

stræk-ende, no. *strækæñ æn -æñər* (D.), en af trådene i trendegarnet (kæden), som er sprunget under trendingen og som under vævningen bestandig påny må knyttes. Den som har forsömt at passe nöglerne i kassen, mens der blev trendet, må for hver str- betale en pandekage.

strækkelæder, no. *strækləjər də* (Rgkb.), elastik; jfr. rækkelæder.

1. strækker, no. *strækər æn -ər* (vestj.), lange sten ved brobygning, der sammenföjes med „bindere" (se binder 2) imellem.

2. strækker, to. *æn strækər höwəð* (Malt), langstrakt, smal.

stræklag, no. *stræklaw æn* (D.), kaldes den række mursten, der indmures,

så deres længde falder sammen med murens retning, se koplag.

strækning, no. *stræknəŋ æn -ər* (D., vestj., Agger), = rgsm.

stræm, no. se ström; **strænde**, uo. no. se strande, strenge, strænte.

strænk, no. *stræŋk et* (Agerskov), stænk; *et stræŋk ræn*, et stænk regn.

strænke, uo.

stræŋk -ər -ət (Andst);

stræŋk -ər strænt strænt (Agerskov; Sundev.); ft. *stræŋkət* (Bradr.). — 1) intr. spröjte ud i fine stråler (Agerskov). — 2) stænke, trs. og intr.; *hon strænt æ töj, de stræŋkət* (Agerskov); jfr. strente, stente.

strænt, no. uo. se strent, strente.

1. strænte, no. *strint æn* (Silkeb., Løgstør); *strænt æn -ər* (vestj.); også nok *stræn æn* (Ulvb. h); *strænt æn -ər* (Thy), garnhaspe; se hervetræ, strente, strångle.

2. strænte, no.

strænt -ər strænt strænt (Agger); tf. *strænt* (Elsted);

strænt nt. ft. tf. *-ər* (Vejr.; Mors, Thy);

strænt -ə -ət -ət (Århus egn);

strint -ər -ət (Silkeb.; Hornborg s.);

strænc -ər -ə -ə (Vens.);

strænt (S. Sams.). —

1) haspe garn af ten; *strænt æn tijən* (Thy); *vi ska hå æ går stræntet* (vestj.); *gånət ska strintəs* (Silkeb.); *tå æ strånəl o strænt mæ dæn tjænful* (Agger); *hwær såmər blywə dær stræntəð sijm òp æ gòwl te homəlstræŋən* (Lild s.), ɔ: udspændt, trukket; „a skal hen å strænte min ten“, Krist. Ordspr. s. 328, ɔ: lade vandet, ordspil med strente? — 2) vige af fra den lodrette linie, om bygning el. væg, der står skævt (Sams), Mb.; se strente.

strænteheat, no. *strænchæjst* eller *-hæst i* (Vens.); *strinthæst æn* (Søvind s.); *strænthèjst æn* (Elsted), kaldes en tråd, som når man hasper glider af haspens ene vinge, og altså, i stedet for at følge vingerne, går tværs over haspen; *dèr hò do lawə i strænchæst; læ mæ no sic, do pasər åpå· å enc jò strænchèst!* (Vens.); jfr. rende-, trendehest.

-stræntet, tf. se *halv-, hår-, lang-.

stræntetræ, no. *strænctrèj* el. *-trè è* best. *-trèjə* el. *-trèə* flt. *-trèjər* el. *-trèər* (Vens.); *strænttræ æn* (vestj.), garnhaspe, se 1. strænte; *de æ få men ywn som è strænctrèj* (Vens.), kan siges om noget, man ikke fatter; der ligger sagtens i billedet det, at stræntetræet drejes rask rundt; i ævent. et str- af guld, Kr. Æv. III. 290, jfr. 320.

stræte, no. *stræt æn -ər* (Mellemslesv., Bradr., Ang.); itk. (Fjolde), stente over et dige; kirkegårdsport; jfr. isl. stræti, gade; eng. strait.

stræv, uo. se stræbe.

strø, uo.

strø -r strøj strøj (D., Agger); ft. *stròj* tf. *stròj* (N. Sall., Mogenstrup);

strø -ər strøəð strøəð (Lødderup);

strø -ə strøj strøj (Søvind s., Tåning, Røgen);

strø -ə strör strör (Elsted);

strø -ə strøð strøð (Hads h., Støvr. h.);

strøj el. *strø, -ər, strøj* el. *strøə, strøj* el. *strøə* (Vens.);

strøj -ər strøjəð strøjəð (Hell. h.);

stryjə stryjə stròj stròj (S. Sams);

strø -ər stròjt stròjt (Agersk., Abenrå);

strø -ə -ə -ə (Sundeved);

= rgsm.; *strø sån o æ gul; strø æ hæst* (D.); *strø bèəstərən* (Søvind s.), strø halm under hestene; *hon strøj sòj åpå gult, sokər åpå grøən, halm åjər hørən; husən leqər strøj ròjən omkre·ŋ åpå hiən* (Vens.); i særegen betydning: lægge og brede halm på lægterne inden taghalmen bliver lagt på (vestj.), jfr. J. Saml. IX. 343 (Agerskov), se rævle; „*knap åp åpå fånoni jik di i èn strøj rå, lisom Pjæ Løtəs höns*“, Grb. 37. 26, straks op på formiddagen gik de i en spredt rad, ligesom Per Løttes höns; „strø tappen“ (s. d.), lægge strå i bryggekarret ved brygning (Årh. egn); „strø på bordet“, udtryk om gildeskik i Sønderjyll.: når måltidet er til ende, maden båret ud, strør skafferpigerne på bordet, ɔ: lægger svedsker, rosiner, mandler o. desl. om til gæsterne; Mb. efter Outzen, se krudtstrøer; med et ordspil: „strø under grøden“, Sgr. XI. 99. 180, ɔ: give rigeligt smörrebrød i forvejen; jfr. Aasen strøya.

strøelse, no. *strøls* el. *strøəls de* (D.); *strøəls* (Agger); *strøəls* (Røgen, Tåning, Hads h.); best. *-ət* (Søvind s.); *strøjəls* el. *strøəls è* best. *-t* (Vens.); *ströəls de* (Sundev.), strå og halm, hvormed der

strøs; *„let ètər kam jæsən dèrhèn te strøjəlst å ɔ̀l wil jan ha djæ dil“*, Grb. 84. 63, lidt efter kom gæssene derhen til strøelsen og alle vilde gærne have deres del.

strøelsestak, no. *strøəlsstak æn -stak* (D.), stak af gammelt halm, der bruges til at strø med.

-strøer, no. se krudt-.

-strøet(?) se ud-.

strøfork, no. spredegreb (Ang.).

strøfrø, no. J. T. 317, sporestøvet af lycopodium clavatum L., t. hudløse steder.

strøg, no. *ströq* el. *stråq æn* (Agger); *stråq æn* (D., vestj., Hvejsel, Hads, Ning, Vor h., Tåning s.); *ströq et* best. *ströqət* (Støvr., S. Hald); *stròq è* best. *-qə* (Vens.). — **1)** strygende bevægelse; *gi mi hat æn ströq mæ æ bost!* (Agger); *hañ ga katən nòwə stråq hæn a röqən* (Søv. s.); *gi ət æn stråq mijər mæ æ fil* (D.); *tæj ət a jæn stråq, ryw ən stråq* (Malt); *jæn guwə stråq o æ hjölə æ lisə guwə som ti* (Lindk.); *tå strøqə frå fòlk* (Vens.), göre ved hekseri, at leen ikke bider, Kr. Alm.[2.] I. 44. 61; jfr. 1. stryge 3, uo.; se kvinde-. — **2)** egn, sted; *epo de stråq* (Hads h., ligeså Agger); *a hòr ålə wąə å dè stråq* (Søvind); *„di awtəst skul ji dèm gu stǫj, sònt dè ku wær e lelə stròq imæl hwat hælə hwat òñc jan“*, Grb. 36. 20, så skulde de bagerste give sig gode stunder, så der kunde være en lille afstand mellem hver eller hveranden le; *hå do et sijə, hwa stråq han æ gawən* (Lindk.), ɔ: hvad vej; *tesi·st to di djæ stråq om aj et dal, di kalə Smiđidal*, Kr. IX. 257 ned. — **3)** *stråk de* (Jordkjær), råmælk; jfr. Kok ordspr. 138. 1546 *[di smirər æ stråk iñ i ær åwn ætər æ brø]* (Burkal), råmælk bruges til at smöre brød med, för de sættes i ovnen, se gistne; jfr. stryge; strogge; kniv-, vejr-.

strøgen, tf. *stròqən* flt. *stròqən* (Mors, Løgst.); *strøqə* (Thy), for smal i kroppen, langstrakt, om kreaturer (Mors); blank, godt holdt, *æn swær stròqən kal, stuw, gris* (Løgst.); tyk om en dreng, et redskab (Thy); jfr. Aasen stroken, glat, se stryge, strøvet; hofte-, op-.

ströjfe, uo.

ströjf -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *-əð* (Agger);

ströjf -ər, -t el. *-ə, -t* el. *-ə* (Vens.), strejfe, *ströjf omkre·ŋ* (Lindk., D.); *ströjfin* (Agger), strejfen; jfr. sv. ströfva, htysk streifen.

ströjserkage, no. *ströjsərkaq æn -kaqər* (vestslesv.), hvedebolle, simle, jfr FbJ. I. 338.

strøkyl, no. se stråkjøl.

strølyng, no. *strøløŋ de* (Malt), lyng til at strø med; det var en dag a skulde slå str- for min husbonde, Kr. III. 13. 11.

ström, no. *ström æn ström* (D., Gjørding, Agger, Rødding M., Nustrup); *stræm æn stræm* (Lönb., Vejr.); *stræm æn [stræm]* (Hell. h., Sjelle v. Århus); *stræm* best. *-i* flt. *stræm* el. *stræm* (Vens.); *ström æn ström* (Sem, Emmerlev, Agerskov); *ströəm æn ströəm* (Mellemslesv., Ang.); *stryəm æn strømər* (Fjolde). — **1)** = rgsm.; (alm. Nörrejylland, Nordslesv.); *wa dær möj ström i æ haw idå·? dæ war ən fålə ström å æ norən* (Agger); jeg så det med min' öjen så væn', at Sallemand sak (sank) for striden stræm, Kr. II. 96. 13; den tvære kællingslig driver mod strömmen, Asbj. II. 19. 4, Cav. W. II. XXXIX, Lidmål 43, Köhl. Kl. Schr. I. 506; se klippe; *vo æ dæñ breəst bro åwər ən ström?* (Agterup), sv.: hvor strömmen er bredest. — **2)** å, bæk, vandløb (Mellemslesv.); „han gær öwer æ ström æter vand“, Kok Ordspr. 100. 1133 (Burkal, Sundeved), ordspr.; *æ ġes hæ gån te ströəms* (Ang.), gæssene er gået bort i åen; jfr. Aasen straum, isl. straumr bak; htsk strom, ligeså mnt., eng. stream.

strömgang, no. *strömgåŋ æn* (Agger), = rgsm.

strömme, uo.

ström -ər -əð (Agger);

stræm el. *strèm, -r -t stræmt* (Vens.); = rgsm.; *dæ strömər al fålk te·* (Agger); *di stræmt te·, som de ku wè te dæ hælə cǫl* (kilde); *stræm åstè·; bløwə stræmt nir æ· ham* (Vens.); jfr. Aasen, strøyma.

strömning, no. *strömnəŋ æn* (Agger), = rgsm.

strömpe, no. *strømp æn -ər* (vestj.), = rgsm.; låneord, se hose og smsætn.; str- valkedes altid, för de brugtes, f. eks. på tørvekurv (vestslesv.); præst får frihed til hans hosebånd (s. d.) er bundet, Kr. Sagn VI. 22. 76. 79. 80. 98; jfr. htsk strumpf, mnt. strump, Sch. Lübb., stump, strömpe; se venstre.

strömpebind, no. dreves 1829 i 14 herreder, 65 sogne, se Aakjær, Blicher I. 275.

strömpeskaft, no. = rgsm.; deri gæmtes penge, se II. 802 37 b, hoseskaft.

strömpling, no. *strømpləŋ æn -ər* (Valsb.), = stunthose.

strömskalle, no. *stræmskalə æn -r* (vestj.), en art af slægten leuciscus; *stræmskaləgån æn*, garnet, hvori de fanges.

strøsand, no. *strøsǫn* best. *-sǫnət* (Søvind); *strøsån de* (Agger); *strøsǫ̈j* el. *strøjsǫ̈j* best. *-sǫ̈jən* (Vens.); gulvsand; „*æ de strøjsǫ̈j?*“ — „*næj, de æ muwrsǫ̈j* (Vens.).

strøske, no. *strøskijə æn* (D.); *strøski æn* best. *-ən* flt. *-skiər* (Vens.), = rgsm.

strøsted, no. *ströste æn -stæjər* (vestj., Lönb.), grön ager ved gården, hvorhen det slåede græs bringes snarest fra engen, strøs og „tömmes“ (s. d.) hen til ladegabet.

strøtag, no. *strøtaq de* (D.); *strøtaq* el. *strøjtaq è* best. *-ə* (Vens.), langhalmen, hvormed der strøs, når der tækkes; langhalmen, hvormed bunden af bryggerkarret belægges; *hon tår nòj taq å beñər saməl i dokər å sætər åmkre'ŋ taptre, å så leqər hon æn par kåmpstin əpo strøtaqəð* (Lild s.); jfr. strø, taptag, solhverv.

ströv, uo. se stræbe.

strøve, uo. *ströw -ər -əð* (Agger), blive tykkere; *de ströwər da nöj opo'w ər*, det bliver da noget tykkere; *hañ ströwəs swær*, ɔ: lægger sig dygtig ud.

strøvelse, no. *ströwəls æn* (Agger), tykkelse, førhed; *æ ka ek bruq twest a dæñ ströwəls.*

strøvet(?) to. *ströw* el. *ströwə* (Thy); *ströwə* (Agger); *ströwə* el. *strøqə* (Mors), svær, før; *æ lijn æ wal ströwə* (Agger); *æn ströwə kæp, hywl* (Mors); *æ hæjst hår ströw bijən* (Thy); *æ gån ska vær nåk så ströwə* (Lönb.), garnet skal være nok så tykt; *ströwə* (Thy), frugtsommelig; en frugtsommelig kone er *ströwə* (Agger); jfr. stivet, strøgen.

strå, no. *stro æn stroər* (D.); flt. *stroər* (Lindk.); flt. *stròjər* (Mors); flt. *stro* el. *stroər* el. *stråj* (Agger); *stro è* best. *-ə* flt. *stroər* best. *-n* (Vens.); *stro et -ə* (Søvind s., Hads, Støvr. h.); *stråi et stråi* (Agersk.), = rgsm.; *æ kvoərn æ låŋ i æ stråəj* (Bradr.); *kunt æ stywt i stroə, stakənt i stroə* (Vens.); *æ hær ålər loj ham et stråi i æ væj* (vestslesv.), ɔ: ikke hindret ham det ubetydeligste; *hòwt åpå stro* (Vens.); *hòwt pò stro* (Søvind h.), i en fornem stilling; *i dæñ hus må dær eț leq tåw stroər öwəkå's* (vestj.), som udtryk for stor orden i huset; *hąj jòr òlər så mø som tǫ jet stro å leqər åpå è òñc* (Vens.), ɔ: bestiller intet; *leq åpå stro* (Vens.), *leq jæn po stro* (Agger), lægge den døde på strå, inden han lægges i kisten (alm.); se strålæg; *dęj hyli æ dòw, stroərn prekə dæ i din ròw* (Vens.); lader høstkarl enkelte strå urørt, „vrinsker de ad ham“, Kr. Alm.[2] I. 43. 55, el. man siger: „*di ə te æ ronəvær!*“ (vestj.); på gulv i julen (norsk, svensk, Bornh.); se Sande II. 278, Cav. Wär. I. 174, Kr. Alm. IV. 100. 6. 7; jfr. hø i kirker og huse, Leicest. Folkl. 110; „rushes“, Glostersh. Folkl. 45, Dyer Shakesp. Folkl. 228, FbJ. I. 87. 335. 346; Nyland IV. 46; 43, stænkes med brændevin; — om fødende kvinder, „in Stroh gefallen“, Wb. Vlk. XI. 445; „lady in straw“, Hazlitt Brand II. 138; jfr. gólf, strá, uo. Fritzn.[2]; Dieterich, Mutter Erde (1905) s. 6 flg.; — *træk stro om*, eller *draw stro* (vestj.); trække lod om, se fisenstrå, 1. stak 2; jfr. htsk „den kürzeren ziehen“, holl. „strooikentrek“, se Ndl. Volksk. I. 198, eng. „draw short cuts“, Harl. & Wilkins. Lancash. Folkl. s. 106, fr. „tirer la courte paille“, Mèlus. I. 153. 463, III. 338, IX. 73, X. 84; se også Urdsbr. 1882 nr. 8 s. 16, Grimm RA. s. 126 ned., Wb. under halm 6, Lütolf Sagen 376. 348, Folkl. Journ. II. 84 (Sicilien); hos Zingerle Das Kinderspiel im Mittelalter s. 33 anm. 2 anføres et citat af et dokument fra 1403, hvor det hedder: „mochten si aber des nit eins werden, so sullen di darumb ider einen halmen zihen ongeverde vss einem dache od. schoube, welcher dan den lengesten halm zuge, der solde die kure haben, vnder den zweien ie einen kysen zu einen oberman“, dette synes at bekræfte den under „drage stak“ anførte gætning; se også anm. 3 og teksten; alm. om strå, se Strackerj. II. 142; — *wi mo leq æn stro imæ'l̥ dæm* (Thy); *leq et stråi imæ'l̥ dæm* (Agersk.); *vi ska nåk ha æn halm-*

strǫ imæ'ḻ (D., Varde), forsøge at bilægge en trætte; hentyder t. en gammel retssædvane i Middelalderen; Mb. anfører efter Outz. „die koninc die nam een stroe van der aerden en vergaft Reynaer altemal“ af Reinecke Voss i Delfter udg.; ligeså: „hier bei uns haben beide partheien vor dem friedensmittler „das stroh zur versöhnung anfassen müssen“ med henvisn. til Gr. RA. 604, jfr. Liebr. Vlk. 382; om brug af strå som retssymbol m. m., se Amer. Folkl. V. 186, VIII. 291, Gr. RA. 121. 588, Ndl. Vlk. IV. 157, X. 69. 88, Rochh. DGl. II. 97 flg., Denh. I. 195; „bryde strå“, Folkl. IX. 18, skille venskab (Syrien); — af strå seletöj til mus, Eftersl. 41; sætte et tårn på 4 strå, Kr. Sagn VII. 203 øv.; — gløð, strå og kaffebönne på rejse, Eftersl. s. 218. 196 er Grimm K. M. nr. 18; da et halmstrå bliver lagt over hestens ryg, står den stille, Gr. Æv. II. 86, Gr. Registr. 25, se hår I. 771. 25 b; man må ikke brænde strå i julen, derved misbruger man hvad Kristus lå på, så vil der blive mange ildebrande; el. man vil få ringe høst, Kr. Almuel. IV. 103. 19. 20, se dog halm I. 539 øv.; „halmen er velsignet af Herren“, Z. f. M. II. 229; — når halmbånd bindes om frugttræ (s. d.) ved jul, er det mulig kun for at fastholde offeret af penge el. madvarer, som fæstes derved, se P. Volksk. VII. 88. 176. 26, jfr. Rochh. Arg. S. II. 277; — heks kan ej gå over korslagte strå, Kr. Sagn VII. 67. 25. 35; — når man ved forbrand (s. d.) rusker strå af huset, såmange strå, såmange år er ilden hensat, jfr. Kr. IV. 367. 13, Sagn II. 406. 69; — 3 strå, trukket ud over mskes dör, frier for trolddom fra ham, Krist. Sagn VII. 228. 77; — varsel af str-: man binder tæt under aks rødt, sort, grönt bånd om strå, af det, som vokser hurtigst, varsel, se Wigstr. I. 121, FS. 9. 27, Djurkl. Nerike 56, Runa V. 52, Urquell[2] I. 269, Wh. Vlk. X. 227 flg., XII. 463, P. Arch. IX. 342; på lignende måde varsel af løg, Knoop Ps. 333. 114; kors af strå på gulv varsler død, Krist. Alm.[2] III. 170. 8-10, Folkev. XI. 378. 40; på vej, ulykke, Tr. pop. XIV. 128; strå, brugt ved ligfærd, må der ej strøs med, Kr. Alm.[2] I. 93. 71; — heks skyder med strå, Cav. W. II. III; signe med 4 strå, som hvert har 3 led, Wigstr. II. 392; 3 strå af tagskæg på husets nordre side + svovl i hönserede, mod forgörelse, Wigstr. II. 271; i høst stoppes strå i kos bjælde, så kommer den hjem, Hofb. Nerike 220; — strå, hugget over med tintallerken af 3 brødre på 3 dörtrin mod værk i håndled, Folkev. XI. 462; — falden pige skal til kirkebod bære krone af strå, Busch. Volksh. 278, Urquell IV. 239 anm., Meyer Bad. 224 m. henv. til Wackernagel Kl. Schr. II. 220, Uhland Schr. III. 417; strøs strå på brudens vej, har hun ej ret til brudekrone, P. Volksk. II. 100; jfr. udtr. strohwittwe; se også „graswedewe“ mnt.; se Aasen straa, isl. strá itk.; strø; byg-, fissen-, græs-, halm-, hvene-, *katte-, knokkel-, knæp-, rug-, sten-, tag-.

strå-brodden, to. *stråbrǫ̀ənt* eller *-brǫ̀ənt* (Vens.), siges om kornet, når stråene er knækket.

stråd, no. se strade.

strådød, no. = rgsm.; nu går der en tid hen og så skulde smeden da til at dø en almindelig str-, ligesom andre folk, Kr. V. 245.

strået, to. *strǭjərə* (vestslesv.), overstrøet, bedækket med strå; *æ gǫḻ a så str-*.

stråfoder, no. *stråfuwər de* (Malt), = rgsm.

stråg, to. se strag.

stråhat, no. *stråhat æn* (Søvind s., Agger); hak. best. *-i* flt. *-hąt* (Vens.), = rgsm.

stråj, uo. se strande.

strå-kjol, no. *strǫkyḻ æn* (Agger), et lag træ, der fasthæftes til den egentlige køl på skibet.

1. stråle, no. *strǫl æn* best. *-ən* el. *stròḻ* flt. *-ər* (Vens.; Agger, Søvind s.); *strǫl æn stròḻər* (D., vestj.); *strǭl æn -ər* (S. Jyll.). — **1)** = rgsm.; „*a tow ìtər å kom te å pomp, få så wæst a da, de a wa fri få strǫlən*“, Grb. 12. 17; *de kọmər lịq ụð i æn strǫl* (vestj.), i en lige linie; *æn gịr sȧðən æn syw ȧṭ knyst ụð a jæn strǫl* (D.), ɔ: itræk. — **2)** et udtryk fra keglespillet = forhjörne, konge, baghjörne, se kegle. — **3)** den mellemste, pilformede underdel af hestens hov (alm.); jfr. Aasen straale hak.; straala, uo., nyisl. strjál, no. strjála, uo.; se jærnstang; lys-, sol-, vand-.

2. stråle, uo.
strǫl strǫ̀l strǫl strǫl (D.);
strǫl strǫl strǫl strǫl (Andst);
strǫl strǫl strål strål (Søvind s.);
strǫl -ər -t -t (Vens., Agger);
strål strål strål strål (Sundeved, Bradr.). —
1) = rgsm., om vædsker; *æ bluwə strǫl uð a' ham* (Andst), sprang i en stråle; *de ræt strǫl nijər* (D.), øsregnede; fig.: *de gik strǫlin* el. *strǫləndəs* (Agger). — 2) om lyset, solen, *de strǫlər frå swǫl* (Vens.); *de strål frå æ soəl a* (Bradr.), der udgår stråler fra solen, lysstriber igennem skyerne; fig.: *æn strǫləń höwəð* (Varde), udmærket godt, et som skinner. — 3) løbe hurtig; *han kam ræńən liq mæn han kuń strǫl aw* (vestj.); *han kam strǫləń* (Lönb.), løbende i fuld fart; *han lævər o strǫlər* (vestj.), farer omkring hid og did; *æ kow æ besgal, så fæk ən æ hæl åp o strǫl aw hjæm* (vestj.); i en personremse: „Maren Meldgor hun læver o stroler“, Kr. IX. 142. 383; „han stråler af med mig“, Kr. Molboh. 135.

strå-læg, no. *stroleq* (D.), gilde som göres, når liget „lægges på strå“; der bydes til str-; men når gæsterne kommer, er arbejdet gjort, den døde iført muldskjorten og lagt i kisten; jfr. Fb. Fr. H. 112, Gr. Gl. d. M. III. 172, J. K. 386. 32, Fb. Bondeliv I. 359, II. 106, Kr. Almuel. IV. 89. 253, Rochholz D. Gl. I. 179.

stråmand, no. ved majfesten udstoppedes en str-, der blev stilt an i et korngulv, så skulde det vise sig, om en pige var modig nok til at danse med ham, Kr. Almuel. IV. 16. 28, jfr. julebuk; m. h. t. den sællandske fastelavnsmorskab at „stikke til stråmanden“, jfr. Wh. Vlk. VII. 90 (Anhalt), Laisn. II. 64; jfr. fissemand, julebuk.

strånd, no. uo. se strand, strande.

1. strångle, no. *stråŋil æn -ər* (Agger); *stråŋəl æn stråŋlər* (Mors, Thy, Nes); *stroŋəl* (vestj.); *stroŋi* (Hornborg s.); *stròŋəl æn stròŋlə* (Århusegn). — 1) garnhaspe, se strænte; sel-. — 2) strångle (Thy), strångler (Han h.), skældsord, sær person, driver.

2. strångle, uo. *stråŋəl -ŋlər -ŋəlt* (Lild s.). — 1) *stråŋəl æn tijən* (Thy), haspe garn af ten, se strænte. — 2) vanke planløst omkring som et forvildet menneske; *teqərər låńt hæn fræ kam stråŋələń å ba åm huws*; se stråsse.

stråsbred, no. *æn stros-bre* (D.), siges, men ikke: et hårsbred.

stråsse, uo. *strås -ər -t stråst* (Lild s.), jage stundesløst afsted; stråsse ad gulvet (Vens.), forklares som at gå stolt frem og tilbage.

stråtag, no. *stråtaq æn* (Malt); *stråtaq è* best. *-ə* (Vens.); *stråtæk æn* (Agger), = rgsm.; *stråtaq æ warməst om weńcən å kòləst om såmən* (Vens.); jfr. pande 3, spån.

stu, no. se stud, stuge; **stub**, bio. se stug.

stub, no. — 1) *stov æn stov* (Andst); *stob æn -ər* (Vens.); *stob æn -ə* (Gjedved); *stup æn stuəp* (Agersk., sj.); stump (s. d.) af et træ, som er bleven stående i jorden; ved at måle efter på træstubben kunde et skovtyveri opdages, se Kr. Almueliv II. 155. 360-61; jfr. stovne, struge; se elle-. — 2) stubber flt.; *æ stovər* (D., vestj., Malt); *stob æn -ər* (Agger); *låŋ stob* (Hads h.); *stòv* (Søvind); *stovər* flt. (S. Hald); *stov æn stov* (Støvr.); *stovə* flt. (Bj. h.); *stob* el. *stob æn stobər* (Vens.), stubber efter det høstede korn; *uð o stobən* (Hads h.); *no æ stobən lå* (Vor h.), ɔ: nu er stubberne omplöjede; *æ stoəp* el. *stof* (Agersk.); *stof* (Sundev.); *gå å æ stoəp* (Bradr.). — 3) *i stob* best. *-i* (Vens.), stubmark; *komə dæ blès, så leqə kunt i stobi;* istf. *gręjs-, hwe-, row-, byq-, hawrstobərn* kan siges *-stobi;* stubmarken kaldes i en mørk tale fra Vens. *stobiroñc,* jfr. Sgr. IX. 219. 99, XI. 158. 16; „rutfut“, Sgr. XI. 157. 5; se 1. hul I. 669. 30 b; ko II. 241. 40 b, Wossidlo Rätsel nr. 6; se Aasen, stubbe, isl. stubbi hak.; jfr. stovbuddi; boghvede-, byg-, havre-, rub-og-, rug-, skjæg-, vejr-.

stubbe, uo,
stob -ər -əð -əð (Thy);
stob -ər -əð -əð (Lild, Mors);
stuv (Egå). —
1) bringe til at hælde; *do kań stob təńən, nær dær blywər let ij an;* også: *stov æ lys* (vestj.), hæld lyset; fra Røgen s. er opgivet: *stuq lywsət;* lude med overkroppen (Egå); jfr. V. S. O. stubbe, bringe i hældende stilling, Aasen stupa, eng. stoop; se stug to. 2. — 2) *stob* (Thy), studse håret.

stubbedorn, no. *stubdǫrn æn* (Askov), tynd, tilspidset jærnstang, hvorpå huller i møtriker hamres mindre.

stubbegås, no. gås, som fedes på stubmarken (Ribe).

stubbyg, no. *stovbyq de* (Vejr.), byg, som sås i rugstubben.

stubfrø, no. J. T. 234, spergel sået i stubjord efter rug (Rkb.).

stubhavre, no. *stop-* el. *stofhawər de* (Agersk.), havre sået i stubmarken; forsk. fra grönlandshavre.

stubjord, no. *stobjǫr* best. *-ən* (Vens.), = rgsm.

stubkratte, no. *stov-* el. *stovərkrat æn -ər* (vestj.), den store stubrive; jfr. harke, hungerrive.

stub-lade (?) no. *stoplǫ̊ æn* (Søv. s.), lade, hvis sparrer står på jorden uden murværk under.

stub-land, no. *æ stoflạń* (Agersk.), stubmarken.

stuble, uo. *stovəl -vlər stovəl stovəl* (D., Øst. Linnet), snuble; *stovəl å æ ben* (Øst. Linnet), jfr. stumle.

stubløfte, uo. *stovlöwt* tf. *-löwt* (D.; Thy), arbejdsudtryk fra kornhøsten; når negene er „sat sammen" to og to i skokke, og det indtræffer med fugtigt vejr, törres de altid hurtigst udenpå, mens kornet kan gro af fugtighed i aksene på den side, der vender indad; så tager arbejderne negene to og to, et med hver hånd, svinger dem rundt, så at den side, de för vendte imod hinanden, kommer til at vende ud og sætter dem atter ned; jfr. negvende, svinge.

stubmark, no. *stobmark æn* (Hads h.); *stovmark* best. *-ən* (S. Hald), = rgsm.; marken, hvorpå kornet er høstet.

stubrug, no. *stop-* el. *stofråw de* (Agersk.), rug, sået i stubmarken efter forudgående afgrøde.

stubsmör, no. *stop-* el. *stofsmör de* (Agersk.), ævret smör.

stubtønde, no. *stovtøn* (Støvr. h.), gilde efter høst; „som de unge karle i en by i nogle egne giver, når høsten er tilende" forsk. fra de egentlige høstgilder (Randers); andre steder (Fleskum og Mds. h.), forklares det ligefrem ved høstgilde, se opskjær, og der menes, at ved ordets sidste del sigtes til den til høsten henlagte tønde gammelt øl, hvoraf det sidste ved festen fortæres. Efter høst gik byens karle om og det var en sk ret, at de fik en skj. malt i hver gård de kunde således samle en snes skjæpper. Dette bryggedes til øl, hver mand betalte desuden en pot brændevin, og så holdt de st- i to dage. Karlen på gården hvor stubtønde holdtes, og karlen på den gård, hvor gildet havde været, og på den, hvor det næste år skulde være, var gadebasser (s. d.) og samlede maltet; gildet gik på omgang, Kr. Almuel. I. 54. 186. 18, IV. 31. 75, Knud Skytte, För og Nu[1] s. 117.

stub-ål, no. *stofåəl æn* = flt. (Sundeved), spøgende udtryk for: snog (s. d.); jfr. Wigstr. II. 84 „gräsålar", Kr. Sagn II. 207. 112. 13, Dania I. 228.

stud, no. *stụð æn stụ̱ð* (D., vestj., Agger); *stụ stụ̱* (Sall.); *stuk i* best. *-i* el. *stuwi* flt. *stụ̱* best. *-ən* (Vens.); *stuw æn* best. *stụðən* flt. *stụ̱ð -ən* (Havbro); *stui* best. *stụjəń* (Tved s.); *stuc i* best. *stuj* el. *stuci* flt. *stuj* (S. Sams); *stụi æn stụ̱i* (Søvind s., Tåning); *stụr æn stụ̱r* (vestslesv., nordslesv.); *stu æn stụ̱* (Ang.); *stuə æn stụ̱* (Sundev.); *stuər æn stụ̱r* (Bradr.); flt. *stut* (Fjolde), jfr. klud. — 1) = rgsm.; *tòw gowə stụ̱ð ær åļti bæjər eń jæn reŋ hæst* (Hmr.); *æn stụð gor tr æ pọ̱ŋ, æn hæst frå æ pọ̱ŋ* (vestj.), ɔ: studen vinder i værdi ved at blive ældre, hesten taber; *hwa kiñər stụð te pewər! dæń hår åļər van kramboswæn* (D.), ordsprog; *æn ka dryw æn stụð te wań, mæn eṭ dryw ən te o drek* (vestj.), ordsprog; *væn æn skekər æn stuər te Rom* (s. d.), *kömər æn stuər tebak* (Mellemslesv.); *„tońtəhịð å tovləhịð!" så æ mań, æ stụ̱ð skæń*, Sgr. II. 232. 840 (vestj.); se bröl, bølk, okse; man påstår, at Jydens moralprincip er: „du skal elske dine specier af ganske hjærte og dine stude som dig selv", el. „dine stude over alt og dine heste som dig selv", se Fb. Bondeliv s. 128; *pas do ọ, æ stụ̱ð komər eṭ aṭər dæ!* el. *hwa kåstər æ stụ̱ð?* (vestj.), siges til börn, når der stikker strå ud af deres træsko; når en rækker sig, kan siges: *jæṇ gåŋ håð mi fåṛ æn par stụ̱ð, djæ hwòṉ war så låŋ*, og når vedk. krummer armene foran brystet, *o så kroṃ* (vestj.); *„sæjər do han te mæ? — de sæjər vi te æ stụ̱ð"*

(vestj.); *æ stụð vel minsæ̣'l stẹk* (D., vestj., alm.), jfr. I. 646. 32 b, ordspil, stikke betyder stange, men også figurlig: bringe tab i handel; *[viňər æ stụr hær støt mæ neər, hær æ sviən vråt mæ op],* Kok ordspr. 122. 63, når studene har stødt mig ned, har svinene rodet mig op (Mellemslesv.), ɔ: når jeg er gået bankerot ved studehandel, er jeg kommen på fode igen ved at handle med svin; du har nok nylig solgt dine stude! Sgr. III. 32. 46 (Løgstør), siges til en, der bryster sig, jfr. skyde 8, skud 1; *faṭəmaňs stụð o gọrmaňs dæṭərər blywər sjæḷən gamməl i gọr* (vestj.), ɔ: småmanden har ikke råd til at holde sine stude længe, gårdmands døtre har mange friere; beundrende kan siges om en dygtig bonde: *dẹ ər ən maň, dær kiňər ən stụð* (vestj.); brugen af stude, i stedet for heste som trækdyr i större omfang, synes at skyldes de på heden indvandrede Tyskere, se H. Hansen, Studier over Blicher s. 60, Blicher, Viborg Amt 68; døde kørtes til grav med stude, Wh. Vlk. X. 50 (Gossensass), jfr. Hehn[5]. 38; om studehandelen, se Fb. Bondel. I. 152 flg.; — ved bryllup dreves mangehånde löjer, en stud kunde blive trukket ind i stuen ved brudebordet, Kr. Holmsl. s. 12, jfr. Fb. Bondel. II. 51; en fed stud sendt som gave til seminarieforstanderen „brölede så godt", at giverens sön kom gennem eksamen, Krist. IX. 342. 138; st- sjælegave ved ligfærd, Bang Præstegdsl. 76, jfr. Gr. Æv. III. 100, Tr. Lund, Livsafslutn. XIV. 16, se ko II. 240. 10 b; — synsk mand ser stud som mskes fylgje, Kr. Anh. 90. 217; — et par stude, spændte for vogn, koblede, eller blot slåede løs om aftenen, viser hvor de standser eller ligger om morgenen gård- el. kirkeplads, se Gr. Gl. d. M. III. 104. 21, Thiele I. 190. 210. 241, M. Skrædder s. 5, Sgr. IV. 188. 553, X. 106. 276-77, Krist. Sagn II. 193. 69. 71, III. 153. 786. 87. 810-20. 868 flg., jfr. Mhoff s. 112. 139. 542; æsel for stude, JK. 341. 12, se ko II. 241. 2 a jfr. selvmord (183. 1); — kirke, se II. 125. 21 b, bygget på stud, Kr. Sagn II. 347; — styrter for vogn, da No kirke brydes ned, Kr. Sagn III. 136. 01, jfr. III. 140. 23. 24; — varsler dommedag, se ko II. 241. 25 a; — bjærgfolks hvide, Kr. Sagn I. 33. 46; — jordemoder rider på st- til bjærgmands kone, Kr. Sagn III. 178; — stud stjæles af mestertyv (s. d.), Eftersl. s. 177; — bjærgmanden låner stude hos bonden at køre flyttegods med, Kr. Sagn I. 359. 78, (II. 521. 6 b); — havet er fuldt af stude, Sgr. X. 58, se sæk; — st- opfødt med hvedebrød og mælk kan gå på vand, Thiele I. 343, jfr. tyr; — stud af træ, hvori soldater er skjulte, Kr. Sagn III. 294 øv., jfr. Gr. Æv. III. 160; — uhyre i studeham fører Helt bort, Kr. Æv. III. 338; — st- som gör guld, Eftersl. s. 127; — som ingen kan drive hjem, Kr. Æv. s. 299; — manden skal kende sin sön, der er i studeham bl. tolv, Kr. VII. 27; — bjærgmand i studeham, Kr. IV. 10; — huldre-stud med mad i øre, Søegd. 14. 18, Asbj. I. 80; — forhekset stud, Krist. Sagn VII. 308. 85; — mand, døbt i smedje, med stud til fadder, Kr. Sagn V. 192. 719; — mand vinder sag, om han kan skaffe 12 hvide stude med røde ører, Kr. Sagn IV. 428; — st- for mand i ligkiste, Kr. Alm.[2] II. 49. 137, se ordb. II. 422. 7 a; — studehoved foreslås til våbenmærke for studegård, Kr. Alm.[2] II. 30. 89;

„går en ud med pjalt' og klud',
kommer en anden ind med hæjst og stud'",

Kr. SkS. 128. 9; — præst og degn stjæler i fællesskab en stud, rykkes om huden, Gr. Ævent. III. 53, Krist. KT. 183. 66; — hovedløs st-, Kr. Sagn II. 138. 41, V. 11. 44; — spøgelse st-, Krist. IV. 119. 163, VIII. 232. 399, Sagn I. 165. 602, II. 382. 80 flg., IV. 193. 62. 281. 22, jfr. Mhoff 578. 593; — der omtales at sætte to stude på et genfærd, Gr. Gl. d. M. I. 65, sagtens for at forjage det, jfr. f. eks. Arnas. I. 348, tyr; — i et skæmteævent. sluger katten 12 kobler stude, Sgr. VII. 184; — i lögnehist. en stud så stor, at en fugl var tre dage om at flyve fra horn til horn, JK. 338; at en svale var et år om det, Eftersl. s. 213. 175; to stude hænger i toppen af et elletræ og æder, Sgr. VII. 204; de sejler på en stud til England, to ved ørerne, en ved halen for at genne på den, Sgr. VIII. 79; regnestykke om stude, Kr. Alm.[2] VI. 273. 34; *tesist kam a te ən stụr, dær sọr åp i ən træ̣ o saməlt bönər,* Kr. Börner. 435 øv. i vrövleremse; *æn stụð, dæ wa så laŋbjænə, te dær ku sto æn stoẉr bøqnəŋ oňər æ*

maw o ən, å dæñ had så stowr hwån, te æ hwån spesər di ku spæñ öwər æn hejəl kærksown, Kr. Aggerboh. 121.383. 384; „Skurkpølse" studenavn, Kr. Alm.² I. 16.40; — i börnerim kaldes studen: *bråqəbælt* (vestslesv.); „brölihals", Gr. Gl. d. M. III. 190; gåden lyder: *får som æn fårk, baq som æn stårk*, Sgr. II. 43. 272 (Fly). — **2)** *grọ stuð* el. *grọ stuð mæ strivər að æ rok* (D.), lus (s. d.); *dæ grọ stuk* (Vens.), brændevinsflasken, se skål III. 352. 28 b. — **3)** skæo. til et grovt, ubehövlet mske (alm.); *de æ sọnt i stuk!* (Vens.), dvask person; i stedremser: *„di Jångy stui"*, Kr. Ordspr. s. 511, Javngyde (Tulstrup v. Skanderb.); „Ørbæk stude", Sgr. IX. 132. 90 (Nyborg); *„di Åvələŋ stur"* (Bröns s. f. Ribe); jfr. „Erdrup stude går til Hemmershöjkirke", Kr. IX. 116.257; ordsp.: E- og Stude er byer i H. sogn v. Slagelse. — **4)** store pebernødder, til forskel fra nødder, vel med spil på et nød = høved (Løgstør). — **5)** at tæmme stude, börneleg; et reb på 6—8 alens længde sammenknyttes i enderne, og to drenge, der står med ryggen mod hinanden tager det derpå under armene og bagom nakken. De böjer sig nu ned med hænderne på jorden og kryber til hver sin side, og det gælder om at den ene kan trække den anden fra hans plads, Börnenes Blad, Kolding 1877—78 s. 303, Kr. Börner. 277. 14. 625. 29; jfr. kattestrud, se „Katzenstriegel", Volksk. im Breisgau s. 35, Blätt. d. Badisch. Vereins f. Vlk. (1907) s. 104 ffg.; jfr. Aasen, stut; isl. stútr; höved, 2. nød; hovedbrud, kalv, ko, kvie, okse, tyr; age-, bolle-, dör-, kjøre-, klap-, konge- skud-, stald-, stik-, ting-, træk-.

studebås, no. *stubås æn* (Agersk.), båsen, hvori studen står.

studedribbel, no. *stuðdrevəl æn* (Bj. h.), en blomst, primula officinalis Jaqu.

studedrift, no. *studrẁwt æn* best. *-ən* (Vens.), marken, hvorpå stude drives til græsning; *„føst åsteən war ə, da wi kam frå cerk, så bəjøñc di riji å kapəs, da wi kam te studrẁwtən, dæ knap nowrən te brẁləpgọri"*, Grb. 5. 7, lige på stedet var det, da vi kom fra kirke, så begyndte de ridende at kappes, da vi kom til st-, der tæt nord for bryllupsgården.

studedriver, no. *stuðdrywər æn -ər* (vestj.); *studrywər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.). — **1)** = rgsm.; person som driver studeflokken på handelsvejen sydpå; *do kañ ær som nåwər Jylañs drywər* (vestslesv.); jfr. Kr. Alm.² V. 11.27, Fb. Bondel. 154. — **2)** i stjærnebilledet kusken (auriga) findes fire stjærner, som tilsammen kaldes „studedriveren"; derom fortælles, at en bonde stjal to stude fra en herremand, som satte efter bonden og studene; men herremanden, som var en tyk og svær mand kunde ikke indhente bonden, man ser derfor bonden køre foran med studene henover himlen og herremanden komme løbende bag efter; hvorledes de blev forflyttet til himlen vides ikke; studene er stjærnebilledet „kiddene" (hædi) i mælkevejen, bonden en lille stjærne mellem kiddene og capella, den sidste stærkt lysende stjærne er herremanden, J. K. 126. 19 (Hads h.).

studefold, no. *stufọl æn* best. *-fọlən* (Vens.); *stuwðfål æn* (Agger), fold på marken til at drive stude ind i, Grb. 5. 14.

studegård, no. *stuðgọr æn -gọr* (vestj.), en gård hvorpå der holdes og opdrættes stude.

studehandel, no. *stuðhañəl æn* (D., vestj.); *stuhqjəl æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *stuwðhajəl æn* (Agger), = rgsm.; *„i di tijər jik e gåt mè stuhalən få di Stawəs mẹjər"*, Grb. 15. 4, i de tider gik det godt med st- for de Stavads mænd; se om denne handel Fb. Bondeliv s. 151, Friis VN. 116.

studehandler, no. *stuhqjlər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm., se Kr. VII. 210.

studehorke, no. *stuðhork æn* (vestj.), en stud, som trives dårlig; se 3. horke.

studehoved, no. *stujhọwə* itk. (S. Sams), et oksehoved, med hornene på, sömmedes fast på galgen, hvori smugler skal hænges, se J. Saml.³ IV. 128; også et skældsord, se studepande.

studehus, no. *stuwðhus æn -hus* (Agger); *stuhus* el. *stuəs è* best. *-t* (Vens.), hus til stude.

studehyrde, no. *stuðhjöwər æn -ər* (Lindk.); *stuhøwər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), hyrden, som passer studene.

studekalv, no. *stuðkal æn -kal* (vestj., alm.; Agger), en tyrekalv, som er skåret; en alm. drengevittighed er at

pörge: *humanə stųðkol̥ æ dær fǫj kjæm e jær iǫr?* (vestj.); jfr. Sgr. IX. 174. 534.

studekjørende, to. *stųðkyjərnə* (vestj.), om kører med stude; der boede en bitte gårdmand, som var st-, Kr. IV. 282.

studeknort, no. *stųðknǫt æn -knǫtər* (vestj.); *stųknət i* (Ajstrup, Vens.), en dårlig ung stud.

studekommers, no. *a håwər ęt de stųðkomæ's o kyjər mæ, de ær ęt sǫðan som hęst* (Lindk.), ɔ: stude brugt som trækdyr.

studelukke, no. hegnet plads på mark, hvor stude kan ligge om natten, Kr. Sagn III. 140. 23. 24, se studefold.

student, no. *stodærˈńt æn -ər* (D., vestj.); *studiˈńt æn -ə* (Søvind s.); *stodæˈńtər æn -ər* (Agger); *studæˈńcər i* el. *studæˈńc i* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.). — 1) = rgsm.; *de gor i ham som gus uųər i æ stodæˈńt* (vestj., alm.); *han so uųð sǻm ən fostyˈrəð stodæˈńtər* (Agger); . . . *som i fåstǫrə studæˈńcər* (Vens.); *ən auųbræk̥ət stodæˈńt* (vestj.), har ej nået eksamen; *de studæˈńcəlyųe æ ndk ə dryųəlyųe* (Vens.), boglig syssel regnes af bonden i regelen ikke som arbejde; *æ gal̥ studæˈńtər* er med i et keltringefølge, Sgr. IX. 28, Krist. Alm.[2] V. 118. 29. 30; i sagnene forekommer det, at en student magter at mane det spøgelse, som præsterne forgæves prøver kræfter med, se Kr. III. 99. 137. 234. 323. 25. 26. 238. 241, IX. 259, Sagn IV. 141. 16, V. 137. 36. 153. 95. 97. 608. 12. 16. 189. 11. 354. 23, VI. 242. 16, Efterslæt 199. 143; i stedet for student kapellan, Kr. S. V. 154. 99. 618; jfr. Mhoff 194. 266-67, se 2. mane II. 546. 43 b, tigger, ufødt; st- kan komme fanden i tale, når han vil, Kr. IV. 340. 38; ævent.: „de tre kloge studenter", Kr. VII. 156 nr. 20; variant til fortæll. om Hamlet, Müller Saxo 145 flg., se Olrik, Wh. Vlk. II. 119; en anden hist., se Wigstr. Sag. 105; st-historier, Kr. KT. 230; i selskabsleg: „dele st-s klæder", Krist. Börner. 199. 56. 479. 84; „studenterhavre", blanding af rosiner og mandler, jfr. studentenfutter, Wh. Vlk. V. 350. — 2) om hest, der har kuller og under anfaldet står stille og „studerer" (M. Slesv.); se hjamsk; jfr. lat. studens.

studenternellike, no. J. T. 73. 297, en blomst, dianthus barbatus L. (Thy, Årh.).

studenød, no. *stunö ə* (Vens.), studehöved.

studeovnød, no. *stųrouųnər æn -ər* (Holstebro), studeungnød.

studepande, no. skældsord, se Kr. Alm.[2] VI. 261. 48, jfr. studehoved.

studepjalt, no. *stųðpjalt æn* (Andst), et stykke pjalt, som lægges over trækstudens hals, under trænaglen der forbinder studepodens ender, for at dyrets hud ikke skal gnaves.

studepranger, no. *stuųðprǻŋər æn -ər* (Agger); *stuprǻŋər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.

studepude, no. *stųðpųð æn -puðər* (Malt), sivpude, der lægges om studenes hals, og hvortil trækket er befæstet som ved det gilds stavseletöj, se overbesy; ved at krybe genn. st- blive varulv, Kr. Sagn II. 236. 28, se øgpude.

studere, uo.
studiˈjər -ər -ət (D., vestj.);
studiˈjər el. *stodiˈjər -ər -əð* (Agger);
studeˈjə -rə -rət (Søvind s.);
studiˈjr el. *studiˈjr, -ər studiˈjr studiˈjr* (Vens.). —

1) = rgsm.; *do æ studiərt te præjst å falt iǫæməl som æn ǫusat dæjn* (Årh.). — 2) grunde på, pönse på; *hań studeˈjərə i̊l pǫ ańt, eń huń* (hvordan) *hań ka kǫm tę å gǫjə fåtræˈj* (Søvind s.); *hań æ så uųðstodiˈjərəð* (Agger), ɔ: udspekuleret; *hons ær ə, I ser å studiˈjr i?* (Vens.), ɔ: hvad grunder I på. — 3) nok også i Vejle egnen: stole på; *han ær ęt o studiˈjər o; ka a studiˈjər o ət?*

studerekammer, no. *studeˈjrkamə et* (Søvind s.), præstens arbejdsstue; *a blǫw wist ęj i præstis studiˈjrkamər* (Vens.).

studereskole, no. om universitetet, Kr. VII. 156. 20.

studerestue, no. *stodiˈjərstǻw æn* (Agger), = studerekammer.

studeret, to. *studiˈjərət* (D., vestj.), = rgsm.; *præsti ær i studiˈjr mąj*, tiest: *hąj æ gǻt lęr* (Vens.); *høt studiˈjərət* (D., vestj.), uforståelig, tit brugt om præsters prædiken; *di hǻð æn gaməl dæjn, o han wa studiˈjərət* (vestj.), ɔ: præstelært, eller havde været student; se ud-.

studering, no. „han var nær gået fra studeringen" (Junget, Sall.), ɔ: fra forstanden.

stu-klud, no. *stuklųð æn* (D.), lille, trekantet klud, som indsys under armen på en skjorte, spjæld i rgsm.; isl. stúfr stump (?), stuv rgsm., mnt. stuve, Sch. Lübb., rest af et stykke töj.

stum, to. *stom æn stom* (D., alm., Vens.), = rgsm.; „den lamme han dansed, den stumme han sang“, Kr. Molboh. 162.52, jfr. snakke III. 423.48 a; — mske göres st- af bjærgfolk, Thiele II. 205. 243; af fanden, Thiele II. 77, jfr. Folkl. IV. 353; — den st- dronning i ævent., se Gr. Æv. I. 16, II. 115, Registr. nr. 45, Kr. Æv. 160, jfr. Asbj. I. 36. 150, Wigstr. I. 273, Gr. KM. nr. 9, jfr. nr. 49; — stum, som bygger kirke, helbredes, Kr. Sagn III. 149. 71. 72, Ødum, Voldum, Haldum; kirkenavnene endes på -dum, folkeetym., se dumme; jfr. Afzel, Sagoh. III. 123. 126; — st- bliver talende for at fortælle sine syner, Kr. IV. 343, Sagn II. 314 flg., Bosq. 20, se lostilk; — jfr. Uffe, Müller Saxo 171; st- får mæle, når ring lægges under tunge, Rafn, Old. S. III. 105; — kysses småbörn, bliver de stumme, se kys, II. 349. 44 b. Kr. Alm.[2] III. 110. 07, jfr. Rääf 129, P. Volksk. III. 123, Urquell V. 278, Rivista II. 3. 82.5; — kone bliver stum, da varulv ånder på hende, Kr. Sagn II. 240. 42; jfr. fr. og klassisk tro, at den, som ser ulv, bliver stum, se Gaidoz Rage 189 flg., Roll. Faune pop. I. 117, Plin. VIII. 34; slgn den som svarer Nereide, Schm. Volksl. 123; — tavshed som bod, Bosquet 18; jfr. Urquell[2] I. 313 (Ruthener), Folkl. V. 349. 53; jfr. höjtysk stumm; se dumme; døv-.

stumle, uo. *stomәl stomlәr stomәl* (D., Agersk.); ft. tf. *stomәlt* (Vejr., Lild s.), gå usikkert, snuble; *han stomlәr öwәr hans æjәn bijәn, öwәr æn knål* (Andst); *gǫ o stomәl a·ð* (D., Andst); *stomәl o et fål, de liәr gåt tәfram* (vestj.); *stomәl om* (Agersk.), gå omkring med usikker gang; *st- roñt* (Sundev.); hun stumlede, steglede, skrumlede i de her mange hestesko, der lå langs ad vejen, Kr. V. 132; se stuble, stumre.

stumlet, to. *stomlә* (N. Slesv., Lysg. h.), usikker i gangen.

stumling, no. *stomlәŋ æn* (Vejr., Sall.), halvvoksent barn (vestj.); barn, som begynder at gå (Sall.); også: *stomlәŋs dræŋ* el. *piq* (vestj.); lige efter kommer der en stumlings dreng til ham, Kr. V. 289; *æn stomlәŋ* el. *stomlәŋs gris* (vestj.), en 2 måneders gammel gris; jfr. stantling.

stumlings herregård, no. lille herregård; „Kongensgård i Nissum, ja, den sidste var nu sådan en st-“, Krist. IV. 34.

stumlingsknægt, no. *stomlәŋsknæjt æn -knæjt* (vestj.), halvvoksen dreng; så var det en efterårsdag, da han var en st- på en 15—16 år, at hans fader havde sat ham til at tærske rug, Krist. VI. 154.

stummel, no. *stomәl æn -әr* (Lild s.), et (gammelt) mske, som går dårlig og let falder; „si, væsgue å go no, din stommel“, Tkjær II. 73.

stummelben, no. *stomәlbijәn æn* (Lindk.), person, som står dårlig på benene; *æn sær stomәlbijәn* (D.); *stomәlbijәnә* to.

stummel om, no. en, der går stiv og usikkert som gamle msker; *æn oŋ, de ær djær hjærtәnsbәğǫr, æn gamәl stomәlǫ·m skøtәr di fañәn ekә om*, siges om de unge piger (Malt); se stummer.

stummelvorn, to. *stomәlwòrәn* (Lild s.); *stomәlwòn* (Andst); *stomәlwårn* (Agger), som let falder, affældig, om gamle.

stummer, no. *stomәr è* (Vens.), en gammel støder; se stummel.

stump, no. *stomp æn stompәr* (D., vestj.); *stomp i* best. *-i* flt. *-әr* el. *stomp* (Vens.); flt. *-ә* (Søvind s.); flt. *stomp* (Agersk.), = rgsm.; *gǫ o æ stompәr; „a stompәr duәr åsә!“ så han æ mañ om hans bijәn* (vestj.); *stompәr o støkәr* (Agger); *de æ mi søstәrs bǫn, a slepәr æn et sålæŋ dær æ stompәr o stagәr å æn*, Krist. Molboh. 81. 266; *de gor i mange stompә* (Søvind s.); *„prèjsti war i stomp lèŋәr èj tǫjәn“*, Grb. 87.43, ɔ: var en smule længere end tønden; *„hqj rèw i stomp nir å tont“*, Grb. 204.43; jfr. rump. — 2) *stomp æn stomp* (Bradr.), overtröje hos mandfolk. — 3) et lille barn, kæleord; *dæj betә stomp!* (Vens.); *stomp kañ enәstæj nå, å di stǫr kañ enәstæj gå* (N. Slesv.); også: *huda·n hår do s. lilә stompәs?* (D.); se sladder-. — 4) *stomp!* (Vejr.), siges når börnene i tagfat slår hverandre; se stunt; jfr. mnt. stump, Sch. Lübb., træstub; rub, rump, stub; mare-, små-, vejr-.

.² VI. 261. 51 (S. Andrup ved

ulv, no. *stòwgwol* el. *-gul è* *-gwòl* (Vens.), = rgsm.

are, no. = kat, se Krist. Sagn

i.

und, no. *ståwhuñ æn* (D.), =

us, no. *ståwhus æn -hus* (D., n.); best. *-husət* (østj., Saksild, *whus è* best. *-t* (Børgl. h., Vens.); *-hus* (Sundev.), = rgsm.; „*sin ɪrə i stuhust, så fèk wi da w i bårəgòri*“, Grb. 12. 13, da rdig i stuehuset, så fik vi da d i borgegården; jfr. radling, s, indhus.

ammer, no. *ståwkamər æn -ər* et af de to kamre, som har ra storstuen og som jævnlig gæster.

at, no. *stòwkat i* best. *-i* flt. *-kat* = rgsm.; *hqj ær i st-*, ɔ: et altid er inde, en indesidder; e.

lokke, no. *ståwklåk æn -ər* stueur; tidligere ukendt, Krist. 24. 81.

no. se stol.

ft, no. *ståwlåwt æn* (vestj.), husets storstue (vestj.); *stòw-ènc gu* (Vens.), = rgsm.; stue-

ige, no. *stòwpiq* el. *-piq æn* t. *-ər* (Vens.; alm.), = rgsm.

to. se stor.

d, no. *ståwraj æn* best. *-rajən* Mols, Vejlby, Århus.); *ståwrå* eggerslev), stuehus; se radling.

kider, no. i en stedremse, „Ler-skidere“, Kr. IX. 127. 330 (Gyl-ds h.).

indue, no. *ståwviñər æn -ər* orstuevindue.

iser, no. stueur: for 100 år de de i hele Hoven sogn ikke halv beslagen vogn og tre stue-én gammel bikakkelovn (bi-, Kr. VIII. 116.

o. *stuək* (Fjolde), (måske *stuəq*); lesv.); *stub* (D.). — 1) sløv, om jolde); jfr. mnt. stûf, Sch. Lübb., es til trûf = trumf. — 2) *stuk* esv.), brat, stejlt; *de gær stuk* *a lisom Trualsəs skålər*, alm. talem.; *de gor stob aw*, når noget brækker af; *a sæjər stob næj* (D.), glatvæk, uden betænkning, se stubbe; jfr. plt. stuuf af, Schütze IV. 215.

stuge, uo. se stuve.

1. stuge, no. *stuq æn -ər* (Lindkn., Elbo h.); *stu* el. *stuv æn -ər* (vestj.); *stuv æn -ər* (Andst); *stuv* el. *stuq æn -ər* (Agerskov); *styk æn -ər* (Valsb.). — **1)** lille dynge af høstet boghvede; boghveden bindes ikke til neg, men sættes i stuger (D., vestj., Agerskov); *sæt tarə i stuqər* (Agerskov); se boghvede-. — **2)** *stuq æn -ə* (Søvind), et lille hørknippe, der lægges i „røde“ (s. d.), jfr. „stube“, Kr. Almuel. I. 52. 185; hør-. — **3)** lille, på bestemt måde opstillet, tørvestak, der består af 8 tørv, sat ovenpå hverandre· (Agerskov); arbejdet at sætte stuger udføres i øvrigt på forskellig måde og med forskelligt antal tørv; *sæt törə i stuqər* (Agersk.). — **4)** den i ovnen samlede tørvestak, der opstilles på en særegen måde for at kunne antændes og hede ovnen til bagning, „ovnstugen“ (vestj.); jfr. stuv; 6. ringe 5, 2. ringle, *brændsel-, fir-, klyne-, kors-, ovn-, rund-, tadder-, tre-, tørve-; tørvene sættes på marken i en styge, når de brændes til kul (Valsb.). — **5)** *stuk æn* (Fjolde), = 6 neg; 10 stuk = 1 trave; jfr. mnt. stuke, Sch. Lübb., træstød; en lille dynge, f. eks. af 6 tørv, der opstilles for at tørres.

2. stuge, uo.
stuq -ər -ət (Andst, Agersk.);
stuk eller *styk -ər -ət* (Mellemslesvig Ang.). —
1) sætte tørv i småstakke; de stilles først 2 på tværs, over dem 2 på langs, en ovenpå = sætte i fem tørv; jfr. 2. krage. — 2) *stuq -ə -t stuqt* (Søvind), gå foroverböjet, se stubbe.

-stuget, to. se fir-.

stugge, no. *stuq æn -ər* (Agger), søstjærne, asterias, jfr. stannie; Aasen, stuk hak. betyder: padderokke.

stuhjæ, no. se storhed.

stui(?) uo. „st- over en bog“, hænge over, Kr. Alm.² VI. 335. 69 (Anholt).

stuk, bio. se stug; no. se stuge.

-stukken, tf. se stikke; hugorme-, lyng-, nettel-, orm-, over-, poge-.

stu-klud, no. *stuklud̥ æn* (D.), lille, trekantet klud, som indsys under armen på en skjorte, spjæld i rgsm.; isl. stúfr stump (?), stuv rgsm., mnt. stuve, Sch. Lübb., rest af et stykke töj.

stum, to. *stom æn stom* (D., alm., Vens.), = rgsm.; „den lamme han dansed, den stumme han sang“, Kr. Molboh. 162.52, jfr. snakke III. 423.48 a; — mske göres st- af bjærgfolk, Thiele II. 205. 243; af fanden, Thiele II. 77, jfr. Folkl. IV. 353; — den st- dronning i ævent., se Gr. Æv. I. 16, II. 115, Registr. nr. 45, Kr. Æv. 160, jfr. Asbj. I. 36. 150, Wigstr. I. 273, Gr. KM. nr. 9, jfr. nr. 49; — stum, som bygger kirke, helbredes, Kr. Sagn III. 149. 71. 72, Ødum, Voldum, Haldum; kirkenavnene endes på -dum, folkeetym., se dumme; jfr. Afzel, Sagoh. III. 123. 126; — st- bliver talende for at fortælle sine syner, Kr. IV. 343, Sagn II. 314 flg., Bosq. 20, se lostilk; — jfr. Uffe, Müller Saxo 171; st- får mæle, når ring lægges under tunge, Rafn, Old. S. III. 105; — kysses småbörn, bliver de stumme, se kys, II. 349. 44 b, Kr. Alm.[2] III. 110. 07, jfr. Rääf 129, P. Volksk. III. 123, Urquell V. 278, Rivista II. 3. 82.5; — kone bliver stum, da varulv ånder på hende, Kr. Sagn II. 240. 42; jfr. fr. og klassisk tro, at den, som ser ulv, bliver stum, se Gaidoz Rage 189 flg., Roll. Faune pop. I. 117, Plin. VIII. 34; slgn den som svarer Nereide, Schm. Volksl. 123; — tavshed som bod, Bosquet 18; jfr. Urquell[2] I. 313 (Ruthener), Folkl. V. 349. 53; jfr. höjtysk stumm; se dumme; døv-.

stumle, uo. *stoməl stomlər stoməl* (D., Agersk.); ft. tf. *stoməlt* (Vejr., Lild s.), gå usikkert, snuble; *han stomlər öwər hans æjən bijən, öwər æn knål* (Andst); *go o stoməl a·ð* (D., Andst); *stoməl o et fål, de liər gåt təfram* (vestj.); *stoməl om* (Agersk.), gå omkring med usikker gang; *st- roñt* (Sundev.); hun stumlede, steglede, skrumlede i de her mange hestesko, der lå langs ad vejen, Kr. V. 132; se stuble, stumre.

stumlet, to. *stomlə* (N. Slesv., Lysg. h.), usikker i gangen.

stumling, no. *stomləŋ æn* (Vejr., Sall.), halvvoksent barn (vestj.); barn, som begynder at gå (Sall.); også: *stomləŋs dræŋ* el. *piq* (vestj.); lige efter kommer der en stumlings dreng til ham, Kr. V. *stomləŋ* el. *stomləŋs gris* (vestj.) måneders gammel gris; jfr.

stumlings herregård, herregård; „Kongensgård i den sidste var nu sådan en st-“, IV. 34.

stumlingsknægt, no. *æn -knæjt* (vestj.), halvvoksen var det en efterårsdag, da st- på en 15—16 år, at havde sat ham til at tærske VI. 154.

stummel, no. *stoməl æn -ər* et (gammelt) mske, som går let falder; „si, væsgue å go no, mel“, Tkjær II. 73.

stummelben, no. (Lindk.), person, som står nene; *æn sær stoməlbijən* (D.); *bijənə* to.

stummel om, no. en, der usikkert som gamle msker; *ær djær hjærtənsbəġær, æn o·m skətər di fañən ekə om*, de unge piger (Malt); se

stummelvorn, to. *stoməlwòn* (Andst); som let falder, affældig, om

stummer, no. *stomər è* gammel støder; se stummel.

stump, no. *stomp æn* vestj.); *stomp i* best. -i flt. *-ər* (Vens.); flt. *-ə* (Søvind s.); (Agersk.), = rgsm.; *go o æ stompər duər åsə!“ så han æ hans bijən* (vestj.); *stompər o* ger); *de æ mi søstərs bån, o et sålæŋ dær æ stompər o* Krist. Molboh. 81. 266; *de gor stompə* (Søvind s.); „*prèjsti lèŋər èj təjən*“, Grb. 87. 43, ɔ: smule længere end tønden; „ *stomp nir å tont*“, Grb. 204. 43; — 2) *stomp æn stomp* (Bradr.), tröje hos mandfolk. — 3) et kæleord; *dæj betə stomp!* (Vens.); *kañ enəstæj nå, å di stor gå* (N. Slesv.); også: *huda·n lilə stompəs?* (D.); se sladder-, *stomp!* (Vejr.), siges når börnene slår hverandre; se stunt; jfr. mnt. Sch. Lübb., træstub; rub, mare-, små-, vejr-.

mpe, no. *stomp æn -ər* (vestj.,
umphose (s. d.).

mpe, uo.
-ər -ət (vestj.);
-ə -ət (Søvind);
er mest: høre op, ikke række
e kåwl stompət met åp o æ årm
: kjolen rakte ikke længer end
ppe på armen; på spörgsmålet:
du fra, kan svares: *a æ fræ*
hærət, howə hèmlən stòmpə å
ve (Vær sogn), hvor himlen
og jorden begynder; se stunte;
ng.

pere, no. flt. se op-.

pet, to. *stompə* (vestj.); *stompət*
), kort; *de æ do få stompə te*
et er du for kort til at kunne nå.

phalet, to. *stomphålt* (Vens.);
ð (Mors); *stomphålə* (Agger),
hale; fig.: „a ka it om jet
omhållet øuentur", Yuelb. s. 39,
un et eneste stumphalet æventyr.

phose, no. alm. flt. *stomp-*
vestj., Thy); *stomphuwəs æn -ər*
tomphus i best. *-hwòs* flt. *-huəsər*
òsən (Vens.); *stomphos æn -ər*
— **1**) = sok; korte strömper,
som stumper foroven (Mors,
rsk.); *„hąj jawər e [i] feŋər*
ns jèn stomphwòs å rywər ham
Grb. 20.55. — **2**) fodløse ström-
nper som stumper forneden (Thy,
j.); *almiñələ* el. *kæň som stomp-*
æ væstən (Andst); jfr. fødderløs,

p-i-stage, no. *stomp-i-ståq* (Sir.),
kallebunk, klafonnes, Sgr. IV.
l.

pling, no. *stompləŋ* el. *stømpləŋ*
lougstr.); *stømpləŋ æn -ər* (Ager-
empləŋ -ər (Lindk., Fanø), fod-
pe, se stumphose.

prövet, to. *stompəröw tröjər*
, glds korte frakker med sølv-
og runde skøder; *„trowə do,*
ə kåk (spåtnawn te còwəlklæj),
ıl ku cyws ås, så månə som wi
27.40, tror du, stumprumpede
otnavn til kjoleklædte), at du
e kyse os, så mange som vi er!

ptrille, no. *stomptrilərər* flt.
kan høres = stumphoser; se
e.

stumre, uo. *stomər stomrər stomrə* (Vens.). — **1**) stavre, gå stift, stødende som gamle, i betydn. ligger ordet nær ved stumle (s. d.), måske er der dog en nuance; „han stumrer selv ind og henter kagen", Kr. IV. 11, gå famlende, som den der går i mørke; „godt nok! såh han, å så stumred han å op ad e bøj te", Blich. Bindst. — **2**) *stòmər -ə -ərt* (Århegn), göre larm.

stumrevorn, to. *stomərwurn* (Vens.), skrøbelig, affældig; *„sin hąj blèw gaməl å stoməwurn"*, Grb. 217. 21, da han blev gammel og affældig; se stummelvorn.

stund, no. *stuň æn* = flt. (D., Agerskov, Mellemslesv., Bradr., Fjolde); *ståň æn* = flt. (Lönb., Thy); *stǫj æn* best. *ståjən* flt. *stǫj* (Vens.); *ston æn ston* (Støvr.); *stuň* huk. (Tved); *stoň æn* = flt. (Ang.); *stuəň æn stuň* (Bradr.). — **1**) time; *de wǫr akərǫt èn stǫj*, en time; *èn ståjs tij*, en times tid (Vens.); *æn stuňs gåŋən, kørən* (Agersk.), så langt man kan gå el. køre i en time; *dær ær æn stuň te mæja* (D.); *æn stuňs vèj*, en times vej; *æn fjærəŋ stuň, triə fj- st-* (Fjolde); *vi hò sat å viňt i tòw stòň* (Søvind s.); *haň war åp syw ståň fa daw*, ɔ: overmåde tidlig; *æ klåk ær æn hal ståň få fast* (Agger). — **2**) tid, så bruges tiest flt.; *jæn stǫj ka ə wær så møj warmt* (Vens.), en tid .. en anden ...; *gi sæ stuň* (Agersk.); *hål, hål, gi ståň* (Mors); *æ hær goi stuň* (Agersk.); *ha guwə ståň* (Thy, Mors, vestj.); *ha guwə stǫj* (Vens.); *gi sè gowə stòň* (Søvind s.); *ha guwə ston* (Støvr.); *a hår et guwə stuň* (D.); *a hår eňc stǫj* (Vens.); *a hòr il stòň, kaň il fò stòň* (Søvind s.); *do hår guwə ståň, kom åm o row mæ! kom, nå do fo guwə ståň! haň ka nåk gyjər ər, mæn haň ska ha ståň tej ər; ka do fo nöj ståň teøws*, også kan siges: *nöj tij; gi sæ ståň* (Agger), give sig tid; *gi dæ ståň o tar æ swęð a ðæ!* (Thy); *a hår uň ståň tę ət* (Lönb.), dårlig, knap tid; *han hår stuň tę ət* (D.), tid til det; *de vel wår æn ston ino·* (Støvr.), det vil vare en tid endnu; *de ståň* (Thy), den tid; *sej nijər de ståň æ for mi dòwər* el. *de krom ståň*, den tid, den smule tid, mens jeg får min davre; *gi bònət æn sut, så hò vi da ròləhei dè stòňs; vi ka sajt viňt dè stòňs* (Søvind), sålænge

(id temporis); „stund du ikke har noget at tage dig for“, = siden du . . ., Krist. Alm.[2] VI. 335. 67 (Sams), om rigtigt? — *i ål hans ståñ* (Vrads h.), i al hans tid; når der fortælles noget godt, kan man høre gamle sige: *Wòrhę̀r læ dæ sæj de i ən gu stǫ̀j, læ mæ sæj de i èn gu stǫ̀j!* (Vens.); jfr. Wuttke nr. 224, Krauss Sreca 144, se 2. rose III. 80. 50; jfr. Aasen stund, isl. stund huk., mnt. stunde, stunt; se påstunde, -stunder; aften-, al-den-, bede-, den-, fjerding-, halv-, hånd-, klokke-, lede-, lin-, morgen-, sidde-, skomager-, vente-.

stunde, uo.
ståj ståjər ståñc ståñc (Vens.);
ståñ -ər -t -t (Lild s.). —
1) længes; *hañ ståñər ætər å dę* (Lild); *hąj ståjər ætər å kom hjæm* (Vens.). — 2) *de ståjə te awtən* (Vens.), ɔ: tiden lider mod aften.

stundeglas, no. *stuñglas æn -glås* (D.), timeglas (s. d.); har været brugt i mands minde for ur, især af kniplingspigerne i N. Slesv. under deres arbejde; i et af de gl. huse på Anholt er et firestundsglas endnu (1891) i virksomhed, Kr. Anholt s. 111. 265, jfr. Tr. Lund II.[2] 171; brugt ved spådomskunster, Folkl. VII. 311 (Skotl.); har været alm. på prædikestole, se Kr. KT. 29. 73 flg.; jfr. Ndl. Vlk. XII. 135 „zandlooper“.

stunden, to. *wè ståjən ætər* (Vens.), længselsfuldt efter.

-stunder, no. end-om-, imellem-, nuom-.

stundesløs, to. *stǫ̀nəsløs* (Vor h.); *ståjəslòs* (Vens.), = rgsm.

stundom, bio. *stuñom* (Angel), = rgsm.; *stuñom sto hon ve ær ilstæj å ryr om i æ åsk mæ ær ilskåwl å æ klæm* Hag. s. 169; jfr. Aasen stundom, dat. flt. af stund.

stundstid, no. *stuñstij æn* (D.); *stonstij* (Støvr.); *ståñstij* (vestj., Mors, Agger); *ståjstij* (Vens.), timestid; *de war et læŋər eñ æn st-; åm æn ståñstij; a såð æn ståñstij* (Mors); *ståñstij* el. *-tij* (Agger); se 3. mode 2.

stunt, to. no. *stut* (vestj., Gjedved); *styt* (Hvejsel); *stòt* (Vor h.); *støñc* (Vens.); *stynsk* (Agersk.). — 1) to. stødt, kort for hovedet; se stunte; *æn stut kål* (vestj., ligeså Agersk.); *han æ så styt* (Hvejsel), mut; „*blòw hąj så støñc, så fèk hąj eñc òñc ę̀j nar får ə*“, Grb. 16. 23; *hąj è støñc lisom mąj, dè skul heŋəs,* Grb. 231. 37; „han gad ikke mere svare den stønske kvind“, Aakjær, Fra Jul til St. Hans 47. — 2) no. *ta stoñt* (Lemvig), lege tagfat (måske „klapud“) rundt om et hus; *jæn tåw træj stroñt! no æ do tåən* (vestj.), siges når den ene slår den anden, mens de leger tagfat, jfr. stump 4; i legen: *o ta æ ståq* (klapud) råbes: *stoñt N. N., stoñt mi ståq,* el. *stoñt mi ståq får ål dæm, dær æ tåən* (vestj.); jfr. stont, stunte, støde; krøbbel-, hjabberi-.

1. stunte, uo.
stoñt -ər -ət (vestj.);
stoñt -ə -ət (Søvind s.);
stontər -ə -t -t (Elsted);
støde, stampe; *stoñt mælgrød mæ æn perpiñ* (Andst), stampe melgrød med en pirrepind; *stoñt nåwət i law,* støde noget i lave; *hun stoñtər i æn påt mjølgrør* (vestj.), hun stampede i en pot melgrød, gl. ramse; *æ hæst stuñtər* (Hvejsel), støder, især om de stød, man får under kørsel, ridning (Søvind s., Elsted).

2. stunte, uo.
stuñt -ər -ət (Agersk.);
styñt -ər -ət (Sundev., Als);
støt -ər, -ə el. *støt, -ə* el. *støt* (Vens.);
støt -ər -əð (Thy, Mors; Vejr.);
stumpe, være for kort, også nok trans.; afkorte; *æ ærmər stuñtər met oəp å æ arm; de skal nåk stuñt a sæ sjæl; dær stuñtər æ aqər,* hører op (Agersk.), ligeså Vens.; *bowsən støtər* (Vens.), bukserne stumper; „da hun gik i pigestand, var hun venlig, glat og pyntet, men det har for længe styntet“, H. Mikkelsens Digte 67. 17 (Åbenrå), ɔ: hørt op; *hæ còwl støt met åpå bjæn, we knèən* (Vens.); — *støt å·p* (Vens.), 1) binde skørterne op; *nẹ̀ piqərn skal i æŋən å gọ dẹ̀, som dær æ wut, så støtə di skøwtən å·p, i gaməl tijə mæ djæ hwðsbåjər, no om tijə ma skøwthålərər; a skal støtəs å·p, hon war åpstøt.* — 2) om køerne: give mindre mælk; *cyən støtər å·p mæ å malk* el. *støtə mjælkən åp* (Vens.); *æ hæjst støtər æ tyr* (Sall.), hesten river töjret istykker; se støde 4; mulig hører også herhen: *ə støt æ fọr* (Lönb.), jage fårene trætte for at tæmme dem, noget som hyrderne

bruger for at få tid til at lege; jfr. Aas. stutt, kort, knap, isl. stuttr, stytta, uo.

3. stunte, no. *stoñt æn -ər* (Davbjærg), = stunthose.

stuntegrød, no. *stoñtgrød di* (Vorbasse), kartoffelgrød, hvortil kartoflerne *stoñtəs mæ æn stoñtståk*, en stampe.

stuntes, no. i udtr.: *æn stoñtəs tøs* (Thy), halvvoks. pige; se standti, stunthose.

stuntestok, no. se stuntegrød.

stuntetrav, no. luntetrav (Horsens), Mb.

stuntfødder, no. = stunthoser (s. d.); *manə a fålkən gik mæ stoñtfæjə, mæn bønen di gik båfoi*, Kr. IX. 222 (Linå, Gjern h.).

stunthose, no. *støñc-* el. *støthwòs i* best. *-hwòs* el. *-hwòsi* flt. *-hwòs* best. *-hwòsən* (Vens.); *stonthuwəs æn -ər* (Støvr. h.), fodløse strömper; tlm.: „han har hans sager i en ask og hans smör i en støthose" el. „stunthose" (Himmerland), Sgr. VI. 14. 216, ɔ: orden på et sted, uorden med andet; i Vens. nok: strömper, som foden er skåret af og som bruges til overtræk over andre, eller sokker; når noget er meget almindeligt, siges det at være så almindeligt som stonthoser i Vesten; vildgæssene kommer med stunthoser, tager træsko, Kr. IX. 36. 78; klædning sammensyet af støthoser og gamle hoseskafter, Kr. Alm. VI. 83. 174; „Mett Kølvro war en kon stonthos tøs", Blich. Nov. IV. 126, „Kjærlighed på Dagvognen", mon ikke fejl for „stuntes" el. „standtes tøs", se standti; se klaphose, pløse, springtrille, stumpe, stumpling.

stuppe, uo. *stop -ər -ət* (Agerskov, Bradr., Ang.), bringe til at gå baglængs; *stop æ hæst, æ vuən* (Agerskov); når hestene skal gå baglængs, siger karlen: *stop!* (Lindk., vestj.); *stop* el. *styp!* (Sundeved); jfr. selop; herhen hører sagtens: *stop fojən* (Silkeb.), forstuve (s. d.) foden; se stubbe, stug.

stur, no. se stud.

sturre, uo. „jorden sturrede op om dem, Krist. VIII. 124, ɔ: blev ved deres anstrengelser kastet i vejret rundt om dem; = storre?

sturris, no. *sturis æn* (vestj.), arbejde, tur, strid, Kr. VIII. 96, jfr. struddi.

stus, no. to. uo. se studs, studse.

stussikum, no. J. T. 347, en plante, tropæolum majus L.; omdannelse af nasturtium, et navn som blomsten alm. bærer.

stut, to. se stunt.

stutte, no. *stut æn -ər* (Ang.); *stutlə æn -r* (Fjolde), fællesnavn for småt hvedebrød; jfr. mnt. stût, stute, „schenkelförmiges weissbrod, wie es namentlich die bauern zu den festen backen", Sch. Lübb., jfr. Roch. D. Gl. I. 330.

stuttemand, no. *stutmañ æn* (Ang.), mand, som går om og sælger stutter (s. d.).

stutteri, no. *støwtəri·j æn* (Sall.), dyrerace, det særegne, der er ved de dyr, en mand holder el. har opelsket sig; jfr. htsk stuterei, sted, hvor hopper og hingste af god stamme holdes; htsk stute, hoppe; isl. stóð, flok hopper med én eller flere hingste.

stuv, no. se stuge.

stuv, no. — **1)** *sæt i stuv* (N. Sams), sætte høstet korn sammen, to og to neg mod hinanden ageren igennem. — **2)** på Tolstrup hede (Vens.), ligger en stor gruppe af de mærkværdige med jorddiger indhegnede og sammenhængende firkanter (jfr. porsdiger), de kaldes „stovveren" *[stòwərən]* stuerne; ordet kan mulig henføres til „stuff" (Arent Berntsen III. 448), „et med steen, stobel eller grøft særdelis affskilt stykke jord", J. Saml. IX. 25; se 1. stuge, stuklud.

-stuve, uo. se stuppe; for-.

stuve, uo.

stuq -ə -t stuəqt, el. *stuqə stuqt stuqt* (Elsted);

stuq -ər -əð (Agger);

stuw -ər -ə stuwə (Vens.). —

1) = rgsm.; *de ær æn stuwə fårtöj, dær æ möj, dæ ka stugəs hæn i dæñ* (Agger); jfr. holl. stouwen el. stuwen, htsk stauen, eng. stow. — **2)** om madlavning: *muwər æ wej ər o stuq no flæsk o katö·flər åp i æ påñ* (Agg.); „stywit katåfle" (Djursl.), stuvede k-; jfr. sv. stufva, mnt. stoven, Sch. Lübb., koge under lukket låg; eng. stew, gl. fr. estuver; se stue; op-.

-stuvet, tf. se op-.

-stuvning, no. se op-.

stwol, no. se stol; **sty**, no. uo. se stød, støde; **stybarn**, no. se stifbarn; **styffer**, no. se stiffader.

styg, to. *støq* (S. Sams); *steq* (N. Sams); *styək* (Valsb.). — **1)** = rgsm., (Sams);

jfr. grim, som er det alm. udtr. (vestj.). — **2**) gerrig, hård imod fattige (Valsb.); se gjavsket; jfr. Aasen stygg, isl. styggr.

styge, no. uo. se stuge.

-styggelig, to. se veder-.

stykgods, no. *støkgds de* (Agger), = rgsm.

1. stykke, no. *støk æn -ər* (D., vestj., Agger); *støc è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.); *støk et -i* (Røgen s.); *stek et* best. *-et* flt. *-ər* (Støvr.); itk. (Sams); *styk et -ər* (Mellemslesv., Valsb.). — **1**) særskilt del, stump; *ta mæ å stek*, men: *å steka bryjə* (Sams); *æn støk brø* (D.), et stykke brød; *go, slo, ryw, skær i støkər* (D.); *slå i støkər o stompər* (Agger); *i støcər* (Vens.). *i styki* (Testrup), *i stykər* (gids Agersk.); *ham skar è støc brøj te mæ; de æ sat samel a fü støcər; è støc lqj, øq, mark, hi, cær* (Vens.); *æn støk i æn bog, æn støk væj* (vestj.); *di støki dæ wa stræqøt ið* (Læsbj.T.); *ætər et styk ti* (Ang.); se aksel-, bag-, bane-, *bejler-, bid-, brude-, brusk-, bryst-, *brænde-, bug-, bøddel-, ende-, enkemands-, fag-, fod-, for-, *gabe-, grob-, grob-, grön-, hage-, hale-, hoved-, klædnings-, krop-, liv-, lunn-, mark-, mellem-, mund-, pande-, rem-, rumpe-, side-, skave-, slagter-, slud-, spilde-, svøbe-, syld-, tvær-, tiirre-, vej-, viske-. — **2**) *è støc* (Vens.), ble til et barn. — **3**) *gi jæn støkər o strøgqər* (vestj.), ɔ: gloser, stikpiller, se Krist. VI. 277.244, Alm.[4] III. 91.51; jfr. nykke, smuld, sprække; — **4**) et musikstykke; *ka do et spøl wås æn støk o æ fjøl?* (D.); tim.: *så wår dæn støk et lørpər* (Malt), ɔ: dermed var den sag til ende; *a wel blæs dæ æn støk* (Agger), ɔ: jeg bryder mig ikke om dig; *a blæst ham æn støk te æn pa fəmnæjlət bøl-bläqøre* (Mors), et st- til et par femneglede bolleklove, ɔ: meget stærkt udtryk for ringeagt, se 2. bolle; *a wel blæs dæ, ski dæ è støc* (Vens.). — **5**) arbejde, værk, *de ær è gåt støc arbec* (Vens.); se broder-, karle-, mester-, skalke-, skarns-, skrummel-, svende-, vove-. — **6**) *è pén støc* (Vens.), et kønt billede; se kobber-. — **7**) enkelt person, dyr, genstand; *æ wår æn traqə fjir støkər i fåk* (D.); „*æn dæ kji, dæ hålc så fü ...*", Grb. 16.22, var der en, der holdt sig for god til at give sig i ... med de andre, så kom der to st- ... og trak ham frem; *... cyr hør hqj? èn smuc støcər* (Vens.). — **8**) om personer og dyr i vred eller ... agtelig tale: *ka ham no et støk! — støk asøn!* (vestj.), til en tvær ... *såðən æn skjðə støk dræq som ... regtə skjðə støk kwiñ!* (D.); ... *dågən lås* (Mors); *è lj sij støc* (Vens.) ... mandens fader var et stykke vrangl... VI. 165, ɔ: en tvær person; ... stykke mogede kat ikke være af ... Kr. VII. 173. Vor Herre og Sankt ... kom om ved et stykke doven dreng ... VIII. 368; et st- rig kompen, Krist. ... 274; et hæsligt st- tyr, Krist. VII ... det lede st- hund, Sgr. VII. 7; jfr. ... stykke, isl. stykki itk.; ... stocke, Sch. Lübb., beslægtet med 1. ... (s. d.).

2. stykke, uo.
støk -ər -əð (Agger);
støk -ər -ə -ə (Vens.);
støk ... samel (vestj.), ... noget af stumper; *støk ...*, ... udskifte ejendom, jordlod; ... syssel).

-stykker, no. flt. se ryg-.

1. styld, no. tyveri, isl. stuldr, ... „Jerrig Styld", navn til ræven, ... 38.10. ræv.

2. styld (?) no. „dawle styl ... bejer end ed fjerringka pærer", ... I. 89 (Mols), ɔ: jævnlig støtte ... end en enkelt gave, jfr. isl. ...

stylder, to. *ham æ stylər* (Le...) stumlet (s. d.).

styldre, uo. *ge o stylər* (Le...) som den stive gamle, usikkert; „... styldrer han jo af, så godt han ... VIII. 191; jfr. stylre.

styldring, no. i udtr.: *æn ... dræq* (Mds. h.); *æn stoljərqə jæn* ... halvvoksen dreng; det var en ... voksen dreng, en styldrings knøgl ... VI. 128.

stylp, no. *stølp æn -ər* (Valsb., ... Fjolde), messingkar, i Valsb. af ... et gennem- og tværskåret æg, hvor... ælkruset kunde holdes varmt på ... ovnen; se Fb. Fr. H. s. 8, Köck 19... mnt. stulpe, Sch. Lübb., potnelig; se ...

stylpe, uo. *stelp -ər -ət* (D.); *stølp -ər -ət* (Fanø, Lindk., vestj.); ...ge op, lægge læg på, om bukser, ærmer; *stelp æ ærm åp* (D.); *stølp æ ...nər, æ bòws op*, også: *stølp æ hos å ą* (Agerskov), krænge strömperne på ... af; ligeså Bradr.; *stølp et kåp om* (Fjolde), vende en kop med bunden i ...ret; jfr. mnt. stulpen, Sch. Lübb., lægge over; se stylp.

stylpe-ler, no. *stølplijər de* (Malt), fed, sejg ler.

-stylpet, tf. se op-.

stylt, no. *stylt æn* (Verst), afbrækket stoppe- el. synål.

1. stylte, no. *stølcər* flt., best. *stølcən* (Vens.); *stylt æn -ər* (D., vestj.); *stølt æn -ər* (Agger); *stylt æn -ər* (Bradr.), = rgsm.; *go o styltər;* „mi kretuur, di gor ikk' po stylter", And. Begr., ɔ: de er ikke magre; *„kòlən, di ha mè dèm, ha e swò sjòw mè å løb åpå stølcər"*, Grb. 37. 4, karlene, som de havde med sig, havde et svært sjov med at løbe på stylter; de tror, der går en blåne for solen, da er det majorens sön på stylter, Kr. Molboh. 115. 362; præst skridter afstand mellem kirker af på stylter, Krist. Sagn III. 136. 702; jfr. mnt. stelte, Sch. Lübb.; höjtysk stelze, eng. stilt; Aasen styltra, no.; krog-.

2. stylte, uo. *stølc -ər -ə stølcə* (Vens.); *go o stylt* (D.), gå usikkert; *kom støltəň* (vestj.); se styldre.

stylteret, to. *styltərə* (Bradr., Agerskov), gå st-, gå usikkert, snublende, om gamle, der går stift, = *styltərvorn* (Bradr.).

-styltet, tf. se op-.

styltre, uo. *styltər* nt. ft. tf. *-ər* (Vejr.), gå usikkert; røvermanden gik nu og styltrede omkring der i gården et lille stød, Kr. IV. 99; se styldre.

stymmor, no. se stifmoder.

stymper, no. *stømpər* el. *stømpərt æn* (D.), en ussel person, se stemper, stamper; jfr. mnt. stumpere, htsk stümper.

styne, uo. *styn* (Sundev.), tophugge træer; jfr. stunte.

styng, no. se sting.

stynsk, to. **stynt**, uo. se stunt, stunte.

stynte, no. se stunte.

1. -styr, no. se htsk steuer, mnt. sture, afgift, skat; se land-.

2. styr, no. i udtr.: *o hål æn gråw styr* (Andst): *„di hòlc e gromə styjr"*, Grb. 83. 45, ɔ: et vældigt spektakel; *di hålt sån æn styjr* (Agger); Aasen styr, med henvisn. til styrja, stöje; ordet henføres til htsk stören, eng. stir, stammen i „forstyrre", Krist. Gadespr.

3. styr, no. i tlm.: *de æ gawən öwər styr* (D.); *de gik øwə styjr* (Agger, Vens.); også: *sæt öwər styr* (vestj.); *flej ywər styr* (Fjolde), fly over styr, øde; *hål styr ọ* (D.); *hòl styr po jæn* (Hell.); *hòl styjr åpå bön* (Vens.); *hål styr ọ* (Andst), = rgsm.; *ka do hål styjr o æ dræŋ?* (Agger); *sto få styrət* (Søvind s.), ɔ: være den rådende; jfr. Aasen styre, isl. stýri, ror på båd; se over-, ud-, u-.

styrbøs, to. skal betyde: urolig, uregerlig (Mors, glds).

1. styre, uo. betale skat, „han styr får 1800 dåler" (Ang.); se 1. styr.

2. styre, uo. *styr -ər -ət* (D., vestj., Andst); *styjr -ər styjr styjr* (Agger, Vens.); = rgsm.; *styr æn bọð, æn gal hæst; fo si løst styrət* (vestj., alm.); *bön ær eňc te å styjr, hạj kaňc styjr hans løst, hạj styjr liq hèr hæn imò* (Vens.).

3. styre, no. *styr an -ər* (Holmsl. Kl.), et ror.

styrehul, no. *styrhwol æn* (Holmsl. Kl.), = *styrrom æn* (Harboøre), pladsen agter for styretoften i havskibet.

styrelse, no. = rgsm.; i alt fald i enkelte udtryk som: *de war èn gus styjrəls, de dræŋi ku fal nir dèfrå uən å ta skǫ* (Vens.).

styrepig, no. *styrpiq æn* (Holmsl. Kl.), rorpind.

styretofte, no. *styjrtåwt æn* (Agger), toften (s. d.), hvorfra der styres, kaldes også bagtofte.

styreædder, no. *styræðər æn* (Holmsl. Kl.), pig, hvorpå roret er hængt; se ædder.

styring, no. i udtryk som: *hon hǫr eňc no styjrəŋ åpå bön* el. *åpå sæ sil* (Vens.), ɔ: magt over.

styrje, no. *[styrə æn]* (vestj.); *styr* (Holmsl. Kl.), en fisk, støren, se stør, sjæl-, spring-; ja, de (fiskene) var der så nær som en styrri og så en gammel, grå haj, Kr. V. 169; jfr. Aasen styrja.

1. styrke, no. *størk æn* (D., Agger); *størk æn* best. *-ən* (Vens.), = rgsm.; *di*

wa we å prèw størk (Vens.); „*mèəl ji mu, mən de ji mènsəl åsə størk!*“ *sò maj, haj ga inan maj ən ørfiqən* (Vens.); *kom æ størk i* (Thy), ɔ: hælde det afkogte humlevand på urten ved ølbrygning; i visen:

syv kål's styrk' udi jer skjold,
og syv udi jer skjort',
og syv hestes styrk' jer hest skal ha'
og syv udi jer bælt',

Kr. I. 284. 10; et motiv som ofte findes i æventyr er dette, at helten får en drik, der giver ham 6, 10, 12, 14 karles styrke; se Thiele II. 229, Kr. Almueliv II. 167. 393, Sagn I. 288. 959-61. 65. 66. 292. 968, Æv. III. 97. 201, Sgr. XI. 197. 221, XII. 126, Efterslæt s. 49, J. M. s. 18, Gr. DgF. I. 400, jfr. Hofberg, Sägner s. 79, Amins. VIII. 72, Knoop Pm. 207. 234, P. Volksk. IV. 67, Folkl. Rec. II. 99, Folkl. Journ. I. 55 (Irl.), Magyar T. s. 353; salve giver st-, Kr. Æv. III. 324; se 1. flaske, hestemælk, patte, sværd; et andet motiv er, at man ved at spise (s. d.), troldemad kan få overnaturlig styrke, se Gr. Æv. II. 169 flg., Kr. III. 37. 48, VIII. 7. 17, Alm. II. 168. 94, II.[2] 72. 192, Sagn I. 58. 101. 393-94. 105. 408. 273. 928-29; det gælder også heste, 110. 422-25; st- af troldefråde, Rafn Oldn. S. III. 114; ved at drikke jættemælk, Segerst. 35, jfr. patte II. 791. 26 a; stærke er börn af mske og vætte, Rääf 42, Wigstr. FS. 83. 66, Cav. W. II. 8, Janss. Ev. 29; — jættes styrke mistes ved dåb, Rääf 39; msker, der har 7 karles styrke, Krist. Sagn II. 54. 52, jfr. Svensén Emå s. 22; 9 karles, Sgr. III. 202; 12 karles, J. K. 51. 98, Kr. III. 112; låne 14 karles styrke i 24 timer, Kr. IV. 185. 259; en løve giver helten ti gange så megen styrke som för, Sgr. XI. 178; 20 karles, Bondes. Hist. 95; i heksens hoved var et hår, se I. 771. 44 b, med påskrift, at deri var hendes styrke, Gr. Registr. nr. 25 b; i en mands lue sidder hans styrke, Kr. Almuel. II. 186. 423; jfr. Kuhn W. S. I. 189. 208 i skjæg; Gonzenb. I. 278 i hår, II. 46 i en jærnhandske; Curtin Myths s. 241 i en økse; Yeats Fairy T. s. 279 i en finger; Magyar T. s. 71 i en tønde; Lang, Myth. Rit. I. 48, II. 13 anm. i nyre, hjærte, hår, hårlok, tand; samlign Dommernes bog k. 16. 17 Samson; se Ndl. Volksk. I. 188. 4, Schm. Märch. 91, Volksl. 206; stærk, Holger Danske, Svend Felding; jfr. Aasen, styrke hak.; se kraft; heste-.

2. styrke, uo.
størk -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *-əð* (Agger);
størkən -knər -kənt (Vens.);
= rgsm.; lidet brugeligt vestj.; „de hie drikkels størkent jo muedet“, Jyd. I. 45. 2; *hon størknər ham i hans skitəric, do ska ha no å størkən dæ åpå,* ɔ: mad og drikke; *de æ størkənc* (Vens.).

-styrkende-, tf. se hjærte dråber.

styrløs, to. uregerlig, Kr. Alm.[2] VI. 322. 63 (Thy).

styrmand, no. *styrmań æn* (D., Fanø); *styrəmań æn* (Agger); *styrmaj i* best. *-maj* flt. *-mæjər* (Vens.), = rgsm.

styrre, uo. *væn va de, dæ styrt ham?* (Valsb. måske også Bradr.), forstyrrede; jfr. htsk stören; se for-.

-styrrelse, no. se for-.

-styrret, tf. se for-.

-styrri, no. se styrje.

styrris, no. *styris æn* (Gjern h., Mds. h.). — **1)** måske = styrje (Mds. h.). — **2)** skældsord, en rå børste (Røgen, Mds., Hovlbj. h.); *de ær æn støk skit styris i ham.*

styrt, no. i udtr.: *stå te støwt* (Mors), som bruges om kløver, gulerødder, o. a. der bliver stående for at bære frø, ikke derimod, når kløver mejes grönt, altså = stå til frø; *de æ sær, han et kor æ hæst i stöwt* (vestj.), ɔ: kørte den tildøde; *æ ko stær å æ styrt* (vestslesv.), ɔ: er nærved at kælve; se *af-, van-.

1. styrte, no. *stöwt æn -ər* (Grindsted, Thyholm); *støwt æn -ər* (Sall., Vejr.), mögbør, jfr. båre, karre; mnt. storte el. stortekarre, Sch. Lübb.; se *hjul-.

2. styrte, uo.
stöwt -ər stöwt stöwt (D., Støvr.); nf. *stèwt* (Tåning);
støwt -ər støwt støwt (Vejrum, Mogenstrup, Ræys);
støwt -ər stèwt stèwt (N. Salling, Mors, Agger, Lild s., Vens., Hell. h., Øland); *stèwt -ə stèwt stèwt* (Elsted);
stert el. *stewt -ər stewt stewt* (N. Sams.);
skørt -ər skørt skørt (Ørby, S. Sams), se stjærne 577. 20 a;
stæwt -ər stæwt stæwt (Andst);
stort -ər stort stort (Agersk.);
stort -ə stort stort (Åbenrå; Bradr.). —

1) falde voldsomt, også: *stort mæ æn hæst* (Bradr.); *han kom stöwtən iṅ ad æ dǫr* (Lindk.); *stöwt om*, falde om: *hon æ ve o stöwt om* (Lindk.), göre barsel; jfr. trimle. — 2) i særegen betydning: dø, falde død om, om mnsker og dyr; *støwt wærløs* (Mors), dø pludselig; *han mot omsijər stöwt* (vestj.); *ifal mi kun sku stöwt ɑ̨·* (Lindk.), ifald min kone skulde dø, dog nok rå tale; *æ hælməs æ stöwt*, krikken er død; „di ær uhd i towten ve Messingjens (en hest), søh hun, få han ve te å støwt", Blich. Bindst.; *haṅ støwt* (Agger), faldt om og døde; jfr. rejse af, III. 37. 7 b. — 3) køre med møgbør (alm. vestj.); fortælling om Nörrejyden, der kom til Ribe egnen og spurgte sin husbonde: *skal a stöwt æ moq uð ælər jæjt ət uð?*, se jejte; *sǻ tåw wǻ fǻr æn stöwt o stöwt wǻs åp te æ kærk, mæn sǻ stöwt æ stöwt, o jæn a wǻs bråk æ hals*, Sgr. I. 47. 201 (Ribe, men vestj. i form), Efterslæt 242. 270, Alm.[2] III. 121. 40, så tog vor fader en møgbør og kørte os op til kirken, men så styrtede møgbøren og en af os brak halsen; *stöwt sæj te ət* (vestj.), køre sig til det med bör, ɔ: få det lidt efter lidt, se blæde; når man har sældet, *støwtər fålk æ kuwən i æ sǫl* (vestj.), ɔ: kaster det op og ned, at avner kan flyve fra; se drøfte; jfr. mnt. storten, htsk stürzen.

styrtefuld, to. *stöwtful* (vestj.); *størtful* (Agersk.), overmåde beruset.

styrtefærdig, to. *stöwtfarə* (vestj.), nærved at styrte, dø.

styrtehjul, no. *stöwthywl æn* (vestj.), hjul på en mögbør; Niels Støwthywl, et navn på en tater, Sgr. III. 228, IX. 23.

-styrtelig, to. se u-.

styrterum, no. *støətrom et* (Sundeved), kornlade.

styrtesyg, to. *stöwtsyq* (Mors), dødssyg, jfr. Kr. Sagn VII. 60. 90.

styrtesø, no. *størtsø æn -ər* (Agger), = rgsm.

-styrtet, tf. se bag-.

styrtønde, no. *styrtyṅ æn -ər* (Valsb., Mellemsl.), skattetønde, norm for grundskat; htsk steuertonne.

styrvoldsk, to. *styrwǫlsk* (Vens.), voldsom; *dræqi, hæsti æ sǻ st-, de hąj nèstən eṅ æ te å ha mæ å jǫr.*

styrvolt, no. *sterwå·lt* (D., Malt, vestj., Løgst.); *styrwa·lt* (Sall.,Thy, Lild s.); *stywå·lt* (Agger); *stawǫ·lcər* flt. (Vens.); *stawǫ·lt æn -ə* (Elsted). — 1) kortene i de sædvanlige spil, som spilles blandt bønderfolk, med 2, 3, 4, 10 öjne. — 2) et gammeldags kortspil; „et nuomstunder kun hos almuen, för også i höjere stænder brugeligt selskabsspil med kort, der spilles af fire personer, af hvilke 2 og 2 er makkere med ni kort hver. To farver er trumf (vælt), hvis kort har særegne benævnelser foruden fem særskilte kort af forskellig farve, der altid gælder höjest. Navnet synes at være oprindelig dansk", V. S. O., se Skemtanir 339; *de ær al lisǻ möj som ruðər åt i sterwǻlt* (Lönb.).

stysel, no. *stysəl æn* (Vor h.), sygelig, svag person.

stysön, no. se stifsön; **styt**, no. se støtte; to. se stunt; **styv**, to. uo. se stiv, stive, støve; **styve**, to. se stivet.

styver, no. — 1) *stywər æn* (Vens.), skilling, nok gids og sj.; i tlm. se Ndl. Vlk. III. 156. — 2) *i gal stywər* (sts), hidsig, opfarende mand.

styvlet, no. en kort engstump, som af befolkningen kaldes st-, Kr. VI. 67 ved Næsborg, jfr. Sagn III. 145. 51; betydn.? jfr. isl. stífla, dæmning.

styvne, uo. se stivne; **stæ**, no. se sted.

stædig, to. *steðək* (D., Andst); *steðə* (Malt); *staðə* eller *starə* (Sall.); *stajsk* (Viborg egn); *staðə* (Lild s., Agger); *stejək* (Mors); *staə* (Vens.); *sterə* (Vejr., Agerskov, Bradr.); *stèjə* (Søvind s.); *stæjtə* (Bradr.), = rgsm.; om dyr, heste, kør og mnsker; jfr. sterre; jfr. Aasen, stad, isl. staðr; htsk stätig, „nicht von der stelle (statt) zu bringend", Weig. Wb.

stæg, no. se stag.

1. stæg, no. *stæq æn stæqər* (Lem, Rkb.), tidsel; jfr. stege.

2. stæg, no. *stæq æn* (Sall.), slem lugt, stank; *steq*, Kr. IX. 318. 83; jfr. Aasen, stæk hak.; se stærm.

1. stæge, uo. *stèq -ər -ə* el. *stæqt* (Vens.); *stèq ætər*, stile, sigte, stræbe efter; *hąj stèqər ætə jèt*, han stiler efter eders.

2. stæge, uo. *stæq -ə stæqt* (Elst.); *de stæqər* (Sall., S. Hald, Løgst.), det stinker; *de stæqər uð a nijəsən a· ham* (S. Hald), om brændevinsdunst f. eks.;

brænvịnət stæ̨qə u̦ ow halsən po' ham (Elsted); jfr. Aasen, isl. stækja.

stægl, to. uo. se stegl, stegle.

stægle, no. *stæ̨gəl æn* (Fjolde), indgang til kirkegården med drejende kors el. port, trappe.

stæje, to. se stædig; no. se steje; **stæjte**, to. se stædig.

stække, uo. *stæ̨k -ər -əð* (Agger); *o stæ̨k æn tyr* (vestj.), göre et töjr kortere ved at slå kast på det; se stakket.

stæl, no. se stejl.

stæl, no. lænke el. snor, hvormed de forskellige sæt torskekroge forbindes; til hver båd hører 12 sæt store torskekroge i to lænker el. stæl, hvert sæt har 60 kroge, 2 favne fra hinanden, Aagaard (Thy), s. 47.

stæle, uo. se stjæle.

stæle, no. *stjæ̱l æn* (Vejle, Hmr.); *stæ̱l æn stælər* (Sem, Agersk.), stiv stilk af en plante, f. eks. *æn ræ̱nfarə stæ̱l* (Agerskov), stilken af regnfan, *løŋstæ̱l, krusəmy'ṉtstæ̱l, æn stæl awra* (Agersk.), ambra; *dæń jæṉ stæ̱l ro̱vər ætər dæń an* (vestslesv.), når kornet står tyndt; også om afskårne stykker tråd, hakkelse; er det mnt. stêl el. stil, Sch. Lübb., htsk stiel skaft? jfr. Aasen stjøl, stilk, isl. stjölr, hale; se 1. stegle, stilk; hakkelse-.

1. stænde, no. *stæ̨j è* best. *stæṉc* (Vens.), tremmeværk om en svinesti, fåresti, planker nedsatte i en å for at dæmme; *fo̦ən go̦r e̦j i stæṉc*, fårene går inde i stænget, stien; *„de gaməl støqər ku eńc skrawəl øwər steńc“*, Grb. 64.76, den gamle fyr kunde ikke klavre over fjælleværket; *„hwar hælc, de kam å wil åp è, tow ha̦j å fistə øwə stèńc“*, Grb. 171.10, hver helt, der kom og vilde op ad tog han og kastede over pæleværket . . .; se steje, stænder, stænge.

2. stænde, uo. *stæ̨j -ər stæṉc stæṇc* (Vens.), lukke, stænge inde; *a skal ha fo̦ən* (fårene) *stæńc e̦j, dæ sku stæ̨jəs få dæm;* sætte dæmning i et vandløb; *„hèrən fèk i se̦j å stè̦j i oən så gåt, de ðlər i hælc ku kom fåbi“*, Grb. 170.5. herren fik isinde at sætte dæmning så godt, at aldrig en helt kunde komme forbi.

-stændelig, to. se om-.

stændeløs, to. *stæṉəlöjs* (Agerskov), utålmodig, bieløs.

stænder, no. *stæṉə æn* = flt. (Sundeved; Angel); *stæṉər æn* flt. *-ər* el. *-ə* (Fjolde), stolpe i et bindingsværkshus; „enhver skal dige og lukke med „stender“, J. Saml.² I. 64.2, Sæbys Videbrev; „de Höwer stender“, Kr. Ordspr. 511 (Storring v. Århus), om herhen? se stander, stænde.

stændervise, no. en i sin tid overmåde bekendt vise om medlemmerne af Viborg stænderforsamling, skal være forfattet 1838 af herredsfoged J. P. With og stiftsprovst P. T. Hald, se JSaml. V.² 137 flg. 367.

stænderværk, no. — 1) *stæ̨jwærk è* best. *-ə* (Vens.), stakit, led, hegn af træ; *ha̦j hò sat è stæ̨jwærk ro̦jən omkraŋ markən.* — 2) *stæṉəværk et* (Sundev.). bindingsværksmur.

stændig, to. bio. *stæṉdi, stæṉdiq* (Vens.; Randers); *stæṉə* (vestj.); *stæṉdiq* (Agger), stadig, bestandig, om vejret; *stæṉdiq te hans a̱rbec* (Vens.); *vi hår stæṉə gåt væjr* (vestj.); *han koṃər hær stæṉə* (N. Slesv.); se stil-.

stændighed, no. *stæṉəhijəð* (vestj.); *stæṉdiqhið* (Agger), stadighed; ingen tör opholde sig der til st-, Kr. VI. 208; se om-.

-stænge, uo. se ind-.

stænge, no. *stæŋi æn* (Lild s.). — 1) spiltov, skillerum mellem to båse i stalden; *i stø̦l ska dær sætəs stæŋi òp* (Lild s.). — 2) loft til hø og korn i kærv; „si hind i muesen (mosen), i slæt å i høst, i stak å i hør å po stængi“, And. Begr.; se stang, stænde, stænder; hø-.

stængel, no. *stæŋəl æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), stilk ved blomst og plante; jfr. htsk stengel, se stang.

stænger, no. *stæŋər æn -ər* (Vejr., Malt); *stæŋər æn -ər* (Bradr.). — 1) jærnstang for et vindue (Vejr.); stolpe i bindingsværkshus (Malt, Bradr.), se dör-, port-. — 2) flt. *stæŋər* (Thy, Mors), den firkantede ramme, som lægges over høstvognens fading, for at den kan rumme så meget mere; se stang, 2. skrave.

stængerbånd, no. *stæŋərbo̦ń æn* (Brørup), skråstiver fra stolpen mod remmen.

stængerkove, no. *stæŋərkåw̱ æn* (Nes), høstænge; ordet usikkert.

stængerkrage, no. *stæŋərkra̱v æn -ər* (Trelde), lige træstamme med afhuggede grene, som bruges til hegn; se 1. krage.

stængervogn, no. *stæŋərwu̜n æn -wu̜n* (Thy, Agger), vogn med høstrammen (se 2. skrave, stænger 2) lagt på.

stængre, uo. — 1) lukke dör eller port ved at sætte stang for; salsdören var stængret, Blich. Nov. III. 640. — 2) disse skovrøv're de stængred' efter hend' og selv var hun sted udi våde, Kr. II. 202. 5; „at stængre en" betyder at anstrenge en hårdt, drive en over evne; „st- efter" da vel = jage", E. T. Kr. anm.

stænk, no. *stæŋk et* (Agerskov), = rgsm.; *et stæŋk ræn* (Agersk.), se strænk; *gi̜ æ mark æn stæŋk moq, æn li̜lə stræŋk ku̜wən mijər* (Lindk.).

stænke, uo. se stinke.

stænke, uo.
stæŋk -ər stæn̄t stæn̄t (D.);
stæŋk -ər -ə -ə (Vens.);
stèŋk -ə -ət -ət (Søvind s.);
= rgsm., trs. og intr.; også nok: *stæŋk a̜* (Agerskov), om modent korns kærner: springe af; se stente 3; *di fæk æn stæn̄t dram̜* (vestj.), en strøet, stænket dram, ɔ: en dram nu og da; se stente, strænke; over-; jfr. Rietz, stinka.

stænte, uo. se stente.

stænte, no. *stin̄t æn -ər* (Andst); *stæn̄c æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), overgang over et dige; se 1. stænde, stætte.

stær, to. se större.

1. stær, no. *stæ̜r* (Mors, vel landet over); *sta̜r* (Vens.), en öjensygdom, grå og sort st-, kataract og amaurose; *hans yu̜n æ gal̜, de æ nåk dæ gro̜ sta̜r, ætər hwa fålk se̜ər* (Vens.); når hönsene får stær på tungen, kan de ikke æde, Kr. VI. 258. 50, pip? jfr. mnt. star, Sch. Lübb., htsk staar; se starblind.

2. stær, no. *sta̜r æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.; Mors, Thy, Hell. h.); *sta̜r* el. *stæ̜r æn -ər* (Agger); *stæ̜r æn* = flt. (D., Gram, Agersk.); *stæ̜ə æn stæ̜rə; glds sta̜ə* (Søvind s.); *sta æn sta̜rə* (Sundev.); *star it sta̜r* (Bradr.); = rgsm.; en fugl, sturnus vulgaris; deraf: *æn stæ̜əkas̜* (Søvind); *æn stæ̜rka̜s* (Agger); *è sta̜rhuks* (Vens.), da hver fugl fik sin røst, spurgte skaberen stæren, hvorledes den helst vilde synge. „Som gøgen, som lærken, som nattergalen" . . ., således blev den ved, indtil Vorherre afbrød den, og nu må den lade sig nöje med at efterligne andre fugles sang, Kr. VIII. 372, Sgr. III. 174. 11, VII. 59. 76. I visen:
jeg drömte, jeg var så lidel en stær,
jeg flöj ad den Vendelkonges dör",
Kr. I. 19. 7;
den siger, når den synger: *Gret Yu̜!* (Lild s.); eller:
ify·u̜ər da wa dær kuu̜ər nåk,
mæn io̜·r hår I æt å dro̜kən ər åp
få sli̜ðər å slaðər,
få swi̜ðər å swaðər,
få ski̜ð, få ski̜ð!
(Mors); jfr. Kr. VI. 299. 370, Dyrefabl. 203. 98; el. småfuglene siger:
ifjö·u̜ə da wa dæ ko̜ən nåk
i o̜ə hå di et å drokən et åp!
hvorpå stæren falder ind:
å skij, å skij! (Tåning);
et lignende vers forekommer i Tyskland om svalen (s. d.), Sgr. I. 106. 422, jfr. P. Volksk. I. 59; den stjæler ikke i den have, den bor i, Sgr. VII. 59. 75; den rejser om efteråret til Frankrig at æde vindruer, Sgr. VIII. 158. 79; i histor. om „havgassen tæmmet" kaldes storke stære, Kr. SkS. 150. 95; se ravn III. 22. 50 b; nogle mener, at stæren ligger dvale i søen el. i ellerødder om vinteren, Sgr. III. 157. 880; i gamle tjörnegærder, Sgr. VIII. 156. 667; i fuglevisen er stæren degn, Sgr. VI. 226. 7, Kr. SkV. s. 76. 6; i stedremse: „de Styding stære", Krist. Ordsprog 526 (Hammelev v. Hadersl.); overtro om dens hoved, blod, Amins. VII. 106; jfr. isl. stari, mnt. står, Sch. Lübb., staar, henføres til lat. sturnus; dolde; htsk byg-, flæk-, gåse-.

stærblind, to. se starblind; **stærbo**, no. se stervbo.

stærbur, no. *stabu et -burə* (Sundeved), stærkasse, der hænges op for at stære skal bygge i den.

stærbøsse, no. *sta̜rə-* el. *sta̜rbøs æn -ər* (D.), et legetöj, en træpil, i hvis skaft der er skåret et hak, deri fæstes knuden på en piskesnært; kunsten er at kaste denne pil ved hjælp af den strammede piskesnært og piskeskaftet.

stærhus, no. **-kasse**, no. se stær.

stærk, to. *stærk* flt. *stæ̜rk* (D., vestj., alm.); itk. *stærkt* el. *stæ̜rəkt* (Ang.); komp. *stæ̜rkər*, superl. *stæ̜rkəst* (vestj.); *stærk* flt. *stæ̜rk* (Elsted). — 1) som tåler meget, varer længe; *de no gåt stærk töj, æ lan̄ æ få stærk* (D.), jordskorpen er

stærkt sammenhængende ved plöjning, harvning, modsat muldet. — **2**) som har gode kræfter; *de æ såmöj ən stærkən Saṭən i ham; do æ stærk, mən de æ nåk mjæst kåvstærk* (D.); „*hạj æ stærk!*“ — „*ja, å løc te!*“ el. „*ja, cẹbstærk!*“ (Vens.), kan siges drillende; „han er så st-, som tyndt øl, de slår vand i“, Kr. Ordspr. 330; *dær ska tåẉ stæṛk te o ta fat i æn triðə, som eṭ hạr* (vestj.), hentydning til det vanskelige i at göre krav gældende til den ejendomsløse; *hạj wa så stærk som to he trej ạr; de ær i stærk mạj, dæ ka stọ i æn skip å ta ən tạj hwẹ åpå sæ* (Vens.); *di ær it suə stærk; dən stærk maṇ* (Elsted); „grottende stærk“, Kr. Alm.[2] VI. 320, knusende stærk; — stærke mskr i sagn og ævent.: ridende mand løfter sig og hest, M. Skr. 19, Sgr. II. 28. 13, Kr. Sagn IV. 76. 310, Alm. II. 186. 24, II.[2] 60 nr. 13, jfr. II. 188, jfr. Hofb. 19. 20, Thorkels. 100 flg. 142; stærk bonde peger med plov, se II. 848. 33 a, Kr. Alm.[2] II. 71. 190. 195. 203. 249, V. 86. 41; to stærke slås, M. Skr. 18; stærke mænd, Kr. IV. 83. 294, VIII. 120. 230-37, Alm. II. 158 nr. 13; VI. 86. 179, II. 4 „brölendes stærk“; II. 174 „jærnstærk“; „Stærke Morten“, J. Saml.[3] I. 67, Sgr. XI. 76, jfr. Wigström I. 87; stærk provst, FS. 268. 91 flg.; mands kone böjer hestesko, se I. 604. 45, Krist. VIII. 16. 36. 37, Sagn I. 269. 21, jfr. „starka frun“, Wigstr. I. 240; kone så stærk, at hun kan stå i skæppe og løfte tønde rug, Kr. Alm.[2] II. 77. 205; jfr. Wh. Vlk. II. 18, Hmb. Anth. 348, Gretter, Finboge Stærke, Peters. Isl. Færd IV., Orm Storolfs. Rafn Oldn. S. III. 181, Thorbj. Kólka, Maur. Isl. S. 238, Qvigst. 84; man kan være st- forskellige steder, se Bore Bergm. 27; — „Stærken dreng“, Krist. Æv. III. 33; stærke Hans i ævent., Kr. Æv. nr. 4, Sgr. VIII. 148, XII. 10, J. K. Æv. I. 2; Havfruens sön, Kr. Æv. 298, J. K. Æv. I. 121, Gr. Gl. d. M. III. 140, Æv. II. nr. 4, jfr. Asbj. II. nr. 36, Henriks. 41, Lindh. Lappb. 115, Mhoff 160. 419. 437, Grimm K. M. nr. 70. 90. 166, Qvigst. s. 117. 202, Veckenst. Volksk. I. 230, II. 25. 305. 382, III. 21. 105, Krauss Volksgl. s. 130, Cosquin nr. 46, Tr. pop. I. 329; mand er så stærk, at han kyler en bjælke til Jegindø, en blikkenslåer over kirken, Kr. Molboh. 111. 346. 47; — vand er stærkere end øl og brændevin, Kr. IX. 362, Alm. VI. 219. 15. 224. 37, KT. 194. 510. 513; et lignende motiv, det stærkeste, se Wh. Vlk. V. 448, Cloust. Fict. I. 309, Mélus. I. 358, Monnier 369, Tr. pop. III. 496 (galt pag.), VII. 394, se Köhler Kl. Schr. II. 47; — om helbred: *a ər eṭ stærk, hår eɳən stærk hæḷən* (helbred); *jær kyjər æ gråẉ stæṛk iọ'r* (D.), ɔ: velnærede, fede. — **3**) som virker stærkt, føde, drikke, lægemidler; *de æ nåk stæṛk saqər, do dær hạr; æ pons blöw ham få stæṛk* (D.); *æ mjælk æ stærk, småqər, lòụtər stærk* (Andst); også: *de wår æn stærk støḳ* (vestj.), noget, der i höj grad er forargeligt el. påfaldende; se humle-. — **4**) heftig, hård, voldsom; *æn stærk stårm, waṛm, fröst, kuḷ* (D.); *stærk i æ moṅ* (vestj.); kan også bruges som bio. „han wa stærk tefres“ (Djursl.); jfr. Aasen sterk, isl. sterkr, se styrke; arm-, *dum-, gjemmel-, grutte-, hånd-, jærn-, kjæbe-, knag-, kværn-, leve-, mand-, mave-, mund-, rende-, rod-.

stærkagtig, to. *stæṛkacə* (Vens.), temmelig stærk, for stærk, *ålt æ st-*.

stærkenfos, no. se øl.

stærm, no. *stærəm æn* (Valsb.); *stjæṛm æn* (Thy, glds), stank, styg lugt (Valsb.), dunst af tobaksrøg f. eks.; jfr. nfris. stierme, lugte, Outz. Gloss.

stærme, uo. se sterme.

stærröv, no. *staròẉ* (Vens.), = stær i et rim, se vinter.

stætte, no. *stæṭ æn -ər* (D., Malt, vestj., Sall., Thy, Mors, Agger); *stætən* best. *-t* el. *stæṭ æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *stẹṭ æn -ə* (Søvind s.). — **1**) en fodsti, gennemgang gennem et dige (Sønderj.); indgang til en kirkegård med port og låge (alm.); „*karetən, dèr hòlc we stætən*“, Grb. 98. 40, kareten, som holdt ved kirkegårdsporten; *Mæṭ, hun stoẉ we stæṭ å bøst å flæṭ* (Lild), stump af et gammelt rim, se Thiele Overtro nr. 114, Marie II. 555. 9 b; jfr. Aasen, stett, liden trappe foran en dör at stige op af; isl. stétt huk.; se kirke-; se stænte, stræte; havre-, kirke-, kirkegårds-. — **2**) spring, ɔ: tomme, kærneløse steder i rugaks (Bj. h.), Mb.

stævl, no. se stövle.

stævn, no. = rgsm.; se midtskibs, stavn.

1. stævne, uo.
stöwn -ər stöwn̄ stöwn̄ (D., Andst);
stən̲ -ə stən̄ stən̄ (Søvind s.);
stöwən stöwnə stöwənt stöwənt (Elst.);
stöwn -ər -t stöwnt (Vens.);
stæwn -ər -t stæwnt (Agger). —
1) aftale møde hos smed el. møller for at disse skulle udføre arbejde for en; *stən smèjən nòwə daw i fårvèjən; do komər å har il stənt* (Tovstrup); *stən te smij* (Låsby); tlm.: *di mo stæwn som di kå æwn* (N. Sams); *mæ skal stöwn ætər öwn* (Vens.), ɔ: sætte tæring efter næring; „a véd hverken, hur de æ stöwwen hæ flöwwen“, ɔ: hvor det er blevet af(?), se Krist. Alm.[2] VI. 320. — **2)** tilsige til møde for retten; så bruges formen *stæwn* (Søvind s.); *han æ blöwən stæwn̄ ida·w* (Andst); *æ ska stöwn dæ in̄ te å mør mæ omå·n̲ æ klåk fir i hossåkər!* (vestslesv.), spøgende; *do sir uð, som do hå van stöwn̄ få Wår swynstədar* el. *få bespəns röw i Riv* (vestj.); *haj æ stöwnt å skal mə få rætən æ tisda* (Vens.); trold stævnes for øvrighed og dömmes, Kr. Sagn I. 235.843; gfærd og vætter stævnes, Eyrbyggja S. s. 101.55 flg., Peters. Isl. Færd IV. s. 215.51; døende stævner misdæder for guds trone, se Thiele I. 30, jfr. Birlinger IV. 505, Gering II. 60–62 m. henv., jfr. s. 13, Rafn Oldn. S. XI. 396, jfr. Arnas. I. 515, Wigstr. II. 233, Deecke 151. 163, Urquell II. 182, Gr. Sagen I. 381.35, Folkl. Journ. V. 42, VI. 224, Rivista II. 457; stævne til Artus' hof i Ætna, Graf II. 307. 310, Tr. pop. XVI. 239. 386; spøgelser stævnes v. besv., Arnas. I. 460; morder ved slag på ligkiste af myrdet, Mhoff 201; død for at aflægge vidnesbyrd, Bondes. Hist. 98; jfr. Krist. Sagn IV. 163. 567, Lütolf 514; slange stævnes, Runa V. 95. 3; skadelige dyr stævnes, kålorme, Kr. Sagn VII. 205. 85, jfr. Ons Vlksl. X. 13. 71, Ndl. Vlk. XV. 129, proces, rotte, jfr. Aasen stemna, isl. stefna; se stavn.

2. stævne, no. *stöwn æn* (D., Malt, vestj., mellemslesv.). — **1)** aftalt møde; *sæt jæn̲ stöwn* (vestj.); ved aftale om møde siges: *så møðəs vi o æn eðrə* (ædru) *stöwn* (vestj.); *a hå sat ham stöwn, haj ska mə dæj da* (Vens.); i særegen betydning: truffen aftale med smed og møller om arbejde; *a hå stæwn we æ sme; ta stæwn we æ sme te dæn̄ då* (Mors); fig.: *han fæk sme uðən stæwn* (sts), ɔ: han fik en på øret; også: *ta stæwn we æ molər te æn wes då* (Mors); *æn ska sæt stöwn atər öwn* (Lindk.); *mæ ska sæt stöwn ætər öwn* (Vens.), sætte tæring efter næring. — **2)** samlingssted, Kr. Alm.[2] I. 6. 5, for oldermand og råd i landsbyen; billede, se Vor Jord (1899—1900) nr. 19; se *by-, gade-, grande-, kirke-, mølle-, næbbe-, sladder-, smede-.

stævnebakke, no. mændene i byen mødtes på stævnebakken, når der var noget at forhandle; tegn til mødet gav oldermanden ved at tude i et horn, se Kr. Almuel. I. 5. 9. 8. 21. 79. 286.

stævnedag, no. *stöwndaw æn* (Ang.), skiftedag, fardag; var forhen ikke 1. Maj og 1. Novbr., men tirsdag efter påske og mikkelsdag; den ny tjeneste blev dog først tiltrådt den følgende fredag. Sædvanlig tilbragte det skiftende tyende „stævneugen“ (ɔ: fra tirsdag el. endog söndag til fredag) i lediggang, da man ikke vilde komme og p- i sin formands træsko; mere om denne skik findes hos Rasmus Hansen, Gamle Minder (1883) II. 160, jfr. Meyer Bad. 197.

stævnegilde, no. gilde, når bymulkterne blev opkrævede og opdrukne, se Sgr. V. 190 (Fly).

stævnegård, no. en gård, hvor der holdtes bystævne, Kr. Almuel. I. 5. 10.

stævnesmeden, no. *sme stæwnsmeən̄* (Mors), arbejde for bonden, som har „taget stævne“.

stævnested, no. stedet, hvor bymændene samles; *di samləst po stæwnstæjət, de ær æn grön̲ plæt hæn̲ ve kærkən*, Kr. IX. 215 (Lindum), Sagn III. 66.40, se derom P. Hansen, Landbrug 58, afbildn., C. C. Larsen, Dansk Landbrugs Hist. 40.

stævnestok, no. = grandepind (s. d.), tallie, vidiekjæp, Kr. Alm. I. 16. 41.

-stævnet, tf. se hen-, u-.

stævneuge, no. se stævnedag.

stævning, no. *stöwnəŋ æn -ər* (D., vestj.); hak. best. *-i* flt. *-ər* (Vens.); *stæwnəŋ æn -ər* (Agger), = rgsm.; vrövlestævning, se Kr. Börner. 423; jfr. stivning.

stævningsmand, no. *stæwnəŋsman̄ æn* (D.); *stöwnəŋsmaj i* best. *-maj* flt.

-mæjər (Vens.), mand, som forkynder retslig stævning.

stævt, uo. se styrte; **stø**, no. se stød.

støb, no. *støƀ ė* best. *-ə* (Vens.). — 1) i udtr.: *sæt i støv* (D., S. Hald), *støƀ* (Testrup, Tåning, Thy, Agger, Vens.), korn, byg til malt, havre til heste sættes i støb, når der hældes vand på det, og det således bliver stående en tid. — 2) *støƀ* best. *-əð* (Lild s.), byg, der er sat i støb til malt; *hqj hælc wòñc frå støbə* (Vens.), ligeså Tåning; fra Sundev. er opgivet formen *ståf de; bryð støƀ òp* (Lild), bearbejde den sammengroede bygmasse, der er spiret, med hænderne, så de enkelte korn skilles fra; jfr. Aasen staup; støype, maltning; isl. steypa, uo.; malt, maltterv.

1. støbe, uo.
støƀ -ər ståƀt ståƀt (Lild s.);
støƀ -ər stöƀt stöƀt (Agger);
støƀ, -ər el. *ståƀər, ståƀt ståƀt* (Vens.);
støv -ər støvt støvt (D., vestj.);
støv -ə -t støvt (Søvind s.);
støv -ə ståft ståft (Elsted s.);
stöf -ə stöft stöft (Sundev.);
= rgsm.; *støv kulər* (vestj.), støbe kugler; *hon ståƀər kuglərən, mèn hqj sku dæm uk; hon kam sæ, som di ku støƀ òpå ə lyes* (Vens.), ɔ: helbreden vendte hurtig og kendelig tilbage; *de støvər o æ riniər* (vestj.), når frosten lægger is på ruderne; når der skal støbes over et barn, smælter man bly i en støbeske og hælder dette stiltiende ud i vand, som holdes oven over barnet, Kr. IV. 402. 591; dertil bruges fire slags bly, almindelig bly, „klædebly", som tages af stemplet klæde, „kirkebly" af et kirkevindue, „korsbly" af vinduesblyet, hvor det korser sig og endelig „arvet sølv"; dette smæltes i ni slags ild, det er: af ni slags træ, støbes over den syges hoved gennem en åbnet saks, såld el. desl. i en bøtte vand, Thiele Dansk Alm. Overtr. 132. 563, Skougaard, Bornholm s. 79; det gælder nok overvejende møsker, som er forgjorte, se Kr. Anholt s. 57, Sagn II. 22. 83. 84. 28. 105, VII. 238. 06. 354. 32. 424. 17, Lehm. Overtro II. 139; jfr. Asbj. III. 17. 29. 237. 243 flg., Cavall. Wärend I. 192. 405, II. LIV. LVIII., Renvall s. 33, Wigstr. I. 96. 189, II. 242, FS. 300. 71. 72; kirkebly, vinduesbly, klædesbly, Skytts h. s. 169; gennem hul i brød for ondt møde, Sundbl.[2] 161. 383, Henriks. 12, Wille Opt. 203, Amins. II. 113, IV. 85. 101, Sm. Medd. II. LII.; nyårsaften hælder pigen smæltet bly i vand; efter formerne, det har antaget, søger hun varsel om sin tilkommende ægtefælles stand, Thiele Overtro nr. 612, voks kan også bruges, Kr. Almuel. IV. 138. 37, jfr. FbJ. II. 130 flg., bleigiessen el. zinngiessen i Tyskland på Andreas- el. Thomasdag, jule- el. nyårsaften el. Mathiasdags middag, Wuttke nr. 346, Busch Volksgl. 92, se fremdeles Cavall. Wärend I. 398, Nyland IV. 63. 127, Grimm Myth.[2] 1072, Strackerj. I. 93. 196, Harl. & Wilkins. Lancash. Folkl. 104, Folkl. Journ. IV. 111 (Cornwall) I. 357 (Ungarn), Folklore V. 195, hallowe'en (Engl.), Amer. Folkl. VI. 260 (Irl.), Hardwick s. 65, nyårsaften; Leland Etrusc. 307, Rivista I. 236. 307. 511. 866, se Meyer Abergl. s. 285, Schindler s. 213, Wh. Vk. II. 401 (nygr.); Tr. pop. XVIII. 94, hældes i vievand (slav.); jfr. Aasen støypa, isl. steypa; se måle 2, saks, støve, æggehvide.

2. støbe, uo. *støƀ -ər stöƀt stöƀt* (Agger), sætte i støb (s. d.); *støv hawər* (S. Hald), sætte havre i støb; *støƀ målc* (Vens.), sætte malt i støb; i visen: *syw tyñər målt kuñ vi wal fǫ, vi håð eqən kår o støv ət i; vi støvt ət i wå kjøl, vi rugt ət òp mæ skijə* (vestj.), Kr. I. 38. 4. 5; ligeså: „å vi kund nåk få syw tynder målt, vi ho ingen kar å støf' en i; vi støft'en i vår kjeld så stuer, dæn blöw så hår, vi måt graw 'en ur (Ang.), Gr. Gl. d. M. III. 205. 4. 5; se mæmme, øl.

3. støbe, uo. skylle ned; *de ræŋə li te de støvə* (Søvind), det øsregner.

støbebord, no. *støvbuurər æn* (D.), et bord, rundt, med løs skive, der i randen er besat med kroge på hvilke atter runde træbrikker, ligeledes forsynede med kroge, på hver af hvilke en væge hænger; alle vægerne på en brik dyppes samtidig i støbespanden.

støbeform, no. *støƀfårm æn* best. *-ən* (Vens.), form til at støbe lys i.

støbegods, no. *støvgòs de* (vestj.), = rgsm.; *de' æ støbgòs!* (Vens.), ɔ: det er lögn! st- er skrøbeligt.

støbegryde, no. gryde, som bruges til at støbe lys i; afbildn. Nyrop, Dsk Pottemageri s. 8. 5, jfr. Kr. Almuel. V. 15.

støber, no. *støbər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), jærnstøber; se jærn-, *knappe-, lyse-.

støbe-regn, no. *[støbræn æn]* (Agger), øsregn, se Kr. Molboh. 83. 273. 3.

støberi, no. *støbəri'j æn* (Agger), = rgsm.

støbeske, no. *støvskijə æn* (D.), jærnske til at smelte bly og tin i til støbning.

støbespand, no. *støvspañ æn* (D.), aflang gryde, der med den smæltede tælle sættes i en kurv med hø, for at holde på varmen, den kaldes også: *æ støvgryð;* i gamle dage brugtes tit en kærne i stedet.

støbestål, no. *støbstǫl de* best. *-t* (Vens.), = rgsm.

støbning, no. *støbnəŋ i* best. *-i* (Vens.), = rgsm.; *æ kakəl wa skit i æ støbnəŋ* (Agger).

-støbt, tf. se om-, op-.

1. stød, no. *stöə et* (Sundev.), træstub.

2. stød, no. *støð æn* (Agger); *stø è* (Vensyssel); *stø* (vestjysk); *stöj æn* (D.); *sty æn* (Malt); *sty et* (Søvind s.); *stöj, stöj et* (Agerskov), støtte; *æ bån gor ve stø* (vestj.); *hąj sto stø mo murən* (Vens.), støttede sig til muren; *sto te stø* (vestj.); *te sty* (Lindkn., Søvind s.); *te stöj* (D.); *te sty* (Andst); *hañ skal altir ha hans hån te støð oñər hans huwə; ka do ek go udən støð?* (Agger); *nær dær ska sty ve di ny hus, hwa ska så di gaməl blyw te?* (Andst); *sæt stöj ve ny diq* (D.), til börn, der støtter hovedet mod hånden; *sæt sty ve æn vek* (Andst); *sty stor ål daw!* (Vejle), siges i keglespil, når en kegle ikke falder helt om, men støtter sig til sin nabo, ɔ: den må ikke tælles med som falden; *han kañ il gå añt som ve stöj* (Agersk.), ɔ: ved kæp; fig.: *ha stø a jæn* (Vejr.); *han hår møj stø a di gaməl* (Lönb.); *han har stor stöj a ham* (Agersk.); *en goə støj* el. *it gåt støj a ham* (Bradr.); *hañ hå möj støð dæfræ* (Agger); jfr. Aasen styd, isl. stoð; se fodstøde; ad-, med-, ryg-, til-.

3. stød, no. *støð æn* = flt. (D., vestj., Mors, Agger); *stør et* = flt. (N. Slesv.; Vejr.); *støi et* = flt. (Søv. s., Vrads h.); *stǫ è* best. *stǫə* (Vens.); *støə* itk. (S. Sams); *støð* best. *-əð* flt. *støð* best. *-ən* (Hell. h.); *styər et* = flt. (Angel, Mellemslesv.). — 1) = rgsm.; *a fæk såmöj æn slemə støð, law æ hæst fǫl mæ mæ* (D.); se albue-; også fig.: *de wår æn hor støð får ham o mest æ kun* (Malt); at lægge stød i vejen for en (Vens.), hindringer, Mb.; *„stå å streqər ka mè ålti få nåk å“*, Grb. 244. 98, ɔ: skoser. — **2)** lap til at tage stød af; *sæt æn støð o* el. *får æ nijəs o æ stöwl* (D.). — **3)** om tid og afstand; *law a håð såwət æn støð* (vestj.), da jeg havde sovet en tid; *bi æn betə støð ino'!* (Mors); *de ær et støi sin* (Vor h.); *„sin di så ha weñcə e gåt stå i brǫləpsgåri“*, Grb. 117. 14, da de havde ventet en god tid; *de wel wǫr nuə è stǫ* (Vens.), ɔ: nogen tid; „da a ha satt der å bette stø, fjel (faldt) a i søvn“, To Nov. 10; om afstand: *han buwər æn støð hen ino'* (Lindk.), han bor endnu et stykke vej borte; *i styər - i styər* (Ang.), snart-snart; se: det-, noget-. — **4)** en opadgående vej; *nær do komər åp å æ støð* (Lönb.), jfr. Kr. Alm. V. 289. 58; jfr. Aasen støyt hak.; mnt. stot, Sch. Lübb.; albue-, hjærte-.

stød-af, no. en gammel st-, Sgr. VI. 99, en gammel fyr, se stabejser, støder.

1. støde, uo.
støð -ər støt støt (D., vestj.); ft. *stöt,* tf. *stöt* (Andst, Agger);
støi støjə støit støt (Gjedved); tf. *støit* (Søvind s.);
stø el. *stør, -ə* el. *stǫrə, støt støət* (Elsted);
støə størə støət støət (S. Sams);
stǫ -ər støt støt (Vens.). —

1) ramme ved stød, forvolde smærte ved stød; *a støt mi jæn håwt slem* (D.); *a blǫw hwærkən støt hælər skopət* (Silkeb.); *hąj støt mæ få brøstə, åkǫl; bǫnt falc å støt sæ, a støt imò dön i mork* (Vens.); *i bok størə* (S. Sams), en buk stanger; fig.: *støð jæn får æ huwə* (vestj.), fornærme en; se stødt; i eder: *döwlən ska støs i' mæ; d- stǫsə mæ!* (Vens.); *støjəs* recipr.; *støjəs pañ* (Søvind), stødes med panderne, i lighed med vædere. — **2)** *stø ən par gaməl skow*, snippe, også lægge jærn på næsen af hestesko, Kr. Alm.[2] VI. 320; — **3)** støde istykker, i en morter f. eks.; *hon støə sokər, støt sokər, kanæ'l* (Vens.), se støder. — **4)** rive istykker, i alt fald om töjr; „hesten støder uden videre“, Kr. III. 75, ɔ: river grimeskaftet istykker; *dè rø kow æ så*

slem te å stø̀ tyrə (Vens.), til at støde töjret, ɔ: rykke töjret istykker; *hår hon stø̀t ida' igæ'n?* (sts), har den igen idag rykket töjret istykker? *kowən hò stø̀t* (sts), slidt sig løs; jfr. stunte; — **st- af:** så snapper han fat i en store lok af hendes hoved og støder af og kyler på ilden, ɔ: rykker den af; han snapper en meget större lok og støder af hovedet på hende, Kr. VII. 124; — **st- i:** *hon stø̀t i ham* (Vens.), rykkede i ham med små ryk; — **st- på:** bymændene kunde ikke lade være at støde lidt på det, når de kom, Kr. IV. 276, ɔ: bentyde til; — **st- sig løs:** rive sig løs; en af hestene vil støde sig løs, Kr. VII. 98; „han støt sæ løs å rænn fræ dem", Jyd. I. 71. 2; *stød si løs* (D.); — **st- til:** *dæ ka næmt stø̀ no uweñcə te* (Vens.), ɔ: indtræffe; jfr. Aasen støyta, isl. steyta; mnt. stoten, Sch. Lübb.; skam-.

2. støde, uo.

stød el. *styj* (Agger);

stöj el. *stø, -ər stöj stöj* (D.); ft. *støj* tf. *støj* (Mors);

stø -ər støt støt (Vens.);

sty -ər sty sty (Andst, Plougstr., Søvind);

stöj -ər -ət (Agersk., Bradr);

støtte; „Albred går i gården og støer sig ved sit sværd", Krist. II. 261. 2; *stöj ən mur a* (Agerskov), sætte støtte ved mur; *stöj sæ* (Agerskov), støtte sig; *stø sæ* (Thy); *stöj* eller *stø sæj* (D., Varde); *sty sæ* (Lindkn., Andst, Plougstr.); *hañ ku hwærkən styj* (eller *stød*) *hælə stå* (Agger); *han ka hwærkən stø in stø* (Elsted); *haj ka hwicən stø hælə stø, så waq ær haj åpå bjænwærkə* (Vens.); *han støər sæ ve æ hus; å, stø ham!* (vestj.); *ən kæp å sty sæ vè* (Søvind); jfr. Aasen stydja.

3. støde, no. *stø̀ æn -ən* (Vens.), halvvoksen pige; „*Tòwtgòkwòn ha jawə hæ lelə piq, sònt èn stø̀ åpå èn hal snes or, owə te Jæs cerk*", Grb. 188.51, Toftegårdskonen havde jaget sin lille pige, sådan en stump på en halv snes år over til Jetsmark kirke, jfr. Grb. 135. 12; se støder.

stødefuld, to. *støðfuḷ* (vestj.); *stø̀tfuḷ* (Vens.), fuld til randen; overmåde beruset; å, den er stødfuld af hugorme og snoge, Kr. VII. 262; *haj æ lisə stø̀tfuḷ å lòwn som i huj ær å skij* (Vens.).

stødehank, no. *støhaŋk æn* (Vrads h.); *støjhaŋk æn* (Tolstrup, Vor h.), de to remme, hvormed piskesmækken er bundet til skaftet; jfr. topøl (Vrads); løkke, hvorved halskobbelen på det glds seletöj fæstedes til mankepuden, for ej at glide (Vor).

stødekjæp, no. *sty-* el. *stykæp æn -kæp* (Andst), støttestav.

stødemål, no. i udtr.: i st-, ɔ: nu og da, en gang imellem; *de war døə i støimǫl mæ köjət, de wa lisom vi hḁ̂i te*, Kr. IX. 222 (Linå, Gj. h.), ɔ: engang imellem fik vi kød; *dè kòmər i støimǫl* (Søvind), f. eks. om smærter, rykvis, med mellemrum; jfr. Kr. Almuel. III. 62. 209.

støder, no. *støðər æn -ər* (D., Lindk., Thy, Lild s.); *stø̀ər i -ər* (Vens.); *støə æn -rə* (Søvind s.); *størər æn -ər* (N. Slesv.). — **1)** støder i en morter, alm., se mortels-. — **2)** gammel, stiv person; „*Olgèr Dansk skal saməl òl tòlos drèq å gaməl stø̀ərər å slǫ fęjərn*", Grb. 165. 19; *hons æ de får i gaməl stø̀ər, dè komər?* (Vens.).

stødetal, no. *i stø̀ə-* el. *stø̀tal* (Vens.), nu og da, i turevis; *a hår uñt i min tæñ i støðtal; jèqt plawər mæ bøå i støðtal* (Lild s.); *drèkər hañ? — ja, i støðtal* (Agger); *i styərtal hær æ hęst nåk å gyər* (Ang.); *de rènər i stø̀tal* (Vens.).

stødetrove, no. *hun hår ər i støðtråw* (Agger), ɔ: det kommer over hende med mellemrum.

stødetøs, no. *stø̀tøs æn* (Vens.), = 3. støde.

stødevande, no. *wi hå kor i ən støðwañ*, Kr. Aggerboh. II. 80. 29, øsende regnvejr.

stød-ring, no. *støðreq æn* (D.), en ring inderst om vognaksen.

stødt, tf. *støt* (D.), fornærmet; *car støt o jæn; haj blòw stø̀t* (Vens.); også: *de ka do wè stø̀t åpå!* (sts), ɔ: være vis på; jfr. 1. støde, stunt, snort, snur.

stødvis, bio. *støðwijs* (Agger); *stywics* (Vens.); *de komər i støðvis* (D.), = stødtal.

støfte, uo. komme sig; „giv ham noget at støfte på", Mb. efter Moth; er her en misforståelse, se styrte?

støg, to. se styg.

støg, to. *stęq* (Andst, N. Slesv., Elbo h., Vens.); *stèq* (N. Sams). — **1)** strid, stiv, om uld, hør; *stęq hǫr* (Hvejsel),

tride hår; måske også skør, om mahogni, benholt f. eks. (Horsens), Mb. — **2)** strid sind, vredladen, om msker; *i støq kǫl* Vens.); jfr. styg, samme ord.

støger, no. *støqər i* (Vens.), stiv person; *„så ku dè gaməl st- eǹc skrawəl nwə stèǹc“*, Grb. 64. 76, så kunde den gamle stive karl ikke klavre over fjælegærket; se støg.

støgesløs, to. se stövlingsknægt.

støgling, no. Mb. se stövling.

stögre, uo. *æ huǹ stöqrər* (Lönb.), om jagthunden: løber og sporer; dog mulig misforståelse for *snøqrər*.

støguldet, to. striduldet (Rkb.), Mb.

støi, no. uo. se stød, støde.

stöj, no. *stòj i* best. *-i* (Vens.); *æn ståj* (Søvind s.); *stḙ̀j æn* (Agersk.), = rgsm.; *gò ståj* (Søvind s.); en mand havde i Vens. øgenavnet: *stòji*, ɔ: den som gör stöj; alm. bruges alarm, spektakel, sjov; måske kan ordet også bruges i udtryk som: *dæ war ståj atər dæm kæltrəŋər* (vestj.), ɔ: man var på færde efter dem, ledte efter dem; jfr. følgende ord; se *gade-.

stöje, uo.

stòj -ər -ə stòjə (Vens.); ft. tf. *-əð* (Agger); ft. *-ət* tf. *ståjət* (Lönb., Borris; Søvind);

stoj -ər -ət (Sall.);

stḙ̀j -ər -ət (Agersk.). —

1) göre larm, råbe höjt (Vens.); også trs. *ståj dar åp* (Søvind s.), fare larmende omkring og smække döre op; *æ gæs ståjər* (Elbo h.), driver omkring; *hons war ə hon jik å stòjə o'm?* ɔ: drev omkring med larm; *di stòjər å larmər sǫnt, de mæ ka hø dəm lǫǹc hæn* (Vens.). — **2)** lege; *ska vi uð o ståj?* (Lönb.); jfr. holl. stoejen, sv. stoja.

stöjegås, no. *ståjgǫs æn* (Elbo h.), en pige, der gærne vil gå i byen; også om en pige, der ikke er bleven gift.

stöjehale, no. *[ståj-hǫl æn]* (Søvind s., glds), skældsord til en person, som föjter omkring.

stöjeplads, no. *ståjplas æn* (Lönb.), legeplads.

stöjer, no. *stòjəri* best. (Vens.), øgenavn til en höjttalende person.

stöjesager, no. *ståjsaqər* flt. (Lönb.), legetöj.

stöjter, no. ved börnegilder i Sundeved vælges 7—8 af de ældste til at være „stöjtere“, deres bestilling er at sørge for spise- og drikkevarer, se Hejmdal nr. 129, 1901.

stöld, no. se stald; **støllep**, no. uo. se stolpe, stylpe; **stølper**, no. se stolpe; **stömme**, uo. se stemme; **stømmel**, no. se stimmel 2; **stømpling**, no. se stumpling; **stön**, uo. se stævne.

støn, no. *støṇ è* (Vens.), stønnen; *„i de hąj tremølt, jijr hąj è stu støn ȧ· se“*, Grb. 11. 81.

støndrik, no. *støṇdrek i* best. *-i* (Vens.), udtryk om en vaklende, stønnende gammel mand; *hons æ de får i st-, dè komə gǫi?*

støng, no. se sting.

stønne, uo.

støṇ -ər -t (vestj., Agger);

støṇ -ər -ət (Varde);

støṇ støṇər støṇt støṇt (Vens.),

= rgsm.; *haǹ støṇər o puwstər* (Agger); *hąj lǫ i grǫbən å støṇt*, dog sagtens hyppigst . . . *å ga sæ* (Vens.); jfr. Aasen, isl. stynja, htsk stöhnen; henføres til gr. stenein, sukke.

støntj, to. se stunt; **stør**, no. uo. se stød, støde.

stør, no. *stǫr æn -ər* (Agger), en fisk, accipenser; se styrje.

stører, no. se støder.

størkne, uo.

stǫrk -ər -əð (Agger);

stårknəs el. *stǫrknəs*, *æ størkənt* (Vens.);

stårknər-knət (Agersk.); *stårknəs* (Ang.);

stårnəs -t (Bradr.);

stårms æ stårmt (Vejr.),

= rgsm.; *æ blǫ de størkəns* el. *størknər*; *størkənst blǫ* (D.); *æ blåð størkər* (Agger); jfr. Aasen, isl. storkna; se stormblod.

större, to. *stąr* (D., vestj., Grindsted, Gjørding, Ølgod, Lemb., Lyne, Husby, Bur, Fur); *stæ̨r* (Ålsø); *stö̜r* (Nimtofte, Halling, Gimming, Alling, Rødding (M.), Davbjærg, Vejlby (Fr.), N. Farup); *störə* (Tørrild, Nörup); *stö̜rə* (Bjerre h.); *stö̜r* (Skodborg, Agerskov, Egebæk, Ang.); *stö̜r* (Vonsbæk, Meolden, Emmerlev, Römø); *stöə* (Bjært); *stö* (Hammelev); komparativ af stor (s. d.); *„a wa da i lelə kǫl, eǹc stǫr ę̀j tobak få fijr skæləŋ“*, Grb. 115. 163; „han wa sjel eht støhr inn spåknejt“, Jæger, Ferien s. 44; han er ikke större end en skiden

tommelfinger, — end spader konge, — *eǹ æ röẉ å æn nåən miñəsk* (vestj.), se Kr. Ordspr. s. 326; om trumfer i udspil kan siges: *di æ stąr eǹ a ka bǫs əm* (vestj.), bringe på bås, ɔ: stikke, tage hjem; *di æ liq stąr lisom Pe Hijə o hans kat* (Mors), vittighed.

störrelse, no. *stąrəls æn* (vestj., D.); *stuẉərəls* el. *stąrəls æn* (Agger); *stę̀rəls* el. *stụrəls æn* best. *-ən* (Vens.); *stö̜rəls* (Malt); *stö̜rəls* (Andst); *stuẉərəls æn* (Sall.), = rgsm.; også: *æn stąrəls dræŋ, piq*, dreng, pige på 16—17 år; *æn stąrəls gris* (D.), halvvoksen gris, ligeså Andst; *hąj ær åpå stụrəls* el. *stę̀rəls mæ mær* (Vens.).

störrings, to. *ståris* el. *storis* (Mors); *ståris* (Vejr.); hak. (Vens.); *æn storis jæṇ, dræŋ* (Mors); *æn storis tǫs* (Thy); *stąris* (Agger); *æn ståris dræŋ* el. *staris knæjt* (vestj.); *æn stö̜rəns jæṇ* (Lejrsk.); *æn stö̜rəŋs dræŋ* el. *piq* (Lindk.); *stö̜rəŋs knæjt* (Andst), halvvoksen dreng; *ən ståris* (Lem), en gris à 100 pund.

störst, to. superlativ af stor (s. d.); „*hąj ljæt de stöjst å de råŋkəst træj åp*“, Grb. 77. 40, han ledte det störste og rankeste træ op; „*ję̀j å di stöjst gålc wènt hąj te å rij åpå*“, Grb. 67. 42, en af de störste galte vænnede han til at ride på; „*dę̀j å dèm, dè ku sèt de stöjst ji* (ed), *hąj skul wæ prèjst*, Grb. 195. 6; gådespörgsmål: hvor sidder den störste nagle, störste sten? Sgr. VI. 21. 270. 73, sv.: i det störste hul.

stært, no. Mb. navn på flere slags ufrugtbare jordarter i marsken; sagtens hvad på dansk kaldes al(?); Schütze IV. 206 har „stört“ el. „uur“, der forklares som: „rothe fuchserde“; s. 335, „die obere erde heisst stört“, nemlig det jorddække, som ligger over den frugtbare klæg (s. d.).

støt, to. uo. se stunt, stunte.

støt, to. i udtr.: *æn støt kạl*, en som ej lader sig rokke; *de stąr støt nåk* (Agger), fast nok; se støde, støtte.

støthose, no. se stunthose.

støtne, uo. *støtən støtnər støtənt* (Vens.), støtte; *hąj støtənt sæ te èn dọr, do ka nåk støtən dæ te mæ.*

1. støtte, uo. *støṭ -ər støt støt* (Agger); *støt -ər støt støt* (Vens.), = rgsm.; *æ ska nåk støṭ dæ*; også fig.: *de ær eḳ wąr o støṭ ham i de*; jfr. mnt. stutten, Sch. Lübb.; htsk stützen.

2. støtte, no. *styṭ æn* (Andst); *støt æn -ər* (Agger); *stø̀t æn -ə* (Sovind); *støt æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; *sạn nyj hauẉs bəhöụwər eŋən støt!* (Agger), kan siges til börn, der sætter hånd under kind; *han stoụ sǻ styụ sǻm æn støṭ* (sts); fortælle noget til støtte, se kakelovn II. 75.16 a; sulen, som bærer brøndvippen; *æn støt* (Lisbj.T.), tavs, dum person; se stiver, støtte; *blege-, kilde-, minde-, salt-, spil-, ære-.

stötterede, no. skråstiver (Vium).

stöv, no. uo. se stev, steve, stive, støb, støbe.

støv, no. *stöw de* (D., Bj., Hads, Vor h.); *stòw* best. *stòụət* (Sovind s.); *stòw* el. *stöẉ è* best. *-ə* (Vens., Agger); *stöw de* (Agersk., Sundev., Bradr.); *staw de* (Åbenrå, Ang.), = rgsm.; *dær æ falc sǻ mø stòw åpå boụrə; bǫn wel jan jè stòw* (Vens.); hvor vil du hen? — a vil til det Søften gild' og rør en støw, Kr. IV. 13. 19; *no, dạ 'əl dær stọ æn stöw!* (Andst), da vil det gå lystig til; *a ka d sijə få stöw o skit* (sts); piger, der sidder over uden at få danset *slekər stöw* (N. Slesv.); se malt; støv fra kirke lægedom, se sand III. 154. 50 b, jfr. HBV. IV. 184, Wh. Vlk. XVI. 320; se duft, dust; mnt. stof, Schiller Lübben; **kul-**, **mel-**, mølle-, vej-.

støvbriller, no. *stöẉbreḷər* flt. (Agger), = stormbriller (s. d.).

stöve, to. se stivet.

1. støve, uo. *stòẉ -ər -ə -ə* (Vens.); *hąj stòẉ bąq øụwər*, han styrtede bag over; *hąj stòẉ nịr å læst*, han styrtede ned af læsset (Vens.); „*liq mè jet sto di gro, de hąj stòwər åpå nịs å muj nir åpå jowren*“, Grb. 9. 54, lige med et stød den grå, så han styrter på næse og mund ned på jorden; „*nælǝkərn hòlc fast, sǻ de hąj stòwə baqlę̀js øwə mølstjati*“, Grb. 39. 31, sömmene holdt fast, så at han styrtede baglænds over møllestjærten; „*om a ska stòw afå·r, sǻ wa sårən ek sǻ stur*“, Grb. 254. 28, om jeg skal de för, så var sorgen ikke stor; *læ stöẉ!* (Vens.), lad gå! „så læ hun støww“, Tkjær N. K. s. 18, så lader hun stå til; ligeså S. Hald h.; han slog bøgerne fra de andre to, så de støv henad kirkegulvet, Kr. VI. 147, ɔ: så de røg hen

ad kirkegulvet; jfr. Kr. Æv. s. 27: lige til det støv og knøg efter; „flasken kjoh han imoj gwollet, liigh de støw", Jyd. I. 62. 2, flasken kørte han imod gulvet så indholdet af den stod til alle sider; se 3. støbe.

2. støve, uo. *stöw -ər -əð -əð* (Agger), = rgsm.; oplede ved hjælp af lugten, støve omkring; se støverhund.

3. støve, uo.
styw el. *stöw, -ər -ət* (D.);
stöw -ər -əð (Agger);
stòw -ər -ə -ə (Vens.);
stòw -ə -ət stòwət (Søvind s.). —
1) = rgsm.; *stòw òw* (Søvind), støve af; *de stöwər* (vestj.); *æ wæj stöwər; stöw nijər* (Agger); *de stòwər ida', wæj stòwər; hon stòwər nir å lòwtə*(Vens.). — 2) *de stöwər* (Vens.), støvregner; jfr. mnt. stoven, Sch. Lübb., htsk stauben.

støveklud, no. *stöwkluwð æn* (Agger), = rigsmål; klud til at støve af med.

støvekost, no. *stòwkwast æn -ə* (Søvind s.; Mors); *stöwkwòst æn -ər* (Andst); *stöwkost æn -ər* (Støvr.); *stòwkwast* glds, *stòwkòst i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.

1. støver, no. et flydende redskab, som er forsynet med et lille flag, og som fiskerne ved Fladstrand hefter ved hver ende af deres bakkeliner, når de sættes ud, Mb. se dobber.

2. støver, no. *stöwər æn -ər* eller *stöwərhuṅ æn -huṅ* (D., Andst, Agger), = rgsm.; en slags jagthund; i en stedremse: „Ringkjøbing støvere", Sgr. XII. 142.366, måske = toldbetjente; „Stokbro stöwere", Krist. Ordspr. 509 (Randers N. herr.); jfr. htsk stauber el. stöber, det samme.

-stövet, tf. se stivet; dam-.

støvet, to. *stòwə* (Søvind s.; D., vestj.), = rgsm.; bedækket med støv.

støvgrand, no. *stöwgràṅ æn* (D.), = rgsm.

støvkar, no. *stöwkàr æn* (Thy), træværket, som i form af et kar omgiver møllestenene i kværnen.

stövl, no. se 2. stejl.

stövle, no. *stöwl æn* = flt. (D., Malt, Agger, vestj., Andst); *stòwl i* best. *stòwl* flt. *stòwl* (Vens., Bradr., Agersk., Sundeved); ved Årgab *stöwl*, ved Stadil, Lyngvig *stywl*, se Sgr. IX. 204 (Holmsl.); *stawl æn* = flt. (Åbenrå); *stæwl æn* = flt. (Fjolde). — 1) = rgsm.; *æn par stöwl* (D., alm.); = *to stöwl* (Vens.); skomagerens råd, når man spörger, hvordan man skal få stövler til at vare længe, lyder:

smør əm i tij,
hæŋ əm ve æn sij,
o bær əm, nær do gor,
så ka do ha stöwl å əm i dḁl di or!

(D.); jfr. Sgr. XI. 122.63, Kr. SkS. 226.22; jfr. svensk:

„smörj dom i sidorna,
akta dom i tiderna,
bär dom på ryggen, då du går,
så räcker dom i många år!"(Stockh.);

Viborg skomagere siger, når de sælger stövler: „det er et par gode stövler, lille mand! Vorherre spar hans ben, så varer de ham ud. Når han nu kommer hjem med dem, skal han gi dem no godt smør' å så hæng' dem på en tör stæj, så ka han ha stövler a dem, sålæng' han er mand", Krist. IX. 108. 151. Til fiskernes fælleseje hörer stövlerne, de er særdeles store og temmelig kostbare; overlæderet er af meget svært læder og böjes ud ad forneden ved sålen således at syningen foregår udvendig; sålerne dannes af to eller tre lag sværeste læder og beslås nedenunder med bredhovedede söm. Overdelen af stövlerne går ikke blot op om låret, men ender i store klapper, der når op for brystet og bæres i seler over skuldrene, J. Saml. VIII. 171; se skipper; fiskerstövler i Råbjærg sogn, se J. Saml. III. 72. 73, Jyll. I. 237; — mægleren, der har fået et ægteskab i stand, skal for ulejligheden have et par *låŋskawtə stöwəl* (vestj., vestslesv.), antydning af besvær ved hans rejser, jfr. Fb. Bondel. II. 8, Kr. Alm.[2] III. 190. 76; der siges også *„skawtstöwl"* (vestj.); — fig.: *han hår wajət hans stöwl öwər* el. *fåt waṅ i hans stöwl* (Malt), ɔ: er beruset; *han ka ta ve, hwor a slap, så komər dær bæjər gåŋ i æ stæwl* (Vejen s.), ɔ: så vil sagen komme i en bedre gænge; til sit bryllup fik i gl. dage manden et par stövler, der skulde vare livet ud, Krist. Almuel. IV. 63. 158; i Skals s. var der kun fire par stövler, Kr. Almuel. III. 94.324; kun èt par i Endrupskov, Gram s.,

Kr. IX. 105. 127, jfr. JK. 24. 21, Kr. Alm.[2] II. 10. 24, III. 53. 60; st- var en luksusgenstand, brugtes ved altergang, Kr. Alm. VI. 4. 3, jfr. Djurkl. Unnarbo 50, Bore Bergmsl. 11; man skifter st-r under offergang, Gbo Hl. 123; pige trækker halvt st- af Kristian IV. for at kunne komme fra ham, Kr. Sagn IV. 42. 62; alm. er i æventyrene det træk, at en mand har magiske stövler, ved hvis hjælp han kan komme, hvorhen han ønsker sig, Kr. V. 8. 20, Sgr. VII. 24; eller blystövler, der kan træde 1 mil i skridtet, Sgr. XI. 174; stövler, som kan træde 3 mil, Sgr. VI. 133; 7 mil, Sgr. XII. 208; 10 mil, Gr. Gl. d. M. II. 188; 15 mil, Krist. Ævent. s. 200, Sgr. VIII. 212; 50 mil, JK. Æv. I. 181; 100 mil, Kr. Æv. s. 45, Gr. Æv. II. 29, Sgr. V. 139, se trinebukser; jfr. Asbj. I. 42. 125, Vang, Reglo 3. 43. 66, Bergh III. 9, Kr. Janss. Ev. 18. 41. 75, slgn Skaldskm. k. 35 „Loki átti skúa, er hann rann á lopt ok lög"; Grimm K. M. nr. 56. 92, Hartl. Fairy T. s. 10, Mélus. I. 17, Rev. d. Tr. Pop. I. 66, Clouston, Fictions I. 72, Amer. Folkl. IV. 250 (Bahama), Kath. S. I. 14 m. henv., Wh. Vlk. IV. 284 m. henv.; se sko, trinestövle; pigen trækker blystövler på helten, mens han sover, Kr. Æv. s. 87; manden skærer benene af den døde for at få hans stövler, se Kr. Sagn IV. 550. 66, Alm. VI. 183, Efterslæt s. 210, M. Skr. s. 63, Arnas. II. 532, jfr. Dania I. 283, II. 69; drengen som kapæder med trolden har en stövle på brystet, hvori han hælder maden, Krist. Sagn I. 440, Kl. Bernts. I. nr. 21, J. K. s. 240, Kr. V. 261, jfr. Asbj. I. 30, æde; bjærgmand el. Jætte vader sine st- over i Limfjord, Kr. Sagn I. 271. 23, III. 9. 27, Sgr. I. 40. 125; død bestiller st-, Kr. Sagn IV. 163. 67; den som har lånt et par st-, vil have „lige" af dem og lader dem slæbe, da han kommer til at køre, Kr. Molboh. 31. 97, SkS. 229. 33; når stövler knirker, er de ikke betalt (alm.), jfr. Kr. Alm.[2] III. 60. 93, Nichols. Yorksh. s. 45; man skal først trække höjre stövle på, Sgr. VIII. 143. 624; en st-, sat på bordet, varsler fortræd, Krist. IV. 387. 455; når brudefolk går til kirke, skal man kaste en st- efter dem, Sgr. VIII. 221. 896; de som sværger falsk tager muld i stövlerne, Kr. IV. 111, jfr. Rochh. Arg. S. II. LIII., se jord II. 45. 36 b, sværge; pudser man sine st- nyårsdag, skal man slide dem på tingrejser i faste, Kr. IV. 385. 20; i den bagvendte vise: „han sadlede sine stövler", Kr. Molboh. 162, jfr. snakke III. 423. 48 a; „få mål af et par st-", Kr. Börner. 665. 64, kommersleg: under måltagningen af det ene bindes det andet ben fast; om stövler lyder gåden: hvad har levet og lever ikke mere og dog er der liv og sjæl deri? Sgr. II. 111. 552; der stod en mand på hals og höj og hørte kokken råbte; så gik han ned og drog ko over får, (I. 406. 33 b), kan du gjætte det iår? Sgr. VI. 58. 542, en mand stod på husryggen, hørte kirkeklokken ringe, gik ned og trak kolæders stövler over fåreulds strömper; se også s. 54. 505. 60. 566, jfr. træsko. — 2) i nogle talem. bruges stövle i særegen betydning; *hañ æ po stòwlən* (Søvind s.), på stövlerne, ɔ: kommet langt tilbage, hvad formuesforhold og klæder angår; *de hjèlpər èn gowə stòwl* (sts), ɔ: det hjælper aldrig en smule; *hañ kañ ən gowə stòwl* (sts), han formår det ikke; *hạj ka snak* el. *sǫw i gụ stòwl* (Vens.), ɔ: overmåde meget; se stövlefuld; *do snakər æn gowə stöwl* (vestj.), ɔ: vrövler; *de ær æn reqtiq stöwl ham!* (Malt), ɔ: tosse; stammer sagtens fra St. Christophorus, el. Christoffel, forkortet Stoffel el. Stöffel, hvis groft tilhugne billede bares i procession; Stöffel betyder tsk tølper, se „Ord och Bild" 1898, s. 576 a; med disse udtryk kan sammenlignes htsk stiefel, ølglas; bestiefelt = mit einem stiefel im kopf, ɔ: fuld, se Krist. Gadespr.; stövle hedder mnt. stevel, Sch. Lübb.; ital. stivale; lat. æstivale, en fodbeklædning af let læder, brugelig om sommeren; se sko, spand, spröjtespand, Svend 6; jfr. blank-, hav-, krave-, læder-, markeds-, ride-, snöre-, stamp-i-, tran-, trine-, træsko-.

stövlefod, no. *stöwlfụ i* best. *-fòi* el. *-fwòi* flt. *-fẹər* (Vens.), = rgsm.

stövlefuld, no. i utr. som: *hạj ka snak, sǫw i gụ stöwlful* (Vens.), ɔ: overmåde meget.

stövlehæl, no. *stöwlhæ̣l æn* (D., Agger); *stòwlhẹ̀l i* best. *-hæḷ* flt. *-hẹ̀l* (Vens.), = rgsm.

stövlekarl, no. i udtr.: *stöwlkål* (flt.) *træjər føst fram* (vestj.), Sgr. III. 170. 928, de som har stövler på; den som går i

træsko siger ikke: *„stöwlkål, træð fræm!* men: *„stöwlkål, go hjæm!“* el. stövlekarlene går frem, om så de bare tæer sidder ud, Kr. Ordspr. s. 331.

stövleknægt, no. *stöwlknæjt æn -knæjt* (D.); *stòwlknèc i* best. *-i* flt. *-knèc* (Vens.); *stöwlknæjt æn* (Agger), = rgsm.; redskab, ved hvis hjælp man trækker stövler af.

stövlenæse, no. *stòwlnejəs æn* (Søvind s.), = rgsm.

stövlesinke, no. *stòwlseŋk æn -ə* (Søvind s.), jærnsko, som lægges under stövlehælen.

stövleskaft, no. *stòwlskawt è* best. *-ə* flt. *-skawt* (Vens., alm.), = rgsm.

stövlesmörer, no. *stöwlsmörə æn* (Sundev.), en, som løber rask; også om en rask dreng: *do ær æn fæj st-.*

stövlesnak, no. i udtr.: *snak stöwl-snak* (Malt), vrövle; se stövle 2.

stövlesål, no. *stöwlsol æn -sòlər* (D.); *stöwlsål æn -ər* (Agger), = rgsm.

-støvlet, tf. se op-.

stövletræsko, no. *stöwltræsk æn -ər* (Plougstr.; Sundev.), træskostøvle (s. d.), bruges mest i flt.; „a hoj lowet å laww ham et pa støweltræsku“, Tkjær II. 86.

Stövlette-Katrine, no. i en remse: *Sow-Mali'jn, Strebəlè't-Katri'jn å Rylkər-an* (Vens.), jfr. Kr. Börner. 415.50.59; en fra Kristian 7des historie berygtet kvinde, se f. eks. Hist. Tidskr.[3] 1865–66 s. 371.

stövling, no. *stöwləŋ æn -ər* (Viborg, Fjends h.). — 1) en slags sorte potter, jfr. Nyrop, Pottemageri s. 13 anm., samme slags potter, som kaldes lødgryder, nættegryder. — 2) halvvoksen karl (Mds. h.); også årsgammel gris (Hind h.), Mb.

stövlingsknægt, no. *stöwləŋsknæjt æn* el. *stöwrəqsknæjt -knæjt* (Silkeborg); *stòqəsløs* el. *stoələs knèjt i* (S. Sams.), halvvoksen karl, jfr. Kr. Alm. V. 226. 73; Mb. anfører formen styggling el. støggling efter Terpager (se under starris), jfr. störrings; „støwringsknejt“, Jæger, Ferie s. 7.

stövn, no. uo. se stevne, stivne; **stövning**, no. se stivning.

støvre, uo. *æ huṅ stöwrər* (Andst), hunden støver, snuser om efter sporet af vildt; jfr. htsk stöbern, det samme, se 2. støve.

stövregn, no. *stòwrèn* itk. best. *-rènt* (Vens.); *stòwrèn æn* (Søvind s.); *stòwrəən æn* (Sundeved), = rgsm.; *stòwrèn, køs i smuq å klatğæl, de gæə dlti få vit* (Tåning); *ståwræn, klatğal å nepdrekəṅ, de blørər miər som ən tæjər sæ ia'wt får* (Brandr.); *stöwræjn, kwiṅvre o forræṅ* (fårenes renden) *de gir waṅ* (D.); el. man skal vogte sig for st- og vrede folk, Kr. Ordspr. s. 331; *do gi dæ it får æn stöwræn* (Århus).

støvregne, uo. *stòwræn -ə -ət* (Søvind s.); *stòwrèn -ər -t -t* (Vens.); = rgsm.

stövs, uo. se studse.

støvsky, no. *stòwskyj* el. *-skyc æn* best. *-ən* flt. *skyjər* (Vens.), = rgsm.

stövsnøgen, to. *stöwsnåqən* (vestj.); *stöwsnåqən* el. *-naqən* (Sall.); *stòws-* el. *ål-stòwsnòqən* (Søv. s.); *stöstnåqən* (Agger), splitternøgen (s. d.); *hun stow al stöst nåqən* (Agger), slgn 2. studse.

stövt, no. uo. se styrt, styrte; **stövteri**, no. se stutteri; **stövvel**, no. se stövle; **stå**, no. se stade.

1. **stå**, uo.

sto -r ståj staṅən (D., Malt, Lyne); ft. *staj* (Andst); tf. *ståjən* (Törrild, Nörup h.); tf. *ståjən* el. *staṅən* (Gjørding); tf. *stajən* (Grindsted); nt. *stær*; tf. *staən* (Fanø);

sto -ə ståð ståðən (Hvejsel);

stå -r stuw stawən (Lemb); tf. *stån* (Vejr.);

stå -r stow stån (Snedsted, Hundborg); tf. *stajən* (Stagstrup, Lødderup, Ræys); tf. *ståət* (Skyum);

stå -r stow, stån el. *stajən* (Agger);

stå -r stuw stajən (Mors);

sto -r sto, stawən el. *stajən* (Mogenstrup); tf. *stawən* el. *stajən* (N. Sall., Lyngby);

sto -r stor stawən (Almind, Vib.);

stå -r stow, ståən el. *ståəð* (Lild s.);

sto -r, stu el. *stow, stoə* el. *stoən* (Sejlstrup, Tårs, Tolstrup);

sto -r stòw ståə (Åby);

sto -ər, stow el. *stu, stoə* el. *stoən* (Børgl. h., Vens.);

sto -ər sto stån (Falslev, Harridslev);

sto -r stoð stån (S. Hald, Nimtofte); ft. *stoð*, tf. *stån* (Støvr.);

sto stær stu ston (Ålsø); tf. *stoən* (Tved);

stoə stoə stuə, stuə el. *sto* (S. Sams);
sto -ə stòw stoə (N. Sams);
sto stoə (de ældre *stæə*) *stòr stòn* (Elsted);
sto stèə stò stañən (Søvind s.);
sto stæə sto ståənt (Hads h.);
sto stær sto stajən (Uth);
stoə stoə stoð ston (Årdestrup);
sto -r stoð ston (Hell. h.; Havbro);
sto -r stow, stawən el. *stawən* (Fur);
sto -ə sto stån (Halling);
sto stæə ståj ståənt (Dover, Täning);
sto stoə ståj ståənt (Linå); ft. *sto* (Røgen);
sto stor sto stån (Rødding (M.), Bjering);
stå stær ståj stañən (Hvidding, Ballum, Meolden, Emmerlev, Hammelev, Bedsted);
sto -r ståj stañən (Skodborg); tf. *stañən* (Bjært); nt. *står* el. *stær* (Sem, Øst. Linnet, Rødding, Vonsbæk); nf. *stå*, nt. *ståər* (Aller, Skrydstrup);
stå stær ståj stañən (Agersk.);
stå stæə ståj stanən (Åbenrå);
stå stæə stoi, ståwən el. *stañən* (Sundeved);
ståə stæər sto, stan el. *stañən* (Ang.); tf. *stañən* (Valsb.);
stå stæər, ståw el. *ståj, stañən* (Bradr.);
stå stæər ståj ståwən (Ladelund, Rapsted); tf. *stañən* (Tinglev, Ø. Lygum); ft. *stoə* tf. *stañən* (Hjoldelund);
stå steər stuə stañən (Egebæk);

jfr. Lyngby, Uo. Böjning s. 80 forklaring af tf. *stån;* s. 88 omlyden i *stær*. — **1)** være i oprejst stilling, om dyr og msker, alm.; *ka do sto o di bijən, gu dræŋ?* (D.); jfr. sidde, ligge; fig.: *han ka sto o si æjən bijən* (Malt), ɔ: kan skøtte sig selv, trænger ingen hjælp til; en blev tagen til „at stå“ (Sall.), ɔ: være fanger i legen „klap ud“, Sgr. IV. 142.40; „di klejje han stoj i åpo kjerkegwollet“, Jyd. I. 2, ɔ: de klæder han blev konfirmeret i; „stå“ i lange bukser i stedet for i knæbukser efter krigen med England; „stå“ med bart hår, Friis VN. 125. 127; *nærənsti han no sto ðər å di war it komən dl,* Kr. IX. 233 (Gjerl. h.); *han stæə o baqbinən å snorkə lisom mawər swin i fråst,* Kr. IX. 247. 15; *do sto liq dèr, som a ska sput* (Vens.), ɔ: i vejen; tyv (s. d.) bindes ved troldmands: stå! se JFærø 154. 176. 25, Wigstr. FS. 319. 53; jfr. Mhoff 199. 271. 72, Strackerj. I. 103, Knoop Ps. 306, slgn Gr. Sagen I. 273. 31, se taphul, vise igjen; standse heste, se løbsk, 3. stille 567.43. — **2)** hvile på rod, bund, ende, om træ, kar, stolpe (alm.). — **3)** være hensat på et sted; *æ lys stor o æ buwər* (D.); også om skrift: *de stor i æ boq, i æ bröw* (D.). — **4)** være i en vis tilstand el. bevægelse; *de ståj kön o æ mark, æ haw ståj i jæn skom, æ hus i lys låw* (D.); *han ståj som han hwærkən ku bræq ælər fo låm* (vestj.); el. *som han et ku tøl te tij* (D.), ɔ: som en Per Tot; *haj stor å glowər å gabər; haj stow som haj ku hwicən såjs hælə saməl, som haj ku ene tæl te fèm* (Vens.), . . . *som han et ku røk æn hål å ən mus* (vestj.); . . . *som æ skiv wå sæjl frå ham* (vestj.), du står, som Vorherre havde været ved dig to gange og skulde til dig den tredie, el. som han nys havde hjulpet dig og skulde til dig igen, Kr. Ordspr. s. 331; *æ ku stor o stål, o græjs, mæ kal, te kalən* (D.); *hon sto bruj, fajər* (Vens.). — **5)** klæde, passe; *dæñ kòwl stor dæ gåt* (vestj.), den kjole passer, klæder dig godt, ligeså Mors; *tøqəs do de hæ luw står mæ gåt? — Ja, dæñ klèər dæ hijl swær* (Agger). — **6)** vende hen, have en vis retning; *æ viñ ståj o æ nar sij o æ hus* (D.). — **7)** vedvare; *de hær væjr stor et læŋ; de ståj et læŋ o; de ståj ve mawt dl hans daw; dær ståj æn grom bråləp* (D.); fig.: *stå siñt stəək* (Agersk.), holde fast på sin påstand; *dæñ kåst stor et i æ lyw* (vestj.), den mad er der ingen næring i, man bliver straks sulten. — **8)** være standset; *æ klåk stor; æ stuwər visər ståj o töl* (D.); *sto fast, stel* (D.), se stand 2; *kowən stor* (Vens.), ɔ: står gold. — **9)** have, få en vis værdi; *„haj wa komən te å stò håsboj få pajən å de kam ham åsə dyjr å sto“*, Grb. 65. 3, ɔ: det måtte han betale dyrt, se stå i; — **stå ad:** *sto a· dè!* (Søvind), til køer og heste: stå tilside, se 1. humme; — **stå af:** *stå æ går a* (Agersk.), afstå gården; *huðən ståj de aw?* (D.), hvordan gik det; *så læŋ de ståj a* (Agerskov), sålænge det varede ved; *sto å æ hæst, æ un* (D.), = rgsm.; — **stå an:** *de stor mæ gråw gåt an* (D.), ɔ: det behager mig, passer mig godt; — **stå**

efter: *sto atər mæ æ skat* (D.), ɔ: være i restance med betaling af skat; *„haj stow ètər å få steə te jèj å hans sènər“*, Grb. 65. 7, ɔ: han tragtede efter; *haj arbecər så de stor ætər* (Vens.), ɔ: så det forslår noget; — **stå for:** *do stor eñc gåt får* (Vens.), du har intet godt i vente; *så stor hun ət nåk få·r* (vestj.), så forestår det hende nok, f. eks. giftermål; når en slægtning dør, skal de efterlevende kysse liget, för det begraves, thi ellers vil det „stå for dem“ og plage dem i sövne (østj.), J. K. 387.33; *de stor få mæ boðə daw o nat* (vestj.), ɔ: det er i mine tanker; *sto få skral* (D.), stå for skud, kunne tage stødet; *sto fo fål* (D.), = rgsm.; *a ska sjæl sto ət får boðə uð o iñ* (Lindk.), forestå arbejdet på mark og i hus; *haj skal sto få de hilə i huksən* (Vens.); *sòm æ så gråw nœm, djær arbec sto låñc får we· dəm* (Vens.), ɔ: de kan let overse det, let overkomme det; *sto hòwt få jèn* (Søvind s., alm.), være höjt agtet af; *søn som hon stu få· dæm i Kwæmagor* (Vens.), således som hun var agtet af dem i Kv-; *hwæm hò stañən får å lok dqərən åp?* (Søvind s.), ɔ: været ophavsmand til; — **stå hen:** *de stu hæn i no daw* (Vens., alm.); *de ka et nøt, hwa do sæjər, no ka ət et sto hen læŋər* (D.), ɔ: opsættes; — **stå i:** *hans pœŋ stor i æ gor* (D.), ɔ: indestår som gæld i gården; *de stor ham i huñər dålər* (Malt), ɔ: værdien af det er med påløbne omkostninger 100 daler; konen siger om sin døde mand: *„som han leqər dœr, stær han mæ, mæ dåqtər, opərerən, (h)jæmkørən i sywhuñər mark“* (M. Slesv.); *sto jæn i æ væj* (D.), = rgsm.; *æ boqət stor i blåstər* (Malt), boghveden står i blomst; „han kan ikke stå sangen i rette“, Krist. Alm.[2] VI. 319, ɔ: synge ordentlig; — **stå igjennem:** *a ska nåk sto iğæ·məl mæ ət* (vestj.), ɔ: holde det ud, sætte min villie igennem; *de stor bæst iğæməl* (D.), om sandhed f. eks.; — **stå imod:** *hår do nåwət o sto imu·wəð mæ?* (D.), = rgsm.; *haj wel ha no å sto imò mæ* (Vens.), ɔ: spiser meget; — **stå ind:** *„piqərn lèt sto ej åpå rəqən å hwerar“*, Grb. 46. 68, pigerne for ind på ryggen af hverandre; se stå ud; — **stå inde for:** *de vel a sto iñ får* (D.), = rgsm.; — **stå med:** *sto mæ· jæn* (D., vestj.), være på ens parti; *bijən å arm bəgəñt å vil it sto mæ mæ* (Silkeborg), ɔ: ikke adlyde mig; — **stå omkring:** han står omkring hende, som en bødker om en tønde, Kr. Ordspr. s. 234, ɔ: har omsorg for; — **stå op:** stå op (Agersk.), rejse sig af sengen; *suwəl o mon stor å·p* (vestj., alm.); *han stor å·p syw stuñ far daw*, el. *far æ kåk gal* (vestj.); el. *fir stuñ för æ får fis* (vestslesv.); *syw stǫj föri daw* el. *föri foən di ficər* (Vens.), om den, der rejser sig tidlig af sengen; jfr. Gr. Gl. d. M. II. 147.4 *„æ ståj o·p fir mil för daw“*; *de stor å·p i syw lyrər o æn spir* (vestj.), om pynt; *sto å·p!* (Søvind), siges til et dyr som ligger ned, ikke om mennesker, hvor der bruges: komme op, rejse sig; *sto· åp* (vestj.), være oprejst; *sto å·p* (Vens.), om vand: vælde op; *æ pæl stær op öwər æ vañ* (Agersk.), rager op; *æ dræŋ ståj ham op i æ næjs* (sts), ɔ: var næsvis imod ham; *nær han stor åp å ən tòrə, så ka han no å spøt i æn skip* (Ås, Hors.), ɔ: træder op på; — **stå over:** *sto ət gåt öwər, a hår ət öwərstañən* (D., vestj.), holde ud, komme noget over; *sto öwə* (Bjerre h.), om leen = stå over hug, se 2. hug 2, modsat *sto oñə;* om heste, der har været for hårdt forspændt, Aakjær, Fra Jul t. St. Hans 117; de står over ham som hunde over halve döre, Krist. Ordspr. s. 331; — **stå på:** *haj ka sto åpå hwòt* (Vens.), kan stille sig stående på hovedet; *sto fast o æn löwn* (D.), ɔ: vedblive at fastholde en lögn; *sto o· æ un, æ hæst* (Darum), bestige vognen, hesten; *law de ståj o* (vestj.), mens det stod på, ɔ: varede; *de stu eñc lèŋ åpå* (Vens.); *dè kañ il sto læŋ åpo* (Søv. s.); *„hwa stor åpå rètən sin, a stor åpå rètən min“*, Grb. 233. 73; *haj stor åpå hans ræt* (Vens.); *haj ka nåk sto åpå hans ijn bin* (sts), ɔ: råde sig selv; *haj læt sto wæstər åpå lisə stærk haj kuj* (sts), ɔ: løb, gik vester på; *så æ vi da fri, så læŋ dè stòr ò; dè kañ il sto læŋ åpo* (Søvind), vare; — **stå sig:** *han stor sæj* (Malt). — 1) sejrer i kamp (alm.), *ka do sto dæj få·r ham?* (D.); *haj ku eñc sto sæ mæ dæ nan* (Vens.). — 2) bevare en vis stilling med hensyn til formue og udkomme; *han stor sæ gåt* (Lindk., alm.), har gode formueskår; *han*

stor sæ som mulə brø i warm (Lindk.), ɔ: dårligt; *han stor sæj som smo lus i skorə* (D.), han trives som små lus i skurv; *ka do sto dæ we å ji så' møj får hukst?* (Vens.). — **3**) holde sig vedlige, ikke fordærves, f. eks. om fødevarer; — **stå sig ud:** *sto sə ui* (Søvind s.), vide sig ud, om dejg el. lign.; — **stå til:** *sto te o træŋ* (vestj.); *a stor ðlə te å træŋ* (Vens.), komme til at trænge; der står en kjedel fuld å pæng' og hvem der får dem, står åller te å træng', Kr. IV. 261. 376, VII. 68; *„di fęjər så mø søl å gul, de di sto ðlə te å træŋ“*, Grb. 146. 42; *de stor gråw reŋ te* (vestj.), ɔ: tilstanden er meget slet; *„hąj lðbər hjèm te hans fårælər å fåtælə dèm, hwant de wa sto te“*, Grb. 69. 78, ɔ: hvordan det var gået; *hąj læ sto te*, ɔ: lader alt gå som det kan; *hwada'ŋt stor ə te' mæ dæm?* — *no stor ə te ràw mæ ham* (Vens.), ɔ: nu kniber det; *sto jæn æ båj te* (D.), se bud 2; *nær de stor te mæ'* (vestj.), ɔ: om jeg får lov at råde; *sto te answar få, te skam* (D.), = rgsm.; — **stå tilbage:** *sto təbåq mæ æ ræńtər* (D.), være i bagstand med; — **stå ud:** *æ ho stańən så möəl u få ham i ðl dæń u'rålə ti* (Ang.), jeg har lidt sameget af bekymringer for ham; *a ka'ṭ sto ət uð læŋər* (vestj.), ɔ: holde det ud; *„uw lèt hąj sto“*, Grb. 35. 14, ud lod han stå, ɔ: ud fo'r han; *hąj drywə skiən å uk lær hąj sto* (Vens.), han kaster skeen og farer ud; *do stor uð o æ bijən som æn mawər sðw i fröst* (vestj.); — **stå under:** se st- over; *de ær eṭ næm o sto ońər ham* (D.), = rgsm.; — **stå ved:** *de vel a eṭ sto ve'* (D., vestj.), ɔ: vedgå at have sagt; *æ kań iṅt stå ve å gi mer* (Agersk.), jeg kan ikke være tjent med; *hąj wel ćhc sto we' hans or* (Vens.); jfr. Aasen, isl. standa, mnt. stån, Sch. Lübb., htsk stehen, eng. stand, henføres til lat. stare, gr. histanai; af-, for-, fri-at-, mod-, om-, over-, på-, til-, ud-, ved-.

2. stå, no. i udtr.: *go i sto* (D., de unge), = rgsm.; *kowən æ' malkə ə sto* (Vens.), ɔ: er malket gold; se stade, stand 2.

ståb, no. se stob; **ståd**, no. se stade.

-ståelig, to. se for-, på-.

-ståelse, no. se misfor-.

stående, tf. *stańəń* (D.); *stån* (Elsted s.), = rgsm.; *han blöw ståń ðḷ steḷ* (D.); *stǫńəń aṟbi*, arbejde, man står ved i modsætn. til siddende, *blyw stǫńəń* (Søvind s.), blive stående; *ka do blyw stọi?* kan du blive stående? *i skrẹ̀ər å i sẹi sme, dí hør inąn te; hąj hò pæŋ stọi i båŋki* (Vens.); se 1. stå; jævn-, op-, vel-.

ståf, no. se stob, ståve.

ståfen (?) no. *ståfən* (Blåvand), apparat til at slæbe både i land på stranden; er det Steffen?

ståer, no. se stodder; **ståg**, no. se stage; **ståge**, no. se stade.

ståhej, no. *stohö'j æn* (Jælling). — **1**) tummel, larm; *„a trowər I è gal, a piqən, a komər ðlər åpå dę̀j ståhæj mir“*, Grb. 162. 29, galej ∾ ståhej? — **2**) *stąhæ'j æn* (Vens.), flanet, larmende kvinde, jfr. Rietz sta-hej.

ståhest, no. se stodhest; **ståi**, no. se stade, stund; **ståjen**, to. se stunden.

ståjgab, **-korn**, no. se standgab, -korn.

ståk, no. uo. se stak, stakke; **ståke**, no. se ståve; **ståkel**, no. se stakkel og smsætn.; **stål**, no. stale.

stål, no. *stọl è* best. *-t* (Vens.; Thy, Agger, vestj., alm.); *stạ̊l de* (Agersk.); *ståəl de* (M. Slesv.), = rgsm., hærdet jærn; glds = jærn (s. d.), vil man så skelne, er „hårdstål“ navnet for stål og „sejstål“ for jærn; *no ær ə sjalən, mæ siær i stọl te èn fyjrtąj; hąj æ, som hąj war å stọl* (Vens.); herremanden tilbyder kongen at belægge engene med stål og lade svendene danse hen over dem, for at få dem, Kr. Almuel. II. 103, ɔ: lade leen gå over dem; at finde st- med huller i, lykke, Kr. Alm.[2] III. 133. 44 flg.; slår man sig, stryger man svulsten med genstand, der er st- i, kniv el. andet (alm.), jfr. Folkev. VIII. 449, Modin 10; — **værger** efter folketroen mod trolddom og vætter; skærtorsdag aften skal der kastes økse og jærnkile på mark, og st- sættes over döre, Thiele Overtro nr. 300 (Sæll.), Kr. Almuel. IV. 156. 4, jfr. Liebr. Volksk. 312 (Norge); julemorgen stål i kornbunker, Thiele Overtro nr. 291, JK. 399. 05 (Sæll.); jfr. Cavall. Wärend I. 180; kastes i brønd i jul, Bergh I. 59, jfr. FbJ. I. 141; lægges i gåserede, Wigstr. FS. 436. 72; lægges i

ling i jul, Kr. Alm. IV. 104. 35; st-
es langs markskel for at værge kvæg
trolddom (Sælland); lægges i ager,
l. Unnarbo 7; — stål kastes over
n skat, derved „fæstes" den, Thiele
tro nr. 636, især er ægstål godt, se
agn I. 176. 638. 358. 74, jfr. Cavall.
nd I. 463, II. XLIX. 18, slgn Faye 133,
III. 22, Ant. Tidsskr. 1849-51 s. 185;
t i kul, der er modtaget af under-
ske, forvandles dette til penge, Kr.
I. 350. 36; kastes over huldreko,
vindes, Sande I. 43; over draugens
orn, Tvedten 31; kastet over drage,
er den til at slippe skatten, Krist.
II. 133. 124. 126. 127. 129, jfr. Wigstr.
, Renvall s. 26; værger mod dværge,
I. 12, Sagn I. 379. 37; sværd, stukket
, hindrer genfærd i at lukke den,
II. 23, Hörd Grimkels. S.; jfr. Asbj.
55, Faye 24, Sande II. 132, Kleiven
kastes over troldtagen kvinde, huldre-
, se også Scott Demon. 363; —
tager tjeneste i gård for at få en le
sejre over sin slægts fjender, Cav. W.
2; binder trold og nøkke, se II.
48, Cav. W. I. 264, Hofberg 78; —
er mod gengangere og spøgelser,
e I. 140, II. 142. 156, Kr. IV. 242,
V. 260. 918. 21. 32; sættes over dör,
e Overtro nr. 707; kreatur skal gå
ver el. under stål første gang, det
ner på græs om foråret, eller ko
gang efter kælvning, se Sgr. IX.
331, X. 15. 36, jfr. Øberg, Herjedal
Wigstr. I. 225 flg., Modin 17, Tvedten
— heks kan ej gå over dörtræ,
nder stål, Kr. Sagn VII. 69. 33. 211. 28;
st- i dörtrin, smeddede 3 torsdage,
trolddom, Kr. Sagn VII. 301. 26; —
s i barselkvindes seng, Wille 202,
v. VIII. 467. 24, Wigstr. II. 243; — i
svøb, Sundbl.[2] 150, Folkev. VIII.
1; — skal lægges i vand, hvori ny-
barn første gang vaskes, Sgr. VII.
1; — bindes til bundgarn, som
gang sænkes i hav, J. Saml.[2] I. 50
.); — føres med ombord, Säve
S. 19; — angerstål, ɔ: stål,
ar haft uheld med, brækket i stykker,
es igennem et hul i kohornet mod
ri, J. K. 207. 164 (Sæll.); jfr. „våda-
Cavall. Wärend I. 440; angerstål,
r. I. 144, II. 148, Aldén 10; kniv
gjort af-, Fries Sv. Hexeprocess. s. 5. 56 flg.; — st- virker i det hele beskyttende mod al slags forgörelse og trolddom, Kr. IV. 400. 579; jfr. Liebr. Volksk. 316. 321. 64 (Norge), Asbj. I. 260, III. 323, Folkev. VIII. 384. 454. 29. 32. 464. 2. 3. 4. 466, Nicol. Nordl. I. 6, III. 12, IV. 11, Sundbl.[2] 176, Hofb. Nerike 219, Nordlander Troldd. 134, Amins. V. 84, Busch Volksgl. 353, Grimm, Myth.[2] 1056, Urquell V. 7. 133, Mélus. VII. 176 flg., Curtin F. T. 141; se endnu Strackerj. II. 71. 345, Wuttke nr. 119 samt regist., Liebr. Gervas. s. 99 flg. 102, Mannhardt, Baumkultus I. 132 anm., Tylor, Anfänge I. 140, samt artiklerne hestesko, jærn, knappenål, kniv, løgle, nål, sabel, saks, skyde 4, stoppenål, synål, söm, ø, økse; — trolden må, da han forfølger karlen, der rider tværs over den plöjede mark, følge stålets gang fure op og ned, JK. 276. 41, se bæger, horn I. 647. 16 a, plove II. 849. 38 b; — ved st- og sten tændes ny ild, se II. 10. 44 b, jfr. Bar. Gould Surv. 123; — „klippe st-", Kr. Börner. 517. 39, börneleg, variant af klafonnes (s. d.); jfr. Aasen staal, isl. stál itk., htsk stahl, mnt. stâl, Sch. Lübb., eng. steel; se 2. stejl; bræk- I. 675. 16 b; fyr-, gigt-, grav-, hård-, katte-, sej-, stryge-, støbe-, tærning-.

stålblå, to. *stålblǫ* (D., vestj., Agger), blå, som anløbet stål.

ståld, no. uo. se stal, stald, stalde, stalle; **stålding**, no. se stalding; **ståle**, no. uo. se stale.

ståleddike, no. lægemiddel, der udleveres acet. scillæ (Peters.).

stålfang, no. gamle jærnsager, Kr. VIII. 212; jfr. Aasen fang 5, materialier „jarnfang", isl. fang itk.

stålfjer, no. *stålfeər æn* (Bradr.), stålpen; htsk stahlfeder.

stålflen, no. *stålflæn* også *pænflæn*, pen, Kr. Alm.[2] VI. 326, hvorfra?

stålgreb, no. *stålgrev æn* (vestj.), jærngreb.

stålgryde, no. *stålgryð æn -gryðər* (D., glds); *stålgryð æn* (Agger); *stòlgry (!) æn* (Vens.), jærngryde; ved brændevinsbrænding „*ku di åsə broq èn stòlgry få cifl*", Grb. 28. 3, en jærngryde som kedel.

stålgrå, to. *stålgrǫ* (Agger); *stǫlgrǫ* (Vens), = rgsm., en farve; *tòwə æ stǫlgråt* (Vens.).

stålhandske [illegible] kalen [illegible] ikke [illegible]

[illegible]

Mhoff 479. Unguell II. 27 [illegible] synes at måtte kunne [illegible] Busch [illegible] VIII [illegible]

[illegible]

ståt, no. i tlm.: *de ær et o ĝør ståt o* (D., Fanø), stole på; måske også: skelne, om hvad der ses i afstand, *a ka et ĝør ståt o, hwa de ær* (D.), når noget ses i afstand.

ståve, no. *ståw æn* (Bradr.); *ståf æn* (Valsb.); *ståk æn* (Ang.), jærnpotte med gløder i, som kvinder varmer deres ene fod på, mens de træder rokken med den anden; jfr. mnt. stove el. stave, se Sch. Lübb. IV. 421.38 stoofken, scabellum, quod fovendis brumali tempore pedibus subjiciunt feminæ; stave, fürstave, Schütze; se stue; rugepotte.

ståves-påt, no. se stobspotte; **su**, no. uo. se sug, suge.

su, no. i udtr.: *leq su˙ te* (Lem), ved slag: lægge kræfter i; se sue.

subets, no. i udtr.: *wet do mæ te subæ˙ts?* (Vens.), ɔ: vil du med i seng; *a vel hen o spæt* (Malt), af det tyske zu bett.

subjekt, no. *subjæqt è* (Vens.), drukkenbolt; *hąj æ da blòwən te ə sølə s-!* jfr. fr. sujet, person; lat. subjectus.

subtilig, to. *sumti˙li* (Vens.), höjtidelig, meget alvorlig; *hąj æ så s-; hąj sicə så møj s- uk*, f. eks. på et fotografi; kunde måske være omdannet af sum, to. (s. d.); jfr. lat. subtilis, fin, tynd.

sud, no. se svær.

1. suder, no. *suər æn -ər* (Vens.); *suðər æn -ər* (Agger). — **1**) en fisk, tinca vulgaris (Vensyssel, Agger, alm.); „tench" eng., har lægedomskraft, Suffolk Folkl. 23. — **2**) navn til en havfugl, der yngler på den sandede og stenede strækning mellem Agger by og Tyborön kanal, den har temmelig store, sorte pletter på vinger og krop, suderhöne?

2. suder, no. *suðər æn -ər* (vestj., glds), skomager, se skomager, skuster; ingen embitzmand, suder, schredder . . ., J. Saml. X. 177, Sæby byret 1525, „den ene var en sudder, den anden var en smed", Kr. I. 28.15, SkV. 156. 29, jfr. Gr. Gl. d. M. III. 167; jfr. lat. sutor, syer; ags. sûtere, skomager.

suder-Anes-bier, no. *sujər-Anəs-biər* flt. (N. Sams), oldenborrer, melolontha; navnet skyldes sagtens et sagn eller en fortælling.

suderbeg, no. *surəpek de* (Bradr.), skomagerbeg.

suderdans, no. „det slags runddans, som ellers kaldes suderdans el. tospring" (s. d.), Mb. under harboskræp; jfr. harboskræp I. 554. 1 b; skrædderdans.

suderer, no. flt. en skræppeart, rumex acutus, Mb. (Vens. ?).

suderhöne, no. *suðərhön æn -höns* (Lönb.), strandskade, hæmatopus ostralegus.

suderkone, no. *sujəkuən æn* (N. Sams), en fisk, sletvar, rhombus maximus.

sue, uo. om den susende lyd, sten frembringer, når den farer forbi; i udtr. som: *hąj suw* el. *syj* el. *sø te dærhæn* (Vens.), ɔ: suste, fo'r derhen; *hon suw ęj te nòboi å jǫ sǫnt ən węj;* jfr. su, sutte, suttre.

sued, no. se sod; **suel**, no. se sol, svær; to. se sval; no. uo. se svale; **suelest**, no. se solrøst; **suelsot**, no. se solsort; **suend**, no. se sand.

suer, no. se suder, svær; bio. se svar; uo. se svare, sværge; **suet**, to. se sort; **suetens**, bio. se sagt, svartens.

suffisant, to. *sufisa˙ńc* (Vens.); *siviså˙ńt* (Ål s. ved Varde), solid; *han ĝor ət så fåsa˙ńt* (D.); da nissen havde bundet den „så for sandt" på sig, Kr. Sagn II. 65. 96; fr. suffisant.

sufiel, no. se sugefjæl.

sug, no. *suq æn* (D.); *suw æn* (Agger); *su æn* (Tyrst., Vrads h.). — **1**) sugning; *hań tow æn pa suw å æ pijb* (Agger); se suk. — **2**) tåge, havsug; *dær komər æn suq åp å æ haw* (D.); *æn su å æ væstən* (Lindk.); vindstød (Agger); se drag-, hav-, hvid-, knærpen-, ud-.

suge, uo.

su -ər -ət suət (D., vestj.; Søvind s.);
nt. ft. tf. *suər* (Mogenstrup);
su su sur sur (Elsted);
suw -ər, -ə el. *sui* el. *suj, suwə* el. *suj* (Vens.); ft. tf. *-əð* (Agger). —

1) = rgsm.; *bǫnt suwər å pati, hąj fæk lòw te å suw åpå labərən* (Vens.); *su på lapən* (Søvind), være i trange kår; *su jowrən uk* (Vens.), tage jordens sidste kraft; *han ka su æn lus te ən ka bløð* (vestj.), om den overmåde begærlige; *hań fetər o suwər o ka alə fo nåk* (Agger); *su jæn åp* (D.), bedrage en, trække en op; gnie, være gerrig (Agger); *èn suwən* el. *è suwi* (Vens.), sugen; *æ mark*

stor o suər i æ wañ (Lindk.), om den sure mark uden vandafledning; havmanden, som begraves i kirkegården, kendes, da liget opgraves, på at han suger på sin pegefinger el. tommelfinger el. tygger på den store tå, se Kr. Sagn II. 152. 21-24. — **2)** *de suər å·p å æ haw* (vestj.), tågen kommer trækkende ind fra havet; jfr. Aasen, isl. súga.

sugefitte, no. *suwfet æn -ər* (Agger); *suwfet æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), en gnier, om kvinder, men også om mænd, dog tvivlsomt; *de ær èn li suwfet* (Vens.); se surfitte.

sugefjæl, no. *suw-* el. *sukfjæl* (Vejr., Thy); *suwfjæl æn* (Agger); *suw-* el. *sukfiəl æn* best. *-fjèl*, flt. *-fiəl* best. *-fjèl* (Vens.); *suwfiəl æn* = flt. (Lild s.); *sufjæl* (Lönb.); *sufjel æn -fjel* (Bj. h.): mulig findes også formerne *sulfjæl æn* (N. Sams), *skufiəl* (Jælling); fjæl, der fra muren sættes skråt op imod tagskægget på huse, der mangler muret gesims, se ovsbordfjæl, vindskedefjæl; *nær muwrən æ farə, sætəs dær suwfiəl we də òwəst, — we ði hyw æñər kaləs əð weñskirfiəl —, eñən di ka begøñ å òqs* (Lild s.); sufjælen ligger for at holde awsen (se ovs), Krist. Almuel. III. 12. 24; når der bygtes åshuse (s. d.), hvilede lægternes nederste ender på fletværk el. vændrede ris, som lå langs hen ad bjælkehovederne og altså trådte i stedet for sugefjæl, sts s. 3. 2.

sugeklud, no. *suklui æn -klui* (Søvind), = sut.

sugepatte, no. *supatər* flt. (Malt), blomsterne af forskellige planter, gedeblad, lonicera caprifolium (Malt, N. Slesv.); kaldes også: „sugekrudt“ (Ang.), „sugeblomme“ (Hadersl.), J. T. 134; døv nælde, lamium album L., J. T. 120 (Ålborg); en kløverart, trifolium pratense L., J. T. 246 (Ålborg); troldurt, pedicularis palustris L., J. T. 324 (Silkeborg); se fandens-.

sugepose, no. best. *supuəsən*, Krist. Alm. V. 224 = sut (s. d.).

suger, no. *suwər i -ər* (Vens.). — **1)** gerrig person; se op-. — **2)** blomsterne af lonicera (Sundev.); se J. T. 316; sugepatte, honning-.

-suget, tf. se krabbe-.

suj, udrbso. *suj!* (Lindk.), kyseråb til svin; se ha-.

suj sæ, uo. se sunte; no. se sun, sund; **sujer**, no. se suder.

1. suk, no. *suk æn* (D., vestj.); itk. best. *-ə* flt. *suk* (Vens.), sug (s. d.); *æ bån for sæj æn suk* (D.), lidt patte; *wet do hò ə betə suk å pati?* (Vens.); *fo ən suk å æ piw*, ryge lidt tobak; *è betə suk* (Vens.); også: *i jæn suk* (Agersk.), i et filt, om sammenfiltret hår.

2. suk, no. *sok æn* (D., vestj.); itk. best. *sokə* (Vens.); flt. *sok* (Agger), = rgsm.; en mand vågner om natten ved lyden af tre dybe suk, Kr. III. 184. 254; jfr. Aasen sukk, hak.; aften-.

3. suk, udrbso. *suk suk!* (Agger), siges, når man jager får; når det bruges til en hund er det = puds! den vilde jægers hunde siger: suk suk! Krist. III. 173. 240; *de æ dær suk i* (Lem), ɔ: det er der klem i; se su; jfr. htsk such!

su-kalv, no. *suka·l æn* (vestj.), kælenavn til kalven; navn, hvormed den kaldes; jfr. kip-kalv.

sukat, no. *soka·t* el. *suka·t de* (Vens., vestj.), skal af forskell. citrus arter, der syltes i sukker og bruges til kager; *dær æ s- i dæ hè səstəkaq* (Vens.); jfr. ital. succada.

1. sukke, uo.
suk -ər -ət (D., vestj.);
sok -ər -ə -ə (Vens.). —
1) suge, f. eks. på piben; spøgende kan siges: *suk får, de æ formjælk!* (vestj.); *suk do kons te!* (D.). — **2)** *suk æ hud o· jæn* (vestj.); *sok* (Havbro s.); *suk -ər -əð* (Agger), pudse hunden på en; *suk æpo* el. *atər* (Sall.); „*sin haj hèt, de prèjsti sokə fanən åpå ham, så skøtt haj sè åwæj*“, Grb. 206. 79, siden han hørte, at præsten pudsede fanden på ham, så skyndte han sig bort; *haj sokə huj ætə mæ; di sokə òl teqərən åpå· ds; de ær her, dæ sokər ham* (Vens.), ɔ: det er hende, der sætter ondt i ham; jfr. Aasen sukka 5.

2. sukke, uo.
sok -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *-əð* (Agger);
sok -ər -ə -ə (Vens.);
= rgsm., drage et suk; *do sokə så dyft, han lòwə nåk* (Lisbj.Terp), Sgr. II. 58. 284; *sok hjat, mən brest eñc!* (Vens.), kan siges til den, der sukker, jfr. Sgr. VIII. 51. 116, Kr. Börner. 379. 91; *dær æ søñt è soki å· dæm!* ringeagtende: de sukker så meget; når et spædt barn sukker dybt, forestår der det noget ondt, når

det bliver stort, Kr. VI. 254. 24; mske sukker, når person træder på hans grav, Amer. Folkl. V. 337; jfr. Aasen, sukka, drage et suk; eng. sigh, mnt. suchten, Sch. Lübb.

1. sukker, no. *sokər de* (D., Agger, Vens., N. Slesv.); *sokər* (vestj.); *sokə* (Sundev.), = rgsm.; *haj fæk sokər åpå hans mælma* (Vens.), se sukkermellemmad; *skorən sokər*, hvidt, skåret sukker; *sot* el. *swòt sokər*, mørkt sirupsholdigt s-; *i tåp sokər* (sts); *bruwn sokər* (Vens.); *bròwn sokər* (D.); *brown sokər* (Agger), sukker kandis; *hwic sokər* (Vens.); *hwið sokər* (D.); *hwij sokər* (Agger); i gammel tid havde de et stykke sukker hængende ned i en strikke fra loftet; så gik folk hen og slikkede på det, Kr. Almuel. III. 58. 193 (vestj.); Aved i Vodder (Sønderj.), Kr. IX. 109. 156; det samme fortaltes fra København efter bombardementet 1807; spiser man tråden, hvorom brunt s- er krystalliseret, får man bændelorm, Sgr. VI. 68. 40; bruge tænderne som s-tang, Kr. Alm.[2] III. 52. 57; jfr. htsk zucker, mnt. sucker, Sch. Lübb., af mlt. zucara, der stammer fra arabisk; bund-, kjøbe-, pudder-, sove-, tavle-, top-.

2. sukker, no. *sukə æn* (Åbenrå), = sut.

sukkerbap, no. *sokərbap æn* (Andst), = sut.

sukkerbrød, no. *sokəbrö de* (Sundeved), = rgsm.

sukkerbuddike, no. *sokəbòjək æn* (Røgen s.), = sukkermund.

sukkerdoktor, no. *sokədòqtər i* best. *-dòqtən* (Vens.), homöopathisk læge; *de war i sokədòqtər, dæ kori'jr ham.*

sukkerdugslærred, no. se Kr. Alm. V. 141: et firkantet klæde af s-.

sukkerdåse, no. *sokədos æn* (Søvind s., D.); *sokədos æn* best. *-dåsən* flt. *-dåsər* (Vens.), = rgsm., el. *sokərkas æn* (D.), dåse el. kasse, hvori sukker gæmmes; *sokərkåp* eller *-skol æn* (D.), skålen, hvori sukker sættes på bordet.

sukkerkage, no. *sokəkak æn -kakə* (Sundev.), = rgsm.

sukkerkavring, no. *sokəkåwrəŋ æn -ər* (Valsb.), sukkertvebak.

sukkerkop, no. *sokəkåp æn* (Agger), kop til sukker.

sukkerlade, no. best. *sokəladərət* (Søvind s.), chocolade; spansk: chocolate, der udledes af meksikansk choco cacao og latl, vand, se Weig. Wb.; med h. t. formen se kaffe.

sukkermager, no. *sokəmaqər i* best. *-maqən* (Vens.), = sukkerdoktor; *a wa we å wil ha spæñc får å heñc sokəmaqən!* kan siges i spøg efter overstanden sygdom.

sukkermedicin, no. homöopathisk medicin; *wi ma ha bu ætə no flir sokəmedisijnər, de wa dæm, dæ hjalp mæ* (Vens.).

sukkermellemmad, no. *sokərəmèlma i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), smörrebrød, bestrøet med sukker, et yndet pålæg fra sproggrænsen i syd til Vensyssel.

sukkermund, no. *sokərmoñ æn* (D.), slikmund.

sukkernælde, no. J. T. 120, en plante, døv nælde, lamium album (Als); jfr. sugepatte.

sukkerpatte, no. *sokərpat æn* (D.), = sut; jfr. „Zucker-titt", Kück 4.

sukkerrør, no. *sokərrør* (D.), kaldes bambusrør, der jævnlig driver op på strandbredden.

sukkerskål, no. *sokəskol æn* (Agger), = rgsm.

sukkersød, to. *sokərsøð* (D., vestj.); *sokəsöð* (Agger); *sokəsø̀* (Vens.), = rgsm.; „så fålæ sukkersød æ hon jost ikki", And. Frieri; *hon æ så møj sokəsø̀*, i fig. betydn.: slesk, indsmigrende, ellers: *de æ sòt som sokər* (Vens.).

sukkertang, no. *sokərtåŋ æn* (D., glds); *sokətåŋ æn* best. *-ən* (Vens.), tang, hvormed man tager sukker af skålen; også tangen med skarpe kæber til at knække sukker; *non æŋkəl hò sokətåŋ, mən di fljæst bruqər æn almendəli sæjsər* (saks), *såm biə sokərə i støcər mæ tæjən* (Vens.).

sukkertop, no. *sokətåp æn* (Agger); flt. *-tåp* (D.); *sokətåp i* best. *-i* flt. *-tåp* (Vens.), = rgsm.

sukkerært, no. *sokərært æn* = flt. (Agersk.); *sòkərat* (Søvind s.); *sokərat æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; jfr. pollеærter.

sukle, uo. se sikle.

sul, no. *sul de* (Thy); *suwl de* best. *-t* (Vens.); *suwəl* itk. best. *-ə* (S. Sams); *såwl*

de (Ang.), = rgsm.; fedevarer, kød, smör, ost til brød; *dær ær æ gåt law suvl åpå dæj mælma* (Vens.); jfr. Aasen, suvl; isl. sufl, sv. sofvel; tilmad; pluk-.

1. sule, uo. *hań suwlər mæ maði* (N. Sams.), ødsler, bruger for meget sul; *han gor o sulər o mulər* (Herning), går og er tvær og fortrædelig.

2. sule, no. *sul æn -ər* el. *sulər* (D., vestj., Sall., Bj. h., Agersk., vestslesv., Bradr.); *syl æn sylər* (Mors, Thy; i Lild s. også *syli æn -ər*); *syl æn* best. *syl*, flt. *sylər* (Vens.), svær stang; på ploven det lodrette træstykke el. jærnstykke, hvortil skæret er fæstet (Mors, vestj., Hell. h., sønderj., vist alm.); de lodrette tværstykker på 2 pege (s. d.), mejeredet (Vens.); stangen, der bærer brøndvippen (D., Vens.); *æn par sylər* (Thy), korsstivere fra nederenden af en ledebjælke op under hanebåndet i gamle huse; — støtterne under en hjeld, de endte i gafler, hvori tværstængerne lå (Vens.); — i åshuset (s. d.) bjælken i hvis øverste kløftede ende åsen hvilte (Sall., Lild s.); de havde tömmeret liggende tilrede i klitbjærgene ... Så grov de støtter (suler) ned i en række i sandet, lagde der ovenpå en mast eller en rå, grov så stolper ned ved begge sider, hvor husets ydervægge skulde være og fæstede nu sparrerne til masten og til stolperne med spigere ... De midterste støtter kaldtes suler, og træet, der lagdes ovenpå, åsen, Kr. Holmsl. s. 16, se endnu Mejborg Gl. dske Hjem s. 96 anm.; *æn kåvl sulər* (Sall.), to småstivere mod åsen, se Kr. Almuel. III. 4.3; i fiskerboden en pæl behængt med stads og påklæbede billeder; den er rejst i den ene ende, hvor fødderne af de to senge støder sammen; höjen har folk om natten set stå på gloende „suller", Kr. VIII. 4, pæle; skråstiver til at støtte gamle huse med; fig.: *han hår æn par årdənliq sulər o stq pq* (Sall.), ɔ: tykke ben; Thorhad tager tempelsulerne med til Island, Landn. IV. 6; pige fortæller røvernes hemmelighed til sulen, Kr. Sagn IV. 516.66; jfr. kakelovn, II. 75.11 b, ovn II. 774.21 a; jfr. U. Bl. I. 42; Aasen sula, isl. súla huk., se Fritzn.[2] öndvegissúla; mnt. sule, Sch. Lübb.; htsk säule; höj-, kilde-.

sulefinke, no. *æn sulə fæŋki* (N. Sams), et løst kvindfolk; er formen rigtig, synes det at være to ord.

sulehul, no. *sulhwòl æn* (D.), firkantet hul i plovskæret på glds plove, hvori sulen (s. d.) gik ned.

sulehus, no. hus, hvis mønning, ås, bæres af suler, over åsen hængte sparretræerne, se J. Saml. IX. 340; åshus.

sulfader, no. en s- skal blive en stader (stodder), Kok ordspr. 127. 12, synes at måtte betyde: en person, som ødsler med sul.

sulk, no. *sølk æn de* (D., vestj.), sølet føre; *de æ da æn gråw sølk idaw* (vestj.).

sulke, uo.
sòlk -ə -ət -ət (Elsted);
sølk -ər -ət (vestj.);
sølk (D.);
sølk -ər -əð (Lild s.);
sølk (Thy);
drive i vand, sidde i søle; nok også: tilsøle (Tved); *seð o sølk i ət* (vestj.), sidde og søle i det, ɔ: ingen vegne at kunne komme; *æ æŋ sølkər* (D.), når græsset på den står i vand; *sølk sæ tel* (Vejr.), søle sig til; sukker og salt *sølkər hæn* i fugt (Lild s.); jfr. Aasen sulka, tilsmudse.

sulket, to. *solkə* (Røgen); *sòlkə* (Søvind); *sølkə* (vestj.); *sølkənə* (vestslesv.); *sølkənə* (Agersk.), skiden, tilsmudset; *de sir sølkə uð* (D.), om linned: tilsølet; *sølke om æ bijən, æn sølkə væj* (vestj.); *mit natkap æ sølkə* (Åbenrå), snavset; *hans (h)vir kraw æ blöwən sølkənə* (vestslesv.); falmet, medtaget af sol og slid (Agersk.); *sølkən* (Mols), krøllet; „bedre med en sølket næse end at have hovedve", H. Mikkelsen, Digte s. 109.10; jfr. Aasen sulkutt.

sulkregne, uo. *de sølkrèjnər* fl. *-rèjnt* (Vejr.), øsregne.

sulpe, uo.
solp -ər -ə (Vens.); fl. tf. *-əð* (Agger);
solp el. *sølp* (Sall.). —
1) skvulpe; *de leqər o solpər i æ wań* (Agger); *solp i wåńe* (Vens.), vade i vandet, jfr. svalpe; trække vand (Sall.), om stövler; se sølpet. — 2) bære hø op fra side, overskyllede enge; sulpe høet, sulpe det op (Mds. h.), Mb.

sult, no. *swålt æn* (D., Gram); *sult* i best. *-i* (Vens.); *sult* (Søvind s., Agger), = rgsm.; *dæ wåŋkə sulc ætə stąkəls jil*

(Vens.); *de komər a si sjæḷ lisom swåḷt* (D.); når drengene skiltes ad, råbte Klöjing drenge: *Lyom væḷəŋgryr!* Lygum drenge svarede: *Klöjəŋ swåḷt går öwər ət åḷt!* (N. Slesv.); jfr. Kr. IX. 126. 327; også i stedremser: *Mjoḷən swåḷt,* Kr. IX. 130. 344; *Åtərsbøl swåḷt,* Sgr. VII. 237. 688 i Mjolden s. (Vestslesv.); „to gör ingen mand godt", Sgr. IX. 172. 520, neml. sult og tørst; *[swåḷttæjt]*, se Nielsen, Malt h. 3. 106, jfr. „hungervangtægt", navn til mager marklod; tage nogle æbler, vi kunde få at svale vor sult på, Kr. IV. 327; sult er ikke god i helt skind, Kr. Æv. s. 206, ɔ: det er ikke let at sulte, når man er sund og rask; *sulc å sålc æ di bẹst øwtər åpå føən* (Vens.); jfr. Aasen svolt; isl. sultr hak.; se hunger; roben-.

sulte, uo.
swåḷt -ər swåḷt swåḷt (D., Andst);
ft. tf. *-ət* (Gram);
suḷc -ər, -ə el. *sulc, -ə* el. *sulc* (Vens.);
suḷt -ər suḷt sult (Agger);
suḷt -ər suḷt sult (Hell. h.; Elsted);
suḷt -ə -ət (Søvind s.);
= rgsm.; *o swåḷt sæj riq, så måt ən viḷ, æn wåṛ ət* (D.), skal man sulte s. rig, måtte man ønske, man var det; *wi ska suḷt, nær wi eŋən teŋ hår, ska wi så òså suḷt nær wi hår nòj? — næj, de skal eŋən fo wòs te!* (Lild); *hąj sulc ihjè·l; mæ ka nåk sic åpå ham, de hąj sulcər eǹc* (Vens.); *„de æ da uṉdəli, sọnt i mąj ka døj, hąj hwicən sulcər hèlə frycsər!" sọ kwòṉ, hon hòt koŋən wa døj* (Vens.); sulte tildøde bl. guld, Fær. Kv. I. 173, Wigstr. II. 344; sulte ihjel med brød over hoved, Mhoff 145 øv., jfr. Hofb. 113, Gering II. 238, Arnas. II. 242. 461, se det antike sagn om Tantalos; *o swåḷt ən haḷ daw, dẹ ər ən smaḷ saq!* (D.), ordsp. mellem en let sag og en sag, der gör en mand smal, tynd; jfr. Aasen isl. svelta; se svælte; hunger-.

sultebarakke, no. *suḷcbrak æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), en mager gård, der sulteføder sin ejer.

sulteføde, no. *swåḷtfọ æn* (D.); *swåḷtföj* (vestslesv.); *sultfọ æn* (Agger); *suḷcfọ æn* best. *-ən* (Vens.), = rgsm.; *æ kaḷ for kon swåḷtfọ* (D.); *hąj ka liq få sulcføən åpå sọnt no mawər jọr* (Vens.); også uo. *suḷcfọ -ər -fòj -fòj* (Vens.); *swåltföj jæṇ* (vestslesv.); se 2. nære.

sultehandel, no. *sulchąjəl* (Vens.), dårlig tilværelse, sultekår; se 2. nære; handel.

sultekur, no. = rgsm.; *ida·w skal æ swyn o swåḷtkuṛ, omå·n skal æn slawtəs* (D.).

sulten, to. *swåḷtən* (D.); *suḷtən* (Lönb.); *suḷcən* (Vens.); *suḷtən* (Silkeb., Søvind, Agger, S. Sams.); *sultən* (Elst.); *svoltən* (Agerskov), = rgsm.; *æn ka go swåḷtən iğæ·məl æn byj, mæn eṭ nåqən* (vestj.); *dæj, dær æ sulcən, snakər òltər om å få nọ te føən* (Vens.), afvisende svar til en, som vil pådutte en anden noget; *æn swåḷtən o æn fröjsən æ snåṛ köjsən* (Malt), en der sulter og fryser er snart kyst; *de ær eṭ gåt bọðə o vær swåḷtən o stuwərhåwəð* (Andst); *så swåḷtən som æn stårk, som æn huṅ, æn aḷək* (allike); *så suḷtən, te æ tæṟmər reŋlər i æ lyw o jæṇ* (vestj.); „han var jo så sulten, te han hven", Kr. V. 303, så han hvinede; er havmågerne sultne, flyver de stærkt til op mod vejret og er lette at fange, er de ikke, „strænder" de, ɔ: flyver langs stranden; er „Kamperne" sultne, ɔ: begærlige efter fisk, når de kommer, køber de straks, er de ikke „sultne" „strænder" de, ɔ: går gennem byen til stranden, uden at lade sig fange (Agger); *di suḷtən Kjabor* (Lild s.); Kæret er en by i Lild s.; „a er skam ett så sulten endda!" sagde smeden i Hem, han havde spist tre skiver smörrebrød og et fadfuld grød (Sall.), Kr. IX. 114. 232; lægger én sig sulten, rejser én sig krum; *æ plæjəl å æ plåw ğør suḷtən maw* (vestj.); *„de æ gåt vi eṭ seðər uð ve Raṅbøl kæṛk mæ æn par træṭ hæst å æn swæḷtən(!) maw!"*, Kr. IX. 103. 105, lige udenfor byen kommer nemlig den vidtstrakte hede; i æventyr er der en sulten tjener, se J. K. 5, Gr. Registr. nr. 9; jfr. Asbj. II. 86, Grimm K. M. nr. 71. 134, Cosquin nr. 52; jfr. Aasen svolten, isl. soltinn; hungrig; bund-, for-, hægen-, knub-, liv-, lækker-, rive-, skrub-.

Sultenborg, no. i en vrövleremse: „min hovedgård, S- kaldet, beliggende mellem Snoghöj og Ålborg i luften", se Kr. Börner. 420. 65. 71.

Sulten-Hans, no. *Sulcən-Hanṣ* (Vens.), forsulten stakkel, sølle stodder; *no do S-!* kan siges til et barn, som jævnlig kræver

mad; *„i Nijls Kræns rønəl wa Sulcən-Hans hèr* (herre) *de mjæst å dawi“*, Grb. 68. 55, se Tidig Peder.

sultenso, no. kaldes hyrde, der pinse-aften kommer hjem för solnedgang, Kr. Alm. IV. 160. 62 (vestj.).

sultepig, no. *sultpiq æn* (Mds. h.), person som lader sine folk sulte.

sultgnav, no. *de hè sulcgnaw go no òlər hæn* (Vens.), ɔ: følelse af sult.

1. sum, to. *som* (Mors, Thy, Vens.), stille, tavs, alvorlig, mut; *han blòw sæ som wę əð* el. *owər əð; si som uwð* (Mors); *a tøt, hąj så så som ija·wtən* (Vens.); *han blöw så som som æn kat mæ æ sikluð om æ hals* (vestj.), ɔ: forlegen; se subtilig.

2. sum, no. *som æn somər* (D., vestj., alm.); huk. best. *-ən* flt. *somər* (Vens.), = rgsm.; *dær ska möəl te æn som* (Ang.), ɔ: der skal sælges meget, inden der kommer en sum ud deraf; *„fòr gor å klatər å bąjər, de ær eňc møj, mæn klat lòbə te som!“* sagde drengen (Vens.); jfr. lat. summa; se klat, pluk; hoved-, kjøbe-, penge-.

sumle, uo. *soməl -mlər -məlt* (Lild s., Agger), skvulpe, flyde i vand; *djè leqəmər leqər å somlər i haw* (Lild s.); *dæ kam æn liq iguwər i æ wæstərawbostråň* (vestre Aggerbo strand), *dæň mo ha læjən læŋ o soməlt i æ haw, fo dæň wa gråw möj fosle·t* (Agger); jfr. Aasen sumla, plaske i vand, svömme.

1. summe, uo.
som -ər -əð (Mors, Agger, vestj.);
som sæ -ər -t somt (Vens.);
såm -ər -əð (Thy);
betænke sig, overtænke, grunde; *han soməð əpo əð* (Mors), betænkte sig på det, *som o ət* (vestj.); *som owər nuə* (Vens.), gruble over; *som òwər å* (Agersk., Bradr., sj.); *dæ fæk haň nöj o som* el. *som sæ ow* (Agger); *„hąj komər, nèr hąj fo somt sæ no!“* sagde forældrene om drengen, der vilde sulte sig ihjel; se sum to.

2. summe, uo. *som -ər -əð* (Agger; alm.), blive til en sum; *de somər å·p.*

3. summe, uo. *som -ər -əð* (Agger), frembringe en summende lyd; *æ bij somər; dæ wa sån somin i æ skuwəl, te æn ku knap hør ørlyj.*

sump, no. *somp i* best. *-i* flt. *somp* (Vens.); i udtr.: *de stor i jæj somp*, ɔ: i en pøl; jfr. htsk sumpf.

1. sumpe, no. *somp æn -ər* (Lönb.), = fumpe, den øverste løse tørv i mosen.

2. sumpe, uo.
somp -ər -ət (vestj., Vejr.);
somp -ər -əð (Agger),
sunde sig, give sig tid, overtænke; *a ska ha mæ sompət let iňən a stor åp, æjsən blywər a skit təpas* (vestj.); *somp sæ o ər* (Vejr.); *somp* el. *sompər sæ æpo əð* (Mors), tænke over det; *æ sompəð mæ nöj o də hær* (Agger); *somp sæ atər ət* (Vejr.), hvile sig efter en anstrengelse; *han sompər sæ lisom Riskær sòw* (vestj., Tim s., Hind h.); da han nu kommer af og får sumpet sig et lille gran, Kr. IV. 162; se 1. summe, sunte.

sumpes, to. *sompəs* (Holstebro), = 1. sum; *han bløw så s-, law a så ət te· ham.*

1. sund, no. *suň æn* (Fanø, vestj.; Thy, Agger); *suj è* best. *suňc* (Vens.), svömmeblæren i fisk; den trækkes ud af torsken, törres og spises; denne tilligemed hoved og mave af torsken törres og bruges til vinterføde eller gives til *ståkələr fræ æ laň*, som tigger; sidder Aggerboen godt i det, siger han: *wi löwər ek we jænə suwn o mawər te wås!* (Agger); svömmeblæren, „sjælen“ i sild, der giver koldfeber, når man spiser den (Agersk.), jfr. Kr. IV. 361. 153; når man spiser „æ suend“ af silden skal man ikke komme til at længes efter sin fader, Kr. VI. 267. 129; jfr. Aasen, Kalkar sund, isl. sundmagi; synda, uo. svömme; se sildestreng.

2. sund, no. *suj è* best. *suňc* flt. *suj* best. *-ən* (Vens.); *suň* best. *-ət* (Søvind s.); *soəň et* (Sundev.), = rgsm.; jfr. Grb. 134. 2; *Weləsuwn*, Vilsund ved Thisted; *Nes-suwn* eller *Nesuwn*, Nessund i Thy (Agger); *„suňc è blòwən kalc Welsuj ètər Wel, å eňc uən i fjarənwæj dè frò we fywəri leqə Wel begrawə i i låŋ stjændejs, de di kalə Welshòw“*, Grb. 135. 8; „Hem, Lem, Lim', Hjærk, Harre, Vium, Vind', Skyw', Lund, kjør runden om æ Sund, Kr. Ordsp. s. 503, byer i Salling og ved Skive Fjord; *Sujby* (Vens., N. Sundby v. Ålborg); Alssund er opstået ved en piges gråd over sin elskede, Mhoff s. 274; *Meso·əň* (Angel), Mysunde af isl. mjór, smal; jfr. isl. sund itk.

3. sund, to. *suj* itk. *suńc* flt. *suj* (Vens.); *soń* flt. *soń* (D., vestj., Agger, Søvind); *suń* flt. *suń* (Agersk.; Bradr.), = rgsm.; sund af helbred; *bön æ suj å rask; è suj mesk* (Vens.); *a komər ålər o mi soń bijən iĝæ'n* (D.); *bæər tyń å suń əń tyk å uń* (vestslesv.), om kvinders ben; om mad: hvad der tjener sundheden; *blyw suəń* (Valsb.), blive rask efter sygdom; *han æ soń te hans kåst* (D.), spiser godt; *de æ nåk eńc suńc* (Vens.), fig. ikke rådeligt; jfr. eng. sound; mnt. gesunt og sunt, Sch. Lübb.; hjærte-, u-.

sundbakke, no. i tlm.: „næ vi no føst kommer over Ebdrup lyng, så hår vi Rostved Suunbakker tebåg", Krist. IX. 104.108 (Thorsager s., Ø. Lisbj. h., ɔ: sandbakker), siges, når man kører ad en slet vej.

sunddrag, no. *æ suńdraw* (Thy), landtungen ved Oddesund; markedet, der holdes kaldes: *suńdrawmarkəń.*

sunde, uo. *suń -ər [suń suń]* (Fanø), tage svömmeblæren ud.

Sundeved, no. *Sońə* (Sundeved); *Suńə* (Bradr.), et landskab i Mellemslesv., der grænser til Alssund; kaldes i Ang. *Soń* eller *Sońəlaəń;* beboeren kaldes *Sońəbo.*

sundhed, no. *sońhijəð æn* (D., vestj.); *sońhið* (Agger); *sòńhei* (Søvind s.); *suj-hjæ æn* best. *-ən* (Vens.), = rgsm.; *dæń suńhijəð æn fər o æ avəte'k æ dyr o sælə* (Fredericia); *dæń, dær löwər atər sońhijəð, ska skið atər klåkslæt, å så fårræ'stən hår han ålər æn hælbreðsståń* (vestj.); *suńhe de æ de bæst* (Valsb.).

sundhedsattest, no. *de æ glańt o sijə jæn seð mæ æn guwə sońhedsatæ'st i æ håń* (D.), spøgende, ɔ: en stor og tyk mellemmad.

Sundsmarked, no. markedet, som holdes ved Hvalpsund, Kr. VI. 50.

sundsted, no. *suwnste æn* (Agger), sted ved sundet; se 1. færge.

Sune, no. *Suwn* (Lild s.), mandsnavn; jfr. Suni, Nielsens Navneb.

-sunken, tf. se synke; *bund-, hen-.

-sunner, no. se aften-.

sunte, uo. *sońt sæj* ft. *-ət* (D., Malt); *sońt sæ* (Agersk., sj.); *suńt sæ* (Bradr.); *suj sæ -ər suńc suńc* (Vens.), sunde sig, hvile, betænke sig på; *a vel ĝan sońt æn let, nær a hå fåt ońən* (vestj.), hvile; *sońt sæj åwən o æ mað; sońt sæj o nåwəð* (Lindk.); se sumpe.

-suntet, tf. se af-.

sunt og dunt, tf. *de æ suwnt å duwnt* (Vens.), ligeså Mors, betydn. er klar nok: det er glemt og tilgivet, ude af mskers minde; *suwnt* kunde mulig være sonet, *duwnt* kunde sammenstilles med dovne, ɔ: dulme; i Hovlbj. h. siges: *sont å ront* [også i betydn. klappet og klart]; „a trout jo så te olting wa soent å roent", Yuelb. 78; *ront* kunde sammenstilles med råðinn, rådet, hvis det da ikke blot er kommet med som rimord.

sup, no. *sup i* (Vens.); *et let söp* (Sundev.), en lille snaps; *hąj tò sæ i sup i gåŋ imè'l* (Vens.), om en drukkenbolt; måske også *sjup* best. *-ən,* drikkegilde.

1. suppe, uo. *sup -ər -ə -ə* måske også: *sjup* (Vens.), drikke stærke drikke; *di sęər å supər både tilə å sint;* jfr. Aasen supa, søbe (s. d.); mnt. supen, Sch. Lübb.; se 2. suppe.

2. suppe, no. *sop* flt. (D., vestj., Agerskov, Bradr., Angel); *sop dæm* (Vejr., Agger); *sop* best. *-ən* (Vens.); *sup* best. *-ən* (S. Sams; Hundslund s.); *sòp de* best. *-ət* (Søvind s.); *sup de* best. *-ət* (Elsted), = rgsm.; vestj. flertalsord: *manə, fo, guwə sop,* meget, lidt, god suppe; *koq sop* (Lild s.); *wi fæk èn gu sop åpå kåki; sopən æ få warəm* (Vens.); *sålt sop* el. *grönsåltət sop* (D., Malt), suppe kogt på salt kød; *urbløt sop di* (N. Slesv.), salt s- på udblødt, salt kød; *no ka wi wal snår kom tej ər o fow ən påt sop owə jær, Kjęstən, hu gaməl æ ə no I ær?* (Agger), ɔ: komme til begravelse; se dag I. 170. 35 a; *vi håə ålteŋ te sup uńtawən kòð,* Krist. IX. 247. 9 (Ning h.); udtr.: *koq sop o ən luństek* (vestj.), = rgsm.: „på en pølsepind", er måske en rest fra hist. om s-, lavet på en økse, se Leger Cont. Slav. 259 nr. 33, Trad. pop. IV. 168 (fransk, russ.) også norsk; vi skal ha' tilmiddag: „s- og salat og hovedet af en soldat", Sgr. VIII. 48, se onden; i et rim: „mandagen får vi brændevin og brød, tirsdagen får vi suppe", Kr. Börner. 372. 14 flg.; s- på hunden „Persille" (s. d.); kommer nogen i besøg 1. Juledag, kan husmoderen kaste en skål s- over hoved på ham, Djurkl.

Unnarbo 74; et kommers-kortspil: når der siges: „s-“, skal hver gribe sit kort, den, der intet får, giver pant, Kr. Börner. 658. 47, jfr. Urquell [2] I. 267 (Østpr.); „koge s-“, Kr. Börner. 505, selskabsleg; smage på s-, = kysse; karl kaster kogende vand på harerne (hekse) og siger: „kender I varme s-?“, Kr. III. 263; jfr. den alm. hist. om troldens åbne gab, hvori der hældes kogende s-, lud, tjære, Wigstr. II. 181. 247, Runa VI. 32. 2, Segerst. 158, Nordl. Fäbod. 28, Säve, Hafv. S. 17, Faye 54, Asbj. III. 6. 193, Hauken. IV. 568, også vestj., se geskripsen; jfr. mnt. soppe, afledes af supen, søbe; Aasen supa; se 1. sod, spad; byg-, fersk-, fiske-, flæske-, fæ-, havre-, hvidkåls-, hyldebær-, hönse-, kalve-, kirsebær-, kjærnemælks-, kjød-, kråse-, mad-, pindhale-, rumle-, salt-, skulde-, sort-, spandrems-, sur-, sød-, vin-, øl-, åle-.

suppe-begravelse, no. jordefærd, hvor middagsretten er suppe, J. Saml.[3] I. 77 (Mols); jfr. Fb. Bondel. II. 73: suppebarsel; s. 120: s-gilde, Kr. Alm.[2] IV. 73 28.

suppedas, no. i udtr. som: *no sẹr hąj i èn rècti sopədą·s* el. *hąj kam mæ i sopədą·sən* (Vens.), ɔ: forlegenhed, slet sag, se Kristiansen, Gadesprog.

suppefad, no. *sopfað æn -fạ̊ð* (D.); *sopfað æn* (Agger); *sopfaj et* (Søvind s.), = rgsm.

suppefedt, no. *sopfjèt de* (D.), = rgsm.

suppegryde, no. *sopgry æn -ər* (Vens.); *sopgryð æn -gryðər* (D.), = rgsm.; jfr. Grb. 34. 16; s- udgör ét tal (s. d.), Kr. Almuel. V. 15, jfr. III. 42. 123.

suppekage, no. *sopkạ̊q æn -kaqər* (Vejle), melboller på kødsuppe.

suppekrudt, no. *sopkrut* (Åbenrå), køkkenurter.

suppesi, no. *sopsị æn* (Varde), = rgsm.; jfr. spadsi.

suppeterrin, no. *soptarị·n æn* (D., vestj.), = rgsm.; med folkeetymol. kan høres: *sopbæriṅ* (Holmsl.), ɔ: suppebære-ind.

sur, to. *sụr* flt. *sụr* (D., vestj.); *suwr* el. *suwð* flt. *suwr* el. *suwð* (Agger); *suwr* el. *sukər* itk. *suwrt* el. *sukt*, flt. *suwr* (Vens.); *sụə* itk. *-t* flt. *sụə* (Søvind s.); *suə* itk. *sut* flt. *sụə* (Sundev., Angel), = rgsm.; *sụr i æ smą̊q, æn sụr stæj o æ mark; han sijər grå̦w sụr* (vestj.); *sị sụət, si sụə ụi* (Søvind), gnaven; „*de wa wal becẹ̀j, de di wa suwr å twær å eṅc sọ̀ å wær i huws mẹ̀*“, Grb. 116.3; *haṅ sij så suwr* el. *suwð uwð; suwð mijnər*, sure miner (Agg.); *hąj sier så suwr uk, de æ suwrt* el. *sukt* (Vens.); *va æ sụrər som suət?* svar: *æn gaməl kviṅ loi öwər æn eriktyṅ* (Valsb.), se Fb. Fr. H. s. 148. 73; jfr. Aasen sur, isl. súrr; htsk sauer, mnt. sûr, Sch. Lübb., eng. sour; se Kirsten; blå-, hvin-, kul-, pil-, selv-, vin-.

sur-abildtræ, no. *surabiltrẹ* (Vens.), skovæbletræ; frugten kaldes: *suwræbəl æn -æblər;* se sorrekrat.

suragtig, to. *sụrawtə* (D., vestslesv.), = rgsm.; se surket.

suram, no. J. T. 336, flt. sura·mmer (Als, Felsted, Tønder), = sura·mkål.

suramkål, no. *sura·mkåəl* flt. (Valsb.), syrer, rumex acetosa L.; jfr. htsk sauerampfer.

surdejg, no. *suwdej i* best. *-i* (Vens.); *suwðæj de* (Agger); *sụdèj æn* (Søvind s.); *sụrdæj de* (D., N. Slesv.), = rgsm.; se syring; *ka do go hæn te· hèr å löwn* (låne) *i suwdej?* (Vens.); *de æ få sil o kyl æ sụrdæj i æ own æbą̊·qatər æ brẹ* (vestj.); Sgr. I. 221. 44; brugt ved trolddom, Friis VN. 84 a.

1. sure, no. *suwrər* flt. (Mors, N. Sams), en plante, syrer, rumex acetosa L.; *stụər sụrər* (N. Sams), skræppearter; se Aasen sura; rød-.

2. sure, uo. være tvær, mule; „a laer, som ret stændig a surer“, And. Begr., jeg lader som om jeg bestandig muler.

sure blade, no. *suwr blą̊ər* flt. (Mors), en plante, syrer, rumex acetosa L.

surfitte, no. *suwrfet æn* (Vens.), gerrig person; jfr. sugefitte.

surgræs, no. J. T. 209, rødknæ, rumex acetosella L.

surgrød, no. *sụrgrọð di* (D.); *suwr grọ̀ð* flt. (Lild); *suwr grọ̀* (Vens.), grød kogt med kærnemælk; rim om sur- og sødgrød, se Sgr. XII. 179. 698.

surket, to. *sụrkə* (D., glds, vestslesv.); *sụrkə* (Bradr.); *syrəkə* (Åbenrå), syrlig; *æ øl æ let sụrkə* (D.); *æ joər æ sụrkə* (Bradr.), jorden er lav, sur; også uo. *de bəgyṅər ə surkəs let;* jfr. mnt. sureke no. æddike.

surklud, no. *surkluð* flt. (Holstebro), bortkastede gamle plastre og klude.

surkløver, no. *suwrklðwər* (Vens.), en plante, skovsyre, oxalis acetosella L. (Ålborg), jfr. JT. 159.

surkål, no. *sukǫl* flt. (vestj.); *suwə-kǫl* (Agger); *suwrkǫl* best. *-kǫl* (Vens.), vist temmelig alm. syrer, rumex acetosa L. (Tønder, vestj., Saxild), J. T. 336; også om andre planter, stor knopurt, centaurea scabiosa L. (Thisted, Lemvig), J. T. 56; brandbæger, senecio vulgaris L. (Ringkb.), J. T. 224.

surladen, to. *surlaðən* (S. Hald), = rgsm.

surlig, to. *surlə* (vestslesv.); *suələ* el. *syələ* (Sundev.), temmelig sur; *æ øl bəgyñər å blyw surlə* (vestslesv.).

surlud, no. urin, der har været gemt i nogen tid for deri at vadske skabede får, eller for med tilsætning af indigo at farve blåt i lødgryden (s. d.) (Horsens), Mb.

surlød, no. se lødgryde.

surmule, uo. *suwrmuwl* (Agger, Vens.), = rgsm.; *hąj sa å suwrmuwlt hilə tijən* (Vens.).

surmælk, no. *surmjælk de* (D., vestj.); *suwrmjèlk* (Lild s., Mors); *suwðmjælk* (Agger), tykmælk; spises med sirup på, altid med brød til (Lild s.).

sur ost, no. *su wost i* (Vens.), = rgsm.; ost af sur mælk; *suwr wust å mjèlk* (Lild s.), oplagt mælk; man fik til gilder s- på fade, Krist. Alm.[2] IV. 25. 68, VI. 81. 87.

surpotte, no. øgenavn for at betegne et tvært sind; *„Suwrpåtə-Sesəl“*, Grb. 116. 5.

surr, bio. i udtr.: *de löbə nåk sor fuwə dæ* (Agger); *hąj lèbə ræn sor ic ə* (Vens.), = rgsm.; til skibs siges et tov at tage sur, når det er tilkastet om et spil el. deslige, men af mangel på at være vel fæstet el. på tilstrækkelig modstand, river sig løs, f. eks. et ankertov fra det faldende anker, deraf tlm., V. S. O.

surre, uo.
sor -ər -ət (Lindk.); ft. tf. *-əð* (Agger);
sor -ər -ə sorə (Vens.);
= rgsm.; *æ blǫ sorət få mi ørər* (Lindk.); *flywərən* (fluerne) *hò sorə hilə mæjai; dær æ sònt è sori å di li flywər* (Vens.), en surren, se svirre.

surreben, no. kaldes et 2 " langt ben af en svinetå, hvorigennem man borede to huller til en snor, som brugtes af börn som en bruse (Thy); se snurrekat.

surregab, no. tenhullet, i en mørk tale: *ti tintælərə* el. *tiñtələr får et sorgaf* (Agerskov), ɔ: ti fingre foran tenhullet, om den spindende, Sgr. II. 41. 252 „torhwål“.

surskræppe, no. *suwrskræpər* flt. (Vens.), = sure.

sursteg, no. *suəsteq* (Hundslund); *sur stijəq* (D.); *suwr stiq i* best. *-i* (Vens.), = rgsm.; steg af kød, som har været lagt i eddike; *èn suəsteqpåt*, potten, hvori den nedlægges.

sursuppe, no. *sursop* flt. (N. Slesv.); *suwr sop* (Lild), kødsuppe med blod og eddike (Bradr., Sønderj.); kødsuppe med eddike (Lild); *fòlk fèk qtər, fæsk sop, flæsksop, di kòm èðək i flæsksop å kalt əm suwr sop* (Lild s.); se sort suppe.

surtle, uo. *sutəl* (Ang.), at slide og slæbe, göre sig livet surt; „hun har surtlet nok for sine börn“.

surtler, no. person, som gör sig livet surt (Ang.).

surtorn, no. J. T. 289, et træ, berberis vulgaris L., på grund af dens sure frugter.

survælling, no. *su wælən* flt. (Vens.); *suwr wèlən* (Lild s.), vælling kogt af gryn og kærnemælk; *sur vilən o sil, ær I sultən, så kom iñ!* (vestj.), lyder kokkepigens indbydelse til at spise.

sus, no. susen; *dær æ sån æn suws o træk hæ we æ winiər* (Agger); ligeledes i udtr.: *sus o dus; di löwər i suws o duws, de gor i suws o duws* (Agger); *lòw i suws* el. *suks å duws* el. *duks* (Vens.); se dus, jfr. Vilh. Andersen, Dske Studier 28; jfr. mnt. sûs, Sch. Lübb.; se suse.

Susanne, no. hvirvelvinden, se Kr. Alm.[2] I. 61. 508 (Sundev.).

suse, uo.
sus sus sust sust (D.);
suws -ər -t -t (Agger, Vens.);
sus susə sust suəst (Elsted);
= rgsm.; også: *æ haw sus ida'w* (D.), havet buldrer, på grund af bulderets susende lyd; *de suwsər o sjöŋə fo mi ørər; suws o bruws; suwsin o bruwsin* (Agger);

de suwsər i ricsen, det suser i træerne; *få min ørər; dær æ sònt ə suwsi i trèjərən* (Vens.); jfr. kejtensuse.

susende bekkasinolie, no. lægemiddel, der udleveres ætherol. spicæ (Peters.).

sut, uo. ft. se synke.

1. sut, no. *sut æn sutər* (Vejle egn, alm.); navn til en slags smugkroer, der er dukkede frem som paddehatte i N. Jyll., især alm. i Vens.; den ledes af en „forening", med et eller andet prisværdigt formål, som man aldrig forsøger at realisere, en klubvært antages og spiritus udskænkes dag og nat, sögn og hellig til medlemmerne, se Hejmdal nr. 115, 1902 efter Vejle Amts Folkebl.; også om person, som går til kros.

2. sut, no. *sut æn* best. *-ən* flt. *sut* (Vens.), slag, pine; jfr. isl. sút huk., ligeså Aasen.

3. sut, no. *sut i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.; Agger); *sut æn -ə* (Søvind s.), = rgsm.; en lille klud med hvedebrød og sukker i, sammenbundet som en patte, hvorpå småbörn suger, jfr. J. Saml.[2] III. 99; se bap, patte, patteklud, *kludepatte, sugepose, sukkerpatte, tol; når barnet kommer i kirke skal sutten tabes på kirkegulvet ellers vil barnet få ondt for tænder, deraf de mange sutter, der sammesteds findes, når der fejes i kirkerne, jfr. Kr. VI. 256. 36; jfr. plammer-i-sut.

sutrav, no. *kom i jæn sutraw* (Mors), ɔ: i stærk fart; se su, sue; jfr. sotrav.

1. sutte, uo.
sut -ə -ət (Søvind s., Elsted);
sut -ər -əd (Agger);
sut -ər -ə (Vens.);
suge på en sut, om diende börn; *bònt leqər å sutər åpå suti* (Vens.).

2. sutte, uo. *sut* (Vens.); *do sku ha jæn, de rèjti de ku sut æter!* du skulde have en (et slag), så det rigtig kunde svuppe efter; se sue, suttre.

suttel, uo. se surtle.

suttes, bio. *så sutəs* (S. Sams), lidt efter lidt, langsomt; jfr. platt. sutjes, gelinde, Schütze.

suttre, uo. i udtr. som: *hąj kam sutəri* (Hjörring), ɔ: kom farende, jfr. sutte; *węjən sutər ęi,* trækker, blæser ind (Torsl. s.).

svab, no. *swąb è* best. *-ə* (Vens.), fråde, skum fra munden på mskr og dyr; *hąj prèkə, de swąbə stu uk å mąj åpå' ham;* jfr. sjab.

1. svabe, no. *swąb æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), mudderpøl; *de ær èn li swąb; de leqər i jæn swąb dèr i gòri.*

2. svabe, uo. *swąb -ər, -ə* el. *swabt, -ə* el. *swabt* (Vens.), lade skum, spyt flyde ud af munden; *kowən stòr å swąbər i krøbən; de swąbər we fèən,* det frembringer en sjappende lyd ved fødderne; *de stor å swąbər,* ɔ: er i et ælte af vand og dynd; se sjabe, sjappe.

svaber, no. *swaḇər æn* (Agger), stok med klude på enden, bruges af fiskere og sømænd til at rengöre båd, skib; jfr. holl. zwabberen, måske beslægtet med eng. sweep, feje, isl. sópa.

svabergast, no. *swaḇərgast æn -ər* (Agger), den, hvis bestilling det er at rengöre med svaber.

svaber-tröje, no. *swabətròj æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), zouavtröje, løs tröje, vid og hængende, som brugtes med skjortelív under for en snes år siden (1870); fr. zouave, fransk soldat i tyrkisk dragt; Zouagha er navnet på en Kabylerstamme.

svabre, uo. *swaḇər* (Agger), rengöre med svaber.

svadsig, to. som godt véd at snakke for sig (Vens.); se svassig, Mb.

svag, to. *swåq* flt. *swåq* (D., vestj., Agger); *swąq swąq* (Søvind, Vens.); *swak* flt. *swak* (Bradr., Ang.), = rgsm., især om mskr med dårligt helbred; sindssvag (Sams), Sgr. III. 65; jfr. htsk schwach, mnt. swack, Sch. Lübb.; se vag; svække; bryst-, kjertel-, sinds-.

svagelig, to. *swaqələ* (D.); *swåqlə* (Agger); *swąqələ* (Vens.); *swaqlə* (Søvind s.); *svakələ* (Mellemslesv.), = rgsm.; *hon æ sònt è swąqələ męsk* (Vens.).

svaghed, no. *swåqhijəð æn* (D.); *swåqhið æn* (Agger); *swąqhjè æn* best. *-ən* (Vens.), = rgsm.; „herre gud, hvor der endda er mange svagheder til"! sagde Stine Grimlund, „a har nu den, te når a har siddet og spist en halv times tid, så går æ appetit fra mig", Kr. Ordspr. s. 439; se vaghed.

1. svagge, uo. *swaw -ər -əð* (Mors, Thy), gynge, om jorden, hvor der er væld under; *de swawər åñər wås; æ kær swawər,* mosen gynger; jfr. Aasen, svaga, svaje, slingre.

2. svagge, no. *swaw de* (Mors); *swawər æn* (Thy), hængedynd.

svaj, no. *swaj* (Mors, Lild), ødselhed, sus og dus, larm og stöjen.

1. svaje, uo. *swaj -ər -əð* (Lild s., Mors, Agger; vestj.). — 1) gynge; *æ is swajər* (Mors); se 1. svagge. — 2) leve godt, spise lækkert, leve i sus og dus; *di swajər əð hæn i stuəhjèð* (Lild s.), de ødsler det bort i et flot levned; *di ku ha nåk å swaj mæ læŋ* (sts), nok at leve höjt med; *di swajəð, kåm swajəñ iğæməl æ gåð* (Mors), kom larmende, stöjende igennem gaden; *„men di så seər å swajər“*, Grb. 153.9, mens de så sidder og lever höjt; *„ròwərən sa i djæ gu tomərom å swajə å peŋkə å teñc enteŋ åpa“*, Grb. 187.24, røverne sad i deres gode tommerum, smovsede og pimpede og tænkte ingenting på; *„så fèk di to oŋ ol djæ gaməl groŋkər å swaj mè“*, Grb. 193.133, så fik de to unge alle deres gamle grunker at göre sig tilgode med; *„hon pijnt di sələ bąjər . . . få sil å ku swaj i hèrlihjæ å gle hær åpå jowrən*, Grb. 208.3. — 3) *å svaj æ kvåən uə* (Sundeved), lægge korn på skår ved høsten uden at binde det i neg; jfr. sv. svaja, slgn rigsm's vaje; Aasen svei, rus.

2. svaje, uo. = rgsm.; *æ viñ swajər om, æ swajət* (Fanø), ɔ: drejer sig.

svajebasse, no. *swajbasi æn* (vestj.), svirebroder.

1. svak, to. *swak* (Mors, D.). — 1) indsænket, dannet som en dal; *æ hæjst æ swak i si røq* (Mors), hesten er svejrygget; *æ hæst stor få swak i æ kuwədər* (D.), hestens koder er buedannede i stedet for lodrette. — 2) svak (vestj.), vaklende, om et stillads.

2. svak, no. *swak è* best. *-ə* (Vens.; Sall.); *swak* el. *swæk et* (Røgen), dal, lavning; jfr. Kr. Sagn VI. 42. 136. 100; *è swak åpå mənəŋi* (Vens.), fremkommer, når mønningslægten er i stykker; se svej.

svakke, uo. *swak -ər -ə* (Vens.), danne en fordybning, således at hvad der skulde være vandret, har lavninger.

svakket, to. *swakə* (Vens.), hulrygget, om heste; *òqə æ så swakə.*

sval, to. *sul* itk. *-t* (Vens., Hell. h.); *suwəl* (vestj.); *sowəl* flt. *sowəl* (Søvind s.), kølig, vistnok mest om vejret; *de æ suwəl ida·w*, men: *æ swål tij* (vestj.); *de war èn sul tur; de æ sult i wẹrə ida·; a wel sẹ* (sidde), *hwa dær æ suləst* (Vens.).

svalder, no. *swalər de* (D., Malt, vestj., Mors, Hanh., Løgstør); *swalərə* best. (Vens.). — 1) höjrøstet, larmende tale og latter, vel især kvinders; *slo æn swalər åp* (Løgst.), en skoggerlatter; en vældig höjrøstet snakken (D.); *de ær èn li swaləs kwẹi*, en styg sladderkvind; *de æ swalər i dẹj maw, så wè do de!* (Vens.). — 2) *swalər è* (Vens.), person, som snakker løst og fast. — 3) höjrøstet kviddren og syngen af fugle (vestslesv.); se svaldre, svilder-.

svalderbetændelse, no. lyst til at føre sladder; *do ska ha tisəl-ulə o nalfjèt, de æ gåt få swalərbətæñəls* (vestj.).

svalderbetændt, to. *swalərbətæñ* (Mors); *swalərbətæñc* (Vens.), når en klager over upasselighed, kan siges: *a æ ræj do ska blyw sw-*, sladderbetændt, spøgende udtryk; fuld af sladder (Vens.).

svalderhals, no. *swalərhals i* (Vens.), person, som snakker løst hen lögn og sandhed.

svalderkjælling, no. *swalərcæləŋ æn -ər* (Vens.), sladderkælling.

svalderkål, no. *swalərkol de* (Thy), en plante, skvalderkål, ægopodium podagraria L.

svalderpotte, no. *swaləpåt [æn]* (Vens.), = svalderhals.

svaldertaske, no. *swalərtåsk æn* (Lild s.); *swalətòsk æn* best. *-ən* (Vens.), sladdertaske.

svaldervorn, to. *swaləworn* (Vens.), åbenmundet.

svaldre, uo.
swalər -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *-əð* (Lild s., Thy); nf. nt. ft. *swalər* tf. *swalər* (Vens.);
svalər -ər -ət (Agersk., vestslesv.). — 1) snakke, le stöjende, føre megen og höjrøstet tale; bagtale, angive (Thy, Lild); le stöjende (Løgstør); *hon jər eñc òñc ẹj swalər frå hon rẹsər sæ å te hon leŋər sæ* (Vens.). — 2) om gåsens, svalens, skadens lyd (Vens.); om fugle: synge stærkt (Agersk.); jfr. Aasen svalla, snakke, prate om ubetydelige ting; solla, stöje, skråle; isl. sollr no., Rietz skvala, sv. rigsm. skvallra; se hjaldre, skvaldre.

1. svale, uo.
suwəl -ər -ət (D., Andst);

swåḻ -ər -əð (Mors);
swåḻ -ər swåḻt swåḷt (Agger);
su̱l -ər -t sụlt (Vens.; Støvr.);
su̱l -ər swo̱l swòḷ (Hell. h.);
swòḻəs swòḻəs -t swòḷəst (Søvind s.);
su̱əl sụələ swòḻ swòḻ (Elsted s.);
so̱l -ər -ət -ət (Agersk.);

afkøle; *suw̱əl jæṇ i hans æjən fjæt* (Lindk.), ɔ: dyppe en i hans eget fedt; *han loj o sul̀ sæ ụð i æn snedriw̱* (Andst), lå og afkølede sig i en snedrive; jævnlig i lideform: *æ mað suw̱əløst* (Andst), maden blev kold; *de sols* (Sams), det svales, ligeså Søvind, hvor aktiv formen synes ubrugelig: *öḷət ska suw̱ələs, de æ suw̱əlt* (S. Hald); *sæt de hẹ̀ fa sop uk å su̱ləs* (Vens.); *de swåḻər nöj idạ̊* (Mors), det er noget køligt i vejret idag; *de sow̱ələs* el. *swòləs* (Søvind s.); *læ ham no suw̱əl sæ ọ ət* (Lindk.), ɔ: nu sunde sig, betænke sig; *de blòw eñc sụlt i jet kọ̀r* (Vens.), det blev ikke svalet i et kar, ɔ: nyheden gik varm fra mund til mund; svale sin sult, Kr. IV. 327.420, stille sin sult; jfr. Aasen svala, svalast; isl. svala.

2. svale, no. *sow̱əl æn* (Søvind); *swåḻ æn* (Agger); *su̱l æn* best. *-ən* (Vens.), svaling, skygge; *sto i s-*, ɔ: stå i skygge; *dær æ no̱ su̱l hẹ̀r i skyqi* (Vens.).

3. svale, no. *swò̱l æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.; Mors, Thy, Sall.). — **1**) pulpitur i kirken (Frisenborg, Randers). — **2**) kvist, udbygning på siden af huset med en lem til at stikke korn ind ad (Vens., Horn. h., Mors, Thy, Sall., Holstebro, Harboøre); *de hẹ̀ læs høj skal stekəs ḙj æ swò̱lən; do ka cyr te æ̨j å hukst, så ka dæ na̱n cyr te swò̱lən* (Vens.), svalen er på siden af taget med kortere vej til høfaget end fra husenden; jfr. akkeneje, arkensgab, hø-; se Aasen sval, huk.; isl. svalar flt.; altan, himmel 3, kor 2, tompeltårn.

4. svale, no. *suw̱əl æn -ər* (D., Lönborg, Lyne, Gjørding, Andst); *swåḻ æn swaḻər* (Hmr. h., Agger); *swåḻ æn -ər* el. *swåḻər* el. *swaḻər* (Thy, Mors); *su̱l æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *suw̱əl æn* best. *-ən* flt. *-ər* (S. Sams) måske *su̱əl*; (Støvr. h.); *suw̱əl* el. *swåḻ* (Hell. h.); *[swåḻ] æn* best. *swåḷ* (Ålsø); *swòḻən* el. *swòḻər æn* (Djursland); *swòḻər æn -ər* (S. Hald h.); *sow̱əl æn* flt. *sow̱ələ* el. *swòḻə* (Søvind s.); *swòḻ æn -ər* (Gram); *so̱l æn sòḻər* (vestslesv.); flt. *soḻər* (Agerskov); *soḻə* (Sundeved); *svåḻ æn [svåḻər]* (Ang.); flt. *-ər* (Egebæk); *so̱l æn soḻər* (Rapsted, Bylderup); *svalk it -ər* (Bradr., Medelby); *sva̱l æn* el. *svalkən it* flt. *svalkər* (Fjolde, plt. *de svalp* el. *svalf*); en fugl, hirundo; *jæṇ so̱l gör eṉə soṉər* (Agersk.), også Angel, se Hag. 176.34; kattens arvefjende, Wigstr. FS. 34.146, Hazel. VI. 28; den overvintrer i moser og ligger i dvale i dyndet, vistn. alm., se Sgr. III. 158.884, V. 43.377, VIII. 156.666, Kr. Sagn II. 266.71, Alm.[2] I. 148.12, ligesom musvåge; jfr. Sundblad[2] 145, Jonsson Möre s. 13, Cavall. Wärend I. 321, Liebr. Gervas. s. 31, Folkl. Rec. II. 65 flg., Folkl. Journ. V. 187 (Cornwall), Ralston, Songs s. 255; slgn Folkev. XI. 449 ned. (vipstjært); Ons Volksl. V. 110 (stork); en större art svale hedder „sydøstfuglen", den flyver kun med sydøst- og nordvestvind, ligger ellers i dvale og bliver først levende, når vinden springer om, Kr. Anholt 113.274; — den rejser, når den ser den første høstak, Sgr. V. 43.375 (Sams); — den var tilstede ved herrens k o r s og sagde: „sval ham!", Kr. VIII. 374, Sagn II. 267.76.80, Thiele II. 305, jfr. Sgr. I. 107.430-33, se Afzel. III. 115, Folkl. Journ. I. 295 (Spanien), VII. 56 (Sverig), Rivista I. 47; slgn Ndl. Volksk. VII. 144; plagede Herren på korset, Tr. pop. X. 302, mistede derfor deres sangstemme; jfr. IX. 335.43; — sv- giver t i e n d e som stork og lærke, se Kr. Sagn II. 263.51; en hellig fugl, Thiele II. 304, jfr. Nyland IV. 94, Rivista II. 137.7.415 ov.; — den bringer l y k k e, hvor den bygger, ingen må rive en svalerede ned el. dræbe en svale; sker sligt, mister man lykken, får ikke den man holder af, el. kvæget bliver sygt, J.K. 223.258.59, Kr. IV. 352.64, Sagn II. 263.50, Sgr. VII. 58.268.69, jfr. Wigstr. II. 135.274, FS. 34.143, Cavall. Wärend I. 326, Strackerj. I. 25.10.45.41, Z. f. M. I. 236, II. 420.50 (Tyrol), 419.20 (Frankr.), III. 29.6.7 (Kärnth.), Folkl. Journ. I. 354 (Ungarn), 394 (England), Folklore I. 279, XII. 190 (Lilleas.), 265 (Persien), Aubrey, Remains s. 114, Henderson 122, Grimm, Myth.[2] 637. 1087, Rivista I. 388 ned. 557; bygger svalen rede i en kostald, vil denne blive nedrevet inden to år, Sgr. V. 37.305 (Sir); — svalen har oprindelig været en f r u e r-

pige, en sypige hos Jomfru Marie; hun stjal nögle, sytråd, nål og saks fra sin frue, og så nægtede hun bestemt tyveriet og ønskede, hun måtte blive til en fugl, om hun var skyldig; hun forvandledes så til en mørkeblå fugl med hvidt bryst, med hoved som nögle, næb som nål og hale som saks, se Grb. 121 nr. 10, J. K. 223. 258; dens skrig lyder: *„frowən skylc mè får, a hò stålən nol å tro, nol å tro, nol å tro, å èn betə sæjsər* (saks); *swelə, swalə, skij, swet“*, Grb. 122. 12; eller „Marie skyldt mæ får, a had stållen hende sæjsersaws å hende røh klud, a so en a-ll-drig, Kr. VI. 300. 374 (vestj.); *mi piq, mi swæn, di siər, æ har stål æn ulsaws, mæn æ fæk ən e-i-l!* (vestslesv.); se Thiele II. 304, Sgr. I. 91. 406, II. 91. 441, IV. 74. 206. 78. 245. 160. 505, VI. 189. 785, Kr. Anholt s. 90. 218, Sagn II. 264. 56-59, se vibe, det samme om glenten nr. 62; jfr. Nicolaissen Nordland II. 19, Cavall. Wärend I. 345, II. XXXVI. 89, Hazelius VI. 29, Rääf 96, Nyland IV. 94, Folkev. VIII. 139; slgn Urquell III. 18 (Rusl.), Ralston, Songs s. 214; — et andet sagn fortæller, at den var fangevogter for gærdesmutten, som undslap, nu søger den overalt sin fange og siger: „vil du hit!“, Sgr. II. 31. 232 (Falster); jfr. Folkl. XII. 194, en pige fanget af Tatarer (Polen); — dens sang udlægges også: vi har været så vidt, vidt; vi har været i Sverigs rige! (Horsens); el.: nu har jeg været så vidt, vidt, vidt, i Norge og Sverig så tit, tit, tit! Sgr. V. 77. 611; når svalen om foråret kommer, siger den: *dæň gåŋ, wi rest, da war lå ful o hyj å kuər, hyj å kuər, mæn åm wi kam ijè·n, wa ðær jènər swilər swalər, swilər swalər, swit!* (Lild s.); el. „da vi drog, var oll æ loft' å lader fulld! da vi kom igjen, var de ædt op og skidt op, svit svat, svit svat, svirrrr! Kr. IX. 83. 43; el.: „dæj gång a rest', wa der te smör å wust å kag'; dæj gång a kam ijæn, war e opædt å udskit, sweller swaller ski-i-i, mæt kow, mæt kalv, mæt kwi-i-i, Sgr. VII. 227. 827 (Vens.); jfr. Sgr. IV. 74. 206 (Bornh.), 78. 245 (Fyn), Kr. Dyrefabl. 202. 87-92; slgn Nordl. Barnvisor nr. 302 flg., Cavall. Wärend II. XXXI, Korrespondenzbl. I. 85, X. 4, Strackerj. II. 100. 390, Kuhn W. S. II. 72, N. S. s. 452, Ndl. Volksk. I. 81. 13. 159. 5, Z. f. M. I. 239, II. 114, III. 179. 18, Urdsbr. VI. 80, Wegener I. 85. 296, Frischbier 68. 261, Stöber 69. 278, Ons Volksl. I. 96, VII. 33. 57, VIII. 11; det samme rim henføres også til stæren (s. d.); — når man om foråret første gang ser en svale, skal man grave i jorden [under höjre fod], så vil man finde et stykke kul, det skal fri én den sommer for feber, Thiele Overtro nr. 435, Sgr. VII. 58. 267, Kr. VI. 381. 67, Sagn IV. 590. 81. 597. 54. 622. 81; jfr. Strackerj. I. 81. 104, Grimm, Myth.[2] 723. 1085; eller indsat i vognstjærtens ende med en told af flyverön hindrer hestene i at løbe løbsk, Kr. IV. 358. 122; slgn Liebr. Volksk. s. 361 (Skotl.), Folkl. IV. 257. 8 (Naxos); — *nè sulərən flywə så lawt, blywə dæ blæs* (Vens.); *sowələrən flèwə så nèjlə, vi fo snðə rènvèjə* (Søvind s.); jfr. J. K. 224. 263, Kr. IX. 10. 83, Alm.[2] III. 149. 88, Sgr. IV. 160. 504, V. 43. 385. 37. 304, Thiele Overtro nr. 99; flyver de blå svaler tæt, vil det blæse, når de grå kommer nær, vil det regne, Sgr. V. 37. 306; kommer en (dige-) svale til at flyve under ens arm, visner denne, J. K. 224. 261, Sgr. VIII. 156. 665, Krist. Sagn IV. 627. 47, jfr. Knoop Pm. 171. 143, se spidsmus; flyver en svale ind i en stue, varsles bryllup, Thiele Overtr. nr. 578; så mange svaler ses i flok, så mange år leve, Wigstr. FS. 13. 53; — i svalens hoved er en sten, som modvirker elskovstrolddom, J. Saml. IV. 158. 125; den findes hos en svaleunge, som ej har berørt jorden og helbreder öjensygdom, Thiele Overtro nr. 455, jfr. Amins. VII. 104, VIII. 116, Arnas. I. 655, Z. f. M. II. 422. 72, III. 332, Urquell III. 274 flg., Amer. Folkl. IV. 146. 28, Grundtv. Løsningst. s. 42, chelidonius s. 167, Mélus. VIII. 275, Bosq. Norm. 217, Meyer Abergl. 59; — tager en mand tungen af en svale under sin tunge og kysser en pige, vækker han elskov, Kr. IX. 73. 778, Sagn VII. 252. 50, J. Saml. IV. 157. 122, jfr. Z. f. M. III. 328, Amins. VIII. 120; — hjærter og lever af tre unge svaler, der ej har rørt jorden, kogte i sød mælk og lagte i pengepungen giver lykke i spil, Kr. IX. 389. 47, jfr. Liebr. Gervas. 235. 192

(Frankr.); hjærte af svale, indsmeltet i hvidt jomfruvoks, båret hos sig, vækker yndest hos msker, JK. 224. 262, Sgr. VI. 223. 830, jfr. Amins. VIII. 119, Z. f. M. III. 328; — svaleæg, lagt hårdkogt i rede skaffer penge, Wigstr. II. 225, jfr. Urquell V. 23. 5 (Ditm.); — sv- lever af mskets ånde, derfor holder den sig så nær til folk, Sgr. V. 44. 402, jfr. Cavall. Wärend I. 321; — i ævent. er den et hjælpende dyr, Kr. V. 152; tre svaler forråder hemmeligheder for den lyttende, JK. 231; — om svalen i alm. kan henvises til Kr. Alm.² I. 146. 88, Wigstr. I. 206, Amins VII. 92 flg., Cavall. Wärend II. XXIII, Gasl. 58, Busch, Volksgl. s. 195, Wuttke nr. 159, Urdsbr. II. 240, Kuhn W. S. II. 70. 211 flg., P. Volksk. V. 60, Ons Volksl. IV. 186 flg., VI. 28. 206, Mélus. I. 554, Magyar T. s. LX, Ralston Songs s. 118, Lang, Myth., Rit. Relig. I. 142, Folkl. Journ. I. 154, Swainson 49, Rolland Faune II. 313; se Aasen svola, isl. svala huk.; mnt. swale, i sammensætn. swaleke-blome, Schiller Lübb.; swölk eller swulk i gloss. til Quickborn (Kl. Groth); pebersvend (795.50), saks (143.48), vinter; *bakke-, dige-, grav-, hø-, vand-.

svalehale, no. *suwəlhål æn* (Lindk.); *swålhål æn* (Agger), skarpkantet, kiledannet slids i et stykke træ.

svalehjærte, no. se svale.

svalehul, no. *swålhuəl æn -hwolər* (Mors), lem på en kvist til at stikke korn og hø indad.

svalehøg, no. en fugl, mursejler, fordi den forfølger svalerne, Sgr. III. 158. 883.

svalekar, no. *suwəlkår æn* (vestj.); *swålkår* (Mors); *suwəlkar et* (Silkeborg), = rgsm., ved brændevinsbrænding og brygning.

svalelem, no. *swållæm i* best. *-i* flt. *-læm* (Vens.), lem på 3. svalen (s. d.).

svalemog, no. gör blind, Kr. Sagn IV. 624. 06, jfr. Amer. Folkl. VII. 126 (Rio Gr.), Tobias II. 11.

svaleolie, no. lægemiddel, udleveres oleum hyperici infus. (Peters.).

svalerede, no. *suwəlrę æn -ər* (D., vestj.); *swålərrę [et] -ər* (S. Hald); *swålrę et -ə* (Søvind s.); *sulrèj è* best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.); *sǫlrę et -ər* (vestslesv.), = rgsm.; en svalerede må ikke rives ned, Sgr. IV. 153. 431 (Sæll.); se 4. svale.

svalesten, no. sten (se III. 555. 46 a) med magisk kraft, jfr. Gr. Løsningst. 167, svale III. 661. 35 b.

-svalet, tf. se af-.

svaletønde, no. *suwəltyn̥ æn -ər* (D., vestj.), = rgsm.; en tønde med koldt vand, hvorigennem dampene fra kedelen ledes og fortættes ved brændevinsbrænding, jfr. Kr. Alm. V. 50. 139.

svaleunge, no. *suwəloŋ æn -ər* (D.); *suloŋ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; *gaf som nåwə sǫloŋ* (vestslesv.), tlm.

svaleurt, no. J. T. 57, en plante, chelidonium L. (Ålborg); jfr. Runa V. 67 mod öjensygdom; Ons Volksl. IV. 187, Hertz Spmb. 453.

svaleæg, no. koger man sv-, lægger det tilbage i rede, bringer de gamle en rod, som skaffer ejeren penge, Kr. Sagn VI. 444. 10; jfr. sprængrod.

svaleöje, no. lagt i seng skaffer sövn, Kr. Alm.² III. 189. 70.

svalg, to. *swalə* (Malt), kold, fugtig, om jordbund; *æ bon̥ æ swalə*.

svaling, no. *sowəlәŋ æn* (Holstebro), solnedgang; se solrøst.

svalk, no. se svale.

svalke, uo. *swalk -ər -ət* (Fanø), svire, drive; jfr. plt. swaalken, Schütze, fare frem og tilbage som en svale, „en swaalkend schipp“.

svalken, no. se svale.

svalker, no. *swalkər æn* (Fanø), sømand som svirer og driver.

svallat, no. se sværlægte; **svalle**, to. se svalg.

svallerblæst, no. *swalərblæst* (Sams), blæst med trykkende lummer luft.

svalleret, to. *swalərə* (Mors, Lild), om sigtebrød; når ovnen er for varm, mens brødet sættes i, løftes overskorpen i vejret og trækkes op i vabler, brødet kaldes da svalleret.

svalm, no. uo. se sværm, sværme.

1. svalm, no. *swålm i* (Vens.); *swalm i* (N. Sams); *æn swalm* (Sall., vestj., Vejr., Mors), ovnens hede, når den er varmet til bagning (N. Sams); lummervarme med blæst, mest af sydost (Vens.); *de æ sörən æn swalm idå', de vel nåk ræjn* (Sall.); kvalm, dunst, hvor mange msker er samlet (Hors.); jfr. mnt. swalm, Sch. Lübb., kvalm, dunst.

2. svalm, to. *swalm* (Mors, Sall.); *swålm* (Vens.), lummerhed; *æn swalm*

warm (Mors), lummerhed blæst; *swalm væjlə* (Sall.); *de æ så swǫlmt i węrə, è swǫlm węr* (Vens.).

svalme, uo.
swalm -ər swaləmt (Mors, Sall.);
swalm -ə -ət (Søvind s.);
swǫlm -ər swǫləmt swǫləmt (Vens.),
give hede fra sig; *uəni* (ovnen) *swalmər* (N. Sams), ligeså Søvind; *de swalmər* (Mors), er varmt med blæst; *de swǫlmər* (Vens.); se sværme.

svalp, no. *swolp æn* (D.), skvæt, skvulp; *de ga æn sw- ræjn* (D.), et stænk.

1. svalpe, uo.
swolp -ər -ət (D.);
swalp -ər -əð (Agger);
swalp -ər -ə -ə (Vens.). —
1) skvulpe (Agger); *swolp æn tyñ uð* (D.), skylle en tønde ud. — 2) føre sladder, anklage (Vens., Lild); *swalp jèj uw* (Vens.); jfr. Aasen, skvelpa; sv. rigsm. skvalpa.

2. svalpe, no. *swalp æn -ər* (Vens.), en, som fører sladder og sætter folk sammen;

skal a fòrtèl æn històri?
wòr kow hår fòt sikòri,
wòr sow hår fòt grijs, wòr huj hår
fòt hwalp,
så ər do ən swalp.

svam, no. se svamp.

svamet, to. sulten, dånefærdig (Søvind s.), Brøchners Saml.

svamp, no. *swåmp i* best. *-i* flt. *swåmp* (Vens.; Øland); *swamp æn swamp* (D., vestj.); flt. *swamp* (Søvind s., Agger); *svamp æn svamp* (Agersk., Bradr.); *svam æn svamər* (Fjolde). — 1) vaskesvamp, sagtens alm.; *haj drèke som i swåmp* (Vens.). — 2) *swåmp è* (Vens.); *svamp de* (Fjolde), en plante, fungus (alm.); *dær æ swåmp i gult* (Vens.); jfr. sop; koges med sølvske, som farves sort af giften (alm.), jfr. P. Arch. V. 173; jfr. htsk schwamm, mnt. swamp, eng. swamp, sump, egentlig: porøs; se skurvehat; vaske-.

svampdåse, no. *swampdos æn -dosər* (D.); *swampdos æn* (Søvind s., Agger, Sundeved), på tobakspiben: beholderen, der samler tobakssaften; har sagtens, da den fik navnet indeholdt en svamp; svampdosa, Wigström Folkdiktning II. 221, er et hovedvandsæg, Sydsverrig; jfr. 1. krukke 5, oskande, slabbredåse, stoddertront.

svampet, to. *swampə* (Agger), = rgsm.; *wòt fijn brøj æ så dèjli swåmpə* (Vens.).

svampknop, no. *swampknop æn* (D.), = svampdåse.

svamptol, no. *swamptål æn* (Søvind), korkprop.

svane, no. *swån æn swanər* (D., vestj., Agger); *swǫn æn* best. *-ən* el. *swån* flt. *-ər* (Vens.; Sams); *swan æn -ə* og *swanə* (Søvind s.); *svan æn svanə* (Sundev.), en fugl, cygnus; den må altid slå ni slag med vingerne i vandet, inden den kan flyve op, Sgr. VIII. 156. 664 (Hannæs); kommer svanen op ad land, bliver vintren lang og trang, Sgr. III. 126. 596, jfr. 609; når svanerne efterår eller vinter flyver mod nordvest får vi knog, Kr. IX. 11. 96; trækker svanerne mod øst varsles blæst, Kr. Alm.[2] III. 151. 16, mod syd, frost, mod nord, tø; høres deres skrig i stor frastand, varsles frost, Sgr. VII. 66. 364. 65, J. Saml.[2] III. 130; sidste sne „svansnön“, Amins. VII. 91; flyver de lavt, kommer tidlig og streng vinter, Sgr. III. 70. 230; svanen flyver mod lyset ved forårsjævndögn, Sgr. V. 43. 374, ɔ: når den flyver bort, tændes ikke lys mere (Sams); den skudte svane klager over skytten, Sgr. VII. 59. 284, jfr. Ralston, Songs 181: den er en hellig fugl, må ej skydes; dens dejlige dødssang, Sgr. IV. 157. 474 (Fyn), jfr. Grimm Myth.[2] 638, Vilh. Andersen, Tider og Typer I. IV.; en flok svaner frøs fast mod nord, sidder og basker med vingerne og giver lys fra sig, Sgr. IV. 158. 489 (Sælland); jfr. Cavall. Wärend II. XXVI, Amins. VII. 102, Runa VIII. 31: de fremBringer nordlyset; tre sv- synger en varselsang, Müller Saxo 266. 5; sv- kalder på døende heks, Krist. Sagn VII. 400. 28. 42; i skib indlægges ben af sv-, så varsler fuglen uvejr, se Kr. Alm.[2] III. 151. 27; sv- er skönne kvinders fylgje, Arnas. I. 355; i visen: „gid jeg havde vinger alt som den hvide svan“, Kr. I. 35. 6; „svanen, den flyver så höjt i sky“, s. 182; „svenden om halsen er hvid som en svane“, s. 266. 8; „svanen går på tofte, hender hals wa lång, hender bug wa swång, hender vinger og di wa broge, hender ben og di wa kroge, hender rump' og den wa lysegro“, Kr. II. 329 nr. 92, SkV.

s. 86.16; morderen siger: „jeg skød en sv- med 1000 rgdl. under vingen“, Kr. Alm. V. 201.497; i ævent. borttager helten en piges svaneham, hun følger ham som hans hustru, men forlader ham, da hun genfinder sin klædning. Hun er én af kejser Søkrebses døtre, Sgr. X. 193, en af de tolv hvide svaner, J. K. Æv. I. 178, en af tre sorte, sts 223, en af tre hvide, sts 227, Kr. V. 4. 16, Ævent. 195, III. XI, Gr. Æv. II. 23, Mb. Ævent. nr. 47; „duer“, Gr. Registr. 1 g; se sælhund; det træk om „svanejomfruer“ forekommer i mangfoldige æventyr hartad hele verden over, jfr. Afzelius II. 159 flg., Cav. W. I. 255, Hofberg 27, Friis Lapp. Æv. nr. 45 (jfr. nr. 8. 14); „duer“, Bondes. Hist. 249, Henriks. 29, Kr. Janss. Ev. 40, Grimm K. M. nr. 193, Ndl. Volksk. I. 125, Folkl. Journ. VI. 166 (Skotl.), Faye 56 ned. (Shetl. Øer), Brueyre, Cont. pop. de la Gr. Bretagne s. 257 flg., Curtin, Myths s. 37. 129, Gervas. s. 157 ned., 169; Gonzenb. I. 31, II. 207, Crane, Ital. Pop. Tales s. 76, Veckenst. Volksk. I. 89 (Litthauen), Folkl. Journ. II. 12 (Polen), Ralst. Songs s. 148. 179, Russ. Folk Tales s. 120, Magyar T. s. 101. 315 (Finsk), 390 (Karelen), 363 (mange henvisn.), Hahn nr. 15, Schmidt Griech. Märchen s. 134, 1001 nat, nat 455, Katha Sarit II. 452, Oldenb. Veda 252, Mélus. III. 296 (Annam), Rink Eskim. Æv. nr. 18, Tylor Urgesch. s. 447 (N. Zeeland); sammenlign Völundarkviða s. 72. 11 flg., Mhoff s. 211. 288, Liebr. Volksk. s. 30, Grimm Myth.[2] 363. 398. 1216, Benfey Pantsch. I. 265, Folkl. Journ. III. 234, Lang, Cust. & Myth. s. 82, Krauss, Volksgl. s. 77. 106, Amer. Folkl. IV. 14 (Dogrib Indianer), Hartl. Science s. 255 med mange henvisninger, Baring Gould, Curious Myth. II. 296, Cloust. Fict. I. 182. 479, II. 410, Folkl. Congr. 49. 57, Folkl. II. 368, IX. 341 (Kyklad.), V. 344.256, VI. 409.353, VII. 409.539 (Indien), Schm. Volksleben 113; — måske kunde sammenstilles: den døde kan ikke komme i grav uden liglagen (s. d.); mændene er om dagen svaner, løses ved at der kastes skjorter over deres hoveder, Sgr. XI. 167, Winther s. 7, Gr. Registr. nr. 40; jfr. Asbj. I. 147, Grimm K. M. nr. 49, (jfr. nr. 9. 25), Sagen II. 259, Yeats Fairy T. s. 282; ævent. om svaneridderen, der sammenstilles hermed, se Grimm Sagen II. 254. 267 flg., Myth.[2] s. 343, Wolf N. S. s. 73. 84. 89. 186, Simr. Volksb. VI. 205, Amer. Folkl. X. 300; synger Linus i søvn el. vækker ham, Arnas. II. 432 flg., Maur. Isl. S. 278; en svane ruger over tre guldæg, der hver gemmer en kongeløsning, Thiele I. 341; den tabte pige skal søges på slottet, „den hvide svane“, Sgr. XI. 174; dronningen lader sin mælk dryppe i næbet på en sv-, som straks forvandles til menneske, Gr. Gl. d. M. I. 178; i ævent. om den arrige kvinde, kalder manden svaner for storke, Gr. Æv. II. 184, Gr. Registr. 79 d; i et skæmtesagn flyver svanerne med skytten, Krist. Molbohist. s. 128.393. 135. 143, jfr. Dania I. 181, vildgås; alm. om sv-, se Swainson 150, Sloet 282; pigen, „gåsen“, kalder i en juleleg karlen sin „svane“, Kr. Börner. 303.33, Gr. Gl. d. M. III. 182; jfr. Aasen svana huk., isl. svanr hak., htsk schwan hak.; morgen-.

svanedun, no. = rgsm.; i visen: hun havde bryster som de ædle sv-, Kr. I. 191. 11.

svanefyld, no. *swånfø̣l de* (Agger), fyld af svanefjer til sengklæder.

svanehals, no. *swånhals æn* (D.); *swọ̊nhals i* best. *-i* (Vens.); *svạnhals æn* (Agersk.). — **1**) jærnstang som forbinder forvogn og bagvogn (D., vestslesv., Agerskov). — **2**) elastisk pisk, hvor smække og skaft går i et (D.). — **3**) cylindrisk stendunk med kort hals, forskellig fra skjæggemand (D.).

svanerede, no. i en skæmtehistorie fortæller karlen, at præsten kom med en *swånrẹi* på hovedet, Krist. Molbohist. s. 97. 313, tonsur? kalot el. paryk? se skaderede.

1. svang, no. *swåŋ* (D., vestj., Løgst., Vens., Lild); i tlm.: *go i swåŋ*, gå tilspilde; *dæ gor møj i swåŋ əpo ḍi stụər gọr* (Lild); ukendt i rgsm.s betydning: om hvad der er en slet skik; jfr. mnt. swank, Sch. Lübb., der oversættes: üblichkeit; „ja, Dalebrud han ud af dörenene sprang og femten hundred mand dem lagde han i svang“, Kr. I. 217.10.

2. svang, to. *swåŋ* flt. *swåŋ* (Vens., vestj., Agger, Løgst.); om korn: uden kærne, mods. hammel (s. d.); *kụnt æ swåŋt* (Vens.); jfr. isl. svangr tynd, udhungret.

svange, no. *svång æn -ər* (Agersk., Bradr.). — 1) løst tværstykke, der bruges som led, lægte el. et stykke rundtræ. — 2) stubben af et omhugget træ af middelstörrelse (Sønderj.), Mb. und. svang; se mnt. svankrode, Sch. Lübb., brøndvippe; kilde-.

1. Svans, no. landskabet syd for Slien i S. Jyll., „Svansø, . . . af mandsnavnet Svan, der forekommer i andre stednavne som Svansager og Svanstrup", U. Bl. I. 172.

2. svans, no. *swańs æn* (D., Malt), hale; i jagtsproget: rævens hale; da ræven uddeler sit arvegods giver han „smukke piger sin svans, for de skal så tit med æ kåle dans", Sgr. II. 194. 10. 195. 12; i en smædevise: „Lene Odderbæk slår så stowr en swans", Kr. IX. 142. 383; jfr. mnt. swanz, Sch. Lübb., htsk schwanz, opr. noget svingende; ko-.

svanse, uo.

swańs -ər -ət (D., Malt);

swans -ər -t (Agger);

swańs omhæ·r (Malt), föjte, løbe omkring; *go o swans* (Agger); især vist om kvinder med hentydning til bevægelsen i deres skørter; „å An Jensder (-datter) å Sessel Dåret, trou mæ, di wil swands som forgångspiger", And. Bars.; *når æ no nys hå fæjəð, så ska do ek go o swans æ guwəl øwər* (Agger); herhen kan måske føres: *swåjs [swåjs?] -ər -t swåjst* (Vens.), leve höjt: *de ka nåk wèr di swå·jsər så læŋ di hò no* (Vens.); et bor svanser, når det løber skævt (Malt); se svinse.

svansenspiller, no. *swansənspelər æn* (Lem), tvetulle (s. d.), om rigtigt? *swanspelər i* (Torslev, Vens.), pæderast.

svanser, no. *æn swansər* (Agger), person, som föjter omkring; i stedremse: „de Møgelgård svanser" (Lönb. v. Tarm): „Hallum svanser", Kr. IX. 133. 354 (Kvong s., V. Horne h.).

svansig, to. i tlmd.: *„svansiq!" så han æ Tysker* (Malt), udbrud, når noget pludselig falder, el. man for at give sin tale eftertryk slår i bordet; jfr. höjtysk zwanzig talo., 20.

svansskrue, no. *swansskru æn* (D.), skruen på bøsseløbet, der lukker for krudtkammeret.

1. svappe, no. *swap* el. *swap æn* (D.), svær, fed person, om kvinder; *de æ blöwən så möj æn gråw s- i hiń.*

2. svappe, uo. *æ wań swapər* (Lem) om dets lyd i vådt fodtöj, f. eks.

svar, no. se svær.

svar, no. *swar æn* = flt. (D., vestj.); *swa* el. *swar et* (Søvind s.); *swar et* = flt. (Støvr.); *swòr è* best. *-ə* (Vens.), = rgsm.; *„i tòrə træraŋ war hqj å ku nåk ji dèm swòr åpå tetòl"*, Grb. 68. 59, en tör skælm var han og kunde nok give dem svar på tiltale; *hqj fæk swòr mæ təbaq; ha swòr åpå re hq.j* (Vens.); måske hører herhen udtrykket: *te swås* (Vens.); *nè bön eńc ka fåli·qəs, så ma a te swås mæ· dæm*, ɔ: så må jeg til at gribe ind, tage kommandoen; *de æ nåk bæst, a komə te swås mæ· dæ!* siger moderen til det uartige barn; se an-, for-.

svare, uo.

swår swar swår swår (D.); nt. *swår* (Andst, Hvejsel, Grindsted, Törrild, Nörup);

swår swår swår swår (Lødderup); nt. *swårər* (Rævs, Agger, Lild s.);

swar swar swar swar (Mogenstrup, N. Sall.); nf. nt. ft. *swòr* el. *suər*, tf. *swòr* el. *suər* (Vens.);

swår ft. *swåð* tf. *swåð* (Hell. h.);

swår -ər swåt swåt (S. Hald, Støvr.);

swå swå swåt swåət (Elsted);

swår [swår] swårt swårt (N. Sams);

swò swòə, swò el. *swòt* sj., *swòə* el. *swòət* (Søvind s.);

swò swò swòt swòt (Tåning, Røgen, Hads h.);

suər suər suər suər (Bj. h.);

svar svar svar svar (Agersk.);

sva sva sva svaə (Åbenrå);

svar svar svar svaər (Valsb., Bradr.). — 1) besvare en tiltale; *„de ær it hwæ uwər æn ska swò te!" så mańən, di kalt ham æn tyw* (Tåning); *æ svar å soi* (Åbenrå); *a swår å så òlər nuər teŋ* (Lild s.); *han swårər hen i viń o toq* (vestj.); *do ska et swår i væjst, nær do blywər spur i öst*, Sgr. V. 30. 162 (Skals); „de va da besøjle, tintj a, mon ensti di sku væ så fåkommen, de di intj ka suhr", To Nov. 23; *hqj ku òlər swòr è or te ə, ku eńc swò jet or åpå tic* (Vens.); *swòr* el. *sur, hèlə skij, mæ ka hør, dər æ lyw i· òæ* (Vens.); *swår ælər slo æn skið, så ka ən da hør dær æ lyw i· dæj! di swår et ańt eń „homha", „ja" o „no" te ət*

(vestj.), om intetsigende svar; *piqən æ så məj li te å swòr ijæ·n, nè mæ ber her om no* (Vens.), ɔ: hun er slem til at give et uartigt svar; man må ikke svare, når vætte, genfærd, heks taler til en, Kr. Sagn VII. 235 øv., se Arnas. I. 284. 499, Grimm K. M. nr. 123, Myth.[2] 1056, Folkl. X. 270 (Hebrid.), jfr. Garnett W. I. 231, jfr. stiltiende; spörges døde genn. linned, skal de svare, Wigstr. FS. 204. 31; i en skæmteremse: „sådan skal du ikke svare", Kr. Dyrefabl. 215. — **2)** give genlyd; *de swar iğæ·n* (D.); *de swår ijèn* (Lild s.); *de ka swòr ęj i cærkən, stòwən* (Vens.). — **3)** være ansvarlig, stå til regnskab, indestå for; *a ska nåk swår for ham* (Agger), gå i borgen for ham; *hañ hår möj o swår te* (sts); *æ ska swår fuwər* (el. *te*), *de gor gåt; wa dæ manə fålk te markin? — ja, æ ska swår tej ər* (sts), ja, jeg skal indestå for det; ligeså: *da skal a swår te, vi ğor æn grom hañəl!* (D.); *a ska swò tè, hañ kañ ğò nowəj vę ət* (Søvind), ɔ: det kan ellers nok være, at han kan udrette noget! *a tòr eñc swò får, rębə hòlər; a ska swò te, de hąj ku ræj* (Vens.); *de svar te Læjpsiq!* (Nordslesv.), ɔ: det gælder til Vandsbæk; det hedder næppe *svær*, se Krist. Alm.[2] III. 192. 83, formen dog usikker. — **4)** udrede betale; *hañ ka swòr ènhwæ tè ræt å skèl* (Søvind), han kan betale enhver til ret og skel, ɔ: svare enhver sit; *swår skat; hu möj ska do swår i skat?* (Agger); *hąj ka nåk swòr ènhwą set* (Vens.). — **5)** udholde, få kræfter og modstandsevne til at række; *hañ swår ek te swår möj*, udholdt, duede ikke synderlig; *de jæn sku ğar swår mæ de åñt*, det ene skulde gærne holde ud ligeså længe som det andet (Agger); *ot å trğə pòtər bræwən ka ol napəst suər æn uq* (Vens.), 38 potter brændevin kan lige til nød strække til en uge; *„så hòstə di òlc hwa arm å draw ku swò te"*, Grb. 27.50, så høstede de alt hvad arm og leskaft kunde mangte; *hon ka eñc swò te så trèls arbec* (Vens.), ɔ: magte så svært arbejde; *ka dæñ gaməl uwn swår te sånt æn las?* kan den gamle vogn bære sådan et læs; *hwis min biən ska sætəs o, så ær a rèj, a kañ ejt swår tę əð*, er jeg bange, at jeg ikke kan udholde det; *a skal ha huñər å trèja kruwnər; mæ så ska a oså swår*, ɔ: göre karls arbejde; *di war oŋ nåk tę å ku swår* (Lild s.), ɔ: udføre arbejdet. — **6)** passe sammen; *de jæn sku ğan swår te de añt* (D.), det ene skulde passe med det andet. — **7)** svare sig: betale sig, give godt udbytte; *de hå swår sæ gåt* (Lindk.); *swò sæ* (Søvind s.), el. *swò ræqnəŋ; de ka ek swår fuwər ham = swår rænəŋ* (Agger); jfr. Aasen isl. svara; se for-.

svarelse, no. *swårəls* el. *swasəl* el. *swas æn* (D.); *svasəl æn* (vestslesv.); *swærəls* (vestj.); *svarəls æn* (Ang.), tyngde, førhed; *dær ær æn guwə swårəls* el. *swas vę ən*, om et kreatur: det er tykt, først, tungt; *sekən swasəl hon hår!* sikken førelse hun har; *han ær o mi swærəls* (vestj.), på dröjhed, førhed med mig; *dær æ swas o æn uən*, der er læs på en vogn; måske også: *de har eŋən svasəl* (vestslesv.), intet at svare til, bære på; om en del af vognen el. lign.

svarhed, no. *swårhið æn* (Agger), rarhed, godhed; *dær æ swårhijəð imæl dæm* (Lem), ɔ: hedt venskab; se svær 2.

svarlat, no. se sværlægte.

svarlig, bio. *swålə* (vestj.); *suələ* (Århr. egn), formodentlig, sagtens; *vi får da ęt swålə fröst iñən imå·n* (vestj.), vi får da sagtens ikke frost, inden imorgen; *æ præst komər da ęt swålə*, præsten kommer da sagtens ikke; *de veð a ęt swålə* (Holmsl.), det ved jeg næsten ikke; *de ska suələ hjælp* (Lisb.T.).

svarm, no. uo. se særm, sværme.

svarp, no. *swarp de* (Thy). — **1)** gammel halm, noget til at pakke ind med, at stoppe huller med, indpakningspapir el. lign.; *ska wi ęt ha nòj swarp i æ stårkrę?* noget gammelt halm. — **2)** fig.: tåbelig snak, vrövl.

svarpe, uo. *swarp -ər -əð* (Thy, Agger), pakke ind, bylte sammen på en uordentlig måde; *swarp halm saməl*, bylte halm sammen; *do ska swarp nöj åm dæ, nå do gor uwð*, du skal kaste noget om dig, når du går ud; *swarp i· sæ*, spise grådig; jfr. Aasen svarpa, støde, drive, slænge.

svarpelse, no. *swarpəls de* (Agger), = svarp.

svarre, uo. se svarve.

-svart, se halv-.

svartens, bio. *swòtəns* el. *suətəns*

(Vens.). — 1) sagtens; *de ka swətəns go*, det kan sagtens lade sig göre; *hąj ka swòtəns kom oste' mèə*. — 2) overmåde, såre; *„hådsbǫj ga sè swòtəns we dèhæ tremal-om“*, Grb. 56.14, hosbond gav sig (klagede) såre ved denne herre trimlen om; *„hans kun wa swòtəns lij å de nètr̨ȩj“*, Grb. 200.6, hans kone var såre led af dette natterend; se også Grb. 94.92, ordet er sagtens en udvidet form af svær (s. d.), itk. svært.

svartsdegenolie, no. lægemiddel, der udleveres pyrol. betulæ (Peters.).

svartstikolie, no. lægemiddel, udleveres pyrol. animale crud. (Peters.).

svarv(?) no. *swarə æn* (Lönb.). — 1) skråstiver fra en stolpe til remmen, se sværlægte; hvad er stamordet? — 2) *æn swarə* (Agger), skeden til tøndetappen, stykket med svikhullet (s. d.) i.

svarve, uo. *swarə -r -t swarət* (D., vestj.; vestslesv., Sundev., Bradr., Ang.), dreje på drejerbænk: *han ka nåk swarə ət aw* (Andst), fig.: han er god til at belægge sin tale; jfr. Aasen, sverfa, hvirvle; sv. svarfva, dreje; se 2. hverve.

svarvelad, no. *swarəlaj æn* (D.); *svarəlaj et -lai* (Agerskov, vestslesv.); flt. *-lajə* (Sundev.), drejerlad.

svarver, no. *swarər æn* (D., Agerskov., vestslesv., Sundeved), drejer; se rokke-; jfr. sv. svarfvare.

svas, no. se svarelse.

svase, no. *swas æn -ər* (Lild s.), åbent sår, især et sådant, som skorpen er tagen af; jfr. Aasen svada, revne fra, om huden.

svasse, uo. se svitte; **svassel**, no. se svarelse; **svat**, no. uo. se sværte.

1. **-svat**, no. se dige-.

2. **svat**, no. *svat æn* (vestslesv.). — 1) en ubetydelighed; *han sǫl ən får æn svat; vel do ent ha æn svat* el. *æn kat svat?* (Åbenrå), ɔ: å, vil du ikke have en hægte, afvisende spörgsmål; se svatte. — 2) udrbso. *swat, dè lò hąj!* (Vens.), klask, der lå han; jfr. Kalk. skvat; se svit.

svatgjæld, no. *svatğal de* (N. Slesv.), klatgjæld; svatgjæld, nippedrik og støvregn skal man vare sig for, Kok ordspr. 75. 850.

svat Pjer, no. se sorteper.

1. **svatte**, no. *swat æn* best. *-ən* (Vens.), pøl; fig.: *no sȩər hąj i swatən*, ɔ: han kan ingen :egne komme, er i knibe.

2. **svatte**, uo.
swat -ər -ət (s. f. Ribe);
svaət nt. *svatər* (Agersk.),
bortkaste, bortødsle om penge, gods; *swat manə pæŋ hæn* (vestslesv.); *gǫ å swat* (Vens.), sjaske, jfr. svitte; se 2. svat.

3. **svatte**, no. i byrimet: *Stawnə hat, Varməŋ swat, Sjæm kat* (N. Slesv.), betyder sagtens: ødelande; byerne ligger lige syd for Ribe: Stavnager, Varming, Sem, jfr. Kr. IX. 130.343.

svattemand, no. *svatəmañ æn* (Agerskov), ødsel person.

svattinger, no. flt. J. T. 205, fuldmodne bær af rubus chamæmorus L., multebær, syd og øst for Ålborg.

svatvorn, to. *svatvurn* (Agerskov), ødsel, som klatter sine penge bort.

svav, uo. no. se svagge; **svaver**, no. se svoger; **svavl**, no. se svovl.

sve, uo. ft. se svide.

sve, uo. *swȩ* el. *swij -ər* ft. *swȩ* el. *swij* (Vens.); måske kun ft.: *hon swȩ* el. *swij sæ om te præsti* (Torslev, Vens.), drejede sig; jfr. svej-, svigt, svitte.

svebels, no. se svøbelse.

svebling, no. i en stedremse, „Kvorup svevlinger“, Kr. IX. 133.354 (V. Horne h., Kvong s.), betydning?

1. **sved**, no. *swæj æn* (Lemvig, Havbro s.); *svèj æn* (Agersk., vestslesv., Ang.); *swæjt æn* (D.), svidende smærte; *a hår æn slem swæjt får æ bryst;* jfr. svide; se svie.

2. **sved**, no. *swȩð* (D.); *swæð* (Lönb.); *swȩ i* best. *-i* el. *swèi* (Vens.); *swȩi æn* best. *swȩjən* (Søvind, Røgen); *svȩr de* (Agerskov, Bradr.); *sviə* (Angel); *sviər* (Fjolde). — 1 = rgsm.; *swȩrən vælt u ow ham* (Lisbj.Terp.); *„hąj ji sè så te å løs å løs, de swæi drepə å ham“*, Grb. 137.11, han giver sig så til at læse og læse, så at sveden drypper af ham; „nie i skowen slej Soren å Ælse, te swejet hawlet ow dem“, Tkjær II. 6; *hąj ǫsənt, de rècti swèi hawlt nir æ' ham* (Vens.); *fo de dòwn swȩð ğènt uwð* (Lild s.), når man arbejder; *di còbə swè åpå apətȩ'kərən* (Vens.), ɔ: svedemidler; sved bruges som elskovsmiddel; karl el. pige bærer et æble el. et stykke brød i armhulen el. på kroppen til det bliver

gennemsvedt, eller lader tre sveddråber dryppe ind i et ɶble (s. d.), den som spiser det, bliver betaget af elskov til giveren, se Sgr. XI. 93.167, J. K. 75.88. 89, J. Saml. IV. 157.120; en peberkage, Friis VN. 86, jfr. Urquell VI. 195.3, HBV. III. 147 flg.; el. ved et sukkerstykke gennemtrængt af sved, Amins. I. 104, Wigstr. II. 283, FS. 304.90, Perseus II. 123 m. henv., Mélus VIII. 269; man kan frigöre sig for slig elskovstvang ved at iføre sig nye sko og strömper, gå til fødderne sveder, drikke øl eller vin af den svedige höjre sko, J. Saml. IV. 158.126, jfr. *elskovsmiddel; jfr. endnu Renvall 30, Wuttke nr. 552, Urquell III. 59; man holder hund til sig ved at give den svedigt brød, se I. 677.29 a, jfr. Modin 17; alm. om sved se Strackerj. II. 115.415. — **2)** blod af slagtede dyr (Bradr., Ladelund, Emmerlev, Fjolde), glds; „blod“ må ej nævnes, når man slagter, men derimod „sved“, se Thiele Overtro nr. 226, Nyrop, Navnets M. s. 123; „svede“ en ret af sammenløbet blod, Sgr. V. 56.457 (Fyn), X. 91.241 (Falster); se Aasen sveite, isl. sveiti hak., sved, blod; mnt. swêt, Sch. Lübb.; se misundelse; hyrde-, murer-, skrædder-.

sveddråbe, no. *swędδrǫb æn* (Agger), = rgsm.

svede, uo.
swęδ -ər swæt swæt (Agger);
swæ̨δ -ər swæt swæt (vestj.);
swęr -ə swęt swęət (Elsted);
swęi swęjə swęjət swęit (Søvind s.);
swę el. *swè, swèər swèt swèt* (Vens.);
sviə (Ang.). —
1) = rgsm.; *hąj sa å swæt ɑwər ə rènstøc; taɯl swæ̨ər we å kom ęi i wąrmi* (Vens.); „han hoj måt slet åll hans daww å swejet, neh di anne hoj sowet“, Tkjær II. 95; når en siger: *a swæ̨δər;* svares: *såδən ǵör di gąməl huń, nær di fis* el. *skiδər* (vestj.); *han swæ̨δər mæl nijəs o moń* (vestj.); *hąj swèər imèl nis å mųi* (Vens.), ɔ: er snottet; *do swèər wal eńc?* (sts), ɔ: det haster vel ikke, du kan vel give tid! se rövskure. — **2)** bløde (Bj. h.), Molb.; jfr. Aasen sveitta.

svedelus, no. sagtens phthirius pubis; da jeg tilsidst fornam ind under min arm og der fandt en rigtig stor sv-, fik jeg . . ., Kr. VII. 251.

sveden, tf. *swæjən* (vestj., Agger); = rgsm.; *de løjtər så swæjən* (Agger); snu, underfundig; *de wå da så möj æn swæjən huń!* (D., Malt, Andst); *hąj fliər swęənt tę ə* (Vens.), han smiler lumsk til det; også nok: lidt beruset; *„swæjən æ snår tæjən“* (vestj.), jfr. Kr. Alm.[2] III. 101.77, ɔ: pige, som svider sit forklæde, bliver snart gift eller lokket; jfr. brændt; svide.

sveder, no. *swędər æn -ər* (Agger), et slags skæo., snurrig person, se sveger; efter Mb. en drabelig, dygtig karl, også en heksemester, klog mand (Slet h.); jfr. htsk „alter Schwed“, mann von altem schrot und korn, skal stamme fra trediveårskrigens Svenskere, se Weig. Wb., anføres som skæo., Urquell III. 109.

-svedet, tf. se op-.

svedevarm, to. *swędəwarm* (D.), varm, så man sveder; *æ hęst blywər swędəwarm.*

svedeyder, no. *swędyδərər* flt. (Lindk.), smålt udslæt, som man får i varmt vejr.

svedig, to. *swæ̨δə* (vestj.); *swæδə* (Agger); *swęjə* (Søvind s.); *sviərə* (Ang.); = rgsm.; se gjemmel-.

svedrød, to. rødbrun (Slet h.), Mb.; jfr. sved i betydn. blod; sml. svedfux.

svef, no. se svøb, svøbe; **svefle**, uo. se svifle.

sveger, no. *swęqər i* best. *-i* flt. *swęqər* (Vens.), skæo., karnallie, børste; *så wa di åsə komən hè te Wæstəgor, di hę tow swęqər, å di ku da hèlər eńc læ kwęjfålkən gǫ irow;* se sveder.

svej, no. se sved; uo. se svinde.

svej, no. *swaj æn de* (Lild s.); *swèj i* best. *-ə* (Vens.). — **1)** fordybning (Vens.). — **2)** *æn swaj,* vinkelmåler = germål (Lild s.). — **3)** *æ swæj a æ lę* (vestslesv.), det sted på leen, hvor den har størst krumning; se nakke-. — **4)** *æ swaj* (Sundev.), den højere stub, som bliver stående på hver side af skåret; *raq æ swæj mæ* (vestslesv.), rive sammen hvad leen har tabt i skårets krumning.

svejbaget, to. *swèjbaqə* eller *-bakə* (Vens.), svejrygget.

svejböje, uo. böje en gren ved hjælp af ild (Sønderj. efter Outz.), Mb.

sveje, uo. *swèj -ər -ə* (Vens.), have en bugt, om hvad der skulde gå lige: en ager, tagrygningen; sveje en gren, Mb., böje en gren ved hjælp af ild; jfr. Aasen, isl. sveigja, böje, krumme.

svejen, tf. se sveden, svide.

svejet, to. *swèjə* (Vens.), konkav.

svejfe, uo. *swæjf -ər -ət* (vestj.), håndværksudtryk: udsave el. frembringe i træ krumme linier; jfr. htsk schweifen.

svejfsav, no. *swæjfsaw æn* (Lindk. s.), sav, hvormed der svejfes.

svejhage, no. *swèjhåq æn* (Thy), smig, redskab til at måle og afsætte vinkler med.

1. svejl, no. *swæjl æn* (Malt, D., Andst; Agersk.); *svæjəl æn -ər* (Bradr.). — **1**) tynd, rund jærnstang: pinden, som bærer tenen på tenstolen (Andst, Malt); stykke jærn, som smeden gör gloende og hvormed han udborer huller i træ (Føvling s., S. Jyll.). — **2**) tynd, magtesløs person (D., Lindk.).

2. svejl, to. *swæjl* (Lem), svajende.

svejlben, no. *swæjlbijən æn* (D.), person, som ingen magt har over sine ben; deraf to. *swæjlbjænə* (Lönb.).

svejle, uo. *svèjl -ər -ət* (Agersk.). — **1**) gennembore eller udvide et hul ved hjælp af en svejl; *svèjl æt hål ægəməl æt støk træ;* ligeså Bradr. — **2**) dingle, svaje, *go o swæjl* (Lem s.), gå dinglende, som fuld mand.

svejn sæ, uo. se svæne sig; **svejre**, uo. se svirre.

svejrygget, to. *swèjröqət* (Søvind s.); *swæjrøqə* (Gisl. h.), = svejbagget.

svejs, no. en slags dans (Thy); se Jyll. s. 373.

svejse, uo.
swæjs -ər -t swæjst (D., vestj.); tf. *swæjst* (Agger; Vens.);
swèjs -ə -ət -ət (Søvind);
forbinde to stykker jærn ved hamring i hvidglødhede; *de æ swèjst saməl* (Vens.); smed lærer kunsten at sv- med sand af fanden, Krist. Sagn VI. 254. 59; af kong Salomon, Pitré Archivio IV. 473; smlign Mélus. IV. 270 anm.; jfr. htsk schweiszen afl. af schweisz, sved; Aasen sveisa.

svejsehits, no. *swæjshets æn* (D.), hvidglødhede.

svejshede, no. se 2. hede.

svejsning, no. *swèjsnəŋ æn* (Søvind s.); *swèjsəŋ i* best. *-i* (Vens.), forbindelse, der tilvejebringes ved at svejse; *jant jik twat øwər i swèjsəŋi* (Vens.).

svejt, no. se 1. sved.

svejt, no. i tlm.: *gi svèjt!* (Agersk.), giv tid, gmldgs; gieb zeit?

svejtre, uo. *ən lam hår ræń å swæjtrət,* Krist. Sagn VII. 40 øv., løb og hoppede omkring?

svejtrit, no. *swèjtret* (Lild s.); *swèjtret* (Vens.); *swèjtəvals* (Søvind s.), en dans, jfr. htsk zweitritt, se P. Volksk. VI. 58, V. 134.

sveitser, no. malkerøgter (Nordslesv., alm.).

svelvæld, no. væld, ud fra siderne af en grøft (S. Hald h.), J. Saml. VIII. 275, der henvises til isl. svella, svulme.

svend, no. *swæn i* best. *-i* flt. *swæn* (Vens.); *swæn æn swæn* (D., vestj., Agger, østj.); *svæn* i nyere tid *swæń* flt. *swæń* (Søvind s.); *svæn æn svæn* (Agerskov); *svön æn svön* (Angel); *svæn* eller *svön* (Valsb.); *svæn æn svæn* (Fjolde, plt. *knækt*). — **1**) tjener, tjenestekarl (Fanø, M. Slesv.), ligeså vestj. glds; *vi hår boðə swæn o mø* (Bork s.), både karl og pige; „Messelands konge han taler til svendere tow", Kr. I. 147. 19, 295. 14, 299. 10; „der klager han for sine svender sin nød, Kr. II. 155; jfr. formen: dagere I. 170. 10 b; jfr. anden-, bu-, fod-, for-, følge-, *gadebasse-, hoved-, kjøre-, krambod-, løbe-, mellem-, rive-, tilbringer-, tro-, tøde-, unger-. — **2**) person, som er udlært i et håndværk; *ən ska wær dræŋ, far ən ka blyw swæn* (Agger); sv- over alle svende, Kr. Æv. III. 115; se mester; håndværks-, mur-, møller-, skrædder-, smede-, snedker-, tømmer-. — **3**) tjener ved gildesfærd; se albu-, brude-, byde-, lede-, ridende-. — **4**) person, fyr; *rijəń swæn o åqəń piq di æ bæst hina·ńəns liq* (vestj.); *han hòr eŋən nø, dæń swæn!* (Søvind s.); har ikke lyst til at være i kammeratskab med de svende, Sgr. IV. 31; ordet bruges mest i noget nedsættende betydning: *hwans æ de for æn swæn? ja, do ær æn rèn swæn,* ɔ: du er mig den rette! — på grund af denne anvendelse af ordet falder ingen på at kalde sit barn Svend (Agger); *de ær i rècti swæn!* (Vens.), ɔ: han er ikke som han skulde være; jfr. grå-, peber-, stand-. — **5**) knægten i kort (Valsb.); jfr. bonde. — **6**) alm. mandsnavn; *Swæj, Swæjsən; Swæj Cestən,* Svende Kirsten, ɔ: K- Svendsen (Vens.), se Grb. 6. 40. 168. 13; *Svönəsən* (Angel); „han

djær bræn̲vin (Andst), de brændte selv deres brændevin; „hva tøkkes do om de hier brænwien?... de æ no ånt end de bønern svier“, And. Bars.; ubest. *do ka æjsən tròw, a ska swij ət* (D.), udtr. fra høslætten: tage græsset overmåde nöje med; *swi gorən ow* (Søvind s.); *swi æ hus å; æ sol swiər æ græjs a* (Andst); *swi hijə, mår aw* (vestj.), brænde hede, mosejord af; også om vækster, der svides af solvarme og tørke, *borən sicər så swęən uk i tərəŋi* (Vens.); i D. og Ribe findes „*Swigåð*“, gadenavn. — **2**) træffe med bold; *swij jæn mæ æ bul* (D.), skulde i udtr. være et lævn af, at bolden har brændt? se DSt. III. 101, jfr. Mhardt BK. I. 473; herhen hører vel tlmåden: *swæjən æ snår tæjən* (vestj.), den som er ramt, er snart taget; jfr. svidekjæp. — **3**) intr. upers. svie, frembringe en sviende smærte; *mi feŋər swijər* el. *de swijər i mi feŋər* (Agger); *de swèj som peþə i òwnən* (Silkeb.); *dæn feŋər, dær æ bræn, sviər* (Agersk.); *de swijər i met ansec* (Vens.); også figurl.: *de vel kom te å swi te' ham èn òn gòŋ* (Søv. s.); se 1. sved, sveden, svie; jfr. Aasen svida, isl. svíða.

svideaks, no. *swijaws* (Sams?), aks, svedne af solen.

svide-brænde. — **1**) uo. brænde, så det svider og svier; „*hon ha hòt å kloq fålk, de næ di ku kom te å swij-brèj èn hæqs, så ha di månt frø hær*“, Grb. 158. 7, hun havde hørt af kloge folk, at når de kunde komme til at svidebrænde en heks, så havde de magten fra hende. — **2**) no. uo. *å løv swibræn* (Støvr.), en leg: klafonnes (s. d.); der råbes: *swibræn N. N. på stålpən! ska vi swibræn?* (S. Hald), lege s-, jfr. Kr. Börner. 227. 9. 516. 34. 36. 55; se salt og brød III. 150. 10 a, skjærbolt, skrabolt. — **3**) panteleg; når panterne skal indløses, tager man pantet op efter at dommen er falden, med ordene: *swij brin, hwes æ de?* jfr. Arwidson III. 401, jag sveder och jag bränner, hvad skal den göra som panten känner? (Hvejsel, vestslesv.); ligeså når man oplyste noget, der var fundet: *swibrin, hvæm bəkin?* (vestslesv.); når flere er i følge, A. taber noget, B. tager det op, kan B. sige: *swijər brinər, hwes æ de?* — A.: *de æ min!* — B.: *hwes mijər?* el. *hwem veriər* (værger) *do får?* — A.: *mi kærəstəs!* eller *kærəst!* — B.: *hwæm æ de?* de[r] så gærne et afvisende svar, f. ek[s.] *stuwər to!* men vedkommende stykket (et törklæde f. eks.), inde[n] har nævnt kærestens navn (vestj.).

svidedorn, no. *swidorn æn* (…) tynd, spids jærnstang til at svide gennem træ, jfr. svejl.

svidefri, udrbso. *swijfriŋ* (L…) = frifra (s. d.), ɔ: jeg melder mig [ud af] legen; se nattik; ptöj.

svidekage, no. *swikaq æn* (Hindst. h.), kage, som bages til b[ørn,] når der bages brød, jfr. knæpkage, …

svidekat, no. i et byrim: … *duər, Velslə fruər, Jestə swijkat* (… byer tæt nord for Ribe; se katte…

svidekjæp, no. *swijkæp æn* (…lev), kæp til at „svide“ med i legen; idet han med svidekæppen [giver] dem et slag, råber han: *swij!* S… 172. 39, se munk 8.

svidekuld, no. *swikul æn* (v… stærk, sviende kulde.

-svider, no. se kulsvier, lysti[g]… katte-.

svie, no. *swij æn* (Andst, H… S. Hald); hak. (Vens.). — **1**) = *æn* … (Røgen s.), en svidende smærte, se l… *dè wåŋkə suwr swij ætər sò kle,* … *ætə stakəls jil* (Vens.); se ruttengi[l]… **2**) lyngtørv til strøelse, „æ svi[er]… ued“, Jyd. I. 31, svierne var forbi.

svier, no. se **2**. sved, svider.

sviffel, to. *swefəl* (Lem, vestj.), gyngende.

sviffelben, no. *swefəlbijən* (… vestj.), person, som dingler på sin[e]…

svifle, uo. *swefəl -flər -fəlt* (V… ft. tf. *swefəl* (vestj.), svaje, svigt[e,] sömme; „*Jakob tøt, de di swef[l]… møj frå arbetje*“, Grb. 37. 5, Jakob … at de drev tiden vel meget hen f[ra ar]bejdet; dreje og vende sine ord, h[jælpe] sig med usandhed (Slet h.), Mh.; isl. svífa, svinge, svaje.

svift, no. *swøwt æn* = flt. (Li[ld,] Agger, Sall.), vift, svingen, … *stòrkən gą æn par swøwt mæ* … (Lild s.); blæstens hvirvlen om hus… træk (Agger); også: *dær æ sån æn* … *o fløwt a' jær, bar!* (sts), ɔ: i börn… årsager sådan en træk og uro; se …

svifte, uo. *swoʊt -ər -əð -əð* (Lild s.); ft. *swoʊt* tf. *swowt* (Agger), svinge frem og tilbage, vifte (s. d.); *de klèjər heŋər å swoʊtər; de swoʊtər æ lyjs* (Mors), bringer lyset til at vifte; *læ dæñ* el. *de swoʊtin wær!* (Agger), lad den viften være; *swöʊt o hwöʊt* (vestj.); se vifte.

svig, no. *swijq de* (Agger); best. *swiqi* (Vens.), = rgsm.; låneord i viser om ulykkelig kærlighed.

svige, uo.
swiq -ər swiqt swiqt (Andst);
swijq -ər swæq swæqən (Agger);
swijq -ər swęq swèqə (Vens.);
= rgsm.; *hąj swijqər eñc* (Vens.), ɔ: svigter ikke, forlader ikke sit arbejde; også: *hąj swęq eñc arbecə* (sts); jfr. Aasen, svika, isl. svíkja.

svigerdatter, no. *sviqərdætər* (Agerskov), = rgsm.

svigerfader, no. *swiqərfår* (D.); *swiqər-* el. *swiqərfar* (Vens.); *sviqərfar* (Agersk.); *svikəfa* (Sundev., Mellemslesv.), = rgsm.; jfr. htsk die schwieger, ægtefælles moder; der schwäher, ægtefælles fader, lat. socer.

svigerfolk, no. et (Ang.), svigerforældre, se folk.

svigerforældre, no. *swiqəfåræ·lər* (Vens.); *sviqərfòrèlər* flt. (Agersk.), mandens og konens forældre; se godefader, -moder.

svigermoder, no. *swiqər-* el. *swiqəmur æn* (Vens.); *sviqəmor* (Agerskov); *svikəmo* (Sundev.); *svikəmor (!)* (Bradr.), = rgsm.; ved et bryllup er det ikke heldigt, at brudgommens moder er med til kirke, hun må ikke se (III. 172.4) mellem brudeparret, men skal bindes til sengestolpen hjemme, den dag sönnen bliver viet, Kr. Almuel. III. 114. 396-97; om de mange overtroiske forestillinger, der knytter sig til forholdet mellem sv- og de unge, se Andree Parall I. 159, Tylor Urgesch. 367; i moderne ævent. indtager sv- medhustruens plads, se Wh. Vlk. IV. 72; „hvem var den lykkeligste ægtemand?" — „Adam, han havde ingen sv-", Urquell IV. 85 (Østpreuss.), jfr. Schrader, Schwiegermutter und Hagestolz 1904; en „teufelsgestalt", når man „1. støber", varsler sv-, P. Vlk. IV. 44. 2; bruds moder må ej deltage i bryllupsfest, Meyer, Vlk. 176.

svigersön, no. *sviqərsön æn* (Agerskov); *svikəsön* (Sundev.). = rgsm.

svigt, no. i udtr. som: *dær ær eñc no swic i de hèr arbec* (Vens.), ɔ: ingen fart deri; også som uo.: *di swic hèr fåbi·c* (Torslev s.), ɔ: kom farende; også *di kam swici* (sts); jfr. sve.

1. svik, udrbso. kaldenavn til anden, Sgr. V. 46.432 (Sams), se vak.

2. svik, no. frist, ophør, afbrydelse, stansning med arbejde; „tage sv- vare" (Vens.), sysle med biting og forsömme arbejdet, Mb.; samme ord som svigt?

3. svik, no. *swek i* best. *-i* flt. *swek* el. *-ər* (Vens.), også huk.; *svek et -ə* (Sundev.), pind, som passer til et hul; pinden i tøndens taphul; *„swekən è blèwən hèn fro hær å hon seər mè feŋən i taphwòl"*, Grb. 202.8; jfr. Kr. III. 220.311, VIII. 279.475, se taphul; *sweki ær eñc hilə tapi; nè mæ tæpər òl, tò mæ sweki, mæn eñc tapi å hwòl* (Vens.); pinden i spundsen, der skaffer luft, og som må tages ud för man kan tappe (Sundev.); der fremkommer *swekər* flt. (Herning) på randen af panden, når man bager pandekager, det må vel være små sviklignende stykker af dejgen; jfr. htsk zwick.

svikgab, no. svikhul i tønden (Ang.).

svikgang, no. *swekgåŋ æn* (Lild s.), skumbord; *i æŋkəlt boð hår di æn swuʊn fòr èsəŋ*.

svikhammer, no. *swekhamər æn* (D.), smedens hammer til at svikke söm med.

svikhul, no. *swekhwòl æn* (D.), taphullet på tønden.

1. svikke, uo.
swek -ər -ə -ə (Vens.);
svek -ə -ə -ə (Sundev.). —
1) tage svikken (3. svik) ud, så man kan tappe af ankeret; *æ aŋkə de ska svekəs* (Sundev.). — 2) *swek æn söm* (D.); *swek è sèm* (Vens.), slå spids og flade på et hesteskosöm, således at det, slået i skoen, går udad gennem fodens horn. — 3) *swek -ər -ə* (Vens.); *swek sèjlən åpå ən møl*, mindske sejl; *dæj gor mæ fijr swekə æjər*, møllen går med fire svikkede (mindskede) sejlstumper. — 4) *do ma eñc swek!* ɔ: høre op med arbejdet; *hąj swekər ðlər*, ɔ: er flittig.

2. svikke, no. i en smædevise: af Tim de ere . . . statelige svikker, Kr. IX.

159. 4 (Hind h.), letfærdigt kvindfolk? se V. S. O.; jfr. svæk.

svikkel, no. i udtr.: *huəs mæ swekələr åpå·* (Vens.), ɔ: strömper, der er strikkede i mønster; jfr. htsk zwickel, kile, kileformigt stykke.

svikmølle, no. i udtr.: *gör swekmølər* flt. (Andst), indrette sig således, at man altid har en udvej, så man kan unddrage sig en forpligtelse, eller hvordan det så end går skaffe sig en fordel; en forklaring findes i spillet: tavl, tysk „mühlenspiel“, deri får man en „mølle“, når man får tre brikker i linie, og har så ret til at tage en af modpartens brikker; man har en „svikmølle“, når man på to paralelle linier i spillet kan flytte en brik således, at når den ene „mølle“ lukkes op, dannes den anden; jfr. V. S. O.; fick- eller zwickmühle, Weyg.; rendehest.

svikpind, no. *svekpiṅ æn* (Agersk.), pinden, som giver luft til tønden; se 3. svik.

svikested, no. et sted, hvor man kan smutte igennem et hegn (Ang.).

svikssti, no. ulovlig sti, der benyttes som genvej (Ang.).

svikstilling, no. *swekstelən æn* (D.); *æ swekstel* (Lem), gang udenom møllen, hvorfra man kan svikke sejlene.

svild, to. *swil* (D., vestj., Agersk.), svimmel; *swil i æ huwə.*

svilde, uo. *swil -ər -ə -ə* (Sams), besvime: *swil hæn.*

svildersvalder, no. *[swelərswalər de]* (Vens.), sniksnak.

svildhed, no. *swilhijəð æn* (D.), svimmelhed.

svildhovedet, to. *swilhuwəðə* (D.); *svilhojə* (Agersk.), svimmel.

svim, uo. se svömme.

svime, uo.
swim -ər swimt swimt (D.);
swim svim svimt svimt (Agersk.);
svim -ər -t svimt (Bradr., Valsb., Ang.);
svims (Fjolde);
besvime (s. d.), *swim hæn* (D.); jfr. Aasen svima; mnt. swimen, uo., swîm, no. Sch. Lübb.; se svilde; be-.

svime, no. *swem* el. *swøm æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), besvimelse; *æ svim gek ham o* (Valsb.), ɔ: han besvimede; *lisom haj gor øləbæst ka dæ kom sønt no swemər øwər ham* (Vens.); jfr. Aasen, svime, isl. svimi.

svimeskure, no. *svimskur æn -ər* (Valsb.), besvimelse.

svimeslå, uo. *swimslo* (vestj.), slå en, så han besvimer; jfr. mnt. swimeslach, no., -slagen, uo., Sch. Lübb.

svimestrikke, no. *svimstrek æn* (Emmerlev), et reb fastgjort om hornene bagom forbenene henover krydset på et kreatur, en karl holder fast foran, to rykker bagud, så standser vejret for dyret, det besvimer, kastes om og kan holdes; bruges til uregerlige dyr.

svimle, uo. *sweməl -mlər· -məl* (D., vestj.); ft. tf. *sweməlt* (Vens.), = rgsm.; *de swemlər får æ ywn o· mæ;* også Mellemslesv.

svimmel, to. *sweməl* (Davbj., Hanh., Vens.); *swiməl* (Lild s.), = rgsm.; tømmersvenden sv-, Thiele I. 184. 206, jfr. Tr. pop. XVIII. 245; mnt. swîmel, no., Sch. Lübb.; se svild, hvirvelsyg.

svin, no. *swijn è* best. *swijnt* flt. *swijn,* best. *swen* eller *swøn* (Vens.); *swøn è* best. *swynə* flt. *swyn* eller *swyn* best. *swønə* flt. *swøn* (Horn. h.); *swin et* best. *-ət* flt. *swin* (Støvring); *swin* best. *swent* flt. *swin* best. *swen* (Tved s.); *swyn et* flt. *swyn;* fig. *swynə* (Søvind s.); *swøn et* = flt. (Røgen); *swijən* itk. best. *-ə* flt. *swijən* (N. Sams); *swyjən* itk. = flt. (S. Sams); *swijn æn* = flt. (Agger); *swyn æn* = flt. (D., vestj.); *swojən æn* = flt. (Sall.); *sviən et* = flt. (Sundeved, Mell. Slesv.). — 1) = rgms., sus; *lisəmanə puṅ æ huwə væjər, lisəmanə lispuṅ væjər a swyn; manə swyn o manə höns gör æn arm buṅ* (D.); *så fijəð som æn swin* (Vejle); *di swyn ær å æ ræt slaw, som æn ska bær tę æ tråw o slæv frå m* (vestj.), ɔ: dovne og ædelystne; *jo mer svin, jo tønə slap* (Åbenrå), jo flere svin, jo tyndere svineæde; *de ær it gåt, væ æ sviən føst fær æ vån i æ kåəl* (Ang.), når svinene får vane til at gå i kålene; *jorən,* el. *æ tråw* (vestj.), *æ òlti fråsən få di dòwən swin* (Tåning); el. „dovne svin kommer ikke langt i en frossen mødding“, Kr. Ordspr. s. 334; *han dqər hen o gor hjæm lisom æ swin* (Lejrsk., alm.), oldensvin kørtes om efteråret til skoven for at de ikke skulde finde vejen hjem, men blev drevet hjem, når de var fede; *æ swin gyər eŋən gåt* (ingen har gavn af dem), *far di komər po æ*

fað (Mors); *de ær eṭ gåt får æ swyn o veð, hwa æ flæsk kåstər i Hambåṛə* (vestj.), ɔ: prisen på grise og magre svin er uafhængig af flæskets pris i H-; *han ær eṭ guwə te o pas swyn* (vestj.), ɔ: han har krumme ben, vil han standse dem, løber de imellem benene på ham; *væṇ dær tæjər sæ ạ å var* (vogte) *svịn, dæṇ komər te å var əm ụr* (vestslesv.), ɔ: vogte dem til ende; *ha swịn o æ skåw* (Malt), ɔ: ikke have sine tanker samlede, ikke være ret klog; „han har ikke alle sine svin sanket", Kok ordspr. 22. 236; *mæ skal eṅc wæn sweṇ te byq, så wel di eṅc ẹ hawr* (Vens.); *de æ gåt, te svịn har enə vorn, så blöw dær it manə diqər staṅən* (vestslesv.); når en tiltaler en ældre eller en, som kræver „De", med du, kan svares af den tiltalte: *hwicər wotə wi swijn saṃəl? — „Hwa, cẹjə do eṅc bysəns swijn?"*, kan siges til den, der ikke kender en af sognets folk (Vens.); *a sku kiṅ dæj, om a så såw dæj imæl huṅər swyn* (vestj.); „iawten ær ed it næemt å si å gjæn suet swön öwer hien", Kr. Ordspr. s. 334, om dybt mørke; „æd kun, svinet skal have resten!"; jfr. Kr. Alm.[2] III. 29. 07; *rẹs sæ mæ sweṇ å go i sæṇ mæ hönsən* (Vens.), så kan man få udsovet; alle dele i et svin ligner de samme dele hos et mske (vestj.); vist alm., jfr. Folkl. Journ. II. 273 (Engl.), Tr. pop. XIX. 301 (Liège); den, som har stærkt hårede ben, har god svinelykke, Sgr. VIII. 95. 324. 25; svinene gik i gamle dage løse, ørerne var mærkede, brændtes til skov, Kr. IV. 87, VI. 103, derfor spiser tyven straks øret (s. d.) af det stjålne svin, se endvidere Sgr. V. 188. 763; svinene opholdt sig tit i folks bryggers, jfr. Hofb. Skogsb. 24; de skulde gå og samle føden hen med husene; de gik ude hele året, og tofteagrene var som de var plöjede; hver gård havde sit gårdsvin, der gik til andet året, og så blev det slagtet. De gik og gennemrodede møddingen, og så snart en dör blev åbnet, var de tilrede og vilde ind med. Folk skulde nok holde dem ringede, men det gik alligevel, som det kunde, for ringene gik tit af; derfor skulde oldermanden og en mand til gå omkring hver söndag morgen og se efter, om svinene var ringede. Blev et svin truffet uringet, skulde dets ejer give bøde, se svinebojle. Svinene kunde også stå i töjr og have klaptræer på. Den ene stang var en alen lang, den anden var tre kvarter. I enden af den længste var der anbragt en nagle, og der var töjret sat på. Svinene lignede slet ikke dem vi nu har, de havde lange børster og var skarpe henad ryggen. En gårdmand havde i reglen en gris og en so om sommeren, soen slagtedes til jul og grisen blev griseso næste år. Se mere herom, Kr. Alm. I. 66. 229 flg., jfr. Skytts h. s. 26; svin på skov: i Hald skov nævnes Svinestifold og Svinestibanker som stedsnavne, Kr. Alm.[2] I. 102; svins hugtænder har været brugt til at glatte linned, istedetfor manglestok (s. d.) FbJ. I. 146 (Norge); i sagatiden sv- almindelige på Island, se Geogr. Tidsskr. XVII. 31 anm. m. m. henv.; kommer hvide svin i en blomstrende boghvedemark og æder, bliver de galne, sorte kan tåle det, se Andersen O. T. (1902) s. 210, jfr. tadder; købt sv- skal føres baglængs i stald, Kr. Sagn VII. 312. 96; sv- særlig elsket af bonde vil følge ham til jorden, Kr. Sagn V. 225. 17, VI. 41. 31; en mand er ude at søge efter sit svin, Thiele II. 83; der omtales svin, som stammer fra vildsvin, Kr. Almuel. I. 104. 397; — når bønderne havde slagtet (se slagtegilde), det var en fest, jfr. Kück 228, var det en almindelig indbydelse: *kom iṅ i æ pisəl å se æ sviən!* (M. Slesv.); jfr. Urdsbr. VI. 31, Ons Volksl. VI. 47, Folkl. Journ. I. 382 (Würtenb.), Tr. pop. VIII. 96. 398 (Anjou); vise, Ndl. Volksk. IX. 180; sv- skal slagtes ved aftagende måne, Knoop Pın. 172. 56; soens patter kastes på mødding, Cav. Wär. II. XV. 67; mand stak sv- med kniv, forfejlede det, så løb det, og han forfulgte det med sin svøbe, hvormed han stak efter det; det faldt, og han udbrød: *næj, no hår a löwət i tị ọr, ja, i tyw ọr, mən ålər hår a sjæt, te ən ku stẹk ən swyn mæ ən swøvskawt* (vestj.); når sv- slagtes, skal *æ dræṇ hål vẹ æ hål, o han ska hạ ən, nær ən komər ọ æ bußər* (vestj.); „slagte sv-", forblommet tale: dræbe mand, se Kr. Sagn IV. 124. 72 (Bornh.), jfr. Cav. Wår. I. 55; — hyrdens sang om ko el. svin i salte, se so III. 450. 36 a, jfr. Aakjær, Blicher II. 48, Lütolf 578; *æ swịn vel bið* (vestj.), handels-

udtryk, ɔ: man kan lide tab i svinehandel, jfr. Fb. Bondel. 166; — sv- æder et mske op, skæmtehistorie, Gr. Gl. d. M. I. 28; løsgående svin, som er løbet ind i kirken, render afsted med præsten på ryggen, Sgr. X. 233. 553; et svin blev delt mellem to stridende parter: den, som havde ret af dem, hans del skulde ikke rådne, Thiele I. 292, Kr. Sagn IV. 270 flg., ligeså -skind og -skinke; prinsessen siger: „min fader har mange sv- og har haft mange sv-, men så mange sv- og så gode sv- og så store sv- har jeg rigtignok aldrig set“, Krist. V. 307; sv- forheksede, Kr. Sagn VII. 311. 93; bondens, St. Peters, skovsvin har krølle på hale; Jættens, bjærgmandens, djævelens ikke, se Sgr. II. 69, Krist. Sagn I. 452. 20-22, Cav. Wär. II. 86, Runa IV. 34. 38, Amins. IV. 114, jfr. Dähnhardt, Natursagen I. 200, se rod; bjærgfolk holder svin, Kr. Sagn I. 33. 149; — røverne stjæler slagtet sv- fra deres kammerat, JK. 132, Krist. VII. 79. 10, jfr. Garnett Women II. 338, Gering II. 210. 90; — sv- er i æventyr et hjælpende dyr, J. K. 47, Kr. Æv. III. 293, jfr. Mhoff s. 407, P. Volksk. VI. 20; — et talende svin, som er et omskabt mske, Kr. Æv. s. 335, jfr. Gonzenb. I. 286, Z. f. M. I. 314; — drengen stikker svinehalerne (se 2. hale I. 537. 43 a) ned i dyndet og påstår, at svinene er sunkne, jfr. Henriks. 39, Veckenstedt Volksk. I. 475, P. Volksk. IV. 59, VII. 162, Gonzenb. I. 255, Wh. Vlk. VI. 74, Am. Folkl. VI. 252, Reg. nr. 55; — 24 sv- skal leveres bjærgmand el. trold, björn, se Sgr. VI. 233, Kr. Æv. III. XXI, Registr. nr. 17, Kr. Jans. Æv. 35, se henvisn. under myre II. 637. 7 b; skifting (252. 4) får svin for pølse (907. 13); sv- vil have børster plukket af, Kr. Æv. III. 120; — svinene har små ar på den indre side af forbenene, det er mærker af fandens tænder, Kr. IV. 339. 436, Sgr. IV. 59. 89, jfr. Henderson s. 313, W. Gregor s. 129, Ch. Notes 215; sv- er djævelens eje, Folkev. XI. 473. 69; — sjælen af en afdød rigmand færdes i svineham, JK. 391. 1254; — bjærgmand ejer et svin, som vejer 100 lispund, Kr. Æv. 123; — nisse grynter som svin, Kr. Sagn II. 67. 105; — bjærgmand i svineham, Gr. Gl. d. M. III. 24, Kr. V. 277, J. M. s. 7; jfr. djævel

i svineham, Haukenæs IV. 48
Sagen I. 222, Myth.[2] 948, Z. f. M
heks, Amer. Folkl. II. 32 (tys
(indiansk); — djævelen i helve
flæsk, for svin og djævle har
men, siden Kristi dage, Kr. V
fanden stjæler svin, han rid
driver de andre, Thiele II. 98,
Sagn IV. 10; — Jøder spiser
kød, thi Herren forvandlede en
skjult Jøde til et svin, Kr. Sagn
jfr. Arnas. II. 51 (Naftali), Bartsc
Wolf N. S. 665, Leland Etrusc. 2
II. 300, Urquell[2] II. 196 m. m.
Vlk. VIII. 280, Trad. pop. IV. 3
409. 39; VI. 727, VII. 487, XV
fordi Jesus har drevet djævelen
JK. 225. 65; dødt sv- skjult i l
at prøve præsts klogskab, Arn
da fanden bortmanes, tager
med sig, Gr. Gl. d. M. I. 129,
indvoldene af et svin indsætt
uheld i et mske, Sgr. V. 3.
Landm. I. 629, Gr. K. M. nr. 11
Ndl. Vlk. XIV. 185, Ons Volksl.
pop. XIV. 644, se so III. 449
hekset sv-, Kr. IV. 216. 3, III
jfr. sygt sv- helbredes af kl
Ch. Notes 177; skæmtehist.
som stjal præstens svin, se so III.
— sv- spises, idet skriftspr
siges, Kr. KT. 188. 91, 199. 15,
Sgr. XI. 3, jfr. Urquell III. 302,
Was d. Volk erzählt II. nr. 202;
bredt skæmtehist., se Luscinius,
nr. 161 (Arch. f. Littgesch. 11. 43
II. 368, jfr. Tr. pop. XV. 538; m
per tyv at stjæle sit eget svin,
V. 118. 341; jfr. købe egen ko
sv- med ræv, lam og gås by
hus, Kr. Dyrefabl. 48 flg., jfr. Asb
Ndl. Volksk. III. 220; so, som h
fordi den havde for få grise, K
153. 14; hvorfor svinet roder,
469, P. Volksk. VII. 14. 4, Nd
VIII. 187; — spøgelse svin,
34. 44, VIII. 59. 112. 228. 393,
367. 02, III. 473. 07, jfr. Runa I
aker s. 17, Strackerj. I. 231 g
III. 62, Busch, Volksgl. s. 36;
svin, Sgr. IV. 231. 721, Kr. III.
Kr. Sagn II. 365. 94 flg., V. 52. 2
født af en troldkvinde, har r

fjorden op, Thiele II. 19 flg., Kr. IV. 66. 89, Sagn II. 254. 14; et svin har oprodet Lindholm å, Thiele II. 20; skal rode en sten op ved en brønd i Flensborg, så vandet vælder ud, og byen forgår, Mhoff 105. 124; sv- med 9 grise oproder sø, Thiele II. 5; jfr. Folkl. III. 497 (Irl.); roder vold op, sætter dige til skel, se Kr. Sagn VI. 180 flg., Thiele I. 300, jfr. Gr. Myth.[2] 975; — når svin går og slæber med halmvisker varsles blæst, Krist. IV. 359. 137, Sgr. IV. 58. 87, Thiele Overtro nr. 101, jfr. Skytts h. s. 155, Wigstr. I. 127, Sundbl.[2] 148, Urquell IV. 88. 6, Amer. Folkl. IV. 122, Folkl. Rec. II. 205; karlfolk må ikke spise svinets krøskirtel, Sgr. IV. 58, 88; slår man svin med kost, bliver flæsket tintet, Thiele Overtro nr. 278, jfr. P. Vlk. VII. 94. 30 flg.; møde med sv-, se II. 646. 33 b, Wigstr. FS. 9. 26; — i Blichers Bindst. siger bonden til herremændene: „godaw, åll I gue venner å frænner!“ og forklarer: gue Håsbon hedde jow „Måhswyen“, den mand dæhr hedde jow „Griis“, han dæh hedde „Gålt“, han dæ æ jow en „Wonni“ (Urne, egentlig orne), å mi fåer hå di åll si daww kal „Pe Sow“, så må a da å vær å e „Swynslæjt“; „Svin“ er slægtsnavn for en bekendt taterfamilie; „æ store Svin“ Kr. VI. 109. 158, Alm. V. 267. 93, Sgr. III. 227; „æ gammel Svin“, Kr. IX. 194. 29; Jens Kr. Svin, Kr. Alm.[2] V. 114; Mette Katrine Svinekone el. Svine Mette Katrine, Kr. Alm. V. 275. 720, V.[2] 112; jfr. Peter Swyn i Lunden, Mhoff 64. 69, Meyer Vlk. 22; — Helligånds-, klostersvin, næres ved milde gaver, se P. Bjerge Aarb. V. 75 ned.; jfr. St. Antonius' svin med klokke, Ons Volksl. VIII. 50 øv. 103, Rivista I. 220. 293 flg., Maury MA. 255; sv-fangst, Montanus I. 70 a; — det bedste stykke på svinet sidder bag dets ører, Sgr. XI. 204. 562 (Fyn, vist alm.), tvetydighed, hvormed menes kroppen; fold i slagtesvins milt (s. d.) er dødsvarsel, Kr. Alm.[2] III. 176. 84 flg.; svins nærhed volder skåren hest skade, sts I. 94. 85; — alm. om svin, Cav. Wär. I. 340, Amins. V. 95, Mélus. VIII. 34, Schiller, Thierb. II. 6, Strackerj. II. 85. 371, Wuttke nr. 687 flg., Meyer Myth. § 138; dets forskellige navne, P. Vlk. X. 9. 2; svinekød alt i det 13de årh., se Meyer Bad. 404; dets rygte og ære, det kaldes „gentilhomme“ m. m., se Laisn. II. 116. 119; jfr. galt, gris, orne, pold, poltring, pølse, rakker III. 8. 20 b, so; se by-, guld-, hjemme-, kjøl-, pind-, skov-, vild-. — **2)** et skidenfærdigt mske, ganske alm.; *di stöst swyn samlər di fljæst pæŋ* (vestj.); *de æ knap syňt, væn æ svin fær nåwər å* (vestslesv.), det er snart at se, når svinene får stads på; som skæo. har det i flt. *swijnər* (Agger); i stedremser: „de Resenbo svin“, Sgr. VII. 176.781 (Lemvig egn); „Byrsted svin“, Kr. IX. 129. 340; „Mosbøl svin“, Kr. IX. 130. 342 (vestslesv.); når en siger f. eks.: *læ wèr, det swijn!* kan svares: *a hòr eňc ąjə swijn en dæ!* el. *dær æ non å· ås, dær æ swijn!* el. *ha ə eňc wat è swijn, dær ha so ə, så ha swijn òlə blòwən nöwnt* (Vens.). — **3)** „lade svin løbe til skovs“, en almind. juleleg med pebernødder; A. gæmmer en pebernød under en finger i den knyttede hånd og siger: *mi swin løvər að æ skòw;* B.: *min lövər mæ!* — A.: *hwa æ de får æn jæn?* — B. skal så udpege fingeren, gætter han rigtig, tager han pebernødden, gætter han fejl, må han lægge en på pladsen; el. A. *mit sviən te skòws!* — B. *mit mæ!* — A. *ğæt å vekən bòw* (Sundeved); hvad *bòw* betyder, er ikke klart; el. A. „læ swin løb te skow!“ — B. „læ mit løb mæ!“ — A. „hwikken tre (træ) wil du ha?“ — B. di tre fjeest å bæjst som i skowi er!“ — A. „peg finger åpå!“ (Vens.), J. Saml. X. 77, jfr. hjortes, Hazel. IV. 18, Runa VIII. 38, Sm. Medd. VI. 23. — **4)** lille høstak (vestslesv.); en tørverøgle bygget ud med 3—4 vinger, Sgr. VIII. 159. 115, jfr. 192. 115 (vestj.); jfr. Aasen, isl. svin itk., htsk schwein, mnt. swîn, Sch. Lübb., eng. swine.

svind, no. *swiň* (D., vestj.); *sweň* (Havbro s., Agger); *swęj è* best. *sweňc* (Vens.), = rgsm.; *dæ ga sweň i ət* (Hads, Ning h.), det svinder, om hvad der opbruges, tæres hen; besv. mod sv-, Z. f. M. IV. 416.

svinde, uo.

swiň -ər swoň swoňən (D., vestj.); ft. *swaň* (Andst); ft. *swaň* tf. *swoňən* (Hvejsel);

sweň -ər swaň swoňən (Salling, Mogenstrup); tf. *swojən* (Thy, Lild s.);

swẹj el. *swẹj, swẹjər* el. *swẹjər, swąj swǫjən* (Vens.);
swen̲ -ər swan̥ swun̲ən (Hell. h.);
swẹn̄ swen̲̄ər swan̥̄ swon̄ən (Havbro s.);
swen̲ swen̥ər swan̥ swon̲ən (S. Hald h.);
swen̥̄ -ər swǫ̂ən̄ swunəð (Tved);
swen̲̄ swen̥̄ə swǫ̂ən̄ swon̲̄ə (N. Sams);
tf. *swun̲̄ə* (S. Sams);
swin̲̄ swin̥̄ə swan̥̄ swòn̲̄ən (Søvind s.);
nt. *swen̲̄* (Røgen, Tåning);
svin̲̄ -ər svån̥̄ svon̥̄ən (Agersk.);
sven̲ -ə svån svon̲ən (Åbenrå);
svin̲̄ -ər svan̄t svun̲̄ən (Ang.);
svin̲̄ -ər svun̄ svun̲̄ən (Bradr.);
= rgsm.; *swin̄ in̥, hæn; „de svin̲̄ər en̄da·!“ soi æ man̥, da sköwəl han dæn̥ sist skæful i· sæ* (vestslesv.); *hon swąj hèn tesist* (Vens.), ɔ: tæredes hen, jfr. Kr. Almuel. II. 42. 115; jfr. htsk schwinden; for-.

svindelse, no. svind, f. eks. kornets på loftet (Ang.).

svindemåned, no. i tlm.: *do æ nåk komən i æ swin̄mon̲ət* (vestj.), siges til den, som bliver mager.

svindsot, no. *svin̲̄sot* (Agerskov); *swen̲̄sòt* (Lild s.); *swẹjsot* el. *-såt* (Vens.), = rgsm.; besv- mod sv-, Thiele Overtro nr. 486, Z. f. M. III. 322; jfr. gul-, modsot; lægemiddel: stødt kridtpibe i mælk, Krist. Sagn IV. 601 ned.; aske af død svindsottigs brændte lunge, Am. Folkl. IV. 253 (Ny Engl.); se hundefedt.

svindsyge, no. *swin̲̄syqən̄* (D., Lindk.), = svindsot.

svine, uo.
swen̲ -ər -əð -əð (Agger);
swyn̲ -ər -ət (D.). —
1) = rgsm.; *o swen sæ te·* (Agger), at svine sig til. — 2) tørv „svines“, ɔ: røgles, sættes i røgle, se Sgr. VIII. 159.115 (vestj.); se svin 4.

svineallun, no. *swyn̲alən̄ de* (vestj.), hvide kvartsstykker.

svineangel, no. *dịn stok swijnan̲əl!* (Mors), skældsord.

svineankel, no. *swen̲aqəl è* best. *-t* flt. *-ər* (Vens.), en sygelig hævelse af et knogleled på den indvendigeside af foden, ikke dog i selveankelledet, men længere nede.

svinearveøl, no. *svin̲ærəl æn* (vestslesv.), gilde, som göres, nål man slagter svin, se svinebesigt, slagtegide.

svinebarsel, no. *swin̲basəl æn* (Mors), drikkegilde, hvorved bøderne for uringede svin fortæres.

svinebasse, no. *swen̲əbasi æn -ər* (Agger), skældsord, = svinebæst; se svingbasse.

svinebesigt, no. *svin̲bəseqt* (vestslesv.), = svinearveøl.

svinebingel, no. *swyn̲beŋəl æn* (Lyne), hegnet plads udenfor svinestien, hvor svinene frit kan gå.

svineblære, no. *swyn̲blẹs æn -ər* (D.); *swen̲blẹs æn -ər* (Agger); *swon̲blèjər æn -ər* (S. Sams); *swon̲blẹr æn* best. *-ən* el. *-blẹən* flt. *-blẹrər* (Vens.); *swòn̲blèjr æn -ər* (Randers egn), = rgsm.; *„drèŋən bejər èn wældi stu̲ swonblẹr owər èn bujən påt“*, Grb. 45. 57, drengen binder en vældig stor svineblære over en bundløs potte; se rummelpotte; konen har en sv- med blod på brystet, da manden stikker hende, Eftersl. s. 156; sv-s skind har været brugt som glas i lygte, Kr. Alm. III. 8.

svinebojle, no. et gilde, som holdtes kyndelmisse aften, og hvorved bøderne, som betaltes for antrufne, uringede svin blev drukket op. Gildet blev gerne ved til anden dags aften og holdtes på omgang hos gårdmændene, se Kr. Almueliv I. 67. 231 (Snedsted). Bøden kunde ansættes til ½ pot brændevin, sts s. 6.11.

svinebrok, no. *swen̥bròk æn -ər* (Lild s.), grævling, meles taxus; *nẹr di gor əpo swen̥bròkjaqt, komər di kwòl i stòwlən, fòr dæsom swen̥bròkən for fat i̥ ən bi̥ən, så slepər ən ejt, fa̲r de knåsər*; se 2. brok, græk.

svinebæst, no. *swin̲əbẹst æn -ər* (D.); *swen̲əbæ̣st -ər* (Agger); *swon̲bæ̣st -ər* (Åby, Vens.), skældso. til et skidenfærdigt mske; jfr. plt. swienbeest, Schütze.

svinebøgle, no. *swyn̲bøql æn* (Lönb.), svinesti.

svinebørste, no. *swen̲bøjst* flt. (Agger); *swen̲bøstər* flt. (Vens.); *swin̲bøstər* flt. (vestj.), børste på svin; man må ikke nævne sv-, når man skolder svin, thi så vil børsterne ikke løsnes, Nyrop, Navnets Magt s. 123, Thiele Overtro nr. 230; „ryste svinebørster“ udtryk for snefog, ondt vejr, Jyll. I. 14; jfr. „ryste blår“, Fb. Bondeliv s. 256; „frau Holle macht ihr bett“, Grimm K. M. nr. 24, se sne; kysses pige med børste i mund af

parrende orne, vækkes elskov, Wigstr. II. 320.

svinebøste, no. *swynbøst æn -ər* (Lindk.); *swònbøst et -ər* (Randers), flæskeskinke.

svinedild, no. *swindil* (Lindk.), en plante, sonchus L., også Als, Horsens, J. T. 342; svindjel el. svingjel (Thy), J. T. 230; også anchusa arvensis, M. Bieberst. (Ålborg), J. T. 16.

svinedreng, no. *swendræŋ æn* (Agger), skældsord; visen om Per Svinedreng, Kr. I. 183, Sgr. III. 50. 174, Berggreen, Danske Folkesange[2] nr. 183, jfr. Amins. VI. 40.

svinedrikke, no. *swindrek de* (vestslesv.); *swøndrek de* (Røgen s.), tynd svineæde; *swøndrèkəls* (Elsted).

svinedriver, no. *swyndrywər æn -ər* (vestj.), = rgsm.; i en stedremse: „Barsbøl swyndrywerer“, Krist. IX. 130. 342 (vestslesv.); jfr. Fb. Bondel. I. 166, Krist. Alm.[2] V. 11. 26; se svinepisker.

svinedröjere, no. flt. lægemiddel, udleveres sulphur. stibic. pulv. (Peters.).

svine-egle, no. *sweneqəl i* (Vens.); *sweniqəl æn* (Agger); *svineqəl æn -eqlər* (Agersk.); *svinekəl æn* (Bradr.), skældsord, tvær person; htsk schweinigel.

svinefedt, no. *swynfjæt de* (D., Agger); *swenfjèt de* (Lild s.); best. *-ə* (Vens.); *swònfjet* (Randers), = rgsm.

svinefjer, no. *swynfijər* (vestj.), spøgende udtryk om halm; „Niels krøb uj ow swønferen“, Jyd. I. 34. 1.

svineflykke, no. skinke af svin; i en vise fortælles, at bruden åd syv svineflykker, Kr. I. 87. 14.

svinefolk, no. *æ swynfålk* (vestj.), en bekendt taterslægt, se Sgr. IX. 21, svin.

svineføde, no. *swønfø æn de* best. *-ən* (Vens.); *swynfø de* (D.); *swenfø* (Agger), = rgsm.; *„di behøwər ènc å slek mè feŋən i wòt swønfø, di ka jan få èn hil øsful“*, Grb. 32. 64, de behøver ikke at slikke med fingrene i vort sv-, de kan gærne få en hel øsefuld.

svinegalop, no. *swyngalå·p* (vestj.), langsomt trav; se svinetrav.

svinegræs, no. *swyngres de* (Lönb.); *swijngrès de* (Mors); *swengræs de* (Thy), en plante, en art skedeknæ, polygonum aviculare L., navnet synes at være alm. landet over, se J. T. 176—78. 356, også mulig om andre arter; senecio vulgaris og sylvaticus L. (Thy), J. T. 357.

svineham, no. *swønham i* (Vens.), = rgsm.; om fanden fortælles: *„èta dęj da hòr hąj hat møj hans jaw fåbij Bihålm i i swønham“*, Grb. 182. 34, efter den dag har han meget haft hans jag forbi B- i en sv-.

svinehandel, no. *swynhañəl æn* (vestj.), = rgsm.; se svinedriver.

svinehandler, no. *svinhañlə æn* (Sundev.), = rgsm.; se svinekjøbmand.

svinehave, no. *swønhaw i* (Vens.), et marknavn, sagtens oprindelig et hegnet sted, hvor svin har gået, se 5. have; Gandrup bys svin hår gået i sv- med hyrde, Kr. Sagn III. 410. 14; en sv- hegnes ved fandens hjælp, mens præsten er på stolen, Kr. III. 279. 375.

svineheld, no. *swynhæl æn* (D.), lykke med svin, jfr. smörlykke; fig. overmåde stort og uventet held, htsk „sauglück“, et studenterudtryk, stammer fra kortspil, hvori „sau“ betød es, se Gr. Wb. s. verbo.

svinehoved, no. *swenhu è* best. *-hwòt* flt. *-hwòər* (Vens.); *swynhuwə æn* (D., vestj.); *svinhoi et* (Agersk.); *svinhoi et* (Sundev.). — 1) = rgsm.; kogt svinehoved bæres på bordet juleaften (vestj.); Kr. Almuel. IV. 98. 295, FbJ. I. 119. 184; jfr. Cavall. Wärend I. 175. 243, Hazel. VIII. 22. 25, Kuhn N. S. 411. 161, Busch Volksgl. s. 33, Grimm Myth.[2] I. 195 ned.; „ebergebäck“, kager i form af et svin til julen, se Grimm Myth.[2] 1202, Strackerj. II. 26; se også Suffolk Folkl. 117 ned.; ligeså sommesteder fastelavns söndag, Kr. Almuel. IV. 153. 432 (vestj.), Urquell I. 129 (Holsten); *hå do sijə æn hal swynhuwə mæ tåw ywn?* (vestj., alm.), vittighed, ɔ: se med sine egne to öjne et halvt sv-, jfr. Sgr. IV. 12. 14, Strackerj. II. 86 a, se høs; et sv-, som ej må flyttes bort, Kr. Sagn V. 128. 5 flg.; sv-, som spises med skriftsprog, Kr. KT. 233. 71, se svin III. 676. 31 b; pige med sv-, Ndl. Vlk. XVI. 2. — 2) skældsord, = svinebæst; „så æ do i fre for å kom sammel med Slatjekræn (Kristen slagter) å oll di ajer swenhvoer“, To Novell. 13; *hon ær è sølə swenhu* (Vens.). — 3) rus; i den alm. vittighed: *han hår löwrət æn swyn ida·w o han fæk æ swynhuwə mæ hjæm*

(D., Malt); *hąj kam hjæm mæ ə swenhu* (Vens.). — 4) *skråv swènhòwrə* (Elsted), ɔ: snorke.

svinehul, no. „stoppe svinehuller", Kr. Börner. 514, börneleg: en kæde rulles sammen.

svinehund, no. *swynhuň æn* (D.); *swənhuň æn* (Silkeb.), skældsord; jfr. plt. swienhund, Schütze.

svinehus, no. *swinhus et* (Tved); *swenhus è* best. *-t* (Vens.), = svinesti; særskilt hus til svin.

svinehyrde, no. *swen-* el. *swənhøwər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; *„hąj kam te Klòstər, å så blòw hąj swənhøwər, å dèj bəsteləŋ tøt hąj gåt om"*, Grb. 67.40; hans lön, Jysk Saml.² I. 68. 69 (Sæby), jfr. Fb. Bondeliv I. 181. 333; svinehyrden synger:

om dagen vogter jeg min herres svin udi skov,
om natten kan jeg ikke for hans kjær datter sov,

Kr. I. 184. 11; helten i ævent. tager tjeneste som svinehyrde hos kongen, Kr. V. 91; afslår pladsen, Kr. VII. 80; se svinedreng.

svinehøs, no. *swənhøs i* best. *-i* flt. *-høs* (Vens.), svinehoved; jfr. Fb. Bondel. I. 234.

svinehøved, no. *swenhøwəð æn* (Agger); *swenhöwəð æn -ər* (Ræys, Thy); *swijnhöwəð* (Mors), svin; *swinhöwər* (Torsted, vestj.), kaldes hyrden, som kommer sidst op pinsemorgen, Kr. Almuel. I. 22. 61 (Staby); rim: *swinhöwəð swet* osv. (vestj.), smsts. I.² 16. 43; også skældsord (Agger).

svinehår, no. *swenhor è* best. *-ə* flt. *-hor* (Vens.); *swynhor* (vestj.), = rgsm., se svinebørster, blok 5.

svinekarl, no. *[swinkål æn]* (vestj.), en fugl, musvågen, buteo, se Kr. Alm.² III. 148. 272.

svinekjæbe, no. stærkt fremstående overmund, jfr. gjeddekjæbet.

svinekjøbmand, no. *swynkəmaň æn* (Lönb., D.), mand, som handler med svin; skæmtehist. om en sv-, se Sgr. VII. 230. 852.

svineklov, no. *swinklöw æn* (Lindk.); *swenklèw* (Lild), = rgsm.; et bjærg i Hjortdal s. (Vest. Hanherred), hvis udløbende spidser ligner et svins fod, se Kr. VIII. 385. 699.

svineknolde, no. flt. en plante, knoldet mjødurt, spiræa filipendula L. (Ålborg).

svinekove, no. *svinkov æn* (Ang.), svineskur, bod el. skur bygget til svin.

svinekål, no. *swynkol* (Malt), mælketidsel, sonchus L., også Ang., J. T. 230 (Hammelev), J. T. 342; også om andre planter, skvallerkål, ægopodium podagraria L. (Angel), J. T. 5; løvetand, leontodon taraxacum L. (Vens.), J. T. 124.

svineleje, no. *swenlæj æn* (Thy), balk på den plöjede mark; se svinetrug, balk 2.

svinelever, no. *swenlöwər æn* (Lild s.), = rgsm.

svinelevering, no. *swynlöwrəŋ* el. *-levəra·ňs* (D.), levering af svin til købmanden.

svinelort, no. *swenlot i* best. *-i* (Vens.), = rgsm.; når afvisende siges: *„wet doňc jæntəŋ òňc!"*, kan svares: *„jæntəŋ òňc, de ær i sw-!"*; — se skygge III. 347. 38; Gjølboen er skabt af en sv-, Kr. Sagn II. 260. 39, se Fynbo; „tag en frisk sv-, pres saften deraf, 1 snapseglas fuldt i en pægl mjød" til hest mod bugløb (utr. Cypr.); *nè swenloti tò skyq, så blywə di dòwən cön* (Vens.), kan siges om dem, der først begynder arbejdet ved aftenstid; kan også siges til flittige, der holder længe ud: *do hə nåk te dæm, dæ fo trabəlt, nè swenloti tò skyq.*

svinelykke, no. *swynløk æn* (D.; vestslesv.). — 1) overdreven, uventet lykke; se svineheld. — 2) lykke med svinehold, se svin, jfr. Amins. V. 95.

svinemel, no. *swynmyjəl de* (D., vestj.); *swənmjæl è* (Vens.), = rgsm., melaffald til svineføde.

svinemodig, to. *swènmuərə* (Elsted), overmodig på grund af svineheld (s. d.).

svinemog, no. *swynmåq de* (Lönb.); *swenmòq* best. *-ən* (Vens.); *svinmok de* (Sundev.), svinemög.

svinenælde, no. *[swynnal]* (Diget), en plante, sonchus L., se svinedild.

svineolie, no. lægemiddel, udleveres oleum jecoris aselli (Peters.).

svinepisk, no. *svinpisk æn* (vestslesv.), den særegne pisk, som svinepiskerne (s. d.) bruger.

svinepisker, no. *swynpiskər* (D., vestj.); *swènpisk æn* (Elsted). — 1) svine-

handler, som driver flokke af magre svin, opkøbte i vesteregnen af Jylland, sydpå og sælger dem undervejs, se svinedriver; kaldes også hyrde, som får køerne sidst ud pinsemorgen, Kr. Alm.[2] IV. 86.04. — 2) *spel sw-,* et kommersspil, spilles af 7 el. nogle flere personer; ved omdelte kort bestemmes enhvers rang: kejser, konge, bisp, herremand, skriver, rig bonde, fattig bonde, svinepisker, *swènpisk* (Elst.); der lægges trumf, svinepiskeren giver kort, 1 ad gangen, ialt 5, med nöje hensyn til rangen; han „offrer“ til kejseren, fattig bonde til kongen, d. e. de overlader de höje herskaber deres kort til udvalg af trumfer og herrekort; skriveren skriver for hver medspillende et ×, der repræsenterer fem streger, idet først midten udslettes som én streg, så får man *bowsərən splèt ar* (Elsted), svinepiskeren får tillige en pisk ↾; for hver forseelse nogen begår får han en streg til af skriveren, en bét, som kaldtes et „horn“ el. en „horunge“; hvert stik udsletter en streg, den som først får alle streger udslettet bliver kejser i næste spil; kejseren spiller altid først ud; svinepiskeren skal „moge“, ɔ: samle kortene sammen efter hvert spil; hver lægger kortene udenfor sin plads (vestj., Sønderj.); fejlene, der kan begås er — 1) om nogen af standspersonerne ikke snakker „fint“; — 2) om nogen selv sletter en streg, hvad der tilkommer „skriveren“, som hver gang får ordre fra kejseren; — 3) om man tiltaler andre end svinepiskeren med du; — 4) om man lægger til i urette tid; — 5) om man hjælper sv- med at samle kort sammen (Elsted, alm.); *di kuñ òsâ spel „kèjsər koŋ“, åm di wa så manə, te jèn wa kèjsər å di ajər wa koŋ, domər, skrywər, fatəmañ, prekindris å hans dræŋ, lisåm di kåst òp åm əð te, å så skul di pas əpo å bær dæm rèjtiq æð, fòr hèləs fèk di æn strafstreq, såm di kalt æn „huəroŋ“. „Domər bəfålər skrywər å skryw æn kòs* (kors) *fò kèjsərəns dar . . . prekindrisəs dræŋ hans dar!“ — „Domər bəfålər prekindris å saməl kwòtən saməl å ği te ænhwæ·r ætər raŋ å stañ!“ . . . „Kjèjsərkwòt, koŋkwot . . . kwòtən ær uwðğijəð, stamən ær əpo bowər!“ . . . „Kjèjsər târ kwòt“ . . . „Domər bəfålər å skryw kèjsərən æn huəroŋ, fòr hañ mot ejt ha tåən hans kwòt, eñən domərən hað såð, te hañ skul“ . . . „Kjèjsər spelər uwð“ . . . „Koŋ bəkeñər“ . . . „Domər leqər te“ . . . „Skrywər stekər, depər å tar hans motəpo“* (ɔ: det midterste af korset) *hèlər „hans huəroŋ“ hèlər „hans føst streq“, å nær di komər så wit, te jen ka sèj: „depər å tar hans sijstə streq å owələwiər hans kwòt te prekindris å onskər å blyw æn guə kèjsər te næjst gâŋ“ — så ər hañ fræ, å dæñ næjst, dæ gor fræ ska wæ koŋ te næjst gåŋ, å sånt blywər di we, te di æ fræ hwòjèn,* Kvolsgd., Landboliv s. 108; *„prèk-i-ròw“* (Søvind s.), et slags kortspil, som spilles af 6 personer, der agerer „kejser“, „konge“, „herremand“, „skriver“, „bonde“ og *„prèk-i-ròw“;* de fire første rangklasser skal under spillet snakke „fint“, de to sidste jysk; spillet er nu gået af brug; se Kr. Börner. 345, 651. 27-29; brudeseng, penæmen, pikkenoris; et beslægtet spil se Z. f. M. II. 188; et forbillede for spillet kunde måske findes i skikkene kongeaften, se RD. Calendrier Belge 24, Tr. pop. XII. 44 (Belgien), FbJ. I. 128, II. 267.

svinepranger, no. *swenprånər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), person, som handler med svin; *i lòwi swenprånər* (Vens.), ɔ: pranger som opkøber levende svin; se svinekjøbmand, opkjøber.

svinepris, no. mest i flt.: *æ swynprisər ær et guwə* (D., vestj.).

svinepulver, no. lægemiddel, udleveres sulphur. stibic. ven. pulv. (Peters.)

svinepølse, no. *swynpøls æn* = flt. (D.), pølse af svineblod.

svinerassel, no. *swen-* el. *swønrasəl è* best. *-t* (Vens.), rækværk til at sætte på en vogn, når man kører med svin.

svineri, no. *swenəri·j de* (Agger), = rgsm.; *de æ no swenəric åpå di rèn lạqənər!* (Vens.); sv- med mad og drikke, se Kr. Alm. III. 69, III.[2] 24.

svineryg, no. *swynrøk æn* (D.); *swenrøq i* best. *-i* flt. *-røq* (Vens.), en lille forhöjning på engen i jordsmonnet: *slọ öwər æn sw-;* se trekantet.

svineskatol, no. *swijənskatå·l* itk. (Sams), ædetrug med skråklap udenfor svinetruget.

svineskind, no. *swynskiñ de* (D.); *swenskẹj è* best. *-skeñc* flt. *-skẹj* (Vens.),

svinelæder; *swenskeń skul især wæ guə te skeńsȯl* (Lild s.); svineskind, som ej må flyttes, se Kr. Sagn IV. 231. 52; kongesön kryber i sv- for at slippe for trold, Arnas. II. 352, var. af Polyfemævent.

svineslags, no. *swenslaw æn* (Agger); *swynslaw æn* (D.), art, slags af svin; *æn ka sij po æ tryjn, hwa swenslaw de ær å*, ordspr.; *æn guə, reŋ sw-* (D.).

svineslagter, no. *swenslacər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; deraf: *swenslacəric è* best. *-ə* flt. *-ər*, også: *andelsslacəric* (sts).

svineslægt, no. = rgsm.; se svin(677.29).

svinespand, no. *swynspań æn* (D., vestj.), spand, hvori der samles æde til svin; *de gir nåwət i æ sw-* (Malt), ɔ: det giver dygtig fortjeneste; se spøl; *„de giər nåt i æ swenspań!“ såj æ kown, da æ mań brækər sæ* (Ulvborg), Sgr. V. 28. 121.

svinesti, no. *swynste æn* (Lönb.); *swojənsti æn* (Salling); *swynstæj æn* (D.); *swensti æn* (Lild s.), best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *swonstèj æn* (Røgen); *swynsti æn -stiə* (Søvind s.); *svinsti æn -stiə* (Sundeved, Angel), = rigsmål; „Jørren Måbswyen tow te-uers å såh: sihn do ær å wo familli, komme do te å hå en knøw swynstejh å bow i“, Blich. Bindst., se svin; i svinesti må man ikke bruge skovl, da man i så fald skovler grisene ud på møddingen; fig.: *de liqər hȯtə èn swensti* (Vens.), hvor alt ligger i uorden; Tisted ved Mariager kaldtes i gl. dage „svinestien“ på grund af en mands store svinehold, Thiele I. 165; se stævne(635.22); ved at sove i sv-, får man varslende dröm, se Heimskr. 46, Halfd. Sv. s. S. kap. 7, Fagskr. kap. 3, Flat. I. 563. 9, Munch s. 34 ned.; jfr. Karks dröm, Olaf Tryggv. k. 104, Rafn I. 193 flg., Munch 115, Leland Etr. 252 (Ital. o. fl. st.); sv-fold, -banke, se svin 675. 40 a.

svinetidsel, no. navn til en plante, sonchus L. (Ålborg, Thy, Ang., Grenå, Århus, Holstebro), J. T. 230. 342. 357.

svinetrav, no. *swyntraw de* (vestj.), = svinegalop; *cyr i swəntraw* (Vens.).

svinetrug, no. *swyntrȯw æn* (D., vestj.); *swintrȯw* (Sall.); *swentråw æn* (Agger); *swentrow è* best. *-ə* flt. *-trow* (Vens.), = rgsm.; *hąj trowə, dede hąj skul ha fąjən gul te è swentrow* (Vens.), ɔ: vundet store rigdomme; *hwæm vel tjæn gul te æn swyntråw?* (vestj.), spøgende opfordring til at hjælpe; fattig mand køber et sv- af guld, strandingsgods fra et skib, Kr. Almuel. II. 148. 346, jfr. 345; døbefont, brugt som sv-, svinene dør, Kr. Sagn III. 141. 723 flg.; balk på den plöjede mark, se svineleje, -ryg.

svinetryne, no. *swentryjn æn* (Agger), = rgsm.; i ordspr.: *æ jor æ ğæn hår får uń* (syge) *svintrynər* (N. Slesv.); truende: *æ skal reŋk dæ din svintryn iń!* (Branderup), ɔ: jeg skal stoppe din mund.

svinetysk, no. *swen-* el. *swəntysk de* (Vens.); *swentysk* (Agger), uforståelig tale, rakkerlatin (s. d.); *hań wa ræn swentysk* el. *hań snakə swentysk* (Agger), ɔ: var uforståelig i tale.

svinetønde, no. *swentøń æn -ər* (Agger); *swyntyń æn -ər* (D.); *swəntąj æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; tønde, hvori svinets æde samles; *dæ ku blyw æn gu swȯntøń ow dæ, næ do kam ȯw mæ hoət*, Sgr. II. 58. 301 (Lisbj.Terp); *„è låq, de wa broqt te swəntąjən“*, Grb. 32. 65.

svinetå, no. svinetæerne blev spist juleaften til kvældsnadver, Krist. Almuel. IV. 98. 295; når en sv- flækkes, er der deri en sene, som ligner en orm, den skal tages hel ud og kastes bort, Krist. IV. 360. 139.

svinetåbelig, to. *swentobələ* (Agger), overmåde tåbelig.

svineurt, no. navn til forskellige planter: stinkende gåseurt, anthemis cotula L. (syd og øst f. Ålborg), J. T. 20; løvetand, leontodon taraxacum L. (Saksild) J. T. 313; (Sams) J. T. 356; svinemælk, sonchus L. (Vens.), J. T. 230.

svinevogter, no. *swonwutər i* (Vens.), = rgsm.; *„så mat ham, dè æjə swən* (svinet), *go dè met i èŋən i ræn å mørkən te daw å wæ swonwutər“*, Grb. 140.32.

svinevorn, to. *swenwȯrn* (Vens.); *svinvon* (Agersk.), urenlig, om personer; *mi kuwən æ nöj swinworn, mæn de ær et så sær, får hun æ föj åp ve swin*, Sgr. XI. 153. 467 (Bövling, vestj.); *hon æ så gröw swenwȯrn i her huks* (Vens.), se svinsk.

svinevæder, no. *swinwèr i* (Hjörring), ordet er en erindring fra den tyske okkupation 1864, da en tysk sol-

dat havde opfattet *i wèr* som et handyr i almindelighed og så anvendte det om en orne.

svineværk, no. *swenwærk de* (Agger), i tlm. som: *dær æ nòj swenwærk wę əð* (Lild s.), svineri; svinsk og slet udført arbejde (Agger).

svineæde, no. *swyneð de* (vestj.); *swønèi de* (Røgen); *svinær de* (vestslesv.), = rgsm., se svineføde.

svineøde, to. i udtr.: *a æ rèn swen-* el. *swonø* el. *ø få swøn* (Vens.), ɔ: jeg har slet ingen svin mere.

svineøre, no. *swynør æn* (D., vestj.); *swenør æn -ər* (Agger), best. *-ə* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.; *svinöə et -örə* (Sundeved), en slags kager, klejner (s. d.), også Hannæs; *wi baqər swenørər i swenfjèt* (Lild s., Vens.), jfr. FbJ. I. 114.

sving, no. *sweŋ æn* = flt. (vestj., Agger); itk. best. *-t* (Vens.); *swèŋ et* (Søvind). — **1)** svingning, om en vej f. eks.; *brę* el. *vij* el. *stuwər i æ sweŋ* (vestj.); om en person, der kommer fordringsfuld frem el. forlanger stor plads for sig, er en pralhals; *si do eñc ęi te òs, næ do komə dæj wèj? — a wę ə eñc, de komər an åpå sweŋt; „de komər an åpå sweŋt!“ sò skrèən om å fåŋ wijboŋər* eller *sò Dulə Marən om å dåjs* (Vens.); *dær ær eñc no sweŋ i ham* (sts), ɔ: han er træg. — **2)** krumtap hvorved slibesten el. rok drejes (Vens., Lild, Søvind), = et „vindejærn“, jærnstykke, ved hvis hjælp man omdrejer skruetappe og skærer gevinder i møttringer (D.); se hvervestens-, rokke-. — **3)** en art gangstol til småbörn; på en stang, der når fra loft til gulv og lader sig dreje rundt, fæstes en vandret plade med et hul, hvori barnet sættes, så det kan hvile armene på pladen og fødderne på gulvet og således løbe rundt om stangen.

svingbasse, no. *swenbasi æn -ər* (Agger), en art kanon, folkeetymologi, se svinebasse.

svingben, no. *sweŋbijən* (Lindk.), gammeldags dans.

svingblod, no. *sweŋblo de* (D.), når koen er *hal-löj*, ɔ: det halve af lødetiden er gået, skal den årelades efter gammel skik, at den ikke skal få det med sv-, ɔ: gå og dingle på grund af blodrigdom.

svingbløde, no. dybt blødt sted i en vej; nu var der sådan et sv- lige der ind til, og så kjører han den ene hest fast i bløden, Kr. VII. 70.

svingbørren, no. *sweŋborən æn* (Hmr.), stor byrde.

1. svinge, uo.
trs., intr. *sweŋ -ər sweñ sweñ* (D., vestj., Andst);
sweŋ -ər, sweñ el. *sweŋəð, sweñ* el. *sweŋəð* (Lødderup);
sweŋ -ər, sweñ el. *sweŋəð, swåŋən* (Agger);
intr. *sweŋ -ər swaŋ swòŋən* } (Rævs,
tr. *sweŋ -ər -əð -əð* } Thy);
intr. *sweŋ -ər swaŋ swoŋən* } (Mogen-
tr. *sweŋ -ər sweñ sweñ* } strup);
sweŋ -ər swaŋ swoŋən (Lild s., Vens., Støvr.); også ft. tf. *sweŋt* (Vens.);
swèŋ -ə -ət -ət (Søvind, Elsted, Tåning);
trs., intr. *svæŋ -ər svæñ svæñ* (Agerskov);
sveŋ -ər svæñ svæñ (Gram);
sveŋ -ə svåŋ svoŋən (Åbenrå);
trs., intr. *sviŋ -ər -ət svoŋən* (Bradr.). — **1)** = rgsm., trs. og intr.; *dæj cyri sweŋər ęi i gòri; haj gor å sweŋər mæ armən; hon gor dåltər å sweŋər i hè nyc klèər*, ɔ: går prunkende; *di kam sweŋi hę fåbi·c få no sin* (Vens.), ɔ: kørende el. gående med hovmodige lader; *hañ sweñ øwər æ brå* (Agger), gjorde en svingning over braden, ɔ: han opgav sin beslutning, billedet taget fra mågefangst ved ramme, se 2. brå; fuglen griber ikke lokkemaden, men vender sig og flyver bort. — **2)** = stubløfte (s. d.) (Andst); jfr. Aasen, svinga; mnt. swingen, Sch. Lübb.; se svænge.

2. svinge, no. *svæŋ æn -ər* (Agersk., Bradr., Valsb.); *sweŋ æn -ər* (Sem, vestslesv.), gynge, jfr. slynge.

svinge-kontra, no. *sweŋ-kontra* (D.), gl. dans.

1. svingel, to. *sweŋəl* (vestj., Sall., Agger); *sviŋəl* (Bradr.), svimmel; *æ ka ek tol o dans, så blywər æ sweŋəl* (Agger); jfr. hvirvelsyg, svild.

2. svingel, no. *sweŋəl* best. *-t* (Vens.); *sweŋəl æn sweŋlər* (Mors), en græsart, lolium temulentum L.; *nè dær æ møj sweŋəl i milt, ka mæ få hupijn ǫ ə* (Vens.).

svingelgræs, no. *sveŋəlgræjs de* (Agersk.), = 2. svingel.

svingelhovedet, to. *sviŋəlhǫjə* (Bradr.), svimmel; jfr. doset.

-svinger, no. jfr. mnt. swingen, „den flachs mit der „swinge" schlagen", Sch. Lübb.; se bør-.

svingkjedel, no. *sweŋkijəl æn* (Malt), en kedel, der på den åbne skorsten er således hængt på et sving, at den kan drejes frem og tilbage over ilden.

1. svingle, no. *sweŋəl æn sweŋlər* (vestj.); huk. (Vens.; også Angel); *swèŋəl æn sweŋlə* (Søvind s.). — **1**) stokken på hamlen, hvortil seletöjets skagler er fæstet (Søvind, vestj.); *æ sweŋlər* flt. (D.), på væverstolen, træstykker, dannede som svingler, hvori „skafterne" el. „sellene" på væven hænger; *sviŋəl æn -ŋlər*, stykket som forbinder „fodspor" (tråd) og selstok på væverstolen (Bradr.); det slagtede dyr hænges ved bagbenene op i svingler. — **2**) *sweŋəl æn* (Vens.), bom på en vej til at dreje for el. fra; *„we òwərę̀j lut di mè èn sweŋəl, de ęn sku cyr dèr uən hèskabə"*, Grb. 177. 7. — **3**) *han har sveŋlər å sæ̱l* (Agerskov), svingler at sælge, ɔ: er fuld (også D., vestj.); se svingle uo.

2. svingle, uo. *sveŋəl -ŋlər -ŋəlt* (Agerskov, Vens.), dingle, om fulde folk for eks.; *hąj sweŋlər som hąj wa fuḷ* (Vens.); jfr. Aasen svingla.

svingletræ, no. *sweŋəltrèj* el. *-trè è* best. *-ə*, flt. *-trèjər* el. *-trẹ̀ər* (Vens.); *sweŋəltre æn -r* (Lild s.); *sweŋəltrœ̣ æn -ər* (Vejr.); *swəŋəltrœ̣ æn -ər* (Sall.), svinglen på hammelstokken.

svinglæs, no. *sweŋlas æn* (D.; vestslesv.), overmåde stort læs.

sving-om, no. *sweŋo·m̩ æn* (D., alm.); *sweŋåm̩* (Agger); *swèŋò·m̩* (Søvind), dans; „a å do wi ska fo wos en gue swingom i auten", And. Bars.; *no ska vi te o hạ̊ ən sweŋom̩* (D.).

svingplov, no. *sweŋplòw æn -plǫ̀w* (D.; alm.); *sweŋplòw̱ i* best. *-i* flt. *-plòw̱* (Vens.), = rgsm.; til forskel fra hjulplov, de glds plove; *flịər eň jèn̩ gǫrmaňdæṭər fèk dæňgån̩ æn søl̦stòþ̣ i prẹmi fòr̦ å plòw̱ mæ sweŋplòwən, mæn no plòw̱ər kweňmeňəskər òl̦ər* (Lild s.); indført omtr. 1857 i Fårup ved Rødkærsbo, se Krist. Alm.[2] I. 167. 19; i St. Vi ved Flensborg indførte forf. den 1862.

1. svinke, uo.
sveŋk -ər -ət (vestslesv.);
svæŋk -ər -ət (Bradr.; Ang
trs. og intr. gynge, svinge,
sveŋk mæ æ ar̲m (vestslesv.
svinge med armene; krumme si
(Sams), Mb.; htsk schwenken,

2. svinke, no. *sweŋk æn*
krumning, bugt, böjning (Sa
han hạ̊r nåwə få̱lə sweŋkər o·
sving, bevægelser med krop e
omvej, udflugt, påskud, pud
tow ètər å få dè lam kow
få dę̀j sweŋk, hąj ha jij han
Grb. 59. 69, hyrden skyndte
den lamme ko over til Terk
puds, han havde spillet hans
sekə sveŋkər han slạ̊r! (vestsle
gör manne svænk" (Mellemsl
søger udflugter; er vel htsk
lystigt påfund; sv. svinka uo.
flugter.

svinkeærinde, no. *swe*
(vestj.), ærinde som man gö
at behøve det.

svinse, uo. „kællingen o
sprang, hun svindsed og hun
Kr. SkV. s. 20.5; se svanse.

svinsk, to. *swynsk* (Lönb.,
(Agger, Vens.), = rgsm.; *hon*
swensk, dæ̨j ku̱n (Vens.), = s

1. svip, no. *swep è* best.
alm.); *swip et* (Røgen). — 1
rend; *jò mæ de betə swep dærh*
æn lil̦ə svep ar æ by (vestsles
æn bẹṭə swep aj æ byj (Agger
svitte. — **2**) kort stykke vej
eňc uən è betə swep dærhæn (
gen, Thy). — **3**) kort tid;
(Mors, Mds. h.); *i et lil̦ə svip* (
de wǫ̀r eňc u̱ən è swep (Ven
lille slurk, dram; „no ska vi l
en bete svip te ollsist", Yuelb.
htsk schwippe, skraldet på en
slægtet med svøbe no.

2. svip, no. dårligt, tyndt øl
Outz.; „svipe" uo. spæde øl

3. svip, to. *swep* (Mds. h.),

svippe, uo. *swep -ər -ə*
— **1**) slå med en rask beva
med halen, om bremsegale hes
„Powl lu te, de war òl̦c få s
kunt å mè sònt èn smul swəb",

P. lod som det var altfor sejt at svippe kornet af med sådan en smule svøbe; *„hqj swepə ɒqən“*, Grb. 87. 45, slog hestene med pisken; *„grèn swepə drèŋi hilt øwə te dèn an sij å huwst“*, Grb. 78.54, ɔ: kastede. — **2)** fare afsted men på en vis let behændig måde; *han kåm swepəň; de gek nåk så swepəň* (Malt), det gik nok så rask og let; *hun swepəð eň æ æ dar* (Mors); *læ mæ no sijə, do swepər dæ* (vestj.), skynder dig. — **3)** *læ wås swep ət let åp* (vestj.), stege op; jfr. htsk schwippen, slå med en pisk; se svirpe.

svippes, to. *swepəs* (Vejr., Skyum), hurtig, rask; *han æ swepəs* (Vejr.); *de ska wær swepəs* el. *wepəs* (Mors); hamren går s-, ɔ: hurtigt, stærkt, Kr. Sagn II. 561. 22; jfr. plt. swipps, Schütze IV. 239: i et nu.

sviptur, no. *sweptur æn* (vestj., Agger), kort tur, rejse, lille rend; *„hqj fåtælə dèm, hwetən sweptuwr hqj ha jow øwə te Truwnhjèm“*, Grb. 151. 84.

svip-ærinde, no. *swepèri è* (Vens.), kort besøg; *hon war hèr hæn i è sw-*.

svir, no. *swir æn* (D., vestj., Han h.), = rgsm.; *ha æn swir əpq* (Han h.), være fuld; *hqj lòwər i swijr å swarm* (Vens.); også fig.: *de war æn hil swijr få· mæ* (sts), ɔ: noget, jeg blev overmåde glad ved.

svire, uo.
swir -ər -ə -ə (Vens.); ft. tf. *-ət* (D., vestj., Søvind, Elsted); ft. tf. *-ər* (Vejr.); ft. tf. *-əð* (Agger);
svir -ər -ət (Sønderj., Agersk., Bradr.);
= rgsm., søle med drik; jfr. Aasen svira, nt. sviren; swieren, Schütze IV. 238, Urquell I. 129; se svirende.

svirebasse, no. *swirbasi æn -ər* (vestj.), = sviregast.

svirebroder, no. *swijrbrqr i* best. *-brqən* flt. *-brqrər* (Vens.), = rgsm.

sviregast, no. *swirgast æn -ər* (D. vestj.), = rgsm.

sviregilde, no. *swirgil æn* (D.); *swijrjil è* best. *-jilə* flt. *-jilər* (Vens.), = rgsm.

svirelag, no. *swirlaw æn* (D.), = rgsm.

svirende, to. *swireň* (D., vestj.); *swiri* (Vens.); *vær sw-*, være noget beruset; *„hqj blòw no swijri“*, Grb. 6. 24; *war haň ful? — næj, mæn swijrin war haň* (Agger).

-sviret, tf. se for-.

svirp, no. *swerp è* best. *-ə* (Vens.; vestj., Agger, vestslesv.); *swærp et* (Lisbj. Terp), svidende smærte; *læ mæ ta dæň løs tæň å, de gy slæt ek uňt, de ær ek uðən æn betə swerp* (Agger); *de æ gråw kol ve æ feŋər, sålæŋ te ən hå tæjən æ swerp* (D.), ɔ: den første smærte; *„swerp“! så Pe Hijə, han task hans kat mæ ən speqsil* (Mors); også fig.: *å, ham hår ət eŋən nø mæ, han ska nåk sto æ swerp uð* (vestj.), ɔ: tab, vanskelige forhold; *de wa da æn lijə swerp* (vestj.), et slemt tab.

svirpe, uo.
swerp -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *swerpər* (Vejr.); ft. tf. *swerpəð* (Mors, Thy);
swerp -ər -ə -ə (Vens.);
swærp -ə -ət -ət (Århr. egn);
swirp -ər -ət -ət (Agersk.). —
1) intr. volde svidende smærte; *æ hawl swerpər i æ huwə* (Thy); *æ pisk svirpər* (Bradr.); sædvanlig upers.: *de swerpər*, når man har brændt sig; *de swerpər gåt i ròwən*, om riset (Vens.); *slo· jæŋ te de swerpər* (vestj.). — **2)** trans. *haň swerpəð mæ* (Agger), slog mig f. eks. med en pisk; *swerp æ kijəl, æ ral* (D., vestj.); *svirp æ kel* (Agersk.); *ha kejlən swerpət* (S. Hald), ɔ: bringe kaffekedelen hurtig i kog; svide ved ilden; *hon swerpər òl teŋ; klæən è blòwən swerpə*, svedne af ilden; også: *han ka årdənliq swerp ət* (D.), ɔ: göre meget arbejde el. få meget arbejde sat igennem i en fart; se svippe.

svirre, uo.
swerə -r -t swerət el. *sår -ər -ət -ət* (D., vestj., Andst);
swæjr -ər -ət -ət (Hmr.);
sor el. *swirə -r -əð -əð* (Agger);
swir -ər -ət (Sall.);
sar -ər -ət (vestslesv.);
surre, binde om; *vi ska hå ən boň swerət om; ka do swerə ən fast?* (D.); *swerə æ boqət* (Malt), surre boghveden er en særegen måde at sætte den høstede boghvede i stak på; den snoes i visse måder sammen til en kegleformet stak og kan således længere modstå fugtigt vejr; med hensyn til formen *swerə* mærkes, at den synes at tyde hen til en grundform svirve, (jfr. svarve), se Aasen surra, svérra, sverva.

svirring, no. *swæjrəŋ æn* (vestj.); *sorəŋ* el. *swirəŋ æn* (Agger), en surring;

æ swiṛəŋ æ gon å, åp, i støkər (Agger); *wi skor æ soṛəŋ, wi ku ek løs ər åp* (smsts).

svisser, no. *swisər æn -ər* (vestj., Agger); hak. best. *-i* (Vens.), fyr, ubestemmeligt ord, omløbende person; *æn sær swæjsər* (Plougstr.); *hạj æ sǫnt i fijn swisər* (Vens.); *tistəl tal̥ te smæ̣r: få nys da wa dær æn swisər hæ̣r!* Kr. Almuel. III. 122. 433; letbenet person, fin, fornem (Agger); er det schweitzer, fr. Suisse?

1. svit, no. *swit et* (østj.), følge: *dæ̣r koṃər gil̥switət,* gildesfølget; ordet usikkert; jfr. brudesvit, Fb. Bondel. II. 20; fr. suite.

2. svit, no. *svit et* (Agersk.). — **1)** byrend; *æt svit i æ by̥* (Agerskov); se svip 1; *æ löbər æn beṭə swet aj æ byj* (Agger). — **2)** „på en svit" (Mols), pludselig, på en studs. — **3)** „sweter" flt. skal være navnet for sølvkræ, lepisma (Jyll. efter E. T. Kr.).

3. svit, to. *swit* (Mds. h.), rask til at tage fat; *koṃ swit,* komme rask.

4. svit, udråbso. i tlmd.: *„swit!" sạ̊ Guñər hun dạ̊ñst* (vestj.), siges, når en pludselig falder; *swet! dè lọ̀ hati!* (Vens.), se 2. svat.

svitring, no. *swetreŋ i* best. *-i* (Vens.), smutærinde, kort besøg; *ka doñc jòr i betə sw- hæn te cǫmạj?*

-svitse, uo. se op-.

svit svat, no i tlmd.: *de gor i swit swat få· ham* (D.), ɔ: det ødes.

svitte, uo.

swet -ər, swet el. *swat, swat* el. *swetə* el. *swet* (Vens.);
swat sæ, swatər swat swat (Hell.).

1) falde pludselig; i vestj. synes kun ft. brugelig; *han swat liq oṃ o æ röw,* han styrtede omkuld; *hạj swat oṃ po stẹ̀ə* (Vens.); også skal kunne siges: *hạj swạs liq niər* (Vens.); *„Maren blòw som hon skul̥ ha swat liq nir"*, Grb. 136. 17; *„æqə swat uw è grønəŋi å i smaər"*, Grb. 75. 20, ægget skvat ud ad grönningen og i smadder; jfr. dratte, skvatte, slasse. — **2)** *swet -ər swet swet* (Vens.), svippe, smutte; *swet sæ* (Vens.); *swat sæ* (Hell. h.), kaste sig, smutte; *„muwsən ku sac swet sè nir è hæt gaməl hwòl"*, Grb. 114. 133, musen kunde sagtens smutte ned ad sit gamle hul; *„èn li sotəgro muws kam får åp è kòlí å wa liq we å wil ha swetə ẹj è muj å ham"*, Grb. 145. 11, en led, sortegrå mus kom foran op på karlen og var lige ved at ville have smuttet ind ad munden på ham; *swet hæn å jə de!* (Vens.); han svitter og han springer, Kr. IX. 160. 9; *skrẹ̀ən swet åstè· så læt som i hjòwt* (Vens.); *„sèt gråbuwnər øwə hwa gløq å hwa dòr i huws, for hon eñc skul̥ swet sè ẹj"*, Grb. 154. 26, sætte gråboner over hver glug og hver dör, for at hun ikke skulde smutte ind; *„så komə mòrən ijèn som èn betə muws sweti ẹj è de gaməl smuthwòl"*, Grb. 143. 31, så kommer maren igen som en bitte mus smuttende ind ad det gamle smuthul; se skvatte, svatte, sve, svippe, sytte.

svittesy, uo. *swetsyc -ər -syj -syjə* (Vens.), sy, som småpiger, med tråd uden knude, kaldes også: *å sy swet.*

svoger, no. *swaw̥ər æn swaw̥ərər* (D., vestj., Vejr., Thy, Agger, Lild, Agerskov; Mellemslesv.); *swaw̥ər i* best. *-i* flt. *swaw̥rər* (Vens.); *swaw̥ər æn swaw̥rər* (Sall.); *swaw̥ə æn swaw̥ərə* (Søvind s.); *swòw̥ər i* (N. Sams); *svavər æn* (Fjolde); *svavə æn -rə* (Sundev.), = rgsm.; alene i rgsm.'s betydning sagtens i enkelte egne; sædvanlig betyder svoger også svigersön (vestj., Søvind, Vens.); enhver ved svogerskab beslægtet (Agersk., Hygum); mest svigersön også svigerinde (N. Sams, Ålsø), ordet må da sagtens være huk.; svigerfader, svigersön, svoger (Sall.); jfr. J. Saml.[2] III. 115; „den, som ved ægteskab er anrørende, kaldes „swawer", min Maren-, Mett-, Kjesten-swaver; en svigerfader kalder og sin svigerdatter swawer", se Kr. Alm.[2] VI. 269. 20; ordet bruges i en særegen forbindelse: *pas do ọ, æjsən ku do ǧan kom åp o ạq mæ di swaw̥ər te mæṛkəñ!* (D.), ɔ: komme i lag med din overmand; jfr. karlsvogn 2, svigerfader; se mnt. swager, Sch. Lübb., htsk schwager.

svogerlag, no. *swaw̥ərlaw* (Malt), = svogerskab; *vi ær i sw- saṃəl.*

svogerskab, no. *swaw̥ərskab è* best. *-ə* (Vens., Lild, Søvind s.), = rgsm.; *di æ sǫnt nọ i swaw̥ərskabə,* kan siges om svogerens slægtninge.

svogret, tf. *swaw̥ərət* (Søvind), besvogret; „ska vi tow no væ svaweret?", Gillsj. 43.

svojen, no. se svin; uo. se svinde; **svol**, uo. se svulle; no., se **sol-**.

svolk, no. *swolk i* (Vens.), svalk? höj mandsperson, der ej har magt over sine lemmer.

svoller, no. se svale; **svollest**, no. se solrøst; **svolm**, no. se svalm; **svolp**, no. uo. se svalp, svalpe; **svolsot**, no. se solsort; **svolten**, to. se sulten.

svon, no. se svin.

-svot, no. se digesmutte; sort-.

svovl, no. *swawl de* (D., vestj., Agger, Årh.; N. Slesv., Ang.); *swål* (Hell. h.); *swòwl* el. *swòl* el. *swål è* best. *-t* (Vens.); *sowəl de* (Søvind s.); = rgsm., sulphur; mnt. swavel, Sch. Lübb.; *wi skul ha èn skæful swòwl få fnat* (Vens.); såvidt jeg véd, bærer man et stykke svovl i lommen som middel mod gigt, jfr. Harl. & Wilkins., Lancash. Folkl. s. 75, Black s. 182; se kartoffel, kastanie; *swòwlblom* (Vens.), findelt svovl; sv- er virksomt som røgemiddel el. på anden måde mod vætter og trolddom, se Asbj. III. 106, Cav. W. I. 405, Amins. V. 90, VIII. 101, Sundbl.[2] 150, Nyland IV. 127, Mélus. VII. 232 (antikt), vist også i dsk overtro, se Thiele Overtro nr. 261, Kr. Sagn VII. 196. 64, jfr. FbJ. I. 142.

svovle, uo. *swòwl -ər -t -t* (Vens.), = rgsm.; *wi ska ha dæ hè tąj (kòrə) swòwlt.*

svovlet, to. *swawlə* (vestj., Agger); *swòwlə* (Vens.), = rgsm.; *de løcə så swòwlə* el. *swòwlərə* (Vens.); se storkemog.

svovllugt, no. *swòwlløc i* best. *-i* (Vens.), = rgsm.

svovlpind, no. *swawlpeñ æn -peñ* (Lild s., Elst.), = svovlstikke, vel oprind. de glds 6—8" lange pinde, hvis ender var dyppede i svovl; jfr. Stolts Opt. s. 95; se husstodder.

svovlstikke, no. *swawlstek æn -ər* (D., vestj.; N. Slesv.); *swòlstèk æn -ə* (Søvind s.); *swòwl-* el. *swòl-* el. *sul-* el. *swålstek æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *swawlstøk æn støkər* (Agger), = rgsm.; „wal warre, de a ha suelstikker i mi lomm", To Nov. 23, vel var det, at jeg havde svovlstikker i min lomme; *nè mæ lòwnə* (låner) *pijb, teqə toba·k å stælə swòwlstekər, så ka ə bałòl sæ å rąq* (Vens.); *han lawər swawlstekər* (D.), ɔ: driver, bestiller intet; *æn swòlstèkkas* (Søvind s.); *swòwlstek-æsk æn* (Vens.), = rgsm.

svulle, uo. *svol -ər -ət* (Bradr.); *de svolər op*, det svulmer op; jfr. mnt. swellen el. swillin, Sch. Lübb., svulme.

-svullet, tf. se op-.

svulme, uo.
swåləm -ər -t (Agger);
swòlm -ər -t -t (Vens.);
= rgsm.; *hans hån swålemt åp* (Agger); *hilə het ansec swòlmt åp å blòw så stut* (Vens.); se 2. rejse.

-svulmet, tf. se op-.

svulpe, uo. *swolp -ər -ət* (D.), skvulpe; *swolp mæ æn flask*, ryste den med vand i for at skylle den; *æn ræñ, te de swolpət i æ lyw.*

svulpeslag, no. i udtr. som: *æ wañ skul i swolpslaw hen að æ hjulspår* (D.), ɔ: med skvulpende bevægelse.

svup, no. *swop è* best. *-ə* (Vens.; vestj.); *swup æn* (Agger); *de ga æn swop* (vestj.), en klaskende lyd, som når noget falder om el. man slår på noget blødt; „swup!" såh Maren Loutens, hun hog hinne nies i mjelgrøden, J. Saml.[3] I. 91.

svuppe, uo.
swop -ər -ət (D., Andst);
swup -ər -əð (Agger);
swop -ər -ə -ə (Vens.);
= rgsm.; *æ wañ swopər i æ træskər* (Malt), frembringer en svuppende lyd; *de swopə we fèən* (Vens.); *han slaw te· ham, liq te hun* el. *de swopət* (S. Hald); jfr. svippe.

svupsyn, no. i udtr. som: *han fåtol wås o swopsyn, te dær wår eț flijər; han byər mæ o sw- tåw dålər* (Vejen s.), ɔ: på stående fod.

svyn, no. se svin; **svæd**, no. se sved, svede.

svæk, no. „under så ligger de börne syv, din svæk har fået i lön", Krist. II. 226. 14, forklares i anm.: skøge, er vel samme ord som 2. svikke (s. d.).

svække, uo. *swæk -ər -ət* (D., vestj.); ft. tf. *-əð* (Agger); ft. tf. *-ə* (Vens.); = rgsm., göre svag; *hans syn æ nǫ swækə, hąj æ nǫ swækə åpå fåstąjən* (Vens.); „a tænker snart, de her bededage skal svækkes noget nu", ɔ: være snart forbi, Kr. Alm.[2] VI. 320; jfr. htsk schwächen, se svag.

svækkelse, no. *swækəls æn* (D., vestj.,

Agger); *swækəls æn* best. -*ən* (Vens.), = rgsm.; *dær æ sǫnt èn swækəls i hilə krå̄pi* (Vens.).

svæld, no. *swèl̦* el. *swol̦ de* (Vens.); *swèl̦ de* (Lild s.); *swæl̦* (N. Sams, Mors, Agger), skab på får; er det beslægtet med svella, bulne, afsondre materie, Aasen? mnt. swell, Sch. Lübb., svulst.

svældet, to. *swèl̦ə* el. *swol̦ə* (Vens.), skabet, om får; *æ fǫr æ swæl̦əð* (Mors); *jèn swèl̦əð fǫr ka smeț æn hiəl hjowər* (hjord) (Lild s.); også som skældsord: *dijn swèl̦əð knèjt!* (sts), el. *din swæl̦ə swijn!* (Agger); *do stor å klǫ dæ, som do wa swèl̦ə* (Vens.).

svældre, uo. se svælle.

svælg, no. *swæl̦ə æn* (D., vestj.), = rgsm.; se hav-; jfr. Aasen svelg hak.

svælge, uo. *swæl̦ə -r -t* (D., vestj.), = rgsm., synke; sj. brugelig; *så möj som han ku swæl̦ə i· sæ;* jfr. Aasen, isl. svelgja.

svælging, no. *swèləŋ i* best. -*i* (Vens.), svælg, om heste; *nè tòwə komə te å sȩ får hòwt å̄p åpå breŋən å òqən, å så læst æ tå̄ŋt, så drawə di dæm i swèləŋi å fal̦ər.*

1. svælle, uo. *swèl̦ -ər -c -c* (Vens.); *å swèl lạq* (Vens.), koge og skumme saltlage; jfr. Aasen svella, svulme, danne islag, afsætte materie.

2. svælle, uo.
swæl̦ el. *swæl̦ər -ər -ət* (Malt);
swæl̦ər (D.); *swæl̦* (vestj.);
svæl̦ el. *svæl̦ər* (N. Slesv.);
ulme, gløde, om ild; *æ il̦ swæl̦ər* (Andst); *de leqər o swæl̦rər oñər æ å̄sk; de æ så hijəð te de swæl̦rər; æ træ æ dåq blöwən swæl̦rət* svedet (Lindk.).

svælre, uo. se 2. svælle

svæls, no. opblæsning, vinde i underlivet (Randers), Mb.

svælte, uo.
swæl̦t -ər (vestj., Malt, Vejle, Mds. h.);
swæl̦t -ər swæl̦t swælt (Agger);
svæl̦t (vestslesv.);
dåne, vansmægte, af sult, tørst, hede; *æ wa lijq wej ər o swæl̦t, så træt war̦ æ* (Agger); *a ku swæl̦t a hejəð* (østj.); „*dær lo hạj å swælcə wòl̦,* Grb. 238. 182, betydning? se sylte; jfr. Aasen, isl. svelta, pines af hunger.

svæm, uo. se svömme.

svæmet, to. *swæ̨mə* (Røgen, Hovlbjerg h.), utilpas, som efter arbejde, hede, sult.

svæn, uo. se svænge.

1. svæne, uo.
swèn sæ -ər -t swènt el. } (Vens.);
swèjn sæ swèjnər swèjnt }
give efter i midten for en byrde, om gangfjæl, stang, reb; ligeledes om kreaturer: lade ryggen synke; *hon swèjnt sæ i rǫqən; kowən, hèsti swènə sæ,* er modsat *sku rǫq,* jfr. isl. svigna; regne, signe.

2. Svæne, no. i Starup s. (Skads h.), er en by, som skrives Skovsende, men udtales *Swæ̨ñ,* „det er vist det „Swenghe", der nævnes i det 15de årh., det betyder indsænkning, Aasen „sveng", snævring, og findes vist i flere stedsnavne på -sing, f. eks. Kjærsing, Ramsing", O. Nielsen.

svænende, tf. *swènəndəs ful̦* (Vens.); *swèniful̦* (Børgl.); *swèniful̦* (Torsted), bugnende, svingende fuld; *hạj æ swèniful̦ å luks; trèjə è sw- å blomstər.*

svænge, no. uo. se svinge.

svænge, uo.
swæŋ -ər -t swæŋt (Vens.); ft. tf. -*əð* (Thy, Lild);
swæ̨n -ər swæ̨ñ swæ̨ñ (Lönb., vestj.);
bringe til at svömme; *hañ ær uwəð å swæŋ hans ǫq* (Lild s.); *swæŋ hæjst i wan̦* (S. Hald); ligeledes om at dyppe klæder i vand, mad i dyppelse (vestj.); *ǫqən blòw swæŋt i dạmi, wǫqi swæŋt i tal̦i* (Vens.); *swæ̨n ən kow* (vestj.), når den har været til tyr, ɔ: dukke den; se svinke, svinge.

svænk, uo. se svinke; **svær**, uo. se sværge.

1. svær, to. bio. *swår* flt. *swå̄r* (D., vestj., Vejr., Thy); *swèr* el. *swǫr* (Vens.); *swår* el. *swær* flt. *swå̄r* el. *swæ̨r* (Lild); *swæ̨ə* flt. *swæ̨* (Søvind s.); *svạr* (N. Slesv.); *svaər* (Mellemslesv.); *svæə* (Sundeved); *[svaə* itk. *svaət]* (Ang.). — 1) tung (s. d.) i vægt; *æn svaər last,* tung byrde (Bradr.); *æn svạr hæst* (Agersk.), svær af bygning, stor; *swæə swæ̨rə swæ̨rəst* (Søv., Elst.); *swæ̨r swær̦ər swær̦əst* (Agger); *swæ̨r* (Mors); *stạr å swær̦ər eñ gòt war* (Lild s.); *æn swæ̨ lijn,* en før line; *swæ̨ fålk,* tykke, føre msker (Agger); se bol-. — 2) stor, god, udmærket i sit slags; *swæ̨r* flt. *swæ̨r,* svær, før, dygtig; *swår* flt. *swå̄r,* rar, elskværdig (Agger); *de ær æn swår kål, sǫ̊ðən som han ka fo æ ar̦bəð fram̦* (Lindk.);

de æ såmöj no swår kyjər (vestj.), gode køer; *swår swårər swårəst* (Lild s.); *ka do gør de, så æ do æn swår dræŋ,* rar, dygtig; *de ku no wær så møj swår ǫl samməl, mæn* . . ., så meget rart . . . (sts); *ka do no wæ mi swår dræŋ, de æ swår fålk o wær we* (Agger), rar; *swårər swårəst* el. *swærər swærəst* (sts), også: *swæ fålk,* velstående, *swæ wæjlə,* 1) godt, fortrinligt vejr; 2) hårdt vejr; *de æ swæ wærk,* holdbare, gode sager; *hañ æ swæ te o ręn,* dygtig til at regne; *tøqəs do, de wa så swær?* så fortrinligt, godt; *de ær ek nöj å wæ swær å,* ɔ: at bryste sig af; *hun wa swår idå* (Agger), viste sig venlig; *fålk wa swær te å hoq i gaməl daw,* dygtige; *di swær komər så tit mæ te fånywəls,* ɔ: de rige, store; *æŋən wa såm or så swær, te di ku splet grèsəð əpo skor,* ɔ: så stærkt groede (Lild s.), se klæder, pigebal; *do wel ǫltir wær dæñ swærəst* (sts), den mest ansete; *haj æ swèr te å tǫl,* dygtig til at tale; *æn swèr kun,* en dygtig kone (Vens.); *„i Frowwå skal èn gromə swæ frow wæ druwnt“,* Grb. 170. 2, i Fruevad skal en meget fornem frue være druknet; *„jò liər, jò swærər tøt di de war“,* Grb. 195. 5, jo ledere (styggere) jo mere stort (rart) tyktes de det var; *de æ bløwən swår mæ· dəm* (Lem), ɔ: de er blevne kærestefolk; *de æ swèt å ha brøj* (Vens.), ɔ: en kostelig ting; *æn swår bòjəl,* et udmærket gilde; *æn swår støk stuð* (Thy); også ironisk: *de war æn swår hajəl!* (sts), ɔ: en dårlig handel; *æn swår dræŋ, piq* (Mors), rar; *nöj swår kuər* (Vejr.), udmærket korn; *hun ær èn swǫə jèn i mòñən* (Søvind), ɔ: farlig dygtig til at snakke for sig; „han tint somti sweh peng“, Tkjær II. 84; *de æ så møj swår mæ dæm* (vestj.), ɔ: de er så gode venner; *haj ær i swǫ kǫl i hans ijn tåŋkər, de ær èn swǫ spetakəl do jòr; haj tøt, haj war i swè kǫl; dræŋi æ så swèr å, de haj ka ri spreŋəñc* (Vens.), jfr. Grb. 75. 16; hertil kommer endnu: *„èn swòrə elèndihjæ“,* Grb. 113. 108, en stor elendighed; *æn svaər hobən fålk* (Agerskov); *æn svaər mulə miñəskər* (Agerskov), en stor mængde folk, msker; *de æ da swår!* (D.), ɔ: sørgeligt; *de æ så möj swår mæ dæm* (vestj.), det er stort med dem, ɔ: de er perlevenner; *dè wa swært(!)* (Søvind s.), forundringsudråb; *de wa swær!* det var mærkeligt; *de æ swær, hañ ka ek kom!* (Agger), det er kedeligt, underligt; jfr. U. Bl. I. 42, Aasen svær, sv. svår, isl. svárr el. svarr, svensk svår; ældre dansk svår el. svar; mnt. swår, Sch. Lübb., htsk schwer.

2. svær, bio. *swår* (vestj., Vejr., Mors, Thy, Lild s.); *swǫ(r)* (Stenum, Tise, Vrensted); *su(ər)* Børgl. h., Vens.); *suə* (Låsby, Røgen, Silkeborg); aldrig i direkte bekræftende hovedsætn. el. relat. bekræft. sætn., når hovedsætningen ej er nægtende el. spörgende (Elsted); *han æ it suə stuə, æ han suə stuə? a trowr it, te han æ suə stuə* (Elsted); forstærkende tillægsordets betydning: meget, særdeles, synderlig; *suə tit* (Låsby), såre tit; *il suə gåt* (Røgen, Silkeb.), ikke synderlig godt; *swæ gåt* (Gjedved); *suə gåt* (Tåning); *et swår stuwər* (Vejr.), ikke meget stor; ligeså Mors; *dæ war et swår manə fålk te kèrk; de sir et swår wal uð mæ æ kuər, dæsom wi for låŋ tar* (tørke) (Thy); *do ær ejt swår klǫq* (Lild s.); *de ka ek wå swår læŋ* (Agger); „do hoeh it woeh hie i ejn sue læng“, Tkjær II. 92; *swǫ stuər,* stærk; el. *suə møj, gåt, låŋ* (Vens.), ret meget, ret godt, ret lang; *haj bəstelt eñc su møj, haj sò eñc swǫ møj te ə* (Vens.); *de æ swæ gåt* (Agger), udmærket godt; *de we a eñc swǫ jan* (sts), det vil jeg ikke ret gærne; *et swaə stuwər* (Sall.); *æn svar riq mañ* (Agersk.; Bradr.); jfr. svartens.

3. svær, no. *svær et* = flt. (Agersk.), = sværlægte.

4. svær, no. *swar æn* best. *-ən* (Vens., Lild, Øland, Hell. h., Sall., Lönb.); *swær* el. *swar* (Thy); *swær de* (Mors); *suəl de* (Elsted); *suwə* best. *-n* (S. Sams.); *„soed“* (S. Herred, Djursl.); *suwər de* (D., Malt); *suwəð de* (Varde); *suð de* (Elbo h.); *sǫr æn de* (Agersk.); *soə æn de* (Sundeved; Bradr.); *sår* (Ang.). — 1) grönsvær på jorden, det øverste lag af græs og græsrødder; *plåw soə* (Sundev.), plöje grönsvær (alm.). — 2) svær på flæsk (alm.); *flèsksuəl* (Elsted); *i Wǫr dær sęlər di djæ flæsk å ędər djæ swar, de stor skröwən o Awlom kærkdar,* Krist. IX. 120. 292, Vorhede (Aulum s., Hmr. h.); mulig forskellige steder mere alm. i den første end i den anden betydning; se

Aasen svord, isl. svörðr hak., hovedhud med hår; mnt. swarde el. swarte, Sch. Lübb.; Lyngby bemærker hos Hag. under såde: [ordet, der betyder flæskesvær] er vist andet ord end det, der betyder græstørv, dog hører måske sodeland (sværland) osv. herhen; se sadde; flæske-, grön-, mare-.

sværbyg, no. *sǫrbyq* el. *-byk de* (Agersk.), byg, sået i omplöjet grönjord, se 4. svær.

sværd, no. *swǫ̈r æn -ər* (Agger); itk. best. *-ə* (Vens.). — 1) våbenet; sv- stikkes i jord ved fjendens leje, Kr. Sagn IV. 22. 90. 91; i visen:

> hun skabte mig til et sværd,
> at jeg skulde göre så stor en ufærd,
> om dagen sad jeg ved ridderens sid',
> om natten hvilte jeg i balgen hvid.
>
> Sgr. I. 214. 7, DgF. 55;

i Svejdals visen:

> jeg skal give dig sværdet ....
> og hvad for dyr, du peger ad,
> det snarlig skal ligge død,
>
> jfr. DgF. II. 242. 16;

— samtaler med sin herre, Kr. II. 296; jfr. DgF. I. 349 nr. 25, Nutt Grail 188 (kelt.); springer isønder, hugget mod kors, Krist. Sagn III. 224. 33; sønderbrydes af genfærd i hundeham, Kr. Sagn III. 236; — sv- døves, Peters. Isl. Færd II. 20; bindes ved trolddom, Kr. Sagn IV. 484; besværg., se Thiele Overtro nr. 522, Kr. S. II. 326 flg., VI. 253. 52, Amins. IV. 74, Cav. Wär. I. 417; jfr. himmelbrev, Dania III. 221, Wigstr. FS. 146; må stikkes i jord, för det bider, Hauken. IV. 345, Wh. Vlk. XI. 422; „sværdbrev", Cav. W. II. LIX; — i ævent.: alt, hvad det peger efter, falder, Sgr. VII. 148; det overvinder alt og alle, Thiele II. 188, Gr. Æv. I. 39, Gl. d. M. II. 3, III. 120, J. K. s. 3, Ævent. I. 103, Sgr. X. 19, Kr. Æv. III. 1. 23. 78. 195, jfr. Vang, Reglo s. 25. 44, Amins. VIII. 71, Cloust. Fict. 1. 160; som kan bide sten, J. K. Æv. I. 19, jfr. Olaf Tryggvesens S. kap. 9, Rafn Oldn. S. I. 16, Arnas. I. 188; — som kan hugge hovedet af en hel krigshær på en gang, Sgr. V. 133; dræbe 3000, hver gang det svinges, Kr. Æv. 266, jfr. Asbj. I. 101, Grimm K. M. nr. 92. 93. 111, Hartl. Fairy T. s. 10, Clouston, Tales & Fictions I. 77 flg.; som giver 3, 6, 12 mands styrke, Kr. Æv. III. 153; — svinges det tre gange ret om, bliver alt til sten, tre gange avet, alt levende, J. K. 332, jfr. Henriks. 82; blæser man i den ene ende af det, kommer der krigsfolk, i den anden, forsvinder de, Gr. Gl. d. M. II. 177; et sv-, som alt går istykker for, Kr. V. 20; som kan dræbe trold, Kr. V. 146, Eftersl. s. 36, jfr. Arnas. II. 437; som kan dræbe Balder, Müller Saxo 113. 19; som bringer sejr, Kr. V. 183; kongens sværd glemt, hentet, Kr. Æv. III. 232; — et sværd er så tungt, at det først kan svinges, når helten har fået en styrkedrik, Sgr. XI. 197. 220. 222, XII. 126, Efterslæt 122, Kr. Æv. III. 324, Sagn I. 289. 961. 64. 68: Svend Feldings sværd, se DgF. I. 400, Thiele II. 230, jfr. Asbj. I. 56, Qvigst. 207; se flaske I. 309.34 a; 1. styrke III. 630.11 a; inden det bruges skal man først drikke af kilde, Afzel. II. 187; — hjælper kvinder i barnsnød, Müller Sagabibl. III. 468; vogter frues dyd, DgF. IV. 53; værger mod sår, Pet. Isl. Færd II. 156, Laxdöla k. 44; sol må ej skinne på dets hjalte, Pet. Isl. F. II. 192. 288; — som daglig dræber mand, Rafn N. Fort. II. 294, R. Greips. S. kap. 1, jfr. Tyrfing, Rafn N. Fort. I. 382, Oldn. S. III. 88, Hofb. 147; sign bue, som kræver liv, Kalev. X. 329 flg.; bøddelsværd tørster efter blod, Urquell II.[2] 31. 177; — et sv-, som kan göres lille el. stort efter behag, Kr. VII. 270, jfr. Asbj. II. 42, Arnas. II. 496. 497; af fiskens kæber gror to sværd op i haven, Gr. Æv. I. 82, jfr. Magyar T. s. 406, Bondes. Hist. 197; prinsessen skriver på heltens sværd, at de aldrig kan få hinanden, Kr. Æv. 279; — sværd skærer flydende uld, Rafn Nord. Fort. I. 143, III. 49, Völs. S. kap. 15, Didr. Berns S. kap. 23, jfr. lögnehist., Pomm. Volksk. I. 137; som brister, da det svinges, Müller Saxo 172. 13, jfr. Curtin Myths 320; Wolf N. S. 148: sv- brister i söns hånd, da han vil henrette fader; — sværd kan ej rokkes, sidder i fjæld, i træstamme, uden af den rette, Rafn Nord. Fort. I. 53. 58. 113, Rolfs S. kap. 28. 31, Völsunga S. kap. 3; jfr. Mabinog. s. 32, Morte d'Arthur I. kap. 3, Magyar T. 351 anm., Cloust. Fict. I. 43, Wh. Vlk. II. 77, Liebr. Dunlop 67 a; — Damokles sværdet, se møllesten II. 650. 44; over skattegraver, Lütolf 59; — et sv- borttages fra höjen, men må atter

bringes tilbage, Thiele I. 14; tolv heste kan knap trække Holger Danskes sværd, som også må bringes tilbage, Thiele I. 20, Kr. Sagn II. 332. 19. 20, jfr. Asbj. II. 182, se Kr. Sagn III. 426. 98, IV. 14. 37. 41; — helten lægger et sværd i sengen mellem sig og sin broders hustru, se Gr. Æv. I. 112, II. 75, Sgr. VIII. 215, Efterslæt s. 125, Kr. VII. 123, Ævent. III. 208, Gr. Registr. nr. 25 a, Hertz Trist. 551 m. m. henv., jfr. Asbj. I. 12, Müller Saxo s. 470, E. & P. Saxo s. XXXI, Sigurðarkviða þriðja 65, Skalda kap. 39–42, Simrocks overs. s. 344, Völsunga s. kap. 27, Rafns Nord. Fort. I. 174, Tr. pop. II. 444 (Skotl.), Rochh. D. Gl. II. 20, Pitré Archivio XV. 194, Fischer, Probenächte 33, Grimm K. M. nr. 60, Veckenst. Volksk. II. 68, Wh. Vlk. II. 299 (Talmud), Gonzenb. I. 272. 277, II. 230, Magyar T. 116. 375, Liebr. Gervas. s. 101, hans Zimm. Chronik s. 41, P. L. Møller, Franske Folkesagn s. 27, Grimm R. A. 168. 8; til smlgn se Forns. Nordl. III. 605 et stykke tømmer; Völsunga s. kap. 31: et sværd mellem Brynhild og Sigurd på bålet; Rolf Krakes S. kap. 32, Bødvar vil ej ligge under samme lagen som dronningen, Rafn N. Fort. I. 60. 190; — med sværd modtages len, ydes hyldning, Rafn Oldn. S. I. 14, Olav Tr's. S. kap. 8, Müller Saxo 108. 29, E. & P. Saxo XXVI; jfr. Rolf K's S. kap. 23: den ens undermand, som bærer hans sv-, mens han binder buksebælte; Folkl. VI. 398 (Indien), Grimm R. A. 167. 4; man griber om et sv- ved edsaflæggelse, Mejb. Slesv. B. s. 111 anm.; — sv- henlægges fra fader til sön, Villand smed til Vidrik, Kr. Sagn IV. 7, Æventyr 116, jfr. Theseus, Preller Gr. M. II. 288; alm. om s-, Priebe, Altd. Schwertmärch.; — redskab, hvormed man har skåret sig, holdes blankt, lægges i olie, Thiele Overtro nr. 515, Kr. Sagn IV. 602. 01, VI. 88 øv. 247 nr. 32, Bårepröve 128; se *frisnit; jfr. Meyer Abergl. s. 107, Birl. I. 485, Urquell. IV. 280, Ch. Notes 8. 16. 87, Yorksh. Folkl. 178, North. Flkl. 46, Amer. Folkl. IV. 10, Folkl. Rec. III. 169. 287, Folkl. Journ. V. 214, Folkl. VI. 71. 72. 126, Perseus II. 169, Rivista I. 887; — redskab, hvormed liv er taget, får magisk kraft, se mord, reb, se Folkev. VIII. 450. 5. 467. 26, XI. 465. 379, Jonss. Möre 10, Cav. Wär. I. 330, jfr. 331. 332, Gasl. 40, Rääf I. 138, Amins. IV. 93. 108, VI. 95, VIII. 103, Aldén Get. 124, Hazel. VI. 23, Sm. Medd. II. 52, jfr. Wigstr. II. 242. 286 saks, som har ligget på lig; Black 97. — **2)** *æ swạr* (Holmsl.), *swær æn* (Agger), et stykke på en sejlbåd, der sænkes i vandet, for at båden skal kunne holde kurs, når den har sidevind; *o stek̦ æ swạr*, ɔ: sætte sværdet til; jfr. Aas. isl. sverð itk., mnt. swert; se sabel; sølv-.

sværdelig, to. *æn swærdəliq hòw̰koməls* (Vens., Sejlstrup), svær, stærk, god.

svære, uo. *svœ̰r -ər -ət* (Agerskov); *svœr æt hụs*, slå sværlægter på sparrerne.

-sværer, no. se *be-.

sværfalg, no. *æ soəfalə* (Sundev.), den omplöjede grönjord.

sværge, uo.

swœ̰r swœṛ suw̦ər suw̦ən (Lindk.); nt. *swœ̦r* (Andst, Hvejsel); nt. ? tf. *suw̦ər* (N. Salling);

swœ̰r -ər suw̦ər, suw̦ər el. *soṛən* (Rævs);

swḛ̀r swè̦ər sụr sụr el. nf. nt. ft. *su̱r* tf. *sụr* (Vens.);

suw̰ər el. *swœ̰r, suw̰ər* el. *swœ̦r, suw̦ər swon̰* (Hell. h.);

swœ̰r swœr sụər su̱ər (Tved);

swø̰r sụər sụər (Elsted, glds.);

svœ̰r svœṛ, svọr el. *sọr, svoṛən* el. *soṛən* (Agersk.);

svœə svœ svoə svo̰rən (Åbenrå);

svœṟ svœər, svor el. *soər, svorən* el. *so̰rə* (Ang.), se Hag s. 148 og ordbog;

svœ̰r svœr svoər svo̰rən (Valsb.); tf. *svoṟən* (Bradr.);

aflægge ed for retten, også sværge i alm.; ordet er næppe synderlig brugeligt i N. Jyll., sædvanlig siges: bande, göre ed; *de vel a ræk træj fen̰ər i æ væjr ọ* (vestj.), el. lign.; *„de ær“, så sọr han, „san̰“ !* (Agersk.); „da skuld do sgu fåtryd 'et, de wa no fåstind svonn“, And. Frieri; *„a wel! så sur hạj“*, Grb. 44. 35; *„hạj sur å bańc åpå', de war eńc sạj“*, Grb. 122. 6; *hạj hò sụr åpå, de hạj sọ̱ sạjhjæən* (Vens.), jfr. svare III. 666. 28 a; „(for)svoren ting går snarest for sig“, Krist. Alm. VI. 38. 107; tolv mands ed, Thiele I. 114, jfr. Grimm Sagen II. 288, RA. 217; — alm. er vistnok forestillingen, at frugtsommelig kvinde ej må aflægge ed, sagtens for barnets skyld (D.), som grund angives „weil sonst ihr kind viel auf dem gerichte liegen muss“,

Strackerj. I. 47. 48, jfr. Meltzer, Smaabilleder af Folkelivet Kria 1862 nr. 1 Agtelse for Edens Hellighed (Norge), Folkl. Rec. III. 291, Folkl. IV. 357. 9 (Irl.), Harl. Wilk. 21; — når ed aflægges åbnes vinduerne i retssalen (1790), se Thiele Overtro nr. 768, Foersom, Saml. af danske Landskabsord (1820) s. 34, jfr. Rom. Quest. LI., Urquell VI. 219; til klokkeklang, Wh. Vlk. VIII. 37, jfr. Gr. RA. 840, Meyer Abergl. 187, mellem ladte bøsser, Mhardt Abergl. 59; ved stene, Lubbock I. 107 (Skotl.); „gå ed", Cav. W. II. 401, jfr. A. D. Jörgensens Hist. Afh. (1898) I. 312 flg.; „række tre fingre i vejret på", Krist. Sagn VI. 296; Kong Fr. IV. må love med tommelfinger i vejr, Mhoff 529, Wh. Vlk. VI. 212. 2; „tage sacramentet på", Everr. 71; „ganga undir jarðarmen", se Dania I. 24 m. henv., Wh. Vlk. III. 106. 224, IV. 214, Gr. R. A. 118 flg.; sv- ved salt og vand, Villads Christ. Baareprøve 271; sv- på „salt og brød" (s. d.), jfr. Dania VIII. 94; — edsformularer hos börn, se Ndl. Volksk. VII. 23. 69, Amer. Folkl. XI. 159, Mélus. I. 72. 219, Tr. pop. XII. 496; alm. om ed, se Strackerj. II. 5. 263; „Eid im Volksleben", se Urquell III. 184. 340, IV. 260, Gr. Myth. I. 609, R. A. 50. 893 flg.; forskellige grader i ed, Wh. Vlk. VII. 346; — mændene sværger, at de står på Palstrup muld under Palstrup løv; de havde nemlig taget muld i deres stövler (s. d.) med fra hjemmet og lagt løv i deres hatte, Krist. III. 147. 205abc; dette synes efter sagnene at have været en særdeles alm. måde at omgå edens afgörelse på, se Kr. IV. 111. 151, Sgr. I. 135. 451, Thiele II. 126, J. Saml. V. 279, Dania III. 278, Krist. Sagn IV. 179. 20, 204 øv., 221. 32, 228, 244 flg., 417. 96, V. 444. 82. 86. 89. 93, VI. 33. flg.; jfr. Daae, Bygdesagn I. 87. 184, Wigstr. I. 159, FS. 159. 504-5, Sm. Medd. II. L., Arnas. II. 41, Maurer, Isl. S. s. 203, Gering II. 89. 92, Mhoff 188. 259, Z. f. M. I. 191. 7, Kuhn N. S. s. 135. 157, Grimm Kl. Schr. II. 61, Kuhn WS. I. 40. 34 m. henv., jfr. Ndl. Vlk. X. 82, P. Vlk. III. 157, Knoop Ps. 263; — „so wahr er seinen „Schöpfer" (mælkeske) und „Richter" (kam) über sich habe", han bar kam og ske i hatten, se Rochh. Arg. S. II. XXVII. flg., LIII. 110, Schw. Vlk. III. 342, Lütolf S. 387 flg., Meyer Abergl. 352, Meier S. 134. 4, Grimm RA. 90, slgn Mariager, Sidste Lamia s. 16 (1884); — andre måder at omgå eden, se Wuttke nr. 401, jfr. Strackerj. I. 65. 71, Urdsbr. VI. 79. 5, Urquell II. 58. 174, Mélus. IV. 70. 2 (Øst Pröjss.), Mhardt Abergl. 10, Massmann Kaiserschr. III. 870, Lappenb. Ulenspiegel 33. 25. 26, Baader VlkS. nr. 158, Schmitz Eifl. Sitten II. 28, slgn Plutark, Quæst. Gr. nr. 13; — flue sattes i død mands mund, pen mellem hans fingre, så svor de på, at der var liv i manden, da han rørte pennen, Tilsk. 1896 s. 776 (Shetlandsøer); sv-, at han ej har skrevet med sin hånd, han havde skrevet med tå, Krist. Alm. V. 149; sv- falsk og dog sige sandhed, jfr. endvidere fortæll. om løvegabet i Rom, se Cloust. Fict. I. 177, II. 198, Tr. pop. XII. 250. 19, Glúma, Islenzk. Forns. (1880) s. 76. 25; Müller Saxo 636. 17, Henrik Skatelaar; omgå ed ved at fortælle til kakkelovn, se II. 75. 10 a; undgå følger af falsk ed ved at holde på knap under aflæggelsen og bagefter rive knap af (Roskilde); — den, som har gjort falsk ed, kommer til at lide for det, de tre fingre på höjre hånd knuses el. armen visner (vist alm.), jfr. Strackerj. I. 41. 35. 172 d e f, II. 16, Folkl. Rec. III. 281 (Engl.), Rochh. D. Gl. I. 213; falder død om, Wigstr. FS. 160. 507, Gering II. 94. 32, Knoop Ps. 45. 13; han tages levende af djævel, Wigström FS. 159. 506; djævel afriver hans hoved, Knoop Ps. 263. 2; kommer ulykkelig af dage, se Strackerj. I. 38. 34. 168. 170, Kuhn M. S. 38. 39, Wolf N. S. 256. 160, Gr. Sagen I. 139. 101, Z. f. M. II. 42. 12. 179, Folkl. I. 324; meneder drukner sig, Kr. VI. 118. 171; hans hænder overgydes med blod, Kr. Sagn IV. 281. 21; hans lig kommer ikke uden uheld i jord, Krist. Sagn II. 528. 71; græsset, hans fod træder på, visner, Sgr. VIII. 218. 74, jfr. Mhoff 138. 186; hans hår bliver hvidt, Kr. Sagn VI. 33. 108, se hvidhåret; ulykke følger ham, Kr. Alm.[2] V. 155. 433; kan ej drive heste over bro, Kr. Sagn V. 313. 90; — menedere forvandles til stene (s. d.), Sgr. I. 135. 51, Thiele II. 41, Krist. Sagn V. 449. 97 flg., jfr. Wigström FS. 159. 504; mister sin skygge (s. d.), Wigstr. II. 101; sover 300 år, Wigstr. I. 159; han kan ej få ro i graven, men går igen, se Kr.

I. 67.6, VI. 119, jfr. Strackerj. I. 188.181 a. 197 n. 210 r, Kuhn N. S. 264.296, Wh. Vlk. IV. 114, VI. 440, P.Volksk. I. 113.41. 42, Knoop Pm. 167.122, Lütolf 388; alm. om falsk ed, Kr. Sagn VI. 33 nr. 6, se Wuttke nr. 307, Urquell II. flg. regist. und. Meineid, I.[2] 315.7, Ndl. Vlk. VIII. 222, Meyer Bad. 544, Gr. RA. 904 flg.; — mensvoren jord, Krist. Sagn V. 443 nr. 8; synker, Wigstr. FS. 159.505; — „sv- til fanen", kommersleg: A. blindet, fad vand på bordet; han skal eftersige foresagte ord og slå ned i vandet, som er ombyttet med en kokasse (vestj.); jfr. Aasen, isl. sverja; mnt. sweren, Sch. Lübb.; se *binding, moders sön, stövle III. 642.53a; bande, ed, forsoren; for-.

sværger, no. i et byrim: *di Awərskdw trœrər o Hamərom swœrər*, Kr. VI. 344.212.

sværhavre, no. *sorhawər de* (Agerskov), havre sået i omplöjet grönland.

sværland, no. *sorlañ de* (Agersk.); *swårlan* (Djursl.), mark som skal plöjes og som er overgroet med grönsvær; derpå: „swårlandsbyg" (Djursl.).

sværlægte, no. *swarlat æn -ər* (Vens.); *swallat æn -ər* (N. Sams); *swarəlat æn -ər* (Malt, D.); *svœrlaət æn -latər* (Agersk.); *svæəlat æn -ə* (Sundev.); en svær lægte, skråstiver, der slås indvendig på sparretræerne og fastholder flere par sparretræer i deres lodrette stilling; se 3. svær.

sværm, no. *swarm i* best. *-i* flt. *swarm* (Vens.; Hell. h., D., vestj., Vejr., vestslesv.); *swœrəm* el. *swarəm æn -rəm* (Agger); *swœrm i swœrm* (S. Sams); itk. (Røgen, Elst., Søv. s.); *swalm æn swalm* (Randers), = rgsm.; *æn swarm bij* (vestj., alm.); *„så flywər e åsə åp i hor å skeq å ham, lisom de ku ha wat i swarm bijər"*, Grb. 139.14; fremsværm er den første sværm, derefter: *æ an svarm*, så: *æ trirə svarm* (vestslesv.); *dèr èr i hil swarm fåså·ŋkə dèr* (Vens.), en stor flok msker; „det er en sværm, som der er harer på Samsø", Kr. VI. 331.135, hvor en stor flok piger er samlet ét sted; jfr. Aasen svarm, sverm hak.; mnt. swalm, Sch. Lübb.; se svir, bi; bi-, for-, fram-, jomfru-, netel-.

sværme, uo.
swarm -ər -ət (D., vestj.); *svarm* (Agersk.);
swarəm swarmər swarəmt (Vens.);
swœrəm el. *swarəm -ər -t -t* (Agger);
swœrm -ə -ət (Søvind s.);
swœrəm swœrmə swœrəmt swœrəmt (Elsted); *svœrm* (Bradr.);
swalm -ər -t (Randers);
om bier, myg, msker, = rgsm.; *kom swœrmin* (Agger); „bier svalmede", Kr. Sagn VII. 319.36 (Århus egn).

sværsöm, no. *svæəsöm et* = flt. (Sundev.), stort söm til at fæste sparretræer med.

1. sværte, uo.
swat -ər -ət -ət (D.);
swat -ər -ə -ə (Vens.);
swat -ə -ət -ət (Søvind s., Tåning);
swåt -ə -ət -ət (Elsted);
swœt -ər -əð (Mors, Agger);
swœrt -ər -ət (Gram);
göre sort; tf. *swatət* (S. Sams); *wi swatə ham mœ i təl; haj swatə hans stàwl* (Vens.); *swat æ kakələn, jæn i æ anseqt* (D., Andst); fig.: *han blöw årdənliq swatət* (D.), ɔ: narret; *swat fålk* (Vens.), bagtale; den, som er gået fallit, *ka swœt si röw o go nåqən* (Agger); *do ka swat ròən å go naqən* (Vens.), kan siges til den, der klager over klæders dyrhed; jfr. Aasen sverta, htsk schwärzen; se sort; *hattesværtelav.

2. sværte, no. *swat è* best. *-ə* (Vens.; Hell. h.); *swat de* (Søvind s.); *swart æn* (Sams); *swat de* (D., vestj.); *swœt de* (Mors, Agger); *swœt* el. *swat* (Thy); *svœrt de* (Gram); *svœət de* (Sønderj., M. Slesv.), = rgsm.; *kom swat o stöwlən* (Tåning); *swåt* (Elst.); se -svart; sort; blank-, fedt-, kakel-, kakelovns-, sko-.

sværtebørste, no. *swatbost æn -bostər* (Andst), børste til at føre sværte på med.

sværtendeggerolie, no. lægemiddel, udlev. pyrol. animale crude (Peters.).

sværter, no. *swatər i* (Vens.), skældsord til en farver.

svæt, no. uo. se sværte.

svæv, no. *swèw* el. *swèw è* best. *-ə* (Vens.). — **1)** sving, hvormed kaffemølle, slibesten o. lign. omdrejes; plejlstang på en rok (vestj., Angel). — **2)** *swèw i* (Vens.), best. *-i*; best. *swøvəð* (Hell. h.), luftens hvirvlende bevægelse om hushjörner og smalle steder; *dœr æ sònt i swèw hèr we hönt å hukst*; se svifte, 2. svøbe 2; jfr. Aasen sveiv, isl. sveif huk., skaft, hvormed noget omdrejes; sveiva uo. svinge, dreje.

svæve, uo.
swœ̱v -ər -ət (D., Malt);
swò̦w̱ -ər -ə swò̦w̦ə (Vens.);
swöw̱ -ər -ət -ət (Bradr.). —
1) trs. og intr. svinge, gynge (Bradr.); trække, hvirvle, *de swò̦w̱ər* (Vens.), om vindens fart gennem smalle steder; *dæ hòr òlti swò̦w̦ə hẹr i haw̱i, nẹ wẹjən ær å wẹstən* (Vens.); jfr. svifte. — 2) flakke hjemløs omkring; *swœ̱v imæl frœm̱ət* (D., Lindk.); *de æ hårt, væn æn ål̥ sin daw̱ ska swöw̱ imæl frœm̱ər* (Valsb.); stalt Else blev siddend' på et stykke vrag og svæved på havet i tvende dag', Kr. I. 269. 53; føre et udsvævende liv (Mellemsl. Kok.); jfr. Aasen sveiva, sviva, htsk schweben.

svæver, no. *swöw̱ər æn -ər* (Vens.), hjælper, daglejer.

svøb, no. *swọv æn* (D.; itk. Elsted); *swọƀ è* best. *-ə* (Vens., Agger); best. *swọbəð* (Lild s.); *sveəf et* (Bradr.). — 1) = rgsm.; „*mun ha fåglèmt, föri de blò̦w dò̦bt, å set har jan, som èn jò̦nnòl hælər èn sæjsər i swøbə åpå bònt*“, Grb. 3. 41, moderen havde forglemt, för det blev døbt, at sætte hærdet jærn, som en stoppenål eller en saks i svøbet på barnet; *swọvəð te bạ̊nt* (Hell. h.); *æ bạ̊r leqər i swọƀ ino'* (Agger); svøb, synål, tråd med frugts. død kvinde i grav, Kr. Sagn V. 327. 37. 38. 44; barn skal have brød, penge i svøb, Wigstr. I. 231. — 2) rebet om et hølæs, = svøbereb (s. d.); *de rẹƀ, mæ swọ̱bər è læs høj mæ, kal̥əs åsə è swọƀ, de ka wè law̦ə å senər* (Vens., Hanh.); *te kụər broqt di eŋ̱ən swọƀ* (Lild s.); a tager et stykke svøb, der kunde vel være en 30 favne, Kr. VIII. 272. — 3) *æ swọv* (Malt; Elsted), i et slagtet dyr: stykket, hvorpå tællen sidder samlet, forsk. fra pluktælle (s. d.). — 4) *æ swọv* (D.), krumningen på lebladet. — 5) *æ swọv* (Holmsl. Kl.), fiskerbådens udvendige klædning af brædder. — 6) „nede i svøbet efter Vorning bro“, Kr. VI. 69, betyder sagtens: lavning, hulvej; jfr. svæv; jfr. Aasen sveip, itk.; se om-.

1. svøbe, uo.
swọƀ -ər swò̦bt swò̦bt (Vens.); ft. *swọ̱bt* (Agger);
swọv -ər swøvt swøft (D., vestj.);
swọv -ə -t swọvt (Søvind s.); tf. *swọəvt* (Elsted s.);
svø̱f svøfər svøft svøft (Valsb.);
svẹ̱b svebər svẹ̱bt svẹ̱bt (Fjolde);
svẹ̱f [svefər sveft sveft] (Bradr.); jfr. vøbe.
— 1) = rgsm.; *swøv òm̥, iṅ, åp* (Søv. s.), vikle om, ind, op; *swọ̱v æn las hø̥* (D.); *pijqən sku hjẹ̀l̥p kạ̊lən mæ̥ å swọ̱ƀ læs* (Lild s.); *wi swò̦bt hwạt ẹ̱nəstə læs høj* (Vens.), surre svøberebet om det; *o swọ̱v* (Holmsl. kl.), surre krogene fast til tavserne; *o swọ̱v* (D.), rulle trendegarnet om væverstolens bom; endnu kan mærkes: *hạj swọ̱ƀər hans ar̥m* (Vens.), lægger armene overkors; når den der slår græs hugger leen for langt ind i græsset, er den ikke i stand til at tage alt græsset med, *så ka æ hjol̥ə eṭ swọ̱v ət* (D.), *æ kụ swọ̱vər æ græjs; æ bạ̊n ka eṭ swọ̱v æ paṭ* (Malt), ɔ: gribe, hvor brystvorten er lille. — 2) svøbe et barn (alm.); spøgende: *a ka træŋ te o kom hæn o blyw swøft* (vestj.), ɔ: komme iseng; om en vred mand kan siges spøgende: *vi ska ha ham svøft å loi lestələ hæn å æn par hæqlər å æn har̥ə åw̱ənḍ* (N. Slesv.); kvinde må ej sidde på hyndeløs stol og svøbe barn, Sgr. IV. 131. 342; jfr. Aasen, isl. sveipa; se omvøbt.

2. svøbe, no. *swọ̱v æn -ər* (D., vestj.); *swọ̱b æn* best. *-ən* el. *swò̦ƀən* flt. *swọ̱bər* el. *swò̦bər* (Vens.); *swọ̱b æn -ər* (Agger); *svẹ̱f æn -ər* (Mellemslesv., Ang.); *syəf æn syəvər* (Rømø). — 1) ganske simpel pisk, en kæp med en snor som er længere end skaftet (Vens.); se pisk; *han hær æ svẹ̱f i æ ræt hå̊əṅ* (Ang.), ɔ: han er herre over tingenes gang (alm.); jfr. Sgr. IX. 206. 628; *hạj stak il̥ i swò̦ƀən* (Vens.), ɔ: brugte pisken af alle kræfter; i rim, se 2. bojle I. 102. 1 a, Kr. Alm.[2] IV. 48. 46. — 2) *æ swœw̱* (Andst); *svœ̱b* (Fjolde), på en bröndvippe: stangen, som bærer spanden; se svæv; jfr. Aasen, isl. svipa huk., mnt. sweepe, Sch. Lübb., pisk; kilde-, øl-.

svøbeklæde, no. = svøbelagen; „hun sendte ham list og svøbklæd' alt til hendes køresvends barn“, Kr. I. 124 øv.

svøbelagen, no. ble til spædbörn; da hun blev henjordet, forsömte de at give hende sv- med til hendes barn, Kr. VIII. 212. 362.

svøbeliste, no. *swọ̱ƀlest æn -ər* (Vens.), til at svøbe om spædbörn.

svøbelse, no. *svebəls et* (Fjolde), svøb til småbörn.

svøbelsebarn, no. *swøvəlsbån æn* (D.), itk. (Elst.), = rgsm., spædt barn.

svøbereb, no. *swöwrev æn* (D., vestj.), rebet, der svøbes omkring hølæsset, at intet skal tabes; se svøb 2, læssetræ.

svøbering, no. *swøbrəŋ i* best. *-i* flt. *-reŋ* (Vens.), ringen, som forbinder jærnkapperne på hammelstokken og svinglerne.

svøbeskaft, no. *swøbskawt è* best. *-ə* flt. *-skawt* (Vens.); *swøvskawt æn* (D., Malt); *svefskawt et* (Ang., Valsb.), piskeskaft; *„skåwlåwnəŋ ær goi!" soi han æ mañ, da hålt han æ svefskawt får æ hoi* (Valsb.), spotord, når Angelboen fra sit skovrige hjem møder en vesterbo fra den skovløse hede.

svøbeslag, no. *swøbslaw æn* (Agger), = rgsm., slag af pisk.

svøbesmække, no. *swøvsmæk æn* (Lindk.), piskesmæk.

svøbesnor, no. *swøbsnòr æn* best. *-ən* flt. *snòrər* (Vens.), piskesnor; se kneble.

svøbestang, no. *swøbståŋ æn* best. *-ən* (Vens.), på væverstolen: stangen, hvormed bommen drejes, når der „svøbes".

svøbestykke, no. *swøbstøc è* (Vens.), ble til spædbörn.

svøbetröje, no. *swøbtròj æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), tröje til et svøbelsebarn.

svøft, no. se svift.

svöjse, uo. *svöjs -ər -ər -ər* (Fjolde), trs. intr. gynge.

svølle, no. se svæld.

svömme, uo.

swöm -ər swömt swömt (D., Andst, vestj.); ft. tf. *-ət* (Almind, Vib., S. Hald);
swöm -ər -əd (Agger);
swæm -ər swæmt swæmt (Grindsted); ft. *swæmət*, tf. *swæmət* (Hvejsel); ft. tf. *swæmət* (Bj. h.);
trs. intr. *swæm -ər -əd -əd* (Rævs, Mors; intr. *sæm* de gl.);
swom (!) swömər swöm swömən (Davbj.); ft. tf. *swomməd* (Rødding (M.));
swæm -ər -ər -ər (Mogenstrup);
sæm -ər sam ? (N. Salling);
sæm -ər sam somən (Lild s.);
sem -ər sam seməd (Han h.); tf. *somən* (Sejlstrup, Vens.); nt. *semər* (Åby, Jetsmark, Alstrup, Børgl. h.);
sem semər sam somən (Havbro s.);
søm -ər sam somən (Hell. h.);
swem -ər swam swomən (Horn. h.);
swòm -ər swòmt swòmt (Falslev, Harridsl., Haslund);
swem -ə -ə -ə (Sams.);
swøm -ə -ət -ət (Vejlby, Århus); *swòm* (Elsted); ft. *-t* tf. *swømt* (Tiset);
swæm -ə -ət -ət (Søvind s., Tåning);
swöm -ə -ət -ət (Linå, Røgen);
swøm -ər, swåm el. *swømət, swomən* el. *swømət* (Sem);
svøm -ər svåm svomən (Emmerlev, Øster Lygum); tf. *svomən* (Aller, Agersk.); ft. *svam*, tf. *svomən* el. *svømət* (Bjært);
svøm -ər svom svømət (Spandet);
svòm svòmə svåm svomən (Åbenrå);
svøm -ə svam svomən (Sundev.);
svim -ər svom svomən (Bradr., Valsb.);
svem, nt. ett. 1., 2., 3. pers. *svemər* flt. *svem*
ft. 1., 3. *svam* tf. *svomən* (Fjolde);
2. *svamst*
flt. *svam*.

— 1) intr. svömme i vand, om personer og dyr, måske sjælden el. slet ikke om genstande, hvor der bruges „sejle", „flyde"; til en der giver sig ud for at kunne svömme, kan siges: *å, do ka wal swöm i æn balə hakəls!* (Malt); el. *swöm o æ boñ lisom æn stijən; di fi semər uwn åpå; hąj kam semi te ląj* (Børgl. h.); den skipper han sejlt', stalten Adeluds svam, hun kom i land tre timer för ham, Kr. I. 310. 15; den svömmende elsker omkommer, da lampen (s. d.) slukkes, Hero og Leander sagnet, se Rohde, Gr. Rom. 137, DgF. I. 266 flg., Gl. d. M. I. 193, Nyerup Udv. Dske Vis. I. nr. 12, Kr. Sagn IV. 20. 87, Amins. VII. 56. 86, Wigstr. I. 26, Djurklou Ner. 103, Gejer, Afzel. nr. 19 m. henv., JFærø 167, P. Volksk. VII. 30, Knoop Pm. 38. 73. 118. 248, Rochh. Arg. S. I. 32, Panzer I. 26, Meyer Vlk. 325, Köhl. Kl. Schr. III. 240, Bosquet 471, Trad. pop. XII. 139, XIV. 143 m. m. henv., Wh. Vlk. XII. 154; at hekse kendes på, at de svömmer på vandet (s. d.), når de kastes ud, har sikkert også været kendt her, se Grimm Myth.[2] 1028, RA. s. 925, Rydb. Magie 63, Soldan I. 394; s- i blomstrende hørmark, Molboh., se Aldén 36, Segerst. 182, Sv. Landsm. I. 657,

Bondes. Hall. S. nr. 33, Knoop Pm. 111, Meyer Vlk. 337, Köhler Kl. Schr. I. 112; jfr. Folkl. IX. 171 (Ind.), Busch Volksb. 2, Herul. eft. Jornandes; se 2. hør I. 754.49 a; sv-prøve med den modige skrædder, Kr. Æv. III. 141; „lade fisken sv-", Krist. Börner. 270. 18, lade en person glide ned over de udstrakte arme af to rækker legende. — **2**) transit. lade svömme, således mulig den svage form *swøm* ft. tf. *-əð* (Hell. h.) og sagtens flere steder; *svøm æ hæst* ft. *swømt* (Vejlby Fr.); *han swam æ hæst* (Dalby), ligeså Agerskov, Fjolde; jfr. svænge; se Aasen svemja, symja, isl. svima, svimma, symja; mnt. swemmen, Sch. Lübb.

svömmer, no. *semər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.

svömning, no. *semnəŋ i* best. *-i* (Vens.), = rgsm.; *hąj rèjə sæ we s-*.

svön, no. se svend, svin; **svøv**, no. uo. se svæv, svæve, svøb, svøbe; **svøver**, no. se svæver; **svövte**, uo. svifte.

svåg, to. se svag; **svåjse**, se svanse; **svål**, no. uo. se svale; no. se svovl; **svåle**, bio. se svarlig; **svålt**, no. uo., se sult, sulte; **svåmp**, no. se svamp; **svån**, no. se svane; **svång**, no. to. se svang; **svår**, no. uo. se svar, svare; **svås**, no. se 3. svar; **svåtens**, bio. se sagtens.

1. sy, uo. i udtr.: *sy ǫ'* (D.), jage på et svin; når man jager på det, siger man: *a sy'! — han blöw ve o sy ǫ' ən* (D.), se 2. sy 2.

2. sy, uo.

syj -ər syj syj (D., Andst, Åle s.);
søj -ər søjəð søjəð (Hmr.); ft. tf. *søjər* (Davbj., Sall.);
syj el. *syc, syjər* el. *sycər, syj* el. *syjə*, *syj* el. *syjə* el. *sycərə* (Vens.);
syj -ər syj syjð (Agger);
sə̀j -ər sə̀jət sə̀jət (Støvr., S. Hald); ft. tf. *sə̀jət* (Hjelmsl. h.);
sèj -ə sèjə sèjə (N. Sams);
søj -ə søjə søjə (S. Sams);
sə̀j -ə sə̀jət sə̀jət (Søvind, Elsted, Røgen, Århus);
sy -ə sy syət (Aller); tf. *syət* (Skrystr.);
sy -ə -ət sy (Åbenrå);
syj syər sy syj (Bradr.); nt. *sə̀j* (Fjolde), böjning ubekendt. —

1) = rgsm.; forbinde med tråd; *de kålər a o syj, mi guwə skræjər!* (vestj.), tlm. om hvad der er gjort særdeles nöjagtigt; *a sə̀jə* (Søvind), ɔ: jeg er skrædder; *sy pwosər* (Vens.), sy poser; *hąj wel ha hans wèst sy ęj; hans huəs wa mòqə å sycərə hilt åp te met åpå hans bìən*, hans strömper var skidne og stoppede . . .; *hon sycər om ham*, ɔ: for ham (Vens.); *syj an kåwl*, forfærdige en kjole ved syning; *syj ve æn kåwl, æn huwəs* (D.), lappe, stoppe; *syj ve djèr howəsər* (Hern.); *djèr huəsər ska ðæ syjəs i* (Lild s.); alm. drengemorskab var i årene fyrre at sy pigernes kjoler sammen på markederne i Ribe med seglgarn, jfr. Tr. pop. XV. 188; *søj saməl* (Davbj.); *syj åpå* el. *i min huwəs* (Vens.); *søj po æn howəs* (Sall.), ligeså Thy, alt i betydn. stoppe; tækkemanden syr med halmsimer taghalmen til lægterne, *å sy få tæcər* (Vens., alm); når havdigernes skrænt i Vestslesv. bedækkes med taghalm, fæstes det ligeledes med halmsimer, om dem siges også, at de bliver „syet", når deres ender stikkes i jorden og fastgöres (Bradr.); „te å søj op få æ tækkimann wa han hejs it så møj awet te", Jyd. I. 77. 1, til at sy op (stikke ud) for tækkemanden var han ellers ikke så dårlig; *sy uwð* (Thy), broderi; en kone syr for bjærgfolk og betales for det, Kr. Sagn I. 96. 373; en syerske får råd af de underjordiske: „ærmet ret, bullen vrang, så får særken sin rette gang!" Kr. Sagn I. 54. 245-46; den höjtagne pige syr på et törklæde, hun binder om et svin: „nu er a ved æ ellefolk og kommer aldrig til jer mere", Kr. Sagn I. 107. 415; den som syr en af de store höjtidsaftener får bulne fingre, Kr. IV. 382. 99, IX. 26. 69. 32. 45, Alm. IV. 101. 14. 107. 25, Sagn IV. 624. 9-11, Sgr. VII. 75. 452-54; eller kreaturerne bliver halte, Alm. IV. 101.15; el. man får en svær dødskamp, Amins. VIII. 94, jfr. Am. Folkl. XI. 9 (Maryl.), Urquell IV. 118.64 (Galiz. Jøder); syr en pige på klæder, hun har på, *lisəmanə stəŋ, lisəmanə ǫr ska hun go leðə* (ugift), se Sgr. VIII. 53. 136. 38 (Kolding), Krist. IV. 377. 332, Alm.[2] III. 129. 80, J. K. 79. 108; eller hun bliver glemsom, Sgr. VIII. 53. 137; eller hun syr sig lige så mange ulykker til som sting, Sgr. VIII. 142. 619; eller hun får ulykke i kortspil, Sgr. VIII. 142. 620; el. hun bliver lokket, Kr. VI. 277. 239, jfr.

Wigstr. II. 161, Sundbl.[2] 162, Mélus. VIII. 281. s, Urquell IV. 274. 3; syr man på börns töj, mens de har det på, bliver de ikke större, JK. 364.10, Kr. IV. 385.417; en pige må ej sy sin egen brudekjole, såmange sting, hun syr på den, såmange ulykker syr hun ind i sit ægteskab, Sgr. VIII. 220. 892 (Mols); såmange sting, såmange tårer, Rääf I. 113; stikker kvinde, som syr på sit nye töj, sig tilblods, vil hun få mange kys deri, Kr. IX. 45. 492; er det andres, er den vred, hun syr til, Kr. IX. 56. 605, jfr. Sgr. VIII. 53. 135; ligtöj må ej sys på, skal fæstes med nåle, Kr. Alm.[2] III. 163. 05; Signe syr Sinfjøtles kjole fast i kød og blod, Rafn N. Fort. I. 121; jfr. durknejet, single, sting, 1. stoppe; se *binde-, rand-, rimpe-, svitte-. — **2)** sætte folk sammen i strid, opirre; *di wå ve o kom åp o tåpəs o Hans, han syj,* tirrede, skyndede til; *han æ guwə te o syj* (D.), dygtig til at bringe folk i strid; *a søjəð de a kuň* (Hmr.), jfr. 1. sy. — **3)** *o syj* (Plougstr.), en börneleg: börnene er opstillede i en lang række og holder hverandre fast i hænderne; A. er synål, griber den yderste i den ene ende af rækken ved hånden og løber ind og ud under börnenes arme idet han trækker hele rækken med sig; om den sidste i den modsatte ende snurres de rundt i en bunke og det ender med, at de alle væltes, jfr. Kr. Börner. 223. 4. 515. 26; jfr. Aasen, sy, eng. sew.

Sybille, no. en berömt spåkvinde (s. d.); *de tèjnər snår te, te Sybèləs spodom ska sæð, te imòð di sijst tijər ska fesk blyw så sjalən, te fòrè·lər ska fòtèl djèr bar, hwant æn fesk hår sit uwð, fòr barən* (börnene) *hår òlər sit æn fesk,* Kvolsg.: *„Sebelə war æn klòq kun å lòwə i koŋ Saləmons tij; hon skal ha hat jèj gosfu å in an mçskfu“*, Grb. 164. 1, Kr. Sagn II. 339. 58. 59; S- fulgtes en gang med kong Salomon og de kom til Kedrons bæk, da lå der et gangtræ over bækken, og det gik kong Salomon over på, men Sybille vadede i vandet ved siden af. Han spurgte hende da om, hvifor hun gjorde det og ikke gik bag efter ham henover planken; „nej“, sagde hun, hun var for ringe til at gå hen over det træ, som Gud og Jesus skulde korsfæstes på. Aldrig såsnart hun havde sagt det, så blev begge hendes fødder som menneskefødder, Krist. IV. 268. 388; om hendes spådomme se foruden de anførte steder Kr. III. 326. 445, VI. 233. 320, VIII. 382. 691 ff., Kr. Anholt s. 86. 200, Sagn II. 337. 48. 54. 55. 339 nr. 15, Sgr. IV. 164. 512, Grundtv. Gl. d. M. III. 203 (Ang.), J. K. 34. 1 flg. 144. 1. 3, Efterslæt 200. 146, jfr. Köhl. Kl. Schr. II. 87, FbJ. II. 173. 211; hun spåede også, „te æ land sku mæles å te folk sku tæles“ og kvindfolk blive så spraglede at se til som hugorme, Kr. III. 336 ned.; S- kaster stor sten i sit hosebånd, Kr. Sagn III. 35. 174; led skibbrud og byggede kirke, Kr. Sagn III. 145. 47; spår om kilde, Thiele II. 35; Nyerup, Alm. Morskabslæsn. 298, omtaler folkebogen: „Sybillæ Spaadom og Kong Salomons Viisdom om hvis Underligt fordum skeet er og hvad skee skal for den yderste Dag“, og henviser til Panzers Annalen der älteren deutseh. Litt. p. 404 og til en latinsk afhandling, der findes trykt foran i Gallæi udg. af Oracula Sibyllina, Amstelodami 1689; Werlauffs Antegnelser s. 100; se endvidere Haukenæs V. 248, Bergh III. 90, Krukksspá, Arnas. I. 438, Maurer Isl. S. s. 187, Thorkels. 213, Pio Holg. D. 58; Mhoff 248. 343 flg. „Frau Hertje“; 377. 508 flg., 585. 605 „Schwarze Greet“; Mélus. IV. 272; Mother Skipton, se Yorksh. Flk. 194; S-s spådomme også kendt af Finner, se Friis, Lajla, Kbhvn 1896 s. 113; jfr. gåsefod, slag 3, muldvarp, træ, Tyrk.

sybinde, uo. *søjbeň* (Holmsl. kl.), egen måde at filere på med to stik til hver knude; jfr. kastebinde.

sybuddike, no. *syboðək æn -ər* (Fanø), syæske.

syd, no. se sønden, sønder.

syde, uo.

sy -ər sèj sèjən (Hell. h.);

syj eller *syc, -ər* eller *syjər, syj syc* (Børgl. h.). —

1) = rgsm., om vand, der er lige ved at koge el. som koger; det findes som glds i mange målarter; *gryjən syjər* el. *sycər* (Vens.), jfr. 2. skratte; *wåňc syjər* (sts); *dæň dær vel by, dæň må sy* (D.), ɔ: den, som vil byde fremmede, må koge mad til dem; *æ vaň syrər i æ gryr* (vestslesv.); *syəň vaň* (sts), kogende

vand: *„hwa sæjər do, ær ən et søjən“?* Kr. VI. 103, hvad siger du, er den ikke kogt? *cil sыjər, wi spər nåk liq* (Vens.), om den snurrende lyd, vand frembringer nær ved kogning; der var både stegt og sødden for ham der, Kr. Ordspr. s. 321, ɔ: han var vel set; jfr. Aasen sjoda, isl. sjóða; 1. sod. — **2)** knurre, skænde; *hun gor o syər* (vestj.), om herhen?

syde-gryde, no. i en nordslesvigsk börneremse:

syr-gryr, do vęr min trang,
natten er lang og bugen er svang
og den lille [Volborg] er sulten!
(Tislund).

sydeond, to. *syuň* (vestj.), vranten, vred, så man skænder; se syde 2.

-syder, no. se sæbe-.

sydvest, to. no. *syňvæ·st* (D.); *sywæ·st* (Agger); *suwæ·st* (Vens.); *syvæ·st* (Søvind, Sundeved); *syðwæjst* (Lild s.); *syňvæ·st* (Bradr.). — **1)** = rgsm.; *syňvæ·st viň o kwiňsiň o foraŋst de æňəs ğan mæ waň* (vestj.), også Ang.; *„i suwèjst hön å djæ lò“*, Grb. 194.167, i det sydvestre hjörne af deres lade. — **2)** en sømandshue med klap el. skygge ned ad nakken, bruges i ondt vejr; se sønden; sømand melder ankomst ved at kaste s- ind ad dör, Suffolk Folkl. 102.

sydvestblammer, no. se blammer, jfr. Kr. Ordspr. 375.

sydøst, to. no. *syňðwst* (D., vestj.); *syðåwst* (Agger); *suð·wst* eller *syðwəst* (Vens.); *syø·st* (Søvind s.); *syøst* (Sundev.); *syňøst* (Bradr.); = rgsm.; *wejən æ te syðwəst* el. *å s-; haj so i s-* (Vens.); se nordvest; skal en höj udgraves for at finde skatte, må der begyndes i det sydøstre hjörne, om det skal lykkes, Krist. Sagn I. 358.74; formen måske en uorganisk dannelse, U. Bl. I. 45.

sye, no. se sø; to. se sød; uo. se sy, syde.

syer, no. *sèjər i* best. *-i* (N. Sams); *syjər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), skrædder (N. Sams); den som syr ud for tækkeren; *wi hò tècəri no, mæn wi rèstər i syjər; dæsom tècəri wel slo mæ wrèqən, så stekə syjəri ham mæ nòl* (Vens.).

-syet, tf. se sy; henne-, hjemme-.

syfilis, no. den overtro at voldtægt af et barn („en uskyldig pige“) kan helbrede s-, findes utvivlsomt også her, jfr. Wuttke nr. 484, Rochholz, Glaube I. 39; forestillingen er også slavisk, Urquell III. 176 a ned.; se beskidt, skidtesyge.

syfærdig, to. = rgsm.; tilskåret, så det kan sys; „han lagde lærredet sammen på så underlig en måde, at han efter at have hugget med sin økse ned i lærredet og så tog det op, nu havde en s- skjorte“, Kr. VIII. 131.

syg, no. to. se søg.

syg, to. *syk* = flt. (D., vestj., Davbj.); *syk* flt. *syək* (Agerskov, vestslesv.); *syq* flt. *syq* (Snedsted, Mors, Agger); *syq* itk. *syqt* flt. *syq* (Vens.); *syq* (Lild s., Støvr., østj., S. Sams); *syq* flt. *syq* (Søvind s.); *siq* (N. Sams). — **1)** = rgsm.; *è syq bòn, bònt æ syqt, di leqə syq ǫl saməl; dær ær eňc un jæn teŋ i wèj få dæ syq, dær æ månə teŋ i wèj få dæ rask* (Vens.); *hun æ möj syq, o æ waň löðə fræ hinə hjat* (Thy); *a æ syk o skit o skår et, o et let ka a eð* (vestj.), spøgende; *æ æ så gråw syk* (vestslesv.); *haj macər eňc mir ən i syq jèjsləŋ* (Vens.); *a hår ət får æ bryst o liq nijər i dæň jæn sij* (vestj.); konen giver besked: „det er ligesom mit liv var fuldt af hövlspåner og æ lå med et såld over mit hoved, og med æ krop i æ bagetrug og æ ben ude i æ pisel“, Krist. Alm.[2] V. 151.21; *leqeň syq* (Lild), syg, så man må ligge til sengs, jfr. hængeskidt; *blyw dødəliq syq* (Silkeb.); *han æ syk, såsnar dær far æn fis vil i æ röw å· ham* (vestslesv.), om den der har et skrøbeligt helbred;

å æ do syk, å vel do dø,
a ka do et fo bæjər,
så ska do hå æn hawərkan,
som æ goən ijæməl æn skræjər;

(Vorgod), Sgr. V. 27.99, Kr. Börner. 91.70, jfr. P. Volksk. III. 111.19. — **2)** længselsfuld efter; *æ pråŋər ær ålti syk, føst får o kyjəv o så får o sæl* (D.), hun er blot syg, for at præsten skal komme ned til hende, Kr. VII. 97; *haj æ syq få byq å ka eňc hawər pek, å row ka haj eňc få no å* (Vens.); jfr. Aas. sjuk, isl. sjúkr; se krank; amerika-, avind-, bojle-, *bukse-, dvin-, fritte-, gifte-, gjemmel-, gjöre-, halv-, hjærte-, hvingel-, hvirvel-, hænge-, kjertel-, kjøbe-, kysse-, lamme-, ligge-, lov-, mand-, morgen-, måne-, poge-, sidde-, styrte-, sælge-, sø-, ve-, virre-, ægge-, øl-.

ygdage, no. *manə sykdaw* (Ang.), n sygdom, jfr. 2. dage.

ygdom, no. *sygdòm æn* best. *-ən* (Vens., alm.); *syqdåm æn* (Agger), sm.; *di hår hal möj syqdåm dær* s (Agger); *syqdom spreŋər o, mæn aw* (Malt); „di stue kål dje syg- 1 å di fatte folk dje pajkager løtter 1en" (Skagen); s- = tyfus (sts); — r råd for al sygdom; dør et mske t, fordi man ej kender midlet imod Pitré Usi IV. 456.4; — forbön for fra prædikestol, sygt barns dåb, altergang giver forandring i sygdom el. død (vist alm.), jfr. Hansen, f. Skolevæs. (1800) I. 297; — tager til med måne, Kr. Sagn VII. 422.03; ængig af dage, sts s. 423.10 flg.; — bliver syg ved syn af overnatur- af spøgelser og gfærd, se f. eks. I. 153.12. 156. 170.35. 175.43. 44. 63. IV. 120.164. 198. 230, VIII. 217.71. 72, lt 7.10. 78.76. 80, Sagn V. 5. 11. 40. . 84. 87. 107. 109. 114. 122, Sgr. XI. 109, 9.32. 31.35, Arne Sl. 37 osv.; efter af underjordiske, bjærgfolk, Kr. IV. Sagn I. 282.943. 46. 286.954, Møller, 1. s. 36; af ellefolk, Kr. Sagn II. . 11. 44. 18. 71. 72. 83. 84. 32. 123. 35; jfr. elleskudt, Thiele II. 176, ro nr. 762, DgF. nr. 47, Gr. Elfenm. Kennedy, Fict. 120, Cav. W. II. XIII, 87; Odins jæger, Kr. Sagn II. 105.6. 27. 116. 62; jfr. lys II. 482. 19 a; forestilling synes særdeles udbredt, isch Vlkgl. 144, Renvall Åland s. 18, aiss. Nordl. I. 21. 76. 80, IV. 22, ıard, Fjældbygd s. 105, Asbj. III. 23, ker s. 28. 25, Till. s. 17, Sande I. 3, II. 205, Wigstr. I. 129, Skytts h. Arnas. I. 36, Maurer Isl. S. 14. 67, S. kap. 125, Mélus. III. 371 (Bre-), Folkl. Journ. I. 251. 52. 55 (Yuca- Amer. Folkl. I. 184 (Indianere), IV. Gr. Elfenm. 71, Denh. Tr. II. 185, Notes 28, Bosquet 269, Gr. Myth.[2] , Lehm. Overtro 40; — rester findes tragtn. af s- som et levende væ- se Kr. Sagn IV. 597.51.72, kold- , morsyge dyr; J. Saml. IV. 110. 6 idende kolder"; sts 114. 10 „orm" I. 759. 34 b), Fb. Bondel. II. 161; jfr. s. IV. 85 „frossmora", Sundbl.[2] 380 Kalev. XLV. 154. 269 kvindens ni sönner, „plågans dotter"; Gr. Myth.[2] 1106. flg., Schindl. 171, person, Weinh. Volksk. V. 1, Urquell IV. 283, V. 82, Amer. Folkl. IV. 188 (Zigöjn.), Black 4 flg., P. Volksk. VIII. 22, Wuttke nr. 476, Jacobs More Celt. T. 67, Krauss Pests. 43, Achelis Arch. II. 86 flg.; — s- hensættes på dyr, Kr. Sagn IV. 597.52, på hund; se Wigstr. II. 282 frø, hund; 276 fugle; jfr. Amins. VII. 94, Folkeven VIII. 467.29, Modin Sign. 8 ned. gjedde; Sundbl.[2] 285 folk, fæ; Ons Volksl. V. 148 mus, hane; slgn endnu Ndl. Vlksk. IV. 138 flg., P. Volksk. VIII. 24.3, Ch. Notes 11. 21, Mélus. VI. 84, III. 559, Leland, Etrusc. 293; overført til træ, Cav. W. I. 438 øv.; se tandpine; jfr. Schindl. 181, Ndl. Vlksk. VI. 75, Ch. Notes 245, Perseus II. 145. 155; en retssag, Wh. Vlk. XIII. 438; se smærte; — orm i levende tager sygdom med sig, Wigstr. II. 329; om s- som levende væsen, se Wuttke nr. 482 flg., hvortil der sikkert findes tilsvarende forhold hos os; — sygdomsvætten kan narres, når man skriver på sin dör: N. N. er ikke hjemme, J. K. 311 anm., Krist. IX. 65. 718, Thiele Overtro nr. 430. 451; el. ved at man råber ud efter solnedgang: *omd'n blywər æ il jæm!* Krist. IX. 65. 719 (N. Slesv.), Amins. I. 112.9, II. 105.5. 111.2, Wigstr. I. 100, II. 360 ved at give syg andet navn, jfr. Mélus. VI. 232; se Wigstr. II. 276 ved en dukke; jfr. Mhoff s. 513. 15, Andree, Parall. II. 109 flg., I. 176, Urq. IV. 119. 80. 142. 117; ved at mand iførеr sig kvindeklæder, Folkl. XII. 464 (Kongo); — s- er påført, Kr. Sagn VII. 53. 178; af skidt folk, mskers avind, Kr. Sagn VI. 56.168, Folkev. VIII. 454.30.36. 468.32. 472; — s- voldes ved trolddom, Krist. III. 258. 267. 55. 59, Sagn VI. 276. 361 ned., VII. 270.30, Wigstr. I. 180, jfr. Meyer Vlk. 263; afværges ved de hellige navne, Kr. Sagn VII. 56. 186 flg.; — s- af genfærds ånde, Kr. Sagn IV. 316. 14; — når mske tumles af spøgelser, Kr. III. 222. 313, IV. 134. 192-94, Sagn IV. 181. 24, jfr. Arnas. I. 345; — mishandles af dværg, Kr. VIII. 27.55, Sagn I. 274.930, J. K. 311. 312 anm.; — s- voldes af trold, Wigstr. I. 169; ved stenkast af Jætte, Runa IV. 27. 10; — s- sagndannende, Dania II. 106, Globus 82 s. 237 a; — som straf fordi man fornærmer underjordiske, Kristens. Sagn I.

at klage sig. *han komər sylrəň* ... *jæn, di lövər å sylrər* (Agersk.) klynke, klage sig, om syge, ... personer, tiggere, börn; *hon* ... *sylər å pylər å klaw sæ* (Lild); jfr Aasen, sildra, risle om bækken.

sylrehoved, no. *sylərhuə è* ... klynkende person.

sylrepotte, no. *sylərpåt æn* ... utilfreds, klynkende person.

sylrevorn, to. *sylərwurn* ... = syller.

sylrövet, to. *syjlrøwə* (Vens ... spids bagdel.

Sylt, no. se 1. Sild.

sylt, no. *sylt* el. *syltəhijəd* ... 1) salthed. — 2) en græsart, agros... Witt? (Thisted, Lemvig), J. T. ... et forældet adject. sylt, salt*, ... mnt. sulte, Sch. Lübb.

1. sylte, uo.
sylt -ər -ət (D., vestj.; alm.);
sylt -ə -ət (Søvind);
sylt -ə -ət (Elsted s.);
solt -ər, -əð el. ft. *solt*, tf. *sølt* ... = rgsm., opbevare frugter ved s... deraf: *solcglas è* best. *-t; sølck*... *solclaq i, solctic æn, solctèw è, s*... (Vens.); i udtr.: *„dæ lo haj å søl* ... el. *„swælrə wòl“*, Grb. 238. 182, han og syltede valle, bestilte int... langsomt frem; *salt wal*, (Mors); ... *flæsk* (Lild), flæsk lagt i sylte (s. ...syit; jfr. Aasen sylta, mnt. sulte... Lübb.

2. sylte, no. *sylt æn de* (A... *solt de* (Agger); *sole i* best. *-i* ... en ret tilavet af svinekød; *„ku* ... *fa dèm secəbroj a sole“*, Grb. 1... konen bærer for dem sigtebrød og ... mnt. sulte, Sch. Lübb. „besonde... gekochter . . . u. gepresster schwein... jfr. sülze, Küch 174.

sylteost, no. *solcwost i* b... (Vens.), et stykke pressesylte, ... som ost.

syltet, to. *solta* (Agger), salt... siges om hø fra enge, der g... stranden.

syltetöj, no. *syltətöw de* (S... = rgsm.

syltgræs, no. *syltgræjs de* (D., græs fra steder, hvor havet jævn... over.

i vo vælən (vestslesv.); „a trowə, ywə skit mæ met syn!“ så drænən, ku a it si smörət å mi mælmaj, ka a si kèrkən igæ·məl mi pañ-, Sgr. XII. 134. 269, jfr. Kr. SkS. 4.5, Sgr. I. 154. 590, XI. 105. 206, s. III. 114; få synet ved at tvætte ilde, Thiele I. 216, II. 24. 28. 33. 34; om å æ syn, komme af syne, kom n (D.); å æ sjøn (Agger); o syn, n (Vens.); også: de wa te sjòn), man skulde synes, at —; de ær jön (Thy), ɔ: det skulde man ikke hañ lær ər ek kom te sjön (Agger); sjòn (Lild), se 2. hverve 4, jfr. eles Krist. VI. 18, Sagn V. 236. 56. VI. 426, VII. 158. 30, Gr. Gl. d. M. 58. 24, JFærø 136, Søegd 114. 134, III. 15, Wigstr. FS. 123. 94. 201. 25. 9, Cav. W. I. 19. 112, Nordl. Troldd. 132, Sm. Medd. II. 75, Gering II. lg. 199, Schindl. 36. 38, Wh. Vlk. 275. 44; jfr. Eyrb. S. k. 20, Arnas. 5, se skat III. 236. 12 b. — 2) an- slå en liq el. li i synət (Søvind s.).) skue; det, som man ser; så sku sit et syun! (Elsted); de war è liə lpå· ham (Vens.), ɔ: han kom til dårlig ud; de ær eñc å bæ søn te ɔ: det er ikke noget at vise frem; sijər æn solə søjən uð (vestj.), ɔ: er dårlig ud, se öjesyn; sekət syn! t syns skyl (Søvind s.); får æn skyl (Agger); it køənt syn (Bradr.); æn guwə syn o ət (D.), ɔ: gav t godt udseende; de ær i pèn wask, r eñc i dæj syn (Vens.), ɔ: så god, mmen; får ən sjöns skyl; o sijə jən (Lem). — 4) eftersyn, besigt- vi ska ha syn tæjən öwər ət (D.); ka tås sjön øwər æ arbəð imå·r r); hąj tò syn øwə skòi (Vens.), syn over skaden; jfr. Aasen syn; n, sjón huk.; synne, tilsyne; af-, efter-, *fejl-, hen-, himmel-, kirke-, mark-, op-, på-, svup-, sær-, til-, van-, var-, vej-, öje-.

ynd, no. søñ æn, de (Agger); syñ, en, syñər el. søñər (D., vestj.; Sø- .); sąj æn best. -ən flt. sąjər (Vens.); en (Thy); syñ æn (Bradr.); søñ æn sk.); søəñ æn søñər (Ang.), = rgsm.; ædelse af guds bud; ubillighed; de ən søñ; hañ trowəð, de wa søñ å go əpo haw åm hèlə daw (Lild s.); de ær enən syñ o stæl frå æn tyw (Malt); dæñ syñ ka a eð iñ o æn smörəbrə (Vejle), svar, når en bebrejder en noget, som man ikke selv regner; de æ uræt o enən syñ o tæj æn træsk o æn gal fuwəð; el. æ hywər huwəs o æ venstər fuwəð (vestj.); el. o sed ve ən hjøstak o tæj ən fliñtstijən o tar si röw mæj (sts), jfr. Urquell III. 75. 110, Wegener nr. 483; sąj ær utər (Vens.), ordsp. m. sąj, synd og søi, søen; men ellers: søndəfal, -løst -skyl (Vens.), fra rigsm.; de æ sąj å wraq sònt ən patæ·t; hąj skal eñc få lòw te å døj i sąjən (Vens.); ən ka tænk sæj syñ te (vestj.); do gör syñ imoð dæñ bån (D.); „må vi synde?“ spur hañ æ præst; „næj!“ svar æ dræn. Ja, meñ hañ æ præst, nåwə små, „ka de gør nåwət?“ „Ja“, såi hañ Hans, „mən små syñər di somər!“ (N. Slesv.);

> „liden Kirsten græd sølvskålerne fulde;
> der hun således hendes öjne havde vædt,
> da havde Vorherre hendes synder forgjæt“, Sgr. I. 166. 11;

Dronning Dagmars synd, DgF. III. 214. 24, snöre sine ærmer om söndagen, jfr. Cav. W. I. 430: træde 3 rugstrå ned; s- volder sygdom og sorg, hjemsøges på börn, Kr. Alm. V. 291. 760, jfr. Ndl. Vlk. VIII. 222; et mske, som ej har synd uden den arvelige, Sgr. IV. 28, jfr. barn, som føres til dåb, får 3 slag ris, „för att tukta arfsynden“, Wigstr. I. 231; forladelse for synder, man vil begå, Kr. KT. 127. 39; s-, som ej kan forlades, er for kvinde at undslå sig for at føde börn, Gr. Æv. II. 200 med varr., se Registr. nr. 60, nåde, skygge III. 347. 54 a, jfr. Wh. Vlk. X. 436, Hauken. VII. 559; ligeså at træde vin og brød under fod, Krist. III. 239; mske vælger drukkenskab som mindste synd, begår hor og mord deri, Kr. Sagn VI. 23. 83; mske, som er fri for hor, mord, tyveri kan hjælpe, Krist. Sagn VI. 31. 104; tjener vil bære sin herres synd, Thiele I. 325, jfr. Kr. Sagn VII. 60. 193, Mhoff 54. 59; „sin eater“, Folkl. III. 145, IV. 398, Perseus II. 294; „sündenverkauf“, Urquell II. 165. 181, III. 18 (Jøder), slgn kaste s- fra sig, Folkl. Congr. 207, Garnett W. II. 57. 147; syv synder tilgives, når man ihjelslår et firben, Kr. Sagn II.

221. 177; jfr. Folkev. XI. 474. 75, Nyland IV. 104: om man dræber hugorm; jfr. Aasen isl. synd; htsk sünde; se skrifte.

synde, uo.

sæj -ər søñc søñc (Vens.);

syñ -ə -ət -ət (Søvind s.); *syn* (Elst.);

søñ -ər -əð -əð (Agger);

= rgsm.; kommer hyrdedrengen hjem og har ladet en ko blive tilbage, kan husbonden sige: *hons hòr hon søñc mæ?*

syndebuk, no. *sæjbok i* best. *-i* flt. *-bok* (Vens.), = rgsm.; *dæj dræŋ skal òltə wè s- få di ajər;* se 3. Mosebog 16. 7 flg.; „de Galten syndebukke", Kr. Ordsp. 511 (Gj. h.).

syndepenge, no. *søñpæŋ* (vestj.), penge, der klæber synd ved.

synder, bio. se sønder.

synder, no. *syñər æn -ər* (vestj.); *syñə æn -rə* (Søvind s.); *søñər æn -ər* (Agger), = rgsm.; *dæ stor i sølə sæjər hær uənte* (Vens.), f. eks. om et udvist, uartigt barn; i et byrim: *do armə syñər, dær æ föj i Flyñər o buwər i Rom o ka eŋənstæj kom* (vestj.); jfr.

> der var en synder, der kom fra
> Flynder,
> og løb til Romm, hvor æ trommer
> løber om;
> og siden blev de Romm syndere
> alle sammen til Flyndere;

(vestj.), Krist. VI. 343. 204, Ordspr. 521; Rom og Flynder, landsbyer i Lemvig egnen; synes at være et nidvers; et spøgelse siger: „ve mig arme, fordömte synder, som ikke fik min straf her på jorden, Sgr. VI. 170.

synderlig, to. — 1) = rgsm.; *dær ær et søñələt få·skæl* (Lindk.), der er ingen synderlig forskel; *de wa mi sær søñələ gowə væn* (vestj.). — 2) sund, rask, dygtig; *han ær it soŋələ ino·* (Støvr.), han er ikke rask endnu; *de ær ent ræt seŋələ mæ· hòm* (N. Sams), det er ikke videre godt med ham; *„hon ær it søŋələ!" så dræŋən om hans mòwər* (Randers), ordspil mell. betydningerne: hun er ikke rask, og, der er ikke noget ved hende. — 3) *syñələ* (Bradr., Fjolde), besynderlig, sær; *æn s- mañ;* se i-; jfr. sv. synnerlig, mnt. sunderlik, Sch. Lübb.; slgn htsk besonders, sonderbar; sonder, to. „für sich abgetrennt", se Weigand Wörterb.; be-.

syndestraf, no. *søñstraf æn* (Agger); i udtr. som: *de war æn s- te· ham*, ɔ: en guds dom over ham.

-syndet, tf. se synde; u-.

syndflod, no. *søñflåð æn* (Agger), = rgsm.; *„som wel sæj, de war i sæjflòəns daw, mèn de è da no slaər"*, Grb. 168. 2; *skol i min hals!* el. *fowa·l værdən! omå·n komər søñfloðən* (vestj.), ɔ: après nous le deluge; en gård på Vilstrupmark i Brusk h. er gået under i s-, Sgr. IV. 188; kirkerne i Gjershöj (Roskilde), Bjernede (Sorø), Eskildstrup har stået för s-, JK. 341. 10, Kr. Sagn III. 70. 64. 65; Roskilde domkirke, Thiele I. 186, jfr. II. 126. 37 a, Aldén Get. 50, Wigstr. FS. 414. 59; Saxtorps k., Wigstr. I. 200; Tostarps k., Wigstr. II. 347; en orm fra s-s tid, Faye 59; træstump har ligget siden s- på Reyðarártindur, Arnas. II. 66; jorden tæt befolket för s-, Wigstr. II. 374; stork (592. 19) var mske, præst, Wigstr. I. 205; under s- alferne indelukte i en sten, Arnas. I. 99; skæmtehist., Wigstr. Sag. 83 flg., Mhoff 589, Busch Volksh. 199; om s-sagnet se Gr. Myth.[2] 541; hos Lapper, Hofb. 190; jfr. Wh. Vlk. XVI. 369 flg. m. henv., Dähnhardt, Natursagen I. 257; opr. htsk sintfluth.

syndig, to. i udtr. som: *„haj hoqər ham imò weq å dör, så de knaqt i hans søndiqə lemər"*, Grb. 19. 51; *de æ da èn søndi speta·kəl, 1 hòlər! de ær ə søndi huks, di før!* (Vens.), i lign. udtr. nok temmelig alm.

syndost -vest, to. se syd-.

syne, uo.

syjən sjøŋ syjəñ syjəñ (D.);

sjøŋ -ər -ət -ət (vestj.);

sjöŋ -ər -t, -t el. *sjönt* (Agger);

søŋ el. *syŋ, -ər -t -t* (Vens.);

syn -ə -ət -ət (Søvind s.);

sywn -ə sywənt sywənt (Elsted). —

1) vise sig, give syn; *de syŋər gåt i æn ståw* (Vens.), jfr. skrolle; *de sjøŋ da gråw gåt o æ hus* (D.); *æ töj sjøŋ gåt i æ kåwl* (Andst); *de sjönər gåt* (Agger); *de æ sjönt nåk* (sts), ɔ: let at se; *de syŋə gåt i stòwən, de di skælərijər blèw hoŋən åp* (Vens.); *som æ kör syn æ hæst, syn æ kuəl æ præst* (Valb.); *han sywənt it nuə mèl òl di stuə kål* (Elst.). —

) efterse; *syn skåstijən* (D.), syne skortene; *sjøn æ kærk* (vestj.), syne kirken; *jön* pass. *sjönəs; æ bar ska sjönəs*, Agger); *dòqtən kam å synt bön ot daw* *tər di wa prekə* (Vens.); *nè wi synər* *æjən, så spè wi liq* (Vens.), jfr. hånd I. 65. 37 b, skue; jfr. Aasen syna, isl. sýna; e synet; for-.

synen, no. eftersyn, betragtning af oget; „*sin hon kam hjèm mè dèj, blòw* *'èr e syni å hilə hòfə*“, Grb. 110. 63, a hun kom hjem med den blev der en ynen af hele hoffet; jfr. syne.

1. synet, to. *synə* (Valsb.); *synə* Angel), nöjeregnende på en forstandig g god måde (Valsb.); jfr. tilsynet; måske: åholden, kneben (Ang.).

2. synet, tf. to. *sjøñt* (Andst, Elbo h.); *ynt* (Vens.); *sjònt* (Mors, Thy), som ses; *le æ nåk synt åpå ham, te haj hå læŋ* *vat syq* (Vens.), det er nok til at se på iam . . .; *de ær et* el. *ålər sjøñt* (Andst), let kan ikke ses; *dær ær et sjönt å æ* *uər* (Thy), der er intet at se af kornet; *le war ek swår möj sjönt* (Agger); *slo* *jøñt i æ buwər* (D.), ɔ: slå i bordet, å man kan se mærke deraf; *de æ gåt* *yñt, te æ får har væn i æ råw* (vestlesv.); *de ær il syñt* (Agersk.), ɔ: ikke endeligt; også aktiv: som ser; *han æ* *eŋ sjøñt* (Andst, D.), ɔ: ser dårligt; se yne, velforsynet; grant-, klar-, kort-, ang-, nær-, nöje-, skarp-, til-, tyk-.

synge, uo.
søŋ -ər såŋ soŋən (D., Torrild, Nörup, Bj. h., Rødding (M.), Davbjerg, Mogenstrup, Almind Vib.);
ft. *saŋ* (Andst);
ft. *såŋ* tf. *såŋən* (Gjørding);
ft. *såŋ* tf. *såŋən* (Nykirke);
sjøŋ -ər såŋ, såŋən el. *sjoŋən* (Lyne); tf. *soŋən* (Hanning);
sjöŋ -ər såŋ såŋən (Lem);
ft. *sjåŋ* (Grindsted);
ft. *sjåŋ* tf. *sjåŋən* (Jannerup);
sjöŋ -ər saŋ soŋən (Vejr., Bur); tf. *sòŋən* (Ræys); ft. *soŋ* (Husby); tf. *sjoŋən* (Stagstrup); tf. *såŋən* (Agger);
sjøŋ -ər saŋ sjoŋən (N. Sall., Lødderup, Hundborg, Snedsted);
tf. *sjøŋəð* (Skyum);
sjòŋ -ər saŋ soŋən (Lild s.);
søŋ søŋər saŋ soŋən (Sejlstrup, Åby, Tårs, Bjærgby, Tålstrup, Vensyss.; Hell., Horn., Fur, Halling, Nimtofte, Vejlby, Årh., Saksild, Linå, Dover, Røgen, Tåning);
nt. *søŋər* (Årdestrup, Falslev, Harridslev, Haslund, Gimming, Uth, Vejlby Fr.);
søŋ søŋər saŋ soŋən (Havbro s., vistnok nasaleret vokal i nt. ft. tf.);
seŋ seŋər såəŋ soŋən (Ålsø);
ft. *såŋ* tf. *soŋəð* (Tved);
seŋ seŋər saŋ soŋə (N. Sams);
sòŋ sòŋə syñ syñ (S. Sams);
sòŋ sòŋə saŋ sòŋən (Søvind s., Elst.);
søŋ -ər såŋ soŋən (Sem, Hvidding, Meolden, Emmerlev);
tf. *soŋən* el. *såŋən* (Agersk.); ft. *saŋ* (Skodborg, Vonsbæk, Bjært); ft. *saŋ*, tf. *soŋən* (Skrystrup);
søŋ -ə såŋ soŋən (Åbenrå); ft. *saŋ* (Sundeved);
syŋ -ər saŋ suŋən (Angel);
syŋ -ər soŋ soŋən (Bradr.);
søŋ -ər soŋ soŋən (Ladelund);
ft. *suŋ* (Valsb.); ft. *saŋ* (Egebæk);
søŋ -ər suŋ suŋən (Hjoldelund);
jfr. Lyngby Sønderj. Spr. s. 36. —

1) kvæde (s. d.), fremføre en melodi (alm.); *ræn dær vel søŋ, vañtər il så læt vis* (vestslesv.); *dæj, dæ wel jan søŋ, ka òltə få no te wijs* (Vens.); synge i kirken, Kr. Alm.[2] VI. 163. 31; *søŋ æn salm, æn vis* (D.); *do ka sajt sjøŋ, do hår et ròw o sæl* (Mors; Vens.), kan siges, når kornpriserne er små; el. . . . *do swar eŋən skat; dæñ, dær søŋər så tijələ mån* (ɔ: om morgenen), *ska græer iñən awtən* (Ribe egn); *hun glæmt bådə å åfər å å søŋ* (N. Slesv.), udtr. for stor overraskelse; den, som synger på fastende hjærte, skal græde inden aften, JK. 394. 69 (vestj.), Kr. IV. 386.36, Alm.[2] III. 135.67, Sgr. VIII. 223. 22. 23; jfr. Wigstr. Folks. 90, Arnas. II. 546. 48. 49, Folkl. Rec. I. 11.34 (Engl.), W. Gregor 31; — kone græder i kirke und. præsts el. degns sang, Kr. KT. 81. 21, se 1. messe, Swynnerton s. 8; — *dær ær et möj o søŋ får!* (Andst), ɔ: det giver kun lidet udbytte; „*skwolmèjstər . . . lòwə dèm, de haj sku wal sèj dèm jèj te å søŋ øwə bowr, de di eñc sku løstəs we*“, Grb. 197. 16; *lisom di gaməl di sjøŋər, så tuðər djær oŋər* (vestj.); „*ka do søŋ*

æn vis?" — *„Næj, a ka it soŋ, sin de grø før løv låvsk mæ ŋæ o Bjærəli, dær taŋt a mi stæm,* Kr. IX. 116. 252; *„hwa ska vi sjøŋ?"* — *„å, læ ws fo dæn: vi ska eŋən nø li omd'n"* (vestj.); om den, der synger slet, kan siges: du synger så godt, at du kunde blive degn (s. d.) i Faldborg kirke, Kr. VI. 326. 101; *han søŋər som æ kyjər bröl i Nårə* (D.); el. det er vist nok den [vise], de synger på Tunø når de bærer ligene hjem igen (Sams), Sgr. V. 22. 22; el. *do søŋər, lisom nær ən tår æn kat i æ hål o trækər æn baglæns åp a æn stæj* (stige) (vestj.), se nattergal; el.: det er nok den vise, de synger i Norge, når de slæber helmisser hen, Sgr. VII. 173. 763; *de gær, som væn di søŋər svin hæn i Nårə* (Agersk.); — el. *dø før* (vestj.); el. man siger: *„blyvər do hjæm omd'n?"* — *„Ja!"* — *„Ve do så et lær mæ dæn toŋn?"* (vestj.); *sjöŋ o dæn sijst wæs* (Agger), = rgsm.; *æ Hwdnsdignərər sjøŋər te mənæt o grædər te daw,* Kr. Ordspr. 518 ned., ɔ: folkene fra Horne sogn, Ø. Horne h.; s- höjt el. lavt, som degn løfter el. sænker salmebog, Kr. Sagn IV. 377. 80; fange svarer på vise, som synges udenfor fængsel, Kr. Sagn IV. 23. 92; jfr. *Rich. Løvehjærte; person synger sig ind i borg, s. 408. 60; för fiolens tid sad de ældre koner og sang til dansen, Kr. Anholt 102. 243, jfr. Kr. Sagn I. 264. 910; et mske synger for bjærgfolk, som danser. Den af pigerne, som først sang, når de bagte, skal have den første karl, som kommer ind, Kr. IX. 44. 484-85, jfr. Sgr. VIII. 180. 737; *mæ ma eñc søŋ dæj da, di bagər, få så blyvə brøjə eñc bagə* (Vens.); barn, som skriger, mens det døbes, bliver god til at synge, Sgr. VII. 37. 74 (alm.), Kr. Alm.[2] III. 115. 76, jfr. Nyland IV. 35; det samme kan nås ved at ringe med klokker i Frankrig, Laisn. II. 9; synger man med brød i mund el. foran et spejl, får man ej den, man vil have, Sgr. VIII. 56. 178 (Kolding), jfr. Arnas. II. 548. 49; konen vidste ikke, at manden var gal, för han gav sig til at synge over bordet, J. K. 401. 21, Kr. IV. 407. 636, jfr. Sundbl.[2] 163; „synger en nedad trappen" er en spøg; A., som ikke vil lade sig synge ned, sætter sig på trappen, [illegible] at synge [illegible]

hælder samtidig vand på A. [illegible] indtil han fortrækker, Sgr. X. [illegible] havfruen (s. d.) synger dejligt, [illegible] II. 146. 13. 148. 17; jfr. Ant. T[illegible] 1849—51 s. 199, Hhaimb, Fær. [illegible] I. 337. x., Weinh. Volksk. II. 9; [illegible] me gör ellefolk, Kr. VIII. 42. 75, [illegible] II. 16 nr. 6; jfr. Z. f. M. II. 59. 16 „[illegible] Fräulein" (Tyrol); i ævent. synger [illegible] så alle falder i dvale, Kr. Æv. 250 [illegible] ellepigen synger: „så striden [illegible] stiltes derved", se Gr. DgF. II. [illegible] s. 107. 6 flg.; jfr. synge så man [illegible] Wigstr. Sagor I. 6; synge en storm [illegible] Qvigst. s. 24, Nic. Nordl. IV. 78; [illegible] mske tildøde, Wuttke nr. 397, jfr. 642, [illegible] Volksk. 345; slgn kvæderne i [illegible] f. eks. III. 61. 295. 305. 315 flg., [illegible] Myth.[2] 861; kvæde et gærd op, [illegible] I. 465; se spille III. 488. 8 a. — 2) [illegible] sage med sang; *søŋ æn liq ud* (D.), [illegible] ved begravelse: ledsage et lig med [illegible] når det bæres ud; jfr. Sgr. X. 24[illegible] Fb. Bondel. II. 115, Friis VN. 66, [illegible] Nerike 203. — 3) kvidre, give [illegible] som ligner sang; *æ fåwl søŋ[illegible]* vestj.); *fajən mæ dæn fowl, dæn [illegible] så wal!* (Mors), ɔ: pokker i [illegible] den karl! *frøərn søŋər* (Støvr., Agersk.), jfr. klørke, knurre; *æ kat* [illegible] (Thy), jfr. spinde; når en kler [illegible] vedet, kan siges: *di biðər nåk i [illegible] di sku søŋ!* (D.); *de sjöŋər fo [illegible] æ gryjð sjöŋər* over ilden (Agger), den kommer til at koge; jfr. Aas[en] syngja; sang; nodder-, skronne-.

syngebarn, no. *æ sjøŋbön* flt. [illegible] kaldes börn, der i juletiden går [illegible] synger salmer og beder om julle[illegible] se Kr. Almuel. IV. 99. 302, jfr. Fbl. [illegible] de tyske „currende schüler", Urd[illegible] 46 (Harz.), 162 (Ditm.), 242 (Co[illegible]

syngehus, no. koret i kirken [illegible] *gi ham jæn ve æ sjøŋhus!* (Lem), ørefigen; jfr. Aasen songhus, isl. s[illegible]

syngefugl, no. se sangfugl.

syngen, no. sang; *læ agr [illegible] søŋən* (Agersk.); *de syŋən* (Br[illegible])

synger, no. se sanger.

syning, no. *søjnəŋ æn* (Sø[illegible]) *sgjnəŋ æn* (Agger); *sycnəŋ* i best. -[illegible] = rgsm.; se skrædder-.

synk, no. — 1) *sæk ə* best. [illegible] *sælən* best. -*ə* (Vens.), svælget; [illegible]

i søkəð de ġər uńt (Lild s.); hon gal i søkənt (Vens.), havde ondt i ...et. — 2) søk è best. -ə el. søkən -t (Vens.); sòk (Elsted), morads, ... sted; sæt òqən niər i søkənt (Vens.), ...ningen; dèr ær èn ku komən i søk ...nd s.), en ko er kommen til at ... fast i et morads; ligeså Støvr., ..., alm. østj., Lönb.; de gor i søk ... ham (Agger), ɔ: han går i armod, ...kke klare sig; „hørsøkket", stedet, ... hörren blev nedsænket, Kr. Alm.[2] ...9. 60; fig.: han sku før sin rik sǻńt i søŋk i armoər å tarəmjøl, ...63, han skulde före sin rige broder ...es i sænk i armod og boghvedemel. ...) „synk" Mb., en anglesnor, som ...es i et fast legeme og sænkes til ...s i vandet (Bj. h.); se Aas. søkkja.

... synke, uo.

...ŋk -ər sǻŋk sǻŋkən (D., Gørding, Nykirke, Grindsted);
...ŋk -ər saŋk soŋkən (Andst, Törrild, Nörup);
ft. soŋk (Jannerup);
ft. sǻŋk (Sem, Skodborg, Rødding Sjyll., Hvidding, vestslesv.);
...ŋk -ər sǻŋk soŋkən (Emmerlev, Agerskov, Åbenrå, Bylderup);
...ŋk -ə saŋk soŋkən (Vejlby v. Fr.);
...ŋk -ər saŋk soŋkən (Bjerning, Hammelev, Skrystrup, Vonsbæk, Egebæk);
...nt. søŋkə (Sundev.);
...ŋk -ə saŋk suŋkən (Aller, Angel);
...ŋk -ər soŋk soŋkən (Bradr.);
...nt. søŋk (Ladelund);
...ŋk -ər sǻŋk soŋkən (Ø. Lygum, Rapsted, Tinglev);
...ŋk søŋkər suŋk suŋkən (Hjoldelund);
...tf. soŋkən (Valsb.);
...ŋk seŋkər saŋk soŋkən (Fjolde); —
...ŋk -ər sǻk soŋkən (Ølgod s.);
...tf. sǻkən (Lem);
...k -ər sǻk sǻkən (Lyne);
...k -ər, sok eller sak, sokən (Husby, Bur);
...k -ər sak sokən (Mors, Lødderup, Snedsted, Mogenstrup, Lild);
...tf. sòkən (Stagstrup, Ræys, Agger);
...tf. søkəð (Skyum);
...k søkər sak sokən (Davbjerg);
...tf. sokən (Rødding M.);
...k -ər -ət -ət (Bjerring);
...k -ər sut sut (Almind, Vib.);
søk -ə, sot el. sak, sot (Hvejsel);
søk -ər sak sokən (Sejlstrup, Åby, Bjærgby, Alstrup, Vensyss.; Hell., Horn h., Fur, Øland, Haslund);
søk -ər sujt sujt (Havbro s.);
søk -ər sak søkəð (Falslev);
søk -ə sot sot (Halling, Vejlby Årh., Hörning, Djursland, Saksild, Tiset, Hads h., Dover, Linå, Uth. Røgen);
sòk -ə sòt sòt (Elsted);
søk -ər -ət soŋkən (Gimming);
søk -ər -ət -ət (Nimtofte, S. Hald);
ft. tf. søt (syd for Randers fjord, Støvr.);
sek -ər sojt sojt (Tved);
ft. tf. sot (Ålsø);
sek -ər sak sokə (N. Sams);
søk -ər søjt søjt (S. Sams);
søk -ə sut sut (Tåning, Vær s.);
sòk -ə sòt sòt (Søvind s.; Gylling);
jfr. Lyngby, Sj. Sprogl. s. 36. 107, Uo. s. 98 ff.; se sikke. —

1) intr. böje sig ned, synke ned; søk saməl; æ buwəð æ sǻkən (Agger); han sǻŋk saməl som ən fǻðkluð (Vejen); æ groń søŋkər ońər æ hus (D.); stjæn sak nir åpå buj (el. bòj) å dami; hąj sak i' te knèən; wòńc æ sokən i jorən (Vens.); a søkər i bløi (Vor h.), synke i bløde; ańtən skal et søk ælər flyð (vestj.), ɔ: enten briste el. bære; a skal hò ə, miər (om) så de søkər hælə flyər (Vens.), ɔ: jeg skal have det, hvordan det så går; jfr. eng. sink or swim; han ka hwærkən søk ælər flyð, ɔ: han er hverken fallit eller solid; søŋk i ætər æ knæben (Agerskov), synke i til knæerne; de æ nåk sokən (vestj.), kan siges om hvad der er bleven borte, ɔ: det er nok sunket i jorden, se Nisse (688.40); „søk og søk! kom ålder te land!", Kr. II. 164. 7; „gid jeg søkker til bunde", Kr. II. 172. 2, ligeså s. 235. 14; ær soŋkən (Bradr.), tf.; æ ku søŋkər (Malt), ɔ: den løder til kælvning; jfr. sikke; alm. er sagnene om søer, fremkomne, hvor bygninger, msker er sunkne el. under visse forh. skal synke, mest da på grund af mskers ugudelighed; borge, slotte, JK. 274. 34, Gl. d. M. I. 140. 165, Sgr. VI. 183. 75, Thiele II. 6. 12. 13. 86, Kr. Sagn IV. 402. 40; jfr. Usener, Sintfl. 246, Afzel. Sagoh. II. 110, Wigstr. II. 106—7. 342, Mhoff 114. 142. 543; — byer, Krist. IV. 75. 108 flg.; Århus,

Thiele I. 163, når konge kommer på Mindehoved; Ålborg, Kr. Sagn II. 340.64, når to broer over Fjord; jfr. Mhoff 217; — dyr, Thiele II. 16 et par okser; — gårde: JK. 54. 10. 269. 23, Kr. III. 105. 336. 148. Sagn I. 214. 89, II. 154. 29. 343. 86, III. 203. 26. 237. 294, IV. 155.47. 230. 51, Thiele I. 299, II. 9. 12, Gr. Gl. d. M. I. 188. 27; en kro, Thiele II. 10, jfr. Runa I. 17; når kat viser sig, Wigstr. FS. 292. 48; — høstak, rejst söndag, Kr. Sagn II. 277. 123, III. 342. 22, Thiele II. 15; — kirke, Thiele II. 6. 15; Roskilde domkirke I. 186, Kr. Sagn III. 144 nr. 12; jfr. Runa IV. 37. 54; — land, se Mhoff 128—132; — mark, skov, jordstykke, hvorom der var strid, Eftersl. 200.44, Kr. VIII. 107.203, Sagn IV. 254.22; jfr. Nyland IV. 41 på grund af söndagsarbejde; — mennesker: kone, som spinder juleaften, Krist. Sagn II. 279. 34; pige, som træder på brød, Kr. Sagn II. 297. 203-7, jfr. III. 342. 26. 29, Thiele II. 16. 17; brud og brudgom, Kr. Sagn III. 344. 31. 33. 34; ugudelige personer, sts 363. 42. 49; tyv i kirke, Thiele I. 215; personer, som danser på kirkegård, Kr. Sagn II. 287. 60, jfr. Arnas. II. 7 flg.; mange henv. se „*danser“, Feilb. Saml.; — ligbåre, Thiele II. 23; — ø, se JK. 275. 37, Thiele II. 259, Kr. Sagn III. 373. 94 Sejrø; jfr. Asbj. III. 349; — sagnene herom er mangfoldige med var. i bjærglande, at ødelæggelsen sker ved bjærgskred; eksempelvis henvises til: Nicolaiss. Nordl. II. 5, Faye 227, Folgefonden; Wigstr. I. 145. 191, II. 106. 218, Arnas. II. 6. 41. 42. 101, JFærø 147, Mhoff 114. 142. 166. 341.456. 348, Urdsbr. V. 175, Strackerjan I. 40 c, Bartsch I. 285. 376 flg., Kuhn W. S. I. 51, Knoop Ps. 24—45. 73. 128. 160. 257. 268, Gr. Sagen I. 146. 112 flg. 174. 132. 280. 237, Zingerle S.[2] 140. 223. 26 flg. 364. 641 flg. m. anm., Wh. Vlk. I. 215, VIII. 323, Gr. Myth.[2] 934. 546 (Engl.), Ch. Notes 92. 99. 235, Folkl. Journ. V. 95 (Cornw.), VI. 155 (Skotl.), I. 384 (Frankr.), Mélus. I. 327. 329, II. 331, Bosquet 495, Le Braz XXXIV. 253; jfr. artikel. „villes englouties“ i Trad. pop. fra bind V.—IX. 617, Rivista I. 97. 425. 436. 755, II. 9. 254, Schm. Märch. 22. 115; sligt sker mest på grund af mskers ugudelighed eller misbrug af det hellige (se so III. 449. 43 b), der opstår da gærne en sø (s. d.) el. et bundløst hul. — **2)** trs. sænke (s. d.); *ka do søk dæj stịn no miər!* (Vens.); *a ska ha æ pæl sånkən* (Malt), ɔ: have pælen sat dybere ned; *di sånk æ groṅ, iṉən di byqət æ hus* (Agerskov); *hær syŋkət* (Bradr.), tf.; i særegen betydn. *søk hörət* (Støvr.); *søk hörə* (Vens), sænke hør, ɔ: lægge hør i vand til rødning. — **3)** svælge mad; *ka do søk føən?* (Vens.); *a ka eṭ søḳ ər* (Mors), jeg kan ikke synke det; *hań sak æn knap* (Agger); *han sak æ mað* (Hvejsel); *søŋk maðən* (Støvr.); *a hå sut mi maj* (Tåning); *hær soŋkət* (Bradr.), tf.; *dæsom di ku ha soŋkət mæ i æn skæful vaṅ, så hqj di iṉt hińt æn spaṉful iṅ tẹ ət* (N. Slesv.); „ka moueren søk mæ i jen skjefuld wand, to hun it tou te et“, Yuelb. 63; *dæsom do ku søḳ mæ i jæṇ skiful waṅ, tow du eṭ tåẉ tẹ əð* (Thy), udtryk for stor uvillie mod et mske; *a wa lịq ve o gi ham æn rywa'ẉ, mæn så såŋk a ət* (vestj.), ɔ: opgav det, slugte vreden i mig; jfr. Aasen søkka, søkkja, isl. sökkva; htsk senken trs., sinken intr.

2. synke, no. *æ søŋkər* flt. (Holmsl. kl.), sænkesten, bundsten med huller, som bringer den ene side af fiskegarnet til at synke; se sænke.

synkefærdig, to. *søḳfarə* (vestj.); *søḳfæṟə* (Agger), = rgsm.

synkning, no. *søḳnəŋ æn* (vestj.), bærme fra øl og mjødbrygning.

synkregn, no. *søḳrœn æn* (Thy); *søŋkræjn* (Malt), plaskregn.

synkregne, uo. *de søḳrèjnər* ft. *-rèjnt* (Vejr.), det øsregner.

synkvand, no. *søḳwoðṉ æn* (Mors); *søḳwaṅ* (Lönb., Thy, Sall.). — **1)** øsende regn; *de rænt da æn søḳwoðṉ* (Mors). — **2)** *syḳwaṅ?* (Holmskl. kl.), navn til de blå gopler; jfr. sygevand.

synkvåd, to. *søḳwuḍ* (Thy, Mors); *søḳuẉəð* (vestj.), gennemvåd.

synlig, to. *syṉlə* el. *sjøṉlə* (D., Vor h.); *sjöṉlə* (Vens., Agger, Lem), = rgsm.; *de æ syṉlə lọ̀ńc hæn* (Vens.); jfr. Aasen synleg, isl. sýnilegr; se u-, öjen-.

1. synne, no. *søṉ* el. *syṉ æn* (Vens.). — **1)** syn, udseende; *de war æn kön sjøṉ oẉ ən* (Agger), den så godt ud; *no skal I sij ən sjöṉ!* (sts), et syn; *ən*

liə søn, et grimt syn, styg stilling, tilstand; *de ɐ̀r eňc te søn*, det er ikke til syne; „a tøt heller intj, a ku læ ham komm jenner hjem te Maren i dæj sønn“, To Nov. s. 24, ɔ: i den tilstand; „hvem vil tjybh skitværke æ mæ i dæj sønn?“ sts s. 30, hvem vil købe det snavs af mig i den tilstand? *de æ ij ən sölə sjön*, tilstand; *hun står i de hær sjön fræ mår o te auvtən* (Agger), stilling, tilstand. — 2) mønster i töj; *sekə sønər* el. *synər dær ær; no pæn synər; touə ær i drèjəls sønər*, i drejels mønster; *we do hǫ ət i dæj syn?* i det mønster; *touə ær i så månə synər, de a ka eňc rècti sæj, hwant de ær* (Vens.); se syn.

2. synne, uo.

søn, -ər el. *søn, søň søň* (D., Lindk.); nt. *søn* (Agersk.);

søn søn søň søəň (Bylderup, Bradr.); nægte, afslå; *han søň får æn pons* (Lindk.), nægtede at drikke en pons; *do søn nåk i ti* (Agersk.), du siger nej i tide; *de vel æ iňt søn dæ* (Bradr.), det vil jeg ikke nægte dig; *de sønər a sæ sjæl* (Lindk.), ɔ: det hører op af sig selv; *dæň har læt ve å søn, dær il blywər båjən* (N. Slesv.), den har let ved at sige nej, der ikke bliver budt; fra Gjesing (S. Hald h.) er opgivet „at synne for noget“, ɔ: bede godt for; jfr. isl. synja; ordet er nok ikke fundet i Norge; se Aas. ordb. 1. udg.; Rietz synä, Kalk. sønje.

synner, no. i tlm.: *dær skal æn guwə sønər te æn guwə beər* (vestj.), ɔ: der skal en hård nægter til en indtrængende beder.

synnest, no. *synəst* (Vens.); *sjònəst* (vestj., D.); *sjønəst* (Skyum, Mors), skön; i udtr.: „se sin synnest“; *hwis a ka sijə mi sjònəst, så gör a ət* (Malt), ɔ: træffe en passende lejlighed til; *dær wår eṇən stuð, a ku sijə mi sjònəst ǫ* (Lindk.), ɔ: som jeg syntes om og som jeg kunde få; *væn hon seər hiň synəst ræjsər hon aw* (Valsb.), en gunstig lejlighed; *dæň kål ska nåk si hans æjən sjønəst* (Thy), ɔ: fordel; „gjöre synnest for“, Kok und. ordet, skaffe til veje; om rigtigt?

synsk, to. *synsk* (Vens.); *synsk* el. *sjønsk* (Sall.); *sjònsk* (Vejr., Mors, Thy, (Lild s.). — 1) klarsynet, Mb. — 2) om person, som ser skjulte ting, se Kr. III. 258. 320. 34, IV. 253. 63. 69, VI. 121. 74. 152. 18, Sagn I. 179. 48, II. 178. 8. 369. 12. 450. 19 flg. 562. 566, IV. 313. 05. 317-19, V. 89. 71, FrRA. III. 47, Anholt 81. 85-89, M. Skr. 28. 26. 31, Kr. Alm. V. 79. 14, Gr. Gl. d. M. I. 136. 54. 154. 200, Møller Bornh. 10 ned.; *de skal ejt wær skòṇ å blyw sjònsk, fòr så ka di sij òḷ de ælæňdiqhjèð dæ skeər əpo haw å ajər steər* (Lild s.); mænd og kvinder, som var født kl. 12, midnat el. middag, eller ved dagens el. nattens frembrud, helst söndag, var „synske“, ɔ: de kunde se spøgelser, gengangere, underjordiske osv., samt se og tyde varsler som ligskarer, brudeskarer, tegn for ildebrand og sygdomme og af visse naturlige eller overnaturlige lyde forudsige tilkommende, mest sørgelige begivenheder, J. Saml. IV. 241 (N. Tranders); — s- bliver mske, født midnat, Kr. Sagn II. 241. 47 (M. Slesv.), 410. 285, V. 322. 24. 25; — midnat 29de Febr., Kr. Sagn I. 280; — torsdag, Wigst. FS. 387. 03; — en helligaften, jule-, påske-, pinseaften, JK. 360. 88, Krist. Sagn II. 399. 256. 66. 403. 468. 85 (nyårsnåt), 486. 506; — født søndagnat, Thiele II. 152, Overtro nr. 638, Krist. Sagn II. 407. 74; under messe, Alm. IV. 100. 10; jfr. Asbj. III. 355, P. Volksk. V. 94. 34, Urquell V. 253 flg.; født tamperdag, Rivista I. 70; — som kigger ind ad et nöglehul i kirkedör, Thiele Overtro nr. 639; — som slår angermus (s. d.) ihjel med hånden, JK. 178. 4; — har man bregnefrø i sko, Kr. Sagn VI. 425. 68; se brægenfrø; — smöres öjne med hundetårer, Kr. Sagn V. 553. 41, Wh. Vlk. I. 191. 3; — når man bruger bjærgfolks salve (s. d.); jfr. født af hvid hare, Amins. VIII. 117; hjærte af sort kat, ister af hvid hane, Arnas. I. 623; — ved at vaske öjne i ligs tvættevand, Sande I. 28; i kirkegårdsgrøft, Asbj. III. 122; - har man firkløver (s. d.) hos sig, jfr. Amins. VIII. 116, Wigstr. FS. 310. 912; — har man spist af hugormekongens (s. d.) fedt, Kr. Sagn II. 209 flg., jfr. Søegaard 103, Folkev. XI. 476. 491; „salmon of knowledge“, Kennedy Fict. 219, Bran II. 85, Ch. Notes 93; sml. Kennedy 149, drikke mælk af ko, befrugtet ved trolddom; Folkl. VII. 169 spise kød af hvid kanin (Irl.); — når fremsynet lægger hånd på anden mands skulder, bliver denne s-, Sgr. XI. 72. 120;

når man træder på fremsynts fod, se Kuhn W. S. I. 188 m. anm., Busch Volksgl. 329, Le Braz.[2] I. 4; se sko III. 288.54 b; se III. 174. 11 a; græstørv, lue II. 455. 54 a; — ved fejlagtig dåb, Nordland. Myth. S. 22, Arnas. I. 405, jfr. Amer. Folkl. VIII. 22 (Irl.), P. Arch. XV. 10; endnu nogle opskrifter findes Le Braz 2 flg.; jfr. endvidere: Werlauff Ant. 384, „blifva i syne“ Cav. W. I. 428 flg.; se redegöielsen Lett. Tskr. 1903 s. 103; „fremsynt“ Nic. Nordl. I. 45, jfr. III. 3, se *fremsynet; „framsiggin“, JFærø 51. 97. 136. 166, „ófreskur, skygn“, Arnas. I. 367—68. 372. 623; 376. 401. 404—10. 444. 489, Maurer Isl. S. 84, jfr. „úfreskr“, Fritzn.[2]; „skygn“, Thorkels. 47. 123; Sande II. 171. 209. 234, Wigstr. FS. 18.69 flg., 403.06; Mhoff 326, Grimm S. I. 308, Myth.[4] III. 320.27; „Geistersehen“, Wuttke nr. 469, Meyer Abergl. 365; „second sight“, Kirk LIX. 8. 16. 26. 32. 40. 44, Scott Dæmonol. 283—98, Folkl. VII. 89, Tylor Anf. I. 440, Lang Cockl. 226 flg., 354, Yorksh. Folkl. 40; se 2. hverve 4, syn; Mélus. III. 374. 3; „le don de voir“ Le Braz[2] 2 flg., Amer. Folkl. II. 3 (Ind.); blandt dyr er heste (se I. 600. 9 a) og hunde (se I. 676.24 b) synske, jfr. Storaker, Hest 8; blindfødte dyr, Wigstr. FS. 171; den, som kan se overnaturligt, skal gå af vejen for det, ellers gör det ham skade, den, som intet ser, lider ingen mén, Sgr. VIII. 190.805; slgn fremsynt; Aasen synsk, framsynt; isl. framsýnn; se söndagsbarn.

synskreds, no. *sjönskręs æn* (Rkb.), = rgsm.; vel låneord.

synsmand, no. *sjønsmań æn* (D.); *sjönsmań æn* (Agger); *synsmąį i* best. *-mąį* flt. *mæ̨jər* (Vens.), = rgsm.; se hegn-, til-.

synt, bio. bindeo. se siden; **-synt**, to. se synet; fram-, til-.

synter, no. syvnter, en uge, E. Pontopp. sønderj. ord; jfr. isl. sjaund, tidsrum af syv dage.

synål, no. *synəl æn synǫl* (D.); *syjnǫl æn -nǫl* (Agger); *sǫ̀jnǫl æn -nǫl* (S. Hald h., Støvr.); *synǫ̀l* el. *synǫl æn* best. *-nǫ̀ł* flt. *-nolər* el. *-nǫl* (Vens.); *synål æn -ər* (Bradr.), = rgsm.; ingen må give *æn nåqən synol* fra sig, ɔ: en synål uden tråd ved, så får han en nøgen kone (vestj.), Sgr. IV. 124. 311, VIII. 55. 161. 62, J. K. 62. 38, Kr. IV. 378. 344, Alm.[2] III. 59. 84. 99. 47, jfr. Sundbl.[2] 161, Amins. I. 102, VIII. 107, Gasl. 57; en behændighedskunst er: at sidde på langs ad en manglestok med opadböjede knæ og således, at man hviler på en hæl, og træde en synål (vestj.); — *søjnǫl o skejər ska kærliqhijəð fåme·jər* (vestj.); jfr. Kr. Alm.[2] III. 91. 49; — s-, sat over stalddör, frier kvæget for trolddom, Sgr. X. 15. 39, Kr. Sagn VII. 221. 89. 90: på bund af mælkespand; ubrugt s- stukket over biernes flyvehul, hindrer dem i at flyve bort, Kr. VI. 374. 193; jfr. Liebr. Gervas. 99; se stoppenål; — s- på dörtrin kan heks ej gå over; fra s- i sæde, ej rejse sig, Krist. Sagn VII. 67. 21. 27. 34. 36; — frugts. kvinde skal have s- og tråd med i grav, se svøb; synåle sættes overkors i barnesvøb til kirke, Kr. IV. 349. 28, jfr. IX. 2. 11, Wigstr. I. 231, se stål; — s-, hvormed ligtöj er syet, er et tryllemiddel, Kr. IV. 403. 97, VI. 360. 70. 76, Alm. IV. 89. 56, Sagn VI. 69. 56. 393. 47; jfr. Modin Sign. 16, Rochh. D. Gl. I. 193, P. Volksk. VI. 15. 13, Pers. II. 67, Mélus. I. 451, VII. 251, Pitré Usi II. 209; smlgn Urquell II. 185, Amer. Folklore III. 205 (Norge); se sövnprønne; „Stecknadel im Volksgl.“, Wh. Vlk. IX. 330; — arbejder selv, Gr. Æv. II. 95, jfr. Gr. KM. nr. 188, se redskab; s-, sat i sengekappe, svarer i ævent., Eftersl. 25, jfr. spytte (515. 20), syring; — i skæmtehistorie sat i hølæs, se Gr. Registr. 109 f. g., jfr. Z. f. M. II. 386, Gr. KM. nr. 32, Cloust. Noodl. 124, Kennedy Fict. 40; — gåde: jeg har hoved og krop, men hverken arme eller ben; hvor man sætter mig, der bliver jeg; mandfolk kan gerne undvære mig, men kvindfolk ikke, Sgr. IX. 217. 683; *janhæst o mæsəŋgåð, jo stærkər ən ræńər, jo stompər blywər si hål*, Sgr. VI. 27. 349; det ringler og skringler op ad kongens gåd', jo stærkere den render, jo kortere bliver dens hål', Sgr. II. 41. 242; *dær håpər æn skar o Tyńər gar mæ et stålnef å æn hørhal*, Fb. Fr. H. s. 142. 4 (Valsb.), også siges Riber, Viborg gade; jfr. Sgr. III. 183. 980, IX. 158. 490, Gr. Gl. d. M. II. 131. 5; slgn Djurkl. Ner. 43. 8, Strackerj. II. 140, Simrock, Räthselb. s. 68, Korrespondenzbl. XI. 54, Wegener Lieder nr. 446, Gillhoff nr. 466, Aus d. Kinderl. s. 77, Zingerle Sitten 277.79, Peter Volksth.

I. 126. 369, Meier, Kinderreime 71. 272, Joos nr. 98, Ndl. Volksk. II. 34, Schleicher, Litt. Märch. s. 204, Mélus. I. 262. 61; hvad er det, som går gennem et gærde og slæber tarmene efter sig? Sgr. VI.30.373, IX. 16.62. 222.730, J. K. 254.73; jfr. Antiq. Tidsskr. 1849—51 s. 318. 29 (Færøer), Z. f. M. III. 130, IV. 379. 74 (Mähr.); Wossidlo Räts. 265, 385 b, 422, 434 b*; se garn-, tråd-.

sypige, no. *sypiq æn -piqər* (D., Andst); *syj-* el. *sycpiq* (Vens.); *søjpiq* (Testrup); *sèjpiq æn* (N. Sams); *sèjpiq* (Støvr.), = rgsm.; stående s- se kokkepige, skrædder III. 323. 4 b, J. Saml.[3] I. 88, Sgr. VI. 5. 14; jfr. skrædderpige, syster.

1. syre, no. *syrər* flt. (Thy, Alborg); *syjr æn* best. *-ən* (Vens.). — **1)** en plante = 1. surer. — **2)** *syə de* (Sundev.), surdejg, se syring; jfr. mnt. sure, rumex acetosella, Sch. Lübb.; skov-.

2. syre, uo. *syr -ər -ət* (D.), = rgsm., göre sur, om dejgen til brød f. eks., se sur, efter-.

syreke, to. se surket.

1. syren, no. best. (?) edeligt udtr.: „s- fo", Kr. Alm.[2] VI. 264. 72.

2. syren, no. *seri·n æn -ər* (D., vestj., alm.), en busk, syringa vulgaris L.; börn laver småkranse ved at stikke kronrørene af blomsterne i hinanden (alm.), jfr. Wh. Vlk. XI. 54. 225, Tr. pop. XIII. 208.

1. sy-ring, no. *syreŋ æn* (D., Andst, Agersk.); *syrəŋ æn -ŋ* (Bradr.); *søjreŋ æn* (Hmr.); *sèjrèŋ æn* (Søvind), stål- el. messingring, der bruges istedetfor fingerbøl af skræddere o. a.; s- i ævent. svarer, se Efterslæt s. 25; spytte III. 515. 20.

2. syring, no. *syrəŋ de* (Agerskov, Sundev.), = surdejg.

-syrket, to. syret, også: gennemtrukket af vand, se gjemmel-.

syrlig, to. *syjrlə* (Vens.), = rgsm.

syse, no. i udtr. som.: *dè lo hilə syjsən* (Vens.), ɔ: hele klatten, hele redeligheden.

syskole, no. *syskuwəl æn* (D.); *sycskul æn -skwòl* flt. *-skulər* (Vens.), = rgsm.; skole, hvor man lærer at sy.

syskrin, no. *syskrin æn* (D.); *sèjskrin et* (Søvind); *sycskrijn è* best. *-t* (Vens.), = rgsm.; et skrin til sytöj; „fruens s-", en leg, Kr. Börner. 203. 15.

syskrue, no. *sèjskru æn* (Søvind); *sycskruw èn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), redskab, som skrues fast på bordet til at fæste sytöj til.

sysle, uo.
sysəl syslər sysəl sysəl (D.);
ft. tf. *sysløt* (Andst, Agersk.);
ft. tf. *sysəlt* (Bradr.);
søsəl -ər -t -t (Vens.);
göre arbejde morgen og aften i køkken og stald: fodre, vaske op, feje, rede seng, bære vand, brændsel, malke; *vi hår awsysløt* (Varde), vi er færdige, også Ang.; *æ piqər ska sysəl i æ mørknəŋ* (sts); også: *han hår sysløt let ve hiñ* (vestj.), ɔ: besvangret hende; ordet bruges nok også hist og her om at göre småarbejde inden döre; jfr. Aasen sysla, isl. sýsla.

-syslet, tf. se om-, til-.

sysling, no. *sysləŋ æn -ər* (Vens.); *søsləŋ æn -ər* (D., vestslesv.), en för 1848 brugelig kobbermønt med Kristian den 7des navnetræk = ½ lybskilling, i værdi omtr. 6 øre; *dæñ dær spøtər ar æn søsləŋ fær vanskələ æn dalər*, ordsprog (vestslesv.); derom gåden: *dæñ hæ si o, dæñ hin si o mæ kris o kås o kreŋlər o* (vestj.), den her side på (el. å), den hin side på (el. å) med kris og kors og kringler på; det første er utydeligt, det sidste hentyder til stemplet på mønten, jfr. Sgr. II. 41. 239; herremand panter bonde for s-s gæld, Kr. Sagn IV. 167. 83; jfr. søsling, sechs Pfennigstück. Schütze IV. 160; plt. sös = seks; dreng 4.

syssel, no. *sysəl æn* (Agerskov); *søsəl* el. *sysəl æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.). — **1)** husarbejde i køkken og stald; *no har vi æ sysəl gør*, ɔ: nu er vi færdig; der er megen s- ved det ungkræ, ɔ: megen pasning; jeg får min s-, hesten har sin s-, udtryk om et arbejde, som anses for vanskeligt (Ang.). — **2)** distrikt, se Har-; se isl. sýsla, hak.; syse; aften-, morgen-, u-.

sysselfolk, no. *sysəlfålk* (Angel), kaldes de naboer, som ved bryllup og anden gildesfærd hjælper til; ved anden dags gildet varter husets egne folk op mens s- beværtes.

sysselhöne, no. *sysəlhön æn* (Agersk., vestslesv.). — **1)** = sysselkone 2. — **2)** *sysəlhöns* flt. (D.), vandbiller, gyriner; også kælenavn til et lille, uroligt barn (vestslesv.).

seng", Kr. Almuel. V. 39; el. blot: *Klaws* el. „én og halvanden og to og halvtredie" el. „den knavvere skrædder", se sts V.² 26 flg.; — ejeren af Stubbergård (Sevel s., Ginding h.) havde 7 herligheder: 7 kirker, 7 møller, 7 søer, 7 øer, 7 skove, 7 snese drivende plove, 7 snese vinduer på hovedbygningen, Thiele II. 160, jfr. Kr. Sagn II. 183. 30, det samme siges om ejeren af Rydhave, Kr. Almuel. II. 100. 248 (Ryde s., Ginding h.); — når én moder har født 7 sönner i træk, kan hun bede kongen til fadder ved den syvendes dåb (vist alm.), jfr. Wigstr. FS. 398. 76; en „klog mand" i Turup (Båg h.); i Assensegnen kaldtes den „syvende sön" og mange har i mands minde søgt lægedom hos ham; at én moders syvende sön har ejet sjældne evner, når de syv sönner var fødte uden mellemkommende piger, er en alm. forestilling; 7de sön, født i årstal med 7, i 7de måned, den 7de, er vis som Salomon, Kr. Sagn IV. 574. 80; jfr. Wuttke nr. 479, Grimm Myth.¹ nr. 786 Abergl., Myth.² 1104, Liebr. Volksk. 346. 11 (Frankrig, Engl.), Henderson s. 215. 305, Black s. 136, Folkl. Record III. 143, Folkl. Journ. I. 59. 397, II. 31, V. 198, VII. 62 (Sicilien), Folkl. XI. 448, Mélus. I. 555, III. 196, Tr. pop. IX. 555, Magyar T. s. XXX, P. Arch. III. 325, Usi II. 162; jfr. sön født efter faders død, Am. Folkl. XIV. 32; — pigen, som havde opsat sit giftermål, til hun var over börneårene, fik på engang 7 börn, Fb. Fr. H. s. 26, Bondeliv 351, Kr. VIII. 376. 79, Sagn II. 292. 181-83, Tr. Lund VIII. 38. 42, Hist. Tidskr.³ I. 172, jfr. Wolf N. S. 175, Strackerj. I. 111 e, Bäckström I. 95 ned., Wigstr. II. 128, FS. 294. 52, Folkl. Journ. VII. 35. 38, Amer. Folkl. VI. 266; 365 på engang, Kr. Sagn II. 292. 184. 86, jfr. Mélus. IV. 373 (Bretagne), Møller Franske S. s. 7, Wolf N. S. 57. 45, Grimm S. II. 329. 584, Warncke, M. de Fr. LXIV. flg. m. m. henv.; at en kvinde føder mange börn på en gang er et hyppig tilbagevendende motiv, se Mhoff 523 (12), Wh. Vlk. IV. 71 (500), 72 (100) (Buddist.), Strackerjan I. 407, Grimm S. II. 52. 411 (5), 209. 521 (12), 257. 540 (7), 281. 549. 321. 577 (9), Kuhn N. S. 208. 234 (9), 257. 289 (12), Wolf N. S. 205 (13), Wigstr. Folkseder s. 63 (11), FS. 167. 23 (13), Magyar T. s. 338 (101), Liebr. Volksk. s. 21, Brandt Lucidarius s. 46 (15), Bondes. Hist. 99 (12), Holb. Stundesl. I. sc. 6 (32), Trad. pop. VI. 621 (9), X. 663 (1000, Indien), jfr. Folkl. XI. 233; om motivet, at kvinde føder 365 börn til straf for at hun hånede en kvinde, der fødte trillinger, se Nyrop, Aarbøger f. NO. 1905 1 flg.; sjælene af de 7 börn, pigen ej vilde føde, møder hende i kirken, se Gr. Ævent. II. 203, se spand III. 475. 48 b; — tallet forekommer særdeles hyppig som et slags helligt tal: pigen vil være sin elsker tro i 7 år, Sg. X. 18, J. M. 38, jfr. Grimm S. II. 218. 226; når drengen er 7 år gammel, skal trolden have ham, Sgr. XII. 203. 205; frelst af drages klør ved at komme gennem 7 kirkesogne, Kr. Sagn III. 16. 67. 68; bryllup i 7 og halvsyvsindstyve dage, Kr. V. 270 ned.; — arbejde, æde for 7, JK. Æv. I. 120; — 7 med ét slag, den tapre skrædder, Gr. Registr. nr. 94, jfr. Gr. KM. nr. 20, Cosquin nr. 8. 25, Cloust. Fict. I. 147; jfr. Schneiderlein, i reg. Köhl. Kl. Schr. I., Hartl. Fairy T. s. 5, Jacobs Engl. FT. nr. 19; — manden er 7 år sten, løses ved 7 dråber, dryppede på stenen, Kr. VII. 48. 49; — 7 gange rider mand uskadt gennem bål, Thiele II. 288; — Lindorm når 7 gange om kirke, tyr opfødes i 7 år, Kr. Sagn II. 187. 44. 51; — pigen er 7 år i höjen, har mad til 7 år, Kr. V. 64. 68, Krist. Janss. Ev. 14, jfr. Grimm S. I. 1, K. M. nr. 31, Mhoff 391. v.; — Odins jæger farer 7 år i luften, 7 på jorden, Kr. Sagn II. 116. 61; — gå 7 år årsgang, FbJ. II. 133; — spøgelse må hvert 7de år gå af grav, Thiele II. 163, Kr. Sagn IV. 178. 241. 79, jfr. Mhoff s. 350. 2. 579, Busch Volksgl. s. 231, Denh. Tr. II. 246. 253; — manden må ej rede sig eller vaske sig i 7 år, Efterslæt s. 140, jfr. Grimm, Myth.² 970, K. M. nr. 100, Mhoff s. 577, Z. f. M. II. 365, Mélus V. 93, Registr. 57; — tjene i 7 år, Kr. IV. 284. 401, Ævent. 332; — tjene fanden i 7 år, Sgr. VIII. 97, jfr. Grimm K. M. nr. 125; — 7 gange blive mske, så ej mere, J. K. Æv. I. 179; — efter 7 års forløb kom dronningen, Kr. Æv. 268; — en gammel mand har 7 snese og 7 sönner, Gr. Æv. I. 124; — manden skal

besvare 7 spörgsmål for at fries for fanden, Kr. Ævent. 302, jfr. Mhoff 303.405; — syv er syvstjærnen på himlen, Kr. Æv. 306, jfr. Wigstr. II. 232, Mhoff s. 315; — syv bönner i fadervor, Gr. Gl. d. M. II. 68; — syven i kort er vor frelsers syv ord på korset, Gr. Gl. d. M. II. 311; — den, som sidder mellem to søstre eller som tager korset i smörkanden, eller fløde i kaffe för sukker, bliver ikke gift i 7 år, Thiele Overtro nr. 161. 166; — den pige, der stjæler æg, får 7 sönner, Thiele Overtro nr. 340; — man skal tre gange tælle til syv, mens man trykker nögle mod arm el. ben, som sover, Thiele Overtro nr. 545; — tordensten farer 7 fod i jord, når overfladen efter 7 år, Andree, Parall. II. 36; — kommer op efter 7 år, måneder, dage, Rivista I. 218, jfr. Busch Volksgl. 248; — 7 slags bundet om hals i klud, Kr. IV. 348. 23; jfr. bære 7 slags træ hos sig, Strackerj. I. 343 b; — aldrig begynde med noget en dag med 7 i tallet (7, 17, 27), Kr. IX. 57.634; — 7 brødre forsøger at løfte kirkeklokke, Faye 133; — 7 brødre i samme hus, Mhoff 404: — der er 7 underverdener, Afzel. Sagoh. III. 10. 20 i sólarljóð; — i middelalderen har fyrster 7 vise, 7 rådgivere, Cloust. Fict. II. 479; folkebogen, 7 vise mestere, se Nyerup, Morskabsl. 151, Simr. Volksb. XII. 115, Folkl. VIII. 99; — *sywəhalfis* (D. de gl.) 77; døve 77 sår, Amins. I. 112; 77 sygdomme, Wh. Vlk. VIII. 243 (Balkanhalvø); — syvtallet genfindes alm. i andre folks traditioner: de dansende skal danse i 7 år, Hauken. II. 78; vandre fremad i 7 år, Vang, Reglo s. 52; når 7 brødre ægter 7 søstre begraves bygden, Arnas. I. 438, Maurer Isl. S. 187; den som har været 7 år fredløs, har udstået sin straf, Sm. Medd. VI. CXLIII, Tvedten S. s. 93; pigen skal være stum 7 år, Grimm K. M. nr. 9, Myth.[2] 1052; syg 7 år, Grimm K. M. nr. 134; bede 7 gange fadervor, Z. f. M. I. 242. 23; besat, lam 7 år, Hartl. Folk T. 8. 117; varulve bliver efter 7 års forløb mennesker, Liebr. Gervas. 161; vende tilbage fra „draci“ efter 7 års forløb, sts s. 38; vandre 7 år, måneder, dage, Gonzenb. I. 171. 288, jfr. s. 132; 7 gange 7 lande, Magyar T. s. 1. 2. 7; 7 bjærge, kæmper, 7 gange könnere, sts s. 55, jfr. 164; dejligst i 7 riger, Bergh I. 1; „Siebenschön“ könnere end 7, Mhoff 388; konge er 7 gange gift, med hver kone i 7 år, Krauss Pests. s. 20; plöje 7 gange i samme fure, sts s. 27; to sig 7 gange, 2. Kongernes bog 5. 10, se også 1. Mos. 4. 24, 41. 22, 4. Mos. 23. 1, 1. Sam. 6. 1 og flere steder; 7 helligt tal hos Cherokeerne, Amer. Folkl. I. 102, III. 12, XIII. 2; — om syv alm. se Strackerjan II. 16, Kuhn W. S. I. 126 ned., Wuttke nr. 109, Black s. 122, Magyar T. LIX, Schindl. 94 anm., Ndl. Volksk. X. 59 (Gl. Test.), Folkl. VI. 411. 327, VII. 406. 484 (Indien), Garnett W. II. 145 (Jezider), Am. Folkl. XIV. 58, XVI. 203; — „kan du sige mig hvormange, skal du få dem alle syv? jfr. Wossidlo Rätsel s. 314. 523 m. henv., Tr. pop. XVI. 459. 57; — i legeremser: „7 sönner havde Adam“, Kr. Börner. 284 nr. 16. 633.61, jfr. Böhme, Kinderl. 494. 237, Davids. Skemtanir 198; — *va æ de hyəst får akt i Jyllaən?* (Agterup), ordspil: det höjeste [tal] foran 8; det, der er i höjest *„fårakt“;* jfr. Aasen, isl. sjau, sv. sju; htsk sieben, plt. söben; synter; gifte, Holmens ret, skjæbne.

syve, uo. se sjue.

syvende, talo. *sywi* (Vens.); *sywən* (D., vestj., Mors, Thy, Søvind, Mellemsl., Bradr.); *sywin* (Agger); *sjuən* (Abenrå); *šǫn* (Fjolde); = rgsm.; „så vil a te syuind å sidst mi mjenning reelæ sei dæ“, And. Frier.; „å te sywind å sist hoj mæ arme huhn hoeh fejl“, Tkjær II. 89, til syvende og sidst havde jeg stakkels hund hørt fejl, ɔ: til allersidst, som enden på det hele; se *fader, syv.

syver, no. og smstn. se siv.

syver, no. *sywərə* best. (Vens.); *et* el. *æn sywə*, i kortspil altid: *et sywə* (Søvind s.); *æn sywər -ər* (Agger), syvtal.

syvkjælling, no. *sywkælən* best., den bageste hjörnekegle, gælder syv i spillet, kongen ni = pottekjællingen (Randersegn).

syvsammen, to. i tlm.: alle s-, ɔ: alle tilhobe, se Kn. Skytte, För og Nu[2] s. 131; jfr. htsk zusammen.

syvseks, no. *sywsæjs* (D.), skal være en gammel dans, hvor der gjordes syv trin eller spring frem og syv tilbage; måske et skældsord, i alt fald et øgenavn til en nu afdød mand: *æ sywsæjs*

fra en østerbo er i sin tid med- at istedetfor at sige: der kommer ı! (s. d.) sagdes: der kommer s- n).

rvseksten, no. en slags ed som lringsudråb: *de wå da som sywn* el. *de wå da sywsæjstən!* (D.,).

rvsindstyve, talo. i en slags remse: ıesten gav de s- mark og syv mark ɔg s- skræddere og syv skræddere ride på den", Krist. Almueliv V. jfr. DgF. nr. 7 D.

rvsover, no. *sywsòwər i* best. *-i* (Vens.); *sywsåwər æn -ər* (vestj., esv., Agger); *sywsòwə æn -rə* (Sø- s.). — 1) person, som sover længe ıorgenen; i en stedremse: „de Nu- syvsovere", Kr. IX. 127. 333 (Ha-). — 2) navn til hyrde, der kom- sidst ud med sine kør syvsoverdag); om ham siges: *sywsåwər for lòwər* (D.), jfr. Kr. Alm. I. 22. 59 flg., I. 240. 66; jfr. m. hens. til skikken M. S. 315, N. S. 388. 72, W. S. I. 453 flg., Urquell II. 160, Ndl. k. III. 181. 28; Mannh. B. K. I. 321, ɪstbraut" regist.; P. Volksk. I. 119, 7 ned., Wh. Vlk. X. 245, Meyer 141. 150; se kjærnestav, middags- -praggi, -slatte, -snue; morgenkat, -krage, -ravn, -svane; natravn; lrotting, -væder; sodstang; tallerken- r; — legenden om de 7 sovere zel. III. 153 flg., Bäckstr. II. 217, e 101, Bar. Gould, Cur. Myths I. 93, yth.[2] 903 anm., Liebr. Dunl. 305, rnas. II. 285, Graf Miti I. 69, Plin. 3, Wigstr. I. 159, Gr. Sagen I. 52, II. 27. 92, Wolf N. S. 260. 63, I. I. 194. 18, Mélus. I. 204, III. 176, Gervas. 89 anm., Dunlop 540 b., Winkle, Hertz Elsass 276 m. henv., op. XII. 598 (Kina); se tid.

rvsoverdag, no. *sywsåwərdaw* (D., , den 27. Juni, i Sverig 27. Juli; r en mærkedag for hyrderne; den , der får sine køer først ud den r konge, den næste bliver dronning, redie stodderkonge, den sidste syv- (s. d.); den, der kommer sidst er græstyv, den der kommer sidst allerkenslikker; den, der kommer hjem om aftenen er natravn, se pinsedag, Fb. Bondeliv s. 332; den, som kommer silde op s-, vil vedblive at være sövnig hele året igennem, Thiele Overtro nr. 122, J. K. 410. 60, Sgr. VII. 90. 589, Kr. IX. 55. 595, jfr. Cavall. Wär. II. XVII, Amins. VIII. 90, Nyland IV. 61, Busch, Volksgl. 88; regner det s-, vil det vedblive at regne syv uger derefter, Thiele Overtro nr. 37, Kr. VI. 275. 214, Alm.[2] I. 76. 55 (alm.); jfr. Wigstr. I. 127, P. Volksk. IV. 62. 2, Maur. Isl. S. 89, Folkl. Journ. I. 212, V. 129; i England St. Swithinsdag 15. Juli, se GML. II. 63; se Margretesdag.

syvspring, no. *sywspreŋ æn* (D., vestj., Agger, Vens.); *sywsprøŋ* (Vejr.); *sywsprøŋ* (Agerskov). — 1) gammeldags dans; se Dske Folkedanse nr. 6; melodi nr. 6; sidste takt i melodien spilles første gang kun én gang, og da træder alle i dansen med höjre fod i gulvet; hver omgang spilles den sidste takt engang mere, den syvende omgang altså syv gange; første gang sættes höjre fod i gulvet, anden venstre, tredie höjre knæ, fjerde venstre knæ, femte höjre hånd, sjette venstre hånd, syvende gang panden mod gulvet, dernæst fortsættes bevægelsen i omvendt orden, indtil de dansende efter syv nye omgange ender med atter at sætte höjre fod til gulvet; melodi og beskrivelse Sgr. VI. 209 ff., (Lolland). Beskr.: Folkedanse s. 11, Melodi nr. 6; Berggreen Danske Folkesange[3] nr. 254. 255 med anm.; han oplyser, at den har været brugt i Skåne, ligeledes i Schweiz og Frankrig, se hans Folkesange V. nr. 148, VI. nr. 52 m. anm.; jfr. Gr. Gl. d. M. II. 105 flg., Kr. Holmsland 12, Anholt 103. 246. 49, Jyll. I. 373; Mb. henviser til Schmids Wrb. p. 494 „Siebensprung, ein alter, nur von mannspersonen nach eigener musik ausgeführter tanz beim erndtefest", jfr. Erasmi Encom. Moriæ, overs v. Lodde, Altona 1745, s. 41; Korrespondenzbl. XIII. 39, Strackerjan II. 146. 499, Z. f. M. III. 304. 6, Kuhn W. S. II. 44. 121. 150, Urdsbr. VI. 1, P. Volksk. VI. 132, Simr. Kb. nr. 383, Folkl. Congr. 270, Meyer Vlk. 161, Bad. 304, HBV. I. 249, Wh. Vlk. IX. 164, XV. 282 flg., XVII. 81. 447. — 2) en leg, som kræver stor muskelkraft: man afsætter i en lige linie syv mærker, be-

gynder med $^1/_2$ al. mellem de to første og så bestandig $^1/_2$ al. mere mellem hvert følgende; afstanden mellem de sidste to mærker bliver altså $3^1/_2$ al.; nu skal man med samlede fødder uden tilløb hoppe i et træk og i syv spring fra mærke til mærke, fra det smalleste til det bredeste; se Blichers Saml. Nov. 1882, III. 578 ff.; legen kaldes også: *o spreŋ syw törə* (Ølgod), fordi tørv lagdes som mærker; se Per-.

syvstjærne, no. *sywstjan* best. (Vens., Lild s.); *æ sywstjanər* flt. (Lindk.); *æ sywstjarər* flt. (Sall.); *æ sywstjar* (Vejr., Thy, Agger); *æ sywstjæŋ* (Agerskov, Valsb.); *æ sywstjærnər* flt. (Bradr.). — **1)** et stjærnebillede, nok plejaderne; *han kiqər atər æ siwstjanər* (Andst), ɔ: ser folk over hovedet; konen går ud at se efter syvstjærnen, ɔ: i et naturl. ærinde, Kr. VII. 89; bestemmer klokkeslæt, FbJ. II. 161; i ævent. spörger karl s- om vej, Sgr. V. 140; ser man på s- gennem et silketörklæde, ser man et spil kegler, Sgr. VIII. 16. 20; om s- er der et sagn, at det er en kone med seks små börn, der er løbet fra sin mand; moderen er den störste stjærne, de små er börnene, J. K. 126. 18; den ene af ægtefolkene blev til s-, den anden til kukkemand; jfr. tlm.: „de kan ikke tåle at ses, som kukkeren og s-", Krist. Ordspr. s. 271. 16 se II. 325. 10 b; der har været to syvstjærner, af den gamle s- er kun fire stjærner kendt, „den s-, vi nu har, angår de syv sovere", Krist. VI. 235. 323; se også Gr. Æv. I. 213, Registr. nr. 9 g., Kr. Sagn II. 276. 119-22, jfr. Urdsbr. VI. 127, Busch Volksgl. 252, Strackerjan I. 322 i. k., 349 b., 371 øv., II. 63. 332, Wh. Vlk. V. 430; Grimm Myth.² 690. 1223 ned., Z. f. M. III. 236, Krauss, Märchen I. 120 flg., Liebr. Volksk. s. 164 (nygr.), Andree, Parall I. 106, Tylor Anf. I. 353, Hartl. Science 221, Lang, Custom & M. s. 126, Myth, Rit. I. 136, Urquell II. 86, VI. 105 (Ind.), Am. Folkl. V. 341, XIII. 281. — **2)** den omdrejende stjærne, der bares om i juletiden, se stjærnefolk, FbJ. II. 242. 245. — **3)** en tryllefigur, JK. 314. 323. 6 med henv.; jfr. Thiele Overtro nr. 471, den fordriver ringorm; se 1. nakke, tid.

syvtal, no. *sywtal æn* (D., vestj.); itk. (Søvind s.); best. *-talt* (Vens.); = rgsm.; verden skal forgå, når der skrives tre s-, Kr. VI. 234, Sagn II. 340.

syv-til-ti, no. lægemiddel, udleveres bitartras calicus (Thisted).

syvtrit, no. *sywtret* (Vens.), en dans; der synges til: *„jæn tow trej fij fæm sèqs syw,* hwad wi stemmer, det skal *blyw,* kunsten ni, Hamborg ti, søde venner, *Mæt Cəsti̦jən!"* el. „. . . . . høgen er en hönsetyv, fra hans næs' og til hans mund, høgen . . . osv.".

syvtørv, no. se syvspring 2.

syvver, no. se siv.

syvårs, to. *sywos* (D., Søvind), = rgsm.; *æn s- ku; i sywòs drœŋ, è sywòs pq* (Vens.).

syæske, no. *sycæsk æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.

sæ, steo. se: sig; no. se: se, sæd.

1. sæbe, no. *sijəf de* (D., vestj., Ang.); *sijð è* best. *-ə* (Vens.); *sęð de* (Agger); *siəv de* (S. Hald h.); *sęv* best. *-ət* (Søvind s.); *seəf de* (Sundeved, Badr.); = rgsm.; *hon æ we å kòq sijð* (Vens.); *stǫ o fål i sijəv* (Vejle), ɔ: falde i tanker, se amdam, deraf: *sęvskom, -wañ* (Søvind s.); i ældre tider brugtes kun lidt sæbe; en kone brugte kun $^1/_4$ ℔ om året til hendes skjæghat (s. d.); man vaskede de store stykker i vandet, hvori fårene forår og efterår blev toede, Fb. Bondel. s. 124; se 1. løg, pibetønde(vand); blandedes grön sæbe i kreaturernes foder, fik de udseende af at være forheksede, mistede ædelysten, Sgr. X. 15. 37; må ej nævnes, mens det laves, Rääf I. 37; opfundet af Salomon, Tr. pop. X. 230; jfr. Aasen saapa, htsk seife, mlat. sapo; se plet-, skjæg-, vaske-, venerisk-.

2. sæbe, uo.
siv aw -ər -ət (D.);
sev òw -ə -ət (Søvind);
sęð -ər -əð (Agger);
sijð, -er el. *siðər, siðə siðə* (Vens.);
afgnide med sæbe og vand; også: *siv i[...]* (D.); fig.: *han sku seðəs eñ* (Agger), ɔ: have en ordentlig irettesættelse; *de ka[...] nåk wèr, hon siðə ham ęj* (Vens.), lignelsen taget fra töjvask.

sæbeboble, no. *sębboþel æn* (Agger), = rgsm.

sæbesten, no. lægemiddel, udleveres talcum pulv. (Peters.).

besyder, no. *de ær æn regtiq* (vestslesv.); fig.: en person, der over sit arbejde og ingen vegne r.

bevand, no. *sijəvwaň de* (D., *sębwaň de* (Agger); *sijbwòj de* *òňc* (Vens.), = rgsm.; *a hå tuwət* *ır i manə sijəvwaň* (D.).

sæd, no. *sœð* (vestj., S. Hald, Thy); *sœi æn* (Tåning); *sœr* (vest- pålidelighed; *dær ær it möj sœð* *s snak* (S. Hald), ɔ: hans ord r ikke med sandhed el. sund for- *dær ær eŋən sœi ve ham* (Tåning); *r eŋən sœð ve ham* (Andst), ɔ: ustadig og upålidelig; *æn hår* *ð a hans snak* (Lönb.); se 1. sæde.

sæd, no. *sæð æn sæðər* (D., *sær et* (Emmerlev); flt. *særər* .); *sæ et særə* (Sundeved). — 1) f de tre fjæle på en arbejdsvogn: rsæd (s. d.), 2 sidesæd (s. d.); et kun en fjæl bredt, *hawər* $2^1/_2$, Malt). — 2) bundfjæl i arbejds- (Emmerlev, Sundev.); se sæddel.

sæd, no. *sœ æn* (D., Agerskov, ; *sè æn* best. *-ən*, måske også itk. ; *sę æn* (vestj., Agger); *sœə æn* slesv.). — 1) såning; sæd, som edetid; korn på mark, i kærve X. 123 (Sams); *di hòr eňc no* *vi tò sèən får frå*, ɔ: det tungeste d kastningen tages til sæd; *dær* *əntreňc èn tąj sè, to skipə sè* ɔ: så stort et areal, at der kan tønde, et par skæpper korn; *væ* *æ æ sœ* (vestj.); *ən flånəŋ po* *tøňər sę* (Lild s.), fladning på tønder sædeland; plöje til sæd *fanən hèstər* (kører ind) *eňc hans* *gröň*, ɔ: ukrudt forgår ej så let; *ıl eňc jè nuə we sèə* (Vens.), ɔ: nmer ikke til at lægge s- i jord; på gård til sæd er moden; — så ej går ud, sålænge verden står, I. 284, II. 50. 51, Kr. Sagn III. 295.53. 382.42, IV. 20.85. 246.96, er da: kommen (s. d.), hvid- el. nelliker; el. agern, bog; se tax- . Cav. W. I. 35, Hofb. 19, jfr. Saml. I. 1 98. 102 (Skåne), Wigstr. ; fange lover at vende tilb., når oden, Strackerj. I. 162, II. 182 b, agern; hvor blod er rundet, kirke har stået, vil ingen sæd gro, Thiele I. 258. 283; i hvirvelvinden stjæler trolde bondens sæd, Kr. Sagn VII. 154. 23, jfr. Cav. Wär. I. 17, II. 13. 15. 20. 21. 41, Djurkl. Unnarbo 8, Wigstr. FS. 128. 14; spildes s-, siger man: „gud velsigne den!" Cav. W. II. XII. 61; udlånes s-, siges: „men jeg vil beholde lykken", Cav. W. II. XLIII. — 2) udslæt, hudsygdom med pletter el. prikker; *dær æ komən an sœi* *ui* (Røgen, Randers); jfr. Aasen sæde, isl. sæði itk.; se: så, uo.; se al-, byg-, havre-, hør-, kartoffel-, rug-, tønde-, vinter-, vår-.

4. sæd, no. = skik; Hagerup anfører „sæj" (Ang.); tydningen er mig usikker; i vestj. i det mindste er eksemplet: „hver smed har sin sæd", anderledes at forstå, se 1. sige, no.; i betydn. skik forekommer ordet næppe i jysk, i alt fald ikke i vestj. målarter.

sæddel, no. *sæðəl æn* (Hvejsel, Bj. h.); *seðəl et* (S. Hald, Støvr.); *særəl* itk. (S. Sams); *sæqəl* (Beder); *sæjəl et* (Søv.); *særər* el. *sæðər æn* (Sall.); *særęr æn* (Vejr.); *sœər è -ər* (Vens.); *sæðər æn -ər* (Mors, Lild), bundfjæl i en vogn; *sæðər å hèkər* *å lèjtrər skał tę æn låŋ uwn* (en høstvogn); *te æn sæt i æn ajən uwn hør* *dær sæðər å gòwl å hawər* el. *fiəlhawər* (Lild); se age-, bund-, hække-, mog-, side-, vogn-.

sædder, no. se sæddel.

sæddröj, to. *sœdröw* (Lindk.); *sœdröj* (Agersk.), om korn: dröjt at så af.

1. sæde, uo.

sœð -ər sœt sœt (D., vestj., Mors, Thy, Agger, Lild, Hvejsel); nf. *sœr* (Vejr., Agersk.);
sè sœər sæt sæt (Vens.); nf. *sœð* (Hell. h.);
sœi sœjə sœ'ᵗ sæjət (Tåning);
sèi sèjə sè'ᵗ sè'ᵗ (Søvind s.);
sœr -ər sæt sæt (Bradr.);
sœə sœrə sœət sœət (Åbenrå). —

1) passe, være rigtig; om klæder: passe kroppen; *æ sku sœðər* (vestj.); om klokke: passe med tiden, *klåkən hon sœər eňc* el. *gåt nåk* (Vens.); *mon wòr klòk sæðər?* (Lild); *æ klåk sœrər ęt* (Vejr.); *æ klåk* *sœrər* (Bradr.); *æ klok sœðər* el. *sœðər* *æ tij* (Mors); stemme med sandhed, sund fornuft, sömmelighed; *de sæðər ek* (Agger); *de sœər òlə miər ən ən gaməl* *alm̄ənak* (Vens.); *hans snak sœðər et,*

[illegible] Mors.) [illegible] halm lave. [illegible] *han sæder et* [illegible] *ae ka ao træer.* [illegible] det er rigtigt: *hans* [illegible] stemmer ikke med [illegible] (sts), [illegible] opfyldelse: *dær æ* [illegible] *de ska nåk sæd, [illegible] de sæder et* (Andst); *[illegible] sæt* Agger), ɔ: det gik i opfyldelse; to [illegible] *ka sæd, så vel a [illegible] dæ nu lu får æn tyn smör! de ska nåk sær* (Bradr.). i Angel sj.: — det sæder ikke at lægge benene på bordet (Mors). ɔ: sömmer sig ikke, Mb.; det kunde nok ikke sæde, at de blev to fuldvoksne folk at ride på én hest. Kr. VI. 25.35. — 2) følge, *di sædər et wèjən: wæ do sijə do sædər furən* (Flejsborg v. Løgstør, N. Omme); *hań sæt [illegible]* passede ikke tiden; *ka æn sæd [illegible] klåk?* kan man rette sig efter: [illegible] *dær mana, dær sædər ætər.* [illegible] sig efter; *sån nöj snak, de [illegible] sæd ætər,* at rette sig [illegible] *klåk ær ejt te å sæd [illegible]* til at rette sig efter. 3 [illegible] arbejde; drengene [illegible] (Løgst.), passer intet [illegible] *han sæ,* [illegible] 4) [illegible]

æ ska go [illegible] *æ skal ha* [illegible] *stuwal; hań æ* [illegible] han sidder [illegible] *bænki; ha* [illegible] *hàt* [illegible] *dæj stul træ* [illegible] *sè?* (Vens.) [illegible] itk.; se aften-, ar- [illegible] for-, gasse-, [illegible] oppe-, stole-.

sædebræt [illegible] ved), agefjæl [illegible] når der ingen [illegible]

sædefjæl, [illegible] (D., Agger): [illegible] *-fjæler* (Agr., Mors) [illegible] Rårup [illegible] — [illegible] vognen [illegible] sidder [illegible] — [illegible] vogn.

sæde[illegible] [illegible] *sæhòq* [illegible] det; kornstakken [illegible] *sæhòq,* [illegible] i hæge [illegible] migt mærk [illegible] imellem [illegible] umejet [illegible] se sidde [illegible] halm [illegible] (glds.) [illegible] [illegible] sættes [illegible]

ı fiskers barn i fiskerkurv, Tr.
5.
lelig, to. *sæələ* (Vens.); *sæðələ*
klog; *do ær ejt rèjtiq sæðələ* (Lild);
pålidelig (Vens.); *no skal do cyər*
sts), nu skal du køre ordentlig;
hon æ så møj sæələ å wis te·
arbecə, ɔ: pålidelig (Vens.); *haj*
è stel sæələ mesk (sts), ɔ: han
i ingen henseende ud; se u-.
leløb, no. *seløv æn -løv* (Hmr.);
l. *seløb, -løb* (Thy, Agger); *sèløb*
d s.); *sèlòb* el. *sèəsløb i* best. *-i*
(Vens.); *sæløv æn sæløv* (Sall.),
l at så af; se sædekurv, såsæk,
ges alm. en sæk istedet.
leløs, to. *sæðələs* (Agger), sanses-
ıñ wa ræn s-; no troẉr æ, do
s-.
lemand, no. *sèmaj i* best. *-maj*
ejər (Vens.); *semañ æn* (Mors);
(vestslesv.), = rgsm.; *dær ær*
l tobələ som æ semañ (Mors), ɔ:
ınden bliver aldrig klog; *sèmañ*
òlər kloq, hañ weð òlər hwitər
ejst tij ær tę å so (Lild s.).
lepude, no. *sæðpuð æn -puðər*
gehynde.
lerug, no. *særòw de* (D.); hak.
; *sèròw* (Søvind), = rgsm., rug
; på s- ser man til „æ ansigt", om
kjönt, Krist. Almuel. I. 40. 136 e;
herres ansigt; mændene fra Avning
nders kører om efteråret om og
„hyp, a er fra Avning, vil I købe
Kr. IX. 92. 7; i Vivild avler di
, Kr. Ordspr. s. 510 (S. Hald h.).
letid, no. *sætij æn* (D.), = rgsm.,
man sår.
letrængende, to. *sæðtræñ* (Andst),
sæðtræŋəñ? (vestj.), trængende til
, træt.
letyk, to. *sætyk* (Lindk.), tykt,
r der sås, om korn; *dær æ möj*
w, æ kuwən leqər sætyk.
leuld, no. i tlm.: *han har væt*
p å tæsk sæul (Brandr.), han har

levejr, no. *sevæjr* (Hmr.), vejr

lig, to. som har spirekraft; rugen
t s- i år (Sams), ɔ: spirede godt, Mb.
ling, no. *sæən* el. *sæəŋ i* (Vens.);
sæðəŋ æn (Mors, Thy, Agger, Lindk.);
særəŋ æn (Vejr.); *særnəŋ æn* (Agersk.).
— 1) ordenssans, bestemthed, pålidelighed;
dær æ eən sæəŋ we hans arbec (Vens.),
ɔ: ingen orden, han er uefterrettelig;
dær ær eŋən sæðəŋ we ham el. *we hans*
snak (Thy, Agger), han er upålidelig,
man kan ikke tro hans snak; *æn hår*
eŋən sæðəŋ a hwa han sæjər (Lindk.),
ɔ: man får intet udbytte, som stemmer
med sandheden; *de har ən enə særnəŋ a*
(Agersk.), det kan man ikke regne på;
a ka eñc gåt ujwèr è mesk, dær ær è
kon sæəŋ we; de ær eñc jæj, dær æ no
sæəŋ we (Vens.). — 2) méd (s. d.),
mærke som fiskere på havet tager for
at finde deres kroge; *hwa sæðəŋ hår I*
poẉ ər? (Agger), hvad mærke har I?

sædsom, to. passelig (Slet h.), Mb.;
se u-.

sædvanlig, to. = rgsm.; sagtens nyt
ord; *haj æ som sæwanli; haj blòw we*
i dæ sæwanli duẉr (Vens.).

sæele, to. se sædelig; **sæer**, no. se
seddel.

sæg, no. *sæq æn* (Søvind s.); *sæq*
(Lysg. h.). — 1) orne, som er kastreret
efter at have gjort tjeneste som bedæk-
ningsdyr; *de æ syw sæq o et læq*, Sgr.
II. 235. 890, ɔ: den ene er som den
anden (Himmerland). — 2) sæg, J. T.
291, stargræs, carex; se 1. 2. seg.

sægl, no. *seqəl è* best. *-t* (Vens.);
sæql de (D., vestj., Søvind); *sækəl de*
(Ang.), savl.

sægle, uo.

sæql -ər sæqəl sæqəl (D., Agerskov,
(Sall.);
seqəl seqlər seqəlt seqəlt (Vens., Mors);
sægl -ə sæqəlt sæqəlt (Elsted);
sækəl (Ang., Sundev.),

savle (s. d.), jfr. sible; savlet afklippes
med saks, Amins. IV. 83, jfr. Wigstr. FS.
401.92; fig.: „at komme saglende" (Mors),
ɔ: komme langsomt, Mb.; *do seqlər, do*
fo fli dræŋ ino·! kan siges til en kone;
haj bådə seqəlt å sjabt å liq wit kam
haj (Vens.); i særegen betydn.: *æ hjölə*
sæqlər (vestj.), ɔ: taber af kornet under
hugget, i stedet for at føre alt det af-
huggede korn med til skårets ende;
dette sker, når mejeredet ikke er rigtig
stillet; *æ leə, dæñ sæklə lisom æ bòən*

(Sundeved); ligeså om hakkelsekniven, der ikke skærer rent.

sægledug, no. *sækəlduk æn* (Sundeved), savlesmæk.

sægleskjæg, no. *sæqlskæq æn* (vestj.), skældsord til den, som savler.

sægleskår, no. *sæqlskar æn* (Lindk.), kaldes det, når der høstes eller slås og leen ikke fører alt det afhuggede korn el. græs med sig til skårets ende.

sæglesmække, no. *seqlsmæk æn -ər* (Vens.); *sæqlsmæk æn -ə* (Søvind, Elst., S. Hald); *sæqlsmæk æn -ər* (D., vestj.); smække, som bindes på småbörn, der savler.

sæi, no. uo. se sæd, sæde; **sæing**, no. se sæding; **sæj**, uo. se sende, no. uo. se sige; **sæjel**, no. se sæddel; **sæjels**, no. se sigelse.

sæjen, no.(?) *mi sejən*, edeligt udt., Kr. Alm.² VI. 319.

sæjing, no. se sending; **sæjn**, uo. se signe.

1. -sæk, no. i smstn. se hænge-.

2. sæk, no. *sæk æn sæk* (D., vestj., Husby, Bur, Mors, Stagstrup, Snedsted, Agger); flt. *sækə* (Grindsted, Lyne); *sèk* el. *sæk i* best. *-i* flt. *sèk (sæək)* el. *sækər* (Vens.); *sæk æn -ər* (Falslev, Harridsl., Haslund, Hell. h.); flt. *sæki* (Dover, Røgen, Bj. h., Ålsø); flt. *sækiə* (Søvind s.); *sæk æn sæək* (M. Slesv., Fjolde). — 1) = rgsm.; *hąj wel ha bådə i pus å sèk; bònt hòlc sèki åp; a bąj få sèki* (Vens.); flg.: *æ ka læət stap ham i æ sæk* (Valsb.), ɔ: magte ham; *næj, do skal et fo dæn grijs i mi sæk!* (Thy), tlm.; *tow brèj ka enc få rom i jæj sæk* (Vens.); *de hå van i sæk fąr de kåm i puwəs* (vestj.), tlm., ɔ: lærdom har været i de gamles eje, för den kom i de unges; kører man med korn i såtid, skal sæk vende snuden hjem ellers ikke, Krist. Sagn VI. 423. 55, Alm.² I. 91. 57; — i æ v e n t.: rejse til helvede og hente en sæk penge (s. d.), Kr. Æv. s. 301, jfr. Vang s. 31; en sæk med seks køller, Kr. Æv. s. 76; en sæk, hvoraf man kan ryste mad, JK. 332; — manden i sækken overrasker den utro kone, Kr. VII. 98, Registr. nr. 99, jfr. Grimm K. M. nr. 95, Korrespondenzbl. IV. 12. 50. 79, Ndl. Vlksk. XVII. 20, Bondes. Hist. 115, se *Betlehem; — bejleren i sækken: „om aftenen, da duggen faldt på, begyndte den sæk både at krybe og gå“, Sgr. II. 178. 6, XII. 34, Djurkl. Nerike 111, Kr. SkV. s. 154. 2, se mus 3; — røverne har pigernes lig i sække, Thiele I. 363; „Gråmand“ sælges i sæk, Arnas. II. 512; trolden bærer pigerne hjem i en sæk, Kr. V. 283, Registr. 49 a; jfr. DgF. II. 73. 79 anm., Arnas. II. 457 flg. 461, Storaker nr. 6, Asbj. I. 172, slgn Bondes. Hist. s. 281; — den onde dronning puttes i en sæk og kastes i havet, Kr. Æv. s. 345, jfr. Mabinog. s. 382; lig i sæk kastes i hav el. flod, se Wigstr. II. 305, Simr. Volksb. II. 212; en straf er at blive levende begravet i en sæk, Kinch, Ribe II. 673; — p r æ s t e n puttes i en sæk og skal til himmerige (I. 611. 21 a), Efterslæt s. 181, jfr. Grimm K. M. nr. 192, Arnas. II. 515, Segerst. s. 31, Ons Volksl. VI. 112, Wh. Vlk. XIII. 304, P. Arch. XIII. 564; Lille Klaus i sækken skal til himmerige (I. 611. 20 a), se Andersens bekendte æventyr, jfr. Registr. nr. 108 e. 112, Hagerup, Angel, s. 175, Sgr. X. 57, slgn Asbj. I. 268, II. 224, Arnas. II. 504, Grimm K. M. nr. 61. 146, Knoop, Pm. 110. 229, P. Volksk. IV. 150, Yeats s. 302, Folkl Journ. II. 70, Gonzenb. II. 83, Monnier s. 240, Rivista I. 918, II. 376. 470, Amer. Folkl. IV. 14 (Ainoer), Cloust. Fict. II. 231. 33. 249. 263. 489 flg., Cosquin nr. 10. 20, Wh. Vlk. VI. 167. 70, Ihle, Sydkorset 68; — r ø v e r e i sække, jfr. Blich., Tre Helligaftener III. 640, Bondes. Hist. s. 167, Mhoff. 11, Urdsbr. V. 153, Folkl. VII. 156 (Lesb.), Folkl. Rec. III. 186, V. 6. 24, Chauvin Bibl. V. 79, Mabinog. s. 379, Maspero Contes Egypt. 94; prædike en sæk fuld (af sandhed), se Krist. V. 88, jfr. pose II. 864. 14 a, lyve II. 491. 51 a; — ridende tager sæk på skulder for at lette hest, Segerst. 153, Cloust. Noodl. 19, Wh. Vlk. I. 329 (Kina); — købe k a t i sæk, se kat II. 108. 35 a, Ndl. Volksk. VI. 45; — spøgelse som sæk, Sm. Medd. VI. 131 flg.; — s- trækkes over hoved for onde ö j n e s magt, se öje; — g u l d b æ g e r lægges hemmelig i sæk, Mélus. VI. 25, DgF. II. 522 anm.**), jfr. Josefs historie, slgn Kr. Alm.² II. 88. 32, gæmme sølvskeer i fremmed seng, se *bæger; — sækken brænder på nissens ryg, Kr. Sagn II. 65; ombytte askesække

med guldsække, Arnas. II. 501; — gåde: låddent forinden, og skaldet foruden, hvad er det? — en sæk med uld, Sgr. IX. 91. 277. — **2**) sammensætning til skældsord; se kvab-, prop-, revle-, skruppe-, snag-i-, stop-, vind-, vrap-; jfr. Aasen sekk, isl. sekkr, htsk sack, lat. gr. sakkos; se pose, -sak, sikkeröv; *brokkel-, *bårre-, foder-, fod-, hakkelse-, halvtønde-, humle-, korn-, kul-, malt-, mantel-, mel-, mølle-, post-, præste-, skjæppe-, sølv-, så-, tvær-, tønde-, vad-, valle-.

sækfuld, no. *sækfuļ æn* (D.), = rgsm.

sæk-i-bukse, no. *sækibå·ws æn -ər* (Agger), kaldes en person, der er bagefter med sit arbejde, se måltidbukse.

sække, uo.
sæk -ər -ət (D., vestj.); ft. tf. *-əð* (Agger);
sæk -ər -ə -ə Vens.),
sæk å·p (D.), støde den fyldte sæk mod gulvet, så kornet kan synke; holde sækken op, mens kornet kommes i (Vens.); jfr. *opsækning; så sækker den fattige mand også flæsket godt på sig, Kr. V. 207, ɔ: kom flæsk i en sæk og tog det på ryggen; *huðən ær ət, do gor o sækər!* (Agger), til den, hvis bukser er gledne langt ned, så enden er bleven uformelig; *hwada·nt ær ə, do gor å sækər i klèən?* (Vens.); *dæ kajt wæ tål åm, te hañ ka go å sèk i trèskor* (Lild s.).

sækkebånd, no. *sækiboñ et* (Søvind s.); *sækəbòj è* best. *-båñc* (Vens.), bånd til at binde om mundingen på en sæk; den, som holdt sækken op, skulde *ta i moñ o sèkən mæ hans heñər å i sèkəboñ mæ hans tæñ* (Lild s.).

sækkelærred, no. *sækilat de* (Søvind s.); *sækəlat* best. *-ə* (Vens.), = rgsm.

sækkemand, no. *sækəmąj i -mæjər* (Vens.), kommer med en stor sæk for at hente de uartige börn i, jfr. bussemand, skarris; i en stedremse: *Sąjløw sækmæjər*, Krist. IX. 107. 139, Sgr. VII. 175. 777 (Vens.), folkene fra Sønderlev skal kaldes således, fordi de solgte meget korn.

sækkemunde, no. *sækəmųj* (Vens.), sækkens åbning.

sækkevorn, to. „sækkiwon" (Rimsø, Djursl.), langsom i bevægelse.

-sæl, to. se ast-; jfr. Aasen sæl, isl. sæll, salig.

sæl, no. se sjæl; uo. se sælge; **sæld**, no. se sald.

1. sælde, uo.
sęl -ər -ət (D., vestj., Andst); ft. tf. *-ə* (Sundeved);
sæl -ər -əð (Thy, Mors, Agger); *sæl* (N. Thy);
sæl -ə -ət (Søvind s.);
sèl -ər -t sèlt (Lild s.);
sèl -ər, -c el. *-t, -c* el. *-t* (Vens.);
sæl -ər -ət (Agersk.);
sæl -ər -ət (Bradr.);
ryste urenset korn således i såld, at avner og urenhed samles ovenpå; pigerne måtte i gl. dage selv s- gryn, Kr. Alm. V. 7.14. 15, III. 59. 200; *hąj sèlt byqawnən, mən eñc hawrawnən* (Vens.); *sæl nòj kuər* (Mors); til den, som skultrer sig, kan siges: *huðən æ ər, do stor o sælər?* (Agger); börneleg: „sælde", A. ligger på de fremstrakte arme af B. C., som gynger ham frem og tilbage, Kr. Börner. 270 nr. 19; jfr. Aasen isl. sælda; se såld, sælding, timse, kaste 2.

2. sælde, no. *sèl æn* best. *-ən* flt. *sèlər* el. *sèlər* (Vens.); *sęl æn* (vestj.); huk. (S. Sams); *sèl æn -ər* (Lild s.; Mors, Sall.); *sæl æn -ər* (Agger; Søvind s.). — **1**) såld (Vens.). — **2**) en kasse lavet af træ, el. en kurv bundet af halm, hvori dejgen, der tages op af dejgtruget gennæltes med frisk mel om morgenen inden bagningen; rund, lavkantet halmkurv, hvori man sigter det fine rugmel (Lild s.); vid, men lav halmkurv, bruges til at timse mel over, idet man lægger en stok tværs over den og på denne lader timsen glide rask frem og tilbage, den bruges også som dejgtrug (Agger, Søvind s.); stor, flad løb til at törre sennep på; når der skal timses mel over den, lægges først et lagen på og så timses derover; en vid og lav løb, hvorover mel og gryn sigtes (Vens.); halmkurv til at sælde i, deri æltes også dejgen i så store stykker, man kan magte (Mors); firkantet, fladt trug til at dejne sigtebrød i (Holmsl. kl.); se Fb. Bondeliv s. 71; *æn sęl* (S. Sams), lav kurv til at lægge uldtöjer på; stor, uformelig kage (Vens.); jfr. flatte; sennep-.

sældebund, no. *sęlboñ de* (Stavning, Stadil), hængedynd; ordet synes mig at være pålideligt (Stavn., Stadil).

sældebunde, no. *sæləboŋ æn* (D.), = sælde 2, sældeløb; se bund 2.

sældefuld, to. *sęlfuḷ* (D.); *sęlfuḷ* (Agerskov), overvættes fuld; *s- a lụs* (vestslesv.), også Vens.

sældeløb, no. *sęller æn* (Lindk.); *sæḷələ* (D.), stor, fladbundet kurv, hvori sældes.

sælding, no. *sęləŋ de* (vestslesv.), det som sældes fra kornet, avner, strå o. lign.; se flødning; op-, under-.

sældåt, no. se soldat.

sæle gud, edelig forsikring; „a vil, sæle guj, no te turen", Kr. Alm. VI. 20.45.

sælge, uo.
sęl sæḷ sọl sọl (D.);
nt. *sęl* (Andst);
nt. *sęlər* (Vejr.);
sęl -ər sâḷ sâḷ (N. Sams, Mogenstrup, Rævs, Lødderup, Agger);
sæḷ sæḷər sòḷc soḷc (Vens.);
sèl -ər sòḷ sòḷ (Hell. h.);
nf. *sęl* nt. *sæḷər* (Havbro s.);
sęl sęlə sâḷ sâḷ (S. Hald);
sęl sęələ sâḷ sâḷ (Elsted);
sel seḷər sâḷ sâḷ (Støvr.);
sęl sæḷ sâḷ sâḷ (Sams);
sèl, sèl ubetonet *sèlə, sâḷ sâḷ* (Søv. s.; Røgen, Tåning, Hads h.);
sęl sæl sọl soəl (Åbenrå);
seḷ [sæḷ] sæl sọl soəl (Ang., Valsb.);
= rgsm.; *a æ komən ęj åpå, de a wel sæḷ met huks; de ska sæləs då̧jə jet, då̧jər hå̧jən; hạj trowər, hạj ha sòḷc få læt* (Vens.), ɔ: for billigt; *dæṅ dær hår nåwət o sęl hår nåwət o tęl* (vestj.), ɔ: kan tælle penge; *stèl å sèl de giə pæŋ, mæn stèl å gi hæn, æ dær it nọ̀ət ve* (Vor h.); de gammeldags usmurte vogne synger: *sęl ljöŋ o kyjəv tjęr!* (vestj.), jfr. Kr. VI. 305, vognhjul; *do hå nåk sâḷ di stuwð gåt!* (Agger), til en, der går vigtig; *hon sælə flæsk* (Vens.), kan siges, når et skørt er synligt nedenfor kjolen; *no ær a gåt sọl;* el. *no hår a mi tőṛə gåt sọl!* (vestj.), udråb, når man er narret, har gjort noget galt; s- barn til Hollænderne, Arnas. I. 339 ned.; fisker sælger sin sön i ævent., Sgr. IV. 25; de solgte pigen for en gammel guldklokk', Sgr. I. 69.11; for et lidet stykke brød, Sgr. II. 49, III. 5.1; jfr. Isl. fornkv. II. 89, Amins. I. 23, Wigstr. I. 62, Afzel. Sagoh. III. 77, Hofb. Nerike 256, se Geijer Afzel. nr. 14 m. anm.; når man vil have lykke til at sælge ko el. best, skal man fastende spytte den 3 gange mellem ørerne i fandens navn, Krist. VI. 368.145; eller konen skal kaste sin hue i rumpen på dyret, når det trækkes ud (Skader s.), eller man skal kaste limen efter den el. en pind, Kr. Alm.[2] I. 93.77. 101.56; varsel af dyrets fødder, el. ører for handelen, sts 94.78-80; en best skal trækkes forbi gårdkonen i hendes fulde puds til marked, Kr. Almuel. I. 64.219, jfr. Asbj. III. 69, P. Volksk. III. 90; solgt dyr skal af køber trækkes baglængs i bås, Wigstr. FS. 430.33; se ko II. 239.34b; Cyprianus skal sælges for bestandig lavere pris, J. K. 106, IX., jfr. Grimm S. I. 119, Meyer Abergl. 342; — i skæmtehistor. sælge til hund, Gr. Registr. nr. 109 b; til „torvet", sts nr. 107 a, jfr. Knoop Pm. 115, Cloust. Noodl. 145, Busk Rome 372; — s- i börneleg, Krist. Börner. 250.45-528.97, „kjøbe guldtöj"; sts 195.41-478.81. 690 „s- lærred"; jfr. Aasen isl. selja.

sælger, no. *sæḷər i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm., låneord.

sælgesyg, to. *sęlsyk* (vestslesv.) som har stærk lyst til at sælge; jfr kjøbesyg.

sælhund, no. *sæḷhụj i* best. *-hụ* flt. *-hụj* (Vens.); *sęlhuṅ æn -huṅ* (Agger); *sjèḷhuṅ æn -huṅ* (Søv., Årh.); *seḷ-* el. *sæḷhuṅ* (vestj.); *sijəl-* el. *sjæḷhuṅ æn* (D.) = rgsm., phoca; sne ligger så höjt, at s- går ind ad skorsten, Krist. Alm.[2] V. 122.43.44.50 (Sams); — i ævent. er sælhundene piger i sæls-ham, msker tager deres ham og vinder dem således, Kr. Sagn II. 148.16, Thiele[1] III. 51, Nicolaiss. Nordl. I. 27, Antiq. Tidsskr. 1849-51 s. 190 (Færøerne), Arnas. I. 632 flg., Maurer, Isl. S. 173, Säve, Hafv. S. 16, Liebr. Gervas. 137, Grimm Myth.[2] 1049, Hartl. Science 266. 349, Curtin, Myths 51, Fairy T. 151, Kennedy 121 flg., se svane(jomfru); — sjæle af druknede msker i sælhundeham, Wh. Vlk. II. 15, Hmh. Anth. I. 345, Maurer Isl. S. 172, Arnas. II. 572, Sh. Folkl. 176, Ralst. Songs 152; jfr. Folkl. XI. 235 (Rügen); — Faraos hær, Nicol. Nordl. III. 22; hans hunde, Folkl. Journ. V. 166 (Finl.); — sjæle af msker, druknede i syndfloden, Hardw.

231 (Irl.); alf, som bor under havet, Gr. Elfenm. XLVIII; jfr. selkolla, Fritzn.[2] Fra Alle Lande 1871 II. 467, Peters. Isl. Færd II. 80, Sh. Folkl. 170 flg., CSH. 283 flg; — Sæmund rider på djævel i sælsham, Maurer Isl. S. 122, Arnas. I. 494; djævel som kvinde med sælshoved, Arnas. II. 26; sending i sælsham, Arnas. I. 532 ned.; heks, Mhoff 212 (Frisl.), Stallo, Qvigst. 66; troldens regnestykke om s-, Fær. Kv. II. 119; jfr. Aasen sel, isl. selr hak.; hund.

sælhundekjød, no. *sælhuṅkyð de* (Agger), = rgsm.

sælhundeskind, no. *sælhuṅskiṇ æn* (Agger), = rgsm.

sælle, no. se 1. selle; to. se sølle.

sælskind, no. *sælskeṅ æn* (Lild s.), = rgsm.

sælskindsdåse, no. se Kr. Alm.[2] II. 35. 07, kradse pibe ud i, = sælskindspung.

sælskindspung, no. *sælskiṅspåŋ æn* (D.), de gammeldags sammenrullede tobakspunge til skrå; de var syede af sælskind.

sælsom, bio. *sjælsom* de gl. (D.), = rgsm.; jfr. htsk seltsam, se sjælden.

sælvinder, no. se selevinder.

sæm, uo. se svömme; no. uo. se söm, sömme; **sæmpel**, to. se simpel; **sæn**, no. se sön; uo. se signe; **sænke**, uo. se synke.

sænke, no. *seŋk æn -ər* (Lild s.), stenanker, dræg; *æn seŋk, dę ər æn stuər stiən mæ æn huəl ijeməl te å fæjst æn støk ręð i;* se synke.

sænketov, no. *seŋktòw æn -tòw* (Lild), tov, hvormed sænkestenen sænkes.

sænkevåge, no. en våge, som hugges i isen og hvorigennem sildevåddet sænkes, J. Saml. VIII. 178.

sænnen, no. *jow, sæṅən får*, eller *sæṅən far hæn, ær əð* (Mors); edeligt udtryk, se ed, 1. senne.

sænner, no. flt. se sene, bio. se sønder; **sænslidt**, to. se senslidt; **sær**, no. uo. se sæd, sæde.

sær, to. *sær* flt. *sær* (D., vestj., alm.); komp. *særər* sup. *særəst* (D); *sèə* flt. *sè*, komp. *sèrə*, sup. *sèrəst* (Søvind s.). — 1) besynderlig; *de æ sâmöj æn særə kål* (D., Malt); *èn sèə basi* (Søvind), en löjerlig fyr; *de æ i sè faks, i sè mqj, i sèrə jèj; de æ sèt, hqj ka fęj sæ ic ə; de æ no sè nǫ, èn sè mǫ* (Vens.); *de sku sær wær* (Lild s.), være löjerligt; *de wa et sær* (Sall.); *hun så tak, som ek så sær wår* (D.); *nòwə sè kònstə* (Søv.). *æn sæə kaəl* (Åbenrå), også Mellemslesv. — 2) stor, betydelig; *dè ær èn sèə fåskèl* (Søvind). — 3) stærkt betaget og bevæget, sindsforvirret; *a blöw hijəl sær vę ət*, betagen, ilde tilmode; *sær i æ huẉə* (D.), sindsforvirret; *haṅ æ så sèə* (Søvind), ɔ: underlig; — sære el. sindsforvirrede bliver msker, som har været i lag med ellefolket, se Thiele II. 215 flg., Kr. Sagn I. 283. 945, II. 13. 47. 17. 67. 69. 72. 80. 83. 95. 98. 100. 104. 106, jfr. Asbj. III. 50. 132, Arnas. I. 119. 125; den, som møder Vilaerne, Krauss Hexens. s. 16 b, 17 a anm.; — de, som er blevne bjærgtagne, se I. 740. 23 b, men udfriede, se Krist. Sagn I. 32. 44. 229. 825. 828. 29. 31. 33—35. 844—45. 850. 255. 889. 892. 262. 904. 06. 12. 284. 950—54, J. K. 344. 23. 25, jfr. Cav. W. I. 17; — som har været i lag med bjærgfolk el. underjordiske, se Kr. Sagn I. 154. 568. 192. 701, II. 7. 25; — som spiser (494.8) bjærgmandens mad, Kr. Sagn I. 232. 832. 260. 901; — som fortrædiger troldfolk, Kr. Sagn I. 329. 92, heks, J. K. 201. 135; jfr. Wigstr. I. 216: sømand, som skyder lappepige, slgn I. 91; — som ser hullet i natravnens (s. d.) vinge, Krist. Sagn II. 128. 107; — som møder Odins jæger, Kr. Sagn II. 104. 5; — som har talt med spøgelse, Krist. III. 153. 212, Sagn V. 345. 98, Sgr. X. 86; — som forfølges af „luftånd“, Arnas. I. 542 ned., jfr. ild II. 11. 6 b, kakelovn II. 75. 25 a, lys II. 482. 17 a; — som gör troldkunster med at se i et spejl, Krist. Alm. IV. 149. 409; — den som ser trolddom, Arnas. II. 18; — som er med ved skattegravning, Kr. Sagn I. 382. 46; — pige, som har myrdet barn, Kr. Sagn V. 338; — kun den, som er vidløs, tros med sikkerhed at kunne hæve en skat, Wigstr. II. 298; til smlgn. anføres Hamlets forstilte afsind, Müller Saxo I. 138, David, 1. Samuelsb. 21. 13, Robert der Teufel, Marbachs Volksb. nr. 26, Keller, Altfranzösische Sagen (1840) II. 58, Thoms Altengl. Sagen und Märchen I. 43 flg., Sande II. 263; se tontet, tosset, tåbelig, vidløs. — 4) bio. påfaldende, overmåde; *æ hwiləŋ wå så sær dyr dæṅ daw* (Malt);

dè si sèt ui (Søvind), det ser påfaldende ud; *dær wå sær möj* (D.), påfaldende meget; *æn sær sölə kyjərəñ* (D.), en underlig, dårlig kørsel; „som it så seh ku veh“, Tkjær 79; „Karen tøt no seht om et“, sts 82. — 5) omtr. = gærne; der kunde jo sær blive brug for den, tænkte han, Kr. IV. 94; et fyrtöj kunde også være rart at have ved sig, når en sært skulde slå ild en gang, Kr. V. 335; ja hvad, kan vi ikke sær have en ting nyt at fortælle for hverandre, s. 368 (vestj.); *de ku sær vær, a ku sær gøjər dæ æn tjænəst* (vestj.); jfr. Aasen sær; ser, dativ af sig, isl. sèr; se ser.

særdeles, to. *særdələs* (Vens.), = rgsm.; *de æ sònt è s- bòn*, ejendommeligt; låneord.

særhed, no. *særhijəð æn* (D., vestj.); *sæəheə æn* (Åbenrå), = rgsm.; *de ær et añt eñ særhijəð* (D.).

særing, no. se sæding.

særing, no. *sèrəŋ i -ər* (Vens.). — 1) særling. — 2) en enkelt ting, et individ, Mb. (Vens.).

særk, no. *særk i* best. *-i* flt. *sæŗk* el. *-ər* best. *-ən* (Vens.); *særk æn særk* (vestj.); *særk æn særkiə* (Søvind s.); *særk æn* best. *-ən* flt. *særki* best. *særkən* (Elsted); *særk æn sæŗk* (Sundeved), = rgsm.; „oplå“, glds særk, se Friis VN. 158, delt i to dele fra livet, se oplod; jfr. Espersen, Bornholm Ordb. opplød; „hun hoeh jo it særken te røwen“, Jyd. I. 80. 1, udtryk for stor fattigdom; når der spörges efter et kvindfolk: hvor er hun? kan svares: *i hiñ særk!* (vestj., vestslesv.); ny s- skal toes, för den bruges, Kr. Alm.[2] III. 61. 14; kvinder lå uden linned om natten, jfr. Fritzn.[2] náttserkr; nøgen; *a hår æn særkful pevər hjæm* (vestj.); jfr. Kr. Alm.[2] VI. 147. 73, ɔ: en arrig kone; *a ska nåk hål hiñ æ særk tę æ röw* (vestj.), ɔ: tvinge hende til at arbejde strengt, så hendes linned klæber til kroppen af sved; særke, spundne af opplukket tovværk, Krist. Anholt 64. 136; tre søstre har kun én særk, Kr. Almuel. II. 9. 19; femten var de skræddere, den særk skulde skjær' og sy, Kr. II. 339. 2, SkV. s. 17. 2; — orakel af særk, se linned II. 435.36 b, jfr. Suffolk Folkl. 99. 100; ser frugts. kvinde i tom s-, bliver hendes barn aldrig mæt, Sundbl.[2] 150; — slå, gnide dyr med s- til lægedom, Amins. V. 107; — enke kan fragå mands gæld ved at lade sig vie i s-, Yorksh. Folkl. 291, Am. Folkl. XIV. 116; — tager pige særken vrangt på om söndagen, skal hun få kært møde i ugen, Thiele Overtro nr. 194; — skal ko føde kviekalv, må pige slå den over bagen med sin særk, når den trækkes til tyr, J. K. 209. 175; — for visse sygdomme skal den syges særk hænges på kirkedör, Kr. IX. 63.696; stryges på alter, Kr. Sagn IV. 581. 12; — i ævent. stjæler mestertyven konens særk, Eftersl. s. 180; — snip af sovende prinsesses s- afklippes som mærke, Bondes. Hist. 339; — myrdet datters blodige s- bringes moder, DgF. VI. 287; — for at få gådens opløsning at vide må kammerpigen trække sin særk af og lægge den under heltens hovedpude, Kr. VI. 298, Æv. III, VIII; — frieren tager sin utro kærestes særk og hænger den til vartegn på loftet, Gr. Gl. d. M. III. 41 ned., Tvedten s. 13; — pige trækker s- af aften for ej at tvinges til elskov, Wigstr. I. 187; — heks (I. 581. 4 a) blæser s- op til sin ham, da hun farer til Bloksbj., Cav. W. I. 112. 116. 352; — karl, som røver huldrepiges s-, straffes med sygdom i 9 slægtsled, Sande I. 110, II. 281; — gåde: *søstər ģek te søstər sin o låñt æn boņløs balə; hun brøqət iən, hun baqt iən, hun fæk æn bån iən* (vestj.); jfr. Aasen serk, isl. serkr hak.; eng. sark; se klokke 3, Maries silkesærk, nøgen; *lig-, messe-, muld-.

særkeilder, no. *særkiļər æn* (Lem, vestj.), cunnus.

særkeærme, no. *særkiærm et -ə* (Søvind s.); *særkæŗm æn -ər* (D.); *sæŗkèrəm i* best. *-i* flt. *-æŗmər* (Vens.), = rgsm.; se vorfrues-.

sær-kost, no. særlig og bedre mad (Vor h.), Mb.

sær-kuld, no. *særkåļ æn* (D.), et kuld börn, som hører sammen; jfr. Jyske Lov I. 16: sær kollæ, helsøskende.

særkål, no. sær-karl?; edeligt udtryk: „det er, s-, da et nemt stykke!“, Kr. Alm. VI. 246. 20.

særlig, to. *særlə* (vestslesv.); om msker: påfaldende i væsen el. opførsel, f. eks. meget gammeldags; *de æ sèrli stųt mæ di tow* (Vens.), = rgsm.

særmærke, no. mærke man har på vejrliget; *di gaməl særmærkər særər int ålti* (stemmer ikke med virkeligheden), *mæn albustəər å skenəbenstəər, de særər* (Valsb.); jfr. Gr. Gl. d. M. II. 141. 262, Kok ordspr. 139. 1551.

særning, no. se sæding; **særrel**, no. se sæddel.

særsindet, to. *særseñə* (vestj.); *sèr-señc* (Vens.); *æn sær sølə særseñəð jèn* (Lild s.), en löjerlig, stakkels, tungsindig person; kan også betyde egensindig, afsindig; *særsiñəhijəð* no.

særskilling, no. *sæskæləŋ æn -ər* (Vens., glds), enesteskilling.

særsyn, no. *særsøjən æn* (Lem, Rkb.), = rgsm., vist låneord.

særvillig, to. skal betyde: særsindet (Mols).

sæs, no. se sirts.

sæs, no. *sæs i* best. *-i* (Vens.). — 1) = sæssing, jfr. Kr. Almuel. V. 19. 41. — 2) *sæs æn -ər* (Thy ?) = sæssingsten. — 3) *æ sæs* (vestj.), stenbroen i kostalden, jfr. J. K. 25; se 1. sæsse; Aasen sessetre = skarnstok, ɔ: planke bag båserækken.

1. sæsse, no. — 1) *æn gaməl sæs* (D., vestslesv.), en gammel, langsom, sen kvinde; *de ær æn sæs hiñ* (vestslesv.), sen og uordentlig. — 2) *no ær a i mi gaməl sæs* (D.), i mit vante arbejde, gamle orden, forrige helbred; jfr. Aasen, isl. sess hak. sæde, plads at sidde på.

2. sæsse, uo. *sæs -ər -ət* (D.); *go o sæs o'm*, om gamle skrøbelige msker: gå og pusle om; *go o sæs ve ət; hwa æ de do gor o sæsər atər?* (D.), sinker, tøver; *hun hår sådmöj o sæs mæ* el. *sæs atər, iñən hun ka kom astæ'j; æ kwiñ-fålk gor o sæsər, di gor o væñər o træñər o ka alər blyw færə; seð o sæs o æn stuwəl* (Andst), om börn: sidde urolig; *sto o sæs* (Hvejsel), stå og neje gentagne gange; jfr. Aasen sessa, skikke tilsæde.

sæssekræmmer, no. *sæskræmər æn -ər* (N. Slesv.), langsom person.

sæssende, no. *de æ da æn gråw sæsən, iñən di ka kom astæj* (D.), ɔ: der skal göres så mange anstalter, forberedelser til inden —; *dær ska möj sæsən te.*

sæssing, no. *sæsəŋ i* best. *-i* (Vens.), tilsten (s. d.); den række sten køer el. heste står med bagbenene på; når der istedet er lagt en bjælke, hedder det ligeledes; se sæs.

sæssingsten, no. *sæsəŋstiən i -stiən* (Vens.), de enkelte sten i sæssingen.

sæssten, no. *sæsstijən* el. *sæsstjen æn -stijən* el. *-stjen* (Thy; Davbj., Lemvig). — 1) = sæssingsten. — 2) brolægningen mellem de to rækker køer i stalden.

sæt, talo. se sjette.

sæt, no. — 1) *sæt è* best. *-ə* (Vens.); *sæt æn* (Lild s.), vognkasse med skrå gavle, höjest bag; vognfading, som ikke er til at skille ad (Vens.); se age-, på-, under-, vogn-. — 2) *sæt et* (Gjern h.); *sèt et* (Støvr.); *sæt æn -ər* (Brande s.); 6 kærve el. neg; 10 sæt = 1 trave (Gjern h.), Hmr. h. eft. Mb., se stok 10; sammenstillede neg, mest tre el. fem mod andre tre el. fem, ɔ: tre el. fem *twelənər*, derefter: „et slep" og så „et nyt sæt" (Støvr.); se stade 2; kjærve-. — 3) „min mand fik 10 gl. skilling for at slå *æn sæt* ɔ: 1 demat (s. d.) eng og tærskede for én skilling om dagen", Hejmdal 19/8 02 (Skærbæk, vestslesv.). — 4) *sæt æn* (Sall.), hver dræt med pulsvåd; *vi hår æn sæt* (Lönb.), et sted, hvor der er ret til at sætte et fiskegarn i en å; „aften-, morgensæt", Kr. Alm.² V. 29. 81; se fisker-, garn-, nat-. — 5) koppen, der lukker stampekærne (Røgen), om ret huskes. — 6) *sæt* (Lild s.), knæfaldet foran alteret. — 7) stød, voldsom bevægelse; *de ga æn sæt i' mæ* (D.); *de ga è sæt i ham* (Vens.). — 8) *sæt è* (Vens.), en del sammenhørende genstande; *è sæt nyc klèər* (Vens.); *æn sæt klæjər* (vestj.); *æn sæt hæsttöj* (Malt), så meget seletöj, som hører til et forspand; *æn sæt gafəltöj* (D.), ɔ: kniv og gaffel til bordbrug; *æn sæt dåñs* (Sønderho), fem, seks danse i træk, som betales og bestilles af en person; *æn sæt dræt* (Thy), hestetöj til to heste; *æn sæt drawkistlos*, fire, fem låse til en dragkiste; *æn sæt plåwjar*, langjærn og skær; *æn sæt måŋəltow*, manglestok og fjæl; *æn sæt træskobəslå*, beslag til et par træsko, fem sæt kroge, Jylland I. 236. — 9) *sæt è* (Vens.), et kuld, *tow sæt søski* (Vens.), ɔ: to kuld börn; *è sæt kyləŋər, grijs* (Vens.); eft. Mb. også: et sæt mælk

= en malkning. — **10**) et handelsudtr. fra pottehandelen i Østj.; 1 skok = 30 sæt, se læs; ligesom tallet (s. d.) er forskelligt ved Varde, således er „sættet" det her; et ordentlig stort mælkefad kaldes „et sæt" og udgör et sæt, men af det såkaldte „stobstöj" danner 3 stykker kun 2 sæt, og af det endnu mindre „skillingstöj" skal der 3 stykker til 1 sæt, Nyrop Dsk Pottem. s. 26, Kr. Alm.² V. 8. 11 (Sorring). — **11**) en vis begrænset tid; *de vel wår æn sæt ino'* (vestj.); *sæt è* (Vens. sj.); så kommer kjællingen for andet sæt, Kr. V. 147, ɔ: for anden gang; *kuñ æ gris stǫ æn sæt læŋər, vil di blyw möj bæjər* (Malt); *jet sæt war hąj sĕ møj fatə* (Vens.). — **12**) udvej; *a ska nåk ğör sæt te o fǫ æ pæŋ* (D.), ɔ: göre udveje til at få; *vi ğor sæt får o fo ham astæj te* (Amerika). — **13**) måden, hvorpå noget skal tages; *a kiñər æ sæt ǫ ət* (Lindk.). — **14**) afdeling; *de ær ejt wąr å ğòr sĕ mana sæt əpǫ əð* (Lild s.); *dæ wa fliə sæt åpǫ ə* (Vens.), flere afdelinger, se vrat. — **15**) tilsæt, tab; *de wår æn slemə sæt får ham, te han mest dæñ hæst* (Lindk.), ligeså vestj.; herhen kan føres sæt = opbud, fallit; holde sæt, gå sæt på, Mb. eft. Terpager. — **16**) *sæt* (Vens.), udråbso. = hallöj! se 1. hov. — **17**) „sæt" et legeudtryk, se Kr. Börner. 560. — **18**) se endvidere smstn.: af-, fode-, for-, greb-, græs-, kroje-, mellem-, *ned-, om-, rude-, skole-, smugen-, spade-, stå-, til-, ud-.

sæthammer, no. *sæthamər æn -hamər* (Vens.); flt. *-hamrər* (Agersk.); *sæthamər æn* (D.), hammer, flad til begge sider, som smeden sætter på en ring f. eks., der skal drives ned; på sæthammeren slås med en anden hammer.

sætkniv, no. *[sætknyw æn]* (Ang.), kniv til at skære levende hegn af med.

-sætlig, to. se for-.

sætmarked, no. *sætmarkəñ et* (Røgen s.), kvægmarked som bestemmes (sættes) til en gang om måneden, gærne ved en kro, af handelsmændene; det bekendtgöres forud i aviserne, så kan de, der ønsker at sælge, indfinde sig.

sætning, no. *sætnəŋ æn -ər* (vestj.); huk. (Vens.). — **1**) korn, som på en gang mæskes til brændevinsbrænding (Vens.). — **2**) enkelte ord, ordforbindelse som linier i et vers, talemåde: *hår do hør dæñ sætnəŋ?* (vestj.), den talemåde, det udtryk; *hąj hò non sætnəŋər, som hąj slor oṃ sæ mæ* (Vens.); se sættemand; af-.

sætos, to. se seksårs.

sætseng, no. *sætsæŋ æn* best. *-ən* flt. *-sæŋ* (Vens.), frit stående seng til forskel fra alkoveseng, se stabelseng.

1. sætte, no. *sæt æn -ər* (D., vestj., Varde); *sæt æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.); *sæt æn -ə* (Tåning); *sæət æn sætər* (Bradr.). — **1**) mælkefad af sort pottetöj (vestj., Vens.); jfr. sættekar, sikar, fad; *a vel sæt æn sæt imuwəð æn pdt, te æ skǫr ska reŋəl om di ǫrər!* (vestj.); jfr. Kr. III. 274.366; nogle kalder det „norsk fad" (Vens.); i et navnerim: *„Mæt, pes i sæt, de ka let wæt"* (Thy); se mælke-. — **2**) *swòt sætər* flt. (D., Lindk., Tåning), små, sorte gryder med tær, til at koge og stege i; af dem regnes der i Lindknud 4 = 1 tal, af de mindste sætter 5 = 1 tal (s. d.); 100 = 1 snesetal; 2 stk. = 1 tal Kr. Alm. V. 15; se flakning, lerkar; pande-; jfr. htsk satte el. sette, efter Kluge et ndtysk ord, afledet af „setten", htsk setzen.

2. sætte, uo.

sæt -ər sĕt sĕt (D., vestj., vestslesv., Vejr., Skyum, Ræ vs, Kobberup, N. Sall., Mogenstrup);
sæt -ər sat sat (Andst, Almind Vib., Hvejsel);
sæt -ər sat, sat el. *satən* (Vens., S. Sams);
sèt -ər sĕt sĕt (Hell. h.);
set sæ -ər sòt sòt (Årdestrup);
set sæ -ər sòt sòt (Havbro s.);
set -ər sat sat (S. Hald, Støvr.);
sæ sæər sǫ sat (Halling, Gimming, Alling);
sæt -ə sat sat (Søvind s., Tåning, Hads h., Dover, Elsted);
set -ə sat sat (Røgen);
sæt -ər sĕət sĕt (Agersk.);
set -ə sĕt sĕt (Åbenrå);
set -ər set set (Ang.);
sæt -ər sĕt sæt (Bradr.). —

1) få til at sidde; *sæt æn bǫn o æn stuwəl, o æ bæŋk* (vestj.); *hon sætə bǫnt sĕ læŋ* (Vens.). — **2**) henstille på et sted; *sæt føən åpå bowrə, sokərkåpi åp åpå holən* (Vens.); *sæt æ fað o æ buwər;*

e hat o; vi skal ud o sæt (D.), ɔ: garn; også anbringe: sæt æn los D.); sæt (Holmsl. kl.); 1) lægge kroge ret; 2) göre tavser fast på æ kajl, man laver ny bakker; sæt æn hus), opbygge et hus; „hvor skal vi Abraham?“, Kr. KT. 38. — 3) be- , belægge, fylde; sæt æ stæjl (D.), det nederste lag i kornladen; sæt ful (D.). — 4) overflytte, befordre, ætte over; også: sæt jæn (D.), fig.: e en sådan i forlegenhed, at han svar ved, ingen vegne kan komme; ka et læ dæj sæt (vestj.); a ka sæt i rægnən (Søvind), ɔ: jeg er dyg- end han i regning; også: han æ n såt (vestj.), ɔ: sat i fængsel, ar- ret. — 5) plante, sæt kol, plant alm.); di sat kòlplåñc ida' (Vens.); : sæt æn diq, mur (D.), bygge et en mur. — 6) tilsætte, påsætte; sætər jar åpå ålt (Vens.); sæt gar ol, il o æ hus (D.); også: sæt lyw sælskav, muwəð i fålk. — 7) bringe vis stilling, sæt i gån, i fâr, i kniv, el (D.); de sætər æ o ful a wañ k.); a såt æ klåk iguwər (vestj.), le den; „kuski sètər åqən i skarp “, Grb. 23. 17. — 8) anordne, be- me; så sætər vi æn daw, æ ku ska s; sæt ən te pris, hwa vel do ha n? (D.), bestem prisen på den; : sæt æ pris o ət, = rgsm. — 9) kke, ansætte: han blöw såt te får- r få æ bön; sæt jæn te arbəð, i l (D.); sæt jæn i brö (Sundeved), tere en. — 10) fremlægge, vædde udtr.; a vel sæt mæ dæj om ət a vel sæt æn dålər o ər (Vejr.); nde: de vel a sæt mi lu o el. dæñ a mi höns o (D.), når man for- r sin mening; A.: „ve do sæt mæ — B.: „ja, no vel a sæt, så ka !“ (vestj.), ɔ: forrette sin nødtørft. 1) fare afsted, især i fuldt løb; „de blywər da låbsk får ham å sètər markən; . . . de guwl sètə nir ètə te, òlc hwa hon ku rèk uw“, Grb. 1. 13; sæt astæj iñ öwər mosər o öwər twærmark, kom sætəñ twær æ aqərər (Malt, D.); sæt å imæn kuñ ræñ (Andst); jævnlig blot: at s især lige mod målet over alle inger: sæt aw öwər ålə grof (D.); do kan kon sæt (el. sæt liq te) atər æ kærk (Malt), ɔ: gå lige efter kirken; „a tøt, dæ wa nohn bag ætte mæ, så vild' a sætt twat åpå, å så fjel a i grætten“, To Nov. 25; også fig.: do ka læt no ət, nær do sætər atər ət (Malt), når du ordner dine sager derefter. — 12) drive på; sæt i o græð, hwin, hujskriq (D.). — 13) göre visse bevægelser, der har en bestemt mening; æ kyjər begyñər o sæt o æ hål, når de vil bisse; en tyr sætər o æ huwə atər, ɔ: byder hornene frem, når den vil stange; sæt o æ moñ atər o græð (D., Lindk.). — 14) udvikle sig til et bestemt mål, om planter, sæt blomstər, knop, froqt (D.); ligeså: æ mjælk ska sto o sæt fløð (D.). — 15) i forskellige enkelte udtryk; de ka sæt æ o i tòw timər; æ o æ såt, æ fywr æ lå (Lönb.), åen er tilfrossen, fjorden er til- lagt af is; æ flywər sætər i æ kyð (Thy), ɔ: fluerne lægger spy i kødet; sæt æ klåk (Sall.), standse den; sæt æ møl el. blot sæt (D.); sæt mølən (Søvind s.), standse møllen; æn sætər i æ krøf, o æ stjat (vestj.), om heste, der er krybbe- bidere: griber med tænderne krybbe og stjært; en ridehest, som støder, „sætter“ (Randers); kom o sæt ət o mi howə; hjælp mæ o sæt ət (Fanø), binde hoved- klæderne rettelig og pyntelig; sæt æ håə (Sundeved), sætte håret op; hon sat het hor (Vens.); sæt te to el. te nijəs (Silke- borg), fuldføre det inderste af træskoenes udboring for og bag, ved navr; sæt æ höwəðər (Thy), flytte kreaturerne sidste gang om aftenen, også Vens.; sæt æn kal, for, bij te viñtər (Andst), lade en kalv, får, bier leve vinteren over; sæt buwə (D.), sætte bo; sæt no æn gån, te a håð glæmt ət! (D.), ɔ: lad os forud- sætte at. — 16) hu høt ka do sæt æn stijən el. sæt mæ æn stijən? (vestj.), kaste en sten; sæt æ bjeð o æn knyw (D.), göre en kniv skarp; sæt æ kvoərn (Bradr.), sætte negene i laden på den måde, som de skal stå; katten sætter killinger (Vens.), får killinger; bindestuen skal sættes, Kr. Almuel. III. 102. 365, ɔ: binderne skal parres to og to til arbejdet. — s- af: æ kyjər sætər aw o æ mjælk (D.), giver mindre; sæt jæn å æ un, smide en af vognen; sæt æn årm, æn bijən aw, = rgsm.; sæt no mað aw te jæn, sætte

tilside til; *de sætər aw fâ· hiň* (Andst), kræfterne, åndelige, legemlige, begynder at forringes; *a sætər å* (Vens.), bliver svagere; *sæt tarər a* (Agerskov), sætte boghvede i stuger; *han såt aw* (Lindk.), begav sig bort; *wi sat ham å met åpå wèj, di wel ha præsti sat å, hans bin æ sat å, cyən sætər å mæ å malk* (Vens.); *han sætər et möj å,* ɔ: *hår et möj aw-sats* (vestj.), har ingen afsætning; — **s- an:** *sæt an o* (Andst), sætte arbejde ind på, göre sig umage for at nå; *han såt gråw an o· ham får o fo æ pæŋ* (Malt); — **s- efter:** *sæt atər jæn* (D.), forfølge en, stikle på en, have en til bedste; *han sætər ålti atər gaməl Hans* (Lindk.); *di aňə vel sæt ætə ham* (Søvind s.); *hqj wa satən ætə dæm* (Vens.), om hunden f. eks.: han forfulgte dem; — **s- får:** *de vel a sæt æn piň får,* hindre; *sæt jæn æn læjs får,* give en en lektie for; *sæt uňt få jæn* (D.), bagtale en; — **s- fra:** *sæt jæn frå æ bəsteləŋ* (D.), afsætte en fra bestillingen; — **s- hen:** sætte ildebrand hen; se forbrand I. 337. 30, Kr. Sagn II. 547 nr. 12. 538; *hå di no sat et hæn i et træ, så vel gorən bræň ilywl, næ træət blywə hogən* (Tåning), Sgr. I. 23, se sætte væk; således kan sygdom sættes bort (alm.); gården stod en gang i forbrand, men så var der just en klog præst i embedet og han satte det hen med en gammel rød lue, som han hængte ud i forgangen, sådan at så længe den hængte der, skulde præstegården ikke brænde, Krist. III. 308. 414, VIII. 363. 642; *sæt ær el* el. *æ kol hæn* el. *væk* (Sundev.); *sæt æ tårən hen i æn træ* (vestslesv.), jfr. Sundbl.[1.] s. 176, Krist. Sagn II. 405. 69. 421. 22; *„omsijr fèk mqj ènda di tow sat hèn“*, Grb. 116. 6, omsider fik manden endda de to afsat, ɔ: fik dem bortgiftet; også: *hqj bləw sat hæn igor* (Vens.), ɔ: begravet; også: tage af bordet (Vens.), se s- væk, sygdom III. 699. 7 b; — **s- i:** *sæt pæŋ i æn gor; sæt jæn i gåŋ, i arbəð, i skuwəl, i lær, i skat, i staň* (D.), = rgsm.; *sæt i æ kakəlon* (Lindk.), lægge i kakelovnen; *de sat i· mæ et swær waŋ* (Elsted); — **s- igjennem:** *sæt nåwət igæ·məl* (D.), = rgsm.; — **s- ind:** *sæt iň i æ skaf;* fig.: *a ska sæt dæj iň i ət* (D.), = rgsm.; *hqj sat ej åpå ås, òlc de hqj kuj,* ɔ: søgte at nærme sig; *hqj blèw sat ej å pròwstən; hqj blèw sat ej,* ɔ: i arrest (Vens.); — **s- ned:** han var sat ned i et markskjel, Krist. VI. 116. 167, ɔ: begravet; præsten satte ham ned i møddinghullet ved maning, Kr. III. 226, vist aldrig om hæderlig jordefærd, se begrave, kaste ned; — **s- om:** *sæt om mæ æ kyjər* (D.), tilhandle, tilbytte sig kør, så man holder sin besætning i god stand; — **s- om sag:** *han æ guwə te o sæt om saq* (D.), dygtig til at ordne sine sager, styre sin bedrift, handle osv.; — **s- op:** *do ka sæt ət åp te tosdə* (D.), ɔ: lade det vente til torsdag; *æ vel sæt ət åp, lisom æ dræŋ æ grærən* (Valsb.); *sæt æ hor åp,* sætte håret op; *sæt æn skrywəls åp; sæt æ kas åp o æ hyl* (D.); *de sætər åp i æ vær* (vestslesv.), det klarer op; *han hår sjæl såt ət åp* (D.), ɔ: löjet det; også: *sæt æn löwn åp;* havskibet skal sættes op, Jylland I. 239, ɔ: trækkes op på stranden: „han ku set en knyu op“, Jæger, Ferie 50, ɔ: skærpe en barberkniv; s- en kappe op, Friis VN. 128; — **s- over:** *sæt nåwər øwər* (Bradr.), opsætte noget; *sæt jæn öwər æ o* (D.), færge en over åen; *hqj sat øwə gròbən å de liq mè jen tow; hari hò sat øwə gròbən, si hèr hòr hqj satən øwər* (Vens.); *hqj blèw sat øwər de hilə* (sts), ɔ: sat til at råde over alt; — **s- på:** *sæt o* (Søvind), tage til; *de sætər o mèj å blès;* „sygnen sat åpo“, Tkjær II. 83, sygdommen tog til i magt; *sæt o spel, o ræňt* (D.), = rgsm.; *sæt æn stuwə jæn poə* (Sams), sætte en stor ed på; *han hår såt ålt hwa han håð o· ham* (D.), ɔ: anvendt det på ham; *sæt o æ il* (D.), om morgenen: tænde ild op; *a sætər åpå·,* bliver fyldigere; *hqj blèw sat åpå dön, da hqj blèw òlc få nèrgoi* (Vens.); — **s- sammen:** *sæt saməl* (D., vestj.), 1) skokke korn på marken; *di gor å sætə kunt saməl* (Vens.), også: *sæt æn bröw, æn vis saməl* (vestj.); 2) sætte folk sammen i kiv og fortræd; *„djæ kòl ha tit djæt lòjər å å sèt djær ijn å så Bròjbåris gasər saməl“*, Grb. 14. 2, deres karle havde tit deres löjer af at sætte deres egne å så Brandborgs gasser sammen; — **s- sig:** *hqj sat sæ åpå stwòl, nir, te bowrə* (Vens.); *sæt dæj, som do*

, *diə seðər eŋən* (Freder.), spøgende; *dæ o mi knæ,* Kr. I. 83. 3. 8; *de r si nåk* (D.), ɔ: det fortager sig, s. om vrede; også om hvad der er ıret og klares; *de håð såtəs fuwər brøst* (Agger), om sygdom; — - **af:** „Hansen sat sæj ow", Jyd. I. ɔ: H. stod af vognen; — **s- s- for:** *si nåwət få·r* (D.), foresætte sig no- *hąj sat sæ får, hąj wil hjæm* ıs.); — **s- s- i:** *sæt dæj i mi stæj! si i æ huwə, i ǧål, bəkå·stnəŋ; de såt si i æ bijən* (D.), = rgsm.; — - **imod:** *sæt si imuweð* (D.), sætte til modværge; *hon sætə sæ imò å* (Vens.); — **s- s- ind:** *sæt si iṅ i aq* (D.), = rgsm.; *nè mæ sætər sæ* el. *i hans stè, hans steləŋ* (Vens.); **s- s- ned:** *wè så gu å sæt dæ nir!* ıs.); *sæt dæj nijər, dær ska straqs ən stuwəl!* (D.); *sæt dæj nijər ve ij å æ stuwəl o tæj di træskər o bið for do nåwə warm i æ lyw* (vestj.); *ən klat å sæt dæ o, så serər do it eñ bår jor,* Kr. IX. 245. 25, *po dèt èjənt* ı.); *væ sə guwə o sæt dæj nijər, bið o ən o fo let warm i æ lyw* (Lindk.), dig ned på guds gönne jord forved :lovnen, Sgr. III. 108. 495; sæt dig ved mit lår, du får vist ikke anden ' iår, Kr. Ordspr. s. 340; el. *do ka dæj nijər, do ska hå æn kåp kafə, ka snår fo æ fløð koqt o æ bönər* ñ (D.), spøgende opfordring til at plads og blive; jfr. sidde, Ndl. Volksk. 144; *sæt sæj nijər som skomaqər* (D.), ıde en forretning; *hon sætə sæ nir ð få fålk* (Vens.), ɔ: arbejder for , men tvetydigt, se gjöre 10; *hon sæt sæ nir å wöw få fålk* (Vens.); **s- s- op:** *sæt si åp i æ un,* op i ıen; *sæt si åp o æ båqbijən* (D.), ʒöre modstand; — **s- s- ud:** *sæt si öwər* (D.); *de sat hąj sæ uk øwər* ıs.), = rgsm.; — **s- til:** *sæt te· å æŋ* (D.), sætte overstyr; *han hå såt te, sæt æ lyw te* (Malt); da de nu satte rigtig godt til, Kr. V. 260, ɔ: et rigtig godt mætte, billede vel fra el. kornfaget; *sæt æn kaḷ te* (Andst), den leve; *do sætər te ət* (vestj.), ɔ: ter på historien; *hąj sat lywə te, ɔ sat te dæj gu bəsteləŋ* (Vens.); — **ilbage:** *han sætər təbåq hwær ọr* (Lindk), ɔ: det går tilbage for ham hvert år; — **s- ud:** *sæt uð o,* dadle (D., Andst); *hąj hò no å sæt uk åpå ol teŋ* (Vens.); *sæt æ krę, æ hæst ur* (Agersk.), töjre på marken; *sæt höərən uk* (Vens.), slå kreaturerne ud om foråret; *sæt æn bån uð* (D.), sætte det i pleje; *sæt jæn uð,* kaste en på dören; *„fåwalcən . . . . skul sèt ham uw",* Grb. 65. 9; *sæt pæŋ uð,* ɔ: på rente; *sæt jæn uð o* (D.); *hąj wa sat uk åpo ə* (Vens.), sende en ud for at erholde noget; *han hår så möj o sæt uð o· ham,* ɔ: at laste ham for; *sæt klyn uð* (D.), fra graven, køre, bære dem ud, tekn. udtr.; — **s- ved:** *sæt ve· si* (D., Andst), spise; *han hår såt æn guwə skåð grøð ve· sæ* (vestj.), ɔ: fortæret en god portion grød; *wi drekə å sætə ve· wås lisom di Hwaləs kwonər,* Kr. VI. 335. 163, ordspil ligger i „sætter ved os"; Hvalløse ligger i Voldum s., i hvilket der var rakkere, som nok kom til gilde sammen med andre, men ikke måtte lade glasset, de drak af, gå videre, det satte de „ved", ɔ: hos sig på bordet, men udtr. betyder også: spise; „de æ da fålet, di ævelskyue do sætte ve· dæ", Yuelb. s. 23, det er da farligt, så mange æbleskiver du spiser; *ka do sæt mijər we ðə?* (Agger); *sæt no dæj we det låŋjan, så wrekər ə eñc* (Vens.), kan siges, når man byder en en stor mellemmad, billedet fra ploven, hvor kile slås ved langjærnet; — **s- væk:** der blev sendt bud til præsten, om han ikke vilde komme og sætte det væk, Kr. III. 225. 317, ɔ: nedmane spøgelse el. andet genfærd, binde noget ondt til et bestemt sted og derved hindre det i at få magt; se sætte hen; sætte börn væk, Sgr. IV. 6 anm., ɔ: ved trolddom dræbe ufødte börn; sætte ildebrand væk, Sgr. I. 23. 56; jfr. Aasen, isl. setja; htsk setzen, eng. set, henføres til lat. sedere; se -sat, sidde, sæt; dag-, for-, ind-, kop-, neder-, op-, pant-.

3. sætte, no. *sæt et* (Ang.), levende hegn, se podning.

sættebarsel, no. *sætbasəl æn* (vestj.); *sætbasəl et* (østj.), barsel, som göres, hvor konen ingen börn har fået i mange års ægteskab, som et vederlag til dem i nabolaget, til hvis barselgilder familien har været indbudt; „di hae ingen bøn,

slagene i legen „slå pind“ (II. 825.46 b); man holder begge pindene i samme hånd, kaster den lille i vejret og slår et enkelt slag til den med den store; afstanden fra det sted, hvor pinden falder, til hullet måles med „storepinden“; navnet vel, fordi det er et fordelagtigt slag, som giver mange „alen“ (Ning h.).

sødkage, no. *sòkaq æn* best. *-ən* flt. *-kaqər* (Vens.). — 1) melbolle på kødsuppe. — 2) usyret rugbrød.

sødladen, to. *sølaðən* (S. Hald), = rgsm.

sødmælk, no. *søðmjælk de* (D.); *søi mjèlk* (Søvind), = rgsm.

sødmælksost, no. *sòmjèlkswost è* best. *-ə* (Vens.), = rgsm.; om en påholdende person, kan man sige: han giver nok ikke sin s- bort (Vens.).

sødpind, no. J. T. 341, = sødtræ (Silkeborg).

sødsuppe, no. *søðsop* flt. (D.); *søisòp* best. *-sòpət* (Søvind s.); *sòsop* best. *-ən* (Vens.); *söðsop* flt. (Agger), = bygsuppe; barselmad til kone, J. Saml.[2] III. 99; gildesmad, jævnlig i forb. m. kogt skinke, se Fb. Bondel. II. 30.

sødtræ, no. *sørtræ* (Agerskov), en busk, bittersød natskygge, solanum dulcamara L., se bitterstilken.

sødug, no. *sjöwdoq æn* (Bork s.); *sjöwdoq* (Agerskov), tåge fra engene på varme sommerdage; se mosekone.

sødugge, uo. *de sjöwdoqər* (Agersk.), ɔ: engene damper; *de sjødokər* (Bradr.); *[væn de sjødokər i æ he, så tæj dit hø, om de æ re]* (Mellemslesv.), Kok ordspr. 148.63, jfr. Kr. Alm.[2] I. 40.42.

sødurt, no. J. T. 318, en plante, kamilleblomster [*sørywt* flt.] (Als).

sødvælling, no. *sòð-* el. *sòðə wèləŋ* flt. (Lild s.); *søi vèləŋ di* (Søvind s.), byggrynsvælling kogt i sød mælk.

søe, to. se sørret; **söen**, to. se sådan; **søf**, uo. se søbe.

søfiske, no. *søfeskəñ* (Lild s.), fiskeri på havet; se fjordfiske.

søfolk, no. *sjøfålk* flt. (D., vestj.); best. *-ən* (Vens.), = rgsm.; *„søfålkən blòw uj øwər, de somèrkə wa blòwən hèn“*, Grb. 204.45; vil ikke sejle fredag, ej have præst ombord, Kristens. Alm.[2] I. 157.68.69.

søfrue, no. *sjøfru æn* (vestj.), en plante, åkande, nymphæa alba L. (Hmr.); se Sgr. XII. 157.606.

søfte, uo. *søft -ər -ət* (Valsb.), sukke, htsk seufzen; mnt. suchten.

1. søg, no. en ting er til søgs *[te søəks]* (Ang.), når man må søge efter den, fordi den er borte; se for-.

2. søg, to. *søq* itk. *-t* (Vens.); *syq* itk. *-t* (Vennebjærg), lummervarm; *de æ så søq wer, så søqt i loftən, så søq èn loft;* også uo.: *de søqər*, det er lummervarmt.

1. søge, no. *søq* el. *syq i* (Vens.); *søqər æn* (vestj.), lummervarme; *dær ær sånt i søq i huwst i torənwer.*

2. søge, uo. *de søqər ida˙, wi fo snòt rèn* (Vens.), det er lummervarmt, jfr. 2. ile.

3. søge, uo.

søq -ər søqt søqt (D., Lyne, Törrild, Hvejsel, Skodborg);
ft. *söqt* tf. *söqt* (Jannerup, Grindsted);
ft. *söjt* tf. *söjt* (Lem, Lødderup, Rævs, Stagstr., Skyum, N. Sall., Mogenstr.);
søq søqər søjt söjt (Rødding (M.));
ft. tf. *søqt* (Bjerring):
søq -ər sòqt sòqt (Sejlstr., Tårs);
ft. tf. *sòqt* (Tolstrup);
ft. tf. *sòqt* (Børgl. h., Vens.);
ft. tf. *søjt* (Fur);
søq -ər søqt søqt (Hell. h., Gimming, Støvr. h.);
ft. *søqt* (Halling);
nt. *søqər* (Falslev);
søq -ər søjt sòjt (Havbro s.);
søq -ər søqt, søqt el. *søqt* (S. Hald);
tf. *søqt* (S. Sams);
tf. *søqt* (Vejlby, Årh.);
søq søqər søqt søqt (Nimtofte);
seq sèqər sèqt seqt (Ålsø);
søq -ə søqt søqt (Søvind s., Dover, Tåning, Røgen, Hads h.);
nt. *søqə* (Linå);
söq -ə söqt söqt (Vejlby Fr.);
søq -ər söjt söjt (Hvidding);
ft. tf. *søqt* (Sem, Ballum);
ft. *søqt* tf. *søqt* (Hammelev, Agersk.);
søk -ər søkt søkt (Ang.). —

1) tragte efter, ansøge om; *søq om æn guwə plas* (D., vestj.), vist alm.; sjældnere i betydn. opsøge: *hqj søqə de bèst uk te sæ sil* (Vens.), da bruges mest lede; en jagthund *søqər gåt* (Agerskov), når den strejfer stærkt omkring; *søq*

ætər æn har (sts), forfølge sporet af haren; *søq ui* (Søvind), lede ud; *æ søkt som æ sku graw gaf i æ joə* (Åbenrå); *a ska søq dæ åpå de stè, do skal eňc ræj frå mæ* (Vens.), ɔ: sagsøge. — 2) henvende sig til en person; *søq dåqtə* (Søvind, vestj.), henvende sig til doktoren om råd; *søq æ prokorå·tər o hån* (Thy); *søq jæn əpo hån* (Mors), søge råd hos; *do ka søq ham o æ hån* (Hvejsel); *wi hò da eňc søqt hær åpå hæj* (Vens.). — 3) sagsøge, *piqən wel søq ham får hæ lön* (Vens., alm.); se sag-. — 4) angribe, *dæň huň æ slem te å søq fålk* (Agersk.); også: *æ bi æ slem te å søq fålk* (sts), når de vil stikke, ligeså Bradr.; *æ huň søqər ham* (Mors), ligeså S. Hald; *kowən, tyri, weri wel søq bön* (Vens.). — 5) lade græsse; *søq æn kow* (Thy, vestj., Sall.); *søq mæ cyən* (Vens.), så er koen ikke töjret, men en person trækker den f. eks. på en vej, i en grøft ved töjret; *bön søqə mæ cyən* (Vens.). — 6) gø, om hunden, *æ huň søqər da gråw iawtən* (Malt, D., Hmr., Holstebro, Vrads, Brusk); spøgende om at hoste (vestj.); jfr. Aasen søkja, isl. sækja; se 1. soge, sogger (?); 3. bede; for-, ud-, under-.

søgebi, no. *søqbi æn* (D.), bi, som søger plads til den kommende sværm.

-søgelse, no. se *for-.

søgen, no. *søqi è* (Vens.), = rgsm.; *dæ blèw sònt è s- bådə òp å nir* (Vens.).

søger, no. *søqər æn* (D., vestj.); *søqə æn -rə* (Søvind), redskab til at undersøge smörfustager, fulde sække og lign. med; sølvnål s. sonde; se sogger; kilde-, lim-, smör-, sten-.

søgestang, no. *søqståŋ æn* (Rkb., Fjord), stangen, der er fastgjort nærmest ved rusens „hale“ og som optages, når rusen løftes; se radgarn.

søgn, no. *søqn* flt. *søqn* (D., vestj.); *sòqn* el. *søqn* (Vens.); *sykn* el. *sjökn* (Ang.), = rgsm.; i tlm.: *hæləntt o søqənt* (Andst); *søqn o hæ̜lət* (D.); *haň arbitə bårə hæ̜lət å sòqnt* (Søvind s.); *di sòqn daw* (sts); *æ søqn jul* (D.), hverdagene i julen, se julehelgt; *æn sòqn daw* (Søvind s.); „et syknt hus“, Kok, et hus, hvor der ser dårlig og uselt ud (Mellemslesv.); *haj wa søqn we tijən* (Vens.), ɔ: i dårligt humør; jfr. Aasen sykna; isl. sykn dagr.

søgnedag, no. *æn søqn daw* (D.), = rgsm.

søgning, no. *søqnəŋ æn* (D., vestj.; Søvind s.); *søqnəŋ i* best. *-i* (Vens.), = rgsm.; *skrèən hò i gu søqnəŋ* (Vens.).

søgsmål, no. *sòqsmòl è* best. *-t* (Vens.), = rgsm., retslig forfølgelse.

søhöne, no. *sjöhön æn* (vestj.), brushanens hun, hannen hedder „skoggrekok“, jfr. Sgr. III. 155. 166.

søi, to. se sød; **søj**, no. uo. se synd, synde; uo. se sy; **søjbro**, no. se saddebro; **søjel**, no. se syl; **søjen**, tf. se syde; uo. se søde; **søjer**, no. flt. se sodde; to. se sønder.

søjet, to. *søjə* (Agersk.), fugtig, om jordbunden; søet?

söjkol, no. se soddekål.

søjord, no. *søjor de* (Fanø), vadderne, der står törre ved ebbetid.

søjt, uo. ft. se synke.

-søk, no. uo. se synk, synke; hør-, under-.

søkag, no. se sødkage.

søkast, no. fladt vandsted, dam, sø; *dær ær æn sjøkast uð i dæň muwəs; uð i æ sjøkast* (Malt).

søkaste, uo. s- en tørvemose, grave den ud fra enden uden at lade bænke el. adskillende diger stå, Mb.

søkastning, no. udgravning af en mose fra enden af uden at der bliver kamme el. balker stående (Ribe), Mb. under pytgrave.

søkavaj, no. en overkjole til at tage på på søen, Kr. VII. 284.

søkfarre, to. se synkefærdig.

søkken, no. *søkən è* (Vens.), sænkning, fordybning; se synk.

sø-kløver, no. J. T. 355, blæretang, fucus.

søkok, no. *sjökåk æn -kåk* (vestj., Fanø), en fisk, knurhane, trigla, jfr. Jyll. I. 236.

søkule, no. *sjökul æn -kulər* (Holmsl. kl.), små bylder.

sølanding, no. bred; en sten i sølandingen, Kr. III. 18.

søld, no. uo. se syld, sylde.

1. søle, no. *søl æn* (D.); best. *-ən* (Vens.); *søəl æn* (S. Sams), = rgsm.; der blev en ordentlig sylli derude, Kr. V. 211; *jæn sow wel jan ha tic qjər mæ sæ i sølən* (Vens.).

2. søle, uo.
søl søl søl søl (D., Mellemslesv.);
søl -ə -ət -ət (Elsted);
søl -ər -t -t (Vens.);
sjøl (Ang.);
= rgsm.; *leq o søl i ət* (D.); *sjøl sæ aw* (Ang.), søle sig til; *bön sølər dæm te i skitə; hwada·nt ær ə, do ser å sølər?* (Vens.), når en spisende bruger for meget sovs f. eks.; se 2. skik 1; jfr. sv. dial. saula, Rietz 559. a.

søleføre, no. *sølfør æn* (Røgen); *selfør (!)* itk. (N. Sams), = rgsm.

søleri, no. *sələri·j de* (D.), = rgsm.

sølevej, no. *selwèj i* (N. Sams), en sølet vej.

sølje, no. *selə è* best. *-t* flt. *-ər* (Vens.); *søli æn -ər* (vestj.). — **1**) spænde med torn i på et seletöj; *et gåt selə, ta mæ seløt* (Vens.). — **2**) sølvsmykker på klæder (vestj.); jfr. Aasen isl. sylgja huk.; Kinch, Ribe II. 896 anm.

sølk, no. sølket, to. se sulk, sulket.

sølle, to. *sølə* (D., Mors, Thy); *sølə* el. *sölə* (vestj., Sall.); *sælə* (Plougstr., Agersk., Søvind s.): *sælə* itk. *-t* flt. *sælə* (S. Sams); *sølə* (Vens.); *sæləð* (Skjold s., Bj. h.); *sælə* (Bradr., Fjolde, Ang.); *sålə* (Lisbj.Terp; Frisenborg). — **1**) stakkels, beklagende, ynkende; *èt sælə stakəl* (Søvind); *dæñ sålə Sårən wa næjstən kwæl* (Lisbj.Terp), se Kr. IX. 244; „mi broue, de sålle skind", Yuelb. 22; *dæñ sælə mañ* (Agersk.), ligeså Mellemslesv.; *no, do sølə kow!* (Vens.); *æn sølə ståkəl, di sølə höwədər æ så frøəsən* (Mors), de stakkels kreaturer er så forfrosne; *hqj è sont i sølə jèj, de è da no sølə no!* (Vens.); *„de wa eñda sæləð vi kom astej"*, Sgr. V. 172. 756 (Skjold, Bj. h.); *de sålə bån; han æ så mèj sålə* (Elst.); „Sølle-Sören", Kr. Alm.² VI. 56. 45, øgenavn. — **2**) mager, syg, af dårlig beskaffenhed; *nå sælə brø* (Agersk.), noget dårligt brød; *de ær æn sælə hæst, dær il kañ bær æ sajəl* (sts); *æn sölə un* (vogn), *no sölə klæjər* (vestj.); *i sølə kòl* (Vens.), en dårlig karl; *foərən stèr å blywə så sælə òp i dæñ sañlöj* (Søvind), fårene står og bliver så magre i den sandlod; *dæñ æ så sælə, tè èn ka tèl sibinən* (sts); *a æ hijəl sølə o skit təpas* (D.); *hañ æ kòmən te å si så sælə ui, sin hañ hò wa syq* (Søvind s.); *han hər ət sæløt* el. *sælə* (Bovlund, S. Jyll.). — **3**) ulykkelig, beklagelig; *sölə fålk komər ålti sölə astæ·j* (vestj.), kommer til ulykke; *də æ gån sølə te· mæ ham* (sts), han er kommen ulykkelig af dage; *de ær æn sølə hajəl we ðæm fålk* (Mors), ynkelig tilstand; så var kongen jo sølle ved at lade sig binde til sådan en, Kr. VII. 8; *a kòm te å fæk fat i ham, li sòm hañ wa ve å fal neə, hèləs hòj dè da skèj èn sælə ti* (Søvind s.), en sørgelig ulykke; *fælə æ sælə* (Koldingegn), at have tilfælles redskaber el. andet, duer ikke; jfr. Aasen sælug; isl. sálugr; Lyngby bemærker: ordet synes egentlig at betyde salig og være anvendt eufemistisk, ligeså synes eng. silly, forkortet af seely.

søllefærdig, to. *søləfarə* (D.), skrøbelig af helbred, usel.

søllehed, no. *søləhijəð æn* (D., vestj.), fattigdom, drikfældighed, udsvævelser, jammer, uselhed; *de ær æn söləhijəð mæ dæñ dræn, dæ wel eŋən teŋ ta sæ fuər* (Thy); *dè lèqə li i jèt sæləhei* (Søvind), ɔ: i en usel forfatning; *de ær æn sæləher mæ dæñ tørkən* (Agersk.); *eŋən dør a søləhijəð* (D.), man dør ikke af jammer og smærte; i kortspil kan siges spøgende: *søləher æ tromf, å elændəher spelər mæ* (vestslesv.); ordet bruges også som en slags ed: *hå do fåt dæm pæŋ? — a hår, söləhið, hår a!* (Andst); *å, do ka, söləhijəð, ka do!* (Malt); *dè kañ a maqlə gøjə! — du ka, sæləhei, ka du!* (Søvind s.).

sølle-Peder, no. *sølə Piər* (Vens.), siger hjejlen, se Sgr. I. 107.429, VIII. 195; ordet betyder sagtens en person, som vækker medynk.

solles, uo. *han söləs* (Vejr.), bliver ringere, sygere; *fålk så, te a søləst* (vestj.), blev ringere.

søllevorn, to. bio. *sæləwòn* (Søvind); *søləwon* (vestj.), ynkelig, ulykkelig; *hañ æ sæləwònt klèj, kòm sæləwònt astè·j* (Søvind); „de kam a da så møj søllewon fre", Tkjær N. K. s. 20; svag af helbred (vestj.).

sølpet, to. *ən sølpə væj* (Lem, vestj.), en sølet vej, jfr. sulpe.

sølv, no. *søl de* (D., vestj.); itk. best. *sølə* el. *sølt* (Vens., alm.); *søl* best. *-ə* (S. Sams); *sel* best. *-ə* (N. Sams); *sòl de* (Søvind s.), = rgsm., argentum; *de æ*

nåk søl å gul rest saməl (Vens.), om hvad der er uægte; mange genstande af s- i bondens eje, se Cav. W. II. LVI.; „krybskøtteriet wa no da de, te di tint die søl ve", Jyd. I. 42, ɔ: deres penge, formue; iblandt „bordpigerne" (s. d.) er 2—4 piger budne til at „gå med sølv", ɔ: låne sølvskeer i byen og indestå for dem, Fb. Fr. H. 96; „Rönbjærg sølv" er tin, Krist. IX. 102. 88, fordi der boede mange kjeltringer og fattige i R- (Ginding h.); dansk bly byttes mod engelsk sølv, Sgr. IX. 177; s- iblandes klokkemalm, Thiele I. 212, Sgr. X. 104. 271-72, Kr. Sagn III. 94.92, jfr. Rääf I. 81, Wigstr. II. 352, *bly; som en af de tre sandheder (s. d.) siger manden, at han aldrig har set så meget sølv og guld på ét sted som hos bjærgmanden, Krist. III. 334 ned., VIII. 147; pigen reder sølv af sit hår, Sgr. III. 197, jfr. JFærø 309; — i ævent. „sølv-and", Asbj. I. 1; „-rustning", sts 264 ned.; — „-sadel", Mhoff 435; — s-, især arvet, værger mod trolddom, lægges i udøbt barns vugge, Kr. IV. 349. 29. 400. 79, Thiele Overtro nr. 563; jfr. Folkev. VIII. 381, XI. 465.78; syes i kristentöj til dåben, Sgr. VII. 39. 91, Folkev. VIII. 467. 21; lægges i smörkjærne, Krist. IX. 72. 769; bindes i hale el. manke på heste, Sgr. VII. 41. 114, Krist. Sagn VII. 298. 99; kommes i øl, Folkev. VIII. 385; arvesølv indgives forgjorte køer, Kr. Sagn VI. 310. 61; s- arvet i 3die led lægges under svansskrue i bøsse, sts 252. 49; helbreder, Kr. Sagn IV. 617. 35: der skal være sølvhoved på söm, som slår öje ud, Krist. Sagn VI. 383. 11; jfr. giver skyttelykke, blandet med hagl, Nyland IV. 87: strøs med uld på ufrugtbare marker, sts 77; arvesølv amulet, Mélus. VII. 176; s- skrabet af kirkebæger og patena til lægedom, Wigstr. FS. 420. 91; kors af s-, tigget (s. d.) af ni personer, Wigstr. FS. 409.31, se ring III. 60.49 a; med s- bånd bindes ovenfor hugormebid, Folkev. XI. 464. 69; se endvidere Nyland IV. 127, Asbj. III. 246, Strackerj. I. 355. 234 a-c, II. 132.64, Folkl. Journ. VI. 235. 264 (Skotl.), Amer. Folkl. VII. 114; jfr. Wuttke regist.; sølvknap, -kugle; se Aasen sylv, isl. silfr; höjtysk silber; jfr. tin; arve-, grutte-, kvæg-.

sølvbeslag, no. *sǫ̀lbəslaw et* (Søvind s.); *sǫlbəslaw è* best. *-ə* (Vens.), = rgsm.; *sǫlbəslawə* to. (Vens.).

sølvbryllup, no. *sǫ̀lbrǫ̀ləp et* (Søvind s.); *sǫlbrǫ̀ləp è* best. *-ə* (Vens.), = rgsm.; fejres kun en sjælden gang på landet i Vestj.; i senere år mode i Djursl., J. Saml.[2] III. 118, og vel andensteds.

sølvbæger, no. fratages trolde, bliver ofte alterbæger, se Thiele II. 216. 227. 230. 232. 235, JKamp 113, Gr. Gl. d. M. III. 143, Kr. VIII. 17. 38. 62. 19, Sagn I. 64. 72; 144. 40 sølvtommel; 260. 0. 437, II. 150; 287.39 et glas af dødnings hånd; Arne Slagelse 28; jfr. Asbj. III. 305. 313, Aas. Ldm. 31, Sundbl.[2] 197, Rääf I. 52, Runa VI. 6, Segerst. 126, Mhoff 293. 576, Ch. Notes 56. 75; drikkehorn nævnes, Krist. Sagn I. 214. 90, Sande I. 12. 25, Tvedten 31, Hazel. V. 21, Aldén 48, Afzel. Sagoh. II. 180. 189, Wigstr. I. 132, Amins. II. 116, Sv. Lndsm. I. 633; jfr. endnu Gr. Myth.[2] 391, Hartl. Science 139. 141; „Luck of Edenhall", GML. II. 189; se *bæger, horn 2, lykke II. 475. 48 b; sølvkande.

sølvbælte, no. s-t el. „lejen" (linden?) bæres ej mere i Vens., se Friis VN. 158 a.

sølvdråbe, no. i tlm.: *dè æ så klǫə sǫ̀m sǫ̀ldrǫvə* (Søvind s.), om klart, rent vand.

-sølve, uo. se for-.

sølvfad, no. i ævent. skaffes et hoved på et s-, Kr. V. 316, jfr. Mathæus 14. 8; s- med guldpenge findes på top af Skareklit, Kr. Sagn III. 438. 45.

-sølvet, tf. se for-.

sølvfisk, no. (Fanø); Krøyer fremsætter den gisning, at det er den alm. kulmule, merluccius vulg., Tidskrift for Fiskeri IV. 1869 p. 49 anm.; helten i ævent. fanger en s-, Krist. Æv. 360, jfr. Asbj. II. 26.

sølvflaske, no. = rgsm.; til livets vand i ævent., Gr. Æv. II. 15; se sølvkrukke.

sølvgrå, to. *sǫlgrǫ* itk. *-gråt* (Vens.), = rgsm.

sølvhaspetræ, no. i ævent., Efterslæt s. 34.

sølvhest, no. i ævent., Sgr. VI. 222.

sølvhorn, no. i ævent.: kongens s- med vin, Kr. VII. 14.

sølvhår, no. i ævent.: pigens mærke

er et sølvhår under armen, J. Madsen s. 34.

sølvkande, no. *sølkaj æn* (Vens.), = rgsm., kande med låg; troldenes s- røvet, Kr. VI. 8. 11, jfr. Runa VI. 35, FbJ. II. 17. 26; se sølvbæger, -stob, FbJ. II. 323. 27; samle penge i sølvkande til herregård, Kr. Sagn IV. 242. 82.

sølvkjæde, no. *sølcè æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.

sølvklædning, no. i æventyret får drengen en s-, Kr. Æv. 107; heltindens s-, Sundbl.[2] 214.

sølvknap, no. *sølknap æn -knap* (D., vestj.); hak. best. *-i* flt. *-knap* (Vens.), = rgsm.; en sølvknap af arvet sølv som kugle i en bøsse kan såre skudfri vætter, hekse, spøgelser, dyr, se f. eks. Kr. III. 260. 42, IV. 197. 276. 224. 316, VI. 173. 238. 243. 194. 266, VIII. 262. 445. 268. 455, IX. 71. 758. 237, Almuel. II. 101. 251, V. 48. 32. 236. 07, VI. 120. 60, Sagn I. 94 nr. 25. 125. 78, IV. 124. 70. 72, V. 371. 94. 380. 36. 37, VII. 75 nr. 15. 16, s. 140 øv. 203 ned., Efterslæt 196. 137, Thiele II. 104 ned., Overtro nr. 711, Møller Bornholm s. 43; *de sywən øq kuń hań ejt fo ǫ mæ lyw får hań ròw æn sølknap o hans bòwsər å skòð ən mæ i ste· fo kuwl; de mo nåk ha wæt ən knap, dæ war æręð trij gåŋ* (Lild s.); *„hąj jawə te å lòər hans bøs, leqər i sølknap får å skuər ètər ą̊jən“*, Grb. 159. 10; forestillingen er særdeles alm., se Wigstr. I. 163, II. 145. 368, Cavall. Wärend I. 337. 441, Haukenæs V. 247, Asbj. III. 36. 375, Arnas. I. 613. 615, Qvigst. 64. 67, Busch Volksgl. 216, Mhoff 229. 15. 16. 17, Grimm K. M. nr. 60 slutn., Kuhn N. S. 89. 98, Mélus. IV. 283; istedetfor en s- skydes en hvid ræv kun med guldknap, Kr. IV. 397. 554; en sixpence med kors på, Folkl. Journ. VII. 284. 286, Hertz Ww. 62; „silbernes 6 pfennigstück“, Knoop Pm. 13; eller „a crooked sixpence“, W. Gregor s. 71. 128, Folkl. Journ. I. 87, Folkl. II. 291, Ch. Notes 27, North. Folkl. 54; tre sølvsmuler skrabet af en arvet sølvskilling, Asbj. III. 225; en vokskugle, Pitré, Arch. III. 326. 25 (Ital.); viet kugle, Ons Volksl. IV. 13, Bosquet 236. 253, Laisn. I. 181; skydebön læst, Ons Volksl. VII. 193; hesteskosöm og indviet krudt, Krauss, Volksgl. 113. 118, Hexensagen 31 b, jfr. P. Arch. IX. 419; næb af lom som pilespids, Qvigstad 11. 134; kul fra påskebål, RhN. 259; med træpind skydes mælkehare, Rääf I. 83; el. med stykker af „åskvigg“, Hofb. Nerike 216; med brødkrummer, brødkugler, Wh. Vlk. III. 389 (Oldenb.), Ritus 14; med rugkærner, Kr. Sagn VII. 76. 55; med kugle, hvori bygkorn indstøbt, Storaker Saml. 110; gråpils blomsterknop, lammehale, Thorkels. 168. 187; kugle af smblandet messing og bly, Gasl. 30; med salt, Wigstr. FS. 334. 000; trådkugle med hyldemarv, el. kugle med bygkorn, Hertz Ww. 78 anm.; ved hår fra tinding og bryst, „endroits benis“, i ladning, Tr. pop. IX. 255. 16; med viet ring, Tr. pop. X. 8; smlign „Gusepilene“, Rafn Nord. Fort. S. II. 115. 154; bjærgmand skydes med s-, Krist. Sagn I. 95. 367; knappen drejes først avet om 3 gange, Kr. Sagn VII. 83. 77; en person, som ellers er hård (s. d.), skudfri (s. d.) skydes med s-, Kr. Almuel. II. 101. 251; general Schleppegrell blev dræbt med s-, Krist. VI. 211. 289, Sagn IV. 131. 91. 177. 18. 22; ligeså Sinclair, Faye s. 191; Gustav Adolf, Amer. Folkl. III. 202; Prinsenskjold, Møller Bornh. 43; en s- afskydes uden virkning, Kr. Alm. V. 48. 132, Sagn IV. 384. 96. 97, VI. 251. 44; troldhare slås med s- i svøbe, Kr. Sagn VII. 76. 50; ved at afskyde en s-, kan man løse en bøsse, Kr. VI. 292. 382; jfr. Haukenæs I. 163, mske i ulveham løses ved at træffes af s-; arvet s- er bundet i hestenes haler for at modvirke trolddom, Sgr. VII. 41. 114; kastes i hav mod strandvasker, Kr. Sagn V. 100. 9; se sølvkugle, sølvskilling.

sølvkors, no. *sølkås æn -ər* (D.), = rgsm., bindes på småbörn, for at de ikke skal forbyttes, Kr. Sagn I. 299. 991.

sølvkrog, no. i udtr.: *fesk mæ æn sølkrǫq, faŋ o æn s-* (D., vestj.), ɔ: få noget ved dyre penge el. ved bestikkelse, jfr. Kr. IX. 41. 442.

sølvkrukke, no. til at hente livets vand i, Kr. V. 160, se sølvflaske.

sølvkugle, no. = rgsm.; lindorm skydes med en kugle af altersølv, Krist. Sagn II. 191. 54; jfr. Faye 78, Hagemann 71, Lidmål 77 en mandbjörn; Cav. W. I. 19 skovfrue; Sundbl.[2] 162 ned. mælkehare; Nordl. Sag. 56 trold; Nyland IV.

104 drage; Folkl. Journ. V. 191 (Cornwall), Curtin Myths s. 90, Ch. Notes 82, Amer. Folkl. IV. 126 (Buffalo), III. 202 (Negre), VI. 194 (skotsk), VII. 114. 116. 305, VIII. 289, Tylor Urgesch. 425 (Indian.); se sølvknap.

sølvlåg, no. *søllòq æn -lòq* (Lild), = rgsm.

sølvnagle, no. kaldes den hvide prik i den blindes öje, Krist. Sagn VI. 383. 15.

sølvpenge, no. *sølpæŋ di* (D., vestj.); *sølpæŋ* flt. best. *-ən* (Vens.), = rgsm.; den ene af sönnerne fører s- hjem for at få gården, Kr. Æv. 210; trekantede s-, fundne under sten, Kr. Sagn III. 54. 71.

sølvport, no. til et slot i æventyr, Kr. Æv. 40, jfr. Bondes. Hist. 339.

sølvring, no. *sølreŋ æn -reŋ* (D., vestj.), = rgsm.; s- af sammentigget sølv, se ring III. 60. 45 a.

sølvrok, no. bjærgfolks føres ud at soles, Kr. Sagn I. 186. 679.

sølvrydder, no. *sølrøjər æn -ər* (Lild s.), udkradser til en tobakspibe af sølv.

sølvsabel, no. i ævent., Kr. Æv. 107.

sølvsaks, no. i visen, den onde stifmoder: hun skabte mig til en sølvesaks, Kr. II. 86. 4; til et sølvesværd v. 6; jfr. DgF. nr. 55. 66.

sølvside, no. i udtr.: *di æ vænər o æ sølsi* (vestj.); el. *i fami·lə o æ s-*, ɔ: de er venner på grund af deres rigdom.

sølvske, no. *sølskijə æn -skijər* (D., vestj.); *sòlskę æn* (Søvind s.); *sølski æn* best. *-ən* flt. *-skiər* (Vens.), = rgsm.; *föj mæ æn sølskijə i æ moṅ* (Malt), ɔ: født af rige forældre, el. ved fødselen bestemt til rigdom; magisk s-, der giver kongen madlyst, Gr. Gl. d. M. II. 2; s- bruges, når der koges champignoner og muslinger, alm., jfr. Black 46, sølvskilling; lægges i øl, der ej vil „gå", Folkev. XI. 451. 240; s- trukket af hest, vogn i skæmtehist., Asbj. I. 114.

sølvskilling, no. *sølskæləŋ æn -skæləŋər* (D.), = rgsm.; en s- standser blod, Kr. IX. 63. 697; lægges i kærne, bliver den sort er der hekseri med i spillet, J. K. 210. 180, Folkeven XI. 451. 238, se sølvske; stikkes i en åben byld og kastes bort, Thiele Overtro nr. 507; en sølvskilling med kors på kan skyde heks, J. K. 262. 10, se korshvid, sølvknap; jfr. man skyder med sølvskilling over fiskergarn og lægger s- i mastehul på båd for at få lykke, Wigstr. II. 220; kan man ej få smör, s- kastes i kærne; vil øl ej gære, i bryggerkar, Kr. Sagn VII. 222. 93. 05; værger mod vætter, lagt i vugge el. svøb, FbJ. II. 61. 68.

sølvsko, no. lagt under hest, Kr. V. 303, Sagn IV. 146. 34, Alm.[2] II. 34.

sølvskov, no. i ævent., Kr. V. 41, Ævent. s. 60. 334, Gr. Gl. d. M. II. 32, jfr. Asbj. I. 82, Bondes. Hist. 339, Z. f. M. II. 286, III. 311, Gr. K. M. nr. 133, Magyar T. 258.

sølvskyde, uo. en leg: *o leŋ sølskøt* el. *sølskyð* (D.); skytten står mellem to mål, de legende løber fra det ene til det andet, den skytten fanger holder han fast, idet han tæller: *jæn tåw . . . . ni ti, sølskyð!* den fangne skal så være hans hjælper.

sølvslagen, to. sølvbeslået; i ellepigens rim: „så skal, inden kok gal, di sølslawen knyw ret leg dint hjaert i dval", Mhoff 341 (Ø. Lygum, Sønderj.), jfr. DgF. II. 106.

sølvslot, no. se slot.

sølvsmed, no. *sølsme i* (Vens.), = guldsmed.

sølvspyd, no. *sòlspy* (Søvind s.), pil af sølv at fæste håret med for kvinder, se hårspyd.

sølvspænde, no. *sølspæṅ æn -ər* (D., vestj., glds), = rgsm.; holdt i gamle dage på ydersiden mændenes knæbukser sammen, brud fik et par sølvspændte sko sin bryllupsdag (vestslesv.); et slags ordenstegn til bønderkvinder, se Friis VN. 97. 191, FrRA. III. 139, Kolding Avis 22/7 03.

sølvstob, no. *sølståf æn* (D.); *sølståb è* best. *-ə* flt. *-ståb* (Vens.), sølvkande el. -krus; *di gaməl bøjəfålk ha mjèst jet hèlə fli sølståb, no hò di fljèst sòlc dæm å fòt pæŋ hèlər plætsaqər få dæm* (Vens.); *„stu sølståb gor omkreŋ mè mø å brèwən"*, Grb. 153. 8; røves fra underjordiske, Kr. III. 3. 1; se sølvbæger.

sølvsæk, no. i fig. tlm.: *de ka et ålti nøt o rest mæ æ sølsæk* (D.), ɔ: prale af sine penge; *hæra·n, flyṅər, hærå·ws mæ æ sølsæk!* (D.), ɔ: betal!

sølvtot, no. J. T. 280, en hveneart, aira præcox L. (Vejle).

sølvtyr, no. i æVent., Kr. Æv. 60.

sølvtöj, no. *sǫltǫw de* (Søvind s.); *sølty* (Valsb.), = rgsm.; på bondegård findes meget s-, Krist. Alm.² VI. 20. 61; bjærgfolkenes s- luftes og bleges i måneskin, Thiele I. 352, II. 180, Kr. Sagn I. 175 nr. 42; da de underjordiske kyses bort af björnen, bliver alt deres s- tilbage, Kr. Sagn I. 436, FbJ. II. 27, Arnas. I. 119 flg.

sølvur, no. *søluwr è* best. *-ə* (Vens.), = rgsm.

sølvæble, no. i ævent. sidder prinsessen med et s- i hånden på glarbjærget, det giver hun til den, som vinder frem, Krist. Æv. 176; se guldæble; træ, som bærer s-, Efterslæt s. 34.

sølv-ål, no. *søl̥ol æn* = flt. (vestj.), en slags ål, der er hvide under bugen.

söm, uo. se sömme.

1. söm, no. *sǫ̈m æn* = flt. (D., Lyne, Sem, Agersk., vestslesv.); *sæm̜ æn* = flt. (Mors, Thy, Vejr.); *sèm è* best. *-t* flt. *sèm* best. *-ən* (Vens., Hell. h); best. *sæmət* (Halling, Gimming, Vejlby, Årh., Linå, Søvind); *sæəm* itk. (Ålsø, N. Sams); *sęm* best. *-əð* flt. *sęm* best. *-ən* (Tved); *söm* el. *söəm æn* = flt. (Mellemslesv., Fjolde), et söm af jærn; se öje; *hąj ka eñc jə̀ så møj som slo è sèm i ən dǫ̀r* (Vens.); *æ sǫ̈m o æ pæŋ, de æ dæm̜ tåw teŋ de tæjər hǫrəst ǫ ve æ byqən* (D.); „dæfor ska do kuns, falli, et slåe så stue sæm", And. Frieri, ɔ: tale store ord; der er mange, der slår store söm, men de får ingen hoveder på dem, Kr. Ordspr. s. 341; synål og sæm hjælper kærlighed frem, Thiele Overtro nr. 346;

> *æn sæm̜ å æn væjnəŋ, de ka sæj Bræjnəŋ;*
> *æn fǫr mæ ən löjən lǫr, de ka sæj Bræjnəŋgǫr;*

Kr. VI. 352. 240 (Bølling h.); s- drives gennem sovendes hoved, Krist. Sagn IV. 454. 5. 6, Alm. V. 174. 47. 48, jfr. Aldén 36; Domm. Bog 4. 21; — jule- og nytårsaften slås söm i dörkarm for at holde trolde ude, Kr. Alm. IV. 108. 34. 35, FbJ. II. 56; jfr. Krauss Hexens. 19 a; se jærn, stål; 3 s-, slåede i stalddör langfredag, Rochh. DGl. II. 165; indslået s- springer ud, melder genfærds komme, Krist. Sagn IV. 185. 39; se lås; — s- som slår öje (s. d.) ud på tyv, Kr. S. VII. 241. 14; skal hærdes 3 torsdagsnætter, Thiele Overtro nr. 630; smedes under messe, Kr. Sagn V. 246. 87; have sølvhoved, Kr. Sagn VI. 383. 11; — s- af ligkiste, stukket i hestespor, gör hest halt, se Kr. Sagn VI. 356. 14, Kr. IV. 187. 61, VIII. 286, jfr. Gr. Myth. 1047, Wuttke nr. 186. 392, ligkistesöm; s-, hvormed hest er stukket, slås i væg, Storaker Hest 12; slås i jord, Ndl. Volksk. VII. 141; holdes blankt, Suffolk Folkl. 26; — s- smedet af tyvelænkes led til trolddom, J. Saml. IV. 161. 140, jfr. Friis VN. 84 a. 85 a; s-, hvormed forbryders hoved er fæstet til stage, hamres fladt, lægges under bøsseløb, så træffer bøsse alt, Kr. VI. 289. 59; s- fra galge til fiskekrog, Amins. VIII. 104, jfr. Hebbe-Soldan I. 68. 105; reb III. 25. 30 a flg., Mélus. VII. 179 flg.; — sömstumper fundne bag spuns i bjælke, Kr. Sagn II. 536. 08; — s-, hvormed smærtende tand er stukket tilblods, slås i træ, Kr. Sagn IV. 604. 16. 17; at s- slås i træ, af barfodet, stiltiende person, for at overføre lidelse, sygdom, ulykke på voksende træ, kendes i vide kredse, se Bartsch II. 104, Ons Volksl. VI. 127, VII. 160; „Stock im Eisen", Folkl. IV. 454—59. 499, Pers. II. 189. 212, Mélus. VI. 155 flg.; slgn „dictator clavi figendi causa", se Preller, Röm. M.² 232; jfr. Ndl. Vlk. VI. 68, Pers. II. 188, Fritzn.² reginnagli; — væddemål om at slå söm, stikke gaffel el. andet i ligkiste, grav ved nat, se Kr. Alm.² VI. 117. 274. 281-84. 289; jfr. ligkiste II. 422. 23 a, P. Vlk. VI. 48. 11, Ndl. Vlk. XIV. 164, P. Arch. XIV. 538; se Aasen saum, isl. saumr hak.; brodde-, egle-, firetoms-, guld-, hale-, halvlags-, hestesko-, hellags-, hægle-, hæl-, *karte-, ligkiste-, lægn-, nellike-, nit-, plade-, rive-, sparre-, svær-, tomme-, totommers-, tretommers-, træsko-.

2. söm, no. *sǫ̈m̜ æn sǫ̈m̜* (D., vestj., Lyne); *sèm i* best. *-i* flt. *sèm* best. *-ən* (Vens., Sams); *sæm̜ æn sæm̜* (Vejr., Sall., Mors, Thy); *sèm æn sèm* (Søvind s.); *sǫ̈m æn söm̜* (Agerskov); *söəm æn söm̜* (Sundev.), syning, söm på klæder; formerne for de to betydninger: nagle og syning, er mange steder fælles; *wær èm we sèmi* (Vens.), være pirrelig; jfr. Aasen saum, isl. saumr hak.

sømad, no. se søbemad.

sømand, no. *sjö-* el. *sjømań æn -mæń* (D., vestj.); *sømąį i* best. *-mąį* flt. *-mæjər* (Vens.); *sømań æn -mæń* (Lild s.); jfr. FrRA. III. 128 (Ho, Oksby).

sømandsknude, no. *sjømańsknuð æn -knuðər* (D.), en særegen slags knude.

sömbor, no. *sæmbowr è -ər* (Vens.), bor til sömhuller, mindre end spigerbor.

sömbyld, no. *sömbyl æn -bylər* (D.), små bylder; „sembøld" kaldes en sygdom med mange sorteblå småbylder af störrelse som et sömhoved, og som man tror barnet får, når moderen under svangerskabet har siddet på en kiste med jærnbeslag, (eller rørt ved sömhoved i kirkedör); helbredes ved at få barnet til at sove i kisten, mens moderen sidder på den, J. Saml.[2] I. 55 (Vens.), jfr. Pontopp. Everric. 76; se „kyrkoknappar", Rääf I. 122, Gasl. 36, Amins. IV. 82; „nagelkop" (fland.), „clou" (fr.), Ndl. Volksk. VI. 67 flg.; „panaris", Tr. pop. XVI. 398.

sömfast, to. *sèmfast* (Vens.), udtr. ved ejendomshandel, se naglefast.

sömgab, no. *sömgaf et* (Angel), sömhul.

sömhammer, no. *sömhamər æn* (D.), hammer, hvormed söm smedes.

1. sömme, uo.
söm -ər -ət -ət (D., vestj.);
sèm -ə -ət -ət (Søvind); *sæm* (Elsted);
sæm -ər -əð -əð (Thy);
sèm -ər -t -t (Vens.);
söm -ə -t sömt (Sundev.). —
1) forbinde ved en syning, en söm, *sæm* (Elst.); *söm iń* (Malt), udfylde murens fuger med kalk. — 2) göre fast ved nagler (alm.); *dæį liqcist æ bǫrə sèmt samol* (Vens.), til forskel fra „sinket"; jfr. Aasen, isl. sauma, lægge söm; seyma, spigre.

2. -sömme, uo. jfr. htsk saumen, sinke; for-.

-sömmelse, no. se for-.

söm-ske, no. *sömskijə æn -skijər* (Malt), murskeen, ved hvis hjælp muren indsömmes, se 1. sömme 1.

sömstovne, no. *sæmstòwn æn -ər* (vestj.), sömende.

sömten, no. *sömtijən æn -tijən* (D.); *sèmtin et [-tejən]* (Søvind s.); *sæmtiən æn -tiən* (Århus.); *sömten æn -ten* (Agersk.), jærnstykket, hvoraf söm smedes; *træk sæmtiən* (Århus.), udhamre en sådan.

sø-mærke, no. *sømærk è* best. *-mærkə* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.

søn, no. se syn.

sön, no. *sön æn sönər* (D., vestj., Sønderj.); flt. *sönə* (Søvind); *sæn* best. *sænən* flt. *sænər* best. *-n* (Støvr., Røgen s.); *sæn* best. *sæni* flt. *sænər* (N. Sams); *sæn i* best. *sæn* flt. *sænər* (Vens.), = rgsm.; *hąj ær i sæn*, ɔ: ikke tjenestekarl; nu siges f. eks. *Pjæ Kræns sænər*, för: *dræŋ*, selv om de var alle gifte (Vens.); *han æ si fårs sön* (Malt), ɔ: han er som sin fader; „mæ sjel, mi sen, å Marii da, mi kjælling", And. Fiskeri; *wò sæn* (Støvr. h.), ɔ: husets sön; *få sæ æn oŋ sön* (Ang.), siges om en kone, der er bleven forløst med en sön; *a vil ønsk, te dæń føst sön, do fǫr måt blyw min* (vestj.), dulgt frieri; i börnerimet: *Nejsvisgrön hiəð mi sön*, Sgr. V. 150; lykkeligt om sön ligner fader, datter moder, Gasl. 56; — i ævent. er der ganske alm. tre sönner, f. eks. Krist. V. 180. 192, Ævent. 104. 129, J. K. s. 46; de nævnes f. eks. Per, Povl, Hans, Kr. V. 15, Æv. s. 78; i stedet for: Hans, — Esben, Sgr. VIII. 35, Jesper, J. K. 1, Sgr. VII. 199; dog også andre navne, se Sgr. VII. 145, Kr. Ævent. 14; — dreng spörger præst: „hvis sön er a?", Krist. SkS. 174. 64; „hvad hedder Noas sönners fa'r?", sts s. 189; — i skæmtehist.: har gud fået en s-, guds s- død, se Sgr. XI. 88. 160. 86.150, Alm. VI. 101; syvende s-, Adams syv sönner, se syv III. 713.16. 714.20; jfr. Aas. son, isl. sonr hak.; htsk sohn, eng. son; fader I. 259.23; bonde-, broder-, faders-, datter-, gud-, konge-, moders-, pleje-, præste-, stif-, sviger-, søster-.

söndag, no. *sønda i* best. *-i* flt. *-daw* (Vens.); *o søńdə* (Gørding); *å syńda* (Agerskov), på söndag, i söndags; *om syńdərən* (Ry s.); *sist søńdə* el. *dæń ǫn s-* (Søvind), ɔ: i söndags; *syńdə hå si vęr få sæ sjæl* (vestj.); *hąj komər æ sønda*, på söndag; *hąj war hær æ sønda*, i söndags; *dæ nąn sønda*, forrige s- (Vens.); *dǫ' ə da åsə ən daw o ən syńda ælər əń mæ; dær vel nåk gǫ ən daw o ən syńda, ińən do' komər tebå'q* (vestj.), ɔ: lang tid, mange år; „der skulde være en s- i hver ende af ugen og en stor bededag midt i", Sgr. XI. 103. 97; *git de wa søńdə hwæra'ńən daw*

å så æn alərhæ'lvədəs stuwər bedaw møt imæ'l! (vestj.); *de skijər i dæn uq, dæ komər tåw sønda*w (vestj.), ɔ: aldrig; *sønda silkitåp* (Tåning), s- efter hvide tirsdag, jfr. Krist. Börner. 370. 98, hvide tirsdag; se „sulten-söndag", Kr. Alm. IV. 122. 15 flg. i vrövleremse; söndage med tekst af Lukas bringer regn, Thiele Overtro nr. 68; s-s vejr til messe er ugens vejr tilvisse, Kr. Alm.[2] I. 62. 22; *æn ku ĝæn haj fån å sę, vo lånt dær æ te sønda* (Branderup), kan siges, når et kvindfolk f. eks. falder, så skørterne står om hende, jfr. Sgr. X. 164.453 (vist alm.); jfr. *vis jæn, hulæ'ŋ dær æ te synda* (vestj.), ɔ: vise den bare rumpe; „det er så rele med en pande duelse i æ nakke på æ söndag morgen", Kr. Alm.[2] III. 194. 90; „*syndas ræn æn ski æ bəvæn*, Kr. Alm.[2] I. 175. 74 (Als); —

å æ synda fær vi ært å flæsk,
æ monda fær vi ært,
tisda spær di ært mæ van,
vånsda fær vi let, va vi kan,
tåsda fær vi brænvin å brø,
fręda fær vi il.

(Branderup), se dag I. 170. 22 b; — „er det söndag idag?" sagde Kyssing præst, han lå på huset og tækkede, Kr. IX. 116. 251. 276. 11, Sgr. X. 209. 86, Kr. SkS. 178. 73, slgn Ons Vlk. VI. 115, Urdbr. II. 196. 15; jfr. huske söndag ved kålgryder, se II. 355. 2 a, Kr. KT. 1 flg., slgn Hauken. IV. 425 ved en stav; Monnier 216, Laisn. II. 203, Tr. pop. XII. 58, jfr. XVII. 97 (arab.); i Italien sælges ved begyndelsen af fasten dukker med 7 ben, man river et af hver uge, se P. Arch. IX. 157. 571, XI. 291; — hver söndag kan Jerusalems skomager hvile sig under en harve, Krist. Sagn II. 268. 87; s- går fiskerne ikke ud för om eftermiddagen, Kr. Almuel. V. 40. 111; der må ej males malt, Kr. Almuel. I. 81. 298; „hvad man stjæler fra Vorherre s-, tager han igen mandag" (Varde); en stak, rejst om söndagen, synker, Thiele II. 15, jfr. Folkl. XI. 458; Odins jæger (s. d.) må jage evindelig, fordi han gik på jagt helligdagen, Krist. Sagn II. 107. 23. 112. 45, Thiele I. 238; jfr. Arnas. II. 44. 546, Wigstr. II. 162 flg., Grimm S. I. 276. 233, Knoop Ps. 6. 144, Møller, Fr. S. 129; kreaturerne skal første gang på græs en söndag, Sgr. IV. 58. 84 (Fyn), Kr. Sagn VII. 299. 12; s- toges som fællesarbejde kartofler op, Krist. Alm.[2] IV. 31. 83; — arbejder, som ej tilstedes s-, er at rede, vaske, straffe börn, skære negle, give dyr lægemidler, se Amins. VIII. 92, Gasl. 49; ager, hvorpå der arbejdes s-, forbandet, Nordl. Troldd. 115, jfr. P. Volksk. VII. 97, III. 112.22, Glostersh. Folkl. 14 øv., Joyce 418—20; knappenål må ej optages, Kr. Alm.[2] I. 61. 20; flis, skåret af træ s-, brænder kong Olav i hånd, Müller Saxo I. 515. 5, jfr. Folkev. XI. 392. 190; alm. om s-, se Busch, Volksgl. s. 13, Rochholz D. Gl. II. 9; jfr. Aasen sundag, isl. sunnudagr hak., Grimm Myth.[2] 112. 1092. 1204 anm., M. Kr. Fremmedord 22; Brate, N. Tidsräkn. 24; dag; bands-, fastelavns-, flæske, holme-, palme-, trefoldigheds-.

söndagsarbejde, no. *sondasarbec è* best. -*ə* (Vens.), = rgsm.

söndagsbarn, no. person, som er født en helligdag, söndag, Thiele II. 132. 133. 152, Overtro nr. 638; Kr. IX. 35. 71. 62. 88, Alm. IV. 100. 10, Sagn II. 407. 74; født jule- el. nyårsnat, Kr. Sagn II. 468. 85; lille juleaften, Kr. Sagn II. 399. 56; juleaften kl. 12 s. 403. 63. 66; midnatsbarn s. 410. 85; udtrykket: s- synes ikke at forekomme i jysk; derimod er forestill. om, at msker, fødte en sådan tid, er synske og har magiske ævner, særdeles alm.; se fremdeles JK. 360. 88, Gr. Gl. d. M. II. 242, Sgr. VIII. 190. 03; jfr. JFærø 152 „friggjadagsbadn" født för middag; Rääf I. 117, Sm. Medd. II. XVII., Cav. Wär. I. 187. 306. 465, Wigstr. FS. 171.35, 387. 04, „söndags-" el. „torsdagsbarn", ligeså Knoop Pm. 165. 106; torsdag, P. Vlk. VIII. 129; Wigstr. I. 230, Skytts h. 151, Aldén 130, Nyland IV. 129 øv., Asbj. III. 355, Wille 202, Folkev. XI. 466. 393. 489, Mhoff 217. 327, Meyer Abergl. 207, Wuttke nr. 66; P. Volksk. VIII. 19. 22: født nyårsnat mell. 11—12, døbt söndag mell. 11—12; „Güldensontagskind", Z. f. M. I. 22 (Franken), Strackerj. I. 175. 178, Krauss Volksgl. 102, Urquell II. 90; jfr. börn födte „during chime hours", ɔ: kl. 3, 6, 9, 12, Suffolk Folkl. 11, Ch. Notes 243. 4; „midnight children", Folkl. X. 115; se synsk.

söndagsbedring, no. *syndasbæjrəŋ ær ęt guwə* (vestj.), ɔ: det er ikke heldigt,

når et sygt mske bedres en söndag (vestj.).

söndagsblide, no. i vejrspådommen: s- vil gjenne hele ugen til at svide, Kr. IV. 372. 290, ɔ: mildt vejr om söndagen bringer koldt vejr ugedagene.

söndagsbrud, no. i tlm.: *hun æ så som* (tavs, mut) *som æn søndasbry* (Randers), kun fattige holder bryllup om söndagen.

söndagsbukser, no. *søndasbåwsər* flt. (Andst), = rgsm.; mindre gode end hædersbukser (s. d.), se söndagsklæder.

søndagskjole, no. *søndascòwl i* best. *-còwl* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.

søndagsklæder, no. *syndas klæjər* flt. (D.); *sendawsklæə* (Mols); *søndasklèər* flt. best. *-klèən* (Vens.), klæder til kirkebrug; *syndas bòws* ligeså.

söndagsregn, no. i vejrspådommen: *syndəs ræjn te møndə mæjə gir uqræjn te fræjə*, el. *syndəs ræjn o møndəs slud vel wår æ uq ud* (vestj.), Kr. IV. 372.291. 92, Thiele Overtro nr. 69, el. *syndas ræn, daws ræn* (vestslesv.); el. *søndas ræjn å mandas tru bətyr ræjn æ hiəl uq*, Kr. IX. 25. 244, jfr. Strackerj. II. 22. 282.

söndagsskole, no. *søndasskul æn* best. *-skwòl* flt. *-skulər* (Vens.), = rgsm.

söndagsvejr, no. *søndaswer è* best. *-ə* (Vens.), = rgsm.; s- til middag er uges vejr til fredag, Thiele Overtro nr. 70, jfr. Sgr. VII. 84. 516.

sønden, no. *sønən* el. *synən* (D., vestj., Agersk.); *i æ synən, åp ad æ s-* (D., Mellemsl.), i Sønderjylland el. Tyskland el. i andre lande, der ligger sydpå; *a buwər synən Rif* (D.), syd for R.; *æ målə trækər får æn hy synən* (Sundev.), skyerne, bygerne trækker for en stærk søndenvind; *de trækər åp i sønən*, i syd; *de trækər sønən òm; sønən få, frè* (Søvind s.); *„få sajən wa Wilmwòsi“*, Grb. 177.4, syd for var Vildmosen; *„haj smit dèm nir i èn pajsəl dè sajən te“*, Grb. 205. 60, han smed dem ned i en mose der søndenfor; *a sø jej, kam å sajən* (Vens.), jeg så en, der kom sønderfra; *få sønən* el. *sønənfur* (Mors); *æn ka sijə hin sønən in o narən ud* (vestj.), om en pjaltet kvinde; se 3 for I. 334.5; „de æ søjen drawer, wi wel int på hawe ida!“ (Skagen), ɔ: sønden blæst; heden går for sønden lige til kirkegårdsdiget, Kr. VI. 74. 110, søndenfor; blæser vind helligaftnerne i jul fra s-, blæser den sot, Kr. Alm. IV. 101. 5; jfr. Aasen, isl. sunnan, sønderfra.

søndenfrost, no. i udtr.: *sajənfrɔst fryss saj ijn hals istə·cər* (Vens.).

1. sønder, no. to. *sønər* (Mors), syd; *åp synər o* (vestj.); *de trækər åp i sønə; sønə få, frè, ò* (Søvind s.); *a sø jej, jik sajər* (Vens.), en, som gik sydpå; *han ær synər frå, o æ synər sij*, ɔ: i Sønderjylland; *synər åp te Hambårə* (D.); *di buwər lånt synər ud* (vestj.); *synər åp spis di kød te flæsk o drekər fjæl te* (vestj.), ɔ: lever overdådigt; *de æ gor lånt synər ud* el. *i Hæmət sdwn* (Lönb.), spøgende udtryk i betydn.: udmærket godt; nu er det så godt, som om det var gjort sønder oppe, siges når noget, et arbejde, er gjort ypperlig, jfr. Kr. VI. 314. 15, Ordspr. s. 497; *sønər epo* (Thy); *sajər uw; di bowər sajər uw; haj jik sajərætər* (Vens.); *sønər o* el. *ur* (Vejr.); *„haj mat blyw we sajər è wæj“*, Grb. 82. 40. han måtte blive ved sønder ad vejen; *de leqər te synər får æ væj* (D.), søndenfor vejen; superl. *synərəst* (D.): *synər ar* (Bradr.), sønder på; *synər òwər* el. *ur;* længere bort: *synər op* (Agersk.); *sajər te fanəns bajər*, jfr. fanden I. 266.30 a; *haj sto we dæ sajə sij å dejə, dæ sajə dør* (Vens.); *synər å, de æ fanən i wål* (Brander.), jfr. nord II. 694. 33 a; *„do ska sønər po å sæl benələr“*, Kr. IX. 97.35, kan siges til den, som ingen tjeneste har; *Senə harə* (N. Sams), Sønderherred; *di Senəharəs* er Sydsamsingerne; *i de sa jəst å Wensøsəl* (Vens.); „det sønderste ben“, Kr. Molboh. 59.187, jfr. Fb. Bondel. 145; S- er i ævent. navn til person, Kr. V. 36, jfr. dværgen Suðri, Gylfag. k. 8, Gr. Myth.[2] I. 430, jfr. vind; se sydvest, -øst; Aasen sud, isl. suðr.

2. sønder, to. bio. i sønder, i stykker; *hoq sænər* (Tved), hugge i stykker; *hans tròi wa sønə* (Silkeb.), hans tröje var i stykker; *slò, ryw sönə; han gèr i hans sönə klèjə* (Søvind), han går i sine iturevne klæder; *i synər* (Agersk., altid Ang.); jfr. Aasen sunder, isl. sundr.

sønderbo, no. *synəbər æn* (Lindk.), egentl. -boer; person, som bor sønderoppe; *i sajərbo* (Vens.), person fra syd for Limfjorden; *æn sønərbo* (Mors), person fra Sønderjylland eller Holsten.

sønderbo hovedtöj, no. kaldes brudens guldhue, Kr. Alm.[2] IV. 58 øv. (Nibe).

Sønderborg, no. *Syñəbårə* (Sundeved), by på Als; *[naj, de må æ rektənåk saj, de æ ən fåndj'əls, væn ən ka taj sin mañ oñər æ arm å gå uə i Lajgåsmaj å plåk sæ ən Syñəbårə depəda'j å bəse ål di Lajgås kəə å hæst å fåə å sviən å ålt, va dæ æ ve Lajgåsmaj, ja, de ka mañ saj, de æ ən fåndj'əls!]*, remse, se Flensb. Avis ⁵/₅ 05 (Nordborg), jfr. dippedaje; Nordborg; se vad.

sønderdör, no. *sø̨jədø̨r æn* best.*-dön* (Vens.); *søñərdör æn* (Agersk.), den anden dör på samme side af huset som indgangsdören, hvis denne vender mod syd; *søñədar* (Mors), den lige over for norddören anbragte dör til bryggerset; *æ syñər dar* flt. (Fanø), — fordi dören har to halvdöre —, er dören til syd i gangen, som går tværs gennem huset.

sønderende, no. = rgsm.; spøgende kan siges til et barn, der står med en stor melmad i håndeu: *nær ka do da kom te æ syñəræñ o dæñ* (D.).

sønderet, to. *æn syñərət kål* (Lindk.), en karl sønderfra; *æ syñərəsər* flt. (vestj.), folk fra Sønderjylland, se 4. bo, I. 99. 12 a; er det suðr-ættar? jfr. nordres.

Søndergård, no. alm. gårdnavn landet over, også personnavn.

Sønder Ho, no. *Syñər Huwə* (D.), en by på Fanø; ordet kan tydes: Sønder Hoved; derfra kommer de små börn på sønderhoninger både (D.), se 1. ho, hoved 3.

Sønderhoning, no. *Syñərhu'wənəŋ æn -ər* (D.), beboer af S. Ho; om disse haves følgende spotterim:

Heməl, jor o Fånø krør,
sæjstən eləmæñtər,
søtən (17) *tåsə Huwənəŋər* (el. *Syñərhuwənəŋər*),
di dåñsər i djæ træskər;
hår di så djær træskər slet,
så dåñsər di i djær såkər;
hår di så djær såkər slet,
så dåñsər di i djær stompər (D.);

jfr. Kr. Börner. 327.45. 46, se -bo, Fanniker. S- matroser kaldes til orlogs med spotnavnet „storke“; *Syñərhuwənəŋ fjæt o smør æ stöwl i* (D.), ɔ: vand; „S-gjær“, se gjær, jfr. Peg Powler's suds, cream, Denh. Tr. II. 42 ned.; S-en siger: *å jaə ja, dø å sæjn mi låm! nær do komər öwər te wå låñ ska do få lisəmanə bakskul, som do ka søŋk o sæt i di maw;* el. *„å jaə ja o dø o sæjn mi låm lil! a trowr, dær ær ən skiv uð mæ trej mastər ø!“ — „næj, de ær ən hør, dær hæŋər nør få di yw mæ trej neðər ø!“* således vrænges der efter S- i Nordby.

Sønderskov, no. *hiñt æn støk teŋər i æ Syñərskåw* (D.), eufemistisk udtryk for at stjæle ved havet, jfr. Fb. Bondel. I. 12; se engelskmand, ko II. 242. 25 a, Rasmus.

sønderstue, no. *søñəstöw æn* (Vejr.), storstuen, når den ligger til syd.

søndersøskendebarn, no. spøgende siges: *søñərsøskəñbar* flt. (Lild s.), om dem, som er beslægtet et led længer ude end næstsøskendebörn; det er et ordspil med *narsøskəñbar* flt., nær- el. nordsøskendebörn (s. d.).

søndret, tf. *at støk señərə skijə* (Røgen), en itubrudt ske; *señərə huwəsə*, ituslidte strömper; *æn sènərə skòwl* (S. Hald), en itubrækket skovl; „un kwonner gir sejeret påtter“ (Randersegn), gl. remse; *sænərə* (Elst.).

sønne, no. uo. se synne.

sönnedatter, no. *sændætər æn* (Støvr.); *sænədætər æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), = rgsm.

sönnekone, no. *sönkun æn -kunər* (D.); *sænkuwən* (Støvr.); *sænəkun æn* best. *-kwòn* flt. *-kwejər* (Vens.), = rgsm.

sönnesön, no. *sænəsæn i* best. *-sæn* flt. *-sænər* (Vens.), = rgsm.

sønælde, no. en plante, chara Vaill.; „sønald“ (Thy).

söp, no. se sup; uo. se søbe.

søpindsvin, no. *søpeñswijn æn* (Lild), = søburre.

sør, to. se sørret.

Sören, no. *Söwrən* glds (D., vestj., Vejr.); *Sørən, Sårən* (Silkeborg, S. Hald, Årh., Djursland); *Sòwrən* (Røgen); *Sorn* (N. Sams); *Sowrən* (Vens.); *Sörən* (N. Slesv.), alm. mandsnavn; *Sørən, Sörn Pejəsən, Pè Sårən*, Peder Sörensen (Søvind s.); „Jens Söwrensen war en krompen döwl“, Kr. VI. 351.236, af et nidvers fra Vædersø; *Pa Sårənsən* (Årh.); rim på navnet:

Sowrən
han pest əpo borən (bören),
så swe lorən,
så peb Sowrən
så blèw è groma lysən å torən (Vens.);

el. *Sowrən, hąj skį åpå bǫrən i lysən å tǫrən* (sts); —
Sowrən mæ lǫən (lårene),
mæ læpən få röwən, han slðw sæ po bǫən (båren),
å bańt, de wa löwn (Sebber v. Nibe); el. „en sten ved en hjören, det ka sæj Sören, Kr. Börner. 94.87; el. *Sårən i Os (ǫs) han köwt ən dǫs*, sts 118.87; *Styw Sårən* fik sit øgenavn, han havde tjent hos *Styw Kræstən*, Kr. Alm.² VI. 135.325; „han slou te Sören", Jæger, Ferie 4, ɔ: svirede, drak, gjorde optöjer; *slð sæ te Sörən (!) i dæń rǫ væst* (Røgen), ɔ: slå sig til flasken; — „med den røde tröje", Kr. Alm.² II. 51. 142; *dær fæk do Söwrən åpkalt* (Thy), ɔ: fik en irettesættelse, sandheden at vide; fulde folk, vindske hjul „skriver Sören Sörensen (vestj.), ɔ: går i slangebugter S S S, se Kr. Ordspr. 342, Sgr. XII. 141 ned.; „han trækker med Sören Bront", Kr. Ordspr. 360, ɔ: har en rus; eufemistisk i eder: *Sörən* el. *Söwrən jænsə mæ, klǫ mæ, snor mæ, spark mæ, swek mæ, tæj mæ* (D., vestj.); *Söwrən trəfilt mæ, ta mæ, gål mæ!* (Lem); *i fį daw dǫ dər, Söwrən mæ, fæm* (Vejen); *Sörən į ət* (D.); *Sörən tæj ə* (Sundev.); *di æ, Söwrən støs mæ, så arm, te di ryqər* (vestj.); jfr. Karen; „Sörensen", person i kortspil, se Spartanus; „Sören Sörensen", spotnavn til de danske ligesom „Hannemann" i krigen 1864, Busch Volksh. 88; leg: „ska wi ta Gasse-Sören og Rötte Niels?" (Skagen); disse to skjuler sig, søges og når de er fundne, skal deres navne gættes; navnet stammer fra Severin el. Søverin, se Aasen Navneb. 85; jfr. grå-, Kyllinge-, Sankt-.

Sörensdag, no. 23. Okt.; „når St. Sören (s. d.) kommer til by, gi'r han kør og kalve husly", Kr. Alm.² I. 176. 91.

Sørensen, no. se Spartanus.

sørge, uo.
sörə sörə sörət sörət (Elsted);
sørə -r -t sørət (D., vestj.);
sörə (N. Omme, Ødsted, Hvilsted mell. Skanderborg og Odder, Brabrand);
sårə -r -ð sårəð (Mors, Dallerup, mell. Århus og Silkeb., Lunde v. Randers); ft. *sårə* tf. *sårə* (Vens.);
sörə (Ang., Hag. 132. 13). —
1) bære sorg for en død, være bedrøvet, bekymret; „Karen hun sørre sæ knap tedøh å a kommer rålı (snart) bagætter", Blich. Bindst.; de som er indbudt til begravelse skulle næste söndag møde i kirken *„å sørə"; di war i cèrk å sårə* (Vens.); på kvindesiden er der *sørəskamlər*, som de sørgende sidder lavere på nærmest væggen, de rejser sig ikke under velsignelsen og evangeliets oplæsn. (Thy); söndagen efter begravelsen var familien i kirke for at „sørge", de tog plads inderst ved væggen; under velsignelsen har de forhen *lǫ nijər i æ stuwəl*, ɔ: de har knælet, dette er vel helt af brug, men mindes i udtr. om nogle unge: *di lǫ nijər i æ stuwəl om æ fårmæjə o gek te lijəqs om awtən* (D.); en ældre dame erindrer, at det endnu i vor tid var skik i Åby kirke (ved Århus), at kvinderne lagde sig på knæ, når de kom i kirken og under sangen sad forover böjede, og var det en bedrøvet enke, blev hun under hele tjenesten liggende på knæ, Hübertz, Aarhus II. 116 nr. 126 anm., jfr. Dania VIII. 88, Tr. Lund² XIV. 145; se 1. skjørt; når en kone mister sin mand, skal hun til kirke næste söndag for at „sørge", som det hedder. Men for nogle år tilbage skulde hun have et sort skørt over hovedet (jfr. Ny Khist. Saml. IV. 458, Stolts Opt. s. 127), så hun ikke kunde ses og ej selv kunde se. Derfor skulde hun ledes af to andre koner, som gik hver på sin side fra hjemmet og ind i kirken og så ind i stolen; dér lagde enken sig så ned indtil tjenesten var forbi, da fulgte de hende hjem igen; således tre söndage i træk, indtil den værste sorg var forbi, Kr. Almuel. IV. 95. 281-84; *åm sońdan ætər begrawəlsən sku familən å slèjtənərn te kèrk å sårə, kweńmeńəskərn mæ lån flǫr, lisåm te ən begrawəls å baq ætər blðw dær hðlt ætərbegrawəls. Æn hiəl ǫr ætər gor æn æŋkəkuən te kerk i swðt kðwəl å te sist komər hon įə æn blǫ o sårə ǫ mæ* (Lild s.); jfr. endnu Bing Læsø 180, Kr. V. 45, Almueliv IV. 92.270, III.² 56.68, IV.² 73. 31, Anholt 108. 257, Wigström Folkseder s. 66, Hofb. Ner. 204, Tr. pop. XII. 560; „en uren og skiden iklædning skal og tilkendegive familiesorg, da den sørgende, sålænge sørgetiden varer, således fremstiller sig i kirken og allevegne",

Hansen, Arch. f. Skolevæsen (1800), II. 384 (Norge); man må ej sørge over en afdød over måde, se fortællingen, Krist. IV. 131. 186, jfr. græde I. 498. 20 b; *hun sørət gråw öwər dæň bån* (D.); *hon sårə så møj får he maj* (Vens.); *han sørər få hans fastərs pæŋ, han eŋən fæk å*, Sgr. X. 111. 372 (Herning); spøgende ved et dødsfald, der bringer én fordel: *do ska tę o sørə o ha æn rø trǫ om di træskəhæl* (vestj.); *do ska et sørə få dæň daw do ålər sijər* (vestj.); *læ dæm sørə, dæ læŋst löwə å lok darən dæ gæ sist ui* (Tåning); el. *læ dæň sørə, dæ læňst löwər o dæň græð, dær hår stærkəst ywn* (D.), ɔ: efter os syndfloden (s. d.); *do ska et sørə, læ æ huň sørə, dæň hå fi fæðər o eŋən sku te dæm* (vestj.). — 2) drage omsorg for; *a ska sørə få dæj som mi æjən bån* (D.); *do ska et sørə få di muwər, sålæŋ di får æ löwəň* (vestj.); *haj sårə gåt få familiən*; *de skat do eňc sårə får!* ɔ: bekymre dig om; *a hò sårə får òl teŋ* (Vens.), ɔ: alt er i orden; jfr. Aasen isl. syrgja; i begge betydninger, htsk sorgen; se sorg; for-.

-sørgelse, no. se for-.

sørgedragt, no. *sårədraqt æn* best. *-ən* flt. *ər* (Vens.), = rgsm.

sørgehus, no. *sørəhus æn* (D.), = rgsm.

sørgekappe, no. *sørəkap æn -ər* (vestslesv.), hovedtöj med sorte bånd, brugte af kvinder ved altergang.

sørgekone, no. *sørəkun æn -kunər* (vestslesv.), konerne, der kører på vognen nærmest liget, når det føres til jorden; er det piger, kaldes de „sørgepiger", jfr. Kr. Almuel. IV. 88. 250.

sørgeklæder, no. *sårəklęər* flt., best. *-klęən* (Vens.), = rgsm.; *hun håð sørəklæjər ǫ* (D.), ɔ: var sørgeklædt; mellem fastelavn og påske gik alle kvinder sørgeklædt til kirke, Krist. Almuel. III. 87. 303 (Ravnkilde, Års h.).

sørgelig, to. *sørələ* (D., vestj.); *sårələ* (Vens.), = rgsm.; alm. bruges: bedrøvelig; *haj kam så møj sårələ å daw* (Vens.).

sørgepige, no. se sørgekone.

-sørger, no. se sjæle-.

sørgeskammel, no. se sørge 1.

sørgmodig, to. *sårəmodi* (Vens.); *sjəmuwəðə* (Lindk., Andst, vestj.); *sjəmorə* (Bradr.); *sjömorə* (vestslesv.), = rgsm.; jfr. harm; så gik han og var meget sjømodig, for han tykte jo, det havde endda været rart at være hjemme, Kr. III. 10; „a gik no sjømuere hjem mæ den beskejen", Yuelb. 35. 11, Gillsj. 14; *sjəmuəjə* (glds Silkeborg); se Kalk. sjæv, sømodig III. 745.

-sørk, no. se öjen-.

1. sørke, no. *sörək de* (Valsb.), mælkeskorpe, udslæt hos spæde börn; jfr. nfris. sierk, „kopfgrind" (lærer Carstensen, Agterup).

2. sørke, uo. være knap, nöjeregnende, Mb. eft. Terpager.

sörn, to. se sådan; **sørre**, uo. se sørge.

sørre, uo. *de leqər å sørər* (Vens.), om træ: rådner.

sørren, to. se sorgen.

sørret, to. *sørə* (Vens.); *søə*, foran vokal *sør* (Vor h.), frønnet, trøsket, om træ; *trèjə æ sørə* (Vens.).

sørøver, no. omtales i sagn, Sgr. I. 39, Kr. Sagn IV. 410 nr. 2, Almuel. II. 55. 140, Thiele registr.; en leg, Krist. Börner. 525. 85 (Langeland); på Island se Thorkels. 209 a 1, 210, Arnas. II. 103, Maurer Isl. S. 227.

søsel-, no. se syssel-.

søsiv, no. J. T. 219, søkogleaks, scirpus lacustris L. „sjøsyver" (Ang.).

søskende, no. *søskəň* (D.); *søjskin* (Agger); *søskəň* (Søvind s.); *søski* flt. best. *-ən* (Vens.), = rgsm.; *ful-, hal-, hijəl-, træ-, kol søskəň* (D.), se kold: „*we di tow sowt søski mint haj di tow sowt øq*", Grb. 207. 94; *søskiən dilt de, dæ war ætə dæm* (Vens.); „*ær I søskəň?*" „*Ja, vi hår muwər saməl, hwæm dær æ si får, ka ən ålər veð*" (vestj.); jfr. Aasen, isl. systkin flt.; sv. syskon, halv-, hel-.

søskendebarn, no. *søskibǫn è* best. *-t* flt. *-bǫn* best. *-bön* (Vens.); *søjskinbår* (Agger); *søskəňbån æn -bǫn* (D., vestj.); *søtšənbyərn* (Fjolde), = rgsm.; søskendes barn; *di æ triðə* el. *triðə søskəňbån* (D.), ɔ: næstsøskendebarn; *do æ nåk søskənbår te Wålə Pi Tuwəsəns plåŋkwærk* (Thy), ɔ: et tossehoved; jfr. om fjernt slægtskab s-: til Lars Jensens kirsebærtræ i Krustrup (Kr. Ordspr. 342, Hjörring), el. s- med Knuds mo'rs morbroder og den grå hests farbroder (sts); se slægt; slgn Wh. Vlk. XIV. 185 (russ.).

søskendebrød, no. om familieskab langt ude kan siges: *han æ søskəńbrọ te wår ǽńskiw* (Andst); jfr. Kr. Ordspr. s. 342.

søslagen, to. *æ kniw æ sjøslawən* (Andst), når den har været i salt vand.

søsling, no. se sysling.

søster, no. *søstər æn* best. *-ən* el. *søstən* flt. *-ər* (Vens.; D., vestj.); *søstər æn -ər* (Lild s., Mors); *sestər æn* best. *-ən* flt. *-sestrə* (Støvr. h.); *søste æn -rə* (Søvind s.), = rgsm.; *æn kọl søstər* (D.), siges om sammenbragte börn; *nọ̈r dæń ælst søstər gọr læŋər eń dæń øŋst, ińən hun blywər gywt, ska hun ị æ åwn o baqəs om* (Lindk.); tag nu ikke ved med din søsters arm! Krist. Ordspr. 342, ɔ: magtesløst, klodset; „göre noget med sin søsters fingre“ (Søvind), ɔ: på en kejtet, famlende måde; se fader I. 259. 23; i rim: „søster, søster, vær mig trow, nær der kommer en kræmer, kyv mig så en al bond eller tow, sæt mig det i en blomsterfem(?); nær mi kjærrest kommer hjem, så skal brylluppet stande“, Krist. Börner. 130. 15. 463. 55; „søsterleg“ med rim: „s- s- sølge, før mig over bølge, før mig over bæk og bro, sig mig, hvem du troer på“, Krist. Börner. 312 nr. 13, 643. 98; søstre bygger kirker, se Kr. III. 94. 128, Sagn III. 148. 768; tre stumme s-, 149. 72. 75, jfr. to jomfruer, 148. 64. 69. 73-77; to brødre, 86; se Faye 230: St. Lars og H. Trefoldighed i Visby er byggede af søstre, BGA. 40, jfr. Parkins. II. 228; jfr. Aasen syster, isl. systir; se syster; byg-, halv-, hel-, kaffe-, kold-, moder-, senge-, sladder-, træ-, tvilling-.

søsterdatter, no. *søstərdætər æn* best. *-dætən* flt. *-dætərər* (Vens.), = rgsm.

søsterkage, no. *søstərkåq* (vestj.); *sòstəkåq æn* (Elst.); *søstəkaq æn* best. *-ən* flt. *-ər* (Vens.), hvedebrød, som bruges til kaffe (vestj., D.); *dær æ sokạ·t i dæ hẹ̀ søstəkaq* (Vens.); = sættekage (Lindk.), jfr. FbJ. I. 114; *„imå·r ska vi båq ən stuwər o dæjlig søstərkåq, do ska nåk fo ən o sijə, mən ẹt fo ən o småq“* (Holstebro), börnerim.

søstersön, no. *søstərsæn i* best. *-sæṇ* flt. *-sænər* (Vens.), = rgsm.

søstjærne, no. en plante, gærdesnerle, convolvolus sepium L. (Hors.), Sgr. V. 73. 555.

søstøvler, no. flt. = rgsm.; Krist. VII. 284.

søsyg, to. *søsyq* (Vens.); *sjösyk* (D.), = rgsm.; no. *sösyq æn* (Agger); plt. tlm., se Wh. Vlk. V. 447; dødningetand med rødt garn er råd derimod, Trad. pop. V. 574 (Norge).

søt, no. og smstn. se so; to. se sød.

søtang, no. J. T. 310, en plante, isoetes lacustris L. (Silkeborg).

søtte, no. *søt æn* (Hjörring), kort, buttet kvindfolk; se so, börneleg III. 451. 7a.

søv, uo. se søbe.

søvable, no. *søwabəl æn -wablər* (Mors), meduse, medusa aurita.

søvalk, no. *søwåḷkər* flt., „runde mergelsten, hvori findes et forstenet dyr“, Kr. Alm.[2] VI. 323. 74 (Nautrup v. Skive), „mergelboller“ med krebsdyr i.

søvat, no. lodserne i Esbjærg kalder en på Skallingen groende plante: agropyrum junceum L. *seva·t* og mener at det er et hollandsk ord = søhvede.

1. sövn, no. se syn.

2. sövn, no. *söwn æn* (D., vestj., alm., nörrej., sønderj.); her og der *sæwn; söwn i* best. *-i* (Vens., S. Sams); *sèwn i* best. *-i* (N. Sams), = rgsm.; *græð sæ i sown* (Lild); *hạj falc i söwn, hon woqər bọnt i söwn, hạj snakər i söwn, nẹ̀ mæ nöwnər hans nawn, wuṇər hạj* (Vens.); taler nogen i sövne og man tager ved hans store tå, forråder han alle sine hemmeligheder, Sgr. VIII. 95. 333; *slep i söwn* (D.), falde i sövn; *han æ låńt hæn i æ fjar söwn* (D.), ɔ: har sovet længe: *fo æ söwn tarət ạ̊ æ ywn* (vestj.), han begynder at nide i hans öjne og får sövnen ret törret af dem, Kr. V. 256; „a sier ed så grånt som i sævn a ed so“, And. Begr.; *snak i söwn* (D.), se snakke; *de æ mæ söwn som mæ löwn, æn ka bruq möj o æn ka bruq let, de æ lisom æn vænər sæ te* (vestslesv.); *söwn o löwn o bygåŋ æ lisom æn vænər sæ te* (D.); *söwn o löwn, de æ lisom æn vænə sæ te, mæn ræjn o bår uńvær əm ka æn ẹt suwə wal* (vestj.); én times sövn för midnat er bedre end to timers s- efter, J. K. 356. 61; en præst vil ikke unde sine folk sövn, Kr. Almuel. III. 132. 455; enkelte forstår kunsten: at kaste sövne på: *æ gaməl mań hår nåj å fåt kåst söwn o dæm aner; æ kuwən klawət sæ,*

te heñə fålk di lo̜ å såɯ, hun ku et̜ fo dæm uɯəqən (vågen); *så wa dær jæn̜, dær kæñ heñ dæñ rå̜, te di sku ha nåt mjælk å drek̜ å æn röbroqə koɯ, de fæk di å så kom æ fålk åp,* Krist. IX. 178 (Borris); „kaste sövne på", Kr. VII. 138, VIII. 118. 46. 86, Sagn I. 132. 03, IV. 581. 12, VII. 124. 43; „kaste søffneruner paa", Vedel Saxo 11, Müller S. 40. 24; sligt kan göres både af msker og vætter; s- bevirket ved trolddom, „kasta sömn på fålk", Wigstr. I. 173. 273; jfr. Magyar T. 183, Folkl. Journ. II. 54 (Madagask.); bevirket ved en drik, alm. i en række ævent., se f eks. Eftersl. 35, Arnas. II. 340, se sove III. 472.18.48b; uroligt barn falder i sövn, om det lægges på stjålen genstand, Wigstr. FS. 411. 43; — gåde: hvad er sødere end sødt? Sgr. III. 183. 87, V. 119, jfr. Amins. I. 92. 63, V. 69. 32, Runa VI. 41. 18, Urquell IV. 23. 38; alm. om s-, se Strackerj. II. 119; jfr. Aasen svevn, isl. svefn hak.; se sove, sövnprønne; *davre-, herremands-, middags-, morgen-, mørknings-, ræve-, skalke-.

sövnblund, no. i udtr.: *a fæk et̜ æn söɯnbluñ i mi yɯn* (D.), ɔ: ikke et öjebliks sövn.

-sövnet, to. se hård-, let-.

sövnig, to. *söɯnə* (D., Malt, Vens., alm.), = rgsm.; *han æ så söɯnə, æn ka prek̜ ham o æ yɯn* (Malt); til et sövnigt mske kan siges: *söɯnə gek te söɯnəhus; „söɯnə æ do iñ?" „söɯnə ær a, söɯnə æ do, söɯnə ær ål̜ wå kwiñ!"* (Elbo h.); *söɯnə gek te söɯnəs dar o spur, om söɯnə wår iñ . . .* (D.), jfr. Kr. Börner. 13.91, SkV. s. 7; når mennesker uventet bliver sövnige, er ånder, alfer nær, Maurer S. 17. 97 flg., Arnas. I. 126. 322 flg. 336. 600, Hofb. 30; er fare på færde, Folkev. XI. 388. 153; varsles nærhed af ulv, Amins. V. 102, el. orm, VIII. 106; se klippemessing, sövns.

sövnprønne, no. *söɯnbrå̜j i* (Vens.), stukken i ens klæder volder den, at den sovende ikke kan vågne; *„hèn åpå nètən, sin ståən teñc, di sòw o̜lsaməl, så kåst hq̜j söwnbrq̜j åpå dèm å sò: „sòw dèm, dè sòwər, å wòq dèm, dè wòqər! di sòw no ò̜lsaməl som stin untaqən piqən, dè sa å syjə",* Grb. 190. 85, de kunde så ikke vågne förend det lys troldmanden havde i hånden, en afskåren finger af en hængt tyv, blev slukket ved at jages i halsen på troldmanden; se tyvelys; „kaste sövnebryne på", Kr. Sagn II. 73.27; „sövnbrøn" VI. 392. 42; jfr. P. Syv, Ordsprog II. 246: „kaste sövnepryner på en", måske fra at kaste sövneruner på, se Gr. DgF. II. 337, III. 844, se Sgr. IV. 48. 58. 86. 58, Fritzn.[2] svefnþorn, Mhardt Germ. M. 613; slgn Rafn N. Fort. I. 18. 155, Arnas. I. 449 „draumstafir"; II. 403 „svefnþorn", se 409. 426, Maurer Isl. S. 286, jfr. Wh. Vlk. XIII. 268. 27. 270. 77. 275. 45; billede 277. 18; „svövntollur", Ant. Tidskr. 1849—51 s. 306. 45 (Z. f. M. III. 131), Gr. Myth.[2] 390. 1155; „slumber pin", Curtin Myth. 40. 130. 194, Folkl. VI. 309; som sådan kan bruges synål (s. d.) hvormed ligtöj er syet, se Krist. Alm. IV. 89. 56, Sagn VI. 69. 56. 393. 47; — som sövntorn nævnes vrietorn, rhamnus cathartica, JT. 383; galler frembragte af insektstik på rosa canina, Runa VI. 19, Wigstr. FS. 411. 44, Reuter, Djur och Växter 17; „Schlafäpfel", Z. f. M. I. 327; „slaap-appel", Ons Vlk. XI. 28; „valbjörk", „valkullor", Rietz 788 b. 789 b.; hoved af musvit (músa-bróður) hængt over sovende, Arnas. I. 625, jfr. Cav. W. II. LIV; se svaleöje; — magisk sövn frembringes ved en krukke, Kr. Æv. III. 83; flaske, Gonzenb. I. 147; ulvehjærte, mens ravnehjærte virker modsat, Amins. VIII. 122; ved seddel under pude, Gonzenb. I. 58, jfr. Liebr. Volksk. 190. 480, Gest. Rom. 604. 13; — den sidste del af smstn. er vel isl. prjon, se pryne.

sövns, no. sengkammer (Sønderj.), Mb. eft. Pontoppidan; jfr. isl. svefnhús, se sövnig.

sövntorn, no. se sövnprønne.

sövntryne, no. *søɯntryjn æn* (Agger), skældsord til en sövnig person.

sövn-öje, no. *sòɯnòɯ et* (S. Hald), skældsord til sövnig person.

søvom, no. *sjèwom̜ æn -wom̜ər* (D.), vandmand, medusa aurita.

Sövren, no. se Sören.

søæve, no. *søjöɯ æn -ər* (Hannæs), navn til de store flade damtæger, nepa?

så, uo. ft. se: se, sige.

1. så, no. *so̜ i* best. *-i* flt. *-ər* (Vens., Sall., Agger); *so̜ə æn -r* (Lild s.); *so̜r æn* (Thy); *så̜ æn* (vestsl.; Bradr.); vandkar el. mælkekar, stort, med to ører, bæres

på stang; börn må ikke bære så på hovedet, så vokser de ikke, Krist. IX. 48. 526-27; jfr. Aasen saa, isl. sar hak.; mælke-, to-, vand-.

2. så, *så, sæ, sə* (alm.); forekommer i mange forbindelser, af hvilke her anføres: 1) **bio.** så meget, i den grad; *a vel ha så möj, te de æ nåk* (D.); *såmanə wå dær* (sts); *sæ swot* (Andst); *sæ' stuwər, guwə* (Mors); *fòlk had ekən-gåŋ så møj mjèlk* (Lild s.). — 2) i höj grad, overvættes; *han æ så ræj, så ræj!* (D.). — 3) alligevel, endda; *de æ gråw dyr, mæn så ær ət da òw gåt* (D.); i udråb: *så' blöw de' da æ æñ! så' skul han et kom læŋər! så, hwa mjæn do?* (D.); *„Wi è tòlfaqə! ser haj, wi ma wal ètə søq? — så-å èr I de? ser maj“*, Grb. 31. 45; „å så! son som di inda brehn!“ Tkjær II. 89; *så-å, no de seə fålk!* (Vens.). — 4) på den måde; *„jèj da war a mè som så tijər“*, Grb. 12. 13; *de æ så få gaməl* (vestj.), ɔ: altfor gammel; *„hwo taj å tralərə skywtərn så war“*, Grb. 162. 36, hvor tynde og pjaltede skørterne så var; *så', de si pænt uk!* (Vens.). — 5) i forsk. tlm.; *næj, så de!* (Lönb.), afgörende forsikring, jfr. Krist. Börner. 18. 152; *de jik så la la'!* det gik så nogenledes; *„di hòlc dèm åsə så som så, te haj wa go ijèn“*, Grb. 64. 89, de holdt sig også nogenledes, til han var gået igen; *de gor så som så; æ de din hæst? — ja, de æ så; hå dò wæt i byj idå'? — ja, æ hå så!* (Agger); *de æ guwə så!* (D.), ɔ: dermed er jeg tilfreds; *de war eñc så wal! — „a he wal, di hòr en piq i Wèstəgòr!“ — „Næj, di hò så eñc* (Vens.); *i så få så!* Krist. Alm.[2] VI. 263. 66. — II. **bindeo.** — 6) i det tilfælde; *æ han komən, så ær ət få sijən; ģör ət, så æ do æn guwə dræŋ!* (D.); *nær de wilər ham, så ka han ģar ģyər əð* (Mors). — 7) dernæst, derefter; *føst kom dær jæn, så kom dær tåw, så kom dær æn haļ snęs* (D.). — 8) at, så at; *stræv sawt, så vi ka kom hjæm! „haj ha månər æri å fårè't, så de haj ku eñc blyw farə“*, Grb. 19. 34; se lige-.

3. så, uo.

sǫ -r sáj såj (D., Lindk.); ft. *sǫi sǫi* (Andst);
sǫ -ər sǫ sǫ el. ft. *sǫð* tf. *sǫð* (Agger);
sǫ -r sǫə sǫə (Vens.);
sǫ -r sǫəð sǫəð (Hell. h.);
sǫ sǫ sòj sòj (Røgen, Søvind s.);
sǫ -ə sòr sor (Elsted);
så, sær el. *sår, sāi sāi* (Agersk.);
sån sæə sāi sāi (Sundeved; Bradr., Angel);
så, udstrø korn til sæd (s. d.); *mæ ka òlə sǫ få mę i, untaqən nè mæ falə ma sæki* (Vens.); *haj almęjələ sǫ pæŋ ùt* (sts), ɔ: strøede penge til alle sider; inden man begynder at så, læses et bestemt vers af Kingos salmebog, Kr. IV. 373. 303; når de gl. begyndte at så, strøedes de to første håndfulde i kors (vestj.); jfr. Wh. Vlk. X. 212 offer til spurvene først (Thüring.); så kunde nisser og troldtöj ej tage sæden, Kr. Sagn II. 41; jfr. Z. f. M. IV. 49. 31: første håndfuld i treenige guds navn; et helt ritual ved såning, se Kr. Sagn VI. 417. 29; kniv sættes i mark inden sæd, Bruzel. 93; en besværgelse, se Am. Folkl. V. 115; ild føres inden såning over sædekorn mod brand, sædeløb må ej tages i hus, intet gives ud fra gård og der skal sås af borddug, Kr. Sagn VI. 423. 57-61; så af gravurner, Mhoff 283; den dag, sådtiden endte, helligdag, Rasm. Hansen Gl. M. II. 229; alm. om såning, Krist. Alm.[2] I. 29. 107 flg., jfr. Amins. IV. 103, Säve Åk. s. S. 25 flg. 69, Sundbl.[2] 155, Nyland IV. 75, Folkev. XI. 449. 24. 28. 29, VIII. 470. 46, Pf. GE. 95, Meyer Vlk. 218, Volkl. 418, Ndl. Vlk. X. 32. 74, Ralst. Songs 248; jfr. Mhardt BK., regist. under Saat, Wuttke und. säen; Wh. Vlk. XIV. 1 flg., „Indogermanische Pflügebräuche“; — i skæmtehist.: så kogt korn, ærter, se Kr. VII. 212; jfr. Cloust. Noodles 120, Monnier, Contes 16, Salvator, Mallorca nr. 1, Amer. Folkl. IX. 278 (Neger), se æg; så ost, for at køer kan gro op, Kuhn W. S. I. 227, Molboh.; — så over begravet syg, Kr. Sagn IV. 583. 23-25; sås over død, kan han ej gå igen, Kr. Sagn VI. 398 av.; — i legenden: så og høste samme dag, se DgF. II. 520, III. 882 b. 7, Dsk. Studier I. 38, FbJ. I. 261; jfr. Pineau Contes d. Poitou 190, Tr. pop. III. 274, Rivista II. 261, Mabinogion 235; slgn Ndl. Vlk. VII. 208; skarnbassen (III. 231. 48 b) forrådte Herren; — börnelegen „så havre“, se havre I. 572. 53 a; jfr. Böhme KL. 496,

Wh. Vlk. XIII. 178, Tr. pop. IX. 301; jfr. Aasen så, isl. sá; se strit-.

såbalk, no. *såbalk æn* (Agerskov, Ang.), plet i marken, der er oversprungen ved sæden.

såbel, no. se sabel.

såd, no. *so æn -ər* (Hmr.); *sdər* flt. (Lindk.); *sòjər* flt. (Mors, Thy, Agger, Lild, Vens.); *so di* flt. (Vejr.); *soi* flt. (Elbo h., Malt); i flt. afsigtede skaller af korn, byg, boghvede; *han löwər et ve soi* (Elbo h.), om en fed mand; *„de ji te pus!“ sò drœni, haj teqə sòjər* (Vens.); det er ikke godt, når det regner i åbne såer, ɔ: når kornet dræer, Kr. IV. 374.08; i gl. dage skummedes sådderne af gryden med en grydske, Kr. Alm. III. 59.00, se sælde; jfr. Aasen såd, isl. sáð; sv. sådor flt.; se avne, klid, reb III. 25.44 b, sadde; boghvede-, tadder-.

sådan, to. bio. *sdən* (D., Fanø, Gisl. h., Agger); *sdən -t* (Slet h.); *sådən* (Lönb., Elbo h.); *sådən* (S. Hald h.); *söən -t* (Mors, Hell. h., Davbjærg, Fly Fjends h.); *sdðən, söðən, söən, sörənt* (Thy); *søðən* (Fur); *søən* (Fussingø v. Randers); *sådanə, sdðən, sdðən, sdən* de Gl. *sdrən* (Agger); *søjən* (Ikast); *sdjən* (Ø. Snede); *sdntəð, sdntə, sdnt* (Lild s.); *sdtə* (Aggersborg); *sörən* (Vejr., Lemvig, S. Sall., Borbjærg); *sònt, sdnt, sdda·nt* (Vens.); *sdda·n, sòn* (Søvind s.); *sòət* itk. (Røgen); *soən* (Odder); *sdn* (Ørting v. Gylling); *sdrən* (Ulvborg, vestslesv.); *sdrən* (Agerskov); *sddañt* sj., *sdrñt sdñt* (Bradr.); *sdəñ -t* (Sundev.); *sdñt* (Varnæs, M. Slesv.); = rgsm.; *han lyıcə, sdən te de ka klås nuə* (Elsted); *do hdr ət da sawt et sdən, te do ku lön mæ tyw dålər?* (vestj.), ɔ: din formuestilstand er da ikke således, at . . .; *de ka boðə blyw sdən o sdən* (D.), ɔ: det er usikkert hvad det kan blive til; *ja, söənt war əð; söðənt æn mañ, söðənt ğo han* (Mors); *søn nòj* (sts); *sörnt ær han, sörnt ğow han əð* (Thy); *sdən wa ər, sdən skul ə wær; sdən jœn* el. *sdən æn jœn; „sdən hdr ə set!“ sæjə di æ piqər, nd di hd slån nöj i støkər; no, sdən o fosto·!* (Agger); *gaməl feskərər kenər ðl sdnt steər; i sdntəð wèjər*, sådan et vejr; *sdntə nòj; i sdnt æn kykən; epo sdnt huws* (flt.); *sdnt sdm fdr hœn; di plòwəð mæ ðjè kyər d kyər* (kørte) *d sdntə nòj* (Lild s.); *søn æn mañ, søn ğör han* (Davbj.); *dæ wa sdntən spetakəl; sònt i maj, æn kun; sònt skal e wèr, haj snakə sdda·nt, de wa gròw; a hòr eñc no imò· ham, da sdda·nt!* ɔ: ikke noget væsentligt; *„no skal æñckwòn jywtəs“!* — *„sddant!“*, ɔ: nej virkelig; når en kop falder og går itu, kan siges: *„sddant!“* — *haj æ sdda·nt mæ komæ·s* (Vens.); „jahja, han wil jow ett hat hin te kuen; men ejjesen (ellers) søen — I vedd wal“, Blich. Bindst.; „åså, son som di inda brehn“, Tkjær 89, og så, sådan som de (vællingen) endda brændte; *ja, di trowər et ndk et, mæn de æ no søən*, Sgr. IV. 195 (Skals); *sòn æn man, sòn* el. *sònt eð hus, sònə nöj, sònə kdl* flt., *sònə nuən* (Hell. h.); *soət at urəj* (Røgen), sådan en urydde; *sdrən ær æ væj, sdrən gor han* (Agerskov); *sdən æn mañ, sdəñt gor han* (Sundeved); *sdrnt ær han, sdən mañ, sdəñt fdlk* (Bradr.); se mnt. sodan; lige-.

såddegams, no. sagtens: såddesluger, ɔ: svin; i en stedremse: *di Wæjby sòjəgams* (Vens.).

såddegrød, no. grød af sådder (s. d.); hun sultede som en hund og fik næsten ikke andet end s- at spise, Sgr. IX. 8.

sådderet, to. *sòjərə* (Vens.), fuldt af sådder; *milt æ sd s-*.

sådom, no. *atər sddom* (vestj.), efter sigelse, sagn.

såen, no. se sagn; to. se sådan; **såer**, no. flt. se såd.

sået, tf. se selv-, til-.

såfran, no. se safran; **såg**, no. se sag.

sågal, bio. synes at være htsk sogar, endog; *a sæjər: foj fd skam, tdw gdn sd gal! han ga mæ sd gal æn spesiq i guspœn!* (Vejen, D.).

såge, uo. se soge.

såj, no. se sadde, sagn, sand, såd; **såjs**, uo. se sanse; **såjstik**, no. se sandstikke.

såkar, no. *sdkdr æn* = flt. (Bølling), øreballe, se 1. så.

såkast, no. *sokast æn* (D.); *sdkast et* (Agerskov), bredden, hvori sædemanden sår ad et kast, se kast 4; *dær æ fir sdkast d dæñ aqər* (Agersk.), ɔ: den er fire s- bred.

såkorn, no. *sokuwən de* (D.), sædekorn.

sål, no. se saddel, sal.

sål, no. *sǫl æn sǫlər* (D.); *sål æn -ər* (Agger); *sǫl æn* best. *sål* el. *sǫl*, flt. *sǫlər* (Vens.); *sǫl* el. *sål æn sålə* (Søvind s.); = rgsm., sål i sko og stövler; *sǫlən* best. (S. Sams), syld af sten under huset; også vestj. = såling; den jærnskinne som ligger under vognaksen, når denne er af træ, ovenpå ligger smörepladen (s. d.) (D.); jfr. Aasen sole, isl. soli hak.; binde-, filt-, fod-; sko-, stövle-.

såld, no. *sǫl æn sǫl* (D., vestj., Andst, Søvind s.; itk. Agersk.); *sål æn sål* (S. Thy, Agger, Mors); *sål* (N. Thy); *sǫl è* best. *-e* flt. *sǫl* (Vens.; Løgstør); *soəl et sǫl* (Sundev., Bradr.); *såəl et* = flt. (Fjolde), = rgsm.; redskab, tit m. svineskinds bund, se såldprikker, til at skille rent korn fra avner og halm o. lign.; i ældre tid kvinders arbejde, Kr. Alm.[2] I. 48. 14; *de dråsər fræ sǫlə* (Lemv.), det drysser fra soldet; *ə stemøl te ə sǫl* (Vens.); *så tæt som æn sǫl* (vestj.), ironisk; *læ ət go iğæməl æ gråw sǫl* (N. Slesv.); *æ stuwər sǫl* (vestj.); *slo nåwət iğæməl æ vij sǫl* (Vejen), fig.; gåde: *hwa æ de dær æ flijər viniər i eñ i koŋəns gǫr?* se bysvin; — ved bryllup er vafler ombudte i s-, Kr. Alm.[2] IV. 57.77; i en remse: „må jeg låne fruens såld?" Kr. Börner. 207. 78. 79; — man må ikke lade barn gå med s- over hovedet, så bliver det ej större, Kr. IV. 350. 46, IX. 48. 526-27, Alm. III.[2] 111. 19, Urquell IV. 159; eller det får udslæt med såmange huller i hoved, som der er huller i s-, JK. 373. 64; volder lus, skurv, Kr. Sagn IV. 626. 29. 30; se hoved I. 656. 4, kar, 1. så; — fjerkræ sættes i s- som drejes avet rundt, så kan glenten ej tage dem, Thiele Overtro nr. 284, jfr. Kr. Sagn VII. 226. 55. 56: gæs skal æde af s- juleaften; — bly skal ved „støbning" hældes gennem s-, Thiele Overtro nr. 563; — maren kan fanges i et såld, Krist. Sagn II. 228. 244. 68, Thiele Overtro nr. 749; man kan værge sig mod mare (s. d.) ved at lægge et s- over sit hoved, maren må da tælle hullerne, inden hun kan göre ondt, Krist. Sagn II. 242. 55. 248. 82; jfr. Am. Folkl. V. 110 (Neger); — fanden el. andre skal bære vand i s-, Kr. IV. 237, VIII. 277, Sagn VI. 114. 70, 371. 72, JK. 120. 18, Sgr. XI. 67. 10, Thiele II. 93, jfr. Arnas. I. 486. 490. 498, Folkl. Journ. I. 294, II. 131 i et net (Madag.); Hardwick 189 med hullet patella; Hartl. Fairy T. 162; Wh. Vlk. III. 41 legende; Strackerj. I. 214 bundløs spand, jfr. s. 205. 210, Wigstr. Sag. 34; i Molboh., Cloust. Noodl. 117. 200, P. Arch. IX. 321; kan man det, er det vidnesbyrd om uskyld, Prell. Röm. Myth.[2] 541 Vestalinder, Gr. Myth.[2] 1065; pige skal bære vand i s-, så tilkliner hun hullerne med ler, Efterslæt 58, Kr. Æv. 54; jfr. Asbj. I. 69, Yeats 166, Wolf N. S. 659.570; slgn sagnet om Danaiderne; — gåde: „hvorledes kan man bære vand i s-"? svar: når det er frosset, se Joos nr. 411, Peter Volksth. I. 130. 398, Zingerle Sitt. 280. 112; — en dynge korn skal renses med et bundløst s-, Sgr. XI. 189; — kællingen bærer sollys el. måneskin ind i s-, Kr. Æv. 167, Molboh. 52. 169, jfr. Ndl. Vlk. XV. 234, slgn Köhl. Kl. Schr. I. 81. 218; se solskin; Odins jæger drikker vand af et s-, Thiele II. 193, Krist. Sagn II. 121. 82; — orakel ved saks og såld, se saks III. 142. 35 a, løgle II. 511. 24 a, jfr. Kr. Alm.[2] V. 158. 42. Rietz 616 a skärsel; — om der er danske sagn om hekse, der sejler (s. d.) i et såld, — jfr. Strackerj. I. 378. 250, Folkl. Journ. VII. 285, Tylor Anf. I. 137 (Skotl.), Hardwick 103. 108, Macbeth I. 3 sc., — véd jeg ikke; jfr. Aasen saald itk., isl. sáld, sv. såll; se si, 3. sigte, sælde, skumning, timse; boghvede-, byg-, hørfrø-, korn-, kul-, rug-, skind-, skjæg-, smul-, spån-, tørve-.

såldbund, no. *sǫlboñ æn* (D.), bunden af et såld.

såldstimmel, no. *sǫlstemøl æn* (vestj.), trærammen om såldet; på en sådan farer, kører marer og hekse, se såld, P. Volksk. II. 178. 66. 67, III. 5 øv., Kuhn W. S. I. 18. 22 m. henv., Mhoff 244. 333, Knoop Pm. 28, Heppe-Soldan I. 202, Z. f. M. II. 141.

såldprikker, no. person, som danner s- af svineskind ved at slå huller igennem.

-såle, uo. se for-.

sålelæder, no. *sǫllæjər de* (D.), = rgsm.

-sålet, to. se sål; tyk-, tynd-.

såli, udrbso. en ed, se Kr. Almuel. IV. 82. 219.

så-lige, bindeo. eftersom; „*sônt èn jèn løb sęjən te Ajs Pisəns, å såli·q a ka təkəs, så war ə dęj*“, Grb. 52. 180.

såling, no. *sǫləŋ æn -ər* (D.); *sǫləŋ* (vestslesv.), jærnpladen under vognhjulets akse, steldearmen, hvorom hjulet drejer sig, den bærer vognens byrde; ligeledes slidstykker i mølleaksens leje (D.).

sålle, to. se sølle; **sålrøst**, no. se solrøst; **sålt**, no. uo. se salt, salte; **såm**, to. se samme.

så-mand, no. *sǫmañ æn* (D.), sædemand.

så-mange, to. *såma·nə* (D., alm.), = rgsm.; *i stu flåk jæs* (gæs), *ja såmånə, såmånər*, Grb. 74. 8, næste sætn. begynder med vokal; „do ka jow såmange som dær æ finger å tæer på wos ålsammel“, Blich. Bindst.

så marri, udrbso. *såma·ri* (Ikast, Hmr.), glds ed: så Marie —; „*ja, så marri jò di så!*“ Grb. 104. 74; „så marrum“ el. „marrum“, Kr. Alm.[2] VI. 263. 66 (Søvind?); se Marie II. 556. 40 a.

såmeget, to. bio. *så möj* (D., vestj.); = rgsm.; „*de wa såmø hesbęr*“, Grb. 63. 69, det var såmeget desbedre; „a ikki ståer te borres få sommet som en kat“, And. Frieri, ɔ: jeg står ikke i gæld for såmeget som en kat; det var ikke sommet som en ny pisk, Kr. III. 292, det var ikke såmeget som ...; „men di tænt (tænkte) måske somet des mie“, Jyd. I. 59; *såməs wèr* (Vens.), såmeget værre; *de æ såmə bæjər, war* (N. Sams); *han kåm fårəñ så möj gråw rask; såmöj æn skiðə kwiñ, æn swæjən huñ* (D.); *sòmət* bruges kun i spörg. og nægtende sætn. (Søvind): *æ dær eñda sòmət? hun bęi mæ il sòmət sòm et kåp kafə; han hòr il sòmət fåsta·ñ, tè hañ ka fåstǫ ət*; — ellers: *så møj; han håə it sòmət sòm ən ręn skǫt; sòmədəs bèjə* (Elsted), s- des bedre; se megen II. 569. 34. 50 a; „han gjorde sommet så meget ud af hende“, Kr. Æv. III. 33, såmeget mere? om rigtigt?

såmænd, udrbso. *såmi·ñ* (Sundev.); *såmǫ·j* (Vens.), et bekræftelsesudtryk, *ja såmæ·ñ* (D., vestj.); *såmǫj* (Vens.); „*ja, do seə såpmę̀j no*“, Grb. 8. 23, ja, du siger såmænd noget; dog sagtens skrivefejl; „*de ka såmę̀j òlə wæ få non teŋ*“, Grb. 49. 128; når en siger: *ja såmæñ!* kan en anden spøgende föje til: *o liså manə kwonər, så æ dær eŋən mågləs* (vestj.); el. *så æ dær eŋən æŋki* (Århus.); ligeså: *ja såmæñ o så æn pǫl o så i sæŋ*; el. *te bæts* (iseng) (vestj., alm.); å ja såmænd og konerne med, pigerne skal de lede om, for der er ikke uden tre i tretten herreder, og den ene er forlovet, og den anden er besovet, og den tredie har ord for karlfolk, Krist. Ordspr. s. 344; el. *å ja såmæñ ja, dær æ manə dær æ gywt, dær æ meñər eñ a, hwekə sær betə nåwər æ di eñda* (sts); *så mæñ så, jòw di ġö* (S. Sams); „*ja såmiñ!*“ *soi æ dęn, han skul sæj amən* (N. Slesv.); også tvivlende: *wå præst skror toba·k! — Ja, såmæñ!* ɔ: det tvivler jeg om; også forstærkende: *dę æ såmæñən æn męl* (vestj.), det er s- en mælde; jfr. Kristensen Almueliv III. 117. s. 10, Pontopp. Everr. 72; må vel tydes: så mænd véd, Steenstrup, Vore Folkeviser (1891) 21. 296; „såmanne el. såmannes“, V. S. O., slgn Fritzn[2] II. 617 b under maðr.

såmændfå, udrbso. *såmənfǫ·* (Agger), edeligt udtryk; mht. få se I. 405. 53 a.

sånd, no. se sand; **sång**, no. se sang.

såning, no. *sǫnəŋ æn* (Søvind s.), = rgsm.

sånk, uo. se sanke, synke; **såns**, no. uo. se sans, sanse; **sånte**, to. se sådan.

sånær, bio. = rgsm.; *han fæk əm ęt sånær dl̥* (D., vestj.; Vens., Mellemsl.).

sånærsom, fho. undtagen; *dl̥ fålk, sånæ·rsom ham* (vestj.).

så-næsten, bio. *sånæstən* (Agger), næsten.

sår, no. *sǫr è* best. *-ə* flt. *sǫr* (Vens.; Thy, Mors, vestj., D.); flt. *sǫrər* el. *sǫr* (Agger); *sǫər* itk. (Sams); *sǫə et* (Søvind s.); *sår et* (Agersk.); *såər et* (Bradr., Mellemslesv.); vist sjæld. i betydning: et sår, man tilföjer sig el. får; alm. om sårskorpe på et sår som læges; *de æ sjalən, dær komər blø* (blod) *a hijəl sǫr*; *dær ska huñhǫr i huñsǫr*, ordspr. (Mors), se hundehår; — s- modtaget, når mske er i dyreham, beholdes, se Liebr. Gerv. 137; jfr. henvisn. under hare I. 556. 15 a, sølvknap; — i genfærds s- lægges skilling, det forbindes, Kr. Sagn V. 509 øv.; ved Troms kirke siger heksene: „sår iaften,

hel imorgen", Krist. Sagn VII. 129. 451; s- læges, når redskabet, hvormed det er gjort, holdes blankt, se sværd III. 691.41 a; har man såret sig gennem strömpe, må den ej stoppes, för s- er lægt, Hazel. VIII. 69.33; s- sættes på træ, P. Vlksk. V. 87. 3; — besværgelser: Cav. W. I. 417, Wigstr. FS. 320.57, P. Vlk. V. 48, Z. f. M. III. 326, Folkl. VI. 203; s- vises med besværg. til måne, Kr. Sagn VII. 449. 30; vættes sår gror straks sammen, til det bliver korset, Fær. Kv. I. 209; s- bløder på dræbt, når morder nærmer sig, se Kinch Ribe II. 891, Vill. Christens. Baareprøven; jfr. isl. sár itk.

sårdråber, no. flt. der udleveres tinct. benzoes comp. (Peters.).

såre, uo. se svirre.

1. såre, uo.

[so] -rə -rət -rət (Søvind s.); *sor -ər -ə -ə* (Vens.); ft. tf. *-əð* (Agger), tilföje sår; *å blyw sorə* (Vens.), blive krænket; aldrig fig. (Søvind s.).

2. såre, to. *få sòrə*, for hurtig om et ur, er opgivet fra Hvilsom (Hobro), Spentrup (Randers), Mols.

3. såre, bio. bindeo. *sor* (D., vestj.). — **1**) bindeord: *æ komər så sor æ kan* (Thy); *så so hañ kòmə, så ğèə vi* (Søvind s.); *do mo kom lisə sor do ka* (D.); *a ska kom lisă sor do tålər åm* (Lild s.); *òlə så sor wa han gån* (Støvr.), aldrig så snart var han gået; *a komə så sor a ka* (Vens.); *æ ska kom, så sor æ ka* (Agger); kun i forbind.: *så sor, lisə sor; it så sor, òlə så sor* (Elst.); *alə så sor håð hañ höt te æ wil te markin* (Agg.). — **2**) bio. *de tår ham lisă sor* (Mors), [slagtilfældet] overfalder ham tit; *hañ komər lisă sor, lisă sor*, ɔ: hvert öjeblik; *hañ hwijlt lisă sor* (Lild s.), han hvilte tit; ro ud efter ham sår eller stille, Kr. IV. 6. 10, ɔ: hurtig el. langsomt (Himmerland); *sorə möj* (Agger); htsk sehr, eng. sore.

sårelse, no. *sorəls è* best. *-t* (Vens.), fnat, udslæt; *bònt ha no s- i hwòt*, for s- (udslæt og sår på legemet) skulde barnet nøgent svøbes i et nylig afflået og varmt fåreskind, J. Saml. IV. 240 (N. Tranders).

Såren, no. se Sören; **sårn**, to. se sådan, sorgen.

såsse, no. *æn gaməl sås* (Agersk.), gammelt, langsomt kvindfolk; se såffe.

såstang, no. *sòstån æn -stæŋər* (Vens., Lild s.); *sorstån æn* (Thy), stangen, hvorpå en så (s. d.) bæres.

såsæk, no. *sosæk i* (Vens.), sæk, som sædemanden bærer over skulderen og sår af, fortrænger sædeløben (s. d.).

såt, no. se 1. sot.

-såt, no. jfr. mnt. -sate el. -sete, htsk -sasse, „angessener dienstmann"; f. eks. mnt. undersate; se under-.

såte, to. se sådan.

såtid, no. *soti æn* (Røgen s.), = rgsm., sædetid.

såtiddags, bio. *såtidaws* (Lild); *komər do såtidaws?* (Agger), på den tid af dagen; *„de èr hòtə* (hartad) *skit å go jènər owə Nòmarkən såtədaws"*, Grb. 48. 106; *„hwamånər æ klåkən?" — „tøl" — „no de æ så' te daws, så hòlə wi mèja"* (Vens.); *de æ fo selə å kom såtidaws te fòlk* (Lild s.), se sligtiddags.

såtidnattes, bio. *såtinætəs* (Vens.), på slig tid om natten.

såttes, to. *di æ sotə* (N. Sams), gode venner, vel forligte; jfr. isl. sáttr, forligt; u-.

såw, uo. ft. tf. se: se, sige.

såvel, bio. *såwal* (Søvind); *hañ æ 25 oə såwal*, ɔ: rigelig 25 år; således ved tids- og målsangivelser.

Stanford University Libraries
3 6105 010 453 897

439.87
F297

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD AUXILIARY LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(650) 723-9201
salcirc@sulmail.stanford.edu
All books are subject to recall.
DATE DUE

JUL 13 1999
JUN 17 1999